Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi (BAHAR 2019)

26 – 28 Nisan 2019 KOCAELİ

SOSYAL BİLİMLER BİLDİRİLER KİTABI

-Sosyal Bilimler-
(Tam Metin ve Özet)

Alan Editörleri

Sosyal Bilimler: **Doç.Dr. Öznur GÖKKAYA**
Öğr.Gör. İsmail KILICASLAN
Öğr.Gör. Barış DEMİR

Düzenleyen Kuruluşlar

Destekleyen Kuruluşlar

Bu kongre kitabı elektronik yayın (e-kitap) olarak yayınlanmıştır.

Her hakkı saklıdır.

Alan Editörleri

Sosyal Bilimler: **Doç.Dr. Öznur GÖKKAYA**
Öğr.Gör. İsmail KILICASLAN
Öğr.Gör. Barış DEMİR

ISBN: 978-605-69509-3-3

Adres Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, Umuttepe Yerleşkesi Kocaeli, TÜRKİYE
Telefon +90 262 303 1000
E-posta info@imascon.com
Web www.imascon.com

Eserin hukuki ve etik sorumluluğu yazarlara aittir. Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın yayın hakkı Kocaeli Üniversitesi'ne aittir. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

İçindekiler

ÖNSÖZ ..... Xİ
IMASCON 2019 ORGANİZASYONU ..... Xİİ
BİLİM KURULU ..... Xİİİ
IMASCON 2019 ÇAĞRILI KONUŞMACILAR (INVITED SPEAKERS) ..... XİV
KONGRE PROGRAMI XV
ÖZETLER VE POSTERLER BÖLÜMÜ 1
ELEKTRONİK ORTAMDA YAPILAN AŞIRI UÇ YORUMLARIN TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: CEP TELEFONU ÜZERİNE BİR UYGULAMA 2
KÜMELENMENİN İŞLETME PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK YÖNETİCİ ALGILARI: SAMİB (SAKARYA MAKİNE İMALATÇILARI BİRLİĞİ) ÖRNEĞİ 3
DAĞITIM KANALLARINDA ARACILARIN BAĞLILIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER; ISITMA SEKTÖRÜNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA 4
KARIŞIKLIK, KARMAŞA VE DÜZEN ÖLÇEĞİ 5
DAĞITIM KANALINDA ARACILARA SAĞLANAN FİNANSAL TEŞVİKLERİN BAYİ PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 6
ÇALIŞMA HAYATINDA SENDİKAL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASI 7
KARİYER DEVRELERİ VE ALBRECT' İN PERSPEKTİFİNDEN GERİATRİK LİDERLİK 8
İNGİLİZCENİN ANADİL OLARAK DEĞİL LİNGUA FRANCA OLARAK KULLANILDIĞI BİR AVRUPA ÜLKESİNDE ERASMUS ÖĞRENCİSİ OLARAK EĞİTİM GÖRMENİN TÜRK ÖĞRENCİLERİNİN GENEL İNGİLİZCE YETERLİLİK SEVİYESİNE ETKİSİ 9
KURTULUŞ SAVAŞI SÜRECİNDE İNGİLİZ THE TİMES GAZETESİNDE TÜRK İMGESİ 10
ÖZNEL İYİ OLUŞA DAİR MULTİDİSİPLİNER BİR BAKIŞ: FELSEFE VE PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN 11
YOKSUL AİLEDE YETİŞEN ÇOCUKLARIN SOSYAL DIŞLANMA DENEYİMLERİ: ÇORUM İLİ ÖRNEĞİ 12
LİSE DÜZEYİNDE ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN ÖĞRETİMİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMINDA YAŞANILAN GÜÇLÜKLERİN BELİRLENEMESİ 13
TÜRK İŞ HUKUKUNDA KADIN ÇALIŞANLARA YÖNELİK AYRIMCILIK KAYNAKLI UYUŞMAZLIKLAR 14
EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARININ CİNSEL EĞİTİMLERİNE YÖNELİK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI 15
EVLİLİĞİ SÜRDÜRME POTANSİYELİ ÖLÇEĞİ: GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI 16
GÜNCELLENEN EĞİTİM FAKÜLTESİ İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMINA İLİŞKİN ÖĞRETİM ELEMANLARININ GÖRÜŞLERİ 17
İŞSİZLİK SORUNUNA KARŞI POST KEYNESYEN BİR ÖNERİ 18
MATEMATİK DERSİNDE VERİLEN EV ÖDEVLERİ HAKKINDAKİ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ 19
EĞİTİM DÜZEYİNDEKİ ARTIŞIN YOKSULLUĞA ETKİSİ 20
ŞİRKET BİRLEŞMELERİNİN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE OLUŞTURDUĞU STRESİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 21
ÜNİVERSİTE BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR PROJELER KOORDİNATÖRLÜK YÖNETİM MODELİ 22
ORİENTİNG STUDENTS TOWARDS SOCİAL NETWORKS AND SOCİAL İNTEGRATİON AT UNIVERSITY 23

STRATEJİK ANLAMLANDIRMAYA YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA 24
HERITAGE INTERPRETATION: HOW TO MAKE EXCURSIONS CAMPTIVATING 25
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GELECEK KAYGISI VE KARİYER PLANMASININ İNCELENMESİ (KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ/SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ/SPOR YÖNETİCİLİĞİ BÖLÜMÜ ÖRNEĞİ) 26
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENME STİLİNE GÖRE YAPILAN EĞİTİM FAALİYETLERİNİN ÖĞRENCİLERİN KAVRAMSAL GELİŞİM SÜRECİNE ETKİSİ 27
AN ANALYSİS OF THE EFFECTS OF WORKİNG CAPİTAL MANAGEMENT ON THE EFFICIENCY OF ZIMBABWEAN AND TURKISH COMMERCIAL BANKS 28
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİKSEL TAHMİN VE DEĞERLENDİRME BECERİLERİNİN DOKÜMENTAL YAKLAŞIM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 29
2023 VIZYONUNA DOĞRU TÜRKIYE'DE OKUL ÖNCESI EĞITIMDE KAPSAYICI EĞITIMIN MEVCUT DURUMU 30
BOBİ FRS VE TMS/TFRS ARASINDAKİ FARKLARIN BİLANÇO VE GELİR TABLOSU DÜZENLENMESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI 31
SPORDA KETOJENİK DİYET 32
ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK BAĞLAMINDA ULUSLARARASI GÖÇ: ANTALYA ÖRNEĞİ 33
3-5 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARDA YARATICI DRAMANIN MOTOR BECERİ GELİŞİMİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ (İSTANBUL ÜMRANİYE ÖRNEĞİ) 34
BATI KARADENİZ (PAFLAGONYA) BÖLGESİ ARKEOLOJİK KAZILARI HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ SERAMİKLERİ 35
OKUL TÜRÜ FARKLILIKLARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN FEN BİLİMLERİ TUTUMLARINA ETKİSİ 36
ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK DERSİ ÜZERİNE METAFORİK ALGILARI VE METAFORİK ALGILARI ÜZERİNE KENDİ YORUMLARI 37
SPORDA DİJİTALLEŞME 38
ELİT SPORCULARDA ZİHİNSEL DAYANIKLILIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ 39
DENİZ İLAHLARI İLE İNSANOĞLU İLİŞKİSİNİN ANTİK SANATTA YANSIMALARI 40
KRİPTOPARA VE BLOCKCHAİN ÇAĞINDA TÜRKİYE: SİKKE.COM.TR ÖRNEĞİ 41
MÜNEVVER AYAŞLI'NIN ROMANLARINDA SOSYAL, SİYASİ VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM 42
İŞE YABANCILAŞMA KONUSUNDA 2009-2019 YILLARI ARASINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR DERLEME 43
ALMAN KAYZERİ'NİN SULTAN II.ABDÜLHAMİD'İ İLK ZİYARETİ (1889) 44
MICHELIN YILDIZLI RESTORANLARIN ÖZELLİKLERİ VE İÇERİK ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ 45
EBEVEYN OLMA MOTİVASYONU ÖLÇEĞİ: GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI 46
POSTMODERNİZMİN EĞİTİME BAKIŞ AÇISI NASIL OLMALIDIR 47
KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUKTA YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI 48
AKILLI TELEFON VE SOSYAL MEDYADA SAYGI DIŞI DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ 49
BAŞKENT İSTANBUL'UN BESLENMESİNİ SEKTEYE UĞRATAN KAÇAKÇILIK, KARABORSA, VURGUNCULUK GİBİ FAALİYETLER VE BU FAALİYETLERE KARŞI ALINAN TEDBİRLER 50
PLATON VE ARİSTOTELES'İN SİYASET FELSEFELERİNDE TOPLUMSAL SINIFLAR VE MÂDUNLAR 51
BİR GRUP KEFKEN- KERPE'DE BULUNMUŞ AMFORA IŞIĞINDA GÜNEY KARADENIZ DENİZ TİCARETİ 52
GEÇ ROMA 1 AMFORALARININ ANADOLU'DAKİ ÜRETİM MERKEZLERİ 53
YÖNETİCİ ADAYI PROGRAMLARININ DİĞER PERSONELLER ÜZERİNE ETKİSİ 54

PROFESYONEL YAŞAMIN ORTA DÖNEMİNDEKİ KADINLARIN KARİYER GEÇİŞLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA 55
POSTMODERNİTE VE DEĞİŞEN TÜKETİM ALGISI 56
FOMO VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK İLİŞKİSİNDE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZENLEYİCİ VE ARACI BİR ETKİYE SAHİP MİDİR? 57
ÖĞRETİM ÜYELERİNİN ÖĞRETİM SÜRECİNDE KULLANDIKLARI KAYNAKLARA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN DOKÜMENTAL TEORİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 58
5. SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARININ GENEL EĞİTİMSEL DEĞERLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ 59
MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM SÜRECİNDEKİ GENEL EĞİTİMSEL DEĞERLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ 60
FİNANSAL KRİZLERE BAĞLI OLARAK YABANCI PORTFÖY YATIRIMLARININ FİNANSAL PİYASALARA ETKİSİ 61
DIŞLAMA ETKİSİNİN HİSSE SENEDİ PİYASASINA ETKİSİ: BİST100 UYGULAMASI 62
DİKKAT EKSİKLİĞİ HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU OLAN ERGENLERDE SİBER MAĞDURİYET RİSKLERİNİN ARAŞTIRILMASI 63
SINTERING AND TECHNOLOGICAL PROPERTIES OF GREEK RED MUD BODIES 64
ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARDA NRG I GEN POLİMORFİZMLERİNİN ARAŞTIRILMASI 65
TAM METİNLER BÖLÜMÜ 67
KÜMELENMENİN İŞLETME PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK YÖNETİCİ ALGILARI: SAMİB (SAKARYA MAKİNE İMALATÇILARI BİRLİĞİ) ÖRNEĞİ 68
TÜKETİCİLERİN MOBİL TELEFON UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUMLARININ TEKNOLOJİ KABUL MODELİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: E-NABIZ UYGULAMASI ÖRNEĞİ 77
AN ANALYSIS AND COMPARISON OF THE CULTURAL ELEMENTS IN THE ENGLISH LANGUAGE EDUCATION COURSE AND WORKBOOKS IN PUBLIC AND PRIVATE SCHOOLS IN KOCAELI, TURKEY 92
KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ VE KÜLTÜRLER ARASI EĞİTİM 97
İÇSEL PAZARLAMA İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ: UŞAK İLİNDE ÖZEL/KAMU BANKA ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ 102
ÖRGÜTSEL GÜVENİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İLİŞKİSİ: KAMU İMALAT İŞLETMESİ ÖRNEĞİ 107
İŞ TATMİNİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İLİŞKİSİ: KAMU İMALAT İŞLETMESİ ÖRNEĞİ 114
KİMYASAL KAYNAKLI MESLEK HASTALIKLARI VE KORUNMA YÖNTEMLERİ 121
FİNANSAL DIŞLANMA: BES İNCELEMESİ 125
FİNANSAL OKURYAZARLIK: BES ÖRNEĞİ 131
FİNANSAL İLETİŞİM UYGULAMALARI İNCELEMESİ: BIST METAL ANA SANAYİİ ÖRNEĞİ 136
PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUN İŞ TATMİNİNE ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN ARACI ROLÜ: İSTANBUL İLİ SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTİRMA 142
KÜRESELLEŞME, BOYUTLARI VE TÜRKİYE'DE DİJİTAL UÇURUM 149
TOPLUMSAL HAREKETLER ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI 157
KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE KÜLTÜR EMPERYALİZMİ 165
TÜRKİYE' NİN AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE GENÇLİK SPOR POLİTİKALARI VE GÖNÜLLÜLÜK STRATEJİLERİ 173
CODE-SWITCHING AND ITS FUNCTIONS IN A SECONDARY SCHOOL EFL CONTEXT IN TURKEY 186
ORTAÖĞRETİM 10. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN NÜKLEER ENERJİ HAKKINDA BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ 199

MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİNİN HİZMET KALİTESİNİN MÜŞTERİ MEMNUNİYET MODELİYLE ARAŞTIRILMASI 206

ONLİNE OYUN OYNAMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI: BİR YAPISAL EŞİTLİK MODEL ÖNERİSİ 214

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ DENKLEMİ 220

YENİ MEDYA ORTAMLARINDA YURTTAŞLARIN E-BELEDİYECİLİK KULLANIM PRATİKLERİ: İZMİT BELEDİYESİ ÖRNEĞİ 230

HASTANE ÇALIŞANLARININ İLETİŞİM BECERİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: TIBBİ SEKRETERLİK MESLEĞİ ÖRNEĞİ 238

İLKOKUL DÖNEMİNDE ÇOCUĞU OLAN BABALARIN ALGILADIĞI ANNELİK BEKÇİLİĞİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE İNCELENMESİ 244

ANNELİK BEKÇİLİĞİ DAVRANIŞININ GERİYE DÖNÜK DEĞERLENDİRİLMESİ: PİLOT ÇALIŞMA 250

ÜNİVERSİTE BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTEYE UYUMLA İLGİLİ GRUP ÇALIŞMASINDAN BEKLENTİLERİ VE KİŞİSEL HEDEFLERİ 256

WALTER BENJAMİN'İN "OPTİK BİLİNÇDIŞI" KAVRAMI BAĞLAMINDA FOTOĞRAF ÜZERİNE BİR İNCELEME 264

PARTICLE MATTER POLLUTION OF KOSOVA DISTRICT OF KONYA CITY 275

HELAL OKURYAZARLIK KAVRAMINA YÖNELİK BİR İNCELEME 284

KARA CUMA (BLACK FRİDAY) ETKİNLİĞİNİN PAZARLAMAYLA OLAN İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 289

DENİZCİLİK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRİM İÇİ ORTAMLARDA BİLGİ PAYLAŞMA DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ 292

GRI İLIŞKISEL ANALIZ YÖNTEMI ILE EN UYGUN TESIS YERI SEÇIMI: GIDA SEKTÖRÜNDE BIR UYGULAMA 299

AİOL BAŞLIKLARININ KÖKENİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 305

NÛREDDÎN MAHMÛD B. ZENGÎ'NİN ADALET VE HOŞGÖRÜSÜ 312

KADINSILIĞIN ENGEBELİ YOLU VE PATOLOJİYE YANSIMASI 319

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKULA YÖNELİK İYİ OLMA HALİ VE FEN BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ 329

İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ GÖRSELLERE ÖĞRENCİLERİN AŞİNALIK DURUMU 334

TEMİZLİK ÜRÜNLERİ İMALÂTI İŞLETMELERİNDE ÇOK ÖLÇÜTLÜ STOK KONTROLÜ: ÖRNEK BİR UYGULAMA 338

ALBANIA'S TRADE SPECIALIZATION AND THE COMMERCIAL RELATION WITH TURKEY 346

SAĞLIK TURİZMİNDE TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN KULLANIMI 355

ONLINE PURCHASE AND STUDENTS' BEHAVIOUR AS CONSUMERS 361

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SINIF İÇİ ETİK DIŞI DAVRANIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 373

KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM İÇİN SANAT PROGRAMININ DEDE-NİNELERİN YAŞAMIN ANLAMI ALGISI VE BENLİK SAYGILARINA ETKİSİ 379

AFET FARKINDALIK ÖLÇEĞİ (AFÖ) İÇİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI 388

BRANDS IN THE DEVELOPING COUNTRIES 396

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YASASININ KIRSAL KESİME ETKİLERİ 402

Z KUŞAĞI İŞ HAYATINI NASIL DEĞİŞTİRECEK? İŞLETMELER Z KUŞAĞINA HAZIR MI? 410

CHARLES TAYLOR'IN FELSEFESİNDE OTANTİKLİK KAVRAMI 416

İNSANIN KENDİNE YABANCILAŞMASININ YENİ BİR BOYUTU: ROBOTLARLA AŞK 422

GERÇEK ZAMANLI PAZARLAMADAN AYRILAN YÖNLERİYLE NEWSJAKİNG KAVRAMI #BURADAELEKTRİKYOK ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ 427

THE RELATIONSHIP BETWEEN HOUSING PRICES AND INFLATION RATE IN TURKEY: EVIDENCE FROM PANEL KONYA CAUSALITY TEST 435

ŞA'BÂNÎ ŞEYHİ 'ÖMER FU'ÂDÎ EFENDİ'NİN RİSÂLE-İ HÂBİYYESİ'NİN BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ440

PYLAE VE STRABILOS KENTLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 447

TURİZM SEKTÖRÜNDE VİRAL PAZARLAMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ 453

İSTANBUL'UN FARKLI HABİTATLARINDAN TOPLANAN *BORAGO OFFİCİNALİS* L. BİTKİLERİNE AİT POPULASYONLARIN BESİN ELEMENTLERİ VE AĞIR METAL SEVİYELERİNİN ARAŞTIRILMASI 462

YAPAY ORTAMLARDA AĞIR METAL (CD, Nİ, PB, ZN) KİRLİLİĞİNE MARUZ BIRAKILAN *ANUBİAS BARTERİ* VAR. *BARTERİ* SCHOTT BİTKİLERİNDE BESİN ELEMENTLERİ VE AĞIR METAL SEVİYELERİNİN ARAŞTIRILMASI 468

İSTANBUL'UN FARKLI HABİTATLARINDAN TOPLANAN ÖKSÜRÜK OTU (*TUSSİLAGO FARFARA* L.) BİTKİLERİNE AİT POPULASYONLARIN MİNERAL ELEMENT VE AĞIR METAL BİRİKİMİNİN ARAŞTIRILMASI 473

SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ: KOCAELİ ÖRNEĞİ 479

TÜRKÇE ÖĞRETMEN ADAYLARININ YABANCI DİL TUTUMLARI: BİR PİLOT ÇALIŞMA 485

ERKEN DÖNEM HALK MUHAYYİLESİNDE TASAVVUF: KIRK VEZİR HİKÂYELERİ ÖRNEĞİ 491

ENSTRÜMANTAL OLUŞUM TEORİSİ İLE İLGİLİ OLAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN DURUMUNA İLİŞKİN BİR DOKÜMAN ANALİZİ 497

İŞ İLANLARININ İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK BECERİ BOYUTLARINA GÖRE İNCELENMESİ: ZİNCİR OTELLERDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA 501

SEÇMEN DAVRANIŞININ ÖNCELLERİNDEN SİYASİ PARTİ AİDİYETİ OLGUSUNUN ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI 507

MARKA YARAR BOYUTLARININ MARKA AŞKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 515

ULUSLARARASI STANDART SANAYİ SINIFLAMASI (ISIC REV.3) KAPSAMINDA İHRACATA YÖNELİK DEVLET DESTEKLERİNİN TÜRKİYE'NİN İHRACAT GELİRLERİNE ETKİSİNİN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ 523

TÜRKİYE'DE TURİZM ALANINDAKİ DOKTORA TEZLERİNİN BİBLİYOMETRİK PROFİLİ (2014 – 2018) 531

İLKÖĞRETİM 8.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YENİ NESİL FEN BİLİMLERİ SORULARINI ÇÖZMELERİNDE OKUMA STRATEJİLERİNİN VE OKUDUĞUNU ANLAMA AKTİVİTELERİNİN ETKİSİ 538

DİN GÖREVLİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI DOĞU MARMARA ÖRNEĞİ 543

HİKÂYE-Yİ MANSÛR-İ BAĞDÂD-Î 551

AN ESTIMATE OF TRADE VOLUME AND GDP 558

THE MATHEMATICS OF FISCAL ANESTHESIA 566

ÇAĞDAŞ SERAMİKTE GÖRSEL BİR UNSUR OLARAK YAZI 579

BANKACILIKTA HİZMET KALİTESİNİN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİNE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI: KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ 586

ÇAN TERMİK SANTRALİ ÇEVRESİNDEKİ TOPRAKLARDA KİRLETİCİ MADDELERİN COĞRAFİ DAĞILIŞI 602

MADDE BAĞIMLILIĞININ OSMANLI TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ VE DİVAN ŞİİRİNE YANSIMASI 609

GÜVEN, KONTROL ODAĞI VE A TİPİ KİŞİLİK FAKTÖRLERİNİN FİNANSAL DAVRANIŞA ETKİSİ 617

FİNANSAL KİRALAMA SEKTÖRÜNDE YOĞUNLAŞMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 623

İLAÇ ENDÜSTRİSİNDE YATIRIMCI İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 629

THE IMPACT OF USING UNIVERSITY SOCIAL MEDIA ON STUDENTS BEHAVIOUR 635
TATARLARDA GELİN ALMA İLE İLGİLİ GELENEK VE RİTÜELLER 639
İSTANBUL HAVALİMANININ REKABET GÜCÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ 645
KOBİ'LERDE MÜŞTERİ ALGISI VE MÜŞTERİ ŞİKÂYET YÖNETİMİ FELSEFESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 656
ELEKTRİKLİ ARAÇLARA YÖNELİK VERGİ TEŞVİKLERİ: TÜRKİYE ÖZELİNDE DEĞERLENDİRMELER 662
MENŞE ÜLKE ETKİSİNİN ALGILANAN MARKA DEĞERİ VE SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ : TÜRKİYE VE SUDAN KARŞILAŞTIRMASI 671
CORPORATE GOVERNANCE AND ECONOMIC DEVELOPMENT 684
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GSYİH ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE GİRİŞİMCİLİĞİN VE YENİLİKÇİLİĞİN ROLÜ 690
TÜRKİYE'DE TURİZM ANABİLİM DALINDA ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERE YÖNELİK BİR BİBLİYOMETRİK İNCELEME 698
THE LINGUISTIC SYMPTOMS OF F90.0 DISTURBANCE OF ACTIVITY AND ATTENTION IN CHILDHOOD 707
YENİDEN GELENEK: YENİ İMAJ RESMİ VE YENİ DIŞAVURUMCULUĞA DÖNÜŞÜMÜ 713
GÖRÜNENİN ARDINDAKİ GERÇEK: GOTTFRIED HELNWEIN VE HİPPERREALİST İMGELERİ 720
INVESTIGATING THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT NEEDS OF PRACTICING EFL TEACHERS 726
BİR KONUMLANDIRMA ARACI OLARAK DUYUSAL PAZARLAMA VE TURİZM UYGULAMALARI: YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ 732
KAMU HİZMETİ 4.0 DEVLETLERİN VE TOPLUMLARIN GELECEĞİNİ NASIL ŞEKİLLENDİRECEK? 744
AVRUPA VE TÜRK AİLE İŞLETMELERİ ARASINDAKİ BEKLENTİ FARKLILIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 749
DİJİTAL ÇAĞIN AMELELERİ VE İNTERNET AMELE PAZARLARI 757
ASKERİ OKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL ADALET ALGI DÜZEYLERİ 761
ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİNİ TERCİHLERİNİN DEĞERLENDİRMESİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA 767
ÖĞRETMEN ADAYLARININ DOKÜMAN HAZIRLAMA SÜRECİ 773
MATEMATİK DERSİ İLE DİĞER DERSLERE ÇALIŞMA KONUSUNDA FARKLILIĞIN ÖĞRETMEN ADAYLARINCA DEĞERLENDİRİLMESİ 779
PROMETHEE YÖNTEMİ İLE FORKLİFT SEÇİMİ 786
KÜLTÜREL MİRAS MADENCİLİĞİ: KOCAELİ İLİNİN KÜLTÜR VARLIKLARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME 792
MAHALLÎLEŞME: MİLLÎ BİR ŞUUR MU? YOKSA BİR ÜSLUP TAKİPÇİLİĞİ Mİ? 801
TEKNOLOJİ KULLANIMI KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARIN İÇERİK ANALİZİ: KİMYA EĞİTİMİ ÖRNEĞİ 809
SOSYAL MEDYADA OTEL İŞLETMESİ YORUMLARININ HİZMET KALİTESİ BOYUTLARINA GÖRE İNCELENMESİ: TRIPADVISOR ÖRNEĞİ 817
DUYGUSAL ZEKÂNIN KARAR VERME TARZLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE BELİRSİZLİKTEN KAÇINMANIN MODERATÖR ROLÜ 824
AKADEMİK BAŞARI - CAFE MÜDAVİMLİĞİ İLERİ SOSYALİZASYON DENKLEMİNDE ÜNİVERSİTELİ OLMAK 832
OKULLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN DEPREM TATBİKATLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 839
PAZAR ÇALKANTISI VE TEKNOLOJİK ÖĞRENME İLİŞKİSİ 846
YEREL YÖNETİMLERDE ÖRGÜTSEL ADALET ALGISININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE ETKİSİ 851

THE ROLE OF CENTRAL BANK IN GLOBALIZED ECONOMIES 857
ÖN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN VERGİYE BAKIŞI VE VERGİ BİLİNÇ DÜZEYİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ 862
TÜRK VE JAPON AKADEMİSYENLERİN İŞKOLİKLİK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 868
ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK VE KARİYER BEKLENTİSİ İLİŞKİSİNDE KENDİNİ KABULLENMENİN ARACILIK ROLÜ 876
BİR SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI OLARAK GERÇEK ZAMANLI PAZARLAMA:#10YEARSCHALLENGE ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ 885
LOCALIZATION BASED DYNAMICS IN THE RENEWABLE ENERGY SECTOR 892
TÜRKİYE'DE ÖZEL GÜVENLİĞİN İTİBARI 897
TURİZM GÜVENLİĞİNDE ÖZEL GÜVENLİĞİN ROLÜ 901
OIC ÜLKE BORSALARINDA FİYAT VE İŞLEM HACMİ İLİŞKİSİ: ASİMETRİK NEDENSELLİK ANALİZİ 905
OKULLARDAKİ FEN VE TEKNOLOJİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ 910
TESETTÜRLÜ KADINLARIN TESETTÜRLÜ GİYİM MARKALARINA YÖNELİK BİLİNÇ DÜZEYİ, ALGI VE TUTUMLARI 915
ORTAOKUL MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN GEOMETRİ ALT ÖĞRENME ALANLARINDAKİ KONULARIN ÖĞRETİMİNDE KULLANDIKLARI MATERYALLERE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ 923
İLKÖĞRETİM 5.SINIF FEN BİLİMLERİ DERS KİTABININ KAZANIM MERKEZLİ STEM UYGULAMALARI AÇISINDAN İNCELENMESİ 932
İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MATEMATİKSEL MODELLEMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ 937
FILISTIN SINEMASI, BIR MÜCADELENIN HİKÂYESİNDEN BÖLÜNMÜŞ GERÇEKLİĞE 946
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÇOK DÜZEYLİ YÖNETİŞİM 961
ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA İSTİHDAM VE YEŞİL İŞLER 971
AYAZ İSHAKİ'NİN DİL ANLAYIŞI 978
İŞ DEĞERLERİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEMEL SINIFLANDIRMALAR 986
SOSYAL YETERLİLİK ÖLÇEĞİ-ÖĞRETMEN VERSİYONU'NUN (SINIF 3/ YIL 4) TÜRKÇEYE UYARLANMASI 996
YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE VE FONKSİYONLARINA GENEL BİR BAKIŞ 1004
GERİ KAZANIM KATILIM PAYI UYGULAMASININ MUHASEBE SÜRECİ 1013
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN DERS ÇALIŞMA DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ 1019
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN TEMEL MATEMATİK KAVRAMLARINI ANLAMA DÜZEYLERİ 1024
THE TREND OF SOCIAL MEDIA MARKETING FOR 2019 1029
THE CLASSIFICATION LOCAL AREA BASED CLIMATIC DATA USED 1036
INTO AN INTELLECTUAL FUTURE 1046
AR&GE MERKEZLERİNİN SİNERJİK ETKİSİ : DHL SUPPLY CHAİN TÜRKİYE İNOVASYON VE AR-GE MERKEZİ PROJELERİ ÖRNEK UYGULAMALARI 1049
GÖÇ VE İSTİHDAM:TÜRKİYE'DE MÜLTECİ SORUNU 1058
SAĞLIK KURUMLARINDA KRİZ YÖNETİMİ 1064
AKILLI TELEFON VE SOSYAL MEDYADA SAYGI DIŞI DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ 1071
TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN TAHMİNİ: EKONOMETRİK BİR YAKLAŞIM 1075
MATEMATİK VE HAYAT İLİŞKİSİ ÜZERİNDE MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ 1082

KÜRESEL MARKALARIN ÜLKELERE GÖRE GELİŞTİRDİKLERİ REKLAM STRATEJİLERİ: COCA-COLA ÖRNEĞİ 1087

MALİYETİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE MALİYET KONTROLÜ 1096

ORIENTING STUDENTS TOWARDS SOCIAL NETWORKS AND SOCIAL INTEGRATION AT UNIVERSITY 1099

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLİŞSEL ESNEKLİK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ..... 1103

MESLEK YÜKSEKOKULUNDA GÖREVLİ ÖĞRETİM ELEMANLARININ BİLİŞSEL ESNEKLİKLERİNİN İNCELENMESİ 1109

DOĞAL KAYNAKLARIN AFGANİSTAN EKONOMİSİNE KATKISI 1114

DIŞ TİCARET VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 1130

RÜZGÂR SANTALLERİ İÇİN FİNANSMAN MODELERİ VE 1139

AĞIRLIKLI ORTALAMA SERMAYE MALİYETİ 1139

ORMANLIK ALANLARDA TESİS EDİLECEK ENERJİ İLETİM HATLARININ İZİN BEDELLERİNİN EKONOMİK ANALİZİ 1147

KURUMSAL YÖNETİM, ETNİK ÇEŞİTLİLİK, KURUL CİNSİYET ÇEŞİTLİLİĞİ VE FİRMA DEĞERİ ETKİLERİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR ÇALIŞMASI 1156

ÖNSÖZ

Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi 26 – 28 Nisan 2019 tarihleri arasında Kocaeli Üniversitesi ve Tübitak MAM sahipliğinde Kocaeli'de düzenlenmiştir. Kongre, fen ve sosyal bilimlerde disiplinler arası konularda çalışan araştırmacıları bir araya getirmeyi ve aralarında etkin bir iletişim platformu oluşturmayı hedeflemektedir. Kongrede;

Fen bilimler alanında; Akustik Mühendisliği, Astrofizik, Astronomi ve Uzay Bilimleri, Atmosfer Bilimleri, Bakteriyoloji, Balıkçılık Bilimleri, Bilgisayar Mühendisliği, Bina Hizmetleri Mühendisliği, Bitki Bilimleri, Biyokimya Biyoçeşitlilik, Biyoloji, Biyomedikal Mühendisliği, Botanik, Çevre Bilimi Çevre Mühendisliği, Ekoloji, Elektrik Mühendisliği, Elektrik Mühendisliği, Elektronik Mühendisliği Endüstri Mühendisliği, Enerji Mühendisliği, Farmakoloji, Fizik ve Fizik Mühendisliği, Fiziksel Bilimler, Fizyoloji, Genetik Mühendisi, Geoteknik Mühendisliği, Gıda Mühendisliği, İklim ve İklim Değişikliği, İnşaat Mühendisliği, İstatistik ve Aktüeryal Bilimler, Jeofizik, Jeofizik Mühendisliği, Jeoloji, Jeoloji Mühendisliği, Kimya, Kimya Mühendisliği, Makine Mühendisliği, Malzeme Mühendisliği, Matematik, Mekatronik Mühendisliği, Meteoroloji, Mikrobiyoloji, Moleküler Biyoloji ve Genetik, Moleküler Mühendislik, Nano Mühendislik, Nükleer Mühendislik, Optik Mühendisliği, Otomotiv Mühendisliği, Petrol Mühendisliği, Psikoloji, Tarım Mühendisliği, Ulaştırma Mühendisliği, Uygulamalı Mühendislik Bilimleri, Uzay Mühendisliği, Üretim Mühendisliği, Yazılım Mühendisliği, Yer Bilimleri

Sosyal bilimler alanında; Antropoloji, Arkeoloji, Asya Tarihi, Avrupa Birliği, Bankacılık ve Sigortacılık, Batı Dilleri ve Edebiyatları, Beşeri ve İktisadi coğrafya, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bilgisayar Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Coğrafya, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Çağdaş Dünya Tarihi, Çocuk Gelişimi, Dilbilimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi, Eğitim Bilimleri, Ekonometri, Eski Anadolu Tarihi, Eski Ön Asya Tarihi, Etnokültür, Felsefe, Finans, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Gelişim Psikolojisi, Görsel İletişim Tasarımı, Güzel Sanatlar, Halkla İlişkiler, Hukuk, İktisadi Düşünce, İktisat, İktisat Tarih, İlahiyat, İletişim Çalışmaları, İşletme, Kadın Araştırmaları, Kamu Yönetimi, Kütüphanecilik, Maliye, Mimari, Muhasebe, Müslüman Türk Devletleri ve Toplumları Tarihi, Müze Çalışmaları, Müzik, Organizasyon, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanlar Eğitimi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Osmanlı Kurumları ve Medeniyeti, Özel Eğitim, Paleoantropoloji, Pazarlama, Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Reklamcılık, Resim, Sağlık Bilimleri, Sanat ve Sanat Eğitimi, Sinema-TV, Siyasal Düşünceler, Siyasal Hayat ve Kurumlar, Siyaset Bilim, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyoloji, Spor Bilimi ve Eğitimi, Su Ürünleri Politikaları ve İstihdamı, Tarih, Temel Eğitim, Turizm, Türk ve İslam Düşünce Tarihi, Türk İslam Sanatı, Uluslararası Ticaret, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Yabancı Dil Eğitimi, Yerel Yönetimler, Yönetim, Yükseköğretim Çalışmaları

Kongre dili İngilizce ve Türkçe olup güncel konulardaki kongrede yayınlanmak üzere gönderilen tüm bildiriler ve özetler en az iki hakem tarafından körleme değerlendirme yöntemi ile değerlendirilmiştir. Kongre çağrısına gönderilen bildiri, özet ve posterlerden 641 tanesi hakem değerlendirmelerine sözlü sunum yapılmak ve yayınlanmak üzere kabul edilmiştir. Kongreye ilgi gösteren tüm araştırmacılara teşekkür ederiz.

IMASCON 2019 ORGANİZASYONU

IMASCON 2019, Kocaeli Üniversitesi (KOÜ) ve TÜBİTAK MAM tarafından
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Körfez Belediyesi, Kartepe Belediyesi, Gölcük Belediyesi ve
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı desteğiyle düzenlenmiştir.

Imascon 2019 Genel Başkanı

Öznur GÖKKAYA (KOÜ)

Düzenleme Kurulu

Şükrü DURSUN (Konya Teknik Ü)

Arif ÖZKAN (Kocaeli Ü)

Serdar BİROĞUL (Düzce Ü)

Ömer GÜNGÖR (Kocaeli Ü)

Mustafa OF (Kocaeli Ü)

Barış DEMİR (Kocaeli Ü)

İsmail KILIÇASLAN (Kocaeli Ü)

Kazım KAHRAMAN (Kocaeli Ü)

BİLİM KURULU

Agata Jazdzewska (Gdansk Teknoloji Ü)
Ahmet Küçük (Kocaeli Ü)
Ayşe Gül Gürek (Gebze Teknik Ü)
Bahadır Akın (Necmettin Erbakan Ü)
Durmuş Kaya (Kocaeli Ü)
Engin Özdemir (Kocaeli Ü)
Fabienne Dumoulin (Gebze Teknik Ü)
Fatma Çanka Kılıç (Kocaeli Ü)
Fazilet Burcu Candan (Kocaeli Ü)
Hanefi Bayraktar (Bayburt Ü)
Hasan Latif (Kocaeli Ü)
Hasan Tutar (Sakarya Ü)
Hülya Gündüz Çekmecelioğlu (Kocaeli Ü)
İlyas Uygur (Düzce Ü)
Kadri Süleyman Yiğit (Kocaeli Ü)
Luis Manuel Ferreira Roseiro (Instituto Politécnico de Coimbra, Portekiz)
M. Subhan Qureshi (Chief Patron Dairy Science Park University of Agriculture Peshawar, Pakistan)
M. Emin Özdemir (Uludağ Ü)
Mahmut Durmuş (Gebze Teknik Ü)
Mehmet Demirtaş (Bitlis Eren Ü)
Mirela LIKA ÇEKANI (University of Tirana, Albania)
Mustafa Yaşar (Karabük Ü)
Numan Akdoğan (Gebze Teknik Ü)
Resul Kara (Düzce Ü)
Suzana (Kuci) Golemi (University of Shkodra "Luigj Gurakuqi", Albania)
Şükrü Dursun (Konya Teknik Ü)
Vefa Ahsen (Gebze Teknik Ü)
Arif Özkan (Kocaeli Ü)
Ayşe GÜNSEL (Kocaeli Ü)
Ebubekir Ayan (Kocaeli Ü)
Esra Alnıaçık (Kocaeli Ü)
Fadime Sertçelik (Kocaeli Ü)
Fatih Sevgi (Selçuk Ü)
Ferah Yıldız (Kocaeli Ü)
Flora Merko (Tirana University, Albania)
Lyudmyla Symochko (Uzhhorod National University, Ukraine)
Halil Atmaca (Artro Klinik)
Orhan Gezici (Ömer Halis Demir Ü)
Öznur Gökkaya (Kocaeli Ü)i
Samad Rahimi Aghdam (Tabriz Ü)
Selda Uca (Kocaeli Ü)
Sinan Aydın (Kocaeli Ü)
Ümit Alnıaçık (Kocaeli Ü)
A. Arzu Arı Bural (Kocaeli Ü)
Aslıhan Kuyumcu Vardar (Düzce Ü)
Oğuz Polatel (Kocaeli Ü)
Larissa Shragina (Odessa I. I. Mechnikov Ü)
Moses M. Solomon (Kral Fahd Ü)
Seher Uçkun (Kocaeli Ü)
Seyil Najimudinova (Kırgızistan Türkiye Manas Ü)
Vystavkina Daria (Odessa I. I. Mechnikov Ü)
Yasemin Kaba (Kocaeli Ü)
Blerina Vrenozi (Tirana U)
Daniela Lika (Aleksander Moisiu U)
Mirela Alushllari (University of Albania)
Ömer Güngör (Kocaeli Ü)
Barış Demir (Kocaeli Ü)
İsmail Kılıçaslan (Kocaeli Ü)
Kazım Kahraman (Kocaeli Ü)
Mustafa Of (Kocaeli Ü)
Emma Gurashi Nikolaoy (University Of Patras, Greece)
Hisham M. Alidrisi (King Abdulaziz U, Saudi Arabia)
Hysen Mankolli (Editor of IJEES, Health and Environment Association, USA)
Osman Taylan (King Abdulaziz U, Saudi Arabia)
Nermin Demirkol (Kocaeli Ü)
Çağatay Taşdemirci (Kocaeli Ü)
Hüseyin Dikme (İstanbul Gelişim Ü)
Ceylan Gazi Uçkun (Kocaeli Ü)
Ruhan Özel (Kocaeli Ü)

IMASCON 2019 Çağrılı Konuşmacılar (InvIted Speakers)

- Assoc .Prof. Dr. Azeta Tartaraj, Aleksander Moisiu University
- Lecturer Phd. Sonila Zerelli, Aleksander Moisiu University
- Prof. Dr. Hasan Tutar, Anadolu Üniversitesi
- Dr. Mustafa Çöpoğlu, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri
- Prof. Dr. Gazi Uçkun, Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Bitlis Eren Üniversitesi Rektör Yardımcısı
- Emin Bitlis, Polisan Holding Yönetim Kurulu Başkanı
- Mustafa Arslan, Elvan Group Yönetim Kurulu Başkanı
- Assoc .Prof. Dr. Brunela Trebicka, Aleksander Moisiu University
- Assoc .Prof. Dr. Natalya Gudkova, Aleksander Moisiu University
- Lecturer Phd. Violeta Neza, Aleksander Moisiu University
- Dr. Yüksel Malkoç, Enerji İşleri Genel Müdür Yardımcısı
- Dr. Ayşegül Emine Çetin, İLBANK A.Ş.
- Dr. Cem ŞAHİN, TUBITAK MAM Enerji Enstitüsü
- Assoc. Prof. Dr. Lyudmyla SYMOCHKO, Uzhhorod National University, Ukraine
- Assoc. Prof. Dr. Flora MERKO, Aleksander Moisiu University
- Assoc. Prof. Dr. Luis Manuel Ferreira ROSEIRO, Instituto Politécnico de Coimbra
- Osman TAYLAN, King Abdulaziz University
- Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Kocaeli Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi 26-28 Nisan 2019 tarihleri arasında Kocaeli'de düzenlenmiştir. Kongre kapsamında aşağıda ismi ve ülkesi belirtilen kişiler kongreye katılmış ve sunumlarını yapmışlardır.

Saygılarımızla.

Doç. Dr. Öznur GÖKKAYA
Kongre Başkanı

Sıra No	Adı Soyadı	Ülke
1	M. Subhan QURESH	Pakistan
2	Assoc .Prof. Dr. Flora Merko	Arnavutluk
3	Lyudmyla SYMOCHKO	Ukrayna
4	Lecturer Phd. Sonila Zerelli	Arnavutluk
5	Luis Manuel Ferreira ROSEIRO	Portekiz
6	Hysen MANKOLLI	ABD
7	Assoc .Prof. Dr. Natalya Gudkova	Ukrayna
8	Assoc .Prof. Dr ,Azeta Tartaraj	Arnavutluk
9	Prof. Dr. Hab. Justyna Franc-Dąbrowska	Polonya
10	Donovan Jairos	Zimbabwe

KONGRE PROGRAMI

27 NİSAN 2019 - CUMA	
KONGRE KAYITLARI 08:30-10:00	
AÇILIŞ KONUŞMALARI - 10:15 / 11:00	
IMASCON PANEL I – 11:15 / 12:30	
PANEL MODERATÖRÜ	
Assoc .Prof. Dr. Azeta Tartaraj	İstihdam / Employment
Assoc .Prof. Dr. Flora Merko	
Lecturer Phd. Sonila Zerelli	
Prof. Dr. Hasan Tutar, Anadolu Üniversitesi	
Dr. Mustafa Çöpoğlu, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri	
Prof. Dr. Gazi Uçkun, Kocaeli Üniversitesi	
Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Bitlis Eren Üniversitesi Rektör Yardımcısı	
Emin Bitlis, Polisan Holding Yönetim Kurulu Başkanı	
Mustafa Arslan, Elvan Group Yönetim Kurulu Başkanı	
ÖĞLE YEMEĞİ – 12:30 / 13:45	
IMASCON PANEL II – 14:00 / 14:45	
PANEL MODERATÖRÜ	
Assoc .Prof. Dr. Brunela Trebicka	Enerji Politikaları / Energy Policy
Assoc .Prof. Dr. Lyudmyla Symochko	
Assoc .Prof. Dr. Natalya Gudkova	
Lecturer Phd. Violeta Neza	
Dr. Yüksel Malkoç, Enerji İşleri Genel Müdür Yardımcısı	
Dr. Ayşegül Emine Çetin, İLBANK A.Ş.	
Dr. Cem ŞAHİN, TUBITAK MAM Enerji Enstitüsü	

14:00 – 15:00 POSTER SUNUMLARI-1		
Poster No		
1	Murat Gündüz	3,4-Dihidro-2 (Sübstitüe-metil) fenil-5H-pirano [3,2-c] piridin-5(6H)-on'un Sentezi ve Karakterizasyonu
2	Ayşegül Kurşun	Azol Türevli Kaliks[4]Aren Bileşiğinin Sentezi, Karakterizasyonu Ve Biyolojik Özelliklerinin İncelenmesi
3	Pinar Najdat Rashid Bayati	İmidazol Gruplu Kaliks[4]Arenin Schiff Bazi Türevinin Sentezi Ve Spektroskopik Metodla Dna Etkileşimlerinin İncelenmesi
4	Bilge Taner	New Involving of Quinoline Oxime Metal Complexes Synthesis, Characterization and Investigation of Biological Activites
5	Ceren Ağgez	Aspergillus fumigatus Katalazının Üretimi, Saflaştırılması ve Karakterizasyonu
6	Binnur Yıldırım	Rezene (Foeniculum vulgare) Tohumundan Fenol Oksidaz Enziminin Saflaştırılması ve Biyokimyasal Karakterizasyonu
7	Diydem Şehirli	Bazı ağır metallerin (Cd, Ni, Pb and Zn) yapay olarak kirletilen akvaryumlardaki Hygrophila difformis Blume bitkisinin mineral beslenmesi üzerine etkileri
8	Duygu Aydın	Begonya semperflorens (Begonya) Polen Tüpü Oluşumunda NaCl'nin Etkisi
9	Duygu Aydın	Begonia semperflorens (Begonya) Polen Tüpü Oluşumunda Alüminyumun Etkisi
10	Dilan Yıldırım	Pentilentetrazol ile Oluşturulmuş Epileptik Nöbetlerin Sıçan Sağ-Sol Beyin Hemisferlerindeki Etkilerinin FT-IR Spektroskopisi ile Karşilaştırmalı Olarak İncelenmesi
11	Didem Şentürk	WAG/Rij Sıçanlarda Neonatal Dönemde Uygulanan Kafeinin Hipokampüs ve Serebellum Bölgelerinde Meydana Getirdiği Etkilerin FT-IR Spektroskopisiyle İncelenmesi
12	Gökhan Mehmetoğlu	Metal Oksit Tabanli Ultraviyole Detektör Dizini Fabrikasyonu Ve Karakterizasyonu
13	Gökhan Anli	CT Ve MRI Görüntülerinden Matlab Ortaminda Vücut Uzuvlarinin Üç Boyutlu Modellerinin Elde Edilmesi
14	Sezin Atay	Tibbi Bitki Esasli Tedavi Edici Ca-Alginat Yara Örtüsü Üretimi
15	İsmet Yavuzyiğit	Gözenekli Silisyum Tabanli Güneş Pili Tasarimi Ve Metalizasyon İle Performanslarinin Arttirilmasi

IMASCON I.GÜN I. OTURUM – 14:00 / 15:15	**SALON – 2**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr. Necip Atar	
Şehriban Öncel	Doğal Kauçukta Yaşlanmanin Doğal Kökenli Antioksidanlarla Geciktirilmesi: Yapisal Analiz
Canan Onaç	Cr(VI)'nın Sulu Ortamlardan Seçici Olarak Ayrılması ve Geri Kazanımı
Fatma Oğuz Erdoğan	Adsorption of Disperse Yellow 211 Dye Onto Zeolite
Necip Atar	Development of Palladium Nanoparticles on 2-thiolbenzimidazole Functionalized Graphene Oxide for Methanol Oxidation
Ömer Güngör	Synthesis of new water-soluble p-sulfonato-calixarene derivative and investigate of its interaction with drugs

IMASCON I.GÜN I. OTURUM 14:00/15:15	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi. Okan Uçarlı	
Metin Dinç	Poliüretan Köpük Atiklarinin Glikoliz İle Kimyasal Geri Dönüşümünde Farkli Katalizörlerin Etkisinin İncelenmesi
Okan Uçarlı	Çinko-Amaranth Kompleksi Üzerine Nitritin Katalitik Etkisinin Voltametrik Metotla İncelenmesi
Şirin Alper	Bulutlanma Noktasi Ekstraksiyonu İle Zenginleştirildikten Sonra Ponceau 4r Nin Şurupta Spektrofotometrik Tayini
Göksel Taslak	Türkiye'de Yangın Söndürme Köpüğü Kullanımı ve Yangın Söndürme Köpüğü Konusunda Bilinmesi Gerekenler
Elvin Ecem Bekler	Mikrodalga Destekli Poliol Yöntemi İle Pd-Co/C Katalizörünün Sentezi
IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. Şükrü Dursun	
Şükrü Dursun	Evaluation Of Local Biodiversity: Case Study, Albania
Tuğba Büşra Bayram	Özel Yetenekli Çocuklarda Nrg I Gen Poliformizlerinin Araştirilmasi
Uğur Sapmaz	Strigolakton Biyosentezi ile ilgili Epigenetik Süreçlerin Araştırılması
Özlem Yayintaş	Biyoteknoloji ve Biyoetik
İlknur Özden	Ham Etanol Propolis Ekstreleri ile Yüklü Niosomların Çeşitli Tümör Hücrelerine Karşı Antikanser Aktivitesinin Araştırılması

IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON - 5**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.İlhan Tekin	
Hürol Bilgin Yaylamiş	Di Bir Dizel Motoruna Egr Uygulamasinin Performans ve Emisyonlara Etkisinin İncelenmesi
Oğuzhan Önder Mesta	Bir Dizel Motoruna Aşiri Doldurma Uygulamasinin Piston Üzerine Etkisinin Analizi
Selin Tuna	Akilli Binalarda Enerji Verimliliğinin İncelenmesi
Yasin Şen	Dp600 Tipi Çelik Saclarin Soğuk Metal Transferi (Cmt) Kaynak Yöntemiyle Birleştirilmesi
Osman Özdamar	Büyük Çapli Polistren Fiber Optik Kablolarin Ekstrüzyon Yöntemi İle Üretim Şartlarinin Belirlenmesi
IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON -6**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.Faik Çelik	
Flora Merko	Albania's Trade Specialization and The Commercial Relation With Turkey
Donovan Jairos	Çalışma Sermayesi Yönetiminin Zimbabwe ve Türk Ticari Bankalarının Etkinliği Üzerindeki Etkilerinin Bir Analizi.
Daniela Lika	Brands in The Developing Countries
Daniela Lika	An Estimate of Trade Volume And Gdp
Faik Çelik	Corporate Governance and Economic Development
IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON -7**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Selda Uca	
Şeyda Kaya	Turizm Sektöründe Viral Pazarlamanin Değerlendirilmesi
Selen Levent	Duyusal Pazarlamanin Turizm Deneyimi Açisindan Değerlendirilmesi Son Yillarda Yapilan Çalişmalar Üzerine Bir Araştirma
Nataliia Gudkova	Heritage Interpretation: How To Make Excursions Camptivating
Selda Uca	Kültürel Miras Madenciliği: Kocaeli İlinin Kültür Varlıklarına Yönelik Bir Değerlendirme
Ahmet Uğuzluoğlu	Michelin Yildizli Restoranlarin Özellikleri ve İçerik Analiziyle Değerlendirilmesi

IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON -8**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Arif Özkan	
Betül Kumru	Resveratrol Kaynaklı Alternatif Gıda Ambajlama Materyalinin Nanoteknoloji Farkı İle Üretimi
Elif Okumuş	Hızlı Yara İyileşmesi Özellikleri Hedeflenen Elektrospun Matların Eldesi Ve Karakterizasyonu
Erdi Buluş	Elektrospinning Üretimi İle Farklı Kol Uzunluklarına Sahip Yıldız Polimer Kullanımının Mekanik Özellikler Üzerine Etkisi Ve Karakterizasyonu
Hasan Cihangir	Praseodimyum Katkili Fiber Yükselteçlerde Fiber Boyu Ve İyon Yoğunluğunun Çikiş Kazancina Ve Gürültü Faktörüne Etkisi
IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON -9**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Öznur Gökkaya	
Abdelrahman Fawzy	Sanal Gösterge Panelinde Derin Öğrenme Tabanlı Gerçek-Zamanlı Nesne Algılama Uygulaması
Aliya Zhunis	Eeg İşaretlerinde Epilepsi Nöbet Tahmini Ve Tespiti İçin Ampirik Kip Ayrişimi Ve Ayrik Dalgacik Dönüşümü Yöntemlerinin Performans Karşilaştirmasi
Merve Demirel	Dual-Band Mikroşerit Antenlerde Kazanç Artırımı için Dielektrik Üst Tabaka Tasarımı ve Akım Dağılımını Değiştirerek Işıma Örüntüsü Şekillendirme
Ümit Yavuzarslan	Firçasiz Doğru Akim Motorlari İçin Sürücü Devre Tasarimi Ve Geliştirilmesi
Kerim Topcu	Dc Servo Motorların Model Referans Adaptif Kontrolü
IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON -10**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Çilem Koçak	
Bekir Ekici	Kimya Eğitiminde Artirilmiş Gerçeklik Uygulamalarinin Kullanilmasi
A. Kürşad Türkcan	Türkiye' de Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalinda Hazirlanan Yüksek Lisans Tezlerinin Araştirma Eğilimleri
Mehmet Bilen	Elektromiyografi Sinyallerinin Yapay Sinir Ağı – Genetik Algoritma Melez Yaklaşımı ile Sınıflandırılması
Çilem Koçak	Nesnelerin internetinden ortam zekasına yolculuk
Abdurrahim Kervancı	Görüntü Aktarımı ve Depolanması İçin Yüksek Boyutlu JPEG Sıkıştırması

IMASCON I.GÜN I.OTURUM 14:00 / 15:15	**SALON -11**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi Ahmet Zor	
Süleyman Çetinkaya	Uzay Kesirli Difüzyon Denklemi İçeren Başlangıç Sınır Değer Probleminin Analitik Çözümü
Ahmet Zor	Dairesel Helikoid Yüzeyinin Teknolojik Uygulamaları Üzerine
Ahmet Zor	Geometrinin Mimarideki Etkileri Ve Astana Örneği
Fikri Köken	3x3 boyutlu Pell and Pell Lucas Matrisleri
Fikri Köken	Değiştirilmiş Jacobsthal ve Jacbsthal Lucas dizileri
ÇAY ve KAHVE ARASI – 15:15 / 15:30	
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 1**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Dr. Ruhan ÖZEL	
Mustafa Kemal Yüzbaşioğlu	İlköğretim 5.Sinif Fen Bilimleri Ders Kitabinin Kazanim Merkezli Stem Uygulamalari Açisindan İncelenmesi
Derya Çetin	Ebeveyn Olma Motivasyonu Ölçeği: Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalişmasi
Duygu Arıcı Doğan	Evliliği Sürdürme Potansiyeli Ölçeği: Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalişmasi
Ruhan Özel	Teknoloji Kullanimi Konusunda Türkiye'de Yapilan Çalişmalarin İçerik Analizi: Kimya Eğitimi Örneği
Mustafa Kemal Yüzbaşioğlu	İlköğretim 8.Sinif Öğrencilerinin Yeni Nesil Fen Bilimleri Sorulari Çözmelerinde Okuma Stratejilerinin ve Okuduğunu Anlama Aktivitelerinin Etkisi
Yunus Alperen Öncel	Türkçe Öğretmen Adaylarinin Yabanci Dil Tutumlari: Bir Pilot Çalişma
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 2**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üye Fatma Oğuz Erdoğan	
Canan Onaç	Direct-Methanol Oxidation on Carbon Nitride Nanotubes Modified Glassy Carbon Electrode
Fatma Oğuz Erdoğan	Determination Of Adsorption Isotherm Parameters For The Adsorption Of Carbon Dioxide On Various Porous Adsorbents
Necip Atar	Polyoxometalate-Functionalized Graphene Quantum Dots with Mono-Metallic Nanoparticles in Direct Methanol Fuel Cells
Canan Onaç	A Novel Polyoxometalate/Carbon Nitride Nanotubes Nanocomposite for Fuel-cell Application
Ömer Güngör	Synthesis and Characterization of New P-Tert-Butylphenoxy-Substituted Silicon(IV) Phthalocyanine
Taner Erdoğan	Bazı Yeni 1-Fenil-2-((5-fenil-1,3,4-okzadiazol-2-il)tiyo)etanon O-Benzil Oksim Türevleri Üzerinde DFT ve Moleküler Doking Çalışmaları

IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 3**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Erdinç Doğancı	
Muhammad Saeed Ullah	Bireysel Kömür (Khushab) Ve Biomass Karişimlarinin Termogravimetrik Analizi
Togayhan Kutluk	Yenebilen Atık Yağ Asitlerinin Oleyl Alkol ile Esterleştirilmesi
Emre Erol	Hekzametoksimetil Melaminin Antimikrobiyal Aktivite Göstermesi İçin Tersiyer Amin ile Modifiye Edilmesi
Musa Büyükada	Ozonlama ile Endüstriyel Atiksularin Aritiminda Parametrik ve Olasilikçi Yaklaşimlar
Onurhan Toç	Farkli Tanecik Boyutundaki Silisyum Karbürlerin Yapişmaz Kaplamalarin Özellikleri Üzerine Etkileri
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 4**
OTURUM BAŞKANI : Prof.Dr. Lyudmyla Symochko	
Şükrü Dursun	Particle Matter Pollution of Kosova District of Konya City
Şükrü Dursun	Air Pollutions Impact From Industrialized Livestock Production: A Review
Lyudmyla Symochko	Food Security And Human Health
Figen Balo	İçme Suyu Seçimi İçin Hiyerarşik Bir Karar Verme Modeli
Fatih Taşpınar	Akıllı Sensör Ölçümlerine Dayalı Hava Kirliliği Tahmini
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:3 / 16:45	**SALON 5**
OTURUM BAŞKANI:DoçDr.Akın Oğuz Kaptı	
Ahmet İpekçi	Elektro-Erozyon Tezgâhında İşleme Parametrelerinin AISI 4140 (42CrMo4) Islah Çeliğinin Yüzey Pürüzlülüğü Üzerine Etkileri
Ahmet İpekçi	FDM Yönteminde Doldurma Şekillerinin PA12 Malzemenin Mukavemetine Etkisinin İncelenmesi
Akın Oğuz Kapti	Çift Komponentli Döner Lokmalı Plastik Enjeksiyon Kalıbı
Serdar Albayrak	Kanola Yağı Biyodizeli-Etanol-Dizel Yakıt Karışımının Yanma Karakteristiğine Olan Etkisinin İncelenmesi
Akın Oğuz Kapti	Pnömatik Yapay Kaslı Masa Üstü Pres

IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON -6**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Ethem Esen	
Ethem Esen	İşsizlik Sorununa Karşi Post Keynesyen Bir Öneri
Fatih Temizel	Finansal İletişim Uygulamalari İncelemesi: Bist Metal Ana Sanayii Örneği
Selim Çörekçioğlu	Küreselleşen Ekonomilerde Merkez Bankasi'nin Rolü
Fatih Temizel	Finansal Dişlanma: Bes İncelemesi
Hakkı Cenk Erkin	İstanbul Havalimaninin Rekabet Gücü Açisindan İncelenmesi
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON -7**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Nurcan Günce	
Muhammad Akbar Farahmand	Doğal Kaynaklarin Afganistan Ekonomisine Katkisi
Nurcan Günce	Bobi Frs Ve Tms/Tfrs Arasindaki Farklarin Bilanço Ve Gelir Tablosu Düzenlenmesi Açisindan Karşilaştirilmasi
Özcan Erdoğan	Mali Anestezinin Matematiği
Yusuf Cengiz	Elektrikli Araçlara Yönelik Vergi Teşvikleri: Türkiye Özelinde Değerlendirmeler
Furkan Faydali	Vergi İadelerinin GSYH Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: 1998-2018 Dönemi
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON -8**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Bülent Aydemir	
Oğuzhan Önder Mesta	Hava Füze Tasarimi
Bülent Aydemir	Jiroskopik Kuvvet Ölçme Cihazlarinin İncelenmesi
İsmet Tikiz	Güneş, Rüzgar ve Onların Hibrit Sistemlerinde Hidrojen Üretim Performansları
Ömer Çerlek	Tek Nokta Artimli Sac Metal Şekillendirme Prosesinde Farkli Takim Tasarimlarinin Sac Kalinlik Dağilimina Etkisinin Simülasyonu Ve İncelenmesi

IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:3 /16:45	**SALON -9**
OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr.Hasan Latif	
Caner Erdoğan	Duyguların Anlamını Yitirmesinde Sosyal Medyanın Rolü: Özlemek Duygusu Üzerine Bir Analiz
Sencer Turhan	Yeni Medya Ortamlarinda Yurttaşlarin E-Belediyecilik Kullanim Pratikleri: İzmit Belediyesi Örneği
Binnur Turan	Hastane Çalışanlarının İletişim Becerilerinin Ölçülmesi Tıbbi Sekreterlik Mesleği Örneklemi
Engin Karaduman	Akıllı Telefon ve Sosyal Medyada Saygı Dışı Davranışların Incelenmesi
Nuriye Akyel Ilgin	Kültür Endüstrisi ve Kültür Emperyalizmi
Tuba Kılınçkıran	Yoksul Ailede Yetişen Çocukların Sosyal Dışlanma Deneyimleri: Çorum İli Örneği
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30/16:45	**SALON -10**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Abdülkadir Cengiz	
Adem Tüylü	Pamuk Yağı Metil Esteri-Dizel Karişimlarinin Di Dizel Motorunda Motor Performans, No Ve İs Emisyonlarina Etkisinin İncelenmesi
Emre İsmailoğlu	Common-Rail Direkt Enjeksiyonlu Bir Dizel Motorda Farkli Tipteki Biyodizellerin Yanma Ve Enjeksiyon Karakteristikleri
Kudret Köse	Otomotiv Gövde Saclarinda Kaynak Bölgelerinin Sonlu Elemanlar Modeli İçin Farkli Kontaklarin Nümerik Ve Deneysel Karşilaştirilmasi
Selçuk Yazici	Yari Römork Süspansiyon Basinci Değişiminden Dingil Yer Değiştirme Verilerinin Elde Edilmesi İçin Matematiksel Model Oluşturulmasi
Selçuk Yazici	Treyler Arka Yükleme Operasyonun Gerilme Dağilimina Etkisinin Deneysel İncelenmesi
IMASCON I.GÜN II.OTURUM 15:30-16:45	**SALON -11**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.C.Gazi Uçkun	
Ömer Faruk Efe	Hata Türü Ve Etkileri Analizinde Bulanik Promethee Yöntemiyle Tekstil Sektöründe Risk Değerlendirmesi
Ömer Faruk Efe	Türkiye'de 1994-2018 Yillarinda Yalin Üretim Alaninda Yapilan Lisansüstü Tezlerin Profili
Sena Orhan	Bir Tekstil Firmasinda Etkin Kullanilmayan Örgü Departmanina Yönelik Çözüm Önerilerinin Bulanik Ahp İle İncelenmesi
Sena Orhan	İç Ve Diş Faktörlerin Banka Etkinlikleri Üzerindeki Rolünün Veri Zarflama İle Analizi
Özge Korkmaz	Türkiye'deki Konut Fiyatları ve Enflasyon Oranı Arasındaki İlişki: Panel Konya Nedensellik Testinden Kanıtlar
ÇAY ve KAHVE ARASI – 16:45 / 17:00	

IMASCON I.GÜN III.OTURUM 17:00-18:15	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Akın Oğuz Kaptı	
Riza Emre Ergün	Şasi Dinamometresi İçin Veri Toplama Ve Kontrol Yazilimi Tasarimi
Serkan Öğüt	Hekza-EKAP Prosesine Tabi Tutulmuş Saf Bakırda Gerinim Dağılımının İncelenmesi
Ahmet İpekçi	3D Yazdırma Parametrelerinin Taguchi Metodu İle Optimizasyonu
Akın Oğuz Kapti	Çay Hasadı İçin Kam Mekanizmalı Otomatik Makas
Serdar Albayrak	Bell 206 Jet Ranger Tip Helikopterin Kuyruk Rotorunda Kullanılan Rulmanın Deneysel Titreşim Analizi
IMASCON I.GÜN III.OTURUM 17:00/18:15	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi Taner Erdoğan	
Tufan Topal	N-[(1Z, 2E)-2-(hydroxyimino)-1-(4-methylphenyl)ethylidene]pyrimidin-2-amine bileşiğinin Cu(II) ve Ni(II) komplekslerinin yapılarının ve elektriksel özelliklerinin incelenmesi
Zeynep Cansu Ayturan	Cam Yüzeye Ag ve Ni Nanoparçacıkların Tutunmasına Hazırlama Tekniğinin Etkisi
Azize Özen	Hatmi Çiçeği ve Ebegümeci Kullanilarak ZnO' In Yeşil Sentezi
Burcu Oktay	Stokiyometri Dişi Tiyol-En Polimerlerinin Tasarimi
Yasemin Salih	Bulutlanma Noktasi Ekstraksiyonu Sonrasi Amaranth Boyasinin Eser Miktarlarinin Spektrofotometrik Tayini
IMASCON I.GÜN III.OTURUM 17:00/ 18:15	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI: Dr. Ögr. Üye. Merve Dandan Doğancı	
Merve Dandan Doğancı	Farkli Topolojilere Sahip Pcl Polimerlerin Pla'nin Mekanik ve Termal Özelliklerine Etkisi
Togayhan Kutluk	Yenilenebilir Enerji ve Endüstriyel Uygulamalarda Mikroalgler
Muhammad Saeed Ullah	Bulgularin Elektro Kimyasal Oksidasyonu Beklenen Çözümde Organik Boya
Gizem Urtekin	Elyaf Takviyeli Pc/Pla Kompozitlerinin Alev Geciktiriciliğinin İyileştirilmesi
Sonay Özcan	Pe/Selüloz Polimer Kompozitlerine Pe-G-Mah Uyumlaştirici Etkisinin İncelenmesi

IMASCON I.GÜN III.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr. Fatih Taşpınar	
Fatih Taşpınar	Akilli Sensörler İle Taşinabilir veya Sabit Hava Kirliliği Ölçümü Düzce Örneği
Muhammet Samet Kılıç	Online Glucose Monitoring In Municipal Wastewater
Murat Kasaplar	Otomotiv Endüstrisi Atıksularının Elektrokoagülasyon Yöntemi İle Arıtılabilirliğinin İncelenmesi
Oğuzhan Altuntaş	Osmangazi Köprüsü İle Trafikten Çekilen Taşit Sayisinin Kocaeli İli'nde Hava Kalitesine Yaptiği Etkinin Belirlenmesi
Simge Çankaya	Atıksu Arıtma Tesislerinin Çevresel Değerlendirilmesi için Karar Destek Aracı Olarak Yaşam Döngüsü Değerlendirme
Merve Hazal Metin	Mezbaha Atiksuyunun Mikroalg İle Aritilabilirliği
IMASCON I.GÜN III.OTURUM 17:00/18:15	**SALON - 5**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Mehmet Şahin	
Mehmet Şahin	Dijital Çağin Ameleleri ve İnternet Amele Pazarlari
Sadettin Yilmaz	Rüzgâr Santralleri Için Finansman Modelleri Ve Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti
Mehmet Şahin	Kamu Hizmeti 4.0 Devletlerin ve Toplumlarin Geleceğini Nasil Şekillendirecek?
Sadettin Yilmaz	Ormanlık Alanlarda Tesis Edilecek Enerji İletim Hatlarının İzin Bedellerinin Ekonomik Analizi
Orhan Yilmaz	Türkiye Yerli At Popülasyonunda Donlar
Orhan Yilmaz	Türkiye'de Geleneksel At Yarışı ve Oyunları
IMASCON I.GÜN III. OTURUM 17:00/18:15	**SALON -6**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Fatih Temizel	
Ethem Esen	Eğitim Düzeyindeki Artişin Yoksulluğa Etkisi
Fatih Temizel	Finansal Okuryazarlik: Bes Örneği
Eren Duman	Dış Ticaret ve Büyüme Arasındaki İlişki Türkiye Örneği
Kübra Turhan	Türkiye'de Kayit Dişi Ekonominin Tahmini: Ekonometrik Bir Yaklaşim
Gökhan Çakmak	Dünya'da ve Türkiye'de Espor Ekonomisi

IMASCON I.GÜN III. OTURUM 17:00/18:15	**SALON -7**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Abdülkadir Cengiz	
Çiçek Çangal	Dizel- Biyodizel Karişimi ve Egr Uygulamasinin Di Bir Dizel Motorun Performans Parametrelerine Etkilerinin İncelenmesi
Çiçek Çangal	B20 Biyodizel Yakiti Kullanilan Bir Dizel Motorunda Egr Uygulamasinin Emisyon Karakteristiklerine Etkisi
Adem Tüylü	Etanol Fumigasyonunun Di Dizel Motorunda Motor Performans, No ve İs Emisyonlarina Etkisinin İncelenmesi
Ahmet Demirkesen	Jac270c Ve Jac590r Malzemelerinin Nokta Direnç Kaynağinin Mukavemet Analizleri
Aykut Bayram	Yari Römork Arka Koruma Donanimi Bilgisayar Destekli Çarpişma Analizi ve Testi
IMASCON I.GÜN III. OTURUM 17:00/18:15	**SALON -8**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr. Arif ÖZKAN	
Mehmet Akif Özdemir	Pet Görüntüleme Sistemlerinde Kullanilan Tdc Mimarilerinin Vlsi Benzetimleri
Tuba Çayır	Sirali İyonik Tabaka Adsorpsiyonu Ve Reaksiyonu İle Biriktirilen Bakir Sülfür İnce Filmlerinde Öncül Molaritenin İncelenmesi
Emine Doğru Bolat	Ble Tabanli Hastane Envanterinin Konum Takip Sisteminin Gerçeklenmesi
Mehmet Akif Özdemir	Pet Görüntüleme Sistemlerinde Kullanilan Tdc Mimarilerinin Vlsi Benzetimleri
Melahat Sevgül Bakay	Kolin Tespiti İçin Moleküler Baskilama Tabanli Bir Biyosensör Geliştirilmesi
IMASCON I.GÜN III. OTURUM 17:00/18:15	**SALON -9**
OTURUM BAŞKANI: Assoc.Prof.Dr. Eda Bezhani	
Ariola Harizi	The Impact Of Using University Social Media On Students Behaviour
Duygu Fırat	Marka Yarar Boyutlarinin Marka Aşkı Üzerindeki Etkisi
Eda Bezhani	Orienting Students Towards Social Networks And Social Integration At University
Mohammed Noureldein Babeker Yousif	Menşe Ülke Etkisinin Algılanan Marka Değeri Ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi : Türkiye ve Sudan Karşılaştırması
Violeta Neza	Online Purchase And Students' Behaviour As Consumers (Case Study UAMD Students)

IMASCON I.GÜN III. OTURUM 17:00/18:15	**SALON -10**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Mustafa Of	
Melike Karatay	Kriptografik İmzalamada Bazı Özet Fonksiyonların Karşılaştırılması
Murat Özkul	Eğiticili Öğrenme Algoritmalari Kullanarak Bitcoin Fiyat Tahminlemesi
Tolga Kuyucuk	Mobil Telekomünikasyon Operatörlerine İletilen Şikâyetlerin Metin Madenciliği Yöntemiyle Analizi
Uğur Emrah Çakmak	Üniversiteler İçin Akademik Faaliyet ve Performans Değerlendirme Bilgi Sistemi
Ferhat Sanuç	Sanal Sunucu ve Konteyner Teknolojilerinin Performans Karşılaştırması ve Yazılım Geliştirme Süreçlerine Etkisi
IMASCON I.GÜN III. OTURUM 17:00/18:15	**SALON -11**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi. Burak İnner	
Asim Bilal Yilmaz	Multicast Network Protokolleri
Burak İnner	Yapay Bağışıklık Sistemi İle Framingham Skor Tahmini
Çağlar Şimşek	Nesnelerin İnternetinde Blok Zinciri Teknolojisi
Eren Özhan	Firmalarin Erp Uygulamalarinin Adaptasyonlarindaki Başarisizlik Nedenleri Üzerine Bir Araştirma
Fatih Kürşad Gündüz	Blokzincir ne değildir
Figen Balo	Çoklu Bağlantiya Sahip Fotovoltaik Piller Ve Alt Modül Performanslari
ÇAY ve KAHVE ARASI – 18:15 / 18:30	
IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Melike Erdoğan	
Mehmet Ali Bilmez	Bir Merkezi Satinalma Şirketinde Personel Taşima Hizmeti Operasyon Süreçlerinin İyileştirilmesi
Mehmet Eren Korkmaz	Depo Yönetim Sistemi İçin Uygun Kurumsal Kaynak Planlama'nın Seçilmesi Ve Bir İşletmede Uygulama
Melike Erdoğan	Evaluation Of Temporary Settlements After Earthquake: A Case Study For Sakarya City
Merve Turgut	Otomotiv Yan Sanayiinde RULA Yöntemi Kullanılarak Çalışma Duruş Ve Hareketlerinin Analizi
Ömer Faruk Efe	Ergonomik ve Psikososyal Faktörlerin Etkileşimini Inceleme

IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI: Ögr.Gör.Dr. Ömer Güngör	
Ömer Güngör	Complexation and Separation of Azo Dyes by Calix[4]arene Derivative
Gülşah Kurt	Conversion Reactions to Furazan Derivatives of Thiourea; Synthesis of New Benzoylthiourea-Furazan and In vitro Antibacterial Effects
Sema Sert	Tiyofen-2-karboksialdehitetansulfonilhidrazon ile metal karbonil kompleksleri:Sentez ve karakterizasyon
İrem Yılmaz	Yeşil Çay Ve Zencefil Bitkilerinin Antioksidan Kapasitelerinin Belirlenmesi
Nasip Ümran Turan	Zakkum (Nerium Oleander) Ve Defne (Laurus) Kullanılarak Sm_2O_3 Nanopartiküllerinin Yeşil Sentezi
IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Sadettin Yılmaz	
Orhan Yilmaz	Origin of Dog According to References of Fossil Dogs
Sadettin Yilmaz	Büyükşehir Belediyesi Yasası'nın Kırsal Kesime Etkileri
Halenur Oluç	Ebeveynlerin Çocuklarının Cinsel Eğitimlerine Yönelik Tutumları Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik çalışması
Hasan Şahin	Bankacilikta Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyetine Etkilerinin Araştirilmasi: Kütahya İli Örneği
Hasan Şahin	Cep Telefonu Kullanicilarinin Gsm Operatörü Tercihine Etki Eden Faktörlerin Araştirilmasi: Kütahya İli Örneği
IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Kazım Kahraman	
Figen Balo	Mutfak Tezgahlarının Parametrelenmesinde Görünüm ve Dayanıklılık Perspektifleri
Meyrem Asena Akgün	Biyoyazici İle Mitral Kapak Üretimi Ve Karakterizasyonu
Nermin Demirkol	Sintering And Technological Properties Of Greek Red Mud Bodies
Ümit Kurtulmuş	Medikal Sektörde Kullanmak İçin Poli-Vinil Klorür (Pvc) Esasli Hortum Üretimi

IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON - 5**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Arif Özkan	
Hüsamettin Alperen Alabaş	Bir Mini İnsansız Hava Aracı Pervanesinin Daimi Olmayan Üç Boyutlu Hesaplamalı Akışkanlar Dinamiği Simülasyonu
Mustafa Süt	Havacilik Uygulamalarinda Katmanli İmalat Teknolojisi
Özlem Özdemir	Hava Araçlarindaki Tek Tarafli Bindirmeli Bağlantilarin Hibrid Nanoparçacik Takviyesiyle Epoksi Yapiştiricilarin İyileştirilmesi
Emre Kumlar	İçten Yanmali Motorlarda Honlama Prosesi İle Yüzey Kalitesini Arttirma Yöntemlerinin Araştirilmasi
Okan Çuval	Servo Pnömatik Konumlandirma Sistemlerindeki Güncel Araştirmalarin Değerlendirilmesi
IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON -6**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.İsmail Kılıçaslan	
Ekrem Meriç	Finansal Kiralama Sektöründe Yoğunlaşma: Türkiye Örneği
Mustafa Yürükcü	Borsa İstanbul Gida Sektör Endeks Getirisi İle Yumurta Fiyatlari Arasindaki Asimetrik İlişkinin Analizi
Özlem Kaya	Türkiye'de Kayit Dişi Ekonominin Tahmini Ekonometrik Bir Yaklaşim
Ekrem Meriç	İlaç Endüstrisinde Yatirimci İlişkileri Yönetimi Uygulamalarinin Değerlendirilmesi
Saime Kahya	Diş Ticaret Ve Büyüme Arasindaki İlişki: Türkiye Örneği
IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON -7**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Öznur Gökkaya	
Tuba Çayır	Silar Methodu Kullanilarak Cuo İnce Film Büyütülmesi Ve Molaritenin İnce Film Özellikleri Üzerine Etkisi
Faruk Aktaş	Biyoenformatik Alanında Nesnelerin İnterneti Temelli Yaklaşımlar
Zeynep Damar	Biyo-Metallerden Lazer Ablasyon Yöntemiyle Nanoparçacik Üretimi
Şenol Ertürk	Laparoskopik Cerrahide Bernoulli Prensibinin Uygulanabilirliği

IMASCON I.GÜN IV.OTURUM – 18:30/19:45	**SALON -8**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Barış Demir	
Burcu Yiğit	Lokal Isi Girdi Koşullarinda S500mc Kalite Çeliğinin Yapisal Karakterizasyonu
Onur Muratal	Mg50Al50 Partikül Takviyeli Saf Magnezyumun Sicak Pres İle Üretimi Ve Korozyon Özelliklerinin İncelenmesi
Onur Muratal	Ti_4Al_4Mo Alaşiminin Toz Metalurjisi İle Üretimi Ve Korozyon Özelliklerinin İncelenmesi
Sergen Dik	Tig Kaynağinda Akim Türü Ve Kaynak Parametrelerinin Isidan Etkilenen Bölgeye Etkisi Ve Tahribatsiz Muayenesi
Yağız Akyildiz	Kumlamanin Sicak Pres İle Üretilmiş Ti-6Al-4V Alaşiminin Aşinma Özellikleri Üzerine Etkisi
IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON -9**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. Soner Polat	
Soner Polat	Kuşaklararasi Etkileşim İçin Sanat Programinin Dede-Ninelerin Yaşamin Anlami Algisi Ve Benlik Saygilarina Etkisi
Nurcan Günce	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi
Buket Aydın	2023 Vizyonuna Doğru Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimde Kapsayici Eğitimin Mevcut Durumu
Soner Polat	Sosyal Yeterlilik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması
Tolga Tekcan	Askeri Okul Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algi Düzeyleri
IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON -10**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi. Hüseyin Doğan	
Mustafa Metin Örme	Elektrik Dağıtım Şebekesi Sorunları
Hüseyin Doğan	Bulanik Mantik Denetleyici Parametrelerinin Belirlenmesinde Pso Ve Ga'nin Karşilaştirilmasi ve Performans Analizi
Korhan Karaarslan	Elektrik Dağitim Şebekelerinde Alan Bazli Yük Tahmin Yöntemi
Hüseyin Doğan	Atalet Ağirlik Stratejisinin Pso Optimizasyon Performansina Etkisi
Tuba Gözel	Gerçek Alçak Gerilim Dağıtım Şebekelerinin Coğrafi Bilgi Sisteminden Yararlanarak Modellenmesi
Zümre Yenen	İki Alanli Termik Güç Sistemi Yük-Frekans Kontrolünde Simbiyotik Organizmalar Arama Algoritmasinin Uygulamasi

IMASCON I.GÜN IV.OTURUM 18:30/ 19:45	**SALON -11**
OTURUM BAŞKANI: Dr. Arzu Deveci Topal	
Arzu Deveci Topal	Denizcilik Fakültesi Öğrencilerinin Çevrim İçi Ortamlarda Bilgi Paylaşma Davranişlarinin İncelenmesi
Arzu Deveci Topal	Lise Düzeyinde Zihinsel Engelli Çocuklarin Öğretiminde Teknoloji Kullaniminda Yaşanilan Güçlüklerin Belirlenemesi
Anıl Kurt	ARP Zehirlemesi Saldırılarına Karışı Veri Kayıp Riskini Azaltacak Bir Model Önerisi
Çilem Koçak	Sosyal Medyanın Eleştirel Düşünmeye Etkisi
Enis Eytekin	Kablosuz Kontrol Sistemi Destekli Robotik El Tasarımı

27 NİSAN 2019 – CUMARTESİ	
IMASCON PANEL III – 10:00 / 11:00	
PANEL MODERATÖRÜ	
Dr. Öğr. Üyesi Erdener Balıkçı Öğr. Gör. Öğuzhan Bahadır Demir Doç. Dr. Selda Uca	**Engellilerde Hippoterapi Atölyesi/Hippotherapy Workshop for Disabled People**
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 1**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.Alaeddin Bobat	
Alaeddin Bobat	Yuvacik Baraj Gölünün Fiziksel Özellikleri
Alaeddin Bobat	Yuvacik Baraj Gölünün Bazi Önemli Kimyasal Parametreleri
Berna Kırıl Mert	Membran Distilasyon Proseslerinin Su Ve Atiksu Aritiminda Uygulanmasi
Deniz Mutlu	Kocaeli'nde Evsel Atiklar İçin Yakma Yoluyla Bertaraf Alternatifinin Emisyonlar Açisindan Değerlendirilmesi
Kerem Erdinç	Mikro Gözenekli Havalandirma Sistemlerinde Hava Difüzörlerinin Farkli Şekillerinin Oksijen Kütle Transferi Verimi
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 2**
OTURUM BAŞKANI:Doç.Dr.Arif Özkan	
Mehmet Çakmak	3d Yazicilarda Kullanilan Plastik Malzemeler
Menderes Kam	Aisi 4140 Islah Çeliğinin Tornalanmasinda Parametrelerin Yüzey Pürüzlülüğü Ve Takim Aşinmasina Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme
Mert Sapaz	Aisi H13 Çeliğinin Sert Tornalanmasinin Yüzey Pürüzlülüğü ve Takim Aşinmasina Etkisinin Deneysel Olarak İncelenmesi
Merve Güner	Doğal Elyaf Takviyeli Polimer (Detp) Kompozitlerin İşlenebilirliği
Muhammet Bölükbaş	Aşindirici Su Jeti İle Tornalama İşlemi

IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 3**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. Süleyman Kadri Yigit	
Semih Aliustaoğlu	Bir Dizel Motorda Lpg-Dizel Çift Yakıt Karışımı ve Egr Uygulamasının Performans Ve Emisyon Karakteristiklerine Etkileri
Ümit Ağbulut	Atık Yağ Biyodizeli-Dizel Yakıt Karışımlarının Motor Titreşimine Ve Gürültüsüne Olan Etkilerinin Deneysel Olarak İncelenmesi
Tansunur Kaydırak	Farkli Yük Şartlarinda Çalişan Bir Dizel Motorunda Biyodizel-Dizel Karişimi Kullaniminin Enerji Analizi
Zafer Mandıra	Otomotiv Sanayinde Turnike Tipi Rulo Sac Boşaltma Mekanizmasi Tasarim Ve İmalati
E. Cezmi Nursen	Norm Pompalarin Hidrolik Türbin Olarak Kullanilmasi
Yavuz Selim Korkmaz	Flushing İşlemi Yapan Makinenin Soğutma Kapasitesinin Sayisal Analizi
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 4**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.Halil Barış Özel	
Halil Barış Özel	Bartin Ve Yenice Yörelerindeki Karişik Ormanlarda Ökseotu (Viscum Album L.) Zararini Etkileyen Faktörler
Halil Barış Özel	Fidanlık Koşullarında Doğu Çınarı (Platanus orientalis L.) Orijinleri Arasında Büyüme ve Morfogenetik Karakterlerdeki Varyasyonlar
Mehmet Yurtgan	Hiç Müdahale Görmemiş Genç Kizilçam Meşçerelerinde Humus Ve Ölü Örtü Miktarina Yönelik İlk Sonuçlar
İkram Çelik	Dünyada, Türkiye ve İstanbul'daki Orman Yangınları Sayısı ve Nedenleri
Seymen Çiftçi	Tabakalı Ahşap Kompozit Malzeme Üretiminde Cam Fiber (GFRP) ve Karbon Fiber (CFRP) Kullanımı
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 5**
OTURUM BAŞKANI: Ögr.Gör.Dr. Bahar Aydın Can	
Bahar Aydın Can	Türkiye'de Mandarin Üretimi ve Pazarlaması Üzerine Bir Dış Pazar Araştırması
Bahar Aydın Can	Tarimda Alternatif Girişimcilik Alani: Serada Topraksiz Yetiştiricilik
Evrim Taylan	Kocaeli'de Fındık Tarımı ve Kandıra'da Fındık
Tülay Korana Aktaş	Doku Kültüründe Enfeksiyon Kaynakları ve Sterilizasyon
Fikriye Gül	Çan Termik Santrali Çevresindeki Topraklarda Sülfür ve Ağır Metallerin Coğrafi Dağılışı
Serdal Akbayir	Ibuprofen ve Ciprofloxacin Karışımı ile Yetiştirilen Buğdaylarda (Triticum aestivum L.) Elektrolit Sızıntı ve Klorofil Miktarının Belirlenmesi

IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 6**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi.Oğuz Polatel	
Murat Uzun	Ayaz İshaki'nin Dil Anlayışı
Rasilya Karimova	Tatarlarda Gelin Alma ile İlgili Gelenekler ve Ritüeller
Ayten Yener	Osman Karatay'in Mürdüm Romaninda Eski Türkçe Kişi Adlari
Damla Ağüzüm	İkinci Kişili Anlatici Ve Nouveau Romandaki Konumu
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 7**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi. Hilal Karabulut	
Bahar Tavukçu	Bilişsel Davranişçi Terapinin Grupla Psikolojik Danişma Uygulamalarinda Kullanimina Dair Doküman İncelemesi
Hilal Karabulut	Annelik Bekçiliği Davranişinin Geriye Dönük Değerlendirilmesi: Pilot Çalişma
Hilal Karabulut	Üniversite Birinci Sinif Öğrencilerinin Üniversiteye Uyumla İlgili Grup Çalişmasindan Beklentileri ve Kişisel Hedefleri
Levent Kiylioğlu	Kültürleşme Süreçleri ve Kültürler Arası Eğitim
Betül Çubuk	Kadınsılığın Engebeli Yolu ve Patolojiye Yansıması
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 8**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Öznur Gökkaya	
Hakan Kutlak	Bir Otomotiv Firmasinda Sac Salincak Değer Akiş Haritasinin Hazirlanmasi
Mehmet Akif Yerlikaya	Lean Healthcare Management In An Emergency Department By Using Intuitionistic Fuzzy Set
Mehmet Akif Yerlikaya	Entropi Temelli Veri Zarflama Analizi İle Çevreci Tedarikçi Seçimi
Murat Çolak	Bir Lastik Üretim Firmasında Çalışma Duruşlarının Reba Yöntemi Ile Analizi
Tuğçen Hatipoğlu	Gelişigüzel Yerleştirilmiş Kaynak Ve Alici Sensör Kaplamasinin Yakinsanmasi

IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**Salon 9**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör. Ismail Hakki Paslı	
Berna Çelik	Akademik Başari – İleri Sosyalizasyon Denkleminde Üniversiteli Olmak Üniversitelilerde Cafe Müdavimliği
Dilay Teke	Sosyo-Demografik Değişkenler Bağlaminda Ortaokul Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri: Kocaeli Örneği
Gizem Senem Aydınöz	Çokkültürlülük Bağlamında Uluslararası Göç: Antalya Örneği
Esma Damla Kürşat	Tarihsel ve Kültürel Katmanların Kıyıya Yansıması: Tuzla Örneği
Sevgi Tozan	Postmodernite ve Değişen Tüketim Algisi
Ismail Hakki Paslı	Kurtuluş Savaşı Sürecinde İngiliz The Times Gazetesinde Türk İmgesi
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 10**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Kazım Kahraman	
Beytullah Bozali	Güç Sistemlerinde Fazör Ölçüm Birimi Optimal Bağlanti Noktalarinin N-1 Güvenlik Koşullari Altinda Belirlenmesi
Cenk Andiç	Güç Sistemindeki Harmoniklerin SVC ile İncelenmesi
Dinçer Maden	Bir Manyetik Askilama Sistemindeki Pid Denetleyici Parametrelerinin Simbiyotik Organizmalar Arama Algoritmasi İle Optimizasyonu
Gülsüm Yıldırız	Mühendislikte Tahmin Problemlerinin Çözümünde Zaman Serisi Yönteminin Karşilaştirmali Analizi
Gürkan Mutlu	Frekansa Bağlı Yük Modelinin Sürekli Yük Akışında Gerilim Kararlılığı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi
IMASCON II.GÜN V.OTURUM– 10:00 / 11:15	**SALON 11**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Hüseyin Dikme	
Ceyda Kurtulmuş	Sezgisel Algoritmalar ile Portföy Optimizasyonu: BIST 30 Uygulaması
Erkan Ari	Merkezi Hekim Randevu Sisteminin Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyet Modeliyle Araştırılması
Erkan Ari	Online Oyun Oynama Niyetini Etkileyen Faktörlerin Araştırılması: Bir Yapısal Eşitlik Model Önerisi
Erkan Ari	Elektrik dağıtım şirketi hizmet kalitesinin Avrupa müşteri memnuniyet modeliyle (ESCI) araştırılması
Çetin Polat	Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (ISIC Rev.3) Kapsamında İhracata Yönelik Devlet Desteklerinin Türkiye'nin İhracat Gelirlerine Etkisinin İstatistiksel Analizi
ÇAY ve KAHVE ARASI – 11:15 / 11:30	

IMASCON II.GÜN VI.OTURUM 11:30 /12:45	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. Halil Barış Özel	
Halide Palavar	Sağlık Turizminde Tıbbi Ve Aromatik Bitkilerin Kullanımı
Kübra Taşkiran	Sosyal Medyada Otel İşletmesi Yorumlarının Hizmet Kalitesi Boyutlarına Göre İncelenmesi: Trıpadvısor Örneği
Mustafa Kurtgözlü	Türkiye'de Turizm Alanındaki Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Profili (2014 – 2018)
Nurdagül Özcan	İş İlanlarının İstihdam Edilebilirlik Beceri Boyutlarına Göre İncelenmesi: Zincir Otellerde Nitel Bir Araştırma
Sait Enes Karabacak	Türkiye'de Turizm Anabilim Dalında Örgütsel Davranış Konulu Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir Bibliyometrik İnceleme
Halil Barış Özel	Büyüme Performansı Yönünden Anadolu Kestanesi (Castanea sativa Mill.) Orijinleri Arasındaki Farklılıklar
IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. Alaeddin Bobat	
Busenur Çelebi	Zeytinyağı Fenoliklerinden Oleuropeinin Probiyotik Lactobacillus Acidophilus ve Lactobacillus Rhamnosus Bakterileri Üzerine Etkileri
Ebru Köroğlu	Bitki Flavonoidlerinden Quercetin İle Probiyotik Bakteriler L. Rhamnosus Gg Ve L. Acidophilus La-5 Arasindaki İn Vitro Etkileşimler
Emriye Erbaş	Pikrik Asite Maruz Bırakılan Drosophila Melanogaster Gelişimi Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi
Sencer Karagül	Canli Aşilarin Liyofilizasyonunda Termal Analiz ve Görüntüleme Cihazlarinin Faydasi
Alaeddin Bobat	Yuvacik Baraj Gölündeki Balik Çeşitleri ve Stok Durumu
Serdal Akbayir	İstanbul'un Sahil Kesimlerinden Toplanan Platanus orientalis L. 'te Mg ve Al Birikimi
IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Arif Özkan	
Onur Özbek	Aisi H11 Çeliğinin Tornalanmasinda Kesici Takim Kaplama Yönteminin Yüzey Pürüzlülüğü Üzerine Etkilerinin Deneysel ve İstatistiksel Olarak Araştirilmasi
Metin İbrahim Karadağ	Dp600 Çeliklerin Sayısal Analiz Yöntemi Kullanılarak Geri Esnemedavranışının U Büküm Yöntemiyle İncelenmesi
Onur Özbek	Kesici Takim Kaplama Yönteminin Takim Aşinmasi ve Kesme Sicakliğina Etkisinin Deneysel ve İstatistiki Olarak İncelenmesi
Ömer Şengül	Sürdürülebilir Üretim İçin Radyal Lastik Tasarımı ve Dinamik Analizinin İncelenmesi
Ahmet Burak Çubuk	AA7075 Alüminyum Alaşiminin Bilyali Dövme İşleminde Bilya Boyutunun ve Bilya Çarpma Açisinin Kütle Kaybi Ve Pürüzlülüğe Etkisi

IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr. Esma Buluş Kırıkkaya	
Esma Buluş Kırıkkaya	Afet Farkındalık Ölçeği (AFÖ) için Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
Halil Taş	İlkokul 4.Sinif Öğrencilerinin Matematik Dersine İlişkin Tutumlari ve Akademik Benlik Kavramlari
Damla Sönmez	Enstrümantal Oluşum Teorisi İle İlgili Olan Akademik Çalişmalarin Durumuna İlişkin Bir Doküman Analizi: 2000-2018 Yillari Arasinda
Burcu Karaduman	Matematik Öğretmeni Adaylarinin Matematiksel Modellemeye Yönelik Görüşleri
Dilek Çağirgan	Matematik Dersi ile Diğer Derslere Çalışma Konusunda Farklılığın Öğretmen Adaylarınca Değerlendirilmesi
IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 5**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. Hülya Çekmecelioğlu	
Habibe Aktay	Duygusal Zekânin Karar Verme Tarzlari Üzerindeki Etkisinde Belirsizlikten Kaçinmanin Moderatör Rolü
Sevilay Güler	Alçak Gönüllülük ve Kariyer Beklentisi İlişkisinde Kendini Kabullenmenin Aracilik Rolü
Nur Beder	Psikolojik İyi Oluşun İş Tatminine Etkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracı Rolü: İstanbul İli Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Üzerinde Bir Araştırma
Aysun Uyanık	Şirket Birleşmelerinin Çalişanlar Üzerinde Oluşturduğu Stresin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştirma
Ayşenur Mavuş	Pazar Çalkantısı ve Teknolojik Öğrenme İlişkisi
IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 6**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. Remzi Altunışık	
Kürşad Özkaynar	Seçmen Davranişinin Öncüllerinden Siyasi Parti Aidiyeti Olgusunun Ölçümüne İlişkin Bir Ölçek Geliştirme Çalişmasi
Seçkin Tenzile Yildiz	Tüketicilerin Mobil Telefon Uygulamalarına Yönelik Tutumlarının Teknoloji Kabul Modeli Çerçevesinde İncelenmesi: E-Nabız Uygulaması Örneği
Ayla Sezginer	Elektronik Ortamda Yapılan Aşırı Uç Yorumların Tüketiciler Üzerindeki Etkisi: Cep Telefonu Üzerine Bir Uygulama
Özlem Balaban	İş Değerleri: Kavramsal Çerçeve ve Temel Siniflandirmalar
Remzi Altunışık	Kobi'lerde Müşteri Algisi ve Müşteri Şikayet Yönetimi Felsefesi Arasindaki İlişkinin İncelenmesi

IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 7**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.İsmail Kılıçaslan	
Ömer Faruk Tanrikulu	Soğuk İş Takim Çeliğinin İşlenmesinde Kesme Parametrelerinin Yüzey Kalitesine Etkisi
Samed Arslan	Rulman Çeliğinin Tornalanmasinda Kesici Takim Kaplama Metodu Ve Kesme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğü Üzerinde Etkisinin Deneysel İncelenmesi
Uğur Yiğit	Tornalama İşleminde Kesme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğüne Etkisinin Araştirilmasi
Veysel Karani Kirik	Talaşli Imalatta Kesici Takim Aşinmasi ve Takim Aşinma Hasarini Azaltma Yöntemleri
Yunusemre Ünal	Çelik Yapilarda Kullanilan Birleştirme Yöntemleri
IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 8**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Abdülkadir Cengiz	
Tansunur Kaydırak	Aşiri Doldurmali Bir Dizel Motorunda B20-Pamuk Yağı Metil Ester Kullaniminin Motor Enerji Dağilimina Etkilerinin İncelenmesi
Onur Serin	Topology Optimization of Battery Mounting Bracket In A Full Electric Vehicle
Ümit Ağbulut	Atık Yağ Biyodizeli-Dizel Yakıt Karışımlarının Yanma Karakteristiğine Olan Etkisinin İncelenmesi
Hüseyin Güzel	Farkli Kompostlama Sicakliklarinin 3 Faz Sistem Pirinasinin Tavuk Gübresi ve Talaş İle Kompostlanmasinda Hacim ve Kütle Değişimlerine Etkisinin Belirlenmesi
Ümit Ağbulut	Atık Yağ Biyodizel-Dizel Karışımlarının Egzoz Emisyonlarına Olan Etkilerinin İncelenmesi
IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 9**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Hüseyin Dikme	
Arzu Demir	Bir Traktör Fabrikasi Montaj Hattinda Zamana Bağli Oluşan Hatalarin Önlenmesi İçin 5s Ve Ahp Uygulamasi
Aykut Durgut	Plastik Parça İmalat Sanayinde Endüstri 4.0 Uygulamalari
Aytaç Yildiz	Yalin Üretim Sisteminde 5s Uygulamasi: Otomotiv Yan Sanayi Örneği
Aytaç Yildiz	Yalin Laboratuvar Dönüşümü İçin 5s Uygulamasi: Üniversite Örneği
Bengisu Kurt	Okul Servisi Rotalama İşlemi Kapsaminda Kümeleme Teknikleri Kullanilarak Durak Lokasyonlarinin Belirlenmesi

IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 10**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Serdar Biroğul	
Halil İbrahim Aydinöz	İletim Sisteminde Facts Uygulamalari ve Güç Sisteminde Kararliliğa Etkileri
Dinçer Maden	Sabit Miknatisli Bir Da Motorun Simbiyotik Organizmalar Arama Algoritmasi Tabanli Durum Geri Besleme İle Hiz Denetimi
Beytullah Bozali	Faz Kaydirici Transformatörlerin Güç Sistemi Optimal Çalişma Koşullari Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi
Cenk Andiç	Güç Sisteminin Gerilim Kararlılık İndeksleri ile Analizi
Cenk Andiç	Güç Sisteminin Geçici Kararlılık Analizi için Salınım Denkleminin Runge-Kutta Metodu ile Çözülmesi
IMASCON II.GÜN VI. OTURUM– 11:30 / 12:45	**SALON - 11**
OTURUM BAŞKANI: Dr. Serdar Solak	
Serdar Solak	Görüntü Histograminda Yer Alan En Yüksek Değere Verilerin Kayipsiz ve Geri Dönüşümlü Gizlenmesi
Umut Altınışık	Büyük Verilerin Veri Madenciliği Teknikleri Kullanılarak Analiz Edilmesi
Özge Aksakalli	K-Means, Hiyerarşik ve EM Algoritmalarının Lenfoma Ameliyat Verilerini Kullanarak Karşılaştırılması
Onur Öz	Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Bilgi Sisteminin Kullanilabilirliği
Neslihan Bilgin	Çevrimiçi Anket Sektörü İçin Kullanıcı Kayıp Analizi
Emre Can	Sinüs Kaotik Harita ve Kurtulma Hizi Operatörleriyle Birleştirilmiş Yerçekimi Arama Algoritmasi
ÖĞLE YEMEĞİ 12:45 - 13:50	

14:00 – 15:00 **POSTER SUNUMLARI-2**		
Poster No		
1	Adem Gül	Ticari Binalarda Elektrik Tüketiminin Kestirimi için ARIMA ve Yapay Sinir Ağı Modellerinin Karşılaştırılması
2	Fikret Kır	TSE HYB 11827 Standart İncelemesi
3	Mustafa Cenk Sarman	Aluminyum Profilden İmal Edilmiş Yarı Römork Damper Aracının Mukavemet Analizi

4	Gizem Lokumcu	İstanbul'un Farkli Habitatlarindan Toplanan Borago Officinalis L. Bitkilerine Ait Populasyonlarin Besin Elementleri Ve Ağir Metal Seviyelerinin Araştirilmasi
5	Neşet Kaan Karahan	Yapay Ortamlarda Ağir Metal (Cd, Ni, Pb, Zn) Kirliliğine Maruz Birakilan Anubias Barteri Var. Barteri Schott Bitkilerinde Besin Elementleri Ve Ağir Metal Seviyelerinin Araştirilmasi
6	Cansu Tetik	İstanbul'un Farklı Habitatlarından Toplanan öksürük otu (Tussilago farfara L.) Bitkilerine Ait Populasyonların Mineral Element ve Ağır Metal Birikiminin Araştırılması
7	Ömer Emre Pepeç	Sabit Akim Led Sürücüler İçin Yarim Köprü Llc Rezonans Dönüştürücü Tasarimi Ve Optimizasyonu
8	Furkan Kapusuzoglu	Geliştirilmiş Yeni Nesil Flyback Led Sürücü
9	Mustafa Cenk Sarman	Alüminyum Damper Küvet Tabanında Kaynaklı Profil Yerine, Geçme Profil Kullanılmasıyla Kullanılabilirliğinin Analizi
10	Abdulkadir Aydoğan	CdSe/CdTe Quantum Dot Bazlı Güneş Pillerinin Fotovoltaik performansının İncelenmesi
11	Nur Kılınç	Ham Bakteriyel Selüloz Polimerik Yapısının Su Emilimi ve Kaybı Sonrası Boyut Değişiminin Araştırılması
12	Burak Kasap	Bulut Teknolojisinde Veri Madenciliği Uygulaması
13	Mustafa Soylu	Trafikteki İş Kazalarının Maliyet Analizi ve Alınması Gereken Tedbirler
14	Samet Vardar	$Mg(OH)_2$ Katkili Polipropilen (PP) Kompozitin Farkli Hizlardaki Tribolojik Performanslari
15	Samet Vardar	Polipropilen (PP)/ $Mg(OH)_2$ Kompozitin Aşinma ve Sürtünme Davranişlarina Uygulanan Yükün Etkisinin İncelenmesi
16	Yunus Kaya	Mevcut Yiğma Binalarin 6306 Sayili Kanun Kapsaminda (2012 RYTE) İncelenmesi
17	Nazlı Yenihan Yüzer	Kitosan Kompozit Kürelerin Amonyum Adsorbsiyonunda Kullanilabilirliğinin İncelenmesi
18	Nazlı Yenihan Yüzer	Yakit Katkisi Gliserin Karbonatin Saflaştirilmasinda Membran Prosesinin Uygulanabilirliğinin İncelenmesi

IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:00/ 15:15	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Arif Özkan	
Fatih Tamer	Blok eşleştirme algoritmaları kullanarak kopyala-yapıştır sahteciliğin tespiti
Gizem Şenol	Dizi Antenlerde Ön-Arka Kulakçik Oraninin Azaltilmasi
Gökhan Tarim	Gömülü Platformlar için Kuş bakışı Görüntüler Üzerinden Derin Öğrenme Temelli Gerçek Zamanlı Şerit İşareti Tespit Sistemi
İsa Erdoğan	Hareketli Taret Sistemlerinde Atış İstikameti Stabilizasyonu
İsmail Ay	Frekans Seçici Yüzey İle Dizi Antende Yan Lob Seviyesi Azaltma
Kerim Topcu	Dc Servo Motorların Model Referans Adaptif Kontrolü
IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:00/ 15:15	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Dr.Ömer Güngör	
Turgut Can Koloğlugil	Bütil Bütirat Sentezinde Katalitik Membran Reaktör İle Kesikli Reaktörün Deneysel Olarak Karşilaştirilmasi
Sibel Artut	Gliserolden TiO_2 Destekli Al_2O_3 Katalizörü İle Laktik Asit Üretiminin İncelenmesi
Büşra Sever	Gliserolden Laktik Asit Üretimi İçin Atmosferik Ortamda Altin Temelli Katalizörlerin Oksidasyon Etkilerinin İncelenmesi
Beyzanur Yılman	Fonksiyonelleştirilmiş Karbon Nanotüp Katkili Polivinil Alkol Membranlar İle Desalinasyon Çalişmasi
Derya Yıldırım	Poss Merkezli Heterokollu Yildiz Şekilli Pcl-Pla Polimerlerinin Sentezi ve Pla İle Blendlerinin Hazirlanmasi
IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:0 / 15:15	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Kazım Kahraman	
Nazlı Yenihan Yüzer	Kesikli Reaktörde Hidrofilik Membran Katkisi ile Dietil Maleat Sentezi
Kazım Kahraman	Müslüman Kimyacıların Kimya Bilimine Katkıları
Nazlı Hilal Çavlu	MOF Yüklü Karışık Matris Membran Hazırlanması ve İzopropanol-Su Karışımlarının Pervaporasyonla Ayrılabilirliğinin İncelenmesi
Bihter Uçar	Marmara Denizi'ndeki Denizyıldızı (Astropecten spinulosus) Populasyonları ve Habitatlarında Ağır Metal Miktarlarının Araştırılması
Duygu Aydın	Methylisothiazolinone'nun Pisum sativum (Bezelye)'da Sitotoksik Etkileri

IMASCON II.GÜN VII.OTURUM– 14:00/ 15:15	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi.Arzu Arı	
Damla Sönmez	Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersi Üzerine Metaforik Algıları ve Metaforik Algıları Üzerine Kendi Yorumları
Hüseyin Ozan Gavaz	Matematik Dersinde Verilen Ev Ödevleri Hakkindaki Öğrenci Görüşleri
Dilek Çağirgan	Öğretmen adaylarının Matematik Öğretmenliğini Tercihlerinin Değerlendirmesine İlişkin Bir Araştırma
Feride Sena Kocaoğlu	Öğretmen Adaylarinin Doküman Hazirlama Süreci
Burcu Karaduman	Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Geometri Alt Öğrenme Alanlarindaki Konularin Öğretiminde Kullandiklari Enstrümanlara Yönelik
IMASCON II.GÜN VII.OTURUM– 14:00/ 15:15	**SALON - 5**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Kürşad Özkaynar	
Dursun Boz	İçsel Pazarlama Ile Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Uşak İlinde Özel/Kamu Banka Çalışanları Örneği
Kürşad Özkaynar	Kriptopara Ve Blockchain Çağinda Türkiye: Sikke.Com.Tr Örneği
Cafiye Arslaner	Promethee Yöntemi İle Forklift Seçimi
Fettah Doger	Dağıtım Kanalında Aracılara Sağlanan Finansal Teşviklerin Bayi Performansı Üzerindeki Etkisi
Hakan Murat Arslan	Gri İlişkisel Analiz Yöntemi Ile En Uygun Tesis Yeri Seçimi: Gıda Sektöründe Bir Uygulama
Dursun Boz	Örgütsel Güvenin Örgütsel Bağlılık Ile İlişkisi: Kamu İmalat İşletmesi Örneği
IMASCON II.GÜN VII.OTURUM– 14:00/ 15:15	**SALON - 6**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.Remzi Altunışık	
Hasret Ay	Bir Sosyal Medya Pazarlamasi Olarak Gerçek Zamanli Pazarlama:#10yearschallenge Örnek Olay İncelemesi
Remzi Altunışık	Tesettürlü Kadinlarin Tesettürlü Giyim Markalarina Yönelik Bilinç Düzeyi, Algi Ve Tutumlari
Derya Sağlik	Gerçek Zamanlı Pazarlamadan Ayrılan Yönleriyle Newsjaking Kavramı #Buradaelektrikyok Örnek Olay İncelemesi
Özlem Balaban	Yeşil İnsan Kaynaklari Yönetimine İlişkin Alanyazin Çalişmasi
Neslihan Arslan	Çevresel Sürdürülebilirlik Kapsamında İstihdam ve Yeşil İşler
Gürkan Balcı	Dağıtım Kanallarında Aracıların Bağlılığını Etkileyen Faktörler; Isıtma Sektöründe Nitel Bir Araştırma.

IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:00/ 15:15	**SALON - 7**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Arif Özkan	
Onur Özbek	AISI P20 Çeliğinin Tungsten Karbür Takimlarla Tornalanmasinda Yüzey Pürüzlülüğü Ve Kesme Sicakliğinin Araştirilmasi
Ömer Şengül	Kapak Atma Rampasının Sonlu Elemanlar Metodu İle Statik Analizi
Ahmet Bal	Genel Hatlarıyla Argon-Ark Kaynağı TIG(WIG) Yöntemi
Berkay Gönül	Cam Bilya İle Dövülen AA7075 Alüminyum Alaşiminin Yüzey Özelliklerine Bilya Boyutu Ve Bilya Çarpma Açisinin Etkisi
Muhammed Osman Aksoy	Farklı Rüzgar Açılarına Maruz Kalan Güneş Paneline Etki Eden Rüzgar Yüklerinin Nümerik Yöntemlerle İncelenmesi
IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:0 / 15:15	**SALON - 8**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi.Hasan Kaya	
Kerim Özbeyaz	Ekap İle İşlenmiş Aa6082 Alaşiminin Sertlik, Aşinma Direnci Ve Mikroyapisinin İncelenmesi
İsa Çolakoğlu	Kare Derin Çekmede DP600 Çeliğinin Sınır Çekme Oranını Deneysel ve Sonlu Elemanlar Yöntemiyle Belirlenmesi
Müfit Yüce	Bir Lastik Fabrikası İçin Kartuş Arabası Tasarımı
Ensar Kütük	Yari Römork Şasisinin Yorulma Dayaniminda Kullanilan Bir Hidrolik Test Sistemi Sonuçlarinin Gerçek Yol Verileri İle Bilgisayar Destekli Karşilaştirilmasi
Kerim Özbeyaz	Sonlu Elemanlar Yöntemi İle Ekap İşleminde Sürtünme Katsayisi, Sicaklik ve Mesh Sayisinin Etkilerinin İncelenmesi Ve Farkli Malzemeler İle Kiyaslanmasi
IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:00/ 15:15	**SALON - 9**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Hüseyin Dikme	
Tuğçen Hatipoğlu	Ülke Bazında Lojistik Performans Endeksinin Veri Zarflama Analizi Ile Değerlendirilmesi
Tuğçen Hatipoğlu	Süreç İyileştirme: Otobüs Üretiminde Bir Uygulama
Leyla Şimşek	Sosyal Medya Uygulamalarinin Kullanim Sirasinin Bulanik Topsis Yöntemi İle Analiz Edilmesi
Leyla Şimşek	Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim Merkezlerinde Veri Zarflama Analizi Uygulamasi
Ülkü Demir	Karışıklık, Karmaşa ve Düzen Ölçeği

IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:00/ 15:15	**SALON - 10**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi.Serdar Biroğul	
Gürkan Mutlu	Frekansa Bağlı Yük Modelinin Sürekli Yük Akışında Gerilim Kararlılığı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi
Onur Kırcıoğlu	Pso Tabanli Maksimum Güç Noktasi İzleyicinin Sepic Da-Da Dönüştürücü İle Gerçekleştirilmesi
Orhan Oduncu	Elektrikli Otomobillerde Yangin Risk Analizi
Yunus Hinislioğlu	Ekonomik Yük Dağitimi Probleminin Kaotik Güve Sürü Algoritmasi İle Çözümü
Zafer Öztürk	HOMER ile Sinop İlinde Bir Hibrit Enerji Sisteminin Modellenerek Teknik ve Ekonomik Açıdan İncelenmesi
IMASCON II.GÜN VII.OTURUM–14:00/ 15:15	**SALON - 11**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Abdülkadir Cengiz	
Arzu Altınpınar	Mikro Emülsiyon Tekniği İle Hidroksiapatit Üretimi
Erdinç Efendi	Metal Matrisli Nanokompozit Malzemelerin İncelenmesi
Erdinç Efendi	Toz Metalurjik Yöntemler İle Nano Sic Takviyeli Ti Kompozit Üretimi
Gülşah Aktaş Çelik	3.2c-5si-1w Yeni Nesil Sünek Dökme Demirin Mikroyapisal Ve Mekanik Karakterizasyonu
ÇAY ve KAHVE ARASI – 15:15 / 15:30	
IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 1**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Gönül Konakay	
Gönül Konakay	AR&GE Merkezlerinin Sinerjik Etkisi : DHL Supply Chain Türkiye İnovasyon ve Ar-Ge Merkezi Projeleri Örnek Uygulamaları
Gülüzar Pat	Üniversite Bilimsel Araştirmalar Projeler Koordinatörlük Yönetim Modeli
Emre Oruç	İşe Yabancılaşma Konusunda 2009-2019 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Derleme
Anıl Şerifsoy	Yenilenebilir Enerji Sektöründe Lokalizasyon Temelli Dinamikler
Yasin Cömert	Kümelenmenin İşletme Performansi Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yönetici Algilari : Samib (Sakarya Makine İmalatçıları Birliği) Örneği

IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 2**
OTURUM BAŞKANI : Dr.Öğr.Üyesi.Fatma Çanka Kiliç	
Cihan Gökçöl	Current Situation of Renewable Energy in the Thrace Region
Cihan Gökçöl	Current Situation of Solar Energy in Turkey: Updated Data
Evren Köksal	Hayvansal Atik Kaynakli Anaerobik Fermantasyona Dayali Biyogaz Tesisinde İşletme Maliyetlerinin Çikarilmasi ve Tesis Fizibilitesine Olan Etkilerinin İncelenmesi
Fatih Keser	Hibrit Panel ile Otonom Enerji Verimliliği
Fatma Çanka Kiliç	Türkiye'de Biyokütle Enerjisine Genel Bir Bakiş, Potansiyeli, Teknolojileri ve Gelinen Son Durum
IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 3**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.C.Gazi Uçkun	
Dursun Boz	İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Ile İlişkisi: Kamu İmalat İşletmesi Örneği
Hakan Murat Arslan	Temizlik Ürünleri İmalâtı İşletmelerinde Çok Ölçütlü Stok Kontrolü: Örnek Bir Uygulama
Harun Doğrusever	Yerel Yönetimlerde Örgütsel Adalet Algisinin Örgütsel Bağlilik Üzerine Etkisi
Semra Köse	Fomo ve Bilinçli Farkindalik İlişkisinde Psikolojik İyi Oluş Düzenleyici ve Araci Bir Etkiye Sahip Midir?
Nilay Köleoğlu	Bireysel Farkliliklarin Örgütsel Bağlilik Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi
IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 4**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Sibel Kaya	
Melike Tunç	Okullarda Göçmen Entegrasyon Politikasına Ilişkin Fen Bilgisi Öğretmenlerinin Görüşleri
Sibel Kaya	İlkokul Öğrencilerinin Okula Yönelik İyi Olma Hali ve Fen Başarilari Arasindaki İlişki
Sibel Kaya	İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarindaki Görsellere Öğrencilerin Aşinalik Durumu
Sevil Erkan	Okul Türü Farklılıklarının Ortaokul Öğrencilerinin Fen Bilimleri Tutumlarına Etkisi
Doğan Çelik	Ortaöğretim 10. Sinif Öğrencilerinin Nükleer Enerji Hakkinda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi

IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 5**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi. Rüştü Taştan	
Ayhan Durmuş	Yatan Hastaların Hemşirelik Hizmetlerinden Memnuniyeti Üzerine Bir Çalışma
Sümeyra Alan	Annelerin Ulusal Yenidoğan Tarama Programı Kapsamındaki Bazı Testlere İlişkin Kaygı Düzeyleri
Aylin Kesici	İnsan Over Kanseri Hücre Serisi Üzerine Zakkum Bitkisinin (Nerium Oleander) Sitotoksik Etkisinin İncelenmesi
Kerem Cuşkun	Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerde Siber Mağduriyet Risklerinin Araştirilmasi
Rüştü Taştan	Vektörlerle Bulaşan Hastalıklar: İklim Değişikliği ve Küreselleşmenin Tetiklediği Yeni Tehdit
IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 6**
OTURUM BAŞKANI:	
Beyza Dilli	Kimya Sektöründe Pazarlama Araştirmasi Uygulamasi
Ece Patir	Otomotiv Yan Sanayi Firmasında Yalın Lojistik Uygulamaları
Enes Yeğin	İnşaat ve İklimlendirme Sektörü'nde Yer Alan Bir Firmada Stok Yönetimi
İlayda Akbulut	Treyler Sektöründe Bir Kalite Fonksiyonyayilimi (Qfd) Uygulamasi
Sibel Sever	Benzetim Modellemesi Ile Lastik Sektörü Lojistik Departmanında Süreç Optimizasyonu
IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 7**
OTURUM BAŞKANI:	
Serkan Oguz	SAC-2Bi ve SAC-2In Lehim Alaşimlarinin Islatma Özelliklerinin Karşilaştirilmasi
Bahadir Salmankurt	İki boyutlu nano yapılar ve bunların moleküllerle etkileşimini değiştirme yolları
Ayşe Duran	Mn2RhSi Heusler Alaşiminin Manyetik Özellikleri Üzerine Teorik Bir İnceleme
Bahadir Salmankurt	Ba2BiAu termoelektrik malzemesinin yapısal, elastik ve titreşimsel özelliklerinin kuramsal olarak incelenmesi
Ayşe Duran	Ru2VSn Heusler Alaşiminin Manyetik Özelliklerinin İncelenmesi

IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 8**
OTURUM BAŞKANI: DrÖğr.Üyesi. Hilal Karabulut	
Aleyna Kardaş	Din Görevlilerinin Toplumsal Cinsiyet Algisi:Doğu Marmara Örneği
Bahar Tavukçu	Üniversite Öğrencilerinde Akademik Erteleme Davranişinin Psikolojik Sağlamlik ve Mutluluk Düzeyleri ile İlişkisinin İncelenmesi
Hilal Karabulut	İlkokul Döneminde Çocuğu Olan Babalarin Algiladiği Annelik Bekçiliğinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi
Yeliz Çekirdekoğlu	Kurumsal Sosyal Sorumlulukta Yeşil İnsan Kaynakları
Özge Paşaoğlu Koçak	Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme Stiline Göre Yapılan Eğitim Faaliyetlerinin Öğrencilerin Kavramsal Gelişim Sürecine Etkisi
IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 9**
OTURUM BAŞKANI:	
Alper Serhan Daltekin	Pylae ve Strabilos Kentleri Üzerine Bir Değerlendirme
Aycan Esen	Batı Karadeniz (Paflagonya) Bölgesi arkeolojik kazıları Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri
Fikret Özbay	Aiol Başliğinin Kökeni Üzerine Bir Değerlendirme
Füsun Tülek	Bir Grup Kefken-Kerpe'de Bulunmuş Amfora Işığında Güney Karadeniz Deniz Ticareti
Ismail Habib Keser	Geç Roma 1 Amforalarının Anadolu'daki Üretim Merkezleri
Sümeyra Vardar	Deniz İlahlari İle İnsanoğlu İlişkisinin Antik Sanatta Yansimalari
IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 10**
OTURUM BAŞKANI:	
Gürkan Mutlu	Statik Gerilim Kararlılık için Tristör Kontrollü Seri Kompanzatör (TKSK) ile Optimum Yerleşim Noktasının Belirlenmesi
Yunus Hinislioğlu	Optimal Güç Akişi Probleminin Kir Kurdu Optimizasyonu Algoritmasi İle Çözümü
Alpaslan Demirci	Endüstriyel Otomasyon Laboratuvarlarinda Kullanilmak Üzere Plc, Hmi Kontrollü Eğitim Modülü Tasarimi Ve Uygulamasi
Burak Can	Enine Akili Makinelere Genel Bir Bakiş Ve Yeni Bir Enine Akili Disk Makine Önerisi
Çağrı Yağcıoğlu	Telefon Sinyali İle Verimli Enerji Kontrollü Akilli Ev Otomasyonu

IMASCON II.GÜN VIII.OTURUM 15:30/16:45	**SALON 11**
OTURUM BAŞKANI:	
Emre Gürçay	Alüminyum Enjeksiyon Ve Döküm Yöntemleri İle Üretilen Bir Pompa Filtre Kapağı Parçasinin Mekanik Ve Mikroyapisal Özelliklerine Üretim Yönteminin Etkisinin Araştirilmasi
Harun Güler	Yüksek Performansli Poli-Eter-Eter-Keton (Peek) Polimerinin Farkli Kayma Hizlarindaki Aşinma Ve Sürtünme Davranişlarinin İncelenmesi
Harun Güler	Cam Elyaf Takviyeli Yüksek Performansli Poli-Eter-Eter-Keton (Ce/Peek) Kompozitin Tribolojik Özelliklerine Kayma Hizinin Etkisinin Belirlenmesi
İrfan Akgül	Poliamit-6 Polimerinin Fiziksel, Mekanik ve Mikroyapisal Özelliklerine Kisa Cam Elyaf Takviye Oraninin Etkisi
İrfan Akgül	Cam Bilya Katkili Naylon Kompozitlerin Mekanik ve Mikroyapisal Özelliklerine Termoplastik Elastomer Katkinin Etkisi
ÇAY ve KAHVE ARASI – 16:45 / 17:00	
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 / 18:15	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI:	
Gülşah Kaplan	Hayvansal kaynaklı biyogaz üretim tesislerinde üretilen gübrenin değerlendirilme methodları ve fizibiliteye olan etkisinin irdelenmesi
Hüseyin Yüksel	PLC Tabanlı Kimyasal Dozajlama Sistemi
İliyaz Aydan Yusein	İzmit'te Kurulu Olan Polikristal Güneş Panellerinin Enerji Üretim Değerlerinin İncelenmesi
Leyla Ülker	Otomatik Meteoroloji İstasyonu Verileri İle Fotovoltaik Sistemin Performansinin ve Optimizasyonunun Artirilmasi
Meryem Özaydın	Hayvansal Atik Kaynakli Biyogaz Tesisinin Lojistik Maliyetinin Fizibiliteye Olan Etkisi Ve Türkiye Projeksiyonu
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI:	
Emre Ay	Makine ve İmalatta Kullanılan Yanıcı ve Yakıcı G.
Ertuğ İbşiroğlu	DIN 1.2510 Çeliğinin Tornalanmasinda Kesme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğüne Etkisinin Deneysel İncelenmesi
Fatih Helimergin	DP600 Çeliklerin Klasik ve Hassas Kesme Yöntemiyle Kesme Parametrelerinin Sayısal Analiz Yöntemi Kullanılarak İncelenmesi
Ozan Ule	Çamaşir Makinesi Tahrik Grubunun Esnek Cisim Modelinin Deneysel Olarak Doğrulanmasi
Murat Korunur	Bianchi Tipi-Iii Uzay-Zaman Modelinde Tsallis Holografik Karanlik Enerji İle Dbi-Özü Skaler Alani

IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör. Ümmühan Mutlu	
Ümmühan Mutlu	Güven, Kontrol Odağı ve A tipi Kişilik Faktörlerinin Finansal Davranışa Etkisi
Emrah Özsoy	Türk ve Japon Akademisyenlerin İşkoliklik Düzeylerinin Karşılaştırılması
Nilay Köleoğlu	Sanal Kaytarmanin Bireysel Farkliliklara Göre İncelenmesi
Kaan Tuğrul Özkan	Avrupa ve Türk Aile İşletmeleri Arasındaki Beklenti Farklılıklarının Değerlendirilmesi
Sena Göktürk	Profesyonel Yaşamin Orta Dönemindeki Kadinlarin Kariyer Geçişleri: Nitel Bir Araştirma
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI:	
Cihan Gökçöl	Current Situation of Renewable Energy in the Marmara Region
Aylin Karakaya	Uydu Görüntüsü Kullanilarak Yapilan Güneş Radyasyonu Tahmininde Kar Etkisinin Belirlenmesi
Bülent Oral	Yonga Levha Tesisinde Örnek Bir Absorbsiyon Chiller Uygulaması
Ecem Uzun	Endüstriyel İşletmelerde Enerji İzleme Sistemleri ve Iso 50001 Enerji Yönetim Sistemine Katkilari
Erkan Demiral	Gaz Türbini Giriş Havasının Absorbsiyonlu Chiller ile Soğutulmasının Gaz Türbini Performansına Etkisi
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 5**
OTURUM BAŞKANI :	
Funda Özkaya	Charles Taylor’in Felsefesinde Otantiklik Kavrami
İdiris Demirel	Platon ve Aristoteles'in Siyaset Felsefelerinde Toplumsal Sınıflar ve Mâdunlar
Leyla Köse	İnsanin Kendine Yabancilaşmasinin Yeni Bir Boyutu: Robotlarla Aşk
Semra Of	Postmodernizmin Eğitime Bakış Açısı Nasıl Olmalıdır
Yıldırım Onur Erdiren	Öznel İyi Oluşa Dair Multidisipliner Bir Bakiş: Felsefe ve Psikoloji Perspektifinden

IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 6**
OTURUM BAŞKANI : Dr.Öğr.Üyesi.Rüştü Taştan	
Rüştü Taştan	Su Kaynaklı Zoonotik Enfeksiyonlar: Sel Baskınlarının Neden Olduğu Kentsel Tehlikeler
Suleyman Paslı	Engelli bireylerin kamusal pozitif avantajlara Erişimleri hakkında Okuyucu Yorumları Üzerinden Bir Değerlendirme
Levent Gülüm	Galaktogog Etkili Tibbi Aromatik Bir Bitki: Isirgan Otu
Ayhan Durmuş	Sağlık Bakım Hizmeti Çalışanlarının Tükenmişlik Algıları Üzerine Bir Çalışma
Ayhan Durmuş	Sağlık Bakım Çalışanlarının Kesici-Delici Alet Yaralanmaları Üzerine Bir Çalışma
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 7**
OTURUM BAŞKANI:	
Ahmet Özdemir	Okullarda Gerçekleştirilen Deprem Tatbikatlarinin Değerlendirilmesi
Eyyup Ensar Başakin	Günlük Akımların Görgül Kip Ayrışımlı Bulanık Mantık Modeli ile Tahmini
Serhat Çelikten	Uçucu Külün Harç-Agrega Arayüzeyindeki Aderansa Etkisi
Muhammed Genç	Yapi Bilgi Modellemesi Tabanli İş Sağliği Ve Güvenliğine Dönük Son Dönem Uygulamalar
Damla Azkeskin	Gemi İnşaati Sektöründe Gürültü Maruziyetinin Değerlendirilmesi
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 8**
OTURUM BAŞKANI:	
Muhammed Çaliş	Ultrasonik Mesafe Ölçümü ve Doğrulanmasi
Murat Çelikadam	Girdap Akımı Temelli Tahribatsız Muayene Yaklaşımı ile Gerçek Zamanlı Hata Tespiti
Özcan Akçeşme	Lazer Diyotlar İçin Düşük Maliyetli Akim Kontrol Devresi ve Termoelektrik Soğutucu Kontrol Devresi Tasarimi
Özcan Akçeşme	Erbiyum Katkılı Fiber Yükselteçlerde Düz Kazanç Spektrumu için Erbiyum Katkılı Fiber Boyunun Optimizasyonu
Salih Burak Kemer	Elektrikli Araçlarin Kablosuz Şarj Sistemlerindeki Yeni Eğilimler
Salih Burak Kemer	Yüksek Frekansli Yükselten Güç Faktörü Düzenleyici Tasarimi

IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 9**
OTURUM BAŞKANI :	
Ümit Gencay Başcı	4140 Çeliği Tozunun Sicak Pres İle Sinterlenmesi Ve Yüzey Sertliğinin Geliştirilmesi
Atilla Osman Özdemir	Florokarbon/Karbon Siyahi Kauçuk Kompozitinin Mekanik ve Tribolojik Özelliklerine Politetrafloretilen (Ptfe) Katkinin Etkisi
Can Duran	Saf Nikelin Mekanik Özellikleri Üzerine Tungsten'in Etkisi
Emre Gürçay	Alüminyum Ekstrüzyon Yöntemi İle Üretilen Bir Otomobil Ön Takim Salincak Takozu Parçasinin Mekanik Ve Mikroyapi Özelliklerine Bölgesel Soğutma Etkisinin Araştirilmasi
Emre Gürçay	Farklı Cidar Kalınlıklarına Sahip Fittings Ürünlerin Sertlik Ve Mikroyapı Değişimleri
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 10**
OTURUM BAŞKANI :	
Ali Yildiz	Düzce Çevresinde Su Temin Uygulamasi İçin Şebeke Bağlantili 15 Kwp Güçteki Pv Sistemin Fayda-Maliyet Analizi
Alpaslan Demirci	Saydam Güneş Panel Teknolojisi Ve Gelecek Vizyonu
Erhan Tuncel	Tekerlek İçi Firçasiz Doğru Akim Motor Tasarimi - Oluk/Kutup Etkisi
Emre Şık	Güç Sisteminin L İndeksi ile Analizi
Ersoy Beşer	Üç Fazlı Endüstriyel Uygulamalar İçin Yarım H-Köprü Modüllü Çok Seviyeli Evirici Yapısının Simülasyonu
IMASCON II.GÜN IX.OTURUM 17:00 /18:15	**SALON - 11**
OTURUM BAŞKANI :	
Furkan Türker Saricaoğlu	Yüksek basınç homojenizasyon (HPH) işleminin mercimek protein izolat süspansiyonlarının fonksiyonel özellikleri üzerine etkisi
Hande Hayrabolulu	Meyve Sularindaki Şekerlerin Botanik Orijininin Terahertz Spektroskopisi ile Hizli Tespiti
İlyas Atalar	Depolama süresi boyunca fındık sütünde meydana gelen fizikokimyasal değişimler
Özlem İstanbullu Paksoy	Gida Kontrol Laboratuvarlarinda Kalite Yönetim
Seydi Yıkmış	Titreşimli Elektrik Alan Uygulamasinin Nar Suyu ve Vişne Suyunun Fiziksel, Kimyasal ve Mikrobiyolojik Özellikleri Üzerine Etkileri

IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI:	
Nurullah Binay	Endüstriyel Formaldehit Tesisinde Zenginleştirme Kolonu Uygulamasının Enerji Verimliliğine Etkisinin İncelenmesi
Özgül Koçak	Türkiye'de Sektörel Bazda Enerji Yönetim Sistemi Uygulamalarinin Enerji Verimliliğine Etkileri
Öznur Sağlam	Pv Sistemlerde Çevresel Parametre Etkisinin Belirlenmesi
Saria Alhamad	Demand Side Management – Household Load Optimization by using Mixed Integer Linear Programming
Sümeyye Tuna	Hayvansal Atik Kaynakli Biyogaz Tesisinin Gübre Satişina Yönelik Risk ve Duyarlilik Analizi
IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI:	
Serhat Çelikten	Akişkanlaştirici Dozajinin Kaya Dolgu Beton Özelliklerine Etkisi
Serhat Çelikten	Çimento Türünün ve Dozajinin Geçirimli Beton Özeliklerine Etkisi
Hidayet Uyar	Ahşap Lamine Kirişlerin Çarpma Yükleri Etkisindeki Davranişinin Deneysel Olarak İncelenmesi
Muhammed Genç	4d Bim Tabanli İş Sağliği Ve Güvenliği Uygulamalarinda Sanal Gerçeklik Ve Artirilmiş Gerçeklik Uygulamalarinin Yeri
IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI:	
Esra Durak	Dişlama Etkisinin Hisse Senedi Piyasasina Etkisi: Bist100 Uygulamasi
Mehmet Gözde	Endüstri 4.0'in Stratejik Anlamlandirilmasina Yönelik Nitel Bir Araştirma
Muhammed Fatih Yücel	Doğrudan Yabanci Yatirimlarin Gsyih Üzerindeki Etkisinde Girişimciliğin Ve Yenilikçiliğin Rolü
Figen Alkın	Finansal Krizlere Bağli Olarak Yabanci Portföy Yatirimlarinin Finansal Piyasalara Etkisi
Meltem Doğan	Hizmet, Mali, Teknoloji, Sinai Endeksleri İle Dolar, Euro Ve Sterlin Döviz Kurlari İlişkisi: Asimetrik Nedensellik Analizi
Yağmur Aslan	Yönetici Adayı Programlarının Diğer Personeller Üzerine Etkisi

IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr. Banu İnan Karagül	
Banu İnan Karagül	Çocukluk çağında F90.0 aktivite ve dikkat bozukluğunun dilbilimsel semptomları
Banu İnan Karagül	Yabancı dil olarak İngilizce öğreten öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçlarının araştırılması
Fatma Ünkür	Diller Arası Geçiş ve Türkiye'de İngilizcenin Yabancı Dil Olarak Öğrenildiği Bir Ortaokulda Diller Arası Geçişin İşlevleri
Hakan İkinci	Kocaeli İlinde Özel ve Devlet Okullarında İngilizce Eğitiminde Kullanılan Ders ve Çalışma Kitaplarının Kültürel Unsurlar Açısından Karşılaştırılması
Günay Aslan Özdemir	İngilizcenin Anadil Olarak Değil Lingua Franca Olarak Kullanildiği Bir Avrupa Ülkesinde Erasmus Öğrencisi Olarak Eğitim Görmenin Türk Öğrencilerinin Genel İngilizce Yeterlilik Seviyesine Etkisi
Hasan Korkutan	İnto An İntellectual Future
IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON – 5**
OTURUM BAŞKANI :	
F.Deniz Korkmaz	Yeniden Gelenek: Yeni İmaj Resmi Ve Yeni Dişavurumculuğa Dönüşümü
F.Deniz Korkmaz	Görünenin Ardindaki Gerçek: Gottfried Helnwein ve Hipperrealist İmgeleri
M. Çağatay Göktan	Walter Benjamin'in "Optik Bilinçdışı" Kavramı Bağlamında Fotoğraf Üzerine Bir İnceleme
Safaa Said	FİLİSTİN SİNEMASI: Bir Mücadelenin Hikayesinden Bölünmüş Bir Gerçekliğe
Safiye Başar	Çağdaş Seramikte Görsel Bir Unsur Olarak Yazı
Semra Of	Küresel Markaların Ülkelere Göre Geliştirdikleri Reklam Stratejileri: Coca-Cola Örneği
IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON – 6**
OTURUM BAŞKANI : Dr.Leyla Şenol	
Hakan Cindemir	Türk İş Hukukunda Kadin Çalişanlara Yönelik Ayrimcilik Kaynakli Uyuşmazliklar
Murat Sadak	Ceza Hukukunda Yargilamanin Yenilenmesi
Özgür Başyiğit	Çalışma Hayatında Sendikal Hak ve Özgürlüklerin Korunması
Ramazan Şengül	Avrupa Birliği'nde Çok Düzeyli Yönetişim
Leyla Şenol	Kariyer Devreleri Ve Albrect' In Perspektifinden Geriatrik Liderlik

IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON – 7**
OTURUM BAŞKANI:	
Tarık Güneş	Hava Araci Bakim Operasyonlarinda Kullanilan Bakim Dokümanlarinin Fiziksel Çevre Faktörleriyle Birlikte Değerlendirilmesi
Tarık Güneş	Hava Araci Bakim Dokümanlarinin Kullaniminda Meydana Gelebilecek Dikkat Ve Algi Hatalarinin İncelenmesi
Selin Yilmaz	Su Isiticisi Modelinin Moldflow İle Plastik Akiş Analizlerinin Yapilmasi Ve Değerlendirilmesi
Simge Aykul	Plastik Medikal Bir Ürünün Yolluk Tasarimi Ve Akiş Analizlerinin İncelenmesi
Yasin Güdelek	Senosfer, Bims Agregalı ve Çimentolu Hafif Kompozitlerin Araştırılması
IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 8**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Kürşat Sertbaş	
Ayşegül Funda Alp	Elit Sporcularda Zihinsel Dayanıklılık ile İlgili Çalışmaların İncelenmesi
Fatmanur Öztürk	Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı ve Kariyer Planmasının İncelenmesi (Kocaeli Üniversitesi/Spor Bilimleri Fakültesi/Spor Yöneticiliği Bölümü Örneği)
Muhammet Eyüp Uzuner	Sporda Dijitalleşme
Müge Sarper Kahveci	Sporda Ketojenik Diyet
Abdulmecit Bülbül	Türkiye' nin Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Gençlik Spor Politikaları ve Gönüllülük Stratejileri
Ayşe Kübra Aktaş	3-5 Yaş Grubu Çocuklarda Yaratıcı Dramanın Motor Beceri Gelişimine Etkisinin İncelenmesi (İstanbul Ümraniye Örneği)
IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 9**
OTURUM BAŞKANI :	
Tuğba Türkay	İş Hijyeni Ölçümlerinde Kullanilan Kişisel Gürültü Maruziyet Ölçüm Metotlarinin Karşilaştirilmasi
Serap Arsal Yıldırım	Çalişma Ortam Havasinda İnce Partikül Madde (Pm2.5) Konsantrasyonlarinin Ve Element İçeriklerinin Belirlenmesi
Esra Duran	Tabakhane İşletmelerinde İş Sağliği Ve Güvenliği
Okan Duman	Dökümhanelerde Kullanilacak Kişisel Koruyucu Donanimlarin Belirlenmesi Ve Kullanimi
Okan Duman	Döküm Sektöründe Kullanilan Tehlikeli Kimyasallar

IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 10**
OTURUM BAŞKANI :	
Erhan Tuncel	Yüksek Kutup Sayili 250w Tekerlek İçi Hub Motor Tasarimi
Ersoy Beşer	Üç Fazlı Çok Seviyeli Evirici Yapılı Sürekli Mıknatıslı Senkron Motorun V/f Kontrolünün Simülasyonu
Furkan Önat	Enerji Depolanmasinda Kullanilan Pillerin Termal Özelliklerinin Kesirsel Matematiksel Bir Yaklaşim İle İncelenmesi
Hamdullah Yokuş	Çok Makinali Elektrik Güç Sistemlerinde Salinim Denklemlerinin Euler Metoduyla Çözümü İle Kararlilik Analizi
Muhammet Demirkıran	Özel Tasarim Rüzgar Yönlendirme Sistemi İle Dikey Rüzgar Türbinlerinde Verimliliğin Arttirilmasi
IMASCON II.GÜN X.OTURUM 18:30 / 19:45	**SALON - 11**
OTURUM BAŞKANI :	
Abdülmuttalip Öztük	Elektrikli Otomobil Yol Asistani Ve Uzak Ölçüm Sistem
Mehmet Emin Çilgin	Bir Turbofan Motorun Bileşenlerinde Güç Boyutunun Ve Entropi Üretiminin Sayisal Hesaplanmasi
Süleyman Çetinkaya	K en yakın komşuluk algoritması kullanılarak Amyotrophic Lateral Sclerosis hastalığının belirlenmesi
Süleyman Çetinkaya	Destek Vektör Makinesi Kullanılarak Kalp Krizi Tahmini
Levent Kepenek	Matlab İle Anten Patern Ölçüm Sistemi Kontrolü Ve Sonuç Analizinin Yapilmasi Patern Grafik Çizdirilmesi
IMASCON 2019 GALA YEMEĞİ 20:30	
28 NİSAN 2019 - PAZAR	
IMASCON III.GÜN XI.OTURUM 10:00 / 11:15	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI: Dr.Öğr.Üyesi.Serpil Özkurt Sivrikaya	
Can İlker Karacan	Ön Lisans Öğrencilerinin Vergiye Bakişi Ve Vergi Bilinç Düzeyi: Sakarya İli Örneği
Kamuran Soylu	Geri Kazanim Katilim Payi Uygulamasinin Muhasebe Süreci
Serpil Özkurt Sivrikaya	Kimya Öğrencilerinin Karbon Döngüsü Öğrenimleri: Modelleme Yöntemi
Serpil Özkurt Sivrikaya	Kimya Programı Öğrencilerinin Organik Kimya Farkındalıkları: KMYO Örneği
Ebru Ataşlar	Türkiye Saponaria L. Cinsi Polen Yapısı

IMASCON III.GÜN XI.OTURUM 10:00 / 11:15	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI: Doç.Dr.Öznur Gökkaya	
Abdulcelil Işik	Haleb Zengî Atabegliği'nin Kurucusu Nûreddîn Mahmûd'un Adalet Anlayişi Ve Hoşgörüsü
Çetin Yoldaş	İslam İşbirliği Teşkilatinin Uluslararasi Sistemdeki Konumu Ve Türkiye İle İlişkileri
Furkan Kesme	Doğu Akdeniz'de Enerji Denklemi Sorunu
Sibel Orhan	Alman Kayzeri'nin Sultan Ii.Abdülhamid'i İlk Ziyareti (1889)
Songül Özdemir	Liderler Ve Hükümetler Nezdinde Afrikaya Yönelik Politikalar (1990-2018): Türkiye Amerika Karşilaştirmasi
IMASCON III.GÜN XI.OTURUM 10:00 / 11:15	**SALON - 3**
OTURUM BAŞKANI:	
Sinem Tosun	Çevresel Yapi Ve Uygulamalarinda Malzeme Teknolojisinin Gelişimi
Ümmet Şahinbaş	Endüstri 4.0 Kapsaminda Animasyon Tabanli Plc Uygulamalarinin Geliştirilmesi
Zeynel Çan	Market-Fiyat Analizi Için OCR Tabanlı Mobil Uygulama
Adam Yaya Abdelkerim	Lte-A Heterojen Ağlarda Makro-Küçük Hücrelerin Uzaklik Ve Zaman Tetiklemelerinin Aktarim Performansina Etkisi
Gülseren Sakarya	Yara Örtücü Uygulamalarında Nanoteknoloji Kaynaklı İnovatif Ürün Çalışmaları
IMASCON III.GÜN XI.OTURUM 10:00 / 11:15	**SALON - 4**
OTURUM BAŞKANI:	
Hasan Akan	Deri Lezyonlarinda Renk Sayma Eşik Değerinin Melanom Teşhisine Etkisi
Mehmet Duman	Pasif Milimetre Dalga Görüntüleme Sistemine Ait Azimut Ve Kalkiş Eksenlerinin Uydu Takip-İzleme ve Haberleşme Sistemi Eksenlerine Göre Ayarlanmasi
Bilal Ertekin	Retro-Reflektif Sensörler ile Takograf Kalibrasyonu
Ahmet M. Elbir	Derin Öğrenme İle 5G Sistem Tasarımı
Aybike Kocakaya	Gain Enhancement Of Uwb Printed Monopole Antenna With Modified Ground Plane

IMASCON III.GÜN XI.OTURUM 10:00 / 11:15	**SALON - 5**
OTURUM BAŞKANI : Dr.Öğr.Üyesi. Serhat Küçük	
Ebru Duman	Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-ī
Fatma Üçler	Münevver Ayaşlı'nın Romanlarında Sosyal, Siyasi ve Kültürel Değişim
İsmail Ilgin	Mahallîleşme: Millî Bir Şuur Mu? Yoksa Bir Üslup Takipçiliği mi?
Rabia Çevik	Şa'Bânî Şeyhi 'Ömer Fu'âdî Efendi'nin Risâle-İ Hâbiyyesi'nin Bağlamli Dizin Ve İşlevsel Sözlüğü
Serhat Küçük	Erken Dönem Halk Muhayyilesinde Tasavvuf: Kırk Vezir Hikâyeleri Örneği
Vildan Özmen	Madde Bağımlılığının Osmanlı Sosyal Hayatındaki Yeri ve Divan Şiirine Yansıması
IMASCON III.GÜN XI.OTURUM 10:00 / 11:15	**SALON - 6**
OTURUM BAŞKANI : Öğr.Gör.Asiye Yüksel	
Şermin Tağ Kalafatoğlu	Küreselleşme, Boyutlari ve Türkiye'de Dijital Uçurum
Asiye Yüksel	Etnik Çeşitlilik, Kurul Çeşitliliği ve Firma Değeri Etkileri Üzerine Bir Literatür Çalışması
İsmail Kilıçaslan	Maliyeti Etkileyen Faktörler
Şermin Tağ Kalafatoğlu	Toplumsal Hareketler Üzerine Bir Literatür Taramasi
IMASCON III.GÜN XI.OTURUM 10:00 /11:15	**SALON -7**
OTURUM BAŞKANI: Öğr.Gör.Mustafa Of	
Mustafa Of	Django Web Çerçevesi ile Web Geliştirme
Mustafa Of	Python ile NoSql Veri Tabanı Kullanımı: MongoDb Örneği
Celal Of	Ddos Saldırılarının Anatomisi ve Korunma Metotları
Zafer Cesur	Kara Cuma (Black Friday) Etkinliğinin Pazarlamayla Olan İlişkisi Üzerine Bir İnceleme
IMASCON III.GÜN XII.OTURUM 10:00 /11:15	**SALON - 8**
OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr.Ceylan Gazi Uçkun	
Ceylan Gazi Uçkun	Türkiye'de Özel Güvenliğin İtibari
Ezgi Kara	Türkçe Twitter Mesajlarından Duygu Analizi Üzerine Bir Çalışma
Salih Memiş	Helal Okuryazarlik Kavramina Yönelik Bir İnceleme
Ceylan Gazi Uçkun	Turizm Güvenliğinde Özel Güvenliğin Rolü
Seher Uçkun	Z Kuşaği İş Hayatini Nasil Değiştirecek? İşletmeler Z Kuşağina Hazir Mi?

IMASCON III.GÜN XII.OTURUM 10:00 /11:15	**SALON - 9**
OTURUM BAŞKANI : Dr.Öğr.Üyesi. Arzu Arı	
Barış Demir	Güncellenen Eğitim Fakültesi İlköğretim Matematik Öğretmenliği Lisans Programına İlişkin
Arzu Arı	İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi
Kübra Uzun	5. Sinif Matematik Ders Kitaplarinin Genel Eğitimsel Değerler Bakimindan İncelenmesi
Hülya Sert Çelik	Matematik Öğretmenlerinin Öğretim Sürecindeki Genel Eğitimsel Değerlere İlişkin Görüşleri
Hülya Sert Çelik	Öğretim Üyelerinin Öğretim Sürecinde Kullandiklari Kaynaklara İlişkin Görüşlerinin Dokümental Teori Bağlaminda İncelenmesi
IMASCON III.GÜN XII.OTURUM 11:30 /12:45	**SALON - 1**
OTURUM BAŞKANI : Doç.Dr. Öznur Gökkaya	
Barış Demir	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Matematiksel Tahmin ve Değerlendirme Becerilerinin Dokümental Yaklaşım Bağlamında İncelenmesi
Öznur Gökkaya	Meslek Yüksekokulunda Görevli Öğretim Elemanlarının Bilişsel Esnekliklerinin İncelenmesi
Serpil Özkurt Sivrikaya	Kocaeli Meslek Yüksekokulu Kimya Programı Öğrencilerinin Kimya Dersi Farkındalıkları
Ömer Güngör	Kimyasal Kaynakli Meslek Hastaliklari ve Korunma Yöntemleri
IMASCON III.GÜN XII.OTURUM 11:30 /12:45	**SALON - 2**
OTURUM BAŞKANI : Doç.Dr.Arif Özkan	
Çağatay Taşdemirci	Robotik Tedavi ve Tens Cihazinin Yürüme Rehabilitasyonunda Eş Zamanli Kullaniminin İncelenmesi
Levent Uğur	Yürüme Sirasinda Femur Etkilerinin Değerlendirilmesi: Sonlu Elemanlar Analiz Y.
Arif Özkan	Sandviç Panellerde Hücre Şeklinin Mekanik Davranişa Etkisinin Sonlu Elemanlar Yöntemi İle İncelenmesi
Çağatay Taşdemirci	Dronlar İçin Düşük Ses Seviyeli Pervane Tasarimi
Şener Söğüt	TS 825'e göre uygun yalıtım kalınlıkları tayini ve yalıtım sağlanan yapı bileşenlerinin yalıtımsız duruma göre karşılaştırılması
Enes Fatih Yavuz	Basinçli Kaplarda Periyodik Muayene Yöntemlerinin Karşilaştirilmasi

28 NİSAN 2019 - PAZAR
PİKNİK– 13:00

ÖZETLER VE POSTERLER BÖLÜMÜ

ELEKTRONİK ORTAMDA YAPILAN AŞIRI UÇ YORUMLARIN TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: CEP TELEFONU ÜZERİNE BİR UYGULAMA

AYLA SEZGİNER
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı
aylasezginer@sakarya.edu.tr

Ümit ALNIAÇIK
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı
umit.alniacik@kocaeli.edu.tr

Özet
Teknolojinin hızlı bir şekilde ilerleyip günümüz tüketim ihtiyaçlarına yön verir hale gelmesiyle, tüketicilerin ürün veya hizmet satın almadan önce o ürünü daha önce deneyimleyen tüketicilerin yorumlarından yola çıkarak ürün hakkında tutum oluşturmalarına ve bu tutumlarının tüketici satın alma karar sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı özellikle elektronik ürün satın alma niyetinin elektronik ortamda yapılan tüketici yorumlarından ne derece etkilendiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede bir deneysel tasarım hazırlanmış ve 120 kişilik bir örneklem rastgele üç ayrı gruba (çoğunlukla olumlu yorum, çoğunlukla olumsuz yorum ve olumlu - olumsuz yorum yarıyarıya) atanmıştır. her bir gruptaki katılımcıların maruz bırakıldıkları tüketici yorumlarına bağlı olarak satın alma niyetinin ve markaya yönelik tutumlarının farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan uygulamada, tüketicilerin yapmış oldukları yorumların satın alma niyetine etkisi olan markaya yönelik tutum, güvenilirlik, algılanan fayda ve inandırıcılık değişkenleri arasında farklılıklar analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ürüne ilişkin aşırı uç yorumların satın alma niyeti ve markaya yönelik tutumu anlamlı bir şekilde farklılaştırdığına dair yeterli kanıt bulunamamıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda gerek tüketicileri gerekse firmalara çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Elektronik ağızdan ağıza pazarlama (e-wom),satın alma niyeti, markaya yönelik tutum, tüketici yorumları, deneysel tasarım, elektronik ürün.

KÜMELENMENİN İŞLETME PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK YÖNETİCİ ALGILARI: SAMİB (Sakarya Makine İmalatçıları Birliği) ÖRNEĞİ

Burhan ÖZKAN
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme
bozkan@sakarya.edu.tr

Yasin CÖMERT
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme
yasincomert78@gmail.com

Özet
Kümelenme, belirli bir alanda birbirine bağlı firmaların ve kurumların coğrafi olarak yoğunlaşmalarıdır. Kümelenme aynı zamanda, Türkiye'deki işletmelerin küresel rekabet ile baş edebilmeleri için hedeflemeleri gereken bir yapıdır. Kobilerin rekabetçi yapılarını sürdürebilmeleri açısından kümelenmenin "İşletme Performansı" üzerindeki etkisini incelemek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Araştırma, Sakarya ilinde bulunan SAMİB (Sakarya Makine İmalatçıları Birliği) üyesi 126 KOBİ üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, kümelenmenin Sakarya'da bulunan makine imalatçısı işletmelerin performansı üzerindeki etkisi konusunda yönetici algıları incelenmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Anketler elektronik posta yoluyla işletme yöneticilerine gönderilmiştir. Anketin değerlendirilmesinde 5' li Likert ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde, SPSS paket programından yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda işletme yöneticilerinin kümelenme ile ilgili mevcut algıları değerlendirilmiş ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kümelenme Yaklaşımı, Sinerji, İşletme Performansı, Rekabet, Kümelenme Etkisi, Sakarya

DAĞITIM KANALLARINDA ARACILARIN BAĞLILIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER; ISITMA SEKTÖRÜNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Gürkan Balcı
Kocaeli Üniversitesi işletme Fakültesi Üretim Yönetimi ve Pazarlama
gurkanbalci@gmail.com

Özet
Günümüzde üreticilerin pazara hâkim olması ve nihai müşteriye daha etkin ulaşabilmesinde aracıların rolü giderek önem kazanmaktadır. İşletmelerin aracı seçimlerini belirlerken de bu kanalların beklentilerinin neler olduğunu ve nelerden etkilendiklerini iyi biliyor olması gerekmektedir. Bu çalışma ile ısıtma sektöründe faaliyet gösteren 30 aracı işletme ile yüzü yüze anket yöntemi kullanılarak, işletmelerin aracılar için gerçekleştirdikleri satış destek faaliyetleri, bunların aracıların üzerindeki etkileri ve aracıların beklentileri detaylı incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen veriler ile yapılan analizler neticesinde, bağlılığın temel faktörleri ve ne düzeyde etkilediği değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz ve ölçümler neticesinde elde edilen sonuçların, ısıtma sektöründe bulunan işletmelerin ve aracıların gelecekteki sektör planlarına önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dağıtım Kanalları, Kanal Destek Faaliyetleri, Aracı işletmeler

KARIŞIKLIK, KARMAŞA VE DÜZEN ÖLÇEĞİ

Ülkü Demir
Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği
ulkudmr34@gmail.com

Özet
Bu çalışma 1995 yılında geliştirilen CHAOS (Confusion, Hubbub and Order Scale) Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmasını içermektedir. Ev içi kaotik deneyimleri ölçmek amacıyla tasarlanan bu ölçek; ev ortamının fiziksel özelliklerini, buna bağlı olarak çocuk için oluşan atmosferin kaotik mi düzenli mi olduğunu incelemek amacıyla oluşturulmuştur. İngilizce alanında uzman üç farklı kişi tarafından çeviri çalışması yapılmış, geçerlik çalışması olarak yapı geçerliği incelenmiştir. KKD Ölçeği'nin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmıştır. AFA sonucunda elde edilen alt ölçeklerden birincisi düzendir, ikincisi ise karmaşadır. Düzen alt ölçeğinin faktör yükleri .59 ile .81 arasında değişmektedir. Karmaşa alt ölçeğinin faktör yükleri .46 ile .83 arasında değişmektedir. Bu çalışmada güvenirlik analizi için iç tutarlılığı belirlemek amacıyla Cronbach Alfa analizi yapılmıştır. Düzen ve karmaşa alt ölçekleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .90 ve .89; ölçeğin bütünü için .93 olarak bulunmuştur. Örneklemi İstanbul'da çeşitli devlet okullarına devam eden, yaşları 49-72 ay arasında değişen çocukları bulunan veliler oluşturmaktadır. 250 kişi çalışmaya davet edilmiş, 195 kişi gönüllü olmuş, 167 kişinin verileri çalışma için uygun bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kaotik deneyimler, Okul Öncesi Dönem Çocuklar, CHAOS Ölçeği

DAĞITIM KANALINDA ARACILARA SAĞLANAN FİNANSAL TEŞVİKLERİN BAYİ PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Fettah Doger
Kocaeli Üniversitesi İşletme Fakültesi üretim yönetimi ve pazarlama
fettahdoger@gmail.com

İsmail Şanlı
Kocaeli Üniversitesi İşletme Fakültesi üretim yönetimi ve pazarlama
isanli58@gmail.com

Özet
Üretilen ürünlerin nihai tüketiciye ulaşmasında dağıtım kanalının aracığıyla yürütülmektedir. Coğrafi açıdan geniş olan dağıtımdan kaynaklı üreticinin pazarlamak istediklerini bayileri aracığıyla yapmaktadır. Bayiler üreticiden tüketiciye doğru giden bu yolda önemli bir konumdadır. Bayilerin performansı üreticinin Pazar payını arttırmada ve rekabette güçlenmesini sağlayan ayrıcalıklı bir yerdedir. Bu bağlamda bayilerin performansını etkileyecek birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışmada distribütörlerin bayilerin satışını arttırmaya yönelik izlediği yollardan biri olan teşvik ve prim uygulamasının bayi satış performansı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu çerçevede klima sektöründe faaliyet gösteren bir distribütör firmaya bağlı 182 bayi üzerinde nicel bir çalışma yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda finansal teşvik uygulamasının bayi satış performansı üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu belirlenmiştir. Bulgular çerçevesinde uygulamacılara ve araştırmacılara çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dağıtım kanalı, distribütör, bayi, finansal teşvik

ÇALIŞMA HAYATINDA SENDİKAL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASI

Özgür Başyiğit
Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk
ozgurbasyigit@hotmail.com

Özet
Sendikal hak ve örgütlenmeye ilişkin temel esaslar Anayasa ile belirlenmiş ve geniş bir güvenceye tabi kılınmıştır Bu öylesine önemli bir yaklaşımdır ki Anayasa'nın 65. maddesinde tanımlanan mali kaynakların yeterliliği kısıtından dahi arındırılmıştır. Sendikal örgütlenme özgürlüğünün korunmasına dair bu yaklaşım kendisini 6356 sayılı Kanun kapsamında alt normlara da yansıtmıştır. Ancak mevzuata yansıyan bu yaklaşımlar uygulamadaki sorunları engelleme noktasında bir takım tartışmaları beraberinde getirmektedir. Nitekim bu sorunları aşabilmek açısından yargı merciileri de ilerici içtihadlarla sürece katkı sağlama gayretinden geri durmamaktadırlar. Bu noktada özellikle sendikal tazminat esaslarının dikkatle irdelenmesi ve sendikal özgürlüğün korunması esasının yalnızca işten çıkarmaya yönelik güvence mekanizması ile sınırlı tutulmaması esas alınmak zorundadır. Nitekim gerek işe alma gerek çalıştırma ve gerek işten çıkarma süreçlerine yönelik koruma mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik adımlar; örgütlenme bilincine katkı sağlama anlamında büyük fayda sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sendika, Çalışma Yaşamı, Sendikal Tazminat

KARİYER DEVRELERİ VE ALBRECT' İN PERSPEKTİFİNDEN GERİATRİK LİDERLİK

Burcu ÜZÜM
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli/MYO Uzaktan Eğitim
burcugokay@gmail.com

Leyla ŞENOL
Kocaeli Üniversitesi Ali Rıza/MYO Emlak ve Emlak Yönetimi
senolleyla4@gmail.com

Özet
İnsanlar yaşamı boyunca birbirinden farklı kavramlarla karşı karşıya gelir. Psikoloji, sağlık bilimleri, sosyoloji, ekonomi gibi bilimlerin odağında insan olduğu için disiplinler arası kavramlar ve araştırmalar kaçınılmaz olacaktır. Yaşam sürecini oluşturan devreler çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ve yaşlılık devreleridir. Yaşlılık devresi geriatri olarak tanımlanırken hala aktif olarak çalışma hayatında bulunan kişiler, örgüte yarar yerine zarar vermektedirler. Bu çalışmanın amacı; sağlık bilimleri, sosyoloji, psikoloji, kamu yönetimi, işletme yönetimi ekseninde geriatrinin ne olduğunu açıklamaya çalışmak, geriatrinin psiko-sosyal süreçlerini örgütsel davranış ve kariyer açısından incelemektir. Bu çalışmada kariyer devreleriyle geriatri arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Geriatrinin yaş ile ilişkisi ve geriatrik liderlik, dünyadan ve Türkiye'den örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer Devreleri, Geriatri, Geriatrik Liderlik.

İNGİLİZCENİN ANADİL OLARAK DEĞİL LİNGUA FRANCA OLARAK KULLANILDIĞI BİR AVRUPA ÜLKESİNDE ERASMUS ÖĞRENCİSİ OLARAK EĞİTİM GÖRMENİN TÜRK ÖĞRENCİLERİNİN GENEL İNGİLİZCE YETERLİLİK SEVİYESİNE ETKİSİ

Günay Aslan Özdemir
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili Eğitimi
gunayerskou@gmail.com

Özet
Özet Yurtdışında eğitimin genellikle dil edinimi için en etkili yol olduğuna inanılır. İkinci dil edinimi araştırmaları, yurtdışında eğitim bağlamını çoğunlukla ikinci dilin hedef kültürde, o dili ana dili olarak kullanan insanlarla öğrenilmesi olarak değerlendirmiştir. Araştırma konusu yurtdışında eğitim bağlamında İngilizcenin ikinci dil olarak edinimi olduğunda da çalışmalar yine İngilizcenin anadil olarak konuşulduğu ülkelerle sınırlı kalmıştır. Ancak, küreselleşmenin bir sonucu olarak, İngilizce dünyanın "lingua francası" (uluslararası ortak dili) olmuştur. Durum böyle olunca, İngilizcenin akademik ve sosyal amaçlar için "lingua franca" olarak kullanıldığı özel bir yurtdışında eğitim bağlamı türü ortaya çıkmıştır. Erasmus değişim programı bu özel yurtdışı eğitim bağlamının en başarılı örneklerinden biridir. Erasmus değişim programının yaygınlaşması ile beraber, yurt dışı eğitim bağlamında İngilizcenin "lingua franca" olarak kullanılmasının genel ingilizce yeterlilik seviyesine etkisi önemli bir dilbilimsel araştırma alanı haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı İngilizcenin "lingua franca" olarak kullanıldığı bir Avrupa ülkesinde Erasmus değişim öğrencisi olarak eğitim görmenin Türk üniversite öğrencilerinin genel İngilizce yeterlilik seviyesine etkisini ele almaktır. Araştırmada, 2015-2016, 2016-2017 ve 2017-2018 yılları arasında üç akademik yıl boyunca 21 anadili İngilizce olmayan Avrupa ülkesinin yüksek öğrenim kurumlarında 3-12 ay arası eğitim gören 50 Kocaeli Üniversitesi Erasmus değişim öğrencisinden oluşan bir örneklem kullanılmıştır. Araştırmada rastgele/seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğrenciler, hareketlilikten önce ve sonra, dilbilgisi, okuma, dinleme ve kelime bilgisi bölümlerinden oluşan, İngilizce Erasmus + Çevrimiçi Dil Desteği testini tamamlamışlardır. Veriler, öğrencilerin İngilizce CEFR (Avrupa Ortak Dil Referans Çerçevesi) seviyelerini gösteren, hareketlilik öncesi ve sonrası Çevrimiçi Dil Desteği test sonuçlarından elde edilmiştir. Veriler SPSS 21.0 yazılımı kullanılarak t-testi, ANOVA ve korelasyon analizi yapılarak elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yurtdışında Eğitim, Erasmus Değişim Programı, İngilizce Lingua Franca, İkinci Dil Olarak İngilizce Genel Yeterlilik Seviyesi Gelişimi

KURTULUŞ SAVAŞI SÜRECİNDE İNGİLİZ THE TİMES GAZETESİNDE TÜRK İMGESİ

İsmail Hakkı PASLI
Kocaeli Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Modern Diller
ihpasli@hotmail.com

Özet
Özet Anadolu Kurtuluş Savaşı süresince takip edilen dış basın organı olarak İngiliz The Times gazetesi önemli bir yer tutmaktadır. Hem Milli Mücadele liderleri hem de İstanbul Hükümeti tarafından dikkatle takip edilen gazetenin "Türklere" bakışı tamamen farklı olarak olumsuz yöndedir. Savaş süresince Milli Mücadele ve liderleri için sürekli olarak menfi tanımlamalar kullanmakta ve böylece okuyucular nezdinde istenmeyen bir algıya sebep olmaktadır. Gazetenin 1919'dan 1922 sonlarına kadar yayınlamış olduğu haber ve yorumları incelediğimizde bu net olarak görülmektedir. The Times gazetesi, o dönemde Padişah ve Hükümet için alaycı ve küçümseyici bir dil kullanırken, Milli Mücadele liderleri ve taraftarları hakkında da suçlayıcı ifadeler kullanarak onları "asi" olarak göstermektedir. Bu çalışmamızda, dönemin yarı resmi İngiliz gazetesi olan The Times'ın, savaş yılları boyunca haber ve yorumlarında "Osmanlı" ve "Ankara" yönetimlerine yönelik kullandığı "Türk" tanımı kapsamında genel bir inceleme yapmaktayız.

Anahtar Kelimeler: İngiliz, The Times, Türk, Kurtuluş Savaşı, İmge

ÖZNEL İYİ OLUŞA DAİR MULTİDİSİPLİNER BİR BAKIŞ: FELSEFE VE PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN

Zeynep Set
Namık Kemal Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Psikoloji
zset@nku.edu.tr

Yıldırım Onur Erdiren
Namık Kemal Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyoloji
yoerdiren@nku.edu.tr

Özet
Öznel iyi oluş kavramı farklı disiplinlerde irdelenmektedir. Felsefe ve psikoloji disiplinlerinde ele alınan öznel iyi oluş kavramı her disiplinde farklı olarak ele alınmaktadır. Öznel iyi oluş felsefede "iyi ve mutluluk" kavramı açısından incelenmektedir. Örneğin "ben mutlu muyum?", "iyi miyim?" gibi sorular felsefede öznel iyi oluşun incelediği sorunsallardır. Bireyin bu sorularla ilgili kendini sorgulaması önemlidir. Psikolojide ise, "eudaimonic" ve "hedonik" olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Öznel iyi oluş ile ilgili olduğu savunulan hedonik boyuttur. Hedonik olarak bireylerin yaşamdan aldıkları zevk, yaşam doyumu ve olumsuz duygu düzeyinin indirgenmesi ile olumlu duyguların üst düzeyde deneyimlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, öznel iyi oluş kavramına hem felsefi hem de psikolojik boyuttan bakılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Öznel İyi Oluş, Felsefe, Psikoloji

YOKSUL AİLEDE YETİŞEN ÇOCUKLARIN SOSYAL DIŞLANMA DENEYİMLERİ: ÇORUM İLİ ÖRNEĞİ

Tuba Kılınçkıran
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika
tubaaklnckrn@gmail.com

Özet
Sosyal dışlanma bireylerin kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi haklara kısmen veya tamamen erişememeleri durumunu ifade etmektedir (Çakır, 2002). Çocukluk döneminde deneyimlenen dışlanma, bireyin hem çocukluk hem de yetişkinlik döneminde olumsuz etkilere sahiptir. Sosyal dışlanma kavramı, çocukların yaşamları üzerindeki etkileri bağlamında pek fazla tartışılmamış bir konudur. Bu durumun temel sebebinin, kavramın ilk olarak iş piyasalarından dışlanmayla kaynaklı çıkışından olduğu söylenebilir. Bu sebeple literatürdeki sosyal dışlanmanın belirleyici özellikleri yetişkin odaklı olmuştur. Çalışmanın amacı, Çorum ilinde asgari gelir düzeyi altında yaşayan ve belli bir yoksulluk seviyesinde olan ailelerin çocuklarının yaşadıkları sosyal dışlanma deneyimlerini ortaya koyarak genel bir tablo çizmeye çalışmaktır. Bu doğrultuda çalışma Çorum ili merkez ilçesinde yaşayan ve asgari gelir altında bir gelire sahip olan, yaşları 6 ile 18 arasında değişen okul çağındaki 20 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri Yitzhak Berman ve David Phillips (Berman ve Phillips, 2000: 334) ve Ridge (2002) tarafından geliştirilen sosyal dışlanma ölçeği ile toplanmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmenin en yaygın şekillerinden olan birebir görüşme tekniği kullanılmıştır. Likert tipli ifadelere verilen cevaplardan elde edilen veriler frekans bazında değerlendirilirken, açık uçlu ifadeler kodlama yolu ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre çocukların sosyal dışlanmayı yetişkinlerden daha farklı deneyimledikleri gözlemlenmiştir. Çalışma sonucunda çocuklara yönelik sosyal içerme politikalarının geliştirilmesi yönünde öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal dışlanma, çocuk politikaları, sosyal içerme

LİSE DÜZEYİNDE ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN ÖĞRETİMİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMINDA YAŞANILAN GÜÇLÜKLERİN BELİRLENEMESİ

Öğr. Gör. Esra ÇOBAN BUDAK
Kocaeli Üniversitesi Rektörlük Enformatik
didebancoban@gmail.com

Doç. Dr. Aynur GEÇER
Kocaeli Üniversitesi Eğitim BÖTE
aynurgecer@hotmail.com

Öğr. Gör. Dr. Arzu DEVECİ TOPAL
Kocaeli Üniversitesi Rektörlük Enformatik
adeveci@kocaeli.edu.tr

Özet
Giderek dijitalleşen dünya sağlıklı bireylerin ilgisini çektiği kadar engelli bireylerin de ilgisini çekmektedir. Engelli bireylerin eğitim yaşantılarının teknoloji ile desteklenmesi öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır. Öğretmenleri dijital ortamda sağlanan olanaklardan haberdar etmek ve derslerinde bu kaynaklardan yararlanmalarını sağlamak öğrenme-öğretme sürecinde onların etkili öğrenmeler gerçekleştirmesine yardım eder. Bu çalışmada zihinsel engelli çocukların öğretmenlerinin derslerinde kullandıkları öğretim materyallerinin neler olduğu ve dijital ortamda öğretim materyalli edinme ve hazırlamada karşılaştıkları sorunların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunu gerçekleştirmek üzere yüz yüze ve internet ortamından zihinsel engelli çocukların öğretmenlerine ulaşarak açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenler en fazla Türkçe, sosyal bilgiler ve matematik öğretiminde zorlandıklarını, bu konuları içeren ve hafif zihinsel öğrencilere yönelik yeterince dijital materyal olmadığını, özellikle animasyon ve videoların yetersiz olduğunu öğretimin üç boyutlu görsellerle desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Okulistik, eğitimhane, eba gibi web sitelerinden yararlandıklarını dile getirmişlerdir. Öğrencilerin düzeyine uygun materyallere farklı web tabanlı eğitim sitelerinden ulaştıklarını fakat her konuda materyal bulamadıklarını ve tek tek aramak zorunda oldukları için zaman ve enerji kaybına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel engelli çocuklar, dijital öğretim materyalleri, öğretmenler, ortaöğretim

TÜRK İŞ HUKUKUNDA KADIN ÇALIŞANLARA YÖNELİK AYRIMCILIK KAYNAKLI UYUŞMAZLIKLAR

Hakan Cindemir
Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi İş Hukuku
hakancindemir@yahoo.com

Özet
Platon'un kabul ettiği nispi eşitlik felsefesine göre dünyada tam olarak hiçbir şey birbirine eşit değildir. Sadece birbirine çeşitli derecelerde benzer şeyler mevcuttur. Bu nedenle gerçekte eşit olmayanlara eşit davranılması eşitsizliğe yol açacaktır. Eşitliğin sağlanması için benzerlere, benzer, farklı olanlara farklılıklarına uygun bir şekilde davranılmalıdır. Hukuk sistemleri de nispi eşitlik kavramını benimsemiş ve kanun koyucular tarafından benzer olarak görülmüş kişiler aynı statüye alınarak aynı kurallara tabi kılınmıştır. Böylelikle statü içi normatif eşitlik sağlanmak istenmiştir. Türk hukuk sistemi de normatif eşitlik üzerine kurulmuştur. Anayasa Mahkemesi kararlarında bu durumu birçok kez vurgulamıştır. Özetle Anayasa Mahkemesi, "Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilen eşitliğin, eylemli değil, hukuksal eşitlik" olduğunu ve "yasa önünde eşitlik ilkesinin hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusu" olacağını kabul etmiştir. Bu çerçeve de aynı statü içerisinde yer alan kadın ve erkek işçilere eşit muamele yapılması çalıştıkları dönem dahil, işe girişlerinden işten çıkışlarına kadar eşit davranılması gerekecektir. Ancak aynı statüde yer alsalar dahi eşit olmayan kişilere eşit davranmak eşitsizliğe yol açacaktır. Dolayısıyla statüler arası eşitliğin sağlanması benzer olmayanlar arasındaki nispi eşitliğin sağlanması için yeterli olamayacaktır. Fizyolojik, psikolojik ve anatomik olarak birbirinden farklı olan kadın ve erkek işçiler açısından da aynı durum geçerlidir. Türk İş hukukunda da kadın ve erkek çalışanların nispi bir eşitliğe sahip olabilmesi için çeşitli hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Doğum izinlerinden, ayrımcılık tazminatına kadar yapılmış bu düzenlemeler kadın çalışanlara çeşitli haklar sağlamıştır. Bununla birlikte, iş hukukunda yapılan özellikle yeni düzenlemelerde statü içi eşitliği sağlamaya kurumların eksikliği kadın işçiler açısından hukuksal, sosyal ve çalışma hayatı alanlarında çözümlenmesi gereken hukuki uyuşmazlıklara sebebiyet vermiştir. Makalemizde kadın ve erkek çalışanlar arasındaki eşitliğin sağlanmasında ki hukuki altyapı, kadın çalışanlara yönelik ayrımcılığa sebebiyet veren ve bu ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik hukuki düzenlemeler, ayrımcılığa karşı başvuru yolları ile kadın çalışanlara karşı yapılan ayrımcılık kaynaklı uyuşmazlıklar, sistematik etkisiyle birlikte doktriner ve içtihadi düzeyleriyle yansıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Kadın Çalışanlar, Çalışma Hukukunda Cinsiyet Eşitliği, Normatif Eşitlik, Kadın İşçiler

EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARININ CİNSEL EĞİTİMLERİNE YÖNELİK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Ahmet AKIN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Aile Danışmanlığı
ahmet.akin@medeniyet.edu.tr

Halenur OLUÇ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Aile Danışmanlığı
halenur9685@gmail.com

Özet
Gerek sosyal gerekse kültürel bir dizi faktörden dolayı bazı durumlarda ebeveynler çocuklarının cinsel eğitim almalarını olumsuz karşılayabilmekte ancak bu eğitim yoksunluğu sonucunda bireyler yaşamlarının çeşitli aşamalarında sorunlar yaşayabilmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarının cinsel eğitim almalarına yönelik tutumlarının geçerli ve güvenilir düzeyde ölçülmesi son derece önemlidir. Bu araştırmanın amacı Ebeveynlerin Çocuklarının Cinsel Eğitimlerine Yönelik Tutumları Ölçeği'ni geliştirmek ve geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırma 54'ü erkek, 147'si kadın olan 201 ebeveyn üzerinde yürütülmüştür. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle çocukların cinsel eğitime yönelik tutumlarla ilişkili literatür incelenmiş ve sonuçta 15 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. 15 maddelik denemelik ölçek formu; sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, çocuk gelişimi, psikolojik danışma ve rehberlik alanlarında çalışan 25 kişiden oluşan bir yüksek lisans öğrenci grubuyla incelenmiştir. İncelenen alanlar; gramer, anlaşılabilirlik ve cinsel eğitime yönelik anne babaların algılarının ölçülebilir olmasıdır. Sonuçta 15 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Ardından nihai uygulama formu geçerlik ve güvenirlik analizlerinin yapılması amacıyla ilgili çalışma grubuna uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %46'sını açıklayan, öz-değeri 6,4 olan tek boyutlu ve 14 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .913 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .38 ile .82 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .33 ile .72 arasında sıralanmaktadır. Bu sonuçlar Ebeveynlerin Çocuklarının Cinsel Eğitimlerine Yönelik Tutumları Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsel Eğitime Yönelik Tutum, Geçerlik, Güvenirlik

EVLİLİĞİ SÜRDÜRME POTANSİYELİ ÖLÇEĞİ: GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI

Ahmet AKIN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi eğitim bilimleri aile danışmanlığı ve eğitimi
aakin@sakarya.edu.tr

Duygu ARICI DOĞAN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi eğitim bilimleri aile danışmanlığı ve eğitimi
duygu.arc95@gmail.com

Özet
Evlilik sorunlarının, boşanma oranlarının ve bunlara bağlı olarak psikolojik yardım alma talebinde bulunanların tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de giderek yaygınlaşması, evlilik ilişkisinin farklı boyutlarıyla incelenmesini ihtiyaç haline getirmektedir. Bu nedenle eşlerin evliliği sürdürme potansiyellerinin geçerli ve güvenilir düzeyde ölçülmesi son derece önemlidir. Bu araştırmanın amacı evliliklerin uzun soluklu olması; kişilerin evliliğin sürdürülmesine yönelik potansiyellerini ölçmek için Evliliği Sürdürme Potansiyeli Ölçeği'ni geliştirmek, geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırma 60'ı erkek, 124'ü kadın olan 184 evli birey üzerinde yürütülmüştür. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle evliliği sürdürmeye yönelik literatür incelenmiş ve sonuçta 13 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. 13 maddelik denemelik ölçek formu; sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, çocuk gelişimi, psikolojik danışma ve rehberlik alanlarında çalışan 25 kişiden oluşan bir yüksek lisans öğrenci grubuyla gramer, anlaşılabilirlik ve evliliği sürdürme potansiyellerini ölçüp ölçmediği noktalarında incelenmiş ve sonuçta 13 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Ardından nihai uygulama formu geçerlik ve güvenirlik analizlerinin yapılması amacıyla ilgili çalışma grubuna uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %51'ini açıklayan, öz-değeri 6,5 olan tek boyutlu ve 13 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .45 ile .84 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar Evliliği Sürdürme Potansiyeli Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Sürdürülebilirlik, Evliliği Sürdürme Potansiyeli, Geçerlik, Güvenirlik

GÜNCELLENEN EĞİTİM FAKÜLTESİ İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMINA İLİŞKİN ÖĞRETİM ELEMANLARININ GÖRÜŞLERİ

Barış DEMİR
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.Uzunyol MYO Matematik
baris.demir@kocaeli.edu.tr

Gül KALELİ YILMAZ
Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Öğr.
gulkaleli@uludag.edu.tr

Hülya Sert Çelik
Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Öğr.
hlyasert@gmail.com

Özet
YÖK'ün koordinasyonunda en son 2006 yılında güncellenen öğretmen yetiştirme lisans programları, geçen zaman içinde programların uygulanmasıyla ilgili yapılan çeşitli araştırmalar, değerlendirmeler ve hazırlanan raporlar yanında, 2017 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri ve Öğretmen Strateji Belgesi (2017-2023) göz önünde bulundurulmuş ve öğretmenlikle ilgili yeni lisans programlarında 2018 yılında güncelleme yapılmıştır.(YÖK, 2017)) Programlarda yapılan bu güncellemelerin sonucunda oluşabilecek eksiklerin tespiti ve hangi yönlerinin işleyip işlemediğini görmek için öğretim elemanlarının görüşlerine başvurulması son derece önemlidir. Bu çalışmanın amacı, güncellenen matematik öğretmenliği lisans programının öğretim elemanlarının görüşlerine göre değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır: Öğretim elemanları yeni ilköğretim matematik öğretmenliği lisans programına ilişkin görüşleri nelerdir? - Öğretim elemanlarının yeni öğretmenlik lisans programlarının uygulanması öncesi hazırlık aşamasına ve esas alınan yaklaşımlara ilişkin görüşleri nasıldır?(Sizce yapılan yenilemeye neden ihtiyaç duyulmuştur?) -Hangi dersler çıkarıldı/eklendi?(Derslerin dönemlere göre dağılımı, Öğretmenlik meslek bilgisi, alan ve alan eğitimi, genel kültür ve seçmeli derslerin ağırlığı) - Ders saatlerinde ve içeriğinde nasıl bir değişim var? (Programın teori ve uygulama dengesi) - Yeni öğretmenlik lisans programlarını uygulayacak olan öğretim elemanlarının kendileriyle ilgili düşünceleri nasıldır?(öğretme-öğrenme sürecinde yaşayabilecekleri sorunlar /varsa çözüm önerileri) Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Kocaeli Eğitim Fakültesi'nde gerçekleştirilen çalışmada veriler, nitel veri toplama tekniklerinden görüşme tekniğiyle toplanacak, betimsel analiz veri çözümleme tekniğiyle çözümlenecektir. Görüşme yöntemiyle veriler toplanırken "yarı yapılandırılmış görüşme formu" kullanılacaktır. Bu araştırma, eğitim fakültesi görev yapan 12 öğretim elemanını kapsamaktadır. Bu bağlamda, görüşme yöntemiyle derinlemesine bilgi toplanacaktır. Ayrıca, görüşme yöntemi ile öğretim elemanlarının çevresel, süreçle ilgili ve algılarına ilişkin verileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Öğretim elemanı, İlköğretim matematik öğretmenliği, lisans programı

İŞSİZLİK SORUNUNA KARŞI POST KEYNESYEN BİR ÖNERİ

Ethem Esen
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler İktisat
etheme@anadolu.edu.tr

Özet
İşsizlik günümüzde en önemli iki ekonomik sorundan biridir. Birçok akademisyen ve ekonomi politikası uygulayıcısı bu konu üzerine çalışmalar yapmakta ve çözüm önerileri geliştirmektedir. Bu önerilerden biri de heteredoks bir iktisat okulu temsilcileri olan bir grup Post Keynesyen iktisatçı tarafından ortaya atılmıştır. Bu önerilen programa göre, işsizliği düşürmek için devlet ekonomide aktif bir rol oynamalıdır. Bu sayede tam istihdamın sağlanmasının yanında fiyat istikrarına da ulaşılacağı ifade edilmektedir. Önerilen program, çalışmaya hazır ve çalışmaya istekli herkese bir iş sağlayacağı anlamında tam istihdam sağlayacaktır. Böylece, durağan ücretlere ve kronik yüksek işsizliğe neden olan egemen görüş neoliberal doktrinden radikal bir ayrılışı temsil ettiğini ifade eden bu program, ekonominin yeniden yapılandırılmasını sağlayacaktır. Bu çalışmada, bir grup Post Keynesyen tarafından önerilen bu program, kavramsal ve teorik çerçevede ele alınacak ve özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki başarısı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Post Keynesyen Ekonomi, İşsizlik, Tam İstihdam

MATEMATİK DERSİNDE VERİLEN EV ÖDEVLERİ HAKKINDAKİ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

Hüseyin OZAN GAVAZ
Uludağ Üniversitesi EĞİTİM FAKÜLTESİ MATEMATİK EĞİTİMİ
ozangavaz@hotmail.com

Özet
Matematik dersinde öğrencilerin derse karşı hazırbulunuşluklarını ve dersteki başarılarını etkileyen birçok etken vardır. Bu etkenlerden biri de ev ödevleridir. Ev ödevleri dersten sonra araştırma amaçlı verilebileceği gibi bazen de bu ödevler gelecek dersin kazanımına hazırlık olarak da verilmektedir. Bu araştırma matematik dersinde verilen ev ödevleri hakkında öğrenci görüşlerini araştırmak, bu ödevlerin öğrencilere hangi açılardan faydalı veya faydasız geldiğini belirlemek ve matematik dersinde verilen ev ödevlerinin gelecek derse hazırlık olarak verilmesinin faydalı veya faydasız oluşu hakkındaki öğrenci görüşlerini belirlemek için yapılmış nitel bir araştırmadır. Araştırma 2018-2019 yılında 8. Sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilere uygulanmıştır. Nitel bir durum çalışması olan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemine uygun olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Öğrencilere açık uçlu altı tane soru sorulmuştur. Elde edilen veriler analiz edilerek, kod ve kategorilere ayrılmıştır ve yorumlanmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler matematik ödevlerinin kendilerine verilme amacını, matematik dersinde anlatılan konuyu pekiştirmek ve öğrenmenin kalıcılığını arttırması olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin bir başka görüşü de çalışmalarına yön veren matematik ödevlerinin de sınavlarında daha çok doğru yapmasını sağlayacağını bunun da başarılarını arttıracağıdır. Ayrıca verilen matematik ödevlerinin zorlayıcı ve zaman alıcı olması durumunda ödevlerin faydasının olmadığını belirtmişlerdir. Elde edilen cevaplarda verilen matematik ödevlerinin daha çok matematikle ilgilenmelerini sağlayacağını zihinsel yapılarını geliştireceğini, liseyi kazanmalarına katkı yapacağı yönünde faydalı olacağını belirtmişleridir. Matematik öğretmenine karşı olumlu-olumsuz düşüncelerinin ev ödevlerini yapılmasını etkilediğini belirten öğrenciler, öğretmenlerine yönelik olumlu duygu ve düşüncelerin, ev ödevlerini yapmaya teşvik ettiğini ifade etmişlerdir. Öğrenciler, araştırma amaçlı verilen matematik ödevlerinin dersi tekrar etmek için gerekli olduğu ve öğrenciyi daha iyi yönlendirdiği konusunda fikir bildirmişlerdir. Matematik öğretmenlerine ev ödevleriyle ilgili önerileri sorusuna şu cevapları vermiştir, ödevler puanlı şekilde verilmeli ki sözlü notları daha adil olsun, öğrenciler ödev konusunda sıkılmamalı ancak ödev konusunda matematik öğretmenleri sert olmalıdır. Bir diğer dikkat çekici görüş ise ödevlerin çoktan seçmeli sorular şeklinde değil, açık uçlu sorular şeklinde verilmesi önerisidir.

Anahtar Kelimeler: Matematik dersi, ev ödevleri, öğrenci görüşleri

EĞİTİM DÜZEYİNDEKİ ARTIŞIN YOKSULLUĞA ETKİSİ

Ethem Esen
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler İktisat
etheme@anadolu.edu.tr

Merve Çelik Keçili
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Programlar
mervecelik722@anadolu.edu.tr

Özet
Eğitim, bir ülkenin kalkınmasında gerekli olan temel unsurlardan biridir. Eğitim düzeyinin artması ülkenin gelişmişlik düzeyinin artması anlamına gelmektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyinin artmasına bağlı olarak, yoksulluk düzeyinin düşmesi beklenir. Dolayısıyla eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında bir ilişki mevcuttur. Yoksulluk ile eğitim düzeyi arasındaki bu ilişkinin genel olarak iki yönlü işlediği kabul edilmektedir. Yoksul insanlar çoğu zaman yeterli bir eğitime erişememektedirler. Öte yandan, yeterli bir eğitim olmadan da insanlar genellikle yoksul bir yaşam sürmektedirler. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de eğitim düzeyindeki artışın yoksulluk düzeyini düşürüp düşürmediğini incelemektir. Bu amaçla çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular Türkiye için, eğitim düzeyindeki artışın yoksulluk düzeyini düşürdüğü yönündedir. Bu sonucun özellikle eğitim politikası uygulayıcıları açısından önemli olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Ekonomisi, Yoksulluk, Gelir Düzeyi

ŞİRKET BİRLEŞMELERİNİN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE OLUŞTURDUĞU STRESİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Aysun Uyanık
Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü insan kaynakları yönetimi
aysunuyank@gmail.com

Nihat Erdoğmuş
Yıldız Teknik Üniversitesi işletme insan kaynakları yönetimi
aysunuyank@gmail.com

Özet
Teknolojinin gelişmesi ve değişkenlerin artmasıyla beraber bireylerin eğitim seviyelerindeki artış ile beraber örgütleri arası rekabet de artmaktadır. Bu sosyo- ekonomik ve dinamik ortamda bireyler kadar örgütlerin de değişimini kaçınılmaz olmuştur. Şirketlerin bu yüksek rekabet ortamında yaşamına devam edebilmesi için attığı en kritik adımlarda biri de birleşmelerdir. Şirket birleşmesi birden fazla şirketin yasal bir şekilde bir örgüt altında toplanması ve tüm sürecin ve faaliyetlerinin birleşilen bu şirket ile devam etmesi olarak tanımlanabilir. İş hayatındaki artan hareketlilik ve aynı anda yürütülmesi gereken sosyal hayat düşünüldüğünde kişilerin bunu dengede tutması zorunluluğunu gerektirmektedir. Kişinin bu zorunluluk karşısında hissettiği strestir. Şirket birleşmelerinin çalışanlar üzerinde oluşturduğu stresi belirlemeye yönelik yapılan bu araştırma sonuçları nitel araştırma yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Çalışma değişim, örgüt kültürü, stres ve şirket birleşmelerine odaklanıp bu kavramlardan yola çıkarak şirket birleşmelerinin süreçlerini yaşayan kişilerde oluşan stresin düzeyini ölçmeye odaklanmıştır. Çalışmanın diğer amaçlarından biri de ilgili teorik literatüre katkıda bulunmaktır. Bu çalışma kapsamında 20 kişi ile yüz yüze, online ve telefon ile görüşmeler yapılmış yarı yapılandırılmış formda yer alan sorular bu kişilere yönlendirilmiştir. Görüşmelerin çözümlenmesi ile 80 sayfalık veri elde edilmiş kişiler arası, pozisyona ve süreçte aktif rol oynamaya ve yaş gibi dinamiklere bağlı olarak stresin kişiler arası düzeyi farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değişim, örgüt, örgüt kültürü, şirket birleşmeleri, stres

ÜNİVERSİTE BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR PROJELER KOORDİNATÖRLÜK YÖNETİM MODELİ

Gülüzar PAT
Sakarya Üniversitesi Bilgisayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilişim Sistemleri Mühendisliği
guluzarpat@sakarya.edu.tr

Ekrem ERDOĞAN
Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
eerdogan@sakarya.edu.tr

Özet
Bilimsel Araştırma Projeleri ülkenin teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkı sağlayan bilimsel projelerdir. Bu projeler sonuçları itibariyle hem bilimsel ilerlemeye hem de Üniversitelerin kurumsal yapısına etki etmektedir. Üniversitelerde ve/veya özel/kamu sektör işbirliği ile de gerçekleştirilebilen bu projeler ile bilim insanı yetiştirmek, araştırma altyapısı kurmak ve geliştirmek amaçlanmaktadır. Bu katkıların elde edilebilmesi ve sürdürülebilmesi için BAP birimlerinin iyi bir yönetim modeline sahip olması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki üniversitelerde bulunan BAP Koordinatörlüklerinin yönetsel süreçlerini değerlendirerek Sakarya Üniversitesi için bir model önerisinde bulunmaktır. Araştırma Türkiye'deki 92 devlet/özel Üniversitedeki BAP Koordinatörlüklerini kapsamaktadır. Bu kapsamda BAP Koordinatörlüklerinin yapısı ve işleyişi; proje başvuru, işleyiş ve sonuç süreçleri ve bu süreçleri gerçekleştiren personelin sahip olduğu yetkinlikler çerçevesinde analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilimsel Araştırma Projeleri, Kurumsal Bilgi Yönetimi, Koordinatörlük Yönetim Modeli

ORİENTİNG STUDENTS TOWARDS SOCİAL NETWORKS AND SOCİAL İNTEGRATİON AT UNIVERSITY

Eda Bezhani
Aleksander Moisiu Durres University Business Marketing
edabezhani82@gmail.com

Violeta Neza
Aleksander Moisiu Durres University Business Marketing
nezaleta@hotmail.com

İsmail KILIÇASLAN
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Muhasebe
isokaslan@hotmail.com

Özet
The purpose of this article is to study student orientation towards social networks and the impact it has on students. Seeing that social networks have an impact on student behavior as regular users in this paper we want to know how this situation affects students and university. The orientation of social networking students was measured through a self-administered questionnaire for 220 university students. The questionnaire data shows that the university is a channel of very good social assistance in the world. However, it's just one of the important aspects of social networks. The internet and social media offer students a range of benefits such as their potential to learn and promote society and the process of learning. After processing the questions, it was said that students thought that the most important use of these networks was for social purposes of the relationship, but sometimes they used to learn.

Anahtar Kelimeler: Student experience, social networks, learning, uses

STRATEJİK ANLAMLANDIRMAYA YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Mehmet Gözde
Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi
mehmetgozde@yahoo.com

Nihat Erdoğmuş
Yıldız Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Yönetimi
nerdogmus@gmail.com

Özet
Bu tez, stratejik karar verme, örgütsel değişim veya sürdürebilirlik üzerinde önemli derecede etkili olan stratejik anlamlandırma (sensemaking) kavramını araştırmaktadır. Günümüzün rekabetçi ortamında değişimi yönetemeyenler ve buna yönelik önceden hazırlık yapamayanlar kendilerini değiştirilmiş olarak buluyorlar. Teknolojik değişim hızının artması, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler yeniliklerin insanlara ulaşımını hızlandırmakta, makro ve mikro düzeyde alışkanlıkları değiştirmektedir. Dolayısıyla çağımızda mevcut ve geçmiş deneyimlerimiz geleceği öngörmemiz için artık yeterli gelememektedir. Bu noktada kurumların ve üst yönetimlerin alması gereken stratejik kararlarda dünyamız ve çevremizdeki bilinmezlik ve karmaşıklığın anlamlandırılması kritik öneme sahip olmaktadır. Strateji düşünce literatürü yöneticilerin genellikle mevcut olgular, fırsatlar ve tehditler üzerinde düşünmeye dayalı strateji belirleme eğilimi üzerinde çalışmaktadır. Biz çalışmamızda yöneticilerin geleceğe dair bilinmezleri tespit etme ve bunlar üzerine strateji inşa etme süreci üzerine çalışacağız. Çalışmanın amacı; anlamlandırma(sensemaking) inşa etme ve uygulama sürecine dair teorik bir çerçeve sunulması ve Türkiyedeki üst düzey yöneticilerin stratejik anlamlandırma inşa sürecinin ortaya konması suretiyle ilgili literature katkıda bulunulmasıdır. Çalışma kapsamında 10 üst düzey yönetici ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, görüşmelerin çözümlenmesi ile elde edilen verilerin analizi doğrultusunda ilgili üst düzey yöneticilerin anlamlandırma inşa etme süreçleri ve geleceğe ait belirsizliklere dair bilinç düzeyleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anlamlandırma, Stratejik Anlamlandırma, Üst Düzey Yönetici

HERITAGE INTERPRETATION: HOW TO MAKE EXCURSIONS CAMPTIVATING

Gudkova Nataliia
The State Ecological Academy under the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine
Department of an Educational Methodology for Sustainable Development
ngudkova@gmail.com

Özet
Heritage Interpretation is relatively new concept to Ukraine but is widely used throughout Europe and the world. It defines a creative approach to the design and implementation of interactive tourism programmes, allowing for the creation of a personal tourist experience and an emotional connection with an excursion. The approach began to take shape in the first half of the 20th century in USA national parks, due to the proliferation of ideas of careful attitude to natural resources. Later, the Europeans were intercepted by the initiative, but they shifted the focus from natural to cultural heritage/ The approach has been applied in Ukraine over the last several years, expanding due to the efforts of certified interpretive guides. Our interpretive team focused on the development of the professional skills of the Ukrainian guides, who hold excursions and organized tours in the protected areas, botanical gardens, zoos and natural history museums. The main idea was to establish a platform for cooperation and exchange of positive experience in the field of heritage interpretation. Our team activities covered 21 regions of Ukraine, including: approximately 50 nature parks and reserves; 6 museums; 4 botanical gardens and 2 zoos; 9 universities and research institutions; 10 NGOs: 4 travel agencies and tourist associations. We beliebe that our trainings on heritage interpretation could radically change the Soviet idea of cultural excursions, demonstrating in practice that a tour of the museum is a communication that potentially offers a different dialogue with each visitor. Interpretation should become a new brand of tourism in Ukraine, where people travel on information that can be read, but want to experience emotions and impressions.

Anahtar Kelimeler: Heritage interpretation, certified interpretive guide, heritage protection

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GELECEK KAYGISI VE KARİYER PLANMASININ İNCELENMESİ (KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ/SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ/SPOR YÖNETİCİLİĞİ BÖLÜMÜ ÖRNEĞİ)

Fatmanur ÖZTÜRK
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Bilimleri Programı
ozturkfatmanur92@gmail.com

Muhammet Eyüp UZUNER
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Bilimleri Programı
meu1985@hotmail.com

Ömer Eralp KAVAZ
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği

Emirhan Selami YARDIM
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği

Mustafa Akın BERGANSA
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği

Özet
Bu araştırmanın amacı Kocaeli Üniversitesi/Spor Bilimleri Fakültesi/Spor Yöneticiliği Bölümü öğrencilerinin gelecek kaygısı ve kariyer planmasının incelenmesidir. Yöntem: Bu araştırmada gözlem metodu kullanılmıştır. Araştırmaya Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği bölümünde eğitim ve öğretim hayatlarını sürdüren 54 kadın (27%) 146 erkek (73%) olmak üzere toplam 200 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Choi ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilmiş, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları ile Türkçe uyarlaması Özden ve Sertel Berk (2017) tarafından yapılmış olan Kariyer Stres Envanteri ile demografik bilgi formu (cinsiyet, yaş grubu ve sınıf) formu ile veriler elde edilmiştir. Kariyer Stres Ölçeği 20 sorudan ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programında analiz edilmiştir. Bulgular: Öğrencilerin Kariyer Stres Envanteri puanları orta düzey olarak bulunmuştur. Öğrencilerin en yüksek kariyer stresi kariyer belirsizliği-bilgi eksikliği alt boyutunda bulunurken bunu sırası ile iş bulma baskısı ve dışsal çatışma alt boyutları takip etmektedir. Cinsiyet, yaş grubu ve sınıf değişkenlerine göre Kariyer Stres Envanteri alt boyutlarında ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>.05$). Sonuç: Üniversite öğrencilerinin gelecek planmasında mesleki bilgilendirilme, deneyim ve sektörel fırsatlar konusunda daha fazla ve detaylı bilgilendirilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla, üniversitelerde lisans programlarında üniversite öğrencilerine yararlı olabilecek uygulamalar veya içeriklerden oluşan profesyonel rehberlik hizmeti sunulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Stres, kariyer stresi, üniversite, öğrenci

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENME STİLİNE GÖRE YAPILAN EĞİTİM FAALİYETLERİNİN ÖĞRENCİLERİN KAVRAMSAL GELİŞİM SÜRECİNE ETKİSİ

Özge PAŞAOĞLU KOÇAK
Yıldız Teknik Üniversitesi EĞİTİM FAKÜLTESİ SINIF EĞİTİMİ
psoglu@gmail.com

Mustafa ŞEKER
Yıldız Teknik Üniversitesi EĞİTİM FAKÜLTESİ TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
mseker@yildiz.edu.tr

Özet

Çoğu eğitimciye göre araştırma yapmakla ve yeni kavramlarla mevcut kavramlar arasında kavramsal ilişkiler kurmakla anlamlı öğrenme gerçekleştirilir. Bu çalışma; farklı öğrenme stillerinin Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılmasının öğrencilerin kavramsal gelişimi üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın evrenini İstanbul ili Fatih İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Atikali İlkokulunda öğrenim gören 112 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrenciler araştırmacı tarafından deney grubu ve kontrol grubu şeklinde ikiye ayrılarak çalışma yürütülmüştür. İlk önce öğrencilere Şimşek(2007)'in geliştirmiş olduğu "Marmara Öğrenme Stilleri Ölçeği" uygulanmıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından hazırlanan "Kelime İlişkilendirme Testi" ön-test olarak uygulanmıştır. Kelime İlişkilendirme Testi oluşturulurken Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan 4. sınıf "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" ünitesindeki giriş, geliştirme ve pekiştirme düzeyinde kazandırılması planlanan on iki kavram kullanılmıştır. Sekiz hafta boyunca deney grubunda öğrenme stillerine göre hazırlanan ders planlarına göre ders işlenirken kontrol grubunda kılavuz kitaptaki planlar takip edilerek ders işlenmiştir. Daha sonra "Kelime İlişkilendirme Testi" son-test olarak uygulanmıştır. Toplanan nicel verilerin analizinde SPSS 18.0 kullanılmıştır. Deney-Kontrol Grubundaki öğrencilerin Kelime ilişkilendirme Testinin Test Kavramlar ile ilişkili Kelime Sayısı Son Test Sonuçlarının "bağımsız t testi" sonuçlarına göre anlamlılığı incelenmiş ve son test sonuçları arasında Deney grubu lehine anlamlı farklılaşma saptanmıştır. Deney grubunda yer alan öğrencilerin başarı ortalaması kontrol grubundaki öğrencilere göre daha yüksek gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, Öğrenme Stili, Kavram Öğrenimi, Sosyal Bilgiler

AN ANALYSİS OF THE EFFECTS OF WORKİNG CAPİTAL MANAGEMENT ON THE EFFICIENCY OF ZIMBABWEAN AND TURKISH COMMERCIAL BANKS

Donovan Jairos
Kocaeli Üniversitesi Social Science Accounting and Finance
jairosdon@gmail.com

Özet
Management of working capital entails the management of the components of current assets and current liabilities. Prior evidence has also endeavored to established the relationship that exists between working capital and the efficiency of companies. Therefore, this research study examined the effects of working capital management on commercial banks' efficiency for two different countries. For this study, Zimbabwean and Turkish commercial banks were selected. The research study was carried out by utilizing audited financial statements of a sample of 10 Zimbabwean and 10 Turkish commercial banks for the period of 2009 to 2017. The efficiency was measured by looking at performance in terms of return on equity (ROE), and return on asset as another dependent variable in terms of profitability. The working capital was determined by looking at the components Current ratio, Liquidity Coverage ratio and Total Cash ratio, which were all used as independent working capital variables. Furthermore, bank size as measured by logarithm of sales and financial leverage were used as control variables. The data was studied using SPSS (version 20.0), estimation equation by both correlation analysis and pooled panel data regression models of cross-sectional and time series data were also employed for the analysis. The study further notes that Turkish banks performed better than the Zimbabwean ones with regards to liquidity coverage as they try to adhere to the Basel III reforms implemented by the Basel Committee on Banking Supervision (BCBS)

Anahtar Kelimeler: Working capital management, profitability, efficiency

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİKSEL TAHMİN VE DEĞERLENDİRME BECERİLERİNİN DOKÜMENTAL YAKLAŞIM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Barış DEMİR
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.U MYO
baris.demir@kocaeli.edu.tr

Menekşe Seden Tapan Broutin
Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Eğitimi
tapan@uludag.edu.tr

Özet
Öğrencilerin neyi bilip neyi bilmedikleri konusundaki düşünceleri (tahmin becerisi) ve süreç sonunda ortaya çıkan ürünlerin farkında olmaları(değerlendirme) önemlidir. Matematik dersinin gerektirdiği beceriler her türlü araç -gereç, ders ve yardımcı kitaplar, öğretmen, akran ve sınıf içi etkileşimler kullanılarak öğrencilere kazandırılabilir. Bu çalışmanın amacı meslek yüksekokulu öğrencilerinin matematiksel tahmin ve değerlendirme becerilerinin döküman(kaynak) kullanım süreçlerine etki eden faktörlere göre incelenmesidir. Çalışma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde özel durum çalışması üzerine kurulmuştur. Araştırma gönüllülük esasına bağlı olarak Kocaeli Üniversitesine bağlı bir meslek yüksekokulunda öğrenim gören 12 tanesi 1. sınıf ve 14 tanesi 2. sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 26 öğren¬cinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veriler nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak toplam 8 sorudan oluşan yazılı sınav ve yarı-yapılandırılmış mülakat teknikleri kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yön-temi kullanılmıştır. Analiz işlemleri kendi içerisinde çok yönlü ve katmanlı bir şekilde yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yaklaşım, Meslek Yüksekokulu, Matematiksel Tahmin, Değerlendirme

2023 VIZYONUNA DOĞRU TÜRKIYE'DE OKUL ÖNCESI EĞITIMDE KAPSAYICI EĞITIMIN MEVCUT DURUMU

Buket AYDIN
Kocaeli Üniversitesi EĞİTİM BİLİMLERİ EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİMİ
buketkarahan@gmail.com

ÖZLEM TOKGÖZ GÜNEŞ
Kocaeli Üniversitesi EĞİTİM BİLİMLERİ EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİMİ
ozlmtokgoz@gmail.com

Özet
Eğitim Hakkı, çeşitli ulusal ve uluslararası mevzuatla tüm bireylere tanınmış olan haktır. Bireylerin farklı özelliklerinin eğitimde farklılık değil zenginlik olduğu ve her bireyin eğitim hakkından eşit olanaklarla faydalanmasının sağlanması anlayışı, kapsayıcı eğitimle yer bulmaktadır. Tüm bireylerin eğitimden eşit olanaklarla yararlanmasını sağlamak devletin görevidir. Bu görevin yerine getirilmesinde eğitim programları temel enstrümanlardandır. Eğitim programlarının hazırlanmasına dayanak olacak yasal düzenleme ve eğitim politikaları önem arz etmektedir. Okul öncesi dönem formal eğitimin ilk basamağıdır ve gelişimin en hızlı olduğu dönemdir. Bu nedenle kapsayıcı eğitim okul öncesi dönemden itibaren yer almalıdır. 2023 Eğitim Vizyonu, eğitimle ilgili pek çok yenilik ve hedefler içeren bir yol haritası olarak sunulmuştur. Bu çalışmada kapsayıcı eğitimin okul öncesi eğitimde mevcut durumu ve 2023 eğitim vizyonundaki hedefleri ele alınmak istenmektedir. Bu amaçla ilgili yasal düzenlemeler ile 2002, 2006 ve 2013 MEB okul öncesi eğitim programları ve 2023 eğitim vizyonu kapsayıcı eğitim açısından incelenmiştir. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. 2023 vizyonu hedefleri doğrultusunda, programı kapsayıcı eğitim açısından geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Okul öncesi eğitim programının temel özellikleri arasına “kapsayıcı eğitimi benimser” özelliği açıklamaları ile birlikte eklenebilir. Kapsayıcı eğitim adıyla yer almasa da kapsayıcı eğitimin programlarda önceki yıllarda daha çok özel eğitim ve kaynaştırma odaklıyken git gide daha geniş şekilde yer aldığı ve 2023 eğitim vizyonunda kapsayıcı eğitimle ilgili unsurlara gerek felsefe olarak gerekse hedeflerde yer verildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapsayıcı Eğitim, Okul Öncesi Eğitim, Okul Öncesi Eğitim Programı, 2023 Eğitim Vizyonu

BOBİ FRS VE TMS/TFRS ARASINDAKİ FARKLARIN BİLANÇO VE GELİR TABLOSU DÜZENLENMESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Nurcan Günce
Kocaeli Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü muhasebe finansman
nurcan.gunce@kocaeli.edu.tr

Özet
Bu çalışmanın amacı: Bilanço ve Gelir tablosu açısından, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayınlanan ve 1 Ocak 2018 tarihinden sonra uygulanacak olan, Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standartlar (BOBİ FRS)'ın, Tam Set standartlar olan, Türkiye Muhasebe /Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) ile farklılıklarını belirlemektir. Bunun için BOBİ FRS bölümleri temel alınmış, TMS/TFRS ile tamamen veya kısmen farklı olan noktalar Bilanço ve Gelir Tablosu özet alınarak karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır. BOBİ FRS ile TMS/TFRS' nin arasında fark olsa da genel olarak uyumlu oldukları. BOBİ FRS'nin daha sade bir dille kaleme alınmış olduğu ortaya çıkmıştır. Kapsamlı kar kavramının kullanılmadığı BOBİ FRS'de finansal durum tablosu, kar zarar tablosu ve özkaynak değişim tablosu formatında farklılıklar bulunduğu görülmüştür. Maliyet esaslı bir finansal raporlamayı orta büyüklükteki işletmeler için getiren BOBİ FRS, büyük işletmeler için finansal tablo kalemlerinin ölçümünde gerçeğe uygun değer kavramı TMS/TFRS'ye uygun olarak korunmuş ve büyük işletmelere yönelik bazı ilâve yükümlülükler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: BOBİ FRS,TMS/TFRS,Finansal Raporlama

SPORDA KETOJENİK DİYET

Müge SARPER KAHVECİ
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor
mugesarper@hotmail.com

Özet
Yüksek karborbonhidrat diyetlerinin aksine, yağ rezervlerinin egzersiz için potansiyel olarak zengin bir enerji kaynağı olarak önerilmesi, egzersiz performansını artırmak ve son dönemlerde bir strateji olarak yağ kullanımından yararlanmak için yapılan ilk çalışmalar 1970'lere dayansa da son dönemlerde yapılan çalışma sayısı oldukça artmıştır. Bu trendden yola çıkarak yaptığımız derlemede yöntem olarak döküman taraması metodu kullanılmıştır. Çalışma kapsamında toplamda spor alanında ve medikal alanda yazılmış 35 kaynaktan yararlanılmıştır. Literatürde yapılan çalışmalardaki sonuçlara göre Sprint testinde KD (ketojenik diyet) uygulayan grupta performansta ve kilo düşüşünde olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Fitnes yapan kişilerde kilonun anlamlı olarak düştüğü görülmüştür. Cimnastikçilerde kilo düşüşüne anlamlı katkı bulunurken kuvvete etki bulunamamıştır. Yeni Zellandalı dayanıklılık sporcularında KD sonunda kilolarının anlamlı biçimde azaldığı, toparlanmanın anlamlı olmasada hızlandığı görülmüştür. Taekwondocularda yapılan çalışmada KD'nin oksidatif stresi ve kan oksidan kapasitesini arttırmada etkili olabileceğini sonucuna varmıştır. Dayanıklılık yürüyüşü yapan sporcularda yarış sürelerini KH (Karbonhidrat) diyeti yapan grupların performansını arttırırken KD grubunun performansında düşüş gözlenmiştir. Crossfitçiler üzerinde yapılan çalışmada yağ dokudan kayıplar görülse de deneklerin bacak kas hacimlerindeki kayıplar KD ile ilgili kafalardaki soru işaretlerini arttırmıştır. Haltercilerde kilo düşüşüne anlamlı etki bulunmuştur. Fakat performansta ise etkisi olmadığı görülmüştür. Off road bisikletçilerde yapılan KD'nin istirahat kalp atımına negatif etkisi varken, maksimum yüklenme sırasında yapılan ölçümlere göre laktat eşikte yapılan iş yükü daha az olduğu görülmüştür. Böylelikle glikoztatik mekanizmanın metabolik ve hormonal tepkileri kontrol ettiğini doğrulamıştır. Aşırı kilolu kadınlarda KD'nin kiloda da yağ kütlesinde de değişikliğe sebep olmadığı görülmüştür. Ketojenik diyetin yağsız kütlenin düşüşünü arttırma riskleri henüz ayrıntılı bilinmemektedir. Sonuç olarak ketojenik diyetin antrenmanla beraber kilo verme ve yağ depoları üzerindeki olumlu etkisi bulunsa da sporcuların performanslarını arttırmada çelişkili ifadelerden bahsedilmektedir. Bu konuyla ilgili net yargılara varabilmek için daha fazla çalışma yapılması gerekmekte olduğu düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ketojenik, Diyet, Sporda diyet

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK BAĞLAMINDA ULUSLARARASI GÖÇ: ANTALYA ÖRNEĞİ

Gizem Senem Aydınöz
Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Sosyoloji
ggsenem@gmail.com

Özet
Günümüz post endüstriyel toplumlarında homojen bir yapının olmadığı görülmektedir. Bu homojen olmayan yapı, literatürde 'çokkültürlü toplum' kavramıyla kendini göstermektedir. Bu toplum yapısının ortaya çıkmasını sağlayan en temel unsurlardan biri uluslararası göçlerdir.Çokkültürlü toplumlar ve uluslararası göç yalnızca bu yüzyıla ait olgular değildir. Ancak küreselleşmenin her alanda daha belirgin hale gelmesiyle literatürde daha fazla yer tutmaya başlamıştır. Bu bağlamda, göçmenlerin göç ettikleri yerde,toplumsal ve kültürel etkileşim yaşamaları kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu çalışmada uluslararası göçün kavşak noktalarından biri olan Türkiye'ye yapılan uluslararası göçlerin yarattığı çokkültürlü yapı Antalya özelinde incelenecektir. Derinlemesine görüşme yoluyla ulaşılmış 10 göçmen bireyle yapılmış görüşmeler irdelenecek ve göçmen bireylerin Antalya'daki çokkültürlü ortama katkıları ve sosyal yapıyla olan etkileşimleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Uluslararası Göç, Kültürel Etkileşim.

3-5 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARDA YARATICI DRAMANIN MOTOR BECERİ GELİŞİMİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ (İSTANBUL ÜMRANİYE ÖRNEĞİ)

Ayşe Kübra AKTAŞ
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
aysekubraktas@gmail.com

Fatih ÇİYAN
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
fatihciyan@hotmail.com

Hakan AKDENİZ
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
hakanakdeniz@gmail.com

Özet
Araştırmada; İstanbul Ümraniye Şavkar Cimnastik Spor Kulübü temel eğitim sporcularından 3-5 yaş grubu çocuklarda yaratıcı dramanın motor beceri gelişimine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Şavkar Cimnastik Spor Okullarına gelen 8 kız 8 erkek cimnastikçi denek grubu olarak alınmıştır. Araştırma deney ve kontrol olmak üzere iki gruptan oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan denekler yansız ve rastgele iki gruba dağıtılmıştır. İstanbul Ümraniye Şavkar Cimnastik Spor Okullarında 3-5 yaş grubu temel eğitim deney grubu yaş ortalaması, (3,62±0,51)yıl. Kontrol grubu yaş ortalaması (4,25±0,88)yıldır. Bu araştırmada kontrol grubu, Şavkar Cimnastik temel eğitim programı antrenmanlarına devam ederken, deney grubu temel eğitim programı antrenmanlarına, yaratıcı drama oyunları eklenmiştir.Deneklerin araştırma öncesi ve sonrası branşa özgü kaba koordinasyon hareketlerini; çift ayak kapalı bacak zıplama, ayı yürüyüşü, ördek yürüyüşü, iki kuka arasında koşu, öne takla, plank duruşu, makas, yengeç yürüyüşü, bacaklarla aç kapa ve tavşan zıplaması yapabilme düzeylerinin ölçülmesi planlanmıştır. Bütün deneklere uygulanan antrenmanlar öncesinde ve sonrasında araştırmacıların hazırladığı 1'den 5' e kadar derecelendirilmiş kaba koordinasyon beceri testleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar SPSS 22 paket programında tanımlayıcı istatistik ve Wilcoxon Signed testi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak; 8 hafta süre ile düzenli uygulanan yaratıcı drama ile cimnastik eğitim çalışmalarına devam eden deney grubu sporcuların, kontrol grubuna oranla, belirlenen kaba koordinasyon hareketlerinin tümünde, istatiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı drama,kaba koordinasyon,motor beceri,gelişim,cimnastik

BATI KARADENİZ (PAFLAGONYA) BÖLGESİ ARKEOLOJİK KAZILARI HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ SERAMİKLERİ

Aycan Esen
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloki
aycanesnn@gmail.com

Özet
Antik Nikomedeia kentinin içinde bulunduğu Bithinya bölgesi ile sınır paylaşan Paflagonya bölgesi günümüz Batı Karadeniz bölgesini kapsamaktadır. Batı Karadeniz bölgesinin üç ilinde üç antik kentin arkeolojik kazıları yapılmaktadır. Bu kazılar, Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Filyos beldesi sınırları içinde bulunan Tios/Tieion antik kenti, Karabük İli, Eskipazar ilçesinde bulunan Hadrianoupolis antik kenti ve Kastamonu ili, Taşköprü ilçesinde bulunan Pompeiopolis antik kentleridir. Belirtilen antik kentlerin arkeolojik kazılarında çeşitli kültür malzemeleri arasında Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihli terra sigillata türü pişmiş toprak kap kacaklar da açığa çıkarılmıştır. Paflagonya Bölgesi'nin iç kesimlerde yer alan, Göksu (Amnias) nehri yakınında bulunan Pompeiopolis, ticaret yolu üzerinde bulunan Hadrianoupolis ve Filyos (Billaios) nehri batısında liman kenti olan Tios/Tieion antik kentlerinin seramik buluntuları ışığında Paflagonya bölgesinde pişmiş toprak kapların dağılımı ve üretimi çalışma kapsamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Paflagonya, Bithinya, Seramik, Hellenistik, Roma, terra sigillata

OKUL TÜRÜ FARKLILIKLARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN FEN BİLİMLERİ TUTUMLARINA ETKİSİ

SEVİL ERKAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Fen Bilgisi Eğitimi
sevilmucuk@gmail.com

TOHİT GÜNEŞ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi EĞİTİM FAKÜLTESİ Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
tohitgunes@gmail.com

Özet
Bu çalışmanın amacı, merkezde bulunan özel ve devlet okulları ile merkeze bağlı fakat merkeze uzak (perifer) devlet okullarında öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersine karşı tutumlarının ne olduğunu anlamak ve okul, sosyoekonomik yapı ve bazı demografik özelliklerin farklılaşmasının öğrencilerin tutumlarını nasıl etkilediğini belirleyerek konu ile ilgili önerilerde bulunmaktır. Bu kapsamda Samsun ili merkezinde bulunan özel okullar ve devlet okulları ile periferde yer alan devlet okullarında öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersine karşı tutumlarının belirlenmesi ve bu tutumlara etki eden bazı değişkenleri saptanması bu çalışmanın başlıca amacını oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemleri ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Araştırmacının bu yöntemleri kullanmasındaki amaç, çalışmanın zengin bir içeriğe sahip olması ve desteklenebilir bir yapısının bulunması olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda çalışmanın nicel araştırma aşamasında tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın nitel aşamasında ise araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve tematik içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini, Samsun ilinde bulunan ve ilköğretim düzeyinde eğitim gören 697 kişilik 5, 6, 7 ve 8.sınıf ilköğretim öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama araçları ise fen bilimleri tutum ölçeği, yarı yapılandırılmış görüşme formu ve tematik içerik analizi sınıflama formudur. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde; gerek özel okulların gerek merkezde bulunan devlet okullarının gerekse de periferde bulunan devlet okullarının çeşitli özellikler bakımından farklılıklar gösterdiği ve bunların ağırlıklı olarak periferde bulunan öğrenciler lehine anlamlı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen eğitimi, tutum, okul türü farklılığı

ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK DERSİ ÜZERİNE METAFORİK ALGILARI VE METAFORİK ALGILARI ÜZERİNE KENDİ YORUMLARI

Damla Sönmez
Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Eğitimi
damlasonmez91@hotmail.com

Gül Kaleli Yılmaz
Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Eğitimi
gulkaleli@uludag.edu.tr

Özet
Bu çalışmada, ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin matematik dersi hakkındaki metaforik algıları ve bu öğrencilerin oluşturdukları metaforları yorumlamasıyla matematik dersi hakkındaki düşüncelerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu sayede öğrencilerin varsa matematik dersi hakkındaki olumsuz düşüncelerinin giderilmesini sağlamaya yönelik çalışmaların yapılmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu Kütahya Simav'da bir dağ köyündeki ortaokul 6.sınıfta öğrenim görmekte olan 9 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrenciler matematik başarı düzeylerine göre ders öğretmeni tarafından seçilmiş ve öğrencilerin 3'ü yüksek düzeyde başarılı, 3'ü orta düzeyde başarılı ve 3'ü düşük düzeyde başarılıdır. Araştırmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak öğrencilere "Matematik dersi deyince aklınıza ilk geleni çiziniz" yazılı olan metaforik algı formları dağıtılmış, daha sonra da öğrencilerden bu resimlerin yorumlanması istenmiştir. Sonrasında öğrencilerin resimleri, resim analizi alanında uzman bir kişinin görüşlerine başvurularak araştırmacılar tarafından yorumlanmıştır. Son aşamada araştırmacı yorumları ile öğrenci yorumları karşılaştırılmış ve araştırmacının yorumlarıyla öğrencilerin yorumlarının ortak ve farklı yönleri ortaya çıkarılmıştır. Yapılan bu çalışmanın sonucunda öğrencilerin matematik dersini genel olarak okul ortamı, öğretmen ve derslerde kullandıkları materyaller olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda öğrencilerin az bir kısmının matematik dersi hakkında olumlu düşünceye sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Matematik Dersi, Metaforik Algı, Öğrenci Yorumları

SPORDA DİJİTALLEŞME

Muhammet Eyüp Uzuner
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon
eyup.uzuner@kocaeli.edu.tr

Özet
Bu çalışmanın amacı sporda dijitalleşme süreçlerini incelemek ve değerlendirmektir. Bu çalışmada, belgesel tarama ve arşiv inceleme yöntemleri uygulanmıştır. Günümüzdeki dijitalleşme eğilimlerinin spor alanında başarının sağlanabilmesi adına gerekli olduğu belirtilmektedir. Genişletilmiş veri analiz yöntemleri ve analitik teknolojiler aracılığı ile antrenörlerin uygun sporcuyu seçmesine olanak sağlarken, sporcuların da güçlü ve zayıf yönlerini görebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu dijitalleşme sürecinin bir sonucu olarak da e-spor denilen farklı bir spor dalı ortaya çıkmıştır. Sporda dijitalleşme sürecinin; örgütsel, teknolojik, sembolik ve eğitimsel olmak üzere 4 bileşenden oluştuğu belirtilmektedir. Örgütsel bileşen, takımlar, sponsorluk ve hükümet açısından sporun organizasyonu ile ilgilidir. Teknolojik bileşen, rekabetin sağlanması için gerekli olan maddi donanım, fiziksel beceriler, bilgi birikimi ve teknik gelişmeleri vurgulamaktadır. Sembolik bileşen, gizlilik, sergileme ve ritüel unsurlarını içermektedir. Eğitimsel bileşen ise, örgütsel, teknolojik ve sembolik bileşenler ile ilgili bilgi ve becerileri edinme etkinlikleriyle ilgilidir. Sonuç olarak spor ve dijitalleşme ile ilgili literatürün oldukça kısıtlıdır ve dijitalleşme süreçleri ile ilgili çalışmaların arttırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor, dijitalleşme, medya

ELİT SPORCULARDA ZİHİNSEL DAYANIKLILIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Ayşegül Funda ALP
Kocaeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
afundaalp@gmail.com

Özet
Spor doğası gereği kazanmayı veya kaybetmeyi gerektirdiği için bir rekabet ortamına sahiptir. Başarılı olmak isteyen sporcular, hedeflerine ulaşmak için motorik özelliklerin yanında psikolojik özellikleri de barındırmak durumundadırlar. Bu psikolojik özelliklerden de zihinsel dayanıklılığın, sporcuya avantaj sağlayan en önemli psikolojik özelliklerden birisi olduğu belirtilmektedir. Sporcunun baskıyla başa çıkabilme ve odaklanma becerisi olarak tanımlanan zihinsel dayanıklılık, özellikle müsabakaları en üst seviyede sürdüren sporcular olarak elit sporcular için, oldukça önem arz etmektedir. Zirveye varmak için sadece fiziksel çabanın yeterli olmadığının fark edilmesiyle ortaya çıkan kavram, son zamanlarda eskiye nazaran daha çok araştırma konusu olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, spor alanında, zihinsel dayanıklılık ve elit sporcular ile ilgili literatürü gözden geçirmektir. Bu çalışmada, belgesel tarama, arşiv araştırması ve derleme yöntemleri uygulanmıştır. Literatür incelendiğinde, özellikle elit düzey sporcularda yapılan çalışmalara ulaşılmıştır. Çalışmada yurt içinde ve yurt dışında elit sporcularla yapılmış, farklı branşlarda zihinsel dayanıklılık araştırmaları incelenmiştir. Çeşitli veri tabanlarında "elit sporcular" ve "zihinsel dayanıklılık" anahtar kelimeleri yardımıyla yurt dışında yapılan İngilizce çalışmalara ulaşılmıştır (n=15). Çalışmaların büyük bir kısmında zihinsel dayanıklılık kavramının "olumlu zihinsel sağlığın bir göstergesi" olduğu belirtilirken (n=4), zihinsel dayanıklılığın antrenör-sporcu ilişkisi için de öneminin vurgulandığı çalışmalara da ulaşılmıştır (n=3). Elit/elit olmayan sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeylerinin karşılaştırıldığı çalışmalar (n=2) ve fiziksel beceri ve teknikle zihinsel dayanıklılığın pozitif yönlü ilişkisini ileri süren çalışmalara (n=1) da ulaşılmıştır. Bununla birlikte branşa özgü olarak zihinsel dayanıklılığın hem yararını hem zararını belirten çalışma da (n=1) mevcuttur. Sonuç olarak, elit sporcularda zihinsel dayanıklılığın yüksek seviyede olduğu ve olumlu antrenör-sporcu ilişkisi ile zihinsel dayanıklılık arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Zihinsel dayanıklılığın, sporcuyu olumsuz olarak nitelendirilen psikolojik durumlardan (stres, kaygı, baskı vb.) uzak tutmaya yardımcı olduğu ve elit sporcuların bu durumlarla diğer sporculardan daha iyi başa çıkabildikleri belirtilmektedir. Ayrıca çalışmanın, spor alanında yer alan, özellikle de elit düzeydeki sporculara, antrenörlere, sporcu ailelerine, federasyonlara, spor yöneticilerine, çalışan uygulamacılara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel dayanıklılık, elit sporcular, spor psikolojisi.

DENİZ İLAHLARI İLE İNSANOĞLU İLİŞKİSİNİN ANTİK SANATTA YANSIMALARI

Sümeyra Vardar
Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji
sumeyra.cvs@gmail.com

Özet
Tarihöncesi devirlerden itibaren insanlar, hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları, belirli yönlerden kendilerinden çok daha üstün olan hayvanları hem avlamış hem de bu hayvanlara olan saygılarını belli edebilmek adına çeşitli ritüellerde bulunmuşlardır. Mağara duvarlarına çizilen hayvan figürleri ile başlayan bu ritüeller, zaman içerisinde, varlıklarını tehdit eden doğa unsurlarını da kapsayarak hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. Karşılaşılan bu doğal unsurlar ve olaylar, gündelik yaşamaetkileri çerçevesinde hayati birer sorun olarak algılanmış ve sorunsalın çözümü adına, ilgili insan toplulukları tarafından yaratılmış tanrı ve tanrıçalar aracılığıyla sağaltılmaya çalışılmıştır. Doğada var olma ve yerleşik bir yaşam inşa etme mücadelesi veren insan için denizler de en az karalar kadar önemli bir uygarlık zemini olarak kabul edilmiştir. Denizel kültür ile yaşayan antik dönem insanlarının hayatlarındaönemli bir yer tutmuştur. Deniz ile iç içe yaşayan, denizden beslenen, deniz üzerinden bir yerleşimden öteki yerleşime yolculuk eden,belirli miktarlarda ürettikleri malları kendilerine yakın yerleşimlere deniz yoluyla satarak ticaret yapan halklar için deniz yaşamsal bir önem arz etmiştir. Bütün yaşamlarını suyun getirileri ve götürüleri üzerine kuran bu insanlar için deniz memnun edilmesi ve asla öfkelendirilmemesi gereken, irade sahibi bir doğal varlık olarak görülmüş, hatta bu doğrultuda kendisine tanrısallık da atfedilmiş ve korkulası gazabından korunabilmek adına çeşitli ritüel biçimleri geliştirilmiştir. Çalışmamızda, başlıca deniz ve nehir ilahları arasında Poseydon, Okeanus ve Tethis ile birlikte ikincil ilahlar ile antik dönem insanın etkileşimi irdelenecek ve mozaik, freskove heykel gibi sanat eserleri üzerinde betimlenmeleri işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Deniz ilahları, ritüel, denizel kültür, Poseydon, Okeanus

KRİPTOPARA VE BLOCKCHAİN ÇAĞINDA TÜRKİYE: SİKKE.COM.TR ÖRNEĞİ

Seda Gökdemir Ekici
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Adapazarı MYO Toptan ve Perakende Satış Bölümü
sgokdemir@subu.edu.tr

Tarık Yolcu
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Hendek MYO İşletme Bölümü
tyolcu@subu.edu.tr

Kürşad Özkaynar
Cumhuriyet Üniversitesi Zara Ahmet Çuhadaroğlu MYO Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü
kursadozkaynar@gmail.com

Özet
Teknolojinin baş döndürücü hızla gelişimi ve buna bağlı olarak gelişen internet teknolojileri, dünya için bir değişimin öncüsü olacaktır. Son zamanlarda dünya ekonomisi için önemli değişimlerden bir tanesi de Blockchain teknolojisi ve kripto paralardır. Yaklaşık 10 yıldır üretimi yapılan Bitcoinin giderek zorluk derecesinin artması, dolayısıyla ilgi alt coinlere ve yeni kripto paralara kaymaktadır. Kripto paraların, aracısız, güvenli, maliyetsiz olma gibi özellikleri ile ticari, kamu ve bireyler arası işlemleri kökten değişikliğe uğratacağı düşünülmektedir. Kripto paralar, şifreleme algoritmaları sayesinde güvenli finansal işlemleri mümkün kılmaktadır. Bu tarz para birimleri fiziksel yapıya sahip değildirler. Bu teknolojiyi kullanan en büyük kripto para birimi Bitcoin'dir. Bitcoin'e benzer yapıda üretilmiş farklı kripto para birimleri de vardır. Bunlara Ethereum, Bitcoin Cash, Ripple ve Litecoin örnek verilebilir. Bu çalışmada, literatürde yeterli sayıda kaynak ve bilimsel çalışma bulunmayan Blockchain teknolojisi ve kripto para kavramsal çerçevede ele alınmış, kripto paraların teknik altyapısına değinildikten sonra, ülkemizdeki blockchain teknolojisinin kullanım durumu incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de de başlayan kripto para ve token denemelerine yer verilmiş, bunlar arasında en önemli örneklerinden olan Gaziantep Üniversitesi Teknopark bünyesinde faaliyetlerine başlayan Sikke A.Ş ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kripto para, blockchain teknolojisi, sikke

MÜNEVVER AYAŞLI'NIN ROMANLARINDA SOSYAL, SİYASİ VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM

Fatma Üçler
Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili Bölümü
fatma.ucler@hotmail.com

Özet
Münevver Ayaşlı, edebiyat dünyasına kazandırdığı roman, hatırat, köşe yazısı gibi eserlerinde Türk hayatını anlatır. Ancak bu hayat, özellikle aristokratik bir çerçeve içindedir. Bu çalışmada onun romanlarındaki sosyal, siyasi ve kültürel hayat ele alınacaktır. 1906 yılında doğan ve 1999 yılında vefat eden sanatçı Türk hayatını gözlemlemiş ve eserlerine yansıtmıştır. Romanlarında otobiyografik öğeler dikkat çeker. Yazarın roman kişileri yaşadıkları zamanı tüm özellikleri ile yansıtır. Romanlarındaki zaman 1900'lerden 1960 sonlarına kadar uzanır. Bu dönemler içinde yaşanan siyasi değişimler sosyal ve kültürel hayatı derinden etkiler. Eserlerde belirgin mekân İstanbul ve Ankara'dır. İki başkent arasında, Türk hayatının köklü değişimleri kültürlü ve varlıklı kişiler üzerinden anlatılır. Münevver Ayaşlı gelenekselden yana olduğu için değişim ve dönüşümleri daima eleştirel bir gözle kaleme alarak, bu değişimlerin birey ve toplum hayatına verdiği zararları göstermeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Münevver Ayaşlı, Türk romanı, kültürel hayat, değişim

İŞE YABANCILAŞMA KONUSUNDA 2009-2019 YILLARI ARASINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR DERLEME

Emre Oruç
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Gölpazarı MYO Pazarlama ve Reklamcılık
emreoruc83@gmail.com

Özet
Bu çalışmanın amacı, 2009-2019 yılları arasında Türkiye'de örgütsel davranış alanında işe yabancılaşma konusunda yapılan temel çalışmaların kategorik olarak incelenmesidir. Bu amaçla, işe yabancılaşma konusunda ulaşılabilen 67 makale ve 68 lisansüstü tez olmak üzere toplam 135 çalışma içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde, yayınların yıllara, ülkelere, sektörlere, örnekleme, kullanılan analiz türüne, kullanılan ölçek türüne ve işe yabancılaşma ile ilişkili değişkenlere göre sınıflandırılması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda işe yabancılaşma konusundaki ampirik boşluklar hakkında genel bir değerlendirme yapma imkanına kavuşulmuştur. Bu çalışmanın işe yabancılaşma ile ilgili teorik çerçeveyi ve ampirik birikimi ana hatlarıyla kapsaması ve Türkiye'de işe yabancılaşma konusunda yapılabilecek araştırma önerileri sunması bakımından alana katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşe Yabancılaşma, Örgütsel Davranış, İçerik analizi

ALMAN KAYZERİ'NİN SULTAN II.ABDÜLHAMİD'İ İLK ZİYARETİ (1889)

SİBEL ORHAN
Kocaeli Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
sibel.orhan@kocaeli.edu.tr

Özet
Uzun bir sürece yayılan Türk-Alman ilişkilerinin önemli bir kısmı Kayzer II.Wilhelm'in imparatorluk dönemine denk gelmektedir. 1871 yılında siyasi birliğini tamamlayan Almanya ilk yıllarında Alman şansölyesi Bismarck'ın etkisiyle bir müddet uyum politikası takip etmiştir. Ancak 1888'de II.Wilhelm'in imparator olması hem Almanya'da hem de dış politikasında birçok şeyi değiştirmiştir. Kayzer Wilhelm, Bismarck'tan daha farklı bir yol izleyerek dünyaya yayılan, geniş topraklara sahip güçlü bir Almanya hayali kurmuştur. Bu doğrultuda sömürgecilik faaliyetlerinde hızla ilerleyerek diğer büyük devletlere yetişmeyi hedefleyen Alman İmparatoru için Osmanlı toprakları büyük bir kaynak olmuştur. Siyasi, askeri ve ekonomik birçok açıdan fayda sağlayacağını düşündüğü Osmanlı Devleti'ne diğer devletler gibi sömürgeci olarak değil barışçıl bir şekilde yaklaşmıştır. II.Wilhelm bu dostane yaklaşımıyla Osmanlı ile Almanya arasındaki ilişkiyi geliştirebilmek için 1889'da Osmanlı topraklarını ziyaret etmiştir. Bu ziyaret hem iki devletin yakınlaşmasını hızlandırmış, hem de dış siyasetlerinin şekillenmesine yön vermiştir. II.Abdülhamid'in iç ve dış politikada sıkıntılar yaşadığı bir dönemde bu ziyaretin gerçekleşmiş olması iki hükümdarın dostluğunu kaçınılmaz hale getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: II.Abdülhamid, II.Wilhelm, Osmanlı Devleti, Almanya

MICHELIN YILDIZLI RESTORANLARIN ÖZELLİKLERİ VE İÇERİK ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Emrah ÖZKUL
Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Konaklama İşletmeciliği Blm
emrah.ozkul@kocaeli.edu.tr

Ahmet UĞUZLUOĞLU
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği
ahmetuguzluoglu@yahoo.com

Özet
Günümüzde moleküler gastronomi restoran şefleri tarafından uygulanmaya başlamış ve moleküler gastronomi önemini artırmaya başlamıştır.Moleküler gastronomiyi uygulayan kaliteli ve üst düzey restoranlar tüm dünyada tercih edilmekte, gurmeler ve gastro-turistler tarafından takip edilmektedir. Bu tür restoranlar için özel geziler ve turlar düzenlenmektedir.Yemeğin, üst düzey sunum, ambiyans ve kaliteli servisin ön planda olduğu bu tür restoranlar, Şef Restoranları olarak da anılmaktadır. Şeflerin hünerlerini konuşturduğu, hayallerini ve tutkularını yansıttığı ve sadece yemeğin ko-nuşulduğu bu tür şef restoranları bazı derecelendirme rehberleri tarafından takip edilmektedir. Bu rehberler tarafından özel restoranlar derece-lendirilmekte ve ödüllendirilmektedir. Restoran derecelendirme yapan, en kabul görmüş, en eski ve en yaygın kuruluş Michelin Guide'dır. Diğer, restaurant derecelendirme guide'larına göre saygınlığı tüm dünyada kabul görmüştür. 1888'de kurulan Fransız Lastik Şirketi Michelin'in, sahipleri olan Andre Jules ve Edoudard Michelin kardeşler, 1900'de sürücülerin arabalarını korumak amacıyla dinlenecekleri yemek ve dinlenme noktaları , nezih konaklama merkezleri ve Fransa'yı gezerken iyi yemek yerleri bulma fikriyle bir yol rehberi hazırlamış-lardır. Bu fikirle ortaya çıkan Michelin Guide, üst düzey yemek tutkunlarının, gurmelerin ve gastro turistlerin seyahatlerinde gitmek için aylar öncesinden rezervasyon yaptırdıkları mükemmel restoranların yer aldığı rehber konumuna gelmiştir. Michelin rehberinde bulunan ve bir yıldızlı, iki yıldızlı ve üç yıldızlı olarak kategorize edilmiş bu ödüllü restoranlar için her yıl yeni bir rehber içinde ödüllü restoran listesi yayınlanmaktadır. Bu çalışmada, aşçılık mesleği için çok önemli bir yerde bulunan Michelin resto-ranlarının tarihçesi, özellikleri, standartları, gelişimi, dünyadaki durumu, yıldızlama dereceleri, mönüler, konseptler, ödüllü restoranlar, ödüllü şefler hakkında bilgi sunulacaktır. Bunun için, konu hakkında literatür taraması yapılarak, içerik analizi ile, Michelin guide web sayfası, Michelin yıldızlı restoranlarının web sayfaları incelenerek belirli özellikler açısından karşılaştırılarak değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Moleküler Gastronomi, Michelin Rehberi, Michelin Yıldızı Restoran, Restoran Derecelendirme.

EBEVEYN OLMA MOTİVASYONU ÖLÇEĞİ: GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI

Derya Çetin
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile danışmanlığı ve Eğitimi
deryacetinn24@gmail.com

Ahmet Akın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile danışmanlığı ve Eğitimi
aakin@sakarya.edu.tr

Özet
Ebeveyn olma; anne ve baba olma anlamına gelmektedir. Bireylerin ebeveyn olma isteme nedenlerinde; yaşam koşulları, kişilik özellikleri, aile değerleri, dünya görüşleri gibi bir dizi faktörler etkilidir. Bundan dolayı bireylerin ebeveyn olmayı istemesindeki düşüncelerinin geçerli ve güvenilir düzeyde ölçülmesi son derece önemlidir. Bu araştırmanın amacı Ebeveyn Olma Motivasyonu Ölçeğini geliştirmek ve geçerlik ve güvenirliğini incelemektir.Araştırma 89'u kadın, 82'isi erkek olan 171 evli birey üzerinde yürütülmüştür. Ebeveyn Olma Motivasyonu Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle ebeveyn olma motivasyonu ile ilişkili literatür incelenmiş ve sonuçta 13 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. 13 maddelik denemelik ölçek formu; sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, çocuk gelişimi, psikolojik danışma ve rehberlik alanlarında çalışan 25 kişiden oluşan bir yüksek lisans öğrenci grubuyla gramer, anlaşılabilirlik ve ebeveyn olma motivasyonu ölçüp ölçmediği noktalarında incelenmiş ve sonuçta 11 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Ardından nihai uygulama formu geçerlik ve güvenirlik analizlerinin yapılması amacıyla ilgili çalışma grubuna uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi, güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri SPSS 20 paket programı ile yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %43'ünü açıklayan, öz-değeri 4,7 olan tek boyutlu ve 11 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .51 ile .78 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .41 ile .70 arasında sıralanmaktadır. Bu sonuçlar Ebeveyn Olma Motivasyonu Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Olma Motivasyonu, Geçerlik, Güvenirlik

POSTMODERNİZMİN EĞİTİME BAKIŞ AÇISI NASIL OLMALIDIR

Semra OF
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Görsel İletişim Tasarımı ve Reklamcılık
semraof@hotmail.com

İsmail KILIÇASLAN
Kocaeli Üniversitesi Koaceli Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları
isokaslan@hotmail.com

Özet
Postmodern ilk defa 1930'lu yıllarda ortaya çıkmış 1950'lerde Amerikan edebiyatında bir derleme göstermiş, 1960'lardan sonra ise yaygınlaşmıştır. Modernite sonrası anlamındaki postmodernizm sadece edebiyat alanında değil, diğer sanat dallarında da yaygın bir akım olarak görülmektedir. 1960'ların postmodernizmi ile 1970'lerin ve 1980'lerin ilk yıllarının postmodernizmleri arasında tarihsel bir ayrım vardır. 60'lar ve 70'lerin postmodernizmi, modernizmin belli bir değişkenliğini hem reddetti hem de eleştirdi. Önceki yirmi, otuz yılın sistemleşmiş, kalıplaşmış yüksek modernizmine karşı 1960'ların postmodernizmi Avrupa Avangardının mirasını yeniden canlandırmaya ve bir Amerikan biçimi vermeye çalışmıştır. 1970'lerle birlikte 1960'ların Avangard postmodernizmi, görünenlerin bazıları yeni on yılda da devam etse bile sonuç olarak potansiyellerini tüketmişlerdir. Postmodernizm terimi, 1950'lerin ortasından itibaren edebiyat ve sanatlar ve yeni sanatçılar kuşağının soyut dışa vurumculuğunun sürekli müzik ve klasik edebi modernizmin baskılarına karşı ayaklanma durumunda olmuştur. Sanatçıların ayaklanmasına kısa zamanda çok farklı tarzlarda ve farklı derecelerde olsa bile hepsi postmoderni savunan Susan Sontag, Leslie Fiedler ve Ihab Hassan gibi eleştirmenler de katılmıştır. Bu çalışmada, felesefenin eğitime etkileri, ekledikleri ve postmodernizmin eğitime bakış açısı incelenmiştir. Günümüz eğitim sistemine verebileceği katkı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, eğitim, felsefe

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUKTA YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI

Yeliz Çekirdekoğlu
Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme
yeliz__1992@hotmail.com

Turhan Erkmen
Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve idari bilimler fakültesi İşletme
tturali@gmail.com

Özet
Günümüzün küreselleşen dünyasında artan rekabetle birlikte insanoğlunun doğaya verdiği zararın da buna paralel olarak arttığı görülmektedir. Çevresel alanda artan farkındalıkla birlikte işletmeler yeşile yönelmeye ve çeşitli çevre yönetim tekniklerine adapte olmaya başlamışlardır. Örgütler hem doğaya verilen zararın önlenmesi hem de çevre dostu bir işveren markasına sahip olabilmek adına bir takım çevresel sorumluluk çalışmaları yürütmektedirler. Çevresel alanda sorumluluk çalışmaları yürütmede tam katılımın sağlanması ve çalışanların motivasyonları açısından en önemli departman insan kaynakları departmanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmada yeşil bir iş yeri oluşturmak adına uygulanabilecek insan kaynakları faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş ve bu bağlamda Yeşil-İK'nın yeşil işe alım, yeşil performans değerlendirme, yeşil eğitim ve geliştirme, yeşil ücret ve ödüllendirme sistemi, yeşil çalışan ilişkileri ve çalışan katılımı boyutları kurumsal sosyal sorumlulukla birlikte ele alınmıştır. Çalışmada BİST sürdürülebilirlik endeksindeki ilk 50 firma içerisinden güncel sürdürülebilirlik raporunu yayınlayan ve kurumsal sosyal sorumlulukta başarılı projeleri bulunan 6 firma örneklem olarak ele alınmıştır. Araştırmanın temel amacı bu firmaların yeşil insan kaynakları boyutlarının kurumsal çevresel sorumlulukla birlikte analiz edilmesi, sektörel farklılıkların tespit edilmesi ve Türkçe literatürde oldukça az çalışılmış olan Yeşil-İK alanındaki boşluğu doldurmaktır. İşletmelerin yıllık yayınlamış oldukları sürdürülebilirlik raporları ve şirketlerin web siteleri nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi ile çalışma kapsamında analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Kurumsal Sosyal Sorumlulukta Yeşil-İK boyutları için sektörel farklılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin tümünde yeşil ücret ve ödüllendirme dışında bazı yeşil-ik faaliyetleri yürütüldüğü gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil İnsan Kaynakları, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Çevresel Sorumluluk, Sürdürülebilirlik

AKILLI TELEFON VE SOSYAL MEDYADA SAYGI DIŞI DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ

HASAN LATİF
Kocaeli Üniversitesi HEREKE Ö.İ.UZUNYOL MYO YÖNETİM ORG
haslat@gmail.com

Özet
Bu araştırmanın konusu, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımında (e-iletişimde) yaşanan saygı dışı davranışlardır. Bu araştırmada, 4 demografik ve 21 Likert tipi sorudan oluşan ölçek, 51 romantik ilişkiye sahip genç yetişkine uygulanmıştır. Ölçeğin örneklem yeterliliğini belirleyen KMO test skoru 0.547 çıkmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımında romantik partnerlerin en çok maruz kaldıkları saygı dışı davranış; 1- Meşgule almama rağmen ısrarla aramayı sürdürmek, 2- Cevap vermediğim / veremediğim halde art arda mesaj yazmak ve 3- Sosyal medya hesapları üzerinde kısıtlayıcı ve denetleyici olmak (özel sosyal medya hesabını kapatmayı istemesi, ortak hesap açmayı önermesi, fotoğraf ve ileti paylaşımlarında karşı cinsin paylaştığı ve beğendiğim fotoğraflara karşı çıkması vd.) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte, saygı dışı davranışlar hususunda cinsiyet açısından farklılıklar olup olmadığını aramaya yönelik olarak yapılan T testi neticesinde, sadece bir maddede ayrım tespit edilmiştir. Buna göre, "WhatsApp'ta / sosyal medyada çevrimiçi / aktif olduğu halde cevap vermemek" saygı dışı davranışı konusunda kadınların mağduriyet yaşadıklarını söylenebilir. Romantik partnerine geri dönüş konusunda gecikmenin, erkeklerde daha yaygın olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Telefon, Sosyal Medya, Saygı

BAŞKENT İSTANBUL'UN BESLENMESİNİ SEKTEYE UĞRATAN KAÇAKÇILIK, KARABORSA, VURGUNCULUK GİBİ FAALİYETLER VE BU FAALİYETLERE KARŞI ALINAN TEDBİRLER

Mehmet Demirtaş
Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih
demirtasm@gmail.com

Özet
Başkent İstanbul kendi kendine yeten bir şehir olmadığından beslenme ihtiyaçlarının büyük bir bölümü dışarıdan temin edilmekteydi. İstanbul'un beslenmesi Osmanlı Devletinin çok önem verdiği konuların başında gelmiştir. Çünkü İstanbul demek bir bakıma Osmanlı demekti. İstanbul'un zahiresinin temini konusunda her dönemde çeşitli istismarlar meydana gelmiştir. Başta buğday olmak üzere hububatın her çeşidi, yağ, bal, canlı hayvan, sebze-meyve gibi temel beslenme maddelerinin başkente getirilmesi işi önemli oranda özel teşebbüse devredilmiş, devlet çok az kısmında söz sahibi olmuştur. Bu malların şehre getirilmesi esnasında meydana gelen kaçakçılık, karaborsa ve vurgunculuk faaliyetleri ahalinin mağduriyetine yol açmakta devleti sert tedbirler almak zorunda bırakmaktaydı. Bu çerçevede hububatın dışarıya satılması yasaklanmış, kaçakçılık ve karaborsa ağır müeyyidelere tabi tutulmuştur. Bu kapsamda gemilerin ve içindeki malın müsadere edilmesi, hapis, sürgün, kalebentlik, kürek ve seyrek olmakla beraber idam cezalarının uygulandığı görülmektedir. Bütün tedbirlere rağmen istismarların önüne tam olarak geçilememiştir. Osmanlı arşivlerinde bu konuya dair çok çeşitli kayıtlar mevcuttur. Bu çalışmada, H 1100-1200 döneminde İstanbul'un beslenmesi konusunda meydana gelen istismarlar ve yetkililerin aldığı tedbirler karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Başkent İstanbul, Beslenme, Zahire, Kaçakçılık, Karaborsa, Yaptırım

PLATON VE ARİSTOTELES'İN SİYASET FELSEFELERİNDE TOPLUMSAL SINIFLAR VE MÂDUNLAR

Doç. Dr. İdiris Demirel
Manisa CBU Fen Edebiyat Fak.
Felsefe Bölümü. İdiris.demirel@cbu.edu.tr

Özet

Platon (MÖ 427 – 347) ve Aristoteles (MÖ 384 – 322), felsefenin kanonik isimleridir. Her ikisi de siyaset felsefelerinde toplumsal sınıflara yer vermişlerdir. Dolayısıyla *mâdunlar*ı (subalterns) da ele almışlardır. Konu olarak iki filozofta da felsefenin içinde siyaset felsefesi, siyaset felsefesinin içinde ise toplumsal sınıflar merkezî bir yere sahiptir. Ama mâdunlar böyle değildir! Gerek Platon, gerekse Aristoteles, felsefelerinde seçkincidirler. İlgilerini seçkin üst sınıflara yöneltmişlerdir. Mâdunlar da denilen alt sınıflara ve onların yapısal problemlerine çok odaklanmamışlardır.

Bu çalışmanın amacı sadece Batı düşüncesi için değil, Türk düşüncesi için de büyük değer ve etkiye sahip bulunan Platon ve Aristoteles'in toplumsal sınıflara ve haliyle mâdunlara, felsefelerinde nasıl yer verdiklerini mukayeseli şekilde analiz etmektir. Çalışmada yöntem anlamında nicel değil nitel bir yaklaşım benimsenmiş, belgesel araştırma yapılmıştır. Veriler içerik çözümleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ortaya ilgili literatüre katkı sağlayıcı nitelikte bulguların çıkacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kavramlar: Platon, Aristoteles, Siyaset Felsefesi, Toplumsal Sınıflar, Mâdunlar

BİR GRUP KEFKEN- KERPE'DE BULUNMUŞ AMFORA IŞIĞINDA GÜNEY KARADENIZ DENİZ TİCARETİ

Prof. Dr. Füsun Tülek
Kocaeli Üniversitesi, FEF, Arkeoloji Bölümü
tulekfusun@gmail.com

Özet

Antik dönemin sıvı taşıma kapları olan amforalar deniz ticaretinde tekne kargolarının başlıca ticari yükleri arasında yer alırlar. Çift kulpları ile taşımaya, yükleme esnasında elden ele geçirmeye ve genellikle silindirik olan gövdeleri ile de omuza atıp taşımaya uygundurlar. İçlerinde çoğunlukla antik dönemin temel sıvı besinleri olan zeytinyağı ve şarap taşınmış, bu ürünlerin ticaretinde bir ticari paketleme ürünü olarak önemli işlev görmüşlerdir. Geç Antik dönemde Kuzey Afrika'da üretilen dönemin gurme yiyeceği *garum*- balık sosu, özel yapılmış küçük boyutlu *spatheion* ismi verilen *amphoriskos*- amforacıklarda deniz ticareti yoluyla Kuzey Ege, Karadeniz ve tüm Akdeniz kıyılarına taşınmışlardır. Amforalar içinde işlenmiş salamura balık ve zeytinin de bir ticari meta olarak taşındığı bilinmektedir.

Amforaların üretildiği bölge ve döneme göre çeşitli biçimlerde olması, hamur ve üretim özelliklerinin farklılık göstermesi ile tipolojileri oluşmuştur. Arkeoloji disiplininin bir alt bilimsel çalışma alanı olan amfora çalışmaları amfora üretim merkezleri, amfora yapım ve biçimlerinin gelişimi, taklit üretimleri gibi konuların yanı sıra taşıdığı ürünler ve bu ürünlerin ticareti ile bölge ekonomilerini de kapsar.
Çalışmamız, Kefken- Kerpe'de bulunmuş bir grup amforayı tipolojik özellikleri ile inceleyerek tanımlayıp tarihlemek ve bulunduğu bölgenin deniz ticaretine bilimsel katkılarını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: amfora, deniz ticareti, Güney Karadeniz, zeytinyağı, şarap

GEÇ ROMA 1 AMFORALARININ ANADOLU'DAKİ ÜRETİM MERKEZLERİ

İsmail Habib Keser, YL
Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
İsmailkeser1@gmail.com

Özet

Roma İmparatorluk Dönemi sonrasında, Anadolu'da ve Doğu Akdeniz Bölgesinde farklı merkezlerde eş zamanlı olarak bir dizi taşıma amforaları üretilmiştir. Geç Roma Amforaları olarak tanımlı bu amforaların, kısaca GRA, 1 A ve B tiplerinin Anadolu'nun Akdeniz Bölgesinde üretildikleri kabul görmekte ve Anadolu şarap veya zeytinyağının taşıma kapları olarak deniz ticareti ile dağıtıldığı bilinmektedir. Akdeniz havzası ve Ege kıyılarında bulunan antik Roma kentleri kazılarında buluntular arasında çok sayıda GR I amforalara rastlanmaktadır.

GR1 amforalarının Anadolu kökenli olduğu bilinmesine karşın, nerede üretildiği yakın zamana kadar belirsiz görülmekteydi. Üretim merkezi lokalizasyonu amfora çalışmalarının başlıca araştırma konularındandır. Son zamanlarda, sualtı arkeolojisi araştırmaları, sualtı arkeolojisi alt çalışma alanlarından biri olan liman arkeolojisi çalışmaları ve antik kent kazılarından açığa çıkarılan amfora fırınları tespit edilen üretim merkezlerinin sayısını artırmıştır.
Çalışmamızın amacı, yakın zamana kadar tespit edilmiş olan GR 1 A ve B tipi amforalara ait birkaç üretim merkezini tanıtmaktır.

Anahtar Sözcükler: Geç Roma, amfora, deniz ticareti, Anadolu, sualtı arkeolojisi, fırın

YÖNETİCİ ADAYI PROGRAMLARININ DİĞER PERSONELLER ÜZERİNE ETKİSİ

Yağmur Aslan
Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İnsan Kaynakları Yönetimi
yaaslanyagmur@gmail.com

Prof. Dr. Nihat Erdoğmuş
Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
nihaterd@yildiz.edu.tr

Özet

Günümüz küresel ekonomisi birçok örgüt için sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirmek açısından oldukça karmaşık, dinamik, son derece yüksek rekabeti ve sürekli değişimi beraberinde getiren bir ortam yaratmıştır. Değişen pazar koşullarına uyum sağlamak ve bu rekabetçi ortamda bir adım önde olmak, yöneticilerin doğru yönetim fonksiyonlarını başarı ile uygulamaları sonucunda gerçekleşecektir. İşletmelerin geleceği ile ilgili kritik kararlarda söz sahibi olan yöneticilerin örgüt kültürüne uygun bir şekilde içten yetiştirilmesi ihtiyacı "Yönetici Adayı Programları"nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. İlgili program kapsamında sınırlı sayıda üstün nitelikli ve yüksek potansiyelli yeni mezunlar örgüte kazandırılmakta, bu program kapsamında işbaşı yapan personellere farklı eğitim fırsatları, program dışındaki personellerden farklı yan haklar ve kazanımlar gibi ayrıcalıklar tanınmaktadır.

Bu çalışmada; işletme bünyesindeki diğer çalışanlara oranla farklı uygulama süreçleri olan "Yönetici Adayları"na karşı işletme içerisindeki bakış açısı, örgütsel adalet ve göreceli yoksunluk (relative deprivation) teorileri odağında nitel araştırma yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı, yönetici adayı programlarının diğer çalışanlar üzerine etkisi araştırılırken diğer bir yandan iş dünyası ve örgütler için yetenek ve yetenek yönetimi kavramlarının derinlemesine bir incelemesini sunmak ve yönetici adayı programları ile ilgili teorik literatüre katkıda bulunmaktır. Çalışma kapsamında 13 yönetici adayı programı katılımcısı ve 6 bu kişiler ile aynı ekip veya projede yer almış program dışı çalışanlardan oluşan 19 kişilik çalışma grubu ile yüz yüze ve online görüşmeler yapılmış, yarı yapılandırılmış formda yer alan sorular bu kişilere yönlendirilmiştir. Görüşmelerin çözümlenmesi ile 89 sayfalık veri elde edilmiş, bu verilerin analizi doğrultusunda ilgili yönetici adayı programlarının diğer çalışanlar üzerinde destekleyici, motive edici yönü, bireysel eksiklik bağlamında bazı durumlarda mahrumiyet hissi yarattığının yanı sıra program katılımcıları üzerinde stres ve baskı hissi oluşturduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetici Adayı Programları, Yönetici Geliştirme, Yetenek, Yetenek Yönetimi, Örgütsel Adalet, Göreli Mahrumiyet

PROFESYONEL YAŞAMIN ORTA DÖNEMİNDEKİ KADINLARIN KARİYER GEÇİŞLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Sena Göktürk
Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İnsan Kaynakları Yönetimi
senagonca@gmail.com
Prof. Dr. Nihat Erdoğmuş
Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü

Özet

Günümüzde profesyonel kariyer sahibi olan kadınların iş dünyasındaki rolü ve sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Profesyonel iş kadınları orta yaş dönemlerine geldiklerinde, çeşitli sebeplerle kariyerlerini değiştirmeyi, bazı durumlarda da kendi işlerini kurmayı tercih etmektedir. Bu eğilimler, sadece maaş aldıkları işlerinden fazlasını arayan, parasal ve dışsal ödüllerin ötesine geçmeyi amaçlayan çalışmaların peşinde koşan kadınların bulunduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada; profesyonel iş hayatında yer alan kadınların, kariyerlerinin orta dönemlerine geldikten sonra çalıştıkları mevcut alanın dışında, farklı bir iş alanına istemli olarak geçiş yapmalarına sebep olan faktörler nitel araştırma yöntemi kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı; kariyerlerinin orta döneminde istemli bir şekilde kariyer geçişi yapan kadınların deneyimlerini anlamak ve onları geçiş yapmaya yönelten sebepleri keşfetmektir. Çalışma kapsamında; en az 5 yıl kariyer geçmişi bulunan ve sonrasında kariyer değişikliği yapmış olan 30-55 yaş aralığındaki 13 kadın ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak yüz yüze görüşme yapılmıştır. Katılımcılara yarı yapılandırılmış formda yer alan, geçiş süreçlerini anlamaya yönelik olarak tasarlanmış açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerin önceliği ve değeri; katılımcıların kariyer öykülerini kendi sözcükleriyle ifade etmeleridir. Bu doğrultuda görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve daha sonra bilgisayar ortamında deşifrelenmiştir. Görüşmeler sonucunda 876 dakika ses kaydı ve 139 sayfa deşifre verisi elde edilmiştir. Bu verilerin analizi sonucunda kadınların kariyerlerinin orta döneminde değişiklik yapmalarında etkili olarak; yaşam kalitesi, evlilik ve çocuk sahibi olma, anlam arayışı, kişisel doyum temaları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer Geçişi, Orta Yaş, Kadın Kariyeri, Nitel Araştırma

POSTMODERNİTE VE DEĞİŞEN TÜKETİM ALGISI

Sevgi Tozan
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplinler Arası Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi
sevgitozan@windowslive.com

Özet

Modernizm kavramı bilme ve akla önem veren bir yapıyla eskiye başkaldırış, insanların yaşam tarzlarında gerçekleşen çeşitli farklılaşmadır. Postmodernizm ise Bauman'ın da ifadesiyle modern çağdan uzaklaşmadan ve onun yarattığı toplumsal etkileri göz ardı etmeden sağduyulu ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmaktır. Ürün çeşitliliğinin artması ve niteliklerinin farklılaşmasıyla birlikte, aynı zamanda küreselleşmenin de etkisiyle tüketim davranışında çeşitlilikler meydana gelmiştir. Tüketim davranışı postmodernizmle ihtiyaçlarının karşılanmasından çok duyguların tatminine yönelmiştir. Tüketim maddi bir fayda olmaktan çıkarak göstergelerin, imge ve imajların tüketilmesine dönüşmüştür. İnsanların bu davranışı sergilemesinin nedeni ise kitle iletişim araçları vasıtasıyla hiper gerçekliğin ön plana çıkarılmasıdır. Bu anlamda hiper gerçeklik bir gerçeklikten yoksun gerçekliğin modeller aracılığıyla türetilmesidir. Tüketim pratikleri günlük yaşam içerisinde şekillendirilmeye ve belirlenmeye başlanmıştır. Gündelik yaşamda sosyal ve ekonomik birçok alanda birey tüketim ile var olma durumuna getirilmiştir. Örneğin telefonun iletişimi sağlama faydasının yanında postmodern dönemde 'markalaşma' olgusu iletişimi sağlama niteliğinin önüne geçerek tüketimin farklı bir boyut ve niteliğe bürünmesine neden olmuştur. Bu çalışmada postmodernizm ve tüketim ile ilgilenen sosyologların verilerinden faydanılmıştır. İlk olarak Baudrillard'ın gösterge evrelerindeki temsil süreçlerinden yararlanılarak gerçeklik ve gösterge arasındaki zihinsel kırılmanın topluma ne şekilde nüfuz ettiği ve Featherstone'nun " Postmodernizm ve Tüketim Kültürü" kavramları aktarılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak postmodern tüketimin modern ve daha önceki pek çok döneme göre eşi görülmemiş bir yapıya büründüğü, kitle iletişim araçları ve küreselleşmenin yadsınamaz etkisi çalışmadaki yardımcı öğeleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Tüketim, Gösterge, İmaj

FoMO ve BİLİNÇLİ FARKINDALIK İLİŞKİSİNDE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZENLEYİCİ ve ARACI BİR ETKİYE SAHİP MİDİR?

Prof.Dr.Hasan TUTAR
Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F
htutar@anadolu.edu.tr

Dr.Semra KÖSE
Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi
kose.semra@gmail.com

Özet

Amaç: Teknolojinin hızlı gelişi ve yaygınlaşması, internet kullanımının ulaşılabilir hale gelmesi ile birlikte bireyler arası iletişim ve gelişmelerden haberdar olmak kolaylaşmıştır. Bireyler mobil aygıtlar ve internet sayesinde sosyal çevresini, gündemi anlık olarak takip edebilmektedir. Bu durum günümüz dünyasında teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı sonuçlardan biri olarak Gündemi Kaçırma Korkusunu (FoMO-Fear of Missing Out) ortaya çıkarmıştır. Bireylerin çevrelerinde olan gelişmeleri takip edememe, olayların dışında kalma, haberdar olamama korkusu olarak tanımlanan kavram aynı zamanda bireylerin farkındalık düzeyi ile ilişkilidir. Bireyin dikkatini şu anda ortaya çıkan olayları yargılamadan ve kabullenici bir şekilde odaklanması olarak tanımlanan bilinçli farkındalık, bireyin yaşama yönelik amaçlarının farkında olması, verimli kişiler arası ilişkiler geliştirmesi ve sürdürmesiyle ilişkili olduğunu savunulmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı Fomo ve bilinçli farkındalık ilişkisinde psikolojik iyi oluş düzenleyici ve aracı bir etkiye sahip midir? sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Yöntem: Verilerin toplanmasında Gündemi Kaçırma Korkusunu, Bilinçli Farkındalık ve Psikolojik İyi Olma ölçeği kullanılacaktır. Fomo ve bilinçli farkındalık ilişkisinde psikolojik iyi oluşta düzenleyici (moderatör) ve aracı (mediatör) rolünü tespit etmek üzere korelasyon ve regresyon analizleri yapılarak söz konusu değişkenlerin aracı ve düzenleyici rolünün olup olmadığı sorgulanacaktır. Ayrıca moderatör ve mediatör modelinin anlamlılığını tespit etmek üzere Hayes Process makrosundan faydalanılacaktır.

Bulgular: Fomo ve bilinçli farkındalık ilişkisinde psikolojik iyi oluş düzenleyici ve aracı bir etkiye sahip midir?.

Sonuç ve tartışma: : Elde edilen sonuçların ne anlama geldiği, neyi ima ettiği, araştırma sorusunun cevaplandırılıp cevaplandırılmadığı tartışması yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: FoMO, Bilinçli Farkındalık, Psikoloji İyi Olma

ÖĞRETİM ÜYELERİNİN ÖĞRETİM SÜRECİNDE KULLANDIKLARI KAYNAKLARA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN DOKÜMENTAL TEORİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN- BROUTİN
Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilgisi Eğitimi Bölümü
tapan@uludag.edu.tr

Kübra UZUN
MEB
uzunkubra16@gmail.com

Hülya SERT ÇELİK
MEB
hlyasert@gmail.com

Barış DEMİR
Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO
baris.demir@kocaeli.edu.tr

Özet

Öğretim üyelerinin öğretmen adayları için öğretim yapılandırma sürecinde kullandıkları kitap ve kaynak seçimi ile ders oluşturma süreçlerinin nasıl düzenlendiğinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu araştırmada öğretim üyelerinin öğretim sürecinde kullandıkları kaynaklara ilişkin görüşlerinin dokümental teori bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın problemini "Öğretim üyelerinin öğretim sürecinde kullandıkları kaynaklara ilişkin görüşleri nelerdir?" sorusu oluşturmaktadır. Bu araştırma özel durum çalışması yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim- öğretim yılı bahar döneminde Marmara Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesi eğitim fakültesinde matematik eğitimi anabilim dalındaki altı öğretim üyesi oluşturmaktadır. Öğretim üyelerinin seçiminde mesleki deneyim, gönüllülük ve paylaşıma açıklık ölçütleri kabul edilmiştir. Verilerin elde edilmesinde yarı- yapılandırılmış mülakatlar kullanılmıştır. Elde edilen veriler, içerik analiziyle çözümlenmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen veriler incelenerek belirlenen tema, kategori ve kodlar yeniden yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretim üyeleri derslerini YÖK tarafından hazırlanan müfredata göre yapılandırdıklarını ve ders içeriklerinde yapılan değişikliklere göre derslerini güncellediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca Türkçe ve yabancı kaynaklar ile internet kaynakları öğretim üyelerinin en çok kullandıkları kaynaklardandır. Öğretim üyelerinin öğretim tarzlarını etkileyen en çok geçmiş eğitim yıllarındaki derslerine giren bir öğretmenleri ve alanda yazılmış öğretim kitapları olmuştur.

Anahtar kelimeler: Dokümental Teori, Kaynak, Öğretim Üyeleri, Görüş

5. SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARININ GENEL EĞİTİMSEL DEĞERLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Kübra UZUN
MEB
uzunkubra16@gmail.com

Hülya SERT ÇELİK
MEB
hlyasert@gmail.com

Doç. Dr. Gül Kaleli- Yılmaz
Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilgisi Eğitimi Bölümü
gulkaleli@uludag.edu.tr

Barış DEMİR
Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO
baris.demir@kocaeli.edu.tr

Özet

2018 yılında güncellenen matematik dersi öğretim programında ilk defa esneklik, estetik, eşitlik, adalet ve paylaşım gibi değerlerin uygun matematik kazanımlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir (MEB, 2018). Güncellenen öğretim programındaki matematik dersiyle ilişkilendirilen değerlerin öğrencilere kazandırılmasında ders kitapları önemli rol oynamaktadır.

Bu araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevine ait ilköğretim 5. sınıf matematik ders kitaplarının genel eğitimsel değerler çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda "5. sınıf matematik ders kitabında genel eğitimsel değerler nelerdir?" sorusu bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada veriler, 2018-2019 eğitim öğretim yılında okutulmakta olan Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarına ait 5. sınıf matematik ders kitabından elde edilmiştir. Elde edilen veriler, 18 Temmuz 2017 tarihinde "Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine…" yayınlanan kaynaktaki verilen değerler ve alt değerlere ilişkin tablo yardımı ile analiz edilmiştir. Ders kitabında yer alan genel eğitimsel değerlerin analiz edilmesinde ise nitel veri analizi tekniklerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda; 5.sınıf matematik ders kitabında vatanseverlik, sorumluluk, yardımseverlik, adalet, özdenetim, sabır, dostluk, sevgi değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Matematik, Ders kitabı, genel eğitimsel değerler

MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM SÜRECİNDEKİ GENEL EĞİTİMSEL DEĞERLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Hülya SERT ÇELİK
MEB
hlyasert@gmail.com

Kübra UZUN
MEB
uzunkubra16@gmail.com

Barış DEMİR
Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO
baris.demir@kocaeli.edu.tr

Özet

Eğitim sisteminin ana unsuru olan öğretim programlarının bakış açısını değerler yansıtmaktadır (MEB, 2018). Değerler 1980'li yılların sonuna doğru popülerlik kazanan konulardan biridir. Bishop 1988 yılında matematik disiplini ve matematik eğitimi bağlamında değerlerin neler olduğunu ve nasıl ele alındığına dair yaptığı çalışmalarıyla ilk olarak göze çarpmaktadır. Matematik dersinde öğretilen değerleri Bishop vd. (1999) genel eğitimsel değerler, matematiksel değerler ve matematik eğitimi değerleri olmak üzere üç kategoride incelemiştir. Genel eğitimsel değerler hayat bilgisi, sosyal bilgiler, Türkçe ve matematik dersi öğretim programlarında mevcuttur. 2009, 2013 ve 2018 yıllarında güncellenen matematik dersi öğretim programları genel amaçları içerisinde genel eğitimsel değerler bulunmaktadır (MEB, 2009; 2013; 2018). Buna ek olarak 2018 yılında güncellenen matematik dersi öğretim programında ilk defa esneklik, estetik, eşitlik, adalet ve paylaşım gibi değerlerin uygun matematik kazanımlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir (MEB, 2018). Bu araştırmada matematik öğretmenlerinin matematik öğretim sürecindeki değerlere ilişkin görüşlerinin sunulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın problemini "Matematik öğretmenlerinin değerleri içeren matematik dersi öğretim programı hakkındaki farkındalıkları nelerdir?" sorusu oluşturmaktadır. Bu araştırmanın yöntemi durum çalışmasıdır. Araştırma, 2018-2019 eğitim- öğretim yılı güz döneminde 4 ilköğretim matematik öğretmeniyle yürütülmüştür. Veriler, yarı- yapılandırılmış mülakatlarla toplanmıştır. Veriler, içerik analiziyle çözümlenmiştir. Yapılan analizden elde edilen veriler incelenerek belirlenen tema, kategori ve kodlar yeniden yorumlanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ;değerler eğitimini; insani özellikler, evrensel değerler ve toplumsal birlikteliği içeren gerekli bir eğitim olduğunu düşünmektedir. Ayrıca eğitim sisteminden kaynaklı müfredatın yoğun olmasından dolayı zaman sıkıntısı yaşadıkları ve bu konu hakkındaki bilgilerinin yeterli olmamasından dolayı uygulamada zorluk yaşadıklarını ve aktif olarak uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada bir öğretmen hariç diğerleri matematik kazanımlarıyla ilişkilendirerek değerleri kullanmamaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara bağlı olarak öğretmenlere matematik öğretim süreciyle genel eğitimsel değerlerin nasıl ilişkilendirileceğine yönelik farkındalıklarını artıracak hizmet içi eğitimler verilmesi önerilir.

Anahtar kelimeler: Genel eğitimsel değerler, Matematik öğretmenleri, Görüş

FİNANSAL KRİZLERE BAĞLI OLARAK YABANCI PORTFÖY YATIRIMLARININ FİNANSAL PİYASALARA ETKİSİ

Figen ALKIN
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
Bankacılık ve Finans Bölümü, Bilecik/Türkiye
figenalkin3@gmail.com

Özet

Cari açık, bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerden ihraç sonucu elde ettiği gelirin, yurtdışından ithal ettiği mal ve hizmetlerden doğan giderden az olmasını ifade eder. Ülkeler cari açığı finanse etmek için doğrudan yabancı yatırım ve portföy yatırımlarına ihtiyaç duyarlar. Yabancı portföy yatırımları ise yabancı yatırımcıların hisse senedi, tahvil, varant, opsiyon vb. menkul kıymetlere yatırımları ile gerçekleşmektedir. Portföy yatırımları hem finansal piyasaların gelişimine hem de ekonomilerin uzun dönemli gelişimine de katkı sağlamaktadır. Ancak diğer yandan portföy yatırımları, özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerde kurdaki aşırı dalgalanmalara bağlı olarak finansal krizlere neden olabilir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, krizlere bağlı olarak yabancı portföy yatırımlarının hisse senedi piyasası üzerine etkisinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yabancı yatırımcıların hisse senedi yatırımları ve BİST100 endeks getirisi arasındaki ilişki Vektör Otoregresyon (VAR) yöntemi ile farklı krizler baz alınarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları farklı krizlere bağlı olarak yabancı portföy yatırımlarının hisse senedi piyasası üzerinde farklı etkileri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal krizler, Yabancı Portföy Yatırımları, BIST100, VAR Analizi, Risk Yönetimi.

DIŞLAMA ETKİSİNİN HİSSE SENEDİ PİYASASINA ETKİSİ: BİST100 UYGULAMASI

Esra DURAK
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık ve Finans Bölümü, Bilecik/ Türkiye

Özet

Devletin, yatırım ve harcamalarını finanse etmek üzere iç borçlanmaya gitmesi sonucunda faiz oranlarındaki yükselişle birlikte özel sektör yatırım ve harcamalarının düşmesi, "dışlama etkisi" olarak tanımlanmaktadır. Bu durum başta bankacılık sektörü olmak üzere tüm finansal piyasalar açısından oldukça önemli etkilere sahiptir. Bu bağlamda çalışmada, dışlama etkisinin Türkiye finansal piyasalarına olası etkilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda 2002M01 – 2018M12 tarihleri arasında mevduat/kredi oranı ile Borsa İstanbul Endeks getirisi arasındaki ilişki, önce Vektör Otoregresyon Modeli (VAR) ardından Hatemi-J tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik yöntemi ile analiz edilmiştir. Uygulanan analizler sonucunda, dışlama etkisinin borsa getirisi üzerinde farklı düzeyde etkileri bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dışlama etkisi, Mevduat/kredi oranı, Asimetrik Nedensellik, Finansal Piyasalar

DİKKAT EKSİKLİĞİ HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU OLAN ERGENLERDE SİBER MAĞDURİYET RİSKLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Kerem CUŞKUN
Kocaeli Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Ruhsal Rehabilitasyon
keremcskn@gmail.com

Prof. Dr. Özlem YILDIZ GÜNDOĞDU
Kocaeli Üniversitesi / Tıp Fakültesi / Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları
drozlemyildiz@hotmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, DEHB (Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu) tanısı alan ergenlerde siber mağduriyet riskinin kontrol grubu ile karşılaştırarak araştırmaktır. Örneklem Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Ana Bilim dalında ayaktan takibi yapılan ve DEHB tanısı konan 51 ergen ve araştırmacının çalıştığı kurumda eğitimi devam eden 51 sağlıklı kontrolden oluşmaktadır. Sosyodemografik bilgiler bir forma kaydedilmiş, siber mağduriyet deneyimleri içinde Siber Mağduriyet Ölçeği her iki gruptaki ergenlere uygulanmıştır. İstatistiksel değerlendirme, IBM SPSS 20.0 (IBM Corp., Armonk, NY, USA) paket programı ile yapıldı. Normal dağılıma uygunluk testi Kolmogorov-Smirnov Testi ile değerlendirildi. Normal dağılım gösteren nümerik değişkenler ortalama ± standart sapma, normal dağılım göstermeyen nümerik değişkenler medyan (25. - 75. persentil), kategorik değişkenler ise frekans (yüzde) olarak verildi., Normal dağılıma sahip olmayan nümerik değişkenler için ise Mann Whitney U Testi ile belirlendi. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkiler Ki-kare analizi ile değerlendirildi. İki yönlü hipotezlerin testi için $p<0.05$ istatistiksel önemlilik için yeterli kabul edildi. Sonuç olarak, DEHB grubu ve kontrol grubu arasında siber mağduriyet ölçeği ortalama puanları karşılaştırıldığında anlamlı olarak farklılık saptanmamıştır. Bu sonuçlar ülkemiz alan yazınıyla paralellik göstermektedir. Bu konuda Türkiye'de az çalışma yapıldığından dolayı alan yazını için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: DEHB, Siber Mağduriyet, ADHD, Cybervictimiztion

SINTERING AND TECHNOLOGICAL PROPERTIES OF GREEK RED MUD BODIES

Assist Prof. Dr. Nermin Demirkol
Kocaeli University / Degirmendere Ali Ozbay Vocational School, Ceramic,Glass&Tile Programme
nermin.demirkol@kocaeli.edu.tr

Vildan Samanci Peksezer
Kocaeli University / Degirmendere Ali Ozbay Vocational School, Ceramic,Glass&Tile Programme
vildan@gmail.com

Abstract

Red mud is a disposal material coming from the process of producing aluminum from bauxite. There are several red mud sources in the world. The aim of this study was to identify the sintering conditions and technological properties of slip casted Greek red mud bodies. Chemical analysis of used greek red mud was determined by XRF. Slip casted samples were prepared with 40 vol. % solid content and sintered at 900, 950 and 1000 °C for 2h, seperately. Sintering and technological properties were determined by measuring density, firing shrinkage and water absorption. Structural characterization was carried out with XRD and scanning electron microscopy (SEM) studies. The best density, water absorption, firing shrinkage values were obtained with Greek red mud body sintered at 1000°C. Two types of artistic glazes were applied onto the Greek red mud bodies sintered at 1000°C. Glaze-body interaction were determined.

Keywords: Sintering, red mud, ceramic, technological properties, Greek.

ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARDA NRG I GEN POLİMORFİZMLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Tuğba Büşra BAYRAM
Kocaeli Üniversitesi /Fen Bilimleri Enstitüsü/ Moleküler Biyoloji ve Genetik

Özet

Üstün yetenek genel zihinsel yetenek, özel akademik yetenek, yaratıcı ya da üretici düşünce yeteneği, liderlik yeteneği, görsel ve gösteri sanatlarında yetenek ve psiko-motor yeteneği alanların birinde ya da bir kaçında yüksek performans ve başarı gösterme şeklinde tanımlanmıştır.NRG I geni; bu gen tarafından kodlanan protein, hücreler arası sinyalleşmesine aracılık eden ve çoklu organ sistemlerinin büyümesinde ve gelişiminde kritik bir rol oynayan bir membran glikoproteinidir. Alternatif promotör kullanımı ve yapıştırma yoluyla bu genden olağanüstü bir çeşitlilikte farklı izoformlar üretilir. Bu izoformlar dokuya özgü bir şekilde eksprese edilir ve yapılarında önemli ölçüde farklılık gösterir ve tip I, II, III, IV, V ve VI olarak sınıflandırılır. Bu genin düzensizliği, kanser, şizofreni ve bipolar bozukluk (BPD) gibi hastalıklarla ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üstün yetenek, NRG I, beyin

İLKOKUL 4.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK DERSİNE İLİŞKİN TUTUMLARI VE AKADEMİK BENLİK KAVRAMLARI

Dr. Halil TAŞ[1]
Dr. Öğrt. Ü. Muhammet Baki MİNAZ[2]

Özet
Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik kavramlarını cinsiyet ve okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkenlerine göre inceleyerek, öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik kavramları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. İlişkisel tarama modeli ve nedensel karşılaştırmanın birlikte kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu, ilkokullarda öğrenim gören 301 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca, araştırmada çalışma grubu belirlenirken hem il merkezindeki hem ilçe merkezindeki hem de köylerdeki okullarda öğrenim gören kız ve erkek öğrenciler tercih edilerek çeşitleme-yer örneklemesi yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Matematik Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" ile "Akademik Benlik Kavramı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada, ulaşılan verileri analiz etmek için frekans, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Araştırmada, ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine ilişkin tutumları ile cinsiyetleri ve okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı; öğrencilerin akademik benlik kavramları ile cinsiyetleri arasında kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunduğu ancak öğrencilerin akademik benlik kavramları ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı; öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlikleri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Matematik, tutum, akademik benlik kavramı.

[1] Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu/ Bakanlık Maarif Müfettişi *egitimci1@hotmail.com*
[2] Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi/ Eğitim Bilimleri Bölümü *mbakiminaz@gmail.com*

TAM METİNLER BÖLÜMÜ

KÜMELENMENİN İŞLETME PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK YÖNETİCİ ALGILARI: SAMİB (Sakarya Makine İmalatçıları Birliği) ÖRNEĞİ

Burhan ÖZKAN
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi/ Sapanca MYO
bozkan@sakarya.edu.tr

Yasin CÖMERT
Kocaeli Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İşletme Anabilim Dalı
yasincomert78@gmail.com

ÖZET

Kümelenme, belirli bir alanda birbirine bağlı firmaların ve kurumların coğrafi olarak yoğunlaşmalarıdır. Kümelenme aynı zamanda, Türkiye'deki işletmelerin küresel rekabet ile baş edebilmeleri için hedeflemeleri gereken bir yapıdır. Bu çalışma, kobilerin rekabetçi yapılarını sürdürebilmeleri açısından kümelenmenin işletme performansı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. İşletme performansı üzerinde kümelenmenin etkisi konusunda yönetici algıları araştırılmaya çalışılmıştır. Veriler anket yöntemiyle toplanmış ve anket verilerinin analizinde, SPSS paket programından yararlanılmıştır. Likert ölçeği kullanılmıştır. Sonuçlar literatür taraması yoluyla ve elde edilen analiz bulguları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kümelenme Yaklaşımı, Sinerji, İşletme Performansı, Rekabet, Kümelenme Etkisi, Sakarya

ABSTRACT

Clustering is the geographic concentration of interconnected companies and institutions in a particular area. Clustering also targeting businesses in Turkey, a structure required to cope with global competition. In this study, in terms of SMEs to maintain their competitive structure was conducted to determine the impact on the operating performance of the cluster. The managers' perceptions about the impact of clustering on business performance have been investigated. Data were collected by survey method and SPSS package program was used in the analysis of survey data. Likert scale was used. The results were interpreted in the light of the literature review and the findings of the analysis.

Keywords: Clustering Approach, Synergy, Operating Performance, Competition, Clustering Effect, Sakarya

1.GİRİŞ

Kümelenme, belirli bir alanda birbirine bağlı firmaların ve kurumların(üniversiteler gibi) coğrafi olarak yoğunlaşmalarıdır. Ülkemizdeki şirket ve Kobilerin küresel rekabet ile baş edebilmeleri için hedeflemeleri gereken bir yapıdır. Pazarlardaki şiddeti ve de zorluk derecesi gün geçtikçe artan rekabet ortamı şirketlerin mücadele edebilmesini gün geçtikçe daha da zorlaştırmaktadır. Bu durumda şirketleri ve Kobileri ayakta kalmak için yeni çözüm arayışlarına itmektedir. Çin, Hindistan gibi dev nüfusa sahip ülkelerin, ekonomilerinin de giderek bir dev halini alması, bütün Dünya üzerinde olduğu gibi bizim ülkemizdeki şirketler ve Kobilerin de gün geçtikçe daha zor durumda kalmalarına yol açmaktadır.

Özellikle makine sektöründeki şirket ve Kobiler bu zorluğu çok daha fazla hissetmektedirler. İşte bu durum göz önüne alınarak, bu şirket ve Kobilerin rekabetçi yapılarını sürdürebilmeleri açısından kümelenmenin işletmelerin faaliyetleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.
Dünya ve Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan hızlı gelişmeler sanayi politikalarının amacını ve etki alanını da değiştirmeye zorlamaktadır. Önceki yıllarda temel amaç sanayileşme iken, artık günümüzde rekabet gücünü artırmak, uygulanan politikaların temel amacı haline gelmiştir. Avrupa

Birliği'ne üyelik süreciyle dünyanın en gelişmiş ekonomik sistemlerinden biriyle bütünleşmeye başlayan, paralel olarak da Çin ve Hindistan gibi ucuz iş gücü maliyetlerine sahip olan ülkelerin yarattığı rekabet baskısıyla karşı karşıya kalan Türk imalat sanayi için, rekabet gücüne yönelik politika ve stratejiler son derece büyük önem taşımaktadır. Rekabet gücü olarak kümelenmenin önemi, birbirlerine katma değer sağlayan üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı firmalar, bilgi üreten kurumlar, destekleyici kurumlar ve müşteriler tarafından oluşturulmuş bir ağ olmasıdır.

Başka bir deyişle, kümelenme, belirli bir ekonomik faaliyet alanında, ortak yanları ve birbirini tamamlayıcı özellikleri ile birbirine bağlı şirketler ve bu şirketlerle ilişkili kuruluşları kapsamaktadır. Aynı üretim veya hizmet alanında faaliyet gösteren ve birbirine rakip olan şirketlerin aynı kümelenme içinde yer almaları söz konusudur. Kümelenmeler, derinliklerine ve özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Ancak çoğunluğu son ürün ve hizmet üreticilerini, özelleşmiş girdi, parça, makine ve servis sağlayıcılarını içerir. Müşteriler, tamamlayıcı ürün üreticileri, eğitim, bilgi, araştırma da kümelenmenin parçaları sayılabilir. Kümelenmeler ve rekabet gücü arasındaki ilişki, şirketler arasındaki bağlantıları, şirketlerin iş görmelerini kolaylaştırır, hızlarını arttır ve bilgiyi daha etkin kullanabilmelerini sağlamaktadır. Kümelenmeler, üretkenliği artırarak, verimliliği yükseltecek ve yeni ürünlerin oluşmasını sağlayacak yenilikçiliği besleyerek, kümelenmeye dahil olmada, bilgiye, teknolojiye üretimde emeği geçen işletmelere erişmede ve gelişimi teşvik etmede avantajlar sağlar.

2. KÜMELENME ELEMANLARI

Değişik kişi ve kuramların tanımlamış olduğu kümeler değişik elemanlardan oluşurlar. Küme elemanları şunlardır;

- Sanayi kolları
- Devlet, yerel yönetimler
- Bilgi üreticileri
- Akademik kurumlar
- Finansman kuramları
- İşbirliği için aracı kuramlar
- Nihai ürün ve hizmet şirketleri
- Girdi, parça, makine ve hizmet üreticileri
- İlgili endüstrilerdeki firmalar (örnek: dağıtım kanalları, müşteriler)
- Tamamlayıcı ürün üreticileri
- Uzmanlaşmış altyapı sağlayıcıları
- Ticaret ve sanayi odaları
- Diğer sektörel birlik ve demekler

Kümelenmeler, yeni yönetim şekilleri yaratır. İşletmeler kuruldukları iş çevrelerinde, vergilerden, elektrik maliyetlerinden ve işçi ücretlerinden daha ileri pay sahibidirler. Kümelenmenin devamlılığı işletmenin devamlılığı için önemlidir.

3. KÜMELENMENİN ÖZELLİKLERİ

Kümelenmelerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilmektedir:

- Kümelerde paylaşılan ortak bir kimlikten veya gelecek vizyonundan bahsedilebilir,
- Kümelerde sürekli bir devinim söz konusu olabilir, yeni firmalar giriş-çıkış yapabilirler,
- Firmalar arası ilişkiler, tedarik zinciri ilişkileri, firmalar arası ağlar yoğundur,
- Kümelerde hem firmalar arası rekabet söz konusudur, hem de firmalar arası ilişki söz konusudur,
- Kümeler belirli bir coğrafya da yoğunlaşmıştır,
- Belirli bir alanda/sektörde uzmanlaşmışlardır,
- Bilim ve araştırma-geliştirme temelli (teknokentler) veya geleneksel tabanlı (sanayi bölgeleri) olabilirler.

4. KÜMELENMENİN İŞLETMELERE FAYDALARI

İşletmelerin kümelenmeye inanıp, benimsemeleri için, doğal olarak faydaları konusunda bilgi sahibi olmaları gerekir. Kümelenmenin sağladığı yararlar şöyle sıralanabilir :

- İşletmeler tedarikçi firmalara daha kolay ve daha uygun koşullarda ulaşma imkanını elde

edebilirler.
- Pazarlar konusunda bilgi toplama konusunda ortak faaliyetler gerçekleştirme imkanına sahip olabilirler.
- Ortaklaşa pazarlama yapma imkanı geliştirebilirler.
- Yeni teknolojiler konusunda bilgi sahibi olma, ortaklaşa AR-GE faaliyeti yürütme, yeni ürünler geliştirme fırsatları oluşabilir.
- Yeni pazarlara ulaşma, yeni pazarlardan haberdar olma olanakları ortaya çıkabilir.
- Pazar engelleri oluşturabilirler, mevcut pazarlardaki engellerin üstesinden birlikte ve daha kolayca gelebilirler.
- Mevzuat engellerinin üstesinden birlikte gelme imkanına sahip olabilirler.
- Devlet teşviklerinden daha kolay haberdar olma, mevcut teşviklerden faydalanma imkanını geliştirebilirler.
- Kümelenme sayesinde mevcut ve yeni girilecek pazarlarda ortaya çıkabilecek risklerin üstesinden daha kolaylıkla gelebilirler.
- Nitelikli işgücüne ulaşma, mevcut işgücünün eğitimlerle geliştirilmesi olanaklarının yaratılması mümkün olabilir.
- AR-GE faaliyetlerinde üniversitelerden ve devlet kuramlarından destek alma daha kolaylaşır.
- Daha düşük maliyetlerle üretim ve pazarlama yapma olanaklarına kavuşabilirler.
- Küme firmaları arasında kurulacak ilişki ağı sayesinde bilgiye daha kolay ulaşma imkanı sağlanabilir.
- Kümenin bulunduğu coğrafi alan ilgili sektör açısından bilinir hale gelince, bu bilinirlik küme için artık bir şemsiye marka haline gelmiş olur.
- Öğrenme eğrisinin gelişimi küme oluşumu içinde daha hızlı gerçekleşir.
- Teknolojiye ulaşım konusunda fayda sağlar.

Görüldüğü gibi bir işletmenin bir kümeye ait olmasının kendisi açısından oldukça önemli yararları vardır.

5. ÇALIŞMANIN AMACI VE ARAŞTIRMA SORULARI

Bu çalışmanın amacı, kümelenmenin, gelişen uluslararası rekabet ortamında ve giderek globalleşen dünya pazarlarında artan zorluklarla birlikte gittikçe daralan iç pazarda, işletmelerin tek tek üstesinden gelmekte zorlandıkları işetme sorunlarının çözümündeki etkisini incelemektir.
İnceleme Sakarya ilinde bulunan SAMİB bünyesindeki işletmeler baz alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda araştırmada cevap aranan sorular şunlardır;

- İşletmelerin kümelenme oluşumu içinde yer almaları, onların temel sorunlarına çözüm bağlamında katkıda bulunmuş mudur?
- İşletmeler kümelenme içinde yer alarak mevcut pazar paylarının artışını sağlayabilmişler midir?

6. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Türkiye'nin gelişimi, şirketlerinin büyümesi ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilir hale gelmesi ile doğru orantılıdır. Gelişen ve büyüyen şirketler daha fazla sayıda istihdam ve daha fazla refah anlamına gelmektedir. Beraberinde de ülke için birçok olumlu faktörü beraberinde getirmektedir. Fakat bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde şirketler büyüme, rekabet, pazarlama, ihracat vb. alanlarda birçok sorunla karşı karşıya gelmekte ve bu sorunların üstesinden gelmekte zorlanmaktadırlar.

Ülkemizde şirketlerin bu sorunlarına çözüm arayışları yıllardan beri devam etmektedir. Yıllar boyunca ülkemizde şirketlerin sağlıklı bir şekilde büyüyebilmesi için değişik teşvik, eğitim, yatırım, istihdam vb. programlar uygulanmış ve uygulanmaya devam etmektedir. Bütün bu uygulanan programlarda amaç, şirketlerin tek tek kalkınmasını sağlamaktır. Dolayısıyla bu çalışma ile vurgulanmak istenen; kümelenmenin işletmelerin performansı üzerinde sinerjik etki yaratabileceği, bunun da işletmelerin iç ve dış pazarda daha kolay pazarlama faaliyetlerinde bulunabileceği, bütün bu olumlu katkıların da gerek işletmeler gerekse ülke kalkınması için son derece önem arz etmekte olduğudur.

Bu çalışma işletmelerin kümelenme bölgesi içinde toplanması ve bu çatı altında üretim yapmaları ile mevcut işletme sorunlarını daha kolay çözüp çözemeyeceğini araştırarak, işletmelerin kalkınması için

çalışma yapanların kümelenme gerçeğini de göz önünde bulundurmaları gerektiğini düşündürmeyi amaçlamakta, aynı zamanda işletmelerin yatırımlarında kümelenme olgusunu göz önüne almaları gerektiğini varsaymaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın bulgularının, en azından işletmelerin gelişimi yönünde proje geliştiren ilgililere ve kümelenme konusunda çalışma yapan araştırmacılara yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

7. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın evreni Sakarya ilinde bulunan SAMİB-Sakarya Makine İmalatçıları Birliği- oluşumu içinde yer alan firmalardır. Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket uygulanmıştır. Anketin oluşumu sırasında işletmelerin işletme performansı ile ilgili sorunlar göz önüne alınmıştır. Anket özgün sorulardan oluşturulmuştur. Saha çalışması Ocak-Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir ve SAMİB bünyesinde yer alan firmalara uygulanmıştır.

8. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

8.1. Firmalara ve Katılımcılara Ait Özellikler

Araştırmaya katılan firma yetkililerinin yüzde 87,8'i kadınlardan oluşmakta ve anketi cevaplayanların %65,9'unun lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Yaklaşık % 70 'i 30 ile 49 yaşları arasındadır. Katılımcıların %44'ü firma sahibi ve ortağı pozisyonunda kalan % 66 'sı ise firma yöneticisi konumundadır. Anketi cevaplayanların % 65'9 u bir yabancı dil bildiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı firmaların % 70,7 'si 10 yıldan daha fazla zamandır makine sektöründe faaliyet gösterdiklerini belirtmişlerdir. Firma yönetimlerinin daha çok aile bireylerinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Firmaların %53,7'si aile işletmesi pozisyonundadır. Diğerlerinde ise yerli ve yabancı ortaklı yapılar söz konusudur.

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikleri ve firma yapıları Tablo 1. ve Tablo 2.'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara ait kişisel bilgiler

ÖZELLİKLER			**ÖZELLİKLER**		
CİNSİYET	**SAYI**	**%**	**YAŞ**	**SAYI**	**%**
Erkek	5	12,2	20-29	10	24,4
Bayan	36	87,8	30-39	21	51,2
ÖĞRENİM DURUMU	**SAYI**	**%**	40-49	9	22
İlk-Orta	4	9,8	50-59	1	2,4
Lise	10	24,4	60 üzeri		
Lisans	23	56,1	**YABANCI DİL BİLGİNİZ**	**SAYI**	**%**
Lisansüstü	4	9,8	Bilmiyor	14	34,1
İŞLETMEDEKİ KONUMUNUZ	**SAYI**	**%**	İngilizce	26	63,4
Firma Sahibi	9	22	Almanca		
Ortak	9	22	Fransızca		
Yönetici	10	24,4	Arapça		
Diğer	13	31,7	Diğer	1	2,5
TOPLAM	41	100	**TOPLAM**	41	100

Tablo 2. Katılımcılara ait firma bilgileri

İşletmenizin bulunduğu sektör	**SAYI**	**%**	**Çalışan idari personel sayınız**	**SAYI**	**%**
Makina	27	65,9	1-10 kişi	21	51.2
Makine Yan sanayi	6	14,6	11-20 kişi	11	26,8
Diğer	8	19,5	21-30 kişi	6	14,6
İşletmeniz kaç yıldır bu sektörde faaliyet göstermektedir?	**SAYI**	**%**	50 üzeri	3	7,3
0-5 yıl	8	19,5	**Çalışan teknik personel sayınız**	**SAYI**	**%**
6-10 yıl	2	4,9	1-10 kişi	26	63,4
11-25 yıl	6	14,6	11-50 kişi	12	29,3
26-50 yıl	23	56,1	51-250 kişi	3	7,3
Diğer	2	4,9	251-500 kişi		
İşletmenizin şirket yapısı hangisidir?	**SAYI**	**%**	501 kişi üstü		
Adi ortaklık	3	7,3	**Toplam Çalışan Sayınız**	**SAYI**	**%**
Şahıs işletmesi	14	34,1	1-10 kişi	14	34,1
Komandit şirket	5	12,2	11-50 kişi	17	41,5
Limited şirket	16	39	51-250 kişi	9	22
Anonim şirket	3	7,3	251-500 kişi	1	2,4
İşletmenizin yönetimin kademelerindeki aile bireylerinin oranı nedir?	**SAYI**	**%**	**İşletmenizin ortaklık yapısı nasıldır?**	**SAYI**	**%**
Tamamen aile bireylerinden oluşmaktadır.	18	43,9	İşletmemiz aile işletmesidir.	22	53,7
Yönetimde çoğunluk aile bireylerindedir.	11	26,8	İşletmemizde yerli ortak vardır, fakat çoğunluk ailenindir.	14	34,1
Yönetimde aile bireyleri azınlıktadır.	9	22	İşletmemizde yerli ortak çoğunluk hissesine sahiptir.	4	9,8
İşletmemiz tamamen profesyoneller tarafından yönetilmektedir.	3	7,3	İşletmemizde yabancı ortak vardır fakat çoğunluk ailenindir.	1	2,4
TOPLAM	**41**	**100**	**TOPLAM**	**41**	**100**

Tablo 3. Kümelenmenin etkisine yönelik bulgular

İFADELER	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
	1	**2**	**3**	**4**	**5**
	%	**%**	**%**	**%**	**%**
Kümelenme bölgesinde üretim yapıyor olmamız rakip firmaların fiyatları ile rekabet edebilmemiz açısından, bireysel rekabetten daha avantajlı hale geldi	48,8	43,9	4,9	2,4	
Üretimde yaşanabilecek kapasite sorunlarını kümelenmenin sağladığı bölgesel avantajlarla aşmak, bireysel olarak aşmaktan daha kolaydır	48,8	52,2			
Kümelenme içerisinde bulunmak, lojistik sorununun daha kolay çözülmesini sağlamaktadır	39	39	22		
Kümelenme bölgesi içinde yer almak işletmemizin pazarlama çalışmalarına olumlu etki yapmıştır	31,7	51,2	17,1		
Kümelenme içinde yer almak tüm rakiplerimiz ile daha kolay başa çıkmamızı sağlamaktadır	31,7	53,7	14,6		
Kümelenme bölgesi içinde bulunmamız dış pazardan aldığımız pazar payımızı arttırmıştır	24,4	48,8	24,4	2,4	
Küme içinde yer almamız dış ticarette sağlanan teşviklerden daha kolay yararlanmamızı sağlamaktadır	41,5	43,9	9,8	4,9	
Kümelenme bölgesi içinde bulunmamız iç pazardan aldığımız pazar payımızı arttırmıştır	22	43,9	22	12,2	
Pazar araştırması ile ilgili çalışmaları küme içerisinde daha etkin ve kolay bir şekilde gerçekleştirmekteyiz	43,9	31,7	22	2,4	
Kalifiye Eleman sorunu kümelenme oluşumu içinde daha kolay çözülmektedir	41,5	39	7,3	12,2	
İşletmemizin gelişimi açısından işbirlikleri olanağı kümelenme içerisinde daha kolay gerçekleştirilebilmektedir.	36,6	63,4			
Kümelenme faaliyeti içinde markalaşma çalışmalarından sonuç almak daha kolaydır	26,8	68,3	4,9		

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, kümelenmenin işletme performansı üzerindeki etkilerine yönelik yönetici algılarını, dolayısıyla işletmelerin sorunlarının çözümünde kümelenmenin etkisi olup olmadığını incelemek amacındadır. Bu çalışma Sakarya ilinde bulunan SAMİB bünyesindeki makine imalatçısı firmalarla yapılmıştır. Şirketlerin faaliyet yılı açısından henüz genç firmalar olduğu görülmekte, ölçek olarak ise genelde Kobi niteliğine haiz şirketler oldukları anlaşılmaktadır.

Bu araştırmada cevabı aranan sorulardan biri, kümelenme içinde yer almanın işletmelerin fiyat rekabeti konusunda yaşadığı temel sorunlarına katkısının olup olmadığıdır. Katılımcıların % 92,7'si bu konuda olumlu görüş belirtmişlerdir. Yine üretimde yaşanan kapasite sorunları açısından bakıldığında, katılımcıların tamamı kümelenme bölgesi içinde üretim yapmanın üretimdeki kapasite sorunlarını daha kolay aşmalarını sağladığını ifade etmişlerdir. Kümelenmenin lojistik konusunda yaşanan sorunlara katkısı açısından bakıldığında ise, katılımcıların büyük çoğunluğunun lojistik konusunda yaşadıkları sorunları kümelenme ile daha kolay çözdüklerini ifade ettikleri görülmektedir.
Pazarlama faaliyetlerine kümelenmenin etkisi cevabı aranılan bir diğer sorudur. Katılımcıların %82,9'u kümelenme ile pazarlama faaliyetlerini daha kolay yapabildiklerini ifade etmişlerdir. Rekabet sorunlarının üstesinden gelme açısından bakıldığında ise firmaların çok büyük çoğunluğunun kümelenme sayesinde rekabet olgusu ile çok daha kolay başa çıkabildiklerini belirtmişlerdir. Dış Pazar konusu ve dış pazardan alınan paya kümelenmenin etkisi araştırılan diğer bir konudur ve katılımcıların yaklaşık % 73'ü kümelenme sayesinde ihracattan aldıkları pazar payının arttığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda kümelenme sayesinde dış ticaret ile ilgili devlet teşviklerinden daha kolay faydalanabildiklerini belirttikleri görülmektedir.

Kümelenmenin iç pazara ilişkin etkileri sorulduğunda, ankete katılan firmaların önemli bir kesimi kümelenme sayesinde iç pazardan aldıkları pazar paylarının arttığını ve Pazar araştırması faaliyetlerini kümelenme sayesinde daha etkin bir şekilde gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

İşletmelerin temel sorunlarından bir diğeri kalifiye eleman bulma sorunu açısından ise, kümelenme oluşumunun olumlu katkılar içerisinde bulunduğu, bu sorunla ilgili soruya verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kümelenme oluşumu ile kalifiye eleman bulma sorununu daha kolay çözmenin mümkün olduğu söylenebilir.

İşbirliklerinin ve işbirliği geliştirmenin günümüzde işletmelerin önemle üzerinde durmaları gereken bir sorun olarak ele alındığında, bu sorunun çözümüne kümelenmenin çok büyük oranda katkı yaptığı anlaşılmaktadır. Yine işletmeler için çok önemli bir diğer konu olan markalaşma açısından bakıldığında, bu konuda da kümelenmenin olumlu katkılarının olduğunun ifade edildiği görülmektedir. Sonuç alma aşamasında firmaların bu konuda kümelenmenin olumlu katkılarını belirttikleri, dolayısıyla bu konunun kümelenme içinde daha kolay çözülebildiği görülmektedir. Bu bahsedilen sorunlar açısından bakıldığında genel olarak kümelenme oluşumu içinde bu sorunlara daha kolay çözüm bulunabildiğinin işletme yöneticilerince ifade edildiği görülmektedir.

Bu çalışma ile elde edilen bulgular ışığında kümelenmenin işletmelerin performans sorunlarının çözümünde olumlu katkı yaptığı söylenebilir. Aynı zamanda kümelenme yaklaşımının işletmelere sağladığı bu faydalar sayesinde onların iç ve dış pazarlarda daha kolay hareket etmesine imkan verdiği görülmektedir. Kümelenme yarattığı bu etkiler sonucunda işletmelerin birçoğunun gelişimine olumlu katkılar yapmaktadır. Dolayısıyla kümelenme oluşumunu işletmelerin temel sorunlarının birçoğunun çözümünde çok olumlu katkılar yaptığı anlaşılmaktadır. Firmalar birçok sorunu kümelenme oluşumu içinde daha kolay çözümleyebildiklerini düşünmektedirler. Bu bulgular ışığı altında kümelenme oluşumunun işletmelerin temel sorunlarının çözümünde bir yöntem olabileceğini söylemek mümkündür. Fakat eksiklikleri olduğu da bir gerçektir. Daha geniş kapsamlı bir çalışma ile bu eksikliklerin ortaya konulması ve bu açıdan kümelenme oluşumunun daha da geliştirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın yalnızca Sakarya bölgesi içinde yapılmış olması ve bu bölge içinde az sayıda firma bulunuyor olması bu çalışmanın önemli bir kısıtıdır. Çalışma Türkiye çapında yapılmış olsaydı elde

edilecek veriler çok farklı olabilirdi. Dolayısıyla elde edilen sonuçlardan bir genelleme yapmaktan kaçınılmalıdır. Ayrıca zaman ve maddi yetersizlikler de bu çalışmanın kısıtları arasındadır. Ankette yer alan sorular herhangi bir referans kullanılmadan oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu soruların sonraki çalışmalarda geliştirilmesi ve geçerlilik açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

ATİK, H. (2005), *Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Detay Yayıncılık*, Ankara. AYDIN, E.V. (28.07.2006), "Kümelenme", www.ekocerceve.com.

BECATTINI, G. (2000), "*Intervention in Glasgow 2000 on Industrial Dsitricts", The Competitiveness Institute's 3rd Annual Conference*, 4-6 October, Glasgow, UK, HYPERLINK.

BULU, M., ve Eraslan, İ.H. (2004), *Kümelenme Yaklaşımı, Ismail Bakan (ed.), Çağdaş Yönetim Yaklaşımları, Beta Basım Yayım A.Ş.*, İstanbul.

BULU, M. (2004a), *"Rekabette kümelenme modeli*", HEDEF Dergisi 132. Sayı (İTKİB).

BULU, M. (2004b)," *Kümelenme Yaklaşımı*", Koç Üniversitesi, 17 Mart.

BULU, M. (2004c), "*Kümelenme ve Rekabet İlişkisi*", Ulusal Rekabet Kurumu, Nisan, İstanbul.

BULU, M (2004d), (Michael Porter'dan aktaran) "*Kümelenme Yaklaşımı ve sektörel Uygulamalar*", URAK, Nisan, İstanbul.

BULU, M (2004e), "*Kümelenme Yaklaşımı ve Sektörel Uygulamalar*", URAK, Nisan, İstanbul

BÜYÜTEÇ Dergisi (2008), Ankara Sanayi Odası, Ocak-Şubat

CALZONETTI, F. J. (2006), "*Industrial and Technology Clusters: An Everyday Topic of Popular Conversation*", *Enterprising Worlds A Geographic Perspective on Economics, Environments & Ethics*, Ed. GATREL J., REID N., *The Geojoumal Library 86*, Springer, Netherlands, s.6-12.

COOK, P. (2001), "Competition and Its Regulation: Key Issues", Centre on Regulation and Competition Working Paper Series, Paper No:2, s.1-40.

ÇETİN, Canan (1996), *Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi*. İstanbul: Der Yayınları.

ÇETİN, M. (2006), "*Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği*", D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 21(1), s.1-25.

ÇOLAKOĞLU, H.M. ve U. Acar (2006), "*Küreselleşme Sürecinde KOBİ'lerin Rekabet Stratejisi ve Kümelenmeler", 5. Orta Anadolu ve İşletmecilik Kongresi, "Küreselleşme ve İşletmeler*", 15-17 Haziran , Tokat, s. 10-19.

DEVRİM, F ve A.İ. Özpençe (2007), "*Rekabet Gücünün Arttırılmasında Kümelenmeye Dayalı Kobi Politikaları", 4.Kobiler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi*, 7-8 Aralık .

DEVRİM, F ve A.İ. Özpençe (2007a), (A.Altay, Woolcock ve Narayan, Fukuyama ve Putnam'dan aktaran) *Rekabet Gücünün Arttırılmasında Kümelenmeye Dayalı Kobi Politikaları", 4.Kobiler ve Verimlilik Kongresi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, 7-8 Aralık .

DEVRİM, F ve A.İ. Özpençe (2007b), (Coleman ve Sobel'den aktaran)," *Rekabet Gücünün Arttırılmasında Kümelenmeye Dayalı Kobi Politikaları", 4.Kobiler ve Verimlilik Kongresi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, 7-8 Aralık.

DPT, (2006), *Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

DURGUT, Metin (2007), "*Kent Rekabetçiliği, Ağyapılar ve Kümeler*", İzmir Ekonomi Üniversitesi, Şubat, İzmir Economic Competitiveness Group Inc., 2001 Economic Competitiveness Group Inc., 2007

EU Commission, Agiplan (1999), *Cluster Building and Networking, Analysis of Transnational technology Networking Between Existing Clusters of SMEs and One or More Technology Poles*, Final Report By Agiplan for European Commission-Directorate General Enterprise, Mülheim and der Ruhr, December.

EU Commission *DG-Enterprise, Project on Enterprise Clusters and Networks*, 2002, Brussels.

GRANOVETTER, M. (1985), "*Economic Action and Social Structure*: *The Problem of Embeddedness*", The American Journal of Sociology, 91(3), s.481-510.

4.KOBİLER ve Verimlilik Kongresi (2007), Açılış Konuşmaları, İstanbul,7-8 Aralık.

KÖROĞLU, A. B. (2005), "*Innovativeness In Industrial Districts Of Turkey And Indicators Of Innovation Activities In SMEs*", G.U. Journal of Science, 18(4), s.693-706.

ORAKÇIOĞLU, S. (2006), *Giriş Yazısı*, HEDEF Dergisi 153.Sayı, İstanbul.

ÖZ, Özlem (2004), *Clusters and Competitive Advantage: The Turkish Experience, Palgrave*-Macmillan, Hampshire.

ÖZASLAN, M. (2004), "*Küresel-Yerel Etkileşimin Yeni Örgütlenme Biçimleri: Ağ- Şebeke (Network) Tarzı Firma ve İdari-Kurumsal Örgütlenmeler*", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt II, s.66-93.

ÖZTÜRK, L. (2002), "*Dijital Uçurumun Küresel Boyutları*", Ege Üniversitesi Ege Akademik Bakış, 2(1), s. 1-10.

PORTER, M. (1980), *Competitive Strategy Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, The Free Press, New York.

PORTER, M. (1990), *The Competitive Advantage Of Nations, The Free Press*, New York.

PORTER, M. (1998a), *Clusters And the New Economics of Competition*, Harward Business Review, Nowember-Decmber.

PORTER, M. (1998b), "*Clusters and The New Economics Of Competition*", Harvard Business School Press, 76 (1), s.77-90.

PORTER, M. (1998c), "*Ulusların Rekabetçi Üstünlüğü", Küresel Rekabet, Çev*. ÖZEL M., İkinci Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.

PYKE, F.,(2000), Clustering and Networking Strategies: *A Review of Practice, A Presentation to the Tavistock Institude Research and Learning Network.*

ROELANDT, T.J.A., Den Hertog, P, Van Sinderen J., Vollaard, B. (1997), "*Cluster Analysis and Cluster Policy in the Netherlands*", Position Paper, Paper Presented at OECD-work-shop on cluster analysis and cluster analysis and cluster based policy, Amsterdam. Netherlands, 10-11 October.

SAYIN, E. (2008), "*Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye*", Büyüteç Dergisi, Ocak-Şubat

SAYIN, M. (2006c), "Yerel Ekonomik Kalkınma İçin Model Önerisi", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, ODTÜ, 8 Eylül.

SAYIN, M. (2007), "*Yerel Ekonomik Kalkınmada Kümelenme Yaklaşımı*", 4 Eylül, Konya Sanayi Odası, Konya.

SAYIN, M. (2008), "*Yerel Ekonomik Kalkınma İçin Kümelenme Yaklaşımı*", 14 Mayıs, Afyon

TAYLOR, M. (2006), "*Clusters and Local Economic Growth: Unpacking the Cluster Model*", Enterprising Worlds A Geographic Perspective on Economics, Environments & Ethics, Ed.

TÜKETİCİLERİN MOBİL TELEFON UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUMLARININ TEKNOLOJİ KABUL MODELİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: E-NABIZ UYGULAMASI ÖRNEĞİ

Seçkin Tenzile YILDIZ
KOÜ İşletme, Üretim Yönetimi ve Pazarlama
tenzileseckin@gmail.com

Doç.Dr.Bilsen BİLGİLİ
KOÜ Turizm YO, Konaklama İşletmeciliği
bilsen.bilgili@kocaeli.edu.tr

Prof.Dr.F.Burcu CANDAN
KOÜ İİBF İşletme, Üretim Yönetimi ve Pazarlama
bcandan@kocaeli.edu.tr

Prof.Dr.Ümit ALNIAÇIK
KOÜ İİBF İşletme, Üretim Yönetimi ve Pazarlama
umit.alniacik@kocaeli.edu.tr

ÖZET

Bilgi ve İletişim Teknolojileri, hayatımızın her alanında kendisini hissettirmiş ve günlük hayatımıza yoğun olarak girmiştir. Tüketicilerin teknolojik bir yeniliği benimseme, o yeniliği kullanma davranışları üzerinde etkisi olan pek çok farklı faktör vardır. Bu konuda Teknolojik Kabul Modeli çerçevesinde öteden beri araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, son yıllarda Sağlık Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan ve kişisel sağlık hizmeti olan mobil e-nabız uygulamasına yönelik olarak tüketicilerin tutumları ve bu uygulamayı benimseme düzeyleri Teknoloji Kabul Modeli-TKM (Technology Acceptance Model-TAM) ile incelenmiştir. Araştırmanın amacı, TKM çerçevesinde, tüketicilerde kişilik özelliklerinin e-nabız uygulamasını benimseme ve kullanma niyeti üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada, kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 500 kişi üzerinde uygulanan yüz yüze anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Toplanan verilerden e-nabız kullanan 319 kişiye ait veriler için araştırma modelini doğrulamak üzere Yapısal Eşitik Modeli testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda pazarlama uygulamacılarına çeşitli strateji önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:,Teknoloji Kabul Modeli, Yeniliklerin Benimsenmesi, Kişilik özellikleri, E-nabız.

ABSTRACT

Information and Communication Technology has entered our lives intensively, making itself felt in every aspect of our lives. Many different factors have an impact on consumers' adoption and use of technological innovations. The e-pulse application, which has been implemented by the Ministry of Health in recent years, has been developed for the consumers. The aim of the present study is to determine the effect of personality traits on intention in consumers to adopt and use the e-pulse application. Data were collected using a face-to-face survey method, from a sample of 500 people. Structural Equivalence Model test was applied to validate the research model for data of 319 people using e-pulse from the collected data. According to the results, various strategy proposals have been developed for marketing practitioners.

Keywords: Technology Acceptance Model, Adoption of Innovations, Personality Characteristics, E-pulse.

1.GİRİŞ

Son 25 yılda bilgi ve iletişim teknolojileri yaşamamızın her alanında ve döneminde etkili bir şekilde kendini hissettirmektedir. Bu nedenle de günümüzde teknoloji ve bilgi odaklı bir devrim gerçekleşmektedir (Turan & Çetinkaya, 2010). Her çeşit görsel, işitsel basılı ve yazılı materyallerden ibaret olan bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgiye ulaşılmasını ve bilginin oluşturulmasını sağlamıştır.

Bilgi ve işlem teknolojileri arasında en yaygın olarak kullanılan cep/akıllı (mobil) telefonlar ve onların mobil telefon uygulamaları gelmektedir. Mobil uygulamaların çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmasının en önemli faktörü bu uygulamaların hayatımızı son derece kolaylaştırmasıdır. Günümüzde bilgisayar ortamında yaptığımız tüm işlemleri mobil uygulamalar ile artık cep telefonları ve tabletler üzerinden anında yapabilmekteyiz. Hayatımızı kolaylaştırmaları, eğlenceyi anında bize sunmaları ve hemen hemen her türlü ihtiyacımızı karşılamaları, özel ve kamu kurumlar için de en etkili pazarlama kanalı olmaları mobil uygulamaları yaşantımızın vazgeçilmez bir unsuru yapmıştır.
Başarılı bir mobil uygulamada olması gereken özellikleri şunlardır (www.kadınveaile.com, 11 Şubat 2017):

- Uygulama basit ve anlaşır olmalı, ayrıca temel faydayı göz önünde bulundurmalı,
- Uygulama çok çaba göstermeden nihai kullanıcı tarafından kullanılabilmeli,
- Uygulamanın başarılı olduğu özellikleri çok iyi belirtilmeli,
- Uygulama sadece strateji odaklı değil, stratejiyi destekleyen önemli bir araç olmalı.

Yeniliğin benimsenmesi, tüketicilerin yeni bir ürünü veya hizmeti ya da yeni pazarlama bileşenlerini kabul ederek karar vermesi durumudur. Ancak tüketiciler tarafından yeni bir ürün fark edildiği zaman o ürün bir ihtiyaç olarak kabul edilir. (İslamoğlu & Altunışık, 2017,s. 236)
Tüketicilerin yeniliği benimsemesinin hangi sıklıkta ve hızla kabul etmesi konusunda etki eden faktörleri Rogers (1983) beş başlık altında toplamıştır (Pazarlama teorileri):

- Yeniliklerin göreli avantajları, yani tüketicin yeniliği var olanlara oranla daha avantajlı bulması,
- Yeniliklerin var olan sistemlerle(tüketim sistemine) uyumu/uygunluğu,
- Yeniliklerin ne derece karmaşık olduğu, başka bir ifadeyle yeniliğin anlaşılır olmasının tüketicilerin benimsemelerine etkisi,
- Yeniliklerin ne kadar denenebilir olduğu, dolayısıyla tüketicilerin yeniliği ücretsiz denemesinin benimsemelerine etkisi,
- Yeniliklerin ne kadar gözlenebilir olduğu, yani bu durumda yeniliği kullanan diğer kişilerin varlığının benimsemeye etkisi.

Bilgisayar ve İnternet kullanımı 2018 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %59,6 ve %72,9 oldu. Bu oranlar 2017 yılında sırasıyla %56,6 ve %66,8 idi. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %68,6 ve %80,4 iken, kadınlarda %50,6 ve %65,5 oldu. 2004 yılında cep telefon/akıllı telefon bulunma oranı %53,7 iken, 2018'de %98,7'ye yükseldi. Bununla birlikte 2018'de son üç ay içersinde cep telefonu, bilgisayar, tablet gibi bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile İnternet'i kişisel amaçları için kullananlar arasında sağlıkla ilgili bilgi arama %68.8 iken ve web sitesi üzerinden bir doktordan randevu alma ise %34.7 idi (www.tuik.gov.tr.,17.08.2018).

Türkiye'de Sağlık Bakanlığının kişisel sağlık hizmeti olarak uygulamaya koyduğu e-Nabız hizmeti mobil telefon uygulamalarında ve diğer bilgi-iletişim teknolojilerinde tamamen maliyetsiz olarak kullanılması tüketiciler açısından bir risk faktörü olmayabilir. Yani pazarlama uygulamaları açısından ele alınırsa algılanan risk oldukça az olabilmektedir. Ayrıca bilgi teknolojileri benimsenmesinde kişilik özelliklerinin tüketiciler üzerinde etkisi olabilmektedir. Bu açılardan bakılacak olunursa, bahsedilen bu durumlar çalışmanın gerçekleştirme nedeni olarak görülebilmektedir.

Bu noktalardan hareketle, bu çalışmanın temel amacı, tüketicilerin Sağlık Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan ve tamamen ücretsiz olan e-nabız mobil telefon uygulamasına odaklanılarak, tüketicilerin ilgili mobil uygulamaya karşı yaklaşımlarının ve benimseme düzeylerinin belirlenmesidir., Tüketici Kabul Modeli'nin önemli iki değişkeni algılanan fayda ve algılanan kullanım

kolaylığıdır (Davis,1989). Bu kapsamda, literatür araştırması desteğiyle hazırlanacak anketlerden elde edilecek veriler doğrultusunda, bu değişkenler ile dışsal faktörler olarak kabul ettiğimiz kişilik özellikler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir (Norman,1963). Bu bağlamda her bir kişilik boyutunun Teknoloji Kabul Modeli'nde ele alınan değişkenler üzerindeki etkisi incelenecektir. Böylelikle, tüketicilerde kişilik özelliklerinin e-nabız mobil telefon uygulamasını benimseme ve kullanma niyeti üzerindeki etkisi belirlenecektir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. Teknoloji Kabul Modeli (TKM)

Tüketicilerin yeni teknolojilere ne kadar uyumlu olduğu ve bunların tahmin edilmesi ile ilgili birçok bilimsel araştırmalar ve uygulamalar yer almaktadır (Lin,vd,2007). Teknoloji Kabul Modeli, Davis vd, (1989)'nin alanında en çok atıf alınan ve ampirik olarak test edilen modeldir.

Teknoloji Kabul Modeli, 1975 yılında Fishbein ve Ajzen tarafından 'Gerekçeli Eylem Teorisi'ne dayandırıldı. Bu teorinin temelinde bireylerin kendi isteklerine ve iradelerine göre davranışlarını açıklamak vardı. 1986 yılında Davis tarafından ilk olarak ele alınan TKM, daha sonra birçok araştırmalarla birlikte dışsal faktörler de eklenerek çalışma literatüre girmiştir (Davis 1986, 1987a, 1987b, 1989; Davis vd., 1989; Venkatesh, Davis, 1996, 2000). TKM, özellikle de bilgisayar kullanım davranışını açıklamak amacıyla geliştirilmiş bir modeldir (Davis, Bagozzi, & Warshaw., 1989). Ayrıca Teknoloji Kabul Modeli iş ortamında bilgi teknolojilerinin kabulünü açıklamak ve tahmin etmek için geliştirilmiş bir modeldir. Bu modelin kullanıldığı pazarlama literatüründe, Pavlou(2003) ve Wang, vd. (2005) tüketicilerin internet uygulamalarına adaptasyonunu değerlendirmede Teknoloji Kabul Modeli'nden yararlanmıştır. Model **Şekil 1**'de görülmektedir (Davis ve ark., 1989).

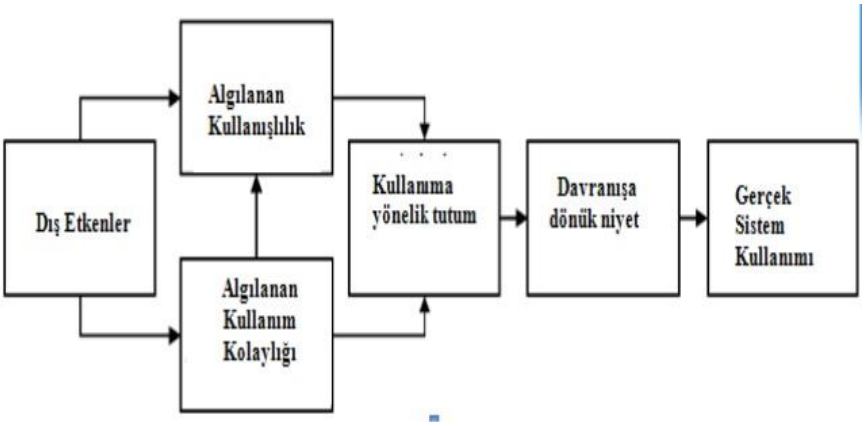

Sekil 1. Teknoloji Kabul Modeli

Teknoloji Kabul Modeli'nin unsurları şunlardır:

a) Algılanan Fayda (Yarar) / Kullanışlılık: Algılanan yarar '' muhtemel kullanıcının belirli bir bilgi sisteminin kullanımının işteki performansı arttırıp arttırmayacağına dair subjektif olasılığı '' olarak tanımlanmaktadır (Davis, 1989: 320). Algılanan yarar, algılanan kullanım kolaylığından ve kullanıcı özellikleri (özellikle kullanıcının **kişilik özellikleri**), politik etkenler, vb. gibi **dışsal değişkenler**den etkilenmektedir. *Buradan hareketle araştırmaya ait hipotezler geliştirilmiş, araştırmanın modeli ve hipotezleri bölümünde gösterilmiştir.*

b) Algılanan Kullanım Kolaylığı: '' Kullanıcının hedeflenen sistemi mümkün olan en az çaba sarf ederek kullanabilme derecesi '' olarak tanımlanmaktadır (Davis, 1989: 320).

c) Kullanıma Yönelik Tutum: Tutumlar '' bir bireyin hedef davranış göstermeye ilişkin olumlu veya olumsuz hisleri '' olarak tanımlanmaktadır (Ajzen ve Fishbein, 1975). Teknoloji kullanımına yönelik tutum, algılanan yarar ve algılanan kullanım kolaylığı gibi Davis ve arkadaşlarının dile getirdiği iki boyuttan etkilenmektedir (Pazarlama teorileri, s.172).

d) Davranışsal Niyet (Davranışa Dönük Niyet) / Teknolojiyi Kullanma Niyeti: '' Bir kişinin belirli davranışı gösterme niyetinin gücünün ölçüsü '' olarak tanımlanmaktadır (Fishben ve Ajzen, 1975). Yani kişi davranışını gerçekleştirirken gösterdiği istek ve çabadır. Teknoloji kabul niyeti en çok algılanan faydadan etkilenmiştir. Burada yeniliği benimseme durumunu belirleyen en önemli unsurun kişinin kendi niyeti olduğu savunulmaktadır (Çivici ve Kale, 2007: 120-121).

e) Gerçekleşen Davranış (Gerçek Sistem Kullanımı): Bireyin bilgi teknoloji ürünlerini ne kadar sık ve yoğun kullandığı ile alakalıdır. Bu kullanım sıklığının derecesi gerçekleşen davranışın sonucunda ölçülür. (Çivici ve Kale, 2007: 120).

Temel olarak aslında TAM, teknoloji kabulünü algılanan kullanım kolaylığı, algılanan fayda, kullanıma yönelik tutum ve davranışsal niyet olarak dört temel öğeden oluşmaktadır (Uğur&Turan,2016,s.103). Bazı çalışmalarda gerçek davranışa yer verilmediği görülmüştür. Bunun nedeni olarak tutum, kullanıma yönelik davranışsal niyetler ve gerçek davranış arasındaki ilişkinin kuvvetli olmaması olarak gösterilmektedir[3]. Bu sebepten ötürü bir teknolojik yeniliğin benimsenmesinde, niyet ve tutumların davranışa yansımadığı sonuca varılabilir. Bunun yanında Taylor ve Todd (1995) çalışmalarında "bilgi teknolojileri kullanma niyetini tahmin etmede tutumun güçlü bir motive edici etken olduğunu" belirtmişlerdir (Ma vd., 2005: 388; Candan, Bilgili ve Hacıefendioğlu, 2018:443). Bu nedenle, bu çalışma için oluşturulan yeni model **(Şekil 2**) de kullanıma yönelik tutum belirtilmiştir, aksine gerçekleşen davranış gözlemlenemediğinden yer verilmemiştir. Ayrıca, bu çalışma deneysel (uygulamalı) bir çalışmadır. Bundan dolayı deney sonunda davranış gözlenemediğinden yeni modelde gerçekleşen davranış yer almamıştır. Genel olarak kullanıma ilişkin davranış yani niyete olan etkiler incelenecektir.

Buradan hareketle; bu çalışmada algılanan kullanım kolaylığı, tüketicilerin e-nabız mobil telefon uygulamasını ne derecede kolay algılayıp algılamadığı ile ilgiliyken; algılanan fayda ise, e-nabız mobil telefon uygulamasını kullanmanın tüketicilere normal kişisel sağlık hizmetlerinin sağladığı faydalardan farklı olarak ekstra fayda sağlayıp sağlamadığı ile ilgilidir. Teknoloji kabul değişkenlerinden tutum, tüketicilerin e-nabız mobil telefon uygulamasını kullanmaya karşı olan tutumu iken; niyet ise, tüketicilerin e-nabız mobil telefon uygulamasını kullanmaya olan niyetidir.

2.2. Kişilik Kavramı ve Beş Faktör Kişilik Modeli

Kişiliğe ilişkin pek çok şey söylenmesine karşın, tanımı konusunda zorluklarla karşılaşılmaktadır. Kişilik, bir insanı diğerlerinden ayıran davranışlar bütünüdür. Kişiliğin oluşmasında kalıtsal ve çevresel faktörler vardır ki bunlar önemli rol oynamaktadır, ayrıca kişilik bireysel farklılıklara dayanır, devamlı ve dengelidir ve zamanla gelişerek değişebilir (İslamoğlu&Altunışık,2017,s.154). Yani insanların kişilik özellikleri genel olarak tutarlı ve sürekli olsa bile şaşırtılacak davranışlar gösterebilir. Dolayısıyla kişilik tüketimi de etkileyebilmektedir (Koç, 2016, s:337).

Kişilik özellikleri ile ilgili birçok gruplandırma söz konusu olmasına rağmen, ilgili literatürde en çok tercih edileni “Big Five Personality Traits (Beş Büyük Faktör Kuramı) ” dir (Venkatesh vd., 2014; Terraciano ve Costa, 2004). Thurstone (1933) tarafından geliştirilen "Beş Büyük Faktör Kuramı” nı en son şeklini oluşturan ise Warren Norman (1963)'dır. Norman, açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge değişkenlerini kapsayan "Beş Faktör Kişilik Modeli" ni ileri sürmüştür. Daha sonra 1980'lerin sonlarında kişilik literatüründeki karmaşık bulgular nedeniyle psikologlar, bu karmaşıklığı gideren daha anlamlı ve kullanışlı bir sınıflandırma sağlayabilen "Big Five Model (Beş Faktör Modeli)' ni geliştirmişlerdir (Deniz&Erciş, 2008).

Buna göre bu beş özellik Costa ve McCrae (1992) tarafından şu şekilde açıklanmaktadır (McElroy vd., 2007):

[3] V.Özbek, Ü.Alnıaçık, F.Koç, M.Emin Akkılıç, E.Kaş ,"Kişilik Özelliklerinin Teknoloji Kabulü Üzerindeki Doğrudan ve Dolaylı Etkileri: Akıllı Telefon Teknolojileri Üzerine Bir Araştırma", International Review of Economics And Management, v.2,n.1,2014,p.36-57

a) Uyumluluk / (Saldırganlık): *Uyumlu kişiler,* bir bireyin olumlu, sempatik, iyi huylu, yardımsever ve hoşgörülü olma eğilimini ifade etmektedir. Yüksek derecede uyumlu bireyler başkalarına yardım ederler ve karşılığında da yardım beklerler. Bu kişiler alçak gönüllü, işbirliğine inanan, samimi, anlayışlıdırlar; aksine *saldırgan kişiler,* şüpheci, dik başlı, inatçı ve ihtiyatlıdırlar.

b) Sorumluluk / (Amaçsızlık): *Sorumluluk* sahibi bireyler şahsi disipline sahip olma, iradeli, ihtiyatlı ve güvenilir olma eğilimi gösterirler. Plan yapar, organize eder ve görevleri yerine getirirler. Genellikle sistemli, azimli, hırslı, titiz kişilerdir; aksine *amaçsızlar ise* plansız, düzensiz, erteleyen, dikkati kolay dağılan kişilerdir.

c) Dışa dönüklük / (İçe dönüklük): *Dışadönükler*, sosyallik, neşelilik ve iyimserlik gibi özelliklere sahiptir. Dışa dönük bireyler yeni heyecanlar ve fırsatlar ararlar. Cana yakın ve neşelidirler.Tam tersi *içedönüklükler,* yalnızlığı tercih eden kişilerdir.

d) Duygusal dengelik / (Nevrotiklik): *Duygusal dengeli* kişiler, rahat, özgüvenli, sabırlı, eleştiriye açık olurlar. Aksine *nevrotikler* ise, psikolojik uyum sağlamayan ve duygusal dengeden yoksun bireyleri ifade etmektedir. Yüksek derecede nevrotik bireyler ürkek, üzgün, utangaç, kuşkulu, kuruntulu olmaya eğilimlidir ve stresle baş etmede zorluk yaşarlar.

e) Deneyime açıklık (Yeniliklere açıklık) / (Geleneksellik): *Yeniliğe açık* bireyler, bir bireyin yeni şeyleri keşfetmeye istekli ve meraklı olmasını ifade etmektedir. Deneyime açık bireyler yeni fikirler bulmaya eğilimlidir ve alışılmamış değerlere sahiptir. Aksine *gelenekseller* ise, tutucu, gerçekleri savunan, ilgisiz kişilerdir (Morgan,1999,s.313)

Bir bireyin kişilik özelliği birçok özelliği bir arada bulundurmaktadır. Diğer bir ifade ile bu çalışmada bahsedilen kişilik özelliklerinin hepsi bir insanda mevcuttur. Her insan bir miktar dışadönüktür ya da bir miktar uyumludur ya da biraz mükemmeliyetçidir. Ancak, bireyin kişiliğini bu özelliklerden baskın olan ya da olanlar belirler. Bu çalışmada tüketicilerde, kişilik özelliği boyutlarının teknoloji kabulü üzerinde nasıl bir etkisi olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

2.3. E-Nabız nedir?

Sağlık Bakanlığı yaklaşık dört yıl önce tamamen ücretsiz olarak e-Nabız Kişisel Sağlık Sistemi'ni hizmete geçirmiştir. Bu süre zarfında yaklaşık 9 milyonu aşan kullanıcı sayısına ulaşmıştır. e-Nabız, sahip olduğu özelliklerle kişilere tüm sağlık kayıtlarına erişme ve sağlığını yönetme imkanı sunabilmektedir. E-Nabız uygulamasında tüm sağlık kuruluşlarının bilgi sistemleri birbiriyle entegre halinde çalışmaktadır(www.haber7.com, 21.03.2017):

- Bu sistemde laboratuar tahlilleri, radyolojik görüntüleri, kullanılan reçete ve ilaç bilgileri, acil durum bilgileri, konulmuş teşhis, verilmiş her türlü rapor gibi muayene ve tedavilere ait her tür detaylı bilgiyi içeren sağlık geçmişleri tüketicilerin cep telefonlarından, tabletlerinden ya da bilgisayarlarından 7/24 erişilebilmektedir. İstenirse bu bilgiler belirlenen kurallar dahilinde hekimler ya da yakınlar ile paylaşılabilinmektedir.
- e-Nabız üzerinden randevu alınabiliyor, kan bağışı bildiriminde bulunabiliniyor ve organ bağışı yapılabiliniyor.
- Giyilebilir teknolojilerden yararlanılarak e-Nabız sisteminde, akıllı bileklikler ya da kablosuz özellikli şeker, tansiyon gibi cihazlardan elde edilen sağlık bilgileri kaydedilebiliniyor.
- Ayrıca sistemin mobil uygulamasında yer alan 112 acil butonu sayesinde acil durumlar, konum ve acil sağlık bilgileri acil ekiplerince paylaşılana bilinmektedir.
- Yeni eklenen özellikle, gebelik izlemlerine yönelik tüm bilgilendirme ve hatırlatma mesajları, çocukların aşı takip bilgileri ile büyüme eğrileri ve kişilere ait epikriz raporları da e-Nabız'da görüntülenmektedir.

Bu araştırmanın amacı, e-nabız uygulamasının kullanımına yönelik tutumlarının, tüketicilerin kişilik özellikleri ile teknoloji kabul modeli boyutları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Diğer

değişle, tüketicilerin e-nabız mobil telefon uygulamasına olan yaklaşımı ve bu yeniliği benimseme düzeyleri Teknoloji Kabul Modeli değişkenleri üzerinde kişisel özelliklerin nasıl bir etkisi olduğu araştırılmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Anakütlesi ve Örneklem Süreci

Bu araştırmanın ana kütlesini, Kocaeli ilinde yaşayan tüketiciler oluşturmaktadır. Bu tüketicilerden gönüllü olarak anket yapmayı kabul eden 500 kişi örneğe alınmıştır ve kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. E-nabız kullanan 319 kişi analize dahil edilmiştir. Bu nedenle, araştırma sonuçları Türkiye'ye genellenemeyecektir.

Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılacağı için gönüllülük ilkesi esas kabul edilmiştir. Araştırma için ön çalışma olarak bir anket formu hazırlanmış ve veri toplanmasına geçilmeden önce tüketicilerden 10 kişi ile görüşülerek anket uygulanmıştır. Daha sonra bu kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda ankette anlaşılamayan ve açık olmayan sorular tekrar düzenlenmiş ve son şekil verilmiştir. Sorular 5'li likert ölçeğinde (5= kesinlikle katılıyorum…1 = kesinlikle katılmıyorum) soruları yöneltilmiştir.

Araştırma da veriler anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Tüketicilere 2019-Şubat-Mart ayında yüz yüze anket uygulanmıştır. Bu uygulama yapılmadan önce tüketicilerin e-nabız mobil telefon uygulamasından haberdar olup olmadıkları sorulmuş, eğer haberleri varsa ve bu uygulamayı kullanıyorlarsa anket uygulanmıştır. Eğer haberleri yoksa bu uygulama hakkında ilk önce bilgi verilmiş ve uygulama cep telefonlarına indirilmesi sağlanarak anket soruları yöneltilmiştir. Aslında bu yöntem bu haliyle bir nevi deneysel çalışma olmuştur.

Anket soruları üç grup şekilde oluşturulmuştur. İlk gruptaki sorular tüketicilerin demografik özellikleri, ikinci grupta tüketicilerin kişilik özelliklerine yönelik sorular yer almıştır. Son bölüm de ise e-nabız mobil telefon uygulamasını kabul (benimseme) niyetini ortaya koymak için teknoloji kabul modeli ölçeğinden yararlanılmıştır. Veriler SPSS 25.0 istatistik programı ve Lisrel 8.7 programı aracılığıyla analiz edilmiş, araştırmanın modelinin testi için Yapısal Eşitlik Modeli'nden yararlanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Kişilik özellikleri ile teknoloji kabul modeli boyutları arasındaki ilişkiyi gösteren model **Şekil.2** de gösterilmiştir.

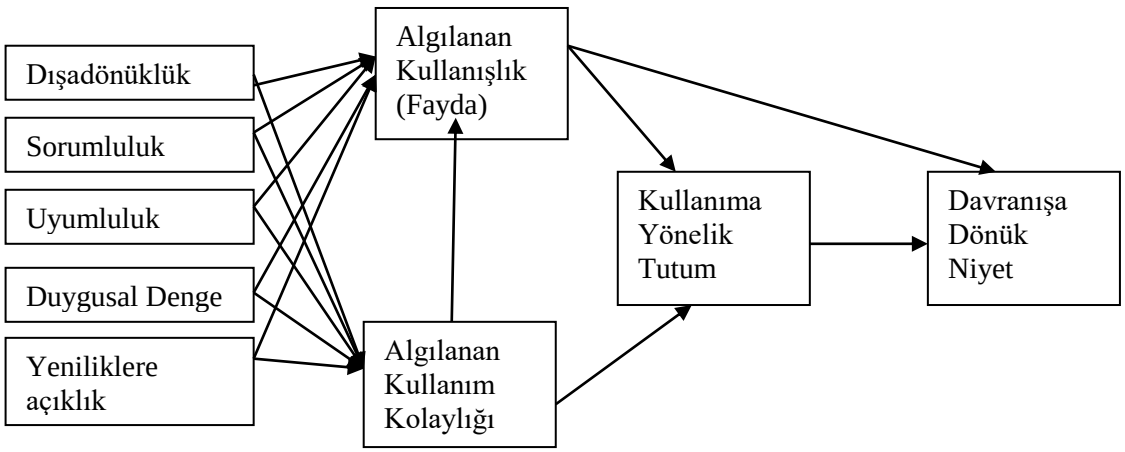

Şekil 2. Araştırma modeli

Araştırma modeline uygun olarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Kişilik özellikleri ile algılanan fayda arasında ilişki vardır.
H2: Kişilik özellikleri algılanan kullanım kolaylığı arasında ilişki vardır.
H3: Algılanan faydanın kullanıma yönelik tutum üzerinde etkisi vardır.
H4: Algılanan kullanım kolaylığının kullanıma yönelik tutum üzerinde etkisi vardır.
H5: Kullanıma yönelik tutumun davranışa dönük niyet üzerinde etkisi vardır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmaya katılan cevaplayıcılar ile ilgili tanımlayıcı özelliklerin frakanslarına bakılarak sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Tanımlayıcı Özellikler		**Sayı**	**Yüzde**
Yaş	18-27	121	37,9
	28-37	61	19,1
	38-47	60	18,8
	48-57	39	12,2
	58+	38	11,9
Eğitim düzeyi	İlkokul	16	5,0
	Ortaokul	20	6,3
	Lise	51	16,0
	Önlisans	99	31,0
	Lisans	105	32,9
	Lisansüstü	28	8,8
Cinsiyet	Kadın	168	52,7
	Erkek	151	47,3
Çalışma durumu	Çalışmıyor	134	24,0
	Emekli	36	11,3
	Çalışıyor	149	46,7
Medeni durum	Evli	170	53,3
	Bekar	149	46,7
TOPLAM		**319**	**100**

Tablo 1'de katılımcıların demografik özelliklerine göre, cevaplayıcıların %52,7'si kadın, %47,3 'ü erkektir. Yaşa göre dağılıma bakıldığında, 18-27 yaş arası katılımcıların daha fazla olduğu, yani genç bir tüketici grubunu temsil ettiği görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarında (evli veya bekar) aralarında dağılım olarak çok fazla fark olmadığı görülmektedir. Ayrıca eğitim seviyelerinin daha çok önlisans ve lisans seviyesinde olduğu dikkat çekmektedir. Cevaplayıcıların çalışma durumlarına bakıldığında en fazla çalışan (%46,7), çalışmayan (%24,0) ve emekli (%11,3) olduğu görülmektedir.

SATINALMA DAVRANIŞLARI

Araştırmaya katılan cevaplayıcıların mobil telefon, akıllı telefon ve tuşlu telefon kullanma durumları ile mobil telefon kullanma sıklığı; sosyal medya ve başka cihaz kullanımı ile e-nabız kullanma sıklığını belirten frekansları ve geçerlilik yüzdelerine bakılmış ve sırasıyla **Tablo 2,3,4,5,6,7** ve **8**'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Mobil telefon kullanımı

	Sayı	**Yüzde**
Evet	319	100,0

Tablo 2'ye göre, katılımcılara "Mobil telefon kullanıyor musunuz?" sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların hepsi (%100,0) evet cevabını vermiştir.

Tablo 3. Akıllı telefon kullanımı

	Sayı	**Yüzde**
Evet	314	98,4
Hayır	5	1,6
Toplam	**319**	**100,0**

Tablo 3'e göre, katılımcıların %98,4'ü akıllı telefon kullanmakta, %1,6'sı ise kullanmamaktadır.

Tablo 4. Tuşlu telefon kullanımı

	Sayı	**Yüzde**
Hayır	319	100,0

Tablo 4'e göre, katılımcıların hiçbiri tuşlu telefon kullanmamaktadır.

Tablo 5. Mobil telefon kullanma sıklığı

	Sayı	**Yüzde**
Günde birkaç kez kullanıyorum	50	15,7
Günde 10 ile 20 kez arasında kullanıyorum	102	32,0
Günde 20 ile 50 kez arasında kullanıyorum	91	28,5
Günde 50 kez ve daha üzeri sıklıkta kullanıyorum	76	23,8
Toplam	**319**	**100,0**

Tablo 5'de, katılımcıların mobil telefonu herhangi bir amaçla kullanma sıklığı en çok günde 10 ile 20 kez arasında (%32,0) olmaktadır. Tablodan görüldüğü üzere katılımcılar, mobil telefon kullanma sıklığını daha çok "günde 10 ile 20 kez", "günde 20 ile 50 kez" ve "günde 50 kez ve üzeri" belirtmişlerdir. Katılımcılardan elde edilen bu bilgiler doğrultusunda mobil telefonun kullanım yoğunluğun fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Sosyal medya kullanımı

	Sıklık	**Yüzde**
Evet	288	90,3
Hayır	31	9,7
Toplam	**319**	**100,0**

Tablo 6'ya göre, katılımcıların " Sosyal medya kullanıyor musunuz?" sorusuna cevabı (%90,3) ile evet, (%9,7) ile hayır cevabı olmuştur. Bu durum, katılımcıların sosyal medya kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Başka cihaz kullanımı

	Sıklık	**Yüzde**
Evet	265	83,1
Hayır	54	16,9
Toplam	**319**	**100,0**

Tablo 7'ye göre, katılımcıların "Başka teknolojik cihazlar kullanıyor musunuz?" sorusunun karşılığı %83,1 ile evet, %16,9 ile de hayır olmuştur. Bu bilgiler ışığında, katılımcılar arasında bilgisayar, tablet vs. başka teknolojik cihazların kullanımı oldukça yaygındır.

Tablo 8. E-Nabız kullanma sıklığı

	Sıklık	**Yüzde**
Nadiren	140	43,9
İhtiyaç duyduğum zaman	163	51,1
Birkaç gün aralıklı(düzensiz)	9	2,8
Günde bir kez (düzenli)	6	1,9
Günde birkaç kez (düzenli)	1	,3
Toplam	**319**	**100,0**

Katılımcıların hepsinin e-nabız hizmetinden faydalanmaları için e-devlet sistemine giriş yapılarak şifre edinmeleri (dolayısıyla ilk önce e-devlet sistemine kayıtlı olma şartı olmaktadır) veya aile hekimlerinden geçici şifre almaları gerekmektedir.Tablo 8'de görüldüğü gibi, katılımcıların e-nabız uygulamasını kullanma sıklığı en fazla "ihtiyaç duyduğum zaman" (%51,1) ve "nadiren" (43,9) olmaktadır. Tablodan anlaşıldığı üzere, ülkemizde faaliyete geçeli çok olmasına rağmen e-nabız uygulamasının çok fazla kullanılmadığı ortaya anlaşılmaktadır.

ARAŞTIRMA MODELİNİN TESTİ

Araştırmada kullanılan teknoloji kabul modeli yapısal eşitlik modeli aracılığıyla test edilmiştir. Mutlak doğrulayıcı strateji kullanılarak, Davis (1987) teknoloji kabul modeli doğrulanmaya çalışılmış, e-nabız uygulamasına yönelik olarak tüketicilerin kullanım kolaylığı ve kullanım faydası ile e-nabız uygulamasına yönelik tutum ve kullanım niyeti arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Analiz sonucunda, uyum değerlerinin istatistiki bakımdan kabul edilebilir düzeyde olmadığı görülmüştür. Verilere modifikasyon uygulanmış ve bazı değişkenler elendikten sonra uyum değerleri kabul edilebilir düzeyde gerçekleşmiştir (Hair, vd., 1998). Model uyum değerleri ve değişkenlere ilişkin diğer istatistiki değerler Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Araştırma Modelinin Testi

Değişkenler	Standard Solution	R^2	Standard Error	t-Value	Fit Index
KULLANIM KOLAYLIĞI					
V11	0,33	0,11	0,14	12,37	**Modifikasyon Öncesi** Kikare= 2143,14 Sd = 402 Kikare/Sd=5,33 RMSA = 0.117 GFI = 0,69 CFI = 0,91 AGFI = 0,64 RMSR = 0,093
V12	0,70	0,49	0,48	10,64	
V14	0,66	0,43	0,52	11,08	
V16	0,79	0,62	0,29	9,25	
V17	0,24	0,57	0,52	12,49	
V18	0,72	0,52	0,36	10,40	
KULLANIM FAYDASI					
V1	0,78	0,61	0,35	10,49	
V3	0,71	0,50	0,45	11,25	
V6	0,77	0,59	0,42	10,64	
V7	0,74	0,55	0,28	10,96	
V8	0,73	0,53	0,49	11,13	
V9	0,77	0,59	0,40	10,65	
TUTUM					
V24	0,37	0,14	0,79	12,33	**Modifikasyon Sonrası** Kikare = 452,78 Sd = 132 Kikare/Sd=3,43 RMSA = 0.080 GFI = 0,90 CFI = 0,96 AGFI = 0,85 RMSR = 0,052
V26	0,70	0,49	0,35	10,89	
V28	0,70	0,48	0,38	10,94	
KULLANIM NİYETİ					
V22	0,92	0,84	0,12	5,67	
V23	0,91	0,83	016	5,96	
V30	0,44	0,19	0,77	12,36	

Araştırma modelindeki değişkenler arasındaki ilişkilere ait değerler **Tablo 10**'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Araştırma Modeli Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	Standart Değer	R2	Hata Varyansı	t Değeri
Kullanım Kolaylığı-TUTUM	0.86	0,75	0.18	4.30
Algılanan Fayda-TUTUM	0.86	0,74	0.067	6,18
TUTUM-SATINALMA NİYETİ	0.82	0,68	0.12	6.22

Sonuçlara göre, kullanım kolaylığı ve kullanım faydasının tutum üzerinde etkisi vardır. t değerleri incelendiğinde; kullanım faydasının kullanım kolaylığından daha fazla etkisi olduğu görülmektedir. E-nabız kullanımına yönelik tutumun, e-nabız kullanım niyeti üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Dolayısıyla, araştırmanın H3,H4 ve H5 hipotezleri kabul edilmiştir. Araştırma modeli aşağıda **Şekil 3'** de gösterilmiştir:

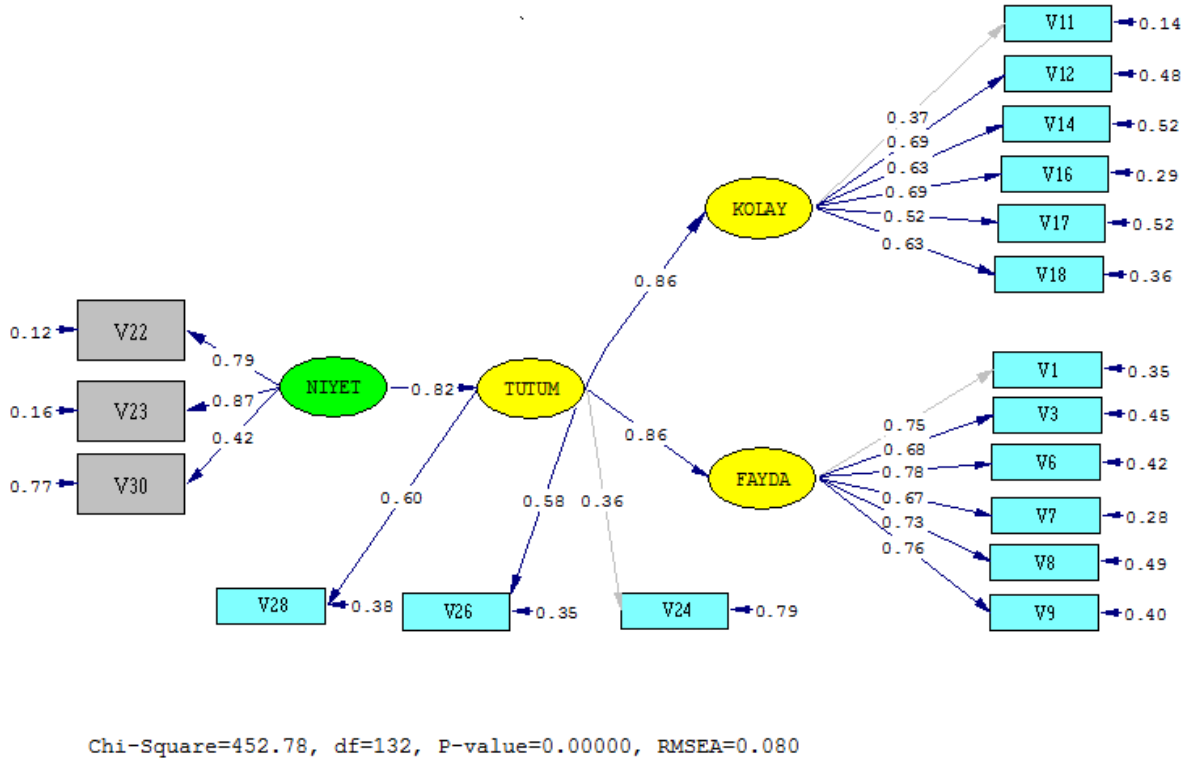

Şekil 3. Araştırmanın modeli

CEVAPLAYICILARIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Araştırmaya katılan cevaplayıcıların kişilik özellikleri ile teknoloji kullanımına yönelik değişkenler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek üzere korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 11.Kişilik Özellikleri ve Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

			KKOLAY	KFAYDASI	TUTUM	NİYET
Kendal's tau_b	**Yenilik**	Korelasyon katsayısı	**,366****	,823**	**,069****	**,261****
		Anlamlılık düzeyi (2 yönlü)	,000	,000	,093	,000
		Örnek sayısı	312	316	314	314
	Bilinçliler	Korelasyon katsayısı	**,844****	,346**	-,020	**,150****
		Anlamlılık düzeyi (2 yönlü)	,000	,907	,000	,000
		Örnek sayısı	314	313	313	312
	Dışadönük	Korelasyon katsayısı	,078	,185**	,644**	,510**
		Anlamlılık düzeyi (2 yönlü)	,053	,000	,000	,000
		Örnek sayısı	310	312	313	312
	Uyumlular	Korelasyon katsayısı	**,268****	**,279****	**,068**	**,249****
		Anlamlılık düzeyi (2 yönlü)	,000	,000	,094	,000
		Örnek sayısı	309	313	312	313
	Nevrotikler	Korelasyon katsayısı	**-,075**	**-,098***	**-,086***	**-,027**
		Anlamlılık düzeyi (2 yönlü)	,059	,014	,033	,510
		Örnek sayısı	310	312	312	311

****0,01, *0,05**

Analiz sonuçlarına göre kişilik özellikleri ile araştırma değişkenleri arasında ilişki olduğu görülmüştür. Değerler incelendiğinde; yenilikçi, bilinçli ve uyumlu kişilik özelliği arttıkça, kullanım kolaylığı, kullanım faydası ve kullanma niyeti artmaktadır. Dışadönüklük özelliği arttıkça, kullanım faydası, tutum ve kullanma niyeti de artmaktadır. Tüm bu ilişkiler $p<0.01$ anlamlılık düzeyinde gerçekleşmiştir. Nevrotik kişilik özelliği arttıkça kullanım faydasına yönelik olumsuz bir algı oluşurken, e-nabız uygulamasına yönelik tutum $p<0.05$ anlamlılık düzeyinde olumlu yönde artmaktadır. Buradan hareketle kişilik özellikleri ile araştırma değişkenleri arasında ilişki olduğu belirlenmiş olup, H1 ve H2 hipotezleri kabul edilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre, e-nabız teknolojisinin kullanımına yönelik algılanan kullanım kolaylığı ve kullanım faydasının e-nabız teknolojisi kullanımına yönelik tutum üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. E-nabız teknolojisi kullanımına yönelik tutumun ise e-nabız teknolojisi kullanım niyeti üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Diğer yandan, modele dış değişken olarak eklenen kişilik özellikleri ile e-nabıza yönelik algılanan kullanım kolaylığı ve kullanım faydası arasında ilişkiler

olduğu belirlenmiştir. Dışadönük kişilik özelliği yüksek olan kişilerin e-nabız teknolojisi kullanımına yönelik fayda algısı, teknolojiye yönelik tutum ve teknoloji kullanma niyeti arasında olumlu ilişki olduğu belirlenmiştir. Nevrotik kişilik özelliği yüksek olan kişilerin ise, e-nabızın kullanım faydasını olumsuz yönde algıladıkları ancak, bu teknolojiyi kullanmaya yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı görülmüştür.

Araştırma sonuçlarından anlaşılacağı üzere, yeni teknolojilerin kabulü ile kişilik özellikleri arasında ilişkiler olduğu, pazarlama uygulamacılarının stratejilerini belirlerken tüketicilerin kişilik özelliklerini de dikkate almalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacıların farklı teknoloji uygulamaları üzerinde de kişilik özelliklerinin etkili olup olmadığını araştırmaları araştırma bulgularının geçerliliği için yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

AJZEN, I., FISHBEIN, M. (1977). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research, *Psychological Bulletin*, 84(5), 888-918.

BAYRAKTAR, A.(2018), "Yeniliklerin Yayılması Teorisi", Ed. Mehmet İsmail ve Serap Çabuk, *Pazarlama Teorileri,* İstanbul: Mediacat, s.96 -97.

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ (2017), 11.02.2017 tarihinde http://www.kadinveaile.com/mobil-uygulamalar-ve-hayatimizdaki-yeri adresinden alındı.

CANDAN, F.B., BİLGİLİ, B., HACIEFENDİOĞLU, Ş. (2018), Teknoloji Kabul Çerçevesinde Endüstri 4.0, *23.Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı*, s.443.

COSTA, P.T. ve MCCRAE, R.R. (1992*), NEO PI-R Professional Manual Psychological Assessment Resources,* Odessa, USA.

ÇİVİCİ, T., KALE, S. (2007), Mimari Tasarım Bürolarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanımını Etkileyen Faktörler: Bir Yapısal Denklem Modeli, *İnşaat Yönetimi Kongresi Bildiriler Kitabı*,s.120-121

DAVİS, F., BAGOZZİ, R., WARSHAW, P. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models, *Management Science*, 37(8), 982-1002.

DAVİS, F.D. (1987a). New Measures for Three User Acceptance Constructs: Attitude Toward Using, Perceived Usefulness and Perceived Ease of Use, Working Paper No: 528, University of Michigan, Ann Arbor.

DAVİS, F.D. (1987b). User Acceptance of Information Systems: The Technology Acceptance Model, Working Paper No: 529, University of Michigan, Ann Arbor

DAVİS, F.D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology, *MIS Quarterly*, 13(3), 319-340**.**

DENİZ, A., ERCİŞ, A.(2008), Kişilik özellikleri ile algılanan risk arasındaki ilişkilerin incelemesi üzerine bir araştırma, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2): 301-330.

DENİZ, Z. (2015). "Teknoloji Kabul Modeli", Ed. Mehmet İsmail Yağcı ve Serap Çabuk, *Pazarlama Teorileri*, İstanbul: MediaCat, s.171-186.

E-NABIZ (2017), 21.03.2017 tarihinde http://www.haber7.com/guncel/haber/2287202-e-nabizdan-dunya-capinda-basari, adresinden alındı.

FISHBEIN, M. and I. AJZEN, (1975), Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction To Theory And Research, *Addison-Wesley Publishing Company*, Reading, MA.,

HAIR, J.F., R.E. AANDERSON, R. TATHAM, W.C. BLACK (1998), *Multivariate Data Analysis with Readings*, New York: Macmillan, http:// www .people .umass.edu/aizen/f&a1975.html.

İSLAMOĞLU, A.H., ALTUNIŞIK, R. (2017),*Tüketici Davranışları*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, s. 154, s.236

KOÇ, E.(2016), *Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.337

LIN, C-H, SHIH, H-Y & SHER, P.J. (2007), Integrating Technology Readiness into Technology Acceptance: The TRAM Model, *Psychology and Marketing*, 24(7), 641-657.

MA, W. W. K., ANDERSSON, R. ve STREITH, K. O. (2005). Examining User Acceptance of Computer Technology: An Empirical Study of Student Teachers, *Journal of Computer Assisted Learning*, 21(6), 387-395.

MCELROY, J.C., HENDRICKSON, A.R., TOWNSEND, A.M. ve DEMARIE, S.M. (2007), Dispositional Factors in Internet Use, *MIS Quarterly*, 31: 809–820.

model: Four longitudinal field studies, *Information Systems Research*, 46(2): 186-204.

MORGAN, C.T.(1999), Psikolojiye Giriş 13. Baskı, *Hacettepe Üniversitesi Psikoioji Bölümü yayınları,* yayın no: l, s.313

NORMAN, W. T. (1963), "Toward an Adequate Taxonomy of Personality Attributes: Replicated Factor Structure in Peer Nomination Personality Ratings", Intqm`kne@amnql`k`mcRnbh`k-Orxbgnknfx, Vol: 66, 574-583.

ÖZBEK, V.,ALNIAÇIK, Ü., KOÇ, F., AKKILIÇ, M.E., KAŞ.E.(2014), Kişilik Özelliklerinin Teknoloji Kabulü Üzerindeki Doğrudan ve Dolaylı Etkileri: Akıllı Telefon Teknolojileri Üzerine Bir Araştırma, *International Review of Economics And Management*,v.2,n.1,p.36-57

PAVLOU, P.A.(2003), Consumer Acceptance of Electronic Commerce : Integrating Trust and Risk with the Technology Acceptance Model, *International Journal of Electronic Commerce* ,7(3), p. 69–103.

ROGERS,E.M.(1983), Diffusion of innovations(3rd ed.). *The Free Press*, New York, NY.

SERÇEMELİ, M., KURNAZ, E. (2016), Denetimde Bilgi Teknoloji Ürünleri Kullanımının Teknoloji Kabul Modeli(TKM) ile Araştırılması*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 45, Sayı:1, s.45.

TAYLOR, S., & TODD, P. A. (1995). Understanding Information Technology Usage: A test of Competing Models, *Information Systems Research*, 6, 144-176. doi:10.1287/isre.6.2.144.

TERRACIANO, A. ve COSTA, P.T. (2004). Smoking and The Five Factor Model of Personality. *Addiction*, 99: 472–481.

THURSTONE, L. L. (1933), The theory of multiple factors. Address of the president before the American Psychological Association, Chicago meeting, *The vectors of the mind*, First published in Psychological Review, 41, 1-32. [Online] Available http://psychclassics.yorku.ca/Thurstone/ (August 2, 2010)

TUİK. (2018). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması.* 17.08.2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 adresinden alındı

TURAN, A.H., & ÇETİNKAYA, O. (2010), Bürolarda teknoloji kabul ve kullanımı: Geliştirilmiş teknoloji kabul modeli ile bir model önerisi ve sekreterler üzerinde ampirik bir değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi*, 19: 1-16.

UĞUR, N. G. & TURAN, A.H.(2016), Mobil Uygulama Kabul Modeli: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* cilt 34, sayı 4, s.97-126

VENKATESH, V., SYKES, T.A. ve VENKATRAMAN, S. (2014), Understanding E-Government Portal Use in Rural India: Role of Demographic and Personality Characteristics, *Info Systems J*, 24: 249-269.

VENKATESH,V. & DAVIS, D. (2000), A theoretical extension of the technology acceptance

WANG, F., WANG, Y. ve JI, M., (2005), Mechanisms and kinetics models for ultrasonic waste activated sludge disintegration, *Journal of Hazardous Materials*, B1231, 45-150.

WANG, Q. ve SUN, X. (2016), Investigating Gameplay Intention of The Elderly Using an Extended Technology Acceptance Model (ETAM). *Technological Forecasting & Social Change*, 107: 59-68.

AN ANALYSIS AND COMPARISON OF THE CULTURAL ELEMENTS IN THE ENGLISH LANGUAGE EDUCATION COURSE AND WORKBOOKS IN PUBLIC AND PRIVATE SCHOOLS IN KOCAELI, TURKEY

Hakan İkinci
Kocaeli University, Faculty of Education, Foreign Languages Department
hknikinci@gmail.com

Abstract

The Implementation of the Cultural Elements into the Language Learning can help the learners to significant extents in their use of the foreign language and perspective of life via discovering different cultures. This study examines and compares the cultural elements and their presentation in the English Language Education Course and Work books in public and private schools in Kocaeli, Turkey. The main theme of the examination was the presentation and use of the subject of food, geographical locations and special holidays. Two course books and two workbooks representing public and private schools were examined in terms of the criteria of traditions, origin of products and the geographic locations that are described. Although the course and work books paid attention to the cultural materials, it is seen that the course and work books used in the private schools may be putting more emphasis on the culture of the target language by means of getting the students acquainted with the native speakers of the language. This study's findings also show that books used in the public schools use cultural familiarization in order to help the students comprehend the subject matters more sufficiently. Based on the findings of this study, recommendations regarding further use of cultural elements such as holiday materials, cultural preferences or traditions in the course books are recommended.

Keywords: Cultural Elements, Course books, Public schools, Private schools.

1. INTRODUCTION

According to Condon (1973), culture can be defined as a way of life which includes objects, interactions with these objects, ideas, perspectives and customs. In other words, culture can be explained as simple aspects of life that may unify and separate people simultaneously. Kumagai (1994) on the other hand, argues that culture is not only an essential part of language, but it also has an impeccable effect on the language teaching and learning processes. Therefore, culture is one of the many aspects of foreign languages the learners need to embrace while on the verge of learning a language. Simply stripping culture out of the context may cause drastic errors in the students' end regarding future communication through the language. On the other hand, presenting the students with many cultural elements, especially idiomatically, all-at-once may confuse the learners and have them misled, making it difficult for them to get past the language barrier. The balance is very critical between the two in this sense. Furthermore, the time window in which the students are beginning to learn the target language also plays an important role in the cultural acquisition alongside the language; the idea is to introduce small amounts of cultural elements into the language learning process, only to have the number of the same elements increased as the learners' level of knowledge advances. In this vein, Mahadi & Jafari (2012) state that the learners may be required to be part of the target language's culture in order to be able to grasp the notion behind specific words, literary terms or even very simple words in the target language.

In the light of the aforementioned information, this study focuses on the analysis and comparison of the cultural elements in the course books in the public and private schools in Kocaeli, Turkey.

2. BACKGROUND AND REVIEW OF RELATED LITERATURE

The fundamental elements of the English Language are learned in schools. On the students' road to become familiar with the cultural and ethnic notions in the English Language, the course books in the schools carry an important role of conveying the cultural conventions and background to the students.

It is vital to use authentic sources from the native speech community, provided that the aim is to engage the students in authentic cultural experiences (Peterson and Coltrane, 2003). Throughout and with the help of these experiences, the students are processing the language as a whole. Students who have more competence in the language will easily be able to access more ideas in the target language both because they possess the competence and are aware of the cultural acquisition process along with what they need to obtain from the materials they work with (Crawford-Lange and Lange, 1987, p. 266).

F.K. Arslan and A. Arslan (2012, p.36) state that while the four skills, listening, speaking, reading and writing are taught separately, in order to help the students become familiar with the culture, teaching in conjunction with other skills is the key. Another fact is that when culture and vocabulary are taught at the same time, a cultural context would be the best material for the teachers to integrate culture into language. Due to these facts, the students will be more likely to get accustomed with the cultural materials and have a better command of the vocabulary items they have learned. According to Kramsch (1996, p. 2-3) culture is not a set of certain rules, rather it is what people have created through experience and passed on from generation to generation. Therefore, although showing a significant amount of differences from society to society, with appropriate language and culture education, the sense of "we are all the same" may be implemented into the ways the learners think. Similarly, Kramsch (1993) underlines the fact that it is prominent to involve the learners in the culture instruction, thus establishing a sphere of interculturality. Through this sphere, the learners will be able to speak within the framework of the context when required to express themselves.

Lange and Crawford-Lange (1987, p. 259) indicate that cultural themes are provocative concerns or issues related to the values of either the native or target culture, or both. The learners may feel the urge to participate in the classroom discussions while setting the theme.

In the light of the outcomes of the previous studies in this field, it is seen that the teaching of cultural elements during the education period of the English Language is beneficial for the learners in helping them understand different contexts and therefore engage in conversations easier. The aim of this study is to build up on the previous researches regarding this subject, while identifying and comparing the cultural elements in the English Language Education Course books used in the public and private schools in Kocaeli, Turkey.

3. METHOD

There is no certain method to date that is agreed upon for analyzing the cultural elements in English Language Course books. Previous studies have used numerous methods, such as examining the cultural topics and information that is conveyed through modalities (Grosse and Uber, 1990; Ramirez and Hall, 1990), alongside with the use of photographs, maps and other cultural elements such as traditions. In this study, the methodology is focused on the analysis of each book for its treatment of a selection of cultural themes, which in this case consist of how the food, description of locations and traditions are portrayed. These themes are present in the student books and workbooks used by both the public and private schools for the 5th grade students in the English Language Education in Kocaeli, Turkey. In other words, the student books and workbooks were examined and compared in terms of how they convey cultural aspects of language such as traditions, origin of products and geographic locations to the students. The books were obtained through the website of the Ministry of National Education (www.meb.gov.tr).

4. FINDINGS

In the close examination of "Unit 7 – Favorite Dishes" it is seen that the English Language Education Coursebook for the public schools focuses on the dishes of the Turkish Cuisine such as Kebab, Rice and Yoghurt. This influence of the food items related to mostly Turkish Culture is also illustrated with colored drawings underneath the food list. The chapter then progresses with a listening part where the students listen to a conversation between two characters named Cindy and Vicky. The students are obliged to fill the blanks in the transcription of the conversation text. In the second part of the

Listening activity, the students are greeted with a chant/song about cookies and candies, along with fries and melons. Following the chant, some reading activities take place. In these reading pieces, the focus is on items such as tea, coffee, honey, carrots and tomatoes. In the 5th part, the students are supposed to form into 5 different groups where they answer questions drawn from flashcards. Following this, the learners are supposed to speak in pairs, again with the use of flashcards, with the names of the food items written on them. These items include rice, soup and kebab.

When the Workbook part of the coursebook for the students in the public school is closely examined, it is seen that the activities carry the essence of Turkish culture. As an example, in the 2nd activity, the item "döner kebab" attracts the attention as an item from the Turkish cuisine. The students are asked to connect the dots in the 3rd activity in the workbook, along with writing a menu including the same food items, in the 4th activity. In the end of the workbook, students are represented with a vocabulary list including the food items that were used in the unit.

In the close examination of the "Unit Seven – Likes and Dislikes" in the English Language Education Coursebook for the students in the private schools in Kocaeli, Turkey, it is seen that the unit begins with a clown figure alongside a talking parrot. Moreover, in the third activity, a menu for food is presented, and in this menu, both in the upper and lower corners a well-known "Gingerbread-man" is present. The unit then follows with listening activities such as in the 6th activity. Students are required to listen to a conversation between four characters (named Mark, Meg, Toby and Rosy) and put marks on the food chart. The students are represented with a reading activity in the 7th section of the unit. Items such as cauliflower, tangerine, spinach, grape and lettuce are presented, and the students are required to state their favorite fruit and vegetables in the 8th activity. The unit then follows with the students forming dialogues in the 9th activity. The subject in the 10th activity is ice cream. The students are requested to read the dialogues, look at pictures of possible items to use, and form similar dialogues. In the 13th activity, the students are again required to listen to a text and answer related questions. The listened text is about an Italian female named Teresa. In the 16th activity in the course book, a dialogue between two characters, Joe and Fay, is present along with a map showing the geographic location of a restaurant. The important part regarding the map is found to be the fact that it describes a city with English names such as "Baker Street" and "Park Street".

In the close examination of the Workbook part of the coursebook for the students in the private schools, it is noted that the food items present in this part are items such as pizza, candy, ice cream, chocolate and cheese. Students are asked to create their own list of likes and dislikes regarding these food items in the A section, while deciding by looking at the pictures. On the other hand, in the B section, the students are required to decide which items the characters like and dislike by looking at the drawings. It is a prominent fact that in the 4th picture in this activity, the bottle of milk is labeled with Süt, which is the Turkish translation for milk. In the D part of the Workbook, the students are requested to fill in the blanks using the given drawings of food items. Moreover, the learners are presented with a word puzzle in the E section of the Workbook and with a reading table in the F part. The students are supposed to read the names and food items in the table and complete the conversation given underneath. This is followed by a Word List of the food items and expressions used in the unit.

5. DISCUSSION

Steffensen et al. (1978) found that in cases where the learners are familiar with the subject matter finish reading the passages earlier than topics of passages with which they are not familiar. Carrel (1983) also emphasized that cultural familiarization in texts the learners read has a direct influence on the attitude towards the target culture and comprehension levels of the learners on the subject matter. In this regard, although it is crucial to note that the course and workbooks that were analyzed in this study originate from different publishers while they serve the same purpose, it must also be taken into consideration that the materials used in private schools involve authors who are native speakers of the target language while this is not the case with the materials used in public schools. This may be the culprit for the fact that private school materials tend to include more of the target culture. The books for the public schools seem to be using the cultural items of the learners' own culture and this may be due to using familiarization as a fact, or attracting the attention of the students with items they are

already comfortable with, although in their native tongue, in order to help to ease the learning period of the students. Cultural familiarization is the focus point of some recent research in the field. In this regard, the findings of this study can be explained with the emphasized importance of cultural familiarity and background knowledge in low-level EFL course materials stated by Droop and Verhoeven (1998), Pei-Shi (2012), and Cristina and Martinez (2013). The fact that cultural elements such as Turkish traditional food items are used can be considered as a proving point in this regard. This issue can also be handled on a visual aid aspect. The fact that the Turkish word for milk (Süt) was inserted into the book as a visual aid instead of directly into text, similar to *feijão* (a cultural product in Brasil) found in the Portuguese textbooks by Bateman and Mattos (2003), strengthens the possibility of it occurring due to the willingness to pay attention to cultural familiarity. On the other hand, the books used in the private schools seem to be attempting to engage the learners with the cultural items of the target language. This can be exemplified by the use of maps including the English street names, while also presenting food items from the culture of the target language, and excluding the traditional Turkish food items. Although the books seem to be divergent in this regard, they still share a common point. None of the books seem to be motivating the students to question and understand the perspective of the speakers of the target language. The reason behind this may be to prevent any side effects such as disliking the perspective of the culture of the target language, where it would do harm, instead of good.

6. CONCLUSION AND SUGGESTIONS

Many studies in the field (Steffensen et al., 1978; Droop and Verhoeven, 1998; Pei-Shi, 2012; Cristina and Martinez, 2013) and their findings point towards the importance of cultural familiarization when it comes to course books and reading materials in especially lower-level EFL classrooms. There is no doubt at this time that cultural familiarization and the inclusion of cultural aspects of the learner's own background may improve the comprehension levels and attitudes of the students towards the target language. However, it is still a topic of hot debate which culture is *the* culture to teach alongside language. In order to improve the learning of both the language and culture while enabling the students to see beyond the invisible limit of their own culture, it may be considered as a crucial point to offer them as many cultural opportunities as possible. Another issue to tackle is the culture itself in the sense that one may need to consider that with the fact that English language is more and more globalized in the 21st century, teaching only English culture with the English language can be somewhat limiting. The fact that many countries now have English as their official language while also adding into the equation that many people speak English as a second language, it may be more suitable to also embrace different cultures within the scope of cultural familiarization. Further studies to research the implications of such an enriched cultural teaching alongside language may be necessary.

On the other hand, it may be considered to be beneficial for the learners if more holiday related items were included in the coursebooks for the learners. Including more holiday related items (such as the Gingerbread-man, Santa Claus, carved pumpkins etc.) may allow the students to get familiarized with the idea that different cultures may put importance on different days of the year while also sharing some important dates. In another aspect, low-level EFL learners, especially learners of young age may find these holiday materials much more compelling, given at the age of primary school, children are mostly intrigued by fairy tales and games of the like. Furthermore, the implementation and use of cultural preferences such as drinking tea with milk, or traditions as having a meal for breakfast may help the learners become more familiar with the culture of the target language. In addition, the effects of the possible implementation of these elements may be researched by using this study as a stepping stone in the future.

REFERENCES

Arslan, F.K., Arslan, A. (2012). Culture in Language Teaching. *Contemporary Online Language Education Journal*, 2(2), 29-44.

Bateman, B., & Mattos, M. (2003). An Analysis of the Cultural Content of Six Portuguese Textbooks. Retrieved October 21, 2018, from https://www.qahtan.ucoz.com/4.pdf.

Carrel, P. L. (1983). Some issues in studying the role of schemata, or background knowledge in second language comprehension. *TESOL Convention*, 7(1), 81-92).

Crawford-Lange, L.M., Lange, D.L. (1987). Integrating Language and Culture: How to Do It. *Theory into Practice,* Vol. 26, No. 4, Teaching Foreign Languages (Autumn, 1987), 258-266.

Condon, E. C. (1973). Introduction to Cross Cultural Communication. New Brunswick, NJ. *Rogers University Press*, 1973.

Cristina, A., & Martinez, L. (2014). Analysis of the Effect of Content Familiarity and Gender on English as a Foreign Language Reading Comprehension by Spanish University Students. *Porta Linguarum*, 21, 69-84.

Droop, M., & Verhoeven, L. (1998). Background Knowledge, Linguistic Complexity, and Second-Language Reading Comprehension. *Journal of Literacy Research*, 30(2), 253- 271.

Grosse, C. U., Uber D. (1990). The Cultural Content of Business Spanish Texts. *Paper presented at the Eastern Michigan U Conf. on Languages and Communications for World Business and the Professions*.

Kramsch, C. (1995). The Cultural Component of Language Teaching. *Language, Culture and Curriculum*, 8(12), 1995, 83-92.

Kumagai, Y. (1994). The Effects of Culture on Language Learning and Ways of Communication: The Japanese Case. *Master's Capstone Projects*, 80.

Mahadi, T. S., & Jafari, S. M. (2012). Language and Culture. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(17).

Pei-shi, W. (2012). The effect of background knowledge on EFL learners' reading comprehension. *Sino-US English Teaching*, *9*(9), 1516-1523.

Peterson, E., Coltrane, B. (2003). Culture in Second Language Teaching. *Languages and Linguistics*, EDO-FL-03-09.

Ramirez, Arnulfo G., & Hall, J.K. (1990) Language and Culture in Secondary Level Spanish Textbooks. *Modern Language Journal*, *74* pp. 48-65.

Steffensen, M. S., Jogdeo, C., & Anderson, R. C. (1978). A cross-cultural perspective on reading comprehension. Cambridge, Massachusetts.

KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ VE KÜLTÜRLER ARASI EĞİTİM

Dr. Öğr. Üyesi Levent KIYLIOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
levent.kiylioglu@gmail.com

Özet

Tüm modern toplumların göçler nedeniyle kültürel olarak çoğulcu hale gelmeleri nedeniyle kültürlerarası psikoloji araştırmaları sosyal psikoloji ve diğer sosyal bilim disiplinleri arasında son yıllarda önem kazanmıştır. Çoğulcu toplumlarda yapılan psikolojik araştırma ve uygulamalarda ise göçmenlerin kültürleşme süreçleri ve kültürler arası eğitim (training) önemli bir yer tutmaktadır. Çoğulcu toplumlarda göçmenlerin özgün kültürlerini kaybederek kendilerini tanımlamaları mümkün olabileceği gibi, özgün kültürlerini kaybetmeden yeni göç ettikleri ülkenin kültürü ile kimliklerini ve kültürlerini tanımlamaları da mümkündür. Göçmen birey her iki kültür ile kendini tanımlayabiliyorsa en başarılı uyumun gerçekleştiği (bütünleşme), hiçbir kültür ve kimlik ile kendini tanımlayamıyor ise de en başarısız uyumun (marjinalleşme) gerçekleştiği tespit edilmiştir. Göçmenlerin yalnızca kendi etnik kimlikleri ile kendilerini tanımlamasına ayrışma, göç ettiği ülkenin kültürü ile tanımlamasına ise asimilasyon adı verilmiştir. Bunun yanında başarılı kültürleşme stratejilerinin göçmenin eğitim düzeyi, dil, din, cinsiyet, göç edilen ülkede kalış süresi, sosyal kimlik, algılanan sosyal ve kültürel mesafe, algılanan ayrımcılık gibi değişkenlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı göçmenlerle yapılan akademik ve uygulamalı çalışmalarda temel oluşturan kültürleşme stratejileri ve kültürler arası eğitim arasında köprü kurabilmektir. Araştırmacıların ya da uygulayıcıların farklı kültürleşme evrelerinden geçen insanlara nasıl yaklaşmamız gerektiğine yönelik kesin bir rehberi yoktur. Berry'nin dört bölümlü kültürleşme tipolojisini ve bilişsel, duygusal ve davranışsal kültürler arası eğitim yaklaşımlarını kullanarak hangi uygulama dizininin daha anlamlı olduğu bu çalışmada araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kültürleşme, Kültürler Arası Eğitim

ACCULTURATION PROCESSES AND INTERCULTURAL TRAINING

Abstract

Intercultural psychology research has gained importance in recent years among social psychology and other social science disciplines as all modern societies have become culturally pluralist due to migrations. In psychological research and practices in pluralist societies, the process of acculturation of immigrants and intercultural training take an important place. In the pluralist societies, it is possible that immigrants can identify themselves with the new culture by losing their original culture. On the other hand, they can also identify their culture and identity with their new culture without losing their original culture. If the immigrant individual is able to identify himself with both cultures, it is determined that the most successful adaptation (integration) has been achieved. If he cannot identify himself with any culture and identity, the most unsuitable adaptation (marginalizatin) has taken place. The definition of immigrants only by their own ethnic identities is called as separation, and their identification with the culture of the country they emigrated is assimilation. Besides, it was determined that successful acculturation strategies were related to the variables such as education level of the immigrant, language, religion, gender, duration of residence in the host country, social identity, perceived social and cultural distance, and perceived discrimination. The aim of this study is to establish a bridge between acculturation strategies and intercultural training which constitute the basis of academic and applied studies with immigrants. There is no definitive guide to how practitioners and researches should approach people who are passing through different stages of acculturation process. Berry'y four-folding acculturation typology and cognnitive, emotional, and behavioral intercultural training approaches were used to determine which application sequence is more meaningful.

Key Words: Immigration, Acculturation, Intercultural Training

1.GİRİŞ

Kültürü tanımlamak, ölçmek ve karşılaştırmak oldukça güçtür. Genel bir tanım olarak kültür Edward Tylor tarafından "bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, gelenekler ve toplumun bir parçası olarak kişinin edindiği tüm yetenekleri ve alışkanlıkları kapsayan bir bütün" şeklinde tanımlanmıştır (Shaules, 2015). Bunun yanında kültür dinamik bir yapıda olup göçler sonucu sürekli değişim eğiliminde olmakta, yerel ve ulusal yönetimlerin uyguladığı politikalar nedeniyle de değişebilmektedir. Shaules'in (2015) "bir topluluğun davranışlarını ve değerlerini paylaşmıyorsanız, o kültüre ait değilsiniz" görüşü kültürler arası ilişkiler alanındaki pek çok çalışmanın temel noktasını oluşturur.

Çoğulcu toplumlarda yapılan sosyal psikolojik araştırma ve uygulamalarda, göçmenlerin kültürleşme süreçleri ve kültürler arası eğitimin (training) önemi ülkeler arası göçlerdeki artışa paralel olarak son yıllarda gittikçe artmaktadır. Kültürleşme, farklı kültürel art alana sahip insanlarla yan yana yaşamak için kişinin nasıl değiştiğine odaklanırken, kültürler arası çalışmalarda odak iki tarafın birbirleriyle nasıl ilişki kurduğundadır. Kültürleşme en yaygın olarak farklı kültürlerden bir grup insanın, birinci elden süregelen bir temas haline girdiğinde gruplardan birinin ya da her ikisinin özgün kültür örüntülerinde meydana gelen değişim olarak tanımlanmıştır (Berry ve ark., 2015). Ancak sayıca daha az olmaları nedeniyle azınlıkta olan göçmen gruplar üzerinde kültürleşme sürecinin daha büyük etkiye yol açacağı söylenebilir.

Kültürler arası eğitimin amacı insanları kendi kültürleri dışındaki bireylerle etkileşime girdiklerinde daha etkili kişilerarası ilişkilere hazırlamaktır (Brislin ve Yoshida'dan aktaran Fowler, 2005). Kültürlerarası eğitmenler, kültürün insanların değerleri, davranışları, tutumları, dünya görüşü, sözlü ve sözsüz diller üzerindeki etkisi hakkında bilgili olmalıdırlar (Fowler, 2006). Bu çalışmada azınlık göçmen gruplarında kültürleşme süreci sonrasında meydana gelebilecek değişim ve kültürler arası eğitim ile bu sürecin nasıl daha başarılı bir şekilde yönetilebileceği konusundaki alan yazını tarayarak, son yıllarda orta doğu ülkelerinden büyük miktarlarda mülteci kabul etmiş olan Türkiye'nin bu süreci daha iyi yönetebilmesine katkı sunmaktır.

Berry ve arkadaşlarına (2015) göre kültürleşme sürecinin ana özelliği, kültürel grupların yaşadıkları dönüşüm sonucunda, ilk temas halleriyle aynı olmayacak bir şekil almaları ve zaman içerisinde yeni etno-kültürel grupların ortaya çıkmasıdır. Bu oluşuma paralel olarak, gruptaki bireyler de (hem kendi değişmekte olan gruplarının, hem de baskın grubun etkilerinin sonucu olarak) psikolojik değişimlerden geçmekte ve temas devam ettikçe daha fazla psikolojik değişim görülebilmektedir. Kültürel gruplardaki değişim göç eden grubun göç etme sebebi, yeni kültüre ve günlük yaşamdaki dile hâkimiyet gibi göçmen grupların birtakım özelliklerine bağlı olduğu gibi göçmenleri kabul etmiş olan toplumun göçmen gruplara yönelik ulusal politikaları ve toplumsal yaşamdaki önyargılı tutumları gibi birtakım etmenlere de bağlıdır. Hem baskın, hem de baskın olmayan etnik grupların ve ulusal devletlerin kültürler arası taktikleri üç düzeyde incelenebilir; ulusal, kurumsal ve bireysel incelemeler aşağıda bir tablo üzerinde gösterilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Etnik Grupların ve Ulusal Devletlerin Kültürler Arası Taktikleri

Düzey	**Baskın** (Geniş Ölçekli Toplum)	**Baskın Olmayan** (Kültürel Grup)
Ulusal	Ulusal Politikalar	Grup Amaçları
Kurumsal	Tek Tip veya Çoğulcu	Çoğulculuk ve Eşitlik
Bireysel	Çok Kültürlü Düşünme	Kültürleşme Taktikleri

2. KÜLTÜRLEŞME TAKTİKLERİ

Günümüzde pek çok batılı ev sahibi toplum, ülkelerine gelen göçmenlerin yeni kültürü öğrenmesini zorunlu kılarken, ev sahibi kültürün kendisinden bir adaptasyon gerektirmediğini vurgulamaktadır

(Herfst ve ark., 2008). Kültürleşen göçmen gruplar iki temel mesele ile aynı anda baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunlardan ilki, kültürleşen bireyin kültürel mirasın korunmasını (kültürel devamlılık) önemli olarak görüp görmediğidir. İkinci mesele ise, göçmen bireylerin diğer kültürel grupların, özellikle de geniş ölçekli toplumun üyeleri ile teması ve yeni topluma katılmayı (temas ve katılım) ne kadar önemli gördüğüdür (Berry ve ark., 2015). Bu iki konuya ilişkin yönelimler kesiştiğinde ise asimilasyon, bütünleşme, ayrışma ve marjinalleşme olmak üzere dört farklı kültürleşme taktiği ortaya çıkmaktadır (Şekil 1). Göçmen grupların tercih ettikleri kültürleşme taktikleri ile ilgili olarak, farklı ülkelerdeki ve farklı türdeki kültürleşen gruplarla pek çok çalışma yapılmıştır. Birkaç istisna dışında bütünleşme en çok tercih edilen, marjinalleşme ise en az tercih edilen taktik seçilmiştir. Geniş ölçekli toplum üyelerinin göçmen ve mülteci gruplarına karşı tutumları ya da geniş ölçekli toplumun kültürleşen grupları yerleştirmeye yönelik siyasi kararları seçilen göçmen grupların seçtikleri kültürleşme taktiklerini etkileyebilir. Bunun yanında, göçmen grubun ev sahibi geniş toplum üyeleri ile kültürlerarası iletişiminin olumlu yönde olduğu ölçüde pozitif kültürleşme kolaylaşacaktır. Bunun tersi olarak da eğer göçmen grup geniş toplum ile iletişimini keser ise kültürleşme engellenecek ve hatta gruplar arası düşmanlığa dönüşebilecektir (Landis, 2008).

Aynı alanda birkaç kültürün bir arada bulunması bir dizi ilgili kavramı ortaya çıkardı: çok kültürlü, kültürler arası ve çok kültürlülük, kültürler arasılık gibi kültürlerarası kavramı toplumda farklı algılanan gruplar arasındaki etkileşimi vurgular (Niculae, 2014). Kanada Kültürel Miras Bakanlığı (2006, akt. Myers, 2015) çok kültürlülüğü tüm vatandaşların kendi kimliklerini koruması, atalarıyla gurur duyabilmesi ve aidiyet hissetmesi şeklinde tanımlamıştır.

Kültürleşme sürecinin ana özelliği, kültürel grupların yaşadıkları dönüşüm sonucunda, ilk temas zamanındaki özgün halleriyle aynı olmayacak bir şekil almaları ve zaman içerisinde yeni etno-kültürel grupların ortaya çıkmasıdır. Bu oluşuma paralel olarak gruptaki bireyler de psikolojik değişimlerden geçmekte ve temas devam ettikçe daha fazla psikolojik değişim görülebilmektedir (Berry ve ark., 2015).

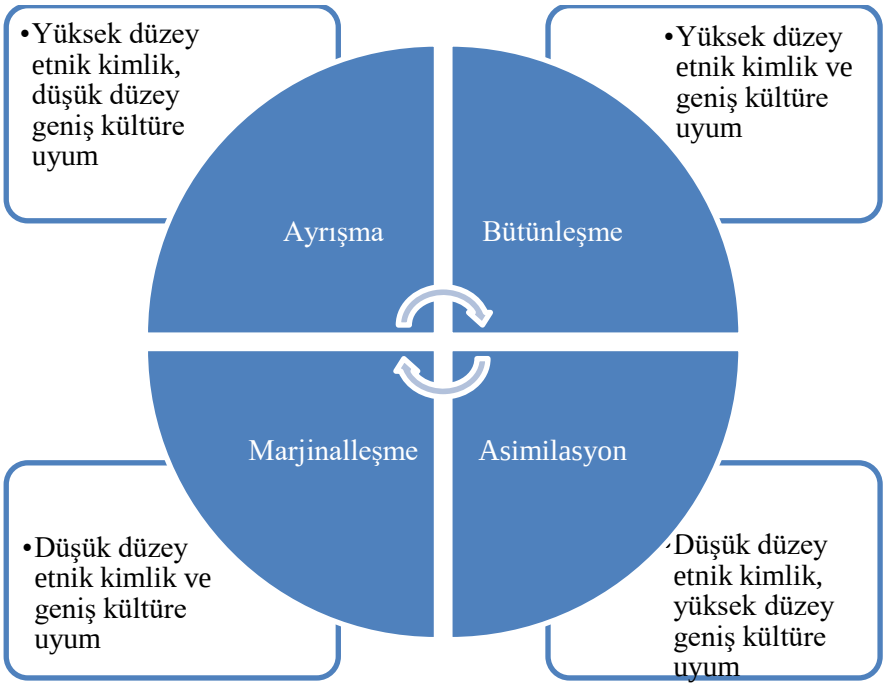

Şekil 1: Berry'nin İki Boyutlu Kültürleşme Modeli

Kültürleşmenin psikolojik ve sosyo-kültürel uyum şeklinde iki önemli sonucunun olabileceği iddia edilmiştir (Berry ve ark., 2015). Psikolojik uyum ile bireyin tatmin düzeyi, genel olarak duygusal ve psikolojik iyi olma hali kastedilmektedir. Sosyo-kültürel uyum ise bireyin yeni sosyo-kültürel çevresinde etkin bir şekilde yaşamasını sağlayan uygun kültürel becerileri elde etmede ne denli başarılı

olduğuyla ilgilenir. Sosyo-kültürel uyum çalışmaları genellikle davranış sorunlarının olmayışı, okuldaki başarı ve sosyal yeterlilik üzerine odaklanmaktadır. Hem sorunlarla başarılı bir şekilde başa çıkma hem de geniş ölçekli toplumun üyeleri ile olumlu etkileşimler bireyin iyi olma halini ve doyumunu artırmaktadır. Benzer şekilde eğer birey kendisini iyi ve kabul edilmiş hissediyorsa görevleri başarmak ve kişiler arası olumlu ilişkiler geliştirmek daha kolaydır (Berry ve ark., 2015). Bunun yanında, kültürleşme sürecinde uyum sürecini etkileyen etmenler arasında kültürleşen göçmenin eğitim düzeyi, dil, cinsiyet, göç edilen ülkede kalış süresi, yaş, medeni durum, dinsel inanç, sosyal kimlik ve algılanan sosyal mesafe gibi değişkenlerin de önemli olduğu tespit edilmiştir (Saygın ve Hasta, 2018).

3. KÜLTÜRLER ARASI EĞİTİM VE KÜLTÜRLEŞME İLİŞKİLERİ

Geçmişte, kültürler arası eğitim sıklıkla fiziksel olarak başka bir kültüre geçecek (ya da zaten geçmiş) insanlara yardım etmek için gerçekleştirildi (Fowler, 2006). Diğer ülkelerden gelen mülteci ve göçmenlerin artması nedeniyle, bu insanlara hizmet verecek profesyonellerin kültürlerarası eğitime ihtiyaçları her geçen yıl artmaktadır.

Yeni kültürde yaşamaya başlayan birey için kültürel bilgiyi basitçe sunan bir kültürel bilinçlendirme kursu çok başarılı olamaz (Johnson, 2015). Bunun göçmen bireyler üzerinde kalıcı davranış değişikliğine yol açması çok olası değildir. Kültürlerarası yetkinliği öğrenmek, yeni davranış ve tutumların benimsenmesi ile sonuçlanan bir süreçtir. Transteorik modeline göre, kişi, davranış değişikliği yönünde bir dizi aşamada ilerleme kaydetmektedir (Johnson, 2015). Ön düşünme evresinde birey davranış değişikliğini düşünmemektedir. Niyetlenme evresinde ise kişi değişimi düşünmekte, ancak kararsızdır. Hazırlık evresinde birey, yakın vadede belirli bir değişiklik yapmaya hazırlanırken, eylem aşamasında kısa bir süre içinde davranış değişikliği gerçekleştirmiştir. Muhafaza evresinde ise kişi yeni davranışı sürdürmeye çalışır.

Ward ve arkadaşları, kültürlerarası uyumun aktif sürecini vurgulayan kültürlerarası temasın ABC'sini (Duygusal, Davranışsal ve Bilişsel) geliştirdiler (Sit ve ark.,2017). ABC modelinin duygusal bileşeni, kültürleşme stresi ve baş etme stratejileri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Ward, yeni bir kültürel çevreye girenlerin, kafa karışıklığı, kaygı, kayıtsızlık ve muhtemelen keder gibi çok çeşitli duygularla uğraşması gerektiğini savunmuştur. Kültürlerarası duygusal uyuma yönelik müdahaleler, kültürler arası kaygıyı azaltmaya, öz-yeterliği ve duygusal esnekliği arttırarak etkili duygusal başa çıkma taktikleri geliştirmeye odaklanabilir. ABC modelinin davranışsal bileşeni Bandura'nın sosyal öğrenme ilkelerine dayanmaktadır (Sit ve ark., 2017). Kültürlerarası etkileşimlerde sözlü ve sözel olmayan sosyal becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olan müdahaleler davranışsal sosyal beceri modelleme eğitimi içerebilir. Ward ve arkadaşlarına göre ev sahibi kültür ile göçmen kültürün iletişim örüntüleri arasındaki benzerlikler ve farklılıkların göçmen gruplara verilmesinin yanında, yeni kültürdeki kişilerarası iletişimi ve etkileşimleri düzenleyen kural ve sözleşmeler göçmen gruplara tanıtılmalıdır (Sit ve ark., 2017). ABC modelinin son bileşeni biliştir. Ward ve arkadaşlarına göre bu bileşen göçmenlerin kendisi ve başkaları hakkındaki algılarına, göçmen ile etnik grubu (grup içi) ve diğer etnik gruplar (dışarıdaki gruplar) arasındaki ilişkileri nasıl düzenlediğine odaklanır (Sit ve ark., 2017). Bilişsel bileşeni hedef alan müdahaleler kültürel duyarlılığı ve farkındalığı artırabilir.

Bhawuk ve arkadaşlarına göre (2006) farklı kültürleşme aşamalarından geçen veya farklı kültürleşme stratejileri uygulayan insanlara nasıl yaklaşmamız gerektiği konusunda net bir rehber yoktur. Berry'nin dört bölümlü kültürleşme tipolojisi (Bütünleşme, Asimilasyon, Marjinalleşme ve Ayrışma) ve üç çeşit kültürlerarası eğitim yaklaşımını (Duygusal, Davranışsal ve Bilişsel) kullanarak kültürleşme taktikleri ve kültürler arası eğitim yaklaşımları eşleştirilmeye çalışılmıştır. Burada en fazla psikolojik müdahaleye ihtiyacı olan grup marjinalleşme yönünde ilerleyen insanlar olurken en az müdahaleye ihtiyacı olan ve en uyumlu grup ise bütünleşme taktiğini kullanan insanlardır.

Marjinalleşmiş insanların baskın kültürel değerleri kabul edememeleri, ayrıca kendi kültürel değerlerine, yaşam biçimine devam edememeleri nedenleriyle duygusal stres yaşamaları mümkündür. Böyle duygusal bir sıkıntı yaşayan insanlar, baskın kültürde uyum sağlayamamalarının şiddetine bağlı

olarak, terapiye ya da danışmanlığa ihtiyaç duyarlar. İnsanlar duygusal dengeyi kazandıklarında, onlara, kültürel çatışmayı neden yaşadıklarını açıklamak için bilişsel eğitim ile başlayabiliriz. Duygusal olarak stabil olduklarında davranışlarını değiştirmeye başlayabilmeleri ve kültürel olarak uygun yeni davranışlar öğrenebilmeleri için davranışsal eğitim sağlayabiliriz (Bhawuk ve ark., 2006). Ayrışma taktiği kullananların öncelikle kültürel farklılıklarla baş edebilmeleri gerektiğinden, zihinsel bir çerçeve oluşturabilmeleri için bilişsel yaklaşımla başlamalıyız. Bilişsel çerçeveyi edindikten sonra, öğrenmeyi somutlaştırmak ve ayrıca yeni davranışlar öğrenmeleri için olumlu pekiştirmeler yapmalarına yardımcı olabiliriz. Ayrışma taktiği kullananlara baskın kültür üyeleriyle etkileşime geçerek bir ağ geliştirmeye başladıklarında, duygusal sorunlarla başa çıkmaları için eğitim sağlanabilir (Bhawuk ve ark., 2006). Asimilasyon stratejisini kullananlar değişmeye hazırdır ve yeni davranışlar öğrenmeye isteklidir. Bu nedenle, bu insanlara davranış eğitimi ile başlamak en iyisi olabilir, böylece katılımcılar eğitmenlerin ihtiyaçlarına cevap verdiğini hissederler. Stajyer göçmenlerin yeni davranışlar öğrenmede olumlu bir ilerleme kaydetmeleri sonrasında bilişsel eğitim almaları gerekir. Böylece kültürel farklılıkları anlayabilmek ve değerlendirebilmek için bir çerçeve geliştirebilirler. Son olarak, baskın kültüre tamamen asimile olma yolunda ilerleyerek kültürel değerlerini feda etme sonucunda oluşabilecek duygusal sorunlarıyla baş etmelerine yardımcı olmak amacıyla göçmenlere duygusal eğitim verilebilir (Bhawuk ve ark., 2006).

KAYNAKLAR

BERRY, J.W., POORTINGA, Y.H., BREUGELNANS, S.M., CHASIOTIS, A., SAM, D.L. (2015), *Psikoloji Kültürlerarası*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

FOWLER, S.M. (2006), Training across cultures: What intercultural training bring to diversity training, *International Journal of Intercultural Relations*, 30, 401-411.

HERFST, S.L., OUDENHOVEN, J.P., TIMMERMAN, M.E. (2008), Intercultural Effectiveness Training in three Western immigrant cuntries: A cross-cultural evaluation of critical incidents, *International Journal of Intercultural Relations*, 32, 67-80.

JOHNSON, W.L. (2015), Cultural Training as behavioral change, Procedia Manufacturing, 3, 3860-3867.

LANDIS, D. (2008), Globalization, migration into urban centers, and cross-cultural training, *International Journal of Intercultural Ralations*, 32, 337-348.

MYERS, D. (2015), Çatışma ve Uzlaşma, G. DURAK içinde, *Sosyal Psikoloji* (s. 482-521) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

NICULAE, C. (2014), The Introduction of cultural education in initial and continuous teacher training programmes in Romania. Operational perspectives, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 127, 469-473.

SAYGIN, S., HASTA, D. (2018), Göç, Kültürleşme ve Uyum, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10 (3), 302-323.

SHAULES, J. (2015), *Kültürlerarası Akıl*, İstanbul: İKÜ Yayınevi.

SIT, A., MAK, A.S., NEILL, J.T. (2017), Does cross-cultural training in tertiary education enhance cross-cultural adjustment? A systematic review, *International Journal of Intercultural Relations*, 57, 1-18.

BHAWUK, D.P.S., LANDIS, B., LO, K.D. (2006), Intercultural Training, D.L.SAM, J.W.BERRY içinde, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, (s. 504-524) Cambridge: Cambridge University Press.

İÇSEL PAZARLAMA İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ: UŞAK İLİNDE ÖZEL/KAMU BANKA ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ

Dr. Dursun BOZ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
dursunboz@hotmail.com

Doç. Dr. Cengiz DURAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
cengiz.duran@dpu.edu.tr

Ferihan ŞENOL
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
ferihansenol1989@gmail.com

Özet

Küreselleşme, ileri teknoloji ve yoğun rekabet şartlarında işletmeler varlıklarını sürdürmede çalışanlar ve çalışanların bağlılığı önemli hale gelmişlerdir. Bu bağlamda içsel pazarlama çalışanların, iç müşteriler şeklinde kabul edilerek, memnuniyetlerini sağlanmanın öncelikle olarak ele alındığı, işletmenin pazarlama faaliyetlerinin, bu hususun önemsenmesiyle yöneltilmesi amacını taşıyan ve müşteri merkezli bir işletme oluşturmada fayda sağlaması beklenen çalışmalardır. Bu çalışmalara çalışanların bağlılığı da destekleyici rolüyle katkı sağlamaktadır. Bu açıdan bağlılığın, insanların davranışları bakımından, bir örgüte mensup ya da mensup olmayı sürdürme arzusunu taşıyarak, mensubu olduğu örgütün başarılı olabilmesi amacıyla yoğun bir çaba harcamaya gönüllü olmak, örgütün hedeflerini ve değerlerini sarsılmaz bir inançla kabul edip, benimsemek olduğu anlaşılmaktadır. Bu inancın, çalışanlar tarafından örgütleriyle ilgili hissettikleri bağlı olma duygusuyla ilgili davranışlar ve örgütlerinin başarılı olabilmesi adına gösterecekleri tutum ve davranışlardan oluşan bir süreci ifade eder. Bu çalışmanın amacı, içsel pazarlamanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini araştırmayı temel alarak, Uşak ilinde, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren tüm kamu ve özel banka çalışanlarının örgütsel bağlılığında, içsel pazarlamanın etkisinin incelemektir. Elde edilen bulgular sonucunda içsel pazarlamanın örgütsel bağlılık üzerinde pozitif yönlü anlamlı ilişkileri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel bağlılık, İçsel pazarlama, Banka çalışanları

RELATIONSHIP BETWEEN INTERNAL MARKETING AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT: PRIVATE / PUBLIC BANK EMPLOYEES CASE IN UŞAK PROVINCE

Abstract

Under the conditions of globalization, advanced technology and intense competition, businesses and employees' commitment to maintaining their assets have become important. In this context, internal marketing employees are considered as internal customers, satisfaction is handled as a priority, and the marketing activities of the enterprise are expected to be beneficial in creating a customer-centric enterprise which is aimed at directing this issue with attention. The commitment of the employees to these studies also contributes to the role of supporting. In this respect, it is understood that in terms of the behavior of people, to be a member of an organization or to continue to be a member, to volunteer for an intense effort in order for the organization to be successful, and to accept and adopt the goals and values of the organization with an unshakable belief. This belief refers to a process of attitudes and behaviors that employees feel by their employees regarding their sense of attachment and behaviors of their organizations to be successful. The aim of this study is to investigate the effect of internal marketing in the organizational commitment of all public and private bank employees in the

banking sector on the basis of researching the effect of internal marketing on organizational commitment. As a result of the findings, positive relationships between internal marketing and organizational commitment were determined.

Key Words: Organizational commitment, Internal marketing, Bank workers

1. GİRİŞ

Ekonomik büyümedeki rolünün artmasıyla birlikte hizmetler sektörü önemli hale gelmiştir. Bu önemin destekleyicisi ise içsel pazarlama kavramıdır. Bir rekabet üstünlüğü sağlamanın yolu kaliteli hizmet sunumu ve neticesinde getireceği müşteri memnuniyetidir. Bazı pazarlama araştırmacılarına göre pazarlamanın geleceğinde içsel pazarlama önemli bir yere sahip olacaktır. Bu yöntemle, sürdürülebilir başarı ve taklit edilemez rekabet üstünlüğü sağlamanın farkına varılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında içsel pazarlamanın esas hedefinin müşterilerin gelecekteki istek ve beklentilerinin bugünkü uygulamalarla şekillendirerek, sektöründe güçlenebileceği alanlara yönlendirmektir. Bu yönlendirme pozitif psikolojik örgütsel davranışlarla birlikte çalışanların motivasyonu, verimliliği, etkinliği, yenilikçiliği, yaratıcılığı ve aidiyetinin yükseltilmesiyle kalite odaklı hizmet anlayışına dönüşmektir.

1.1.İçsel Pazarlama

Berry (1981) ilk kez tarafından kavramsallaştırılan içsel pazarlama kavramı ve genelde hizmet pazarlamasının bir türü olup iç müşteri memnuniyetinin sağlanarak pazar payı ve karlılığın artırılmasına odaklanmıştır. (Candan ve Çekmecelioğlu, 2009). İçsel pazarlama, çalışanlara müşterilere davranıldığı biçimde yaklaşılması gerekliliğini vurgulayan bir anlayış olmanın yanı sıra, çalışanların sadakatlerini ve bağlılıklarını temini için onların gereksinim duyduğu hususları karşılayabilecek görevleri sunmayı da öngören stratejilerden biri olduğu söylenebilir (Başaran vd., 2011). İçsel pazarlama ile, çalışanların bir içsel pazar oluşturacağı, bu pazarı oluşturan çalışanların bir başka deyişle iç müşterilerin (çalışanlar), hedef pazardaki dış müşterilerin istek ve beklentilerini sağlayabilmesi amacıyla eğitilmeleri, geliştirilmeleri, bilgilendirilmeleri ve motive edilmelerinin sağlanmasıdır (Demir vd., 2008). İçsel pazarlama; işletmenin misyon, vizyon, amaç ve hedefleriyle ilgili çalışanların bilgilendirildiği, bu hedeflere ulaşmada gerekli eğitim ve geliştirme programlarının uygulandığı, çalışanların kariyer yapma fırsatları tanındığı, uygun performans değerlendirme biçimleriyle ödüllendirildiği, duygusal, maliyete dayalı ya da ahlaki değerleriyle bütünselllik içeren faaliyetlerdir (Yapraklı ve Özer, 2001:58).

1.2.Örgütsel Bağlılık

Küreselleşme, gelişmiş teknoloji ve rekabetin etkisiyle çalışma hayatındaki değişimler ve bunun örgütsel yansımaları araştırmaların odak noktası haline gelmiştir. Bu bağlamada çalışanların pozitif davranışlar sergilemeleri ve bu davranışları etkileyen unsurların da araştırılmasını elzem kılmıştır. Çalışanların işletme faaliyetlerindeki tutum ve davranışlarının açıklanmasında örgütsel bağlılık önemli bir kavram olmuştur. Çalışanların, işyerlerine manevi anlamda bağlanmasını içeren örgütsel bağlılık, çalışanların örgütsel bünyede kalmak için çaba içerisinde olma isteğiyle örgütsel amaç ve değerlerin içselleştirmesi şeklinde de ifade edilebilmektedir (Yalçın ve İplik, 2005: 396- 397). Meyer ve Allen (1997)'ye göre çalışanların örgütsel ilişkilerinin şekillenmesinde örgütsel bağının sürdürülmesinde, örgüte duygusal bağlanma ve örgütte kalmayı içeren kararları kapsayan psikolojik durumdur. Yapılan bazı araştırmalarda örgütsel bağlılığın çalışanları ve örgütleri pozitif yönde etkilediği bilinmektedir. Çalışanlar açısından bakıldığında kariyer planlaması yapılması, ödül-terfi süreçlerinin geliştirilmesi, iş sözleşmesinin devamı, iş tatmini sağlaması ile iş-yaşam dengesinin kurulması sayılabilir. Örgütler açısından bakıldığında ise performansta artış, becerikli ve tecrübeli çalışanların devamlılığının sağlanması, çalışan motivasyonunun artırılması, düşük işgören devir hızı ve işten ayrılma niyeti ile örgütsel vatandaşlık davranışları sergilemedeki isteklilik sayılabilir (Çetin, 2018:81).

2. MATERYAL VE METOD

Araştırma Uşak ilinde özel/kamu bankaları çalışanları ile gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Bu kapsamda 220 banka çalışanı anakütle olarak tespit edilmiştir. Araştırma örneklemi gönüllülük esasına göre çalışmamıza katılım sağlayan 160 çalışandır. Bu çalışanlarla yüz-yüze ve elektronik posta ile iletişime geçilmiş ve 160 çalışandan veri seti oluşturulmuştur. Bu çalışmanın amacı ise araştırma yapılan özel/kamu bankalarında çalışanlarının içsel pazarlama ile örgütsel bağlılık etkileşiminin belirlenmesidir. Bu amaçla demografik değişkenler, içsel pazarlama ve örgütsel bağlılık ilişkileri araştırılacaktır. Araştırmada 2 ölçek ile demografik ifadelerden oluşturulan veri seti kullanılmıştır. İçsel pazarlama ölçeği 15 ifadeden, örgütsel bağlılık ölçeği 12 ifadeden ve demografik sorular 9 ifadeden oluşmaktadır. Toplamda 27 ifade Likert tipinde (*1.Hiç Katılmıyorum, 5.Tamamen Katılıyorum*) ve 9 adet demografik özellikler içeren ifadelerden oluşan anket 160 banka çalışanına uygulanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde SPSS (18.0) istatistik paket programı kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık seviyesi %5 ($p \leq 0,05$) alınmıştır. Araştırmada Money ve Foreman'ın 1996 yılında geliştirdikleri, Kocaman vd. (2013) tarafından yapı ve geçerlilik çalışması yapılan Örgütsel bağlılık ölçeği ile Meyer ve Allen (1997) geliştirdiği Candan ve Çekmecelioğlu (2009) çalışmalarında kullandıkları içsel pazarlama ölçeği kullanılmıştır.

3. SONUÇ

Tablo 1. Demografik bilgiler

Değişkenler	Frekans	Yüzde%
Katılımcıların Cinsiyetleri		
Kadın	73	45,6
Erkek	87	54,4
Toplam	160	100
Medeni Durumu		
Evli	106	66,3
Bekar	54	33,7
Toplam	160	100,0
Yaş Bilgileri		
20-29	56	35,0
30-39	61	38,1
40-49	35	21,9
50-59	8	5,0
Toplam	160	100,0
Banka Türü		
Özel	93	58,1
Kamu	67	41,9
Toplam	160	100,0

Değişkenler	Frekans	Yüzde&
Eğitim Bilgileri		
Lise	18	11,3
ÖnLisans	24	15,0
Lisans	111	69,4
Yük.Lis./Dr.	7	4,4
Toplam	160	100,0
Çalışma Süresi		
0-5yıl	73	45,6
6-10 yıl	45	28,1
11-15 yıl	29	18,1
16 yıl ve üstü	13	8,1
Toplam	160	100,0
Aylık Gelir TL.		
0-1700	3	1,9
1701-2500	23	14,4
2501-3500	33	20,6
3501-4500	32	20,0
4501-5500	27	16,9
5501 TL.	42	26,3
Toplam	160	100,0

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan banka çalışanlarının; (%45,6'sı kadın, %54,4'ü erkek), (%66,3'ü evli, %33,7'si bekar), (%35,0'ı 20-29 yaş aralığında, %38,1'i 30-39 yaş aralığında, %21,9'u 40-49 yaş aralığında, %5,0'ı 50-59 yaş aralığında), (%58,1'i özel bankada, %41,9'u kamu bankasında), (%11,3'ü lise mezunu, %15,0'ı Ön Lisans mezunu, %69,4'ü Lisans mezunu, %4,4'ü Yüksek lisans/Doktora mezunu), (%45,6'sı 0-5 yıl, %28,1'i 6-10 yıl, %18,1'i 11-15 yıl, %8,1'i 16 yıl ve üzeri çalıştıklarını), (%1,9'u 0-1700 TL., %14,4'ü 1701-2500 TL., %20,6'sı 2501-3500 TL., %20,0'ı 3501-4500 TL., %16,9'u 4501-5500 TL., %26,3'ü 5501 TL. üstü maaş aldıklarını) beyan etmişlerdir.

Tablo 2. Ölçek Bazlı Aritmetik Ortalamalar ($\bar{x}$)

$\bar{x}$	N	Ortalama	S.H.
İÇSEL PAZARLAMA	160	3,3913	,94864
ÖRGÜTSEL BAĞLILIK	160	3,3474	,74952

Tablo 2'ye göre katılımcıların İçsel pazarlama algılamasının genel ortalaması ($\bar{x}$) 3,39 ile orta seviyede oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların örgütsel bağlılık algılamasının genel ortalaması ($\bar{x}$) 3,34 ile orta seviyede oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3. Korelasyon analizi

		İÇSEL PAZARLAMA	ÖRGÜTSEL BAĞLILIK
İÇSEL PAZARLAMA	Pearson	1	,623**
	Sig. (2)		,000
	N	160	160
ÖRGÜTSEL BAĞLILIK	Pearson	,623**	1
	Sig. (2)	,000	
	N	160	160

Akgül ve Çevik (2005)'e göre; Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarında, "r=0,20-0,40 Zayıf", "r=0,40-0,60 Orta", "r=0,60-0,80 Yüksek", "r=0,80-1,00 Çok yüksek" düzey ilişki olduğu ifade etmektedir. Tablo 3'de görüleceği üzere içsel pazarlama ile örgütsel bağlılık arasında r=0,623 kuvvetinde ve p<0,001 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki vardır.

Tablo 4. Fark Testleri

	KURUM	N	Ortalama	S.H.	Sig.
İÇSEL PAZARLAMA	OZEL MEVDUAT BANKASI	93	3,6072	,87782	,001
	KAMU MEVDUAT BANKASI	67	3,0915	,96796	,001
ÖRGÜTSEL BAĞLILIK	OZEL MEVDUAT BANKASI	93	3,5287	,72633	,000
	KAMU MEVDUAT BANKASI	67	3,0958	,71233	,000

Tablo 4'e göre katılımcıların çalıştıkları banka türü ile içsel pazarlama ve örgütsel bağlılık algılamaları konusunda; p<0,05 anlamlılık düzeyinde özel mevduat bankası çalışanlarının, kamu mevduat bankası çalışanlarına göre anlamlı ve pozitif yönlü farklılık görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmadaki amaç Uşak ilinde faaliyet gösteren özel/kamu banka çalışanlarının içsel pazarlama uygulamaları ile örgütsel bağlılık etkileşimini belirlemektir. Banka çalışanları ile bankadan hizmet alan tüketiciler içsel pazarlama açısından önemlidir. Bu yönüyle içsel pazarlama faaliyetleri ile iç müşteriler (banka çalışanları) ve onların örgütsel bağlılıklarının yükseltilmesiyle bankacılık hizmeti alan hesap sahiplerine olumlu yansıyacaktır. İlerleyen teknoloji, yoğun rekabet ve küreselleşmenin neticesinde hem özel hem de kamu sektöründeki banka çalışanları önemli bir kuvvet çarpanıdır. Bu kuvvet çarpanının elde edilmesinde içsel pazarlama faaliyetlerinin destekleyici etkisi göz ardı edilmemelidir. Elde ettiğimiz sonuçlarla içsel pazarlamanın; örgütsel bağlılığı pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği görülmektedir. Demografik değişkenlerden cinsiyet farklılığı ve medeni durumun içsel pazarlama ve örgütsel bağlılık üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

AKGÜL, A., ÇEVİK, O. (2005). *İstatistiksel Analiz Teknikleri–SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları,* Emek Ofset Ltd.Şti., Ankara.

BAŞARAN, Ü., BÜYÜKYILMAZ, O., ÇEVİK, İ.E., (2011). İçsel pazarlamanın algılanan hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde iş tatmininin aracılık rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 2, 201-225.

CANDAN, B., ÇEKMECELİOĞLU, H. G. (2009). İçsel pazarlama faaliyetlerinin örgütsel bağlılık unsurları açısından değerlendirilmesi: Bir araştırma. Yönetim, 20(63), 41-58.

ÇETİN, S.S. (2018). İşletmelerde Güven, Bağlılık ve Vatandaşlık Arasındaki İlişkide Kültürün Rolü: Sigorta Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

DEMİR, H., USTA, R., OKAN, T. (2008). İçsel pazarlamanın örgütsel bağlılık ve iş tatminine etkisi. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,2, 135-161.

KOCAMAN, S., DURNA, U., İNAL, M. E. (2013). Konaklama İşletmelerinde İçsel Pazarlama Uygulamalarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Alanya Örneği. Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 5(1).

MEYER, J.P., ALLEN, N.J. (1997). Commitment in The Workplace: Theory, Research and Application. SAGE Publications, Thousand Oaks, California, USA.

MONEY, A. H., FOREMAN, S. (1996). The measurement of internal marketing: a confirmatory case study. Journal of Marketing Management, 11(8), 755-766.

YALÇIN, A., İPLİK, F.N. (2005). Beş Yıldızlı Otellerde Çalışanların Demografik Özellikleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Adana İli Örneği, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 395-412.

YAPRAKLI, Ş., SEVTAP, Ö. (2001). Çağdaş Pazarlamada Yeni Bir Yaklaşım: İçsel Pazarlama. Pazarlama Dünyası Dergisi, 6, 58-62.

ÖRGÜTSEL GÜVENİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İLİŞKİSİ: KAMU İMALAT İŞLETMESİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Cengiz DURAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
cengiz.duran@dpu.edu.tr

İzzet NARİN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
izzetnarin@gmail.com

Dr. Dursun BOZ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
dursunboz@hotmail.com

Özet

Son yıllarda yapılan birçok araştırmada güven unsurunun önemli olduğu ve örgütlerin yapı ve işleyişindeki düzeni oluşturmakta güvenin önem arz ettiği bilinmektedir. Örgütsel güven; örgütsel hedeflere ulaşmada, istikrarlı büyümede ve çalışanların mutluluğunu sağlamada etkin rol oynamaktadır. Bir örgütün amaç ve hedeflerini gerçekleştirebilmesi ancak çalışanların güven duyduğu ortamlarda, mutlu, huzurlu ve işini severek yapmasıyla mümkün olmaktadır. Güven duygusunun artmasıyla çalışanların örgütsel bağlılıkları da artacaktır. Uygun güven ortamını tesis edilmesinde, çalışanların yöneticiler tarafından desteklenmesi, güven duygusunu hissettirmesi, çalışanlara yönelik uygulanan işletme politikalarının adil olması gerekmektedir. Örgütlere bakıldığında, örgütsel güven ve örgütsel bağlılık kavramları bir örgüt için olmazsa olmaz, birbiriyle iç içe geçmiş kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu kavramlar birlikte ele alınmalıdır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı aslında tamda bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada iki kavramın birbiriyle ilişkisinin kamu imalat sektöründe araştırılmasında nadir çalışmalardan birisidir. Böylece bu çalışmayla iki kavramın birbirinden bağımsız düşünülemeyeceği ortaya konmuş ve kavramlar arasındaki ilişkilerin bir kamu sektöründeki çalışanlar üzerinde nasıl bir etki yarattığı yapılan saha araştırmasıyla desteklenmiştir. Bu çalışmayla özellikle örgütsel teori ve araştırmalarda önemli rol üstlenen örgütsel güven ve örgütsel bağlılığın etkileşiminin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda örgütsel güven ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Güven, Örgütsel Bağlılık, Çalışan

RELATIONSHIP OF ORGANIZATIONAL TRUST WITH ORGANIZATIONAL COMMITMENT: CASE STUDY OF PUBLIC MANUFACTURING COMPANY

Abstract

In recent years, many studies have shown that trust is important and trust is important in establishing the order in the structure and functioning of organizations. Organizational trust is an effective tool for achieving organizational goals, achieving stable growth, and ensuring the happiness of employees. It is possible for an organization to achieve its goals and objectives only in the environments where employees are trusted, happy, peaceful and loving to do their job. Organizational commitment of employees will also increase with increasing sense of trust. In establishing the appropriate trust environment, it is necessary to support the employees by the managers, make them feel confident, and to ensure that the business policies applied to the employees are fair. Organization with regard to the concepts of organizational trust and organizational commitment for an organisation is the sine qua non emerges as intertwined concepts. Therefore, these concepts should be addressed together. The difference between this study and other studies is actually at this point. In this study, the relationship

between the two concepts is one of the rare studies in the public manufacturing sector. Thus, this study revealed that the two concepts could not be considered independently from each other and was supported by Field Research on how the relations between the concepts had an impact on the employees in a public sector. In this study, it was aimed to determine the interaction of organizational trust and organizational commitment which plays an important role in organizational theory and research. The results of the study revealed positive correlation between organizational trust and organizational commitment.

Key Words: Organizational Trust, Organizational Commitment, Employee.

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle günümüz işletmelerinde iç ve dış çevre belirsizlikler gittikçe artmaktadır. Bu artış işletmeleri dış çevrenin etkisiyle hızla değişmek zorundadırlar. Bu değişim içerisinde işletmeler karmaşıklığa, güvensizliğe ve örgütsel bağlılığın düşmesine sebep olmaktadır. Bu değişimle başa çıkmak ve diğer işletmelerle rekabet ederek varlıklarını sürdürebilmek için kaynakların etkin ve verimli şekilde kullanılması zorunludur. Bu kaynaklardan en önemli olanı insan kaynağı, işletmelerin önem vermesi gereken değerler arasında olmalıdır. Bu değerlerin oluşmasında örgütsel güven önemli bir etkendir. Bu etkenin sayesinde çalışanların iş yaşamlarındaki olumlu tutumları, verimlilikleri artacak ve devamsızlıklar ile çalışan devir hızının azalmasını sağlayabilir. Örgütsel güvenin sağlanması beraberinde işletmeye olan bağlılığı da artıracaktır. Örgütsel güvenin inşa edildiği işletmede çalışanlar, işletmelerine sahip çıkacak, özverili şekilde çalışarak örgütsel bağlılık düzeylerini de artıracaklardır.

1.1.Örgütsel Güven

Güven, bireylere bağlı olarak var olan ve bireyler tarafından anlamlı hale getirilen bir kavramdır. Güven özellikle bireylerarası ilişkilerin meydana gelmesinde, sürdürülüp kalıcı hale getirilmesindeki temel ölçütlerden birisidir. Bu kavramın ele alınış biçimi insanlara, toplumlara ve kültürlere göre farklı şekillenmektedir. Güven, bireylerin karşılarındaki bireylere karşı adil, ahlaki ve öngörülür şekilde davranacağına ilişkin inançlarıdır. Güven, bireyin bir başka bireye faydalı olacağını beklemesidir (Cerit, 2009:638). Örgütsel bağlamda ele alındığında, çalışanlar açısından, güvene dayalı bir örgütsel iklim, çalışan verimliliği, performans artışı ve örgütsel bağlılığı ifade etmektedir. Bu bağlılığın ve olumlu ilişkilerin yoğun olduğu işletmelerde çalışanlar işlerini istekli bir şekilde yaparlar. Bu bağlılık ve olumlu ilişkiler zedelendiğinde, güvenin yerine ikame edilecek bir güç bulmak imkânsızdır (Tüzün, 2007:96). Bağlılığın sürdürülmesinde tepe yönetimin sıkı bir iletişim ve bilgilendirme ağını kullanması gerekmektedir (Çelik, 2015: 23). Çalışanların uygun örgüt ikliminde çalışmaları çalışanların yönetime olan güvenini sorgulamasına engel olacaktır. Ancak güvenin özelikleri, oluşturulma süreci, bu süreci etkileyen öğeler işletmeden işletmeye farklılık göstermektedir (Çubukçu ve Tarakçıoğlu, 2010:59). Örgütsel güven örgüt içinde doğaçlama gerçekleşmez. Bu bireysel ve kolektif öğrenme süreci sonucunda oluşur. Bu oluşum sürece katılan çalışanlar arasındaki doğrudan etkileşiminin sonucudur. Örgütsel güven sayesinde hem çalışanların birbirlerine karşı yardımseverliliği hem de daha kolay ve güdülenmeden iş yapma yolları oluşturulmaktadır (Tüzün, 2007:100).

1.2.Örgütsel Bağlılık

Bu kavram genel olarak çalışanlarla örgüt arasında psikolojik bir bağıntı kurmaktadır. Çalışanların çalıştıkları işletmeye karşı aidiyet duygusunu hissettiği ve çalışmaya devam edeceğinin vurgulanmasıyla ifade edilmesidir (İzci vd., 2015:29). Bir diğer ifadeyle çalışanların örgütsel hedef ve amaçlara güçlü adanmışlık, gönüllü inancı ile psikolojik bağ kurmasıdır (Yalçın ve İplik: 2005:396). Örgütsel bağlılık kavramıyla ilgili birçok farklı araştırma yapılmış ve bazı tanımlamalar getirilmiştir. Grusky (1966) çalışanların deneyim ve ödüllendirilmesiyle, Brown (1969) çalışanların işe katkısıyla, Salancık (1977) çalışanların eylem ve inançlarıyla, Meyer ve Allen (1997) çalışanların örgütsel sürekliliğiyle, Mercin (2005) örgütsel aidiyetin bütünselleştirilmesiyle, Boylu vd. (2007) çalışan-örgüt uyumuyla, Nartgün ve Menep (2010) ise çalışanın örgüte karşı güçlü hissiyatı ile ifade etmişlerdir.

Özkaya vd. (2006) örgütsel bağlılığı örgütsel değerlerin cihanşümul yapılması, çalışanların istek ve beklentileriyle işletme hedef ve amaçlarının uyumlaştırılması için karşı konulamaz çalışma isteği olarak ifade etmişlerdir.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırma Kütahya il sınırları içerisinde imalat işletmesi olarak faaliyet gösteren bir kamu kurumunda yapılmıştır. Bu kamu kurumunda beyaz ve mavi yakalı olarak 205 çalışan gönüllülük esasına göre katılmıştır. Araştırmada kullanılan Örgütsel Güven ölçeği McAllister'ın (1995) geliştirdiği ve Türkçe 'ye Tokgöz (2012) tarafından uyarlanan ölçek 27 ifadeden oluşmaktadır. Örgütsel Bağlılık ölçeği ise Meyer ve Allen (1990) tarafından geliştirilen ve Üstüner (2009) tarafından Türkçe' ye uyarlanan ölçek 18 ifadeden oluşmaktadır. Toplamda 45 ifade Likert tipinde (*1.Hiç Katılmıyorum- 5.Tamamen Katılıyorum*) ve 8 adet demografik özellik içeren ifadelerden oluşan anket 205 beyaz ve mavi yakalıya gönüllülük esasına göre uygulanmıştır.

3. SONUÇ

Tablo 1. Demografik bilgiler

Değişkenler	Frekans	Yüzde%
Katılımcıların Cinsiyetleri		
Kadın	22	10,7
Erkek	183	89,3
Toplam	205	100,0
Medeni Durumu		
Evli	170	82,9
Bekar	35	17,1
Toplam	205	100,0
Yaş Bilgileri		
18-28	23	11,2
29-38	94	45,9
39-46	76	37,1
47 -53	12	5,9
Toplam	205	100,0
Statü		
Mavi Yaka	150	73,2
Beyaz Yaka	55	26,8
Toplam	205	100,0

Değişkenler	Frekans	Yüzde&
Eğitim Bilgileri		
İlköğretim	7	3,4
Lise	106	51,7
Ön lisans	44	21,5
Lisans	46	22,4
Lisansüstü	1	1,0
Toplam	205	100,0
Çalışma Süresi		
1 yıldan az	6	2,9
1-5 yıl	43	21,0
6-10 yıl	57	27,8
11-20 yıl	89	43,4
21 yıl ve üstü	10	4,9
Toplam	205	100,0

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan çalışanların; (%10,7'si kadın, %89,3'ü erkek olduğunu), (%82,9'u evli, %17,1'i bekar olduğunu), (%11,2'si 18-28 yaş aralığında, %45,9'u 29-38 yaş aralığında, %37,1'i 39-46 yaş aralığında, %5,9'u 47-53 yaş aralığında olduğunu), (%73,2'si mavi yakalı, %26,8'i beyaz yakalı olduğunu), (%3,4'ü ilköğretim mezunu, %51,7'si lise mezunu, %21,5'i Ön lisans mezunu, %22,4'ü lisans mezunu, %1,0'ı lisansüstü mezunu olduğunu), (%2,9'u 1 yıldan az, %21,0'ı 1-5 yıl arası, %27,8'i 6-10 yıl arası, %43,4'ü 11-20 yıl arası, %4,9'u 21 yıl ve üzeri çalıştıklarını) beyan etmişlerdir.

Tablo 2. Faktör Bazlı Aritmetik Ortalamalar ($\bar{X}$)

($\bar{X}$)	N	Ortalama	S.H.
Örgüte Güven	205	2,6280	1,04373
Yöneticiye Güven	205	2,8795	1,06990
Arkadaşlara Güven	205	3,4092	,93877
ÖRGÜTSEL GÜVEN	205	2,9723	,86706
Duygusal	205	3,2561	,70082
Devam	205	3,3244	,79438
Normatif	205	3,1041	,79624
ÖRGÜTSELBAĞLILIK	205	3,2282	,60039

Tablo 2'ye göre katılımcıların Örgütsel Güven algılamasının genel ortalaması ($\bar{X}$) 2,97 ile normal seviyede, Örgütsel Bağlılık algılamaları genel ortalaması ise ($\bar{X}$) 3,22 ile iyi seviyede oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3. Korelasyon analizi

		Örgüte Güven	Yöneticiye Güven	Arkadaşlara Güven	Duygusal	Devam	Normatif	ÖRGÜTSEL GÜVEN	ÖRGÜTSEL BAĞLILIK
Örgüte Güven	Pearson	1	,744**	,518**	,203**	,181**	,584**	,894**	,417**
	Sig. (2)		,000	,000	,004	,009	,000	,000	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205	205
Yöneticiye Güven	Pearson	,744**	1	,485**	,170*	,147*	,532**	,885**	,366**
	Sig. (2)	,000		,000	,015	,035	,000	,000	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205	205
Arkadaşlara Güven	Pearson	,518**	,485**	1	,204**	,140*	,283**	,768**	,267**
	Sig. (2)	,000	,000		,003	,045	,000	,000	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205	205
Duygusal	Pearson	,203**	,170*	,204**	1	,496**	,349**	,225**	,762**
	Sig. (2)	,004	,015	,003		,000	,000	,001	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205	205
Devam	Pearson	,181**	,147*	,140*	,496**	1	,432**	,184**	,825**
	Sig. (2)	,009	,035	,045	,000		,000	,008	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205	205
Normatif	Pearson	,584**	,532**	,283**	,349**	,432**	1	,555**	,768**
	Sig. (2)	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205	205
ÖRGÜTSEL GÜVEN	Pearson	,894**	,885**	,768**	,225**	,184**	,555**	1	,414**
	Sig. (2)	,000	,000	,000	,001	,008	,000		,000
	N	205	205	205	205	205	205	205	205
ÖRGÜTSEL BAĞLILIK	Pearson	,417**	,366**	,267**	,762**	,825**	,768**	,414**	1
	Sig. (2)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	205	205	205	205	205	205	205	205

Akgül ve Çevik (2005)'e göre; Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarında, "r=0,20-0,40 Zayıf", "r=0,40-0,60 Orta", "r=0,60-0,80 Yüksek", "r=0,80-1,00 Çok yüksek" düzey ilişki olduğu ifade etmektedir. Tablo 3'de görüleceği üzere Örgütsel Güven ile Örgütsel Bağlılık arasında r=0,414 kuvvetinde ve p<0,001 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır. Örgütsel

Güvenin alt faktörleriyle Örgütsel Bağlılığın alt faktörleri arasında ise zayıf, orta, yüksek ve çok yüksek düzeyli anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Tablo 4. Fark Testleri

Değişkenler	Statü	N	Ortalama	S.H.	Sig.
Örgütsel Güven	Mavi Yakalı	150	2,8495	,83819	,001
	Beyaz Yakalı	55	3,3071	,86338	,001

Tablo 4'e göre yapılan "bağımsız t testine" göre katılımcıların statüleri ile Örgütsel Güven algılamaları konusunda; p<0,05 anlamlılık düzeyinde beyaz yakalı çalışanların mavi yakalı çalışanlara göre anlamlı ve pozitif yönlü farklılık görülmektedir.

Tablo 5. Örgütsel Bağlılık Çoklu Karşılaştırma Testi

(I) Yas Kurumda çalışma süresi	(J) Yas / Kurumda çalışma süresi	Ortalama Farkı (I-J)	S.H.	P	95% Güven aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
39 - 46 arası	18 - 28 arası	-,02466	,14067	,998	-,3891	,3398
	29 - 38 arası	,16729	,09118	,260	-,0689	,4035
	47 - 53 arası	,48319*	,18362	,045	,0075	,9589
1 yıl ve altı	1 - 5 yıl arası	,86025*	,25671	,008	,1536	1,5669
	6 - 10 yıl	,68177	,25282	,058	-,0142	1,3777
	11 - 20 yıl	,68799*	,24846	,048	,0040	1,3719
	21 yıl ve	,78519	,30419	,078	-,0522	1,6226

Post Hoc Tukey Testi çoklu karşılaştırmalara imkanı veren (Kalaycı, 2010) bir testtir. Örgütsel Bağlılık konusunda 39-46 yaş aralığında çalışanların 47-53 yaş aralığında çalışanlara göre p<0,05 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı farklılık göstermektedir. Ayrıca 1 yıl ve altı çalışanların 1-5 yıl arası ve 11-20 yıl arası çalışanlara göre p<0,05 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı farklılık göstermektedir.

Tablo 6. Örgütsel Güven Çoklu Karşılaştırma Testi

(I)Öğrenim/ Kurumda Çalışma süresi	(J) Öğrenim/ Kurumda Çalışma süresi	Ortalama Farkı (I-J)	S.H.	P	95% Güven aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
İlköğretim	Lise	1,30231*	,32599	,001	,4049	2,1997
	Ön lisans	1,30093*	,33992	,002	,3652	2,2367
	Lisans	1,03395*	,33890	,022	,1010	1,9669
	Lisansüstü	1,87097*	,66976	,045	,0272	3,7147
1 yıl ve altı	1-5 yıl arası	1,04735*	,36416	,036	,0449	2,0498
	6-10 yıl arası	1,16456*	,35864	,012	,1773	2,1518
	11-20yıl arası	1,41289*	,35245	,001	,4427	2,3831
	21 yıl ve üzeri	1,25938*	,43151	,032	,0715	2,4473

Post Hoc Tukey Testi çoklu karşılaştırmalara imkanı veren (Kalaycı, 2010) bir testtir. Örgütsel Güven konusunda İlköğretim mezunu çalışanların lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu çalışanlara göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı farklılık göstermektedir. Ayrıca 1 yıl ve altı çalışanların; 1-5 yıl arası, 6-10 yıl arası, 11-20 yıl arası ve 21 yıl ve üstü çalışanlara göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı farklılık göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmadaki amaç imalat sektöründe faaliyet gösteren bir kamu kuruluşundaki beyaz ve mavi yakalı 205 çalışanın örgütsel güven ve örgütsel bağlılıklarının ilişkisini tespit etmektir. İmalat sektöründe çalışanların zorlu süreçlerle yetiştiği dikkate alındığında örgütsel güven ve örgütsel bağlılık önem kazanmaktadır. Uzun dönemli işletme amaç ve hedeflerine ulaşılmasında örgütsel güven ve bağlılık başat rol üstlenmektedir. Elde ettiğimiz bulgularla örgütsel güven ve alt boyutlarının örgütsel bağlılık üzerinde pozitif ve anlamlı ilişkileri tespit edilmiştir. Demografik değişkenlerden cinsiyet ve medeni durumun ise örgütsel güven ve bağlılık üzerinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

KAYNAKLAR

AKGÜL, A., Osman, Ç. (2005). *İstatistiksel Analiz Teknikleri–SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Emek Ofset Ltd.Şti., Ankara.

BOYLU, Y., PELİT, E., GÜÇER, E. (2007). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,* 44(511), 55-74.

BROWN. M. E. (1969). Identification and some conditions of organizational involvement. *Administrative Science Quarterly*. 1969. 14, 346-355.

CERİT, Y. (2009). Öğretmenlerin örgütsel güven düzeyleri ile işbirliği yapma düzeyleri arasındaki ilişki. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2).

ÇELİK, F. (2015). Örgütsel Güvenin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi: Resmi-Özel Öğretim Kurumlarında Bir Araştırma, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

ÇUBUKÇU, K. ve TARAKÇIOĞLU, S. (2010). Örgütsel Güven Ve Bağlılık İlişkisinin Otelcilik Ve Turizm Meslek Lisesi Öğretmenleri Üzerinde İncelenmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi* (2/4), 57-78, Ankara.

GRUSKY, O. (1966). Career mobility and organizational commitment. *Administrative Science Quarterly*, 488-503.

İZCİ, Ç., ÖRÜCÜ, E., SÜREN, S. (2015). Bankacılık Sektöründe Çalışanların İş Tatminleri Ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1).

KALAYCI, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.Baskı., Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

MEYER, J. P., ALLEN, N. J., ALLEN, N. J. (1997). *Commitment in the workplace*. Sage Publications.

NARTGÜN, Ş. S., MENEP, İ. (2010). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel bağlılığa ilişkin algı düzeylerinin incelenmesi: Şırnak/İdil örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 288-316.

ÖZKAYA, M. O., KOCAKOÇ, İ. D., KARA, E. (2006). Examining the relations between demographic factors and managers' organizational commitment: A field study. *Management and Economy*, 13(2), 78-98.

TÜZÜN, İ.K. (2007). Güven, Örgütsel Güven ve Örgütsel Güven Modelleri, *Karamanoğlu Mehmetbey İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 13, Karaman.

SALANCİK, G. R. (1977). Commitment and the control of organizational behavior and belief. *New directions in organizational behavior*, 1, 54.

YALÇIN, A., İPLİK, F. N. (2005). Beş yıldızlı otellerde çalışanların demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Adana ili örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 395-412.

İŞ TATMİNİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLE İLİŞKİSİ: KAMU İMALAT İŞLETMESİ ÖRNEĞİ

İzzet NARİN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
izzetnarin@gmail.com

Dr. Dursun BOZ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
dursunboz@hotmail.com

Doç. Dr. Cengiz DURAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF. İşletme
cengiz.duran@dpu.edu.tr

Özet

İleri teknoloji, küreselleşme ve yoğun rekabet altındaki işletmeler için belirsizlikler gittikçe artmaktadır. Bu belirsizlikler ve dış çevrenin etkisiyle değişime ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Bu değişim işletmelerde karmaşıklığa, güvensizliğe bağlılığın azalmasına sebep olmaktadır. Bu değişime ayak uydurma ve diğer işletmelerle rekabette varlığını sürdürebilmek için kaynakların etkin şekilde kullanılması zorunludur. Bu kaynaklardan en önemli olanı insan kaynağı, işletmelerin en değer verdiği kaynaklar arasında olmalıdır. İnsan kaynağının memnuniyet ve tatminine verilen değer, işletmelerin hedef ve amaçlarına ulaşmasıyla doğru orantılıdır. Çalışanların kişilik özellikleri de iş tatmini ve örgütsel bağlılığı desteklemektedir. İş tatmini yüksek olan çalışanların işletmede çalışma sürelerinin daha uzun olduğu yapılan birçok çalışmada görülmektedir. İş tatmini düşük olan, uygun örgütsel ikliminin olmadığı çalışanların ise örgütsel bağlılığı azalacaktır. Çalışanların iş yaşamlarındaki olumlu tutumları çalışanların verimliliklerini arttıracak ve devamsızlıklar ile çalışan devir hızının düşmesini sağlayacaktır. Böylelikle iş tatmini artarak, bununla birlikte işletmeye olan bağlılıkta artacaktır. Bu çalışmanın amacı çalışanların iş tatmini ve örgütsel bağlılıklarının etkileşiminin belirlenmesidir. Bu amaçla çalışma için Kütahya ili kamu sektöründe imalat işletmesi olarak faaliyet gösteren bir işletmedeki 205 çalışan ile gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde anova, t testi ve korelasyon analizlerden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda cinsiyet ve medeni durumun iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerinde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, iş tatmini ve alt faktörlerinin (İçsel ve dışsal tatmin) örgütsel bağlılık ve alt faktörleri (Duygusal, devam ve normatif bağlılık) ile pozitif yönlü anlamlı ilişkileri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık, Çalışan

RELATIONSHIP OF JOB SATISFACTION WITH ORGANIZATIONAL COMMITMENT: CASE STUDY OF PUBLIC MANUFACTURING COMPANY

Abstract

Uncertainties are increasing for enterprises under high technology, globalization and intense competition. With the influence of these uncertainties and the external environment, it is forced to adapt to change. This change leads to a decrease in loyalty to complexity and insecurity in enterprises. In order to keep pace with this change and maintain its existence in competition with other enterprises, it is necessary to use resources effectively. The most important of these resources should be the human resource, among the most valuable resources of the enterprises. The value given to the satisfaction and satisfaction of the human resource is directly proportional to the achievement of the goals and objectives of the enterprises. Personality traits of employees also support job satisfaction and organizational commitment. It is observed in many studies that employees with higher job satisfaction have longer working times in the company. Organizational commitment of employees with low job

satisfaction and lack of appropriate organizational climate will decrease. The positive attitudes of the employees in the business life will increase the productivity of the employees and decrease the speed of the employees with absences. Thus, the job satisfaction will increase, however, in the loyalty to the enterprise will increase. The purpose of this study is to determine the interaction of employees ' job satisfaction and organizational commitment. For this purpose, 205 employees in an enterprise operating as a manufacturing enterprise in the public sector of Kütahya province were carried out on a voluntary basis. Anova, t-test and correlation analysis were used in the analysis of the obtained data. The results of the results revealed that gender and marital status had no impact on job satisfaction and organizational commitment. In addition, organizational commitment and sub-factors (emotional, continued and normative commitment) of job satisfaction and sub-factors (internal and external satisfaction) and positive meaningful relationships were determined.

Key Words: Job Satisfaction, Organizational Commitment, Employee

1. GİRİŞ

Son yıllarda iş tatmini ve örgütsel bağlılık ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan elde edilen bazı bulgularda iş tatmini ve örgütsel bağlılığın olmadığı işletmelerde işten çıkmalarda artış görülmüştür. Çalışan bağlılığının katılımcılığı artırdığı, etkin ve normatif bağlılıkla iş tatmini arttırdığı bilinmektedir (Gencan, 2011:61). Vanderberg ve Lance (1992) çalışmalarında iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında pozitif ilişkinin olduğunu, iş tatminin bağlılığı olumlu etkilediğini ve işletme performansında da artış olduğunu belirlemiştir. İş tatmini kısaca çalışanların işlerine karşı geliştirdiği olumlu tutum ve davranışlardır. Örgütsel bağlılık ise çalışanların örgüte karşı geliştirdikleri tutum ve davranışlardır. Çalışanların çalışma ortamlarda mutlu ve huzurlu olmaları, işlerini severek yapmaları, işlerine karşı gösterdikleri olumlu tutum ve davranışlarda göstermeleridir. Bu tutum ve davranışlar mikro ölçekte işletmelere değer katarken makro ölçekte ülke ekonomilerin büyümesinde destekleyici rol oynamaktadır.

1.1.İş tatmini

İş tatmini kavramı, ortaya çıktığından bu yana öncelikli kavram çalışanlardır. Çalışanların duyguları, deneyimleri, çalışma hayatındaki çevresi ve birbiriyle olan ilişkilerini esas almıştır (Türk, 2007:28). İş hayatında yaşanılan her türlü olumlu ve olumsuz olayların sonucunda verdiği tutum ve davranışlar ile yaşadıkları her şeyi kapsamaktadır (Erdoğan, 1999:231). İş tatmini / tatminsizliği çalışanın işinden beklentilerini, çevrenin de çalışana ne gibi fırsatlar sunduğu arasındaki farkın derecesidir (Kaynak, 1990:129). Çalışanın işiyle ilgili içsel ve dışsal durumlarına ilişkin olumlu veya olumsuz hissettikleri, işten elde edilen maddi veya manevi yararlar sonucunda kişiye sağladığı doyumdur. İşinde bu doyumu sağlayan çalışanların mutlu olması işletmenin hedef ve amaçlarına ulaşmadaki başarısında çok önemlidir (Gökalp, 2010:25). Bu önem çalışanın işe karşı duyduğu pozitif duygusal tepkisi iş tatminiyle ilişkilidir. İş tatmini çalışanın işten elde etmiş olduğu, işten beklediği, umduğu ve hak ettiği sonuçların kendisi tarafından karşılaştırılmasıyla oluşan duygusal tepkisi ve duyduğu memnuniyettir (Çakır, 2001:29).

İş tatmini sağlanamayan çalışanların işletmelere olumsuz bazı yansımaları olacaktır. Bu olumsuzluklar kendini işe devamsızlıkla, işten ayrılmayla, işgücü devir oranındaki artışla ve işletme performansında düşüşle kendini gösterecektir (Kaynar, 2018:28). Bu durum bazı toplumsal olaylara işletmelerin kapanması, işsizliğin artması ve toplumsal çatışmalara sebebiyet verecektir. Bu bağlamda bakıldığında iş tatmini hayatın her alanında insanlar için çok önemli ve ciddiyetle ele alınması gereken bir durumdur (Sevimli ve İşcan, 2005: 50).

1.2.Örgütsel Bağlılık

Bu kavram genel olarak çalışanlarla örgüt arasında psikolojik bir bağıntı kurmaktadır. Çalışanların çalıştıkları işletmeye karşı aidiyet duygusunu hissettiği ve çalışmaya devam edeceğinin vurgulanmasıyla ifade edilmesidir (İzci vd., 2015:29). Bir diğer ifadeyle çalışanların örgütsel hedef ve

amaçlara güçlü adanmışlık, gönüllü inancı ile psikolojik bağ kurmasıdır (Yalçın ve İplik: 2005:396). Özkaya vd. (2006) örgütsel bağlılığı örgütsel değerlerin cihanşümul yapılması, çalışanların istek ve beklentileriyle işletme hedef ve amaçlarının uyumlaştırılması için karşı konulamaz çalışma isteği olarak ifade etmişlerdir. Örgütsel bağlılık kavramıyla ilgili birçok farklı araştırma yapılmış ve bazı tanımlamalar getirilmiştir. Grusky (1966) çalışanların deneyim ve ödüllendirilmesiyle, Brown (1969) çalışanların işe katkısıyla, Salancık (1977) çalışanların eylem ve inançlarıyla, Meyer ve Allen (1997) çalışanların örgütsel sürekliliğiyle, Mercin (2005) örgütsel aidiyetin bütünselleştirilmesiyle, Boylu vd. (2007) çalışan-örgüt uyumuyla, Nartgün ve Menep (2010) ise çalışanın örgüte karşı güçlü hissiyatı ile ifade etmişlerdir. Çalışanların örgütsel bağlılıklarını arttırmak için insanı odak noktası yapmak gerekmektedir. Örgütsel bağlılığı yüksek çalışanlara sahip işletmelerin diğer işletmelerle rekabet etmeleri daha kolay olacaktır. Çalışanların örgütsel bağlılığın bazı göstergeleri; örgütün amaçlarının ve değerlerinin benimsenmesi, çalışanların örgüt içinde yeri geldiğinde fedakârlıklarda bulunması, örgüt üyeliklerinin devamlılığı, örgütle özdeşleşme şeklinde sıralanabilir (Oral, 2015:18). Örgütsel bağlılığı yüksek çalışanlar örgütten ayrılmak istememektedirler. Hatta bu çalışanlar çalıştıkları örgütün üyesi olarak kalmaya devam etmek için istek duymaktadırlar. Jokivuori (2002), örgütsel bağlılığın arkasında yatan en önemli nedenin aslında iş doyumu olduğunu vurgulamıştır. Seymen (2008), örgütsel bağlılık düzeyinin ölçülmesi için çalışanların örgütle yaptığı güç birliğinin ve kişinin kendisini örgütle ne derece özdeşleştirdiğinin üzerinde durmuştur.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışma Kütahya ilinde imalat işletmesi olarak faaliyet gösteren bir kamu kurumunda yapılmıştır. Bu kamu kurumunda beyaz ve mavi yakalı olarak 205 çalışan gönüllülük esasına göre katılmıştır. Araştırmada kullanılan İş Tatmini ölçeği Minnesota İş Tatmini Ölçeği Weiss (1967) tarafından geliştirilen ve Türkçe' ye Osman Akkamış (2010) tarafından uyarlanan 20 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır.. Örgütsel Bağlılık ölçeği ise Meyer ve Allen (1997) tarafından geliştirilen ve Üstüner (2009) tarafından Türkçe' ye uyarlanan ölçek 18 ifadeden oluşmaktadır. Toplamda 38 ifade Likert tipinde (*1.Hiç Katılmıyorum- 5.Tamamen Katılıyorum*) ve 8 adet demografik özellik içeren ifadelerden oluşan anket 205 beyaz ve mavi yakalıya gönüllülük esasına göre uygulanmıştır.

3. SONUÇ

Tablo 1. Demografik bilgiler

Değişkenler	Frekans	Yüzde%
Katılımcıların Cinsiyetleri		
Kadın	22	10,7
Erkek	183	89,3
Toplam	205	100,0
Medeni Durumu		
Evli	170	82,9
Bekar	35	17,1
Toplam	205	100,0
Yaş Bilgileri		
18-28	23	11,2
29-38	94	45,9
39-46	76	37,1
47 -53	12	5,9
Toplam	205	100,0
Statü		
Mavi Yaka	150	73,2
Beyaz Yaka	55	26,8
Toplam	205	100,0

Değişkenler	Frekans	Yüzde&
Eğitim Bilgileri		
İlköğretim	7	3,4
Lise	106	51,7
Ön lisans	44	21,5
Lisans	46	22,4
Lisansüstü	1	1,0
Toplam	205	100,0
Çalışma Süresi		
1 yıldan az	6	2,9
1-5 yıl	43	21,0
6-10 yıl	57	27,8
11-20 yıl	89	43,4
21 yıl ve üstü	10	4,9
Toplam	205	100,0

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan çalışanların; (%10,7'si kadın, %89,3'ü erkek olduğunu), (%82,9'u evli, %17,1'i bekar olduğunu), (%11,2'si 18-28 yaş aralığında, %45,9'u 29-38 yaş aralığında, %37,1'i 39-46 yaş aralığında, %5,9'u 47-53 yaş aralığında olduğunu), (%73,2'si mavi yakalı, %26,8'i beyaz yakalı olduğunu), (%3,4'ü ilköğretim mezunu, %51,7'si lise mezunu, %21,5'i Ön lisans mezunu, %22,4'ü lisans mezunu, %1,0'ı lisansüstü mezunu olduğunu), (%2,9'u 1 yıldan az, %21,0'ı 1-5 yıl arası, %27,8'i 6-10 yıl arası, %43,4'ü 11-20 yıl arası, %4,9'u 21 yıl ve üzeri çalıştıklarını) beyan etmişlerdir.

Tablo 2. Faktör Bazlı Aritmetik Ortalamalar ($\bar{X}$)

($\bar{X}$)	N	Ortalama	S.H.
İçsel Tatmin	205	3,2788	,77890
Dışsal tatmin	205	3,1226	,87063
İŞ TATMİNİ	205	3,2007	,77608
Duygusal	205	3,2561	,70082
Devam	205	3,3244	,79438
Normatif	205	3,1041	,79624
ÖRGÜTSELBAĞLILIK	205	3,2282	,60039

Tablo 2'ye göre katılımcıların İş Tatmini algılamasının genel ortalaması ($\bar{X}$) 3,20 ile iyi seviyede, Örgütsel Bağlılık algılamaları genel ortalaması ise ($\bar{X}$) 3,22 ile iyi seviyede oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3. Korelasyon analizi

		İçsel	Dışsal	Duygusal	Devam	Normatif	İŞ TATMİNİ	ÖRGÜTSEL BAĞLILIK
İçsel	Pearson	1	,770**	,253**	,231**	,620**	,934**	,474**
	Sig. (2)		,000	,000	,001	,000	,000	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205
Dışsal	Pearson	,770**	1	,161*	,193**	,494**	,947**	,366**
	Sig. (2)	,000		,021	,006	,000	,000	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205
Duygusal	Pearson	,253**	,161*	1	,496**	,349**	,217**	,762**
	Sig. (2)	,000	,021		,000	,000	,002	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205
Devam	Pearson	,231**	,193**	,496**	1	,432**	,224**	,825**
	Sig. (2)	,001	,006	,000		,000	,001	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205
Normatif	Pearson	,620**	,494**	,349**	,432**	1	,588**	,768**
	Sig. (2)	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	205	205	205	205	205	205	205
İŞ TATMİNİ	Pearson	,934**	,947**	,217**	,224**	,588**	1	,444**
	Sig. (2)	,000	,000	,002	,001	,000		,000
	N	205	205	205	205	205	205	205
ÖRGÜTSEL BAĞLILIK	Pearson	,474**	,366**	,762**	,825**	,768**	,444**	1
	Sig. (2)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	205	205	205	205	205	205	205

Akgül ve Çevik (2005)'e göre; Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarında, "r=0,20-0,40 Zayıf", "r=0,40-0,60 Orta", "r=0,60-0,80 Yüksek", "r=0,80-1,00 Çok yüksek" düzey ilişki olduğu ifade etmektedir. Tablo 3'de görüleceği üzere İş Tatmini ile Örgütsel Bağlılık arasında r=0,444 kuvvetinde ve p<0,001 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır. İş Tatmininin alt faktörleriyle Örgütsel Bağlılığın alt faktörleri arasında ise zayıf, orta ve yüksek düzeyli anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Tablo 4. Fark Testleri

Değişkenler	**Cinsiyet**	**N**	**Ortalama**	**S.H.**	**Sig.**
İŞ TATMİNİ	kadın	22	3,5862	,91577	,013
	erkek	183	3,1544	,74714	,044

Değişkenler	**Statü**	**N**	**Ortalama**	**S.H.**	**Sig.**
İŞ TATMİNİ	mavi yakalı	150	3,1015	,73319	,002
	beyaz yakalı	55	3,4712	,83079	,005

Tablo 4'e göre yapılan "bağımsız t testine" göre katılımcıların cinsiyetleri ile İş Tatmini algılamaları konusunda; p<0,05 anlamlılık düzeyinde kadın çalışanların erkek çalışanlara göre anlamlı ve pozitif yönlü farklılık görülmektedir. Ayrıca katılımcıların statüleri ile İş Tatmini algılamaları konusunda; p<0,05 anlamlılık düzeyinde beyaz yakalı çalışanların mavi yakalı çalışanlara göre anlamlı ve pozitif yönlü farklılık görülmektedir.

Tablo 5. İş Tatmini Çoklu Karşılaştırma Testi

(I) Yas Eğitim	(J) Yas / Eğitim	Ortalama Farkı (I-J)	S.H.	P	95% Güven aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
18 - 28 arası	29 - 38 arası	,30315	,17697	,320	-,1553	,7616
	39 - 46 arası	,55508*	,18104	,013	,0861	1,0241
	47 - 53 arası	,54879	,27090	,182	-,1530	1,2506
İlkokul	lise	,81099	,29736	,054	-,0076	1,6296
	önlisans	,89940*	,31007	,033	,0458	1,7530
	lisans	,64069	,30914	,236	-,2103	1,4917
	lisansüstü	1,44349	,61095	,130	-,2384	3,1253

Post Hoc Tukey Testi çoklu karşılaştırmalara imkanı veren (Kalaycı, 2010) bir testtir. İş Tatmini konusunda 18-28 yaş aralığında çalışanların 39-46 yaş aralığında çalışanlara göre p<0,05 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı farklılık göstermektedir. Ayrıca ilkokul mezunu çalışanların önlisans mezunu çalışanlara göre p<0,05 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı farklılık göstermektedir.

Tablo 6. Örgütsel Bağlılık Çoklu Karşılaştırma Testi

(I)Kurumda Çalışma süresi	(J)Kurumda Çalışma süresi	Ortalama Farkı (I-J)	S.H.	P	95% Güven aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
1 yıl altı	1 - 5yıl	,86025*	,25671	,008	,1536	1,5669
	6 - 10yıl	,68177	,25282	,058	-,0142	1,3777
	11 - 20yıl	,68799*	,24846	,048	,0040	1,3719
	21yılveüzeri	,78519	,30419	,078	-,0522	1,6226

Post Hoc Tukey Testi çoklu karşılaştırmalara imkanı veren (Kalaycı, 2010) bir testtir. Örgütsel Bağlılık konusunda 1 yıl altı çalışanların 1-5 yıl ve 11-20 yıl arası çalışanlara göre $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı farklılık göstermektedir. Bu durum işe yeni girmenin heyecanıyla açıklanabilir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmadaki amaç imalat sektöründe faaliyet gösteren bir kamu kuruluşundaki beyaz ve mavi yakalı 205 çalışanın iş tatmini ve örgütsel bağlılıklarının ilişkisini tespit etmektir. İmalat sektöründe çalışanların zorlu süreçlerle yetiştiği dikkate alındığında iş tatmini ve örgütsel bağlılık önem kazanmaktadır. Uzun dönemli işletme amaç ve hedeflerine ulaşılmasında iş tatmini ve örgütsel bağlılık başat rol üstlenmektedir. Elde ettiğimiz bulgularla iş tatmini ve alt boyutlarının örgütsel bağlılık üzerinde pozitif ve anlamlı ilişkileri tespit edilmiştir. Demografik değişkenlerden cinsiyet ve statünün ise iş tatmini üzerinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır.

KAYNAKLAR

AKGÜL, A., OSMAN, Ç. (2005). *İstatistiksel Analiz Teknikleri–SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Emek Ofset Ltd.Şti., Ankara.

AKKAMIŞ, O. (2010). İlköğretim I. ve II.kademe öğretmenlerinin İş tatmini üzerine bir değerlendirme, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi SBE., İstanbul.

BOYLU, Y., PELİT, E., GÜÇER, E. (2007). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44(511), 55-74.

BROWN. M. E. (1969). Identification and some conditions of organizational involvement. Administrative Science Quarterly. 1969. 14, 346-355.

CERİT, Y. (2009). Öğretmenlerin örgütsel güven düzeyleri ile işbirliği yapma düzeyleri arasındaki ilişki. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2).

ÇAKIR, Ö. (2001). İşe Bağlılık Olgusu ve Etkileyen Faktörler, Seçkin Yayınevi, Ankara.

ÇELİK, F. (2015). Örgütsel Güvenin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi: Resmi-Özel Öğretim Kurumlarında Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇUBUKÇU, K., TARAKÇIOĞLU, S. (2010). Örgütsel Güven Ve Bağlılık İlişkisinin Otelcilik Ve Turizm Meslek Lisesi Öğretmenleri Üzerinde İncelenmesi, İşletme Araştırmaları Dergisi (2/4), 57-78, Ankara.

ERDOĞAN, İ. (1999). İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış, Beta Yayıncılık, İstanbul.

GENCAN, Z. (2018). Örgütlerde Ast Üst İlişkileri, 14.06.2018 tarihinde http://www.ademcilek.com.makaleler/orgutlerde_ast_ust_iliskileri.pdf adresinden alındı.

GÖKALP, L. (2010). İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Antalya Levent Kimya'da Bir Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

GRUSKY, O. (1966). Career mobility and organizational commitment. Administrative Science Quarterly, 488-503.

İZCİ, Ç., ÖRÜCÜ, E., SÜREN, S. (2015). Bankacılık Sektöründe Çalışanların İş Tatminleri Ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1).

JOKIVUORI, P. (2002). Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön – Kilpailevia vai täydentäviä? University of Jyväskylä. Faculty of Social Sciences. Doctoral thesis. Available on the Internet. . Accessed 8.11.2013.

KALAYCI, Ş. (2010), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 5.Baskı., Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

KAYNAK, T. (1990). Organizasyonel Davranış, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İ.İ.E Yayın No:117,İstanbul.

KAYNAR, E.(2018). Örgütsel İletişim Doyumunun İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık İle İlişkisi: Görgül Bir Araştırma, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MEYER, J. P., ALLEN, N. J., ALLEN, N. J. (1997). Commitment in the workplace. Sage Publications.

NARTGÜN, Ş. S., MENEP, İ. (2010). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel bağlılığa ilişkin algı düzeylerinin incelenmesi: Şırnak/İdil örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(1), 288-316.

ORAL, H. (2015). Otel İşletmelerinde İş Koşullarının Çalışanların Örgütsel Bağlılıkları Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

ÖZKAYA, M. O., KOCAKOÇ, İ. D., KARA, E. (2006). Examining the relations between demographic factors and managers' organizational commitment: A field study. Management and Economy, 13(2), 78-98.

SALANCİK, G. R. (1977). Commitment and the control of organizational behavior and belief. New directions in organizational behavior, 1, 54.

SEVİMLİ, F., İŞCAN, Ö.(2005). Bireysel ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu, Ege Akademik Bakış, 5(1-2), İzmir.

SEYMEN, O. A. (2008). Örgütsel bağlılığı etkileyen örgüt kültürü tipleri üzerine bir araştırma. Detay Yayıncılık, Ankara.

TÜRK, M. S. (2007). Örgüt kültürü ve iş tatmini. Gazi Kitabevi, Ankara.

TÜZÜN, İ.K. (2007). Güven, Örgütsel Güven Ve Örgütsel Güven Modelleri, Karamanoğlu Mehmetbey İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 13, Karaman.

ÜSTÜNER, M. (2009). Öğretmenler için Örgütsel Bağlılık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1).

VANDENBERG, R. J., LANCE, C. E. (1992). Examining the causal order of job satisfaction and organizational commitment. Journal of management, 18(1), 153-167.

WEISS, D. J., DAWIS, R. V., ENGLAND, G. W. (1967). Manual for the Minnesota Satisfaction Questionnaire. Minnesota studies in vocational rehabilitation.

YALÇIN, A., İPLİK, F. N. (2005). Beş yıldızlı otellerde çalışanların demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Adana ili örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 395-412.

KİMYASAL KAYNAKLI MESLEK HASTALIKLARI VE KORUNMA YÖNTEMLERİ

Ögr.Gör.Dr. Ömer GÜNGÖR

Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, Kimya ve Kimyasal İşleme Teknikleri Bölümü
omer.gungor@kocaeli.edu.tr

Özet

Endüstri devrimiyle birlikte sanayileşme başlamış buda iş güvenliğini ve çevre sorunlarını meydana getirmiştir. Sanayide her geçen gün kullanılan kimyasal maddelere yenileri eklenmektedir. Hemen hemen bütün sektörlerde kimyasallar madde kullanılmaktadır. Günümüzde sanayide binlerce kimyasal madde kullanılmakta ve bu kimyasallardan bazıları ciddi çevresel ve sağlık problemlerine sebep olmaktadır. Birçok ülke bu problemlerini azaltmak ve korunmak amacıyla ciddi bütçeler ayırmaktadırlar. Bu çalışma kapsamında sanayide çok fazla kullanılan ağır metaller (kurşun, cıva, bakır, arsenik, krom, kadmiyum), aromatik bileşikler (benzen, toluen, aminobenzen), solventler (trikloretilen, karbon sülfür, ve alifatik bileşikler ve gazların (karbonmonoksit) kullanım alanları, sebep oldukları meslek hastalıkları ve korunma yöntemleri hakkında genel bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, Kimyasallar, Meslek Hastalıkları

CHEMICAL RESOURCES OCCUPATIONAL DISEASES AND PROTECTION METHODS

Abstract

With the industrial revolution, industrialization has started and this has created occupational safety and environmental problems. New substances are added to the chemicals used in the industry every day. Chemicals are used in almost all sectors. Today, thousands of chemicals are used in industry and some of these chemicals cause serious environmental and health problems. Many countries devote serious budgets to mitigate these problems and protect them. In this study, heavy metals (lead, mercury, copper, arsenic, chromium, cadmium), aromatic compounds (benzene, toluene, aminobenzene), solvents (trichlorethylene, carbon sulfide, and aliphatic compounds and gases (carbon monoxide) general information about occupational diseases and prevention methods.

Keywords: Occupational Health and Safety, Chemicals, Occupational Diseases

1. GİRİŞ

Bir toplumda iş güvenliğinin gerçek anlamda sağlanabilmesinin en önemli etmeni toplumda iş güvenliği bilincinin oluşmasıdır. Anayasada, yaslarda (6631 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu, 4857 sayılı iş kanunu vb.) ve tüm iş güvenliği mevzuatında çalışanlar ne kadar korursa korusun güvenlik bilinci çalışanlarda oluşmadıktan sonra bu yasal düzenlemeler sadece kağıt üzerinde kalacaktır.

Meslek hastalığı tanımı 506 sayılı S.S. yasasında tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre "*çalışanlar işin niteliğine göre, yinelenen bir nedenle ya da işin yürütüm koşulları yüzenden uğradığı geçici ya da sürekli hastalık, sakatlık ve arıza durumu*" olarak meslek hastalığı tanımlanmıştır. Bu tanıma göre meslek hastalığının tanısını koymak kolay değildir. Hastalık ile iş arasındaki ilişki çok karmaşıktır ve kesin ve bilimsel olarak saptamak mümkün görünmemektedir.

1.1. Asbest

Asbest bir taş türüdür. Yalıtkan özelliği ve dayanıklılığı sebebiyle birçok kullanım alanı vardı. Özellikle ısı yalıtımında birçok sektör asbesti tercih etmekteydi. Binaların yalıtımı, su boruları, ütüler, fırınlar, contalar, fren balataları gibi birçok yerde kullanıldı. Fakat daha sonra bu maddenin akciğer, mezotelyama, mide ve bağırsak kanserine sebep olduğu bulunmuş ve yasaklanmıştır. Türkiye'de asbest kullanımı 2013 yılında yayımlanan "*Asbestle çalışmalarda sağlık ve güvenlik önlemleri hakkında yönetmelik"* ile yasaklanmıştır. Bu yönetmelik ise bundan önce kullanılan yerlerden bu kimyasalın nasıl sökületeceği ile ilgili hükümleri içermektedir.

1.2. Aromatik Bileşikler

1.2.1. Benzen

Petrol veya taş kömürü distilasyonundan elde edilen benzen sentetik organik maddelerin temel maddesidir. Ayrıca üstün çözücü (solvent) etkisinden dolayı sanayide yaygın olarak kullanılmaktadır. Normal şartlarda hızlı buharlaşan bir kimyasal sıvıdır. Bundan dolayı en fazla solunum yolu ile çalışanları etkilemektedir. Benzen mesleksel kanser nedenleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (WHO) kronik ve geç etki olarak da lösemiye sebep olduğunu rapor etmiştir. (WHO, 1986). Benzenin kemik iliği üzerindeki inhibitör etkisi uzun zamandır bilinmektedir. 1928 yılında ise lösemi olgusu ilk kez tanımlanmıştır (New York Academy of Science, 1977).

1.2.2. Aromatik Aminler

Aromatik aminler, benzenin amin (NH_2) grubu almış olan türevleridir. Anilin (amino benzen), benzidin ve naftilamin sanayide çok kullanılan aromatik aminlerdendir. Boya ve lastik sanayinde çok kullanılan naftilamin ve benzidinin mesane kanserine sebep olmaktadır. 1985 yılında Almanya'da bir boya fabrikasında çalışan 3 işçinin mesane kanserine yakalanmıştır. WHO'nün yaptığı araştırma sonucunda mesane kanserinin sebebinin naftilamin ve benzidin'in sebep olduğu raporlanmıştır (C. Zenz, 1988).

Metal kesme esnasında kullanılan soğutucu yağlar ve makinelerin aşınmasını önlemek için kullanılan madeni yağların kanserojen etkisi olduğu bilinmektedir. Sentetik soğutucu yağlar amin ve nitrit grubu içermektedirler. İşlem sırasında oluşan ısıdan dolayı amin ve nitrit grupları birleşerek nitrozamin'e dönüşmektedirler. Nitrozaminler kanserojen bir maddedir (H. Vainio ve ark, 1981). Ayrıca madeni yağların içerisinde bulunan benzopiren de kanserojen etki göstermektedir.

1.3. Solventler

Solventler, sanayi de en sık kullanılan kimyasallardandır. Katı maddeleri çözerek homojen bir şekilde karışmaları için kullanılırlar. Boya, kozmetik, kimya, metalürji, sentetik madde üretimi, tekstil, ilaç sanayi, matbaacılık gibi çok büyük bir kullanım alanına sahiptirler. Sanayide çok kullanılan başlıca solventler: benzen, toluen, ksilen, etanol, metanol, bütanol, izoprapanol, kloroform, trikloretan, trikloretilen, aseton, etilmetilketon (MEK), karbon sülfür, etil asetat ve heksan yer almaktadır.

Trikloroetilen (TRİ)

Başlıca kullanım alanları, ayakkabı, tekstil ve lastik endüstrisi, yağlı boya işleri, dezenfektan ve insektesid olarak, yangın söndürücü, bitkisel yağların ekstraksiyonunda, metal malzeme ve parçalarının yağlardan temizlenmesidir. Renksiz ve hoş kokulu bir maddedir. Suyla karışmaz, yağları çözme gücü fazladır. Kaynama noktası 88°C'dir bu yüzden oda sıcaklığında kolaylıkla havaya karışmaktadır. Çalışanlar genellikle solunum yolu ile bu kimyasalı vücutların almaktadırlar. Deriden içeri girmesi çok yavaştır. Sinir sistemine etkisi ile beyin damarlarında tıkanmalar, tat ve koku duyusunda bozukluklar, görme siniri zararlara sebep olmaktadır.

Aseton

Kimya sanayinde ve evlerde çok kullanılan solventlerdendir. Kaynama noktası 56°C olduğu için çok kolay bir şekilde ortam havasına karışır. Kolayca alev alabilmektedir. Su, alkol ve eterle kolaylıkla karışmaktadır. Buharların solunması, mukus membranında tahribata neden olabilir. Solunum yoluyla veya deriden vücuda absorbe edilebilir. Tekrarlanan maruz kalışlar merkezi sinir sisteminde tedavisi

mümkün olmayan zararlara yol açabilir. Ciddi göz hasarı ve göz tahrişine sebep olabilir. Ciltte yağ giderici etkisi olduğundan ciltte kuruluğa sebep olur. Zehirlenme belirtileri, baş ağrısı, mide bulantısı, baş dönmesi, bilinç kaybıdır.

Karbon Sülfür (CS_2)

Başlıca kullanım alanları, lastik endüstrisinde, insektesid olarak tarımda, kauçuk eriyiklerinin hazırlanması, bazı ilaç ve kozmetiklerin yapımı, yapay ipek fabrikalrında selüloz ksantogenat hazırlanması ve yağ ekstraksiyonudur. Kaynama noktası 46°C, kokulu ve renksiz bir sıvıdır. Oda sıcaklığında kolayca havaya karışmaktadır. Solunum ve deri yoluyla vücuda girebilmektedir. Akut zehirlenmelerde narlkotik etki göstermektedir. Subokut ve kronik zehirlenmelere neden olmaktadır (Engin Tonguç, 1993).

Toksik Ağır Metaller

Canlı bünyesine girdiği zaman ona zararlı olan metallere toksik metaller denir. Toksidite metalden metale, canlıdan canlıya değiştiği gibi konsantrasyona bağlı olarak da değişir. Toksik metaller zamanımızda en zararlı çevre kirleticileri arasında yer alır. Periyodik cetvelde 100'den fazla element yer almasına rağmen bunlardan sadace 30 tanesi bu sınıfa dâhildir. Doğada toksiklik seviyesini aşan 17 tane toksik metal bulunmaktadır. Bunlardan 10 tanesi doğal jeolojik proseslerin ürettiğinden daha çok insanlar tarafından çevreye atılmaktadır. Çoğu metal hem aşırı seviyelerde doğal kaynaklardan (örneğin, volkanik patlamalar, doğal erozyonlar, kayaların aşınması veya orman yangınlarından uçuşan küllerden) hem de insan-yapımı kaynaklardan (örneğin, endüstriyel atıklar, otomobillerden çıkan eksoz gazları veya pestisit atıklardan) türerler. 1983'te Ulusal Şehir Atık Projesi (NUPR) tarafından bir çalışma da (U.S. Govern. Print. Offi. 1983), şehir ve endüstriyel atıklar ile çatılar ve otomobil parçaları gibi insan-yapımı metalik kaplamalardaki metallerin ayrılması ve asidik çöktürmelerdeki artış çevresel metal kirlenmesinin en önemli kaynağı olarak bulunmuştur. Çalışmanın sonucunda, bu metallerin insan sağlığı açısından tehlikeli olması yüzünden U.S. Çevreyi Koruma Ajansı şu on üç metali kirletme önceliğine göre sıralamıştır: Antimon, arsenik, berilyum, kadmiyum, krom, bakır, kurşun, cıva, nikel, selenyum, gümüş, talyum ve çinkodur.

Tablo 1.3 Önemli Çevresel Problem Teşkil Eden Toksik metaller

Toksik ve kolayca tesir edebilenler	İnsan-tesirli olarak yayılanlar
As	Ag
Co, Bi	As
Ni, Cu	Cd
Zn, Sn	Cu
Se, Te	Hg
Pd, Ag	Ni
Cd, Pt	Pb
Hg	Sb
Ti, Pb	Sn
Sb	Zn

Cıva

Cıva çok çeşitli yollardan çevreye yayılır. Örneğin, üretimi esnasında, civanın yarıya yakını atmosfere karışır. Kömür, linyit gibi fosil yakıtların yakılması da atmosfere önemli miktarda cıva yayılmasına neden olur. Yapılan çalışmalar bize kömürde yaklaşık milyonda bir oranında cıva olduğunu göstermiştir. İlk bakışta bu konsantrasyondaki cıvadan ileri gelecek kirlenme ihmal edilebilir gibi

görünmekte ise de gerçek böyle değildir. Çünkü her yıl milyonlarca ton fosil yakıt kullanılmaktadır. Örneğin, sadece ABD'de yılda 600 milyon ton kömür kullanılmakta ve kullanılan kömürden 50-60 ton civanın atmosfere verildiği hesap edilmektedir.

Cıva bileşikleri vücutta başlıca üç şekilde bulunur: Bunlar inorganik, aril organik ve alkil organik bileşikleri şeklindedir. İnorganik cıva bileşikleri metalik cıvayı da içine alan cıva tuzlarıdır. Bu tuzlar içinde en yaygın olanı suda çözünen cıva(II)klorür ($HgCl_2$) dür. Cıva(II)klorür son derece toksik bir maddedir. İnorganik maddeler genellikle vücutta karaciğer ve böbrekte birikirler. Bu bir yandan karaciğer ve böbrekleri tahrip ederken, bir yandan da metalin idrar yoluyla vücuttan daha çabuk atılmasını sağlar. Aril cıva bileşikleri (fenilcivaasetat gibi) vücutta inorganik cıva bileşikleri haline dönüşerek orada inorganik cıva bileşikleri gibi tahribat yaparlar. Yarılanma süreleri yaklaşık 70 gündür Bu bileşikler beyin dokularına kolaylıkla nüfuz edip orada toplanır ve vücutta uzun süre kalırlar.

Kurşun

Yerkabuğundaki konsantrasyonu az olmasına rağmen, kurşun insanoğlu tarafından eski zamanlardan beri çok iyi bilinen elementlerden birisidir. Kurşun gri renkli bir metaldir. Kurşun endüstride en çok kullanılan metallerden birisidir. Başlıca otomobil endüstrisinde ve otomobil akümülatörlerinin yapımında kullanılır. Bunun için hem metalik kurşun, hem de bileşiklerine ihtiyaç vardır (Gündüz 1998).

Kan dolaşımına giren kurşunun bir kısmı kemiklerde birikir, bir kısmı da idrarla dışarı atılır. Bu mekanizma kurşunun yumuşak dokularda birikmesini önler. Yalnız Pb^{2+}'nın bazı kimyasal özellikleri Ca^{2+}'kine benzediğinden, kurşun kemiklerde birikir. Kurşun hemoglobinin çok önemli bir kısmı olan hemin sentezlenmesini önler ve kansızlığa neden olur. Kurşun zehirlenmesine uğrayan bir vücutta alyuvarların sentezi azaldığı gibi, mevcut olanların da biyolojik ömrü azalır. Kurşun benzer şekilde böbrek enzimlerini de inhibe eder ve zehirlenmelere sebep olur (Gündüz 1998).

KAYNAKLAR

Cancer and the worker, The New York Academy of Science 1977.

Early detection of occupational disseasei World Health Organization, Geneva, 1986.

Engin Tonguç, Meslek Hastalıklarına Genel Bakış, İşyeri Hekimliği Ders Notları, Türk Tabibler Birliği Yayını, 1993, Ankara.

Gündüz, T., Çevre Sorunları, 130-145. 1998,

Occupational cancer and carciogenesis, Ed. H. Vainio, M.Sorsa, K. Hemminki, Hemisphere Publishing Corporation, 1981.

Occupational medicine, principles and practical applications, Ed., C. Zenz, (sayfa 815-834) Yearbook Medical Publishers, 1988.

FİNANSAL DIŞLANMA: BES İNCELEMESİ

Doç. Dr. Fatih Temizel
Anadolu Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
ftemizel@anadolu.edu.tr

Özet

Toplumun hangi ürün kapsamında, hangi nedenlere dayalı olarak finansal dışlanmışlığa maruz kaldığının belirlenmesi önemlidir. Finansal dışlanmışlığı ortadan kaldırmakta rehber olacaktır. Böylece ürün ve hizmetlere olan erişimin artması toplum refahını olumlu etkileyecektir. Aynı zamanda ürün ve hizmet sağlayıcısı kurumlar açısından var olan pazarı genişletecektir. Bu çalışmada Bireysel Emeklilik Sistemindeki Katılımcı Profilinin Finansal Dışlanma Perspektifinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Emeklilik Gözetim Merkezi'nin istatistikleri analiz edilmiştir. Bireysel Emeklilik Sistemi katılımcılarının finansal dışlanma literatüründeki konumu belirlenmiştir. Bu kapsamda Bulgular, Bireysel Emeklilik Sistemi Yöneticilerine yön gösterici niteliktedir. Politika belirlemede kullanılabilir yapıda sonuçlar elde edilmiştir. Değerlendirmelerin finansal sistemin gelişmesine katkıda bulunarak ülke ekonomisini geliştireceği öngörülmektedir. Bireysel Katılımcıların refahının yükseltilmesi de olanaklı hale gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Dışlanma, Finansal Sistem, Bireysel Emeklilik

FINANCIAL EXCLUSION: PRIVATE PENSION SYSTEM APPLICATION

Abstract

It is important to determine in which product the society is exposed to financial exclusion. It will be a guide for eliminating financial exclusion. Thus, increasing access to products and services will positively affect community welfare. At the same time, the product and service provider will expand the existing market for institutions. In this study, it is aimed to evaluate the Participant Profile in the Private Pension System from the Perspective of Financial Exclusion. For this purpose, statistics of the Pension Monitoring Center were analyzed. The position of the participants of the Private Pension System in the financial exclusion literature was determined. The findings are directive to the Private Pension System Managers. The results of the policy structure were determined. It is anticipated that evaluations will improve the national economy by contributing to the development of the financial system. It will also be possible to raise the welfare of the Individual Participants.

Keywords: Financial Exclusion, Social Exclusion, Financial Literacy

1. GİRİŞ

Modern dünyada bireyin günlük yaşamını sürdürebilmek ve geleceğini garanti altına almak için zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu varlıklar listesinde artık finansal ürünler de yer almaktadır. Günümüzde finansal ürün sahibi olmayan bireyin günlük yaşamını özellikle kentlerde sürdürebilmesi giderek güçleşmektedir. İş hayatında ödeme almak, yaşamsal giderleri karşılamak üzere ödeme yapmak, emeklilik dönemi için tasarruf yapmak, hayatın olağan akışı içindeki riskleri yönetebilmek için finansal ürünlere tam bağımlılık oluşmuştur.

Öte yandan yaşamsal araçlar arasında konumlanan finansal araçlara çeşitli nedenlerden dolayı erişemeyen geniş halk kitleleri de bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusunu genelde finansal ürün özelde de Bireysel Emeklilik Poliçesi sahibi olmayan toplum kesimleri oluşturmaktadır. Toplumda finansal ürünler ile bağ kurmayan bireylerin durumunu tanımlamak amacı ile Finansal Dışlanmışlık kavramı kullanılmaktadır. Bireylerin maruz kaldıkları durum ise Finansal Dışlanma şeklinde ifade edilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine katılmayarak ya da katılamayarak finansal dışlanmaya maruz kalmakla nitelenen oldukça geniş bir grup insanın varlığı ve finansal dışlanma nedenleri üzerinde durulmaktadır. Finansal Dışlanmanın olası sonuçları ve finansal dışlanma ile mücadele yolları bireysel emeklilik sistemi örneği üzerinden açıklanacaktır.

Konu iki boyutu ile özgün değer içermektedir. Aynı zamanda çalışmanın sonuçları bu özgün değer üzerinden tasarlanacak öneriler ile katma değer üretme potansiyeli taşımaktadır. Finansal Dışlanma Kavramı Türkçe Finans Literatüründe üzerinde yeterince çalışma yapılmamış bir alanda yer almaktadır. Bu özellik çalışmanın özgün tarafına katkı yapmaktadır. Bireysel Emeklilik Sistemi ise zorunlu katılım ve devlet katkısı dahil tüm çabalara rağmen toplumdan beklenen ilgiyi bir türlü göremeyen bir finansal üründür. Diğer finansal ürünlerden farklı olarak sermaye piyasalarını büyük ölçüde güçlendirme özelliği bulunan bireysel emeklilik sistemi doğru gelişim çizgisine yönlendirilebilirse uzun vadeli olarak ülke insanına çok önemli faydalar üretme potansiyeline sahiptir. Çalışmanın yüksek katma değer sunma potansiyeli de tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bireysel Emeklilik Sisteminin sağlıklı ve sürdürülebilir bir gelişim çizgisine çekilebilmesi için öneriler sunmayı hedefleyen çalışma bu amaca yönelik olarak tasarlanmış ve geliştirilmiştir.

2. FİNANSAL DIŞLANMA VE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE KATILIM

Finansal Dışlanma kavramı akademide finans literatüründen önce ve çoğunlukla Sosyal Dışlanmanın bir alt bileşeni olarak Sosyal Politika alanında doğmuş ve gelişmiştir. Kavram kendisine finans alanında yer bulma arayışına devam etmektedir. Yine bu nedenle üzerinde uzlaşıya varılan bir finansal dışlanma kavramından söz etmek henüz mümkün olmamaktadır. Bu durumda finansal dışlanma erişebilmek ifadesi ile açıklanmaktadır. Sonraları finansal dışlanmanın analiz edilme şekli farklılaşmaya başlamıştır (Corr, 2006).

Finansal Dışlanmayı fiziksel engellerden kaynaklanan nedenlerle finansal ürünlere ulaşamamak olarak ele alan bakış açısı son dönemde değişikliğe uğramıştır. Alana ilgi duyanların katkısı ile tanım, Avrupa Komisyonunca yeniden biçimlendirilmiştir (Russel vd. 2011).

Avrupa Komisyonunca 2008'de yapılan finansal dışlanmıa tanımı; Bireylerin ait oldukları toplum ihtiyaçları ile uyumlu, yaşamlarını kolaylaştıran finansal ürünleri elde etmede yüzleştikleri zorluklar şeklinde yapılmıştır (Russel vd. 2011).

Finansal dışlanma önceleri fiziksel ve coğrafi engellere odaklı bir kavramdır. Sonralarda finansal ürünlere erişim yerini kullanım güçlüklerine neden olan faktörlere bırakmıştır. Adı geçen faktörler arz ve talep yönlü faktörler ile toplumsal faktörlerdir (Russel vd. 2011).

Güney Afrika finansal dışlanma tanımlarına uyumlu bir ülkedir. Öte yandan aynı ülke gelişmiş ülkelerden de fazla uzun dönemli sigorta sahipliği gösterebilmektedir. Bu örnek üzerinden finansal dışlanmanın tek tip olmadığı görüşü ifade edilmektedir (Hawkins).

Küresel boyutta finansal dışlanmayı ölçümlemede kullanılan çeşitli kriterler bulunmaktadır. Bunlardan birincisini banka hesabı olmayan birey sayısı oluşturmaktadır. Bunu uygun koşullarda krediye temin edememek, tasarruf yönetememek, sigorta poliçesi seçememek, finansal tavsiye alamamak izlemektedir. Kriterlerden anlaşılabileceği gibi finansal dışlanmanın birincil ölçütü finansal ürün sahibi olamamaktır. İkincisi ise finansal ürün kullanımı konusunda bireysel yetkinliklere sahip olmaktadır. Bu kapsamda demografi, sosyal ve ekonomik faktörler ile gayrimenkul mülkiyet sahipliği gibi değişkenler değerlendirmeye alınmalıdır. (Corr, 2006).

Gelişmiş ülkelerde yetişkin nüfusta %1-17'si bir banka hesabı veya benzer bir ürüne sahip olamamıştır (Kempson- Atkinson- Pilley;2004).

Her yedi Avustralyalıdan birisi tam finansal dışlanmışlık mağduru durumundadır. Tam finansal dışlanma banka hesabı, kredi kartı, sigorta vb finansal üründen hiçbirisine sahip olamayan bireyi ifade etmektedir (Connolly vd. 2011).

İngiltere'de nüfusun %7'si hiçbir finansal ürüne sahip olamamıştır (Kempson ve Whyley;1999). İngiltere'de yapılan bir başka araştırmada ise müslüman inancına uygun finansal ürün kullanım olanağı son derece kısıtlıdır. İngiltere' deki Müslümanlar beklentileri ile uyumlu finansal ürün

bulamadıklarından finansal dışlanmıştır. Çalışma sonuçları itibarı ile finansal dışlanmanın gerekçelerine yeni bir boyut eklemesidir. (Warsame, 2009).

Gana'da finansal dışlanmanın iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki coğrafi dışlanma, ikincisi ise finansal dışlanmaya maruz kalanların sosyal ve ekonomik statüsüne bağlı oluşan finansal dışlanmadır (Osei-Assibey,2009).

Çok sayıda akademik çalışma doğru finansal hizmetlerin bireylerin refahının artmasını destekleyebileceğini belirtmektedir. Gelişkin finansal sisteme sahip ekonomilerin süratle büyüme ve gelir adaletsizliğini geriletme yeteneği kazandıklarına ilişkin örnekler bulunmaktadır (www.worldbank.org/tr/).

Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Sisteminin katılımcı sayısı 30.04.2010 tarihinde 6.813.235 olarak belirtilmiştir (Emeklilik Gözetim Merkezi).

Finansal tabana yayılma veri tabanı, dünyada 2,5 milyar bireyin finansal hizmetlere erişemediğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde finansal dışlanma yüzde 41'dir. Türkiye'de bireylerin yüzde 58'inin bir finans kurumunda hesabı olduğunu ifade etmiştir. Aynı kategorideki ülkeler ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki durum daha iyi görünmektedir (Türkiye Finansal Tabana Yayılma Konferansı 2014). Türkiye'de banka hesabı sahiplerinin hemen hemen hepsi bir kredi kartı sahibidir (Measuring Financial Inclusion in Turkey).

Finansal Dışlanma ile ilgili literatürdeki bakış açısı bu ana kadar özetlenmiştir. Bu noktadan itibaren Emeklilik Gözetim Merkezinin yayınladığı veriler yardımı ile Bireysel Emeklilik Sistemi açısından finansal dışlanma durumu analiz edilecektir. Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından yayınlanan Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu 2017'de yer alan veriler ile hazırlanan Tablo 1'de çalışma yaşında olan nüfus arasında Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım oranları gösterilmektedir. Tabloda kadın ve erkek nüfus arasında Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım oranının yanı sıra toplamda da katılım sayıları 2010-2017 gelişimi yer almaktadır. Buna göre toplamda 2010 yılında %5,4 olan katılım, 2017 yılında % 14,1 seviyesine ulaşmıştır. Gelişme etkileyici görünmektedir. Bir de sayılara tersten bakılırsa 2017 yılı itibarı ile Bireysel Emeklilik Sistemi açısından finansal dışlanmaya maruz kalan kesim çalışabilir nüfusun % 85,9 gibi çok büyük bölümünü kapsamaktadır. Üstelik bir defa daha hatırlanmalıdır ki ele alınan sayı tüm nüfusu değil çalışabilir aktif nüfusu içermektedir. Tablo 1'de bir diğer detayda ise toplam fon tutarının Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranı 2017'de hala % 2,5 seviyesine ulaşabilmiş değildir.

Tablo 1. 18-56 Yaş Arası BES'e Dahil Olan Nüfusun Aynı Yaş Aralığındaki Türkiye Nüfusuna ve Toplam Fon Tutarının GSYH'ya Oranı

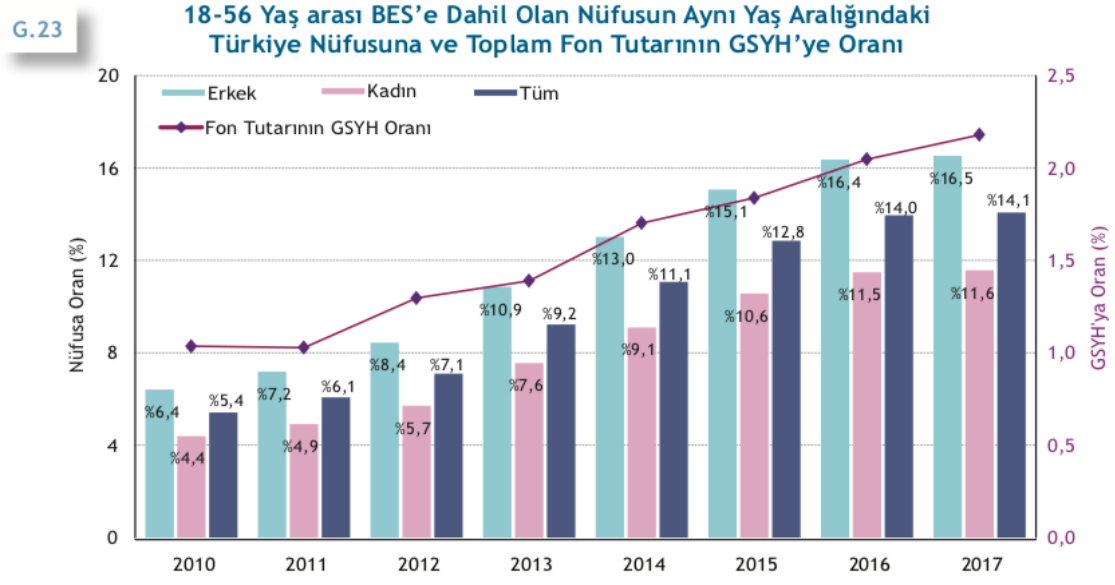

Kaynak: Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu-2017. Emeklilik Gözetim Raporu

Tablo 2'de Bireysel Emeklilik Sistemi katılımcı sayıları yaş gruplarına dağılımı yer almaktadır. En büyük katılımcı sayısı 25-34 yaş arası nüfusta görülmektedir. Bu gruptaki katılımcının aynı yaş grubundaki nüfusa oranı ise % 22 düzeyindedir. Bu sayılar finansal dışlanmanın büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bireysel Emeklilik Sistemindeki en büyük katılımcı sayısına sahip 25-34 yaş grubunda bile finansal dışlanmaya maruz kalanların oranı % 78'dir.

Tablo 2. Yaş Aralıklarına Göre BES Katılımcı Sayıları ve Nüfusa Oranları

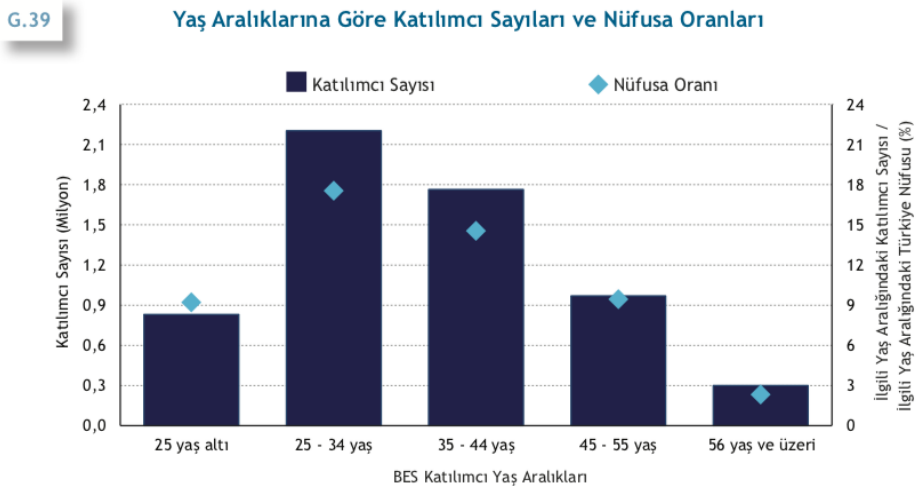

Kaynak: Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu-2017. Emeklilik Gözetim Raporu

Finansal Dışlanmada çok önemli bir kavram olan coğrafi dışlanmaya örnek oluşturabilme potansiyeli taşıdığı değerlendirilen veriler Tablo 3'te gösterilmektedir. Tablo 3. Bireysel Emeklilik Sistemi katılımcılarının ikamet ettikleri ildeki nüfusa oranını göstermektedir. Buna göre hangi ilde bireysel emeklilik sistemi finansal dışlanmasına maruz kalan ne kadar nüfus olduğu görülebilmektedir. En düşük katılımcı oranı ya da diğer bir ifade ile en yüksek finansal dışlanma coğrafi olarak doğudan batıya ve güneyden kuzeye doğru belirlenmiştir. Daha açık olarak ülkenin doğusu ve kuzeyi daha yüksek finansal dışlanmaya maruz kalmıştır. Başka bir bakış açısı ile ülkenin ekonomik olarak daha güçlü üretim merkezleri finansal dışlanmayı kısmen yenebilmiştir.

Tablo 3. BES Katılımcılarının İkamet Ettikleri İldeki Nüfusa Oranı

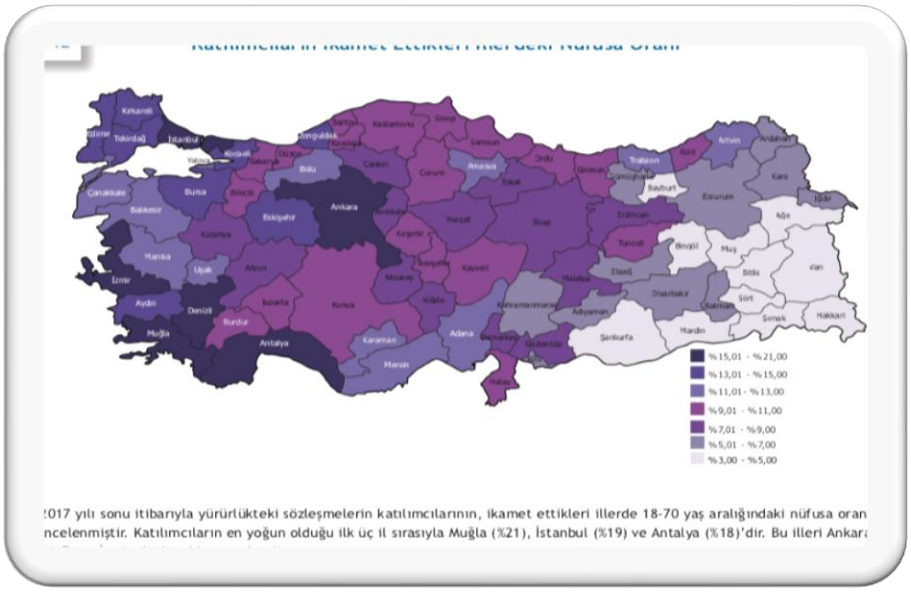

Kaynak: Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu-2017. Emeklilik Gözetim Raporu

3. SONUÇ

Bireysel Emeklilik Sistemi katılımcı sayısı Türkiye'de artış göstermektedir. Öte yandan henüz gidilmesi gereken çok yol bulunmaktadır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse yüksek düzeyde finansal dışlanmışlık söz konusudur. Üstelik faklı bakış açıları ile ele alınan veriler bile finansal dışlanmanın yüksek olduğunu teyit etmektedir. Çalışabilir yaştaki nüfus arasında % 80'ler düzeyinde kendini gösteren finansal dışlanma tespit edilmiştir. Kadınlar arasındaki finansal dışlanmışlık erkekler arasındaki finansal dışlanmadan daha yüksektir. Ülkenin doğusu batısına göre ve kuzeyi güneyine göre daha fazla finansal dışlanmaya maruz kalmıştır. Genç nüfus (25-34 yaş gurubu) arasında bireysel emeklilik sistemine katılımın daha yüksek olması sevindiricidir. Ne yazıktır ki genç nüfus arasında da finansal dışlanma çemberi kırılamamıştır. Bu açıdan konu üzerinde çalışmalar yapmak toplumsal ve ekonomik katma değer elde etme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın geldiği nokta bundan sonraki çalışmalara altlık oluşturabilecektir. Genç ve orta yaşlı nüfusun bireysel emeklilik sistemine mesafeli duruşunun nedeni araştırılabilir. Ülkenin doğusu ve kuzeyi gibi yüksek finansal dışlanmaya maruz coğrafyalarına uygun ürün tasarımına yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu kapsamdaki örnekleri çoğaltmak olanaklıdır. Tam da bu nedenle çalışma konusunun özgün değeri yüksektir.

4. TARTIŞMA

Kamusal sosyal güvenlik organizasyonlarının emeklilere sunabildiği faydalar giderek azaltmaktadır. Mevcut emeklilerin ekonomik durumları ortada iken giderek zayıflayan kamusal sosyal güvenlik organizasyonlarından gelecekte fayda beklemek gerçekçi olmaktan uzaktır. Bu perspektiften bakıldığında bireysel emeklilik sistemi gelecekte emekli olacaklara ek fayda sunabilir. Bunun ön koşulu ise sistemde en az on yıl kalmak ve elli altı yaşında emekli olmaktır. Aynı zamanda bir de gerek koşul bulunmaktadır ki emeklilik dönemi birikimlerini belirleyici etkisi bulunmaktadır. Söz konusu gerek koşul ise emeklilik fonlarına yönelik tercihleri doğru ve zamanında yapabilmektir. Dolayısı ile bu alandaki tartışmaların iki boyutlu olması zorunludur. Birinci boyut bireysel emeklilik sistemine katılımı sağlamaktadır. Bu finansal dışlanma ile mücadele ile gerçekleştirilebilir. İkinci boyut ise finansal okuryazarlığı yükseltmektir. Bu sayede bireysel emeklilik sisteminden beklenen faydanın elde edilebilmesi olanaklı hale gelir.

KAYNAKÇA

CORR, C. (2006). Financial Exclusion in Ireland: An Exploratory Study and Policy Review, Combat Poverty Agency 2006 First published 2006, By the Combat Poverty Agency Bridgewater Centre Conyngham Road Islandbridge Dublin 8. s. 2-3

CONNOLLY, C., GEORGOURAS, M., HEMS L. & WOLFSON L. (2011). Measuring Financial Exclusion in Australia, *Centre for Social Impact (CSI)* – University of New South Wales, 2011, s.8

HAWKINS P. A. *Measuring consumer access to financial services in South Africa***,** IFC Bulletin No 33

KEMPSON, E. & WHYLEY, C. (1999). *Kept out or opted out? Understanding and combating financial exclusion.* The Policy Press. Great Britain

KEMPSON, E., ATKINSON, A. & PILLEY O. (2004). Policy level response to financial exclusion in developed economies: lessons for developing countries. *The Personal Finance Research Centre University of Bristol.* September 2004 Report

OSEI-Assibey, E. (2009). Financial Exclusion: What Drives Supply and Demand For Basic Financial Services in Ghana? Savings and Development - No 3 - 2009 - XXXIII

RUSSELL, H., Maitre B., DONNELLY, N. (2011). Financial Exclusion and Over-indebtedness in Irish Households. Social Inclusion Research Report No. 1. Department of Community, Equality & Gaeltacht Affairs Dún Aimhirgin, 43 - 49 Mespil Road Dublin 4, Ireland

WARSAME, M. H. (2009). The role of Islamic finance in tackling financial exclusion in the UK. Doctoral thesis, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: http://etheses.dur

Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu-2017. Emeklilik Gözetim Merkezi. http://www.egm.org.tr/ Erişim Tarihi: 09.02.2019

Measuring Financial Inclusion in Turkey –Metlife (2015). https://www.metlife.com/ Erişim Tarihi: 03.04.2019

World Bank http://www.worldbank.org/tr/ Erişim Tarihi: 09.02.2019

Türkiye Finansal Tabana Yayılma Konferansı (2014). 3-4 Haziran 2014 İstanbul, Türkiye

FİNANSAL OKURYAZARLIK: BES ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Fatih Temizel
Anadolu Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
ftemizel@anadolu.edu.tr

Özet

2008 Küresel Finans Kriz bireyin finansal okuryazarlığına büyük önem kazandırmıştır. Finansal Okuryazarlık bireyin finansal kararlar alabilmeye hazır olma düzeyini belirlemektedir. Finansal Okuryazar olan bireyler doğru finansal kararlar alabilmektedir. Doğru finansal kararlar bireyin refahını yükseltmektedir. Finansal Okuryazarlık finansal hizmetlere erişimi de artmaktadır. Aynı zamanda ürün ve hizmet sağlayıcısı kurumlar açısından var olan pazarı genişletmektedir. Bu çalışmada bireysel emeklilik sistemindeki katılımcıların finansal okuryazarlığının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Emeklilik Gözetim Merkezi'nin istatistikleri analiz edilmiştir. Bireysel Emeklilik Sistemi katılımcılarının finansal okuryazarlık literatüründeki konumu belirlenmiştir. Bulgular, Bireysel Emeklilik Sistemi katılımcılarına yol gösterici niteliktedir. Emeklilik dönemi planlamasının yapılmasında önemli katkısı olabileceği öngörülmektedir. Böylece katılımcıların refah düzeyleri artacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Finansal Sistem, Bireysel Emeklilik

FINANCIAL LITERACY: PRIVATE PENSION SYSTEM APPLICATION

Abstract

The 2008 Global Finance Crisis has placed great emphasis on the financial literacy of the individual. Financial Literacy determines the level of individual's readiness to make financial decisions. Financial Literacy individuals can make the right financial decisions. The right financial decisions increase the welfare of the individual. Financial Literacy also increases access to financial services. At the same time, the product and service provider is expanding the existing market for institutions. In this study, it is aimed to evaluate the financial literacy of the participants in the private pension system. For this purpose, statistics of the Pension Monitoring Center were analyzed. The position of the participants of the Private Pension System in the financial literacy literature was determined. The findings provide guidance to the participants of the Private Pension System. It is foreseen that it may make an important contribution to the planning of the retirement period. Thus, the welfare levels of the participants will increase.

Keywords: Financial Literacy, Financial System, Private Pensions

1. GİRİŞ

Bu çalışmada akademide ve uygulamada devam etmekte olan tartışmaların odağında yer alan iki önemli uygulamayı tanımlayan iki kavram ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi finansal okuryazarlık ikincisi ise bireysel emeklilik sistemidir. Her iki kavram da ekonomik ve sosyal gelişmelerin yönlendirmesi ile Türkiye'nin gündeminde ön sıralarda yer bulabilmiştir.

1980'ler ile ilk adımları atılan 2000'li yıllarda zirveye çıkan finansın demokratikleşmesi süreci 2008 küresel finans krizi ile bireyin finansal okuryazarlığını akademide ve uygulamada bugünkü konumuna taşımıştır. Günümüzde birey kendi finansal göstergelerini yönetmek sorumluluğu ile donatılmıştır. Oysa bu sorumluluğun gereği olan finansal okuryazarlık için ihtiyaç duyulan hazır oluş düzeyi tüm dünyada son derece tartışmalıdır.

Öte yandan demografik, politik, ekonomik ve sosyal faktörlerin zorlaması ile sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanı sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle yeniden yapılandırma ihtiyacı

kaçınılmaz bir hal almıştır. Türkiye de bu alanda dünyadaki gelişmelerden etkilenmiştir. Adı geçen etkinin bireyin günlük yaşantısına yansıması bireysel emeklilik sistemi şeklinde somutlaşmıştır.

Geleneksel sosyal güvenlik organizasyonlarının sunduğu emeklilik sisteminde bireyler pasif konumda iken günümüzde bireysel emeklilik sisteminde bireyler tercihleri ile emeklilik tasarruflarının yönetiminde aktif olarak konumlanmıştır. Bireyin bu aktif konumu, emeklilik döneminde elde edeceği tasarrufların miktarını doğrudan etkileyebilecek hatta etkilemek ile kalmayıp belirleyebilecek özelliklere sahiptir. Diğer bir ifade ile emeklilik tasarruflarının yönetiminde inisiyatif büyük ölçüde bireye ait olmuştur. Birey bu konuda kendisine tanınan inisiyatifi doğru kullanabilmek için finansal okuryazar olmaktan başka bir seçeneğe sahip bulunmamaktadır.

Gelinen noktada önce bireysel emeklilik sistemine muhtaç olunmuştur. Bunun altyapısı kamusal emeklilik organizasyonlarının bireyin ihtiyaçlarını karşılayabilmekten hızla uzaklaşması ile oluşmuştur. Aktif çalışma yaşamının ardından bireyin geçimini sağlayabilmesi için yeterli ödemeleri kamusal emeklilik sisteminden alabilmesi olanaksızlaşmıştır. Böylece yaşam standartları ciddi biçimde gerilemiştir. Yaşam standardını korumak isteyen bireylerin önünde bireysel emeklilik dışında fazlaca seçenek yoktur. Bireysel emeklilik sistemi ise doğasının bir sonucu olarak dönemsel tercih değişiklikleri ile katma değer üretebilen, aksi takdirde tasarrufların reel olarak erimesine evrilen bir sürece sahiptir.

Çalışmanın konusu birey için dolayısı ile toplum için de çok önemli olduğuna inanılan bireysel emeklilik sisteminde doğru karar alabilme yeterliliğidir. Emeklilik döneminde yaşam standartlarını koruyabilmenin ön koşulu olarak kaçınılmaz bir gereklilik olan finansal okuryazarlığa ilişkin göstergeler değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmenin sonuçları bir yandan mevcut resmin ortaya konmasına yardımcı olacaktır. Diğer yandan ise bu alanda yapılabilecekler ile ilgili önerilerin oluşumuna katkı sunabilecek niteliktedir.

2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIK GEREKSİNİMİ

Bireylerin karmaşık finansal araçlara erişebilmesi, giderek yaşlanan nüfus için emeklilik planlarına duyulan gereksinim bireyi finansal okuryazarlığa mecbur bırakmıştır. Bu nedenle öncelikle finansal okuryazarlığın ne olduğunun belirlenmesi yerinde olacaktır. Aşağıda literatürde yer bulmuş finansal okuryazarlık tanımlarından bir bölümüne bu maçla yer verilmiştir.

Lusardi (2015) göre finansal okuryazarlık planlama, birikimi, borçlanma, emeklilik konularına ilişkin karar verebilme ve bu konulardaki bilgileri işleyebilme yeteneğini tanımlamaktadır. Huston (2010) ise bireyin kişisel finansallarını anlayabilme ve karar almada kullanabilme ölçüsünü finansal okuryazarlık olarak ifade etmektedir.

Worthington (2006) finansal okuryazarlık tanımını geniş ve dar olmak üzere iki başlıkta toplamıştır. Geniş tanımda ekonomi ile ilgili konuların bilinmesi ve bireyin finansal kararlarına etkisi bulunmaktadır. Dar tanımda da bütçe yapmak, tasarruf etmek, yatırım yapmak ve sigorta poliçesi almak gibi temel konular bulunmaktadır.

Luksander vd. (2014) finansal okuryazarlığı iyi finansal karar verme olarak ifade etmektedir. Bu tanım finansal açıdan geleceği planlama içermektedir.

Hastings vd. (2013) benzer bir tanım yaparak bireyin ömür boyu finansal güvenliğini sağlamaya yönelik olarak finansallarını etkin yönetebilme becerisine vurgu yapmıştır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) (2016) finansal okuryazarlığı bireyin finansal refah elde etmek için gerekli bilgi, beceri, tutum ve davranış bileşimi olarak ifade etmiştir. Bu tanıma göre yalnız bilgi yetmemektedir eş anlı olarak beceriler, tutum ve davranış da içeren çok yönlü bir kavramdır.

Hogarth (2002) göre finansal okuryazarlar para ve finansal varlık yönetimi ile ilgili kavramları anlayıp finansal işlemler için kullanma yeteneğine sahip bireylerdir.

Robb ve Woodyard (2011), finansal okuryazarlık düzeyi ile finansal durum ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Finansal okuryazarlığın davranışlar üzerinde etkisi belirlenmiştir. Hilgerth vd. (2003) araştırmasında ise finansal okuryazarlık ile günlük finansal yönetimin güçlü bir ilişki içinde olduğu belirlenmiştir.

Van Rooij vd. (2011a) Hollanda' da gerçekleştirdiği çalışmalarında düşük finansal okuryazarlığa sahip olanların borsada yatırım yapmaktan uzak durduklarını belirlemiştir. Sevim vd. (2012) bireyin borçlanma davranışının finansal okuryazarlık düzeylerine bağlı değişim gösterdiğini belirlemiştir. Aren ve Aydemir (2015) de finansal okuryazarlık ile risk almaktan kaçınmak, finansal kontrol ve riskli yatırımlar arasında yakın ilişki bulmuştur.

Lusardi ve Mitchell'in (2011) de Amerika'da ve Van Rooij vd. (2011b) Hollanda'da gerçekleştirdikleri çalışmalar finansal okuryazar olanların emeklilik planlamasına daha yatkın olduklarını göstermektedir. Benzer bir şekilde Klapper ve Panos'da (2011)'de Rusya'da bireysel emeklilik planları ile finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki bulmuştur.

Dünya genelindeki akademik çalışmalar da göstermektedir ki katma değerli finansal kararlar finansal okuryazarlığın bir sonucudur. Bu genel bir önermedir. Çalışmanın konusuna odaklanıldığında da benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Çok sayıdaki finansal karar kategorisinden bir tanesi de bireysel emeklilik ile ilgili kararlardır. Bireysel emeklilik ile ilgili kararlardan bazıları şirket seçimi, fon tutarı belirleme, fon türü belirleme, fon değişikliği zamanlamasıdır. Bu başlıklarda verilecek kararlar ve alınacak aksiyonlar emeklilik dönemi finansal refahının belirleyicileri olarak ortada durmaktadır. Bu tespit yapıldıktan sonra izleyen bölümde Emeklilik Gözetim Merkezinin Verileri incelenerek Türkiye'deki durumun resmi belirlenecektir.

4. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK İLE İLGİLİ TERCİHLERDEN ÖRNEKLER

Tablo-1: BES Fonlarının Ortalama Getirileri

B.2.4 Gönüllü BES Fonlarının Net Varlık Değerleri ve Ortalama Getirileri

T.2 Fon Gruplarının Net Varlık Değerleri ve Ortalama Getirileri

	Fon Adedi	Toplam Net Varlık Değeri (TL)		Değişim Oranı (%)	Fon Grubu Net Varlık Değerinin Toplam İçindeki Oranı (%)	2017 Yılı Nominal Getiri (*)	2017 Yılı Reel Getiri
Fon Grubu	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2017	2017/2016	31.12.2017	(%)	(%)
Esnek	96	17.524.369.617	23.387.835.271	33,46	34,70	17,05	4,58
Hisse Senedi	29	3.703.810.913	5.026.994.844	35,72	7,46	47,37	31,67
Kamu Borçlanma (TL)	28	14.205.419.673	14.438.785.910	1,64	21,42	7,83	-3,65
Kamu Borçlanma (YP)	23	4.565.447.083	7.273.140.575	59,31	10,79	17,78	5,23
Kıymetli Maden	14	1.425.462.888	3.289.122.418	130,74	4,88	18,22	5,63
Likit	22	6.565.622.056	7.405.291.884	12,79	10,99	11,80	-0,11
Standart	24	5.297.899.591	6.584.386.683	24,28	9,77	8,32	-3,22
TOPLAM	236	53.288.031.822	67.405.557.584	26,49	100,00	15,14	2,87

Kaynak: Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu -2017, Emeklilik Gözetim Merkezi

Emeklilik Gözetim Merkezi verilerinden oluşan yayından alınan yukarıdaki Tablo-1'de Bireysel Emeklilikte doğru tercihlerin olası sonuçları toplulaştırılmış olarak yer almaktadır. 2017 yılı getirilerinin de fon türü bazında yer aldığı Tablo-1' e göre doğru fon tercihi yapabilen bireyler ile doğru tercih yapamayan bireyler arasında getiri uçurumu oluşmaktadır. Üstelik sadece 2017 yılı için getiri farklarına bakıldığında getiri uçurumunun bir yılda bile meydana gelebildiği görülmektedir. Bir bireysel emeklilik katılımcısının en az on yıl sistemde kalması gerektiği göz önüne alındığında, iki katılımcı arasındaki olası emeklilik birikimi tutarındaki farkı düşünmek bile korkutucu hal almaktadır.

3. SONUÇ

Bireysel emeklilik sisteminin varlık nedeni katılımcıların emeklilik döneminde finansal refahlarını artırmaktır. Bu amaçla sisteme giren bireyler en az on yıl prim ödemektedir. Ödenen primlerin hangi alanlarda değerlendirileceği katılımcının tercihleri ile belirlenmektedir. Katılımcılar fon ve emeklilik şirketi değiştirme hakkına sahiptir. Buna göre sistemde kaldıkları sürece farklı yatırım kategorileri ve emeklilik şirketlerine yönelik tercih yapmak durumundadırlar. Tercihlerde isabet yüksek refah ile sonlanırken aksi durumda ise büyük maddi kayıplar gündeme gelmektedir. Bu konuda sadece 2017 yılı verilerine yer verilen Tablo-1 önemli kanıtlar içermektedir. Hal bu iken doğru tercihin önemi tartışmaların ötesinde konumlanmıştır. Bu anda tercih yapabilme yeteneğinin bireysel emeklilik sistemi katılımcılarına kazandırılması gereği bulunmaktadır. Bu gereğin karşılanabilmesi finansal okuryazarlık ile olanaklıdır. Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi katılımcılarının fon değişikliği haklarının kullanımı Emeklilik Gözetim Merkezi Verilerine göre %1,6 düzeyindedir. Diğer bir ifade ile bireysel emeklilik sistemi katılımcılarının % 98.4'ü fon değişim hakkını bilmiyor ya da kullanmıyor. Oysa fon değiştirmemenin sonuçları Tablo-1'de 2017 yılı özelinde olmak üzere gözler önüne serilmektedir. Fon değişimi hakkından haberdar olmak tek başına yeterli değildir. Doğru zamanda doğru değişikliğin yapılmamasının sonucu tek ve son derece üzücüdür.

4. TARTIŞMA

Çalışmanın önemi bir tespitin yapılmasına olanak sağlamasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda tespitin gereğinin de ne olduğu ortaya konmaktadır. Bireysel Emeklilik Sistemi katılımcıları, üyesi oldukları sistemin özünde yatırım yönetiminin olduğundan haberdar değildir. Emekli olduklarında öğrenmelerinin de kendilerine pek faydası olmayacaktır. Bu nedenle ivedi olarak bu konudaki farkındalığın oluşturulması ihtiyacı bulunmaktadır. Çalışmanın en önemli katkısı mevcut ve gelecekteki katılımcıların bilinçlendirilmesi faaliyetlerine hareket verme potansiyelidir. Aksi takdirde bireysel emeklilik sistemi kendisinden beklenen faydaları üretemeyecektir.

KAYNAKLAR

AREN, Selim ve AYDEMİR, Sibel D. (2015). The Moderation of Financial Literacy on the Relationship Between Individual Factors and Risky Investment Intention, *International Business Research*; Vol. 8, No. 6, (17-28)

HASTINGS, Justine S.; MADRIAN, Brigitte C and William L. SKIMMYHORN (2013), ''Financial Literacy, Financial Education and Economic Outcomes'', *Annual Review of Economics*, 5(1), pp.347-373.

HILGERTH, Marianne A; HOGARTH, Jeanne M. and Sondra G. Beverly; (2003), "Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior", *Federal Reserve Bulletin*, 89(7), pp.309-322.

HOGARTH, Jeanne M.; (2002), 'Financial Literacy and Family and Consumer Sciences', *Journal of Family and Consumer Sciences*, 94(1), pp.15-28.

KLAPPER, L., and PANOS G.. (2011). Financial Literacy and Retirement Planning: The Russian Case. *Journal of Pension Economics and Finance* 10(4): 599–618.

LUKSANDER, Alexandra; BÉRES, Dániel; HUZDIK, Katalin; NÉMETH, Erzsébet; (2014). Analysis Of The Factors That Influence The Financial Literacy Of Young People Studying In Higher Education, *Public Finance Quarterly*,2, 220-241

LUSARDI, A., & MITCHELL, O. S. (2011). Financial Literacy and Retirement Planning In The United States. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 509-525.

LUSARDI, Annamaria; (2015), Financial literacy: Do people know the ABCs of finance? , *Public Understanding of Science*, 24(3) 260–271

OECD/INFE.2016. OECD/INFE International Survey of G20/OECD INFE Core Competencies Framework On Financial Literacy For Adults Adult Financial Literacy Competencies

ROBB, Cliff A. and WOODYARD Ann S.; (2011), 'Financial Knowledge and Best Practice Behavior, *Journal of Counseling and Planning*, 22(1), pp.60-70.

SEVİM, Nurdan; TEMİZEL, Fatih ve SAYILIR Özlem; (2012), The Effects of Financial Literacy on the Borrowing Behaviour of Turkish Financial Consumers, *International Journal of Consumer Studies*, 36(5), pp.573-579.

VAN Rooij, M. C. J., LUSARDI, A., & ALESSIE, R. J. M. (2011a). Financial Literacy and Stock Market Participation. *Journal of Financial Economics*, 101, 449-472.

VAN Rooij, M. C. J., LUSARDİ, A., & ALESSİE, R. J. M. (2011b). Financial Literacy and Retirement Planning İn The Netherlands. *Journal of Economic Psychology*, 32, 593-608.

WORTHINGTON, Andrew; (2006), Predicting Financial Literacy in Australia, *Financial Services Review*, 15(1), pp.59-79.

Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu -2017, Emeklilik Gözetim Merkezi

FİNANSAL İLETİŞİM UYGULAMALARI İNCELEMESİ: BIST METAL ANA SANAYİİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Fatih Temizel
Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
ftemizel@anadolu.edu.tr

Özet

Borsada işlem gören işletmelerin ilk hedefi piyasa değerini yükseltmektir. Bu gerçek, yatırımcı ilişkileri yönetimi uygulamalarının önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle araştırma konusu edilmiştir. Türkiye Yatırımcı İlişkileri Derneği (TÜYİD), web tabanlı finansal iletişim yönetiminin ölçülebilmesi için bir Skor Kart hazırlatmıştır. İşletmelere sorulacak 170 soru içeren Skor Kart; faaliyet raporu (66), finansal sonuç açıklama (45) ve web sitesi (59) olmak üzere üç başlıktan meydana gelmektedir. Skor kart sayesinde BIST Metal Ana Sanayii sektöründen veri toplanmıştır. Skor karttaki soruların cevaplar 'EVET, "HAYIR" veya "YORUM YOK şeklindedir. "EVET" cevabına 1 puan, "HAYIR" cevabına 0 puan atanmıştır. Her işletmenin skoru belirlenen üç başlıkta toplanarak oluşturulmuştur. On altı işletme incelenmiştir. Böylece sektördeki finansal iletişim faaliyetlerinde bir derecelendirme ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güven, Asimetrik Bilgi, Finansal İletişim, Sermaye Piyasaları.

THE INVESTIGATION OF THE FINANCIAL COMMUNICATION APPLICATIONS OF BIST METAL MAIN INDUSTRY CASE

Abstract

The target of publicly traded companies is to reach a higher market value. This fact demonstrates the importance of investor relations management practices. Therefore it has been the subject of research. Association of Turkey Investor Relations (TUYID), conducted a Score Card study for the purpose of conducting research and measurements of investor relations management applications in web sites in a healthy way. Score Card which includes the question of 170 companies; The activity report (66), the financial results disclosure (45) and the web site (59) are composed of three parts. In this study, data were collected from the BIST Metal Main Industry sector through this score card. In the examination, the answers are 'AVAILABLE", "NO" or "NOT APPLICABLE". Scoring, "AVAILABLE" answers were given as 1 point, and, NO as 0 points. The scores of each company were collected separately under the three categories mentioned above. There are sixteen companies in the sector. Thus, a rating is provided in financial communication activities in the sector.

Keywords: Trust, Asymmetric Information, Financial Communication, Capital Markets

1. GİRİŞ

Finansal İletişim, sermaye piyasalarındaki aktörler arasında oluşabilecek bilgi asimetrilerini ortadan kaldırabilecek en temel araçtır. Bilgi asimetrileri tüm dünyada sermaye piyasalarının fiyatlama mekanizmasını bozucu etkiye sahiptir. Bu etki borsalarda pay senetleri işlem gören işletmelerin adil piyasa değerine ulaşımını engellemektedir. Adil piyasa değerine erişim pay senetleri borsada işlem gören işletmeler kadar, borsalar için de önemlidir. Adil piyasa değerine erişebilen işletmeler sermaye maliyetlerini minimum kılabilmektedir. Adil piyasa değerine erişim için gerekli ortamı sunmak ile görevli borsalar ise gelişmiş-gelişmekte olan borsa sınıflandırmasındaki konumlarını büyük ölçüde bu konudaki başarıları ile belirlemektedir. Diğer bir ifade ile asimetrik bilgi ortamı ortadan kalktığında

işletmeler mevcut ve müstakbel paydaşlarına yönelik güven inşa edip sürdürebilmek imkanını elde etmektedir. Böylece finansal esneklik kazanabilmektedir. Borsalar ise adil pazar yerleri olarak itibar elde ederek daha fazla işletmenin finansal varlıklarının işlem gördüğü pazarlar konumuna yükselmektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan finansal iletişim uygulamalarının etkinliği, asimetrik bilginin ortadan kaldırılmasında belirleyiciliğe sahiptir. Borsada payları işlem gören işletmelerin inisiyatifleri ile biçimlendirdikleri iletişim süreci yatırımcıların gereksinimlerini karşıladıkları oranda güven inşa edilebilmesini sağlamaktadır. Güven inşası ve sürdürülmesi de daha düşük sermaye maliyeti ile ödüllendirilmektedir. Böylesine önemli çıktılar üretme potansiyeli taşıyan finansal iletişim uygulamalarının ölçümlenip değerlendirilmesi, onu daha yönetilebilir kılacaktır. Bu da daha yüksek nitelikli finansal iletişim uygulamalarının tasarımına altlık oluşturabilmesi bakımından önemli olarak değerlendirilmektedir.

Buraya kadar önemi ve gereği ifade edilen finansal iletişimin önde gelen, değerli bir bileşeni olan web tabanlı yatırımcı ilişkileri yönetimi uygulamaları değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında bu amaçla BIST Metal Ana Sanayii Örneği detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmanın gerçekleştirilmesinde Türkiye Yatırımcı İlişkileri Derneği'ne (TÜYİD) ait skor karttan yararlanılmıştır. Adı geçen skor kart TÜYİD için uluslararası vergi, denetim ve danışmanlık firması KPMG tarafından hazırlanmıştır. Detayları çalışmanın Yöntem bölümünde yer alan skor kart ile BIST Metal Ana Sanayii başlığı altında işlem gören on altı işletmenin finansal iletişim uygulamaları puanlanmıştır. Elde edilen puanlar yardımı ile hangi işletmenin finansal iletişim sürecinde hangi başlıklarda güçlü-zayıf konumlandığı belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular gerek sektöre gerekse tek tek işletmelere yönelik öneriler tasarlanmasına uygun özellikler taşımaktadır.

Çalışma kapsamında elde edilen temel bulgulara göre incelenen sektörde faaliyet gösteren işletmeler iki grupta toplanmaktadır. Birinci grup küresel finansal sisteme yüksek düzeyde entegre olan işletmelerden oluşurken ikinci grupta yer alan işletmeler henüz küresel finansal sistem ile mesafeli bir ilişki içindedir.

Küresel finansal sistem ile iletişimin işletmelere yönelik dikkat çekici kazanımlar doğurduğu belirlenmiştir. Faaliyet hacmi, dış ticaret etkinlikleri, yabancı sermaye yatırımı çekebilmek vb ölçütler de finansal iletişimi biçimlendirmede etkiye sahiptir.

Anılan bulgular ışığında birden fazla başlıkta tartışma yapmak olanağı gözlenmektedir. Bunlar arasında en önde gelen tartışmanın finansal iletişim ile uluslararasılaşma düzeyi arasındaki yakın ilişkinin varlığıdır. Burada karşılıklı ve güçlü bir etkileşim gözlenmektedir. Uluslararası faaliyetler finansal iletişimi zenginleştirmektedir. Aynı zamanda zengin içeriğe sahip finansal iletişim uluslararası faaliyetleri geliştirici etkiye sahip bulunmaktadır.

2. LİTERATÜR

Yatırım kararı verirken güncel bilgiye sahip olmada web tabanlı yatırımcı ilişkileri yönetimi önemlidir. Bu konuda farklı ülke uygulamalarından örneklere izleyen bölümde kısaca yer verilmektedir.

Seitel (2004), web tabanlı yatırımcı ilişkileri yönetimini devrim olarak nitelendirmektedir. Yatırımcının coğrafi bölge ve zaman dilimi farkı olmaksızın ilgilendiği işletmenin bilgisine sahibi olmasını olanaklı hale getirdiği değerlendirmesini yapmaktadır.

Jo ve Kim (2003) web sitelerindeki yüksek etkileşim özelliklerinin, işletme ile yatırımcılar arasındaki ilişkiyi olumlu etkilediğini belirtmektedir. Bu sayede, işletme web sitelerinin işlevsel olarak tasarlanmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Hong ve Kiousis (2007) küçük ölçekteki işletmelerin web tabanlı yatırımcı ilişkileri uygulamalarının taşıması gerekli olan nitelikleri ulaşım, şeffaflık, bilgi, teknik destek biçiminde ifade etmiştir.

Callison (2003) Fortune500'deki işletmelerin web sitesi ve medya iletişimi sürdürmede kolaylaştırıcı bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Lamb ve McKee (2004) daha iyi web sitelerinin işletmeye ilişkin veri örnekleri tarihçe, yönetim ekibinin biyografisi, açıklayıcı grafik ve tablolar, dönemsel raporlar,

işletmenin geçmişindeki önemli olayları ve gelecekteki etkinlikleri gösteren bir takvime yer verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Wilcox vd. (2005) göre Amerika Birleşik Devletleri'nde SEC (Securities and Exchange Commission), yatırımcı-işletme ilişkisindeki dikkat çeken başlıkları aşağıdaki şekilde belirtmektedir:

- Pay senedi fiyatlamasını etkileyebilecek her türlü bilginin tam olarak açıklanması,
- Zamanlı açıklama yapmak üzere elektronik bülten hazırlanması,
- İçeriden bilgi sağlayarak işlem yapmanın engellenmesidir.

Dolphin (2004) kurumsal yatırımcıların iyi organize olmuş yatırımcı ilişkileri programına sahip işletmelerin yatırımcısı olmak konusunda daha motive olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda yatırımcı ilişkileri yönetiminin mevcut yatırımcılar yanında genel olarak finansal analistlere düzenli ve sürekli ilişki yapılandıracak bilgiler sunması gereğini tanımlamaktadır. Laskin (2009) ise Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan Enron, WorldCom skandallarının ardından işletme ve yatırımcılar arasında güven inşası için finansal iletişimin gereği ve öneminin iyice belirgin hale geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca Laskine göre yatırımcıların işletmeleri algılamasında finans dışı gelişmelerin giderek daha fazla göz önünde bulundurmaktadır. Bu nedenle işletmelere ilişkin sayılara ek olarak yapılan işi tanımlayan, finans dışı bilgiler de yatırım-finanslama kararlarında belirleyici hale gelmektedir.

Theaker (2006) web üzerinden gerçekleştirilen iletişim faaliyetlerinde sadelik, zamanlılık, şeffaflık, elastikiyet, bakımından, ölçülebilir olmayı gözetilmesi gereken faktörler olarak tanımlamıştır.

Hedlin'in (1999) Stokholm Borsası'ndaki işletemelerin web tabanlı finansal iletişimini incelediği araştırması, öncelikle web sitelerinin çalışır olmasını, ardından web tabanlı finansal bilgi yayımını, son olarak ise web sitelerinin özelliklerinden kaynaklanan avantajlarının kullanımını ortaya çıkmaktadır.

Hamid'in (2005) Kuala Lumpur Borsası'nda yaptığı çalışmada işleteme web sitelerindeki finansal iletişim linklerinin öncelikli amacının yatırımcıları aydınlatmak olduğu belirtilmiştir. Aynı çalışmada ayrıca gelişmiş ülkelerin yükselen pazarlardaki işletme web sitelerinden finansal iletişim açısından önemli farklar içermekte olduğu ifade edilmektedir.

Ettredge ve Gerdes (2005) 'e göre web siteleri finansal iletişimde işletme üst yönetiminin sunumlarından toplantı çağrılarına kadar zengin bir içeriği sunmaya uygun yapıdadır. Web sitelerinin diğer avantajı ise çok farklı formatlardaki dosyaları içeren belgeleri talep eden yatırımcılara sunabilme potansiyelidir.

Yapılan çalışmada yer alan özellikler uluslararası literatürde daha erken dönemlerde tartışmalara açılmıştır. Adı geçen tartışma bugün de sürmektedir. Bu nedenle konuya Türkiye özelinden bakış özgün bir değer taşımaya devam etmektedir. Literatüre katkı sunma potansiyelini korumaktadır.

3. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören Metal Ana Sanayii işletmelerinin finansal iletişim uygulamalarının en önemli bileşeni olan web tabanlı finansal iletişiminin yönetiminde kullanılan araçlar analiz edilmiştir. Bu kapsamda ele alınan araçlar; Faaliyet Raporları, Web Siteleri ve Finansal Sonuç Açıklamalarından oluşmaktadır.

TÜYİD, yatırımcı ilişkileri yönetimi birimi web siteleri özelindeki uygulamaların değerlendirmelerinin yapılabilmesi adına bir Skor Kart hazırlatmıştır. Adı geçen skor kartta işletmelere yöneltilmek üzere 170 soru yer almaktadır. Sorular faaliyet raporu (66), finansal sonuç açıklama (45) ve web sitesi (59) soru içeren toplam üç başlıkta toplanmaktadır. Çalışmada bu skor kart aracılığı ile veri toplanmıştır.

İncelemede cevaplar 'EVET, "HAYIR" veya "YORUM YOK'' şeklinde sınıflandırılmıştır Puanlama, "EVET" cevabı verilen sorulara 1 puan, "HAYIR" cevabı verilen sorulara 0 puan şeklinde gerçekleştirilmiştir. Her bir işletmenin toplam puanları yukarıda belirtilen üç kategori altında ayrı ayrı toplanarak oluşturulmuştur.

4. BULGULAR

Yöntem bölümünde açıklanan sistematik içinde incelenen sektördeki işletmelere ait her kategoriden elde edilen puanların toplanması ile işletmelerin skorları belirlenmiştir. Adı geçen skorlar aşağıda Tablo-1'de toplu halde sunulmaktadır. Tablo-1'de gözlemlenen skorlar ilk bakışta ölçek ekonomisi ile ilişkili bir yapının varlığını ortaya koymaktadır. Büyük işletmelerin skorları da büyük olurken, küçük işletmelerin skorları da küçük olmaktadır.

Tablo 1: Skor Kart Sıralaması

SKOR KART SIRALAMA	ŞİRKET	PUAN
1	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	132
2	KARDEMİR	128
3	İZMİR DEMİR ÇELİK	122
4	SARKUYSAN	120
5	COMPONENTA DÖKÜMCÜLÜK	116
6	DEMISAŞ DÖKÜM	113
7	ÇELİK HALAT	112
8	ÇEMTAŞ	110
9	ÖZBAL ÇELİK BORU	110
10	ÇEMAŞ DÖKÜM	108
11	BORUSAN MANNESMANN	106
12	BURÇELİK	93
13	BURÇELİK VANA	90
14	ERBOSAN	85
15	TUĞÇELİK	80
16	ASİL ÇELİK	77

5. SONUÇ

Çalışmanın sonuçları büyüklük ya da ölçek ekonomisinin her alanda olduğu gibi finansal iletişim alanında da avantajlı konumlanmaya neden olduğunu göstermektedir. Finansal İletişim Uygulamalarından skor kart aracılığı ile alınan puanların sıralaması ile işletmelerin piyasa değerlerinin sıralaması ile neredeyse tamamen aynıdır. Buna göre büyüklük kaynak tahsisine imkan tanımakta böylece zengin içerikler barındıran finansal iletişim uygulamamaları ortaya çıkmaktadır. Büyüklükten kaynaklanan pozitif etki tek yön ile sınırlı değildir. Aynı zamanda uluslararası finansal sistem ile yakın ilişki kurulması finansal iletişime yatırım yapılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Aksi takdirde yabancı yatırımcıların talep ettiği bilgilendirme faaliyetlerinde yetersizlikler ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle süreç birbirini destekler yapıdadır. Güçlü finansal kaynak zengin finansal iletişim uygulamalarına yol açarken, zengin finansal iletişim uygulamaları da büyük tutarlı, uygun maliyetli yabancı sermayenin işletmeye yönelerek daha da büyümesine neden olmaktadır. Bu sonucun en önemli kanıtı Tablo-1'de yer alan verilerdir.

6. TARTIŞMA

Çalışmada ortaya çıkan sonuçların yeni bir araştırmaya zemin oluşturduğu görülmektedir. Buna göre büyük işletme olabilmek için finansal kaynak gerekmektedir. Finansal kaynak temin edebilmenin ön koşulu ise yatırımcılara karşı şeffaf ve hesap verebilir olmaktır. Bu yolla güven inşa etmek ve sürdürebilmektir. Güven inşa etmek ve sürdürmekte finansal iletişim uygulamalarının rolü büyüktür. Küçük işletmeler mevcut yapıda sürece ne şekilde dahil olabilir? Yeni araştırma sorusu bu olmalıdır. Web tabanlı yatırımcı ilişkileri yönetimine dayanan finansal iletişim, sürecin demokratikleşmesine katkı vermektedir. Bu sayede düşük harcamalar yaparak geniş yatırımcı kitlesi ile buluşabilmek olanaklı hale gelmektedir. Bu da küçük işletmelerin büyük işletmeler karşısındaki dezavantajlı konumunun değişmesine neden olmaktadır. Küçük işletmelere bu konudaki fırsatların anlatılarak farkındalık oluşturulması rekabete yeni boyutlar kazandıracaktır.

KAYNAKLAR

CALLISON, Coy. (2003), Media Relations and the Internet: How Fotune 500 Company Web Sites Assist Journalists in News Gathering, *Public Relations Review*, 29, pp.29-41.

DOLPHIN, Richard R. (2004), The Strategic Role of Investor Relations, *Corporate Communicaitons: An International Journal,* Vol: 9 No: 1, pp. 25-42.

ETTREDGE, Michael ve John GERDES, Jr. (2005). Timeliness of Investor Relations Data at Corporate Web Sites, *Communications of the ACM.* Vol: 48 No:1.

HAMID, Fathilatul Z. A. (2005), Malaysian Companies' Use of the Internet for Investor Relations, *Corporate Governancei* Vol:5 No:1, pp.5-14.

HEDLIN, Pontus. (1999), The Internet as a Vehicle for Investor Relations: The Swedish Case, *The European Accounting Review.* 8: 2, pp. 373-381.

HONG, Youngshin. ve KIOUSIS Spiro. (2007), Relationship Maintenance with Financial Publics: An Analysis of Investor Relations on Small Companies' Web Sites, *International Communication Association.* [sunulmuş bildiri] TBA, San Francisco: CA, 23.

JO, Samsup. ve KIM Yungwook. (2003), The Effect of Web Characteristics on Relationship Building, *Journal of Public Relations Research,* Vol: 15, No: 3, pp199-223.

LAMB, Larry F. ve MCKEE. Kathy Brittain (2004) *Applied Public Relations: Cases in Stakeholder Management.* New Jersey: Lawrence Erlbaum.

LASKIN, Alexander V. (2009), A Descriptive Account of the Investor Relations Profession: A National Study, *Journal of Business Communication,* Vol: 46, No: 2: pp.208-233.

SEITEL, Fraser P. (2004), *The Practice of Public Relations,* New Jersey: Prentice Hall.

THEAKER, Alison. (2006), *Halkla İlişkilerin El Kitabı***.** Çeviren: Murat Yaz, İstanbul: MediaCat Yayınları.

WILCOX, Dennis L. GLEN T. CAMERON, PHILIP H. Ault ve WARREN K. Agee. (2005), *Public Relations Strategies and Tactics,* Boston: Pearson Inc.

PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUN İŞ TATMİNİNE ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN ARACI ROLÜ: İSTANBUL İLİ SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTİRMA

Nur Beder
Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İnsan Kaynakları Yönetimi
nur.beder@hotmail.com

Doç. Dr. Serdar Bozkurt
Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
serdarbozkurt34@gmail.com

Özet

Çalışanın işyerinde mücadele gerektiren zorlu durumlar karşısındaki psikolojik iyi olma durumu günümüz organizasyonlarının da dikkat çektiği bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü iyi olan bireyin iş tatmininin de yüksek olması beklenmektedir. Bu beklenti çerçevesinde organizasyonun temel değerleri ile kendisini özdeşleştiren ve kurumun bir parçası olarak gören çalışanın organizasyonun performansına da olumlu katkı yapabileceği düşünülmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın temel amacı; psikolojik iyi oluşun iş tatmini üzerindeki etkisinde örgütsel özdeşleşmenin aracı rolünü araştırmaktır. Çalışma, serbest muhasebeci mali müşavir olarak çalışan 107 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda psikolojik iyi oluşun, iş tatminini pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği, ancak örgütsel özdeşleşmenin, psikolojik iyi oluşun iş tatmini üzerindeki etkisinde aracılık rolünün bulunmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik İyi Oluş, Örgütsel Özdeşleşme, İş Tatmini, SMMM.

THE MEDIATING ROLE OF ORGANIZATIONAL IDENTIFICATION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND JOB SATISFACTION: A RESEARCH ON CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS IN THE PROVINCE OF ISTANBUL

Abstract

The psychological well-being of the employee in the face of the challenging situations that require struggle in the workplace is an issue that today's organizations draw attention to. Because of the job satisfaction of the individual is expected to be high. Within the framework of this expectation, it is thought that the employee who identifies himself/herself as a part of the organization with the fundamental values of the organization can also contribute positively to the performance of the organization.

In this context, the primary purpose of the study; to investigate the mediating role of organizational identification in the effect of psychological well-being on job satisfaction. The study was conducted on 107 people working as certified public accountants. As a result of the study, it was determined that psychological well-being affected job satisfaction in a positive and meaningful way, but organizational identification did not have an mediating role in the effect of psychological well-being on job satisfaction.

Keywords: Psychological Well-Being, Organizational Identification, Job Satisfaction, Certified Public Accountants.

1. GİRİŞ

İyi olma durumu, açık ya da gizli birçok duygu ve durumu içine alan ve bilim insanlarını uzun zamandır meşgul eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Subjektif ve objektif bakış açıları çerçevesinde farklı dayanak noktaları ile şekillendirilerek, öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş şeklinde

iki boyutta incelenen kavram, zaman içinde pozitif psikoloji ile birlikte ele alınarak, yönetim alanında da incelenmeye başlanmıştır. Bireylerin iyi olma hali, üyesi bulundukları örgütlerin potansiyel çıktıları açısından büyük önem arz etmektedir. Örgüt ile ilgili memnuniyeti ifade eden iş tatmini, hem zamanlarının önemli bir kısmını işyerinde geçiren bireyler için, hem de belirli maliyetlere katlanma karşılığında pozitif çıktılar elde etmeyi hedefleyen örgütler için arzu edilen bir durumdur. Bireyin örgütle bir olmasını ifade eden örgütsel özdeşleşme, ortak amaçların gerçekleştirilmesine imkan sağlaması açısından, bireyin iş tatmini ile sonuçlanan ve örgüt için olumlu katkılar sağlayan bir süreci ifade eder. Bu özelliği ile bireylerin örgüte olan bilişsel ve duygusal açıdan bağlılıklarını temin ederken, bu bağlanmanın neticesinde bireyin davranışlarını da örgütün çıkarları yönünde şekillendirir. Birey ve örgüt, sosyal yapının birer parçalarıdır ve bu ikili ilişkiyi incelemede farklı dinamikler söz konusu olabilir. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, ilgili kavramlar arasındaki ilişkiler, araştırmanın sorunsalının ortaya çıkmasında büyük rol oynamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Araştırma modelinde psikolojik iyi oluş, örgütsel özdeşleşme ve iş tatmini olmak üzere üç değişken yer almaktadır:

- *Psikolojik iyi oluş*

Kavram, iyi oluş kavramına ilişkin farklı bakış açılarının geliştirilmesi ile ortaya çıkmıştır. İyi oluş, ilk olarak felsefi açıdan açıklanan ve sonrasında diğer bilim adamları tarafından geliştirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bradburn (1969)'a göre iyi oluş, olumlu ve olumsuz duygu dengesinin ve yaşam memnuniyetinin bir sonucu olarak tanımlanırken (Akdoğan ve Polatcı, 2013); Lyubomirsky ve Lepper (1999)'e göre *"mutluluk"*, Frisch ve ark. (2005)'na göre *"yaşam kalitesi"* olarak ifade edilmiştir. Diener ve ark. (2003) ve Seligman (2002) psikoloji çalışmalarında iyi oluşu, *"ruh sağlığı"* çerçevesinde ele almışlardır. İyi oluşa yönelik iki farklı bakış açısı bulunduğu görülmektedir: Hazcılık prensibi üzerine ele alınan öznel iyi oluş ve ruhsal iyilik boyutu ile incelenen psikolojik iyi oluş.

Öznel iyi oluş kavramı ile ilgili en fazla kabul gören tanımlama, kavramın gelişmesine ve yazının şekillenmesine büyük katkıda bulunan ve Dr. Mutluluk lakabıyla da bilinen Ed Diener tarafından yapılmıştır. Diener'e göre iyi oluş kavramı, "bireyin bilişsel ve duyuşsal açıdan yaşamını değerlendirmesi" olarak tanımlanmaktadır (Diener, 2000). Öznel iyi oluş, duygusal ve bilişsel (yargısal) olmak üzere iki boyutu içermektedir. Duygusal boyut, negatif ve pozitif duygu durumlarını kapsarken, bilişsel (yargısal) bileşeni ise yaşam doyumu oluşturur (Diener ve ark., 2003).

Psikolojik iyi oluş, bireyin iyi oluşunu psikolojik işlevsellik bakış açısı ile açıklayan bir kavramdır. Psikolojik işlevsellik ise, iyi olma ile kendini gerçekleştirme düzeyi ve kendini anlama ve anlamlandırma üzerine odaklanmasını ifade eder (Cenkseven ve Akbaş, 2007). İyi oluşun temel göstergesi, bireyin sübjektif değerlendirmeleri değil, teoriler tarafından belirlenen sağlıklı davranış kriterleridir (Akdoğan ve Polatcı, 2013). Bu açıdan psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluşun aksine, nesnel verilere dayanan ve objektif bakış açısı ile yorumlanan bir kavramdır. Bu kavram; başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerk olma, çevresel hakimiyet, yaşam amacı, kendini kabul ve kişisel gelişim olmak üzere altı boyutu içeren bir yapıdan oluşmaktadır (Ryff, 1995).

- *Örgütsel Özdeşleşme*

Özdeşleşme kuramı, güncel kavramsallaştırma çalışmalarında Sosyal Kimlik Kuramı'na dayalı olarak açıklanan bir kavramdır. Sosyal kimlik, bireyin kişisel ve grup kimliklerinin algılanan örtüşmesine dayalı öz tanımlardır (Kreiner ve Ashforth, 2004). Sosyal özdeşleşme, bireyin ve grubun psikolojik bir şekilde birleşmesi anlamına gelir. (Knippenberg ve Sleebos, 2006). Bir sosyal özdeşleşme türü olan örgütle özdeşleşme kavramı ise, bireyin kendisini içinde bulunduğu örgütle bir olarak tanımlaması ve örgüte ait olma algısı şeklinde ifade edilebilir ve bilişsel (grup üyeliğine dair bilgi), duygusal (üye olunan gruba duygusal bağlılık) ve değerlendirici (üye olunan guba değer atfetme) bileşen olmak üzere üç boyutu ihtiva eder (Mael ve Ashforth, 1992).

- *İş Tatmini*

İş tatmini, bilişler ve duygular ilişkisini temel alan ve çalışanın genel olarak mevcut işini ve burada elde ettiği deneyimleri değerlendirdiğinde pozitif yönde duygulara sahip olmasını ve hoşnutluk duyma

durumunu ifade eden bir kavramdır (Akçay, 2012). Locke iş tatminini, çalışanın işini pozitif ve keyif verici duygularla nitelendirmesi şeklinde özetlemektedir (Özkalp ve Kırel, 2011). Bireylerin iş için sarf ettiği zamanın, hayatlarının büyük bir kısmını kapsaması ve bu geçen sürede üretkenliklerini ve becerilerini ortaya koyabilmeleri ve örgütlerin de devamlılıklarını sağlayabilme, etkin ve verimli olabilmeleri adına, hem bireyler hem de örgütler bakımından iş tatmini oldukça önemli bir kavramdır (Kantar, 2010).

- *Psikolojik İyi Oluş, Örgütsel Özdeşleşme ve İş Tatmini Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Psikolojik iyi oluş üzerine çok sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Psikolojik iyi oluş ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, iki değişken arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Wright ve Cropanzano, 2000; Wright ve Bonett, 2012; Wright ve ark., 2007). Bununla beraber psikolojik iyi oluş ile örgütsel özdeşleşme arasında da yine pozitif yönlü bir ilişkinin olduğuna işaret edilmektedir (Cheng, 2016; Harris ve Cameron, 2005; Outten, 2008). Literatürde örgütsel özdeşleşme ve iş tatmini arasındaki ilişkinin araştırılmasına yönelik birçok çalışmaya rastlanmakta olup, iki değişken arasındaki ilişkinin genel olarak anlamlı ve pozitif yönde olduğu gözlemlenmektedir (Van Dick ve ark., 2004; De Moura ve ark., 2009; Lu ve ark., 2015; Yuan ve ark., 2016; Akbaş ve Çetin, 2015; Eren ve Titizoğlu, 2014). Yukarıdaki ilişkilerden hareketle aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H_1 : Psikolojik iyi oluş, iş tatminini pozitif yönde etkilemektedir.

H_2 : Psikolojik iyi oluş, örgütsel özdeşleşme aracılığıyla iş tatminini pozitif yönde etkilemektedir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Amaç ve Önem

Araştırmanın amacı psikolojik iyi oluşun iş tatmini üzerindeki etkisini incelemek ve bu etkide örgütsel özdeşleşmenin aracı rolünün olup olmadığını belirleyebilmektir. Araştırmalarda çoğunlukla iyi oluş ve özellikle öznel iyi oluş kavramlarının ele alınması, psikolojik iyi oluş kavramına yönelik oldukça az sayıda çalışmaya rastlanması nedeniyle, araştırmada kurgulanan model üzerinde psikolojik iyi oluş kavramına yer verilmek istenmiştir. Psikolojik iyi oluşun, örgütsel özdeşleşme ve iş tatmini üzerindeki etkilerinin incelenmesi yönüyle, çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

3.2. Yöntem

Çalışmanın örneklemini, İstanbul ilinde bulunan 107 kişilik bir serbest muhasebeci mali müşavir grubu oluşturmaktadır. Araştırma grubunun demografik bilgilerini belirlemeye ve katılımcıların psikolojik iyi oluşlarını, örgütsel özdeşleşmelerini ve iş tatminlerini incelemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Veriler anket yöntemi aracılığıyla, çevrim içi veri toplamayı sağlayan surveey.com sitesi üzerinden kartopu örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma; katılımcıların muhasebe meslek grubuna mensup olması, verilerin İstanbul ilindeki müşavirlerden elde edilmesi, kullanılan örnekleme yönteminin yapısı gereği evrene genellenebilmesi araştırma tasarımının bileşenleri ölçüsünde kısıtlı olması ve araştırmanın belirli bir zaman aralığında yapılması yönünden sınırlılığa sahiptir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanması için düzenlenen anket formu, toplam 33 sorudan oluşmaktadır. Modelde yer alan üç değişkenin ölçümlenmesi için yer alan maddeler ilk üç bölümde yer alırken, son bölümdeki sorular ise katılımcıların demografik bilgilerinin elde edilmesine imkan vermektedir. Psikolojik iyi oluş, Tennant ve ark. (2007)'nın geliştirdiği, Türkçe'ye uyarlılığın, geçerlik ve güvenirliğin Keldal (2015) tarafından yapıldığı 14 maddeden oluşan Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği ile ölçümlenmiştir. Örgütsel özdeşleşmenin ölçümünde, Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen, Tak ve Aydemir (2004) tarafından geçerlik ve güvenirliği yapılan ve 6 madde içeren Örgütsel Özdeşleşme Ölçeği kullanılmıştır. İş tatmininin ölçümü ise, Brayfield ve Rothe (1951)' nin geliştirdiği ve geçerlik ve güvenirliği Bilgin (1995) tarafından yapılan ve son 2 sorusu ters puanlanan toplam 5 maddelik İş Tatmini Ölçeği ile yapılmıştır.

Ölçekler 5'li likert tipi ifadeden oluşmaktadır: 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum. Demografik bilgilerin tespit edilmesi amacıyla katılımcılara, anketin son bölümünde yer alan cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim, çalışma türü, mevcut işyerindeki deneyim süresi ve toplam deneyim süresine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

3.4. Bulgular

Araştırmaya katılan 107 kişinin, demografik bilgilere ilişkin dağılım Tablo 1.'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların çoğunlukla, erkek, evli, 30-39 yaş grubunda, lisans mezunu ve 10 yıl üzeri deneyime sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Frekans Tablosu

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	40	37,4
	Erkek	67	62,6
	Toplam	107	100
Medeni Durum		Frekans	Yüzde
	Bekar	29	27,1
	Evli	78	72,9
	Toplam	107	100
Çalışma Türü		Frekans	Yüzde
	Bağımlı	49	45,8
	Bağımsız	58	54,2
	Toplam	107	100
Yaş		Frekans	Yüzde
	20-29	5	4,7
	30-39	43	40,2
	40-49	33	30,8
	50-59	18	16,8
	60 ve Üzeri	8	7,5
	Toplam	107	100

		Frekans	Yüzde
Eğitim Durumu	Lise	2	1,9
	Lisans	82	76,6
	Lisansüstü	23	21,5
	Toplam	107	100
Toplam Çalışma Deneyimi		Frekans	Yüzde
	1 Yıl-4 Yıldan Az	1	0,9
	4 Yıl-7 Yıldan Az	3	2,8
	7 Yıl-10 Yıldan Az	8	7,5
	10 Yıl ve Üzeri	95	88,8
	Toplam	107	100
Mevcut Şirkette Çalışma Deneyimi		Frekans	Yüzde
	1 Yıldan Az	7	6,5
	1 Yıl-4 Yıldan Az	18	16,8
	4 Yıl-7 Yıldan Az	16	15
	7 Yıl-10 Yıldan Az	12	11,2
	10 Yıl ve Üzeri	54	50,5
	Toplam	107	100

Psikolojik iyi oluş, örgütsel özdeşleşme ve iş tatmini ölçeklerindeki ifadeler, katılımcılar tarafından *katılıyorum* şeklindeki seçeneğe yakın işaretlenmiştir. Araştırmadaki ölçeklerin tanımlayıcı istatistiki analiz sonuçları Tablo 2.'de görülmektedir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistiki Analizler

	Ortalama	Ss
Psikolojik İyi Oluş	3,75	,64
Örgütsel Özdeşleşme	3,49	,63
İş Tatmini	3,54	,72

N=107

Verilerin normal dağılıma uygunluğu incelendiğinde, Kolmogorov-Smirnov Testi sonrasında elde edilen sonuçlara gore, çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 bandında yer aldığı ve verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür. Ölçeklerin güvenilirliğine ilişkin yapılan analiz bulguları, Tablo 3.'de görülebileceği üzere, her üç değişkene ilişkin sonucun da 0,60 değerinden yüksek olduğunu ve kullanılan ölçeklerin güvenirliği sağladığını göstermektedir.

Tablo 3. Ölçek Güvenirliği

	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha
Psikolojik İyi Oluş	14 Soru	0,890
Örgütsel Özdeşleşme	6 Soru	0,625
İş Tatmini	5 Soru	0,763

Değişkenler arası ilişkiler ve etki düzeyleri, regresyon analizi ile incelenerek, Anova tablosu ve katsayılar tablosu yorumlanmıştır. Değişkenler arası etkilerin ve özdeşleşmenin aracılık rolünün tespiti amacıyla Baron ve Kenny (1986)'nin analiz yöntemi esas alınmış ve model dört adımda test edilmiştir. İlk adımda psikolojik iyi oluşun, örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisine bakılmış; ikinci adımda örgütsel özdeşleşmenin iş tatmini üzerindeki etkisine, üçüncü adımda psikolojik iyi oluşun iş tatmini üzerindeki etkisine ve son olarak psikolojik iyi oluşun örgütsel özdeşleşme ile birlikte iş tatmini üzerindeki etkisine bakılmıştır.

Tablo 4'de verildiği üzere, Pearson korelasyon katsayıları ve regresyon analiz sonuçlarına göre, psikolojik iyi oluş ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0.265$; $R^2=\%7$; $p=0.006 <0.01$), örgütsel özdeşleşme ile iş tatmini arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0.283$; $R^2=\%8$; $p=0.003 <0.01$), psikolojik iyi oluş ile iş tatmini arasında yine pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0.518$; $R^2=\%26,9$; $p=0.000 <0.01$) olduğu görülmektedir. Buna göre psikolojik iyi oluş, iş tatmini üzerindeki etkinin %26,9'unu açıklamakta olup, H_1 desteklenmektedir. Psikolojik iyi oluşun iş tatmini üzerindeki etkisinde örgütsel özdeşleşmenin aracılılık rolünün açıklama yüzdesinin %29,2'ye yükseldiği ancak örgütsel özdeşleşmedeki katsayı anlamlılığının 0,05'ten büyük (0,070) olduğu ve dolayısıyla aracılığa yönelik modelin desteklenmediği görülmektedir.

Tablo 4. Değişkenler Arası Etkiler

		MODEL ÖZETİ			ANOVA	KATSAYILAR		
		Korelasyon Oranı	Korelasyon Kare	Durbin Watson	Model Anlamlılık	Katsayı Anlamlılık	Tolerans	VIF
	1.Adım	,265	,070	1,794	0,006	0,006	1,000	1,000
	2.Adım	,283	,080	1,971	0,003	0,003	1,000	1,000
H_1	3.Adım	,518	,269	1,955	0,000	0,000	1,000	1,000
H_2	4.Adım	,540	,292	1,970	0,000	0,000	0,930	1,075
						0,070		

Gruplar arası farklar incelendiğinde cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim ve toplam deneyime göre, grup ortalamaları arasında anlamlı farklara ulaşılamadığı, ancak çalışma şekline göre bağımsız çalışanların, bağımlı çalışanlara göre daha yüksek örgütsel özdeşleşme düzeyine sahip oldukları; mevcut şirkette 1-4 yıldan az deneyimi olanların en düşük seviyede ve 10 yıl ve üzeri deneyime sahip çalışanların ise en yüksek düzeyde psikolojik iyi oluş ve örgütsel özdeşleşme sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bireylerin psikolojik iyi oluşlarının, iş tatmini üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırma modelinde, örgütsel özdeşleşmenin aracılık rolünün bulunmadığı belirlenmiştir. Çalışmada yer alan modele benzer araştırmalara rastlanılamamış olması, modelde yer alan değişkenlerin birlikte incelenmesi ve özellikle de muhasebe meslek mensupları üzerinde çalışılması bakımından, araştırmanın hem örgütsel davranış literatürüne katkı sağladığı, hem de meslek mensupları açısından, bireysel ve örgütsel değerlendirmelere ışık tuttuğu düşünülmektedir. Gelecek araştırmalarda, örneklem büyüklüğünün artırılarak çalışılması ya da modelin farklı sektörlerde uygulanması önerilmektedir. Bununla beraber, modelde varsayılan örgütsel özdeşleşmenin aracılık rolünün desteklenmemesi ile birlikte, sonraki

çalışmalarda psikolojik iyi oluşun iş tatmini üzerindeki etkisinde, örgütsel özdeşleşmenin ılımlaştırıcı rolü olup olmadığına dair bir çalışma modelinin tasarlanması ve örgütsel özdeşleşmenin ılımlaştırıcı rolünün araştırılması mümkündür.

Bireylerin psikolojik iyi oluşları ve örgütle olan özdeşleşme düzeyleri, kişilerin iş tatmini üzerinde etkili olmaktadır. Örgütle geçirilen zamanın ya da çalışma hayatının uzunluğu, bireyin hem psikolojik iyi oluşu hem de özdeşleşme düzeyi üzerinde farklılıklara neden olabilmektedir. Mevcut işyerindeki deneyime gore, düşük düzeyde psikolojik iyi oluş ve örgütsel özdeşleşmeye sahip bireylerin, iyi oluşlarının ve özdeşleşmelerinin artırılmasına ilişkin destekler sağlanabilir. Bağımsız çalışan meslek mensuplarının bağımlı çalışanlara göre örgütle daha iyi özdeşleşmesi, patron/çalışan ayrımını vurgular niteliktedir. Bağımlı çalışan bireylerin özdeşleşmelerini artırmak, örgütle olan aidiyetlerini güçlendirmek ve bireylerin örgütle olan duygusal bağlarını kuvvetlendirmek adına çeşitli yöntemler geliştirilebilir. Böylece örgütle özdeşleşmesi için destek sağlanan bireyin, dolaylı da olsa psikolojik olarak güçlenmesine ve iyi oluşunun yükselmesine katkı sağlanmış olunacaktır.

KAYNAKLAR

AKBAŞ, TT., ÇETİN, A. (2015), İş Tatmini ve Kişi-Örgüt Uyumunun Örgütsel Özdeşleşmeye Etkisi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 16(1), 81-101.

AKÇAY, VH. (2012), Pozitif Psikolojik Sermayenin İş Tatmini İle İlişkisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2(1), 123-140.

AKDOĞAN, A., POLATCI, S. (2013), Psikolojik Sermayenin Performans Üzerindeki Etkisinde İş Aile Yayılımı ve Psikolojik İyi Oluşun Etkisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 17(1), 273-293.

ASHFORTH, BE., MAEL, F. (1989), Social Identity Theory and the Organization, *Academy of Management Review,* 14(1), 20-39.

BARON,RM., KENNY, DA. (1986), The Moderator Mediator Variable Distinction In Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.

BİLGİN, N. (1995), Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

CENKSEVEN, F., AKBAŞ, T. (2007), Üniversite Öğrencilerinde Öznel ve Psikolojik İyi Olmanın Yordayıcılarının İncelenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,* 3(27), 43-65.

CHENG, H-T. (2016), A Study of the Correlation between Organizational Identification and Psychological Well-being for Junior High School Teachers in Kaohsiung, *National Kaohsiung Normal University*, Doktora Tezi.

DE MOURA, GR, ABRAMS, D., RETTER, C., GUNNARSDOTTIR, S., ANDO, K. (2009), Identification as an organizational anchor: How identification and job satisfaction combine to predict turnover intention, *European Journal of Social Psychology,* 39(4), 540-557.

DIENER, E. (2000), Subjective Well-Being, *American Psychologist*, 55(1), 34-43.

DIENER, E., OISHI S., LUCAS, RE. (2003), Personality, Culture, and Subjective Well-Being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life, *Annu. Rev. Psychol*, (54), 403–425.

DİRİK, D., ERYILMAZ, İ., GÜLOVA, AA. (4-5 Kasım 2016), Liderin Güç Kaynakları, İş Tatmini ve Bağlamsal Performans Arasındaki İlişkide Örgütsel Politikanın Rolü, *Çukurova Üniversitesi IV.Örgütsel Davranış Kongresi*, 23 – 30.

EREN, MŞ., ÇAKIR, Ö., TİTİZOĞLU, Ö. (2014), Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Tarzlarının Örgütsel Özdeşleşme ve İş Tatmini Üzerindeki Etkileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 14(27), 275-303.

FRISCH, MB., CLARK, MP., ROUSE, SV., RUDD, MD., PAWELECK, JK., GREENSTONE, A., KOPPLIN, DA. (2005), Predictive and Treatment Validity of Life Satisfaction and the Quality of Life Inventory, *Assessment,* 12(1), 66-78.

HARRIS, GE., CAMERON, JE. (2005), Multiple Dimensions of Organizational Identification and Commitment as Predictors of Turnover Intentions and Psychological Well-Being, *Canadian Journal of Behavioural Science*, 37(3), 159-169.

KANTAR, H. (2010) *İşletmede Motivasyon,* İstanbul: Kum Saati Yayınları.

KELDAL, G. (2015), Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 103-115.

KNIPPENBERG, DV., SLEEBOS, E. (2006), Organizational identification versus organizational commitment: Self-definition, social exchange, and job attitudes, *Joumal of Organizational Behavior, (*11), 571-584.

KREINER, GE., ASHFORTH, BE. (2004), Evidence toward an Expanded Model of Organizational Identification, *Journal of Organizational Behavior,* 25(1), 1-27.

LU, L., LIU, L., SUI, G., WANG, L. (2015), The Associations of Job Stress and Organizational Identification with Job Satisfaction among Chinese Police Officers: The Mediating Role of Psychological Capital, *International Journal Environmental Research and Public Health, (*12), 15088–15099.

LYUBOMIRSKY, S., LEPPER, HS. (1999), A Measure of Subjective Happiness: Preliminary Reliability and Construct, *Social Indicators Research,* 46(2), 137-155.

MAEL, F., ASHFORTH, BE. (1992), Alumni and their alma mater: A partial test of the reformulated model of organizational identification, *Journal Of Organizational Behavior,* (13), 103-123.

OUTTEN, HR. (2008), Coping Options: Missing Links Between Minority Group Identification And Psychological Well-Being, *Simon Fraser University*, Yüksek Lisans Tezi.

ÖZKALP, E., KIREL, Ç. (2011), *Örgütsel Davranış,* Bursa: Ekin Yayıncılık.

RYFF, CD. (1995), Psychological Well-Being in Adult Life, *Current Directions in Psychological Science*, 4(4), 99-104.

SELIGMAN, MEP. (2002), *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*, New York: Free Press.

TAK, B., AYDEMİR, BA. (2004), Örgütsel Özdeşleşme Üzerine İki Görgül Çalışma, *Uludağ Üniversitesi, 12. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Bursa.

TELEF, BB. (2013), Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-384.

VAN DICK, R., CHRIST, O., STELLMACHER, J., WAGNER, U., AHLSWEDE, O., GRUBBA, C., HAUPTMEIER, M., HÖHFELD, C., MOLTZEN, K., TISSINGTON, PA. (2004), Should I Stay or Should I Go? Explaining Turnover Intentions with Organizational Identification and Job Satisfaction, *British Journal of Management*, 15(4), 351-360.

WRIGHT, TA., CROPANZANO, R. (2000), Psychological Weil-Being and Job Satisfaction as Predictors of Job Performance, *Journal of Occupational Health Psychology,* 5(1), 84-94.

WRIGHT, TA., BONETT, DG. (2007), Job Satisfaction and Psychological Well-Being as Nonadditive Predictors of Workplace Turnover, *Journal of Management,* 33(2), 141-160.

WRIGHT, TA., CROPANZANO, R., BONETT, DG. (2007), The Moderating Role of Employee Positive Well Being on the Relation Between Job Satisfaction and Job Performance, *Journal of Occupational Health Psychology,* 12(2), 93–104.

YUAN, G., JIA, L., ZHAO, J. (2016), Organizational identification moderates the impact of organizational justice on job satisfaction, *Work*, 54(1), 189-195.

KÜRESELLEŞME, BOYUTLARI VE TÜRKİYE'DE DİJİTAL UÇURUM[4]

Doç. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
Ordu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema ve TV Bölümü
tagsermin@gmail.com

Özet
Küreselleşme kavramına ilişkin yapılan açıklamalarda odak noktasına değişim konulmaktadır. Bu değişim dünya politikası, ekonomi, ticaret, endüstri, suç ve terörizm, çevre, toplum, kültür ve teknoloji gibi farklı alanlara odaklanılarak değerlendirilmektedir. Küreselleşme konusuna var olan çok farklı yaklaşımlar kavrama ilişkin yapılan tanımlarda vurgu yapılan konulardaki farklılıkları da ortaya çıkartmaktadır. Bununla birlikte tanımlar arasında araştırmacıların sıklıkla üzerinde durduğu ortaklıklar da bulunmaktadır. Bunların içerisinde bağlantılılık, mekânın küçülmesi, zamanın hızlanması, teknoloji ve sermaye öne çıkmaktadır.

Küreselleşme kavramının kullanımı neoliberalizmin politikalarıyla bağlantılı bir biçimde 1970'lerden itibaren yaygın bir biçimde gerçekleşmiştir. Kavramı kullanan kesimlerin içerisinde, kavrama daha eleştirel bir yön yükleyenler de bulunmaktadır. Küreselleşmeye eleştirel yaklaşanlara göre kavram, daha önceki yüzyıllardan itibaren devam eden sömürgeleştirme, göçmenlik ve uluslararası ticaret gibi konular için ortaya atılmış olan popüler bir ifadedir.

Küreselleşme kavramsal açıklamalar ve yaklaşımların yanı sıra boyutlarıyla çok yönlülük taşımaktadır. Etkisi altına aldığı alanları da göz önünde bulundurarak boyutları ekonomi, politik, askeri, teknoloji, iletişim, kültür ve çevre şeklinde özetlenebilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler küresel ölçekteki değişimin önünü açarken, teknoloji tüm dünyadaki insanların bütünleşmesini olanaklı hale getirmektedir. Bu teknolojiler, iş gücü havuzunun genişlemesini ve pazarın büyümesini beraberinde getirmiştir. Ancak dijital uçurum ekonomik, kullanılabilirlik ve güçlendirme olmak üzere üç aşamadan oluştuğu ifade edilen, kapsamı karmaşık ve çok boyutlu, hem ülke içerisindeki hem de ülkeler arasındaki farklılıkları yansıtmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde küreselleşme konusunda kavramsal tartışmalar ve boyutları ortaya konulduktan sonra, küreselleşme konusunda eleştirilen konulardan bir tanesi olan dijital uçurumun Türkiye'deki durumu ele alınmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere yöntem olarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, küreselleşmenin boyutları, dijital uçurum

GLOBALIZATION, ITS DIMENSIONS AND DIGITAL GAP IN TURKEY

Abstract
The focus is on change in the explanation of the concept of globalization. The change is assessed by focusing on different areas such as world politics, economy, trade, industry, crime and terrorism, environment, society, culture and technology. The very different approaches to the issue of globalization also reveal differences in the emphasis on the definitions made about grasping. Among the definitions, however, are the partnerships that researchers often emphasize. These include connectivity, compression of time and space, technology and capital.

The use of the concept of globalization has been widespread since the 1970s in connection with policies of neoliberalism. In the segments that use the concept, there are those who are more critical in their understanding. For those critically approaching globalization, the concept is a popular expression for colonialism, immigration and international trade that has been ongoing since the previous centuries.

[4] Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Sanal İletişim Ortamlarını Kullanımları başlıklı Şermin Tağ Kalafatoğlu'nun 2010 yılında Prof. Dr. Ali Şimşek danışmanlığında, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim ABD'da tamamladığı doktora tezinin literatür taraması bölümünden yararlanılmıştır.

Globalization is multifaceted with its conceptual descriptions and approaches, as well as its dimensions. The dimensions can be summarized as economy, politics, military, technology, communication, culture and environment, taking into account the areas under the influence of globalization. While advances in information and communication technologies pave the way for changes in the global dimension, technology makes it possible for people around the world to integrate. These technologies have brought the expansion of the work force pool and the growth of the market. However, the digital divide reflects the complexity and multidimensional nature of differences within and between countries, which is expressed in three phases, economic, usability and empowerment. After emphasizing the conceptual debate on globalization and dimensions In this framework, the state of the digital divide in Turkey, one of the criticisms about globalization issues have been addressed in this paper. In order to realize this aim, literature search was carried out as the research method.

Key words: Globalization, dimensions of globalization, digital divide

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Niezen (2004) küreselleşme teriminin kullanımının 1970'li yıllarda, devletin pazarlar üzerindeki kontrolcü etkisinin azalması ve neo-liberal politikaların tüm dünyada yaygınlaşmasıyla bağlantılı bir biçimde arttığını ifade etmektedir. Küreselleşme kavramının kullanımına köklü değişimleri odak noktası alarak kullananlar; ekonominin, ticaretin, endüstrinin, çevresel sorunların, kültürel ürünlerin, sosyal davranışların, terör tehditlerinin, politik yapılanmanın değiştiği bir dünya düzenine göndermede bulunmaktadırlar. Küreselleşme konusuna daha eleştirel bakanlar ise kavramın yeni bir dünya düzenine işaret etmektense, hemen hemen keşifler döneminden beri devam etmekte olan sömürgeleştirmeyi, uluslararası mal ve insan hareketliliğini ifade etmek üzere kullanılan bir kavram olduğunu belirtmektedir (Bowden, 2004: 5).

Bowden (2004) küreselleşme konusunu tanımlamak konusunda çok farklı görüş ve düşünce olduğunu belirtmektedir. Bunların tek tek ele alınmasındansa ortak noktalarının özetlenmesi daha pratik bir yaklaşım olacaktır. Bu ortak özelliklerinden birisi birbirlerinden bağlantısız uzak bir biçimde yaşayan insanların bağlantılı hale gelmesidir. Mesafeler küresel dünyada daha azalarak mekânın küçülmesi söz konusu hale gelmiştir. Küresel dünyada zamanın hızlı olduğuna sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Küreselleşmeye ilişkin yapılan açıklamalarda üzerinde sıklıkla durulan unsurlardan birisi de teknolojidir. Ulaşım ve iletişim gibi alanlarda yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde insanların, fikirlerin ve sermayenin hızlı bir biçimde dolaşımı küresel dünyada olanaklı hale gelmiştir.

Küreselleşmenin nasıl ve ne zaman başladığı konusunda kavramsal açıklamalarındaki gibi fikir ayrılıklarını barındırmaktadır. Sürecin başlangıcını Avrupa'nın on beşinci ve on altıncı yüzyılda gerçekleştirdiği keşiflere kadar yaslandıranlar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra ulaşım ya da iletişim teknolojisindeki ilerlemeler daha bütünleşik bir dünyaya adım atılması açısından önem taşıyan gelişmeler olarak vurgulanmaktadır. Dünyada gerçekleşen ticari yayılmalar, savaşlar ve göçler sonucunda küresel birleşmeye doğru bir dönüşümün önü tarihin eski zamanlarından beri gerçekleşirken, küreselleşmenin yeni olarak ifade edilen içeriğinin farklı olarak ne ortaya koyduğu da tartışılan konulardan birisidir. Niezen (2004) bu konunun yersizleşme (delocalization) kavramıyla açıklandığını belirtmektedir. Daha öncesinde de dünya insanların farklı coğrafyalar arasında hareketliliğine tanık olmuştur ancak günümüzde küreselleşme sonucunda gerçekleşen bir mekâna aidiyette, uzamsal ve zamansal mekânda değişim gerçekleşmektedir. Küresel dünyada ithal düşünce ve objeler artmış; kültürel içerik bağlamıyla sahip olduğu bağı kaybetmiş ve kültür ile mekân arasındaki ilişki dönüşüme uğramıştır.

Küreselleşme kavramının açıklanması ve tarihsel kökenine ilişkin ortaya konulan açıklamalarda fikir ayrılıkları bulunmakla birlikte hem fikir olunan konu sürecin çok farklı alanlara etkide bulunduğudur. Bu çalışma çerçevesinde küreselleşmenin ekonomi, siyaset, askeri, teknoloji, iletişim, kültür ve çevre alanına olan etkileri üzerinde durulmaktadır.

2. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

Küreselleşme yaygın bir alanda etkide bulunan bir sürece işaret ettiğinden bulunması nedeniyle bundan etkilenmeyen bir üretim süreci, çalışma düzeni, yönetim yaklaşımı, iletişim biçimleri, teknolojik uygulamalar, kültür, toplum ve doğal çevre düşünülemez. Küreselleşmenin etkide bulunduğu bu alanlara kısaca değinilmektedir.

Ekonomik boyut: Bowden (2004) özellikle yeni iletişim teknolojilerinden İnternetin ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin ekonomiyi daha fazla uluslararası ticarete açık hale getirdiğini belirtmektedir. Hükümetler ekonomilerinin ticarete açık hale gelmesi için yabancı yatırımcıların ülkelerinde yatırım yapmalarını kolaylaştırmaktadırlar. Ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılması hükümetlerin, işçi hakları, vergiler ve çevrenin korunması üzerindeki kontrollerinin zayıflaması ya da var olan kuralların uygulanmamasına yol açabilmektedir.

Serbest ticaret sisteminde rekabete önem verilmekte, çokuluslu şirketler daha düşük maliyetlerle üretim olanaklarını sağlayan ülkelere yönelerek karlılık oranlarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Bu yatırımları ülkelerine çekmeyi başaran hükümetler daha fazla iş imkânı ve zenginleşmeyi umut etmektedirler. Ancak gelişmelere eleştirel yaklaşanlara göre serbest ticaret sisteminin getirisi; iş güvenliğinin ortadan kalkışı, fakirleşmenin artışı, insan haklarını ihlal eden uygulamaların ve çalışma ortamlarının meşrulaştırılması ve çevrenin de bundan zarar görmesi olmaktadır (Bowden, 2004: 15).

Küreselleşmenin ekonomik boyutundaki üzerinde durulan konuların içerisinde çokuluslu şirketlerin giderek güçlenmesi yer almaktadır. Özellikle ulus devletler üzerinde oluşturdukları baskı ve bunun sonucunda elde ettikleri yatırım hakları ortaya çeşitleri sorunları çıkartabilmektedir. Bunların içerisinde ürünlerinin üretildiği alanlarda insan hakları ihlalleri ve çevre sorunları yer almaktadır. Ayrıca uluslarüstü sermayenin enformasyon teknolojisi sayesinde dünya finans piyasalarını etkileyecek hareketlerde bulunmasıdır. Bu hareketlilik ulusal ya da küresel düzeyde ekonomik krizleri tetikleyebilmektedir (www.isguc.org/memet2.htm).

Siyasal boyut: Küreselleşmenin siyasal boyutunda özellikle üzerinde durulan konu ulus devletin varlığının gerekliliğidir. Tarihsel süreçte modern devletlerin ortaya çıkışında feodal toplum düzeni etkili olmuştur.

> Modern devletin ortaya çıkışında önemli bir dönemeç olarak feodal toplumu ve siyasi örgütlenişini yakından incelemek gerekmektedir. Çünkü ulus devletin ortaya çıkmasındaki süreçte para dolaşımını felç eden, ücret ilişkilerini mümkünün dışına çıkaran, devletin derin bir şekilde güçsüzleştiği, rahipler ve de savaşçılar oligarşisinin yararına işleyen feodalizmin gücünü yitirmesi etkili olmuştur (Bloch, 1995: 365). Feodal sistem güçlü merkezi devletlerin ortaya çıkışında hareket noktası olmuştur.

Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte iktidar yapısı kralın şahsından genel iradeye doğru bir dönüşüm geçirirken; küreselleşmeyle birlikte de ulus devletin sahip olduğu yapı, yerine getirmesi gereken işlevler, yönettikleriyle olan ilişkileri dönüşüm içerisindedir. Küreselleşmenin ulus devletin sonunu getirdiğini iddia edenler bu görüşlerini çeşitli unsurlara yaslandırmaktadırlar. Bunların içinde; egemenlik alanının çokuluslu şirketler ve uluslararası örgütler gibi oluşumlar tarafından sınırlandırıldığı; ekonomileri üzerindeki kontrollerinin azaldığı; ulusal kimlik ve kültürün küreselleşmeden olumsuz etkilendiği; ulus devletin sınırları hem iletişim teknolojileriyle hem de ulaşım teknolojileriyle birlikte geçirgen bir hale bürünmesi yer almaktadır (Hirst ve Thompson, 1998: 220).

Ulus devletin küreselleşmenin etkisiyle gücünü kaybetmediğini iddia edenler ulus devletin kapasitesinde ve bazı temel işlevlerinde yaşanan dönüşüme vurgu yapmaktadırlar. Devlet yönetmek konusunda gücünü ve yetkisini çeşitli aktörlerle paylaşması sonucunda yönetişim (governance) kavramı gündeme gelmiştir. Klasik yönetim yaklaşımı, siyasal erk ve yurttaş ilişkilerini açıklamada, değişen uluslararası ilişkilerin de etkisiyle yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğin ve sınırlılığın getirmiş olduğu sığlığı ortadan kaldırmak amacıyla, yönetişim kavramı geliştirilmiş, devletin ilişki kurduğu

ulusal özel, uluslararası özel ve kamusal örgütler de göz önüne alınarak yeni bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Askeri boyut: Küreselleşmenin askeri açıdan etki ettiği alanlara bakıldığında; bunların içerisinde uluslararası düzeyde güvenliğin sağlanması konusunda anlaşmaların yapılması yer almaktadır. Bu anlaşmalar ile devletler silahlanmanın kontrol altına alınmasını amaçlamanın yanı sıra uluslararası uyumun sağlanması açısından adım atılmaya çalışılmaktadır (http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/oik560.pdf). Ayrıca barışın korunması için yapılan antlaşmaların yanı sıra küresel örgütlerin de oluşturulduğu görülmektedir. Yirminci yüzyıl tarihinin ve özellikle 2.Dünya Savaşı sonrası dönemin önemli bir özelliği uluslararası örgütlenmenin öneminin anlaşılmış ve uygulamasının yaygınlaştırılmış olmasıdır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca konferans ve diplomasi geleneği giderek daha köklü bir duruma gelmiştir (Sander, 1998: 183). Bu gelenek ülkelerin savaşmadan sorunlarını müzakere yoluyla çözmeleri konusunda belirleyici olmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeler çeşitli örgütlenmelere giderek ortak sorunlarının çözümü konusunda dayanışmışlardır. Bu küresel örgütlerin içerisinde Birleşmiş Milletler, NATO, Dünya Bankası, IMF ve Avrupa Birliği gibi oluşumlar yer almaktadır.

Teknoloji boyutu: Küreselleşmeyi olanaklı hale getiren ve etki ettiği diğer alanlar üzerinde belirleyici olan boyut teknolojik olandır. Teknolojik gelişmeler üretim süreçlerinde insan emeğinden yoğun bir biçimde yararlanmayı değiştirmiştir. Üretim sürecinde makinalar daha fazla ağırlık kazanırken, yapılan işlerde daha fazla uzmanlık ve eğitim gereksinimi ortaya çıkmıştır. Ayrıca üretilen ürünlerin hızlı bir biçimde pazara dağıtılması gelişen ulaşım teknolojisi ile olanaklı hale gelmiştir. Tüketim alışkanlıkları da teknolojik gelişmelerden etkilenen önemli alanlardan birisi haline gelmiştir. Tüketim toplumunda yeni ihtiyaçların oluşturulması ve bunlara gereksinim duyan insanların ihtiyaçlarının karşılanması için de hızlı bir üretim ve dağıtım ağı yardımcı olmaktadır. E-ticaret sayesinde de insanlar ihtiyaçlarının giderilmesi konusuna daha hızlı bir biçimde çözüm üretebilmektedir (http://workinfonet.bc.ca/lmisi/making/CHAPTER2/TANDG1.HTM).

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde hem bilginin üretilmesi, aktarılması hem de depolanması dijital ortamlarda olanaklı hale gelmektedir. Eğitimden iletişime, kültürler arası iletişimin sağlanmasından elektronik ticarete yeni iletişim teknolojileriyle köklü bir değişim gerçekleşmiştir.

İletişim boyutu: İletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda bilginin aktarımı, haberleşme, farklı bölgelerdeki insanlar arasında bağlantının kurulması, ortak projelerin geliştirilmesi, birliklerin oluşturulması ve etkinliklerin düzenlenmesi daha ekonomik bir hale gelmiştir. Küreselleşmenin iletişim alanında etki ettiği alanlardan bir diğer de medya şirketleridir. Çokuluslu medya şirketleri kültür ürünlerinin üretilmesi ve tüm dünyada dağıtımı konusunda etkilidirler. Disney News Corp., 21st Century Fox, Time Warner, Viacom, CBS ve Bertelsmann çokuluslu medya şirketlerindendir. Bu şirketlerin etki alanlarına bakıldığında hem ekonomik hem siyasal hem de kültürel üretim açısından büyük bir güce sahip oldukları görülmektedir (http://annenberg.usc.edu/Faculty/Communication/~/media/GlobalMultimediaBusinessNet works.ashx).

Kültürel boyut: Küreselleşme farklı coğrafi bölgelerde yaşayan farklı kültürel yapıların içerisinde yetişmiş olan insanların yeni iletişim teknolojileriyle bir araya gelmelerini sağlamaktadır. Bu sayede teknoloji bileşen bir etken olarak hareket etmekte, ulusüstü ve kozmopolit bir hayat tarzı yaratmaktadır (Niezen, 2004, s.35). İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin ve ortaya çıkan çokuluslu medya şirketlerinin; geniş kesimleri etkileyen ve hızla yayılan küresel kültür akışına yol açtığı gözlenmektedir.

Çevresel boyut: Küreselleşmenin yaygın etkilerini gösterdiği alanlarından bir diğeri de çevredir. Üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerinde yaşanan değişimin sonucunda doğal çevre bundan olumsuz bir biçimde etkilenmiştir. Hava, su, toprak, canlılar ve bitki örtüsü çevredeki olumsuz etkilerin görüldüğü alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Çevrenin ekonomik büyümenin sonucunda zarar görmeden, sürdürülebilir bir biçimde korunması konusunda tartışmalar yürütülmektedir. Hızlı sanayileşme, üretimin ve tüketimin büyük bir hızda gerçekleşmesi, doğal kaynakların geri dönülmez

bir biçimde tüketilmesi ekonomi ve çevre arasındaki dengenin giderek önem kazanmasına neden olmuştur.

Ekonomiden siyasete, askeriden teknolojiye, iletişim alanından kültüre ve yaşadığımız çevrenin farklı bileşenlerine kadar etkisi olan küreselleşme çok boyutlu bir kavram olduğunu gözler önüne sermektedir. Kavram üzerine çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar küreselleşmenin etkilerine ilişkin çeşitli yorumlar geliştirmişlerdir. Buna göre küreselleşmeye yönelik yaklaşımlarda üç eğilim dikkatleri çekmektedir. Bunlar; aşırı küreselleşmeciler, dönüşümcüler ve kuşkuculardır.

3. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar araştırmacıların küreselleşme konusunda sahip oldukları algıya ve eleştirellik dozuna göre değişkenlik göstermektedir. Bu yaklaşımlar aşırı küreselleşmeciler, dönüşümcüler ve kuşkucular olarak gruplandırılmaktadır.

Aşırı küreselleşmecilere göre; küreselleşme, insanlık tarihinde benzersiz bir gelişim sunan yeni bir çağın başlangıcını ifade etmektedir. Onlara göre, bu değişim ve dönüşüm döneminde önemli olan unsurlar piyasa ve ulusüstü kurumlardır. Bunların üzerine yaslanan yenidünya düzeni önlenemez bir tarihsel süreci ifade etmektedir. Bu süreç ilerici ve sosyal olarak arzu edilir olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, ekonomideki mevcut değişikliklerin yoğunluğunun ve dinamiğinin, sosyal eylemin temel çerçevesinde değişimlere yol açtığı vurgulanmaktadır (Held ve McGraw, 2007: 5).

Aşırı küreselleşmecilere göre küresel düzende ulus devlet önemini yitirmekte ve daha rasyonel bir işleyişe sahip olarak ifade edilen piyasa mekanizması, ulusal çerçevede yetki sahibi olan kurumların yerini almaya aday olarak gösterilmektedir. Çok uluslu şirketler, küresel çapta ekonomik faaliyetlerin temel belirleyicisi haline gelirlerken, piyasanın dünya çapında bütünleşik olduğu küresel bir medeniyet oluşturulmasının önünü açmaktadırlar. Çokuluslu şirketler ekonomik açıdan önemli aktörler haline gelmekte, ekonomik piyasanın yapısı ve uluslararası kuruluşlar, ulusal devletlerin sahip oldukları rolü devralmaktadır (Ohmae, 1990)

Dönüşümcüler aşırı küreselleşmecilerle karşılaştırıldıklarında, küreselleşme ve ilerlemenin sonuçları açısından daha ılımlı bir pozisyona sahip oldukları görülmektedir. Onlara göre küreselleşme ilerici olmayıp, döngülere ve olasılıklara bağlı bir kapitalist gelişim akımıdır. Giddens, Scholte, Castells, Walerstein gibi dönüşümcüler küreselleşmenin getirdiği toplumun organizasyonundaki tartışılmaz temel değişimleri, zaman ve mekânın "sıkıştırılması" yoluyla sosyoekonomik dinamiklerin artan bütünleşmesi ve hızlanması olarak görmektedirler. Yaklaşımları ekonomik olanların dışındaki küreselleşme mekanizmalarını da dikkate aldıklarından çok boyutludur. Bu anlamda, Giddens, küreselleşmeyi siyaset, askeri güç ve sanayileşme gibi "modern" kapitalizmin güçleri tarafından şekillendirilen bir fenomen olarak görmektedir (Giddens, 1990). Bu güçler küreselleşmenin boyutlarının kaynağıdırlar. Dönüşümcülere göre küreselleşmenin dört temel boyutu; dünya kapitalist ekonomisi, ulusal devlet sistemi, dünya askeri düzeni ve uluslararası işbölümüdür.

Küreselleşme sürecinin yaygınlığına ilişkin kuşkuculuğu ifade eden üçüncü teorisyen grubu da küreselleşmeye yönelik eleştirileriyle öne çıkmaktadırlar. Bu anlamda, günümüz ekonomisinin bütünleşme ve açıklık seviyesinin benzerinin görülmediği konusunun doğru olmadığına vurgu yapmaktadırlar. 1914 öncesi dönemde (küreselleşmenin ilk dalgası) uluslararası ticaret ve sermaye akımları GSYİH ile karşılaştırıldığında günümüz çağdaş ekonomisinde taşıdığı önemden daha fazlasına sahiptir (Hirst ve Thompson, 2003). Ayrıca, hiyerarşi ve ulus-devlet ile ilgili olarak küreselleşmenin tahrip edici karakteri yerine; ulusal ekonomilerin ekonomik serbestleşme ve sınır ötesi faaliyetlerin teşvik edilmesindeki sahip olduğu önemli role vurgu yapmaktadırlar. Dünya ekonomisinin temel özelliği olan bölgesel blokların yaratılmasına dikkatleri çekerek, dünya ekonomisinin aslında on dokuzuncu yüzyılın sonlarına göre daha az bütünleşik olduğunu ifade etmektedirler (Held ve McGraw, 2007: 5).

Küreselleşme sürecinin yaygınlığı, hangi alanları ne şekilde ve ne kadar etkilediğine ilişkin teorisyenlerin geliştirdikleri açıklamalar aşırı küreselleşmeciler, dönüşümcüler ve kuşkucular olarak

ifade edilen üç grupta özetlenmiştir. Küreselleşme konusunda yaklaşımların gruplanarak ele alınması konuya ilişkin çalışmalar gerçekleştiren araştırmacıların geliştirdikleri kuramsal açıklamaları anlamak açısından da yararı bulunmaktadır.

4. DİJİTAL UÇURUM, KAVRAMSAL TARTIŞMALAR VE TÜRKİYE

Küreselleşmenin önemli boyutlarından bir tanesi olan teknolojik gelişmeler ve bunların özellikle iletişim ve bilişim alanlarındaki yansımalarını bilginin üretilmesinden, yaygınlaştırılması ve depolanmasına, eğitimde kullanılmasından, elektronik ticarete kadar çok çeşitli alanlarda görmek mümkündür. Ancak küreselleşmenin yaygın etkilerinin bu teknolojilere sahip olanlar ile olmayanlar ya da bu teknolojilerin kullanımı konusunda yeterince bilgi sahibi olunmaması nedeniyle yeterince yararlanamayanlar arasında, gelişmiş ülkelerdekine benzer bir biçimde görülmeyeceği açıktır. Yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması konusunda yeterince alt yapıya sahip olmayan ülkeler ve halklarının durumunu açıklamak üzere dijital uçurum kavramı geliştirilmiştir.

Dijital uçurum terimi için literatürde farklı ifadelerin kullanılmakta olduğu görülmektedir. Buna göre sayısal uçurum, sayısal bölünme, sayısal ayrım, dijital bölünme gibi ifadelerin yaygın bir biçimde kullanılmakta olduğu görülmektedir (Toso, Atlı ve Mardikyan, 2015: 42).

Dijital uçurum, modern bilgi ve iletişim teknolojisine erişimi olan bölgeler ile sınırlı erişimi olan ya da hiç olmayanlar arasındaki farkı ifade eden bir terimdir. Bu teknoloji telefon, televizyon, kişisel bilgisayarlar ve İnterneti içerebilmektedir. Dijital uçurum 1990'lardan önce esas olarak telefonu olanlar ile olmayanlar arasındaki ayrımı ifade ederken; 1990'lardan sonra İnternet erişimi olan ve olmayan arasındaki ayrımı tanımlamak için kullanılmıştır. Dijital uçurum tipik olarak şehirlerde olanlar ve kırsal alanlarda olanlar arasında; eğitimli ve eğitimsiz gruplar arasında; sosyo-ekonomik gruplar arasında; küresel olarak, çok sanayileşmiş ülkeler ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bulunmaktadır. Teknolojiye erişimi olan popülasyonlar arasında bile, daha düşük performanslı bilgisayarlar, düşük hızlı kablosuz bağlantılar, çevirmeli bağlantı gibi düşük fiyatlı bağlantılar ve abonelik tabanlı içeriğe sınırlı erişim şeklinde dijital uçurum görülebilmektedir. Gelişmiş ülkelerden Amerika Birleşik Devletleri'nde beyazlar, siyahiler ve hispanikler arasında yapılan araştırmalara göre ırklar arasında dijital uçurum tespit dilmiştir (https://whatis.techtarget.com/definition/digital-divide).

Türkiye'deki dijital uçurum açısından literatürde farklı çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalarda Türkiye'deki durum ile diğer ülkeler karşılaştırılmakta ve sayısal uçurumun yarattığı sonuçların üstesinden gelinebilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmaktadır. Center for Amrican Progress için Max Hoffman'ın 2016 yılında Türkiye'deki dijital uçurum üzerine gerçekleştirdiği raporda, İnterneti yaygınlaştırma yaklaşımının, ülkenin politik ve sosyal koşullarıyla şekillendiği belirtilmektedir. Hoffman, İnternet'e erişimin ve kullanımının artmasının, çevrimiçi rekabet ve girişimcilik tarafından yönlendirilen daha dinamik bir Türkiye ekonomisi için katkıda bulunacağına ilişkin bir vurgu yapmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin, bilgi ve telekomünikasyon teknolojilerini kullanarak, vatandaşlarının çoğuna daha verimli ve daha duyarlı hükümet hizmetleri sağlayabileceğinin altını çizmektedir. Ancak tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için İnternet erişimi ve çevrimiçi okuryazarlık konusundaki geniş eşitsizliklerin üstesinden gelinmesi gerektiği belirtilmektedir.

Toso, Atlı ve Mardikyan (2015) Türkiye'deki dijital uçurumun üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında bölgeler arasındaki durumu değerlendirmişlerdir. Türkiye'nin doğusu ve batısı arasındaki sayısal uçurumun dikkat çekici bir düzeyde olduğunu belirtmektedirler.

> … Batı bölgelerdeki bireyler daha gelişmiş bir teknoloji altyapısına sahipken, doğu bölgelerde teknolojiye eşimde sıkıntılar bulunmaktadır. Batı bölgelerdeki bireyler teknolojiyi daha sık kullanmakta ve teknolojiyi kullanacak bilgi birikime sahiptirler. Doğu bölgelerde ise teknoloji kullanım sıklığı ve bilgi birikimi daha düşük seviyelerdedir. Türkiye'nin bölgeleri arasında teknoloji kullanımı bölgelerin sosyoekonomik durumlarına paralellik göstermektedir. Gelir seviyesi batı bölgelerinden doğuya doğru gittikçe azalmakta ve buna bağlı olarak teknoloji

> kullanımı da aynı derecede azalmaktadır… Ülkemizde ,BİT'e ulaşım ve kullanım seviyesinin dünya geneline göre çok yüksek olmadığı günümüzde, doğu bölgelerdeki skorlar üçüncü dünya ülkelerindeki seviyelerdedir (48).

Hoffman (2016) Türkiye'de özellikle İnternet erişiminin düşük gelirli kesimler ve özellikle de kadınlar açısından problemli olduğunu belirtmektedir. Bu kesimlere doğru erişimi genişletmek, hükümetin uygulamalarına ve daha geniş ekonomiye bağlanmaları açısından avantaj sağlayacaktır. Daha iyi bir İnternet erişimi dinamik modern bir ekonomi için çok önemli olmanın yanı sıra insanların daha verimli iş aramalarının önünü açmak açısından gerekli görülmektedir.

5. SONUÇ

Küreselleşme, kavramsal açıklamalar açısından ve tarihsel süreçte ortaya çıkışı bakımından teorisyenler arasında görüş ayrılıklarının doğmasına neden olan bir kavram olarak karşımızda durmaktadır. Oldukça popüler olan bu kavrama ilişkin üzerinde uzlaşılan konuların içerisinde; geri döndürülemez oluşu, etki alanının dışında kalınmasının mümkün olunmadığı ve çok farklı alanlara uzanan yaygın bir etkisinin bulunduğudur. İçinde yaşadığımız ekonomik düzeni yönlendirmekte; yönetim biçimlerini şekillendirmekte ve değişime uğratmakta; askeri düzenlemeleri etkilemekte, teknolojik gelişmeleri hızlandırmakta ve bu gelişmelerle yaygınlaşması hız kazanmakta; iletişim kurma biçimlerini kökten bir biçimde değiştirmekte; kültürel unsurları ulus üstü bir hale getirmekte ve doğal çevreyi geri dönülemez bir biçimde etkilemektedir.

Bu kadar farklı alanlara etkide bulunan bir kavram olan küreselleşmeye yaklaşım açısından teorisyenlerin geliştirdikleri açıklamalar çerçevesinde gruplandırmak mümkündür. Bu grupların içerisinde ulus devletin önemini yitirdiğine vurgu yapan aşırı küreselleşmeciler; daha ılımlı bir konumda olan dönüşümcüler ve sürece daha eleştirel yaklaşan kuşkucular yer almaktadır. Bu gruplarda yer alanlar küreselleşmeyi kavram olarak açıklarken, tarihsel süreçte ortaya çıkışını açıklarken ve çeşitli alanlarda yarattığı değişimi ele alırken birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Bu çalışma çerçevesinde üzerinde durulan konulardan bir diğeri de küreselleşmenin önemli bir boyutu olarak kuramcılar tarafından ele alınan teknolojik boyutun etki ettiği iletişim teknolojilerine sahip olanlar ve olmayanlar arasında var olan uçurumdur. Dijital uçurum, küreselleşmenin yaygın etkilerini farklı alanlarda yansıtmanın önünde engel olarak durmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olanlar ve olmayanlar ya da yeterince yararlanamayanlar arasında eğitim, yönetim, bilgiye erişim ve ekonomik fırsatlar gibi farklı konu başlıklarından yararlanmaları açısından bir eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki duruma bakıldığında doğu ve batı bölgeleri arasında erişim açısından var olan fark ve özellikle düşük gelirli kesimler ile kadınlar arasında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim düzeyinin düşük olması dijital uçurumun kaldırılmasının önünde bir engel olarak durmaktadır.

TEŞEKKÜR

Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Sanal İletişim Ortamlarını Kullanımları başlıklı, 2010 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim ABD'da tamamladığım doktora tezimde, yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ali Şimşek'e teşekkürü bir borç bilirim.

KAYNAKLAR

BLOCH, M. (1995), *Feodal Toplum,* Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları.

BOWDEN, R. (2004), *Globalization: The Impact on our Lives,* Chicago: Raintree.

GIDDENS, A. (1990), The Consequences of Modernity, Cambridge: Polity.

HELD, D., MCGREW, A. (2007), *Globalization Theory: Approaches and Controversies,* Cambridge: Polity,

HIRST, P., THOMPSON G. (1998), *Küreselleşme Sorgulanıyor,* Çeviren: Çağla Erdem, Elif Yücel, Ankara: Dost Kitabevi.

(2003), The Limits to Economics Globalization, içinde David Held, Anthony McGrew (eds), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate,* Cambridge: Polity.

HOFFMAN, M. (2016), *Turkey's Digital Dvide*, Washington, DC: Center for American Progress.*Innovations in Technology and Globalization*, 21.01.2010 tarihinde http://workinfonet.bc.ca/lmisi/making/CHAPTER2/TANDG1.HTM adresinden alındı.

Küreselleşmenin Askeri Yönü, 05.02.2010 tarihinde http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/oik560.pdf adresinden alındı.

NIZEN, R. (2004), *A World Beyond Difference : Cultural Identity in the Age of Globalization*. Malden, MA: Blackwell.

OHMAE, K. (1990), *Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked World*, New York: Harper Business.

ROUSE, M. (2014), *Digital Divide*, 05.05.2019 tarihinde https://whatis.techtarget.com/definition/digital-divide adresinden alındı.

SANDER, O. (1998), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Yayınevi. *The Structure and Dynamics of Multi-Media Business Networks*, 22.01.2010 tarihinde http://annenberg.usc.edu/Faculty/Communication/~/media/GlobalMultimediaBusinessNetworks.ashx adresinden alındı.

TOSO, S., ATLI, Ş.M, MARDİKYAN, S. (2015), Türkiye'nin Bölgeleri Arasında Sayısal Uçurum, *Bilgi Ekonomisi Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, syf. 41-49.

Uluslararası Sermaye, 02.03.2004 tarihinde www.isguc.org/memet2.htm adresinden alındı.

TOPLUMSAL HAREKETLER ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI[5]

Doç. Dr. Şermin Tağ Kalafatoğlu
Ordu Üniversitesi / Güzel Sanatlar Fakültesi / Sinema ve Televizyon Bölümü
tagsermin@gmail.com

Özet
Toplumsal hareketler tarihsel süreç içerisinde insanların belirli amaçlar etrafında organize olmaları sonucunda ortaya çıkan oluşumlar olarak karşımızda durmaktadırlar. Bu oluşumlar, destekçilerinin farklı konularda olan hak elde etme mücadelelerini, isteklerini ve değişim önerilerilerini yerine getirmek adına çabalamaktadırlar. Bu çabalarını daha geniş kamuoyuna iletebilmek ve daha fazla insanın desteğini kazanabilmek için eylemler organize etmekte ve günümüze doğru gelindikçe de yeni iletişim teknolojilerinin avantajlarından yararlanmaktadırlar.

Toplumsal hareketler tarihine bakıldığında geçmişten günümüze ortaya çıkmış olan önemli toplumsal hareketlerin içerisinde dini olanlar, köylüler, işçiler, kadınlar, ırksal azınlıklar, etnik azınlıklar, cinsel tercihlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalanlar, öğrenciler ve savaş karşıtlarının hareketleri yer almaktadır. Bu hareketlerden farklı olarak, harekete katılan kişilerin başka insanların çıkarlarını gözettikleri çevrenin korunması, barış, silahsızlanma, alternatif sağlık, yaşam tarzlarının korunması ve hayvan hakları gibi konulara odaklanan hareketler de bulunmaktadır.

Bu çalışmada toplumsal hareketler kavramına getirilen tanımlara yer verilmekte, toplumsal hareketlerin tarihsel süreçte ortaya çıkışlarına değinilmekte, yeni toplumsal hareketlerin özellikleri ele alınmakta ve tarihsel süreçte ortaya çıkmış ve halen etkili olan hareketlerden bazılarının tarihsel gelişimleri genel hatlarıyla ortaya konulmaktadır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması kullanılmış olup, toplumsal hareketlere ilişkin bilgiler alanda yer alan kaynaklardan toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal hareketler, toplumsal hareketler tarihi, aktivizm, yeni sosyal hareketler, kitlesel protestolar.

A LITERATURE REVIEW ON SOCIAL MOVEMENTS

Abstract
Social movements stand in the historical process as a result of people being organized around certain goals. These organizations strive to fulfill their supporters' struggles, desires, and changes in their rights. They organize actions in order to convey these efforts to the wider public and gain the support of more people and take advantage of new communication technologies as they come to the present.

Considering the history of social movements, the important social movements that have emerged from past to present are those with religious roots, peasants, workers, women, racial minorities, ethnic minorities, those who are discriminated against because of their sexual preferences, students and anti-war activists' movements. Unlike these movements, there are movements that focus on issues such as protecting the environment, peace, disarmament, alternative health, lifestyle protection and animal rights, where the people who participate in the movement observe the interests of other people.

In this study, the definitions brought to the concept of social movements are mentioned, social movements are discussed in the historical process, the characteristics of new social movements are discussed and the historical developments of some of the movements that have emerged in the historical process and which are still effective are outlined. A literature review was used as a method in the study, and information on social movements was collected from the sources in the field.

[5] Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Sanal İletişim Ortamlarını Kullanımları başlıklı Şermin Tağ Kalafatoğlu'nun 2010 yılında Prof. Dr. Ali Şimşek danışmanlığında, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim ABD'da tamamladığı doktora tezinin literatür taraması bölümünden yararlanılmıştır.

Key words: Social movements, history of social movements, activism, new social movements, mass protests.

1. GİRİŞ

Toplumsal hareketler toplum içinde önemli aktörler olmalarının yanı sıra değişim oluşturmak açısından da harekete geçirici bir role sahiptirler. Tarih boyunca dikkatleri çeken, toplumlarda önemli değişiklikler meydana getiren toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketler gerek organizasyonel yapılarında, gerek stratejilerinde gerekse de ideolojilerinde çeşitlilik taşımaktadırlar. Bu toplumsal hareketlerin çoğu yerel ölçekte olmakla birlikte pek çok büyük toplumsal hareket belirli bir ülkenin ya da toplumun sınırlarını aşmıştır.

Toplumsal hareket teorisi, sosyal bilimler içerisinde en geniş disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Bu alanda bazı araştırmacılar toplumsal hareketlerin neden belirli zamanlarda ortaya çıktıkları üzerine yoğunlaşırlarken, bazı araştırmacılar ise toplumsal hareketlerin nasıl harekete geçtikleri, hareketlerin ortaya çıkmasıyla ilişkisi olan olayları, demografik, politik ve ekonomik değişimleri ele almaktadır. Toplumsal hareketlere yönelik araştırmacıların gösterdikleri farklı yaklaşımların yanı sıra bu sosyolojik fenomenin tarihsel köklerine bakıldığında bunun tarihsel süreçte var ola geldiği ancak üzerine yapılan araştırmaların 1960'lardan sonra yoğunlaştığı görülmektedir.

Örgütlenme becerilerindeki artış, insanların kaynaklara ulaşmasının kolaylaşması, seyahat olanaklarındaki, teknolojideki ve iletişim alanındaki gelişmeler aktivistlerin harekete geçmesini ve örgütlenmelerini ulus devlet sınırlarının ötesine taşımalarını kolaylaştırmıştır. Ayrıca demokratik haklardaki gelişmeler de sosyal hareketlerin gelişmesi ve işlevsel hale gelmelerinde büyük bir katkıya sahiptir.

2. KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

Toplumsal hareketler teriminin literature girmesinin Alman sosyolog Lorenz von Stein, "History of the French Social Movements from 1789 to the Present (1850)" başlıklı çalışmasına temellendiği görülmektedir. Terim içeriğinde çalışan sınıfın bilinç kazanması ve bütünlük gibi unsurlarını taşımaktadır. Marks ve Engels 1848 yılında yayınladıkları Komünist Manifestosu'nda benzer bir biçimde işçi hareketini öz bilince sahip ve bağımsız olarak ifade etmektedirler (Tilly, 2004: 5).

Toplumsal hareket ifadesi on dokuzuncu yüzyılında sonlarından itibaren siyasal analizciler tarafından çoğul olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca kavram yalnızca işçi sınıfının oluşturduğu örgütlü gruplara göndermede bulunmanın ötesinde farklı kesimlerden olanları da içine alacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Çiftçiler, kadınlar ve haklarını arayan pek çok grubun oluşturduğu birlikleri içine alacak şekilde kapsayıcı bir hale gelmiştir (akt. Tilly, 2004: 5).

Toplumsal hareketler terimi araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

- Tarrow (1994), kalabalık toplumsal ağlara dayanan; kültürel ve eyleme dönük sembollerle canlandırılmış; muhalifler arasındaki etkileşimi desteğe yönelten; ihtilaflı politikalarla uğraşan insanlardan meydana geldiğini belirtmektedir (aktaran Berg, 2003: 5; Tarrow, 1994: 2).
- Touraine klasik tipolojisine göre üç ilkeyle tanımlamaktadır: Hareketin kimliği, hareketin karşı olduğu düşman ve hareketin vizyonu ya da hedefi. Castells bu ilkeleri yorumlarken, kimlikle hareketin kendisini ne olarak tanımladığına; düşmanlıkla hareketin açıkça belirttiği temel düşmanına; hedefle de hareketin toplumsal düzene ilişkin vizyonuna gönderme yapmaktadır (Castells, 1998: 71).
- Tilly (2004) çeşitli çıkar gruplarını içerisine alan kapsayıcı yapılar olarak belirtmektedir.

Brecher, Costello ve Smith (2000) toplumsal hareketlerin oluşumlarına ilişkin olarak toplumsal yapıda zaman içerisinde ilişki ağları çerçevesinde çeşitli sorunların birikim yapabildiğini belirtmektedir. Bu sorunların toplumsal hareketlerin şekillenmesinde toplumsal grupları etkileyebildiğinin altını çizmektedirler. Benzer sorunlara sahip olan insanların bir araya gelmesi ve birlikte statükoya karşı çıkmaları sonucunda toplumsal bir sürece dönüşebilmektedir. İnsanların kendileriyle benzer durumda

olanların varlığından haberdar olmaları ve onlarla birlikte hareket etmeye başlamalarıyla, bireysel olarak sahip olunamayacak bir güce erişmelerini sağlamaktadır.

3. TARİHSEL SÜREÇTE TOPLUMSAL HAREKETLER

Toplumsal hareketlerin tarihine bakıldığında on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de gelişmeye başladıkları, on dokuzuncu yüzyıl boyunca özellikle Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da iyice yaygınlık kazandıkları görülmektedir. Tilly (2004) izledikleri bu gelişim sürecini etkileyen çeşitli unsurların altını çizmektedir. Bunların içerisinde hükümetin kralın otoritesi karşısında giderek güç kazanması, insanların haklarını arama süreçlerinde örgütlenmeye başlamaları, ulaşım ve iletişim teknolojileri sayesinde dağınık haldeki insanların ortak amaçlar etrafında daha kolay bir biçimde bir araya gelebilmeleri yer almaktadır.

Toplumsal hareketlerin ortaya çıktıkları tarihten bu yana otoriteyle olan ilişkileri olumlu yönde değişim içerisindedir. Ayrıca toplumsal hareketlerin günümüze doğru gelindikçe ilgi alanlarının hem konu hem de coğrafi açıdan giderek bir çeşitlilik kazanmıştır. Farklı konu alanlarını aynı çatı altında buluşturmalarının yanı sıra etkinlik alanlarını ulusötesine kaydırmışlardır. Toplumsal hareketlerin uluslararası ortaklıklar geliştirmeleri ve faaliyetlerde bulunmalarını olanaklı hale getiren en önemli unsurlardan bir tanesi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerdir. Bilgi aktarmakta, örgütlenmekte, yeni insanları hareketlerine kazandırmakta, hükümetler üzerinde baskı unsuru oluşturmak üzere lobi faaliyetlerinde bulunmalarında teknolojik gelişmelerin katkısı büyüktür (Pollack, 1990: 184).

Toplumsal hareketlerin farklı ülkelerdeki toplumsal örgütlenmelerle ortaklaşa faaliyetlerde bulunmalarını iletişim teknolojilerindeki gelişmeler olanaklı hale getirirken bu türde otaklıkların gerekli hale gelmesine küresel ekonomik yapılanmaya karşı durulan eleştirel yaklaşım neden olmaktadır. Özellikle işçi örgütleri bu ortaklaşa etkinliklerde bulunulmasında başı çekmektedirler. Çeşitli toplumsal hareketler arasında var olan bu yakınlaşmanın arkasında küresel neo-liberal politikalar sonucunda dünya nüfusunun çoğunluğunun marjinalleşmesi, sivil toplum kuruluşlarının üstlenmek zorunda kaldıkları yeni rolleri nedeniyle artan sorumlulukları ve ulusal düzeyde tek başlarına organize olan işçi sendikalarının sahip olduğu pazarlık gücünün zayıf olmasıdır (Pollack, 1990: 183).

Toplumsal hareketler küreselleşmenin hem teknoloji hem de ekonomi politikaları alanlarındaki etkisiyle etkinlik alanlarını ulus ötesine taşımışlardır. Sınırların ötesinde diğer toplumsal hareketlerle işbirliklerine girilmesi, birbirlerinden hem etkilenmelerinin hem de yenilikleri organizasyonlarına kazandırmalarının önünü açmıştır (Moghadam, 2005: 4). Toplumsal hareketlerin sınırların ötesine uzanan eylemlerde bulunmalarını sağlayan unsurların içerisinde yeni toplumsal hareketlerin de rolü bulunmaktadır.

3.1. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER

Yeni toplumsal hareketler, daha önce var olan toplumsal hareketlerin sınıf temelli olan organizasyonel motivasyonlarından farklılık taşımaktadırlar. İlgilerini yaşam biçimlerinden kaynaklanan farklı sorun alanlarına yöneltmektedirler. Odaklandıkları konuların içerisinde evrensel ilkeler, hayvan hakları, çevrecilik, cinsellik, cinsiyet farklılıkları, insan hakları ve onuru gibi ahlaki değerler yer almaktadır (Bell, Loader, Pleace ve Schuler, 2004: 144).

Yeni toplumsal hareketler hem ilgilendikleri sorunlar hakkında bilginin yayılmasında hem de organize olmakta, eylemler düzenlemekte, hareketlerini yaygınlaştırmakta ve maddi olarak kaynak bulmakta yeni iletişim teknolojilerinden ağırlıklı bir biçimde yararlanmaktadırlar. Bu da onların önceki toplumsal hareketlerden ayrılan yönlerinden birini oluşturmaktadır. Tilly (2004) yeni medyanın uluslararası giderek yaygınlık kazanan ve etkili olan uluslararası aktivizmi yönlendirmesindeki çeşitli önemli unsurları, yeni toplumsal hareketlerin sahip olduğu özellikleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Bunların içerisinde aşağıda sıralananlar yer almaktadır:

- Toplumsal hareketlerin organizasyonel yapılanmalarına bakıldığında bunun daha önceki hareketlere göre daha gevşek bir biçimde gerçekleştiği görülmektedir.

- Yerel sorunlar hareketin içerisinde daha geniş kapsamda sunulmaktadır. Yerel eylemcilerin kimlikleri ön plana çıkmamaktadır.
- Kişilerin harekete olan bağlılıklarında ideolojinin sahip olduğu etki azalmıştır.
- Kaynak açısından zayıf olarak değerlendirilen toplumsal hareketlerin stratejik avantajları artmıştır.
- Etkisi daha kalıcı olan eylemlerin ve kampanyaların düzenlendiği gözlenmektedir.
- Organizasyonel yapılanmada hem yeni medya üzerinden gerçekleştirilen çalışmaların hem de yüz yüze çalışmaların bir araya getirildiği görülmektedir. (2004: 106).

Yeni toplumsal hareketlerin sayılan bu özellikleri daha önce var olan toplumsal hareketlerle aralarındaki farklılıkların anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde tarihsel süreçte ortaya çıkan ve günümüzde de hala etkinliklerini sürdüren çeşitli toplumsal hareketler kısaca ele alınmaktadır. Bu hareketlerin içerisinde AIDS hareketi, çevre hareketi, çiftçi hareketi, düşük ücretle işçi çalıştıran iş yerlerine karşı hareket, eşcinsel hareketi, işçi hareketi, kadın hareketi, nükleer enerji karşıtı hareket ile savaş karşıtı hareket ve barış hareketi yer almaktadır.

3.2. AIDS HAREKETİ

Hareket, AIDS'e gösterilen ilginin eksik olması, hastalık hakkında sahip olunan yanlış ya da eksik bilgilerin düzeltilmesi ve en önemlisi de hastalığın ortadan kaldırılması gibi amaçlar etrafında örgütlenmiş olan çeşitli eylemci gruplar tarafından oluşturulmuştur. Tarihsel olarak 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında biçimlenen hareketin hedefinde hastalığa karşı sağlık politikalarını değiştirmeye çalıştıkları hükümetler, tıbbi kurumlar ve ilaç şirketleri yer almaktadır (Boff, 2006).

AIDS aktivizminin tarihinde AIDS Caolition to Unleash Power ya da ACT UP olarak bilinen oluşum önemli bir yer tutmaktadır. Hastalığa karşı toplumda var olan ilgisizliğe karşı çeşitli sivil itiaatsizlik yollarını kullanmıştır. Örgütün 1990'lı yıllarda tüm dünyada sahip olduğu üye örgüt sayısı 100'ü geçmiştir. Başlangıçta ana hedefleri hastalığın ortadan kaldırılmasıyken zaman içerisinde bunu çeşitlendirmişlerdir. Bunların içerisinde; hastalığa karşı geliştirilen ilaçların daha kolay elde edilmesinden fiyatlarının ucuzlamasına ve özel sağlık sigortalarında farklı tedavi yöntemlerinin karşılanmasına kadar farklı konu başlıkları yer almaktadır (Boff, 2006).

3.3. ÇEVRE HAREKETİ

Çevre hareketi tüm dünya üzerinde en etkili olan toplumsal hareketlerden birisidir. Hükümetler politikalarını şekillendirirken çevreye ilişkin duyarlılıkları ölçüsünde başarılı olabilmektedirler. Çevre hareketinin içinde yer alan ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları faaliyetlerinde hükümetlerin ve küresel ölçekte yatırımları olan şirketlerin çevreyi olumsuz yönde etkileyen uygulamalarını hedef almaktadırlar. Bunların yanı sıra yaşam kalitesinin arttırılması ve çevrenin flora ve faunasuyla sağlıklı bir biçimde sürdürülebilir bir geleceğe sahip olmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadırlar.

Çevre hareketinin küresel ölçekte yaygın olması ve hedefleriyle hareket alanını sürekli genişletmesi görünürlükleri açısından önemlidir. Bu geniş alanda etkili bir biçimde var olabilmeleri dikkat çeken eylemler organize edebilmelerinden ve yeni medyayı yaygın bir biçimde kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Çevre konusunda insanları bilgilendirmek için hazırladıkları bilimsel raporlardan çok görsel açıdan hafızalara kazınacak nitelikte eylemlerin tasarlanmasına yaslanmaktadırlar. Çevreci sivil toplum kuruluşlarından bazıları İnternet üzerinden organize olmak ve eylemler gerçekleştirmekte önemli örnekler vermektedirler. Friends of the Earth, Sierra Club, Greenpeace, Defenders of Wildelife, Canadian Environmental Law Association ve öteki Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşmasına (North American Free Trade Agreement-NAFTA) karşı olan gruplar yaygın bir biçimde İnternetten eylemlerin gerçekleştirilmesi, bilgiye erişim ve organizasyonel amaçlarla yararlanmaktadırlar (Castells, 1998: 129).

3.4. ÇİFTÇİ HAREKETİ

Çiftçi hareketi, küresel şirketleri küçük çiftçilerin çok çeşitlilikteki ürünlerini ürettikleri topraklarda kendi idarelerinde tek tipte ürünler üreterek, çiftçileri hem topraklarını, yaşam alanlarını, geçim kaynaklarını kaybetmelerine neden olmalarından hem de ürün çeşitliliğinin ortadan kaldırılmasına yol

açmalarından ötürü protesto etmektedirler. Çiftçiler dünyanın çok farklı ülkelerinde tarım politikalarından duydukları hoşnutsuzlukları eylemlerde bulunarak göstermektedirler. Hedeflerinde hem çok uluslu şirketler hem de onların faaliyetlerini ülkelerinde destekleyen hükümetler yer almaktadır. Çiftçiler bir zamanlar kendilerini beslemenin dışında ürünleriyle sağlıklı nesillerin yetişmesini sağlamışlarken, topraklarını kaybetmeleri sonucunda büyük kentlere göç etmekte ve düşük ücretli işlerde çalışmakta, göçmen işçilik için farklı ülkelerde şanslarını denemekte ya da işsiz olarak topluma yük olan bir pozisyonda hayatlarını sürdürmektedirler (Mander, 2003: 119).

3.5. DÜŞÜK ÜCRETLE İŞÇİ ÇALIŞTIRAN İŞYERLERİNE KARŞI HAREKET

Düşük ücretle işçi çalıştıran işyerleri (sweatshop) terimi günümüzde çok uluslu şirketlerin atölyelerindeki çalışma koşullarına eleştirel yaklaşan kesimlerin ortaya attığı yeni bir terim değildir. Terleme sisteminden ortaya çıkmış olup, yaklaşık yüzyıllıktır. Bu çalışma sistemine bakıldığında saatlik ücretlerin ödendiği ya da işçilerin haklarının gözetildiği bir atmosferin var olmadığı görülmektedir. Uzun çalışma saatleri sonucunda çalışanlara ürettiklerine göre parça başı hesabı yapılarak ücret ödenmektedir. İşçilerin çalışma koşulları insan haklarına aykırı niteliktedir. Kötü çalışma koşullarında çalışan işçilere çok uluslu şirketlerin yüksek karlar elde edebilmek adına son derece düşük ücretler ödenmesine yerel hükümetler göz yummaktadırlar. Bunun nedeni olarak sıkı denetleyici kurallar getirmeleri durumunda küresel şirtketlerin yatırımlarını başka ülkelere kaydırmaları riskini almak istememeleri gösterilmektedir (Featherstone ve United Students Against Sweatshops, 2002: 3).

Düşük ücretle işçi çalıştıran işyerlerine karşı (anti sweatshop) hareket, insanların kullandıkları ürünlerin hangi koşullarda üretildiklerine ilişkin bilinç sahibi olmalarını sağlamıştır. Hareketin görünürlük kazanmasında Kuzey Amerika'daki kolunun katkılarının yanı sıra Orta Amerika işçi hareketinin desteği de etkili olmuştur (Prokosh, 2002: 189; Featherstone ve United Students Against Sweatshops, 2002: 1; Coats, 2002: 201).

3.6. EŞCİNSEL HAREKET

Eşcinsel hareket tarisel kökleri açısından bir yüzyıl kadar eskiye gitmektedir. Eşcinsel hareketin 1970'lerde parçası olmuş olan kişiler için kendi haline bırakılmaları yeterliyken, geri kalanlar daha radikal sosyal değişim talep etmekte, sosyal alanlarda hetoroseksüellerle eşit olmak istemektedirler (Cruikshank, 1992). Kendilerini daha rahat bir biçimde ifade edebilme özgürlüğünü isteyen eşcinseller bu çerçevede mücadele etmektedirler. Hareketin küresel çapta yaygınlaşması, polisin 1969 yılında New York'ta eşcinsellerin gittiği Stonewall Inn isimli bara yaptığı baskının etkili olduğu belirtilmektedir. Bu baskınla, seksüel azınlıklara yönelik baskıya karşı mücadele edilmesi yönünde bir fikir birliği oluşmuştur. Bu olay seksüel azınlıklara yönelik olan baskılara karşı mücadelede gönderme yapılan ilk örnek olaydır ve eşcinsel hakları hareketinin Amerika'da ve dünyanın geri kalanında başlangıcına işaret eden bir köşe taşı olarak görülmektedir (Adam, Duyvendak ve Krouwel, 1999).

3.7. İŞÇİ HAREKETİ

İşçi hareketi, çalışan kesimin haklarını düzenleyen yasaların, çalışma koşullarının ve ücretlerinin iyileştirilmesine ilişkin taleplerini işyerlerine ve hükümetlere ileten çalışanların örgütlenmeleri için kullanılan bir terimdir. İşçi hareketinin içinde sendikalar ön plana çıkarken, bunların çalışanların çıkarlarını korumak üzere oluşturuldukları görülmektedir. İşçi hareketinin Avrupa'daki tarihine bakıldığında, bunun endüstri devrimine kadar gittiği görülmektedir. İşgücünün tarımsal işlerden endüstriyel üretime kayması sonucunda, çalışanların haklarının gözetilmesi konuları da zaman içerisinde örgütsel hareketlere dönüşmüştür (Labornotes, 2006).

İşçi hareketinin dünya çapındaki gücünü kazanmasında Papa Leo XII'in "Rerum Novarum-Çalışan Sınıfın Koşulları Üzerine" olarak bilinen yapıtının basılmasıyla, 1891'de başlayan Katolik Toplumsal Eğitim geleneği önemli bir yer tutmaktadır. Kitapta, işçilerin çalışma koşullarının daha insacıl hale getirilmesine odaklanan düzenlemeler yer almaktadır. Bunların içerisinde uzun çalışma saatlerinin kısaltılması, emeklerinin karşılığında ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlayacak bir maaş ödenmesi, örgütlenmelerine izin verilmesi ve çocuk işçiliğine son verilmesi gibi unsurlar yer almaktadır. Bu

sayede işçi hareketinin önce Avrupa'da sonra da Kuzey Amerika'da hızlı bir şekilde yayılması gerçekleşmiştir (Labornotes, 2006).

3.8. KADIN HAREKETİ

Kadın hareketi toplumsal hareketler içerisinde farklı alanlara etkisinin olmasıyla öne çıkmaktadır. Kadın hakları, ekonomik adalet, kadınların ekonomik sorunları, cinsiyet adaleti gibi konularda mücadele eden hareket, 1960'lı yıllarda önemli bir yükseliş sergilemiştir. Kadınların farklı konulardaki sorunlarını hareket noktası olarak ele alan aktivizm çeşitli biçimler de almıştır. Bunların içerisinde liberal, kökten, sosyalist ve kültürel feminizm gibi farklı kategoriler yer almaktadır (Reed, 2005: 75).

Feminizm kadın hareketinden farklı olarak kadınların erkeklere boyun eğmesine karşı çıkmakta ve bunun değiştirilmesini amaçlamaktadır. Kadınların kültürel ürünlerde temsili konusunda erkek egemen bakış açısının ortadan kaldırılması için çabalamaktadır. Kadın hareketinde ise katılımcılar cinsiyetleri doğrultusunda tanımlanmakta ve cinsiyetlerinden kaynaklanan sorunların üstesinden gelinmeye çalışılmakta ve toplumsal değişiklik gerçekleştirmek hedeflenmektedir (Ferree, 2006: 6).

Küreselleşmenin ekonomiden kültür ürünlerine kadar her alanda etkisini hissettirmesi kadın hareketlerinin kadını odak noktasına alarak, küreselleşmenin getirdiği sorunlara da yönelmelerini beraberinde getirmiştir. Özellikle çalışanlar içerisinde kadınların karşılaştıkları ağır koşulların düzeltilmesine yönelik çalışmalarını yönlendirmişlerdir (Sklair, 2002: 128).

3.9. NÜKLEER ENERJİ KARŞITI HAREKET

Bu hareket, nükleer silahların tehlikeleri konusunda endişeli olan bilim insanları ve çeşitli grupların çabaları sonucunda şekillenmiştir. Hareketin hedefi ülkelerin nükleer silahlanmadan uzak durmalarını sağlamak ve var olan nükleer silahlardan arınmalarını gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir. Bu hareketin içerisindeki önemli oluşumlardan bir tanesi olan Union of Concerned Scientists (UCS) nükleer enerjiye alternatif olabilecek enerjileri araştırmak ve nükleer gücün taşıdığı riskleri ortadan kaldırmak ve nükleer silahlanmayı durdurmak konusunda çalışmalarını 1969'dan itibaren sürdürmektedir. Hareket günümüze doğru gelindikçe teröristlerin eline bu silahların geçmemesi gibi konuları da ilgi alanlarının içerisinde eklemiştir. (Smith, 2003: 10, 15, 20).

3.10. SAVAŞ KARŞITI HAREKET VE BARIŞ HAREKETİ

Toplumsal hareketler içerisinde savaş karşıtı hareket ve barış hareketi işçi hareketi, kadın grupları, çevreciler gibi farklı hareketlerin de katılımlarıyla büyük eylemler düzenlemesiyle dikkatleri çekmektedir. Bu düzenledikleri eylemlerinde kamuoyunun dikkatini çekmek istedikleri konuların içerisinde savaşların sonlandırılması, çatışmaların ortadan kaldırılması ve barışın yaygınlaştırılması yer almaktadır. Mahatma Gandi ve Marthin Luther King Jr. gibi liderlerin düşüncelerinin etkisiyle eylem yöntemlerini benimsemişlerdir. Bunun sonucunda da savaş karşıtı hareket ve sivil haklar hareketi yakınlaşmıştır. İki hareket de barışın devamlılığını amaçlamaktadır. Hareketin 2003 yılında Irak'a askeri müdahaleye karşı barış çağrısı için düzenlediği eylem, farklı toplumsal hareketlerin desteğiyle 10 milyon protestocuyu bir araya getirmiştir (Scherer, 2004: 22-23).

4. SONUÇ

Toplumsal hareketler kısaca ortaya konulduğu gibi tarihsel süreçte toplumsal yaşamın vaz geçilmez parçaları olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Farklı alanlarda belirli amaçlar etrafında toplanan ve hedeflerini gerçekeleştirmek üzere örgütlenen insanlarla var olmuşlar ve günümüze kadar karşılaşılan sorunlar, toplumsal gelişmeler ve uluslararasında var olan ve giderek ortadan kalkan sınırlar doğrultusunda dönüşümler geçirmişlerdir.

Toplumsal hareketlerin ortaya çıkış amaçları hareketin karakteristik özelliklerini, katılımcılarını ve hareket alanını belirlemekteyken iletişim teknolojisi alanında yaşanan gelişmeler ve küreselleşme hareketler üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Hareketler sınır ötesinde çokuluslu kamusal alanda bir araya gelirken, mesajlarını daha geniş kitelelere yaymakta yeni iletişim teknolojilerinin faydalarından sonunda kadar yararlanır hale gelmişlerdir.

Yeni iletişim teknolojilerinin hareketlere olan katkıları her ne kadar bu çalışmanın konusu dışında olsa da, kısaca bu teknolojilerin hareketlerin kısa sürede etkili eylemlerde bulunmalarında, hızlı bir şekilde örgütlenmelerinde ve düşük bütçelerle uluslararası alanda ses getiren hareketler olmalarında paylarının büyük olduğunu vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Toplumsal hareketler ilgi alanlarını, etkilliliklerini ve hareket alanlarını genişleterek toplumsal hayatın vazgeçilmez aktörlerinden biri olmaya devam etmektedirler.

TEŞEKKÜR
Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Sanal İletişim Ortamlarını Kullanımları başlıklı, 2010 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim ABD'da tamamladığım doktora tezimde, yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ali Şimşek'e teşekkürü bir borç bilirim.

KAYNAKLAR

ADAM, B.D., DUYVENDAK, J.W., KROUWEL, A.P.M. (1999), *The Global Emergence of Gay and*

Lesbian Politics: National Imprints of a World Wide Movement, 10 Ocak 2012 tarihinde http://books.google.com/books?q adresinden alındı.

BARRY, D.A., DUYVENDAK, J.W., KROUWEL, A. (1998), *The Global Emergence of Gay and*

Lesbian Politics: National Imprints of a World Wide Movement, Philadelphia: Temple University Press.

BELL, D., LOADER, B.D., PLEACE, N., and SCHULER, D. (2004), *Cyberculture: The Key Concepts*,

London; New York: Routledge.

BERG, J. (2003), Introduction, John C. Berg (ed.) içinde, *U.S. Progressive Political Movements in The*

21st Century, Lanham, Md. Oxford: Rowman & Littlefield.

BOFF, C. *History of AIDS Activism*, 03.09.2008 tarihinde www.tcnj.edu/~boff3/cassy2.htm - 25k

adresinden alındı.

BRECHER, J., COSTELLO, T., and SMITH, B. (2006), *Globalization from Below: The Power of*

Solidarity, Cambridge, Mass.: South End Press.

CASTELLS, M. (2000), *The Power of Identity*, Malden, Mass.: Blackwell, 1997.

COATS, S. (2002), Central America Labor Solidarity, Mike Prokosch, Laura Raymond and United for a

Fair Economy (eds.) içinde, *The Global Activist's Manual: Local Ways to Change the World*, New York: Thunder's Mouth Press/Nation Books.

CRUIKSHANK, M. (1992), *The Gay and Lesbian Liberation Movement*, 26 Nisan 2008 tarihinde

http://books.google.com/books?q adresinden alındı.

FEATHERSTONE, L., United Students Against Sweatshops. (2002), *Students Against Sweatshops*,

London; New York: Verso.

FERREE, M.M. (2006), Globalization and Feminism, Myra Marx Ferree and Aili Mari Tripp (ed.) içinde,

Global Feminism: Transnational Women's Activism, Organizing, and Human Rights, New York: New York University Press.

Labor Activism, 02.09.2008 tarihinde http://www.labornotes.org/node/11162006 adresinden alındı.

MANDER, J. (2003), Intrinsic Negative Effects of Economic Globalization on the Environment, James

Gustave Speth (ed.) içinde, *Worlds Apart Globalization and the Environment*, Washington, DC: Island Press, 2003.

MOGHADAM, V. M. (2005), *Globalizing Women: Transnational Feminist Networks*, Baltimore: Johns

Hopkins University Press.

PORTA, D.D., ANDRETTA, M., MOSCA, L., and REITER, H. (2006), *Globalization from Below:*

Transnational Activists and Protest Networks, Minneapolis: University of Minnesota Press.

PROKOSCH, M. (2002), Crossing Borders, Mike Prokosch, Laura Raymond and United for a Fair

Economy (eds.) içinde, *The Global Activist's Manual: Local Ways to Change the World*, New York: Thunder's Mouth Press/Nation Books.

REED, T.V. (2005), *The Art of Protest: Culture and Activism from the Civil Rights Movement to the*

Streets of Seattle, Minneapolis: University of Minnesota Press.

SCHERER, R. (2004), *The Antiwar Movement*, Farmington Hills, MI: Greenhaven Press.

SKLAIR, L. (2002), *Globalization: Capitalism and Its Alternatives*, Oxford; New York: Oxford

University Press.

SMITH, J. (2003), *The Antinuclear Movement*, MI: GreenHaven Press.

TARROW, Sidney G. (1994), *Power in Movement: Social Movements, Collective Action, and Politics*,

Cambridge: Cambridge University Press.

TILLY, C. (2004), *Social Movements, 1768-2004*, Boulder: Paradigm Publishers.

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE KÜLTÜR EMPERYALİZMİ

Nuriye AKYEL ILGIN
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplenlerarası Kültürel Çalışmalar Tezli Yüksek Lisans Programı, Öğrenci
akyel.nuriye@gmail.com

Özet

Kültür, tarihsel ve toplumsal olarak oluşturulan gelenek, yaşayış ve düşünüş birliğinin ve bunun sonucunda oluşan maddi ve manevi ortaklıkların nesiller boyunca aktarılmasıdır. Kültür, 'modern' döneme kadar oldukça keskin sınırlara sahip olup çeşitli toplulukları birbirlerinden ayırıcı bir özellik göstermekteydi. Ancak modernite ile kültür, niteliksel anlamda değişime ve dönüşüme uğramaya başlamış, bu dönüşümü adlandıran ve açıklama girişiminde bulunan en önemli geleneklerden biri de 'Frankfurt Okulu' olmuştur.

Bu okulun önemli temsilcilerinden Theodor Adorno ve Max Horkheimer'ın 1940 yılında yazdıkları "Kültür Endüstrisi: Kitlelerin Aldatılışı Olarak Aydınlanma" adlı makalede kültürün bir endüstri ürünü haline dönüşüp tek-tipleşmesi ve bireylerin de bu endüstrinin pasif alıcıları haline gelmesi ele alınmıştır. Buna göre kültür bir endüstri halini almış ve bir meta olarak ihraç edilmiştir. Kitle iletişim araçları gibi yeni mecralar bu endüstriyi oluşturan ve büyüten en etkili araçlardan biri olmuştur.

Bu çalışmanın amaçlarından ilki ağırlıklı olarak kapitalizm ile beslenen bu endüstrinin, zamanla bir 'kültürel emperyalizm' haline dönüşümünü incelemek olmuştur. Buna ek olarak kültür emperyalizmi kavramı 'Soft Power (Yumuşak Güç)' kavramı ile ilişkilendirilmeye ve ilk olarak bu çerçevede ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın diğer amacı ise bu kültürel tek-tipleştirmenin yayılım yönü doğrultusunda, kültür ekonomisini kendi hedefleri yönünde kullanan 'gelişmiş' ülkelerden 'gelişmemiş' ülkelere yapılan aktarımı incelemektir. Bu aktarımın nedenlerini, hangi alanlarda aktarım yapıldığını ve ne gibi sonuçların oluştuğunu örneklerle incelemek çalışmanın bir diğer boyutudur. Son olarak Türkiye gibi 'gelişmekte' olan bir ülkenin konumu tartışılmış ve Türkiye'deki kültür endüstrisi avantajları ve dezavantajları açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür endüstrisi, Kültür emperyalizmi, Yumuşak güç.

CULTURE INDUSTRY AND CULTURE IMPERIALISM

Abstract

Culture is the unity of tradition, life and thought, created both historically and socially. And it is the transfer of the material and spiritual partnerships created over generations. Culture had very sharp lines until the 'modern' period and their various communities were distinctive from each other. However, with modernity culture have begun to change and transform in terms of qualitatively. One of the most important traditions that attempted to explain this transformatin was the 'Frankfurt School'.

In 1940, Theodor Adorno and Max Horkheimer, one of the most prominent representatives of this school, wrote *The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception* and at this article, they analyzed transformation as an industrial product of the culture. İndividuals have also become passive receivers of this industry and have become uniform. As a result, culture became an industry and exported as a commodity. New medium such as mass media have become one of the most effective tools to create and expand this industry.

One of the aims of the study is to examine the transformation of this industry that fed by capitalism into cultural imperialism in time. In addition, the concept of cultural imperialism was tried to be associated with the concept of 'Soft Power' and to be dealt with this framework firstly. The other aim

of the study is to examine the transfer from 'developed' countries that use cultural economy for its own objectives to 'underdeveloped 'countries as cultural uniformity. It is another dimension of this study to examine with example the reasons of this transfer, in which areas are transferred and what kind of results have occurred. Finally, the position of a developing country such as Turkey were discussed. Advantages and disadvantages of the culture industry in terms of Turkey have been discussed.

Keywords: Culture industry, Culture imperialism, Soft power.

1. Giriş

Kültür kendisine yüklenilen anlam çeşitliliği nedeniyle tanımlanması oldukça zor bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir disiplin, kültürü kendi bakış açısından tasvir etmiş ve buna göre sınırlarını çizmiştir. Kültürü kesin bir hat içinde tanımlamak ne kadar zorsa bu soyut belirteci çeşitli disiplinler altında şekillendirmek ve onu amaçlanılan forma sokmak bir o kadar da kolaydır. Barker'ın da belirttiği gibi kültürel çalışmalar içerisinde pek çok kültür kavramı ele alınmakla birlikte kavram, birbirinden farklı yönlere dikkati çekmektedir. Örneğin bir dil veya araç olarak, eserler olarak, mekânsal düzenlemeler olarak, güç olarak, yüksek veya düşük, kitle ve popüler olarak kültür tanımlarından bahsedilebilir. Bu tanımlamaların hiçbiri yanlış olmamakla birlikte objektif tanımlamalar olduğundan da söz edilemez. Kültür kavramı farklı amaçlar doğrultusunda farklı zaman ve yerlerde kullanılabilir. Tüm bu nedenlerden dolayı kültürün politik bir tanım olduğunu unutmamak ve onu amaçlarla birlikte okumak gerekmektedir (2004, s. 44).

Sanayi devriminin gerçekleşmesi ve makinelerin üretimin temel araçları olarak kullanılmasından bu yana çalışanlar arasında uzmanlaşma eğilimi ortaya çıkmış, günümüze kadar da artarak ve derinleşerek devam etmiştir. Bu durum, en başta bu tarihten itibaren kişilerin çeşitli alanlarda sahip oldukları 'yetkin'liklerini kaybetmelerine ve üretimin vasıfsız ve gözden çıkarılabilen parçalarına dönüşmelerine neden olmuştur. Kâr güdüsüyle beslenen, tek amacı daha fazla arz ve bu arzı karşılayabilecek talebi sağlayıp kâr maksimizasyonu olan bu ekonomik sistem kültürel, sanatsal alana da sirayet etmiştir. Kapital sistemin her yerdeliği kısır bir döngü oluşturmuş insanları da mutluluk vaadi veya dışlanma tehdidi ile bu döngü içine hapsetmiştir. Buna göre 'kültür'e özgü sayılabilecek ürünler somut bir meta haline getirilip şeyleştirilmiş[6], sanatsal olanın içi boşaltılmıştır. Theodor Adorno ve Max Horkheimer bu aydınlanma anlayışını 'kitlelerin aldatılışı' olarak adlandırmış 'kültür endüstrisi' kavramıyla bu aldatılışın eleştirel bir çerçevesini sunmuştur. Kültürün bir endüstri ürünü haline gelmesi temelde çoğaltma yöntemiyle sağlanmıştır. Adorno ve Horkheimer'a göre çıkar çevrelerinin teknolojik terimlerle açıkladığı ve dayanaklarını da 'gereklilik', 'zorunluluk' kavramları üzerinden inşa ettiği bu endüstri 'standartlaşma'yı da kaçınılmaz kılmaktadır. Bireyler her ne kadar birbirine zıt ve sayılamayacak çeşitlilikte ürün yanılsaması yaşasa da aslında bu kişilerin zihnine işlenmiş ayrım kategorilerinden başka bir şey değildir. Kişiler birer istatistik malzemesi olarak niteliklerine göre ayrılmış ve bu kitlesel grup içinde niteliklerine göre seçmesi gerektiği ürün için koşullanmıştır (2010, ss. 51-54). Bu durumu çevremizden basit bir örnek ile somutlaştırabiliriz. Bir tatile çıkmak istediğimizde gittiğimiz seyahat acentelerinde her kesim ve gelire göre programlar bulabiliriz. İlk adımda önemli olan sizin nereye gitmek istediğinizden çok maddi durumunuzun hangi tatile yeteceğidir. Zengin, fakir veya orta gelirli bireylere özel rotalar ve vasıtalar önceden kategorize edilmiştir. Kişi bu durumda, öncelikle maddi bir gruplamaya tabi tutulmaktadır. Daha sonra ise sadece acentenin sunduğu rotaları seçme zorunluluğu bulunmaktadır. Tüm bu hususlar toplumsal bir kabul ile gerçekleşir ve alışkanlık haline gelmesiyle birlikte süreç sorgulanmadan kendiliğinden gerçekleşir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında zaman içinde insanların istekleri de bu rotalardan ibaret olur ve bir endüstri insan istek ve beklentilerinin sınırlarını çizerek onları dönüştürdüğü biçimde yeniden üretmiş olur. Benzer şekilde kültür endüstrisinde bireysellik genellikle özgürlük kavramı ile birlikte

[6] Şeyleşme, bir emek süreci sonunda üretilen ve somut bir varlığı bulunan ürünlere kullanım değerinin dışında duyular ile algılanamayacak bir anlam yükleyerek onu bir fetiş haline getirmektir. Emek ile üretilen ürünün hem üreticisinden hem de maddi anlamından kopması ve soyut bir nitelik kazanmasıdır. Bkz: Marx, K. (2015). Sermayenin Üretim Süreci. *Das Kapital*, (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan) içinde *(C. I., ss. 81-92)*. İstanbul: Yordam Kitap.

ele alınmıştır. Buna göre baskıcı bir bütün içinde bireylere sahte bir özgürlük yanılgısı yaratılır. Özgürlük ise güçlü bir denetleme aracına dönüşmüştür. "Özgür yarışmacılık, kendini sansürleyen bir özgür basın, markalar ve ıvır zıvır aygıtlar arasında özgür seçme gibi aldatıcı özgürlükler" bireylere sunulmakta, bu durum da toplumsal denetimi daha geniş seçme alanları dâhilinde desteklemektedir (Marcuse, 2010, ss. 24-25).

Kültür endüstrisi yalnızca emek sürecini etkileyen, teknik olanaklarla çoğaltılmış meta üretimi veya salt bir standartlaştırma değildir. Sistem insanlara bir yaşam biçimi sunmakta ve sürekli kendini yenilemektedir. 'Özgür' kabul edilen birey teorik anlamda seçme şansına sahip olmakla birlikte pratikte aynı şeyin geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Hükümdar artık 'Benim gibi düşünmelisin ya da ölmelisin' demez. 'Benim gibi düşünmemekte özgürsün; yaşamın, malın, mülkün, her şeyin sende kalacak, ama bugünden itibaren aramızda bir yabancısın.' demektedir (Adorno ve Horkheimer, 2011, ss. 63-64). Sosyal varlığına bir anlamda 'muhtaç' olan insan bu anlayış özünde sisteme mahkûm edilmiş olur. Uyum sağlamayanlar ise dışlanıp, gözden çıkarılıp birer zayiat olarak nitelendirilirler.

Kapitalist sistem insan yaşamındaki her bir alanı hiç boşluk bırakmaksızın doldurmak ister. Çalışırken emek gücü üzerinden sağlanan ve vasıfsızlaştırılıp hem kendisine hem çevresine hem de işine karşı yabancılaştırılan[7] bireyin sisteme bağlılığı, 'dinlenme' vaktinde de sağlanmalıdır. Kapitalizm ile paralel ilerleyen, değerler üzerindeki bu etkiyi sağlayan araç ise kültür endüstrisidir. Kitaplar, filmler, müzik kayıtları, sanat, televizyon gibi bir ideoloji veya kültür yayan medya araçları amaçlanılan kuşatmayı tamamlayan anahtar ürünlerdir. "Bu kadar olumsuz nitelikler yüklenen kültür endüstrisi bunu nasıl başarmıştır?" gibi bir soruyu dillendirmek bu durumda oldukça doğal olacaktır. Bu soruya verilebilecek en kısa cevabın 'eğlence' olduğu söylenebilir. Eğlence, insanın iş dışında gerçekleştirdikleri ve onun bir uzantısı olan eylemlerin kontrolünü sağlamada en etkili araçlardandır. Buna göre metalaştırılıp kişiye sunulan eğlence ürünleri, "mekanikleştirilmiş emek süreci" ile yeniden baş etmede insanların motivasyonu olmuş, kişilere kısa süreliğine de olsa bir kaçış vadetmiştir. Eğlenmek insanlara sorunlarını göz ardı etmeyi ve sahte bir şekilde de olsa özgürleşip mutlu olmayı sunan bir araç haline gelmiştir (Adorno ve Horkheimer, 2010, s. 68, 78).

2. Kültür Endüstrisine Farklı Bir Bakış

Bireyi ve toplumu bu kadar etkisizleştirdiği kabul edilen bu yaklaşımın niçin bu kadar uzun bir süre boyunca geçerliliğini koruduğuna yönelik bir soru akıllara gelmektedir. Hatta kültür endüstrisinin gelişim ve yayılımına bakıldığında aynı soruyu sadece ortaya çıktığı ülke için değil tüm dünya için geçerli kılmak mümkündür (Özdemir, 2012, s. 11). Eğer kültür endüstrisi sadece olumsuz niteliklere sahip bir yaklaşım ise niçin tüm dünya ülkelerine yayılmıştır? Bu ülkelerde yerel kültürü de gelişmiş ülkeler lehine dönüştürmesi gibi ek bir 'olumsuzluk' varken neden bu gelişim hiç sona ermemiş veya erememiştir?

Kapitalizm içerisinde kültür endüstrisinin bilimsel ve teknolojik evrimin kaçınılmaz bir parçası olduğu kabul edilebilir. İnsan yaşamını kolaylaştırmak veya bu yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli görülen her adım ve gelişmenin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabilmektedir. Diğer bir bakış açısından bakıldığında, her birey bu gelişmeleri olumlu veya olumsuz olarak birbirinden farklı nitelendirebilmektedir. Bu durumda somut bilimsel gerçekliklerden farklı olarak özellikle sonuçları bölgelere ve zamana göre farklılaşan bu gibi gelişmelerin evrensel bir doğruyu veya yanlışı içerdiğini belirtmek konumumuz açısından mümkün değildir. Yine de eleştiri kuramına dâhil üyelerin bile kabul

[7] Marx'ın 1844 El Yazmalarında yabancılaşma, Hegel ve Feuerbach'tan farklı olarak kapitalist toplumdaki işçinin yabancılaşması olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda yabancılaşma işçinin yaşamını sürdürebilmesi için zorla çalıştırılması sürecinde, kapitalistin bu çalışmayı tamamen kendine mâl ederek işçinin hem emek süreci hem de emek üzerindeki bağını koparmasıdır. Bu anlamda Marx dört yabancılaşma türü belirlemiştir: İşçinin emek sürecinin nesneleştirilmesi ile emeğine yabancılaşma, kendine yabancılaşma, kendi türüne yabancılaşma ve doğaya yabancılaşma. Bkz. Marx, K. (2013). *1844 El Yazmaları*, (Çev. Murat Belge). İstanbul: Birikim Yayınları.

ettiği kültür endüstrisinin övünebileceği birtakım gelişmeleri sağladığı söylenebilir. Teknolojik gelişmeler ile birleşen bu endüstri, Adorno ve Horkheimer'a göre eskiden hantalca ve yavaş gerçekleşen bir süreci hızlandırmıştır. Bunun yanında sanatı ve sanat ürünlerini tüketim alanında görünür kılmış, hatta bir ilke düzeyine yükseltmiştir. Tüketim kültürünün değişmez parçası eğlenceyi "sıkıcı naifliğinden arındırıp" metaların niteliklerinde de önemli geliştirmeler yapmıştır (2010, s. 66). Bu gelişmeler her ne kadar önemli kabul edilse de yukarıda sıralanan sorulara cevap vermede yetersiz kalabilir. Bu durumda daha geçerli bir sebep metaforik bir anlatım üzerinden sunulabilir. Bir silahın neresinde bulunduğunuz çok önemlidir. Silahın önünde mi duruyorsunuz yoksa arkasında mı? Silahı tutmak kişiye karşı tarafa kıyasla orantısız bir güç sağlamaktadır. Kültür endüstrisi de böyledir ve o da çift taraflı bir olgu olarak kavranmalıdır. Özdemir bu konuyla ilgili şunları belirtmektedir: Bir yandan kültürel yayılmacılığı ve tek-türleştirmeyi olanaklı kılan kültür endüstrisi, diğer yandan yerelin, ulusal olanın, yöresel ve ulusal zenginlik ile özgünlüğün kültürel bellek ile aktarımını da sağlayan bir araçtır. Diğer bir deyişle, internet aracılığıyla küresel ve tek-türlü ürünleri köy ortamına bile ulaştırabilen ve sanal köyleri yaratabilen bu güç, aynı zamanda yine aynı yolla yereli de küresele taşıyabilme kapasitesine sahiptir (2012, s. 23). Örneğin İtalyanlar ile özdeşleşen ve önceleri sadece o toplumun küçük bir kesiminin tüketebildiği parmesan peyniri, küreselleşmenin getirdiği ekonomik, teknolojik ve uluslararası ağlarla birlikte, İtalya'ya en uzak ülkelerin küçük şehirlerinde bile ulaşılabilir bir besin haline gelmiştir. Tüm ülke ve kültürler için neredeyse kaçınılmaz olan bu süreçte toplumlar silahı tutan tarafta olmak için çabalamaktadır. Her alanda geçerli olan bu yayılmadaki kültür ürünleri ilk bakışta basit ve önemsiz bir ihtiyaç karşılama olarak görülebilir; lakin gerçekte kültür 'yumuşak güç' kavramı aracılığı ile fonksiyonel olarak kullanılabilir. Değerlerden beslenen yumuşak gücün, günümüzde bir kültürün diğer bir kültür üzerindeki en etkili hâkimiyet araçlarından biri olduğu söylenebilir. Ancak yumuşak güç ve onun uluslararası çıktılarına bakmadan önce kavramın inşa edildiği zemini –küreselleşmeyi– tanımlamak süreci anlamlandırma ve değerlendirmede yol gösterici olacaktır.

'Küreselleşme' tıpkı kültür gibi hem çok geniş sınırlara sahip hem de çok disiplinli bir kavramsallaştırmadır. İlk bakışta zihinlerde hemen hemen ortak bir karşılığa denk gelmesine rağmen, anlamlandırma konusunda birbirine oldukça zıt teorileri barındıran, en uzlaşılmaz kavramlardan biridir. Küreselleşme üzerine farklı tanım ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Held ve McGrew bu yaklaşımları aşırı küreselleşmeciler, şüpheciler (küreselleşme karşıtları) ve evrimsel-dönüşümsel kuramcılar olmak üzere üç temel grupta sınıflandırmışlardır (2007, s. 5). Burada amaç –bu yaklaşımların doğruluğunu veya yanlışlığını sorgulamak olmayıp– her bir yaklaşımın değerlendirilmesinde ait olduğu politik ve kültürel çerçeveyi göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektir. Örneğin George Modelski küreselleşmeyi, tarihî bir evrim süreci içerisinde artan bağlantıların tarihi; topluluklar arasındaki dayanışma gelişiminin tarihî bir sonucu olarak ele almıştır (2008, s. 12, 14, 16). Bu anlamda küreselleşme olgusunu farklı bir pencereden değerlendirmiş, klasik ögeleri içeren küreselleşme tanımından kaçınmıştır denilebilir. Yine de genel kabullerden yola çıkan bir tanım veya değerlendirme kültür endüstrisi, kültür emperyalizmi ve yumuşak güç terimlerinin zeminini oluşturma bakımından önem taşımaktadır. Gezgin'e göre küreselleşme, bir toplum üzerinde uluslararası bir toplum veya sermayenin –ekonomik, siyasî, ideolojik, kültürel, iletişimsel veya sanatsal– araç ve ürünlerinin benimsenmesi; ulusallığın reddedilmeksizin dışına çıkılarak evrensellikle bağdaştırılması durumudur (2005, s. 9). Harvey ise küreselleşmeye 'zaman-mekân sıkışması' kavramı ile gönderme yapmaktadır. Ona göre zaman ve mekânın nesnel niteliklerinde öylesine dönüşümler olmuştur ki mekân, telekomünikasyon sistemleri ve ulaşım alanındaki gelişmelerle önemsiz hale getirilmiş, ulaşılabilirlik sorunu ortadan kalkmıştır. Mekân, zaman aracılığı ile ortadan kalkmıştır. Harvey'in *Postmodernliğin Durumu* adlı eserinde terimi açıklarken kullandığı gittikçe küçülen dünya haritası çizimi durumu açıklayan en iyi örneklerden biridir (1997, ss. 270-271).

Küreselleşme kavramının hangi alanda belirmeye başladığı konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Araştırmacıların bazıları ekonomik bazıları siyasî bazıları ise ağ sistemleri ve teknolojik gelişmelerin getirisiyle oluştuğunu varsaymaktadır. Küreselleşmenin baş aktörünün belirsizliğine karşın kültürel alanı dolaylı yoldan, ana hatlardan geçerek etkilediğini söylemek mümkündür. Böylece kültür; iktisadî, siyasî ve teknolojik tartışmaların gölgesinde kalmış ve oldukça göz ardı edilen bir kısmı oluşturmuştur. Ancak günümüz dünya sisteminde kültürel tek-tipleşmenin

yoğunluğu küreselleşmeyi bu yönden incelemeyi daha da zorunlu hâle getirmiştir. Küreselleşme ve kapitalizm birbirine sıkı sıkıya bağlı zincir halkaları olarak değerlendirilebilir. Bunlar bir anlamda küçük bir kartopu iken birbirini besleyip amaçları doğrultusunda bütünleşerek büyük bir çığı oluşturan iki farklı yapıdır. Kapitalizm arz fazlasına talep oluşturmak ve kâr maksimizasyonunu sağlamak amacıyla küreselleşme araçlarını kullanmış, kendine yeni pazarlar oluşturmuştur. Genelde gelişmiş ülkelerde bulunan ve seri üretim ile üretilen ürünler küresel ortam ve araçlar vasıtasıyla diğer toplumlara iletilmiş; yeni ürünler başta onların ekonomisi daha sonra ise kültür ve geleneği ile bütünleşmeye başlamıştır. Görüldüğü üzere öncelikli olarak ekonomik ve teknolojik gelişmişlik, arka planda ise siyasî güç bu dolaşımın tek yönlü işlemesine yol açmıştır. Tek yönlü işleyen bu süreç zaman içerisinde yerel gelenek ve kültürler üzerinde baskılamaya ve onları değiştirme veya terk etme eğilimine neden olmuştur. Küreselleşme ve kültür aktarımı eşit imkânlar dâhilinde toplumda bir 'zenginleşme' olarak nitelendirilebilir. Ancak bu aktarımın tek yönlü olup adeta bir propaganda dâhilinde araçsallaştırılması, durumu zenginlik boyutundan çıkarıp 'kültürel emperyalizm' niteliğine bürünmesini sağlamaktadır.

Kültür oldukça ağır değişim gösteren katı bir çekirdek gibidir. Toplum ise zaman içerisinde değişime açık dinamik bir yapıyı oluşturmaktadır. Kültür ve toplumsal yapının bu çatışması içinde küreselleşme olgusu ve kitle iletişim araçlarının azımsanamayacak etkileri bulunmaktadır. Küreselleşmenin kaçınılmaz etkilerine karşı direnç gösteren kültür, yerelleştirme kapsamında maruz kaldığı etkileri dönüştürme çabasına girse de değişimin yönünü belirleyen genelde küresel sistem olmuştur. Medya araçları ise bu çatışmanın galibinin küresel olgu olmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Gelişen ulaşım imkânları sayesinde uzaklık kavramının önemsizleşmesi iletişim olanakları ile birleştiğinde önüne çıkan her türlü engeli aşabilecek bir sistemi meydana getirmiştir. Kitle iletişim araçları siyasî ve kültürel propagandalar yoluyla toplumun düşünce, fikir ve gelenekleri gibi soyut unsurlarını; ulaşım ve reklamlar yoluyla da o topluma ait maddî ürün tercihlerini etkilemiştir. Reklam, bir toplumun marka algısını şekillendirerek, tüketim kalıplarını oluşturarak ve günümüzde de çeşitli alanlarda kullanılarak kendine geniş bir bilinç alanı oluşturur. Kısaca radyo, televizyon, sosyal medya, gazete, reklam gibi pek çok kitle iletişim aracı küresel ölçekteki toplumsal kabulleri belirleyen en etkili araçlardandır. Bu durum ise başka bir tartışmayı meydana getirmiştir: Kültür emperyalizmi.

3. Kültür Emperyalizmi

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve SSCB arasında başlayan Soğuk Savaş, kültür emperyalizmi kavramının ideolojik boyutunu oluşturmuştur. Çeşitli kurumlar, anlaşmalar ve yardımlar aracılığı ile devletler ideolojik boyunduruk altına alınmaya çalışılmıştır. Örneğin, ABD Truman Doktrini ve Marshall yardımları ile Türkiye'yi kendi ideolojisini benimsemeye teşvik etmiştir. 'Amerikan Rüyası' kavramı da yine bu dönemde oluşmuş, toplumsal yaşamı kendi kültür ve ideolojisine benzetme amacı gütmüştür. Amerikan Rüyası basit olarak refah içinde yaşayan; evi, arabası ve mutlu bir aile hayatı olan Amerikalı insanın yaşam biçimine denk gelmektedir. Kişi iyi bir işe sahip olup 'özgür' bir birey olarak her istediğini yapabilmektedir. Bu ideolojiyi küresel bağlamda görünür kılan, burada tartışmamıza sebebiyet veren şey ise kitle iletişim araçları olmuştur. Bu anlamda akla ilk gelen örnek Hollywood filmleri olmaktadır. Hollywood filmlerinin genel kurgusuna bakıldığında yukarıda verilen tüm değerleri görmek mümkündür. Sinema filmleri ulaştığı yerde kitlesel bir alımlama imkânı sunmaktadır. Aynı şekilde televizyonun yaygınlaşması ile reklamlar daha da büyük bir kitleye ulaşarak toplumsal algıyı önemli ölçüde şekillendirmiştir. Burada asıl problem küreselleşme, iletişim teknolojileri ve beraberinde gelen ideolojik savaşların kültür emperyalizmi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusudur. Diğer bir deyişle, bir toplumun diğer bir toplumun değerlerini benimseyip 'kültürel' veya 'maddî' anlamda tek-tipleşme eğilimi göstermesinin kavramsal karşılığı 'kültür emperyalizmi' midir? Bunun için ilk önce emperyalizm kavramını açıklamak gerekmektedir. James Lull *Medya, İletişim ve Kültür* adlı eserinde kavramı şu şekilde tanımlamıştır: "Emperyalizm, gerçekte bir ulusun diğerleri üzerinde siyasal, ekonomik ve kültürel hegemonyasını uygulamasıdır. Çağdaş eleştirel kuramda ise o, çoğunlukla kültürel emperyalizm ya da medya emperyalizmi kavramlarına gönderme yapar. Buna göre iletişim araçlarına sahip olan süper güçler kendi siyasal, ekonomik, kültürel değerlerini, onlardan yoksun olan daha güçsüz uluslar ve kültürlere empoze

ederler." (2001, s. 238). Farklı bir tanımda ise kültürel emperyalizm "yabancı bir kültürün değer ve alışkanlıklarını, yerli bir kültür pahasına yaymak ve yüceltmek için ekonomik ve siyasi güç kullanılması" şeklinde tanımlanmıştır (Bullock ve Stallybrass, 1977, s. 303'den aktaran Tomlinson, 1999, s. 14). Tanımların niteliği bağlı olunan ideolojiye göre birbirinden farklılaşmakla birlikte, tanımlar bir kültürün diğeri üzerinde etki kurması veya yabancı kültürün yerel olan üzerinde hegemonik bir güç oluşturması anlamında ortaklık göstermektedirler. Esas tartışma ise bunun bir 'empoze etme' olup olmadığı veya 'niyet' konusunda ortaya çıkmaktadır. Tomlinson'a göre televizyon izleme eylemi doğrudan bir 'empoze' durumu olarak düşünülemez. Yayıncıların amacı doğrudan değerleri yücelterek, yerli kültür pahasına yaymak olmayabilir. Bu durum ortak kabullerle birlikte, ekonomik gücün araçsal bir rol oynayıp belirlediği bir süreç olarak da değerlendirilebilir (Tomlinson, 1999, s. 14).

Tarihin belli bir döneminden itibaren artarak devam eden 'batılılaşma' ayağının da bu süreci beslediği belirtilebilir. Batılılaşma hareketi, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan, günümüze kadar çeşitli yoğunluk ve şekillerde devam eden bir süreçtir. Mardin'in tanımına göre Batıcılık, Osmanlı İmparatorluğu Döneminden, Cumhuriyet Türkiye'sine farklı boyutlar kazanarak gelen, Batı Avrupa'nın fikri ve toplumsal birikimini bir hedef olarak belirleyip, ona ulaşma çabası olarak adlandırılabilecek bir yaklaşımdır. Bu kavram bazı zamanlarda ve kesimlerde ılımlı bir şekilde savunulurken, bazı zaman ve kesimlerce kökten, geleneğin karşısında ve tamamen değişim anlamında savunulmuştur (1991, s. 11). Buna göre Batılılaşma 'gelişmekte' veya 'gelişmemiş' olan pek çok ülke için bir amacı da oluşturmaktadır. Örneğin, İngilizcenin dünya dili olarak benimsenmesi ve yabancı dil denildiğinde akla ilk gelen veya ilk öğrenilmesi gereken dil olarak algılanması basit, ancak önemli bir hususdur. Dil gibi en temel kültür ögesinin diğer uluslar tarafından tartışmasız bir şekilde kabulü, entegrasyon çabasının veya Batılılaşma fikrinin toplumdaki mevcudiyetini göstermektedir. Benzer şekilde yerel yemek kültürü yanında fast-food kültürünün de toplumda yer edinmesi, Batılı kültürün toplumda görünür olduğu diğer bir alandır. Zaman içerisinde giyimde yerel karakterin yitirilmeye başlanması ve Batılı giyim tarzının pek çok toplum için geçerli kılınması da en temel göstergelerden biri sayılabilir. Dil, yemek, giyim, hukuk, özgürlük vb. pek çok alanda sıralanabilecek bu örnekler, aslında Batılılaşma kavramının ne denli toplumumuza ve geleneklerimize işlediğini göstermektedir. Ancak, her ne kadar yadsınamaz siyasi, ekonomik, hukuki vb. konjonktürler olsa da, 'Batılılaşma' bir miktar ulusal ve toplumsal kabulleri de içermektedir. Dolayısıyla 'Batılılaşma' anlayışı 'benimseme' kavramını da gerekli kıldığı için bu açıdan bir emperyalizm oluşturduğunu söylemek zordur.

Kültürel emperyalizm açısından ele alınması gereken bir diğer konu da 'çok uluslu şirketler' ile 'teknolojik' ve 'enformasyonel' dengesizliktir. Enformasyonel dengesizlik çevre ve merkez ülkeler arasında teknolojik bir dengesizliğe sebebiyet vermektedir. Teknoloji ise bilgi çağında küresel hâkimiyeti sağlayacak en önemli ölçüttür (Kaplan, 1991, s. 276). Bu açıdan bakıldığında Chomsky, ülkelerin gücünün olağanüstü derecede arttığı bu yeni dönemde, ABD'li plancıların, ABD'li işveren çıkarlarının gözetileceği ve ABD egemenliğinde oluşacak bir global sistemin oluşmasını önerdiklerinden bahsetmiştir. Dünyanın büyük bir bölümünün ABD ekonomisine bağlı olduğu bir 'Büyük Alan (Grand Area)' oluşturulacak, diğer kapitalist toplumların da kendilerini geliştirilmesi konusunda özendirilecek, ancak ABD ayrıcalıklarına yaklaşılmasına izin verilmeyecekti. ABD 'genel çatısı' altında yürütülecek bu kapitalist sistemde kendi çıkarlarını kovalayan diğer devletler sanayi merkezleri, pazarlar ve hammadde kaynakları olarak rol oynayacaklardı (Chomsky, 1993, s. 50). Böylelikle, ABD'nin ve diğer gelişmiş ülkelerin bu amaçlarına, teknolojik ve enformasyonel gelişmişliği de eklersek, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler üzerindeki sömürge amaçları rahatlıkla okunabilmektedir. Chomsky'nin ifadelerinden yola çıkıldığında ABD'nin diğer ülkeler üzerindeki sömürge emellerini onlarla işbirliği içinde gerçekleştirme amacı güttüğünden de bahsedilebilir. Kültürel emperyalizm kavramı ise işte tam bu sırada devreye girmektedir. ABD ve diğer gelişmiş ülkeler hem pazar hem sermaye hem de kaynak akışını sorunsuz bir şekilde gerçekleştirmek için diğer ulusları fikri, kültürel, yönetimsel vb. pek çok açıdan kendilerine benzetmenin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Çok uluslu şirketler ve medya ise el ele bu amacı gerçekleştiren araçlar olmuşlardır. Çok uluslu şirketler aracılığıyla yerel kültürde yer edinen markalar, toplumun değer ve algılarını şekillendirmiş, markaları ve birtakım davranışları birer statü göstergesi konumuna yükseltmiştir.

Yukarıda ifade edilen politikalar ve kaynak imkânı çerçevesinde kültür emperyalizminin yayılım yönünün zorunlu olarak, gelişmiş ülkelerden gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere doğru olduğundan bahsedilebilir. Türkiye ise gelişmekte olan bir ülke olarak bu süreçte hem etkilenen hem de etkileyen konumdadır. Gelişmiş ülkelerin pek çok değer, kültür ve maddi kültür görünümlerini barındırması bakımından etkilenen; Ortadoğu, Afrika ülkelerinin 'model ülke'si olarak ise etkileyen bir yapıda olduğu söylenebilir. Türkiye, Ortadoğu ve Afrika ülkeleri arasındaki dinî, tarihî ve kültürel benzerlikler de bu etkiyi sağlayan önemli etmenlerdir.

Sonuç

Kültür endüstrisi, küreselleşme ve medya araçları yıllardır pek çok farklı kaynakta müstakil olarak ele alınmıştır. Bunlar farklı kavramlar gibi gözükse de birbirleri ile tarihsel anlamda bağdaşık ve birbirini besleyen mefhumlardır. Kapitalizm temelinde kendine yer bulan kültür endüstrisi, zamanla 'gelişmemiş' ve 'gelişmekte olan' ülkeler nezdinde bir 'kültürel emperyalizm' haline gelmiştir. Buna ek olarak bu emperyalist görüşün tam karşısında 'gelişmiş' ülkelerin savunduğu 'Soft Power (Yumuşak Güç)' kavramı bulunmaktadır. Kavram, bu açıdan muğlak gibi görünse de aslında işlevsel zeminde gücü elinde tutan odağın kullanım gücü ve stratejisine göre değişen bir formda bulunmaktadır. 'Gelişmiş' ve 'gelişmemiş' ülkeler temelinde kültür endüstrisi kavramını kategorize etmek ve işlevsel yanlarını keskin hatlar ile çizmek bir anlamda kolay görünebilir. Ancak Türkiye gibi 'gelişmekte olan' ülkeler hususunda bu kavrama yaklaşmak birtakım farklı sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Türkiye, 'model alan' ve 'model olan' bir ülke olduğu için kültürel emperyalizmin 'mağduru' olduğu kadar aynı zamanda yumuşak güç kavramının 'aktörlerinden birisi'dir. Bu açıdan Türkiye'nin içinde bulunduğu avantaj ve dezavantajlı durumlar doğru bir 'kültür yönetimi' ile değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2011). Kültür Endüstrisi: Kitlelerin Aldatılışı Olarak Aydınlanma. *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, (Çev, Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen) içinde (ss. 47-108). İstanbul: İletişim Yayınları.

Barker, C. (2004). *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. London: SAGE Publications.

Bullock, A. ve Stallybrass, O. (1977). *The Fontana Dictionary of Modern Thought*. Londra: Fontana Books.

Chomsky, N. (1993). *Medya Gerçeği*, (Çev, Abdullah Yılmaz) İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.

Gezgin, Suat (2005), Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri (Bölüm 1). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 21*, 9-12.

Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu: Küresel Değişimin Kökenleri*, (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.

Held, D. ve McGrew, A. (2007). *Globalization / Anti-globalization: Beyond the great divide*. Cambridge: Polity Press.

Kaplan, Y. (1991). *Enformasyon Devrimi Efsanesi*. Kayseri: Rey Yayıncılık.

Lull, J. (2001). *Medya, İletişim ve Kültür*, (Çev, Nazife Güngör). Ankara: Vadi Yayınları.

Marcuse, H. (2010). *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*, (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Marx, K. (2013). *1844 El Yazmaları*, (Çev. Murat Belge). İstanbul: Birikim Yayınları.

Marx, K. (2015). Sermayenin Üretim Süreci. *Das Kapital*, (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan) içinde *(C. I., ss. 81-92)*. İstanbul: Yordam Kitap.

Modelski, G., Tessaleno D. ve Thompson, W. R. (2008). *Globalization as Evolutionary Process: Modeling Global Change*. London: Routledge.

Özdemir, N. (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara: Hacettepe Yayıncılık.

Tomlinson, J. (1999). *Kültürel Emperyalizm*, (Çev, Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TÜRKİYE' NİN AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE GENÇLİK SPOR POLİTİKALARI VE GÖNÜLLÜLÜK STRATEJİLERİ

Abdulmecit BÜLBÜL
Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
mecitsgm@gmail.com

Selman KAYA
Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Anabilim Dalı
sselmankaya@gmail.com

Özet

Hızla yaşlanan Avrupa toplumunda, Avrupa Birliği'nin misyonunu ileriye taşımak ve Birliğin politikalarının sürekliliği açısından gençler önem arz etmektedir. Gençlere yönelik politikalar yapılırken gençler aktif olarak karar alma süreçlerine katılmaktadır. Spor özellikle ekonomik ve sosyal boyutu ile birlikte siyasal olarak bütünleşmeyi sağladığından, Birliğin Avrupalılık bilinci için önemlidir. Avrupa'da gençler bilhassa spor alanında gönüllü faaliyetlere katılmaktadır. Bunu eğitim, sanat, müzik ve kültürel alanlarda yapılan gönüllülük faaliyetleri takip etmektedir. Avrupa Komisyonu, gönüllüğü benimsetmek ve yaygınlaştırmak için 2011 yılını Avrupa Gönüllülük Yılı olarak ilan etmiştir. Avrupa Birliğine katılım için başvuru yapan Türkiye, diğer alanlarda olduğu gibi gençlik spor politikaları alanında yapılacak çalışma ve uygulamaları da kabul etmiştir. Avrupa Komisyonu'nun geliştirdiği Leonardo Da Vinci, Socrates ve Gençlik Programlarını, ülkemizde uygulayan Türkiye Ulusal Ajansı 2014 - 2020 sürecinde Erasmus+ Spor Programları' nın da yürütücü kurumudur. Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin gençlik spor politikaları ve gönüllülük stratejileri incelenerek ülkemizin aşama kaydettiği alanlar saptanmış ve ülkemizde yapılan projelerden örnekler verilmiştir. Avrupa Komisyonu' nun aday ülkeler için her yıl yayımladığı ilerleme raporlarında, gençlik spor ve gönüllülük konusunda, ülkemizin ilerleme kaydettiği görülmektedir. Ülkemiz bilhassa gençlik alanında yapılan projelere yoğun olarak katılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Gençlik Politikaları, Spor Politikaları, Gönüllülük.

Youth and Sports Policies and Volunteering Strategies of Turkey in the European Union Harmonization Process

Abstract

In the aging European society, young people are important for the advancement of the European Union"s mission and for the continuity of the Union's policies. Young people actively participate in decision-making processes while making policies for young people.Since the sport provides political and political integration with its economic and social dimension,It is important for the European consciousness of the Union. In Europe, young people participate involuntary activities, especially in sports. This is followed by volunteering activities in education, art,music and cultural fields. The European Commission has declared 2011 as the Year of European Volunteering to promote and disseminate volunteerism. Applying for accession to the European Union, Turkey work to be done in the field of youth and sports policy, as in other areas of application have also been agreed. The European Commission has developed the Leonardo Da Vinci, Socrates and Youth Programs, National Agency of Turkey in our country implement the 2014 - 2020 period Erasmus + Sport Programs s is the executing agency.In this study, the youth sports policies and volunteering strategies of the European Union are examined and the areas where our country has been progressing have been identified and examples from the projects in our country have been given. In the progress reports published by the European Commission annually for the candidate countries, Turkey appears to be making progress on youth sports and volunteering. Our country participates in projects especially in the field of youth.

Keywords: European Youth Policies, Sport Policies, Volunteerism.

1. GİRİŞ

Avrupa ülkelerinde hızla yaşlanan nüfus ile birlikte gençler önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal yapının değişmesi ile birlikte genç nüfus oranı da sürekli azalmaktadır. Gençlere yönelik politikalar hem toplumun bütünleşmesi, kaynaşması hem de nüfusun yapısal olarak dönüşümü açısından önemlidir. Avrupa Birliği'ndeki politikaların sürekliliği açısından çok geniş bir gençlik politikası geliştirilerek, bunun için sivil toplum kuruluşları, gençlik ve eğitim ile ilgili programlar oluşturulmuştur. Gençlerin problemlerine çözüm bulmak için oluşturulan bu politikalar gençleri de karar alma ve uygulama aşamasında teşvik ederek ortak bir bilinç oluşturmayı hedeflemektedir (Ceylan, 2016).

Avrupa Birliği'nin değişen nüfus yapısıyla birlikte, gençlere yönelik olarak yapılan çalışmalar artış göstermiş ve uzun süreli politikalar yapılmaya başlanmıştır. Bunun için çok geniş bir bütçe ayrılmış ve gençler ekonomik olarak desteklenmiştir. Küreselleşen ve demokratikleşen dünya ile birlikte gençlik politikalarının kapsamlı olarak değerlendirilmesi gereği ortaya çıkarmıştır (Akman ve diğ., 2011) Spor, Avrupa Birliğinin ilk yıllarında ilgilenilen konuların başında gelmemektedir. Spor politikalarının Avrupa Birliği içerisinde gelişme süreci; sporun sosyal, ekonomik, ve siyasi yapısının Birliğin "bütünleşme hedefi" ile uyuşması ile önemli bir başlık haline gelmiştir (Taş ve diğ., 2013). Ülkemiz, Avrupa Birliği'ne aday ülke olması ile kapsamlı olarak mevzuat değişiklikleri yapmayı kabul etmiştir. Avrupa Birliği'ne üye olmanın önemli koşulu olan Birliğin uygulamalarını benimseyerek bunları uygulamaktır. Türkiye, Avrupa Birliğine aday bir ülke olarak bu yükümlülükleri sağlamakla yükümlüdür (Ozankan, 2009).

1.1. Gönüllülük

Gönüllülük, kişilerin maddi herhangi bir karşılık olmadan hür iradeleri ile toplumun yararına hizmet eden faaliyetlere destek vermesidir. Gönüllülük kavramının içerisinde ekonomik beklenti, bireyin isteği dışında zorlama gibi durumlar söz konusu değildir (Yönten Balaban ve Çoban İnce, 2015). Gönüllüler çok değişik alanlarda hizmet veren, herhangi bir ücret olmadan, zamanlarını ve kişisel becerilerini sergileyen kişilerdir (Atçı ve diğ., 2014). Herhangi bir maddi karşılık olmadan, zamanlarını ve yeteneklerini ihtiyaç duyulan faaliyetin başarısı için değerlendiren gönüllüler insan kaynakları planlaması için büyük bir önem arz etmektedir (Fişne ve Karagöz, 2016). Ülkelerin gelişmişlik seviyesiyle gönüllülük faaliyetleri arasında doğru bir orantı vardır. Gönüllüler organizasyondaki önemi hem ekonomik açıdan hem de kendi bilgi, yetenek ve deneyimlerini keşfetme açısından önemlidir (GSB Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgeseli, 2013). İnsanların gönüllülük alanında yaptığı çalışmalar toplumsal refahı sağlayarak, kalkınmaya ve barışa katkıda bulunmaktadır. Gönüllülük kamu sektöründe olduğu gibi özel sektörde de benimsenen ve ilgi gören bir alandır (Un Volunteers, 2011).

Gönüllülük ve yardım etme davranışları birbiriyle karıştırılabilir. Kişinin beklenmedik bir durumda ani bir şekilde karar verme durumunda diğer bir deyişle anlık yardım davranışları gönüllülük olarak değerlendirilemez (Erdurmazlı, 2018). Bir faaliyetin gönüllülük kapsamına girebilmesi için bir sistem dahilinde, planlı ve süreklilik arz etmesi gerekmektedir (Fişne, 2017). Gönüllülerin bir faaliyette yer almasının nedenleri arasında; o organizasyona ilgi duyması ve bir şeyler katma isteğidir (Güngör, 2016). Gönüllüler büyük emek ve çalışmalarla elde edilebilir. Bu yüzden yapılan etkinlik ile özdeşleşmiş hisseden ve memnun edilmesi gereken bir insan kaynağıdır (Özmutaf, 2007). Gönüllülük çalışmaları ilgili faaliyetler, gençlerin toplumdaki bireylerin sorunları hakkında bilgi sahibi olma ve onlarla ilgilenerek toplumsal yapıya katkıda bulunmaktadır (Ceylan, 2016).

1.2. Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Üyelik Süreci

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1950 yılında, Avrupa'da kalıcı barışı sağlamak amacıyla Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Avrupa ülkelerine, savaşın hammaddesi olan kömür ve çelik ile ilgili konularda bağımsız ve uluslar üstü bir kurum kurmayı önerdi. Almanya, Fransa, Belçika, Lüxemburg, İtalya ve Hollanda bir araya gelerek 1951 yılında Avrupa **Kömür ve Çelik**

Topluluğu'nu (AKÇT) kurdular. Aynı ülkeler, 1957 yılında işgücü, mal ve hizmetlerin serbest dolaşması için ekonomik bir topluluk olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve nükleer enerjinin barışçıl ve güvenli bir şekilde kullanılmasını için Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) kurdular. Bu üç topluluk 1965 yılında imzalana Füzyon Anlaşması ile birleşerek Avrupa Toplulukları adını kullandılar.

Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda 1973'te üye oldular. Yunanistan 1981'de, İspanya ve Portekiz 1986'de üye oldular. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Avrupa'nın siyasi yapısı da değişti. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile topluluk kurumları daha geniş yetkilere sahip oldu. Birliğe Avusturya, Finlandiya ve İsveç 1995 yılında katıldı. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya 2004 yılında Birliğe katıldı. Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında katıldı. Hırvatistan 2013 yılında katılarak üye devlet sayısı 28 oldu (www.ab.gov.tr).

Türkiye'nin Birliğe üyelik ilişkileri; 1963 yılında imzalanan, Ankara Anlaşması ile birlikte, Türkiye AET ülkeleri ile mal ve tarımsal ürün ticareti yapmasına imkan tanıyan "ortaklık anlaşması" kapsamında başladı. 1987'de tam üyelik başvurusu yapıldı. 1996 yılında Gümrük Birliği müzakereleri başladı ve 1996 yılında Gümrük Birliği yürürlüğe girdi. 1999'da Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye aday ülke statüsü verildi. Avrupa Konseyi, 2001 yılında Türkiye'nin katılım süreci yol haritasını belirleyen, AB - Türkiye Katılım Ortaklığı'nı kabul etti. 2004 yılında üyelik görüşmeleri başladı. Avrupa Konseyi, 2005 yılında yeni katılım ortaklık belgesi kabul etti (www.avrupa.info.tr).

1.3. Avrupa Birliği Gönüllülük Stratejisi

Avrupa Gençlik Forumuna göre, gönüllülük; herhangi bir ekonomik beklenti olmadan, bireyin kendi iradesi ile ailesi dışındaki kişilerin yararına zaman ve enerjisini harcamasıdır. Avrupa'da gönüllülük tarihi her ülkede aynı değildir. Bazı ülkeler geçmişten gelen gönüllülük faaliyetlerine sahipken, bazı ülkelerde gönüllülük çok gelişmemiştir. Avrupa Komisyonu'nun araştırmalardan sorumlu kurumu Eurobarometer yaptığı kamuoyu araştırmasında, Avrupa'da yaşayan 10 kişiden 3'ü gönüllü faaliyetlere aktif katıldıklarını söylemişlerdir. Avrupa Birliği'nde gönüllü kuruluşlar ile gönüllü kişi sayısında son on yıl içerisinde önemli bir artış olmuştur.

Avrupa Komisyonu, 2011 yılını Avrupa Gönüllülük yılı olarak kabul etmiştir. Bu önemli kararı almasındaki sebep, yaklaşık 100 milyon Avrupalı insanın gönüllülük içerisinde gösterdiği çabaları kutlamaktır. Avrupa Gönüllülük Yılı ile birlikte, Avrupa ülkelerinde gönüllüğü benimsetme, gönüllü faaliyetlerinde kaliteyi yükseltmek hedeflenmektedir. Avrupa Komisyonu, gençlerin gönüllü faaliyetlere katılımını sağlamak ve bilinirliğini artırmak için diğer ülkelerde yapılacak gönüllülüğü teşvik eden programlar uygulamaktadır. Bu programların en yaygın olanı Avrupa Gönüllü Hizmetidir.

Avrupa'da gençler arasında en etkili gönüllülük faaliyetleri spor ve açık hava aktiviteleridir. Bu faaliyetleri, eğitim, sanat, müzik ve kültürel etkinlikler takip etmektedir (https://europa.eu/youth/eu/article/46/1029_tr). Gönüllülük faaliyetleri dolaylı olarak birçok Avrupa Birliği politikasıyla bağlantılıdır. Yaşam boyu öğrenme, kırsal gelişim ve spor Avrupa Birliği politikalarına değer katmaktadır (http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1311_en.pdf).

1.4. Avrupa Gençlik Spor Politikası

Avrupa Birliği'nde gençler ile ilgili üretilen politikalar ve stratejilere bakıldığında; Gençlik ile ilgili problemlere çözüm üretmek için gençleri fikirlerini beyan etmede, uygulama sürecinde ve politika yapımında aktif olarak katılmasını sağlamaktadırlar (Ceylan, 2016). Avrupa Konseyi'nin demokratik katılım ve gençlik politikası için benimsediği kriterler "Parlamenter demokrasi, temsiliyet, şeffaflık, cevap ve hesap verebilirlik, yerindelik ilkesi, katılım ve sivil toplumdur" (Gür ve Bahçeçi, 2014).

Sosyal, ekonomik ve kültürel olarak aynı yapıya sahip Avrupa Birliği Ülkeleri'nde gençlik yaş aralığı birbirinden farklılık göstermektedir. Bunun nedeni Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin merkezden belirlenen gençlik ile ilgili politika ve hizmetlerden yararlanma isteğidir. Örneğin Yunanistan'da 30

yaşındaki bir birey gençlik hizmetlerinden yararlanabilirken, Hollanda'da 23 yaşındaki birey bu haklardan yararlanamamaktadır (Ceylan, 2016).

Avrupa Birliği'nde sporun bir yetki alanı olması 2009 yılında imzalanan Lizbon Antlaşmasıyla olmuştur. Antlaşmanın 165. Maddesine göre spor gönüllülük anlayışına bağlı kalarak, Avrupa toplumunda sporunun gelişimine katkı sağlanacaktır. Avrupa Birliği Konseyi 2010 yılında spor başlığının "eğitim, gençlik ve kültür" alanına eklenmesine karar vermiştir. Bundan böyle spor "eğitim, gençlik, kültür ve spor" kapsamında değerlendirilecektir (Taş ve diğ., 2013)

Lizbon Antlaşması'nın 165. maddesinde gençlik ve spor ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır;

1. "Birlik, öğretimin içeriği ve eğitim sisteminin organizasyonu konusunda üye devletlerin sorumluluklarına ve kültür ve dil farklılıklarına tam anlamıyla saygı göstererek, üye devletler arasındaki işbirliğini teşvik etmek ve gerektiğinde üye devletlerin eylemlerini desteklemek ve tamamlamak suretiyle, kaliteli eğitimin gelişmesine katkıda bulunur.
   Birlik, sporun kendine özgü niteliğini, gönüllülük esasına dayalı yapısını ve sosyal ve eğitsel işlevini göz önünde tutarak, sporda Avrupa boyutunun geliştirilmesine katkıda bulunur.

2. Birlik eylemi aşağıdakileri hedefler:

-Gençlerin ve sosyal eğitimcilerin değişiminin geliştirilmesinin ve gençlerin Avrupa'daki demokratik hayata katılımının desteklenmesi,

-Spor karşılaşmalarında dürüstlük ve şeffaflığın ve spordan sorumlu kurumlar arasında işbirliğinin teşvik edilmesi ve başta en genç sporcular olmak üzere, sporcuların bedensel ve ahlaki bütünlüğünün korunması yoluyla, sporda Avrupa boyutunun geliştirilmesi.

3. Birlik ve üye devletler, eğitim ve spor alanında, başta Avrupa Konseyi olmak üzere, üçüncü ülkelerle ve yetkili uluslararası örgütlerle işbirliğini geliştirirler." (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011).

Avrupa Komisyonu tarafından 2001 yılında hazırlanan Beyaz Kitap: Avrupa Gençliği İçin Yeni Bir Güç (White Paper on Youth: A New Impetus for European Youth) Avrupa gençlik politikalarının anlaşılması açısından, önem arz etmektedir. "Beyaz Kitap" ile birlikte Avrupa gençlik politikaları daha kapsamlı bir hale gelmiştir (Ceylan, 2016). Avrupa gençleri sorun olarak değil, Avrupa toplumunun inşasında potansiyel bir güç olarak görmektedir. Bu yüzden gençlere kendilerini ifade edebilmeleri için fırsatlar tanınmalıdır. Avrupa toplumu karar alma süreci için yönetişimi hayata geçirmektedir. Bu süreçte gençler karar alma süreçlerine katılmaktadır. Avrupa gençlik politikalarını şu beş ilke desteklemektedir; şeffaflık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik ve tutarlılık (European Commıssıon, 2001). Avrupa Birliği içerisinde eğitim, sağlık, sosyal politikalar ve spor gibi birçok konu hukuksal düzenlemeler, farklı programlar ve ülkeler arası projeler ile geliştirilmeyi amaçlamaktadır. Bunların içerisinde sporda şiddet, holiganizm, sporda ırkçılık ve herkes için spor başlıkları yer almaktadır. Birlik içerisinde sporun başlığı gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Büyüyen Avrupa toplumunda spor birleştirici bir unsur, ülkeler arası diyalogda önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır (Balcı, 2003)

1.5. Avrupa Birliği Programları

Avrupa Birliği ortak amaçlarına ulaşmak için çeşitli programlar hazırlamıştır. Bu programlara Avrupa'nın ortak değerlerini temsil etmiş bilim, sanat ve meslek insanlarının isimleri verilerek ortak bir bilinç oluşturulmak istenmiştir. Gençlere yönelik programlar şunlardır;

Leonardo da Vinci (Mesleki Eğitim) Programı

Socrates (Genel Eğitim) Programları

Gençlik (Youth) Programları (Ceylan 2016).

Leonardo da Vinci (Mesleki Eğitim) Programı

Avrupa Komisyonu tarafından 2007 – 2013 yılları arasında yürütülen mesleki eğitimi geliştirmeye yönelik politikaları desteklediği bir programdır. Yerel, bölgesel ve ulusal alanda işbirliğine dayalı

olarak geliştirilecek projelere, tüzel kişiliğe sahip mesleki eğitim ve öğretim alanında faaliyet gösteren kurumlar katılabilecektir (www.ua.gov.tr).

Socrates (Genel Eğitim) Programları

Avrupa Birliğine üye ülkelerde eğitim kalitesinin geliştirilmesini amaçlamaktadır (www.ua.gov.tr).

"Socrates Programı'nın genel faaliyet alanları aşağıda belirtilmektedir:

- Avrupa'da, eğitim alanında insanların ülkeler arası hareketliliği,
- Eğitim alanında yeniliği ve kaliteyi artırmayı hedefleyen, ülkeler üstü işbirliği ve ortaklıklara dayanan projelerin geliştirilmesi,
- Yabancı dil yeteneklerinin geliştirilmesi ve farklı kültürlerin anlaşılması,
- Eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı,
- Karşılıklı bilgi, tecrübe ve iyi uygulama örneklerinin aktarımını kolaylaştıran ülkeler üstü işbirliği ve iletişim ağları,
- Eğitim sistemleri ve politikalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve gözlenmesi,
- Karşılıklı bilgi değişimi ile yeniliklerin ve iyi uygulama örneklerinin yayımına yönelik faaliyetler" dir (www.ua.gov.tr).

Gençlik (Youth) Programları

Gençlere örgün eğitim dışında yetenek ve uzmanlık kazandırabilmek için uygulanan bir programdır. Gönüllülük esasına dayalı, ulusal ve uluslararası ölçekli projelere katılma olanağı sağlar. Avrupa Birliğinin geleceğinde söz sahibi olacak gençlerin hoşgörü ve dayanışma duygularının gelişimini amaçlamaktadır (www.ua.gov.tr).

1.6. Erasmus+ Programı

Avrupa spor yapısının geliştirilmesi için uygulanacak projelerdir. Spor ile ilgilenen kurum ve kuruşlar, spor federasyonları ve spor kulüplerinin yeni uygulamalar geliştirme, deneyimlerini aktarma ve spor faaliyetleri kapsamında yapılmaktadır (www.ua.gov.tr). Yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde desteklenecek olan Erasmus+ Spor Destekleri 2014 – 2020 yılları arasında uygulanacaktır. (https://europa.eu/european-union/topics/sport_en). Erasmus+ Spor Destekleri, spor alanında işbirliği, herhangi bir maddi amaç gütmeyen spor faaliyetleri ve küçük ölçekli işbirliği ortaklıklarını desteklemektedir (www.ua.gov.tr). AB sağlıklı yaşam için egzersiz programını desteklemektedir. Ayrıca sporda dopinge karşı Ulusal hükümetlerle, Avrupa Konseyi, Unesco ve Dünya-Anti Doping Ajansı ile birlikte çalışmalar yürütmektedir. Sporda ırkçılık ve şiddeti önlemeye yönelik girişimleri desteklemektedir (https://europa.eu/european-union/topics/sport_en).

1.7. Avrupa Gönüllü Hizmeti (European Voluntary Service-EVS)

Avrupa Komisyonu tarafından, uluslararası gönüllülük, kültürlerarası iletişimin gelişimi için 1980'li yıllardan beri uygulanmaktadır (Çakı, 2014) Avrupa Birliğine üye ülkelerde, sosyal odaklı bir projede 2 ve 12 aylık süreler içerisinde, 17 ve 30 yaş aralığındaki gençlerin katılabildiği bir faaliyettir. Yabancı dil yeterliliği ve mezuniyet için herhangi bir şart aranmamaktadır. Bu gönüllülük faaliyetleri içerisinde yer alan gençler yabancı dillerini geliştirerek, farklı kültürdeki insanlarla iletişim kurabilmektedirler. Avrupa Gönüllü Hizmetine (AGH) katılan gençlerin temel ihtiyaçları ve barınma, vize, sigorta gibi masrafları Ulusal Ajans tarafından karşılanmaktadır (www.ua.gov.tr).

Avrupa Gönüllü Hizmetine başvurular sadece sivil toplum kuruluşları "Üniversite, dernek, vakıf, belediye, tüzel kişilikler" aracılığıyla yapılabilmektedir. 28 AB ülkesi ile, üye olmayan 7 program ülkesi ve 22 AB komşu ortaklık ülkelerinde geçerlidir. Bu program kapsamında Avrupa'dan da ülkemize gençler gelebilmektedir (www.ua.gov.tr).

1.8. Türkiye Ulusal Ajansı ve Gönüllülük

AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Türkiye Ulusal Ajansı), tüzel kişiliğe sahip, idari ve ekonomik özerkliğe sahip bir kuruluştur. 6 Ağustos 2003 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı, Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK'da yapılan değişiklik ile kurulmuştur. 2011 yılında Avrupa Birliği Bakanlığının bir kuruluşu olmuştur. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı 4 Nolu Kararnamesinde yapılan değişiklik ile Dış İşleri Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Avrupa Birliği Başkanlığı'nın ilgili kuruluşu haline gelmiştir (www.ua.gov.tr).

Ulusal Ajans 2003 yılında pilot uygulamalara başlamıştır. 2004 yılında AB Eğitim ve Gençlik Programlarının tam üyesi haline gelmiştir. 2017-2013 yılları arasında Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarını yürütülmüştür. 2014-2020 yılları arasında ise, Erasmus+Programı yürütülecektir (www.ua.gov.tr).

1.9. Türkiye'de Gençlik Spor Politikaları ve Gönüllülük

Genç ve gençlik kavramları değişik toplumlarda, değişik şekilde ifade edilmektedir. Ülkeler bu tanımları yaparken gençlerin ihtiyaçları üzerinden bu tanımları yapmaktadırlar. "Genç birey, gençlik ise yaşanılan bir süreç" olarak ifade edilmektedir (Şentuna, 2009). Gençlik politikaları oluşturulurken gençlerin yaş, cinsiyet, içinde bulundukları sosyal ortam ve eğitim durumlarının dikkate alınması, gençlere yönelik politikaların oluşturulmasında önem arz etmektedir (Yavuz ve Çiftçi 2017). Dünyadaki ülkeler gençlere yönelik politikalar ve stratejiler oluştururken belli yaş aralıklarını hedef olarak seçmişlerdir. Aşağıda yer alan grafikte de görüldüğü gibi her ülkenin gençlik tanımında kullanılan yaş aralığı ülkeden ülkeye değişmektedir (GSB Dünya Ülkeleri Ulusal Gençlik Stratejileri Raporu 2017).

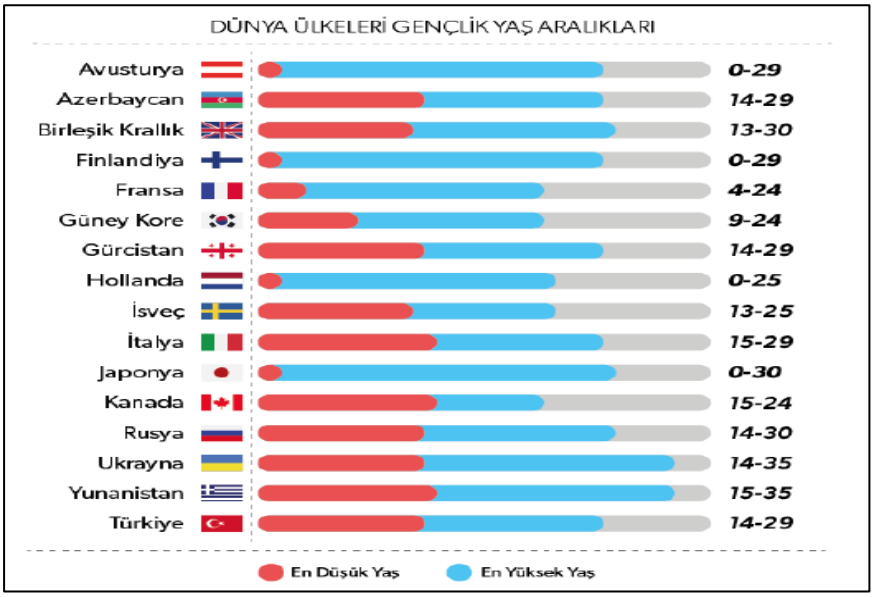

Şekil 1: Dünya Ülkeleri Gençlik Yaş aralıkları (GSB Dünya Ülkeleri Ulusal Gençlik Stratejileri Raporu, 2017).

Dünya ülkelerinin gençlik politikalarına bakıldığında gençlerin eğitimi, işsizlik durumu, serbest zamanlarının aktif olarak değerlendirilmesi ve toplumda aktif bir birey olarak yer alması konularına yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir. Türkiye ile birlikte diğer ülkelerde öncelik verilen bir diğer konu ise gönüllülük durumudur. Gönüllülük gelişmiş toplumlarda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (GSB Dünya Ülkeleri Ulusal Gençlik Stratejileri Raporu, 2017). Ülkemizde Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ve Özel İhtisas Komisyon Raporlarında gençlik ve spor hizmetlerinden bahsedilerek gençlik politikaları, Kalkınma Programlarına dahil edilmiştir.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün yapısı yeniden yapılandırılarak, gençlerin sportif, sanatsal ve kültürel faaliyetlerden daha verimli olarak yararlanabilmesi sağlanacaktır (Kalkınma Bakanlığı 8. Kalkınma Planı, 2000). Gençlerin kötü alışkanlıklardan korumak için bu faaliyetlere devam edilecektir (Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı, 2013). Sivil Toplum Kuruluşları ile ortak projeler hayata geçirilerek gençlerin gönüllülük faaliyetlerinin içerisinde yer alması sağlanmalıdır (Kalkınma Bakanlığı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014). Gençlik ve Spor Bakanlığı, ülkemizdeki gençlerin fikirlerini önemsediklerini, gönüllülük faaliyetlerindeki çabalarını kutlamak için 2019 yılını, ülkemizde Gönüllülük Yılı olarak kabul etmişlerdir (gsb.gov.tr)

1.10. Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında Gençlik ve Spor

Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin adaylık statüsü kazanılmasıyla birlikte, Avrupa Birliği uyum sürecinde ilerleme kaydettiği alanları ve bu alanlarda gözlemlediği konular ile ilgili her yıl ilerleme raporları hazırlamaktadır. Rapor hazırlama sürecinde, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarından ve kamu kurumlarının resmi verilerinden faydalanılmaktadır (www.ab.gov.tr).

2003 İlerleme Raporu

Türkiye, Birliğin programlana katılımından sorumlu birimi Türk Ulusal Ajansı, hukuki ve ekonomik özerkliğini oluşturmak amacıyla, 2003 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK'de değişiklik yapılmıştır. Bu kuruluş gelecekte Sokrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik Programlarından sorumlu olacak kuruluştur.

2004 İlerleme Raporu

Türkiye, Leonardo Da Vinci, Socrates ve Gençlik isimli programların tümüne katılarak önemli bir gelişme göstermiştir.

2005 İlerleme Raporu

Türk Ulusal Ajansı tarafından yapılan tanıtım çalışmaları ile birlikte Leonardo Da Vinci, Socrates ve Gençlik programları geniş kitlelerin ilgisini çekmiştir. Bu programlar yapılan başvuru sayısı 2005 yılı itibariyle artış göstermiştir.

2006 İlerleme Raporu

Gençlik çalışmaları konusunda başarılı bir gelişme kaydetmiştir. Leonarda da Vinci, Socrates ve Gençlik programlarına katılımı başarılı bir şekilde devam etmektedir.

2007 İlerleme Raporu

Türkiye, eğitim, öğretim ve gençlik alanlarında başarılı bir ilerleme kaydetmiştir. Türkiye Ulusal Ajansı Gençlik Programlarına yönelik ekonomik katkılarını artırmıştır.

2008 İlerleme Raporu

Hayat Boyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına yapılan başvurular artarak devam etmiştir.

2009 İlerleme Raporu

Hayat Boyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına, genel bütçeden daha fazla hibe başvurusu yapılmıştır.

2010 İlerleme Raporu

Gençlik Eylem programlarına genel bütçeden daha fazla hibe başvurusu yapılmıştır. 2009 yılı itibariyle 1200'den fazla proje için başvuru yapılmıştır.

2011 İlerleme Raporu

Hayat Boyu Öğrenme ve Gençlik Eylem Programlarına olan ilgi artarak yükselmiştir. TBMM Türk Ulusal Ajansı'nın yönetim kapasitesini güçlendiren bir yasayı onaylamıştır.

2012 İlerleme Raporu

Hayat boyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına olan ilgi artmıştır. Bu kapsamda Türk Ulusal Ajansı 3.000'den fazla hibe sözleşmesi imzalamıştır.

2013 İlerleme Raporu

Hayat boyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına çok başarılı bir katılım gösterilmiştir. Bu programlardan 2012 yılında 6000'in üzerinde kişi yararlanmıştır.

2014 İlerleme Raporu

Türkiye, Gençlik Programlarına başarılı olarak katılmaya devam etmiştir. 2014 yılında "Erasmus+" programlarına tam katılmak için sözleşme imzalanmıştır.

2015 İlerleme Raporu

"Erasmus+ programına" yönelik başvurular artarak devam etmektedir. Türkiye'deki yüksek genç işsizliğine karşılık gençlerin istihdam kapasitelerini yükseltmek için "Erasmus+" programlarını katılması son derece önemlidir.

2016 İlerleme Raporu

Türkiye, "Erasmus+" Programlarına başarılı olarak katılmaya devam etmiştir.

2018 İlerleme Raporu

Türkiye, gençlik alanında "Erasmus+" Programlarına başarılı olarak katılmaya devam etmiştir (www.ab.gov.tr).

2003 ve 2018 yılları arasındaki ilerleme raporlarını inceleyerek hazırladığımız çalışmada, 2017 yılı ilerleme raporu Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanmamıştır.

1.11. Türkiye'de Proje Örnekleri

Genç Gönüllüler Web Sitesi

Gençlik ve Spor Bakanlığı, gençlerin ulusal ve uluslararası alandaki gönüllülük faaliyetlerini geliştirmek ve bilinirliğini sağlamak için, afet ve acil durum, çevre, eğitim, kültür ve turizm, sağlık ve sosyal hizmetler ile spor kategorilerinde gönüllülük sitesini hayata geçirmiştir (gencgonulluler.gov.tr). Site gönüllü bulmak isteyen kamu kurum ve kuruluşlarına, üniversitelere, spor federasyonlarının erişimine açıktır (gsb.gov.tr)

Resim 1. Genç Gönüllüler web sitesi (gencgonulluler.gov.tr).

Damla Projesi

Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın yürüttüğü Damla Projesi, gönüllülük temelli bir projedir. Projenin yapıldığı illerde katılımcı gençler, dezavantajlı gruplar ve yöre insanı ile bir araya gelinerek, kültürel değerlerin aktarımı ve projedeki insanların hayata bakış açılarını olumlu yönde etkilemek için yapılmaktadır. Ülkemizde üniversitelerde öğrenim gören yerli ve uluslararası öğrenciler katılımcı olmaktadır (gsb.gov.tr)

Resim 2. Damla Projesi (gsb.gov.tr).

Genç Dönüşüm

Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Gençlik Merkezlerine üye gençlerde, gönüllülük bilincini artırmak ve gençlik alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile koordinasyon becerilerini geliştirebilmek için uygulana bir projedir. Bu proje kapsamında; atık pil, atık kağıt, sınav seti (kalem, silgi, kalemtıraş), kitap, kıyafet, mavi kapak ve oyuncak toplamak için kampanyalar düzenlenmektedir (gencdonusum.gsb.gov.tr).

Resim 3. Genç Dönüşüm Projesi (gencdonusum.gsb.gov.tr).

Afet ve Rehabilitasyon Gönüllüleri

Afet ve Acil Durum Başkanlığına ait tesislerde 220 genç afet rehabilitasyonu eğitimine katılmıştır. Bu eğitime katılan gençler afet öncesi ve afet sonrası yapılacak konular hakkında teorik ve uygulamalı olarak eğitim almışlardır (gsb.gov.tr). Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde hizmet veren bir gönüllü ekibidir.

Resim 4. Afet ve Rehabilitasyon Gönüllüleri (gsb.gov.tr).

2. SONUÇ

Ülkemiz, Avrupa Birliği'ne aday ülke olması doğrultusunda her alanda olduğu gibi Gençlik Spor alanında da mevzuat değişiklikleri yapmayı taahhüt etmiş ve bu süreç halen sürmektedir (Ozankan, 2009). Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne tam üyeliği, günümüzde pek olası olmasa da, ülkemizin Gençlik Spor politikaları ile ilgili girişimleri, Birliğin politikalarına yakınlaşma fırsatı sunmaktadır (Şengün ve Meydan Yıldız, 2018).

Yaşlanan Avrupa toplumunda gençliğin önemi diğer toplumlardan daha fazladır. Avrupa, karşılaştığı sosyo-ekonomik ve siyasi sorunlarını çözmek için gençleri potansiyel bir güç olarak görmektedir. Uygulanan gençlik politikaları ile gençler Avrupa Birliği toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasi meseleleriyle ilgilenerek yönetimine aktif olarak katılabilmektedir. Gençlik ve gönüllülük programlarıyla birlikte, gençler değişik ülkelerin yaşam biçimi hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu programlar ile birlikte gençler kendilerini geliştirme imkanı bulmakta ve diğer ülkelerin kültürlerini, dillerini öğrenerek birlikte yaşama kültürünü kazanmaktadırlar (Ceylan, 2016).

AB, oluşumu ekonomik alandan başlayarak, zamanla siyasi ve teknik alanları da kapsamıştır. Son yıllarda ise AB'nin en önemli bütünleşme aracı olarak spor ön plana çıkmaktadır. 2009 yılında imzalanan Lizbon Antlaşması'nın 165. Maddesi ile sporun bir yetki alanı olması kabul edilmiştir. Sporun kültür, din, dil farklılıklarını olmadan insanları kaynaştıran özelliği, AB'nin bütünleşme amacına olumlu olarak katkı sağlamaktadır. Ayrıca Birlik bölgesel kalkınma ve istihdam kapasitesinin geliştirilmesi için sporu bir araç olarak görmektedir. Bu kapsamda diğer kurum ve kuruluşlar ile işbirliğine gidilerek projeler yapılmaktadır. AB, Lizbon Antlaşmasıyla birlikte sporu uluslararası politika aracı olarak değerlenmektedir. AB'de spor, ülkeler arasında diyalog kurma ve işbirliği alanı olarak görülmektedir. Birlik bu kapsamda spora olan desteğini artırarak, 2014 – 2020 yılları arasında uygulanacak Erasmus+ programlarına spor başlığını ekleyerek önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu şekilde, AB'nin hibe desteğinde spor başlığı daha fazla görünmesine olanak sağlanacaktır (Taş ve diğ., 2013).

Avrupa Komisyonu'nun, ülkemizin adaylık statüsü kazanmasıyla birlikte, her yıl düzenlediği ilerleme raporlarını incelediğimiz 2003 – 2018 yılları arasında; Türkiye, Birliğin programlana katılımından sorumlu birimi Türk Ulusal Ajansı, hukuki ve ekonomik özerkliğini oluşturmak amacıyla, 2003 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK'de değişiklik yapılmıştır. Genel yıllar itibariyle gençlik çalışmaları alanında başarılı bir ilerleme kaydeden Türkiye, Leonarda da Vinci, Socrates ve Gençlik programlarına düzenli olarak katılmaktadır. 2009 yılı itibariyle 1200'den fazla proje için başvuru yapılmıştır. 2011 yılında TBMM Türk Ulusal Ajansı'nın yönetim kapasitesini güçlendiren bir yasayı onaylamıştır. 2012 yılında Hayat boyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına çok başarılı bir katılım gösteren ülkemizde, 6000'in üzerinde kişi bu programlardan yararlanmıştır. 2014 yılında "Erasmus+" programlarına tam katılım için sözleşme imzalayan Türkiye, 2018 yılına kadar bu programlara başarılı olarak katılım sağlamıştır.

GSB bağlı gençlik merkezlerine üye gençlerde gönüllülük bilincini ve çevre duyarlılığını arttırmak, sivil toplum örgütleriyle koordinasyon becerilerini geliştirebilmek, dezavantajlı gruplarla ve yöre insanlarıyla bir araya gelerek kültürel değerlerin aktarımını sağlayarak gönüllülerin bakış açılarını geliştirmek amacıyla gençlik merkezleri aracılığıyla yoğun olarak projeler yapılmaktadır.

2011 yılında Avrupa'da yaşayan insanların gönüllülük çabalarını kutlamak ve gönüllülüğü yaygınlaştırmak için Avrupa Gönüllülük Yılı ilan edilmiştir. Gençlik ve Spor Bakanlığımız, benzer şekilde gençleri gönüllendirmek, gönüllülük ile yapılan projelere katılımı sağlamak için 2019 yılını Gönüllülük yılı olarak ilan etmiştir.

KAYNAKLAR

Atçı, D., Yenipınar, U., Unur, K. (2014). Gönüllü Olma Nedenleri: Mersin 2013 –XVII. Akdeniz Oyunları Örneği, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* 11 (3), 42-56.

Akman, E., Akçay, E. Y., Argun, Ç. (2011). Avrupa Birliği'nin Değişen Nüfus Yapısında Gençler ve AB'nin Gençlik Politikaları, *SÜ, İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11 (22), 1-32.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. https://www.avrupa.info.tr/tr/ab-ve-turkiye-iliskileri-tarihi-711 (Erişim: 6 Mart 2019).

Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı. 41 Soruda Avrupa Gönüllü Hizmeti.

http://www.ua.gov.tr/docs/default-source/gen%C3%A7lik-program%C4%B1/41-soruda-avrupa-da-g%C3%B6n%C3%BCll%C3%BCl%C3%BCk.pdf?sfvrsn=0 (Erişim: 21 Şubat 2019).

Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı.

http://www.ua.gov.tr/kurumsal/ba%C5%9Fkanl%C4%B1k (Erişim: 22 Şubat 2019).

Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı.

http://www.ua.gov.tr/kurumsal/kurumsal-ilgili-link-ve-dok%C3%BCmanlar/eski-programlar

(Erişim: 26 Şubat 2019).

Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı.

http://www.ua.gov.tr/kurumsal/haberler/2019/02/21/erasmus-spor-destekleri-hakk%C4%B1nda

(Erişim: 26 Şubat 2019).

Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı.

http://www.ua.gov.tr/kurumsal/haberler/2018/01/29/erasmus-spor-ba%C5%9Fvurular%C4%B1-hakk%C4%B1nda (Erişim: 26 Şubat 2019).

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2011). Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma. https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf (Erişim: 27 Şubat 2019).

Balcı, V. (2003). Avrupa Birliği ve Spor. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 8 (2), 53-66. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/gbesbd/issue/27976/304922

Ceylan, H. (2016), Avrupa Gençlik Politikaları ve Gönüllülük, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9 (42), 1049-1061.

Çakı, F. (2014). Gençlerin Uluslararası Gönüllü Hizmet Deneyimleri ve Birey Üzerindeki Sosyo - Kültürel Etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi,* 6 (1), 136-177. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/akademikincelemeler/issue/1549/19032

Dışişleri Bakanlığı. Avrupa Birliği Başkanlığı. https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html (Erişim: 28 Şubat 2019).

Dışişleri Bakanlığı. Avrupa Birliği Başkanlığı. https://www.ab.gov.tr/_105.html (Erişim: 05 Mart 2019).

Erdurmazlı, E. (2018). Gönüllülerin Motivasyon ve İş Tatminleri Üzerine Bir Araştırma: Örgüt Kültürünün Aracılık Etkisinin İncelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 16 (2), 71-90.

European Union. https://europa.eu/european-union/topics/sport_en (Erişim: 27 Şubat 2019).

European Commıssıon. AB Politikaları ve Gönüllülük Üzerine İletişim: AB'de Sınır Ötesi Gönüllü Faaliyetlerin Tanınması ve Teşvik Edilmesi. http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1311_en.pdf (Erişim: 28 Şubat 2019).

European Commıssıon. (2001). *White Paper. A New Impetus For European Youth.* http://aei.pitt.edu/1186/1/youth_wp_COM_2001_681.pdf (Erişim: 6 Mart 2019).

European Youth Portal. https://europa.eu/youth/eu/article/46/1029_tr (Erişim: 28 Şubat 2019).

Fişne, M.. Karagöz, Y. (2016).Uluslararası Spor Organizasyonları İçin Gönüllü Motivasyonları Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması, *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 1 (1), 1-16.

Fişne, M. (2017). Kişilik Özelliklerinin Sporda Gönüllülük Motivasyonu Üzerine Etkisi: Uluslararası Spor Organizasyonlarında Görev Alan Gönüllülere Yönelik Bir Araştırma. Doktora Tezi. *Cumhuriyet Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Sivas.

Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2013). Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgeseli. *Resmi Gazete*, Sayı: 28541.

Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2017). Dünya Ülkeleri Ulusal Gençlik Stratejileri Raporu. *Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü.* Ankara.

Gençlik ve Spor Bakanlığı. http://gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/151289/2019u-gonulluluk-yili-ilan-ediyoruz.aspx (Erişim: 28 Şubat 2019).

Gençlik ve Spor Bakanlığı. http://www.gsb.gov.tr/Sayfalar/2716/2715/hakkinda.aspx (Erişim: 28 Şubat 2019).

Gençlik ve Spor Bakanlığı. https://gencgonulluler.gov.tr/ (Erişim: 28 Şubat 2019).

Gençlik ve Spor Bakanlığı. http://gencdonusum.gsb.gov.tr/proje_hakkinda.aspx (Erişim: 28 Şubat 2019).

Gençlik ve Spor Bakanlığı. http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/3048/gencligin-iyilik-hareketi-gard-ekibine-yeni-gonulluler-katiliyor.aspx (Erişim: 28 Şubat 2019).

Güngör, F. (2016). Gönüllü Yönetiminin Önemli Bir Aşaması Olarak Performans Değerlendirme, *Strategic Public Management Journal*, 2, 21-48.

Gür, E., Bahçeçi, D. (2014). *Avrupa'da Gençlerin Katılımı ve Gençlik Politikası, Karşılaştırmalı Bir Analiz*, İstanbul Bilgi Üniversitesi. Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi Kitapları, No: 10. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/Avrupadagenclerinkatilimi.pdf (Erişim: 28 Şubat 2019).

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *10. Kalkınma Planı. (2014-2018).* Ankara.

http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf (Erişim: 24 Ocak 2019).

Kalkınma Bakanlığı. (2014). 10. Kalkınma Planı. *Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Spor, (2014-2018).* Ankara.http://www.cka.org.tr/dosyalar/Ozel%20Ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar%C4%B1/Spor_%C3%B6ik.pdf (Erişim: 24 Ocak 2019).

Kalkınma Bakanlığı. (2001). *Uzun Vadeli Strateji ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı.(2001-2005)* Ankara.http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Sekizinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2001-2005.pdf (Erişim: 24 Ocak 2019).

Ozankan, M. (2009). Avrupa Birliği İlerleme Raporları Çerçevesinde Türk Çalışma Mevzuatının Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.* İzmir.

Özmutaf N. M. (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarının Misyonları Gerçekleştirmede İnsan Kaynaklarının Rolünün Gönüllü Yönetimi Yaklaşımları Bağlamında İncelenmesi. Doktora Tezi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Isparta.

Şentuna, M. (2009). Türkiye'deki Gençlik ve Spor İle İlgili Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Gençlik Politikalarının Değerlendirilmesi ve Bir Model Örneği. Doktora Tezi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Bolu.

Şengün, H., Meydan Yıldız, S. (2018). Avrupa Birliği Çevre Yönetim Sistemi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 10 (18), 39-53. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/ksbd/issue/38325/443853

Taş, İ., Şemşit, S., Eylemer, S. (2016). Avrupa Birliği Örneğinde Uluslararası Spor Politikasının Gelişimi: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Boyut, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 4 (9), 136-151. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/vizyoner/issue/23008/246057

UN Volunteers. (2011). Birleşmiş Miletler Gönüllüleri, *Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu.* Çev. Biliz Z. Türkiye: Art Press.

http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/mdgs/SWVR_TR.pdf (Erişim: 24 Ocak 2019).

Yavuz, C., Çiftçi, İ. (2017). Türkiye'de Bulunan Gençlik Merkezlerinin Durumu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin Değerlendirilmesi, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 4 (15), 438-449.

Yönten Balaban, A., Çoban İnce, İ. (2015) Gençlerin Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllülük Algısı: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 30 (2), 149-169. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/deuiibfd/issue/22713/242424

CODE-SWITCHING AND ITS FUNCTIONS IN A SECONDARY SCHOOL EFL CONTEXT IN TURKEY

Fatma ÜNKÜR
Kocaeli University, Department of Foreign Language Education, English Language Teaching
fatmaunkur@gmail.com

Abstract
The present study set out to find out the cases where English language teachers and learners switched to the mother tongue and the functions of their code-switching. Code-switching refers to the process of switching from one language or dialect to another within the same utterance or conversation. The article presents the instances of code-switching in a secondary school elementary level EFL classroom in Istanbul, Turkey. It comprises both teacher-initiated and student-initiated code-switching together with the functions of code-switching .The study was done at a secondary school with 35 Turkish students at 8th grade. In each lesson, 10 minutes were allocated for the speaking section and the teacher stimulated the students to talk about the particular topic by asking questions and urging them to give their opinions. The topics were selected among the ones in the course book. For data collection, the speaking sections of four different EFL lessons of the same classroom were recorded by the teacher by writing. The written records were analyzed through Conversation Analysis. The study concludes that the teacher switched to L1 less than the students did. The primary function of code-switching for the teacher is the repetitive function, to clarify meaning at points to make the meaning more understandable whereas the students depended on code-switching mainly for functions of equivalence and floor-holding due to linguistic deficiency or communication breakdowns. They turned to L1 primarily because they did not have enough competence in talking about the topic for the day.
Keywords: Code-switching, Functions, Secondary school, Speaking, Turkish students

1.INTRODUCTION

Teachers usually have different opinions about the use of mostly L1 or L2 in foreign language classrooms. It depends largely on the pedagogic goals of teachers and what they believe has an influence on the way they plan their lessons and organize their classroom atmosphere (Borg, 2003). For instance, a teacher adopting the view "L1 should be the medium to teach L2" designs her lessons accordingly, and the outcomes of the lessons only give the learners some competence in reading and vocabulary. On the other hand, a teacher holding the view "speaking and using English in the classroom as often as you possibly can" (Willis, 1981) designs the lessons in which learners can ask questions, take turns to create conversations, find opportunities to interact with others in L2, use the language for their own purposes, and improve their language in all four skills; listening, speaking, reading and writing. This is more like the natural view of language learning. Three theoretical positions can be examined as part of the issue (Macaro, 2001):

1. The Virtual Position: L2 should be the medium of instruction. L1 has no value in the classroom and it should never be used.
2. The Maxical Position: L1 has no value, but teachers have to switch to it where necessary.
3. The Optimal Position: Use of L1 can reinforce the process of L2 learning, thus it is not to be eliminated at all. The principles and functions of using L1 should be explored.

The use of L1 in foreign language classrooms has always been a controversial issue. The researchers in the past argued that L1 should be completely excluded in the L2 classrooms because use of L1 is an obstacle for exposure to L2, therefore L2 should be exclusively used in the classrooms. However, the proponents have supported the view that it can be a good tool to promote the acquisition of L2 (Turnbull & Arnett, 2002). They suggest that L1 can be used to support the L2 learning process, and thus increase success in L2 learning.

1.1.CODE-SWITCHING

The term code-switching emerged in 1950s and the first article which used it is thought to be Vogt's article "Language Contacts" that was published in 1954. (Benson, 2001) Vogt (1954) posits that code-

switching is a psychological instance rather than a linguistic matter. It was only after 1980s that code-switching began to be valued as a subject of research in EFL classrooms.

According to Krashen (1981), for learners to acquire a language, the input should be comprehensible. So, code-switching can be based on The Input Hypothesis and it can foster progress in foreign language classrooms.

Code-switching is the practice of alternating between two or more languages or varieties, within a single utterance or discourse while speaking (Romaine, 1992) It happens when speakers switch to a particular code for one meaning and another code for a different purpose during their conversation, therefore it requires a skill to manage two or more languages at the same time, on a structural basis, cognitively and on social grounds (Bell, 2014).

As Bilgin (2016) points out, code-switching is not just related to pedagogy, it also gives some information about teacher identity, teacher beliefs and the motivational factors which affect the classroom practices of teachers.

There are two types of code-switching, namely inter-sentential switching (between sentences) and intra-sentential switching (within the same sentence). The following are the examples for both types of code-switching successively:

- Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPANOL (Poplack, 1980)
- I got to thinking vacilando el punto ese you know? I got to thinking well this and (mulling over that point) reason (Gumperz,1982a p.78)

Shana Poplack who is a quantitative sociolinguist suggested another type, "tag-switching" which is the use of a tag in a sentence. Below is an example for this:

- Porque estamos en huelga de gasolina , right? (Zentella,1997 p.94)

1.1.1.Functions of Code-Switching in EFL Classrooms

Atkinson (1993) underlines the functions of using L1 in an L2 classroom for particular reasons. The essential areas for the use of L1 use are:

- lead-ins (to start the lesson and create a situation for warm-up)
- giving instructions (to explain the instructions to make things easier)
- eliciting language (to enable students to produce L2)
- checking comprehension (to test if students have understood vocabulary)

Atkinson also specifies the uses of L1 which do not have a practical value:

- in the listening section (the aim is exposure to L2)
- drills (they enable learners to practise the L2)
- correction (self –correction is stimulated by the teacher)
- personalization , creativity stage and games (these all reinforce learning the L2)

1.1.2.The Functions of Teachers' Code-switching

Teachers' purposes of code-switching may range from topic switch, affective functions to repetitive functions (Mattson & Burenhult, 1996). When teachers change topics, they may prefer using L1 to draw learners' attention to the new topic. This is most often common in teaching grammar. Teachers switch to L1 to explain some grammatical points which come out at that moment (Sert, 2005). In this manner, L1 learning experience can be used to enhance L2 learning (Cole, 1998). Another function of code-switching is the affective function that attends to express emotions. Teachers may switch to L1 so as to establish sincere relationships with their students and improve their imminence. The last function is the repetitive function. After explaining the topic in L2, teachers may turn to L1 in order to clarify certain areas, and thus increase the level of learners' comprehension.

Likewise, Ferguson (2003) briefly presents the outstanding studies related to classroom code-switching in three categories:

1. Code-switching for curriculum access (to enable students to comprehend the content of their lessons)

For instance, it can be examined in some studies such as Castellotti (1997) and Lin (1996). The primary means to use code-switching is to provide students with scaffolding who have limited language proficiency (Ferguson, 2003).

Üstünel and Seedhouse (2005) did a study and they found out that the goal of the teachers' code-switching was to cope with the problems connected with the procedure, to clarify things, to stimulate learner participation, to get the Turkish equivalents from the learners, to check learners' understanding, and offer information about the language. However, the teachers also did the contrary by switching from L1 to L2 so as to urge learners to attend to lessons more, to assess their grasping and induce the Turkish equivalents from the learners.

2. Code-switching for classroom management discourse (for motivation, to sustain discipline and to flatter learners as well as sign the changes in a lesson)

There are some studies examining this phenomenon (e.g. Canagarajah, 1995; Lin, 1996) and the aims of code-switching are to maintain discipline and to draw learners' attention to certain issues. Another point that Ferguson (2003) points out is that teachers may make use of code-switching to help learners to manage their own learning through negotiating task instructions, to stimulate learners' participation, to sustain discipline, and so on. In this case, the key point is that discipline may be maintained through code-switching and L1 is a good tool for focusing learners' attention on new topics. This was evidenced in Üstünel & Seedhouse's (2005) study as well. The primary reason why the teachers code-switched was coping with discipline and providing learners with feedback. The teachers did the reverse at times to change the topics of the lesson.

3. Code-switching for interpersonal relations (to create a friendly atmosphere in the classroom and give credits to learners' identities)

Adendorff (1993) and Merritt (1992) studied the classroom atmosphere in which both teachers and learners have mutual understandings with their relationships and identities .The role of L1 is to keep harmony with each of the learners, create a warmer environment and support a positive learning setting. In such cases, L1 may have a facilitator role so teachers can switch to L1. In Üstünel and Seedhouse's (2005) study, the teachers code-switched to L1 to give explanations about an idiom, to share opinions about a social event in Turkey, and to talk about oneself.

1.1.3.The Functions of Students' Code-switching

Code-switching is a strategy which is commonly used by EFL students (Flyman, 2009). Students also make use of code-switching during L2 learning. However, their reasons for code-switching differ from teachers'. However, students usually have no idea about the reasons why they switch to L1, or they do not exactly know its functions and outcomes (Sert, 2005). According to Eldridge (1996), the primary functions for code-switching on the part of the students are equivalence, floor-holding, reiteration, and conflict control.

Equivalence is the first function of students' code-switching. When students feel that they are not competent enough to use the lexical item in L2, they switch to L1 and use the native equivalent of the lexical item. Another function is floor-holding. In this case, students switch to L1 when they have communication breakdowns due to their lack of fluency in L2 (Sert, 2005). The next function of code-switching is reiteration. Students produce an utterance, but they may not ensure that it has been understood correctly by the interlocutors. Thus, they provide them with the L1 translation of their utterance. There may be two reasons for this: The initial reason may be that the students may not have been able to employ the literal meaning in L2. The secondary means may be to signal that the utterances have been comprehended absolutely by the students. The last function is conflict control. When students get confused about the content, they may use code-switching as a strategy to avoid further misunderstandings. As a result, it may be useful for students' own needs or purposes.

1.1.4.Literature Against the Use of L1 in EFL Classrooms

There is a body of research which upholds the belief that use of L1 should be prohibited because L2 should take prominence in EFL classrooms for learners to reach near-native competence. For instance, switching to L1 to clarify some points is useless since it disturbs the learning process (Macdonald, 1993). Similarly, the Communicative Approach emphasizes learning L2 through interaction in the L2 (Nunan, 1991). Kharma and Hajjaj (1989) did a study in the Gulf region and they supported that L1 should not be a way to teach L2, because the aim is to enable learners to be competent in L2. Cook (2001) reports that although code-switching can be allowed for some purposes in EFL classrooms, L1 decreases the amount of exposure to L2, therefore L2 should be the medium of instruction as much as possible.

1.1.5.Literature Supporting the Use of L1 in EFL Classrooms

As opposed to those who highlight the importance of exclusive use of L2 to teach L2, there are researchers who believe that L1 can be used in an attentive and limited way to consolidate L2 learning. To exemplify it, Macaro (1997) claims that using the L2 solely may cause learners to be devoid of a valuable source for language learning. Harbord (1992) draws attention to the fact that adopting an "English-only" approach cannot serve the purpose giving rise to a lack of comprehension, and thus losing interest and motivation. Swain and Lapkin (2000) posit that it may be much easier to work on tasks achieving better results. Chambers (1992) and Atkinson (1993) also support the use of L1 in that it may save time at some points because it is not possible to teach everything using L2. In this way, it may be ideal to make use of L1 to promote success in L2 (Üstünel & Seedhouse, 2005). They think that L1 is a valuable source for teaching L2.

What is more, Whole Language has a principle which is against the assumption that "learning should take place in English to facilitate the acquisition of English" (Freeman & Freeman, 1993). It suggests that using L1 can make things more understandable for learners. Likewise, Frank Smith (1985) posits that to learn something, first we need to understand it. Thus, this approach emphasises the effective role of L1 and suggests code-switching to L1 where necessary in order to increase understanding L2 and promote acquisition.

1.1.5.Statement of the Problem

In this study, the teacher's and the students' instances of code-switching are analyzed and explored with a view to seeing the points where the teacher and the students used code-switching and for what purposes they switched to L1 during the speaking activities.

1.1.6.Purpose of the Study

The purpose of his study is to analyze and describe the instances of teacher-initiated and student-initiated code-switching and the functions of code-switching in an EFL classroom. In other words, instances of teacher and student instances of code-switching and the functions of code-switching are the focal point of the study.

1.1.7.Limitations of the Study

This study was done at a secondary school by one English language teacher with only one 8th grade class. The period of the study was limited only to four speaking sections of the English classes.

1.1.8.Research Questions

In this study, the specific research questions to be addressed were as follows:

1. Does the teacher use code-switching during speaking activities?
2. Do the students use code-switching during speaking activities?
3. What are the functions of the teacher's code-switching?
4. What are the functions of the students' code-switching?
5.

2. MATERIALS AND METHODS

2.1.Research Methodology

This study was done with 8th grade students. For data collection, speaking sections of four lessons were recorded. In each lesson the teacher put forward a topic related to the curriculum and asked the students some questions so as to stimulate them to talk. The teacher took notes on the course of students' speech.

2.2.Participants

For this study, data were taken from the speaking sections of four lessons in an EFL classroom at a state secondary school in Turkey. The teacher is a Turkish teacher who has six years of teaching experience. There are 35 students who are fourteen years old and they have been studying English for five years. As part of their lessons, there are speaking topics and they talk about it.

2.3Data Analysis

In this study, the four records were analyzed through Conversation Analysis, and there are four extracts below taken from the written records.

Extract 1.

T: People become addicted. Yes, people become addicted. Exactly, exactly!

→Aynen öyle. For example, some people play games on the internet for four hours, five hours, six hours or more time.

S. Because they are harmful.

S2:→Hocam zararları mı?

T: Harmful, harmful.Yes, the disadvantages.

In recording 1, students are talking about technology, together with its advantages and disadvantages. The teacher poses some questions and they give their opinions.

In this extract, it is evident that there are examples for both teacher-initiated code-switching and student-initiated code-switching. The function of the teacher's code-switching is the repetitive function. The teacher provides the learners with the L1 equivalent of the word, exactly to clarify the meaning and help the students in comprehension. On the other hand, the function of the student's code-switching is conflict control. The student does not understand the content at that moment and switches to L1 to feel comfortable about what s/he has understood is correct or not.

Extract 2:

T: Some games add to your intelligence.

→Bazı oyunlar zekanızı arttırır.

S1: →Hocam teknolojik oyunlar mı sadece?

T: No, no, memory games, board games, PC games.

S2: (complains about a student).

→Hocam her şeyi eleştiriyor.

T: (addresses the disturbing student)

→Arkadaşlarının tercihleriyle ilgili yorum yapilabilecek bir durum değil.

In recording 2, the speaking topic is games. The students are talking about games and giving their opinions on games and their game preferences.

In the extract above, the functions of teacher and student code-switching are different. In the first instance of teacher code-switching, the function is the repetitive function. The teacher's primary goal is to make the input comprehensible to the students and she does it by translating the sentence. The function of the student code-switching is reiteration. S/he wants to make sure about what to focus on. During the activity, a student disturbs another student by making comments on her preferences and she complains about him in the L1. In this case, the issue is not language learning, but the student switches to L1 in order to express the problem. The teacher also switches to L1 to sustain discipline. The function of the teacher's code-switching is classroom management.

Extract 3

S: →Teacher, biliyorum da İngilizce söyleyemiyorum.

T: Please try.

Famine is a big problem.

S2: They don't select.

T: Sorry?

S2: →İnsanlar seçmiyorlar, yani aç olanlar.

S3: People drop rubbish. Pollution is a problem.

T: They are not aware.

→Farkında değiller.

In recording 3, the students are talking about problems of the Earth and what to do about them.

In the extract, it is clear that the student switches to L1 to express his/her incompetence in speaking English. The function of code-switching is floor-holding. The S2 produces an utterance in L2 and then the teacher asks for a repetition, but this time the student switches to L1 to clarify the meaning. The function of the code-switching by S2 is reiteration because the student may have thought that s/he might not have been able to transfer the message in L2. The teacher also switches to L1, but the function of her code-switching is repetitive function. She aims at clarifying the meaning.

Extract 4

T: What do you expect from a school?

→Bir okuldan ne beklersiniz?

Do you think it should be in the morning or in the afternoon?

S1: I think it should be early.

T: What do you think about our school?

S2: Our school is →eski.

T: Ancient, it is old.

In recording 4, the students are talking about school, health and sports. The teacher gives some prompts about the topics and the students give their opinions.

In this extract, it is apparent that the teacher switches to L1 for clarification of the message. The function of this switching is the repetitive function. However, the student switches to L1 for a different reason. S/he has not been able to find the L2 equivalent of the lexical item, hence s/he uses the native equivalent instead.

3.FINDINGS

In this study, the researcher set out to find out the instances of teacher-initiated and student-initiated code-switching and the functions of code-switching. The four recordings were analyzed in terms of the points where the teacher and the students switched to L1 and the particular functions of code-switching. The results are in the tables below.

Written Record 1

Table 1: The instances of the teacher's code-switching and their functions

Teacher-initiated code-switching	Its function
"proper" Ne anlamda dedin?	the repetitive function (to clarify the meaning)
"If used properly" Bu eğer düzgün kullanılırsa demek.	the repetitive function (to clarify the meaning)
Zararlı olduğunu da düşünüyor musunuz?	the repetitive function(to clarify the meaning
Exactly, aynen öyle.	the repetitive function(to clarify the meaning

It can be seen in Table 1 that the teacher switched to L1 only for the repetitive function, in other words for clarification. She made use of code-switching in order to make things more comprehensible to students.

Table 2: The instances of the students' code-switching and their functions

Student-initiated code-switching	Its function
Hocam "düzgün" ne demek?	Equivalence (linguistic deficiency)
İmkanları düzgün kullanmalıyız.	Floor-holding
İnsanları aramak…	Reiteration
Teknolojik fırın…oven	Equivalence
Teacher, bazı teknolojik aletler var ya…	Floor-holding
Sağlığa zararlı.	Reiteration
Hocam zararları mı?	Conflict control
Hocam özel bilgilerimiz çalınabilir.	Floor-holding

In Table 2, it can be seen that students switched to L1 due to their linguistic deficiency. At some points, the conversation did not go smoothly for them, so they solved this communication breakdown through code-switching. Another function of code-switching was conflict control, in which the students wanted to make sure about the meanings they employed. The students also produced the correct utterance, and also switched to L1 for reiteration, they wanted to provide the teacher with the comprehensible input.

Written Record 2

Table 3: The instances of the teacher's code-switching and their functions

Teacher-initiated code-switching	Its function
Vakit kaybı.	The repetitive function (for clarification)
Arkadaşlarının tercihleriyle ilgili yorum yapılabilecek bir durum değil.	Classroom management
Some games add to your inteligence. (Bazı oyunlar zekanızı arttırır.)	The repetitive function (for clarification)

In Table 3, it can be noticed that the teacher switched to L1 to clarify the meaning and also maintain discipline in the classroom. The teacher made use of code-switching in order to solve the discipline problems that occured at the time.

Table 4: The instances of the students' code-switching and their functions

Student-initiated code-switching	Its function
Bağımlılık yapar, nasıl denir?	Floor-holding
Hocam beni rahatsız ediyor!	Equivalence
Hocam teknolojik oyunlar mı sadece?	Conflict control
T poses a question to S1 and another student translates:"Oyunları neden seviyorsun?"	Reiteration
Eğlenceli.	Equivalence
Hepsi.	Equivalence
Hocam her şeyi eleştiriyor.	Equivalence
İyi zaman geçiririz.	Floor-holding
Bizi çocukluğumuza götürür.	Floor-holding
Bağımlılık yapar.	Floor-holding

However, the students had varying functions in code-switching. As can be seen in Table 4, they mainly switched to L1 because they were not fluent enough during their conversation, thus they asked the teacher for help. They also preferred code-switching because of their linguistic incompetence. It is clear that a student provided the other student with the comprehensible input by switching to L1.

Written Record 3

Table 5: The instances of the teacher's code-switching and their functions

Teacher-initiated code-switching	Its function
Warn? Uyarmak	The repetitive function
They are not aware.	The repetitive function

In Table 5, it is possible to see that the teacher switched to L1 only to provide students with the clarification of the meanings. She used new words in her speech and made use of code-switching to teach the words and explain their meanings.

Table 6: The instances of the students' code-switching and their functions

Student-initiated code-switching	Its function
S 1 to S2: "Diyor ki yaşamayı seviyor musun?	Reiteration
Hocam "ömür" ne?	Equivalence
Anlamadım.	Conflict control
Çevre çok zor.	Floor-holding
Famine? Kıtlık.	Conflict control
Ekmekleri döküyorlar.	Floor-holding
Teacher, biliyorum da İngilizce söyleyemiyorum.	Floor-holding
Kelimeleri söyle, Teacher anlıyor.	Floor-holding
Seçmek neydi? Yani aç olanlar?	Equivalence

In Table 6, the students applied to different functions of code-switching. Due to their lack of fluency, they switched to L1 and tried to overcome the problem. Another reason for code-switching for them was equivalence, on account of their linguistic deficiency. They asked the teacher the L2 equivalent of the word or phrase in order to communicate what they wanted to say.

Written Record 4

Table 7: The instances of the teacher's code-switching and their functions

Teacher-initiated code-switching	Its function
What do you expect from a school? (Bir okuldan ne beklersiniz?)	The repetitive function

In Table 7, it can be seen that the teacher switched to L1 only once. The specific reason for code-switching was to clarify the meaning to the learners.

Table 8: The instances of the students' code-switching and their functions

Student-initiated code-switching	Its function
Sınavlar…	Equivalence
Our school is …eski.	Equivalence
S3 to S4: "Sporu söyleyeceğiz ve onun nedenini belirteceğiz."	Reiteration
"Pil" ne demek, teacher?	Equivalence
Safe….(güvenli)	Equivalence
Beden dersinde	Floor-holding

In Table 8, it can be seen that the students switched to L1 for equivalence for the most part because they could not remember the lexical items necessary for the topic. A student also used code-switching in order to assist his/her classmate by making the input comprehensible via code-switching.

4.DISCUSSION

Related to the use of code-switching in L2 learning, Mattson and Burenhult (1996) posited that the functions of teachers' code-switching are the repetitive function, topic switch, and the affective function. Moreover, Ferguson (2003) noted that another function of teachers' code-switching is classroom management. As stated by Eldridge (1996), functions of code-switching used by students are equivalence, conflict control, floor-holding, and reiteration.

In this study, that both the teacher and the students made use of code-switching for a variety of reasons. The teacher switched to L1 mostly to clarify the meaning, which was an instance of the repetitive function. She also used code-switching for classroom management. However, there was no instance of code-switching for affective function to create a friendly atmosphere during the lesson. Some students kept talking among themselves from time to time, so the teacher could have made use of that to increase their language learning motivation.

The students mainly switched to L1 due to their linguistic incompetence or lack of fluency. They overused code-switching rather than finding other alternatives to overcome their communication breakdowns. The teacher responded "Try to say it in English" or "In English" for most of the cases. However, since the students were aware that they could ask the teacher for help, they did not challenge themselves to express themselves through different strategies. For this reason, apart from code-switching, other communication strategies should also be taught to EFL students to improve their communication in L2.

Another suggestion to put forward is that students should also be enlightened about the value of code-switching and how it can improve their language learning. If they become aware of the functions of code-switching, they may utilize it more consciously during EFL learning.

5.CONCLUSION

This study set out to analyze the instances of code-switching through written records in an EFL classroom. The areas where students and the teacher switched to L1 are pinpointed and the functions of code-switching are specified. It can be concluded that if used properly, code-switching is an effective strategy which facilitates EFL learning by clarifying meaning or overcoming communication

breakdowns. However, it is not to be used a lot, otherwise students may lose their interests to learn the L2. It is the teacher who can use code-switching appropriately as a means to increase students' motivation, and thus reinforce development in L2 learning.

REFERENCES

Adendorff, R. (1993). Codeswitching amongst zulu-speaking teachers and their pupils: Its functions and implications for teacher education. *Language and Education*, *7*(3), 141-162.

Atkinson, D. (1993). Teaching in the target language: A problem in the current orthodoxy. *Language Learning Journal*, *8*(1), 2-5.

Bell, A. (2014).*The guidebook to sociolinguistics*. John Wiley & Sons.

Benson, E. J. (2001). The Neglected Early History of Codeswitching Research in the United States. *Language & Communication*, *21*(1), 23-26.

Bilgin, S. S. (2016). Code switching in English language teaching (ELT) teaching practice in Turkey: Student teacher practices, beliefs and identity. *Educational Research and Reviews*, *11*(8), 686.

Borg, S. (2003). Teacher cognition in language teaching: A review of research on what language teachers think, know, believe, and do. *Language teaching*, *36*(2), 81-109.

Canagarajah, A. S. (1995). Functions of codeswitching in ESL classrooms: Socialising bilingualism in Jaffna. *Journal of multilingual & multicultural development*, *16*(3), 173-195.

Castellotti, V. (1997). Langue étrangère et français en milieu scolaire: didactiser l'alternance?. *Etudes de linguistique appliquée*, 401.

Chambers, G. (1992). Teaching in the target language. *Language Learning Journal*,*6*(1), 66-67.

Cole, S. (1998). The use of L1 in communicative English classrooms. The *Language-teacher*, *22*, 11-13.

Cook, V. (2001). Using the first language in the classroom. *Canadian modern language review*, *57*(3), 402-423.

Eldridge, J. (1996). Code-switching in a Turkish secondary school. *ELT journal*, *50*(4), 303-311.

Ferguson, G. (2003). Classroom code-switching in post-colonial contexts: Functions, attitudes and policies. *AILA review*, *16*(1), 38-51.

Flyman-Mattsson, A., & Burenhult, N. (2009). Code-switching in second language teaching of French. *Working Papers in Linguistics*, *47*, 59-72.

Freeman, D., & Freeman, Y. (1993). Whole Language: How Does It Support Second Language Learners?

Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies* (Vol. 1). Cambridge University Press.

Harbord, J. (1992). The use of the mother tongue in the classroom. *ELT journal*, *46*(4), 350-355.

Kharma, N., & Hajjaj, A. (1989). *Errors in English among Arabic speakers: Analysis and remedy*. Longman.

Krashen, S. D. (1981). *Second language acquisition and second language learning*. Oxford University Press.

Lin, A. M. (1996). Bilingualism or linguistic segregation1? Symbolic domination, resistance and code switching in Hong Kong schools. *Linguistics and education*, *8*(1), 49-84.

Macaro, E. (1997). *Target language, collaborative learning and autonomy* (Vol. 5). Multilingual matters.

Macaro, E. (2001). Analysing student teachers' codeswitching in foreign language classrooms: Theories and decision making. *The Modern Language Journal*, *85*(4), 531-548.

Macdonald, C. (1993). *Using the target language*. Mary Glasgow.

Mattson, A., & Burenhult-Mattsson, N. (1996). Code-switching in a Turkish Secondary School. *ELT Journal*.

Merritt, M., Cleghorn, A., Abagi, J. O., & Bunyi, G. (1992). Socialising multilingualism: Determinants of codeswitching in Kenyan primary classrooms. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, *13*(1-2), 103-121.

Nunan, D. (1991). Communicative tasks and the language curriculum. *TESOL quarterly*, *25*(2), 279-295.

Poplack, S. (1980). Sometimes i'll start a sentence in spanish y termino en espanol: toward a typology of code-switching1. *Linguistics*, *18*(7-8), 581-618.

Romaine, S. (1992). *Language, education, and development: urban and rural Tok Pisin in Papua New Guinea*. Oxford University Press.

Sert, O. (2005). The Functions of Code-Switching in ELT Classrooms. *Online Submission*, *11*(8).

Smith, F. (1985). *Reading without nonsense*. Teachers College Press.

Swain, M., & Lapkin, S. (2000). Task-based second language learning: The uses of the first language. *Language teaching research*, *4*(3), 251-274.

Turnbull, M., & Arnett, K. (2002). 11. Teacher's uses of the target and first languages in second and foreign language classrooms. *Annual review of applied linguistics*, *22*, 204.

Üstünel, E., & Seedhouse, P. (2005). Why that, in that language, right now? Code-switching and pedagogical focus. *International Journal of Applied Linguistics*, *15*(3), 302-325.

Willis, J. (1981). *Teaching English through English* (Vol. 8). Harlow: Longman.

Zentella, A. C. (1997). Growing up bilingual: Puerto Rican children in New York.

APPENDIX
A Sample Transcript

T: Take notes, take notes please, take notes.
S1: Hocam "düzgün" ne demek?
T: Hmm. "proper". Ne anlamda dedin?
S1: Teknolojiyi düzgün kullanmalıyız.
T: Hmm , carefully, carefully. "Used properly". (writes it on the board) If used properly, bu eğer düzgün kullanılırsa demek.
Have you finished? OK. Is technology good or bad?
All Ss: Good. Why good? Why good? Raise your hands please. Why good? (T addresses a student.)
S2: I think telephone and radio is good for communication.
T: OK. Telephone and radio are good for communication..
S3: Technology is a useful.
T: Technology is a useful invention.
S4: I think technology is exciting and amazing.
T: Technology is exciting and amazing.
S5: In my opinion, technology makes our lives easy.
T: It makes our lives easier. Yes, good point. Exactly, exactly. What else? What else? Do you use technology every day?
All: Yes.
T: Why? Why do you use technology? For example, when we come to school, do we use technology in the classroom?
All: Yes.
T: We use smartboards, right? OK. When you go home, do you use technology?
S6: Yes.
T: Why do you use technology at home? Why?
S6: (inaudible) says something in Turkish.
T: In English, in English. …(5 seconds)
We use technology …..OK (addresses a student)
S7: Call our mothers and fathers.
T: To call our mothers and fathers , call our parents.
S8: To keep in touch with our friends.
T: To keep in touch with our friends, people in the other countries..
S9: To play games.
T: Sorry? ..To play games.
S8: Searching for information.
T: To search for information. OK. So,you think that technology is a useful invention.
S9: To text messages.
T: To text messages, yes! Please…
S10: Because I call the ...(inaudible)
T: Sorry?
S10: (incomprehensible)
T: Call the ….
S10 : İnsanları aramak…
T: Call the people, yes to call people. Communication. That's what we call, communication.
S8: Chores.
T: To do chores. For example…(3 seconds)
S8: Teknolojik fırın…oven.
T: Ok, ovens, ovens, yes.
S8: Teacher, bazı teknolojik aletler var ya…
T: In English ,in English. Try to say them in English. OK.OK.Please…
S11: (inaudible)
T: Communication, go on! Go on. OK. Another question is: Do you think that technology is harmful? (writes the word, harmful on the board? (warns the students to keep quiet).
Zararlı olduğunu da düşünüyor musunuz?

All: Yes.
T: Why? Why is technology harmful, bad or dangerous?
S12: radiation.
T: It causes radiation.
S13: Sağlığa zararlı.
T: In English, please.
S13: It causes radiation.
T: Exactly, exactly! Aynen öyle! Exactly. It causes radiation. One of the biggest harms … (addresses another student) I think you have somethinh to say…
S14: Because, I think people addicted.
T: People become addicted. Yes, people become addicted.Exactly, exactly! Aynen öyle. For example, some people play games on the internet for four hours, five hours, six hours or more time.
S. Because they are harmful.
S2: Hocam zararları mı?
T: Harmful, harmful.Yes, the disadvantages. Exactly!
S9: Technology harmful for our eyes.
T: Yes, it is harmful for our eyes.
S10: Hocam özel bilgilerimiz çalınabilir.
T: Hmm, it is also dangerous because you give your private information. What else? What else? (addresses a student)
S9: It is harmful for eyes and the brain.
T: Yes! (addresses a student) Go on!
S7: Headache.
T: Sometimes, it causes headache because too much time causes too much problems.That's all.

ORTAÖĞRETİM 10. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN NÜKLEER ENERJİ HAKKINDA BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Doğan Çelik
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Fizik Bölümü
dogancelik_21@hotmail.com

Doç. Dr. Sezgin Aygün
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Fizik Bölümü
saygun@comu.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, bir devlet okulunda Adalet ve Lojistik bölümlerindeki ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerinin nükleer enerji hakkında bilgi seviyelerini araştırmaktır. Araştırma sonucunda öğrencilerin nükleer enerji hakkında bilgi düzeyleri hakkında sonuçlar elde edilecektir. Bu çalışma iki farklı bölümden toplam 267 katılımcı ile gerçekleşmiştir. Katılımcılara 13 soruluk anket uygulanmış olup sonuçlar analiz edilmiştir. Katılımcıların % 55'i Lojistik, %45'i ise Adalet öğrencilerinden oluşmaktadır. 10. Sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni, nükleer enerji konusunun 9. Sınıf Fizik dersinde Enerji Kaynakları adı altında geçmesidir. Anket sonucunda erkek öğrenciler lehine anlamlı bir fark elde edilmiştir. Yani erkek öğrencilerin nükleer enerji hakkında bilgi düzeyleri, kızlara göre daha yüksektir. Ayrıca, Lojistik bölümü öğrencilerinin nükleer enerji hakkındaki bilgi düzeylerinin Adalet bölümü öğrencilerine göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, Nükleer Enerji, Enerji Kaynakları, Nükleer Reaktör.

INVESTIGATION OF KNOWLEDGE LEVELS OF NUCLEAR ENERGY BY 10TH GRADE STUDENTS IN SECONDARY EDUCATION

Abstract

The aim of this study is to investigate the knowledge level of 10th grade students in the departments of Justice and Logistics in a public school. At the end of the research, results will be obtained about the knowledge level of students about nuclear energy. This study was carried out with 267 participants from two different departments. 13 questions were applied to the participants and the results were analyzed. 55% of the participants are Logistics and 45% are Justice students. The reason for the selection of Grade 10 students is that the subject of nuclear energy under the name of Energy Resources in the 9th Grade Physics course. As a result of the poll, there was a significant difference in favor of male students. In other words, the knowledge level of male students about nuclear energy is higher than that of girls. Moreover, it is understood that the level of knowledge of the students in the Department of Logistics is higher than the students of Justice department.

Keywords: Renewable Energy, Nuclear Energy, Energy Sources, Nuclear Reactor.

1. GİRİŞ

Küreselleşen, gelişen ve değişen dünya ile birlikte insanların ve canlıların her alanda olduğu gibi enerji konusunda da ihtiyaçları değişmektedir. Şüphesiz gelişme, kalkınma, teknolojik olarak sıçrama yapabilme, ekonomik olarak refaha erme, askeri olarak bir potansiyele sahip olabilme ve dış güçlere bağımlılıktan kurtulmanın en önemli anahtarı enerjidir. Enerji her alanda ihtiyaç olup, enerji açığı da çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Çeşitli ülkeler enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yenilenebilir/ yenilemez farklı tür enerji kaynaklarından faydalanmaktadırlar. Bununla beraber genel olarak dünyadaki enerji kaynakları yenilenebilir enerji kaynakları (Güneş enerjisi, Rüzgar enerjisi, Hidrolik enerjisi, Jeotermal enerji, Dalga enerjisi, Biyokütle enerjisi) ve yenilenemez enerji kaynakları (Kömür,

Petrol, Doğalgaz ve Nükleer) olarak iki sınıflama altında sıralanabilir. Yenilenebilir enerji tanım olarak "enerji kaynağından alınan enerjiye eşit yada bu kaynağın tükenme hızından daha çabuk bir şekilde kendini yenileyebilen enerjiye verilen isimdir" (Akaydın, 2005). Tükenen ve hızla yenilenemeyen enerji kaynakları ise yenilenemez enerji kaynakları olarak adlandırılır. Ancak dünyamızda enerji kaynakları gün geçtikçe azalmakta ve bununla birlikte çevreye verilen zarardan ötürü dünya üzerindeki yaşam ciddi tehlikeye girmektedir. Yenilenemez enerji kaynakları arasında sayılan nükleer enerjide dünya çapında kullanılan belli kurallar dahilinde önemli ölçüde enerji ihtiyacını karşılayabilen önemli bir enerji kaynağıdır. Nükleer enerjinin yaygınlaşmasıyla birlikte kömür, fueloil, doğalgaz, vb gibi sera etkisine sebep olan ve küresel ısınmayı hızlandıran çevresel zararlar azaltılabilmektedir. Ancak bunların yanında nükleer santrallerdeki patlama riskleri, nükleer enerji üretimi sonrasında açığa çıkacak olan atıkların yok edilmesi, nükleer tesislerde daha önce kullanılmış olan yakıtlardan tekrar yararlanılmak istenmesi sonucu ortaya çıkabilecek yüksek düzeyde radyasyon ihtimalleri gibi konularda ciddi önlemler alınması gerekmektedir. Bazı gelişmiş ülkelerde nükleer enerji kullanılmakla birlikte yeni santral yapımı azalmakta; bunun yanında kalkınmakta olan ülkelerde ise nükleer enerji kullanımı giderek artmaktadır. Nükleer enerji dünyada olduğu gibi ülkemizde de artıları ve eksileri bakımından teknik, mali, ekonomik, sosyal ve çevresel niteliği ile kamuoyunda çokça tartışılmış ve bunun sonucunda tümden kabul ya da tümden redde dönüşmüştür. Nükleer enerji, ilk kez 1955 yılında ticari olarak elektrik enerjisi üretmek için kullanılmıştır. (White, 1998). Petrol ve türevleri ile karşılaştırıldığında, dünyada temiz, ucuz ve emin şekilde elde edilebilecek en büyük enerji kaynağı olarak düşünülen nükleer enerji için aslında o kadarda ucuz ve kolay olmadığı, 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan tecrübeler ile anlaşılmıştır. Yine de gelişmiş veya gelişen pek çok ülkede, enerji üretimi için nükleer santraller gittikçe yayılmaktadır. Bu ülkeler arasında elektrik enerji talebinin bir kısmını nükleer kaynaklardan sağlamayı planlayan Türkiye de yer almaktadır (Dura, 1991).

Bunun yanında, bireylerin sosyobilimsel konuları ele alırken konunun boyutlarını ve nelerle ilişkili olduğunu ve farklı disiplinleri karşılaştırarak çok yönlü düşünmesi gerekir (Çavuş, 2013). Nükleer enerji kavramı da bireylerin sürdürülebilir yaşam ve çevre anlayışları geliştirmelerine yardımcı olacak ve üzerinde önemle durulması gereken sosyobilimsel konulardandır (Zengin, 2011). Eğitim ve öğretimin temel amaçlarından biride, bilim, teknoloji ve toplumlar arasındaki ilişkilerin kavranmasına önem veren gerçekçi ve güncel modellerin geliştirilmesine yardımcı olmak ve öğrencilerde sosyal sorumluluk bilincini geliştirmektir. Bununla birlikte genç bireylerin çevre bilincine sahip olmaları için günlük yaşamı yakından ilgilendiren durumları anlamaları, tartışmaları ve bir sonuca varmaları da oldukça önemlidir. Bu sebeple gerek ülkemizde gerek dünyada halen sıkça tartışılan nükleer enerji konusunda geleceğin sorumluluk sahibi olacak genç bireylerin bilgi düzeyleri hakkında bir araştırma yapmak konuyu temelden analiz edebilmek için oldukça önemlidir. Nükleer enerjinin ülkemizde ki bilinirliği, algısı ve bakış açısı ayrıntılı olarak çalışılmalıdır. Nükleer enerjinin bir ihtiyaçtan kaynaklandığını unutmamak gerekir ve bu çerçevede ele alınması gerekir. Bu ihtiyacın karşılanması noktasında olması muhtemel sorunlar ve bu sorunların insan ve canlı üzerindeki etkilerini minimize veya sıfıra indirmek temel hedef olmalıdır. Bu sebeple ülkemizde nükleer enerjiye geçiş bu enerjinin yararları, zararları ekonomik, sosyal, çevresel, kültürel ve kentsel anlamda nasıl etkilendiğini, ülkemizin bu enerji ile birlikte komşularıyla olan ilişkileri ve istenilen hedef, vizyon açısından nasıl bir konumda olduğu iyi araştırılmalıdır. Bu olguların da en iyi öğrenileceği yerler okullardır. Bilinçlenme, eğitim ve bilgilendirme şüphesiz temel düzeyde başlar. Bu sebeple, bu çalışmada bir devlet okulunda, Adalet ve Lojistik bölümlerindeki ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerinin nükleer enerji hakkında bilgi seviyeleri araştırılmıştır. 10. Sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni, nükleer enerji konusunun 9. Sınıf Fizik dersinde Enerji Kaynakları adı altında geçmesidir. Nükleer enerji konusunu işlemiş öğrencilerin bu konudaki bilgi düzeyleri araştırılıp 10. sınıf öğrencilerinin nükleer enerji hakkında bilgi düzeyleri bu çalışmada ölçülmüştür.

2. MATERYAL VE METOD

Bu araştırma, bir devlet okulunda, Adalet ve Lojistik bölümlerinde öğrenim gören ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Katılımcıların nükleer enerji konusunda bilgi düzeylerinin

belirlenmesi amacıyla hazırlanan 13 maddelik anket çalışması, gönüllülük esası gözetilerek 267 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ankette öğrencilere yaş, cinsiyet v.b. demografik özellikler de sorulmuştur. İlgili ankette, katılımcılara yöneltilen sorular aşağıda, Tablo 1'de gösterilmiştir. Anket sonuçlarının analizi için SPSS 15.0 bilgisayar programı kullanılmıştır.

Tablo 1. Anket Maddeleri

No	Sorular
1	Nükleer enerji hakkında bilgi sahibi misiniz?
2	Güneşte sürekli nükleer reaksiyonlar sonucu nükleer enerjinin ortaya çıktığını biliyor musunuz?
3	Nükleer enerjinin enerji kaynakları sınıflamasında hangi kategori içerisinde olduğunu biliyor musunuz?
4	Nükleer enerjinin avantajları ve dezavantajları hakkında bilgi sahibi misiniz?
5	Diğer enerji kaynakları ile karşılaştırıldığında maliyetinin çok yüksek olduğunu biliyor musunuz?
6	Nükleer enerji santrallerinin (reaktörlerin) çalışma prensibi ile ilgili bilgi sahibi misiniz?
7	Nükleer enerji santrallerinde gerçekleşen enerji dönüşüm süreci ile ilgili bilgi sahibi misiniz?
8	Bir nükleer santralin ortalama ömrü hakkında bilgi sahibi misiniz?
9	Nükleer atıkların nasıl depolandığı hakkında bilgi sahibi misiniz?
10	Fukuşima ve Çernobil nükleer reaktör kazaları hakkında bilgi sahibi misiniz?
11	Türkiye'de nükleer enerji santrali olup olmadığı konusunda bilgi sahibi misiniz?
12	Dünyada ilk nükleer enerji santraline sahip ülkenin hangisi olduğunu biliyor musunuz?
13	Dünyada en çok nükleer enerji reaktörüne sahip ülkenin hangisi olduğunu biliyor musunuz?

Tablo.2'de ise, Tablo.1'e ait puanlama aralığı ve değerlendirme gösterilmiştir.

Tablo 2. Puanlama aralığı ve değerlendirme

Puanlama	1.00-1.66	1.67-2.32	2.33-3.00
Değerlendirme	**Hayır**	**Kısmen**	**Evet**

Adalet ve Lojistik öğrencilerinin Bölümler bazında ve toplam sayıları, Tablo.3'te aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. Bölümlere göre toplam öğrenci sayıları ve yüzdelik dağılımları.

Bölümler	**N**	**%**
Lojistik	147	55
Adalet	120	45
Toplam	**267**	**100**

Tablo.4'te ise Adalet ve Lojistik bölümü öğrencilerinin, Tablo.1'deki 13 maddelik ankete verdikleri cevapların frekansı (F), yüzde karşılığı (%), toplam katılımcı sayısı (N) ve ortalaması ($\overline{X}$) aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Tablo 4. Bölümlere göre toplam öğrenci sayıları ve soruların yüzdelik dağılımları.

Madde Numarası		**Hayır**		**Kısmen**		**Evet**		**Ortalama ($\bar{X}$)**
	N	**F**	**%**	**F**	**%**	**F**	**%**	
1	267	68	25.5	126	47.2	73	27.3	2.01
2	267	122	45.7	44	16.5	101	37.8	1.92
3	267	151	56.6	52	19.5	64	24	1.67
4	267	98	36.7	86	32.2	83	31.1	1.94
5	267	77	28.8	49	18.4	141	52.8	2.23
6	267	169	63.3	60	22.5	38	14.2	1.50
7	267	151	56.6	78	29.2	38	14.2	1.57
8	267	182	68.2	54	20.2	31	11.6	1.43
9	267	155	58.1	66	24.7	46	17.2	1.59
10	267	126	47.2	42	15.7	99	37.1	1.92
11	267	85	31.8	62	23.2	120	44.9	2.13
12	267	179	67	37	13.9	51	19.1	1.52
13	267	157	58.8	43	16.1	67	25.1	1.66

Katılımcıların cinsiyetine ait gerekli bilgiler aşağıda, Tablo.5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	**N**	**%**
Kız	170	64
Erkek	97	36
Toplam	**267**	**100**

3. SONUÇ

Yapılan bu betimsel nitelikteki anket çalışmasının amacı, bir devlet okulunda Adalet ve Lojistik bölümlerindeki ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerinin nükleer enerji hakkında bilgi seviyelerini araştırmaktır. Yapılan araştırma neticesinde aşağıdaki sonuçlara erişilmiştir: 13 soruluk nükleer enerji bilgi seviyesi anketinde, elde edilen sonuçlara göre erkek öğrenciler lehine anlamlı bir fark elde

edilmiştir p <0.05 (Tabachnick ve Fidell, 2007). Yani erkek öğrencilerin nükleer enerji hakkında bilgi düzeyleri ($\bar{x}$= 2.07), kızlara göre ($\bar{x}$= 1.61) daha yüksektir. Bu sonuç Tablo.6'dan da görülebilir.

Tablo 6. Cinsiyete göre t-testi sonuçları

Cinsiyet	N	$\overline{X}$	ss.	sd	t	p
Kız	170	1.61	0.43	265	7.83	0.00
Erkek	97	2.07	0.49			

Tablo. 7 incelediğinde nükleer enerji hakkındaki bilgi düzeylerinin Lojistik bölümünde öğrenim gören öğrencilerin lehine anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır t(265)= 3.45, p< 0.05 (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu doğrultuda, Lojistik bölümünde öğrenim gören öğrencilerin nükleer enerji hakkındaki bilgi düzeylerinin ($\bar{x}$= 1.87) Adalet bölümünde öğrencim gören öğrencilerden ($\bar{x}$= 1.66) daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Bölümlere göre t-testi sonuçları

Bölüm	N	$\overline{X}$	ss.	sd	t	p
Adalet	120	1.66	0.46	265	3.45	0.00
Lojistik	147	1.87	0.52			

Bununla beraber, katılımcılar Tablo.1'deki "*Nükleer enerji hakkında bilgi sahibi misiniz*?" şeklindeki soruya $\overline{X} = 2.01$'lik ortalama değer ile "Kısmen" cevabını vermişlerdir. Bu soruyu "Evet" olarak cevaplayanların oranı sadece %27.3'tür. Bu cevap ile aslında katılımcıların nükleer enerji ile alakalı pek fazla bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo.1'deki 2. soru *"Güneşte sürekli nükleer reaksiyonlar sonucu nükleer enerjinin ortaya çıktığını biliyor musunuz?"* şeklinde olup ortalaması $\overline{X} = 1.92$ ile Tablo.2'deki "Kısmen" cevabına denk gelmektedir. Yine Tablo.4'den bu soruya "Evet" diyenlerin oranı %37.8'dir. Bu ifade 9. sınıf Fizik dersinde Enerji Kaynakları konu başlığı altında ders kitabında mevcuttur. Aslında, bu sorunun cevabı, nükleer enerjinin tanımı ile alakalıdır. 1. soruda nükleer enerji hakkında pek fazla bilgi sahibi olmayan katılımcıların, bu soruya "Kısmen" cevabı vermeleri normaldir. Fakat beklenen daha önce görmüş olduklarını bilerek daha yüksek bir ortalama sergilemeleridir.

Üçüncü soru "*Nükleer enerjinin enerji kaynakları sınıflamasında hangi kategori içerisinde olduğunu biliyor musunuz*?" şeklinde olup ortalaması $\overline{X} = 1.67$ ile "Kısmen" cevabına karşılık gelmektedir. Soruya "Evet" cevabını veren katılımcıların oranı sadece %24'tür. Bu sınıflamayı da 9. sınıf Fizik dersinde Enerji Kaynakları konu başlığı altında görmüş olan katılımcıların, soruya verdiği cevabın düşük yüzdesi düşüncürüdür. Bu sonuçtan katılımcıların %76'sının nükleer enerjinin yenilenebilir yada yenilenemez enerji kaynaklarından hangisinin alt başlığı olduğunun bilmedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo.1'deki 4. soru "*Nükleer enerjinin avantajları ve dezavantajları hakkında bilgi sahibi misiniz*?" şeklindedir ve ortalaması $\overline{X} = 1.94$ ile Tablo.2'deki "Kısmen" aralığındadır. Bu soruya "Evet" diyenlerin oranı %31.1 olup bu soruyu içeren bilgi, Enerji Kaynakları konusu altında 9. sınıfta işlenmiştir. Bu sonuç ile katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin nükleer enerji ile ilgili üretim kolaylığı, toplumsal etki, teknolojik etki, çevre etkisi gibi avantaj veya dezavantajlarını bilmedikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo.1'deki 5. soru "*Diğer enerji kaynakları ile karşılaştırıldığında maliyetinin çok yüksek olduğunu biliyor musunuz*?" şeklindedir ve ortalaması $\overline{X} = 2.23$ olup yine "Kısmen" cevap aralığına denk gelmektedir. Katılımcıların %52.8'i bu soruyu "Evet" olarak yanıtlamış olup, bu soru hem yüzde hem de ortalama olarak cevaplara verilen en yüksek değerleri içermektedir. Bu soruya ait bilgilerde Enerji Kaynakları konu başlığı altında işlenmiş olup katılımcılar bu soruyu daha yüksek ortalama ile cevaplamışlardır. Nükleer enerji maliyetinin diğer enerji kaynaklarına göre yüksek maliyete sahip olduğunu katılımcıların neredeyse yarısı doğru olarak bilmiştir.

Altıncı soru, "*Nükleer enerji santrallerinin (reaktörlerin) çalışma prensibi ile ilgili bilgi sahibi misiniz?*" şeklinde sorulmuş olup, anketteki en düşük ikinci ortalama değer olan $\overline{X} = 1.50$ ile "Hayır" olarak cevaplanmıştır. Bu soruya "Evet" diyenlerin oranı %14.2'dir. Katılımcılar bu cevap ile Nükleer enerji santrallerinin çalışma prensiplerini bilmediklerini beyan etmişlerdir. Enerji Kaynakları konusunda da böyle bir içerik olmadığı için, bu beklenen bir sonuçtur. Konuyu daha önce görmemiş katılımcıların verdikleri cevapların ortalamaları normaldir.

Tablo.1'deki 7. soru, "*Nükleer enerji santrallerinde gerçekleşen enerji dönüşüm süreci ile ilgili bilgi sahibi misiniz?*" şeklindedir ve ortalaması $\overline{X} = 1.57$ ve cevap aralığı, Tablo.2'den "Hayır" cevabına denk gelmektedir. Bu sorunun içeriği de ilgili geçmiş konularda olmadığı için verilen "Hayır" cevabı normaldir. Aynı zamanda 6. soru ile düşünüldüğünde de cevap ortalaması tutarlıdır.

Sekizinci soru, "*Bir nükleer santralin ortalama ömrü hakkında bilgi sahibi misiniz?"* olarak sorulmuş ve $\overline{X} = 1.43$ ortalama ve Tablo.2'den "Hayır" cevap aralığı ile anketteki en düşük ortalamayı almıştır. Bu soruya "Evet" diyenlerin oranı sadece %11.6'dır. Ankete katılanların çok büyük bir çoğunluğu, bir nükleer santralin kullanım ömrü hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildir. Bu sorunun cevabı ancak bu konuda bilgi birikimine sahip katılımcılar tarafından bilinebileceği için yukarıdaki diğer cevaplar ışığında, elde edilen sonuç tutarlı görünmektedir.

Tablo.1'deki 9. soru, *"Nükleer atıkların nasıl depolandığı hakkında bilgi sahibi misiniz?"* şeklinde sorulmuş olup, ortalaması $\overline{X} = 1.59$ ve cevap aralığı ise "Hayır" cevabına karşılık gelmektedir. Reaktörlerin çalışma prensibi ve enerji dönüşüm süreçlerini bilmeyen katılımcıların bu cevabı vermeleri normal ve diğer soruların cevapları ile de uyumludur. Bu soruya "Evet" cevabını veren katılımcıların oranı sadece %17.2'dir.

Tablo.1'deki 10. soru, *"Fukuşima ve Çernobil nükleer reaktör kazaları hakkında bilgi sahibi misiniz?"* şeklinde olup, ortalaması $\overline{X} = 1.92$ ve cevap aralığı ise "Kısmen" cevabına karşılık gelmektedir. Bu soruya "Evet" cevabını veren katılımcıların oranı %37.1'dir. Bu yüzdenin oranı özellikle Fukuşima reaktör kazasının yakın dönemde gerçekleşmiş olması ve hem yazılı hem de görsel medyada konuya değinilmiş olunması olabilir.

Anketteki 2. en yüksek ortalama, $\overline{X} = 2.13$ ile 11. soru olan "*Türkiye'de nükleer enerji santrali olup olmadığı konusunda bilgi sahibi misiniz?* ifadesinin cevabına verilmiştir. Katılımcıların %44.9'u bu soruya "Evet" cevabını vermişlerdir. Bu oran bile Tablo.2'de "Kısmen" puan ve değerlendirme aralığına denk gelmektedir. Konunun biraz daha güncel bilgi içermesi, yüksek ortalamanın nedeni olabilir.

12. soruda, katılımcılara *"Dünyada ilk nükleer enerji santraline sahip ülkenin hangisi olduğunu biliyor musunuz?*" şeklinde soru sorulmuş ve $\overline{X} = 1.52$'lik ortalama ile Tablo.2'den "Hayır" şeklinde cevaplanmıştır. Bu soruya "Evet" cevabını veren katılımcıların oranı sadece %19.1'dir. Nükleer enerji hakkında, reaktörlerin işleyişi hakkında, atıkların nasıl depolandığı hakkında genel bir bilgi birikimi olmayan katılımcıların, nükleer enerjinin tarihçesi hakkında da yeteri kadar bilgi sahibi olmamaları beklenen bir sonuçtur.

13.soruda, *"Dünyada en çok nükleer enerji reaktörüne sahip ülkenin hangisi olduğunu biliyor musunuz?"* sorusu sorulmuş, bunun neticesinde $\overline{X} = 1.66$ ortalama ve Tablo.2'den "Hayır" cevabı elde edilmiştir. Bu soruya "Evet" cevabını veren katılımcıların oranı sadece %25.1'dir. Katılımcıların nükleer enerjinin tarihçesi hakkında pek fazla bilgi sahibi olmadıkları 12. ve 13. sorulara verdikleri cevap yüzdelerinden de anlaşılmaktadır. 9. sınıf Fizik dersinde Enerji Kaynakları konu başlığı altında da ders kitabında bu tür bilgiler yer almamaktadır. Bu yüzden bu sonuç normal karşılanabilir.

4. TARTIŞMA

Bir devlet okulunda Adalet ve Lojistik bölümlerindeki öğrenim gören ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerinin nükleer enerji hakkında bilgi seviyelerini araştırdığımız bu anket çalışmasında elde edilen sonuçlar oldukça önemlidir. 13 soruluk anket çalışmasına farklı iki bölümden 267 öğrenci katılmıştır. 13 soruluk nükleer enerji hakkında bilgi seviyesini ölçebilmek için hazırlanan anket

çalışmasının bazı soruları, katılımcıların 9. sınıfta Fizik dersinde, Enerji Kaynakları konu başlığı altında gördüğü derslerin içeriklerinden oluşturulmuş olup, bu sorulara yüksek yüzdeler ile doğru cevapların verilmesi ümit edilmiştir. Bunun yanında, ilgili dersin içeriğinde olmayan nükleer enerji ile ilgili bazı sorular da yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlardan, katılımcıların daha önce ilgili derslerde gördükleri soruların büyük kısmını doğru cevaplayamadığı gözlenmiştir. En yüksek soru ortalaması bile "Kısmen" aralığında kalmaktadır. Puanlama aralığı ve değerlendirme de "Evet" olarak cevaplanan bir tek soru bile yoktur. Kısmen cevap aralığında cevap verilen soruların ise yazılı ve görsel medya aracılığı ile daha güncel sorular olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Genel kanı olarak, öğrencilerin yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları başta olmak üzere, nükleer enerji ile ilgili bilgi seviyelerinin arttırılması gerektiği, bu konuların çok daha detaylı ve açıklamalı olarak öğrencilere aktarılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bunu yapmanın en önemli yolu ise, ülkeler için en önemli konulardan biri olan yenilenebilir, yenilenemez enerji kaynakları ve de nükleer enerji konularının daha detaylı olarak ilgili müfredata ve ders kitaplarına eklenmesidir.

KAYNAKLAR

AKAYDIN, M. (2005), *Akdeniz Üniversitesi Sıfır Emisyon Kampus Stratejisi*. 15 Mart 2019 tarihinde www.akdeniz.edu.tr adresinden alındı.

ÇAVUŞ, R. (2013), Farklı Epistemolojik İnanışlara Sahip 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyobilimsel Konulara Bakış Açıları, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).

DURA, C. (1991), *Türkiye Ekonomisi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi.

TABACHNICK, B. G. VE FIDELL, L. S. (2007), *Using Multivariate Statistic (fourth edition)*, USA: Allyn and Bacon.

WHITE, J. E. (1998), Implementation and Effect of High-Performance Work Practices in Nuclear Power Plants, The Pennsylvania State University Doctor of Philosophy.

ZENGİN, F. K., KEÇECİ, G., KIRILMAZKAYA, G. ve ŞENER, A. (2011), İlköğretim Öğrencilerinin Nükleer Enerji Sosyobilimsel Konusunu Online Argümantasyon Yöntemi ile Öğrenmesi, *5th International Computer & Instructional Technologies Symposium*, Elazığ, Türkiye.

MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİNİN HİZMET KALİTESİNİN MÜŞTERİ MEMNUNİYET MODELİYLE ARAŞTIRILMASI

Prof. Dr. Veysel YILMAZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü, Eskişehir,
vyilmaz@ogu.edu.tr

Doç. Dr. Erkan ARI
Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Kütahya,
erkan.ari@dpu.edu.tr

Özet
Bu çalışmada, Amerikan Müşteri Memnuniyeti Endeksi (ACSI) ile Merkezi Hekim Randevu Sisteminin (MHRS) hizmet kalitesi ölçülmeye çalışılmıştır. ACSI modelinde Müşteri Beklentileri, Algılanan Kalite, Algılanan Değer, Müşteri Memnuniyeti, Müşteri Sadakati, Müşteri Şikâyeti faktörleri yer almaktadır. Modelde yer alan faktörler arasındaki ilişiklerin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılmıştır. Modelin uygunluğu ise, YEM literatüründe kullanılan çeşitli uyum ölçütlerine göre değerlendirilmiştir. Model uyumu için hesaplanan ki-kare değeri 148,67 ve (χ^2/sd) değeri ise 2,90 olarak hesaplanmıştır. Analizlerden bazıları; memnuniyet ile sadakat ve memnuniyet ile şikayet arasındaki ilişki katsayıları sırasıyla 0,85 ve 0,93 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca çalışmada müşteri memnuniyeti %70.20 olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler*:* Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS), Müşteri Memnuniyeti, Amerikan Müşteri Memnuniyeti Endeksi (ACSI), Hizmet Kalitesi, Randevu, Yapısal Eşitlik Modeli (YEM).

CUSTOMER SATISFACTION MODEL OF THE CENTER PHYSICIAN APPOINTMENT SYSTEM

Abstract
In this study, the service quality of the American Customer Satisfaction Index (ACSI) and the Center Physician Appointment System (MHRS) was tried to be measured. ACSI model includes Customer Expectations, Perceived Quality, Perceived Value, Customer Satisfaction, Customer Loyalty and Customer Complaint. Structural Equation Model (SEM) was used to test the relationships between the factors in the model. The suitability of the model was evaluated according to various compliance criteria used in YEM literature. The calculated chi-square value of the model was calculated as 191.69 and (χ^2/sd) as 2.90. Some of the analyzes; The correlation coefficients between satisfaction and loyalty and satisfaction and complaint were calculated as 0.85 and 0.93, respectively. In addition, customer satisfaction was calculated as 70.20 %.

Keywords: Center Physician Appointment System (CPAS), Customer Satisfaction, American Customer Satisfaction Index (ACSI), Service Quality, Appointment, Structural Eqation ModeL (SEM).

1.GİRİŞ

T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye'de daha etkin ve verimli bir şekilde sağlık hizmetlerine ulaşılması amacı ile Sağlıkta Dönüşüm Projesi'ni yürürlüğe koymuş ve bu program kapsamındaki çalışmaları büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. MHRS'nin temel hedefi hastanelerde muayene öncesi bekleme süresini ortadan kaldırıp, hastane ve poliklinik önlerindeki kalabalıkları azaltarak herkes için daha sakin ve huzurlu bir ortam sağlanmasıdır. Amaç vatandaşların kendi zamanlarını doğru yönetmeleridir. Hastanelerde kaynak kullanım ve dağıtımının ölçülmesi suretiyle sağlık hizmetlerinde verim ve kalitesinin artırılmasıyla MHRS verileri sayesinde sağlık politikalarının geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Hastanelerdeki hekim iş gücünün etkin kullanımını sağlamaktır. (MHRS, 2019).

Bu çalışmanın temel amacı, son yıllarda Sağlık Bakanlığı'nın randevu sistemini kolaylaştırmak amacıyla ortaya koyduğu MHRS mobil sisteminden duyulan hizmet kalitesini Amerikan Müşteri

Memnuniyet Modeli (ACSI) ile ortaya koymaktır. Bu amaçla çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sırasıyla çalışma ile ilgili literatür taraması, ACSI, çalışmada kullanılan veri toplama aracı ve hipotezler, çalışmadan elde edinilen analiz sonuçları ve son olarak ta sonuç kısmına yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Zhang vd. (2014), web tabanlı randevu sistemi (WAS) hakkındaki memnuniyet ve görüşleri ölçmeyi amaçlamıştır. Ülke genelinde yapılan sağlık reformlarının bir parçası olarak, Çin hükümeti ayakta tedavi randevuları ve hizmetleri ile ilgili sorunlara çözüm bulmak için web tabanlı randevu sistemlerini (WAS), 2009 yılında tüm Çin Kamu hastanelerinde başlatmıştır. Çalışmada, Çin'in Şangay kentindeki büyük bir üçüncül devlet hastanesinde hem hastalardan hem de doktorlardan anketler alınarak WAS hakkındaki memnuniyet ve görüşler incelenmiştir. Çalışmada, rastgele seçilen 1000 ayakta tedavi gören hasta en az bir doktora görünmek için WAS'ın ortaya koyduğu bekleme süresinden memnun kalmıştır. WAS daha çok uygun bir rezervasyon yöntemi sağlasa da, hastaların sadece % 17'si kullanmıştır. Ankete katılan 197 doktorun % 90'ından fazlası ayakta tedavi için alternatif randevu rezervasyon sistemleri sağlamanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, profesör olmayan doktorların yaklaşık % 80'i ise hastalar için daha uzun beklemelere yol açacak olan "yerinde" bir randevu seçeneği sunmak istemişlerdir. Çalışma sonucunda genel olarak hastaların en az bekleme sürelerinden memnun oldukları tespit edilmiş, bu nedenle randevu bekleme sürelerini etkili bir şekilde azaltmanın acil bir konu olduğu sonucuna varılmıştır.

Cao vd. (2011), Çin'de özellikle üçüncü basamak hastanelerde bir doktora görünmek için kayıt yaptırmada geçen uzun bekleme süresi sorununu ele almıştır. Bu konuyu araştırmak için Xijing hastanesi için web tabanlı bir randevu sistemi geliştirmiştir. Çalışmada, veri analizi için web tabanlı rezervasyon hizmetini kullanan toplam 5641 hastadan 500'ü rastgele olarak seçilip 369'u ile telefon görüşmesi yapılmıştır. Çalışmada ayrıca sıra alma bekleme yöntemi kullanan 463 hasta ile de görüşme yapılmıştır. Sonuçta web tabanlı randevu sistemi, her zamanki sıra alma yöntemiyle karşılaştırıldığında, hastanın kayıt için memnuniyetini önemli ölçüde artırdığı ve toplam bekleme süresini etkili bir şekilde azalttığı tespit edilmiştir. Yıldızbaşı vd. (2016), ele alınan çalışmada, hastaların MHRS'den memnun olma düzeylerini ölçmek amacıyla 8 soruluk bir anket formu geliştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar hastanenin polikliniğine başvuran hastaların memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Öcel (2016), sağlık hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerine etkisini araştırmıştır. Bu amaçla Bolu ve Düzce illerinde sunulan sağlık hizmetlerinden yararlanan 559 kişiye bir anket çalışması uygulamıştır. Çalışmada, güvenilirliğin, fiziksel görünümün ve istekliliğin müşteri memnuniyetini etkilediği ortaya çıkmıştır.

Demir (2012), kurumsal imaj, müşteri beklentileri, algılanan kalite ve algılanan değerin müşteri memnuniyet ve sadakati üzerindeki etkiyi araştırmayı amaçlamıştır. Çalışma sonucunda ACSI modelinde yer alan kurumsal imaj, müşteri beklentileri, algılanan kalite ve algılanan değerin müşteri memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Veri toplama Aracı ve Örneklem

Çalışmada kullanılan anketin tasarlanmasında Zhang vd. (2014) makalesinden yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan veri derleme aracı demografik bilgiler, Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) müşteri memnuniyetini ölçmek için 4 bölüme ayrılmıştır. Demografik bilgiler kısmında anketi dolduran kişinin cinsiyeti, yaşı, mhrs bilgisi olup olmadığı, son 6 ayda kaç randevu aldığı gibi bilgiler yer almaktadır. Alo 182'ye ilişkin bölümde 10'lu likert tipi ölçek (① Hiç Katılmıyorum, ⑩ Tamamen Katılıyorum) kullanılmıştır. 3.bölümde MHRS hizmetlerin değerlendirilmesi için 10'lu likert tipi ölçek (① Çok Düşüktür , ⑩ Çok Yüksektir) kullanılmıştır. 4.Bölümde ise E-Randevu'ya ilişkin bölümde 10'lu likert tipi ölçek (① Hiç Katılmıyorum, ⑩ Tamamen Katılıyorum) kullanılmıştır. Anket 10.10.2018 ile 01.01.2019 tarihleri arasında Eskişehir'deki devlet hastanelerine muayene olmak için gelen 300 kişiye uygulanmıştır.

Veri toplama aracının hazırlanmasında tutuma ilişkin önerilen modelde, müşteri memnuniyeti, sadakat, müşteri şikâyeti, algılanan değer, algılanan kalite ve müşteri beklentileri faktörleri yer almaktadır. Veri derleme aracının güvenirliğini, soruların anlaşılabilir olup olmadığını tespit etmek

amacıyla anket ile100 kişiye uygulanmıştır. Analiz sonuçlarında Cronbach Alfa (α) katsayısı 0,95 olarak hesaplanmıştır.

3.2 Araştırma Modeli Ve Hipotezler

ACSI, müşterilerin memnuniyetini ölçmekte, hem de ölçüm yapılan sektörlerin kendi içinde, birbirleriyle kıyaslanmalarında kullanılmaktadır. Şekil 1'de verilen ACSI modeli, ürün/hizmet kalitesini ve müşteri memnuniyetini anket yöntemi ile ölçülebilecek bir yapıda şekillendirilmiştir. Belirtilen bu modelde 6 ana değişken yer almaktadır. Bu değişkenler (Bayol, 2000; Tuncay, 2009);

a) Müşteri Beklentileri; Müşteri beklentileri, müşterinin bir şirketin ürün veya hizmetlerinin kalitesine olan beklentisini ölçer. Müşterilerin hizmet hakkındaki tecrübeleri, medya, reklam, satış elemanları ve diğer müşterilerden duyduğu bilgilere göre oluşmaktadır.

b) Algılanan Kalite; Algılanan kaliteyle, bir ürünün veya hizmetin müşterinin bireysel ihtiyaçlarını ne derece karşıladığı ölçülmektedir.

c) Algılanan Değer; Algılanan Değer değişkeni, ödenen fiyat ile kalite dengesine ilişkin bir ölçüttür.

d) Müşteri Memnuniyeti; Müşterilerin satın alma sonrasında mal ve hizmet için edindiği tecrübe ile "ne ölçüde memnun kalıp kalmadığı", "beklentilerini ne ölçüde karşılayıp karşılamadığı" ve "ideal ürün/hizmete ne ölçüde yakın olduğu" konularında yaptığı değerlendirmeleri içermektedir.

e) Müşteri Şikayetleri; Müşteri şikayetleri, bir şirkete belirli bir zaman aralığı içinde bir ürün veya hizmet hakkında doğrudan şikâyet ettiklerini söyleyen katılımcıların yüzdesi olarak ölçülür.

f) Müşteri Sadakati; Müşterinin kendisi için başka alternatiflerinde mevcut olduğu bir ortamda, işletmeye, satıcıya yada ürün veya hizmete yönelik, hissettiği, içten bağlılık ve tesadüfi olmayan alışveriş tutumu, arzusu ve sürekli tercihidir.

Modeldeki ilişkileri sınamak için önerilen hipotezler aşağıda verilmiştir

H_1: Müşteri beklentilerinin algılanan kalite üzerinde olumlu etkisi vardır.
H_2: Müşteri beklentilerinin algılanan değer üzerinde olumlu etkisi vardır
H_3: Müşteri beklentilerinin müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu etkisi vardır.
H_4 **:** Algılanan kalitenin algılanan değer üzerinde olumlu etkisi vardır.
H_5 : Algılanan kalitenin müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu etkisi vardır.
H_6 : Algılanan değerin müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu etkisi vardır.
H_7 : Müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerinde olumlu etkisi vardır.
H_8 : Müşteri şikayetleri ile müşteri sadakati arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H_9 : Müşteri memnuniyeti ile müşteri şikayeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

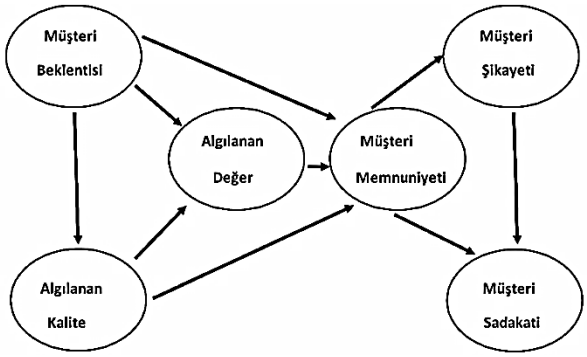

Şekil 1. ACSI modeli

4. BULGULAR

4.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri

MHRS ile randevu alıp ankete katılan kişilerin %43'ünü (f=132) kadınlar, %56'sını (f=168) erkekler oluşturmaktadır.. Katılımcıların %0.7'si 18 yaşından az (f=2), %22'si 18-25 yaş aralığında (f=66), %24'ü 25-35 yaş aralığında (f=72), %25'i 35-45 yaş aralığında (f=75), %23'ü 45-60 yaş aralığında (f=69), %5.3'üde 60 ve üzerindedir (f=16). Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında %56.7'sinin (f=170) evli, %43.3'ü de bekarlardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların, %0.7'si (f=2) okur-yazar değil iken, %14.3'ü (f=43) ilkokul mezunu, %16.3'ü (f=49) ortaokul mezunu, %25.3'ü (f=76) lise mezunu, %17.7'si (f=53) üniversite öğrencisi, %21'i (f=63) üniversite mezunu, %4.7'si de (f=14) lisansüstü eğitime sahip olduğunu belirtmiştir. Katılımcılara kendisinin veya bakmakla yükümlü olduğu kişinin kronik bir rahatsızlığı olup olmadığı sorulduğunda %79'u (f=237) yok, %21'ide (f=63) var şeklinde cevap vermiştir. En son olarak MHRS sisteminden bilgilerinin var olup olmadığı sorulduğunda, katılımcıların %92'si (f=276) bilgisi olduğunu, %8'i ise (f=24) bilgisinin olmadığını belirtmiştir.

4.2. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Bulgular

Verilerin analizinden elde edilen path diyagramı Şekil 2'de, parametre tahminleri ve uyum iyiliği ölçütü değerleri Tablo 1'de, standartlaştırılmış parametre tahminleri ve hipotez testi sonuçları Tablo 2'de ve araştırma modeline ilişkin yapısal eşitlikler Tablo 3'de verilmiştir.

Modelin uyumu için hesaplanan Normed fit index (NFI) değeri 0,98, Nonnormed Fit İndex (NNFI) değeri 0,98, Comparative fit index (CFI) değeri 0.99, Boolen's İncremental Fit İndex (IFI) değeri 0,99, Relative Fit Index (GFI) değeri 0,97, Standartion Root Mean Square Residual (SRMR) değeri 0,030, Goodness of Fit Index (GFI) = 0.90, Adjusted Goodness Of Fit İndex (AGFI) değeri ise 0,84 olarak bulunmuştur. Hizmet ölçümüne ilişkin tutum modeli uyum değerleri ile YEM'de kullanılan uyum ölçütlerinin iyi uyum ve kabul edilebilir sınır değerleri Tablo 1'de verilmiştir. Bu değerler, iyi uyum değerleri arasında yer almaktadır.

Tablo1. Uyum Ölçütleri

İNDEKS	İYİ UYUM	KABUL EDİLEBİLİR UYUM	ÖNERİLEN MODEL
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.98
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.95 \leq NNFI \leq 0.97$	0.98
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$	0.99
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1.00$	$0.90 \leq IFI \leq 0.95$	0.99
RFI	$0.95 \leq IFI \leq 1.00$	$0.90 \leq RFI \leq 0.95$	0.97
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.030
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	0.90
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	0.84

Parametreleri tahmin etmek için yapısal eşitlik modelleri için yazılan LISREL 8.8 kullanılmıştır. Ankette yer alan 28 gözlenen değişkenin(ifadenin) gizil değişkenleri ölçüp ölçmediğinin araştırması için Ölçüm Modeli (Doğrulayıcı Faktör Modeli), daha sonra da en az gözlenen değişkenle en anlamlı şekilde gizil değişkenleri arasındaki ilişkileri betimlemek için Yapısal Model analiz edilmiştir.

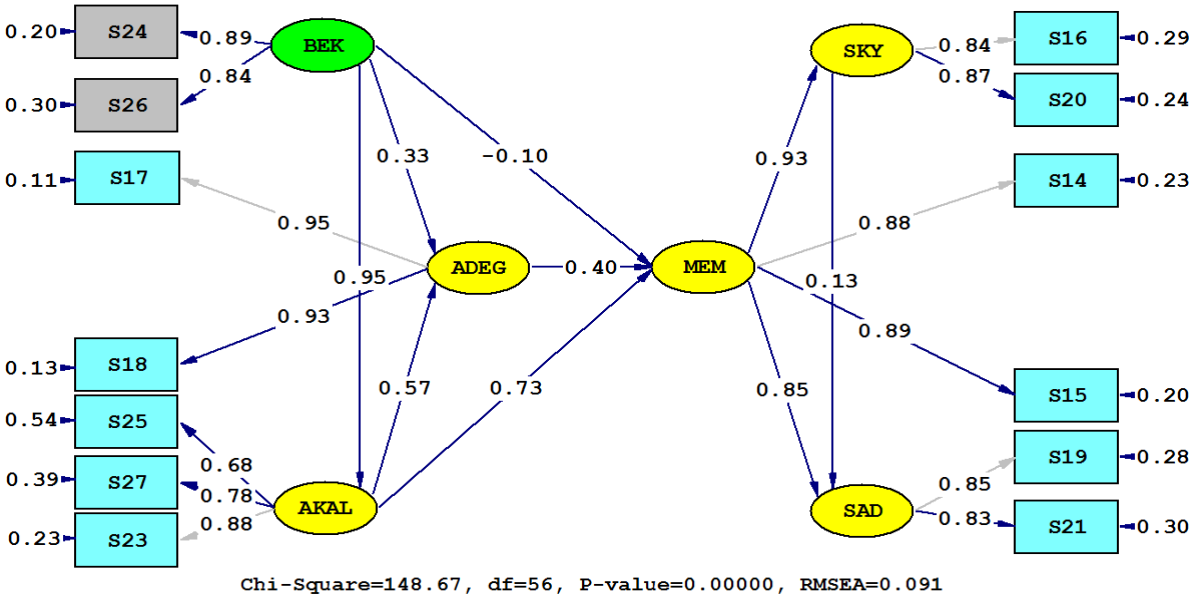

BEK: Beklenti ADEG: Algılanan Değer AKAL: Algılanan Kalite; SKY: Şikâyet; MEM: Memnuniyet ;SAD: Sadakat

Şekil 2. ACSI Modelinin Parametre Tahminleri

Şekil 2 incelendiğinde, Beklenti ile Algılanan Kalite değişkeni arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Bu değer, Beklentideki bir puan artışın Algılanan Kalitede 0,95 puanlık artışa neden olacağını göstermektedir. Beklenti ile Algılanan Değer arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Benzer şekilde, Beklenti ile Memnuniyet değişkenleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Algılanan Kalite ile Algılanan Değer arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu değer Algılanan Kalitedeki bir puan artışın Algılanan Değerde 0,57 puanlık artışa neden olacağını ifade etmektedir. Algılanan Kalite ile Memnuniyet değişkenleri arasında da olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Algılanan Değer ve Memnuniyet değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı (0,40) olarak belirlenmiştir. Memnuniyet ve Sadakat değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı ise (0,85) dir. Bu değer Memnuniyetteki bir puanlık artışın/azalışın Sadakatteki 0,85 puanlık artışa/azalışa neden olacağını göstermektedir. Şikayet faktörü, "Alo 182 hizmetinde şikayetleri ele alma süreci makuldür" ve "Herhangi bir sorunla karşılaştığımda Müşteri hizmetleri temsilcileri sorunu çözüme kavuşturur" ifadeleriyle ölçüldüğünden pozitif anlamdadır. Bu nedenle Memnuniyet ve Şikâyet değişkenleri arasında olumlu bir ilişki vardır. Şikâyet ile Sadakat gizil değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 2. Standartlaştırılmış Parametre Tahminleri ve Hipotez Testi Sonuçları

Hipotezler	Akış Yönü	Standartlaştırılmış Parametre tahminleri	Hipotez testi sonucu
H_1	***BEK → AKAL***	0,95***	Desteklendi
H_2	***BEK → ADEG***	0,33AD	Desteklenmedi
H_3	***BEK → MEM***	-0,10AD	Desteklenmedi
H_4	***AKAL → ADEG***	0,57*	Desteklendi
H_5	***AKAL → MEM***	0,73***	Desteklendi
H_6	***ADEG → MEM***	0,40***	Desteklendi
H_7	***MEM → SAD***	0,85***	Desteklendi
H_8	***SKY → SAD***	0,13AD	Desteklenmedi
H_9	***MEM → SKY***	0,93***	Desteklendi

AD: Anlamlı Değil; *p<0,10; **p<0,05; ***p<0,01

Tablo 3. Yapısal Eşitlikler

AKAL = 0.95*BEK,	Errorvar=0.088	R^2 =0.91
ADEG=0.57*AKAL + 0.33*BEK,	Errorvar=0.19	R^2 =0.81
MEM=0.73*AKAL + 0.40*ADEG – 0.10*BEK	Errorvar=0.006	R^2 =0.99
SKY=0.93*MEM	Errorvar=0.13	R^2 =0.87
SAD=0.85*MEM+0.13*SKY	Errorvar=0.056	R^2 =0.94

Tablo 2 ve 3 incelendiğinde, H_2, H_3 ve H_8 hipotezleri dışındaki hipotezlerin desteklendiği görülmektedir. Müşteri Beklentisi ile Algılanan Değer; Müşteri Beklentisi ile Memnuniyet gizil değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Benzer şekilde, Şikayet ve Sadakat değişkenleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 3'te R^2 değerlerinden; Algılanan Kalitedeki değişimin %91'inin Beklenti değişkeni tarafından açıklandığı, Algılanan Değerdeki %81'lik değişimin Algılanan Kalite tarafından açıklandığı, Memnuniyetteki değişimin %99'unun, Algılanan Kalite ve Algılanan Değer tarafından açıklandığı görülmektedir. Şikayetteki %87'lik değişimin Memnuniyet değişkeni tarafından açıklandığı, Sadakatteki %94'lük değişimin ise Memnuniyet değişkeni tarafından açıklandığı söylenebilir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Merkezi Hekim Randevu Sisteminin (MHRS) hizmet ölçümüne ilişkin tutumlar ACSI ve YEM kullanılarak araştırılmıştır. ACSI modelinde müşteri memnuniyeti, algılanan değer, sadakat, algılanan kalite, müşteri şikâyeti, müşteri beklentisi gibi faktörler yer almaktadır. Beklenti ile Algılanan Kalite değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, MHRS'den randevu alanların beklentileri karşılandıkça MHRS sistemine yönelik algılanan kalite düzeyinin arttığı anlamına gelmektedir. Beklenti ile Algılanan Değer ve Memnuniyet değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Hipotezler desteklenmemiştir. Yani, kullanıcıların beklentilerinin karşılanıp karşılanmamasının, MHRS kullanıcılarının algılanan değer ve memnuniyetleri üzerinde herhangi bir etkisi olmamaktadır.

Algılanan Kalite ile Algılanan Değer arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Bu demek oluyor ki, kullanıcıların aldıkları hizmetin ihtiyaçlarını karşılaması ve güven duyması halinde hizmeti tekrar kullanımları konusundaki değerlendirmeleri olumlu olacaktır. Algılanan Kalite ile Memnuniyet değişkenleri arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu demek oluyor ki, Randevu almaları ve randevularda yaşamış oldukları tecrübeleri ne kadar iyiyse memnuniyetleri de aynı ölçüde olumlu olacaktır. Algılanan Değer ile Memnuniyet değişkenleri arasında da olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yani, kullanıcıların aldıkları hizmetin ihtiyaçlarını karşılaması ve güven duymaları halinde kullanıcıların MHRS sistemine karşı memnuniyetleri aynı ölçüde artacaktır.

Memnuniyet ile Sadakat değişkenleri arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmüştür. Bunun anlamı, Kullanıcıların hizmetten memnuniyet dereceleri ne kadar artarsa, kullanıcıların MHRS sistemine olan bağlılıklarını aynı ölçüde arttıracağı anlamına gelmektedir. Şikayet ile Sadakat değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Hipotez desteklenmemiştir. Yani, kullanıcıların şikâyetlerinin kolayca çözümlenebileceğine yönelik inançlarındaki artış MHRS sistemine olan bağlılıklarının artmayacağı anlamına gelir. Memnuniyet ile Şikayet değişkenleri arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yani, kullanıcıların MHRS hizmetinden memnuniyetleri ne kadar artarsa kullanıcıların şikâyetlerinin kolayca çözümlenebileceğine yönelik inançları da o kadar artar.

Merkezi Hekim Randevu Sistemini kullanan katılımcıların Hizmetten ne derece memnun olduklarını ölçmek için yapmış olduğumuz ACSI memnuniyet skoru anketimizde memnuniyeti ölçtüğümüz 14 ve 15. Soruların skorlarlar ile çarpımı sonucunda %70.20 olarak belirlenmiştir. Yani, ankete katılanların %70.20'si Merkezi Hekim Randevu Sisteminden memnundur.

Yapılmış çalışmalar incelendiğinde, Merkezi Hekim Randevu Sisteminin hizmet kalitesini ACSI ve yapısal bir model ile ölçen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda Merkezi Hekim Randevu Sistemi için hizmet kalite memnuniyet indeksinin ayrı ayrı hesaplanıp bir indeksin geliştirilmesi önerilebilir. Ayrıca bu indeks hesabının en az 6 ayda bir hesaplanması ve Sağlık Bakanlığınca izlenmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Bayol, M.P., Foye, A., Tellier, C. & Tenenhaus, M. *(2000).* Use of PLS Path Modelling to Estimate the European Consumer Satisfaction Index (ECSI) model. *Statistica Applicata,*12 (3): 361-375.

Cao, W., Wan, Y., Tu, H., Shang, F., Liu, D., Tan, Z., Sun, C. & Xu, Y. (2011). web-based appointment system to reduce waiting for outpatients: A retrospective study. *BMC Health Services Research, 11*, 318.

Demir Ş.Ş. (2012). Avrupa Müşteri Memnuniyet Endeksi Model: Uluslararası Otel İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9(1),* 672-695.

Merkezi Hekim Randevu Sistemi, Hakkımızda, https://www.mhrs. gov.tr/Vatandas/hakkimizda. xhtml, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

MHRS'nin Tarihçesi, Sağlık Tesisleri Daire Başkanlığı, https://www. hastanerandevu.gov.tr/Vatandas/hakkimizda.xhtml, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

Öcel, Y. (2016). Sağlık Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1),* 56-79.

Tunçay, A. (2009). Müşteri memnuniyeti algısı temel alınarak EFQM mükemmelik modeli ile kurumsal performans ölçümü: bir lojistik firma uygulaması. Yüksek lisans tezi. Kara harp okulu. Savunma Bilimleri Enstitüsü. Malzeme Tedarik ve Lojistik Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Yıldızbaşı, E., Öztaş, D., Sanisoğlu, Y., Fırat, H. & Akçay, M. (2016). Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Merkezi Hekim Randevu Sistemini Kullanan Hastaların Memnuniyet Düzeylerinin Ölçülmesi. *Ankara Med Journal, 3,* 293-302.

Zhang, M., Zhang, C., Sun, Q., Yang, H. & Zhang, Y. (2014). Questionnaire survey about use of an online appointment booking system in one large tertiary public hospital outpatient service center in China. *BMC Medical Informatics and Decision Making, 14,* 49.

ONLİNE OYUN OYNAMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI: BİR YAPISAL EŞİTLİK MODEL ÖNERİSİ

Doç. Dr. Erkan ARI
Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Kütahya,
erkan.ari@dpu.edu.tr

Prof. Dr. Veysel YILMAZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü, Eskişehir,
vyilmaz@ogu.edu.tr

Özet
Bu çalışmanın amacı, Eskişehir'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin online oyun oynama niyetlerini etkileyen faktörler önerilen bir yapısal eşitlik modeliyle araştırmaktır. Önerilen yapısal modelde, görsel cazibe, gerçeklerden kaçış, akış deneyimi, başarı, zevk, öz yeterlilik ve oynama niyeti faktörleri ele alınmıştır. Modelde yer alan faktörler arasındaki ilişiklerin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılmıştır. Modelin uygunluğu ise, YEM literatüründe kullanılan çeşitli uyum ölçütlerine göre değerlendirilmiştir. Model uyumu için hesaplanan ki-kare değeri 300,22 ve (χ^2/sd) değeri ise 1,88 olarak hesaplanmıştır. Analizlerden bazıları; öz yeterlilik ile başarı ve zevk ile oynama niyeti arasındaki ilişki katsayıları sırasıyla 0,92 ve 0,73 olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Online Oyun, Görsel Cazibe, Akış Deneyimi, Gerçeklerden Kaçış, Öz Yeterlilik, Zevk, Yapısal Eşitlik Modeli (YEM).

INVESTIGATION OF FACTORS AFFECTING THE INTENTION TO PLAY ONLINE GAMES: A PROPOSED STRUCTURAL EQUATION MODEL

Abstract
In this study, it is aimed to investigate a proposed structural equation model that influences the intentions of university students studying in Eskişehir to play online games. In the proposed structural model, visual attraction, escape from facts, flow experience, success, enjoyment, self-sufficiency and intention to play are discussed. Structural Equation Model (SEM) was used to test the relationships between the factors in the model. The suitability of the model was evaluated according to various compliance criteria used in YEM literature. The calculated chi-square value for the model fit was calculated as 300.22 and ((2 / sd) as 1.88. Some of the analyzes; The correlation coefficients between self-efficacy and achievement, intention to play and enjoyment were calculated as 0.92 and 0.73, respectively.

Keywords: Online Game, Visual Attraction, Flow Experience, Escape from the Truth, Self-Efficacy, Enjoyment, Structural Equation Model (SEM).

1.GİRİŞ

Son yıllarda, Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) hızlı bir şekilde gelişmesi toplumun günlük aktivitelerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler arasında; internetin yaygın etkinliği; geniş bandın hızlı büyümesi; multimedya kişisel bilgisayar ve akıllı telefonların yaygınlığı ve çevrimiçi eğlencenin hızla yayılması sıralanabilir. Ayrıca, mobil cihazlar ve sosyal ağlar, oyun oynamak için uygun platformlar haline de gelmiştir. Bu yayılma sadece teknoloji büyümesinden değil aynı zamanda kesintisiz multimedya veri iletişimine duyulan ihtiyaçlardan da kaynaklanmaktadır. Günümüzde online oyunlardan büyük karlar kazanılmaktadır. Gelecekte bu pazarın geniş bant internet erişimi dünya genelinde daha da yaygınlaştıkça hızlı büyümeye devam edeceği tahmin edilmektedir (Hsu ve Lu, 2007).

Oyunlar yapay çatışmaların oyuncular tarafından gerçekleştirildiği sistemleri temsil eder ve neticede önemli bir sonuç ortaya çıkar (Merhi, 2016). Online oyunlar, oyuncuların oyunu bir dizi farklı koşul bağlamında yönlendirmekten sorumlu olduğu bir sanal gerçeklik ortamı sağlar. Sonraki aşamalara

geçmek için bu koşulların yerine getirilmesi gerekir. Son zamanlarda, oyuncuların zevklerine hitap eden ve eğlenmelerine olanak sağlayan çok oyunculu oyunlar olan online oyunlar da hızla popülerlik kazanmaya başlamıştır. Halen Dünyada 700 milyondan fazla kişi çevrimiçi oyun oynadığı tahmin ediliyor. İnsanlar, özellikle ergenler, giderek daha fazla online oyuna yöneliyor ve böylelikle sanal ortamda bolca zaman harcıyorlar (Spilgames, 2013).

Bu çalışmanın amacı online oyun davranışlarını etkileyen faktörleri önerilen bir araştırma modeli yardımıyla ortaya koymaktır. Bu amaçla Merhi (2016) 'nin geliştirdiği iletişim teknolojileri ile ilgili olan "Kaynaklanan Kullanımlar ve Tatminler (U&G) Teorisini" biraz daha genişletilerek çalışmada ele alınmıştır. Çalışmada, Merhi (2016) nin ortaya koyduğu araştırma modelindeki faktörlere ilave olarak Liu (2016)'nun çalışmasında öne sürdüğü öz yeterlilik faktörü de araştırma modeline dahil edilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Liu (2016) online oyun oynamayı etkileyen faktörlerin, akademik araştırmacılar, çevrimiçi oyun pazarlamacılar ve geliştiriciler için önemli bir konu olduğunu belirtmiştir. Ele aldığı çalışmada, araştırma modelini, toplumsal bilişsel kuramla (SCT) entegre ederek, oyuncunun sonuç beklentilerini, güvenini ve oynamak niyetini hem iç (öz-yeterlik) hem de dış (sosyal etki) faktörleri ele alarak açıklamıştır. Çalışmada ayrıca davranışsal niyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki de ortaya konmuştur. Çalışma sonucunda, öz yeterlik, sosyal etki, güven, faydacı ve hedonik sonuç beklentilerinin oyuncuların online oyunları oynama niyetlerini önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda cinsiyetin, kişisel kognitif faktörler yani (öz yeterlik, faydacı ve hedonik sonuç beklentileri ve güven) ve çevresel etki (yani sosyal etki) ile davranışsal niyetler arasındaki ilişkiyi etkilediğini ortaya koymuştur.

Merhi (2016), çevrimiçi oyunları benimseme davranışsal niyetini etkileme potansiyeline sahip faktörleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Model bir Amerikan üniversitesindeki 308 öğrenciden toplanan verilerle test edilmiştir. Genel olarak, sonuçlar, eğlencenin etkisinin çok önemli olduğunu, sosyal etkileşim ve başarının orta düzeyde etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca akış deneyiminin davranışsal niyeti etkilemediği belirtilmiştir. Sonuçlar görsel çekiciliğin ve kaçışın eğlenceyi etkileyen ve bundan önce gelen önemli faktörler olduğunu ortaya koymuştur.

Liu and Chang (2016), insanların çevrimiçi oyunlara neden ve nasıl bağımlı hale geldiklerini anlamak için bir araştırma modeli öne sürmüştür. Online oyun kullanıcılarından toplanan anket verilerinin analizinde yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, arabulucu motiflerin (eğlence, zaman geçirme ve kaçış) ve kişilerarası hareketlerin (sosyal etkileşim ve eşleştirme) bağımlılığı etkileyen önemli faktörler olduğunu ortaya koymuştur. Önceki çalışmalar temel olarak bağımlılığın olumsuz etkilerine odaklanmışken, bu çalışmada çevrimiçi oyun bağımlılığının akış için çok önemli olduğu öne sürülmüştür. Bu çalışmanın bulguları, önceki araştırmalarda ele alınmamış olan oyuncu bağımlılığının bazı önemli belirleyicilerini de ortaya çıkarmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Veri toplama Aracı ve Örneklem

Çalışmada kullanılan anketin tasarlanmasında Merhi (2016) ve Liu (2016)'nun makalelerinden yararlanılmıştır. Öğrenciler online oyun oyuncularının tüm popülasyonunu temsil etmezler ancak üniversite öğrencileri online oyun oyuncularının önemli bir yaş demografisini oluştururlar (Wu ve Liu, 2007). Bu nedenle, veri toplamaya katılan öğrencilere dayanan bu çalışmanın online oyun araştırmacıları ve uygulayıcıları için bilgilendirici olacağı düşünülmektedir. Çalışmada kullanılan veri derleme aracı demografik bilgiler, Online Oyun Oynama niyet ve davranışını ölçmek için 2 bölüme ayrılmıştır. Demografik bilgiler kısmında anketi dolduran kişinin cinsiyeti, yaşı, ne sıklıkla online oyun oynadığı, oyun oynadığı için ödeme yapıp yapmadığı, akademik not ortalaması gibi bilgiler yer almaktadır. 2.bölümde ise online oyun oynama davranışının değerlendirilmesi için 5'li likert tipi ölçek (1-Hiçbir zaman, 5-Her zaman; 1- Hiç katılmıyorum, 5-Çok katılıyorum) kullanılmıştır. Anket, Eskişehir'de öğrenim gören ve online oyun oynadığını ifade eden 325 üniversite öğrencisine 25 Mart-27 Mayıs tarihleri arasında yüz yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır.

Önerilen modelde, görsel cazibe, gerçeklikten kaçış, öz yeterlilik, akış deneyimi, zevk, başarı, oynama niyeti faktörleri yer almaktadır. Veri derleme aracının güvenirliğini, soruların anlaşılabilir olup olmadığını tespit etmek amacıyla anket ile 50 kişiye uygulanmıştır. Pilot uygulama sonucunda Cronbach Alfa (α) katsayısı 0,80 olarak hesaplanırken, 325 kişiden alınan verilerden sonra ise 0,935 olarak hesaplanmıştır.

3.2. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Çalışmada öne sürülen araştırma modeli Merhi (2016) ve Liu (2016) nun öne sürdükleri modellerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada, Merhi'nin (2016) araştırma modelindeki faktörlerden görsel cazibe, gerçeklerden kaçış, akış deneyimi, başarı, zevk, oynama niyeti faktörleri ele alınırken; Liu (2016)'nun araştırmasından ise öz yeterlilik faktörü ele alınmıştır. Araştırmada literatüden yararlanılarak oluşturulan hipotezler aşağıda verilmiştir:

Hipotez 1: Görsel cazibe, zevk üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Hipotez 2: Gerçeklerden kaçışın zevk üzerinde pozitif etkisi vardır.

Hipotez 3: Öz yeterlilik zevk üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Hipotez 4: Öz yeterlilik başarı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Hipotez 5: Akış deneyimi, online oyun oynama niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Hipotez 6: Zevk, online oyun oynama niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Hipotez 7: Zevk, akış deneyimi üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Hipotez 8: Başarı, online oyun oynama niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Hipotezler doğrultusunda önerilen araştırma modeli Şekil 1'de verilmiştir.

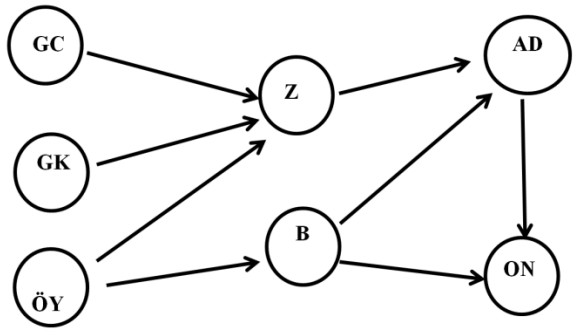

Şekil 1. Önerilen Araştırma Modeli

GC: Görsel Cazibe; GK: Gerçeklikten Kaçış; ÖY: Öz Yeterlilik; AD: Akış Deneyimi; Z: Zevk; B: Başarı; ON: Oynama Niyeti;

4. BULGULAR

4.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışmaya katılanların %34,2'si (f=111) kadın, %65,8'i (f=214) erkektir. Katılımcıların %12,6'sı (f=41) 20 yaşından küçük, %53,5'i (f=174) 20-23 yaş arasında, %29,8'i (f=97) 24-27 yaş arası, %4'ü (f=13) 27 yaşından büyüktür. Katılımcıların not ortalamalarına bakıldığında; %9,8'i (f=32) 1,8 den az, %17, 2' si (f=56) 1,8-2,00 arasında, % 40,9' u (f=133) 2,01-2,5 arasında, %23,1'i (f=75) 2,51-3,00 arasında, %8'i (f=26) 3,01-3,50 arasında, %0,9 u (f=3) 3,51-4.00 arasında olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %31,7' si (f=103) online oyun oynarken ödeme yaptığını ,%68,3'ü (f=222) ise ödeme yapmadığını söylemiştir. Öğrencilerin oyun oynama sıklıklarına bakıldığında, %30,5'i (f=99) her gün, %29,2'si (f=95) haftada 3-4 defa, %22,8'i (f=74) haftada birkaç defa,%4'ü (f=13) 15 günde birkaç kez, %13,5 (f=44) ise ayda birkaç kez oyun oynadığını belirtmiştir.

4.2. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Bulgular

Verilerin analizinden elde edilen path diyagramı Şekil 2'de, parametre tahminleri ve uyum iyiliği ölçütü değerleri Tablo 1'de, standartlaştırılmış parametre tahminleri ve hipotez testi sonuçları Tablo 2'de ve araştırma modeline ilişkin yapısal eşitlikler Tablo 3'de verilmiştir.

Modelin uyumu için hesaplanan Normed fit index (NFI) değeri 0,97, Nonnormed Fit İndex (NNFI) değeri 0,98, Comparative fit index (CFI) değeri 0.99, Root Mean SquareError of Approximation (RMSEA) değeri 0,52, Standartion Root Mean Square Residual (SRMR) değeri 0,051, Goodness of Fit Index (GFI) değeri 0.92, Adjusted Goodness of Fit İndex (AGFI) değeri ise 0,89 olarak bulunmuştur. Araştırma modeline ilişkin davranış modeli uyum değerleri ile YEM'de kullanılan uyum ölçütlerinin iyi uyum ve kabul edilebilir sınır değerleri Tablo 1'de verilmiştir. Bu değerler, iyi uyum değerleri arasında yer almaktadır.

Tablo 1. Uyum Ölçütleri

İNDEKS	İYİ UYUM	KABUL EDİLEBİLİR UYUM	ÖNERİLEN MODEL
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.97
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.95 \leq NNFI \leq 0.97$	0.98
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$	0.99
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0{,}05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$	0.52
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.05
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	0.92
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	1.88

Parametreleri tahmin etmek için yapısal eşitlik modelleri için yazılan LISREL 8.80 kullanılmıştır. Ankette yer alan 30 gözlenen değişkenin(ifadenin) gizil değişkenleri ölçüp ölçmediğinin araştırması için Ölçüm Modeli (Doğrulayıcı Faktör Modeli), daha sonra da en az gözlenen değişkenle en anlamlı şekilde gizil değişkenleri arasındaki ilişkileri betimlemek için Yapısal Model analiz edilmiştir.

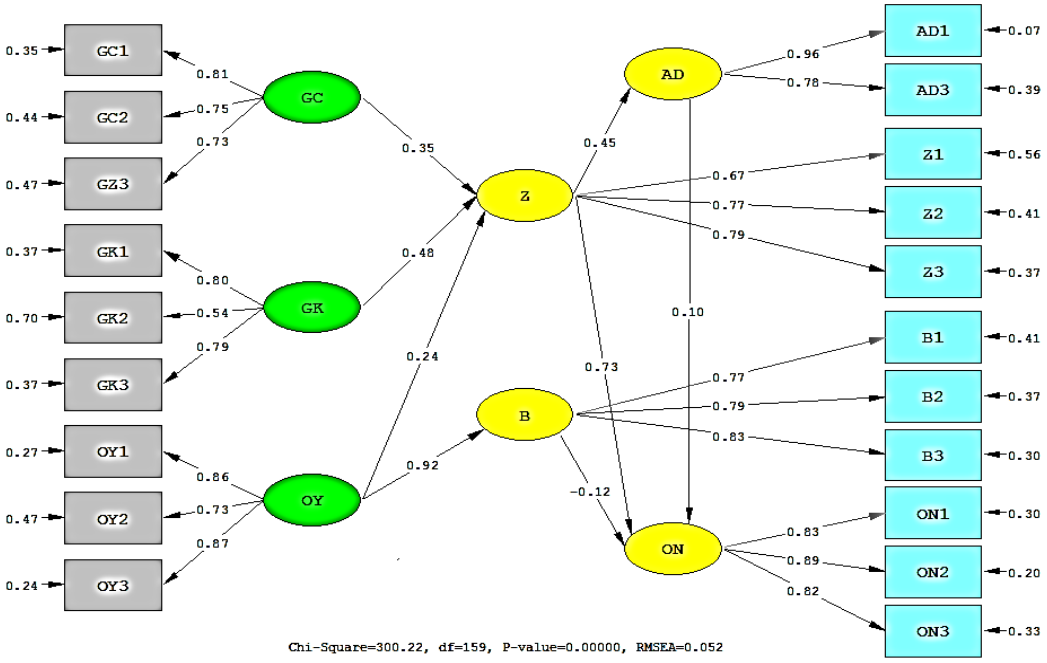

Şekil 2. Önerilen Araştırma Modeline İlişkin Path Diyagramı

GC: Görsel Cazibe; GK: Gerçeklikten Kaçış; ÖY: Öz Yeterlilik; AD: Akış Deneyimi; Z: Zevk; B: Başarı; ON: Oynama Niyeti;

Şekil 2 incelendiğinde, Görsel Cazibe dışsal gizil değişkeni ile Zevk içsel gizil değişkeni arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değer Görsel Cazibedeki bir puan artışın Zevkte 0,35 puanlık artışa veya tam tersi Görsel Cazibedeki azalışın Zevkte de azalışa neden olacağını ifade etmektedir. Gerçeklikten kaçış dışsal gizil değişkeni ile Zevk içsel gizil değişkeni arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değer Gerçeklikten Kaçıştaki bir puanlık artışın Zevk te 0,48 puanlık artışa veya tam tersi Gerçeklikten Kaçıştaki bir puanlık azalışın Zevkte 0,48 puanlık azalışa neden olacağını ifade etmektedir.

Öz Yeterlilik ile Zevk ve Başarı değişkenleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (0,24; 0,92). Bu değer Öz yeterlilikteki bir puan artışın Zevkte ve Başarıda 0,24 ve 0,92 puanlık artışlara neden olacağını ifade etmektedir.

Zevk ile Akış Deneyimi ve Oynama Niyeti değişkenleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (0,45;0,73). Bunun anlamı, Zevkteki bir puanlık artış Akış Deneyiminde 0,45'lik, Oynama Niyetinde ise 0,73'lük bir artışa veya tam tersi zevkteki bir puanlık azalışın akış deneyimi ve oynama niyetinde 0,45 ve 0,73 puanlık azalışa neden olacağını ifade etmektedir. Akış Deneyimi ile Oynama Niyeti gizil değişkenleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Akış deneyimindeki bir puanlık artış, Oynama Niyetinde 0,10'luk bir artışa veya tam tersi azalışa neden olmaktadır.

Başarı ile Oynama Niyeti gizil değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (-0,12).

Tablo 2. Standartlaştırılmış Parametre Tahminleri ve Hipotez Testi Sonuçları

Hipotezler	**Akış Yönü**	**Standartlaştırılmış Parametre tahminleri**	**Hipotez testi sonucu**
H_1	$\boldsymbol{GC \rightarrow Z}$	$0{,}35^{***}$	Desteklendi
H_2	$\boldsymbol{GK \rightarrow Z}$	$0{,}48^{***}$	Desteklendi
H_3	$\boldsymbol{OY \rightarrow Z}$	$0{,}24^{***}$	Desteklendi
H_4	$\boldsymbol{OY \rightarrow B}$	$0{,}92^{***}$	Desteklendi
H_5	$\boldsymbol{AD \rightarrow ON}$	$0{,}10^{*}$	Desteklendi
H_6	$\boldsymbol{Z \rightarrow AD}$	$0{,}45^{***}$	Desteklendi
H_7	$\boldsymbol{Z \rightarrow ON}$	$0{,}73^{***}$	Desteklendi
H_8	$\boldsymbol{B \rightarrow ON}$	$-0{,}12^{\mathbf{AD}}$	Desteklenmedi

AD: Anlamlı Değil; *p<0,10; **p<0,05; ***p<0,01

Tablo 3. Yapısal Eşitlikler

AD = 0,45Z,	Hata varyansı=0.80	R^2 =0.20
Z=0,35GC + 0,48GK+0,24OY,	Hata varyansı =0.06	R^2 =0.94
B=0,92*OY	Hata varyansı =0.16	R^2 =0.84
ON=0,10*AD+0,73Z-0,12B	Hata varyansı =0.51	R^2 =0.49

Tablo 2 ve 3 incelendiğinde, H_8 dışındaki hipotezlerin desteklendiği görülmektedir. Akış Deneyimi ile Oynama Niyeti; Başarı ile Oynama Niyeti gizil değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir

ilişki bulunamamıştır. Tablo 3'te R^2 değerlerinden; Akış Deneyimindeki değişimin %20'sinin Zevk değişkeni tarafından açıklandığı, Zevk değişkenindeki %94'lük değişimin Görsel Cazibe, Gerçeklikten Kaçış ve Oynama Niyeti değişkenleri tarafından açıklandığı, Başarıdaki değişimin %92'sinin, Oynama Niyeti tarafından açıklandığı görülmektedir. Oynama Niyetindeki %49'luk değişimin ise Akış Deneyimi ve Zevk Değişkenleri tarafından açıklandığı söylenebilir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin online oyun oynama niyetlerini etkileyen faktörler önerilen bir araştırma modeli ve YEM kullanılarak araştırılmıştır. Araştırma modelinde görsel cazibe, gerçeklikten kaçış, öz yeterlilik, akış deneyimi, zevk, başarı ve oynama niyeti gibi faktörler yer almaktadır.

Görsel cazibe gizil değişkeni ile Zevk içsel gizil değişkeni arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Online oyuna dair görsel çekicilik, görsel tasarım ve etkileyicilik arttıkça oyundan alınan zevkin de artacağı anlaşılmaktadır. Gerçeklikten Kaçış gizil değişkeni ile Zevk içsel gizil değişkeni arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Oyuncuların gerçeklerden kaçmaları yani günlük yaşamın stresinden ve kendilerini mutsuz eden olaylardan uzaklaşmak istemeleri, oyuncuların online oyunlardan aldıkları zevki pozitif olarak etkilemektedir.

Öz Yeterlilik gizil değişkeni ile Zevk ve Başarı içsel gizil değişkenleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Oyuncunun çevrimiçi oyun oynama kabiliyeti hakkındaki olumlu inancı, kendine güvenmesi oyundan aldıkları zevki ve başarıyı olumlu yönde etkilemektedir.

Zevk ile Akış Deneyimi ve Oynama Niyeti değişkenleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Oyuncuların online oyunlardan aldıkları zevk arttıkça oyundaki akışları yani oyunun içinde kendilerini kaybetmeleri, zamanı unutmaları, kısacası akış deneyimleri ve oyun oynama niyetleri artmaktadır.

Çalışmada Başarı ile Oynama Niyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Akış deneyimi ile Oynama Niyeti arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Oyuncunun oyun içinde kendini kaptırması, zamanın nasıl geçtiğini unutması, oynama niyetini arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

Hsu, C. L., & Lu, H. P. (2007). Consumer behavior in online game communities: a motivational factor perspective. *Computers in Human Behavior,* 23(3), 1642-1659.

Liu, C-C., & Chang, I-C. (2016). Model of online game addiction: The role of computer-mediated communication motives. *Telematics and Informatics, 33,* 904–915.

Liu, C-C. (2016). Understanding player behavior in online games: The role of gender. Technological *Forecasting & Social Change, 111,* 265–274.

Merhi, (2016). Towards a framework for online game adoption. *Computers in Human Behavior, 60,* 253-263.

Spilgames, 2013. Spil games technology 2013 state of online gaming report. <www.gamesauce.org/news/> (accessed February 2019).

Wu, J., & Liu, D. (2007). The effects of trust and enjoyment on intention to play online games. *Journal of Electronic Commerce Research, 8(2),* 128-140.

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ DENKLEMİ

FURKAN KESME
Tokat gaziosmanpaşa üniversitesi/iibf/siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler
furkankesme01@gmail.com

Özet

Doğu Akdeniz tarih boyunca zenginliğin, refahın, ticaretin, dinlerin ve medeniyetlerin merkezi olmuştur. Deniz ticaretine giden yolların kontrol noktası olmasından dolayı bu bölge son derece önemli bir konumda yer almıştır. Bu konumundan dolayı dünyada "hâkimiyet teorilerinin de merkezi" haline gelmiştir. Sanayi devriminden sonra bu bölgenin öneminin artması kimi zaman çatışmalara kimi zamanda güç değişimlerine konu olmuştur. Söz konusu bu bölgede son dönemlerde keşfedilen hidrokarbon kaynaklarıyla beraber bölgede enerji adına sorunlar ve anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Doğu Akdeniz'in "Kıbrıs" özelinde bulunan bu kaynaklar GKRY, KKTC, İsrail, Yunanistan, Türkiye ve diğer ülkeler arasında anlaşmazlığa neden olmuştur. Bölge ülkelerinin birbirleriyle veya tek taraflı ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) diğer ülkelerin sınırlarıyla ve kıta sahanlıklarıyla çakışır hale gelmiştir. Bu çalışmada Doğu Akdeniz bölgesinin önemi, konumu, doğalgazın bulunduğu Kıbrıs'ın önemi, konumu ve son olarak da diğer ülkelerin bu enerji denkleminde politikaları ve çıkarları ele alınacak olup sonuç bölümüyle çalışmamız bitirilecektir. Bu çalışmanın hedefi bölge ülkelerinin Doğu Akdeniz üzerinde politikaları ve çıkarları diğer devletleri "işbirliğine mi yoksa çatışmaya doğru mu yol izletecektir." Gibi sorulara cevap aramaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Münhasır Ekonomik Bölge, Kıta Sahanlığı

ENERGY EQUATION OF THE PROBLEM IN EASTERN MEDITERRANEAN

The wealth of history throughout the eastern Mediterranean, prosperity, trade, has been the center of religions and civilizations this region due to the road leading to the checkpoint has been involved in maritime trade is an extremely important position. Due to this position in the world "at the center of the dominance theory" has become. The increasing importance of this region after the industrial revolution has been the subject of sometimes clash and sometimes the power to change. It said on behalf of energy in the region along with the discovered hydrocarbon resources in this area in recent years there have been problems and disputes. Eastern Mediterranean "Cyprus" in this special resources GCA, Cyprus, Israel, Greece, has led to conflict between Turkey and other countries countries in the region Exclusive Economic Zone (EEZ), which was declared unilaterally or with each other has become the boundaries of other countries and coincides with the continental shelf. In this study, the importance of the eastern Mediterranean location, Cyprus' importance where the natural gas is the location and the finally the other countries will be discussed policies and interests in the energy equation we work with the results section will be completed. This is the goal of the policies and interests of the countries of the Eastern Mediterranean studies other states "Is it true or is it a conflict to cooperate will watch the road." As is to seek answers to questions.

Key Words: Eastern Mediterranean, Cyprus, Exclusive Economic Zone, Continental Shelf

1. GİRİŞ

Akdeniz'de son yüzyıldaki sıcak askeri çatışmaların ve anlaşmazlıkların, politik manevraların en yoğun yaşandığı yer "Doğu Akdeniz" olmuştur. Tarih boyunca önemini ve konumunu sürdüren Doğu Akdeniz, son dönemlerdeki petrol, doğalgaz keşifleri ve yakın bölgelerde meydana gelen önemli olaylarla birlikte yeniden uluslararası alanda önemli bir yer ve dikkat çeken bir bölge konumunu almıştır. Bu meyanda bölgede keşfedilen petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları ve bu kaynaklara olan ihtiyaç bölgedeki enerji talebine olan ilgiyi arttırmakla beraber bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Doğu Akdeniz'e başta KKTC, GKRY olmak üzere Türkiye, Yunanistan, Lübnan, Mısır, İsrail gibi devletlerin ekseninde sorun yaşanmasına ve bu doğalgazın paylaşımı konusunda

devletlerarasında anlaşmazlıklara neden olmuştur. Uluslararası alanda politika ve gündem oluşturan veya değiştiren küresel güçlerde bu soruna dahil olmuştur. Bölgede hali hazırda devam eden Kıbrıs sorunu ve son yıllarda Ortadoğu'da meydana gelen olaylarla ve yaşanan çatışmalarla beraber Ortadoğu'ya yakınlığı ile de bilinen Doğu Akdeniz'in ne derece önemli bir konumda yer aldığı bir kez daha dikkate değerdir. Uluslararası hukukta önemli kavramlar olan kıta sahanlığı, MEB ve deniz yetki alanları bölge ülkeler arasında tartışılmaya başlanan konular arasında yerini almıştır. Bu çalışmamızda Doğu Akdeniz'in önemi ve konumu, Kıbrıs'ın önemi ve konumu, keşfedilen enerji kaynaklarıyla beraber diğer kıyı devletlerinin bu bölgeye olan politikaları Kıta Sahanlığı, MEB çerçevesinde ele alınmıştır.

2. DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ

2.1. Coğrafi Sınırları

Bugün Doğu Akdeniz'in, Tunus'daki Bon Burnu ile İtalya'ya bağlı Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusundaki bölgeyi ifade ettiği konusunda genel bir mutabakat vardır. Bu tanımlamaya istinaden Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ile çevrilidir.[8]

2.2. Tarihsel ve Jeostratejik Açıdan Önemi

Tarihin değişik safhalarında büyük savaşlara sahne olmuş olan Doğu Akdeniz aslında birçok tarihçi ve yazarın "Verimli Hilal" dedikleri bölgede yer alır.9 Gerçekten de Mısır, Mezopotamya ve Anadolu, Dünya'nın en verimli topraklarına sahiptir. Tarih boyunca oluşan uygarlıkların ilk hedefi, bu bölgelere hâkim olmaktı. Böylece, kara ve deniz yoluyla dünya ticareti kontrol altına alınabilmekteydi. Bu yüzden oluşan insan hareketleri, Doğu Akdeniz'i tarihin her döneminde Dünya'nın en önemli ve kalabalık merkezlerinden biri haline getirmiştir.[10] Tarih boyunca Atlas Okyanusu ile Süveyş Kanalı'nı birbirine bağlayan önemli bir taşımacılık ve ticaret yolu güzergâhı olan Doğu Akdeniz deniz taşımacılığı, denizcilik faaliyetleri ve ticareti ve aynı zamanda stratejik, jeopolitik açıdan oldukça önemli bir bölge olarak ele alınmış ve son yıllarda bu bölgedeki hidrokarbon yataklarının keşfi ile bölgenin önemi daha da artmıştır. Bundan dolayı Doğu Akdeniz tarihsel olarak birçok medeniyete ve dinlere ev sahipliği yapmıştır. Aynı zamanda Doğu Akdeniz tarih boyunca pek çok devletin ve tarihçilerin, stratejistlerin hâkimiyet teorilerine ve mücadelesine tanık olmuştur.

Şekil 1. Doğu Akdeniz ve Kıyıdaş Devletleri
Kaynak: https://insamer.com/

[8] Dursun Yıldız, Akdeniz'in Doğusu (Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından) (İstanbul: Bizim Yayınlar Kitapevi, 2008), 4.
[9] Daniel Pipes, Greater Syria: The History of an Ambition (Londra: Oxford University Press, 1990), 15. Münbit hilal yayı, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Irak, İran sınırları içinde kalan Güney Doğu Torosların güneyinde Zağros Dağları'nın batısında Basra Körfezi'nin kuzeyinde kalan verimli topraklara sahip hilal şeklindeki bölge.
[10] Şenay Kaya, Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları, Yüksek Lisans Tezi (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007), 5.

Doğu Akdeniz, jeopolitik teoriler açısından yadsınamaz öneme haiz bir bölgedir. Mackinder'in kara hâkimiyeti teorisine göre Doğu Akdeniz, merkez bölgesine -kalpgâha- giden deniz ticaretinin odak noktasıdır. Mahan'ın deniz hâkimiyeti teorisine göre doğu ile batı arasındaki ticaret yolları üzerinde yer alan ve Karadeniz ülkelerinin dünyaya açılan tek penceresi konumunda bulunan Doğu Akdeniz, küresel ticarette çok önemli bir ağırlığa sahiptir. Douchet'in hava hâkimiyeti teorisine göre Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar ile merkez bölgesinin güneydoğu kanadına havadan müdahale etme imkânı vermektedir. Spykman'ın kenar kuşak teorisine göreyse kenar kuşak ülkelerinden Yunanistan ve Türkiye ile doğrudan, Irak ve İran ile de dolaylı yoldan temas halinde olan Doğu Akdeniz, merkez bölgeyi çevreleyen kenar kuşağın önemli bir kısmını kontrol altında tutmaktadır (Özgen, 2013:104).

Doğu Akdeniz, ticari ve siyasi yönleri ile birlikte enerji nakil hatları ve yeni keşfedilen petrol ve doğalgaz rezervleri ile de önemi artan bir coğrafyadır. Orta Doğu ve Hazar Bölgesinin yer altı kaynakları boru hatlarıyla -var olan ve yapılması düşünülen proje halindeki hatlar- deniz yoluyla talep piyasalarına ulaştırılmak üzere Doğu Akdeniz'e inmekte veya deniz yoluyla bu coğrafyadan transit geçiş yapmaktadır. Bu da Doğu Akdeniz'i bir anlamda enerji terminali yapmaktadır (Turhan, 2016: 21).

3. Kıbrıs'ın Konumu ve Önemi

Kıbrıs adası, Akdeniz'in kuzeydoğu bölgesinde 34° 33' ve 35° 41' kuzey enlemleri ve 32° 17' ve 34° 35' doğu boylamları arasındadır (Alasya, F.,1988: 1). Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya'dan sonra, Akdeniz'in büyüklükte üçüncü sırada yer alan adasıdır. Yüzölçümü 9282 km2 (3572 mil) dir. Tarih boyunca ada, bölge ve bölge dışı devletlerarasında mücadele ve rekabet alanı olmuştur. Kıbrıs, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ortasında yer almaktadır ve bu kıta devletleri arasında her türlü ekonomik, kültürel, toplumsal ve siyasi ilişkilerin sürdürüldüğü bir köprü vazifesi görmektedir. Buna göre Kıbrıs Adasının bazı ülkelere olan uzaklığına baktığımızda; Türkiye'ye 70 km, Suriye'ye 110 km. Mısır'a 370 km. Yunanistan'a (Girit Adası) 550 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Kıbrıs'ın hem coğrafi hem de siyasi konumuna baktığımızda yüzyıllar boyunca, Batı'dan Doğu'ya tüm yayılmacı seferlerde, Kıbrıs, birinci derece stratejik bir rol oynamış ve sıçrama tahtası görevi görmüştür. Bunun dışında adayı kontrol eden güç, birçok açıdan, muhtelif stratejik hedefleri kontrol etmiş olur ki, bu hedeflerden bahsedecek olursak: Ortadoğu petrolüne giden deniz yollarına hâkimiyet, Süveyş kanalı bölgesini ve Ortadoğu ve Afrika havzasına hâkimiyeti elinde bulundurabilir. Bunun yanı sıra ada, hava gücünün her yöne yönlendirilmesinde de elverişli bir konuma sahiptir. Kıbrıs işgal ettiği coğrafi mevki itibari ile dünya ticaret yollarının olduğu kadar Doğu Petrol Sahası ve Türkiye'nin ikmal yollarını da kontrol edecek durumda olan sabit bir uçak gemisi gibidir (Alasya,1988:21). Türkiye'nin güvenliği için Kıbrıs'ın önemi çok daha fazladır. Nitekim Büyük önder Atatürk'ün ifade ettiği gibi "''Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece ikmal yollarımız tıkanır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir...'' Bu nedenle Kıbrıs, stratejik olarak ve Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından çok büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü Türkiye'nin kontrolündeki bir Kıbrıs, ülkemizin güneyden güvenliğini sağlayan ileri bir karakol görevi görmektedir. Bir devlet sadece elinde tuttuğu toprakla değil çevresindeki sahayla birlikte düşünülmelidir. Ada hem yer altı ve yer üstü zenginliklere sahip olması hem de Ortadoğu'nun denetleyicisi ve anahtarı durumunda olmasından dolayı Kıbrıs'ın idaresi eğer başka bir ülkenin eline geçerse Türkiye'nin etrafı tam bir güvenlik ateşi çemberiyle çevrelenecektir.

Göney, siyasi coğrafya bakımından adanın şu üç önemini vurgulamaktadır". Bunlardan birincisi adanın kendine yeterliliği, ikincisi yakınındaki kıta ile siyasi ve iktisadi ilişkileri, üçüncüsü ise önemli deniz yolları üzerinde uğrak ve durak mevki vazifesi görmesidir. Kıbrıs, tamamen kendine yeterli olmayıp, tarih boyunca ihtiyaçlarının çoğunu Anadolu'dan karşılamıştır..[11] Nitekim Prof. Dr. İlber Ortaylı, Kıbrıs'ın ve Doğu Akdeniz'in önemini şu sözlerle ifade etmiştir: ""Rusya, sizin burnunuzun dibindeki Suriye'ye yerleşiyorsa, biraz uyanmanızı rica ederim. Rusya bir kara devletidir, denizcilik

[11] Göney, S., 1993, Siyasi Coğrafya. Cilt: İl, s. 121. İstanbul.

tarihi üç asrı geçmez. Kendine göre eksikleri var o alanda. Ama unutmayalım; nükleer bir deniz gücüdür. Herhalde İngiltere gelip de Doğu Akdeniz'de birtakım yerlere yerleşmiş, en başta Kıbrıs'ta üsler almışken, Amerika koca donanmasını oralarda gezdirirken, Almanlar bile nereden akıllarına geldiyse, oralara yerleşmek istiyorlarsa, Rusya da tabii kendine bir yer arayacak. Bizim de orada olmamız lazım, çünkü evimizin girişidir. "[12]

4. Doğu Akdeniz Enerji Keşifleri

Son yıllarda Doğu Akdeniz hızla değişen bir bölge halini almıştır. Enerji çalışmalarının yoğunlaştığı Doğu Akdeniz birçok ülkenin dikkatini çeken önemli bir bölge olarak dikkatleri üzerine çekerken 2000'ler ile başlayan yıllarda Doğu Akdeniz de ciddi enerji kaynaklarının varlığıyla ilgili çeşitli açıklamalar yapılmaya başlanmıştır. Öyle ki ''Yunanistan ve GKRY basınında Ocak 2001 ayı sonundan itibaren, Doğu Akdeniz'de özellikle Kıbrıs Adası'nın güney ve güneydoğusunda zengin petrol ve doğal gaz yatakları bulunduğu hakkında yayınlara başlanmıştır.''[13] Bölge ülkeleri tarafından gerçekleştirilen birçok zirve sonrası dünyanın en zengin petrol kaynaklarının Kıbrıs ve çevresi olduğu hakkında yetkililerin açıklamada bulunmasıyla bölgedeki araştırmalar hız kazanmıştır.

Bu açıklamalar ile uluslararası enerji şirketleri ile bölge ülkeleri, kaynakların tespit edilmesi ve çıkarılması adına antlaşmalar imzalamaya başlamıştır. Bölgede siyasal karmaşa durumunun olması bu karmaşa içerisinde kendisine bölgede yer etmeye çalışan devletlerin stratejik antlaşmalar yapmasına sebebiyet vermiştir. GKRY tek taraflı antlaşmalar yaparak birçok uluslararası enerji şirketini çalışma yapmak üzere bölgeye getirmiş ve petrol/doğalgaz aramaları için ruhsat vermiştir.

''İlk olarak GKRY basınında, GKRY'nin Noble Energy şirketi ile ön anlaşmaya vardığına ve Noble Energy şirketinin 12 numaralı sahada petrol aramak için faaliyete geçeceğine dair haberler yayımlanmıştır.''[14] Daha sonra meydana gelen gelişmelerle devreye diğer uluslararası enerji şirketlerinin girmesi bölgeyi hareketlendirmiştir. Bu hareketlilik Doğu Akdeniz'de ki arama çalışmaları sonucu İsrail açıklarında önemli doğalgaz havzalarının keşfedilmesine neden olmuş ve özellikle Levant bölgesinde ve Doğu Akdeniz'in genelinde daha ayrıntılı sismik ve jeofizik araştırmaların gerçekleşmesiyle devam etmiştir.

''ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (USGS2) tarafından 8 Nisan 2010 tarihinde yayımlanan raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan bölge olan Levant Havzasında 3.45 trilyon metreküp (122 trilyon kübik feetlik) doğalgaz ve 1.7 milyar varil petrol bulunduğunun tahmin edildiği belirtilmektedir.''[15] ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yayımlanan bir başka raporda ise Nil Delta Havzasında yaklaşık 1,8 milyar varil petrol; 6,3 trilyon metreküp (223 trilyon kübik feet) doğalgaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi olduğu tahmin edilmekte. Ve bu veriler toplamda ele alındığında Kıbrıs adası çevresinde tahmini 8 milyar varil petrol bulunduğu buna bağlı olarak ta bu petrol rezervi değerinin tahmini 400 milyar dolar olduğu öne sürülmektedir.[16]

Ayrıca Doğu Akdeniz bölgesinde Herodot olarak adlandırılan ispatlanmış ciddi miktarda hidrokarbon rezervleri vardır bu kaynaklarda ele alındığında bölge kaynak açısından yüksek miktar ve değerlere sahiptir. 200 milyar metre küplük bölgenin ilk büyük keşfi olan İsrail'in Tamar doğalgaz yatağından sonra daha büyük doğalgaz yatakları bulundu. Bu bahsedilen doğalgaz yataklarından en büyükleri ise İsrail'in 650 milyar metreküplük Leviathan ve Mısır'ın 850 milyar metreküplük Zohr yatakları oldu.

---

[12] -Kıbrıs'ta Son Söz! Kim Söyleyecek? Paneli (Panel konuşmaları)" 05.01.2017, İstanbul

[13] Recep Çakır, 2000'lerden itibaren Doğu Akdeniz'de Enerji Alanında Yaşanan Gelişmelerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sorunlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2011, s. 28 (Kıbrıs [web], 2006).

[14] Recep Çakır, 2000'lerden itibaren Doğu Akdeniz'de Enerji Alanında Yaşanan Gelişmelerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sorunlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2011, s. 28 (Kıbrıs [web], 2006).

[15] Muzaffer Ertürk, Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı, Makale, 24 Temmuz 2017,(Alıntı: Robertson, 2010)

[16] Muzaffer Ertürk, Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı, Makale, 24 Temmuz 2017,(Alıntı: Dilek, 2008

Bölgedeki uluslararası politikaları ciddi derece etkileyebilecek olan petrol ve doğalgaz yataklarının varlığı bölge ülkelerini sahip olduğu havzalarda bulunan bu kaynaklarının güvenliğini sağlamak amacıyla deniz kuvvetlerine önem vermeye itmiştir. Deniz kuvvetlerine yapılan yatırımın bir diğer sebebi ise devletlerin bölgenin sıcak bir hal alması ile ulusal güvenliklerine tehdit algılamalarında karşı müdahalede bulunma kapasitelerini arttırmayı amaçlamalarıdır.

5. Deniz Yetki Alanı Sınırlandırmasında Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge

5.1. Kıta Sahanlığı

Coğrafi bir kavram olan kıta sahanlığı, kara ülkesinin denizin altında süren doğal uzantısını; hukuki olarak ise, karasularının ötesinde başlayıp belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar giden deniz tabanı ve toprak altını ifade etmektedir. Genel olarak kıta sahanlığı, 200 mil genişlik ilkesinin uygulanamadığı dar denizlerde hakça ilkelere göre sınırlanan, diğer denizlerde 200 mile kadar olan kıyı devletinin doğal kaynaklarının aranması ve işletilmesi ile sınırlı egemenliğine tabi olan alanı ifade eder. Güvenlik, ulaşım ve canlı kaynaklardan yararlanma açısından üzerindeki su kütlesi açık deniz statüsüne tabi bulunan, kıtaların kıyı çizgisi ile deniz dibine inen dik meyil arasındaki nispeten yumuşak meyilli doğal uzantısıdır (Özkan, 2009:5).

Bu kavramın, uluslararası deniz hukukunun bir kavramı haline gelmesi, ABD Başkanı Truman'ın 1945'de yaptığı bir bildiri ile başlamıştır. Truman Bildirisi olarak da adlandırılan bu bildirge, ABD kıyılarının deniz altındaki kıta sahanlığında bulunan doğal kaynakların münhasıran ABD'ye ait olduğu ve ABD'den izinsiz hiçbir devlet ya da kişinin bu alanlarda doğal kaynak arayamayacağı veya işletemeyeceği ilan edilmektedir. Bu bildiri daha sonraki yıllarda başka devletlerce de kabul edilmiş ve bu ülkeler kıta sahanlıklarındaki doğal kaynaklar üzerinde münhasır yetkiler ilan etmişlerdir. Devletler, arasındaki uygulamada hızla gelişen bu eğilim sonucunda, kıta sahanlığı adı altında bir denizalanı, I. Deniz Hukuku Konferansı'nda tartışılmış ve 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi adı altında bir sözleşmeye konu olmuştur. Daha sonra da 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde VI. Bölümde tekrar bir düzenleme olmuştur.[17]

5.2. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)

Bir kıyı devletinin karasuları esas çizgisinden başlayarak 200 mile kadar varan ve karasuları dışında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altında bu kıyı devletine münhasır ekonomik haklar ve yetkiler tanıyan tabii olmayan bir denizalanıdır (Ak, 2013). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin "Münhasır Ekonomik Bölgede sahildar devletlerin hakları, yetkisi veya yükümlükleri" başlıklı 56.1.a maddesinde MEB'deki kıyıdaş devletlerin "deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar" yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 56.2 maddesine göre "Münhasır ekonomik bölgede sahildar devlet, söz konusu Sözleşme uyarınca haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, diğer devletlerin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracak ve bahsi geçen sözleşme hükümleriyle bağdaşacak biçimde hareket edecektir" (Ece, 2017).

6. Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Bölge Devletlerin Politikaları

6.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Avrupa Birliği'nin desteğini de alarak 2 Nisan 2004'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye'nin haklarını yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur. GKRY, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile

[17] Işılay Acar, Mutlu Yılmaz, Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı, Makale, 3 Ekim 2018

MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır. GKRY'nin Lübnan ile imzaladığı anlaşma Türkiye'nin girişimleri neticesinde Lübnan parlamentosunda henüz onaylanmamıştır (Yaycı,2012:16).

Tek taraflı ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde (MEB) enerji keşif çalışmalarına başlayan GKRY, 2007 yılında bu bölgeleri uluslararası ihaleye çıkartarak bu manevra kısıtlamasında etkili olmuştur. Bu ihale sonucunda Amerikan Noble Şirketi 12. Parselin ruhsatını alarak sondaj çalışmalarına başlamıştır. Ardından 12. parselin güneyinde kalan ve "Afrodit" olarak adlandırılan bölgede yoğun doğalgaz rezervleri bulunduğu açıklanmıştır. Afrodit bölgesinde bulunan doğalgaz yataklarından dolayı, GKRY'nin MEB'inde olduğu iddia edilen ruhsatlanmamış diğer parsellere de ilgi artmıştır. Ekonomik değeri tam olarak belirlenmemiş olsa da Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynakları ve bunların kullanım hakları bölge devletleri için hukuksal bir sorun oluşturmaktadır (Ercümen, 2015).

GKRY, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinden yürüttüğü çalışmalar ve sondajlarla bulduğu doğalgazı ihraç edip ekonomisinde bir gelir ve istikrar sağlamaya çalışmaktadır. Buna binaen GKRY, bu gazın ihraç edilmesi için İsrail ile birlikte çıkardıkları doğal gazı Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşınması konusunda İsrail ve Mısır ile anlaşmıştır fakat projenin güzergâhı ve kapsadığı alan göz önüne alındığında ne kadar maliyetli bir proje olacağı aşikârdır. Oysaki bu gazın en uygun güzergâhı Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihraç etmektir. Görüldüğü üzere bu projede Türkiye'nin ve KKTC'nin hakları hiçe sayılıp bu projede saf dışı bırakılmaya çalışılmıştır. GKRY'nin bu adımları karşısında Türkiye sessiz kalmamıştır. Türk hükümeti; " Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin onay vermediği, rızasının olmadığı hiçbir projenin oldubittiye getirilmesine izin vermeyeceğiz. Tek taraflı, Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarının yok sayıldığı, adadaki tarafların eşit ve adil pay almadığı bir sisteme geçit vermeyeceğiz. Türkiye'nin bu konudaki tavrı ve duruşu nettir. Uluslararası hukuktan kaynaklı hak ve menfaatlerimizi sonuna kadar korumaya kararlıyız." (Akşam Gazetesi, 2018) diyerek tepki göstermiştir.

Şekil 2. Doğu Akdeniz'de Doğal Kaynak Rezerv Sahaları
Kaynak: Varlı, 2018

6.2. İsrail

İsrail, 17 Aralık 2010 tarihinde GKRY ile münhasır ekonomik bölge antlaşması imzalamış, diğer ilgili kıyıdaşlar devletlerle herhangi bir anlaşma imzalamadan 12 Temmuz 2011 tarihinde münhasır ekonomik bölge sınırlarını gösteren koordinat listesini Birleşmiş Milletlere bildirerek MEB ilanında bulunmuştur (Yaycı: 2012:27). Bu noktada İsrail'in rolü belirginleşmeye başlamıştır. İsrail'in halen üretimde olan Tamar Gaz Sahası (gaz rezervi 283 milyar m^3) ile nihai yatırım kararı bekleyen ve ihracat amaçlı geliştirilmesi öngörülen Leviathan sahası (gaz rezervi 509 milyar m^3) göze çarpmaktadır. Ayrıca, bölgede keşfedilen iki yeni saha daha bulunmaktadır. Tüm bu kaynaklar

İsrail'in 200 yıllık gaz ihtiyacını karşılamakla kalmayıp ihraç imkânı da sunmaktadır (Üstün, 2016:4). Bu sonuçla İsrail bölgede Tamar ve Leviathan bölgesinde bulduğu gazlarla tüketici konumundan üretici konumuna ve hatta ihracatçı konumuna gelmektedir.

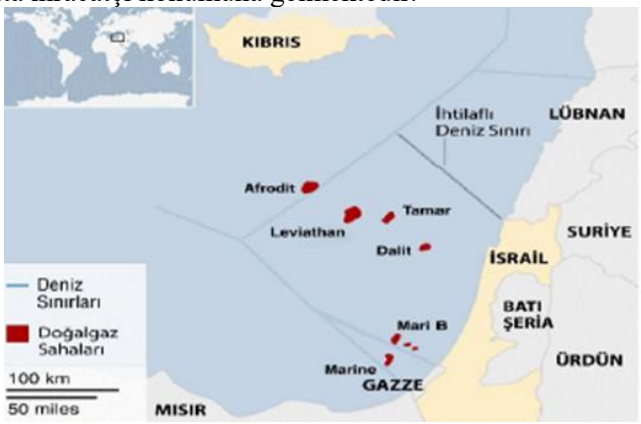

Şekil 3. İsrail MEB'inde Keşfedilen Doğalgaz Yatakları
Kaynak: Karagöl, E.T., Özdemir, B.Z. (2017). Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olmasında Doğu Akdeniz'in rolü, SETA Yayınları, Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

6.3. Mısır

Arap Baharı, ülke içerisinde yaşanan darbeler ve iç karışıklarla gündeme gelen Mısır, Doğu Akdeniz'de ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) üzerindeki hakları, enerji kaynakları üzerindeki yetkisi ve politikaları ile de son zamanlarda çeşitli hamleler yapmaktadır. Mısır, özellikle Zohr sahasında keşfettiği doğal gaz yatağıyla hem iç piyasayı karşılayacak hemde ihraç eden bir ülke konumuna gelmeyi hedeflemiştir ve ihraç etme konusunda da GKRY ve İsrail ile çeşitli antlaşmalar ve müzakereler yapmıştır. Gerek İsrail'le yapılan, gerekse GKRY ile gerçekleştirilen müzakereler neticesinde Mısır, Doğu Akdeniz kaynaklarının uluslararası piyasalara arzı noktasında önemli bir dağıtım merkezi haline gelme fırsatını yakalamıştır. Tarafların anlaşmaları halinde Kahire'nin, ihtiyaç duyacağı enerjiyi tedarik edebileceği gibi ülkesi üzerinden sıvılaştırılan doğalgazı, uluslararası piyasalara arz ederek, yeniden doğalgaz ihracına başlayabileceği açıktır. Bunun yanı sıra İsrail ve GKRY'nin keşifleri, Kahire'nin Doğu Akdeniz'den daha fazla faydalanma arzusunu artırmıştır. Bu durum Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki yetki alanının belirlenmesi için GKRY, Yunanistan ve İsrail'le MEB anlaşmalarını imzalamasına teşvik edecektir (Kurt ve Tamçelik, 2015).

Mısır hükümeti Türkiye'nin itirazlarına rağmen 2018 Eylül ayında GKRY ile Larnaka'da doğalgaz anlaşması imzalamıştır. GKRY Enerji Bakanı Yorgos Lakkotripis ile Mısır Petrol Bakanı Tarek El Molla'nın Larnaka'da imzaladığı anlaşmaya göre, Rum yönetiminin ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge'de (MEB) bulunan Afrodit 12'inci parseldeki doğalgaz, denizaltından boru hattı ile Mısır'daki doğalgaz sıvılaştırma terminaline taşınması kararını almıştır (Varlı, 2018). Mısır, GKRY ve İsrail ile birlikte bölgede üretilecek olan ve doğalgazın çıkarılması ve Avrupa'ya ihracı taraftarı olan üç ülkeden biridir ve bu ülkeler kendi aralarında doğalgazın ihracı konusunda ortak karar ve tutum içerisinde olmuşlardır.

6.4. Türkiye ve KKTC

Türkiye'nin Akdeniz'deki kıta sahanlığının dış sınırı, Uluslararası hukuka göre ilgili kıyı devletleri ile bütün ilgili ya da özel koşulları dikkate alan hakkaniyet ilkelerine dayalı antlaşmalarla belirlenecektir. Doğu Akdeniz'de özellikle 32° 16 ' 18 " D boylamının batısında kalan sahalarda MEB veya kıta sahanlığı sınırlandırması Türkiye'nin yerleşik uluslararası hukuktan doğan mevcut hukuki egemen haklarını ilgilendirmektedir. 32° 16 ' 18 " D boylamının batısında MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırması, bölgedeki ilgili ülkeler arasında hakça ilkelere dayalı antlaşmalarla gerçekleştirilmelidir (Başeren, 2013: 263). Türkiye, Doğu Akdeniz'de pek çok sorunla karşı karşıyadır. Son yıllarda tırmanan bölge devletleri ile olan rekabet ve çatışma konuları olan enerji konusunun varlığı önemini korumaktadır. Ayrıca Akdeniz'de Türk-Yunan rekabeti, Kıbrıs konusu, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunu vardır. Buna ilave olarak Türkiye-Suriye ilişkileri,

Filistin meselesi yüzünden gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkileri gibi sorunlar ve terörizm, göç ve kaçakçılık gibi sorunlarla beraber Türkiye bölgede kendini adeta bir ateş çemberinde bulmuştur. Bu gibi sorunlara entegre olarak Doğu Akdeniz'deki son zamanların revaçta konusu doğalgaz yatakları da eklenince ve Türkiye bu doğalgaz yataklarında bazı adımlar atmaya kalkışıp bölge ülkelerin tepkisine maruz kalınca bölgedeki sorunlar işin içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Türkiye açısında atılan bu adımlar ve faaliyetler önemlidir. Çünkü Türkiye, enerji konusunda dışa bağımlıdır ve bu doğalgaz yataklarında bulacağı enerji belki de ülkeyi tüketici durumundan çıkarıp üretici ve hatta ihracatçı konumuna getirebilir.

Türkiye, Doğu Akdeniz'de ki faaliyetlerinde GKRY, Mısır ve İsrail gibi ülkelerin aksine hem uluslararası hukuk kurallarını hemde Birleşmiş Milletler Deniz Hukukunu ihlal edici bir davranışta bulunmamıştır. Diğer sahildar ülkelerle olan ihtilafların hukuksal çerçevede çözülmesi ve paylaşımın adil yapılması taraftarı olmuştur. Bölgede gerginliği artıracak, Türkiye ve KKTC'nin hassasiyetlerini göz ardı edecek tavırlar sergileyen GKRY, her hamlesiyle Türkiye'yi ve KKTC'yi saf dışı bırakmaya çalışmaktadır. KKTC'nin yetki alanları üzerinde "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına kararlar alan Rum Kesimi adada tek söz sahibi kendisi gibi davranmaktadır ve KKTC'nin haklarını hiçe sayarak uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını korumaya kararlıdır. Bunların aşılmasına yönelik teşebbüslere izin vermeyecektir. GKRY'nin tek taraflı doğalgaz arama sahası ilan ettiği bölgelere Türkiye, TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortalığı) arama gemisiyle arama ve keşif çalışması yapmaktadır. 16 Eylül 2011 KKTC ve TR, TPAO'ya adanın etrafındaki deniz sahalarında "Arama Ruhsatı" vermesi konusunda mutabakata varılmıştır.

6.5. Suriye

Bölgenin kıyıdaş ülkelerinden Suriye'de ise, hak iddiaları ve paylaşımlar konusunda çeşitli hamleler yapan diğer ülkelere nazaran durum faklıdır. 2011'de sürüklendiği iç savaş ve Esad rejiminin diktası altında bir buhran ülkesi haline gelen Suriye, Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarında ve enerji konusunda aktif bir rol alamamıştır. 2011'den önce Suriye Enerji Bakanlığı'nca hidrokarbon arama çalışmaları yapılmış ve ihaleyi Rus şirketleri almıştır. Suriye'deki olayların artması ile güvenlik sorunu ve istikrarsızlık gerekçesiyle çalışmalar durmuştur.

ABD'nin Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SSI) raporunda, Suriye kıyılarında 1,7 milyar varil petrol ile 3,5 trilyon m^3 doğalgaz rezervi olabileceğinden söz edilmektedir. Bu rezervlerin Doğu Akdeniz havzasındaki toplam rezervlerin üçte biri civarında olduğu tahmin edilmektedir. BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2016 raporuna göre Suriye'nin kara sınırları içinde halen ispatlanmış gaz rezervi 300 milyar m^3 olup 2015 yılındaki üretimi ise sadece 4,2 milyar m^3'tür. Doğal olarak bu bölgede Suriye'ye ait doğalgazın çıkartılmasında daha çok Rus firmalarının ağırlığının olması beklenmektedir. Bu durum tam da beklendiği gibi sonuçlanmış ve 2013 yılında Suriye Soyuzneftegaz ile 2200 km2'lik bir denizel alan için (Tartus-Banyas arası) 90 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır (Yıldız, 2018).

Tarihten beri Akdeniz'e inme hayali olan Rusya, Ortadoğu'da patlak veren savaş ve kargaşayla birlikte Suriye'de Esed Rejimiyle yaptığı antlaşmalarla Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Tartus ve Banyas gibi limanlara konuşlanarak Doğu Akdeniz'de bölge dinamiğine ve enerji denklemine etki etmiştir.

7. Sonuç

Tarih boyunca devletlerin önemli rekabet alanlarından biri olan Doğu Akdeniz birçok strateji ve hâkimiyet teorilerinin de merkezi olmuştur. Son yıllarda bölgede keşfedilen hidrokarbon yataklarıyla beraber bölge önemini korumaya devam etmiştir. Keşfedilen bu hidrokarbon yatakları bölgedeki kıyıdaş ülkelere bir avantaj sağlamıştır. Bazı ülkelerse ise bu avantajı fırsata dönüştürmeye çalışmaktadır. Doğu Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs adasında bulunan hidrokarbon yatakları ülkeler arasında hem sorunlara hemde anlaşmalara neden olmaktadır. Akdeniz'in doğusunda GKRY enerji alanında en çok hamle yapan devlettir. Uluslararası hukuku ihlal ederek, Türkiye ve KKTC'nin bölgedeki haklarını hiçe sayarak Kıbrıs'ta tek taraflı olarak ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge'de (MEB) uluslararası enerji şirketlerini de arkasına alarak sondaj faaliyetlerine devam

etmektedir. Yaptığı faaliyetlerle beraber hem Türkiye'nin hemde KKTC'nin tepkisini çekmiştir. Aynı zamanda GKRY, İsrail ve Mısır çıkarılan gazın ihracatının yapılması ve Avrupa'ya taşınması hususunda anlaşmalar yapmaktadır. Bu anlaşmalardan da görüleceği üzerine yine Türkiye ve KKTC'nin hakları hiçe sayılmış ve bu devletlerin Doğu Akdeniz'de ki varlıkları tanınmamıştır.
İsrail, Mısır ve GKRY kendi aralarında anlaşıp bölgede Türkiye'yi sınırlandırıcı hareketlerde bulunmaktadır. Bu üç devlet uluslararası hukuku ihlal ederek tek taraflı hamlelerde bulunmaktadır. Oysa Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku bu anlamda tarafların hakkını hakkaniyet ve iyi niyet çerçevesinde çözmelerini beklemektedir. Fakat bu ülkeler Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin her adımına ve hamlesine karşı bir tutum içerisinde olmuştur.

Suriye'de ise 2011 yılından beri devam eden iç savaşta rejime her türlü destek veren Rusya, rejim ile antlaşmadan elde ettiği Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Tartus ve Banyas limanlarının kontrolünü ele alarak bölgede ki enerji denkleminde hemde Suriye'ye denizden gelebilecek saldırılara karşı koyabilmek için bölgedeki politikaya etki etmektedir.

Türkiye ve KKTC ise Doğu Akdeniz'de pek çok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Son yıllarda tırmanan bölge devletleri ile olan rekabet ve çatışma konuları olan enerji konusunun varlığı önemini korumaktadır ve Doğu Akdeniz'de son yıllarda önemli atılımlar atmaktadır. Doğu Akdeniz'de sorunlara hep yapıcı bir şekilde yaklaşmaya çalışmaktadır ve sorunları uluslararası hukuk normlarıyla beraber kıyıdaş ülkelerle çözmeye özen göstermektedir. Eğer kıyıdaş ülkeler kendi aralarında sorunu çözemezlerse Doğu Akdeniz'de sular daha da ısınabilir ve aksi takdirde düşünmek bile istemediğimiz çok vahim sonuçlar olabilir.

Kaynakça

Acar Işılay, Yılmaz Mutlu (2018), Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı, *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu,* , s. 11

Akşam Gazetesi. (2018), Akdeniz'de Rum Oyunu: Her türlü müdahaleyi yaparız, https://www.aksam.com.tr/guncel/akdenizde-rum-oyunu-her-turlu-mudahaleyi-yapariz/haber-775806 (21.09.2018).

Başeren, S.H. (2013). Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 608, Ankara

Çakır Recep, 2000'lerden itibaren Doğu Akdeniz'de Enerji Alanında Yaşanan Gelişmelerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sorunlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2011, s. 28 (Kıbrıs [web], 2006).

Ercümen, M.A. (2015), Gerilimin yeni adresi Doğu Akdeniz,http://insamer.com/tr/gerilimin-yeni-adresi-dogu-akdeniz_240.html (20.08.2018).

Ertürk Muzaffer, Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı, Makale, 24 Temmuz 2017,(Alıntı: Robertson, 2010)

Göney, S., 1993, Siyasi Coğrafya. Cilt: İl, s. 121. İstanbul Kıbrıs'ta Son Söz! Kim Söyleyecek? Paneli (Panel konuşmaları)" 05.01.2017, İstanbul

Göney, S., 1993 , Siyasi Coğrafya, Cilt ll, s. 57, İstanbul. 5- Doğanay, H.,1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Gazi Büro Kitapevi, s.78, Ankara.

Kaya Şenel, Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları, Yüksek Lisans Tezi (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007), 5.

Kurt, E., Tamçelik, S. (2015), Değişen Doğu Akdeniz denkleminde Mısır'ın hidrokarbon politiği ve Türkiye'ye yansımaları, https://www.researchgate.net/publication/312057557 (24.08.2018).

Özgen, C. (2013), Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine yönelik bir girişim: Akdeniz kalkanı harekatı, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 8, Sayı 1, 104.

Pipes Daniel, Greater Syria: The History of an Ambition (Londra: Oxford University Press, 1990), 15.

Turhan, A. (2016). Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de meydana gelen jeopolitik kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 21.

Üstün, N. (2016). Doğu Akdeniz'de enerji politikaları ve Kıbrıs müzakerelerine etkisi, KTO Araştırma Raporu Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü, Konya.

Varlı, İ. (2018), Kıbrıs ve Doğu Akdeniz gazı nasıl paylaşılacak? Doğu Akdeniz'de enerji savaşları, https://www.birgun.net/haber-detay/kibris-ve-dogu-akdeniz-gazi-nasil-paylasilacak-dogu-akdeniz-de-enerji-savaslari-204256.html, (21.09.2018).

Yaycı, C.(2012). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu ve Türkiye, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6, 1-70.

Yıldız, D. (2018), Doğu Akdeniz'de Sular Isınıyor, http://www.hidropolitikakademi.org/dogu-akdenizde-sular-isiniyor.html (04.10.2018).

Yıldız Dursun, Akdeniz'in Doğusu (Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından) (İstanbul: Bizim Yayınlar Kitapevi, 2008), 4.

YENİ MEDYA ORTAMLARINDA YURTTAŞLARIN E-BELEDİYECİLİK KULLANIM PRATİKLERİ: İZMİT BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Sencer Turhan
İstanbul Okan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü
sencer.turhan@okan.edu.tr

Arş. Gör. Yusuf Bahadır Doğru
Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
yusufbd@hotmail.com

Kadir Özbay
Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
kozbay95@gmail.com

Özet

Bu çalışma, İzmit Belediyesi'nin e-belediyecilik bağlamında yeni medya ortamlarında sunduğu hizmetleri ve yurttaşların söz konusu hizmetleri kullanım pratiklerini keşfetmek üzere yapılan bir araştırmayı kapsamaktadır. Araştırmanın kapsamı İzmit ilçe belediyesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın yürütüleceği bölgenin İzmit ilçesi ile sınırlandırılmasının nedeni, İnternet kullanım düzeyi yüksekliği açısından TR-4 Doğu Marmara kategorisinde birinci sırada yer alan Kocaeli ilinin merkez ilçe konumunda olmasıdır. Bu araştırma, 2017 yılında başlamış olup halen devam etmekte olan 117K012 numaralı ve *"E-Yönetişim Bağlamında Yeni Medya Ortamlarında Belediye-Yurttaş Etkileşimi: Kocaeli İli Örneği"* başlıklı TÜBİTAK 1001 projesinin saha araştırması bulgularından kesitsel bir bölümü yansıtmaktadır. Araştırmanın temel amacı, İzmit ilçe belediyesinin yeni medya ortamlarında sunduğu hizmetleri e-belediyecilik bağlamında ölçmek ve yurttaşlarla etkileşim düzeyi ile bu etkileşim sürecini etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Araştırma aynı zamanda yurttaşların e-belediyecilik hizmetleri ile ilgili bilgi, farkındalık ve kullanım düzeylerini saptamayı amaçlamaktadır. Bu amaç ekseninde nicel veri toplama yöntemi olarak anket (survey) tipi araştırma tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi Türkiye İstatistik Kurumu'ndan sağlanan adrese dayalı nüfus veri tabanından olasılıklı basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen, 18 yaşının üzerinde bulunan, aktif olarak internet kullanan ve İzmit ilçe belediyesinde ikamet eden 120 yurttaşı kapsamaktadır. Araştırmanın yöntemi nicel veri toplama yöntemlerinden anket (survey) olarak belirlenmiş olup anketler yüz yüze görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: e-belediyecilik, yeni medya ortamları, belediyeler, yurttaş, İzmit

THE E-MUNICIPALITY USAGE PRACTICES OF CITIZENS IN NEW MEDIA ENVIRONMENTS: THE SAMPLE OF IZMIT MUNICIPALITY

Abstract

This study covers the services provided by Izmit Municipality in the context of e-municipality in new media environments and a study to discover the citizens' use of these services. The scope of the study was limited to Izmit district municipality. The reason of the limitation of the region where the study will be carried out is to be the central district of Kocaeli, which ranks first in the TR-4 East Marmara category in terms of high internet usage level. This research reflects a cross-sectional part of the field research findings of the TÜBİTAK 1001 Project No: 117K012 titled:"Municipality-Citizen Interaction in New Media Environments in the Context of E-Governance: The Case of Kocaeli Province", which has been started in 2017 and is still ongoing. The main purpose of the study is reveal to measure in the context of e-municipality the services offered in new media environments of the Izmit district municipality and the interaction level with the citizens and the factors affecting the interaction process. The research also aims to determine the level of knowledge, awareness and use regard with e-municipality services of citizens. For this purpose, survey type research technique was used as a quantitative data collection method. The research sample, from the population database based on the

address provided by the Statistics Institute of Turkey were selected by simple random sampling. Research probability sample from the population database based on the address provided by the Statistics Institute of Turkey that selected by simple random sampling and above the age of 18 are actively using the Internet and includes 120 citizens residing in the municipal district of Izmit. The method of the study was determined as a survey from quantitative data collection methods and the surveys were conducted by face to face interview technique.

Keywords: e-municipality, new media environments, municipalities, citizen, Izmit

1. Giriş

Yeni medya, internet ile birlikte ortaya çıkan dijital medya ortamlarını, bu ortamların kullanılmasıyla gerçekleşen etkileşimi ve iletişimi ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Günümüzde pek çok alanda olduğu gibi bilgi iletişim teknolojilerinde de gerçekleşen gelişmeler ve bu gelişmelerin getirisi olan sosyal platformlar, teknolojik cihazların gelişimiyle sürekli dönüşüme uğrayan iletişim pratikleri ve tüm bu değişimlerin toplumsal hayata olan etkileri de, yeni medya kavramı ile ilişkilidir (Lievrouw ve Livingstone, 2007). Yeni medya dolayımlı iletişim denildiğinde ise dijital oyunlar, İnternet ortamı, İnternet'te sunulan tüm yazılım hizmetleri, cep telefonları, iPod, PDA ve benzeri cihazlar aracılığıyla kurulan iletişim anlaşılmaktadır (Binark ve Löker, 2011:9). 1990'lı yılların ortasında gelişmeye başlayan yeni medya teknolojileri, televizyon gibi multimedya içeriklerini yayınlayabilen geleneksel kitle iletişim araçlarından kullanıcılarına sağladığı hareket özgürlüğü ile ayrılmaktadır. Geleneksel medyanın dijital bir formu olmanın dışında yeni medya enformasyonun kolaylıkla yayıldığı etkileşimli bir ortam olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, yeni medyanın özellikleri, dijital ve sanal olmak, etkileşim oluşturmak, bağlantı içeren metinlere sahip olmak, ağ yapısı ve simülasyon oluşturabilmek olarak sıralanabilir (Akar, 2011, s. 9-10).

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimine bağlı olarak yerel yönetimlerin sundukları hizmet biçimleri de çok yönlü bir değişime uğramıştır. Bu noktada e-belediyecilik kavramı belediyeler ve yurttaşlar arasında yeni iletişim teknolojileriyle ilintili olarak ortaya çıkmış ve kent yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılarak kent ve toplum yararına bilgi üretimi ve etkin bir biçimde yurttaşların hizmetine sunulması olarak tanımlanabilmektedir (Henden, 2005:1). Kamu kurumları tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmelerle bağlantılı olarak etkin, verimli, kesintisiz, demokratik ve katılımlı bir hizmet sunumu amacı taşıyan e-belediyecilik uygulamalarının temelinde ise çeşitli elektronik hizmet (e-hizmet) uygulamalarına yer verilmektedir (Mecek, 2017: 1816). E-belediyecilik hizmetleri, teknolojinin gelişmesi ile birlikte erişim kolaylığı yaratarak zaman ve hız açısından kamuya önemli faydalar sağlamaktadır. Bu faydalar arasında halka kesintisiz hizmet sunulması, şeffaflık, yapılan işlemlerin kolayca takibi, vakit tasarrufu, bürokratik evrak ve çalışma yoğunluğunun azalması, belediye-yurttaş etkileşiminin güçlenmesi, kent gündeminin kolayca takip edilebilmesi ve verilere kolay erişim gibi "e-yönetişim" kavramı ile ilişkilendirilebilecek olumlu özellikler ön plana çıkmaktadır (Hazman 2005; Henden ve Henden 2005, Durna ve Özel 2008; Demirtaş 2012).

2. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Kapsamı

Bu araştırma, 2017 yılında başlamış olup halen devam etmekte olan 117K012 numaralı ve *"E-Yönetişim Bağlamında Yeni Medya Ortamlarında Belediye-Yurttaş Etkileşimi: Kocaeli İli Örneği"* başlıklı TÜBİTAK 1001 projesinin saha araştırması bulgularından kesitsel bir bölümü yansıtmaktadır. Araştırmanın amacı, İzmit ilçe belediyesinin yeni medya ortamlarında sunduğu hizmetleri e-belediyecilik bağlamında ölçmek ve yurttaşlarla etkileşim düzeyi ile bu etkileşim sürecini etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Aynı zamanda e-belediyecilik hizmetleri ile ilgili bilgi, farkındalık ve kullanım düzeylerini saptamayı amaçlamaktadır. Nicel veri toplama yöntemi olarak anket (survey) tipi araştırma tekniği kullanılmıştır ve anketler yüz yüze görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler IBM SPSS 22 programına girilmiş, ardından değerlendirmesi ve yorumlaması yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi Türkiye İstatistik Kurumu'ndan sağlanan adrese dayalı nüfus veri tabanından olasılıklı basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen, 18 yaşının üzerinde bulunan, aktif olarak internet kullanan ve İzmit ilçe belediyesinde ikamet eden 120 yurttaşı kapsamaktadır.

3. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, örneklemi Türkiye İstatistik Kurumu'ndan sağlanan adrese dayalı nüfus veri tabanından olasılıklı basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen, 18 yaşının üzerinde bulunan, aktif olarak internet kullanan ve İzmit ilçe belediyesinde ikamet eden 120 yurttaştan elde edilmiş anket verilerine yer verilmiştir.

Ankete katılan yurttaşların %57,5'i erkekler, %42,5'i kadınlar oluştururken katılımcıların %38,3'ü otuz altı - elli; %22,5'ü yirmi altı – otuz beş; %20,0'si on sekiz – yirmi beş; %17,5'i elli bir – altmış beş yaş aralığında ve %1,7'si altmış altı yaşın üzerindedir. Araştırmada yurttaş değişkeni için örneklemin, Türkiye İstatistik Kurumu'ndan sağlanacak adrese dayalı nüfus veri tabanından olasılıklı basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilerek belirlenmiş olması sonucunda katılımcıların cinsiyet bazlı dağılımında dengeli bir dağılım elde edilmemiştir.

Ankete katılan yurttaşların %30,8'i ortaöğretim mezunu, %32,5'i lise mezunu ve %28,3'ü ilköğretim mezunu olup; lisans mezunu olanların oranı %8,3'dür. Lisansüstü düzeyde eğitim alan katılımcılara yönelik bir veriye ulaşılamamıştır. Anket verilerinden elden edilen sonuca göre, lisans katılımcıların, diğer seviyelerde eğitim alan yurttaşlara oranla, anket katılımcıları arasındaki oranı düşüktür.

Anket katılımcılarının %79,2'si meslek gruplarını belirtirken; %21,7'si çalıştığı meslek grubunu belirtmemiştir. Meslek grubunu belirten katılımcıların, gruplara göre dağılımında ise serbest meslek sahibi yurttaşların oranı %20,8; iş yeri sahiplerinin oranı %13,3; kamu çalışanlarının oranı %18,3; ofis çalışanlarının oranı %6,7; deneyimli/deneyimsiz işçilerin oranı %12,5; akademisyenlerin oranı %2,5, yönetici/müdürlerin oranı %0'dır. Diğer meslek grubuna dahil olduğunu belirten katılımcıların oranı ise %4,2'dir.

Anket katılımcılarının %39,2'sinin aylık hane halkı gelir aralığının 1501-3000 TL arasında, %25'inin 3001-5000 TL arasında, %12,5'inin 0-1500 TL arasında, %10,8'inin 5001-10.000 TL arasında, %4,2'sinin 10.001-20.000 TL arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer gelir aralığına sahip olduğuna belirten katılımcıların oranı %0,8; gelir aralığını belirtmek istemeyen kullanıcıların oranı ise %7,5'dir.

Tablo 1: Ankete Katılan Yurttaşların İnternet Kullanım Sıklığı Analizi

	Sayı	Yüzde
Günün büyük bölümünde İnternete giriyorum	62	51,7
Her gün en az bir kez İnternete giriyorum	44	36,7
Haftada birkaç kez İnternete giriyorum	4	3,3
Nadiren İnternete bağlanıyorum	12	10,0
İnternet'e hiç bağlanmıyorum	0	0
TOPLAM	**120**	**100,0**

Anket katılımcıların İnternet kullanım sıklıkları incelemesi Tablo 1'de görülmektedir. Buna göre; günün büyük bölümünde İnternet'e girdiğini belirten yurttaşların oranı %51,7 olup; her gün en az bir kere İnternet'e girdiğini belirten yurttaşların oranı %36,7'dir. Haftada birkaç kez İnternet'e girdiğini ifade eden katılımcıların oranı %3,3 olup; nadiren İnternet'e bağlandığını belirten katılımcıların oranı ise %10'dur. Hiç İnternet'e bağlanmadığını belirten katılımcılara yönelik bir veri ise elde edilememiştir.

Tablo 2: Ankete Katılan Yurttaşların İnternet Kullanım Amaçlarının Analizi

	Sayı	Yüzde
Gündemi takip etmek	102	85,0
Eğlence amaçlı	66	55,0
Kamu işleri	67	55,8
Ticari işlemler	56	46,7
Sosyal medya	94	78,3
Oyun oynamak	36	30,0
Bilgi edinmek/Araştırma yapmak	73	60,8
Diğer	2	1,7
TOPLAM	**120**	**100**

Tablo 2'de görüldüğü üzere, ankete katılan yurttaşların İnternet kullanım amaçlarını analiz etme amacı taşıyan bu soru tüm katılımcıların %100'ü tarafından cevaplanmıştır. Bu soru, katılımcıların İnternet kullanım amaçlarını; çoklu (birden fazla) kullanım amacını analiz edebilecek bir biçimde tasarlanmıştır. Araştırma verileri sonucunda katılımcıların %85'inin İnternet'i gündemi takip etme, %78,3'ünün sosyal medyayı takip etme, %60,8'inin bilgi edinme/araştırma yapma, %55,8'inin kamuda işlem gerçekleştirme, %55'inin eğlence amaçlı, %46,7'sinin ticari işlemler gerçekleştirme, %30'unun oyun oynama amacıyla kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. İnternet'i diğer amaçlarla kullanan katılımcıların oranı ise %1,7'dir. E-belediyecilik uygulamalarına yönelik bilgi düzeylerini ölçmek için sorulan soruya göre ankete katılan yurttaşların %21,7'si e-belediyecilik konusunda bilgi sahibi iken %70,8'i bilgi sahibidir. %7,5'i ise kısmen bilgi sahibidir. Tamamen ya da kısmen bilgi sahibi olan katılımcıların %33,3'ü belediyelerin web sayfalarından, %22,2'si yakın çevresinden, %13,9'u açık hava reklamlarından, %11,1'i sosyal medyadan, %8,3'ü İnternet sayfalarından, %5,6'ı basılı gazetelerden, %2,8'i ise dergi ve televizyonlardan e-belediyecilik hakkında bilgi edinmişlerdir.

Tablo 3: Ankete Katılan Yurttaşların E-Belediyecilik Kullanım Durumlarının Analizi

	Sayı	Yüzde
Evet	19	15,8
Hayır	101	84,2
TOPLAM	**120**	**100,0**

Tablo 3'de görüldüğü gibi anketi cevaplayan 120 katılımcının 101'i e-belediyecilik uygulamalarını kullanmıyorken, 19'u bu uygulamaları kullanmaktadır. Kullanım durumu sonucuna göre e-belediyecilik uygulamalarından haberdar olan katılımcı sayısı ile kullanıcı sayısı arasında fark vardır. Bu nedenle her ne kadar e-belediyecilik uygulamalarından haberdar olunsa da bu uygulamaların kullanım alışkanlıkları yansımadığı görülmektedir. E-belediyecilik hizmetlerini kullanmayan 101 katılımcının neden bu hizmetleri kullanmadıklarının analiz edilmeye çalışıldığı çoklu seçenek işaretlemeli soruda, %58,4'lük oranla belediye ve yetkilileriyle İnternet ortamların da iletişime geçme ihtiyacı duyulmadığı cevabı alınmıştır. Katılımcıların %30,7'si belediye hizmetlerini karşılamak için İnternet kullanmaya ihtiyaç duymamaktadır. Bir diğer veriye göre katılımcıların %28,7'si web siteleri ve İnternet hizmetlerinden haberdar değildir. %22,8'lik oranla katılımcılar, e-belediyecilik hizmetlerini kullanacak bilgisayar bilgisine sahip değildir. Önemli bir veri olarak katılımcıların %20,8'si İnternet hizmetlerine güven duymamaktadır. %15,8'lik oranla katılımcılar bu hizmetleri neden kullanmadığının bilinmemesi/fikrinin olmaması yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların %11,9'u istediği/ihtiyaç duyduğu hizmeti karşılamak için İnternet kullanmak istememektedir. %6,9'u ise istediği konuyla ilgili hizmet içerdiği ve alt yapısının yeterli olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların %7,9'u bu hizmetleri kullanacak teknolojik araçlara sahip değildir ve son olarak %7,9'luk oranla

katılımcılar, e-belediyecilik hizmetlerini kullanmayı denişmiş ancak sistemi kullanım açısından zor bulduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 4: Ankete Katılan Yurttaşların E-Belediyecilik Hizmetlerini Kullanma Nedenlerinin Analizi

	Sayı	Genel Yüzde	Geçerli Yüzde
Kullanım kolaylığı	18	38,3%	94,7%
Hizmet çeşitliliğinin fazla olması	7	14,9%	36,8%
Daha hızlı hizmet sağlaması	9	19,1%	47,4%
Daha güvenilir olması	5	10,6%	26,3%
Etkileşime daha açık bir yapıya sahip olması	2	4,3%	10,5%
İçerik anlamında daha fazla bilgiye yer vermesi	5	10,6%	26,3%
Diğer	1	2,1%	5,3%
TOPLAM	**19**	-	-

Tablo 4'te görüldüğü üzere yurttaşların e-belediyecilik hizmetlerini kullanma nedenlerini ölçme amacı taşıyan bu soru e-belediyecilik kullandığını belirten 19 katılımcıya yöneltilmiş ve katılımcılara birden fazla cevap verme imkânı tanınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcılar %94,7 gibi yüksek bir oranla kullanım kolaylı nedeniyle e-belediyeciliği tercih etmektedirler. Bu oranı %47,4'lük oranla daha hızlı hizmet sağlanması, %26,3'lük oranla daha güvenilir olması, %36,8'lik oranla hizmet çeşitliliğinin fazla olması, %26,3'lük oranla içerik olarak daha fazla bilgiye yer verilmesi, %10,5'lik oranla etkileşime daha açık bir yapıya sahip olması takip etmektedir. Bu soruyu yanıtlayan katılımcılar %5,3'lük oranda diğer nedenlerle ilgili olarak e-belediyeciliği kullandığını belirtmiştir.

Tablo 5: Ankete Katılan Yurttaşların Hizmet Alanlarına Yönelik E-Belediyecilik Kullanım Durumlarının Analizi

	Sayı	Genel Yüzde	Geçerli Yüzde
Ulaşım	15	12,9%	78,9%
Kültür ve sanat	9	7,8%	47,4%
Meslek ve beceri kazanma	5	4,3%	26,3%
Su ve kanalizasyon	4	3,4%	21,1%
Hizmet karşılığı alınacak ücretler ve cezalar	10	8,6%	52,6%
Sosyal hizmetler ve yardım	7	6,0%	36,8%
Çevre düzenlemesi ve korunması	6	5,2%	31,6%
Temizlik ve katı atık	6	5,2%	31,6%
Dinlenme/Eğlence	3	2,6%	15,8%
Sağlık hizmetleri	5	4,3%	26,3%
Kamu güvenliği	3	2,6%	15,8%
Arama ve kurtarma hizmetleri	2	1,7%	10,5%
Turizm ve tanıtım	3	2,6%	15,8%
Konut edinme, imar ve istimlak	9	7,8%	47,4%
Coğrafi ve kent bilgi sistemleri	4	3,4%	21,1%
Defin ve mezarlıklar	2	1,7%	10,5%
İtfaiye	3	2,6%	15,8%
İstihdam ve gelir hizmetleri	3	2,6%	15,8%

Nikâh hizmetleri	1	0,9%	5,3%
Gerçek ve tüzel kişiler için izin ve ruhsatlar	6	5,2%	31,6%
Spor	3	2,6%	15,8%
Diğer	7	6,0%	36,8%
TOPLAM	**19**	-	-

Tablo 5'te görüldüğü üzere ankete katılan yurttaşların hizmet bazında e-belediyecilik hizmetlerini kullanım durumlarını ölçme amacı taşıyan bu soru e-belediyecilik kullandığını belirten 19 katılımcıya yöneltilmiş ve katılımcılara birden fazla cevap verme imkânı tanınmıştır. Bu bağlamda, araştırma verilerine bağlı olarak e-belediyecilik hizmetlerini kullandığını belirten katılımcılar tarafından en çok kullanılan hizmet alanlarını %78,9'luk oranla ulaşım; %52,6'lik oranla hizmet karşılığı alınacak ücret ve cezalar, %47,4'lük oranla konut edinme, imar ve istimlâk ve yine %47,4'lük oranla kültür-sanat oluşturmaktadır. Bu oranları %31,6'lik oranla temizlik ve katı atık, %31,6'lık oranla çevre düzenlemesi ve korunması, %31,6'lik oranla gerçek ve tüzel kişiler için izin ve ruhsatlar, %21,1'lik oranla su ve kanalizasyon, %36,8'lik oranla sosyal hizmetler ve yardım, %26,3'lük sağlık hizmetleri, %21,1'lik oranlarla coğrafi/ kent bilgi sistemleri, %26,3'lük oranla meslek ve beceri kazanma, %15,8'lik oranla kamu güvenliği, %15,8'lik oranla dinlenme ve eğlence, %15,8'lik oranlarla spor ile istihdam ve gelir hizmetleri, % 10,5'lik oranla defin ve mezarlıklar, %15,8'lik oranla turizm ve tanıtım, %15,8'lik oranla itfaiye, %5,3'lük oranla nikâh, %10,5'lik oranla arama ve kurtarma hizmetleri izlemektedir. Soruya cevap veren katılımcılar %36,8 oranında ise diğer hizmet alanları ile ilgili olarak e-belediyecilik kullandığını belirtmiştir.

Tablo 6: Ankete Katılan Yurttaşların E-Belediyecilik Hizmetleri İle İlgili Memnuniyet Düzeylerinin Analizi

	Sayı	Genel Yüzde	Geçerli Yüzde
Çok memnunum	1	0,8	5,3
Memnunum	8	6,7	42,1
Kararsızım	4	3,3	21,1
Memnun değilim	5	4,2	26,3
Hiç memnun değilim	1	0,8	5,3
TOPLAM	**19**	**15,8**	**19**

Tablo 6'da görüldüğü üzere ankete katılan yurttaşların e-belediyecilik hizmetlerine yönelik memnuniyet düzeylerini ölçme amacı taşıyan ve 5'li likert ölçeği kullanılarak tasarlanan bu soru e-belediyecilik kullandığını belirten 19 katılımcı tarafından yanıtlanmıştır. Buna göre araştırma sonucunda, e-belediyecilik hizmetlerini kullandıklarını ifade eden anket katılımcılarının %5,3'ünün e-belediyecilik hizmetlerinden çok memnun olduğu, %42,1'inin memnun olduğu, %21,1'inin hizmetleri değerlendirme noktasında kararsız olduğu, %26,3'ünun memnun olmadığı, %5,3'ünün ise hiç memnun olmadığına yönelik bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 7: Ankete Katılan Yurttaşların E-Belediyecilik Hizmetleri İle ilgili Geri Bildirim Alma Durumlarının Analizi

	Sayı	Genel Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	8	6,7	42,1
Hayır	8	6,7	42,1
Kısmen	3	2,5	15,8
TOPLAM	**19**	**15,8**	**100,0**

Tablo 7'de görüldüğü üzere, katılımcıların e-belediyecilik hizmetleri ile ilgili geri bildirim alma düzeylerini ölçmeyi amaçlayan bu soru e-belediyecilik kullandığını belirten 19 katılımcıya yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda e-belediyecilik hizmetlerini kullandıklarını ifade eden anket katılımcılarının %42,1'inin gerçekleştirdikleri hizmetlerle ilgili geri bildirim aldığı, %42,1'inin almadığı ve %15,8'inin kısmen aldığına yönelik bulgulara ulaşılmıştır.

Ayrıca yaptığı e-belediyecilik işlemleriyle ilgili olarak belediyeden her zaman ya da kısmen geribildirim aldığını söyleyen 11 katılımcının %45,4'ü bir hafta içerisinde, %27,3'ü aynı gün içerisinde, %18,2'si bir ay içerisinde ve %9,1'i ise bir gün sonra belediyeden geribildirim aldığını belirtmiştir.

Tablo 8: Ankete Katılan Yurttaşların E-Belediyecilik Uygulamalarını İşlem Güvenliği Bazında Değerlendirmesi

	Sayı	Genel Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet, güvenlidir	12	10,0	63,2
Hayır, güvenli değildir.	3	2,5	15,8
Kısmen güvenlidir.	3	2,5	15,8
Bilgim yok.	1	0,8	5,3
TOPLAM	**19**	**15,8**	**100,0**

Tablo 8'de görüldüğü üzere; katılımcıların e-belediyecilik hizmetlerini işlem güvenliği bazında değerlendirmesini amaçlayan bu soru e-belediyecilik kullandığını belirten 19 katılımcı tarafından cevaplanmıştır. Buna göre e-belediyecilik hizmetlerini kullandığını belirten kullanıcıların %63,2'sinin bu uygulamaları güvenli bulduğu, %15,8'inin güvenli bulmadığı, %15,8'inin kısmen güvenli bulduğu, %5,3'ünün ise bu konuda bilgileri olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4. Sonuç

Günümüzde teknolojik alanlarda yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı dönüşümler günden güne daha fazla alana etki etmeye başlamıştır. Belediyecilik de bu teknolojik gelişmelerle dönüşüme uğrayan alanların başında gelmektedir. Özellikle bilgi iletişim teknolojilerinde ki gelişmelerin belediyeler ve yurttaşları arasında kurulan iletişime ve etkileşime yaşattığı dönüşümlerin en belirgin örneklerinden biri e-belediyecilik uygulamalarıdır. Belediyecilik işlemlerinin İnternet üzerinden gerçekleştirilmesine olanak tanıyan bir platform olan e-belediyecilik; yurttaşların imar, istimlâk, hizmet karşılığı alınacak ücretler ve cezalar, gerçek ve tüzel kişiler için izinler ve ruhsatlar, nikâh, istihdam, talep, şikâyet vb. gibi birçok alan için yeni medya ortamlarında belediyelerle iletişime geçebilecekleri bir alan olarak ifade edilebilir.

E-belediyecilik, yapısı nedeniyle İnternet temelli olmasından dolayı birçok teknolojik gelişmede olduğu gibi dijital beceri ve dijital uçurum kavramları ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle yapılan araştırmada öncelikle yurttaşların internet erişimi sahipliği ve interneti kullanma durumları ölçülmek istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ise ilçede yurttaşların dörtte üçünden fazlası her gün internet kullandığını belirtirken yarısından fazlası günün büyük bölümünü internette geçirdiğini söylemiştir. Yurttaşların internet kullanım amaçlarına bakıldığında gündemi takip etmek, sosyal medyayı kullanmak ve bilgi edinmek öne çıkmaktadır. Aynı zamanda İnternet üzerinden kamu işlemlerini de yaptığını söyleyen yurttaşların oranı azımsanamayacak bir konumda olup, katılımcıların yarısından fazlasına denk düşmektedir. Yüksek düzeydeki İnternet kullanımı ve erişimine rağmen 100 yurttaşın 21'i e-belediyecilik hakkında bilgi sahibi olduğunu söylerken sadece 15'i e-belediyecilik uygulamalarını kullandığını belirtmiştir. Ankete katılan yurttaşlar büyük bir bölümü bu uygulamaları kullanmama nedenlerini; belediyeler ve yetkilileriyle İnternet ortamında iletişime geçme ihtiyacı duymamaları olarak ifade etmişlerdir.

Yurttaşlar, e-belediyecilik uygulamaları ile pek çok farklı hizmet alanına yönelik işlem yapabildiklerini söylemişlerdir. Buna göre yurttaşların e-belediyecilik uygulamalarını en fazla ulaşım, hizmet karşılığı alınacak ücretler ve cezalar, kültür-sanat, konut edinme, imar ve istimlâk hizmetlerine yönelik olarak kullandığı ve yurttaşların bu hizmetlerden genel itibari ile memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yurttaşların e-belediyeciliği tercih etme noktasında en çok etkili olan sebep ise bu hizmetlerin kullanım kolaylığı olmuştur.

Yurttaşlar, yaptıkları e-belediyecilik işlemleri sonrasında belediyeden geri bildirim alıp almama konusunda birbirine yakın cevaplar vermiştir ve bu noktada herhangi bir yanıt ön plana çıkmamıştır. Bunun yanında yurttaşların üçte ikisine yakın oranda bu hizmetleri güvenli bulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak araştırmada yurttaşların çok büyük bir kısmının aktif birer internet kullanıcısı olduğu fakat henüz e-belediyecilik hizmetlerinden haberdar olmadığı görülmektedir. İnternet erişimi ve kullanımı, e-belediyecilik hizmetlerini kullanan yurttaşların bu hizmetlerden memnun oluşu ve bu hizmetleri güvenli buluşu gibi etmenler göz önünde bulundurulduğunda ilçede e-belediyecilik kullanımının arttırılabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle öncelikle yurttaşların e-belediyecilik hakkında bilgilendirilmesi ve sonrasında da bu uygulamaları kullanması yönünde teşvik edilmesi gerektiği söylenebilmektedir.

Kaynaklar

AKAR, E., 2011 *Sosyal Medya Pazarlaması.* Ankara: Efil Yayınevi.

BİNARK, M. ve LÖKER, K. (2011), *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi,* STGM, Ankara.

DEMİRTAŞ, M. (2012), Yerel Yönetimlerde Bir Halkla İlişkiler Çalışması Olarak Sosyal Paylaşım Ağlarının Kullanımı: Üsküdar Belediyesi Örneği, E-Journal of New World Sciences Academy, 7(4), 291-314.

DURNA, U. ve ÖZEL, M. (2008), Bilgi Çağında Bir Yönetsel Dönüşüm Yaklaşımı: E-(YEREL) Yönetim, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5(10), 1-32.

HAZMAN, G.G. 2005, Afyonkarahisar Belediyesinde E-belediye Uygulamaları ve Yerel Farkındalık, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,* 7(2), 65-84.

HENDEN, H. B. (2005), Katılımcı Yerel Yönetim Anlayışında E-Belediyeciliğin Yeri ve Önemi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 1(1), 1-13.

HENDEN, H.B ve HENDEN, R. (2005), Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve E-Belediyecilik, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 48-66. 14

LIEVROUW, L.A ve LIVINGSTONE, S. (2007), *Handbook of New Media: Social Shaping and Social Consequences of ICTs*. London: Sage Pub.

MECEK, M. (2017) E-devlet ve E- Belediye: Kavramsal Çerçeve ve Türkiye'de Belediye Web Sitelerine Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22(15),1815-1851.

HASTANE ÇALIŞANLARININ İLETİŞİM BECERİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: TIBBİ SEKRETERLİK MESLEĞİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Binnur Turan
Kocaeli Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO
Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı
binnur.turan@kocaeli.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Bayram Çağlar
Kocaeli Üniversitesi Kandıra MYO
bcaglar@kocaeli.edu.tr

Özet
Bu çalışmada kişiler arası iletişim kuramı perspektifinden doğru ve etkili iletişimin hastaların sağlıklarına kavuşmasında önemli bir etken olacağı hipotezinden hareket edilerek, hastane çalışanı olarak tıbbı sekreterlerin iletişim becerileri ölçülmüştür. Çalışmada hasta ve hasta yakınlarıyla ilişkide birincil konumda bulunan söz konusu meslek yürütücülerinin çalışma ortamı, kişisel sorunları, bulundukları statü, beden dili kullanımı, zaman kullanımı, empati kurma, eleştiri, öz eleştiri, öfke kontrolü, meslek ahlakı ve mesleki tatmin konuları kategorileştirerek 16 katılımcıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ocak ve Şubat 2019 aylarında bir kamu hastanesinde gerçekleştirilen çalışmada örneklem grubu tıbbı sekreterlerin çalışma ortamından memnun oldukları, kişisel sorunlarının genellikle beden diline yansımadığı ancak mesleki statülerine toplumsal bakışın olumsuz iletişime neden olduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu örneklem grubundaki 16 görüşmeci de bu tür bir meslekte beden dilinin önemli olduğunu kaydetmiş, çalışma koşullarından kaynaklanan zaman yetersizliğinin doğru ve etkili iletişimi engellediğini vurgulamışlardır. Özellikle insan sağlığının önemi konusundan kaynaklanan stresli bir ortamda çalıştıkları tespit edilen tıbbi sekreterlerin öfke kontrolü konusunda ise iletişim becerilerinin artırılmayı yönelik çalışmaların gerektiği sorunu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler*:* Tıbbı Sekreterlik, İletişim Becerileri, Kamu Hastaneleri, Kişiler arası İletişim.

MEASUREMENT OF COMMUNICATION SKILLS OF HOSPITAL WORKERS: MEDİCAL SECRETARYSHİP PROFESSİON CASE

Abstract
In this study, communication skills of medical secretaries were measured as hospital employees by acting on the hypothesis that accurate and effective communication from the perspective of interpersonal communication theory would be an important factor in the health of patients. In the study, 16 participants have been interviewed by categorizing issues which are working environment, personal issues, position, use of body language, use of time, developing empathy, criticism, self criticism, anger control, professional ethics of those who profess in the occupation in question and who are in the primary position when it comes to relationships with patients and patient relatives. In a study conducted in a public hospital in January and February 2019, it has been concluded that sample group medical secretaries are satisfied with the working environment, personal problems are not reflected in the body language, but the social view of their professional status causes negative communication. 16 interviewers in this sample group have also noted that body language is important in such a profession, emphasizing that lack of time due to working conditions prevents accurate and effective communication. In particular, the issue/result of the necessity to increase communication skills in terms of anger control of medical secretaries who are found to work in a stressful environment due to the importance of human health, has arisen.

Keywords: Medical Secretaryship, Communication Skills, Public Hospitals, Interpersonal Communication.

1.GİRİŞ

Bu çalışmada bir kamu hastanesinde tıbbi sekreter olarak çalışanların iletişim becerilerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Kişiler arası iletişim kuramı perspektifinden doğru ve etkili iletişimin hastaların sağlıklarına kavuşmasında önemli bir etken olacağı varsayımından hareket edilerek, hastane çalışanı tıbbi sekreterlerin iletişim becerileri ölçülmüştür. Çalışmada hasta ve hasta yakınlarıyla ilişkilerde birincil konumda bulunan söz konusu meslek yürütücülerinin *çalışma ortamı, kişisel sorunları, bulundukları statü, beden dili kullanımı, zaman kullanımı, empati kurma, eleştiri, öz eleştiri, öfke kontrolü, meslek ahlakı ve mesleki tatmin* konuları kategorileştirerek 16 katılımcıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Ocak ve Şubat 2019 aylarında bir kamu hastanesinde gerçekleştirilen çalışmada örneklem grubu tıbbı sekreterlerin çalışma ortamından memnun oldukları, kişisel sorunlarının genellikle beden diline yansımadığı ancak mesleki statülerine toplumsal bakışın olumsuz iletişime neden olduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu örneklem grubundaki 16 görüşmeci de bu tür bir meslekte beden dilinin önemli olduğunu kaydetmiş, çalışma koşullarından kaynaklanan zaman yetersizliğinin doğru ve etkili iletişimi engellediğini vurgulamışlardır. Özellikle insan sağlığının önemi konusundan kaynaklanan stresli bir ortamda çalıştıkları tespit edilen tıbbi sekreterlerin öfke kontrolü konusunda ise iletişim becerilerinin artırılmayı yönelik çalışmaların gerektiği sorunu(sonucu) ortaya çıkmıştır.

Çalışmada kişiler arası iletişim modeli ve genel olarak iletişim kurma becerileri hakkında bazı temel bilgiler verilerek örneklem grubunun çözümlemesi bunların ışığında gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşımda genel olarak iletişimin tanımından etkili iletişime, iletişim becerisi, sağlık iletişimi ve sağlıklı iletişiminin nasıl gerçekleşebileceği konuları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın örneklem grubunun çözümlemesi grafikleştirilerek yüzdelik ifadeler şeklinde yazılmıştır. Grubun demografik özellikleri; yaş, cinsiyet, öğrenim, eğitim (tıbbı sekreterlik konusunda), meslekteki ve söz konusu kurumdaki çalışma süreleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada katılımcılara yukarıda belirtilen 11 kategoriye bağlı olarak sorular yöneltilmiş ve bunlara verilen yanıtlar da kurama uygun olarak çözümlenmiştir.

2.ÇALIŞMANIN KURAMSAL YAKLAŞIMI VE YÖNTEMİ

Bu çalışma Peter Hartley'in (2014) geliştirdiği kişiler arası iletişim kuramı yaklaşımını esas almıştır. Kurama göre, kişiler arası iletişim; iki yönlüdür ve her zaman iletişim akışı mevcuttur. Kişiler bir iletişim esnasında hem gönderici hem de alıcıdır. Yani kitle iletişiminden farklı bir özelliği sahiptir. Tüm iletişim süreci iki taraflı olarak gerçekleşmektedir. Bu iletişim biçiminin sahadaki örneklem grubu için uygun bir kuram olduğu varsayılmıştır. Çalışmada seçkisiz olmayan uygun örneklem tercih edilmiştir: Bu yöntemin seçilmesinin nedeni zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar ve kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimler bulunmasıdır. Bu yöntem uygulanırken örneklem grubuyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze görüşülen örneklem grubuna daha önceden hazırlanan ve belli kategorileri içeren yapılandırılmış sorular hem yazılı hem de sözlü olarak yöneltilmiştir. Çalışma sırasında başlangıçtaki sorulara sadık kalınmış hazırlanan sorulara görüşme sırasında yenileri eklenmemiştir. Elde edilen veriler ise yüzdelik dağılım frekansına göre değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2.1.İletişim ve Kişiler arası İletişim

İletişim herkesin bildiği ancak çok az kişinin doyurucu biçimde tanımlayabildiği bir insan etkinliğidir. İletişim yüz yüze konuşmadır, televizyondur, enformasyon yaymadır, saç biçimimizdir, edebi eleştiridir. Listeye sonsuz sayıda ekleme yapılabilir (Fiske, 2003: 15). İletişime ilişkin bugün kadar yapılan tanımların sayısı 200'e yakındır. Berelson ve Steiner'e göre (1964) iletişim bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin simgeler kullanılarak iletilmesidir (Mutlu, 2012:148). Masterson, Beebe ve Watson (1983) göre iletişim dünyayı anlamlı kıldığımız bu anlamı başkalarıyla paylaştığımız insani bir süreçtir (Akt; Mutlu,2012:148). Genel olarak iletişim gönderen ile alıcı arasındaki ilişki, etki, iletişimi meydana getiren ortam ve gönderilenin değindiği bir dizi unsurları belirtir. Her zaman olmasa

da bir süreç olarak iletişimde iletme ve alma niyeti veya amacı bulunur. İletişim, diğerlerine yönelik bir eylem, etkileşim ve tepki şeklinde meydana gelebilir (McQuail ve Windahl, 2010:18). Bunlar genel manasıyla iletişim ve süreçlerini içerir ve kişiler arası iletişimi de kapsamaktadır.

Kişilerarası iletişim iki katılımcı arasında yüz yüze görüşmelerden oluşur. Birbirlerine karşı değişen rolleri ve ilişkileri olan iki insanı içerir. Her zaman iki yönlüdür ve yalnızca mesajların değiş tokuş edilmesini içermez, esas olarak anlamın yaratılması ve değiş tokuşunu içerir. Kısmen veya tamamen maksatlıdır (amaca yöneliktir). Bir olay veya olaylar dizisinden ziyade bir süreçtir, zaman içinde birikerek çoğalır (Hartley, 2014: 40-50). İletişimin etkili olabilmesi için farklı bileşenlerin uyum içinde olması zorunludur. Etkili iletişim, iki tarafın da etkileşimi benzer şekilde yorumlamasıdır. Konuşulan şeyler hakkındaki görüşlerinin mutlaka birbirine uyması değildir. İki taraf etkileşimi benzer şekilde yorumlamadığında yanlış anlamalar veya çatışmalar kaçınılmazdır.

İletişimde sözlerin kullanımındaki tonlama çok önemlidir (Hartley, 2014). Çalışmamızdaki örneklem grubu tıbbi sekreterler olduğundan iletişimin sözlü yani tonlama ile birlikte ifade edilen sözsüz kısımlarını önemi daha da artmaktadır Bir tıbbı sekreterin hasta ve hasta yakınlarıyla ilişkilerde konuşma yaparken yani iletişim kurarken seçtiği kelime ve vurgu, anlamı olumlu ya da olumuz şekilde etkileyebilmektedir. Öte yandan beden dilini anlamak da önemlidir çünkü bir iletinin etkinliğinde beden dili önemli bir oranda belirleyicidir. Albert Mehrabian'a göre, iletilerimizin etkinliği %7 sözel iletişim, %38 sesin yüksekliği, tonu ve ritmini içeren söz ötesi davranışlar ve %55 yüz ve beden hareketlerimizden (beden dili) oluşmaktadır (Kihtir, 2011). Bu bağlamda tıbbi sekreterlerin bulundukları mesleğin önemi gereği beden dilini kullanmada becerilerini geliştirmelerinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

2.2.İletişim Becerisi

İletişim becerileri, başarılı bir kariyere ulaşma noktasında liderlik etme, yönetme ve diğer insanlarla çalışmada mutlaka gereklidir. İletişim doğuştan sahip olunması gereken değil sonradan kazanılabilir ve öğrenilebilir bir yetenek olarak değerlendirilmelidir. Öğrenilecek bazı kurallar, kullanılacak bazı teknikler, keşfedilecek bazı püf noktaları ve önemli oranda gelişmiş bir sağduyu iletişimin büyüsünü oluşturan şeylerdir. Bunların yanı sıra iletişimde doğru sözcükleri seçmeyi bilmek, beden dilini ve sesi en uygun biçimde kullanmak, iletinin amacını ve stratejisini iyi belirlemek de çok önemlidir. İletişim sadece dille ifade edilen sözcükler yani konuşma olarak kabul edilemez. Bunun ötesinde iletişim neyi, ne zaman, nerede ve nasıl söylenilmesinin daha uygun olduğuna karar vermektir. Gönderilecek iletileri (mesajları) dikkati yoğunlaştırarak ve karşıdaki kişiyle göz kontağı kurarak ve akıcı bir dille, basitçe aktarabilmek ve gönderilen mesajların algılanıp algılanmadığını fark edebilmektir. Başarılı iletişimin temel koşullarından biri öncelikle karşıdaki kişiye/kişilere saygı duymak olduğu bilinmelidir. Burada saygı duymanın anlamı onların varlığını kabul etmek önemli ve değerli olduklarını hissettirmek ve olduğu gibi benimsemek anlamını taşımaktadır (Kihtir, 2011). İletişim becerisi ise karşılaşılan olaylar ve durumlarla ilgili olası bakış açılarını ve tanımlamaları araştırmak, soruşturmak ve bütünleştirmek sorumluluğudur denilebilir.

2.3. Sağlık İletişimi ve Sağlıklı İletişim

Sağlık iletişimi; sağlık kurumlarındaki doktor, hasta, hasta yakını, hemşire, hasta bakıcı, tıbbi sekreterlerin vb. iletişimini araştıran bir alandır (Mutlu,2012:263). Toplumu oluşturan bireyler birbirileriyle iletişim içindedirler. Sağlıklı bir toplumun oluşmasında temel olan etkili iletişim bireyler arasında gerginliği ve çatışmaları ortadan kaldırır. Bireyler arasında etkili iletişimin tersine iletişimi bozan unsurlar kullanıldığında ise toplumda gerginlik ve çatışmalar söz konusu olabilmektedir. Diğer bir deyişle toplumu oluşturan bireyler ister bir kurumda çalışma esnasında olsun isterse farklı bir mekânda konusu ne olursa olsun sorunlarını çözmek ve karşısındakini anlamak için iletişim kurmak zorundadır. Belli bir düzeyde uygarlaşmış, konuşma ve tartışma becerilerine sahip bireylerden oluşan toplumlarda sorunlar yine uygar bir şekilde çözülürken bu tür becerileri açısından gelişmemiş ya da az gelişmiş bireylerden oluşan toplumlar sorunlarını çözerken sürtüşme ve çatışma yaşarlar (Kihtir, 2011). Kişilerarası iletişimin başarısızlığının ardında şu durumlar yatmaktadır: Bireysel yetersizlikler,

korkular, ön kabuller, duyarsızlık, isim takmak, kararsızlık, alınganlık, ben-merkezcilik, savunmacı tutum, sosyo-ekonomik farklılıklar (veya statü), kişiler arası çatışmalar (MEB, 2011:2-8).

3.TIBBİ SEKRETERLERİN İLETİŞİM BECERİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

3.1.Çalışanların Demografik Özellikleri

Çalışmanın katılımcıları poliklinik ve danışma birimlerinde görev yapmaktadır. Çalışmada hasta ve hasta yakınlarıyla ilişiklerde birincil konumda bulunan söz konusu meslek yürütücülerinin *çalışma ortamı, kişisel sorunları, bulundukları statü, beden dili kullanımı, zaman kullanımı, empati kurma, eleştiri, öz eleştiri, öfke kontrolü, meslek ahlakı* ve *mesleki tatmin* konuları kategorileştirerek 16 katılımcıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki 16 katılımcının tümü kadınlardan oluşurken bunların %50'si 18-24, %26,6'sı 25-29 ve %24.4'ü 35-39 yaş aralığındadır. Örneklem grubunda yer alan katılımcıların 14'nün tıbbı sekreterlik konusunda eğitim aldığı ve üniversitelerin ön lisans programından mezun oldukları görülmüştür. Katılımcılardan birinin lise diğerinin ise lisan mezunu olduğu belirlenmiştir. Söz konusu tıbbi sekreterlerin yarısının meslekte 7 yılını tamamladıkları diğer kısmının ise 4-6 yıl, 1-3 yıl ve 0-11 ay aralığında oldukları saptanmıştır. Gruptakiler mesleklerine aynı kurumda başladıklarını ve daha önce başka bir yerde çalışmadıklarını ifade etmişlerdir.

3.2.İletişim Becerilerini Ölçmeye Yönelik Sorular

Bir kamu hastanesinde gerçekleştirilen bu çalışmada tıbbi sekreterlik mesleğini icra eden 16 bireye aşağıdaki sorular yöneltilerek onların çalışma ortamındaki iletişim becerileri ölçülmüştür. Katılımcılara yöneltilen 11 soru; *çalışma ortamı, kişisel sorunlar, mesleki statü, beden dili, zaman kullanımı, empati (duygudaşlık), eleştiri, öz eleştiri, öfke kontrolü, meslek ahlaki* ve *mesleki tatmin* kategorilerinden oluşmaktadır. Katılımcılara şu sorular yöneltilmiştir:

1.İş yeri ortamınız ve çalışma koşullarınız etkili iletişim kurmanızı etkiliyor mu? Cevabınız evetse sizce bunun nedenleri nelerdir?
2.İletişim esnasında özel yaşantınızdaki durumlar beden dilinizi etkiliyor mu? Cevabınız evetse sizce bunun nedenleri nelerdir?
3.İnsanların mesleğinize bakış açısını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu durum etkili iletişim kurmanızı nasıl etkiliyor?
4.İletişime başlarken uygun bir beden dili kullandığınızı düşünüyor musunuz?
5.İletişime geçtiğiniz kişileri etkili dinlemek için yeterince zamanınız olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayırsa sizce bunun nedenleri nelerdir?
6.İletişim kurduğunuz kişinin yerine kendinizi koyduğunuz oluyor mu? Onu daha iyi anlamak için ona sorular sorar mısınız?
7.Çalışma arkadaşlarınız ve diğer insanlardan gelen öğüt ve tavsiyeleri dikkate alır mısınız? Eleştiriye açık mısınız? Cevabınız hayırsa sizce bunun nedenleri nelerdir?
8.İletişimde konuya ve duruma göre ses tonunuzu ayarlayamadığınız oluyor mu? (Cevabınız evetse sizce bunun nedenleri nelerdir?
9.Olumsuz bir iletişim veya eksik bıraktığınız bir iş sonunda özür diler misiniz?
10.Hasta ve hasta yakınlarının özel bilgi ve durumlarının gizliliği konusunda onlara güven verir misiniz?
11.Kurduğunuz iletişimde gün sonunda hasta ve hasta yakınlarına yeterince faydalı olduğunuzu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayırsa sizce bunun nedenleri nelerdir?

3.3.Tıbbi Sekreterlerin Mesleki Algısı ve Statü Sorunu

Katılımcılar özellikle işyeri ortamı ve çalışma koşullarının getirdiği sorunların etkili iletişim kurmada engelleyici etmen olarak gördükleri, hasta yoğunluğu ve çalışma ortamının fiziksel elverişsizliğinin iletişim eksikliğine neden olduğunu kaydetmişlerdir. 16 katılımcı kendilerine yöneltilen 'iş yeri ortamınız ve çalışma koşullarınız etkili iletişim kurmanızı engelliyor mu?' sorusuna %75 oranında evet yanıtını vermişlerdir. Geriye kalan %25'lik dilim ise bu durumu iletişim kurmada etkiliği olmadığını düşünmektedir.

Kişiler arası iletişim kurmada ve geliştirmede neredeyse belirleyici bir pratik olan beden dili (Kihtir, 2011), örneklem grubunda yer alan katılımcılar için de sorun olduğu görülmüştür. Özellikle öz yaşamlarındaki sorunların meslek hayatlarına yansıdığı gözlemlenen katılımcılar 'iletişim esnasında özel yaşantınızdaki durumlar beden dilinizi etkiliyor mu?' şeklindeki soruya % 44 oranında evet, % 56'lık dilim de kalanlar ise hayır yanıtını vermişlerdir. Soruyu 'evet' şeklinde yanıtlayan katılımcılar bunun nedenini duyguları yönetememek olarak göstermektedirler. Katılımcılar mesleklerini icra ederken stresli bir ortamda bulunduklarını bazı zamanlar iletişim kurarken ses tonlarını ayarlayamadıklarını itiraf etmişlerdir. Katılımcılar %44'lük bir oranla konuya ve duruma göre ses tonlarını ayarladıklarını ancak %56'lık kısım ise bunu gerçekleştirmediklerini vurgulamışlardır. Bunun nedeni ise öncelik sırasına göre; hasta ve hasta yakınlarının tepkili yaklaşımı, hasta yoğunluğunun yarattığı baskı, hastaların algılama güçlüğü ve bir önceki hasta ile yapılan olumsuz iletişim olarak kaydetmişlerdir.

Çalışma yapılan örneklem grubu mesleklerinin toplumsal saygınlığının düşük olmasından kaynaklı iletişim sorunları yaşadıklarını belirterek, tıbbi sekreterlik mesleğinin üniversite eğitimi alınmış bireyler tarafından icra edilmesine karşın gerekli saygıyı görmediğini düşünmüktedirler. Toplumdaki yaygın 'sekreter' algısının olumsuz çağrışımlar yarattığını bu nedenle hasta ve hasta yakınlarıyla veya kurumdaki diğer çalışanlarla etkili iletişim kurmada engel teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar mesleğin düşük statü algısının hasta ve hasta yakınlarıyla iletişimini %50'liyle olumsuz etkilediğini belirtirken, %13'lük kısmı olumsuz algıya rağmen etkilemediğini, % 37'lik oranda ise meslek algısının iletişim sorununa engel olmadığını düşünmektedirler. Fakat toplamda % 63 bir oranla meslek çalışanlarının ön yargı nedeniyle sağlıklı ve etkili iletişim kuramadıkları yönünde bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Öte yandan insanlar tarafından tıbbi sekreterlik mesleğinin saygın statüde görüldüğünü ifade eden katılımcılar ise bu durumun iletişimlerini olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan tıbbi sekreterler mesleklerini sürdürdükleri kurumdaki pratiklerinde hasta ve hasta yakınlarıyla iletişim kurarken uygun bir beden dili kullandıklarını belirtmektedirler. Bu oran tüm katılımcılar için yüzde 100 şeklinde ifade edilmiştir. Katılımcılar etkili dinlemede % 12'yle yeterli zamanlarının bulunduğunu ancak % 88'le tersi yönde zaman sorunu yaşadıklarını kaydetmişlerdir. Bunun nedenini ise hasta yoğunluğu ve hastaların sabırsız aceleci tavırlarının yarattığı baskı olarak ifade etmişlerdir.Yapılan görüşmelerde katılımcılar hasta ve hasta yakınlarıyla %87'lik bir oranla empati kurmayı başardıklarını geriye kalan %13 ise bunu gerçekleştirmediklerini belirtmişlerdir. Tıbbi sekreterler çalıştıkları ortamdaki diğer mesleklerden bireylerle uyum içinde olduklarını söyleyerek faydalı bir hizmet için diğer meslek çalışanları ve arkadaşlarından tavsiye almaya %100'lük bir oranla sıcak baktıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların hepsi olumsuz iletişim sonrası gelişen sonuçları aşmada 'özür dileyebileceklerini' ifade ederek yeni bir iletişim kanalı açmaya yönelik gayret içinde olacaklarını söylemişlerdir. Hasta hakları ve hastaların öz saygınlığı hususunda büyük hassasiyet gösterdiklerini kaydeden tıbbı sekreterler, çalışma saatleri sonrası öz eleştiri yaptıklarını, % 75'lik bir oranla mesleklerini layıkıyla yerine getirdiklerini, hasta ve hasta yakınlarına yardımcı olduklarını, % 25'lik kısım ise bu konuda yetersiz kaldıklarını beyan etmişlerdir. Bazı durumlarda hasta ve hasta yakınlarına yeterince faydalı olmadıklarının farkında olan katılımcılar bu durumun nedenini hasta yoğunluğunun fazla olması ve mesleki yıpranmaşlık olarak belirtmişlerdir.

SONUÇ, ÖNERİ ve TARTIŞMA

Kamu hastanesinde gerçekleştirilen çalışmada örneklem grubu tıbbı sekreterlerin çalışma ortamından memnun oldukları, genellikle kişisel sorunlarının beden diline yansımadığı ancak mesleki statülerine toplumsal bakışın olumsuz iletişime neden olduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu örneklem grubundaki 16 görüşmeci de bu tür bir meslekte beden dilinin önemli olduğunu kaydetmiş, çalışma koşullarından kaynaklanan zaman yetersizliğinin doğru ve etkili iletişimi engellediğini vurgulamışlardır. Özellikle insan sağlığının önemi konusundan kaynaklanan stresli bir ortamda çalıştıkları tespit edilen tıbbi sekreterlerin öfke kontrolü konusunda ise iletişim becerilerinin artırılmayı yönelik çalışmaların gerektiği sorunu ortaya çıkmıştır.

Bir kamu hastanesinde gerçekleştirilen çalışmadaki katılımcı tıbbi sekretelerin mesleklerinde daha verimli olabilmesi, hasta ve hasta yakınlarına daha fazla faydalı olabilmeleri için, kurum içinde

iletişim becerilerini geliştirici eğitimlerinin verilmesi gerektiği belirtilmelidir. Özellikle iletişim kurmayı engelleyen önyargı, mesleki statü konularındaki duygusal çelişkilerini yönetebilecek sorunlar üzerinde durulmalıdır. Kurumdan ve mesleğin icra edildiği ortamdan kaynaklanan stres sorunu her ne kadar dışsal nedenler olsa da, tıbbı sekreterlerin stres ve yoğunlukla başa çıkabilecek yetenek ve niteliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Hasta ve hasta yakınlarıyla ilişkide birincil konumunda bulunan söz konusu meslek sahiplerinin empati özelliklerini artıracak eğitim almaları, etkili iletişim kurmada önemli olduğu varsayılabilir. Öte yandan iletişimin etkili olabilmesi ve tarafların aynı kodlamayla ve anlamla iletişim kurabilmeleri için, tıbbi sekreterlerin beden dili kullanımını belirttikleri oranların üstüne çekmesi gerektiği görülmektedir. Lise ve önlisans eğitimin yeterli olmadığı sonucu çıkarılması durumunda ise söz konusu eğitimin lisan düzeyinde verilmesinin karşılığı olup olmadığı da tartışılmalıdır.

KAYNAKLAR

FİSKE, J.(2003).*İletişim Çalışmalarına Giriş* (Çev. Süleyman İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

HARTLEY, P.(2014). *Kişilerarası İletişim*(Çev.Ülkü Doğanay, Melike Aktaş Yamanoğlu, Burcu Şimşek, Pınar Özdemir, Halise Karaaslan Şanlı, İnan Özdemir Taştan). Ankara:İmge Kitabevi.

KİHTİR, A.(2011). "*Sağlık çalışanları için etkili iletişim"*, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, Kış:(17),http://www.sdplatform.com/Dergi/465/Saglik-calisanlari-icin-etkiliiletisim.aspx,E.T.:12.04.2019.

McQUAİL, D.-WİNDAHL, S.(2010).*İletişim Modelleri: Kitle İletişim Çalışmalarında* (Çev.Konca Yumlu). Ankara: İmge Yayınevi.

MUTLU, E.(2012). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Sofos Yayınları.

MEB, (2011). *"Sağlıklı İletişim*". Halkla İlişikler ve Organizasyon Hizmetleri-90KG00016, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Sağlıklı%20İletişim.pdf, E.T:12.04.2019.

İLKOKUL DÖNEMİNDE ÇOCUĞU OLAN BABALARIN ALGILADIĞI ANNELİK BEKÇİLİĞİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi. Hilal Karabulut

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Psikoloji Bölümü

sim.hilal@gmail.com

Özet

Çocuklarının babalarına erişimini kısıtlayan annelerin davranışını tanımlayan annelik bekçiliği kavramı, babalığı belirleyen önemli faktörlerden biridir. Bununla birlikte bu kavram ülkemizdeki araştırmalarda ancak son birkaç yıldır yer bulabilmiştir. Yani, annelik bekçiliğine odaklanan daha fazla sayıda çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bu çalışma, babaların maruz kaldıklarını düşündükleri annelik bekçiliğini demografik değişkenler açısından incelemekte ve bu alana yeni bulgular sağlamaktadır. Bu çalışma, ilkokul döneminde çocuğu olan (7-11 yaş aralığı) ve yaş ortalaması 38.83 (SS=5.08) olan babalarla yürütülmüştür (N=206). Öğrenciler aracılığıyla ulaşılan babalardan, demografik bilgi formu ile İlkokul Dönemi Annelik Bekçiliği Ölçeği-Baba Formu'nun doldurulması istenmiştir. Analiz sonuçları, annelik bekçiliğinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını sunmaktadır. Sonuçlar literatürdeki bilgiler ışığında tartışılmaktadır. İleride annelik bekçiliğinin, farklı yaş dönemlerinde, farklı değişkenlerle ve farklı kişilerden alınan ölçümlerle (anne, baba, çocuk) değerlendirilmesi de faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Annelik bekçiliği, annelik, babalık, ilkokul dönemi

EXAMINING MATERNAL GATEKEEPING -PERCEIVED BY FATHERS WHO HAVE CHILDREN AT PRIMARY SCHOOL- ACCORDING TO DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Abstract

The concept of maternal gatekeeping which describes the mothers restricting access of their children to the fathers is one of the important determinants of fatherhood. However this concept have took place in research in our country only for a few years. That is, there is a need for more studies which focus on maternal gatekeeping. Therefore this study examines maternal gatekeeping –which is thought by fathers to have been exposed- according to demographic variables and provides new findings for this field. This study was conducted with fathers who had children at primary school (7-11 age range). These fathers' mean of age was 38.83 (SD=5.08) (N=206). Fathers were asked to fill demographic information form and Maternal Gatekeeping Scale-Father Form through the students attended primary school. Results of analyses presented whether maternal gatekeeping was differentiated according to the demographic variables. Results were discussed in the light of information in literature. In future, it may also be beneficial to evaluate maternal gatekeeping in different periods, with different variables and measurement obtained from different people (mother, father, child).

Keywords: Maternal gatekeeping, motherhood, fatherhood, primary school

1. GİRİŞ

Çocukların ilerideki ilişkileri için, annenin yanı sıra babadan aldıkları değer de çok önemli bir konumdadır (Bowlby, 1982). Baba-çocuk arasındaki karşılıklı etkileşimleri kapsayan baba katılımının (Cabrera ve ark., 2007), çocukların ekonomik, fiziksel ve psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkisi önemle vurgulanan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Day ve Lamb, 2004). Bununla birlikte babaların çocuklarla ilgili meselelere katılım sağlamasının, çeşitli kültürel, ailesel ve kişisel engellere

takılabildiği ortaya konmuş (Allen ve Hawkins, 1999), baba katılımının artmasını sağlayan ya da buna engel olan faktörler giderek odak noktası haline gelmiştir (Tu ve ark., 2014). İşte baba katılımına ilişkin engelleri ortadan kaldırma hedefi için "annelik bekçiliği" kavramının her açıdan incelemeye değer bir kavram olduğu belirtilmektedir (Shoppe-Sullivan ve ark., 2015).

Annelik bekçiliği, annelerin kendi sorumluluklarını elden bırakmamak kaydıyla eşlerinden destek aldıkları, baba katılımını yönettikleri, kısıtladıkları ve hatta babaları çocuklarla ilgili meselelerin dışında tutacak şekilde baba katılımına engel oldukları bir kavramdır (Fagan ve Barnett, 2003; Hawkins ve Dollahite, 1997). Annelik bekçiliği bazı araştırmacılar tarafından baba katılımını teşvik etme, kontrol etme ve baba katılımına engel olma gibi boyutları açısından değerlendirilse de, alandaki çalışmaların öncelikli olarak baba katılımının kısıtlanması durumuna yoğunlaştığı dikkat çekmektedir (Puhlman ve Pasley, 2013). Litaretürde son 20 yıldır yer bulan annelik bekçiliği kavramı, ülkemizde ancak son birkaç yıldır çalışmalara konu olmuştur. Dolayısıyla bu konudaki çalışmaların artmasına rağmen, halen yeterince çalışma bulunmamaktadır (Aydın ve Akgöz-Aktaş, 2017). Örneğin okul öncesi dönemde annelik bekçiliği (Akgöz-Aktaş, 2017; Çoban, 2017; Pekel-Uludağlı, 2018) ve ergenlik döneminde annelik bekçiliğine yönelik çalışmaların bulunmasına ragmen (Karabulut, 2017; Karabulut ve Şendil, 2017), ilkokul döneminde annelik bekçiliği konusu ülkemizde henüz çalışılmamıştır. Gerek ülkemizdeki gerekse alandaki diğer çalışmalara bakıldığında, annelik bekçiliğini demografik açıdan değerlendirme konusunda ilkokul dönemine vurgu yapan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan bu çalışma ile literature önemli bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Annelik bekçiliği davranışını çeşitli demografik değişkenler açısından inceleyen çalışmalara bakıldığında, demografik değişken olarak anne ve baba eğitim düzeyi, ekonomik durum, çalışma saati, anne ve babanın çalışma biçimleri, anne yaşı, çocuk yaşı ve cinsiyeti gibi değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Kulik ve Tsoref (2010), annelerin eğitim düzeyleri ve aile gelirleri yüksek olduğunda, daha az annelik bekçiliği sergilediklerini; Gaunt (2008) annelerin daha az çalışma saati, daha düşük düzeyde eğitim ve gelire sahip olmaları durumunda daha fazla annelik bekçiliği sergilediklerini, yanı sıra annelik bekçiliği ile çocuk yaşı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını; Puhlman ve Pasley (2013) ise çocukların yaşına göre annelik bekçiliği davranışının farklılık göstermesini beklediklerini ortaya koymuşlardır. Karabulut ve Şendil ise (2017), annelik bekçiliği davranışının annelerin eğitim düzeyine göre değil, ancak babaların eğitim düzeyne göre farklılaştığını, lise ve üstü eğitim düzeyine sahip babaların, ilköğretim düzeyindekilere göre daha düşük düzeyde annelik bekçiliğine maruz kaldıklarını bulmuştur. Yine aynı çalışmada, annelerin yaşı arttıkça, sergiledikleri annelik bekçiliğinin de azaldığı saptanmıştır. Bununla birlikte annelik bekçiliğinin, çocuk cinsiyetine, ekonomik duruma, anne ve babanın çalışma biçimine göre değişmediği de bulgular arasındadır.

Bu çalışmada, ilkokul dönemindeki annelik bekçiliğinin babaların algısından, babaların maruz kaldıklarını düşündükleri şekliyle değerlendirilmesi ve annelik bekçiliğinin demografik değişkenlere göre incelenmesi hedeflenmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmanın örneklemi, çocuğu 7-11 yaş aralığında olan (ilkokula devam eden), eşi ev kadını olan (çalışmayan), kendisi tam zamanlı çalışan toplam 162 babadan oluşmaktadır. Başlangıçta 206 babanın verisi değerlendirmeye alınmış, ancak işte çalışma kriterlerine göre eleme yapıldığında 162 babanın verileriyle analizlere devam edilmiştir. Çalışmada katılımcı olabilmek için gönüllü olmak, evli olmak ve ilkokula giden çocuğa sahip olmak kriterleri kullanılmıştır. Katılımcı babaların yaş ortalaması 38.72 (SS=5.13), çocuklarının yaş ortalaması 8.49'dur (SS=1.11). Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Ort.	SS
YAŞ		
Baba	38.72	5.13
Anne	34.81	5.04
Çocuk	8.49	1.11
ÇOCUK SAYISI	2.38	0.78
BABALARIN EVLİLİK SÜRESİ	13.67	4.69
TOPLAM EĞİTİM SÜRESİ		
Babaların toplam eğitim süresi	9.75	3.05
Annelerin toplam eğitim süresi	7.60	3.08
ÇALIŞMA SÜRESİ		
Baba günlük iş saati	9.29	1.58
Baba haftalık iş saati	52.94	10.90

	%	N
ÇOCUK CİNSİYETİ		
Kız	53.1	86
Erkek	46.9	76

	%	N
BABA EĞİTiM DÜZEYİ		
İlkokul	33	21.4
Ortaokul	30	19.5
Lise	74	48.1
Üniversite ve üstü	17	11.0
EŞ (ANNE) EĞİTİM DÜZEYİ		
İlkokul	75	47.5
Ortaokul	43	27.2
Lise	30	19.0
Üniversite ve üstü	10	6.3
EKONOMİK DURUM		
Düşük	10	6.2
Orta	98	60.9
İyi	53	32.9

2.1. Materyal

Bu çalışmada, katılımcılara araştırmayla ilgili bilgi vermek ve katılımcıların çalışma için gönüllü olup olmadıkları belirlemek amacıyla "Bilgilendirme ve Onay Formu", katılımcılarla ve aileleriyle ilgili demografik bilgilerin edinilmesi amacıyla "Demografik Bilgi Formu", babaların algısından babaların maruz kaldıklarını düşündükleri annelik bekçiliği davranışını ölçmek için "İlkokul Dönemi Annelik Bekçiliği Ölçeği-Baba Formu" kullanılmıştır (İlkokul Dönemi Annelik Bekçiliği Ölçeği-Baba Formu, Fagan ve Barnett'in (2003) geliştirdiği Annelik Bekçiliği Ölçeği'nin [Maternal Gatekeeping Scale] araştırmacı tarafından uyarlanmış halidir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasının yer aldığı makale, dergide değerlendirme aşamasındadır).

2.2. Metod

Uygulama izni alınmış devlet okulunda ölçekler katılımcı babalara öğrenciler aracılığıyla ulaştırılmış, babalar tarafından gönderilen ölçeklerin de yine aynı şekilde öğrenciler aracılığıyla okula getirilmesi ve okulun rehber öğretmeninde toplanması sağlanmıştır.

3. SONUÇ

İlk olarak, babaların kendi algısından eşleri tarafından maruz kaldıklarını düşündükleri annelik bekçiliği davranışının, çocuk cinsiyetine, ekonomik duruma, babanın ve eşinin (anne) eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Ardından babalar tarafından algılanan annelik bekçiliği ile baba, eş (anne) ve çocuğun yaşı, baba ve eşin (anne) toplam eğitim süresi, babanın işte geçirdiği günlük ve haftalık saat, toplam evlilik süresi ve çocuk sayısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Babaların eşlerinden algıladıkları annelik bekçiliği davranışının çocukların cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemlerde t testi ile incelenmiştir. Sonuçlara göre babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının, çocuk cinsiyeti açısından farklılık göstermediği ortaya konmuştur ($t(160)=.51$, $p>.05$).

Babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının ekonomik duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sonuçlara göre babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının, ailenin ekonomik durumuna göre farklılık göstermediği saptanmıştır ($F(2, 158)=.06$, $p>.05$).

Babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının babaların eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sonuçlara göre babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının babaların eğitim düzeyine göre farklılık göstermediği görülmüştür ($F(3, 150)=.43$, $p>.05$). Babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının eşlerin, yani annelerin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da yine Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sonuçlara göre babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının, annelerin eğitim düzeyine göre de farklılık göstermediği ortaya konmuştur ($F(3, 154)=.59$, $p>.05$). Bununla birlikte hem babalar için hem de anneler için annelik bekçiliği puan ortalamalarının en yüksek olduğu eğitim düzeyi ilkokul (babalar için Ort.=22.58, SS=10.57; anneler için Ort.=22.09, SS=9.17), en düşük olduğu eğitim düzeyi ise üniversite ve üstüdür (babalar için Ort.=19.71, SS=8.43; anneler için Ort.=19.80, SS=10.30). Yani anlamlı fark çıkmasa da, hem babaların hem de eşlerinin (annelerin) eğitim düzeylerinin yüksek olduğu durumda, babaların daha düşük düzeyde annelik bekçiliğine maruz kaldığı söylenebilir.

Babalar tarafından algılanan annelik bekçiliği puan ortalaması ile babanın yaşı, eşin (anne) yaşı, çocuğun yaşı, babanın toplam eğitim süresi, eşin (anne) toplam eğitim süresi, babanın işte geçirdiği günlük saat, babanın işte geçirdiği haftalık saat, toplam evlilik süresi, çocuk sayısı arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Değişmezlik katsayılarına bakılarak değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalaması ile bu değişkenler arasında hiçbir anlamlı ilişki çıkmamıştır (sırasıyla $r=.07$, $p>.05$; $r=.02$, $p>.05$; $r=-.05$, $p>.05$; $r=-.09$, $p>.05$; $r=-.12$, $p>.05$; $r=-.02$, $p>.05$; $r=.09$, $p>.05$; $r=-.02$, $p>.05$; $r=.01$, $p>.05$).

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada, ilkokul döneminde çocuğu olan babaların gözünden, çocuklarıyla ilgili görevlere katılım sağlayabilmek için eşleri tarafından kendilerine ne kadar müsaade edildiği, yani babaların algıladığı annelik bekçiliği, çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmiştir. Annelik bekçiliği davranışının, babaların maruz kaldıklarını düşündükleri haliyle değerlendirilmesi, annelerin kendi sergiledikleri annelik bekçiliği davranışını değerlendirmeleri kadar önem taşımaktadır. Böylece annelik bekçiliği hakkında farklı açılardan bilgi sağlanabilmektedir.

Literatürdeki bulgulara bakıldığında annelerin eğitim düzeyinin, sergiledikleri annelik bekçiliği üzerinde etkisinin olduğuna (Gaunt, 2008; Kulik ve Tsoref, 2010; Tu ve ark., 2014), yanı sıra böyle bir etkinin söz konusu olmadığına dair bulgulara ve lise ve üstü eğitim düzeyindeki babaların daha az annelik bekçiliğine maruz kaldıklarına yönelik bulgulara rastlanmaktadır (Karabulut ve Şendil, 2017). Bu çalışmada ise babaların algıladığı annelik bekçiliğinin annelerin ve babaların eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu bulgu, Karabulut ve Şendil'in (2017) annelik bekçiliğinin anne eğitim düzeyine göre değişmediği bulgusuyla tutarlılık göstermektedir. Bununla birlikte anlamlı fark bulunamamasına rağmen eğitim düzeylerine göre annelik bekçiliği puan ortalamaları incelendiğinde, hem babalar hem de anneler yüksek eğitim düzeyine sahip olduğunda, babaların daha düşük düzeyde annelik bekçiliği puan ortalamasına sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu da yine "babaların" eğitim düzeyine göre annelik bekçiliği üzerinde benzer bir etki bulan Karabulut ve Şendil'in (2014) çalışması ile tutarlıdır.

Literatürde annelik bekçiliği ile ekonomik durum arasında farklılık bulan çalışmalar olduğu gibi (Gaunt, 2008; Kulik ve Tsoref, 2010), ekonomik duruma göre annelik bekçiliğinde herhangi bir farklılık bulmayan çalışma da mevcuttur (Karabulut ve Şendil, 2017). Bu çalışma da annelik bekçiliği

puan ortalamasının ekonomik duruma göre farklılık göstermediği bulgusu ile Karabulut ve Şendil'in (2017) çalışmasına benzerlik göstermektedir.

Babaların algıladığı annelik bekçiliği puan ortalamasının çocuk cinsiyeti açısından farklılık göstermediği bulgusu da yine Karabulut ve Şendil'in (2017) bulgusuyla tutarlılık göstermektedir. Ancak bu araştırmacılar annenin yaşı arttıkça annelik bekçiliği davranışında azalma bulurken, bu çalışmada ise annenin yaşı ve annelik bekçiliği arasında herhangi bir farklılık bulunamamıştır. Puhlman ve Pasley (2013) çocukların yaşına göre annelik bekçiliği davranışının farklılık göstermesini beklerken, bu çalışmada çocukların yaşı ile annelik bekçiliği arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu çalışmada literatürdekine ek olarak babanın yaşı, babanın toplam eğitim süresi, eşin (anne) toplam eğitim süresi, babanın işte geçirdiği günlük saat, babanın işte geçirdiği haftalık saat, toplam evlilik süresi, çocuk sayısı ve annelik bekçiliği arasındaki ilişkiye de bakılmış, ancak anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Bu çalışma, literatüre sunduğu bilgiler dolayısıyla önemli bir yere sahiptir. Ancak sonuçların kıyaslanabileceği yeterince çalışmanın olmayışı, var olan çalışmaların da bazı açılardan birbirleriyle tutarsız şekilde sonuç sunmaları nedeniyle bu konuda daha fazla çalışmaya ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu çalışma, sadece ilkokul dönemine ve babaların bakış açısına odaklanmıştır. Farklı dönemlerin bir arada incelendiği, anne ve çocuklardan da ölçümlerin alındığı çalışmaların da önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

AKGÖZ-AKTAŞ, G. (2017), *Baba Katılımı ve Çocuk Uyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Anne Bekçiliği ve Evlilik Uyumunun Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ALLEN, S. M., HAWKINS, A. J. (1999), Maternal Gatekeeping: Mothers' Beliefs and Behaviors that Inhibit Greater Father Involvement in Family Work, *Journal of Marriage and the Family*, 61, 199-212.

AYDIN, A., AKGÖZ-AKTAŞ, G. (2017), Anne Bekçiliği Üzerine Bir Derleme, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi,* 24(3), 283-292.

BOWLBY, J. (1982), *Attachment and Loss (Vol: 1)*, U.S.A: Tavistock Institute of Human Relation.

CABRERA, N., FITZGERALD, H. E., BRADLEY, R. H., ROGGMAN, L. (2007), Modeling the Dynamics of Paternal Influences on Children over the Life Course, *Applied Development Science*, 11 (4), 185-189.

ÇOBAN, İ. (2017), *The effect of maternal gatekeeping on shared past conversations through father involvement*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

DAY, R. D., LAMB, M. E. (2004), Conceptualizing and Measuring Father Involvement: Pathways, Problems, and Progress. R. D. DAY., M. E. LAMB içinde, *Conceptualizing and Measuring Father Involvement* (s. 1-15), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

FAGAN, J., BARNETT, M. (2003), The Relationship between Maternal Gatekeeping, Paternal Competence, Mothers' Attitudes about the Father Role, and Father Involvement, *Journal of Family Issues*, 24(8), 1020-1043.

GAUNT, R. (2008), Maternal Gatekeeping: Antecedents and Consequences, *Journal of Family Issues*, 29(3), 373-395.

HAWKINS, A. J., DOLLAHITE, D. C. (1997), Beyond the Role-Inadequacy Perspective of Fathering, A. J. HAWKINS, D. C. DOLLAHITE içinde, *Generative Fathering: Beyond Deficit Perspectives* (s. 3-16), Thousand Oaks, CA: Sage.

KARABULUT, H. (2017), *Ergenlerin saldırgan davranışları, baba katılımı ve baba katılımının yordayıcıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

KARABULUT, H., ŞENDİL, G. (2017), Annelik Bekçiliği Ölçeği'nin (ABÖ) Türkçe'ye Uyarlanması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(61), 686-699.

KULIK, L., TSOREF, H. (2010), The Entrance to the Maternal Garden: Environmental and Personal Variables That Explain Maternal Gatekeeping, *Journal of Gender Studies*, 19(3), 263-277.

PEKEL-ULUDAĞLI, N. (2018), Are Uninvolved Fathers Really Incompetent and Unsatisfied? Testing the Mediator Role of Father Involvement from Fathers' Perspectives, *European Journal of Developmental Psychology*, 1-14.

PUHLMAN, D. J., PASLEY, K. (2013), Rethinking Maternal Gatekeeping, *Journal of Family Theory & Review*, 5, 176-193.

SCHOPPE-SULLIVAN, S. J., ALTENBURGER, L. E., LEE, M. A., BOWER, D. J., KAMP DUSH, C. M. (2015), Who Are the Gatekeepers? Predictors of Maternal Gatekeeping, *Parenting: Science and Practice*, 15, 166-186.

TU, Y. C., CHANG, J. C., KAO, T. F. (2014), A Study on the Relationships between Maternal Gatekeeping and Paternal Involvement in Taiwan, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 122, 319-328.

ANNELİK BEKÇİLİĞİ DAVRANIŞININ GERİYE DÖNÜK DEĞERLENDİRİLMESİ: PİLOT ÇALIŞMA

Dr. Öğretim Üyesi. Hilal Karabulut

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Psikoloji Bölümü

sim.hilal@gmail.com

Özet

Baba katılımının, çocukların ileriki sonuçları üzerinde etkisi olduğu araştırmacılar tarafından kanıtlanmıştır. Gerek baba katılımıyla doğrudan ilişkili olan annelik bekçiliğinin gerekse baba katılımının geriye dönük incelenmesi de, bu açıdan çok önemli bir konumdadır. Ancak annelik bekçiliği kavramı, nispeten yeni bir kavram olduğu için, bu konudaki çalışmalar özellikle de ülkemizde halen çok yetersizdir. Annelik bekçiliği üzerine geriye dönük çalışmaların olmayışı da bu eksikliklerden biridir. Literatürdeki çalışmaların genellikle, annelerin ya da babaların o anki davranışlarına yönelik olarak, yine annelerden ya da babalardan alınan ölçümlerle gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Alandaki bu ihtiyacın giderilmesi amacıyla bu çalışma, annelik bekçiliğinin geriye dönük değerlendirilmesini sunacaktır. Çalışmanın katılımcıları üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında Annelik Bekçiliği Ölçeği'nin 18 yaş üstü kişiler için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği şeklinde uyarlaması ile bu ölçeğin farklı değerlendiriliş şeklinin yine bu katılımcılar için pilot çalışması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Annelik bekçiliği, baba katılımı, geriye dönük çalışma

RETROSPECTIVE EVALUATION OF MATERNAL GATEKEEPING BEHAVIOUR: A PILOT STUDY

Abstract

Researchers established that father involvement has an effect on further child outcomes. Retrospective study of both maternal gatekeeping that directly related to father involvement and father involvement is also front and center in this respect. But, because the maternal gatekeeping is relatively new concept, studies on this topic have already been inadequate, especially in our country. Absence of retrospective studies on maternal gatekeeping is also one of the deficiencies. Studies in literature are usually performed by taking measurements from mothers or fathers about their present behaviour. To fulfill the need, this study presents retrospective evaluation of maternal gatekeeping. Participants of this study consist of university students. Within this study, a pilot study is aimed to make an adaptation of "Maternal Gatekeeping Scale" to "Retrospective Evaluation Scale of Maternal Gatekeeping" for above 18 years of age and to use another form of Maternal Gatekeeping Scale for these participants.

Keywords: Maternal gatekeeping, father involvement, retrospective study

1. GİRİŞ

Çocukluk ya da da ergenlik dönemindeki baba katılımının, baba-çocuk ilişkisinin, çocukların daha ileriki yaşlarındaki iyi oluşlarını etkilediği araştırmalar tarafından kanıtlanmıştır (Allgood ve ark., 2012; Flouri, 2004; Flouri ve Buchanan, 2003). Baba katılımı, yani babaların çocuklarının yaşamlarına dahil olmalarına ilişkin annelerin beklentilerinin, inançlarının ve değerlerinin olukça önemli olduğu (Makusha ve Richter, 2016), hatta babalığın sergilenmesinde annelerin gösterdiği desteğin, baba katılımıyla ilişkili olan en önemli faktör olarak ortaya konduğu hesaba katıldığında (Herzog ve ark., 2007), baba-çocuk arasındaki erişimi yönlendirmeyi, en önemlisi de kısıtlamayı ifade eden annelik bekçiliğinin çalışılması çok önemlidir. Annelik bekçiliği, çoğunlukla annelerden ya da babalardan alınan ölçümlerle gerçekleştirilmektedir. Ancak çocukluk ve ergenlik dönemini bitirmiş kişilerin annelik bekçiliğini geriye dönük olarak değerlendirdikleri bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysaki baba

katılımını her yönüyle anlamak için annelik bekçiliği kavramını da detaylandırmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle ülkemizde ancak son birkaç yıldır çalışılan annelik bekçiliğinin, 18 yaş üstü üniversite öğrencileri tarafından çocukluk (0-12 yaş) ve ergenlik dönemlerine (12-18 yaş) yönelik olarak geriye dönük bir şekilde incelendiği bu çalışma ile "Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği"nin uyarlama çalışması öncesinde bir pilot çalışmasının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece ölçeğin uygulanabilirliği, anlaşılabilirliği ve psikometrik özellikleri incelenecek, ileride daha büyük örneklemle esas uyarlama çalışmasının gerçekleştirilmesine zemin hazırlanacaktır. Bu çalışmada ayrı bir form ile, ölçek maddelerinde yer alan çocuk yetiştirmeyle ilgili davranışların kimler tarafından gerçekleştirildiği bilgisi alınmış (anne, baba, anne-baba birlikte vs), hangi davranışın kimler tarafından ne sıklıkta yapıldığı incelenmiş, annelerin özellikle hangi etkinlikte/etkinliklerde ağırlıklı olarak tek başına etkin olduğu ya da böyle bir ayrımın olup olmadığı incelenmiştir. Fagan ve Barnett de (2003) çalışmalarıyla, annelik bekçiliğinin baba katılımını anlama yönünde önemli bir değişken olduğunu ileri sürmektedir. Görüldüğü gibi ortak ebeveynlik anlamında da baba katılımı kavramını daha anlaşılır kılabilmek için annelik bekçiliği kavramı, incelenmeye değer, önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

Çalışmanın katılımcılarını, bir devlet üniversitesinde okuyan ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 71 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların %70.7'si (N=41) kadın, %29.3'ü (N=17) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 19.82 (SS=1.23), babalarının yaş ortalaması 49.51 (SS=5.80), annelerinin yaş ortalaması 45.67'dir (SS=5.67). Katılımcıların diğer demografik bilgileri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	%	N		Ort.	SS
EKONOMİK DURUM			KAÇ KARDEŞ OLDUĞU	2.72	1.23
Düşük	8.9	5			
Orta	65.5	38			
İyi	20.7	12			
Çok iyi	1.7	1			
				%	N
BABA EĞİTiM DÜZEYİ			ANNE EĞİTİM DÜZEYİ		
Okur-yazar değil	3.4	2	Okur-yazar değil	8.6	5
Okur-yazar	5.2	3	Okur-yazar	5.2	3
İlkokul	24.1	14	İlkokul	27.6	16
Ortaokul	19.0	11	Ortaokul	29.3	17
Lise	32.8	19	Lise	20.7	12
Üniversite ve üstü	15.5	9	Üniversite ve üstü	8.5	5

2.1. Materyal

Katılımcıların demografik bilgileri "Kişisel Bilgi Formu" ile alınmıştır. Katılımcıların, 0-12 yaşları ve 12-18 yaşları için, annelerinin sergiledikleri annelik bekçiliğine yönelik değerlendirmeleri ise "Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği" ile alınmıştır. Bu ölçek, Fagan ve Barnett (2003) tarafından geliştirilen, Karabulut ve Şendil (2017) tarafından lise birinci ve ikinci sınıf

öğrencilerinin babalarına yönelik olarak Türkçe'ye uyarlaması gerçekleştirilen ölçeğin, araştırmacı tarafından iki farklı dönem için geriye dönük değerlendirme yapılacak şekilde düzenlenmiş halidir. Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği iki ayrı form şeklinde, 18 yaş üstündeki bireylerin çocukluk (0-12 yaş) ve ergenlik (12-18 yaş) dönemindeyken, annelerinin, babalarına erişimlerini kısıtlayıp kısıtlamadıklarını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Ölçek 9 maddeden oluşmakta ve beşli likert tipi ölçek üzerinden derecelendirilmektedir (Tamamen katılıyorum-5 puan, Hiç katılmıyorum-1 puan). Ölçekte ters puanlanan madde ve alt boyut bulunmamakta, ölçekten sadece toplam puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksek olması, katılımcıların çocukluk/ergenlik dönemindeyken, annelerinin daha fazla annelik bekçiliği davranışı sergilediğine işaret etmektedir. Bu çalışma ile Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği maddelerinin anlaşılır olup olmadığını, ölçeğin işleyip işlemediğini tespit edebilmek hedeflenmiştir. Böylece, daha büyük örneklemli esas uyarlama çalışması öncesinde daha küçük bir örneklemde pilot çalışması yapılarak psikometrik özellikleri incelenmiştir.

Bu çalışmada bir de, annelerin davranışlarını değerlendiren Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği maddelerinin "annem böyle düşünürdü", "babam böyle düşünürdü", "her ikisi de kendisi için böyle düşünürdü", "her ikisi de bunu birlikte yapmayı düşünürdü" şeklinde derecelendirilmesi istenmiş, maddeler buna göre düzenlenmiştir. Böylece, çocukla ilgili hangi meselelere dönük davranışların anneler tarafından en çok benimsendiği, hangi davranışlarda babaların daha geri planda kaldığının sunulması amaçlanmıştır.

2.2. Metod

Ölçekler, üniversite öğrencilerine sınıf ortamında dağıtılmış ve ölçeklerin doldurulması yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Çalışmaya katılmaya gönüllü 71 öğrenci ölçekleri doldurmuştur. Ancak çalışmanın amacı doğrultusunda, anne-babası ayrı, boşanmış ya da vefat etmiş olan öğrencilerin verilerinin çıkarılmasıyla analizler 58 katılımcının verisi ile gerçekleştirilmiştir.

3. SONUÇ

Öncelikle 0-12 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Madde analizi sonucu madde-toplam korelasyon katsayısı .20'nin altında kalan madde olmadığı, değerlerin .48-.78 aralığında olduğu görülmüştür. Örneklem büyüklüğü yeterliğine yönelik olarak incelenen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının oldukça iyi olduğu saptanmıştır (.86). Aynı şekilde Bartlett testi sonucunun da anlamlı çıktığı ortaya konmuştur ($p<.001$). Hemen ardından temel bileşenler analizi ile faktör analizi gerçekleştirilmiştir (dokuz madde ile). Özdeğeri 1'in üzerinde olan tek faktör olduğu görülmüştür. Madde 2'nin değeri .30'un altında kaldığı için, bu madde temizlendikten sonra tekrar analizler gerçekleştirilmiştir. Özdeğeri 1'in üzerinde olan tek faktörlü yapının, toplam varyansın %56.01'ini açıkladığı ortaya konmuştur. Tablo 2'de, 0-12 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği maddelerinin faktör yükleri yer almaktadır.

Bu ölçeğin iç tutarlık katsayısı incelendiğinde Cronbach Alpha güvenirlik katsayısının da .88 olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. 0-12 Yaş Aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği'nin Maddeleri, Faktör Yükleri ve Ortak Varyans Değerleri

	Maddeler	Madde Yükleri	Ortak Varyans
7	Benim için karar verilmesi gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.87	.72
8	Bir yetişkinin benimle davranışlarım hakkında konuşması gerekirse, annem, konuşmayı yapacak kişinin kendisi babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.83	.69
6	Kiminle vakit geçireceğim konusunda karar verilmesi gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.80	.68
1	Disipline sokulmam gerekirse, annem, beni disipline sokacak kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.67	.47
9	Hangi TV programını izlemem gerektiğiyle ilgili bir karar verilmesi gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.63	.38
5	Doktora gitmem gerekirse, annem, beni doktora götürecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.61	.36
3	Öğretmenimle konuşulması gerekirse, anneme göre, bunu yapacak kişi babam değil, kendisi olmalıydı.	.61	.38
4	Duygularım incinirse, annem, beni babamın değil, kendisinin teselli etmesi gerektiğini düşünürdü.	.59	.35
Özdeğer: 4.48, Varyans: %56.01, Cronbach a: .88			

İkinci olarak da 12-18 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Madde analizi sonucu bu ölçekte de madde-toplam korelasyon katsayısı .20'nin altında kalan madde olmadığı, değerlerin .45-.74 aralığında olduğu görülmüştür. Örneklem büyüklüğü yeterliğine yönelik olarak incelenen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının yine oldukça iyi olduğu saptanmıştır (.81). Aynı şekilde Bartlett testi sonucunun da anlamlı çıktığı ortaya konmuştur ($p<.001$). Hemen ardından temel bileşenler analizi ile faktör analizi gerçekleştirilmiştir (dokuz madde ile). Özdeğeri 1'in üzerinde olan iki faktör belirlenmiştir. Ancak özdeğerler ile ilgili tablo ve grafik incelendiğinde, faktör sayısının ölçeğin orijinalindeki gibi tek faktörle sınırlandırılmasının daha uygun olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Değeri .30'un altında kalan Madde 2 ve Madde 5 temizlendikten sonra faktör sayısı tek faktörle sınırlandırılarak analizler tekrar gerçekleştirilmiştir. Toplam yedi maddeden oluşan tek faktörlü yeni yapının, toplam varyansın %57.74'ünü açıkladığı ortaya konmuştur. Tablo 3'de, 12-18 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği maddelerinin faktör yükleri yer almaktadır.

Yedi maddeli bu ölçeğin iç tutarlık katsayısı incelendiğinde Cronbach Alpha güvenirlik katsayısının da .88 olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. 12-18 Yaş Aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği'nin Maddeleri, Faktör Yükleri ve Ortak Varyans Değerleri

	Maddeler	Madde Yükleri	Ortak Varyans
6	Kiminle vakit geçireceğim konusunda karar verilmesi gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.83	.63
8	Bir yetişkinin benimle davranışlarım hakkında konuşması gerekirse, annem, konuşmayı yapacak kişinin kendisi babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.81	.78
4	Duygularım incinirse, annem, beni babamın değil, kendisinin teselli etmesi gerektiğini düşünürdü.	.71	.60
7	Benim için karar verilmesi gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.70	.67
1	Disipline sokulmam gerekirse, annem, beni disipline sokacak kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.70	.52
9	Hangi TV programını izlemem gerektiğiyle ilgili bir karar verilmesi gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü.	.66	.85
3	Öğretmenimle konuşulması gerekirse, anneme göre, bunu yapacak kişi babam değil, kendisi olmalıydı.	.57	.37
Özdeğer: 4.04, Varyans: %57.74, Cronbach a: .88			

Son olarak, 0-12 yaş ve 12-18 yaş aralığı için "Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği" maddelerinin "annem böyle düşünürdü", "babam böyle düşünürdü", "her ikisi de kendisi için böyle düşünürdü", "her ikisi de bunu birlikte yapmayı düşünürdü" şeklinde derecelendirilme sıklıkları verilmektedir. Sonuçlara göre, 0-12 yaş aralığını değerlendiren ölçekteki dokuz maddenin altısındaki cevapların en fazla anne ve babanın bu davranışları birlikte yapmayı düşündüğü şeklinde bir değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Ancak çocuğun giyimi (%43.6), öğretmeniyle konuşulması (%46.3) ve duyguları incindiğinde teselli edilmesi (%52.7) konularında en çok annenin bu konularda kendisinin aktif olması gerektiğini düşündüğü ortaya konmuştur. 12-18 yaş aralığını değerlendiren ölçekte ise dokuz maddenin yedisindeki cevapların en fazla anne ve babanın bu davranışları birlikte yapmayı düşündüğü şeklinde bir değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Ancak çocuğun öğretmeniyle konuşulması (%36.4) ve duyguları incindiğinde teselli edilmesi (%44.4) konularında yine en çok annenin bu konularda kendisinin aktif olması gerektiğini düşündüğü ortaya konmuştur.

4. TARTIŞMA

Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği'nin psikometrik özellikleri, hem 0-12 yaş hem de 12-18 yaş için değerlendirilmiştir. Katılımcıların, çocukluk ve ergenlik döneminde annelerinin, çocuk bakım görevlerini yerine getirme konusunda babalarına müsaade edip etmediklerini kendi algılarından yansıttıkları bu ölçeklerin, her iki dönem için de geçerli ve güvenilir olduğu görülmüştür. Sekiz maddeli, 0-12 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği, toplam varyansın %56.01'ini açıklamaktadır ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı oldukça iyidir (.88). Yedi maddeli, 12-18 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği ise, toplam varyansın %57.74'ünü açıklamaktadır ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı bu ölçek için de

.88'dir. Gerek psikometrik özellikleri, gerekse katılımcılar tarafından ölçeklerde anlaşılmayan ifade bulunmadığı görüşleri neticesinde, daha büyük örneklemli esas uyarlama çalışmasının yapılması için herhangi bir sorun olmadığı ortaya konmuştur. 0-12 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği'nden bir maddenin ("Ne giyeceğim konusunda bir seçim yapılması gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü"), 12-18 yaş aralığı için Annelik Bekçiliğini Geriye Dönük Değerlendirme Ölçeği'nden iki maddenin ("Ne giyeceğim konusunda bir seçim yapılması gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü" ve "Doktora gitmesi gerekirse, annem, beni doktora götürecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü") atılması gerekmiştir. Her iki ölçekte de atılan ortak madde olan "Ne giyeceğim konusunda bir seçim yapılması gerekirse, annem, bu kararı verecek kişinin babam değil, kendisi olduğunu düşünürdü" maddesi, sıklıkların değerlendirildiği diğer formda "ne giyeceğim konusunda bir seçim yapılması gerekirse, bu kararı verecek kişinin kendisi olması gerektiğini düşünürdü" cümlesine çevrilmiş, "Annem böyle düşünürdü", "Babam böyle düşünürdü", "Her ikisi de kendisi için böyle düşünürdü" ve "Her ikisi de bunu birlikte (annem ve babam) yapmayı düşünürdü" şeklinde derecelendirilmesi istenmiştir. Katılımcıların bir kısmı bu ifadeler için "kendim böyle düşünürdüm" seçeneğinin eklenmesini önermiştir. Yani bu dönemlerde belirli konularda (kıyafet, TV'de program seçimi vs), kendilerinin seçim yapabildiklerini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla atılan maddelerin bu örneklem grubu için işlemediği görülmektedir. Karabulut ve Şendil'in (2017) ergenlik dönemindeki babalar için gerçekleştirdikleri uyarlama çalışmasında, hiçbir maddeyi atmalarına gerek kalmamıştır. Bu çalışmada atılan maddelerin, sadece bu örneklem için mi yoksa bu yaş grubu için geriye dönük olarak değerlendirilirken mi uygun olup olmadığının, daha büyük örneklemli esas uyarlama çalışmasında daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Sıklık değerlendirmelerinde ise 0-12 yaş aralığında çocuğun giyimi, öğretmeniyle konuşulması ve duyguları incindiğinde teselli edilmesi konularında; 12-18 yaş aralığında da çocuğun öğretmeniyle konuşulması ve duyguları incindiğinde teselli edilmesi konularında en çok annenin aktif bir figür olduğu ortaya konmuştur. Bu konuların haricinde diğer tüm konularda anne ve babanın birlikte katılım sağladıkları dikkat çekmektedir. İleriki çalışmalarda maddelerin bu şekilde sıklıklar şeklinde değerlendirilmesi söz konusu olursa, "Annem böyle düşünürdü", "Babam böyle düşünürdü", "Her ikisi de kendisi için böyle düşünürdü" ve "Her ikisi de bunu birlikte (annem ve babam) yapmayı düşünürdü" seçeneklerine "kendim böyle düşünürdüm" seçeneğinin eklenmesinin, özellikle de 12-18 yaş ergenlik dönemi için değerlendirmelerde daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ALLGOOD, S. M., BECKERT, T. E., PETERSON, C. (2012), The Role of Father Involvement in the Perceived Psychological Well-Being of Young Adult Daughters: A Retrospective Study, *North American Journal of Psychology,* 14(1), 95-110.

FAGAN, J., BARNETT, M. (2003), The Relationship between Maternal Gatekeeping, Paternal Competence, Mothers' Attitudes about the Father Role, and Father Involvement, *Journal of Family Issues,* 24(8), 1020-1043.

FLOURI, E. (2004), Subjective Well-Being in Midlife: The Role of Involvement of and Closeness to Parents in Childhood, *Journal of Happiness Studies,* 5, 335-358.

FLOURI, E., BUCHANAN, A. (2003), The Role of Father Involvement and Mother Involvement in Adolescents' Psychological Well-Being, *British Journal of Social Work,* 33(3), 399-406.

HERZOG, M. J., UMANA-TAYLOR, A. J., MADDEN-DERDICH, D. A., LEONARD, S. A. (2007), Adolescent Mothers' Perceptions of Fathers' Parental Involvement: Satisfaction and Desire for Involvement, *Family Relations,* 56, 244-257.

KARABULUT, H., ŞENDİL, G. (2017), Annelik Bekçiliği Ölçeği'nin (ABÖ) Türkçe'ye Uyarlanması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 16(61), 686-699.

MAKUSHA, T., RICHTER, L. (2016), Gatekeeping and Its Impact on Father Involvement among Black South Africans in Rural Kwazulu-Natal, *Culture, Health & Sexuality,* 18(3), 308-320.

ÜNİVERSİTE BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTEYE UYUMLA İLGİLİ GRUP ÇALIŞMASINDAN BEKLENTİLERİ VE KİŞİSEL HEDEFLERİ

Dr. Öğretim Üyesi. Hilal Karabulut
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Psikoloji Bölümü
sim.hilal@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, üniversiteye uyumla ilgili grup çalışmasına katılmak isteyen öğrencilerin grup çalışmasından beklentilerinin ve kişisel hedeflerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Böylece üniversite birinci sınıf öğrencilerinin yaşadıkları sıkıntılara ve taleplerine yönelik betimsel bir çalışma sunulacaktır. Bu amaçla öncelikle, bir devlet üniversitesinin psikolojik danışmanlık biriminde üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin uyum düzeylerini arttırmaya yönelik yapılması planlanan grup çalışmaları hakkında öğrencilere bilgilendirme yapılmıştır. Ardından grup çalışmasına katılmak için gönüllü olan toplam 15 öğrenci, farklı bir günde görüşmeye çağrılmıştır. Kendilerinden kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış soru formunun, yanı sıra uyum ve yılmazlık düzeylerini değerlendiren ölçeklerin doldurulmaları istenmiştir. Ancak bu çalışma kapsamında sadece kişisel bilgi formu ile yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. İçerik analizi ile grup çalışması talep eden öğrencilerin grup çalışmasından beklentileri ve kendileri için belirledikleri kişisel hedefleri sunulmaktadır. Yanı sıra bu öğrencilerin demografik özellikleri de tanıtılmaktadır. Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar ve bu konuda yapılabilecek etkinlikler literatür temelinde tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite birinci sınıf öğrencileri, üniversite yaşamına uyum, grup çalışması, beklentiler, kişisel hedefler

EXPECTATIONS OF STUDENTS IN FIRST YEAR AT UNIVERSITY ABOUT GROUP STUDY RELATED TO THE ADAPTATION TO UNIVERSITY LIFE, AND PERSONAL TARGETS OF THESE STUDENTS

Abstract

The purpose of this study is to reveal the expectations of students about group study about adaptation to university and personal targets of these students. Thus, a descriptive study is presented about distress and demands of students in first year at university. For this purpose, first, students in first year at university were informed about group studies that increase degree of adaptation to university life, in psychological counseling unit in a public university. Then 15 students who volunteered to attend to group study were called to meeting in another day. They were asked to fill out personal information form and semi-structured question form, as well as scales which evaluate degree of adaptation and indomitableness. But in this study only personal information form and semi-structured question form were used. Expectations of students who requested for attending to group study and their personal targets are presented through content analysis. In addition demographic characteristics of these students are identified. Problems encountered of university freshmen and activities to do on this point are discussed based on literature.

Keywords: Students in first year at university, adaptation to university life, group study, expectations, personal targets

1. GİRİŞ

Öğrencilerin kendilerini keşfetmelerinde önemli olanaklar sunan üniversite eğitimi ve yaşamı, aynı zamanda yetişkinliğe geçiş aşamasında olan öğrenciler için çeşitli zorluklar barındırabilmektedir (Erol

ve Yıldırım, 2016). Üniversite öğrencilerinin uyum düzeylerini etkileyen faktörlere bakıldığında, öğrencilerin akademik, sosyal, kişisel duygusal ve kurumsal uyumlarını olumsuz yönde etkileyen pekçok faktörün olduğu dikkat çekmektedir (Sevinç ve Gizir, 2014). Üniversite öğrencilerinin, üniversite ortamına ve akademik programa yönelik tutumları ile kişiler arası ilişkilerinin, bu öğrencilerin sosyal ve akademik uyumlarını etkileyen önemli faktörlerden olduğu (Kyalo ve Chumba, 2011), özellikle yükseköğretime amaç bağlılıkları düşük olan, üniversite öncesi iyi eğitim almadığını düşünen, üniversite öğrenimine devam etmekten memnun olmayan, ailesinin yanında kalmayan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, üniversite yaşamına uyum düzeylerinin düşük olduğu ortaya konmuştur (Bülbül ve Acar-Güvendir, 2014). Yine öğrencilerin yaşadıkları yerden farklı bir yerde eğitim görmesi, üniversite ile yeni bir yaşantının içine girmeleri, üniversitenin sahip olduğu sosyal imkan ve hizmetler gibi etkenler de, üniversiteye yeni başlayan öğrenciler için oldukça önemlidir (Erol ve Yıldırım, 2016). Bir başka çalışmada da akademik uyum (öğretim elemanlarıyla olan ilişkiler ve öğretim elemanlarının mesleki nitelikleri), sosyal uyum (arkadaş ilişkileri), sosyal, kültürel ve sportif imkanlardan yararlanma ve boş zamanı değerlendirme gibi konuların, yanı sıra kişisel-duygusal konuların (çekingenlik, hata yapma ve eleştirilme kaygısı, yalnızlık ve ev özlemi) ve kurumsal aidiyet ve kurumsal kimlik geliştirememe gibi konuların, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin uyum düzeyleri üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu ileri sürülmüştür (Sevinç ve Gizir, 2014). Üniversiteyi terk eden öğrencilerin de, akademik uyum konusundaki sorunlardan ziyade, sosyal uyum konularında çeşitli sorunlar yaşadıkları dikkat çekmektedir (Bülbül, 2012). Bir diğer çalışma bulgusuna göre de sosyo-kültürel etkinliklere katılmayan öğrencilerin, uyumla ilgili (üniversite ortamına yönelik, akademik, sosyal, duygusal, kişisel, karşı cinsle ilişkilerde) daha fazla sıkıntı yaşadıkları ve daha fazla psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duydukları ortaya konmuştur (Karahan ve ark., 2005).

Sertelin-Mercan ve Yıldız'ın (2011) çalışmasında, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye başladıklarında yaşadıkları sorunlar incelenmiş ve öğrencilerin en çok ekonomik sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu öğrencilerin yaşadığı diğer sorunlar ise sırasıyla şöyledir: kayıt ve bürokratik işler, derslerle ilgili sorunlar, barınma, sosyo-kültürel ortam, arkadaş ilişkileri, beslenme ve öğretim üyeleriyle ilişkiler. Özkan ve Yılmaz'ın (2010) çalışmasında da, üniversite birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin yaşadıkları sorunlar içerisinde en çok, ekonomik nedenlere bağlı sorunlar olduğu görülmüştür. Öğrencilerin yaşadıkları sorunlar arasında, sosyal ve kültürel etkinliklere katılma ile okul arkadaşları ve karşı cinsle olan arkadaşlıklarda sorun yaşama da bulunmaktadır. Ayrıca Sertelin-Mercan ve Yıldız'ın (2011) çalışmasında öğrencilerin, üniversitedeki öğrenciler için verilen psikolojik destek hizmetlerinden yararlanmak istedikleri öncelikli konular da incelenmiş ve en çok akademik başarı, ardından da kariyer planlama-iş bulma konularına öncelik verildiği saptanmıştır. Destek alınmak istenen diğer öncelikli konular ise sırasıyla şöyledir: iletişim becerileri, sosyal kaygı-girişkenlik, stresle başa çıkma, motivasyon, sorun çözme, zaman yönetimi, öfke kontrolü ve çatışma çözme. Görüldüğü gibi öğrenciler, üniversite yaşamında pekçok sorunla karşı karşıya gelmekte ve çeşitli konularda psikolojik destek alma ihtiyacı duyabilmektedir.

Araştırmacıların gerçekleştirdiği çalışmalar, öğrencilerin kişiler arası ilişkilerine olumlu katkılarda bulunan destekleyici sosyal aktivitelerin üniversitelerde bir ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca öğrencilerin üniversite yaşamına uyum sağlamasında ve bunlarla başa çıkmasına yardımcı olma konusunda, üniversitelerin rehberlik ve danışmanlık merkezlerinin ve hizmetlerinin tanıtımlarının arttırılmasına yönelik bir gereklilik olduğu belirtilmektedir (Kyalo ve Chumba, 2011). Üniversite eğitimine ve yaşamına uyum sağlama konusunda öğrencilere bireysel ve/veya gruba yönelik psikolojik danışmanlık hizmetlerinin verilmesinin faydalı olacağı (Kaba ve Keklik, 2016), üniversitelerin psikolojik danışmanlık birimlerinin bu konuda birinci sınıf öğrencilerine yönelik önleyici ve gelişimsel çalışmaların gerçekleştirilmesinin de oldukça önemli olduğu belirtilmekte, uyumu kolaylaştırmaya yönelik seminerler, çalışma grupları ve grupla psikolojik danışmanlık etkinliklerinin yapılması önerilmektedir (Sevinç ve Gizir, 2014). Üniversiteye yeni başlayan geçiş aşamasındaki bu öğrencilerin uyum süreçlerini kolaylaştırmak için üniversitenin çabası ve desteğine duyulan ihtiyacın birçok araştırma tarafından dile getirildiği belirtilmektedir (Sertelin-Mercan ve Yıldız, 2011). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin uyum problemlerine yönelik daha çok aktif olmayan ya da kaçınmaya yönelik baş etme stratejileri kullandıkları da dikkate alındığında (Sevinç ve Gizir, 2014), uyum problem yaşayan öğrencilerin tespit edilmesi ve psikolojik danışmanlık birimlerinin bu konudaki çalışmalarından bu öğrencilerin yararlanmalarının sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bu

konuda verilecek destek hizmetlerinin hem akademik, hem de kişisel uyuma yönelik tasarlanması gerektiği de önemle vurgulananlar arasındadır (Sertelin-Mercan ve Yıldız, 2011).

Yukarıda bahsedildiği gibi üniversiteye yeni başlayan öğrenciler birçok uyum problemleriyle baş etmek durumunda kalabilmektedirler. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversite eğitimine ve yaşamına uyum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından tespit edilmesi, bu öğrencilerin uyum düzeylerinin özellikle grupla psikolojik danışmanlık kapsamında grup çalışmalarıyla desteklenmesi ilgili literatürde de önemle vurgulanmaktadır. Üniversiteye yeni başlayan ve uyum sürecinde sıkıntı yaşayan öğrencilerin desteklenmesi, hem kurum için hem de öğrenciler için önemli katkılar sunacaktır. Bu nedenle belirtilen grup çalışmalarının verimli bir şekilde yürütülebilmesi için, ilk aşamada, öğrencilerin bu çalışmalardan beklentilerinin neler olduğunun tespiti, neye ihtiyaçlarının olduğunun belirlenmesi, en çok sorun yaşadıkları alanların ve destek almak yönünde tercih ettikleri konuların bilinmesi çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma ile üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum sürecini desteklemeye yönelik grup çalışmalarından beklentileri ile bu çalışmaya yönelik kişisel hedefleri sunulacak, ardından üniversiteye başladıktan sonra en çok sorun yaşadıkları alanlar ile üniversite bünyesindeki psikolojik danışmanlık biriminden yardım almak istedikleri öncelikli konular ortaya konacaktır. Böylece bu çalışmanın, ileride üniversite bünyesinde öğrencilere yönelik hazırlanacak destek programları için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmanın katılımcıları, bir devlet üniversitesinin psikolojik danışmanlık birimi bünyesinde açılacak olan ve birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum sürecini desteklemeye yönelik grup çalışmalarına katılmak için başvuran 15 üniversite birinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Bu katılımcıların yaş ortalaması 20.0'dir (SS=2.10). Grup çalışmasına katılmak için başvuru yapan katılımcıların diğer demografik bilgileri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	f	%		f	%
Cinsiyet			**Anne Eğitim Durumu**		
Kadın	11	73.3	Okur-yazar değil	2	13.3
Erkek	4	26.7	İlkokul	3	20.0
Medeni Durum			Ortaokul	2	13.3
Evli	1	6.7	Lise	5	33.3
Bekar	14	93.3	Üniversite	2	13.3
Aile Maddi Durumu			Yüksek lisans	1	6.7
Orta	13	86.7			
İyi	2	13.3			
Üniversite için Nereden Gelindiği			**Baba Eğitim Durumu**		
Şehir içi	3		Okur-yazar değil	2	13.3
Şehir dışı	12		İlkokul	2	13.3
Şu An Kalınan Yer			Ortaokul	3	20.0
Aile yanı	6	40.0	Lise	3	20.0
Evde arkadaşla/larla	5	33.3	Üniversite	5	33.3
Evde yalnız	1	6.7			
Yurtta	3	20.0			

2.1. Materyal

Grup çalışmasına katılmak isteyen öğrencilerin, kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış soru formunu, yanı sıra uyum ve yılmazlık düzeylerini değerlendiren ölçekleri doldurmaları istenmiştir. Bu çalışmada grup çalışmasına katılmak isteyen öğrencilerin grup çalışmasından beklentilerinin ve kişisel hedeflerinin neler olduğunu ortaya koymak hedeflendiğinden sadece kişisel bilgi formu ile yarı yapılandırılmış soru formunun detayları verilecektir. Araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ile katılımcılardan yaş, cinsiyet, medeni durum, maddi durum, üniversiteye hangi şehirden geldikleri, şu an nerede/kimlerle kaldıkları, ebeveynlerinin eğitim durumu gibi bilgiler alınmıştır. Kişisel bilgi formuna eklenen yarı yapılandırılmış soru formu ile de katılımcıların üniversiteye başladıktan sonra en çok sorun yaşadıkları alanlar, üniversite bünyesindeki psikolojik danışmanlık biriminden yardım almak istedikleri öncelikli konular, üniversiteye uyum sağlamaya yönelik grup çalışmasından beklentileri ve bu grup çalışmasına katılarak ulaşmak istedikleri kişisel hedefleri hakkında bilgi toplanmıştır. Kişisel bilgi formu ile üniversiteye başladıktan sonra en çok sorun yaşanılan alanlar ve üniversite bünyesindeki psikolojik danışmanlık biriminden yardım alınmak istenen öncelikli konular hakkındaki sorular belirlenirken, üniversiteye uyum konusunda yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır (örn., Sertelin-Mercan ve Yıldız, 2011; Özkan ve Yılmaz, 2010). Katılımcılara, bu sorunlar ve öncelikli konularla ilgili literatürden edinilen maddeler ve eklemek istedikleri konular için diğer seçeneği sunulmuştur. Katılımcıların grup çalışmasından beklentileri ile kişisel hedefleri ise açık uçlu sorularla alınmıştır. Katılımcılar sorulara birden fazla cevap verebilmektedir.

2.2. Metod

Çalışmayla ilgili üniversitenin etik kurulundan onay ve uygulama izni alınmış ve öncelikle sınıf ortamında üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin uyum düzeylerini arttırmaya yönelik grup çalışması hakkında öğrencilere bilgilendirme yapılmıştır. Ardından grup çalışmasına katılmak için gönüllü olan öğrenciler farklı bir günde görüşmeye çağrılmıştır. Bu görüşmede kendilerine soru formları ve ölçekler verilerek kendilerinden bilgiler alınmıştır. Uygulama yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda soru formlarından elde edilen bilgiler içerik analizi kapsamında frekans analizi ile değerlendirilmiştir. Böylece öğrencilerin üniversite yaşamına uyumlarını desteklemeye yönelik grup çalışmasından beklentileri ile kendilerini bu grup çalışmasına katılmaya teşvik eden kişisel hedeflerine yönelik betimsel bir çalışma sunulmaktadır. Öncelikle öğrencilerin cevapları incelenmiş, verilen cevaplardan yola çıkılarak kodlar oluşturulmuştur. Ardından bu kodların, literatürde daha önceki çalışmaların, üniversiteye uyumu olumsuz etkileyen faktörler kapsamında ele aldıkları temalar doğrultusunda kategorileştirmesi gerçekleştirilmiştir.

3. SONUÇ

Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, kendilerine üniversiteye uyum sağlama konusunda destek sağlayacak olan grup çalışmalarından beklentileri incelendiğinde, kişisel gelişim (f=4) ve psikolojik rahatlama sağlamak (f=3), sosyalleşmek (f=3), iletişim becerilerini geliştirmek (f=1) ve stresle başa çıkabilmek (f=1) gibi beklentilerinin olduğu görülmektedir. Öğrencilerin uyumlarını olumsuz yönde etkileyen akademik, sosyal, kişisel duygusal ve kurumsal uyum meseleleri hesaba katıldığında (Sevinç ve Gizir, 2014), grup çalışmasından en çok kişisel-duygusal yönden (kişisel gelişim, psikolojik rahatlama, iletişim becerileri, stresle başa çıkma) beklentilerin olduğu (f=9), ardından sosyal yönden (sosyalleşme) beklentilerin olduğu saptanmıştır (f=3). Akademik ya da kurumsal uyumu etkileyen meselelerle ilgili belentilerin ise öğrencilerin cevaplarında yer almadığı dikkat çekmektedir. Sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Uyumla İlgili Grup Çalışmasından Beklentilerinin Dağılımı

Temalar	Kodlar	Örnek İfadeler	f
Sosyal	Sosyalleşmek	Toplumsal gruplarda kendi fikirlerimizi anlatmak ve sosyal kültürel ortamlarda birlikte çalışmak Sosyalleşmek	3
		TOPLAM	**3**
Kişisel-Duygusal	Stresle başa çıkmak	Biraz da olsa stres atabilmek ya da stresle başa çıkabilmek	1
	Kişisel gelişim	Daha işlevli bir birey olmak Grup çalışmasıyla beraber kendime birşeyler katmak	4
	Psikolojik rahatlama	Psikolojik olarak rahatlamak Ruhsal sıkıntılarımı hafifletmek veya iyileştirmek	3
	İletişim becerisi	İyi bir iletişim kurmak	1
		TOPLAM	**9**

Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, kendilerine üniversiteye uyum sağlama konusunda destek sağlayacak olan grup çalışmasıyla ilgili belirledikleri kişisel hedefleri incelendiğinde ise, öğrencilerin grup çalışmasına katılarak kişisel gelişimlerine katkı sağlamak istedikleri (f=9), iletişim becerilerini geliştirmek istedikleri (f=8), kendileriyle ilgili farkındalık kazanmak istedikleri (f=4), psikolojik rahatlama sağlamak istedikleri (f=4), grup çalışmasıyla kendilerine vakitlerini değerlendirebilecekleri etkinlik oluşturmak istedikleri (f=2) ve üniversite yaşamına uyumlarını kolaylaştırmak istedikleri (f=1) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin grup çalışmasıyla ilgili olarak en çok kişisel gelişim ve iletişim becerilerini geliştirmek yönünde kişisel hedef koydukları dikkat çekmektedir. Yine akademik, sosyal, kişisel duygusal ve kurumsal uyum temaları göz önüne alındığında (Sevinç ve Gizir, 2014), öğrencilerin bu kategoriler içerisinde kişisel-duygusal ve sosyal uyumla ilgili meselelere vurgu yaptıkları ve bunlar içerisinde de grup çalışmasından en çok kişisel-duygusal meseleleriyle ilgili kazanım sağlamayı hedefledikleri görülmektedir. Sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Uyumla İlgili Grup Çalışmasına Yönelik Belirledikleri Kişisel Hedeflerin Dağılımı

Temalar	Kodlar	Örnek ifadeler	f
Kişisel-Duygusal	İletişim becerisini geliştirmek	İletişimimi güçlendirmek İnsanlarla daha iyi iletişime geçmek İnsanlara yaklaşımımın ve iletişimimin daha kolay olması İnsanların düşüncelerini ve hissettiklerini daha iyi anlayabilmek	8
	Farkındalık kazanmak	Farkındalık sahibi bir birey olmak Farkındalığımı geliştirerek yaşadığım olayları ve bu olaylar sonucunda hissettiklerimi tekrardan dile getirip görmek	4
	Kişisel gelişim sağlamak	Kendimi geliştirmek Birşeyleri aştığımı hissedebilmek Daha girişken bir yapıya sahip olmak Kendime olan güvensizliğimi yenmek	9
	Psikolojik rahatlama sağlamak	Rahatlamak, huzur Utangaçlık, sosyofobi gibi sıkıntılardan kurtulup daha huzurlu ve mutlu bir sosyal hayat yaratmak Psikolojimin ve ani ruh halimin değişmesine bir nebze iyi gelmesi	3
		TOPLAM	**24**
Sosyal	Etkinlik gerçekleştirmek	Boş zamanımda bana fayda sağlayabilecek etkinliklere katılmak Arada derslerden kafamı uzaklaştırmak	2
	Üniversite hayatına uyum sağlamak	Üniversite hayatına uyum sağlamak ve bu şekilde kendi içime kapanmak yerine hayatla uyumumu ve bağlantımı koparmamak	1
		TOPLAM	**3**

Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye başladıktan sonra en çok sorun yaşadıkları alanlar incelendiğinde, ilk sırada ekonomik sorunlar olmak üzere (f=5), sırasıyla dersler (f=3), barınma (f=3), arkadaş ilişkileri (f=3), sosyo-kültürel ortam (f=1), kayıt ve bürokratik işler (f=1), beslenme (f=1), öğretim üyeleriyle ilişkiler ile ilgili (f=1) sorunların belirtildiği saptanmıştır.

Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversite bünyesindeki psikolojik danışmanlık biriminden yardım almak istedikleri öncelikli konular incelendiğinde ise en fazla akademik başarıyla ilgili (f=6), hemen ardından stresle başa çıkma (f=5) ve iletişim becerileriyle ilgili (f=4) yardım alınmak istendiği saptanmıştır. Bunların haricinde, sırasıyla sorun çözme (f=3), kariyer planlama-iş bulma (f=3), motivasyon (f=3), sosyal kaygı-girişkenlik (f=2), zaman yönetimi (f=2), öfke kontrolü (f=2), çatışma çözmeyle ilgili konular (f=1) ve diğer konular da (f=1) psikolojik danışmanlık biriminden talep edilen konular arasında yer almaktadır.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum sürecini desteklemeye yönelik grup çalışmalarından beklentileri, bu grup çalışmasına yönelik kişisel hedefleri, öğrencilerin üniversiteye başladıktan sonra en çok sorun yaşadıkları alanlar ve üniversite bünyesindeki psikolojik danışmanlık biriminden yardım almak istedikleri öncelikli konular incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre üniversiteye uyum sağlamakla ilgili grup çalışmasına kayıt yaptırmak isteyen öğrencilerin bu çalışmadan en çok kişisel gelişim, psikolojik rahatlama sağlamak, iletişim becerilerini geliştirmek, stresle başa çıkabilmek şeklinde belirttikleri kişisel-duygusal uyumla ilgili beklentilerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin grup çalışmasına yönelik kişisel hedeflerinde de en çok kişisel-duygusal meselelere (kişisel gelişimlerine katkı sağlamak, iletişim becerilerini geliştirmek, kendileriyle ilgili farkındalık kazanmak, psikolojik rahatlama sağlamak, grup çalışmasıyla kendilerine vakitlerini değerlendirebilecekleri etkinlik oluşturmak, üniversite yaşamına uyumlarını kolaylaştırmak) değindikleri dikkat çekmektedir. Öğrencilerin sosyal uyumla ilgili meselelere (sosyalleşmek) yönelik beklentilerinin ve kişisel hedeflerinin (etkinlik oluşturmak, üniversite yaşamına uyumu kolaylaştırmak), kişisel-duygusal meselelerinden daha az dile getirildiği dikkat çekmektedir. Yani öğrenciler grup çalışmasıyla kişisel-duygusal uyuma yönelik konuları daha fazla çalışmak istiyor görünmektedirler. Bununla birlikte sosyal meseleler de üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum sürecinde çözmek istediği meseleler olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde de kişiler arası ilişkilerin ve kişisel-duygusal konuların üniversite birinci sınıf öğrencilerinin uyum düzeyleri üzerinde olumsuz etkilerinin olduğuna yönelik bulgular mevcuttur (Kyalo ve Chumba, 2011; Sevinç ve Gizir, 2014). Öğrencilerin uyum düzeyleri üzerinde arkadaşlık ilişkileri gibi sosyal uyum konularının da önemli olduğu yine bulgular arasındadır (Sevinç ve Gizir, 2014). Bu çalışmada üniversiteye yönelik uyum düzeylerini arttırmak amacıyla grup çalışmasına başvuran öğrencilerin de temelde kişisel-duygusal beklentiler ve hedeflerle, yanı sıra sosyal uyumla ilgili beklenti ve hedeflerle grup çalışmasına yöneldiği görülmektedir. Bu sonuçlar da literatürdeki bulgularla tutarlılık göstermektedir. Ancak literatürde akademik ve kurumsal uyuma yönelik vurguların da bulunmasına rağmen (Kyalo ve Chumba, 2011; Sevinç ve Gizir, 2014), bu çalışmadaki öğrenciler akademik ve kurumsal uyumla ilgili beklenti ve kişisel hedef belirtmemişlerdir. Buna rağmen üniversitede en çok sorun yaşanan konularda dersler ikinci sırada, yine psikolojik destek alınmak istenen öncelikli konularda akademik başarı ilk sırada yer almaktadır. Öğrencilerin tüm beklentileri ve mevcut sıkıntıları birlikte ele alındığında, üniversitelerin öğrencileri her yönden destekleyebilecek şekilde hizmet sunmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye başladıktan sonra en çok sorun yaşadıkları alanlarda ilk sırada ekonomik sorunlar bildirilmiştir. Bu, literatürdeki diğer bulgularla tutarlı bir bilgidir. Bu çalışmada yaşandığı belirtilen diğer sorunlar da (dersler, barınma, arkadaş ilişkileri, sosyo-kültürel ortam, kayıt ve bürokratik işler, beslenme, öğretim üyeleriyle ilişkiler ile ilgili) yine literatürde daha önceden belirtilmiş sorunlardandır (Özkan ve Yılmaz, 2010; Sertelin-Mercan ve Yıldız, 2011). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversite bünyesindeki psikolojik danışmanlık biriminden yardım almak istedikleri öncelikli konulara bakıldığında, akademik başarıyla ilgili konuların ilk sırada yer aldığı saptanmıştır. Bu da literatürdeki bilgilerle tutarlılık göstermektedir. Psikolojik danışmanlık biriminden yardım alınmak istenen diğer öncelikli konular da yine literatürle benzerlik göstermektedir (Sertelin-Mercan ve Yıldız, 2011).

Literatürde, ailesinin yanında kalmayan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, üniversite yaşamına uyum düzeylerinin düşük olduğu (Bülbül ve Acar-Güvendir, 2014), öğrencilerin yaşadıkları yerden farklı bir yerde eğitim görmesinin de üniversiteye yeni başlayan öğrenciler için oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Erol ve Yıldırım, 2016). Bu çalışmada da üniversiteye uyum sürecinde grup çalışması ile destek görmek isteyen öğrencilerin çoğunun (%60) ailesinin yanında kalmadığı ve çoğunun (%80) şehir dışından geldiği dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada belirtildiği gibi bazı açılardan benzer, ancak bazı açılardan farklı demografik özelliklere sahip üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, uyum düzeylerine yönelik grup çalışmasını tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca gerek bu çalışma gerekse literatürdeki önceki çalışmalar, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin pekçok sorunla karşılaştıklarını ve çeşitli konularda yardıma ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin üniversitenin desteğine ihtiyaç duyduğu (Sertelin-Mercan ve Yıldız, 2011),

üniversiteye uyumu kolaylaştırmaya yönelik seminerler, çalışma grupları ve grupla psikolojik danışmanlık etkinliklerinin yapılmasının gerekliliği araştırmacılar tarafından önemle vurgulanmaktadır (Sevinç ve Gizir, 2014).

Bu çalışmada, üniversiteye uyum düzeyini desteklemeye yönelik grup çalışmalarına katılmak isteyen 15 öğrencinin verisi incelenmiştir. Ancak üniversite birinci sınıf öğrencilerinin uyum problemlerine yönelik daha çok aktif olmayan ya da kaçınmaya yönelik baş etme stratejileri kullandıkları hesaba katıldığında (Sevinç ve Gizir, 2014), bu tarz grup çalışmalarına veya psikolojik destek hizmetine başvurmayan, ancak uyum problemi yaşayan diğer öğrencilerin de tespit edilmesi çok önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmalara başvuran ya da başvurmayan tüm öğrencilerin uyum düzeylerinin dikkate alınmasının ve öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda uyumla ilgili konularda öğrencilere destek sağlanmasının, hem öğrenciler hem de kurumlar için oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

BÜLBÜL, T. (2012), Yükseköğretimde Okul Terki: Nedenler ve Çözümler, *Eğitim ve Bilim,* 37(166), 219-235.

BÜLBÜL, T., ACAR-GÜVENDİR, M. (2014), Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Yükseköğretim Yaşamına Uyum Düzeylerinin İncelenmesi, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 4(1), 397-418.

EROL, M., YILDIRIM, İ. (2016), Yükseköğrenim Yaşam Doyumu Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Eğitimde Kuram ve Uygulama,* 12(1), 221-243.

KABA, İ., KEKLİK, İ. (2016), Öğrencilerin Üniversite Yaşamına Uyumlarında Psikolojik Dayanıklılık ve Psikolojik Belirtiler, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 2(2), 98-113.

KARAHAN, T. F., SARDOĞAN, M. E., ÖZKAMALI, E., DİCLE, A. N. (2005), Üniversite 1. Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Uyum Düzeylerinin Sosyokültürel Etkinlikler Açısından İncelenmesi, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 30, 63-71.

KYALO, P. M., CHUMBA, R. J. (2011), Selected Factors Influencing Social and Academic Adjustment of Undergraduate Students of Egerton University; Njoro Campus, *International Journal of Business and Social Science,* 2(18), 274-290.

ÖZKAN, S., YILMAZ, E. (2010), Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları (Bandırma Örneği), *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi,* 5(13), 153-171.

SERTELIN-MERCAN, Ç., YILDIZ, S. A. (2011), Eğitim Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Uyum Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi,* 16, 135-154.

SEVİNÇ, S., GİZİR, C. A. (2014), Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bakış Açılarından Üniversiteye Uyumu Olumsuz Etkileyen Faktörler (Mersin Üniversitesi Örneği), *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 14(4), 1285-1308.

WALTER BENJAMİN'İN "OPTİK BİLİNÇDIŞI" KAVRAMI BAĞLAMINDA FOTOĞRAF ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi M. Çağatay Göktan
Kocaeli Üniversitesi / Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf Bölümü
cagataygoktan@hotmail.com

Özet

İnsanın çevresindeki şeyleri algılayış biçimini zenginleştiren ve/veya değiştiren bir niteliğe sahip olan fotoğrafik görüntü, icadından günümüze kadar olan süreçte insanın hem kendisini hem de dünyasını tanımlamasında ve/veya anlamlandırmasında etkili bir rol oynamıştır. Kaydettiği şeyleri iki boyutlu bir düzlem üzerinde, kısıtlanmış bir çerçeve ile bakış açısına göre düzenlenmiş bir kompozisyon içerisinde görselleştiren fotoğraf makinesi, makro ve tele objektifler, zamanın kısa ya da uzun bir aralığını saptayabilen enstantane ve alan derinliğini belirleyen diyafram ayarları aracılığıyla insana sahip olduğundan çok daha farklı bir görme biçimi sunmaktadır. Alman kültür tarihçisi ve estetik kuramcısı Walter Benjamin Sigmund Freud'un psikanaliz kuramı ile fotoğraf makinesi arasında bir benzetme yaparak, psikanaliz çalışmaların insanın güdüsel bilinçaltı alanını ortaya çıkarması gibi, fotoğrafın da yaşamın gizli yapısını açığa çıkartan bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu makale, Benjamin'in "optik bilinçdışı" kavramı bağlamında şeylerin gözle görülemeyen özelliklerini ortaya çıkartan çalışmalar aracılığıyla fotoğrafın görsel algı üzerindeki etkilerini incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ele alınan konuya ilişkin metin ve eser analizleri içeren bu çalışmanın kuramsal araştırmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Fotoğraf, Walter Benjamin, Optik Bilinçdışı, Psikanaliz, Görsel Algı

A STUDY ON PHOTOGRAPHY IN THE CONTEXT OF WALTER BENJAMIN'S CONCEPT OF "OPTICAL UNCONSCIOUS"

Abstract

The photographic image, which has a quality that enhances and / or changes the way people perceive things around them, has played an effective role in defining and / or making sense of both himself and his world since the invention of photography. The camera, which visualizes what it records on a two-dimensional plane, in a composition arranged according to the viewpoint with a restricted frame, offers a very different way of seeing than the human has through the close-up and telephoto lenses, the shutter speed that can detect a short or long range of time and the aperture settings that determine the depth of field. The German cultural historian and aesthetic theorist Walter Benjamin emphasized that the photography has a quality that reveals the hidden structure of life as psychoanalysis studies reveal the motivational-subconscious area of human by comparing between Sigmund Freud's psychoanalytic theory and the camera. This article aims to examine and comment the effects of photography on visual perception through studies which reveal the invisible features of things in the context of Benjamin's concept of "optical unconscious". This study, which includes text and work analysis on the subject, is intended to contribute to the theoretical research.

Keywords: Photography, Walter Benjamin, Optical Unconscious, Psychoanalysis, Visual Perception

1. GİRİŞ

İcadından günümüze kadar olan süreçte fotoğrafik görüntü, insana kendisi, diğerleri, dünya ve evren hakkında sayısız miktarda veriler sunarak, yaşamı anlamlandırmasında, yorumlamasında ve tanımlamasında oldukça önemli bir bilgi kaynağı olmuştur. Fotoğraf makinesinin dünyayı betimleyiş biçimi, bilindik nesnelerin bilinmeyen gizli yönlerinin görülmesini sağlayarak insanlığın algı evrenini

genişletmesinde etkili bir rol oynamıştır. Geçmişi M.Ö. 5. yüzyıla kadar uzanan ve fotoğraf makinesinin habercisi olan "Camera Obscura" (Karanlık Kutu / Oda), özellikle Rönesans dönemi ile birlikte bilime ve sanata yardımcı bir araç olarak sıklıkla kullanılmıştır. İnsan gözü ile benzerlikler taşıyan bu araç, dışarıdaki dünyanın görsel bilgisini içeren ışığı toplayıp, karanlık bir alan içerisindeki bir yüzeye ters bir şekilde yansıtarak bir imge üretmektedir. İnsanoğlunun görme eylemi ve bilincin onu yorumlamasıyla birlikte üç boyutlu olarak algıladığı dünya, Camera Obscura ve fotoğraf makinesi aracılığıyla iki boyutlu bir düzlem üzerinde belirmektedir. Teknik bir çizim olan perspektif gibi, insanın üç boyutlu görsel algısının iki boyutlu bir yüzeyde tasvir edilebilmesi ancak bu araçların yardımıyla mükemmelliğe ulaşabilmiştir. Bu anlamda insanoğlunun görme ve algılama süreçleri görüntü teknolojilerinin gelişmesiyle orantılı olarak sürekli değişim göstermiştir.

Alman edebiyat eleştirmeni, düşünür, kültür tarihçisi ve estetik kuramcısı Walter Benjamin (1892-1940), fotoğraf tarihinin ve kuramının en temel kaynakları arasında yer alan 1936 tarihli "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı" ve "Fotoğrafın Kısa Tarihi" isimli metinlerinde, "optik bilinçdışı" kavramı bağlamında fotoğraf makinesi ve kamera teknolojisi ile Sigmund Freud'un psikanaliz kuramı arasında bir analoji yapmaktadır. Bu benzetmeye göre; "güdüsel-bilinçaltı alanını ancak ruh çözümlemeyle öğrenebilmemiz gibi, görsel-bilinçaltı konusunda da ancak kamera aracılığıyla bilgi edinebiliriz." diyen Benjamin, her iki yaklaşımın da sistematik bir şekilde yaşamının gizli yapısını açığa çıkartan bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamıştır. (Benjamin, 1993: 73). Benjamin'in "optik bilinçdışı" kavramı bağlamında şeylerin gözle görülemeyen özelliklerini ortaya çıkartan çalışmalar aracılığıyla fotoğrafın görsel algı üzerindeki etkilerini metin ve eser analizleri ile incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlayan bu makalenin kuramsal araştırmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir.

2. FOTOĞRAFTA OBJEKTİFİN ODAK UZAKLIĞI İLE ENSTANTANE VE DİYAFRAM AYARLARININ GÖRÜNTÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Fotoğraf, belirleyici birçok faktöre bağlı olarak ışığa duyarlı bir yüzey üzerine ışık ile aktarılan fiziksel bir izdir. Bilindiği üzere fotoğrafik görüntünün oluşabilmesi için öncelikle tamamen karanlık hale getirilmiş bir ortama ihtiyaç duyulmaktadır. Küçük bir kutu ya da büyük bir oda olabilen (Camera Obscura) ışık geçirmeyen bu alan içerisinde kimyasal (film) ya da elektronik (sensor) olarak ışığa duyarlı bir yüzey (duyarkat) oluşturulmakta, karşısında bulunan yüzeyin merkezi bir yerine küçük bir delik açılarak dışarıdaki ışığın bu duyarlı yüzey üzerine aksetmesi sağlanmaktadır. Dışarıdaki görselliğin bilgisini taşıyan ışığın küçük bir delikten geçmesi yerine, ışığı bir noktada toplamaya yarayan mercekler aracılığıyla duyarkata yansıtılması görüntünün kalitesini ve keskinliğini yükseltmektedir. Birkaç merceğin bir araya getirilmesiyle oluşturulan objektifler aynı zamanda görüntünün açısını da belirlemektedir. Objektif ile duyarkat arasındaki mesafe "Odak Uzaklığı" olarak adlandırılmakta ve "mm" cinsinden ifade edilmektedir. Özelliklerine ve odak uzunluklarına göre sınıflandırılan lensler içerisinde, 24×36 mm duyarkat ölçüsü doğrultusunda standart olarak kabul edilen 50 mm bir objektif, insan gözünün algıladığı açıya yakın bir görsel oluşturmaktadır. Bu doğrultuda odak uzaklığı 50 mm'den küçük olan (18 mm, 24 mm, 28 mm, 35 mm) lenslere "Geniş Açılı", büyük (85 mm, 100 mm, 200 mm, 400 mm, vb.) olanlara ise "Dar Açılı" ya da "Tele" objektifler denilmektedir. Odak uzaklığı değişmeyen lensler "Sabit", 12-24 mm, 24-70 mm, 70-200 mm gibi değişkenlik gösterenler ise "Zoom" objektif olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca en geniş görüş açısına sahip 6-16 mm arasındaki objektifler "Balık Gözü", optik yapısı gereği görüntüleri 1/1 boyutta ya da daha büyük olarak görüntülemeyi sağlayan lensler "Makro" objektif olarak ifade edilmektedir. Geniş açılı bir objektif büyük alanları kadraj içerisine dahil etmekte, dar açılı bir objektif uzaktaki bir nesneyi büyütmekte, objeye netleme mesafesi 1 cm'ye kadar yakınlaşma sağlayan makro objektif ise küçük objeleri görünür hale getirmektedir.

Duyarkat üzerine düşen ışık miktarı "pozlandırma" olarak ifade edilmektedir. Pozlandırma süresi objektifin ışık geçirgenliğine, duyarkatın ışığa olan hassasiyetine (ISO-ASA) ve ışığın şiddetine göre değişiklik göstermektedir. Bu noktada iyi bir görüntü elde etmek için doğru pozlandırma süresini bulmak önem arz etmektedir. Duyarkatın görüntü oluşturabilmek için gereksinim duyduğu ışık miktarından daha az pozlandırılmış bir yüzey görüntünün karanlık, fazla (çok) pozlandırılmış bir

yüzey ise aydınlık çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple çoğu zaman fotoğraf makinesinin gövdesinde bulunan fakat bağımsız olarak da kullanılabilen ışığın gücünü ölçmeye yarayan pozometre (ışıkölçer) adı verilen bir araca ihtiyaç duyulmaktadır. Zaman zaman kadraj içerisindeki çok değişken ışık koşulları dolayısıyla yanıltabilen pozometrenin verdiği değerlere müdahale etmek gerekebilmektedir. Doğru pozlandırma süresi tespit edildikten sonra duyarkata ulaşan ışık enerjisi miktarı fotoğraf makinesi içerisinde yer alan enstantane ve diyafram düzenekleri ile kontrol edilmektedir. Fotoğrafı çeken kişinin beklentileri ve tercihleri doğrultusunda ("eş değerlilik" yasasına göre) değişkenlik gösterebilen ve deklanşöre basıldığında aynı anda devreye giren, hem otomatik hem de manuel olarak kullanılabilen bu düzenekler, duyarkat üzerinde oluşan gizli görüntünün niteliğini belirlemektedirler.

SLR fotoğraf makinelerinin içerisinde, görüntünün prizma aracılığıyla vizöre (bakaç) yönlendirildiği aynanın arkasında ve görüntünün kaydedildiği duyarkatın önünde yer alan perdeye benzer enstantane düzeneği, zamanın kısa ya da uzun aralıklarını iki boyutlu bir yüzey üzerine kaydedebilme imkânı sunmaktadır. Duyarkatın ışıkla pozlanma süresine eşdeğer olan; fotoğraf makinelerinin sunduğu teknik imkânlara göre çeşitlilik gösteren perdenin açılıp kapanma süresi, çoğunlukla 30 saniye ile başlamakta ve 1/8000'e kadar devam etmektedir. 1/1000, bir saniyenin binde biri anlamına gelmektedir. Genel kanıya göre 1/60'ın üzerindeki değerler (1/125, 1/200, 1/400, 1/800, 1/1000, 1/2000, 1/4000, 1/8000) "Yüksek Enstantane" ya da "Kısa Pozlama" olarak adlandırılmaktadır. Kaydedilecek görüntü içerisindeki hareketi dondurmak yani anı yakalamak amacıyla kullanılmaktadır. Hareketin hızı fotoğraf makinesi ile şeyler arasındaki mesafeye ve objektifin açısına göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca ışık koşullarının bu değerleri verebilecek kadar güçlü olması gerekmektedir. Işığın gücünün yetersiz olduğu durumlarda ekstra ışık kaynakları kullanılabilmekte ya da duyarkatın ışığa karşı duyarlılığı (ASA-ISO) arttırılabilmektedir. Saniyede ortalama 600 defa kanat çırpabilen bir böcek, hızı saniyede 2880 km'ye çıkabilen bir mermi, vb. hızlı hareket eden canlıları ya da objeleri çıplak gözle inceleyebilmek mümkün değildir. Bu anlamda fotoğrafik görüntü zamanın çok küçük aralıklarındaki çok hızlı hareketlerin gözlemlenebilmesini olanaklı kılmıştır. Diğer yandan 1/60'ın altındaki değerler (1/30, 1/15, 1/6, 1/2, 0″5, 1″, 2″5, 5″, 10″, 15″, 30″) "Düşük Enstantane" ya da "Uzun Pozlama" olarak ifade edilmektedir. "Bulb" ayarı ise 30 saniyenin üzerinde isteğe göre belirlenmiş bir pozlandırma imkânı sunmaktadır. Az ışık koşulları altında ya da ışığın gücünü azaltan filtreler, yüksek diyafram değerleri, vb. kullanılarak uygulanan bu teknik, kaydedilecek görüntü içerisindeki hareketin devamlılığını aktarmak yani hareket hissini uyandırabilecek bir şekilde birden çok anı bir arada gösterebilmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu teknik fotoğraf makinesi sabitlenerek kullanılabildiği gibi fotoğraf makinesi ya da odak mesafesi değişebilen zoom objektif hareket ettirilerek de uygulanabilmektedir. Saniyeler, dakikalar, saatler, hatta yıllar boyunca sürebilen uzun pozlandırmalar ile zamanın farklı katmanları ve akışkanlığı iki boyutlu tek bir yüzey üzerinde kaydedilebilmekte, makinenin ya da konunun hareketliliğine göre maddenin fiziksel bütünlüğü tamamen dağılabilmekte; biçimsel olarak algılanması ve tanımlaması güç, resimsel-masalsı soyut görüntüler oluşturulabilmektedir.

Objektifin içerisinde yer alan ve göz irisine benzer bir şekilde değişken boyutlu bir açıklık sağlayan diyafram düzeneği görüntüde netleme yapılan noktanın önünde ve arkasında kalan kısımlarını net ya da netsiz olarak kaydedebilme imkânı tanımaktadır. "F" harfi ile tanımlanan diyafram değeri numerik olarak büyüdükçe (kısıldıkça) alan derinliği artmakta yani netlik yapılan objenin önünde ve arkasında kalan kısımlar net olarak gözükmekte, numerik olarak küçüldükçe (açıldıkça) ise alan derinliği azalmakta yani netlik yapılan objenin önünde ve arkasında kalan kısımlar netsiz olarak gözükmektedir. Tüm lenslerin minimum ve maksimum diyafram açıklığı bulunmaktadır. Kameranın türüne göre de diyafram değerleri değişiklik göstermektedir. Genel kanıya göre SLR fotoğraf makinelerinde, f/8'in üzerindeki (f/11, f/16, f/22, f/32) değerler "Kısık Diyafram", altındaki (f/1.0, f/1.2, f/1.4, f/1.8, f/2, f/2.8, f/4, f/5.6) değerler ise "Açık Diyafram" olarak ifade edilmektedir. Diyafram değeri net alan derinliğini arttırabilmek adına sayı olarak büyüdükçe açıklığı azalmakta yani kısılmakta ve bu sebeple de normal bir pozlandırma yapabilmek için daha şiddetli bir ışık gücüne ihtiyaç duymaktadır. Kaydedilecek görüntü içerisindeki unsurların hepsini net hale getirerek detayları görülebilir kılmak ya da ana konuyu sahnenin geri kalan kısmından ayırarak ön plana çıkarmak ve belirginleştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere kaydettiği şeyleri, kısıtlanmış bir çerçeve ile bakış açısına göre düzenlenmiş bir kompozisyon içerisinde görselleştiren fotoğraf makinesi, makro ve tele

objektifler, zamanın kısa ya da uzun bir aralığını saptayabilen "enstantane" (örtücü) ve alan derinliğini belirleyen "diyafram" ayarları aracılığıyla insana sahip olduğundan çok daha farklı bir görme ve algılama biçimi sunmaktadır.

3. WALTER BENJAMİN'İN "OPTİK BİLİNÇDIŞI" KAVRAMI BAĞLAMINDA FOTOĞRAFİK GÖRÜNTÜ

Fotoğraf makinesinin teknik olanaklarının kullanımı aracılığıyla beliren dünya, çıplak gözün gördüğünden farklılık arz etmektedir. Walter Benjamin'in "optik bilinçdışı" kavramı bağlamında, "kamera-göz"ün bilinmeyeni ortaya çıkarttığı bu alışılmadık görüntüler, aynı psikanaliz kavrayış ile birlikte keşfedilen içgüdüsel bilinçdışı alan gibi, yaşamın o zamana dek fark edilmemiş niteliklerini görülür hale getirmiştir. (Benjamin, 2002: 11). Amerikalı modern sanat tarihçisi, eleştirmen ve teorisyen Rosalind E. Krauss (d.1941), "Fotoğrafı Yeniden Keşfetmek" isimli makalesinde 1960'lı yılarda fotoğrafın "tarihsel ya da estetik nesne kimliğini ardında bırakıp kavramsal bir nesne" haline geldiğini ifade etmiştir. Bunun ortaya çıkış sürecinin ise Benjamin ile birlikte başladığını öne sürmüştür. (Krauss, 2007: 52-53). Amerikalı deneme ve roman yazarı, kuramcı, eleştirmen Susan Sontag (1933-2004) ise "Fotoğraf Üzerine" isimli kitabında Benjamin'i "fotoğrafın en özgün ve önemli eleştiricisi" olarak tanımlamıştır. (Sontag, 2005: 94). Benjamin metinlerinde, "aura", "kült" ve "sergileme" değeri ile ilişkili "optik bilinçdışı" kavramı bağlamında fotoğrafik görüntüyü hem biçimsel hem de kavramsal bir nesne olarak ele almış ve özellikle fotoğrafın teknik olanaklarının yol açtığı "şok etkisi"ni tarihsel ve psikolojik bir yaklaşımla değerlendirmeye tabi tutmuştur. Sanat yapıtı olarak bakılan nesnelerin, işlevsel özelliklerini kaybederek bağlamlarından koparılması ile toplumsal ilişkiler içerisindeki insan öznesinin fotoğrafla olan ilişkisine dayalı algısal edim üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda fotoğraf tarihinin ilk dönemlerini referans alarak ve öncesiyle karşılaştırmalı bir şekilde teknik aracılığıyla gerçekleştirilen yeniden-üretimin sonuçlarına dikkat çekerek öncelikle sanat yapıtının biricikliğini ve özel atmosferini ifade eden "aura"nın yok oluşu üzerine bir takım açıklamalarda bulunmuştur. Benjamin'e göre mekanik bir çoğaltma aracı olarak fotoğrafın icadı ile birlikte seyircinin sanat yapıtı ile kurduğu ilişki büyük bir değişime uğramıştır. Öncesinde benzersiz ve biricik olanı yücelten sanat, mekanik olarak çoğaltılmaya başlandığında aurasını yitirmekle birlikte kitleler tarafından çok daha kolay ulaşılabilir bir hale gelmiştir. Böylelikle yeniden üretilerek ve çoğaltılarak geleneksel bağlamından koparılan sanat yapıtı biricik varlığının yerini kitlesel varlığına bırakmıştır. Bir tür belgeleme ve röprodüksiyon aracı olarak kullanılan fotoğrafik görüntü, özerklik ve özgüllük içermeyen, sanatın kendisini, yapıtı ve izleyicisini sorgulama olanağı tanıyan – özellikle avangart sanat akımlarının peşinde koştuğu- yeni bir sanat anlayışının oluşmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Diğer taraftan ise özne için yeni bir tür algı devreye girmiştir.

Benjamin'e göre aslında sanat yapıtının kopyasının çıkartılması değil, teknik aracılığıyla yeniden üretilebilir hale gelmiş olması yeni bir olgudur. Fotoğrafın icadına kadar olan süreçte sanat yapıtının bulunduğu yerdeki biriciklik niteliğini taşıyan varlığıyla bizzat ilişki içerisinde olan seyirci, bu buluşmanın özel atmosferi ve büyüsel etkisi altına girmektedir. Zamanın yıkımını, yapıt üzerindeki değişimleri fiziksel olarak görebilmekte, dolayısıyla yapıtın "şimdi" ve "burada" oluşuna bağlı "hakikiliği"ni deneyimleyebilmekte ve içinde bulunduğu mekana bağlı olarak eser üzerindeki mülkiyet ilişkilerini derinden hissedebilmektedir. Benjamin için eserle ilişkili olarak bizzat deneyimlenen bu tür şeylerin hepsi sanat yapıtının aurasını oluşturmaktadır. Özgün yapıtın bulunduğu yere gitmesine gerek kalmadan, eserin yeniden-üretilmiş tıpkısının aynısı bir kopyasıyla karşılaşan seyirci için ise böyle bir deneyimden bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla mekanik olarak yeniden-üretilmiş sanat yapıtı aurasını yitirmiştir. Bununla birlikte sanat yapıtının aurası ile ilişkili "kült değeri", var olduğu gelenek içerisindeki ilk dönemlerine bir gönderme niteliği taşımaktadır. Bilindiği üzere en eski sanat yapıtları büyüsel bir değer taşımaktadırlar. Ayrıca bir takım inançlara bağlı kutsal törenlerin de bir parçası olarak kullanılmışlardır. Dolayısıyla "hakiki" sanat yapıtının özel bir atmosfer taşıyan biricik varoluşu, "kült"ün hizmetindeki hem büyüsel hem de törensel nitelikleriyle ilişkili olagelmiştir. Benjamin'e göre "gerçek bir devrim niteliğindeki ilk yeniden-üretim aracı olan fotoğrafın ortaya çıkmasıyla birlikte, […] sanat yapıtının teknik yoldan yeniden-üretilebilirliği, dünya tarihinde ilk kez yapıtı kutsal törenlerin asalağı olmaktan özgür kılmaktadır." (Benjamin, 1993: 58).

Çünkü bir negatiften hangisinin özgün olduğu anlaşılmaksızın sayısız miktarda baskı yapılabilmektedir. Bu durum sanat yapıtının hakikiliğini devre dışı bırakarak toplumsal işlevini büyük bir değişime uğratmış ve kült değerinden uzaklaşarak politik bir işlev kazanmasına sebep olmuştur. Diğer bir yandan nesnenin ulaşılmazlığına dayanan, sanat yapıtının sadece belirli bir kitleye özel gizli yapısına yönelik "kült değeri", yerini daha geniş bir erişimle ilintili "sergileme değeri"ne bırakmıştır. Sanat yapıtının teknik yoldan yeniden-üretilebilmesi, fotoğrafın icadından önceki dönemler dikkate alındığında sergilenme olanaklarını inanılmaz boyutlara taşımıştır. Dünyanın herhangi bir yerindeki bir sanat yapıtı tıpkısının aynısı kopyası aracılığıyla, nerede olursa olsun izleyicisinin önüne gelebilmektedir. Kısıtlı bir grup yerine kitlelerle buluşabilmektedir. Ayrıca orijinal yapıttan farklı olarak daha küçük ve ya çok daha büyük olabilmekte ya da eserin küçük detaylarını belirgin olarak göstermek amacıyla gerçekleştirilen makro fotoğraflarıyla seyircisine çıplak gözle fark etmesi mümkün olmayan ayrıntılar sunabilmektedir. Bu doğrultuda Benjamin'in "optik bilinçdışı" kavramı, sanat yapıtının "aura"sını parçalayarak "kült değeri"nin yerine geçen "sergileme değeri" ile de yakından ilişkilidir.

Benjamin, zihinsel süreçler hakkında sistematik bir araştırma yöntemi ortaya koyan, psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un kuramlarından ilham alarak çözümlemelerine yüzeysel bir bakıştan ziyade derinlikli bir boyut kazandırmaya çalışmıştır. Freud'un psikolojik kuramlar ve yöntemlerden oluşan psikanaliz çalışmaları, insanların zihinsel süreçlerinin "bilinçdışı" unsurları arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Freud'un haz üzerine yazmış olduğu tezi, tinin işlevsel yapısını "bilinç", "önbilinç", "biliçdışı" olmak üzere üç temel unsura ayırmıştır. Sonraki metapsikolojik çalışmalarında bu modelini geliştirerek "süperego", "id" ve "ego" kavramları üzerinde yoğunlaşan Freud, dışarıdan gelen belirti ve uyarımları kasten kaydeden fakat potansiyel açıdan zararlı harici uyarılardan korunmak amacıyla onlardan etkilenmeden işleyen bilinç ile bilinçdışı işaretlerle duyumların depolandığı belleği birbirlerinden bağımsız çalışan iki sistem olarak ele almıştır. "Freud'un psikanalitik terimlerini tarihsel-kültürel bir zemine yerleştiren Benjamin, gelip geçici bir anın zihinsel olmayan bir imgesini hiçbir zihinsel veya süresel yansıtma olmadan anında kaydetme becerisi sayesinde fotoğraf çekmenin şok ile birleştirildiğini iddia eder: 'Bundan böyle, sınırsız bir zaman dilimi için bir olayı düzeltmek için parmakla tek bir dokunuş yeterlidir. Kamera, o an için ölüm sonrası bir şok tesis etmiştir.'" (Yacavone, 2015: 109, 112). Freud'un en bilinen çalışmalarından birisi olan 1901 tarihli "Gündelik Hayatın Psikopatolojisi" isimli kitabı Benjamin üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Freud, kitabında bir takım örnekler üzerinden özel adların, sözcüklerin, izlenimlerin çocukluk anılarının, vb. unutulması, yanlış okumalar, dil ve kalem sürçmeleri, akla gelen çeşitli sayıların ardındaki sebepler, vb. günlük yaşamda sık sık karşılaşılan genellikle herkesin bildiği ama göz ardı ettiği olgulara ilişkin açıklayıcı tespitlerde bulunmuştur. Rastlantı eseri oluştuğu düşünülen birçok hatalı davranışın arkasında yatan sebepleri sorgulama alanına taşıyarak ortaya çıkartmaya çalışmıştır. (Freud, 1996: 9). Freud'un bir takım davranışları, bilinçli olarak anımsanamayan ya da bilince ulaşmamış olan bilinçdışı tepkiler üzerinden çözümlenebilir konuma getirmiş olması gibi, Benjamin'in de metinlerinde benzer bir yaklaşımla fotoğraflara farkında olmadan verilen tepkilerin ya da fotoğrafların farkında olmadan bilince ve görsel algıya yapmış olduğu etkilerin izlerini sürmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda "optik bilinçdışı" kavramı bağlamında üretimi gerçekleştiren fotoğrafçının kontrolünden bağımsız olarak gören bir tür "kamera-göz"ün, yalnızca fotoğraf makinesine özgü bir görme ve gösterme biçiminin varlığından bahsetmektedir. İlk kez fotoğraf aracılığıyla beliren bu görüntüler dünyası, günlük yaşamda karşılaşılan şeylerin bilinçdışındaki farkına varılmamış bilinmeyen yönlerini açığa çıkartmaktadır.

Benjamin, fotoğrafın icadının dünyaya duyurulduğu 1839 tarihinden 1880'li yıllara kadar olan dönemi bir masumiyet çağı olarak değerlendirmekte ve yüceltmektedir. Hem fotoğrafın tam olarak ticarileşmediği, hem de modern endüstrileşmenin küresel olarak etkisini yoğun bir şekilde göstermediği bu dönemde üretilen portre fotoğrafları, sanatın ve zanaatın bir arada kullanıldığı "görüntü ve izleyici arasında algısal ve deneysel bir dinamik" oluşturarak benzersiz bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca Benjamin'e göre kült değerinin fotoğrafta kendisini hissettirdiği son sığınak, erken dönemlerindeki portrelerde kendisini açığa vuran insan yüzüdür: "Atmosfer (Aura) diye adlandırılan öğe, eski fotoğraflarda, bir insan yüzünün gelip geçici ifadesinden bizlere son kez el sallamaktadır. Bu fotoğraflara hüzün dolu, eşsiz güzelliklerini kazandıran da zaten budur." (Benjamin, 1993: 60). Bu doğrultuda fotoğrafın başlangıç döneminin seçkin bir ustası olarak övdüğü David

Octavius Hill ve Robert Adamson'ın 1843-1847 tarihleri arasında ortaklaşa gerçekleştirdikleri "Nevhaven'lı Balıkçılar" (Newhaven Fishwives) serisi içerisindeki bir fotoğrafa dikkat çekmiştir. Kendisinin o tarihlerde adını bilmediği bir İskoç balıkçısının karısını (Elizabeth Johnstone Hall) konu alan bu fotoğraf, dönemin teknik olanaklarının kısıtlılığı dolayısıyla uzun bir pozlandırma süresi sonucunda elde edilmiştir. Benjamin uzun pozlandırma süreleri dolayısıyla dönemin bu tür portre fotoğraflarına ilişkin "insan yüzü bir susuşla çevriliydi, bakış işte bu susuşta durup dinleniyordu." ifadesinde bulunmuştur. (Benjamin, 2007: 12).

Fot. 1. David Hill ve Robert Adamson, "Nevhaven'lı Balıkçılar: Elizabeth Johnstone Hall", 1843-1847

Fot. 2. Franz Kafka'nın çocukluk portresi, 1888-89

Fot. 3. Walter ve Georg Nenjamin'in Schreiberhau'daki carte-de-visite fotoğrafı, 1902

Fotoğrafik görüntünün gerçekliği muhafaza etme gücü onu herhangi bir sanat pratiğinin çok ötesine taşımaktadır. Özellikle portre resmi ile karşılaştırıldığında fotoğrafın görsel olarak temsil ettiği özneye ilişkin sunmuş olduğu veriler yaşamın anlaşılmasında etkili bir unsur oluşturmaktadır. Ne kadar gerçekçi tasvir edilmiş olursa olsun bir portre resmi her zaman sanatsal bir öznelliğin egemenliği altındadır. Bir portre fotoğrafı ise ne kadar öznel olursa olsun doğası gereği her zaman poz verenin varlığının nesnel bir kaydı olmak durumundadır. Bu doğrultuda resim sanatının ikonik benzerliğinin ötesine geçerek görüntüdeki bireysel bir kimliğin maddi olarak var oluşunun doğrudan temsili olan fotoğraf, izleyicisine estetik ve sanatsal yaratıcılığın cazibesi ve gücü dışında zamanda geçmiş özel bir anın saptanmış gerçek bir belgesini sunmaktadır. Bu bağlamda sadece fotoğrafa özgü olarak Elizabeth Johnstone Hall'un portresi ile karşılaşan seyirci Edinburgh yakınlarında bir balıkçı köyü olan Newhaven'daki yaşamın tekil bir varoluşu üzerinden geçmiş ve şimdiki zaman arasında bir yolculuğa çıkmaktadır. Benjamin söz konusu fotoğrafa çalışmaya ilişkin şu ifadelerde bulunmuştur: "Fotoğrafta yeni ve acayip bir şeyle karşılaşılmaktaydı: kayıtsızca ve baştan çıkarıcı bir utanmayla yere bakan o New Havenlı balıkçı kadında fotoğrafçı Hill'in sanatına belge olmakla tükenmeyen bir şey kalıyor, susturulamayacak bir şey, o kadının, yaşamış olan, hala da gerçekten karşımızda olan ve hiçbir zaman bütünüyle 'sanat'a karışmayacak olan o kimsenin adını, hem de taşkın bir tavırla, isteyen bir şey. […] Fotoğrafçının bütün hünerine, modelinin duruşundaki bütün hesaplılığa rağmen seyirci kaçınılmaz biçimde, böyle bir resimde gerçekliğin resmin karakterini bir anlamda boydan boya dağladığı o küçücük rastlantı kıvılcımını, burada-ve-şimdi'yi arama zorunu hisseder; çoktan geçmiş o dakikanın kendine-özgülüğü içinde geleceğin bugün bile ve konuşur gibi, biz geriye bakanların keşfedebileceği biçimde yuvalandığı belli-belirsiz noktayı bulmaya çalışır." (Benjamin, 2007: 8-9).

Benjamin bu sözleriyle imgenin tanımından, estetik geleneğinin yapısal özelliklerinden ziyade, uzun pozlandırma süresinin de bir sonucu olarak Hall'un portresinin tarihsel açıdan fotoğrafa bakan kişi üzerinde uyandırdığı psikolojik etkisine ya da kişinin bu etkiyi deneyimleme potansiyeline dikkat çekmeye çalışmaktadır. Benjamin'e göre on dokuzuncu yüzyıl ortalarında üretilmiş portre fotoğrafları, portresi çekilen kişinin mizacı, davranışı ve aynı zamanda da onları izleyenler üzerinde etkili olan uzun pozlandırma sürelerinin egemenliği altındadır. Bu görüntülerin sundukları imgesel deneyimlerin tarihsel ve psikolojik etkileri, görselin içerisindeki zamana yayılmış bir duruşta ve bakışta kendisini derin bir şekilde hissettirmektedir. Fakat Benjamin özellikle Disderi'nin carte-de-visite icadı ve ardından gelen portrenin ticarileşme ve standartlaşma süreci ile birlikte modaya teslim olan basitleştirilmiş fotoğrafların, içinde oluştuğu insani ilintilerin kavranabilir olmasından daha çok,

yüzeysel bir beğeniyle ve satılabilir olması amacıyla üretilmesini sert bir dille eleştirmiştir. (Benjamin, 2007: 27). Bu doğrultuda Benjamin, Hill ve Adamson'ın çalışmasını hem 1888-89 tarihli Franz Kafka'nın çocukluk portresi hem de kendisinin de içinde bulunduğu kardeşiyle birlikte 1902 yılında çekilmiş bir fotoğrafı ile karşılaştırmıştır. Walter ve Georg Benjamin'in "carte-de-visite" fotoğrafında kullanılan yapay arka plan dekoru Schreiberhau çevresindeki dağlık bir bölgeyi temsil etmektedir. Özellikle manzarayla uyumlu olmaları adına kostüm giydirilen bu çocuklara, aynı zamanda zoraki bir poz verdirilmiştir. Bu dönemin teatral, gösterişli, klişeleşmiş hatıra fotoğraflarında yapay arka planlar, duvar kâğıtları, sütunlar, palmiye ağaçları, salon bitkileri, vb. süslemeler ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hill ve Adamson'ın portrelerindeki kişiler ile çevreleri arasındaki uyuma karşılık, suni stüdyo ortamı içerisindeki bu tür teatral fotoğraflarda kişiler ile çevreleri arasında uyumsuz, çelişkili bir ilişki meydana gelmektedir. Benjamin'e göre, ilk dönem portrelerindeki sade fon ve basit düzenlemelerin yerine geçerek kısa sürede yaygınlaşan; aşırı düzenlenmiş yapay stüdyo ortamıyla kimliklere ihtişam katma çabası içerisindeki bu görselleştirme biçimi, kişileri sanki mahkûmmuş gibi bir tutsaklık içerisine sokmaktadır. Ayrıca burjuvazi beğenisinin alelade tarihsel bir belgesi olmaktan öteye geçememektedir. Fakat benzer bir anlayışla kurgulanmış olan Kafka'nın çocukluk portresi, Benjamin'in tuhaf kostümüyle stüdyoda poz verdiği çocukluk anılarının canlanmasına ve böylelikle kendi geçmişini ortaya çıkarmasına sebep olmuştur. Ayrıca çocuk Kafka'nın kederli melankolik bakışları stüdyonun modaya uygun bayağı yapaylığını aşarak fotoğrafa derin bir duygusal etki ve tekil bir bireysellik kazandırmıştır. (Yacavone, 2015: 84).

Kişisel aile fotoğrafları, geçmiş imgesine bakan ve çekildiği tarihteki kendiliği ile şimdiki zamanı arasında bağ kuran seyircisi üzerinde güçlü, nostaljik bir etki oluşturmaktadır. Bu durum sadece kendi imgesi ile değil aynı zamanda ilişki içerisinde olduğu herhangi bir aile üyesi içinde geçerlidir. Özellikle kaybedilmiş yakınların gerçeklikte mevcut olmayan varlıkları fotoğraflar aracılığıyla kült bir hatıraya dönüşmektedir. Sevdiği bir yakınının hatıra fotoğrafına bakan bir kişi, herhangi bir hatırası olmadan onu izleyecek diğer seyircilerden farklı olarak gizli bir hikayeye sahiptir. Dolayısıyla fotoğraf bu kişiyle çok daha öznel ve varoluşçu bir dil aracılığıyla iletişim kurmaktadır. Bu bağlamda bu tarz imgeler ile çağrılan ve sadece o kişiye özel geçmiş deneyimlerin izleklerini canlandıran anılar, fotoğraflara yeni bir tür aura niteliği kazandırmaktadır. Hatıra fotoğraflarında biricik hale gelen şey duygu yüklü geçmiş deneyimlerin kendisidir. Benjamin, Lichtwark'in 1907 yılındaki "çağımızda hiç bir sanat eseri yoktur ki, insanın kendisinin, en yakın akraba ve arkadaşlarının, sevgilisinin portre fotoğrafı kadar büyük dikkatle seyredilsin" ifadesine dikkat çekerek, fotoğrafik görüntü üzerine yapılan araştırmaların ancak estetikten ziyade "toplumsal işlevler" alanında yapıldığı takdirde ilerleyebileceğini belirtmiştir. Sanat bağlamında değerlendirilen fotoğraf yerine, fotoğraf bağlamında değerlendirilen sanatın ele alınmasının yorumlama biçimlerini tamamen değiştirebileceğine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre bir tablonun, mimari bir öğenin, vb. fotoğraf üzerinden kavranması gerçeklikte olduğundan çok daha kolay olsa da farklılık arz etmektedir. (Benjamin, 2007: 24-25). Optik bilinçdışı ile insanın kendi geçmişine ilişkin gizli hikayeleri belleğe ulaşabilirken, bir yerin gizli boyutları da açığa çıkartabilmektedir. Bu anlamda Benjamin'in tespitlerini somutlaştırmak adına örnek olarak ele aldığı fotoğrafçılardan birisi Jean Eugène Auguste Atget olmuştur. Paris'te yaşayan, fotoğraflarını çok cüzi rakamlara satarak zar zor geçinen Atget, tanınırlığını ölümünden sonra Berenice Abbot aracılığıyla kazanmıştır. Abbot, Atget'in dört binin üzerinde fotoğraftan oluşan arşivini toplamış, içlerinden bir seçme yaparak Camille Recht'in hazırlamış olduğu bir kitapta yayımlamıştır. Atget'in, yirminci yüzyılın başlarında insan unsuruna yer vermeyerek sanki "bir suç mahalliymiş gibi çektiği" ve "tarihsel süreç içerisinde kanıtlara dönüşmeye" başlayan Paris fotoğrafları Benjamin için gizli politik bir önem kazanmıştır. (Benjamin, 1993: 60). Seyircisini, ilk dönemlerinden sonra gittikçe ticarileşip bayağılaşan portre fotoğrafının boğucu etkisinden uzaklaştırmasının yanı sıra nesnenin de aura'dan tamamen kurtulmasını sağlamıştır. Atget, Paris'in sembolü haline gelmiş ikonik göstergelerini "duygusallaştırma" ve "stilizasyon" içerisinde ele almak yerine, sıradan, banal, gündelik, gösterişsiz, kaydetmeye ve hatırlanmaya değer görülmeyen yapıların, ıssız dar sokakların, dükkân vitrinlerinin fotoğraflarını çekmiştir. (Yacavone, 2015: 54). Onun çoğu kent manzarası içinde insan varlığına yer vermemiş olması, fotoğraflarına gerçeküstü bir atmosfer kazandırmıştır. Fotoğraflarında insan öğesi olmaması adına çekimlerini sabahın çok erken saatlerinde ve kısık diyafram ile uzun pozlandırmalar yaparak gerçekleştirmiştir. Sanki insan türünün gizemli bir

şekilde ortadan yok olduğu ya da sürgün edildiği hissi uyandıran bu çalışma, sürrealizm sanat akımı için de öncü bir nitelik taşımıştır.

Fot. 4-5. Eugène Atget, "Hotel de Sens, rue de l'Hôtel de Ville", 1900'ler / "Quai d'Anjou, 6 a.m", 1924

Benjamin'e göre "Atget kaybolup-gitmiş'i, yolunu-şaşırmış'ı arıyordu, böyle resimler de onun için şehir adlarının egzotik, şaşaalı, romantik tınısına karşı çıkıyorlar; gerçeklikten aura'yı, batmakta olan bir gemiden su boşaltırcasına, emip alıyorlar. [...] Bu resimler ıssız değil, atmosfersizdir; şehir bu resimlerde yeni kiracısını daha bulmamış bir daire gibi boşaltılmış bir görünüm taşır. [...] Özgürce kanat çırpan bir derin düşüncelere dalma eylemi, onlara uygun düşmez. Bu fotoğraflar, izleyiciyi tedirgin eder; izleyici, onlara uzanan belli bir yolu aramak zorunluluğunu duyumsar. (Benjamin, 2007: 19-20, 22; 1993: 60-61). Ayrıca Benjamin genel olarak fotoğrafik görüntüye ilişkin şu tespitler de bulunmuştur: "elbet, fotoğraf makinesine seslenen, göze seslenenden başka bir tabiattır; başkalık her şeyden önce, insanların bilinçle eleyip dokunmuş bir mekânın geçmesindedir. Gerçi insanların, diyelim, yürüyüşünü inceleyip, kabaca da olsa, yargılar çıkaran çok kimse vardır, ama 'adım atış'ları sırasında, saniyenin küçük bir parçası kadar bir zaman içindeki duruşlarından herhalde kimsenin haberi yoktur. Fotoğraf dondurulmuş hareket, büyütme gibi yardımcı araçlarıyla bize bunu gösterir. Bu optik-bilinçdışından ancak fotoğraf yoluyla haberimiz olur, tıpkı dürtüsel bilinçdışından psikanaliz yoluyla olduğu gibi." (Benjamin, 2007: 9).

Benjamin için Alman sanatçı Karl Blossfeldt'in (1865-1932) makro fotoğrafları çıplak gözle görülemeyen dolayısıyla da tanıdık olmaktan çok uzak görsel bir dünya sunmaktadır. Geleneksel görsel sanatlar içerisinde fotoğraf makinesinin icadından önce resmedilmemiş olan bu sunum biçimi, radikal bir deneyselliğin benzersiz izlerini taşımaktadır. "Blossfeldt o şaşılası bitki fotoğraflarıyla atkuyruğu otunda en eski sütun biçimlerini, eğreltiotunda piskopos asasını, on kat büyütülmüş kestane ve akçaağaç sürgününde totem direklerini, fesçitarağında geometrik gotik süslemeleri görünür hale" getirmiştir. (Benjamin, 2007: 10). Özellikle optik bilinçdışı kavramı bağlamında fotoğraf teknolojileri öncesinde insanoğlunun sahip olduğu görsel algılama kapasitesini ortaya çıkartan en belirgin örnek kuşkusuz Eadweard Muybridge'in (1830-1904) çalışmaları olmuştur. Leland Stanford (1824-1893), bir atın koşarken dört ayağının birden aynı anda havada asılı kalıp, kalmadıkları konusunda başlattığı bir tartışma üzerine, İngiliz fotoğrafçı Muybridge'den bu durumu açıklığa kavuşturmasını istemiştir. Bunun üzerine Muybridge, 1878 yılında Stanford'un sahibi olduğu Palo Alto'daki yarış pistinde 12 adet fotoğraf makinesi kullanarak koşan bir atın bütün ayak hareketlerini saniyenin binde biri bir enstantene hızı ile kayıt altına almıştır. Aynı yıl "The Horse in Motion" (Hareket Halindeki At) başlığı altında yayımlamış olduğu yüksek enstantane hızı ile çekilmiş bu fotoğraflar, kısa bir süreliğine de olsa atın koşarken dört ayağının da yerden kesildiği bir anı görünür kılmıştır. (Frizot, 1998: 246). Muybridge'nin bu fotoğrafları, atın yürüme, koşma ve atlama stillerindeki ayak hareketlerinin tüm farklılıklarını açık bir şekilde ortaya çıkartmıştır. Muybridge 1887 yılında insan ve hayvan hareketlerini adım adım saptayan fotoğraflarını bir araya getirerek "Animal Locomotion" (Hayvan Hareketi) isimli kitabında yayımlamıştır. Bu fotoğraflar, yürüme, inip-çıkma, koşma, zıplama, spor yapma, kavga etme, dans etme, oyun oynama, vb. birçok eylemin ayrıntılı bir şekilde fiziksel olarak aşama aşama nasıl gerçekleştiğini gözler önüne sermişlerdir. Binlerce hareketi analiz etmeye olanak tanıyan ardışık fotoğraflarıyla Muybridge, zamanının bilim insanları ve aynı zamanda ressamları için zengin bir kaynak oluşturmuş, ayrıca hareketli görüntünün öncülüğünü yapmış ve insanoğlunun görsel algısını tamamen değişime uğratmıştır.

Fot. 6. George Stubbs, George Baronet, 1794

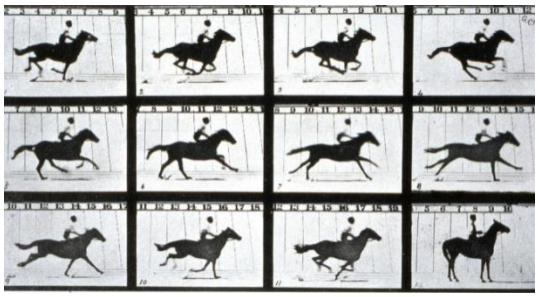

Fot. 7. Eadweard Muybridge, "Hareket Halindeki At", 1878

Atlar evcilleştirilmeye başladıkları tarihten itibaren insanoğlu için vazgeçilmez bir hayvan haline gelmişlerdir. Zamanla gücün, asaletin ve zarafetin sembolü olan atlar, resim sanatının da işlediği önemli konulardan birisi olmuştur. Özellikle birçok tabloda dörtnal koşan at imgesine rastlanmaktadır. Fakat bu resimlerde atlar daha çok dört ayağı da havada asılı vaziyette ve uzatılmış olarak dolayısıyla yanlış bir şekilde tasvir edilmişlerdir. Muybridge'nin kanıtladığı üzere koşan bir atın dört ayağının da havada asılı ve bükülü olduğu bir an bulunmaktadır. Fakat bu an, atın ayaklarının ikisi önde, ikisi de arkaya doğru uzatılmış bir şekilde hareket etmemektedir. Bu dönemde, ön bacakları tamamen öne, arka bacakları tamamen geriye doğru gerilmiş olan at tasvirlerine "uçarak koşan at" (the flying gallop) adı verilmiştir. Resim tarihi incelendiğinde atları koşarken yanlış olarak tasvir eden birçok çalışmayla karşılaşılmaktadır: Leonardo da Vinci, "Galloping and kicking horses, and a foot soldier", 1503-4; George Stubbs, "Bay Malton with John Singleton up", 1767; John Stubbs, "Baronet", 1794; C. Vernet ve E. Purcell, "A woman on horse-back losing her hat.", 1820'ler; Jean-Louis-Ernest Meissonier, "Friedland", 1807; Théodore Géricault, "The Epsom Derby", 1821; Charles Bentley, "Fox Hunting", 1828; John Cameron, "An exciting finish", 1828; Cogniet Leon, "Rebecca and Brian de Bois-Guilbert", 1828; Henry Thomas Alken, "The Belvoir Hunt", 1830–40; Loyd R., "Circus düet", 1831; January Suchodolski, Furūsiyya, 1836; John Frederick Herring, "Fox hunting, Encouraging Hounds", 1839; Victor J. Adam, "Race horses and Jockeys cross the finishing line", 1850; Alfred de Dreux, "Greyhound and Terrier", 1857; Louis-Ernest Meissonier, "Rezonville", 1870; Edgar Degas, "The False Start", 1869-72; Currier & Ives, "Parole", 1877; Liborio Prosperi, "The finishing line at a horse race", 1888; Frederic Remington, "A Dash Timber", 1889; Currier & Ives, The finish in the great match race", 1890; Galofre Gimenez, "A fair in Andalusia with Horse Racing", 1890'lar.

1880'lerin sonlarında Londra Jodrell Üniversitesi'nde zooloji profesörü ve Doğa Tarihi Müzesi müdürü olan E. Ray Lankester (1847-1929), doğada hayvan hareketleri üzerine araştırma makaleleri yazmıştır. Bu makalelerden birisi "Dörtnala Koşan Atın Sorunu" (The Problem of the Galloping Horse) başlığı altında 1907-1912 yılları arasında bir tarihte Daily Telegraph'da yayımlanmıştır. Lankester, Muybridge'in fotoğraflarından önce sanatçıların koşan bir atı yanlış olarak resmettiklerini ifade etmiştir. Ayrıca Muybridge'in fotoğraflarından sonra bile hatalı çizimlerin devam ettiğine dikkat çekmeye çalışmıştır. Fakat Fransız ressam Aimé Nicolas Morot'un (1850–1913) Rezonville'de Fransızlar ve Almanlar arasındaki süvariler savaşını konu aldığı bir resminde, Muybridge'in fotoğraflarından faydalanarak doğru bir koşan at tasviri gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Çalışmalarını tamamladıktan sonra fotoğrafları aracılığıyla insan ve hayvan hareketleri üzerine eğitim vermeye başlayan Muybridge, Morot'un bu resmini de derslerine dâhil etmiş ve söz konusu esere ilişkin şu ifadelerde bulunmuştur; "Çalışmalarımızın ödüllerini almaya başladığını öğrenmek memnuniyet verici. Bazı sanatçılar bilgi öncesi izlenimin ve bilgi sonrası izlenimin tamamen farklı iki şey olduğunu kabul etmeye hazır. Aimé Morot'un bu resminde bu esasın uyandığına dair bir kanıtımız var." (Herbert, 2010). Diğer yandan Lankester, "tarihi ve psikolojik" bir öneme sahip bir soru orta atmıştır. "Sanatçılar neden ve ne zaman 'uçarak koşan at'ın yanlış ama genel olarak kabul gören tutumlarını benimsemişlerdir?" Lankester, bu sorusuna ilişkin Fransız asıllı yazar Solomon Reinach'ın ifadesine yer vermiştir. Reinach, "Asur, Mısır, Yunan, Roma, ortaçağ ve modern sanatta 18. yüzyılın sonlarına kadar 'uçarak koşan at'ın hiç görünmediğini", bu tasvire ilişkin ilk örneğin 1794 yılında Baronet adlı bir atın John Stubbs tarafından yapılmış bir gravür olduğunu öne sürmüştür. Lankester daha sonra Stubbs'ın örneğini izleyerek bu tavrın genellikle İngiliz sanatında benimsendiğini ve Fransız ressam Gericault'un bunu 1821'de "Derby D'Epsom" ile Fransa'ya getirdiğini savunmuştur.

Fakat Yunanistan'ın Homer öncesi sanatında hayvan figürlerinin; atların, geyiklerin, boğaların, köpeklerin, aslanların, vb. tam olarak bu geleneksel pozda tasvir edildiği görülmektedir. (Herbert, 2010). Amerikalı sanat eleştirmeni Arthur Coleman Danto (1924-2013), Muybridge'nin o güne kadar çıplak gözle algılanan var olan hiç bir tanımlamayı desteklemeyen "tartışılmaz bir şekilde" doğruluğu tespit eden fotoğraflarından önce kimsenin hareket halindeki hayvanları nasıl resmedeceklerini bilmediğini ve hayvanların hareketlerini onun göstermiş olduğu şekilde göremediğimizi ifade etmiştir. Danto'ya göre fotoğraflar normal algının göz ardı ettiği şeyleri ortaya çıkartarak, "dünyayı görsel olarak algılayamadığımızı" göstermektedir. (Danto, 2006: 270-271, 274). Ryerson Üniversitesi'nde Görüntü Sanatları profesörü olan Marta Braun ise "Muybridge'in ani hareket fotoğraflarının, zaman ve mekân kavramlarımızı kalıcı olarak" değişime uğrattığını belirtmiştir. (Papacosta, 2018: 23).

4. SONUÇ

Benjamin, zamansal ve uzamsal açıdan çok katmanlı bir imge olarak tanımladığı fotoğrafik görüntüyü hem teknik ve biçimsel hem de tarihsel ve sosyokültürel bir içerik üzerinden çözümlemeye çalışırken Freud'un psikanaliz kuramından ilham almıştır. Bu doğrultuda Benjamin'in optik bilinçdışına ilişkin tespitleri daha sonra fotoğrafın tarihsel belgeleme konusundaki olanaklarını irdelerken de kendisine önemli bir zemin oluşturmuştur. Fotoğrafik görüntüyü, diyalektik bakış açısına göre kültürel tarih ve kendi yaşam tecrübesi içerisinde, şimdiki zaman ile geçmişin, kendi ile ötekinin, gerçeklik ile imgelemin karmaşık etkileşimi üzerinden değerlendirmiştir. Optik unsurların görünür kıldığı dünya ile geçmişi güçlü ve farklı bir şekilde geri getiren bu görüntülerin seyirci üzerindeki psikolojik etkilerine dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Hill ve Adamson'ın "Nevhaven'lı Balıkçılar" serisi içerisinde yer alan Hall'un, ayrıca kendisinin ve Franz Kafka'nın çocukluk portreleri üzerinden fotoğrafı, tarihi bir belge olarak kişisel ve toplumsal bellek ile kurduğu ilişkisi bağlamında değerlendirmiştir. Ayrıca Atget'in fotoğraflarıyla ortaya çıkarttığı Paris'in sembolleşmemiş gizli taraflarının, görselleştirilme biçimiyle gerçeklik algısı üzerindeki etkilerini irdelemiştir. Ele aldığı tüm örnekleri algılama ve hatırlamanın zihinsel süreçleriyle kıyaslayarak fotoğraf makinesinin görüntü üretme işleminin sadece insan algısını değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda toplumsal olarak bellek süreçlerini de kökten başkalaştırdığını ortaya çıkartmaya çalışmıştır.

Sonuç olarak, sanat eserinin geleneksel özgün niteliğini (aurasını ve kült değerini) ortadan kaldırarak sergileme değeri kazanmasına, böylelikle kitleler tarafından ulaşılabilir hale gelmesine ve demokratikleşmesine sebep olan fotoğrafik görüntü, geçmiş gerçekliğe açılan bir pencere olarak tarihsel belgesel bir işleve sahiptir. Bakma eyleminin şimdiliği üzerinden, çekildiği andan itibaren çoktan geçmişe ait olan ve kanıt niteliği taşıyan temsili gerçekliği ile hem nesnel hem de öznel bir ilişki kurmaktadır. Fotoğrafta objektifin odak uzaklığı ile enstantane ve diyafram ayarlarının görüntü üzerindeki etkisi gerçekliği doğal algının sınırlarının ötesine taşımaktadır. Her gün karşılaşılan sıradan objelerin ya da anların bile gözden kaçan şaşırtıcı taraflarını görülebilir kılmaktadır. En küçük ayrıntılarda barınan görüntü dünyalarını ortaya çıkartan Blossfeldt'in bitkilere ilişkin makro fotoğrafları ile Muybridge'in saniyenin binde biri kadar bir aralığının yüksek enstantene ile ardışık olarak kaydedilmiş hareket analizleri seyircisi için yeni bir görme ve algılama olanağı sunmuştur. Özellikle Muybridge'in fotoğrafları, insanın doğal algısıyla koşan bir atın ayak hareketlerini fark edemediğinin doğrudan bir kanıtı haline gelmiştir. Önceki yerleşik anlayışa meydan okuyan bu fotoğraflar, sonrasındaki bilimsel ve sanatsal tüm üretim ve algılama süreçlerini tamamen değiştirmiştir. İnsanoğlunun kendisinde ve çevresinde olup biten olguların çıplak gözle yalnızca küçük bir kısmını görebildiğini ve algılayabildiğini ortaya çıkarmıştır. Zaman ve uzay algısını derinden etkilemiştir. Farkında ya da farkında olmadan sayısız miktarda fotoğrafik ve hareketli görüntü izlemiş günümüz insanın düşünme ve algılama biçimi bu teknolojiler aracılığıyla evrimleşmiştir. Kameraya özgü görme biçimleri bugün insanoğlunun belleğinde baskın hale gelerek, çıplak gözle göremediği halde çevresindeki dünyayı fotoğrafik olarak algılayabilmesine ve değerlendirebilmesine olanak tanımaktadır. Diğer yandan ise gerçekliğin nasıl yorumlaması gerektiğine dair dayattığı bakış açısına, belli algı ve öznellik kalıplarına göre konumlanan yeni bir kitle kültürü yaratmıştır.

KAYNAKÇA

Benjamin, W. (1993). "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretildiği Çağda Sanat Yapıtı", *Pasajlar* (Çev. Ahmet Cemal), İstanbul: YKY

Benjamin, W. (2002). *Fotoğrafın Kısa Tarihçesi* (Çev. Ali Cengizkan), İstanbul: YGS Yayınları.

Benjamin, W. (2007). "Fotoğrafın Küçük Tarihi", Caner Aydemir, *Fotoğraf Neyi Anlatır?* (Çev. Tevfik Turan), İstanbul: Hayalbaz Kitaplığı.

Danto, A. C. (2006). *Aesthetics and Ethics: Essays at the Intersection*, Cambridge: Cambridge University Press.

Freud, S. (1996). *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (Çev. Şemsa Yeğin), İstanbul: Payel Yayınevi.

Frizot, M. (1998). *A New History of Photography*. Köln: Könemann.

Herbert, S. (2010). *"Lankester: The Problem of the Galloping Horse"*, 10.04.2019 tarihinde https://ejmuybridge.wordpress.com/2010/07/20/lankester-the-problem-of-the-galloping-horse/ adresinden alındı.

Krauss, R. (2007). Fotoğrafı Yeniden Keşfetmek, Caner Aydemir, *Fotoğraf Neyi Anlatır?* (Çev. Tevfik Turan), İstanbul: Hayalbaz Kitaplığı.

Papacosta, P. (2018). *"Muybridge, the Galloping Horse and revealed Errors in Art"*, 12.04.2019 tarihinde http://ijaahnet.com/journals/ijaah/Vol_6_No_1_June_2018/2.pdf adresinden alındı.

Sontag, S. (2005). *Fotoğraf Üzerine* (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Yacavone, K. (2015). *Benjamin, Barthes ve Fotoğrafın Tekilliği* (Çev. Simber Atay, Melih Tumen), İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

PARTICLE MATTER POLLUTION OF KOSOVA DISTRICT OF KONYA CITY

Sukru Dursun

Environmental Engineering Department, Konya Technical University, Konya, Turkey
sdursun@ktun.edu.tr

Abstract:

Air pollution as a result of urbanization brought about by modern life is local and regional. has a domain on the global scale as well. Today, local, regional and global problems are common due to air pollution. It is experienced. Intensive urbanization, incorrect settlement of cities, increase in the number of motor vehicles, irregular industrialization, poor quality fuel usage, topographic and meteorological conditions In our big cities, especially in winter, air pollution can be experienced. Air pollution has important effects on human health due to the fact that air quality is given great importance all over the world. Air pollution problems To resolve and determine the strategy, the scientific community and the relevant authority are both atmospheric pollutants concentrate on monitoring and analyzing their concentration. In addition to the responsibilities of the authorities to protect and improve the air quality, the public health through a means of communication It is also among its responsibilities to provide up-to-date information on pollution. For this purpose, the developed standard values should be both stimulating and understandable. Widely used in terms of use of an index can be presented by turning. PM10 refers to solid particles in the air. These particles do not have a uniform chemical composition. The solid particles get into the atmosphere as a result of human activity and from natural sources. They react with other pollutants in the atmosphere to form the PM and are introduced into the atmosphere. Studies on legal regulations to cover particles up to 2.5 μm are in progress. Kosava district of the Konya is one of the most fast-growing parts with parallel to increasing university student in the region. In this study ambient PM levels were investigated and modelled. Form the results of this study; source of air pollution will be investigated.

Keywords: Air Pollution, Particle Matter, Kosova District, Konya, Atmosphere, Modelling

1. INTRODUCTION

1.1 Air pollution

Clean air is called the colourless, odourless, fluid gas mixture used for breathing of all living things. In the atmosphere, dust, smoke, gas, odour and impure water vapour in the form of pollutants, people and living things that will adversely affect the health or property damage will rise to the amount is expressed as "Air Pollution" (URL-1, URL-2).

1.2 Effects of air pollution on human and environmental health

As a result of various activities of the people, the air layer is polluted directly or indirectly and the living life on earth is adversely affected (Kara, 2012). The limit values of substances polluting the air are determined by each country's own regulation. Air pollution has negative effects on materials, plants and animals, especially on human health. Smoke is a kind of air pollution which is caused by the fact that carbonaceous materials such as solid fuels and fuel oil are not burned completely and has a reducing effect. At the same time, air pollution has a destructive and detrimental effect on the structures. On plants, they can be lethal and prevent their growth. For this reason, air pollution is both harmful to life and economically damaging. In order for people to live in a healthy and comfortable way, the breathing air must be clean (Varınca & Kamil, 2007).

1.3 Particulate matter (PM) and its effects on the environment

The particle matter term is used for solid or liquid particles resulting from friction, cleavage, erosion, condensation and incomplete combustion. The particle matter size and the negative effects of particulate matter on human health are interrelated. The portion of PM greater than 10 microns is held

in the nose. The particle matters smaller than 10 microns is accumulate through the airway to the lung from there to the bronchi. Smaller ones pass into the capillary vessel, and those with a diameter of 0.1 micron can be transported from the capillary to the blood. Particulate matter can carry heavy metals and therefore carry a high risk of health (Anonym, 2008).

1.3.1 Source of fine particles ($PM_{2.5}$)

Some particles are released directly from a given source, while others occur as a result of chemical interactions of gases. Fine particles, referred to as $PM_{2.5}$ may be composed of various sources. These include power plants, factories, motor vehicles and fuel residues of airplanes, wood and coal use in homes, forest fires, agricultural combustion, volcanic eruptions and dust storms.

1.3.2 Fine Particle ($PM_{2.5}$) Pollution Cause Dangerous

Since the fine particles are very small and light, they remain in the air longer than the heavy particles. Due to their small size, these particles can easily pass through the nose and throat and some may even enter the circulatory system.

1.4 Aim of this study

The aim of this is measurement of particle mater in size of 2.5 and 10 micrometres in Kosova district of Konya city (Turkey) and modelling of air pollution in this region. This study was also aimed to learn about source of pollutant and to give some information of reducing possibility of air pollution.

2. MATERIALS AND METHODS

2.1 Sampling area

The study consists of 22 different sampling points were selected in the district of Kosova district of Konya. The sampling points of particle matter measurement are shown in Figure 1-2. Particulars were measured four days a week period (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday) at designated sampling tame points in which days (08.00, 11.00, 13.00, 16.00, 20.00).

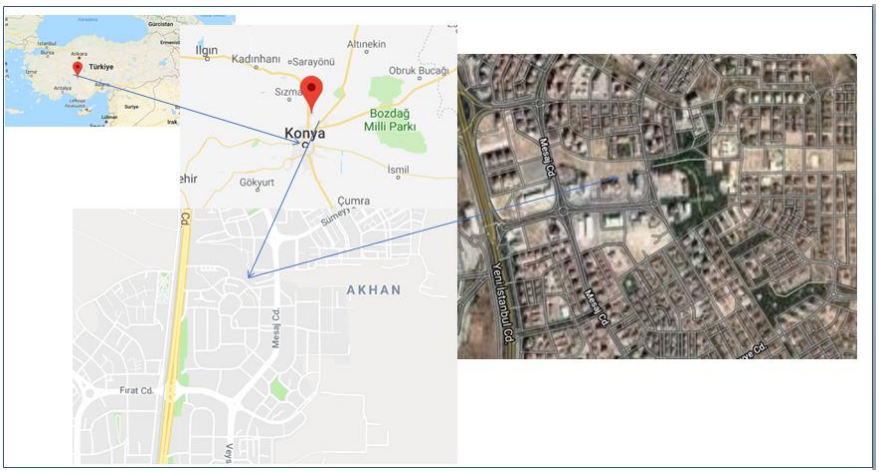

Figure 1. Location of the sampling area of this study

Figure 2. Measuring points are marked on the figure.

Particle Mater measurements were performed using the equipment was shown in Figure 3

Figure 3. Particle Mater measurement equipment (Particle Counter PCE-PCO 1)

2.2 The program used for modelling maps

Surfer-16 is a type of software that is used in preparing the contour diagram of Golden Software (Anonym, 2019). At the bottom right corner of the program, the coordinates are located in the lower left corner of the icon description. Horizontal and vertical icons can be found in the opening part of the program user can easily perform the series without using the upper bar part. In order to prepare contour diagrams, the x, y coordinates we received from the land in the columns A, B that we have prepared in Microsoft Excel are transferred and the Surfer program is opened. Then the data menus are followed, the database file prepared in Excel is selected and in the drop-down menu, the columns in the database file in Excel will be selected which coordinates will be included in the program.

3. RESULTS

3.1 Modelling of measurement

3.1.2 Modelling of time distribution (PM2,5 / PM10) by hourly

In the Figure 3 shows, the measurement results of the sampling made at 22 different points for PM 2,5 and PM10 shown on different days and hours. The PM2.5 values at the 1st measurement point and at the 15th measurement point were higher in the determined days (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values.

Figure 4. Model distribution map prepared with the results of time 08.00 for PM2,5 (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

In the model, in the 1st measurement point and around it, PM2.5 values at the 15th measurement point were observed to be high on the determined days (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values. (Fig. 5)

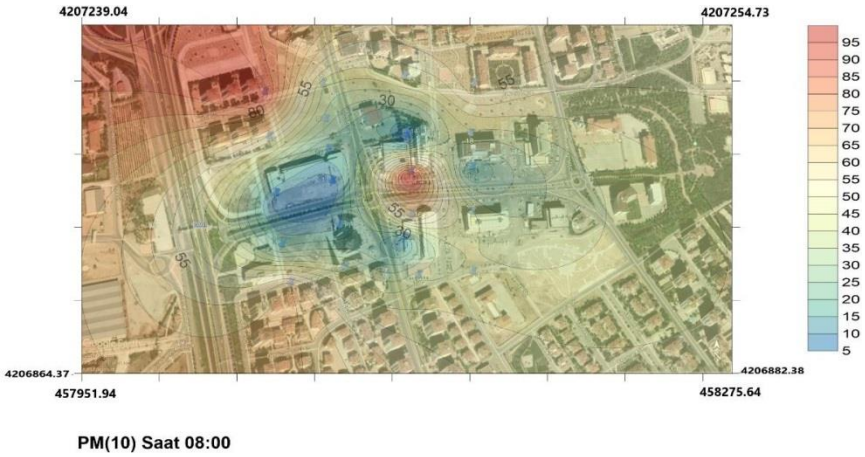

Figure 5. Model distribution map prepared with 08: 00 PM10 measurement results (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

In the model, in the first measurement point and around it, PM2.5 values at the 15th measurement point were observed to be high on the determined days (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values. (Fig. 6)

Figure 6. Model map of Bosnia and Herzegovina (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday) prepared at 11.00 PM2.5.

In the model, in the 1st measurement point and around it, PM2.5 values at the 15th measurement point were observed to be high on the determined days (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values. (Fig. 7)

In the model created, it was observed that the values of PM2.5 were higher in the second measurement point and on the surrounding areas (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values. (Fig. 8)

In the model, the results do not exceed the limit values, the necessary measures are not taken 13 Measured point PM10 values will exceed the limit for human and environmental health was observed to pose a danger(Fig. 9).

Figure 7. Model distribution map prepared with the results of 11: 00 PM10 at the quarter of Bosnia and Herzegovina (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

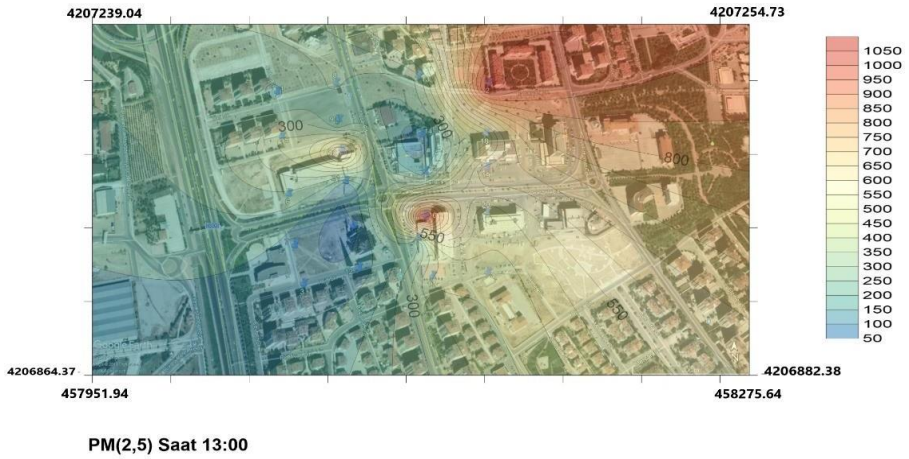

Figure 8. Model distribution map prepared with the results of 13.00 PM2.5 at the quarter of Bosnia and Herzegovina (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

Figure 9. Model distribution map prepared with the results of 13: 00 PM10 at the quarter of Bosnia and Herzegovina (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

In the model, it is observed that the results do not exceed the limit values and if the necessary measures are not taken, the PM2.5 values at the measuring point will pose a danger to the human and environmental health (Fig. 10).

Figure 10. Model distribution map prepared with the results of 16.00 PM2.5 at the quarter of Bosnia and Herzegovina (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

In the model, the PM10 values at the 1st measurement point were observed to be high on the determined days (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values (Fig. 11).

Figure 11. Model distribution map prepared with 16: 00 PM10 measurement results for Bosnia and Herzegovina Quarter (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

In the model, the 15th measurement point and the 1st measurement point PM2.5 values were observed to be high on the determined days (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values (Fig. 12).

In the model created below, it was observed that PM2.5 values were higher in the second measurement point and surrounding areas on the determined days (Tuesday, Friday, Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values (Fig. 13).

Figure 12. Model distribution map prepared with the results of 20.00 PM2.5 in Bosnia and Herzegovina (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

Figure 13. Model distribution map prepared with 20: 00 PM10 measurement results for Bosnia and Herzegovina (Tuesday, Friday, Saturday, Sunday).

3.1.3 Modelling according to weekday / weekend distinction (PM2,5 / PM10)

3.1.3.1 Modelling of weekday results

In the models shown, the measurement results of the measurement points from 1 to 22 are evaluated in terms of weekdays and the model is evaluated without any time separation. In the model created below, it is observed that the PM2.5 values are high on the determined days (Tuesday, Friday) at the 1st point and around. When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these valueswere above the limit values. (Figure 14)

Figure 14. Model distribution map prepared with PM2,5 measurement results made on the weekdays (Tuesday, Friday) of Bosnia and Herzegovina (08.00, 11.00, 13.00, 16.00, 20.00)

In the model below, it is observed that the measurement points 1 and 3 and PM10 values are high on the determined days (Tuesday, Friday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values. (Fig. 15)

Figure 15. Model distribution map prepared with the measurement results of PM10 performed in Bosnia and Herzegovina Quarter on weekdays (Tuesday, Friday) (08.00, 11.00, 13.00, 16.00, 20.00).

3.1.3.2 Modelling of weekend results

In the models shown, the evaluation of the measurement results at the measurement points from 1 to 22 for pm2,5 and pm10 is evaluated and the model is shown as weekend without any time discrimination. In the model created below, at the 15, 16, 19 and 22 measuring points, PM2.5 values were higher on the days determined (Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values. (Fig. 16)

Figure 16. Model distribution map prepared with the results of PM2,5 measurement performed at the weekend of Bosnia and Herzegovina (Saturday, Sunday) (08.00, 11.00, 13.00, 16.00, 20.00).

In the following model, PM10 values were high at the 13 and 3 measurement points on the specified days (Saturday and Sunday). When these values were evaluated according to EPA and WHO, it was observed that these values were above the limit values. (Figure 17.)

Figure 17. Model distribution map prepared with the results of pm10 measurement performed at the weekend of Bosnia and Herzegovina (Saturday, Sunday) (08.00, 11.00, 13.00, 16.00, 20.00).

4. CONCLUSION AND COMMENT

The most important source of particulate matter in the study environment was human social activity and traffic. Therefore, in the area where the measurement is carried out, public transportation is very important in terms of decreasing the particulate matter level. Particulate matter concentrations are very low in areas with low traffic density. In addition, the use of particulate filters in diesel vehicles should be considered. Regular maintenance and cleaning of the filter system must be carried out on vehicles using a particle filter. The filters systems in the air conditioning and ventilation systems of the vehicles should be replaced at regular intervals. Care should be taken to ensure that the filters system and air conditioners used are in compliance with the standards. When such changes are made in ventilation systems, particulate matter concentrations will decrease. If the streets and streets where the study is carried out with water at regular intervals, a decrease in particle concentrations will occur. Model maps were formed based on the measurement results made at 22 different points during the week and at weekends. According to the WHO and EPA limit values, it was observed that the PM2.5 and PM10 limit values were exceeded at some measurement points (Anonym, 2013, 2019). It has been observed that wind direction, speed and precipitation have significant effects on concentrations. However, in order to determine the sources of particulate matter, it is necessary to know not only the concentrations of airborne particulate matter but also their elemental contents. Based on the elemental content of Pm, it is possible to obtain information about sources and their contribution to concentrations using various methods and models.

5. RECOMMENDATIONS

The most important source of particulate matter in the study environment is traffic. Therefore, in the area where the measurement is carried out, public transportation is very important in terms of decreasing the particulate matter level. Particulate matter concentrations are very low in areas with low traffic density. In addition, the use of particulate filters in diesel vehicles should be considered. Regular maintenance and cleaning of the filter must be carried out on vehicles using a particle filter. The filters in the air conditioning and ventilation systems of the vehicles should be replaced at regular intervals. Care should be taken to ensure that the filters and air conditioners used are in compliance with the standards. When such changes are made in ventilation systems, particulate matter concentrations will decrease. If the streets and streets where the study is carried out with water at regular intervals, a decrease in particle concentrations will occur.

REFERENCES

Anonym (2008) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hava Kalitesinin Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği, Ankara,. http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.12188& MevzuatIliski= 0&sourceX mlSearch=hava%20kalitesi. April 2019

Anonym (2013) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Genelgesi, Ankara. http://cygm.csb.gov.tr/hava-kalitesi-degerlendirme-ve-yonetimi-genelgesi-duyuru-65 April 2019

Anonym (2019) http://downloads.goldensoftware.com/guides/Surfer15UsersGuidePreview.pdf Surfer v8 User Guide, Washington, USA, Access April 2019

Kara, G. (2012) Kentsel hava kirleticilerine meteorolojinin etkisi: konya örneği, S.Ü. Müh.- Mim. Fak. Dergisi, 27, 3, 73-86,

URL-1. http://www.dicle.edu.tr/a/oakkoyun/dersler/mds412files/SK.pdf April 2019

URL-2. https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/editordosya/GNG2013-37HavaKalitesiDegerl.pdf. April 2019

Varınca, B. Kamil, (2007) Hava Kirliliği ve Sonuçları,İstanbul http://www.yildiz.edu.tr/ ~kvarinca/Dosyalar/Yayinlar/dyayin004.pdf. April 2019

HELAL OKURYAZARLIK KAVRAMINA YÖNELİK BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Salih MEMİŞ
Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü
salihmemis@yahoo.com

Öğr. Gör. Zafer CESUR
Kocaeli Üniversitesi Hereke İsmet Uzunyol Meslek Yüksekokulu,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü
zafer.cesur@kocaeli.edu.tr

Özet

Satın alma kararını etkileyen faktörlerden biri farklı dini gruplar olarak dini inanç ve kimliktir. Bunlar bazı gıdaların dini benimseyenler tarafından tüketilmesini yasaklar. İslam dininde tüketilmesinde mahsur olmayan şeylere helal, tüketilmesi yasak olan şeylere haram adı verilmektedir. İzin verilen (helal) ve yasaklanan (haram) ürün ve hizmetlerin İslam hukukuna göre çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneği sunan helal okuryazarlık, Müslüman tüketicilerin ürün ve hizmet seçiminde bilinçli hareket etmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada helal okuryazarlık olgusundan hareketle dinin tüketime etkisi, Müslüman tüketicilerin ürün ve hizmet seçimindeki dini görevleri irdelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Helal Pazarlama, Helal Okuryazarlık, Dinin Tüketime Etkisi

A STUDY ON THE CONCEPT OF HALAL LITERACY

Abstract

One of the factors that influence the decision to purchase is religious belief and identity as different religious groups. They prohibit the consumption of certain foods by religious adherents. Things that are not stranded in the consumption of Islam are called halal and what is forbidden to be consumed is called haram. Halal literacy, which provides the ability to analyze, evaluate and transmit the products and services that are permitted (halal) and prohibited (haram) according to Islamic law, enables Muslim consumers to act consciously in the choice of products and services. In this study, the effect of religion on consumption based on the phenomenon of halal literacy, the religious duties of Muslim consumers in choosing products and services were examined.

Keywords: Halal Marketing, Halal Literacy, Effects of Religion on Consumption

1. GİRİŞ

Helal pazar, kamu yararı, gıda ile ilgili sağlık korkuları ve toplam tüketici talebi gibi, bugün dünya üzerinde tüketici bilincinin odağında olmanın yanı sıra dünyadaki en karlı ve etkili pazar alanlarından biri haline dönüşmekle birlikte aslında helal, bir algı değişimidir. Örneğin helal gıdalar, on dört yüz yıldan uzun süredir varlığını sürdürmesine karşın yalnızca son yıllarda ve özellikle çok kültürlü toplumlarda helal ürünlerinin etiketlenmesi ve markalanması yoluna gidilmektedir. Helal ürün ve hizmetlerin küresel pazarı, büyük bir güç haline gelmektedir. Dünya ticareti ve finans alanında helal ürünler ve İslami finansal hizmetler yılda 2,5 trilyon doların üzerinde bir piyasa gücüne sahip olmaktadır. Bu büyüme eğilimin ileriki yıllarda daha da artması söz konusudur. Helal iş dünyası, 1,8 milyar Müslüman nüfusu ve 112'ye yakın ülkeyi kapsamaktadır. (Muhammad ve diğerleri, 2009: 46).

Her Müslüman'ın dini görevi, tüketeceği ürünleri denetlemek veya bu denetlemeyi yapabilecek yetkili bir organ bulunması durumunda bu ürünlerin helal statüye sahip olup olmadığını bu organlar tarafından verilen belgelere bakarak belirlemektir. Ürünün kendisinin helal olup olmadığının belirlenmesi tek başına yeterli değil ayrıca, ürünün oluşumunda kullanılan maddelerin de helal unsurlardan oluşması önemlidir. Buna ek olarak ayrıca, ürün veya hizmetin oluşumu için yapılan

hazırlık süreci İslami şartlara uygun olmalıdır (Zakaria, 2008: 604). Özellikle de küreselleşen dünyada farklı dinlere mensup birçok ülkeden ürün ihracatı ve ithalatı yapılmakta ve bu faaliyetlerin İslami şartlara uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini bilmek Müslüman tüketiciler için önemli bir hadise olmaktadır. Dolayısıyla Müslüman tüketicilerin ürün ve hizmet seçiminde helal olgusunu irdeleyebilecek farkındalık düzeyinin bulunması gerekmektedir. Bu durum ise Müslüman tüketicilerin helal okuryazarlık düzeyine sahip olmasıyla sağlanabilmektedir. Bu çalışmada helal okuryazarlık olgusundan hareketle dinin tüketime etkisi, Müslüman tüketicilerin ürün ve hizmet seçimindeki dini görevleri incelenmiştir.

2. DİNİN TÜKETİME ETKİSİ

Din çok sayıda insanın hayatında önemli bir unsur olmasına karşın tüketicilerin yiyecek seçiminde tam olarak etkisi belli değildir. Dinin gıda tüketimi üzerindeki etkisi, dinin kendisine ve ne ölçüde bireylerin dini öğretileri yorumladığı ve takip ettiğine göre değişmektedir. Belirli gıdaların tüketimini (Örneğin, Yahudilik ve İslam'da domuz eti veya Hinduizm'de sığır eti) çoğu din yasaklamaktadır. Hayvansal ürünlerin ve daha özel olarak et ve et ürünlerinin tüketiminde dini düşüncelerin hâkim olduğu durumlarla ilgili kurallar düzenlenmiştir (Shatenstein ve Ghadirian, 1997: 223). Yemek yasaklarına sahip bu dinlerden biri de İslam'dır. İslam dininde her Müslüman'ın uyması gereken beş şart üzerine kurulmuş kurallar: Kelime-i Şahadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmektir. Bunlara ek olarak, Müslümanların refahını arttırmak için getirilen bir dizi gıda kurallarına uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Helal gıda kuralları, hangi gıdaların yasal veya izin verilir olduğunu belirtir. Bu kurallar Kuran'ı- Kerim ve Sünnette bulunmaktadır. Örneğin, İslami kurallara göre alkol tüketimi, domuz eti ve türevlerinin tüketimi gibi gıdalar yasaklanmaktadır.

Dinin helal et alımı ve tüketimi üzerindeki etkisi büyük olasılıkla bireylerin din öğretilerini ne ölçüde yorumladığı ve uyguladığına bağlı olmaktadır. Genel olarak, din kişinin davranışını, refahını ve yaşam biçimini etkileyebilir. Bazı araştırmacılar, dinin davranış ve kararları etkileyen temel kültürel bileşeni olduğunu söylemektedir (Assadi, 2003; Esso ve Dibb, 2004; Delener, 1994; Babakus ve diğerleri, 2004; Cornwell ve diğerleri, 2005). Din, kendi içinde bir değerdir ve insanları diğer değerler için çaba harcamaya teşvik eden bir yaşam biçimi olarak görülür. Değerlere dayalı dini yönelimlerin iki ana amacı vardır. İlk olarak, kişinin davranış ve tutumlarının oluşumunda güçlü bir kaynaktır. İkinci olarak da, günlük yaşamın önemli bir yol göstericisidir. Dolayısıyla dindarlık, kişinin inancının bir parçası olduğu için bir bireyin davranışına yön vermektedir. Bazı dinlere inancın bir bölümünü oluşturan dini gelenekler ve uygulamalar (örneğin İslam, Yahudilik, Hinduizm ve Budizm) belirli ürün ve hizmetlerin kullanımını yasaklayabilir. Dini aidiyet ve taahhüt, dini benimseyenlerin seçim davranışının çeşitli yönlerini kurallar ve tabularla etkileyebilir veya ilham verebilir. Soesilowati (2010) yaptığı çalışmada, dinin gıda tüketimini özellikle et tüketimini sınırlayan faktörlerden biri olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca yapılan bu çalışmada, dindarlığın çok önemli olduğu kabul edilmiştir. Çünkü bireysel olarak tutum ve davranışın oluşumunda bu kavramın önemli bir payı bulunmaktadır.

Dinin tüketici davranışı üzerindeki etkisi, bir kültür veya ülkeden diğer kültür veya ülkeye göre farklı olabilir. Yani İslami kuralların felsefesi ve uygulanması tüketicilerin kişisel öğrenme ve bulunduğu toplumun yorumlamasına göre değişiklik gösterebilir. Bununla birlikte Müslüman tüketicilerin İslami değerleri oluşturan Hz. Muhammed (s.a.v.) 'in uygulamaları (Sünnet) gibi somutlaşan değerleri benimsemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bunlar İslami değerler olarak doğrudan ya da dolaylı bir şekilde Müslüman yaşam biçimini ve gıda tüketim kalıplarını etkiler. Müslümanlar, statüsüne bakılmaksızın (zengin ya da kültürlü oluşu gibi) dini vazifeleri yerine getirebilmek için düzenlenmiş bir dizi helal gıda kurallarına uymak zorundadır (Alqudsi, 2014: 169).

3. Müslüman TüketİcİlerİN Vazİfesİ

Satın alma kararını etkileyen faktörlerden biri farklı dini gruplar olarak dini inanç ve kimliktir. Bunlar bazı gıdaların dini benimseyenler tarafından tüketilmesini yasaklar. Simoons'a göre (1994) din, gıda tüketimini özellikle et tüketimini sınırlayan faktörlerden biridir. Örneğin, İslam'da, domuz eti ve alkollü içecekler yasaktır. Domuz ve sığır eti Hinduizm ve Budizm'de yasaklanmıştır. Müslüman tüketicilerin tükettiği gıda, helal olmalıdır.

Yiyeceklerin ve tüketim ürünlerinin farkında olmayı öğretmenin yanı sıra bu ürünlerin helal olması, Müslümanların ilgisinin farkında olması için önemli bir unsurdur. Bu husus Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından da hadislerde ifade edilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından sağlanan yönergeler (hadisler), İslam'ın besin kalitesine büyük önem verdiğini göstermektedir. Bu noktada, İslam, Müslümanlardan kendilerini gerçekten haramı tüketmekten koruyacakları "Şüpheli Şeyler" den uzak durmalarını önerir. Hz. Muhammed (s.a.v.) helal ve haram ile ilgili konularda ciddi dikkat göstermenin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Haram olan ürünlerden kaçmak ve helal olup olmadığı yani gri alanın içinde bulunan şüpheli olan şeylerden de kaçınmak gerekir (Zakaria, 2008: 607).

4. Helal Okuryazarlık

Müslüman tüketicilerin tüketim davranışlarını yönlendiren sıkı emirler bulunmaktadır. Ama Müslüman bireyler, emirler konusunda farklı uyuma sahip olabilmektedirler. Bu farklı uyum, helal okuryazarlık farkıyla ifade edilebilir. Helal okuryazarlık, bir ayırt etme becerisidir. Daha iyi anlayıştan gelen tüketiciler izin verilen (helal) ve yasak (haram) ürün ve hizmetleri İslami kurallara göre seçmektedirler (Salehudin, 2009: 1).

Bir gıda kuruluşunda yapılması gerekenler, yiyeceklerin depolanmasından, kullanılan suya ve hatta kullanılan kapa kadar temiz olmasıdır. Bazen, çeşitli kaynakların izlenmesinin karmaşıklığı nedeniyle bir yiyecek/içecek veya tüketim amaçlı diğer ürünlerin içeriğinde kullanılan bileşenler birçok Müslüman tüketicinin kafasını karıştırmakta, genellikle bu tüketiciler helal unsurları seçimi kolaylaştırmak için ürünün dış ambalajın içeriklerine bakarak buna güvenmektedirler. Günümüzde piyasada mevcut olduğundan çok fazla ürün bulunduğu göz önüne alındığında sorun, ürünlerin ambalaj kısmında bilimsel terminolojide birçok madde yazılması ve tüketicilerin çoğunluğunun bilimsel bu terimleri anlamaması durumlarında daha da karmaşık hale gelir.

Müslüman tüketicinin önemi ve tekliği, dünyada en büyük ikinci din nüfusuna sahip olmasıdır. Müslümanların nüfusunun 1,8 milyar olduğu tahmin edilmekle birlikte Müslüman insanlar çeşitli bölgelerde yoğunlaşmakta; hem Orta Doğu, Pakistan, Güney Doğu Asya ve hakim çoğunluk olarak Afrika'nın bazı kısımlarında ve hem de Hindistan, Rusya, ABD ve AB gibi birkaç ülkede azınlık olarak varlıklarını arttırarak sürdürmektedirler. Dünyada Müslüman nüfusun tahmini satın alma gücü 2,7 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum büyük satın alma gücünü ifade etmekte ve Müslümanların tüketim ürünleri segmenti (örneğin gıda, moda, içecek ve eczacılık vb. sektörlerinde) ve hizmet segmenti (örneğin mali, eğitim ve turizm hizmetleri vb.) olarak geniş bir pazara açılmaktadır. Bunun yanında pazarlamacılar, Müslüman piyasasını hedeflemek için bu segmentin ihtiyaçlarını anlamaları gerekir. Çünkü Müslüman tüketicilerin sahip oldukları dini özellikler diğer pazar segmentlerine kıyasla farklılıklar bulunmaktadır. İslam yalnızca bir din değil, aynı zamanda Müslümanlara tükettikleri şeyle ilgili olarak sıkı bir emri olan bir hayat tarzıdır (Salehudin, 2009: 2). Allahu Teâlâ Müslümanlara yalnızca helali tüketmeyi emretmektedir:

> *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, sınırı aşanları sevmez." (Kur'an-ı Kerim, Maide Suresi, 87. Ayet).*

Haramın zıttı olan helal, bir şeyin yasak olmadığını söylemektedir. Kuran'ın kutsal yazıları ve Peygamberin veya ulemanın sözleri (fikir birliği) tarafından tüketilebilir olan şeylerdir. Hz. Muhammed (s.a.v.) aynı zamanda ümmetini (Müslümanlar) belirsiz yani şüpheli olan şeylerin tüketimini önlemek için yasaklamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir zamanlar Müslümanlara şöyle dedi:

> *"Helal ve haramın belli olduğu ortadadır. Bu ikisinin arasında insanların çoğunun helal mi, haram mı diye şüpheye düştükleri şeyler vardır. Şüpheli şeylerden kaçınan müminler, dinini, ırz ve namuslarını selamete çıkarmış olurlar".*

Bu hadis, Müslüman tüketiciler için helal okuryazarlığın kavramsallaştırmasının kaynağı olarak ifade edilebilir. Bu hadislere dayanarak, izin verilen (helal) ve yasak olarak sınıflandırılan (haram) her şey tespit edilir. İslami kanunlarda, geriye kalan ise ikilem konular haline dönüşen şüpheli şeylerdir. Şüpheli şeyler önemli olmakta zira insanların bilmediği konulardır. Helal mi yoksa haram mı olduğunu bilmek için ve şüpheleri ortadan kaldırmak için bilgi önemli bir unsurdur. İslam, tüm

inananlara dini bilgiyi takip etmelerini emretmekte ve bunlardan biri de helal ve haram bilgisidir (Salehudin, 2009: 3).

İslam, İslam'a yönelik bilgi sahibi olanlar için olduğu kadar bilgi peşinde de olanlara büyük önem vermektedir. Allahu Teâlâ bu konuyla ilgili ayette şöyle dedi:

> *" Ey inananlar, meclislerde, size yer açın denince, yer açın artık, genişletin meclisi de Allah da size genişlik versin ve kalkın, şuraya geçin dendiği zaman kalkın, geçin; Allah da, içinizden, gerçekten iman edenleri de yükseltsin, kendilerine bilgi verilenleri de derece derece yüceltsin ve Allah, ne yapıyorsanız hepsinden de haberdardır." dedi. (Kur'an-ı Kerim, Mücadele Suresi 11. Ayet).*

Ayrıca Zumer suresinde Allahu Teâlâ şöyle dedi:

> *" Yoksa o gece saatlerinde kalkan secdeye kapanıp kıyam durarak daima vazifesini yapan Ahreti sayar ve rabbinin rahmetini umar kimse gibi olur mu? Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu? Ancak temiz akıllı olanlar anlar"(Kur'an-ı Kerim, Zumer Suresi 39. Ayet).*

Yukarıdaki ayetlerde İslam dini izinde olan bilgi büyük önem taşımaktadır. Dini bilgiyi takip eden Müslümanların şüpheli hususlar ile ilgili izin verilen ve yasaklanan ayrımını yapması kolaylaşabilmektedir. Bu nedenle, helal tüketimi bağlamında davranış, izin verilen (helal) ve yasaklanan (haram) ürün ve hizmetlerin İslam hukukunu daha iyi anlamaktan kaynaklanan helal okuryazarlık olarak tanımlanabilir (Salehudin, 2009: 4).

5. SONUÇ

Son zamanlarda, Müslümanlar helal gıdaların öneminden daha çok haberdardır ve bu da hızla dünya helal gıda endüstrisinin genişlemesini sağlamıştır. Başka bir deyişle, küresel olarak helal konusunda dalgalanmalar yaşanmakta ve bu Müslüman tüketicilerin helal kavramını ciddiye almaya daha da hazır olduklarını göstermektedir. Müslümanlar için din taleplerini karşılayan helal kavramını anlamak önemlidir. Bu anlayışa ve bilgiye sahip olmak, tüketiciye helal gıda tüketiminin ne olduğu hakkında daha iyi bir görüntüye sahip olmasını sağlayacak, ayrıca tercih ve inançlarına göre akıllı bir karar verebileceklerdir. Müslüman tüketicilerin tüketimlerini kontrol etmeleri ve değerlendirmeleri gerekir. Bu nedenle, her Müslüman birey şüpheli ve belirsiz yiyecek ürünlerinden kaçınmak için gıda tüketiminde temkinli ve endişe sahibi olmalıdır (Hashim ve Othman, 2011: 3).

Dinin tüketici davranışı üzerindeki etkisi bir kültürden veya ülkeden diğerine göre farklı olabilir. Yani İslami kuralların felsefesi ve uygulanması tüketicilerin kişisel öğrenme ve bulunduğu toplumun yorumlamasına göre değişiklik gösterebilir. Bununla birlikte Müslüman tüketicilerin İslami değerleri oluşturan Hz. Muhammed (s.a.v.) 'in uygulamaları (Sünnet) gibi somutlaşan değerleri benimsemesi gerekir. Dolayısıyla bu noktada Müslümanlar için helal okuryazarlık önemli bir hadise olmaktadır.

Müslüman tüketiciler kaliteli ve iyi helal gıda alımını sürdürmek için çaba sarf etmelidirler. Bu noktada helal gıda ürününün durumuyla ilgili doğru bilincin sağlanması önemlidir. Bu bilincin sağlanması noktasında Müslüman tüketicilerin gıda helal durumu hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

ALQUDSI, S. G. (2014), Awareness and Demand for 100% Halal Supply Chain Meat Products, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 130, 167-178.

ASSADI, D. (2003), Do Religions Influence Customer Behavior? Confronting Religious Rules and Marketing Concepts, *Cahiers du CEREN*, 5, 2-13.

BABAKUS, E., CORNWELL T. B., MITCHELL, V. ve SCHLEGELMILCH, B. (2004), Reactions to Unethical Consumer Behavior Across Six Countries, *Journal of Consumer Marketing*, 21(4), 254–263.

CORNWELL, T. B., CUI, C. C., MITCHELl, V., SCHLEGELMILCH, B., DZULKIFLEE A. ve CHAN, J. (2005), A Cross-Cultural Study of the Role of Religion in Consumers' Ethical Positions, *International Marketing Review*, 22 (5), 531-546.

DELENER, N. (1994), Religious Contrasts in Consumer Decision Behavior Patterns: Their Dimensions and Marketing Implications, *European Journal of Marketing*, 28(5), 36-53.

ESSO, N. ve SALLY, D. (2004), Religious Influences on Shopping Behaviour: an Exploratory Study, *Journal of Marketing Management*, 20 (7/8), 683-712.

HASHIM, H. A. ve OTHMAN, M. N. (2011), *Halal Food Consumption: A Comparative Study Between Arab Muslims and Non Arab Muslims Consumers in Malaysia, Australian and New Zealand Marketing Academy Conference*, Perth 28-30 November 2011, 22 Ocak 2019 tarihinde https://www.academia.edu/5646761/Halal_food_consumption_A_comparative_study_between_Arab_ Muslims_ and_Non_Arab_Muslims_consumers_in_Malaysia adresinden alındı.

MUHAMMAD, N.N. MAHERAN, I. M. F. ve KIFLI, C. B. (2009), Positioning Malaysia as Halal-Hub: Integration Role of Supply Chain Strategy and Halal Assurance System, *Asian Social Science*, 5(7), 44-52.

SALEHUDIN, I. (2009), *Halal Literacy: A Concept Exploration and Measurement Validation*, 12 Ocak 2019 tarihinde https://mpra.ub.uni-muenchen.de/54339/1/MPRA_paper_54339. pdf, adresinden alındı.

SHATENSTEIN, B. ve GHADIRIAN, P. (1997), Influences on Diet, Health Behaviours and Their Outcome in Select Ethnocultural and Religious Groups, *Nutrition*, 14(2), 223-30.

SIMOONS, J. F. (1994) *Eat not This Flesh: Food Avoidance from Prehistory to Present*, London: The University Wisconsin Press.

SOESILOWATI, E. S. (2010), Business Opportunities for Halal Products in the Global Market: Muslim Consumer Behaviour and Halal Food Consumption, *Journal of Indonesian Social Sciences and Humanities*, 3, 151-160.

Zakaria, Z. (2008), Tapping into the World Halal Market: Some Discussions on Malaysian Laws and Standards, *Shariah Journal*, 16, 603-616.

Kur'an-ı Kerim Ayetleri

Kur'an-ı Kerim, Maide Suresi, 87. Ayet
Kur'an-ı Kerim, Mücadele Suresi 11. Ayet
Kur'an-ı Kerim, Zumer Suresi 39. Ayet

KARA CUMA (BLACK FRİDAY) ETKİNLİĞİNİN PAZARLAMAYLA OLAN İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öğr. Gör. Zafer CESUR
Kocaeli Üniversitesi Hereke İsmet Uzunyol Meslek Yüksekokulu,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü
zafer.cesur@kocaeli.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Salih MEMİŞ
Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü
salihmemis@yahoo.com

Özet

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte çeşitli alanlarda bir takım değişmeler söz konusu olmuştur. Bu değişimlerin hissedildiği alanlardan biri de kültürel yapıdır. Özellikle küreselleşme olgusu ile birlikte bir toplum tarafından kabul edilen alışkanlıklar farklı toplumlar tarafından da benimsenebilmektedir. Bu çalışmada ilk olarak ABD'de uygulanmaya başlayan Kara Cuma (Black Friday) alış veriş etkinliğinin pazarlama ile olan ilişkisi ele alınmış ve dünyada bu gün etkinliğinin uygulanmasına yönelik kavramsal incelemelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kara Cuma, Etkinlik Pazarlaması, Özel Gün.

AN INVESTIGATION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN MARKETING OF BLACK FRIDAY AND BLACK FRIDAY

Abstract

With the impact of globalization, there have been some changes in various fields. One of the areas where these changes are felt is the cultural structure. Especially, the habits adopted by a society together with the phenomenon of globalization can be adopted by different societies. In this study, firstly, the relationship between Black Friday and the marketing activity of the Black Friday, which was started to be applied in the USA, was dealt with and conceptual investigations were made for the implementation of this day activity in the world.

Keywords: Black Friday, Event Marketing, Special Day.

1. GİRİŞ

Küreselleşme birçok alanda kendisini göstererek bu alanların değişim sürecinden geçmesini tetiklemiştir. Küreselleşme ile beraber değişen en önemli olgulardan bir tanesi de değişen kültür yapısı olmuştur. Postmodern kültür, pazarlamayı kucaklayan dış çevreden başlayarak, birebir pazarlama kavramına kadar yeni değişimlere neden olmuştur. Özellikle postmodern kültür anlayışında nesnelere ilişkin anlamlar, toplumun ortak biçimde paylaştığı semboller aracılığıyla üretilmektedir. Dolayısıyla, insanlar yaşadıkları dünyayı anlamlandırırken, nesnelerin ve de olayların toplum tarafından onlara yüklenen sembolik anlamlarından faydalanmaktadırlar (Başfırıncı, 2011:116). Bu sembolik anlamların pazarlama boyutunda bütünleştirildiği postmodern kullanımlar ise özel günler faaliyetleri ile topluma sunulmaktadır. Bu özel gün etkinliklerinden biri de ABD'den başlayarak hızla tüm dünyayı saran Black Friday (Kara Cuma) alış veriş etkinliğidir. Özellikle bu günde şirketler olabildiğince fazla müşteriye ürün satabilmek için düzenledikleri kampanyalarla birbirleriyle yarışmaktadır.

Bu çalışmada kara Cuma (black friday) kavramı hakkında bilgiler verilerek dünyada ve Türkiye'de pazarlama alanı ile olan ilişkisi üzerinde incelemeler yapılacaktır.

2. KARA CUMA (BKLACK FRİDAY) KAVRAMI VE PAZARLAMA İLE OLAN İLİŞKİSİ

Özel gün pazarlaması, belirli bir gün hatta tek gecelik olarak düzenlenen ve şirketlerin bu gün ve gecelerde yüksek satış tutarlarına ulaşmayı hedefledikleri bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Ergezer, 2015). Bu pazarlama çeşidinde post modern pazarlamanın bir yansıması olarak belirli grup ve/veya ortak amaç için bir araya gelen tüketici kitlesi hedef alınarak pazarlama çabaları yürütülmektedir. Anneler günü, sevgililer günü gibi dünya genelinde kabul görmüş özel gün etkinlikleri olduğu gibi ayrıca din unsurunun da yansıması sonucunda oluşan özel gün etkinlikleri bulunmaktadır. Çıkış noktası dini bir unsur olan Black Friday (Kara Cuma) da başta bu kapsamda ele alınırken sonraya doğru indirim günü etkinliği olarak sunularak tüm dünyadaki tüketici kitlesini hedeflemiştir.

Black Friday, 1932'den bu yana uygulamaya konulan Noel alışveriş sezonunun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Kara Cuma (Black Friday), Şükran Günü'nün (Thanksgiving Da**y)** ertesi sabahında gerçekleşen bir alışveriş etkinliği olarak ifade edilmektedir. Aslında ilk uygulamaya konulduğu 1932 yılından 1960'lı yılların başına kadar Kara (Black) kelimesi bu gün için zikredilmezken 1961 yılında yaşanan hadiseler neticesinde Kara (Black) kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu alışveriş günü 1961 yılında gazetelerde tarihte ilk defa Black Friday olarak isimlendirilmiştir. O tarihte, Philadelphia'da gerçekleşen alışverişten dolayı oluşan yoğun trafik ve zorluklar sebebiyle bu ad verilmiş ve günümüzde de bu isimle o gün adlandırılmaya devam etmiştir (Thomas ve Peters, 2011: 522).

Black Friday'de neredeyse 24 saat açık kalan mağazalarda yılın en büyük indirimleri yapılmaktadır. İnsanlar aylar öncesinden bekledikleri ürünleri almak uzun uzun kuyruklar oluştururken, yaşanan izdihamlar ve taşkınlıklar da söz konusu olmaktadır (Kutlu, 2016). ABD'de başlayan bu etkinlik küreselleşmeyle birlikte Black Friday'de indirim yapma kültürü, diğer ülkelere de yayılmaya başlamıştır Önce ABD'nin kuzey komşusu Kanada bu etkinliği benimsemiştir. Kanadalıların Black Friday'lerde sınır kentlerinden ABD'ye giderek alışveriş yapması, bunu kolaylaştıran bir etken olmuştur. Bugün Hindistan'dan Meksika'ya kadar çok sayıda ülkede Black Friday indirimleri yapılmaktadır. İngiltere'de de 2010'dan itibaren Black Friday'e yönelik pazarlama kampanyaları yürütülmektedir (Kazete, 2017).

Black Friday ilk olarak Amerika'da başlayıp daha sonra artan mağaza ziyaretleri ve satışların etkisiyle farklı ülkelerde de popüler olmaya başlamış ve bu günde indirim yapan şirketlerin kârları sürekli olarak artması markaları bu güne katılmaya teşvik eden en önemli unsur haline dönüştürmüştür. Bu motivasyondan etkilenen diğer markalar da her sene düzenli biçimde uygulanan bu indirim gününe katılarak tüketicilerine farklı ve çeşitli kampanyalar sunmaya başlamışlardır. New York'ta pek çok marka haftalar öncesinden, çeşitli iletişim kanallarını kullanarak tüketicileri Black Friday'e hazır olmaya çağırıcı tutundurma faaliyetleri yürütmektedirler. E-ticaretinde etkisi ile sınırları ortadan kaldıran Black Friday dünyanın pek çok yerinde özel bir gün olarak tüketimi teşvik eden bir gün olarak küresel bir kültür haline dönüşmüştür. Wallmart, Amazon, Best Buy gibi şirketler bugüne özel büyük indirim yapan sitelerden bir kaçı olarak sıralanabilir (Kutlu, 2016).

ABD'li çevrimiçi alışveriş sitesi Amazon, indirimlerini İngiltere sitesinde de uygulamaya başlarken ABD'li Walmart'ın sahibi olduğu ASDA süpermarketlerinde de Black Friday etkinlikleri düzenlemektedir. E-ticaretin yaygınlaşması ile beraber internet siteleri Black Friday'den sonraki Pazartesi gününü Cyber Monday (Siber Pazartesi) ilan ederek o günlerde de büyük indirimler düzenlemeye başlamıştır. İnternet siteleri için oluşturulan Black Friday alan adı olan Blackfriday'de 2014'te kullanıma sunulmuş ve 2 yıl içinde 2 bine yakın site alan adını kullanmaya başlamıştır. İngiltere'deki iş dünyası gazetesi City A.M., ülkedeki Black Friday alışveriş hacmi 2015 yılında yaklaşık yüzde 30 artışla 1,1 milyar sterline ulaştığı ve tarihte ilk defa 1 milyar sterlini aştığını belirtmiştir (Kazete, 2017).

Türkiye'de ise tüketicilerin ilk Black Friday etkinliklerine katılması yurtdışında faaliyet gösteren e-ticaret şirketlerinin bu güne özel kampanyalarından kredi kartları aracılığıyla yararlanmalarıyla söz konusu olmuştur. Öyle ki yurtdışındaki Black Friday indirimlerinden faydalanan Türkler, kredi kartı

şirketlerinin de dikkatini çekmeyi başarmıştır (Kazete, 2017). Son yıllarda Türkiye'de de bazı işletmeler Kara Cuma ismi altında çeşitli etkinlikler yapmaktadır. Elbette düzenlenen bu etkinlikler, Amerika'daki kadar büyük oranlarda olmamakla birlikte yine de normal zamana göre daha fazla indirimin olduğu söylenebilir (Bıktım, 2017). Özellikle ülkemizde artan AVM sayısıyla birlikte bu etkinliğin daha da artacağı tahmin edilmektedir. Bankalar arası Kart Merkezi (BKM), verilerine göre internetten kartlı ödemelerde 24 Kasım 2017 Cuma günü 2,45 milyar lira kartlı ödeme gerçekleşmiştir. Kartlı ödemeler içindeki internetten ödeme payı ise önceki yıllara göre rekor kırarak 2017 Kara Cuma'da % 23 düzeyine ulaşmıştır (Birinci, 2017).

3. SONUÇ

Black Friday gününün çıkış noktası Hristiyanların kutsal gün saydıkları Noel'de birbirlerine hediye alıp vermelerine yönelik bir dinsel ritüel olarak ifade edilse de küreselleşme olgusu ile birlikte günümüzde bu gün, diğer farklı kültürel yapıdaki toplumlar tarafından da benimsenmeye başlayarak dini ritüelden ziyade artık hem şirketlerin satışlarında tavan yapmayı planladıkları hem de tüketicilerin gereksinimlerini daha uyguna alabildikleri bir gün haline dönüşmüştür. Dolayısıyla artık Black Friday, tüketicilere daha fazla ürün satışı yaparak şirketlere kar sağlamayı amaçlayan bir etkinlik olarak sunulan özel bir gün olarak ifade etmek mümkündür. Bu günde şirketler ürünlerine, normal günlerden daha büyük indirimler yaparak tüketicileri teşvik ederek satın almaya yönlendirmektedirler.

Black Friday günü, bu etkinliğe katılan şirketler açısından satış rakamlarını en üst seviyesini en üst noktalara taşımasında önemli bir gün olduğu için bu doğrultuda kullanılacak pazarlama taktiklerinin doğruluğu da önem arz etmektedir. Örneğin, indirim günü olarak anılan bu günde sunulan indirimlerin gerçeği yansıtması bu günden önce ürünlerin fiyatının attırılıp daha sonra indirim yapılarak tüketicinin kandırılması gibi etik dışı davranışlarda bulunulmaması gerekir. Her ne kadar küreselleşmenin etkisi ile Black Friday günü diğer kültürler tarafından da benimsenmesine rağmen bazı yanlış algılar bu etkinlik gününe olan düşünceyi olumsuz etkilemektedir. Örneğin, Cuma gününün kutsal bir gün olması sebebiyle "Kara Cuma" kelimesi Müslümanlar tarafından yanlış algılamalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu etkinlikten yararlanmak isteyen işletmelerin özellikle Müslüman tüketicilerin yoğun oldukları yerlerde farklı adlar altında tanıtım faaliyetleri yürütmeleri daha uygun olacaktır.

KAYNAKLAR

BAŞFIRINCI Ç. (2011). Modern Türk Tüketim Kültürüne Yönelik Bir Araştırma, *Millî Folklor*, Yıl 23, Sayı 91, 115-129.

BIKTIM, E. (2017), *Black Friday Nedir, Ne Anlama Geliyor?,* 12 Ocak 2019 tarihinde https://www.cnnturk.com/teknoloji/black-friday-nedir-ne-anlama-geliyor, adresinden alındı.

BIRINCI, M. (2017), *Black Friday'de İnternetten Kartlı Ödeme Rekor Kırdı*, 12 Ocak 2019 tarihinde http://aa.com.tr/tr/ekonomi/blackfridayde-internetten-kartli-odemerekor-kirdi/985842? amp=1, adresinden alındı.

ERGEZER, Ç. (2015), *Özel Günlere Yönelik Pazarlama Çabaları*, 12 Ocak 2019 tarihinde https://ergezer.net/ozel-gunlere-yonelik-pazarlama-cabalari.html, adresinden alındı.

KUTLU, M. (2016), Bugün Günlerden Black Friday, 12 Ocak 2019 tarihinde https://pazarlamailetisimi.com/bugun-gunlerden-black-friday/, adresinden alındı.

THOMAS, J. B. ve PETERS, C. (2011), An Exploratory Investigation of Black Friday Consumption Rituals, *International Journal of Retail & Distribution Management*, 39(7), 522-537.

URL, 11 Ocak 2019 tarihinde https://kazete.com.tr/haber/-dunyaya-yayilan-alisveris-cilginligi-kara-cuma-turkiyede-54957, adresinden alındı.

DENİZCİLİK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRİM İÇİ ORTAMLARDA BİLGİ PAYLAŞMA DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

Dr. Arzu DEVECİ TOPAL
Kocaeli Üniversitesi, Enformatik Bölümü
arzudevecit@gmail.com

Özet

Gemi adamları denizcilik sektörünün en önemli öğelerinden biridir ve karşılaştıkları sorunları çözebilme becerilerine sahip olmaları gerekir. Gemi adamlarının iyi bir problem çözücü olabilmeleri için kendi kendine öğrenebilen, bilgi ve becerilerini paylaşabilen bireyler olmaları gerekir. Çevrim içi öğrenme kavramı ve sosyal ağlarla birlikte bilginin edinilmesi ve paylaşılması önemli olmaya başlamıştır. Yaşam boyu öğrenmeyi gerektiren günümüz koşullarında bilginin veya ürünün web üzerinden paylaşılması öğrenme sürecini geliştirmektedir. Bu çalışmanın amacı denizcilik fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda bilgi alma ve verme durumlarını ortaya koymaktır. Bu araştırmada İstanbul teknik Üniversitesi Denizcilik Fakültesi öğrencilerinin demografik değişkenlere göre çevrim içi ortamlarda bilgiyi paylaşma durumları incelenmiştir. Çalışmaya 2018-2019 öğrenim gören 140 öğrenci katılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Avcı ve Ergün (2015) tarafından uyarlanan "Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Bilgi Paylaşma Davranışı Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde öğrencilerin bilgi alma puanların yüksek vermenin ise düşük olduğu, bilgisayarı kullanma becerisi ileri düzey olanların orta düzey olanlara göre daha fazla bilgi aldığı fakat bilgiyi vermede herhangi bir farka rastlanmadığı, günlük bilgisayarı kullanma süresi 1 saatten az olanlar ile 4-6 saat arasında olanların bilgiyi verme düzeylerinin daha yüksek olduğu, öğrencilerin cinsiyeti, bölümü, sınıf düzeyi ve cep telefonu kullanma süresine göre anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi, bilgi paylaşma, denizcilik öğrencileri.

INVESTIGATION of the INFORMATION SHARING BEHAVIORS of the FACULTY of MARITIME FACULTY STUDENTS in ONLINE ENVIRONMENTS

Abstract

Seafarers are one of the most important elements of the maritime sector and they must have the skills to solve the problems encounter. Seafarers should be who can self-learners, share their knowledge and skills to be a good problem solver. With the concept of online learning and social networks the acquisition and sharing of knowledge became important. In today's conditions that require lifelong learning, sharing the information or product on the web is improving the learning process. The aim of this study is to reveal the status give and receive information in online environments of students studying at maritime faculties. In this study, the status of students of Istanbul Technical University Maritime Faculty to share information according to demographic variables in online environments were examined. The sample of the study consisted of 140 students who in the 2018-2019 academic year. In the study, "Knowledge Sharing Behavior in Online Learning Environments Scale" which was adapted by Avcı and Ergün (2015), was used as data collection tool. When the findings are examined it is determined that students' knowledge receiving scores are high and knowledge giving scores are low; the ability to use the computer the advanced level, receiving more information than the intermediated ones; knowledge giving level who have less than 1 hour and between 4-6 hours of daily computer use have higher than other groups; no significiant difference according to gender, department, class level and the duration of using mobile phones.

Keywords: Online, information sharing, maritime students.

1. GİRİŞ

Denizcilik tarih boyunca dünyanın sayılı alanları arasında yer almış ve almaya devam edecektir. Gemi adamları denizcilik sektörünün en önemli öğelerinden biridir ve

karşılaştıkları sorunları çözebilme becerilerine sahip olmaları gerekir. Gemi adamlarının iyi bir problem çözücü olabilmeleri için kendi kendine öğrenebilen, bilgi ve becerilerini paylaşabilen bireyler olmaları gerekir. Denizcilik eğitimin gereklerinin yerine getirilmesinde Teel (1999) aktif öğrenme kavramının önemli olduğunu belirtmiştir. Denizcilik öğrencilerinin gemide yer alan sistemleri verimli kullanması kendilerini geliştirmelerine bağlıdır. Asyalı, Tuna ve Cerit (2004) göre denizcilik eğitiminde öğrencilerin kritik ve bağımsız düşünme, beklenmeyen sonuçları sorgulama/düzeltme ve kendi öğrenme süreçlerini yönetebilmeleri konularında geliştirilebilmeleri önemlidir.

Yaşam boyu öğrenmeyi gerektiren günümüz koşullarında bilginin veya ürünün web üzerinden paylaşılması öğrenme sürecini geliştirmektedir. Çevrim içi öğrenme kavramı ve sosyal ağlarla birlikte bilginin edinilmesi ve paylaşılması önemli olmaya başlamıştır. Çevrimiçi topluluk sistemleri bilginin paylaşımına kaynaklık ederken alıcının gerekli anlayışı oluşturulmasını kolaylaştırmakta ve bir sorun için bir çözüm geliştirilmesini sağlamakta ve böylece alıcı paylaşılan bilgiyi yeniden üretmektedir(Avcı ve Ergün, 2015). Bock, Zmud, Kim ve Lee (2005) bu süreci çevrimiçi öğrenme ortamlarındaki bireylerin bilgilerini paylaşması ve ortaya çıkan bir probleme cevap vermeleri olarak tanımlamışlardır. Bilgi paylaşımı, bir organizasyondaki bireylerin, edindikleri veya yarattıkları bilgileri başkalarıyla paylaşma istekliliği ile ilgilidir (Gibbert ve Krause 2002).

Bireyler ve örgütler arasında bireylerin sahip olduğu bilgi organizasyonel seviyeye taşınarak örgüt için ekonomik ve rekabetçi bir değere dönüştürülür ve bilgi paylaşımının odak noktasını, bilgiyi diğer bireylere, gruplara ve organizasyonlara açıklayabilen, kodlayan ve iletişim kurabilen bireyler oluşturmaktadır (Işık, 2018). Fei (2011) denizcilik sektöründe personel hareketliliğinin çok fazla olduğunu ve bu yüzden proaktif bilgi uygulamaları yoluyla bilginin korunması ve aktarılması gerektiğini, bilgi aktarımının kolaylaştırılması, öğrenme ve paylaşım ortamının teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Web ortamı bilginin paylaşılmasını kolaylaştıran en önemli ortamlardan biridir.

Bu çalışmanın amacı bilginin edinilmesinin ve paylaşılmasının önemli olduğu denizcilik sektöründe görev alacak denizcilik fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda bilgi alma ve verme durumlarını ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırma, betimsel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama modelinde var olan bir durum çeşitli bağımsız değişkenler doğrultusunda açıklanmaya çalışılır (Karasar, 2012). Bu araştırmada İstanbul teknik Üniversitesi Denizcilik Fakültesi öğrencilerinin demografik değişkenlere göre çevrim içi ortamlarda bilgiyi paylaşma durumları incelenmiştir. Çalışmaya 2018-2019 öğrenim gören 140 öğrenci katılmıştır. Çalışma grubunun demografik değişkenlere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	**N**	**%**	**Bölüm**	**N**	**%**
Kadın	19	13,6	Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği	59	42,1
Erkek	121	86,4	Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği	81	57,9
Sınıf	**N**	**%**	**Günlük bilgisayar kullanma süresi**	**N**	**%**
1	41	29,3	Hiç	13	9,3
2	46	32,9	1 saatten az	38	27,1
3	15	10,7	1-3 saat	64	45,7
4	38	27,1	4-6 saat	25	17,9
Günlük akıllı cep telefonu kullanma süresi	**N**	**%**	**Bilgisayar kullanma düzeyi**	**N**	**%**
1 saatten az	11	7,9	Orta	100	71,4
1-3 saat	73	52,1	İleri	40	28,6
4-6 saat	46	32,9			
7 saat +	10	7,1			

Veri toplama aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak Tseng ve Kuo (2014)' nun diğer bireyleri cesaretlendirmek, endişeleri ifade etmek, kendi duygusal hikâyelerini paylaşmak, deneyim ve beceri alışverişi yapmak, öğretici kaynakları yüklemek/indirmek ve tartışma yapmak açısından bilgi paylaşma davranışını ölçmek üzere geliştirdikleri 10 madde Avcı ve Ergün (2015) tarafından Türkçeye "Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Bilgi Paylaşma Davranışı Ölçeği" şeklinde uyarlanmıştır. Ölçeğin kullanımı için gerekli izin eposta yoluyla alınmıştır. Ölçekte 4'ü bilgi alma ve 5'i bilgi verme olarak toplam 9 madde yer almaktadır. Bilgi paylaşma davranışı kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (7) arasında değişen 7'li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin örneklem Yeterliliği Testi için hesaplanan KMO değeri 0,845 ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı α=0.90, her bir faktör açısından ise sırasıyla α=0.91 ve α=0.87 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin tamamı için Cronbach α=0,857, bilgi alma için α=0,860 ve bilgi verme için α=0,913 olarak belirlenmiştir. Buna göre ölçeğin oldukça yüksek güvenirlik değerlerine sahip olduğu söylenebilir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için SPSS 18.0 programı ile yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler, sıklık analizi, ortalama, standart sapma, bağımsız örneklem t testi ve ANOVA testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir. Ölçek maddelerine verilen cevaplarda derece aralığının eşit olduğu varsayıldığında, en yüksek değer en düşük değerden çıkarılarak derece sayısına bölünmüştür. Bu aralığın değeri 6/7=0.86'dır ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2:*Araştırma Ölçeğine İlişkin Puan Dağılımı Sınırları*

Seçenekler	**Sınırlar**
Kesinlikle katılıyorum (7)	7.00-6.17
Genellikle Katılıyorum	6.16-5.31
Sıklıkla katılıyorum	5.3-4.45
Biraz katılıyorum	4.44-3.58
Nadiren katılıyorum	3.57-2.72
Katılmıyorum	2.71-1.86
Kesinlikle katılmıyorum (1)	1.85-1.00

Bulgular

Denizcilik fakültesi öğrencilerinin web ortamında bilgi paylaşma davranışları incelenmiş ve cinsiyet, bölüm, sınıf, bilgisayar ve cep telefonu kullanma süresi ile bilgisayar kullanma becerileri açısından karşılaştırılmış; elde edilen bulgular özetlenmiştir.

Öğrencilerin web ortamında bilgiyi paylaşma davranışına ilişkin algı düzeylerini belirlemek üzere aritmetik ortalamalarına bakılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin web ortamında bilgiyi paylaşma davranışına ilişkin algı düzeyleri

	Bilgiyi paylaşma davranışı	**N**	**X**	**S.s**
Bilgi alma	Çevrimiçi ortamlarda diğer üyelerin gönderilerini okurum.	140	4,91	1,53
	Çevrimiçi ortamlarda var olan öğretici kaynakları indiririm.	140	5,01	1,28
	Çevrimiçi ortamlarda diğer üyelerin öğrenme deneyimleri, bilgi ve becerilerinden faydalanırım.	140	4,94	1,43
	Çevrimiçi ortamlarda diğer üyelerin paylaştıklarını okurum.	140	5,02	1,42
Bilgi verme	Çevrimiçi ortamlardaki tartışmalara genellikle cevap yazarım. / katılırım.	140	3,05	1,88
	Çevrimiçi ortamlarda sık sık öğretici kaynaklar yüklerim.	140	2,78	1,78
	Çevrimiçi ortamlarda kendi öğrenme deneyimlerimi, bilgi ve becerilerimi genellikle paylaşırım.	140	3,09	1,87
	Çevrimiçi ortamlarda duygularımı genellikle paylaşırım.	140	2,59	1,77
	Çevrimiçi ortamlarda endişelerimi genellikle ifade ederim.	140	2,74	1,80
Bilgiyi alma genel ortalama		140	4,97	1,18
Bilgiyi verme genel ortalama		140	2,85	1,57
Toplam		140	3,79	1,13

Bu bulgulara göre öğrencilerin bilgi alma davranışını sıklıkla uyguladıkları fakat bilgi verme davranışlarını nadiren gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin bilgilerini paylaşmaya teşvik edilmeleri ve bu paylaşımın hem kendilerine hem de başkalarına sağladığı yararlar konusunda bilinçlendirilmesi önemlidir.

Çalışmada öğrencilerin cinsiyetleri, öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyi ve akıllı cep telefonu kullanma süresine göre anlamlı bir farklılığa rastlanmazken günlük bilgisayar kullanma süresi ve düzeyine göre anlamlı farklılıklara rastlanmıştır.

Öğrencilerin günlük bilgisayar kullanım süresine göre bilgi paylaşama davranışlarının ANOVA sonuçları tablo 4 te verilmiştir. Yapılan analiz sonucu varyansların homojen olduğu belirlenmiş ve analizde Scheffe testi kullanılmıştır. Tabloya göre bilgi alama davranışında bilgisayar kullanma süresinde anlamalı bir farka rastlanmazken bilgisayarı günlük 1 saatten az ve 4-6 saat arasında kullananların 1-3 saat kullananlara göre daha fazla bilgi verdikleri belirlenmiştir ($F_{(136,3)}$=3,67; p<.05)

Tablo 4: Öğrencilerin günlük bilgisayar kullanım süresine göre bilgi paylaşama davranışlarının ANOVA sonuçları

Günlük bilgisayar kullanma süresi		N	X	S.s	F	P	Fark
Bilgiyi alma	Hiç	13	21,31	4,82	1,496	.218	
	1 saatten az	38	19,29	4,53			
	1-3 saat	64	19,41	4,70			
	4-6 saat	25	21,24	5,05			
	Toplam	140	19,88	4,75			
Bilgiyi verme	Hiç	13	11,46	6,83	3,667	.014	1 saatten az ile 1-3 saat arasında
	1 saatten az	38	16,24	8,71			
	1-3 saat	64	12,53	7,20			4-6 saat ile 1-3 saat arasında
	4-6 saat	25	17,08	7,26			
	Toplam	140	14,25	7,84			
Toplam	Hiç	13	32,77	8,72	2,837	.040	
	1 saatten az	38	35,53	12,09			4-6 saat ile 1-3 saat arası
	1-3 saat	64	31,94	8,81			
	4-6 saat	25	38,32	9,756			
	Toplam	140	34,13	10,16			

Öğrencilerin bilgisayar kullanma düzeyine göre bilgi paylaşama davranışlarının t testi sonuçları tablo 5'te verilmiştir. Bu tabloya göre ileri düzeyde bilgisayar kullanma becerisine sahip öğrencilerin orta düzeye göre bilgiyi daha fazla aldıkları (t(140)=2,312; p<.05)belirlenmiş olup bilgiyi verme ve toplamda aralarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Tablo 5: Öğrencilerin bilgisayar kullanma düzeyine göre bilgi paylaşama davranışlarının t testi sonuçları

Bilgisayar kullanma becerisi		N	X	S.s	t	p
Bilgiyi Alma	Orta	100	19,30	4,33	2,312	.022
	İleri	40	21,32	5,47		
Bilgiyi Verme	Orta	100	14,61	7,32	0,859	.392
	İleri	40	13,35	9,04		
Toplam	Orta	100	33,91	9,27	0,401	.689
	İleri	40	34,68	12,21		

Tartışma ve sonuç

Günümüzde bilgi paylaşıldıkça değer kazanmakta ve öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Denizcilikte bilginin belli bir kaynaktan çıkarak belli bir hedefe ulaşması yani bilginin paylaşılması önemlidir. Öğrencilerin bilgi alma davranışını sıklıkla, fakat bilgi verme davranışlarını nadiren gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Yapılşan çalışmalardan birinde Alakurt ve Yılmaz (2016) üniversite öğrencilerinin bilgi paylaşma davranışının yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Şentürk ve Çetin (2016) bilgi paylaşımına yönelik tutumun bilgi paylaşma davranışını olumlu olarak etkilediğini belirlemişlerdir. Bu yüzden öğrenciler bilgilerini paylaşmaya teşvik edilmeli, bilgiyi paylaşmanın hem kendilerine hem de başkalarına sağladığı yararlar konusunda bilinçlendirilmeliler. Yapılan çalışmalar bireyler sosyal bağları güçlü olan bireylerin daha fazla bilgi paylaşma süreçlerine katıldıklarını göstermektedir (Alakurt ve Keser, 2014; Suh ve Shin, 2010). Bu yüzden bireylerin sosyal ilişkiler kurabileceği sanal ortamlar yaratılmalıdır.

Çalışmada öğrencilerin cinsiyetleri, öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyi ve akıllı cep telefonu kullanma süresine göre anlamlı bir farklılığa rastlanmazken günlük bilgisayar kullanma süresi ve düzeyine göre anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Bilgi alma davranışında bilgisayar kullanma süresinde anlamalı bir farka rastlanmazken bilgisayarı günlük 1 saatten az ve 4-6 saat arasında kullananların 1-3 saat kullananlara göre daha fazla bilgi verdikleri belirlenmiştir. Bunun nedeni öğrencilerin bilgisayardan ziyade akıllı cep telefonu kullanmaları neden olabilir. Bu farklılıkların nedeni araştırılabilir. Alakurt ve Yılmaz (2016)'da üniversite öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada öğrecilericinsiyetleri ve internet kullanım sürelerinie göre bilgi paylaşma davranışlarında anlamlı bir farka rastlamamışlardır.

İleri düzeyde bilgisayar kullanma becerisine sahip öğrencilerin orta düzeye göre bilgiyi daha fazla aldıkları belirlenmiştir. Abell (2000) bireylerin bilgiyi bulmayı, elde etmeyi, yönetmeyi, paylaşmayı ve kullanabilmeyi sağlayan becerileri öğrenmeleri gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilerin bilgisayar kullanma becerileri arttıkça bilgiyi paylaşma oranları artmaktadır bu yüzden öğrencilerin bilgisayar okuryazarlıkları geliştirilmelidir.

Kaynaklar

ABELL, A. (2000). Skills for knowledge environments. *Information Management Journal, 34(3),* 33-41. https://search.proquest.com/docview/227758734?accountid=16382

ALAKURT, T. ve KESER, H. (2014). An examination of the knowledge sharing behaviors between members of virtual communities of practice. *İlköğretim Online, 13(4),* 1331-1351.

ALAKURT, T. ve YILMAZ, R. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Facebook Gruplarındaki Bilgi Paylaşma Davranışlarının İncelenmesi. *10th International Computer and Instructional Technologies Symposium (ICITS)*, Rize.

ASYALI, E., TUNA, O. ve CERİT A.G. (2004). Denizcilikte Aktif Eğitim ve Kalite Yönetimi. 1.Aktif eğitim kurultayı. İzmir

AVCI YÜCEL, Ü. ve ERGÜN, E. (2015). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında bilgi paylaşma davranışı ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Bir geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Başkent University Journal of Educatıon, 2(2),* 219-228.

BOCK, G.-W., ZMUD, R. W., KİM, Y.-G., and LEE, J.-N. (2005). Behavioral intention formation in knowledge sharing: Examining the roles of extrinsic motivators, social psychological forces, and organizational climate. *MIS Quarterly*, 29(1), 87–111.

ÇETİN, A. ve ŞENTÜRK, M. (2016). Bilgi paylaşma davranışının planlı davranış teorisi ve sosyal değişim teorisi bağlamında incelenmesi: Dermatologlar üzerine ampirik bir araştırma. *Ege Akademik Bakış,* 16(2), 241-256.

FEI, J. (2011) An empirical study of the role of information technology in effective knowledge transfer in the shipping industry. Maritime Policy &Management, 38(4), 347-367. DOI: 10.1080/03088839.2011.588259

IŞIK, M. (2018). Bilgi paylaşımını etkileyen faktörler ve bilgi paylaşım sürecinin yenilikçi iş davranışına etkisi (The impact on the innovative work behavior of the factors affecting knowledge sharıng and knowledge sharing process). *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (17. UİK Özel Sayısı*), 641-656 DOI: 10.18092/ulikidince.430481

SUH, A. & SHIN, K.S. (2010). Exploring the effects of online social ties on knowledge sharing: A comparative analysis of collocated vs dispersed teams. *Journal of Information Science, 36(4),* 443-463.

TEEL, S.(1998), Facilitating the Student Lead Debrief. INSLC, Plymouth, England.

GRI İLIŞKISEL ANALIZ YÖNTEMI ILE EN UYGUN TESIS YERI SEÇIMI: GIDA SEKTÖRÜNDE BIR UYGULAMA

Doç. Dr. Hakan Murat ARSLAN
Düzce Üniversitesi/İşletme Fakültesi/YBS Bölümü
muratarslan@duzce.edu.tr

Özet
Üretim/işlemler yönetimi alanındaki son çalışmalarda optimum tesis yerinin belirlenmesinin önemi vurgulanmış ve en uygun konumun sayısal yöntemler kullanılarak tespit edilmesinin işletmelere ileride çıkabilecek ek maliyetler açısından olumlu etki sağlayacağı ifade edilmektedir. Bu düşünce ile özellikle gıda işletmeleri için yeni açılacak bir tesis yerinin optimum konumda olması çok önemlidir. Bu optimum konum belirleme işleminin Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri ile yapılması mümkündür. Çalışmanın amacı, bir gıda işletmesine yeni açacağı şubesinin optimum konumunun belirlenmesinde yardımcı olmaktır. Çalışmanın analizi, altı kriter çerçevesinde beş alternatif arasından optimum olanının belirlenmesi Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Karar verici olarak ilgili işletmedeki yetkililer seçilmiştir. Karar vericilerin puanlamaları ile belirledikleri ağırlıklar dikkate alınarak analizler gerçekleştirilmiştir.

İlgili gıda işletmesinin genel yapısı dikkate alınarak, GİA yönteminin analiz aşamaları gerçekleştirilmiş ve alternatifler öncelik sırasına göre listelenmiştir. Bu sıralamaya göre; birinci sırada *(A2) Şile*, ikinci sırada *(A1) Pendik* olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları ilgili işletme ile paylaşılmıştır. İleride yapılacak benzer çalışmalarda akademik çalışmalarda yapay zekâ yöntemleri kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, Gri İlişkisel Analiz Yöntemi, Gıda İşletmeleri

DETERMINATION OF THE MOST APPROPRIATE FACILITY LOCATION BY GRAY ANALYSIS METHOD: AN APPLICATION IN FOOD SECTOR

Abstract
In recent studies, the field of production/operations management's scientists emphasized the importance of determining the optimum facility location. They stated that the determination of the most appropriate facility by using numerical methods will provide a positive effect to the companies in terms of the additional costs that may arise in the future. With this mind, it is very important to have an optimum location for a new facility for food businesses. It is possible to carry out this optimum facility location by Multi Criteria Decision Making. The aim of the study is to help the related food company for determining the optimum location of its new branch. The analysis of the study was carried out using the Gray Relational Analysis (GRA) method to determine the optimum among the five alternatives within the framework of six criteria. The decision makers were determined from the relevant company's authorities. Analyzes were made by considering the weights determined by the decision makers.

Considering the general structure of the relevant food business, analysis steps of the GRA method were carried out and the alternatives were listed in order of priority. According to this order; in the first location *(A2) Sile*, in the second location *(A1) Pendik* was determined. The results of the analysis were shared with the relevant company. Artificial intelligence methods can be used in similar academic studies in near future.

Keywords: Multi Criteria Decision Making Methods, Grey Relational Analyses Method, Food Business

1. GİRİŞ

Doğru ve zamanında karar verebilme ve bunu uygulayabilme becerisi, tüm yöneticilerde özellikle gıda işletmecisi yöneticilerinde çok önemli bir yetenektir. Günümüzde açılması düşünülen gıda işletmelerinin, doğru zamanda ve doğru konumda tesis edilmesi için oluşturan kriterler öncelikle karşılaştırılabilir olması gerekmektedir. Bu kıyaslamanın en açık yolu, karşılaştırılacak verileri sayısal değerlere çevirip değerlendirmektir. Gıda işletmelerinin optimum tesis yerlerinin belirlenmesinde göz önüne alınacak kriterler ve alternatifler bir hayli fazladır.

Günlük ticari hayatta gıda sektörü yöneticileri farklı sayıdaki seçenekler arasından optimum olanının belirlenmesi problemi ile sık karşılaşmaktadırlar. Karar verme, olası alternatifler arasından en uygun olan bir faaliyetin veya faaliyetler dizisinin seçimi olarak tanımlanabilir ve optimum karar alma sürecinde çok farklı değişkenler sayısal değerlere dönüştürülerek değerlendirilebilir (Tulunay, 1991).
İşletme yöneticilerinin optimum kararın verilmesi sürecinde karşılaştıkları problemlere zamanında ve doğru cevaplar oluşturarak güncel stratejiler geliştirmede çok farklı sayısal yöntemlerin olduğu incelenen yerli ve yabancı literatürde görülmektedir. Çok kriterli karar verme problemlerinin çözümünde kullanılan yaklaşımlardan olan Gri İlişkisel Analiz (GİA) dir. Karar alma süreçlerinde birden fazla kriter ve alternatifin iç içe girmesi sürecin tam olarak yorumlanabilmesini ve doğru kararların alınmasını zorlaştırır. Bu durumda GİA yönteminden faydalanılması yönetimsel kararlardaki hata oranını azaltacaktır.

Gıda işletmelerinin yeni şube açarken optimum kuruluş yerlerinin belirlenmesinde Gri ilişkisel Analiz yönteminin uygulanabilirliğinin ortaya konulduğu çalışmanın ikinci bölümünde literatür taraması, üçüncü bölümde uygulama ve bulgular yer almaktadır. Dördüncü ve son bölümde sonuç ve öneriler üzerinde durulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Tesis Yerleştirme Problemleri

Son zamanlarda özel ve resmi işletmelerin tesis yeri seçim kararlarını alırken çok dikkatli davrandıkları görülmektedir. Aslında tesislerin optimum yerleştirilmesi kararı uzun vadeli kararlardandır. Özellikle aynı sektörde olan işletmeler arasında rekabetin giderek arttığı ve yönetimsel kararların doğru verilmesinin çok önemli olduğu 21.yüzyıl ticari hayatında optimum tesis yeri seçimi artarak çok önemli hale gelmiştir (Correia vd., 2009).

Özellikle son ekonomik şartlarda, gıda işletmelerinin nakliye giderlerinin aşırı artışı göz önünde bulundurulduğunda tesislerin optimum yerleştirilmeleri tüm işletmeler için önemli kararlarındandır. Tüm işletmeler uzun vadede maksimum kâr seviyesine ulaşmak için optimum kuruluş yeri seçimi kararlarını dikkate almalıdırlar. Tesisler, müşterilere hızlı teslim edilmesi gerekli ürünlerin kaynak yerleri olduğundan çok önemli rekabet aracı olarak kabul edilmektedirler. Böylelikle ancak teslimat giderleri minimize edilir (Arslan, 2015).

En uygun tesis yerleştirilmesi konusunda literatürdeki ilk çalışmalar 20. yüzyıl başlarında Alfred Weber öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Weber, ilk çalışmalarında üç talep noktasından birisini en az lojistik maliyet oluşturacak durumda diğer hizmet noktalarına ulaştıran konum olacak şekilde yerleştirmeyi başarmıştır. Bu hedefi gerçekleştirme sürecinde talep noktaları ile hizmet noktaları arasındaki toplam uzunluğu minimum yapacak bir model oluşturmuştur (Jamshidi, 2009).

Tesis yerleştirme problemlerinin sınıflandırılmasında birçok şekil öne sürülmüştür. Bunların arasında literatürde genellikle kullanılan sınıflandırma 2001'de Sule tarafından oluşturulmuştur. (Sule 2001) tesislerin en uygun konumlandırılması problemlerini aşağıda belirtildiği gibi beş temel sınıflandırmaya ayırmıştır;

a) P- Medyan Tesis Yerleştirme Problemleri,
b) P- Merkez Tesis Yerleştirme Problemleri,
c) Kapasite Kısıtsız Tesis Yerleştirme Problemleri,
d) Kapasite Kısıtlı Tesis Yerleştirme Problemleri,

e) Karesel Atama Tesis Yerleştirme Problemleri

2.2. Gri ilişkisel Analiz

Çok kriterli karar alma yaklaşımları, öncelikle farklı kriterleri dikkate alarak olası seçenekler arasından en uygun olanın tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında son zamanlarda en sık kullanılanlardan biri de gri ilişkisel analizdir. İlk olarak 1982'de Julong Deng tarafından çalışmaları yapılmış ve bilim dünyasına tanıtılan gri sayılar teorisi, Gri ilişkisel Analiz (GİA) ismi ile bilinen yaklaşımın temelini oluşturmaktadır.

Çok değişkenli karar problemlerinde dağılım cinsi ayırt etmeden oluşturulan temel veri seti ile değerlendirme yapabilen ve sayısal belirsizlikler yüzünden modellenme güçlüğü çekilen problem türlerinde gri teori temelli Gri İlişkisel Analiz yöntemi tavsiye edilmektedir (Üstünışık, 2007).

Gri sayılar teorisini esas alan GİA yöntemi, kesinlik arz etmeyen ve yeterli bilginin olmadığı karar problemlerinde kullanılabilen ve yöneticilere doğru karar verilmesinde destek olan karar verme yöntemidir (Chan ve Tong, 2007). GİA analiz yöntemi, altı adımdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; temel veri setinin ifade edilmesi şeklinde olup altıncısı alternatiflerin gri ilişkisel derecelerin ifade edilmesidir (Peker ve Birdoğan, 2011).

3. UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada problemin yapısına uygun seçilen karar vericilerin nicel ve nitel değerlendirmeleri esas alınarak optimum tesis yeri seçim probleminin analizinde, Gri İlişkisel Analiz yöntemi kullanılmıştır. Karar vericilerden kriterleri ve alternatifleri karşılıklı kıyaslamaları istenmiş ve bu kıyaslama değerleri dikkate alınarak Gri İlişkisel Analiz Yönteminin ilk aşaması olan karar matrisi oluşturulmuştur. Bu yöntem ile yapılan analizlerin sonucunda alternatifler önceliklerine göre sıralanmıştır.

3.2. Karar Vericilerin Tespiti

Yatay büyüme amacıyla yapılacak en uygun tesis yeri seçimi probleminde karar verici olarak, ilgili işletmenin yöneticileri kabul edilmiştir.

3.3. Kriterlerin ve Alternatiflerin Belirlenmesi

Başlangıçta gereğinden fazla olan kriter sayısı, karar vericilerin tüm kriterleri 100 puan üzerinden değerlendirmeleri sonucu sıralamaya giren ilk altı kriterin alınması ile tespit edilmiştir. Alternatifler ise İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan ve satın almaya uygun bütün market konumlarıdır. Bu kapsamda beş alternatif yer belirlenmiştir. İşletmenin yatay büyüme hedeflerine hizmet amacına uygun olarak karar vericiler ilgili literatürü de dikkate alarak aşağıda belirtilen kriterleri seçmişlerdir.

K1: Satın Alma (Devir) Maliyeti (TL);
K2: Kullanım Alanı (m^2);
K3: Yıllık Kira (TL);
K4: Mevcut Ürün Çeşidi;
K5: Ortalama Günlük Ziyaretçi Sayısı
K6: Rakip Firma Sayısı

Kriterlerin belirlenmesinden sonra karar vericiler bu kriterleri belli ölçülerde içeren beş ilçede alternatif marketler belirlemişlerdir. Bu alternatif marketler;

A1: Pendik
A2: Şile
A3: Tuzla
A4: Kadıköy
A5: Kartal

3.4. Karar Modelinin Oluşturulması

Karar problemlerinin hiyerarşik yapısında, birinci adım belirlenen amacın açık bir şekilde ortaya konmasıdır. İkinci adımda belirlenen kriterlere yer verilmeli ve üçüncü adımda da alternatifler belirtilmelidir. İfade edilen bu Karar Analizi Modeli Şekil 1'de gösterilmektedir.

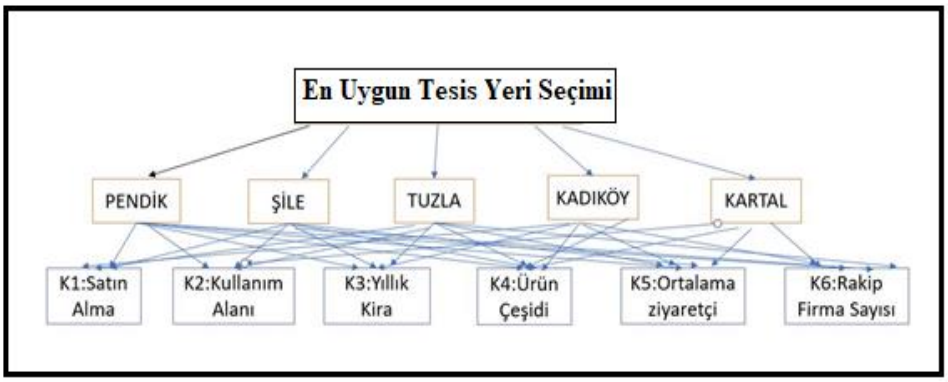

Şekil 1. En Uygun Tesis Yeri Seçimine Ait Model

3.5. Gri ilişkisel Analiz Yöntemi ile En Uygun Tesis Yeri Seçimi

1. Aşama: Temel Veri Setinin İfade Edilmesi

Çalışmanın analizi esnasında kullanılacak temel veri seti Tablo 1'de ifade edilmiştir. Çalışmanın analizi esnasında kullanılan program *Microsoft Excell* dir.

Tablo 1. Temel Veri Seti

	K1 (min)	K2 (max)	K3 (min)	K4 (max)	K5 (max)	K6(min)
A1	1.250.000	800	400000	1800	2000	6
A2	750.000	300	200000	1250	800	5
A3	1.000.000	400	360000	1500	1500	8
A4	2.500.000	500	600000	1500	2500	12
A5	1.800.000	400	720000	800	2200	4

2. Aşama: Referans Serinin ve Karşılaştırma Matrisinin Oluşturulması

Temel veri setinden yola çıkarak referans değerler alınmış ve Tablo 2'de belirtilen matris elde edilmiştir.

Tablo 2. Referans Serisi Matrisi

	K1 (min)	K2 (max)	K3 (min)	K4 (max)	K5 (max)	K6 (min)
Referans Seri	750.000	800	200.000	1.800	2.500	4
A1	1.250.000	800	400000	1800	2000	6
A2	750.000	300	200000	1250	800	5
A3	1.000.000	400	360000	1500	1500	8
A4	2.500.000	500	600000	1500	2500	12
A5	1.800.000	400	720000	800	2200	4

3.Aşama: Normalizasyon İşlemi ve Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması

Referans serisi matrisinde elde edilen değerler işlem yapmaya uygun hale getirilmesi için normalizasyon işlemine tabi tutulmuşlardır. Böylelikle Tablo 3'te elde edilen değerler bulunmuştur.

Tablo 3. Normalizasyon Matrisi

	K1 (min)	K2 (max)	K3 (min)	K4 (max)	K5 (max)	K6 (min)
Referans Seri	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
A1	0.714	1.000	0.615	1.000	0.706	0.750
A2	1.000	0.000	1.000	0.450	0.000	0.875
A3	0.857	0.200	0.692	0.700	0.412	0.500
A4	0.000	0.400	0.231	0.700	1.000	0.000
A5	0.400	0.200	0.000	0.000	0.824	1.000

4. Aşama: Mutlak Değer Tablosunun Oluşturulması
Tablo 3'teki verilerden yararlanarak Tablo 4'te ifade edilen mutlak değer matrisi oluşturulmuştur.

Tablo 4. Mutlak Değer Tablosu

	K1 (min)	K2 (max)	K3 (min)	K4 (max)	K5 (max)	K6 (min)
A1	0.286	0.000	0.385	0.000	0.294	0.250
A2	0.000	1.000	0.000	0.550	1.000	0.125
A3	0.143	0.800	0.308	0.300	0.588	0.500
A4	1.000	0.600	0.769	0.300	0.000	1.000
A5	0.600	0.800	1.000	1.000	0.176	0.000

5. Aşama: Gri İlişkisel Derecelerin Hesaplanması ve Nihai Sıralama
Mutlak değerler matrisi elde edildikten sonra nihai aşamaya gelinmiştir. Alternatiflerin gri ilişkisel dereceleri hesaplanabilir. Karar vericiler ile belirlenen kriter ağırlıkları (Wi) programın ilgili ara yüzüne girildiğinde ve örneğin; H63=TOPLA. ÇARPIM(B$61:G$61;B63:G63) formülü yazılarak alternatiflere ait gri ilişkisel dereceler bulunmuştur. Bu sıralama Tablo 5'de ifade edilmiştir.

Tablo 5. Alternatiflere Ait Gri İlişkisel Dereceler ve Nihai Sıralama

W_i	0.2	0.1	0.3	0.05	0.2	0.15		
	K1 (min)	K2 (max)	K3 (min)	K4 (max)	K5 (max)	K6 (min)	Γ0i	Sıralama
A1	0.636	1.000	0.565	1.000	0.630	0.667	0.673	2
A2	1.000	0.333	1.000	0.476	0.333	0.800	0.744	1
A3	0.778	0.385	0.619	0.625	0.459	0.500	0.578	3
A4	0.333	0.455	0.394	0.625	1.000	0.333	0.512	5
A5	0.455	0.385	0.333	0.333	0.739	1.000	0.544	4

3.6. Bulgular ve Yorumlar
Çalışmada, İstanbul'un Anadolu yakasında yeni bir market tesisine uygun konumlar arasından en uygun konumun belirlenmesi problemi için Gri İlişkisel Analiz Yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar başlangıçtaki hedeflerle tutarlılık göstermiştir. Gerçekleştirilen hesaplamalar neticesinde en uygun tesis yerinin *A2: Şile birinci sırada, A1: Pendik İkinci sırada* çıktığı görülmüştür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER
İşletmeler git gide daha karmaşık hale gelen karar problemleri karşısında hata riskini en aza indirmek için ÇKKV yöntemlerini her yönü ile kullanma eğilimine girmişlerdir. Aksi durumda birçok işletmenin ticari hayatının zora girmesi muhtemeldir. Ancak güncel çok farklı karar analizi yönteminin varlığı işletmeleri çelişkiye düşürmektedir.

Çalışmanın uygulama kısmında, marketler zincirine sahip bir işletmenin optimum fayda sağlayacak şekilde satın alma davranışının belirlenmesi problemi üzerinde analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ayrıca ilgili işletmenin satın alma sürecinde Gri İlişkisel Analiz Yönteminin uygulanabilirliği gösterilmiştir.

Çalışmada en uygun tesis yerinin seçimi için İstanbul'un Anadolu yakasında alternatifler konumlar belirlenmiştir. Karar vericiler ve ilgili literatür taranarak belirlenen altı kriter ve beş alternatife göre analizler gerçekleştirilmiş ve alternatifler önceliklerine göre sıralanmıştır. Bu sıralamaya göre en uygun alternatifin Şile (A2), ikinci sırada ise A1 (Pendik) konumlarının olduğu tespit edilmiştir.
İlgili işletme hali hazırda yatay büyüme için yeni şube mahiyetinde tesis yeri seçimi planladığı için A2 (Şile) alternatifini tercih etmesi kendisine optimum fayda sağlayacaktır. İleride yapılacak benzer çalışmalarda daha kapsamlı sonuçların alınması için farklı veya hibrit karar verme yöntemleri kullanılabilir.

Kaynaklar

ARSLAN, H. M. (2015), *Yapay Zekâ Optimizasyon Yöntemleri İle Yaralı Toplanma Merkezlerinin konuşlandırılması,* (Doktora Tezi), Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Düzce

CHAN, J. ve THOMAS T., (2007), Multi Criteria Material Selections And-Of-Life Product Strategy: Grey Relation Analysis Approach, *Materials and Design*, Cilt 28, Sayı 5, S.1539-1546.

CORREIA, I., NICKEL, S. and SALDANHA-DA- GAMA, F. (2009), Single-Assignment Hub Location Problems with Capacity Choice, *CIO − Working Paper 9/2009*, 4–27

JAMSHIDI, M. (2009), *Median Location Problem, Facility Location: Concepts, Models, Algorithms and Case Studies,* Ed. by. R.Z. Farahani and M. Hekmatfar, Physica- Verlag Heidelberg, 177–191

PEKER, İ. ve BİRDOGAN B., (2011), Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Türk Sigortacılık Sektöründe Performans Ölçümü, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, S.1017

SULE, D. R. (2001), *Logistics of Facility Location and Allocation*, Marcel Dekker, New York, U.S.

TULUNAY, Y. (1991), *Matematik Programlama ve İşletme Uygulamaları*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, S. 244, Renk-iş Matbaası, İstanbul

ÜSTÜNIŞIK, N.Z. (2007), *Türkiye'de İller Be Bölgeler Bazında Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: Gri İlişkisel Analiz ve Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

AİOL BAŞLIKLARININ KÖKENİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Fikret Özbay

Kütahya Dumupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
fikret.ozbay@dpu.edu.tr

Özet

Aiol başlıkları 1882 yılında Neandria'da bulunması bilim dünyasında çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Başlığın arkeoloji dünyasına tanıtılmasının ardından en önemli konu başlığın kökeni ve Ion sütün başlıklarının öncüsü olup olmadığı konusudur. J. T. Clark, 1886 yılında yayınladığı makalede Aiol başlığını Proto-Ionik sütun başlığı olarak isimlendirmiş ve spiral formun sütunların üst kısmında kullanıldığı ilk örnek olduğunu belirtmiştir. Aiol başlığının kökenine ilişkin tartışmalara bakıldığında köken sorununa ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur. Erken Bronz Çağının sonunda volüt deseninin yatay ve dikey konbinasyoları mobilya, seramik ve takılar da kullanılmaya başlanmıştır. Sütun başlığının kökenine ilişkin tartışmalar arasında Bronz çağında görülen Palm deseninin kutsal ağaç kültü ile ilişkili olduğu gelmektedir. Buna göre Aiol başlıkların kökeninin Mezopotamya ve Asur sanatına dayandığı ileri sürülür ve başlığın Kuzey Suriye'den başlayarak Filistin ve diğer bölgelerde yayıldığı iddia edilmektedir. Nineve'den Ashurbanipal dönemine ait bir yapı kabartmasında sütun ve plasterlerin başlıklarının volütlü olarak Aiol örnekleri gibi tasvir edildiği görülmektedir. Bir başka teoriye göre Aiol başlığının kökeni Hitit'e dayanmaktadır. Başlığın kökenini Minos ve Miken kültüründe arayan bilim insanları da bulunmaktadır. P. Batencourt, Mısırda kullanılan palmet motifinin Akdeniz havzası ve Mezopotamya ya yayıldığını ileri sürmektedir. Batencout'a göre volüt formu Geç Tunç çağında ana hatları ile ortaya çıkmış Demir çağında ise kanonik formuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aiolis, Aiol sütunu, Aiol başlığı

AN ANALYSIS ON THE ORIGIN OF AIOL COLUMN CAPITALS

Abstract

The finding of Aiol capitals in Neandria in 1882 caused various debates in the scientific world. Following the introduction of the heading to the world of archaeology, the most important subject is the origin of the heading and whether it is the pioneer of the Ionic column headings. J. T. Clark, in his article published in 1886, named the Aiol capital as the Proto-Ionic column heading and stated that the spiral form was the first example used in the upper part of the columns. When the discussions regarding the origins of the Aiol capital are examined, there are various opinions about its origin. Horizontal and vertical combinations of volute pattern started to be used on furniture, ceramics and jewellery at the end of the Early Bronze Age. Among the controversies about the origin of the column head is that the Palm pattern seen in the Bronze Age is associated with the cult of the sacred tree. Accordingly, it has been claimed that the origins of Aiol capitals are based on Mesopotamian and Assyrian art, and the capital has spread through Palestine and other regions as of Northern Syria. It is seen that the heads of columns and plasters are described as volute examples of Aiol in a structure embossing of the period of Ashurbanipal from Nineve. According to another theory, the origin of Aiol capital is based on Hittite. There are also scientists looking for the origin of the column capital in Minos and Mycenaean culture. P. Batencourt suggests that the palmette motif used in Egypt had spread across the Mediterranean basin and Mesopotamia. For Batencout, the volute form first emerged with its outlines during the late Bronze Age and then reached its canonical form in the Iron Age.

Keywords: Aiolis, Aiol column, Aiol capital.

1.GİRİŞ

Aiol başlıklarının 1882 yılında Neanderia da bulunmasının ardından bilim dünyasında kökenine, Ion sütün başlığının öncülü olup olmadığına ve mimari içinde kullanım yerine ilişkin birçok tartışmaya da sebep olmuştur. Başlık üzerine yapılan tartışmaların odağında Aiol başlığının kökeni gelmektedir. Konu üzerine ilk değerlendirmeleri yapan J. T. Clark Aiol başlığı olarak isimlendirilen bu başlık tipinin Ion sütun başlığının öncüsü olduğunu ileri sürmüş ve başlığı Proto–Ionik sütun başlığı olarak isimlendirmiştir. Araştırmacı, Aiol sütün başlıklarını, Ion başlıklarının en önemli öğesi olan spiral motifinin sütunun üst kısmında kullanıldığı ilk örnek olduğunu ileri sürmüştür (Clark, 1886). Aiol başlığının kökenine ilişkin tartışmalara bakıldığında köken sorununa ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur.

Aiol başlığının ana bezeme elemanı olan volüt ve volüt bağlantılarına ilişkin ilk örnekler Erken Tunç Çağının sonlarında seramik, mobilya eklentisi ve takılarda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Aiol başlıkları üzerine detaylı bir çalışma yapan Betancourt, başlığın kökenini Mısır'a dayandırmaktadır. Araştırmacıya göre Mısır'da kullanılan palmet motifi, zaman içinde Akdeniz havzası ve Mezopotamya ya kadar yayılmıştır (Şekil 1-2). Yine aynı yazar volüt formunun Geç Tunç çağında ana hatları ile ortaya çıktığını ve Demir Çağında kanonik formuna ulaştığını iddia etmektedir (Betancourt, 1977). Bir diğer teoriye göre Aiol başlığın kökenini Hitit'e dayandığı iddia edilmekte ve desenin Kuzey Suriye'de Geç Hitit yerleşimcileri tarafından ilk olarak kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir. Sütun başlığının kökenine ilişkin tartışmalar arasında Bronz çağında görülen palmet deseninin kutsal ağaç kültü ile ilişkili olduğu dolayısıyla Aiol başlıkların kökeninin Mezopotamya ve Asur sanatına dayandığı ileri sürülmekte ve daha sonra başlığın Kuzey Suriye'den başlayarak Filistin'e ve diğer bölgelere yayıldığı iddia edilmektedir. Ninive'de Kral Assurbanipal'in sarayından ele geçen bir yapı kabartmasında volütlü sütun ve plaster başlıklarının Aiol başlığının formuna benzer bir şekilde tasvir edildiği görülmektedir (Şekil 1-1) (Betancourt, 1977). Ancak Wesenberg, Betancourt'un aksine Aiol başlıklarında görülen volüt deseninin kökenini Minos ve Myken'e dayandırmaktadır (Wesenberg, 1971).Görüldüğü gibi Aiol başlıklarının Neandria'da tespit edildiği ilk günden itibaren başlığın kökeni hakkındaki tartışmalar devam etmektedir ve ileri sürülen tüm görüşlerin kendi içinde bir tutarlığı vardır.

Arkeolojik veriler değerlendirildiğinde, Bağdat yakınlarındaki Babil kenti Sippar'dan ele geçen M.Ö. 19. yy'a ait bir tablet parçası üzerinde yar alan Kral ve Tanrı Shamash tasvirinde, kralın altında oturduğu gölgeliğin taşıyıcı sütunu palmiye ağacının gövde kısmına benzer şekilde tasvir edilirken sütunun başlık ve kaide kısmında volüt şeklinde stilize edilmiş palmet kullanıldığı görülmektedir. Sippar buluntusu tablet üzerinde yer alan sütun tasviri ve volütlü kaide ve başlık Aiol başlıklarının en erken tasviri olarak düşünülmektedir (Şekil 1-3) (Betancourt, 1977). Söz konusu bu plaka, MÖ. 19. yy'dan itibaren Aiol başlıklarının ahşap mimari elemanlar üzerine uygulanmaya başlandığını göstermektedir. Ancak başlığın taş üzerine ne zaman işlenmiş olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte Megiddo'da bulunan MÖ. 10 ve 9. yy'a tarihlenen başlıklar bilinen en erken örnekleri oluşturmaktadır (Şekil 1-4). Megiddo antik kentinde yapılan kazılarda iki farklı kontekstte Aiol başlığı ele geçmiştir. Bu başlıklardan birinin yalnızca ön kısmı işlenmişken diğerinin her iki tarafının da işlendiği görülmektedir. Birbirine eşit ölçüdeki başlıkların aynı yapı içinde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Her iki tarafı işlenmiş örneğe bakıldığında başlığın iki yanında yer alan volütlerin merkezde bulunan geniş üçgenin kenarlarından çıktığı görülmektedir. Volüt spirallerinin ortasında volüt gözleri yer almaktadır. Volütlerin dışında üst ve alt kısımlarda taç yaprakları kullanılmıştır. İkinci başlığın diğerinden tek farkı taç yapraklarının kabartma şeklinde verilmiş olmasıdır. Filistin'de görülen diğer başlık örneklerine bakıldığında bunlarda volütlerin merkez üçgenin yanlarından yükseldiği görülmektedir. Oysaki Magiddo örneğinde volütler merkez üçgene bağlı olarak yükselmektedir. Bu tip bir uygulamanın Filistin'de görülmemekle birlikte Kıbrıs'ta yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir (Shiloh, 1976).

Levant bölgesindeki Samaria antik kentinde yedi adet Aiol sütun başlığı bulunmuştur. Söz konusu başlıkların yalnızca bir tanesi yarım bırakılmış diğerleri tamamen işlenmiştir. Samaria'dan ele geçen başlıkların sütunların üzerinde kullanılmadığı, bu başlıkların plasterlerin üzerinde kullanıldığı düşünülmektedir (Şekil 1-5). Samaria örneklerinde volütlerin merkez üçgenin yan taraflarından çıktığı görülmektedir. Volütlerin alt kısmında yaklaşık 0,10 m. uzunluğundaki yapraklar bulunmaktadır. Samaria örneklerinde volütler tek dönüşlüdür ve ortalarında volüt gözleri yer almaktadır (Shiloh,

1976). Levant bölgesinde Megiddo, Ramat Rahel, Samaria, Hazor, Jerusalem ve Medeibiyeh'de tespit edilen otuz dört adet başlığın nerede ise hiçbiri in situ durumda ele geçmemiştir (May, 1934; Tzonis ve Giannisi, 2004). Bu sebeple başlıkların mimari yapılar üzerinde kullanıldıkları orijinal yerleri tam olarak saptanamamıştır. Yukarıda saydığımız merkezlerde bulunan başlıklardan yola çıkarak bunların gerek ölçüleri ile gerekse bezeme öğeleri ile iki farklı gruba ayrıldığı görülmektedir. Bu sütun başlıkları ele geçtikleri merkezlerde farklı yapılarda kullanılmış olabileceği gibi aynı bina içinde farklı mekanlarda da kullanılmış olabilir. Araştırmacılar, Megiddo'dan ele geçen başlıklar için arkeolojik verileri kullanarak yaptıkları rekonstruksiyon'dan hareketle Aiol başlıklarının krali kapılardaki sütunlarda kullanıldığını ileri sürülmektedirler. Samaria antik kentinde bulunan Aiol başlıklarının ise in sutu durumda ele geçmemesine karşın anıtsal bir avluyu çevreleyen plasterlerin üzerinde kullanılmış olunabileceği düşünülmektedir (Shiloh, 1976). Aiol başlıklarının bulunduğu merkezler Levant bölgesi ile sınırlı değildir. Suriye, Mezopotamya, Yunanistan, Anadolu ve İtalya'da Etruria bölgesinde de Aiol başlıları ele geçmiştir.

Anadolu'da Aiolis bölgesi dışında, Troas bölgesinde Neandria, Karia bölgesinde Alazeytin (Baran, 2010), İonların eline geçmeden önce bir Aiol kenti olan Smyrna ve Aiolis bölgesine çok yakın olan bir başka İon kenti Phokaia'dan (Akurgal, 1993; Arıcı 2015) ele geçmiştir. Ege adalarına baktığımızda ise Lesbos (Koldewey, 1890), Mytilene (Scranton, 1968), Eressos, Thasos, Delos ve Paros adalarında da Aiol başlıkları tespit edilmiştir.

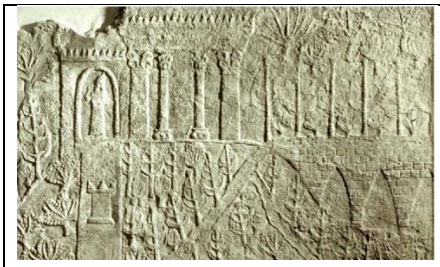

1.Ninive Asurbanipal: Kabartma

2. Mısır'dan kalkerden yapılmış bir vazo parçası.

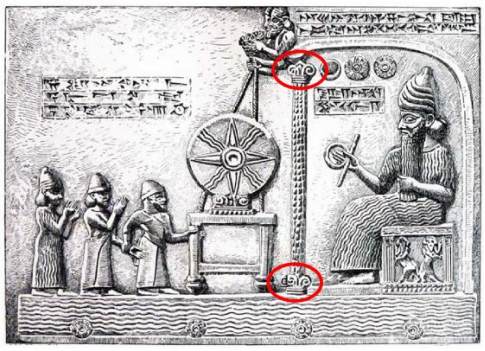

3.Eski Babil, Sippar'dan ele geçen tablet, MÖ. 19. yüzyıl. British Museum.

4.Megitto başlığı.

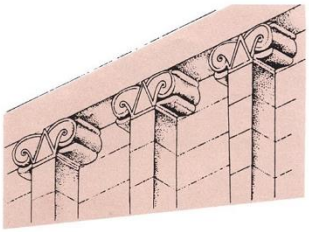

5.Samaria başlığı

Şekil 1. Aiolis Başlığının öncüleri.

2. BATI ANADOLU'DAKİ AİOL BAŞLIKLARI

2.1. Neanderia'da Bulunan Aiol Sütun Başlıkları

Neandria kentinde 1882 yılında tespit edilen iki adet sütun üzerinde başlığı tespit edilmiştir. İki başlıkta da dikey olarak işlenmiş volütler yer alır (Şekil 2-1). Söz konusu başlıklar muhtemelen şehrin en büyük yapısı olan MÖ. 6 yy'a tarihlenen Aiol tarzında inşa edilmiş olan tapınağa aittir. Başlıklar tapınağın cellasını iki nefe ayıran sütunlardan birinde kullanılmış olmalıdır. Neandria'da yapılan arkeolojik çalışmalarda üç farklı başlık tipi belirlenmiştir. Bunlar dikey volütlü başlıklar, alçak

kabartma yapraklar ile dekore edilmiş tambur ve yaprak çelenkli daha geniş yaprak tamburudur (Çakır, 2006). Dikey volütlü başlığı incelendiğinde volütlerin dönüşünün kompakt bir şekilde olduğu görülmekte ve volütlerinin dönüşlerinin sonlandığı merkezde ise geniş boşluklar olduğu anlaşılmaktadır. Levant örneklerinde ise bu alanlarda küçük volüt gözlerinin varlığı gözlenmektedir. Ancak Neandria örneğinde bulunan boşluklarda volüt gözünden ziyade bir apliğin kullanılmış olma ihtimali daha büyük bir olasılıktır. Volütlerin arasında ise yedi yapraklı bir palmet motifi yer almaktadır. Palmet motifinin sağ ve sol kenarda bulunan iki yaprağı volütlerin üzerine gelirken ortada yer alan taç yaprakları dik bir şekilde işlenmiştir. Neanderia başlığında görülen palmet motifinin görselliğinin yanı sıra işlevsel bir özellik taşıdığı dikkati çekmektedir. Palmet motifinin benzer bir kullanımının Kolopedi de tespit edilen Aiol başlıkları için önerilen rekonstriksiyon'da da kullanıldığı görülmektedir (Betancourt, 1977). Palmet motifi volütlerin üst kısımdan ikiye ayırmaktadır. Bu kullanım şekli Levant'ta görülen Aiol başlıklarının tam zıttıdır. Levant bölgesindeki merkezlerde ele geçen başlık örneklerinde volütler alt kısımlarında merkezde yer alan bir üçgenle ayrılmaktadır (Şekil 2-2). Oysa Neanderia örneğinde tabandan bir bütün olarak çıkan volütler yukarıda uç kısmı sivri bir hançer şeklinde olup yukarıya doğru genişleyen palmet motifi ile ikiye ayrılmıştır.

1.Neandria başlığı 2. Levant bölgesinden Rabat rahel başlığı

Şekil 2. Neandria başlığı ve benzeri.

Neanderia'dan ele geçen yaprak bezemeli tamburlara ilişkili farklı görüşler mevcuttur. Söz konusu bu yaprak bezemeli tambura dair akla gelen en önemli soru tamburun nerede kullanıldığıdır. Koledwey, Nicholas ve Akurgal Aiol başlığının taşıyıcı özelliğini göz önünde bulundurarak bir abaküs'e ihtiyaç duyduğunu ileri sürer –ki başlığın üst kısmında yer alan palmet motifi bu abakus görevini üstlenmektedir- ve yaprak kabartmalı tamburu başlığın alt kısmına yerleştirirler. Schefold ise bu tamburun başlığın altında olamıyacağını bunun ayrı bir başlık olduğunu ileri sürmektedir (Scheforld, 1939).

2.2. Smyrna'da Bulunan Aiol Sütun Başlıkları

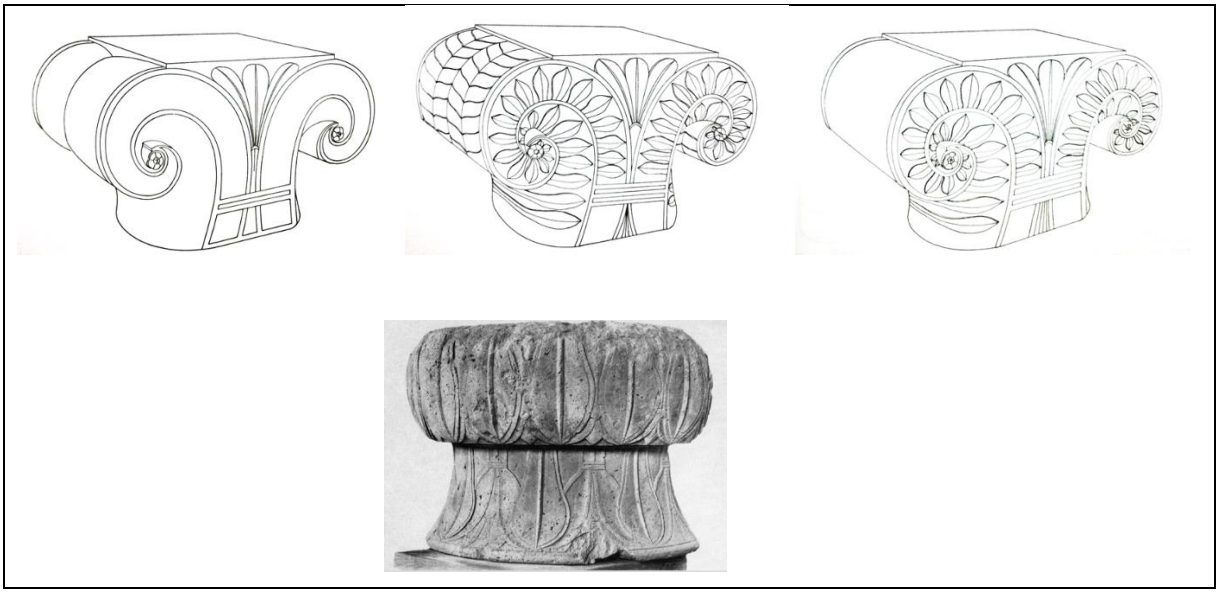

Şekil 3. Smyrna'daki Aiol başlık tipleri

Smyrna antik kentinde dikey volütlü ve mantar tipli olmak üzere iki farklı başlık tipi tespit edilmiştir (Şekil 3). Söz konusu başlıların farklı boyutlarda üretilmiş 17 tipi saptanmıştır. Üzeri yapraklar ile bezenmiş olan tambur şeklindeki başlıklar için Akurgal sunu sütunlarının başlıkları olduğunu ileri sürmektedir. Akurgal başlıkların sütunun üzerinde tek başına yer alabileceği gibi Neandria örneklerinde olduğu gibi dikey volütlü başlığın altında da kullanılmış olabileceğini ileri sürmektedir (Akurgal, 1993). Kuzey Suriye'deki Tell Halaf'daki kazılarda bulunan MÖ 8. yy.'a ait geç Hitit ev modelinde ve yine MÖ 8. yy'a tarihlenen bir Asur sütun rekonstrüksiyonunda mantar başlığın üst kısımda taşıyıcı görevi üstlendiği görülmektedir. Asi nehri kıyısındaki Tell Tainat'da ele geçen bir Hitit sütununun tasvirinde mantar başlığın üzerinde iki sıra halinde volütler resmedilmiştir (Şekil 4-2). Söz konusu başlık tasvirinde volütlerin, oldukca basit işlenmiş üçgenlerin yanlarından yükseldiği görülmektedir. Samos'dan ele geçen bronz bir plaket üzerinde tasvir edilen Aiol başlığında, mantar başlığın volüt ve volütlerin arasından çıkan beş yapraklı palmetten oluşan ikinci bir başlığın altında yer aldığı görülür (Şekil 4-1) (Akurgal, 1993). Aigai'da ise üzeri yapraklar ile bezenmiş bir tambur ele geçmiştir (Şekil 4-3) (Betancourt, 1977; Seddon, 1987). Söz konusu verilerden yola çıkarak mantar başlığın sütunların üst kısmında kullanılmış olabileceği kabul edilir olsa dahi Smyrna Athena tapınağının sütunları için önerilen yükseklikte yani sütunların üst kısmında kullanılmış olabileceği görüşü tartışmaya açıktır.

1.Samos'dan bronz plaket

2. Tel Tainat mantar başlığı

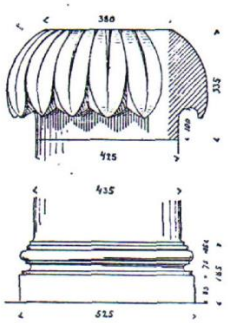

3. Aigai'dan mantar formlu başlık.

Şekil 4. Smyrna Aiol başlıklarının benzerleri

Smyrna'da ele geçen dikey volütlü başlıkların dört farklı tipi olduğu saptanmıştır. Dikey volütlü başlıkların tespit edilen dört tipinde de üst kısmında üçlü palmet motifinin yer aldığı ve hepsinin volüt gözlerinde rozet motifleri olduğu düşünülmektedir. Söz konusu volütlü başlıklardan iki örneğin volüt boynundan volüt boşluğuna kadar her yerinin yaprak motifi ile bezendiği, bir örnekte ise bu alanların boş bırakıldığı yalnızca volüt gözlerinde rozetlerin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 3).

2.3. Larissa'da Bulunan Aiol Sütun Başlığı

Şekil 5. Larissa başlığı

Larissa'dan ele geçen ve Kjellberg tarafından MÖ 570'e tarihlendirilen (Kjellberg, 1932) Aiol sütun başlığı diğer örnekler ile karşılaştırıldığında oldukça ince bir forma sahip olduğu görülmektedir (Şekil 5). Özellikle başlığın üzerinde taşıdığı üç çift volüt Larissa başlığını diğer örneklerden farklı bir konuma yerleştirir. Başlığa bakıldığında ters kalp motifinin ortasından çıkan oldukca küçük boyutlu bir volütün varlığı gözlenmektedir. Bu volütlerin dışında başlığın kaide kısmından başlayıp en üstteki büyük volütlere dokunan bir çift volüt daha görülür. En üstte ise başlığın ana kısmını oluşturan büyük volütler yer alır. Başlıkta bulunan palmetlere bakıldığında bunların oldukca çizgisel olarak tasvir edildiği görülmektedir. Başlık Neandria'da ele geçen başlıkla karşılaştırıldığında ince görünümüne rağmen başlığın detaylandırmasının oldukça çizgisel ve kaba olduğu dikkati çekmektedir. Smyrna'da ve Neandria olduğu gibi Larissa'da da yaprak bezemeli tamburlar ele geçmiştir. Bu Larissa örneklerinin de kullanıldığı yere dair soru ve tartışmalar, Smyrna ve Neandria da olduğu gibi bugüne kadar bir sonuca ulaşamamıştır. . Delphi'de Klazomenaililer ve Massalialar tarafından yaptırılan hazine binalarında Aiol başlığı kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 6) (Dinsmoor, 1923). Massalialıların hazine binasında kullanılan Aiol başlığının boyun kısmında, sütunda bulunan 22 yiv ve 22 yaprağa uyumlu bir şekilde 22 yiv yer almaktadır (Çakır, 2006). Dinsmoor yapmış olduğu rekonstrüksiyonda başlıkların çiftli olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Dinsmoor bu başlıkların Korinth başlıklarının öncüleri olduğunu düşünmektedir (Dinsmoor, 1923).

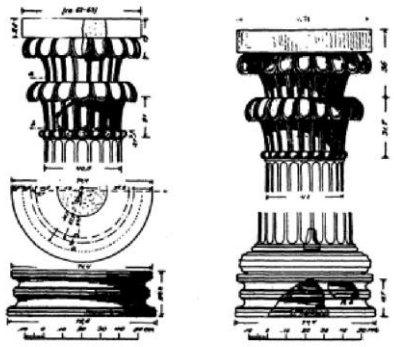

Şekil 6. Massalia ve Klazomenai başlıkları

3. SONUÇ

Aiol başlığı 1882 yılında J.T Clark tarafından bulunduğu ilk günden itibaren bilim dünyasının ilgisini çektiği görülmektedir. Başlığa ilişkin en önemli sorular kökeni üzerine ve Aiol başlıklarının bulunduğu hemen hemen her merkezde tespit edilen yaprak bezemeli tamburlar ile olan ilişkisi üzerine olmuştur. Aiol başlığının tespit edildiği ilk merkez olan Neandria'daki Aiol tapınağından bulunmuş olmasından dolayı başlık Aiol başlığı olarak isimlendirilmiş olsa da aslında Aiol başlığının kökeninin batıda değil doğuda aranması gerektiği yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkmıştır. Volüt ve palmet motifinin Bronz çağından itibaren dekoratif eleman olarak kullanıldığı bilinmektedir. MÖ. 19. yy. da ise bu motiflerin Babil'de mimaride ahşap sütunlar üzerinde kullanılmaya başlanmış olduğu ele geçen bir tablet üzerindeki tasvirden anlaşılmaktadır. Bitkisel başlıklı ahşap sütunlar Mısır'da XVIII. sülaleye (MÖ. 1550-1292) kadar gitmektedir. Volüt ve palmet deseninin taş mimariye ilk ne zaman uygulandığı bilinmemekle birlikte en erken taş Aiol başlığının Levant'taki Megiddo'da kullanılmış olduğu anlaşılmıştır.

Aiol başlığı, Geç Tunç Çağında farklı kullanım alanları ile geçirdiği gelişim sonrasında Arkaik dönemde taş başlık olarak kanonik formuna ulaşmış ve daha sonraki dönemlerde de fazla değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmüştür. Bugüne kadar tespit edilen Aiol sütun başlıklarının bulundukları merkezlerde oldukça az sayıda ele geçmeleri bu başlıkların gerçekten ait oldukları mimaride taşıyıcı olarak kulanılıp kullanılmadıkları sorusunu akla getirmektedir. Aiol başlığının ait oldukları mimari içinde oldukça az sayıda bulunmuş olması bu formdaki başlıkların mimaride işlevsellikten çok dekoratif bir öğe olarak kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. Eğer bu savın doğruluğu üzerinden hareket edecek olursak volütlü Aiol başlıklarıyla birlikte ele geçen yaprak bezemeli

tamburların volütlü başlıklar gibi görsel amaçlı kullanılan bir diğer sütun başlığı düşünülebilir. Aiol başlığının volütlü örnekleri, İon başlığını etkilemiş aynı şekilde Korinth başlığı da her iki Aiol başlık tipinden etkilenmiş olmalıdır.

Yukarıda tarihsel sırayla verilmiş olan Aiol başlığının kullanım şekillerinden anlaşıldığı kadarıyla başlığın kökeni Mezopotamya veya Doğu Akdeniz kıyılarındaki yerleşimlerde aranmalıdır. Motif palmet ağacından türetilmiş olabilir ancak taş mimariye yansıması ilk kez Levant bölgesinde görülmüş ve daha sonra diğer kültürlere yayılmış olmalıdır. Eldeki tüm kanıtlara rağmen Aiol başlıklarının kökeni ve kullanım şekline dair tartışmalar daha uzun yıllar devam edecekmiş gibi görünmektedir.

KAYNAKLAR

AKURGAL A. (1993), *Ege ve İzmir*. İstanbul: Net Yayınları,

ARICI S. (2015), Phokaia'daki Palmiye Sütun Başlığı ve Kökeni, *OLBA* 23, 153-174.

BARAN A. (2010), *Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları: 262.

BETANCOURT P. P. (1977), *The Aeolic Style in Architecture*, New Jersey: Princeton University Press.

CLARKE J. T. (1886), A Proto–Ionic Capital from the Site of Neandreia, *American Journal of Archaeology*, 2(1), 1 – 20.

ÇAKIR İ. S. (2006), *Hellen Mimarisinde Aiol Başlığının Kökeni, Gelişimi ve Dağılımı*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, İzmir**.**

DINSMOOR W. B. (1923), The Aeolic Capitals of Delphi, *American Journal of Archaeology*, 27(2), 164 –173.

KJELLBERG, L. (1932), *Das Šolische Kapitell von Larisa, Corolla Archeologica Pprincipi Hereditario Regni Sueciae Gustavo Adolpho Dedicata Cum Imagine Principis Hereditarii Gustavi Adolphi,* Lund : C.W.K. Gleerups.

KOLDEWEY R. (1890), *Die Antiken Baureste der Insel Lesbos*, Berlin.

MAY H. G. (1934), Spoils of the Spade at Armageddon, *Illustrated London News*, 26 May 1934 (no. 4692), 836

PERROT G., CHIPIEZ C. (1887), *Histoire de l'Art dans l'Antiquité. Tome II: Chaldée et Assyrie*, Paris.

SCRANTON R. (1968), *Greek Architecture*, London: Studio Vista.

SEDDON, L. R. (1987), *The Agora Atoas at Assos, Aigai and Termesseos. Examples of the Political Attalid Architectural Patronage*, Los Angeles: University of California.

SHILOH, Y. (1976), New Proto–Aeolic Capitals Found in Israel, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 222, 67 – 77.

SCHEFOLD K. (1939), Das Äolische Kapitell, *Jahreshefte der Österreichischen archäologischen Instituts in Wien (Öjh),* 31, 42-52.

TZONIS A., GIANNISI P. (2004), *Classical Greek Architecture: The Construction of the Modern Flammarion*, Paris.

WESENBERG B. (1971), *Kapitelle und Basen*, Düseldorf: Rheinland-Verlag.

NÛREDDÎN MAHMÛD B. ZENGÎ'NİN ADALET VE HOŞGÖRÜSÜ

Dr. Abdulcelil Işık
İzmit Bilim ve Sanat Merkezi
celil04@hotmail.com

Özet

Adalet anlayışı geçmişten bugüne hemen her daim gündemde olan ve güncelliğini koruyan çok önemli bir mevzudur. Adaletle ilgili en özlü söz olan "Adalet mülkün temelidir" anlayışı ile hareket eden Nûreddîn Mahmûd'un lakabı kaynaklarda "el-Melikü'l-Adîl" olarak geçmektedir. Yetim, zayıf ve yaşlıların haklarını korumada çok hassasiyet gösteren Nûreddîn Mahmûd'un huzurunda haftanın belirli günlerinde kurulan mezalim mahkemelerinde davalara bakılırdı. Nûreddîn Mahmûd'un şahsında adaletin tecelli ettiği en önemli konulardan birisi ise haksız vergilendirmelerin engellenmesi için ülkenin en önemli iki merkezi olan Haleb ve Dımaşk başta olmak üzere ülkenin diğer önemli kentlerinde de mahkemeler kurulmuş olmasıydı. Özellikle yönetimde makam ve mevki sahipleri; adaletsiz uygulamalarda ısrar ettiklerinde mevcut görevlerinden uzaklaştırılırlardı. Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmûd'un adalet anlayışı ve kurduğu Daru'l-Adl müessesesi Eyyûbîler tarafından örnek alınarak Mısır'da devam ettirilmiştir. Bildirimizin amacı Haleb Atabegliği'nin kurucusu Nûreddîn Mahmûd b. Zengî'nin adalet anlayışı ve kurduğu adalet teşkilatını örnek alarak adalet mekanizması ile hoşgörünün önemini ortaya koymaktır. Bildirimiz, başta ana kaynaklar olmak üzere literatür taramasına dayalı verilerden müteşekkildir.

Anahtar Kelimeler: Nûreddîn Mahmûd, Haleb Atabegliği, Adalet, Hoşgörü.

THE FOUNDER OF ALEPPO ZANGI ATABEG STATE NUREDDIN MAHMUD'S JUSTICE UNDERSTANDING AND TOLERANCE

Abstract

Justice understanding is an important topic which is on the agenda and preserves its importance from the past to the present time. Nureddin who acted according to the understanding of the most significant aphorism " Justice is the basis of the state" is mentioned as Al-Malik al-Adil in the sources. Nureddin was very sensitive for defending the rights of orphan, poor and old people. On the certain days of week in the presence of Nureddin Mahmud in the court named Mezalim Mahkemesi cases were heard. One of the most important issue that manifested justice in the personality of Nureddin Mahmud was the prevention of the unfair taxation. For this purpose courts were founded in many cities included Aleppo and Damascus two important centres of the country. Especially under his administration people of rank who insisted to act unjust practices were suspended from their position. The justice understanding and the Dar al-Adl institution of Nureddin Mahmud the founder of the Aleppo Atabeg was taken as example and continued in Egypt by Ayyubids. The aim of our paper is to give examples from the justice institution and justice understanding of Nureddin Mahmud bin Zangi and show the importance given to justice and tolerance under his reign. The paper is based on the main sources and the research of the related literature.

Keywords: Nureddin Mahmud, Aleppo Atabeg State, Justic, Tolerance.

1.GİRİŞ

Tarih boyunca önemini korumuş ve dikkatleri üzerinde yoğunlaştırmış mefhumlardan ikisi adalet ve hoşgörü kavramlarıdır. Bu iki kavram genelde bir arada kullanılmaktadır. Bir hükümdarın adalet ve hoş görüsü daha çok yönetim, vergi ve kanunların tatbiki ile dinî sahada kendisini gösterir. İsimleri adalet ve hoşgörü kavramları ile birlikte kullanılan, tarihin değişik dönemlerinde yaşamış ve bu dönemlere damgalarını vurmuş hükümdarlardan söz etmek mümkündür. Bildirimizin konusunu teşkil eden Nûreddîn Mahmûd da bu mümtaz hükümdarlardan biridir.

13 Şubat 1118 yılında doğan Nûreddîn Mahmûd 28 yıllık bir saltanattan sonra 15 Mayıs 1174'te 56 yaşında Dımaşk'ta vefat etti (İbnü'l-Esîr, 1963: 161; Bündârî, 1979: 32; Zehebî, 1999: 74; Lewis, 2003: 103). Ölümünden sonra Şam'daki kabri bir ziyaretgâh yeri oldu (İbn İyâs, 1975: I, 240). Halkın, aradan geçen uzun zamana karşın, onun kabrini bir ziyaretgâha dönüştürmesine dayanarak bu durumun Nûreddîn Mahmûd'un adalet ve hoşgörüsünün etkisi ile ona duyulan sevgi, minnet ve şükranlarının bir tezahürü olduğunu söylemek mümkündür.

Nûreddîn Mahmûd öldüğünde, hâkimiyet sınırları içerisinde Mısır, Suriye, el-Cezîre, Anadolu'da Sivas'a kadar olan yerler ile Hemedân'dan Trablusgarp'a kadar olan yerler bulunuyordu. Buna ek olarak Hicaz ve Yemen'de de onun adına para bastırılıp hutbe okunuyordu. Nûreddîn Mahmûd, yaşadığı süre zarfında bu geniş coğrafyadaki birçok farklı etnisite ve mezhebi bir arada ve uyum içerisinde tutmaya gayret etti. Büyük ölçüde de başarılı oldu. Onun bu karışık coğrafyada kurduğu otorite ve düzen çevre ülkelerdeki ilim erbabının buraya akın etmesine sebep olduğundan ülkesi kısa zamanda bir ilim ve kültür merkezi haline geldi.

2.NÛREDDÎN MAHMÛD'UN ADALET VE HOŞGÖRÜSÜ

2.1. Yönetim Konusunda Adalet ve Hoşgörüsü

Geniş ve önemli bir coğrafyada hâkimiyet sağlayan Nûreddîn Mahmûd için İbnü'l-Esîr: "*Dört Halife ve Ömer b. Abdulaziz'den başka ondan daha güzel ahlaklı ve adaletli bir kimse görmedim"* (İbnü'l-Esîr, 1963: 163; Aynı mlf.,1991: XI, 323; İbn Kesîr, 1995: XII, 495; Ebu'l-Vefa, 1487/1488; Maalouf, 1998: 189; Zetterstéen, 1997: İA, IX, 360) demiştir. İbn İyâs ise el-Yafiî'nin Ravz el-Reyyâhin isimli eserinde onu "*kırk evliyadan*" saydığını nakletmiştir. Konuyla ilgili olarak Nûreddîn Mahmûd hakkında yazılmış birçok menkıbe de mevcuttur (İbn İyâs, 1975: 240).

Nûreddîn Mahmûd, devleti yönetmede kendisine Ömer b. Abdülaziz'i örnek aldı. Eş-Şeyh el-Allame Ebû Hafs Muînüddîn Ömer b. Mahmud b. Hızır el-Erbilî tarafından kendisine ithafen Ömer b. Abdülaziz'in Hayatı " الكتاب الجامع لسيرة عمر بن عبدالعزيز" ismiyle yazdığı eserin mukaddimesinde "*Bu kitap Nûreddîn Mahmûd Zengî için kaleme alınmıştır*" ifadesini kullanmaktadır (Sallâbî, 2007: 57). Bu bilgiden yola çıkarak Nûreddîn Mahmûd'un Ömer b. Abdülaziz'in hayatını ve devlet yönetimiyle ilgili uygulamalarını öğrenmek istediğini ve onu kendisine örnek aldığını söylemek mümkündür.

Şihâbuddîn Abdurrahman b. İsmail el-Makdisî ed-Dimaşkî Ebû Şame'nin aktardıkları ise yukarıdaki ifadeleri doğrular niteliktedir. Ebu Şame: "*Geçen zamana ve dostlarının değişmesine rağmen onun hakkında bilgi edindikçe ve eserlerini gördükçe mutlu oldum ve coştum. Nûreddîn hakkındaki kitaptan sonra meliklerin efendisi El-Melik en-Nasır Salâheddîn hakkında bir kitab yazınca Nûreddîn ile Salahaddin'in adalet ve cihat konusunda dönemimizin iki Ömer'i (Ömer b. El-Hattab ve Ömer b. Abdülaziz) gibi olduklarını gördüm. Bu nedenle sadece ikisinin devletini ele alan bir kitap hazırladım*" (Sallâbî, 2007: 58) demektedir.

Nûreddîn Mahmûd, bir keresinde önde gelen iki görevlisine: "*Ben dostlarımdan veya yardımcılarımdan birini Müslümanların işlerini yürütmesi için görevlendirdiğimde onun Müslümanlara zulmetmesinden, onlara adil davranmamasından korkar ve bundan dolayı Allah'ın huzurunda hesaba çekileceğimi düşünmekten kendimi alamıyorum*" (Sallâbî, 2007: 58) demiştir.
Ortaçağ tarihçisi Ramazan Şeşen de Nûreddîn Mahmud için yalnız kahramanlığı ve siyasetçi kişiliği ile değil aynı zamanda teşkilatçılık, adalet ve ilim erbabını korumak, düşkünlere yardım etmek dışında büyük bir imarcı ve saf bir dindar olması gibi çok yönlü bir kişi olduğunu ifade etmiştir (Şeşen, 1987: 63-64; Aynı mlf., 2013; 45; Maalouf, 1998: 189-191). Hamilton A.R.Gibb'de: "*Nûreddîn hem iyi bir general hem de iyi bir idareci olarak devrin ortalamasının üzerinde bir kapasite ve görüş yeteneği sergiledi*" (Gibb, 1991: 113) demiştir.

Adalet konusunda bukadar dikkatli davranan Nûreddîn aynı şeyi devlet adamlarından da beklemekteydi. Şayet bu kimseler uyarılara rağmen haksızlık yapmakta ısrar ederlerse derhal görevlerinden azledilirlerdi (İbn Asâkir, 1997: LVII, 123).

Şahsi ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılamaya itina gösteren Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmûd (İbn Kesîr, 1995: XII, 495; Turan, 2009: 51), savaşlarda ele geçirilen ganimetten payına düşeni de

almazdı. Nûreddîn Mahmud'un eşi, içinde bulundukları durumdan şikâyet ettiği bir gün, Nureddîn Mahmûd Hıms'ta bulunan üç dükkânın gelirinin ona ayrıldığını ve: "*Benim bundan başka param yoktur. Elimdeki bütün mallar Müslümanların hakkıdır. Bu konuda Müslümanların hazinedarıyım ve onlara asla ihanet etmem*" diyerek cevap vermiştir (İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 323).

Kaynakların verdikleri bilgiler dikkatle gözden geçirildiğinde Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmûd'un adalet konusundaki hassasiyetini görmemek mümkün değil. Nûreddîn Mahmûd'un bu konudaki hassasiyeti haklı olarak onun "el-Melikü'l-Adil" (İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 245; ; İbn Asâkir, 1997: LVII, 18; Şeşen, 1987: 227) lakabı ile anılmasına yol açmıştır.

2.1. 1.Darü'l-Adl ve Mezâlim Mahkemesi (Divânü'l-Mezâlim)

Türk-İslâm devletlerinde mahkeme sonuçlarından memnun olmayan halkın en üst düzeyde hak aramasının yeri olan mezâlim mahkemeleri (İnalcık, 2000: 75-190; Gök, 2002: XI, 61-70) Sultan'ın huzurunda toplanır ve davayı karara bağlardı. Corci Zeydân Mezâlim Mahkemelerini günümüzdeki istinâf mahkemelerine benzetmektedir. Zeydân'a göre: "*Bu kurumun amacı, kadılardan vs. görevliler hakkında halkın şikâyetlerini dinleme, inceleme ve çözüme kavuşturmaydı.*" (Zeydân, 2012: I, 309-310). Türk-İslam devletlerinde görülen bu uygulama Haleb Zengîleri zamanında ayrı bir önem kazandı. Çünkü Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmûd zamanında mezâlim mahkemelerinin davalara bakmaları için hususi bir mekân ve müessese olan Darü'l-Adl (Adalet sarayı) ortaya çıktı (İbn Asâkir, 1997: LVII, 120). Bu müessese her ne kadar ilk önce Haleb'te kurulmuş ise de asıl kimliğine Dımaşk'ta kurulduktan sonra kavuştu. Bu kurumun varlığından önce bu davalara Mescit/Cami'de bakılırdı. Haftanın belirli günlerinde mescitte toplanıp davalara bakılırdı. Darü'l-Adl'in tesisinde Nûreddîn'in yanı sıra emeği ve büyük katkısı olan en önemli devlet adamı kadı'l-kudât (baş kadı) Kemâl el-Dîn el-Şehrizorî idi (Elisséeff, 1967: 846; Dakukî, 1975: 192; Sallâbî, 2014: 217; Şeşen, 1987: 231).

Zaten Haleb Atabegliği'nde Darü'l-Adl'in ortaya çıkmasının asıl sebebi, giderek nüfuz kazanan büyük emîr ve kumandanlardan halkın şikâyetlerinin artmış olmasıydı. Bu nedenle Dımaşk Kalesi'nde büyük devlet ricalinin mahkeme edilmesi için Darü'l-Adl kuruldu. İki merkezin (Haleb-Dımaşk) dışında kalan diğer vilayetlerde de benzer özelliklerle kurulan bu Mahkemelerin dikkat çeken bazı yönleri ise din ve mezhep ayrımı yapmaması, kısa zamanda çözüm üretmesi, herkese açık ve parasız olmasıydı. Ebû Şâme ve İbnü'l-Esîr gibi tarihçiler eserlerinde Nûreddîn Mahmûd ve onun mirasını devr alan Salâheddîn'in adalet konusundaki hassasiyetleri ile ilgili birçok tarihi hikâye aktarmışlardır (İbnü'l-Esîr, 1963: 166-168; İbn Asâkir, 1997: LVII, 120-121, 123; Sallâbî, 2014: 217-218; Şeşen, 1987: 231).

El-Melikü'l-Adil Nûreddîn Mahmûd, mezâlimin (haksızlıkların) açığa çıkması için bir kurum oluşturan ve ona "Darü'l- Adl" adını veren ilk kişidir. Nûreddîn Mahmûd ve emîrleri Dimaşk'ta uzun bir süre kalınca, emirleri Dimaşk'ta topraklarını genişletmeye, komşu köyleri zorla elde etmeye çalıştılar. Bunlardan birisi de en büyük emîrlerden Şîrkûh idi. Faaliyetleri ile neredeyse melikliğe ortak olarak görülen Esedüddîn Şîrkûh da diğer emirler gibi zimmete geçirmede ileri gitti. Konuyla ilgili olarak Kadı Kemaleddîn'e ulaşan şikayetler arttı. Onun çabasıyla bazı emîrler yaptıklarından vazgeçtiler. Ancak Şîrkûh buna yanaşmadı. Yapılan şikâyetlerin kendisine iletilmesi ve herkesin hakkına kavuşması için Nûreddîn Mahmûd, Darü'l- Adl'i kurdu. Şîrkûh bunu duyunca emirlere: "*Vallahi o bu mahkemeyi sırf benim için kurdu. Her kimin yüzünden beni o mahkemeye çıkarırlarsa emin olun onu çarmıha gererim. Hemen herkes kendisi ile davalı olanları şikâyetlerinden vazgeçsinler diye ne pahasına olursa olsun ikna etsinler*" dedi. Emirler harekete geçip söyleneni yaptılar. Davacılar hoşnut olunca şikâyetlerini geri aldılar. Ne var ki durumdan haberdar olan bazı şikâyet sahipleri haklarından fazlasını istemeye başladılar. Şîrkûh, emirlerine: "*Ne istiyorlarsa verin. Vallahi Nûreddîn'in bana zalim gözüyle bakmasından ve beni halktan biriyle yargılamasındansa bütün mal varlığımdan olmayı yeğlerim*" dedi. Ertesi gün Nûreddîn Mahmûd, Kadı Kemaleddîn'le mahkemede beklerken hiçbir şikâyetin gelmediğini görünce sebebini araştırıp durumu öğrendi. Nûreddîn Mahmûd, mahkemenin varlığının bile adaletin tecelli etmesine neden olduğunu gördüğünden yere kapanarak şükür secdesinde bulundu (İbnü'l-Esîr, 1963: 168).

Nûreddîn Mahmûd'un adalet ve hoşgörüsünün daha iyi anlaşılmasını sağlayan bir diger örnek ise bir gün tebaasından bir adamın kendisinden davacı olduğunu duyduğunda adamla birlikte kadının huzuruna çıkıp davalarının görülmesini istemesi ile ilgilidir. Adam onunla gitmekten çekininçe Nûreddîn bizzat kadının huzuruna çıktı. Kadı o adamı huzuruna getirtti. Nûreddîn, kadıya: "*bu adam bende olan bir mal varlığı için kendisine aidiyet iddia etmektedir. İkimizi eşit bir şekilde görüp davamıza bak dedi*". Sonuçta o adamın Nûreddîn'in üzerinde bir hakkı olmadığı ortaya çıkınca Nûreddîn, kadıya ve mahkemede hazır bulunan şahitlere; "*Bu adamın bende hakkının olmadığı sabit olmuş mudur?*" dedi. Onlar da: "*Evet onun sende bir hakkı olmadığı sabit olmuştur*" dediler. Buna rağmen Nûreddîn o mal varlığını davacı olan adama hibe etti ve sebebini soranlara ise: "*Onun benim üzerimde bir hakkı olmadığını biliyordum. Ama kendisine haksızlık ettiğim zannına kapılmasın diye onunla mahkemenin huzuruna çıktım. Gördüğünüz davacı adamın üzerimde hiçbir hakkı olmadığı ispat oldu. Hepiniz şahit olun o mal varlığını bu davacı adama hibe ediyorum*" (İbnü'l-Esîr, 1963: 166-167) şeklinde cevap verdi.

2.2. Vergi Sisteminde Adalet ve Hoşgörü

Selçuklular ve Abbasîler'in mali teşkilatlarının etkisinde kalan Nûreddîn Mahmûd Mısır'a hâkim olunca Mısır'da Fâtımîlerin malî teşkilatını tanıma ve buradaki tecrubelerinden yararlanma şansına da sahip oldu. Bütün bu tecrübelerden yararlanmasını iyi bilen Nûreddîn Mahmûd, az vergi ile çok icraat gerçekleştirmeyi başaran ender hükümdarlardandır. Nûreddîn Mahmûd, askeri ve siyasi istikrarın perde arkasında ve temelinde ekonomik gücün yattığını çok iyi bildiği halde mükûs gibi önemli bir gelir kaynağı olan örfi vergileri kaldırarak halkın sırtındaki kamburun düzelmesini sağladı (İbn Asâkir, 1997: LVII, 120; Bündârî, 1979: 26). Mısır'a hâkim olduğunda ise neredeyse gelirlerin yarısına yakınını oluşturan bu vergilere son verdi. Bizzat kendisi dünya malı ve debdebeden uzak bir yaşam sürdüren kanaatkâr bir hükümdar olduğundan en üst düzeyde idarecilerin bile haksız kazanç elde etmelerini engelemeye dönük icraatlerde bulundu. Bu nedenle ulema ve bilim insanları Dımaşk ve Haleb gibi şehirlere gelerek buralardaki kurumlarda görev aldılar. Kaynaklar dikkatle incelendiğinde el-Melik'ül-Adil Nûreddîn Mahmûd'un başında bulunduğu devletin temelinde adalet ve hoşgörüye ek olarak sağlıklı bir denetim mekanizmasının varlığı göze çarpmaktadır.

İslam devletlerinin en büyük gelir kaynağı tarım ürünlerinden alınan vergiler idi ve Haleb zengîleri döneminde de bu durum farklı değildi. Bu vergiler zekât, mükûs (Björkman, 1997: İA, VII, 651-652), haraç, öşür, hums, cizye, ağnâm vergisi, ganimet, fidye ve müsadere edilen mallar, önemli geçit ve köprülerin geçişinden alınan vergiler, madenler vb. vergilerden oluşmaktaydı (Zehebî, 1999: 74-75; Kuşçu, 2013: 288-318). Ancak Nûreddîn Mahmûd, vergiler konusunda yaptığı düzenlemeyle mukus denilen vergiyi kaldırmış, Müslümanlardan alınan öşür ve zekât ile gayri Müslîmlerden alınan haracın toplanmasında adil davranılmasını sağlamıştır. Mısır'ın alınmasından sonra buradan elde edilen gelirin %40'ını oluşturan gelir vergisini, bir zulüm olarak görmüş olduğundan, hemen kaldırmış ve bu zulme daha önce mani olamadığı için kendisini sorumlu hissederek Cenab-ı Hakk'tan af dilemiştir (İbnü'l-Esîr, 1963: 166). Bundan başka mahkemelerden alınan harçları da kaldırma emri veren Nûreddîn Mahmûd bu emirlere uymayarak kanunsuz vergi toplayanların en ağır cezalara çarptırılacağını bildirdi. En önemli komutanlarından Şîrkûh bu durumda asker toplama ile emîr ve komutanları itaat altında toplamanın zorlaşacağını söylediğinde Nûreddîn ona: "*Eğer biz böyle asker besleyeceksek veya bu şekilde cihada gideceksek; o zaman orduyu dağıtırız ve cihada da gitmeyiz*" (Sallâbî, 2007: 221-222) karşılığını vermiştir.

Zehebî, Nûreddîn'in öldüğü sene ülkesinde toplanacak olan bütün mükûsü (Gayrı şer'î vergi) iptal ettiğinden söz etmiştir (Zehebî, 1999: 74). Benzer bir uygulamanın Nûreddîn'in nâibi sıfatı ile Mısır'da bulunan ve Fâtımî halifeliği adına okutulan hutbenin sonlandırılması (6 Ekim 1171) üzerine Salâheddîn tarafından da uygulandığı anlaşılmaktadır. Nûreddîn ölünce Haleb, Musul, Şam ve el-Cezîre beldelerinde mükûs vergisi yeniden alınmış ise de Nûreddîn'in sıkı bir takipçisi olan Salâheddîn bu vergiyi tekrar kaldırıp onun yerine zekât alınmasını emretmiştir (Şeşen, 1987: 265-266; Gök, 2001: 497). Kâtip el-Isfahânî de Nûreddîn'in 563/1167-1168 yılında cizye ve haraç dışındaki bütün vergilerin kaldırılmasını emreden menşurlar yazdırdığını aktarmıştır (Bündârî, 1979: 26).

2.3. İlmî ve Dinî Konularda Adalet ve Hoşgörü

Suriye, Mısır, el-Cezîre ve civar bölgelere düzenlenen Haçlı seferleri ve bunun sonucunda kurulan Latin krallıkları ve faaliyetleri nedeniyle sözkonusu bölgelerde ortaya çıkan siyasi dağınıklık, beraberinde kültürel olumsuzluklar da getirdi. Bu karışık ve güven vermekten yoksun ortam nedeniyle bu bölgeye gelmekten kaçınan ilim adamları ve mutasavvıflar, genelde Zengî hanedanının özelde ise Nûreddîn Mahmûd'un kurduğu otorite ve uyguladığı adalet ve hoşgörüsü ile Haleb, Dımaşk ve buraların çevresindeki şehirlere akın etmeye başladılar. Bu durum, buradaki ilmi hayatın canlanmasına ve zamanla civar ülkelerle ilmi, mimari ve sanatsal etkileşimlerin gerçekleşmesine neden oldu. Nûreddîn Mahmûd döneminde ilme, âlim ve mutasavvıflara olan ilginin artması sonucunda Haleb Zengî Atabegliği'nin hâkimiyetindeki bölgeye Kutbeddîn el-Nişâburî, Alâeddîn el-Kâşâni, İmâdeddîn el-Kâtib el-İsfahânî, Ebü'l-Feth Ömer b. Hammûye el-Cüveynî, Ebü'l-Yümn el-Kindî, Şerefü'd-Dîn b. Ebî Asrûn gibi daha birçok önemli isim geldi. Bu gidişat Eyyûbîler döneminde artarak devam etti (İbnü'l-Adîm, 1951: I, 257; Sallabî, 2014: 225-227; Şeşen, 1987: 337).

Fakîh adı verilen islâm hukukçuları din ve devlet ile ilgili hukuki meseleleri Kur'ân, Hadis, icmâ ve kıyâs denilen dört ana kaynağa dayanarak halleden kimselerdir. Suriye, Mısr, Yemen ve el-Cezire gibi bölgelerde çok geniş bir mezhepsel-fıkhî yelpaze (Hanefî, Şâfiî, Malikî, Hanbelî, İsmâilî, Nusayrî, Îmâmiyye) vardı. Zengî hanedanı Hanefî mezhebinden olmakla birlikte Nûreddîn Mahmûd'un en önemli devlet görevlileri ve baş kadıları (Necmeddîn Eyyûb, Esedüddîn Şîrkûh, Salâheddîn, Ebu Abdullah Muhammed eş-Şehrezorî, Kemâleddîn Şehrizorî, İbn Asâkir, İbn Durbâs,) Şafiî mezhebindendi.

Aşağıda kısaca haklarında bilgi verilen alimlerden ve eğitim verdikleri medreselerin özelliklerinden yola çıkarak Nûreddîn Mahmûd döneminde mezhepsel ve etnik bir taassubun olmadığını söylemek mümkündür.

Abdulgaffur b. Lokman b. Muhammed (562/1166): Nûreddîn Mahmûd zamanında Haleb'te kadılık yapmış olan Kürt asıllı âlim fıkıh ile ilgili birçok eser yazmıştır (Sallabî, 2014: 291).
Kemâleddîn Muhammed b. Abdullah Şehrizorî (1098- 1176) (İbn Kesîr, 1995: XII, 214, 440), Kutbü'd-Dîn el-Nîşâbûrî, Mes'ûd b. Muhammed (578/1182): Şâfiîlerin önemli fakihlerinden olan Nîşâbûrî Nûreddîn Mahmûd döneminde Dımaşk ve Haleb'te değişik medreselerde görev yaptı. *El-Hâdî fî'l-Fıkh, el-Akîde* isimli eserleri yazmıştır (İbnü'l-Adîm, 1954: II, 293-294; Sallabî, 2014: 291; Şeşen, 1987: 353).

El-Sâbûnî, Cemâleddîn Mahmûd b. Ahmed (1107-1185) (Şeşen, 1987: 350), İbn Ebî Asrûn Şerefü'd-Dîn b. Muhammed (585/1189) (İbnü'l-Adîm, 1954:II, 293-294; Sallabî, Şeşen, 1987: 353), Muhyîddîn Ebû Hâmîd b. Kemâleddîn Şehrizorî (1125-1190) (Şeşen, 1987: 352).

Alâeddîn el-Kâşânî, Ebû Bekr Mes'ûd b. Muhammed (öl.1191): Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mes'ûd (1116-1155) tarafından elçilik vazifesi ile Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmûd'a gönderildi. Nûreddîn Mahmûd zamanında Haleb'te Hallâviyye Medresesi'nde müderrislik yaptı (Ziriklî, 2002: II, 70; Koca, 2001: DİA, XXIV, 225).

Zengîler ile Eyyûbîler döneminin en önemli simalarından biri olan ve Nûreddîn Mahmûd'un Harran'da inşa ettiği medresede dersler vererek kendisi de Harran'da bir medrese inşa ettiren Hanbelî Mezhebiyle ilgili "*Telhis el-Matleb fî Telhis el-Mezheb, Tarğib el-Kâsıd, Bülğât el-Sâğib* ve *Şerh el-Hidâye* ile *el-Mûzih fî'l-Ferâiz"* gibi önemli eserlerin sahibi İbn Teymiyye (1148-1225) (Şeşen, 1987: 352-353, 359, 361-362; İbn Kesîr, 1995: XII, 419).

3. SONUÇ

Nûreddîn Mahmûd'un sergilemiş olduğu devlet yönetimi ile onun haklı ve haksızı ayırdeden hukukî uygulamaları, kaynaklar tarafından "el-Melikü'l-Adîl" lakabıyla anılmasına neden olmuştur. Ayrıca tebaasına çok cüzî bir vergi mükellefiyeti getirmiş olması da döneminin en önemli uygulamalarından biri olmuştur. Onun anlayışına göre yönetici herşeyden önce adîl olmalıydı. Haçlı tehdidine rağmen ülkesindeki imar faaliyetlerine ağırlık vermesi ise kalkınmanın gerekliliğini ve elde ettiği zaferlerin

kalıcılığını vurgulamaya dönük bir mesajdır. Özellikle ilmi çaba ve çalışmalar ile bir taraftan tebaasını bilinçlendirirken öte taraftan ülkenin ilim ve kültür merkezine dönüşmesini de sağlamıştır. Nûreddîn Mahmûd'un kendisi Hanefî iken Kadı'l-Kudatlık makamına Şafiî bir kimsenin getirilmesi ve aynı medresede birden fazla mezheb ile ilgili derslerin okutulmasına olanak tanınması ise mezhepsel taasubun olmadığını göstermektedir. Yönetici kesimin halk üzerindeki olası baskı ve zulmüne engel olmak ve halkın şikâyetlerini dinlemek amacıyla Türk-İslâm tarihinde bir ilk olan "Darü'l-Adl" müessesesi kuruldu. Böylece Mezâlîm Mahkemeleri sabit bir mekana kavuşmuş oldu.

4.TARTIŞMA

Nûreddîn Mahmûd'un kendi zamanındaki kümdarlara göre üstünlüğü; onun vergi, adalet ve yönetim konusundaki uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Adaletin en üst uygulama yeri olan Mezâlîm Mahkemelerini kurumsallaştırması ise bir diğer üstün yönüdür. Atabeg hanedanı Hanefî Mezhebi'nden olmasına rağmen Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezheplerinin de varlığını devam ettirmesine olanak tanıması hoşgörünün en güzel örneklerinden birini teşkiletttiği gibi ülkedeki ilmî ve kültürel düzeyin gelişimine de ortam hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

BJÖRKMAN, W. (1997), " Meks" *İA*. VII, Eskişehir: MEB, s. 651-652.

BÜNDÂRÎ (1979). *Senâ el-Bark eş-Şâmî, Thk. Fethiyye en-Nebrâvî*, Mısır: Mekteb el-Hanci.

EBÜ'L-VEFA, (1998), *Kitâbu Îkazi'l-Gâfil bi Sîreti'l-Meliki'l-Âdil Nûreddîn eş-Şehîd,* Mustafa Eğilmez, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi.

DAKUKÎ, H. A. (1975), *Kuzey Irak'ta Atabeyler Hâkimiyeti*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

ELISSÉEFF, N., (1967), *Nûr ad-Dîn un Grund Prince Musulman de Syrie au Temps des Croisades (511-569/1118-1174)*. C.I-III, Damascus.

GIBB, H.A.R. (1991). *Studies On The Civilation Of İslam* (İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar). Trkç. Trc. K. Durak, A. Özkök, H. Yücesoy ve Kenan Dönmez, İstanbul: Endülüs Yay.

GÖK, H. İ. (2001), *Musul Atabegliği; Zengîler (Musul Kolu:1146-1233),* Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÖK, N. (2002), "Türk-İslâm Kültüründe Adalet Anlayışı ve Osmanlı Uygulamalarından Örnekler". *Türkler*, Ankara: XI, 61-70.

İBN ASÂKİR, (1997), *Târîhu Medineti Dımaşk*. Dirâset ve Thk. Muhibbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Ömeroy. C. 57, Dımaşk: Dârü'l-Fikr.

İBN İYÂS, M. A. (1975). Bedâi' el-Zuhûr fî Vekâi' el-Duhûr. C. I, Tahkik ve Mukaddime: Muhammed Mustafa, I. Baskı, Beyrut: Franz Stainer Yay.

İBN KESÎR, (1995), *El-Bidâye ve'n-Nihâye, Mektebetü'l-Ma'ârif, Beyrut (t.y.); Büyük İslâm Tarihi,* Trkç. trc. Mehmet Keskin, I-XIV, İstanbul: Çağrı Yay.

İBNÜ'L- ADÎM, (1951-1954), *Zübdetü'l- Haleb Min Târîh-i Haleb*. Nşr ve Thk: Sâmi ed-Dehhân, I-III, Dımaşk:

İBNÜ'L-ESÎR (1963), *El-Târihu'l-Bâhir fi'd-Devlet el- Atâbekiyye bi'l-Mavsil*, Nşr. Abdulkadir Ahmed Tilîmât. Kahire.

İBNÜ'L-ESÎR, (1991), *El-Kâmil fi't-Târîh*, X-XI, Çev. Abdulkerim Özaydın. İslâm Tarihi, İstanbul: Bahar Yay.

Türk Ansiklopedisi (1950), "Atabey", IV., Ankara: M.E. B. Yay.

İNALCIK, H. (2000), *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*. İstanbul: Eren Yay.

KÖK, B. (1992), *Nûreddîn Mahmud Zengî ve İslâm Kurumları Tarihindeki Yeri,* İstanbul: İşaret Yayınları.

KUŞÇU, A. D. (2013), *Eyyûbî Devlet Teşkilatı*, Ankara: TTK.

LEWIS, B. (2003), *Ortadoğu* (İki bin Yıllık Ortadoğu Tarihi), Türkçe Çev: Selen Y. Kolay, İstanbul: Arkadaş Yay.

MAALOUF, A. (1998), *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*. Trkç. Çev. M.A. Kılıçbay, 2. Basım, İstanbul: Telos Yay.

SALLÂBÎ, A. M., (2007/1428), *Mücahit Komutan Nûreddîn Mahmûd Zengî Şahsiyeti ve Çağı*, Kahire: İkra Müessesesi.

SALLABÎ, A.M., (2014), *Zengîler Dönemi, İslâmî İdârenin Yeniden Hâkim Kılınması*, Trc. Turgut Akyüz, I. Basım, İstanbul: Ravza Yay.

ŞEŞEN, R. (1987), *Salâheddîn Eyyûbi ve Devlet,* İstanbul: Çağ Yay.

TURAN, O. (2009), *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi*, İstanbul: Ötüken Neşriyât.

ZEHEBÎ, (1999). *Düvelü'l-İslâm*. C.II, Thk. Hasan İsmâil Merve, Beyrut: Dar-ı Sadr.

ZETTERSTÉEN, K. V. (1997), "Nûreddîn". *İA*, IX, Eskişehir: M.E.B., s. 358-361.

ZEYDÂN, C. (2012), *Târihu't-Temeddüni'l-İslâmî* (İslâm Uygarlıkları Tarihi), Notlarla Günümüz Türkçesine Çev: Nejdet Gök, 3. Baskı, C.I, İstanbul: İletişim Yay.

Üniversitesi, İstanbul.

ZİRİKLÎ, (2002), *el-A'lâm: Kâmûs el-Terâcim*, C. I-VIII, Beyrut: Dârü'l-'İlmi'l-Milliyîn.

KADINSILIĞIN ENGEBELİ YOLU VE PATOLOJİYE YANSIMASI

Öğretim Görevlisi Betül Çubuk
İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu/ Sosyal Hizmetler
betul.cubuk@kavram.edu.tr

Özet
Doğduğumuz andan itibaren cinsel organımıza göre kadın veya erkek olarak konumlandırılmakta ve cinsiyet kategorilerinin içine yerleştirilmekteyiz. Kadın da biyolojik olarak bir cinsiyet kategorisine işaret etmesine rağmen zaman içerisinde bu tanımdan başka bir boyuta evrilmiş; "Öteki"lerin üzerinde konuştuğu ve belli anlamlar yüklediği bir söylem sahası haline gelmiştir. Kadınsı ve kadınlık ise toplumun kadına giydirdiği, rol biçtiği her şeyi ve erkeksi olmayanı ifade etmektedir.

Bu çalışmada, bir kadın olarak kadınsılığı ele almak ve psikolojik okumalarla patolojilerle ilişkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Psikoloji alanında kadınsılık inşasındaki olumsuzlukların patolojilere psikojenik infertilite ve vajinismusa nasıl yansıdığına dair çok fazla çalışmanın olmaması kaynaklı bu çalışma önemli olmaktadır. Buradan hareketle kadınsılığın engebeli yolu anlaşıldığında patolojilerin önlenmesi ve tedavisi de daha kolay olabilecektir.

Kadınsılık inşası, toplumda kadın olmak, kadınlığın anlamı, bilinçdışı çatışmalar, dilsel aktarımlar ve çevreden gelen iletiler sonucunda olumsuz yönde etkilenmekte bu durum da açıklanamayan/psikojenik infertilite ve vajinismus sürecine zemin hazırlayabilmektedir. Bu patolojilere sahip kadınların bilinçdışı süreçleri ve kişilik yapılanmaları ortaya konarak psikolojik destek sağlanması, kadınsılık inşalarının onarılması ve annelik, bekaret dışında da sahip oldukları kadınsı konumlarının varlığını duyabilmeleri için önemli olacaktır. Bu noktada yapılması gereken kadınların bilinçdışı fiksaselerine ya da çarpık şematik algılarına gerçek bir zemin vermektir. Kendi hayatında "özne" olduğunu kabul ettiğinde bir Öteki'nin söyleminde var olmasına gerek kalmayacaktır. Burada önemli olan kadının bu stereotiplerin ve etiketlerin dışında her şey olduğunu bilmesi ve zihinsel olarak tamamlanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kadınsılık,Açıklanamayan infertilite,Vajinismus, Kadınsılık inşası

THE RUGGED PATH OF FEMININITY AND ITS REFLECTION TO PATHOLOGY

Abstract
From the moment we are born, we are positioned as men or women according to our sexual organs and located in the sex categories. A woman has also been biologically referred to as a gender category, but has evolved from this definition to another dimension over time and has become a field of discourse where the "others"speak over and giving certain meanings.Femininity and women refers to all the things in the society dresses women, the role of everything and the non-masculine means.
In this study, it is aimed to examine femininity as a woman and to reveal the relationship between psychological readings and pathologies. This study is important because there is not much study on how negative gynaecological constructs reflect psychogenic infertility and vaginismus to pathologies. From here, the rugged path of femininity is understood, prevention and treatment of pathologies can be easier.

The construction of femininity, being a woman in society, the meaning of femininity, unconscious conflicts, linguistic transfusions and messages from the environment are affected negatively. this situation can also prepare the ground for unexplained/psychogenic infertility and vaginismus process. It will be important for women with these pathologies to provide psychological support by revealing unconscious processes and personality structures, to repair the construction of femininity, and to hear the presence of their feminine positions outside the virginity of motherhood. At this point, it is necessary to give a real basis to women's unconscious fixation or distorted schematic perceptions. When he accepts that he is a subject in his own life, he will not have to exist in the discourse of

another. What is important here is that the woman knows everything except that stereotypes and labels and is mentally completed.

Key words: Femininity,Unexplained infertility,Vaginismus, Construction of femininity

1.Giriş

Doğduğumuz andan itibaren cinsel organımıza göre kadın veya erkek olarak konumlandırmakta ve cinsiyet kategorilerinin içine yerleştirilmekteyiz. Kadın da biyolojik olarak bir cinsiyet kategorisine işaret etmesine rağmen zaman içerisinde bu tanımdan başka bir boyuta evrilmektedir. Bu sebepten dolayı "Öteki"lerin üzerinde konuştuğu ve belli anlamlar yüklediği bir söylem sahası haline gelmekte; "kadın" ve "kadınsı-kadınlık" söylemsel ve toplumsal olarak üzerinde en çok çalışılan ve konuşulan iki kavram olmaktadır.

Kadınsı ve kadınlık ise toplumun kadına giydirdiği, rol biçtiği her şeyi ve erkeksi olmayanı ifade etmektedir. Başka bir ifade ile eksik ve kendi tanımı olmayanı… Cinsiyet rollerinin içeriğine de bakıldığında da erkeksilik etkenliğe dair konumlamlarla eşleşirken, kadınsılığa dair olan her şey edilgenlik üzerinden tanımlanmaktadır (Davison ve Neale,2012). Kadın bu eşitsizliğin getirdiği mağduriyetler üzerinden nesne yani başkasının söyleminde var olmakta, özne olmaya evrilmesi ve kendinde özne olması da zaman almaktadır.

Tüm bu engebeli yolların üzerinden bu çalışmada, bir kadın olarak kadınsılığı ele almak ve psikolojik okumalarla açıklanamayan infertilite ve vajinismus ile ilişkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Psikoloji alanında kadınsılık inşasındaki olumsuzlukların bu patolojilere nasıl yansıdığına dair çok fazla çalışmanın olmaması kaynaklı bu çalışma önemli olmaktadır. Buradan hareketle kadınsılığın engebeli yolu anlaşıldığında patolojilerin önlenmesi ve tedavisi de daha kolay olabilecektir.

2.Materyal ve Metod

Bu çalışma, betimsel bir araştırma olmaktadır. Betimsel araştırmalar, ele alınan durum ya da sorunu ayrıntılı bir biçimde tanımlamak, yorumlamak ve açıklanmak için kullanılmakta ve belirlenen kriterlerle ele alınan olay ve değişkenler arasında ilişkinin varlığı ve derecesi sorgulanmaktadır (Erdoğan ve ark.,2017). Bu araştırma ile kadınsılık inşasındaki sorunların psikopatolojiler (açıklanamayan infertilite ve vajinismus) ile ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.1.Psikanalitik Bakışta Kadın ve Kadınsı

Kadın ve kadınsı nedir? Kadının doğası biyolojik olarak mı yoksa sosyal inşa üzerinden mi belirlenmektedir?

Kimi bilim adamlarınca kadın söyleminin irdelenmesinde psikanalizin ayrıcalıklı bir konumlanması bulunmaktadır (Altan,2006). Çünkü okumalar etrafında psikanaliz, kadının gelişiminde kadınsılığın yadsınmasına yol açabilecek birçok bilinçdışı etkenin ve eğilimin varlığını ortaya çıkartmıştır. Bu noktada psikanalizin kurucusu olan Freud'un kuramını incelemek, kadınlık ve kadınsılığın ele alınmasında önemli olacaktır.

Freud, kadınsı yapılanmasını Cinsiyetler Arası Anatomik Farklılıkların Bazı Ruhsal Sonuçları (1925) üzerinden tam anlamıyla ele almakta ve bu kuram üzerinden getirdiği ödipus kompleksi üzerinden bir konum aldırmaya çalışmaktadır. Buna göre;

Kız ve erkek çocuk preödipal dönemde (3-5 yaş öncesi) cinsiyetler arasındaki farkı bilmemektedir. Bu noktada çocukta cinsel monizm bulunmaktadır. "Çünkü yalnızca tek bir tür cinsel organ bilir: Erkek cinsel organı"(Freud,2015). Erkek çocuğu her bakımdan, "önde" olan penisin erotojen bölge oluşu itibari ile onun değerini fark etmektedir. Bunun etrafında da ötekinde bunun yokluğunu tahmin edememektedir. Bu noktada kadın cinsel organları keşfedilmemiş olarak kalmaktadır. Bu düşünce erkek çocuğunun fallik dönemde (3-5 yaş) kız çocuğunun cinsel organının farklı olduğunu, yani bir penisin var olmadığı bakışını edinene ve kız çocuğunun da kendisinin penisi olmayan olduğunu fark edene kadar devam etmektedir.

Kastre olan kız çocuğu için penisin muadili olan klitorisin bir önemi kalmamaktadır. Çünkü o görünmeyen ve fark edilemeyen bir karanlıktadır. *"La femme n'existe pas" yani kadın yoktur. Lacan bu yokluğu: Erkeğin "görülebildiği ve erekte olabildiği için simgesel kullanımı mümkün olan şey penis değil Fallus'tur. Görülemeyen, gizli bir şeyin simgesel kullanımı da olamaz… Açıkçası, kadının cinsel organının böyle bir sembolizasyonu yoktur. Kadın cinsel organının karakteri yokluk, delik, boşluktur" biçiminde açıklamıştır (Willette,2018). Kadınsılık ve kadınlık bir Öteki simgeye ve söyleme bağlı olmaktadır. Kadın, erkek olmayan her şey,* "hommemanque" yani eksik ve kastre olan olarak konumlanmaktadır.

Kız çocuğu bu eksiği tamamlamak için muadil yerine aslını (penisi) istemekte ve "penis hasedi" ne girmektedir. Bu nokta kız çocuk için dönüm noktası aynı zamanda da engebeli yolun başlangıcı niteliğindedir. Kız çocuk bilinçdışında kastre kalmasının nedenini anne olarak görmekte ve penisin sahibi olan babaya yüzünü dönmektedir. Bu durum ödipus dönemine denk düşmektedir (Muckenhoupt,2000).

Kız çocuğunun kadınlığa giden gelişiminin temeli bu duygusal nesne yatırımlarının değişiminde yatmaktadır. Kız çocuğu bu aşamada da erkekten bir fazla güçlük ve engebeli yolun ikincisini yaşamaktadır. Bu durum birincil aşk nesnesini değiştirmeye ve anneyi rakip olarak görmeye neden olmaktadır. Preödipal dönemden itibaren iki cinsiyet için de birincil aşk nesnesi olan anne, erkek çocuk için değişmez olmaya devam ederken kız çocuk için bu durum farklı olacaktır. Peki bu noktada kız çocuğu bu aşk nesnesini nasıl değiştirecektir? Kız çocuğu sahip olmak istediği penisi ve onun getirdiği Fallus'u ödipus bağlanımı durumunda evrilme normal olarak süregelirse, bunu, baba hedefinden kesin hedef seçimine geçirmesi gerekmektedir: Penis ve penis ikamesi bebeğe. Simgesel düzlemde kadının işaret bulduğu tek sembol, hamilelik sürecinde onu gösteren "bebek" yani "annelik" olarak okunabilmektedir. Çünkü bu noktada kadının fallusu Freud'un penis=bebek denklemindeki bebeğe karşılık gelmektedir. Bu durumda kız çocuğu, iki takastan geçmek durumundadır: Erotojen bölge konumundaki klitorisi vajinayla ve anneyi babayla takas eder. Başka bir ifade ile kızlığı kadınlıkla takas eder ve engebeli yol başlar. Sonuç olarak kadın, başlangıçtan itibaren kadın olabilmek için öteki seçenekleri kastre etmekten yani bir şeylerden eksik kalmaktan kurtulamamaktadır.

Bu noktada dönemeçler ve engebeler artmakta, kız çocuğunun karşısına üç seçenek çıkmaktadır: Bu seçeneklerden birincisi cinsellikten vazgeçmek; ikincisi erkeklik kompleksini kabullenmek ve üçüncüsü kadınlık konumunun kabul edilmesidir (Gürdal,2001). "*Kız çocuğunun kadın olma yolunda bu seçeneklerden hangisini seçtiği bizim için önemli olacaktır. En son ve kesin nesne seçimi döneminde anne ve babasından kopup yabancı kişilere yönelebilmesi gerekmektedir"* (Freud,2012). Kız çocuğunda ilgili görevin gereği gibi yerine getirilemeyişi, kadınsılığını ve yetişkinlik yaşantısındaki ilişkisel konumunu da tehdit edecektir.

Karanlık kıtanın sahibi olarak kadın analistler de Freud ve erkek analistlerin eril bir çerçevede okuduğu kadını ve kadınsıyı dişil bir çerçevede ele almaya çalışmıştır. Çalışmıştır çünkü geçmiş, kolektif bilinçdışı ve öğretiler düşünüldüğünde eril cinsellikten çıkarılmış bir kadınsıdan çok kadın cinselliğini eril olmayan olarak okumuşlardır. Bu okumalar kız çocuğunun süreci eril çerçeveden dişil çerçeveye taşımış fakat fallus arayışı, ödipus ve nesne değişimi sabit kalmıştır (Habip,1999; Cournut,2012).

2.2.Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bakışında Kadınsı

Toplumda kadın ve erkeğin farklı olduğu bilinmektedir. Ve bu fark erkeğin lehine eşitsiz bir biçimde bölünmüştür. Bu bilişin altında onların nasıl farklı olduğuna dair bir merak bulunmaktadır. Bu durum gerçekliğe işaret etmekte; ancak kadının ve erkeğin nasıl davranması, toplumda nasıl yer alması gerektiği ise onun değeri ile ilgili olmaktadır (Oakley,1972). Bu değer bize toplumsal cinsiyeti (gender) işaret etmektedir. Bu kavram cinsiyetin ötesinde kadın ve erkeğin toplumda ve "Öteki"nde nasıl temsil bulduğunu çalışmaktadır. Bireyler yaşadığı toplumun içine kadın ve erkek olarak doğmaktadır. Fakat aslolan bireyin cinsiyetin değil cinsiyet rollerinin içine doğduğu gerçeğidir (Elçi,2010).

Birey toplumun içine doğması kaynaklı, yaşamının başlangıcından itibaren ebeveynleri ve çevresi tarafından gerek bilinçli gerekse bilinçsiz bir şekilde bu roller kendisine aktarılmaktadır. Çocuk da zaman içerisinde bu rolleri üstlenmekte ve üstüne giyinmektedir. Daha açık bir biçimde okumak gerekirse bir cinsiyete ait olarak doğan her birey, ait olduğu cinsiyete göre bir toplumsal cinsiyet rolüne de sahip olmaktadır. Çünkü toplumsal düzen, kadın ve erkek için birbirinden bütünüyle farklı iki ayrı davranış, düşünüş ve algı dünyasını öngörmektedir. Çocuğun biyolojik cinsiyeti anne-baba tarafından bilindiği andan itibaren toplumsal cinsiyetin rolü o çocuk için "uygun/doğru" özellikleri ile derlenmeye ve işletilmeye başlanmakta ve içselleştirilmiş cinsiyet rollerinin bütün boyutlarıyla inşa olmaktadır (Vatandaş,2007). İlerleyen zamanlarda ise çocuk, kendi cinsiyetine dair olan kuralları belirlenmiş rolleri ve stereotipleri de öğrenmektedir. Bu roller, kadın ve erkeğin belirli bir toplumda nasıl olması gerektiğine, sosyal olarak belirlenmiş dildeki rollerine (kız olmak, kadın olmak) ve sorumluluklarına (temizlik yapar, çocuk doğurur/bakar gibi) yönelik yüklenen anlamlardır (Çelik,2008). Toplumun bakışında kadın ve erkeğin nasıl olması ve davranması gerektiğini belirleyen cinsiyet rolleri beraberinde kadına da toplumdaki yerinin ne olduğunu ya da olmadığını belirtmektedir.

Kadınsı ve erkeksiyi farklı bir biçimde okuyan sosyal bilişsel kuramın toplumsal cinsiyet modelinde üç farklı boyut bulunmaktadır; doğrudan yaşantı, öğretim ve model alma. (Cengiz,2013). Bireyler bu rol edinimlerini çocukluk döneminden itibaren belli aşamalardan geçerek kazanmaktadır. Bu rollerin öğrenimi ilk olarak aile içinde ebeveynlerinin çocuğa model olması ile başlamaktadır. Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı ile açıklanan bu model alma, çocuğun özdeşim döneminde kendi cinsindeki ebeveyni ile özdeşimi sonucunda oluşmaktadır. Çocuk, "erkeksi" rolünü baba ile olan ilişkileri sonucunda, "kadınsı" rolünü ise anne ile olan ilişkileri sonucunda öğrenmektedir (Morris,2012). Bu noktada ebeveynin ne kadar kadınsı/erkeksi olduğu ve olumlu/olumsuz modeli çocuğun inşasında belirleyici olacaktır. Bu durumu açıklar biçimde yapılan çalışmalara bakıldığında da; aile yapısı değişkenine göre kadınsılık ve erkeksilik düzeyleri farklılık gösterdiği görülmüştür (Çubuk,2018). Çekirdek aile yapısına sahip infertil kadınların erkeksilik düzeylerinin geniş aileye sahip olanlara oranla daha yüksek olduğu ortaya konuldu. Bunu açıklar biçimde kız çocuklarının küçük yaşta geniş aileye sahip olması neticesinde kadınsılık tasarımlarını üç nesli de bir arada görebilmesi sebebiyle daha sağlıklı oluşturabildiği söylenebilmektedir. Diyebiliriz ki bu kadınlar, kadınsılık tasarımlarını kolektif bir yapı içerisinde çekirdek aile yapısına oranla daha sağlıklı bir biçimde inşa edebilmektedir.

Literatür içerisinde cinsiyet ve söylem çalışmalarına bakıldığında da cinsiyetin sosyal olarak roller üzerinden inşa edildiği, cinsiyet ve söylem arasında dolaylı bir ilişki olduğu ve söylemlerin cinsiyetler için hem bir kaynak hem de bir sınırlama olduğu ortak sonucuna varılmaktadır (Elçi,2010). Çünkü bu cinsiyet inşaları bireylere dışarıdan yani bir Öteki tarafından yüklenmektedir. Ancak bir yasa koyucu ve Öteki ile toplumsal cinsiyet biyolojik bir sonuç gibi var oluş göstermektedir. Peki bu kadınlar ne zaman kadın olabilecek ve tanımlanabilecektir? Bu sorular cevabı zihnen yarım kalan sorulardandır.

2.3.Kadınsılık İnşasının Patolojiye Yansımaları

Horney 1900'lü yıllarda kadınsılığa yönelik patolojilerin psikolojik bir zemin üzerinden oluştuğunu ifade etmiştir. Kadınsılık inşası üzerine yapılan çalışmalarda da bilinçdışı süreçlerin ve toplum stereotipleriyle özdeşimin kadındaki olumsuz yansımaları ile patolojilerin ilişkili olduğu görülmektedir. Ele alınan bu patolojiler vajinusmus, frijidite, menstrüasyon rahatsızlıkları, infertilite ve yalancı gebelik gibi organik hastalık ve bozukluklar üzerinden açıklanmıştır (Horney,1981). Bu çalışmada bu yansımalar infertilite ve vajinismus etrafında ele alınacaktır.

2.3.1. Engebeli Yoldaki Tümsek: Açıklanamayan/Psikojenik İnfertilite

Açıklanamayan infertilite, 1 yıl korunmasız, düzenli cinsel ilişki sonrası gebelik elde edemeyen çiftlerde temel değerlendirmede; sperm analizi, ovulasyontestleri, kavite ve tubalarda patoloji olmadığını gösteren histereosalpingografleri (HSG) %10-15 oranına denk gelen kısım olarak tanımlanmıştır (Deniz,2013). Dünya'da %8-12 arasında olan infertilite, ülkemizde %10-20 gibi büyük bir oranı işaret etmektedir. Kadında bu duruma yol açan tıbbi nedenler üzerine araştırmalar yapılsa da açıklanamayan yani fizyolojik hiçbir zemine dayandırılamayan infertilite üzerinde çok fazla araştırma yapılmamıştır.

Açıklanamayan infertilite üzerine yapılan çalışmanın sonucunda infertil kadınların erkeksi stereotiplerle özdeşim eğilimlerinin; fertil kadınların ise kadınsı stereotiplerle özdeşim eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Çubuk,2018). Nicel bir çalışma yapılmasına rağmen araştırma esnasında bu kadınlarla yapılan görüşmelerde kadınlar "çocuğum olmadan ben bir hiçim","yarımım", "çocuğum yok ve hayatta hep eksik kalacağım", "çocuğum olmazsa eşim benden boşanır" gibi söylemler üzerinden kendilerini yarım, eksik ve kadın harici bir yerde konumlandırmıştır. Bu sonucu destekler biçimde birçok çalışma kadınların çocuk sahibi olmadığında toplumun onlara yükledikleri stereotiplere uygun olmadıklarını düşündüğünü ve kadınsı hissetmediğini ortaya konulmuştur (Akçin,2005; Çetin,2012). Peki kadınlardaki bilinçdışından gelen ve söylemde olan bu düşünce neye dayanıyor olabilmektedir?

Annelik, bir kadının çocuğuyla olan doğal ilişkisine ilişkin bir kavram olmasının ötesinde içinde çok fazla boyutu da içinde barındırmaktadır. Babalık konumu görece daha kolay tanımlanırken annelik ele alınması ve araştırılması zor bir konumdur. Çünkü annelik konumu sosyal ve simgesel bir illüzyon olmayla beraber tümüyle simgesele indirgenemeyen bir gerçeklik olmaktadır (Abrevaya,2002). Çünkü bazı durumlarda kadınlarda annesel olanla kadınsı birbirinden ayrışmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının yaşamında anneye dair olan öylesine ağırlıklı bir alanı kapsamaktadır ki annelik ve kadınsılığı bir düşünmek zorlaşmaktadır. Kadında annelik ile kadınsılığın bir arada yaşanması çatışma ve gerginlik yaratabilmektedir. Bunun nedeni bilinçdışında ve toplumda anneliğe dair olan sevecenlikle cinsel istek arasında yapılan ayrım ve anneliğin kadına böyle kabul ettirilmesinden kaynaklıdır (Ferenczi,2013).

Psikanalitik kuram etrafında annelik ele alındığında Freud, alçaltılmış kadının arkasında en yüce aşk nesnesi olan anneliğin gizlendiğini ifade etmektedir (Gürdal,2001). Bu konumda annelik psişik gelişimin en son aşaması olarak nitelendirilirken hem bu evre yüceltmekte hem de bir kadının bu noktadan sonra artık gelişemeyeceğini söyleme koymaktadır (Abrevaya,2015). Kadın için ekonomik kazanç olarak çocuk, penisin toplumun izin verdiği vekili olarak simgelenmektedir. "*Sanki bu kadınlar doğanın, bebekleri kadınlara kendilerinden esirgenen penis yerine verdiğini anlamış gibiydiler."* (Freud,1917). Bu yüzdendir ki annelik konumu erkekliğe denk bir değer alma anlamına gelmektedir. Kadın değerden düşmesini bir ikameyle telafi etmektedir. Çünkü "*çocuk sahibi olma umudu, bedensel eksikliğini dengeleme amacına yöneliktir*." (Abraham,1920) . Kız çocuğunun penis eksikliği kaynaklı, aşağı oluşunu keşfetmesinden itibaren psikoseksüel evriminde iki yol olmaktadır: Ya anne olacak ya da bu aşağılığı yadsıyacak bu durumu anne olmanın dışında başka araçlarla ödünlemeye çalışacak, kendini toplumsal-entelektüel etkinliklere verecektir.

Toplumsal boyutta bakıldığında ise annelik, sosyal bağlamda kadının subjeliğine hükmeden ve onu hareketsiz bırakan bir boyut olarak gözükmektedir (Atak,2009). Günümüz toplumsal yapıdaki kadın kimliğinin algılanışında çocuk sahibi olmak ve annelik önemli bir ölçüt olarak duyulmaktadır. Annelik, kültürel olarak biyolojik olan kadınlık ile bir, fakat kadınsı ve erotikten uzak tutulan kutsal bir kavram olarak konum almaktadır (Sever,2015). Toplumsal stereotipler çerçevesinde de kadına yüklenen anlamlar rahmi yani çocuk sahibi olması üzerine inşa edilmiştir. Fakat kadınların "doğal kaderi" olarak görülen bu konum, toplumun evlilik dışı çocuk sahibi olan kadınları doğal bulmaması sebebiyle anneliğin sosyal bir kavram olmasına işaret etmektedir (Türkoğlu,2013). Bunun üzerinden kolektif ya da öğrenilmiş biçimde gelişen kadınsılık bize "gerçek" bir kadın olmak için anne olma gereğinin karşılanması gereğini ifade etmektedir. Çünkü ancak anne olduğunda kadın toplumda statü elde edebilmekte ve hatta bu statü fallusun da üstünlüğünü geçerek dilde "kutsiyet"(cennet annelerin ayaklarının altında, Meryem ana gibi) kazanmaktadır.

Peki annelik konumundaki kadınsılık eksikliği, bir sonuç mudur yoksa sebep midir? Bebek eşittir fallus denkleminden yola çıkarak fallusun bir ikamesi olan bebeğe yönelmiş kadınlar annelik üzerinden bir doyum yaşarken; bebek sahibi olamayan kadınlar ise toplumda erkeğe atfedilen niteliklere daha da yatırım yapıyor gibi görünmektedirler. Bu yatırımlar ise kadının dışarı hayatı yani iş ortamında mevki sahibi olması, güce ve fallusun toplumsal simgesine erişme arzusuna denk gelmektedir. Kadının buradaki konumu penisin eksikliğini bilinçdışı inkârına ve yapısal olan, yani eril cinsiyetin kıyısında imgesel olarak konumlanan fallusun bir üstünlük olduğu düşleminde takılıp

kalmasına (fiksase) olmasına denk düşmektedir. Fenichel de *"kız çocuğu eksiklik duygusu üzerinden bilinçdışında bir erkek bir organı olan penise sahip olma fantezisini kadınlığını reddederek ve erkek rolüne girme üzerinden de fantezilerini sürdürebilir. Erkeksi ve kadınsı olarak değerlendirilen özellikler bir uygarlıktan diğerine büyük değişiklikler gösterir ve bu kültürel yönelimler, ortaya çıkardıkları çatışmalarda olduğu gibi, anatomik farklılığın psikolojik sonuçlarını aşırı ölçüde karmaşık bir hale getirirler. Bu bağlamda belli biyolojik farklılıklar karakter farklılıkları haline dönüşür; bu farklılıklar, doğrudan toplumsal etmenler tarafından üretilmiş farklılıklarda temellenir. Bu toplumsal etmenler öylesine güçlüdür ki, biyolojik kökenli farklılıkları ortadan kaldırabilir, abartabilir ya da tam tersine çevirebilir"* söylemi ile bu görüşümüzü desteklemektedir (akt;Tura,2012:73).

2.3.2. Engebeli Yolda Bir Yansıma: Vajinismus

Horney'in psişik zeminli kadın hastalıklarında ele aldığı vajinismus, "*cinsel birleşme esnasında vajina çevresindeki kasların, vajina girişinin kapanmasına uzanmak üzere, ağrılı kasılması*" olarak tanımlanmıştır (Kocatürk,2006). Psikoloji terminolojisine bakıldığında ise "*cinsel ilişkiden hemen önce veya ilişki sırasında vajinada meydana gelen ve penisin girişini son derece acı verici veya tamamen imkansız kılan güçlü, acı verici istemsiz kasılmalarla görülen cinsel işlev bozukluğu*" olarak belirtilmiştir (Budak,2009).

Türkiye'de kadın hastalıklarının kadınların kadın doğuma en çok ilettikleri problemin cinsel bozukluklar içerisinde yer alan vajinismus olduğu ve Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği'nin (CETAD), 2006 yılında yürüttüğü çalışmada %9.2 olarak ortaya konulmaktadır (Mutlu,2009). Dünyada vajinismusun sıklığı ve yaygınlığı ile ilgili yapılan Batı kaynaklı epidemiyolojik çalışmalar incelendiğinde; vajinismus dağılımı %0.4 ile 1.7 arasında değiştiği ortaya konulmuştur (Çakmak,2011). Buna rağmen alan çalışmalarına bakıldığında bu konunun sadece kadın doğumcular tarafından çalışıldığı görülmektedir. Bunun üzerine psikologların yaptığı çalışmalar bu kadınların klinikte ve çalışmada gözlemlenen belli temalara sahip olduğunu (kendine bakış, toplumsal bakış, çevreden gelen iletiler…) ve kendini "kadın olmayan", "yapamayan" ve "vasıfsız" hissettiklerini ortaya koymaktadır (Smirgel, 1964; Çeri,2009; Kamalı,2018). Bu noktada vajinismusu altında yatan engebenin açıklanması önemli olacaktır.

Kadının engebeli yollarında edindiği bilinç/bilinçdışı çatışmalar, olumsuz imgeler, öğrenilen dilsel aktarımlar ve süreçler patolojik biçimlerden birine yani vajinismusa doğru evrilmektedir. Peki bu süreç ve imgeler kadının bilinci ve bilinçdışında nasıl oluşmuştur?

Psikanalitik bakış etrafında kız çocuğunun anatomik farklılıkların keşfinde yaşadığı kastrasyon karmaşası ile oluşan penis hasetinin vajinismusa neden olabileceğini söylenebilmektedir. Kadının bilinçdışında yaşadığı, kendi eksikliğinin intikamını alma arzusu ile bilinçdışında erkeği cezalandırdığı söylenebilmektedir. Bu cezalandırma, erkeğe karşı olabildiği gibi sosyokültürel çerçevede erkeğin ailesine yönelik de olabilmekte ve öfkesini eşi üzerinden yansıtarak erkeği de iğdiş etme arzusuna ulaşabilmektedir (Kamalı,2018). Dil yapılanmada da vajina inşası "kın, kılıf" olarak yer almaktadır. Bunun üzerinden etimolojik olarak, kadın cinsel organını erkek cinsel organını sarıp sarmalayan örten bir kılıfa işaret etmektedir (Erden,2009). Kılıf olarak düşünüldüğünde penise göre uyarlanmış, onu koruyan misyonu yüklenmiş ve aslında penis için yaratıldığı üzerinden vajina önemsiz hale gelmiştir. Bu durumda vajina görevini yerine getirdikten sonra edilgen konumda penisin ona gelmesini beklemeli, bunun dışında işlevsiz şekilde kenarda durmalıdır. Bu bağlamda vajina ancak bir penis varlığında anlam kazanmaktadır. Günümüzde yapılan çağdaş araştırmalar da vajinusmusun zemininde kadının bilinçdışında yaşadığı, kendi eksikliğinin intikamını alma ile erkeği cezalandırma arzusunun olduğunu ortaya koymuştur. Bu cezalandırma, erkeğe karşı olabildiği gibi sosyokültürel çerçevede erkeğin ailesine yönelik de olabilmekte ve öfkesini eşi üzerinden yansıtarak erkeği de iğdiş etme arzusuna ulaşabilmektedir (Akbaş ve Taşdelen,2014).

Bunun dışında toplumsal cinsiyet rolleri kuramında bakıldığında geçmişten bugüne kadınlara birden fazla rol ve kadınlığa/kadınsıya dair farklı stereotipler yüklenmiş olduğu görülmektedir. Sosyokültürel bakışta bakıldığında kültürün toplum içerisindeki bireyin davranışını, yaşam biçimini ve cinsiyete

yönelik ortak olan gelenekler, değerler, alışkanlıklar, algılar ve inançlar tarafından şekillenen cinsiyete yönelik tutum ve şemalarını belirlemekte, bireyin davranışlarını şekillendirmektedir. Vajinismus kadınları da katı tabular nedeniyle cinselliğin konuşulmasının yasaklanması, kadınların kendi kadınsılıkları ve bedenleri hakkında tam olarak bilgi alamamaları üzerinden geçmiş yaşantılarından getirdikleri ve toplumdan aldıkları bu iletiler/dil aracılığı ile kadınsılıklarını inşa etmeye çalışmaktadırlar. (Kulak,2006; Ahmed ve Bhugra,2007).

Kız çocuğuna dair atfedilen her rol ve yasanın yazılı olmasa da kız çocuğunda yazılı birer yasaya dönüştüğü söylenebilmektedir (Vatandaş,2007). Çocuk bu söylemleri ve dilsel aktarımları ilk olarak ailesinden özellikle annesinden daha sonra bir Öteki'nden duymaktadır. Geçmişten getirilen bu söylemler üzerine kurulu dilsel kalıplara bakıldığında da bu durum kendini ortaya koyabilmektedir. Kız çocuğu namus ve bekaret kavramı ile ilişkilendirilirken; erkek çocuğu, daha üstün ve vasıflı niteliklerle dilde konum almıştır. Bu sebepten dolayı zaman içerisinde birey de bu rolleri üstlenmeye ve içselleştirmeye başlamaktadır. Çünkü kadınlar ve erkekler kendine atfedilen bu rolleri yerine getirmediğinde değer görmeyeceklerini düşünmektedirler. Bununla birlikte toplumda kadın olmak, kadınlığın anlamı, bilinçdışı çatışmalar ve çevreden gelen iletiler sonucunda kadınsılık inşası olumsuz yönde etkilenmekte ve vajinismus sürecine zemin hazırlayan etmenler olmaktadır. Bu noktada vajinismus da kadının kendine, vajinasına yani bekaretine dair olan yüklemelerin bir yansıması niteliğinde olabilmektedir.

Bekaret, şimdi ya da geçmişte başkalarıyla cinsel temasa girmemekle tanımlanan "kız"ı içermektedir (Blank,2008). Fakat zamanların ötesinde bekaret ve tabusu kompleks, açıklanması neredeyse zor bir yapıya evrilmektedir. Toplumsal ve söylemsel olarak bakıldığında bu konumun sadece kadına dayatıldığı ve ona atfedildiği görülmektedir. Çünkü bu dayatılmış bekaret (kendine veya başkasına dayatılan), toplumsal ya da dini bir biçimde kadını işaret etmektedir. Ve kadın artık bunun varlığı ya da yokluğu üzerinden yeniden üzerine konuşulacak söylem sahası haline gelmiştir.

Freud'a göre de kadın neredeyse tümüyle tabudur (Freud,2016). Ve kendisinin tabu olduğunu bir Öteki'nden öğrenmiştir. Kadın baştan aşağı bir tabudur, konuşulmaz ve kaygı uyandırır. Hem kendisi için hem de erkek için. Kadın bu noktada bedeni ile baş başa, yalnızdır ve kadınlığına dair hiçbir söylemde bulunamamaktadır. Peki bu Öteki kimdir? Kadın erkeğin gözün de mi, toplumsal yasanın gözünde mi yoksa kendi gözünde mi bir tabudur?

Bekaret tabusu ve namus kavramı eski Doğu kaynaklarından beri süre gelmektedir. Bu kavramlar İslamiyet öncesinden günümüze aktarıldığını, öneminden değer kaybetmeden hatta kazanarak yaşam tarzı olarak kabul edildiğini duyurmaktadır (Okray,2015). Bekaret tabusunu ayrıntılı biçimde ele alan Freud, bir tabu konuluyorsa altında bir korku yattığını ve bütün bu kaçınma düzenlemelerinde kadın karşısında duyulan ilkesel bir korkunun dile geldiğini kabullenmenin gereğine vurgu yapmıştır (Freud,2016). Tabunun getirdiği yasak ve cezalandırılma olgusunun istekle çatışması nedeniyle birey ambivalan tavırlar göstermeye gitmektedir. Kadın bilinçdışında hem bu tabuyu yıkmak, cinselliğini yaşamak istemekte diğer yandan da cezalandırılmaktan (ebeveynleri, toplum tarafından) korkmaktadır. Kadının bilinçdışındaki bekâret yitimi, kadını sürekli erkeğin esiri haline getirmek doğrultusunda kültürel bir sonuç ve erkeğe yönelik arkaik bir düşmanlık tepkisine de yol açabilmektedir (Kamalı,2018). Bilinçdışında yaşanan bu durum da bilinçteki yansıması olarak vajinismusu gösterecektir.

Başka bir bakışla bekaret, insanların cinsel ilişki üzerinden getirdikleri, neslini sürdürmek üzere çocuk sahibi olma ve yeni aileler kurma ile giden bir görevin varsayımı üzerinden konumlanmaktadır. Bunun olması için de bekaretin daimi değil, geçişsel nitelikli olması gerekmektedir. Bu yüzden sosyal açıdan yetişkinliğe, olgunluğa ve kadınlığa geçiş yolunun penisten ya da toplumsal statüde evlilikten geçtiği bir tanımlama olarak konumlanabilmektedir (Blank,2008). Bununla birlikte kadının karşısına yeni bir sorun ve engebe çıkmaktadır. Eskiden beri süregelen "koruması gereken" durumun artık değişmesi ve bekâretin "yitimi" nin evlilikle birlikte zorunlu ve onaylanan bir konuma geçmesidir. Kadınlar öncelerden beri bir Öteki tarafından bekaretlerini nasıl koruyacaklarını bilmekte fakat nasıl korumayacağımı bilmemektedir.

4.Sonuç

Kadın yaşamının başından itibaren engebeli yolda birçok tümsek ve yansıma yaşamaktadır. Çünkü kadınsılık inşası, toplumda kadın olmak, kadınlığın anlamı, bilinçdışı çatışmalar ve çevreden gelen iletiler sonucunda olumsuz yönde etkilenmekte bu durum da açıklanamayan/psikojenik infertilite ve vajinismus sürecine zemin hazırlayabilmektedir. Ve bu patolojiler farklı olsa dahi kadınlar aynı noktalarda, kadınsılık inşasındaki olumsuz yaşantılarda, birleşmektedir:

Kadın kendi kadınsılık inşasını toplum ve dil üzerinden yapılanmaktadır. Dil yapılanmalarındaki kadınsılık inşalarına bakıldığında edilgen, geçişli ve olumsuz bir yere sahip olduğu görülmektedir. Patolojilerin zeminine bakıldığında da evlilik öncesi ve sonrasında kadına söylenen ve yüklenen anlamların değişmesinin büyük bir rolü olduğu okunmaktadır. Bunun nedeni zaman içerisinde değişen kadın simgesinin çocukluk yıllarında kız ile kullanılırken erkek simgesinin değişmeden kalmasıdır. Çünkü erkek simgesel bir var olandır; sabittir ve göstereni vardır. Zaman içerisinde kız kadınsı ve kadına evrilmekte ve değişimi devam etmektedir. Bunun zemininde rahmine ve vajinasına anlam yükleyen ergenlik ve özellikle de evlilik bulunmaktadır. Rahim aktif olduğunda statüsü de değişmekte ve vajina o noktaya kadar söyleme konulmazken ergenlik ile birlikte söyleme konmaktadır. Çünkü bu noktada yasaya bir başka sembol devreye girmektedir: Annelik ve bekaret. Kadın ancak bir Öteki'nin söyleminde ve fallus ile başka bir adlandırmaya gitmektedir.

Toplumsal kurallar etrafındaki söyleme konmayan yasalara ve sembollere bakıldığında da evlenmeden önce kadının çocuk sahibi olması onaylanmazken evlendikten sonra kadının çocuk sahibi olamaması ve infertil olması onaylanmamaktadır. Bunun yanı sıra evlenmeden önce kadının cinsel ilişki yaşaması onaylanmazken evlendikten sonra vajinismus yaşaması yani cinsel ilişkiye girmede zorluk yaşaması onaylanmamaktadır. Bu noktada da yine bir erkek egemenliği ve bir Öteki'nin yanında iken söyleme konması bulunmaktadır. Ve kadın hep bir şeylerden kastre kalarak var olabilmekte ya da olmaya çalışmaktadır. Bu durum çalışmaya konu olan infertil ve vajinismus olan kadınların söylemleri ve dilsel yapılanmalarında da bulunmaktadır.

İnfertil kadınlarda dilsel yapılanma tamlık ya da yarımlık üzerinden getirilmekte, çocukları olmadığı için statüden düştüklerini, eksik ve yarım olduklarını düşünmektedirler. Toplumsal olarak da annelik kadının yüksek statüsü olarak tanımlanmakta ve kadına fallusu kazandırmaktadır. Çünkü kadın da erkek de cinsiyet stereotiplerini devam ettirerek anneliğin doğuştan geldiğine ve kadını tamamladığına inanmaktadır. Bu noktada açıklanması gereken ve kadınların da erkeklerin de bir kısmının atladığı bir nokta bulunmaktadır. Organlara statü yükleme üzerinden kadının doğuştan getirdiği tek şey rahim döllenmediği müddetçe yok sayılıyordu. Aynı kadının yok sayıldığı gibi. Bu noktada kadınlara yeni bir stereotip daha dayatılmaktaydı. Rahimin döllendiği müddetçe tamsın ya da tam sayılırsın. Bunun diğer tarafında kalan erkek organlarına doğuştan üretkenlik ya da statü yüklenmiyordu çünkü organları doğuştan geliyordu ve "biliniyordu." En azından simgeselde ve söylemde tamlardı.

Vajinismusta ise dil farklı yapılanıyordu kadınlar kendi bedensel imgelerini eşleri üzerinden konumluyorlardı. Onların beğenmesi ve beğenmemesi üzerinden. Ve onlar da kendilerini "eksik","kadın olmayan" ve "yapamayan" olarak nitelendiriyorlardı. Evlenmeden önce yasak olan bekaretleri korunduğunda onaylanırken şimdi korunduğu için cezalandırılıyordu. Çünkü hep bir Öteki'nin söyleminde yapıp yapmayacağı ve organları söze konmuştu. Bir kadın ancak bekareti ve anneliği ölçüsünde tam bir kadın ya da kadınsı olarak konum alabilmektedir. Bu sebepten dolayı bu patolojilere sahip kadınların bilinçdışı süreçleri ve kişilik yapılanmaları ortaya konarak psikolojik destek sağlanması, kadınsılık inşalarının onarılması ve annelik, bekaret dışında da sahip oldukları kadınsı konumlarının varlığını duyabilmeleri için önemli olacaktır.

Bu sebeplerden dolayı engebeli yolu düzleştirmek ve kolay yürümek, kadının "özne"liğini ancak ve ancak kendi ile kabullenmesi ile olacaktır. Bu noktada yapılması gereken kadınların bilinçdışı saplantılarından ya da çarpık şematik algılarına gerçek bir zemin vermektir. Başka bir ifade ile çocuk ya bekaretin toplumsal sembolde bir gösteren ya da statü kazandıran olmadığını ve tam olduklarını ortaya koymak önemlidir. Kadın sadece kadın olduğu ve kadınsılığına kendi yükleme yaptığı sürece başkasının söyleminde değil kendi söyleminde inşa bulacak ve bir Öteki'nin söyleminde var olmasına

gerek kalmayacaktır. Çocuk ya da bekaret her şey değildir, çocuk sahibi olmak (eğer anne olmayı istiyorsa)ya da bekaret eksiklik de değildir. Burada önemli olan kadının bu stereotiplerin ve etiketlerin dışında her şey olduğunu bilmesi ve zihinsel olarak tamamlanmasıdır. Bu noktada psikolojik terapi ve dil düzenlenmesi yardımı ile sağlanan tamlık patolojilerin görülme oranını düşürecek ve tedavi sürecine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abraham,K.(1920),*Manifestations of The Female Castration Complex,*1 Mayıs 2019 tarihinde https://tr.scribd.com/document/38635735/Abraham-Karl-Manifestations-of-the-Female-Castration-Complex-International-Journal-of-Psychoanalysis-Vol-3-1922-1-29 adresinden alınmıştır.

Abrevaya,E.(2002),Annelik: Genitallik Öncesiyle Genitallik Arasında Bir Serüven.*PsikanalizYazıları*, 4,69-77.

Abrevaya,E.(2015),Annelik ve Kadınsılık.*Psikanaliz Yazıları*,14,15-22.

Ahmed,K.,Bhugra,D.(2007),The Role of Culture in Sexual Dysfunction.*Psychiatry*,6(3),115-120.

Akbaş,N.B.Taşdelen,C.G.(2014),Psikolojik, Kültürel ve Dramatik Bir Fenomen Olarak Vajinismus:Doğru Bilinen Yanlışlar.*Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*,4(4),329-338.

Akçin,F.(2005),*İnfertil Çiftlerin Psikiyatrik Semptomlar, Cinsel İşlev Bozuklugu, Baş Etme Düzenekleri, Cinsiyet Rolü Algıları Açısından Değerlendirilmesi*.Uzmanlık Tezi.Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi,Ankara.

Altan,Z.(2006),Kadın İmgesindeki Boşluk ve Medyanın Bu Uzam Üzerindeki Egemenliği.*İletişim Fakültesi Dergisi*,24,157-171.

Aydoğdu,R.,Karamustafaoğlu,O. ve Bülbül,Ş.M.(2017),Akademik Araştırmalarda Araştırma Yöntemleri ile Örneklem İlişkisi: Doğrulayıcı Doküman Analizi Örneği.*Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*,30,556-565.

Atak,İ.(2009),*Açıklanamayan İnfertilitede Kadınlık ve Anne-Kız İlişkisinde Anneliğin İletimi*.Doktora Tezi.İstanbul:İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Blank,H.(2008),*Virgin: The Untouched History*.New York:Bloomsbury Publishing

Budak,S.(2009),*Psikoloji Sözlüğü.* Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları.

Cengiz,A.(2013),*Kadın Ruh Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyet; Antalya İlinde Bir Klinikte Uygulama*.Yüksek Lisans Tezi.Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Antalya**.**

Cournut,M.(2012),*Kadınsı ve Kadınlık*.Ö. Soysal,M. Erşen(çev.).İstanbul:Bağlam Yayınları.

Çakmak, E. (2011),*Vajinismusu Olan Kadınlarda Bağlanmanın Cinsel İşlevler ve Klinik Bulgulara Etkisi.* Tıpta Uzmanlık Tezi.Bakırköy Prof.Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

Çelik,Ö.(2008),*Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi*.Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara.

Çeri,Ö.(2009),*Vajinismus Tanısı Alan Kadınların ve Eşlerinde Temel Bilişsel Şemalar ile Bağlanma Stillerinin İncelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara

Çetin,İ.(2012),İnfertilite ve Psikoloji,1 Mayıs 2019 tarihinde https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_8837.htm adresinden alındı.

Çubuk,B.(2018),*Kadınsılık ve Cinsel Mitlerin Açıklanamayan İnfertiliteye Etkisi.*Yüksek Lisans Tezi.İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Deniz,Y.(2013),*İnferilite Nedeniyle Tetkik Edilen Endometriozis,Açıklanamayan İnfertilite veya Tekrarlayan Abortus Olgularda Çölyak Hastalığı ve Otoimmüntiroid Hastalığı Sıklığının Araştırılması.* Yüksek Lisans Tezi.Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı,Elazığ.

Elçi,E.(2010),*Kadın Olma'nın Anlamının Kadınların Söylemindeki İnşası ve Bu İnşayı Bu İnşayı Yaparken Kullanılan Dilsel Kaynaklar*.Yüksek Lisans Tezi.İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı,İstanbul.

Erden,C.(2009),*Eşleri Vajinismus Olan Erkeklerin Ruhsal Profillerinin Normal PopülasyonlaKarşılaştırılması*.UzmanlıkTezi.İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi,İstanbul.

Freud,S.(2012)*Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*.K. Şipal(çev.).İstanbul:Cem Yayınevi.

Freud,S.(2015),*Cinsellik Üzerine Üç Deneme*.E. Kapkın (çev.).İstanbul, Payel Yayınları.

Freud,S.(2016),*Bakirelik Tabusu*.Ç. Tanyeri(çev.).İstanbul:Telos Yayıncılık.

Gürdal,A.(2001),Psikanalizde Kadınlık Üzerine İlk Görüşler. *Psikanaliz Yazıları*, 2,11-15.

Habip,B.(1999),*Kadınlık Yeniden.*İstanbul:İthaki Yayınları.

Horney,K.(1991),*Kadın Psikolojisi*.S. Budak(çev.).Ankara:Öteki Yayıncılık.

Kamalı,Y.(2018),*Kadınların Vajinismusla İlişkili Deneyimlerinin Nitel Yöntemle İncelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi.İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

Kulak,H.(2006),*Cinsel İşlev Bozukluğu Görülen Kadınlarda Geçmiş TravmatikDeneyimler*.DoktoraTezi.İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü,İstanbul

Morris,C.G.(2002),*Psikolojiyi Anlamak:PsikolojiyeGiriş*.H.B. Ayvaşık,M.Sayıl(çev.).Ankara:Türk Psikologlar Derneği.

Muckenhoupt,M.(2000),*Sigmund Freud Bilinçdışının Kaşifi*.Ankara:TÜBİTAK Yayınları.

Oakley,A.(1972),*Sex, Genderand Society*.Maurice: Temple Smith Ltd.

Vatandaş,C.(2007),Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı.*Sosyoloji Konferansları Dergisi*,35,29-56.

Sever,M. (2015),Kadınlık,Annelik,Gönüllü Çocuksuzluk:Elisabeth Badinter'den Kadınlık Mı Annelik Mi?,Tina Miller'dan Annelik Duygusu:Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması,*Feminist Eleştiri Dergisi*.7(2):72-86.

Smirgel,J.C.(1984),The Femininity of the Analyst in Professional Practice.*International Journal of Psycho-Analysis*.65(2),169-178.

Tura,S.M.(2012),*Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*.İstanbul:Kanat Yayınları.

Türkoğlu,Ö.(2013),Ana Akım Medyada Annelik Miti.*Kadın Araştırmaları Dergisi*,2(13),35-59.

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKULA YÖNELİK İYİ OLMA HALİ VE FEN BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Doç. Dr. Sibel Kaya
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Temel Eğitim Bölümü
sibelkaya@gmail.com

Yasemin Arslandaş
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Temel Eğitim Bölümü
ysmnerm@hotmail.com

Özet

Bu araştırma, ilkokul öğrencilerinin okula yönelik iyi olma halleri ile fen başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla, ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilen çalışma için, Kocaeli ili Gebze ilçesindeki üç farklı sosyoekonomik bölgeden, birer okul seçilmiştir. Bu okullara devam eden toplam 537 4. Sınıf öğrencisi çalışmaya dahil edilmiştir. Veri toplama araçları olarak, Trends in Mathematics and Science Study (TIMSS) 4. Sınıf Öğrenci Anketinin okula yönelik iyi olma ile ilgili maddeleri ile yine TIMSS 4. Sınıf Fen sorularından derlenmiş bir başarı testi kullanılmıştır. Ankette yer alan, akran zorbalığı, okula aidiyet, öğretmen algısı, fene karşı tutum ve fende öz-yeterlik bölümlerinden alınan puanlar ile fen başarı puanları arasındaki ilişkiler, SPSS programında, korelasyon ve regresyon analizleri ile incelenmiştir. Buna göre, öğrencilerin fen başarıları ile akran zorbalığı arasında anlamlı negatif korelasyon; okula aidiyet, öğretmen algısı, tutum ve öz-yeterlik arasında anlamlı pozitif korelasyonlar tespit edilmiştir. Bu değişkenlerden akran zorbalığı, okula aidiyet ve öz-yeterlik, öğrenci başarısındaki varyansın %16'sını açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İyi olma hali, fen başarısı, okula aidiyet, akran zorbalığı

THE RELATIONSHIP BETWEEN PRIMARY STUDENTS' SCHOOL RELATED WELLBEING AND SCIENCE ACHIEVEMENT

Abstract

This study aimed to examine the relations between students' science achievement and their school related wellbeing. This correlational study included 537 4th grade students from three schools in Gebze district of Kocaeli. Data were collected through TIMSS student questionnaire and TIMSS science test. The relations between the scores from the sections of bullying, school belonging, perception of teacher, science attitude and science self-efficacy and the scores of science achievement were examined through correlation and regression analyses in SPSS. Results showed that science achievement was negatively correlated with bullying and positively correlated with school belonging, perception of teacher, science attitude and science self-efficacy. Among the independent variables, bullying, school belonging and science self-efficacy explained 16% of variance in science achievement.

Keywords: Wellbeing, science achievement, school belonging, bullying

1. GİRİŞ

Okullar, öğrencilere hedeflenen davranışları kazandırmak üzere düzenlenmiş sosyal sistemlerdir. Okullar öğrencilerin akademik gelişimlerinden sorumlu olmanın yanında, duygusal ve sosyal gelişimlerinden de sorumludur (Sarı, 2013, s. 6). Öğrencilerin okulda edindikleri yaşam deneyimleri

aynı zamanda onların geleceğini de şekillendirmektedir. Çocuklar zamanlarının büyük bir bölümünü okullarda geçirmektedir ve onlar için olumlu bir okul ortamı sağlamak öğrencilerin iyi olma hallerinin sağlanması açısından önemlidir (Dönmez, 2016).

İyi olma hali, yaşam kalitesi ve memnuniyetini ön plana alarak kişinin eğitim, sağlık, maddi durum, ev ve çevre koşulları gibi pek çok alanda iyi olmasını hedefler (UNICEF, 2014). Öğrencilerin okul yaşam kalitesi, okula karşı hissettikleri memnuniyeti, öğretmenlerinin özelliklerine karşı algılarını, okula bağlılıklarını, okuldaki akran ilişkilerini, derslere karşı tutum ve öz-yeterlikleri gibi boyutları ifade etmektedir. Bahsedilen tüm boyutlardan iyi durumda olmak öğrencilerin okula yönelik iyi olma hallerini oluşturur.

Programme of International Student Achievement (PISA) 2015 uygulamasında ilk kez dünya çapında 15 yaş grubu öğrencilerinin iyi oluş düzeyleri incelenmiştir. Türkiye'deki öğrencilerin iyi olma hallerine ilişkin göstergeler incelendiğinde, %29'unun hayatlarından memnun olmadığı bulgusuna erişilmiştir. Bu oran, OECD ülkeleri içerisinde Türkiye'deki öğrencilerin en yüksek orana sahip olduğunu göstermekte ve öğrencilerin okullarda mutlu bir yaşantı geçirmediğini düşündürmektedir. Bu bulgu, öğrencilerin PISA değerlendirmesindeki başarı puanlarının düşüklüğü ile birlikte değerlendirildiğinde, nedenlerinin araştırılmasının gerekli olduğu görülmektedir.

Bu araştırma temel olarak iki soruya cevap aramıştır. Bunlar:

1. Akran zorbalığı, okula aidiyet, öğretmen özellikleri, fen bilimlerine ilişkin öz-yeterlilik algısı ve fen bilimlerine karşı tutum ile fen bilimleri başarıları arasında ilişki var mıdır?
2. Akran zorbalığı, okula aidiyet, öğretmen özellikleri, fen bilimlerine ilişkin öz-yeterlilik algısı ve fen bilimlerine karşı tutum düzeyleri fen bilimleri başarılarını ne derece yordamaktadır?

2. MATERYAL VE METOD

Korelasyonel türdeki bu araştırmaya Kocaeli'nin Gebze ilçesinden toplam 537 4. sınıf öğrencisi katılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılarak, alt, orta ve orta-üst sosyoekonomik düzey olmak üzere üç farklı ilkokuldan öğrenciler seçilmiştir. Araştırmanın verileri 2017-2018 eğitim/öğretim yılının bahar döneminde toplanmıştır. Öğrencilere ilk olarak TIMSS Öğrenci Anketi, sonrasında TIMSS Fen Bilimleri sorularından oluşan başarı testi uygulanmıştır. Ankette yer alan, akran zorbalığı, okula aidiyet, öğretmen algısı, Fen Bilimleri öz-yeterlik algısı ve Fen Bilimlerine karşı tutum maddeleri, okula yönelik iyi olma halinin göstergeleri olarak kabul edilmiştir.

3. SONUÇ

İlkokul öğrencilerinin okula yönelik iyi olma hali göstergeleri ile fen başarıları arasındaki korelasyon analizine ait bulgular Tablo 1' de verilmiştir. Bu bulgulara göre fen bilimleri başarısı ile akran zorbalığı boyutu arasında negatif yönde, diğer boyutlar arasında pozitif yönde $\alpha = 0{,}01$ düzeyinde anlamlı korelasyonlar mevcuttur. Akran zorbalığının korelasyon katsayısının eksi olması, zorbalığa uğrama sıklığı arttıkça Fen Bilimleri başarısının azaldığını göstermektedir.

Tablo 1. İlkokul Öğrencilerinin Okula Yönelik İyi Olma Hali Göstergeleri İle Fen Bilimleri Başarıları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

(N=537)	Akran Zorbalığı	Okula Aidiyet	Öğretmen Algısı	Fen Bilimleri Öz-Yeterlilik	Fen Bilimleri Tutum
Fen Bilimleri Başarısı	-0,196*	0,229*	0,200*	0,351*	0,161*
Akran Zorbalığı		-0,262*	-0,188*	-0,181*	-0,175*
Okula Aidiyet			0,613*	0,334*	0,553*
Öğretmen Özellikleri				0,380*	0,583*
Fen Bilimleri Öz-Yeterlilik					0,472*

* $p < 0,01$

Fen Bilimleri başarısı ile en yüksek korelasyonel ilişki bahsedilen değişkenlerden Fen Bilimlerine ilişkin öz-yeterlilik algısı arasında bulunmuştur ($r= 0,351$, $p < 0,01$). Bunu sırasıyla okula aidiyet $r= 0,229$, $p < 0,01$), öğretmen algısı ($r= 0,200$, $p < 0,01$), akran zorbalığı ($r= - 0,196$, $p < 0,01$), Fen Bilimlerine karşı tutum ($r= 0,161$, $p < 0,01$) takip etmiştir.

İlkokul öğrencilerinin okula yönelik iyi olma hali göstergelerinin Fen Bilimleri başarılarını yordama durumuna ait regresyon analizi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Analiz sonuçlarında, zorbalık, okula aidiyet ve Fen Bilimlerine ilişkin öz-yeterlilik algısı değişkenlerinin Fen Bilimleri başarısını anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Bu değişkenlerin öğrenci başarısındaki varyansın %16'sını açıkladığı görülmüştür. Tablo 2'de verilen standart regresyon katsayısıları (β) incelendiğinde, Fen Bilimleri başarısını en çok etkileyen değişkenin Fen Bilimleri öz-yeterlilik algısı ($\beta= 0,32$) olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla, akran zorbalığı ($\beta= -0,12$) ve okula aidiyet ($\beta= 0,12$) izlemektedir. Öğretmen algısı ve Fen Bilimlerine karşı tutumun ise başarı üzerinde anlamlı etkileri gözlenmemiştir ($p > 0,05$).

Tablo 2. İlkokul Öğrencilerinin Okula Yönelik İyi Olma Hali Göstergelerinin Fen Başarılarını Yordama Durumu Regresyon Sonuçları

$R= 0,39$; $R^2= 0,16$	B	Standart Hata	β	t	p
Akran Zorbalığı	-0,11	0,03	-0,12	-2,80	0,005
Okula Aidiyet	0,13	0,05	0,12	2,29	0,022
Öğretmen Algısı	0,03	0,05	0,04	0,74	0,459
Fen Bilimleri Öz-Yeterlilik	0,34	0,05	0,32	7,02	0,001
Fen Bilimleri Tutum	-0,09	0,05	-0,10	-1,91	0,057

4. TARTIŞMA

Araştırma bulguları ışığında, okullarda öğrencilerin iyi oluşlarını desteklemek ve olumlu bir okul kültürü geliştirmek adına yöneticilere ve öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğrencilerin birer birey olarak görülüp sorunlarının dinlendiği ve onlara çözüm yolları arandığı, ayrıca, sosyal, kültürel ve akademik açıdan desteklendiği okul ortamlarının yönetici ve öğretmenlerin ortaklığında hazırlanması gerekmektedir. Okullardaki rehberlik hizmetleri, öğrencilerin okula saygı duymaları, kendilerini okula ait hissetmeleri ve okula severek gelmeleri açısından önemlidir (Şahin ve Arslan, 2014). Rehberlik hizmetlerinin etkili bir biçimde verilebilmesi için öğretmenlerin öğrencilerdeki fiziksel, bilişsel, sosyal ve duyuşsal ihtiyaçlar ve sorunlarla ilgili bilgi sahibi olmaları gerekmektedir (Berkant ve Avşar-Tuncay, 2012). Okullardaki kültürel, sportif ve sosyal etkinlikler ise öğrencilerin şiddetten uzaklaşarak (Özdemir, Sezgin, Şirin, Karip ve Erkan, 2010), okullarıyla gurur duymalarına ve okul aidiyetlerinin artmasına yardımcı olur (Stewart, 2008).

Okula yönelik iyi olma hali boyutlarının başarıyı yordama durumu dışında birbirleriyle de yüksek oranda bağlantılı olduğu açıktır. Okullarda zorbalığa maruz kalma konusunda yapılacak çalışmaların hem öğrencilerin başarılarını etkileyeceği hem de okula aidiyet, öz-yeterlik, tutum, öğretmen özellikleri algılarını etkileyeceği ön görülmelidir. Bu durumda okullarda, öncelikle yönetici ve öğretmenlere daha sonra velilere bilgilendirici, yönlendirici çalışmaların yapılması, öğrencilerin enerjilerini iyi yönlere yönlendirecek etkinlikler düzenlenmesi, okuldaki yaşam kalitesini arttırıcı çalışmalar yapılması, öğrencilerin okula yönelik iyi oluşlarını arttırabilir. Ayrıca öğretmenlerin öğrenciler ile güvene dayalı ilişki içinde olması öğrencinin okul kaynaklı kaygılarını azaltabileceği gibi öğrenme motivasyonuna da olumlu katkı sağlayabilecektir (TEDMEM, 2018).

Okula yönelik iyi olma hali boyutlarından fene yönelik tutum ve algılanan öğretmen özelliklerinin, başarıyla ilişkili olduğu ancak öğrencilerin fen başarısını açıklamada yeterli olmadığı görülmüştür. Bu durumda daha sonra yapılabilecek araştırmalar için söz konusu boyutlara ait maddeler incelenip, geliştirilebilir ve bu boyutların başarıyla olan ilişkisi daha detaylı araştırılabilir.

Araştırmanın sonuçları umut verici olsa da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Örneğin yalnızca üç ayrı ilkokulda 4.sınıfa devam eden öğrenci grubuyla sınırlıdır. Araştırmanın farklı sınıf düzeylerinde de denenmesi ve okul sayısının arttırılması daha güçlü bulgular elde edilmesini sağlayacaktır. Bir başka sınırlılık ise yalnızca Fen Bilimleri dersine yönelik başarının ölçülmüş olmasıdır. Araştırmanın birden fazla ders için yapılması farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir.

KAYNAKLAR

Berkant, H. G. ve Avşar Tuncay, A. (2012). İlköğretim birinci kademedeki sınıf öğretmenlerinin rehberlik hizmetlerindeki yeterlilikleri gerçekleştirme düzeylerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies, 7*(3), 617-635.

Dönmez, Ş. (2016). Ortaokul Öğrencilerinde Okul İklimi, Okula Bağlılık ve Okul Yaşam Kalitesi Algısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

OECD (2017). *PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being*, PISA, OECD Publishing, Paris.

Özdemir, S., Sezgin, F., Şirin, H., Karip, E., ve Erkan, S. (2010). İlköğretim okulu öğrencilerinin okul iklimine ilişkin algılarını yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38*(38).

Sarı, M. (2013). Lise öğrencilerinde okula aidiyet duygusu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(1), 147-160.

Şahin, S. ve Arslan, M. C. (2014). Öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre istenmeyen öğrenci davranışlarına karşı kullanılan öğretmen stratejilerinin öğrenciler üzerindeki etkileri. *Turkish Studies, 9*(2), 1399-1415.

Stewart, E. B. (2008). School structural characteristics, student effort, peer associations, and parental involvement the influence of school-and individual-level factors on academic Achievement. *Education and Urban Society, 40*(2), 179-204.

TEDMEM (2018). *2017 Eğitim Değerlendirme Raporu*. (TEDMEM Değerlendirme Dizisi 4). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

UNICEF (2014). *Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi; Defining and Evaluating Child Well Being Domains and Indicators through the Eyes of Children in Turkey*, Ankara.

İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ GÖRSELLERE ÖĞRENCİLERİN AŞİNALIK DURUMU

Doç. Dr. Sibel Kaya
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Temel Eğitim Bölümü
sibelkaya@gmail.com

Sema Alanç
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Temel Eğitim Bölümü
sema.alanc@gmail.com

Özet

Bu araştırma, imkanları sınırlı olan köy okulu öğrencilerinin ilkokul programındaki Hayat Bilgisi ve bu dersin devamı niteliğinde olan Sosyal Bilgiler dersinin ders kitaplarındaki görsellere aşinalık durumlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Veriler Şanlıurfa'da bir köy okuluna devam eden toplam 88 öğrenciden toplanmıştır. Aşinalık Durumunu Belirleme Formu kullanılarak, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler kitaplarındaki görseller öğrencilere tek tek gösterilip, daha önce görüp görmediği veya görseldeki etkinliği yapıp yapmadığı sorulmuştur. Her bir öğrenci için, formun tamamlanması yaklaşık 15 dakika sürmüştür. 1., 2., 3., ve 4. sınıf kitaplarından öğrencilere toplam 264 görsel gösterilmiştir. 1. sınıf düzeyinde öğrenciler görsellerin %63'üne, 2. sınıf düzeyinde %66'sına, 3. Sınıf düzeyinde %65'ine ve 4. sınıf düzeyinde %50'sine aşina olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak, köy öğretmenlerinde öğrencilerinin ders kitaplarına aşinalıkları ile ilgili farkındalık oluşturulması tavsiye edilmektedir. Ayrıca, öğrencilerin aşinalıklarını artırmak için köy öğretmenleri, ders kitaplarının yanısıra, farklı kaynaklardan yararlanabilirler. Son olarak, köy okullarına dağıtılacak kitaplarda köy yaşantısı ile ilgili unsurlara yer verilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ders kitapları, görseller, aşinalık, köy okulları

STUDENTS' FAMILIARITY WITH VISUALS IN LIFE SCIENCES AND SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

Abstract

This study aimed to examine the familiarity of rural elementary school students to Life Sciences and Social Studies textbooks' visuals. Data were collected from 88 elementary students from grades 1 through 4 at a rural school in Sanliurfa. A Familiarity Form was developed with all the visuals' names and descriptions. The visuals in the textbooks were showed to individual students one by one and students were asked whether they have seen or done the things in the visual before. For each student, it took approximately 15 minutes to complete the form. A total of 264 visuals were shown to students. At the 1st grade level, students were not familiar with 63% of the visuals; at the 2nd grade, 66%; at the 3rd grade, 65%; and at the 4th grade, the ratio was 50%. It was recommended that teachers at the rural schools need to be aware that their students may not be familiar with the textbook visuals and they might need to support them through other sources. Furthermore, textbooks developed for rural schools may include some visuals that reflect the life in rural areas.

Keywords: Textbooks, visuals, familiarity, rural schools

1. GİRİŞ

Eğitimde fırsat eşitliği ulusal ve uluslararası alanda sıkça tartışılan kritik meselelerden birisidir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi özellikle kırsal bölgeler için daha önemli ve hassas bir konudur. Kırsal kesimin eğitim alanında başlıca sorunu ise öğretim açısından materyal teminidir. Nitekim ücretsiz temin edilen ders kitapları köy, mezra vb. yerleşim yerleri için kimi zaman tek başına eğitim-öğretim

materyali görevini üstlenmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının, öğrencilere ek kaynak aldırılmaması konusunda okulları uyarması ve bu konuda yaptırımların olacağının belirtilmesi de kaynak çeşitliliği ve alternatif kaynaklarla derslerin işlenmesine izin verilmemesine neden olmaktadır (Sancak, 2015; Doğan ve Torun, 2018).

Ders kitapları, ulusal müfredatta yer alan temel amaç ve hedeflere ulaşmak ve müfredatta yer alan kazanımları, kavramları, değer ve becerileri öğrencilere ulaştırmak amacı ile okullarda okutulan temel eğitim materyalidir. İlköğretimde, özellikle de birinci kademesinde ders kitaplarının önemi daha büyüktür. İlköğretim, öğrencilere okumayı sevdirme ve okuma alışkanlığı kazandırmada kritik dönem içermektedir. Bu sebeple bu çağdaki çocuklar için yazılacak ve basılacak kitapların niteliğine gereken hassasiyet gösterilmelidir (Kılıç, Atasoy, Tertemiz, Seren ve Ercan, 2001).

Son yıllarda, ders kitaplarını inceleyen araştırmalar bazı sorunlara dikkat çekmişlerdir. Bu sorunlardan bazıları içeriğin yetersizliği, açık ve anlaşılır olmaması (Ersoy ve Kaya, 2009), günlük hayatla bağlantısının olmaması (Güven, 2010), örneklerin ve etkinliklerin yetersiz oluşu (Uzal, Önen, Erdem ve Gürdal, 2011), görsel çeşitliliğin ve zenginliğin olmamasıdır (Aykaç, 2007), görsellerin çoğunun sanatsal düzenleme ilkelerine uymaması (Çaydere, 2010), görsellerin etkili kullanılmamasıdır (Şahin, 2014).

Görsel öğeler, metindeki yazılı anlatımı destekleyen, içeriğinin anlaşılmasını kolaylaştıran, okuyucuyu görsel olarak düşündüren metin içerisindeki resim, grafik, diyagram, tablo, harita, ağ çizelgeleri vb. unsurlardan oluşur (Schwartz, Ellsworth, Graham ve Knight, 1998). Demirel ve Kıroğlu (2005) ders kitaplarındaki görsellerin kullanımıyla ilgili bazı ilkelere dikkat çekmişlerdir. Bu ilkeler, yaş grubuna uygunluk, kompozisyon, renk seçimi, metinle olan ilişki, teknik, dizin ve sosyo-kültürel ortam ve coğrafyaya ugunluktur. Bu çalışmada ise, imkanları sınırlı olan köy okulu öğrencilerinin ilkokul programındaki Hayat Bilgisi ve bu dersin devamı niteliğinde olan Sosyal Bilgiler dersinin ders kitaplarındaki görsellere aşinalık durumları incelenmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Mevcut durumun ortaya konması amaç edinildiğinden bu yöntem kullanılmıştır. Veriler Şanlıurfa ilinin bir köyündeki ilkokulun 1., 2., 3. ve 4. sınıflarına devam eden 88 öğrenciden toplanmıştır. Verilerin toplanmasında "Öğrenci Aşinalık Durumunu Belirleme Formu" kullanılmıştır. Bu form hazırlanırken, üniversiteden iki alan uzmanının görüşleri alınmıştır. Çocuklara kitaplardaki görseller gösterilerek, o görseli daha önce görüp görmediği veya görseldeki etkinliği yapıp yapmadığı sorulmuştur. Çocuğun verdiği cevap formda ilgili yere işaretlenmiştir. Ünite başına ortalama 10 görsel sunulmuştur. Çocuklarla birebir yapılan görüşmeler ortalama 15 dk sürmüştür.

3. SONUÇ

Hayat Bilgisi ders kitabındaki görsellere ve etkinliklere öğrencilerin aşinalık durumları Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre, genel olarak, öğrencilerin Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki görsellerin yaklaşık üçte birine aşina iken, üçte ikisine aşina olmadıkları görülmüştür. Öğrencilerin en az aşina oldukları ünite 1. sınıflarda "Doğada Hayat" ünitesi iken, 2. ve 3. sınıflarda "Ülkemizde Hayat" ünitesi olmuştur. Öğrencilerin en aşina oldukları üniteler ise "Sağlıklı Hayat" ve "Güvenli Hayat" üniteleridir.

Tablo 1. Hayat Bilgisi Dersi Ünitelerine Aşinalık

Ünite Adı	1. Sınıf %Evet	2. Sınıf %Evet	3. Sınıf %Evet
1. Okulumuzda Hayat	44,6	32,9	28,9
2. Evimizde Hayat	36,0	30,6	32,9
3. Sağlıklı Hayat	48,0	36,4	49,5
4. Güvenli Hayat	42,4	37,3	54,1
5. Ülkemizde Hayat	33,6	15,1	10,1
6. Doğada Hayat	15,3	50,0	37,2
Ortalama	**36,7**	**33,7**	**35,4**

Sosyal Bilgiler dersinin ünitelerinden çocukların en çok aşina olduğu ünite "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" ünitesi (%70,4) iken; en az aşina oldukları ünite "Birey ve Toplum" ünitesi (%29,6) olmuştur. Sosyal Bilgiler dersinin bütün üniteleri göz önüne alındığında, öğrencilerin kitaplardaki görsellerin ve etkinliklerin yaklaşık yarısına aşina oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Dersi Ünitelerine Aşinalık

Ünite Adı	Evet %	Hayır %
1. Birey ve Toplum	29,6	70,4
2. Kültürel Miras	65,9	34,1
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	70,4	29,6
4. Bilim, Teknoloji ve Toplum	46,8	53,2
5. Üretim, Tüketim ve Dağıtım	42,4	57,6
6. Etkin Vatandaşlık	47,6	52,4
7. Küresel Bağlantılar	48,2	51,8
Ortalama	**50,1**	**49,9**

Görsellerle birlikte sorulan bazı sorulara öğrencilerin tamamı Hayır cevabını vermişlerdir. Bunlardan bazıları: "Masada ayrı tabaklarda yemek yer misiniz?", "Baban evde elektrikli süpürge ile evi süpürür mü?", "Hiç kitapçıya gittin mi?", "Hiç müzeye gittin mi?" ve "Hiç koroda şarkı söyledin mi?" sorularıdır.

4. TARTIŞMA

Araştırmanın sonuçlarına göre, köyde yaşamlarını sürdüren ilkokul öğrencilerinin ders kitaplarındaki görsellere büyük oranda aşina olmadıkları görülmüştür. 4. sınıftaki öğrenciler diğer sınıflardaki öğrencilere kıyasla, ders kitabındaki görsellere daha aşinadır. Bu durumun çocukların yaşlarının büyümesi ve deneyim kazanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öğrencilerin aşina olmama durumlarının başlıca sebepleri arasında sosyo-kültürel farklılıklar, ekonomik yetersizlikler ve okul-aile işbirliğindeki eksiklikten ileri geldiği düşünülmektedir. Sosyo-kültürel farklılıkların ortadan kaldırılması her ne kadar zor olsa da öğrencilerin aşina olmadığı durumlara derslerde daha çok yer verilebilir. Örneğin, çocukların tamamı babalarını evi süpürürken görmemişler ve bu görevin anneye ait olduğunu belirtmişlerdir. Kadın ve erkeğe biçilen roller ve bu rollerin doğrultusunda yaşam biçimi geliştirmek de sosyo-kültürel öğrenmenin bir ürünüdür (Dedeoğlu, 2000; Bolat, 2018). Ancak, değişen toplum düzenleriyle beraber bu rollerin çeşitli değişimler gösterdiği ve kadın ile erkek arasındaki farklılıkların ortadan kalkmaya başladığının farkettirilmesi önem arz etmektedir.

Sosyo-kültürel farklılıkların dışında ortaya çıkan aşina olmama durumları nisbeten daha kolay aşılabilir. Örneğin, çocukların koroda şarkı söylememiş olmamaları, öğretmenlerden kaynaklı bir durum olup, çözümü basittir. Bunun dışında, çocukların hiç kitapçıya veya müzeye gitmemiş olmaları durumu, ailelerle yapılacak bir görüşme veya bir okul gezisi ile ortadan kaldırılabilir. Çözüm yolları farklı olsa da, şu bir gerçek ki köy çocuklarının mahrum oldukları bazı imkanlar ve deneyimler vardır. Köy öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının bu durumun farkında olmaları gerekir.

Bu çalışma bir köy okulu ve 88 öğrenci ile sınırlıdır. Başka köy okullarından ve başka coğrafi bölgelerden öğrencilerle geniş katılımlı karşılaştırma araştırmaları yapılabilir. Bunun yanısıra, köy okullarına dağıtılacak kitaplarda köy hayatı ile ilgili unsurlara yer verilebilir. Ancak bu unsurlar çok dikkatli seçilmelidir. Örneğin, toplumsal cinsiyet rollerini ön plana çıkaracak görsellerden kaçınılmalıdır.

KAYNAKLAR

Aykaç, N. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim-Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 22,* 46-73.

Çaydere, O. (2010). *İlköğretim 1. Kademe 1. Sınıfta İlkokuma ve Yazma Derslerinde Kullanılan Ders Kitabında Yer Alan Görsellerin Hazırlanmasında Sanatsal Tasarım İlke ve Elemanlarının Kullanım Durumu.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demirel, Ö. ve Kıroğlu, K. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Doğan, Y. ve Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor? *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences, 4*(2), 111-125.

Ersoy, A. F. ve Kaya, E. (2009). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının (2004) Uygulama Sürecine İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 17*(1), 71-86.

Güven, S. (2010). İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim, 35*(156), 84-95.

Kılıç, Z., Atasay, B., Tertemiz, N., Seren, M. ve Ercan, L. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Fen Bilgisi 4-8*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Sancak, G. (2015). *Kırsal ve Kentsel Kesimdeki Sınıf Öğretmenlerinin Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Süreci Yeterliklerinin Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Kütahya.

Schwartz, N. H., Ellsworth, L. S., Graham, L., ve Knight, B. (1998). Accessing Prior Knowledge to Remember Text: A comparison of Advance Organizers and Maps. *Contemporary Educational Psychology, 23,* 65-89.

Uzal, G., Önen, F., Erdem, A. ve Gürdal, A. (2011). Öğretmenlerin Yapılandırmacı Programının Uygulanabilirliğine ve Alanla İlgili Kitapların Yeterliliğine İlişkin Görüşleri: Tekirdağ Örneği. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 5*(2).

TEMİZLİK ÜRÜNLERİ İMALÂTI İŞLETMELERİNDE ÇOK ÖLÇÜTLÜ STOK KONTROLÜ: ÖRNEK BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Hakan Murat ARSLAN
Düzce Üniversitesi/İşletme Fakültesi/YBS Bölümü
muratarslan@duzce.edu.tr

Özet

En son yapılan çalışmalara göre, stok kontrolünü doğru zamanda, doğru miktarda, doğru yerde yapabilen işletmelerin maliyetlerini azalttığı ve en kısa sürede müşterilerine istedikleri ürünleri ulaştırarak rakiplerine karşı avantaj sağladıkları tespit edilmiştir. Bu düşünce ile özellikle stok bulundurma zorunluluğu olan temizlik imalâtı işletmelerinde çok ölçütlü stok kontrol yöntemleri uygulanarak minimum maliyetin temin edilmesi mümkündür.

Bu çalışmada amaç, temizlik ürünleri imalâtı yapan özel bir üretim işletmesine çok ölçütlü stok kontrol yöntemleri uygulanarak elindeki stokları optimum seviyede tutmaları konusunda yardımcı olmaktır. Çalışmanın analizi devamlı imalât bandında olan 10 adet ürün için gerçekleştirilmiştir. Bu ürünler arasından stoklarda sıklıkla kontrol edilecek ürünlerin sıralaması ABC yöntemi ve Çift Kutu Yöntemleri ayrı ayrı kullanılarak tespit edilmiştir. İki ayrı yöntemle elde edilen sonuçların örtüştüğü görülmüştür. Birbiri ile örtüşen sonuçlara göre; birinci sırada (*Fairy Kapsül Sarı 84'lü)*, ikinci sırada (*Familia T.K. 32'li)* ve üçüncü sırada (*Alo 6 kg)* çıkmıştır. Analiz sonuçları ilgili işletme ile paylaşılmıştır. Daha sonra yapılacak benzer çalışmalarda farklı stok kontrol yöntemleri kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Çok Ölçütlü Stok Kontrol Yöntemleri, ABC Analizi, Çift Kutu Yöntemi, Temizlik Sektörü İşletmeleri

MULTI CRITERIA INVENTORY CONTROL IN CLEANING PRODUCTS MANUFACTURING ENTERPRISES: A SAMPLE APPLICATION

Abstract

According to the latest studies, it has been determined that the businesses that can make the inventory control at the right time, in the right amount and in the right place, reduce the costs and provide the advantage to their opponents by delivering the products they want to their customers as soon as possible. With this idea, it is possible to provide minimum cost by applying Multi Criteria Inventory Control Methods in cleaning manufacturing enterprises which have the necessity of stock holding.

The aim of this study is to help a private production enterprise which manufactures cleaning products to keep their stocks at optimum level by applying multiple criteria inventory control methods. The analysis of the study was carried out for 10 products which are in continuous production band. Among these products, the order of products to be controlled frequently in stocks were determined with ABC Method and Double Box Methods separately. It is seen that the results obtained by two different methods overlap. According to the overlapping results; at the first row (*Fairy Kapsül Sarı 84'lü*), in second row (*Familia T.K. 32'li*) and third row (*Alo 6 kg*). The results of the analysis were shared with the relevant company. Different stock control methods can be used in similar studies in near future.

Key words: Multi Criteria Inventory Control Methods, ABC Analysis, Double Box Method, Cleaning Sector Enterprises

1. GİRİŞ

Stoklar, genel anlamda algılanan "ürün" kavramından ziyade, hammadde, üretim hattında bekleyen yarı mamul ve ürün, hatta yardımcı malzemeleri içermektedir. Buna bağlı olarak stoklar için, işletme varlıklarının önemli bir kısmını teşkil etmektedir denilebilir. Stokların en doğru biçimde yönetilmesi

işletmeler için büyük önem arz etmektedir. Stoklarını doğru zamanda, doğru miktarda, doğru yerde bulunduran işletmeler maliyetlerini azaltmakta ve en iyi hizmeti en kısa sürede müşteriye ulaştırarak rakiplerine karşı bir adım önde bulunmaktadırlar. Bu da stok yönetiminin işletmeler açısından önemini göstermektedir.

Stok yönetimi ile işletmeler için stok bulundurmanın veya bulundurmamanın maliyetleri gözetilerek stok yatırım kararlarının en uygun biçimde alınması amaçlanmaktadır. Stok bulundurma maliyetleri eskime ve yıpranma gibi fazla stok bulundurma durumlarında katlanılan maliyetlerdir. Stok bulundurmamanın maliyetleri ise üretimin ve satışların azalması gibi yetersiz stok durumlarında oluşan maliyetlerdir.

Bu çalışmada, Düzce ilinde faaliyet gösteren temizlik ürünleri imalâtı ve satışı yapan bir özel sektör işletmesinin verileri kullanılarak ilgili işletmeye ait optimum stok kontrol sıralamasının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Sırası ile gelen başlıklarda literatür taramasına, metodoloji ve uygulama kısımlarına yer verilerek sonuç kısmına ulaşılmıştır. Sonuç kısmında çalışmanın bulguları ve ileride yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Stok kontrolü, birbirinden farklı taleplere cevap vermek zorunluluğu olan piyasa şartlarında elde bulundurulan stokların çeşitli yöntemlerle kontrol edilmesi sanatıdır. (Palamutçuoğlu, 2014)

Üretim süreçlerinde gereğinden fazla stok kalemi bulundurmak, ihtiyaç duyulan zamanda kullanım için hazır bulundurulması ve bunu ekonomik olarak gerçekleştirmek zordur. Bu kargaşayı çözümlemek için uygulamaya konulan basit ya da bilgisayar programlarına dayalı çözüm yöntemleri vardır. Bu yöntemler işletmenin büyüklüğü, stok kalemindeki çeşitlilik gibi nedenlere bağlı olarak farklılık gösterebilir.

Günümüzde işletmeler birçok farklı stok kontrol yöntemi uygulamaktadır. Oldukça basit stok kontrol yöntemlerinden çok girift matematiksel yaklaşımlara kadar bir dizi stok kontrol yöntemi mevcuttur (Küçük, 2009).

Stokların kontrolü yöntemleri için yapılan seçimlerde bilgi akışı, personel, bina ve depo yeterliğine, hatta makine ve teçhizatın durumu dikkate alınmalıdır. İşletmelerde kullanılan temel stok kontrol yöntemleri aşağıda sıralanmıştır (Tekin, 2009):

a- ABC Analizi
b- Çift Kutu Yöntemi
c- Maksimum-Minimum Stok Kontrol Yöntemi

2.1. ABC Analizi

Stokta tutulan mamullerin her birinin işletme için taşıdıkları finansal değer birbirinden farklıdır. Bu yüzden ürünleri taşıdıkları finansal öneme göre sınıflandırmak ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Çoğu işletme ellerinde bulundurdukları çok fazla sayıdaki stok kalemi için stok kontrol sistemi geliştirmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, bazı kimyasal madde üreten işletmelerin stokunda 20.000 den fazla kalem olabilir. Bu durumda her ürünün ayrıntılı stok kontrol analizi olanaksızdır. Dolayısıyla böyle durumlarda; işletme, dikkatinin büyük bir kısmını her bir kalemin "optimal" stok kontrol sürecine ayıramaz. Son zamanlarda oldukça sık kullanılan ABC sınıflandırma yöntemi işletmelerdeki stok kontrolüne yardımcı olmaktadır (Erk, 2009).

ABC (Always Better Control) yönteminde temel olan ilkeyi ilk defa General Electric firmasının araştırmacısı olan H. Ford Dickie 1951' de öne sürmüştür. ABC' nin çıkış noktasını, stoktaki az olan kalemlerin, bütün stok değerlerinin büyük bir bölümünü oluşturması olmuştur. ABC analizi, optimum stok kontrolü sağlamasının yanı sıra; dağıtım, satış, hammadde tedariği, kalite kontrol ve üretim planlama sorunlarına da uygulanabilmektedir. Optimum stok kontrolü için uygulanan ABC yöntemi, stok kalemlerinin toplamdaki yüzde açısından sınıflandırılması ile oluşur. Sınıflandırma ekseriyetle, stoklardaki ürünlerin maliyetinin toplam maliyetle göreceli oranlanması ile değerlendirilmektedir.

Oranlar açısından A grubu %75-80, B grubu %15-20 ve C grubu % 5-10 stok maliyeti şeklinde sınıflandırılmaktadır (Özdemir ve Özveri, 2004).

2.2. Çift Kutu Yöntemi

Stok olarak ayrılan maddelerin sayısının az, ama stokun çeşitleri fazla olup genellikle küçük sermayeli işletmeler için kullanılan çift kutu yönteminde, her türden stok çeşidi için biri asıl diğeri yedek olmak üzere iki kutu vardır. Asıl kutuda bulunan stoklar bittiğinde tedarikçiden sipariş istenmekte ve yeni istenen siparişler gelinceye kadar müşteriden gelen talepler yedek kutudan temin edilmektedir. Bu sebeple yedek kutuda bulundurulan miktar, tedarik zamanında muhtemel belirsizlikleri ve aksilikleri göz önüne alarak yeni siparişlerin teslimine kadarki süreçte emniyet stoğu görevini üstlenmektedir. Asıl kutudaki var olan stoklar bittiğinde sabit miktarda sipariş verildiği kabul edilen bu yöntem aslında sabit sipariş miktarı yönteminin bir çeşit uygulaması şeklinde düşünülmelidir (Sulak, 2008: 19).

2.3. Maksimum-Minimum Stok Kontrol Yöntemi

Minimum ve maksimum stok düzeylerinin belirlenmesi ve stokların bu arada kalmasının kontrol edilmesi esasına dayanan, basit ve kullanışlı bir yöntemdir. Bu yöntemde, stok için ayrılmış yerin bir fonksiyonu olarak belirlenmiş olan maksimum stok düzeyi ve siparişin ele geçme süresi ile talep dalgalanmaları dikkate alınarak stoksuz kalmamak için hesaplanmış bir minimum stok düzeyi belirlenmiştir. Bu düzeyler belirlenirken sipariş biçimi, siparişlerin ele geçme süresi, taşıma araçları vb. bilgiler göz önünde bulundurulur. Bu tekniği uygulamada iki farklı sistem kullanılır. Bunlar; sabit sipariş miktarı ve sabit sipariş periyodu yöntemleridir (Zemestani, 2016).

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırma Problemi

Çalışmada geçen temizlik işletmesinde mamul stok kontrol sıklığını belirlemek üzere ilgili işletmeden veriler toplanmış ve seçilen ABC yöntemi ve Çift Kutu yöntemleri kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Aslen amaç iki farklı yöntemin sonuçları karşılaştırılarak işletme için en uygun stok kontrol sıralamasının belirlenmesidir.

3.2. Verilerin Toplanması

Analizler İlgili temizlik işletmesinde sürekli satış sürecinde olan 10 adet ürün için gerçekleştirilmiştir. Bu ürünler arasından stoklarda sıklıkla kontrol edilecek ürünlerin sıralaması amaçlandığından ABC ve Çift Kutu yöntemi için gerekli veriler toplanmıştır. Bu veriler;

1- Hangi dönemde analizlerin gerçekleştiği

2- Satış Miktarları

3- Satış Fiyatları

4- Üretici firmanın ürün gönderim hızı

5- Her bir ürünün stokta bulunma maliyeti (günlük)

3.3. Karar Vericilerin Tespit Edilmesi

Optimum stok kontrol sırasının belirlenmesi için ilgili temizlik işletmesinin yetkilileri karar vericiler olarak kabul edilmiştir. Temel veri setleri bu bahsedilen yetkilerden temin edilmiştir.

4. UYGULAMA

4.1. ABC Yöntemi ile En uygun Stok Kontrol Sırasının Belirlenmesi

ABC analizine göre aşağıda belirtilen işlem basamakları takip edilerek sonuca varılmıştır;

1- Öncelikle her bir ürün için üç aylık ortalama satış miktarı belirlenir.

2- Ürün birim fiyatı ile ortalama satış miktarı çarpılarak o ürün için toplam maliyet tutarı bulunur.
3- Ürünler bazında toplam maliyet tutarları büyükten küçüğe doğru sıralanır.
4- A gurubu tüm ürünlerin toplam tutarının %70-80'ni, B gurubu % 20-30'si ve C gurubu % 5-10'u olarak seçilmelidir.

Yukarıda belirtilen işlem basamaklarının uygulanması için Tablo 1'de belirtilen temel veri setinden faydalanılmıştır. Her bir ürün için toplam maliyet tutarı belirlenirken depo kirası, elektrik ve depo sorumlusu personel giderleri gibi maliyetler sabit giderler olarak kabul edilmiş ve işlemler sırasında dikkate alınmamıştır.

Tablo 1. Temel Veri Seti

No	Ürün	Stokta Tutma Maliyeti (Adet Başına TL)	Sipariş verme Maliyeti (Sipariş Başına TL)	Üreticiden İşletmeye Gelen Aylık Ort. Ürün Adedi	Ocak 2018 Satış (Adet)	Şubat 2018 Satış (Adet)	Mart 2018 Satış (Adet)	Ort. Satılan Miktar (Adet)	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar
1	Fax Sıvı Sabun 4 Lt Gül	0,1	2	100	128	59	63	83	11,30	937,9
2	Mr Muscle Mutfak Limon 750 Ml	0,08	1.5	50	59	24	30	38	9,50	361
3	Ipana Tüm Aile 100 Ml	0.05	0.75	50	19	55	49	41	5,65	231,65
4	Alo 6 Kg	0.2	4	125	102	111	78	97	23,99	2327,03
5	Familia T.K. 32Li	0.2	4	200	137	76	320	178	23,99	4270,22
6	Head& Shoulders 600 Ml	0.1	2	50	38	52	27	39	12,45	485,55
7	Fairy Sıvı Limon 675 Ml	0.03	0.6	600	475	462	458	465	4,95	2301,75
8	Fairy Kapsül Sarı 84 Lü	0.35	7	175	110	185	90	128	44,90	5747,2
9	Teno Peçete 100Lü	0.01	0.2	900	679	547	981	736	1,49	1096,64
10	Ace Çam. Suyu Nor. 4 Lt	0.1	2	200	106	108	306	173	11,70	2024,1
			Genel Toplam TL							19783,04

ABC analizi yönteminin işlem basamakları uygulandığında Tablo 2'de belirtilen kategorik sınıflama elde edilmiştir.

Tablo 2. ABC yöntemine Göre En Uygun Ürün Kontrol Sıralaması

No	Ürün	Ocak 2018 Satış (Adet)	Şubat 2018 Satış (Adet)	Mart 2018 Satış (Adet)	Ort. Satılan Miktar (Adet)	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar	ABC Analizi Sonucu Oluşan Grup
1	Fax Sıvı Sabun 4 Lt Gül	128	59	63	83	11,30	937,9	B
2	Mr Muscle Mutfak Limon 750 Ml	59	24	30	38	9,50	361	C
3	Ipana Tüm Aile 100 Ml	19	55	49	41	5,65	231,65	C
4	Alo 6 Kg	102	111	78	97	23,99	2327,03	A
5	Familia T.K. 32Li	137	76	320	178	23,99	4270,22	A
6	Head&Shoulders 600 Ml	38	52	27	39	12,45	485,55	C
7	Fairy Sıvı Limon 675 Ml	475	462	458	465	4,95	2301,75	A
8	Fairy Kapsül Sarı 84 Lü	110	185	90	128	44,90	5747,2	A
9	Teno Peçete 100Lü	679	547	981	736	1,49	1096,64	B
10	Ace Çamaşır Suyu Normal 4 Lt	106	108	306	173	11,70	2024,1	B

4.2. Çift Kutu Yöntemi ile En uygun Stok Kontrol Sırasının Belirlenmesi

Çift kutu yöntemine göre aşağıda belirtilen işlem basamakları izlenerek sonuca varılmıştır;

1- Asıl kutudaki miktar belirlenirken; 3 Aylık Ort. Satış Miktarının % 10-20'si alınarak tespit edilmiştir.
2- Yedek kutudaki miktar tespit edilirken asıl kutunun %25'i dikkate alınarak tespit edilmiştir.

Bu değerler ilgili literatür ve karar vericilerin görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir. Çift Kutu yönteminin işlem basamakları izlendiği takdirde Tablo 3'te belirtilen sıralama ortaya çıkmıştır. Asıl ve

yedek kutu sütunlarında iki ayrı değer bulunmaktadır. Bunlardan ilk sırada olanlar miktar, ikinci sırada olanlar miktara bağlı tutarlardır.

Tablo 3. Çift Kutu Yöntemine Göre En Uygun Ürün Kontrol Sıralaması

No	Ürün	Ocak 2018 Satış (Adet)	Şubat 2018 Satış (Adet)	Mart 2018 Satış (Adet)	Ort. Satılan Miktar (Adet)	Birim Fiyat (TL)	Asıl Kutu	Yedek Kutu	Çift Kutu Yöntemine Göre Öncelik Sırası
1	Fax Sıvı Sabun 4 Lt Gül	128	59	63	83	11,30	90 1017	23 260	7.
2	Mr Muscle Mutfak Limon 750 Ml	59	24	30	38	9,50	45 428	11 105	9.
3	Ipana Tüm Aile 100 Ml	19	55	49	41	5,65	45 254	11 62	10.
4	Alo 6 Kg	102	111	78	97	23,99	110 2640	26 624	3.
5	Familia T.K. 32Li	137	76	320	178	23,99	200 4800	50 1200	2.
6	Head&Shoulders 600 Ml	38	52	27	39	12,45	45 560	11 137	8.
7	Fairy Sıvı Limon 675 Ml	475	462	458	465	4,95	500 2475	125 619	4.
8	Fairy Kapsül Sarı 84 Lü	110	185	90	128	44,90	150 6750	38 1710	1.
9	Teno Peçete 100Lü	679	547	981	736	1,49	900 1341	225 335	6.
10	Ace Çamaşır Suyu Normal 4 Lt	106	108	306	173	11,70	200 2340	50 585	5.

4.3. Bulgular ve Yorumlar

İki ayrı yöntem ile gerçekleşen analizler neticesinde stoklarda sıklıkla kontrol edilmesi gereken ürünlerin isimleri ve sıralamasının aynı olduğu Tablo 4 dikkatle incelendiğinde görülecektir. Bu durum analizlerin sonuçları açısından geçerlik ve güvenirliği kuvvetlendirmektedir. Örneğin; dördüncü sıradaki (Alo 6 Kg) ürün için ABC analizi sonucu A kategorisinde olup, çift kutu yöntemi değerlendirmesine göre de 3. sırada kontrol edilmesi gereken ürün olmuştur. Asıl ve yedek kutu miktar bilgileri altında birim maliyet cinsinden toplam tutarlar ifade edilmektedir.

Tablo 4. ABC ve Çift Kutu Yöntemleri ile Elde Edilen Sonuçlar

No	Ürün	Ocak 2018 Satış (Adet)	Şubat 2018 Satış (Adet)	Mart 2018 Satış (Adet)	Ort. Satılan Miktar (Adet)	Birim Fiyat (TL)	ABC Analizi Sonucu Grup	Çift Kutu Yöntemine Göre Öncelik Sırası
1	Fax Sıvı Sabun 4 Lt Gül	128	59	63	83	11,30	B	7.
2	Mr Muscle Mutfak Limon 750 Ml	59	24	30	38	9,50	C	9.
3	Ipana Tüm Aile 100 Ml	19	55	49	41	5,65	C	10.
4	Alo 6 Kg	102	111	78	97	23,99	A	3.
5	Familia T.K. 32Li	137	76	320	178	23,99	A	2.
6	Head&Shoulders 600 Ml	38	52	27	39	12,45	C	8.
7	Fairy Sıvı Limon 675 Ml	475	462	458	465	4,95	A	4.
8	Fairy Kapsül Sarı 84 Lü	110	185	90	128	44,90	A	1.
9	Teno Peçete 100Lü	679	547	981	736	1,49	B	6.
10	Ace Çamaşır Suyu Normal 4 Lt	106	108	306	173	11,70	B	5.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde çok farklı karar yönteminin varlığı işletmeleri çelişkiye düşürmektedir. Bu kargaşayı ortadan kaldırılmak için karar probleminin birden fazla yöntemle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca literatürde yapılmış benzer çalışmalarda dikkate alınarak en uygun yöntem seçilmelidir. Çalışmada, farklı sektörlere ait stok problemlerinin farklı stok kontrol yöntemleri kullanarak çözdükleri ifade edilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmında, bir temizlik imalatı işletmesine ait stok kayıtlarında en fazla satışı gerçekleşen 10 çeşit ürün için en uygun stok kontrol sıklığı sırasının belirlenmesi probleminin çözümünde ABC ve Çift Kutu yöntemlerinin analiz aşamaları gerçekleştirilmiştir.

İlgili işletmenin yetkilileri ile belirlenen kıstaslar dikkate alınarak veriler toplanmış ve analizler gerçekleştirilmiştir. İki ayrı yöntemle gerçekleştirilen analizler neticesinde ilk üç sırada kontrol edilmesi gereken ürünün *Fairy Kapsül Sarı 84 Lü, Familia T.K. 32Li ve Alo 6 Kg* olduğu sonucu bulunmuştur. İki ayrı yöntemle elde edilen sonuçların örtüştüğü görülmüştür.

İlgili işletme analiz sonuçlarını dikkate aldığı takdirde, stok yönetimini optimum düzeye çıkaracağı ve yanlış stok yönetiminden doğacak ek maliyetler ile karşılaşma olasılığını minimize edecektir. Analiz

sonuçları ilgili işletmenin yetkilileri ile paylaşılmıştır. Daha sonra yapılması planlanan benzer çalışmalarda çok kriterli karar verme yöntemleri veya yapay zeka optimizasyon yöntemleri kullanılabilir.

Kaynaklar

ERK, E. (2009), *Talep Yönetimi Yolu İle Stok Kontrolü Üzerine Bir Model Önerisi ve Ticari Bir İşletmede Uygulama* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KÜÇÜK, O. (2009), *Stok Yönetimi*, Seçkin Yayınları, Ankara

ÖZDEMİR, A., ÖZVERİ, O. (2004), Çok Kriterli Envanter Sınıflandırmasında, Analitik Hiyerarşi Süreci Analizinin Uygulanması, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(2), 137-154.

PALAMUTÇUOĞLU, B.T. (2014), *Üretim Yönetimi* (Basılmamış Ders Notları), Celal Bayar Üniversitesi İşletme Fakültesi, Manisa

SULAK, H. (2008), *Stok Kontrolü ve Ekonomik Sipariş Miktarı Modellerinde Yeni Açılımlar: Ödemelerde Gecikmeye İzin Verilmesi Durumu ve Bir Model Önerisi* (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

TEKİN, M. (2009), *Üretim Yönetimi*, Güney Ofset, Konya

ZEMESTANİ, G. (2016), *Tedarik Zinciri Stratejilerinde Deterministik ve Stokastik Stok Kontrol Modellerinin Kullanımı ve Bir Model Önerisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara

ALBANIA'S TRADE SPECIALIZATION AND the commercial relation with TURKEY

Assoc. Prof. Flora Merko
Aleksander Moisiu University, Faculty of Business, Department of Economics, Durrës, Albania
floramerko@yahoo.it

PhD. Klodian Muço
Aleksander Moisiu University, Faculty of Integrated Studies with Practice, Durrës, Albania
kMuço@fastip.edu.al

PhD. Arben Terpollari
Agriculture University of Tirana, Faculty of Economic and Agribusiness, Department of Tourism, Tirana, Albania
a_terpollari@yahoo.com

Msc. Florjon Merko
Aleksander Moisiu University, Faculty of Business, Marketing Department Msc. Student, Durrës, Albania
flori.merko@yahoo.com

Abstract
The debate over the Albanian economic specialization model during the recent years is characterized by many concerns over its anomalies compared with other industrialized economies: a high degree of specialization in agriculture, relatively good positioning in tourism and an emphasizing lack of the specialization in industry and also in use of technology. These features, according to many analysts, define the Albanian economy as a low productivity economy, in direct competition with labor-intensive producers as well as with emerging economies in the region. According to their opinion, growth in productivity and industrialization of the country are the results only of the foreign investments.

The purpose of this study is the empirical analysis of Albania's economic performance and Albanian import-export relationship with Turkey, as one of the leading investors in Albania. For the preparation of this paper, we will use the data about export and import during the period 1993-2017, not simply as an absolute value, but by products group, and to analyze the Albanian trade specialization we will use Grubel-Lloyd index and Balassa Index.

We will also analyze the structure of balance trade by group of products, in order to provide some basic information on the trade deficit by products and on the Albanian trade specialization. Such information may be needed for policymakers to devise and orientate future investments to improve trade balance and to have a sustainable economic development.

Keyword: Trade specialization; Commercial relation; Balance trade; Sustainable development.

THEORETICAL BACKGROUND AND LITERATURE REVIEW

In the economics literature there is a general consensus that foreign trade has a very positive impact on economic growth. The impact becomes even greater when this is accompanied by structural reforms such as privatization and market liberalization (Sachs, 1990b; Blanchard et al., 1991; Stiglitz, 1992; Lizza, 1992).

Based on the studies made by international institutions such as the OECD and the IMF, foreign trade would have a positive impact on transition economies like Albania in the 1990s (OECD, 1998, IMF, 1997). These studies demonstrate that the policy related to foreign trade and economic integration, promote the growth and development of countries with backward economies (Rodrigues and Rodrik, 2000; Stiglitz, 1998).

Fischer (2000) confirms that integration into the world economy has a positive impact on a country's economic development. While Dollar and Kraay (2000), in their empirical study in over 80 different countries, conclude that market liberalization generates development for poorer countries, a result confirmed, also, by Sachs and Warner (1995). Other empirical studies (Balassa, 1978; Edwards, 1998; Krueger, 1997; Winters, 2004) show that there is a positive linkage between trade openness and economic growth.

But, other studies show that not always trade openness has a positive impact on economic growth. Prebisch in its "center-periphery" development model conclude that poor countries tend to specialize in declining performance activities with low demand elasticity in relation to wage. So from the commercial opening of the poor countries, those that benefit are the developed countries (Prebisch, 1950; 1959).

According to The World Institute for Development (WIDER, 1991), countries should choose by themselves the degree of the optimal trade openness in order to take advantage of foreign trade without harming or exposing their economy more than it needs to turn to import-dependent.

De Luca (1963), the economic system should be based on a complementary system between the various economic sectors of a country. This is because, if the development of a country were to be based only on exchanges with other countries, we would have an "unbalanced development". So, it is stimulated expand of the production of those goods that are destined for exports while other products are imported or are of little importance because they are produced only for the domestic market. This result is even more evident in small countries.

The policy maker in Albania in the first years of transition, based on the suggestions and recommendations of the various theories of economic literature, international institutions such as the World Bank and the International Monetary Fund (Easterly, 2010) and also considering as the only possible way to economically develop the country, oriented the economy towards a progressive opening up to international markets. This economic orientation was based on the re-evaluation of private initiative and foreign trade openness. Related to the private initiative, the government of that time decided that the country should have a modern enterprise system and the state-owned enterprises should be transformed as soon as possible into private societies (Muço, 2015).

Foreign trade for backward countries, from the point of view of using technology in production as well as knowledge, would have a quick and positive impact to encourage industrial development (Bertoli, 2008).

Regarding the external economic openness that closed the 45 years of autarchy, Albania inspired by other former communist countries (which were mainly developed with the creation and exportation light industry products) pursued policies that provided benefits from comparative advantages in intensive labor sectors (Muço, 2015). The lack of continuous growth of investments as a whole and those of quality investments (those that generated employment) in particular, made economic growth often not associated with development.

In that period there was a significant lack of capital, but since in Albania was implemented the Harrod-Domar's model, it was thought that capital would come from abroad in the form of FDI (Muço, 2015). Other problems in that time were the existence of a volatile and small market, lack of economic stability and property problems that all together curbed foreign investment.

According to Hymer (1960, 1972) and Kindleberger (1969), businesses invest in those countries that have competitive advantages and can exploit competition, while according to Dunning (1977), a firm invests abroad, only it should have three advantages: Ownership, Location, and Internationalization. While Helpman (1984) thinks that for the final product, resource availability and low transport costs are needed.

Garofoli (2014), suggest that investments have a very important role in the economic system as they guarantee the growth of economic efficiency and labor productivity that is later transformed into revenue growth and quality of life. Above all, they make possible creating the conditions for transforming the economic structure, implementing a new strategic vision that gives life to manufacturing sectors and that has a wide use of technology, which in Albania has been missing somewhat during the transition.

STATISTICAL ANALISYS OF TRADE PERFORMANCE

Albania's trade liberalization in the early 1990s started at a time when the country's economic structure reflected a significant lack of products, including food also. Productive enterprises over that period have been characterized by backward technology and a significant lack of raw materials (Mitaj et al., 2014; Muço, 2015).

Thus, the Albanian economy was characterized by structural weaknesses of economic structure, which faced an immediate liberalization of trade, followed by a significant increase in remittances (Uruci and Gedeshi, 2003). All these, including also continued international grants, were reflected in an immediate increase in imports and a high reduction of exports.

Based on the Albanian periodical statistics for the period 1945-1990, in 1990 Albanian exports were 303 million dollars and imports 505 million dollars, while in the first 6 years of economic transition, exports increased by 24% and imports increased by 125%, with trade balance deteriorating by 270%.

Table 1. Main indicators of trade performance

Years	EX. C. mln $	IM. C. mln $	GDP C. mln $	Trade Balance mln $	Trade Volume mln $	EX/IM	(IM+EX)/ GDP	EX/GDP
1996	376,7	1136,5	5923,6	-759,7	1513,2	33,1%	25,5%	6,4%
1997	307,9	1037,7	5276,8	-729,8	1345,6	29,7%	25,5%	5,8%
1998	438,4	1418,5	5742,7	-980,1	1857,0	30,9%	32,3%	7,6%
1999	740,7	1663,9	6483,0	-923,2	2404,7	44,5%	37,1%	11,4%
2000	1006,1	2315,4	6933,5	-1309,3	3321,4	43,5%	47,9%	14,5%
2001	1128,7	2556,6	7508,3	-1427,9	3685,2	44,1%	49,1%	15,0%
2002	1206,9	2854,2	7849,2	-1647,3	4061,2	42,3%	51,7%	15,4%
2003	1385,9	3119,3	8283,2	-1733,4	4505,2	44,4%	54,4%	16,7%
2004	1623,3	3459,2	8739,7	-1836,0	5082,5	46,9%	58,2%	18,6%
2005	1974,8	3925,0	9223,0	-1950,3	5899,8	50,3%	64,0%	21,4%
2006	2098,2	4273,7	9767,1	-2175,5	6371,9	49,1%	65,2%	21,5%
2007	2541,1	5221,3	10351,2	-2680,2	7762,3	48,7%	75,0%	24,5%
2008	2522,3	5616,4	11127,5	-3094,1	8138,7	44,9%	73,1%	22,7%
2009	2776,3	5691,1	11500,3	-2914,9	8467,4	48,8%	73,6%	24,1%
2010	3337,1	5792,2	11927,0	-2455,1	9129,3	57,6%	76,5%	28,0%
2011	3587,6	6530,0	12231,1	-2942,4	10117,7	54,9%	82,7%	29,3%
2012	3698,6	6443,3	12404,8	-2744,7	10141,9	57,4%	81,8%	29,8%
2013	3799,2	6435,1	12528,8	-2636,0	10234,3	59,0%	81,7%	30,3%
2014	3829,0	6751,6	12750,6	-2922,6	10580,5	56,7%	83,0%	30,0%
2015	3854,1	6533,3	13033,6	-2679,2	10387,3	59,0%	79,7%	29,6%
2016	4222,3	6978,2	13470,3	-2755,8	11200,5	60,5%	83,1%	31,3%
2017	4598,8	7553,4	13986,9	-2954,6	12152,2	60,9%	86,9%	32,9%

Source: ***World Bank, 2019 and our own calculations***

It`s a very fast growth of exports and imports, over the years 1998-2000 and 2003-2007. During a period of 8 years, exports were increased 5 times and imports 4 times, while for the same period the GDP is doubled. So the growth of foreign trade has been much higher than the growth of production. On one hand this situation led to deterioration in the trade balance, and on the other hand, it shows a

significant improvement in the quality of life, because the consumption per capita in this period has tripled in absolute value.

The degree of external trade opening (trade volume/GDP), is more or less similar to that of many transition countries (Iapadre and Mastronardi, 2009; Mitaj et al., 2014; Muço, 2015). This indicator has been growing ever more, except a few sporadic years, at the same time with economic crisis (2008-2009) and the strong repercussion of Albania's economic growth (2012-2013). Albania is a country that tried to be developed without thinking of domestic production or processing of raw materials.

Related to EX/GDP ratio in Albania, we mention that this is among the lowest not only in the region but in all transition economies in Europe (Mitaj et al., 2014; Muço, 2015). This is because the Albanian economy is characterized by small and non-competitive enterprises. Although we have an advantage on the geographic position and low cost labor force (cheapest in the Balkans with average salary nearly 419 Euro, while in Balkan countries it is 760 Euro), we are the country with the lowest productivity. Albanian enterprises are very difficult to enter in the foreign markets, not only in the EU market but also in the regional market. Albania, as well as other Western Balkan countries, is characterized by high transport costs per unit of export, which vary from 65 to 232 dollar, while in the other Eastern Balkan countries (already part of the EU), this cost is only 34 dollar.

Moreover, in Albania dominate small enterprises, where only 1.1% of them have over 50 employees and not forgetting the problems with certification of products, which are the primary ones to penetrate the international markets (Caffarelli e Veronese, 2013; Czinkota e Zeneli, 2014; Muço, 2015).

Another important indicator is the EX/IM ratio, which has had a rather positive growth trend and, furthermore, in the period 2006-2008 and 2014 has been deteriorated as a ratio. If this indicator is compared with GDP, is noted that the high economic growth in Albania is not accompanied by the increase in consumption of domestic products, but by the increase in imports and the deterioration of trade balance. Different countries that aim to develop initially orient the production in completing the domestic demand, which led to continuously improving of the trade balance (Muço, 2015), but unfortunately, all this is not observed from the data presented above.

COMPARATIVE ADVANTAGES OF ALBANIA AND COMMERCIAL RELATIONS WITH TURKEY

Exports are one of the main factors directly affecting GDP, which is best seen when we calculate GDP by expenditure method. Normally, apart from the impact on GDP, from the financial point of view, exports also bring advantages for domestic enterprises because they can help increase sales and profitability. Given these facts, a question arises naturally: why policy makers and domestic firms are not oriented to exports. Answers in this case are different. In addition to those mentioned in second issue, enterprises in the early stages need government support for investment orientation information and for bureaucratic procedures for obtaining product certificates (Caffarelli e Veronese, 2013), without forgetting the lack of specialized human capital to do market analysis for seeking new clients (Vangjeli, 2010), logistics problems to collect and conserve the product (De Meo, 2004), lack of brands and their promotion (Mitaj et al., 2014; Muço, 2015), as well as the privatization problems of state-owned companies. These companies could have all the above mentioned capacities but were abused with their privatizations, mentioning here the privatization of the Manufacture of textile in Berat with15, 000 employees, ended up being closed for a few years; the privatization of the wires factory in Shkodra, which even had contemporary technology for the time was mismanaged, or ARMO for which privatization failed several times. So it was simply exploited but never invested in the improvement of technology.

Referring to the Trade Map data for 98 product groups, of which we have only selected the most important ones (11), it can be easily evident that Albania's trade balance is negative in most of

products. Turkey does not exclude from this "rule"; the balance is also negative with it; year to year this balance becomes worse.

Table 2. Trade balance of Albania by different product in thousand dollars

Prod. label	Trade Balance between Albania and Turkey					World Trade Balance for Albania					
	2001	2005	2010	2015	2017	2001	2001	2005	2010	2015	2017
All prod.	-77616	-184616	-167599	-291751	-410364	-10065135	-1025700	-1956114	-3052819	-2390562	-3455527
Live an.	-221	-103	-777	-665	-1238	20726	-1572	-10213	-33968	-27506	-33093
Meat, Fish, Dairy	-520	-455	-840	-2559	-3282	112343	-27005	-67715	-120769	-122729	-135205
Agr. Pro.	-16511	-53687	-34109	-24316	-45867	2816040	-254857	-412319	-547117	-353486	-398325
Oil seeds oleaginous fruits;	**668**	**1206**	**1741**	**3089**	**2644**	**2309**	**9347**	**13019**	**17814**	**26516**	**17372**
Ores, slag and ash	**0**	**2862**	**3718**	**7020**	**8357**	**2043**	**818**	**12863**	**106160**	**93122**	**98594**
Vegetable prod. material	0	0	0	-20	0	-6	5	13	155	163	100
Prep. Meat and Fish	-47	-174	-19	-31	0	-50	2921	2020	-3202	11739	19737
Raw mat. for e/o Textile prod	-5610	-11817	-13289	-19148	-20712	-90099	-37179	-66246	-108543	-131925	-170254
Dif. final prod.	-31127	-69563	-14593	-112097	-164882	7577914	-77059	-143961	-203844	58306	167641
Tec. final Prod.	-15883	-28076	-47813	-66211	-80318	-6906289	-356958	-693416	-983955	-977585	-1168817
Clothing accessories, Footwear, Headgear	-10195	-15933	-19597	-60002	-78523	-86295	70611	162832	265869	384593	447946

Source: ***Trade Map, 2019 and our own calculations***

The only product groups for which Albania has a positive balance with Turkey are: oil seeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plant and ores, slag and ash.

For both of these product groups, the balance has improved over the years; however, the total value is relatively low, respectively 2.64 million dollars and 8.36 million dollars, thus in total about 11 million dollars for 2017. While the total balance has gone from 77.6 million dollars in 2001 to 410.4 million dollars in 2017 in favor of Turkey, with a total increase of 332 million dollars or 428% more for the period 2001-2017.

Regarding the total trade balance, the value of exports and imports of Albania and Turkey together increased from 7.5% in 2001 to 11.8% in 2017. The total value of products Albania imported from Turkey in 2001 was 6% of the total value of imports while in 2017 it reached 7.5%, while the value of 428 million dollars a year of Albanian imports originate from Turkey. So, we can say that over the last 16 years, Albania's trade exchanges with Turkey have been intensified.

If we compare Turkey's exports to Albania in relation to Turkey's total exports, we can say that Turkish exports to our country are irrelevant, as they represent only 0.27% of total exports in 2017, even there is an inconsiderable improvement compare to year 2001 (0.25%). Albanian exports to Turkey in 2001 there were 1% of the total value of exports, while currently is 7.9%, with a significant increase.

As an absolute value, Albanian exports to Turkey reached the highest value in 2011 with 143 million dollars, with an increase of 54% compare to 2010 and with a fall of 13% in 2012 going to 124 million, while currently they are 17 million dollars in total. This instant increase and decrease in that period is related with the export of minerals to Turkey as a transit country for a few years, but that quickly was interrupted in favor of Spain.

Let's go back to the analysis of Albanian exports in total and its trade specialization. From the Trade Map data we can see that the comparative advantages of Albania and its manufacturing integration in the global economy derive mainly from its strong specialization in labor intensive products and raw materials. The neoliberal policies applied in the 1990s make Albania a country "dependent" on imports. It is worth mentioning here that Albania sells crude oil as much as three times the quantity it imports, but the trade balance in absolute value as can be seen from Table 2 is negative. Its processing in the country would greatly improve the trade balance. So, the problem of the country remains as always the growth of productive investments which according to Graziani, (1998) make possible to increase productivity, guarantee monetary stability and bring equilibrium on balance of payments of a country.

If we look specifically at Table 2 we note that the group of products that Albania has a positive trade balance are: Oil seeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; Ores, slag and ash; Vegetable plaiting materials; Preparations of meat, of fish or of crustaceans, mollusks or other aquatic invertebrates; Articles of apparel and clothing accessories, not knitted or crocheted. So, practically as we have pointed out above, Albania's trade specialties are textiles (working on behalf of third parties) and raw materials.

If we refer to the Gruber-Lloyd Index that measures intra-industry trade of a particular product, where X_i denotes the export, M_i the import of good i, explain that if $GL_i = 1$, there is only intra-industry trade, no inter-industry trade and conversely, if $GL_i = 0$, there is no intra-industry trade, only inter-industry trade ($0 \leq GLi \leq 1$).

$$GL_i = \frac{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|}{X_i + M_i} = 1 - \frac{|X_i - M_i|}{X_i + M_i}$$

From the calculations results that for the group of products: Oil seeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit, GLi = 0.2156, so they have only inter-industry trade. For the group of products: Ores, slag and ash, GLi = 0.0061, so they have only inter-industry trade; Vegetable plaiting materials, GLi = 0.15, so we have inter-industry trade; Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates, GLi = 0.696, so they have substantially intra-industry trade; Articles of apparel and clothing accessories, not knitted or crocheted, GLi = 0.64, so they have substantially intra-industry trade. It should be specified that this indicator for many of the selected group of products is relatively low in relation to industrialized countries.

Another indicator that we have used to explain the Albanian trade specialization specialty model is Balassa Index (1965) the revealed comparative advantage (RCA). RCA used to calculate the relative advantage or disadvantage of a certain country in a particular class of goods or services as evidenced by trade flows. It is based on Ricardian's comparative advantage concept.

$$RCA_{cp} = \frac{E_{cp} / \sum_{p' \in P} E_{cp'}}{\sum_{c' \in C} E_{c'p} / \sum_{c' \in C, p' \in P} E_{c'p'}}$$

Where: E= Exports; c, c'= Country index; C= Set of countries; p, p'= Commodity index; P= Set of commodities.

According to this index, a country is specialized in exporting a specific product to a particular market only when this product is above the average or if the product exported from the country *i* is above the level of quota exported to a certain referred area (European Union, World; Balkans Area).

In our case we will take in analyze the total trade volume both for Albania and Turkey and we will test two product groups where our trade balance is positive in relation to Turkey (Oil seeds and oleaginous fruits, seeds and fruits, industrial or medicinal plant and Ores, slag and ash) considering them as a branch of industry.

Specifically, Albania's exports to Ores, slag and ash for year 2017 are 2, 4 million dollars and those of Turkey are about 141 million dollars. This product represents 0.000063% of total trade (Turkey & Albania) and from this product Albania has exported only 0.000000001%. RCA (revealed comparative advantage) for this product is 0.000000001/0.000063, which is almost a zero number. So we conclude that Albania has no comparative advantage either to this product or to any other product in relation to Turkey and any other market.

CONCLUSIONS

The analysis made in this paper showed that the Albanian trade specialization model is characterized by a typical anomaly of emergency countries that means a country dependent on imports. Products as raw materials, unprocessed products as well as manufacture products are exported. The comparative advantage analysis noticed that Albania is not an industrialized country and has no advantage in relation to Turkey.

This study showed also the role of the neoliberal policies applied in Albania in the first stages of transition, so the increase in trade opening was accompanied more and more by a rapid growth of imports and lighter growth of exports, mainly mineral and fossil fuels.

During the period 2003-2007 it was noticed an increase in exports of labour intensive products but with low technological use. Regarding the EX/GDP ratio, it was noted that it is among the lowest not only in the region, but in all transitional economies in Europe.

From the descriptive data of macro statistics analysis it was noted that the ratio between EX/IM had a rather positive growth trend, but in the period 2006-2008 and 2014 it was deteriorated. When we compared this ratio to GDP, concluded that the high economic growth in Albania is not accompanied by the increase in consumption of domestic products, but is accompanied by the increase of imports and the deterioration of trade balance.

From the trade balance analysis with 98 product groups, it was evidenced that Albania's trade balance is negative in most products. This "rule" does not exclude the trade with Turkey; the balance is also negative with this country. From year to year there is a decline in this balance. Single product groups for which Albania has a positive balance with Turkey are: Oil seeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; Ores, slag and ash; Vegetable plaiting materials; Preparations of meat, of fish or of crustaceans, mollusks or other aquatic invertebrates; Articles of apparel and clothing accessories, not knitted or crocheted, but the export`s value of these products to Turkey is insignificant. The total size of the products that Albania imports from Turkey is slightly increased over the past 15 years, moving from 6% to 7.5%, while exports to Turkey are irrelevant (1% of the total). So for Turkey, in terms of exports (0.27%), Albania is not an interesting country.

Using Gruber-Lloyd Index it was observed that: oil seeds and oleaginous fruits, miscellaneous grains, seeds and fruits; Ores slag and ash and vegetable plaiting materials have inter-industry trade. Whereas, preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates; articles of apparel and clothing accessories, not knitted or crocheted, have substantially intra-industry trade. It should be specified that this indicator for many of the selected products is relatively low in relation to industrialized countries.

The last conclusion is that RCA has a very small value; effectively Albania has no comparative advantage over any product in relation to Turkey.

References

Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage, *Manchester School of Economic and Social Studies*, 33 (2), pp. 99-124.

Balassa, B. (1978). Export incentives and export performance in developing countries: A comparative analysis. *Review of World Economics*, *114*(1), pp. 24-61.

Blanchard, O., Dornbusch, R., Krugman, P., Layard, R., Summers, L. (1991). *Reform in Eastern Europe*, The MIT Press.

Bertoli, G. (2008). Globalizzazione dei mercati e sviluppo dell'economia cinese. *Impresa Progetto-Electronic Journal of Management*, (1).

Caffarelli, V., Veronese, G. (2013 September). *Il sistema paese a supporto dell' internazionalizzazione*, Banca d'Italia. Questioni di Economia e Finanza, No, 196.

Czinkota, M., Zeneli, V. (2014 January) International Marketing: An Imperative for Southeast Europe: *the 10th edition of the Marshall Center's "Security Insights"* series.

De Luca, M. (1963). Determinazione di ulteriori criteri di scelta tra «sviluppo equilibrato» e «sviluppo squilibrato». *Rivista internazionale di Scienze sociali*, *34*(Fasc. 3), 211-221.

-De Meo, G. (2004). *Il sistema agroalimentare albanese: istituzioni, strutture e politiche*, Franco Angeli, Milano.

Dollar, D., Kraay, A. (2000). Property rights, political rights, and the development of poor countries in the post-colonial period. *World Bank Working Papers*.

Dunning, J. H. (1977). *Trade location of economic activity and the MNE: A search for an eclectic approach*, in: Ohlin, B., Hesselborn, P.D. and Wijkman, P.M. (ed.), The International Allocation of Economic Activity, London, Macmillan, pp. 395-431.

Easterly, W. (2010). *Lo sviluppo inafferrabile*, Bruno Mondadori, Milano, 2008.

Edwards, S. (1998). Openness, productivity and growth: what do we really know? *The economic journal*, *108*(447), pp. 383-398.

Garofoli, G. (2014). Economia e politica economica in Italia. Lo sviluppo economico italiano dal 1945 ad oggi, FrancoAngeli.

Gedeshi, I., Uruci, E. (2003). *Remittances management in Albania*. Working Paper, Programma MigraCtion, CeSPI.

Helpman, E. (1984). The factor content of foreign trade. *The Economic Journal*, *94*(373), 84-94.

Hymer, S. (1972). *The political economy of colonialism in Ghana: a collection of documents and statistics, 1900-1960. Edited with an introduction by GB Kay; with a statistical abstract prepared in collaboration with Stephen Hymer*.

Hymer, S. H. (1960). The international operations of national firms: A study of direct foreign investment.

Iapadre. L., Mastronardi. G. (2009 June). L'Albania verso l'Unione europea: il ruolo dell'Italia, a cura di in: Istituto Affari Internazionali, documenti IAI 09, pg.16, 44.

Kindleberger, C. P. (1969). The theory of direct investment. *American Business Abroad*, pp. 2-36.

Krueger, A. O. (1997). *Trade policy and economic development: how we learn* (No. w5896). National Bureau of Economic Research.

Mitaj, A., Muço, K., Avdulaj, J. (2014). Albania's Trade Specialization and its Economic Growth Perspective in the Future. *European Journal of Sustainable Development*, *3*(3), 299-308.

Muço, K. (2015). *L'analisi del modello di sviluppo albanese nel periodo post-comunismo: il cambiamento economico e la specializzazione* (Doctoral dissertation, Università degli Studi dell'Insubria).

Prebisch, R. (1959). Commercial Policy in the Underdeveloped Countries, *American Economic Review*, Vol.49, Issue 2, pp. 251-273.

Prebisch, R., (1950). The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems. UN document no. E/CN.12/89/Rev.1. Lake Success, N.Y.: United Nations.

Rodriguez, F., Rodrik, D. (2000). Trade Policy and Economic Growth: A Sceptic‟s Guide to the Cross-National Evidence, *NBER Macroeconomics*, Vol.15.

Sachs, J. D. (1990). Eastern Europe's economies: What is to be done? *Economist*, *314*, pp.21-24.

Sachs, J. D., Warner, A. M. (1995). *Economic convergence and economic policies*, No. w5039. National Bureau of Economic Research.

Stiglitz J. E. (1992). *The Design of Final Systems for the Newly Emerging Democracies of Eastern Europe*, in Clague Ch., Rausser, G., (a cura di) The Emergence of Markets Economies in Eastern Europe, pp.161-187

Stiglitz, J. E. (1998, October). Towards a new paradigm for development. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.

Vangjeli, E., Stillo, S., Teneqexhi, M. (2010). Stimulation and Good management of food production: a most important indicator for a constant regional development.

Winters, L. A. (2004). Trade liberalization and economic performance: an overview. *The Economic Journal*, *114*(493), pp. 4-21.

SAĞLIK TURİZMİNDE TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN KULLANIMI

Halide PALAVAR
Yüksek Lisans Öğrencisi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Turizm ve Otel İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye
halide.palavar@gmail.com

Özet

Tıp dünyasındaki bütün teknolojik gelişmeler olmasına rağmen bazı hastalıkların tedavisinde olumlu sonuç alınamadığından dolayı insanlar tamamlayıcı tıbba yönelmişlerdir. Tedavi edici özelliklerinin keşfedilmesi ve kullanılması 'Neanterdal' dönemine kadar uzandığı bazı araştırmalarda belirtilmiş olup öneminin giderek arttığını vurgulamışlardır. Bu da zamanla tamamlayıcı tıbbın dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Tüm dünyada, hekimler tamamlayıcı tıbba yönelerek tedavilerinde uygulamasalar bile bu konu hakkında öğrendiklerini, gerekli olduğu zaman hastalarına söyleyerek bu alana yönlendirdikleri yapılan araştırmalarda görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre; insanların fiziksel ve ruhsal sağlığında tıbbi ve aromatik bitkilerin etkili olduğu söylenmektedir. Türkiye'de "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik gereğince sertifika ile yapılacak 15 adet yöntem/uygulama vardır. Bunlar; Kupa uygulaması (Hacamat), Akupunktur, Apiterapi, Fitoterapi, Hipnoz, Sülük tedavisi, Homeopati, Kayropraktik, Maggot (larva) tedavisi, Mezotepari, Ozon tedavisi, Proloterapi, Refleksoloji, Osteopati, Müzikoterapi'dir. Hekimlerin ya da hekim gözetiminde sertifikalı sağlık meslek mensubu bu uygulamalarda yetkili kılınmıştır.

Ülkemiz bitki örtüsü çeşitliliği ile çok zengin bir ülkedir. Ülkemizde aynı zamanda tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliği ile de, dünyada çok önemli bir yere sahiptir. Bitkinin bazı kısımlarından ya da bu kısımlardan elde edilen maddelerle insan ve hayvan hastalıklarını iyileştirmek için uygulanan bitkilere Tıbbi Bitki denir. Tıbbi bitkiler tedavi dışında başka alanlarda da (parfümeri, kozmetik, sanayi, fitoterapi v.b.) kullanılmaktadır.

21. y.y. değeri hızla artmaya devam eden bu bitkilerin en çok kullanılan, yetiştirilen ve ihraç edilen mahsuller arasında olduğu gözlemlenmiştir. Bu bitkilerin çeşitliliğinin korunması, devamlılığının sağlanması, kullanılması ve istatistiksel verilerin kayıt altına alınması için gerekli önlemlerin yapılması gerekmektedir.

Bu araştırmada dünyada olduğu gibi ülkemizde de tıbbi ve aromatik bitkilerin hangilerinin yetiştirildiği, nerelerde kullanıldığı ve sağlık turizmine nasıl kazandırılacağı hakkında daha önceden yapılmış araştırmalardan alınan bilgi ve öneriler incelenmiştir.

Anahtar kaynaklar: Türkiye, Sağlık Turizmi, Tamamlayıcı Tıp, Tıbbi Bitkiler, Aromatik Bitkiler, Ot

The Use Of Medicinal and Aromatic Plants in Health Tourism

Abstract

Although there are all technological developments in the medical world, people have turned to complementary medicine because of the lack of positive results in the treatment of some diseases. The discovery and use of treatment properties extends to the 'Neanderthal cure period in some researches and emphasized that the importance of increasing. This has led to the expansion of complementary medicine in our country as well as in the world. All over the world, physicians refer to complementary medicine and even if they apply to their treatments, they are told about what they have learned about this subject and referring to their patients when necessary. According to researches; It is said that medicinal and aromatic plants are effective in people's physical and mental health. Turkey in the "Regulation on Traditional and Complementary Medicine Practice" was enacted. According to the regulations, there are 15 methods / applications to be made with the certificate. These; Cup application (Hacamat), Acupuncture, Apitherapy, Phytotherapy, Hypnosis, Leech therapy, Homeopathy, Chiropractic, Maggot (larval) treatment, Mesotepari, Ozone therapy, Prolotherapy, Reflexology,

Osteopathy, Musicotherapy. Under the supervision of physicians or physicians, a certified health professional is authorized in these applications.

Our country is a very rich country with variety of vegetation. Our country also has a very important place in the world with its medicinal and aromatic plant diversity. The plants used in the healing of human and animal diseases by the substances obtained from various parts of the plant or from the plants are called bit medicinal plants. Medicinal plants are used in other areas other than treatment (perfumery, cosmetics, industry, phytotherapy etc.).

21st y.y. It is observed that these plants, whose value continues to increase rapidly, are among the most used, grown and exported crops. Necessary measures should be taken to protect the diversity of these plants, to ensure the continuity, to use and to record the statistical data.

In this study, as in the world, in our country, the medical and aromatic plants are grown, where they are used and how to gain health tourism information and recommendations from previous studies were examined.

Key words: Turkey, health tourism, Complementary Medicine, Medicinal Plants, Aromatic Herbs, Herbal

1. Giriş

Tıp dünyasındaki bütün teknolojik gelişmeler olmasına rağmen, bazı hastalıkların tedavisinde olumlu sonuç alınamadığından daha bütüncül (holistik) olan "tamamlayıcı tıp" kavramı karşımıza çıkmaktadır. Günümüz "modern" tıp tedavi protokolleri yerine ek olarak tamamlayıcı tıp uygulama yöntemleri bulunmaktadır. Tamamlayıcı tıbbın kökeni eski Çin ve Ayurvedik tıbbına dayanmaktadır. İnsanlığın varoluşundan itibaren insan veya hayvan hastalıklarında bitkileri kullandıkları ve günümüz tıbbın ayrılmaz bir parçası olduğu görülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre; tamamlayıcı tıp adıyla bitkilerle tedavi çok eskiye dayanmaktadır. İnsanlara hem fiziksel hem de ruhsal sağlık açısından iyi geldiğine ve aynı zamanda hastalanmada önce önlem alma, hastalığı anlama, tedavi etme ve tedavinin yanı sıra sağlıklı yaşam sürdürmesine de olanak sağladığını söylemektedir. Bu tedavi yöntemleri farklı kültürdeki insanlara özgü, dini inançlarına ve tecrübelerine dayanarak yapılan uygulamalar bütünüdür. Tıbbi ve aromatik bitkilerin önemi alternatif özelliklerinin anlaşılması ve sağlıklı beslenme bilincinin oluşmasına paralel olarak tüketimiyle günümüzde önemi giderek artmaktadır. Bitkinin bazı kısımlarından ya da bu kısımlardan elde edilen maddelerle insan ve hayvan hastalıklarını iyileştirmek için uygulanan bitkilere Tıbbi Bitki denir.

Geçmişe dönme arzusunun yaygınlaşmasıyla günümüzde tıbbi ve aromatik bitkilerin önemi giderek artmıştır. Yalnızca insan ve hayvan hastalıkların tedavisinde değil, aynı zamanda sağlıklı yaşam sürdürmek için de tıbbi ve aromatik bitkilerin değerlendirilmesinin yanında tıp, parfümeri, ve diğer alanlarda da oldukça faydalanılmaktadır.

2. Yöntem

Bu araştırmada dünyada olduğu gibi ülkemizde de tıbbi ve aromatik bitkilerin hangilerinin yetiştirildiği, nerelerde kullanıldığı ve sağlık turizmine nasıl kazandırılacağı hakkında daha önceden yapılmış araştırmalardan alınan bilgi ve öneriler incelenmiştir.

3. Tamamlayıcı–Geleneksel Tıp ve Çeşitleri

"Geleneksel ve tamamlayıcı tıp" insanların hem fiziksel hem de ruhsal açıdan korunması, teşhisi, iyileştirme veya tedavi etme ile birlikte sağlıklı yaşam sürdürmesi için de kullanılan, kültürlere özgü, dini inançlarına ve tecrübelerine dayanarak uyguladıkları ya da uygulayamadıkları bilgi ve maharetler bütünüdür. Tıbba bir bütünlük katan ve tamamlayan yöntemlerdir. Birleşmiş Milletler Ulusal Sağlık Örgütü'ne göre; "Tamamlayıcı -geleneksel tıp, yılın belli dönemlerinde, belli bir grup ya da farklı

kültürdeki sağlık hizmetlerinin dışında olan tedavilerin, yöntemlerin belirli bir kuram ve dini inançları doğrultusunda olan bir sağlık alanıdır". Yönetmelik'te kabul edilen yöntemler şunlardır:

Fitoterapi (Bitkilerle Tedavi)	Akupunktur	Kupa Terapi
Sülük Tedavisi	Hipnoz	Ozon Terapi
Mezoterapi	Apiterapi	Proloterapi
Osteopati	Refleksoloji	Homeopati
Kayropraktik	Larva Uygulaması	Müzik Terapi

Bu uygulamalar 15 başlıkla sınırlandırılmıştır. Yönetmelik'te (GTTUYEK-3) tamamlayıcı-geleneksel tıp olarak iki şekilde ayrılmak pek mümkün değildir. Yalnızca fitoterapi'de, tıbbi ve aromatik bitkiler denilmektedir. Yönetmelik'te bu uygulamaları yalnızca sertifikalı eğitim alan tabipler görevlendirmiştir. Bunların dışında "uygulama sertifikası" bulunan diş tabipleri tarafından da uygulanabilir. Eğitimini almış sağlık görevlileri ise, sadece görevli tabiplere yardım etmek üzere görevlendirilmiş ve tabiplerin gözetimi altında uygulamalara katılırlar. Bu eğitimleri verecek olan merkezler, "Sağlık Bakanlığı Sertifikalı Eğitim Yönetmeliği'ne göre Sağlık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş olmalıdır.

4. Fitoterapi (Bitkilerle Tedavi)

1980 yılında fitoterapiyi; " bitkilerden ya da bitkilerden elde edilen etkili maddelerle tedavi edici özelliğinin olması, hastalıkları önlemesi veya içerisinde kimyasal madde bulundurmayan bitkiler olarak" olarak tanımlamıştır.

19-20.yy arasında dünyada hâkim olan Modern tıbbın tamamı kimyasal ilaçların kullanılırken firma üreticilerinin şifalı bitkileri ilaçlarında kullanmamışlardır. Fakat 20. y.y sonlarına doğru ilaç firmalarının yeni kimyasal ilaç bulmalarının zorlaşmasıyla birlikte ilaçların yan etkilerinin giderek artması kimyasal maddelerin kanserojen riskinin taşımasının fark edilmesiyle, geçmişe dönüş başlamıştır. Günümüz dünyasında fitoterapi'nin önemi giderek artmaktadır.

Amerika'da yapılan araştırmalara göre; incelenen son yıllarda 53.000 maddenin 37.500'ünün tıbbi ve aromatik bitki olması ve incelenen reçetelerde ilaçların %40'nın şifalı bitkiler oluşturması ve Amerika'da ilaçların %50'sinin tıbbi ve aromatik bitki oluşturması, Almanya' en çok satılan şifalı bitkinin Sarı Kantaron olması, bitkisel tıbba inanıldığını göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ = WHO) çalışmalarına göre, 20.000 bitkiden 4.000 kadarı çok sık kullanılan tıbbi ve aromatik bitki olarak kullanılmaktadır. Dünya nüfusunun %80'i tıbbi ve aromatik bitkilerle sağlıklarına ulaştıkları gözlemlenmiştir(Başer, 1998: 19). Dünyada yaklaşık 4. milyar kişinin hastalıklarında ilk olarak tıbbi ve aromatik bitkilerle iyileşmeye çalışmaktadır.

4.1. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Önemi

2500 yıl önce tıbbi ve aromatik bitkilerin hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir. 250 bitkiye yakınının Mezopotamya döneminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)' nun çalışmalarına göre; tüm dünyada 20.000'den fazla tıbbi ve aromatik bitkilerin tedavi amacıyla kullanıldığını belirtmektedir. 20.000 bitkiden 4.000 kadarı çok sık kullanılan tıbbi ve aromatik bitki olarak kullanılmaktadır. Dünya nüfusunun %80'i tıbbi ve aromatik bitkilerle sağlıklarına ulaşmaktadırlar(Başer, 1998: 19). Tıbbi ve aromatik bitkilerin asıl merkezleri Almanya (Hamburg), ABD (New York) , Japonya (Osaka) ve Hong Kong'dur. Tıbbi ve aromatik bitkilerin yoğun olarak saklandığı ve ticaretinin yapıldığı kentler Marsilya ve Paris(Fransa), Basel ve St. Gallen (İsviçre), Londra(İngiltere), Amsterdam ve Retterdam (Hollanda)'dır(Başer, 1997: 16; Lange, 2006: 160).

5. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Geleneksel Tıpta Kullanımı

Isırgan (Urtica dioica); Urticaceae familyasındandır ve genellikle Akdeniz ülkelerinde yetişmekte olan bir bitkidir(Daher vd. 2006 :183). İnsanlar tarafından çekinilerek toplanan bir bitkidir. Çünkü bitkiye temas edildiğinde tüyleri cildin kaşınmasına ve tahriş olmasına sebep olmaktadır. Yüzyıllardır dünyanın her yerinde şifalı bitki tedavi amacıyla kullanılmaktadır (Yener vd., 2009 :418). Vücut

toksinlerinin atılmasında, kansere iyi gelmesi, kan yapıcı özelliğinin olması, böbrek taşlarında, solunum sorunlarında, zorlu baş ağrılarının giderilmesinde v.b. hastalıkların tedavisinde sıkça kullanılmaktadır. Kullanım şekillerine göre; çorba, çay veya suyu kaynatılıp içilmek gibi pek çok şekilde kullanılır. Çay olarak demlendiğinde kaynamasından ötürü vitaminleri yitirmeyen bir bitki çeşididir.

Dereotu; yaprak kısımları kullanılır. Sinirleri yatıştırır, sindirimi kolaylaştırır. Tiroid hormonlarını dengeler.
Rezene ; Tohum kısmı kullanılır. Anne sütünü arttırır, mide bağırsak gazlarını giderir.
Sakız ağacı; Reçine kısmı kullanılır. Mide ülserini iyileştirici ve ağız kokusunu giderir.
Menengiç; Meyve kısmından yararlanılır. Saç dökülmesine karşı yararlıdır. Egzamaya iyi gelmektedir.
Civanperçemi; Yaprak ve çiçek kısımları kullanılır. İdrar yolu iltihaplanmasında, böbrek taşı, şeker hastalığı, hemoroide karşı faydalıdır.

6. Ülkemizin Floristik Yapısı ve Önemi

Türkiye floristik açıdan çeşitlilik açısından zengindir. Bazı bitkilerin gen merkezi konumundadır. Pek çok bitki çeşidinin endemik türlerine sahip bir ülkeyiz. Yani endemik (sadece belli bölgelerde yetişen bitki) açısından da oldukça zengin bir ülkeyiz. Dünyada bitkiler açısından ülkemiz zengin floraya sahiptir. Ülkemizde 174 familya, 1251 cins ve 12.000'den fazla bitki türü bulunmaktadır(Davis 1985, 1988, Güner ve ark., 2000). Ülkemizde bulunan bitki takson sayısı ise 10.765'dir. Dünyadaki bitki çeşitliliği ile kıyaslandığında ülkemiz önemli bir noktadadır. Dolayısıyla flora zenginliği Avrupa'nın hiçbir ülkesinde yoktur. Dünyadaki endemik takson sayısı 2750 iken Türkiye'de bu sayısı 3000'nin üzerindedir. Toplam 3778 endemik takson sayısı, 2981 endemik, 174 familya, 1251 cins, toplam 9.221 tür, toplam 1.697 alt tür, 1.086 varyete bulunmaktadır. Dünyada bulunan familya sayısı ise 354'tür.
Türkiye'de bulunan ve kullanılan tıbbi ve aromatik bitkilerin istatistikleri bulunmadığından sayısı bilinmemektedir. Ancak 500 bitki türünün olduğu tahmin edilmekte; bunların 200 civarındaki bitkinin şifalı bitkilerin ticaretinin yapıldığı belirtilmektedir.(Baytop, 1999; Ekim ve ark. 2000; Aydın, 2004). Yapılan araştırmalara göre, 1.900 civarındaki tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanımı ve ticareti yapıldığı söylenmektedir(WHO 1979). WHO'nun söylemlerine göre dünyanın % 80'i, tıbbi ve aromatik bitkilerle tedavi edilmektedir(Baser, 1995). Ülkemiz bu konuda büyük bir ekonomik potansiyeline sahip olduğu bilinmektedir (Kendir ve Güvenç, 2010).

7. Türkiye'deki Otlar ve Özellikleri

Ülkemiz flora sayısı bakımından 10.000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Her geçen gün bu sayı artmakta olup dünyadaki bitki türlerinin yaklaşık %3,6'sına sahip olan ender ülkelerden biridir(Cakilcioglu ve Turkoglu, 2010 :172; Cakilcioglu vd., 2011, s.469; Kan vd., 2010, s.732; Özüdoğru vd., 2011, s.85; Polat ve Satıl, 2012, s.626; Polat vd., 2013, s.952; Tetik vd., 2013, s.332). Türkiye'deki bitki çeşitliliği doğal yollardan olmasından dolayı oldukça zengin olmakla birlikte, bu bitkilerin bir kısmını yabani bitkiler oluşturmaktadır (Kadıoğlu vd. 2010, s.720). Ülkemizde bitkilerden gıda elde etmek ve tedavi amacıyla kullanılması çok eskiye dayanmaktadır.

Ot kelimesi ise, direk olarak doğada kendiliğinden yetişen bitkilere denilmektedir. Otlara yabani veya yabancı otlar olarak da adlandırılır. Otlar bölgelerimize göre değişik isimler le bilinmektedirler. Örneğin, belli yörelerde ısırgan başka yörede sırgan olarak bilinmektedirler. Doğal olarak yetişen bitkilerden yemek yapımında kullanılır. Vitamin ve mineral deposu olan bitkilerin kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Çünkü bitkiler, değiştirilmeden saf ve doğal halleriyle pişirilmektedir. Yapılan araştırmalara göre; sebzelerin sağlık açısından önemli olduğu ve insanların sağlıklı beslenmek için yeme kültüründe değişikliğin meydana geldiğini görmüşlerdir. Bitkilerin gıda olarak kullanımı 2500 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) verilerine göre, yıllık kişi başına düşen sebze miktarı giderek artmaktadır(Evren vd., 2009, s. 439-440).

Turistlerin, sağlık turizmine katılmaları kişinin beslenme kültürüne ve sağlık bakımına göre farklılık göstermektedir. Mesela yaşlının, gencin ya da çocukların beslenme şekilleri birbirinden farklıdır. Başka şekilde ise sağlığı için diyet yapması gereken turistlerde olabilmektedir (Kozak, 2014, s.212).

başka ülkelere gidildiğinden ve kalma sürelerinin uzun olmasından dolayı konaklama işletmeleri ya da lokantaların ot yemeklerini menülerinde bulundurmaları önemli hale gelmektedir.

8. Türkiye'de Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Ekonomik Önemi

Son yıllarda dünya nüfusunun yaşlanmasıyla birlikte geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın kullanımına ilgi giderek artmaktadır. Son yıllarda şifalı bitkilere yönelmenin temel sebeplerinden biri de tıpta teknolojik gelişmeler olmasına rağmen iyileşme sağlanamayan hastalıkların yaygınlaşması olmuştur. Ülkemiz yaklaşık olarak 100 ülkeye şifalı bitki ihracatı yapmaktadır. Başlıca ABD, Almanya, Vietnam, Hollanda, Polonya, Brezilya, Kanada, İtalya, Belçika, Yunanistan, Fransa ve Japonya gibi ülkeler yer almaktadırlar (Dagmar, 2002).

Dünyada ihracatı yapılan şifalı bitkilerin kullanım alanları sadece ilaç sanayisi değildir. Farklı alanlarda da tıbbi ve aromatik bitkiler kullanılmaktadır. Örneğin; % 50'si gıda, %25'i parfümeri ve % 25'i de ilaç sanayinde kullanıldığı bilinmektedir. Dünya ekonomisine tıbbi ve aromatik bitkiler 10-13 milyar dolar civarında katkı sağlarken, ülkemizin bitki çeşitliliğinde öncü ülkeler arasında olmasına rağmen ticaret konusunda oldukça geride kalmış durumdayız. Ülkemizin tıbbi ve aromatik pazardan yaklaşık 5-60 milyon dolarlık bir pay aldığı belirtilmektedir.

9. Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda dünya nüfusunun yaşlanmasıyla birlikte geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın kullanımına ilgi giderek artmakta olup ülkemiz içinde önemli bir konu haline gelmiştir. Türkiye'de 07.11.2018 tarihinde Resmi Gazetede "tıbbi ve aromatik bitkilerin çeşitliliğinin korunması, üretilmesi ve dış satımında karşılaşılan sorunlara önlem almak amacıyla bir komisyon kurulmasına" karar verilmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemiz ekonomisi için de önemli bir hale gelen tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda çıkan yönetmelik ülkemiz adına önemli bir adım olmuştur.

Dünya ekonomisine tıbbi ve aromatik bitkiler 10-13 milyar dolar civarında katkı sağlarken, ülkemizin bitki çeşitliliğinde öncü ülkeler arasında olmasına rağmen ticaret konusunda oldukça geride kalmış durumdayız. Ülkemizin tıbbi ve aromatik pazardan yaklaşık 5-60 milyon dolarlık bir pay aldığı belirtilmektedir. Ülkemizin bu kaynaklardan daha fazla yararlanabilmesi için bazı öneriler geliştirilmiştir,

1.Tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunması, devam ettirilmesi ve ticareti için gerekli olan bütün önlemlerin alınmasıyla, ülke ekonomimiz için olması gereken yere gelmesi için çalışmalar yapılmalıdır.
2. İhracatı yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerin sınıflandırılması ve miktarlarının bilinmesi için devlet kurumlarıyla birlikte bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
3.Günümüzde şifalı bitkilerin yetiştiriciliğini yapmak isteyen kişilere ihtiyaç duyduğu her konuda devletimiz destek sağlamalıdır.
4.Ülkemizde ekonomik önemi yüksek olan tıbbi ve aromatik bitkilerin tarımı yapılmalıdır.
5. Ülkemizin bitki çeşitliliğinin olmasına rağmen ihracatından alamadığımız payı için pazardan istenilen standartlara ulaşılması için gerekli önlemler alınmalıdır.
6. Bu işleri yapacak olan kişilerin, meslek eğitimi alarak gerekli resmi kurumlardan izinlerini aldıktan sonra uygulamaya geçilmelidir.
9. Tıbbi ve aromatik bitkilerin bilinçsizce kullanılmasının önüne geçilmeli, sağlık için kullanımlarına dikkat edilmelidir.
10. Ülkemizin flora zenginliğini sağlık turizminde ön plana çıkarmak için devletimizin yabancı dillerde tanıtımını yapması ve desteklemesi gereklidir.

Kaynaklar

Arslan, N., 2014. Endemik Tıbbi Bitkilerimiz. II. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu, 23–25 Eylül 2014 Yalova, Bildiriler Kitabı, s:9-21. TÜİK, 2016. www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi 28.02.2017

Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 2011, 11 (1): 52 – 67

Kırıcı S, 2015. Türkiye'de Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Genel Durumu. TÜRKTOB, Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi, Yıl:4, Sayı:15, Ankara.

Özhatay N, 2008.Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı. WWF Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı).Mas Matbaacılık A.Ş.

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği, md. 3.Geleneksel, Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Bilgi Bankası. Geleneksel Tıp: Tüm Zamanların En İyisi. Erişim: http://www.gelenekseltip.com/geleneksel-tip-tumzamanlarin- tibbi/ [erişim tarihi: 05.01.2015].

Çukurova Üniversitesi (Adana) Kampüsündeki Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkiler. Turk J Life Sci, 1/2:070-074

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamalarında Yeni Dönem Ankara Med J, Cilt 15, Sayı 2, 2015

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği Anadolu Kliniği, Ocak 2017; Cilt 22, Sayı 1

Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Botaniği Anabilim Dalı, 37150, KASTAMONU Journal of Bartın Faculty of Forestry, 2017, 19 (2): 82-87

ONLINE PURCHASE AND STUDENTS' BEHAVIOUR AS CONSUMERS
(Case Study UAMD students)

Dr.Violeta Neza
Univesitety of "Aleksandër Moisiu" Durrës Faculty of Business Department of Marketing
nezaleta@hotmail.com

Prof. Asocc. Dr. Eda Bezhani
Univesitety of "Aleksandër Moisiu" Durrës Faculty of Business Department of Marketing
edabezhani82@gmail.com

Lecturer İsmail KILIÇASLAN
Kocaeli University, Kocaeli Vocational School, Accounting and Tax Applications
isokaslan@hotmail.com

Online commerce and consequently online shopping are also increasing rapidly in Albania. This, due to technology development and increasing the number of internet users who give chances retailers to introduce their own products and also buyers to get information about different products to choose between endless and inexpensive alternatives and to make the purchase decision. The focus of this study is the consumer attitude of Albanian students to online shopping. In addition, the study takes into account the factors influencing students' consumer behavior in online purchases. To complete this study, we used a well-structured questionnaire as a data collection tool, which contains questions gathering information about students attitudes as consumers towards online purchases. In buying decision-making, there are a number of factors that are listed in the study. The results of this study analyze the factors affecting online purchases and the conclusions about this study will be present .

Key words: Online purchase, online shopping, customer stay, student

INTRODUCTION

Internet development and increasing the number of its users around the world, including Albania already, has changed consumer attitudes. This, because the customer is now able to get infinite information through the internet, which has changed his buying behavior and has increased the interest in making online purchases. On the other hand , also, the companies have been careful to respond in real time the customer's demands by offering products through online stores by segmenting the market according to the interest they display for products or online services. It is well known that one of the marketing trends is "from selling on the physical market to online market".

While the usage of the internet is growing rapidly, online shopping is growing fast as well. To discover the trend of online shopping, this study aims to study the factors affecting online purchases among the students and the preferences associated with the products they buy often. This study can serve entities that want and need to make online sales to orient them to the preferences of this consumer segment. Is online shopping being a trend nowdays ?

LITERATURE REVIEW

Nowadays, e-commerce is rapidly expanding as a new form of communication channel and is competing with traditional channels (Kim & Peterson, 2017)

In Kim's(2010) study he observed differences among college students on Internet shopping. In order to comprehend their previous Internet shopping experience, Kim classified college students as non-web shoppers, web-store visitors, Internet browsers, and Internet buyers. The theoretical factors grouped into the three categories of consumer, marketing, and technology that influence the online shopping of these four consumer groups.

Dr. Gayatri Sharma Dixit (2018) in his study concluded that in most cases shopping in e-stores is preferred because it is convenience and simplicity and highlighted that there are a number of factors

influence the consumers to buy products online, rather than purchasing them at a physical store. The price factor is the most important factor that affects the choice of the consumers, i.e., whether to buy online or not. This study implies customer buying behavior of Online Shopping. Online Shoppers seek for clear information about product and service, time saving, connivance, wide variety and better price on time are all important factor for online shopping.

Hadi Bastam et.al 2017 in their study , suggested that experts should review and study the characteristics of products in texts, images and videos. Furthermore, users should also be able to freely write their comments on websites. Characteristics of products also should be compared with other similar products at the same prices .

But the one factor which undoubtable has great impact on the students online buying is the personal privacy and security followed by transaction security and multiple payment options and convenience and save time

What is e-commerce (electronic commerce)?
Walch, R. E.(2009) Electronic commerce can be defined in different ways. Any definition helps to understand and explain that concept as better as possible.. Electronic commerce is a set of procedures and technologies that automate the tasks of financial transactions using electronic means.

Ontario, Government (2013): Small businesses that are considering purchasing or selling online will find this a useful resource to help them identify and select appropriate e-commerce options .E-commerce refers to the process of buying or selling products or services over the Internet. Online shopping is becoming increasingly popular because of speed and ease of use for customers. E-commerce activities such as selling online can be directed at consumers or other businesses. Business to Consumer (B2C) involves the online sales of goods, services and provision of information directly to consumers. Business to Business (B2B) refers to the online selling of products, services, or information between businesses.

Galanxhi-Janaqi, Holtjona Nah, Fiona Fui Hoon (2004) Ubiquitous commerce or u-commerce is the combination of traditional e-commerce and wireless, television, voice and silent commerce. U-commerce implies ubiquity, universality; uniqueness and unison. It is not a replacement for other types of commerce, but an extension of them. While bringing many benefits, there are challenges and impediments to overcome.

Boritz, J. Efrim No, Won Gyun (2011): Electronic commerce (e-commerce) has a built-in trade-off between the necessity of providing at least some personal information to consummate an online transaction and the risk of negative consequences from providing such information.

There are 6 basic types of e-commerce:

- **Business to Business (B2B)** - An online shop evokes the physical analogy of buying products or services at a regular "bricks-and-mortar" retailer or shopping center; the process is called business-toconsumer (B2C) online shopping.
- Business to Consumer (B2C) - When an online store is set up to enable businesses to buy from other businesses, the process is called business-to-business (B2B) online shopping (Amazon)
- **Consumer to Consumer (C2C**) - is a type of trade relations where both sellers and buyers are consumers, not businesses (eBay).
- **Consumer to Business (C2B)** - In this model, individual customers offer to sell products and services to companies who are prepared to purchase them. This business model is the opposite of the traditional B2C model.
- **Business to Administration (B2A)/ Business to Government (B2G)** - This part of e-commerce encompasses all transactions conducted online between companies and public administration

- **Consumer to Administration (C2A) / Consumer to Government (C2G)** - Consumer to administration or consumer to government e-commerce model enables the consumers to post feedback or request information regarding public sectors directly to the government administration or authorities.

Online shopping

Online shopping is a form of electronic commerce which allows consumers to directly buy goods or services from a seller over the Internet using a web browser.

T. Jukariya & R. Singhvi *Journal of Current Microbiology and Applied Sciences* ,Volume 7 Number 01 (2018), page 2558 – 2565 : Internet shopping is a phenomena that is growing rapidly nowadays. A peep into the exponential growth of the main players in this industry indicates there is still a large reservoir of market potential for e-commerce. Perceived usefulness also insignificantly influence online shopping behavior.

Nabot, A., Garaj, V., & Balachandran, W. (2014): In the era of the diffusion of e-commerce and its services offered to the consumers over the Internet, the Internet is commonly used by both consumers and businesses to buy and sell their goods and services worldwide. Attitudes toward online shopping and intention to shop online were affected by lack of human resources, such as low level of experience in using the Internet and shopping websites for shopping, lack of developed IT infrastructure, trust in e-retailers, and online payment and delivery service concerns.

Chiu, C. M., Chang, C. C., Cheng, H. L., & Fang, Y. H. (2009): Online vendors should ensure that they provide\nadequate utilitarian and hedonic value for customers instead of focusing\non just one of these aspects in their web site development.\nOriginality/value - Customer loyalty is critical to the online vendor's\nsurvival and success. Their study provides evidence that online trust is\nbuilt through order fulfilment, privacy, responsiveness and contact.

Makhitha, K.M (2014): The outcomes of the study indicated that the majority of Generation Y students do not shop online. However, the Generation Y students spend more time on the

Internet, accessing the Internet on a daily basis. The Generation Y students at different age groups did not differ in attitudes towards online shopping. Generation Y students were found to be influenced by the perceived convenience associated with online shopping.

Some data :
The population of Albania on January 2019 (the end of 2018) was 2 862 427 residents. *(INSTAT Albania)*

The most commonly used speed for fixed broadband access is 4-10 Mbps , or 63% in 2017. Data shows that the proportion of subscribers with broadband connections with speeds lower than 4 Mbps has been declining while at speeds above 4Mbps has been increasing . *(AKEP Albania)*

In the period 2013-2017, the volume of data traffic in mobile networks has increased more than 18 times.

Mobile population penetration by browband from 3G / 4G networks at the end of 2017 reached 72% compared to 60% at the end of 2016.

The amount of data traffic (Internet) in the mobile networks at the end of 2018 was about 14.6 Million GByte. An active broadband mobile access user, has used 2.7 GB of Internet per month at the end of 2018, that represents an increase of 17.9% compared to the end of 2017. *(Statistical Indicators of Electronic Communications Market / AKEP Albania)*

The number of subscribers with broadband internet access from fixed networks at the end of 2018 reached about 361 thousand, which represents an of about 22.7% compared to the same period of 2017.

In the tables below , we will present some data about the number of internet users at the end of 2018 according to AKEP Albania (***Authority of electronic and postal Communications)***

Table 1

The number of broadband access users on 3G/4G nets	Total
2015	1297 281
2016	1686 354
2017	2 030 978
2018	1 809 996

Source: AKEP (Authority of electronic and postal Communications) Albania

Table 2

The number of broadband access users on fixed nets	Total
2015	242870
2016	266379
2017	303612
2018	361413

Source: AKEP (Authority of electronic and postal Communications) Albania

Table 3

The number of subscribers access users on integrated services (Phone,TV&internet)	Total
2015	149 833
2016	186 983
2017	202 344
2018	224 859

Source: AKEP (Authority of electronic and postal Communications) Albania

What is digital marketing?

Kotler, Philip Kartajaya, Hermawan Setiawan, IWAN (2016): For the past six years, marketers whom we met around the world have been asking for a sequel to Marketing 3.0. Considering the dynamics of marketing, many would expect Marketing 4.0 to be in the pipeline.In Marketing 3.0, we talked about the major shift from product-driven marketing (1.0) to customer-centric marketing (2.0), and ultimately to human-centric marketing (3.0). In essence, Marketing 4.0 describes a deepening and a broadening of human-centric marketing to cover every aspect of the customer's journey.

Digital marketing is a form of direct marketing which links consumers with sellers electronically using interactive technologies like emails, websites, online forums and newsgroups, interactive television, mobile communications etc *(Kotler and Armstrong, 2009).*

Wymbs, Cliff (2011) The rapidly emerging digital economy is challenging the relevance of existing marketing practices, and a radical redesign of the marketing curriculum consistent with the emerging student and business needs of the 21st century is required.

And what about elements of mixed marketing on digital marketing?

Dominici, Gandolfo (2014): The marketing mix paradigm, in its famous version of the 4Ps, went all the way through the evolution of marketing theory: from the marketing concept, through relationship marketing, to digital economy, being object of discussion both in academic literature and managerial practice. If it is a fact that the 4Ps marketing mix is a milestone of marketing theory, it is also true that

the evolution of business contexts has created, in many fields, the need to review the "controllable factors" which form the marketing mix. The digital business represents the more recent of the business contexts and the one with the greater needs of differentiation of the mix.

Product:

Inetrnet helps in finding online products easily, meeting the needs and desires of consumers in real time, having the opportunity to look through images and how the product works from the Internet. In this way it becomes more attractive to the customer.

Price:.

The price is the only element of marketing mix that generates revenue. It is also the most flexible element as it quickly adapts to market demand. Internet prices are very competitive and moreover the customer firstly: take information about the price transparency on the internet, as it's very easy to compare prices by visiting company websites or using price comparison sites. Secondly because of reduction rental costs for physical space store and employee payment costs.

Place:

Elementi i miksit marketing “vendi” i referohet vendit ku produkti i shpërndahet klientëve. Edhe në këtë rast , Allen dhe Fjermestad argumentojnë se interneti ka një rol të madh në uljen e kostove të reklamimit ndërkombëtar pa qenë e nevojshme një infrastukturë shitjeje në vende të ndryshme.

Promotion:

Promocioni si element i miksit marketing , bën të mundur njohjen e klientëve me karakteristikat dhe cilësitë specifike të produktit. Përmes informacionit të updatuar dhe publicitetit rikujtues apo formave të tjera të komunikimit kompanitë e ndryshme ngjallin inetresin e klientëve për të vizituar sitet e tyre.

The research questions:

1. **What are the factors that determine the online shopping behavior of students as consumers ?**
2. **Does these factors impact on consumer satisfaction ?**

RESEARCH DESIGN

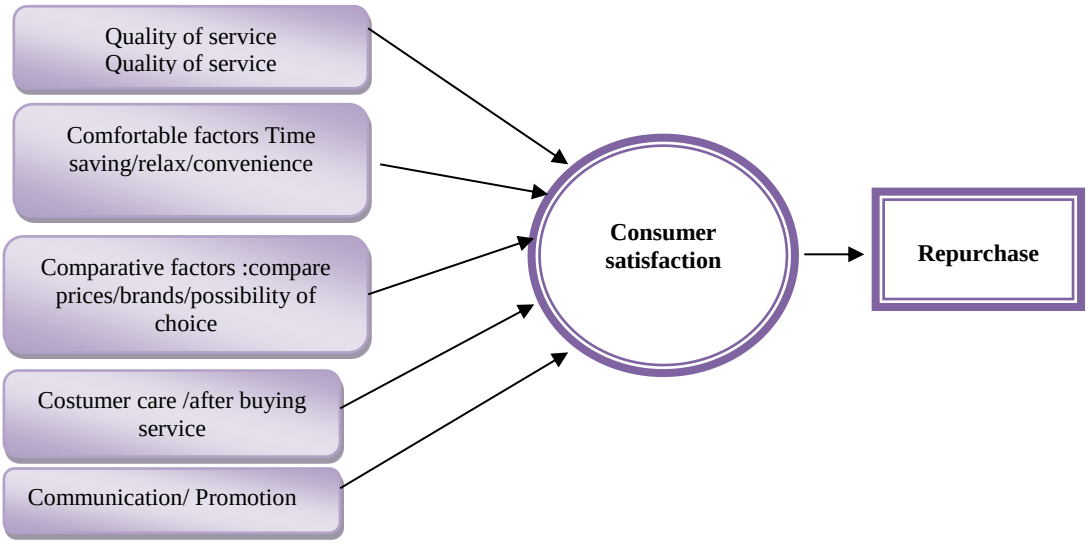

1. Objectives of the study

The purpose of this study is to find out the impact of factors like internet usage, gender, website usability, time saving, money saving and online product price on online shopping on a specific group of population: the students.

These objectives are:

- To understand if product price quoted online has any impact on online shopping among the students.
- To understand if gender has any impact on online shopping among the students
- To understand if comfortable factors (time saving /relax/convenience) has any impact on online shopping among the students.
- To analyse the level of satisfaction of consumers towards online shopping.
- To understand at the end if the students will repurchase products online.

RESEARCH METHODOLOGY

Sample Size-: 200 students were targeted from the University of Durrësi to collect responses, but 19 (nineteen) of them were unhelpful so they were nut used for analysis. Sampling Technique-: Simple Random sampling technique was used while selecting the target group. The sample is random because each respondent has an equal chance of being chosen. Demographic Profile-: 59.1 % Females and 40.9 % males were chosen randomly.

DESCRIPTIVE STATISTICS

This paper uses the SPSS statistical data processing program. As a result of data analysis 107 persons (59.1 %) from 181 in total are female and 74 persons,(40.9%) are male.
The interviewed responded as the table below to dhe question: ***How many years are you using internet?***

Table 4: The historic of internet usage

How many years are you using internet					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Less than 6 months	3	1.7	1.7	1.7
	6 months -1 year	4	2.2	2.2	3.9
	1-2 years	9	5.0	5.0	8.8
	2-4 years	32	17.7	17.7	26.5
	More than 4 years	133	73.5	73.5	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Source: Data analysis from authors.

Graph nr1: The historical of using internet

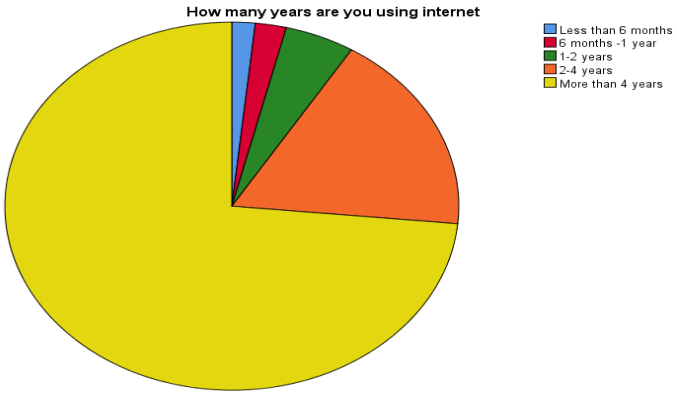

Source: Data analysis from authors.

The interviewed responded as the table below to dhe question: **How often do you give information about products?**

In the table below we can get information about the frequency of taking information about products by the respondents and also about the frequency of searching for any topicor using the internet for chat. We can see that 81.7% of the respondents take "very often" or "often" information about different product. At the other side 84 % of the respondents make research "very often" or "often" and this confirm their interest not only about products, but also about other interests of them. 92.9% of the respondents use chatting online "often" or "very often" and this means that this is one of tools of communication mostly used.

Table 5: The frequency of taking information about different things.

How often do you give information about products

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Very often	73	40.3	40.3	40.3
	Often	75	41.4	41.4	81.8
	Occasionally	32	17.7	17.7	99.4
	Never	1	.6	.6	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

The interviewed responded as the table below to dhe question: **How often do you use for any topic research**

How often do you use for any topic research

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Very often	74	40.9	40.9	40.9
	Often	78	43.1	43.1	84.0
	Occasionally	28	15.5	15.5	99.4
	Never	1	.6	.6	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

How often do you use chat		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Very often	125	69.1	69.1	69.1
	Often	43	23.8	23.8	92.8
	Occasionally	13	7.2	7.2	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Source: Data analysis from authors.

According to the table above it is important to underline that about 84% of the interviewed students use continuously the internet for research topics and 15.5% of them occasionally. To the same table we can easily see that 92% of the interviewed persons use the internet continously to chat.

When the respondents asked: How often do they use internet for job research 42% of them responded "often" and 42% of them said "occasionally".

Table 6: The type of products buying online

Which are products you buy online					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Books	5	2.8	2.8	2.8
	Gifts	25	13.8	13.8	16.6
	Electronics	29	16.0	16.0	32.6
	Flowers	7	3.9	3.9	36.5
	Domestics	4	2.2	2.2	38.7
	Clothing	80	44.2	44.2	82.9
	Travel	19	10.5	10.5	93.4
	Other	12	6.6	6.6	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Money saving

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Strongly disagree	15	8.3	8.3	8.3
	Disagree	55	30.4	30.4	38.7
	Indifferent	48	26.5	26.5	65.2
	Agree	47	26.0	26.0	91.2
	Strongly agree	16	8.8	8.8	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Source: Data analysis from authors

Table 4: The reasons for buying online**.**

Time saving

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Strongly disagree	5	2.8	2.8	2.8
	Disagree	20	11.0	11.0	13.8
	Indifferent	24	13.3	13.3	27.1
	Agree	101	55.8	55.8	82.9
	Strongly agree	31	17.1	17.1	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Relax

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Strongly disagree	14	7.7	7.7	
	Disagree	39	21.5	21.5	Valid
	Indifferent	63	34.8	34.8	
	Agree	55	30.4	30.4	
	Strongly agree	10	5.5	5.5	
	Total	181	100.0	100.0	

Possible choices

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Strongly disagree	1	.6	.6	.6	
Disagree	16	8.8	8.8	9.4	
Indifferent	33	18.2	18.2	27.6	
Agree	92	50.8	50.8	78.5	
Strongly agree	39	21.5	21.5	100.0	
Total	181	100.0	100.0		

Source: Data analysis from authors

Graph 2: Consumer satisfaction

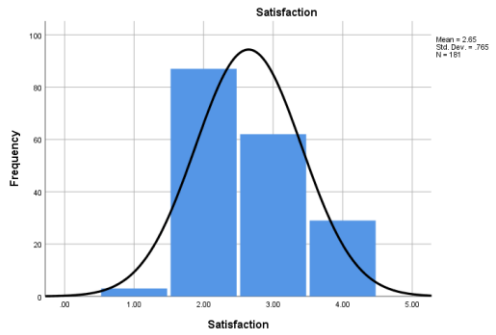

Graph 3: Repurchase online

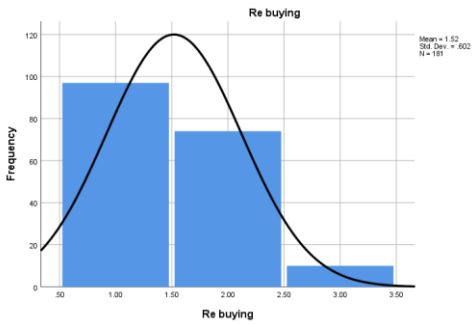

CONCLUSION

It is evident from the study that after investigating 20 odd factors obtained through survey there are a lot of clustered factors which have a significant impact on the buying behaviour of online users (students)
As a conclusion we can say that factors affecting consumer buying behaviour during online purchase are:
Comfortable factors such as : they see the online purchase as time saving, as relax and as convenience.
Comparative factors such as : opportunity of price compare , choice of brands, possibility of specific product choice among many different companies.
Communication factors - Intensive promotion

It is important to underline as a conclusion that even the consumers have not e good opinion about the quality of products buyed by e-comerce, the level of consumer satisfaction is high and consequently their intention to repurchase products online is also in high levels.

References

Boritz, J. E., & No, W. G. (2011). E-Commerce and Privacy: Exploring What We Know and Opportunities for Future Discovery. *Journal of Information Systems*. https://doi.org/10.2308/isys-10090

Chiu, C. M., Chang, C. C., Cheng, H. L., & Fang, Y. H. (2009). Determinants of customer repurchase intention in online shopping. *Online Information Review*. https://doi.org/10.1108/14684520910985710

Dominici, G. (2014). From Marketing Mix to e-Marketing Mix: a literature overview and classification. *International Journal of Business and Management*. https://doi.org/10.5539/ijbm.v4n9p17

Dr. Gayatri Sharma Dixit (Asst. Professor) Maharaja Ranjit Singh Group of Institutions Indore, Madhya Pradesh, *India International Research Journal of Indian languages- :* "A study of the factors Affecting Online Shopping of Products in Indore City", Page 88-94, Vol 6, Issue 4, *2018*

Galanxhi-Janaqi, H., & Nah, F. F. H. (2004). U-commerce: Emerging trends and research issues. *Industrial Management and Data Systems*. https://doi.org/10.1108/02635570410567739

Hadi Bastam et.al *International Journal of Business and Technopreneurship* Volume 7, No. 3, Oct 2017 , page 369-384: - " A Study of Factors Affecting Consumer Buying Behaviour in Online Shopping (Case Study: Digikala Online Store)"

Kim, J., 2010. *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences Pg.* 365-376 Vol 5 (3):"Analyzing College Students" Online Shopping Behavior through Attitude and Intention

Kim, Y., & Peterson, (2017), *Journal of Interactive Marketing*, Page.38 - 54.A Meta-analysis of Online Trust Relationships in E-commerce.

Lim, Y. J., Osman, A., Salahuddin, S. N., Romle, A. R., & Abdullah, S. (2016). Factors Influencing Online Shopping Behavior: The Mediating Role of Purchase Intention. *Procedia Economics and Finance*. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)00050-2

Makhitha, K. . (2014). Factors Influencing Generations Y students' Attitude towards Online Shopping. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. https://doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n21p39

Nabot, A., Garaj, V., & Balachandran, W. (2014). Consumer Attitudes toward Online Shopping. *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*. https://doi.org/10.4018/ijsesd.2014070102

Ontario, G. (2013). E-COMMERCE : PURCHASING Why E-Commerce for Small Businesses ? *E-Business Toolkit*.

T.Kavitha Assistance Professor, Dept. of Commerce (S.F), Vivekananda College, Agasteeswaram, Tamilnadu, *International Journal of Research in Management & Business Studies (IJRMBS 2017)*, page 38-41 Vol. 4 Issue, Jul. - Sept. 2017: - " Consumer Buying Behavior of Online Shopping - A Study"

T. Jukariya & R. Singhvi Department of Family Resource Management, College of Home Science, MPUAT, Udaipur-313001, Rajasthan, India International, *Journal of Current Microbiology and Applied Sciences* ,Volume 7 Number 01 (2018), page 2558 – 2565 - "A Study of Factors Affecting Online Buying Behavior of Students"

Walch, R. E. (2009). Electronic commerce. In *Key Aspects of German Business Law (Fourth Edition): A Practical Manual*. https://doi.org/10.1007/978-3-540-68577-7_24

Wymbs, C. (2011). Digital marketing: The time for a new "academic major" has arrived. *Journal of Marketing Education*. https://doi.org/10.1177/0273475310392544

Websites:
https://balkaneu.com/
https://akep.al/
http://www.instat.gov.al/al/
https://www.rapportrix.com

Appendixes:

How often do you use for job research

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Very often	35	19.3	19.3	19.3
	Often	41	22.7	22.7	42.0
	Occasionally	76	42.0	42.0	84.0
	Never	29	16.0	16.0	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

How often do you use for shopping

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Very often	18	9.9	9.9	9.9
	Often	61	33.7	33.7	43.6
	Occasionally	85	47.0	47.0	90.6
	Never	11	6.1	6.1	96.7
	5	2	1.1	1.1	97.8
	6	2	1.1	1.1	98.9
	7	1	.6	.6	99.4
	8	1	.6	.6	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Compare prices

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid		1	.6	.6	.6
	Strongly disagree	1	.6	.6	1.1
	Disagree	17	9.4	9.4	10.5
	Indifferent	26	14.4	14.4	24.9
	Agree	97	53.6	53.6	78.5
	Strongly agree	39	21.5	21.5	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

High quality

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Strongly disagree	23	12.7	12.7	12.7
	Disagree	65	35.9	35.9	48.6
	Indifferent	65	35.9	35.9	84.5
	Agree	26	14.4	14.4	98.9
	Strongly agree	2	1.1	1.1	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Brand choices

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Strongly disagree	2	1.1	1.1	1.1
	Disagree	18	9.9	9.9	11.0
	Indifferent	41	22.7	22.7	33.7
	Agree	98	54.1	54.1	87.8
	Strongly agree	22	12.2	12.2	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Promotion

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Strongly disagree	2	1.1	1.1	1.1
	Disagree	13	7.2	7.2	8.3
	Indifferent	41	22.7	22.7	30.9
	Agree	103	56.9	56.9	87.8
	Strongly agree	22	12.2	12.2	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

Post purchase service

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Strongly disagree	26	14.4	14.4	14.4
	Disagree	41	22.7	22.7	37.0
	Indifferent	60	33.1	33.1	70.2
	3.0	1	.6	.6	70.7
	Agree	45	24.9	24.9	95.6
	Strongly agree	8	4.4	4.4	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SINIF İÇİ ETİK DIŞI DAVRANIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr.Gör.Nurcan Günce
Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İsmet Uzuyol MYO
nurcan.gunce@kocaeli.edu.tr

Öğr.Gör.Asiye Yüksel
Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İsmet Uzunyol MYO
asiye.yuksel@kocaeli.edu.tr

Özet

Üniversitelerin Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin sınıf içi etik dışı davranışlarının neler olduğunu, okudukları bölüm, gelir düzeyi, yaş, cinsiyet gibi demografik değişkenler açısından inceleyerek tespit edilebilmesi amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Öğrenci davranışlarında sorunlar ve kaynakları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Kocaeli Üniversitesine bağlı Meslek Yüksekokulunda 2018-2019 Eğitim –Öğretim dönemimde kayıtlı bulunan öğrenciler okudukları bölümler itibarıyla araştırmaya konu olmuştur.

Araştırmanın örneklemi oluşturan meslek yüksekokullarında okuyan öğrencilerin, sınıf içi etik dışı davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada anket yöntemiyle sağlanan veriler spss 22.0 istatistik program kullanılarak analiz edilmiştir. Geliştirilen araştırma hipotezleri, istatistiksel analiz teknikleri kullanılarak , elde edilen bulgular ve değerlendirmeler ışığında MYO öğrencilerinin sınıf içi etik dışı davranışları ile demografik değişkenler arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Araştırmacılar tarafından hazırlanan ‘Kişisel Bilgi Formu’ ile Mengi, A. (2017) tarafından geliştirilmiş ‘Sınıf İçi Etik Dışı Davranış Düzeyi Belirleme Ölçeği’ aracılığıyla toplanan bilgiler, yapılan istatistiksel analizlerde öğrencilerin sınıf içi etik dışı davranışlarının demografik değişkenlere göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: MYO öğrencisi, Etik davranış, Sınıf içi etik dışı davranış

*Mengi, A. (2017). Sınıf İçi Etik Dışı Davranış Düzeyi Belirleme Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışması. Turkish Studies, 12(25), 535-560. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12335

EVALUATION OF CIRCULAR VOCATI ONAL SCHOOL STUDENTS IN CIRCULAR ETHICS

Abstarct

This study was conducted in order to determine the non-ethical behaviors of the students in the vocational high schools of the universities in terms of the demographic variables such as the department, income level, age and gender. Problems and sources of student behavior were tried to be determined. For this purpose, students who were enrolled in the Vocational School of Kocaeli University during the 2018-2019 Education-Teaching period were the subject of the study.

The aim of this study is to determine the in-class unethical behaviors of the students studying in the vocational high schools. Data were analyzed by using SPSS 22.0 statistical program. In the light of the research hypotheses, statistical analysis techniques, and the findings and evaluations obtained, the

relationship between the non-ethical behaviors of the students in the classroom and the demographic variables were analyzed.

The information gathered through Personal Information Form are prepared by the researchers and Class Internal Unethical Behavior Level Determination Scale developed by Mengi, A. (2017) revealed that the non-ethical behaviors of students in the classroom did not differ according to the demographic variables.

Keywords: Vocational School Student, Ethical Behavior, Unethical Behavior in the Classroom

1.GİRİŞ

Etik hayatımızın da davranışlarımızı yönlendiren, standartların ve prensiplerin bir bütünü olarak doğruyu ve yanlışı ayırt etme biçimi şeklinde tanımlanabilir. Tarih boyunca var olan her toplum zaman içinde kendi kültürlerini ve kendi kurallarını oluşturmuştur. Bu kuralların temelleri bazen dine ve geleneklere, bazı durumlarda ise meslek gruplarının özelliklerine bağlı olarak şekillenmiştir.

Etik ve ahlâk kavramları çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bilim insanları arasındaki genel eğilim ise bu iki kavramın birbirinden farklı olduğudur. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre etik, isim töre bilimi, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü olarak, ahlak ise bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019) Etik, felsefenin eski ve temel disiplinlerinden birisidir.

Etik ile ilgili birçok çalışma farklı konularda yapılmıştır.Bunlardan birkaçını şu şekilde belirtebiliriz. Yaman ve ark. (2009) yaptıkları nitel araştırmada İlköğretim okulu öğrencilerine etik davranışlara İlişkin görüşlerini sormuş; Öğrenciler etik dışı davranışları ve bunlardan duydukları rahatsızlıkları belirtmişlerdir. Etik dışı davranış olarak öğretmene saygısız davranış, söz almadan konuşma, öğretmenin dersini dinlememe, öğretmenin iyi niyetini kötüye kullanma, yalan söyleme gibi okullarda öğrenciler tarafından yapıldığını söylemişlerdir.

Daştan ve ark. (2015) Muhasebe eğitiminde etik ikilem ve etik karar alma konularına yönelik KTÜ-İİBF öğrencileri üzerine yaptıkları araştırmada, demografik değişkenlere göre farklılıklar tespit etmişlerdir. Aydın (2018) değerler ve ilkelerin eğitim öğretim sürecinde nasıl görmesi gerektiğini tartışmış, ayrıca veli ,ö ğrenci ,öğretmen, okul yöneticisi, müfettiş ve rehberlik uzmanı gibi meslek mensuplarının etik ilkelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Erdem ve ark. (2014) Öğretim elemanlarının etik sorumlulukları üzerine üniversite öğrencilerinin algılamaları üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada, üniversitedeki öğretim elemanı ile öğrenci ilişkisinde, öğretim elemanlarının etik sorumluluklarını öğrenci algılarına başvurarak belirlemeye çalışmışlardır.

Çetin ve Özcan (2004) Okul yöneticilerinin etik davranışlarının öğretmenlerin iş doyumuna etkisini incelemişler, sonuç olarak eğitim yöneticiliğinde etik ilkelerin gelişebilmesi için okul yöneticilerinin belirlenmesinde çağdaş, bilimsel, tarafsız ve objektif kriterlerin uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir. Yanık ve ark.(2013). Muhasebe meslek etiği ve meslek adaylarının algılaması üzerine bir araştırma yapmışlar, demografik değişkenlere göre farklılıklar bulmuşlardır. Muhasebe bilgilerinin daha doğru ve güvenilir olması için muhasebe meslek adayı öğrencilere eğitim aldıkları Yüksek Öğretim kurumlarında, meslek etiği ile ilgili eğitimin yeterli düzeyde verilmesinin gerekli olduğu sonucuna varmışlardır.

2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, Kocaeli üniversitesi Meslek Yüksek Okulunda okuyan öğrencilerin sınıf içinde etik dışı davranışlar ile ilgili olarak farkındalıklarının belirlenmesidir.

3.YÖNTEM

Araştırmada kesinlikle "katılıyorum"dan "kesinlikle katılmıyorum" a kadar derecelendirilmiş 5'li likert ölçeği kullanılmış ve anket verileri IBM SPSS STATISTICS 22 ile analiz edilmiştir.

4.ÖRNEKLEM

Araştırmanın çalışma evrenini Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İsmet Uzunyol MYO'nun farklı bölümlerinde okuyan öğrenciler oluşturmuştur.Eğitim gören 100 öğrenci ile anket çalışması yapılmış,12 anket analize uygun olmadığı için çıkartılmıştır.

5.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bilgi toplama aracı, olarak Mengi, A. (2017). Sınıf İçi Etik Dışı Davranış Düzeyi Belirleme Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışması, kullanılmıştır.

6.VERİLERİN ÇÖZÜMLEMESİ

İstatistik çözümlemede SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Öğrencilerin kişisel özelliklerinde, yüzde (%), frekans(f), analizi gerçekleştirilmiştir.. Değişkenler arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla; ikili karşılaştırmada t testi, çoklu karşılaştırmada Tek Yönlü ANOVA testi analizde kullanılmıştır.

7.BULGULAR

Üniversitenin Meslek Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin algılarına göre, "Sınıf içi etik dışı" davranışlarının, değerlendirilmesinde yapılan araştırma bulguları şöyledir.

Anketten alınan puanlar ,testler uygulanmadan önce, bu testlerin temel varyansları sorgulanmıştır. **Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,846 olarak bulunmuştur**.
MYO öğrencilerinden ankete katılanların demografik özellikleri Tablolarda belirtilmiştir.

Tablo1. Ankete Katılan Kişi Sayısı

Kişi	Frekans	Yüzde
Kadın	37	42
Erkek	51	58
Toplam	88	100

Tablo2. Ankete Katılanların yaş dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
18-20	63	71.6
21-22	24	27.3
23-24	1	1.1
Toplam	100	100

Tablo3. Ankete Katılanların Gelir Durumları

Gelir	Frekans	Yüzde
Düşük	13	14.8
Orta	73	83.0
Yüksek	2	2.3
Toplam		100

Tablo4. Ankete Katılanların Okuduğu Bölümler

Bölüm	Frekans	Yüzde
Muhasebe Dış Ticaret İSG Çevre Toplam	44 11 12 21 88	50 12,5 13,6 23,9 100,0

Tablo 5. MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin cinsiyet açısından T testi Sonuçları

		$\bar{X}$	S.S.	T DEĞERİ	df DEĞERİ	P DEĞERİ
Etik Davranış	Kadın	40,5135	10,50297	,292	86	,590
	Erkek	42,6078	10,55856			

MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi Açısından Değerlendirme dağılımın homejen olduğu tespit edilmiştir(sig değeri 0,590>0,05).

Çalışmada Sig. (2-tailed) değeri (p=0,360>0,05) 0,05 ten büyük olduğu için gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur. MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemiştir.

Tablo 6. MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin Gelir değişkenine göre ANOVA testi sonuçları

	öğrenim	Kareler toplamı	Sd	ORTALAMA KARE	F P
Etik Davranış	GRUPLARARASI	314,141	2	157,071	1,432 ,245
	GRUPLARİÇİ TOPLAM	9325,313 9639,455	85 87	109,710	

ANOVA tablosunda en sonraki sig. değeri 0,05ten küçükse karşılaştırılan grupların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğuna karar verilir. bu örnekte de üstteki resimde görüleceği gibi gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. (p değeri 0,245>0,05)

Tablo 9. MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin Okudukları Bölüm değişkenine göre ANOVA testi sonuçları

	Bölüm	Kareler toplamı	Sd	ORTALAMA KARE	F P
Etik Davranış	GRUPLARARASI	193,508	3	64,503	0,574 ,634
	GRUPLARİÇİ TOPLAM	9445,947 9639,455	84 87	112,452	

ANOVA tablosunda en sonraki sig. değeri 0,05ten küçükse karşılaştırılan grupların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğuna karar verilir. bu örnekte de üstteki resimde görüleceği gibi gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. (p değeri 0,634>0,05)

8.SONUÇ

Demografik değişkenlere göre yapılan analizler sonucunda;

- MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemiştir.
- MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.
- MYO Öğrencilerinin Sınıf içi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi okudukları Bölüm değişkenine göre fark çıkmamıştır.

Araştırmada kullanılan ölçek beş faktörlü bir yapıya sahiptir. Bunlar:
Ders esnasında öğretim üyesi ve öğrencilere ilişkin etik dışı davranışlar,
Ders esnasında medya araçlarını kullanmaya ilişkin etik dışı davranışlar,
Derslerde kopya çekmeye ilişkin etik dışı davranışlar,
Ders esnasında nezaket kurallarına ilişkin etik dışı davranışlar,
Ders devamına ilişkin etik dışı davranışlar şeklindedir.

Bu araştırmada etik dışı davranışların sınıf içinde öğrencilerin davranışlarının etik olup olmadığı değil, etik dışı olarak belirlenen davranışların ne düzeyde algılandığıdır. Bu duruma göre, öğrencilerin etik dışı davranışların neler olduğu, ders esnasında yapılması gereken veya yapılmaması gereken davranışların neler olduğunu bildikleri ortaya çıkmıştır. Öğretim üyesi ve arkadaşlarına etik dışı davranış yapmaktan çekindikleri ya da yapmadıkları, yapılmasından hoşnut olmadıkları sonucuna varılmıştır. Ancak ders esnasında medya araçlarını kullanmanın etik dışı olarak algılanmadığı, kopya çekmenin ise doğru olmadığını bildikleri halde çekildiği anlaşılmıştır. Nezaket kuralları ile ilgili çoğunluğun etik davrandığı, etik olmayan davranışları kabul etmedikleri, ders devamı konusunun da etik dışı davranış olarak algılanmadığı sunucuna varılmıştır. Sonuç olarak MYO öğrencilerinin sınıf içi etik dışı davranış algılarının diğer öğrencilerden farklı olmadığı, genel yargının geçerli olduğu, öğrencilerin ders geçmeye odaklı olmaları nedeniyle buna engel olabilecek davranışlarda bulunmaktan sakındıkları kanısına varılmıştır.

KAYNAKÇA

Aydın, İ. (2018). Eğitim ve öğretimde etik. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-210.

Çetin, M., & Özcan, K. (2004). Okul yöneticilerinin etik davranışlarının öğretmenlerin iş doyumuna etkisi.

Daştan, A., Bellikli, U., & Bayraktar, Y. (2015). Muhasebe eğitiminde etik ikilem ve etik karar alma konularına yönelik KTÜ-İİBF öğrencileri üzerine bir araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar*

Erdem, F., Ömüriş, E., Öz, Ö., Boz, H., Özmen, M., & Kubat, U. (2014). Öğretim elemanlarının etik sorumlulukları üzerine üniversite öğrencilerinin algılamaları. *Journal of Qualitative Research in Education-JOQRE, 2*(1).*Dergisi*.

Mengi, A. (2017). Sınıf İçi Etik Dışı Davranış Düzeyi Belirleme Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışması. *Turkish Studies, 12*(25), 535560.20.03.2019 tarihinde, http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12335 adresinden alındı.

Yaman, E., Mermer, E. Ç., & Mutlugil, S. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin etik davranışlara ilişkin görüşleri: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *7*(17), 93-108.

Yanık, A., Yıldız, F., & Günce, N. (2013). A Study on the Business Ethics in Accounting and the Perception of Ethics by Professional Candidates. *International Research Journal of Finance and Economics*, (113).

Türk Dil Kurumu,09 Nisan 2019 tarihinde: www.tdk.gov.tr adresinden alındı.

KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM İÇİN SANAT PROGRAMININ DEDE-NİNELERİN YAŞAMIN ANLAMI ALGISI VE BENLİK SAYGILARINA ETKİSİ

Prof. Dr. Soner POLAT
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Eğitim Bilimleri Bölümü
spolat@kocaeli.edu.tr

Doç.Dr. Safiye BAŞAR
Kocaeli Üniversitesi / Güzel Sanatlar Fakültesi / Seramik Bölümü
sbasar@kocaeli.edu.tr

Arş. Gör. Gizem GÜNÇAVDI
Uludağ Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Eğitim Bilimleri Bölümü
gizemguncavdi@gmail.com

Arş. Gör. Dr. Yaser ARSLAN
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Eğitim Bilimleri Bölümü
yaserarslan@yahoo.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, "Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programının" dede-ninelerin yaşamın anlamı ve benlik saygılarına etkisini araştırmaktır. Araştırma nicel araştırma desenlerinden yarı deneysel yöntemle yapılmıştır. Araştırmanın verileri Kocaeli İli Gebze İlçesindeki Yahya Kemal Beyatlı İlkokulu'ndaki anasınıfı öğrencileri ve onların dede-ninelerinden toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak iki ölçek kullanılmıştır. Birinci ölçek Demirbaş (2010) tarafından geliştirilen "yaşamda anlam ölçeği" ve diğeri ise Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye uyarlanan Rosenberg "yetişkinlerde benlik saygısı ölçeği"dir. Tek gruplu ön-test ve son-testli deneysel çalışmada verilerin toplanmasında yaşamda anlam ölçeği ve Rosenberg benlik saygısı ölçeği dede-ninelere uygulamaya başlamadan önce ön-test olarak uygulanmış; uygulama yapıldıktan sonra ise aynı ölçekler son-test olarak uygulanmıştır. Araştırma sonucunda "Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programının" dede-ninelerin yaşamın anlamı ve benlik saygılarına anlamlı etki yarattığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: kuşaklararası etkileşim, yaşamın anlamı, benlik saygısı, aktif yaşlanma

THE EFFECT OF ART PROGRAM FOR INTERGENERATIONAL INTERACTION ON GRANPARENTS' MEANING IN LIFE AND SELF-ESTEEM

Abstract

The aim of this study is to investigate the effect of "Art Program for Intergenerational Interaction" on grandparents' meaning in life and self-esteem. The research was carried out with quasi-experimental method. The data of the study was collected from the nursery students and their grandparents in Yahya Kemal Beyatlı Primary School in Gebze District of Kocaeli Province. Two scales were used as data collection tools. The first scale was Meaning in Life Scale developed by Demirbaş (2010), and the second scale was Self-Esteem Scale developed by Rosenberg and adapted to Turkish by Çuhadaroğlu (1986). In the single-group pre-test and post-test experimental study, the Meaning in Life Scale and the Rosenberg Self-Esteem Scale were applied as a pre-test before the grandparents began to practice. After the application, the same scales were applied as post-test. As a result of the study, it was found that Art Program for Intergenerational Interaction had a significant effect on grandparents' meaning of life and self-esteem.

Key Words: intergenerational interaction, meaning in life, self-esteem, active aging

1. GİRİŞ

Son yüzyılda yaşadığımız, biyolojik, sosyal, siyasal, teknolojik gelişmeler bir taraftan ortalama yaşam süresini uzatırken diğer yandan da kuşaklararası etkileşimi azaltmıştır. Kuşaklararası etkileşimin azalması ise kuşak çatışmalarına, kuşaklararası önyargılara zemin hazırlamaktadır.

Kuşak kavramı Türk Dil Kurumu'nun felsefe terimleri sözlüğünde; aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş olup, aynı çağın koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu olarak, Toplumbilim Terimleri sözlüğünde de yaklaşık olarak 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019). Kuşakları doğdukları zaman dilimlerine göre sınıflandırmanın yanı sıra, kuşakları oluşturan topluluğun düşünceleri, hissettikleri ve deneyimlerinin tanımlanması da onları sınıflandırmak için kullanılmaktadır (Zemke ve diğer., 2013). Her kuşağın kendine ait karakteristiği, değer yargıları ve tutumları, güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Bununla birlikte bir kuşağı tanımlayan ifadelerin kalıplaşmış ifadeler olduğunu göz önüne almak gerekmektedir. Bu ifadeler bir gruptaki birçok kişiyi tanımlayabilir ancak her bir özelliğini herkesin taşıdığını ifade etmek doğru olmamaktadır (Lower, 2008). Günümüzde alanyazında yaygın olarak kullanılan kuşak sınıflamasının "sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z kuşağı" şeklinde olduğu görülmektedir. Günümüzde, Bebek Patlaması Kuşağı ve Z Kuşağının üyeleri genel olarak dede, nine ve torunlar olarak sosyal yaşamda yer almaktadırlar. Bu iki kuşağın yaş, sosyallik, kültür, hayat tarzı, düşünme biçimleri ve diğer birçok konuda birbirinden uzak olduğu alanyazından çıkarılabilir. Toplumumuzda da gerçek hayatta bu farklılıkları gözlemlemek mümkündür.

Bebek patlaması kuşağını, 1946-1964 yılları arasında doğan kişiler oluşturmaktadır. Bu kuşağın üyeleri, II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki nüfus patlaması yıllarında doğmuşlardır. Ekonomik düzeyin yavaş yavaş artması ile bu dönemde ülkelerin siyasi, politik ve ekonomik yapılarında görülen değişiklikler, bu kuşağın düşünce yapısını da etkilemiştir. Dünyanın insan hakları hareketlerini, radyonun altın çağını, Türkiye'nin ise ihtilali ve çok partili dönem sancılarının yaşandığı yıllarda doğan kişilerin oluşturduğu kuşak olarak tanımlanabilir (Adıgüzel ve diğer., 2014).

Z kuşağı ise 2000 yılından sonra doğanların yer aldığı kuşak olarak belirtilmektedir. Bu kuşak teknolojik bir çağda doğduklarından teknoloji ile iç içe yaşamaktadırlar. Bu kuşak aşırı bireyselleşme ve yalnızlık yaşayacak kuşak olarak da tanımlamaktadır. Z kuşağı sağlık sistemindeki teknolojik ilerleme ve farkındalık arttığı için hayat aralığı olarak, bulundukları çağ ve teknolojinin getirisi bağlamında sosyolojik olarak ve deneyimledikleri olgular bakımında tarihsel olarak diğer kuşaklardan ayrılmaktadırlar (Çetin Aydın ve Başol, 2014).

Bu kuşaklararasında çağın getirdiği hızlı değişim nedeniyle bazı uyum problemleri eskiye kıyasla günümüzde giderek artmaktadır. Bunun genel sebebi önceki kuşakların yaşadığı şartların günümüzde teknolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel değişikliklerin yarattığı yeni şartlarla ortadan neredeyse tamamen kaybolması ve son kuşakların ise eski kuşakların yaşantılarından ve bakış açılarından bihaber olması olarak gösterilebilir. Bu durum kuşaklar arası etkileşimde bazı problemlerin yaşanmasına sebep olabilir. Öte yandan kuşaklararası farklılıklar sorun unsuru olmanın dışında, kuşaklararasında öğrenme fırsatları yaratmada da kullanılabilir (Polat ve diğer., 2016). Özellikle çok farklı dönemlerde yaşamış ve yaşıyor olan, dedeler-nineler (Bebek Patlaması Kuşağı) ve erken çocuklukta olan en son kuşak (Z Kuşağı) arasında sorun çözmede ve yeni öğrenmeler, deneyimler oluşturmada çeşitli etkinlik programlarından faydalanmak etkili olacaktır. Kuşaklararası bu programlar, kaynakların ve öğrenmelerin anlamlı ve amaçlı aktarımı için sosyal araçlar olarak görülebilir (Kaplan, 2001). Örneğin yapılan bir proje ile dedeler ile öğrenciler arasındaki etkileşim ve işbirliğinin artırılması yolu ile çatışmaların azaldığı ve öğrencilerin okulda kendilerini daha güvende hissetmeleri sağlanmıştır (Boström, 2003).

21. yy bilgi ve dayanışma toplumunda kuşaklararası öğrenme, bilgi ve yeteneklerin kuşaklararası aktarımında genç ve yaşlıların toplumsal uyumu için önemli bir stratejidir (Hoff, 2007). Toplumun sürdürülebilir dengesi için farklı kuşakların bir arada olmaya devam etmesi gereksinimi ile birçok kuşaklararası etkileşim etkinliği uygulanmaya başlanmıştır. Hatton-Yeo ve Ohsako (2000), kuşaklararası öğrenmenin amaçlarını; kuşaklararası olumlu tutumlar geliştirme, hayat boyu süren genç ve yaşlı ilişkileri kültürünün temelini atma, çocuk, genç, yaşlı ile okul ve toplum kazançlarını

bütünleştirme, bütün yaş gruplarıyla etkinlikler oluşturarak, sosyal katılım, bağlılık ve dayanışma geliştirme şeklinde ifade etmişlerdir.

Kuşaklararası öğrenmenin gerçekleşebilmesi için kuşaklararası alanlara ihtiyaç vardır. Kuşaklararası alan genel anlamda, farklı kuşaklardan bireyleri bir araya getiren her yerdir. Bu alanlar, farklı kuşakların üyesi olan bireylerin; özellikle genç ve yaşlı, arasındaki etkileşimi kolaylaştırma ve geliştirme amacıyla tasarlanmış yerlerdir (Vanderbeck ve Worth, 2014). Diğer bir yandan kuşaklararası alan oluşturmanın amacı hem farklı yaş gruplarına hitap eden bir çevre yaratmak hem de bu yaş gruplarının etkileşimine olanak sağlayarak, anlamlı zaman geçirmeye teşvik etmektir (Kaplan ve diğer., 2016). Bu alanlar günlük hayatın içinde doğal olarak oluşabileceği gibi bir amaç doğrultusunda da tasarlanabilir. Konferans salonları, toplantı odaları, eğitim sınıfları, dans salonları gibi kapalı mekânlarla birlikte parklar, açık hava sinemaları, açık hava tiyatroları, piknik alanları, kamp alanları gibi dışarıda yer alan her türlü mekân kuşaklararası alan yaratmak için kullanılabilmektedir. Öte yandan son zamanlarda uygulanan programlar ve araştırmalar, kuşaklararası olumlu etkileşimi sağlamak için doğal alanların kullanılmasını desteklemektedirler. Bununla birlikte, dinamik kuşaklararası alanlar oluşturmak, fiziksel bir yer oluşturmaktan daha fazlasıdır (Brown ve Henkin, 2012). Kuşaklararası alanlar farklı kuşaktan bireylerin kolayca etkileşime geçebileceği şekilde seçilmeli ve tasarlanmalıdır. Örgütler için de bu etkileşimi sağlayabilecek doğal ya da tasarlanmış kuşaklararası öğrenme alanları birlikte kullanılabilmektedir. Örgütlerde doğal akışında seyreden kuşaklararası etkileşimlerin niteliği, örgütsel sürdürülebilirlik ve gelişim için her zaman yeterli olmamaktadır. Bu yüzden örgütler daha çok planlı etkileşim yaratmak için kuşaklararası alanlar oluşturmaya yönelik adımlar atmaktadırlar. Kuşaklararası alanlar sosyal ya da profesyonel etkileşimlere olanak sağlayan mekânlardan oluşabilmektedir. Sanat, spor, gezi, kültür, yemek, eğlence, eğitim ve her türlü sanal ortam etkinliklerinin yapılabileceği resmi veya resmi olmayan bütün yerler kuşakları bir araya getirmek için kullanılabilecek alanlardır. Okul öncesi öğrencileri olan Z kuşağı ile onların dede-nineleri olan Bebek Patlaması Kuşağını seramik sanatı ile bir ilkokulda buluşturmak da kuşaklararası alana örnek gösterilecek uygulamalardan biri olacaktır.

Daha çok somut düşünme ve algılama çağında olan erken yaştaki çocukların dedeler-nineler ile etkileşiminde görsel, dokunsal deneyimlerin kullanılması bu programların uygulamasını kolaylaştıracağı gibi, programın amacına ulaşmada da daha başarılı olunacaktır. Bunlardan dolayı görsel sanat uygulamaları kuşaklararası programlarda kullanmak için çok iyi bir seçenektir. Bu çalışmanın genel amacı da Bebek Patlaması Kuşağı ve Z Kuşağı arasında, güzel sanatlar arasında yer alan seramik sanatları ile anlamlı etkileşimler yaratarak ortaya çıkan sonuçları incelemektir. Uygulanan etkileşim programının Bebek Patlaması Kuşağında yer alan dede-ninelerin yaşamın anlam algısı ve benlik saygısına etkisi araştırılmıştır.

1.1.Yaşamda anlam

Son yıllarda yaşamda anlam dikkat çeken ve araştırılan bir konu haline gelmiştir (Baş ve Hamarta, 2015; Demirbaş-Çelik ve İşmen-Gazioğlu, 2015; Steger, 2012; Yüksel, 2012). Yaşamda anlam kavramı iyi oluşun belirleyicisi ve psikolojik açıdan gelişmenin bir işareti olarak ele alınmıştır (Frankl, 1963; Ryff, 1989). Psikoloji bilimi açısından bu derece önemli bir kavrama ilişkin geçmiş yıllarda farklı tanımlamalar yapılmıştır. Battista ve Almond (1973) yaşamda anlam kavramını bireyin hayatındaki tutarlılık olarak tanımlarken Ryff ve Singer (1998) amaç yönelimli olma olarak ifade etmişlerdir. Crumbaugh ve Maholick (1964) tarafından bir başka tanıma göre ise yaşamda anlam kavramı “o yaşamı tecrübe eden bireyin gözünden yaşamın varoluşsal önemi” olarak tanımlanmıştır (s.201). Reker ve Wong (1988) ise yaşamda anlam kavramını bireyin varoluşundaki amacı, uyumu kavrama ve değerli amaçlar belirleme, tüm bunların sonucunda da doyum hissetme olarak açıklamıştır.

Frankl (1963) her bir bireye uygun tek bir anlam olmadığını, herkesin kendi yaşamının anlamını oluşturması gerektiğini vurgulamıştır. Adler (2010) de benzer şekilde var olan insan kadar yaşama yüklenen anlamın farklılaşacağından söz etmiştir. Steger (2012) de bireylerin yaşamda anlama sahip olduklarında ve yaşamları boyunca başarmaya çalıştıkları bir amaçları olduğunda daha iyi çalıştıklarını ifade etmiştir. Yaşamda anlama ilişkin farklı değerler araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Ebersole ve Depaola (1986) ilişkiler, zevk, yardım, sağlık ve manevi inançtan bahsederken Battista ve Almond

(1973) yaşamda anlama sahip olabilmek için yaşamı anlaşılır hale getirme ile ulaşılan amaçların kişinin kendisini memnun etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Wong (1998) ise diğerlerine ek olarak başarıdan, Emmons (1999) da yakınlık ve üretkenlik kavramlarından söz etmişlerdir.

Yaşamda anlam kavramına ilişkin yapılan ilk araştırmalar yaşamda anlamı araştırmanın normal ve sağlıklı olup olmadığı ile bunun bir psikolojik rahatsızlık olup olmadığına odaklanan araştırmalar olarak ikiye ayrılmaktadır (Steger, 2012). Frankl (1963), bireyin yaşamda anlamı bulmaması durumunu anlamsızlık olarak ifade etmekte, yaşamlarında anlam olmayan bireylerin amacını bulamayacağını ve bu durumun varoluşsal nevroza dönüşebileceğini ifade etmektedir. Frankl (2010) bireyin yaşamına anlam kazandırabilmesi için yapabileceklerini üç başlık altında toplamıştır. Bunlar eser yaratmak (başarı), deneyim yaşamak (sevgi) ve kaçınılmaz acıyı çekmektir (ölüm). Eser yaratmak eyleminde birey başkasının hayatına katkıda bulunmaktadır. Deneyim yaşamak eyleminde ise birey bir insanla etkileşime geçerek sevgide anlam bulmaktadır. Son eylem olan kaçınılmaz acıyı çekmek kapsamında bireyin bu durumla yani ölümle yüzleşmesi, ölümü kabul etmesi ve ondan kaçmamasıdır. Das (1998) benzer şekilde yaşamda anlama sahip olan insanların diğer insanlara oranla yaşamı daha değerli gördüklerini ifade etmiştir. Das (1998) yaşama atfedilen anlamların insana yaşamak için neden sağladığını, yapılan eylemlerin böylece daha anlamlı hale geldiğini, tüm bunların sonucunda da öz değerin oluştuğunu ifade etmiştir.

1.2. Benlik saygısı

Psikoloji bilim tarihi boyunca merkez kavramlardan birisi olan özsaygı (Sinclair ve diğer., 2010) psikoloji alanında en çok çalışılan kavramlardan birisidir (Scheff ve Fearon, 2004). Rosenberg (1965: akt:Martin-Albo ve diğer., 2007) özsaygıyı, bir bireyin kendi değeri ve önemi hakkındaki duygu ve düşünceler dizisi olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle, özsaygı kavramıyla bireyin kendisine ilişkin olumlu ya da olumsuz genel tutumu ifade edilmektedir. Bir başka kavramsallaştırmada özsaygı, birey olarak liyakatimizin değerlendirilmesi ve iyi, değerli insanlar olduğumuza ilişkin bir yargı olarak ele alınmaktadır (Neff, 2011). Bireyin, özsaygıyı kendisine anlamlı gelen ve iyi olduğunu bildiği alanlardan elde edebildiği kişisel olarak değer vermediği alanlardan elde edemediği düşünülmektedir (Neff, 2011). [Örneğin bir çocuk iyi bir futbolcu olma noktasında özsaygısına yatırım yapabilir, iyi bir öğrenci olmak onun özsaygısı için anlamlı değildir. Başka bir öğrenci içinse tam tersi söz konusu olabilir.]

Özsaygı birçok değişkenle ilişkisi olan bir kavramdır (Martin-Albo ve diğer., 2007) ve yaşam çıktıları için anlamlı sonuçlar doğurabilir (Erol ve Orth, 2011). Araştırmaların büyük çoğunluğunda, özsaygının istendik çıktılarla olumlu ilişkisinin olduğu görülmektedir (Pyszczynski ve diğer., 2004). Özsaygısı yüksek bireyler özsaygısı düşük bireylere göre; mutluluğu, iyimserliği ve motivasyonu daha çok; depresyonu, anksiyeteyi ve olumsuz duyguları ise daha az deneyimlemektedir (Orth, Robins ve Roberts, 2008; Pyszczynski, Greenberg, Solomon, Arndt ve Schimel, 2004). Benzer biçimde özsaygı; düşük düzeyde kriminal davranışı ve ekonomik zenginliği yordamaktadır (Trzesniewski, Donnellan, Moffitt, Robins, Poulton ve Caspi, 2006).

Sinclair ve diğer., (2010) ise özsaygı düzeyinin; yaşa, ırka, etnisiteye, eğitim seviyesine, istihdam durumuna, gelire ve medeni duruma göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Yaşın özsaygı düzeyine etkisi incelendiğinde; genç ve orta yetişkinlik döneminde özsaygının arttığı, 60 yaş seviyelerinde en üst noktaya ulaştığı, bu yaştan sonra ise özsaygının düştüğü görülmektedir (Orth ve diğer., 2010). Özsaygı ile eğitim arasındaki ilişki incelendiğinde ise hangi yaş grubunda olursa olsun yüksek eğitimli bireylerin düşük eğitimli bireylere göre özsaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya konulmaktadır (Orth, Trzesniewski ve Robins, 2010; Sinclair, Blais, Gansler, Sandberg,Bistis ve LoCicero, 2010). Bir meta-analiz çalışmasında özsaygı ile saldırganlık arasında orta düzeyde olumsuz ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Rosenthal, Montoya, Ridings, Rieck ve Hooley, 2011).

Özsaygı, genelde iyi olmanın sebebi değil, iyi olmanın sonucudur. Örneğin, özsaygının iyi akademik performansın nedeninden ziyade sonucu olduğu görülmektedir (Baumeister, Campbell, Krueger ve Vohs, 2003). Başka bir ifadeyle, özsaygı birçok değişkeni etkilediği gibi birçok değişkenden de etkilenmektedir. İleri uzmanlık, düşük risk alma ve daha iyi sağlık bu değişkenler arasındadır (Erol ve Orth, 2011; Trzesniewski, Donnellan, Moffitt, Robins, Poulton ve Caspi, 2006).

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, "Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programının" dede-ninelerin yaşamın anlamı ve benlik saygılarına etkisini araştırmaktır.

Araştırma şu sorulara cevap aramıştır:

1. "Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programı" dede-ninelerin yaşamın anlamı algısında anlamlı fark yaratmakta mıdır?
2. "Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programı" dede-ninelerin benlik saygısı algısında anlamlı fark yaratmakta mıdır?

2. MATERYAL VE METOD

Araştırmada nicel araştırma modeli uygulanmıştır. Araştırmada yarı deneysel model uygulanmıştır. Tek gruplu ön test ve son-testli deneysel çalışmada verilerin toplanmasında yaşamda anlam ölçeği ve Rosenberg benlik saygısı ölçeği kullanılmıştır. Yaşamda anlam ölçeği Demirbaş (2010) tarafından geliştirilmiş; Rosenberg Yetişkinlerde Benlik Saygısı ise Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

Tablo 1. Araştırma deseni

Grup	Öntest	İşlem	Sontest
	Ölçüm 1	X	Ölçüm 2
20 kişilik dede-nine	Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken
	Benlik saygısı ölçeği Yaşamın anlamı ölçeği	Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programı	Benlik saygısı ölçeği Yaşamın anlamı ölçeği

Projenin hedef kitlesini Kocaeli İli Gebze İlçesindeki Yahya Kemal Beyatlı İlkokulu'ndaki anasınıfı öğrencileri ve onların dede-nineleri oluşturmaktadır. Projede, Kocaeli Üniversitesi Seramik bölümünün rehberliği ve sanatçı desteği ile dede-nineler ve anasınıfı öğrencileri birlikte seramik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Projeye katılacak dede ve ninelerin, öncelikle öğrencilerin dede ninelerinden seçilmesine özen gösterilecek, yeterli sayıda dede-nine bulunamaz ise ilçede ikamet eden dede ve nineler arasından gönüllülük ve yeterlilik esasına göre seçilmiştir. Dede-nineler ve anasınıfı öğrencileri planlanan program çerçevesinde, proje yürütücüsü ve uzmanların yardımı ile seramik uygulamaları gerçekleştirmişlerdir.

Araştırma için geliştirilen Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programı uygulanmadan önce çalışma grubundaki dede-ninelere benlik saygısı ölçeği ve yaşamın anlamı ölçeği uygulanarak birinci ölçümler alınmış; daha sonra anaokulu öğrencileri dede-nineler ile buluşturularak 10 haftalık eğitim programı uygulanmıştır. Eğitim programının uygulaması bittikten sonra ise tekrar benlik saygısı ölçeği ve yaşamın anlamı ölçeği uygulanarak ikinci ölçümler alınmıştır. Veriler SPSS programına girilerek öntest ve son test puanları arasında anlamlı fark olup olmadığı hesaplanmış ve Cohen's d katsayısı hesaplanarak da etkinin büyüklüğü saptanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programının dede-ninelerin yaşamın anlamı algısına etkisi

Deney grubunda yer alan dede-ninelerin ön test-son test yaşamın anlamı algılarına ilişkin bağımlı gruplar için t-testi analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Dede-ninelerin ön test-son test yaşamın anlamı algılarına ilişkin bağımlı gruplar için t-testi analiz sonuçları

	N	X	Sd	T	p	X fark	Cohen's d
Öntest	20	2,86	,36	-6,655	,00	-1,165	1,49
Sontest	20	4,03	,52				

Tablo 2'de görüldüğü gibi deney grubunda yer alan dede-ninelerin yaşamın anlamına ilişkin ön test (X=2.86; Sd=.36) ve son test (X=4.03; Sd=.52) puan ortalamaları arasında son test puanları lehine (XSonTest-Ön Test=1.165) istatistiki olarak anlamlı bir farkın oluştuğu görülmektedir (t=-6.655; p< .01). Başka bir ifadeyle deney grubunda yer alan dede-ninelere uygulanan kuşaklararası etkileşim programının dede-ninelerin yaşam anlamı algılarına olumlu katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca, ön test ve son test puanları arasında ortaya çıkan farka ilişkin etki büyüklüğünün hesaplandığı Cohen d değeri incelenmiş ve d=-1.49 olarak hesaplanmıştır. Ulaşılan Cohen d değeri 0.20-0.50 ise küçük; 0.50-0.80 ise orta, 0.80 ve daha büyük ise geniş düzeyde etki olduğu belirtilmektedir. Cohen d değeri incelendiğinde (d=-1.49 etki değerinin geniş (large) etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir.

3.2 Kuşaklararası Etkileşim İçin Sanat Programının Dede-ninelerin Benlik Saygısı Algısına Etkisi

Deney grubunda yer alan dede-ninelerin ön test-son test benlik saygısı algılarına ilişkin bağımlı gruplar için t-testi analiz sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Dede-ninelerin ön test-son test benlik saygısı algılarına ilişkin bağımlı gruplar için t-testi analiz sonuçları

	N	X	Sd	t	p	X fark	Cohen's d
Öntest	20	2,08	,46	-9,811	,00	-1,26	2,19
Sontest	20	3,34	,27				

Tablo 3'de görüldüğü gibi deney grubunda yer alan dede-ninelerin benlik saygısı ilişkin ön test (X=2.08; Sd=.46) ve son test (X=3.34; Sd=.27) puan ortalamaları arasında son test puanları lehine (XSonTest-Ön Test=1.26) istatistiki olarak anlamlı bir farkın oluştuğu görülmektedir (t=-9.811; p< .01). Başka bir ifadeyle deney grubunda yer alan dede-ninelere uygulanan kuşaklararası etkileşim programının dede-ninelerin benlik saygısı algılarına olumlu katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca, ön test ve son test puanları arasında ortaya çıkan farka ilişkin etki büyüklüğünün hesaplandığı Cohen d değeri incelenmiş ve d=-2.19 olarak hesaplanmıştır. Cohen d değeri incelendiğinde (d=-2.19 etki değerinin geniş (large) etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Kuşaklararası etkileşim için sanat programının dede-ninelerin yaşamın anlamı ve benlik saygısı algısına olumlu yönde etki ettiği saptanmıştır. Oluşturulan kuşaklararası alan sayesinde okulöncesi çocukları ile dede-nineler bir araya gelerek kuşaklararası etkileşim için sanat programını uygulamışlar böylece hayat onlara daha anlamlı gelmeye başlamış ve yetişkin bireyler olarak kendilerine saygıları artmıştır. Ayrıca kuşaklararası alan yaratılarak dede-ninelerin aktif yaşlanmalarına katkı sağlanmıştır.

Kuşaklararası alan, sürdürülebilir okul örgütleri için hayati öneme sahip olan ve çeşitliliğe yer verilmesi gereken, dinamik ve büyüyen bir kavram olarak düşünülmelidir. Bu alanlarda kuşaklararası öğrenme sadece resmi yollarla değil, günlük yaşamdan sosyal alanlarla da; evler, müzeler, iş yerleri,

çevrimiçi sanal ortamlar gibi, sağlanmalıdır (Facer ve Sandford, 2010; Harper, 2009). Okullarda kuşaklararası öğrenmenin nitelikli olması ve dayanışmanın sağlanması için yöneticilerin ve öğretmenlerin kuşaklararası etkileşimlere olanak sağlayacak dinamik, kaliteli ve verimli alanlar yaratması ve bu alanları kullanmak için örgütteki bireyleri teşvik etmesi, sürdürülebilir okul örgütleri için gerekli olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Kocaeli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir (Proje Numarası:2018/069). Kocaeli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Batur, H. Z., ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19), 165–182.

Adler, A, (2010). *Yaşamın Anlamı*. Ankara: Alter Yayıncılık.

Baş, V. & Hamarta, E. (2014). Üniversite öğrencilerinde değerler ve yaşamın anlamı arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *13*(29), 369-391.

Battista, J., & Almond, R. (1973). The development of meaning in life. *Journal for The Study of Interpersonal Processes.* 36 (4), 409-427.

Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?.*Psychological Science in the Public Interest*,*4*(1), 1-44.

Boström A.K. (2003). Lifelong Learning, Intergenerational Learning, and Social Capital. Stockholm: Institute of International Education, Stockholm University, 167 p.

Brown, C., & Henkin, N. (2012). *Intergenerational Community Building: Resource Guide*. Communities for All Ages. Philadelphia, PA: Intergenerational Center, Temple University.

Crumbaugh, J. C., & Maholick, L. T. (1964). An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. *Journal of clinical psychology*, 20(2), 200-207.

Çetin Aydın, G., & Başol, O. (2014). X ve Y kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı? Electronic Journal of Vocational Colleges, 4(4), 1–15.

Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda Benlik Saygısı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Das, A. K. (1998). Frankl and the realm of meaning. *Journal of Humanistic Education & Development.* 36 (4), 199.

Demirbaş, N. (2010). *Yaşamda anlam ve yılmazlık* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirbaş-Çelik, N., & İşmen-Gazioğlu, E. (2015). Yaşamda anlam ölçeği lise formu: Türkçe geçerlik ve güvenirliği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(33), 42-60.

Ebersole, P., & Depaola, S. (1986). Meaning in life categories of later life couples. *Journal of Psychology*, 121 (2), 185-191.

Emmons, R. A. (1999). Religion in the psychology of personality: An introduction. *Journal of Personality*, *67*(6), 874-888.

Erol, R. Y., & Orth, U. (2011). Self-esteem development from age 14 to 30 years: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*,*101*(3), 607.

Facer, K., & Sandford, R. (2010). The next 25 years future scenarios and future directions for education and technology. *Journal of Computer Assisted Learning*, 26, 74–93.

Frankl, V. E. (1963). *Man's search for meaning: An introduction to logotherapy*. New York, NY: Washington Square Press.

Frankl, V. E. (2010). *İnsanın anlam arayışı.* (S. Budak, Çev.) İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Harper, S. (2009). Demographic change, generations and the life course. [On-line]. http://www.beyondcurrenthorizons.org

Hatton-Yeo, A., & Ohsaka, T. (2000). Intergenerational Programmes: Public Policy and Research Implications. An International Perspective. The UNESCO Institute forEducation. Beth Johnson Foundation.

Hoff, A. (2007) Intergenerational Learning as an Adaptation Strategy in Aging Knowledge Societies. In: European Commission (ed.) Education, Employment, Europe. Warsaw: National Contact Point for Research Programmes of the European Union, ss.126–129.

Kaplan, M. S. (2001). School-based intergenerational programs. Hamburg, Germany: UNESCO Institute for Education.

Kaplan, M., Thang, L. L., Sanchez, M., & Hoffman, J. (2016). Intergenerational Contact Zones A Compendium of Applications. Penn State Extension.

Lower, J. (2005). Brace yourself - Here comes generation Y. Critical Care Nurse, 28(5), 35–62. http://atgstg01.uk.sagepub.com/upm-data/5011_Barling_Chapter_3.pdf

Martín-Albo, J., Núñez, J. L., Navarro, J. G., & Grijalvo, F. (2007). The Rosenberg Self-Esteem Scale: translation and validation in university students. *The Spanish Journal of Psychology*, *10*(2), 458-467.

Neff, K. D. (2011). Self-compassion, self-esteem, and well-being. *Social and Personality Psychology Compass*, *5*(1), 1-12.

Orth, U., Robins, R. W., & Roberts, B. W. (2008). Low self-esteem prospectively predicts depression in adolescence and young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology, 95*, 695–708.

Orth, U., Trzesniewski, K. H., & Robins, R. W. (2010). Self-esteem development from young adulthood to old age: A cohort-sequential longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 645–658.

Polat, S., Arslan, Y., Günçavdı, G., Çiçek, H. ve Kazak, E. (2016). Bir kuşaklararsı öğrenme deneyimi "Dedelerimiz ve Ninelerimizden Öğreniyoruz". Okullarda kuşaklararası öğrenme. Pegem Akademi. Ankara.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. *Psychological Bulletin*, *130*(3), 435.

Reker, G. T. & Wong, P. T. (1988). Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning. In J. E. Birren & V. L. Bengston (Eds), Emergent Theories of Aging, pp. 214-246. New York: Springer.

Rosenthal, S. A., Montoya, R. M., Ridings, L. E., Rieck, S. M., & Hooley, J. M. (2011). Further evidence of the Narcissistic Personality Inventory's validity problems: A meta-analytic investigation—response to Miller, Maples, and Campbell (this issue). *Journal of Research in Personality*, *45*(5), 408-416.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology*, 57(6), 1069.

Ryff, C. D., Singer, B. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9, 1–28.

Scheff, T. L., & Fearon, D. S., Jr. (2004). Cognition and emotion? The dead end in self-esteem research. *Journal for the Theory of Social Behavior*, *34*, 73-90.

Sinclair, S. J., Blais, M. A., Gansler, D. A., Sandberg, E., Bistis, K., & LoCicero, A. (2010). Psychometric properties of the Rosenberg Self-Esteem Scale: Overall and across demographic groups living within the United States. *Evaluation &The HealthProfessions*,*33*(1), 56-80.

Steger, M. F. (2012). Making meaning in life. *Psychological Inquiry*, *23*(4), 381-385.

Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of counseling psychology*, *53*(1), 80-93.

Tomas, J. M., & Oliver, A. (1999). Rosenberg's self-esteem scale: Two factors or method effects. *Structural Equation Modeling: A MultidisciplinaryJournal*,*6*(1), 84-98.

Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R., & Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, *42,* 381–390.

Türk Dil Kurumu. (2019). Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat, Erişim Tarihi: 06.03.2019

Vanderbeck, R. M., & Worth, N. (2014). *Intergenerational Space*. London: Routledge.

Wong, P. T. P. (1998). Implicit theories of meaningful life and the development of the personal meaning profile. In P. T. P. Wong & P. S. Fry (Eds.), ***The human quest for meaning: A handbook of psychological research and clinical applications*** (pp. 111-140). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Yüksel, R. (2012). Genç yetişkinlerde yaşamın anlamı. *Sakarya University Journal of Education*, *2*(2), 69-83.

Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (2013). Generations at work: Managing the clash of boomers, gen Xers, and gen Yers in the workplace. New York: Amacom.

AFET FARKINDALIK ÖLÇEĞİ (AFÖ) İÇİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Doç.Dr. Esma Buluş Kırıkkaya
Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
buluş@kocaeli.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Serpil Gerdan
Kocaeli Üniversitesi, İzmit MYO
sgerdan@kocaeli.edu.tr

Özet

Ortaya çıktıklarında insanlara zarar veren ve normal yaşam faaliyetlerini durdurarak toplulukları olumsuz etkileyen olaylar afet olarak nitelendirilir. Dünyada her yıl en az bir ülke afete maruz kalmaktadır. Ülkemiz de coğrafi konumu itibariyle özellikle doğal kaynaklı afetlere sık sık maruz kalmakta ve ciddi can ve mal kayıpları vermektedir. Kaynağı doğadan gelen afetlerin önlenmesi çoğu zaman mümkün olmamakla birlikte toplum üzerinde vereceği hasar/kayıpları azaltmak mümkündür. Bu araştırmanın amacı toplum olarak sık yüz yüze kaldığımız afetler için farkındalığımızı belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmektir. Afet Farkındalık Ölçeği'nin (AFÖ) geliştirilmesinde literatür taraması ve uzman görüşleri doğrultusunda 45 maddeden oluşan aday ölçek formu düzenlenmiştir. Kapsam geçerliği çalışması sonucunda dört ölçek maddesi ölçekten çıkarılarak 40 maddelik ikincil form yapı geçerliğini ortaya koymak amacıyla 597 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) kapsamında Temel Bileşenler Analizi gerçekleştirilmiş; faktör döndürme yöntemi olarak ise Varimax seçilmiştir. Faktör analizi sonucunda ölçeğin 23 maddelik son formunun toplam varyans açıklayıcılık yüzdesi %57 bulunmuş; afet bilgisi, afet öncesi, afet sırası, afet sonrası ve yapısal olmayan risklerin farkındalığı şeklinde 5 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Ölçeğin faktör analizi bünyesindeki Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı α= ,86 olarak saptanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre AFÖ'nün geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Afet öncesi, afet sırası, afet sonrası, yapısal olmayan risklerin farkındalığı

DISASTER AWARENESS SCALE (DAS); VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Abstract

Events, that damage people when they occur and stop life activities of people, are considered as disasters. At least one country is exposed to a disaster every year in the world. Our country is exposed to natural disasters frequently due to its geographical location and it causes serious loss of life and property. It is possible to reduce the damage/losses of them by society, although it is not usually possible to prevent natural disasters. The purpose of this study is to develop a scale to determine our awareness for disasters we face a lot as a society. Literature analysis and expert opinion were used in the 45-item draft scale for the development of the process of Disaster Awareness Scale (DAS). Four items were excluded by the end of the content validity study, and 597 different department students and different brans teachers were presented a 40-item second form for the structural validity study. The Exploratory Factor Analysis (EFA) was used to group the variables. The extraction was made using the principal components and the rotation using the Varimax method. The results of the factor analysis show that 23-item form of the scale explained a 57 per cent of the total variance, and five components (disaster knowledge, before disaster, during and after disaster, awareness of non-structural risks) stood out in the structure. Cronbach Alpha coefficient was found α= ,86. According to be done analysis, it can be said that DAS is a valid and reliable measurement tool.

Keywords: Pre-disaster, during disaster, post-disaster, awareness of non-structural risks

1. GİRİŞ

Günümüzde hızla gelişen teknoloji bilgi birikiminin hızla artışına sebep olmakta ve ülkeler de bu hıza ayak uyduracak çabalar içerisine girmektedir. Her alanda yarış halinde olan ülkelerin doğru ve kalıcı bilgileri topluluklara nasıl sağlayacakları önemlidir. Özellikle ülkemiz gibi doğal ve teknolojik afetlere maruz konumda olan ülkelerde afetlerle ilgili farkındalık düzeyinin belirlenmesi ve bu doğrultuda eğitim içeriklerinin geliştirilmesi bu noktada önem kazanmaktadır. Bireylerin çevrelerinde yaşanan çeşitli problemler karşısında önce bireysel istekleri doğrultusunda hareket etmeleri sebebiyle problemle ilgili farkındalık düzeylerinin arttırılması ve o doğrultuda hareket etmelerinin sağlanması gerekmektedir (Hungerfold ve Volk, 1990). Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğinin Uluslararası Doğal Felaketlerin Azaltılması çalışmaları doğrultusunda insanların doğa olayları sonucu ortaya çıkan afetlerle ilgili eğitilmesi ve afet zararlarının azaltılması konusunda daha bilgili ve daha güvenli bir toplum oluşturma çabaları hız kazanmıştır. Karancı ve diğ., 2002 yılında Çankırı ilçesinde gerçekleştirdikleri bir çalışmada, doğal afetlerin olumsuz etkilerini hafifletme, hazırlık ve müdahale eğitimlerinin etkisini araştırmışlardır. Eğitimden bir yıl sonra eğitim programına katılan rastgele seçilmiş 400 katılımcı ile eğitime katılmamış 400 kişi karşılaştırılmış, afetle ilgili biliş ve davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlar, eğitim programındaki katılımcıların daha fazla afet beklentisi, endişe ve kayıp tahmini ve daha hazırlıklı davranışları olduğunu göstermiştir (Karancı ve diğ., 2005). Yapılan bazı çalışmalarda, okul dışı öğrenme olarak ifade edilebilecek olan informal öğrenmenin formal ve yaygın öğrenme deneyimlerine olumlu etkisine vurgu yapmaktadır (Dierking ve diğ., 2003). Gerber ve arkadaşları (2001) tarafından yapılan bir çalışmada formal öğrenme deneyimi ile birlikte informal öğrenme deneyimlerinin öğrencilerin bilimsel akıl yürütme yetenekleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Oğuz tarafından 2005 yılında geliştirilen bir ankette iki farklı coğrafi konumdan yüksek riskli bir deprem bölgesinde yer alan Aydın ili ile düşük riskli bir deprem bölgesinde yer alan Columbus şehrindeki 823 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre Amerikan öğrencilerin depremlerle ilgili bilimsel bilgi düzeylerinin Türk öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu hesaplanmıştır (Oğuz, 2005). Akçil, 2011'e göre Türkiye'de depremler ilköğretim müfredatında doğal afet konusu olan temel doğal afetlerden biri olarak öğretilmekte olup bu öğretme yöntemi yanlış anlaşılmalara neden olabilecek potansiyele sahiptir. Öğrencilerin daha iyi bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olmak için, afetlere ait bilgiler farklı zaman dilimlerinde öğretilebilir. Depremlerle ilgili formal eğitimler informal öğrenme deneyimleri ile teşvik edici hale getirilmelidir (Akçil, 2011).

Doğa olayları sonucu oluşan afetler yaşadığımız coğrafyaya göre değişiklik göstermekle birlikte sonuçları bakımından toplum için büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de deprem, sel, heyelan başta olmak üzere doğa kökenli afetler sonuçları bakımından son derece yıkıcı ve derin izler bırakan bir konudur (Karakuş ve Önger, 2017). Bu nedenle insan-mekân etkileşiminde dikkate alınması gereken unsurlardandır ve bu konuda gereken hazırlığın nasıl olacağı ile ilgili eğitimlerin yaygınlaşması ve her bireye ulaşılması bir zorunluluktur. Afet öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gerekenler ve alınacak fiziksel korunma önlemleri bu eğitimlerin temel bileşenleri olmalıdır. Ülkemizde AFAD başta olmak üzere çeşitli kamu ve sivil toplum örgütleri tarafından sık sık çeşitli yaş gruplarına afet farkındalık eğitimleri verilmektedir. Ancak bu eğitimlerin ne ölçüde bireylere istenilen kazanımları sağladığını ölçme konusunda çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yüz yüze kaldığımız afetlerle ilgili farkındalığın belirlenmesinin eğitim içeriklerinin geliştirilmesi açısından da önemi büyüktür. Toplumun afet farkındalığını, afet öncesi sırası ve sonrasında yapılacaklar konusundaki bilgisini ve hazırlığını tespit etmek, yapılacak eğitimlerin düzeyini, süresini ve kalitesini yeniden gözden geçirmek için otoritelere fırsat sunar ve zamandan tasarruf sağlar. Afetler karşısında toplumun hazırlık düzeyinin belirlenmesi amacıyla, afet öncesi sırası ve sonrası ile afet bilgisi ve yapısal olmayan risklerin farkındalığı konularında beşli likert ölçeği geliştirilerek yapılan afet eğitimlerinin etkililiğini ortaya koymak için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmek amaçlanmıştır.

Bu amaçla, geliştirilmek istenen Afet Farkındalık Ölçeğinin bir ölçme aracında bulunması gereken geçerlilik ve güvenirlik özelliklerini taşımakta mıdır? sorusuna yanıt aranmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, geliştirilmek istenen afet farkındalık ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları için yapılan istatistiksel işlemleri kapsayan nicel bir çalışmadır. Geçerlik ve güvenilirlik bir uygulamada, analiz ve değerlendirmede veya tasarımda hata yapmamayla ilgilidir. Güvenilirlik, bir ölçme aracının, bir anketin, neyi ölçüyorsa bunu hep aynı şekilde ölçmesini belirtir. Anket, geçici içsel şartlardan veya dışsal şartlardan etkilenmeden tutarlı bir şekilde aynı tespitleri yapabilmelidir. Güvenilirlik ile ölçme hatası arasında ters orantı mevcuttur. Güvenilirlik arttıkça hata oranı azalır (Sabancı, 2000). Alpha güvenirlik katsayısı tek bir uygulama gerektiren güvenirlik bulma tekniklerinden biridir. Ağırlıklı puanlama veya dereceleme yöntemiyle veya puanlama uygulandığı durumlarda kullanılan bir hesaplama tekniğidir. Geçerlilik, bir anketin ölçmeyi planladığı nitelikleri gerçekten ölçüyor olması anlamına gelir. Bir başka değişle ölçme sonuçlarının ölçerliği amaçlanan ölçmenin gerçekleştirilebilme derecesidir. Geçerli bir test aynı zamanda güvenilir bir test olmakla birlikte güvenilir bir test geçerli bir test olmayabilir (Jama, 2016). Faktör analizi aynı yapıyı ölçen çok sayıda değişkenden, az sayıda ve tanımlanabilir nitelikte anlamlı değişkenler elde etmeye yönelik çok değişkenli bir istatistiktir ve anketi oluşturan soruların kendi aralarında nasıl kümelendikleri tespit edilir. Bulunan her faktörün (soru kümesinin) bir teorik yapıyı temsil ettiği düşünülür (Büyüköztürk, 2002).

AFÖ geçerlik-güvenirlik çalışmaları kapsam ve yapı geçerliği çalışması ve Cronbach Alpha iç tutarlılık ve korelasyon işlemlerinden oluşmuştur. Kapsam geçerliliği için araştırmacılar tarafından oluşturulan maddeler iki alan uzmanı ile paylaşılarak görüş alınmıştır. İfadelerin açık ve anlaşılır olması konusunda bir Türkçe öğretimi alan uzmanından destek alınmıştır. Yapı geçerliliği için ise faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizi (FA), birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik aracı olarak tanımlanabilir. Faktör analizi açımlayıcı ve doğrulayıcı olmak üzere iki temel yönteme ayrılmaktadır (Büyüköztürk, 2002). AFÖ'nün yapı geçerliği Açımlayıcı (keşfedici) Faktör Analizi (AFA) ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığını Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ve Bartlett Küresellik Testi, ölçeğin faktör yapısını Temel Bileşenler Analizi ve faktör döndürme yönteminde ise Varimax kullanılmıştır.

AFÖ'nin geliştirilmesinde ilk adım, literatür taraması yaparak benzer bir ölçeğin olup olmadığını araştırmak ve bu araştırmalar sonunda nasıl bir ölçek oluşturulması konusunda görüş geliştirmek olmuştur. Araştırmacılar alan uzmanı olması nedeniyle genel olarak ihtiyacı tespit edilerek bu doğrultuda maddelerin oluşturulması yoluna gidilmiştir. Maddelerin yazılması ile uzman görüşleri de alarak ilerlenmiş ve 45 maddeden oluşan aday ölçek formu hazırlanarak nihai maddeler tekrar alan uzmanı ve bir Türk dili uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda 8 maddede düzenlemeye gidilmiş ve 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. 40 maddeden oluşan form, Kocaeli ilindeki farklı fakültelerde öğrenim gören öğrencilerle farklı branştaki öğretmenler olmak üzere toplam 597 yetişkin bireye uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Afet Farkındalık Ölçeği (AFÖ) için gerçekleştirilen geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yer almaktadır. Afet eğitimleri genel olarak; afet yönetiminin evrelerini içeren afet öncesi, sırası ve sonrası yapılması gerekenleri içerecek şeklinde düzenlenmektedir. Bu eğitim içeriklerine son yıllarda yapısal olmayan risklerin farkındalığı da eklenmiştir (URL-1). Yaşanan bölgenin afet riskinin bilinmesi ve genel olarak afetlerin vereceği zararların azaltılmasının mümkün olabileceği bilgisinin de bir faktör altında yer alması doğru olacaktır. Sonuç olarak çalışmada afet ile ilgili tüm bu verileri içerecek 5 faktör öngörülmüştür. Bunlar afet bilgisi, afet öncesi yapılması gereken çalışmalar, afet sırasında yapılacaklara yönelik hazırlıklar ve afet sonrası yapılacaklara yönelik yapılacak hazırlıklar ile yapısal olmayan risklerin azaltılmasına yönelik hazırlık çalışmalarıdır. Hazırlanan 40 maddenin 597 kişinin verdiği yanıtlarla değerlendirilmesi ve yapılan analizler sonucu elde edilen sonuçlar bu bölümde yer almaktadır.

3.1 Faktör Analizi

Verilerin, faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testi ile incelenmiştir. Örneklemin 597 olması, korelasyonun güvenirliğini sağlamaktadır. Ancak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılarak sonuç güvence altına alınmıştır. KMO, 1'e yaklaştıkça uygunluğu, 0,5'in altındaki değerlerde ise verilerin faktör analizine uygun olmadığını göstermektedir. Bartlett testinin ise 0,05 den küçük olması beklenir. Bu çalışmada 40 soru için KMO değeri KMO değer, 0,81, Bartlet testi ise ,000 dır. Yapılan istatistikler sonucu madde sayısı 23'e düşürüldüğünde ise KMO değeri 0,91'e yükselmiştir.

Maddelere verilen puanlar arası korelasyonun incelenmesi için korelasyon matrisi elde edilmiş ve maddeler arsındaki ilişkilere bakıldığında çoğunlukla aralarında kabul edilebilir bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca her bir maddenin faktör çözümlemesi içinde kalıp kalmamasına karar verilmesi için bir ölçüt sunan Anti-İmaj Korelasyon matrisine de bakılmıştır. Bu matrisin satır ve sütunundaki aynı numaralı maddenin kesiştiği noktalara denk gelen değerlerin 0,5'in üzerinde olması istenir. Bu değerin altına düşen maddelerin analizden çıkarılması önerilmektedir (Can, 2017). Bu bağlamda testi oluşturan maddelerden yedisi analizden çıkarılarak yeniden işlemlere başlanmıştır.

Ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak için sıklıkla tercih edilen temel bileşenler analizi gerçekleştirilmiş ve faktör döndürme yöntemi olarak da Varimax tercih edilmiştir. Faktör döndürmesi sonrasında maddelerin bir faktördeki yükü artarken diğer faktörlerdeki yük değerlerinde azalma olur. Bu şekilde faktörler, kendileri ile yüksek ilişkili maddeleri bir araya getirmiş olur ve faktörlerin yorumlanması kolaylaşır (Tabachnick ve Fidell 2013). Bu amaçla belli bir ilişkinin altındaki maddeler yani ilişki düzeyi 0,33'ün altındakiler elenmiştir. Ayrıca binişik ve yük değeri düşük olan maddeler ölçekten çıkartılarak AFA tam 12 kez tekrarlanmış ve gerçekleştirilen işlemler sonucunda kalan 23 maddeye ilişkin öz değerleri birden büyük olan 5 bileşenle belirlenen faktörler ve bu faktörlerin açıkladığı toplam varyans Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Açıklanan Toplam Varyans Miktarları

Faktörler	Başlangıç Öz Değerleri (Initial Eigen values)			Toplam Faktör Yükleri			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları		
	Toplam	Varyans %	Küm. %	Total	Varyans %	Küm. %	Toplam	Varyans %	Küm. %
1	7,102	30,878	30,878	7,102	30,878	30,878	3,956	17,200	17,200
2	2,072	9,009	39,887	2,072	9,009	39,887	3,078	13,381	30,580
3	1,471	6,396	46,283	1,471	6,396	46,283	2,523	10,971	41,552
4	1,383	6,013	52,296	1,383	6,013	52,296	2,185	9,501	51,053
5	1,198	5,208	57,504	1,198	5,208	57,504	1,484	6,451	57,504
6	,870	3,782	61,286						
23	,239	1,040	100,000						

Tablo 1'deki 5 faktörlü yapının açıklayabildiği toplam varyans %57,50 düzeyindedir. Alan yazında çok faktörlü ölçek yapılarında, sosyal bilimlerde açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli olarak kabul edilir (Tavşancıl, 2005). Tablo 1'e bakıldığında, ölçek bileşenlerinden beş tanesinin öz değerlerinin (Eigen values) birden büyük olduğu görülmektedir. Bu sonuç Afet Farkındalık Ölçeğinde yer alan maddelerin beş faktör altında toplandığını göstermektedir.

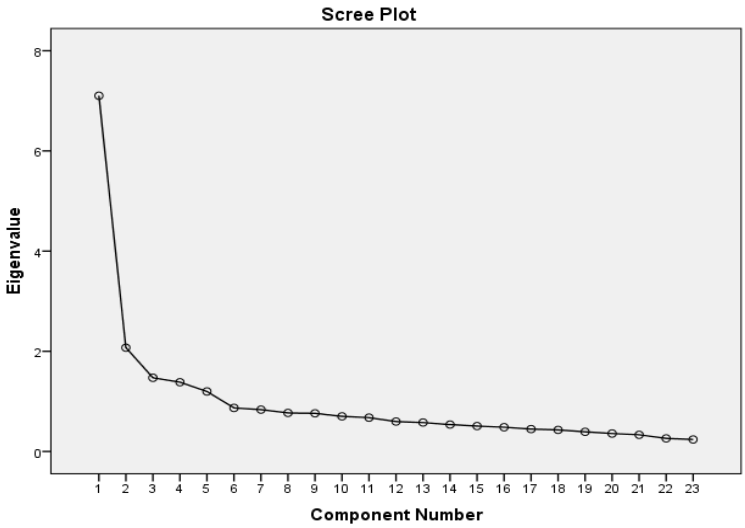

Şekil 1. Ölçek maddelerinin Yamaç Yığıntı Grafiği

Faktör sayısı belirlenirken faktör yük değerlerini yanında ayrıca Yamaç-yığıntı grafiğinden de yararlanılmıştır. Tablo 1'de yer alan ölçeğe ait bileşenlerin faktör yüklerine ilişkin Yamac-Yığıntı (Scree Plot) grafiği Şekil 1'de verilmiştir. Şekil 1 incelendiğinde grafiğin 5 noktada kırıldığı görülmektedir. Bu grafiğe bakıldığında da ölçeğin 5 faktörde toplandığı söylenebilir.

Ölçeği oluşturan her bir maddenin faktör yükü, o maddenin ilişkili olduğu faktör arasındaki korelasyon katsayısını gösterir. Bir maddenin ilişkili olduğu faktörlerle arasındaki korelasyon katsayılarının karelerinin toplamı o maddenin ortak varyansını gösterir (Can, 2017). Bu çalışmada ölçek maddelerinin ortak varyansları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Açımlayıcı Faktör Analizi Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

Madde num.	Maddeler	Faktör Ortak Varyansı	1.Faktörde Yükü	2.Faktörde Yükü	3.Faktörde Yükü	4.Faktörde Yükü	5.Faktörde Yükü
1	Yaşadığım bölgenin afet risklerini biliyorum.	,500	,658				
2	Afetlerin vereceği zararları azaltmak mümkündür.	,464	,622				
3	Yaşadığımız yer deprem riski taşıyor.	,691	,829				
4	Deprem başka tehlikeleri de tetikleyebilir.	,546	,727				
5	Ailece hazırlamış olduğumuz bir afet planımız var.	,708		,782			
6	Aile afet planı içerisinde afet sonrası buluşma anımızı belirledik.	,764		,821			
7	Aile afet planımız ile ilgili tatbikat yaptık	,666		,779			
8	Mahallemizdeki toplanma alanını biliyorum.	,581		,642			
9	Yaşadığım bölgede bir afet durumunda iletişim kurmak için bölge dışı bir iletişim kişisi/tanıdık belirledik.	,569		,661			
10	İlk Yardım seti evimizde hazır bulunur.	,539		,569			
11	Herhangi bir afet anında hemen telefona sarılırım.	,476			,621		
12	Depremde pencere ya da kapı aralığına giderim	,492			,640		
13	Sel ve su baskını sırasında dışarı kaçarım	,592			,752		
14	Afetlerde doğru davranış biçimlerini biliyorum.	,641				,647	
15	Evdeki tüm tesisatların kapatılmasını öğrendim.	,352				,442	
16	Yangın Söndürücü kullanmayı bilirim.	,606				,702	

17	İlk Yardım eğitimi aldım.	,555				,680	
18	Deprem gibi bir bölgeyi etkileyecek düzeyde büyük olaylar sonrası ilk 72 saat yardım gelemeyebileceğini biliyorum.	,428				,588	
19	İkaz uyarı alarm seslerinin anlamlarını bilirim	,537				,623	
20	Deprem anında düşme olasılığı olan eşyaları bitledim.	,729					,697
21	Evimizde yatak ve oturma grupları, cam kenarlarından ve üzerimize devrilebilecek cisimlerden uzaktadır.	,641					,719
22	Evimizde dolap, kütüphane, mutfak dolabı gibi yüksek mobilyalar ile beyaz eşyalar arkasındaki duvara sabitlenmiştir.	,709					,778
23	Tavanda avize olarak hafif ve kırılması zor odeller tercih ettik.	,440					,543

Tablo 2'de ölçek maddelerinin faktör yükleri ve ortak faktör varyansları yer almaktadır. Ölçek maddelerinin faktör yük değerleri ,442 ile ,829 arasındadır.

Ölçekten elde edilen ölçümlerin güvenirliği için ölçeğin tümü ve her bir faktördeki maddeler için Cronbach's Alpha Değeri bulunmuş ve Tablo 3'e yerleştirilmiştir.

Tablo 3: Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutların Güvenirlik Katsayıları ve Boyutlardaki Maddeler

Faktörler	Madde Sayısı	Ölçek alt boyutlarının isimlendirmeleri	Maddeler	Güvenirlik katsayısı(Cronbach's Alpha Değeri)
1	4	Afet bilgisi	1,2,3,4	0,690
2	6	Afet öncesi	5,6,7,8,9,10,	0,876
3	3	Afet sırası	11,12,13	0,524
4	6	Afet sonrası	14,15,16,17,18,19	0,805
5	4	Yapısal olmayan risklerin farkındalığı	20,21,22,23	0,778
23 Maddelik testin örneklem güvenirliği				0,862

Bir ölçme sonucu, içindeki tesadüfi hataların azlığı ölçüsünde güvenilirdir (Turgut ve Baykul, 2012). Özdamar (1999) güvenirlik katsayısına ilişkin ölçüt değerleri aşağıda olduğu gibi ifade etmektedir.

$0,00<\alpha<0,40$ olduğu zaman ölçek güvenilir değildir

$0,40<\alpha<0,60$ olduğu zaman ölçek düşük güvenirliktedir

$0,60<\alpha<0,80$ olduğu zaman ölçek orta düzeyde güvenirliktedir

$0,80<\alpha<1,00$ olduğu zaman ölçek yüksek düzeyde güvenilirdir

Bu ölçütlere göre ölçek bir bütün olarak değerlendirildiğinde yapılan ölçümlerin yüksek düzeyde güvenilir olduğu söylenebilir. Faktör boyutunda ise tek bir faktörde düşük diğer dört faktörde orta ya da yüksek güvenirlik tespit edilmiştir.

Her bir faktörün tüm ölçek puanıyla ve faktörlerin birbirleriyle arasındaki İlişkileri Belirlemek için Pearson Moment Çarpım Korelasyon Analizi yapılmış ve Tablo 4'e yerleştirilmiştir.

Tablo 4. Pearson Moment Çarpım Korelasyon Analizi Sonuçları

Faktörler	Afet bilgisi	Afet öncesi	Afet sırası	Afet sonrası	Yapısal olmayan risklerin farkındalığı	Tüm test
Afet bilgisi	1	,26**	-,11*	,33**	,15**	,38**
Afet öncesi	,25**	1	-,14**	,64**	,58**	,87**
Afet sırası	-,11*	-,14**	1	-,14**	-,02	,10*
Afet sonrası	,33**	,64**	-,14**	1	,54**	,83**
Yapısal olmayan risklerin farkındalığı	,15**	,58**	-,02	,54**	1	,77**
Tüm test	,38**	,87**	,10*	,83**	,77**	1

**p<,01 *p<,05,

Tablo 4'te faktörler arası ilişkileri belirlemek için yapılan korelasyon analizi sonucunda her bir faktörün ölçek toplam puanı ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda ölçekteki tek bir faktör hariç tüm faktörler arasında da anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ

Bu araştırmada toplumun afet farkındalığının hazırlık bağlamında ne düzeyde olduğunu ölçmek amacıyla geliştirilen 45 maddelik ölçme aracının öncelikle kapsam geçerliliği için uzman görüşlerine başvurulmuş madde sayısı 40'a düşürülmüş ve 597 yetişkin insana uygulanarak alınan sonuçlardan istatistiksel olarak bazı analizler yapılmış ve madde sayısı 23'e düşürülmüştür.

Geliştirilen AFÖ ölçeğindeki Eigen değeri ölçütüne göre önemli beş faktörün açıkladığı toplam varyans %57,504'dür. Varimax rotasyon sonucunda maddelerin faktör yükleri ,442 ile ,829 arasında değiştiği belirlenmiştir.

Analizler sonucu; "afet bilgisi", "afet öncesi", "afet sırası", "afet sonrası" ve "yapısal olmayan risklerin farkındalığı" şeklinde 5 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır.

Ölçeğin tümü için cronbach α, ,86 ve her bir alt boyut için hesaplanan cronbach α katsayılarının bir dışında 0,69'un üzerinde olması ölçeğin bütün olarak ve alt boyutlarının kendi içinde tutarlı olduklarına işaret etmektedir.

Faktörler arası ilişkileri belirlemek için yapılan korelasyon analizi sonucunda her bir faktörün ölçek toplam puanı ile arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olması yapıyı güçlendirmektedir. Faktörlerden biri dışında tüm faktörler arasında da korelasyon bulunmaktadır. Afet sırasındaki doğru davranışlar ile yapısal olmayan risklerin farkındalığı faktörleri arasında korelasyon bulunmamıştır. Afet sırasında sergilenmesi gereken doğru davranışlar ile yapısal olmayan risklerin farkındalığı afetlerin vereceği zararları azaltan iki önemli faktör olmakla birlikte; doğru davranış bireysel/kişisel zarara yönelik bir kavram olarak afet anında ön plana çıkmakta, yapısal olmayan risklerin azaltılması ise maddi kayıpları azaltacak bir kavram olarak öne çıkmaktadır ve bu önlemler afet anında değil afet öncesinde alınması gereken önlemlerdir.

Yapılan tüm bu geçerlik ve güvenirlik işlemleri, yapılandırılan bu ölçeğin, yetişkinlerin afet farkındalığını hazırlıklı olma durumunu 5 faktörde ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin maruz kaldığı afetlerin çeşitliliği ve yaşanan 1999 depremleri nedeniyle ülkemizde afetlerle ilgili birçok kurum tarafından eğitimler gerçekleştirilmiştir. Son yıllarda bu eğitimler ülkemizde afetlerle ilgili konularda sorumlu kurum olan Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) önderliğinde yapılmaktadır. Bu durum sevindirici olmakla birlikte toplumun afet

farkındalığının ölçülmesinin eğitim içeriklerinin geliştirilmesi ve niteliğinin artırılması açısından önemli bir konu olduğu unutulmamalıdır.

Bu çalışmayla, birçok afetle karşı karşıya kalmış olan ülkemizde, yapılması planlanan çok sayıda afet farkındalığı eğitimlerinin sonuçlarını değerlendirmekte kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı, afet eğitimi düzenleyenlerin ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

KAYNAKLAR

Akçil, Ö. 2011. Development And Explorıng The Effectiveness Of The Revised Version Of Basic Disaster Awareness. Master Thesis, Training Program Designed In A Non-Formal Science Learning Environment Graduate Program in Secondary School Science and Mathematics Education, Boğaziçi University

Büyüköztürt, Ş. 2002. Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 32, 470-48

Can, A. 2017. SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. 5. baskı

Dierking, L. D., J. H. Falk, L. Rennie, D. Anderson and K. Ellenbogen. 2003. Policy Statement of the 'Informal Science Education' Ad Hoc Committee.*Journal of Research In Science Teaching*, 40(2), 108-111.

Gerber, B.L., A.M.L. Cavallo and E.A. Marek. 2001. Relationships among informal learning environments, teaching procedures and scientific reasoning ability. *International Journal of Science Education*, 23(5), 535-549.

Hungerford, H. R.,&Volk, T. L. 1990. Changing Learner Behavior through Environmental Education. *Journal of Environmental Education*. 21, 8-22. http://dx.doi.org/10.1080/00958964.1990.10753743

Jama, S. (2016). *Güvenirlik ve Geçerlik (Validity&Reliability).* 05 Şubat 2019 https://www.slideshare.net/SiciidJaamac/gvenirlik-ve-geerlik-validity-reliability adresinden alındı.

Karakuş, U.,&Önger, S. 2017. 8. Sınıf Öğrencilerinin Doğal Afet ve Afet Eğitimi Kavramını Anlama Düzeyleri. Journal of History Culture and Art Research, 6(6), 482-491. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i6.1247

Karancı, A.Nuray, Aksit, Bahattin, Dirik, Gülay. 2005. Impact Of A Community Disaster Awareness Training Program In Turkey: Does It Influence Hazard-Related Cognitions and Preparedness Behaviors, *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 33(3). 243-258

Oğuz, A. 2005. Surveying American and Turkish Middle School Students' Existing Knowledge of Earthquakes by Using a Systemic Network, Ph.D. Dissertation, Ohio State University.

Özdamar, K. (1999) *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi*, Eskişehir: 1. Kaan Kitabevi.

Sabancı, A., (2000). *Öğrenme-Öğretme Süreci Yeni Teori ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Tabachnick, B. G.,&Fidell, L.S. (2013). *Multivariate statistics*. New Jersey: Pearson Education.

Turgut, M.,F. ve Baykul, Y. (2012). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.

URL-1. (2019). *AFAD- Afet Farkındalık Eğitimi*, 10 Mart 2019 tarihinde https://afadem.afad.gov.tr/tr/24563/Afet-Farkindalik-Egitimi adresinden alındı.

BRANDS IN THE DEVELOPING COUNTRIES

Phd. SONILA ZERELLI
Lector at the "Aleksander Moisiu" University, Durres, Albania
sonila.zerelli@yahoo.com

PhD. Daniela LIKA
Lector at the "Aleksander Moisiu" University, Durres, Albania
dautidaniela@windowslive.com

Abstract
The concept of "Brands" of a product isn't the easiest selection based on the importance of its attributes they have. In the developing countries with a non-developed industry, has a variety of brands for various imported products from abroad. These products to be selected should generally be accompanied by additional information in the language of their country regarding the importance of each attribute and their quality.

The article intends to acquaint us with the latest brand trends through the appreciation of each of attributes in the global economy, and mainly in the developing countries' market, as well as its impact on the economy, and the reduction of unemployment.

The developing countries are living a new revolution in Europe's economy, as well as introducing the brand concept into the developing countries' market. Recently, the brand is a new concept accepted for the new economic direction, which has a significant impact on the selection of new products, services or ideas and relevant markets for it, also with a major impact on reducing unemployment. The contribution of the developing countries' brands reaches a not so high percentage so far on the influence of opinion on the developing countries' brands consumer.
Keywords: attribute, brand, patent, benefit.

INTRODUCTION

The History of Humanity is based on applications of imagination, innovation and creativity, i.e. in existing knowledge, and this is done to solve various problems. There are countless examples of how the imagination of individuals in the world has made possible today's technological progress during the history of mankind. The attributes of a particular product may be visible or invisible, measurable or immaterial with a numerical unit. Attributes are terms that describe the physical or sensory features of a product that are initially incomprehensible, but that become valuable when it is conceived as a whole of the product. Product attributes are the imagination of imaginary thoughts, to assist in the technical or physical selection of the products themselves, they are not products in themselves, but a specific idea behind it, the way they are expressed, named, described. The attribute as a concept derives from the basics of existing knowledge of physical or sensory qualities in relation to a defined product. The attribute is the result of improving the way it expresses the features and qualities it has had on a particular product in the past, or the new creativity of the old ideas and concepts that existed on the product market. In developing countries, evaluating the attributes of a product, in its fullest sense, is a new concept. Only after the collapse of the communist regime, they have begun to deal with brand appraisal issues and its various elements, trademark protection laws that have generally improved in Western legislation have also emerged. However, for some of the elements of the way of assessing brands by attributes, there is still no knowledge in developing countries, and in general the concept of the attributes that the different market of products possesses has not yet earned the status it deserves.

Some brand elements

The brand is any mark that can be graphically reprinted, especially words, to match person names, drawing, letters, figures, product forms, color tonalities that identify a person, organization, company or government entity.

Trademark is an indication or distinctive sign of a particular type used by individuals, organizations or other legal persons to specifically identify the type of services or products to customers and to distinguish those services or products from services or products of other entities. The brand is represented by a host of values or attributes that together give the full image of a particular product or service. The brand consists of a myriad of elements and concepts otherwise called purchased or attributes which, taken together, constitute the mark of a particular product. Its elements cover aspects of different fields of life, science, technology, etc., representing a cluster of rights to create their franchise. Some of the brand elements are: copyright, geographical indications, their attributes, and so on. I will focus on some of them since the rest of the elements require a legal nature treatment

Rights of Industrial Product Brand Designs

Industrial design rights are intellectual property rights for brand products in order to create an image of them. An industrial design consists of creating a shape, pattern or composition of patterns or colors, or a combination of three-dimensional patterns and colors that contain aesthetic values. A certain brand may have its industrial design as a two or three-dimensional model. Industrial designs are applied to any product, but provided that it is different for different items, regardless of where they are used or consumed. Brand design is protected under many national laws, an industrial design should "pull the eye". This means that an industrial design initially has an aesthetic nature, and does not protect any technical features of the product on which it is applied.

Why Protect Mark Law?

The reasons for the protection of a trademark are:

a- Guarantees balances between different small and large businesses as well as raises the quality and enjoyment of the life of a certain product.

b. The trademark protection promotes the invention of the elements to differentiate between brands that indirectly increase the attribute quality to fit the brand on the figurative side and increase the level of satisfaction to the consumer.

c- A brand with efficient attributes can help easily select among other brands of the same product that can show a social and cultural potential of a country's well-being.

The role and importance of Patents in Everyday Life

Patents provide incentives to individuals by offering them the approval for their creativity and the material reward for their tradable inventions.

These stimuli encourage innovations that ensure the quality of life that has grown steadily.

The patented inventions have in fact covered every aspect of life from electric light (Edison and Swan), plastics (Baekeland patent), pencils (Biro-held patents), and microprocessor (Patent retained by Intel).

All patent patents for patent patents are required to publicly disclose information on their inventions to enrich the whole world of knowledge.

Such an increase in the structure of public knowledge fosters constant creativity and innovation in others.

In this way patents bring not only protection for their owners, but also valuable information and inspiration for the next generation of researchers and inventors.

WIPO (World Intellectual Property Organization) is an international organization that is committed to helping creators and intellectual property owners to securing and protecting their nationwide rights. One of the principles of WIPO is to preserve, develop and harmonize intellectual property laws and

trademark standards, standards and practices between member states. The three WIPO committee offices were specialized in legal events: patents, trademarks, designs and geographical indications, copying rights, and discussion about the enforcement of intellectual property rights and trademark rights. WIPO is a large self-financed organization that generates more than 90% of the annual budget through the use of international registration services, such as: publication, arbitration and media activities.

By providing a stable environment for the marketing of intellectual property and product brand protection products, WIPO is the international "Lubricant".
How WIPO supports Mark's protection.

WIPO harmonizes the roles and practices of the protection of intellectual property rights and the brand of the product. For centuries, the more developed countries have a system of protection, while some of the new and developing countries are building their own brands and copyright protection and trademark protection systems. With the rapid globalization of the market over the last decade, WIPO plays a key role in assisting these systems through negotiations, legal and technical assistance, training in various forms, including this and the area of intellectual property law and brand protection.

WIPO also provides a global patent, trade and industrial design registration system, which is under regular coverage by members of other states, determining how they can best serve potential users.

METHODOLOGY

	Performance attributes for the individual j					Residues	
	Autonomy	Esthetics	Weight	Compactness	Memory	Importance	Credibility
	A1	A2	A3	A4	A5		
Brand A							
Brand B							
Brand C							
Brand D							
Brand E							
Importance (wij)							
Standard deviation (σ_{ij})							
Residue (wij* σ_{ij})							
Credibility ($(w'_{ij}) * (w_{ij} * \sigma_{ij})$							

So the model we use is the Fishbein model, keeping in mind the Credibility of an attribute:

$$F'_{jk} = \sum_{i=1}^{I} (w'_{ij} * x'_{ijk})$$

Where: - $w'_{ij} = w_{ij} * \sigma_{ij} =$ The relative credibility of attribute i for attribute j;

=(the new weight we can rate in order to $\sum_{i=1}^{I} w'_{ij}$ =100%)

Where: $\sigma_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^{K} (x_{ijk} - \mu_{ij})^2 / K}$ ku: $\mu_{ij} = \sum_{i=1}^{K} x_{ij} / K$

= the standard deviation of the **i** attribute performance of the individual from j to K of brands taken into account

Explanation: Data was collected through surveys. Differentiating an attribute is measured by the standard deviation of the evaluation residue distribution over this attribute. The standard attribute of an attribute is obtained by multiplying the residual importance of standard deviation and by normalizing this product so that the sum is equal to 1.

In our study we have five laptop computer brands (so (k = 5) that are rated over the following five attributes (i = 5): Autonomy (number of hours at work after a battery charging), aesthetics (personal judgment), weight (in kg), capacity (mass) and memo (in Gb).

FINDINGS

If the potential client evaluates the brands according to the additive line model, the selected computer will not necessarily be more autonomy (brand B and D) , the one with the best aesthetics (brand C), the most leafy (brand D) or the largest memory capacity (brand A), but the computer would generally be the best for this potential customer, (predictability) The prediction suggested by the model is that the individual j prefers the D mark according to the classic model (because it has the importance of 8.05) and the mark A according to the model corrected because the determination is 8.13). In fact, the weakness of the D mark in aesthetics (%) does not contain bias as long as the residue is calculated on the basis of importance, but if this attribute presents very different offers (standard deviation is 2.45) the predictability is stronger than the importance (0.18 instead of 0.10) and this weakness weighs for this brand (D) because it passes from the first place according to the model of importance to the second place (predictability is 7.84 before less than 8.13).

On the contrary, the force of the brand A memory (9) that is much higher than the measurement has low significance (0.15) higher probability (o.26) and lower standard deviation (2.42) asa Brand D (2.45) money is better than this brand D. This detailed analysis helps us see the advantages of product enhancement over not only important but differentiated attributes, i.e. more definitive.

CONCLUSIONS

In the survey conducted in a sample of 125 very vulnerable individuals of young age, there is a tendency to be employed in the service sector, also because employment in this sector provides higher incomes.

• People choose self-employment because of the desire to sell their skills, courage to business challenges and income generation and professional independence.
• There is a fair link between the level of education and the choice of the employment sector, whereby raising the level of education increases in a fair proportion with the growing desire to self-employment.
• Over 70% of businesses in developing countries are small and oriented towards services.
• The main problem of new businesses is lack of funding, business consultancy and lack of innovation.
• The creative industry's contribution to developing countries amounts to 0.5% of GDP and 0.5% to 1% of the country's workforce.
• The potential of creative industry in developing countries is nearly 25,000 employees and over 150 million euro of annual income for family budgets.
• As far as our country is concerned, intellectual property is a concept that is gaining citizenship. Thus, more and more, all the elements that make up it are being heard, and not just in the technical environment, but they are accompanied by supporting legislation, the relevant bodies that administer them, treaties and agreements where our country is a party , etc.
• Innovations (innovations) are considered fundamental dynamics for the development of today's economy. Innovations can now be considered by the basic factors of production, as opposed to other factors of output, such as labor, land and capital.
• Companies that do not invest in research and development may have an economic growth of 2-5%, while companies that produce new value can grow to 20-30%.
• It can not compete in the international market if companies in a state do not advance research-developments. This will simultaneously affect the growth of a country's economy. Therefore political actors in developing countries should seriously think about advancing free competition, advancing research institutions.

References

Altin MUCA;Bajram MUCA. *Biznesi Nderkombetar*. Tirane: KUMI, 2010.

Bardhyl CEKU;Arjan ABAZI. *Drejtim Marketingu.* Tirane, 2008.

Bardhyl CEKU;Forcim KOLA. *Metoda te Kerkimit Shkencor.* Tirane, 2008.

C.Lovelock;Lwright. *Principles of Service Marketing and Managment.*

Claas Junghans;Adam Levy. *Intellectual property management.* Germany, 2006.

Kalemi, Edlira. «Sisitemet e Informacionit në Manaxhim.» Në *Cikel Leksionesh*. Durres: Universiteti "Aleksander Moisiu", 2010.

KOCI, Elina. *Pronesia Intelektuale,E Drejta e Autorit dhe Markat.* Tirane, 2003.

Kotler, Philip. *Marketing Insights From A to Z.* Neë Jersey: John Wiley&Sons, Inc.,Hoboken, 2003.

Mark Balnaves&Peter Caputi. *Quantitative Research Methods.* London, 2001.

Mercer, Colin. *Somerset Creative Industries Mapping and Impact Study.* Oxford: Cultural Capital Ltd, 2005..

INSTAT. http://www.instat.gov.al

Bashkia Durres. http://www.durres.gov.al/pdf/buxheti_10.

Enciklopedia e Lire. http://www.wikipedia.org.

QUT, Creative Industries Faculty. http://www.creativeindustries.qut.edu.au.

Këshilli Britanik. http://www.britishcouncil.org

The Creative Economy. http://www.creativeeconomy.com

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YASASININ KIRSAL KESİME ETKİLERİ

Prof.Dr.Alaeddin Bobat
Kocaeli Üniversitesi, Arslanbey MYO, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, 41285 Kocaeli, Türkiye
bobatus@gmail.com

Öğr.Gör.Sadettin Yılmaz
Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli MYO, Pazarlama, Kocaeli, Türkiye
sadettiny1@gmail.com

Özet

1984 yılı Ocak ayında çıkarılan 2972 sayılı yasa ile 1984 yılı Mart ayında çıkarılan 195 sayılı kanun hükmünde kararname ve yine aynı yıl Haziran ayında çıkarılan 3030 sayılı yasa uyarınca üç büyük kentte oluşturulan, daha sonra ise 2004 yılında ve 2012 yılında kabul edilen Büyükşehir Belediye Yasası ile belediyelerin hem kuruluşu hem de sınırları(sorumluluk alanları) değiştirildi. Bazı maddelerinin uygulaması birkaç kez ertelenmesine karşın Büyükşehir Belediyesi yasası kent ve köy yaşamını da değiştirdi. Büyükşehir belediyesinin sorumluluk alanı bağlı tüm ilçeleri içine alacak şekilde genişlerken, kırsal kesimi de kapsama alanına aldı. Sonuç olarak meraların kullanımından tarımsal üretime, köy ortak alanlarından su fiyatlarına kadar pek çok şey yapısal değişime uğradı. Bazı olumlu yanlarına karşılık merkezileşme kırsal kesimde istenilen etkiyi yaratamadı. Köyden kente göç artarken tarımsal üretim azaldı. Gençler köylerde yaşayamaz oldu. Bu çalışmada Büyükşehir Belediyesi Yasası ve onun kırsal kesim üzerindeki etkileri irdelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Büyükşehir Belediyesi Kanunu, kırsal kesim, kırsal yaşam ve tarımsal üretim

EFFECTS OF METROPOLITAN MUNICIPALITY LAW ON COUNTRYSIDE

Abstract

With the Law No. 2972 issued in January 1984 and the Decree Law No. 195 issued in March 1984 and the Law No. 3030 issued in June the same year, both the establishment and boundaries(responsibility areas) of municipalities have been changed with the Law No. 2972 enacted in January 1984 and the Metropolitan Municipality law adopted in June 2004 and 2012.In this respect, the Metropolitan Municipality law has changed the city and village lives although the implementation of some articles has been delayed several times. The responsibility area of the Metropolitan Municipality has expanded to include all the provinces connected to the rural area. As a result, many things have changed from pastures to agricultural production, from village partner areas to water prices. Centralization in response to some positive aspects could not produce the desired effect in rural areas. Migration from village to town increased and agricultural production decreased. Young people couldn't live in villages. In this study, the Metropolitan Municipality law and its impacts on rural areas are examined.

Keywords : Metropolitan Municipality law, countryside, rural and agricultural activities

1. GİRİŞ

Kırsal kesimlerin yönetilmesi ve bu kesimlere yönelik yürütülecek hizmetlere ilişkin sistem arayışları cumhuriyetin ilanından bugüne kadar devam etmiş ve özellikle kent nüfusundaki aşırı artışlar, bu artışlara koşut olarak değişen toplum ve üretim yapısı, bir anlamda bu arayışları zorunlu duruma getirmiştir.

1982 Anayasasının 127. Maddesi (RG,1982) ile il, belediye ve köylere tüzel kişilik verilmiştir. Bu yasa aynı zamanda büyük yerleşim yerleri için, özel yönetim biçimleri oluşturulabilmesine olanak

tanımaktadır. Bu bağlamda, '*Büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir'* ifadesi uyarınca kanunla kurulan büyükşehir belediyeleri de yasal bir yerel yönetim birimi olarak nitelendirilmektedir.

Büyükşehir belediyelerine gerek duyulmasının nedenleri arasında kentleşme süreçlerinde yaşanılan gelişmeler, nüfus artışı ile komşu belediyelerin birbirine yaklaşarak sorunların ortaya çıkması ve bu sorunların birlikte ele alınarak belediyeler arasında işbirliği gerektirmesi olarak dile getirilmektedir(Derdiman, 2012).

Türkiye'de ilk büyükşehir belediyeleri kent nüfusunun fazla ve kentleşmenin yoğunlaştığı alanlarda belediye hizmetlerinin yürütülmesinde kolaylık sağlamak amacıyla 1984 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır (Bekdemir, Kocaman ve Polat, 2014). İlk düzenlemeler 1984 yılı yılı Ocak ayında çıkarılan 2972 sayılı yasa(RG, 1984a) ile 1984 yılı Mart ayında çıkarılan 195 sayılı kanun hükmünde kararname(KHK)(RG, 1984b) ile yine aynı yıl Haziran ayında çıkarılan 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu(RG, 1984c) ile gerçekleştirilmiştir. Bu yasaların ve KHK'nın çıktığı dönemde İzmir, İstanbul ve Ankara illerinin belediyeleri büyükşehir belediyelerine dönüştürülmüştür. 1986 yılında Adana, 1987 yılında Bursa, Gaziantep, Konya, 1988 yılında Kayseri, 1993 yılında Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, Kocaeli, Samsun ve 2000 yılında Adapazarı büyükşehir statüsü kazanarak sayı 16'ya ulaşmıştır.

Kent yaşamında hizmet kalitesinin arttırılmasını amaçlayan büyükşehir yapılanmasındaki en önemli ölçüt ya da etken nüfus büyüklükleri olmuştur. 1930-2004 yılları arasında yürürlükte kalan 1580 sayılı Belediye Kanunu(RG, 1930) hiçbir ayrım gözetmeksizin tüm il belediyelerine eşit uzaklıktan bakmayı ön görmekteyken, 5216 sayılı kanun(RG, 2004) ile birlikte coğrafi ölçüm ve nüfus koşulu getirilerek büyükşehirlerin sınırları ve görev alanları genişletilmiştir. Bu yasa "**pergel**" düzenlemesi adıyla bir yöntem getirmiş ve illerdeki valilik binaları merkez kabul edilerek nüfusu bir milyona kadar olan illerde yarıçap 20 km, 1-2 milyon arasındaki illerde 30 km ve 2 milyondan fazla olan illerde ise 50 km yarıçap sınırı, büyükşehir belediye sınırı olarak belirlenmiştir. Ayrıca İstanbul ve Kocaeli'nde büyükşehir belediye sınırları il idari sınırı olarak kabul edilmiştir. Bu yasa ile aslında büyükşehir sınırlarının giderek il mülki sınırlarını da içine alacak şekilde yapılanmasının temelleri de atılmıştır.

2004 yılında İstanbul ve Kocaeli'nde başlayan pilot uygulama, 2012 yılında kabul edilen ve 2014 yerel seçimleri ile yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa(RG, 2012) ile Türkiye'nin büyük bir kısmını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu yasayla birlikte Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya,
Bir yandan gelecekte büyük yerleşim yerlerine ilişkin daha iyi imar planı oluşturulmasına olanak sağlanmışken öte yandan bu yerleşim yerlerine bağlı köy ve belde gibi kırsal yerleşim birimlerinin ve tarımsal üretim merkezlerinin etkilenmeye başladığı bir yapılanmaya gelinmiştir(Ayyıldız vd., 2016).
2004 yılında İstanbul ve Kocaeli'nde başlayan pilot uygulama, 2012 yılında kabul edilen ve 2014 yerel seçimleri ile yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa(RG, 2012) ile Türkiye'nin büyük bir kısmını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu yasayla birlikte Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya
Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illeri büyükşehir belediyelerine dönüştürülmüştür. Böylece Türkiye'deki büyükşehir sayısı 30'a yükselmiş (2013 yılında çıkarılan 6447 sayılı yasa ile Ordu ili dâhil) ve köy ile beldelerin yönetsel yapısında köklü değişiklikler yapılmıştır(Şekil 1)(Çömlek, 2018). Toplam 16,561 köy mahalle statüsü kazanarak tüzel kişilikleri kaldırılmıştır (TÜİK, 2018).

Şekil 1. Türkiye'deki Büyük Şehir Belediyeleri ve Kuruluş Tarihleri

2018 yılı verilerine göre İstanbul'da kentsel nüfus oranı %100, Kocaeli'nde ise %93,4'tür. Türkiye'de ise bu oranlar 2018 yılında sırasıyla 92,27 ve %7,73 olarak belirlenmiştir(TÜİK, 2018). Ancak 2012 yılında büyükşehir konumu kazanan iller kentsel nüfus kadar kırsal nüfusa da sahiptirler. Örneğin Hatay %49,95'lik, Van %47,84'lük, Ordu %42,90'lık kırsal alana sahip illerdir (Ayyıldız vd., 2016). 30 Mart 2014 tarihinden itibaren ise Türkiye'de farklı ve yeni bir uygulama başlamıştır. Özellikle kırsal alanda köy tüzel kişiliklerinin kaldırılması, hizmetlerin ilçe ve büyükşehir belediyelerince yürütülecek olması, köy ortak kullanım alanlarının mülkiyetinin değişimi gibi birçok yeni uygulama gündeme gelmiştir (Gün, 2014). Bu uygulamaların ne gibi sonuçlar doğurduğunu ve doğuracağını bilmek sağlıklı bir kırsal kalkınma açısından önem taşımaktadır.

6360 Sayılı Yasanın gerekçeleri olarak en uygun(optimal) ölçekte hizmet üretebilmek, dolayısıyla çağdaş belediyecilik anlayışının gerekliliği olan en yüksek verimlilikle, hızlı ve kaliteli hizmet bütünlüğünün sağlanması olduğu belirtilmektedir (Ak Parti Raporu, 2012; Akıllı, ve Kızılboğa Özaslan, 2015). Bu yeni yasa ile bütün büyükşehir belediyelerindeki il özel idareleri kaldırılmış, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı kurulmuş, yeni ilçeler oluşturulmuş, merkezi yönetim payları yeniden düzenlenmiş, köy ve beldelerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Büyükşehir belediyeleri dışındaki illerde ise nüfusu 2,000'den az olan belde belediyeleri köye dönüştürülmüştür (RG, 2012). Büyükşehir Belediyesi yasasıyla ülkemizde Büyükşehir Belediyesi sayısı 30'a çıkarken mahalle sayısı 32,105'e yükselmiş, köy sayısı ise 18, 306'ya düşmüştür. 26 bin yerleşim birimi ise köylere bağlı çiftlik, mahalle, oba, mezra, iskele ve istasyon gibi az haneli yerleşim yerleridir (İçişleri Bakanlığı, 2019).

Günümüze değin Büyükşehir Belediyeleri hakkında çıkarılan kanunların yönetsel, uzamsal, mali ve siyasal boyutlarını ele alan birçok değerlendirme yapılmıştır(Çiftçi ve Tomar, 2013; Bekdemir vd. 2014; Bilgesay, 2014; Çalcalı, 2014; Sağır ve Yalçın, 2016; Kılınç Ürkmez ve Zengin Çelik, 2016; Gül ve Batman Efe, 2016).

Özellikle köylerin mahalle konumuna dönüşmesinin yol açabileceği sorunları ve bunların kırsal kesimi nasıl etkilediği/etkileyeceği bu çalışma kapsamında irdelenmektedir.

2. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YASASININ KIRSAL KESİMDEKİ ETKİLERİ

Köyler tüzel kişiliğe sahip, yerleşik nüfus bakımından en küçük yerel yönetim birimleridir. Toplumsal, ekonomik, coğrafik ve nüfus özelikleriyle il, ilçe ve kasabalardan farklı kırsal yerleşim birimleri olan köyler, geçimi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayalı, nüfus yoğunluğu düşük, iş bölümünün gelişmediği, herkesin her işi yapmaya çalıştığı, binaların fiziki yapıları bu yaşam biçimine uygun olan, insanlığın toplu yaşamaya başladıklarında oluşturdukları ilk yerleşim birimlerindendir aynı zamanda. Ancak, yetersiz örgüt yapıları, yeterli gelir kaynaklarının olmayışı gibi nedenlerden dolayı köyler zamanla en etkisiz yerel yönetim birimi haline gelmişlerdir.

1924 tarihli Köy Kanunu (RG, 1924) "**Köy**"ün belli başlı geliri olarak imece ve salmayı saymıştır. Ancak toplumda meydana gelen toplumsal değişim ve köyden kente hızlı göç gibi nedenler imeceyi bir bütçe geliri olmaktan çıkarmıştır. Köyler, belde belediyelerinden daha zor durumda olup kaynakları olmadığı için hizmet sunma olanakları da kalmamıştır.

Yönetimlerinin Anayasanın 127. maddesinde söz edilen yerel yönetim birimlerinden biri olarak sayılmamış olması, yasa ile kurulmamaları, kamu tüzel kişiliklerinin olmayışı, kendilerine özgü bütçe ve personeli bulunmayışı nedeniyle mahalle bir yerel yönetim birimi değildir. Mahalle muhtarlığı kurumunu düzenleyen 1944 tarih 4541 sayılı "*Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun*"un (RG, 1944) gerekçesinde mahalle yönetimi, belde hizmetlerinin görülmesinde idareye yardımcı bir kuruluş olarak öngörülmüştür. Oysa Köy muhtarlığı Anayasa'nın 127. maddesine göre kamu tüzel kişiliğine sahip bir yerel yönetim birimidir. Bu nedenle kiralama, satış, vergi toplama, mahkemede temsil gibi birçok yetkisi bulunmaktadır.

Büyükşehir düzenlemeleri ile öngörülen beklentilerin bazıları karşılanırken özellikle kırsal kesimde beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Yasa, kullanım haklarının köyde yaşayanlara ve diğer hak sahiplerine ait olduğunu vurgulamasına karşın, köy tüzel kişiliğine ait mera, yaylak, otlak vb. hayvancılık ile ilgili araziler büyükşehir belediyelerinin mülkiyetine geçmiştir. Ancak gelecek yıllarda bu tür arazilerin kiralanma ya da satış durumlarının olması, köy yerleşim yerlerinde hayvancılığın etkinliğinin azalmasına yol açmıştır.

Öte yandan bazı bölgelerde tarımsal alanların imara açılma riski söz konusudur. Her ne kadar tarımsal arazilerin imara açılmasında belediye meclis kararı ve Toprak Koruma Kurulu izni gerekiyor olsa bile, konut, ticaret, sanayi alanı, kamu yatırım alanı gibi amaçlarla tarımsal arazilerin imara açılma riski bulunmaktadır.

Kanal ve gölet sistemleri gibi tarımsal sulama yatırımlarının kısa ve orta dönemde etkilenmesi olasılığı güçlü görünmektedir. Geçmiş yıllarda köy hizmetleri ve il özel idareleri tarafından yapılan bu tür yatırımların belediye önceliğinde olmadığı gözlenmektedir. Aynı şekilde arazi toplulaştırma çalışmalarının olumsuz etkilenmesi de söz konusudur.

Büyükşehir yasasının uygulamaya girmesiyle ahır, ağıl, samanlık, depo, hangar vb. gibi sabit hayvancılık yatırımları için proje ve imar izni gerekeceğinden hayvancılığın olumsuz etkilenmesi ve yatırımların sekteye uğraması söz konusu olmuştur. Son zamanlarda yaşanılan et ve tarımsal üretimin düşmesinin nedenlerinden bir tanesi de bu tür uygulamalardır. . Her ne kadar 6360 sayılı yasa mevcut hayvancılık yapılarına imar izni verse bile, zaman içerisinde ilave yasalarla bu durum sorun yaratabilecektir Ayrıca çevre duyarlılığı nedeniyle köy yerleşim alanlarında bulunan ahırların köy dışına çıkarılmış/çıkartılacak olması hayvancılık faaliyetleri için endişe oluşturmaktadır.

Büyükşehir yasasının 7. Maddesinin f bendinde "*Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılık destekleri için her türlü faaliyette bulunabilirler*" denilmektedir. Büyükşehir yasasında kırsal kesimdeki tarımsal hizmetlere yönelik en önemli maddenin bu olduğu söylenebilir. Yasanın uygulandığı tarihten önce kırsal kesimde tarımsal hizmetlere yönelik İl Özel İdaresi'nin çeşitli politika ve destekleri söz konusu iken bu destek yasa ile Büyükşehir belediyelerine kaydırılmıştır. Buna bağlı olarak geçmiş yıllarda Köy Hizmetleri İl Müdürlüklerinin yapılanma biçimi ve hizmet politikaları

ağırlıklı olarak kırsal kesimin kalkındırılması ve tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik iken, aynı anlayış köy hizmetleri kurumu kaldırıldıktan sonra İl Özel İdareleri'nde de devam etmiştir. Ancak 6360 sayılı yasa gereği bu görevi yerine getirmesi gereken Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin tarımsal hizmetlere ilişkin bir alt yapısı bulunmamaktadır. Bu bağlamda, tarımsal hizmetlere ilişkin boşluğun doldurulmasının ve tarımsal kalkınmada birçok sorunun çözümünde uzun dönemli beklentilere bel bağlanmaktadır.

3. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Büyükşehir yasasının birçok alanda kırsal kesim üzerinde etkisi olduğu tartışılmaz bir durumdur. Kırsal kesimde temel hizmetlerin belediyeler tarafından yürütülecek olması kırsal nüfusun daha kaliteli hizmet alabileceği beklentisini ortaya koymaktadır. Ancak belediyelerin kırsal yerleşim bölgelerine uzaklıkları hizmetin ulaşımı açısından endişe oluşturmaktadır. Bu nedenle, büyükşehir ve ilçe belediyelerinde kırsal alana ilişkin zorunlu birimler oluşturulmalı ve bu birimlere ilişkin bütçe ayrımı gerekli kılınmalıdır.

Coğrafi yapının engebeli, kırsal yerleşim alanları ile kentsel yerleşim alanları arasındaki uzaklığın fazla olması ve yerleşim yerlerinin dağınık olması, yerel hizmetlerin eşit ve adaletli biçimde sunulmasını kısıtlamaktadır. Kısmen İstanbul ve Kocaeli illeri dışında, 6360 sayılı yasanın uygulanmaya başlandığı illerin büyük bir çoğunluğu yerleşim açısından bu üç özelliği de barındırmaktadır. Bu bağlamda, belediyelerce yürütülecek hizmetlerin kırsal alana ulaştırılması konusunda endişelerin olması kaçınılmazdır. Özellikle 6360 sayılı yasada belirtildiği gibi su, kanalizasyon ve itfaiye hizmetlerinin büyükşehir belediyeleri tarafından yürütülecek olması bu endişeleri artırmaktadır(Gözler, 2013).

Yasa ile birlikte belediyelerin hizmet götüreceği alan genişletilmiştir. Belediyelerin, kent merkezlerinden uzaklaşıldıkça yerleşim birimlerine götüreceği hizmet kalitesi ister istemez büyük ölçüde düşmüştür. Diğer yandan, köy bütçesinin kaldırılması köylü devlet işbirliği ile yapılacak çalışmaların etkinliğini azaltmıştır. Geçmiş yıllarda il özel idaresi katkısıyla veya proje bazında köylü devlet işbirliği ile sağlık ocağı ve okul yapımı, içme suyu hatlarının döşenmesi vb. birçok çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalarda köy bütçesi önemli bir görev üstlenmiştir. Nitekim il özel idareleri, il genel meclisi kararı ile nakdi ve ayni olarak köy bütçesine katkı sağlamışlardır. Büyükşehir yasası ile birlikte köylerde yapılacak olan birçok hizmetin ya belediye personeli aracılığıyla ya da taşeron firmalara ihalesi ile mümkün kılınmıştır. Bu doğrultuda, köy bütçesi olmaksızın salt belediyelerin getireceği hizmet kısa vadede yetersiz kalmıştır(Adıgüzel ve Tek, 2014).

Mali açıdan zayıf durumdaki ilçe belediyelerinin köy yerleşim yerlerine belediye hizmetlerini götürmeleri ayrı bir endişe kaynağıdır. Çünkü nüfusu az olan birçok ilçe belediyesi mali olarak zayıf ve borçlu durumdadır. Dolayısıyla bu belediyelerin hizmet önceliği ilçe merkezindeki mahalleler olacaktır. Bu durum ilçe merkezine uzak olan köy yerleşimlerinin belediyecilik hizmeti açısından ihmal edileceği anlamına gelmektedir.

Kırsal nüfusun, temel hizmetlerinin karşılanamayacağına ilişkin bir takım endişelerin yanı sıra mali yükümlülüklerinin artacağı bilinmektedir. Su ve atık su ücretleri, emlak vergisi, yapılacak inşaatlara ilişkin proje masrafları ve diğer mali yükümlülükler bunlardan bazılarıdır. Yasa çerçevesinde bu tür mali yükümlüklerin belirli bir zaman sürecinde yansıtılması kaçınılmazdır. Ancak bu tür maliyetlerin gelir düzeyi düşük olan kırsal nüfusun yaşam standartlarını daha da düşüreceği dile getirilmektedir(Dik, 2014).

Tüm bunların yanında, özellikle demokrasi kültürünün gelişmediği ve ötekileştirmenin üst düzeylere çıktığı günümüzde, büyükşehir belediyesinin bir siyasi partide, ilçelerin ya da beldelerin diğer partilerde olması büyük sorun yaratmaktadır. Siyasi çekişme ve yandaş belediyelere öncelik tanıma gibi etik dışı davranışlar ne yazık ki tüm Türkiye'yi sarmış bulunmaktadır. Yasanın getirdiği bu olumsuzlukları ya da sorunları gidermek oldukça zaman alacaktır(Gözüaçık, 2014).

6360 sayılı yasa ile birlikte köy tüzel kişilikleri yanı sıra çok sayıda belde belediyesi kaldırılmış ve söz konusu beldeler belediyelere bağlı mahalle konumuna getirilmiştir. Beldelere ait taşınır ve taşınmaz varlıklar, büyükşehir sınırları içerisinde ilçe belediyelerine devredilmiştir. Bu durumda, hizmetlerin götürüleceği endişesine ek olarak hizmetlerin ne zaman ulaştırılacağı endişesi de doğmaktadır.
Tarımsal hizmetlere ilişkin belediyelerin herhangi bir deneyimi bulunmamaktadır. Belediyelerin bu konuya ilişkin yapısal olarak düzenleme yapmaları zorunludur. Yapısal dönüşümlerin yanı sıra hayvancılık ve tarımsal faaliyetler ile ilgili yasal düzenlemeler gerekmektedir.

Köy tüzel kişiliğine ait olan mera, çayır, tarla gibi alanların belediyelerin yetkisi ile satılması ya da kiralanması, köy yerleşim yerlerindeki hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyeceğinden, yasal düzenlemelerle hayvancıkla uğraşanların hakları korunmalıdır. Ayrıca imar planlarına ilişkin düzenlemelerin, hayvancılık yatırımlarına engel olmayacak şekilde yapılmasının gerekliliğinin yanı sıra, mevcut hayvancılık yatırım haklarının korunmasına önem verilmelidir. İmar planlaması dışında hayvancılık faaliyetlerine ilişkin diğer bir husus, hayvancılık yapıları için belediyeler tarafından uygulanacak imar ile ilgili ödemelere düşük tarife uygulanması ve ziraat bankasının bu yönlü yatırımlar ile ilgili kredi sağlamasında imar ile ilgili problemlerin (müşterek tapu gibi) idari yollardan çözüme kavuşturulması hayvancılık faaliyetlerinin etkinliği açısından önemli görülmektedir(Genç, 2013).

Köy tüzel kişiliğine ait olan alanlar dışında hazine ya da tescil dışı arazilerde köy halkının tarımsal faaliyetlerde bulunduğu bilinen bir gerçektir. Tarımsal faaliyetler açısından önemli olan bu arazilerin belediyelerin mülkiyetine geçmesi durumu kırsal nüfus üzerinde mali bir baskı yaratacağından, yasal ve yönetsel önlemler ile tarımla uğraşan insanların hakları gözetilmek durumundadır.

İzmir ve Aydın Büyükşehir belediyeleri ile Seferihisar ya da Ovacık ilçe belediyeleri gibi tarım ve hayvacılık sektörüne öncülük edecek örnek uygulamalar göz önüne alınarak Büyükşehir Belediyelerinin üreticiyi desteklemesi, yardım etmesi, tohum-gübre vb girdilerde yardımcı olması, kooperatifleşmeye öncülük etmesi, ürünleri değerlendirmede devreye girmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ilçe belediyesi sayısı azaltılarak, Büyükşehir Belediyesi yalnızca il ölçeğindeki yatırımları yapmalı; Büyükşehir Belediyeleri planlama, eşgüdüm ve denetim ağırlıklı bir yapıya kavuşmalıdır. Büyükşehir belediye meclisinin üye sayısı azaltılmalı, mevcut örgütlenme yapısı ve bileşimi yeniden düzenlenmelidir. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinde encümenler "**yönetim kurulu**"na dönüştürülmesi bir başka seçenek olarak düğüşünülebilir.

4. KAYNAKLAR

Adalet ve Kalkınma Partisi Yerel Yönetimler Başkanlığı, 2012. *Sorular ve cevaplarla yeni büyükşehir belediye yasası*, 15 Ocak 2017 tarihinde, https://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti_buyuksehir_yasasi.pdf adresinden alındı.

Adıgüzel Ş., Tek M. 2014. 6360 Sayılı Yasa ve Türkiye'nin Büyükşehir Belediyesi sisteminde değişim: Hatay örneği, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 23 (3), 73-102.

Akıllı, H., Kızılboğa Özaslan, R. 2015. 6360 Sayılı Kanun'a ilişkin literatür taraması, *Akdeniz İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (30) 2015, 155-184.

Ayyıldız, M., Çiçek, A., Ayyıldız, B. 2016. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasasının Kırsal Kesime Olası Etkileri, *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, TARGİD Özel Sayı*, 280-285.

Bekdemir, Ü., Kocaman, S., Polat, S. 2014. Yeni büyükşehir yasası sonrasında Türkiye'de şehir nüfusu ve şehir yerleşmeleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 277-297.

Bilgesay, H. 2014. Büyükşehirlerde kırsal altyapı birlikleri önerisi, *Türk İdare Dergisi 86*, 11-27.

Çalcalı, Ö. 2014. 6360 Sayılı Kanunun Türkiye'de yerel yönetimler sistemine getireceği değişiklikler, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 23 (4), 49-68.

Çiftçi, F ve Tomar, A. 2013. Büyükşehir Yasasının İzmir Kırsalı Üzerine Olası Etkileri, *TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu,* 28-30 Kasım 2013.

Çömlek, C.2018. *Büyükşehir Belediyesi Olan İller Listesi*, 04 Mayıs 2019 tarihinde https://www.emlakdanismanlari.com/buyuksehir-belediyesi-olan-iller-listesi/16948 adresinden alındı

Derdiman, R. C.2012. Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin ve bu belediyelerin yapılarındaki yeni değişikliklerin anayasaya uyumu sorunu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 51-87.

Dik, E. 2014. 6360 Sayılı Kanun bağlamında köylerin mahalleye çevrilmesi sorunu, *Mülkiye Dergisi*, 38 (1), 75-102.

Genç, F. N. 2013. 6360 Sayılı Kanun ve Aydın'a etkileri. Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (Özel Sayı) 1-29.

Gözler, K. 2013. 6360 Sayılı Kanun hakkında eleştiriler: yirmi dokuz ilde il özel idareleri ve köylerin kaldırılması ve ilçe belediyelerinin büyükşehir ilçe belediyesi hâline dönüştürülmesi anayasamıza uygun mudur? *Legal Hukuk Dergisi*, 11(122), 37-82.

Gözüaçık, H. 2014. 5393 ve 6360 Sayılı Kanunun Avrupa yerel yönetimler özerklik şartı kapsamında değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Gül, H., Batman Efe, S. 2016. 6360 Sayılı Yasa, merkez-yerel ve yerel-yerel ilişkileri: madencilik sektörü üzerinden bir değerlendirme, *10. Kamu Yönetimi Sempozyumu*, 456-489. 5-7 Mayıs 2016, İzmir.

Gün, S. 2014. Köylerin ve Kırsal Alanın Yeniden Tanımlanması Sürecinde Tarım Topraklarının Kullanımı ve Korunması, *11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi* 3-5 Eylül 2014, Samsun.

İçişleri Bakanlığı, 2019. *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri*, 15 Nisan 2019 tarihinde

https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx adresinden alındı.

Kılınç Ürkmez, G., Zengin Çelik, H. 2016. 6360 Sayılı yasayla mekânsal ilişki sisteminin kır-kent ikileminde yeniden yapılanışı ve yerel yönetimler: kayseri ili örneği, *Çağdaş Yerel Yönetimler Degisi*, 25(3), 69-94.

RG, 1924. *Köy Kanunu* , 07 Nisan 1924 tarih ve 68 sayılı Resmi Gazete.

RG, 1930. *Belediye Kanunu*, 14 Mart 1930 tarih ve 1471 sayılı Resmi Gazete.

RG, 1944. *Şehir ve kasabalarda mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri teşkiline dair kanun*, 15 Nisan 1944 tarih ve 5682 sayılı Resmi Gazete.
RG,1982. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, 09 Aralık 1982 tarih ve 17863 sayılı RG.

RG, 1984a. *Mahalli idareler ile mahalle muhtarlıkları ve ihtiyar heyetleri seçimi hakkında kanun*, 18 Ocak 1984 tarih ve 18285 sayılı Resmi Gazete.
RG, 1984b. *Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, 23 Mart 1984 tarih ve 18350 sayılı Resmi Gazete.

RG, 1984c. *Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun*, 9 Temmuz 1984 tarih ve 18453 sayılı Resmi Gazete.

RG, 2004. *Büyükşehir Belediyesi Kanunu*, Resmi Gazete Tarih: 23.07.2004.Sayı: 25531.

RG, 2012. *On dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun*, 6 Aralık 2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete.

Sağır, H. ve Yalçın, E. 2016. 6360 Sayılı Kanun sonrası kentteki tarımsal faaliyetlerde belediyenin rolü: Konya büyükşehir belediyesi Örneği. *10. Kamu Yönetimi Sempozyumu*, 1108-1140. 5-7 Mayıs 2016, İzmir.

TÜİK, 2018. *Yıllara ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri ve Belde/ Köy Nüfusu 1927-2018*. 23 Nisan 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/preltatistikTablo.do?istab_id=1587 adresinden alındı.

Z KUŞAĞI İŞ HAYATINI NASIL DEĞİŞTİRECEK? İŞLETMELER Z KUŞAĞINA HAZIR MI?

Dr.Öğr.Üyesi Seher UÇKUN
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli MYO Yönetim Organizasyon Bölümü
Seher.uckun@gmail.com

Özet
Değişim işletmelerin yapılarında, yönetim süreçlerinde yaşandığı kadar işletmelerin insan kaynağında da yaşanmaktadır. Literatür incelendiğinde bu değişim çeşitli kuşaklarla anlatılmaktadır. Gelenekselciler, bebek patlaması, X kuşağı, Y kuşağı, Z kuşağı ve son olarak da iş hayatında olmasalar da Alfa kuşağıdır. Bu kuşak değişimleri işletmeleri önemli ölçüde etkilemiş, yeniliklere zorlamıştır. Z kuşağı yaş itibariyle çalışma hayatına katılmakla beraber, henüz işletmelerin yönetiminde ve karar süreçlerinde söz sahibi değildir. Ancak işletmeler çok yakın zamanda yönetici pozisyonlarına gelecek Z kuşağının iş yapma anlayışına, ast-üst ilişkilerine bakışlarına, çevreye duyarlılıklarına, etik değerleri gibi durumlara karşı hazırlıklı olmalıdır. Bu çalışmada, işletmelerin en önemli girdisi olan insan kaynağının değişim süreci ele alınmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili olarak literatür taraması yapılmış olup gelecekte işletme yönetimlerince Z kuşağının özelliklerine göre alınması gereken önlemlerle ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: X kuşağı, Y kuşağı, Z kuşağı.

HOW DO THE GENERATION Z CHANGE BUSINESS LIFE? ARE COMPANİES READY TO GO?

Abstract
The change is experienced in the structure of the enterprises, as well as in the human resources of the enterprises as it is experienced in the management processes. When the literature is examined, this change is explained by various generations. Traditionalists are baby boom, generation X, generation Y, generation Z, and finally, the Alpha generation. These generation changes have significantly affected the enterprises and forced them to innovate. The Z generation has not been involved in business management and decision-making processes. However, enterprises should be very prepared for the Z generation, who will come to managerial positions very soon.

In this study, the process of change of human resources, which is the most important input of enterprises, has been studied. The literature review has been done on the subject and the suggestions have been made about the precautions to be taken according to the characteristics of the Z generation in the future by the management.

Keywords : Generation X, Generation Y, Generation Z

1.GİRİŞ

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra her alanda değişim yaşanmıştır. O yıllarda doğan insanlar o günkü koşullar altında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Aynı zamanda o koşullar iş yaşantısında da kendini göstermiştir. İnsanlar hayat seyri diye ifade edilen döngü içinde doğar, büyür, ve ölürler. Bu süreç içinde bulundukları sosyal, ekonomik, politik ve kültürel çevreden etkilenirler. Bu etkileşimin sonucunda insanlar hem kişisel özellikler açısından hem de çalışma hayatı açısından farklılıklar göstermiştir. Aynı dönemde dünyaya gelen insanların benzer özellik göstermesi doğaldır. Ancak farklı dönemlerde dünyaya gelen insanların farklı özelliklere sahip olması sonucu dönemler arasında farklılaşma göze çarpmaktadır. Bu farklılaşmanın sonuçları yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmada, farklı nesillerin özellikleri ortaya konup özellikle Z kuşağının özelliklerinin çalışma hayatına etkileri tartışılacaktır.

2.KUŞAK KAVRAMI VE KUŞAKLARIN SINIFLANDIRILMASI

Antik Yunan ve Eski Mısır Uygarlıklarına kadar uzanan kuşak kavramı, Aristo ve Hesiad gibi birçok düşünür tarafından ortaya atılmıştır. Her kuşağa geçmişten geleceğe doğru bakıldığında; kendine özgü özellikleri, değer yargıları, güçlü ve zayıf yönleri olduğu görülmektedir (www.oranti.oran.org.tr)

Türk Dil Kurumu'na göre kuşak; yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Toplum bilimi açısından kuşak kavramı, yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon olarak belirtilmektedir (www.tdk.gov.tr). Aynı tarihsel zamanda ve aralıklarda doğan, ekonomik ve sosyal hareketlerden oluşmuş zaman aralıklarına ya da belli bir sosyal gruba mensup olanlar için yapılan tanımlamalara kuşak (jenerasyon) denilmektedir(Adıgüzel ve ark. 2014).

Kuşakları sınıflandırılırken hem doğdukları zaman dilimleri hem de kuşakları oluşturan toplulukların düşünceleri ve deneyimleri de baz alınır. Kuşak farklılıkların oluşmasında toplumsal eğilimler, önemli olaylar ve iş hayatındaki farklı çalışma tarzları gibi nedenler sayılabilir.(www.humanica.com.tr). Literatür incelendiğinde kuşakların tarihsel sınıflandırmanın ve bazı özellikler açısından farklı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni sınıflandırmalarda farklı olayların baz alınmasından kaynaklanmaktadır (Aygenoğlu,2015:6). Her kuşağın hayatı algılama şekilleri ve farklı iletişim tarzlarıyla "mevcut yaşam ve çalışma alışkanlıklarının dışında" kendine özgü karakteristik özellikleri, değer yargıları ve tutumları, güçlü ve zayıf yönleri vardır. Alan yazında genel olarak kabul edilen kuşaklar, Sessiz kuşak-Silent Generation/Tradionalists (1925-1945), Bebek Patlaması kuşağı-Baby Boomers (1946-1964), X kuşağı (1965- 1979), Y kuşağı (1980-1999) ve Z kuşağı (2000 ve sonrası) olarak belirlenmiştir (Aka,2018 ve Keleş,2011).

Tablo1. Kuşak Sınıflandırılması

	DÖNEM
Sessiz Kuşak	1925-1945
Bebek Patlaması Kuşağı	1946-1964
X Kuşağı	1965-1979
Y Kuşağı	1980-1999
Z Kuşağı	2000- sonrası

Kaynak: Aka, 2018:120

2.1.SESSİZ KUŞAK (1925-1945): Gelenekselciler olarak da ifade edilen bu kuşak 1925-1945 döneminde doğanları kapsamaktadır. Bu zaman diliminde yaşayan bireyler bu süre içerisinde birbirinden farklı çok önemli olaylar yaşamışlardır. (Erden Ayhün, 2013).Bu dönemde hem ekonomik kriz, hem de İkinci Dünya Savaşı gibi önemli olaylar yaşanmıştır. Bu önemli olaylar bu dönemde doğanları daha tedbirli davranmaya ve tasarrufa yönlendirmiştir (www.yerelbt.com).

Sessiz kuşak; çalışma hayatında iş değiştirmeyi bile düşünmeyen ve işine en sadık olan kuşaktır (Pekçetaş ve Gündüz, 2018). Otoriteye saygı, sadakat, çok çalışma ve toplumsal değerlere önem vermek en belirgin özellikleridir. Hatta çalışmak için yaşadıklarını söylemek yanlış olmaz.

2.2.BEBEK PATLAMASI KUŞAĞI (1946-1964)

İkinci Dünya Savaş'ından sonra 1946-1964 tarihleri arasında doğan ve savaşın sona ermesiyle bebek sayısının artmasından dolayı bu döneme bebek patlaması denilmektedir. Bebek Patlaması kuşağında; bebek nüfusu büyüdükçe, onların gereksinimlerinin giderilmesi için farklı sektörlerde oldukça büyüme

ve gelişme sağlanmıştır. Bu gelişmenin sonucunda çok çalışıp çok kazanma isteği artmıştır. Böylece yükselmeye inanan bir kuşak ortaya çıkmıştır. (Gemlik, İlter ve Bektaş, 2018). Bu kuşağın özellikleri olarak; sadık, otoriteye karşı saygılı, kanaatkar, teknolojiye uzak olarak belirtilmektedir. Sandviç kuşağı olarak adlandırılmalarının nedeni ise, önce çocuklarına, sonra anne-babalarına bakmaları ve iki kuşak arasında sıkışıp kalmalarıdır (www.bilgiustam.com). Bebek Patlaması kuşağının diğer kuşaklardan en önemli farkı, 68 kuşağını temsil etmeleri ve televizyon ile büyüyen kuşağıdır(Mücevher,2015). Bu kuşağın diğer bir özelliği ise bireyci, özgürlüğüne düşkün olması buna karşın uyumlu, yeniliklere açık olmasıdır.

2.3.X KUŞAĞI (1965-1979)

Bebek Patlaması kuşağından sonra dünyaya gelen kuşak; dünyada yaşanan krizler, soğuk savaşları ve darbeleri yaşamışlardır. Bu dönemdeki gelişmelerden dolayı bu kuşağın insanlarında gelecekle ilgili endişeler ortaya çıkmıştır (www. sirazduvari.com). Sessiz Kuşak ve Bebek Patlaması kuşağının aksine X kuşağı iş-yaşam dengesini kurarak, aile, arkadaşlık ve iş ilişkilerini dengede tutmaya çalışmıştır (Metin ve Kızıldağ, 2017). X Kuşağının öne çıkan özellikleri, uyumlu, aidiyet duygusu güçlü, otoriteye saygılı, sadık, sabırlı, çalışkan olarak belirtilmektedir. Ayrıca bu dönemde icatlara tanık olmuşlar ve bilgisayarların gelişimi ve iş hayatına girmesi büyük dönüşüm sağlamıştır(www. acikbilim.com).

2.4.Y KUŞAĞI (1980-1999)

Kuran'a (2013) göre, 1980-1999 yılları arasında doğanlar Y kuşağını temsil etmektedir. Bu kuşak aynı zamanda "internet kuşağı", "Echo-Boomers", "Millenial" ve "Nexters" olarak da anılmaktadır (Aydın, Çetin, ve Başol, 2014). Bu kuşak dünyada en fazla nüfusu temsil etmektedir. (Arslan ve Staub,2015). Bu kuşağın özelliği, teknolojiyi çok iyi kullanabilmesi ve iş hayatında uygulamasıdır. Bu kuşak, teknolojiye aşırı bağımlı, güvenleri yüksek, sabırsız, otoriteye karşı ve birden fazla işi aynı anda yapabilen özelliklere sahiptir Y kuşağı, için çalışma yaşamında yenilikçi fikirler üreterek kendilerinin desteklenmeleri ve takdir edilmelerinin önemli olduğu vurgulamak gerekir.(Keleş, 2011).

2.5.Z KUŞAĞI (2000-SONRASI)

Z kuşağı aynı zamanda milenyum kuşağı veya internet kuşağı olarak da ifade edilmektedir. 2000 yılı ve sonrası doğanlara Z Kuşağı denir (www.tech-worm.com). Z kuşağı, doğdukları yıllar itibariyle internet, akıllı telefonlar ve tabletlerin yoğun olarak kullanıldığı, dijital ortamın içinde büyümüşlerdir. Bundan dolayı Palley (2012:3), Z kuşağının DNA'larında dijitale sahip oldukları ileri sürmüştür.. Z kuşağının en önemli özelliği, beş duyu organını uyumlu bir şekilde kullanarak motor becerilerinin çok yüksek olmasıdır(Taş, ark.2017).

Z Kuşağının karakteristik özellikleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Seymen, 2017).

* Gelişmiş teknolojiyi kullanarak aynı zamanda birkaç ekranı kullanabilen

* Birlikte gönüllü olarak ortak çalışmalar yapabilen ve kendine güvenen

* Özellikle teknolojiyi kullanarak görsel iletişim kuran

* Gerçekçi, geleceğe yönelen

* Gelecekte başarılı olmak için çalışan.

Ayrıca; dürüst ve bağımsız çalışmaya önem veren, girişimci ruha sahip olan ve farklılıkları kabul eden bunun yanı sıra; sadık olmayan, aşırı rekabetçi, aceleci ve sabırsız olan Z kuşağının olumlu ve olumsuz yönlerini özetlemek mümkündür. (www.turkishtimedergi.com).

Z kuşağı; bu yıllardan sonra çalışma hayatına girmeye başlayacaklar. Eğitimli olan ve teknolojiyi yaşamın anlamı olarak algılayan kuşak olumlu ve olumsuz özellikleriyle iş hayatına girecekler. Doğal olarak iş hayatına girdiklerinde olumlu ve olumsuz farklılıklar yaşanacaktır. İş hayatında az da olsa X

kuşağı, çoğunlukla Y kuşağı yöneticilerle çalışacaklar. Bu kuşakların iş hayatında Z kuşağından farklılıkları söz konusudur. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki Z kuşağının iş hayatından beklentileri olacaktır. Bu beklentileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Arar, 2016) .

- İş hayatında esneklik,
- İş -yaşam dengesi kurmak,
- Hiyerarşik yapıdan çok organik örgütlenme,
- Kariyer açısından hem dikey hem yatay ilerleme imkanı,
- Yaptığı işlerin yaratıcı olması,
- Yaptığı işle ilgilenilmesi ve yapılan işin yapılmasında geçen zamanının önemli olmadığı,
- Motivasyon aracı olarak hem maddi hem de manevi tatmine önem vermesi,
- Kişiye özel ofislerde kendini tatmin edecek işlerde çalışması,
- Teknolojik araçlar (Bilgisayar, internet vb.) kullanımı.

Tablo 2. X, Y ve Z Kuşağının İş ile İlgili Özellikleri ve Düşünceleri

İş Özelliği	**X Kuşağı**	**Y Kuşağı**	**Z Kuşağı**
İş Etiği	Dengeli	Hevesli	Daha gerçekçi
İş Hakkındaki Görüş	İş, bir meydan okumadır.	İş, farklılık yaratmak için yapılır.	İş, heves ve enerji ile yapılır.
Kişisel Özellikler	Pratik, esnek, bireyselci, girişimci, yaşam kalitesi ile ilgili	Siyasal bilince sahip, yüksek beklentili, takım kurucu, farklılıklara karşı anlayışlı, kendine güvenen, meydan okumalara açık	Teknoloji meraklısı, erken olgunlaşan, şımartılmış, güçlendirilmiş, risk karşıtı, korunan
İş ile İlgili Özellikler	-İşyeri politikalarını sevmeme - İşgörene çok bağlı olmama - Birden çok görevi aynı anda yapabilme -Eşit oranda sorumluluğa sahip olunan iş ortamını sevme -Proje yapmayı sevme -İş unvanlarından çok iş sorumluluklarına önem verme -Performansı çıktıya göre değerlendirme -Güç yapılarını sevmeme -Otoriteye karşı esnek olma -Serbest kıyafetin rahat olduğunu düşünme	-Nedenleri bilmek isteme -Herkesin önünde övülmek isteme -Eğlenceli bir işyerinden hoşlanma -Paranın güdüleyici olmadığını düşünme -Anlık sorumluluk isteme -Zaman sınırlı küçük hedefler isteme -İş-yaşam dengesinin önemli olduğunu düşünme -Bir işletme ile uzun ömürlü bir ilişki istememe -Yeteneklerine güvenme	-Yaratıcı ve işbirlikçi olma -Oldukça zor çevresel, sosyal ve ekonomik sorunları çözmek zorunda kalma -Kendi kendini yönlendirebilme -Bilgiyi çok hızlı işleyebilme -Daha zeki olma

Kaynak: Çetin, C. & Karalar, S. (2016), X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma,

3.SONUÇ

İnsanla belirli zaman aralıklarında doğarlar, büyürler ve ölürler. İnsanların doğdukları dönemler hem kişilik özelliklerini hem de çalışma hayatını etkiler. Yapılan araştırmalar her dönemin kendi özgü

özelliklerini ortaya koymaktadır. Kişilik özellikleri açısından incelediğimizde; X kuşağının pratik, esnek, girişimci olduğunu, Y kuşağının yüksek beklentili, takım kurucu ve politik bilince sahip olduğunu, Z kuşağının ise, teknoloji meraklısı, sonuç odaklı olduğunu belirtebiliriz.

İş ile ilgili özellikler açısından değerlendirdiğimiz zaman ise; X kuşağının iş sorumluklarına önem veren, otoriteye karşı esnek olma, Y kuşağının yöneticiler tarafından övülme isteği, iş yaşam dengesine önem verme, Z kuşağının yaratıcı, teknolojiyi çok iyi kullanarak bilgiye ulaşma ve kullanma olarak özetlenebilir.

Bu yıllarda üniversite eğitimi alan Z kuşağı gençler birkaç yıl içinde iş hayatına girmeye başlayacaktır. İş yaşamında Y kuşağı yöneticilerle çalışmak Z kuşağının beklentilerin karşılaması açısından önemlidir. Z kuşağının iş hayatında beklentisi yöneticilerin kendilerini birey olarak tanıması ve önem vermesidir. Aklına yatmayan şeyleri sorgular, düşüncelerini açıkça ifade ederek ne istediğini yöneticilere belirtir. Z kuşağının bu özelliklerini yöneticilerin iyi değerlendirerek, açık, şeffaf işletme içi iletişim kurarak işbirliğine gitmesi işletmeye dinamizm kazandırabilir. İşletmelerin katı çalışma saatlerinden esnek çalışma saatlerine geçmesi Z kuşağının iş hayatında etkinliğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Batur, H.Z., Ekşili, N.(2014). Kuşakların Değişen Yüzü Ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19),165-182.

Aka, B. (2018). Bebek Patlaması, X Ve Y Kuşağı Yöneticilerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Kamu Ve Özel Sektör Farklılıklarına Göre İncelenmesi: Bir *Araştırma Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20),118-135.

Arar,T., (2016), Z kuşağında kariyer geliştirmede yetenek yönetimi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 104-105.

Arslan, A. Staub, S. (2015),Kuşak Teorisi Ve İç girişimcilik Üzerine Bir Araştırma, *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(11), 1-24.

Aydın, Çetin, G. Ve Başol, O.(2014). X Ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı?, *Electronic Journal Of Vocational Colleges*-December,1-15.

Aygenoğlu, K. (2015). X Ve Y Kuşaklarının Kurumsal İş Hayatında İnsan Kaynağı Açısından Stratejik Yönetimi, *Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).1-252.

Çetin, C. Karalar, S. (2016). X, Y ve Z kuşağı öğrencilerin çok yönlü ve sınırsız kariyer algıları üzerine bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 157-197.

Erden Ayhün, S.(2013): Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar Ve Örgütsel Yansımaları, *Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1),93- 112.

Gemlik, N., İlter,P. ve Bektaş, G. (2018). Y kuşağı orta düzey hastane yöneticilerinin üst yöneticilerinden beklentileri üzerine nitel bir araştırma, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 5(2). 154-160.

Keleş, H.N.(2011). Y Kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2),129-139.

Metin, S. ve Duygu Kızıldağ, D. (2017). X Ve Y Kuşaklarının Kariyer Beklentilerinin Farklılaşması: Otomotiv Sektöründe Bir Araştırma, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(40), 340-363.

Mücevher, M.H.(2015). X Ve Y Kuşağının Birbirlerine Karşı Özellik Ve Etkileşim Algıları : Sdü Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Palley, W. (2012), *Gen Z: Dijital in Their DNA*, J. Walter Thompson Company, New York: NY 10017.

Pekçetaş, T.ve Gündüz, Ş.(2018). Kuşaklar Ve Örgütsel Sessizlik/Seslilik, *İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)*, 6(1), 89-115.

Seymen, A . (2017). Y ve Z Kuşak İnsanı Özelliklerinin Milli Eğitim Bakanlığı 2014-2019 Stratejik Programı ve TÜBİTAK Vizyon 2023 Öngörüleri ile İlişkilendirilmesi. *Kent Akademisi*, 10 (32), 467-489.

Taş, H , Demirdöğmez, M , Küçükoğlu, M . (2017). Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 7 (13), 1031-1048.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KU%C5%9EAK adresinden alındı.

http://www.humanica.com.tr/kusaklari-anlamak-yonetmek/adresinden alındı.

http://oranti.oran.org.tr/2017/10/24/gelecegin-kalkinma-planinda-yeni-formul-z-kusagi/adresinden alındı.

https://www.yerelbt.com/jenerasyonlar-ve-ozellikleri/adresinden alındı.

https://www.bilgiustam.com/kusaklar/kusaklar/adresinden alındı.

https://sirazduvari.com/x-kusagi-y-kusagi-z-kusagi-degisen-degerleriyle/adresinden alındı.

http://www.acikbilim.com/2013/09/dosyalar/nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.htmladresinden alındı.

www.tech-worm.com/x-y-z-kusaklari-nedir-ozellikleri-nelerdir/adresindenalındı.

www.turkishtimedergi.com/insan-kaynaklari/ve-z-kusagi-is-hayatina-adimini-atiyor/
adresinden alındı.

CHARLES TAYLOR'IN FELSEFESİNDE OTANTİKLİK KAVRAMI

Funda Özkaya
Yıldız Teknik Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
fundaavsar26@gmail.com

Dr. Öğretim Görevlisi. Songül Demir
Yıldız Teknik Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
songuldk@yildiz.edu.tr

Özet

Otantiklik kavramı son zamanlarda daha fazla dikkat çekmeye başlamış ve üzerine yapılan çalışmalarda artış olmuştur. Modern yaşam ile beraber ortaya çıkan kavramın, farklı düşünür ve bakış açılarına göre tanımı da değişiklik göstermiştir. Kavram kabaca "ne ise o olmak, orijinaline sadık olmak" veya "kendine ve doğal olarak topluma karşı dürüst olmak" şeklinde tanımlanabilir. İnsan, hayatını daha anlamlı yaşamak ister ve bunun için sorgulamalara girişir. Bu sorgulamaları yapmak için kişinin öncelikle kendine karşı dürüst olması yani otantik bir tavır içinde bulunması gerekmektedir. Bu tavrı geliştirebilmenin yolu öncelikle otantikliği doğru bir şekilde kavramaktan geçer. Günümüzde artan sosyal medya kullanımı, bireycilik anlayışı ve konformist yaşam tarzlarının benimsenmesi gibi gelişmeler, kavramın daha iyi anlaşılmasının önemini arttırmıştır. Bunun sebebi tüm bu modern hayatın getirdikleri ile modern bireyler olarak bizlerin kendimize ve topluma yabancılaşmamız, kendimizle olan iç irtibatımızı çoğu zaman kaybetmiş olmamızdır. Kavramın daha iyi anlaşılması ile günümüzde artık içi boşaltılmış olan bireycilik anlayışına daha sağlıklı bakma imkanı bulunabilecektir. Yaptığımız eylemleri anlamlı kılma çabalarımız, kendimize karşı dürüst olarak kendimizle olan irtibatımızı sağlamlaştırmak ancak ortak bir anlam ufku geliştirme yoluyla karşılık bulacaktır. Kavramı bireyciliği destekleyen varoluşçu düşünürler açısından incelemek yerine Charles Taylor gibi bireyciliğe eleştirel bakan ve günümüzdeki gelişmelerin bireyi nasıl etkilediğini gözlemleyen ve modern topluma getirdiği eleştiriler ile farklı bir duruş sergileyen bir düşünürün gözünden bakmak bu açıdan daha uygun görünüyor. Belirtilen sebeplerden ötürü bu çalışmanın amacı günümüz önemli düşünürlerinden Charles Taylor'ın felsefi düşüncesinde otantiklik kavramını farklı açılardan incelemek ve açık, seçik, anlaşılır bir hale getirmektir. Burada otantiklik kavramının ortaya çıkışı, gelişimi ve günümüzdeki halini alma serüveni, fazlaca detaylandırmak mümkün olmadığından genel hatları ile verilecektir. Genel hatlardan, kavramın anlamında değişim, dönüşüme neden olan felsefecilerin düşünceleri ve Taylor'ın üzerinde durduğu kısımlar kastedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Otantiklik, Charles Taylor, Benlik, Modernite.

THE CONCEPT OF AUTHENTICITY IN PHILOSOPHY OF CHARLES TAYLOR

Abstract

The concept of authenticity has started to attract more attention recently and there has been an increase in studies about this. The definition of the concept that emerged with modern life according to different thinkers and perspectives has also changed. The concept can be defined as "being true to its original". People want to experience life more meaningfully, and therefore start questioning about it. In order to this, one must first be honest with oneself, namely, to have an authentic attitude. The way to develop this attitude is to get a proper understanding of authenticity. Today, increasing social media use, individualism and the adoption of conformist lifestyles have increased the importance of better understanding of the concept. The reason for this is that we, as modern individuals, have alienated from ourselves and society as a result of all this modern life, and often lost our inner contact with ourselves. Our efforts to make our actions meaningful will only be secured by building a common sense of horizons for us to strengthen our vision with ourselves. Instead of studying the concept in terms of existential thinkers who support individualism, in this respect, it is more appropriate to look

at the point of view of a thinker who looks critically to individualism like Charles Taylor and observes how today's developments affect the individual and who has taken a different stance with the criticisms it brings to the modern society. The aim of this study is to examine the concept of authenticity from different perspectives and make it clear, concise and understandable in the philosophical thought of Charles Taylor. Here, will be given changes in the meaning of the concept, the thoughts of the philosophers who caused the transformation, and the parts that Taylor emphasized is referred.

Keywords: Authenticity, Charles Taylor, Self, Modernity.

1. GİRİŞ

Charles Taylor'ı günümüzün önemli düşünürlerinden biri yapan şey onun düşüncelerini açık, seçik bir biçimde ifade eden üslubu ve tartışmalı olan bazı konulara getirdiği yeni eleştirilerdir. Bu eleştiriler ile Taylor, tartışılan konu ile ilgili yeni bir duruş sergilemekte ve yeni bakış açıları geliştirmektedir. Bu tartışmalardan en çok üzerinde durduğu konulardan biri şüphesiz modernitedir. Modern hayatın getirdikleri ile modern bireyin nasıl şekillendiği, ne tip kazanımlar elde edip karşılığında nelerden feragat ettiği üzerine etraflıca düşünmüş ve yoğunlukla bu konularda eserler ortaya koymuştur(Guignon,2008). Modernite ile birlikte ortaya çıkıp geliştiğini ileri sürdüğü otantiklik kavramı ile ilgili de başlıca eseri olan "The Ethics of Authenticity" yi yazmıştır. Modernitenin ortaya koyduğu en önemli kavramlardan biri olarak gördüğü otantikliğin ortaya çıkıp gelişmesini modernliğin de doğal olarak ortaya çıkmasını sağladığını söyleyen Taylor'a göre ortada çift yönlü bir gerektirme söz konusudur(Taylor,1991).

2. OTANTİKLİK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE DÖNÜŞÜMÜ

Bir şeyin otantik olduğunu söylemek, menşeini yansıttığını ya da kökenini ortaya koyduğunu ifade etmektir. Ancak, otantikliği insana atfedilen bir özellik olarak tartışırken, otantiklik ile türetilmişlik arasındaki ayrım daha karmaşıktır. Çünkü bu durumda şu soru ortaya çıkar: Kendisi olmak ya da gerçekten kendini temsil etmek nedir? Bir yandan, kendin olmak kaçınılmazdır, çünkü ne zaman bir seçim yapsak ya da bir davranışta bulunsak, bu şeyleri yapan kişi kendimiziz. Ancak, öte yandan, bazen aklımızdan geçen bazı düşüncelerin, aldığımız kararların ve yaptığımız eylemlerin gerçekten bizim olmadığını ve dolayısıyla kim olduğumuzu gerçekten ifade etmediğini söylemeye meyilliyiz. Buradaki ikinci bağlamda kullanıldığında otantiklik, kişinin kendisinin olmayan arzulara, amaçlara, motivasyonlara, inançlara göre hareket etse de gerçekte ayrı, saklı, kendine özgü bir kimliği olduğu anlamına gelir(Varga ve Guignon, 2014).

Otantiklik ideali, kendini geliştirme kültürünün özünü oluşturur. Bu kültür içinde yazan düşünürlerin en etkili olanları ya açık ya da örtük bir biçimde otantik olma idealine atıfta bulunur. Bu düşünürler sadece New Age yazarlarının değil çok çeşitli yönelimlerdeki düşünürlerin de konularında önemli yer tutmuştur. Örneğin Heidegger'in otantiklik kavramını ele alış biçimi, bu kavrama nüfuz etmek isteyen düşünürleri etkilemiştir.

Felsefi tartışmalarda bir konu olmanın yanı sıra, otantiklik aynı zamanda sosyal ve politik düşünceyi etkileyen yaygın bir idealdir. Batılı entelektüel gelişmelerin ayırt edici bir özelliği, "otantiklik çağı" olarak adlandırılan şeye kayma olmuştur. Bu vurguyu Taylor'ın Seküler Çağ isimli eserinde bir bölümün de başlığını oluşturacak şekilde yaptığını görürüz(Taylor,2017). Diğer bir örnek Ferrarra'nın Reflective Authenticity isimli eserinde ortaya çıkar. Aydınlanmayı otonomluğun, şu anda yaşadığımızı ise otantikliğin çağı olarak isimlendirir(Ferrarra,1998). Bu nedenle kavramı anlamak, tarihsel ve felsefi kaynaklarını araştırmayı ve çağdaş toplumların sosyo-politik bakış açısını etkileme şeklini de içerir.

Taylor, 1960'lardan sonrası için yakıştırdığı "otantiklik çağı" söylemini şu şekilde açıklar: Toplumdaki inanç koşulları değişmiş ve bir kültür devrimi yaşanmaya başlamıştır. Ahlaki ve araçsal bireyciliğin dışında bir de dışavurumcu bireycilik bu yaşanan kültürel devrim ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Dışavurumculuk, romantizmin 18. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkardığı bir akım olarak

bazı elitleri ve sanatçıları etkilemiş, yaşamanın ve kendilerini ifade etmenin otantik yollarını aramışlardır. 19. Yüzyıl boyunca bu yaklaşım kitlesel bir fenomen halini almıştır. Yani her bir insanın toplum, din, siyasi otorite gibi faktörler tarafından dışarıdan dayatılan yaşam modellerine bağlı kalmak yerine kendi yolunu bulup onda ilerlemesi gerektiği fikri yaygınlaşmıştır. 20. Yüzyılın başlarında bu görüş birçok sanatçının eserlerinde daha açık bir şekilde ifade alanı bulmuştur. Toplumun genelinde ise İkinci Dünya Savaşından sonra tam anlamıyla karşılık bulmaya başlamıştır. Çeşitli ürünlerin pazarlanmasında "kendin ol" veya "kendini bul" gibi basitleştirilmiş dışavurumcu reklamlarda artış görülmüştür. Bu tip kendinizi bulmanıza, kendiniz olmanıza yardımcı olma vaadinde bulunan terapiler çoğalmıştır. Görüldüğü üzere çağdaş otantiklik etiğinin oldukça uzun bir geçmişi vardır. Bu geçmişe bakıldığında bu etik, araçsal aklın hakimiyeti ile disiplinli benliğin geniş bir eleştirisi olarak şekillenmiştir(Taylor,2017).

2.1. Otantiklik Kavramının İlgili Kavramlar ile İlişkisi

Otantiklik idealinin ortaya çıkmasında etkili olan görüş, modernite ile birlikte şekillenmiş olan yeni benlik anlayışıdır. Bunun için Rousseau'nun "İtiraflar" eseri bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Burada Rousseau, kişinin seçtiği hayat biçimini yaşamak için kendi içinde, kendine özgü bir yol bulması gerektiğinden bahseder. Bu da içe dönüklük, kendini yansıtma ve iç görü ile ilgili sorunların doğmasına sebep olur. İçsellik yol gösterici bir otorite olarak kabul edildiği takdirde kişi içinden gelen dürtüler ile dışardan dayatılan güdüleri birbirinden ayırt etmelidir. Yani içselliğin iki türünün, içten gelen ve dışardan etkilenen olarak birbirinden ayrılması gerekir. Burada kişinin eylemlerinin sınıflandırılması, kişinin bu eylemlerinin kaynağına göre yapılır. Bahsedilen bu kaynağın kimliğinin temel yönleri veya çevresel faktörler olup olmadığına dikkat edilir(Varga ve Guignon, 2014).

Rousseau, bireyin özünün temel yanlarını görmezden gelmenin ya da reddetmenin, benliğin dışarıdan kaynaklanan motivasyonlarına etki etmenin, kendi kendine ihanet etmek veya kendini imha etmek olduğunu iddia eder. The New Heloise romanında kişinin en derin motivasyonlarını bastırmanın içerdiği potansiyel yabancılaşmayı göstererek bu yönü vurgulamıştır. Bunlara ek olarak *Discourse on the Origin of Inequality* eserinde Rousseau rekabetçi bir kamusal alanın ortaya çıkması ile içine dönme yeteneğinin giderek azaldığını ifade eder. Çünkü rekabet olan ortamlar kişilerin rol yaptığı alanlardır. Bu şekilde araçsal rol yapma sadece yabancılaşma değil eşitsizlik ve adaletsizliğe de yol açar. İnsanların birbirine bağlı olduğu ahlaki anlayışı da yok eder(Varga, 2012).

Otantiklik kavramının zamanla daha fazla dikkat çekmesi, çok etkili bir modern otantiklik etiğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu etik modern ahlaki düşünceye şekil veren baskın otonomluk etiğinin değerlerini de kabul eder. Otonomluk fikri kişinin kendi kendini yönetmesini, başkalarının yönlendirmesine açık olmamasını ve kendi kararlarını kendi başına verebilmesini destekler. Bu görüş, ahlaki ilkelerin ve siyasi otoritenin meşruluğunun, sosyal ve kültürel baskılardan kurtulmuş otonom bireye dayandırılması gerektiği görüşü ile bağlantılıdır(Ferrarra, 1993).

Otonomluk fikri, yalnızca sosyal normlara sıkı sıkıya bağlılıkla ilgilenen bir etkiye karşı bir zıtlığı temsil eder. Anlamdaki bu farklılıklardan, otonomluğun bencillik ve rasyonalizmi ifade ettiği, içe dönüklük ve kendini yüceltmeyi teşvik ettiği görülür(Taylor, 2008). Ancak otantikliğin çok daha geniş; eşzamanlı olarak dışarıya doğru yöneltilen bir iç gözlem ve kendi kendine yüzleşme çabası olduğu anlaşılır(Ferrarra, 1998).

Trilling, "Sincerity and Autheticity" eserinde otantiklik ile içtenlik kavramını karşılaştırır: Otantikliğin daha yorucu ahlaki bir deneyimi düşündürdüğünü ve kendi için doğru olanı içeren anlayışı daha yoğun biçimde içerdiğini, evren ve insanın içindeki yeri hakkında daha geniş bir referans verdiğini öne sürer. Buna karşılık içtenliğin, otantikliğe göre yaşamın sosyal koşullarına karşı daha pozitif bir duruş sergilediğini ekler. Bununla birlikte bu ayrım yalnızca nicel değildir. Otantiklik bir ahlaki otorite olamaz çünkü birilerine ne yapması gerektiğini söylemesi kendi doğasına aykırıdır(Trilling, 1972).

Sonuç olarak Trilling, kendimiz olma rolünü içten bir şekilde, içten bir kişi olarak oynayabileceğimizi buna rağmen içtenliğimizin otantik olmadığı gerekçesi ile yargılanabileceğini belirtir. Böylece anlaşılır ki içtenlik idealinin aşınması otantikliğin ortaya çıkmasını mümkün kılan önemli bir faktördür(Trilling, 1972).

3. CHARLES TAYLOR'IN FELSEFİ DÜŞÜNCESİNDE OTANTİKLİK KAVRAMI

Taylor, otantiklik etiğinin modern topluma özgü bir şey olarak 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını düşünür. Bunun Descartes'ın salt rasyonalist bireyciliğine veya Locke'un siyasal bireyciliğine kadar dayandırılabileceğini öne sürer(Taylor, 2008).

Taylor'a göre otantiklik, çelişkili bir şekilde rasyonalizme ve toplumsal atomculuğa eleştirel yaklaşan Romantik dönemin bir ürünüdür. Kavramın ortaya çıkışını 18. Yüzyıla dayandırmasının nedeni bu dönemde ahlaki olarak neyin doğru veya yanlış olduğunu insanların içsel ve sezgisel bir biçimde bildiklerinin kabul edilmesidir. Bu kabulün amacı doğru ve yanlışın ne olduğunun bilinmesinin sadece ilahi ödül ve cezaları hesaplamak için gerekli olduğu görüşüne karşı çıkmaktı. Doğru ve yanlışın ne olduğunu anlamanın yolu duygularımızdan geçer ve ahlakın içsel bir sesi vardır(Taylor, 2011).

Taylor'a göre otantiklik bu şekilde ahlaki vurgunun yer değiştirmesi ile ortaya çıkmıştır. İlkin bu görüşte ahlaki doğruyu bulmak için iç sesimizi dinlemek önemliyken daha sonra bu kendi iç sesini dinlemek ahlaki açıdan doğru olana dönüşmüştür. Yani iç sesimizi dinlemek araç iken amaca dönüşmüş oldu. Tam ve gerçek bir insan olmak, iç sesimizi dinlemeyi gerektirir(Taylor, 2011).

Burada her ne kadar farklılaşmış gibi görünse de aslında önceki görüşlerde olduğu gibi tam ve gerçek bir varlık olabilmek için insanın dışta olan bir kaynağı esas alıp onu dinlemesi gerektiği fikri ile paralellik görmekteyiz. Buradaki tek fark dinlenecek bu kaynak, dışta olan Tanrı ya da iyilik ideası değil kendi içimizde saklı olan bir şeydir. Taylor, bu kaynağın değişmesinin nedenini modern kültürün öznel dönüşümünün bir sonucu olarak kendimizi içsel derinliği olan varlıklar olarak gördüğümüz bir içe dönüklük biçiminin ortaya çıkması olarak açıklıyor. Bu değişim önceki fikirleri tam anlamıyla dışlamaz, tanrı ya da iyilik ideasına ulaşmanın yolunu yeniden farklı bir biçimde tanımlar. Bu yol içsel bir yoldur ve içe dönük bir şekilde alınabilir. Taylor, bu yaklaşımı Augustinus'un tanrıyı kavramanın kendi öz bilincimizde gerçekleşebileceği görüşü ile bağlantılı olduğunu hatta bunun devamı ve yoğunlaşmış biçimi olduğunu öne sürer(Taylor, 2011).

Jean Jacques Rousseau, kültürde başlamış olan bu değişimi farklı yerlerde sık sık betimler. Taylor, Rousseau'nun bu konudaki görüşlerinin önemli olmasını, toplumda zaten oluşmuş fakat yeterince dile getirilmemiş bu olguyu açık bir biçimde ifade etmesine bağlar. Rousseau, ahlakı içimizdeki doğal sesi dinlememiz ile ilişkilendirir. Taylor'a göre içimizdeki bu sesi dinlemeyi çoğu zaman duygularımız, gururumuz veya öz saygımız nedeniyle başaramayız. Ahlaki olarak kurtuluş kişinin kendisiyle kurduğu, Rousseou'nun "varoluş duygusu" adını verdiği bu ilişki ile mümkündür(Taylor, 1991).

Otantiklik idealine geri dönersek Taylor, Rousseou'dan ve Herder'den sonra meydana gelen bir gelişme ile hayati bir önem kazandığını öne sürer. Herder herkesin insanlığının kendisine özgü olduğunu iddia etmiştir. Bunu herkesin kendi ölçütü vardır şeklinde ifade eder. Bu fikir modern bilince oldukça güçlü bir şekilde oturur. 18. yüzyılın sonlarında bile insanların gündeminde insanlar arasında ahlaki açıdan bu denli farkların olabileceği yoktu. "İnsan olmanın belli bir yolu vardır. o yok benimkidir. Yaşamımı kimseye öykünmeden yaşamalı, kendime karşı dürüst olmalıyım. Olamaz isem yaşamın en önemli noktasını atlarım ve kendime göre insan olmanın ne demek olduğunu keşfedemem." Bize kadar ulaşan güçlü ahlaki ideal böyle bir şeydir. Bu düşünce otantiklik ideali ile birleşince kişinin kendi ile kurduğu bu ilişkinin önemi artar. iç seslerin herkeste söyleyeceği kendine özgü şeyler vardır. Kişi, yaşamı dışsal uyum dayatmalarına boyun eğmeyen bir model içerisinde kendi içinde bularak yaşamalıdır(Taylor, 2011).

Kendine karşı dürüst olmak demek kendi özgürlüüne karşı dürüst olmak demektir. Bunu ise kişi ancak kendi şeffaflaştırabilir ve keşfedebilir. Şeffaflaştırmak demek aynı zamanda kişinin kendini tanımlaması demektir. Modern otantiklik idealinin veya kendini gerçekleştirme amacının böyle bir altyapısı vardır. En değersiz, saçma ya da gülünç biçimleri ile birlikte otantiklik kültürüne ahlaki gücü bu altyapı verir. Yani "kendi işine bakma" veya "kendi kendini tatmin etme" düşüncesini anlamlı kılan da bu altyapıdır(Taylor, 2011).

Taylor, bunu son derece önemli bulur çünkü günümüz kültürünü eleştirenlerin çoğunun aslında otantiklik idealinin aslından kopmuş, sapkın versiyonları olduğunu savunur. Yani kaynak olarak otantikliği gösterseler bile aslında onun otantik bir ifadesini temsil etmezler. Örneğin yumuşak görecilik bu ahlaki ideali saptırır ve ona zıt bir yerde konumlanır. Otantiklik ideali adına bu görüş reddedilmelidir. Buna benzer olarak benliği aşan konuları görmezden gelmek de, otantiklik adına

yapılan, doğru olmayan bir tavırdır. Benliği aşan konulara örnek olarak vatandaşlığın gerekleri, dayanışma görevleri, doğal çevrenin korunması verilebilir. Otantiklik idealinin sapkın biçimlerine başka bir örnek ise otantiklik adına bireyler arası ilişkilerin kendini gerçekleştirmenin aracı olarak görülmesidir. Seçme yetisinin tek başına sürekli arttırılması lazım gelen tamamen iyi bir şey olarak kabul edilmesi yine idealin sapkın bir sonucudur(Taylor, 2017).

Taylor'a göre burada önemli olan şey bu sapkın biçimlerin düzeltilebileceği ve bu şekilde yaşayan kişilere mantıksal olarak bunların açıklanabileceğinin kabulüdür. Bu kabulden hareketle bazı çözümler sunar, yapılması ve yapılmaması gerekenleri dikkatle açıklar. Kişilerin inandıkları idealin aslını öğrenip yanlışları düzelterek o idealin gücünü kavramasının, o ideale yakışır biçimde yaşamlarına daha bütüncül bir biçim vermelerinin ahlaki bir yönü olduğunu savunur(Taylor, 2011).

Taylor'ın bu ideale karşı konumu şu şekilde betimlenebilir: bu ideali destekleyenler gibi her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu düşünmez, eleştirenlerin yaptığı gibi otantikliğin ahlaki ideal olarak ciddiye alınmamasını da doğru bulmaz. Ortada bir yol tutmanın, yani bu kültürden elde edilen, bireye daha fazla özgürlük tanınması gibi bazı kazanımlar için vatandaşlık ruhunun azalması gibi bazı tehlikelere katlanılması ve fayda-zarar oranına göre tercih yapılması gerektiğini söyleyenlere de katılmaz. Taylor'a göre yapılması gereken ne abartılmış bir kınama ne de eleştiriden yoksun bir övme ne de bunları dengede tutan bir orta yol bulmaktır. Yapılması gereken, otantiklik idealinin sapkın biçimlerinden kurtulup onu düzeltme çabasına girmektir(Taylor, 2011).

Bunun için Taylor üç kabulün gerektiğinden bahseder. Bu inançların ilki, otantikliğin geçerli bir ideal olduğu, ikincisi davranışların ve uygulamaların bu ideale uygun olup olmadığının mantıksal olarak akla uygun şekilde tartışılabiliyor olduğu ve sonuncusu bu tartışmanın önemli olduğudur. İlk inanç otantiklik eleştirilerinin en büyük kaynağını çürütmeye yönelmiştir. İkincisi, öznelciliğin reddedilmesi demektir. Üçüncüsüyse modernitenin bizi sistemin içine hapsettiği düşüncesine tamamen ters düşer(Taylor,1991).

4. SONUÇ

Taylor'a göre tüm bu tartışmaların ortasında otantikliğin göz önüne alınması gereken asıl özellikleri yanlış anlaşılmakta ve gölgede kalmaktadır. Taylor, burada kendi önereceği çözümün ne otantikliği gözü kapalı savunanların yolundan ne de tamamen karşı çıkanların yolundan gitmek olmadığını belirtir. Hatta bu ikisi arasında bir orta yol bulmanın da doğru bir tutum olmadığını iddia eder. Bu tutumun otantiklik kültürünün karmaşıklığı yanında çok basit kalacağını düşünür. Taylor'a göre her iki tarafın da haklı ve haksız yanları bulunmaktadır. Bu ideali övenler, eleştirilecek taraflarını görmezden gelerek onu saptırır. İdeale karşı çıkanlar ise onu narsisizm ile bir tutarak küçümserler. Her iki tutum arasında orta bir yol bulmaya çalışanlar ise fayda-zarar hesabı yaparak getirileri için götürdüklerine göz yummak gerektiğini düşünürler.

Taylor'a göre buradaki sorun, kötü sonuçlara olumlu ürünler için bedel ödemek ve katlanmak zorunda olmadığımızı anlamamızdan ziyade, otantikliğin basitleştirilmesini ve saptırılmasını önleyerek vadettiği büyük şeyleri gerçekleştirmeye nasıl yönlendirileceğidir. Bunun için Taylor, öncelikle otantikliğin geçerli bir ahlaki ideal olduğunu, ikinci olarak bu idealin rasyonel bir şekilde tartışılabileceğini ve son olarak bu tartışmanın önemli olduğunu kabul etmenin bir başlangıç noktası oluşturduğunu iddia eder. Bu kabullerden sonra atılacak adımlar, ortak bir anlam ufku tanımlamak ve kendimizi yumuşak göreciliğin belirsizlik tehlikesine bırakmamak, tamamen özgür olmasak da "demir bir kafeste" olmadığımızı idrak edip mücadeleye devam etmektir.

KAYNAKÇA

FERRARA, A. (1993), *Modernity and Authenticity: A Study of the Social and Ethical Thought of Jean-Jacques Rousseau*, Albany, NY: Sunny Press.

FERRARA, A. (1998), *Reflective Authenticity*, London: Routledge.

GUIGNON, C. (2008), *Kimim Ben: Otantik olmak*, Çeviri: Abdüllatif Tüzer, Ankara: Lotus Yayınevi.

TAYLOR, C. (1991), *The Ethics of Authenticity*, Cambridge: Harvard University Press.

TAYLOR, C. (2008), *Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası*, Çeviren: Sema Aygül Baş, Bilal Baş, İstanbul: Küre Yayınları.

TAYLOR, C. (2011), *Modernliğin Sıkıntıları*, Çeviren: Uğur Canbilen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TAYLOR, C. (2017), *Seküler Çağ*, Çeviren: Dost Körpe, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TRILLING, T. (1972), *Sincerity and Authenticity*, Cambridge: Harvard University Press.

VARGA, S. (2012), *Authenticity as an Ethical Ideal*, New York: Routledge.

VARGA, S., GUIGNON, C., (2014), *Authenticity*, 14 Mart 2019 tarihinde Stanford Encyclopaedia sitesi: https://plato.stanford.edu/entries/authenticity/ adresinden alındı.

İNSANIN KENDİNE YABANCILAŞMASININ YENİ BİR BOYUTU: ROBOTLARLA AŞK

Leyla Köse
Yıldız Teknik Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
lleylakose@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Teyfur Erdoğdu
Yıldız Teknik Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
teyfur@yildiz.edu.tr

Özet

Yabancılaşma kavramı insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen felsefede kullanımı Hegel'e dayanacak kadar yenidir. Yabancılaşma kavramını felsefi literatürde ilk kullanan Hegel olmasına rağmen; bu kavram Marx ile tanınmıştır. Karl Marx'a göre yabancılaşma, insanın temel etkinliği olan emeğinin, insanın kontrolünden çıkarak insanın üstünde ve ona karşı bir güç halini almasıdır. Emeği ile arasına mesafe giren insan ilk olarak emeğine dolayısıyla üretebilme yetisine yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma sonucunda emeği ile arasına giren aynı mesafe emeğinin sonucu olan ürününde, bir parçası olduğu doğada, kendisinde ve kendisi dışında kalan tüm insanlarda da kendini göstermiştir. Emek metalaşmıştır. Emeğin metalaşması beraberinde insanın da metalaşmasını getirmiştir. İnsan kendini o kadar basitleştirmiştir ve insan olma durumundan o kadar uzaklaşmıştır ki âdeta birlikte çalıştığı makinalar gibi olmuştur. Duygularını kaybederek mekanikleşmiştir. 20 yüzyılla beraber bu mekanikleşme robotlaşmaya dönüşmüştür. İnsan artık tek boyutlu yaşayan, bir robot insan olmuştur. Bu tek düzeliği insan yaşamın her yerine taşımıştır. Hatta bu tek düzeliğin sonucu insanımsı olan bir nesneye yani kendi yarattığı robotlara ilgi duymaya kadar gitmiştir.

Bu çalışmanın amacı robotlar ile duygusal ilişki yaşamayı tercih eden kişilerin, bu tercihlerinin altında yatan sebeplerden birinin de "insanın kendine yabancılaşması" durumunun olup olmadığını incelemektir. Bu bağlamda Karl Marks'ın yabancılaşma kuramı ve onun bir alt türü olan kendine yabancılaşma kavramı ele alınmıştır. Ayrıca Erich Fromm'un Karl Marks'tan hareketle yaklaşık bir asır sonra "insanın kendine yabancılaşması" kavramını psikolojik açıdan ele almasından dolayı Fromm'da da yabancılaşma kavramı ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda günümüz teknoloji çağının insanlarının duygusuz bir meta olan robot ile duygusal paylaşımda bulunmasının "insanın kendine yabancılaşmasının" yeni bir boyutu olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karl Marx, Erich Fromm, Yabancılaşma, Robot

A NEW DIMENSION OF HUMAN'S SELF-ALIENATION: LOVE WITH ROBOTS

Abstract

Although the concept of alienation is as old as the history of humanity, its usage in philosophy is new enough to withstand Hegel. In spite of the concept of alienation was used by Hegel for the first time in philosophical literature, Marx is more popular known. According to Karl Marx, alienation is getting out of control of human and it is becoming more powerful against being human. Because of the distance between the human and labour, human has been alienated from production ability. The result of this alienation labour has been commodified. Because of labour commodification, humanity commodification has also caused. Human has simplified itself and has moved away for being human. Thereby human is like that machines which they work together. Humanity has lost the emotions and returned mechanisation. By the 20th century, this mechanization turned into robotics. The human being who living in one dimension has become like a robot. Because of one dimensional, monotony actualise to all parts of the lives.

The aim of this study is to search the reason why some people prefer to have emotional relationship with robots and self-alienation is one of the reason underlying these preferences. In this context, the

alienation theory of Karl Marx and the concept of self-alienation is discussed. In addition, the concept of alienation in Fromm has also considered because Erich Fromm has mentioned that it is a psychological approach. As a result of the study, I have reached a conclusion the technological age's human has an emotional relationship with robots because of the self-alienation has a new dimension.

Keywords: Karl Marx, Erich Fromm, Alienation, Robots

1. GİRİŞ

Teknolojinin ilerlemesi ile yapay zekâya sahip insana benzeyen robotları artık birçok alanda görmeye başladık. Teknolojinin çok hızlı gelişmesi ve değişmesi ile birlikte kısa zaman aralıklarında çok hızlı değişimler yaşayan insanoğlu yarattığı yeni dünyaya karşı nasıl tavır takınacağını bilememektedir. Özellikle insana benzeyen (humanoid robot) robotların hayatımıza yeni yeni girdiği şu günlerde çeşitli kafa karışıklıkları mevcuttur. Bir grup insana göre insanımsı robotlar (humanoid robot) insanların yaptığı birçok işi yaparak insanların işsiz kalmasına sebebiyet verecektir. Bazı insanlara göre ise hayatımızı kolaylaştıracaktır ve kolaylaştırmaktadır. İnsanoğlunun bu kaygısı ve bu konudaki kafa karışıklığı anlaşılabilir. Fakat insanımsı robotlar ile hayatımıza giren tek yenilik bunlar değildir. Bazı insanlar robotları sadece bir çalışan değil bir eş olarak da görme eğilimindedir. Hatta bu insanlara göre robotlar ile evlilik yasal olmalıdır. İnsanoğlunun, insanımsı bir robotu insan yerine koymaya çalışmasının ve herhangi bir duygusu olmayan bu makineler ile duygusal paylaşım yaşama isteğinin kaynağı nedir? Bu çalışmanın amacı robotlar ile duygusal ilişki yaşamayı tercih eden kişilerin, bu tercihlerinin altında yatan sebeplerden birinin de "insanın kendine yabancılaşması" durumunun olup olmadığını incelemektir. Bu bağlamda Karl Marks'ın yabancılaşma kuramı ve onun bir alt türü olan kendine yabancılaşma kavramı ele alınacaktır. Ayrıca Erich Fromm'un Karl Marks'tan hareketle yaklaşık bir asır sonra "insanın kendine yabancılaşması" kavramını psikolojik açıdan ele almasından dolayı Fromm'da bu kavram incelenerek günümüz teknoloji çağının insanlarının duygusuz bir meta yani robot ile duygusal paylaşımda bulunmasının "insanın kendine yabancılaşmasının" yeni bir boyutu olup olmadığı incelenecektir.

2.YABANCILAŞMA

Yabancılaşma kavramı felsefi literatürüne Hegel'in kullanıma ile kazandırılmış olsa bile kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir. Hegel'den önce teoloji alanında kullanılan yabancılaşma kavramı, ruhun kendi varoluşundan sıyrılarak; her şeyin kaynağı olan Bir ve Tek (Tanrı) ile bütünleşmesi anlamına gelmektedir (Özbudun ve ark, 2008). Eski kullanımlarından farklı olarak Hegel, yabancılaşma kavramını, ruhun düşünceyi aşarak Bir ve Tek olanla bütünleşmesi şeklinde değil de insanın düşünce alanında yani insani alanda meydana gelen değişimleri ifade etmek için kullanmıştır (Özbudun ve ark, 2008). Hegel'e göre yabancılaşma, insanın (öznel tinin) gelişimi için gerekli fakat aşılması gereken bir haldir ve olumlu bir anlama sahiptir. Hegel'e göre yabancılaşma insanın kendini dışa vurması ve açığa çıkarması anlamına gelmektedir (Kiraz, 2015).

Marx kapitalist çalışma düzeninin olumsuz etkilerini açıklamak için başvurduğu kavramlardan biri de yabancılaşma kavramıdır. Yabancılaşma kuramında; insanın, insanı insan yapan özelliğin yani üretici etkinliğin ve ürünün kapitalist sistemde nasıl sömürüldüğü ele alınmıştır. Çünkü Marx'a göre insan varoluşunun en temel öğesi emektir. Dolayısıyla kapitalist düzen ile çalışma şeklinin değişmesi insanın temel etkinliği olan emeğinin, insanın kontrolünden çıkarak insanın üstünde ve ona karşı bir güç halini almasına sebebiyet vermiştir. Yabancılaşma kuramını Hegel'in eleştirisi üzerine kuran Marx'a göre yabancılaşma, insanın kendi emeğinden uzaklaşması sonucu insanın kendi emeğine, üretebilme yetisine, doğaya, türüne, diğer insanlara ve en nihayetinde kendine yabancı bir hale gelmesidir (Marx, 2017).

Marx'tan yaklaşık bir asır sonra Fromm yabancılaşma kavramını ele almıştır. Fomm'a göre yabancılaşma, insanın kendinden kopması yani uzaklaşması sonucunda ortaya çıkan ruhsal hastalığın adıdır (Fromm, 1990). Bu durumda bütün anlamları bir araya topladığımızda yabancılaşma durumu ile insanın kendinden uzaklaşması veya kopması sonucunda oluşan ruhsal bir hastalık durumu ifade

edilmektedir. Nitekim felsefe sözlüğünde de yabancılaşma, bir varlığın daha doğrusu insanın kendi doğal yapısından, benliğinden veya özünden uzaklaşmasını ifade eder. Ayrıca, yabancılaşma, insanın kendisini belirleyen özünden uzaklaşmasının veya birbirlerine ayrılmaz bir şekilde bağlanmış olan iki şeyin ayrılmasının yol açtığı psikolojik veya sosyal olumsuzluk durumu olarak kabul edilmektedir (Cevizci, 2015). Bu kabule göre yabancılaşmış kişi, günlük olaylarda aklıyla davranmasına rağmen toplumsal yaşamında çok büyük bir çarpıklık içinde bulunan kişidir (Fromm, 1990).

3.YABANCILAŞMANIN İNSAN VAROLUŞUNA ETKİSİ

Hegel, Marx ve Fromm'da insanın çalışması yani emeği, insanın varoluşunun önemli bir parçasıdır. Yabancılaşma Hegel'de olumlu bir anlama sahip olsa da Marx ve Fromm'da insanı kendi öz benliğinden uzaklaştıran bir durum olarak görülmüştür. Karl Marx yabancılaşma durumunu emeğin yabancılaşması ile başlatmış olmasına rağmen; bunun sonuçları sadece insanın çalışma hayatıyla sınırlı kalmamış insanın dolayısıyla toplumun karakterini etkilemiştir. Daha önceki bölümlerde hatırlanacağı üzere insan varoluşunun en temel öğesi olan emek araçsallaşarak işçiyi köleleştirmiştir. Emeğe bağımlı hale gelen işçi, emeğin sadece "tek yanlı mekanik" şekliyle muhatap olmuştur (Marx, 2017). Emekte meydana gelen bu sığlaşma insanın hayatının her alanına sıçramıştır. Yaşamı, ailesi, işi, kullandığı kavramaları, duyguları sığlaşan işçinin kendisi de sığlaşmaya başlamıştır. Marx'a göre fiziksel ve manevi baskılar altında kalarak insan olmaktan hızla uzaklaşmış ve "soyut bir etkinlik" halini almış olan işçi makineleşmiştir (Marx, 2017). Marx'a göre işçinin duygu ve düşüncelerinde meydana gelen mekanikleşme kapitalist çalışma düzenin zorunlu bir sonucudur. Çünkü kapitalist düzeninde işçi tıpkı bir makinanın uzantısı gibidir ve düşünmeksizin aynı hareketleri tekrarlamaktadır. İş bölümünden dolayı bir ürünü üretme hazzını yaşayamayan işçi anlamsız, ne işe yarayacağını bilmediği parçaları üretmektedir. Ürettiği ürünler hakkında bir bilgisi olmadığı gibi söz hakkı da yoktur. İşçinin üreteceği ürünler de üretim süreci de yabancı kişilerin elindedir. İşçiye düşen çalışma hayatı boyunca basit işleri sürekli tekrarlamasıdır. Böylelikle fiziksel ve zihinsel enerjisini istediği gibi geliştiremeyen işçi zamanla makinan yaşayan bir uzantısına dönüşmüştür. Marx, 19.yüzyılın bu mekanik insanını şöyle tanımlamaktadır: "Duyularından hiçbiri yoktur artık, yalnızca insani şekilde değil, insani olmayan bir şekilde, yani hayvansı bir şekilde bile yoktur artık" (Marx, 2017). Marx'ın da ifadelerinden anlaşılacağı üzere emeğinin yabancılaşması ile insanlığını kaybeden işçi canlılık özelliğini de kaybetmiştir. Mekanik bir yaratık haline dönüşmüştür. Marx'a göre insanın kendi özüne dönmesinin tek yolu kapitalist sistemden komünist sisteme geçiştir ve bu geçiş zorunlu bir şekilde gerçekleşecektir. Fakat Marx'ın beklentisi gerçekleşmemiştir ve kapitalist sistem zayıflamak şöyle durusun gün geçtikçe güçlenmiştir. Kapitalist sistemde meydana gelen güçlenme ile birlikte sadece işçi sınıfı değil bütün insanlık yabancılaşmadan payını almıştır.

20.yüzyıla gelindiğinde insan hayatında meydana gelen yabancılaşmanın daha derinleştiğini görmekteyiz. Dolayısıyla Marx'ın satır aralarında bahsettiği mekanik insan, artık ana tema olmuştur. Nitekim Marks'tan sonra yabancılaşma kavramını ele alan birçok düşünür sadece işçilerin değil işçi dışında kalan diğer insanların da makineleştiğini hatta iyice robota benzediğini dile getirmişlerdir (Tolan, 1980). Bu düşünürlerden biri de Erich Fromm'dur. Fromm 20.yüzyıl insanının robotlaştığını dile getirmiştir.

Fromm'a göre insanlığı yeni bir tehlike beklemektedir. Bu tehlike insanların beklediğinin aksine komünizm veya faşizm değildir. Bu tehlike tek amacı maddi üretimi ve tüketimi en üst düzeyde gerçekleştirmek olan kapitalist sistemin insanı dışarıdan yönlendirmeye açık hale getirerek tümüyle makineleşmiş bir toplum yaratma çabasıdır. Toplumsal süreç içerisinde insanoğlu makineleştirilerek canlı olmayan, neredeyse her türlü duygudan yoksun bir hale gelmiştir. Bu yeni toplum düzeni ile bireycilik ve özel yaşam yok edilecek; başkalarına karşı beslenebilecek duygular ruhbilimsel koşullandırmalar ile veya buna benzer başka araçlar ile manipüle edilecektir (Fromm, 1995). Fromm'un betimlediği toplum 21.yüzyıl toplumunun vardığı noktadır. Kendine yabancılaşması sonucu robota dönüşen insanoğlu manipüle edilmiş yeni aşk duygusuyla âşık olabileceği yeni bir varlık yaratmıştır kendine: "İnsanımı Robot".

3.1. İnsanımsı Robotla Aşk

Yapay zekâ çalışmaları düşünce olarak çok geçmişe götürülse bile bir çalışma alanı olarak daha çok yenidir. İlk kez 1950 yılında *Mind* felsefe dergisinde Alan Turing bir makinen düşünüp düşünemeyeceği fikrini ortaya atmıştır. Turing makinenin de insanlar gibi düşünebileceğini gösterebilmek adına bir oyun tasarlamıştır (Turing, 1950). Bu oyun daha sonraları Turing testi ile anılmaya başlanmıştır. Bu testte soru soran kişi(sorgucu) ve karşısında biri insan biri de bilgisayar olmak üzere iki kişiden ve bir makineden oluşmaktadır. Buradaki amaç sorgucunun sorduğu sorular neticesinde verilen cevaplara göre hangisinin bilgisayar hangisinin insan olduğunu bulmaya çalışır. Eğer bilgisayar verdiği cevaplar ile karşısındaki sorgucuya insan olduğuna inandırabilirse, Turing'e göre bilgisayarların düşünebildiği sonucuna varabiliriz (Penrose, 1999). Bu durumda yapay zekâya sahip bilgisayarların tıpkı bir insan gibi düşünebildiğini ve hissedebildiğini söyleyebiliriz.

Searle, Turing'in bu düşüncesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Searle'ye göre güçlü bir bilgisayar programını işleyişi ile insan aklının işleyişinin aynı değildir. Çünkü akılda sözdiziminden farklı olarak anlam da vardır; yani biçimsel bir yapıdan çok daha ötesidir. Dolayısıyla bir zekâya sahip olmak biçimsel ya da sözdizimsel işletime sahip olmaktan çok daha fazlasıdır (Searle, 2005). Çünkü bilgisayar ona yazılan programa uygun olarak cevap vermektedir. Örneğin, Çince çeviri programına sahip bir bilgisayar program yazılış amacına uygun olarak Çince bir soru sorulduğunda, bilgisayar bu soru için belleğindeki veya veri tabanındaki bilgileri karşılaştırarak soruya en uygun Çince yanıtları verecektir. Verilen bu yanıtların en az anadili Çince olan biri kadar doğru ve uygun olduğunu varsayalım. Buradan hareketle bu bilgisayarın Çince anladığını hatta Çinlilerin anladığı kadar Çince anladığını ileri sürebilir miyiz (Searle, 2005)? Bilgisayar için ileri süremeyeceğimiz görüşü yapay zekâya sahip robotlar için de süremeyiz çünkü onlar fiziksel olarak insana benzer şekilde tasarlanmış olsalar bile yapısal olarak bile bilgisayardan farksızlardır.

Günümüz teknoloji çağı insanı, gelişmiş bir makineden başka bir şey olmayan insanımsı robotlara karşı duygusal bazı hisler beslemektedir. Örneğin Fransa'da yaşayan Lily kendi için özel olarak ürettiği robotu ile aşk yaşadığını ve onunla evlenmek istediğini dile getirmektedir. Sevme kabileyi insana has bir durum iken ve insanı yapay zekâdan ayıran en sihirli sözcük "sevgi/aşk" (McCoy ve Ullman, 2018) iken insanlar duygusu olmayan makinelerle duygu paylaşımında bulunmaktadır. Günümüz teknoloji çağı insanın bu aşk yanılsaması yalnızlaşan ve bencilleşen insanların feryatlarıdır.

3. SONUÇ

Modern endüstri toplumunun insanı kalabalıklar arasında yalnız, kendisine ve çevresine yabancıdır. Kendinden ve kendi türünden uzaklaşan insan zamanın çoğunu makineler ile geçirdiğinden otomatikleşmiştir. Otomatikleşen insan kendi üzerine düşünmediğinden ve dışarıya bağlı olduğundan benliğini kaybederek dışarıya bağımlı hale gelmiştir. Tıpkı bir robot gibi dışarıdaki komutlarla yaşamaktadır. Konutlarla yaşama durumu insanı manipüle edilmeye açık hale getirmiştir. Kapitalist sistemde her şeyin pazarlanacak bir nesne gibi algılanması sonucunda insan ve insanın yalnızlığı üretilen yeni ürünleri yani robotları satmak için sömürülmüştür. Kavramları, duyguları, hayatı ve kendisi sığlaşan insan kendini robotlarla eş bir seviyeye getirdiğinden ötürü bu fikri bir direnç göstermeksizin hatta düşünmeksizin kabul etmiştir. Sonuç olarak insanın kendine yabancılaşmasının günümüz görüntülerinden biri robotlarla aşk yaşanmasıdır daha doğrusu yaşanıldığının sanılmasıdır.

KAYNAKÇA

ÖZBUDUN, S., MARKUS, G. Ve DEMİRER, T. (2008), *Yabancılaşma Ve…*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

FROMM, E. (1990), *Sağlıklı Toplum*, Çeviren: Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever, İstanbul: Payel Yayınları.

FROMM, E. (1995), *Umut Devrimi*, Çeviren: Şemsa Yeğin, İstanbul: Payel Yayınları.

KİRAZ, S., (2015) Hegel Felsefesinde Yabancılaşmanın Anlamı ve Rolü, *Düşünüyorum Dergisi*, 63. http://www.dusunuyorumdergisi.com/hegel-felsefesinde-yabancilasmanin-anlami-ve-rolu/. 01/05/2019 tarihinde alınmıştır.

CEVİZCİ, A., (2015), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.

MARX, K., (2017), *1844 El Yazmaları*, Çeviren: Murat Belge, İstanbul: İletişim Yayınları.

TOLAN, B., (1980), *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

PENROSE, R., (1999), *Kralın Yeni Usu I*, Çeviren: Tekin Dereli, İstanbul: Pro Mat Basım Yayın.

SEARLE, J., (2005), *Akıllar, Beyinler ve Bilim*, Çeviren: Kemal Bek, İstanbul: Say Yayın.

McCOY J. P. ve ULLMAN T. D., (2018), A Minimal Turing Test, *Journal of Experimental Social Psychology*, v:79, 1-8. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022103117303980. 01.05.2019 tarihinde alınmıştır.

TURİNG A., (1950), Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, 49, 433-460. https://www.csee.umbc.edu/courses/471/papers/turing.pdf. 01.05.2019 tarihinde alınmıştır.

Örnek: NARANGOA, L. (2000), *Japan's Modernization: The Iwakura Mission to Scandinavia in 1873*, 18 Şubat 2017 tarihinde Aarhus Üniversitesi: http://kontur.au.dk/fileadmin/www.kontur.au.dk/OLD_ISSUES/pdf/kontur_02/li_narangoa.pdf adresinden alındı.

GERÇEK ZAMANLI PAZARLAMADAN AYRILAN YÖNLERİYLE NEWSJAKİNG KAVRAMI #Buradaelektrikyok Örnek Olay İncelemesi

Derya Sağlık
Kocaeli Ünversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Halkla İlişkiler ve Tanıtım
deryasaglik@yandex.com

Yüksek Lisans Öğr. Hanife Aslan
Kocaeli Ünversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Halkla İlişkiler ve Tanıtım
hanife.aslan1@gmail.com

Yüksek Lisans Öğr. Sevda Altundal
Kocaeli Ünversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Halkla İlişkiler ve Tanıtım
sevda.zky@gmail.com

Özet

Çalışmada, yeni pazarlama yöntemlerinden gerçek zamanlı pazarlama ne Newsjaking kavramlarına odaklanarak bu iki pazarlama çeşidinin ayrılan yönlerini açıklamaya çalışılmıştır. Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde giriş kısmı ikinci bölümde Sosyal medya pazarlaması ile birlikte ortaya çıkan Gerçek zamanlı pazarlama ve Newsjaking kavramları teorik olarak ele alınmıştır. Üçüncü bölümde bu iki pazarlama çeşidinin benzerlikleri ve farklılıkları açıklanmıştır. Son bölüm ise 2015 yılında Türkiye'de meydana gelen ve Sosyal medyada etki yaratan elektrik kesintisiyle birlikte markaların #buradaelektrik yok etiketi kullanarak gündeme uygun içerikler oluşturması örnek olay yöntemi kullanılarak içerik analizi şeklinde ele alınmıştır.

Newsjaking kavramını Anlık reaksiyon isteyen, spontane ve orantısız zeka kullanılarak yapılan içerikler üretilmesi olarak tanımlayan pazarlamacılara göre ele alınan örnek olayda markaların gerçekleştirdikleri faaliyet Newsjaking kavramına örnek oluşturmaktadır. Markaların, Elektrik kesintisinin meydana geldiği zamana uygun olarak anlık paylaşımda bulunması ve anlık kullanıcı davranışlarını yakalamaya çalışması Newsjaking kavramının Gerçek zamanlı pazarlamadan ayrılan yönünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Pazarlama, Gerçek Zamanlı Pazarlama, Twitter, Newsjacking, #BuradaElektrikYok

Newsjaking Concept With Aspects Separated From Real Time Marketing: #Buradaelektrikyok Study Case

Abstract

In this study, both of these marketing types have been tried to be explained in terms of divided aspects with the focus on two of the marketing methods called real-time marketing and Newsjaking terms. These study includes four sections. Introduction in the first section, real-time marketing which appears with social media marketing and Newsjaking terms in the second section have been handled theoretically. In the third section, the differences and similarities of both these marketing types have been defined. In the last section, the brands using #buradaelektrikyok tag with which power cut produces an effect on social media and occurs in Turkey in 2015, have been handled with the method of case study which forms in compliance with the trend.

The action of the brands sets good example of Newsjaking term which the marketers define it as demanding instant reaction, producing contents with the usage of spontaneous and disproportionate intelligence. The brands which tried to share the power cut instantly and catch the attitude of users reveal the aspect Newsjaking term separating from real-time marketing.

Key Words: Dijital Marketing, Real Time Marketing, Twitter, Newsjaking, #Buradaelektrikyok

1.Giriş

Pazarlama kavramı gelenekselden yeni medyaya doğru değişim göstermiştir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte pazarlama kavramında da dönüşümler gerçekleşmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte pazarlama artık yeni yerini dijitale kaydırmıştır. Pazarlamanın bu yeni yeri tüketicilerin sıklıkla etkileşim içinde oldukları, bilgiye anında ulaştıkları mecra olan Sosyal Medya'dır. İnternet kullanımının ve sosyal medya ağlarının yaygınlaşmasıyla, yaşamın her alanında olduğu gibi, pazarlama alanında da yeni stratejilerin oluşmasını sağlamıştır. Sosyal Medya aracılığı ile Markalar artık gerçek zamanlı iletişim kurabilme ve içerik üretebilme imkanı bulması Gerçek Zamanlı Pazarlama ve Newsjaking kavramlarını ortaya çıkarmıştır.

Çalışmada, Newsjaking kavramının Gerçek Zamanlı Pazarlama'dan ayrılan yönlerine odaklanılarak, bir örnek olay incelemesiyle Newsjaking kavramının ne olduğunu ortaya koymaya çalışılmıştır. Ayrıca Markaların direkt olarak tüketiciye ulaşma, olumlu imaj yaratma ve hedef kitle ile etkileşimini arttırmada gerçek zamanlı pazarlamanın öneminin kavranmasını hedeflenmektedir. Çalışmada 31 Mart 2015 tarihinde Türkiye'nin birçok şehrinde uzun süreli yaşanan elektrik kesintisinin ardından markaların #BuradaElektrikYok etiketi ile gerçekleştirdikleri paylaşımlar üzerinde durulmuştur. Çalışmada 10 Markanın Twitter üzerinden #BuradaElektrikYok hastag'i ile yaptıkları paylaşımlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş olup; Newsjacing kavramı bağlamında içeriklerin analizi gerçekleştirilmiştir.

2.Gerçek Zamanlı Pazarlama ve Newsjacking

Markalar artık pazarlama faaliyetlerine sosyal medyayı da dahil etmeye başlamıştır. Sosyal Medya pazarlaması, sosyal medya sitelerini kullanarak internet üzerinde görünürlüğü arttırmak, mal ve hizmetleri tutundurmak olarak tanımlanmaktadır. (Akar,2011: s.10). Sosyal Medya aracılığı ile Markalar artık gerçek zamanlı iletişim kurabilme ve içerik üretebilme imkanı bulmuştur. Sosyal medyanın evrimi ile günlük haber akışının çoğunu sosyal ağlar üzerinde takip ediliyor oluşu"Gerçek Zamanlı Pazarlama (Real Time Marketing)" kavramının doğmasını sağlamıştır. Gerçek zamanlı pazarlama, sosyal mecralar, televizyon ya da diğer yayın organlarındaki güncel olayların takibinin yapılarak, bu olaylarla ilgili içerik, reklam ya da ürün yerleştirme çalışmaları yaparak hedef kitleye ulaşmak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde dijital alemde yapılan kampanyaların çoğu gerçek zamanlı pazarlama kavramının içinde düşünülebilir. Örneğin, bir işletmenini o an mekanda bulunan ve Foursquare check-in yapan müşterilerinden birini seçip tüm masraflarını karşılaması iyi birer örnek teşkil etmektedir.**(**www.sosyalmedyacci.com**)**

Gerçek zamanlı Pazarlamanın farklı boyutları ve kavramları da Dijital Pazarlamanın içerisinde yerini almaya başlamıştır. Bu kavramlardan biri ise Newsjacking kavramıdır. Newsjaking Kavramı Gerçek zamanlı Pazarlama ile karıştırıldığına yönelik birçok yorum bulunmaktadır. Newsjacking kavramı ilk kez David Meerman Scott'ın 2013 yılında dördüncü Baskısı yayınlanan "The New Rules of Marketing and PR" kitabında ortaya atılmıştır (en.wikipedia.org).

David Meerman Scott Newsjacking kavramını gündemdeki gelişmeleri takip ederek, son dakika haberlerine marka fikirlerini farklı bakış açılarıyla gerçek zamanlı olarak enjekte etme süreci olarak adlandırmaktadır. Newsjacking yapan kişileri de *newsjackers* olarak adlandırmaktadır (Scott, 2010:s.41). David Meerman Scott Newsjacking'in uygulama platformu olarak en uygun kaynağın Twitter olduğunu savunmuş ve newsjacker'lar için Twitter'dan daha güçlü bir aracın olmadığını iddia etmiştir. Twitter içerik yapısı açısından diğer medya araçlarına göre iletilecek mesajı en uygun biçimde görünür kılması Newsjacking için en önemli etmendir (Scott, 2010: s.41).

3.Gerçek Zamanlı Pazarlamadan Ayrılan Yönleriyle Newsjacking

David Meerman Scott Newsjacking kavramının Gerçek zamanlı pazarlamadan farklı olduğunu savunmuştur.Hogarth Worldwide İçerik Yöneticisi/Metin Yazarı - Turkcell Dijital Strateji Yazarı

Emre Güldaş Newsjacking ve Gerçek Zamanlı Pazarlama kavramları arasındaki farklılıkları aşağıdaki maddeler üzerinden açıklamaya çalışmıştır.
Newsjacking'i açıklamak için kavramı şu şekilde özetleyebiliriz.

- Anlık reaksiyon,
- Spontane, orantısız pazarlama zekası,
- Duruma uygun içerik üretmek,
- Anlık kullanıcı davranışlarını yakalamak,
- Kısa bir zaman diliminde maksimum verim almak

Gerçek Zamanlı Pazarlama'yı ise,

- Daha uzun periyotlu bir strateji,
- Belirli bir zaman diliminde sürdürülebilir kullanıcı etkileşimi,
- Kampanya formatlı bir iletişim,
- Trend takibini interaktif bir pazarlama hamlesine dönüştürmek,
- Yaratıcı içerik geliştirmek olarak özetleyebiliriz. (Güldaş, 2014 s.46-47)

Newsjacking kavramının Gerçek Zamanlı Pazarlama içerisindeki işleyişindeki esas noktalar ve Newsjacking faaliyetinin oluşabilmesi için temel adımlar şunlardır:

- Markanın, sosyal mecralarda kendi kullanıcı ya da müşteri kitlesiyle, temasa geçtiği alanlarda ortaya çıkabilecek anlık fırsatları yakalaması,
- Bu anlamda çok iyi bir dinleme (social listening) organizasyonuna sahip olması,
- PR departmanlarının, bu mantaliteye uygun yeniden düzenlenip, oluşabilecek her fırsata hızlı ve yerinde reaksiyon sağlayabilmesi,
- İçerik pazarlama ve sosyal medya ekiplerinin yaratıcı zekalarını kullanarak, duruma duyarlılığı. (Güldaş, Mayıs 2014)

4.Method ve Bulgular

4.1.Yöntem ve Örneklem

Evren içerisinde belirtilen ilk 10 Marka örneklem içerisinde dahil edilmiştir. Örnekleme dahil edilen markaların beğeni ve favori sayılarının 30 ve üzeri olmasına dikkat edilmiştir. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay yöntemi kullanılmıştır. Örnek olay yönteminin uygulandığı araştırmada içerik analizi yöntemi benimsen miştir.

4.2.Örneklem Analizi

Bu çalışmada 31 Mart 2015'de Türkiye'de meydana gelen elektrik kesintisiyle birlikte Twitter'da Trend Topic olan #BuradaElektrikYok Hastagi ile 31 Mart 2015 tarihinde paylaşımda bulunan markaların David Meerman Scott'un ortaya çıkardığı ve Gerçek zamanlı pazarlama ile birlikte anılan Newsjacking kavramını üzerinden içerik analizi yapılmaktadır. Araştırmanın evrenini Tablo 2'de yer alan markalar oluşturmaktadır. Evren içerisinde belirtilen ilk 10 Marka örneklem içerisinde dahil edilmiştir. Bu 10 markanın tercih edilme sebebi olarak yaratıcı, eğlenceli ve mizah unsurlarını barındıran ve Newsjacking kavramını anlamamıza yardımcı olarak içerikler üretmelerinden kaynaklanmaktadır.

Görsel 1: Aegon'un Twitter Hesabından paylaştığı içerik

Araştırmaya dahil olan ve hayat sigortası ve emeklilik alanında faaliyet gösteren Aegon'un Türkiye Twitter hesabından 31 Mart sabahı Türkiye'de yaşanan elektrik kesintisini ti'ye alan markalardandır. Aegon Türkiye anlık olarak Trend Topic listesinde giren #BuradaElektrikYok hastag'iyle yukarıdaki görseli paylaşmış ve Elektrik ile ilgili sayısız buluşa imza atan Tesla'nın görseli ile birlikte içerikle '*sigortalar atmış olmasın*?' cümlesiyle olaya espirili bir dille yaklaşmıştır.

Görsel 2: Cheetos Türkiye'nin Twitter Hesabından paylaştığı içerik

Cheetos Türkiye'nin 31 Mart'ta takipçilerine ulaştığı tweette Cheetos Fırından ürün görseli üzerinden paylaşım yapıldığı görülmektedir. Cheetos Fırından ürünü elektrik dalgalarına benzeyen görüntüsünden faydalanılarak yaratıcı bir içerik oluşturulmak istenmiştir. Cheetos fırından elektrik temalı ürün görseli ile birlikte '*Elektrik bitmiş, elden ele ulaştıralım*.' Cümlesi paylaşılmış ve takipçilerin elektrik kesintisi ile Cheetos Elektrik temalı ürünü arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Cheetos için de satış odaklı pazarlama çalışması uyguladığını söylemek mümkündür.

Görsel 3: Clup Okey'in Twitter Hesabından paylaştığı içerik

Clup Okey içerikte Elektriklerin kesilmesi üzerine kullanılan yanan mum görseli paylaşılmış ve '*krizi fırsata çevirin'* cümlesiyle yaşanan olumsuz durumun iyi tarafından bakılmasına dikkat çekici bir pazarlama anlayışı gerçekleştirmiştir. Yanan mum görseli ile romantizm teması çağrıştırılmış ve duruma uygun bir içerikle krizi fırsata çeviren markalardan olmayı başarmıştır.

Görsel 4: Cornetto Türkiye'nin Twitter Hesabından paylaştığı içerik

Cornetto 31 Mart'ta yaşanan elektrik kesintisinin ardından takipçilerine yukarıdaki görselle ulaşmıştır. Görsel'de elektrik prizi kalp şeklinde tasarlanmış ve '*burada elektrik de aşk da var :)*' cümlesiyle takipçilerine yaşadıkları olumsuz durumu bir nebze olsun yumuşatmaya çalıştığı söylenebilmektedir.

Görsel 5: Derby'nin Twitter hesabından paylaştığı içerik

Derby Newsjacking kavramına göre amacına ulaşmış bir marka olarak konumlandırılabilir. Çünkü Newsjacking kavramında amaç anlık olarak etkileşimin fazla olduğu bir konu üzerinden paylaşımda bulunarak maksimum etkileşime ulaşmaktır. Bu bağlamda Derby 31 Mart'ta yaşanan elektrik kesintisinin ardından eş zamanlı olarak *'Elektrikli tıraş makinelerine itibar etmeyiniz.Elektrik olsun olmasın ben buradayım..'* tweetini takipçileriyle paylaşmış ve toplamda 2.074 etkileşim almayı başarmıştır.

Görsel 6: Durex'in Twitter Hesabından paylaştığı içerik

Durex 31 Mart'ta elektrik kesintisinin ardından içerik tasarlayıp paylaşan markalar arasında tıpkı Clup Okey gibi '*birbirinizden elektrik alma zamanı ;)*' tweeti ile krizi fırsata çevirme mesajı vermeye çalıştığı söylenebilmektedir. Durex'de anlık reaksiyon alma amacıyla elektrik kesintisinin yarattığı olumsuz havayı yumuşatma yoluna gittiği gözlenmiştir.

Görsel 7: Philips'in Twitter Hesabından paylaştığı içerik

Philips TV Türkiye yaşanan elektrik kesintisi sonrası espirili içerik paylaşan markalar arasındadır. Philips TV twitter hesabından elektrik kesintisi sonrasında elektrik gücü olan Xmen adlı filmdeki bir karakterin yer aldığı görsel ile birlikte *'elektriğe ihtiyacınız olduğunu düşündük, onu çağırdık'* şeklinde esprili bir dille takipçilerine seslenmeyi tercih etmiştir.

Görsel 8: Playstation Türkiye'nin Twitter Hesabından paylaştığı içerik

PlayStation Türkiye 'de yaşanan elektrik kesintisinin ardından eş zamanlı olarak içerik oluşturup paylaşan markalar arasındadır. Görsele bakıldığında blanka isimli oyun karakterini görmekteyiz. Bu oyun karakteri elektrik verme gücü ile karşısındaki karakteri yenme gücüne sahip bir karakterdir. PlayStation Türkiye'de tıpkı Philips TV gibi bir karakter üzerinden '*buradaelektrikyok çok lazımsın blanka'* tweeti ile esprili bir çağrışımda bulunarak Newsjacking gerçekleştirmiştir.

Görsel 9: Rocco'nun Twitter Hesabından paylaştığı içerik

Hayal edilen ile gerçek arasında bir bağ kurularak paylaşımlar hızla trend olmaya başlamıştır. Rocco'nın içeriğine baktığımızda elektrik kesintisine bağlı olarak bir elektro gitar ve klasik gitar karşılaştırması yapıldığı gözlemlenmektedir.Elektrik olsaydı elektro gitar çalınabileceği hayali ile elektrik kesilmesi gerçeği ile Klasik gitar dinlemek ve çalmak zorunda olmak arasında '*hayaller Rockstar, gerçekler akdeniz akşamları'* tweeti ile esprili bir bağ kurulmuştur.

Görsel 10: Oreo cookie'nin Twitter Hesabından paylaştığı içerik

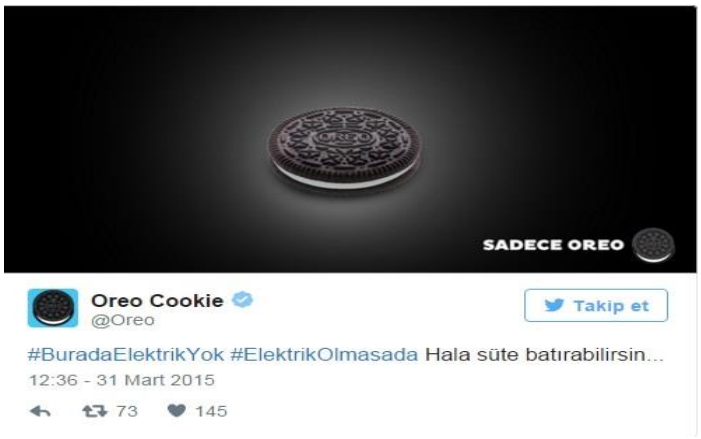

Oreo'nun pazarlamadaki başarısı son yıllarda artmıştır. Oreo her zamanki gibi 31 Mart'ta yaşanan elektrik kesintisi sonrası da içerik tasarlayıp takipçileri ile paylaşmıştır. İçerikte ürün görseli yer almakta ve sağ alt köşede slogan paylaşılmaktadır. Oreo '#BuradaElektrikYok #lektrikOlmasada hastaglarini kullanarak ' *hala süte batırabilirsin'* tweeti ile yaşanan olumsuz duruma pozitif bakılması mesajını vermeye çalıştığı söylenebilmektedir.

SONUÇ

Genel olarak bakıldığında incelenen 10 Marka da Newsjacking kavramını uygulamaya çalıştığı görülmektedir. Yaşanan elektrik kesintisinin ardından kısa bir zaman diliminde trend topic olan #BuradaElektrikYok hastag'i ile markalar spontane olay karşısında pazarlama çalışmalarını ortaya koymuştur. Newsjacking, Anlık kullanıcı davranışını yakalamak için, duruma uygun içerik üretimini ve kısa zamanda maksimum verim almayı amaçlayan bir kavramdır. İncelenen 10 Marka anlık kullanıcı davranışlarını gözlemleyerek duruma uygun içerik oluşturmuştur. Newsjacking kavramına göre içerik zekice hazırlanmış ve yaratıcılık unsuru barındırmalıdır.Markalar hedef kitleye direkt erişim sağlayan, bu işlevsel ve güncel pazarlama taktiğini kullanarak hem yeni pazarlama çağına ayak uydurabilir hem de hedefledikleri satış ,etkileşim ve müşteri memnuniyeti sağlama yolunda kendini

gösterme fırsatı yakalayabilmektedir. Bu nedenle markalar gerçek zamanlı pazarlama stratejileri içinde Newsjacking kavramının işleyişini iyi kavramalı, müşterilerinin anlık reaksiyonlarını iyi dinlemeli ve hedef kitlesine doğru zamanda, doğru yerde, doğru zamanda hızlı etkileşim sağlayacak içerik üretmeye çalışmalıdır.

KAYNAKÇA

Akar, E. (2011). Sosyal medya Pazarlaması- Sosyal web'te Pazarlama Stratejileri, Ankara: EfilYayınevi

David Meerman Scott. : http://en.wikipedia.org/wiki/David_Meerman_Scott [20.04.2018]

Erkul, R. E. (2009). "Sosyal Medya Araçlarının (Web 2.0) Kamu Hizmetleri ve Uygulamalarında Kullanılabilirliği." Türkiye Bilişim Derneği, Sayı:116. 96-101.: www.digitaldevlet.org/web2.0.pdf. [20.04.2018].

Evcen, T. (2015) Dijital Pazarlama Kanalları: http://www.tanerevcen.com.tr/dijital-pazarlama-kanallari/ [20.04.2018]

Gerçek Zamanlı Pazarlama Nedir? Pazarlamayı Nasıl Değiştirdi? : :http://www.sosyalmedyacci.com/2013/05/gercek-zamanli-pazarlama-nedir-pazarlamayi-nasil-degistirdi.html [20.04.2018]

Güldaş, E. (2014) Gerçek Zamanlı Pazarlama Ve "Newsjacking": http://www.emreguldas.com/2014/03/26/gercek-zamanli-pazarlama-ve-newsjacking/: [20.04.2018]

Güldaş, E. (2014 s.46-47) 'Gerçek Zamanlı Pazarlama Anlayışı' SMK Dijital Pazarlama ve

İletişim Dergisi Mayıs Sayı:2:http://sosyalmedyakulubu.com.tr/smkdergi/sayi2-oku.html [22.11.2018]

Güldaş, E.(2014 Mayıs) NEWSJACKING Kavramı Ve İşleyişi:

http://www.emreguldas.com/2014/05/21/newsjacking-kavrami-ve-isleyisi/ [22.04.2018]
Güldaş, E. (2014). 'Sosyal Medya ve Gerçek Zamanlılık': http://www.emreguldas.com/2014/02/12/sosyal-medya-ve-gercek-zamanlilik/#more-7508 [22.04.2018]

Karal, H., Fiş Erümit, S., Erümit, A.K. (2017)., "Sosyal Ağlar". Erdem Taşdemir, Emre Ş. Arslan (Ed.). Sosyal Medya İletişimi (s. 11). Ankara: Gece Kitaplığı.
Kotsikopoulos, B. (2014). "Real-Time Marketing vs. Newsjacking." TrackMaven.

http://trackmaven.com/blog/2014/02/real-time-marketing-vs-newsjacking.[24.04.2018]

Lieb, R. (2013). Real Time Marketing: How Brands Can Prepare And Succeed.

:http://marketingland.com/real-time-marketing-the-use-cases-65509.[24.04.2018].

Regis McKenna, Real-time Marketing, Harvard Business Review, Jul-August 1995 Issue

Erişim Adresi: https://hbr.org/1995/07/real-time-marketing/ar/1 [25.04.2018].

Scott, D.M. (2010). "How to Newsjack Your Way Into the Media (Free Excerpt).": www.davidmeermanscott.com/documents/Newsjacking-free-excerpt.pdf :[25.04.2018].

TrackMaven, 2014. Real Time vs. Newsjacking:http://trackmaven.com/blog/2014/02/real-time-marketing-vs-newsjacking/ [26.04.2018].

Ünlü, I. (2014). "Dönemin Nazlı Prensi: Real Time Marketing!": http://comtalks.com/2014/03/13/donemin-nazli-prensi-real-time-marketing.[26.04.201

THE RELATIONSHIP BETWEEN HOUSING PRICES AND INFLATION RATE IN TURKEY: EVIDENCE FROM PANEL KONYA CAUSALITY TEST

Assistant of Professor, Dr. Özge KORKMAZ
Bayburt University, Department of Economics
ozgekorkmaz@gmail.com

Abstract

The aim of the study is to examine inflationary pressure in the housing price index for twent-six regions of Turkey over the period of 2010:01-2019:01 using Konya causality (2006) test. For this purpose, consumer price index and house price index was taken in consideration. It is seen from the results of the analysis that housing price index leads to inflationary preesure in some regions of Turkey, while inflation leads to house pricing in some ones.

Keywords: Konya causality test, regional analysis, consumer price index, house price index, Turkey.

1. INTRODUCTION

Housing price dynamics have important implications and influence the decisions of the household in terms of consumption and investment as well as for the macroeconomy. The subprime mortgage crisis which tracks its roots in 2005 was the most crucial factor in triggering the Global Financial Crisis of 2007 leading to adverse consequences for the housing market and global financial markets. The global financial crisis highlighted the importance of nexus between housing prices and international financial markets. The notion that the housing market has a strong association with financial stability, it makes them an important candidate to focus on (Kangallı Uyar and Kılıç, 2017:293). The supply and demand for housing are influenced by various economic factors and house price is used to measure the market sensitivity. The high level of inflation makes the financial institutions providing housing credit to tighten their stance and increase the rates of interest. Increase in the interest rate discourages house buyers to borrow due to the increasing cost of capital. In terms of the supply-side effect the housing prices are influenced by the construction sector developments and dynamics. If the cost of construction increase it results in an increase in the prices of houses and a decrease in their supply (İslamoğlu and Nazlıoğlu, 2019:94).

In the literature, the studies which examined the relationship between inflation and housing prices in Turkey are limited. Öztürk ve Fitöz (2009) investigated the housing supply and demand models in Turkey using Johansen cointegration test and regression analysis for the period of 1968-2006. They found a positive correlation between prices and explained for this situation to stem from Turkey's inflationary situation. Paksoy et al. (2014) study focused on Turkey and TRC1 TRC2, the inflationary pressure to TRC3 regions that are affected by the housing price index for the period 2010-2014 investigated. For this purpose, Hacker-Hatemi-J (2006) used the bootstrap causality test. In the study, the consumer price index was taken as the indicator of inflation and it was observed that inflationary pressure was valid only in TRC1 and TRC2 regions. In the study of İslamoğlu and Şabanoğlu (2019), the effects of inflation rate on house prices were investigated with the panel data method by using data from the 2010Q1-2017Q4 period on İstanbul, Ankara and İzmir provinces. As a result of the study, it was found that the effect of inflation on housing prices was positive. This study makes the following contribution to the literature. While the majority of existing literature investigates the relationship between housing prices and inflation from an empirical perspective for country, very few studies have been for the sub-regions. In other words, in the literature review, a study has observed that Turkey has to examine the relationship between the housing price and inflation variables for all sub-regions in particular.

2. DATA AND METHODS

In this study, housing price indices and consumer price index data were obtained from the Central Bank Republic of Turkey (CBRT). In this study, these variables were used: housing price index (HPI) and consumer prices index (CPI). Model 1 and Model 2 represented as follows:

Model 1: HPI=f (CPI) (1)

Model 2: CPI=f (HPI) (2)

We use Konya causality test for Equations (1) and (2). The study investigated for twenty-six regions and used the monthly data from January-2010 to January 2019. House price index and consumer price index dataset which were obtained from the database of CBRT and also the variables were seasonally adjusted by Census X-12 methods.

Konya (2006) causality test, Seemingly Unrelated Regressions (SUR) and country specific bootstrap critical values are based on Wald tests. The test developed by Konya (2006). The bootstrap panel causal model is given below:

$$y_{1,t} = \alpha_{11} + \sum_{l=1}^{p_1} \beta_{11l} y_{1t-l} + \sum_{l=1}^{p_1} \varphi_{11l} x_{1t-l} + \varepsilon_{11t} \quad (3)$$

$$y_{Nt} = \alpha_{1N} + \sum_{l=1}^{p_1} \beta_{1Nl} y_{Nt-l} + \sum_{l=1}^{p_1} \varphi_{1Nl} x_{Nt-l} + \varepsilon_{1Nt}$$

$$x_{1t} = \alpha_{21} + \sum_{l=1}^{p_2} \beta_{21l} y_{2t-1} + \sum_{l=1}^{p_2} \varphi_{22l} x_{2t-1} + \varepsilon_{22t} \quad (4)$$

$$x_{Nt} = \alpha_{2N} + \sum_{l=1}^{p_2} \beta_{2Nl} y_{Nt-1} + \sum_{l=1}^{p_2} \varphi_{2Nl} x_{N,t-1} + \varepsilon_{2Nt}$$

Where t refers to the time period (t=1, ..., T), index i refers to the country (i=1, ..., N), α, β, φ common factors and l to the lag. The x and y respectively show HPI and CPI. ε_{11t} and ε_{22t} are white-noise errors that may be correlated for a given unit, but not across units. Given that each equation belongs to a different region, therefore the estimation is carried out on different samples. Hence, the variables remain same though observations vary (Konya, 2006:980-981)

3. RESULTS

In the study, the existence of cross-section dependence was first investigated. According to the results of this cross-sectional dependency test, it was found that there is a cross-sectional dependence in the model and variables. The existence of a causal relationship between the variables in the study of Konya (2006) is required to investigate the causality test. The novelty of the Konya (2006) causality test is that it preliminary provides the heterogeneity of the slope coefficients under cross section dependence. Therefore, before the causality test, whether the coefficients of the explanatory variable change from the cross-section to the cross-section was examined by Slope Homogeneity Test developed by Pesaran and Yamagata (2008). The homogeneity of the slope coefficients is 13.15 and 9.47 for Model 1 and Model 2, respectively. The null hypothesis of the slope coefficient implying homogeneity is rejected at 1% level. Hence, we infer that the slope coefficients are heterogeneous. It is not necessary to use unit root test in Konya causality test. But in the study, CADF and SURADF tests were used for the unit root analysis of the series and the results were reported in Table 1. According to unit root tests, HPI is not stationary for TR22, TR32, TR33 and TR41 at the level and also CPI is not stationary for TR10 and TR22. Commonly, the variables are stationary in the level, so using of the cointegration test is not possible. Therefore, we used the Konya causality test and the results are presented in Table 2.

Table 1: Result of CADF and SURADF Unit Root Tests

Series	HPI	CPI	HPI				CPI			
	CADF-stat	CADF-stat	SURADF-stat	%1	%5	%10	SURADF-stat	%1	%5	%10
TR10	-1.711 (2)	-2.632 (2)	-21.23 (1)***	-4.647	-3.944	-3.534	-15.27 (1)***	-5.293	-4.502	-4.126
TR51	-11.283(2)***	-4.640 (2)***	-7.892 (1)**	-8.183	-7.229	-6.755	-14.23 (1)***	-9.391	-8.559	-8.082
TR31	-28.852(2)***	-14.70(3)***	-20.75 (1)***	-5.350	-4.591	-4.204	-14.75(1)***	-6.101	-5.296	-4.884
TR21	-7.957 (3)***	-4.441 (3)***	-10.22 (2)**	-11.33	-9.786	-9.067	-15.17 (2)***	-7.850	-6.880	-6.417
TR22	-1.269 (4)	-2.769 (4)	-18.06 (3)***	-6.475	-5.526	-5.008	-12.58 (3)***	-2.423	-4.672	-4.199
TR32	-5.210 (5)***	-4.322 (5)***	-7.449 (4)	-9.678	-8.638	-8.079	-13.11 (4)***	2.232	0.031	2.441
TR33	2.061 (7)	-8.060 (9)***	-18.12 (3)***	-7.968	-6.854	-6.224	-13.33 (4)***	-9.112	3.278	3.720
TR41	-4.618 (7)***	-4.835 (7)***	-6.897 (4)	-9.785	-8.701	-8.085	-11.88 (3)***	-9.112	-8.201	-7.734
TR42	-5.999 (9)***	-6.967 (8)***	-17.51 (4)***	-3.918	-2.777	-2.096	-15.61 (1)***	-9.017	-7.896	-7.390
TR52	-4.099 (9)***	-5.867 (9)***	-11.96 (2)**	-12.19	-10.89	-10.25	-14.67 (1)***	-9.540	-7.998	-8.221
TR61	-6.510 (9)***	-6.625 (8)***	-18.29 (4)***	1.973	2.942	3.465	-13.73 (1)***	-8.262	-8.641	-6.977
TR62	-5.117 (9)***	-6.258 (8)***	-13.79 (1)***	-11.14	-9.985	-9.404	-13.42 (1)***	-9.430	-7.407	-8.173
TR63	-4.745 (8)***	-8.090 (2)***	-18.69 (2)***	-8.761	-7.462	-6.761	-13.57 (1)***	-8.056	-8.621	-6.642
TR71	-8.913 (2)***	-7.488 (2)***	-10.64 (2)*	-12.59	-11.18	-10.56	-13.29 (1)***	-7.688	-7.121	-6.465
TR72	-8.223 (2)***	-8.094 (2)***	-21.98 (1)***	-9.584	-8.522	-7.950	-14.36 (1)***	-9.612	-6.915	-8.106
TR81	-8.786 (2)***	-7.573 (2)***	-15.34 (1)***	-11.55	-10.40	-9.791	-14.61 (1)***	-9.437	-8.607	-8.137
TR82	-7.966 (2)***	-7.877 (2)***	-19.48 (1)***	-10.17	-9.066	-8.476	-14.04 (1)***	-10.24	-8.574	-8.872
TR83	-8.223 (2)***	-7.117 (2)***	-11.35 (1)**	-12.71	-11.09	-10.22	-13.66 (1)***	-8.857	-9.323	-7.631
TR90	-6.786 (3)***	-7.665 (2)***	-19.14 (2)***	-9.254	-8.045	-7.340	-13.75 (1)***	-9.491	-8.084	-8.127
TRA1	-3.394 (4)**	-6.789 (2)***	-9.233 (3)*	-10.53	-9.464	-8.867	-13.08 (1)***	-8.132	-8.561	-6.956
TRA2	-7.958 (2)***	-7.938 (2)***	-18.56 (1)***	-10.99	-9.695	-9.089	-14.69 (1)***	-9.021	-7.346	-7.710
TRB1	-3.394 (4)***	-7.262 (2)***	-13.64 (1)***	-10.69	-9.720	-9.173	-14.40 (1)***	-9.269	-8.143	-7.972
TRB2	-8.425 (2)***	-5.954 (2)***	-24.55 (1)***	-9.631	-8.518	-7.881	-17.67(1)***	-7.872	-8.401	-6.534
TRC1	-3.899 (2)***	-6.069 (2)***	-11.81 (1)***	-6.572	-5.637	-5.187	-17.03 (1)***	-5.092	-6.998	-3.899
TRC2	-3.643 (2)***	-6.751 (2)***	-22.87 (1)***	-10.51	-9.544	-8.909	-17.63 (1)***	-9.313	-4.323	-8.101
TRC3	-3.568 (2)***	-6.863 (2)***	-11.79 (1)***	-5.033	-4.261	-3.886	-16.65 (1)***	-5.356	-8.530	-4.181

Note: H_0:$\beta_i = 0$, H_1: $\beta_i < 0$. The optimal lag length is shown with parentheses. ***, **, * Show significance level at 1%; 5% and 10%, respectively. The critical values for the CADF test were obtained from Pesaran (2006: Table 1b and Table 2b). CADF critical values is -3.84;-3.24 and -2.92 for 1%, 5% and 10%, respectively. The critical values for the SURADF test were generated using Monte Carlo simulations with 10000 replications. Gray color shows non-stationary.

Table 3: Results for Konya (2006) Causality Test

a: $CPI \nrightarrow HPI$				
	Wald-Statistics	**Critical Values**		
TR10	17.625 (0.000)***	**1%**	**5%**	**10%**
TR31	13.031 (0.015)**	13.833	10.685	9.122
TR52	10.666 (0.000)***	4.756	2.809	1.982
TR62	5.427 (0.004)***	4.402	3.080	2.342
TRA2	11.406 (0.281)	18.970	15.820	14.233
TRB2	36.153 (0.048)**	41.269	36.009	33.250
TRC2	5.909 (0.909)	20.400	17.372	15.655
TRC3	0.076 (0.966)	11.178	8.181	6.795
***b*: $HPI \nrightarrow CPI$**				
	Wald-Statistics	**Critical Values**		
		1%	**5%**	**10%**
TRA2	5.017 (0.064)*	10.291	5.867	4.078
TRB2	6.008 (0.048)**	10.121	5.695	4.086
TRC2	5.095 (0.000)***	1.556	0.854	0.594
TRC3	2.760 (0.008)***	22.605	1.531	1.097

Note: ***, ** and * represent the level of significance at 1%, 5% and 10%, respectively. Critical values were obtained with 10000 bootstrap replications. Gray colour shows significant causality relations. Values in parentheses indicate the probability values. **a)** H_0: CPI does not cause to HPI**.** H_1: CPI causes to HPI**. b)** H_0: HPI does not cause to CPI**.** H_1: HPI causes to CPI**.** If the Wald-statistics is larger than critical value, null hypothesis is rejected.

The presence of causal relationship was not detected for all regions. The existence of a one-way causal link only for some regions and the existence of a bi-directional causal link for a single Van, Bitlis, Hakkari and Muş (TRB2) region were observed. When the causality results are examined; it is observed that CPI is the cause of HPI for TR10 (İstanbul), TR31 (İzmir), TR52 (Konya, Karaman) (TR52) and TR62 (Adana, Mersin) regions. When the causality results are examined; HPI caused CPI for TRA2 (Ağrı, Ardahan, Kars, Iğdır), TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) and TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak).

5. CONCLUSION

The impact of consumer price index on housing price index was investigated via Konya causality test for the period of 2010Q1-2019Q1. The results from the analysis indicate to be relationship between housing prices and inflation in some regions, which are TR10 (İstanbul) (TR10), TR31 (İzmir), TR52 (Konya, Karaman) and TR62 (Adana, Mersin), TRA2 (Ağrı, Ardahan, Kars, Iğdır), TRB2 (Van, Bitlis, Hakkari, Muş), TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) and TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak). As considered the direction of causality, it was shown that inflation leads to housing price in TR10 (İstanbul), TR31 (İzmir), TR52 (Konya, Karaman) and TR62 (Adana, Mersin). However, it was found that housing prices lead to inflation in TRA2 (Ağrı, Ardahan, Kars, Iğdır), TC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) and TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak).Finally, it was seen bidirectional causal relationship in TRB2 (Van, Bitlis, Hakkari, Muş). Our findings have important policy implication. In nutshell, by keeping the inflation in control, can ensure the stability of the housing market and real estate sector. At the same time, the impact of housing prices should be taken into account not only in terms of inflation but also in the effects of migration movements, population density and correct policies.

REFERENCES

İslamoğlu,B. and Nazlıoğlu, Ş. (2019). Enflasyon ve Konut Fiyatları: İstanbul, Ankara ve İzmir İçin Panel Veri Analizi, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 7(1): 93-99.

Kangallı Uyar, S.G. and Kılıç, E. (2017). Yabancıların Konut Talebinin Türkiye'deki Bölgesel Konut Talebi Üzerine Etkisi: Mekansal Ekonometrik Analiz, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(4):292-306.

Kónya, L. (2006). Exports and growth: Granger causality analysis on OECD countries with a panel data approach. Economic Modelling, 23(6), 978-992.

Öztürk, N. and Fitöz, E. (2009). Türkiye'de Konut Piyasasının Belirleyicileri: Ampirik Bir Uygulama, Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi, 5(10): 21-46.

Paksoy, S., Yöntem, T. ve Büyükçelebi, B. (2014), Konut Fiyat Endeksi ve Enflasyon Arasındaki İlişki(TRC1, TRC2 ve TRC3 Düzey Bölgeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma), ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Sayı:2, ss. 54-69.

ŞA'BÂNÎ ŞEYHİ 'ÖMER FU'ÂDÎ EFENDİ'NİN RİSÂLE-İ HÂBİYYESİ'NİN BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ

Rabia ÇEVİK
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı
rabiacevik42@hotmail.com

Özet
Klâsik Türk Edebiyatı, altı asır boyunca nesilden nesile geçerek gelen ve Osmanlı toplumunun bireyleri arasında sağlam bir bağ, ortak bir ruh meydana getiren geleneğin ve kültürün ürünü olmuştur. Klâsik Türk Edebiyatının kendine has bir düşünce sistemi, hayal dünyası ve ima yoluyla duygu ve düşüncelerini ifade ettiği mazmûnları bulunmaktaydı. Klâsik Türk Edebiyatının hak ettiği değeri bulması için Klasik Türk şiirini anlamak, okuyucuların ve araştırmacıların şiir ve şair hakkında doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak, şiirin anlam dünyasının kapılarını aralayacak çalışmaların yapılması ile mümkün olmaktadır.

TEBDİZ, açılımıyla 'Türk Edebiyatının Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü' 2015 yılında Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak'ın öncülüğünde başlatılmıştır. Gazi Üniversitesi'nin girişimi ile hazırlanan ve XVI. yy'dan başlayarak Türk edebiyatı ürünlerindeki sözcüklerin metin bağlamı kapsamında değerlendirilip bir bağlamsal sözlük hazırlamayı amaçlayan projenin adıdır. TEBDİZ projesi, Klâsik Türk edebiyatının sözcük ve anlam dünyasının günümüz okuru ve araştırmacıları için daha anlaşılır hale getirmeyi, şiiri oluşturan unsurların ve bunların altında yatan anlamların görünürlük kazanması gibi amaçlara hizmet etmektedir. "*Ömer Fu'âdî'nin Risâle-i Hâbiyyesi'nin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü*" adlı çalışma, TEBDİZ projesi kapsamında hazırlanmış bir çalışmadır. Mesnevide yer alan kelimelere, ayetlere, hadislere, tamlamalara, deyimlere vb. ifadelere şiirin bağlamından hareketle anlam verilmiştir. Bu bildiride "*Ömer Fu'âdî'nin Risâle-i Hâbiyye*" mesnevisinin bağlamsal dizinini ortaya koymak için yaptığımız çalışmaları, yararlandığımız kaynakları, bu projenin bize katkılarını anlatacağız.

Anahtar Kelimeler: TEBDİZ, Klasik Türk Edebiyatı, Bağlamlı Dizin, İşlevsel Sözlük, Ömer Fu'âdî.

CONCORDANCE AND FUNCTIONAL GLOSSARY OF RISALE-I HABIYYE OF SA'BAN-I SHEIKH OMER FU'ADI EFENDI

Abstract
Classical Turkish Literature passing from generation to generation during 6 centuries has been the product of the tradition and culture that formed a collective soul and strong relation among individuals in Ottoman society.Divan literature had a spesific thought system,imaginary world,and mazmun that expressed its emotions and thoughts allusively.Divan poet who grew in the old tradition was writing his poem with original mazmun that he found. It is possible for Divan Literature to have values that it deserves through studies to be performed about understanding Classical Turkish poet,providing readers and researchers with accessing accurate information about the poet and the poems,and opening the doors of meaning world of the poem.

'Concordance And Functional Glossary Of Turkish Literature 'in short TEBDIZ started in the year of 2015 led by Professor Doctor İsmail Hakkı Aksoyak. It is the name of the project initiated by Gazi University and aims at evaluating words starting from XVI.century in Turkish Literature products within the scope of intertextual connection and preparing a contextual glossary. TEBDIZ project also aims at making words and meaning world of Classical Turkish Literature more comprehensive for today's readers and researchers,and revealing the elements that form the poem and core meanings.
The study named 'Concordance And Functional Glossary Of Risale-i Habiyye Of Omer Fu'adi Efendi' has been prepared within the scope of TEBDIZ project.The meaning had been given to the words in mesnevi ,verses of the Quran ,hadiths ,completions,idioms and etc expressions through the

context of the poem .In this declaration,we will introduce our studies , references to state the concordance of "Risâle-i Hâbiyye mesnevi of Omer Fu'âdî" and the contributions that the project contributed us.

Keywords: TEBDIZ, Classical Turkish Literature, Concordance, Functıonal Glossary, Omer Fu'âdî.

1. GİRİŞ

Milletleri var edip onların devamlılığını sağlayan ve diğer milletlerden ayıran unsurlar arasında kültürün önemli bir yeri vardır. Bir milletin var oluşundan günümüze değin ortaya koyduğu maddî ve manevî değerlerin tümü olarak nitelenebilecek kültür içerisinde dil ve edebiyatın önemli bir yeri vardır. Dil, bir milletin varlık sebebi; edebiyat da bu dili işleyip zenginleştiren, söz varlığının gelişip zenginleşmesini sağlayan, itici güç olarak nitelenebilir. Diyebiliriz ki milletin dilinin zenginliği, sözcüklerinin anlam zenginliği ile yakın ilişkilidir ve bunu sağlayan da kişisel kullanımlardır; yazarların metin içerisinde sözcüklere yüklediği özgün manalar, ima yollu işaret ettiği çağrışımlardır. Ağırlıklı olarak Osmanlı medeniyetinin ürünü olan Klasik Türk edebiyatı yaklaşık altı yüz yıllık süreç ve devletin üç kıtaya yayılan geniş coğrafyasında dildeki mana ve çağrışım zenginliğini fazlasıyla gerçekleştirmiştir demek yanlış olmaz.

Dilin edebî metinlerde gözlemlenen mana ve çağrışım zenginliğini tesbit edip ortaya çıkarmak sabırlı, zahmetli ve külfetli bir iş olup takım çalışmasını gerektiren bir uğraşıdır. Bu iş metni anlama ve anlamlandırma açısından hayati bir öneme sahiptir. Mine Mengi, bir çalışmasında edebî metni, yani estetik değeri olan yazılı edebiyat ürünlerini, anlama, açıklama, tanıtma ve değerlendirme amacıyla yapılan çalışmaların tarihinin çok eskilere gittiğini belirtir. "*Eskilerin metin şerhi dedikleri edebî metni açıklama ve metnin anlaşılmasını kolaylaştırma çalışmaları, divan edebiyatının kendi döneminden başlayarak, günümüze kadar gelmiştir. Günümüzdeyse geçmişin tanıtılması, dolayısıyla yaşatılması, geçmişle günümüz arasında bağlantı kurulması açısından büyük önem kazanmıştır*" *(Mengi, Mine (1997).* "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler". Dergâh. VII/93 (Kasım 1997):s. 8-10.)Yapılan şerh çalışmalarının yanı sıra sözlük çalışmaları da şiiri ve geleneği anlamada okuyucuya ve araştırmacılara oldukça fayda sağlamaktadır.

Klasik Türk edebiyatı ürünlerini anlama adına yapılan bu çalışmalar alanın uzmanları tarafından ilk günden beri sürdürülmektedir. Günümüze geldiğimizde ise geçmiş kültürümüze ait bu eserleri anlamak için yeni çalışmalar başlatılmıştır. TEBDİZ, açılımıyla '*Türk Edebiyatının Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü*' 2015 yılında Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak'ın öncülüğünde Gazi Üniversitesinin girişimi ile hazırlanan ve XVI. yy'dan başlayarak Türk edebiyatının ürünlerindeki sözcüklerin metin bağlamı kapsamında değerlendirilip bir bağlamsal sözlük hazırlamayı amaçlayan projenin adıdır. Divan Edebiyatı metinlerinin bilgisayar programları yoluyla daha kolay ve hızlı bir şekilde bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüklerinin hazırlanması amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Bu proje sayesinde Eski Türk dili ile yazılmış olan eserlerdeki sözcüklerin, hangi sözcüklerle bir araya getirildiği, hangi anlamlarda ve bağlamlarda kullanıldığı ortaya konulabilmektedir. *(Özer, Fatih. (2018). "Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü Sistemi (TEBDİZ)". bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 86: 219-221.)* Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük (TEBDİZ) çalışması, Klasik Türk şiirinin kelime ve anlam dünyasının daha iyi anlaşılabilmesi, şiir ve şiiri oluşturan unsurların, bunların altında yatan anlamların açığa çıkarılabilmesi gibi amaçlara hizmet etmektedir. Bu çalışma ile şiirin bağlamından hareketle kelimelere yüklenen anlamlar, çeşitli sözlükler ve kaynaklar yardımıyla tespit edilmektedir. Ayrıca bir şiiri oluştururken şairlerin kelimelerle kurmuş oldukları anlamsal bağlantılar ve kelimelere vermiş oldukları sözlüklerde bulunmayan bağlamsal anlamlar ortaya çıkarılmaktadır.*(BIYIK, Tuğba. Mihrî Hatun Divanı'nda Tespit Edilen Özgün Kelime Kullanımları ve Bağlamsal Açıdan Farklı Bir Bağdaştırma Örneği Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 4, 2018, TEBDİZ Özel Sayısı 220)*

TEBDİZ kapsamında ele aldığımız çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Ömer Fu'âdî Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği ve Risâle-İ Hâbiyyesi'ni kapsarken ikinci bölüm eserin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğünden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
ÖMER FU'ĀDÍ EFENDİ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE RİSÂLE-İ HÂBİYYESİ

Ömer Fu'ādí Efendi'nin Hayatı

Ömer Fu'ādí Efendi'nin hayatı hakkındaki bilgilerimiz yeterli düzeyde değildir. Bunun nedeni yaşadığı devir ve devrinden sonra yazılmış biyografik eserlerde hakkında yeterli bilginin bulunmayışıdır: "16. ve 17. yüzyıllarda yazılan tezkirelerde Ömer Fu'ādí'nin şahsiyeti, nesepleri ve aile muhitiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanmaz. " Nazım-nesir otuza yakın eser sahibi olmasına rağmen 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başlarında yazılmış şuara tezkirelerine şair olarak girememiştir. Hakkında edindiğimiz bilgiler kendi eseri olan muhtasar Menākıb-nāme ile yakın devir kaynaklarında zikredilen birkaç cümle ile sınırlıdır. Bu kaynaklardan birinde Şa'bāniye taríkatının 'ārif ve fāzıllarından olan 'Ömer Fu'ādí Efendi'nin Kalbí Efendi adında bir oğlu olduğu; Şa'bāniye taríkatının kurucusu Şeyh Şa'bān-ı Velí'nin halífelerinden Kastamonulu Şeyh Muhyiddín Efendi'den hilāfet aldığı ve H. 1046'da ölerek Şa'bāniye dergâhına gömüldüğü kayıtlıdır.*(Zavotçu, G. (2007). Türk Edebiyat'ında Hâb-nâme ve Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi.Kocaeli: Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yayınları.)*

Tasavvufí ve Edebí Kişiliği

Hem tasavvufi hem de edebí yönü bulunan Ömer Fu'ādí Efendi'nin edebí yönü tasavvufî yönünün gölgesinde kalmıştır. Yazdığı nesir ve nazım otuza yakın eserinde hep okuyucuyu bilgilendirme endişesinde olmuş, sanatı ise ikinci planda tutmuştur. Edebiyat onun için bilgilerini okuyucuya aktarmada bir araç olmaktan öteye gidememiştir.

Eserlerinden de anlaşılacağı üzere Ömer Fu'ādí Efendi iyi bir dín ve tasavvuf eğitimi almıştır. İyi derecede Arapça-Farsça öğrendiği, Kur'ān, hadís ve tefsír okuduğu, pek çok kıssa ve menkabe bildiği eserlerinden anlaşılır. Díní konularda geniş bir bilgi birikimine sahiptir. Eğitici-öğretici amaçla yazdığı eserlerinde inandırıcı olmak için açıkladığı konuyu díní kaynaklarla temellendirir, sık sık āyet ve hadís iktibāslarına başvurur. *(Zavotçu, G. (2007). Türk Edebiyat'ında Hâb-nâme ve Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi. Kocaeli: Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yayınları.)*

Risâle-i Hâbiyye (Vâkıât)

Hâb: Farsça bir isim olan hâb sözlükte uyku ve rüyâ anlamlarına gelir.*(Sami Şemseddin, Kâmus-ı Türki, İstanbul, 1989, 589; Develioğlu, Ferid, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara, 2004, 302.)* Vâkıa ve Vâkıânâme aynı anlama gelen sözcüklerdendir. Hâbnâmeler rüyayı işleyen eserlere verilen addır. Bu eserler hâbnâme yerine bazen hâbiyye adıyla da anılır. Ömer Fuâdî Risâle-i Hâbiyye'yi 989/1581 tarihinde Hamdullah Hamdî'nin Yusuf ile Züleyha mesnevîsinden esinlenerek yazmıştır. Risâle-i Hâbiyye açık ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Dilinin anlaşılır olmasında şâirin amacı, okuyucuya bir şeyler öğretme ve dînî–tasavvufî bilgilerini aktarma düşüncesidir. Büyük bir ihtimalle, her seviyeden geniş bir okuyucu grubuna hitap etme düşüncesinde olan şâir, bu düşüncesi gereği eserin dilinin anlaşılır olmasına özen göstermiştir.Risāle-i Ĥābiyye mesnevi nazım şekliyle yazılmış 678 beyitlik bir eserdir.*(Zavotçu, Türk Edebiyatında Hâbnâme Geleneği ve Ömer FuâdîninRisâl-i Hâbiyye Adlı Eseri)*

İKİNCİ BÖLÜM
'ÖMER FU'ÂDÎ EFENDİ'NİN RİSÂLE-İ HÂBİYYESİ'NİN SÖZLÜĞÜ
(BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)

'Ömer Fu'âdî Efendi'nin Risâle-i Hâbiyye' mesnevisinin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü hazırlanırken, Prof. Dr. Gencay Zavotçu'nun yayınladığı "Şa'bânî Şeyhi 'Ömer Fu'âdî Efendi'nin Risâle-i Hâbiyye'si" esas alınmıştır. Mesnevi içerisinde yer alan kelimelere, ayetlere, hadislere, tamlamalara, deyimlere, yardımcı fiille oluşan sözcüklere vb. ifadelere eserin bağlamından hareketle anlam verilmektedir. Bu ifadelerin sözlüklerde yer alan anlamlarından hangilerini karşıladığı ya da sözlüklerde yer almayan farklı bir anlamı ifade edip etmediği konusunda incelemeler yapılmaktadır. Eserden birkaç örnek vermek istiyoruz.

A. Eserde geçen,Ayet ve Hadisler tespit edilerek bunların beyte kazandırdığı anlamlar belirtilerek sözü edilen ayet ve hadislerin tamamı verilmiştir.

1. **mā-ʿaraf-nāk:**"Seni bilemedik."

Tamamı "Mā-ʿarafnāke ḥaḳḳa maʿrifetik: Yā Rab, seni zātına yakışır şekilde bilmedik." şeklinde rivāyet edilen ve sufilerce hadís kabul edilen bir sözden alınmadır. Bu sözün gerçek hadís olması şüphelidir.*(Mehmet Yılmaz; a.g.e., s. 117.) (Zavotçu, Türk Edebiyatında Hâbnâme Geleneği ve Ömer FuâdîninRisâl-i Hâbiyye Adlı Eseri)*

Olınmazz̲ātı hem ʿaḳl-ıla idrak
Ki ʿarefler dilinde mā-ʿaraf-nāk (M.30)

2. **venefaḫtü:** "Onu tamamlayıp, içine de ruhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın." (Sad 38/72) ayetinden iktibastır.

"Ben ona rūhumdan üfledim" me'ālindeki ve nefaĥtü fîhi min rūhíāyetinden yapılmış yarım iktibas. Āyetin tamamının meāli şu şekildedir: "Bir zamanlar Rabb'in meleklere demişti: Ben kupkuru çamurdan, değişken balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenle(yip insan şekline koydu)ğum ve ona rūhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın!"*(Kur'ān-ı Kerím ve Açıklamalı Me'āli; s. 262.) (Zavotçu, Türk Edebiyatında Hâbnâme Geleneği ve Ömer FuâdîninRisâl-i Hâbiyye Adlı Eseri)*

Ve nefaḫtü ḫaberi ḳalbime virdikde ṣafā
Cismime geldi fena rūḥa beḳālar buldum(M.673)

3. **künt-i kenz:** Gizli hazine.

"Ben gizli bir hazine idim." anlamında olup küntükenzenmaĥfiyyen fe-ahbebtü en u'refeĥalaḳtu'l-ĥalḳe le-ya'rifūní şeklindeki bir kudsíhadísten yapılmış yarım iktibās. Hadísin tamamının me'āli şu şekildedir: "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi arzuladım. Mahlūkātı beni tanımaları için yarattım." olduğu rivayet edilmektedir. *(Mehmet Yılmaz; a.g.e., s. 98; Bākır-ı Sadr-ı Niyā; a.g.e., s. 386; el-Aclūní, İsmā'íl b. Muhammed; a.g.e., C.II, s. 132.) (Zavotçu, Türk Edebiyatında Hâbnâme Geleneği ve Ömer FuâdîninRisâl-i Hâbiyye Adlı Eseri)*

Künt-i kenz fetḥi içün baña verildi miftāḥ
Fetḥ idüp bend-i ṭılısmātı ġınālar buldum(M.674)

B. Birleşik fiiller, en az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle veya öbekleşmesiyle oluşan, birleştiği sözcüklerin anlamlarından farklı olarak yeni bir anlam kazanan fiillerdir.

Ömer Fu'âdî Efendi'nin Risâle-i Hâbiyye mesnevisi incelendiğinde yardımcı fiillerle kurulan (etmek, olmak, eylemek, bulmak…) birleşik fiillerin sık kullanıldığı görülmektedir.

1. **cārį̄ oldı**: uygun oldu, münasip oldu, yakışır oldu, yaraşır oldu, lâyık oldu.

Üç esmā-y-ıla yazdı levḥe Bārį̄
Bu resm-ile lisana oldı cārį̄ (M.5)

2. **taʿrį̄fi derdim**: tarifini yapmak, ne ve nasıl olduğunu anlatmak, tanımlamak.

Eger luṭf-ı Ḥudā vireydi teʾnį̄f
O lām-ıla iderdim ḥamdi taʿrį̄f (M.20)

3. **ḥıfẓ eyler:** korumak, saklamak, muhafaza etmek.

Ḫudā günden daḫı ḥıfẓ eyler anı
Ebir oldı anıñ-çün sāye-bānı (M.42)

C. Deyimler ve Atasözleri: Şairler şiirlerinde atasözlerine ve deyimlere sıkça yer vererek az sözle çok şey anlatmayı amaçlamış ve bu sayede anlam akıcılığını sağlamışlardır. 'Ömer Fu'âdî eserinde, deyimler aracılığıyla duygu ve düşüncelerini daha iyi aktarmıştır.

1. **teşrį̄f eden**: (D)Şereflendirmek, onurlandırmak.

Gerekdürya'ni Bismillāh-ı 'ālį̄
Budur teşrį̄f eden cümle maḳāli (M.3)

2. **şöhret buldı:**(D)Tanınmak, meşhur olmak, nam salmak

İderdi her birine biñriʿāyet
Bu himmetle faẕîlet buldı şöhret (M.121)

3. **şād olmadı:** (D) Şad olmak; sevinmek, memnun ve mutlu olmak.

Birisi daḫı Cem Sulṭān-ı şeh-zād
Bu ṣūrîsalṭanatdan olmadı şād(M.135)

4. **Gözin açdırmadı:** (D) Başka bir iş yapmasına vakit veya imkân vermemek,aman vermemek.

Gözin açdırmadı evvel oyunda
Anı māt eyledi hem at oyunda (M.144)

D. Arapça-Farsça Tamlamalar: Eser, bağlamsal sözlük çalışması olduğu için Arapça ve Farsça tamlamalar normal sözlüklerde olduğu gibi ayrı ayrı değil birlikte anlamlandırılmıştır.

1. **ehl-i dil:** Gönül ehli, gönül adamı II âşık

Olursa ehl-i dil ẕî-bāle bādî
Dahı bāl-ile olsa Ḥaḳḳ'a bādî (M.1)

2. Eserin ikinci beytinin birinci ve ikinci mısrasındaki Farsça tamlamalar şöyle:
şıfāt-ı zāt-ı erḥam: (en çok acıyan, en çok esirgeyen, en çok koruyan), en çok bağışlayan (Allah)'ın özellikleri, nitelikleri
ism-i a'zam: Allah (c.c.), Rabb, Hakk.
Nidāsındagerekdürism-i aʿzam
Ṣıfātındanṣıfāt-ı zāt-ı erḥam(M.2)

3. **seyf-i meslūl:** Kınından çıkarılmış kılıç II Düşmana galip gelme, onu kahretme bağlamında.

Lisāna ḥaḳsa olur seyf-i meslūl
Olur Şeyṭān u nefsanuñla maḳtūl (M.7)

4. **Ḳuṭb-ı Selāṭîn:** Sultanların önderi.

Bu ḥāliyle var-ıdı anda temkîn
Ricāl-ullāh dedi Ḳuṭb-ı Selāṭîn (M.165)

E. Kategorik olarak deyim, atasözü veya tamlama sınıfına dâhil olmayan ancak çalışmanın amacına hizmet etmesi ve anlam bütünlüğünü sağlaması açısından birlikte anlamlandırılması gereken ifadeler "kalıp ifade" olarak değerlendirilmiştir. Kalıp ifade kullanılma sebebi, söz konusu unsurların eserde birlikte anlam kazanmaya elverişli olmasıdır.

1. **cümle maḳāli:** Bütün söz(leri)

Gerekdür ya'ni Bismillāh-ı 'ālî
Budur teşrîf eden cümle maḳāli (M.3)

2. **Ḥaḳāyıḳmaʿdeniniñ cevherini:**Hakikatler madeninin cevheri.

Çıḳardı künt ü kenziñ gevherini
Ḥaḳāyıḳ maʿdeniniñ cevherini (M.164)

3. **Ḥaḳ nişanı:** Doğruluk belirtisi II Allah'ın işareti.

ʿÖmer'dir ol Ḥabîb'eyār-ı ŝānį
Yüzinde ẓāhir idi Ḥaḳnişanı (M.48)

4. Şiirin elli dokuzuncu beytinin mısraları şu şekilde anlam verilmiştir.
Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliya: Yüce velilerin kerametlerinden.
Evvelāşiʿrest ü āḫirkįmyā: Önce şiirdir,sonra kimyā.
Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliya
Evvelāşiʿrest ü āḫir kįmyā (M.59)

F. Bağlaç, sıfat, fiil ve zamirler şiirin bağlamından hareketle tek tek ele alınıp anlam verilmiştir.

1. **Baña:** Birinci teklik şahıs zamirinin yönelme eki almış hali, bana. II Ömer Fu'âdî Efendi.

Baña üstād-ı ẓāhirdir Laṭįfį
Anıñ luṭfıyla irdim bu kemale (M.168)

2. ʿ**Ömer-veş:** Hz. Ömer gibi.

Ḫilāfet taḫtına geçti o server
Mehābetleʿ Ömer-veş açdık işver (M.141)

3. **cinn ü ʿifrįt-āsā :**Āsā sonuna geldiği kelimelere "gibi, benzer" anlamı katarak Farsça türemiş sıfatlar yapar beytte cin ve canavara benzeyenler anlamında kullanılmıştır.

Anıñ nāmın eşitse dįv-i aʿdā
İderler ḫavfı cinn ü ʿifrįt-āsā (M.152)

4. **Şafāvüʿayşla:** Zevk ü safa II Gönül huzuru ve eğlence.

"Ve" bağlacının şiirde sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu 'ü'aynı bağlaç sesliyle biten bir kelimeden sonra 'vü' şeklinde okunmaktadır. 152. beyitte cinn ü ʿifrįt-āsā olarak okunurken 157. Beyitte karşımıza vü şeklinde çıkmıştır.

Görinürdimaʿārif ile şānı
Ṣafāvüʿayşla geçdi demānı (M.157)

SONUÇ

Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi esas alınarak hazırlanan Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük adlı çalışma ile Mesnevide yer alan kelime, tamlama, deyim, ayet, hadis, birleşik fiil, kalıp ifade, yardımcı fiil gibi yapıların tespiti yapılmıştır. Eserin sözlüğü hazırlanırken tespit edilen yapılara bağlamdan hareketle anlam verilmiş, oluşturulmuş olan bağdaştırmaların bağlamsal yönüne dikkat edilmiştir. Eserdeki kelimeler anlamlandırılırken çeşitli sözlüklerden yararlanılmış ve bazı kelime veya kelime gruplarının anlamları verilirken bağlam dâhilinde mecaz anlamları da belirtilmiştir. Tezin ana kısmını hazırlanan bu sözlük çalışması oluşturmaktadır.

Sonuç olarak klâsik Türk şiirini okuyup anlamaya çalışanlar için zihinlerde oluşabilecek herhangi bir belirsizliği TEBDİZ projesi önlemeyi amaçlamıştır. Böylece okuyucu, okuduğu eserde hangi unsurun neye işaret ettiğini bu sayede bilmiş olacak ki bu onun şiiri ve şairi doğru anlamasını sağlayacaktır.

Kaynakça

1. AKDAĞ, Ahmet. (2016)*Ömer Fuâdî'nin Tasavvufa Dair Risâle-i Gül-âbiyye* Adlı Eseri
2. Aşkar, M. (2012, Mayıs). *Ömeru'l-Fuâdî'nin Menâkıbnâmesine Göre Şeyh Şa'bân-ı Velî'nin Tasavvufî Şahsiyetine Bir Bakış. I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Şeyh Şa'bân-ı Velî'yi Anma ve Anlama,* Kastamonu, Türkiye.

3. Bıyık, Tuğba (2018). *Mihrî Hatun Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*).Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
4. Bursalı Mehmed Tâhir Efendi (t.y.). *Osmanlı Müellifleri.* (Haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen), 1, İstanbul: Meral Yayınevi.
5. Develioğlu, Ferid. (2004) *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat,* Ankara, , 302.)
6. (Kur'ān-ı Kerím ve Açıklamalı Me'āli; s. 262.)
7. Mengi, Mine. (1997). *"Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler".*Dergâh. VII/93 (Kasım 1997):s. 8-10.
8. Özer, Fatih. (2018). "Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü Sistemi (TEBDİZ)". bilig – *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 86*: 219-221.)
9. Özçelik, M. (2012). *17. Yüzyıl Osmanlı Mutasavvıflarından Kastamonulu Ömer Fuâdî (V. 1046/1636) ve "Muslihu'n-Nefs"* İsimli Eseri.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Konya.
10. Sami, Şemseddin. (1989) *Kâmus-ı Türki,* İstanbul, 589;
11. Sever, M. ve Tatcı M. (2012, Mayıs). *Ömer Fu'adî'nin Edebî Şahsiyeti ve Şiirlerindeki Temel Konu ve Kavramlar. I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Şeyh Şa'bân-ı Velî'yi Anma ve Anlama,* Kastamonu, Türkiye.
12. Tatcı, M., Sever, M. (2012). Ömer Fuâdî Halvetî Divânçe-i İlâhiyâtSadefiyye-Pendiyye.Ankara: *Hz. Pîr Şeyh Şabân-ı Velî Kültür ve Sanat Derneği Yayınları.*
13. Ünal, A.(2008).*Ömer Fu'adi (V.1560/1636)'nin Risale-i Virdiyye Adlı Eserindeki Tasavvufi Görüşleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
14. Yazar, İ. (1999).*Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye'sinin Metni*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
15. (Yılmaz,Mehmet. a.g.e., s. 98; *Bākır-ı Sadr-ı Niyā; a.g.e., s. 386; el-Aclūní, İsmā'íl b. Muhammed; a.g.e., C.II, s. 132.)*
16. Zavotçu, G. (2007). *Türk Edebiyat'ında Hâb-nâme ve Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi.* Kocaeli: Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yayınları.

PYLAE VE STRABILOS KENTLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

A. Serhan DALTEKİN
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı
serhandaltekin@gmail.com

Özet
Bugün Yalova İlinin yaklaşık olarak 5 km doğusunda yer aldığı düşünülen Pylae kentinin ismine ilk kez MS. 4. Yüzyıl kayıtlarında rastlanmaktadır. Bununla beraber bugüne kadar Çiftlikköy ilçesinde ele geçen yazıtlarda aynı zamanda Strabilos adında bir emporion varlığından da bahsedilmektedir. MS. 6. Yüzyılda İmparator Justiniyanus, Anadolu'ya giden *cursus publicus*- kara yolunun yönünü değiştirerek Dakibyza- Gebze'den tekne ile Nikomedeia körfezinin geçilmesini sağlamıştır; Bu nedenle körfezin güneyinde bir dizi iskele ve zonedekyon- konaklama yerini de içeren bir yol sistemi kurmuştur. Bu dönemden itibaren Marmara denizi güneyinde Nikomedeia körfezi güneybatı ucunda Pylae, Strobilos ve Phythia gibi yer isimleri ile birlikte manastır, saray, zonedokyon ve hamam yapılarından erken Ortaçağ ve Ortaçağ kayıtlarında sıkça bahsedildiği görülmektedir.

Günümüzde 'Karakilise' olarak bilinen yapı ile yakınında yer alan liman kalıntılarının haricinde belirtilen bölgede kayda değer bir taşınmaz kültür varlığının günümüze ulaşmaması ve Anadolu'ya geçişlerde adeta kapı görevi üstlenen ve önemli olduğu düşünülen bir kentin varlığının sorgulanması gerekmektedir.

Çalışmamızda, Çiftlikköy ilçesinde yer aldığı anlaşılan Pylae ve Strabilos yerleşimlerinin, antik yazılı kaynaklar, ele geçen epigrafik eserler, bugüne kadar yapılan kazılarda ortaya çıkan kültür malzemeleri ve söz konusu ilçede tespiti yapılmış Arkeolojik sit alanları ışığında tanımları, mutatio, mansio veya emporion olup olmadıkları incelenmektedir.

Anahtar sözcükler: liman, emporion, cursus publicus, mutatio, mansio, zonedokyon, hamam

AN EVALUATION ON ANCIENT CITIES OF PYLAE AND STRABILOS

Abstract
The city of Pylae, presumably located in Çiftlikköy district, ca. 5 km east of the city of Yalova, has been mentioned in ancient records, inscriptions, and literary texts since the 4th century AD. The inscriptions found in Çiftliköy mentions the emporion Strobilos as a city, as well. In the 6th century AD, Emperor Justinianus changed the land route *cursus publicus* to Anatolia urging to cross Gulf of Nikomedeia via boats from Dakibyza-Gebze and to disembark at Pylae; thus a series of mansio, mutatio and ksenodokheion, and harbors were installed along the south coast. The names of Pylae, Strobilos, and Phythia, as well as their monuments such as monasteries, palaces, ksenodokheioi, and baths, frequented official records, travelogs, and literary texts of the Medieval Period.

Today, no extensive remains of the immovable cultural heritage of the mentioned sites could have been recovered except the monument known as 'Black Church'and the ruins of harbor installations. The location of Pylae and Strobilos, as signficant towns which had functioned as the Gate of Anatolia in Early and Middle Ages, should be questioned.

The present study, examines the two sites, Pylae and Strobilos, in the light of architectural remains, epigraphic evidence, and literary texts inquiring whether they are a harbor, a mansio, a mutatio or an emporion.

Keywords: harbor, emporion, cursuspublicus, mutatio, mansio, ksenodokheion, bath

PYLAE VE STRABILOS KENTLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1. GİRİŞ

Antik coğrafyada Bithynia Bölgesinde yer alan Yalova İli ve çevresi günümüzde Marmara bölgesinin güney sahilinde yer almaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de iskelesi ile İstanbul'un Anadolu'daki deniz kapısı olan bölge, dağlarında bulunan sıcak su kaplıcaları ile her dönem önem görmüştür. Yalova ili sınırları içinde kıyıda bulunan antik Strabilos ve Pylae yerleşimlerinin konumları ve tanımları tartışmalı olan bu iki kentin güncel kültür varlığı buluntularından yola çıkarak konum ve tanımlarına ışık tutmaya çalışacağız.

2. MATERYAL ve METOD

Arkeoloji disiplininde antik yerleşim konum, tespit ve tanımlamalarında bilgi kaynağı olarak yazıtlar, yerleşimin konumu ve ait olduğu dönemi işleyen antik metinler, sikkeler ve seramik gibi maddi kültür örnekleri temel kaynaktırlar. Çalışmamızda bölgeye ilişkin ve bölgede bulunmuş yazıtlar, bölgeyi anlatan Roma ve Ortaçağ dönemi metinleri, modern bilimsel incelemelerin yanı sıra arkeolojik araştırmalar sonucu bölgede bilimsel olarak tespit ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları tarafından arkeolojik kültürel varlık ve taşınmaz olarak yapılan tesciller materyali oluşturmaktadır.
İlgili kaynakların incelenmesi, çakıştırılması ve günümüz tespit tescil fişlerindeki bilgiler ile örtüşmesi sonucu bir değerlendirme yöntemi uygulanmıştır.

3. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ VE KAYNAKLAR

Antik dönemlerden itibaren Nikomedeia körfezi sahillerinde irili ufaklı, köy veya kent boyutunda yerleşimler olduğu gerek kalıntılardan gerekse de antik yazıt ve metinlerden bilinmektedir. Strabilos ve Pylae bunlardan ikisidir. Bugün Yalova ili sınırlarında bulunan Resim 1'de görülen bu iki yerin yanı sıra arkeolojik araştırmalar bölge tarihçesi hakkında bize bilgi vermektedir.

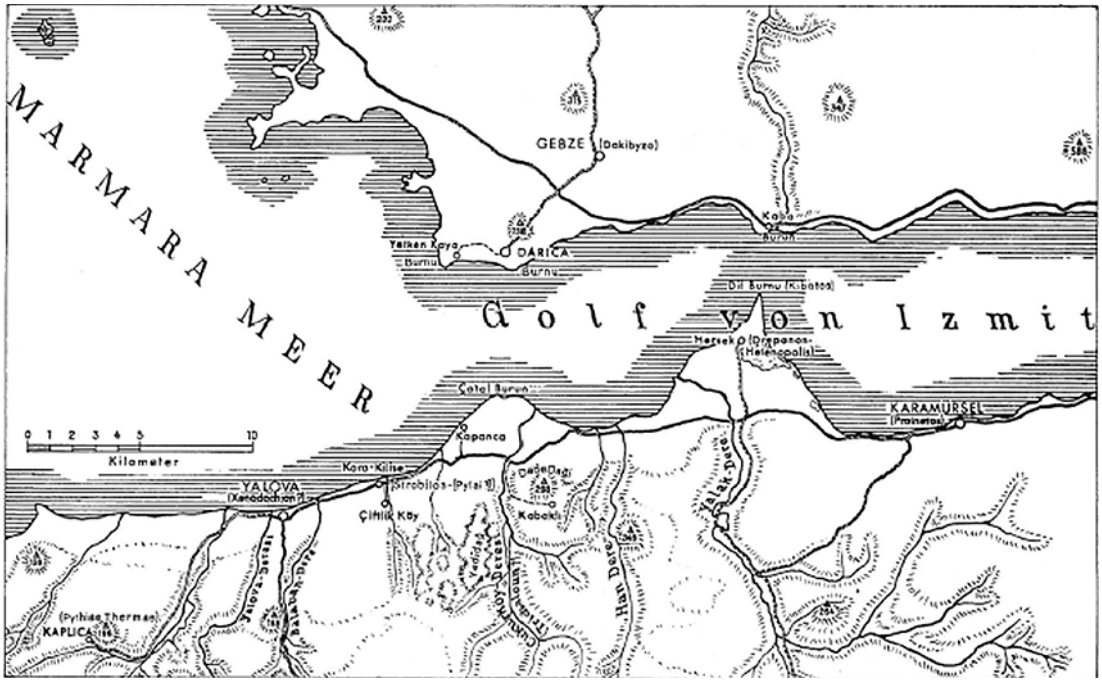

Resim 1. Yalova ilinde Strabilos ve Pylae yerleşimlerini gösterir harita (Şahin 1978, 98).

Bölgede bilinen en erken arkeolojik araştırma İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından Arif Müfid Mansel'in başkanlığında 1932 yılında sahilden 6 km içerde dağlarda bulunan kaplıcalarda yapılmış araştırmadır. Bununla beraber, bölge tarihine ilişkin en eski bulguları tespit eden, Tunç Çağı'na ait buluntuları olan araştırma 1952 yılında Nezih Fıratlı tarafından aynı alanda yapılmış olan araştırmadır. Kaplıcalar alanı, olan Göztepe Mevkiinde III. Bin Yılın 2. Yarısına ait bir yerleşimi gösteren çanak çömlek örnekleri bulunmuştur bu araştırmada (Fıratlı 1953, 3). Araştırmada belgelenen kültür malzemesi örnekleri Troya ve Demircihöyük buluntuları ile çağdaş ve benzerdir (Tunay 1986, 507).

1932 yılında Mansel'in yaptığı sondaj çalışması, Pythia olarak isimlendirilen kaplıcalar bölgesindeki Bizans dönemine ait olduğu düşünülen bir yapıda gerçekleşmiştir (Mansel 1936, 2). MS. 6. Yüzyılda İmparatoriçe Theodora tarafından kurulduğu / ihya edildiği bilinen kaplıca kazılarında (Tunay 1986, 509) Herakles, su perileri ve sağlık tanrısı Askleipus'un kabartmaları bulunan adak stelleri gibi taş eserler bulunmuştur.

Öte yandan, MS. 4.yüzyıla tarihli Roma yollarını gösterir Putinger haritasında Yalova sahilinde bir yol başlangıcı olarak Pylae ismi görülmektedir. Roma İmparatorluğu yol yapımına ve güvenliğine son derece önem vermiş ve *curcus publicus* olarak isimlendirilen bir yol sistemi geliştirmiştir. İmparatorluğun resmi yolu niteliğindeki bu yol sistemini kullanmak izine ve resmi belgeye bağlıydı (Tülek 2012,182). C*urcus publicus* sisteminde belirli aralıklarla çoğunluğu askeri nitelikte olan habercilere dinlenmiş hayvanlar sağlamak ve yolcuların konaklama, yiyecek ve banyo ihtiyaçlarını sağlayabildikleri *mansio*'lar; mansio'ların bir küçük birimi olarak nitelendirebileceğimiz yolcuların sadece yorgun olan hayvanlarını değiştirebileceği *mutatio*'ları kurmuşlardır. MS. 6. Yüzyılda İmparator Justiniyanus, Anadolu'ya giden *cursus publicus*- kara yolunun yönünü değiştirerek Dakibyza- Gebze'den tekne ile Nikomedeia körfezinin güney kıyısına Pylae olduğu düşünülen iskeleye geçilmesini sağlamıştır (Tülek 2010, 10).

Nikomedya körfezinin güneybatı ucunda Pylae'yi MS. 4. Yüzyıla tarihli Putinger haritasında görülmektedir. Pylae kıyıda ve bir yolun başlangıcında olmakla kıyıya ayak basılan bir iskele ve Mansio olmalıdır. Pylae hakkında bilinen en eski kayıt bu yol haritasıdır; harita Nikomedya körfezinin güneybatı ucunda Pylae'yi göstermekle beraber konumu günümüz teknik haritacılığı açısından çok net değildir. Günümüzde Karakilise olarak tanımlı Resim 2'de görülen Bizans dönemine ait yapı ve yakınındaki liman kalıntısı ki bugün burası Çiftlikköy olarak bilinmektedir Pylae olarak tanımlı ve kayıtlara geçmiştir. Öte yandan, Karakilise civarında bulunan yazıtlarda Strobilos çarşısı olan bir yerleşim olarak tanımlanmaktadır. Bir başka yazıtta ise Strobilos'un sınırı ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Bu ayrıntıdan yola çıkarak Strobilos yerleşimin sınırının Karakilise'nin doğusunda kalan Çukurköy deresi antik adı ile açıkça belirtilmektedir. Gördüğünüz üzere yer tanımlamalarında bir karışıklık bulunmaktadır.

Resim 2. Yalova İli, Çiftlikköy'de Karakilise anıt eser.

4. YAZITLAR

Konu ile ilgili yazıtbilimci ve başka uzmanlar da tartışmışlardır. Bizim de amacımız bu karışıklık ve tartışmaya dikkat çekmektir.

Bugün üçü İstanbul arkeoloji müzeleri biri de Bursa müzesinde bulunan yazıtları inceleyecek olursak; Dört yazıt yazıtbilimci Şahin'in de ayrıntısı ile açıkladığı gibi konuma ilişkin bilgi veren yazıtlardır (Şahin 1978, 99-105).

Birinci yazıt:
Strabilos'ta yaşamış iyiliksever Apollodoros'un karısı ve kendisi adına kent meclisi tarafından dikilmiş heykellerinden bahsetmektedir. *"Uğurlu olsun; Chaireos oğlu Apollodoros yaşamı boyunca Strabilitai Demos'unun mutluluğuna çalıştığı için, Halk Meclisi buna karşılık onun beyaz mermerden bir heykelini dikmeye, iyilik severliklerini dolayısıyla onu, karısı Moscheina'yı ve çocuklarını çelenklerle (onurlandırmaya) karar verdi; heykelin dikimiyle rahip Menios, Diopompos oğlu Demetrios ve kontrol memuru Menodotos oğlu Apollonios ilgilenecektir."* (Şahin 1978, 99).

Resim 3. Bir adak yazıtı olan birinci yazıt (Şahin 1978, Lev VII, nr. 1)

Yazıt, Roma İmparatorluk çağına tarihlendiğinden MS.1 veya 2 yüzyılda bahsi geçen yerin isminin Strobilos olduğu kesindir. (Foss1997,85).

İkinci yazıt:
"Hoş geldin yolcu! Burada Kadia ilinden Zotikos oğlu, Sakkas lakabıyla bilinen Strabilos çarşısında kumaş tüccarlığı yapmış olan Alexandros yatıyor; Kral Maurikios'un 3. Hükümdarlık yılında, indiksiyonun 3. (yılı), ocak ayının 10'unda elli sekiz yaşında yaşamı son buldu. Güle güle git yolcu."(Şahin 1978, 101).

İkinci yazıt bir mezar stelinin üzerindedir. Bir önceki yazıt ve MS. 6. Yüzyıla tarihlenen Strabilos çarşısında kumaş tüccarı olan Sakkas lakabıyla bilinen Alexandros adına dikilmiş bu yazıtta MS. 1. ve 6. Yüzyıllar arasında bölgede STRABİLOS adında bir yerleşimin varlığını görmekteyiz.

Üçüncü yazıt:
"Chaison yani Strabilos ve Kalathos arasındaki sınırlar, büyük boğazdan derin vadiye kadar dümdüz, oradan da [T]richaloun nehrini izleyerek (vadinin) sonuna dek adil bir şekilde saptanmıştır."(Şahin 1978, 104).

Üçüncü yazıt bir sınır taşı üzerindedir. Yazıtbilimci Şahin'e göre Yazıtta bahsi geçen Chasion'un Strabilos'a bağlı bir birim, Strabilos ile Kalathos arasındaki büyük boğazın ise Nikomedia Körfezinin girişinde bulunan Darıca Burnu ile Çatal Burnun arasındaki boğaz olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Şahin *"vadiden [T]richaloun nehrini izleyerek (vadinin) sonuna dek"* ifadesi için Dede Dağı civarında bulunan vadiden günümüzde Çukurköy Deresi adında bir dere aktığını ve bu derenin *[T]richaloun* nehri olduğunu öne sürmektedir(Şahin 1978, 104). Bu ifade Çukurköy deresinin topoğrafyasına uygun düşmektedir. Tüm yapılan değerlendirmeler neticesinde Şahin'e göre Strabilos'un sınırı Çatal Burun'dan Dede Dağı civarında bulunan vadiye kadar düz gelmekte, vadide ise Çukurköy Deresini takip ederek devam etmektedir(Şahin 1978, 104).

Resim 4. Bir mil- sınır taşına ait olan üçüncü yazıt (Şahin 1978, Lev VII, nr. 3)

Dördüncü yazıt:
"Xenodochion ve Pylai arasındaki sınır, efendimiz Konstantin ve onun tanrının taçlandırdığı annesi İrene Auguste tarafından lütfedilmiştir."(Şahin 1978, 105).
Yazıt bir sınır taşı üzerinde bulunmuştur. MS. 8. Yüzyıl sonuna tarihli bu yazıtta ilk defa MS. 4. Yüzyıla tarihli Putinger haritasında görülen Pylae ismi geçmektedir. Bu yazıtta ayrıca Xenodokyon terimi ile karşılaşmaktayız. Xenodochion MS. 2. Yüzyıldan beri Roma İmparatorluğunda yabancıların konakladığı yer olarak bilinmekteydi (Tülek 2012,184). Bu durum Pylae'nin Putinger yol haritasında gösterdiği üzere bir konaklama yeri Mansio olduğu gerçeği ile örtüşmektedir. Elbette ki İmparatoriçenin konaklayacağı misafirhane bir saray niteliğinde ve kendi sınırı ve alanı olan bir yer olacaktı. Yazıtlara ek olarak MS. 10 yüzyıla ait bir piskopos mektubunda da Pylae'den karşıya geçmek için beklenen yer olarak bahsetmekte ve olumuz şartlarda beklerken tekne ile gönderilmek üzere bekleyen domuz ve büyükbaş hayvan sürülerinin yarattığı kirlilikten ve gürültüden şikâyetçi olmaktadır (Foss 1997,90).

Resim 5. Bir mil- sınır taşına ait olan dördüncü yazıt (Şahin 1978, Lev VII, nr. 4).

5. TESCİL FİŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çiftlikköy'de tespiti ve tescili yapılmış Korunması Gerekli Kültür Varlıklarını inceleyecek olursak MS. 4. ve 5. Yüzyıllarda yapıldığı MS. 9. Yüzyıldan itibaren Kilise olarak kullanıldığı öngörülen günümüzde Karakilise olarak anılan yapı ile bir liman kalıntısının bulunması bölgede bir liman kenti yerleşiminin varlığına işaret etmektedir. Antik liman kalıntısının yaklaşık 1 km doğusunda 2017 yılında tespit edilmiş fakat çalışmaları henüz tamamlanmamış olan kompleks yapılarda Roma Dönemine tarihlenen Unguentairum form biçiminde seramik kaplarının ele geçmesi burada liman ile bağlantılı bir ticaret merkezi/emporion var olduğu düşüncesini desteklemektedir. Yapı kalıntılarının ise yaklaşık 1 km doğusunda ele geçen sikkelerden 3. Yüzyıldan itibaren gömü yapıldığı anlaşılan bir Nekropol'ün yer alması bölgenin yaklaşık iki bin yıldır iskân gördüğünü göstermektedir.

6. SONUÇ

Ele geçen tüm bilgi ve belgeler ışığında, Konstantinopolis'in başkent olmasının ardından Anadolu'ya geçişlerde önemli bir kapı görevi gören ve ticaret hacmi genişleyen Pylea'nin bir Mansio olduğunu düşünmekteyiz. Bölgede ele geçen yazıtlarda çarşısı olduğunu bildiğimiz Strabilos ise Pylae limanının

ardında gelişen bir *emporion*, ticaret merkezi, olmalıdır. Bununla birlikte, elimizdeki mevcut bilgi ve belgeler doğrultusunda henüz sınırlarını kesin olarak saptayamadığımız isimleri geçen bu iki yerleşimin yeni çıkacak buluntular doğrultusunda incelenmesi, konumlarının belirlenmesi için daha sağlıklı araştırma yapılabileceğini göstermektedir.

KATKI BİLDİRİM
Yapmış olduğum araştırmada bilimsel yardım ve değerlendirmeleri ile desteğini her daim esirgemeyen Prof. Dr. Füsun TÜLEK hocama, Kocaeli Üniversitesi Kütüphane olanaklarına, desteklerinden dolayı Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı asistanları ile Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne ve son olarak ise varlığıyla güç kaynağım olan eşim Aslı DALTEKİN'e teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKLAR

Fıratlı N. 1953. Yalova'da Yeni Araştırmalar. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni,*137, 1-4

Foss, C. 1997. Strabilos and Pylae. *Epigraphica Anatolica*, 28, 85- 96.

Mansel, A. M. 1936. Yalova ve Civarı. *İstanbul Müzeleri Neşriyatı,* 13, 1- 36.

Şahin, S. 1978. *Bithynia İncelemeleri*, Bonn: Rudolf Habelt Verlag.

Tunay, M. İ. 1986. Yalovanın Tarih ve Arkeolojisi. *IX. Türk Tarih Kongresi,* 1, 507- 511.

Tülek , F. 2012. Burnaz, Doğu Akdeniz'de Kayıp Bir Antik Liman, *Arkeoloji ve Sanat*, 140, 175- 192.

Tülek, F. 2010. "Ebedi Kent, Prensler Kenti" Nikomedeia. *Arkeoloji ve Sanat*, 135, 1- 18.

TURİZM SEKTÖRÜNDE VİRAL PAZARLAMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şeyda KAYA
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği
kayaseydaa0@gmail.com

Feyza ALTUN
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği,
fyzaltnn@gmail.com

Doç. Dr. Emrah ÖZKUL
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği
emrahozkul@hotmail.com

Doç. Dr. Bilsen BİLGİLİ
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği
bilsenbilgili@hotmail.com

Özet
Ağızdan ağza pazarlama, tüketicilerin bir ürün satın alma kararı vermeden önce o ürün hakkında deneyime sahip olan insanların görüşlerine başvurmasıyla birlikte ürün hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bilgisayar teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte sanal ortamda bilgi ve yorumların paylaşılabildiği platformların yaygınlaşması beraberinde internetin ağızdan ağıza pazarlama aracı haline gelmesine olanak sağlamıştır ve internet, tüketiciler için satın alma kararı öncesi başvurdukları en önemli kaynaklardan birisi olmuştur. Sanal ortamlar, işletmelerin ürün ve hizmetlerini geniş kitlelere kolay ve ucuz bir şekilde tanıtma ve pazarlama olanağı sağlarken ilerleyen süreçte ürün ve hizmet hakkında tüketim gerçekleştirenlerin deneyimlerini diğer kullanıcılar ile paylaşma ve yorum yapma fırsatı sunmuştur. Müşterilerin yaşadıkları deneyimlerin bir pazarlama kanalına dönüştüğü turizm sektöründe ise bloglar ve turizm siteleri müşterilere kendi aralarında paylaşımda bulunma imkânı sağlamakla birlikte bu platformlar müşterilere ücretsiz başvurabilecekleri bir pazar araştırması ve kendi aralarında iletişim kurma, bilgi sağlama imkânı sunarken, işletmeler için ise gereken iyileştirmeler için bir geri bildirim sağlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler ile turizm sektöründe viral pazarlama uygulamalarına yönelik strateji önerileri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Çalışmada öncelikle viral pazarlama kavramı kuramsal olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalar incelenerek viral pazarlamanın kullanım düzeyleri ve nedenleri ele alınarak turizm endüstrisindeki durumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Viral Pazarlama, Viral Pazarlama Örnekleri, Turizm.*

Abstract
Mouth-to-mouth marketing is what consumers have to know about the product before they decide to buy a product, and then consult with people who have experience with that product. With the development of computer technologies and the spread of platforms where information and comments can be shared in the virtual environment, the internet has become a mouth-to-mouth marketing tool and the internet has become one of the most important sources that consumers have applied before the purchase decision. Virtual environments provided businesses with the opportunity to promote and market their products and services to large audiences in an easy and inexpensive way, while sharing the experiences of those who consume about the products and services with other users in the future. In the tourism sector where the experiences of customers turn into a marketing channel, while blogs and tourism sites provide the opportunity to share customers among themselves, these platforms provide customers with a market research that they can apply for free of charge and the possibility of communicating among themselves and providing information. The aim of this study is to explain why viral marketing should be used and developed in the tourism sector. In this study, viral marketing concept is explained, application process, advantages and disadvantages of tourism sector are mentioned and examples from tourism sector are given.

Keywords: *Viral Marketing, Examples of Viral Marketing, Tourism.*

GİRİŞ

İnsanlar sosyal bir varlık olmaları ve bu ihtiyaçlarından kaynaklı yaşadıkları olayları yakın çevreleri ile paylaşma davranışı gösterirler. Birbirleriyle iletişim halinde olan insanlar, bir diğerinin söylediklerini dikkate alır ve bu söylenenlerden etkilenerek davranış sergilerler. İnsanların kendi aralarında yaptıkları bu sohbetler daha sonra aileye, arkadaşlara ve sosyal ilişki içindeki diğer insanlara da aktarılmaktadır. Bu iletişim süreci, ağızdan ağıza pazarlama (Word of Mouth Marketing-WOMM) olarak bilinirken güçlü ve etkili bir iletişim şekli olarak ifade edilir (Ünal, 2011). Gelişen iletişim teknolojileri, ağızdan ağıza pazarlamanın elektronik ortam olan internete taşınmasına neden olmuştur. Yeni şekli ile internet üzerinden gerçekleştirilen ağızdan ağıza pazarlama, elektronik ağızdan ağıza pazarlama veya viral pazarlama olarak adlandırılmaktadır (Topal ve Nart, 2017). Özellikle bilgisayar kullanımının yanında hayatımıza giren internet ve e-postalar, biçimsel iletişimi kolaylaştırdığı gibi biçimsel olmayan iletişimi ve viral iletişimi de arttırmış hem de sosyal etkileşim ve paylaşımı yaygınlaştırmıştır. İnternet, işletmelerin mal ve hizmetleri hakkında tüketiciye hızlı bilgi paylaşımı (viral pazarlama) sağlamaktadır (Barutçu ve Haşıloğlu, 2010). Bu gelişmeler günümüzde tüketicilere ulaşmak açısından sosyal ağlarda yapılan viral pazarlama uygulamalarının ve kampanyaların önemini giderek artırmaktadır. Bununla birlikte, internetin sunduğu imkânlarla birlikte mobil alt yapının gelişmesi de, bireylerin kullandığı sosyal ağların artmasını beraberinde getirmiştir. Böylelikle tüketiciler, satın alacakları veya satın almayı düşündükleri ürün ve hizmetler hakkında kısa bir zamanda düşük bir maliyet ile ürün ve hizmet hakkında bilgilere ulaşma imkânına sahip olmuşlardır (Yıldız ve Yıldız, 2015). Bu bağlamda viral pazarlama hem işletmelere hem de tüketicilere birçok avantaj sunan önemli bir pazarlama faaliyeti olarak önem kazanmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde viral pazarlama kavramı kuramsal olarak incelenmiştir. İkinci bölümde ise bu konuda yapılan çalışmaların sonuçlarından hareketle viral pazarlamanın turizm endüstrisindeki kullanım nedenleri ve düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

VİRAL PAZARLAMA

Viral Pazarlama Kavramı

Viral pazarlama kavramı ilk olarak Tim Draper ve Jeffrey Rayport tarafından kullanılmıştır. Draper ve Rayport‟a göre viral pazarlamanın temelleri pazarlama mesajının kişiden kişiye iletilmesine bağlıdır (Altınbıçak, 2016). İlk viral pazarlama uygulaması olan “Moorhuhn” bir Alman alkollü içecek firmasının yapmış olduğu etkileşimli (interaktif) oyun formatı ile alkol kültürünün ve markanın yaygınlaşmasını amaçlamıştır. Fakat oyunun çok kullanılmasına bağlı olarak Alman kurum ve kuruluşlarında iş yapmanın zorlaştığı görülmüş ve oyun yasaklanmıştır (Ulusoy, 2014). Viral pazarlama hakkında yapılan tanımlara en iyi uyan uygulamalardan biri de “Hotmail”dir (Jurvetson, 2000). Yeni bir ürün tanıtmak için web sitesinde elektronik posta bağlantısı kurulmuş ve kurulan bu bağlantıya tıklayan kişiler direkt Hotmail.com sayfasına yönlendirilmiştir (Tezel, 2011). Gönderilen her mailin sonuna “ücretsiz e-posta hesabınızı Hotmail’den alın” yazısı eklenerek milyonlarca kullanıcıya kısa zamanda ulaşılmıştır (Ulusoy, 2014).

Sim ve Toprak (2012) viral pazarlamayı, “ilgi çekici ve pazarlamaya değer bir mesaj oluşturmak için görsel unsurlar, videolar, web siteleri gibi kanallar kullanarak oluşturulan, mesajın içine marka veya ürüne ilişkin bilgiler yerleştirmek suretiyle geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak“ şeklinde nitelendirirken, Yüksel (2007) viral pazarlamayı, “tüketicilerin kullandığı ürün veya hizmetler hakkındaki deneyim ve düşüncelerini diğer tüketiciler ile elektronik bir ortamda paylaşması ile gerçekleşen pazarlama türüdür" şeklinde tanımlamaktadır.

Viral Pazarlamanın Gelişimi

Ağızdan ağza pazarlama kavramı pazarlama araştırmacıları tarafından 1960‟lardan itibaren incelenmeye başlanmış ve tüketici davranışları üzerinde önemli etkilere sahip olduğu belirlenmiştir. Ağızdan ağza pazarlama kavramı; işletme diğer adıyla ürün sağlayıcı, arkadaşlar, aile, gerçek tüketiciler veya potansiyel tüketici grupları arasında gerçekleştirilen sözlü iletişimler için

kullanılmaktadır (Uyar ve Kılıçaslan, 2016). Tüketiciler, ağızdan ağıza pazarlama yolu ile, mal ve hizmeti daha önce kullanmış kişilerin bu ürünler hakkındaki deneyim ve düşüncelerini birinci ağızdan duymak istemektedirler (Kitapcı vd.,2012). Yapılan araştırmalara göre, ağızdan ağıza pazarlamanın günlük hayatta önemli bir yere sahip olduğunu, insanların ürünler hakkında edindikleri deneyim ve bilgilerini paylaştıkları, kişilerin bu yolla kazandıkları bilgileri güvenilir buldukları görülmektedir. Zaman unsurunun oldukça önemseyen günümüz tüketicileri, ürün hakkında fazla inceleme yapmadan ve hakkında düşünmeden kısa yoldan ulaşabilecekleri güvenilir kaynaklara ihtiyaç duymaktadır (Silverman, 2001).

Ağızdan ağza pazarlamada paylaşılan bilginin pozitif yönlülüğü, ürün ya da markanın tavsiye edildiği bilgilendirmelerde gerçekleşmektedir (Aydın: 2009). Negatif yönlülüğü ise, tüketicinin satın almış olduğu üründen tatmin olmaması sonucu ürüne yönelik hissedilen olumsuz duyguların paylaşımıdır (Yozgat ve Deniz, 2011). Elbette işletmeler pozitif yönlü paylaşımları arzu etmekte ve negatif yönlü paylaşımların önlenmesi için çaba göstermektedirler (Kitapçı ve diğerleri, 2012).

Viral Pazarlama Araçları

Günümüzde yaşam standartları, bilinç düzeyleri, beklentileri artan yeni nesil tüketiciler ile birlikte bilgi teknolojileri de büyük bir gelişim göstermektedir. Bu gelişim, viral pazarlama araçlarının da gün geçtikçe çeşitliliğini artırmaktadır. Bu araçlardan en çok bilinen ve kullanılanlar e-posta pazarlaması, mobil viral pazarlama, sosyal ağlar, forumlar, bloklar, içerik topluluklar ve podcastler olarak sıralanabilir (Koçoğlu, vd., 201, Erciş ve Aydın, 2014, Onurlubaş, 2016).

Viral Pazarlamanın Avantaj ve Dezavantajları

Viral pazarlamanın en önemli avantajı kısa sürede büyük kitleye ulaşılabilir olmasıdır (Kaikati ve Kaikati 2004). Viral pazarlama çalışmaları genelde düşük maliyetli olup, mesaj içeriği hızlı ve sık sık değiştirilebilirdir. Sosyal medya pazarlamasını yararlandığı araçlar arasında fotoğraf ve video paylaşım ortamları da bulunmaktadır ve bu fotoğraf ve video paylaşım siteleri, turizm işletmelerine özgü görseller ve açıklamalar içerdiğinden, turizm sektörüne büyük ölçüde avantajlar sağlamaktadır (Eynard vd. 2012; Law vd. 2011). Samsunlu (2016)'nın yaptığı bir çalışmada, viral pazarlamanın avantaj ve dezavantajları çeşitli kaynaklardan derlenerek tablolar halinde hazırlanmıştır. Bu tablolar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Viral Pazarlama Avantajları

Kategori	**Yarar**	**Referans**
Finans	Ucuz	(Dobele, et al., 2005, Kaikati & Kaikati, 2004, Welker, 2002)
Yayılım Hızı	Kısa sürede izleyicilere ulaşım	(Kaikati & Kaikati, 2004)
	Çabuk, hızlı ulaşım	(Helm, 2000, Welker, 2002)
	Hızlı kabul etme	(Dobele, et al., 2005)
Yüz-yüze İletişim	Gönderici tarafından gönüllü iletişim	(Dobele, et al., 2005)
Kitleye Ulaşım	Daha etkili hedef	(Dobele, et al., 2005)
	Sosyal kontaklarla çeşitli izleyicilere ulaşım	(Helm, 2000)

Kaynak: Samsunlu, 2016

Viral pazarlamanın birçok avantajı olmasının yanında dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar şunlardır;

Tablo 2. Viral Pazarlama Dezavantajları

Kategori	Potansiyel Risk	Referans
Kontrol kaybı	Kontrol edilemeyen içerik	(Kaikati & Kaikati, 2004)
	Zaman kaybı	(Welker, 2002)
	Spam	(Dobele, vd., 2005)
Pontansiyel olumsuz etki	Markalara negatif, ters tepki riski	(Kaikati & Kaikati, 2004)
	Negatif ağızdan ağıza iletişim meydana gelebilir	(Dobele, vd. 2005)
	Negatif viral pazarlama olumsuz tutumlar oluşturabilir	(Helm, 2000)
	Markalarla ilgili negatif algı oluşturabilir	(Phelps, vd, 2004)
Tüketici bağımlılığı	Bazı dönüşler olmadığı zaman tüketiciler referansta bulunmakta isteksiz oluyorlar	(Helm, 2000)
Yasal standartlar eksikliği	Gelişen etik konular dikkate alınmalı	(Kaikati & Kaikati, 2004)
Etik standartlar eksikliği	Tüketiciler kendilerini aldatılmış, kullanılmış hissedebilir.	(Dobele, vd., 2005)
	Tüketici gizliliğinin korunmaması	(Phelps, vd., 2004)

Kaynak: Samsunlu, 2016

Her ne kadar viral pazarlamanın avantaj ve dezavantajları farklı çalışmalarla ele alınmış olsa da farklılıklar sunulan ürünün fiziksel ya da hizmet ürünü olup olmaması ile de ilişkilidir. İnsanlık tarihi kadar eski olan ağızdan ağıza iletişim fiziksel ürünler için önemli olmasına rağmen hizmetlerde çok daha önemli bir yere sahiptir. Çünkü, hizmetler dokunulunamaz, hissedilemez ve görülemez soyut özellik taşımaktadırlar. Dolayısıyla tüketicilerin hizmetler hakkında ön fikir edinmede ağızdan ağıza iletişimi çok daha fazla önemsedikleri düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Viral pazarlama ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle hizmet endüstrisinde ağızdan ağıza iletişimin çok daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak hizmet endüstrisinin önemli alanlarından biri olan turizm ile ilgili olarak bu konudaki çalışmaların çok kapsamlı olmadığı görülmüştür. Halbuki, turizm endüstrisinin pazarlanmasında birçok alanda dijital ortamlardan oldukça yaygın olarak faydalanıldığı bilinmektedir. Örneğin, otel rezervasyonu, seyahat planlama gibi faaliyetler tüketiciler tarafından dijital ortamlardan gerçekleştirilmekte ve giderek daha da yaygınlaşmaktadır. Buradan hareketle, bu araştırmada hizmet endüstrisinin eşsiz özellikler taşıyan hem fiziksel ürün hem hizmet karması ile diğer sektörlerden ayrılan turizm sektörü ele alınmıştır. Viral pazarlamanın turizm açısından önemi daha önce yapılmış olan araştırma sonuçlarından yola çıkarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma ikincil veri kaynaklarından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Turizm alanında bilinen ve diğer araştırmacılar tarafından da kaynak olarak kullanılan viral pazarlama konusunda yapılmış 15 adet yerli ve yabancı makale ile araştırma sınırlandırılmıştır. Bu makalelerin sonuçları incelenerek derlenmiş turizm alanında viral pazarlamanın kullanım nedenleri ve düzeyi ortaya konulmaya çalışılmış ve literatür ışığında yorumlanmıştır. Araştırma sonuçlarının gelecekte bu konuda yapılacak olan çalışmalara bir temel oluşturması hedeflenmektedir.

TURİZM SEKTÖRÜNDE VİRAL PAZARLAMA

Turizm, tanıtım etkinlikleri, satışlar ve müşterilerle ilişkiler geliştirilmesinde önemli ölçüde bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanmaktadır (Zivkovic vd., 2014). Tüketicilerin deneyimlerini farklı iletişim kanallarından paylaşmaları hizmet endüstrisinde de etkisini giderek arttırmaktadır. Özellikle yeni bir ürün satın alacak tüketiciler daha güvenilir bilgi kaynağı gördükleri bu iletişim kanallarına başvurmaktadırlar. Turizm ürünlerinin soyut olma özelliği ve tüketicilere önceden deneme imkânı sunmaması, bunlara bağlı olarak tüketici risk algısının yüksek olması ve bu risk algısını azaltabilecek

bilgi yerlerinin az olması gibi nedenlerden dolayı tüketiciler bilgi kaynağı olarak elektronik ortamdaki yorumlara başvurmaktadırlar (Göral, 2015). İnternet ile birlikte turizmde tüketici davranışlarında önemli ölçüde değişimler olmuştur ve bununla birlikte potansiyel turistler, turizm kuruluşları ve diğer tüketiciler tarafından sağlanan bilgi kaynaklarına doğrudan erişim imkânı bulmuşlardır (Buhalis ve Law, 2008). Birçok potansiyel turist seyahat planları için interneti kullanmaktadır ve sanal değerlendirmelerin verecekleri satın alma kararları için yararlı olduğuna inanmaktadırlar. Bundan dolayı karar vermeden önce ilgili form ve sanal ortamları ziyaret etmektedirler. İnternet, birkaç tıklama ile birçok kaynağa ulaşabilme imkânı sunduğundan viral pazarlamanın güçlü bir aracıdır (Jeong & Jeon, 2008).

Bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişimine paralel olarak kişisel yorum ve görüşler sanal ortamda paylaşılmaya başlanmıştır (Pollach, 2006). Müşterilerin mal, hizmet ve marka hakkında her türlü bilgi ve görüş paylaşımında ve sanal etkileşimde bulunmalarına imkân sağlayan bloklar, çevrimiçi değerlendirmeler, sosyal ağ siteleri (Filieri ve McLeay, 2014), hem seyahat planlama sürecinde hem de tatil sonrası deneyimlerinin paylaşılmasında giderek artan bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle sosyal ağ siteleri, turizm faaliyetleri üzerinde farklı açılardan önemli rollere sahiptir. Başka bir ifade ile sosyal ağ sitelerinin çoğu, müşterilerin ürün veya hizmet hakkındaki kişisel deneyimleri, fikirleri veya seyahatleri hakkındaki yorumlarını paylaşarak diğer müşterilere gönderme konusunda tüketicileri destekler. Bu şekilde turizm etkinliği planlayan diğer müşterilere de edindikleri deneyimlerle bilgi kaynağı olarak hizmet etmelerine olanak sağlar (Xiang ve Gretzel, 2010). Potansiyel turistler tatil kararı verme sürecinde yalnızca turizm işletmelerinin yapmış oldukları paylaşımlardan yararlanmakla kalmayıp, deneyim ve tecrübe kazanmış diğer turistlerce oluşturulan seyahatle ilgili paylaşımları da okumakta ve paylaşmaktadırlar (Gretzel, Yoo ve Purifoy, 2007). Bundan dolayı turizm sektöründe faaliyette bulunan işletmeler, sosyal medya pazarlamasının sağlamış olduğu etkileşim olanaklarını göz ardı etmemektedir (Akehurst, 2009). Turistlere seyahat bilgisi üretme imkânı sağlayan ve bu bilgiyi kullanma noktasında önemli avantajlar sunan sosyal medya, aynı zamanda turistlerin seyahat bilgisi edinme davranışlarında değişiklik yaratabilmekte ve turistlerin karar verme süreçlerini de etkileyebilmektedir. Bunların yanı sıra sosyal medya, turizm işletmelerine yönelik gelen sorulara hızla yanıt verebilme imkânı da sağlamaktadır. Bu gelişmeler, turizm sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin sosyal medyanın sunmuş olduğu olanaklardan yararlanarak avantaj sağlayabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Özellikle turizm sektörü için oldukça önemli olan viral pazarlamanın kullanım nedenleri ve kullanım düzeylerine ilişkin çeşitli sonuçları ortaya koyan bilimsel çalışmalar, bu araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir.

- **Viral Pazarlamanın Kullanım Nedenleri**

Kim vd.'nin (2011) bir konaklama işletmesinin müşterileri üzerine yaptığı çalışmada, tüketicilerin sanal ortamdan paylaştıkları yorumların okunmasında cinsiyete göre farklılıklar olduğu saptanmıştır. Kadınlar için sanal yorumları okumada erkeklere oranla daha fazla faktörün etkili olduğu belirlenmiştir. Bu faktörlerin rahatlık, kalite ve risk azaltma olduğu görülmüştür. Bununla birlikte turizm ürünlerinde aile karar verme sürecinde ve özellikle bilgi toplamada kadınların önemli bir role sahip olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiği önceki çalışmalar ile açıklanmıştır. Qu & Lee (2011) seyahat topluluğunda yaptığı bir araştırmada, üyelerin aidiyet duygusunun, davranış değişikliği ve bilgi paylaşımlarını etkilediğini belirlemiştir. Ye vd. (2011)'nin Çin'deki bir sanal seyahat acentesinden aldığı veriler de bu sonuçları destekler nitelikte çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, gezgin yorumlarının sanal satışlar üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Seyahat toplulukları üzerinde Casalo vd.'nin (2010) yaptıkları araştırmada, bu toplulukların firma ürün ve hizmetlerinin kullanım niyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bronner & Hoog (2011) ise yaptıkları bir çalışmada, tatilcilerin bir siteye yorum gönderme nedenlerinin neler olduğunu ve bu nedenler ile bilgi gönderilen sitenin şekli arasında bir ilişki olup olmadığının, gönderilen mesajların niteliklerini belirlemeye çalışmışlardır. Katılımcının %14'ünün tatil deneyimleri hakkında yorumlarını paylaştıkları, paylaşım nedeni olarak potansiyel tüketicilere yardımcı olma ve kendini kanıtlamak isteği ilk sırada yer almıştır. Sparks ve Browning (2011) çalışmalarında, tüketicilerin olumlu yorumları güvenilir bulduğu ancak olumsuz bilgi içeren yorumlardan da etkilendiğini belirlemişlerdir. Xie vd.'nin (2011) araştırmasında ise, sanal ortamlarda yapılan yorumların güvenilir olarak algılandığı,

fakat çelişkili bir şekilde yapılan sanal yorumların tüketicilerin otel seçimlerini değiştirmelerinde etkili olduğu görülmüştür. Vermeulen ve Seegers (2009)'in araştırmasında ise, oteller hakkındaki olumlu yorumlar kadar olumsuz yorumların da tüketici farkındalığını arttırdığını ortaya koymuştur. Liao vd. (2010)'nin yaptığı bir çalışmada, otellerin web sayfasındaki içerilerinden oda kalitesi, rezervasyon, yiyecek içecek seçimi, müşteri hizmetleri, etkinlikler, ortam ve ulaşım konularının en çok yorumlanan konular arasında yer aldığı görülmüştür. Lıtvın, Goldsmıth ve Pan (2018) yaptıkları çalışma sonucunda elektronik ağızdan ağıza pazarlamanın turizm sektörünün genelini etkileyen bir araç olduğunu ve gelecekte de etkisinin artacağını ileri sürmüştür (Kazım Kılınç). Özarslan ve Meydan Uygur (2014) un çalışmasında yiyecek içecek işletmelerindeki hizmetlerden memnun olmayan tüketicilerin genellikle negatif paylaşımda bulunduğu belirlenmiştir. Bayraktar ve Ateşoğlu (2011) yaptıkları çalışmada, turistlerin destinasyon seçiminde; yakın çevresinin tavsiyesi ve görüşlerinin tatil planlarını yüksek oranda etkilediği, yakın çevresindeki en az etkili olan grubun arkadaşlarının tavsiyeleri olduğu görülmüştür. Tüketicilerin tatil satın alma kararlarında çevrimiçi görüşlerin etkisini araştıran bir başka çalışmada (Çakır vd. 2017), kullanıcıların yaşları ile viral pazarlamanın alt faktörü olan tüketici görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- **Viral Pazarlamanın Kullanım düzeyleri**

Viral pazarlama bilindiği üzere internet üzerinden gerçekleştirilen bir pazarlama faaliyetidir. İnternetin tüm dünyada günlük hayattaki yoğun kullanımı ile birlikte, kullanıcı sayısı gün geçtikçe hızlı bir şekilde artmaktadır. Böylece, viral pazarlamanın kullanım düzeyi de internetin artmasına paralel olarak artmaktadır. Son verilere göre dünyada internet kullanım oranları tablo.3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Dünya İnternet Kullanımı ve Nüfus İstatistikleri Mart, 2019

Dünya bölgeleri	**Penetrasyon Oranı (% Pop.)**	**Büyüme 2000-2019**	**İnternet Kullanıcıları%**
Afrika	%35,9	% 10,402	% 10.9
Asya	% 51,7	% 1,817	% 50,4
Avrupa	% 86,6	% 583	% 16,5
Latin Amerika / Karay ipler	% 66,6	% 2.325	% 10,1
Orta Doğu	% 65,8	5.076%	% 3,9
Kuzey Amerika	% 89,1	% 202	% 7.5
Okyanusya / Avustralya	% 68.0	% 273	% 0.7
DÜNYA TOPLAM	**% 56,3**	**% 1,104**	**% 100**

Kaynak: İnternet Word Stats, 2019

Tablodan görüldüğü üzere, en yüksek penetrasyon oranı Kuzey Amerika ve Avrupa'ya aittir. En düşük yer ise Afrika'dır. Türkiye'deki internet, sosyal medya kullanımı, mobil abone oranlarının yer aldığı Tablo.4 incelendiğinde ülkemizde de viral pazarlama uygulamalarının önemli bir potansiyeli olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4. Türkiye Mobil, İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı

	Milyon	Oran (%)
Nüfus (Milyon)	82.44	75
Mobil Abone (Milyon)	76.34	93
İnternet Kullanımı (Milyon)	59.36	72
Sosyal Medya Kullanıcısı (Milyon)	52.00	63
Mobil Sosyal Medya Kullanıcısı (Milyon)	44.00	53

Dünya nüfusunun %42'si ülkemiz nüfusunun ise %63'ü sosyal medya ile etkileşim halindedir. Dolayısıyla sosyal medya ortamındaki ağızdan ağıza iletişime maruz kalan tüketici sayısının oldukça

yüksek olduğu söylenebilir. Ağızdan ağıza iletişimin öncülerinden olan infuluencer'lara takipçilerin %70'inin güven duyduğu, yine takipçilerin %49'unun infuluencer'lerin yorumlarını okudukları ve bu yorumların %40'ına göre satın alma davranışı gösterdikleri belirlenmiştir. Buradan hareketle, turizm endüstrisinde başta rezervasyon (konaklama, seyahat) olmak üzere birçok konuda gerek infuluencerlar ve gerekse çeşitli dijital medya ortamlarındaki yorumlar tüketicilerin turistik ürünlere yönelik satın alma tutum ve davranışlarını da etkilediği anlaşılmaktadır (Knightly, t.y). Ip vd. (2010)'un Hong Kong'da yaptığı bir çalışmada, katılımcıların %32,7'sinin son iki yılda yaptıkları seyahat planlarında en az bir seyahat acentesine ait web sitesini ziyaret ettikleri, %24,5'inin seyahat deneyimlerini sanal ortamda paylaşmadıkları, eğitim seviyesi yüksek ve 35 yaş altı katılımcıların seyahat deneyimlerini sanal ortamda paylaşmaya daha istekli oldukları belirlenmiştir. Sonuçlardan hareketle, viral pazarlamanın kullanım düzeyinin de oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişmesine bağlı olarak internet kullanımının artmasıyla birlikte sanal ortamlarda bilgi paylaşımı hem kolay hem de hızlı bir şekilde gerçekleşir olmuştur. Bu gelişme birkaç kişi arasında gerçekleşen geleneksel ağızdan ağıza pazarlamanın yerini viral pazarlamaya bırakmıştır. Viral pazarlama, tüketicilerin ürün satın almadan önce bilgi elde etmek için başvurdukları önemli bir kaynak olduğu gibi işletmeler açısından da farklı ortamlarda yapılan olumlu veya olumsuz yorumlar, işletmelerin gelecek stratejilerini de şekillendirmesine yardımcı olmaktadır. Turizm ürünlerinin soyut olma özelliği ve satın almadan önce denenme imkânı sunamuyor olmasından dolayı, viral pazarlama hem tüketiciler hem de konaklama işletmeleri açısından daha önemli hale gelmiştir. Son yıllarda teknolojinin sanal ortamda sınırsız bilgi ve yorum paylaşma olanağı sunması ve insanların bilgi elde etme isteğinin artması dikkatleri bu ortama çekmiştir. Turizm endüstrisinde, üründen daha çok deneyim tüketiminin önemli olması, tüketicilerin yaşadıkları olumlu veya olumsuz deneyimleri sanal ortamda potansiyel tüketicilerle paylaşmalarına zemin hazırlamıştır. Tüm literatür taramasına göre şu sonuçlara varılmıştır; Yeni nesil tüketicilerin dijital dünyanın içinde olması, aktif olarak bulunması, viral pazarlamanın kullanım nedenlerinden en önemlisi olarak görülmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve bilginin artan önemi, viral pazarlamanın yaygın kullanımına neden olmaktadır. Turizm deneyimsel bir ürün olduğu için, tüketicilerin deneyim yaşamış olanları tecrübelerine, diğer pazarlama araçlarından daha fazla önem verdiği için viral pazarlama öne çıkmıştır. Kullanım düzeyleri açısından incelendiğinde, bireysel yüz yüze iletişimin insanların yaşam koşullarında değişmeler, zaman faktörünün önem kazanması ve hızlı iletişim ihtiyacı ile önemi giderek azalmış yerini, dijital ortamlardaki viral pazarlamaya bırakmıştır. Bu düzey gün geçtikçe artmaktadır.

Bu sonuçlar ışığında çalışmanın ortaya koyduğu öneriler şu şekildedir; turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin bu alanda oluşabilecek olumlu-olumsuz örnekleri çok iyi yönetecek bir sosyal medya stratejisi geliştirmeleri gerekmektedir, tüketiciler ürün/hizmetler ve firma hakkındaki görüşlere viral pazarlama araçları üzerinden ulaşmaktadırlar. Bu nedenle şirketler ürün/hizmetleri hakkında tanıtıcı bilgilere viral araçlar üzerinde yer vermelidirler. Özellikle son yıllarda büyük ve küçük ölçekli tüm işletmeler hedef kitlelerine, müşterilerine dijital platformlar üzerinden ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle konuya ilişkin teşviklerin oluşturulması ve geliştirilmesi gerekli kurum ve kuruluşlar tarafından devlet destekli olarak sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

AKEHURST, G. (2009), User Generated Content: The Use of Blogs for Tourism Organisations and Tourism Consumers, Service Business, 3(1), 51-61.

ALTINBIÇAK, O. (2016), Sosyal Medyada Yayılan Olumsuz Viral Pazarlama (Ewom) İletilerinin Paylaşımlarında Benliğin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AYDIN, D. (2009), Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Tüketici Satın Alma Kararlarına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

BARUTÇU, E., HAŞILOĞLU, S. B. (2010), Organizasyonlarda İnternetin İnformal ve Viral İletişim Aracı Olarak Kullanımı, İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi, 1(2), 5-16.

BUHALİS, D., LAW, R. (2008), Progress in Information Technology and Tourism Management: 20 Years On and 10 Years After the Internet: The State of E-tourism Research, Tourism Management, 29(4), 609-623.

ERCİŞ, A., AYDIN, H. (2014), Mobil Viral İletişimde Tutum, Niyet ve Davranışları Etkileyen Faktörlerin Ölçülmesi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29(1), 205-218.

FİLİERİ, R., MCLEAY, F. (2013), E-WOM and Accommodation: An Analysis of the Factors That Influence Travelers, Adoption of Information from Online Reviews, 53(1) 44 –57.

GOMEZ, A. D. (2013), The Key Elements of Viral Advertising. From Motivation to Emotion in the Most Shared Videos, Media Education Reseacrh Journal, 22(43), 199-207.

GÖRAL, R. (2016), e-WOM'a Dayalı Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle En Uygun Otelin Belirlenmesi ve Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 1-17. (cilt yok)

GRETZEL, U., YOO, K. H. (2008), Use and Impact of Online Travel Reviews, Information and Communication Technologies in Tourism , 35-46.

JEONG, M., JEON, M. M. (2008), Customer Reviews of Hotel Experiences Through Consumer Generated Media (CGM), Journal of Hospitality Marketing & Management, 17(1), 121- 138.

JURVETSON, S. (2000), What Exactly Is Viral Marketing? Red Herring Communications. 4 Aralık 2018 tarihinde https://currypuffandtea.files.wordpress.com/2008/03/viral-marketing.pdf adresinden alındı.

KAİAKATİ, A.M., KAİKATİ, J.G. (2004), Stealth Marketing: How to Reach Consumers Surreptitiously, California Management Review, 46(4), 6-22.

KİTAPCI, O., TAŞTAN, S., DÖRTYOL, İ., AKDOĞAN, C. (2012), Ağızdan Ağıza Çevrimiçi İletişimin Otellerdeki Oda Satışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 13(2), 266-274.

KOÇOĞLU, D., BARDAKÇI, A., HAŞILOĞLU, S. B. (2011), İletilerek Yayılan E-Postalar Üzerine Pazarlama Literatürden Bazı Öneriler: İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi, 2(1), 15-27.

KNİGHTLY, E. (t.y.): "20 Influencer Marketing Statistics that Will Surprise You", https:// digitalmarketinginstitute.com/blog/20-influencer-marketing-statistics-that-will-surprise-you; Erişim Tarihi: 22. 11. 2018.

LİTVİN, S.W., GOLDSMİTH, R.E., PAN, B. (2008), Electronic Word-of-Mouth in Hospitality and Tourism Management, Tourism Management, 29(3), 458-468.

ONURLUBAŞ, E., DİNÇER, D. (2016), Tüketicilerin Ağızdan Ağıza ve Viral Pazarlama Algılarına Etki Eden Faktörlerin Analizi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 7(17), 184-202.

POLLACH, I. (2006), Electronic Word Of Mouth: A Genre Analysis of Product Reviews on Consumer Opinion Web Sites, Proceedings of the 39th Hawaii International Conference on System Sciences, 3, 1-10.

SAMSUNLU, G. (2016), Sosyal Medya Akımıyla Gelişen Viral Pazarlama ve Ice Bucket Challenge Viral Kampanyasına Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SCHULZE, C., SCHÖLER, L., SKİERA, B. (2014), Not All Fun and Games: Viral Marketing for Utilitarian Products, Journal of Marketing, 78(1), 1-19.

SILVERMAN, G. (2001). The Secrets of Word of Mouth Marketing, New York: American Management Assocation, 1-249.

SİM, Ş., TOPRAK, M. (2012), Sinemayı Hayata Yaklaştırmak: Sahte Belgesel (Mockumentary) Filmler, e-Journal of New World Sciences Academy Fine Arts, 7(1), 1-10.

SPARKS, B. A., BROWNİNG, V. (2011), The Impact of Online Reviews on Hotel Booking Intentions and Perception of Trust, Tourism Management, 32(1), 1310-1323.

TEZEL, S. (2011), Türkiye"de Viral Reklam. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TOPAL, İ., NART, S. (2017), Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim Davranışlarının Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Facebook Örneği, Global Journal of Economics and Business Studies Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 6(12), 127-144.

ULUSOY, G. (2014), Viral Pazarlama. 4 Aralık 2018 tarihinde https://gurkanulusoy.webnode.com.tr/news/viral-pazarlama/ adresinden alındı.

UYAR, A., KİLİÇASLAN, K. (2016), Negatıve Word Of Mouth Marketıng: A Research Upon Clothıng and Whıte Goods Products, 2(1), 389-390.

ÜNAL, S. (2011), Viral Pazarlamanın Sosyal Paylaşım Sitelerine Üye Olan Kullanıcılar Üzerindeki Etkisini İnceleyen Pilot Bir Çalışma, 21. Pazarlama Kongresi, 9(36), 73-86.

VERMEULEN, I., SEEGERS, D. (2009), Tried and Tested: The Impact of Online Hotel Reviews on Consumer Consideration, Tourism Management, 30(1), 123-127.

XİANG, Z., GRETZEL, U., (2010), Role of Social Media in Online Travel Information Search, Tourism Management, 31(2), 179-188.

XİE, H., MİAO, L., KUO, P., LEE, B. (2011), Consumers" Responses to Ambivalent Online Hotel Reviews: The Role of Perceived Source Credibility and Pre-Decisional Disposition, International Journal of Hospitality Management, 30(1), 178-183.

YE, Q., LAW, R., GU, B., CHEN, W. (2011), The İnfluence of User-Generated Content on Traveler Behavior: an Empirical-İnvestigation on the Effects of e-Word-of-Mmouth to Hotel Online bookings, Computers in Human Behavior, 27, 634-639.

YILDIZ, S., YILDIZ, Z., (2015), Bilişim Teknolojilerinin Turizm Pazarlaması, Dağıtım Sistemi ve Seyahat Acentelerinin İş Modeli Değişimine Etkisi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(3), 595-611.

YOZGAT, U., DENİZ, R.B. (2011), Ağızdan Ağıza Pazarlama Olumlu ve Olumsuz Tavsiyelerin Tüketicilerin Ürün Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Üniversite Gençleri Üzerinde Bir Araştırma, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 4(7), 44-63.

YÜKSEL, M. (2007), Küreselleşme Sürecinde Yeni Bir İletişim Ortamı, Öneri, 7(28), 317-326.

ŽİVKOVİĆ, R., GAJİĆ, J., BRDAR, I. (2014), The Impact of Social Media on Tourism, Proceedings of International Scientific Conference on Impact of Internet on Business Activities in Serbia and Worldwide, Belgrade, Serbia, 758-761.

İSTANBUL'UN FARKLI HABİTATLARINDAN TOPLANAN *Borago officinalis* L. BİTKİLERİNE AİT POPULASYONLARIN BESİN ELEMENTLERİ VE AĞIR METAL SEVİYELERİNİN ARAŞTIRILMASI

Gizem Lokumcu
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
gizemlokumcuu@gmail.com

Prof. Dr. İbrahim İlker Özyiğit
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji
ilkozyigit@gmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Zeki Severoğlu
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
zseveroglu@marmara.edu.tr

Cansu Tetik
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
cansuutetik@gmail.com

Neşet Kaan Karahan
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
nesetkaankarahan@gmail.com

Bihter Uçar
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
bihterucr@gmail.com

Prof. Dr. Bahattin Yalçın
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Kimya
byalcin@marmara.edu.tr

Özet

Akdeniz bölgesinde yayılım gösteren ve hodan olarak da bilinen *Borago officinalis* L. Boraginaceae ailesine ait tek yıllık tıbbi bir bitkidir. Bu bitki eski zamanlardan beri hem mutfakta hem de tıbbi amaçlar için kullanılmıştır. Buna ek olarak, tohumlarının yüksek oranda γ-Linolenik asit (GLA) içermesinden dolayı günümüzde de önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, *Borago officinalis* L. bitkilerinin besin elementleri ve ağır metal seviyelerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Bitki numuneleri (yaprak ve çiçek) İstanbul'un Anadolu Yakası'nın altı farklı lokasyonundan toplanmıştır. Yıkanmış yaprak, yıkanmamış yaprak ve çiçek numunelerinin besin element ve ağır metal (Al, As, B, Ba, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Hg, K, Li, Mg, Mn, Mo, Na, P, Pb, Sb, Se, Sn, Sr, Ti, Tl, U, V, Zn) miktarları Endüktif Eşleşmiş Plazma-Kütle Spektrometresi (ICP-MS) ile ölçülmüştür. Ölçülen en yüksek ve en düşük bazı değerler şöyledir; Al (en düşük 25.070 µg/kg, en yüksek 182.542 µg/kg), B (en düşük 12.564 µg/kg, en yüksek 42.722 µg/kg), Ca (en düşük 7372.291 mg/kg, en yüksek 18584.608 mg/kg), Cd (en düşük 0.0105 µg/kg, en yüksek 0.1680 µg/kg), Cu (en düşük 6.522 µg/kg, en yüksek 25.839 µg/kg), Fe (en düşük 52.520 µg/kg, en yüksek 528.767 µg/kg), Hg (en düşük 0.000015 µg/kg, en yüksek 0.00637 µg/kg), K (en düşük 3797.606 mg/kg, en yüksek 13911.121 mg/kg), Mg (en düşük 612.027 mg/kg, en yüksek 1136.188 mg/kg), Na (en düşük 1136.522 mg/kg, en yüksek 7738.874 mg/kg), P (en düşük 647.687 µg/kg, en yüksek 1692.179 µg/kg), Pb (en düşük 0.4672 µg/kg, en yüksek 3.581 µg/kg), Zn (en düşük 27.874 µg/kg, en yüksek 91.239 µg/kg). Bu sonuçlar dahilinde, bitkinin en çok bulundurduğu besin elementlerinin Ca ve K olduğu, ağır metalleri de toprakta bulunduğu takdirde biriktirebildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Borago officinalis* L., Tıbbi Bitkiler, Besin Elementleri, Ağır Metaller.

INVESTIGATION OF MINERAL NUTRIENT AND HEAVY METAL LEVELS OF *Borago officinalis* L. POPULATIONS COLLECTED FROM DIFFERENT HABITATS OF ISTANBUL

Abstract

Borago officinalis L., also known as borage, is an annual medicinal plant which is a member of Boraginaceae family, spreads throughout the Mediterranean region. This plant has been used both for culinary and medicinal purposes for old times. In addition, it is important due to high amount of γ-Linolenic acid (GLA) available in its seed oil in our times. This study aims to investigate mineral nutrient and heavy metal levels of *Borago officinalis* L.

Plant samples (leaf and flower) were collected from six different locations of Asian Side of Istanbul. Mineral nutrient and heavy metal (Al, As, B, Ba, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Hg, K, Li, Mg, Mn, Mo, Na, P, Pb, Sb, Se, Sn, Sr, Ti, Tl, U, V, Zn) amounts of washed leaf, unwashed leaf and flower samples were measured by using Inductively Coupled Plasma-Mass Spectrometer (ICP-MS). Lowest and highest values of measured amounts are as follows: Al (lowest 25.070 µg/kg, highest 182.542 µg/kg), B (lowest 12.564 µg/kg, highest 42.722 µg/kg), Ca (lowest 7372.291 mg/kg, highest 18584.608 mg/kg), Cd (lowest 0.0105 µg/kg, highest 0.1680 µg/kg), Cu (lowest 6.522 µg/kg, highest 25.839 µg/kg), Fe (lowest 52.520 µg/kg, highest 528.767 µg/kg), Hg (lowest 0.000015 µg/kg, highest 0.00637 µg/kg), K (lowest 3797.606 mg/kg, highest 13911.121 mg/kg), Mg (lowest 612.027 mg/kg, highest 1136.188 mg/kg), Na (lowest 1136.522 mg/kg, highest 7738.874 mg/kg), P (lowest 647.687 µg/kg, highest 1692.179 µg/kg), Pb (lowest 0.4672 µg/kg, highest 3.581 µg/kg), Zn (lowest 27.874 µg/kg, highest 91.239 µg/kg). According to this results it is determined that Ca and K are the most accumulated mineral nutrients and, heavy metals may be accumulated by the plant in case of availability in soil.

Keywords: *Borago officinalis* L., Medicinal Plants, Mineral Nutrients, Heavy Metals.

1. GİRİŞ

Borago officinalis L. bitkisinin ilk tanımlanması, 1753 yılında *Species Platanum* adlı kitapta Carl von Linné tarafından yapılmış ve anavatanının Suriye (Halep) olduğu belirtilmiştir (von Linné, 1753). Günümüzde ise birçok araştırmacı bu bitkinin Akdeniz bölgesine özgü olduğunu düşünmektedir (Asadi-Samani ve ark., 2014). Ülkemizde Çanakkale, İstanbul ve Samsun çevresinde yayılım göstermektedir (Edmondson, 2008). Bitki İngilizce'de *borage* kelimesiyle ifade edilirken dilimizde *hodan* olarak bilinmektedir. *B. officinalis* L. Boraginaceae ailesine ait tek yıllık bir bitkidir. Bitki tohumunun yağında %30-40 oranında γ-linolenik asit (GLA) ihtiva etmektedir. Linoleik asit (LA), GLA, stearidonik asit (SDA) ve erusik asit miktarları bu aile içerisinde kemotaksonomik olarak özel bir öneme sahiptir**.**

Bitki cesaret verdiğinden, melankoliyi giderdiğinden ve canlandırcı bir etkisi olduğu düşünüldüğünden dolayı eski çağlardan beri tıbbi amaçla kullanılmıştır. Günümüzde de tohum içerisindeki yüksek orandaki GLA'dan dolayı, tohum yağı üretimi yapılmaktadır. Tıbbi kullanımının dışında birçok yemek ve içki içerisinde yer almaktadır (Asadi-Samani ve ark., 2014).

Bitki büyümesi için sadece belli elementlerin esas olduğu belirlenmiştir ve temel ilk üç element hidrojen (H), karbon (C) ve oksijendir (O). Ancak bunlar mineral elementlerle karıştırılmamalıdır çünkü bitkiler bunları öncelikli olarak su (H_2O) ve karbondioksitten (CO_2) temin etmektedir. Temel mineral elementleri bitki dokusundaki konsantrasyona bağlı olarak makro besin elementleri ve mikro

besin elementleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Bitkilerin topraktan temin ettikleri makro besin elementleri konsantrasyonları çoktan aza
doğru azot (N), potasyum (K), kalsiyum (Ca), magnezyum (Mg), fosfor (P), kükürt (S), silisyum (Si) iken mikro besin elementleri klor (Cl), demir (Fe), bor (B), manganez (Mn), sodyum (Na), çinko (Zn), bakır (Cu), nikel (Ni) ve molibden (Mo) şeklindedir (Taiz ve Zeiger 2002).

Bitkiler bulundukları çevrede bulunan ağır metalleri besin zinciri aracılığıyla insanlara geçirmekte potansiyel bir aracıdır. Kadmiyum (Cd), kurşun (Pb) ve cıva (Hg) gibi ağır metaller sıklıkla çeşitli endüstriyel aktivitelerin sonucunda havada kirliliğe neden olmaktadırlar. Havadaki konsantrasyonları düşük seviyede olsa dahi, topraktan alınıp bitki içerisinde biriktirildiğinde besin zinciriyle insanlara ulaşabilmektedir.

Ağır metallere maruz kalmak böbrek problemleri, kemik, nörodavranışsal ve gelişim bozuklukları, yüksek tansiyon ve hatta akciğer kanseri gibi birçok sağlık sorununa yol açmaktadır. Arsenik (As), Cd, Hg, Pb ve nikel (Ni) yiyecek kontaminasyonunda göz önünde bulundurulması
gereken en önemli ağır metaller arasındadır (Volpe ve ark., 2015).

Yenilebilir olan ve aynı zamanda tıbbi amaçlar için de kullanılan bitkilerin içeriğindeki besin elementlerinin zengin olması ve insan sağlığına herhangi toksik bir etki yapıcak ağır metale maruz kalmamış olması güvenilebilirlikleri açısından oldukça önemlidir. Özellikle üretimi yapılan bu bitkilerin yüksek kalite standartlarında olması tercih edilmelidir.

Bu çalışmada, yaşadığımız şehrin farklı bölgelerinde yetişen *B. officinalis* L. bitkilerinin besin elementleri ve ağır metal seviyelerinin araştırılması ve bu doğrultuda güvenilebilirliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

Borago officinalis L. bireyleri, İstanbul Anadolu Yakası'nın ilçelerinden olan Maltepe, Kartal, Pendik ve Üsküdar'dan temin edilmiştir. Bu ilçeler içerisinde seçilen 6 farklı lokasyonda kendi habitatlarında yetişen bireylerden çiçek ve yaprak numuneleri alınmıştır.

Alınan yaprak numunelerinin yarısı distile su ile yıkanmış, geriye kalan yapraklar ise yıkanmadan bırakılmıştır. Çiçekler, yıkanmış yapraklar ve yıkanmamış yapraklar zarflara yerleştirilerek 70°C sıcaklığa ayarlanmış etüvde 48 saat boyunca kurutulmuştur.

Kimyasal analizi gerçekleştirmek için yaş yakma yöntemi kullanılmıştır. Kurutulan çiçek, yıkanmış yaprak ve yıkanmamış yaprak numuneleri, yüzey alanının artırılıp nitrik asiti (HNO_3) daha iyi eritebilmesi için seramik havan içerisinde dövülmüştür. Ağırlıkları 0,100-0,200 g aralığında olacak şekilde hassas terazide tartılmış ve erlenmeyerlerin içerisine konmuştur. Numunelerin üzerine 10 ml HNO_3 ilave edilmiştir. Erlenmeyerler 70°C'ye ayarlanmış olan su banyosunda 1,5 saat boyunca bekletilmiştir. Isıtıcı üzerinde, erlenmeyerin içerisindeki HNO_3, 1,5-2 ml kalana kadar buharlaştırılmıştır. 50 ml'lik steril falkon tüplerine huni yerleştirilmiş ve huniler içerisine filtre kağıdı koyulmuştur. Erlenmeyerlerde bulunan yakılmış HNO_3'lü numuneler distile su ile yıkanmış ve bu yıkama ile içerisinde biriken sıvı, hazırlanan filtreleme düzeneği ile süzülmüştür. Yıkama işlemi tüplerin içerisinde 50 ml sıvı birikene kadar tekrarlanmıştır. Bu işleminden sonra tüplerin kapakları kapatılmış ve ölçülmeye hazır hale getirilmiştir.

Bitki besin ve ağır metal elementlerinin ölçümleri *Inductively Coupled Plasma-Mass Spectrometry* (ICP-MS) cihazıyla gerçekleştirilmiştir.

3. SONUÇ

3.1. Makro ve Mikro Besin Elementleri

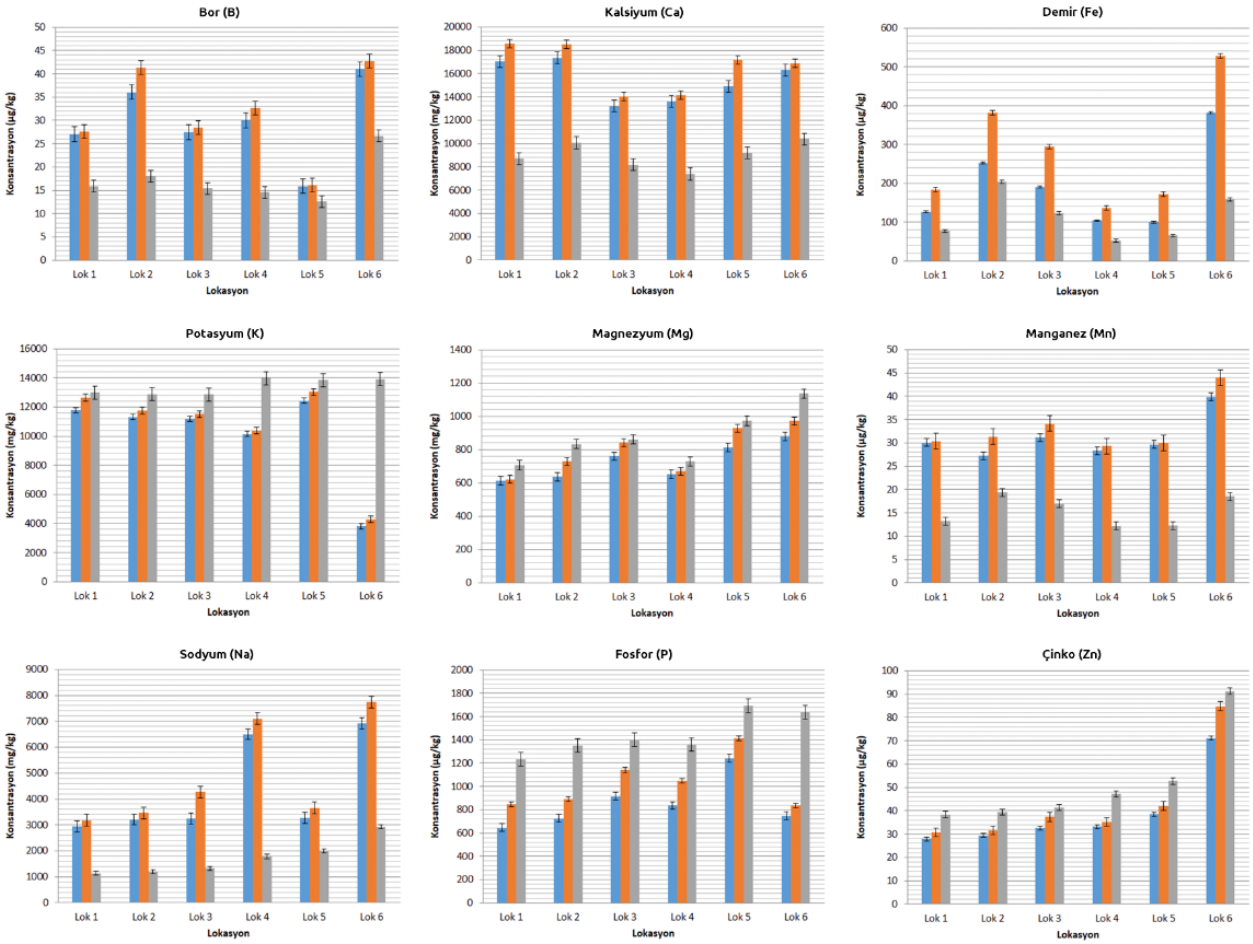

Şekil 1. Yıkanmış yaprak (mavi), yıkanmamış yaprak (turuncu), çiçek (gri) makro ve mikro besin elementleri seviyeleri.

Diğer mikro besin elementlerinden olan **bakır (Cu)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 4'te **6.522 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **19.706 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 4'te **6.975 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **22.700 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 4'te **9.493 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **25.839 µg/kg** olarak görülmüşken **molibden (Mo)** için ise yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 6'da **0.179 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 5'te **9.667 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 6'da **0.209 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 5'te **9.758 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 4'te **0.165 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 5'te **4.056 µg/kg** olarak görülmüştür.

3.2. Ağır Metal Elementleri

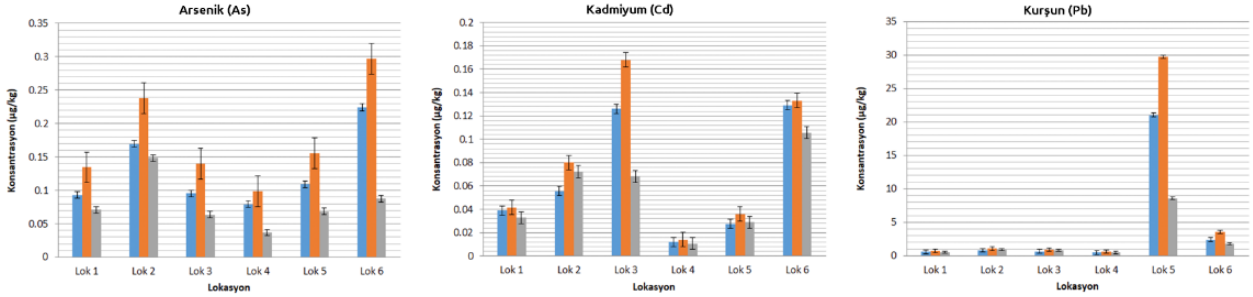

Şekil 2. Yıkanmış yaprak (mavi), yıkanmamış yaprak (turuncu), çiçek (gri) ağır metal elementleri seviyeleri.

Diğer ağır metal elementlerinden olan **alüminyum (Al)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 4'te **47.743 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **139.760 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 4'te **58.658 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **182.542 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 4'te **25.070 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 2'de **94.766 µg/kg**, **baryum (Ba)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 2'de **57.236 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 3'te **90.017 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 2'de **61.876 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 5'te **104.941 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 2'de **25.885 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 3'te **34.957 µg/kg**, **cobalt (Co)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 1'de **0.107 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **0.280 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 1'de **0.126 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **0.356 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 1'de **0.071 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 2'de **0.154 µg/kg**, **krom (Cr)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 5'te **0.214 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **1.156 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 5'te **0.300 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **1.574 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 5'te **0.164 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 2'de **0.782 µg/kg**, **cıva (Hg)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 1'de **0.001688 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **0.006130 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 1'de **0.002303 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 6'da **0.006377 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 3'te **0.000015 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 4'te **0.000614 µg/kg**, **selenyum (Se)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 1'de **0.0317 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 2'de **0.0619 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 4'te **0.0342 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 2'de **0.0636 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 4'te **0.0249 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 2'de **0.0556 µg/kg**, **stronsiyum (Sr)** için yıkanmış yaprak değeri en düşük Lokasyon 3'te **36.930 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 2'de **63.272 µg/kg**, yıkanmamış yaprak değeri en düşük Lokasyon 3'te **42.731 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 1'de **76.280 µg/kg**, çiçek değeri en düşük Lokasyon 4'te **20.566 µg/kg**, en yüksek Lokasyon 1'de **32.747 µg/kg** olarak görülmüştür.

4. TARTIŞMA

Elde edilen sonuçlara göre, başta Ca ve Mg olmak üzere, mineral besin elementlerinin bitkilerdeki konsantrasyonlarında, farklı lokasyonlardan toplanan bireyler arasında farklılık gözlenmemiştir. Bu elementlerden olan K, Mg ve P, bitkilerin yaşlı kısımlarından genç kısımlarına doğru hareket ettikleri bilinen elementlerdir ve *B. officinalis* L. bitkisinin toplanırken çiçeklenme döneminde olduğundan ötürü tüm lokasyonlardan toplanan bireylerin çiçeklerinde bulunan miktarları, yapraklarda bulunan miktarlarına göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Buna benzer şekilde, bitklerin üreme fizyolojisi için oldukça önemli bir element olan Cu, yine çiçeklerde yapraklara göre daha fazla ölçülmüşür. Lokasyon 5'ten toplanan bireylerde Pb; Lokasyon 6'dan toplanan bireylerde Fe, Zn, Cu, Cd, Hg ve As metallerinin yüksek oranda biriktirildiği saptanmıştır. Diğer ağır metaller bitkilerin çiçeklerinde de yüksek oranda gözlemlenirken, Hg elementi bitkilerin çiçeklerinde, yapraklarına göre çok az miktarlarda saptanmıştır. Lokasyon 6'dan toplanan bireylerin atık su tahliye edilen bir kanalın etrafından, Lokasyon 5'ten toplanan bireylerin de atış poligonuna yakın bir bölgeden toplandığı göz önünde bulundurulduğunda *B. officinalis* L. bitkisinin yayılım gösterdiği toprakta bulunan mineral profilini, mineral besin elementlerinde dramatik bir etkilenme olmadan iyi bir şekilde yansıttığı,

dolayısıyla da tıbbi ve yenilebilir kullanımlarına ek olarak biyomonitör bitki olarak da kullanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Asadi-Samani, M., Bahmnai, M., Rafieian-Kopaei, M. (2014). The chemical composition, botanical characteristic and biological activities of *Borago officinalis*: a review. *Asian Pacific Journal of Tropical Medicine*, *7* (Ek 1): 22-28. doi: 10.1016/S1995-7645(14)60199-1

Edmondson, J.R. (2008). *Borago* L. Davis, P.H. (Ed.), *Flora of the Turkey and the East Aegean Islands* içinde (1965-2000: Cilt 6, s. 434-435). Edinburg: Edinburg University. (İlk baskı 1978).

Taiz, L. Zeiger, E. (2002). *Plant Physiology* (3. Baskı). Sunderland, MA: Sinauer Associates, Inc. (İlk baskı 1991).

Volpe, M. G., Nazzaro, M., Di Stasio, M., Siano, F., Coppola, R., De Marco, A. (2015). Content of micronutrients, mineral and trace elements in some Mediterranean spontaneous edible herbs. *Chemistry Central Journal*, *9* : 57. doi: 10.1186/s13065-015-0137-9

von Linné, C. (1753). *Species Plantarum*. Stockolm: Laurentii Salvii.

YAPAY ORTAMLARDA AĞIR METAL (Cd, Ni, Pb, Zn) KİRLİLİĞİNE MARUZ BIRAKILAN *Anubias barteri* var. *barteri* Schott BİTKİLERİNDE BESİN ELEMENTLERİ VE AĞIR METAL SEVİYELERİNİN ARAŞTIRILMASI

Neşet Kaan Karahan
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
nesetkaankarahan@gmail.com

Prof. Dr. İbrahim İlker Özyiğit
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji
ilkozyigit@gmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Zeki Severoğlu
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
zseveroglu@marmara.edu.tr

Gizem Lokumcu
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
gizemlokumcuu@gmail.com

Cansu Tetik
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Biyoloji
cansuutetik@gmail.com

Prof. Dr. Bahattin Yalçın
Marmara Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Kimya
byalcin@marmara.edu.tr

Özet

Ağır metal kirliliği, farklı endüstriyel alanlardaki artan kullanımlarından dolayı günden güne artış göstermektedir. Özellikle pil, boya ve metal endüstrisi ile maden faaliyetlerinden dolayı doğaya salınan ağır metal miktarı oldukça fazladır. Sanayi atıkları ile ekosistemlere verilen bu ağır metaller, canlıların önemli yaşamsal faaliyetlerinde görev alan enzimlere bağlanarak aktivitelerini engelledikleri nden dolayı tüm canlılar için oldukça toksiktir ve ekosistemlerde uzun süre kalabilirler. Genellikle atık sular ile atılan ağır metallerin özellikle sucul ekosistemler üzerinde olumsuz etkileri oldukça fazladır. Bu çalışmada, farklı konsantrasyonlarda (25, 50, 100 mM) ağır metal (Cd, Ni, Pb, Zn) kirliliğine maruz bırakılan ve sucul bir bitki olan Anubias barteri var. barteri Schott bitkisinin mineral besin elementleri ve ağır metal emilim seviyeleri araştırılmıştır. Mineral besin elementleri ve ağır metaller (Ag, Al, As, B, Ba, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Hg, K, Li, Mg, Mn, Mo, Na, P, Pb, Sb, Se, Sn, Sr, Ti, Tl, U, V, Zn) ICP-MS yöntemi ile ölçülmüştür. Bazı elementlerin ölçülen en yüksek ve en düşük değerleri şöyledir: Ca (en düşük 7939.546 mg/kg, en yüksek 19031.528 mg/kg), Cd (en düşük 4.952 µg/kg, en yüksek 1962.393 µg/kg), Fe (en düşük 31.376 µg/kg, en yüksek 352.420 µg/kg), K (en düşük 11582.910 mg/kg, en yüksek 29863.100 mg/kg), Mg (en düşük 361.687 mg/kg, en yüksek 1245.056 mg/kg), Na (en düşük 328.222 mg/kg, en yüksek 1610.055 mg/kg), Ni (en düşük 0.611 µg/kg, en yüksek 1020.646 µg/kg), P (en düşük 660.540 µg/kg, en yüksek 1288.817 µg/kg), Pb (en düşük 11.969 µg/kg, en yüksek 10803.411 µg/kg), Zn (en düşük 108.011 µg/kg, en yüksek 2270.292 µg/kg). Çalışmanın sonucunda Anubias barteri var. barteri Schott bitkisinin Cd, Ni, Pb ve Zn ağır metalleri için toplayıcı bitki olduğu ve Ca, K ve Na gibi besin elementleri seviyelerinin ağır metal konsantrasyonlarından etkilenmediği gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Anubias barteri* var. *barteri* Schott, Sucul Bitkiler, Su Kirliliği, Ağır Metal.

INVESTIGATION OF MINERAL NUTRIENT AND HEAVY METAL LEVELS OF Anubias barteri var. barteri Schott EXPOSED TO HEAVY METAL (Cd, Ni, Pb, Zn) POLLUTION IN ARTIFICIAL ENVIRONMENTS

Abstract

Heavy metal pollution is increasing due to growing use in different industrial areas. The amount of heavy metal released into nature is enormous due to battery, paint, metal and mining industry. Heavy metals are quite toxic for all living organisms as they inhibit activities of vital enzymes by binding them and they remain in ecosystems for extended period of time. Negative effects of heavy metals that thrown out by waste water are quite a lot especially on aquatic ecosystems. In this study, levels of mineral nutrient and heavy metal accumulation of Anubias barteri var. barteri Schott, which is an aquatic plant, were investigated in heavy metal (Cd, Ni, Pb, Zn) pollution entreated in different concentrations (25, 50, 100 µM). Mineral nutrients and heavy metals (Ag, Al, As, B, Ba, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Hg, K, Li, Mg, Mn, Mo, Na, P, Pb, Sb, Se, Sn, Sr, Ti, Tl, U, V, Zn) were measured by using ICP-MS method. Lowest and highest values of measured amounts of some elements are as follows: Ca (lowest 7939.546 mg/kg, highest 19031.528 mg/kg), Cd (lowest 4.952 µg/kg, highest 1962.393 µg/kg), Fe (lowest 31.376 µg/kg, highest 352.420 µg/kg), K (lowest 11582.910 mg/kg, highest 29863.100 mg/kg), Mg (lowest 361.687 mg/kg, highest 1245.056 mg/kg), Na (lowest 328.222 mg/kg, highest 1610.055 mg/kg), Ni (lowest 0.611 µg/kg, highest 1020.646 µg/kg), P (lowest 660.540 µg/kg, highest 1288.817 µg/kg), Pb (lowest 11.969 µg/kg, highest 10803.411 µg/kg), Zn (lowest 108.011 µg/kg, highest 2270.292 µg/kg). As a result of study, it is shown that Anubias barteri var. barteri Schott is an accumulator plant for Cd, Ni, Pb and Zn heavy metals and, it is mineral nutrient composition such as Ca,K and Na are not affected by heavy metal concentrations.

Keywords: *Anubias barteri* var. *barteri* Schott, Aquatic Plants, Water Pollution, Heavy Metal.

1. GİRİŞ

Ağır metal terimi, yoğunluğu 5 g/cm^3 ten daha yüksek olan metalleri gruplandırabilmek için kullanılan bir kavramdır. Kurşun, kadmiyum, krom, demir, kobalt, bakır, nikel, cıva ve çinko olmak üzere 60'tan fazla metal, ağır metal grubuna dahildir. Ağır metaller doğada serbest olarak bulunmazlar. Genellikle karbonat, oksit, silikat ve sülfür halinde stabil bileşik olarak bulunurlar.

Ağır metaller, su kaynaklarına ve toprağa, sanayi atıkları veya asit yağmurlarının ağır metalleri çözmesi ve çözünen ağır metallerin su kaynaklarına erişmesiyle geçerler. Sulara taşınan ağır metaller aşırı derecede seyrelirler ve kısmen karbonat, sülfat, sülfür olarak katı bileşik oluşturarak su tabanına çöker ve bu bölgede birikim gösterirler. Tortu katmanının hareket kapasitesi sınırlı olduğundan dolayı da sularda bulunan ağır metallerin derişimi zamanla yükselme eğilimindedir.

Bir su bitkisi olan *Anubias barteri* var. *barteri* Schott, 1860 yılında Heinrich Wilhem Schott tarafından keşfedilmiş bir Batı Afrika türüdür. 30 cm'ye kadar büyüyebilen ve derimsi bir yüzeyi olan yapraklara sahiptir. Rizomları genellikle küçük taşlar veya odun parçaları arasında bulunur ve suda tutunmasını bu şekilde gerçekleştirir. Eğer kökleri toprağın altında kalırsa bitki çürür. Genellikle yüksek ışığa ihtiyaç duyar ve 22-28ºC sıcaklığı tercih eder. Rizomları kesilerek veya yaprakları rizomdan ayırarak kendini çoğaltır ve bu şekilde çoğaltılabilir.

Gerçekleştirilen bu çalışmada farklı konsantrasyonlarda (25 µM, 50 µM ve 100 µM) Cd, Ni, Zn ve Pb ağır metal karışımlarının *A. barteri* var. *barteri* bitkilerinde bulunan mineral element seviyeleri üzerine olan etkisi ve ağır metal biriktirme kapasitesi araştırılmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

Çalışmada kullanılan *A. barteri* bitkileri akvaryum bitkileri üretilen tesislerden tahsis edilmiştir. Elde edilen bitkiler, içerisinde %0,2'lik Hoagland çözeltisi ve deney gruplarını oluşturacak şekilde 25 µM, 50 µM ve 100 µM Pb, Cd, Ni ve Zn karışımı bulunan akvaryumlara aktarılmış ve bitkinin tamamı

suyun içinde kalacak şekilde yerleştirilmiştir. Kontrol grubunu barındıran akvaryumun içerisinde yalnızca %0,2'lik Hoagland çözeltisi bulunmuştur. Bitkinin ihtiyacı olan ışık, optiumum fotoperiyodizmasına göre bitki yetiştirme aydınlatıcıları ile sağlanmıştır.

Akvaryuma aktarıldıktan itibaren bitkiler 35 gün boyunca akvaryumlarda tutulmuş, 35 gün sonunda toplanarak mineral analizi için kullanılacak olan yaprak, gövde ve kökler ayrılmıştır. Ayrılan bu örnekler, kağıt zarflara konularak etüvde 80ºC'de 48 saat boyunca kurutulmuştur.

Etüv yardımıyla kurutulan kök, gövde ve yaprak örnekleri yaş yakma yöntemi ile mineral analizine hazırlanmıştır. Bu yönteme göre, yaprak örnekleri havanda dövülerek mekanik olarak parçalandıktan sonra bir erlenmeyere aktarılmış ve üzerine 10 ml %67'lik nitrik asit (HNO_3) eklendikten sonra 65ºC'de 1 saat boyunca kimyasal olarak parçalanması sağlanmıştır.

Örnekler kimyasal olarak tamamıyla parçalandıktan sonra erlenmeyerin içerisinde bulunan asit tamamen uçurularak üzeri 50 ml distile su ile tamamlanmış ve konik uçlu tüplere aktarılmıştır.

Yaş yakma yöntemi ile içerdikleri minerallere kadar indirgenen örnekler Inductively Coupled Plasma-Mass Spectrometer (ICP-MS) cihazında analiz edilmiştir.

3. SONUÇ

ICP-MS cihazı ile gerçekleştirilen analizlerde, kök, gövde ve yaprak örneklerinden mineral besin elementi ve ağır metaller (Ag, Al, As, B, Ba, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Hg, K, Li, Mg, Mn, Mo, Na, P, Pb, Sb, Se, Sn, Sr, Ti, Tl, U, V, Zn) olmak üzere toplamda 31 farklı elementin ölçümü gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu ölçümlere göre ağır metaller için elde edilen en yüksek ve en düşük değerler; Al en düşük 10.038 µg/kg (Kontrol, Gövde), en yüksek 318.476 µg/kg (25 mM, Kök), Ba en düşük 4.585 µg/kg (Kontrol, Gövde), en yüksek 8.134 µg/kg (100 mM, Yaprak), Cd en düşük 4.952 µg/kg (Kontrol, Gövde), en yüksek 1962.393 µg/kg (100 mM, Kök), Ni en düşük 0.611 µg/kg (Kontrol, Gövde), en yüksek 1020.646 µg/kg (100 mM, Kök), Pb en düşük 11.969 µg/kg (Kontrol, Gövde), en yüksek 10803.411 µg/kg (100 mM, Kök), Zn en düşük 105.336 µg/kg (Kontrol, Gövde), en yüksek 2270.293 µg/kg (100 mM, Kök) olarak saptanmıştır.

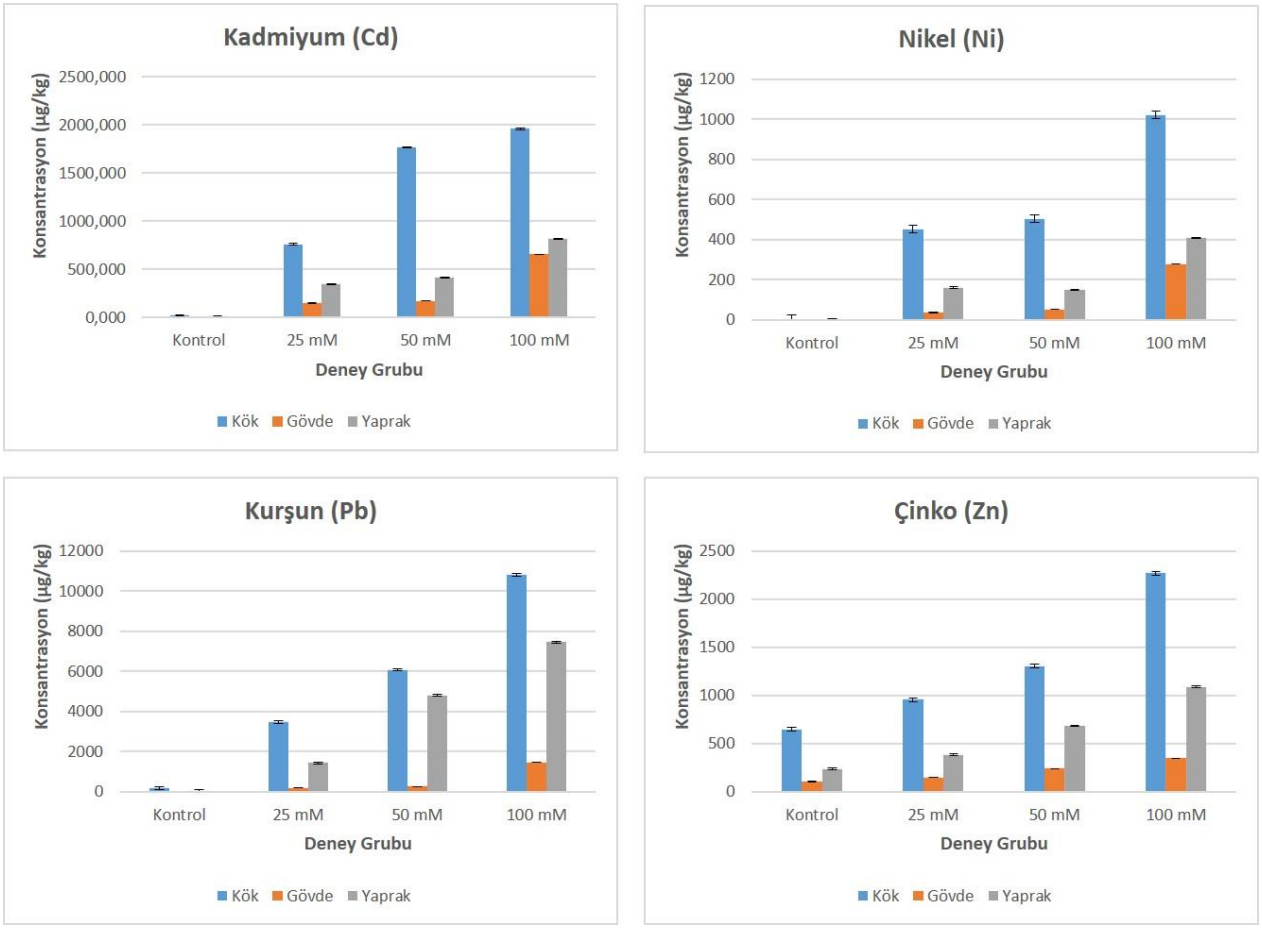

Şekil 1. Kadmiyum, nikel, kurşun ve çinko elementlerinin bitki kısımlarındaki seviyeleri.

Önemi besin elementleri için ölçülen miktarlar; Ca en düşük 7939.546 mg/kg (50 mM, Kök), en yüksek 19031.528 mg/kg (25 mM, Gövde), Fe en düşük 31.376 µg/kg (Kontrol, Gövde), en yüksek 352.420 µg/kg (25 mM, Kök), K en düşük 11582.910 mg/kg (Kontrol, Yaprak), en yüksek 29863.100 mg/kg (Kontrol, Gövde), Mg en düşük 361.687 mg/kg (50 mM, Gövde), en yüksek 1245.056 mg/kg (Kontrol, Kök), Mn en düşük 5.770 µg/kg (100 mM, Gövde), en yüksek 33.407 µg/kg (25 mM, Kök), P en düşük 660.540 µg/kg (50 mM, Gövde), en yüksek 1288.817 µg/kg (100 mM, Kök) olarak kaydedilmiştir.

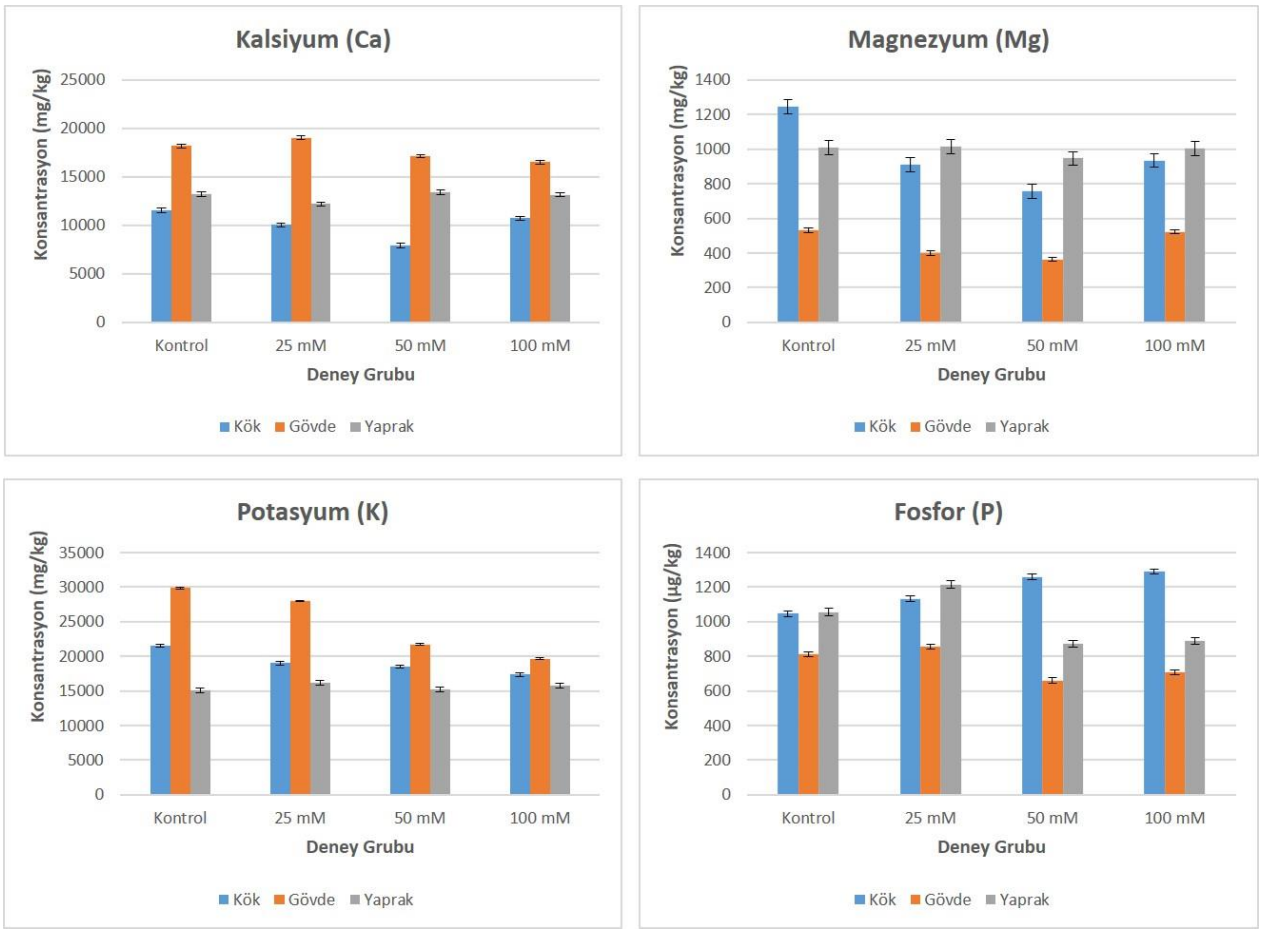

Şekil 2. Kalsiyum, magnezyum, potasyum ve fosfor elementlerinin bitki kısımlarındaki seviyeleri.

Diğer elementler için ise ölçülen miktarlar; Ag en düşük 0.002 µg/kg (Kontrol, Yaprak), en yüksek 0.281 µg/kg (50 mM, Kök), B en düşük 11.311 µg/kg (100 mM, Gövde), en yüksek 27.419 µg/kg (Kontrol, Kök), Co en düşük 0.020 µg/kg (100 mM, Gövde), en yüksek 0.204 µg/kg (25 mM, Kök), Cr en düşük 0.149 µg/kg (25 mM, Gövde), en yüksek 5.219 µg/kg (Kontrol, Kök), Cu en düşük 3.398 µg/kg (100 mM Yaprak), en yüksek 30.284 µg/kg (25 mM, Kök), Mo en düşük 0.027 µg/kg (50 mM, Gövde), en yüksek 0.560 µg/kg (100 mM, Yaprak), Na en düşük 228.316 mg/kg (100 mM, Yaprak), en yüksek 1662.805 mg/kg (50 mM, Kök) olarak saptanmıştır.

4. TARTIŞMA

Yapılan ölçümlerin sonuçlarına göre yapay ortamlarda Cd, Ni, Pb ve Zn ağır metallerine maruz bırakılan A. barteri bitkilerinde, verilen ağır metal konsantrasyonu arttıkça bireylerin kök, gövde ve yapraklarında bulunan ağır metal miktarlarının giderek artış gösterdiği ve ağır metallerin en çok bitkilerin köklerinde bulunduğu gözlemlenmiştir. Artan ağır metal konsantrasyonlarında, P, Ca ve K başta olmak üzere mineral besin elementlerinde azalma görülmekle birlikte, K haricinde dramatic bir düşüş gözlemlenmemiştir. Tüm bu bilgilerin ışığında, ağır metalleri iyi biriktirebilmesi ve artan ağır metal konsantrasyonlarından yıkıcı şekilde etkilenmemesinden dolayı, A. barteri bitkisinin Cd, Ni, Pb ve Zn ağır metalleri için biriktirici bitki (accumulator plant) olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

CRUSIO, W. (1979), A revision of Anubias Schott (Araceae), *Primitiae Africanae XII*. 79 (14): 1–48.

İSTANBUL'UN FARKLI HABİTATLARINDAN TOPLANAN ÖKSÜRÜK OTU (*Tussilago farfara* L.) BİTKİLERİNE AİT POPULASYONLARIN MİNERAL ELEMENT VE AĞIR METAL BİRİKİMİNİN ARAŞTIRILMASI

Cansu Tetik
Marmara Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Biyoloji Bölümü
cansuutetik@gmail.com

Prof. Dr. İbrahim İlker Özyiğit
Marmara Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Biyoloji Bölümü
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi / Fen Fakültesi / Biyoloji Bölümü
ilkozyigit@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Zeki Severoğlu
Marmara Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Biyoloji Bölümü
zseveroglu@marmara.edu.tr

Gizem Lokumcu
Marmara Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Biyoloji Bölümü
gizemlokumcuu@gmail.com

Neşet Kaan Karahan
Marmara Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Biyoloji Bölümü
nesetkaankarahan@gmail.com

Bihter Uçar
Marmara Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Biyoloji Bölümü
bihterucr@gmail.com

Prof. Dr. Bahattin Yalçın
Marmara Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Kimya Bölümü
byalcin@marmara.edu.tr

Özet

Öksürük otu (*Tussilago farfara* L.), Asteraceae familyası üyesi, rizom köklü, çok yıllık, 5-50 cm uzunluğunda otsu ve çiçekli bir bitkidir. Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'ya özgü olan bitki Türkiye'de büyük yayılım göstermektedir. Öksürük otu geleneksel tıpta önemli yeri olan tıbbi bir bitkidir. Yaygın olarak öksürük ve diğer solunum yolu hastalıklarının giderilmesinde, bronşit, larenjit, grip ve astıma karşı kullanılır. Bitkinin anti bakteriyel ve anti inflamatuar etkisine dayanarak yaralar, yanıklar, yaralanmalar ve göz iltihabı dahil deri hastalıkları tedavisinde kullanılır.

Bu çalışmada 6 farklı lokasyondan öksürük otu bitkilerine ait çiçek ve yaprak örnekleri toplanmıştır. Toplanan bitkilerin mineral element ve ağır metal miktarları ICP-MS cihazı kullanılarak ölçülmüştür. Ölçümler sonucunda, sırasıyla en yüksek ve en düşük mineral element ve ağır metal miktarları ($mg.kg^{-1}$ dw cinsinden); B (14,883 - 8,214), Ca (13950,329 - 3567,230), Cd (0,135 - 0,023), Cr (1,952 - 0,148), Cu (43,167 - 6,169), Fe (1257,518 - 14,011), K (12658,904 - 4029,041), Mg (1116,504 - 686,885), Mn (26,244 - 6,206), Na (6995,191 - 416,896), Pb (8,155 - 0,279), Zn (73,020 - 22,707). Sonuçlar, şehir içi ve taşıt trafiğine daha yakın olan lokasyonlardan toplanan bitkilerde ağır metal birikiminin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bitkilerin en çok biriktirdiği elementler Ca ve K dır.

Anahtar kelimeler: *Tussilago farfara* L., Öksürük otu, Ağır metal, Mineral element, ICP-MS

INVESTIGATION OF MINERAL NUTRIENT AND HEAVY METAL ACCUMULATION STATUS OF COLTSFOOT (*Tussilago farfara* L.) POPULATIONS COLLECTED FROM DIFFERENT HABITATS OF ISTANBUL

Abstract
Coltsfoot (*Tussilago farfara* L.), which are members of Asteraceae family, rhizomatous, perennial, 5-50 cm length herbaceous and flowering plants. Coltsfoot that is native to Asian, Europe and North Africa shows large spread in Turkey. Coltsfoot is a medicinal plant that has an important place in traditional medicine. It is widely used in the treatment of cough and other respiratory tract diseases, bronchitis, laryngitis, influenza and asthma. It is use in the treatment of skin diseases including wounds, burns and eye inflammation based on the antibacterial and anti inflammatory effect of the plant.
In this study, flower and leaf samples of coltsfoot plants were collected from 6 different locations. Mineral elements and heavy metal contents of the collected plants were measured using the ICP-MS. As a result of the measurements, the highest and lowest levels of mineral nutrient and heavy metals (in mg.kg-1 dw) respectively are as follows; B (14,883 - 8,214), Ca (13950,329 - 3567,230), Cd (0,135 - 0,023), Cr (1,952 - 0,148), Cu (43,167 - 6,169), Fe (1257,518 - 14,011), K (12658,904 - 4029,041), Mg (1116,504 - 686,885), Mn (26,244 - 6,206), Na (6995,191 - 416,896), Pb (8,155 - 0,279), Zn (73,020 - 22,707). The results showed that heavy metal accumulation was higher in the plants collected from the locations closer to city and vehicle traffic. The most accumulated elements of plants are Ca and K.

Keywords: *Tussilago farfara* L., Coltsfoot, Heavy metal, Mineral nutrient, ICP-MS

1. GİRİŞ

Tussilago farfara L. Asteraceae ailesi üyesi, çok yıllık, 5-50 cm uzunluğunda, otsu ve çiçekli bir bitkidir. *Tussilago* Latince öksürük önleyici anlamına gelmektedir. Birçok iklim ve toprak tipinde yetişebilen bir bitki olup Kuzey Afrika, Asya ve Avrupa'ya özgüdür (Davis, 1975). Ülkemizde İstanbul da dahil olmak üzere 17 şehirde doğal koşullarda yetiştiği bilinir1 ve öksürük otu adıyla tanınır. Çiçeklerinin Şubat–Mart aylarında, yapraklarından önce ve yapraklarının mayıs ayında çiçekler öldükten sonra ortaya çıkması bitkinin karakteristik bir özelliğidir. *T. farfara* L. geleneksel tıpta önemli yeri olan bir bitkidir. Bitkinin kullanılan ana aksamları çiçekleri ve yapraklarıdır (Chevallier, 1996). Yaygın olarak öksürük ve diğer solunum yolu hastalıklarının giderilmesinde, balgam söktürücü ve antiiflamatuar olarak kullanılır. Özellikle bronşit, larenjit, boğmaca, grip ve astıma karşı etkilidir. İçeriğindeki müsilajın yatıştırıcı etkisinden dolayı boğaz ağrılarını dindirmek için de faydalanılır. Bitkinin antibakteriyel ve antiinflamatuar etkisinden dolayı yaprakları ezilerek yaralar, yanıklar ve göz iltihabı dahil birçok tedavi için, yatıştırıcı etkisinden dolayı ise çiçek lapaları egzama, ülser, ısırık ve iltihaplanma gibi cilt rahatsızlıklarının tedavisi için kullanılmaktadır (Barnes ve ark., 2007).

Şekil 1. *T. farfara* L. bitkisi çiçek ve yaprak görünümü

Bitkilerin yaşam döngüsünü tamamlayabilmesi için 16 tane mutlak gerekli besin elementi vardır. Bunlardan 9 tanesi karbon (C), hidrojen (H), oksijen (O), azot (N), magnezyum (Mg), kükürt (S), fosfor (P), potasyum (K) ve kalsiyum (Ca) dur. Bitkiler bu elementlere daha fazla miktarda ihtiyaç duyduğu için, bunlara makro besin elementleri adı verilir. Diğer 7 element bor (B), klor (Cl), demir

(Fe), mangan (Mn), bakır (Cu), çinko (Zn) ve molibden (Mo) ise bitkiler tarafından çok az miktarda ihtiyaç duyulmalarından dolayı, bu elementler mikro besin elementleri adını almıştır. Mikro elementler gerekenden fazla miktarda bulunduklarında toksik etki yapabilirler. Bitkiler C, H ve O'i havadan ve sudan alırlar. Bu 3 elementin mineral olmayan besin elementleri olduğu düşünülmektedir. Bitkiler diğer 13 elementi ise kökleri vasıtasıyla topraktan alır (Graham ve ark., 2008).

Günümüzde gittikçe artan endüstriyel faaliyetler, atıklar ve araç emisyonu gibi birçok kaynaktan çevreye kadmiyum (Cd), kurşun (Pb), arsenik (As) gibi ağır metaller yayılmakta ve kirlilik meydana gelmektedir. Bitkiler havadan ve topraktan aldıkları ağır metalleri besin zinciri yoluyla insanlara ve hayvanlara bulaştırmaktadır. Toksisiteleri, oluşum sıklıkları ve insanların maruz kalma potansiyellerine bakılarak en zehirli metallerin As, Cd, Hg ve Pb olduğu belirtilmiştir (Shahid ve ark., 2015).

Bu çalışmada doğadan toplanan ve şifa beklenen *Tussilago farfara* L. bitkisinin mineral element ve ağır metal içeriğinin belirlenerek tüketim güvenilirliğinin ortaya konması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bitki populasyonları İstanbul'un Kartal, Pendik, Sancaktepe, Çekmeköy ve Şile ilçelerinden toplanmıştır. *T. farfara* L. bireylerinden çiçek ve yaprak örnekleri alınmıştır. Toplanan yaprak örneklerinin yarısı distile su ile yıkanmış, yarısı yıkanmadan kullanılmıştır. Çiçek, yıkanmış yaprak ve yıkanmamış yapraklar ayrı ayrı zarflanarak 80 °C'lik etüvde 48 saat kurutulmuştur. Bitki bireylerindeki element analizi için nitrik asit (HNO_3) ile yaş yakma yöntemi kullanılmıştır. Kurutulan çiçek, yıkanmış yaprak ve yıkanmamış yapraklar seramik havanda dövülmüştür. Toz haline getirilmiş yaprak örnekleri hassas terazide 0,250 gr ve çiçek örnekleri 0,200 gr tartılmış ve steril erlenmeyerlere konulmuştur. Her birine 10 ml %65'lik HNO_3 ilave edilmiştir. Erlenmeyerler 65 °C'lik su banyosunda 1,5 saat bekletilmiştir. Sıcaklığı 100 °C'ye çıkartılmış ısıtıcı üzerinde, erlenmeyerlerin içindeki sıvı 1,5-2 ml kalıncaya kadar buharlaştırılmıştır. 50 ml'lik santrifüj tüplerine huniler konulmuş ve hunilere 110 mm filtre kâğıdı yerleştirilmiştir. Erlenmeyerlerin içerisindeki yakılmış örnekler distile su ile yıkanmış ve hunilerle süzülerek 50 ml oluncaya kadar santrifüj tüplerine aktarılmıştır. Örnekler analize hazır hale getirilmiştir. Mineral element ve ağır metal ölçümleri İndüktif Eşleşmiş Plazma Kütle Spektrometresi (ICP-MS) cihazı ile yapılmıştır.

Şekil 2. Yaş yakma işlemi

3. BULGULAR

Yıkanmış Yaprak Yıkanmamış Yaprak Çiçek

AĞIR METALLER

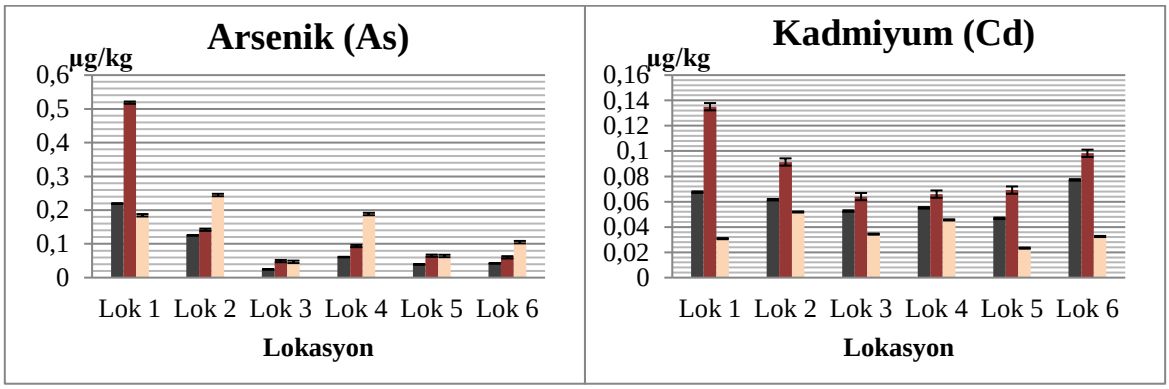

Şekil 3. Bitkilerin As konsantrasyonları

Şekil 4. Bitkilerin Cd konsantrasyonları

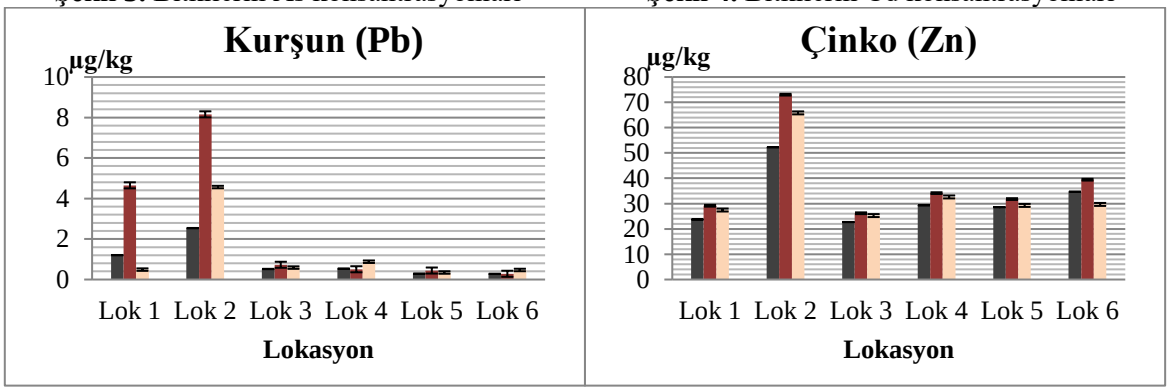

Şekil 5. Bitkilerin Pb konsantrasyonları

Şekil 6. Bitkilerin Zn konsantrasyonları

Diğer ağır metallerden bazılarının **sırasıyla en yüksek ve en düşük** konsantrasyonları; **Al** için yıkanmış yaprak değeri Lokasyon 1'de 116,019 µg/kg ve Lokasyon 5'te 21,046 µg/kg, yıkanmamış yaprak değeri Lokasyon 1'de 365,057 µg/kg ve Lokasyon 6'da 30,158 µg/kg, çiçek değeri Lokasyon 2'de 136,161 µg/kg ve Lokasyon 3'te 20,276 µg/kg, **Ba** için yıkanmış yaprak değeri Lokasyon 3'te 17,900 µg/kg ve Lokasyon 5'te 8,831 µg/kg, yıkanmamış yaprak değeri Lokasyon 3'te 20,501 µg/kg ve Lokasyon 6'da 17,400 µg/kg, çiçek değeri Lokasyon 2'de 9,501 µg/kg ve Lokasyon 5'te 3,025 µg/kg, **Co** için yıkanmış yaprak değeri Lokasyon 1'de 0,558 µg/kg ve Lokasyon 6'da 0,079 µg/kg, yıkanmamış yaprak değeri Lokasyon 1'de 0,644 µg/kg ve Lokasyon 6'da 0,094 µg/kg, çiçek değeri Lokasyon 3'te 0,335 µg/kg ve Lokasyon 6'da 0,085 µg/kg, **Sr** için yıkanmış yaprak değeri Lokasyon 2'de 53,087 µg/kg ve Lokasyon 1'de 24,224 µg/kg, yıkanmamış yaprak değeri Lokasyon 2'de 57,767 µg/kg ve Lokasyon 1'de 28,606 µg/kg, çiçek değeri Lokasyon 4'te 14,852 µg/kg ve Lokasyon 5'te 5,965 µg/kg ölçülmüştür.

MİNERAL BESİN ELEMENTLERİ

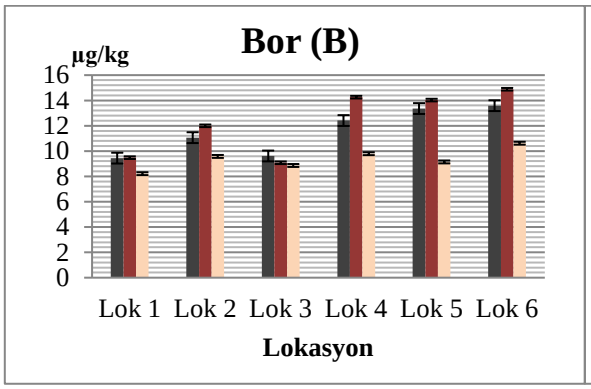

Şekil 7. Bitkilerin B konsantrasyonları

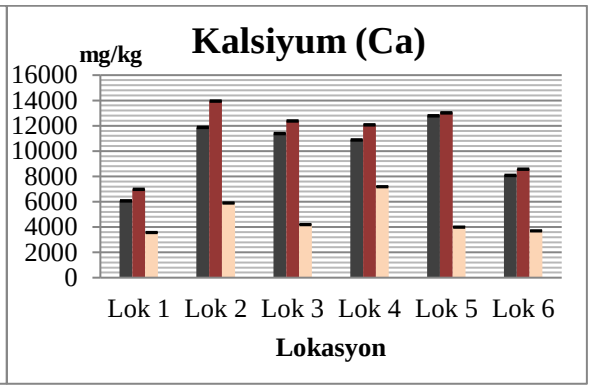

Şekil 8. Bitkilerin Ca konsantrasyonları

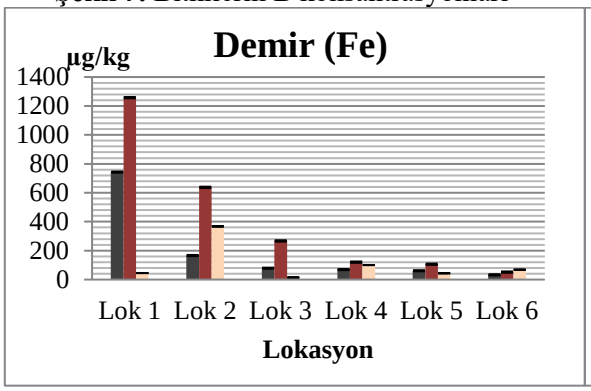

Şekil 9. Bitkilerin Fe konsantrasyonları

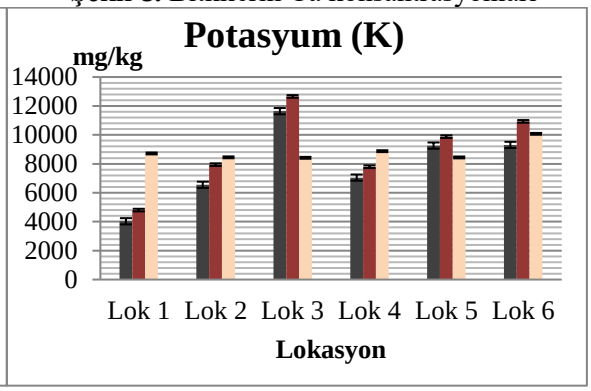

Şekil 10. Bitkilerin K konsantrasyonları

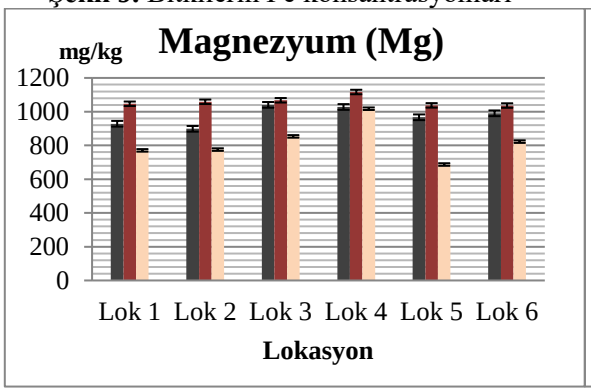

Şekil 11. Bitkilerin Mg konsantrasyonları

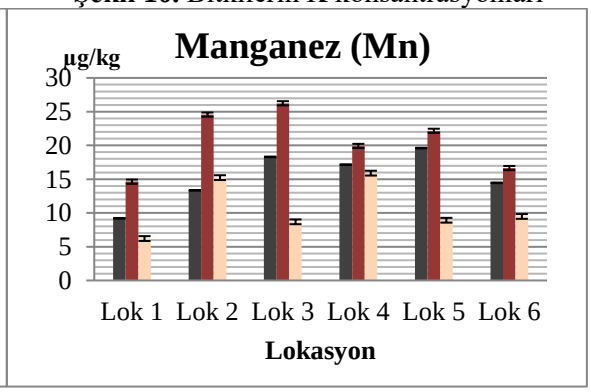

Şekil 12. Bitkilerin Mn konsantrasyonları

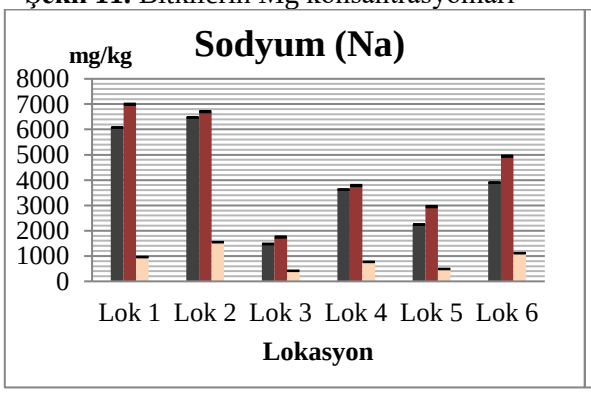

Şekil 13. Bitkilerin Na konsantrasyonları

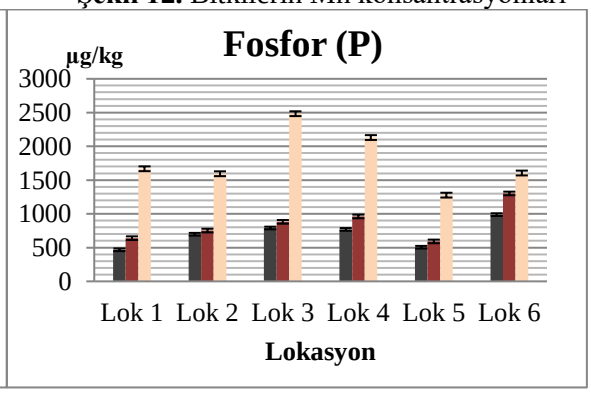

Şekil 14. Bitkilerin P konsantrasyonları

Diğer mineral elementlerden bazılarının **sırasıyla en yüksek ve en düşük** konsantrasyonları; **Cu** için yıkanmış yaprak değeri Lokasyon 2'de 19,367 µg/kg ve Lokasyon 4'te 6,169 µg/kg, yıkanmamış yaprak değeri Lokasyon 2'de 38,010 µg/kg ve Lokasyon 6'da 6,706 µg/kg, çiçek değeri Lokasyon 2'de 43,167 µg/kg ve Lokasyon 5'te 9,810 µg/kg, **Mo** için yıkanmış yaprak değeri Lokasyon 3'te

0,357 µg/kg ve Lokasyon 5'te 0,046 µg/kg, yıkanmamış yaprak değeri Lokasyon 2'de 0,423 µg/kg ve Lokasyon 5'te 0,064 µg/kg, çiçek değeri Lokasyon 2'de 0,148 µg/kg ve Lokasyon 5'te 0,027 µg/kg ölçülmüştür.

4. TARTIŞMA

Mg, Mn ve Ca mineral elementlerinin bitkilerdeki konsantrasyonlarının, tüm lokasyonlardan toplanan bireyler arasında benzer oranlarda olduğu görülmüştür. Çiçeklenme döneminde gerekli olan P elementinin, tüm lokasyonlarda ki çiçeklerde yapraklara göre yüksek konsantrasyonlarda bulunduğu ölçülmüştür. Oldukça hareketli ve yağış sonucu yıkanarak azalabilen bir element olan B'un, tüm bireylerde normalden düşük olduğu saptanmıştır. Lokasyon 1'den toplanan yıkanmamış yapraklarda As, Cd, Fe, Pb metallerinin, Lokasyon 2'den toplanan çiçek ve yapraklarda Cu, Fe, Pb, Zn metallerinin diğer lokasyonlarda ki bireylere göre fazla biriktiği görülmüştür. Lokasyon 1'in baca gazlarının yoğun olduğu bir bölgede ve taşıt trafiğine çok yakın bir konumda olması, Lokasyon 2'nin şehir içi ve taşıt trafiğinin yoğun olduğu bir caddede olması göz önünde bulundurularak, çevre kirliliğinin az olduğu ortamlarda yetişen *T. farfara* L. bitkilerinin kullanımının daha güvenilir olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Barnes, J., Anderson., Phillipson, D. (2007). *Herbal Medicines Third Edition*, London: Pharmaceutical Press, s. 185-186.

Chevallier, A. (1996). *The Encyclopedia of Medicinal Plants*. New York: Dorling Kindersley Publisher.

Graham, L. E., Graham, J. M., ve Wilcox, L. W. (2008) *Bitki Biyolojisi*. Ankara: Palme Yayınları: 283, 2. Baskı, s. 48-49

L. Davis, P. H. (1975) *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Vol. 5, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Shahid, M., Khalid, S., Abbas, G., Shahid, N., Nadeem, M., Sabir, M., Aslam, M., ve Dumat, C. (2015). Heavy Metal Stress and Crop Productivity. Crop Production and Global Environmental Issues, 1–25.

SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ: KOCAELİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Tuncay Yılmaz
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İnsan Kaynakları Yönetimi
tyilmaz@sakarya.edu.tr

Dilay Teke
Sakarya Üniversitesi / İşletme Enstitüsü / İnsan Kaynakları Yönetimi ABD
dilayzeynepb@gmail.com

Özet

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ülkelerin nitelikli insan gücüne olan ihtiyacını geçmişten daha önemli bir hale getirmiştir. Yenilikçi düşünce, fikirler ve bunların sosyal-ekonomik, teknolojik enstrümanlara yansıması ancak farklı ve eleştirel düşünme yeteneğine sahip insanlar tarafından sağlanabilir. Fakat günümüzde özellikle dijital dünyada doğmuş ve yetişmekte olan neslin, sorgulama ve özgün değer yaratma becerilerine sahip olmadığı yönünde vurgular sıklıkla yapılmaktadır. Araştırmanın temel amacı; demografik değişkenlerin eleştirel düşünme eğilimi üzerindeki etki gücünün belirlenmesine yöneliktir. Bu amaçla ortaokul öğrencilerinin demografik özelliklerle eleştirel düşünme eğilimi arasındaki ilişki araştırmaya konu edilmiştir. Çalışmada Florida Üniversitesi araştırmacıları tarafından geliştirilmiş; Türkçe'ye Kılıç ve Şen (2014) tarafından kazandırılmış olan "Eleştirel Düşünme Eğilimi" ölçeği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Düşünme, Eleştirel Düşünme Eğilimi, Z Kuşağı Düşünme Eğilimi

CRITICAL THINKING DISPOSITIONS OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF SOCIO-DEMOGRAPHIC VARIABLES: KOCAELI SAMPLE

Abstract

Developments in science and technology have made countries' need for qualified human resources more important than in the past. Innovative thinking and ideas and their reflection on social-economic and technological instruments can only be achieved by people who have different and critical thinking skills. But nowadays, it is often highlited that the generation, which was borned and has being growth in the dijital world, does not have any skills of questioning and creating original value. The aim of this study was to determine the effect power of demographic variables on critical thinking disposition. For this purpose, the relationship between the demographic characteristics and critical thinking disposition of middle school students was investigated. The crical thinking disposition scale, which was developed by researchers from the University of Florida and acquired by Kılıç and Şen (2014) to Turkish literatüre, was used in the study.

Keywords: Critical Thinking, Critical Thinking Disposition, Thinking Disposition Of Generation Z

1. GİRİŞ

21. yüzyıl, bilginin dağıldığı, teknolojinin geliştiği bir bilgi yüzyılıdır. 21. yüzyıl, her yerde mevcut ve ulaşılabilir bilginin bolluğu, hızlı iletişim ögelerini içermektedir (Lindawati ve ark., 2017: 196-197). 21. Yüzyıl Öğrenme Çerçevesi kapsamında eleştirel düşünme ve problem çözme bireylerin başarılı olmaları için sahip olması gereken beceriler içerisinde yer almaktadır (Gelen, 2017). 21. yüzyıl öğreniminde ihtiyaç duyulan en üst düzey becerilerden biri olan eleştirel düşünme hakkında farklı tanımlar yapılabilir (Irwanto ve ark., 2018: 778). Eleştirel düşünme; "en temel doğası problem çözme

becerisine dayanan; yargılama, tartışma, sorgulama ve bilgi işleme süreci olarak" nitelendirilebilir (Geng, 2014: 127). Eleştirel düşünme; analiz, yeni bilginin sentezi ve değerlendirilmesi, kavramlar, tahmin, sonuç çıkarma yeteneği, öz düzenleme ve karar verme unsurlarını içerir (Swart, 2017). 1990 yılında gerçekleştirilen Delphi Projesinde, eleştirel düşünme: "yorum, analiz, değerlendirme, çıkarım yapma ve bu kararların dayandığı kavramsal hususlar" olarak ifade edilmiştir (Facione, 1990). Günümüz eğitimcileri, yeni yüzyılda bilgi teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı yapıda yetişen Z kuşağının yaratıcılık bolluğu içerisinde olduğunu; ancak üretim aşamasında öğrencilerin zorlandıklarını, yenilikler ortaya koymak yerine mevcut olanı tercih ettiklerini ifade etmektedirler (Gardner ve Davis, 2014: 146-149).

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Kavramsal Çerçeve ve Problem

Eleştirel düşünmenin ayırt edici özelliği, ölçütlere dayalı olarak değerlendirme yapmayı esas almasıdır (Lipman, 1988). Bu bağlamda eleştirel düşünme için, bireyin yansıtıcı düşünebilmesinin ön koşuludur da denilebilir (Eğmir ve Ocak, 2018). Eleştirel düşünme yetkinliği kazanımı için erken yaşlarda kritik düşünce eğitimine başlanması kritik bir değer ve önem taşır (Kurnaz, 2011: 26). Elbette öğrenim süreci içerisinde öğrencilerin soru sormalarına, eleştiri yapmalarına üst düzeyde imkan da verilmelidir (Aybek ve Demir, 2013: 301; Hairida, 2016).

21. yüzyıl öğrenme becerileri içerisinde yer alan "eleştirel düşünme becerisi eğilimi ve düzeyi" Z kuşağında çeşitli değişkenlerle belirlenmeye çalışılmaktadır. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerine (anne-baba eğitim düzeyi, algılanan anne-baba tutumu, algılanan sosyo-ekonomik düzey, etkinliklere katılım düzeyi, okul hedefi vb) göre eleştirel düşünme eğilimi, anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmek amacıyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Kocaeli ilinde, 2018–2019 bahar yarıyılında öğrenim gören, ortaokul son sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya tesadüfi olarak seçilen 210 öğrenci katılmıştır. Çalışmada, Florida Üniversitesi Araştırma Grubu tarafından geliştirilmiş; Türkçe'ye Kılıç ve Şen (2014) tarafından kazandırılmış "Eleştirel Düşünme Eğilimi" ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 25 maddeden oluşan 5'li likert tipte ve 3 alt boyutlu (katılım, bilişsel olgunluk, yenilikçilik) yapıya sahiptir. Verilerin analizinde tek yönlü varyans (ANOVA) analizi kullanılmıştır. Levene testi ile grupların homojen olduğu saptanmıştır. Anlamlı farklılıkların çıktığı gruplarda farkın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe-F testi kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir. Sosyo-Demografik değişkenler ölçeğin her bir alt boyutu (katılım, bilişsel olgunluk, yenilikçilik) ile analiz edilmiştir.

2.2. Bulgular

Ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerini odağına alan çalışma ile aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 1. Öğrencilerin Okul Hedefine Göre
Eleştirel Düşünme Eğilimi Katılım Alt Boyutu Puan Ortalamasına İlişkin F Değerleri

Okul Hedefi	N	$\overline{X}$	SS	F	Scheffe-F
1-Fen Lisesi	37	3.88	0.77		
2-Sosyal Bilimler Lisesi	31	3.79	0.54		
3-Anadolu Lisesi	77	3.61	0.60	8.027	
4-Mesleki ve Teknik Lisesi	37	3.21	0.72		1 > 4
5-Diğer	20	3.11	0.70		1 > 5

Öğrencilerin okul hedefine göre eleştirel düşünme eğilimi katılım alt boyutuna ilişkin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılarak öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin (p <.05) "okul hedefi" değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Farklılığın kaynağını test etmek amacıyla Post Hoc testlerinden Scheffe-F testi uygulanmıştır. Test sonucunda farkın, okul hedefini "Fen Lisesi" olarak belirleyenler ile "meslek ve teknik lisesi" ve "diğer" olarak belirleyenler arasından kaynaklandığı görülmüştür. Okul hedefini "Fen Lisesi" olarak belirleyen öğrencilerin en yüksek "eleştirel düşünme eğilimi katılım alt boyutu" puan ortalamalarına sahip oldukları ($\bar{X}$= 3.88) anlaşılmıştır.

Tablo 2: Öğrencilerin Baba Eğitim Düzeyine Göre
Eleştirel Düşünme Eğilimi Katılım Alt Boyutu Puan Ortalamasına İlişkin F Değerleri

Baba eğitim düzeyi	N	$\overline{X}$	SS	F	Scheffe-F
1-Okur yazar değil	3	3.00	1.26	3.556	5> 3
2-İlkokul	46	3.65	0.59		
3-Ortaokul	59	3.32	0.70		
4-Lise	73	3.54	0.77		
5-Üniversite	21	3.91	0.60		

Öğrencilerin baba eğitim düzeyine göre eleştirel düşünme eğilimi katılım alt boyutunun anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılarak öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin (p <.05) "baba eğitim düzeyi" değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Scheffe-F testi ile farkın baba eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirleyenler ile "ortaokul" olarak belirleyenler arasında oluştuğu tespit edilmiştir. Baba eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirten öğrencilerin en yüksek "eleştirel düşünme eğilimi katılım alt boyutu" puan ortalamalarına sahip oldukları ($\bar{X}$= 3.91) anlaşılmıştır.

Tablo 3: Öğrencilerin Okul Hedefine Göre
Eleştirel Düşünme Eğilimi Bilişsel Olgunluk Alt Boyutu Puan Ortalamasına İlişkin F Değerleri

Okul Hedefi	N	$\overline{X}$	SS	F	Scheffe-F
1-Fen Lisesi	37	3.91	0.57	6.032	
2-Sosyal Bilimler Lisesi	31	3.71	0.73		
3-Anadolu Lisesi	77	3.58	0.74		
4-Mesleki ve Teknik Lisesi	37	3.26	0.72		1 > 4
5-Diğer	20	3.16	0.67		1 > 5

Öğrencilerin okul hedefine göre eleştirel düşünme eğilimi bilişsel olgunluk alt boyutunun anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılarak öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin (p <.05) "okul hedefi" değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Scheffe-F testi sonucunda farkın okul hedefini "Fen Lisesi" olarak belirleyenler ile "meslek ve teknik lisesi" ve "diğer" olarak belirleyenler arasından kaynaklandığı bulunmuştur. Okul hedefini "Fen Lisesi" olarak belirleyen öğrencilerin en yüksek "eleştirel düşünme eğilimi bilişsel olgunluk alt boyutu" puan ortalamalarına sahip oldukları ($\bar{X}$= 3.91) anlaşılmıştır.

Tablo 4: Öğrencilerin Okul Hedefine Göre
Eleştirel Düşünme Eğilimi Yenilikçilik Alt Boyutu Puan Ortalamasına İlişkin F Değerleri

Okul Hedefi	N	$\overline{X}$	SS	F	Scheffe-F
1-Fen Lisesi	37	3.93	0.67		
2-Sosyal Bilimler Lisesi	31	3.68	0.67		
3-Anadolu Lisesi	77	3.56	0.67	8.359	
4-Mesleki ve Teknik Lisesi	37	3.12	0.68		1 > 4
5-Diğer	20	3.17	0.71		1 > 5

Öğrencilerin okul hedefine göre eleştirel düşünme eğilimi yenilikçilik alt boyutunun anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılarak öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin (p <.05) "okul hedefi" değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Test sonucu farkın okul hedefini "Fen Lisesi" olarak belirleyenler ile "meslek ve teknik lisesi" ve "diğer" olarak belirleyenler arasında kaynaklandığı bulunmuştur. Okul hedefini "Fen Lisesi" olarak belirleyen öğrencilerin en yüksek "eleştirel düşünme eğilimi yenilikçilik alt boyutu" puan ortalamalarına sahip oldukları ($\bar{X}$= 3.93) anlaşılmıştır.

Tablo 5: Öğrencilerin Bilimsel Etkinliklere Katılım Düzeyine Göre
Eleştirel Düşünme Eğilimi Yenilikçilik Alt Boyutu Puan Ortalamasına İlişkin F Değerleri

Bilimsel etkinliklere katılım düzeyi	N	$\overline{X}$	SS	F	Scheffe-F
1-Sıklıkla katılırım	27	3.69	0.90		
2-Bazen katılırım	148	3.54	0.71	3.658	
3-Hiç katılmam	32	3.20	0.67		1 > 3

Öğrencilerin "bilimsel etkinliklere katılım düzeyi" ile "eleştirel düşünme eğilimi yenilikçilik alt boyutu" arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimi yenilikçilik alt boyutu puan ortalamasının (p <.05) "bilimsel etkinliklere katılım düzeyi" değişkeni açısından anlamlı bir düzeyde farklılaştığı saptanmıştır. Test sonucunda farklılığın bilimsel etkinliklere katılım düzeyini "sıklıkla katılırım" olarak belirtenler ile, "hiç katılmam" olarak belirtenler arasından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bilimsel etkinliklere katılım düzeyini "sıklıkla katılırım" olarak belirten öğrencilerin en yüksek "eleştirel düşünme eğilimi yenilikçilik alt boyutu" puan ortalamalarına sahip oldukları ($\bar{X}$= 3.69) anlaşılmıştır.

3. SONUÇ

- Bilimsel etkinliklere katılım düzeyi ile yenilikçilik alt boyutu puan ortalamasına ilişkin anlamlı fark bulunmuştur.
- Okul hedefi ile yenilikçilik, bilişsel olgunluk, katılım alt boyutları puan ortalamasına ilişkin anlamlı fark bulunmuştur.
- Baba eğitim düzeyi ile katılım alt boyutu puan ortalamasına ilişkin anlamlı fark bulunmuştur.
- Anne-baba tutumu, sosyo-ekonomik düzey, anne eğitim düzeyi, kültürel ve sportif etkinliklere katılım düzeyi ile eleştirel düşünme eğilimi arasında anlamlı fark olmadığı anlaşılmıştır.

4. TARTIŞMA

Literatür açısından, konu ile ilgili değişkenler incelendiğinde "okul hedefi" değişkenini ele alan benzer çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu çalışmada "okul hedefi" değişkeni, araştırmanın özgün yönünü oluşturmaktadır. "Baba eğitim düzeyi" değişkeni, eleştirel düşünme eğilimi ile anlamlı farklılık yaratırken; "anne eğitim düzeyi" değişkeninin anlamlı farklılık oluşturmaması dikkat çekicidir. Çalışmada eleştirel düşünme eğilimine "algılanan sosyo-ekonomik düzey" değişkeninin etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Özdemir (2005) tarafından eleştirel düşünme becerilerine etki eden değişkenleri araştırdığı çalışmasının bulguları ile benzer doğrultudadır.

Ayrıca Tabak'ın (2011), Müzik Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerini çeşitli değişkenler açısından incelediği araştırmasında, öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin; anne-baba eğitim düzeyi ve anne-baba tutumuna göre anlamlı bir fark göstermediğini ortaya koyulmuştur.

Dil Coşkun (2001) tarafından Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin eleştirel düşünme seviyelerini belirlemek amacıyla incelediği çalışmasında ise, anne-baba eğitim seviyesinin eleştirel düşünme düzeyini etkilemediği tespit edilmiştir.

Tümkaya ve Aybek (2008) tarafından üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerini çeşitli değişkenler açısından inceledikleri araştırmada ise, anne eğitim seviyesi ile eleştirel düşünme eğilimi arasında anlamlı bir fark bulunmuş; baba eğitim seviyesi ile eleştirel düşünme eğilimi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

KAYNAKLAR

AYBEK, B. ve DEMİR, R. (2013), Lise Öğrencilerinin Medya ve Televizyon Okuryazarlık Düzeyleri ile Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 22(2), 287-304.

DİL (ÇOŞKUN), S. (2001), *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Düzeyleri,* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

EĞMİR, E ve OCAK, G. (2018), Eleştirel Düşünme Becerisi Programı Tasarısının Öğrencilerin Yansıtıcı Düşünme Becerilerine Etkisi, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi,* 11(3), 431-456.

ERTAŞ Kılıç, H. ve ŞEN, A.İ. (2014), UF/EMI Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması, *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 1-12.

FACIONE, P. A. (1990), Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. Research Findings and Recommendations, *American Philosophical Association,* Newark, Delaware, 112p.

GARDNER, H. ve DAVIS, K. (2014), *APP Kuşağı: Dijital Dünyada Kimlik, Mahremiyet ve Hayal Gücü*, İstanbul: Optimist Kitap.

GELEN, İ. (2017), Program ve Öğretimde 21. Yüzyıl Beceri Çerçeveleri (ABD Uygulamaları), *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 1(2), 15-29.

GENG, F. (2014), An Content Analysis of The Definition of Critical Thinking, *Asian Soc Sci*, 10(19), 124-128.

HAIRIDA, H. (2016), The Effectiveness Using Inquiry Based Natural Science Module with Authentic Assessment to Improve The Critical Thinking and Inquiry Skills of Junior High School Students, *Jurnal Pendidikan IPA Indonesia*, 5(2), 209-215.

IRWANTO, SAPUTRO, A.D., ROHAETİ, E., ve PRODJOSANTOSO, A.K. (2018), Promoting Critical Thinking and Problem Solving Skills of Preservice Elementary Teachers through Process-Oriented Guided-Inquiry Learning (POGIL), *International Journal of Instruction*, 11(4), 777-794.

KURNAZ, A. (2011), *Eleştirel Düşünme Öğretimi Etkinlikleri: Planlama-Uygulama ve Değerlendirme,* Konya: Eğitim Akademi Yayınları.

LINDAWATI, L., WARDANİ, S., KUSUMA, S.B.W. (2017), The Development of Inquiry by Using Android-System-Based Chemistry Board Game to Improve Learning Outcame and Critical Thinking Ability, *Jurnal Pendidikan IPA Indonesia,* 6 (2), 196-205.

LIPMAN, M. (1988), Critical Thinking -What can it be, Educational Leadership, 46(1), 38-43.

ÖZDEMİR, S.M. (2005), Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 3(3), 297-316.

SWART, R. (2017), Critical Thinking Instruction and Technology Enhanced Learning From The Student Perspective: A Mixed Methods Research Study, *Nurse Education in Practice*, 23, 30-39.

TABAK, C. (2011), *4. Sınıf Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri,* Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.

TÜMKAYA, S., ve AYBEK, B. (2008), Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Sosyo-Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 17(2), 387-402.

TÜRKÇE ÖĞRETMEN ADAYLARININ YABANCI DİL TUTUMLARI: BİR PİLOT ÇALIŞMA

Yunus Alperen ÖNCEL
Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD
y.alperenoncel@gmail.com

Melike TOPAL
Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD
meliketopal99@gmail.com

Cansu PANCAR
Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD
Cansupancar9@gmail.com

Özet
Bu araştırmanın amacı lisans düzeyinde zorunlu olarak okutulan İngilizce I- IV derslerini alan Türkçe öğretmeni adaylarının yabancı dil öğrenimine yönelik tutumlarının farklı açılardan incelenmesidir. Araştırma Marmara Bölgesi'ndeki bir üniversitenin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi programında öğrenim gören birinci ve ikinci sınıflarda toplam 100 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Çalışmada, Aydoslu (2005) tarafından geliştirilen "İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, betimleyici istatistiklerden (frekans ve yüzdelik hesaplama) yararlanılmıştır. Öğrencilerin cinsiyet, mezun oldukları lise türü, lisans sınıf düzeyi, daha önce aldıkları yabancı dil (İngilizce) kursu ile İngilizce dersine yönelik tutumları arasındaki ilişkileri çözümlemek için Mann Whitney-U Testi ve Kruskal Wallis-H Testi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretmen adayları, lisans düzeyinde İngilizce, tutum.

THE ATTITUDES OF THE TURKISH TEACHER CANDIDATES TOWARDS THE FOREIGN LANGUAGE: A PILOT STUDY

Abstract
This research aims to examine the attitudes of Turkish Teacher candidates towards the compulsory English I-IV courses at the undergraduate level. The research was conducted with 100 undergraduates studying in 1st and 2nd classes in the Turkish Education and Social Sciences, at a university in the Marmara Region. The data collection tools consist of a questionnaire and a personal information form. The measurement tool of the study is "Attitude Scale for English Course" developed by Aydoslu (2005). In the analysis of the obtained data, the researchers used descriptive statistics (frequency and percentage calculation). The Mann Whitney-U Test and Kruskal Wallis-H Test were used to analyse the relationships between the attitudes of students towards English courses and their profiles regarding gender, kind of high schools they graduated, university class level, special courses they attended.

Key Words: Turkish teacher candidates, graduation level English, attitude.

1. GİRİŞ

Eğitim," İnsan davranışlarında bilgi, beceri, anlayış, ilgi, tavır, karakter ve önemli sayılan kişilik nitelikleri yönünden belli değişmeler sağlamak amacıyla yürütülen düzenli bir etkileşimdir " (Yıldırım, 2005). Toplumlar çok eski çağlardan beri bu amaçlar doğrultusunda istendik bireyler yetiştirmek için çeşitli eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Eğitim faaliyetleri kimi zaman formal kimi zaman da informal olarak yürütülmüştür. Ancak modern eğitim sistemlerinde eğitim faaliyetlerinin programlı bir şekilde yürütüldüğü en önemli kurumlar okullardır. Toplumların yıllara göre ihtiyaçları değiştikçe yetiştirmek istedikleri bireylerin nitelikleri de değişir. Bu ihtiyaçlara göre okullarda uygulanan eğitim programları da değişiklik gösterir.

Eğitim programlarının en temel amacı etkili bir öğrenme sağlamaktır. Burada kastedilen etkili öğrenmenin sağlanabilmesi için etkili bir iletişim sağlanması da oldukça önemlidir. Etkili iletişimi sağlayan en önemli araçlardan biri de yaşayan bir varlık olarak kabul edilen dildir. Toplumların büyük çoğunluğu eğitimi kendi anadilleri ile gerçekleştirmektedir. Bu sebepten dolayı öğretmenlerin anadillerini yetkin bir şekilde kullanmaları gerekmektedir. Böylece, öğretmenlerden eğitim alan öğrenciler de anadillerini daha yetkin kullanacak, sağlıklı bir öğrenme ortamı meydana gelecektir.

Teknolojideki gelişmeler, milletler arası ilişkiler ve daha birçok neden anadil öğrenimi yanında ikinci, hatta üçüncü bir yabancı dil öğrenme gereksinimini ortaya koymuştur. Geçmişten günümüze süregelen bilgi paylaşımı ana dil dışında yeni dillerin öğrenilmesine teşvik etmiştir. Yabancı dil öğrenimi ana dile göre biraz daha uzun ve zorludur. Fakat yabancı dil öğrenmeye duyulan ilgi gün geçtikçe fazlalaşmaktadır. Çünkü tek bir dil gelişen bu dünyada yeterli değildir (Pan–Akay,2015).

Ülkemizde de yabancı dil öğreniminin önemi artmış bu doğrultuda yaklaşık iki yüzyıldan bu yana çalışmalar yapılmaktadır. Yükseköğretim kanununda yabancı dil eğitimine değinilmiş ve tüm üniversitelerde birinci ve ikinci sınıflarda yabancı dil dersleri okutulması önerilmiş, zorunlu kılınmıştır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma yukarıda belirtilen düşünceler doğrultusunda Türkçe Öğretmeni Adaylarının (TRÖ) yabancı dil öğrenmeye ilişkin tutumlarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirildi. Bunun yanı sıra aşağıdaki araştırma sorularına cevap bulmak hedeflendi:

1-Yabancı dil dersi alan TRÖ adaylarının İngilizce dersine yönelik tutumları nasıldır?

2-Yabancı dil dersi alan TRÖ adaylarının yabancı dil dersine tutumları mezun oldukları lise türüne, cinsiyetlerine, sınıf düzeylerine, daha önce yabancı dil kursu alıp almamalarına göre farklılık göstermekte midir?

1.2.Önem

Ülkemizde ve dünyada anadil yanında yabancı bir dili yetkin kullanabilen bireylere ihtiyaç artmıştır. Artan bu ihtiyaçlar üniversitelerin yabancı dil eğitimi vermeleri gereksinimini doğurmuştur. Dile yönelik pozitif tutumun öğrenenin dil öğrenmeye yönelik olumlu davranış göstermesini sağlar. Çelebi (2006) "Türkiye'de uzun süredir yabancı dil öğretimi konusu üzerinde çalışmalar yapılmış ve halen de yapılmaktadır. Ancak izlenen yabancı dil öğretim yollarından geçen öğrenciler istenen seviyede yabancı dil bilmemektedir." şeklinde konuya değinmiştir. Bu bağlamda araştırma ülkemizde üniversitelerde uygulanan yabancı dil öğretim programlarının etkili olup olmadığı ve sonuçlardan hareketle bu konuda ileride uygulanacak olan İngilizce öğretim programlarına önerilerde bulunulması açısından önemlidir.

1.3.Varsayım

Bu araştırma katılımcılar halen öğrenim görmekte iken yapılmıştır. Gerekli açıklamalar ile bütün katılımcıların veri toplama sürecinde en az şekilde etkilenip; içten samimi, tarafsız ve doğru yanıt verdikleri varsayılmıştır.

1.4.Sınırlılık

Bu araştırma Marmara Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi programı öğrencilerinin yabancı dile karşı tutumlarını, sınıf düzeyi olarak yalnızca birinci ve ikinci sınıf öğrencilerini kapsaması ile ve yabancı dil olarak İngilizce eğitimi verilmesi ile sınırlıdır.

1.5.Kısaltmalar

TRÖ: Türkçe Öğretmenliği
L: Lise

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Araştırmanın yöntemi, betimsel araştırma modelidir. Betimsel yöntemler, ele alınan problemin var olan durumunu kendi koşulları içerisinde veriler bularak ortaya koymaktadır. Betimleyici veriler; gözlem, anket, görüşme veya test gibi bilgi toplama yolları ile elde edilir." (Özer,2004) Bu araştırma da Marmara Bölgesi'nde bulunan bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi bölümünde öğrenim gören yabancı dil dersi alan 1 ve 2. sınıf öğrencilerinin yabancı dil dersine yönelik tutumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

2.2 Tutum Ölçeğinin Güvenirliği:

İngilizce dersine ilişkin tutum ölçeğinden ortaya çıkan puanların güvenirliği Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı α ,872 bulunmuştur. (Cronbach, 1970: 160).

2.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Marmara Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesindeki TRÖ adaylarının birinci ve ikinci sınıflarından 100 kişi oluşturmaktadır. Öğrenciler zorunlu olarak okutulan İngilizce I - IV derslerini ortak yabancı dil olarak almaktadır.

2.4 Verilerin Toplanması

Katılımcıların cinsiyeti, sınıf düzeyi, mezun oldukları lise türü,, daha önce yabancı dil kursu alıp almadıkları kişisel bilgi formunda verilip katılımcıların yanıtlaması istenmiştir. Ayrıca gönüllülük esasına göre uygulanan ölçek ile katılımcılara çeşitli sorular sorulup bu sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Elde edilen bulgular Aydoslu (2005)'nun tutum ölçeğine göre değerlendirilmiştir. Aydoslu (2005)'nun ölçeği alana uyarlanmıştır.

2.5 Verilerin Analizi

Araştırma Marmara Bölgesindeki bir Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören TRÖ adaylarından birinci ve ikinci sınıfta yabancı dil dersi alan 100 kişi ile yapılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, betimleyici istatistiklerden yararlanılmış ve öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi, mezun oldukları lise türü, daha önceden almış oldukları yabancı dil (İngilizce) kursu ve yabancı dile yönelik tutumları arasındaki ilişkileri çözümlemek için Mann Whitney-U Testi ve Kruskal Wallis-H Testi kullanılmıştır. Çalışma grubunun kişisel değişkenlere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubunun kişisel değişkenlere göre dağılımı.

Demografik Özellik	**Kategori**	**Sayı**	**Yüzde(%)**
Cinsiyet	Erkek	26	26
	Kadın	74	74
Sınıf Düzeyi	1.Sınıf	47	47
	2.Sınıf	53	53
Mezun Olduğu Lise Türü	Anadolu Lisesi	51	51
	Anadolu Öğretmen Lisesi	8	8
	Sosyal Bilimler Lisesi	1	1
	Fen Lisesi	1	1
	Genel Lise	4	4
	İmam Hatip Lisesi	14	14
	Mesleki ve Teknik Lise	18	18
	Diğer	3	3
Önceki Kurs	Evet	9	9
	Hayır	91	91

3.BULGULAR

Tablo 2. İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları**.**

Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	U	z	p
Kadın	75	52,29	3921,50	878,500	-,750	,453
Erkek	26	47,29	1229,50	878,500	-,750	,453

Tablo 2'e göre; kadın (Kadın=52,29) ve erkek (Erkek=47,29) Türkçe öğretmen adaylarının yabancı dil (İngilizce) dersine yönelik tutumlarının puan ortalamaları arasında, cinsiyete göre anlamlı bir fark yoktur (u= -878,500 ; p>.05).

Tablo 3 . İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları.

Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	U	z	p
1.Sınıf	47	49,83	2342.00	1214,000	-,375	,708
2.Sınıf	54	52,02	2809,00	1214,000	-,375	,708

Tablo 3'e göre; 1.Sınıf (1.Sınıf=49,83) ve 2.Sınıf (2.Sınıf=52,02) Türkçe öğretmen adaylarının yabancı dil (İngilizce) dersine yönelik tutumlarının puan ortalamaları arasında, sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark yoktur (u= 1214,000 ; p>.05).

Tablo 4. İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Yabancı Dil (İngilizce) Kursu Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları.

Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	U	z	p
Kurs Alanlar	92	51,32	4721,50	384,500	-,352	,725
Kurs Almayanlar	9	47,72	429,50	384,500	-,352	,725

Tablo 4'e göre; kurs alanlar (kurs alanlar=51,32) ve kurs almayanlar (kurs almayanlar=47,72) Türkçe öğretmen adaylarının yabancı dil (İngilizce) dersine yönelik tutumlarının puan ortalamaları arasında, daha önce bir kurs alıp almamaları bakımından anlamlı bir fark yoktur (u= 384,500 ; p>.05).

Tablo 5. İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Lise Türüne Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.

Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	x^2	sd	p
Anadolu L.	52	49,10			
Anadolu Öğr. L.	8	63,50			
Sosyal Bil. L.	1	78,50			
Fen L.	1	75,00	8,033	7	,330
Genel L.	4	44,13			
İmam Hatip L.	14	50,61			
Meslek L.	18	44,50			
Diğer	3	83,5			

Tablo 5'e göre; lise türleri (Anadolu L.=49,10),(Anadolu Öğr. L.=63,50),(Sosyal Bil. L=78,50),(Fen L.=75,00),(Genel L.=44,13),(İmam Hatip L.=50,61),(Meslek L.=44,50) ve (Diğer=83,50) Türkçe öğretmen adaylarının yabancı dil (İngilizce) dersine yönelik tutumlarının puan ortalamaları arasında, mezun oldukları lise türü bakımından anlamlı bir fark yoktur (u= 384,500 ; p>.05).

4.SONUÇ

Bu çalışmada TRÖ adaylarının yabancı dile yönelik tutumları ile cinsiyet, sınıf düzeyi, mezun olunan lise türü, daha önce yabancı dil (İngilizce) kursu alıp almamaları arasındaki ilişkiler açısından incelenmiştir. Elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS 17.0 programı kullanılarak toplanmıştır. Analiz sonuçları:

Tablo 6. Scale Statistic

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
79,2574	281,133	16,76702	25

Tablo 6'ya göre 25 maddelik İngilizce dersine yönelik tutum ölçeği,49-101 değerleri arasında değişiklik göstermektedir. SPSS 17.0 ile elde edilen Cronbach Alpha'ya göre ortalama 79,2574 olarak sonuçlanmıştır.

Öğrencilerin yabancı dil (İngilizce) dersine ilişkin tutumları ile cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, mezun olunan lise türüne önceden alınan İngilizce kursuna göre elde edilen istatistiksel veriler sonucunda anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu çalışmanın farklı araştırmacılar ve farklı çalışma grupları ile yapılması anlamlı farklar ortaya çıkması açısından gereklidir. Yine bu araştırma Eğitim Bilimleri, Yabancı Dil Öğretimi ve Program Geliştirme alanları için örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

ÖZER, B. (2004). *Gelişim ve Öğrenme.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

PAN, V.&AKAY, C. (2015), *Eğitim Fakültesinde Yabancı Dil Dersi Alan Öğrencilerin Yabancı Dil Dersine Yönelik Tutumlarının ve Sınıf Kaygılarının İncelenmesi*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, (14).

SELÇUK, E. (1997), *İngilizce Dersine Karşı Tutum ile Bu Dersteki Akademik Başarı Arasındaki İlişki, Yayımlanmamış* Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNEŞ, F. (2016), *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller,* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

BACANLI, H. (2017), *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

YILDIRIM, K. (1995), *Kodaly Yöntemi ile Müzik Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

GÖMLEKSİZ, M.N. (2003), *İngilizce Duyuşsal Alana İlişkin Tutum Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliği*, Sosyal Bilimler Dergisi, (13).

ÇELEBİ, M.D. (2006), *Türkiye'de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 285.

ORTAR, M. (2018*). Dağılımların Normalliği ve Normalliğin Test Edilmesi*.25.04.2019 tarihinde http://mustafaotrar.net/istatistik/dagilimlarin-normalligi-ve-normalligin-test-edilmesi/ adresinden alınmıştır.

KARASAR, N. (2016), *Bilimsel Araştırma Yöntemi,* Ankara: Nobel Yayınları.

TEKİNDAL, S. (2017), *Okullarda Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

AYDOSLU, U. (2005) *Öğretmen Adaylarının Yabancı Dil Olarak İngilizce Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

AYDOSLU, U. (2005), İngilizce dersine yönelik tutum ölçeği.

SÖNMEZ, V. (2014), *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.

AKYÜZ, Y. (2018), *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000- M.S.2018,* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

ERKEN DÖNEM HALK MUHAYYİLESİNDE TASAVVUF: KIRK VEZİR HİKÂYELERİ ÖRNEĞİ

Serhat KÜÇÜK
Doktor Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Serhatkucuk19@gmail. com

Cansu PANCAR
Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Cansupancar9@gmail. com

Yunus Alperen ÖNCEL
Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
y.alperenoncel@gmail.com

Özet
Kırk vezir hikâyeleri Türk edebiyatında, 15. yüzyıldan itibaren yerini almıştır. Kırk Vezir Hikâyelerinde ilk eşini kaybeden Şah'ın yeniden genç bir kadınla evlenmesi sonucu gelişen bir dizi olay konu edinilir. Hikâyelerde Şah'ın yeni karısı, Şah'ın ilk eşinden olan oğluna âşık olur ancak üvey oğul genç kadının aşkına karşılık vermez; bunun üzerine kadın oğlana iftira eder ve olaylar gelişir. Kırk gün boyunca vezirler, Şahı ikna etmek için çeşitli öğütler vermişlerdir. Hikâyeler sosyal yapıya dair çeşitli mesajlar içerirler. Ayrıca hikâyeler, şaha verilen öğütler dervişlik, zahitlik, edep gibi birçok tasavvufi unsur barındırmaktadır. Bu çalışmanın amacı Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait yazma bir Kırk Vezir nüshasında, metin içerisinde yer alan tasavvufi unsurların tespit ederek sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırk Vezir Hikâyeleri, Eski Anadolu Türkçesi, Tasavvuf, Halk Hikâyeleri, Doğu Anlatı Geleneği

MYSTİCİSM İN EARLY FOLK İMAGİNATİON: AN EXAMPLE OF FORTY VİZİERS STORY

Abstract
Forty Viziers Stories begin to appear in Turkish Literature since the 15th century. In the stories, a sequence of events about a Shah, who was re-married to a young woman after losing the first wife is narrated. In the stories, the Şah's new woman falls in love with her husband's son by the previous wife, but the stepson does not respond her love, so she slanders her stepson, and events develop. For forty days, the viziers give various advices to convince the Shah. The stories contain various messages about social structure. Also, they include many mystical elements, such as advice for the Shah, dervishism, zahitlik, edep. This study aims to identify and present the mystical elements of the manuscript written in Old Anatolian Turkish.

Key Words: Forty Vizier Stories, Old Anatolian Turkish, Mysticism, Folk Stories, Eastern Narrative Tradition

GİRİŞ

Elimizde bulunan yazma nüsha Konya Kütüphanesi'nde şu kayıtla yer almaktadır: Muhammed b. Bâli, Kitâb-ı Güzide 104 Yk., 13str, 200x145-170x100 mm D. K. By 865/1-3, Harekeli Nesih, 1063 H. Konusu: İslam dini akâidi, kelam, peygamber inancı 178 varaktır. Yazma üç bölümden oluşmaktadır. 108a'ya kadar Kitab-ı Güzîde Akâid'ül İslâm yer almaktadır. Bu eser üzerine Dr. Serhat KÜÇÜK'ün giriş-metin-sözlük şeklinde yayınlanmış bir çalışması bulunmaktadır. 108b'den

122a'ya kadar Kıssa-i İblis yer almaktadır. Bu yazma üzerinde Dr. Serhat KÜÇÜK'ün henüz yayınlanmamış bir çalışması bulunmaktadır. 122a'dan 178b'ye kadar Şah Hikâyeleri yer almaktadır. Bu eser üzerine de halen sürdürülen bir çalışma mevcuttur.

Bu çalışmada elde olan Konya nüshası birbirine bağlı 49 hikâyeden oluşmaktadır. Eserde ilk eşini kaybeden Şah yeniden genç bir kadınla evlenir bu genç kadın padişahın oğluna âşık olur, şehzade bu aşka karşılık vermez bunu üzerine kadın oğlana iftira eder. Kırk gece boyunca Şaha şehzadenin ve oğlanların kötülüğünden bahseder bununla ile ilgili hikâyeler anlatıp şehzadeyi öldürtmek ister. Vezirler ise kırk gün boyunca şahı ikna etmek, şehzadenin canını bağışlatmak için hikâyeler anlatarak çeşitli öğütler verirler. Hikâyenin sonunda şehzadenin masum olduğu anlaşılır kadın cezalandırılıp helak olur. Bu hikâyeler dönemin sosyal yapısı, dini-ahlaki anlayışı, duygu ve düşünceleri hakkında bilgiler verirken anlatılan hikâyelerle topluma ve devlet yöneticilerine ahlaki, dini öğüt verme yol gösterme gibi niteliklerde taşımaktadır. Kırk Vezir Hikâyelerinin dünyanın farklı yerlerinde yetmişten nüshası tespit edilmiştir. Konya nüshası esas alınarak yapılan bu çalışmada bulunan tüm hikâyeler tasavvufi ögeler açısından incelenmiştir. İncelenen tasavvufi nitelikte sayılar, susma orucu, don değiştirme, hil'at, hırka, şeylik-müritlik, çile ve diğer tasavvufi unsurlar (edep, ölüm, felek, ab-ı hayat) olarak tasnif edilmiştir.

KIRK VEZİR HİKÂYELERİ'NİN KONYA NÜSHASINDA TESPİT EDİLEN TASAVVUFİ UNSURLAR

1. SAYILAR

1.1 Kırk Sayısı

"Kırk sayısı, Hz. Muhammed'in kırk yaşında Allah'tan ilk vahyini alması, Allah'ın Âdem'in çamurunu kırk gün yoğurduğuna inanılması, Mehdi'nin dünyaya tekrar geldiğinde kırk yıl kalacak olması, diriliş esnasında göklerin kırk gün boyunca dumanla kaplanacağı ve dirilişin kırk yıl süreceğini ifade eder." (Çoruhlu, 2000:204).

Kırk Vezir Hikâyelerinin elde olan yazma nüshası incelendiğinde, kırk sayısı ile şu şekillerde karşılaşıldığı görülmektedir:

1. ***Kırk Vezir*** *çün sabah oldı güneş togdı.*
2. ***Kırk gün*** *tufan durmadan çıktı ve kırk gün ber-karar eyledi ve kırk gün oturuşdı.*
3. ***Kırk küpler*** *durur her birisinün kapağı altundan koyın kuzusuyla kimisinde tonız ve her birinün kapağın açdı.*

1. 2. Yedi Sayısı

"Yedi sayısına dair geliştirilmiş bir inanç vardır. Kur'an-ı Kerim'de yedi rakamı, 20 yerde 24 defa geçmektedir. Bir haftanın yedi gün oluşu, Allah'a en yakın olma anı olan secdenin yedi uzuv üzere yapılışı gibi tevafuklar da ilgi çekicidir." (Cebecioğlu, 2009)

Kırk Vezir Hikâyelerinin elde olan yazma nüshası incelendiğinde yedi sayısı ile şu şekilde karşılaşıldığı görülmektedir:

1. *Kur'an okudılar çıkub yidi kez tavaf ittiler kapusında durup eyittiler.*

2. *Kazdı görü kim alet bir delik ve yidi ayak nerdibandan aşağı iner.*

3. *Şah nedimi ile kaçdı. varub bir mağaraya girdi yidi gün ol mağaradan tışarı çıkmadı.*

1. 3. Üç Sayısı

"İslâmî açıdan baktığımızda üç sayısı, tek sayılı olan çoğulun ilkidir. Hadiste, "Allah vitirdir / tektir, vitri sever. " diye buyrulmuştur. Bu açıdan bakıldığında, üç sayısı, ilk çoğul sayı olarak vitri ifade eder. Allah'ın 99 ismi, 33'ün üç katıdır. Burada da üç sayısı bir değer kazanmaktadır. Genel olarak namazdan sonraki tesbihatın sayısı 33'tür." (Nurbaki 2006: 104).

Kırk Vezir Hikâyelerinin elde olan yazma nüshası incelendiğinde, üç sayısı ile şu şekilde karşılaşıldığı görülmektedir:

1. *Kebabçınun cigane içer yürirdi ve önüne filoriyle akçe karışup komışdı. mest olucak üç üç alur saçardı.*

2. *Derviş eyitti sana üç nasihat iderem.*

1. 4. Yetmiş Sayısı

Hz. Âdem'in dünyadaki tüm dilleri konuşabilmesi adına yetmiş dil bildiği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'in günde yetmiş kez tövbe etmesi rivayet edilmiştir.
Kırk Vezir Hikâyelerinin elde olan yazma nüshası incelendiğinde yetmiş sayısı ile şu şekilde karşılaşıldığı görülmektedir:
1. *Halid anlara varub ne kişilersiz diyüb sordu. Eyittiler biz bunda yetmiş bin kişiyüz.*
2. *Yetmiş bi kişi içinde bir kişi öldürmek mürüvvetten değildir.*

2. SUSMA ORUCU

Kırk Vezir Hikâyelerinin elde olan yazma nüshasında şehzadenin, padişahın ikinci hanımı tarafından bir iftiraya uğraması durumu söz konusudur. Şehzade bu olaydan sonra bir rüya görmüş ve bu rüyanın tefsiri için hocasına danışmıştır. Hocası da ona bu rüyanın anlamı olarak kırk gün boyunca konuşmaması gerektiğini, eğer konuşursa helak olacağını söylemiştir. Bunun üzerine şehzade kırk gün boyunca atılan iftiralar karşısında sessizliğini korumuştur. Kırk günün sonunda şehzadenin süresi dolmuş ve başından geçen olayları padişaha anlatmıştır. Padişah da kırk günün sonunda işlerin gerçek yüzünü görmüş ve asıl cezalandırılması gereken kişinin şehzade değil ikinci hanımı olduğunu anlamıştır. Bu olay tasavvufi olarak şu şekilde açıklanabilir: Tasavvufta nefsin terbiye edilmesi için az yemenin, az konuşmanın ve az uyumanın önemi vurgulanmıştır.

Şehzadenin bu suskunluğu Hz. Meryem'in konuşma orucu ile benzerlik göstermektedir.
"Artık ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen, "Ben Rahman'a oruç adadım, onun için hiçbir insanla konuşmayacağım!" de! Hamile olduğu halde halkının yanına geldi. "Ey Meryem! Alışılmadık bir şey getirdin!" dediler. "Ey Harun'un kız kardeşi! Baban, kötü bir adam değildi. Anan da bir kahpe değildi. " Bunun üzerine ona işaret etti. "Beşikteki bir bebek ile nasıl konuşuruz?" dediler. "[18]

3. DON DEĞİŞTİRME

"Aslan'a göre Türk halk anlatılarının çeşitli türlerinde (masal, hikâye, destan, türkü…) sıkça işlenen, "şekil değiştirme" veya "suret değiştirme" motifi iki farklı şekilde görülmektedir. Şekil değiştirme; ya kahramanın iradesine bağlı bir meziyettir, ya da kahramanın iradesi dışında bir kısım sihirli objeler vasıtasıyla gerçekleşen fevkalâdeliklerdir. Evliya menkıbelerindeki görünüşü değerlendirildiğinde, bu fevkalâde hâlin bir keramet olarak takdim edildiği anlaşılmaktadır" (Aslan, 2004: 38 aktaran Kızıldağ, 2018).

Elde olan yazma Kırk Vezir Nüshasında bu durumla şöyle karşılaşılmaktadır: Padişahın Veziri Hikâyesi hikâyesinde, vezir şaha bir sure öğretir ve hangi surete dilerse girebileceğini söyler. Bunun üzerine şah ölü bir kaz getirtip kaz suretine girer. Bunu fırsat bilen vezir, şahın suretine girer. Hatun ve Şah vezire oyun oynarlar, veziri kaz suretine sokarlar, şah kendi suretine geri döner, en sonunda kazı (vezir) helak ederler.

4. HİL'AT

Üst kademedilerdeki yöneticilerin alt kademedeki yöneticilere ödüllendirmek için giydirdikleri elbisedir. Tasavvuf öğretisinde de kulun Hakk'a bağlılığını bildirir.

[18] Meryem 26-29. Ayetler.

Elde olan yazma Kırk Vezir nüshasında, Çözüm adlı hikâyede şehzadenin suçsuzluğu ortaya çıkıp vezirler üzerindeki suçlamalar ortadan kalkınca *padişah tüm vezirlerine hil'at giydirir*. Bir başka hikâye olan Vezirinin Çocuğuna Âşık Padişah'ta da "*vezir celladı hil'atledi*" şeklinde anlatılmıştır.

5. HIRKA

Yamalı elbise, dervişlerin toplu zikir yaptıkları esnada giydikleri yelek. Bir mürit adayı belli bir deneme ve hazırlık döneminden sonra tarikata ehil ve şeyhe layık görülürse ona tekkede yapılan bir törenle hırka giydirilir. Hırka giyen talip artık bundan böyle şeyin müridi, tarikat mensubu ve diğer müritlerin kardeşidir. Tarikatın kural ve ilkelerine uymak, kendisine verilen ögeleri seve seve yerine getirmek zorundadır. Hırka giymek, mürit adayını şeyhin kabul ettiğinin, dolayısıyla hakkında kendisini kabul ettiğinin simgesidir. Hırka giyen talip artık belli bir derneğin üyesidir (Uludağ, 2001).
Elde olan yazma Kırk Vezir nüshasında, Hasan-ı Basri vezirden şahın oğlunun ölümü ile ilgili sözleri işitir, mal esbab gözünden çıkartıp derviş olup hırka giyer, şeklinde anlatılmaktadır.
Kayser-i Rum ile Hasan Basri Hikâyesinde, "Ben bile kuşanam didi" şeklinde tarikata girmek ve hırka kuşanmak isteyen bir mürit anlatılmaktadır.

6. ŞEYHLİK-MÜRİTLİK

Tasavvufta ve halk anlatılarında, şeylik ve müritlik kavramları ile karşılaşılır. Bu kavramların anlamı şu şekildedir.

Şeyhlik: "Arapça, önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelime. Tasavvuf okulu liderlerine şeyh denir. Şeyhler, kulu Allah'a Allah'ı kula sevdirmek isteyen kişidir." (Cebecioğlu, 2009).

Müritlik: "Kendisine semanın kapısı açılan ve isimle hakka erenler arasına katılıp ona eren. Tarikata giren ve şeyhe bağlanan, derviş, bende; efendisi olan şeyhin kulu." (Uludağ, 2001).

Elde olan yazma Kırk Vezir Hikâyeleri nüshasında "*derviş hallü kişiydi", "hocalar katına vardı", "hoca anlara tapşırdı", "aksakallı pirler, azizler, zahidler ve abidler geldiler", "derviş olub hırka giydi", "kırk elli müridi vardı*" şeklinde geçmektedir. Yine Şeyh ve Abdal Hikâyesinde şeyhlik-müritlik kavramına şu şekilde rastlanılmaktadır:
"şeyḫ eyitdi ne vechle ḫizmet etseŋ gerek didi eyitdi ibriġüŋ ve seccādeŋ getüreyim didi şeyḫ eyitdi otur aşaġa baŋa senüŋ gibi yoldāş gerekmez didi gine şeyḫ eyitdi hey bre dervīşler isterem ki gele baŋa yoldāşlıḳ eyleye didi bir dervīş daḫı durıgeldi eyitdi yā şeyḫ ben saŋa yoldāş olayım şeyḫ eyitdi ne vechle yoldāşlıḳ idersüŋ didi eyitdi raḥleŋ getüreyim didi ḳondıġın yirde pösteküŋi bıraġayım ve girçek getüreyim didi şeyḫ eyitdi otur aşaġa sen daḫı yoldāşlıḳ idemezsüŋ didi"

7. ÇİLE

Salikin ruhsal olgunluğa, manevi zenginliğe ulaşmak amacı ile kırk gün süre ile bir hücrede tek başına kalarak dünya hayatından, sosyal çevreden uzaklaşarak, az uyumak, az konuşmak, az yemek mümkün mertebe sürekli ibadet ile meşgul olarak nefsin eğitilmesi, terbiye edilmesi arzuların sınırlandırılıp Dervişin münzevi bir yaşam sürmesi olayına çile denmektedir.

Elde olan yazma Kırk Vezir Hikayeleri nüshasında, Halid bin Velid ile Rahip Hikayesinde bu durum: "pes Ĥālid bin Velīd anda azdı bir cebl şāḥına istiḳbāl idüb üstine çıḳdı girdi ol ṭaġuŋ ardında çoḳ ḫalāyıḳ cem' olmış ve orta yirde bir minber naṣib olmış pes Ĥālid anlara varub ne kişilersiz diyüb ṣordı eyitdiler biz bunda yetmiş biŋ kişiyüz ve bizüm bu ṭaġda bir zāhibümüz var yılda bir kez çıḳar bize v'aẓ ider gine ṣavm'asına girer tā bir yıla degin çıḳmaz bugün yıl temām olmışdur şimdi çıḳub gine bize v'aẓ itse gerekdür didiler" şeklinde anlatılmıştır.

8. DİĞER TASAVVUFİ UNSURLAR

8. 1. Edep

Tasavvuf genel itibariyle edepten ibarettir. Edep kurallara uymayı ve resmi olmayı gerektirir. Oysa sevgi ve dostluk tam olursa edebe uymak şart olmaktan çıkar. Edep gösterene edepli, edep göstermeyene edepsiz denir (Uludağ, 2001).

Elde olan yazma Kırk Vezir Nüshası, Çocuktan Alınan Haber hikâyesinde edeb kavramına şu şekilde rastlanmıştır. *"Horasanînün sözine oglanun cevabına aceb kılub güşüşdiler Horasanî yire utandığından aldı evine varub edeb-i beliğ gösterdi. "*

8. 2. Ölüm

Tasavvufta tabii ve ihtiyari, yani iradi olmak üzere iki ölüm vardır. "Ölmeden evvel ölmek" deyimi, iradi ölümü ifade eder (Uludağ, 2001).

Elde olan yazma Kırk Vezir Hikâyeleri nüshası, Bezirgân ve Oğulları Hikâyesinde ölüm konusuna şu şekilde rastlanılmaktadır: *"Hoca Hakk emriyle vâsıl oldu, oğlanları israf elini mala uzattılar. "*

8. 3. Felek

Hükema felsefesine göre sekizinci feleğe kürsi, dokuzuncusuna arş denilmiştir. Dokuz feleğe nüh-felek denir. Kutsi bir hadise Hz. Peygamber'e şöyle hitap edilmiştir: "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım. " Feleklerin dönüşünün insanların üzerinde çeşitli etkileri olduğuna inanıldığından, felekle kader düşüncesi arasında bir bağ kurulmuştur (Uludağ, 2001).

Elde olan yazma Kırk Vezir Hikâyeleri nüshası, Bezirgân ve Oğulları hikâyesinde bu duruma şöyle rastlanmıştır: *Felek kandilini cihandan getürdi ve şu'lesiyle âlemi pürnur kıldı ve şah gelüb tahtına karar eyledi. "*

8. 4. Âb-ı Hayat

Klasik edebiyatımızda içeni ölümsüzlüğe ulaştırdığı düşünülen sudur. Hz. Hızır ile İlyas'ın içerek ölümsüzlük bulduğu sudur.

Elde olan yazma Kırk Vezir Hikâyeleri nüshası, Vezirin Çocuğuna Âşık Padişah hikâyesinde şu şekilde karşılaşılmaktadır*: "Pes şah oğlanı dizü üstine aldı oğlan dahı kolunu şahun boynına bırakdı şah dahı lebin ağzına alub dudağından ab-ı hayat nuş eyledi. "*

SONUÇ

Sonuç olarak, elde olan yazma Kırk Vezir nüshasındaki hikâyeler tasavvufi unsurlar bakımından incelenmiştir. İncelenen bu hikâyeler İran-Arap biçim ve içerik özellikleri taşımaktadır. Metinde bulunan Sayılar, Susma Orucu, Hil'at, Don Değiştirme, Hırka, Şeyhlik-Müritlik, Çile, Edep, Ölüm, Felek, Ab-ı Hayat gibi tasavvufi unsurlara rastlanmıştır. Bu durum Kırk Vezir Hikâyelerinin yalnızca edebi boyutunun olmadığı aynı zamanda dini tasavvufi bir boyutunun da olduğunu kanıtlar niteliktedir. Kırk Vezir Hikâyeleri diğer doğu klasik eserleri olan Simbadnameler, Kutadgu Bilig, Binbir Gece Masalları gibi farklı bilim dalları tarafından ele alınmalıdır. Hikâyelerde bilgeliğe ulaşma yolları, insanların farklı durumlarda nasıl davranmaları gerektiği üzerinde durulmuş keskin bir zekâ öğütlenmiştir. Bu hikâyeler iyi bir yöneticide olması gereken özellikleri anlatması, bürokratlar arası ilişkilere değinmesi açısından yönetim bilimlerinin de ilgisini çekebilecek niteliktedir. Yine hikâyelerde toplum yaşantısına dair izlere rastlanmış, bu hususta sosyolojik açıdan incelemeler yapılması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

CEBECİOĞLU, E. (2009), *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* İstanbul: Ağaç Yayınları.

ULUDAĞ, S. (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

KÜÇÜK, S. (2014), *Kitab-ı Güzide Akaid'ül İslam,* İstanbul: Kesit Yayınları.

AYDIN, O. (2019), *Gök Girsin Kızıl Çıksın,* Ankara: Akçağ Yayınları.

KANAR, M. (2011), *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü,* İstanbul: Say Yayınları.

ARPAGUŞ, S. (2013), Elmalı'da Kişilik Oluşumu ve Nefsin Terbiyesi, Tekke Mutfağında Nefs Terbiyesi, (145-169).

ÇORUHLU, Y. (2000), *Türk Mitolojisinin Ana Hatları,* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

NURBAKİ, H. (2006), *Kur'an-ı Kerim'den Âyetler ve İlmi Gerçekler,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

KIZILDAĞ, H. (2018), Mevlevi Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (83), (438-454).

ULUKAN, A. (2012), Farklılığın Renk ve Sayılarda Bulunan Aynılığı, *AÜ Türkiyat Enstitüsü Dergisi*, (165-190).

YAZICI, İ. (2005), Kur'an'a Göre Hz. İsa'nın Ref'i ve İlgili Ayetlerin Yorumlarının Tahlili, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (20-21), (69-101).

KARAHAN, A. (2012), İslamiyet'te Kırk Adedi Hakkında, *İstanbul Üniversitesi Edebiyatı Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (4), (265-273).

YAZIR, M. H. (2012), *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, İstanbul: Aktifnet Dağıtım Yayın.

ENSTRÜMANTAL OLUŞUM TEORİSİ İLE İLGİLİ OLAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN DURUMUNA İLİŞKİN BİR DOKÜMAN ANALİZİ

Damla SÖNMEZ
Bursa Uludağ Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü/ Matematik Eğitimi Doktora Programı
damlasonmez91@hotmail.com

Hüseyin Ozan GAVAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü/ Matematik Eğitimi Doktora Programı
ozangavaz@hotmail.com

Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN
Bursa Uludağ Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi/ Matematik Eğitimi
tapan@uludag.edu.tr

Özet
Bu çalışmada belirlenen ölçütlere göre enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili yapılmış olan çalışmaların incelip, analiz edilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmanın amacı, enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili 2000-2018 yılları arasında yapılmış olan Türkiye'deki ve dünyadaki akademik çalışmalarla alakalı durumu ele almaktır. Literatür taraması yapıldığında, matematik eğitimi alanında enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili yapılmış olan çalışmaların derlendiği bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Alan yazının taranıp özet bilgiler verilmesi eksiklerin tespitini kolaylaştırarak gelecekteki yapılacak çalışmalara yol göstermesi ve çalışmaların şu anki durumunun hangi aşamada olduğunun tespitini kolaylaştıracaktır. Enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili çalışacak olan araştırmacılara önemli ölçüde yol göstereceğinden çalışmanın önemi açıkça görülmektedir. Bu çalışmada, enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili 2000-2018 yılları arasında yapılmış olan araştırmalar, birkaç değişken yönünden içerikleri incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezinde yayınlanmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanı sıra ULAKBİM, EBSCO gibi sosyal bilimler veri tabanlarında yayınlanmış olan makaleler toplanmıştır. Toplanmış olan verilerin incelenmesi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yoluyla yapılmıştır. Bu çalışmada ele alınan veriler şu değişkenler açısından incelenmiştir; yayın türü, yayın yılı, araştırmanın önemi, araştırmanın problemi, araştırmada kullanılan yöntem, araştırmada kullanılan veri analizi türü, araştırmanın bulguları, araştırmanın önerileri ve araştırmanın sonuçlarıdır. Araştırmanın sonucunda yapılan çalışmaların daha çok makale türünde olduğu, yöntem olarak çoğunlukla nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, yayınların 2009 yılından sonra artış gösterdiği ve yabancı literatürde daha fazla çalışma yapıldığı görülmüştür

Anahtar Kelimeler: enstrümantal oluşum teorisi, matematik eğitimi, doküman analizi

A Document Analysis Of The Status Of The Academic Studies Related To The Instrumental Genesis Theory

Abstract
In this study, it is aimed to analyze and examined the studies about instrumental genesis theory according to the determined criteria. The purpose of this study is to examine the academic studies of instrumental formation theory between 2000-2018 which is related to in Turkey and the world situation is to consider. When the literature was reviewed, it was observed that there was no study on the instrumental genesis theory in the field of mathematics education. Scanning the abstract of the literature and giving summary information will facilitate the determination of the deficiencies and guide the future studies and will determine the current state of the studies. The importance of the study is clearly seen as it will guide the researchers who will work on the theory of instrumental genesis. In this study, the researches about the instrumental genesis theory between the years 2000-2018, the

contents of several variables were examined. For this purpose, articles published in social sciences databases such as ULAKBIM and EBSCO, as well as master and doctorate theses published in the National Thesis Center of Higher Education Institutions were collected. The analysis of the collected data was done through document analysis which is one of the qualitative research methods. The data discussed in this study were examined in terms of the following variables; type of publication, year of publication, the importance of the research, the problem of the research, the method used in the research, the type of data analysis used in the research, the findings of the research, the suggestions of the research and the results of the research. As a result of the study, it was observed that the studies were mostly in the form of articles, mostly qualitative research methods are used, publications increased after 2009 and more studies were done in foreign literature.

Keywords: instrumental genesis theory, mathematics education, document analysis

1. GİRİŞ

Günlük hayatımızın vazgeçilmez birer unsur olan araçların, eğitim öğretimde de yeri büyüktür. Eğitim öğretimde araç kullanımı üzerine literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların matematik eğitimi alanında öne çıkanlardan en önemlilerinden birisi de Rabardel (1995) ve akabinde Trouche(2005) tarafından yapılmış olan çalışmadır. Rabardel (1995) teorisinde belirttiği üzere araç ve enstrümanı ayırt etmiş, aracı, "kullanıcı için uygun olan şekilde", enstrümanı ise "kullanıcı tarafından, kendi durumuna ve ihtiyacına uygun olacak şekilde, kaynak üzerinde yapılan değişikliklerle geliştirilen" olarak tanımlamıştır. Bu gelişim süreçleri yani enstrümantal oluşumlar, bir problemi çözülebilmesi adına bir aracın kabul edilerek ihtiyaçların ışığında aracın değiştrilmesi şekilde ifade edilebilir. Bu belirlenen ihtiyaçların ışığında aracın kullanım şemaları ortaya çıkar. Şema, benzer durumlar için karşılaşılan farklı yönlerde geliştirilen işlevsel sabitler tarafından yapılandırılmış olan hedeflenmiş olan aktivitenin değişmeyen şeklidir (Vergnaud,1998'den akt. Şahin Baştürk, 2015).
Enstrüman= Araç + Kullanım Şemaları (Trouche, 2005).

Enstrümantal yaklaşımda iki farklı süreç ele alınmıştır: Bunlar enstrümantasyon ve enstrümantalizasyon süreçleridir. Enstrümantasyon, bir aracın kullanım şemalarının yardımıyla özne için daha uygun bir hale gelmesidir. Öznenin kendi davranışlarına araca göre şekil vermesidir.

Enstrümantalizasyona bakıldığında ise aracın özne tarafından değiştirilmesidir, yani bu süre zarfında özne kendi durumuna göre araç üzerinde farklılıklar yapar (Şahin Baştürk, 2015).

Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde matematik dersinde kullanılan birçok aracın, zihinsel süreçle birleşerek enstrüman olduğu görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin derslerde kullandığı araçları da kendilerine uygun bir şekilde kullandığı da bilinmektedir. Bu sebepten ötürü enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili yapılmış olan çalışmaların bir kısmının belli bir düzene göre tasniflenmesinin araştırmacılar açısından yararlı olacağı görülmektedir. Literatür taraması yapıldığında, matematik eğitimi alanında enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili yapılmış olan çalışmaların derlendiği bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada belirlenen kriterlere göre yapılmış olan çalışmaların incelip, analiz edilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmanın amacı, enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili 2000-2018 yılları arasında yapılmış olan Türkiye'deki ve dünyadaki akademik çalışmalarla alakalı durumu ele almaktır. Alan yazının taranıp özet bilgiler verilmesi eksiklerin tespitini kolaylaştırarak gelecekteki yapılacak çalışmalara yol göstermesi ve çalışmaların şu anki durumunun hangi aşamada olduğunun enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili çalışacak olan araştırmacılara önemli ölçüde yol göstereceğinden çalışmanın önemi açıkça görülmektedir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu araştırmada, enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili 2000-2018 yılları arasında yapılmış olan araştırmalar, birkaç değişken yönünden betimsel analize tabi tutularak incelenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezinde yayınlanmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanı sıra ULAKBİM, EBSCO gibi sosyal bilimler veri tabanlarında yayınlanmış olan makaleler toplanmıştır. Bu tarama doğrultusunda 41 adet makale incelenmiştir. Toplanmış olan

verilerin incelenmesi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yoluyla yapılmıştır. Doküman analizi, yapılacak olan bir çalışma ile alakalı olan hali hazırda bulunan kayıt ve belgeleri toplayıp belirli bir norm veya sisteme göre kodlanıp incelenmesine denir (Çepni, 2018). Bu çalışmada ele alınan veriler şu değişkenler açısından incelenmiştir; yayın türü, yayın yılı, araştırmanın önemi, araştırmanın problemi, araştırmada kullanılan yöntem, araştırmada kullanılan veri analizi türü, araştırmanın bulguları, araştırmanın sonuçları ve araştırmanın önerileridir.

3. BULGULAR

Yapılan taramada elde edilen bulgulara göre;
Yapılan tarama kapsamında incelenmiş olan çalışmaların hepsi makale türündedir. Yapılan tarama sonucunda incelenen makalelerin yayın yıllarının frekans ve yüzde tablosu Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yayınların Yılları

Yayın Yılı	Frekans	Yüzde
2000	0	%0
2001	0	%0
2002	1	%2.44
2003	2	%4.87
2004	2	%4.87
2005	1	%2.44
2006	0	%0
2007	2	%4.87
2008	0	%0
2009	4	%9.76
2010	4	%9.76
2011	4	%9.76
2012	0	%0
2013	4	%9.76
2014	4	%9.76
2015	2	%4.87
2016	3	%7.32
2017	4	%9.76
2018	4	%9.76
Toplam	41	%100

Tablo 1 incelendiğinde ulaşılan makalelerde 2009 yılından sonra enstrümantal oluşum teorisi ile ilgili yapılan çalışmalarda bir artış olduğu görülmektedir. 2009 yılından önceki yıllarda bu konuyla ilgili sadece birkaç çalışma yapıldığı görülmektedir. Yapılan taramada incelenmiş olan makalelerin çoğunun yabancı ülkelerde yapıldığı görülmektedir. Teoriyi ortaya atan kişinin Fransız olmasından dolayı çalışmaların çoğunun Fransa'da yapıldığı göze çarpmaktadır. Taraması yapılmış olan makalelerde örneklem olarak genellikle ortaokul öğrencileri, öğretmen adayları ve öğretmenler alınmıştır. Taranan tüm makalelerde verilerin analizinde nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. İncelenmiş olan tüm makalelerin literatüre enstrümantal oluşum teorisinin kullanımı ve geliştirilmesiyle ilgili katkı sağlayacak bulgulara ve sonuçlara sahip olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen bulgularda yayınların birçoğunun yabancı kaynaklı olduğu görülmüştür. Yerli kaynaklı çalışma yapan yazarların dahi yabancı dilde çalışma oluşturdukları görülmüştür. Yapılan çalışmaların daha çok makale türünde olduğu, yöntem olarak çoğunlukla nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, yayınların 2009 yılından sonra artış gösterdiği tespit edilmiştir. Tüm makaleler incelendiğinde matematik dersinin özelinde daha fazla çalışma yapılabilir. Enstrümantal oluşum teorisi literatüre daha yeni giriş yapmaya başladığı için yerli

kaynaklı çalışmaların fazlalaşması sağlanabilir. 2009 yılından sonra enstrümantal oluşum teorisine olan ilginin neden yoğunlaştığı araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Çepni, S. (2018). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. 8. Baskı Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım: Trabzon.

Rabardel, P. (1995). *Les hommes et les technologies, approche cognitive des instruments contemporains*. Paris: Armand Colin (English version at http://ergoserv.psy.univparis8. fr/Site/default. asp?Act_group=1).

Şahin Baştürk, B. N. (2015). İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Ders Dokümanı Hazırlama Süreçlerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Trouche, L. (2005). Instrumental genesis, individual and social aspects. *In the didactical challenge of symbolic calculators* (pp. 197-230). Springer US.

Vergnaud, G. (1998). Toward a cognitive theory of practice. In A. Sierpinska & J. Kilpatrick (Eds.), Mathematics education as a research domain: A search for identity (pp. 227– 241). Dordrecht, The Netherlands: Kluwer.

İŞ İLANLARININ İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK BECERİ BOYUTLARINA GÖRE İNCELENMESİ: ZİNCİR OTELLERDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Nurdagül ÖZCAN
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
ozcannurdagul@gmail.com

Doç. Dr. Hatice GÜÇLÜ NERGİZ
Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Konaklama İşletmeciliği Bölümü,
hg.nergiz@kocaeli.edu.tr

Özet
İstihdam edilebilirlik becerileri kavramının ortaya çıkışı ile birlikte çalışanlardan beklenen becerilerin sayısında ve niteliğinde değişmeler görülmüştür. Çalışanların sahip olması gereken teknik beceriler, küresel rekabetin yanı sıra hızlı değişme ve gelişmelerin yaşandığı günümüz çalışma ortamlarında yetersiz kalmıştır. Artık çalışanlarda teknik beceriler yanında, duyguların yönetimi, teknolojiye hâkim olma, özgüven sahibi olma gibi istihdam edilebilirlik becerilerine sahip olmaları beklenmektedir. İstihdam edilebilirlik becerileri, çalışanları işverenlerinin gözünde değerli kılan ve işle ilgili teknik yeterliklerin dışında kalmakla birlikte yapılan işin kalitesini yükseltebilen nitelikler olarak ifade edilmektedir. İşletmeler tarafından özellikle beyaz yakalı çalışanlarda istihdam edilebilirlik becerilerinin yüksek olması beklenirken, mavi yakalı çalışanların beceri düzeyinin daha düşük olabileceği iddia edilmektedir. Bu bağlamda, farklı eğitim seviyelerinden çalışanların bir arada bulunduğu otel işletmelerinde istihdam edilebilirlik becerilerinin işe alım sürecinde önemli olup olmadığını saptamak gereği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'deki yerli ve yabancı zincir otel işletmelerinin iş ilanlarında istihdam edilebilirlik becerilerine yer verip vermediklerini saptamayı amaçlamaktadır. Veriler, zincir otellerin internet adreslerinde yer alan iş ilanlarından elde edilmiştir. Çalışma, nitel bir araştırma tasarımına uygun olarak hazırlanmıştır. Literatüre dayalı olarak turizm sektöründe aranan istihdam edilebilirlik becerileri " teknoloji, uyum, ekip çalışması, özgüven, sorumluluk, iletişim, akademik beceriler ve kendi kendini yönetme becerileri" şeklinde sekiz alt boyuta ayrılmıştır. İş ilanlarında aranan niteliklerin bu boyutlarla örtüşüp örtüşmediği nitel bir yaklaşımla ele alınıp, incelenmiştir. İstihdam edilebilirlik beceri boyutları ile iş ilanlarında aranan niteliklerin örtüştüğü ve iş ilanlarının tamamında departman, pozisyon fark etmeksizin istihdam edilebilirlik becerilerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam Edilebilirlik, Zincir Oteller, İş İlanı, Nitel Araştırma

EXAMINATION OF JOB ADVERTISEMENTS BASED ON THE DIMENSIONS OF EMPLOYABILITY SKILLS: A QUALITATIVE RESEARCH ON HOTEL CHAINS

Abstract
Along with the introduction of the concept of employability skills, the changes in the number and quality of the skill expected from employees have been observed. The technical skills that the employees should have remained incapable in today's working environments in which global competition as well as rapid changes and developments have taken place. Now, employees are expected to have employability skills such as managing emotions, technological knowledge and self-confidence in addition to technical skills. Employability skills are expressed as qualifications that enable to make employees valuables in the eyes of employers and increase the quality of work although they are outside the technical competences associated with the job. While the businesses expect that especially white-collar workers have high level of employability skills, it is claimed that blue-collar workers may have lower level of employability skills. Accordingly, it is necessary to determine whether employability skills are important in the recruitment process in hotel businesses in which employees with different levels of education co-exist. This study aims to determine whether employability skills are included in job advertisements of domestic and foreign hotel chains in Turkey.

The data was obtained from job advertisements on the hotel chains' websites. The study was prepared in accordance with a qualitative research design. Based on the literature, employability skills the tourism sector is looking for are divided into eight sub-dimensions such as "technology, harmony, teamwork, self-confidence, responsibility, communication, academic skills and self-management skills". Whether or not the qualifications required in job advertisements coincide with these dimensions are addressed and examined with a qualitative approach. Employability skill dimensions and qualifications required in job postings overlap and it was concluded that employability skills were included in all job vacancies, regardless of department and position.

Keywords: Employability, Chain Hotels, Job Announcement, Qualitative Research

1.Giriş

Turizm sektör olarak, ülkelerin ekonomik büyümelerini sağlaması açısından önemli bir potansiyel teşkil etmektedir. İşsizliğin azaltılmasını ve istihdamın arttırılmasını sağlamaktadır. Önemi sürekli artış gösteren turizmin hizmet sektörü oluşu, başarıya giden yolda insan kaynağının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. İş gücünün önemli olduğu bu sektörde, istenen eğitime, bilgi ve beceriye sahip işgörenler, işletmelerin rekabet edebilmesinde büyük bir öneme sahiptir. Özellikle, otel işletmelerinde emek yoğun olmasından kaynaklı işgören adaylarının sadece mesleki bilgi ve becerilerine değil, teknik olmayan beceriler konusuna da vurgu yapılmaktadır. Çünkü hizmet endüstrisinde artan rekabet ve değişim ortamı işletmeleri sürekli yeniliklere uyum sağlayabilecek becerilere sahip işgörenlerin oluşturduğu bir çalışma kültürü beklentisine yöneltmektedir (Ünal, 2003).Teknik yetenek olmayan bu yeteneklerin tümü 'istihdam edilebilirlik becerileri 'olarak ifade edilmektedir. (Cotton, 1993).İstihdam edilebilirlik becerileri, işgörenleri işverenlerin gözünde değerli kılan ve işle ilgili teknik yeterlikler dışında kalan nitelikleri oluşturmaktadır.

İstihdam edilebilirlik becerileri, farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlandığı görülmektir. Farklı yaklaşımların olduğu kadar, tanımlanan beceriler üzerinde büyük ölçüde uzlaşma sağlandığı da görülmektedir. Özellikle; iletişim ve sorun çözebilme yeteneği, bireysel gelişim, liderlik vasıfları, bilgiye ulaşma ve kullanım becerileri, sistemleri kolay kavrama ve değişim gösteren teknolojiyle iş yapabilme yeteneği konularında benzerlik olduğu görülmektedir.

Birleşik Devletler Çalışma Bakanlığı Gerekli Becerileri Kazanma Komisyonu (SCANS, 1991)36 İstihdam edilebilirlik becerilerini 8 kategori altında sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmada; temel beceriler, düşünme becerileri ve kişisel beceriler istihdam edilebilirliğin temellerini oluşturan başlıklar olarak boyutlara ayrılmıştır. Diğer beş kategoride ise kaynaklar, kişilerarası iletişim, bilgi, beceri ve teknolojiyle ilgili yeterlilikler olarak adlandırılma yapılmıştır.

İstihdam edilebilirlik becerileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hem işgörenleri hem de işgören adayları için önem taşımaktadır. Sektör yaşamı ve eğitim kurumların arasında ki yakınlaşmayı öngörebilen bazı eğitim reformu girişimler de "teknik eğitim ve mesleki eğitim" adı altında belirli mesleklere yönelik eğitime dayanmaktadır. Dünyadaki genel eğilime bakıldığında ise, sadece teknik yeterlikleri değil, çalışma alanlarının tümünde gereken istihdam edilebilirlik becerilerini kazandırmaya yöneliktir. Bu sebeple bu becerilerin kazandırılması önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'de bulunan yerli (Rixos) ve yabancı (Hilton) zincir otel işletmelerinin web sitelerinde yayınlanan iş ilanlarında aranan niteliklerin istihdam edilebilirlik beceri boyutları ile örtüşüp örtüşmediği ve işe alım sürecinde önemli olup olmadığını, iş ilanlarında istihdam edilebilirlik becerilerine yer verilip verilmediğini saptamayı amaçlamaktadır.

2.Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada "Doküman inceleme" yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Algılamalar ve olay doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmaya çalışılırken, bazı araştırmalarda hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi yapılır (Şimşek ve Yıldırım, 2006). Çalışmada betimsel bir tablo sunabilmek amacıyla "doküman inceleme" yönteminden yararlanılmıştır.

Araştırmanın verileri, yerli(Rixos) ve yabancı(Hilton) zincir otellerin internet adreslerinde yer alan iş ilanlarından taranması yoluyla elde edilmiştir. İlanlar, işverenlerin işe alım sürecinin ilk adımını oluşturmakla birlikte, potansiyel insan kaynaklarından ne beklendiğini de gösteren kaynaklardır (Jackson ve diğ., 2002).

Bu çalışma da 20 Ocak-20 Nisan tarihleri arasında Türkiye'deki yerli (Rixos) ve yabancı (Hilton) zincir otel işletmelerinin yayınladığı toplam 111 adet iş ilanından 37'si yabancı otel 26'sı yerli otel olmak üzere 63 iş ilanına ulaşılmıştır. Verilerin analize hazırlanması sürecinde aynı nitelikler içeren ilanın farklı tarihlerde yayınlanması çalışmanı sınırlıklarını oluşturmuş ve yayınlanan ilanlardan 63'ü çalışmaya dâhil edilmiştir. Turizm sektöründe sezon öncesi personel alımı sürecinin nisan ayı itibari ile başlaması verilerin elde edilme sürecini kolaylaştırmıştır.

3.Bulgular

Yapılan sınıflandırmalarda, otel işletmelerinin özelliklerine yer verilmektedir. İlk olarak otel işletmelerinin türü ve hangi şehirlerde işe alımların olduğu incelenmektedir.

Tablo1:İş İlanlarındaki Otel İşletmelerinin Türlerine Göre Dağılımı

İşletme Türü	Sıklık(n)	Yüzde(%)
Yerli	26	41.3
Yabancı	37	58.7
Toplam	**63**	**100**

Tablo 1'de gösterildiği gibi, incelenen ilanların çoğunluğu (%58,7) yabancı işletmeler ile ilgilidir. Yerli işletmelere yönelik ilanlar %41,3'lik bir orana sahiptir.

Tablo2:İşe Alım Yapılan Kentler

Eleman Aranan Şehir	Sıklık(n)	Yüzde (%)
İstanbul	55	87,3
İzmir	4	6,3
Antalya	1	1,6
Adana	1	1,6
Gaziantep	1	1,6
Muğla	1	1,6
Toplam	**63**	**100**

Tablo2'de gösterildiği gibi, otel işletmelerine yönelik ilanların çoğunluğu %87,3 İstanbul iline yöneliktir. İstanbul'u İzmir %6,3, Antalya %1,6, Adana %1,6, Gaziantep ve %1,6,Muğla1,6 takip etmektedir.

Tablo3: Otel İşletmelerine Yönelik İş İlanlarının Departmanlarına Göre Dağlımı

Otel Departmanları	Sıklık(n)	Yüzde(%)
Ön büro	15	23,8
Mutfak	12	19,0
Kat Hizmetleri	11	17,5
Satış Pazarlama	7	11,1
Muhasebe-Finans	5	7,9
Teknik Servis	7	11,1
İnsan Kaynakları	2	3,2
Yönetim	4	6,3
Toplam	**63**	**100**

Tablo 3'te gösterildiği gibi otel işletmelerine yönelik ilanlarda en çok işe alım yapan departmanlar; ön büro, mutfak ve kat hizmetleridir.

Tablo4: Aranan Pozisyona Göre Dağılım

İş Tanımı	Sıklık(n)	Yüzde(%)
Resepsiyonist	11	17,5
Kat Hizmetleri	11	17,5
İnsan kaynakları müdürü	2	3,2
Ön büro müdürü	3	4,8
Genel müdür	4	6,3
Belboy	1	1,6
Mutfak Komisi	4	6,3
Komi Şefi	5	7,9
Aşçı	2	3,2
Bulaşıkhane Şefi	1	1,6
Satış Müdürü	3	4,8
Satış Temsilcisi	4	6,3
Teknik Servis	5	7,9
Toplam	**63**	**100**

Tablo 4'te de gösterildiği gibi otel işletmelerine yönelik ilanlarda en çok elemana ihtiyaç duyulan pozisyon: Resepsiyonist ve Kat hizmetlerine yöneliktir.

Otel işletmelerine yönelik ilanlarda yapılan sınıflamalardan bir diğeri, aday işgörenlerde aranan özelliklerdir. (Tablo 5)

Tablo5: İş İlanlarında Aday İş Görenlerde Aranan Özellikler

	Yabancı Otel		**Yerli Otel**	
İş Deneyimi	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
(1-2) Yıl	23	62,1	19	73,1
(3-4) Yıl	6	16,2	5	19,2
(5 -6) Yıl	8	21,6	2	7,7
Zincir Otel Deneyim	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	11	29,7	5	19,2
Hayır	26	70,3	21	80,8
Eğitim	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Lisans	21	56,8	19	73.1
Ön Lisans	1	2,7	2	7,7
Lise	9	24,3	5	19,2
Belirtilmemiş	6	16,2	0	0
Askerlik	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Yaptı	15	40,5	16	61,5
Tecil	2	5,4	3	11,5
Belirtilmemiş	20	54,1	7	29,9

Tablo 4 incelendiğinde, bir dizi tespit göze çarpmaktadır: İlanlarda Deneyim ile ilgili olarak "1–2 yıl" yerli otellerde (%73,1) , yabancı otellerde (%62,1) seçeneği öne çıkmaktadır. Zincir Otel Deneyimi ile ilgili olarak araştırma kapsamındaki işletmelerin yabancı otel %70,3'ü, yerli otel %80,8'i herhangi bir zincir otel deneyimi kriteri belirtmemiştir. Eğitim açısından bakıldığında ise, otel işletmelerinin ilanlarda çoğunlukla Lisans yabancı otel (% 56,8), yerli otel (%73,1) ve Lise yabancı otel (% 24,3), yerli otel(%19,2) eğitimine önem verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak araştırma kapsamındaki

işletmelerin %16,2'sinin herhangi bir eğitim kriterine yer vermediği dikkat çekmektedir. Bu kısımda son olarak; askerlik durumu incelenmiştir. Tablo 4'de de gösterildiği gibi, yabancı otel ilanlarının %54,1 oranında askerlik durumuna yer verilmemiştir. Yerli otel iş ilanlarının büyük çoğunluğunda ise %61,5 yer verildiği görülmektedir. Otel işletmelerine yönelik ilanlar da yapılan sınıflamalardan bir diğeri ise, istihdam edilebilirlik becerileri ile ilgilidir.

Tablo 6: İş İlanlarında Aranan İstihdam Edilebilirlik Becerileri

	Yabancı Otel		**Yerli Otel**	
Teknoloji	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	28	75,7	26	100
Hayır	9	24,3	0	0
Yabancı Dil	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	21	56,8	17	65,4
Hayır	13	35,1	8	30,8
Prezantabl	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	37	100	25	96,2
Hayır	0		1	3,8
Uyum	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	37	100	26	100
Hayır	0		0	
Ekip Çalışması	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	37	100	26	100
Hayır	0		0	
Özgüven	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	36	97,3	26	100
Hayır	1	2,7	0	
Sorumluluk	**Sıklık (n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	36	97,3	26	100
Hayır	1	2,7	0	
İletişim	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**	**Sıklık(n)**	**Yüzde(%)**
Evet	37	100	26	100
Hayır	0		0	

Tablo 6 incelediğinde iş ilanlarında aranan teknoloji bilgisine bakıldığında, yerli otel ilanların tamamında (% 100) ,yabancı otel ilanlarında ise (%75,7) olduğu görülmekte olup , %24,3 oranında böyle bir seçeneğin belirtilmediği görülmektedir. Yabancı diller açısından bakıldığında, yabancı otel (%56,8),yerli otel(% 65,4) yer verilmiştir. Bu kısımda son olarak; Prezantabl, Uyum, Ekip Çalışması, Özgüven, Sorumluluk ve İletişim gibi becerilere ilanlarda önem verilip verilmediği incelenmiştir. Tablo 6'da da görüldüğü gibi, yabancı ve yerli otel işletmelerinin ilanlarının büyük çoğunluğunda her 6 değişkene de neredeyse %100 oranında yer verilmiştir.

4.Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında, Türkiye'de bulunan yerli (Rixos) ve yabancı (Hilton) zincir otel işletmelerinin web sitelerinde yayınlanan iş ilanlarında aranan niteliklerin istihdam

edilebilirlik beceri boyutları ile örtüşüp örtüşmediği ve işe alım sürecinde önemli olup olmadığını, iş ilanlarında istihdam edilebilirlik becerilerine yer verilip verilmediği incelenmiş, iş ilanlarının tamamında departman, pozisyon fark etmeksizin istihdam edilebilirlik becerilerine yer verildiği görülmüştür. İstihdam edilebilirlik becerilerine diğer değişkenlere oranla çok yüksek %100'e yakın bir oranda yer verilmektedir. Bu araştırma, Türkiye'deki yerli ve yabancı otel işletmeleri ile ve Ocak-Nisan aralığındaki ilanlar ile sınırlandırılmıştır. Ülkelerarası karşılaştırmalar içeren iş ilanları incelemeleri de, konu ile ilgilenen araştırmacılara önerilebilir.

KAYNAKLAR

Akoğlan Kozak, M. ve Güçlü Nergis,H.(2008) Turizm İşletmelerinde Duygusal Çaba Faktörlerinin İşe Alma Sürecinde Kullanılması Üzerine Bir Araştırma, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 : 39–56

Bhaerman, R & Spill, R. (1988). A dialogue on employability skills: How can they be taught? Journal ofCareer Development, 15 (1), 41-52.

Cotton, K. (1993). Developing emloyability skills. Northwest Regional Educational Laboratory: School Improvement Research Series, VIII. Research Close-Up #15. Portland, OR: NWREL.

İslamoğlu, E , Yıldırımalp, S , Cam, E . (2017). Türkiye'de Otel İşletmelerindeki Beceri Açığı Sorunu: Kocaeli, Sakarya, İstanbul İllerinde Bir Araştırma. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (2), 63-86.

Jackson, M.; Goldthorpe, J. ve Mills, C. (2002). Education, employers and class mobility. *Research in Social Stratification and Mobility*, 23 (1), 3–33.

Özçelik, G , Aybas, M , Uyargil, C . (2019). Kişiye Özgü Sözleşmelerin Kariyer Başarısına Etkisinde Algılanan İstihdam Edilebilirliğin Aracı Rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 74 (2), 581-599.

SCANS. (1991). What work requires ofschools:A SCANS reportfor America 2000. The Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills, Washington, DC: U.S. Department ofLabor.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2006). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ünal, F. (2003). İstihdam Edilebilirlik Becerileri ve Bu Becerilerin Kazandırılmasına Yönelik Stratejiler, *Kurgu Dergisi*, 20, 281-298.

Yılmaz, Ö. (2017). Türkiye'deki Yerli ve Yabancı Otel Zincirlerine Yönelik Web Tabanlı İçerik Analizi. *Journal of Yaşar University*, 12 (48), 237-248.

SEÇMEN DAVRANIŞININ ÖNCELLERİNDEN SİYASİ PARTİ AİDİYETİ OLGUSUNUN ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Öğrt. Gör. Kürşad ÖZKAYNAR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / Zara Ahmet Çuhadaroğlu MYO / Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü
kursadozkaynar@gmail.com

Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İşletme Bölümü
altunr@sakarya.edu.tr

Özet

Siyasi partiler günümüz dünyasında yönetim olgusunun vazgeçilemez bir parçasıdır. Siyasi partiler vatandaşlardan ülkeyi yönetme yetkisini alabilmek için seçmenleri (vatandaşları) etkilemek ve ikna etmek adına her tür bilgi, teknoloji ve aracı kullanma konusunda eşi görülmemiş bir davranış sergilemektedir. Bu süreçte tüm siyasi partiler kendi tabanlarının oy potansiyelini artırmak ve daha fazla taraftar toplayabilmek için çok farklı ikna, etkileme, motivasyon ve yönlendirme yaklaşım, yöntem ve araçlarını kullanmaktadır.

Seçmen politik parti aidiyeti kavramı da bireyin, bir siyasi fikir ve/veya siyasi parti etrafında toplanmış diğer bireyler arasındaki konumunu ve kendisini nasıl bir kimlik ile tanımladığını anlatmak için kullanılabilir. Türkiye'de Siyasi Parti Aidiyetini inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Mevcut çalışmalar bireyin kendisini siyasal anlamda nasıl tanımladığı ve buna bağlı olarak nasıl oy verme davranışında bulunduğunu incelemekle sınırlı kalmıştır. Siyasi Parti Aidiyetini ölçen ve aidiyet yapısını kategorize edebilen bir ölçme aracının eksikliği ise ilgili literatürde açıktır. Bireyin, siyasi çalışmalara katılmasında veya katılmamasında, seçimlerde oy vermesindeki etkin olan aidiyet türleri ve aidiyet derecesi (şiddeti) ile ilgili geliştirilmiş bir ölçek bulunmamaktadır. Her ne kadar bu amaca hizmet edebilecek bazı çalışmalar yabancı yazında mevcut olsa da, söz konusu çalışmalar ve ölçekler ülkemiz demokrasi kültürüne, seçim kanunlarımıza, siyasi partiler kanunlarımızla uyuşmayan çalışmalar olması sebebiyle ülkemiz şartları için uygun gözükmemektedir.

Bu sebeple, parti aidiyetinin olgusunun boyutlarının tanımlanması, aidiyet olgusuna temel teşkil eden motivler ile aidiyet olgusunu derecelendirme imkânı sunabilen bir ölçeğin geliştirilmesi ve bu konudaki yazındaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlamak bu çalışmanın amacını teşkil etmektedir. Çalışma bağlamında şu ana kadar farklı disiplinlerde aidiyet olgusuyla ilintili taraftarlık, aidiyet, kurumsal aidiyet vb. konulardaki çalışmalara ilişkin yazın taraması tamamlanmış, çeşitli derinlemesine mülakatlar ve odak grup çalışmaları ışığında konuyla ilgili 166 sorudan oluşan bir soru bataryası geliştirilmiştir. Bu bildiride amaç ise yapılan çalışmaların meslektaşlarımızla paylaşılması, oluşturulan yapının irdelenmesi, ölçek için kullanılacak soruların ve ifadelerin felsefi, sosyolojik ve psikolojik alt yapısının tartışmaya açılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Seçmen, siyasi parti, siyasi parti aidiyeti, seçmen davranışı, Türkiye

A SCALE DEVELOPMENT STUDY ON THE MEASUREMENT OF THE POLITICAL PARTY BELONGINGNESS AS AN ANTECEDENT OF VOTER BEHAVIOR

Abstract

Political parties are an indispensable part of the phenomenon of political administration in today's world. Political parties display unprecedented behavior in using all sorts of information, technology and means to influence and convince voters (citizens) to empower themselves to govern

the country. In this process, all political parties use different persuasion, influence, motivation and persuasion methods and tools in order to increase the voting potential of their bases and to gain more support.

The concept of political party belongingness (PPB) can be used to describe the position of an individual among other individuals who are gathered around a political idea and/or political party and how he/she identifies himself/herself. There are a few studies examining PPB phenomenon in Turkey. Existing studies have been limited to how an individual defines himself/herself in a political sense, and accordingly, how to vote. There is no study in the Turkish literature examining and clarifying the dimensional structure of the PPB. There is not a scale assessing whether a person is willing or not to participate in political activities, and the degree of affiliation which forms the bases for voting behavior. Although there are some studies in foreign literature serving this purpose, these studies do not seem to be appropriate for the conditions (country's democracy culture, the laws governing our political parties and the electoral systems) of Turkey.

For this reason, the aim of this study is to contribute the literature by developing a scale capable of identifying the motives and dimensions of the concept of the PPB which provides the basis for ranking voters on the level of affiliation with a political party.
In the context of work, so far, a comprehensive literature review covering the relevant topics such as belongingness, affiliation, corporate belongingness, etc. across disciplines. In the light of various in-depth interviews and focus group studies, a battery of 166 questions was developed. The aim of this study is to share our findings with our colleagues and discuss the philosophical, sociological and psychological underpinnings of these questions.

Keywords: Voter, political party, political party belongingness, voter behavior, Turkey.

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında bilinen en modern ve medeni yönetim biçimi demokrasidir. Kökeni eski Yunan dönemine kadar ulaştırılsa da elbette demokrasi kavramı da içeriği de şekli de zamanla değişmiştir. Ülkemizde ise demokrasi olarak adlandırabileceğimiz çalışmalar dünya tarihine oranla yenidir. İlk Türk Meclisi olan Mebuslar Meclisinin iki meclisli olarak 20 Mart 1877 tarihinde çalışmalarına başlamasını baz alırsak 142 yıllık bir demokrasi tarihimizden söz edilebilir. Ancak bu süre, demokrasinin olgunlaşması, ülkede demokratik kurumların oturması için yeterli bir süre değildir. Kaldı ki bu topraklarda söz konusu zaman zarfında imparatorluk yıkılmış, cumhuriyet kurulmuştur.

Çok partili hayat ilk sınavını ancak 1946'da verebilmiş, 1960 darbesi, 1970 muhtırası, 1980 darbesi, 28 Şubat post-modern muhtırası ve/veya darbesi ile sık sık kesintiye uğramış, son olarak da 15 Temmuz darbe girişimini atlatmıştır. Bu kadar kısa sürede bu kadar çok badire atlatan demokrasinin haliyle kurum ve kuralları ile olgunlaşması, toplumda tek bir kavramsal çerçevede bütünleşmesi zordur.

Bu gelişmeler neticesinde seçmen vatandaşın siyasal olarak bir siyasi fikre ya da siyasi partiye kat'i suretle aidiyet hissetmesi de ömür boyu sürdürebileceği bir davranış biçimi olmayabilir. Yıllarca ülkeyi yöneten Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi gibi partiler bugün çok düşük oranlarda oy almaktadır, etkinlikleri kalmamıştır. O günlerde kendilerini bu partiler nezdinde aidiyet duygusu ile bağlı hissedenlerin bugün kime oy verdikleri, bu aidiyet hissinin hangi aşamada ve ne şartlarda değiştiği, araştırılması gereken bir konudur. Bugün AK Parti, CHP, MHP veya diğer partilere oy veren seçmenin yarın kime oy verecekleri, ölene kadar bir siyasi fikre veya siyasi partiye bağlı kalacağını iddia edenlerin zamanla oy verme tercihlerinin değişip değişmeyeceği incelenmelidir. Elde edilecek bulgular, siyasal pazarlama açısından önemli olduğu kadar, sosyoloji, sosyal psikoloji, psikoloji, politik psikoloji, iletişim gibi alanlar açısından da önemlidir.

Ancak bu soruların cevaplarını bulmamıza yardımcı olacak metodolojinin kullanacağı bir ölçek mevcut değildir. Yabancı yazındaki az sayıdaki ölçek, ülkemizin siyasi partiler kanununa, demokrasi kültürüne ve seçim kanunlarımızla uyuşmayan nitelikte olması sebebiyle ülkemiz şartları için uygun gözükmemektedir.

Türkçe yazında ise seçmen aidiyeti üzerine sadece bir çalışma yapılmış, ölçek geliştirilmiştir. Ancak ölçek, başka bilim insanları tarafından denenmemiş, kullanılmamış ve tekrar edilmemiştir. Ayrıca söz konusu çalışmanın soru bataryası ve metodolojisi kanaatimizce yeterli değildir. Bu konudaki eksikliği giderebilmek amacıyla, seçmen davranışının öncellerinden siyasi parti aidiyeti olgusunun ölçümüne ilişkin bir ölçek geliştirme çalışması yapılması zaruret arz etmektedir.

2. MATERYAL VE METOD

Yukarıda bahsedilen gereklilikler dolayısıyla geliştirilmeye başlanan ölçek çalışması, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü bünyesinde "Türkiye'de Seçmen Aidiyet Düzeyinin Tespitine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması" adıyla Doktora Tezi olarak yürütülmektedir.

Söz konusu doktora tezinde öncelikle yerli ve yabancı literatür taranmış ve bu konuda gerçekten bir eksiklik olup olmadığı ortaya konmuştur. Özellikle yabancı literatürdeki az sayıda çalışmanın ülkemiz şartlarına uygun olup olmadığı incelenmiştir. Yerli yazında eksiklik tespit edilip, yabancı yazındaki çalışmaların da ihtiyacı karşılamadığı görünlünce konunun, tez olarak çalışılmasına karar verilmiştir.

Seçmen aidiyeti konusu, bir bildiri veya makale için az miktarda soru hazırlanarak arkasından istatistiki analizler yapılmak suretiyle ölçek geliştirilebilecek bir konu değildir. Gerekli olan bilgi ve zaman dolayısıyla doktora tezi seviyesinde çalışılması uygun görülmüştür.

Çünkü zaten seçmen aidiyetinin üst konu başlığı niteliğindeki siyasal pazarlama alanı çok yeni ve geniş bir alandır. Buna rağmen sınırlı sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Seçmen aidiyeti konusunda çalışma yapabilmek için, siyaset bilimi, pazarlama, halkla ilişkiler, kültürel antropoloji, sosyoloji, psikoloji, tarih ve felsefe gibi alanlardaki eserlerin taranması gerekmektedir. Bu da çok zor ve zaman gerektiren bir süreç olarak karşımızdadır. Söz konusu güçlüğün yanı sıra ülke siyasetinin ve gündeminin de yakından izlenmesi, olaylardan ve yaşanan güncel tarihten ders çıkarılarak soru bataryasına eklemeler veya çıkarmalar yapmak gerekmektedir. Zira aidiyet bağı her zaman beklenen seçmen davranışı ile sonuçlanmamaktadır. Örneğin, siyasi anlamda sağ kesim olarak tanımlanan taraftaki en büyük iki rakip olan AK Parti ve MHP, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ittifak kurmuş, iş birliğine gitmiştir. Bu ittifak gereği asla o partiye oy vermem diyenler, oy vermiş, 31 Mart Yerel Seçimlerde diğer partinin belediyeyi kazanmasını sağlamıştır. Hakeza, MHP içinden çıkarak bölünen ve Türk Milliyetçiliğinin ana adresi olma iddiası ile çıkan İYİ Parti, bazı şehirlerde HDP ile birlikte hareket ederek CHP'nin kazanması için çalışmış ve belediye almalarını sağlamıştır.

Çalışmanın doktora tezi seviyesinde yürütülmesine karar verilmesinin ardından, öncelikle seçmen aidiyeti ile ilgili ölçeklerin olup olmadığı kapsamlı bir yazın taraması ile yapılmıştır.

Ardından siyasal pazarlama ve özellikle seçmen aidiyeti konusuna yardımcı olacak kaynaklar taranmaya başlanmıştır. Bunun için öncelikle siyaset bilimi ile ilgili teorik ve ana kaynaklar okunmuş, seçmen aidiyeti ile çalışmaya yardımcı olacak bilgilerden sorular çıkarılmaya çalışılmıştır. Örneğin, güç, otorite, demokrasi gibi kavramlar için Andrew Heywood'un eserlerinden, kitle kültürü ve kitle davranışı gibi kavramlar için Orhan Türkdoğan, Elisabeth Noelle-Neumann, Gustave Le Bon gibi yazarlardan faydalanılmıştır. Yine temel siyasal bilgiler için, Esat Çam, Halis Çetin, Leon Baradat, Peter Schröder, Duverger, Münci Kapani, Milay Köktürk, Queintin Skinner gibi yazarların eserleri taranmıştır. Ayrıca siyaset konusunun farklı coğrafyalardaki yansımalarını ve gelişmelerini incelemek için batı kaynaklı eserler ile yetinilmemiş, Selahaddin Eyyübiye ve I. Abdülhamit'e sunulan Ebü'n Necib Şeyzeri'nin Nehcü's Sülûk fi Siyaset'l Mülûk gibi doğu kültürüne ait olan siyaset stratejileri ve siyaset eserleri de taranmıştır.

Siyaset ile ilgili taramalardan sonra sosyolojik eserler incelemeye alınmıştır. Bunlar arasında, Kemal Karpat, Cahit Talas, Jon Elster, Marshall Berman, Habermas, Weber'in eserleri örnek olarak verilebilir.

Sosyal Psikoloji alanında ise davranışların dinamiği, propaganda, grup maneviyatı gibi konular için, David Krech ve Richard Crutchfield, Michael Milburn ve Hasan Tutar'ın çalışmalarına başvurulmuştur.

Siyaset Sosyolojisi çalışmaya katkı sunacağı için okuma listesine dahil edilmiş, Maurice Duverger'den toplum, gruplaşmalar, grup aidiyetleri gibi konularda faydalanılmıştır.

Politik Psikolojinin sahasına giren kısımlar da önemli görüldüğü için okumalar yapılmış, Halis Çetin, Cengiz Güleç, Abdülkadir Çevik ve David Patrick Houghton'un kitaplarından ilgili kısımlardan esinlenilerek sorular çıkarılmıştır. Elbette çalışmanın temellerini oluşturan konuların başında psikoloji bilimi gelmektedir. Algı ve karakter gibi kavramlar için Alfred Adler'in, kişilik gibi konular için Jerry Burger'in, benzer konular için de Karen Horney, Doğan Cüceloğlu gibi yazarların eserlerinden yararlanılmıştır. Bu arada çalışma ülkemize özgü olduğu için Erol Göka'nın Türklerin Psikolojisi adlı eseri gibi çalışmalar incelenmiştir.

Çok az yer kaplamakla birlikte çalışmada eksik taraf bırakmamak için ekonomik psikoloji de incelenmiş, Gabriel de Tarde'ye başvurulmuştur. Siyasetin oluşması, kavramların kurumsallaşması ve bize gelene kadar ne gibi değişiklikler geçirdiğini gerektiği şekilde incelemek için siyaset felsefesine özel önem verilmiştir. Bu okumalarda yine doğu – batı ayrımına gidilmiş her iki tarzda okumalar yapılmış ve soru bataryası için gerekli sorular çalışmaya eklenmiştir. Bunlar arasında, siyaset felsefesi tarihi, Machiavelli, Spinoza, Alain Touraine, Stein Ringen, Lenin, Marks, Weber, Zygmunt Bauman, Habermas sayılabilir. Ayrıca, Katip Çelebi'nin Siyaset Nazariyesi, Ebulfazl İzzeti'nin İslam'da Siyaset Teorisi adlı eserleri ve İbn Rüşd'ün siyaset felsefesine dair görüşleri de çalışmada yer bulmuştur.

Doğu – Batı düşünce farklılıkları için derinlemesine bir taramaya gerek duyulmamış ancak yine de Richard Nisbett'in Düşüncenin Coğrafyası adlı eseri ile Kurtuluş Kayalı'nın yine Düşüncenin Coğrafyası adlı eseri incelenmiştir. Her iki eserin adı aynı olmasına rağmen içerikleri kısmen farklıdır. Richard Nisbett, Doğulular ile Batılılar nasıl ve neden birbirinden farklı düşünürler sorusuna cevap ararken, Kurtuluş Kayalı daha çok Türkiye özelinde sorunlara çözüm aramaya çalışmıştır. Konumuz Türkiye'ye özgü olduğu için Türk Siyasi ve Fikir Hayatı detaylı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu alanda, Hilmi Ziya Ülken, Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kapu, Evren Haspolat, Deniz Yıldırım, Suavi Tuncay, Kemal Karpat, Mustafa Macit, Hasan Bülent Kahraman, Vedat Bilgin gibi yazarların eserlerine başvurulmuştur. Ayrıca yabancı gözlerin Türkiye'ye bakışını anlama noktasında önemli bir yazar olan Bernard Lewis'in Demokrasinin Türkiye Serüveni ve Modern Türkiye'nin Doğuşu adlı eserleri incelenmiştir.

Popülizm, popülist kültür, siyasette yalan ve etik konuları da çalışmada unutulmamış, bu konularla ilgili olarak da Herbert Gans, Ralph Keyes, Yalın Alpay, Emre Kongar, Veysel Batmaz, Ateş İlyas Başsoy, Kemal İnal, Nuray Sancar, Ulaş Başar Gezgin ve Cüneyt Yüksel'in eserlerine başvurulmuştur. İletişim ve Siyasal İletişim konuları için Eric Maigret, Oya Tokgöz, Denis McQuail, Sven Windahl, Nuran Yıldız, Necdet Ekinci, Ferruh Uztuğ, Zouhair Attouf, Darren Lilleker, Eser Köker, Yusuf Devran, Erol Çankaya, Douglas Kellner gibi yazarların eserleri taranmıştır. Son olarak tezin ana konusu olan siyasal pazarlama için Cihat Polat, Yusuf Devran, Ahmet Tan, Ömer Çuha, Cengiz Anık, Oya Tokgöz, Mücahit Gültekin, Fatih Keskin, Turan Şener, Sumru Kaleli, Şeyda Taluk adlı yazarların eserleri okunmuş, soru bataryası için önemli olacak konularda soru üretilmiştir.

Çalışma metodolojisinde ve araştırma yöntemleri konuları için, Remzi Altunışık, Recai Coşkun, Hamdi İslamoğlu, Ümit Alnıaçık, Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, John Creswell, Keith Punch, Ranjit Kumar, Bahtışen Kavak, Cemal Yükselen, Ercan Gegez'in eserlerinden faydalanılacaktır. Ayrıca ölçek geliştirme konusunda Robert DeVellis'in çalışmasına yer yer başvurulmaktadır. Soru bataryası hazırlanırken yalnızca yukarıda örnek olarak sayılan kitaplardan değil, başka kitaplardan da yararlanılmıştır. Ayrıca söz konusu kitaplardaki gibi çalışma konusu ile ilgili makaleler de taranmıştır. Makalelerin yanı sıra, YÖK internet sitesinde bulunan siyaset pazarlaması ve yardımı olabilecek konulardaki ulaşılabilen tüm doktora tezleri incelenmiş, tezlerde kullanılan sorulardan faydalanılmıştır. Soruların hiç birisi olduğu gibi alınmamış, konuya göre uyarlanmıştır.

Türkiye Ölçme Araçları Dizini (TAOD) içerisinde aidiyet, siyaset, politika vb konulardaki tüm ölçekler taranmıştır. Yine Türkçe Psikoloji Ölçüm Araçları Veri Tabanı (TUPOV) aynı ölçütlere göre taranmış, ölçeklerdeki sorular incelenmiştir. Metolojinin başından beri adı geçen tüm bilimsel alanlardaki önemli makaleler taranmış, özellikle içlerinde ölçek olanlar okunarak, soru bataryasına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Doktora Tezi bugün itibariyle dört adet Tez İzleme Komitesi geçirmiştir. Tüm izlemelerde danışman öğretim üyesinin ve diğer üyelerin dikkat çektiği veya eksik

gördüğü konular çalışmaya dahil edilmiş, ilgili konulara ait görülen sorunlara dair sorular da forma eklenmiştir.

Tüm bu çalışmaların neticesinde ilk önce 212 sorudan oluşan form oluşturulmuştur. Ön kontrolde benzer ifadeler yer alan sorular çıkarılarak 166 soruya düşürülmüş ve danışman öğretim üyesi onayına gönderilmiştir. Sayın Altunışık tarafından yapılan kontroller neticesinde konu ile direkt ilgisi bulunmayan veya amaca hizmet etmediği düşünülen 26 sorunun çıkarılması istişare edilmiş ve form 140 soruya düşmüştür.

140 sorunun oluşturduğu form ile yapılacak çalışma sonrasındaki istatistiki analizlerle birlikte sorular elenerek ölçeğe son şekli verilecektir. Öngörümüz, çalışmada, bireyin, siyasi çalışmalara katılmasında veya katılmamasında, seçimlerde oy verme davranışında etken olan aidiyet türleri ve aidiyet derecesi (şiddeti) ile ilgili tanımlayabileceğimiz boyutlara ulaşmaktır. Aidiyet türleri ile ilgili öngörülen boyutlar,

- Lider / Kişi Odaklı Aidiyet
- Siyasi Fikir Odaklı Aidiyet
- Siyasi Parti Odaklı Aidiyet
- Asgari Değerler Aidiyeti
- Çıkar / Kazanç / Menfaat Odaklı Aidiyet
- Grup Aidiyeti
- Aidiyetsizlik olarak sayılabilir.

Aidiyet şiddeti ile ilgili öngörülen boyutlar,

- Yüksek Düzeyde Aidiyet
- Orta Düzeyde Aidiyet
- Düşük Düzeyde Aidiyet
- Aidiyetsizlik olarak sayılabilir.

Bu boyutlara ait öngörülen soru örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Seçmen Aidiyeti Ölçeği Geliştirme Çalışması Aidiyet Türleri Örnek Soruları

SORU NO	SORU	AİDİYET TÜRÜ
49	Liderlerin uzun yıllar boyunca siyasi partilerin başında olmalarını doğru buluyorum.	Lider / Kişi Odaklı Aidiyet
88	Siyasi parti liderimin aldığı önemli kararlar için "vardır bir bildiği" diye düşünür ve kabul ederim	Lider / Kişi Odaklı Aidiyet
26	Kişiliğimin oluşmasında siyasi görüşümün etkisi büyüktür	Siyasi Fikir Odaklı Aidiyet
99	Oy verdiğim siyasi partiyi değiştirsem de siyasi fikirlerim benim için önemlidir, onlar değişmez.	Siyasi Fikir Odaklı Aidiyet
12	Seçimlerde siyasi partimin gösterdiği adayı onaylamasam bile her zaman aynı partiye oy veririm	Siyasi Parti Odaklı Aidiyet
18	Bir insan sürekli aynı siyasi partiye oy vermelidir	Siyasi Parti Odaklı Aidiyet
41	Aktif bir siyasi parti ile ilgilenmenin en güzel yönü, başka insanlar ile ortak amaçlar için çalışmaktır	Asgari Değerler Aidiyeti
42	Siyasi görüş yüzünden insanlar arasında ayrım yapılması kabul edilemez	Asgari Değerler Aidiyeti
21	Siyasetle ilgilenmenin işimde başarı getireceğine inanıyorum	Çıkar / Kazanç / Menfaat Odaklı Aidiyet
10	Seçimlerde daima kazanma ihtimali yüksek olan adaya oy veririm	Çıkar / Kazanç / Menfaat Odaklı Aidiyet
1	Siyasi görüşümdeki insanlarla birlikteyken kendimi güçlü hissediyorum	Grup Aidiyeti
5	Bir siyasi gruba dâhil olmak çevremin geniş olması demektir	Grup Aidiyeti
27	Hayatım boyunca aktif siyasete girmek, siyasi bir partide görev almak istemiyorum	Aidiyetsizlik
51	Siyasetle ilgilenmekten hoşlanmıyorum	Aidiyetsizlik

Tablo 2. Seçmen Aidiyeti Ölçeği Geliştirme Çalışması Aidiyet Şiddeti Örnek Soruları

SORU NO	SORU	AİDİYET ŞİDDETİ
12	Seçimlerde siyasi partimin gösterdiği adayı onaylamasam bile her zaman aynı partiye oy veririm	Yüksek Düzeyde Aidiyet
57	Aynı siyasi partiyi desteklediğimiz insanlar benim için yabancı değildir, "bizimkiler" tabirini kullanmaktan hoşlanırım	Yüksek Düzeyde Aidiyet
67	Siyasi partim tarafından mail, mesaj vb yollarla kurulan iletişim beni mutlu eder	Orta Düzeyde Aidiyet
93	Siyasi olarak bir gruba "ait olma hissi beni mutlu ediyor	Orta Düzeyde Aidiyet
29	Seçimlerde siyasi partimin gösterdiği adayı beğenmez isem kendi siyasi partime oy vermem	Düşük Düzeyde Aidiyet
135	Anketlerde benim partim kazanamayacak gibi görünüyorsa en güçlü olan partiye oy veririm	Düşük Düzeyde Aidiyet
14	Her seçimde duruma göre oy verdiğim parti değişir	Aidiyetsizlik
139	Herhangi bir partinin düzenli oy veren seçmeni değilim.	Aidiyetsizlik

Anket soruları hazırlık aşaması şeklini almadan önce çalışmanın bu aşamasında önümüzdeki günlerde odak grup görüşmelerine geçilecektir. Bu görüşmelerden amaç, sorularda olmayan bir durumun var olup olmadığını, gözden kaçan bir konunun olup olmadığını kontrol etmek, gerek görülürse sorulara ekleme yapmaktır. İlk odak grup görüşmelerinde siyasi parti yönetimlerinde hali hazırda aktif ve resmi görevli olan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilecektir. İkinci görüşme, genel olarak günümüzde apolitik olarak nitelendirilen 18 yaş üstü oy kullanan gençler ve/veya öğrenciler ile gerçekleştirilecektir. Üçüncü odak grup görüşmesi ise farklı yaş, meslek, gelir ve cinsiyet değişkenlerinde özellik gösteren vatandaşlar ile yapılacaktır.

Odak grup görüşmelerinin akabinde soru bataryasının hazırlık aşaması şekli verilecek ve pilot uygulamalar yapılacaktır. Pilot uygulamaların sonuçlarına uygulanacak istiatistiki analizler neticesinde elenmesi, çıkarılması gereken sorular çıkarılarak ölçeğe son şekli verilecektir.

3. SONUÇ

Yaklaşık 10.000 yıllık tarihi olan Türk Kültürünün, devlet yönetimini ve idaresini tanımlayan bir Türkçe kelime veya kavram günümüzde kullanılmamaktadır. Siyaset kelimesi Arapça seyislikten, at eğitiminden gelmektedir. Eşanlamlısı gibi kullanılan Politika ise Latince kaynaklıdır. Bu örnekten de anlaşıldığı üzere Türkçenin bilim dili olabilmesi ve Türkiye'de bilimin ilerlemesi için daha çok çalışma yapılması gerekmektedir. Kelime ve kavramların sağlam ve kullanışlı olarak zihinlerde ve bilim dilinde oturmasından sonra da olayların ve olguların bize has olan kısımlarının ortaya konulmasına ihtiyaç vardır. Çalışma alanımız içerisinde bizimle ilgili kısımda "siyasal aidiyet" konusunun kültürümüze has özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tüm hazırlıklara, taranan kaynaklara ve yapılan bütün çalışmalara ek olarak doktora tezi seviyesinde incelenen bu konunun, kongre aracılığı ile meslektaşlarımızla paylaşılması, oluşturulan yapının irdelenmesi, ölçek için kullanılacak soruların ve ifadelerin felsefi, sosyolojik ve psikolojik alt yapısının tartışmaya açılması uygun görülmüştür.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma tamamlandığında, Türkçe yazında benzersiz olacağı ve önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilecek ölçeğin, sadece pazarlama akademisyenleri tarafından değil, farklı alanlarda çalışma yapan bilim insanları tarafından da kullanılacağı öngörülmektedir. Ölçeğin kullanım alanlarının, pazarlama, iletişim, halkla ilişkiler, sosyoloji, siyaset sosyolojisi, psikoloji, sosyal psikoloji, politik psikoloji, kültür, popüler kültür gibi alanlar olacağı tahmin edilmektedir. Bu kadar geniş yelpazede kullanılabilecek, siyasi partiler kanunumuza,

demokrasi kültürümüze, seçim kanunlarımıza vb. bize ait özelliklere göre ortaya çıkan ölçeğin geliştirilmesi literatürümüzün zenginleşmesi ve yeni bilimsel çalışmalara kapı aralaması açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

ADLER, A. (2010), *İnsan Tabiatını Tanıma*, Çev: Ayda Yörükan, İş Bankası Yayınları, 8. Baskı. İstanbul.

AKTAŞ, H.(2004), *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak İnternet*, 1. Basım, Konya.

BAŞSOY, A. İ. (2014), *AKP Neden Kazanır, CHP Neden Kaybeder*, Pegasus Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

BATMAZ, V. (2006), *Medya Popüler Kültürü Gizler*, Karakutu Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

BAUMAN, Z. (1999), *In Search of Politics*, Stanford University Press, 1st Edition, Stanford.

BURGER, J. M. (2006), *Kişilik, Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, Kaknüs Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

CANETTI, E. (2016), *Kitle ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, 7. Basım, İstanbul.

CÜCELOĞLU, D. (1997), *İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, 10. Basım, İstanbul.

ÇANKAYA, E. (2015), *Siyasal İletişim, Dünyada ve Türkiye'de*, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.

ÇAM, E. (1995), *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul.

ÇETİN, H. (2012), *Siyaset Bilimi*, Orion Kitabevi, 1. Basım, Ankara.

EAGLETON, T. (2014), *Culture and Death of God*, Yale University Press, 1st Edition, New Haven & London.

ELSTER, J. (2007), *Explaining Social Behavior/More Nuts and Bolts for the Social Scienses*, Cambridge University Press, 1st Edition, New York.

HABERMAS, J. (2002), *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*, Çev: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

HEYWOOD, A. (2015), *Siyaset*, Çev: Bekir Berat Özipek vd., Liberte Yayınları, 16. Baskı, Ankara.

HOUGHTON, D. P. (2015), *Siyaset Psikolojisi – Durumlar, Bireyler Olaylar*, Çev: Hüseyin İnaç ve Duygu Şekeroğlu, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

İZZETÎ, E. (2014), *İslam'da Siyaset Felsefesi*, Çev: Yasin Demirkıran, İnsan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

KAPLAN, Y.(1997), *Siyaset Bilinci*, Denge Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

KONGAR, E. (1995), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul.

KÖKER, E. (1998), *Politikanın İletişimi – İletişimin Politikası*, Vadi Yayınları, 1. Basım, Ankara.

KRECH, D. ve CRUTCHFIELD R. S. (1948), *Theory and Problems of Social Psychology*, Mc Graw-Hill Book Company, 1st Edition, New York.

MARDİN, Ş. (1990), *Siyasal ve Sosyal Bilimler*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

NEUMANN-NOELLE, E. (1998), *Kamuoyu, Suskunluk Sarmalının Keşfi*, Dost Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul.

NİZAMÜ'L-MÜLK, (2016), *Siyaset-name*, Haz: Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

OSKAY, Ü. (2000), *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, Kuramsal Bir Yaklaşım*, DER Yayınları, 3. Basım, İstanbul.

ÖZCAN, H. (2014), *Farabi'nin İki Eseri: Fusûl'ül Medeni (Siyaset Felsefesine Dair Görüşler) ve Tenbih 'Alâ Seb'ili's-Sa'Âde (Mutluluk Yoluna Yöneltme)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

POLAT, C. (2015), *Siyasal Pazarlama ve İletişim*, Nobel Yayınları, 1. Basım, Ankara.

SCHMITT, C. (2014), *Siyasal Kavramı*, Çev: Ece Göztepe, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

SHAULES, J. (2015), *Kültürlerarası Akıl*, Çev: Emine Tutku Vardarlı, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

SKINNER, Q. (1997), *The Foundations of Modern Political Thought*, Vol: 1, Cambridge University Press.

TENZER, N. (2009), *Yeni Bir Siyaset Felsefesinin Peşinde*, Çev: Ertuğrul Cenk Gürcan, Dergah Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

ÜLKEN, H. Z. (1994), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

YILDIRIM, D. ve HASPOLAT E. (2016), *Türkiye'de Yeni Siyasi Akımlar (1980 Sonrası)*, Siyasal Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.

MARKA YARAR BOYUTLARININ MARKA AŞKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Duygu FIRAT
Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
duygufirat@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Şenol HACIEFENDİOĞLU
Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
senolhefendi@gmail.com

Özet

Günümüz rekabet koşullarında işletmeler markalarının tercih edilmesinde büyük bir çaba harcamaktadırlar. Oldukça fazla alternatif marka ile karşı karşıya kalan tüketiciler marka tercihlerinde birçok faktörü dikkate almaktadırlar. Bu bağlamda, markaların sundukları yararlar tüketicilerin marka tercihlerinde ve markalara karşı duydukları aşk hissinde oldukça önem kazanmıştır. Bu çalışmada, marka yarar boyutlarının marka aşkı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma, jean giyim ürünlerini kullanan 356 kullanıcı ile yüzyüze anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde korelasyon analizinden yararlanılmış ve marka yarar boyutlarının marka aşkı üzerindeki etkisinin belirlenmesinde çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; marka yarar boyutlarından "ekonomiklik", "kalite ve ürün çeşitliliği", "amaca ulaştırma ve önemli anları hatırlatma" ve "özel hissettirme" boyutları marka aşkı üzerinde etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Marka Aşkı, Marka Yararı, Jean Giyim, Ürün.

THE EFFECT OF BRAND BENEFITS ON BRAND LOVE

Abstract

In today's competitive conditions, businesses are making a great effort in choosing their brands. Faced with a lot of alternative brands, consumers consider many factors in their brand preferences. In this context, the benefits offered by the brands have gained importance in the brand preferences of consumers and their sense of love for brands. The effect of brand benefit dimensions on brand love was investigated in this study. The research was applied by using face-to-face survey method to 356 users whom use jean clothing product. Correlation analysis was used to identify the relationships between the brand benefit dimensions and brand love and multiple regression analysis was used to identify the effect of brand benefit dimensions on the brand love. According to the results of the research; dimensions of brand benefit “economy”, “quality and product diversity ", “achieve a goal and remind of important moments” and “evoke special feelings" have an affect on brand love.

Keywords: Brand Love, Brand Benefit, Jean Wear, Product.

1. GİRİŞ

Rekabetin getirdiği günümüz koşullarında tüketicilerin karşı karşıya kaldığı onlarca marka arasından seçim yapması zorlaşmıştır. İşletmeler de artan marka sayıları karşısında tüketicilerin dikkatini çekmede zorluk yaşamaktadırlar. Rakip markaların arasından sıyrılmanın yollarından biri de tüketicilerle güçlü bağlar kurmaktır. Son yıllarda da bu farkındalığı yaratmanın yollarından biri de aşk markası yaratmaktır. Bu şekilde işletmeler tüketicilerle uzun süreli ilişkiler başlatırlar. Tüketiciler de aşk hissi duydukları markaları rakip markalar arasından tercih etmektedirler.

Pazarlama literatürüne son yıllarda giren marka aşkının marka sadakati öncülü olduğu görülmüştür (Rauschnabel ve Ahuvia, 2014). Marka sadakatinin öncüllerinden olan marka aşkının olumlu ağızdan

ağıza yorum yapma ve marka ile ilgili negatif bilgiye karşı direnç gösterme üzerine etkisi bulunmaktadır (Albert, Merunka ve Valette-Florence, 2008; Betra vd., 2012; Carrol ve Ahuvia, 2006).

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. Marka Aşkı

Marka aşkı, memnun bir tüketicinin belirli bir markaya tutku ile bağlanma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Carrol ve Ahuvia, 2006). Buradan yola çıkılarak, marka aşkının tüketicilerin marka ile kurduğu derin duygusal bağlar sonucu oluştuğu söylenebilir.

Marka aşkının pazarlamaya sağladığı bazı avantajlar bulunmaktadır. Bu yararlardan biri marka aşkının marka sadakatine etki etmesidir. Çeşitli araştırmalar, marka aşkının marka sadakati üzerinde etkisi bulmuştur (Carrol ve Ahuvia, 2006; Bergkvist ve Bech-Larsen, 2010; Kaufmann vd., 2016; Aydın, 2016; Islam ve Rahman, 2016; Bıçakçıoğlu vd., 2018). Marka aşkı duyan tüketicilerin yeniden satın alma yaptıkları da görülmüştür (Carrol ve Ahuvia, 2006). Marka aşkı duyan tüketiciler aynı zamanda olumlu ağızdan ağıza pazarlama da yapmaktadırlar (Carrol ve Ahuvia, 2006; Ismail ve Spinelli, 2012; Albert ve Merunka, 2013; Yasin ve Shamin, 2013; Wallace vd, 2014; Anggraeni ve Raacmanita, 2015: Karjaluoto vd., 2016; Aydın, 2016; Maisam ve Mahsa, 2016; Bıçakçıoğlu vd., 2018). Bir markaya aşk duyan tüketici, markayı hataları karşısında affetme eğilimindedir (Bauer vd., 2009). Markaya duyulan aşk o markaya daha fazla fiyat ödemeye razı olmayı da etkilemektedir (Thomson vd., 2005; Bauer vd., 2009; Albert ve Merunka, 2013; Aydın, 2016). Bir markanın tüketicinin iç benliğini ve sosyal benliğini ifade etmesi ve markanın sosyal görünürlüğü ile marka aşkı arasında ilişkiler bulunmuştur (Uyar ve Lekesizcan, 2017).

Marka aşkına etki eden faktörleri belirlemek de önemlidir. Marka farkındalığı, marka çağrışımlar, algılanan kalitenin marka aşkını olumlu etkilediği belirlenmiştir (Önen, 2018). Marka deneyimi de marka aşkını etkilemektedir (Aşkın ve İpek, 2016; Bıçakçıoğlu vd., 2018). Marka aşkının marka sadakati üzerindeki etkisi olduğunu belirleyen çalışmaların tersine marka sadakatinin marka aşkını etkilediği görülmüştür (Aşkın ve İpek, 2016; Önen, 2018). Kişilik özelliklerinden heyecanın marka aşkı üzerinde etkisi vardır (Anggraeni ve Rachmanita, 2015). Marka kimliğinin ve marka aşkı üzerinde etkisi bulunmuştur (Albert ve Merunko, 2013). Marka güveninin de marka aşkı üzerinde etkisi olduğu görülmüştür ((Albert ve Merunko, 2013; Karjaluoto vd., 2016). Marka imajının da marka aşkı üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir (Ismail ve Spinelli, 2012; Maisam ve Mahsa, 2016). Marka ile yüksek benzerliğin de marka aşkı üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Bıçakçıoğlu vd., 2018). Hazcı ürünler, markanın kendini ifade edebilme gücünün marka aşkı üzerinde etkisi belirlenmiştir (Carrol ve Ahuvia, 2006; Karjaluoto vd., 2016).

2.2. Marka Yarar Boyutları

Markalar tüketicilere bazı yararlar sunmaktadır (Keller, 1993; Park, Jaworski ve MacInnis, 1986). Marka yarar boyutları fonksiyonel yarar, deneyimsel yarar ve sembolik yarar üç başlık altında incelenebilir (Park, vd. 1986). İşlevsel yarar, ürünün tüketicinin temel ihtiyaçlarını karşılaması ile ilgili tüketiciye sağlanan yarardır. Deneyimsel yarar, ürün/hizmetin/markanın tüketicide yarattığı histir. Markayı kullanırken alınan zevk, markayı kullanmanın bıraktığı his gibi. Sembolik yarar, ürün/hizmet/ marka ile ilgili olmayan sosyal onay, dışa dönüklük, öz saygı, kişisel ifade, modaya uygunluk, marka prestiji gibi dışsal yararlardır (Keller, 1993).

Aynı ürün kategorisindeki fakat farklı ürün kalite algısındaki markalar marka yarar boyutları açısından farklılaşmaktadır. Yine, aynı şekilde farklı ürün kategorilerine göre markalar marka yarar boyutları açısından farklılaşmaktadır. Tüketiciler ürünleri ya da markaları sadece rasyonel ihtiyaçlarla satın alınmamakta sosyal, deneyimsel ihtiyaçlarla satın almaktadır, dolayısıyla da marka yarar boyutlarının bu noktada önem kazandığı görülmektedir (Uygun ve Akın, 2012).

Yapılan bir çalışmaya göre, hazır giyim markalarında markanın yarar boyutlarından işlevselliğin ve sembolikliğin algılanan kalite ve marka bağlılığı üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Azizağaoğlu ve Altunışık, 2011).

Denim pantolon ürünlerinin marka yarar boyutlarını belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada denim pantolon marka yarar boyutları sembolik, deneyimsel, fiziksel, işlevsel, ekonomik olmak üzere beş yarar boyutuna ayrılmıştır (Ağaç ve Sevinir, 2018).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE KISITLARI

Markalar artık birbirlerine ürün özellikleri bakımından çok benzemesinden dolayı tüketiciler satın almayı yaparken işlevsel yararlar yanında sembolik ve deneyimsel yararları da dikkate almaktadırlar. Bu bağlamda, marka aşkı üzerinde etkili olan marka yarar boyutlarının bilinmesi ve bu boyutların etkisinin ortaya çıkartılması önemlidir.

Bu araştırmanın amacı, marka yarar boyutlarının marka aşkı üzerindeki etkisin ortaya çıkartılmasıdır. Bu amaçla, marka yarar boyutlarını oluşturan faktörlerin marka aşkı üzerindeki etkisi araştırılmış ve her bir faktörün etkinlik derecesinin ne ölçüde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ayrıca, jean giyim ürünlerinde marka tercihlerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi de araştırmanın bir başka amacını oluşturmaktadır. Araştırma, jean giyim ürünlerini kullanan Kocaeli'deki üniversite öğrencileri kapsamında gerçekleştirilmiş ve araştırmanın uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın kısıtları olarak, uygulamanın Kocaeli'deki üniversite öğrencilerini kapsaması, zaman ve maliyet faktörleri söylenebilir.

4. MATERYAL VE METOD

4. 1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, marka yarar boyutlarının marka aşkı üzerindeki etkisini ortaya çıkartmak amacıyla yapılmış uygulamalı ve nedensel bir araştırmadır.

Araştırmanın problemleri genel olarak aşağıdaki gibi ortaya konulmuştur:

Markaların tüketicilere sağladığı işlevsel yararların marka aşkı üzerindeki etkisi nedir?

Markaların sembolik yararları marka aşkını etkilemekte midir?

Markaların sağladığı deneyimsel yararlar marka aşkını nasıl etkiler?

4.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri ve modeli araştırmanın amacına uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Araştırmanın modeli şekil 1'de gösterilmiştir. Oluşturulan model marka yarar boyutlarının marka aşkı üzerindeki etkisini göstermektedir.

Araştırmanın hipotezleri araştırmanın amacına uygun olarak aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

H1: Ekonomikliğin marka aşkı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H2: Sorun çözmenin marka aşkı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H3: Kalite ve ürün çeşitliliğinin marka aşkı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H4: Sembolik yararın marka aşkı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H5: Amaca ulaştırma ve önemli anları hatırlatmanın marka aşkı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H6: Özel hissettirmenin marka aşkı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

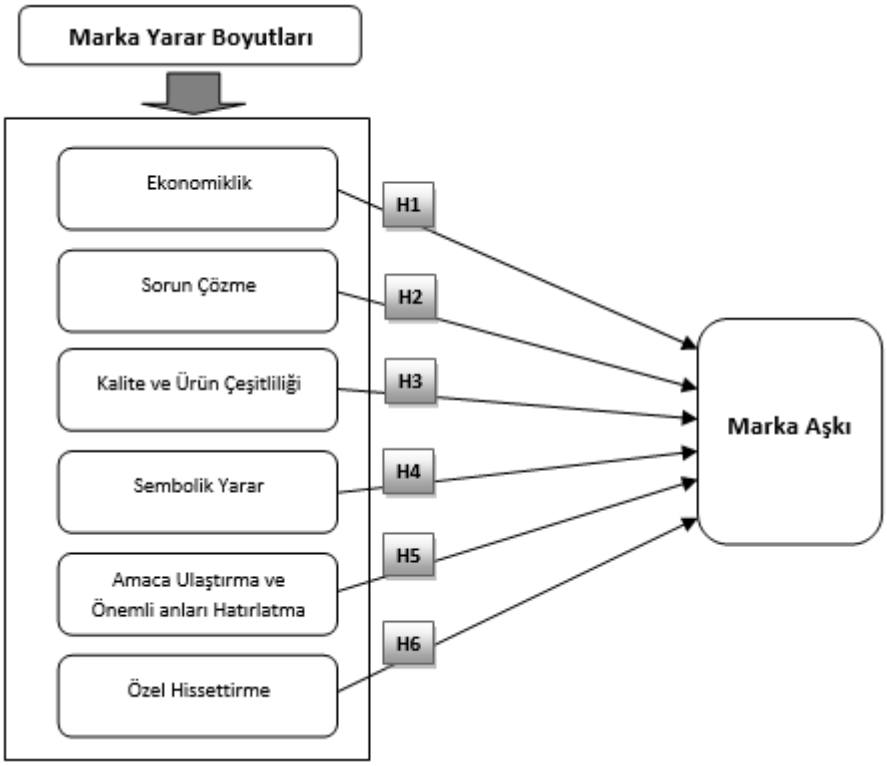

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

4.3. Örnekleme Süreci

Araştırma jean giyim ürünlerini kullanan Kocaeli'deki üniversite öğrencileri kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın uygulamasında seçilen bu örneklemin jean giyim ürünlerini sıklıkla tercih eden bir tüketici grubu olması nedeniyle araştırma için oldukça uygun bir kesimi ifade etmektedir. Örneklerin seçiminde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun hazırlanmış anket formlarının geri dönüşümü sağlanmış, eksik, hatalı ve kullanıma uygun olmayan anket formları değerlendirme dışı bırakılmış ve araştırma için uygun olan 356 anket formu değerlendirmeye alınmış ve veriler elde edilmiştir.

4.4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verilerinin toplanmasında anket formu kullanılmıştır. Araştırma ölçeğinin oluşturulmasında literatür çalışması yapıldıktan sonra araştırmanın konusuna ve amacına uygun olarak gerekli uyarlamalar yapılmış ve anket formu oluşturulmuştur. Anket formunun birinci bölümünde, cevaplayıcıların jean giyim ürünlerini kullanıp kullanmadıkları, bu ürünleri kullanma ve satın alma sıklıkları ile bu ürünlerde marka tercih etmede etkili olan faktörlerin önem sıralamasının istendiği sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, cevaplayıcıların uzun süredir ya da sıklıkla kullandıkları (tercih ettikleri) jean giyim markaları ile ilgili sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Bu bölümde, 5'li Likert ölçeğine göre oluşturulmuş marka yarar boyutları ve marka aşkı ile ilgili 39 soru sorulmuştur. Anket formunun üçüncü bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini belirlenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Araştırmanın uygulamasında yüzyüze anket yöntemi kullanılmıştır.

4.5. Araştırmanın Bulguları ve Verilerin Analizleri

Araştırma verilerini analiz etmek amacıyla SPSS 22 istatistiksel yazılım programı kullanılmış ve veriler değerlendirilmiştir. Araştırma ölçeğinin güvenilirliğini ölçmek için güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Araştırma değişkenlerinin ortalamaları ve standart sapmaları belirlenmiş ve değişkenler

arasındaki ilişkilerin ne düzeyde gerçekleştiğinin ortaya çıkartılması amacıyla da korelasyon analizleri yapılmıştır. Öte yandan, araştırmanın bağımsız değişkenleri olan işlevsel (ekonomiklik, sorun çözme, kalite ve ürün çeşitliliği), sembolik ve deneyimsel (amaca ulaştırma, önemli anları hatırlatma, özel hissettirme) yarar değişkenlerinin araştırmanın bağımlı değişkeni "marka aşkı" üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla çoklu regresyon analizi kullanılmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

4.5.1. Demografik Bilgileri

Araştırmaya katılanların demografik bilgilerinin elde edilmesine yönelik sorulardan elde edilen bilgilere göre; cevaplayıcıların %54'ü kadınlar, %46'sı erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların %94'ünün 25 ve daha altında, %6'sının ise 26 ve daha üzeri yaş grubunda oldukları belirlenmiştir. Buna göre, araştırmaya katılanların çok büyük bir kısmının genç olduğu görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %17'sinin 500TL'den az, %48'inin 501-100TL, %21'inin 1001-1500 TL, %14'ünün ise 1500 TL'den daha fazla aylık harcama yaptıkları tespit edilmiştir.

4.5.2. Araştırmanın Güvenilirlik ve Korelasyon Analizleri

Araştırma verilerine güvenilirlik ve korelasyon analizleri uygulanmıştır. Genel anlamda araştırma ölçeğinin güvenilirliği test edilmiş ve Cronbach Alpha değerinin 0,93 olduğu görülmüştür. Araştırmanın her bir değişkeninin de güvenilirlik testleri yapılmıştır (ekonomiklik 0,62; sorun çözme 0,66; kalite ve ürün çeşitliliği 0,74; sembolik yarar 0,88; amaca ulaştırma ve önemli anları hatırlatma 0,81; özel hissettirme 0,77 ve marka aşkı 0,90). Bu sonuçlara göre, araştırma ölçeğinin genel anlamda ve her bir değişken olarak güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma değişkenlerinin ortalama ve standart sapma değerleri tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
▪ Ekonomiklik	2,17	,564
▪ Sorun Çözme	3,36	,886
▪ Kalite ve Ürün Çeşitliliği	2,08	,517
▪ Sembolik Yarar	3,73	,713
▪ Amaca Ulaştırma ve Önemli Anları Hatırlatma	3,83	,870
▪ Özel Hissettirme	3,14	,827
▪ Marka Aşkı	2,91	,778

Öte yandan, bağımlı ve bağımsız değişkeler arasındaki ilişkilerin tespiti için korelasyon analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar tablo 3'de gösterilmiştir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre, araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkilerin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve ilişkilerin pozitif yönlü olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Değişkenlerin Korelasyon Matrisi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. Ekonomiklik	1,000						
2. Sorun Çözme	,326**	1,000					
3.Kalite ve Ürün Çeşitliliği	,436**	,180**	1,000				
4.Sembolik Yarar	,023	,299**	,189**	1,000			
5. Amaca Ulaştırma ve Önemli Anları Hatırlatma	-009	,261**	,149**	,671**	1,000		
6. Özel Hissettirme	,129*	,217**	,404**	,635**	,580**	1,000	
7.Marka Aşkı	,268**	,183**	,506**	,503**	,500**	,677**	1,000

**,01 düzeyinde anlamlı (Çift yönlü)
*,05 düzeyinde anlamlı (Çift yönlü)

4.5.3. Hipotezlerin Testi ve Analizleri

Araştırmanın bağımsız değişkenlerinin ("ekonomiklik", "sorun çözme", "kalite ve ürün çeşitliliği", "sembolik yarar", "amaca ulaştırma ve önemli anları hatırlatma" ve "özel hissettirme") bağımlı değişken olan marka aşkı üzerindeki etkisini tespit etmek için çoklu regresyon analizinden yararlanılmış ve ortaya çıkan sonuçlar tablo 4'te gösterilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre; R değeri 0,751, R2 değeri 0,564 ve düzeltilmiş R2 değerinin 0,557 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, F değerinin 75,261 ve %1 anlamlılık düzeyinde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, araştırma modelinin oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta	t	Anlamlılık Düzeyi (p)
▪ Ekonomiklik	*,127***	*3,057*	*,002*
▪ Sorun Çözme	-,068	-1,714	,087
▪ Kalite ve Ürün Çeşitliliği	*,253***	*5,917*	*,000*
▪ Sembolik Yarar	,090	1,694	,091
▪ Amaca Ulaştırma ve Önemli Anları Hatırlatma	*,184***	*3,685*	*,000*
▪ Özel Hissettirme	*,409***	*7,966*	*,000*
Bağımlı Değişken: Marka Aşkı			

**,01 düzeyinde anlamlı
*,05 düzeyinde anlamlı

Tablo 4'teki regresyon analizi sonuçlarına göre;

Marka yarar boyutlarından "ekonomiklik" faktörünün "marka aşkı" üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde ,127 beta katsayısı ile ve olumlu yönde etkili olduğu belirlenmiştir (H1 hipotezi kabul edilmiştir). "Sorun çözme" faktörünün "marka aşkı" üzerinde olumlu etkisi vardır şeklinde geliştirilen araştırma hipotezinin anlamlı bir etkisinin olmadığı analizler sonucunda anlaşılmıştır (H2 hipotezi red edilmiştir). "Kalite ve ürün çeşitliliği", "marka aşkı"nı %1 anlamlılık düzeyinde olumlu yönde (,253 beta katsayısı ile) etkilemektedir (H3 hipotezi kabul edilmiştir). Yine, Marka yarar boyutlarında "sembolik yarar" faktörünün "marka aşkı" üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir (H4

hipotezi red edilmiştir). "Amaca ulaştırma ve önemli anları hatırlatma" faktörünün "marka aşkı"nı %1 anlamlılık düzeyinde ve ,184 beta katsayısı ile olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (H5 hipotezi kabul edilmiştir). Araştırma ile ilgili olarak geliştirilen "özel hissettirme" faktörünün "marka aşkı" üzerinde olumlu bir etkisi vardır şeklindeki hipotezin testi sonucunda marka yarar boyutlarından "özel hissettirme" faktörünün "marka aşkı" üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde ,409 beta katsayısı ile olumlu yönde bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır (H6 hipotezi kabul edilmiştir).

5. SONUÇ

Marka yarar boyutlarının marka aşkı üzerindeki etkisin ortaya çıkartılması amacıyla yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre; "ekonomiklik", "kalite ve ürün çeşitliliği"," amaca ulaştırma ve özel anları hatırlatma" ve "özel hissettirme" boyutlarının marka aşkı üzerinde etkisinin olduğu, bununla birlikte marka yarar boyutlarından "sorun çözme" ve "sembolik yarar" boyutlarının marka aşkı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

6. TARTIŞMA

Araştırmadan ortaya çıkan sonuçlardan biri, markaların ekonomik olması marka aşkını olumlu etkilemektedir. Markaların tüketicilerin günlük yaşamlarında ve yaptığı işlerde kolaylık sağlamaları, pratik bir kullanıma ve yarara sahip olmaları, fiyatının yerine getirdiği işlevlere göre uygun olmaları ve markanın bulunabilmesi ya da markaya kolaylıkla sahip olabilmek gerekmektedir.

Markaların kalitesinin ve ürün çeşitliliğinin marka aşkını oldukça önemli düzeyde ve olumlu bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Markaların kaliteli olmaları, tüketicilere güven vermeleri ve zengin bir ürün çeşitliliğine sahip olmaları gerekmektedir. Öte yandan, markaların tüketicilere yaşam tarzlarına uygun modayı ve güncel yenilikleri yakından takip etmelerine olanak sağlamaları, rakip markalardan farklı, ilginç ve çekici olmaları önemlidir.

Marka aşkı üzerinde olumlu etkisi olan önemli faktörlerden birisinin de markaların tüketicileri amaçlarına ulaştırmaları ve önemli anları hatırlatması olduğu belirlenmiştir. Buna göre, markaların tüketicilere söz konusu markaya sahip olmaları halinde önemli bir amacını gerçekleştirmiş hissi vermelidir. Markaların tüketicilere daha önce önemli paylaşımlar yaşadığı kişileri, bazı özel anları, olayları ve yerleri hatırlatmaları marka aşkı üzerinde etkilidir. Ayrıca, markalar çeşitli etkinliklerle tüketicilere güzel anlar yaşatabilmelidir.

Marka yarar boyutlarından biri olan ve marka aşkı üzerinde olumlu etkisi olan en önemli faktörün "özel hissettirme" olduğu araştırmadan ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Ortaya çıkan bu sonuca göre, markanın ve sunduğu ürünlerin eğlenceli olması gerekir. Bununla birlikte, markalar tüketicilere söz konusu markaya sahip olmaları halinde özel oldukları hissi vermeli, onların kendilerini iyi hissetmelerini ve mutlu olmalarını sağlamalıdır.

Araştırmanın sonuçlarını genel olarak değerlendirmek gerekirse; marka yarar boyutlarından "özel hissettirme" boyutunun marka aşkı üzerinde etkili olan en önemli faktör olduğu, sırasıyla "kalite ve ürün çeşitliliği", "amaca ulaştırma ve önemli anları hatırlatma" ve "ekonomiklik" faktörlerinin de marka aşkı üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. İşletmelerin marka stratejilerini ve politikalarını oluşturmada ve uygulamada araştırmadan ortaya çıkan sonuçları değerlendirmeleri önemli olacaktır.

KAYNAKLAR

AĞAÇ, S. ve SEVINIR, S. D. (2018), Marka Yarar Boyutlarına İlişkin Bir Ölçek Sınaması: Moda Sektörü Örneği, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 309-319.

ALBERT, N. ve MERUNKA, D. (2013), The Role of Brand Love in Consumer-Brand Relationships, *Journal of Consumer Marketing*, 30(3), 258-266.

ANGGRAENI A., R. (2015), Effects of Brand Love, Personality and Image on Word of Mouth: the Case of Local Fashion Brands Among Young Consumers", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 211, 442-447.

AŞKIN, N. ve İPEK, İ. (2016), Marka Aşkının Marka Deneyimi ile Marka Sadakati Arasındaki İlişkiye Aracılık Etkisi, *Ege Akademik Bakış*, 16(1), 79-94.

AYDIN, H. (2016), Marka Aşkının Değerlendirilmesi: Beyaz Eşya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 125-149.

AZIZAĞAOĞLU, A. ve ALTUNIŞIK, R. (2011), Hazır Giyim Markalarının Fonksiyonel ve Sembolik Özelliklerinin Algılanan Kalite ve Marka Bağlılığı Üzerinde Etkileri, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 41-54.

BERGKVIST, L. ve BECH-LARSEN, T. (2010), Two Studies of Consequences and Actionable Antecedents of Brand Love, *Journal of Brand Management*, 17(7), 504-518.

BIÇAKCIOĞLU, N, İPEK, İ. ve BAYRAKTAROĞLU, G. (2018), Antecedents and Outcomes of Brand Love: the Mediating Role of Brand Loyalty, *Journal of Marketing Communications*, 24(8), 863-877.

CARROL B. A. ve AHUVIA, A. C. (2006), Some Antecedents and Outcomes of Brand Love, *Marketing Lett.*, 17, 79-89.

ISLAM, J. U. ve RAHMAN, Z. (2016), Examining the Effects of Brand Love and Brand Image on Customer Engagement: An Empirical Study of Fashion Apparel Brands, *Journal of Brand Fashion Marketing*, 7(1), 45-59.

ISMAIL, A.R. ve SPINELLI, G. (2012), Effects of Brand Love, Personality and Image on Word of Mouth: The Case of Fashion Brands Among Young Brands, *Journal of Brand Marketing and Management*, 16(4), 386-398.

KARJALUOTO, H, MUNUKKA, J. ve KATRINE, K. (2016), Brand Love and Positive Word of Mouth: The Moderating Effects of Experience and Price, *Journal of Product & Brand Management*, 25(6), 527-537.

KAUFMAN, H. R., LOUREIRO, S. M. C ve MANARIOTI, A. (2016), Exploring Behavioural Branding, Brand Love, and Brand Co-Creation, *Journal of Product & Brand Management*, 25(5), 516-526.

KELLER, K. K. (1993), Conceptualizing, Measuring and Managing Customer-Based Brand Equity, *Journal of Marketing*. 57(1), 1-22.

MAISAM, S. ve MAHSA, R. (2016), Positive Word of Mouth Marketing: Explaining the Roles of Value Congruity and Brand Love, *Journal of Competiveness*, 8(1), 19-37.

ÖNEN, V. (2018), Marka Değerinin Marka Aşkına Etkisinin İncelenmesi: Starbucks Cafe Örneği, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi(ASEAD)*, 5(1), 49-63.

PARK, C. W., JAWORSKI, B. J. ve Macinnis, D. J. (1986), Strategic Brand Concept-Image Management, *Journal of Marketing*, 50(4), 135-145.

UYAR, K. ve LEKESIZCAN, F. S. (2017), Markanın Benliği İfade Etmesi ve Sosyal Görünürlüğünün Marka Aşkı İle İlişkisi, *Business & Management Studies: An International Journal*, 5(4), 154-171.

UYGUN, M. ve AKIN, E. (2012), Markaların "İşlevsel, Sembolik ve Deneyimsel" Yararlarına İlişkin Tüketici Değerlendirmelerinin İncelenmesi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 107-122.

WALLACE, E, B., I. ve CHERNATONY, L. (2014), Consumer Engagement with Self-expressive Brands: Brand Love and WOM Outcomes, *Journal of Product&Brand Management*, 23(1), 33-42.

YASIN, M. ve SHAMIN, A. (2013), Brand Love: Mediating Purchase Intentions and Word-of-Mouth, *Journal of Business Management*, 7(2), 101-109.

ULUSLARARASI STANDART SANAYİ SINIFLAMASI (ISIC REV.3) KAPSAMINDA İHRACATA YÖNELİK DEVLET DESTEKLERİNİN TÜRKİYE'NİN İHRACAT GELİRLERİNE ETKİSİNİN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Çetin Polat
Anadolu Üniversitesi / Açıköğretim Fakültesi / İktisadi ve İdari Programlar / İktisat
cetinp@anadolu.edu.tr

Doç. Dr. Kadir Özgür Peker
Eskişehir Teknik Üniversitesi / Fen Fakültesi / İstatistik
opeker@eskisehir.edu.tr

Özet

24 Ocak 1980 kararlarını takiben, Türkiye ekonomisinde ihracata dayalı bir büyüme modeli temel alınmış ve ihracatı teşvik edici uygulamalar önem kazanmıştır. Bu kapsamda mali ve finansal teşviklerin yanı sıra ihracata yönelik devlet destekleri döviz gelirlerini artırıcı faaliyetlere yönlendirilmiştir. Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler İstatistik Ofisince oluşturulan Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırması (ISIC Rev.3) dahilinde belirlenen sektörlere ait 145 aylık ihracat destek ödemeleri verileri kullanılmıştır. Bu aylık ihracat destek ödemeleri verileri, Destek ve Fiyat İstikrar Fonundan (DFIF) ödenmiş ve Aralık 2006-Aralık 2018 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada İhracat destekleri bağımsız değişken, sektörel bazda ihracat gelirleri bağımlı değişkenler olarak belirlenmiş, her bir bağımlı değişken için basit doğrusal regresyon ve korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular yorumlanarak, DFİF kapsamında sağlanan ihracat desteklerinin etkinliği belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İhracat, İhracata Yönelik Devlet Destekleri, Türkiye'nin İhracat Gelirleri

STATISTICAL ANALYSIS OF THE IMPACT OF STATE SUPPORTS FOR EXPORT TO TURKEY'S EXPORT INCOME WITHIN THE SCOPE OF THE INTERNATIONAL STANDARD INDUSTRIAL CLASSIFICATION (ISIC REV.3)

Abstract

Following the 24th January 1980 Decisions, has taken on the basis of a growth model based on export and export-promoting applications have gained importance in Turkey's economy. In this context, fiscal and financial incentives and state supports for export were directed to activities that increase foreign exchange incomes. In this study, 145 monthly export support payments data which acording to sectors determined by the International Standard Industrial Classification (ISIC Rev.3) prepared by the United Nations Statistical Office and to be proposed to be used all over the world were used. The monthly export support payments data are that were paid from the Support and Price Stabilization Fund (DFIF) and covering the period of December 2006 - December 2018. In this study, it were determined by export supports as independent variables and export incomes as dependent variables on sectoral basis and simple linear regression and correlation analyzes were performed for each dependent variables. The effectiveness of the export supports provided under the DFIF was tried to be determined by the findings obtained were interpreted.

Key Words: Export, State Supports For Export, Turkey's Export Income

1. GİRİŞ

Ülkelerin ihracatını artıma yolları içerisinde bir takım mali ve finansal desteklerin yanı sıra devletin sağlayacağı maliyeti düşürücü destekler de önemli yer tutmaktadır. Ancak uluslararası ticaret kuralları üretim sürecinde bir takım kısıtlar getirmiştir. Özellikle Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bu anlamda bir takım kararlar almış ve üyeleri tarafından uyulmasını şart koşmuştur. Bu durum ihracatını artırmak üzere uygulanabilecek teşvik faaliyetlerinin şekli ve miktarını da farklı boyutlara getirmiştir.

Türkiye, özellikle 1980 sonrası benimsenen ihracata dayalı kalkınma stratejileri kapsamında döviz gelirlerini artırıcı faaliyetlere destek vermek suretiyle ülkenin gelişmesinde ve kalkınmasında ihtiyaç duyacağı döviz gelirlerini artırma çabası içerisinde olmuştur. Bu çabalar da günün gereklerine göre sürekli güncellenerek mekanizmanın etkinliğinin artması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada Destekleme Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) kaynaklı ihracata yönelik devlet desteklerinin, ISIC Rev.3 dahilinde belirlenen bazı sektörlerin ihracat gelirlerine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. İhracat destekleri bağımsız değişken, sektörel bazda ihracat gelirleri de bağımlı değişkenler olarak belirlenmiş ve her bir bağımlı değişken için basit doğrusal regresyon ve korelasyon analizi yapılmıştır.

2. TÜRKİYE'DE İHRACATIN DESTEKLENMESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana ülkenin gelişmesi ve kalkınması için önemli ekonomik tedbirler uygulamıştır. Özellikle özel sektörün yaratılması, desteklenmesi önemli amaçlardan olmuştur. Genellikle teşvik ve destek sistemi yatırımların ve ihracatın desteklenmesi şeklinde uygulanmıştır. Bu kapsamda ihracat gelirlerini artırıcı tedbirler de ekonomik tedbirlerin içerisinde yer almıştır.

Türkiye'de teşvik uygulamalarının başlangıcı sayılacak tedbir 1913'te oluşturulan "Teşvik-i Sanayi Kanunu"dur. Buna göre işletmelerin girdi ithalatında gümrük vergisi istisnası uygulanmıştır. 1923'te toplanan Birinci İzmir İktisat Kongresinde sanayinin teşvik edilmesine yönelik olarak 1055 Sayılı Teşvik – i Sanayi Kanununun gözden geçirilerek uygulanmasına devam edilmesi kararlaştırılmış ve 1927 yılında yürürlüğe girmiştir. Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) Kurulduğu 1961 yılına kadar devletçi politikaların desteklendiği uygulamalar hayata geçirilmiştir. 1950 – 1960 döneminde karma ekonomik sistemin uygulandığı Türkiye ekonomisinde, özel girişimin teşvik edilmesiyle ilgili ilk adımların atıldığı dönemdir. DPT'nin kurulmasıyla planlı döneme geçilmiş ve 5 yıllık kalkınma planları uygulanmaya başlamıştır. 1'inci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963 – 1967) sanayi ürünlerinin ihracatında gümrük vergi iadesi ve Türk ürünlerine rekabet edebilirlik sağlamak amacıyla tedbirler alınması planlanmıştır. 2'nci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1968 – 1972) ihracata yönelik olarak küçük ölçekli firmaların desteklenmesi amacıyla ihracatçı birliklerinin oluşturulması ve ihracata yönelik faaliyet gösteren firmalara döviz temininde öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır. Her ne kadar 1973'de ihracat garantili yatırım kredilerine tanınan vergi, resim, harç istisnası, 1975'de ihracata vergi iadesi uygulaması ve 1978'de faiz farkı ödemesinin etkin bir biçimde yeniden düzenlenmesi gibi ihracatı artırıcı teşvik tedbirleri uygulansa da 1980 yılına kadar ithal ikameci bir kalkınma stratejisi benimsendiği için ithalatı kısıtlayıcı tedbirler başta olmak üzere genellikle ithal ikameci yatırımları artırıcı teşvik tedbirleri uygulanmıştır. (DPT, 1989, s.5 – 18) 24 Ocak 1980 Kararlarıyla birlikte yeni bir çehreye bürünen Türkiye ekonomi politikası, piyasa ekonomisini benimseyen, dışa açık ve ihracata dayalı bir kalkınma stratejisi çerçevesinde yönlenmeye başlamıştır. Özelleştirme faaliyetleri başlamış, devlet yavaş yavaş elini reel sektörden çekmeye başlamıştır. Bu dönüm noktasından sonra ihracatı özendirici tedbirler de artırılmış ve günün koşullarına göre revize edilerek günümüze kadar gelmiştir. İhracata vergi iadesi, ihracata yönelik üretim faaliyetleri ve ihracat işlemlerinde vergi, resim, harç istisnası, uygun koşullarda kredi tahsisi, hibeler, düşük maliyetli girdi temini ve devlet yardımları, ihracatı artırmak için hayata geçirilmiştir. (Kepenek, Yentürk, 2010, s.199 – 213)

Döviz gelirlerinin artırılmasına yönelik oluşturulan çok sayıda mevzuat düzenlemelerin bir kısmı revize edilirken, bir kısmının yerine yenileri oluşturularak yürürlükten kaldırılmıştır. Bununla birlikte ihracatı ve döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik etmek amacıyla, Turizm Teşvik Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu gibi kanunlarla ihracata yönelik faaliyetlerle döviz kazandırıcı faaliyetlere yönelik vergi, resim, harç uygulamalarından muafiyet, mahsup ve iade gibi olanaklar sağlanmıştır. İhracatın teşvik edilmesi ve desteklenmesi kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar firmaların üretim ve işletme sürecinde maliyetlerini düşürmek amacıyla uygulanmaktadır. İhracatın teşvik edilmesi ve desteklenmesi çabaları içerisinde gerçekleştirilen uygulamalar şu şekilde sınıflanabilir:

- Finansal Teşvikler
- Mali Teşvikler

- Devlet Yardımları

Finansal Teşvikler, ihracata hazırlık aşamasında, ihracatın gerçekleştirilmesi sürecinde ve ihracat sonrası olmak üzere uygulanmaktadır. Türkiye'de bu kapsamda teşvikler özellikle Türk Eximbank aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Türk Eximbank ve KOSGEB'in yanı sıra Türkiye Kalkınma Bankası Türk üreticisinin ve ihracatçısının en iyi koşullarda finansman sağlaması için faaliyetlerini yönlendirmektedir. (Polat, 2019, s.25 – 47) Mali Teşvikler, döviz gelirleri sağlayan faaliyetlerin artırılması için bu yöndeki faaliyetlere uygulanan vergi, resim, harç gibi yüklenen mali yükümlülüklerden muafiyet ya da mali yükümlülükleri azaltıcı faaliyetler şeklinde uygulanmaktadır. Devlet Yardımları ise ihracata yönelik faaliyetleri desteklemek amacıyla yürütülen ihracat desteklerini içermektedir. Bu Karar kapsamındaki destekler DFİF'ndan finanse edilmektedir. Bu çalışmada da bu kapsamda yapılan desteklerin, ISIC Rev.3'e göre seçilmiş sektörlerin gerçekleştirmiş oldukları ihracat dolayısıyla elde edilen gelirlere, etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır.

3. DESTEKLEME FİYAT İSTİKRAR FONU (DFİF) KAYNAKLI İHRACATA YÖNELİK DEVLET DESTEKLERİ

Bakanlar Kurulu tarafından 27 Aralık 1994'e oluşturulan 94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı'nca yürütülen ve DFİF'ndan finanse edilen destekler şunlardır: (Ticaret Bakanlığı, http – 1)

- Pazar Araştırması ve Pazara Giriş
- Pazara Giriş Belgeleri
- Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi
- İhracatçıya Alıcı Kredisi ve Sigorta Tazmin Desteği
- Fuar Katılım Desteği
- Tasarım Desteği
- Yurtdışı Birim, Marka ve Tanıtım Desteği
- Markalaşma ve Turquality Desteği
- Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları

Tablo 1. ISIC Rev.3 Sınıflaması*

KOD	SEKTÖR ADI	KOD	SEKTÖR ADI
1	Tarım ve hayvancılık	25	Plastik ve kauçuk ürünleri
2	Ormancılık ve tomrukçuluk	26	Metalik olmayan diğer mineral ürünler
5	Balıkçılık	27	Ana metal sanayi
10	Maden kömürü, linyit ve turb	28	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)
11	Ham Petrol ve doğalgaz	29	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat
13	Metal cevherleri	30	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları
14	Taşocakçılığı, diğer madencilik	31	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar
15	Gıda ürünleri, içecek	32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları
16	Tütün ürünleri	33	Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat
17	Tekstil ürünleri	34	Motorlu kara taşıtı ve römorklar
18	Giyim eşyası	35	Diğer ulaşım araçları
19	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	36	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler
20	Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	40	Elektrik, gaz ve su
21	Kâğıt ve kâğıt ürünleri	51	Atık ve hurdalar
22	Basım ve yayım; plak, kaset vb.	74	Diğer iş faaliyetleri
23	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	92	Eğlence, kültür ve sporla ilgili faaliyetler
24	Kimyasal madde ve ürünler		

Kaynak: TÜİK
* TÜİK tarafından Türkiye'nin dış ticaret verileri ISIC Rev.3 kapsamında kullandığı sektörleri içermektedir. Birleşmiş Milletler ISIC Rev.3 kapsamında 99 adet sanayi kolu belirlemiştir.

4. ULUSLARARASI STANDART SANAYİ SINIFLAMASI (ISIC Rev.3)

ISIC Rev.3 Birleşmiş Milletlerin (BM) ekonomik faaliyetleri belli bir standart dahilinde sınıflandırmak için kullandığı sanayi sınıflama sistemini ifade etmektedir. Bu sistemin geliştirilmesindeki amaç, ulusal ve uluslararası anlamda makroekonomik verilerin belli bir standartta tutulması ve sınıflanmasını sağlayarak, politika ve uygulamaları yönlendirmek için daha sağlıklı analizler gerçekleştirmektir. Bu sınıflamada çok sayıda alt sınıflamaya tabi tutulmuş 99 ana sektör sınıflaması mevcuttur. (TÜİK, http – 2) TÜİK, Türkiye'nin dış ticaret verilerini ISIC Rev.3 kapsamında Tablo – 1'de gösterilen sektörlere göre oluşturmuştur.

5. İHRACATA YÖNELİK DEVLET DESTEKLERİNİN TÜRKİYE'NİN İHRACAT GELİRLERİNE ETKİSİNİN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ

Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç, devletin ekonomik politikaları kapsamında ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik etmek ve gelirlerini artırmak için DFİF kapsamında sağlanan ihracat desteklerinin etkinliğini belirlemektir. Çalışmada İhracat destekleri bağımsız değişken, sektörel bazda ihracat gelirleri de bağımlı değişkenler olarak belirlenmiş, her bir bağımlı değişken için basit doğrusal regresyon ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Çalışmanın analiz bölümünde BM İstatistik Ofisince oluşturulan ve önerilen Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırması (ISIC Rev.3) dahilinde belirlenen sektörlere ait 145 aylık ihracat destek ödemeleri verileri kullanılmıştır. Bu ihracat destek ödemeleri verileri Destek ve Fiyat İstikrar Fonundan (DFIF) ödenmiş ve Aralık 2006 - Aralık 2018 dönemini kapsayan verilerdir. Ayrıca aynı dönemde ISIC Rev.3 dahilinde belirlenen bu sektörlere ait 145 aylık ihracat gelirleri analizde kullanılmıştır.

İhracatı ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetlerin özendirilmesi ve artırılmasına yönelik devletin uygulamış olduğu sistemler çeşitli akademik çalışmalarda incelenmiştir. Şimşek ve Yazıcı tarafından yapılan çalışmada, Bilecik Ticaret Odası, Bozüyük Ticaret Odasıı ve Eskişehir Sanayi Odası üyesi firmalara yönelik yapmış oldukları anket analizi sonucunda, Bilecik ve Eskişehir'de kullanılan teşviklerin etkinliğinin yüksek olduğu belirtilmiştir. (Şimşek, Yazıcı, 2004, s.121 – 140) Akdeve ve Karagöl yapmış oldukları çalışmada uygulanan tüm yatırım teşvik sistemini genel olarak değerlendirmişler ve kalkınma programlarına göre uygulanan teşviklerin uzun dönemde başarılı olacağı tespitinde bulunmuşlardır. (Akdeve, Karagöl, 2013, s.329 – 350) Ersungur ve Yalman tarafından gerçekleştirilen çalışmada Sivas ilinde faaliyette bulunan ihracatçı firmalarının önemli bir kısmının ihracat teşviklerinden faydalandıkları ve teşviklerin yeterli düzeyde olduğu ve firmaların bu olanaklardan faydalanma sürecinde özellikle yoğun ve karmaşık prosedürel faaliyetlerden olumsuz etkilendikleri tespitinde bulunmuşlardır. (Ersungur, Yalman, 2009, s.81 – 98) Toker tarafından yapılan çalışmada turizme yönelik teşvikler değerlendirilmiş ve değerlendirme sonucunda hibe nitelikli desteklerin, yatırım kararlarını olumlu etkilediği, ancak mali nitelikli desteklerin etkisinin düşük düzeyde kaldığı tespitinde bulunulmuştur. Her ne kadar çalışmadaki değerlendirme yatırım teşviklerini içerse de teşviklerin etkisinin belirlenmesi açısından farklı bir sonucu ortaya koymuştur. (Toker, 2007, s.81 – 92) Mete ve Akyazı tarafından yapılan çalışmada, Türkiye ile AB'nde ihracata yönelik devlet yardımlarının etkinliği araştırılmış ve bu yardımlarının AB ülkelerinde olumlu katkısının olduğu, Türkiye'de ise ihracatı artırdığı ancak 2023 hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından yetersiz olduğu tespitinde bulunulmuş ve bazı öneriler getirilmiştir. (Mete, Akyazı, 2017, s.85 – 109) Leblebici tarafından yapılan çalışmada ise devlet yardımları ile ekonomik göstergeler arasında açık bir ilişki bulunamamıştır. (Leblebici, 2002, s.3, 23 – 24) Candan ve Yurdadoğ tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de geçmişte uygulanmış ve hali hazırda uygulanmakta olan teşvik politikaları genel olarak değerlendirilmiş ve teşvik politikalarının amacına ulaşabilmesi için şeffaf ve etkin bir yapıda oluşturulması gerektiği önerisinde bulunulmuştur. (Candan, Yurdadoğ, 2017, s.154 – 177) Atayeter ve Erol tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de uygulanmakta olan ihracat teşvik uygulamaları incelenmiş ve bu uygulamaların incelenen dönemde ihracatta önemli katkılar sağlandığı vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra günün gelişmelerine göre güncellenen bir teşvik politikası oluşturulması gerektiği tespitinde de bulunulmuştur. (Atayeter, Erol, 2011, s.1 – 6) Takım ve Ersungur yapmış oldukları çalışmalarında Türkiye'de teşviklerin az ya da tek bir uygulamacı kuruluş tarafından yürütülmesinin teşvik sisteminin performansına olan etkileri incelenmişler ve uygulanan teşvik

tedbirlerinin tek başına yeterli olmayacağı, teşvik tedbirlerinin sade ve kolay uygulanabilir olması, tedbirlerin sayısı ve çeşitliliğinin ülke koşullarına göre belirlenmesi ve tedbirlerin genel ekonomi politikalarının dışına çıkmasının ve kaynak israfının engellenmesi gerektiği, teşvik tedbirlerinin uygulanmasında çok başlılığın etkinliği azalttığı, teşviklerden faydalandırılan firmalarla ilgili etkinliğin belirlenmesi gerektiği, proje bazlı teşvik sisteminin daha uygun olacağı ve teşviklerden faydalandırılacak firmaların doğru bir şekilde belirlenmesi gerektiği tespitlerinde bulunmuşlardır. (Takım, Ersungur, 2018, s.725, 741) Kasalak tarafından yapılan çalışmada, Teşvik-i Sanayi Kanunlarının etkinliği belirlenmeye çalışılmış, Kanunların uygulamaya geçirildiği dönemler kriz yılları olmasına rağmen Türkiye'nin sanayisinin oluşturulmasına önemli katkıları olduğu vurgulanmıştır. (Kasalak, 2012, s.65 – 79) İhracatı teşvik kavramı ve Türkiye uygulamaları ile ilgili olarak, belirtilen bu çalışmalar gibi çok sayıda çalışma yapılmıştır. Hemen hemen hepsi teşvik çalışmalarının ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin artırılması açısından faydalı olduğunu belirtirken, uygulamaların yetersizliğinden ve uygulama sürecinin etkinsiz olduğundan bahsetmişlerdir.

5.1. DFİF Kapsamında Sağlanan İhracat Desteklerinin Etkinliğinin Basit Doğrusal Regresyon ve Korelasyon Analizi

Çalışmada İhracat destekleri bağımsız değişken, sektörel bazda ihracat gelirleri de bağımlı değişkenler olarak belirlenmiş, her bir bağımlı değişken için basit doğrusal regresyon ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular yorumlanarak, belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre toplam 33 değişkenden 22 tanesinde kurulan basit doğrusal regresyon denklemi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yapılan regresyon ve korelasyon analizi sonuçları anlamlı bulunan denklemler için Tablo – 2'de verilmiştir. Tabloya göre örnek olarak Tarım ve Hayvancılık sektörü incelenecek olursa; modele göre ihracat desteğindeki 1 $'lık artış Tarım ve Hayvancılık ihracatını 454 $ düzeyinde artırmıştır. 145 aylık gözlem içerisinde 8 gözlem olağan gözlemlerden aykırı sonuçlar ortaya koymuştur. İhracat desteğinin Tarım ve Hayvancılık sektörünü tek başına %12,1 düzeyinde etkilediği belirlenmiştir. Korelasyon analizi sonucuna göre ise Tarım ve Hayvancılık Sektörü ile İhracat desteği arasındaki ilişki pozitif yönlü ve %34,7 düzeyindedir.

6. SONUÇ

Ülkelerin ihracatını artıma yolları içerisinde bir takım mali ve finansal desteklerin yanı sıra devletin sağlayacağı maliyeti düşürücü destekler sözkonusudur. Ancak özellikle Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bu anlamda yapılacak faaliyetlerle ilgili rekabeti bozucu ve uluslararası ticaretin sağlıklı bir şekilde işlemesini engelleyici uygulamaları (kotalar, hibeler, doğrudan finansal destekler, yüksek tarif uygulamaları gibi…) yasaklamıştır. Ancak üretimi ve uluslararası ticareti artırıcı pazarlama, tanıtım, araştırma – geliştirme, danışmanlık anlamında yapılacak devlet destekleri ise belli sınırlar içerisinde kalmak kaydıyla kabul görmüştür. (WTO, http – 3) Türkiye'de ihracat destekleri uygulamaları Teşvik – i Sanayi Kanunundan bu yana uygulanmış, ancak kapsamlı bir şekilde uygulanışı 1980 sonrası dışa açık, ihracata dayalı kalkınma stratejisi uygulanması sürecinde olmuştur. İhracata yönelik devlet desteklerinin kesin hatları ile belirlendiği belge İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı: (94 / 6401) olmuştur. Bu Karar kapsamında yürütülen ihracat destekleri DFİF'ndan finanse edilmiştir ve bu şekilde de devam etmektedir. Bunun yanı sıra 2008 yılından bu yana T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından bu anlamda farklı destekler de gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmada Destekleme Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) kaynaklı ihracata yönelik devlet desteklerinin, ISIC Rev.3 dahilinde belirlenen bazı sektörlerin ihracat gelirlerine etkisi araştırılmıştır. Çalışmada ihracat destekleri bağımsız değişken, sektörel bazda ihracat gelirleri bağımlı değişkenler olarak belirlenmiş ve her bir bağımlı değişken için basit doğrusal regresyon ve korelasyon analizi yapılmıştır.

Analiz sonuçları göstermiştir ki, DFİF kapsamında yapılan ihracat desteklerinin analize dahil edilen sektörler üzerinde önemli sayılabilecek etkileri vardır. Bazı sektörler üzerinde etkisi daha yüksektir. (Özellikle katma değeri yüksek imalat sanayi içerisindeki sektörler üzerindeki etkisi, Kağıt ve Kağıt ürünleri, Kimyasal Madde ve ürünleri, BYS (başka yerde sınıflandırılmamış) Makine ve Teçhizat, Mobilya ve BYS Diğer Ürünler gibi.) Bazı sektörlerde de etkisi düşük düzeyde olmuştur (Ham petrol – Doğalgaz, metal cevherleri, tütün ürünleri, deri, bavul, el çantası gibi.).

Tablo 2. Basit Doğrusal Regresyon ve Korelasyon Analizi Sonuçları

SEKTÖR	BASİT DOĞRUSAL REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI						BASİT KORELASYON ANALİZİ (DFİF İhracat Desteği)	
	Regresyon Bağıntısı	Değişim	AGS	Aykırı Gözlemler	Etki	r^2	İlişki	r
Tarım ve Hayvancılık	TH = 381.058.019 + **454,0** ∗ DFİF_İD	454	8	85, 96, 97, 107, 114, 121, 133, 145	Düşük	%12,1	*	0,347, P < 0,001
Tekstil Ürünleri	TÜ = 1.009.436.959+**653,9** * DFİF_İD	653,9	7	27, 84, 108, 114, 121, 133, 145	Düşük	%9,4	*	0,307, P < 0,001
Motorlu Kara Taşıtı ve Römork	MKTR=1.374.359.892+**2221,2***DFİF_İD	2221,2	8	108, 114, 121, 133, 136, 137, 143, 145	Düşük	%22,8	*	0,478, P < 0,001
Ormancılık ve Tomrukçuluk	OT=1.408.983+**3,6493***DFİF_İD	3,6493	9	76, 83, 89, 114, 121, 133, 137, 143, 145	Düşük	%28,4	*	0,533, P < 0,001
Balıkçılık	Balıkcılık=17.792.747+68,587*DFİF_İD	68,587	10	14, 86, 98, 110, 114, 121, 122, 133, 134, 145	Orta	%30,4	*	0,551, P < 0,001
Ham petrol ve doğalgaz	HPD=10.723.103+15,449*DFİF_İD	15,449	6	62, 94, 114, 121, 133, 145	Ç. Düşük	%4,3	**	0,208, P < 0,05
Metal cevherleri	MC=91.252.834+74,46*DFİF_İD	74,46	9	25, 27, 73, 75, 78, 114, 121, 133, 145	Ç. Düşük	%4,6	**	0,213, P < 0,05
Taşocakçılığı ve d. madencilik	TDM=108.928.327+165,12*DFİF_İD	165,12	8	27, 78, 80, 108, 114, 121, 133, 145	Düşük	%15,2	*	0,390, P < 0,001
Gıda ürünleri ve içecek	GÜİ=645.628.240+972,1*DFİF_İD	972,1	6	108, 114, 121, 133, 143, 145	Düşük	%21,2	*	0,460, P < 0,001
Tütün ürünleri	TÜ=29.844.880+139,94*DFİF_İD	139,94	5	108, 114, 121, 133, 145	Ç. Düşük	%2,8	**	0,168, P < 0,05
D. deri, bavul, el çantası	DDBEÇ=65.912.662+163,06*DFİF_İD	163,06	5	108, 114, 121, 133, 145	Ç. Düşük	%4,1	*	0,204, P < 0,05
Ağaç ve mantar ürünleri	AMÜ=49.484.840+61,558*DFİF_İD	61,558	10	82, 89, 90, 91, 92, 114, 121, 133, 136, 145	Düşük	%23,4	*	0,484, P < 0,001
Kağıt ve kağıt ürünleri	KKÜ=108.879.614+254,90*DFİF_İD	254,90	7	108, 114, 121, 133, 136, 143, 145	Düşük	%34,6	*	0,588, P < 0,001
Kimyasal madde ve ürünler	KMÜ=485710129+777,1*DFİF_İD	777,1	9	26, 27, 108, 114, 121, 133, 136, 143, 145	Düşük	%27,2	*	0,522, P < 0,001
Plastik ve kauçuk ürünleri	PKU=453.003.154+518,60*DFİF_İD	518,60	9	2, 25, 26, 91, 92, 114, 121, 133, 145	Düşük	%19,2	*	0,438, P < 0,001
Metal eşya sanayi	MES=469.037.740+480,31*DFİF_İD	480,31	9	2, 3, 90, 108, 114, 121, 133, 143, 145	Düşük	%19,4	*	0,441, P < 0,001
Bys makine ve teçhizat	BYSMT=836.614.434+1167,0*DFİF_İD	1167,0	7	2, 108, 114, 121, 133, 143, 145	Düşük	%28,4	*	0,532, P < 0,001
Bys elk. makine ve cihazlar	BYSEMC=424.821.573+213,31*DFİF_İD	213,31	7	2, 3, 108, 114, 121, 133, 145.	Ç. Düşük	%5,7	**	0,238, P < 0,01
Tıbbi aletler, h.o. aletler	TAHOA=42.314.727+141,99*DFİF_İD	141,99	6	108, 114, 121, 133, 143, 145.	Düşük	%29,5	*	0,543, P < 0,001
Mobilya ve bys diğer ürünler	MBYSDÜ=356.696.974+894,4*DFİF_İD	894,4	9	92, 94, 96, 108, 114, 121, 133, 143, 145	Düşük	%27,0	*	0,519, P < 0,001
Eğlence, kültür ve spor	EKS=177.626+4,828*DFİF_İD	4,828	8	84, 114, 117, 121, 133, 142, 144, 145	Ç. Düşük	%11,7	*	0,342, P < 0,001

* Pozitif, Orta Düzeyli, önemli ilişki
** Pozitif, düşük düzeyli, önemli ilişki

Değişim: DFİF İhracat Desteği bir birim artarken ilgili sektördeki birim artış
Etki: DFİF İhracat Desteğinin Etkisi
AGS: Aykırı Gözlem Sayısı

7. TARTIŞMA

Genel olarak değerlendirildiğinde geçmişte yapılan diğer çalışmalara benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. DTÖ'nün de karşı çıkmadığı bu tür destekler muhakkak uygulanmaya devam edilmelidir. Ancak desteklerin organizasyonu sürecinin çok iyi planlanması ve desteklenen firmalarla sürekli iletişim içinde olunması gereklidir. Bu tür desteklerin etkisinin artırılmasında destek verilecek sektörlerin yapısına göre esnek bir destek sistemi uygulanmalıdır. Yani sektörlerin yapısına göre uygulanacak kriterler de farklılaşmalıdır. Bunların yanı sıra daha destek başvurusu sırasında firmalar bilgilendirilmeli ve sürecin firmalar tarafından iyi anlaşılması sağlanmalıdır. Danışmanlık şirketlerinin bu süreç dışında bırakılması gereklidir. Danışmanlık şirketlerinin vermiş olduğu hizmeti Ticaret Bakanlığı birimleri aracılığı ile hali hazırda yapmaktadır. Bu kapsamda ihracatçıların bilinçlendirilmesi çok önemlidir. Ticaret Bakanlığına sivil sanayi ve ticaret örgütleri tarafından destek olunmalı ve bu süreç daha etkin hale getirilmelidir. Desteklerden faydalandırılacak firmaların proje bazlı çalışmaları teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

Akdeve, Erdal, Karagöl, Erdal Tanas (2013). "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 37, Temmuz 2013, Bilecik

Atayeter, Coşkun, Erol, Arzu (2011), "Türkiye'de Uygulanmakta Olan İhracat Teşvikleri", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:1, Kahramanmaraş

Candan, Güzide Tatar, Yurdadoğ, Volkan (2017), "Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, Mayıs 2017, Denizli

Ersungur, Mustafa, Yalman, İlkay Noyan (2009), "Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Sivas İlinde Bir Uygulama", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, Sivas

Kepenek, Yakup, Yentürk, Nurhan (2010). Türkiye Ekonomisi, 23. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul

Karluk, Rıdvan (2014), Türkiye Ekonomisi, 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul

Kasalak, Kadir (2012), "Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye'de Sanayileşmeye Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2012, Sayı:27, Isparta

Leblebici, Fatih (2002), Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi, DPT Yayınları, Yayın No: DPT:2663, İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Sanayi Dairesi Başkanlığı, Ankara

Mete, Emrullah, Akyazı, Haydar (2017), "Avrupa Birliği ve Türkiye'de İhracata Yönelik Devlet Yardımları", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:7, Sayı:13, Haziran 2017

Polat, Çetin (2019), "Yurt İçinde Dış Ticarete Finansman Sağlayan Kuruluşlar", Dış Ticaretle İlgili Kurumlar ve Kuruluşlar, Editör: Bülent Açma, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3841, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2648, Eskişehir

Şimşek, Mevlüdiye, Yazıcı, Resül (2004), "İhracat Teşviklerinin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz: Bilecik ve Eskişehir Örneği", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, Eskişehir

Takım, Abdullah, Ersungur, Ş. Mustafa (2918), "Türkiye'de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer Mi?",Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 3, Erzurum

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1989), Yatırımları Teşvik Politikaları, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, DPT Yayın No: DPT 2186 – ÖİK: 345, Ankara

Toker, Boran (2007), "Türkiye'de Turizm Sektörü Teşviklerinin Değerlendirilmesi", Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yıl:2007, Cilt:14, Sayı:2, Manisa

2011/1 Nolu Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği Hakkında Tebliğ

2014/81 sayılı Pazara Giriş Belgelerinin Desteklenmesine İlişkin Karar

2010/8 sayılı Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ

2016/8 sayılı Türk Eximbank'ın Alıcı Kredileri Çerçevesinde Uyguladığı Faiz Oranı İle CIRR (Referans Ticari Faiz Oranları) Arasındaki Farka Tekabül Eden Faiz Gideri ve Türk Eximbank İhracat Kredi Sigortası Tazmin Desteği Hakkında Karar

2017/4 sayılı Yurt Dışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesine İlişkin Kararı

2008/2 sayılı Tasarım Desteği Hakkında Tebliğ

2010/6 sayılı Yurt Dışı Birim, Marka ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ

2006/4 sayılı "Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve TURQUALITY®'nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ

2016/16 Sayılı "Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Kararı

http – 1, Ticaret Bakanlığı, İhracat Destekleri, https://ticaret.gov.tr/destekler/ihracat-destekleri, Son Erişim: 26.04.2019

http – 2, TÜİK, Sınıflama Sunucusu, https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/FileDownload/Yayinlar/Siniflamalar/ISIC_REV.3.pdf, Son Erişim: 23.04.2019

http – 3, WTO, "Principles of the trading system", https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/TIF_e/fact2_e.htm, Son Erişim: 25.04.2019

TÜRKİYE'DE TURİZM ALANINDAKİ DOKTORA TEZLERİNİN BİBLİYOMETRİK PROFİLİ (2014 – 2018)

Mustafa Kurtgözlü
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
mustafa.kurtgozlu@gmail.com

Doç. Dr. Hatice Güçlü Nergiz
Kocaeli Üniversitesi / Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu / Konaklama İşletmeciliği Bölümü
hg.nergiz@kocaeli.edu.tr

Özet

Çalışmada, Türkiye'de 2014 ile 2018 yılları arasında turizm alanında hazırlanan doktora tezlerinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu amaçla, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın internet adresinde kayıtlı olan doktora tezleri bibliyometrik bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Tezler bu internet adresinde turizm, otel, konaklama işletmesi, seyahat acentası ve yiyecek – içecek işletmesi anahtar kelimeleri ile taratılmış, 215 doktora tezi araştırma kapsamına eklenmiştir. Kayıt altına alınan tüm tezler istatistik paket programına iletilmiştir. Çalışmada tezler "konu", "yıl", "üniversite", "anabilim dalı", "enstitü" ve "danışman unvanları" gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda 2014 ile 2018 yılları arasında tez çalışmaları içerisinde en çok doktora tezinin Gazi Üniversitesi'nde hazırlandığı saptanmıştır. Zaman açısından incelendiğinde en fazla doktora tezinin 2014 – 2015 yılları arasında yazıldığı görülmektedir. Anabilim dallarına bakıldığında en fazla turizm işletmeciliği anabilim dalında tez yazıldığı tespit edilmiştir. Enstitü dağılımında ise tezlerin en fazla sosyal bilimler enstitüsünde yazıldığı saptanmıştır. Son olarak tez danışman unvanları incelendiğinde de doktora tezlerinin danışmanlarının unvanlarının en fazla profesör doktor olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik araştırma, turizm işletmeciliği, doktora tezi, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

BIBLIOMETRIC PROFILE OF THE DOCTORAL THESES IN THE TOURISM AREA IN TURKEY (2014 – 2018)

Abstract

In this study, an general assessment of the doctoral theses which prepared in the area of tourism 2014 and 2018 in Turkey was made. For this purpose, doctoral theses which were registered in the internet address of Higher Education Council are examined in terms of some bibliometrics characteristics. The theses were scanned with the key words of tourism, hotel, accommodation enterprise, travel agency and food and beverage enterprise and 215 doctoral theses were included in the research. The all recorded theses were transferred to statistic for package program. In this study, theses were examined in terms of bibliometrics such as "subject", "year", "university", "department branch" "institute" and "advisor titles". As a result of the reseach, it was found that the highest number of doctoral thesis was prepared by Gazi University between 2014 and 2018 in thesis studies. When it is examined in terms of time, it is seen that most doctoral thesis has been written between 2014-2015. When the branches of department are examined, it is found that most of the theses has been written in department of tourism management. When the distribution of institute is examined, it is found that most of the theses were written in the social sciences institute. Finally, when the thesis advisor titles are examined, it is seen that the names of advisors of the doctoral theses are the most professor doctor.

Key Words: Bibliometric research, tourism management, doctoral thesis, Council of Higher Education Thesis Center.

1. GİRİŞ

Zorunlu seyahat faaliyetleri olarak başlayan turizm, zamanla bir ihtiyaç haline gelmiştir. Gelir seviyelerindeki artış ve teknolojinin gelişimi ile birlikte turizmin gelişiminin önü açılmıştır. 1950'li yıllardan sonra da dünya ekonomisi açısından önemli bir yer almaya başlamıştır. Yaşadığı gelişim ve değişimlerle birlikte, ekonomik ve sosyo- kültürel yapı üzerindeki etkilerinin artmasıyla birlikte bir endüstri haline gelmiştir. Bununla birlikte bilim alanında konum ve algılanışı da değişmeye başlamıştır (Çallı, 2015). Turizm sektörünün hızla büyümekte olan sektörler içerisinde yer aldığı görülmekte, bununla birlikte büyümeyi akademik ortamlarda da göstermektedir. Dünya geneline bakıldığında turizm eğitimi veren fakültelerin, turizm yüksek lisans ve doktora programlarının sayısının artışı ve buna paralel olarak turizm sektörü literatürüne katkısı olan akademik çalışmaların hızla artıyor oluşu turizmin akademik çevrelerdeki gelişimini destekler niteliktedir (Tayfun ve ark., 2016). Bu çalışmada turizm alanında 2014 – 2018 yılları arasında yazılmış olan doktora tezlerinin " konu, üniversite, yıl, enstitü, anabilim dalı ve danışman unvanı" konuları incelenecektir. Çalışmanın amacı, turizm alanında yeterli olmadığı düşünülen bibliyometrik çalışmalara bir yenisini daha eklemektir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bibliyometri kavramı, gelişimi ve bibliyometrik analiz hakkında bilgiler verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünü de Türkiye'de 2014 – 2018 yılları arasında yazılmış doktora tezlerinin bibliyometrik profilini belirlemek adına elde edilen veriler ve bulgular değerlendirilecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bibliyometri Kavramı ve Gelişimi

Bibliyometri kavramı bilimsel araştırma ve çalışmaların disiplin, konu, yazar, yayın bilgisi, ülke ve kurum gibi farklı alanlarda bulunan verilerin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi ile ilgilendiği ve elde edilen bulgular araştırılan disipline ait bir bakış açısı vermektedir (Önal, 2017). Genel olarak ise bibliyometri kavramı belli bir bilim dalı veya konuda yapılmış çalışmalar bütünü olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Ergüt, 2014). Bibliyometri, bilimsel iletişimin geliştirilmesine dönük yöntemler içermektedir (Brogman ve Furner, 2002).

Bibliyometri teriminin geçmişi eski yıllara dayanmakla birlikte, ilk başlarda istatistiksel bibliyografi olarak değerlendirilen bir terim olduğu bilinmektedir. İstatistiksel bibliyografi terimi de ilk kez Wyndham Hulme tarafından 1922 yılında Cambridge Üniversitesi'nde ders verirken kullandığı bilinmektedir. Bununla birlikte Hulme bu terimi yazılı iletişimin çeşitli yönlerini sayarak ve analiz ederek bir disiplin hakkında bilgi toplamak olarak değerlendirdiği bilinmektedir (Hood ve Wilson, 2001; Broadus, 1987). İstatistiksel bibliyografi ile bibliyometrinin birbirinden ayrılması ise ilk olarak Pritchard'ın çalışmasında görülmektedir. Pritchard bibliyometriyi, matematiksel ve istatistiksel tekniklerin yayınlanmış dergi, kitaplar ya da diğer bilgi paylaşım ve iletişim yöntemlerine uygulanabilmesi yöntemi olarak tanımlamıştır (Pritchard, 1969). Pritchard'ın istatistiksel bibliyografi terimini yeniden tanımlaması yeni bir araştırma yöntemi olan bibliyometrik analizin doğmasına olanak sağlamıştır. Bibliyometri yönteminin ilk olarak kullanılması 1896 yılında yayınlanmış olan ve ele alınan yayınların konu dağılımlarını istatistiksel bir yöntemle analiz eden çalışma olduğu belirtilmektedir (Raisig, 1962; Zupic ve Cater, 2014). Buradan bibliyometri kavramının kullanım itibariyle 1800'lerin sonuna kadar uzanmakta olduğu görülmektedir. Güncel literatürden anlaşıldığı üzere günümüzde çalışma alanlarının da çeşitlenmesi ile bibliyometri araştırmalarına olan ilgi hala ve giderek artarak devam etmektedir (Kocarık, 2018).

2.2. Bibliyometrik Analiz

Belli bir alandaki yayınlar, betimleyici bibliyometri, değerlendirici bibliyometri ve atıf analizi olmak üzere üç farklı yolla analiz edilebilir (Yıldırm ve Ergüt, 2016). Betimsel bibliyometri literatürün ülke, yazar, yayın yılı, konu, dil gibi bileşenlere göre gösterdiği dağılımları ortaya çıkarmayı ve tanımlayıcı istatistikleri belirlemeyi sağlamaktadır. Bilimsel verimlilik betimsel bibliyometri yoluyla değerlendirilebilir. Bibliyometrik haritalandırma tekniği ile bulgular görselleştirilerek sunulabilmektedir. Bibliyometrik yasalar genel olarak bu dağılımlar hakkında öngörüde

bulunmaktadırlar. Değerlendirici bibliyometri ise, yazarlar, yayınlar ve ülkeleri arasında var olan ilişkilerin, araştırmacıların birbirinden etkilenme ve birbirine atıf verme gibi durumlarının tespit edilerek ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Yayınlara yapılan atıfların istatistiksel olarak analiz edilmesi ise atıf analizidir (Doğan, 2017).

2.2.1. Bibliyometrik Yasalar

Bibliyometrik yasalar; Bradford, Lotka, Price ve Zipf Yasaları olarak sıralandığı görülmektedir. Ayrıca bu yasaların literatürde kullanımına dair örnekler verilmiştir.

2.2.1.1. Bradford Yasası

Bradford yasası, bir bilim literatüründeki yayınların bilimsel dergilerdeki dağılımlarını ya da saçılımını tanımlamaktadır (Hood ve Wilson, 2001). Bu yasaya göre bir alandaki çok az sayıda dergi o alana ilişkin çok sayıda makale içermektedir (Tonta ve Al, 2008). Bradford 1934'te bir disiplin literatürünün ne kadar çok dergi üzerinde dağıldığını incelerken literatüre Bradford Yasası olarak geçecek eşitliği keşfetmiştir (Glanzel, 2003). Garfield Bradford Yasası'nı; herhangi konu veya bibliyografyada makalelerin büyük oranını 3'te 1'ini içeren derginin oluşturduğunu, bu grup dergiden daha fazla olan kısmı oluşturan dergi grubunun geri kalan kısmın 3'te 1'ini oluşturduğunu ve en büyük dergi grubunun içerisinde bulunan makalelerin toplam makale sayısının 3'te 1' ini oluşturduğunu ifade etmektedir (Altürk, 2018).

2.2.1.2. Lotka Yasası

Lotka yasası, "Belirli bir alanda n sayıda yazı yazan yazarların sayısı, bir yazı yazan yazarların sayısının $1/n^2$ kadar olduğu bilinmektedir. Bütün yazı yazan kişilerin içerisinde sadece tek bir yazı yazan kişilerin oranının ortalama olarak yüzde 60'ını ifade ettiği" biçimindedir (Lotka, 1926). Yani, bu yasaya göre, belirli bir alanda iki yazı yazanların sayısı, bir yazı yazanların sayısının 1/4' ü; üç yazı yazanların sayısı, bir yazı yazanların sayısının 1/9'u kadardır. O halde, belli bir alanda 100 tane yazardan 60'ı sadece bir yazı yazmakta, geriye kalan 40 tane yazardan 15 ($60/2^2$) tanesi iki yazı, 7 (yaklaşık $60/3^2$) tanesi üç yazı ve 4 (yaklaşık $60/4^2$) tanesi de 4 yazı yazmaktadır (Kocarık, 2018).

2.2.1.3. Price Yasası

Price yasası, "Belirli bir alandaki toplam yazıların %50'si, bütün yazar sayının toplamının karekökü oranında yazar tarafından yazıldığını ifade etmektedir." ve " Bütün dergi sayısının toplamının karekökü kadar olan kısmı, bütün makalelerin %50' si kadar olduğunu ifade etmektedir." (Price, 1963; Aktaran: Kocarık, 2018). Örneğin, bu yasaya göre, bir alanda eğer 100 yazı ve 25 yazar olduğu varsayılırsa, bu 100 yazının 50 (100/2) tanesi sadece 5 ($\sqrt{25}$) yazar tarafından üretilmiştir. Kalan 50 tanesi de kalan 95 yazar tarafından üretilmiştir (Kocarık, 2018).

2.2.1.4. Zipf Yasası

Zipf yasasıyla yapılan bir çalışmada kullanılan kelimelerin hangi sıklıkta geçtiğinin tespit edilerek, kütüphane ve bilgi biliminde dizinleme için kullanılabilir (Yılmaz, 1999). Ayrıca, çalışma başlıklarında geçen kelimelerin frekans analizleri yapılabilir, böylece bir alandaki yapılan çalışmaların hangi konularda daha fazla hangi konularda ise daha az olduğu tespit edilebilir ve eksik görülen alanlara yönelim sağlanabilir (Kocarık, 2018).

2.2.1.5. Pareto Yasası

Bibliyometrik analizlerden bir diğeri ise Pareto Prensibi veya 80/20 Kuralı olarak bilinen Pareto Yasası'dır. İtalyan ekonomist Vilfredo Pareto milli gelirin %80'inin nüfusun %20'sinden geldiğini gözlemlemiştir (Crawford, 2001). Pareto Yasası ekonomi bilimi literatüründe 80/20 kuralı olarak bilinmekte olup, kütüphane ve bilgi bilimi literatüründe, genellikle 80/20 kuralı olarak geçmekte ve

ürünlerin %80'inin, kaynakların %20'si tarafından gerçekleştirilebileceği temeline dayanmaktadır (Yılmaz, 2005).

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Araştırma Kapsamı

Araştırma kapsamına 2014 ile 2018 yılları arasında yazılan erişime açık 215 doktora tezi dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında tezler *"turizm, otel, konaklama, yiyecek- içecek , seyahat"* kelimeleri ile taratılıp elde edilen tezler kaydedilmiştir. Bunun yapılmasının nedeni elde edilen tüm tezlerin bibliyografik özelliklerini elde etmektir. Tezlerin elde edilmesi için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden faydalanılmıştır. İnternet adresinin sürekli olarak güncellenmesi ve yeni hazırlanan tezlerin bu adrese eklenmesi nedeni ile güvenilir bir bilgi toplama yapılabilmesi için tezlerin elde edilmesine 31 Ekim 2018'de başlanmış ve 15 Ocak 2019'da sona erdirilmiştir.

3.2. Yöntem

Araştırmada, veri toplama yöntemi olarak belge incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni gözlem ve görüşmenin mümkün olmayacağı konumlarda incelenmesi amaçlanan konu veya olaylar hakkında yazılı biçimde bilgi veren kaynakların detaylı şekilde analizinin edilmesi olarak tanımlanmasıdır (Güçlü Nergiz, 2014). Araştırma kapsamında Türkiye'de 2014 ve 2018 yılları arasında turizm alanında yapılan 215 doktora tezine ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler konu, yıl, üniversite, anabilim dalı, enstitü ve danışman unvanı değişkenleri açısından değerlendirmeye alınmıştır.

3.3. İncelenen Değişkenler

Çalışmada Türkiye'de 2014 ile 2018 yılları arasında turizm alanında hazırlanan 215 doktora tezi "konu", "yıl", "üniversite", "anabilim dalı", "enstitü" ve "danışman unvanı" değişkenleri bakımından incelenmeye alınmıştır. Elde edilen bulgular incelenen değişkenler bakımından kaydedilmiş ve istatistik (Statistical Packag for the Social Sciences- SPSS) paket programından faydalanılarak değerlendirilmiştir.

3.4. Bulgular ve Yorum

Turizm alanında 2014 ile 2018 yılları arasında erişim izni bulunan 215 doktora tezi bulunmaktadır. Araştırma kapsamında bu tezlerin tamamı incelenmiştir. Tablo 1'de incelemeye alınan doktora tezlerinin konularına göre sayısal ve yüzdesel dağılımları verilmiştir. Tablo 1'e göre, yiyecek- içecek işletmesi konusunda 19 (% 8.8), seyahat acentası işletmesi konusunda 10 (% 4,7), otel işletmesi konusunda 67 (% 31,2) ve diğer konularda da 119 (% 55, 3) tez yer almaktadır.

Tablo 1. Doktora Tezlerinin Konularına Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları

Konular	**n**	**%**
Yiyecek- içecek	19	8,8
Seyahat	10	4,7
Otel	67	31,2
Diğer	119	55,3
Toplam	**215**	**100,0**

Tablo 2'de incelemeye alınan doktora tezlerinin yıllara göre sayısal ve yüzdesel dağılımları gösterilmiştir. Tablo 2'ye göre, 2014 yılında 57 (% 26, 5), 2015 yılında 52 (% 24,2), 2016 yılında 29 (% 13,5), 2017 yılında 32 (% 14,9) ve 2018 yılında 45 (% 20,9) tez gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Doktora Tezlerinin Yıllara Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları

Yıllar	n	%
2014	57	26,5
2015	52	24,2
2016	29	13,5
2017	32	14,9
2018	45	20,9
Toplam	**215**	**100,0**

Tablo 3' de incelemeye alınan doktora tezlerinin üniversitelere göre sayısal ve yüzdesel dağılımları verilmektedir. Tablo 3'e göre, en fazla doktora tezinin hazırlandığı üniversitelere bakıldığında ilk sırayı Gazi Üniversitesi 37 (% 17, 2), ikinci sırayı Sakarya Üniversitesi 20 (% 9,3), üçüncü sırayı ise Dokuz Eylül Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesinin eşit olarak 15 (% 7,0) oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 3. Doktora Tezlerinin Üniversitelere Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları

Üniversiteler	n	%
Gazi	37	17,2
Sakarya	20	9,3
Dokuz Eylül	15	7,0
Akdeniz	15	7,0
Diğer	128	59,5
Toplam	**215**	**100,0**

Tablo 4 ' te incelemeye alınan doktora tezlerinin anabilim dallarına göre sayısal ve yüzdesel dağılımları verilmektedir. Tablo 4'e göre, turizm alanında hazırlanan doktora tezlerinin 95 (% 44,2) turizm işletmeciliği anabilim dalında, 30 (% 14,0) turizm işletmeciliği ve otelcilik anabilim dalında, 28 (% 13,0) işletme anabilim dalında, 20 (% 9,3) turizm işletmeciliği eğitimi anabilim dalında hazırlandığı görülmektedir.

Tablo 4. Doktora Tezlerinin Anabilim Dallarına Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları

Anabilim Dalları	n	%
Turizm İşletmeciliği	95	44,2
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	30	14,0
Turizm İşletmeciliği Eğitimi	20	9,3
İşletme	28	13,0
Diğer	42	19,5
Toplam	**215**	**100,0**

Tablo 5 'de incelemeye alınan doktora tezlerinin enstitülere göre dağılımları verilmektedir. Tablo 5'e göre, turizm alanında hazırlanan doktora tezlerinin hazırlandığı enstitüler 186 (% 86,5) sosyal bilimler enstitüsü, 23 (% 10,7) eğitim bilimleri enstitüsü, 4 (% 1,9) fen bilimleri enstitüsü olarak görülmektedir.

Tablo 5. Doktora Tezlerinin Enstitülere Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları

Enstitüler	n	%
Sosyal Bilimler	186	86,5
Eğitim Bilimleri	23	10,7
Fen Bilimleri	4	1,9
Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği	1	0,5
Sağlık Bilimleri	1	0,5
Toplam	**215**	**100,0**

Tablo 6'da incelemeye alınan doktora tezlerinin danışman unvanlarına göre dağılımları verilmektedir. Tablo 6'ya göre, turizm alanında yapılan doktora tezlerinin danışman unvanlarının 113 (% 52,6) Profesör Dr., 78 (% 36,3) Doçent Dr. ve 24 (% 11,2) Dr. Öğretim Üyesi olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Doktora Tezlerinin Danışman Unvanlarına Göre Dağılımları

Unvanlar	**n**	**%**
Profesör Dr.	113	52,6
Doçent Dr.	78	36,3
Dr. Öğretim Üyesi	24	11,2
Toplam	**215**	**100,0**

Çalışmanın alana getirdiği katkıya bakıldığında diğer çalışmaların devamı niteliğinde olması ve 2019 yılına kadar doktora tezleri açısından bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Çalışmanın diğer çalışmalardan farkı olarak incelenen değişkenlerin farklılık göstermesi, sadece doktora tezlerinin çalışmaya dahil edilmesi, diğer çalışmalarda yıl aralığının uzun olması ve bazı değişkenlerin farklı sonuçlar vermesi olarak saptanmıştır. Farklı sonuçların ortaya çıkmasının nedeni de yıl aralıkları olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın diğer bibliyometrik çalışmalarla benzer yönlerine bakıldığında ise turizm alanında en fazla doktora tezinin sosyal bilimler enstitüsünde ve turizm anabilim dalında hazırlanması olarak görülmektedir. Diğer bir benzerlik olarak da turizm alanının diğer disiplinler tarafından da çalışıldığı görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma 2014 ile 2018 yılları arasında Türkiye'de turizm alanında hazırlanan erişime açık doktora tezlerini değerlendirme niteliği taşımaktadır. Araştırmada ele alınan tezlerin yalnızca bibliyometrik özellikleri açısından incelenmesi çalışmanın bir sınırlılığı olarak görülmektedir. Bununla birlikte araştırma kapsamına sadece Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın internet adresinde bulunan doktora tezlerinin elde edilmesi, bu adrese henüz eklenmeyen doktora tezlerinin göz ardı edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Gelecek yıllarda turizm alanında hazırlanacak olan bibliyometrik çalışmalarda bu verilerden yararlanılarak kıyaslama yapma imkânının da elde edilebileceği düşünülmektedir.

Çalışma doğrultusunda geliştirilen öneriler şu şekildedir:

- Bu konuda yapılacak çalışmaların sadece doktora tezleri ile sınırlandırılmayıp yüksek lisans tezlerinin de çalışmaya dahil edilmesi yararlı olacağı düşünülmektedir.
- Turizm alanında çalışma yapmak isteyen lisansüstü öğrenciler ve araştırmacılar, araştırma bulgularında ortaya çıkan konulara göre çalışacakları konuyu belirleyebileceği düşünülmektedir.
- Çalışma 2014 ile 2018 yılları arasındaki doktora tezlerini kapsamakta, ileri çalışmalarda farklı zaman dilimleri göz önünde bulundurularak benzer çalışmalar yapılabilir.
- İleriki çalışmalarda atıf analizi, ortak atıf analizi gibi bibliyometrik çalışmalar yapılabilir.
- İncelenen değişkenlerin arttırılması daha fazla bilgi edinebilme açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Çalışmalarda yapılacak olan atıf analizleri ile turizm alanındaki yaşlanma hızının hesaplanabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ALTÜRK, A. (2018). Türkiye Turizm Literatürünün Durumu: Uluslararası Dergi Makalelerinin Bibliyometrik Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

BORGMAN, C. L. and FURNER, J. (2002), Scholarly Communication and Bibliometrics, *Annual Review of İnformation Science and Technology*, 36(1), 2-72.

BROADUS, R. (1987), Toward A Definition of Bibliometrics, *Scientometrics*, 12(5-6), 373-379.

CRAWFORD, W. (2001), Exceptional Institutions: Libraries and The Pareto Principle, *American Libraries*,32 (6), 72-74.

SARI ÇALLI, D. (2015), Turizm Yazınında Teorik Çerçevede Yaşanan Tartışmalar ve Turizmoloji Üzerine Nitel Bir Değerlendirme, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 135-142.

DOĞAN, G. (2017), *Bibliyometri ve Atıf Analizi. Araştırma Yöntemleri*, 22 Aralık 2018 tarihinde: http://www.acikders.net/pluginfile.php/6131/course/section/2834/hafta11_bibliyometri-atif-analizi.pptx adresinden alındı.

GLANZEL, W. (2003), *Bibliometrics As A Research Field A Course on Theory and Application of Bibliometric Indicators, Course Handouts*, 16 Ocak 2019 Tarihinde:

http://nsdl.niscair.res.in/jspui/bitstream/123456789/968/1/Bib_Module_KUL.pdf adresinden alındı.

GÜÇLÜ NERGİZ, H. (2014), Türkiye'de Lisansüstü Turizm Tezlerinin Bibliyometrik Profili (1990-2013), *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 212-221.

HOOD, W. and WİLSON, C. (2001), The Literature of Bibliometrics, Scientometrics And İnformetrics, *Scientometrics*, 52(2), 291-314.

KOCARIK, B. (2018), Büyük Veri Üzerine Uluslararası Literatürün Bibliyometrik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

LOTKA, A. (1926), The Frequency Distribution of Scientific Productivity, *Journal of The Washington Academy of Sciences*, 16(12), 317- 323.

ÖNAL, F. G. (2017), Bildirilerin Bibliyometrik Profili: IX. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1079-1097.

PRITCHARD, A. (1969), Statistical Bibliography or Bibliometrics?, *Journal Of Documentation*, 25(4), 348-349.

RAISIG, L. M. (1962), Statistical Bibliography in The Health Sciences, *Bulletin of The Medical Library Association*, 50(3), 450-461.

TAYFUN, A., KÜÇÜKERGİN, F. G., AYSEN, E., EREN, A. ve ÖZEKİCİ, Y. K. (2016), Turizm Alanında Yazılan Lisansüstü Tezlere Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1(1), 50-69.

TONTA, Y. ve AL, U. (2008), Türkçe Makalelerin Dergilere Dağılımı ve Bradford Yasası, *Bilgi Dünyası,* 9(1), 41-66.

YILDIRIM, İ. E. ve ERGÜT, Ö. (2014), Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu'nun Bibliyometrik Analizi, Sosyal Bilimler Metinleri.

YILDIRIM, İ. E. ve ERGÜT, Ö. (2016), Researches on The Subject of "Violence Against Women": A Bibliometric Analysis Since 2000, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(2), 311- 333.

YILMAZ, M. (1999), Kütüphane Ve Bilgibilimi Açısından Bibliyometrinin Önemi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YILMAZ, M. (2005), 80/20 Kuralı, *Türk Kütüphaneciliği*, 19(3), 308-320.

ZUPIC, I. and CATER, T. (2015), Bibliometric Methods in Management and Organization, *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472.

İLKÖĞRETİM 8.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YENİ NESİL FEN BİLİMLERİ SORULARINI ÇÖZMELERİNDE OKUMA STRATEJİLERİNİN VE OKUDUĞUNU ANLAMA AKTİVİTELERİNİN ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Adem YILMAZ
Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Ölçme ve Değerlendirme Ana Bilim Dalı
yilmazadem@kastamonu.edu.tr

Mustafa Kemal YÜZBAŞIOĞLU
Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
m.kemalyuzbasioglu@gmail.com

Özet

Okuduğunu anlama becerisi, çocukların ilköğretim çağında kazandıkları en önemli bilişsel yeteneklerden birisidir. Bu becerinin etkili bir şekilde kazandırılması, öğrencilerin hayat boyu karşılaştıkları sorunları ve problem durumlarını analitik bir şekilde çözebilme alışkanlığı kazanmalarını sağlamaktadır. Fen bilimleri eğitimi, diğer bilim dallarında olduğu gibi okuduğunu anlama ve okuma stratejilerine oldukça ihtiyaç duyulan bir alandır. İlköğretim yıllarından itibaren öğrenciler basit düzeyde de olsa fizik, kimya ve biyoloji konuları ile karşılaşmaktadırlar. Bu noktadan hareketle çalışmada; İlköğretim 8.sınıf öğrencilerinin yeni nesil fen bilimleri sorularını çözmelerinde okuma stratejilerinin ve okuduğunu anlama aktivitelerinin etkisi araştırılmıştır. Araştırma sürecinde nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Batı Karadeniz bölgesinde bulunan 43 ilköğretim 8.sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmanın nicel aşamasında yarı deneysel desen ön test son test uygulaması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında; deney grubunda bulunan öğrencilerin yeni nesil fen bilimleri sorularını çözmede daha aktif ve daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni nesil sorular, okuduğunu anlama aktiviteleri, okuma stratejileri, fen bilimleri

THE EFFECT OF READING STRATEGIES AND READING COMPREHENSION ACTIVITIES ON 8TH GRADE PRIMARY SCHOOL STUDENTS TO SOLVE NEW GENERATION SCIENCE QUESTIONS

Abstract

Reading comprehension is one of the most important cognitive skills children have gained in primary education. The effective acquisition of this skill enables students to gain the habit of solving problems and problem situations in a lifelong way analytically. Science education is a highly needed field for reading comprehension and reading strategies as in other sciences. Especially in primary education, it is very important for children to meet and understand physics, chemistry and biology subjects at a simple level. In this study; the effects of reading strategies and reading comprehension activities were investigated in 8th grade primary school students to solve new generation science questions. Quantitative research methods were used in the research process. The sample of the study consists of 43 primary 8th grade students in the western black sea region. In the quantitative phase of the study, semi-experimental design pre-test post-test was applied.In the light of the results obtained; it was determined that the students in the experimental group were more active and more successful in solving the new generation science questions..

Keywords: New generation questions, reading comprehension activities, reading strategies, science

1. GİRİŞ

Öğrencilerin metinleri okumaları sırasında ve karşılaştıkları problemleri çözme süreçlerinde düşüncelerinin farkında olmaları sağlanarak, başarılarının artırılabileceği belirtilmektedir (Senemoğlu, 2003). Nasıl öğrendiğinin farkında olan bireyler, öğrenme hedeflerine ulaşmak için belirli yöntemleri kullanırlar (Telman, 1998). Okuduğunu anlayabilmek için okuma stratejileri kullanmakta bunlardan birisidir. Üst bilişsel becerilere sahip öğrenciler, okuma öncesinde ön bilgilerini harekete geçirerek öğrenme hedeflerine uygun stratejiler belirlerken, üst bilişsel becerilere yeterli seviyede sahip olmayan öğrencilerin ise herhangi bir strateji belirlemeden ve neden okuduklarının farkında olmadan okumayı gerçekleştirdikleri görülmektedir (Çakıroğlu, 2006).

Baker ve Brown'a (1980) göre okuma stratejisi; bireylerin düşünmelerini ve okudukları metinleri kavramalarını geliştirmek amacıyla kullanılan bilişsel yöntem olarak tanımlanmaktadır. Okuma stratejilerinin bireylerin okumalarına katkı sağladığı yürütülen çalışmalarda belirtilmektedir (Auerbach ve Paxton, 1997). Okuma stratejilerini kullanan bireyler; okudukları metinlerde anlatılmak istenen düşünceyi anlayamadıklarında, ne yapmaları gerektiğinin farkında oldukları ve bu durumu önleyici veya düzeltici yöntemler kullandıkları belirtilmektedir (Baker ve Brown, 1980). Okuma becerileri zayıf olan bireylerin ise okuma stratejilerini etkili şekilde kullanmadıkları ve öğrendikleri bilgileri daha hızlı unuttukları belirlenmiştir (Erginer,1999). Okuma stratejileri okuduğunu anlamayı kolaylaştırması (Garner,1987) sebebiyle öğrencilere kazandırılması faydalı olacak bir yöntemdir. Okuduğuna anlama, ilkokuldan itibaren kazanılarak daha sonraki yıllarda gerçekleşen öğrenmeleri de etkilemektedir (Bloom,1995). Okuduğunu anlama sadece Türkçe dersleri kapsamında değil, Matematik ve Fen Bilimleri gibi derslerde de öğrenci başarısına etki etmektedir (Akın ve Çeçen, 2014).

Milli Eğitim Bakanlığı, sınavla öğrenci alacak olan ortaöğretim kurumlarına öğrenci seçilmesinde kullanılmak amacıyla sekizinci sınıf öğrencilerine "Merkezi Sınav" yapmaktadır. Yapılan bu sınavda Fen Bilimleri dersi kapsamında da öğrencilere sorular yöneltilmektedir. Yöneltilen bu sorular önceki yıllardan farklı olarak daha fazla muhakeme ve analitik düşünmeyi gerektirmekte olduğu için 'yeni nesil sorular' olarak adlandırılmaktadır. Yeni nesil soruların eskiye oranla oldukça uzun olduğu görülmekte ve bilginin yanında okuduğunu anlama ve metni yorumlama gibi becerilerde ölçmektedir. Bu sorular günlük hayatla daha fazla ilişkilidirler. Öğrencilerin okuduğunu anlamamaları eğitim hayatlarının her döneminde problemler yaşamalarına neden olmaktadır (Çöğmen, 2008; Alemdar, 2009). Yapılan birçok araştırmada okuduğunu anlamayla fen bilimleri dersi başarısı arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir (Bloom, 1995; Tatar ve Soylu, 2006; Yazıcı, 2006; Aslanoğlu, 2007; Aksoy ve Doymuş, 2011; Baş ve Şahin, 2012; Göktaş ve Gürbüztürk, 2012; Akın ve Çeçen, 2014). Bu noktadan hareketle yürütülen bu çalışmada; İlköğretim 8.sınıf öğrencilerinin yeni nesil fen bilimleri sorularını çözmelerinde okuma stratejilerinin ve okuduğunu anlama aktivitelerinin etkisi araştırılmıştır.

2. METOD

Araştırma sürecinde nicel araştırma yöntemlerinden yarı deneysel desen kullanılmıştır. Deneysel çalışmalar, birçok değişkenin sabit tutulabildiği ve değişim sürecinin incelenerek meydana gelen etkilerin ölçülebildiği araştırma yöntemleridir. Özellikle ders başarısı, öğrenme ve öğretme stratejilerinin etkililiği gibi konularda araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir (Creswell, 2007). Çalışmanın örneklemini Batı Karadeniz bölgesinde bir devlet okulunda bulunan 43 ilköğretim 8.sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma iki ayrı sekizinci sınıf şubesiyle yürütülmüştür. Kontrol grubunun mevcudu 23 kişi, deney grubunun mevcudu ise 20 kişidir. Çalışma kapsamında "Madde ve Endüstri" ünitesinde yer alan "Maddenin Isı ile Etkileşimi" konusu sınıflarda işlenmeden evvel gruplara 20 yeni nesil fen sorusundan oluşan başarı testi uygulanmıştır. Elde edilen ön test sonuçları SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sonrasında her iki sınıfta da aynı öğretmen tarafından ortak yöntemler kullanılarak konular işlenmiştir. Konuların işlenmesi tamamlandıktan sonra deney grubu öğrencilerine okuma stratejileriyle ve okuduğunu anlamayla ilgili çalışmalar yürütülmüştür.
Okuma stratejileri kapsamında öğrencilere okuma öncesi, okuma esnasında ve okuma sonrasında kullanılan stratejiler üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Bu işlemler yapılırken literatürde yapılmış

çalışmalar incelenmiş (Paris vd, 1991; Pressley, 2002; Epçaçan, 2009) ve öğrencilere uygun olan stratejiler kazandırılması hedeflenmiştir. Soruların çözümleri sırasında okuma öncesi yapılması gerekenler olarak; "soru metnini okuma amacını belirleme, önbilgilere ulaşma, soruda ana düşünceyi tahmin etme, soru metnini tarayarak resim, şekil, grafik ve tablo gibi kısımları inceleme" etkinlikleri yürütülmüştür. Soru çözümlerinde okuma esnasında yürütülecek stratejiler olarak; "soru metnini anlamayı kontrol etme, soruda ana düşünceyi bulma, anlam çıkarma, soru metnini yorumlama gibi" etkinlikler yürütülmüştür. Son olarak soruların çözümü öncesinde okuma sonrası stratejileri olarak; "soru metninin okunuşu sırasında not alınan ve altı çizilen yerleri gözden geçirme, soru metninden çıkarılan anlamı ifade etme, bilgileri bir araya toplayarak pekiştirme, soru metnini varsa tablo, grafik ve şekilleri akademik olarak yorumlama" gibi etkinlikler yapılmıştır. Deney grubu öğrencileri ile okuma stratejileri ve okuduğunu anlama ile ilgili etkinlikler tamamlandıktan sonra fen bilimleri başarı testi tekrar uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS ile analiz edilerek bulgular ve tartışma başlığında sunulmuştur.

3. BULGULAR

Yürütülen çalışmanın başlangıcında deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin okuduğunu anlama düzeyi açısından denk olduklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan uygulama sonucunda elde edilen veriler bağımsız gruplar t-testi ile kontrol edilmiş ve sonuçları Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1. Ön-Test Uygulamasına Ait Sonuçlar

Grup	n	$\bar{X}$	s	sd	t	p
Kontrol	23	27,75	14,92	41	1,09	,290
Deney	20	35,00	14,81			

*p<0,05

Bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön-test puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Deney grubu öğrencileri ile okuma stratejileri ve okuduğunu anlama ile ilgili etkinlikler tamamlandıktan sonra fen bilimleri başarı testi tekrar uygulanmıştır. Çalışma sonucunda deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin fen bilimleri sorularını çözme düzeylerine tekrar belirlenmiş ve elde edilen sonuçlar bağımsız gruplarda t-testi ile kontrol edilerek Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Son-Test Uygulamasına Ait Sonuçlar

Grup	n	$\bar{X}$	s	sd	t	p
Kontrol	23	57,75	6,23	41	0,0065	,01
Deney	20	71,30	8,11			

*p<0,05

Bağımsız gruplarda t-testi sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin son test puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Tablo 2'de verilen bu durum, okuma stratejilerine sahip olan öğrencilerin yeni nesil fen bilimleri sorularını çözmedeki başarılarının kontrol grubunda yer alan öğrencilere göre daha fazla olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında deney grubunda yer alan öğrencilerin başarılarındaki artışın kontrol grubundaki öğrencilerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durum okuma stratejilerine sahip olan öğrencilerin

yeni nesil fen bilimleri sorularını çözmede daha başarılı olduklarını göstermektedir. Okuduğunu anlama seviyeleri fazla olan öğrencilerin okuma amacını belirleme, okuma sürecini planlama ve anlama noktasında problemler olduğunda bu problemi çözmeye yönelik stratejiler kullanmaktadırlar (Cantrell ve Carter, 2009). Elde edilen bu sonuca bakıldığında okuma stratejilerine sahip öğrencilerin, üstbilişsel stratejiler kullanma durumlarının fen bilimleri başarılarını artırdığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç literatürde yer alan diğer çalışmalarla tutarlıdır (Anıl, 2009; Bayraktar, 2010; Bayat vd, 2014).

Yürütülen çalışmada elde edilen sonuçlardan hareketle öğretmenlerin sınavlara hazırlanan öğrencilere, kazanımlarla ilgili yeni nesil soruların çözümlerinde faydalı olacak etkili okuma becerilerini kazandıracak etkinliklere daha fazla yer vermesi önerilmektedir. Aynı zamanda öğretmenlerin öğrencileri bu tarz becerileri kullanmaya yöneltecek ödev, proje ve çalışmalara yer vermesi konusunda teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu durumun sağlanabilmesi için öğretmenlere okuma stratejilerine yönelik eğitimler verilmesi faydalı olacaktır. Ders kitabı yazarlarının ünite içerisinde ve sonunda yer alan etkinliklerde öğrencilerin bu yönlerini geliştirmeye yönelik etkinliklere yer vermeleri önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Akın, E. ve Çeçen, M. A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin okuma stratejileri üstbilişsel farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi (Muş-Bulanık örneği). *Turkish Studies*, 9(8), 91-110.

Aksoy, G. ve Doymuş, K. (2011). Fen ve teknoloji dersi uygulamalarında işbirlikli okuma-yazma-uygulama tekniğinin etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 381-397.

Alemdar, A. (2009). *Bilişüstü Beceri Eğitiminin Fen Bilgisi Öğrencilerinin Başarılarına, Kavram Kazanımlarına, Kavramların Sürekliliğine ve Transferine Etkisi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Anıl, D. (2009). Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Programında (PISA) Türkiye'deki öğrencilerin fen bilimleri başarılarını etkileyen faktörler. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 87-100.

Aslanoğlu, A. E. (2007). *PIRLS 2001 Türkiye verilerine göre 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerileriyle ilişkili faktörler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Auerbach, E., Paxton, D., "It's not the English thing": bringing reading research into the ESL classroom., *TESOL Quarterly*., 32/2:237-261., 1997.

Baker, L.and Brown, A.L., "Metacognitive Skill and Reading6. .", (Technical report No:188), *Urbana Campain: Center for the Study of Reading*, University of Illinois, 1980.

Baş, G. ve Şahin, C. (2012). İlköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okuma tutumları ve yazma eğilimleri ile Türkçe dersindeki akademik başarıları arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 7(3), 555-572.

Bayraktar, Ş. (2010). Uluslararası fen ve matematik çalışması (TIMSS 2007) sonuçlarına göre Türkiye'de fen eğitiminin durumu: Fen başarısını etkileyen faktörler. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 249-270.

Bloom, B. S. (1995). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme.* (Çev. D.A. Özçelik). Ankara: MEB Yayınları.

Cantrell, S. C., & Carter, J. C. (2009). Relationships among learner characteristics and adolescents' perceptions about reading strategy use. *Reading Psychology*, 30(3), 195-224.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions* Second edition). London: Sage.

Çakıroğlu, A. Üstbilişsel Stratejiler ve Okuduğunu Anlama. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği 5. Kongresi*, Gazi Üniversitesi, 2006.

Çöğmen, S. (2008). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Kullandıkları Okuduğunu Anlama Stratejileri*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Erginer, E., "İlköğretim 3., 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Değerlendirilmesi", *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:6,1999

Epçaçan, C. (2009). Okuduğunu Anlama Stratejilerine Genel Bir Bakış. *Journal of International Social Research*, 1(6).

Garner, R., *"Metacognition and reading comprehension."*, Norwood, Nj: Ablex, 1987.

Göktaş, Ö. ve Gürbüztürk, O. (2012). Okuduğunu anlama becerisinin ilköğretim ikinci Kademe matematik dersindeki akademik başarıya etkisi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi* (IJOCIS),4(2), 52-66.

Paris, S. G., Wasik, B. A., & Turner, J. C., (1991). The development of strategic readers. In Rebecca Barr, Michael L. Kamil, Peter B. Mosenthal, P. David Pearson (Eds.). *Handbook of reading research*, (Vol. II; pp. 609-640), New York: Longman

Pressley, M. (2002), *Comprehension Strategies Instruction: A turn Of The Century Status Report*, Comprehension Instruction Research Based Best Practices, Guilford Pres, London.

Senemoğlu, N., *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003.

Tatar, E. ve Soylu, Y. (2006). Okuma-anlamadaki başarının matematik başarısına etkisinin belirlenmesi üzerine bir çalışma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 14(2), 503-508.

Telman, L., *Etkin Öğrenme Yöntemleri*, Epilson Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Yazıcı, K. (2006). Sosyal bilgiler ve okuma becerileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1),273-283.

DİN GÖREVLİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI DOĞU MARMARA ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Tuncay Yılmaz
Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü
tyilmaz@sakarya.edu.tr

Aleynanur Kardaş
Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı
aleynanur.kardas1@ogr.sakarya.edu.tr

ÖZET
Toplumsal cinsiyet, erkekler ve kadınların oynadığı sosyal roller ve aralarındaki güç ilişkilerini ifade eder. Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan tüm çalışmalar, bunun toplumları derinden etkileyen bir sorunsal olduğuna vurgu yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkların ötesinde bir anlam ve derinliğe sahiptir. Cinsiyet ve cinsiyete bağlı roller kültür, sosyal çevre ve sosyal ilişkiler ekseninde şekillenir. Değerler bağlamında, dünyanın farklı yerlerinde gelenekler ve yasalar kadın ve erkekler için farklı cinsiyet rolleri ortaya koyar. Cinsiyet rolleri, yapılan işler ve bu işlere ait sorumluluklar, bilgi ve karar verme süreçlerinde de kendisini belli eder. Dinamik bir anlam zenginliğine sahip olan cinsiyete ilişkin roller, içinde yaşanılan ekonomik, kültürel ve sosyal çevrenin taraflara sunduğu imkan ve kısıtlamalarla biçim kazanır. Bu çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet kavramına değinmekten öte, daha önce çalışma yapılmış olan örneklemlerin dışında farklı bir örnekleme yönelerek din görevlilerinin toplumsal cinsiyet algısını ölçmektir. Din görevlilerinin toplumsal cinsiyet duyarlılıklarının incelenmesi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Kadının toplumsal konumunun algılanma biçiminden dolayı, bu çalışma din görevlilerinin kadınlara yönelik algılarını yansıtması açısından anlamlı görünmektedir. Farklı bir örneklem grubu seçilmesinin, yapılan çalışmalara farklı bir boyut ve derinlik kazandıracağı ve alana yönelik yapılan katkıyı arttıracağı umulmaktadır. Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi tercih edilmiş olup, Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği kullanılmış; ardından anketlere verilen yanıtlar temel alınarak veriler toplanmış ve SPSS 24 programı ile analize tabi tutulmuştur. Çalışmaya Doğu Marmara'da görev yapan kadın ve erkek din görevlileri dahil edilmiştir. Çalışma grubunda yer alan kişilere demografik soruların yanında kadının toplumdaki konumunu içeren sorular da yöneltilmiştir. Araştırma sonuçlarının, incelenen grubun toplumsal cinsiyet algısını hakkında bizlere fikir vereceği ve diğer çalışmalara da ışık tutacağı umulmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din Görevlileri, Kadının Çalışması

SUMMARY
Gender refers to the social roles played by men and women and the power relations between them. All studies on gender have emphasized that this is a problematic issue that deeply affects societies. Gender has a meaning and depth that goes beyond the biological differences between women and men. Gender and gender-related roles are shaped on the axis of culture, social environment and social relations. In the context of values, traditions and laws in different parts of the world reveal different gender roles for women and men. Gender roles, the work done and the responsibilities related to these jobs also manifest themselves in the information and decision-making processes. Gender-related roles that have a dynamic meaning richness are shaped by the opportunities and constraints offered by the economic, cultural and social environment in which they live.The aim of this study is to measure the gender perception of religious officials by referring to a different sampling than the ones that have been studied before. The study of gender sensitivity of religious officials is the basis of this study. Because

of the way that women's social position is perceived, this study seems to be meaningful in terms of reflecting the perceptions of religious officials towards women. It is hoped that selecting a different sample group will give a different dimension and depth to the studies and increase the contribution to the field. In this study, quantitative research method was preferred and Gender Perception Scale was used; Based on the answers given to the questionnaires, the data were collected and analyzed by SPSS 24 program.Female and male religious officials working in Eastern Marmara were included in the study. In addition to the demographic questions, the subjects in the working group were asked questions that included the position of women in society. It is hoped that the results of the research will give us an idea about the gender perception of the group studied and will shed light on other studies.

Keywords: Gender Perception, Religious Officers, Women's Study

1. GİRİŞ

Biyolojik cinsiyet, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönüne vurgu yapmaktadır. Bu sebeple cinsiyet kavramı kadın ve erkeğin biyolojik farklılaşmasını temel alan bir yapı olarak incelenmektedir. Ann Oakley'e göre cinsiyet biyolojik olarak kadın-erkek ayrımını temel almaktadır. "Toplumsal cinsiyet ise erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan 'eşitsiz bölünmeye' işaret etmektedir" (Vatandaş, 2011, Metin, 2011).

Temelde toplumsal cinsiyet, toplumların ve kültürlerin belirlediği cinsiyeti biyolojik cinsiyetten ayırmak için kullanılan bir kavramdır. Toplum ve kültürlerin içinde barındırdığı kadın ve erkek olma özelliklerini odağına almakta, kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını tanımlamakta, toplum içindeki konumlarını belirlemektedir. "Kadın perspektifinden bakıldığında, toplumsal cinsiyet kadının sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda erkeğe göre düşük konumlarda tutulması olarak tanımlanır." İnsanlar, kadın veya erkeğe özgü roller çerçevesinde şekillenir ve sosyalleşerek büyürler. Toplumsal cinsiyet, kültür ile birlikte benimsenen ve sonradan öğrenilen bir olgudur (Terzioğlu ve Taşkın, 2008: 63, Aktaran: Altınova ve Duyan, 2013).

Toplumsal cinsiyet kavramı oluşurken alana önemli bir katkı kamusal alan/özel alan ayrımından doğmuştur. (Ersöz, 2015)'e göre kadınların özel alanın dışına çıkamaması, ataerkil ideolojiden gelen bir bakış açısının yansımasıdır. Kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı gibi işleri üstlenirken erkekler evin dışında uygarlık yaratma ve söz sahibi olma görevini üstlenmektedir. Bazılarına göre (Karakaya, 2018) toplumsal cinsiyet algısı kadınları bağımlı bir hale getirmektedir. Erkekler kamusal alanda söz sahibi olurken kadınların özel alandan çıkamaması ve ev yaşamına ait görülmesi, kadının kamusal alandaki temsil gücünü ve varlığını engelleyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadının 'karar alma süreçlerine katılımının' önüne geçilmektedir.

Toplumların cinsiyetçi öğelerle oluşturdukları yapı, sadece görev ve sorumluluklara değil aynı zamanda fırsatlara da cinsiyet kalıpları yüklemektedir (T.C. Başbakanlık, 2008). Böylelikle kadının ulaşabileceği alanı yine toplum ve kültür belirlemektedir. Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, 2016 yılında Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %46,3 olup bu oran kadınlarda %28 dir. Eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir. Örneğin okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %15,2 iken mesleki veya teknik lise mezunu kadınlarda işgücüne katılım oranı %41,4 yükseköğretim mezunu kadınlarda ise %71,3 olmuştur (tuik.gov.tr). Kadınların bekarken işgücüne katılması, hamilelik ve çocuk doğumu sürecindeyse işten ayrılması, Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının genel özelliği olarak belirtilmektedir (CEDAW STK Gölge Raporu,

2010). Toplumsal cinsiyet algısı konusunda yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak üniversite öğrencileri, öğretmen adayları, hemşire adaylarına yapıldığı dikkat çekmektedir. Farklı bir meslek grubu olarak din görevlilerinin toplumsal cinsiyet algısını kısmi olarak analiz etmeye yönelik bu çalışmanın alana bir değer ve derinlik kazandıracağı umulmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

Katılımcılar

Çalışmanın evrenini Doğu Marmara'da Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı görev yapan din görevlileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi 264 din görevlisinden (116 kadın, 148 erkek) oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, görev, medeni durum ve çocuk sayısı, kiminle ikamet edildiği, eğitim durumu, aylık gelir düzeyi gibi değişkenlere ilişkin sorular yer almaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TCAÖ): Altınova ve Duyan (2013) tarafından bireylerin toplumsal cinsiyete yönelik algılarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen 25 maddelik 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin güvenirliği, Cronbach alfa güvenirlik katsayısı hesaplanarak değerlendirilmiş ve alfa değeri .87 olarak bulunmuştur (Altınova ve Duyan, 2013).

Verilerin Analizi

Din görevlilerinin toplumsal cinsiyet algısının cinsiyet, yaş, görev, medeni durum, eş durumu, çocuk sayısı, kiminle ikamet edildiği, eğitim durumu, aylık gelir düzeyi değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı t-testi ve tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) ile incelenmiştir. Hem demografik bilgi formunda hem de toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinde kullanılan sorulara betimsel analiz (frekans dağılımı) uygulanmıştır.

Araştırmada toplam 275 anket kullanılmıştır. Tam olarak doldurulmamış olan ve tüm yanıtların aynı seçenekten verildiği ya da çapraz sorgulamada tutarsız olduğu tespit edilen 11 anket formu çıkartılmış kalan 264 form üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Puanlama

Ölçekte, toplam 25 madde bulunmaktadır. Maddelerin 10'u olumlu, 15'i olumsuz olarak yazılmıştır. Beşli Likert şeklinde oluşturulan ölçekte olumsuz maddeler tersten hesaplanmaktadır. Ölçekte 2., 4., 6., 9., 10., 12., 15., 16., 17.,18., 19., 20., 21., 24. ve 25. maddeler olumsuz olup tersten hesaplanmaktadır. Buna göre, ölçekten alınabilecek puanlar 25-125 aralığında olup, yüksek puanlar toplumsal cinsiyet algısının olumlu olduğunu ifade etmektedir (Altınova ve Duyan, 2013).

3. BULGULAR

Demografik bilgi formu ve toplumsal cinsiyet algısı ölçeğine uygulanan frekans dağılımı analizi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

1. Cinsiyet	%56,1'i (148 kişi) erkek, %44'ü (116 kişi) kadındır.
2. Yaş	%27,7'si (73 kişi) 23-30 yaş aralığındadır.
3. Görev	%33'ü (87 kişi) imam – hatip olarak görev yapmaktadır.
4. Medeni Durum	%72,3'ü (191 kişi) evlidir.
5. Evli ise, Eş Durumu	%44,3'ünün (117 kişi) eşi çalışmıyor.
6. Varsa Çocuk Sayısı	%26,1'i (69 kişi) iki çocuğa sahiptir.
7. Kiminle İkamet Edildiği	%72,3'ü (191 kişi) eşi ve/veya çocuklarıyla ikamet etmektedir.
8. Eğitim Durumu	%51,1'i (135 kişi) üniversite mezunudur.
9. Aylık Gelir Düzeyi	%55,7'si (147 kişi) 3501-5000 aralığında gelir düzeyine sahiptir.
10. İkametgah Bilgisi	%39,8'i (105 kişi) kendi evinde ikamet etmektedir.

Tablo 2. Ölçek Sorusu Bilgileri

	Tamamen Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Toplam	
İFADELER	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
11.Evlilik, kadının çalışmasına engel olmaz.	**37**	**14**	**55**	**20,8**	**24**	**9,1**	**103**	**39**	**45**	**17**	**264**	**100**
12.Kadın sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır.	**60**	**22,7**	**101**	**38,3**	**19**	**7,2**	**59**	**22,3**	**25**	**9,5**	**264**	**100**
13.Çalışan kadın da çocuklarına yeterince zaman ayırabilir.	**68**	**25,8**	**79**	**29,9**	**33**	**12,5**	**67**	**25,4**	**17**	**6,4**	**264**	**100**
14.Kadınlar anne olduktan sonra çalışmamalıdır.	**46**	**17,4**	**72**	**27,3**	**38**	**14,4**	**73**	**27,7**	**35**	**13,3**	**264**	**100**
15.Kadın siyasetçiler de başarılı olabilir.	**27**	**10,2**	**47**	**17,8**	**40**	**15,2**	**112**	**42,4**	**38**	**14,4**	**264**	**100**
16.Kadınlar evlendikten sonra çalışmamalıdır.	**63**	**23,9**	**90**	**34,1**	**29**	**11**	**51**	**19,3**	**31**	**11,7**	**264**	**100**
17.Çalışma hayatı kadının ev işlerini aksatmasına neden olmaz.	**49**	**18,6**	**112**	**42,4**	**31**	**11,8**	**55**	**20,8**	**17**	**6,4**	**264**	**100**
18.Çalışan bir kadın hayattan daha çok zevk alır.	**41**	**15,5**	**92**	**34,8**	**49**	**18,6**	**57**	**21,6**	**25**	**9,5**	**264**	**100**
19.Kadınlar erkekler tarafından her zaman korunmalıdır.	**24**	**9,1**	**49**	**18,6**	**16**	**6,1**	**109**	**41,3**	**66**	**25**	**264**	**100**
20.Kocası izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır.	**28**	**10,6**	**36**	**13,6**	**19**	**7,2**	**106**	**40,2**	**75**	**28,4**	**264**	**100**
21.Kadınlar yönetici olabilir.	**42**	**15,9**	**52**	**19,7**	**33**	**12,5**	**90**	**34,1**	**47**	**17,8**	**264**	**100**
22.Çalışan bir kadın kazandığı geliri eşine vermelidir.	**44**	**16,7**	**93**	**35,2**	**53**	**20,1**	**54**	**20,5**	**20**	**7,6**	**264**	**100**
23.Çalışan bir kadın çocuklarına daha iyi anne olur.	**65**	**24,6**	**102**	**38,6**	**52**	**19,7**	**33**	**12,5**	**12**	**4,6**	**264**	**100**
24.Erkekler de çamaşır bulaşık	**21**	**8**	**45**	**17**	**19**	**7,2**	**124**	**47**	**55**	**20,8**	**264**	**100**

gibi ev işlerini yapmalıdır.												
25.Kocasız kadın sahipsiz eve benzer.	**47**	**17,8**	**71**	**26,9**	**19**	**7,2**	**81**	**30,7**	**46**	**17,4**	**264**	**100**
26.Bir ailenin gelirini erkekler sağlamalıdır.	**24**	**9,1**	**51**	**19,3**	**22**	**8,3**	**101**	**38,3**	**66**	**25**	**264**	**100**
27.Kadınlar kendi başına ticarethane gibi yerler açmamalıdır.	**46**	**17,4**	**81**	**30,7**	**27**	**10,2**	**69**	**26,1**	**41**	**15,5**	**264**	**100**
28.Kadınların birinci görevi ev işlerini üstlenmektir.	**39**	**14,8**	**66**	**25**	**16**	**6,1**	**88**	**33,3**	**55**	**20,8**	**264**	**100**
29.Bir kadın kocasından fazla para kazanmamalıdır.	**47**	**17,8**	**88**	**33,3**	**30**	**11,4**	**59**	**22,3**	**40**	**15,2**	**264**	**100**
30.Erkek her zaman evin reisi olmalıdır.	**17**	**6,4**	**43**	**16,3**	**20**	**7,6**	**118**	**44,7**	**66**	**25**	**264**	**100**
31.Toplumun liderliği genelde erkeklerin elinde olmalıdır.	**31**	**11,7**	**65**	**24,6**	**26**	**9,9**	**92**	**34,8**	**50**	**18,9**	**264**	**100**
32.Kız çocuklarına da erkek çocukları kadar özgürlük verilmelidir.	**31**	**11,7**	**77**	**29,2**	**28**	**10,6**	**83**	**31,4**	**45**	**17**	**264**	**100**
33.Bir kadın kendi haklarına sahip olabilmek için gerekirse kocasına karşı çıkabilmelidir.	**54**	**20,5**	**81**	**30,7**	**32**	**12,1**	**70**	**26,5**	**27**	**10,3**	**264**	**100**
34.Kadın kocasından yaş olarak daha küçük olmalıdır.	**20**	**7,6**	**53**	**20,1**	**29**	**10,9**	**118**	**44,7**	**44**	**16,7**	**264**	**100**
35.Ailedeki önemli kararları erkekler vermelidir.	**55**	**20,8**	**118**	**44,7**	**24**	**9,1**	**47**	**17,8**	**20**	**7,6**	**264**	**100**

Tablo 3. Bağımsız Gruplar t-testi

Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Kadın	116	3,5256	,62088	,05790
Erkek	148	2,4519	,62658	,05150

Bağımsız Gruplar t-testi	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean difference	Std. Error difference	Lower	Upper
Equal variences assumed	,337	,562	13,840	261	,000	1,07373	,07758	,92097	1,22649
Not assumed			13,856	246,237	,000	1,07373	,07749	,92110	1,22636

H0: Katılımcıların toplumsal cinsiyet algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
H1: Katılımcıların toplumsal cinsiyet algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

İkinci tabloda t-testi sonuçları yer almaktadır. T-testi sonuçlarının değerlendirilmesi

- Eğer Sig. (2-tailed) değeri > 0.05 ise gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur.
- Eğer Sig. (2-tailed) değeri < 0.05 ise gruplar arasında anlamlı bir fark vardır şeklinde yorumlanır.

Tabloda yer alan bilgilere göre (Sig. (2-tailed) değeri < 0.05) toplumsal cinsiyet algısı açısından kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu sonucuna varılmaktadır.

Kadınların ölçek ortalaması olarak erkeklerden daha yüksek bir algıya sahip olduğu görülmektedir. Dolayısı ile H0 hipotezi reddedilip H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4. One-Way ANOVA (Yaş)

	Sum of Squ.	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	33,351	4	8,338	15,099	,000
Within Groups	143,018	259	,552		
Total	176,369	264			

H0: Katılımcıların toplumsal cinsiyet algıları yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
H1: Katılımcıların toplumsal cinsiyet algıları yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
İkiden fazla grubun karşılaştırılması için uygun test istatistiği One-way ANOVA'dır. Sig. değeri (,181) > 0.05 olduğu için varyanslar homojen dağılmıştır yorumu yapılmaktadır. Bu durumda Post Hoc'lardan Tukey, Bonferroni gibi testlerin yapılması uygun olmaktadır. Tabloda yer alan bilgiler ışığında (Sig. değeri < 0.05) toplumsal cinsiyet algısı açısından yaş grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu sonucuna varılmaktadır. Grup istatistikleri tablosuna bakıldığında 1. grup (18-22) ve 2. grup (23-30) yaş aralığında olanların ölçek ortalaması olarak diğer yaş gruplarından daha yüksek bir algıya sahip olduğu görülmektedir. Dolayısı ile H0 hipotezi reddedilip H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Diğer Değişkenler

- Katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının görevlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Müezzin-Kayyım, İmam-Hatip görevlerini yapan katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının diğerlerine oranla daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır.
- Bekar olan katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının diğerlerinden daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
- Eşi çalışan din görevlilerinin toplumsal cinsiyet algılarının daha yüksek olduğu yorumu yapılmaktadır.
- Katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.
- Eş ve/veya çocukları ile veya yalnız yaşayan katılımcıların toplumsal cinsiyet algısının; anne ve babası veya arkadaşları ile yaşayan katılımcılara göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ölçek ortalamalarına bakıldığında en düşük toplumsal cinsiyet algısına sahip olan grup MYO mezunları iken en yüksek toplumsal cinsiyet algısına sahip olan grup üniversite mezunlarıdır.
- Aylık kazanç açısından 2501-3500 aralığında geliri olan katılımcıların ölçek ortalamasına göre en yüksek toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu, 3501-5000 aralığında geliri olanların ise en düşük toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu yorumu yapılmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda toplumsal cinsiyet algısının toplumlara, kültürlere ve zamana göre farklılık göstermesinin yanı sıra çeşitli demografik faktörlere göre de değiştiği tespit edilmiştir. Araştırmada toplumsal cinsiyet algısı ile cinsiyet, yaş, görev, medeni durum, eş durumu, kiminle ikamet edildiği, eğitim durumu, gelir düzeyi değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş, çocuk sayısı herhangi bir farklılığa neden olmamıştır. Bu sebeple araştırmanın farklı örneklemlere uyarlanması literatüre de farklı bir derinlik kazandıracaktır. Toplumsal cinsiyet algısının bir farkındalığa dönüştürülebilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğinin "anaakımlaştırılması" gerektiğini söylemek uygun olacaktır. Bu da toplumsal cinsiyete yönelik farkındalık eğitimlerinin yaygınlaşması zorunluluğunu beraberinde

getirecektir. Bununla birlikte işgücü piyasalarındaki cinsiyetçi uygulamaları önlemeye yönelik politikalar benimsenmeli, kadınların işgücü piyasalarına dahil olmaları ile ilgili engeller kaldırılmalı, çalışmayanların çalışma yaşamına dahil olması adına teşvik edici uygulamalar benimsenmelidir.

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilen TCAÖ' nün demografik verilere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi yapılmıştır. İncelenen örneklemde daha önceki çalışmalarda da görüldüğü gibi bazı demografik verilerin direkt olarak toplumsal cinsiyet algısına etki ettiği tespit edilmiştir. Araştırmada din görevlilerinin toplumsal cinsiyet algısı cinsiyet, yaş, görev, medeni durum, eş durumu, çocuk sayısı, kiminle ikamet edildiği, eğitim durumu, gelir düzeyi değişkenleri açısından incelenmiştir. Kadın ve erkek din görevlileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Kadınların toplumsal cinsiyet algılarının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç, alana yönelik yapılan farklı düzeylerdeki öğrenci tutumu çalışmaları ile örtüşmektedir (Baykal,1988; Kalaycı vd., 2012; Temel, 1991; Seçgin vd., 2011; Girginer, 1994). Erkeklerin kadınlara oranla toplumsal cinsiyet rollerinde geleneksel görüşleri savunmasının temel nedenlerinden birinin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının erkeklerin yaşamını daha olumlu etkilemesi olduğu düşünülmektedir (Rowley vd., 2007, Aktaran: Esen vd., 2018). Diğer değişkenlerin farklı meslek gruplarına uyarlanması durumunda bir karşılaştırma imkanı bulunacaktır. Ağırlıklı olarak öğrenci gruplarının toplumsal cinsiyet algıları incelendiğinden dolayı meslek gruplarıyla ilgili bir kanıya ulaşmak güç görünmektedir.

KAYNAKLAR

Altınova, H. H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 24*(2), 9-22.

Baykal, S. (1988). Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet Rolleri İle İlgili Kalıp Yargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Beyer, S. (1998). Gender differences in self-perception and negative recall biases. *Sex Roles, 38*(1-2), 103-133.

CEDAW (2010) STK *Gölge Raporu*. s. 12-16

Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. (2017). *SOSYAL BİLİMLERDE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ SPSS UYGULAMALI.* Sakarya Kitabevi, Sakarya.

Ersöz, A. G. (2015). ÖZEL ALAN/KAMUSAL ALAN DİKOTOMİSİ: KADINLIĞIN "DOĞASI" VE KAMUSAL ALANDAN DIŞLANMIŞLIĞI. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 80-102.

ESEN, E., ÖZTÜRK, B., & SİYEZ, D. M. (2018). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeği ergen formu'nun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Nesne, 6*(12), 144-173.

Flynn, J., Slovic, P., & Mertz, C. K. (1994). Gender, race, and perception of environmental health risks. *Risk analysis, 14*(6), 1101-1108.

Girginer, U. H. (1994). Türk Toplumunda Cinsiyet Rolleri Algısı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalaycı, N., Hayırsever F. ve Özcan, F. Z. (2012). "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algıları", 2. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, 27-29 Eylül 2012, Bolu.

Karakaya, H.(2018). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Boşanma/Boşanma Süreci ve Kadın: Elazığ Örneği. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi,* Cilt:4, Sayı:2, s. 261-291.

March, C., Smyth I., Mukhopadhyay M., *A Guide to Gender-Analysis Frameworks;* Oxfam, 1999

Metin, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74-92.

Öngen, B. ve Aytaç, S. (2013). ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARI VE YAŞAM DEĞERLERİ İLİŞKİSİ. *Sosyoloji Konferansları*, 0 (48), 1-18.

Seçgin, F., ve Tural, A. (2011). ‘‘Sınıf Öğretmenliği Bölümü Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları’’, e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences, 1C0452, 6, (4), 2446-2458.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 2008:20.

Temel, Z. F. (1991). Yetiştirme Yurdunda Kalan ve Ailesinin Yanında Kalan 14-18 Yaş Grubundaki Gençlerin Cinsiyet Rolü Tutumları ile Moral Gelişimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Vatandaş, C. (2011). TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSİYET ROLLERİNİN ALGILANIŞI. *Sosyoloji Konferansları*, 0 (35), 29-56.

Kadının işgücüne katılım oranı, 06 Mayıs 2019 tarihinde:

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594 adresinden alındı.

HİKÂYE-Yİ MANSŪR-İ BAĞDĀD-Ī

Ebru DUMAN

Kocaeli Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
ebruuduman41@hotmail.com

ÖZET

İslamiyyetin kabulüyle birlikte onun hedeflediği kâmil bir insan" seviyesine kavuşabilmek için, dînî hayatı; madde ve mana bütünlüğü, zâhir ve bâtın derinliği gözeterek nefsi terbiye etmenin yolu olan tasavvuf, islām dininin şekillendiricisi konumunda olmuştur. Bir arınma disiplini ve nefisle mücadelenin adı olan tasavvuf kervanı tarih boyunca Mevlānā, Hacı Bektaş Veli, Şeyh Şibli, Cüneyd-i Bağdād-ī gibi önemli isimleri ağırlamıştır. Şüphesiz bu sufilerden biri de 'Ene'l- Hak'(Ben Hakkım) ifadesiyle aşikār olan Hallāc-ı Mansūr 'dur. Abbasiler döneminde yaşayan Hallāc-ı Mansūr bugünkü İran sınırları içerisinde bulunan Tur denen bölgede doğmuş, Basra muhitinde yetişmiş ve sonunda da davası uğruna çeşitli işkencelere maruz kalarak Bağdat'ta öldürülmüştür. Yaşadığı dönem ve coğrafyada gerek siyasiler gerekse din adamları tarafından yanlış anlaşılmış, inandığı din ve girdiği tasavvuf ālemi onu çeşitli makamlara yükselterek zorlu imtihanlardan geçmesine sebep olmuştur. Davası uğruna darağacına çekilmiş çeşitli uzuvları kesilmiş ve en sonunda yakılarak külleri Dicle Nehrine savrulmuştur. Hallāc-ı Mansūr tüm bu durumlarda bir dakika bile 'Ene'l- Hak' ifadesini zikretmekte tereddüt etmemiştir. Bu çalışmada Hallāc-ı Mansūr 'un hayat felsefesini açıklayan, "Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-i "isimli eser tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 'Ene'l- Hak, Din, Hallāc-ı Mansūr,Tasavvuf,

The Story Of The Mansur-i Bağdad-i

Abstract

In order to attain the level of a perfect human being with the acceptance of Islam, religious life; Sufism, which is the way of self-reflection by considering the depth of matter and meaning, and the depth of the mind and bâtin, has been the embodiment of the religion of Islam.The mysticism of the, which is the name of the struggle for a discipline of refinement and dignity, has hosted important names such as Mevlāna, Hacı-Bektaş Veli, Şeyh Şibli, Cüneyd-i Bağdād-i throughout history. One of these sufis is undoubtedly Hallāc-ı Mansur who is connected with the words 'Ene'l- Hak'. Hallāc-ı Mansūr, who lived in the Abbasid period, was born in a region called Tur in today's Iran. He grew up in the Basra district and was eventually killed in Baghdad by being subjected to various tortures for his cause.He was misunderstood by both the politicians and the clergy in the period and geography in which he lived. His religion and belief in Sufism have raised him to various places and forced him to undergo rigorous tests. For the sake of his case, his various limbs were cut and his ashes were finally burnt down to the Tigris River.In all these cases, Hallāc-ı Mansūr did not hesitate to mention the phrase 'Ene' l Hak even for a minute.In this study, the work named, Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-i- which describes the life philosophy of Hallāc-ı Mansūr was introduced.

Keywords: 'Enel-Hak', Religion ,Hallāc-ı Mansūr, Sufism,

GİRİŞ

Sır ve büyük aşk denince kuşkusuz başta akla gelen ilk isimler arasında yer alan isimlerden biridir Hallāc-ı Mansūr. Dile getirdiği ifadeyle insanları şaşırtan, zihinleri zorlayan, girdiği tasavvuf âleminin ulaştırdığı makamın sarhoşluğu ile meşhur ifadesiyle tarih boyunca dikkatleri üzerinde toplamış ve her zaman toplayacak olan bir karakterdir.

Kalb yoluyla rûhânî mertebelerde ilerleyerek nefsi terbiye etme yolu[19] olan Tasavvūf âleminin yolcularından biri olan Hallâc-ı Mansûr, Divān şiirinde ve nesrinde isminden çokça söz edilen bir sūfîdir. İslamiyyetin kabulü ile birlikte Müslümanların islamiyeti yaşama tarzı ve yöntemi içersinde önem arz eden tasavvūf günümüze kadar Mevlāna, Hacı-Bektaş Veli, Şeyh Şibli, Cüneyd-i Bağdād-i, Yunus Emre ve Ahmet Yesevî gibi pek çok değerli ismi ağırlamıştır. Nefisten arınarak, dünyadan el etek çekerek kısaca mâ-sivâyı terk edip Allah'a temiz bir kalple, aşkla ulaşmanın yordamını öğreten tasavvuf Hallāc-ı Mansūr'u da konuk eylemiştir.

"Ömer Hayyâm'ın (ö.1131) zekâsıyla savrulduğu sıradışılık çizgisi, onunla tersinden bir benzeyiş içindeki Hallâc-ı Mansûr'da rûh ve gönlün kanatlanmasıyla daha ilk adımda aşılmış bir merhalecikti. Böyle olunca da kaçınılmaz olarak öyle muazzam bir şöhret oluştu ki Doğu'da Abdulkadir-i Geylânî'den İmam-ı Gazzâlî'ye, Batı'da ise L. Massignon'dan A. Marie Schimmel'e kadar şu veya bu vesileyle Hallâc-ı Mansûr'dan bahsetmeyen, onu yorumlamayan kalmadı." (Uludağ, 1997: 377-381)
Sıradışı ifadesi ile Doğu ve Batı üzerinde tesirli bir etki yaratmış, oryantalistler ve batı bilginlerince araştırma konusu olmuş, adından söz ettirmiştir. Bu çalışmada Hallāc-ı Mansūr'un hayat felsefesini açıklayan, "Hikāye-yi Mansûr-ı Bağdādî "isimli eser tanıtılmıştır. Eserin kahramanı Hallâc-ı Mansûr'un yaşamöyküsü kaynak metinlerde rivâyet ve kerâmetlerle karışık olarak anlatılır.

I. Hallâc-ı Mansûr

Kaynakların bildirdiğine göre Hallāc-ı Mansūr İran sınırlarında Tur adı verilen bir bölgede doğmuş, ilk eğitimini memleketinde aldıktan sonra eğitiminin ileri seviyedeki kısmını Basra'da tamamlamıştır. Pek çok âlimden ders almış, kaynakta belirtildiğine göre en çok *Sehl-i* Tüsteri'den etkilenmiştir. :*"Hocalarından birincisi Sehl-i Tüsteri'dir. 260-262 yılları arasında Ahvaz'da Sehl'in yanında Hadis ve Kur'an öğrenir. Bu sırada o, gece namazlarının hikmetini ve gerçek tasavvufi düşüncenin ne olduğunu anlar. Çünkü bu asrın müslümanları sünnete ve Kur'an'a sıkı sıkıya bağlıdırlar. Tasavvufi anlayışından dolayı h. 261 senesinde Basra'ya sürülen Tüsteri'nin ardından Hallāc da gider. İkinci üstadı Amre'l-Mekkî (Ö. 297-909)' dir. Hallac sünnete son derece bağlı, İmam Buhari'nin yetiştirdiği bu zattan dersler alır. Ondan tevbenin zaruretini ve manevi hallere itibar etmeme gereğini öğrenir: "Tasavvuf, sıkı sıkı Kur'an'a bağlı olmaktan ibaret olup, sünnet de bu tarz düşünceye imkân verir",* şeklindeki fikri de bu zattan öğrenir.

Hallac h. 264 yılında bir mutasavvıfın kızıyla evlenir; ondan dört oğlu olur. Hallac'ın üçüncü ve önemli bir sima olan hocası, Bağdad Sūfî Okulu'nun meşhur lideri Cüneyd-i Bağdâdî'dir (Ö. 298/910). Hicri 264-284 yılları arasında, tam yirmi yıl onun hizmetinde bulunmuştur. Cüneyd'in, fikirlerini öğrettiği bir meclisi vardı. Halifte, bu mecliste Nun, Futı, İbn Ata ve Şibli gibi meşhur mutasavvıflarla beraber oldu. Hal1ac bu meclisde, tasavvufi tecrübelerinin temelini teşkil edecek bilgileri öğrendi. Cüneyd'in meclisinde Hallâc, kendine has karakterini, çok geçmeden göstererek fikirleri ve görüşleri farklılık arzetti; sūfî elbiseleri yerine çeşitli tipte, elbiseler giydi. Hal1ac bundan sonra kendini pek şiddetli riyazet ve i'tikaf hayatına verdi. Vaaz ve irşad seyahatleri dolayısıyla bu riyazeti zaman zaman kesintiye uğradı".[20]

Vakit gelince yaşadığı aşk ve cezbe hali, onun hisselerini açığa vurdurarak meşhur *'Ene'l-Hak' (Ben Hakkım)*" ifadesini söyletmiştir. Yaşadığı dönem ve coğrafyada gerek siyasiler gerekse din adamları tarafından yanlış anlaşılmış, inandığı din ve girdiği tasavvuf ālemi onu çeşitli makamlara yükselterek zorlu imtihanlardan geçmesine sebep olmuştur. Ayrıca

[19]https://www.luggat.com/index.php#ceviri
[20]Massignon (Louis), İslam Ansiklopedisi, c. V. s. 169.

dönemin siyasi gücü Abbasiler ile arasında bir anlaşmazlık durumu da söz konusudur. İslam hukukuna göre bu ifadeyi yorumlayanlar Hallāc'ın bu halini "*dinden çıkmak*" olarak nitelendirmiş, tasavvuf ehli ise sekr halinde iken yaşadığı "*aşk ve cezbe*"hali olarak görmüştür. Hâsılı bu iki sözcük üzerine geçmişte ve günümüzde türlü yorumlar yapılmış. Belki söylediği söz belki de yönetimle arasında olan anlaşmazlık Bağdat'ta onun darağacına çekilmesine sebebiyet vermiştir. Davası uğruna çeşitli uzuvları kesilmiş ve en sonunda yakılarak külleri Dicle Nehrine savrulmuştur.

Türklerin islamiyeti kabul etmesinde etkili bir yere sahip olan ilahi aşkın şehidi Hallāc- ı Mansūr hakkında bilgi veren birçok kaynak ve anlatılan birçok hikâyecik vardır. Öncelikle ona neden "Hallāc"denildiği şu şekilde açıklanmaktadır. *Hüseyin bin Mansûr'a Hallâc denilmesine şu olay sebeb olmuştur. Bir gün o, dostu olan bir hallâcın dükkânına girdi. Bir işinin görülebilmesi için onun tavassutunu ricâ etti. Fakat hallâcın gittiği yerden dönüşü biraz uzun sürdü. Geldiğinde; "Yâ Hüseyin! Gördün mü başımıza gelenleri. Senin için bugün kendi işimden oldum." diye söylendi. Hüseyin bin Mansûr onun endişeli hâline bakarak tatlı tatlı gülümsedi ve ; "Üzülme senin işini de biz hallederiz." dedikten sonra parmaklarını pamuk yığınlarına doğru uzatıverdi. O anda henüz atılmamış pamuk yığınları harekete geçti. Kaşla göz arasında, tel tel saf pamuk bir tarafa, kirli ve süprüntü kısmı ise diğer tarafa ayrıldı. Hallâcın gözleri fal taşı gibi açılmış şaşkınlıktan sanki ayakta donmuş kalmıştı. Olay kısa zamanda halk arasında yayıldı. Bu târihten sonra da Hüseyin, Hallâc-ı Mansûr diye anıldı*.[21]

Asılmak üzere idam sehbasına getirilen Hallac, kalabalık arasında bulunan Şibli'den seccadesini sermesini rica etti. Şibli seccadeyi serince Hallac 2 rekat namaz kıldı. Birinci rekatta Fatiha ve Bakara suresi 155. ayetini, ikinci rekatta da Fatiha ile Ali imran Suresi 185. ayetini okudu. Selamdan sonra münacat.Derken celladEbu'l-Haris geldi bir kılıç darbesiyle Hallac'ın burunu uçurdu. Bembeyaz saçlar bir anda 'kırmızıya boyandı. O anda Şibli ve Hallac'ın dervişlerinden bir grup kendinden geçti.[22]

Hallāc kemikleri görününceye kadar kamçılandı. Bu sırada Hallāc susuyor veya Allah diyerek kamçı sayısını sayıyordu. Hallāc' ın' idamı konusunda rivayetler son derece acıklı biçimde nakledilmekte olup, kaynaklardan elde edilebilen bilgilere göre, idamında uygulanan şekil şu düzendeydi:

I. Burnunun kesilmesi,
2. Kamçılanması,
3. Vücudunun parçalanması,
4. Darağacına asılması,
5. Teşhir olunması,
6. Kafasının uçurulması,
7. Cesedinin yakılması,
8. Vücud küllerinin bir minareden rüzgâra savrulması veya nehre atılması. [23]

II. 'Ene'l- Hak'(Ben Hakkım) İfadesi

10.yüzyılda yaşayan ünlü sūfīMāruf El Kerhi'ye göre tasavvuf "Hakikatleri almak, halkın elinde olandan ümit kesmek" demekti. Geçmişten günümüze kadar bu düşünce ya da benzerleri ekseriyetle tasavvuf ehl-i zātlar tarafından savunulmuştur. "**Elinde olan**"dan vazgeçmek yani nefse uymayıp sünnet-i seniyye-ye göre hareket edebilmek. İşte bu fikir Hallāc-ı Mansûr'da en üst dereceye ulaşmış öyle ki kendi vücudundan, benliğinden bile vazgeçmiştir. Dar ağcına götürülmeden evvel Mansūr'u birçok ālim öğütleriyle 'Ene'l- Hak' ifadesinden döndürmeye çalışmışlardır. Bir gün Şeyh Şībli onun yanına gelerek onunla konuşur ve ona aşk ve tasavvuf hakkında çeşitli sorular sorar. Hallāc ise şöyle açıklar aşkı:

[21]http://www.zamandayolculuk.com/html-1/hallac-i_mansur.htm
[22]HALLAC.I MANSUR Ar. Gör. Ethem CEBECİOGLU s.337
[23]HALLAC.I MANSUR Ar. Gör. Ethem CEBECİOGLU s.338

" *Dara gel kim biline ahvāli ʿışk*
Sırrı ʿışk oldur ki ber-dār olasın."[24]

Mansûr'un cevabına göre öncelikle aşk halini anlamak için uğruna dāra çekilecek bir sevgili bulmak ve onun uğruna sorgusuz suālsiz canından vazgeçmek gerekir. Aşkın sırrını anlamak için önce dār[da] ve zorda olmak gerekmektedir. Çeşitli merhalelerden geçmiş ve bu yolculukta öyle sarhoş olup kendinden geçmiştir ki tıpkı Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin ifade ettiği gibi yaşadığı bu aşkı dille ifadeye kalkıştığında dilin bu konuda aciz ve yetersiz oluşunu görmüş ve acıklı bir sürü olay yaşamıştır.

Mevlânâ'da "Ene'l-Hakk" yorumu üzerine Her şeyden önce Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö.672/1273), sûfiyâne kemâlât yolunda yaşanılan bazı mânevî tecrübeleri ifade etmede beşerî dilin yetersiz kalacağını, aşk vecd gibi bazı hallerin söze sığmayacağını vurgulamak sûretiyle konuya açıklık getirmeye çalışır.[25]

"Her bahsi yazmakta koşup duran kalem, aşk bahsine gelince dayanamadı. Ortasından yarıldı."

"Aşkı anlatmak, açıklamak için ne söylersem söyleyeyim, kendim aşka gelince, aşkı hissedince söylediklerimden utanırım."

Büyük mutasavvıf, ünlü düşünür Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin bu meşhur iki kelime hakkındaki yorumlarına bakılacak olunursa:O,Hallāc-ı Mansûr manevi halindenanlamış ve kendisinin de dilin anlatmakta yetemeyeceği kadar güçlü duygular yaşadığını ifade etmiştir.Hallāc-ı Mansūr'un karşısında olmadığı görülmektedir. Ünlü mutsavvıflar aşkı; kalbin diliyle ifade etmeye kalkıştıklarında mantığa, dine, İslam hukukuna uymayan sözler sarf etmişlerdir. Devreye girdiğinde aklı susturan kalp, birçok aşığın Belā 'sı (Evet!) konumunda olmuştur.

Şeriatçılar ise sözün yüzeysel anlamı değerlendirilerek Mansûr'a çeşitli işkenceler yapmışlardır.
Aslında Mansūr'un felsefesi ya da savunduğu 'Ene'l- Hak'(Ben Hakkım)düşüncesi Allah'ın karşısında bir varlık oluşunu ifade etmek değil bilakis bir anlamda "La ilahe illallah"(Allah'tan başka bir ilah yoktur.)"cümlesini destekler niteliktedir. Çünkü bu ifade ile Mansūr kendi benliğinin, varlığının değersiz oluşunu asıl olanın esas varlığın Allah olduğunu, kulların ise sadece yüce yaratıcının bir parçası ya da onun bir yansıması olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız."[26]diye buyurmuştur. İnsanın bu derece Allah Teālaya yakın oluşu, Rabbinin de bu denli kula yakın oluşu onun anlamaya vesile olacak diğer bir delildir. Ferîdüddin Attâr'ın tezkiresinde aktarılan bilgi şu şekildedir; "bana bu 'acab gelür ki bir kişi revâ görür kim bir ağacdan "İnnienallah" âvâzı gele, ağac arada yok. Pes neçünrevâ görmeye kim Hüsey'ünvücûdıağacdan "Ene'l-Hak" âvâzı gele, Hüseyn Mansûr arada olmaya. Nite kim Hak Ta'âlâ 'Ömer dilinde söyledi" ifadesinin günümüz Türkçesi'ne aktarırsak; "Şaşarım o kimseye ki ortada bulunmayan bir ağaçtan,"İnneniene'llahü" ("Şüphe yok ki ben Allah'ım" (Kasas Suresi 28:30) ifadesinin zuhur etmesini câiz görürler de niçin bunu mümkün görmez, bilemiyorum. "*Hak Ömer'in lisanı üzere konuşur*"[27]

[24]Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-ī sayfa 41 b
[25] Mevlâna'nın dilin, sözün tasavvufî tecrübeyi anlatmada yetersiz kaldığı yönündeki sözleri hakkında bk. Emiroğlu, İbrahim, Sûfî ve Dil, Mevlâna Örneği, İnsan Yay., İstanbul 2002, 123-152; Sobhânî, Tofigh H., "Mesnevî'de Söz Söyleme Engelleri", Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni, Bildiriler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, ss. 137-142.
[26] Kaf Suresi'nin 16. Ayet
[27]Bursevî, Rûhu'l-Beyân, 2/347; bkz. Tirmizî, Menâkıb, 18; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/53; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, nr. 1077.

III. Dil Özellikleri

"Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-ī" mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Aruzun remel bahrinin Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün vezniyle yazılmıştır. Eser de birkaç yerde vezne uygun olmayan yerler görülse de devrine göre başarılıdır. Bu eserin 14 ve 15 yüzyıllara ait olduğu ve Eski Anadolu Türkçesi özellikleri barındırdığı görülmektedir. Besmele ile başlayan" Hikāye" toplam 98 sayfa, 1074 dizeden oluşmaktadır. "Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-ī" isimli eserin dil özelliklerinin daha iyi anlaşılması için eserden beyit örneği verilmiştir.

Evvel anı aydalum kim Ḥaḳdur ol
Hayy u Bāḳī Vāḥid ü Muṭlaḳdur ol

Ol ki'alemyoġ iken var eyleyen
Ḳudretin'ālemde iżḥār eyleyen

Cāna ol virdi Kemāl- ī ḳudreti
Hem gönüller içre ḳoduḥikmeti

Çün 'Ene'l- Hak' sırrın ettim aşikâr
Uş benüm mi'racım oldı şimdi dār

Ẓāhir ü bātin olubdur ber-kemal
Gör ki ne ḳıldıanuñlaẒü'l- Celāl

Didi Manṣura resul iyḳalbiṣafā
Ḥaḳ Te'āli'aşḳınışanmagüẓaf

İltdilerMansūrı dar ağacına
Kim uruç ide şu dem mi'racına

Ayrıca eserde söze güzellik katmak amacıyla iktibas(Ayet ve hadislerden alıntı) sanatından yararlanılmıştır.Eserde iktibas içeren bazı beyit örnekleri bu kısımda verilmiştir.

- *Kim **sekâhum rabbuhum**hamrın içre*
  Men ra'yı dür Resu'l-ı kayināt

"Âliyehumsiyâbusundusinhudrun ve istebrakun ve hullûesâviraminfıddah(fıddatin),

ve**sekâhum rabbuhum**şarâbentahûrâ(tahûren)(İnsan suresi 21. Âyet)

- *Nahn ü akrep didi hattılemyezel*
  Sende olmadı mı iş bu ukde hāl

- *Kāyinatun cevheri benven'ayan*
  Benden açıldı rumūzıkūnfekān

- *Rabbi erni ol zebani ışkıdı*
  Lima'allah ol zamanı ışkıdı

Bazı beyitlerde ise Arapça ve Farsça sözcüklerin anlamları satır altında verilmiştir.

'Acizoldılar şu dem pīr ü cüvān
Dinle bu esrarı sen ***bā –gūş-ı cān***
(can kulağıyla)

Varıdı Mansūr'un anda bir mürid
GicesiKadridianuñgüni ***'ıyd***
(bayram)

İyki'alemdenyu imdi ***dest rūy***
Ta ki tasdik ola senden güft ü gūy
(**el**) (**yüz**)

IV. Metinde Adı Geçen İsimler

Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-ī isimli eser, Allah'a hamd ve peygamberimiz Hz.Muhammed'e övgüyle başlamıştır. Ve ardından İlāhi aşkın şehidi Hallāc-ı Mansūr'un tasavvufta ki durumlarından haberler verilmiştir. Gerek maddi gerek manevi yaşantısı üzerinde durulmuştur. Hallāc-ı Mansūr'un hikāyesinin anlatıldığı bu eserde onun hayatında gelişmesinde rol alan üç büyük hocasından biri olan Cüneyd-i Bağdād-ī ismi sıklıkla geçmektedir. İran'da doğan ve Bağdād 'ta vefat eden Hallāc-ı Mansūr, buraya Cüneyd-i Bağdād-ī' den ders almak için gelmiş ve onun müridi olmuştur.

"Cüneyd-i Bağdâd-î ona susmayı ve insanlarla görüşmemeyi emretti. Çünkü bu arada vecd ve cezbe halinde bulunuyordu. Bu haldeki insanın dilinden çıkan sırları, kabuk ulemasının ve avam halkın anlayamayacağı açıktır. Daha sonra Hicaz'a giderek, bir sene Ravza-i Mutahhera'da kaldı. Zikir ve ibadetle meşgul oldu. Sonra tekrar Bağdat'a geldi. Burada yine Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri ile görüştü ve bazı sualler sordu. Cüneyd-i Bağdâdî suallerine cevap vermedi ve: "Galiba bir ağaç parçasının ucunu kırmızıya boyaman yakındır!" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri bu sözü ile ileride onun şehit edileceğine işaret ediyordu."[28]Cüneyd-i Bağdâdî'nin bu cevabı aslında ona malum olmuş ve nitekim bu sonuç yaşanmıştır.

Yine metinde yer alan önemli bir isimde Şeyh Şibli'dir. Özellikle Hallāc-ı Mansūr, darağacına gitmeden evvel onunla konuşan Hallāc-ın ruhani halini anlayabilmiş fakat onu bu sözden dönmeye ikna edememiştir. Birbirlerine gönülden bağlı olan bu iki dostun yaşadıkları hüzünlü duruma ait bilgilere anlatılarda yer verilmiştir. Herkesin Hallāc-ı Mansūr'u taşladığı bir sırada Şiblī'nin onun halinden anlayarak ona gül atması, Hallāc-ıMansūr'u oldukça derinden yaralamış ve üzmüştür.

Sana taş attılar, sen gülümsedin,
Dervişin bir çiçek attı, inledin,
Bağrımı delmeye taş yetmez dedin,
Halden anlayanın bir gülü yeter!..
Necip Fazıl (Kısakürek, 1992: 387)

Edebiyatta şiirde Hoca Dehhanî, Ahmet Yesevi Kadı Burhaneddin, Lāmii, Seyyid Nesimi, Mevlanā, Necip Fazıl Kısakürek gibi şairler, düşünce adamları onun davasına ve meşhur ifadesine beyitlerinde yer vermişlerdir.

Gör Mansur'u nittiler, boynuna ip taktılar
Her gördüğün söyleme, sözün olsun kararca.

[28]http://www.zuhurdergisi.com/yazi_155_Hall%C3%A2c-i-Mans%C3%BBr-(Kuddise-Sirruh).html

Yunus eydür senin aşkın yolunda
Varam Mansur gibi ber-dar olam ben. (Yunus Emre Divanı, s. 112-333.)[29]

Sonuç

Bir arınma disiplini ve nefisle mücadelenin adı olan tasavvuf kervanı tarih boyunca Mevlānā, Hacı Bektaş Veli, Şeyh Şibli, Cüneyd-i Bağdād-ī gibi önemli isimleri ağırlamıştır. Şüphesiz bu sūfîlerden biri de 'Ene'l- Hak'(Ben Hakkım) ifadesiyle aşikâr olan Hallāc-ı Mansūr olmuştur. Hissettiğini söyleyerek büyük bir cesaret örneği göstermiştir. Ne siyasilerden ne de şeriat adamlarından çekinmiştir. Tasavvufa, dünyaya, şiirlere söylediği ve yaşadıklarıyla bir iz bırakmıştır. Onun amacı tabi ki meşhur olup nam salmak olmamıştır. Rabbine gönülden bağlı oluşu, onunla bütünleşmesi, kendi varlığını ve nefsini eritip "yok" luğa (Fenafillah) erişmesi onun evliyalık makamında anılmasına değerli sayılmasına sebep olmuştur. Elbette geçmişte ve günümüzde de tam olarak ne demek istediği tartışılmaya açık bir konudur.

Hakkında anlatılanlara göre yaşamı boyunca birçok kerametler göstermiş hatta bu kerametler ölümü sırasında ve sonrasında da gerçekleşmiştir. Tasavvuf ehli onu gerçekten "Âşık, evliya," olarak nitelendirirken İslam hukuku çerçevesinde değerlendirenlere göre taşlanacak, dara gidecek, yakılıp, külleri savrulacak kadar cezayı hak eden bir karakterdir. Eski Anadolu Türkçesiyle yazılan Hikāye-yi Mansūr-i Bağdād-ī isimli eser bu makalede tanıtılmaya çalışılmıştır. Hallāc-ı Mansūr'un hayatından, felsefi düşüncesinden, eserdeki dil özelliklerinden, eserde yer alan önemli isimlerden bahsedilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklar

AYNİ, „Mehmet Ali. (çevirmen) MASSİGNON, Louis., (2006) *Doğuş Devrinde İslam Tasavvufu*, Ataç Yayınları

EMİROĞLU, İbrahim., (2002) *Sûfî ve Dil, Mevlâna Örneği*, İstanbul, İnsan Yayınları

Sobhânî, Tofigh H., (2000) "*Mesnevî'de Söz Söyleme Engelleri*", Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni,

Bildiriler, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.,

Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 2/347; bkz. Tirmizî, *Menâkıb,* 18; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/53;

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, nr. 1077.

CEBECİOGLU, Ethem (1988) "*Hallâc-ı Mansûr*", Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Der., 335/338

KISAKÜREK, Necip Fazıl,.(1992) *Çile*, İstanbul: bd Yayınları

Kuran-ı Kerim, Kaf Suresi, 16.Ayet

https://www.luggat.com/index.php#ceviri,

http://www.zuhurdergisi.com/yazi_155_Hall%C3%A2c-i-Mans%C3%BBr-(Kuddise-Sirruh).html

https://thecrowblack.wordpress.com/2015/11/14/enel-hak-sehidi-hallac-i-mansur-tavasin-baki-yasa-altinok

http://www.zamandayolculuk.com/html-1/hallac-i_mansur.html…

[29]https://thecrowblack.wordpress.com/2015/11/14/enel-hak-sehidi-hallac-i-mansur-tavasin-baki-yasa-altinok

AN ESTIMATE OF TRADE VOLUME AND GDP

Daniela Lika, Phd.Cand[1]
Lecturer of Business Faculty, University "Aleksandër Moisiu" Durrës, Albania
dautidaniela@windowslive.com

Jonida Gashi, Dr [2]
Lecturer of Business Faculty, University "Aleksandër Moisiu" Durrës, Albania
g.jonida@hotmail.com

Llambi Prendi, Dr[3]
Vice Dean of Business Faculty, University "Aleksandër Moisiu" Durrës, Albania
llambi.prendi@yahoo.com

Abstract

This paper evaluates the fit of a structural equation modeling constructed in an attempt to explain the impact that distance and GDP have on trade volume of countries and the impacts of innovation and capital on GDP of countries. An aspect where the modeling of structural equations is useful is questions that qualify a "system" of relationships. Instead of a dependent variable and a set of independent variables, the model of structural equations may have a variety of dependent variables (endogenous), each one of which impacts other dependent variables in a complex system. Using the data of 2017, of each variable, for forty countries of European, this paper aims to explain the differences in trade volume of those countries.

Keywords: SEM, GDP, Trade Volume, Innovation, Capital

1. INTRODUCTION

Growth in trade volume of goods and services jumped to 4.3 percent in 2017, the fastest rate in 6 years. (Figure1).

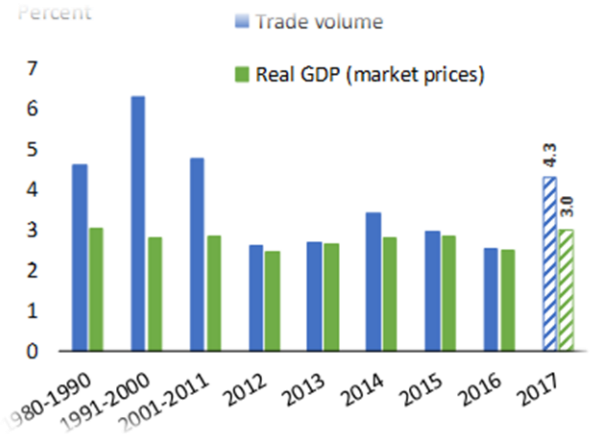

Figure1. Growth in World Trade Volume and GDP

While growth of world volume trade was 4.3 percent in 2017, according to the World Bank, in Europe & Central Asia countries trade volume has increased by 2.6 percent. Figure 2 shows the volume of trade in European countries in 2017. It can be noted that there are significant changes in trade volumes between countries. For example, while Germany's trade volume is 3195 billion dollars, that of Turkey is 460 billion dollars. Albania's trade volume is 10 billion dollars and that of Montenegro is 5 billion dollars.

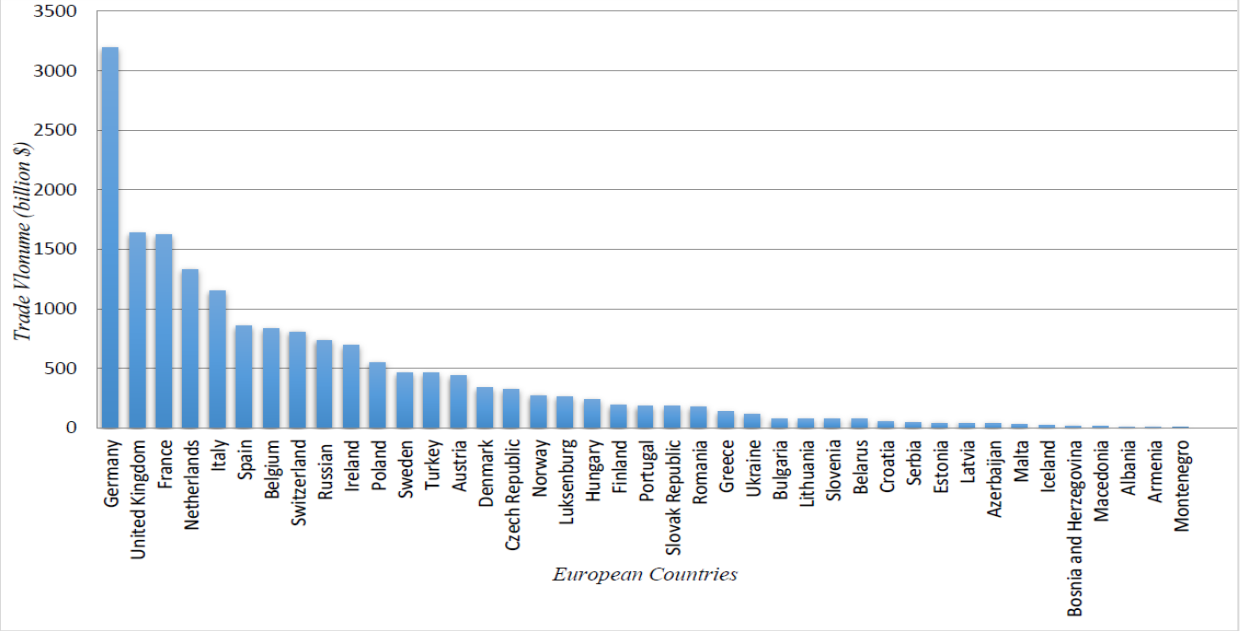

Figure2. Trade Volume (billions $) of European Countries, 2017

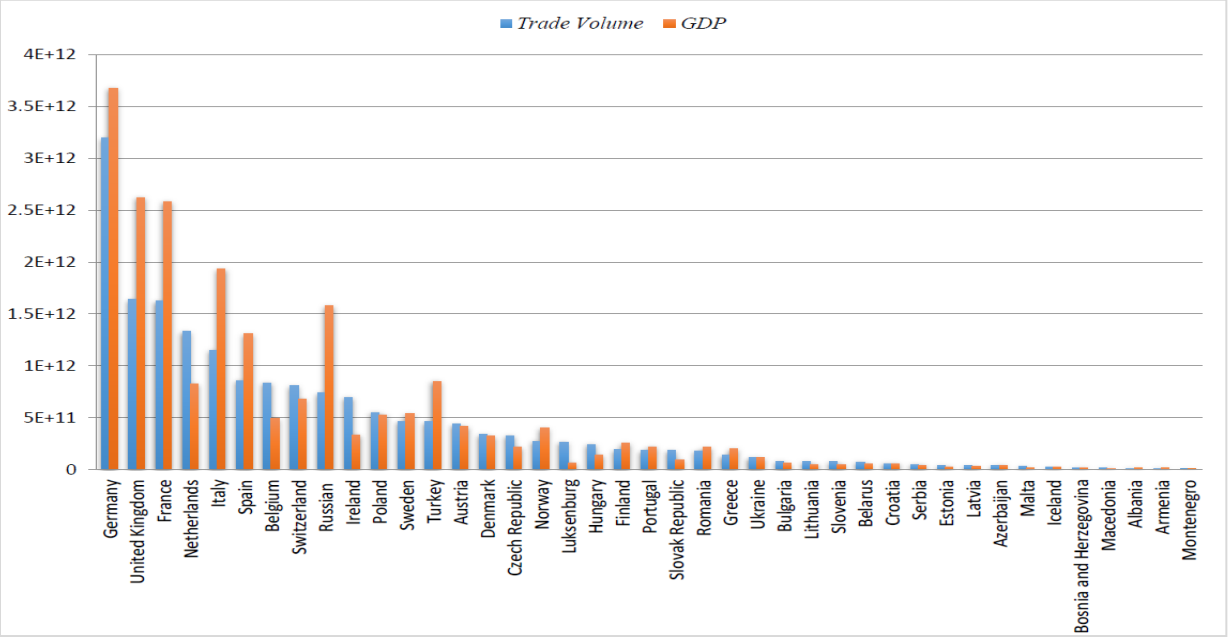

Figure3. Trade Volume and GDP of European Countries, 2017

Many studies assess the country's economic activity (GDP) and distance between countries as two factors that significantly affect a country's free trade. Figure 3 shows Trade Volume and GDP of European Countries. Data refer to 2017, are in dollars, according to the World Bank. It is noticed that the behavior of trade volume is similar to the behavior of economic activity (GDP). So, high-performing countries (GDP) also have a high level of free trade. In this paper we try to build a model that can explain the differences in trade volume between countries. We have considered that economic activity of a country (affected by two important factors such as Capital and Innovation) and Distance cause an accelerating effect on trade volume of a country. The variables used in the model are:

Trade volume is the sum of exports and imports. Exports represent the value of all goods and services of a country that are sold to foreigners. Export data are in US dollars and are taken from the official World Bank website. Imports represent the value of all foreign goods and services purchased in a country. Import data are in US dollars too, and are taken from the official World Bank website.

Gross Domestic Product is the value of all goods and services produced in one economy over a year. The GDP data used in the model are in US dollars taken from the official World Bank website for forty-one European Countries.

Distance The distance serves as a weighting for variables that are thought to cause an accelerating effect on economic activity (Anselin, 1989). The greater the distance between two countries the more costs the countries will have from the trade volume. For calculating distance is used the circle method which measures the distance between two skirts, where one skirt is one of the countries and the other consists of a group of countries (the eleven countries with the highest GDP are grouped). In our model, the Distance plays the role of weighting of GDP. This means that it takes its inverse form, so the resulting values for the Distance as a variable should be considered in its inverse.

The Accelerating Effect is a function of transport costs (weighting) with the causal variable, which in our model is GDP. It is calculated by the formula:

$$\text{Accelerating Effect}_i = \left\{ \sum_{l=1}^{11} Distance_{il} \right\}_i^{-1} x \ (\text{GDP})\ i$$

Capital is measured as the total amount of gross fixed capital, changes in inventories and net purchases of valuables. Data's of Capital variable are in US dollars and are also taken from the official World Bank website.

Innovation Data for innovation variable are taken from the publications of Global Innovation Index, which ranks countries by their capacity and success in innovation. It was first published in 2007. The latest edition is the eleventh-The Global Innovation Index 2018: Energizing the World with Innovation, the result of collaboration between Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization (WIPO) as co-publishers. The GII adopts a broad notion of innovation, originally elaborated in the Oslo Manual: An innovation is the implementation of a new or significantly improved product (good or service), a new process, a new marketing method, or a new organizational method in business practices, workplace organization, or external relations. Innovation is important to bring the economy to progress and competition, both for developed and developing countries. Many governments put innovation at the center of their economic growth strategies. Figure 4 shows the structure of the Index.

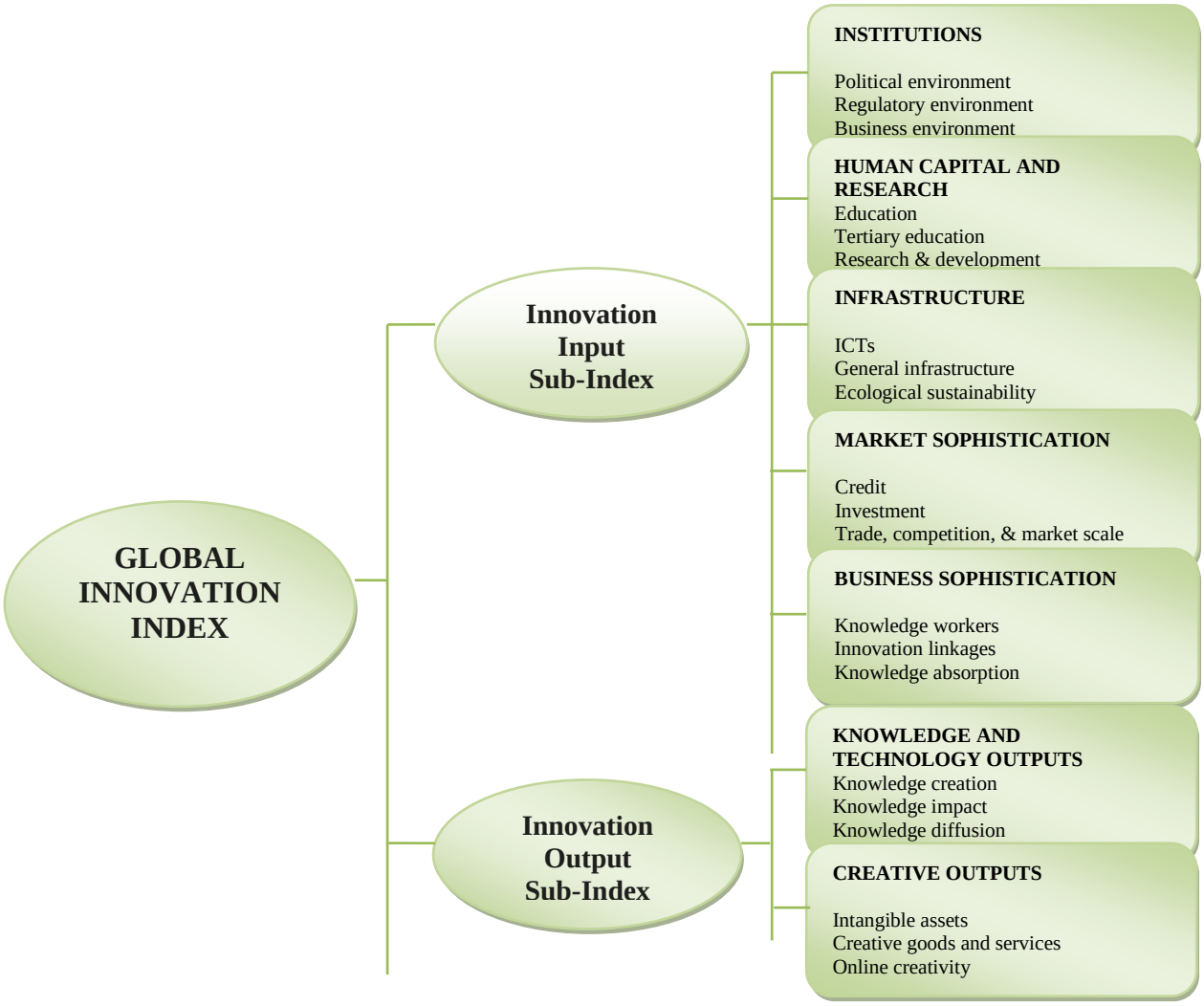

Figure4. Input and Output Components of GII

2. METHODOLOGY AND INSTRUMENTS used

Structural Equation Modeling

In this paper is used Structural Equation Modeling (SEM). SEM is appropriate when the researcher has questions that qualify a 'system' of relationships. Rather than a dependent variable and a set of independent variables, in Structural Equation Modeling we can use a variety of dependent variables (endogenous), each one of them impacts other dependent variables on a complex system. So if a researcher is interested in modeling a causal system, then SEM is particularly useful. We are focused on analyzing the countries of Europe. Concretely, in this model are used the data of 2017 year, of each variable, of 40 European countries: Albania, Armenia, Austria, Azerbaijan, Belarus, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Macedonia, Malta, Montenegro, Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Romania, Russia, Serbia, Slovak Republic, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Ukraine, United Kingdom.

Diagram of Model

After describing all variables designed to be used in the model, we graphically construct the model, which will then be evaluated according to the analysis of the methodology used. Amos software is used to construct and evaluate the model shown in Figure 5. We suppose that: Trade Volume is dependent variable, affected by Accelerating Effect that is independent variable

Accelerating Effect is dependent variable, is function of GDP and (weighting) Distance; both are independents variables GDP is dependent variable, affected by Capital that is independent variable Capital is dependent variable, affected by Innovation that is independent variable

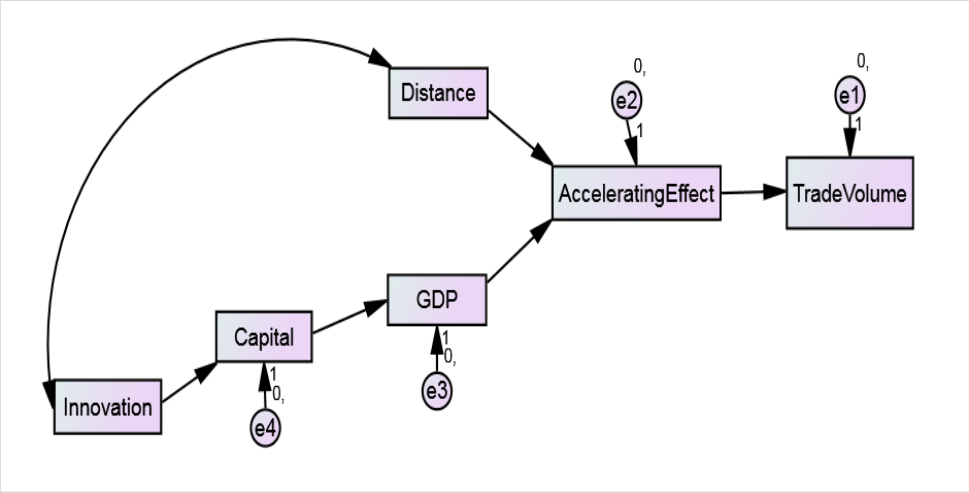

Figure5. The Diagram of Model
Source: Processing of authors generated through AMOS

Methods of evaluations

This section lists the methods used to evaluate the model.

***Normality tests*;** Many statistical methods such as linear regression, variance analysis (ANOVAs Test), f-test, t-test etc are based on the assumption that data has normal distribution. Structural Equation Modeling requires normalization of data and the data of variables used in the model are normalized.

Model Fit; Once the structure of the model is built, must be checked if it is FIT or not, which states if significant differences between observed and expected values are.

Table1. Tests of Model Fit

Indices	**Acceptable Values for Fit**
Chi-Squared test $\chi 2$; p-value	The value of $\chi 2$ should be not very high compared to DF, p-value > 0.05
RMSEA	< 0.08
GFI	>0.9
AGFI	>0.9
CFI	>0.9
NFI	>0.9
TLI	>0.9
χ^2/DF	<5

Regression Weight; The regression weight helps to understand how the value of the dependent variable changes when the value of the independent variable changes, while other independent variables are fixed. This analysis shows whether the independent variable explains the dependent variables or not. So, it shows if the independent variable is significant for the dependent variable. Hypotheses are:

H_0: The independent variable does not explain the dependent variable, it is not significant

H_a: The independent variable explain the dependent variable, it is significant

If the p-value is less than 0.05, the zero hypotheses is not accepted, the independent variable is significant and vice versa.

Standardized Regression Weight; In statistics, standardized regression coefficients, also called beta coefficients, are the estimates resulting from a regression analysis that have been standardized. Therefore, standardized coefficients refer to how many standard deviations a dependent variable will change, per standard deviation increase in the independent variable.

Covariance and Correlation; Both covariance and correlation are two statistical tools used to express the relationship between two variables. If the greater values of one variable mainly correspond with the greater values of the other variable, and the same holds for the lesser values, the covariance is positive. In this sense, the covariance mark represents the positive or negative trend of the common relationship between the two variables, but not how strong this trend is. The strength of the connection is indicated by the correlation coefficient. The correlation coefficient values are between the ranges of +1 to -1.
+1 perfect positive link between two variables
-1 perfect negative link between two variables
0 no link between two variables
Hypotheses about covariance are:

H_0: The variables are unrelated; there is no covariance between them

H_a: The variables are related; there is covariance between them

If p-value is greater than 0.05, H_0 is accepted, between the two variables we test the relationship there is no covariance.

Squared Multiple Correlations; (R^2) is a measure of how well a given variable can be predicted using a linear function of a set of other variables. Multiple correlation coefficients take values from 0 to 1. A high value of R^2 indicates a better predictability of the dependent variable from independent variables.

3.ANALYSIS OF RESULTS

Model fit; In this section we analyze the results according to the methods of assessment described above. The data is normalized. Results for model fit testing are shown in Table 2. It is noted that the model is fit, since the results of seven from eight tests show fitness.

Table2. Tests of Model Fit

Indices	Acceptable Values for Fit	The Resulting Values	The Result of Fit
Chi-Squareχ^2; DF; p-value	χ2 should be not very high compared to DF, p-value > 0.05	9.561; 9; .387	MODEL FIT
RMSEA	< 0.08	.040	MODEL FIT
GFI	>0.9	.972	MODEL FIT
AGFI	>0.9	.999	MODEL FIT
CFI	>0.9	.999	MODEL FIT
NFI	>0.9	.983	MODEL FIT
TLI	>0.9	.998	MODEL FIT
χ^2/DF	<5 >2	1.062	MODEL NON-FIT

Source: Processing of authors generated through AMOS

Regression Weights; Table 3 shows the results of regression weights and Table 4 shows coefficients of standardized regression. As we can see from Table 3, p-value is less than 0.05 for every variable

estimate, which means that H_a is accepted. All independents variables are significant for their dependent variables. So, the results are:

- ✓ The independent variable Accelerating Effect explains the dependent variable Trade Volume, it is significant
- ✓ Independents variables GDP and Distance explain the dependent variable Accelerating Effect, are significant
- ✓ The independent variable Capital explains the dependent variable GDP, it is significant
- ✓ The independent variable Innovation explains the dependent variable Capital, it is significant

Table3. Testing for regression weight

			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
Capital	<---	Innovation	.093	.022	4.261	***	par_5
GDP	<---	Capital	1.011	.017	58.891	***	par_4
Accelerating Effect	<---	GDP	.978	.011	86.614	***	par_1
Accelerating Effect	<---	Distance	16066.528	734.048	21.888	***	par_2
Trade Volume	<---	Accelerating Effect	.822	.029	28.606	***	par_3

Source: Processing of authors generated through AMOS

Table4. Coefficients of standardized regression

			Estimate
Capital	<---	Innovation	.564
GDP	<---	Capital	.994
Accelerating Effect	<---	GDP	.892
Accelerating Effect	<---	Distance	.226
Trade Volume	<---	Accelerating Effect	.977

Source: Processing of authors generated through AMOS

Covariance; Table 5 shows the result for covariance between Distance and Innovation. Hypotheses about co variances are:

H_0: The variables Distance-Innovation are unrelated; there is no covariance between them

H_a: The variables Distance-Innovation are related; there is covariance between them

P-value is 0.000, less than 0.05; H_0 is rejected, so there is covariance between the two variables Distance and Innovation.

Table5. Estimation of covariance

			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
Distance	<-->	Innovation	.000	.000	3.446	***	par_6

Source: Processing of authors generated through AMOS

Squared Multiple Correlations; The higher the value of the multiple correlation coefficients, the more the independents variables group explain the dependent variable. The model of this paper contains four dependent variables Capital, GDP, Accelerating Effect, and Trade Volume, for which R^2 will be evaluated. The results of estimations are shown in Table 6. R^2 for Trade Volume is 0.955. R^2 for Accelerating Effect is equal to 0.996. R^2 for GDP is equal to 0.989 and R^2 for Capital is 0.318. R2 has high values. These results imply that:

Dependent Variable Trade Volume is well explained by the independent variable Accelerating Effect
Dependent Variable Accelerating Effect is well explained by the independent variable GDP and the independent variable Distance

Dependent Variable GDP is well explained by the independent variable Capital
Dependent Variable Capital is well explained by the independent variable Innovation

Table6. Estimation of squared multiple correlations

	Estimate
Capital	.318
GDP	.989
Accelerating Effect	.996
Trade Volume	.955

Source: Processing of authors generated through AMOS

3.CONCLUSION

In this paper we built a model that result model fit from estimations. This model explains that the economic activity (GDP) of a country, weighted with Distance (representing costs for international trade) creates an accelerating effect on the country's trade volume. The greater economic activity of a country is and the smaller the distance, the greater the trade volume of a country. So not only trade volume affect GDP, but also GDP affect trade volume of a country.This paper also estimated that the level of capital of a country is an important factor in economic activity (GDP) of the country. Capital itself is greatly influenced by the level of innovation refer as the implementation of a new or significantly improved product (good or service), a new process, a new marketing method, or a new organizational method in business practices, workplace organization, or external relations.

REFERENCES

Cristina Constantinescu (2018) Trade growth: A surprising surge but precarious prospects

The Global Innovation Index 2018, Energizing the World with Innovation; Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization

https://data.worldbank.org/indicator

https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna1993.asp - SNA 1993

The Global Innovation Index 2018, Energizing the World with Innovation; Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization

Structural Equation Modeling: Guidelines for Determining Model Fit Daire Hooper1, Joseph Coughlan1, and Michael R. Mullen2 1Dublin Institute of Technology, Dublin, Republic of Ireland 2Florida Atlantic University, Florida, USA

Stephanie Deviant (2010), The Practically Cheating Statistics Handbook

THE MATHEMATICS OF FISCAL ANESTHESIA

Dr.Instr.Özcan ERDOĞAN
Kutahya Dumlupinar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance
anatolian.eagle@centrum.cz

Abstract
First of all, I analyze generally the components of the fiscal anesthesia which is belong to the theory of public finance. I form the model of the low rates of taxes as the components of the fiscal anesthesia. As the element of fiscal anesthesia, I will analyze the model the high public expenditures. The third element of fiscal anesthesia is the model of the high level of personel income. The fourth element of the fiscal anesthesia is the model of the high level of social security. As the component of the fiscal anesthesia, I will analyze the model of the low rate of unemployment. The sixth element of the fiscal anesthesia is the model of the low rates of interests. As the component of the fiscal anesthesia, I will analyze the model of the low level of optional public debts. The eighth element of the fiscal anesthesia is the model of the low foreign exchange rates. The nineth element of the fiscal anesthesia is the model of the low interest rates. As the component of the fiscal anesthesia, I will analyze the model of the high-grade health services. The eleventh element of the fiscal anesthesia is the model of the high-grade educational services. I will analyze the model of the low risks of security. As the component of the fiscal anesthesia, I will analyze the model of the having industrial products of advanced technologies. I will analyze the model of the forced public debts. Secondly, I form the framework of the fiscal anesthesia in Hilbert space. Lastly, I will analyze the steady-state general macroeconomic equilibrium after the forced public debts.

Key Words: fiscal anesthesia, public economics, underdeveloped countries, Hilbert space, purchasing power

Özet
İlk olarak, kamu maliyesi teorisinde yeri olan mali anestezinin unsurlarını genel olarak inceleyeceğim. Mali anestezinin unsurları olarak düşük oranlı vergiler modelini oluştururum. Mali anestezinin unsuru olarak, yüksek kamu harcamaları modelini inceleyeceğim. Mali anestezinin üçüncü unsuru, yüksek kişisel gelir düzeyi modelidir. Mali anestezinin dördüncü unsuru, sosyal güvenliğin yüksek düzeyidir. Mali anestezinin unsuru olarak, düşük işsizlik oranı modelini inceleyeceğim. Mali anestezinin altıncı unsuru, düşük faiz oranları modelidir. Mali anestezinin unsuru olarak, isteğe bağlı kamu borçlarının düşük düzeyi modelini inceleyeceğim. Mali anestezinin sekizinci unsuru, düşük döviz kurları modelidir. Mali anestezinin dokuzuncu unsuru, düşük faiz oranları modelidir. Mali anestezinin unsuru olarak, yüksek nitelikli sağlık hizmetleri modelini inceleyeceğim. Mali anestezinin onbirinci unsuru, yüksek nitelikli eğitim hizmetleri modelidir. Düşük güvenlik riskleri modelini inceleyeceğim. Mali anestezinin unsuru olarak, ileri teknolojili sanayi ürünlerini sahip olma modelini inceleyeceğim. Zorunlu kamu borçları modelini inceleyeceğim. İkinci olarak, Hilbert uzayında mali anestezinin çerçevesini oluşturacağım. Son olarak, "zorunlu kamu borçlarından sonra kararlı-durum genel makro ekonomik dengesi"ni inceleyeceğim.

Anahtar Kelimeler: mali anestezi, kamu ekonomisi, azgelişmiş ülkeler, Hilbert uzayı, satınalma gücü

1.INTRODUCTION

The political system designates the points of view of the citizens to the events as to the public economics. The political system enables to form the psychological reactions of the citizens in nascent manner so far as actions of the units of the public economics. The citizens of the countries within the hard political regimes are fatalistic and they try to understand the compulsive actions of the units of the public economics. The citizens of the countries within the liberalistic political systems dissent against the compulsive actions of the public economics(Becker, 1983).

The citizens of the underdeveloped countries experience difficulty in commenting the causes of the economic distresses that they have. The basic cause is the unqualified education that they undergo. This education hinders them to be organized in the non-govermental organizations. This obstacles also are the causes of low purchasing power. The low purchasing power causes to the poor nutrition for the citizens of these countries. The developed countries have to help for developing of these countries. These developing assistances constitute the obstacle in front of the global migration(Patrick, 1966).
The peoples of the countries where have the highest human development indexes, react adamantine against the unfavorable economic events.

2.THE COMPONENTS OF THE FISCAL ANESTHESIA

I think to form the components of the fiscal anesthesia that Arrow has spoken of subjects in his article and those components can be thought for the liberalistic economic system. These are also the components of the welfare economics. These components are the low rates of tax, the high public expenditures, the high level of personal income, the high level of social security, the low rate of unemployment, the low rates of interest, the low level of public debts, the low foreign exchange rate, the low inflation rate, the having industrial products of advanced technologies, the high-grade health services, the high-grade educational services and the low risks of security. (Arrow, 2001). The low rates of tax and the high public expenditures, the high level of personel income and the high level of social security, the low rate of unemployment, the low rates of interest, the low level of the optional public debts, the low foreign exchange rate, the low inflation rate, the high-grade health services, the high-grade educational services and the low risks of security impress directly to the fiscal anesthesia.
The components of the fiscal anesthesia are originated from the theory of the rational expectations. Under these conditions, the rational expectations theory creates the fiscal anesthesia on the citizens of any country. These positive conditions dispatch to the fiscal anesthesia to the peoples due to the rational expectations theory. The fiscal anesthesia isn't a terrible situation according to the fiscal doctrinaires since the peoples think positive about the future of the country. Therefore, the doctrinaires want painlessly and recoilless to reach to the fiscal targets(Muth, 1961).
To form the fiscal anesthesia decreases the reaction in tributing.

2.1. The Low Rates of Tax

The low rates of tax help for forming of the fiscal anesthesia to the tax administration. The low rates of direct taxes decrease the resistance against tax as creating the affect of the fiscal anesthesia in the citizens. The treatments such as "the V.A.T. inclusive" in indirect taxes form the affects of the fiscal anesthesia in the taxpayer. The affect of the fiscal anesthesia eases for being paid of the taxes in the light of the taxpayer. For this reason, the tax administrations in the tax treatments have to explore the new tools for the fiscal anesthesia(Bird, 2009).

The low rates of tax create the consciousness of avoiding the tax evasion in the taxpayer. The fiscal anesthesia doesn't hinder functioning the consciousness of avoiding the tax evasion in the taxpayer. For predicting this functioning is needn't to be a chaldean. The low rates of tax help for forming the consciousness of the saving in the taxpayer. The low rates of tax provide the rises in the real production. The low rates of tax are reflections of the basic views of the supply side economics(Clotfelter, 1983).

I will assume that the persons pay the progressive income tax. The partial derivative related to the increase of the progressive income tax is as follows:

$$\frac{d}{dt^1}\frac{f(t^n)}{f(t^n)}\Big|_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£t^1 - £t^2}{£t^1} \quad (1)$$

The solution of the partial derivative of the flat proportional indirect tax gives me the $\frac{\partial}{\partial t^n} f^n < 0$ result.

The high tax rates reverberate to the fiscal anesthesia by the negative coefficient:

$$£ = \frac{\partial}{\partial t^n} f^n \quad (2)$$

The high rates of tax are the preparatory of the psychological substructure of the fiscal obligation.

2.2. The High Public Expenditures

High public expenditures are the most important component of the welfare economics. High public expenditures don't involve the waste in the public expenditures. High public expenditures must maintain in the concepts of efficiency and productivity in the public services. The productive and the efficient public services are sine qua nons of the welfare economics. The productive and the efficient public services increase the economic performance(Kaldor, 1939). The public expenditures effect directly to the fiscal anesthesia.

The size of the public economics by way of the high public expenditures isn't the mandatory wicked for the developed and underdeveloped countries. The developed countries want to maintain their progresses by way of the growth. The underdeveloped countries want to make real their developments. Improvements at the progress and the development come true by way of the high public expenditures. The population increases are high in the underdeveloped countries. The high population increases force to increase the public expenditures for these countries and these countries have to provide the social development for their peoples(Devarajan and et al., 1996).

The partial derivative related to the increase of the high public expenditures is as follows:

$$\frac{d}{dpe^1}\frac{fpe^n}{fpe^n}\Big|_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£pe^1 - £pe^2}{£pe^1}.(-1) \quad (3)$$

The solution of the partial derivative of the high public expenditures gives me the $\frac{d}{dpe^n} f^n > 0$ result. The high public expenditures reverberate to the fiscal anesthesia by the positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dpe^n} f^n \quad (4)$$

The high public expenditures outside of the transfer expenditures are the preparatory of the psychological substructure of the fiscal obligation.

2.3. The High Level of Personal Income

The fiscal anesthesia in the persons which have the high personal income is high according to the persons which have the low personal income. The fiscal anesthesia in the persons which have the low personal income is low. That is, there is the directly proportion between the income level and the fiscal anesthesia. For this reason, it's needed to provide the justice of taxation on the groups of the low income. Injustice of taxation on the groups of the low income has caused to many insurrections in the some empires on the modern ages(Muth, 1961).

The consumer satisfaction in the persons which have the high personal income, is high. The consumer satisfaction in the persons which have the low personal income, is low. The high consumer satisfaction within the high income encourages the fiscal anesthesia in the persons. The low consumer satisfaction within the low income doesn't encourage the fiscal anesthesia in the persons. For this reason, the consumer satisfaction isn't the only factor and the component for the fiscal anesthesia(Churchill, Jr. and Surprenant, 1982).

The partial derivative related to the increase of the high level of personal income is as follows:

$$\frac{d}{dpi^1}\frac{fpi^n}{fpi^n}\Big|_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£pi^1 - £pi^2}{£pi^1}.(-1) \quad (5)$$

The solution of the partial derivative of the high level of the personal income gives me the $\frac{d}{dpi^n} f^n > 0$ result.

The high level of personal income reverberates to the fiscal anesthesia by the positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dpi^n} f^n \tag{6}$$

The high level of personal income creates a kind of nonchalance against the fiscal obligations at the individuals.

2.4 The High Level of Social Security

The high level of social security expenditures means that the society has the high welfare level. The high level of parafiscal incomes means that the welfare level has rised at the society. It's mandatory that the parafiscal incomes have been efficiently operated in the right investment fields. Nowadays, the high retirement age means the high old-age pensions. Only here, the shadow economy in the country must be at minimum level for the high old-age pensions(Potucek, 2001).

The high level of social security expenditures procures the rise of the gross national product. For preventing the consumption fluctuations in the economy, the rise of social security expenditures must continuously have been provided. The share from the rise of economic welfare must absolutely have been assigned for the retirements. The social security system hasn't to see as the burden for the economy to the retirements. The government has to continuously do the workings to heal the living conditions of the retirements(Feldstein, 1974).

The partial derivative related to the increase of the high level of social security is as follows:

$$\frac{d}{dss^1} \frac{fss^n}{fss^n} \Big|_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£ss^1 - £ss^2}{£ss^1} . (-1) \tag{7}$$

The solution of the partial derivative of the high level of social security gives me the $\frac{d}{dss^n} f^n > 0$ result.

The high level of social security reverberates to the fiscal anesthesia by the positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dss^n} f^n \tag{8}$$

The high level of social security strengthens directly the fiscal anesthesia.

2.5. The Low Rate of Unemployment

The low level of unemployment is the most important indicator of the social economic welfare. The low rate of unemployment restrains and retards the social deterations. The low level of unemployment helps for consisting of the social responsibility in the individuals. The low rate of unemployment provides for increasing the propensity to save in the society. The low unemployment encourages the new investments for the economics. Consequently, the low rate of unemployment increases the fiscal anesthesia at the taxpayers(Blanchard and Katz, 1997).

The low level of unemployment contributes for being made real of the targets of the economic planning. The low level of unemployment increases the productivity in the workplaces. The citizens in the low level of unemployment contribute to the public administration for increasing the quality of public services. This citizens have the high environmental susceptibility. That is to say, the citizens are tremendously sensitive against the negative externalities. The citizens in the workplaces attend to the R&D(research and development) activities(Shapiro and Stiglitz, 1984).

I will get the decreasing payments of unemployment insurance as the indicator of the low rate of unemployment in this study. The partial derivative related to the decreasing payments of unemployment insurance is as follows:

$$\frac{d}{dpui^1}\frac{fpui^n}{fpui^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£pui^1 - £pui^2}{£pui^1} \quad (9)$$

The solution of the partial derivative of decreasing payments of unemployment insurance gives me the $\frac{d}{dpui^n} f^n > 0$ result.
The decreasing payments of unemployment insurance reverberate to the fiscal anesthesia by the positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dpui^n} f^n \quad (10)$$

The low rate of unemployment helps to the tax authority for increasing the fiscal anesthesia.

2.6. The Low Rates of Interests

The high incomes of the interest is a risk for the economic welfare. Therefore, the economic welfare for the individuals mustn't provided by the high incomes of the interest. The low interest rates is a healthy tool for the economic development. The non-loose savings withdraw to the investment fields by the low interest rates. The low interest rates mean the stability in the interest incomes for the investors. The low interest rates mean also the low risks for the investments(Ohlin, 1937).

The incomes of the interest mustn't lead to be formed the rentier class in the developing countries. The capital is the main element for the investments but, the financing isn't the main element for the investments. The financing is needed for the operational capital. Therefore, the operational capital is the assistant element in the investments but, the operational capital becomes the main element for the investments in the developing countries. The high interest rates are demanded for the operational capitals in the developing countries(Okorie and Iheanacho, 1992).

I will get the decreasing rates of deposit interests as the indicator of the low rates of interests in this study. The partial derivative related to the decreasing rates of deposit interests is as follows:

$$\frac{d}{drdi^1}\frac{frdi^n}{frdi^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£rdi^1 - £rdi^2}{£rdi^1} \quad (11)$$

The solution of the partial derivative of decreasing rates of deposit interests gives me the $\frac{d}{drdi^n} f^n > 0$ result.
The decreasing rates of deposit interests reverberate to the fiscal anesthesia by the positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{drdi^n} f^n \quad (12)$$

The low rates of the interests contribute positively the increase of the fiscal anesthesia.

2.7. The Low Level of the Optional Public Debts

The low level of the optional public debts means the increase of the economic welfare. Also the public debt is permissiveness, for the public debt should been consulted to the society after being used the all taxing capacity and being applied the all austerity measures. The public debt means that the individuals make selves-sacrifice from the private consumption and the private investments. In addition, the firms will consult to the society for their the borrowing needs too(Persson, 1985).

The public debts for the classical economists is the mandatory evil. The classicals ascribe to the public debts that the public managers couldn't managed the state. They want that the public budgets should

be small all the way. According to the classicals, the small public budgets mean that the state acts noncommittally in the economic activities. The classicals have claimed that the public budgets can only grow as borrowing from the people. According to the classicals, the growing public budgets doesn't mean that the state provide services of good quality to the public(Humphrey, 1999).

I will get the regressing level of the optional public debts as the indicator of the low level of the optional public debts in this study. The partial derivative related to the regressing level of the optional public debts is as follows:

$$\frac{d}{dlop^1}\frac{flop^n}{flop^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£lop^1 - £lop^2}{£lop^1} \tag{13}$$

The solution of the partial derivative of the regressing sum of the optional public debts gives me the $\frac{d}{dlop^n} f^n > 0$ result.
The regressing sum of the optional public debts reverberates to the fiscal anesthesia by positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dlop^n} f^n \tag{14}$$

The regressing level of the optional public debts contribute positively the development of the fiscal anesthesia.

2.8. The Low Foreign Exchange Rates

The low foreign exchange rates are an indicator of the economic welfare if the country doesn't have the deficit of the balance of payments. The developing countries mustn't ante up the deficit of the balance of payments by the speculative capital investments. Forming the monetary policy and the fiscal policy as using the speculative capital investments isn't an healthy approach in designing the economic policy for the developing country. For a developing country, the monetary policy and the fiscal policy are durable if the policy of low foreign exchange rate is supported by the policy of the low interest rates(Fleming, 1962).

The policy of the low foreign exchange rates and the policy of the low interest rates prepare the ground of the low inflation rate for the developing country. The self-sufficiency development policy brings the result of the low foreign exchange rates. The low foreign exchange rates and the low interest rates for a developing country is a positive economic circle. It is met by the result of the low foreign exchange rates and the low interest rates if the country have the adequate saving rates(Obstfeld and Rogoff, 1995).

I will get the regressing level of the foreign exchange rates as the indicator of the low level of the foreign exchange rates in this study. The partial derivative related to reggressing level of the foreign exchange rates is as follows:

$$\frac{d}{dfer^1}\frac{ffer^n}{ffer^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£fer^1 - £fer^2}{£fer^1} \tag{15}$$

The solution of the partial derivative of the regressing sum of the foreign exchange rates gives me the $\frac{d}{dfer^n} f^n > 0$ result.
The regressing sum of the foreign exchange rate reverbrates to the fiscal anesthesia by positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dfer^n} f^n \tag{16}$$

Those contribute positively to the fiscal anesthesia since the low foreign exchange rates enhance the purchasing power.

2.9. The Low Inflation Rate

The number of the countries which isn't exposed to the inflation in the world, is few and far between. The healthy inflation rate for the economic growth and the economic development is its to be less than 2 percent. The inflation rates over 2 percent indicates that the country's economy has the critical structural problems. The developing countries which have the deficit of the balance of payments, are a sufferer from the cost inflation. The causes of the cost inflation for the countries which have the deficit of the balance of payments, are the instantaneous and sweeping or the perpetual and small scale devaluations(Johnson, 1977).

The inflation rate over 2 percent corrodes the purchasing power of the people. The solution of the inflation rate over 2 percent is to increase the productivity in the economy, The other solution of the inflation rate exceeding 2 percent is to produce the high value-added products. The productivity and the production of the high value-added products bring about the export. The last solution of the inflation rate over 2 percent is to provide the justice in the income distribution. The justice in the income distribution convince the people for the combatting inflation(Gylfason, 2006).

I will get the regressing level of the inflation rates as the indicator of the low inflation rates in this study. The partial derivative related to regressing level of the inflation rates is as follows:

$$\frac{d}{dir^1}\frac{fir^n}{fir^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2\ \frac{£ir^1 - £ir^2}{£ir^1} \tag{17}$$

The solution of the partial derivative of the regressing level of the inflation rates gives me the $\frac{d}{dir^n} f^n > 0$ result.
The regressing level of the inflation rate reverbrates to the fiscal anesthesia by positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dir^n} f^n \tag{18}$$

The low inflation rate is the indicator of the economic welfare and the economic development if the country doesn't export the basic energy sources(oil and natural gas).

2.10. The High-Grade Health Services

The high-grade health service is the most important factor which increases the quality of life and the working productivity for the humans. The high-grade health services is the most important indicator of the economic welfare for a country. For the brain drain, the individuals consider the quality of the health services. The individuals don't want to pay the payments aside from the health insurance. The health services are given by the public sectors all over the world(Rosenstock, 2005).

The high-grade health services are essential for the healthy social structures. The personal health mustn't be percevied as the only physical health. The psychological health is very important for the countries too. Both the physical health and the psychological health are the main elements of the healthy social structure. Especially, the psychological health helps to form the durable political structure fort he country. The country which forms from the healthy persons, can easy pass the development stages(Coker et al., 2000).
I will get the increasing level of the health services expenditures as the indicator of the high-grade health services in this study. The partial derivative related to increasing level of the health services expenditures is as follows:

$$\frac{d}{dhse^1}\frac{fhse^n}{fhse^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£hse^1 - £hse^2}{£hse^1}(-1) \tag{19}$$

The solution of the partial derivative of the increasing level of the health services expenditures gives me the $\frac{d}{dhse^n} f^n > 0$ result.
The increasing level of the health services expenditures reverbrates to the fiscal anesthesia by positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dhse^n} f^n \tag{20}$$

The high-grade health services are generally the indicators of the economic welfare and the economic development except the oil and gas reach countries.

2.11. The High-Grade Educational Services

The high-grade educational services provide the economic welfare for the individuals. The vocational training-education especially does the qualified labor force to the individuals. The artificial intelligence for the qualified production needs the well-educated peoples. Any longer, the production heads towards the production by the robotic systems. The robotic production systems need the software engineering for maintaining the production. In the short run, the vocational training-educational systems will substantially head towards the software engineering education and the mechatronics engineering education(Pitcher and Purcell, 1998).

The high-grade educational services bring in the capabilities of the strategic thinking and the alternatives thinking to the individuals. The capabilities of the strategic thinking and the alternatives thinking mean the productivity in the industry. The capabilities of the strategic thinking and the alternatives thinking mean the innovative approaches for the production. The states which want to improve, must concentrate and prioritise the high-grade educational services(Cheng, 2010).

I will get the increasing level of the educational services expenditures as the indicator of the high-grade educational services in this study. The partial derivative related to increasing level of the educational services expenditures is as follows:

$$\frac{d}{dese^1} \frac{fese^n}{fese^n} \Big|_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£ese^1 - £ese^2}{£ese^1} (-1) \tag{21}$$

The solution of the partial derivative of the increasing level of the educational services expenditures gives me the $\frac{d}{dese^n} f^n > 0$ result.
The increasing level of the educational services expenditures reverbrates to the fiscal anesthesia by positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dese^n} f^n \tag{22}$$

The high-grade educational services are the indicators of the economic welfare and the economic development for the all countries.

2.l2. The Low Risks of Security

The primary key of the economic welfare and the economic development is the low risks of security. The low risks of security only is possible by the active security systems. The active security systems necessitate the increasing security expenditures. The increasing security expenditures help to improve to the defense sector. The products of the defense sector are used in the industrial production in the following years. The defence technologies help to progress to the productivity in the industrial production in the following years(King and Murray, 2013).

The security risks originate from the interior security risks and the foreign security risks. The intelligence services include in the interior and foreign securities services. For the low risks of security is need to increase the defence expenditures. The residual defense expenditures mean to be used the

active security systems in the country security. The residual defence expenditures mean to be provided the preventive security services. Also, the residual defence expenditure is perceived as having the active geostrategy of the country(Paris, 2001).

I will get the increasing level of security expenditures as the indicator of the low risks of security in this study. The partial derivative related to increasing level of the security expenditures is as follows:

$$\frac{d}{dse^1}\frac{fse^n}{fse^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£se^1 - £se^2}{£se^1}(-1) \tag{23}$$

The solution of the partial derivative of the increasing level of the security expenditures gives me the $\frac{d}{dse^n} f^n > 0$ result.
The increasing level of the security expenditures reverbrates to the fiscal anesthasia by positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dse^n} f^n \tag{24}$$

The low risks of security are the indicators of the economic welfare and the economic development all over the world.

2.13. The Having Industrial Products of Advanced Technologies

Having industrial products of advanced technologies is the most important indicator of the economic welfare and the economic development for the developed countries. The industrial products of advanced technologies increase the productivity in the persons. The positively usage of the industrial products of advanced technologies widens horizons for the labor force. The consumption products of advanced technologies breed the innovation ideas in the persons(Zhijun and Nailing, 2007).

Using the industrial products of advanced technologies is for the saving of the time. The saving of the time means the saving of money. The savings of time and money are possibe by the new production techniques. The new production techniques decrease the costs in the production. The new production techniques causes the savings of money for the individuals when it is been thought by the justice in the income distribution. Using the industrial products of advanced technologies increases the productivity with the durable educational infrastructure(Grosman and Helpman, 1990).

I will get the increasing level of the purchasing the industrial products of advanced technologies as the indicator of the having industrial products of advanced technologies. The purchasing the industrial products of advanced technologies impresses indirectly to the fiscal anesthesia and the partial derivative related to increasing level of the purchasing the industrial products of advanced technologies is as follows:

$$\frac{d}{dpipat^1}\frac{fpipat^n}{fpipat^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{1}{\left(\frac{£pipat^1 - £pipat^2}{£pipat^1}\right)^{-1}}(-1) \tag{25}$$

The solution of the partial derivative of the increasing level of the purchasing the industrial products of advanced techonoligies gives me the $\frac{d}{dpipat^n} f^n > 0$ result.
The increasing level of the purchasing the industrial products of advanced technologies reverbrates to the fiscal anesthesia by the positive coefficient:

$$£ = \frac{d}{dpipat^n} f^n \tag{26}$$

The increasing level of the purchasing the industrial products of advanced technologies is the indicator of the economic welfare and the economic development except the oil and gas exporting countries.

2.14. The Forced Public Debts

The states can apply to the forced indebtment when the citizens don't want to loan to the states with some economic and political justifications. The state will pay the interest to its citizens if also the citizens loan to the state by dominantly. The forced public debts are borrowed by the law from the citizens. In addition, the law dam for the forced indebtments can based upon the constitution(Rasler and Thompson, 1983).

The forced indebtment is a purchasing power transfer which corresponds, from the citizens. The tool of forced indebtment must be in the flexible structure. That is, the bills payable of the forced indebtment should be possible to use as the instrument of payment. Being used as the instrument of payment of the bills payable of the forced indebtment decrease the economic credibility loss of the forced indebtment since the forced indebtment is contrary to the structure of the liberal economic system(Alesina and et al., 1989).

I will get the increasing level of the forced public debts as the indicator of the forced public debts. The forced public debts effects directly to the fiscal anesthesia and the partial derivative related to increasing level of the forced public debts is as follows:

$$\frac{d}{dfpd^1}\frac{ffpd^n}{ffpd^n}\ |_{n=1}^{n=2} = lim_1^2 \frac{£fpd^1 - £fpd^2}{£fpd^1} \tag{27}$$

The solution of the partial derivative of the increasing level of the forced public debts gives me the $\frac{d}{dfpd^n} f^n < 0$ result.

The increasing level of the forced public debts reverbrates to the fiscal anesthesia by the negative coefficient:

$$£ = \frac{d}{dfpd^n} f^n \tag{28}$$

The increasing level of the forced public debts is the indicator of being up the pole of the public finance for the country.

3.THE FRAMEWORK OF THE FISCAL ANESTHESIA

There is a resistance versus the tax in the all societies. This resistance hinders to being formed the fiscal anesthesia for the tax. The political powers don't want to bring the principle of declaration of wealth for the taxpayers with the apprehension of the vote loss in Turkey. First of all, i suggest the first for being got into the forced debt from the taxpayers for providing to form the fiscal anesthesia for the tax. Getting into the forced debt from the taxpayers isn't an obstacle for being fallen due the tax to the taxpayers. In the second place, the amount of the forced debts will be exchanged with the fallen due the tax for the taxpayers. The aims of doing this barter transaction are to form the fiscal anesthesia for the tax at the taxpayers and to create awareness for shrinking the shadow economy in the taxpayers.

The aim in doing this study is to refer to be the perceivable size in the Hilbert space at least, in the numeral space. In the mathematical space theory, especially in the Hilbert space, the implication is sometimes adequate since the implication in the Hilbert space is the basis of the theoric studies. I refer to be the perceivable size of the fiscal anesthesia in this study in the Hilbert space.

In the Hilbert space, the framework of the fiscal anesthesia is as follows:

$$£(t, pe, pi, ss, pui, rdi, lop, fer, ir, hse, ese, se, pipat, fpd) = -\int_1^2 f^{n+1}(t)dt]_1^2 +$$
$$\int_1^2 f^{n+1}(pe)dpe]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(pi)dpi]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(ss)dss]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(pui)dpui]_1^2 +$$
$$\int_1^2 f^{n+1}(rdi)drdi]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(lop)dlop]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(fer)dfer]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(ir)dir]_1^2 +$$

$\int_1^2 f^{n+1}(hse)dhse]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(ese)dese]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(se)dse]_1^2 + \int_1^2 f^{n+1}(pipat)dpipat]_1^2 - \int_1^2 f^{n+1}(fpd)dfpd]_1^2.$ (29)

Hereby, the treatment of the fiscal anesthesia has been referred in the Hilbert space.

4. STEADY-STATE GENERAL MACROECONOMIC EQUILIBRIUM AFTER THE FORCED PUBLIC DEBTS

The new general macroeconomic equilibrium occurs after the forced public debts collected from the citizens. The forced public debts lead the changes in the policy variables which are located in the general macroeconomic equilibrium. The variables of the general macroeconomic equilibrium will define in the later paragraphs.

The first variable of the general macroeconomic equilibrium is the saving function. I define the saving function is as follows(Tan, 2016):

$$t_u = t(\varsigma_{u+1}, y_u, h^u, \tau_{u+1}, f_u) = y_u - d_u^u(\varsigma_{u+1}, y_u, h^u, \tau_{u+1}, f_u) \quad (30)$$

where, t_u symbolises the savings on u time, ς_{u+1} symbolises post-tax wage rate, $y_u$symbolises the wage earnings, h^u symbolises the commercial earnings, τ_{u+1} symbolises a vector of the other policy variables, f_u symbolises the forced public debts and the d_u^u symbolises the simple function.

The second variable of the general macroeconomic equilibrium is the demand for capital function. I define the demand for capital function is as follows(Tan, 2016):

$$l_{u+1} = l(s_{u+1}, i_{u+1}) = -\rho_s(s_{u+1}, i_{u+1}) \quad (31)$$

where, l_{u+1} symbolises the per capita for capital in $u+1$ time, s_{u+1} symbolises the interest rate in $u+1$ time, i_{u+1} symbolises the public capital in $u+1$ time and ρ_s symbolises the profit function connected with s_{u+1}.

The third variable of the general macroeconomic equilibrium is the excess supply of capital function. I define the excess supply of capital function is as follows(Tan, 2016):

$$\beta_{u+1} = \beta_{u+1}(s_{u+1}, s_u;\ \iota_u, \tilde{\iota}_{u+1}) \quad (32)$$

where, $(\iota_u, \tilde{\iota}_{u+1})$ symbolise the exogenous policy variables.
For given ι, where $s = 1 + \hat{s}$, satisfying $\beta(s;\ \iota) = 0$, the steady state equilibrium is the $\hat{s} > 0$ if $\upsilon_s - 1 < 0$ or $\hat{s} > \iota_s - 1$ if $\iota_s - 1 > 0$; where υ is the endogeneous policy varible(Tan, 2016).

The importance of the forced public debts with the importance of taxes from the aspect of the steady-state general macroeconomic equilibrium is identical since the forced public debts is bartered with the taxes in my theorem.

5.CONCLUSION

In the developing countries is needed to establish the fiscal feeling(fiscal anesthesia) of the taxes by the tool of the forced public debts since the political powers don't bring to the grounds of the decleration of wealth due to anxiety of the vote loss. It is needed to tell to the citizens by the forced public debts that the judious taxes have been the obligation for the qualitative public services.

To search the fiscal anesthesia with the real dimensions falls within the psychology science. Lately, the mathematical and the statistical methods are used in the psychological researches. I have referred to be the perceivable size of the fiscal anesthesia in this study. It's needed that the tax psychology

should be searched by the mathematical methods and the medical methods. It should be applied also to the tax sociology while the tax psychology is searched.

The forced public debts don't ruin at the negative way to the steady-state general macro economic equilibrium. For bartering the forced public debts with taxes is solution peculiar to Turkey but, it isn't the exact solution. The exact solution is to bring to the grounds of the declaration of wealth to the Turkish Tax System.

REFERENCES

ALESINA, A., PRATI, A. and TABELLINI, G. (1989), *Public Confidence and Debt Management: A Model and A Case Study of Italy*, *NBER Working Paper Series* 3135. Available at: http://www.nber.org/papers/w3135.pdf(Access to date: 28th March 2019)

ARROW, K.J. (2001), Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care, *Journal of Health Politics*, 26(5), 851-883.

ARROW, K.J. and KURZ, M. (2013), *Public Investment, the Rate of Return and Optimal Fiscal Policy*, New York: Routledge.

BECKER, G.S. (1983), A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence, *The Quarterly Journal of Economics*, 98(3), 371-400.

BIRD, R.M. (2017), *Visibility and Accountability: Is-Tax Inclusive Pricing a Good Thing?*, Available at: http://papers.ssm.com(Access to date: 07th November 2017)

BLANCHARD, O. and KATZ, L.F. (1997), What We Know and Don Not Know About the Natural Rate of Unemployment, *The Journal of Economic Perspectives*, 11(1), 51-72.

CHENG, C. and CHEONG, Y. (2010), A Topology of Three-Vawe Models of Strategic Leadership in Education, *International Studies in Educational Administration*, 38(1), 35-54.

CHURCHILL Jr., G.A. and SURPRENANT, C. (1982), An Investigation into the Determinants of Customer Satisfaction, *Journal of Marketing Research*, 19(4), 491-504.

CLOTFELTER, C.T. (1983), Tax Evasions and Tax Rates: An Analysis of Individual Returns, *The Review of Economics and Statistics*, 65(3), 363-373.

COOKER, A.L., SMITH, P.H., BETHEA, L., KING, M.R., and McKEOWN, R.E. (2000), Physical Health Consequences of Physical and Psychological Intimate Partner Violence, *Archives of Family Medicine*, 9(5), 451-457.

DEVARAJAN, S., SWAROOP, V. and ZOU, H-f. (1996), The composition of public expenditure and economic growth, *Journal of Monetary Economics*, 37(2), 313-344.

FELDSTEIN, M. (1974), Social Security, Induced Retirement, and Aggregate Capital Accumulation, *Journal of Political Economy*, 82(5), 905-926.

FLEMING, J.M. (1962), Domestic Financial Policies Under Fixed and Under Floating Exchange Rates, *IMF Economic Review*, 9(3), 369-380.

GROSSMAN, G. And HELPMAN, E. (1990), *Trade, Innovation and Growth, Working Paper 6-90. The Foerder Institute for Economic Research, Tel-Aviv University*. Available at: http://ageconsearch.umn.edu/record/275478/files/TEL-AVIV-FSWP-155.pdf(Access to date: 25th March 2019)

GYLFASON, T. (2006), Natural Resources and Economic Growth: From Dependence to Diversification, Eds.: H.G. BROADMAN, T. PAAS and P.J.J. WELFENS, in: *Economic Liberalization and Integration Policy* (pp. 201-231), Urdorf: Springer Nature.

HUMPHREY, T.M. (1999), Mercantilists and Classicals: Insights from Doctrinal History, *FRB Richmond Economic Quarterly*, 85(2), 55-82.

JOHNSON, H.G. (1977), The Monetary Approach to the Balance of Payments, *Journal of International Economics*, 7(3), 251-268.

KALDOR, N. (1919), Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility, *The Economic Journal*, 49(195), 549-552.

KING, G. and MURRAY, C.J.L. (2013), Rethinking Human Security, *Political Science Quarterly*, 116(4), 585-610.

MUTH, J.F. (1961), Rational Expectations and the Theory of Price Movements, *Econometrica*, 29(3), 315-335.

OBSTFELD, M. and ROGOFF, K. (1995), The Mirage of Fixed Exchange Rates, *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 73-96.

OHLIN, B. (1937), Some Notes on the Stockholm Theory of Savings and Investments II, *The Economic Journal*, 47(186), 221-240.

OKORIEO, A. and IHEANACHO, A.J. (1992), Agricultural Loan Recovery Strategies in a Developing Economy: A Case of Study IMO State, Nigeria. *African Review of Money Finance and Banking*, (2), 195-202.

PARIS, R. (2001), Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?, *International Security*, 26(2), 87-102.

PATRICK, H.T. (1966), Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries, *Economic Development and Cultural Change*, 14(2), 174-189.

PERSSON, T. (1985), Deficits and Intergenerational Welfare in Open Economies, *Journal of International Economics*, 19(1-2), 67-84.

PITCHER, J. and PURCELL, K. (1998), Diverse Expectations and Excess to Opportunities: Is There a Graduate Labour Market? *Higher Education Quarterly*, 52(2), 179-203.

POSNER, R.A. (1971), Taxation by Regulation, *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 22-50.

POTUCEK, M.P. (2001), Czech Social Reform after 1989: Concepts and Reality, *International Social Security Review*, 54(2-3), 81-105.

RASLER, K.A. and THOMPSON, W.R. (1983), Global Wars, Public Debts, and the Long Cycle, *World Politics*, 35(4), 489-516.

ROSENSTOCK, I.M. (2005), Why People Use Health Services, *The Milbank Quarterly*, 83(4), 1-32.

SHAPIRO, C. and STIGLITZ, J.E. (1984), Equilibrium Unemployment as a Worker Discipline Device, *The American Economic Review*, 74(3), 433-444.

TAN, K.H. (2016), *Fiscal Policy in Dynamic Economies*, New York: Routledge.

ZHIJUN, F. and NAILING, Y. (2007), Putting a Circular Economy into Practice in China, *Sustainability Science*, 2(1), 95-101.

ÇAĞDAŞ SERAMİKTE GÖRSEL BİR UNSUR OLARAK YAZI

Doç. Safiye Başar
Kocaeli Üniversitesi / Güzel Sanatlar Fakültesi / seramik Bölümü
safiyebasar@yahoo.com

Özet
İnsanoğlunun kendini ifade etmede kullandığı sesler ve onu çevreleyen doğadaki varlıkları tanımlamada kullandığı sözcükler, zaman içerisinde bir işaretler sistemine, yazıya dönüşmüştür. Bu gün piktogram olarak adlandırılan resimli yazı, sonraları çivi yazısına dönüşür. İlk örneklerin yumuşak kil tabletler üzerine kazındığı çivi yazısı bir belge niteliği taşır. Yazının belge niteliğinin yanında salt görsel bir unsur olarak sanatsal çalışmaların içine eklemlenmesi yaklaşık 15. Yüzyılın ilk çeğreğinde gerçekleşir. Sanat tarihinde Jan Van Eyck'ın 'Arnofini'nin Evlenmesi' adlı çalışması yazının plastik bir unsur olarak kullanıldığı ilk örnek olarak kabul edilir. Ancak bu örnekten çok daha önceleri, batı resminin kökeni olarak kabul edilen Yunan 'vazo resmi' geleneğinde, İslam seramiklerinde, yazının görsel bir eleman olarak kullanıldığı çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür. Çağdaş seramik sanatçıları, yazının, kaligrafinin zengin estetik ve görsel dilinden beslenmiştir. 20. yüzyıl başlarında yazı, belgesel bir nitelik taşımanın yanı sıra estetik bir eleman olarak kullanılırken, yüzyılın sonlarında bazı çalışmalarda tarihsel bağlamıyla ilişkili salt görsel bir eleman olarak karşımıza çıkar.

Anahtar kelimeler: Çağdaş Seramik, Yazı, Kaligrafi, Tipografi

Inscription As a Visual Element in Contemporary Ceramics

Abstract

The voices that human beings use to express themselves and the words they use to describe the beings that surround it are transformed into a system of signs and writings over time. The pictorial text, which is called the pictogram today, becomes the nail writing after the last. The nail-writing of the first specimens on soft clay tablets is a document. In addition to the document quality of writing, articulation into artistic work as a purely visual element takes place in the early 15th century. In the history of art, Jan Van Eyck's "The Marriage of Arnofini" is regarded as the first example of the use of the text as a plastic element. However, much earlier than this example, it is possible to find numerous examples of Islamic ceramics, in which the writing is used as a visual element, in the Greek 'vase picture' tradition, which is regarded as the root of western painting. Contemporary ceramic artists have benefited from the rich aesthetic and visual language of writing, calligraphy. At the beginning of the 20th century, writing was used as an aesthetic element as well as a documentary quality, but in the late 19th century, some work emerged as a mere visual element associated with its historical context.

Key Word: Contemporary Ceramic, Inscription, Calligraphy, Typography

1. GİRİŞ

20. yüzyılda edebiyatın alanından plastik sanatlar alanına sızan 'yazı', yüzyılın başlarında, Kübist ve Dadaist kolajlarda görsel bir imge olarak karşımıza çıkar. Sürrealist çalışmalarda dil ve imge arasındaki ilişkiyi yıkarken, özellikle yüzyılın ikinci yarısında, kavramsal sanatla birlikte yazı/metin sanatsal temsilin yerini alır.

Günümüzde, resimden heykele, seramikten enstelasyona kadar farlı sanat disiplinlerinde 'yazı', hem görsel bir imge, hem de dilsel bir ifade aracı olarak kullanılmaktadır. Bu araştırma her iki yaklaşımı çağdaş seramik çalışmaları üzerinden incelemeyi amaçlar. Bu doğrultuda öncelikle tarihsel süreçte

yazı ve seramik birlikteliği üzerinde durulacak. Sonrasında çağdaş seramik sanatında yazının kullanıldığı formalist ve kavramsal eğilimli örnekler tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. TARİHSEL PERSPEKTİFTE YAZI VE SERAMİK BİRLİKTELİĞİ

İnsanoğlunun kendini ifade etme ihtiyacıyla başlayan yazının serüveni yavaş, karmaşık ve bilinmezlerle doludur. Resimsel anlatımdan simgesel ifadeye, yani yazıya geçiş yaklaşık M.Ö 3000'leri bulur. İnsanlık tarihinin, belleğinin kaydı ilk kez mezopotamya'da Dicle ile Fırat nehirleri arasında başladı. Bu bölgede yaşayan Sümerler, ziraat ürünlerinin, depo ve tapınaktaki malların kayda geçirilmesinde önceleri pigtogramları kullandılar. Çivi yazısının gelişiminde ilk basamak olarak kabul edilebilecek bu pigtogramlar nesneleri yada insan, dağ, çocuk gibi varlıkları ifade ediyordu. Sümerler daha sonra doğrudan nesneyi resimlemek yerine ses açısından onunla benzerlik taşıyan bir başka nesneden yararlanma düşüncesini ortaya attılar (Georges, s.17).

Sümer ülkesinin Uruk kentinde, büyük tapınaktaki yazıcı rahip elindeki yumuşak kil tablete sivri uçlu bir kamış-kalemle köylülerin getirdiği buğday çuvallarını kayda geçerken, geliştirdiği yöntemin insanlık tarihini değiştireceğinden habersizdi. Kolaylıkla şekillendirilebilen bu kil tabletler, güneşte kurutularak yada fırınlanarak, kayıtların uzun yıllar saklanmasına, bilginin arşivlenmesine olanak sağlamıştır. Yazının Sümerler tarafından geliştirilmesinin ardından Akadlar, Babiller, Asurlar, Hititler ve Mısırlılar da kil tabletler üzerinde çivi yazısını kullanmışlardır. (Okur, 2007, s.9) Başlangıçta basit bir muhasebe işlemi için ortaya konulan yazı, Mezopotamyalılar için önce bir bellek yardımcısı, sonrada konuşma dilinin izlerini koruma yöntemi, hatta iletişim kurmanın, düşünmenin, ifade etmenin farklı bir aracı olmuştur.'' (Georges, s.18). Şüphesiz, edebi metinlerin, mitlerin, dini ilahilerin, anıların, tarihsel olayların belgelenmesinde, dolayısıyla bu güne ve geleceğe taşınmasında en önemli araştır.

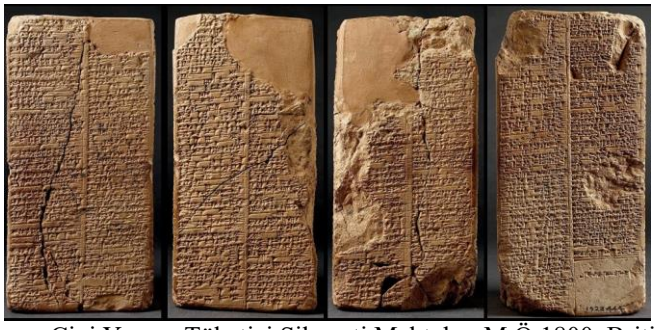

Resim1: Sümer Çivi Yazısı, Tüketici Şikayeti Mektubu, M.Ö 1800, British Museum

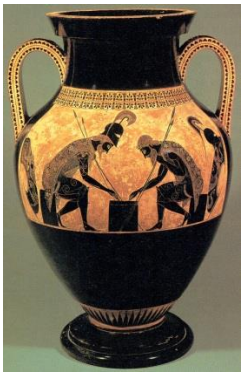

Resim:2 Exekias imzalı Attika Vazosu
''Oyun Oynayan Ajax ve Aşil'' M.Ö 540-530,

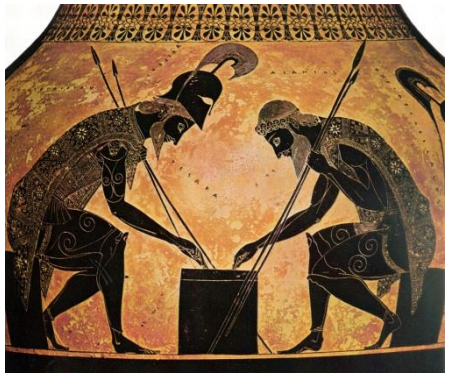

Resim:3 Exekias imzalı Attika Vazosu Detay

Yazının belge niteliğinin yanında salt görsel bir unsur olarak sanatsal çalışmaların içine eklemlenmesi yaklaşık 15. Yüzyılın ilk çeğreğinde gerçekleşir. Sanat tarihinde Jan Van Eyck'ın 'Arnolfini'nin Evlenmesi' adlı çalışması yazının plastik bir unsur olarak kullanıldığı ilk örnek olarak kabul edilir. (Stokstad, 1995, s.624) Ancak bu örnekten çok daha önceleri, batı resminin kökeni olarak kabul edilen Yunan 'vazo resmi' geleneğinde, İslam seramiklerinde, yazının hem bir belge hem de görsel bir eleman olarak kullanıldığı çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür. Yunan seramiklerinde çoğunlukla, çömlekçi ve ressamın ismi, iyi niyet dilekleri, mitolojik kişi ve karakterlerin sözlü ifadeleri zaman zaman müzik ve notalara ilişkin içeriğe rastlanır. (Chiarini, 2018, s.2) İslam Sanatında mimaride kullanılan seramik örneklerde çoğunlukla Kuran'dan kutsal metinler yer alır. Günlük kullanıma yönelik işlevsel seramiklerde iyi niyet dilekleri, özdeyişler ve nadirende olsa çömlekçi ustasını ifade eden yazılarla karşılaşılır (Grabar, 1988, s.142; Bulut, 1991, s.6).

Tarihsel ve mitolojik olayları konu alan Yunan vazo resmi geleneğininde, resimsel betimlemelerle birlikte yazının görsel bir unsur olarak kullanıldığı görülür. Bu geleneğin en iyi örneklerden biri çömlekçi ve ressam Exekias'ın imzasını taşıyan ''Oyun Oynayan Ajax ve Aşil'' adlı Attika vazosudur.

Truva savaşına gönderme taşıyan bu vazo üzerinde savaşının baş kahramanı Aşil sol tarfta, savaşın bir diğer kahramanı Ajax ise sağda tarafta taş oynarken betimlenmiştir. Her iki kahraman üzerlerindeki isimleriyle tanımlanır. Resme dikkatlice bakıldığında, her iki figürün ağız hizasından aşağıya doğru akan yazıyla karşılaşılır. Aşilin ağzından dökülen Teserra (Dört), Ajax'ın ağzından dökülen Tria (üç) sözcükleri izleyicide adeta taş oyunun canlı tanığı olduğu hissini uyandırır.

Aşil figürünün hemen solunda üste 'Exekias epoiesen' (Beni Exekias yaptı) ifadesi bir anlamda sanatçı imzasıdır. Bu form üzerinde Exekias'ın iki imza atmış olduğunu görülür. Bu iki imza seramik formun ve resimsel betimlemenin aynı kişi tarafından yapıldığını göstermektedir.

Yunan vazo resmi geleneğinin ardından, Roma seramik kültüründe yazının kullanıldığı örneklere rastlanmakla birlikte, ele geçen buluntuların azlığı dikkat çekicidir. İslam coğrafyasında, yazılı seramik çalışmaların 9. Yüzyılda yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir. Özellikle İslam sanatına özgü kaligrafik uygulamalar, hem mimaride hem de işlevsel seramikte zengin örnekler içerir.

Resim:4 Kufi Yazılı Tabak, Doğu İran, Semerkant, 10.yy, H:10cm, R:27 cm

Resim:5 'Al-Yaquz' (bige) İfadeli Kufi Tabak, Doğu İran, , 10.yy, H:7.5 cm, R:26 cm

Tabak, kase, küp gibi geleneksel seramik formlar üzerinde görülen kaligrafik uygulamalarda dini

inaçlara ilişkin sözler, sahibine bolluk ve bereket dilekleri yer alır (Charleston, 1977, s.77; Watson**,** 2004, s.206). Metnin okunurluğunun gözardı edildiği, simetrik ve aynalanmış örneklerde yazı salt

görsel bir eleman olarak kullanılmıştır.

10. yüzyıla tarihlenen Nişabur/Semerkant bölgesinde üretildiği düşünülen beyaz astarlı kase üzerinde oldukça zarif bir küfi yazı bulunmaktadır. (Resim 4) Tabağın iç yüzeyini saran yazıda şöyle bir ifade yer alır: ‘‘Tanrı tarafından ödüllendirildiğine inan kişi hediyesinde cömerttir (“The David Collection”, 2019a). Yine aynı yüzyıla tarihlenen bir başka örnekte ‘bilge’ anlamına gelen Arapça ‘al-yaquz’ ifadesinin altı kez tekrarından oluşan bir yazı süslemesiyle karşılaşırız (Resim 5). Bitkisel motiflerin arasına ustalıkla gizlenen kaligrafinin görsel etkisi yanında, kelimenin içeriği kasenin sahibine yada hediye edilen kişiye dair bir özelliği işaret eder (“The David Collection”, 2019b).

3. ÇAĞDAŞ SERAMİKTE YAZI

Binlerce yıldır işlevsel formların üretiminde kullanılan ve geleneksel üretimin temel malzemelerinden biri olan seramik, 20. Yüzyılın ilk yarısında sanatsal bir medium olarak karşımıza çıkar. Seramik sanatına ilişkin en önemli gelişme ve dönüşümler, ikinci dünya savaşı sonrasında yaşanır. Bu dönüşüm, Hans Coper, Ruth Duckworth, Isamu Naguchi gibi öncü sanatçıların üretimlerinde gözlenir.

Bu erken örneklerde formalist bir yaklaşım izlenirken, 1960’lı yıllarla birlikte sanatsal söylemin özellikle funk hareketi içinde eleştirel bir dile doğru evrildiği görülür. Şüphesiz bu yönelimde sanat nesnesini estetik bir form olarak reddeden, düşüncenin ve kavramın öne çıktığı kavramsal çalışmaların etkisi yatsınamaz. Gerek formalist gerekse kavramsal yaklaşımlar içeren bu çalışmalarda yazının kullanıldığı çok sayıda örnekle karşılaşırız.

Tasarım ilkeleri çerçevesinde gelişen ve estetik kaygıların öncelendiği formalist çalışmalarda yazı, kompozisyonun görsel bir elemanı olarak yer alır. Metnin ve kelimelerin anlamının bulanıklaştığı, yazının salt bir imge olarak kullanıldığı bu tür çalışmalarda tipografik düzenlemeler, estetik tasarım kaygıları öne çıkar. Bo Kristiansen, Mary White, Zehra Çobanlı’ın çalışmalarında da izlenebileceği gibi yazı, görsel bir imge olarak formun yüzeyinde tasarımın bir parçasına dönüşür.

Danimarkalı sanatçı Bo Kristiansen’ın silindirik formlu seramik kase, ve tabaklarında yazı, görsel bir imge olarak karşımıza çıkar. Uzun bir dönem Kopenag Kraliyet Porselen Fabrikası’nda tasarımcı olarak çalışan Kristiansen’ın yalın geometrik form yüzeyleri oldukça canlı renklerle dekore edilmiştir. (Anderson ve Mitchell, 2010, b.10), Yazı, bir başka ifadeyle söz adeta bu renkli alanlar içinde gizlenir.

Resim:6 Bo Kristiansen, Stonware Kutu

Erken dönem çalışmalarında şiir ve şarkı sözlerini seramik yüzeye aktaran Kristiansen, ‘rockwell’ yazı karakterli tipografik düzenlemelerinde bir illüzyon etkisi yaratır. Harflerin negatif ve pozitif alanlarında kullanılan renk değerleri; farklı puntolarda düzenlenen harfler bu illüzyon etkisini arttırır. Böylece metnin okunurluğu azalırken, form oyunsu bir bulmacaya dönüşür.

Resim:7 Zehra Çobanlı

Çalışmalarında yazıyı görsel bir imge olarak kullanan bir başka sanatçı Zehra Çobanlı'dır. Yaşadığı coğrafyanın kültüründen beslenen Çobanlı'nın çalışmalarında İslam sanatına özgü kaligrafik unsurlar öne çıkar. Osmanlı çini ve seramiklerinde bir süsleme unsuru olarak kullanın dini metinlerin ve iyi niyet dileklerinin yerini Çobanlı'nın işlerinde kelimeler, heceler ve zaman zaman harfler almıştır. Geleneksel formlu tabak ve kaselerde izlenen kaligrafik uygulamalar adeta hüsnü-hat ustalarının, hattatların meşk defterlerini andırır. Formalist yaklaşım içeren Çobanlı'nın çalışmaları Anadolu ve İslam kültürünün zengin geçmişiyle bir bağ kurma çabası olarak okunabilir.

Kavramsal yaklaşımlı çalışmalarda ise yazı, yani metin, sanatsal anlamın inşasında belirleyicidir. Bir göstergeler bütünü olarak belgesel özellikler taşır. Robert Arneson, Patrick King, Howard Kottler gibi sanatçıların çalışmalarında yazının belge işlevi taşıdığı söylenebilir.

Çalışmalarında toplumsal sorunlara odaklanan Patrick King, bireysel ve toplumsal şiddet karşıtı işler üretir. King, seramik çalışmalarında yazılı metni hem bir görsel unsur hem de belgesel bir araç olarak kullanmıştır. King'in 'Saraybosna' adlı çalışma serisi, seramik geleneğinin en bilindik formları tabak ve kaselerden oluşmaktadır. 1990'lı yılların ortalarına denk düşen bu çalışmalar, Yugoslavya'nın parçalanmasını takiben yaşanan iç şavaşı, Bosna'daki şiddeti konu alır. Sanatçı günlük gazetelere yansıyan haberleri adeta hafızalarımızdan kazınmasını engellemek istercesine seramik yüzeylere taşır. Tabağa aktarılan gazete küpürleri, yazılı metinler hafızalarımıza atılan bir çapa işlevi görür. Kırılıp parçalanmış ve büyük bir titizlikle yapıştırılmış tabak formları umut sembolü olarak değerlendirilebilir.

Resim:8 Patrick King, Saraybosna, 1993-1995

Resim:9 Marianne Requena, 1990

Fransız sanatçı Marianne Requena, erken dönem işlerinde kendi kişisel tarihinden beslenirken son dönem çalışmalarında, yaşadığı zamanın toplumsal sorunlarına eğiliyor. Çağımızın en önemli sorunlarından biri, 'şiddet', 'savaş' ve 'açlık' onun çalışmalarının ana konusunu oluşturur.[30] Requena, çalışmalarında gazete ve mecmualardan alınmış fotografik imgelerle yazılı metinleri yan yana, iç içe kullanır. Yazının plastik bir unsur olarak kullanıldığı büyük boyutlu seramik yüzeyler, adeta bir gazate mizanpajı gibi düzenlenmiştir. Sanatçı metinleri kendi elyazısı ile yüzeye aktarır (Requena, 2016). Bu sanatçının varoluşuna dair önemli bir belgedir. Marianne Requena'nun metinleri tam olarak çözümlenemez. Yaşanılan, söylenilen ve hissedilene ilişkin anlamlar içerir. Bir başka ifadeyle bu metinler onun ve bizim varlığımızın kanıtıdır.

4. Sonuç

Bir iletişim formu ve bellek kaydedici bir araç olarak yazı, tipografik ve kaligrafik özellikleriyle edebiyat ve yazın dünyasından sanat ve tasarım alanına geçiş yapmıştır. 20. Yüzyılın başlarında kübist ve sürrealist çalışmalarda görsel bir imge olarak yer alan yazı, yüzyılın ikinci yarısında kavramsal sanatla birlikte yüzlerce yıllık geleneği yıkarak sanatsal temsilin yerini alır.

Seramik malzemenin çağdaş sanata eklemlendiği geçtiğimiz yüzyılın ortalarında formalist eğilimlerin hakim olduğu; yüzyılın sonlarına doğru ve günümüzde kavramsal yönelimlerin arttığı söylenebilir. Yazının görsel bir imge olarak kullanıldığı formalist çalışmalarda, metnin içeriğinden çok yazının yüzeyde oluşturduğu görsel etkinin öne çıktığı görülür.

Marianne Requena ve Patrick King'in çalışmalarında yazı bir göstergeler bütünü ve bellek kaydedici bir araç olarak karşımıza çıkar. Kavramsal yaklaşım içeren bu çalışmalarda ağırlıklı olarak toplumsal sorunların konu edildiği gözlenir.

Araştırmada, çağdaş seramik sanatında yazının görsel bir unsur olarak kullanımına ilişkin saptamalar yapılmaya çalışılmış, bu konuda sınırlı sayıda sanatçı ve işine yer verilebilmiştir. Şüphesiz bu liste, Mary White, Anneke Harting, John Parker, Ezgi Hakan Verdu Martinez, Elif Ağatekin, Tüzüm Kızılcan gibi sanatçılarla genişletilebilir.

Kaynaklar

ANDERSON, R., MITCHELL, E., (2010), *From Folk Art to Modern Design in Ceramics*, 15.03.2019 tarihinde https://books.google.com.tr/books?id=uqQQqsuxIkIC&pg=PT364&dq=Danish+Porcelain+Bo+Kristiansen&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwi5v_uTooXiAhVpxMQBHaxnBZ4Q6AEIKDAA#v=onepage&q=%20Bo%20Kristiansen&f=false adresinden alındı.

BULUT, L. (1991), Kabartma Desenli Samsat Ortaçağ Seramikleri, *Sanat Tarihi Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, SayıVII

CHIARINI, S. (2018), The So-called Nonsense Inscriptions on Ancient Greek Vases Between Paideia and Paidia, Boston: Leiden Brill.

GEORGES, J. (2010) Yazı İnsanlığın Belleği, İstanbul: Yapı Kredi yayınları.

GRABAR, Oleg, 1988, İslam Sanatının Oluşumu, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

OKUR, E. (2007), Seramik Sanatında Bir Tasarım Ögesi Olarak Yazının Kullanımı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.

REQUENA, M. (2016), Marianne Requena Biography, 15.03.2019 tarihinde http://www.biennale-ceramique.com/2016/ceramistes/requena_marianne.html adresinden alındı.

SCOTT, P. (2001), *Painted Clay*, Londra: A & C Black Publishers.

STOKSTAD, M. (1995), *Art History*, New York: Harry N. Abrahams.

[30] Requena, Marianne, Röportaj,15.04.2019

"THE DAVID COLLECTION", (2019a), Islamic Art:Ceramic, 03.03.2019 tarihinde https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/materials/ceramics/art/221974 adresinden alındı.

"THE DAVID COLLECTION", (2019b), Islamic Art:Ceramic, 03.03.2019 tarihinde https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/materials/ceramics/art/55-1974

VOUTIRAS, E. (2007) ''The Introduction of The Alphabet'', *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*, Editör: A.-Ph Christidēs, A.-F. Christidis, Maria, Cambrigh University Press s. 266-277

WATSON, O. (2004), *Ceramics from Islamic Lands*, Londra: A&Blac Yayınları.

Görsel Kaynakları

Resim1**:** Sümer Çivi Yazısı ,Tüketici Şikayeti Mektubu,

Erişim Adresi: https://tr.sputniknews.com/yasam/201808241034883330-sumer-tabletinde-tarihin-ilk-tuketici-sikayeti-mektubu/

Resim:2 Exekias İmzalı Attika Vazosu, Erişim Adresi: http://arthistoryresources.net/greek-art-archaeology-2016/archaic-BF-exekias-achilles.html

Resim:3 Exekias İmzalı Attika Vazosu, Detay Erişim Adresi: http://arthistoryresources.net/greek-art-archaeology-2016/archaic-BF-exekias-achilles.html

Resim:4 Kufi Yazılı Tabak

Erişim Adresi: http://www.davidmus.dk/en/collections/islamic /materials/ceramics/art/221974)

Resim:5 **'**Al-Yaquz' İfadeli Kufi Tabak,

Erişim Adresi: http://www.davidmus.dk/en/collections/islamic /materials/ceramics/art/55-1974

Resim:6 Bo Kristiansen, Erişim Adresi: https://www.lostcityarts.com/sculptural-stoneware-object-with-incised-letters-by-bo-kristiansen-denmark

Resim:7 Zehra Çobanlı, Erişim Adresi: https://www.google.com/search?q=zehra+%C3%A7obanl%C4%B1&safe=active&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjo1dunmPiAhXEwqYKHX8LCY0Q_AUIDigB&biw=1024&bih=488#imgrc=XJIPAEH0hxeUcM:

Resim:8 Patrick King, Erişim Adresi: https://www.ceramics-online.ch/patrick-king/gallery/

Resim:9 Marianne Requena, Erişim Adresi: https://www.marianne-requena.com/pages/p29.php

BANKACILIKTA HİZMET KALİTESİNİN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİNE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI: KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Hasan Şahin
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi / Simav Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
hasan.sahin@dpu.edu.tr

Prof. Dr. Bayram Topal
Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü
btopal@sakarya.edu.tr

Özet

Günümüzde hizmet sektörü denildiğinde akla ilk gelen sektörlerden birisi de bankacılık sektörüdür. Her geçen gün banka sayısının artması, bilişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak bankacılık sektöründe yaygın olarak kullanılmaya başlanması sektörde rekabetin artmasına ve buna bağlı olarak müşteri memnuniyeti kavramının öne çıkmasına sebep olmuştur. Bu sebeple bankacılık sektöründe işletmelerinin müşteri çekebilmesi için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. Hizmetin soyut bir kavram olması hizmet kalitesinin kontrol edilmesi ve değerlendirilmesinde problemlere neden olmaktadır.

Bu çalışmada Kütahya ilinde ikamet eden kişilerin kamu ve özel bankaların sunduğu hizmetleri nasıl algıladıkları ve sunulan hizmetlerin kalitesinden ne ölçüde memnun oldukları belirlenmesi amaçlanmıştır. Farklı bankaların müşterileri arasından kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 310 kişi ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak yapılan bir anket çalışmasından elde edilen veriler istatistik yöntemlerle analiz edilmiştir. Bunun için 5 demografik özellik, 5 bankalarla ilgili özellik ve 20 memnuniyet göstergesini ihtiva eden 30 sorudan oluşan bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Ankete katılanların %41'i erkek, %59'u kadın olup, her yaş ve eğitim seviyesinden katılım sağlanmıştır. Anket çalışmasının iç tutarlılığı için Cronbach alfa katsayısı 0,887 olarak bulunmuş olup güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmada veriler öncelikle betimsel istatistikler ve frekans serileri şeklinde tasvir edilmiştir. Daha sonra t testi ve varyans analizi uygulamaları ile müşterilerin demografik özelliklerine göre özel ve kamu bankalarında müşteri memnuniyetinin farklılık gösterip göstermediği ele alınmıştır. Bu bağlamda farklı demografik özelliklere sahip müşterilerin banka tercihlerinde hangi faktörlerin ne ölçüde etkili olduğu araştırılmıştır. Ayrıca müşteri memnuniyetini önemli derecede etkileyen hizmet alanlarının neler olduğu test edilerek belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, istatistik analiz

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF SERVICE QUALITY ON CUSTOMER SATISFACTION IN BANKING: THE CASE OF KUTAHYA

Abstract

The banking sector is one of the first sectors that come to mind when the service sector is mentioned today. Increasing number of banks with each passing day, in parallel with the development of information technologies in the banking sector with the introduction of widespread competition in the sector and accordingly led to the concept of customer satisfaction. For this reason, the banking sector needs to make more efforts to attract customers. The service is checking the quality of service is an abstract concept that causes problems, and evaluation.

In this study of people residing in Kütahya public and private services offered by the bank aimed to determine how satisfied they are with what they perceive the quality of services offered and criteria. Different banks using easy sampling method from customers 310 people with data obtained from a survey conducted using face to face interviews were analyzed with statistical methods. For this purpose, a questionnaire including 5 demographic characteristics, 5 banks and 20 satisfaction

indicators was conducted. 41% of the respondents were male and 59% were female and participation was at each age and education level. The Cronbach's alpha coefficient was found to be 0.887 for the internal consistency of the questionnaire. In the study, the data are primarily depicted in descriptive statistics and frequency series. Then t test and variance analysis applications in private and public banks in accordance with the customer's demographic characteristics are discussed and the difference between customer satisfaction. In this context, what are the factors which have different demographic characteristics of bank customers prefer extent is investigated to be effective. In addition, the service areas which affect customer satisfaction significantly were determined and tested.

Keywords: Service quality, customer satisfaction, statistical analysis.

1. GİRİŞ

Bir işletmenin rekabet avantajı kazanabilmesi için rakiplerden daha kaliteli hizmet üretmeli ya da tüketici beklentilerine cevap verebilmesi en geçerli yoldur. Hizmetin soyut, dayanıksız ve değişken olmasından dolayı kalitesinin ölçülmesi ürün kalitesini ölçmeye göre daha zor olmaktadır. Fakat gene de bir hizmet işletmesi müşteriler tarafından nasıl değerlendirildiğini bilmek ve müşteri beklentilerini daha iyi anlayabilmek için hizmet kalitesini ölçmek zorundadır. Hizmet kalitesinin ölçümü de ancak müşteri memnuniyetinin belirlenmesiyle mümkün olabilmektedir (Yılmaz ve ark., 2007). Parasuraman ve ark., (1988) yaptıkları araştırmalarda hizmet kalitesi kavramı hakkında aşağıdaki sonuçlara ulaşmışlardır.

- Müşterilerin hizmet kalitesi algılaması, hizmete ulaşmadan önceki beklentileri ile gerçekleşen deneyimlerini karşılaştırmaları sonucu ortaya çıkar. Eğer beklentiler karşılanır ise hizmet tatminkâr olarak değerlendirilir.
- Hizmetin müşteriye nasıl ulaştırıldığı müşteri açısından oldukça önemlidir.
- Müşteri ve işletme temsilcisi arasındaki etkileşim ve işletmenin sorunları etkinlikle çözümü, kalitenin algılanması açısında da önemli bir unsurdur.

Müşterilerin hizmet kalitesi algılaması, hizmete ulaşmadan önceki beklentileri ile gerçekleşen deneyimlerini karşılaştırmaları sonucu belirlenir. Bu açıdan hizmet kalitesi "tüketicinin istek veya beklentileri ile algıladığı arasındaki farkın ölçüsü" şeklinde tanımlanmaktadır.

Hizmet Kalitesi = Algılanan Kalite – Beklenen Kalite (Parasuraman ve Berry, 1985; Parasuraman ve ark., 1988). Hizmet kalitesi (Bennington ve Cummane, 1998), müşteri beklentileri ile müşteriye sunulan hizmetin ne ölçüde gerçekleştiği şeklinde de tanımlanabilir. Hizmet kalitesi, müşteri tarafından algılanan performans düzeyi ya da sunulan hizmetin müşteriyi memnun etme düzeyi olarak da açıklanabilir. Hizmet kalitesini açıklamak için hizmet kalitesinin boyutlarını incelemek gerekir.

Parasuraman ve ark., (1985) ilk çalışmalarında hizmet kalitesinin; güvenirlilik, heveslilik, ulaşabilirlik, yetkinlik, nezaket, iletişim, inanırlık, güvence, empati ve fiziksel özellikler olarak 10 boyutu olduğunu savunmuşlardır. Parasuraman ve Zeithaml, (1988) farklı sektörlerde uyguladıkları diğer çalışmalarda bu 10 boyutu fiziksel özellikler, güvenilirlik, heveslilik, güven ve duyarlılık olarak 5 boyutta açıklamışlardır. Bu boyutlar ile ilgili açıklamalar şu şekildedir:

- **Fiziksel Özellikler:** İşletmenin hizmet sunumundaki bina, çalışma ortamı, takım, araç-gereç ve personelin fiziksel özellikleri olarak gösterilebilir.
- **Güvenirlilik**: Sunulan hizmeti, istenilen zamanda ve güvenilir bir şekilde sunulabilmesidir.
- **Heveslilik**: Hizmeti sunan personelin müşteriye yardım etmeye istekli olma ve hizmeti sunma istekliliğini göstermesidir.
- **Güven**: Çalışanların bilgili, tecrübeli, müşteriye karşı nazik davranması ve müşterilere güven verebilmesidir.
- **Duyarlılık**: İşletmede çalışanlarının müşteri ile empati yaparak müşterilere kişisel ilgi göstermesi ve duyarlı davranmasıdır.

Hizmet sektörünün ekonomi içinde öneminin her geçen gün artması ve hizmet kalitesinin ölçülmesini zorunlu kılmaktadır. Hizmet kalitesinin ölçülmesi, hizmet kalite düzeyini belirlenmesi, iyileştirme veya geliştirme sürecinin ilk basamağını oluşturur. İşletmelerin hizmet kalite düzeyi doğru olarak ölçülebilirse iyileştirme ve geliştirme süreci için etkili kararlar vermek daha kolay olabilir. Ancak ürün ile karşılaştırıldığında hizmetin soyut olması, homojen olmaması ve üretildiği anda tüketilmesi kalitenin ölçülmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Hizmet kalitesinin ölçümündeki zorluklar araştırmacıları yeni arayışlara yöneltmektedir (Toktaş ve Gül, 2016).

SERVQUAL yöntemi; müşterinin hem algıladığı hem de beklediği hizmet kalitesini ölçen ayrıntılı bir yöntem olarak bilinmektedir. Bu yöntem ilk olarak 1985 yılında Parasuraman ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş ve daha sonra hizmet sektörlerinin 4 farklı iş kolunda kademeli olarak uygulanan çalışmalar neticesinde ölçek güncellenmiştir. Parasuraman ve arkadaşları araştırmalarında hazırladıkları güncellenmiş ölçekte hizmet kalitesinin 10 boyutunu 5 boyuta indirgemiş, kullanılan 97 önermeyi ise 22 önerme ile açıklanmıştır. Cevap ölçeği olarak 5'li ve 7'li likert ölçekleri kullanılmıştır. Uygulanan çalışmalarda önce hizmet kalitesinin tanımı ve hizmet kalitesini etkileyen faktörleri saptanmış, daha sonra bu modeli farklı hizmet sektörlerinde uygulanabilir bir modele dönüştürmek amaçlanmıştır. Bir işletmenin kaliteli bir hizmet vermesi müşteri istek ve beklentilerini karşılaması hatta daha ötesinde hizmet sunulmasına bağlıdır. Buradan yola çıkarak hizmet kalitesi, müşterilerin istek veya beklentileri ile algılamaları arasındaki farklılığın ölçülmesiyle bulunur (Toktaş ve Gül, 2016).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bir işletmenin rekabette öne geçmesini sağlayacak en önemli avantajlar rakiplerden daha verimli hizmet üretebilmek ve müşteri sadakatini artırıcı düzenlemeler yapabilmektir. Tüketicilerin tercihlerinde hizmet kalitesi ve müşteri sadakatine verilen önemin tespiti birçok çalışmaya konu olmuştur.

Literatüre bakıldığında hizmet kalitesiyle ilgili birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde hizmet kalitesinin açıklanması ve ölçümü için birçok modelin geliştirildiği ancak bunlardan SERVQUAL (Zhao ve ark., 2002) yönteminin en sık kullanılan yöntem olduğu tespit edilmiştir.

Ghobadian ve Gallear (1996), hizmet kalitesinin soyutluk, heterojenlik ve eş zamanlılık gibi karakteristik özelliklerinden dolayı tanımlanmasının ve ölçülmesinin zorluğundan bahsetmişlerdir. Çiçek ve Doğan (2009), Niğde ilinde kamu ve özel bankaların hizmet kalitesini ölçmeye çalışmışlardır. Altan ve Atan (2004), hizmet kalitesinin ölçümüne yönelik olarak Parasuraman, Zeithhaml ve Berry tarafından geliştirilen SERVQUAL hizmet kalitesi ölçüm modelini kullanmışlardır. Yücel (2013), hizmet kalitesinin ölçümüne yönelik olarak, SERVQUAL hizmet kalitesi ölçüm modeli ile incelemiştir. Bekki (2017), Balıkesir ili Bigadiç ilçesinde hizmet veren 5 farklı bankanın her biri için rassal ve eşit sayıda seçilen, toplamda 200 banka müşterisine anket uygulamış ve müşterilerin demografik özelliklerinin yanında, banka tercihlerinde etkili olduğu düşünülen fiziki unsurlar, güvenilirlik, heveslilik, güven ve empati konusundaki görüşleri belirlenmiştir. Kalyoncuoğlu ve Faiz (2016), banka müşterilerinin aldıkları hizmetin kalitesine ilişkin algılarının, bankanın kurumsal imajını etkisini bankanın sahiplik türüne göre tespit etmeye çalışmışlardır. Şahin (2013), SERVQUAL (hizmet kalitesi) modelini kullanılmak suretiyle cinsiyete göre bankacılık sektörünün sunduğu hizmet kalitesinin ölçümü hedeflemiştir. Aksoy (2007), Türkiye bankacılık sektöründe çağrı merkezleri ve müşteri memnuniyeti adlı çalışmasında, müşterilerin hizmet kalitesi boyutları olarak, zaman ve empati boyutlarını daha fazla önemsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Öncü ve ark., (2010), öncelikle teorik olarak hizmet kalitesini incelemiş ve banka işletmelerinde verilen hizmetin kalitesini SERVPERF yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Karadeniz ve Gözüyukarı (2016), bankacılık sektöründe algılanan hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetine etkisini SERVQUAL yöntemi ile ölçülmüşlerdir. Yılmaz ve ark., (2007), farklı yönetimsel yapılara sahip devlet ve özel sektör bankalarında, algılanan ve beklenen hizmet kalitesi düzeylerini istatistik tekniklerle karşılaştırmışlar ve elde ettikleri bulgular anlamlılık ve tutarlılıkları yönünden değerlendirilmişlerdir. Toktaş ve Gül, (2016), Ankara'da faaliyet gösteren X Bank'ın iki şubesinin

hizmet kaliteleri SERVQUAL metodu kullanılarak ölçülüp kıyaslanmışlar ve X Bank'ın hizmet kalitesini artırabilmesi için bazı önerilerde bulunulmuşlardır. Arı ve Yılmaz (2015), SERVQUAL'ın hizmet boyutları ile bankalara olan memnuniyet ve sadakat arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Khan ve Fasih (2014), Pakistan bankacılık işkolunda müşteri memnuniyeti düzeyinin tespit edilmesi için hizmet kalitesini farklı kalite boyutları ile incelemişler, hizmet kalitesi ve boyutlarının müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğunu tespit etmişlerdir. Bülbül ve ark., (2012), Türkiye'de özel bankalar tarafından sunulan hizmetlerin kalitesine yönelik müşteri beklentilerini ve algılarını değerlendirmişlerdir. Yılmaz ve ark., (2006), Eskişehir'de özel ve kamu bankaları tarafından sunulan hizmetlerden müşterilerin memnuniyetleri ile müşterilerin bankaya bağlılıkları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. SERVQUAL'in hizmet kalitesi boyutları ile kuruma bağlılık arasındaki ilişkiyi yapısal eşitlik modeliyle açıklanmaya çalışılmışlardır.

Işık ve ark., (2013), Sakarya'da bankacılık işkolunda hizmetin müşteriler tarafından nasıl algılandığı ve müşterilerin bankaya olan bağlılıklarını etkileyen hizmet kalitesi boyutlarını SERVPERF ölçeği ile araştırmışlardır. Günümüzde bilişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte yaygın olarak kullanılmaya başlanılan internet bankacılığının hizmet kalitesinin ölçülmesi ile ilgili de çalışmalar vardır. Pala ve Kartal (2010), banka müşterilerinin internet bankacılığına yönelik tutumları, internet bankacılığını kullanma sıklıkları, internet bankacılığı kullanarak hesap açmalarında ve hesap açacakları bankanın seçiminde etkili olan faktörleri incelemişlerdir. Untaru ve ark., (2015), bir banka tarafından sunulan internet bankacılığının hizmet kalitesinin müşteriler tarafından nasıl algılandığını SERVQUAL yöntemiyle incelemişlerdir. Kaur ve Kiran (2015), Hindistan'da yabancı, özel ve kamu bankalarının internet bankacılığı hizmetlerini mukayeseli olarak incelemişlerdir.

3. YÖNTEM

3.1 Araştırmanın amacı

Günümüzde banka sayısının artması, bilişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak bankacılık sektöründe yaygın olarak kullanılmaya başlanması sektörde rekabetin artmasına ve buna bağlı olarak müşteri memnuniyeti kavramının öne çıkmasına sebep olmuştur. Bu çalışmanın amacı Kütahya ilinde ikamet eden kişilerin kamu ve özel bankaların sunduğu hizmetleri nasıl algıladıkları ve sunulan hizmetlerin kalitesinden ne ölçüde memnun olduklarının belirlenmesidir.

3.2 Ana kütle ve Örneklem

Bu çalışmada Kütahya ili sınırları içinde yaşayan banka müşterilerinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 318 kişi ile yüz yüze görüşmek suretiyle gerçekleştirilen bir anket verisi esas alınmıştır. Anketlerden 8 tanesi düzensiz, özensiz ve eksik doldurulmuş olması sebebiyle veri setinden çıkarılmış ve geri kalan 310 anket verisi ile analizler yapılmıştır. Anket çalışması 1 Şubat- 15 Mart 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

3.3 Verilerin Toplanması ve Analizi

Farklı bankaların müşterileri arasından kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak elde edilen veriler istatistik yöntemlerle analiz edilmiştir. Bunun için 5 demografik özellik, 5 bankalarla ilgili özellik ve 20 memnuniyet göstergesini ihtiva eden 30 sorudan oluşan bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Ankete katılanların %41'i erkek, %59'u kadın olup, her yaş ve eğitim seviyesinden katılım sağlanmıştır. Anket çalışmasının iç tutarlılığı için Cronbach alfa katsayısı 0,887 olarak bulunmuş olup güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmada veriler öncelikle betimsel istatistikler ve frekans serileri şeklinde tasvir edilmiştir. Daha sonra t testi ve varyans analizi uygulamaları ile müşterilerin demografik özelliklerine göre özel ve kamu bankalarında müşteri memnuniyetinin farklılık gösterip göstermediği ele alınmıştır. Bu bağlamda farklı demografik özelliklere sahip müşterilerin banka tercihlerinde hangi faktörlerin ne ölçüde etkili olduğu araştırılmıştır. Ayrıca müşteri memnuniyetini önemli derecede etkileyen hizmet alanlarının neler olduğu test edilerek belirlenmiştir. Bu çalışmanın ölçeği Uluer (2007), "Özel ve kamu bankalarında bireysel bankacılık hizmetlerinin müşteri algılamaları açısından karşılaştırılması ve Kayseri'de bir uygulama" adlı yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

4. BULGULAR

Bu kısımda öncelikle araştırmaya dâhil olan katılımcıların demografik özellikleri belirlenmiştir. Tablo 1'de katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı ve Tablo 2'de ise banka işlemleri ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

CİNSİYET	Frekans	Yüzde	MESLEK	Frekans	Yüzde
Erkek	128	41,3	Serbest meslek	50	16,4
Kadın	182	58,7	Memur	13	4,3
Toplam	310	100	Özel sektör	50	16,4
YAŞ GRUBU			Emekli	26	8,5
18'den küçük	6	1,9	Öğrenci	145	47,5
18-25 arası	172	55,5	Ev hanımı	8	2,6
26-37 arası	59	19,1	Diğer	13	4,3
38-49 arası	37	11,9	Toplam	305	100
50 ve üzeri	36	11,6	EĞİTİM DURUMU		
Toplam	310	100	İlköğretim	40	12,9
GELİR DURUMU			Lise	99	31,9
1000 TL'den az	85	27,4	Lisans	156	50,3
1000-1500 TL arası	59	19,0	Yüksek Lisans	11	3,6
1500-2500 TL arası	39	12,6	Doktora	4	1,3
2500 TL den fazla	127	41,0	Toplam	310	100
Toplam	310	100			

Tablo 2. Banka İşlemleri İle İlgili Görüşler

BANKADA EN ÇOK YAPILAN İŞLEMLER	Frekans	Yüzde	BANKADA İŞLEM SÜRESİ	Frekans	Yüzde
Para çekme	227	73,2	5 dk. dan az	75	24,2
Para yatırma havale EFT	123	39,7	5-15 dk arası	145	46,8
Kredi kartı ve taksit ödemesi	92	29,7	16-30 dk arası	60	19,4
Fatura ödeme	62	20,0	31-45 dk arası	25	8,1
Nakit kredi işlemleri	21	6,8	46 dk ve daha fazla	5	1,6
İnteraktif bankacılık	21	6,8	Toplam	310	
Yatırım hizmetleri	16	5,2	BANKA HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYET		
Çek senet işlemleri	11	3,5	Çok memnunum	85	27,4
Diğer	5	1,6	Memnunum	160	51,6
YAKINLARA TAVSİYE ETME			Kararsızım	41	13,2
Evet	263	84,8	Memnun değilim	17	5,5
Hayır	47	15,2	Hiç memnun değilim	7	2,3
Toplam	310	100	Toplam	310	100

4.1. Müşterinin Bankadan Aldığı Hizmetlerle İlgili Görüşleri İçin Betimleyici İstatistikler

Bu kısımda müşterilerin banka hizmetlerine dönük algılarının betimleyici istatistikleri ele alınmıştır.

Tablo 3'teki sonuçlardan müşterilerin hangi hizmet ve nitelikleri ne ölçüde önemsediği betimsel istatistiklerle ortaya konmuştur. Buna göre müşteriler "Bankanın Kurumsal İmajı Ve Güvenirliği", "Çalışanların Dış Görünümlerine Gereken Özeni Göstermesi", "Çalışanların Eğitimli Ve Bilgili Olması", "Şubeye Ulaşımın Kolay Olması", "Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözmedeki Samimi Tavır Ve Yaklaşımları" gibi hizmet ve nitelikleri öne çıkarmışlardır.

Tablo 3. Katılımcıların Bankadan Aldıkları Hizmetlere Verdikleri Puanlar İçin Betimleyici İstatistikler

Müşterinin Aldığı Hizmetlerle İlgili Görüşleri	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Şubeye Ulaşımın Kolay Olması	4,18	0,93	-0,78	0,96
Şubenin Görünümünün Modern Ve Rahat Olması	4,08	0,81	-0,91	1,08
Bankanın Kurumsal İmajı Ve Güvenirliği	4,36	0,74	-1,02	0,99
Bankada Yeterli Sayıda Vezne Bulunması	3,77	1,06	-0,66	-0,27
Danışmanlık Hizmetlerinin Yeterli Olması	3,94	0,94	-0,91	0,72
İşlemlerinizin Çabuk Sonuçlanması	3,81	1,04	-0,72	0,02
Masraf Ve Komisyon Tarifesinin Verilen Hizmete Uygun Olması	3,52	1,13	-0,36	-0,71
Mevduat Faiz Oranının Yüksek Olması	3,24	1,11	0,06	-0,87
İşlem Prosedürlerinin Karmaşık Olmaması	3,56	1,09	-0,40	-0,73
Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Geniş Olması	3,89	1,03	-0,87	0,35
Hizmet Sunumunda Müşteri Ayrımı Yapılmaması	3,95	1,51	-6,78	80,38
Teknoloji Alanındaki Yeniliklerin Uygulanıyor Olması	4,16	0,95	-0,97	1,03
İnteraktif Bankacılık Hizmetleri	3,95	1,10	-1,05	0,58
İhtiyaçlarınıza Uygun Çözümler Sunması	4,16	0,83	-0,88	0,93
Hizmet Çeşitliliğinin Fazla Olması	4,08	0,88	-0,85	0,68
Çalışanların Ürün Ve Hizmetler Hakkındaki Bilgisi Ve Yönlendirmesi	4,05	0,89	-0,86	0,68
Çalışanların Müşteriye Karşı İlgili Ve Güler Yüzlü Olması	4,16	0,97	-0,93	0,97
Çalışanların Eğitimli Ve Bilgili Olması	4,23	0,82	-0,98	0,93
Çalışanların Dış Görünümlerine Gereken Özeni Göstermesi	4,26	0,82	-1,01	1,04
Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözmedeki Samimi Tavır Ve Yaklaşımları	4,17	0,95	-0,87	1,03

Öte yandan verileri parametrik testlere tabi tutabilmek için normallik şartını sağlaması gerekmektedir. Yapılan normal dağılım testlerinden anlamlı sonuçlar alınamamıştır. Bu sebeple betimsel istatistikleri dikkate alarak verilerin normalliği araştırılmıştır. Yukarıdaki Tablo 3'deki asimetri ve basıklık ölçüleri dikkate alındığında bu değerlerin 1'in altında çıkmış olması verilerin normal dağıldığını kabul etmemiz için bir gerekçe olmuştur. Parametrik testlerin güçlülüğü dikkate alındığında böyle bir yaklaşım özellikle anket verileri için gerekli olabilmektedir.

4.2. Banka Hizmetlerinden Memnuniyetin Müşterinin Demografik Özelliklerine Göre Değerlendirilmesi

Banka hizmetlerinden memnuniyetin müşterinin cinsiyetine ve bankanın hukuki yapısına göre (kamu-özel) değişimi t testi ile araştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Müşterilerin çalıştıkları bankalardan memnuniyetinin cinsiyet açısından farkı %5 anlam düzeyinde önemli bulunmuştur. Buna göre kadınların memnuniyet düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bankanın özel veya kamu bankası olmasının müşteri memnuniyeti üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Müşterinin bankalarda verilen hizmetlerden algısının bankaların hukuki yapısına göre değişimi t testi ile araştırılmış ve önemli görülen sonuçlar aşağıda Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5'de müşterinin özel ve kamu bankalarının verdiği 5 hizmet konusunda farklı düşündüğü görülmüştür. Özel banka müşterileri bu beş hizmet konusunda kamu bankalarına göre daha pozitif bir algıya sahiptir. Özellikle interaktif bankacılık ve teknoloji alanındaki yenilikleri uygulama konusunda özel bankaların daha başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Müşterilerin Çalıştıkları Bankadan Memnuniyetinin Cinsiyete Göre Değişimi

Çalıştığınız Bankada Şubede Verilen Hizmetten Memnuniyet Durumu		N	Ort.	Std. Sapma	Ortalamanın std. hatası	t	Olasılık
Cinsiyet	Erkek	128	3,82	1,07538	,09505	-2,221	0,027
	Kadın	182	4,07	,76241	,05651		
Bankanın hukuki yapısı	Özel	134	3,92	0,98	0,085	-0,785	0,43
	Kamu	176	4,0	0,86	0,064		

Tablo 5. Müşterilerin Hizmet Algısının Bankanın Sektörel Yapısına Göre Değişimi

Hizmetler	Ortalamaların eşitliği için t testi			
	t	S.d.	Anlamlılık Çift taraflı	Ortalama fark (Özel-Kamu)
Bankada Yeterli Sayıda Vezne Bulunması	1,818	308	0,07	0,21939
Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Geniş Olması	2,031	308	0,043	0,2383
Teknoloji Alanındaki Yeniliklerin Uygulanıyor Olması	2,533	308	0,012	0,27366
İnteraktif Bankacılık Hizmetleri	2,897	308	0,004	0,36126
Çalışanların Dış Görünümlerine Gereken Özeni Göstermesi	2,405	308	0,017	0,22329

Tablo 6. Müşterinin Hizmet Aldığı Bankadan Genel Memnuniyetinin Varyans Analizi İle Testi

	Hizmet Aldığınız Bankada Verilen Hizmetten Memnuniyet Durumu					
1	Yaş	Kareler toplamı	S.d	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
	Gruplar arası	3,789	4	,947	1,143	,336
	Gruplar içi	252,820	305	,829		
	Toplam	256,610	309			
2	Gelir					
	Gruplar arası	1,834	3	,611	,734	,532
	Gruplar içi	254,776	306	,833		
	Toplam	256,610	309			
3	Eğitim					
	Gruplar arası	7,015	4	1,754	2,143	,075
	Gruplar içi	249,595	305	,818		
	Toplam	256,610	309			
4	Meslek					
	Gruplar arası	10,729	6	1,788	2,196	,043
	Gruplar içi	242,628	298	,814		
	Toplam	253,357	304			

Tablo 6'ya göre müşterinin yaşı, geliri ve eğitim düzeyi bankadan aldığı hizmetlerden memnuniyeti üzerinde önemli bir etkisi yoktur. Sadece müşterinin mesleğine göre bankadan aldığı hizmetten memnuniyeti farklılık göstermektedir. Ev hanımlarının memnuniyet düzeyi yüksek iken serbest meslek sahiplerinin memnuniyetinin nispeten düşük olduğu görülmüştür.

4.3. Ki Kare Bağımsızlık Testi ile Müşteri Memnuniyetinin araştırılması

Bu kısımda ki-kare bağımsızlık testleri ile müşteri memnuniyeti ile bankada bekleme süresi ve bankayı yakınlarına tavsiye etme durumu arasındaki ilişkiler araştırılmıştır.

4.3.1. Bekleme Süresinin Müşteri Memnuniyeti İlişkisi

Tablo 7. Bekleme Süresinin Müşteri Memnuniyeti İlişkisi

Bekleme Süresi		Çalıştığınız Bankada Şubede Verilen Hizmetten				Toplam
		Memnun değilim	Kararsızım	Memnunum	Çok memnunum	
5 dk. dan az	Frekans	1	5	38	31	75
	Satır %'si	%1,3	%6,70	%50,7	%41,3	100,00%
5-15 dk arası	Frekans	4	21	76	44	145
	Satır %'si	%2,8	%14,5	%52,4	%30,3	%100,0
16-30 dk arası	Frekans	10	11	33	6	60
	Satır%'si	%16,7	%18,3	%55,0	%10,0	%100,0
31-45 dk arası	Frekans	9	4	13	4	30
	Satır %'si	%30,0	%13,3	%43,3	%13,3	%100,0
	Toplam	24	41	160	85	310
Pearson Ki-kare değeri		**52,92**	**S.d**	**9**	**Anlamlılık**	**0,000**

Tablo 7'ye göre müşterinin bankada bekleme süresi ve banka hizmetlerinden memnuniyet durumu arasında önemli bir ilişkiye rastlanmıştır. Buna göre müşterinin bekleme süresi azaldıkça memnuniyeti artarken tersine bekleme süresi artarken memnuniyeti azalmaktadır.

4.3.2. Müşteri Memnuniyet Düzeyi ve Bankayı Yakınlarına Tavsiye Etme İlişkisi

Tablo 8. Müşteri Memnuniyeti, Bankayı Yakınlarına Tavsiye Etme İlişkisi

Çalıştığınız Bankayı Yakınlarınıza Tavsiye Eder misiniz?		Çalıştığınız Bankada Şubede Verilen Hizmetten					Toplam
		Hiç memnun değilim	Memnun değilim	Kararsızım	Memnunum	Çok memnunum	
Evet	Frekans	0	4	23	152	84	263
	Sütun %'si	%0,0	%23,5	%56,1	%95,0	%98,8	%84,8
Hayır	Frekans	7	13	18	8	1	47
	Sütun % si	%100	%76,5	%43,9	%5,0	%1,2	%15,2
	Toplam	7	17	41	160	85	310
	%	%100	%100	%100	%100	%100	%100
Pearson Ki- Kare		**140,95**	**S.d**	**4**	**Anlamlılık**	**0,000**	

Tablo 8'e göre müşterinin banka hizmetlerinden memnuniyet düzeyi arttıkça bankayı yakınlarına tavsiye etme eğilimi artarken, tersine hizmetlerden memnuniyet düzeyinin düşmesi tavsiye eğilimini azaltmaktadır.

4.4. Müşterilerin Bankadan Aldıkları Hizmetler Konusundaki Görüşlerinin Analizi

Müşterilerin genel olarak bankalarda verilen hizmetlerle ilgili algısı t testi ve varyans analizi ile test edilmiştir. Müşterinin bankadan aldığı hizmetler konusundaki algısı için yapılan t testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9'a göre müşteriler masraf ve komisyon tarifesinin verilen hizmete uygun olması ve işlem prosedürlerinin karmaşık olmaması dışındaki tüm hizmet faktörlerini önemli görmüştür. Bu faktörlerden sadece mevduat faiz oranının yüksek olması konusunda şikâyetçi oldukları diğer faktörler konusunda olumlu bir düşünceye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan bağımsız örneklemler t testi sonucu müşterinin cinsiyetinin verilen hizmetlerden memnuniyet konusunda önemli bir farka sebep olmadığı, dolayısıyla erkek ve kadın müşterilerin hizmetlerden memnuniyetinin benzer olduğu görülmüştür.

Tablo 9. Müşterilerin banka hizmetleri ile ilgili görüşleri için t testi

Müşterinin Bankadan Aldığı Hizmetlerle İlgili Görüşleri	Test Ortalaması = 3.5			
	t	S.d	Anlamlılık Çift taraf	Ortalama Fark
Şubeye Ulaşımın Kolay Olması	12,823	309	,000	,68065
Şubenin Görünümünün Modern Ve Rahat Olması	12,552	309	,000	,58065
Bankanın Kurumsal İmajı Ve Güvenirliği	20,595	309	,000	,86129
Bankada Yeterli Sayıda Vezne Bulunması	4,517	309	,000	,27097
Danışmanlık Hizmetlerinin Yeterli Olması	8,309	309	,000	,44194
İşlemlerinizin Çabuk Sonuçlanması	5,231	309	,000	,30968
Masraf Ve Komisyon Tarifesinin Verilen Hizmete Uygun Olması	,303	309	,762	,01935
Mevduat Faiz Oranının Yüksek Olması	-4,103	309	,000	-,25806
İşlem Prosedürlerinin Karmaşık Olmaması	,986	309	,325	,06129
Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Geniş Olması	6,625	309	,000	,38710
Hizmet Sunumunda Müşteri Ayrımı Yapılmaması	5,241	309	,000	,44839
Teknoloji Alanındaki Yeniliklerin Uygulanıyor Olması	12,188	309	,000	,65806
İnteraktif Bankacılık Hizmetleri	7,225	309	,000	,45161
İhtiyaçlarınıza Uygun Çözümler Sunması	14,039	309	,000	,66452
Hizmet Çeşitliliğinin Fazla Olması	11,625	309	,000	,58065
Çalışanların Ürün Ve Hizmetler Hakkındaki Bilgi Ve Yönlendirmesi	10,772	309	,000	,54516
Çalışanların Müşteriye Karşı İlgili Ve Güler Yüzlü Olması	12,065	309	,000	,66452
Çalışanların Eğitimli Ve Bilgili Olması	15,644	309	,000	,72581
Çalışanların Dış Görünümlerine Gereken Özeni Göstermesi	16,423	309	,000	,76129
Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözmede Samimi Tavır Ve Yaklaşımı	12,323	309	,000	,66774

4.5. Müşterinin Özelliklerine Göre Aldığı Hizmetler Konusundaki Algısının Analizi

Yaş, gelir düzeyi, eğitim seviyesi ve yaptığı işin müşterinin bankadan aldığı hizmetler konusundaki algısını etkileyip etkilemediği varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar aşağıda tablolarda verilmiştir.

4.5.1. Müşterinin Yaşına Göre Hizmet Algısının Değişimi

Müşterinin banka hizmetleri konusundaki algısının yaşına bağlı olarak değişip değişmediği varyans analizi ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Yaş Faktörünün Müşterinin Aldığı Hizmet Algısına Etkisi İçin Varyans Analizi

Müşterinin Aldığı Hizmetlerle İlgili Görüşleri		Kareler toplamı	S.d	Kareler ortalama	F	Anlamlılık
İşlem Prosedürlerinin Karmaşık Olmaması	Gruplar içi	30,420	4	7,605	6,824	,000
	Gruplar arası	339,915	305	1,114		
	Toplam	370,335	309			
Hizmet Sunumunda Müşteri Ayrımı Yapılmaması	Gruplar içi	32,257	4	8,064	3,677	,006
	Gruplar arası	668,917	305	2,193		
	Toplam	701,174	309			
Teknoloji Alanındaki Yeniliklerin Uygulanıyor Olması	Gruplar içi	10,097	4	2,524	2,861	,024
	Gruplar arası	269,157	305	,882		
	Toplam	279,255	309			
İnteraktif Bankacılık Hizmetleri	Gruplar içi	34,469	4	8,617	7,735	,000
	Gruplar arası	339,805	305	1,114		
	Toplam	374,274	309			

Tablo 10'a göre müşterinin hizmet algısının Yaş faktörüne bağlı olarak değiştiği 4 hizmet türüne rastlanmıştır. 25 altı yaş grubu müşteriler bu dört hizmet konusunda 38 yaş üstü kesime göre daha pozitif bir algıya sahiptir.

4.5.2. Müşterinin Gelir Durumuna Göre Hizmet Algısının Değişimi

Gelir düzeyi ve hizmet algısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi içim yapılan varyans analizi sonucu anlamlı farklılıklar gösteren hizmet türleri Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Gelir Faktörünün Müşterinin Aldığı Hizmet Algısına Etkisi İçin Varyans Analizi

Müşterinin Aldığı Hizmetlerle İlgili Görüşleri		Kareler toplamı	S.d	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
İşlem Prosedürlerinin Karmaşık Olmaması	Gruplar arası	13,433	3	4,478	3,839	,010
	Gruplar içi	356,903	306	1,166		
	Toplam	370,335	309			
Teknoloji Alanındaki Yeniliklerin Uygulanıyor Olması	Gruplar arası	8,680	3	2,893	3,272	,022
	Gruplar içi	270,575	306	,884		
	Toplam	279,255	309			
Bankanın Kurumsal İmajı Ve Güvenirliği	Gruplar arası	4,588	3	1,529	2,872	,037
	Gruplar içi	162,948	306	,533		
	Toplam	167,535	309			

Tablo 11'de verilen ANOVA sonuçlarına göre sadece 3 hizmet türünde müşteri algısı gelir gruplarına göre farklılık göstermektedir. Özellikle "Teknoloji alanındaki yeniliklerin uygulanıyor olması" 3000-4000 TL orta gelir grubunda düşük, diğer gruplarda yüksek bir pozitif algıya sebep olurken, yine aynı gelir grubunda diğer gelir gruplarına göre "Bankanın kurumsal imajı ve güvenirliği" daha pozitif bir algıya sebep olmuştur.

4.5.3. Müşterinin Eğitim Düzeyine Göre Hizmet Algısının Değişimi

Müşterinin hizmet algısının eğitim düzeyine göre farklılık arz ettiği hizmet türleri Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Eğitim Durumuna Göre Hizmet Algısının Farkı İçin Varyans Analizi

Müşterinin Aldığı Hizmetlerle İlgili Görüşleri		Kareler toplamı	S.d	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
Şubeye Ulaşımın Kolay Olması	Gruplar arası	14,239	3	4,746	5,68	,001
	Gruplar içi	255,64	306	,835		
	Toplam	269,88	309			
Masraf, Komisyonun Verilen Hizmete Uygun Olması	Gruplar arası	17,526	3	5,842	4,78	,003
	Gruplar içi	373,85	306	1,222		
	Toplam	391,3	309			
İşlem Prosedürlerinin Karmaşık Olmaması	Gruplar arası	16,574	3	5,525	4,77	,003
	Gruplar içi	353,76	306	1,156		
	Toplam	370,33	309			
Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Genişliği	Gruplar arası	13,223	3	4,408	4,29	,005
	Gruplar içi	313,82	306	1,026		
	Toplam	327,04	309			
İnteraktif Bankacılık Hizmetleri	Gruplar arası	15,920	3	5,307	4,53	,004
	Gruplar içi	358,35	306	1,171		
	Toplam	374,27	309			
Hizmet Çeşitliliğinin Fazla Olması	Gruplar arası	6,806	3	2,269	2,99	,031
	Gruplar içi	232,17	306	,759		
	Toplam	238,98	309			
Çalışanların Eğitimli Ve Bilgili Olması	Gruplar arası	5,222	3	1,741	2,65	,049
	Gruplar içi	200,97	306	,657		

	Toplam	206,19	309			
Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözme Yaklaşımları	Gruplar arası	8,401	3	2,800	3,14	,026
	Gruplar içi	272,87	306	,892		
	Toplam	281,27	309			

Eğitim düzeyine göre müşterin bankadan aldığı hizmetlerden beklentisi 8 hizmet türünde farklılık göstermektedir. Lisansüstü mezunları "Hizmet Çeşitliliğinin Fazla Olmasını" diğer gruplara göre daha önemli görmüştür. "Şubeye Ulaşımın Kolay Olması ", "Çalışanların Eğitimli Ve Bilgili Olması" ve "Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözme Yaklaşımları" konusunda diğer gruplara göre daha pozitif bir algıya sahiptirler. "Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Genişliği" ve "İnteraktif Bankacılık Hizmetleri" ilkokul mezunları haricindeki kesimler tarafından daha pozitif algılanmıştır.

4.5.4. Müşterinin Mesleki Durumuna Göre Hizmet Algısının Değişimi

Müşterinin mesleğine göre hizmet algısının değişimi araştırılmış ve anlamlı farklılıklar gösteren hizmet türleri Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Mesleki Duruma Göre Hizmet Algısının Değişimi İçin Varyans Analizi

Müşterinin Aldığı Hizmetlerle İlgili Görüşleri		Kareler toplamı	S.d	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
İşlem Prosedürlerinin Karmaşık Olmaması	Gruplar arası	36,68	6	6,114	5,478	,000
	Gruplar içi	332,5	298	1,116		
	Toplam	369,2	304			
İnteraktif Bankacılık Hizmetleri	Gruplar arası	16,54	6	2,757	2,323	,033
	Gruplar içi	353,7	298	1,187		
	Toplam	370,2	304			

Tablo 13'e göre ev hanımları ve emekliler işlem ve prosedürlerin karmaşık olduğunu düşünürken, öğrenci ve memur kesimi karmaşık olmadığını düşünmektedir. Özel sektör çalışanları interaktif bankacılık konusunda memurlara göre daha pozitif bir algı sergilemektedirler.

4.6. Regresyon ve Korelasyon Analizi ile Müşteri Memnuniyetinin Analizi

Bu bölümde müşteri memnuniyeti ve hizmet türleri arasındaki ilişkiler korelasyon ve regresyon analizi ile araştırılmıştır.

4.6.1. Bankada Alınan Hizmetin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi İçin Korelasyon Analizi

Aşağıdaki Tablo 14'de tüm bankalar, özel ve kamu bankaları ayırımında müşteri memnuniyeti ve hizmet türleri arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayıları şeklinde verilmiştir.

Tablo 14. Bankalarda Verilen Hizmetler Ve Müşteri Memnuniyeti İlişkisi

Çalışılan Bankada Verilen Hizmetlerden Memnuniyet Düzeyi	Tüm Bankalar	Özel Bankalar	Kamu Bankaları
Şubeye Ulaşımın Kolay Olması	,251**	,282**	,236**
Şubenin Görünümünün Modern Ve Rahat Olması	,178**	,215*	,166*
Bankanın Kurumsal İmajı Ve Güvenirliği	,275**	,250**	,296**
Bankada Yeterli Sayıda Vezne Bulunması	,156**	0,104	,211**
Danışmanlık Hizmetlerinin Yeterli Olması	,320**	0,096	,506**
İşlemlerinizin Çabuk Sonuçlanması	,344**	,197*	,485**
Masraf Ve Komisyon Tarifesinin Verilen Hizmete Uygun Olması	,220**	,207*	,237**
Mevduat Faiz Oranının Yüksek Olması	,121*	0,133	,111
İşlem Prosedürlerinin Karmaşık Olmaması	,169**	,192*	,146
Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Geniş Olması	,168**	,261**	,107
Hizmet Sunumunda Müşteri Ayrımı Yapılmaması	,164**	,275**	,111
Teknoloji Alanındaki Yeniliklerin Uygulanıyor Olması	0,055	0,022	,094
İnteraktif Bankacılık Hizmetleri	0,079	0,021	,140
İhtiyaçlarınıza Uygun Çözümler Sunması	,195**	0,132	,264**
Hizmet Çeşitliliğinin Fazla Olması	,137*	0,126	,152*
Çalışanların Ürün Ve Hizmetler Hakkındaki Bilgisi Ve Yönlendirmesi	,237**	,233**	,249**
Çalışanların Müşteriye Karşı İlgili Ve Güler Yüzlü Olması	,351**	,276**	,420**
Çalışanların Eğitimli Ve Bilgili Olması	,311**	,250**	,370**
Çalışanların Dış Görünümlerine Gereken Özeni Göstermesi	,195**	0,132	,259**
Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözmedeki Samimi Tavır Ve Yaklaşım	,387**	,357**	,416**

(**) %1 (*) %5 anlam düzeyinde önemli (çift taraflı).

Tablo 14'ten kamu bankaları için müşteri memnuniyeti ile en yüksek ilişkiye sahip hizmet türlerinin "İşlemlerinizin çabuk sonuçlanması", "Çalışanların müşteriye karşı ilgili ve güler yüzlü olması" ve "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımı" olduğu görülmüştür. Özel bankalarda "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımı" müşteri memnuniyeti ile önemli bir ilişkiye sahiptir. Tablodan müşteri memnuniyeti ve hemen tüm hizmet türleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

4.7. Müşteri Memnuniyetinin Regresyon Analizi ile Araştırılması

Müşteri memnuniyeti üzerinde etkili hizmet türleri doğrusal regresyon modeli ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Tüm Banka Müşterileri İçin Regresyon Analizi

Tüm Banka Müşterileri	Regresyon katsayıları		t	Anlamlılık	F	Anlamlılık	Düz. R^2
	B	Std. Hata					
Sabit	1,550	,313	4,947	,000	19,6	0,000	0,204
İşlemlerinizin Çabuk Sonuçlanması	,131	,054	2,434	,016			
Bankanın Kurumsal İmajı Ve Güvenirliği	,145	,070	2,069	,039			
Çalışanların Müşteriye Karşı İlgili Ve Güler Yüzlü Olması	,125	,064	1,957	,051			
Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözmedeki Samimi Tavır Ve Yaklaşım	,184	,067	2,755	,006			

Tüm banka müşterileri için yapılan regresyon analizine göre müşterilerin bankaların verdiği hizmetlerden memnuniyetin "İşlemleri çabuk sonuçlandırması", "Bankanın kurumsal imajı ve güvenirliği", "Çalışanların müşteriye karşı ilgili ve güler yüzlü olması", "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımı" hizmet türleri ile açıklanmıştır. Bu dört hizmet türü müşteri memnuniyetini %20,4 oranında açıklayabilmektedir.

Özel banka müşterilerinin aldıkları hizmetlerden memnuniyetlerini "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımı" ve Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımlarının" önemli ölçüde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu iki hizmet türü müşteri memnuniyetini %14 oranında açıklayabilmektedir.

Tablo 16. Özel Banka Müşterilerinin Aldıkları Hizmetten Memnuniyetleri İçin Regresyon Analizi

Özel Banka Müşterileri	Regresyon katsayıları		t	Anlamlılık	F	Anlamlılık	Düz. R^2
	B	Std. Hata					
Sabit	2,024	,407	4,971	0,000	11,8	0,000	0,14
Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözmedeki Samimi Tavır Ve Yaklaşımı	,293	,081	3,621	0,000			
Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Geniş Olması	,168	,085	1,986	0,049			

Tablo 17. Kamu Bankası Müşterilerinin Aldıkları Hizmetlerden Memnuniyeti İçin Regresyon Analizi

Kamu Bankası Müşterileri	Regresyon katsayıları		t	Anlamlılık	F	Anlamlılık	Düz. R^2
	B	Std. Hata					
Sabit	1,526	,283	5,385	,000	28,6	0,000	0,321
Danışmanlık Hizmetlerinin Yeterli Olması	,221	,076	2,919	,004			
İşlemlerinizin Çabuk Sonuçlanması	,213	,067	3,165	,002			
Çalışanların Müşteri Sorunlarını Çözmedeki Samimi Tavır Ve Yaklaşımı	,191	,068	2,811	,006			

Kamu bankası müşterilerinin aldıkları hizmetlerden memnuniyetlerini "Danışmanlık hizmetlerinin yeterli olması", "İşlemlerinizin çabuk sonuçlanması", "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımları" önemli ölçüde etkilemektedir. Bu 3 hizmet türü ile müşteri memnuniyeti %32,1 oranında açıklanabilmektedir.

5. SONUÇ

Farklı bankaların müşterileri arasından kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 310 kişi ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak yapılan bir anket çalışmasından elde edilen veriler istatistik yöntemlerle analiz edilmiştir. Ankete katılanların %41'i erkek, %59'u kadın olup, her yaş ve eğitim seviyesinden katılım sağlanmıştır. Anket çalışmasının iç tutarlılığı için Cronbach alfa katsayısı 0,887 olarak bulunmuş olup güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmada müşterilerin demografik özelliklerine göre özel ve kamu bankalarında müşteri memnuniyetinin farklılık gösterip göstermediği ele alınmıştır. Bu bağlamda farklı demografik özelliklere sahip müşterilerin banka tercihlerinde hangi faktörlerin ne ölçüde etkili olduğu araştırılmıştır.

Çalışmada müşterilerin hangi hizmet ve nitelikleri ne ölçüde önemsediği betimsel istatistiklerle ortaya konmuştur. Buna göre müşteriler "Bankanın kurumsal imajı ve güvenirliği", "Çalışanların dış

görünümlerine gereken özeni göstermesi", "Çalışanların eğitimli ve bilgili olması", "Şubeye ulaşımın kolay olması", "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımları" gibi hizmet ve nitelikleri öne çıkarmışlardır.

Müşterilerin çalıştıkları bankalardan memnuniyetinin cinsiyet açısından farkı %5 anlam düzeyinde önemli bulunmuştur. Buna göre kadınların memnuniyet düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bankanın özel veya kamu bankası olmasının müşteri memnuniyeti üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Ayrıca müşterinin yaşı, geliri ve eğitim düzeyinin bankadan aldığı hizmetlerden memnuniyeti üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Ancak müşterinin mesleğine göre bankadan aldığı hizmetten memnuniyeti farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Bankada verilen hizmetler konusunda müşteri algısı için yapılan t testine göre "Müşteriler masraf ve komisyon tarifesinin verilen hizmete uygun olması" ve "İşlem prosedürlerinin karmaşık olmaması" dışındaki tüm hizmet faktörlerinin önemli olduğu görmüştür. Müşteriler bu hizmetlerden sadece "Mevduat faiz oranının yüksek olması" konusunda şikâyetçi oldukları diğer faktörler konusunda olumlu bir düşünceye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Müşterilerin bankada sunulan hizmetler konusundaki algısının cinsiyete göre farklılık göstermediği, buna karşılık yaş faktörüne göre müşterinin bankaların verdikleri hizmetler hakkındaki algısı 4 konuda farklılık gösterdiği saptanmıştır. 25 altı yaş grubu müşteriler bu dört hizmet konusunda 38 yaş üstü kesime göre daha pozitif bir algıya sahiptir. Öte yandan 3 hizmet faktöründe müşteri algısı gelir gruplarına göre farklılık göstermektedir. Özellikle "Teknoloji alanındaki yeniliklerin uygulanıyor olması" 3000-4000 TL orta gelir grubunda düşük, diğer gruplarda yüksek bir pozitif algıya sebep olurken, yine aynı gelir grubunda "Bankanın kurumsal imajı ve güvenirliği" diğer gelir gruplarına göre daha pozitif bir algıya sebep olmuştur.

Eğitim düzeyine göre müşterin banka hizmetleri konusundaki algısı 8 konuda farklılık göstermektedir. Lisansüstü mezunları "Hizmet çeşitliliğinin fazla olmasını" diğer gruplara göre daha pozitif bir algıya sahip olduğu görmüştür. "Şubeye ulaşımın kolay olması", "Çalışanların eğitimli ve bilgili olması" ve "Çalışanların müşteri sorunlarını çözme yaklaşımları" konusunda lisansüstü mezunları dışındaki kesimlerin algısının daha pozitif olduğu görmüşlerdir. "Bankaya ait kredi kartının kullanım alanının genişliği" ve "İnteraktif bankacılık hizmetleri" ilkokul mezunları haricindeki kesimler tarafından daha pozitif algılanmıştır.

Yapılan regresyon analizine göre müşteri memnuniyeti "Bankaların verdiği hizmetlerden memnuniyetin işlemleri çabuk sonuçlandırması", "Bankanın kurumsal imajı ve güvenirliği", "Çalışanların müşteriye karşı ilgili ve güler yüzlü olması", "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımı" faktörleri ile %20,4 oranında açıklanmıştır. Özel banka müşterilerinin aldıkları hizmetlerden memnuniyetlerini "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımı" ve "Bankaya Ait Kredi Kartının Kullanım Alanının Geniş Olması" faktörlerinin önemli ölçüde etkilediği anlaşılmaktadır. Kamu banka müşterilerinin aldıkları hizmetlerden memnuniyetlerini "Danışmanlık hizmetlerinin yeterli olması", "Danışmanlık hizmetlerinin yeterli olması, işlemlerinizin çabuk sonuçlanması", "Çalışanların müşteri sorunlarını çözmedeki samimi tavır ve yaklaşımları" önemli ölçüde etkilemektedir. Bu üç hizmet faktörü ile müşteri memnuniyeti %32,1 oranında açıklanmıştır.

KAYNAKLAR

Arı, E. ve Yılmaz, V. 2015. Banka hizmet kalitesi boyutları ile banka sadakati arasındaki ilişkilerin Servqual ve yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi: İ.İ.B.F öğrencileri üzerine bir uygulama, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 121-135.

Aksoy, L. 2007. Türkiye bankacılık sektöründe çağrı merkezleri ve müşteri memnuniyeti, *Pazarlama Dünyası*, Şubat Sayısı.

Altan, Ş. ve Atan M. 2004. Bankacılık sektöründe toplam hizmet kalitesinin SERVQUAL analizi ile ölçümü, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, No 1, 17-32.

Bekki, A. 2017. Balıkesir ili Bigadiç ilçesinde hizmet veren bankaların hizmet kalitelerinin ölçülmesi, *İktisadi Yenilik Dergisi*, 4(3), 1-9.

Bennington L. ve Cummane, J. 1998. Measuring service quality: A hybrid methodology, *Total Quality Management*, 9(6), 395-405.

Bülbül, H., Akın, M., Demirer, Ö., Doğan, İ. C. 2012. Türk bankacılık seköründe hizmet kalitesinin müşteri tatmini ve tekrar satın alma niyeti üzerine etkisi: yapısal eşitlik modeli ile bir inceleme, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 28-40.

Ghobadian, A ve Gallear, D. 1996. Total quality management in SMEs, *OMEGA International Journal of Management Science*, 24(1), 83-106.

Işık, O., Akbolat, M., Ünğan, M. C. 2013. Kamu ve özel banka müşterilerinin hizmet kalite algılarının değerlendirilmesi: Bir alan araştırması, *İşletme Bilimi Dergisi*, 51-64

Kalyoncuoğlu, S., Faiz, E. 2016. Hizmet kalitesinin kurumsal imaja etkisi: Kamu ve özel mevduat bankaları üzerinde bir araştırma, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(1), 67-103.

Karadeniz, M., Gözüyukarı, M. 2016. The effect of perceived service quality in banking sector on customer satisfaction, *Journal of Administrative Sciences*, 14(28), 533-552.

Khan, M. M., Fasih, M. 2014. Impact of service quality on customer satisfaction and customer loyalty: evidence from banking sector, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 331- 354.

Kaur, N., Kiran, R. 2015. E-banking service quality and customer loyalty: changing dynamics of public, private and foreign bank of public consumers in India, *Global Business and Management Research: An International Journal*, 74-92.

Öncü, M. A., Kutukız, D., Koçoğlu, C. M. 2010. Hizmet kalitesinin ölçülmesi ve bankacılık sektöründe bir uygulama, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 237-252.

Pala, E., Kartal, B. 2010. Banka müşterilerinin internet bankacılığı ile ilgili tutumlarına yönelik bir pilot araştırma, *Yönetim ve Ekonomi*, 43-61.

Parasuraman, A., V. Zeithaml, and L. L. Berry, 1988. SERVQUAL: A multiple item scale for measuring customer perceptions of service quality, *Journal of Retailing*, 64 (1), 12-37

Parasuraman, P., Zeithaml, A., & Berry, L. 1985. A conceptual model of service quality and its implications for future research, *Journal of Marketing*, 41-50

Şahin, K. 2013. Cinsiyete göre bankacılık sektöründe hizmet kalitesi üzerine bir çalışma, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 34-48.

Toktaş, P., Gül, B. 2016. Bir bankanın hizmet kalitesinin ölçülmesi, *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 2(9), 8-27.

Uluer, G. 2007. Özel ve kamu bankalarında bireysel bankacılık hizmetlerinin müşteri algılamaları açısından karşılaştırılması ve Kayseri'de bir uygulama, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Untaru, E. N., Ispas, A., Dan, I. 2015. Assessing the quality of banking services using the SERVQUAL model, *Romanian Journal of Marketing*, 84-92.

Yılmaz, V., Eray, H., Depren, B. 2007. Devlet ve özel sektör bankalardaki hizmet kalitesinin karşılaştırılması: Eskişehir örneği, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2(8), 234-248.

Yılmaz, V., Çelik, H. E., Ekiz, E. H. 2006. Kuruma bağlılığı etkileyen faktörlerin yapısal eşitlik modelleriyle araştırılması: Özel ve devlet bankası örneği, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 171-184.

Yücel, M. 2013. Toplam hizmet kalitesinin Servqual analizi ile ölçümü: Bankacılık sektöründe bir araştırma, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 82-106.

Zhao, Xiande-Bai, Changhong-Hui, Y.V. 2002, An empirical assessment and application of SERVQUAL in a Mainland Chinese Department Store, *Total Quality Management*, 13(2), 241- 254.

ÇAN TERMİK SANTRALİ ÇEVRESİNDEKİ TOPRAKLARDA KİRLETİCİ MADDELERİN COĞRAFİ DAĞILIŞI

Arş. Gör. Fikriye GÜL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Coğrafya Bölümü
fgul@comu.edu.tr

Prof. Dr. Cengiz AKBULAK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Coğrafya Bölümü
cakbulak@comu.edu.tr

Özet

Dünya nüfusundaki artış ve teknolojik gelişmeler enerji talebini giderek artırmaktadır. Türkiye'de, artan enerji talebini yerli kaynaklardan karşılamak amacıyla kurulan linyitle çalışan termik santrallerin sayısı artmaya devam etmektedir. Ancak, termik santraller, insan sağlığı ve çevre açısından yattığı kirlilik ve ortamdaki kalıcılığı nedeniyle tehdit oluşturan ağır metallerin önemli kaynaklarındandır. Bu çalışmada Çan Termik Santrali'nin çevresindeki topraklarda ağır metallerin ve sülfürün (S) mekânsal dağılışı araştırılmıştır. Bu amaçla Çan Termik Santralinin çevresinden eşit aralıklarla 50 adet toprak numunesi alınmıştır. Alınan bu numunelerde kurşun (Pb), kadmiyum (Cd), nikel (Ni), civa (Hg), bakır (Cu) ve sülfür analizi yapılmıştır. Analizlerden elde edilen veriler ArcGIS 10.3 yazılımı kullanılarak ters mesafe ağırlıklı enterpolasyon tekniği (IDW) ile haritalanmıştır. Ağır metal değerleri Toprak Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nde belirtilen sınır değerlere göre değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Çan Termik Santrali çevresindeki topraklarda yer yer kurşun, kadmiyum, nikel, civa ve bakır kirliliği tespit edilmiştir. Belirlenen sülfür miktarı ise santralden itibaren 5 km alanda daha yoğundur. Bu sonuçlar, termik santralin inceleme alanında tarımsal faaliyetler açısından olumsuz etkiler ortaya çıkarabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çan, Linyit, Termik Santral, Ağır Metal, Coğrafi Dağılış

GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION CONTAMINANT IN SOIL AROUND THE ÇAN THERMAL POWER PLANT

Abstract

The ever-growing world population and technological developments have increased the demand for energy. In Turkey, the number of lignite-fired thermal power plants established to meet the growing energy demand from domestic sources has been increasing. However, thermal power plants are among the main sources of heavy metals which pose serious threats to human health and environment due to the pollution they cause and their permanence in the environment. In this study, the spatial distribution of sulfur (S) and heavy metals in the vicinity of Çan Thermal Power Plant was investigated. For this purpose, 50 soil samples were collected from equally spaced spots in the environs of the Çan Thermal Power Plant. In these samples, lead (Pb), cadmium (Cd), nickel (Ni), mercury (Hg), copper (Cu) and sulfur were identified. The data obtained from the analyses were mapped by using inverse distance weighted interpolation technique (IDW) by using ArcGIS 10.3. Heavy metal values were evaluated according to the threshold limit values specified in the Soil Pollution Control Regulation. In the present study, sporadic lead, cadmium, nickel, mercury, and copper pollution were detected in soil surrounding the Çan Thermal Power Plant. The amount of sulfur determined is more than 5 km around the plant. These results indicated that the thermal power plant could exert negative effects on agricultural activities in the study area.
Key Words: Çan, Lignite, Thermal Power Plant, Heavy Metal, Geographical Distribution

1. GİRİŞ

Enerjiye olan talep her geçen gün artmaktadır. Yükselen enerji talebini karşılamakta yenilenebilir enerji kaynaklarının payı azdır. Dünya enerji tüketiminin %85'i fosil yakıtlardan sağlanmaktadır (BP Dünya Enerji İstatistikleri, 2017:9). Enerji üretiminde petrolden sonra en fazla kullanılan kaynak kömürdür. Kömür özellikle elektrik üretiminde yoğun olarak kullanılan bir enerji kaynağıdır (WEC, 2017:3). Ülkemizde en fazla bulunan yerli enerji kaynağı olması nedeniyle özellikle 1970'li yıllardan itibaren elektrik üretiminde linyit yakıtlı termik santrallerin payı artış göstermiştir (MMO, 2014: 49). Elektrik üretimi için kurulan linyit yakıtlı termik santrallerin sayısı artmaya devam etmektedir.

Enerji talebinin karşılanmasında fosil yakıtlara bağımlılık devam ederken bu yakıtların kullanımından kaynaklanan çevre kirliliği de artmaktadır. Taş kömürü ve linyit yakan termik santraller toksik etkilere sahip ağır metallerin önemli bir kaynağıdır (Ölgen ve Gür, 2012). Ülkemizde termik santrallerde yakıt olarak kullanılan yerli linyitler düşük kaliteye ve yüksek sülfür (S) oranına sahiptir. Bu yakıtların termik santrallerde kullanılması sonucunda açığa çıkan S ve ağır metal gibi kirletici maddeler atmosfere yayılmaktadır. Havaya karışan maddeler daha sonra sulara ve toprağa karışmakta, solunum, ciltle temas ve beslenme yoluyla insan vücuduna ulaşarak sağlığı tehdit edici boyutlara ulaşabilmektedir. Atmosfere salınan S, oksijenle tepkimeye girerek asit yağmurlarına neden olmaktadır (ÇŞB, 2014: 6).

İnceleme alanının yer aldığı Çanakkale'de işletmede olan 5 kömür yakıtlı termik santral vardır. Kurulması planlanan ve yapım aşamasındaki termik santrallerin işletmeye alınmasıyla bu sayı 12'ye çıkacaktır. Sahip olduğu yenilenebilir enerji potansiyeli ile birlikte düşünüldüğünde bu durumun Çanakkale'yi önemli bir enerji merkezi haline getireceği beklenmektedir (Gül, 2018; 124). Ancak Çanakkale sadece enerji üretimi için değil tarımsal potansiyeli bakımından da önemli bir konumdadır. Fosil yakıtlara dayalı enerji üretimi sağlanırken tarım arazilerinin kirletici etkilerden korunması tarımın sürdürülebilirliği ve insan sağlığı açısından önemlidir. Bu nedenle termik santraller çevresinde kirletici maddelerin ölçülmesi ve takibi gereklidir. Bu çalışmada tarım arazileri ve yerleşmelerin yakının kurulmuş olan Çan Termik Santrali'nin çevresindeki topraklarda S ve ağır metallerin (Cd, Pb, Cu, Hg ve Ni) mekansal dağılımının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.İNCELEME ALANI

Çalışmada etkisi araştırılan Çan Termik Santrali, Marmara Bölgesi'nin güneybatısında bulanan Çanakkale ilinin Çan ilçesinde yer almaktadır (Şekil 1). Bölgede üçüncü jeolojik zamanda oluşan linyit rezervinin değerlendirilmesi amacıyla 2003 yılında işletmeye alınan santral 320 MW kurulu güce sahiptir. Türkiye'deki toplam linyit kurulu gücünün %3,5'i Çan Termik Santrali'nden sağlanmaktadır. Santralde kullanılan linyit %32 kül ve %22 nem oranıyla 2.600 kcal ısıl değere sahiptir.

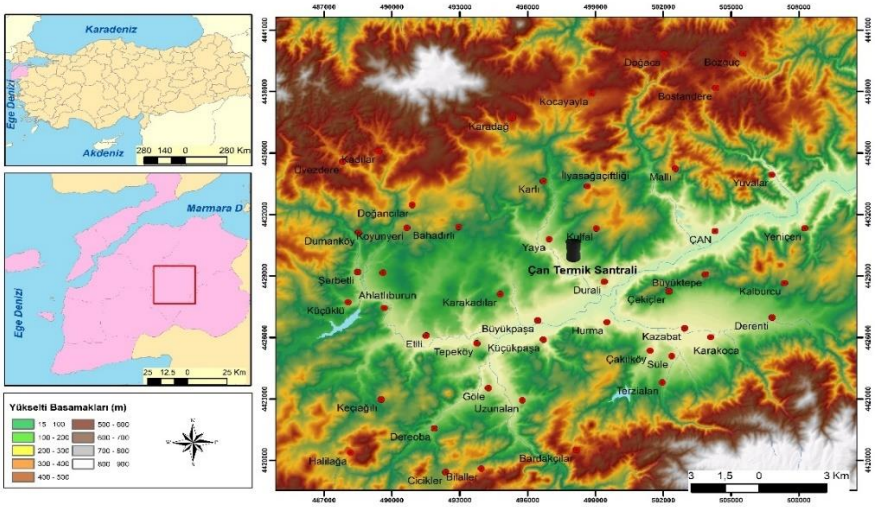

Şekil 1. İnceleme alanının lokasyon haritası

İnceleme alanı, merkezinde Çan Termik santralinin yer aldığı 441 km^3 alanı kapsamaktadır. Çalışma sahası kuzeyden ve güneyden dağlık alanlarla çevrili, orta kesimde güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu ovalık alandan meydana gelmiştir. Yükselti ve eğim ova tabanından kuzeye ve güneye doğru artmaktadır. Sahanın en büyük akarsuyu Kocabaş çayı ova tabanı boyunca güneybatı-kuzeydoğu yönünde akmaktadır. Bu akarsuyun şekillendirdiği topografik yapı rüzgarların kuzeydoğudan güney batıya kanalize olarak esmesini kolaylaştırmaktadır. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu sahada hâkim rüzgâr yönü kuzeydoğudur. Bunu kuzey sektörlü rüzgarlar izlemektedir (Şekil 2).

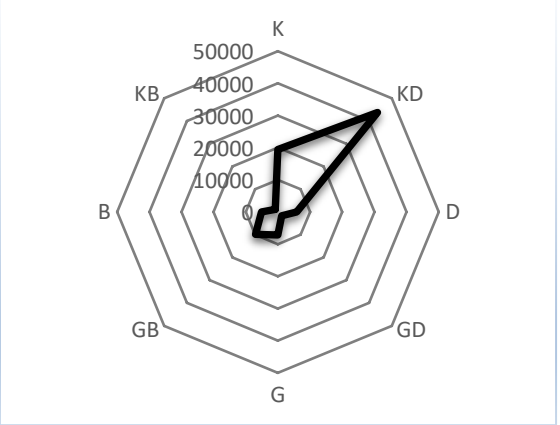

Şekil 2. Çan'da yönlere göre rüzgar frekansı (MGM, 2018'den elde edilen verilerle hazırlanmıştır)

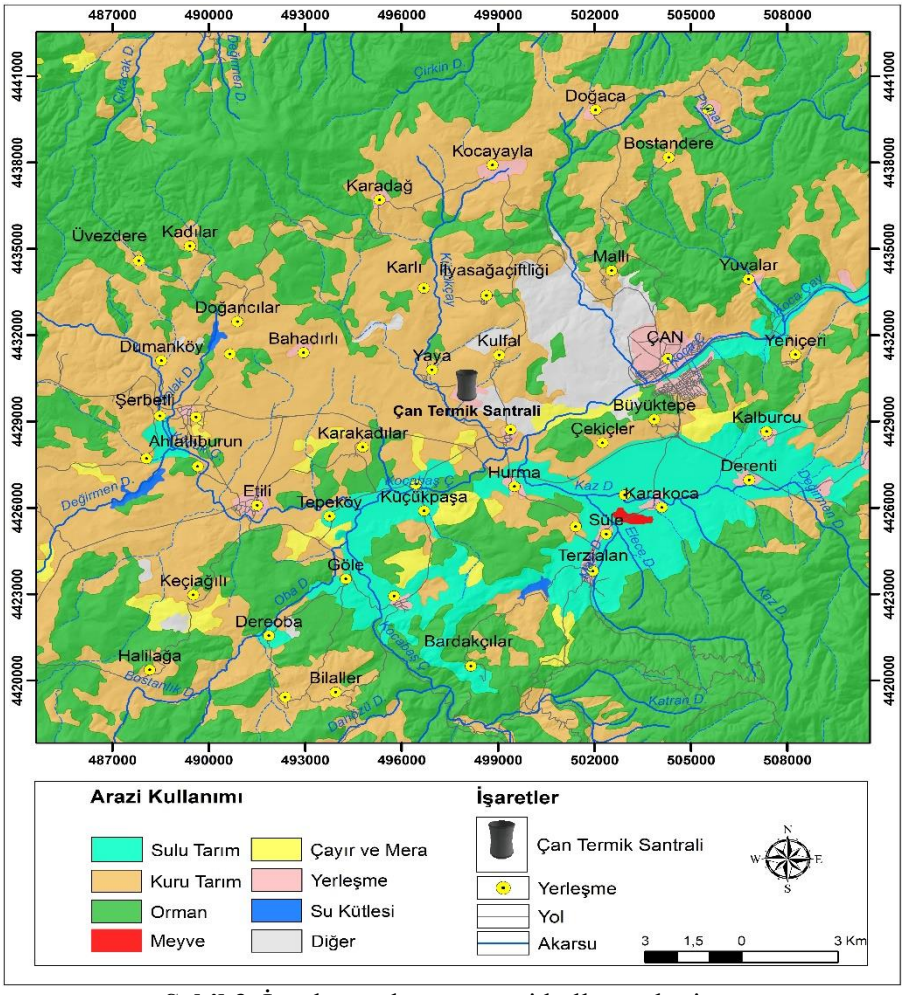

Şekil 3. İnceleme alanının arazi kullanım haritası

Sahada arazi kullanımı ekonomik faaliyetlere ve topografyaya göre şekillenmiştir. Yükselti ve eğimin fazla olduğu kuzey ve güneyde maki ve ormanlık araziler geniş yer kaplamaktadır (Şekil 3). Sahada maki ve ormandan sonra en fazla dağılışa sahip alanlar en önemli geçim kaynağı olan tarım arazileridir. İnceleme alanının orta kesiminde yaygın olan tarım arazileri toplam alanın %44,6'sını meydana getirmektedir. Tarım faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı sahada toplam arazinin %22'sini oluşturan tarıma elverişli I, II, III ve IV. sınıf arazilerin dışında sahanın %27,7'sini meydana getiren VI. sınıf araziler tarıma elverişli sayılmasa da genel olarak tarım alanı olarak kullanılmaktadır.

3. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada resmi kurumların verilerinden, Sayısal Yükseklik Modelinden (SYM), topografya haritalarından ve sahadan alınan toprak numunelerinden yararlanılmıştır. Toprak numuneleri 2017 yılının Ekim ayında alınmıştır. İnceleme alanından toprak numuneleri almak için harita üzerinde Çan Termik santralinin çevresinde 3'er km aralıklarla 50 adet numune noktası belirlenmiştir (Şekil 4). Daha sonra harita üzerinde belirlenen noktalara GPS yardımıyla ulaşılarak toprak numuneleri alınmıştır. Toprak numuneleri yerleri önceden belirlenmiş noktalarda, yüzeyden 20 cm derinliğe kadar alınmıştır. Alınan numuneler numara ve koordinat bilgileriyle birlikte poşetlenmiştir. Sahadan toplanan numuneler oda sıcaklığında kurutulup 250 µ boyutunda elenerek analize hazırlandıktan sonra ağır metal ve S tayini için ICP-OES analizine tabi tutulmuştur.

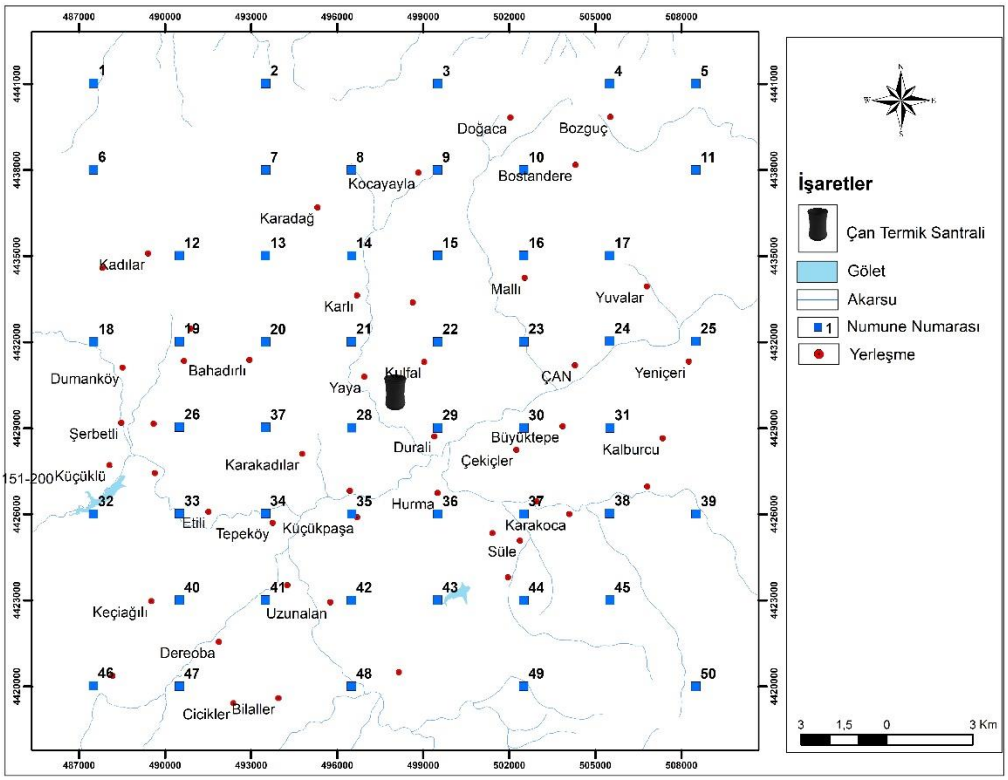

Şekil 4. Sahadaki numune noktaları

4. BULGULAR

Analiz sonucunda elde edilen veriler ArcGIS 10.3 yazılımında ters mesafe ağırlıklı enterpolasyon (Ing. Inverse Distance Weighted - IDW) tekniği uygulanarak haritalandırılmıştır. Analiz edilen toprakların ağır metal değerleri Toprak Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nde belirtilen sınır değerlere göre değerlendirilmiştir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2005). Toprak Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nin belirlediği ağır metal sınır değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Toprak Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne göre ağır metal sınır değerleri

Ağır Metaller	PH 5- 6 mg/kg Fırın Kuru Toprak	pH>6 mg/kg Fırın Kuru Toprak
Kadmiyum (Cd)	1	3
Bakır (Cu)	50	140
Kurşun (Pb)	50	300
Nikel (Ni)	30	75
Cıva (Hg)	1	1,5

Analiz edilen numunelerin 6'sının kurşun için belirlenen sınır değerleri aştığı tespit edilmiştir. 19 numunede ise kurşun konsantrasyonuna rastlanmamıştır. Kurşun çevreye en fazla sanayi faaliyetleri, termik santraller ve oto yollar nedeniyle yayılmaktadır. İnceleme alanında kurşunun dağılışına bakıldığında (Şekil 5. A) sahanın güney kesiminde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Kurşun miktarının fazla olduğu alanların Çanakkale-Çan karayolunun, Çan Termik Santrali'nin ve Çan ilçe merkezi ve Etili'de yer alan seramik fabrikalarının güneyinde olduğu görülmektedir. Sahada hâkim rüzgâr yönünün de kuzeydoğu olduğu göz önünde bulundurulursa topraklardaki kurşun birikiminde bu yapıların katkısı olduğu söylenebilir.

Kadmiyumun konsantrasyonunun dağılışı da kurşunla benzerlik göstermektedir (Şekil 5.B). Kadmiyumun da sahanın güney kesiminde yoğun olduğu tespit edilmiştir. Analiz edilen 50 numunenin 34'ünde kadmiyum kirliliği tespit edilmiştir. Bu durum bölgedeki toprakların kadmiyum kirliliği açısından büyük risk altında olduğunu göstermektedir.

Numunelerin 6'sı cıva için belirlenen sınır değerlerin üzerinde cıva konsantrasyonuna sahiptir. Sınır değerleri aşan numunelerin çoğu kuzeyde Karadağ çevresindedir (Şekil 5. C). Diğer numunelerin hiçbirinde cıvaya rastlanmamıştır. Buna göre inceleme alanındaki tarım arazilerinde cıva kirliliğinin önemli bir tehdit olmadığı söylenebilir.

Sahadaki tarım arazilerinde önemli miktarda nikel kirliliğine rastlanmamıştır. Analiz edilen numunelerin 9'u nikel için belirlenen sınır değerleri aşmaktadır. Nikel kirliliğinin genel olarak sahanın güneydoğusundaki dağlık alanda olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5. D). Bu durum sahadaki tarım arazilerinde nikel kirliliğinin önemli boyutlarda olmadığını göstermektedir.

Analiz edilen numunelerin 3'ünde bakır miktarı sınır değerlerin üzerindedir. Bununla birlikte sınır değerlerin altında olan çoğu numunenin bakır konsantrasyonu sınır değerlere çok yakındır. Bu durum sahadaki toprakların bakır kirliliği açısından risk altında olduğunu göstermektedir. Bakırın sahadaki dağılışına bakıldığında genel olarak doğu ve güney kesimlerde yoğunluk kazandığı görülmektedir (Şekil 5. E).

Termik santrallerin sülfürün önemli bir kaynağı olduğu bilinmektedir. Özellikle de Çan Termik Santrali gibi yüksek sülfür oranına sahip linyit yakan termik santraller çevreye yüksek miktarda sülfür yaymaktadır. Termik santrallerin çevresinde sülfürün dağıldığı yerler aynı zamanda santralden çevreye yayılan emisyonların dağılışı konusunda da fikir verebilir. Çan Termik Santrali çevresindeki topraklarda sülfürün genel olarak santralin yakın çevresini oluşturan 5 km'ye kadar olan alanda yoğunlaştığı tespit edilmiştir (Şekil 5. F). Öyle ki bu alanda tespit edilen sülfür birikimini ortalaması sahanın diğer yerlerindeki sülfür ortalamasının yaklaşık 3 katına eşittir. Bu durum Santralin yakın çevresindeki sülfür yoğunluğunun büyüklüğünü göstermektedir.

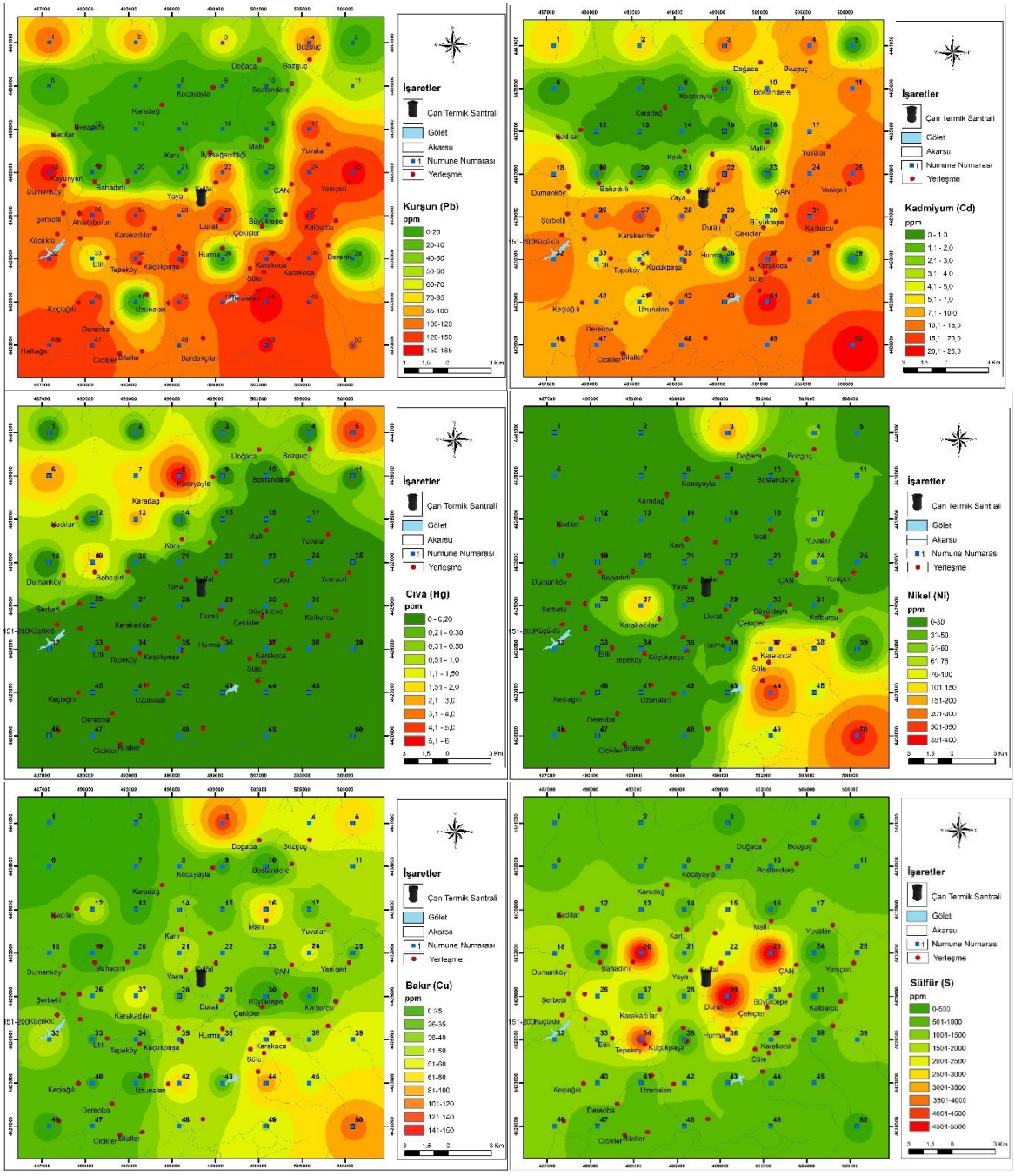

Şekil 5. Toprak numunelerinden elde edilen kirletici maddelerin mekânsal dağılışı. A Kurşun, B Kadmiyum, C Cıva, D Nikel, E Bakır, F Sülfür

5.SONUÇ

İnceleme alanındaki topraklar kurşun, kadmiyum ve bakır kirliliği açısından risk altındadır. Gerekli önlemler alınmazsa bu kirlilik daha ileri boyutlara taşınacaktır. Nikel ve cıva kirliliği sahada daha az görülmektedir ve genel olarak tarım yapılan arazilerin dışındadır. Bu bakımdan sahadaki tarım arazilerinin nikel ve cıva kirliliğine önemli düzeyde maruz kalmadığı söylenebilir.

Sahadaki topraklarda tespit edilen ağır metallerin Termik santralin hakim rüzgâr yönünde yoğunluk göstermesi ağır metal birikiminde termik santralin katkısı olabileceğini göstermektedir. Ancak sanayi, madencilik, yerleşme, tarımda kullanılan gübre ve katkı maddeleri, oto yollar da bölgedeki ağır metal birikiminde etkili kaynaklardır. Bu bakımdan topraklardaki ağır metal kirliliğinin tek kaynağının termik santral olmadığı, termik santralin bu kaynaklardan sadece biri olduğunu belirtmek gerekir.

Fosil yakıt tüketimine dayalı enerji üretimi çevre sağlığı açısından tehdit edicidir. Fosil yakıtlara dayalı termik santraller enerji üretimine önemli ölçüde katkı sağlıyor olsa da hava kirliliği, su kirliliği ve toprak kirliliğine neden olarak çevreye zarar vermekte ve canlıların hayatını tehdit etmektedir. Çanakkale başta rüzgar enerjisi olmak üzere çeşitli yenilenebilir enerji kaynakları açısından potansiyeli olan bir yerdir. Enerji üretiminde bu potansiyelin değerlendirilmesiyle birlikte temiz enerji üretimi ve sürdürülebilir çevre yönetimi sağlanacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma ÇOMÜ BAP tarafından desteklenen 1383 No'lu proje verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

BP Dünya Enerji İstatistikleri, Statistical Review of World Energy, June 2017 https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energyeconomics/statisticalreview-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf. Erişim Tarihi 09.05.2018.

ÇŞB (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) (2014). Çanakkale İli Temiz Hava Eylem Planı. Çanakkale Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Çanakkale.

GÜL, F. 2018. Çan Termik Santrali Çevresinde Ağır Metal ve Sülfürün Coğrafi Dağılışı ve Çevresel Etkileri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

MGM (Meteoroloji Genel Müdürlüğü). Çanakkale Çan İstasyonu İklim Verileri.

MMO (Makine Mühendisleri Odası) (2014). Enerji Ekipmanları Yerli Üretimi Durum Değerlendirmesi ve Öneriler. TMMOB Makine Mühendisleri Odası Raporu, Yayın No. MMO/621, ISBN: 978-605-01-0650-3, Ankara.

ÖLGEN, M., GÜR, F. (2012). Yatağan Termik Santrali Çevresinden Toplanan Likenlerde (Xanthoria parietina) Saptanan Ağır Metal Kirliliğinin Coğrafi Dağılışı. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 57: 43-54, İstanbul.

WEC (World Energy Council) (2016). World Energy Resources Coal 2016, https://www .worldenergy.org/wp-content/uploads/2017/03/WEResources_Coal_2016.pdf Erişim Tarihi:15.03.2018.

MADDE BAĞIMLILIĞININ OSMANLI TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ VE DİVAN ŞİİRİNE YANSIMASI

Dr. Vildan Özmen
Merkez Bankası Derince Anadolu Lisesi/Türk Dili ve Edebiyatı
ozmenvildan@hotmail.com

Özet
İnsanlık tarihi boyunca bazı zararlı maddelerin uzun süreli kullanımı kişilerde alışkanlık haline gelmiş; gerek ruh ve beden sağlığı gerekse sosyal hayat açısından kötü sonuçlara yol açmıştır. Devrin yöneticileri kimi zaman bu alışkanlıkları önleyici çeşitli tedbirler almış; ancak bu tedbirler, bağımlılık sorununu tamamen ortadan kaldırmaya yeterli olmamıştır. Çok eski devirlerde de görülen bu maddelerin kullanımı, günümüzde tüm dünyada yaygın bir hal almıştır. Bu çalışmanın amacı keyif verici maddeler olarak da adlandırılan afyon, esrar, tütün, kahve ve şarap gibi bağımlılık yapan maddelerin Osmanlı toplum hayatındaki yerini ve divan şiirine yansımasını ortaya koymaktır. Çalışma nitel bir araştırma olup literatür ve kaynak tarama kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, Divan Şiiri, Osmanlı Dönemi

THE PLACE OF DRUG ADDICTION ON OTTOMAN SOCIAL LIFE AND IMPACT ON DIVAN POETRY

Abstract
Throughout the history of humanity usage of some harmful substances for the long run had becomeas a habit; both from the view of soul and body health and social life it caused dissappointing results. The era executives sometimes had taken various preventive precautions; but they weren't enough for overcoming the addiction problem entirely. The usage of these substances which were seen in old periods are worlwide used now. The aim of this study is revealing the place on Ottoman social life and impact to divan poetry of these substances that are addictive and called joyful like opium, heroin, tobacco, coffee and wine. This study is a qualitative research, search scanning method and literature were used.

Keywords: Addiction, Divan Poetry, Ottoman Period

1. GİRİŞ

Bazı alışkanlıklar kimi insanların yaşamında daha çok yer tutar. Bu alışkanlıkların sürdürülmesi için öteki alışkanlıklar bir yana itilir. İnsana zevk veren bu alışkanlıklar giderek kişinin diğer faaliyetlerini engelleyici boyuta ulaşır. Kişinin ruhsal yaşamını, duygusunu, düşüncesini, hareketini değiştiren uyuşturucu ve uyarıcı maddeler de kimyasal özellikleri nedeniyle kısa ve kolay yoldan alışkanlık yaratır. Bu nedenle insandaki alışkanlık eğilimine, bu tür maddelerin alışkanlık yaratan özelliği de katılınca kolaylıkla bağımlılık oluşur (Köknel, 1998: 11-13).

Pek çok toplumda gözlemlenen bağımlılık, geçmişte Osmanlı toplumunda da çok yaygın görülen bir durumdur. Özellikle afyon, esrar, tütün, kahve, şarap gibi maddeler günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bu bağımlılık, toplum hayatını yansıtan divan şiirinde de yer bulmuştur.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada bağımlılık yapma özelliği bulunan afyon, esrar, tütün, kahve ve şarabın Osmanlı sosyal hayatına ve divan şiirine nasıl yansıdığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma, nitel bir çalışma olup doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Ansiklopediler, süreli yayınlar, seçilen divanlar taranarak elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Tüm divanların taranması mümkün olmadığından bazı divanlar taranmış; bağımlılık yapan ilgili maddelerin geçtiği beyitler seçilerek örnek olarak

verilmiştir. Çalışmada bağımlılığın ne olduğu hakkında açıklama yapılmış; bağımlılık yapan ilgili maddeler hakkında kısa bir bilgi verilerek bu maddelerin Osmanlı kültür hayatındaki yeri belirtilmiş; ardından bazı divanlardan seçilen örnek beyitlerle divan şiirindeki kullanımı yansıtılmıştır.

2.1. Afyon

Afyon; aslı Grekçe "opion" kelimesi olup "sütlü bitki"dir (opos "bitki sütü"). Türkçeye Farsçadan "afyûn" imlâsıyla girmiştir. (Baktır,1988: I/442). Haşhaşın beyaz ve kırmızı çiçek açan türünün çiçek döktükten sonra verdiği koza şeklindeki meyve kabuğunun çizilmesiyle çıkan sütün kuruyup sertleşmesiyle elde edilen, uyuşturup keyif veren bir maddedir. Bir diğer adı da "tiryâk"tır, afyon kullananlara "tiryâkî" denmesi bundan kaynaklanır (Şentürk, 2016: I/113).

Dersaadet'te afyon tiryakiliğinin serbestliğinden ve yaygınlığından söz eden Abdülaziz Bey; eskiden keyif için macunların, hapların da yapılıp kullanıldığını ve hatta evlerde de bulundurulduğunu belirtir. Dersaadet'te afyon tiryakisi adı altında bir sınıf olduğunu ve Dersaadet halkının eskiden yüzde sekseninin afyon kullandığını, cami ve tekkelerde bulundukları zaman bile ceplerinde taşıdıkları kutulardan hap halinde yapılmış ve "gıda" tabir ettikleri afyonu çıkarıp kullandıklarını söyler (Abdülaziz Bey, 1995: I-II/309-326).

Divan şiirinde "afyon" yerine genellikle "gıda" tabirinin kullanılmaktadır. Nev'îzâde Atâî, "habb" kelimesiyle birlikte kullandığı "gıdâ" ile afyonu kasteder:

Subh-ı safâ ruhun zekanun sâgar-ı subûh

Habb-i siyâh-ı hâl-i lebündür gıdâ-yı ruh (N. Atâyî, g.23/1)

Afyonun çeşitli karışımlarla macun haline getirilip bu karışımın hap gibi küçük parçalara ayrılması suretiyle kullanıldığı hususuna Hasan Çelebi'nin İznikli Derûnî'den bahsettiği ifadelerde de tesadüf edilir: "*Berş ü afyûn kâmetini kemân gibi iki kat ve top top afyûn yimekle kal'a-i bedenini harâb ü yebâb itmekle vâsıl-ı hâlet-i memât olmış idi*" şeklindeki ifadelerden bu hapların top şeklinde yuvarlandığı anlaşılmaktadır (Şentürk, 2016: I/113).

Afyon müptelalarının Ramazan ayında bir afyon hapı veya macunu yutarak imsâk edip yattıkları rivayet edilir. Afyonu kat kat kâğıda sararak yutanlar da olurmuş. Bir kat kâğıda nispetle iki veya üç katlılar midede birbirini takiben eriyeceği için afyonun keyfi de birbirini takip edermiş. Bu kâğıtlara *kefen*, kâğıda sarmaya da *kefenleme* denilirmiş (Onay, 1992: 20). Nâbî; *Hayriyye* adlı eserinde afyonun kefenlenerek yutulmasının mideyi mezar haline getireceğini ve bu yüzden afyondan uzak durulması gerektiğini belirtir:

Ramazanda sarup *afyûn*a kefen

Mi'deni mürdeye etme medfen (Onay, 1992: 20)

Yaldızlı kâğıtlara afyon haplarının sarılmasına işaret edilen bir beyitte Nev'îzâde Atâyî, "gıda", "hokka" ve "varaklanmış kağıt" ifadelerini birlikte kullanır. Feleğin mavi bir hokkaya teşbih edildiği beyitte yıldızlar, hokka içindeki yaldızlanmış afyon hapları olarak düşünülür:

Varaklanmış gıdâdur hokka-ı çarh içre gûyâ kim

Nola te'sîr iderse hâke necm-i âsumân-pîrâ (N. Atâyî, k.1/6)

18. yüzyılda afyon üretimi çok fazla artmış, afyon gibi maddelerin ihracatı bile yapılmaya başlanmıştı. Öyle ki bu dönemde afyonun ekimi, yetiştirilmesi ve hasatı konusunda halkı aydınlatmaya yönelik zirâî bilgilere dayalı layıhalar dahi yayımlanmıştır (Erkal, 2007: 28). Yerasimos, saray mutfaklarında en fazla kullanılan uyuşturucunun afyon olduğunu ve 1573-1574 yılları arasında saraya 12 kg alındığını belirtir (Yerasimos, 2002:30).

Ulema efendilerden keyif düşkünleri afyon yutardı. IV. Murad'ın yasaklarla dolu istibdat devrinde afyon kullanmak da yasaklanmıştı. Padişahın bu yasağına kurban olanlardan biri de kendi hekimbaşı Emir Çelebi gelir (Koçu, 2018: 39). Tarihçi Nâimâ, bu yasaklardan etkilenenlerden biri olan IV. Murad'ın hekimbaşı Emir Çelebi'den bahseder. Afyon bağımlısı olan Emir Çelebi, Silahdar Paşa tarafından padişaha ihbar edilir. Emir Çelebi'ye ısrarla çok sayıda afyon yutturan padişah, onunla üç

kez satranç oynayarak panzehirin fayda etmeyeceği dereceye getirir ve onu ölümle cezalandırır (Nâimâ, 2007: II/873-874).

Dernschwam, afyonu daha çok avam tabakasının kullandığını belirterek bu kişilerin soluk yüzlü, ölü gibi sapsarı kimseler olduğunu söyler. Sanki hiç uyumamış gibidirler. Akılları başlarında değildir. Afyonu bir kere kullanan kişinin ona alıştığını; her gün mercimek veya kenevir büyüklüğünde almak istediğini, fazla kaçırıp derin bir uykuya dalan kimsenin burnuna afyon tutulup çekilirse derhal derin uykusundan uyanacağını aktarır (Dernschwam, 1992: 80).

Afyon bağımlılığına değinen XVI. yüzyıl şairlerinden Zâtî; gam afyonuna alışan kişinin, durmadan öldürücü zehir yese de ona tesir etmeyeceğini belirtir:

Bir kişi kim gussanun afyonına mut‘ad ola

Dâimâ zehr-i helâhil yirse te’sir eylemez (Serdaroğlu, 2006:385)

Berş, afyon şurubuyla yapılan bir çeşit macundur. Afyonun zararlı olduğuna *Lutfiyye* adlı eserinde değinen Sümbülzâde Vehbî, afyon ve afyon şurubunun kişide tembellik ve delilik gibi haller ortaya çıkardığını belirtir:

Ne belâdır hele berş ü efyûn
Ki ider âdeme süst ü mecnûn (Lutfiyye, 1108, s. 158)

2.2. Esrâr

Kenevir (kendir) bitkisinden elde edilen uyuşturucu bir madde olup Türkiye’de *esrar*; İran’da *beng/benc*; Hindistan’da *banga, ganja*; Irak, Suriye ve Mısır’da *haşîş*; Kuzey Afrika’da *kif*; Amerika ve Meksika’da *marijuana* (marihuana) adlarıyla tanınmaktadır. Hint keneviri olarak adlandırılan uyuşturucu etkisi yüksek bir kenevir türünden elde edilir (Baytop, 1995: 11/431).

Esrar, Osmanlı Devleti dönemindeki uyuşturucuların başında gelmektedir. Zaman zaman yasaklanmış ve kullananların idamı için çeşitli fetvalar alınmışsa da esrarın elde edilmesi ve kullanılması hiçbir zaman tam olarak önlenememiştir (Baytop, 1995: 432). Öldürücü, mahvedici olduğu halde keyif vericilerden addedilen esrar, geçen yüzyıllarda İstanbul’da bir hayli yayılmış, gizli tutulmuş, kübera ve ileri gelenler tarafından da gizlice kullanılmıştır (Abdülaziz Bey, 1995: 327).

İstanbul’da “esnâf-ı bengciyân” adı verilen bir sınıf bulunuyordu. Bunlar, Süleymaniye semtindeki Tiryakiler Çarşısı’nda yer alan dükkânlarında şurup, macun, levha gibi esrar ihtiva eden müstahzarlar hazırlayıp tiryakilere satıyordu. Evliya Çelebi, kendi zamanında bu esnafın on altı dükkânının bulunduğunu ve bu iş kolunda altmış kişinin çalıştığını kaydetmektedir (Baytop, 1995:432).

Esrarın esrarkeşler arasındaki ismi “nefes” tir. Bundan dolayı esrarkeşlere eskiden “hod-nefes” de denilirdi. Kendilerine “ehli keyf” denilmesinden hoşlanan esrarkeşler, esrar kahvelerine, içinde gizlice esrar içilen kahvehanelere “tekke” derlerdi. Esrar nargilerine ise “kabak” denirdi (Koçu, 1971, 10/5355). Bu kabaklar marpuç işini gören kamış çubuğundan kamış çubuğundan üfleyerek içindeki dumanı bir delikten çıkarır, sonra bütün kuvvetleriyle içe çekerdi (Onay, 1992: 156).

Esrarkeşlerin nazarında paranın, hayatın, dünyanın hiç ehemmiyeti yoktur. Yegâne düşünceleri esrar tedarik etmektir. Bunlar için hayat, esrardan sonra başlar. Esrarkeşler esrar bulamadıkları zaman tırnaklarını kesip içerler. Bunun da tükendiği zaman zefir, pirinç, çay, süpürge tohumu, kuru tönbaku içerler. Esrarkeşlerin baş ve şehâdet parmaklarının ortaları esrar kırmaktan çürümüştür. Esrar kırmak için tırnaklarının uygun yerlerini kesmezler (Erkal, 2007: 32).

Halk arasında macun ve toz kullanan sayısız esrarkeş, kaybedilmiş haşerât sayılır. “Kara Pehlivan” dedikleri macunu yiyenler evhâm ve hayâlata tutulurlar, gâh susup oturur gâh kaşınırlar. Onu alanlar, tatlı bir şey yemek veya içmek ister (İnalcık,2018: 260).

Esrarkeşlerin esrar kullandıktan sonra cila vermesi için tatlı yemesi hususuna değinen Atâyî, sevgilinin dudağını çevreleyen ayva tüylerini şekerle karışmış esrara benzetir. “Gubâr” kelimesi ile esrarın toz hali kastedilir:

Esrâr-ı hatun fikr-i lebün dilde dem-â-dem

Benzer şu gubâra ola âlûde şekerle (N. Atâyî, g.206/2)

Esrar içenlerde görülen haller diğer keyif vericilerinkine benzemezdi. Esrar vehim ve hayallere sebep olduğundan esrarkeş su görse deniz sanır, derhal soyunmaya kalkışır, yüzmek ister, gereksiz yerde yüksek sesle kahkahalarla gülmeye başlar, kendi kendine bir sürü anlamsız sözler söyler, arada bir sebepsiz hiddet fırtınalarına kapılır ve gülünç hallere düşerdi (Abdülaziz Bey, 1995: 328).

Esrarın verdiği sarhoşluğun insanı güldürdüğüne değinen Şeyhülislâm Yahyâ, esrara benzettiği ayva tüylerinin kendisini ağlatmasından yakınır. Ayva tüyleri-gubâr ilgisi kurulan beyitte "hayrân" kelimesi esrarın etkisiyle mest halindeki kimse kastedilir:

Hattun gubârı ağladur ey dil-rübâ beni

Gerçi gubâr merdüm-i hayrânı güldürür (Ş. Yahyâ, g.95/3)

Kalenderîler ve aynı meşrepteki bazı tarikat zümrelerinin, çeşitli ayinler sırasında esrar içerek vücutlarının muhtelif yerlerini bıçakla yaraladıkları rivayet edilir (Ocak,1992: 112). Kalenderîliğe intisap etmiş olan divan şairi Hayâlî Bey, âşığın sinesini esrarın konulduğu cür'adan adlı kese olarak tasavvur eder. "Esrar" kelimesini aynı zamanda "sır" kelimesinin çoğul anlamı kastedilecek biçimde tevriyeli kullanılır:

Bana âlem nice *hayrân* olmasun kim aşk-ı yâr

Cür'adân-ı sinem içre gizli *esrâr*ım komaz (Hayâlî, g.206/3)

2.3. Kahve

Kahve, Latince adı *coffea arabica* olup rubiacceae familyasına bağlı 7-8 m. boyunda bir bitkinin ve bunun tanelerinin adıdır. *Kahve* kelimesinin ilk anlamının "şarap" olduğu ve iştah kestiği (kahy) için bu manayı aldığı, bugün kahve olarak adlandırılan içeceğe bu adın ehl-i keyf kimseler tarafından verildiği kaydedilmektedir (Bostan, 2001: 202).

Kokusu ve teskin etme özelliği dolayısıyla Türkler arasında revaç bulan kahve, kısa zamanda dünyaya yayılma fırsatı bulmuştur. XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa'ya gitmeye başlayan Türk devlet adamları, giderken yanlarına kahve ve kahve takımlarını almayı da ihmal etmemişlerdir. Dolayısıyla Avrupa kıtasına yayılan ve Türkler tarafından özel önem verilen, keyif verici, sakinleştirici bu içeceğe de "Türk kahvesi" denilmeye başlanmıştır (Yalap, 2017: 1990).

İstanbul'a ilk kez Kanuni döneminde 1543 yılında getirilen kahvenin, haram olduğu ileri sürülmüş ve içilmesi yasaklanmıştır (Sevengil, 2014: 25) Ebussuud Efendi'nin fetvasıyla içilmesi yasaklanan ve denize döktürülen kahvelerden sonra yasaklara rağmen İstanbul'a yeniden kahve getirilmiş, yer yer kahvehaneler açılmış, halk büyük bir istekle kahve içmeye başlamıştır (Sevengil, 2014: 57-58).

II. Selim ve III. Murad zamanında şehirdeki kahvehane sayısının altı yüzü geçtiğini belirten D'Ohsson; bazı saray adamları tarafından korunan bu kahvehanelerin ahlaksızların, dedikoducuların, fesatçıların toplantı yeri haline geldiğini ifade eder. Bu durumun neticesinde III. Murad tarafından kahve tüketimi yasaklanır. (D'Ohsson, 57). IV. Murat'ın tahta çıktığı ilk yıllarda eğlence düşkünlüğü artmış durumdaydı. Bu durumu fark eden IV. Murat, bütün kahvehaneleri kapatarak kahve içmeyi yasakladı. Kullananların cezası ise ölümdü (Sevengil, 2014: 58).

Nev'îzâde Atâyî, aşağıdaki beytinde kahvenin din adamlarınca eleştirilmesine değinir. Keyif ehlini kahve içtiği için ayıplayan vaizin, gücü varsa meyhaneden içki tutkunlarını uzaklaştırmasını ister:

Kahveden kesmedesin ta'n ile ehl-i keyfi

Vâ'izâ kâdir isen mey-gede kallâşın kes (N. Atâyî, g.106/4)

Kahve bağımlılığına işaret eden Sâbit, kahve ile büyük kadeh şarap arasında keyif yönünden benzerlik kurar (Şentürk, 2009:507):

Kadeh-i rıtl-i girân mertebesi neş'e virür

Kahve-âşâme ağır kahve ile bir fincân (Sabit, k./18)

İstanbul'da her sınıftan birtakım insanlar, keyif bulmak için kahvelerde toplanırdı. Kahvelere rağbet o kadar fazlaydı ki *kuşlar seherle birlikte yem aramaya çıkarken kahve meraklıları da kahvehanelere koşuyor*, tarzında hezel-âmiz kıtalar bile yazanlar bulunmaktaydı (Yalman, 2011: 9). Gelibolulu Ali, kahve bağımlılarını tane peşindeki kuşlara benzetir:

Habb ile kahve âb u dânesine

Cümle keyf ehli tut ki murgândur (Gelibolulu Ali, g.312/8)

Kahvenin uyarıcı etkisine işaret eden Nev'î, müderrisin gece kitaba bakmak için iki fincan kahve içtiğini; böylelikle sabahki dersine hazırlandığını belirtir:

İrte derse çıkamaz gice kitâba bakamaz

Eger içmezse müderris iki fincân kahve (Açıkgöz, 1999: 13)

2.4. Tütün

Tütün, patlıcangiller familyasından altmış dört cinsi içinde barındıran, bilimsel adı Nicotiana olan türün bir üyesi ve dünyada en çok bilinen Nicotiana tabacum ve Nicotiana rustica adı verilen bitkilerin yapraklarına verilen isimdir. 15. yy. sonuna kadar sadece Amerika kıtasında yerliler tarafından bilinen tütün, Amerika'nın keşfiyle bunu takip eden yıllarda Avrupa'ya getirilmiştir (Yılmaz, 2005:1-2). XVI. yüzyılda dünyaya yayılarak 17. yüzyıl başlarında Akdeniz üzerinden Osmanlı topraklarına girmiştir. Kısa bir zaman içinde, ayaktakımından kibar ve ricâle ve ulemaya varıncaya kadar her sınıf ve tabaka arasında yayılmıştır. (Yılmaz, 2012: 42/1; Koçu, 2018:41).

Dördüncü Murat'ın ölümünden sonra Sultan İbrahim döneminde keyif verici maddeler yeniden kullanılmaya başlanmış; bunlara bir de 1640 yılında İstanbul'a getirilen *enfiye* eklenmiştir. Galata'da açılan bir dükkânda "burun otu" adıyla satılmaya başlanmış ve İstanbul halkının çabuk alıştığı bir madde olmuştur (Sevengil, 2014: 60-61).

Enfiye, tütün tozu terbiye edilerek yapılan ve burna çekilen keyif verici bir maddedir. Eskiden ilmiye sınıfı mensuplarınca enfiye kullanmak âlimlik şiarından sayılırdı (Onay, 1992: 147). Sümbülzâde Vehbî, *Lutfiyye* adlı nasihatnamesinde enfiyenin keyif verdiğini ancak burnu kirlettiğini belirtir:

Hoşça bir keyf irdi enfiyye habîs

Etmese rîş ü burunu telvis (Lutfiyye, 1121, s. 159)

Tütün bağımlılığının ne derece ileride olduğu Thevenot'un şu izlenimlerinden anlayabiliriz: *"Bir yerde yangın çıktığında komşu evleri baltalarla yıkarlar; yıkım işine kimi zaman yirmi, otuz ev aşağıdan başlarlar, çünkü alevler hızla ilerleyip kısa sürede onlara ulaşır. Bu yangınlar tütün içilirken kolayca çıkar, çünkü Türkler tütün içerken uykuya dalar ve yatakta bile tütün içtikleri için çubuklarından düşen közün yanmaya müsait maddeleri tutuşturması kolay olur.*" (Thevenot, 2014: 58).

Klâsik Türk Edebiyatında çeşitli nazım şekillerinde beyit ve mısralarda, "tönbâkû"ve "duhân" olarak kullanıldığına tesadüf edilir (Okatan, 2016: 233). Sevgilinin dudağının şevkiyle âh eden Seyyid Vehbî, tütün dumanının ağızdan âh soluğu gibi çıktığına işaret eder. Kendisinin şarap meclisindeki tütün tiryâkisi olduğunu söyler:

Zevkimiz şevk-ı leb-i yâr ile âh etmektir

Meclis-i bâdede biz mâil-i tönbâkûyuz (Onay, 1992: 422)

Bazı tarih kıtalarında devrin şeyhülislamı Şeyhülislam Ebulmeyâmin Mustafa Efendi'nin "yaprak tütün" içmekten vefat ettiği ifade edilir. Şeyhülislamlık görevini sürdürürken vefat eden Mustafa Efendi'nin ölümünün tütünden olması, dini görev yapan kişilerin bile tütün bağımlısı olduklarını

gösteren bir belge niteliğindedir. İslam'da tütün kullanmanın caiz olup olmadığı tartışılan o günlerde böyle bir olayın vuku bulması ayrıca dikkat çekici bir gelişmedir (Okatan, 251-252):

Vücûd-ı fülkin ol müftî-i devrân yaprak içmekle

Adem bahrine saldıkda kefenden eyleyüp yelken

Sümbülzâde Vehbî, *Lutfiyye* adlı eserinde keyif verici maddelerden bahsederek bunlardan bütün seçkin kimselerin kahve ve tütün ikram ettiklerini; bunların zararlarından kurtulmak için çok az kullanılması gerektiğini belirtir: "*Mübtelâdur zurafâ şimdi bütün/Bûy-i ikrâm virür kahve tütün; Âdet it kıllet-i isti'mâli/ Zararından ola tab'un hâlî*" (Lutfiyye, s.158).

Tütünün sağlığa zararına değinen Şeyhülislâm Yahya, mecliste tütün içmenin kişiye zevk vermeyeceği gibi burnundan duman çıkartmanın da işret olmayacağını belirtir. "Burnundan gelmek" deyimi ile hem tütünün dumanının burundan çıkmasına hem de tütün içmenin olumsuz sonuçlarına işaret eder:

Ben duhân içdüm diyü meclisde şâd olmam hele

İşret olsun mı bu kim fi'l-hâl burnundan gele (Ş. Yahyâ, M./80)

2.5. Şarap

Şarap, sözlük anlamı olarak; "*İçilecek şey, bade, hamr, mey; üzümden, şırasından yapılan mayalı içki; içindeki şekerin bir kısmı ya da tamamı mayalanmayla alkole dönuşmüş bitkisel öz sulara verilmiş ad"* olarak tanımlanmıştır. Mayalanmanın doğal bir şekilde olması şarabı insanlığın ilk devirlerinden beri içilen bir içki çeşidi haline getirmiştir. İnsanoğlunun tarımını ilk yaptığı bitki çeşidi tahıllardır (Bahadır, 2012:13).

İnalcık, Anadolu'da Türkler arasında şarap içme adetinin erken zamanlardan beri yaygın olduğunun tarihi kayıtların gösterdiğini belirtir. Anadolu Türkmen beyliklerinin nadir pahalı şarap çeşitlerini ithal ettikleri de ticaret kayıtlarından tespit olunur. Orhan'a Cenevizlilerin şarap sunduğunu, Yıldırım Bayezid'in 1392 Anadolu seferinde harâcgüzâr olarak ordusuna katılan II. İmparator Manuel'le şarap içtiğini ifade eder (İnalcık, 2018: 273).

Osmanlıda eğlence hayatı İkinci Bayezid'le başlamıştır. İkinci Bayezid'in zevk ve eğlenceye düşkünlüğü dolayısıyla özellikle müzik, eğlence âlemlerinin dayanak ve ekseni haline gelmişti. Dinde yasaklanmış olmasına rağmen şarap da zevk araçları arasında yer almış; İstanbullular arasında hayli yaygınlaşmıştı. Sarhoşluğun yaygınlaşması genel meyhanelerin açılmasına neden olmuştu. (Sevengil, 2014: 21-22). Galata meyhaneleri hakkında bilgi veren Latifî; burada genellikle şarap içildiğini, sarhoş ve avarelerin dolaştığını, çoğunluğu Hristiyan olan halkın elinden kadeh düşmediğini belirtir (Latifî, 1977: 57-58).

Kanunî zamanında içki düşkünleri büyük bir darbeyle karşılaşır. İçki kullanma yasağı ile içki alınıp satılan yerler kapatılır, gizlice alıp içmek isteyenler yakalanınca şiddetli cezalara çarptırılır. İçki yasağının olduğu dönemle ilgili şikayetini anlatan devrin büyük şairi Bâkî; meyhaneleri Kâbe, meyhaneciyi ise harem-i şerife bakan şeyh olarak nitelendirir (Sevengil, 2014: 24).

I. Ahmed, meyhanelerin yıkılmasını emretmiş, ondan kısa bir süre sonra ise IV. Murad tütün, kahve ve afyon maddeleriyle birlikte şaraba da savaş açmıştı. Bunların satıldığı yerler yıkılmış, karşı koyanlar ölümle cezalandırılmıştı. III. Selim, meyhaneleri sorun çıkardığı gerekçesiyle yasaklamış ve kapattırmıştı. Sarhoşlar, müptelası oldukları zevklerden kimi zaman uzak kalsalar da İstanbul'da meyhane gizli veya açık hep olmuştur (Kaynar, 2014:2).

Fatih devrinin tanınmış şairlerinden Melihî, gece gündüz içer ve meyhane köşelerini padişahın meclislerine tercih ederdi. İçkiye düşkünlüğünü öğrenen padişah, tövbe ettirerek ona bu şartla bir mansıb verir. Melihî içkinin yokluğunu boza, afyon ve esrarla gidermeye çalışır; ancak başarılı olamaz. Halini öğrenmek isteyen padişah, tövbesini bozup bozmadığını anlamak için onu arattırır. Bütün meyhane köşelerini arayan çavuşlar, sonunda onu Tahtakale'de bulurlar. Huzuruna getirildiğinde ayakta duracak hali olmadığını gören padişah, boğdurulmasını emreder. Fakat Melihî, yeminini bozmadığına ve içki içmediğine yemin eder. Fazla ısrara dayanamayarak şarabı şırınga

ettirdiğini itiraf eder. Böylelikle öldürülmekten vazgeçilir ve bundan sonra bir daha padişahın meclisine kabul edilmez (İpekten, 1996: 32).

Bâkî; seçkin insanların şarap yerine esrar zevkine düştüklerini, dostların kadehi ele alır almaz kendilerinden geçip sarhoş olduklarını belirtir. Şarap yerine esrarın tercih edilmesi, muhtemelen devrin içki yasağındandır:

Keyfiyyet-i esrâra döşendi zürefâ hep

Yârân ayagın almada hayrân mey-i nâbun (Bâkî, g.269/2)

Bâkî, şu beytinde hiçbir şerbetin şarap kadar güzel olmadığını ifade ederek şarabı bir çeşit şifa kaynağı olarak görür:

Cümle bîmâra ey tabîb anı vir

Hîç şerbet nemî-resed be-şarâb (Bâkî, g.21/4)

Zâhidin riyakârlığı ile eleştirildiği bir beyitte Atâyî, içki içenleri kınayan zâhidin, kendisinin de gizlice içtiğini belirtir:

Zâhid-i şehr suyı üfürür içer ammâ

Üfürürmiş mey-i gül-gûnı da tenhâsında (N. Atâyî, g.214/3)

Sonuç

Bu çalışmada ilk aşaması keyif verici olan; ancak sonrasında bağımlılık yapan afyon, esrar, kahve, tütün ve şarap üzerinde durulmuştur. Osmanlı kültür hayatının vazgeçilmez parçası haline gelmiş bu maddelerin zararları, yasaklanmaları ve divan şiirine etkisi kısmî olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devrin yöneticileri tarafından bağımlılık sorunu her ne kadar çeşitli yaptırımlarla engellenmeye çalışılsa da tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Toplumdan uzak ve soyut olarak eleştirilen divan şiiri, aslında kültür tarihimiz açısından zengin bir kaynaktır. Divan şairleri, içinde yaşadıkları toplum hayatını, devrin sosyal yapısını; kısacası gerçeği şiir diliyle anlatmıştır. Dolayısıyla Osmanlı sosyal hayatında geniş yer tutan keyif ve sarhoşluk verici maddeleri şiirlerinde de sıkça anmışlardır.

Kaynaklar

ABDÜLAZİZ BEY, (1995), *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri* (hzl. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay), C. I-II, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,

AÇIKGÖZ, N. (1999), *Kahvenâme (Klasik Türk Edebiyatında Kahve)*, Ankara: Akçağ Yayınları.

BAHADIR, C. *S. (2012), 16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BAKTIR, M. (1988), "Afyon", TDVİA, C.1, 442-443, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

BAYTOP, T. (1995), Esrar, *TDVİA*, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

BOSTAN, İ. (2001), "Kahve", TDVİA, C. 24, 202-205, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

DERNSCHWAM, H. (1992), *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü,* (Çev. Yaşar Önen), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

D'OHSSON, M., *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler*, (çev. Zerhan Yüksel), Tercüman 1001 Eser,

ERKAL, A. (2007), Divan Şiirinde Afyon ve Esrar, *A. Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 33, Erzurum.

Gelibolulu Mustafa Ali, (haz. İ.Hakkı Aksoyak), Divan,

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0 [erişim tarihi : 05.05.2019]

İNALCIK, H. (2018, *Has-bağçede* 'Ayş u Tarab. *Nedimler-Şairler-Mutribler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İPEKTEN, H. (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

KAHRAMAN, S. A., DAĞLI, Y. (Haz.) (2011), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.2, İstanbul: YKY.

KAVRUK, H., (2001), Ş*eyhülislam Yahya Divanı*, Ankara: MEB.

KAYNAR, H. (2014), *Muhabbet Baki Mahbubân Kayıp: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meyhaneler, İstanbul Araştırmaları Yıllığı, 3, 1-22.*

KOÇU, R. E., (1971), *İstanbul Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul: Koçu Yayınları.

_____, (2018), Tarihimizde Garip Vakalar, İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık.

KÖKNEL, Ö. (1998), *Bağımlılık "Alkol ve Madde Bağımlılığı"*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

KÜÇÜK, S. (1994), *Bâkî Divanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

LATİFî, *Evsâf-ı İstanbul*, Haz. Nermin Suner, İstanbul: Baha Matbaası.

NAİMA, (2007), *Târih-i Na'îmâ,* Haz. Mehmet İpşirli, C. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Nev'izâde Atâyî, Divan, (haz. Saadet Karaköse),

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0 [erişim tarihi: 05.05.2019]

OCAK, A.Y. (1992), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

OKATAN, H. İ. (2016), "Divan Şiirinde *Tütün* Kullanımı ve Yaprak Tütün İçmekten Dolayı Hayatını Kaybeden *Şeyhülislam* Ebulmeyâmin Mustafa Efendi", *TURAN-SAM*, C. 8/Kış, S.29, 231- 258.

ONAY, A. T. (1992), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Berikan Yayıncılık.

SERDAROĞLU, V. (2006), *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı*, İstanbul: İsam Yayınları.

SEVENGİL, R. A., (2014), *İstanbul Nasıl Eğleniyordu,* (haz. Sami Önal), İstanbul: İletişim Yayınları

SÜNBÜLZÂDE VEHBİ, (2004), *Lutfiyye*, (haz. Süreyya A. Beyzâdeoğlu), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ŞENTÜRK, A. A., (2016), *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, (ed. Esma Şahin), C.1. İstanbul: OSEDAM.

_____ , (2009), *Osmanlı Şiir Antolojisi*, İstanbul: YKY.

TARLAN, A. N. (1992), *Hayâlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

THEVENOT, J. (2014). *Thévenot Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Ali Berktay, İstanbul: Kitap Yayınevi.

YALAP, H. (2017), "*Klasik Türk Edebiyatı Işığında Edebiyat ve Kültür Tarihimizde Kahve ve Kahvehaneler", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), s. 1907-1930.

YAMAN, T. M. (2004). Türkiye'de Kahve ve Kahvehâneler, (haz. Fatih Tığlı), *Ehlikeyfin Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

YILMAZ, F. (2012), "Tütün", *TDVİA*, C. 42, 1-4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yay.

_____, (2005), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Tahlili* (Basılmamış *Doktora Tezi),* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YERASİMOS, S. (2002), *Sultan Sofraları: 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı*, İstanbul: YKY.

GÜVEN, KONTROL ODAĞI VE A TİPİ KİŞİLİK FAKTÖRLERİNİN FİNANSAL DAVRANIŞA ETKİSİ

Prof.Dr. Gökhan ÖZER
Gebze Teknik Üniversitesi / İşletme Fakültesi
gokozerhan@gmail.com

Öğr. Gör. Ümmühan MUTLU
Kocaeli Üniversitesi / Hereke M.Y.O.
ummuhan.mutlu@kocaeli.edu.tr

Özet

Finansal davranış, en temel anlamda bireylerin finansal durumlarının planlanması ve takibi, harcamaları ile kişisel borç ve kredilerini yönetebilmeleri, kısa ya da uzun vadede tasarruflarını ve yatırımlarını değerlendirebilmeleri olarak düşünülebilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, bireysel yatırımcıların finansal davranışlarında değişikliklere yol açmıştır. Bu nedenle, bireylerin finansal kararları ve refah düzeyleri üzerinde etkili olan finansal davranışların ve bu davranışları etkileyen faktörlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Finansal davranışı etkileyen çok sayıda içsel ve dışsal faktör bulunmaktadır. Bu çalışmada, finansal davranışlar ile ilişkili olarak güven, kontrol odağı ve a tipi kişilik faktörlerinin etkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Analiz sonuçlarına göre; güven, kontrol odağı ve a tipi kişilik özellikleri, finansal davranış üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu bulgular, finansal davranışları açıklamada güven, kontrol odağı ve a tipi kişilik faktörlerinin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal davranış, güven, kontrol odağı, a tipi kişilik.

THE EFFECT OF TRUST, LOCUS OF CONTROL AND TYPE A PERSONALITY ON FINANCIAL BEHAVIOR

Abstract

Financial behavior can be defined as spending, saving, investment and planning actions that an individual makes in financial areas. Rapid developments in information and communication technologies have led to changes in the financial behavior of individual investors. Therefore, it is important to examine the financial behaviors and factors affecting these behaviors on the financial decisions and welfare levels of individuals. Numerous internal and external factors affect financial behaviour. In this study, the effects of trust, locus of control, and type A personality factors on financial behavior are investigated. According to the results of the analysis; confidence, locus of control, and type A personality traits have a significant impact on financial behavior. These findings emphasize the importance of trust, locus of control and A-type personality factors in explaining financial behaviors.

Keywords: Financial behaviour, Trust, Locus of control, Type a personality.

1. GİRİŞ

Finansal davranış, bireyin finansal alanlarda gerçekleştirdiği harcama, tasarruf, yatırım ve planlama eylemleri olarak tanımlanabilir. Bireylerin günlük hayatta aldıkları finansal kararlar, finansal refah düzeylerinde etkili olmaktadır. Yatırımların doğru yatırım araçlarında değerlendirilmesi, harcama ve tasarruf gibi paranın yönetimi ile ilgili konularda doğru karar alabilmek için bireylerin kararlarını risk, getiri ve maliyet ekseninde değerlendirmeleri gereklidir. Güven, kontrol odağı ve a tipi kişilik özellikleri bireysel yatırımcının sorumlu finansal davranış göstermesi konusunda, odaklanılması

gereken içsel faktörlerdir. Yatırımcıların getiri düzeylerinin arttırılması, kayıpların en aza indirilmesi konularında, finansal kurumların ve yatırım danışmanlarının müşterilerini iyi tanımaları, yönlendirmeleri ve bunu sağlayacak sistemler oluşturmaları gerekmektedir.

Bireylerin finansal davranışını etkileyen birçok iç ve dış faktör mevcuttur. Araştırma, davranışsal finans bakış açısı altında bireysel yatırımcıların, finansal davranışlarını tespit etmede, güven, kontrol odağı, a tipi kişilik boyutlarının rolü üzerinde durmaktadır. Araştırma sonuçları; güven, kontrol odağı ve a tipi kişilik özelliklerinin finansal davranış üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

1.1. Teorik Çerçeve

Finansal davranış, en temel anlamda bireylerin finansal durumlarının takibi, dikkatli alışveriş yapmaları, tasarruf ve yatırımları ile kişisel borç ve kredilerini yönetebilmeleri, kısa ve uzun vadede yatırımlarını değerlendirebilmeleri olarak düşünülebilir(Alkaya ve Yağlı, 2015). Allgood ve diğerleri (2011) de finansal davranış kavramının kişinin sahip olduğu finans bilgisi ile motivasyon, risk toleransı, harcama eğilimi, tasarruf eğilimi gibi psikolojik değişkenlerin bir kombinasyonu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hilgert, Hogarth, and Beverly (2006) ise finansal davranışı dört temel alt faktöre ayırarak bunları; nakit yönetimi, kredi yönetimi, tasarruf ve yatırım olarak tanımlamıştır.

Finansal bilgi, kontrol odağı ve gelir gibi faktörlerin bireysel davranışa etkilerinin incelendiği çalışma da; finansal bilgi ve kontrol odağının finansal davranışı etkilediği, ancak gelirin aynı yöndeki etkiyi sağlamadığı ifade edilmiştir(Arifin,2017)

Bir bireyin sahip olduğu finansal ürün türlerine bakarak, finansal ürünlere olan bağlılıklarını, kişisel mali kaynaklarını ne kadar iyi yönettiklerini ve finansal olarak ne kadar sorumlu ve ileriye dönük oldukları tespit edilebilir. Bu çıkarım, belirli eylemlerin - yani bütçelemenin, kişinin harcamaları üzerinde kontrolü kontrol altına almanın ve sergilemenin - ileriye dönük düşünmenin ve sorumlu finansal davranışların göstergeleri olduğunu ortaya koyan diğer çalışmalarla tutarlıdır. Bu da sonuçta birey için daha iyi finansal sonuçlar doğurmaktadır (Perry ve Morris, 2005).

Güven, kısmen deneyimler, kişilik ve kültürün şekillendirdiği kişisel bir özelliktir (Mayer ve diğerleri, 1995).Finansal bağlamda güven, bireylerin finansal servis sağlayıcıları olarak finansal hizmetler sektörüne, finansal aracılara, finans profesyonellerine, finansal piyasalara, finansal kuruluşlara, hükümete ve bankalara duyduğu güven olarak ifade edilebilir. Olsen(2012)' deki çalışmasında, finansal davranışlarla ilgili olarak araştırılmamış olsa da, belirli bir güven derecesini içermeyen ekonomik kararların söz konusu olamayacağını ifade etmiştir. Ekonominin içinde bulunduğu durgunluk dönemleri, finansal krizler, bireylerin karşı karşıya kalabileceği boşanma riski, sağlıkta bozulma ve akrabaların işsizliği gibi çeşitli durumsal faktörler tasarrufları ve finansal davranışları etkilemektedir (Magendans vd, 2016).

Kontrol odağı, olayların çıktılarını dışsal faktörlere (talih, şans, kader) ya da bireyin kendi eylemlerine ilişkilendirme derecesini temsil eder. Bireyler bu kontrolün ya kendi içsel özelliklerinden kaynaklandığını ya da başkaları, başka olay ve durumlar tarafından kontrol edildiğini düşünmektedirler. Her şeyin kendi kontrolü altında olduğuna inanarak, başına gelen her şeyi kendi çalışması ve başarısına atfeden bireyler, iç kontrol odaklı bireylerken; tüm olayları şansa, kadere ve çevresinde olup bitenlere, koşullara bağlayan bireyler dış kontrol odaklı bireylerdir. İç kontrol odağına sahip bireyler dış kontrol odağına sahip bireylerden daha motive, daha fazla sorumluluğu olan finansal davranış göstermede daha fazla istekli bulunmuştur. Kontrol odağı finansal davranışın belirlenmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirilir(Perry ve Morris,2005).

Literatürde hırslı, agresif, rekabetçi ve sabırsız olmaya eğilimli A tipi kişilik gösteren bireylerin finansal risk toleransıyla pozitif ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Carducci ve Wong(1998) deki çalışmasında A tipi kişiliğe sahip bireylerin B tipi kişilik sahibi bireylerden daha

fazla risk toleranslı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca A tipi kişilik sahibi bireylerin, B tipi kişilik sahibi bireylerden daha fazla risk almaya istekli olduğunu Grable (2000) deki çalışmasında da teyit etmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmanın amacı; güven, kontrol odağı ve a tipi kişilik faktörlerinin, yatırımcının finansal davranışına etkisini ölçmektir. Araştırmanın örneklemini, tesadüfî örnekleme yöntemine göre başta İstanbul ve Kocaeli olmak üzere Ankara, İzmir, Bursa, Karabük, Sivas illerinden seçilmiş, hâlihazırda yatırımı olan veya olabilecek 18 yaş üstü 1347 bireysel yatırımcı oluşturmaktadır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, ankete katılanların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik soruları içermektedir. İkinci bölüm, anket katılımcılarının güven, kontrol odağı, a tipi kişilik ile finansal davranış ile ilgili düşüncelerini ölçmeye yönelik 5'li likert ölçeği sorularından oluşmaktadır. A Tipi Kişilik ve finansal risk toleransı ilişkilerinin ölçülmesinde Mudrack'ın (1999) da geliştirdiği A tipi kişilik ölçeği kullanılmıştır. Faktör analizi sonrasında 2 ifade anket formuna dahil edilmiştir. Perry ve Morris(2005) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılmıştır. Kontrol odağını ölçmede 7 soru kullanılmış ancak faktör analizi sonrası 1 soru analize dâhil edilmemiştir. Güvenin ölçülmesinde Gefen, Karahanna ve Straub tarafından geliştirilen 7 soruluk güven ölçeği, çalışma konusu ile uyumlaştırılarak 4 ifade olarak düzenlenmiştir. Finansal Davranışı ölçmek için; "Potrich, Ani Caroline Grigion, Kelmara Mendes Vieira, Wesley Mendes-Da-Silva(2016) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılmıştır. Öncelikle açıklayıcı faktör analizi ile değişkenlerin ölçek geçerliliği test edilmiştir. Değişkenler arası ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Daha sonra çoklu doğrusal regresyon ile hipotezler test edilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 21 istatistik programı kullanılmış, değişkenler arasındaki ilişkilerin ölçülmesinde korelasyon ve çoklu doğrusal regresyondan yararlanılmıştır.

2.1. Hipotezler

H1: Güven, bireysel yatırımcının finansal davranışını etkiler.

H2: Kontrol odağı, bireysel yatırımcının finansal davranışını etkiler.

H3: A tipi kişilik, bireysel yatırımcının finansal davranışını etkiler.

Tablo 1. Faktör Analizi Sonuçları

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,853
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	11896,029
	df	190
	Sig.	,000

Tablo 1' e göre; faktör analizinin uygunluğunu ve örneklemin analiz için yeterli olup olmadığını gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.853 olarak elde edilmiştir. Söz konusu değerin 0.70'in üzerinde çıkması faktör analizinin uygunluğunu ve örneklemin yeterli olduğunu göstermektedir. Bartlett Test'te anlamlılığın 0.000 olarak elde edilmesi ise verilerden anlamlı faktörlere ulaşıldığını göstermektedir.

Tablo 2. Korelasyon Tablosu

Correlations

		guven	kontrol2	atype	findav
guven	Pearson Correlation	1	,090**	,104**	-,016
	Sig. (2-tailed)		,001	,000	,556
	N	1347	1347	1347	1347
kontrol2	Pearson Correlation	,090**	1	,236**	,310**
	Sig. (2-tailed)	,001		,000	,000
	N	1347	1347	1347	1347
atype	Pearson Correlation	,104**	,236**	1	,152**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000
	N	1347	1347	1347	1347
findav	Pearson Correlation	-,016	,310**	,152**	1
	Sig. (2-tailed)	,556	,000	,000	
	N	1347	1347	1347	1347

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 2' ye göre çalışmada yer alan güven değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin, istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde anlamlı pozitif bir ilişkide olduğu ifade edilebilir. Güven değişkeni; kontrol odağı değişkeni ile p<.01 düzeyinde anlamlı bir pozitif ilişkiye sahipken, a tipi kişilik değişkeniyle negatif ilişkili, finansal davranış değişkeni ile ile anlamlı bir ilişkiye sahip değildir.

Tablo 3. Model Özeti

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,324[a]	,105	,103	,70265

a. Predictors: (Constant), atype, guven, kontrol2

Regresyon analizinden elde edilen sonuç, modelin tahmin seviyesini 0,324 veya yüzde 32,4 olarak aldığını ortaya koymaktadır. Belirleme katsayısı, bağımlı değişkendeki değişimlerin bağımsız değişkenlerdeki değişim ile ne ölçüde açıklanabileceğini açıklar. Bağımlı değişkendeki varyans oranını belirleyen bir belirleme katsayısı olan R-kare değeri bağımlı değişkenin değişkenliğini 0.103 veya % 10,3 olarak açıklamaktadır.

Tablo 4. Anova Tablosu

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	77,968	3	25,989	52,640	,000[b]
	Residual	663,063	1343	,494		
	Total	741,031	1346			

a. Dependent Variable: findav

b. Predictors: (Constant), atype, guven, kontrol2

ANOVA tablosundaki(Tablo 4) F oranı, veriye uyan genel regresyon modelinin F (3, 1343) = 52,640, p <0.05'te istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır ki bu da modelin verilere uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Katsayılar Tablosu

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2,658	,115		23,093	,000
	guven	-,041	,021	-,052	-1,984	,047
	kontrol2	,299	,027	,294	11,042	,000
	atype	,065	,020	,088	3,287	,001

a. Dependent Variable: findav

Tablo 5'e göre, bağımsız değişkenin anlamlılığı için t-testinin, kontrol odağı ve a tipi kişilik ve güven değişkeni için 0.05 seviyesinde anlamlı olduğu belirtilebilir. Böylece, H1, H2,H3 hipotezi kabul edilir.

3. SONUÇ

Bu çalışma, yatırımcıların, kontrol odağı ve a tipi kişilik özellikleri ile finansal davranışları arasında p<.01 düzeyinde anlamlı pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Analiz sonuçları; güven, kontrol odağı ve a tipi kişilik faktörlerinin, p <0.05'te istatistiksel olarak, bireysel yatırımcının finansal davranışına etkisi olduğunu göstermektedir. Anlamlı değişkenlerin katsayıları 0.294 (kontrol odağı), 0.088 (a tipi kişilik) ve -0.052 (güven) 'dir. Güven değişkeninin finansal davranış üzerindeki etkisinin negatif olduğu görülmektedir. Çalışmada kontrol odağı değişkeninin, finansal davranışları açıklamada en yüksek katsayı değerine sahip olduğu gözlenmektedir. Bir birimlik kontrol odağı artışı, finansal davranışta 0.294 puanlık olumlu değişime yol açmaktadır. Bu nedenle kontrol odağı, bireysel yatırımcıların doğru finansal karar vermeleri ve sorumlu finansal davranışlar sergilemeleri konusunda odaklanılması gereken önemli bir faktördür. A tipi kişilik özellikleri de sorumlu finansal davranış göstermede odaklanılması gereken diğer içsel faktörlerdendir.

4. TARTIŞMA

Çalışmanın sonuçları, bireysel yatırımcının finansal davranışında kontrol odağı ve a tipi kişilik özellikleri gibi içsel faktörlerin önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde finansal davranış ve onunla ilişkili bir kavram olan finansal risk toleransının, kontrol odağı ve a tipi kişilik özellikleri ile pozitif ilişkili olduğuna dair çalışmalar mevcuttur(Perry ve Morris,(2005); Grable ve Joo, (2000); Carducci and Wong, (1998); Arifin, (2017).

Ekonominin içinde bulunduğu durgunluk dönemleri, finansal krizler, bireylerin karşı karşıya kalabileceği boşanma riski, sağlıkta bozulma ve akrabaların işsizliği gibi çeşitli durumsal faktörler tasarrufları ve finansal davranışları etkilemektedir. Bu nedenle, yüksek durumsal güvenin daha büyük finansal risk toleransını öngördüğü varsayılmaktadır(Magendans vd, 2016). Burdan yola çıkılarak araştırma modeline eklenen güven değişkeninin mevcut çalışmada finansal davranışlar üzerinde negative bir etki gösterdiği bulunmuştur.

Finansal konulara ilişkin tutum ve davranışlar, bireylerin finansal refah durumları üzerinde önemli bir etkiye sahipken, daha geniş anlamda, ülkelerin ekonomik refahını etkilemektedir. Doğru finansal kararlar alabilmek için bireysel yatırımcıların, finansal konularda ihtiyaç duyabilecekleri tüm bilgilere sahip olması gerekirken, finansal kurumların da yatırımcı profillerine uygun, doğru finansal

davranışlar sergilemeleri konusunda yatırımcılara rehberlik etmesi önemlidir. Yatırımcıların getiri düzeylerinin arttırılması, kayıpların en aza indirilmesi konularında, finansal kurumların ve yatırım danışmanlarının müşterilerini iyi tanımaları, yönlendirmeleri ve bunu sağlayacak sistemler oluşturmaları gerekmektedir.

Sonraki çalışmalarda finansal okuryazarlık, kişilik özellikleri ve duygusal zeka gibi diğer faktörlerin bütünsel olarak finansal davranışla ilişkisinin incelenmesi önerilmektedir.

5. KAYNAKLAR

ALKAYA, A., & YAĞLI, İ. (2015). Finansal okuryazarlık-finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli üniversitesi iibf öğrencileri üzerine bir uygulama. *Journal of International Social Research*, 8(40).

ALLGOOD, S., & WALSTAD, W. (2011). The effects of perceived and actual financial knowledge on credit card behavior. *Networks Financial Institute Working Paper*, (15).

ARIFIN, A. Z. (2017). The Influence of Financial Knowledge, Control and Income on Individual Financial Behavior. *European Research Studies*, *20*(3A), 635.

HILGERT, M. A., HOGARTH, J. M., & BEVERLY, S. G. (2003). Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Fed. Res. Bull.*, *89*, 309.

PERRY, V. G., & MORRİS, M. D. (2005). Who is in control? The role of self-perception, knowledge, and income in explaining consumer financial behavior. *Journal of Consumer Affairs*, *39*(2), 299-313.

OLSEN, R. (2012). Trust: the underappreciated investment risk attribute. *Journal of Behavioral Finance*, 13(4), 308-313.

MAYER, R. C., DAVIS, J. H., & SCHOORMAN, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of management review*, 20(3), 709-734.

MAGENDANS, J., GUTTELING, J. M., & ZEBEL, S. (2017). Psychological determinants of financial buffer saving: the influence of financial risk tolerance and regulatory focus. *Journal of risk research*, 20(8), 1076-1093.

CARDUCCI, B. J., & WONG, A. S. (1998). Type A and risk taking in everyday money matters. *Journal of Business and Psychology*, 12(3), 355-359.

GRABLE, J. E., & JOO, S. H. (2000). A cross-disciplinary examination of financial risk tolerance. *Consumer Interests Annual*, 46, 151-157.

POTRICH, A. C. G., VIEIRA, K. M., & MENDES-DA-SILVA, W. (2016). Development of a financial literacy model for university students. *Management Research Review*, *39*(3), 356-376.

GEFEN, D., KARAHANNA, E., & STRAUB, D. W. (2003). Trust and TAM in online shopping: an integrated model. *MIS quarterly*, *27*(1), 51-90.

MUDRACK, P. E. (1999). Time structure and purpose, Type A behavior, and the Protestant work ethic. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *20*(2), 145-158.

FİNANSAL KİRALAMA SEKTÖRÜNDE YOĞUNLAŞMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Ekrem Meriç
Anadolu Üniversitesi / Açıköğretim Fakültesi / İktisadi ve İdari Programlar Bölümü
emeric@anadolu.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Levent Şıkyazar
Anadolu Üniversitesi / Açıköğretim Fakültesi / İktisadi ve İdari Programlar Bölümü
slevent@anadolu.edu.tr

Özet

Yoğunlaşma oranı; belirli bir sektörde kullanılan kaynak ve yerine getirilen faaliyetler toplamının belirli bir yüzdesi olarak belirlenmektedir. Günümüzde çoğu alanda gözlenen rekabetin ölçülmesinde yaygın olarak yoğunlaşma oranı sektörün yapısının ortaya konmasında kullanışlı bir araçtır. Sektörel bazda hesaplanacak yoğunlaşma oranı yardımı ile sektörün tekelci piyasa ile tam rekabet arasında yer aldığı noktanın belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, Türkiye'deki finansal kiralama işletmelerinin ve sektörün ekonomik performans değerlemesi yapılarak piyasa yapısının ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışmada Türkiye finansal kiralama sektörünün işletme bazında ve toplamda karlılık düzeyleri, varlıkları, kiralama gelirleri ve finansman giderleri kullanılmıştır. m- işletme yoğunlaşma oranı ile Türkiye'de finansal kiralama sektörünün yapısının ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kiralama, Yoğunlaşma Oranı, Piyasa Yapısı

CONCENTRATION IN THE LEASİNG SECTOR: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Concentration rate; it is determined as a percentage of the total resources used and activities performed in a given sector. The concentration ratio commonly used in the measurement of competition observed in most areas is a useful tool in the determination of the structure of the sector. With the help of concentration ratio to be calculated on a sectoral basis, it is aimed to determine the point where the sector is between the monopoly market and full competition. In the study, the economic performance of the leasing business in Turkey and sector valuation is intended to reveal the structure of the market making. In this context, Turkey's leasing industry; profitability levels, assets, rental incomes and financial expenses are used in the Company and in total. With the help of m-firm model used in the study it was aimed to reveal the structure of the leasing sector in Turkey.

Keywords: Leasing, Concentration Rate, Market Structure

1. GİRİŞ

Leasing kelime olarak kiralama anlamında kullanılmaktadır. Dünya literatüründe Leasing olarak yer bulan kavram Türkiye'de bu alanda yapılan hukuki düzenlemelerde "Finansal Kiralama" olarak yer bulmuş olup, her iki kavram aynı anlamda kullanılmaktadır.

Kiralama kavramını, belirli bir şeyin, belirli bir bedelle, belirli bir süre için mülkiyete sahip olan tarafından bir başkasının kullanımına sunulmasıdır.

Finansal kiralama; üretim tesisleri ve makinaları, iş ve inşaat makinaları, kara, deniz ve hava taşıtları gibi yatırım mallarının ediniminde kullanılan orta ve uzun vadeli yatırım kredisidir. Finansal kiralamanın temel özelliği, kira süresince kiralanan malın mülkiyetinin finansal kiralama şirketinde, kullanım hakkının ve buna bağlı olarak her türlü risk ve faydanın kiracı üzerinde olmasıdır.

Sermaye birikimi yetersiz olan işletmelerde teknoloji kullanımını destekleyerek, ekonomik büyümeyi teşvik eden finansal kiralama, gelişmiş ülkelerde duran varlık yatırımı finansmanında yaklaşık %30'luk bir paya ulaşmıştır.

Çalışma kapsamında, Türkiye'deki finansal kiralama işletmelerinin ve finansal kiralama sektörünün ekonomik performansı değerlendirilerek piyasa yapısının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye finansal kiralama sektörünün işletme bazında ve toplamda karlılık düzeyleri, varlıkları, kiralama gelirleri ve finansman giderleri kullanılarak "m- işletme yoğunlaşma oranı" ile Türkiye'de finansal kiralama sektörünün yapısının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. FİNANSAL KİRALAMA

2.1. Dünya'da Finansal Kiralama

Finansal kiralama dünyada ilk olarak M.Ö. 2000 yıllarında Sümerler tarafından tarım araçlarının kiralamasında kullanılmıştır. Roma dönemlerinde finansal kiralama uygulamaları gözlenmiş, daha sonra Ortaçağ'da arazi ve binalar da finansal kiralamanın konusunu oluşturmuştur.

Modern anlamı ile finansal kiralama, 1877 yılında ABD'de Bell telefon işletmesinin telefonlarını kullanıcılara kiralamasıyla yapılmış, 1929 yılında Amerika'da yaşanan kriz sonrası finansman sıkıntısını aşmak için kullanılmıştır. Modern anlamda ilk finansal kiralama işletmesi 1952 yılında Amerika'da ortaya çıkmıştır. Finansal kiralama 1960'lı yıllarda Avrupa ve Japonya'ya yayılmış, günümüzde dünya genelinde yaygın olarak kullanılmaktadır. (finhat.com)

Finansal kiralama en geniş anlamıyla Avrupa Finansal Kiralama Birliği tarafından kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen, kiracı tarafından seçilip, kiralayan tarafından üreticiden satın alınan taşınır veya taşınmaz varlığın, mülkiyeti kiralayan finansal kiralama işletmesinde, kullanım hakkı ise kiracı üzerinde bırakan bir anlaşma olarak tanımlanmıştır. (leaseurope.org)

Avrupa Finansal Kiralama Birliği tarafından verilen finansal kiralama tanımından da anlaşılacağı üzere, kiralayan işletme hukuki mülkiyeti, kiracı ekonomik mülkiyeti elinde bulundurmaktadır. Finansal kiralama temelde bu iki farklı mülkiyete odaklanmakta ve yatırımların ana yararının mülkiyetten daha çok, kullanımdan oluştuğu düşüncesine odaklanmaktadır.

Finansal kiralamaya otomobil gibi tüketim malları ve inşaat makineleri, tıbbi cihazlar, enerji tesisleri, otobüsler, uçaklar gibi yatırım malları konu olabilmektedir. (Fider: 2019)

Kiralamada, faaliyet kiralaması ve finansal kiralama olmak üzere iki kiralama türü bulunmaktadır. (Öztaş ve Burak: 2014)

Faaliyet Kiralaması: İşletmelerin kısa süreli tüketim mallarına yönelik olarak, faaliyetleri sırasında gereksinim duydukları varlıklar açısından finansman olanağı yanında, varlıkla ilgili hizmetlerden yararlanmayı da sağlayan bir kiralama türüdür. Kiralanan varlığa ilişkin bakım ve teknik destek kiralayanın yükümlülüğündedir

Finansal Kiralama: Kiralayanın, kiralanan varlığa ilişkin tüm risk ve yararları kiracıya devrettiği bu kiralama türü en yaygın kullanıma sahip kiralama türüdür.

Bir kiralamanın finansal kiralama olarak değerlendirilebilmesi için uluslararası standartlara göre belirlenen dört kriterden en az birini sağlaması gerekmektedir. Bu kriterleri;

1- Anlaşmada belirlenen kira süresi bitiminde, varlığın mülkiyetinin kiracıya devredileceğinin belirtilmesi,

2- Anlaşmada kiracıya, kira süresi bitiminde, varlığı piyasa fiyatının altında satın alma opsiyonu vermesi,

3- Kiralama süresinin, varlığın ekonomik ömrünün %75'i ya da fazlası olması,

4- Ödenecek kiralar toplamının, kira süresi başlangıcındaki varlık değerinin bugünkü değerinin, piyasa değerinin en az %90'ına eşit olması olarak sıralayabiliriz.

Dünya'da finansal kiralama işlem hacmi 1990 yılında 331,6 milyar USD iken, 2017 yılı sonu verilerine göre 1,28 trilyon dolara ulaşmıştır.

2017 yılında işlem hacminde ilk sıralarda ABD, Çin, İngiltere, Almanya, Japonya, Fransa, İtalya, Avustralya, Kanada ve İsveç yer almaktadır. Türkiye bu listede 7,93 milyar USD ile 21. sırada yer almaktadır.

GSYİH'nın alt kalemlerinden olan özel sektör duran varlık yatırım harcamalarının ne kadarının finansal kiralama ile finanse edildiğini gösteren finansal kiralama penetrasyon oranları açısından bakıldığında, 2017 yılı için ilk sırada %5,58 ile Estonya yer almaktadır. Estonya'yı, Litvanya, İsveç, Danimarka, Polonya, Slovenya, İngiltere, Letonya, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti izlemiştir. Türkiye bu listede %0,93 oranı ile 33.sırada yer almaktadır. (Fider:2019)

Leasing penetrasyon oranı, güncellenmiş GSYİH serileri esas alınarak hesaplanmaktadır. Türkiye için oranın hesaplanmasında Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) güncellenmiş GSYİH serileri kullanılmaktadır. (WLY 2019 White Clark Group Global Leasing Report)

2.2. Türkiye'de Finansal Kiralama

Türkiye'de, 10 Haziran 1985 tarihli ve 3226 Finansal Kiralama Kanunu, finansman sağlamaya yönelik finansal kiralamayı düzenlemek amacıyla, hazırlanacak sözleşmenin yasal yapısını, tarafların hak ve sorumluluklarını düzenlemiştir. İlk finansal kiralama işletmesi ise 1986 yılında kurulmuştur.

Finansal kiralama işletmelerinin kuruluş ve faaliyet izinleri, ana sözleşme değişikliği ve pay senetlerinin devrine, yöneticilere, sözleşmelere, muhasebe sistemi, raporlama ve denetime ilişkin düzenlemelere Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından 24 Nisan 2013 tarihinde hazırlanan yönetmelik ile açıklama getirilmiştir. (BDDK, 24 Nisan 2013- RG:28627)

Belirtilen yönetmeliğe finansal kiralama işletmelerinin;
a) Anonim ortaklık olarak kurulması,
b) Ödenmiş sermayenin 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanun'da belirtilen tutarı karşılaması,
c) Pay senetlerinin isme yazılı ve nakit karşılığı çıkarılması,
d) Ticaret unvanında "Finansal Kiralama Şirketi" ibaresinin yer alması,
e) Ana sözleşmenin ilgili yasal hükümlere uygun olması,
f) Kurucuların yönetmelikte belirtilen şartları taşıması,
g) Tüzel kişi kurucuların açık ve şeffaf bir ortaklık yapısına sahip olmaları gerekmektedir.

3. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Bain tarafından tanımlanan yapı, davranış, sonuç (SCP) paradigması, işletme davranışı ve sonuçları arasındaki ilişkileri kurmak için analitik bir çerçeve içinde incelenmektedir. SCP paradigması, endüstriyel örgütlenme teorisinin direği olarak kabul edilmektedir. Paradigma, salt ekonomi alanında değil, işletme yönetimi ve kontrolü gibi alanlarda da piyasa ve sektörleri analiz etmek için kullanılmaktadır. (Bain 1951)

Paradigmanın elemanları piyasa yapısı, işletme davranışı ve sektör performansından oluşmaktadır.

Piyasa yapısı: Zaman içinde göreceli istikrarlı olan ve alıcıların ve satıcıların davranışını etkileyen değişkenler kümesidir. Piyasaların tam rekabeti takip etmedeki başarısızlığı, temelde arzın yoğunluğunun derecesi, talebin yoğunlaşması, ürün farklılaşması ve giriş engelleridir. Aynı zamanda bu başarısızlığın sebebini ürünün niteliği ve mevcut teknolojide belirlemektedir.

İşletme davranışı: Alıcı ve satıcıların davranış şekli işletmelerin kendi stratejilerini vermektedir. İşletmenin yatırımları, kendini geliştirme stratejileri ve pazarlama gücü işletmenin davranışını belirlemektedir.

Sektör performansı: Verimlilik açısından işletmenin dönem sonuçları ile sektörün geri kalanının sonuçları karşılaştırılarak ölçülür ve kârlılık derecesini değerlendirmek için farklı oranlar kullanılır. Bu

oranlarda dikkate alınan değişkenler fiyat, miktar, ürün kalitesi, kaynakların dağıtımı, üretim verimliliği vb.'dir.

Satış yapan işletmelerin dinamik davranışı piyasaları etkileyerek, öngörülen ve sabit yapılar oluşturmalarını zorlaştırır. Paradigmayı açıklamaya çalışırken ortaya çıkan zorluklar ve bunun nedeni verilerin azlığı ve piyasaların genişlemesidir. Aslında, bir piyasayı incelemek için bu metodolojiyi kullanmadaki asıl sorun, bir sektörün sınırlarını ve sınırlarını tanımlamanın zorluğudur.

m-işletme yoğunlaşma oranı

Ekonomideki yoğunlaşma oranı, işletmelerin bir bütün olarak bulundukları sektöre göre büyüklüklerini gösteren bir orandır. Yoğunlaşma oranı, bir sektörün birkaç büyük işletmeden mi, yoksa birçok küçük işletmeden mi oluştuğunu gösterir. Bir sektördeki en büyük dört işletmenin pazar payından oluşan ve yüzde olarak ifade edilen dört işletme yoğunlaşma oranı, yaygın olarak kullanılan bir yoğunlaşma oranıdır. Dört işletme yoğunlaşma oranına benzer şekilde, sekiz işletme yoğunlaşma oranı, bir sektördeki en büyük sekiz işletmenin pazar payı için hesaplanır. Üç işletme ve beş işletme kullanılabilecek iki yoğunlaşma oranı çeşididir.

Yoğunlaşma oranı, bir sektördeki en büyük işletme sayısının elinde tuttuğu pazar payı yüzdesinin toplamı olarak hesaplanır. Yoğunlaşma oranı%0 ile %100 arasındadır ve bir sektörün yoğunlaşma oranı, sektördeki rekabet derecesini gösterir. %0 ile %50 arasında değişen bir yoğunlaşma oranı, sektörün tamamen rekabetçi olduğunu ve düşük yoğunlaşma olarak kabul edildiğini gösterir.

Piyasadaki ilk beş işletme toplam pazar satışlarının %60'ından fazlasını oluşturduğunda bir - oligopolün varlığından söz edebiliriz. Bir şirketin yoğunlaşma oranı %100'e eşitse, bu sektörün bir tekel piyasa olduğunu gösterir.

İşletmelerin satış hâsılatına göre, o iktisadi faaliyet sınıfı içindeki n sayıdaki işyeri içinde, faaliyet sınıfı içindeki payı en büyük 'm' sayıda işyerinin oranını gösteren m – işletme yoğunlaşma oranıdır. Yoğunlaşma ölçütleri arasında en eski ve özellikle ampirik çalışmalarda en yaygın kullanılan yoğunlaşma oranıdır.

$$CR_m = \frac{1}{X} \sum_{i-1}^{m} X_i \quad (1)$$

$$i = \sum_{i-1}^{m} P \quad (2)$$

Burada,
X_i = i işletmesi için X değişkeninin değeri

$P_i = \frac{X_i}{X}$ i. işletmesinin toplam içindeki oranı veya i. işletmesinin payı

$X = \sum_{i-1}^{m} X_i$ Tüm sektör için X değişkenlerinin toplamı

n = Sektördeki işletme sayısı

CR_m = En büyük m işletmesinin toplam piyasa payı içindeki payıdır.

m değeri geleneksel olarak dört, sekiz veya yirmi olarak alınır.

Çalışmada Türkiye Finansal Kurumlar Birliği verilerine göre faaliyet göstermekte olan 23 finansal kiralama şirketinden 2018 yılı verilerini açıklamış olan 14 tanesine ilişkin verilerden yararlanılmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmada yapılan analizlerde, Türkiye'deki finansal kiralama şirketlerinin bilançolarından elde edilen aktif toplamlar, kira gelirleri ve finansal giderler kullanılarak m – işletme yoğunlaşma oranları şu şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1. Aktif Bazında Yoğunlaşma Oranları

YILLAR	CR3(%)	CR5(%)	CR10(%)
2014	42,8	65,5	73,4
2015	42,1	65,0	72,3
2016	41,4	62,9	72,9
2017	41,1	60,4	73,2
2018	40,2	59,7	70,7

Tablo 2. Kira Gelirleri Bazında Yoğunlaşma Oranları

YILLAR	CR3(%)	CR5(%)	CR10(%)
2014	59,1	74,7	71,8
2015	59,9	73,5	74,5
2016	59,6	74,3	74,2
2017	54,9	69,6	75,7
2018	52,8	69,5	74,3

Tablo 3. Finansman Giderleri Bazında Yoğunlaşma Oranları

YILLAR	CR3(%)	CR5(%)	CR10(%)
2014	42,2	60,1	82,3
2015	40,6	58,6	81,8
2016	41,9	59,2	80,7
2017	38,4	53,4	81,2
2018	36,6	51,6	82,2

Tabloya baktığımız zaman 2014-2018 yılları arasında 3 finansal kiralama şirketinde yoğunlaşma oranlarının 40-42 seviyelerinde olduğunu görürüz. Sektörün 10 büyük şirketinde yapılan yoğunlaşma analizi sonucunda oran 70 ile 73 arasında olmaktadır.

Kira gelirleri bazında ölçülen yoğunlaşma oranları da aktif bazlı yoğunlaşma oranlarına benzer sonuçlar vermektedir. Yoğunlaşma oranları CR3 için 52 ile 59 arasında yer almaktadır. CR5 ve CR10 için ise 69-75 arasında yer almaktadır.

Finansal giderler bazında yoğunlaşma oranları, kira gelirleri bazında yoğunlaşma oranları ve aktif bazda yoğunlaşma oranları gibi hemen hemen aynı sonuçlar vermektedir. CR3 için 36-42 arası yoğunlaşma oranı bulunmuştur. CR5 için 51-60 arası yoğunlaşma oranı ve CR10 için 80-82 arası yoğunlaşma oranı sonucu bulunmuştur.

CR10 değerine bakacak olursak, 70'li değerlerde olduğundan finansal kiralama şirketlerinin bulunduğu piyasa yapısını oligopolistik olarak değerlendirebiliriz. Bu sonuç piyasanın rekabete çok açık olmadığını göstermektedir.

Türkiye'de finansal kiralama şirketlerinin bulunduğu piyasa yapısı ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi açıklamak için ilk olarak, ekonomik başarının ölçümünde önemli bir kriter olan karlılık oranının ele alınması gerekmektedir. İzleyen aşamada bu karlılık oranı sırasıyla toplam aktif bazdaki 10 işletme yoğunlaşma oranları, kira gelirleri bazında 10 işletme yoğunlaşma oranları ve finansal giderler bazındaki 10 işletme yoğunlaşma oranları ile karşılaştırılması gerekmektedir.

Tablo 4. Finansal kiralama sektörünün yıllara göre toplam karı

YILLAR	KAR (milyon TL)
2014	668,73
2015	997,89
2016	922,07
2017	1.166,50
2018	1.190,53

2004-2015 döneminde Türkiye'de finansal kiralama piyasasında karlılık artmıştır. 2016 yılında karlılıkta bir düşüş gözlenmiş fakat 2018 ve 2018 yıllarında tekrar piyasa toparlanarak karlılık artış eğilimine girmiştir.

Yoğunlaşma oranları sonuçlarına baktığımız zaman, aktif bazda, kira gelirleri bazında ve finansal giderler bazında 2016 yılında oranlarda bir azalma olduğunu görürüz.

5. SONUÇ

Türkiye'de finansal kiralama sektörü için geliştirilen 3, 5 ve 10 işletme yoğunlaşma oranı genellikle 70'in üzerinde çıkmıştır. Bu alanda geliştirilmiş ölçeklerdeki kriterlere göre yoğunlaşma oranı yüksek olduğu için finansal kiralama sektörünün oligopolistik yapıda olduğunu ve rekabete açık olmadığını söylemek olasıdır.

Ülkemizde finansal kiralama sektörünün uygulanan teşviklere rağmen tam işlerliğe kavuşmaması nedeniyle rekabetçi bir yapının olmadığını ve yatırımların finansmanında beklenen etkiyi gösteremediğini söyleyebiliriz.

Mali yapıları sağlam, rekabet edebilir bir finansal kiralama sektörünün oluşmasının işletmelerin duran varlık finansmanında, işletme sermayesi yatırımlarının gerçekleştirilmesinde sağlayacağı yararların ülke kalkınması, ekonomik büyüme ve istihdam alanlarında olumlu yararlar sağlayacağı açıktır.

Bu nedenle sektörün vergi ve finansman teşvikleri ile desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu, RG: 28.06.1985, Sayı 18795.

Bain, J. S. (1951). Relation of Profit Rate to Industry Concentration, *Quarterly Journal of Economics,* May (1951), 293-324.

Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik, 24 Nisan 2013- RG:28627)

Öztaş Saadet, Burak Emel, Türkiye'de Faaliyet Kiralaması (Operasyonel Leasing), Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (ISSN: 2146-3417) Yıl: 2014, 3(150)

WLY 2019, White Clark Group Global Leasing Report, https://www.whiteclarkegroup.com/reports/global-leasing-report-2019, Erişim Tarihi: 01.03.2019

http://www.fider.org.tr Erişim tarihi 01.03.2019

http://www.finhat.com, Erişim tarihi:01.03.2019

http://www.leaseurope.org, Erişim tarihi: 01.03.2019

İLAÇ ENDÜSTRİSİNDE YATIRIMCI İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Ekrem Meriç
Anadolu Üniversitesi / Açıköğretim Fakültesi / İktisadi ve İdari Programlar Bölümü
emeric@anadolu.edu.tr

Sergen Yetkin
Anadolu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Finansman Programı
sergenyetkin@anadolu.edu.tr

Doç. Dr. Fatih Temizel
Anadolu Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
ftemizel@anadolu.edu.tr

Özet

Günümüzde işletmelerin mevcut ortakları, potansiyel finansal paydaşları ve yatırımcıları ile olan iletişimi önem kazanmıştır. Bu gelişmede; finansal piyasalarda derinliğin ve finansal araçların çeşitliliğinin ve rekabetin artması etkili olmuştur. Yatırımcı ilişkileri yönetimi, mevcut yatırımcılar, potansiyel yatırımcılar ve finansal kurumlara bilgi sağlamayı amaçlayan bir iletişim tekniğidir. Bilişim sektöründe, özellikle internet teknolojilerinde yaşanan gelişim yatırımcı ilişkileri yönetimi açısından önem kazanmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye, ABD ve İngiltere borsalarında işlem görmekte olan birer ilaç üretim işletmesi seçilerek; faaliyet raporu, finansal sonuçlarının açıklanması ve internet uygulamaları olmak üzere üç açıdan değerlendirilmiştir. Değerlendirme aşamasında TÜYİD Yatırımcı İlişkileri Derneği'nce düzenlenen ölçek kullanılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar belirlenen işletmelerin piyasa değerleri ve halka açıklık oranları yardımı ile açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yatırımcı İlişkileri Yönetimi, Sermaye Piyasaları, İlaç Endüstrisi.

EVALUATION OF INVESTOR RELATIONS MANAGEMENT PRACTICES IN PHARMACEUTICAL INDUSTRY

Abstract

Nowadays, the communication of the firms with their current partners, potential financial stakeholders and investors has gained importance. In this development; the diversity of depth and financial instruments in financial markets and the increase in competition were effective. Investor relations management is a communication technique that aims to provide information to existing investors, potential investors and financial institutions. In the IT sector, especially the developments in internet technologies have gained importance in terms of investor relations management. In this study; a pharmaceutical manufacturing firm which traded in the US, UK and Turkey stock markets chosen; the annual report was evaluated as the disclosure of financial results and internet applications. Selected firms were evaluated in terms of annual activity report, financial result disclosure and internet applications. In the evaluation phase, the scale which was prepared by TÜYİD - Investor Relations Association was used. Results obtained in the study; market values and free float rates of selected firms are explained.

Keywords: Investor Relations Management, Capital Markets, Pharmaceutical Industry.

1.GİRİŞ

Dünyada fon arzı ve talebini bir araya getiren çeşitli piyasalar bulunmaktadır. Bu piyasalardan en önemlisi işletmelerin pay senetlerinin işlem gördüğü organize olmuş piyasalar olan borsalardır. Borsada işlem gören bir işletmenin pay senedine olan talep, o pay senedinin fiyatını ve dolayısıyla

işletmenin piyasa değerini etkilemektedir. Bir işletmenin nihai amaçlarından biri de işletmenin piyasa değerini maksimum yapmak olduğundan, söz konusu pay senedine olan talebi arttıran hususlar işletme açısından büyük önem taşımaktadır. Pay senedine olan talebi arttıracak en önemli konu, işletme ile o pay senedine yatırım yapacak olan yatırımcılarla ilişkilerdir.

İşletme, yatırımcıları ile olan ilişkisini güvene dayandırmalıdır. Bu güven ilişkisi işletmenin piyasa değerini olumlu yönde etkilemektedir. İşletmelerin yatırımcılarla olan bu ilişkilerini, işletmenin yatırımcı ilişkileri birimi yürütmektedir. İşletmelerin yatırımcı ilişkileri birimine sahip olmasının yanında, bu birimi etkin bir şekilde yönetebilmeleri çok daha önemlidir. Yatırımcı ilişkileri birimi mevcut ve potansiyel yatırımcılarla olan iletişimi sağladığından, işletmenin başarısını ve piyasa değerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır.

İşletmenin yatırımcılarla olan ilişkilerini yürüten, iletişimini sağlayan yatırımcı ilişkileri biriminin, belirlenen kriterleri sağlayıp sağlamadığını incelemek amacıyla Türkiye Yatırımcı İlişkileri Derneği (TÜYİD) tarafından bir performans ölçüm tekniği geliştirilmiştir. Skor Kart olarak adlandırılan bu analiz yöntemi, faaliyet raporu, internet sitesi ve finansal sonuç açıklama olmak üzere işletmeleri üç kategoride değerlendirmektedir. Bu kategoriler altında, işletmelerin ilgili kategoriye ilişkin performansını ölçen sorular yer almaktadır. İşletme ilgili kategoride yer alan sorudaki kriterlere sahipse 1 puan, sahip değilse 0 puan üzerinden değerlendirilir. Puanlar toplanarak işletmenini skor kart puanına ulaşılmaktadır.

Bu çalışmada ilaç sektöründe, dünya genelinde faaliyet göstermekte olan ve pay senetleri farklı borsalarda işlem görmekte olan AstraZeneca Plc. ve Pfizer Inc. ile Türkiye'de faaliyet göstermekte olan Eczacıbaşı A.Ş. işletmelerinin yatırımcı ilişkileri birimi değerlendirilmiştir. Elde edilen skor kartı sonuçları, işletmelerin piyasa değerleri ve halka açıklık oranları ile karşılaştırılmıştır.

2. ALANYAZIN

İşletmelerde yatırımcı ilişkileri bölümü bilinçlenen ve kurumsallaşan yatırımcılarla birlikte son zamanlarda işletmelerin daha fazla önem gösterdiği bir alan haline gelmiştir. Yatırımcı ilişkileri fonksiyonu yeni bir disiplin olduğundan bu konuda literatürde yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır.

Petersen ve Martin (1996) çalışmalarında alanda yapılan çalışmaların azlığını belirtmiş, Brennan ve Kelly (2000) çalışmalarında, yatırımcı ilişkileri ile ilgili yapılan çalışmaların, görmezden gelindiğini belirtmiştir. Straker ve Marston (2001) çalışmalarında alanda fazla çalışma olmadığını belirtmiş, Laskin (2005) ise 1992-1996 dönemini kapsayan çalışmasında sadece iki akademik yayın bulunduğunu belirtmiştir.

Schoonraad (2004) çalışmasında 1990 yılı yatırımcı ilişkileri yönetimini değerlendirerek, uzmanlık gerektiren bir alan olarak gelişim gösterdiğini, bunu nedenini finansal medyanın gelişimi ve kurumsal yönetim ilkelerinin gelişimi olarak açıklamıştır.

Laskin (2010) çalışmasında yatırımcı ilişkilerin de üç dönem bulunduğunu dile getirmiştir. Bunlar; İletişim Dönemi, Finansal Dönem ve Sinerji Dönemidir.

2.1. İletişim Dönemi (1945 – 1970)

Yatırımcılarla iletişim kapsamındaki iletişim sorumluluğu, 1953 yılında Ralph Cordiner tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemde işletmelerin alışık oldukları yatırımcılar dışında faklı yatırımcılarla da karşı karşıya gelmeleri, işletmeleri yatırımcılarla iletişimi sağlayacak bir birim oluşturmaya yöneltmiştir.

Bu dönemde yatırımcı ilişkileri halkla ilişkiler bölümünün sorumluluğu altında olmuş, iletişim tek yönlü şekilde gerçekleşmiştir.

Bu dönemde yatırımcı ilişkileri faaliyeti, halka ilişkiler kapsamında gazeteciler tarafından yürütülmüştür. Yatırımcı ilişkilerinin temelleri 1950'li yıllarda, pay sahipleri ile kurulacak iletişimin

finansal anlamda yeterli bilgi birikime sahip olmayan halkla ilişkiler ve iletişim alanında gerekli donanıma sahip olmayan finans departmanı tarafından yapılmasının yanlış olduğunu savunan ve her iki tarafa da hitap edebilecek yeni bir departmanın gerekliliğini öne süren General Electrics Ceo'su Cordiner tarafından atılmıştır. (Tüyid, 2016).

1960'lı yıllarda finansın giderek büyüyüp daha karmaşık bir yapıya bürünmesi ile piyasalarda kurumsal yatırımcıların aktifliği artmış, yatırımcıların işletmelerden beklediği taleplerde artmaya başlamıştır. (Tüyid, 2016)

1969 yılında, halkla ilişkilerden bağımsız bir yatırımcı ilişkileri bölümüne duyulan gereksinimle, halkla ilişkiler bölümünün, yatırımcı ilişkileri alanında yeterli olamayacağı anlaşılmış, yatırımcı ilişkileri bölümü ayrı bir bölüm olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. (Lafdal, 2016)

2.2. Finansal Dönem (1970 – 2000)

Yatırımcı ilişkilerinin halka ilişkiler bölümünden ayrılmasından sonra bu dönemde bireysel yatırımcılardan çok kurumsal yatırımcılara odaklanılmıştır. 1970 ve 1980'li yıllarda bireysel yatırımcılar yatırım kararları için profesyonel yatırımcı danışmanlarından destek almaya başlamışlardır. Yatırımcıların işletme pay senedi fiyatları üzerindeki etkisi dikkate alınarak yatırımcılarla çift yönlü iletişime geçilmiştir. Yatırımcıların, yatırım kararlarını etkileyecek her türlü bilgiye doğru, zamanında ve eksiksiz ulaşabilme beklentisi işletmelerin yatırımcı ilişkileri bölümünü geliştirme zorunluluğu doğurmuştur.

1990-2000 döneminde yatırımcı ve sermaye rekabeti uluslararası platforma taşınmış, yatırımcı ilişkileri yönetimi mevcut işlevi yanında, ileriye dönük hedef ve stratejiler hakkında farkındalık oluşturma görevini de üstlenmişdir. (Tüyid, 2016)

İletişim yöntemi değişerek, kitle iletişimden çift yönlü olmuş, yatırımcılardan geri bildirimler alınmış, ancak bu bildirimler işletme stratejilerinde nadiren kullanılmıştır. Bu dönemde yatırımcılara işletmenin durumu ile ilgili iyi haberler verme amacı güdülmüştür. (Lafdal, 2016)

Regester, Yatırımcı ilişkileri yönetiminin 1990'lara kadar işletmenin iletişimi olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Farragher, yatırımcı ilişkileri yönetiminin ve bu alana verilen emek ve değerin gün geçtikçe arttığını dile getirmektedir. Yatırımcı ilişkileri yönetimi, 1990'lı yıllarda işletme iletişimi alanının bir alt bileşimi olarak faaliyet göstermekte iken öncelikle stratejik anlamda, izleyen dönemde bireysel yatırımcıları hedefleyen bir kavram haline gelmiştir. (Temizel, 2009)

2.3. Sinerji Dönemi (2000 sonrası)

2000'li yılların başında büyük işletmelerde yaşanan yönetici maaşları, işletme faaliyetlerinin çevre ve topluma olan etkileri gibi skandallar, yatırımcıların risk konusundaki odağını arttırmıştır. Başta ABD ve İngiltere olmak üzere kurumsal yönetim ilkeleri ve yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir. (Tüyid, 2016)

Laskin (2007), yatırımcı ilişkilerinin, bir işletmenin rekabetçi bir ortamda sermaye piyasasında yarışabilmesini sağladığını ve bunun yatırımcı ilişkilerinin bir fonksiyonu olduğunu belirtmiştir (Lafdal, 2016).

Yatırımcı ilişkilerinin tanımı bu dönemde; finans, pazarlama, iletişim ve menkul kıymetler hukukunun birbiriyle iletişim içinde olduğu, işletme, finansal topluluk ve diğer çevreler arasında çift yönlü en etkin iletişimin kurulmasını amaçlayan ve nihai olarak işletme varlıklarının adil olarak değerlenmesini sağlayan bir stratejik yönetim sorumluluğunu ifade etmektedir. (Lafdal, 2016)

Yatırımcı ilişkilerinde en son trend ise sosyal medyanın bir iletişim aracı olarak kullanılması olmuştur. (Tüyid, 2016)

Marston (1996), yatırımcı ilişkilerinin işletme ile yatırımcılar arasındaki iletişimi sağlayarak yatırımcılara gerekli bilgileri aktarmakla finansal kararların verilmesinde yardımcı olduğunu dile getirmiştir.

Ryder ve Regester, yatırımcı ilişkilerinin üç fonksiyonundan bahsetmiştir. Bunlar; işletmenin durumu hakkında yatırımcıları bilgilendirerek ilişkilerin güvene dayalı yürütülmesini sağlaması, işletme ile ilgili güven algısı yaratılarak borçlanma maliyetlerinin minimuma indirilmesi ve yatırımcıların pozisyonlarının vadelerine odaklanılmasıdır. (Hamid,2000, s.5)

3. ARAŞTIRMA KAPSAMI

Çalışmada Avrupa merkezli AstraZeneca Plc., ABD merkezli Pfizer Inc., ve Türkiye'den Eczacıbaşı AŞ. Yatırımci ilişkileri yönetimi açısından incelenmiştir.

AstraZeneca Plc, Cambridge Britanya merkezli bir ilaç ve biyoloji işletmesidir. İşletme 1999'da, İsveç'de kurulu Astra AB ile İngiltere'de kurulu Zeneca Group'un birleşmesi ile kurulmuştur.

Pfizer Inc., dünyanın önde gelen ilaç işletmelerindendir. 1849 yılında iki kuzen olan Charles Pfizer ve Charles Erhart tarafından New York'ta kurulmuştur.

Eczacıbaşı A.Ş, 1952 yılında Dr. Nejat F. Eczacıbaşı tarafından kurulmuştur. Eczacıbaşı İlaç Sanayi olan şirket adı, 2008 yılında "EİS Eczacıbaşı İlaç, Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi" olarak değişmiştir.

4. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Skor kart halka açık işletmelerin internet sitelerini, faaliyet raporlarını ve finansal raporlarını değerlendiren, bir performans ölçüm sistemidir. İşletmenin mevcut ve potansiyel ortaklıkları ve menfaat sahipleri ile olan iletişim gücünü ortaya koymaktadır. Faaliyet raporu, finansal sonuç açıklama ve internet sitesi kategorileri olmak üzere üç kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler altında her bir kategoriyle ilgili sorular yer almaktadır. Değerlendirmede objektifliği sağlamak amacı puanlama 1 ve 0 olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

5. ANALİZ VE BULGULAR

Bu çalışmada ilaç sektöründe üç farklı işletmeye skor kart analizi uygulanmıştır. İşletmeler faaliyet raporu, finansal sonuç açıklama ve internet sitesi kategorilerinden değerlendirmeye tutulmuştur.

Tablo 1. İncelenen işletmelerin skorları

SKOR KARTI	ASTRAZENECA	PFIZER	ECZACIBAŞI
PİYASA DEĞERİ (USD)	8.632,000	67.000,000	249.000,000
FAALİYET RAPORU	56	54	55
FİNANSAL SONUÇ AÇIKLAMA	41	49	23
İNTERNET SİTESİ	44	49	39
TOPLAM	141	152	117

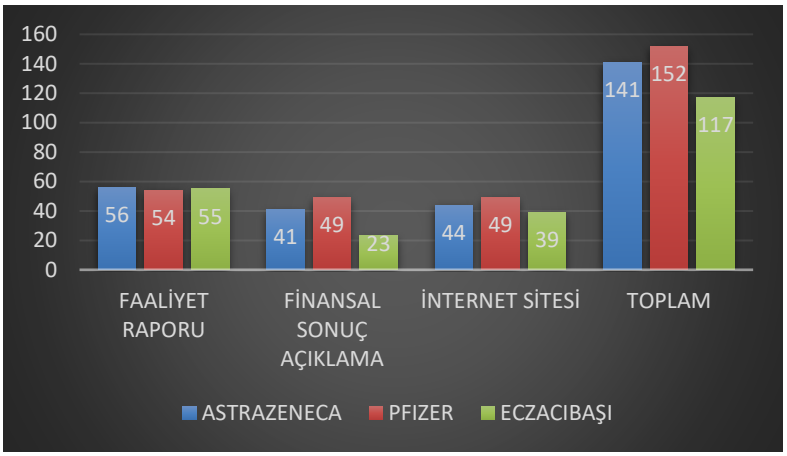

Şekil 1. İncelenen işletmelerin skorları

Çalışma sonucunda Eczacıbaşı A.Ş. faaliyet raporu kategorisinden 55, finansal sonuç açıklama kategorisinden 23 ve internet sitesi kategorisinden 39 olmak üzere toplamda 117 puan alarak son sırada yer almaktadır. AstraZeneca Plc. faaliyet raporu kategorisinden 56, finansal sonuç açıklama kategorisinden 41 ve internet sitesi kategorisinden 44 puan olmak üzere toplamda 141 puan alarak ikinci sırada yer almaktadır. Pfizer Inc. ise faaliyet raporu kategorisinden 54, finansal sonuç açıklama ve internet sitesi kategorilerinden 49'ar puan olmak üzere toplamda 152 puan ile söz konusu işletmeler arasında en yüksek skora sahip işletme olmuştur.

Faaliyet raporu kategorisinde en yüksek skoru AstraZeneca Plc. alırken en düşük skor Pfizer Inc.'ne aittir. Bu kategoride diğer iki işletmenin skoru AstraZeneca Plc.'nin skoruna yakındır fakat faaliyet raporları incelendiğinde AstraZeneca Plc.'nin faaliyet raporunda, sorulan sorular dışında birçok konuda ilgili taraflara bilgiler sunduğu gözlenmiştir.

Finansal sonuç açıklama kategorisinde en yüksek skor Pfizer Inc.'e aitken, Eczacıbaşı A.Ş. 23 puanla en düşük skora sahip işletme olmuştur. Özellikle bu kategoride Eczacıbaşı A.Ş.'nin diğer iki işletmeye göre çok başarısız olduğu görülmektedir.

İnternet sitesi kategorisinde yine Pfizer Inc. 49 puanla en yüksek skora sahip olurken, Eczacıbaşı A.Ş. en düşük skora sahip işletme olmuştur.

Yapılan analiz sonucunda, skor kartı yönteminin uygulandığı bu üç firmadan en yüksek skora sahip olan Pfizer Inc. aynı zamanda diğer iki işletmeye göre piyasa değer ve halka açıklık oranının da fazla olduğu görülmektedir. Daha çok yatırımcıya hitap eden daha büyük işletmelerin, yatırımcıları veya ilgili diğer kişilerle olan iletişimlerinde yatırımcı ilişkileri yönetimi uygulamalarına daha fazla önem gösterdiğini ve bu konuda güven temelli bir ilişki gerçekleştirme çabası içinde olduklarını söylemek olasıdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Skor kartı içeriğinin AstraZeneca Plc., Pfizer Inc. ve Eczacıbaşı A.Ş. işletmelerine uygulanması sonucunda Eczacıbaşı A.Ş.'nin söz konusu işletmeler içerisinde skoru en düşük işletme olduğu saptanmıştır. İşletmelerin faaliyet raporu, finansal sonuç açıklama ve internet sitelerinin değerlendirildiği skor kartı analizinde Eczacıbaşı A.Ş.'nin özellikle finansal sonuç açıklama kategorisinde diğer iki işletmeye göre oldukça yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. İşletmenin finansal sonuç açıklama raporunda istenilen finansal verilerin birçoğuna yer verildiği fakat bu finansal verilerle ilgili açıklamalar konusunda yeterli bilginin olmadığı ve skor kartında sorulan sorulara cevap veremediği gözlenmiştir. İşletme finansal verileri açıklamakla yetinmemeli, ilgili verilerin gerçekleşme nedeni ve bir önceki yıla göre meydana gelen değişime yönelik bilgileri de ilgili taraflarla paylaşmalıdır. Bu uzun vadede işletmenin lehine olacaktır. Yatırımcılarla kurulacak güven ve şeffaflık ilişkisinde yatırımcılara sunulan bilginin berraklığı oldukça önemlidir.

Eczacıbaşı A.Ş.'nin faaliyet raporu konusunda skor kartta sorulan sorular çerçevesinde aldığı puan göz önüne alındığında, işletmenin bu konuda başarılı olduğu gözlenmektedir. İşletme Pfizer Inc.'den daha yüksek bir puana sahipken AstraZeneca Plc.'nin sadece 1 puan gerisindedir.

Eczacıbaşı A.Ş.'nin internet sitesi kategorisinden aldığı skor diğer iki işletme skorlarından daha düşük düşüktür. Fakat aradaki farkın çok fazla olmaması Eczacıbaşı A.Ş.'nin bu kategoride de başarılı olduğunu göstermektedir.

Skor kartta yer alan sorular işletmenin ilgili taraflarla olan iletişimindeki başarısını ölçmede yetersiz kalmaktadır. Bir işletme bu sorulara sınırlı seviyede yanıt verirken, başka bir işletme detaylı cevaplar vermektedir. Ek bilgilerle işletme hakkında daha detaylı şeffaf bir rapor sunmaktadır. Ama skor kartı ölçeğinde bu iki işletmede o sorudan birer puan almaktadır. Puanlama sisteminde 1 ve 0 puanları yerine 1 ile 10 arasında bir puanlama oluşturulabilir. Ya da 1 ile 2 arasında bir puanlama oluşturulup, sadece sorulan bilgiyi içeren işletmeye 1 puan, daha detaylı ek bilgiler içeren işletmeye 2 puan verilebilir.

Bunların yanında skor kartında bir sorunun kendi içinde birden fazla soru yer alabilmektedir. Böyle bir durumda işletmenin faaliyet raporu, o sorunun içindeki sorulardan birkaçına olumlu cevap verirken bir kısmına cevap verememektedir. Bu gibi durumlarda 1 veya 0 puanı vermek yanlış bir değerlendirmeye yol açmaktadır.

KAYNAKLAR

Brennan, N., Kelly, S. (2000). Use of the Internet by Irish Companies for Investor Relations Purposes. *Irish Business and Administrative Research*, 21 (2), 107-135.

Hamid, F.Z.A. (2005). Malaysian companies' use of the internet for investor relations. *corporate governance: The international journal of business in society*, 5 (1), 5-14, https://doi.org/10.1108/14720700510583421

Lafdal, S. (2016). Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının Web Sitelerindeki Yatırımcı İlişkileri İçeriklerinin Analiz Edilmesi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Laskin, A. (2005). Investor relations practices at fortune 500 companies: an exploratory study. *Department of Public Relations, College of Journalism and Communications, University of Florida*.

Laskin, A. (2010). *Managing investor relations: strategies for effective communication.* New York: Business Expert Press.

Marston, C. (1996). The organization of the investor relations function by large UK quoted companies. *Newcastle: Omega.*

Petersen, B. K., Martin, H. J. (1996). CEO perceptions on investor relations function. *Journal Of Public Relations Research*, 8 (3), 173-209. https://doi.org/10.1207/s1532754xjprr0803_03

Schoonraad, N. (2003). Managing Financial communication towards a conceptuel model. *University Of Pretoria, Master Thesis.*

Straker, C., & Marston, M. (2001). Investor relations: a European survey. *Corporate Communications: An International Journal*, Vol. 6 Iss 2 pp. 82 - 93.

Temizel, F. (2009). Yatırımcı İlişkileri Yönetiminin Kamunun Aydınlatılmasındaki Yeri. (N. Aydın, Ed.). Eskişehir.

Tüyid. (2016). Yatırımcı İlişkilerinin Önemi ve Fonksiyonu. Tüyid Yatırımcı İlişkileri Derneği, 4–11. https://www.tuyid.org, Erişim Tarihi:01.03.2019.

THE IMPACT OF USING UNIVERSITY SOCIAL MEDIA ON STUDENTS BEHAVIOUR

Assoc. Prof. Dr. Azeta Tartaraj
University "Aleksander Moisiu", Faculty of Business, Department of Marketing
azetatartaraj@yahoo.co.uk

Phd (c) Ariola Harizi
University "Aleksandër Moisiu" Faculty of Business, Department of Marketing
ariolaharizi@hotmail.com

Abstract

Nowadays, the use of Social Media is also leading the academic world. Through them all the bussines units and areas of interest are aimed at promoting and marketing. The impact that create the use of social networks from universities is very important to get a feedback about all the activities and the environment where this institutions operate. In this study we will present how the use of Social Media at the Faculty of Business "Aleksandër Moisiu", Durrës, Albania affects the student's behavior by using these networks. A classification of demographic, statistical and quantitative and qualitative data variables will be part of this study. Use of Content Marketing, number of users and visitors in report with total number of Students, post and reactions on them, and the trend of followers after one post, will be on focused of analysis.

Keywords: social media, promoting, content marketing, universities.

1. INTRODUCTION

Social media is a phenomenon that has transformed the interaction and communication of individuals throughout the world. However, social media is not a new concept - it has been evolving since the dawn of human interaction. In recent times, social media has impacted many aspects of human communication, thereby impacting business. Social networking has become daily practice in some users' lives (Seymour, 2011). Social media concepts, as well as presenting some concepts, risks, and benefits that are covered in more detail throughout the book. Social media has been developed over the years, has changed the organizations and individuals, has become a common tool in people's lives and business practices.(Page, Barton, Unger, & Zappavigna, 2018) . Some of the best social media platforms for business, like Facebook and Instagram, have become essential tools in the modern marketer's toolbox.

More and more consumers are using these channels to find new companies and engage with their favourite brands. However, most companies can't be everywhere at once, especially small businesses with tight marketing budgets. That's why it's vital for businesses to be strategic about which social media platforms they work to build a presence on.

We analyse how Facebook use and students' social network positions within it relate to their academic performance. Using a unique data set obtained from a survey of students' perceptions, actual Facebook connections to measure social network positions, and objective grades provided by the university registrar to measure academic performance. Facebook activities during day relate negatively to academic performance, that students located in densely connected subnetworks earn better grades, and that in contrast to female students, male students benefit from a general use of Facebook, particularly if they are highly connected (Media, 2015).

In today's society, social media have become an almost indispensable part of daily life, particularly among university students, who are generally heavy social media users. Social media multitasking has also been increasingly prevalent. However, is known about how social media usage and social media multitasking influence the academic performance of university students. This study examined whether and how these two behaviour predict academic performance among university students(Lau, 2017).

As social media sites continue to grow in popularity, it is our premise that technology is a vital part in today's student success equation (Arnett et al., 2011).

2. MATERIALS AND METHODS

For this study a quantitative research is done to analyse the effect of social media on the consumption patterns of students at universities institution. The Faculty of Business at University "Aleksander Moisiu" has an average number of 6 000 registered students in different program studies. In the Facebook account it has 4 903 followers. Number of response rate is 86 % of total number of followers. Most engaging posts had a reached of 3 100 followers. We have analzed this social media in order to create a general result,m how social media is effecting behavior of the students .

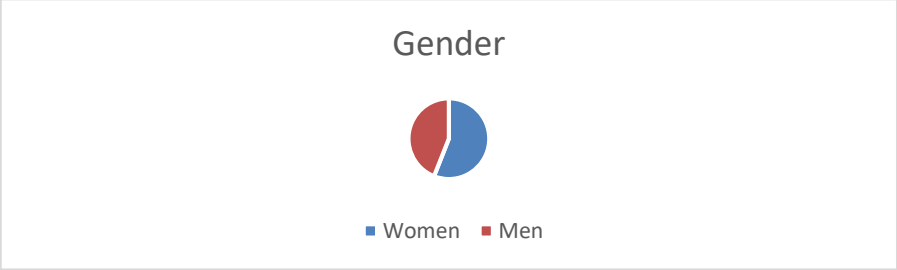

Figure 1. Gender Distribution (Author's Source)

2.3. Building Blocks

Mostly, consumers used the Internet to simply expend content: they read it, they watched it, and they used it to buy products and services. However, consumers are utilizing platforms-such as content sharing sites, blogs, social networking, and wikis-to create, modify, share, and discuss Internet content. This represents the social media phenomenon, which can now significantly impact a firm's reputation, sales, and even survival. Many executives eschew or ignore this form of media because they don't understand what it is, the various forms it can take, and how to engage with it and learn. In this line, we will explain, functional building blocks: identity, feeds, sharing, presence, relationships, time and groups.(Kietzmann, Hermkens, McCarthy, & Silvestre, 2011)

As social media sites continue to grow in popularity, it is our premise that technology is a vital part in today's student success equation. (Arnett)

3. RESULTS

In Figure.1 of Gender Distribution, we see that we have the number of females, larger than men. This result is linked with the time that females use more social media than men.

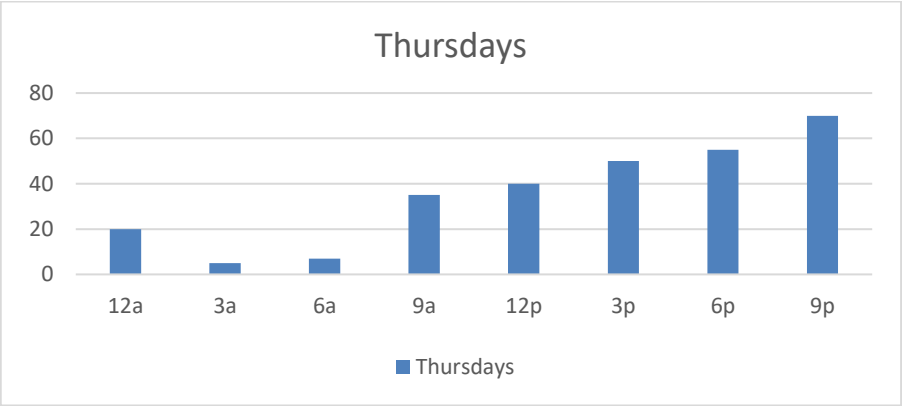

Figure 2. Followers Time spending in one day (Author's Source)

Figure 2, describes time spending in one day of followers. Time 9: 00 pm has more visitors, because followers have more free time to explore social networks. Social media is a phenomenon that has transformed the interaction and communication of individuals throughout the world. However, social media is not a new concept - it has been evolving since the dawn of human interaction. In recent times, social media has impacted many aspects of human communication, thereby impacting business. (Business)

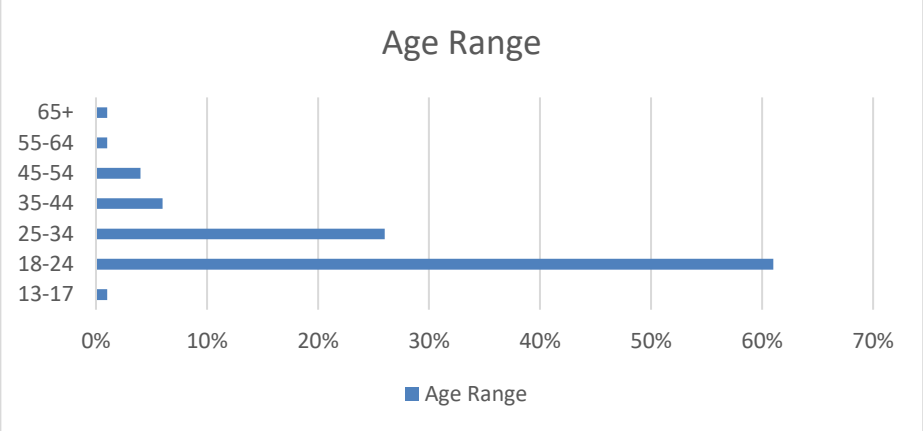

Figure 3. Age Range of Followers (Author's Source)

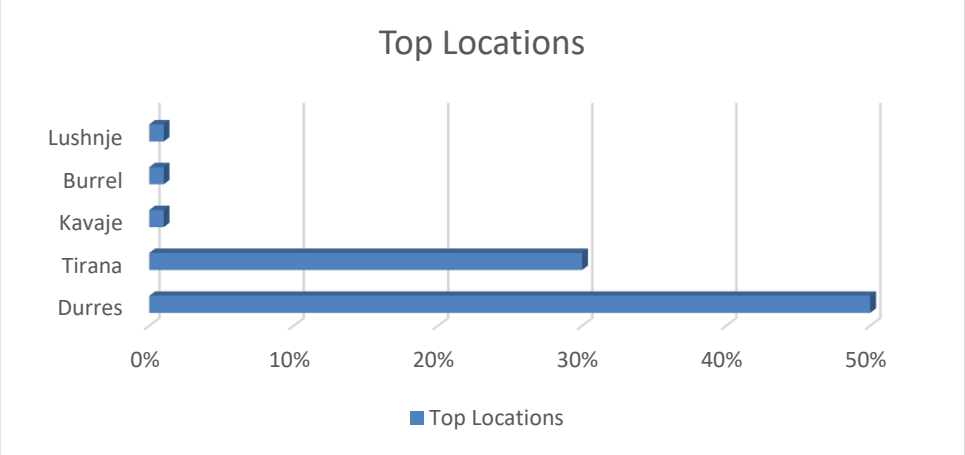

Figure 4. Top Locations (Author's Source)

Table 1. Feed Posts ordered by number of items they were seen.

Name of Activity	Nr of Viwers
Social Activity	1266
News Feed	1188
Promotional Activity	992
Other	796

By results of this Table, students are more interested on Social Activity and News Feed, as a channel for information, students take a lot of information from social media.

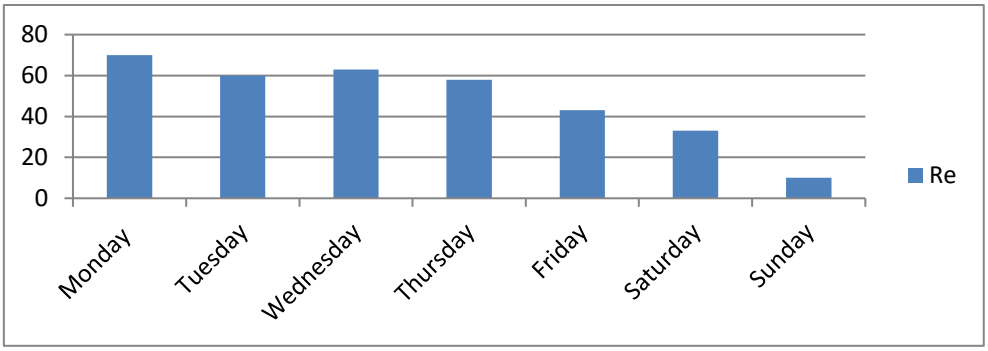

Figure 5. Accounts reached for one week (Author's Suorce)

.

5. CONCLUSION

In social media marketing system that maximizes students, attention on sharing new and activities of Universities, is going to be a new trend, and a good marketing. The author believes marketing its emphasis to nonmaterial consumption and societal considerations. Several ways are suggested in which marketing might adapt to the changed circumstances brought about by environmental pressures.

In essence, the role of the social media marketing is to engaged with online community. Students behaviour has been consistent with their activities on using social media platforms. As the societal considerations of consumption become more intense, it is reasonable to expect a major increase in the influence of students on using social media marketing. Students use Facebook and Instagram, mostly for promotion activities, to be informed and to share with each – other activities.

REFERENCES

Arnett, J. J., Ruud, C. M., Ahn, J., Moran, M., Seaman, J., Tinti-Kane, H., … Agosto, D. E. (2011). The Effects of Social Media on College Students. In *IMIA Yearbook 2011*. https://doi.org/10.1111/j.1548-1379.2010.01107.x

Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P., & Silvestre, B. S. (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizons*. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2011.01.005

Lau, W. W. F. (2017). Effects of social media usage and social media multitasking on the academic performance of university students. *Computers in Human Behavior*. https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.043

Media, S. (2015). S ocial M edia and A cademic P erformance : D oes the I ntensity of F acebook A ctivity R elate to G ood G rades ?**. *Schmalenbach Business Review*.

Page, R., Barton, D., Unger, J. W., & Zappavigna, M. (2018). What is social media? In *Researching Language and Social Media*. https://doi.org/10.4324/9781315771786-2

Seymour, T. P. . et al. (2011). The History of Social Media and its Impact on Business. *Management*.

TATARLARDA GELİN ALMA İLE İLGİLİ GELENEK VE RİTÜELLER

Rasilya Karimova
Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/TDE Ana Bilim Dalı
rasilyakra@gmail.com

Özet
İdil-Ural Bölgesinde yaşayan Tatarlar Türk Dünyasının önemli halklarından birini teşkil ederler. 1552 yılından beri Rusya'nın hâkimiyeti altında yaşayan Tatarların çok eski, zengin ve renkli bir kültürleri vardır. Evlilik yolu ile kurulan aile kurumu toplumun temelini teşkil eder. Bu kurumun meydana gelişinden önce ve sonra var olagelen pek gelenek ve ritüel söz konusudur. Gelin alma uygulaması bu sürecin önemli parçalarından biridir. Tatarlarda gelin alma işine eskiden beri büyük önem verilmektedir. Çünkü gelin nesli devam ettirmek, hayatın devamını sağlamak ve aile ocağını korumakla görevli esas kişilerden biri sayılmıştır. Geleneksel aile hayatında kız çocuklar bu bilinç doğrultusunda yetiştirilmektedir. Oğullarını baş göz etmeye niyet eden anne ve babalar da bu şekilde yetiştirilen kızları seçmektedirler. Bunun için erkek tarafı ilk olarak kızın ailesine dikkat etmektedirler. Tatarlar, kızı almadan annesine bak, şeklindeki atasözü bugün de halk arasında varlığını devam ettirmektedir. Gelin almadan önce yapılan işler tamamlanıp bu aşamaya gelinince gelin için yapılan birçok sınav vardır. Elbette bu sınavların tatbiki esnasında onlar ile ilgili geleneksel uygulamalar ve ritüeller de söz konusudur. Bu gelenek ve ritüelleri gelinin alındığı gün yapılanlar ve düğünden sonraki gün yapılanlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bu çalışmada, Tatarlarda gelin alma ile ilgili gelenekler ve ritüeller ele alınıp incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Tatarlar, gelin, gelin alma, gelenekler, ritüeller

TRADITIONS AND RITUALS OF TATARS ABOUT WIVING

Abstract
Tatars living in Idil-Ural region constitute one of the significant publics of Turkish World. Tatars living under the domination of Russia since 1552 have a very old, rich and colorful culture. The family institution established through marriage constitutes the basis of society. There are many traditions and rituals that exist before and after the establishment of this institution. The wiving application is an important part of the process. A great importance has been given to the issue of wiving in Tatars, because the bride is one of the main issues in charge of maintaining the family and protecting hearth. In traditional family life, girls are grown in line with this consciousness. Parents intend to match their sons with those who are raised like that. For this reason, the male side pays attention to the girl's family. The proverb of Tatar, like mother like daughter, has been still stated even today among the people.There are many exams for the bride while reaching this process completing all the works before wiving. There have been precisely traditional practices and rituals associated with them during the practice of these exams, as well. It is possible to separate these traditions and rituals into two groups on the day of the arrival of the bride and the days after the wedding. In this study, the traditions and rituals about wiving in Tatars will be discussed and examined.

Keywords: Tatars, bride, wiving, traditions, rituals.

Giriş

Türk Dünyasının Kıpçak dilli halklarından biri olan Tatarlar İdil-Ural Bölgesinde yer alan Tataristan Özerk Cumhuriyeti ile Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti başta olmak üzere Rusya Federasyonu'nun muhtelif bölgelerinde yaşamaktadırlar. 1552 yılından beri Rusların hakimiyeti altında yaşayan ve küçük bir kısmı Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Tatarlar günümüzde çokdilli ve çokkültürlü bir hayat tarzına sahiptirler.

İnsan hayatında doğum, sünnet, vaftiz, komünyon, nişan, evlenme, ölüm gibi çok önemli geçiş aşamaları vardır. Evlilik ile ilgili olarak bu kurumu meydana getirecek olan iki taraf söz konusudur,

erkek (damat) ve kız (gelin) tarafı. Türk kültürünün genelinde olduğu gibi Tatarlarda da gelin, damat ve yakınları tarafından evinden alınıp yeni hayatının başlayacağı yeni yuvasına, eşinin evine götürülür. Bu uygulama ile ilgili olarak Kazan Tatarları arasında, Türk Dünyasının geneli ile benzer gelenekler ve ritüeller söz konusudur.

1. Tatarlarda Gelin Alma ile İlgili Gelenekler

Tatarlarda gelin damat evine getirilmeden önce, gelin adayı olan kız daha ailesinin evinde iken dinî nikâh yapılmakta ve bundan sonra aile kuracak olan kız ile erkek karı-koca sayılmaktadır. Resmî nikâh ve düğün ise ailenin durumuna göre bir hafta sonra, bir veya birkaç ay sonra yapılabileceği gibi dinî nikâhtan hemen sonra da yapılabilmektedir. Halk arasında genel bir kanaat şeklinde, dinî nikâh ile düğün arasında uzun bir sürenin olmaması gerektiği düşüncesi vardır (Karimova, 2017:107).

Resmî nikâh günü ailesinin evinden alınan gelin, damat evine götürülür. Gelini damat ve damadın aile tarafı hazırlıklı bir şekilde gelip alır ve bu özel günde düğün kutlaması damat tarafında hem kızın hem de damadın akrabaları, yakınları, dostları ile birlikte yapılır.

Geline yönelik sınav içerikli geleneksel uygulamalar ilk olarak gelinin damat evine geldiği zaman ayak altına serilen beyaz kılıflı yastığa, Tatarların yaşadığı bazı bölgelerde ise beyaz başörtüsüne, bastırılması ile başlar. Aslında bu, damadın annesi tarafından gelinin hayatının uğurlu, yastık kılıfı gibi temiz ve huyunun da yastık gibi yumuşak olması dileği ile yapılır. Eğer gelin yastığa veya örtüye basarsa ve bunları kaldırarak eve götürürse bu durum onun ömür boyu iyi olacağı şeklinde yorumlanır. Kapı önünde, girişte, konuklardan biri veya duruma göre kayınvalide, yumuşak bir minder ile gelini bekler, giriş esnasında bu minder gelinin ayağının altına serilir. Bundan maksat gelinin yumuşak huylu olmasını dilemektir. Şayet gelin eve giriş esnasında bu mindere basmazsa, onun sert karakterli, başına buyruk, kimseye boyun eğmez bir kişi olduğu anlamı çıkarılır (Karimova, 2017:109-110). Ayrıca, gelinin yastığa sağ ayağı ile basması uğurlu sayılır. Bazı gelinler yastığı atlayıp geçer veya onu alıp bir kenara koyarak üstüne basmadan eve girer. Halk arasında, bu gelinin sert karakterli, başına buyruk bir kişi olacağı, kayınvalidesine boyun eğmeyeceği şeklinde bir inanç söz konusudur ve bu geleneksel uygulama ile birlikte inanç da varlığını devam ettirmektedir. Eve girişte gelinin ayak altına yastık serilmesi onun yumuşak sözlü olmasını dileme amacını da taşır (Ramazanova, 1997:9).

Günümüzde çok rastlanmasa bile Tatarlarda ilgi çeken geleneksel uygulamalardan biri de kapıdan giren gelinin yoluna damadın yakınlarından biri tarafından kürek, yaba, soba demiri gibi nesnelerin bırakılmasıdır. Eğer yeni gelin ayak altında yatan bu nesnelerin üzerinden geçerse onun aldırış etmeyen, umursamaz biri olduğu düşünülür.

Eski devirlerde var olan gelin sınavlarından birine göre, müstakbel hayat arkadaşının evine geldikten sonra gelin, örtülerle kaplanan yatağa oturtulur ve kendisine bir tabak kemikli koyun eti ikram edilir. Gelin eğer tabaktaki bu kemikli eti kemirip bitirebilirse eli işe yatkın ve becerikli, yiyip bitiremezse beceriksiz bir kişi olacağı düşünülür (Bayazitova, 2003:81).

Damat evine geldiğinde yapılan sınavlardan geçen gelin eşinin evine girer. Gelin bir müddet dinlendikten sonra damadın yakınları onu pınara götürürler. Tatarlarda bu gelenek *"su yulı kürsetüw / su yolunu göstermek"* diye adlandırılır. Gelin, omzuna yerleştirdiği çiğindiriğe asılı kovalar ile su taşımalıdır. Pınardan su alınıp geri dönüldüğü zaman dönüş yolunda gelinin sağında ve solunda yer alan kovalardan su damlamamalıdır. Kovalar sallanır ve su dökülürse bu durum gelinin beceriksiz bir kişi olduğuna/olacağına yorulur.

Sınavlar düğün günü ile sınırlı değildir. Düğünden sonraki ilk gün de gelini sınavlar bekler. İlk iş olarak onun sofra kurması, çay demlemesi ve çayın yanına Tatarlara has olan "koymak[31]" adlı hamur işi yiyeceği hazırlaması gerekir. Erkenden kalkıp bunları yapan gelinin kendisinin becerikli, sofrasının

[31] Günümüzde de Tatarlar tarafından çay ile birlikte yaygın şekilde ve sevilerek tüketilen "koymak", krep benzeri bir hamur işi yiyecektir.

da hayatı boyunca bereketli olacağına inanılır. Koymağın kabararak pişmesi de onun yemek hazırlama işine eli yatkın biri olduğunu gösterir. Koymak yapmayı bilip bilmediğini anlamak için düğünün ertesi günü ondan koymak pişirmesi beklenir, ancak bunu iyi bir şekilde yapıp başarabilirse becerikli bir gelin olarak kabul edilir. Tataristan'dan uzak yerlerde yaşayan Tatarlar arasında da bu gelenek çeşitli şekillerde varlığını devam ettirmektedir (Bayazitova, 2007:238-239).

Yeni gelinin yemek işine elinin yatkın olup olmadığını anlamak için Tatarlarda buna benzer başka bir sınav daha yapılır. Gelin, yumurta ve un karışımından oluşan bir hamur hazırlayarak bu hamurdan çok ince yufka açıp bu yufkadan ince ince "tokmaç" (erişte) keser. Yufkanın çok ince olması, yırtılmaması, oklavaya yapışmaması ve eriştelerin incecik olması gelinin becerikli olduğunun kanıtı sayılır. Erişte için yufka açmayı bilip bilmediğine bakılan gelinin bu işi ne kadar zamanda yaptığı, yani hızlı olup olmadığı, hazırlanan eriştelerin inceliği gibi hususlar çok önemli sayılır ve bunlara dikkat edilir (Bayazitova, 2007:104-105).

Tatarlar arasında, *"Uñğan kilĕn toqmaçınnan bilgĕlĕ. / Gelinin becerikliği kestiği erişteden bellidir."* (Mäxmütov, 1987:378) şeklindeki atasözü, yukarıda dile getirilen sınavın önemine işaret eder. *"Kilĕn salması qıyıq bula. / Gelinin eriştesi eğri olur.", "Qıyşıq toqmaç kilĕnnĕkĕ. / Eğri erişte gelinindir."* (Mäxmütov, 1987:377-378) gibi ifadeler de gelinin iş ve yemek yapma konusundaki ustalığını bildiren, onun bu şekilde sınavdan geçirildiğini ifade eden atasözlerindendir.

Günümüzde artık pek uygulanmayan başka bir sınav da gelinin yoğurduğu ekmek hamuruna bozuk para atıp gelini sınamak şeklindedir. Gelin eğer hamurun içindeki parayı bulabilirse çok becerikli ve rızkı bol olacak bir kişi diye düşünülür. Hamurun içindeki parayı bulabilmek için onu iyice yoğurmak gerekir, azimli olunur ve bu yapılırsa ancak bu şekilde hamurun içindeki nesneye ulaşılabilir. Tüm bunları başaran gelin, kayınvalidesinin de gözüne girmeye hak kazanır ve onun nazarında da saygın bir konum elde eder (Bayazitova, 2003:127-128).

Yeni gelinin elinin işe yatkınlığı, ustalığı ve becerikliliği ondan yerleri süpürmesi istenilerek de tespit edilmeye çalışılır. Bu sınavın yapılabilmesi için evdekiler tarafından geline fark ettirilmeden yere düğme, yüzük, önemli bir notun yer aldığı bir kâğıt parçası vb. gibi şeyler atılır. Eğer yeni gelin yerleri süpürürken yere atılan bu şeyleri bulursa onun dikkatli, hassas ve hamarat bir kişi olduğu kabul edilir (Bayazitova, 2002:127-128).

Tatarlarda resmî nikâh ile ilgili işlemlerin kendine has bir gelenek oluşturduğundan söz edilebilir. Düğün sabahı erken saatlerde kız evinde hazırlıklar başlar. Gelinin hazırlanması esnasında yakın arkadaşları, kardeşleri ona sürekli destek olurlar (Karimova, 2017:107). Damat tarafında da hazırlıklara düğün günü sabahleyin başlanır. Hazırlıklar bittikten sonra damat, sağdıcı ve aile efradı ile birlikte gelini almak için karşı tarafa, kız evine gider. Eskiden gelin almaya atlarla gidilirken günümüzde arabalarla gidilmektedir. Geliş esnasında arabalarla turlar atılır, klaksonlar çalınır ve bir şenlik havasının var olduğu herkese hissettirilir. Yaşanılan şehrin durumuna göre gelin ile damadın ziyaret etmesinin uğur ve mutluluk getireceğine inanılan mekânlar da olabilir. Bunlar, geleneğin ve içinde barındırdığı evlilik ile ilgili ritüellerin çağa ayak uydurması, kendi kendini yenilemesi ile ilgili ilginç örnekler olarak düşünülebilir.

Tatarlarda gelin alma işi esnasında damat adayı için de sınavlar vardır ve bunlar kız alınmaya gelindikten sonra başlar. Damat ve yakınları gelini almak için kız evine geldikleri vakit orada kız tarafının gençleri onlara engel olmaya çalışırlar. Bu esnada damada, kızın ayakkabı numarası, kıyafetinin kaç beden olduğu, anne ve babasının adı gibi ilginç ve kimi zaman komik sorular yöneltilir. Doğru cevap verilmesi hâlinde damat ve yakınları adım adım kız evine doğru yaklaşır. Cevabın yanlış olması halinde ise damat ve yanındakiler soru soran kişilere para vermek zorunda kalırlar.

Damat ve yanındakiler kız evinin kapısına gelince burada onlara çeşitli oyunlar oynanmaya başlanır. Mesela evin kapısının anahtarı gizlenir. Anahtar kimi zaman süs balonlarından birinin, kimi zaman ise bir ayakkabının içinde veya başka bir yerde olabilir. Bu tür ayrıntılar tamamen oyunu organize eden

kişilerin yaratıcılıklarına bağlıdır. Anahtarın bir kaptaki yoğurdun ya da unun içine saklanması ve damat tarafından oradan çıkarılması, içi su dolu bir kavanoza atılması ve damat tarafından bu suyun içilerek anahtarın oradan alınması veya bir horozun ayağına bağlanması ve bu horozun damat tarafından kovalanıp yakalanmasının beklenmesi gibi çok çeşitli eğlencelik oyunlara bilhassa köy düğünlerinde rastlanır. Damat bu eğlenceli oyunlardan oluşan sınav aşamalarını tamamlayıp geçtikten sonra eve girmeye hak kazanır. Lakin bu defa da gelin saklanmış olur. Evin içinde de damada gelinin hangi odada olduğu, aynı şekilde giyindirilmiş birkaç kızdan hangisinin gelin olduğu gibi muhtelif sorular yöneltilir. Damat burada da kendisine yöneltilen sorulara cevap vermek zorundadır. Doğru cevap onu geline yaklaştırır. Yanlış cevap vermesi halinde ise soruları yöneltenler tarafından damada ceza olarak şarkı söylettirilebilir, damat dans ettirilebilir veya damattan para talep edilebilir (Karimova, 2017: 108). Tüm bu uygulamalar düğüne neşe katmak, hayata yeni başlayacak olan genç çifte çıkacakları uzun yolun daha başlangıcında ömür boyu unutulmaz güzellikte bir gün yaşatmak için kurgulanır.

Bütün bu aşamalar bitip de damat geline ulaştıktan sonra ise gelinin ayakkabısı kaybolmuş, daha doğrusu saklanmış olabilir. Kız tarafından olan kişiler, evlenmek, gelin alıp gitmek öyle kolay bir şey değil, damat olan kişi çok çalışmak, çaba sarf etmek zorundadır, diye şakalar yaparlar. Burada hem bir oyun ve şakalaşma hem de yeni başlayacakları evlilik hayatında gelin ile damadı bekleyen çeşitli zorlukların var olduğunu onlara haber verme düşüncesi saklıdır (Karimova, 2017: 108-109). Hayatın her zaman kolay olmadığı, olmayacağı düşüncesi evliliğe adım atarken verilen mesajlarla bilhassa damada hissettirilmeye çalışılır. Tatar halkı modern bir dünyada yaşıyor olsa bile Türk Dünyasının genelinde olduğu gibi eski kültürün devamı şeklinde yorumlanabilecek bir anlayışla erkeği evin reisi saymakta ve ailenin belli başlı bazı sorumluluklarını özellikle onun sırtına yüklemektedir.

Damat, kız evindeki bütün sınavları aşıp geline ulaştıktan sonra gelini alıp daha önce resmî işlemler için tarih ve saatin tespit edilmiş olduğu nikâh dairesine gider. Kız evinden ayrılmaları esnasında gelin ile damat tarafından gelini yeni hayatına ve yeni evine uğurlamaya gelen yakınları, arkadaşları, komşuları ve bütün katılımcılar için düğün şekerleri, şekerlemeler, bozuk paralar saçılır (Karimova, 2017:109). Amaç, yeni hayatlarının şenlik ve mutluluk dolu, bolluk ve bereket içinde geçirmelerini dilemektir.

2. Tatarlarda Gelin Alma ile İlgili Ritüeller

Tatarlarda gelin damat evine girmeden önce dış kapıdan başlayıp gelinin geçecek olduğu yola kuru ot, saman veya ot serpme ve bunların üzerine ibrikle su dökme ritüeli vardır. Bu işlemi damat tarafından iki kişi yapar. Uygulama esnasında, rızıkları bol olsun, hayvanları çok olsun, bolluk içinde yaşasınlar şeklinde dilekler dilenir (Bayazitova, 2006:45). Daha çok köylerde görülen bu ritüel günümüzde neredeyse kaybolmak üzeredir. Raufa Urazmanova (2014:102), yeni yuvasında hayatlarını idame ettirebilmeleri için geline verilen hayvanların Tatarların yaşadığı çeşitli bölgelerde farklılık gösterdiğinden bahseder. Geline bir hayvan hediye edilir, gelin de buna dokunur/yaslanır ve bu hayvan artık onun olur. Bazı bölgelerde ise damadın evine gelen geline bir hayvan verilmez, bunun yerine yeni evine girerken gelinin eline bir dizgin verilir. Bu esnada da kayınpederi tarafından geline hediye edilecek bir hayvanın adının zikredilmesi gerekir. Kayınpederi bunu yapmadan önce gelin elindeki dizgini bırakıp eve girmez. Bu durum, geleneksel toplum düzeninde bir aile için sahip olunan hayvan veya hayvanların ne denli önemli olduğunu anlamak adına son derece önemlidir.

Gelin, damat evine geldikten sonra dış kapıdan girmeden önce bir tüfek ile ateş etme ritüeline de Tatarların yaşadığı bazı bölgelerde, nadiren de olsa, rastlanılır. Geçen yüzyılın doksanlı yıllarına kadar gelinleri almaya çift atlarla gidilmekteydi. Gelinin oturduğu atlar damat evinin dış kapısından içeri alınırken atların ayak altına yanan odun atılır veya saman yakılırdı. F.Bayazitova'ya göre Orta Ural bölgesinde yaşayan Tatarlarda atlar ile kapıdan geçerken defalarca tüfek ile ateş edilerek, "Gelin, şeytanı ile gelmesin. Kızın şeytanı olurmuş, şeytanı peşine takılıp gelmesin." denilirmiş (Bayazitova, 2002:80).

Tatarlarda bugün de rastlanan ilginç ritüellerden biri gelinin damat evine girmeden önce koyun, koç, dana, buzağı vb. gibi bir hayvana tutunması/yaslanması şeklindedir. Kendisine verilen hayvana yaslanmadan önce gelin bu hayvanın üzerine bir başörtüsü veya havlu örter. Bu ritüel *"tayançık"* olarak adlandırılır (Bayazitova, 2002:82).

R.Urazmanova (2014:102), Sibirya bölgesinde yaşayan Tatarlarda damadı kötü ruhlardan korumak için keten bitkisinin dallarının alınıp yelpaze gibi yapıldığını ve bunların sallanması ile damadın tepeden tırnağa kadar yellendiğini belirtir.

Astrahan Tatarlarında gelin olan kızın üzerine horoz uçurtulur; damat ile gelinin üstüne pirinç taneleri, kuru üzüm, bozuk para serpilir. Kasım Tatarlarında pirinç taneleri ile un kullanılırken Astrahan Tatarlarında bozuk paralar serpilir (Urazmanova, 2014:102). Bütün bunlar gelin ile damadın yeni yuvalarının bolluk ve bereket içinde olmasını dilemek amacı ile yapılır.

Sonuç

Köklü ve renkli bir tarihî geçmişe sahip olan Tatar halkının aile kurumu ve evlilik ile ilgili zengin gelenek ve ritüelleri vardır. Kazan Tatarları, Türk Dünyasının geneli ile benzer geleneklere sahiptir. Ailenin temelini teşkil edecek en önemli unsurlardan biri olan gelindir. Gelinin, ailesinin yanından alınıp yeni yuvasına götürülmesi onun hayatında çok önemli bir aşama olup bu geçiş esnasında onun yeni hayatı için gerekli olacak kimi ihtiyaçları maddî veya manevî şekilde karşılanmaya çalışılır.

Tüm dünyayı kuşatan global bir kültür emperyalizminin tektipleştirici olumsuz etkilerine rağmen, Tatar halkının kendi millî değerlerini koruma ve yaşatma düşüncesi varlığını devam ettirmektedir. Aile kurumu ile ilgili hassasiyet ve bu kurumun temeli atılırken kültürel mirasın uygulamalı şekilde yaşatılmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmaya çalışılmasına dikkat edildiği görülmektedir. Gelin alma ile ilgili olarak daha çok modern öncesi döneme ait gelenek ve ritüeller söz konusu olsa da bunların zamana ayak uydurarak varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Rus kültürü ve Hıristiyanlık ile etkileşimin yansımalarına, SSCB öncesi dönemde kendilerini daha sıkı korumuş olsalar da, SSCB döneminin etkisi ile, günümüz dünyasındaki çağdaş Tatarlar arasında daha çok rastlanmaktadır.

Günümüz Kazan Tatarlarında gelin alma ile ilgili eski veya kökleri eski dönemlere ait olmakla birlikte güncellenmiş olan gelenek ve ritüeller canlı bir şekilde varlıklarını devam ettirmekte ve bunlar mümkün olduğu kadar güçlü bir biçimde yeni kuşaklara aktarılmaya çalışılmaktadır.

Kaynakça

Bayazitova, F.S. (2007), *Aş-Su Häm Xalıq Traditsiyälärĕ Leksikası*, Kazan: "Dom Peçati" Näşriyatı. [Баязитова, Ф.С. (2007), *Аш-Су Һәм Халык Традицияләре Лексикасы*, Казан: "Дом Печати" Нәшрияты.]

Bayazitova, F.S. (2006), *Nokrat Söyläşĕ*, Kazan: "Dom Peçati" Näşriyatı. [Баязитова, Ф.С. (2006), *Нократ Сөйләше*, Казан: "Дом Печати" Нәшрияты.]

Bayazitova, F.S. (2003), *Tatar-Mişär Ruxiy Mirası: Ġaile-Könkürĕş, Yola Terminologiyesĕ Hem Fol'klor*, Saransk: "Tatarskya Gazeta". [Баязитова, Ф.С. (2003), *Татар-Мишәр Рухи Мирасы: Гаилә-Көнкүреш, Йола Терминологиясе Һәм Фольклор*, Саранск: "Татарская Газета".]

Bayazitova, F.S. (2002), *Urta Ural (Sverdlovsk Ölkäsĕ) Tatarları*, Kazan: Fikĕr. [Баязитова, Ф.С. (2002), *Урта Урал (Свердловск Өлкәсе) Татарлары*, Казан: Фикер.]

Karimova, Rasilya (2017), *Müslüman Tatarlarda ve Kreşinlerde (Hristiyan Tatarlarda) Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Mäxmütov X.Ş. (1987), *Tatar Xalıq İcatı - Mäkallär Häm Äytěmnär*, Kazan: Tatarskoye Knijnoye İzdatel'stvo. [Мәхмүтов Х.Ш. (1987), *Татар Халык Иҗаты - Мәкальләр һәм Әйтемнәр*, Казан: Татарское Книжное Издательство.]

Ramazanova, D.B. (2001), *Sěběr Dialektlarınnan Materiallar*, Kazan: Fikěr. [Рамазанова, Д.Б. (2001), *Себер Диалектларыннан Материаллар*, Казан: Фикер.]

Ramazanova, D.B. (1997), *Tuylar, tuylar…*, Kazan: Tatarstan Respublikası Mädäniyät Ministrlığı Tatar Däwlät Fol'klor Üzägě. [Рамазанова, Д.Б. (1997) *Туйлар, туйлар...*, Казан: Татарстан Республикасы Мәдәният Министрлыгы Татар Дәүләт Фольклор Үзәге.]

Urazmanova, Raufa (2014), *Prazdniçnaya Kul'tura i Kul'tura Prazdnikov Tatar*, XIX – naç. XXI vv. İstoriko-Etnografiçeskiye Oçerki. Kazan': İxlas. [Уразманова, Рифа (2014), Праздничная *Культура и Культура Праздников Татар*, XIX – нач. XXI вв. Историко-Этнографические Очерки. Казань: Ихлас.]

İSTANBUL HAVALİMANININ REKABET GÜCÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı Cenk Erkin
Kocaeli Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü
cenk.erkin@kocaeli.edu.tr

Özet

Hava taşımacılığı, günümüzde uzun mesafeli yolculuklar için en önemli ulaşım yöntemidir; bir yılda havayolu ile dört milyardan fazla insan yer değiştirmektedir. 1980'lerden itibaren sektörde gözlenen serbestleşme ve liberalleşmenin yanı sıra küreselleşme, gelir artışı ve seyahat maliyetlerindeki düşüş ülkeler arasındaki havayolu bağlantılarının artmasına yol açmıştır. Bu dönemde, sektörde artan rekabet karşısında geleneksel havayolları büyük havaalanlarındaki konumlarını güçlendirmeye çalışmışlar ve neticesinde merkez bir havaalanı üzerinden çok sayıda noktaya aktarmalı uçuş imkânı veren topla-dağıt ağ yapısı iş modelini benimsemişlerdir. Türk Hava Yolları (THY) bu strateji ile İstanbul'un coğrafi konum avantajını kullanarak uluslararası aktarmalı uçan yolcu pazarında payını hızla arttırmış, İstanbul Atatürk Havalimanı'nın Avrupa'nın en büyükleri arasına girmesini sağlamıştır. Yeni açılan İstanbul Havalimanı'na duyulan ihtiyaç büyük oranda bu stratejinin başarısının sonucudur. Diğer yandan, benzer stratejiler uygulayan Avrupa ve Ortadoğu'daki bazı havayolu şirketleri ile THY arasındaki rekabet, dolaylı olarak bu havayollarının üs olarak benimsedikleri havaalanları ile İstanbul Havalimanı'nı rakip yapmaktadır. Yeni havaalanının yakın gelecekteki trafik gerçekleşmeleri ve ticari başarısı bu rekabetteki konumu ile yakından ilişkilidir. Bu çalışmada, İstanbul Havalimanı'nın rakip havaalanlarına karşı rekabet potansiyeli ve kapasite kullanımına etki edebilecek havayolu taşımacılığındaki bölgesel büyüme farklılıkları ilgili yazın taranarak veriler ışığında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Havayolu taşımacılığı, Merkez havaalanı rekabeti, THY, İstanbul Havalimanı.

ANALYSIS OF ISTANBUL AIRPORT'S COMPETITIVE STRENGTH

Abstract

Air transportation is the most preferred method for long distance journeys; annually more than four billion people travel by air. Air transportation sector has grown rapidly following the onset of deregulation and liberalization in 1980s, because of globalization, rising personal incomes and falling cost of air travel. During this period, legacy airlines responded to intensifying competition by increasing their presence at hub airports and adopting the hub and spoke network model that allows frequent connecting flights to many points. Turkish Airlines, with this strategy, has increased its share of international connecting passengers and helped İstanbul Atatürk Airport become one of the largest airports in Europe by successfully capitalizing on İstanbul's geographical location advantage. Turkish Airlines' success created the need for the new İstanbul Airport. On the other hand, the competition between Turkish Airlines and some other legacy airlines with similar strategies in Europe and the Middle East creates rivalry between the airports used by these airlines and İstanbul Airport. The traffic realizations and the commercial success of the new airport depends to a large extent to its potential competitive advantage. In this study, the competitive potential of İstanbul Airport against its rival airports and regional differences in the growth of air transportation that can impact capacity utilization at the new airport are explored.

Keywords: Air transportation, Hub competition, Turkish Airlines, Istanbul Airport.

1. GİRİŞ

Günümüzde uçak, hızı sayesinde en önemli ulaşım araçlarından birisi olmuş, özellikle uzun mesafelerde hava taşımacılığı yolcular için vazgeçilmez hale gelmiştir. Hız, sektördeki büyümeyi ve

değişimleri nitelemek için de uygun bir kelimedir. İkinci dünya savaşından beri yıllık ortalama yüzde 5 ile büyüyen hava taşımacılığı yılda dört milyar insanın yolculuk yaptığı bir noktaya gelmiştir. Diğer yandan, 1960'ların sonunda jet uçak teknolojisi ile ve ardından 1970'lerin sonunda başlayan serbestleşme ve liberalleşme dalgasına bağlı olarak sektör çabuk şekilde büyük değişiklikler geçirmiştir. Jet motorlar sayesinde uçakların hızı ve yolcu taşıma kapasitesi artmış, böylece havacılığın daha büyük bir kitleye ulaşmasının önü açılmıştır. Sektörün çok sıkı denetlenen bir yapıdan rekabetçi bir piyasaya dönüşmesi ile fiyatlar düşmüş, uçulan noktalar ve uçuş sayısı artmıştır; bu da talep artışının hızlanması ile karşılık bulmuştur.

Havayolu şirketleri arasındaki rekabet havaalanları üzerinde de etkili olmuştur. Önceden ticari kaygılardan uzak kamu kurumu niteliğindeki havaalanı işleticileri artık havayollarını çekmek ve yolcuları kazanmak için birbirleriyle rekabet eder hale gelmişlerdir. Ülkeler uluslararası hava trafiğinden aldıkları payları arttırmak için havaalanlarına ciddi miktarlarda yatırım yapmaktadır. Türkiye'nin en büyük havacılık yatırımı olan İstanbul Havalimanı'nın misyonunu anlamak ve potansiyelini değerlendirebilmek için bu yeni rekabetçi ortamı tanımak gereklidir.

Türkiye için havacılık sektörü oldukça önemlidir. Ülkemizin en önemli döviz kaynaklarından biri olan turizmin için hava taşımacılığı başlıca girdilerdendir; yurtdışından gelen turistlerin büyük çoğunluğu havayolu ile gelmektedir. Türkiye ekonomisinin yüzde altısını oluşturan havacılık sektörü doğrudan ve dolaylı olarak 300 bin istihdam yaratmaktadır; turizm sektörüne katkısı dikkate alındığında tetiklediği istihdam 1 milyonu geçmektedir. Dışa açık ekonomimizin ve ülkemize gelen yabancı yatırımların iş ilişkileri çoğunlukla havayolu ile sağlanmaktadır (IATA, 2017). Diğer yandan, 2000'lerden itibaren canlanan ve hızla büyüyen yurt içi pazarının, uçan yolcu sayısının 100 milyonu geçmesiyle önemli bir boyuta ulaştığı ve artık havayolunun yüzde 10 yolcu payı ile ikinci önemli taşımacılık modu olduğunu söylenebilir. Türkiye, havacılığın en hızlı büyüdüğü beş ülkeden biri olmuştur. Gelecek yıllarda dünya havacılığının ortalamasından daha hızlı büyümeye devam edeceği ve 2036'da 400 milyondan fazla yolcu ile en büyük 10 havacılık pazarından birisi olması beklenmektedir (IATA, 2016).

Bu çalışmada, önce havacılık sektörünün dünyada ve ülkemizde geçirdiği büyük dönüşümden bahsedilecek ve yeni oluşan rekabetçi ortamın havaalanlarını nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Ardından, hava taşımacılığında bölgeler arası değişimler ışığında İstanbul'un ve yeni havalimanının dünya havacılığındaki konumunu ve rekabet gücü irdelenmeue çalışılacaktır. Çalışma, kısa bir değerlendirme ile sonuçlandırılacaktır.

2. HAVA TAŞIMACILIĞI SEKTÖRÜNDE REKABETİN ORTAYA ÇIKIŞI

Havacılığın emniyetli ve güvenli yürüyebilmesi için farklı boyutlarını düzenleyen ve denetleyen, ticari ve politik kaygıdan uzak, uzman ve özerk kamu otoritelerin rolü her zaman önemli olmuştur. Ancak, devletler ilk günlerden itibaren havacılıkta bundan çok daha kapsamlı bir rol oynamıştır, hatta ticari hava taşımacılığının devlet desteği ile hayata geçtiği söylenebilir. Havacılığın ekonomik bir faaliyet olarak ortaya çıkışı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ve Amerika'da küçük çaplı posta ve yolcu taşıması ile mümkün olmuştur. O günün teknolojisi ile bu işletmelerin ayakta kalacak geliri kazanmaları imkansızdı; ancak devlet desteği ile faaliyetlerine devam edebiliyorlardı. ABD'de devletin havayolu ile posta taşınması için açtığı ihaleler, Avrupa'da havayollarının birleştirilmesi ve kamu fonlarıyla desteklenmesi ile başlayan sektöre devlet müdahalesi 1980'lere gelinceye kadar dünya genelinde geçerli olmuştur.

Ticari havacılık İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeni bir evreye girdi. Savaş sırasında geliştirilen teknolojiler sayesinde uçakların emniyet ve kapasitesinin artması, atıl kalan büyük askeri uçaklarının yolcu ve yük taşımacılığında kullanılması ve çok sayıda yetişmiş pilot işgücü sayesinde Avrupa ve Amerika'da havayolu şirketleri tutarlı bir büyüme yakaladı. Bu dönemde hem iç hatlarda hem de ülkeler arası uçuşlarda devletlerin havacılık faaliyetleri üzerindeki kontrolü tamdı. Çoğu ülkede yurt içinde devletin sahipliğindeki havayolu tekel olarak faaliyet gösteriyordu. Bu havayolunun uçacağı noktalar, haftalık sefer sayısı, kullanacağı uçak tipleri, büyüme planları gibi önemli kararlar için kamu otoritelerinin izni gerekiyor; çoğunlukla bu tip kararların alınmasında gelir kazanma gibi ticari

kaygıların yanı sıra yurtdışı bağlantıları, bölgesel kalkınma ve ulusal güvenlik gibi politik amaçlar da belirleyici oluyordu. ABD'de az sayıda havayolu şirketinden oluşan bir özel sektör mevcut olsa da düzenleyici devlet otoritesi rekabetin kısıtlı kalması amacıyla havayolu yönetimlerinin kararlarında söz sahibiydi. Bilet fiyatları, kamu otoritesince havayolu şirketlerinin bildirdiği maliyetlerin üstüne bir kar marjı eklenerek belirleniyordu. Tekel olmayan Amerikan pazarında dahi fiyat rekabeti pratik olarak yoktu, havayolları hizmet kalitesi üzerinden rakiplere üstünlük sağlamaya çalışıyordu. Yurt dışı uçuşlar için iki ülke arasında bir İkili Hava Taşımacılığı Anlaşması yapılması gerekiyordu. Böylece, karşılıklı olarak devlet havayolunun diğer ülkede uçabileceği şehirler ve sefer sayısı kısıtlanıyordu. Yurt dışı uçuşların bilet fiyatlarının belirlenmesinde devletlerle birlikte havayolu şirketlerinin temsil edildiği IATA (International Air Transport Association) söz sahibi oluyordu (Rhoades, 2014).

İç pazarda rekabetin olmadığı, dış hatlarda ise çok kısıtlı kaldığı bu dönemde havaalanları için rekabetten bahsetmek mümkün değildir. İç hatlarda devlet havayolunun bir havaalanı diğerine tercih etme imkânı yoktu; dış hatlarda aktarmalı uçuşların yapıldığı büyük havaalanları arasında ortaya çıkabilecek rekabet devletler arası kısıtlayıcı ikili anlaşmalar nedeniyle cılız kalıyordu. ABD'deki birkaç terminal dışında özel sektörün havaalanı sahibi ya da işleticisi olarak rol oynaması söz konusu değildi. Havaalanları devlet tarafından yapılan ve devlet eliyle işletilen kurumlardı. Havaalanlarının esas amacı devlet havayolunun ihtiyaç duyduğu altyapı hizmetini emniyetli ve düzenli bir şekilde sağlamaktı; müşteri sayısını arttırmak ve geliri yükseltmek gibi ticari amaçlar geri planda kalıyordu (Doganis, 2005).

1970'lerin sonunda ABD iç pazarında devlet denetiminin aşamalı olarak kaldırılmaya başlamasıyla bu dönemin sonuna gelinmiş oldu. 1980'lerin ikinci yarısında ABD'de havayolu şirketlerinin serbestçe rekabet edebilmesinin önü açılmış, ülke içi hava taşımacılığında devletin piyasanın işleyişi üzerindeki etkisi diğer sektörlerdeki gibi rekabetin önündeki engellerin kaldırılmasıyla sınırlanmıştı. Havayolları uçuş noktalarını seçmede, yeni hat açma ve karlı olmayan hatları kapatmada, kapasiteyi belirlemede ve fiyatlamada serbestti; birçok yeni havayolu kuruldu, farklı iş modelleri ve hizmet teklifleri ortaya çıktı; iflaslar, şirketler arasında satın almalar ve birleşmeler sıkça gözlenmeye başlandı. Geleneksel, rekabet öncesi dönemin büyük havayollarının kendi aralarındaki rekabetine düşük maliyetli havayollarının başarısı eklenince iç pazarda fiyatların düşüşü ile kapasite ve talep artışı el ele gitti. Geleneksel havayolları, yeni dönemde daha çok noktaya uçmak için filolarını verimli kullanmalarını sağlayacak, merkez bir havaalanında uçuşları yoğunlaştırmaya ve buradan aktarmalı uçuş sayısını arttırmayı amaçlayan topla-dağıt ağ yapısına geçmişlerdi. Düşük maliyetli havayollarının ucuz biletlerine karşı fiyatla rekabet etmeleri mümkün olmadığından uçuş ağını genişletmeye dayanan bu stratejiye daha çok sarıldılar.

ABD'deki gelişmeler on yıl farkla Avrupa'da yaşandı. 1990'larda üç aşamalı serbetleşme planı ile Avrupa Birliği sınırları içinde dev bir hava taşımacılığı ortak pazarı yaratıldı. Üye ülkelerden birisine kayıtlı bir havayolu istediği şekilde diğer üye ülkeler arasında kendi belirlediği kapasite ve fiyatta yolcu taşıyabilir hale geldi. Bu rekabet ortamında Ryanair ve Easyjet gibi çok başarılı düşük maliyetli havayolu şirketleri hızla büyüdü; geleneksel havayolu şirketlerinin bazıları iflas etti ve diğerleri tarafından satın alındı ya da ancak devlet desteğiyle faaliyetine devam edebildi. Önceki büyüklerden ancak Air France – KLM ortaklığı, Lufthansa ve British Airways güçlerini koruyabildiler; bunu düşük maliyetli havayollarının halen rekabetçi olamadığı dış hatlara yoğunlaşarak başardılar (Doganis, 2006).

Zamanla dünyaya yayılan iç hatlardaki serbestleşme dalgasına Türkiye 1980'lerde katılmaya çalışmış ancak pazarın rekabete açılması pratik olarak 2000'lerde mümkün olmuştur. Pegasus önderliğinde özel havayolu şirketlerinin charter uçuşlarının yanı sıra iç pazara da önem vermeye başlaması ve düşük fiyatlarla talebi canlandırması sonucunda iç hat yolcu sayısı geçtiğimiz 15 yılda yıllık ortalama yüzde 18 artmıştır.

İç pazarda devlet kontrolünün kalkması ile serbest rekabet ortamının oluşmasına benzer bir durum dış hatlarda tam anlamıyla mümkün olmamıştır. Devletler halen ağırlıklı olarak yurtdışı uçuşları ikili ya da daha çok taraflı anlaşmalarla düzenlemektedir. Ancak öncekilere kıyasla şimdiki anlaşmalar

havayolu şirketlerine daha fazla hareket alanı sağlamakta ve rekabeti mümkün kılmaktadır. Açık semalar denen serbestleşme yönünde oldukça mesafe kat etmiş çok taraflı anlaşmaların etki alanı artıyorsa da halen devletler arası ikili anlaşmalar çoğunluktadır.

2.1. Havaalanları Arasında Rekabet

1980'lerden itibaren dünya genelinde devletin ekonomide yatırımcı ve işletici rolünün azalmasına paralel olarak havaalanı işletmeciliğine diğer ticari işletmeler gibi yaklaşılmaya başlandı. Yeni dönemde havaalanlarının gelirlerini arttırması ve kaynaklarını çeşitlendirmesi, verim arttırıcı önlemlerle maliyetleri düşürmesi bekleniyordu. Böylelikle, havaalanlarının ücretlerini yükseltmeden maliyetleri karşılayabileceği ve hatta kar yapabileceği düşünülüyordu. Bunda, yoğun rekabetin etkisiyle kar marjları daralan havayolu şirketlerinin havaalanlarının geleneksel gelir kaynağı olan trafik ücretlerinin yüksekliğinden şikâyet etmelerinin de rolü vardır.

Bu dönemde özel sektör yönetimindeki havaalanlarının sayısı hızla arttı. Avrupa'da havaalanlarının yaklaşık yarısı özel sektör tarafından işletilmektedir; bu havaalanları toplam yolcu sayısının dörtte üçüne hizmet vermektedir. Avrupa'daki diğer havaalanları özerk kamu kurumları olarak ticari kaygıyla yönetilmektedir (ACI, 2016). Ülkemizde özel sektör YİD (Yap-İşlet-Devret) formülü ile önemli havaalanı yatırımları yapmıştır. Çoğunlukla terminal kapasitesini arttırmak ve hizmet kalitesini geliştirmek amacı taşıyan yatırımlar, yeni havalimanı ile çok daha kapsamlı bir şekle bürünmüş, dünyanın en büyük havaalanı projelerinden birisinin sıfırdan yapımını gerektirmiştir. En büyük yedi havaalanımız özel sektör eliyle işletilmektedir; bu havaalanlarının yolcu trafiğindeki payı 2018'de yüzde 80'in üzerindedir (DHMİ, 2019).

Havaalanlarının gelir kaynağı geleneksel olarak havayollarından aldıkları, uçakların havaalanı altyapısını kullanmasına bağlı ücretlerle yolculardan aldıkları ücret olmuştur. Bu gelir kaynağı halen önemlidir ve havaalanı yönetimleri yeni havayollarını çekerek ve mevcut havayollarını uçuşlarını arttırmaya teşvik ederek bu geliri yükseltmeye çalışmaktadır. Diğer yandan, yeni dönemde havaalanlarının yolcuların terminal içinde yaptıkları yeme-içme ve alışveriş harcamalarından, otopark ücretlerinden, ofis kiralarından ve bir takım ayrıcalıklı hizmet ürünlerinden elde ettikleri gelirlerin payı büyük havaalanları için toplam gelirin yarısına ulaşmıştır (Graham, 2008).

Havaalanları arasında rekabet olgusundan bahsedilmeye başlanması yine bu dönemde gözlenmiştir. Havaalanı işleticileri, gelirlerini yükseltmek için havaalanını tercih eden havayolu şirketi ve yolcu sayısını arttırmaya çalışır; yolcu sayısındaki artışın bir kısmı önceden uçmayan kişilerden oluşabilir; diğer kısmı ise önceden farklı havaalanlarını kullanan yolcular olacaktır. İlk defa uçacak yolcular için bile alternatif havaalanları tercih sebebi olabilir. Bir yolcu gitmek istediği havaalanına farklı havaalanlarından ulaşabiliyorsa ve bu alternatif yolculuklar arasında fazla para ve zaman farkı yoksa, her bir başlangıç noktası ya da aktarma yeri olabilecek havaalanını birbirine rakip olarak görebilir. Bu rekabet, çalışmanın kapsamına uygun şeklide iki başlıkta incelenebilir; literatürde konunun çok daha geniş ve detaylı bir çerçevede ele alındığı çalışmalar mevcuttur (Forsyth ve ark., 2010).

Birbirine yakın olan iki ya da daha fazla havaalanı rakip olabilirler. O bölgeden yolculuğa başlayacak bir yolcu bu havaalanlarından birini seçecektir. Seçiminde havaalanına ulaşım kolaylığı ve maliyeti, orada faaliyet gösteren havayolu şirketleri ve uçuş noktaları, bilet fiyatları, havaalanındaki hizmetlerin çeşitliliği ve kalitesi gibi etkenler belirleyici olacaktır. Havayolu şirketleri için de havaalanı ücretleri, operasyon kolaylığı ve gecikme durumu gibi faktörler önemli olacaktır. Örneğin, İstanbul'dan Londra'ya uçmak isteyen bir kişi için İstanbul Havalimanı ve Sabiha Gökçen Havalimanı birbirine alternatif oluşturmaktadır. Avrupa Birliği sınırları içinde yaşayanların üçte ikisi için 2 saatlik mesafede en az 2 havaalanı mevcuttur (ACI, 2012). Alternatif havaalanlarından ulaşılabilecek noktalardaki kesişme arttıkça, havaalanına ulaşım süresi arasındaki fark azaldıkça rekabet şiddetlenmektedir.

İki havaalanı uzak mesafede konumlansa dahi rakip olabilir. Gitmek istediği şehre aktarmalı uçmayı düşünen bir yolcu için büyük zaman kaybı olmadan aktarma yapabileceği her havaalanı bir alternatif oluşturmaktadır. Bu tür rekabet genellikle geleneksel havayollarının üssü durumundaki, çok sayıda yurt dışı bağlantısı olan büyük havaalanları için söz konusudur. Air France-KLM, Lufthansa ve THY

gibi bayrak taşıyıcı havayolu şirketleri üs havaalanında yaptıkları aktarmalar sayesinde yolcularına dünyanın pek çok noktasına uçuş imkânı tanımaktadır. Uzun mesafeli, bölgeler ya da kıtalar arası uçan yolcular için bu iş modeliyle çalışan havayolları ve dolayısıyla onların üs havaalanları arasında rekabet vardır. Yolcular, aktarma dahil uçuş süresi, bilet fiyatı, havayolu şirketinin hizmet kalitesi, havaalanında aktarma kolaylığı ve hizmet kalitesi gibi faktörlere bakarak havayolu ve havaalanları arasında seçim yapmaktadır.

Şekil 1'deki havaalanları arasında bu tür bir rekabet görülmektedir. X ve Y şehirleri arasında direkt uçuş mümkün olduğu gibi A ve B havaalanlarından aktarmalı uçuşlar da bulunmaktadır. Bu üç alternatif uçuş birbirlerinin rakibidir, aynı zamanda A ve B havaalanları aktarma noktaları olarak rakiptir. Büyük şehirlere gidecek yolcular için aktarmalı uçuşlar direkt uçuşlara göre çoğu zaman daha ucuz olmaktadır; daha küçük şehirlere ulaşım bazen sadece aktarmalı uçuşlar ile mümkündür. X şehrinden Z şehrine gidecek yolcular için B ve C havaalanlarından aktarmalı uçuş seçenekleri mevcuttur.

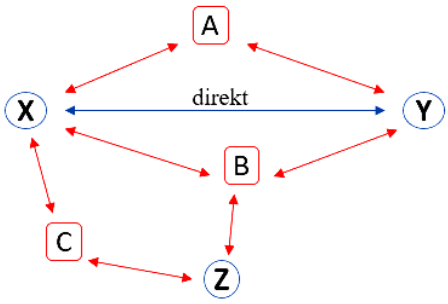

Şekil 1. Havaalanları arasında rekabet

3. İSTANBUL HAVALİMANININ REKABET POTANSİYELİ

Büyük bir havaalanının maliyetlerini karşılayıp ticari açıdan başarılı olması için milyonlarca yolcuya hizmet vermesi gerekir. Havaalanları büyük yatırım isteyen, yüksek sabit maliyeti olan işletmelerdir. Bu nedenle kapasiteye yakın çalıştıklarında kar yapabilir. Bir havaalanına olan talep o bölgedeki nüfus büyüklüğü, gelir seviyesi, ekonomik faaliyetin hacmi ve turizm ve kültürel ilişkiler gibi demografik ve sosyoekonomik etkenlerin yanı sıra hava trafiğinin yoğun olduğu bir coğrafyada avantajlı bir konuma sahip olmasına da bağlıdır. İlk grup etkenler, o havaalanından başlayan ya da orada sonlanan yolculukların sayısı üzerinde belirleyici olurken, konum avantajı havaalanından yapılan aktarmalı yolculukların sayısını belirler.

İstanbul için çevre nüfusu, ekonomik büyüklüğü ve turizm potansiyeli başlı başına büyük bir talep kaynağı olmaktadır. Türkiye'nin dünyaya açılan ana kapısı olarak yurt içi bağlantılı yurt dışı uçuşlar için aktarma noktasıdır. Aynı zamanda, avantajlı coğrafik konumu nedeniyle doğu – batı ve kuzey – güney yönlü uluslararası hava trafiği için önemli bir aktarma merkezi olmuştur.

Hava taşımacılığının ilk başladığı bölgeler olan Kuzey Amerika ve Avrupa uzun yıllar havacılığın merkezi olmuşsa da günümüzde Asya'nın ekonomik bir güç olarak yükselmesi ile birlikte hava trafiği batıdan doğuya doğru kaymaktadır. Tablo 1'de mesafe ile ağırlıklandırılmış yolcu sayısı açısından havayolu taşımacılığının bölgelere göre dağılımı 2007 ve 2017 için görülmektedir. Asya Pasifik bölgesi 2007'deki üçüncü konumundan on yıl içinde ilk sıraya yükselmiş ve dünya trafiğinin üçte birini oluşturur duruma gelmiştir. Bu dönem zarfında yıllık ortalama yüzde 8,8 ile büyüyen Asya Pasifik'in 2036'ya dair tahminlerde yüzde 4,6 ile en hızlı büyüyen bölgeler arasında olması beklenmektedir (IATA, 2016). Kuzey Amerika'nın dünya hava taşımacılığındaki ağırlığı yavaş büyüme hızı nedeniyle gittikçe azalmaktadır. Avrupa bölgesinin payı daha yavaş azalıyorsa da bu kısmen Türkiye gibi havacılıkta hızlı büyüyen bazı ülkelerin Batı Avrupa'daki yavaş büyümeyi telafi etmesindendir. Örneğin, IATA'nın büyüme tahminlerinde Batı Avrupa'nın gelecek 20 yılda yıllık ortalama yüzde 2 büyümesi beklenirken, bu sayı Türkiye için yüzde 4'ten yüksektir. Geçtiğimiz on

yılda çok hızlı büyüme kaydeden ve bu ivmeyi geleceğe taşıması beklenen diğer bir bölge de Orta Doğu'dur. Esas olarak aktarmalı uçuşlar için konum avantajlarını kullanarak ve neredeyse tamamen yurtdışı uçuş yaparak Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin havayolu şirketleri dünyanın en büyükleri arasına girmiş ve THY'nin başlıca rakiplerinden olmuştur. Tablo 2'de görüldüğü gibi bu havayolları Orta Doğu'yu uluslararası uçuşlarda üçüncü sıraya çıkarmıştır. Afrika'nın dünya havacılığında payı çok az olsa da zaman içinde gelir seviyesinin yükselmesiyle en hızlı büyüyen bölge olması beklenmektedir. Bu gelişmeyi, rakiplerine kıyasla Afrika'da daha çok noktaya uçan THY avantaja çevirebilir.

Tablo 1. Havayolu taşımacılığının bölgelere göre dağılımı ve büyüme hızı (%)

	2007	2017	2007-2017 ortalama yıllık büyüme oranı	2017-2036 tahmini ortalama yıllık büyüme oranı
Asya Pasifik	26,8	33,9	8,8	4,6
Avrupa	27,6	26,5	5,8	2,3
K. Amerika	33,8	23,0	2,2	2,3
Orta Doğu	5,3	9,4	12,4	5,0
G. Amerika	4,1	5,1	7,6	4,2
Afrika	2,4	2,1	5,0	5,9

Kaynak: ICAO 2007, 2017

Aynı ICAO (International Civil Aviation Organization) verisi kullanılarak hazırlanmış olan Tablo 2'de sadece yurtdışı yani uluslararası uçuşlar dikkate alındığında bölgelerin payının nasıl değiştiği gösterilmiştir. Uluslararası uçuşlar 2007 ve 2017'de toplam mesafe ağırlıklı yolcu sayısının yaklaşık üçte ikisini oluşturmuştur ve çoğunlukla büyük havaalanları arasındaki rekabetin konusu olan aktarmalı uçuşlardan ibarettir. Burada, önceki tablodan farklı olarak, Asya Pasifik bölgesinin daha hızlı büyümesine rağmen Avrupa'nın gerisinde kaldığı görülmektedir. Bunun nedeni, kendi başına çok büyük pazarlar olan Çin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkelerin iç hat uçuşlarının hesaplama dışında kalmasıdır. Aynı etki, ağırlıklı olarak ABD'ye dayanan Kuzey Amerika bölgesi için de geçerlidir. Sonuç olarak, halen Avrupa ülkelerinde başlayan ya da sonlanan yurtdışı uçuşlar uluslararası uçuşların üçte birinden fazlasını oluşturmaktadır. Diğer yandan, Asya Pasifik ülkelerini birbirlerine ve dünyanın geri kalanına bağlayan uçuşların ağırlığı artmaktadır ve gelecek 20 yılda bu bölgenin ilk sıraya yükselmesi beklenebilir. Yurtdışı uçuşların en hızlı attığı bölgenin, iki büyük havacılık alanının, Avrupa ve Asya Pasifik, ortasında konumlanmış olan Orta Doğu olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Ülkeler arası hava trafiğinin bölgelere göre dağılımı ve büyüme hızı (%)

	2007	2017	2007-2017 ortalama yıllık büyüme oranı
Asya Pasifik	27,3	29,4	7,5
Avrupa	40,2	36,7	5,7
K. Amerika	17,2	12,6	3,4
Orta Doğu	8,1	14,3	12,9
G. Amerika	3,9	4,2	7,6
Afrika	3,3	2,8	5,0

Kaynak: ICAO 2007, 2017

Tablo 3'te farklı bölgeler arasında gerçekleşen uluslararası uçuşların payı, aynı bölgedeki ülkeler arasındaki uçuşlar dışarda bırakılarak verilmiştir. Açık erişim sağlanabilen IATA verilerine dayanarak 2012 ve 2018 yılları için hazırlanan bu tablo uzun mesafeli yurt dışı uçuşların dağılımı hakkında daha iyi fikir vermektedir. Dünyada bölgeler arası hava trafiğinin en yoğun olduğu alan son 70 yılda olduğu gibi halen Atlantik hatlarıdır. Avrupa ve Asya Pasifik'i birbirine bağlayan uçuşların payı artmaktadır ve büyük ihtimalle gelecek on yılda ilk sıraya çıkacaktır. Payını hızla arttıran diğer iki uluslararası hat Afrika ve Orta Doğu'nun Avrupa ve Asya Pasifik'e olan bağlantılarıdır.

Tablo 3. Bölgeler arası hava trafiğinin payları (%)

	2012	2018
Avrupa – Amerika	16,5	14,8
Avrupa – Asya Pasifik	11,0	12,6
Asya Pasifik – Amerika	7,7	8,4
Avrupa – Afrika ve Orta Doğu	5,6	8,3
Asya Pasifik – Afrika ve Orta Doğu	4,6	7,0

Kaynak: IATA 2018

Dünya hava taşımacılığındaki bu gelişmelerin Türkiye ve özellikle İstanbul için yansımaları olumlu görünmektedir. Yurt dışı uçuşlardaki artış, 2000'lerden itibaren iç pazardaki hızlı büyüme ile birlikte Türkiye'yi dünya havacılığında önemli bir ülke yapmıştır. Tablo 4'te görüldüğü gibi 2017 yılı için Türkiye toplam trafikteki yüzde 2,4'lük payı ile dünyada 12., Avrupa'da 5. ülke olmuştur. Uluslararası trafiğe göre sıralaması sırasıyla 9 ve 4 tür. Her iki trafik kategorisine göre Türkiye 2017'ye kadarki beş yıllık süre zarfında yüzde 90 civarı büyüme kaydetmiş ve dünyadaki ve Avrupa'daki konumunu yükseltmiştir.

Tablo 4. Türkiye'nin dünya ve Avrupa hava trafiğindeki payı (%)

	Dünya		Avrupa	
	2013	2017	2013	2017
Toplam trafikte pay	2,0	2,4	7,5	9,0
Toplam trafikte sıra	12	12	5	5
Uluslararası trafikte pay	2,6	3,0	6,8	8,3
Uluslararası trafikte sıra	12	9	5	4

Kaynak: ICAO 2013, 2017

Hava taşımacılığındaki ağırlığın Avrupa – Asya arasındaki bölgeye kaymış olması ve bu trendin uzun dönemde devam edecek olması en büyük iki havacılık bölgesinin arasında konumlanmış havaalanlarına avantaj sağlamaktadır. Bu avantaja ve uygun altyapıya sahip olan İstanbul, Dubai ve Doha çok kısa zamanda havacılıkta önemli şehirler haline gelmiştir. Şekil 2, İstanbul'un coğrafi avantajını göstermektedir; tek bir aktarma ile kısa uçuşlarla yakın coğrafyadaki birçok şehre ya da uzun uçuşlarla dünyanın herhangi bir noktasından diğerine ulaşmak mümkündür. İstanbul'dan kalkan dar gövdeli (kapasitesi 200 koltuk ya da altı) bir uçağın ulaşabileceği şehirler yeşil ile çizilmiş çember içinde yer alır. Bu alanda altmıştan fazla başkent bulunmakta ve uluslararası hava taşımacılığının yüzde 40'ı gerçekleşmektedir. Uçuş maliyeti daha düşük olan ve daha az yolcuyla ekonomik uçuş mümkün olduğu için sık kullanılabilen dar gövdeli uçaklarla Avrupa'nın ve Orta Doğu'nun hepsine, Orta ve Kuzey Afrika'ya ve Batı Asya'ya ulaşılabilmektedir. İstanbul'dan kalkan geniş gövdeli bir uçak (kapasitesi 200 koltuğun üzeri) ise mavi çember içindeki tüm şehirlere uçabilmektedir; dışarda kalan ve ekonomik açıdan önemli sadece Avustralya'daki birkaç şehir kalmaktadır. Benzer konum avantajı Orta Doğu'daki havaalanları için de geçerlidir (THY, 2018).

Geçmişte Asya ülkelerine gidecek olan Amerika ya da Avrupa çıkışlı yolcular aktarmalı uçuşlarını Frankfurt, Paris, Amsterdam ya da Londra üzerinden yaparken artık bu yolcular için İstanbul ve Orta Doğu'daki havaalanları önemli alternatifler haline gelmiştir. Şekil 3'te Avrupa – Asya arasındaki uluslararası uçuşlarda, özellikle aktarmalı yolcu için birbirine rakip olan başlıca havaalanları görülmektedir. İstanbul'un (ISA) rakipleri Avrupa'da Frankfurt (FRA), Amsterdam Sciphol (AMS), Paris Charles De Gaulle (CDG), Londra Heathrow (LHR), Körfez'de Doha (DOH), Dubai (DXB) ve Abu Dabi (AUH) dir.

Aktarma merkezi olmak isteyen bir havaalanı için coğrafi konumun yanı sıra o havaalanından sunulan bağlantı sayısı da çok önemlidir. Havaalanından uçuş olan şehir sayısı arttıkça ve var olan şehirlere uçuş sayısı arttıkça o havaalanından verilen bağlantı sayısı artar. Böylelikle, oradan aktarma yapmak,

daha fazla şehre ulaşılabildiğinden ve bekleme süresi (dolayısıyla seyahat süresi) azaldığından daha cazip hale gelir, havaalanına olan talep artar.

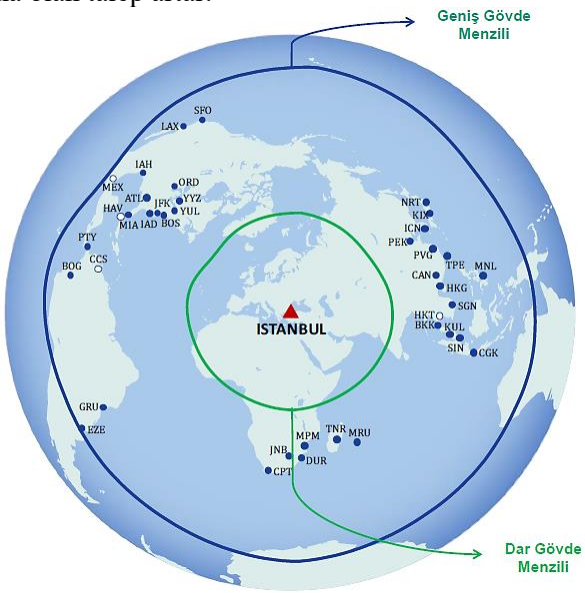

Şekil 2. İstanbul'dan kalkan dar ve geniş gövdeli uçakların menzili

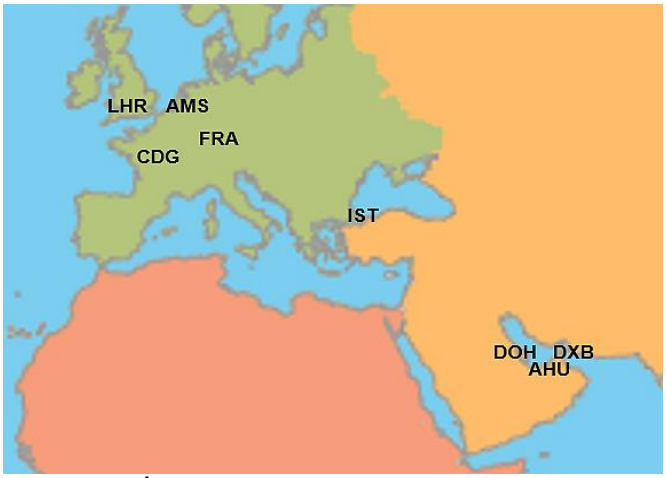

Şekil 3. İstanbul'a rakip olan başlıca havaalanları

Tablo 5'de ACI, Airports Council International, verisinden yararlanılarak Şekil 3'teki havaalanları için 2018'de sundukları bağlantı Frankfurt Havalimanının bağlantı sayısının yüzdesi olarak verilmiştir (ACI, 2018). Frankfurt Havalimanı sunduğu 78.914 bağlantı ile dünyada ilk sıradaki yerini korumaktadır. Avrupa'da Amsterdam Sciphol Havalimanı on yıl içinde dört sıra ilerleyerek ikinciliğe çıkmış, Londra LHR yerini korurken Paris CDG geri gitmiştir. Bu listede asıl dikkat çeken İstanbul Atatürk ve iki körfez havalimanı Dubai ve Doha'nın hızlı yükselişleridir. Atatürk Havalimanı 2018'de 35.525 bağlantı sayısı ile 10 yıl içinde dünyada 32. sıradan 7 sıraya yükselmiş, Avrupa'da 4. havaalanı olmuştur. İstanbul bağlantı sayısı açısından halen Avrupa'daki rakiplerinin gerisinde fakat Orta Doğu havaalanlarının önündedir. Dünyada ilk onda yer alıp Tablo 5'te yer almayan diğer havaalanları Kuzey Amerika'dadır.[32]

[32] Buradaki bağlantı sayıları bir takım kriterlere göre hesaplanmıştır. Bir bağlantının geçerli olması için gelen ve giden iki uçuşun minimum bir süreden az olmaması ve maksimum bir süreden çok olmaması gereklidir. Ayrıca, bir bağlantılı uçuşun doğrudan uçuşa kıyasla mesafesi arttırdıkça tercih edilmesi azalacağından bağlantı değeri birden küçük olmakta ve sıfıra yaklaşmaktadır.

Tablo 5. Başlıca havaalanlarının bağlantı sayısı açısından karşılaştırması

	Bağlantı Sayısı	2008'deki sırası	2018'deki sırası
FRA	100	1	1
AMS	73,2	6	2
CDG	61,6	2	4
IST	45,0	32	7
LHR	42,6	9	9
DXB	36,9	27	11
DOH	23,0	45	18

İstanbul ile bu havaalanları arasındaki rekabetin daha iyi bir göstergesi verdikleri bağlantıların ne oranda kesiştiği yani bağlantıları içinde aynı olan başlangıç ve varış noktalarının ağırlığıdır. Grosche ve ark. (2017)'nın çalışmasından yararlanılarak hazırlanan Tablo 6'da, bu kritere göre İstanbul'un en yakın rakipleri ilk sütunda sıralanmıştır. Paris CDG İstanbul Atatürk'ün uçuş noktaları ile en çok benzerlik taşıyan havaalanıdır. İkinci ve üçüncü sırada gelen Frankfurt ve Amsterdam'ın yine Avrupa'da olması THY'nin Avrupa ağırlıklı uçuş ağının doğal bir sonucudur. Dubai ve Doha rekabet gücü olarak Londra'nın önünde gelmektedir. Tablonun ikinci sütunu İstanbul'un diğer havaalanları için ne derece rekabet yarattığını göstermektedir. İstanbul, Avrupa'daki havaalanları için rakip olarak 4. ya da 5. sıradadır; ilk sıralarda diğer Avrupa havaalanları yer almaktadır. Örneğin, Paris için başlıca rakipler İstanbul'dan önce Frankfurt, Amsterdam ve Londra olmaktadır. Diğer yandan, bu havaalanları için Avrupa Birliği dışındaki en önemli rakip İstanbul'dur. Dubai ve Doha için en önemli iki rakip diğeri ve yine bir Körfez havaalanı olan Abu Dabi'dir. İstanbul, her ikisi için de üçüncü en önemli rakiptir. Buradan, aktarmalı dış hat yolcusu için İstanbul'un her iki bölge havaalanları ile ciddi bir rekabet içinde olduğu anlaşılabilir.

Tablo 6. İstanbul ve diğer havaalanlarının rekabet derecesi

	İstanbul'a rakip olma derecesi	İstanbul'un rakip olma derecesi
CDG	1	4
FRA	2	5
AMS	3	4
DXB	4	3
DOH	5	3
LHR	6	5

Tablo 7. Havayolu şirketlerinin uçuş ağlarının bölgesel ağırlıkları (%)

	IST - THY	FRA - Lufthansa	CDG – Air France	LHR – British Airways	DOH - Qatar	DXB - Emirates
Avrupa	49	62	58	55	24	28
Amerika	7	20	22	27	6	8
Asya Pasifik	17	10	9	10	31	37
Orta Doğu	17	5	3	4	31	18
Afrika	10	3	8	3	8	9

Tablo 7'de bu havaalanlarını üs olarak seçen havayolu şirketlerinin uçuş ağlarının ve bağlantı sayılarının bölgelere göre yüzde olarak ağırlığı verilmektedir (Akça, 2018). Çoğu ülkede en büyük havaalanı o ülkenin bayrak taşıyıcı havayolunun üssüdür; bu havayolunun uçak hareketleri ya da yolcu sayısı oradaki toplam faaliyetin üçte ikisini ya da daha fazlasını oluşturur. 2017'de THY'nin Atatürk Havalimanı'ndaki ağırlığı yüzde 82 olmuştur; aynı yıl Dubai'deki toplam trafiğin yüzde 66'sı Emirates Havayollarına, Doha'dakinin yüzde 90'ı Qatar Havayollarına aittir (CAPA, 2018).

Dolayısıyla, uçuş ağı ve faaliyet açısından bu havaalanları ile orada baskın olan havayolu şirketini eş görmek yanlış olmaz.

THY'nin uçuş ağında Avrupa'nın önemi hemen göze çarpmaktadır; bağlantılarının yarısı bu bölgeyledir. Bu nedenle, Lufthansa, Air France ve British Airways gibi Avrupa'nın köklü ve büyük havayolu şirketleri ile etkili rekabet edebilmektedir. Qatar ve Emirates havayolu şirketlerinin bağlantılarının sadece dörtte biri Avrupa'yladır. Diğer yandan, her iki havayolu da Asya Pasifik'te daha fazla noktaya ulaşıp bu bölgeyle bağlantılarını zenginleştirmiştir. THY'nin Asya bağlantıları daha zayıf olsa da rekabet etmesini sağlayacak büyüklüktedir. Orta Doğu'da bağlantı üstünlüğü Qatar Havayolları'nın elindedir; ardından Emirates ve THY gelmektedir. THY'nin son dönemde Afrika'ya yapmış olduğu yatırım onu Orta Doğu havayolu şirketlerine ve geleneksel olarak o bölgede kuvvetli olan Air France'a karşı avantajlı duruma getirmiştir. Avrupalı havayolu şirketlerin Amerika'ya olan bağlantılarda Emirates, Qatar ve THY'ye göre açık bir üstünlüğü bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Hava taşımacılığında rekabetin artmasıyla birlikte havaalanlarının ticari performansına dair yatırımcıların ve kamu otoritelerinin beklentileri yükselmiştir. Havaalanı işleticileri daha fazla yolcu ve dolayısıyla daha çok gelir kazanmak amacıyla yatırım yapmakta, pazarlama faaliyetlerini arttırmakta ve teşvikler vermektedir. Bu rekabet, uluslararası hava taşımacılığı pazarında daha görünür yaşanmakta; aktarma merkezi durumundaki büyük havaalanları bu pazardaki paylarını büyütmek için aktif olarak çalışmaktadır. Özellikle Avrupa ve Asya arasındaki trafiği çekmek için girişilen yarışta İstanbul Havalimanı da önemli bir oyuncudur.

İstanbul'un en büyük avantajı coğrafi konumudur; direkt uçuşa kıyasla az bir zaman kaybıyla Avrupa, Afrika, Orta Doğu ve Asya'daki birçok noktaya aktarmalı uçuş sunabilmektedir. Kısa süreli bir uçuşla İstanbul'dan çok sayıda başkente ve diğer önemli şehirlere ulaşılabilmektedir. Nitekim, THY dış hat transit yolcu stratejisine ağırlık vermeye başladığından beri İstanbul payını Avrupa'nın büyük havaalanları aleyhine arttırmaktadır. Orta Doğu'da yer alan Dubai ve Doha, özellikle Avrupa ve Asya çıkışlı-varışlı uçuşlarda İstanbul için önemli rakiplerdir; bu hatlarda konum avantajları benzerdir.
Bu yarışta önemli başka bir unsur olan kapasite konusunda yeni havalimanı ile İstanbul avantaj sağlamıştır. Rakiplerinin çoğu kapasite sorunu yaşamaktadır, Avrupa'da yatırım kararlarının gecikmesi ve Orta Doğu'da yeni yatırımların bitirilmemiş olması kısa ve orta dönemde İstanbul'un daha fazla transit yolcu çekmesine yardım edebilir. Bu tür yolcuların talep ettiği hizmetlerde kalitenin yükseltilmesi, İstanbul Havalimanı'nın cazibesini arttıracaktır. Son yıllarda yapılan yolcu anketlerinde Atatürk Havalimanı'nın hizmet yönünden rakiplerinin gerisinde kaldığı gözlenmiştir.

İstanbul Havalimanı'nın diğer bir avantajı Türkiye'nin hızlı gelişen büyük bir iç pazara sahip olmasıdır. En azından bir ayağı iç hatta olan uçuşların artmasıyla yeni havalimanı kapasite kullanım oranını daha yükseğe çekebilecektir. Türkiye ekonomisinin performansı havacılık iç pazarının büyümesinde çok etkili olmaktadır. Avrupa içinde büyüme hızı düşüktür; Dubai ve Doha için iç pazarın boyutu küçüktür.

THY'nin yeni havaalanının rekabet potansiyelinin genişlemesinde çok önemli rolü olacaktır. İstanbul'dan verilen bağlantı sayısının hızlı ve akılcı şekilde artması burada baskın durumda olan THY'ye bağlıdır. Uluslararası hava trafiğinde Asya'nın yükselen payına paralel olarak bu bölgeyle daha çok bağlantı kurulmalıdır. Böylece, hala hızlı büyümeye devam eden bu geniş pazarda kalıcı bir yer edinmek için Orta Doğu havayolları ile başa baş mücadele edilebilir.

Gelecekteki çalışmalarda, bir havaalanından verilen bağlantıların rekabetçi olabilmesi açısından kalitesini daha iyi tanımlamak ve ölçmek, bölgesel hava trafiği büyüme tahminlerinden yararlanarak oluşturulacak farklı senaryoların havaalanlarının payına etkisini araştırmak, havayolu şirketleri arasında olası ortaklık ya da birleşmelerin havaalanı rekabeti üzerindeki etkilerini incelemek ilgili literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

ACI, 2012. Airport Competition in Europe. Available at: https://www.aci-europe.org/policy/position-papers.html?view=group&group=1&id=6

ACI, 2016. The Ownership of European Airports. Available at: https://www.aci-europe.org/policy/position-papers.html?view=group&group=1&id=6

ACI, 2018. Airport Industry Connectivity Report. Available at: https://www.aci-europe.org/policy/connectivity.html

AKÇA, Z. (2018), Comparative analysis with a new hub connectivity measure considering revenue and passenger demand, *Journal of Air Transport Management*, 67, 34-45.

CAPA, 2018. Turkish Aviation – Entering a New Era, *Airline Leader*, Nov-Dec. Available at: https://centreforaviation.com/analysis/airline-leader

DOGANİS, R. (2005), *Airport Business*, New York: Routledge.

DOGANİS, R. (2006), *Airline Business*, New York: Routledge.

DHMİ, 2019. Havalimanı Karşılaştırmalı İstatistikleri. Available at: https://www.dhmi.gov.tr/sayfalar/istatistik.aspx

FORSYTH, P., GILLEN, D., MULLER, J., NIEMEIER, H. (2010), *Airport Competition*, Burlington: Ashgate.

GRAHAM, A. (2005), *Managing Airports*, New York: Routledge.

GROSCHE, T., KLOPHAUS, R., SEREDYNSKI, A. (2017), Competition for long-haul connecting traffic among airports in Europe and the Middle East, *Journal of Air Transport Management*, 64, 3-14.

ICAO, 2007. Annual Report of the Council. Available at: https://www.icao.int/about-icao/Pages/annual-reports.aspx

ICAO, 2013. Annual Report of the Council. Available at: https://www.icao.int/about-icao/Pages/annual-reports.aspx

ICAO, 2017. Annual Report of the Council. Available at: https://www.icao.int/about-icao/Pages/annual-reports.aspx

IATA, 2016. IATA 20 Year Passenger Forecast. Available at: https://airlines.iata.org/sites/default/files/p42-43%20DATA.pdf

IATA, 2017. The Importance of Air Transport to Turkey. Available at: https://www.iata.org/policy/Documents/benefits-of-aviation-turkey-2017.pdf

RHOADES, D. (2014), Evolution of International Aviation, Burlington: Ashgate.

THY, 2018. Türk Hava Yolları 2018 Sonuç Özeti. Available at: https://investor.turkishairlines.com/documents/ThyInvestorRelations/IR_PRESENTATION_2018TR.pdf

KOBİ'LERDE MÜŞTERİ ALGISI VE MÜŞTERİ ŞİKÂYET YÖNETİMİ FELSEFESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İşletme Bölümü
altunr@sakarya.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILMAZ
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi / Kaynarca Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
myilmaz@subu.edu.tr

Özet

Sınırsız seçenekler çağı olarak adlandırılan günümüz rekabetçi pazarlarında teknoloji ve tüketici tercihleri hızla değişmektedir. Bu sebepten işletmeler değişen tüketici tercihlerine cevap verebilmek için sundukları ürünleri geliştirmek veya yenilemek zorundadır. Bu da müşteri etkileşiminin yönetimini daha kritik bir hale sokmaktadır. Araştırmalar, böylesi bir yoğun rekabet ortamında, saldırıya yönelik pazarlama stratejileri yerine savunmaya yönelik stratejilerin daha etkili ve maliyet avantajı sağlayan yaklaşım olduğuna sürekli vurgu yapmaktadır. Bu sebeple Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM) olgusu bir iş stratejisi olarak bakılması gereken önemli bir yönetim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Müşterilerle olan etkileşimde müşterilerden geri dönüşler bazen öneri şeklinde olabildiği gibi bazen de şikâyetler şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Teknolojinin hızlı gelişimi işletmelere kârlı müşteri ilişkileri bulma ve devam ettirme kabiliyetlerini önemli ölçüde geliştiren Müşteri İlişkileri Yönetimi (MİY) araçlarını sunmaktadır. Müşterileri daha iyi tanıma, onlardan gelen öneri ve şikâyetleri daha iyi yönetme imkânı sağlayan MİY, aynı zamanda işletmelere istekleri hızla değişen müşterileri tatmin etmek ve sadakatini arttırmak için de kullanılmaktadır. Burada öncelikle işletmenin benimsemiş olduğu müşteri algısı ve müşteriye bakış açısı, müşterilere ve müşteri şikâyetlerine karşı yaklaşımlarını etkilediği düşünülmektedir. Başka bir ifade ile müşteri odaklılık kavramı giderek daha önemli bir olgu olmaya başlamaktadır. Bu çalışmada farklı sektörlerde yer alan KOBİ işletmelerinin benimsediği müşteri algısı ve müşteri şikâyetleri yönetiminde benimsedikleri felsefe arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Araştırmaya ilişkin alan çalışması Türkiye'nin değişik bölgelerindeki Küçük ve Orta Büyüklükteki (KOBİ) işletmelerinde değişik yönetim kademesinde çalışan 395 yöneticiye uygulanmıştır. Veri toplama işlemi 2017 Mayıs -2018 Ekim tarihleri aralığında gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak anket kullanılmış olup, anketler bırak-al yaklaşımına göre yürütülmüştür. Bulgular, işletmelerin benimsedikleri müşteri tanımının müşteri şikâyetlerine olan yaklaşımlarını etkilediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müşteri, Şikâyet Yönetimi, Müşteri İlişkileri Yönetimi

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PERCEPTION OF CUSTOMERS AND COMPLAINT MANAGEMENT PHILOSOPHIES IN SMEs

Abstract

Technology and consumer preferences are changing rapidly in today's competitive markets, which are called the age of unlimited options. In light of this, businesses have to be vigilant and exploit every opportunity to improve or develop their products to satisfy changing consumer preferences. Hence, this makes the management of customer interaction more critical. In such an intensely competitive environment, research findings emphasize that defensive marketing strategies are more effective and provide better cost advantages compared to offensive marketing strategies. Therefore, the concept of Customer Relationship Management (CRM) is an important management tool that should be considered as a business strategy. We receive customer feedback from customers, sometimes in the form of suggestions or sometimes in the form of complaints. Technological developments offer businesses a number of CRM tools that significantly improve their ability to find and maintain

profitable customer relationships. New CRM tools not only help companies to better understand their customers, and effectively manage customer suggestions and complaints, but also help manage fast-changing customer preferences to increase satisfaction and loyalty. SMEs' perception of customers and the approach adopted in treating customers are very much related to customer complaints management philosophy. In other words, the concept of customer orientation has become an increasingly important phenomenon. In this study, we wanted to examine the relationship between the SMEs' perception of the concept of "customer" and customer complaint management philosophies across varying industries. As for the field study we have conducted a survey on 395 managers at varying levels working for SMEs located mainly in the western regions of Turkey. Data collection was carried out between May 2017-October 2018. As for the data collection tool we have used a questionnaire through leave-and-pick method. Findings indicate that the definition of the customers adopted by the SME affects their customer complaint management philosophy.

Keywords: Customer, Complaint Management, Customer Relationship Management.

1.Giriş

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) birçok ülkenin ekonomisi için lokomotif görevi görmektedir (Newby, H. Nguyen, & S. Waring, 2014). Ülkemizde de çalışan sayısı 250 az olan ve KOBİ olarak tanımlanan işletmelerin toplam işletmelerin içindeki oranı %99,9'dur. Bu işletmeler istihdamın %75,8'ini sağlamakta, ülke ihracatının %59,2'sini ve toplam satışların %65,5'ini yapmaktadır ("İstatistikler," n.d.; "KOBİ Tanımı Değişti," n.d.). Gerek ticaret hacimleri gerek sağladıkları istihdam ve daha esnek yapıları dolayısıyla KOBİ'ler ülkelerin kalkınmasında çok önemli görevler üstlenmektedirler. Ancak bütün işletmeler gibi KOBİ'lerde hızla gelişen teknolojilere uyum sağlamak ve değişen tüketici tercihlerini cevap vermek zorundadırlar (Amalnick & Zadeh, 2017a). Bu sebeple yoğun rekabet işletmelerin odağını yeni müşteri kazanmak yerine müşterileri elde tutmaya kaydırmıştır (Öztayşi, Sezgin, & Fahri Özok, 2011). Araştırmalar, böylesi bir yoğun rekabet ortamında, saldırıya yönelik pazarlama stratejileri yerine savunmaya yönelik stratejilerin daha etkili ve maliyet avantajı sağlayan yaklaşım olduğuna sürekli vurgu yapmaktadır (Bull, 2003).

Müşterileri elde tutmak için kullanılan en önemli araçlardan bir Müşteri İlişkileri Yönetimidir (MİY) (Özdağoğlu, Özdağoğlu, & Öz, 2008). Ancak MİY uygulamalarında birçok işletme başarısız olmaktadır. Başarısızlığın temel nedeni onu bir teknoloji olarak görmeleridir. Bu bakış açısıyla MİY teknolojiyle eşitlemek dar bir yaklaşım olup onun stratejik yaklaşım boyutunu ihmal etmektedir. (Payne & Frow, 2005). Oysaki amaç müşteri tatmini sağlayarak müşteri kayıplarını engellemek ve karşılıklı değer yaratan bir ilişki tesis etmektir. Müşteriye atfedilen değer, işletmenin sahip olduğu müşteri algısı başarılı olan işletmelerin en önemli özellikleridir. MİY nasıl tanımladığımız sadece anlamsal değildir, bu aynı zamanda müşteriye olan yaklaşımı da önemli derece etkimektedir (Payne & Frow, 2005). Bu durum ürünlerle ilgili müşteri şikayetlerinde kendini göstermektedir. Ürün memnuniyetsizliği veya hatalı ürün sonucu oluşan müşteri şikâyetlerine olan yaklaşım, müşteri tatminini etkileyen önemli bir konudur. Müşteri şikâyetlerinin çözülmesi müşteri tatminini etkilediği için (Stauss, 2002), ilişkisel pazarlama anlayışında müşteri şikâyetleri yönetimi üzerinde önemle durulmaktadır. Ancak hala birçok işletme müşteri şikâyetlerini zaman ve para kaybı olarak görmektedir (Atalik, 2007).

2.LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1.Müşteri İlişikleri Yönetimi

1990'ların sonunda ilişkisel pazarlama paradigmasını bilişim teknolojileri tabanlı müşteri çözümleri geliştiren Müşteri İlişikleri Yönetimi (MİY) kavramı ortaya çıkmıştır (Bull, 2003; Öztayşi et al., 2011; Payne & Frow, 2005). Payne ve Frow (2005) MİY kavramsal bir çerçeve oturtmak ve kapsayıcı bir tanım geliştirmek için yaptıkları çalışmada MİY şu şekilde tanımlamışlardır "*cazip müşterilerle uzun vadeli ilişkiler kurmaya, sürdürmeye ve geliştirmeye odaklanan, çok işlevli bir örgütsel süreç*". Bu bağlamda geçtiğimiz on yıllar boyunca MİY, en iyi müşterilerin tanımlamasında ve onların ihtiyaçlarını karşılanmasını sağlayarak kurumların karlılığını arttırmada kritik bir araç olduğunu kanıtlamıştır (Amalnick & Zadeh, 2017b).

Sınırlı kaynaklara sahip olan KOBİ'ler müşterileri elde tutma konusunda endişe duymaktadır (Özgener & Iraz, 2006). Özgener ve Iraz'ın (2006) Kapadokya bölgesindeki otel işletmeleri üzerine

yaptıkları çalışmada iletişim dağıtım altyapısı ile müşteri ilişkileri arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu bağlamda KOBİ'lerin büyük ölçekli işletmelere göre daha avantajlıdır.

2.2.Müşteri Şikayetleri

Müşteri şikâyetleri, müşterilerin içinde sokuldukları durumundan memnuniyetsizliği ile başlayan ve kapsamlı davranışsal ve davranışsal olmayan (standart dışı davranışlar) yanıtlardan meydana gelir. Birçok ülkeyi kapsayan bir araştırmada memnun olmayan müşterilerin % 55'inden fazlasının yalnızca bazen veya hiç şikâyet etmediğini göstermektedir (Hansen, Samuelsen, & Andreassen, 2011). Şikâyet etmeyen veya şikâyetlerine tatmin edici çözüm alamayan müşteriler ilgili işletmeden alışverişi kesmektedir. Çoğunlukla da işletmeler bunun nedenini bilmemektedir. Araştırmada bulunan oranlar müşteri şikâyetlerinin her zamankinden daha ciddiye alınması gereken bir konu olduğunu göstergesidir (Mitchell, 1993). Müşteri şikâyeti, işletmelere başarısızlıklarını/hatalarını öğrenme, düzeltme ve etkili bir şekilde çözme imkânı vermektedir (Lervik-Olsen, Andreassen, & Streukens, 2016; Tax, Brown, & Chandrashekaran, 2006). Bunun yanında müşteri şikâyetlerinin işletmeler tarafından tatmin edilmesinin müşterilerin daha sonraki davranışları üzerine muazzam bir etkisi olduğuna dair birçok kanıt vardır. Bu özel müşteri tatmini türü olumlu tutum değişimi, söylenti ve nihayetinde aynı satıcıdan tekrar satın almaya neden olmaktadır. Bu bağlamda işletmeler şikâyet ve şikâyetlerin tatmin edilme yapısını çok iyi anlamaları gerekir (Stauss, 2002).

3.Araştırma Metodolojisi

3.1.Araştırmanın Sorunsalı

KOBİ'ler ülkelerin temel ekonomik kaldıraçlarından biridir. Ülkemizin ekonomik kalkınmasında önemli rol oynayan bu işletmelerin küresel rekabette rakipleri ile baş edebilmeleri için mevcut pazarları ellerinde tutmalarına ve pazarlarda başarılı olmalarına bağlıdır. Bu amaçla MİY ve müşteri şikâyet yönetimi önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak bu araçların başarısında, KOBİ'lerin müşteri algısı müşteriye olan yaklaşımlarını da etkilemektedir. Bu etkinin nasıl ve derece olduğunun ortaya konulması araştırmanın sorunsalına işaret etmektedir.

3.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Burada öncelikle işletmenin benimsemiş olduğu müşteri algısı ve müşteriye bakış açısı, müşterilere ve müşteri şikâyetlerine karşı yaklaşımlarını etkilediği düşünülmektedir. Başka bir ifade ile müşteri odaklılık kavramı giderek daha önemli bir olgu olmaya başlamaktadır. Bu çalışmada farklı sektörlerde yer alan KOBİ işletmelerinin benimsediği müşteri algısı ve müşteri şikâyetleri yönetiminde benimsedikleri felsefe arasındaki ilişki araştırılmaktadır.

3.3.Veri Toplama Aracı

Araştırmaya ilişkin alan çalışması Türkiye'nin değişik bölgelerindeki Küçük ve Orta Büyüklükteki (KOBİ) işletmelerinde değişik yönetim kademesinde çalışan 395 yöneticiye uygulanmıştır. Veri toplama işlemi 2017 Mayıs -2018 Ekim tarihleri aralığında gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak anket kullanılmış olup, anketler bırak-al yaklaşımına göre yürütülmüştür. Analizler SPSS programı kullanılarak yapılmıştır.

3.4.Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

Araştırmada yer alan deneklerin %76'sı 36 ile 45 yaş arasındaki kişilerden oluşmakta ve %72,3 erkektir. İşletme profilleri incelediğinde yarıya yakınının (%48,4) çalışan sayısı 0-20, yarıdan biraz fazlasının (%53,9) 2000 yılından sonra kurulmuş işletmelerdir. Bunların ancak %2,1'i 1950'den önce kurulmuştur.

Tablo 1: Denek ve İşletme Profilleri

Katılımcıların Yaş Dağılımı			**Katılımcıların Cinsiyeti**			**İşletmede Çalışan Sayısı**			**Kuruluş Tarihleri**		
Yaş	Frekans	Yüzde	Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Sayı	Frekans	Yüzde	Tarih	Frekans	Yüzde
17-25	18	4,7	Erkek	279	72,3	0-20	187	48,4	1950'den önce	8	2,1
26-35	160	41,5	Kadın	105	27,2	21-50	89	23,1	1951-1975	18	4,7
36-45	133	34,5	Toplam	384	99,5	51-100	67	17,4	1976-2000	146	37,8
46-55	57	14,8	Boş	2	0,5	101-150	43	11,1	2001-2018	208	53,9
56 ve üzeri	16	4,1		386	100	Toplam	386	100	Toplam	380	98,4
Toplam	384	99,5							Boş	6	1,6
Boş	2	0,5							Toplam	386	100
	386	100									

Deneklere "*Sizce "Müşteri" kimdir?*" şeklinde açık uçlu olarak sorulan soruya verilen cevaplar Tablo 2'de görüldüğü gibi yedi kümede toplanmıştır.

Tablo 2: İşletmelerin Müşteri Algısı

Müşteri Algısı			
		Frekans	Yüzde
1. Tanım	Ürün ve hizmetlerimizi satın almak isteyen kişi ve kuruluşlar	100	25,9
2. Tanım	Ürün ve hizmetlerimizi satın alan kişi ve kuruluşlar	102	26,4
3. Tanım	Ürün ve hizmetlerimizi tüketen kişi ve kuruluşlar	37	9,6
4. Tanım	İşletmemizin varlık sebebi, velinimetimiz, sahip olduğumuz değer	47	12,2
5. Tanım	Ekmek teknesi, kar ettiğimiz ve para kazandığımız kişi ve kuruluşlar	48	12,4
6. Tanım	Paydaşlarımız, işbirliği yaptığımız ve bizi sürekli ziyaret eden kişi ve kuruluşlar	35	9,1
7. Tanım	Diğer	17	4,4
	Toplam	386	100,0

İşletmelerin %52,3 müşteri tanımları 1. ve 2. tanımda toplanmaktadır. 1. Tanım daha çok potansiyel müşteri tanımına yakınken, 2. Tanım müşteri tanımını daha iyi yansıtmaktadır. Yapılan kıyaslamalar işletmelerin bu algıları üzerinden yapılmıştır.

Buna göre müşteriyi "*paydaş*" (6. tanım) olarak tanımlayan işletmeler müşteri tercihlerindeki değişimi en fazla analiz etmektedir (%40 sık sık ve %31,4 her zaman). Bu işletmeler aynı zamanda talep tahmini analizini en çok kullanmaktadır (%17,6 sık sık ve %47,1 her zaman). Müşteriyi "*paydaş*" olarak gören işletmelerin aynı zamanda satışlarının yüzdesi bakımından müşterileri homojene en yakın dağılmaktadır.

Müşterilerini "*ürünleri tüketen kişiler*" (3. tanım) olarak gören işletmelerin % 37,8'nin, müşterilerinin %70'i düzenli müşteridir. Müşteriyi "*ekmek teknesi ve para kazanılan kişiler*" (5. tanım) olarak gören işletmelerin düzenli müşteri oranı en düşüktür. Bu görüşte olan şirketlerin müşterilerinin %67,6'sinin düzenli müşteri oranı %70'ten azdır.

İşletmelerin müşteri şikâyetleri yönetimi felsefesinin hangisini benimsediklerini öğrenmek için sorulan ifadeler müşterilerini "*ekmek teknesi ve para kazanılan kişiler*" olarak gören işletmeler "*Müşterilerin her zaman şikâyet etme eğiliminde*" oldukları ifadesine en çok katılan gruptur %14,6. Katılımcıların sadece ortalama %22,3'ü "*Müşteri her zaman haklıdır*" ifadesine katılmıştır.

Karşılaştırmayı çalışan sayısına göre yaptığımızda, *"Çalışan sayısı 101-150*" olan işletmeler %100 müşteri memnuniyeti sağlamanın mümkün olduğunu görüşündeler (%93). Bu işletmeler aynı zamanda

müşteri şikâyetlerini bir fırsat olarak görmektedir (%53,5). "*Çalışan sayısı 0-20*" olan işletmelerin %26,2 müşteriyi velinimet olarak gören felsefeye sahip ve müşteri şikâyetlerini ayrı ayrı ele alma eğilimindedir %41,2.

İşletmelerin müşteriye yönelik kullandıkları analizleri ve kullanım sıklığına ilişkin bulgular, "*müşteri bazında satış ve karlılık analizinin*" işletmelerce "sık sık" başvurulan analiz türü olduğu görülmektedir. "*Çalışan sayısı 50 az*" olan işletmelerin önemli bir kısmı (%44,9, %34,7) Pareto analizine hiç başvurmazken, "*51-150 arasında çalışanı*" olan işletmelerin %36,9 ve %37,8'i sık sık kullanmaktadır. İşletmelerin %81,6'sı "*Müşteri tahsilat hareketleri*" analizini "*sık sık*" ve "*her zaman*" kullanmaktadır. Buna karşın "*Müşteri şikâyet analizi*" işletmeler tarafından ancak %68,5 "*sık sık*" ve "*her zaman*" ve "*Müşteri memnuniyet analizi*" şirketlerin %71,5'i "*sık sık*" ve "*her zaman*" kullanmaktadır.

Yıllık müşteri ziyaretleri "*müşteriye göre değişmekte*" (ortalama %39,4) veya "*gerektiğinde*" yapılmaktadır (ortalama %32,0). Ziyaret sıklığı "*gerek duyulduğunda*" (ortalama %41,3) yapılmaktadır. "*Ayda en az bir kez*" müşteri ziyareti yapan işletmelerin oranı ortalama %47,82dir.

Anket çalışmaları düzenli yapılmamakta (ortalama %46,2) (0-20 çalışan %61,8), veya "*yılda bir kere*" (ortalama %22,3) (101-151 çalışan olan %44,2) yapılmaktadır. Düzenli müşteri yüzdesi çalışan sayısı arttıkça artmaktadır.

4.Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada KOBİ'lerin müşteri algıları, kullandıkları müşteri analiz teknikleri ve müşteri şikâyetlerine olan yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yazında da ifade edildiği gibi (Payne & Frow, 2005) araştırmadaki bulgular da KOBİ'lerin müşteri algısı MİY uygulamasını etkilediğini göstermektedir. Müşterilerini "*paydaş"* olarak gören işletmelerin müşteri tercihlerindeki değişime yönelik analizleri daha çok kullanmaktadır. Ancak müşteriye daha yakın ve daha esnek bir yapıya sahip olduğu düşünülen KOBİ'lerimizin MİY uygulamaları, arzulanan seviyeden oldukça uzaktır. Bunun en önemli nedenlerinden birinin işletmelerin çoğu için MİY bir strateji olmaktan ziyade kısa vade amaçların gerçekleşmesine yarayan bir araç olarak görülme eğilimidir. Pareto analizi gibi MİY'in temel analizi 50'den az çalışanı olan işletmelerin %79,6 tarafından kullanılmamaktadır. Müşterilere ziyaretler düzenli yapılmamakta, reaktif bir anlayış benimsenmiş olup ihtiyaç duyulduğunda iletişime geçilmektedir.

Benzer bir durum şikâyet yönetimi için de görülmektedir. Genel çoğunluk müşteriyi şikâyet etme eğilimi olan, haksız durumda bile taviz koparmaya çalışan bireyler olarak görülmektedir. Burada olumlu taraf ise şikâyet analizlerinin işletmelerin çoğunluğu tarafından yapılmasıdır. Muhtemelen çalışan sayısı arttıkça kurumsallaşmayla birlikte şikâyetlerin fırsat olarak görülme oranları artmaktadır.

Sonuç olarak ülkemizdeki KOBİ'lerin günümüzdeki yoğun rekabet ortamına ayak uydurmaları ve başarılı olmaları için müşteri istek ve ihtiyaçlarındaki değişimleri takip etmeleri gerekir. Bunun için MİY ve müşteri şikâyet yönetiminin etkin kullanılması önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak bulgularda da ortaya çıktığı gibi müşteri kavramı sadece müşteri algısının anlamsal olarak değil, müşteriye olan yaklaşımı da belirlemektedir. Yurtdışındaki işletmeler müşteri tatmini sağlamak için ürün iadelerinde "soru sorulmayan" politikaları uygulamaya geçerek şikâyette bulunacaklara engel olabilecek eşik değerini ortadan kaldırırken (Hansen et al., 2011), ülkemizdeki işletmelerin müşteriye olan yaklaşımlarını ve şikâyet yönetimi felsefelerini değiştirmeleri elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Amalnick, M. S., & Zadeh, S. A. (2017a). Concurrent Evaluation of Customer Relationship Management and Organizational Excellence: An Empirical Study. *Performance Improvement Quarterly*, *30*(1), 55–88. https://doi.org/10.1002/piq.21240

Amalnick, M. S., & Zadeh, S. A. (2017b). Concurrent Evaluation of Customer Relationship Management and Organizational Excellence: An Empirical Study. *Performance Improvement Quarterly*, *30*(1), 55–88. https://doi.org/10.1002/piq.21240

Atalik, Ö. (2007). Customer complaints about airline service: a preliminary study of Turkish frequent flyers. *Management Research News*, *30*(6), 409–419. https://doi.org/10.1108/01409170710751908

Bull, C. (2003). Strategic issues in customer relationship management (CRM) implementation. *Business Process Management Journal*, *9*(5), 592–602. https://doi.org/10.1108/14637150310496703

Hansen, H., Samuelsen, B. M., & Andreassen, T. W. (2011). Trying to complain: The impact of self-referencing on complaining intentions. *International Journal of Consumer Studies*, *35*(4), 375–382. https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2010.00948.x

İstatistikler. (n.d.). Retrieved May 3, 2019, from http://www.kobi.org.tr/index.php/bilgibankasi/statistikler

KOBİ Tanımı Değişti. (n.d.). Retrieved May 3, 2019, from http://www.kobi.org.tr/index.php/haberler/kob-haberler/1275-kob-tanm-deiti

Lervik-Olsen, L., Andreassen, T. W., & Streukens, S. (2016). What drives the intention to complain? *Journal of Service Theory and Practice*, *26*(4), 406–429. https://doi.org/10.1108/JSTP-09-2014-0209

Mitchell, V. W. (1993). Handling Consumer Complaint Information: Why and How? *Management Decision*, *31*(3), 21–28. https://doi.org/10.1108/00251749310036306

Newby, M., H. Nguyen, T., & S. Waring, T. (2014). Understanding customer relationship management technology adoption in small and medium-sized enterprises. *Journal of Enterprise Information Management*, *27*(5), 541–560. https://doi.org/10.1108/JEIM-11-2012-0078

Özdağoğlu, A., Özdağoğlu, G., & Öz, E. (2008). MÜŞTERİ SADAKATİNİN SAĞLANMASINDA MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNİN ÖNEMİ: İZMİR'DE BİR HİPERMARKET ARAŞTIRMASI. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *1*, 367–380. Retrieved from http://ir.obihiro.ac.jp/dspace/handle/10322/3933

Özgener, Ş., & Iraz, R. (2006). Customer relationship management in small-medium enterprises: The case of Turkish tourism industry. *Tourism Management*, *27*(6), 1356–1363. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.06.011

Öztayşi, B., Sezgin, S., & Fahri Özok, A. (2011). A measurement tool for customer relationship management processes. *Industrial Management & Data Systems*, *111*(6), 943–960. https://doi.org/10.1108/02635571111144982

Payne, A., & Frow, P. (2005). A Strategic Framework for Customer Relationship Management. *Journal of Marketing*, *69*(4), 167–176. https://doi.org/10.1509/jmkg.2005.69.4.167

Stauss, B. (2002). The dimensions of complaint satisfaction: process and outcome complaint satisfaction versus cold fact and warm act complaint satisfaction. *Managing Service Quality: An International Journal*, *12*(3), 173–183. https://doi.org/10.1108/09604520210429240

Tax, S. S., Brown, S. W., & Chandrashekaran, M. (2006). Customer Evaluations of Service Complaint Experiences: Implications for Relationship Marketing. *Journal of Marketing*, Vol. 62, p. 60. https://doi.org/10.2307/1252161

ELEKTRİKLİ ARAÇLARA YÖNELİK VERGİ TEŞVİKLERİ: TÜRKİYE ÖZELİNDE DEĞERLENDİRMELER

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Yavuz
Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü
hyavuz@sakarya.edu.tr

Yusuf Cengiz
Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Yüksek Lisans Programı
yusuf.cengizz@hotmail.com

Özet

Çevre politikasının temel ilkelerinden biri olan sürdürülebilir kalkınma gereği, gelecek nesillere daha temiz ve yaşanabilir bir çevre bırakılması için etkin doğal kaynak kullanımı başta olmak üzere, çevre kirliliğine neden olan faktörlerle mücadele etmek oldukça önemlidir. Çevre kirliliğinin birçok nedeni ve türü olmakla birlikte, özellikle son yıllarda fosil yakıt tüketimine bağlı olarak ortaya çıkan ve canlı yaşamını tehdit eden sera gazı emisyonlarının azaltılmasına ilişkin uluslararası düzeyde önemli düzenlemeler yapılmaktadır. Endüstriden, ısınma ve motorlu taşıt kullanımına kadar bu düzenlemeler oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Özellikle motorlu taşıt kullanımından kaynaklanan sera gazının azaltılmasında elektrikli araç kullanımının yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Tarihi 1800'lü yıllara kadar dayanan çevre dostu elektrikli araçlar, 1970'lerde ki petrol krizi ile birlikte yeniden gündeme gelmiş ve 2000'li yıllarda hızlı bir üretim süreci başlamıştır. Elektrikli araçlar türüne göre, çevreyi ya hiç kirletmemektedir ya da çok az kirletmektedir. Kirliliğe alternatif bir çözüm aracı olarak görülen elektrikli otomobillerin piyasadaki payı 2008 yılından sonra hızla artmaya başlamıştır. Ülkeler ise elektrikli araçların daha da yayılması için bir dizi politikalar uygulamaktadır. Böylece motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliğinin azaltılması hedeflenmektedir. Bu çalışmada elektrikli araçlara ilişkin göstergeler temel alınarak bir durum tespiti ortaya konulmuştur. Bazı Avrupa ülkelerinde elektrikli araçlara sağlanan kamusal teşvikler incelenmiş ve Türkiye'ye ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca Türkiye adına konu üzerine politika önermelerinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çevre kirliliği, elektrikli araçlar, vergi teşvikleri.

THE TAX INCENTIVES FOR ELECTRIC VEHICLES: THE EVALUATION OF TURKEY

Abstract

Due to sustainable development, which is one of the basic principles of environmental policy, in order to leave a cleaner and livable environment for future generations, it is very important to combat the factors that cause environmental pollution, in particular, the efficient use of natural resources. Although many reasons and types of environmental pollution exist, significant international regulations have been made to reduce greenhouse gas emissions, which have emerged in recent years due to fossil fuel consumption, and which threaten the living environment. From industry to the use of heating and motor vehicles, these arrangements cover a large area. Especially, the widespread use of electric vehicles in reducing greenhouse gases resulting from the use of motor vehicles is very important. Environmentally friendly electric vehicles, dating back to the 1800s, have been on the agenda again after the oil crisis happened during 1970s, and a fast production process has started in 2000s. When compared to electric vehicles, it does not pollute or pollute the environment at all. The share of electric cars in the market, which is seen as an alternative solution to pollution, has started to increase rapidly since 2008. Different countries have implemented a series of policies to further the spread of electric vehicles. Thus, it is aimed to reduce air pollution caused by motor vehicles. In this study, a situation determination has been introduced by basing the indicators of electric vehicles. Various tax incentives which have been implemented by European countries for electric vehicles were examined and an evaluation related to Turkey was made in the context of the study. Besides, some policy suggestions regarding the topic for Turkey have been proposed.

Keywords: Environmental pollution, electric vehicles, tax incentives.

1. GİRİŞ

Yıllardır motorlu taşıtlar yaydığı zehirli emisyonlar ile hava kirliliğine katkıda bulunmaktadır. Hava kirliliği canlılar açısından tehlike arz eder hale gelmiştir ve bu tehlike artarak devam etmektedir. Yılda 7 milyon insanın öldürdüğü söylenen hava kirliliği ciddi sağlık problemlerine öncülük etmektedir ve bu kirli havayı solumanın sigara içmekten daha fazla olumsuz etkiye sahip olduğu söylenilmektedir (WHO, 2019). Hava kirliğinin sebeplerinden biri ulaşımdır. Ulaşımdan kaynaklanan emisyonlar karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu olarak ayrı ayrı sınıflandırılabilir. Emisyonun çoğu karayolu ulaşımından kaynaklanmaktır. Motorlu taşıtların çevreye yaydığı emisyonlar ile karbon monoksit gazı, (HC) hidrokarbon gazı , (NOx) nitrojen oksitleri, partikül maddeler (PM_{10} ve $PM_{2.5}$) ve (SO_2) kükürt dioksit gazı oluşmaktadır. 1994-2014 yılları arasında kükürt içerikli yakıtlara karşı getirilen düzenlemelerle 2008 yılı itibariyle kükürt dioksit gazı ciddi azalma göstermesine rağmen, motorlu taşıtların artışına bağlı olarak hidrokarbon ve karbon monoksit gazı miktarlarında artış gözlenmiştir. Devletler, egzoz emisyon ölçüm istasyonları kurarak ve standartlar getirerek motorlu taşıtlardan kaynaklanan emisyonu kontrol altına almayı denemektedir. Ayrıca AB, motorlu taşıtlara emisyon standartları getirerek, araçların üretimine yön vermektedir (Türkiye Çevre Durum Raporu , 2016). Dahası bazı ülkeler ilerleyen yıllarda geleneksel motorlu taşıt satışının durdurulacağını duyurmuştur. Otomobil üreticileri de gelecek yıllarda geleneksel motorlu taşıt araç üretimini durduracağını veya azaltacağını ve bununla birlikte ürettikleri elektrikli araç paydasını daha da büyütmeye karar vermişlerdir (Global Ev Outlook, 2018:36-37).

Yukarıda ifade edilen soruna alternatif bir çözüm olarak teknolojinin gelişimi ile birlikte elektrikli araçlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Elektrikli araçlar başlıca tam elektrikli, fişli hibrit ve hibrit araçlar olarak sınıflandırılabilir. Üstelik tam elektrikli araçlar nükleer, hidroelektrik, güneş ve rüzgar enerjisi gibi sıfır emisyon yayan enerji arasına girmektedir. Geleneksel içten yanmalı motorlu araçlara kıyasla çok daha az kirlilik yaymaktadır. Elektrik üretiminden kaynaklanan hava kirliliği ayrı bir eleştiri olsa da günümüz araçların enerjisinin fosil yakıtlardan sağlanmasına göre daha temizdir. Elektrikli araçlar günümüzde yavaş yavaş yer edinmeye başlamıştır ve gelecekte daha fazla yaygınlaşacağı düşünülmektedir. Çünkü onlar asla petrole, hava filtrelerine, triger kayışlarına, ayarlama motorlarına, ses emicilerine veya emisyon testlerine ihtiyaç duymamaktalar (Gribben, 1996). Çalışmada elektrikli araçlar hakkında açıklamalar yapıldıktan sonra, bazı Avrupa ülkelerinde elektrikli araçlara yönelik vergi teşvikleri ele alınmış ve mevcut durum Türkiye açısından değerlendirilmiştir.

2. ELEKTRİKLİ ARAÇLARA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

2.1 Tarihsel Gelişim

Elektrikli araçlar son 20 yıldır hayatımıza girmiş gibi gözükse de ilk elektrikli araç 1800'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Tarihte bilinen ilk elektrikli araç 1835 yılında Thomas Davenport tarafından Amerika Vermont'ta icat edilmiştir. Aynı dönemde İskoçya'da Robert Anderson tarafından da böyle bir girişim yapılmıştır. Zaman ilerledikçe fabrikalar kuruldu, seri üretime geçildi. 1900'lü yıllarda elektrikli araçlar çok fazla rağbet görmeye başladı. Hatta elektrikli otomobiller New York, Boston ve Chicago yollarında bulunan tüm araçların yaklaşık üçte birini temsil ediyordu. Aynı zamanda elbette ki benzinli araçlar da yollardaydı. Ancak ses, titreme ve gürültü gibi problemler tüketicileri elektrikli araçlar yönlendirmişti (McFadden, 2018).

1908 yılında Henry Ford ünlü Model T'yi seri üretime sokunca Amerika'daki otomobil pazarı baştan aşağıya değişmeye başladı. Çünkü bu model elektrikli araçlara nazaran daha az maliyete üretilmeye ve satılmaya başlamıştı. Artık elektrikli araçlar gündem olmaktan uzaklaştı ve tercih edilmedi. 1960'larda geleneksel araçların Avrupa'da ve Amerika'da yol açtığı hava kirliliği hastalıklara sebep olmaya başladı ve elektrikli araçlar yeniden gündeme geldi. Ayrıca 1973 yılında yaşanan OPEC petrol krizi ile benzin fiyatlarının artmasıyla elektrikli araç çalışmaları hız kazandı. 1976 yılında Amerika'da bir dizi karar alındı ve bu alanda teşvik verilmeye başlandı. 1997 yılında Toyota ilk hibrit aracı Prius'u tanıttı. Japonya'da ilk yıl 18 bin adet sattı. Global satışta ise ilk yılda 50 bin adet satıldı. Aynı yıllarda Honda firmasının da girişimleri oldu. 2006 yılında Tesla karşımıza çıktı ve 2008 yılında Roadster modelini

satışa sundu. 2010 yılında ise Nissan, Leaf modelini satışa sundu. Fiyat ve performans açısından piyasada tüketiciler tarafından rağbet gördü. 2010-2016 yılları arasında 250 bin adet satmıştır. Günümüzde hâlihazırda elektrikli araçların gelişimi ve piyasada ki pazar payı hızla artmaktadır (Link 1, Erişim tarihi: 01.04.2019)

Elektrikli araçları farklı gruplar halinde sınıflandırılsa da başlıca tam elektrikli araçlar (BEV), hibrit araçlar(HEV) ve fişli hibrit araçlar (PHEV) olarak 3 gruba ayırabiliriz (Carley, 2014).

Tam Elektrikli Araçlar (BEV); Bu araç sınıfı geleneksel içsel yanmalı motorların aksine fosil yakıtlarla değil sadece elektrik motoru ve batarya ile çalışmaktadır. Yani bataryadaki güç bittiği zaman dışarıdan şarj edilmek zorundadır. Tam elektrikli araçlar ayrıca "enerji tasarruflu frenleme" olarak bilinen bir işlem vasıtasıyla kendi bataryalarını yeniden şarj edebilir. Ancak bu işlem aracı şarj etmek yerine geçmez sadece kaybedilen enerjinin bir kısmını geri kazanmaya yaramaktadır.

***Fişli Hibrit Elektrikli Araçlar (PHEV)*;** Bu araç hem içten yanmalı motora hem de dışarıdan bir güç kaynağıyla şarj edilebilen bir bataryaya sahiptir. Ayrıca içten yanmalı motor, batarya gücü azaldığı zaman destekleme görevi görebilir. Tam elektrikli araçlara göre daha fazla menzil mesafesi, geleneksel araçlara göre daha az emisyon yayımı ve daha az yakıt tüketimi gibi artılarının yanında egzoz emisyonunun ortadan kalkmaması ve hala petrol ve gaz yakıtlarına ihtiyaç duyması gibi dezavantajlara sahiptir. Tam elektrikli araçlara göre çalıştırma maliye yüksek, geleneksel hibrit araçlara göre daha düşüktür.

Hibrit Elektrikli Araçlar (HEV); Hibrit elektrikli araçlar hem fosil yakıtlarla çalışan bir motora hem de batarya ile birlikte çalışan elektrikli motorla birlikte karmaşık bir sisteme sahiptir. Bu araçlar bir elektrik fişi ile yeniden şarj edilemez. Enerjinin tümü benzinden, motorinden veya gazdan gelir. Bu da aracın fosil yakıtlar olmadan çalışamayacağını ancak çalıştıktan sonra elektrik gücü ile hareket edebileceğini göstermektedir. Daha uzun menzil mesafesine, geleneksel araçlara göre daha az yakıt tüketimine daha az emisyon salınımına sahiptir.

2.2 Elektrikli Araçların Avantajları

Elektrikli araçlara ilgi tüketiciler açısından satın alma maliyeti, piyasadaki çeşitlilik, sürüş deneyimi, pratik yeniden şarj etme, güvenliliğe ikna olma ve elektrikli araç teknolojisine aşina olma gibi konulara göre oluşabilir. Üreticiler kısmında ise potansiyel piyasa boyutu ve piyasanın belirsizliği, kar marjı oranı, yatırım gerekliliği, arz riskleri ve risk farkındalığı gibi faktörler rol oynayabilir (Perujo vd., 2011). Elektrikli araçların avantajları, bazı başlıklar altında aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Çevre Dostu; Elektrikli araçların en büyük avantajı elbette ki sıfır yada düşük emisyon oranına sahip olmasıdır. Bu araçlar çevreci araçlar olarak da adlandırılabilir. Ancak bununla birlikte burada eğer elektrikli araçların güç kaynağı, elektrik üreten termik santrallerle sağlanırsa fosil yakıtlardan sağlanan kirliliğin azaltılmasındaki etkisinin azalması gibi bir sorun ortaya çıkabilir. Bir diğer avantaj elektrikli araçlar daha az yakıt tüketimi ve yakıt tüketiminde daha çok etkinlik sağlanması ile karşımıza çıkmaktadır.

Vergi Teşvikleri; Bu da kıt kaynakların daha etkin kullanımı anlamına gelmektedir. Son olarak bir diğer avantaj elektrikli araçların bazı ülkelerde bazı politikalarla teşvik edilmesidir (Palinski, 2017). Teşvik politikaları çalışmanın ilerleyen safhalarında detaylıca bahsedilecektir. Bu durum, özellikle fosil yakıtlar açısından enerjide dışa bağımlı ülkelerde yeni bir alternatif olarak ülkenin dış ticaret açığına pozitif etki edebilir.

Yakıt Maliyeti; Elektrik fiyatları, benzin ve motorin fiyatlarına göre daha düşük olduğundan dolayı elektrikli araç sahipleri daha az yakıt maliyetine katlanmış olmaktadır.

Yakıt Tasarrufu; Hibrit araçlar, geleneksel araçlara göre daha az yakıt tüketimi ile ön plana çıkmaktadır. Özellikle fişsiz hibrit araçlarda, benzin ve motorinli araçlara göre 100 kilometre en az 1 litre daha az yakıt tüketmektedir.

Petrol Fiyatları Dalgalanmalarına Karşı Korunaklı; Küresel petrol üretiminde yaşanan krizler sonucunda petrol fiyatlarında artış sonucu geleneksel araç sahipleri doğrudan fiyat değişimlerinden etkilenmektedir. Ancak elektrikli araç sahipleri bu fiyat dalgalanmalarından nispeten daha çok korunmaktadır. Çünkü elektrik fiyatlarında ani yükselişler ve düşüşler yaşanmamaktadır.

Elektrikli araçların avantajlarının yanında, elektrikli araçların menzil mesafesinin kısa oluşu, maksimum hızın geleneksel araçlara göre daha düşük olması ve şehir altyapılarının bu sisteme henüz uygun olmayışı gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Ayrıca elektrikli araçların şarj edilme sürelerinin uzunluğu ve çevredeki şarj istasyonu sayısının kıt oluşu başka bir dezavantaj olarak karşımıza çıkabilir (Boxwell, 2014). Teknolojinin ilerlemesi ve bu araçlara yönelik altyapı yatırımlarının artması ile bahsedilen dezavantajlar zamanla aşılacağı beklenmektedir.

2.3 Elektrikli Araçların Gelişimi

Elektrikli araçların sayısı ülke bazlı olarak tam elektrikli ve fişli elektrikli araçlar şeklinde birlikte açıklanmaktadır. Elektrikli araçlar, 2008 yılından itibaren hızlı bir şekilde yaygınlaşmaya başlamıştır. 2016 yılına kıyasla 2017 yılında %56 artmıştır. Amerika, Birleşik Krallık ve Çin'in bu ivmedeki payı yüksektir. 2017 yılı için en yüksek elektrikli araç sayısına sahip ülke Çin'dir. Dünyada bilinen elektrikli araç sayısı ise yaklaşık 3 milyondur. Elektrikli araçların dünyadaki motorlu taşıtlara oranı ise yüzde 0.25'dir. Sadece ülkelerdeki elektrikli araç sayısına bakmak yeterli değildir.

Grafik 1. Dünyadaki Elektrikli Araç Sayısı (Bin) 2011-2017

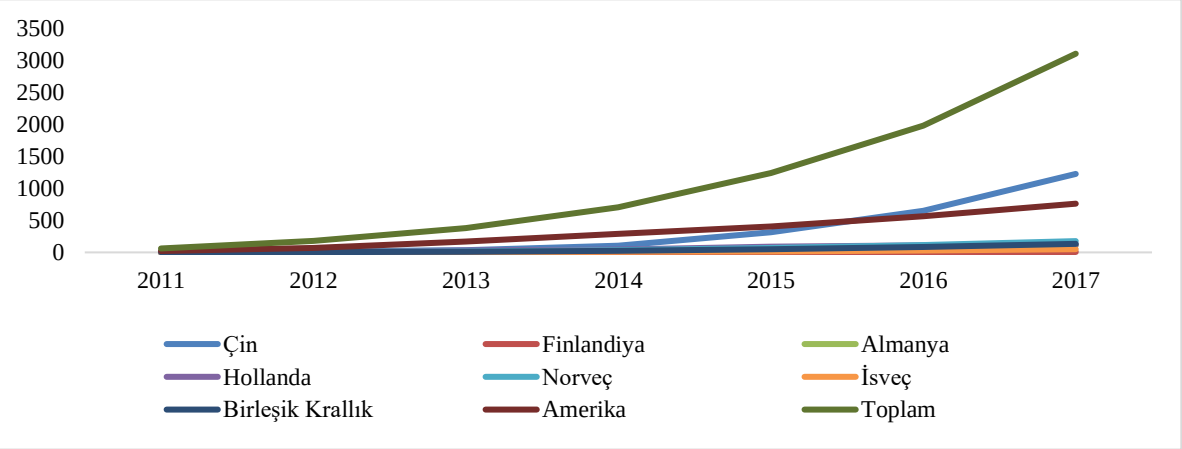

Global Electric Vehicle Outlook, 2018.

Daha doğru durum tespiti yapabilmek için ülkelerdeki elektrikli araçların piyasadaki geleneksel araçlara göre payını da incelemek gerekmektedir. Elektrikli araçların toplam elektrikli araçlar içerisindeki payı en çok olan ülke %39,2 ile Norveç olmaktadır (Global Electric Vehicle Outlook, 2018). Hollanda'da da elektrikli araç pazar payının hızlıca artmış ancak 2015'ten sonra düşüşe geçmiştir. Bunun sebebi olarak Hollanda'nın bu araçlara yönelik uyguladığı bazı teşvikleri azaltmış olduğu düşünülmektedir (Avrupa Çevre Ajansı, 2018).

Grafik 2. Elektrikli Araç Pazar Payı 2011-2017

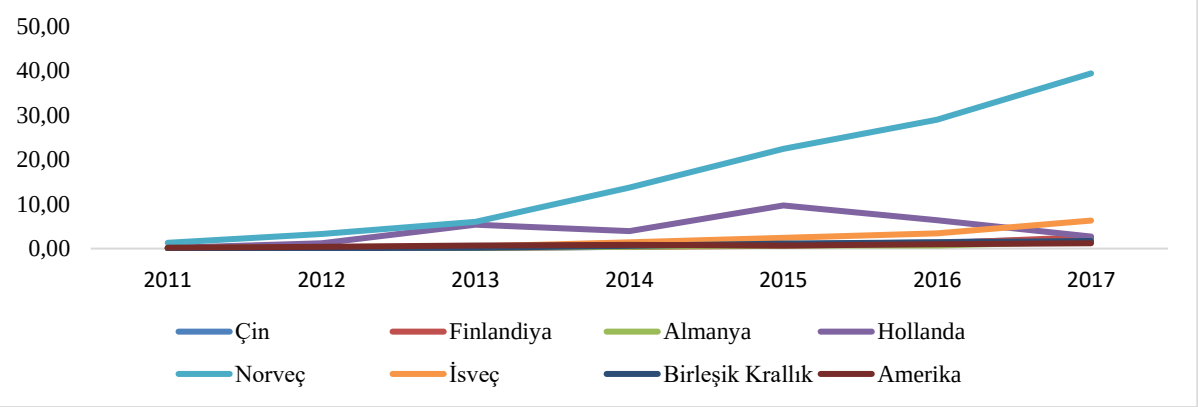

Global Electric Vehicle Outlook, 2018.

Yeni elektrikli araç satış rakamlarında ise bazı ülkelerde hibrit bazı ülkelerde tam elektrikli araçların satışının daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca elektrikli araçların bir dezavantajı olarak bahsedilen batarya şarj süresi ve şarj istasyonları elektrikli araçların satışını etkilemektedir. 2017 yılı için en fazla şarj istasyonuna sahip olan ülke Çin'dir. Hollanda, Japonya, Almanya da şarj istasyon sayısı diğer ülkelere göre fazla olan ülkelerdendir (Global Electric Vehicle Outlook, 2018).

3. SEÇİLMİŞ AVRUPA ÜLKELERİNDE ELEKTRİKLİ ARAÇLARA SAĞLANAN KAMUSAL TEŞVİKLER

Motorlu taşıtlar üzerine konulan vergiler ve yapılan teşvikler, araçların yaydığı emisyon miktarına göre veya bazı belirli özelliklerine göre(örneğin motor hacmi) göz önüne alınmaktadır. Vergiler ve teşvikler aşağıdaki 4 kategoride olduğu gibi tanımlanmıştır (Avrupa Çevre Ajansı, 2018);

- ✓ ***İktisap Teşvikleri:*** Bu teşvik grubu altında tescil vergilerinden istisna, satın alma sübvansiyonları, düşük emisyon yayan araçlara vergi indirimi (bonus) ve belirli bir eşiğin üzerinde emisyon yayan araçlar için ağır vergi (ceza) yani bonus / malus programları veya değiştirme amaçlı hurdaya alma planları uygulanmaktadır.
- ✓ ***Dönemsel Teşvikler:*** Yıllık plaka vergisi, yol geçiş ücreti, trafik sıkışıklığı ücreti veya düşük emisyon bölgesi harçları gibi ödemelerden istisna, ücretsiz park hizmetleri veya tercihli şerit kullanımı gibi özel imtiyazlar dönemsel teşvikler altında elektrikli araçlara yapılan teşviklerdendir.
- ✓ ***Şirket Teşvikleri:*** Şirket araçlarından elde edilen menfaate göre elektrikli araçlar geleneksel araçlara göre daha az vergilendirilerek teşvik edilmektedir.
- ✓ ***Altyapı Teşvikleri:*** Elektrikli araçlar için şarj veya yakıt ikmali istasyonları oluşturma girişimlerine devlet fonları desteklemesi yapılmaktadır.

Avrupa'daki çoğu ülke sıfır veya düşük emisyon yayan araçlara en az bir türde teşvik uygulaması yapmaktadır. Hatta bazı ülkeler geleneksel araçların satışını ilerleyen yıllarda yasaklayacaklarını duyurmuşlardır. Örneğin; Norveç 2025, Hollanda ve İrlanda 2030, Fransa 2040 yılında geleneksel araç satışını yasaklayacaklardır (Global Electric Vehicle Outlook, 2018). Yukarıda bahsedilen politika türleri ile düşük veya sıfır emisyon yayan araçlara karşı rağbeti artırmak için en çok teşvik uygulaması yapan ülke Norveç'tir. Elektrikli araç payının en yüksek Norveç'te olması yol ve köprü harçları muaflığından, edinimsel vergilere, araç sahipliği vergilerine ve şarj istasyonları için verilen altyapı destek fonlarına kadar uygulanan geniş çaplı politikaların etkili olduğu söylenebilir. Genel olarak en çok dönemsel teşvikler uygulanmaktadır. Uygulanan politika türleri çokluğu sırasıyla iktisap teşvikleri, şirketlere yönelik teşvikler ve altyapı üzerine teşviklerdir (Avrupa Çevre Ajansı, 2018). Elektrikli araç piyasasın en fazla ülke olduğu ülke olan Norveç ile ilgili teşviklere yakından göz atmak gerekir.

Norveç

Norveç, tescil vergisinde, KDV'de, yıllık plaka vergisinde, yol harcında, özel şerit kullanımında ulusal çapta, park etme hizmetlerinde teşviki ise yerel olarak uygulayan bir ülkedir. Norveç'in bazı teşvik uygulamalarının tarihi aşağıdaki gibi gelişme göstermiştir (Norsk elbilforening,2017);

- 1990 yılından beri hiçbir ithalat ve satın alma vergisi yok
- 2001 yılından beri satın almada %25 olan KDV'den istisna
- 1996 yılından beri yıllık yol vergisi istisnası
- 1997-2017 arası yol ve köprü harcı istisnası
- 1999-2017 arası ücretsiz belediye parkı hizmeti
- 2018 yılından beri park ücreti için elektrikli araçlara %50 indirim
- 2005 yılından beri otobüs şeritlerini kullanma hakkı
- 2015 yılından beri elektrikli araç kiralamada %25 KDV istisnası

Norveç'in en önemli özelliği yapmış olduğu teşviklerle elektrikli araçların geleneksel araçlara göre daha ucuz kalmasını sağlamak ve tüketicileri bu araçlara yönlendirmesi olmuştur. Haugneland ve diğerleri tarafından 2017 yılında yapılan çalışmada tam elektrikli araçla geleneksel araç arasındaki fiyat farkını göstermişlerdir.

Tablo 3 Elektrikli Araç Teşvik Örneği- Norveç

Kategori	**Geleneksel İçten Yanmalı Araç**	**Tam Elektrikli Araç**	**Geleneksel İçten Yanmalı Araç**	**Tam Elektrikli Araç**
Model	**Audi A7**	**Tesla Model S**	**Volswagen Golf**	**VW e-Golf**
Özellik	2.0 TFSI	75D	1.0 TSI Businessline	Exclusive
İthal Fiyatı	319,464 NOK	636,000 NOK	180,624 NOK	259,900 NOK
CO_2 Vergisi	125,253 NOK (157 g/km)	0	31,827 NOK (109 g/km)	0
NO_x Vergisi	1,525 (21.5 mg/km)	0	2,263 NOK (31,9 mg/km)	0
Ağırlık Vergisi	109,198 (1720 kg)	0	21,526 NOK (1162 kg)	0
Hurda Ücreti	2,400 NOK	2,400 NOK	2,400 NOK	2,400 NOK
%25 KDV	139,460 NOK	0	59,660 NOK	0
Parakende Fiyatı	**697,300 NOK (73,000 Euro)**	**638,400 NOK (67,000 Euro)**	**289,300 NOK (31,000 Euro)**	**262,300 NOK (27,000 Euro)**

Tabloda görüldüğü üzere Norveç'te yürütülen vergi politikaları ve tüketiciler için belki de en önemli kıstas olan araç fiyatı ile elektrikli araçlar lehine bir ortam oluşmaktadır. Tüketiciler için Norveç'te yapılan çalışmada en önemli teşvik kalemi sırasıyla KDV'de istisna, yol harcından istisna, satın alma vergisinden muaflık, düşük yıllık yol vergisidir. Norveç, elektrikli araç türlerinden en çok tam elektrikli araçları teşvik etme noktasında teşvikler uygulamaktadır (Haugneland ve diğerleri, 2017). Bunun bir sonucu olarak Norveç yeni araç satışında Avrupa'da en düşük emisyon oranına sahip ülke olmaktadır (Avrupa Çevre Ajansı, 2018).

Hollanda

Hollanda, yeni tam elektrikli ve fişli hibrit araçların satışının Avrupa ortalamasında fazla olduğu ülkelerden biridir. Çünkü Norveç'in aksine sadece tam elektrikli araçlara ağırlıklı teşvik uygulaması değil tüm elektrikli araç türlerini kapsayan vergi teşvikleri sağlamaktadır (Avrupa Çevre Ajansı, 2018). Kayıt vergisinde teşvik yapılmaktadır. Emisyon temelli vergilendirme politikası uygulayan Hollanda farklı emisyon değerleri ve bu değerlere gelen farklı vergilerle sıfır emisyonlu veya hibrit araçları teşvik etmektedir. Yani sıfır emisyonlu araçlar kayıt vergisi ödememektedir. Şirket araçların özel kullanımı konusunda farklı vergilendirme yapılmaktadır. Açıklamak gerekirse şirket aracının özel kullanımı yılda 500 kilometreyi aşarsa aracın liste fiyatının belli oranı kişinin gelirinin parçası olarak kabul edilmektedir. Bu şirket araçları için uygulanan oran tam elektrikli araçlar için 2010-2014 yılları arası sıfır iken sonrasında %4 olarak belirlenmiştir. Hibrit araçlar, 2010-2014 yılları için %14 vergi oranı var iken 2015 ve 2016 yıllarında indirim yapılmış ve oran %7 olmuştur. Bu indirimler elektrikli araç satışını artışmış ancak bu oranın 2017 yılında %15, 2018 yılında %22 ye çıkmış olması elektrikli araç satışını azaltmıştır (ACEA Tax Guide, 2018 ve Avrupa Çevre Ajansı, 2018). Tüketicilerin bu davranışı vergi teşviklerinin satın alma tercihlerinde önemli etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bazı diğer ülkeler ile ilgili teşvikler aşağıda kısaca bahsedilmektedir (ACEA Tax Guide, 2018).

Almanya: Elektrikli araçlar ilk kayıt tarihinden itibaren 10 yıl boyunca yıllık plaka vergisinden muaf tutulmuştur. Ayrıca 2016'dan beri Alman Hükümeti tam elektrikli araçlar için 4000 €, fişli hibrit elektrikli araçlar için 3000 € çevresel bonus ödemesi yapmaktadır.

Bulgaristan: Elektrikli araçlar mülkiyet vergisinden muaftırlar.

Çek Cumhuriyeti: Elektrikli, hibrit ve diğer alternatif yakıtlı araçlar yol vergisinden istisnadır.

Danimarka: Tam elektrikli araçlar kayıt vergisinin sadece %65 ini ödemektedir. 2020 yılı sonunda bu teşvik sona erecektir.

Finlandiya: Motorlu taşıtlardan emisyon temelli kayıt vergisi alan Finlandiya'da tam elektrikli araçlar daima en düşük kayıt vergisi oranını ödemektedirler.

Fransa: Km başına 20 gramdan daha az emisyon yayan elektrikli araçlar için ödül-ceza programı altında 6000 € teşvik verilmektedir. 11 yaşından büyük geleneksel bir aracın, yeni tam elektrikli araç ile değiştirilmesi durumunda ilave 4000 €, hibrit araç ile değiştirilmesi durumunda ilave 2500 € ödül teşviki verilmektedir.

İtalya: Elektrikli araçlar ilk kayıt tarihinden 5 yıl boyunca yıllık plaka vergisinden muaf tutulmuştur. 5 yılın sonunda aynı kategoriye giren geleneksel araçların ödediği verginin %75'i indirilerek teşvik kısmen de olsa devam etmektedir.

Romanya: 8 yaşından büyük araç için ilave 1500 € hurda teşviki ile tam elektrikli araçlar için 10000 €, yeni hibrit araçları için 4500 € satın alma teşviki uygulanmaktadır. Ayrıca elektrikli araçlar mülkiyet vergisinden muaftırlar.

Slovenya: Aracın türüne ve yaydığı emisyon türüne göre teşvik ödemeleri yapılmaktadır. Örneğin yeni tam elektrikli araç için 7500 € ve km başına 50 gramdan daha az CO_2 salınımı yapan yeni hibrit araçlar için 4500 € teşvik ödemesi vardır. Ayrıca tam elektrikli araçlar en düşük motorlu taşıtlar vergisi oranını öderler.

4. TÜRKİYE'DE ELEKTRİKLİ ARAÇLARA UYGULANAN TEŞVİKLER

Avrupa'daki çoğu ülkenin aksine Türkiye, motorlu taşıtlar için CO_2 emisyon temelli vergilenme sistemi kullanılmamaktadır. Türkiye'de motorlu taşıtlar üzerinden satın alma aşamasında %18 KDV ile aracın motor gücüne göre ve aracın vergisiz fiyatına göre belli oranlarda ÖTV uygulanmaktadır. Ayrıca ödenen ÖTV'nin bir de KDV'si hesaplanarak araç perakende satış fiyatına eklenmektedir. Motorlu taşıtlar vergisi ise yıllık olarak aracın yaşına ve motor silindir hacmine göre alınmaktadır. Türkiye'de hibrit araçlara ilişkin herhangi bir MTV istisnası bulunmamaktadır. Ancak tam elektrikli araçlarda MTV teşviki vardır. Tam elektrikli araçlar ise elektrik gücüne göre sınıflandırılmıştır ve girdikleri sınıfın ödediği verginin %25'ini ödemektedirler. Tablo 2' den de görüldüğü gibi, 80 kW güce sahip 2 yaşındaki tam elektrikli araç 743 TL yerine bu tutarın %25'i olan 185,75 TL MTV ödemektedir.

Tablo 4. Motorlu Taşıtlar ve Elektrikli Taşıtlar MTV Tutarları

Motor Silindir Hacmi (cm3)	**KW Gücü Değeri**	Taşıtların Yaşları İle Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)				
		1-3 yaş	4-6 yaş	7-11 yaş	12-15 yaş	16 ve yukarı yaş
1300 cm3 ve aşağısı	70 kW'ı geçmeyenler	743	518	290	220	78
1301-1600 cm3 e kadar	70-85 kW arası	1.294	970	563	398	153
1601-1800 cm3 e kadar	86-105 kW arası	2.284	1.785	1.051	641	249
1801-2000 cm3 e kadar	106-120 kW arası	3.598	2.771	1.629	970	383
2001-2500 cm3 e kadar	121-150 kW arası	5.396	3.918	2.448	1.463	579
2501-3000 cm3 e kadar	151-180 kW arası	7.524	6.545	4.089	2.200	808
3001-3500 cm3 e kadar	181-210 kW arası	11.458	10.309	6.210	3.100	1.138
3501-4000 cm3 e kadar	211-240 kW arası	18.014	15.555	9.161	4.089	1.629
4001 cm3 ve yukarısı	241 kw ve üstü	29.483	22.109	13.094	5.885	2.284

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.197.pdf Erişim tarihi: 01.05.2019

Türkiye'de tam elektrikli araçlar ve hibrit araçlar için ÖTV teşviki uygulanmaktadır. Tam elektrikli araçlar 05.02.2011 yılından itibaren, hibrit araçlar ise 05.10.2016 itibaren geleneksel araçlara göre daha az vergilendirmeye başlanmıştır. Vergisel gelişimler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (GİB, 2019).

Tablo 5. Elektrikli Araçların Türkiye'de ki ÖTV Teşviki

Tarih	Değişiklik Metni / Teşvik
25.02.2011	Elektrikli araçlar ilk kez listeye girdi. Tam elektrikli araçlar 3 gruba ayrılarak 85 KW altı %3, 85-120 KW arası %7, 120 KW üstü %15 ÖTV oranına tabi tutuldu.
07.09.2016	Hibrit araçlar için yapılan düzenleme yapıldı. Mevzuatın içine elektrikli motoru olan araçlarda girmiş oldu.
05.10.2016	Hibrit araçlar ilk kez teşvik edilmeye başlandı. 1.6 motor altı araçlarda teşvik uygulanmamaktadır. Örneğin; 1.6-2.0 cm^3 motor arası araçlar %90 ÖTV'ye tabi iken 1.8 cm^3 motor hacmine kadar 50 KW gücün üzerinde hibrit araçlar %45 ÖTV'ye tabi tutulmuştur.
25.11.2016	Motorlu araçlarda sadece motor silindir hacmine göre ÖTV oranının yanında fiyatına göre farklılaştırılmış ÖTV oranı getirildi. Örneğin; 1.6-2.0 cm^3 arası motora sahip geleneksel aracın ÖTV matrahı 100.000 TL altında ise %100, 100.000 TL üstünde ise %110 ÖTV oranına tabi tutuldu. Elektrik motoru 50 KW gücü geçen ve 1.8 cm^3 altı olan hibrit araçlar için ise ÖTV matrahı 50.000 TL altına %45, 50.000-80.000 TL arasına ise %50 ÖTV oranı uygulanmıştır. Hibrit araçlara bu şekilde teşvik uygulanmıştır.
01.01.2018 24.09.2018	İki tarih itibariyle motorlu taşıtların ÖTV oranının hesaplanmasında kullanılan, aracın ÖTV matrahı değerlerinde artışa gidilmiştir.
31.10.2018	Bazı sınıflarda vergi oranları azalmıştır ve hibrit araçların teşviki devam etmiştir.

Gelir İdaresi Başkanlığı, 2019.

En güncel 01.04.2019 tarihli II. sayılı ÖTV listesi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloya göre 1.6 cm^3 altı binek hibrit otomobiller için herhangi bir teşvik uygulanmamaktadır. Uygulanan teşvikleri bir örnekle açıklamak gerekirse 100.000 TL ÖTV matrahına ve 1.8 cm^3 motor hacmine geleneksel araç %100 ÖTV'ye tabi tutulurken 100.000 TL ÖTV matraha ve 50 kW gücün üzerinde elektrikli motora sahip hibrit araç ise %35 ÖTV oranına tabi tutulmaktadır.

Tablo 6. Binek Araçlara Uygulanan ÖTV Oranları ve Teşvikler

***Motor silindir hacmi 1600 cm3ü geçmeyenler**	
**Özel tüketim vergisi matrahı 70.000 TL'yi aşmayanlar	**30**
**Özel tüketim vergisi matrahı 70.000 TL'yi aşıp, 120.000 TL'yi aşmayanlar	**35**
**Diğerleri	**60**
***Motor silindir hacmi 1600 cm3ü geçen fakat 2000 cm3ü geçmeyenler**	
**Elektrik motoru da olanlardan eletrik motor gücü 50kW'ı geçip motor silindir hacmi 1800 cm3ü geçmeyenler	
****Özel tüketim vergisi matrahı 85.000 TL'yi aşmayanlar*	**30**
****Özel tüketim vergisi matrahı 85.000 TL'yi aşıp, 135.000 TL'yi aşmayanlar*	**35**
****Diğerleri*	**60**
**Diğerleri	
****Özel tüketim vergisi matrahı 170.000 TL'yi aşmayanlar*	**100**
****Diğerleri*	**110**
***Motor silindir hacmi 2000 cm3ü geçenler**	
**Elektrik motoru da olanlardan elektrik motor gücü 100 kW'ı geçip motor silindir hacmi 2500 cm3ü geçmeyenler	
****Özel tüketim matrahı 170.000 TL'yi aşmayanlar*	**100**
****Diğerleri*	**110**
**Diğerleri	**160**

Gelir İdaresi Başkanlığı, 2019.

SONUÇ

Motorlu taşıtların yaydığı çevre kirliğiyle mücadelede bir alternatif olarak düşünülen elektrikli araçlar tarihi 1800 yıllara kadar uzanmış olsa da popülerliği 2008 yılından itibaren hızlıca artmıştır. Çoğu Avrupa ülkesinde bu araçların yaygınlaşmasını sağlamak üzere bir takım kamusal teşvikler uygulandığı görülmüştür. Elektrikli araçlara yönelik teşvikler konusunda en geniş kapsama sahip ülke

olan Norveç, elektrikli araç pazar payının en yüksek olduğu ülkedir. Norveç'te elektrikli araç tercihinin yüksek olması uygulanan teşviklerin kapsamı ve etkili oluşuna göre, elektrikli araç tercihi artar savını güçlendiren örnek olmuştur. Türkiye'de ise tam elektrikli araçlara yönelik ilk teşvik 2011 yılında tam elektrikli araçlara yönelik ÖTV üzerinden uygulanmıştır. Hibrit araçlara yönelik ÖTV teşvikleri ise 2016 yılında teşvik edilmiş ve ÖTV oranları geleneksel araçlara göre daha düşük oranlarda uygulanmıştır.

Türkiye'de uygulanan teşviklerin kapsamının genişletilmesi, elektrikli araç tercihini arttırabilir. Ayrıca Avrupa'daki teşvik uygulamaları gibi tam elektrikli araçların ilk satın alımında alınan KDV oranı indirilebilir veya KDV kaldırılabilir. Mevcut uygulanan ÖTV teşviki daha da artırılabilir ve tam elektrikli ve hibrit araçlar köprü ve otoyol ücretlerinden muaf tutulabilir. Böylece elektrikli araçların yaygınlaşması daha da hızlanabilir. MTV'de ise hibrit araçlara yönelik teşvikler yapılabilir. Son olarak Avrupa'daki çoğu ülkenin emisyon temelli vergilendirmenin aksine motorlu taşıtların hala ülkemizde motor silindir hacmine ve fiyatına göre vergilendirilmektedir. Türkiye'nin emisyon temelli vergi sistemine geçmesi yani daha fazla kirlik yayan aracın daha fazla vergi ödediği bir sistem ile çevre dostu elektrikli araçlara yönelik tercihler pozitif yönde artabilir.

KAYNAKÇA

1. ACEA Tax Guide, (2019), 08.02.2019 tarihinde https://www.acea.be/uploads/news_documents/ACEA_Tax_Guide_2019.pdf adresinden ulaşıldı.
2. CARLEY, D. (2014), The Beginners Guide to Electric Vehicles.
3. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu, (2016), 10.03.2019 tarihinde https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/tcdr_tr_2015.pdf adresinden ulaşıldı.
4. European Environment Agency, (2018), Appropriate Taxes And İncentives Do Affect Purchases Of New Cars.
5. Gelir İdaresi Başkalığı, (2019), ÖTV Oranları, 27.04.2019 tarihinde https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/mevzuatek/otv_oranlari_tum/ozeltuketimoranlari-OpenPage.htm adresinden ulaşıldı.
6. GRİBBEN, C. (1996), Debunking the Myth of EVs and Smokestacks, Electric Vehicle Association of Greater Washington.
7. HAUGNELAND, P., LORENTZEN, E., BU, C., & HAUGE, E. (2017), Put A Price On Carbon To Fund EV İncentives–Norwegian EV Policy Success. In EVS30 Symposium.
8. Internatıonal Energy Agency, Global EV Outlook, (2018), ss.36-37.
9. Link 1, 01.04.2019 tarihinde https://ev.hedeffilo.com/elektrikli-arac-tarihcesi adresinden ulaşıldı.
10. MCFADDEN, C. (2018), A Brief History and Evolution of Electric Cars, 04.05.2019 tarihinde https://interestingengineering.com/a-brief-history-and-evolution-of-electric-cars adresinden ulaşıldı.
11. MTV Kanunu, (1963), 26.04.2019 tarihinde http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.197.pdf adresinden ulaşıldı.
12. Norsk Elbilforening, (2017), Norwegian EV Policy, 15.02.2019 tarihinde https://elbil.no/english/norwegian-ev-policy/ adresinden ulaşıldı.
13. PALİNSKİ, M. (2017), A Comparison of Electric Vehicles and Conventional Automobiles: Costs and Quality Perspective.
14. PERUJO, A., CHRİSTİAN, T. VE NEMRY, F. (2011), Electric Vehicles in an Urban Context: Environmental Benefits and Techno-Economic Barriers, Editör: SOYLU, S.
15. WHO, (2019), How air pollution is destroying our health, 18.03.2019 tarihinde https://www.who.int/air-pollution/news-and-events/how-air-pollution-is-destroying-our-health adresinden ulaşıldı.

MENŞE ÜLKE ETKİSİNİN ALGILANAN MARKA DEĞERİ VE SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ : TÜRKİYE VE SUDAN KARŞILAŞTIRMASI

Moammed Noureldeın Babeker Yousıf
Kocaelı üniversitesi/ üretim yönetimi ve pazarlama

Prof.dr. Ümit Alnıaçık
Kocaeli üniversitesi / işletme bölümü

Özet
Bu araştırmanın amacı, Menşe ülke etkisinin, algılanan marka değeri ve satın alma niyeti üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu amaçla Türkiye ve Sudan'daki 400 tüketici üzerinde bir saha araştırması yapılmıştır. 100% anket yolu ile toplanan verilerin analizinde SPSS 22.0 Windows programı kullanıldı. Ölçeklere uygulanan faktör analizi sonrasında güvenilirlik analizi uygulanmıştır, ve şu hipotezler (H1.Katılımcıların entrosentrizm düzeyleri vatandaşı oldukları ülkelere göre anlamlı düzeyde farklılaştırmıştır. H2. Katılımcıların Menşei ülkeye verdikleri önem düzeyleri vatandaşı oldukları ülkelere göre anlamlı düzeyde farklılaştırmıştır. H3.Katılımcıların markaları algılama düzeyleri markaların ait oldukları ülkeleri doğru/yanlış eşleştirme durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. H4. Katılımcıların Menşei ülkeye verdikleri önem düzeyleri ile entrosentrizm düzeyleri arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.) üzerinde analizler yapılmıştır. Bu çalışmanın birinci bölümünde önceki çalışmaların teorik arka planı gözden geçirilmiştir. Menşe ülke etkisi, marka ve menşe ülke ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar sunulmuştur. İkinci bölümde tüketici marka ve menşe ülke anişi, tüketici satın alma süreci ve tüketici etnosentrizmi ve menşe ülke ilişkisi yer almıştı. Üçüncü bölümde ise araştırmanın amacı, araştırma yaklaşımı verilerin analizi ve bulgular faktör analizi, analiz ve bulguları sonuç ve önerileri sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre ürün tutumunun satın alma niyetine en güçlü şekilde etki ettiğini göstermektedir. Bu arada, Menşe ülke dolaylı olarak ürün özellikleri üzerinden satın alma niyetiyle ilişkiye sahiptir. Son olarak, etnocentrism'in ürün kalitesi ve satın alma niyeti üzerinde olumsuz etkisi vardır ayrıca, deneysel sonuçları desteklemek için nitel bir çalışma yürütmektedir. Bulgular, tedarikçilerin veya yöneticilerin bu pazardaki iş stratejilerini geliştirmek için temel belirleyicileri belirlemelerini sağlar.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Etnosentrizmi, Marka,Ürün Kalitesi, Menşe Ülke, Ürün Bilgisi ve Satın Alma Niyeti.

Country of Origin Effect of Perceived Brand Value and Impact on Purchase Intention: Turkey and Sudan Comparison

Abstract
The purpose of this study is to examine the impact of the origin country on perceived brand value and purchase intention. For this purpose, the study filed was conducted on 400 consumers in Turkey and Sudan.. SPSS 22.0 Windows program was used to analyze the data collected by 100% survey. After the factor analysis applied to the scales, the reliability analysis was applied, and the following hypotheses analyzes were performed (H1.The ethnocentrism levels of the participants have significantly differentiated according to their nationality. H2. The level of importance of the respondents to the origin country has significantly differentiated according to their origin country.H3. The level of perception of the brands of the participants varies significantly according to the right / wrong pairing of the countries where the brands belong.H4. There is a significant relationship between the level of importance of the participants in the origin country and the levels of ethnocentrism).In the first part of this study, the theoretical background of previous studies was reviewed, Studies on the origin country, the relationship between the brand and the country of origin was presented .In the second part, the consumer brand and origin country, the relationship between consumer buying process, consumer ethnocentrism and the origin country had taken place. In the third part, the aim of the research, research approach analysis of data and findings factor analysis, findings, results and recommendations are presented. According to the results of the analysis, it shows that product attitude has the strongest effect on purchasing intent. In the meantime, the country of origin is indirectly

associated with the intention of purchasing through product features. Lastly, ethnocentrism has a negative impact on product quality and intention to buy, and conducts a qualitative study to support experimental results. The findings enable suppliers or managers to identify the key determinants for developing business strategies in this market.

Key Words: Consumer Ethnocentrism, Brand, Product Quality, Origin Country, Product Information and Intention to Buy.

Giriş

Yaşadığımız çağda uluslararası ticaret hacmi çift haneli trilyon dolarları bulurken, tüketici kitle için alternatifler artış göstermiş ve rekabet koşullarını zorlar duruma gelmiştir. Birbirleri ile rekabet durumundaki şirketler, pasta içerisindeki paylarını korumak, artırmak veya pastadan pay elde edebilmek için çalışmalarını devam ettirmektedirler. Tüketiciler ise bu marka çeşitliliği içerisinde, var olan alternatifler arasından kendilerine en fazla yarar sağlayabilecek ürün veya hizmeti tercih edebilmek için, satın alma kararlarında, bu kararlarına etki edebilecek çeşitli unsurları dikkate almaktadırlar. İşte bu unsurlardan birisi de menşe ülke unsurudur. Ürünlerin iki farklı özelliğine değinilebilmektedir. Bunlar, ürünün fiziksel niteliklerine ve potansiyeline bağlı "içsel" nitelikler ve bunun haricinde kalan; marka, garanti, ambalaj gibi "dışsal" niteliklerdir (Thorelli ve arkadaşları, 1988, 35) ve söz konusu özellikler, ürün incelemelerinde ciddi role sahiptir (Bilkey ve Nes, 1982, 89). Dünya ticaretinin dikkat çekici şekilde büyüme sergilemesi ile dışsal bir nitelik olan menşe ülke özelliğinin de her geçen gün daha fazla önem teşkil ettiğini belirten Thorelli ve arkadaşları (1988, 35), bu niteliğin fiyat veya içsel özelliklerinden daha önemli olmadığı algısına ulaşmışlardır.

Peterson ve Jolibert (1995, 884)'e göre, "menşe ülke" konusuna ilişkin ilk olarak Schooler (1965) çalışma yapmıştır. Bu tarihten sonar birçok çalışma, yazına girerek konunun kapsamını geliştirmiştir. Verlegh ve Steenkamp, (1999, 531), pazarlama yazın alanında, müşteri kitlesinin ürünleri ele alırken genellikle dışsal niteliklere dikkat çektiklerini iddia eden birçok çalışma olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacılar, kendi incelemelerinde ise, menşe ülke katkısının algısal yansımasının daha güçlü olduğunu, bu katkının çoğunlukla satın almaya etki etmeyebildiği; bununla beraber, kıyaslamalı çalışmalarda, gelişmiş ülke – az gelişmiş ülke kıyaslamalarındaki menşe ülke algılamalarından çok daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmıştır (Verlegh ve Steenkamp, 1999, 536).

Araştırmaların bir bölümü ise, içsel bilginin eksikliği halinde, tüketicilerin bir dışsal bilgi olan menşe ülke bilgisinden faydalandıklarını ortaya koymuştur (Verlegh ve Steenkamp, 1999, 537). Yazarlar, tüketicilerin, ülkelerin genel durumları, kültürleri ve ekonomileri gibi niteliklerinden sağladıkları imajlarından, söz konusu ülkelerin ürünleri konusunda çıkarım yaptıklarını belirlemiştir.

Zamanla menşe ülke niteliği, ülke imajı şeklinde nitelendirilmeye başlamıştır (Pereira, 2005, 103). Nagashima (1970, 68), ülke imajını, "iş insanları ve tüketicilerin, belirli bi ülkenin ürünlerine atfettikleri itibar, tasvir ve klişe" şeklinde ifade edilmektedir. Nagashima (1970, 68)'ya göre bu imaj, temsil eden ürünler, ulusal özellikler, siyasi ve iktisadi geçmiş, gelenekler ve tarih gibi değişkenlerle ortaya konulmaktadır. Shimp (1984, 285) ise, bu imajın, kitle iletişim araçlarının yön verici yanı, tüketicilerin bireysel tecrübe ve fikirleri ve toplumlardaki düşünce liderlerinin tüketicilere yansıması ile şekil aldığını ifade etmektedir.

Geçmişte yapılan araştırmalar, ürün imajlarının ülke imajlarına etki ettiğini veya bunun etkisinde kaldığını ortaya koymaktadır. Şöyle ki tüketiciler, şirketler ve devletler için ülke imajının ehemmiyeti her geçen gün artış göstermektedir. Çağdaş toplum yapılarında imaj, özellikle bugünün piyasa koşullarında kararsızlığa tüketiciler için seçenekleri azaltıcı; rekabetçi piyasalarda ürünlerine yer bulmak isteyen şirketler için ayırt edici; yerel üreticileri korumak ve ülke ürünlerini ülke sınırlarının dışarısında tanıtımını yapmak isteyen ülkeler için üstünlük sağlayıcı bir unsurdur (Papadopoulos ve arkadaşları; 1989, 33). Bu noktada Baker ve Ballington (2002, 158), ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerin, küresel boyutta ciddi bir rekabetle sonlandığını ve bu gibi durumda, devam ettirilebilir rekabet üstünlüğü sağlamanın, bu zorlu rekabet koşullarında şirketleri rakip firmalardan ayrıştıracağını

ifade ederek, en iyi "menşe ülke" kavramı ile ifade edilebilen "ülke imajı"nın en etkili ve devam ettirilebilir rekabet üstüklüklerinden birisi olduğuna dikkat çekmektedir.

İstatistiksel Analizler

Elde dilen verilerin analizinde SPSS 22.0 Windows programı kullanıldı. Ölçeklere uygulanan faktör analizi sonrasında güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları tabloda yer almaktadır.

Tablo 1.Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler	Alt boyutlar	Madde sayısı	Cronbach's Alpha
Entrosentrizm ölçeği	İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım	7	,911
	Milliyetçilik ve vicdan	4	,861
	Türk mallarına öncelik verilmesi	3	,774
	Ülke ekonomisi	3	,816
Menşei ülke ölçeği	Ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke	4	,924
	Markanın üretim yeri ve marka adı	3	,792

Tablo incelendiğinde entrosentrizm ölçeğinin "Türk mallarına öncelik verilmesi" faktörünün güvenilirlik düzeyinin orta düzeyin üzerinde olduğu, diğer faktörlerinin ise yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu, menşei ülke ölçeğinin ise markanın üretim yeri ve marka adı faktörünün orta düzeyin üzerinde güvenilirliğe sahip olduğu, ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke faktörünün ise yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Ölçek alt boyutlarının katılımcıların vatandaşı olduğu ülkeye göre karşılaştırılmasında ve katılımcıların marka ve markanın ait olduğu ülkeyi doğru/yanlış eşleştirmesi durumuna göre marka algılama düzeylerinin karşılaştırılmasında Independent Te test kullanılmıştır. Ölçek puanlarının birbirleri arasındaki ilişkinin incelenmesinde ise Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

Tablo 2. Entrosentrizm Ölçeği Faktör Analizi

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Açıkladığı varyans
Yabancı ülkelerde üretilen ürünleri satın almak Türklüğe yakışmaz	,583				50,059
her zaman en iyi Türk malı satın almak	,877				
Gerekmedikçe diğer ülkelerden mal alınmaması gerekir	,728				
Türkler ithal mal satın almamalı çünkü bu Türklerin işini acıtıyor ve işsizliğe sebep oluyor.	,580				
Yabancıların ürünlerini pazarlarımıza koymalarına izin verilmemelidir.	,792				
Yabancı ürünler Türkiye'ye girişlerini azaltmak için ağır bir şekilde vergilendirilmelidir.	,889				
Yabancı ülkelerden sadece kendi ülkemizde elde edemeyeceğimiz ürünleri satın almalıyız.	,634				
Bir ürün ülkemizde üretilemiyorsa ancak o zaman ithalatına izin verilmelidir		,594			15,560
Gerçek bir Türk her zaman Türk malı ürünler almalıdır		,837			
Tüm ithalatlara frenlemeler yapılmalıdır.		,835			
Diğer ülkelerdeki ürünleri satın alan Türk tüketiciler, Türk arkadaşlarını işten çıkarmaktan sorumlular.		,876			
Türk insanı, ithal mallar yerine Türk malı ürünler kullanmalıdır			,849		10,694
Her zaman, öncelikle ve mutlaka Türk malı ürünler almalıyız			,646		
Yabancı ülkelerde üretilen ürünleri satın almak doğru değildir çünkü bu durumda Türk işçiler işlerini kaybedeceklerdir			,637		
Ülkemizde üretimin ve ekonominin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için Türk malı ürünler satın almalıyız				,887	9,137
Yabancı ülkeleri zengin etmek yerine Türkiye'de üretilen ürünleri satın almalıyız				,883	
Maliyetli olsa da Türk malı alınması daha iyi				,635	

Entrosentrizm ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda KMO değeri ,601 olarak tespit edilirken Bartlett's test değeri 6868,656 olarak bulunmuştur ve Bartlett's testinin sonucunun anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu değerin anlamlı olması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ölçek 4 faktörden oluşmaktadır ve bu faktörlerin açıkladığı toplam varyans %85,45'dir. Bu değerin %60'dan büyük olması ölçeğin yeterli bir ölçüm aracı olduğunu gösterir. Ölçekte yer alan 5, 9, 10, 11, 14, 15 ve 16 numaralı maddeler "İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım" faktörünü, 2, 7, 12 ve 17 numaralı maddeler "milliyetçilik ve vicdan" faktörünü, 1, 4 ve 6 numaralı maddeler "Türk mallarına öncelik verilmesi" faktörünü, 3, 8 ve 13 numaralı faktörler "ülke ekonomisi" faktörünü ölçmektedir. İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım faktöründen yüksek puan alınması kişilerin bu yönde isteğinin yüksek olduğunu gösterirken, milliyetçilik ve vicdan faktöründen yüksek puan alınması kişilerin ürünler konusundaki milliyetçilik düzeyinin yüksek olduğunu, Türk mallarına öncelik verilmesi faktöründen yüksek puan alınması kişilerin daima Türk malı kullanma isteğinin yüksek olduğunu, ülke ekonomisi faktöründen yüksek puan alınması kişilerin ithal malların ülkeye sokulmasının ülke ekonomisine olumsuz etki edeceği düşüncesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.Menşei Ülke Ölçeği Faktör Analizi

	Faktör 1	Faktör 2	Açıkladığı varyans
Bir Markanın Ait Olduğu Ülke, Kalitesi Hakkında Fikir Verir	,931		60,675
Bir ürünün kalitesine karar vermek için menşe ülkesine bakarım.	,905		
En iyi kalitedeki ürünü veya markayı satın aldığımdan emin olmak için ürünün hangi ülkede üretildiğine bakarım.	,811		
Daha önce satın almadığım ve adını duymadığım bir cep telefon markası için, markanın ait olduğu ülke bilgisi, ürünün hangi ülkede üretildiği bilgisinden daha önemlidir.	,834		
Bir Ürünü Satın Alırken Nerede Üretildiğine Dikkat Ederim		,862	17,047
Herhangi ürünü satın alacağıma karar verirken menşe ülke bilgisine bakmanın önemli olduğunu hissederim		,721	
Genelde Cep telefonu alırken nerde üretildiğini dikkat ederim		,811	

Menşei ülke ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda KMO değeri ,830 olarak tespit edilirken Bartlett's test değeri 1980,721 olarak bulunmuştur ve Bartlett's testinin sonucunun anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu değerin anlamlı olması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ölçek 2 faktörden oluşmaktadır ve bu faktörlerin açıkladığı toplam varyans %77,72'dir. Bu değerin %60'dan büyük olması ölçeğin yeterli bir ölçüm aracı olduğunu gösterir. Ölçekte yer alan 2, 3, 4 ve 7 numaralı maddeler "ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke" faktörünü, 1, 5 ve 6 numaralı maddeler "markanın üretim yeri ve marka adı" faktörünü ölçmektedir. Ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke faktöründen yüksek puan alınması kişinin ürünü kalitesine ve markanın ait olduğu ülkeye verdiği değerin yüksek olduğunu gösterirken, markanın üretim yeri ve marka adı faktöründen yüksek puan alınması kişinin markanın üretildiği ülke ve markanın adına verdiği değerin yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzdelik Dağılımlar

Değişkenler	Alt değişkenler	f	%
Ülke	Türkiye	200	50,1
	Sudan	199	49,9
Cinsiyet	Erkek	270	67,7
	Kadın	129	32,3
Yaş grubu	19-22 yaş	84	21,1
	23-26 yaş	164	41,1
	27-30 yaş	97	24,3
	30+ yaş	54	13,5
Eğitim durumu	İlköğretim	3	0,8
	Lise	10	2,5
	Ön lisans	37	9,3
	Lisans	199	49,9
	Yüksek lisans	117	29,3
	Doktora	33	8,3
Aile aylık geliri	0-1000 TL	199	49,9
	1001-2000 TL	44	11,0
	2001-3000 TL	72	18,0
	3000+ TL	84	21,1

Tablo incelendiğinde, katılımcıların %50,1'inin Türkiye vatandaşı, %49,9'unun ise Sudan vatandaşı olduğu görülmektedir. Katılımcıların %67,7'si erkek, %32,3'ü ise kadınlardan oluşmaktadır ve araştırmaya katılanların %21,1'i 19-22 yaş grubunda, %41,1'i 23-26 yaş grubunda, %24,3'ü 27-30 yaş grubunda ve %13,5'i 30+ yaş grubundadır. Katılımcıların %0,8'i ilköğretim mezunu, %2,5'i lise mezunu, %9,3'ü ön lisans mezunu, %49,9'u lisans mezunu, %29,3'ü yüksek lisans mezunu ve %8,3'ü doktora mezunudur. Katılımcıların %49,9'unun ailesinin aylık geliri 0-1000TL arasında, %11,'inin 1001-2000TL arasında, %18'inin 2001-3000TL arasında ve %21,1'inin 3000+ TL'dir.

Tablo 5.Katılımcıların Marka ve Markaların Ait Olduğu Ülke Eşleştirmelerini Doğru/Yanlış Yapma Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdelik Dağılımlar

Marka	**Eşleştirme durumu**	**f**	**%**
Sony	Doğru	380	95,2
	Yanlış	19	4,8
Samsung	Doğru	370	92,7
	Yanlış	29	7,3
Apple	Doğru	394	98,7
	Yanlış	5	1,3
Huawei	Doğru	358	89,7
	Yanlış	41	10,3
Nokia	Doğru	363	91,0
	Yanlış	36	9,0

Tablo incelendiğinde, katılımcıların %95,2'sinin Sony markası ve ait olduğu ülkeyi doğru eşleştirdiği, %92,7'sinin Samsung markası ve ait olduğu ülkeyi doğru olarak eşleştirdiği, %98,7'sinin Apple markası ve ait olduğu ülkeyi doğru olarak eşleştirdiği, %89,7'sinin Huawei markası ve ait olduğu ülkeyi doğru olarak eşleştirdiği, %91'inin Nokia markası ve ait olduğu ülkeyi doğru olarak eşleştirdiği görülmektedir.

Tablo 6.Katılımcıların Cep Telefonu Alacakları Zaman Hangi Markayı Tercih Edeceklerine İlişkin Frekans ve Yüzdelik Dağılımlar

Marka	**f**	**%**
Sony	53	13,3
Samsung	63	15,8
Apple	203	50,9
Huawei	65	16,3
Nokia	15	3,8

Tablo incelendiğinde, katılımcıların %13,3'ünün cep telefonu alacağı zaman Sony markasını tercih edeceği, %15,8'inin Samsung markasını tercih edeceği, %50,9'unun Apple markasını tercih edeceği, %16,3'ünün Huawei markasını tercih edeceği, %3,8'inin ise Nokia markasını tercih edeceği görülmektedir.

Tablo 7.Katılımcıların Entrosentrizm Düzeylerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	X	Ss
İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım	399	4,05	,853
Milliyetçilik ve vicdan	399	4,17	,828
Türk mallarına öncelik verilmesi	399	4,19	,763
Ülke ekonomisi	399	4,08	,819

Tablo incelendiğinde, katılımcıların ithal malların girişinin azaltılması ya zorunluluk durumunda kullanımını isteme düzeyleri, milliyetçilik ve vicdan düzeyleri, ülke ekonomisine olumsuz etki düşüncesi düzeylerinin orta düzeyin üzerinde yükseğe yakın olduğu, Türk mallarına öncelik verilmesi düşüncesi düzeylerinin ise yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 8.Katılımcıların Entrosentrizm Düzeylerinin Ülkelerine Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Ülke	N	X	Ss	t	p
İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım	Türkiye	200	3,91	,816	-3,157	,002
	Sudan	199	4,18	,870		
Milliyetçilik ve vicdan	Türkiye	200	4,12	,719	-1,099	,272
	Sudan	199	4,21	,924		
Türk mallarına öncelik verilmesi	Türkiye	200	4,18	,660	-,253	,800
	Sudan	199	4,20	,855		
Ülke ekonomisi	Türkiye	200	3,96	,703	-2,885	,004
	Sudan	199	4,20	,907		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların milliyetçilik ve vicdan düzeyleri ile Türk mallarına öncelik verilmesi isteği düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), ithal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanılması isteği düzeyi ile ithal malların ülke ekonomisine olumsuz etkisi düşüncesi düzeyinin Sudanlı katılımcılarda Türk katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Tablo 9.Katılımcıların Menşei Ülke Önem Düzeylerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	X	Ss
Ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke	399	3,89	,944
Markanın üretim yeri ve marka adı	399	3,92	,893

Tablo incelendiğinde, katılımcıların ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülkeye verdiği önem düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adına verdikleri önem düzeyinin orta düzeyin üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 10.Katılımcıların Menşei Ülke Önem Düzeylerinin Ülkelerine Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Ülke	N	X	Ss	t	p
Ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke	Türkiye	200	3,58	,924	-6,916	,000
	Sudan	199	4,20	,860		
Markanın üretim yeri ve marka adı	Türkiye	200	3,62	,894	-6,977	,000
	Sudan	199	4,21	,790		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülkeye verdiği önem düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adına verdiği önem düzeyinin Sudanlı katılımcıların Türk katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 11.Katılımcıların Marka Algılama Düzeylerinin Marka ve Markaların Ait Olduğu Ülke Eşleştirmelerini Doğru/Yanlış Yapma Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Eşleştirme	N	X	Ss	t	p
Sony	Doğru	380	3,90	,764	1,300	,194
	Yanlış	19	3,67	,662		
Samsung	Doğru	370	3,87	,915	,758	,449
	Yanlış	29	3,73	1,009		
Apple	Doğru	394	4,19	,710	,610	,542
	Yanlış	5	4,00	,637		
Huawei	Doğru	358	3,78	,826	-,765	,445
	Yanlış	41	3,88	,769		
Nokia	Doğru	363	4,11	,768	1,715	,087
	Yanlış	36	3,88	,820		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların Sony, Samsung, Apple, Huawei ve Nokia firmalarının ait olduğu ülkeleri doğru ya da yanlış eşleştirme durumlarına göre marka algılama düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>0,05).

Tablo 12.Katılımcıların Entrosentrizm Düzeyleri İle Menşei Ülke Önem Düzeylerinin Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke	Markanın üretim yeri ve marka adı
İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım	r	,668	,226
	p	,000	,000
	N	399	399
Milliyetçilik ve vicdan	r	,081	,458
	p	,104	,000
	N	399	399
Türk mallarına öncelik verilmesi	r	,609	,200
	p	,000	,000
	N	399	399
Ülke ekonomisi	r	,236	,668
	p	,000	,000
	N	399	399

Tablo incelendiğinde, katılımcıların ithal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanılmasını isteme düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$), ithal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanılmasını isteme düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Katılımcıların milliyetçilik ve vicdan düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($p>0,05$), milliyetçilik ve vicdan düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) bulunmaktadır. Katılımcıların Türk mallarının kullanılmasını isteme düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$), Türk mallarının kullanılmasını isteme düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Katılımcıların ithal malların ülke ekonomisine olumsuz etkisi olduğu düşüncesi düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$), ithal malların ülke ekonomisine olumsuz etkisi olduğu düşüncesi düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

SONUÇ

Tüketici satın alma davranışları her dönemde pazarlama bilimi ve işletmeler açısından üzerinde durulmaya değer bir konu olarak görülmüştür. Tüketici davranışlarının değerlendirilerek çeşitli stratejilerin ortaya konması araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir. Teknolojinin gelişmesi, artan rekabetçi yapı ve küreselleşme olgusu diğer tüm bilim dallarında olduğu gibi tüketici davranışlarında da değişimlere hatta dönüşümlere yol açmıştır. İşletmeler açısından bu değişen/dönüşen ortamda sürekliliklerinin sağlanması temel odak noktasıdır. Bu anlamda tüketici sadakatinin yaratılarak marka bağlılığının oluşturulması pazarlama stratejileri bağlamında önemlidir. Ayrıca, ürünlerin üretildiği yerin etkisi yani menşe ülke etkisi de son yıllarda oldukça tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Küreselleşme bu yönüyle işletmelerin uluslararası pazarlara girmesinde hem avantaj hem de dezavantaj yaratmaktadır. Örneğin işgücü ucuz ülkelerde üretilip montajlanan ürünler kalite anlamında önemli bir değer olan marka adı altında küresel pazarda yerini alabilmektedir. Artık günümüz tüketicisi üretilen ürünler hakkında ipuçları yakalamak istemektedirler. Bu ipuçlarından biri ürünün nerede üretildiği, hangi ülke için üretildiği; diğeri ise hangi ülke markası olarak etiketlendirildiğidir.

Entrosentrizm ölçeğinin "Türk mallarına öncelik verilmesi" faktörünün güvenilirlik düzeyinin orta düzeyin üzerinde olduğu, diğer faktörlerinin ise yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu, menşei ülke ölçeğinin ise markanın üretim yeri ve marka adı faktörünün orta düzeyin üzerinde güvenilirliğe sahip olduğu, ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke faktörünün ise yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Entrosentrizm ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda KMO değeri ,601 olarak tespit edilirken Bartlett's test değeri 6868,656 olarak bulunmuştur ve Bartlett's testinin sonucunun anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu değerin anlamlı olması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ölçek 4 faktörden oluşmaktadır ve bu faktörlerin açıkladığı toplam varyans %85,45'dir. Bu değerin %60'dan büyük olması ölçeğin yeterli bir ölçüm aracı olduğunu gösterir. Ölçekte yer alan 5, 9, 10, 11, 14, 15 ve 16 numaralı maddeler "İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım" faktörünü, 2, 7, 12 ve 17 numaralı maddeler "milliyetçilik ve vicdan" faktörünü, 1, 4 ve 6 numaralı maddeler "Türk mallarına öncelik verilmesi" faktörünü, 3, 8 ve 13 numaralı faktörler "ülke ekonomisi" faktörünü ölçmektedir. İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanım faktöründen yüksek puan alınması kişilerin bu yönde isteğinin yüksek olduğunu gösterirken, milliyetçilik ve vicdan faktöründen yüksek puan alınması kişilerin ürünler konusundaki milliyetçilik düzeyinin yüksek olduğunu, Türk mallarına öncelik verilmesi faktöründen yüksek puan alınması kişilerin daima Türk malı kullanma isteğinin yüksek olduğunu, ülke ekonomisi faktöründen yüksek puan alınması kişilerin ithal malların ülkeye sokulmasının ülke ekonomisine olumsuz etki edeceği düşüncesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Menşei ülke ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda KMO değeri ,830 olarak tespit edilirken Bartlett's test değeri 1980,721 olarak bulunmuştur ve Bartlett's testinin sonucunun anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu değerin anlamlı olması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ölçek 2 faktörden oluşmaktadır ve bu faktörlerin açıkladığı toplam varyans %77,72'dir. Bu değerin %60'dan büyük olması ölçeğin yeterli bir ölçüm aracı olduğunu gösterir. Ölçekte yer alan 2, 3, 4 ve 7 numaralı maddeler "ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke" faktörünü, 1, 5 ve 6 numaralı maddeler "markanın üretim yeri ve marka adı" faktörünü ölçmektedir. Ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke faktöründen yüksek puan alınması kişinin ürünü kalitesine ve markanın ait olduğu ülkeye verdiği değerin yüksek olduğunu gösterirken, markanın üretim yeri ve marka adı faktöründen yüksek puan alınması kişinin markanın üretildiği ülke ve markanın adına verdiği değerin yüksek olduğunu göstermektedir.

İthal malların girişinin azaltılması ya zorunluluk durumunda kullanımını isteme düzeyleri, milliyetçilik ve vicdan düzeyleri, ülke ekonomisine olumsuz etki düşüncesi düzeylerinin orta düzeyin üzerinde yükseğe yakın olduğu, Türk mallarına öncelik verilmesi düşüncesi düzeylerinin ise yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Milliyetçilik ve vicdan düzeyleri ile Türk mallarına öncelik verilmesi isteği düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), ithal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanılması isteği düzeyi ile ithal malların ülke ekonomisine olumsuz etkisi düşüncesi düzeyinin Sudanlı katılımcılarda Türk katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülkeye verdiği önem düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adına verdikleri önem düzeyinin orta düzeyin üzerinde olduğu görülmektedir. Sudanlı katılımcıların Türk katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Sony, Samsung, Apple, Huawei ve Nokia firmalarının ait olduğu ülkeleri doğru ya da yanlış eşleştirme durumlarına göre marka algılama düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

İthal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanılmasını isteme düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$), ithal malların girişinin azaltılması ya da zorunluluk durumunda kullanılmasını isteme düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Katılımcıların milliyetçilik ve vicdan düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($p>0,05$), milliyetçilik ve vicdan düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) bulunmaktadır. Katılımcıların Türk mallarının kullanılmasını isteme düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$), Türk mallarının kullanılmasını isteme düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Katılımcıların ithal malların ülke ekonomisine olumsuz etkisi olduğu düşüncesi düzeyi ile ürün kalitesi ve markanın ait olduğu ülke algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$), ithal malların ülke ekonomisine olumsuz etkisi olduğu düşüncesi düzeyi ile markanın üretim yeri ve marka adı algısı düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin üzerinde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Rekabetin yoğun olarak hissedildiği günümüzde işletmeler sürekli olarak değişime ve gelişime açık olmak zorundadırlar. Böyle bir ortamda başarının yakalanabilmesi için işletmelerin hedef pazarlarındaki tüketicilerini çok iyi tanımaları, onların davranışlarını iyi analiz edebilmeleri gerekmektedir. Ancak bu, karmaşık bir süreçtir. Çünkü tüketici davranışı ve karar alma süreci pek çok faktörden etkilenen karmaşık bir yapıdadır.

Bu noktada tüketici etnosentrizmi ve menşe ülke etkisi bireylerin algılarını, tutumlarını, kararlarını ve davranışlarını etkileyen önemli birer özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketicilerin yerli ve yabancı ürünleri değerlendirmeleri tüketici etnosentrizm derecelerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Etnosentrik tüketicilerinde satın alam kararlarında menşe ülke etkisini önemli bir etken olarak değerlendirdikleri yapılan araştırmaların ortak sonucudur.

İşletmelerin hedef pazarlarındaki tüketicilerini daha iyi analiz edip, onların istek ve ihtiyaçlarını tam olarak karşılamak isteyen işletmeler için tüketicilerin davranışlarının nedenlerini bilmek çok önemlidir. Bu nedenle, tüketici davranışlarına etki eden faktörleri analiz etmek gerekmektedir. Tüketiciler kalite, güven, fiyat, marka, moda, menşe ülke ve tüketici etnosentrizmi gibi faktörlerin etkisiyle yerli ve yabancı ürünler arasında seçim yapmak zorunda kalabilirler. Bu seçimin, bu faktörlerden hangisinden kaynaklandığının bilinmesi geliştirilecek pazarlama stratejileri açısından önem kazanmaktadır.

Tüketici etnosentrizmi dikkatli bir şekilde hareket edildiğinde yabancı firmalar için bir dezavantaj olmaktan çıkmakta, yerli firmalar için ise başarıyı getirecek bir avantaj haline gelebilmektedir. Bu bağlamda, pazarlama stratejileri ve tutundurma çabaları önem kazanmaktadır. Uluslararası arenada faaliyet gösteren işletmeler, faaliyet gösterecekleri pazardaki etnosentrizm düzeyiyle ilgili fikir sahibi olduklarında başarılı pazarlama stratejileriyle bu durumun önüne geçebilmektedirler. Gerek ürünün menşeinin ürünün etiketine daha az görünür şekilde konumlandırılması, gerek tüketicilerin ürünün menşeine dikkat etmeyecekleri internet gibi ortamlardan pazarlanması, tüketici etnosentrizminin olumsuz etkilerini yıkmak için yapılabilecek faaliyetlere örnek teşkil etmektedir. Yerli firmalar ise, özellikle tutundurma faaliyetlerindeki mesajlarla tüketicilerin etnosentrik eğilimlerinden yararlanabilmektedirler. Buradaki önemli nokta, mesajlarda yer alacak etnosentrik öğelerin miktarının iyi ayarlanmasıdır. Aksi takdirde, bu durum tüketicilerin yerli ürünlere karşı bir tepki oluşturmalarına yol açabilir.

Tüketicilerin etnosentrizm düzeylerinin belirlenmesi onların yabancı ve yerli ürünlere karşı olan tutum ve davranışlarını tahmin etmede, buna uygun pazarlama karması ve stratejileri geliştirmede önemli olduğu kadar, etnosentrizm düzeyine göre pazar bölümlendirmesi yapılabilmesi açısından da önem taşımaktadır. Çünkü, etnosentrik olan ve olmayan tüketicilerin satın alam davranışları da farklılık göstermekte, bu kişiler, farklı düşünce ve değer yargılarına, farklı istek ve ihtiyaçlara sahip olmaktadırlar.

Sonuç olarak, tüketicilerin etnosentrizm eğilimlerinin derecesinin ölçülmesi, etnosentrizmin o tüketiciler açısından hangi faktörlerden daha çok etkilendiğinin incelenmesi pazarlama yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durumun belirlenmesi, hedef kitleyi belirleme, pazar segmentasyonu, pazarlama iletişiminde tüketiciye verilecek olan mesajların belirlenmesi gibi önemli konularda pazarlama yöneticilerine ışık tutacaktır. Bu konuya özen gösteren yabancı firmalar tüketici etnosentrizminin olumsuz etkilerinden kaçınarak, yerli firmalar ise bu kavramın sağladığı avantajdan daha verimli şekilde yararlanarak daha büyük başarılara ulaşabilirler. Aynı şekilde ürünün menşe ülkesinin tüketiciler açısından olumlu veya olumsuz değerlendirilmesi de uluslararası arenada faaliyette bulunan işletmelerin pazarlama stratejilerini belirlemelerinde son derece önemli bir etkendir. Eğer menşe ülkeye karşı olumlu bir yaklaşım söz konusu ise ürünün menşesi vurgulanmalı, olumsuz bir yaklaşım söz konusu ise de ürünün menşesi yerine tüketiciler açısından önemli olabilecek farklı özellikleri ön plana çıkarılmalıdır.

ÖNERİLER

Tüketicilerin etnosentrizm düzeylerinin belirlenmesi onların yabancı ve yerli ürünlere karsı olan tutum ve davranışlarını tahmin etmede, buna uygun pazarlama karması ve stratejileri geliştirmede önemlidir. Ayrıca etnosentrizm düzeyine göre pazar bölümlendirmesi yapılabilmesi açısından da önem taşımaktadır. Etnosentrik olan ve etnosentrik olmayan tüketiciler farklı davranış biçimleri sergilemekte, farklı istek ve ihtiyaçlara sahip olmaktadırlar. Tüm bu sebeplerden dolayı, tüketicilerin etnosentrizm eğilimlerinin derecesinin ölçülmesi, etnosentrizmin tüketiciler açısından hangi faktörlerden daha çok etkilendiğinin incelenmesi, demografik özellikler gibi değişkenlerle ilişkisinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu konuda özenli olan yabancı firmalar tüketici etnosentrizminin olumsuz etkilerinden kaçınarak, yerli firmalar ise bu kavramın sağladığı avantajdan yararlanarak daha büyük pazarlara ve satış hacimlerine ulaşabilirler.

Tüketicilerin yerli ve yabancı ürünleri değerlendirmelerinde tüketici etnosentrizmi ve mense ülke değişkenlerinin etkilerini araştıran bu araştırmada; giyim, kişisel bakım ve teknoloji ürünleri kullanılmıştır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalar için farklı ürün kategorilerinin kullanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Bilkey,W.J. ve Nes, E. (1982). Country-of-Origin Effects on Product Evaluations, *Journal of International Business Studies*,13(1): 89.

Baker, M.J., L. Ballington (2002), "Country of origin as a source of competitive advantage", *Journal of Strategic Marketing*, Vol. 10, pp. 158

Papadopoulos, N., L. Heslop (2002), "Country equity and country branding: Problems and prospects", *Journal of Brand Management*, 9(4–5), April, 294

Pereira, A., C.C. Hsu, S.K. Kundu (2005), "Country-of-origin image: measurement and cross-national testing", *Journal of Business Research*, Vol. 58 (2005), pp. 103

Peterson, R. A. (2005). .Response Construction in Consumer Behavior Research, *Journal of Business Research*, 348p.

Thorelli, H.B., J.S. Lim, J. Ye (1988), "Relative Importance of Country of Origin, Warranty and Retail Store Image on Product Evaluations", *International Marketing Review*, Vol. 6, No. 1, pp. 35

Verlegh, P.W.J. ve. Steenkamp, J.B.E. (1999). A Review and Meta analysis of Country of Origin Research, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 20, pp. 521

Nagashima, A. (1970), "A Comparison of Japanese and U.S. Attitudes Toward Foreign Products", *Journal of Marketing*, vol.34, pp. 68

Shimp, T.A. ve Sharma,S. (1987). Consumer Ethnocentrism: Construction and Validation of the CETSCALE, *Journal of Marketing Research*, Vol. 24. 280-9

CORPORATE GOVERNANCE AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Prof. Dr. Faik ÇELİK
Kocaeli University- Economics
cfaik@kocaeli.edu.tr

Abstract
To this day, in the 21st century, after discussing the theory of organizational theory, the Anglo-Saxon approach, which primarily focuses on protecting the shareholder rights, and not only the shareholder rights, but also the protection of the rights of all beneficiaries, we see it going on. Good corporate governance is not an end in itself. It is a tool for creating market confidence and business integrity required for companies that need access to equity for long-term investment. Access to equity is especially important for balancing the growing companies and increasing indebtedness for the future. The principles also relate to inclusiveness. Today, the savings of millions of households in the world are directly or indirectly in stock markets. In addition, publicly traded companies provide more than 200 million jobs. The principles also address the rights of these stakeholders and their participation in the creation of wealth. Corporate governance is recognized as one of the standards for sound financial systems and is used by FSB, G20 and OECD members. It also forms the basis of the OECD guidelines on management of insurance companies and pension funds and the reference of reforms in many countries, published by the Basel Banking Supervision and Audit Committee. OECD corporate governance principles; I) Ensuring the basis of effective corporate governance framework II) Shareholders' rights and fair treatment and basic partnership functions III) Institutional investors, equity markets and other intermediaries IV) The role of stakeholders V) Public disclosure and transparency. VI) Responsibilities of the Board of Directors In the form of main headlines. This study will try to bring a perspective on the relationship between corporate governance principles and economic development. How its process is managed? The examples of the country will be examined and the effect of this style on the economic life will be examined.

Keywords: corporate governance, economic development

JEL Classification: **O320** Management of Technological Innovation and R&D**, O430** Institutions and Growth

Özet
Bu güne, 21. yüzyılda örgütsel teori teorisini tartıştıktan sonra, öncelikle hissedar haklarının korunmasına odaklanan Anglo-Saxon yaklaşımı, sadece hissedar haklarının değil, aynı zamanda tüm hak sahiplerinin haklarının korunmasına da odaklanmıştır ve bunun bugün de devam ettiğini görüyoruz. İyi kurumsal yönetim kendi içinde bir son değildir. Uzun vadeli yatırımlar da özsermayeye ihtiyaç duyan şirketler için gerekli olan pazar güvenini ve iş bütünlüğünü oluşturmak için bir araçtır. Eşitliğe erişim, büyümekte olan şirketleri dengelemek ve gelecek için borçluluğunu artırmak için özellikle önemlidir. İlkeler ayrıca kapsayıcılıkla da ilgilidir. Günümüzde dünyadaki milyonlarca hanenin tasarrufları doğrudan veya dolaylı olarak borsalardadır. Ayrıca, halka açık şirketler 200 milyondan fazla iş sağlamaktadır. İlkeler ayrıca bu paydaşların haklarını ve onların servet yaratmadaki katılımlarını da ele almaktadır. Kurumsal yönetim sağlam finansal sistemler için standartlardan biri olarak kabul edilmektedir ve FSB, G20 ve OECD üyeleri tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, OECD'nin sigorta şirketlerinin ve emeklilik fonlarının yönetimi ve Basel Bankacılık Denetleme ve Denetim Komitesi tarafından yayınlanan birçok ülkedeki reformların referansı hakkındaki temelini oluşturur. OECD kurumsal yönetim ilkeleri; I) Etkin kurumsal yönetim çerçevesinin temelini sağlama II) Hissedar hakları ve adil muamele ve temel ortaklık fonksiyonları III) Kurumsal yatırımcılar, hisse senedi piyasaları ve diğer aracılar IV) Menfaat sahiplerinin rolü V) Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık. VI) Yönetim Kurulunun Sorumlulukları ana başlıklar halindedir. Bu çalışma, kurumsal yönetim ilkeleri ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiye bir bakış açısı getirmeye çalışacaktır. Süreci nasıl yönetilir? Ülkenin örnekleri incelenecek ve bu tarzın ekonomik hayata etkisi incelenecektir.

Anahtar kelimeler: kurumsal yönetim, ekonomik gelişme

JEL Sınıflandırması: O320 Teknolojik Yenilik ve Ar-Ge Yönetimi, O430 Kurumlar ve Büyüme

1. GİRİŞ

Değişen dünyada firmalar yalnız iç pazar rekabetiyle değil uluslararası rekabetle de karşı karşıyadırlar. Bilinen gündelik rekabete bunu da ilave etmek zorun da kalmışlardır. 1790'larda başlayan sanayileşme devrimi ile birlikte, saptanan ileri adımları gerçekleştirmek daha dengeli şartları zorunlu kılmaktadır. Amerikan Organizasyon felsefesi, Avrupa felsefesinden farklıdır. Bireysel ahlaki değerler köklerini hür teşebbüsçü anlayıştan alırken, sosyal ahlaki değerler ise kişilerarası ve gruplararası eşgüdümü öne çıkarmaktadır. Çağımızda güncel olarak organizsyon teorisi fikir farklılıkları yüzyıl geçtikten sonra da pay sahipleri haklarını korumak(Anglo Sakson) ve tüm hak sahiplerini korumak(Amerika) arasında çeşitlenmekte ve farklı yapılaşma ve örgütlenme örnekleri görülmektedir. (OECD, 2019)

2. ESER TARAMA

İncelenen eserler kurumsal yönetimin ana esaslarını incelemişlerdir. Son zamanlarda ise araştırmalar kurumsal yönetimin alt başlıkları üzerine yönelmişlerdir. Kurumsal Yönetimi Genel Olarak Ele Alan Çalışmalar :Farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda, daha önce belirtildiği gibi bir kurumsal yönetim indeksi üzerinden şirketlerin aldıkları puanlar ile şirket performansı arasındaki ilişki değerlendirilmiş ve bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmalarda (Black ,2001; Black, Jang ve Kim; 2002;Gompers, Ishii ve Metric 2003; Klapper ve Love, 2002; Durnev ve Kim, 2002; Tchouraev, 2004; Boubakri, Cosset ve Guedhami, 2003; Brown ve Caylor, 2004; De Jong, Gispert, Kabir ve Renneboog, 2005; Gürbüz ve Ergincan, 2004; Zheka, 2005; Zheka, 2006; Ting, 2006) farklı seviyelerde olmakla birlikte, kurumsal yönetimin şirket performansını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır. (MEYDAN C. H., BASIM H. N., 2000)

3. G20/OECD KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ

İlkeler OECD tarafından 1999 yılında geliştirilmiş ve ilk defa 2004 yılında güncellenmiştir. OECD Kurumsal Yönetim Komitesi ulusları davet ederek kurumsal yönetim ilkelerini gözden geçirmiştir.. Başta Basel Komitesi, Finansal İstikrar Kurulu ve Dünya Bankası Grubu olmak bilinen milletlerarası kuruluşlarda bu çalışmalara katılmıştır. Buna ek olarak, Latin Amerika, Asya ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da düzenlenen Bölgesel Kurumsal Yönetim Yuvarlak Masa Toplantılarında çok sayıda uzman görüşü alınarak ilkeler güncellenmiştir. G20 Bakanlar ve Merkez Bankası Başkanları'nın 9-10 Şubat'ta İstanbul'da gerçekleşen toplantılarındaki taleplerini takiben gözden geçirilmiş İlkelerin taslağı 10 Nisan 2015'te İstanbul'da gerçekleşen G20/OECD Kurumsal Yönetim Forumu'nda da yeniden ele alınmıştır.

Forum'un sonuçlarına istinaden, G20 Bakanlar ve Merkez Bankası Başkanları Nisan toplantılarında güncellenmiş İlkelerin Eylül toplantılarına kadar (takiben İlkelerin Bakanlar ve Merkez Bankası Başkanları tarafından Şubat toplantısında karar verildiği üzere Liderlere sevk edilmek üzere) kendilerine sunulmasını beklediklerini ifade etmişlerdir. İlkeler daha sonra G20 Yatırım ve Altyapı Çalışma Grubu (IIWG)'nun Mayıs ve Ağustos 2015 toplantılarına sunulmuştur. OECD Konseyi 8 Temmuz 2015'te İlkeleri kabul etmiştir. İlkeler ortak G20/OECD İlkeleri olarak onaylanmaları ve Kasım 2015'teki G20 Liderler Zirvesine sevk edilmeleri amacıyla G20 Bakanlar ve Merkez Bankası Başkanları'nın Ankara'da yapılacak 4-5 Eylül toplantısına sunulmaktadırlar. İlkeler rehberliğini 6 bölümde yer alan tavsiyeler ve açıklamalar yoluyla yapmaktadırlar:
(OECD 2015, s. 5)

I) Etkin kurumsal yönetim çerçevesinin temelinin sağlanması; Bu adımda piaysaların herkese açıklığı ve hakkaniyet ilkesi vurgulanmaktadır. Özellikle, denetim ve yaptırımın kalitesine yeni bir vurgu yapılmaktadır. Bu bölüm borsaların iyi kurumsal yönetimi desteklemedeki rollerine ilişkin bir yeni ilke içermekte ve esnekliğe imkân vermek için, örneğin şirket büyüklükleri veya ülkeye özgü koşullarla ilgili olarak, düzenlemelerin esnek hukuk unsurları ile faydalı bir şekilde tamamlanabileceğinin altını çizmektedir.

II) Pay sahiplerinin hakları ve adil muamele görmeleri ile temel ortaklık işlevleri; bu adımda ortaklık haklarının getirdikleri ele alınmaktadır. Ayrıca oy kullanma danışmanlığı hizmeti sunan

şirketlerin, analistlerin, aracı kuruluşların, derecelendirme kuruluşlarının ve yatırımcılara analiz ve tavsiye sunan diğer şirketlerin dürüstlüğüne zarar verebilecek çıkar çatışmalarının açıklanması ve en aza indirilmesi ihtiyacına dikkat çekmektedir. Ayrıca şirketlerin farklı ülkelerde halka açılmalarına ve pay senedi piyasalarında adil ve etkin fiyat oluşumunun önemine ilişkin de yeni ilkeler içermektedir.

IV) Menfaat sahiplerinin rolü; İlkeler şirketler ile fayda sağlayanlar arasındaki ilişkileri belirlemekte ve fayda sağlayanların korunması yollarını önermektedir.

V) Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık; Bu bölüm kamuya yapılacak açıklamaların temel alanlarını belirlemektedir, örneğin; finansal ve faaliyet sonuçları, şirket hedefleri, büyük pay sahipliği, ücretlendirme, ilişkili taraf işlemleri, risk faktörleri ve yönetim kurulu üyeleri. Bu bölümdeki yeni konular şirketlerin gönüllülük esasına dayalı olarak, örneğin yönetim raporlarına, dâhil edebilecekleri finansal olmayan bilgilere ilişkin yeni eğilimlerin tanınmasını içermektedir.

VI) Yönetim kurulunun sorumlulukları; Bu adımda kurumsal stratejinin ele alınması, tepe yönetimin seçilmesi ve huzur haklarının belirlenmesi, şirketin muhasebe ve finansal raporlama sisteminin dürüstlüğünün sağlanması gibi hususların dâhil olduğu yönetim kurullarının esas işlevleri ile ilgili rehberlik sunmaktadır.

G20/OECD İlkelerinin G20 ve OECD ülkeleri, ve ötesinde, uygulanmasını ve böylece vatandaşlarımızın şirketlere ve piyasalara olan inançlarının ve güvenlerinin kilit bir unsuru olarak iyi kurumsal yönetime katkı yapmasını sağlamaya çalışmaktadır. (OECD 2015, s. 15)

Kurumsal yönetim, bir şirketin yönetimi ile yönetim kurulu, hissedarları ve diğer paydaşları arasındaki bir dizi ilişkiyi içerir. Kurumsal yönetim şirketin hedeflerini belirleyen ve bu hedeflere ulaşma yollarını ve sağlayan yapıyı oluşturur.İzleme performansı belirlenir. İyi kurumsal yönetim uygun sağlamalıdır. Kurul ve yönetim için, menfaatleri olan amaçlara ulaşmak için teşvikler şirket ve hissedarları ile etkin takibi kolaylaştırması gerekir ” (OECD 2015, s. 22)

2.1. Kurumsal Yönetim Ve İç Denetimin Rolü

Kurumsal Yönetim**:**işletme idaresinde menfaat sahipleri ile ilişkilerde ;hakkaniyet, açıklık ve etkin yönetimi ifade eder. **(**UZUN, 2017)

Tablo 1. Kurumsal Yönetim ve İç Denetim

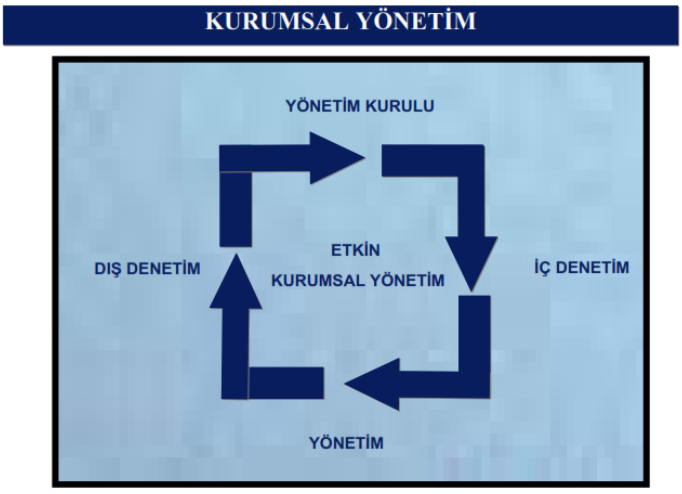

2.2.Kurumsal Yönetim Ve İç Denetimin Rolü

Kurumsal yönetim, iç denetim vasıtasıyla hedefleri kontrol eder, İç denetim gümcel bilgi sağlar ve operasyonel aksaklıkları gidermeye yardım eder. Raporlama da doğruluğu sağlar. İç konrol eksiklikleri zimmet, dolandırıcılık gibi somut kayıplar yanında hatalı kararlar gibi görünmeyen kayıplara da yol açar.

Tablo 2-İç Denetimin Tanımı ve Değişen Rolü

(MEYDAN C. H., BASIM H. N., 2000)

3. KAVRAMSAL BAĞLAMDA KURUMSAL YÖNETİM

Kurumsal yönetimin hedefi, yöneticilerin şirketin değer artırma stratejisine bağlı kalmayabileceği düşüncesiyle, bu stratejiye uyduklarından emin olmak başka bir deyişle, yöneticilerin yapabilecekleri usulsüzlükleri baştan konulan kurallar ile önlemektir. Bu usulsüzlük olasılığı ve şirket yöneticilerinin fırsatçı olabileceği düşüncesinden hareketle, yönetici ve şirket sahibi arasındaki ilişkilerin bir anlaşma ile düzenlenmesi gerekliliği "Vekalet Kuramı" tarafından vurgulanmaktadır . Şirket sahipleri (asiller) ve yöneticiler (vekiller) arasında yapılacak anlaşma, yöneticinin hangi yol ve yöntemlerle izleneceğinin kurallarını içermektedir. Vekil kuramcıları daha sonra, yönetim kurulunu yöneticinin kararlarını kontrol edebilecek ve şirketlerdeki vekil problemlerini kontrol etmeye yardımcı olabilecek bir alternatif izleme aracı olarak görmüşlerdir. Günümüzde kurumsal yönetimin şirketlerin bir biçimde güvenilirliğini artırması, gelişmiş ülkelerde kurumsal yönetimin uygulanma seviyesini artırmaya devam etmektedir. Bu noktada, yerli ve yabancı sermayenin ancak güvendiği yerde yatırım yapacağı gerçeğinden hareketle, kurumsal yönetim uygulamalarının zaman içinde tüm ülkelerde benimseneceği ve uygulamaların yasal olarak zorunlu hâle gelebileceği söylenebilir.

Bu sebeple, her ülke kurumsal yönetimi, kendisine has ilkelerini oluşturarak, benzer, ancak tamamen aynı olmayan bir şekilde uygulamaktadır. Ülkeler sahip oldukları değişik kurumlar yoluyla kendi kurumsal yönetim ilkelerini belirlemektedir. Dolayısıyla, kurumsal yönetim ilkeleri ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bu noktada, ilkeler, kurumsal yönetimin kurallarını daha net ortaya koyabilmek açısından önemlidir. ABD'de kurumsal yönetim ilkeleri Sarbanes-Oxley Yasası olarak da bilinen Halka Açık Şirketler Muhasebe Reformu ve Yatırımcıyı Koruma Yasası ile bir zorunluluk hâlini almıştır. Bu yasa ABD'de son 70 yıl içinde yapılmış en geniş içerikli kurumsal yönetim düzenlemesidir. (SPK, 2011)

3.1.Türkiye'de Kurumsal Yönetim

Türkiye'de Kurumsal yönetim ilkelerini Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) geliştirmiş ve söz konusu bu ilkeler, pay sahipleri, kamuoyunu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu çerçevesinde oluşturulmuştur. TÜSİAD (2002) da yönetim kurulu yapısı ve işleyişiyle ilgili "Kurumsal Yönetimi En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi" başlıklı yayınıyla kurumsal yönetim uygulayacak şirketlere ışık tutmuş ve bu konudaki ilk çalışmalardan birini yaparak kurumsal yönetimin Türkiye'ye getirilmesinde önayak olmuştur. Ayrıca yasal bir zorunluluk olmamakla beraber, SPK, anılan ilkeleri uygulamayanların "uygulamadıklarını" açıklamalarını ve uygulayanların bağımsız değerlendirme

Bu noktaya kadar dünyada ve Türkiye'deki gelişim süreci ortaya konarak açıklanmaya çalışılan kurumsal yönetim, vekil problemlerini gidermek ve şirketlerin performanslarını artırmak için uygulanabilmektedir. zamanda, şirketlerin kendilerini kabul ettirmesi, yani meşrulaştırmasve bu sayede piyasada tutunabilmesi için de bir araç olarak görülebilir. Zira şirketin kurumsal yönetim ilkelerini uygulaması ve derecelendirme sonucunda bundan iyi puan alması, yatırımcıların ve diğer şirketlerin o şirkete bakış açısını olumlu yönde değiştirebilecek etki yaratabilmektedir.Bu sebeplerle olsa gerek, şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması konusunda daha duyarlı olmaya

başladıkları ve ilkeleri uygulayan şirketlerin giderek arttığı görülmektedir. (S.51) Yatırımcı açısından bakıldığında ise, kurumsal yönetim şirketin finansal riskleri ve şirketin portföyü üzerinde etkili olabilmekte veyatırımcılara yatırım kararlarını vermede göstergeler sunabilmektedir.

Yönetim Kurulu
İlk unsur olan "Yönetim Kurulu" yöneticileri izlemek amacıyla kurulmuş bir organdır ve büyüklüğü arttıkça amacından uzaklaşması ve vekalet problemlerinin artması söz konusudur. Ayrıca, dışardan olan üyelerin politik ilişkileri daha iyi kullanabileceği veya kaynaklara yakın üyelerin işlem maliyetlerinin düşürülmesini sağlayabileceği de belirtilmektedir. Çalışmaların tamamı ele alınarak şirket performansı değerlendirildiğinde (ki sonuçta yukarıda sıralananların şirket performansını olumlu yönde değiştirmesi beklenir) net bir sonuç elde edilemediği ortaya çıkmaktadır. Kurumsal yönetim ile ilgili çalışmaların büyük bölümünün bu unsur üzerinde yoğunlaştığı ve çalışmaların farklı alt boyutlarda ele alındığı görülmektedir.

Sahiplik Yapısı
Bu unsura yönelik olarak yazında şirket sahiplerinin aynı zamanda şirketin yöneticiliğini üstlenmesi, karışık grupların sahipliği (devlet, tüzel kişiler, özel kişiler), şirket sahipliğinin bir grup üzerinde yoğunlaşması ve blok sahiplik üzerine çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Yönetim Yapısı ve Yöneticiler
Bu kapsamda, yöneticilerin yönetim kurulu veya şirket içinden olması ile dışarıdan olması, yönetici değişim hızının performans üzerine etkisi ve yönetici bağımsızlığı ile ilgili çalışmalar görülmektedir.

Denetim Kurulu
"Denetim Kurulu"nun bağımsız denetçilerden veya şirket içinden seçilen elemanlardan oluşması mümkündür.

Hisse Sahipleri ve Yatırımcı Haklarının Koruması
Bu başlıktaki çalışmalar hisse sahibi haklarının korunması ile şirketperformansı arasında olumlu ilişki olduğunu , hisse sahibi haklarının az olduğu şirketlerin değerinin düşük olduğunu , hukuki korumanın yatırımcı ilgisini artırdığını , ülkede hisse haklarını koruyacak yasaların olmasının olumlu etki yarattığını ve bu sayede yabancı yatırımcılarınyatırım yapması ile artan yabancı yatırımcı sayısının şirket değerini artırdığını ortaya koymaktadır.

Şeffaflık
Şeffaflık, şirketin kendisi, faaliyetleri, performansı, finansal durumu gibi konularda paydaşlara bilgi sunmasıdır. (SPK, 2011)

3. KURUMSAL YÖNETİM VE İKTİSADİ KALKINMA
Kurumsal Yönetim geleceğe ilişkin belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır. Bu da sermaye birikimini teşvik etmekte piyasaya güveni artırmaktadır. Menfaat sahipleri korunan hakları nedeniyle yeni yatırımlar yapmaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA
Ayrıca, kurumsal yönetimin ülkedeki yayılımı ve kurumsallaşmasının şekli ile şirket performansları arasındaki ilişkinin de incelenmemiş olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar hep kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığı, uygulanıyorsa nasıl uygulandığı ve bu nasılların şirket performansı üzerine etkilerinin ne şekilde olduğu üzerine olduğu görülmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de yapılmış olan kurumsal yönetim ve şirket performansı arasında ilişkiyi inceleyen çalışmaların kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde olduğu görülmektedir. Ancak bazı konularda çalışmalar daha az iken, yönetim kurulu daha önemli bir organ olarak göründüğünden olsa gerek, bu konudaki çalışmalar büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'de kurumsal yönetim ve şirket performansını araştıran çalışmaların yeteri kadar olmadığı da görülen bir gerçektir .

Türkiye'de kurumsal yönetim konusunda yapılmış olan çalışmaların azlığı ve kurumsal yönetimin geniş bir kavram olması, oldukça büyük bir araştırma yelpazesi sunmaktadır. Türkiye'de aile şirketlerinin kurumsal yönetim ilkelerini uygulayıp uygulamadıkları, uygulayanlar için yönetim kurulunu ve yöneticileri (içeriden veya dışarıdan) hangi üyelerden oluşturdukları ve bunların oranının şirketlerin performansı üzerine etkileri diğer olası araştırma konuları olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

G20/OECD, *Kurumsal Yönetim İlkeleri- OECD'nin G20 Bakanlar ve Merkez Bankası Başkanlarına Raporu*, Sayfa :3

Gürbüz, A.O. ve Ergincan, Y., 2004. Kurumsal Yönetim: Türkiye'deki Durumu ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

MEYDAN C. H., BASIM H. N., (2000), Kurumsal Yönetim-Şirket Performansı İlişkisi: Kuramsal Bir Analiz, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 2

OECD, 2019, *Corporate governance*, http://www.oecd.org/corporate/, 01.05.2019

SPK 2011, Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil Ve Eğitim Kuruluşu, Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları, Kurumsal Yönetim, Ders Kodu: 1018, Kurumsal Yönetim Derecelendirme Sınavı

UZUN K., 2017, Deloitte. Member of Deloitte Touche Tohmatsu, *Kurumsal Yönetim Ve İç Denetimin Kalite Güvencesi*, Ali Kamil UZUN, Deloitte Türkiye – Yönetim Kurulu Danışmanı, https://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/Kurumsal%20Y%C3%B6netim%20ve%20%C4%B0%C3%A7%20Denetimin%20Kalite%20G%C3%BCvencesi.pdf , Erişim04.05.2019

WILLIAM G. Scott & Terence R. Mitchell, *Organization Theory, A Structural and Behavioral Analysis* (Rocco Carzo, Jr. John N. Yanouzas, Formal Oragnazition 1967)

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GSYİH ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE GİRİŞİMCİLİĞİN VE YENİLİKÇİLİĞİN ROLÜ

Muhammed Fatih Yücel
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
muhammedfatihyucell@gmail.com

Prof. Dr. Halit Keskin
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
hkeskin@yildiz.edu.tr

Doç. Dr. Murat Çemberci
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
cemberci@yildiz.edu.tr

Özet
20. yüzyılın en önemli ekonomik gelişmelerinden biri piyasaların küreselleşmesinden doğan serbest sermaye akışıdır. Özellikle 1980'lerden sonra, ulusal ekonomilere, uluslararası işlemlerin katılım derecesi ve kapsamı değişmiştir. Uluslararası sermaye akımları, doğrudan yabancı yatırımlar, yabancı portföy yatırımları ve krediler adı altında kategorize edilebilir. Doğrudan yabancı yatırımlar gerçek veya tüzel kişiler olarak yatırım yapılabilir kaynakların bir ülkeden diğerine hareketi yabancı yatırım olarak tanımlanır. Ayrıca, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkeye yabancı para girişine aracı olmak, ülkenin sermaye rezervini arttırmak, ülkede üretime yönelik çalışma hacmini arttırmak, insanlara iş temin etmek, ülkeye know-how aktarımını temin etmek, global işletmecilik bilgisini öğreterek, deneyim sağlatarak yerli girişimleri daha verimli bir dereceye getirmek gibi faydalar sağlamaktadır. Bu yararlar ülke içindeki girişimcilik ve yenilikçilik faaliyetlerine de katkı sağlamaktadır. Literatürde her ne kadar yabancı yatırımların ekonomik büyüme ile ilişkisini açıklayan çalışmalar olsa da bu yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkisini girişimcilik ve yenilikçilik açısından değerlendiren çalışmalar bulunmamaktadır. Bu çalışma, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkisinde girişimcilik ve yenilikçilik faaliyetlerinin rolünü araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, GSYİH, Girişimcilik, Yenilikçilik

THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATION IN THE EFFECT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON GDP

Abstract
One of the most influential economic developments of the 20th century is the free flow of arising capital from the globalization of markets. Especially after the 1980s, the participation degree and content of international transactions in national economies has changed. International capital flows can be categorized as foreign direct investments, foreign portfolio investments and loans. Foreign direct investment is defined as foreign investment by the movement of investment resources from one country to another as real or legal persons.In addition, foreign direct investments may provide benefits such as foreign exchange inflow to the host country, increasing the capital stock of the country, expanding the production capacity in the country, creating employment, providing technology transfer to the country, training domestic initiatives by providing managership information. These benefits also contribute to the entrepreneurship and innovation activities within the country.

Although there are studies explaining the relationship between foreign direct investments and economic growth in the literature, there are no studies evaluating the effects of these investments on economic growth in terms of entrepreneurship and innovation. This study explores the role of entrepreneurship and innovation activities in the effect of foreign direct investments on economic growth.

Key notes: Foreign Direct Investment, GDP, Entrepreneurship, Innovation

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ekonomilerdeki politika yapıcılar, regülasyon kurumları, yatırım cazibesi oluşturmakla doğrudan yabancı yatırım girişlerinin olacağına inanmaktadır. Bu yatırımlar ülkelere çeşitli açılardan gelişme olanağı sunmaktadır. Öncelikle ülkedeki yerli firmaların, ekonomilerinde rekabetçi ve sürdürülebilir olabilmeleri için stratejik yeniden yapılandırmaya girmeleri gerekmektedir. Yabancıların yerli firmalara katılımı, eski makinelerin ve üretim yöntemlerinin güncellenmesi için gerekli olan fonları oluşturmakla başlamakta akabinde, yabancılardan know-how ve teknoloji yayılımı ile birlikte yerli şirketler için faydalar sunmaktadır.Ancak, yurt içi ortalama üretim maliyetleri, artan rekabetten dolayı oluşan üretimdeki düşüş neticesinde artarsa, bu olumlu dışsallıklar rekabetin olumsuz etkisi ile gölgelenebilmektedir(Konings,2000). Bu nedenle regülasyonlar önem arz etmektedir. Beklenen olumlu gelişmeler, plansız regülasyonlarla ekosisteme zarar verebilmektedir ama planlı ve kontrollü regülasyon ortamında aşağıdaki gibi olumlu gelişmelerin olabileceği anlamına gelmektedir. Alfaro,Chanda, Kalemli-Özcan ve Sayek'e göre yurt içi finansal piyasalar, DYY, ev sahibi ülkenin büyümeyi devam ettirme yeteneği birbiri ile bağıntılıdır. Sonuçlar, DYY'ın girişindeki artışın piyasa etkisine işaret etmektedir. Gelişmiş finansal piyasalara sahip ülkeler, daha az gelişmiş pazarlara sahip olanlara göre daha yüksek büyüme oranlarına yol açacaktır. Ayrıca, büyümenin etkisi daha güçlüdür(Alfarove ark., 2006).

Literatürde DYY'ın ülkelerin GSYİH'ları üzerine etki ettiğini açıklayan çalışmalar mevcuttur (Erdal veTatoğlu, 2002; Bashir,1999; HalıcıoğluveHalıcıoğlu, 2006). Yine bazı çalışmalar DYY'ın GSYİH üzerindeki etkisinde yenilikçilik ya da girişimciliğin rolü olduğunu açıklamaktadır (JonesveWren, 2007;Baumol, 1990; Smarzynska, 1999; Blonigen, 2002; Grossman, 1984; GalindoveMendez-Picazo, 2013; Wongve ark., 2005; Martinve ark., 2010; Apariciove ark., 2016). Ancak literatürde DYY'ın GSYİH üzerine etkisinde yenilikçilik ve girişimciliğin aynı anda rolünü açıklayan bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışmanın amacı bahse konu rolü açıklamaktır. Başka bir ifade ile, ülkelere yapılan yabancı yatırımların o ülkelerin GSYİH'larını artırmada tek başlarına etkili olmada yetersiz kaldıklarını, DYY'ın ülkelerin GSYİH'larını artırmada tatmin edici sonuçlara ulaşabilmesi için ülkelerin yenilikçi ve girişimcilik özelliklerinin de ön plana çıkması gerektiği söylemeyi amaçlamaktadır.Altı bölümden meydana gelen bu çalışmanın ikinci bölümünde; yabancı doğrudan yatırım, gayrisafi yurtiçi hasıla, girişimcilik ve yenilikçilik kavramına açıklık getirmek amacıyla konu ile ilgili literatür çerçevesinde tanımları yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, bölüm ikide bahsedilen kavramlar arasındaki ilişki literatür çerçevesinde incelenmiş, gayrisafi yurtiçi hasılaya etki eden faktörler üzerinde durulmuş, gayrisafi yurtiçi hasılanın sürdürülebilir büyümesine etki eden faktörler irdelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde materyallerin nereden temin edildiğini, hangi metodun kullanıldığından bahsederken beşinci bölümde çalışmanın sonuç kısmına yer verilmiştir. Altıncı ve son bölüm olan tartışma kısmında çalışmanın önemini teşkil eden yerler ifade edilmiştir.

2.KAVRAMSAL TEMELLER

2.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Piyasalar küreselleştikçe dolaşan serbest sermaye akımı, 20.yüzyılın önemli ekonomik gelişmelerinden biridir. Özellikle 1980'lerden sonra, ulusal ekonomilere, uluslararası işlemlerin katılım derecesi ve kapsamı önemli ölçüde değişti, gelişti. Feldstein'e göre, uluslararası sermaye akışlarının üç önemli avantajı vardır.

1. Sermaye sahiplerinin borç verme ve yatırım faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ile sonuçlanır böylelikle risk azalır.
2. Birleşik Krallık-ABD kurumsal yönetim biçimleri, muhasebede en iyi uygulamalar olarak kabul edilebilecek böylelikle standartlar ve yasal gelenekler geniş çapta sermaye piyasalarının küresel arenada entegrasyonu nedeniyle uygulanacak. Biz buna "Uluslararası Finansal Değerleme Standartları" diyoruz.
3. Hükümetlerin zayıf politikaları takip etme eğilimi, küresel olarak azalmıştır, bu sermayenin hareketliliği ile bağlantılıdır(Feldstein, 2000).

Uluslararası sermaye akımları üç tipte kategorize edilebilir; yabancı doğrudan yatırımlar, yabancı portföy yatırımları ve krediler(RazinveSadka, 2007). Yabancı Yatırımlar, gerçek veya tüzel kişiler olarak yapılan yatırımların bir ülkeden başka ülke veya ülkelere geçiş davranışı olarak ifade edilebilir.Tam formu alan yatırımlar, bir veya daha fazla uluslararası yatırımcı veya bir veya daha fazla ortaklıkla ortaklık yapan yerli firmalar doğrudan yabancı yatırımlar olarak tanımlanmaktadır. DYY, yatırım için nedene dayalı olarak dört kategoride sınıflandırılabilir. Bunlar; Kaynak (Doğal) arayışı, pazar arayışı, verimlilik arayışı, stratejik varlık arayışıdır. Bu arayışlar bazı örneklerle açıklanabilir. Mesela doğal kaynak arayışı içinde olanlar fiziki güdüye ihtiyaç duyarlar. Zonguldak'taki kömür madeni işleticisi yabancı maden firmaları örnek verilebilmektedir.Pazar arayışı içinde olanlar bölgesel ve yerel fırsat arayışında olanlardır.Uluslararası bir içecek firmasının Türkiye'ye gelmesi örnek verilebilmektedir.Verimlilik arayışı içinde olanlar sistem mühendisliği, süreç yönetimi ile bölgesel verimliliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Alman bir makine imalatı firmasının, Türkiye'deki ucuz iş gücü ve verimsiz imalat neticesinde ucuz iş gücünden verimlilikle beraber yüksek kar sağlamayı amaç edinip fabrika kurması örnek verilebilmektedir.Stratejik varlık arayışı içinde olanlar küresel pazardaki edinimleri amaçlarken, sürdürülebilirlik motivasyonunda olanlardır. Sektör devi global bir şirketin aynı sektördeki belirledikleri ciro baremindeki ülkesel en büyük firmayı bünyesine katması örnek verilebilmektedir(Dunning,2002). Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar değişkenini ölçmek için Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) hazırladığı Doğrudan Yabancı Yatırım Endeksi yıllık verileri kullanılmıştır.

2.1.1. DYY'LARIN YERELE ETKİSİ

Gelişmekte olan ekonomilerdeki politika yapıcılar, regülasyon kurumları, yatırım cazibesi oluşturmakla doğrudan yabancı yatırım girişlerinin devamlı olacağına inanmaktadır. Bu yatırımlar ülkelere çeşitli açılardan gelişme olanağı sunmaktadır. Öncelikle ülkedeki yerli firmaların, ekonomilerinde rekabetçi ve sürdürülebilir olabilmeleri için stratejik yeniden yapılandırmaya girmeleri gerekmektedir. Yabancıların yerli firmalara katılımı, eski makinelerin ve üretim yöntemlerinin güncellenmesi için gerekli olan fonları oluşturmakla başlamakta akabinde, yabancılardan know-how ve teknoloji yayılımı ile birlikte yerli şirketler için faydalar sunmaktadır. Ancak, yurt içi ortalama üretim maliyetleri, artan rekabetten dolayı oluşan üretimdeki düşüş neticesinde artarsa, bu olumlu dışsallıklar rekabetin olumsuz etkisi ile gölgelenebilmektedir(Konings, 2000).Bu sebeple regülasyonlar önem arz etmektedir. Beklenen olumlu gelişmeler, plansız regülasyonlarla ekosisteme zarar verebilmektedir ama planlı ve kontrollü regülasyon ortamında aşağıdaki gibi olumlu gelişmelerin olabileceğine anlamına gelmektedir.Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkeye yabancı para girişi temini sağlayarak,ülkenin sermaye rezervini arttırmak, ülkedeki üretime yönelik çalışma hacmini arttırmak, ülke insanlarına iş temin etmek, ülkeye know-how bilgisi transfer etmek, global işletmecilik bilgisini öğreterek, deneyim sağlatarak yerli girişimleri daha verimli bir seviyeye getirmek gibi faydalar sağlamaktadır(Seyidoğlu, 2002).

Ülkelerin yatırım cazibesi oluşturmasında ekonominin güvenilirliği, istikrarı baş rolü alırken ülkedeki finansal piyasaların kuvveti bunun altyapısını sağlamaktadır(Alfarove ark., 2006).Yeni teknolojiler, verimliliği arttırıcı know-how yetisi ülkedeki insan kaynağını eğiterek ülkenin insan sermayesi birikimini kuvvetlendirir.

Yapılan incelemelerde, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme oranlarıyla alakalı olumlu etkilerinin, daha yüksek sermaye birikiminden ziyade daha yüksek verimlilikten kaynaklandığını göstermektedir.DYY yeni teknolojilerin benimsenmesi için bir araçtır ve bu nedenle işgücünü yeni teknolojilerle çalışmaya hazırlamak için gereken eğitim, DYY'ın insan sermayesi birikimi üzerinde de bir etkisi olabileceğini düşündürmektedir(Borenszteinveark., 1997).

2.2. GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, belirlenen bir ülkede belirlenmiş bir zaman akış tablosuna göre oluşturulan, imal edilen tüm son ürün ve hizmetlerin para birimi cinsinden değerini ifade eder. GSYİH, GSMH'dan farklı olarak, belirlenmiş bir zaman periyodunda, o ülkenin milli alanı dahilinde ister o ülkenin yerel ekonomiye değer yaratan kurumları olsun ya da yabancı tüzel veya gerçek kişiler tarafından imal

edilmiş olsun, üretilmiş tüm son ürün ve hizmetlerin para türünden değeridir(Çembercive ark. ,2019). Kısaca ülke içinde yaratılan katma değerin toplamıdır. Bu çalışmada, ülkelerin ekonomik büyüklükleri, o yıllara ait yıllık GSYİH rakamları ile ölçülmüştür. Çalışmada gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenini ölçmek için Dünya Bankasının hazırladığı ölçeği kullanılmıştır.

2.3. GİRİŞİMCİLİK

1730 Fransız Cantillon'dan sonra ekonomist olan Fransız J. Say (1800) "girişimci" terimini ortaya çıkardı, "iktisadi ölçüde finansal kaynakları etkin kullanarak bir derece üste geçerek planlarını uygulamaya geçirip somut varlık oluşturmayı amaç edinen fikri ile ekonomik değer yaratan bireyler için kullanılmaktadır(Öktemve ark, 2003). Sıfırdan bir iş kurmanın veya şirkete iş yaptırarak sermayesel ve zihinsel riskini üstüne alarak, fırsatları işe çeviren, faydalanan birey bir girişimcidir(Hatten, 1997). Çeşitli tanımlarda farklılıklar olmasına rağmen herkes tarafından benimsenen ortak fikir, girişimci, genellersek bir şirketi kuran ilk birey olarak bilinmektedir ve girişimciler fırsatlar algıları yüksek, bunu tanıyan, şekillendiren ve ortaya iş koyan kişilerdir(Thornberry, 2001). Bu çalışmada önemli olan nokta girişimciliğin, ekonomik değer yaratma aracı olarak görülmesidir çünkü topluma yayılan katma değerli ürün, hizmet yaratma isteği yeni endüstrilerin oluşmasının yanı sıra orta sınıfı kuvvetlendirerek refah düzeyini yükseltir. Bu da tabana yayılan girişimcilikle GSYİH'ya etki eder(İlhan, 2005;CarreeveThurik, 2003; Van PraagveVersloot, 2007). Bu çalışmada girişimcilik değişkenini ölçmek için Global Entrepreneurship and Development Institute tarafından hazırlanan Global Girişimcilik İndeksinin verileri kullanılmıştır.

2.4. YENİLİKÇİLİK

Yenilikçiliğin sözlük anlamı, yenilikten yana olan yenilikle avantaj sağlamayı amaç edinen ya da yenilikçi, inovatif olmak için dizaynda, imalatta veya nihai çıktının pazarlanmasında yeni bakış açıları getirmek, yeni olgular ortaya koymak, geliştirmek" olarak tanımlanmaktadır. Sıkça kullandığımız inovasyon kavramı ise yenilenme, tazelenme sürecini ve sonucunu ifade etmektedir. Bu sebeptendir ki sürdürülebilir ekonomik büyüme, bir girişimcinin mental ve ekonomik kalkınma talepleriyle birlikte yenilenme sürecini iktisadi hayata girmesiyle başlayıp, ardından diğer girişimcilerin yenilikçiliği benimseyerek, taklit ederek izleme süreciyle devam eder. Oluşan yenilikçilik kümelenmeleri konvansiyonel ekonomiyi yıkarken yaratıcı ekosistem oluşturma sürecine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada yenilikçilik değişkenini ölçmek için Global İnovasyon Endeksinin verileri kullanılmıştır.

3. HİPOTEZ GELİŞTİRME

Bu bölümde doğrudan yabancı yatırımlar, yenilikçilik, girişimcilik ve GSYİH değişkenleri arasındaki ilişkileri gösteren çalışmalar yer almaktadır.

3.1.DYY İLE GSYİH ARASINDAKİ İLİŞKİ

GSYİH'nın önemi yatırımlara cazibe ortamı oluşturmasından başlamaktadır çünkü yüksek büyüme oranlarına sahip ekonomiler, yüksek kâr olanağı sağlamaktadır. Bu nedenle DYY, yüksek kâr potansiyeline sahip ekonomilere, ülkelere yönlenmektedir.

Erdal ve Tatoğlu (2002), DYY'ın lokasyon ile ilgili belirleyicilerini (büyüme oranı vb.) araştırdıkları çalışmalarında, 1980-1998 yılları arasında Türkiye'ye DYY girişlerinin seviyesini analiz etmişler ve gerçek GSYİH büyüme oranının iç pazarın çekiciliği için bir örnek teşkil ettiğini ve DYY girişleri ile alakalı pozitif ve ölçülebilir bir reaksiyona sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır(ErdalveTatoğlu, 2002).Bashir (1999) çalışmasında, Türkiye, Ürdün, Cezayir, Fas, Mısır gibi ülkeleri göz önüne almış ve bahsi geçen ülkelerde yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'da büyüme etkisi yarattığı sonucuna varmıştır. HalıcıoğluveHalıcıoğlu (2006), 1991–2001 aralığındaki dönemde 140 ülkeyi kapsayan çalışmada, ülkelerin makro ekonomik değişkenlerini kullanmak marifetiyle doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile GSYİH'da büyüme kavramları arasındaki ilişkiyi incelemiş, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve GSYİH'da büyüme oranı arasında olumlu ve ölçülebilir bir bağın varlığı sonucuna ulaşmışlardır.

H_1: DYY ile GSYİH arasında pozitif ilişki vardır.

3.2.DYY İLE YENİLİKÇİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki yenilikçiliğin, verimlilik artışının motoru olarak DYY gösterilmektedir. DYY'ın gelişmiş bilgilerinin ev sahibi ülkeye girişi ile beraber, yerelinişe bakış açısı yenilenir, bu yenilenme sürecine inovasyon denilir. DYY'ın ev sahibi ülkeye girişinde mal ve hizmet sunmanın yanında teknoloji transferi, bilgi yayılımı etkisi vardır(Kinoshita, 2000).

Çok uluslu şirketlerin ev sahibi ekonomilere verdiği avantajlar şunlardır: Sadece yatırım, istihdam ve üretimin doğrudan etkileriyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda yerli firmalara bilgi yayılımları sağlar, bu da yerli şirketlerde yenilikçiliği arttırır(JonesveWren, 2007).Bilgi yayılımı kavramı Ar-Ge'yi desteklerken, yerli girişimlere yenilikçi bakış açısı kazandırarak verimliliği arttırır. H_2: DYY ile Yenilikçilik arasında pozitif ilişki vardır.

3.3. DYY İLE GİRİŞİMCİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

1976 yılında Hymer tarafından gerçekleştirilen çalışmada; yabancı yatırımların, kendi ülkesi dışında iş yapan şirketlerin, şirket kabiliyetlerinin farklılaşmış olmasından yola çıkarak var olan bir netice olduğunu belirtmektedir. Bu sonuçtan bahisle yabancı firmalar gittikleri ülkeye sadece finansal varlık götürmeyecek aynı zamanda firma bünyelerinde bulunan know-how, işletme yönetimi bilgisi ve girişimcilik bilgisi dahilinde çeşitli varlıkları da ev sahibi ülkeye getirecektir(Yılmaz, 2008). DYY'lardan yerele gelen girişimcilik bilgisi ile girişimlere bakış ve girişimlerin performansı değişmektedir. DYY'ın ev sahibi ülkeye bilgi ve teknolojik gelişmeler getirme kaynağı olarak hareket ettiği vurgulanmalıdır. Rekabet oranının artmasıyla birlikte girişimcilik faaliyeti de yükseliş eğilimi göstermektedir(Baumol, 1990).

2.1.'de bahsettiğimiz üzere gelişmekte olan ekonomiler, ekonomilerini yabancı girişlere açılma derecesini ölçmek zorundadır çünkü yabancı fonlara yönelik birçok teşvik yerli girişimci faaliyetlerine engel teşkil edebilir. Ayrıca, yabancı firmaların yatırım kararı almadan önce fikri mülkiyet haklarını korumak için yasalar oluşturulurken, yerli firmaların rekabet gücüne zarar vermemek adına önemsenmelidir. Aksi takdirde yabancı bir firmanın, ev sahibi ülkeye yaptığı yatırım sektörel girişimciliğe gem vurabilir(Smarzynska, 1999; Blonigen, 2002).Yabancı yatırımın girişimsel ekonomiye zarar vermeye başladığı tarihten itibaren girişimci olmayı hedefleyen kişi sayısınıazaltarak, yerli girişimcilerin sayısını azaltır. Bireylerin, yabancı firmalarda daha fazla kazanç elde etmesi, girişimcileri kendi firmalarını kurmakta zorlamaktadır(Grossman, 1984). H_3: DYY ile Girişimcilik arasında pozitif ilişki vardır.

3.4. YENİLİKÇİLİK VE GSYİH İLİŞKİSİ

Schumpeter, GSYİH'da yurtiçi hasılanın büyümesinde yenilikçiliğin etkisini iddia eden ilk iktisatçılardan olmakla beraber yenilikçiliğin, büyümenin kaynağı olduğunu belirtmiştir(Brouwer, 2000).Gülmez veAkpolat (2014) çalışmalarında, sürdürülebilir ekonomik büyümenin itici gücünün teknoloji alanında yapılan yenilikçilik olduğunu ifade etmişler ve bu yeniliklerin Ar-Ge faaliyetlerinin neticesinde ortaya çıktığını belirtmişlerdir.Ar-Ge'nin yenilikçiliği beslediğini, yenilikçilik artışınında ekonomik büyümeyi etkilediğini savunmaktadırlar(GülmezveAkpolat, 2014).GalindoveMendez-Picazo (2013), 10 tane gelişmiş ülkede 2001-2009 zaman aralığı içinde yaptıkları çalışmalarında, yenilikçiliğin GSYİH'nın büyümesi üzerinde olumlu bir etkisinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmada ayrıca geri beslemenin etkisi ile GSYİH'nın da yenilikçiliği olumlu etkilediği bilgisine varmışlardır. H_4: Yenilikçilik ile GSYİH arasında pozitif ilişki vardır.

3.5. GİRİŞİMCİLİK VE GSYİH İLİŞKİSİ

Özellikle 1900'ler öncesindeki ekonomi tarihi alanındaki çalışmalarda; girişimcilerin inovatif imalat yöntemlerini uygulaması, yeni olanaklar için rezervlerin tekrar sisteme alınması, nihai ürünlerin farklılaştırılması ve girilmemiş pazarlara dahil olarak rekabeti yaratması sebebiyle girişimciliğin, sürdürülebilir GSYİH büyümesini temin etmek için elzemiyetini ifade etmektedir(Wongve ark., 2005). Wongve ark. (2005) 37 ülkenin GEM bilgileri işlenilerek oluşturulan çalışmalarında, girişimsel faaliyet çeşitlerinden sadece normalin üstündeki büyüme potansiyeli olan girişimsel faaliyetlerin GSYİH büyümesinde değerli bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Martinve ark. (2010), OECD dahilinde olan 25 ülkede girişimcilik, GSYİH ve gelir dağılımı ile alakalı incelemelerde girişimciliğin, yatırımlar vesilesiyle dolaylı da olsa GSYİH üzerinde olumlu bir etkiye haiz olduğu sonucuna varmışlardır. Apariciove ark. (2016), 43 ülkenin GEM verilerini inceleyerek yaptıkları çalışmalarda fırsat algısı yüksek girişimciliğin GSYİH'ya olumlu bir etkisi olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır. H_5: Girişimcilik ile GSYİH arasında pozitif ilişki vardır.

4. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar değişkenini ölçmek için Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) hazırladığı Doğrudan Yabancı Yatırım Endeksi yıllık verileri, gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenini ölçmek için Dünya Bankasının hazırladığı ölçeği, girişimcilik değişkenini ölçmek için Global Entrepreneurship and Development Institute tarafından hazırlanan Global Girişimcilik İndeksinin verileri, yenilikçilik değişkenini ölçmek için Global İnovasyon Endeksinin verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişkileri açıklayacak olan Hipotezleri test etmek için Yapısal Eşitlik Modellemesi yöntemi kullanılacaktır.

5. SONUÇ

Yapılan literatür taramaları ışığında DYY-GSYİH ilişkisi olmak üzere, Girişimcilik-GSYİH, DYY-Girişimcilik, Yenilikçilik-GSYİH, DYY-Yenilikçilik ilişkileri incelenerek istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin elde edilmesi beklenerek yeni bir model ortaya çıkarılmıştır.

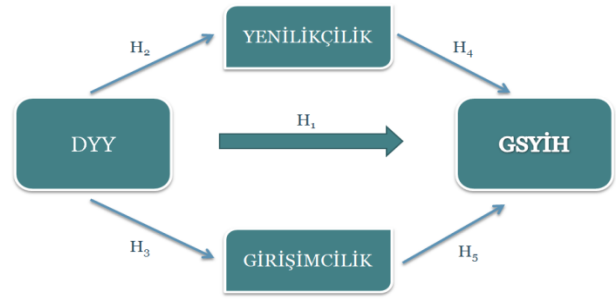

Şekil 1. Kavramsal Model

Başka bir ifade ile ülkelere yapılan yabancı yatırımların o ülkelerin GSYİH'larını artırmada tek başlarına etkili olmada yetersiz kaldıklarını, DYY'ın ülkelerin GSYİH'larını artırmada tatmin edici, sürdürülebilir sonuçlara ulaşabilmesi için ülkelerin yenilikçilik ve girişimcilik özelliklerinin de ön plana çıkması gerektiğini ifade ederek kavramsal bir model ortaya konulmuştur.

6. TARTIŞMA

Literatürde DYY'ın ülkelerin GSYİH'ları üzerine etki ettiğini açıklayan çalışmalar mevcuttur(ErdalveTatoğlu, 2002; Bashir,1999; HalıcıoğluveHalıcıoğlu, 2006). Yine bazı çalışmalar DYY'ın GSYİH üzerindeki etkisinde yenilikçilik ya da girişimciliğin rolü olduğunu açıklamaktadır (JonesveWren, 2007;Baumol, 1990;Smarzynska, 1999; Blonigen, 2002;Brouwer, 2000;Kinoshita, 2000; Grossman, 1984;GülmezveAkpolat, 2014;GalindoveMendez-Picazo, 2013; Öktemve ark., 2003; Wongve ark., 2005; Martinve ark., 2010; Apariciove ark., 2016). Ancak literatürde DYY'ın GSYİH üzerine etkisinde yenilikçilik ve girişimciliğin aynı anda rolünü açıklayan bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışmanın amacı bahse konu rolü açıklamaktır. Böyle bir rolün istatistiksel olarak anlamlı bulunması halinde ülke ekonomileri için şöyle bir değerlendirme yerinde olacaktır: Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde olumlu etki yaratacağı beklentisi ile arzuladıkları yabancı yatırımların bu beklentiyi karşılayacak etkiye ulaşabilmeleri, o ülkelerin yenilikçilik ve girişimcilik faaliyetleri ile ilgilidir. Yani ülkeye gelen bir yabancı fabrikanın o ülkenin ekonomisine anlamlı bir etki yapabilmesi için o fabrikanın yeni olan kısımlarının ülkedeki ilgili aktörler tarafından benimsenerek başka yeni girişimlere ışık tutacak şekilde değerlendirilmesi gerekir. Ancak bu tür yenilikçi ve girişimci faaliyetler sayesinde o ülkeye yapılan DYY'ın GSYİH üzerine anlamlı etkisi olur. Dolayısıyla ülkelerin bir taraftan DYY'ı kendi ülkelerine çekmeye çalışırken, diğer taraftan ülkelerindeki yenilikçilik ve girişimcilik faaliyetlerini artırmaları gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., &Sayek, S. (2006). How does foreign direct investment promote economic growth? Exploring the effects of financial markets on linkages (No. w12522). *National Bureau of Economic Research*, 34-35.

Aparicio, S., Urbano, D., &Audretsch, D. (2016). Institutionalfactors, opportunity entrepreneurship andeconomicgrowth: Panel data evidence. *Technological Forecasting and Social Change*, 102, 19.

Baumol, W. J. (1990). mEntrepreneurship: Productive. Unproductive, andDestructive, *nJournal of*, 12.

Bashir, A. M. (1999, January). FDI andeconomicgrowth in some MENA countries: Theoryandevidence . *In MENA Annual Meeting in Conjunctionwiththe ASS*, 36.

Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J. W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth?. *Journal of international Economics*, 45(1), 134.

Brouwer, M. (2000). Entrepreneurship and uncertainty: innovation and competition among the many. *Small Business Economics*, 15(2), 149-150.

Carree, M. A., &Thurik, A. R. (2003). *The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth*, 56.

Uca, N., Civelek, M. E. ve Çemberci, M. (2019). Yolsuzluk algısının gayrisafi yurt içi hasıla üzerine etkisinde lojistik performans ile küresel rekabetin ara değişken rolü: Türkiye değerlendirmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 1243.

Dunning,J.H.(2002).GlobalcapitalismFDIandcompetitiveness(Vol.2).*EdwardElgarPublishing*,232 233

Erdal, F., &Tatoglu, E. (2002). Location aldeterminants of foreign direct investment in an emerging market economy: Evidence fromTukey. *Multinational business review*, 10, 4-5.

Feldstein, M. (2000). Aspects of global economicintergration: Outlook for the future (No. w7899). *NationalBureau of Economic Research*, 1.

Halicioglu, A., &Halicioglu, F. (2006). Foreign Direct Investmentand Economic growth: Some Evidence from across theworld, *MPRA*, 29.

Galindo, M. Á., &Méndez-Picazo, M. T. (2013). Innovation, entrepreneurship and economic growth. *Management decision*, 51(3), 506-509.

Grossman, G. M. (1984). The gains from international factor movements. *Journal of International Economics*, 17(1-2), 73-83.

Gülmez, A., &Akpolat, A. G. (2014). AR-GE, İnovasyon ve Ekonomik Büyüme: Türkiye ve AB Örneği İçin Dinamik Panel Veri Analizi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 4.

Jones,J.,&Wren,C.(2007).Foreigndirectinvestmentandtheregionaleconomy. *J.Regional Sci*.47,no.4, 72.

Hatten, T. S., &Coulter, M. K. (1997). Small business: Entrepreneurshipandbeyond. *Prentice Hall*, 31.

İlhan, S. (2005). Bazi değişkenler açisindanelazig'da girişimci profili. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 26.

Kinoshita, Y. (2000). R&D and technology spill overs via FDI: Innovation and absorptive capacity, *CEPR Discussion Papers*, 5.

Konings, J. (2000). The Effects of Direct ForeignInvestment in DomesticFirms: Evidences from firms level effects. *William Davidson Institute*, Working Paper, 3-4.

Martin, M. A. G., Picazo, M. T. M., &Navarro, J. L. A. (2010). Entrepreneurship, income distribution and economic growth. *International Entrepreneurshipand Management Journal*, 6(2), 139-140.

Öktem, M. K., Leblebici, D. N., Arslan, M., KILIÇ, M., & AYDIN, M. D. (2003). Girişimci Örgütsel Kültür ve ÇalışanlarunİÇ Girişimcilik Düzeyi: Uygulamalı Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 171.

Razin, A., &Sadka, E. (2007). Corporate transparency, cream-skimming and FDI. *European Economic Review*, 51(5), 1263-1276.

Seyidoğlu,H.(2002).UluslararasıİktisatTeoriPolitikaveUygulamaları.*GüzemCanYayınları*,İstanbul,139.

Thornberry, N. (2001). Corporate entrepreneurship::antidote or oxymoron?. *European Management Journal*, 19(5), 527.

Van Praag, C. M., &Versloot, P. H. (2007). The economic benefits and costs of entrepreneurship: A review of the research. *Foundations and Trends® in Entrepreneurship*, 4(2), 85.

Yılmaz, M. (2008). Gelişmekte olam ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar-ekonomik büyüme ilişkisi: Panel veri analizi. *Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, 21.

Wong, P. K., Ho, Y. P., &Autio, E. (2005). Entrepreneurship, innovationandeconomicgrowth: Evidencefrom GEM data. *Small businesseconomics*, 24(3), 337.

Global Innovation Index.(2018),*GlI Report*, https://globalinnovationindex.org adresinden alınmıştır.

Global Entrepreneurshipand Development Institute.(2018), *Global Entrepreneurship Index 2018 Report*, https://thegedi.org/downloads/ adresinden alınmıştır.

OECD.(2018), *FDI FlowsReport*,https://data.oecd.org/fdi/fdi-restrictiveness.htm adresinden alınmıştır.

World Bank.(2018), *GDP Report*, https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.cd adresinden alınmıştır.

TÜRKİYE'DE TURİZM ANABİLİM DALINDA ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERE YÖNELİK BİR BİBLİYOMETRİK İNCELEME

Sait Enes Karabacak
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
saitenesk@gmail.com

Doç. Dr. Hatice Güçlü Nergiz
Kocaeli Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Konaklama İşletmeciliği Bölümü
hg.nergiz@kocaeli.edu.tr

Özet
Bibliyometri, bir araştırma alanında, seçili bir dönemde ve seçili bir bölgede araştırmacılar ya da kurumlar tarafından üretilmiş yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak analizidir. Bu çalışmada, turizmde örgütsel davranış alanında hazırlanan lisansüstü tezlerin genel yapısının ve özelliklerini bibliyometri değişkenleri çerçevesinde belirlenmesine yönelik araştırmaların sınırlılığı dikkat çekmektedir. Bu sınırlılıktan yola çıkarak, bu alandaki boşluğun giderilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bu araştırmanın temel amacı, 2005-2018 yılları arasında turizmde örgütsel davranış konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik özelliklerinin saptanmasıdır. Bu amaçla, çalışmada yüksek lisans düzeyinde 77 ve doktora düzeyinde 27 tez bibliyometrik değişkenler açısından incelenmiştir. İncelenen tezlerin büyük bir kısmının sosyal bilimler enstitüsünde yazıldığı, danışmanların doçent doktor ünvanına sahip olduğu ve tezlerde 2012 yılından sonra büyük bir artışın olduğu dikkat çekmektedir. Tezlerin büyük bir çoğunluğunun turizm işletmeciliği anabilim dalında hazırlanmıştır. Konu açısından ise tezlerin büyük bir kısmının bağlılık, adalet ve güven konusunda olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Turizm, Bibliyometri, Lisansüstü Tez, Türkiye.

Abstract
Bibliometry is a numerical analysis of the publications produced by individuals or institutions in a given area, in a given period and in a particular region, and the relationships between these publications. In this study, the limitation of the researches about the general structure and properties of graduate theses prepared in the field of organizational behavior in the framework of bibliometry variables is noteworthy. Based on this limitation, the main purpose of this research was to determine the bibliometric characteristics of postgraduate theses on organizational behavior in tourism between 2005 and 2018. For this purpose, 77 theses at postgraduate level and 27 theses at doctoral level were examined in terms of bibliometric variables. It is noteworthy that most of the theses examined were written in the social sciences institute, and the advisors had the title of associate professor, and theses had a large increase after 2012. The majority of theses were prepared in the department of tourism management. In terms of the subject, it was found that most of the theses were about commitment, justice and trust.

Keywords: Tourism, Bibliometry, Graduate Thesis, Turkey.

1. GİRİŞ

Bibliyometrik analiz, akademik literatürlere ait gözlemlenebilir ve ölçülebilir bir bakış sunmayı mümkün kılan bir tekniktir. Yayın tarihi hakkındaki bilgilerin nicel bir analizi yoluyla, belirli bir araştırma alanındaki bilimsel çıktının özellikleri ve gelişimi haritalanabilir (Jia ve ark., 2014: s. 882). Bibliyometrik analiz, dökümanların ya da yayınların belirli özelliklerinin çözümlenerek, bilime uygun iletişime dair türlü keşfin elde edilmesi temeline dayanmaktadır (Pendlebury, 2008). Bibliyometri, bir araştırma alanında, seçili bir dönemde ve seçili bir bölgede araştırmacılar ya da kurumlar tarafından üretilmiş yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak analizidir (Ataman ve Çelik, 2018: s. 35). Ayrıca bibliyometri bilimsel iletişimin bünyesini, sürecini incelemek için güçlü bir sıra metot ile önlem sunmaktadır. (Borgman ve Furner, 2002: s. 4). Bir araç olarak bakıldığında

bibliyometri, bilimsel yayınlardaki kalıpları ve dinamikleri belirlemek için nicel ve görsel süreçleri kullanarak, bir araştırma alanı çevresinde literatürü haritalamak için yararlı bir araç olmakla birlikte cebirsel ve istatiksel metotların kitap ve farklı iletişim platformlarına tatbik edilmesi şeklinde tarif edilmektedir (Pritchard 1969: s. 348). Bibliyometrik analizler, konuların yayınlanma eğilimini ve araştırma noktalarını nicel olarak ortaya çıkarabilen ve akademik performansı farklı açılardan değerlendirebilen sistematik bir yöntemdir (Persson ve ark., 2004). Kitaplar, bildiri ve dergiler gibi daha önce yayınlanmış çalışmalardan elde edilen verilere temel veya ileri istatistik teknikleri uygulayan (Cobo, ve ark., 2011: s. 1382) bibliyometrik analizlerin amacı, belli araştırma alanlarındaki gelişim eğilimlerini ortaya koymaktır (Tarkowski, 2007; aktaran: Yao ve Zhang, 2018: s. 81). Bibliyometrik metotlar araştırmacıların, dergilerin, memleketlerin ve enstitülerin performansını ve inceleme modellerini yorumlamak, aralarındaki emektaşlık biçimlerini tayin etmek ve ölçmek için kullanılabilir (Li ve Zhao, 2015: s. 158). Sengupta (1988) bibliyometrinin, tüm makro ve mikro iletişimin yayın düzenlerinin, yazarlıklarıyla birlikte matematiksel ve istatistiksel hesaplamalar ile düzenlenmesi, sınıflandırılması ve niceliksel olarak değerlendirilmesi için kaynakça olarak kullanılabileceğini öne sürmüştür (Sengupta, 1988; aktaran: Köseoğlu ve ark., 2016: s. 181). Bibliyometrik yöntemler temel matematik kurallarından ileri istatistiksel uygulamalara kadar çeşitlilik gösterir. Bibliyometrik yöntemler için farklı kategoriler vardır. (Köseoğlu ve ark., 2016: s. 181).
Köseoğlu, Şehitoğlu ve Craft (2015)'e göre, iki bibliyometrik yöntem vardır. Bunlardan ilki, araştırmacının makalelerin ve/veya katkıda bulunanların performansını ölçmek için içerik analizi ve ölçümler yoluyla çalışmaları gözden geçirdiği temel bibliyometrik tekniktir. İkincisi, ortak alıntı analizi, ortak yazar analizi ve ortak kelime analizi gibi ortak yaklaşımları içeren çeşitli yöntemler geliştirir (Köseoğlu ve ark. 2015: s. 131). Ayrıca Benckendorff ve Zehrer (2013) iki bibliometrik yönteme de atıfta bulunur: değerlendirme teknikleri ve ilişkisel teknikler. Değerlendirme teknikleri, verimlilik ölçütleri, etki ölçümleri ve karma ölçümler ile performansı değerlendirerek akademik çalışmaların etkisine odaklanır. İlişkisel teknikler, ortak oluşum analizlerini yapmak için alıntılarını, yazarlarını, yazar ilişkilerini ve anahtar sözcüklerini göz önünde bulundurarak yayınlanan araştırmalar arasındaki ilişkileri ele alır (Beckendorf ve Zehrer, 2013: s. 126).

Bibliyometrik çalışmaların dörde ayrıldığı düşünülmektedir. Bunlar "Atıf analizi, Ortak atıf (co-citation) analizi, Şahısların-kuruluşların veya memleketlerin verimlilik çalışmaları, Makale-patent-kitap türü bilim ürünleri çalışmaları." şeklinde sıralanmaktadır (Koehler, 2001: s. 120). Bibliyometrik çalışmalar araştırmacıların araştırdığı alan ile ilgili olarak aşağıdaki soruları cevaplamasına yardımcı olabilir: Disiplinin entelektüel yapısı nedir ve değişim geçirdi mi? Disiplinin sosyal yapısı nedir? Disiplinin kavramsal yapıları nelerdir? Araştırma çıktısını değerlendirmenin en iyi yolu nedir? Araştırmacı ve kurumların etkileri nasıl değerlendirilmeli? Verilen disiplin, aranan temalar, kullanılan yöntemler ve kullanılan örnekler üzerinde nasıl ilerliyor? Bu soruları yanıtlayarak, oluşabilecek öznel önyargıların en alt seviyeye indirileceği ve uzman çıkarımların doğrulanacağı, düşünce okullarına ve aralarındaki ilişkilerin ilişkilendirilmesine yol açacağı düşünülmektedir (Nerur, ve ark., 2008: s. 319; Ye ve ark., 2012: s. 56; Zupic ve Čater, 2015: s. 436).

Bibliyometrinin tarihi ile ilgili de çeşitli bilgiler mevcuttur. Bibliyometri teriminin ilk olarak P. Otlet tarafından 1934 senesinde yayınlanan "Traite de documentation le livre sur le livre theorie et pratique" adlı çalışmada geçtiği belirtilmiştir. Alan Pritchard, 1969 yılı Aralık ayında Journal of Documentation dergisinde "Statistical Bibliography Or Bibliometrics?" başlıklı makalesinde kütüphane ve bilgi bilimi alan yazınında bu terimi ilk kez kullanmıştır (Pritchard, 1969: s. 348). Buna karşılık bibliyometrinin terim olarak yeni ancak, uygulama ve kullanımının 1890'lara kadar uzandığı saptanmıştır (Osareh, 1996: s. 149). İlk bibliyometrik çalışma 1896' da yapılmıştır. Bu eser Campbell tarafından yazılan "Theory of the National and International Bibliography" isimli çalışmadır (Sengupta, 1992: s. 75; aktaran: Al, 2008: s. 18). Öte yandan Türkiye'nin ilk bibliyometrik çalışması, Kemal Özinönü (1970)'nün, Türkiye'nin ana bilimlerdeki durumunu inceleyen ve belirli sahalardaki (fizik, kimya, matematik ve saire) bilime uygun verimliliğinin ölçülmeye çalışıldığı "Growth in Turkish Positive Basic Sciences" isimli çalışmasıdır (Şakar ve Cerit 2013: s. 40).

Çalışma kapsamında incelenen çalışmalar dışında Türkiye'de bibliyometrik çalışmaların günümüzde önem kazanmaya başladığını ve belirgin bir artış içinde olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan

yapılan diğer bibliyometrik çalışmalara değinilecek olursa; Türkiye'de bibliyometrik çalışmaların daha çok fizik ve temel bilimler alanında olduğu görülmekle birlikte sosyal bilimler alanında da çalışmaların olduğu ve bu çalışmaların atıf dizinleri üzerine olduğu görülmüştür. Bu araştırmalarda; çalışmanın kuramsal veya ampirik olup olmadığı, konusunun ne olduğu, çalışmayı yürütenlerin kurumlarını (Uzun, 1990: s. 57-58), Türkiye'nin dünya tıp ve hayat bilimleri yazınına olan katkısını (Tonta, 2000), sosyal bilimlere yönelik Türkiye'nin bilimsel yayın etkinliğini inceleyen (Gülgöz ve ark., 2002; Tonta ve İlhan, 1997; Uzun, 1998) konular üzerine durulduğu görülmüştür.

Çalışma kapsamında incelendiği üzere bibliyometrik metot ile akademik bir sahada yayımlanmış araştırmalar, farklı değişkenlere göre (kurum, konu, yıl, anahtar kelimeler, yazar sayısı, atıf, ortak atıflar vb.) incelenerek, bilime uygun iletişime dair bazı sonuçlar elde edildiği gözlenmektedir. Bu sonuçlar bahsi geçen bilim dalının zamanla nasıl gelişim gösterdiğinin saptanması, problemlerin açığa çıkarılmasını ve bunları çözebilmek için yapılabilecek tertiplerin tartışılmasını gerçekleştirmesi nedeniyle tercih edilmektedir (Temizkan ve ark., 2015: s. 395).

Bu çalışmada, örgütsel davranış alanını temel konu olarak ele alan turizm lisansüstü tezlerini açısından "bilim alanı, tür, yıl, danışman, enstitü, anabilim dalı, üniversite ve içerik" ve araştırdıkları problem ve sonucu açısından yıl sınırlaması olmadan incelenecektir. Çalışmanın amacı, gelişmekte ve ilerlemekte olduğu düşünülen turizm alanlı bibliyometrik çalışmalara bir yenisini daha özellikli olacak şekilde eklemek, incelenecek konuların ne şekilde ilerleme kaydettiği hakkında bir fikir üretebilmektir. Bu bağlamda çalışma için gerekecek tezlerin taraması Yükseköğretim Kurulu internet sitesinden "turizm, örgütsel adalet, bağlılık, güven, davranış, özdeşleşme ve sessizlik" anahtar kelimeleriyle yapılmıştır. Çalışmada bibliyometri kavramı ve gelişiminden bahsedilecek, çeşitli tanımlar verilecek; Türkiye'de turizm konulu örgütsel adalet, örgütsel bağlılık, örgütsel davranış, örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel sessizlik alanında yapılan çalışmaların bibliyometrik profillerini belirlemek amacıyla elde edilen veriler ve bulgular "bilim alanı, tür, yıl, danışman, enstitü, anabilim dalı, üniversite ve içerik" açısından değerlendirilecektir.

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'de turizm alanı lisansüstü tezlerinin bibliyometrik profillerini ortaya çıkarmanın, alanın gelişiminin hangi yönde ve ne şekilde olduğunu anlamak açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada turizm konulu tezlerin tüm profilini belirlemek yerine örgütsel "örgütsel adalet, bağlılık, güven, davranış, özdeşleşme ve sessizlik" konularında yapılan çalışmaların "bilim alanı, tür, yıl, danışman, enstitü, anabilim dalı, üniversite ve içerik" değişkenleri açısından incelenip değerlendirmek hedeflenmiştir. Çalışmanın diğer bibliyometrik çalışmalara göre daha özel bir konu üzerinde durması ve ilk olması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, belge incelemesi veri toplama yöntemi olarak kullanılmış; Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın Tez Merkezi sitesinden turizm ve örgütsel "adalet, bağlılık, güven, davranış, özdeşleşme ve sessizlik" anahtar kavramlarıyla yıl sınırlaması olmadan taranan doktora düzeyinde 27, yüksek lisans düzeyinde 77 olmak üzere toplamda 104 tez incelenmiştir. Elde edilen veriler "bilim alanı, tür, yıl, danışman, enstitü, anabilim dalı, üniversite ve içerik" değişkenleri açısından SPSS paket programında sınıflandırılmış ve bulgular elde edilmiştir.

2.3. Bulgular ve Yorum

Çalışmada yıl sınırlaması olmamasına rağmen incelenen tezler 2019 yılına kadar daha önce toplanmış ve sınıflandırılmıştır. Elde edilen verilere göre 2018'e kadar örgütsel "adalet, bağlılık, güven, davranış, özdeşleşme ve sessizlik" üzerine 104 tez yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu tezlerin 77 tanesi (%74) yüksek lisans türünde, 27 tanesi (%26) doktora türünde olduğu saptanmıştır. Tezlerin türüne göre dağılımı Tablo 1'de şu şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1. Tezlerin Türüne Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

Tez Türü	n	%
Doktora	27	26
Yüksek Lisans	77	74
Toplam	104	100

Tezlerin bilim alanına göre dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir. İncelenen tezlerin bilim alanına göre dağılımına bakıldığında 66 (%63,5) tez ile turizm işletme ve 32 (%30,8) tez ile turizm dağılımının olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans tezlerinin başında turizm işletme bilim alanında 46 (%44,23) tez ve doktora tezlerinin başında da turizm işletme bilim alanında 20 (%19,3) tezin yer aldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda turizm bilim alanlı tezlerin başında 26 (%25) tez ile yüksek lisans tezleri gelirken, doktora tezleri sadece 6 (%5,76) tezden oluşmaktadır.

Tablo 2. Tezlerin Bilim Alanına Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

	Bilim Alanı			Toplam
TÜR	Turizm(n/%)	Turizm İşletme (n/%)	Diğer (n/%)	(n/%)
Doktora	6 (%5,76)	20 (%19,3)	1 (%0,96)	27 (%26)
Yüksek Lisans	26 (%25)	46 (%44,23)	5 (%4,80)	77 (%74)
Toplam	32 (%30,8)	66 (%63,5)	6 (%5,76)	104 (%100)

Tezlerin üniversitelere göre dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir. Yazılan tezlerin üniversitelere göre dağılımına bakıldığında 24 (%23,1) tez ile en çok Gazi Üniversitesi birinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Gazi Üniversite'sini sırasıyla 9 (%8,7) tez Akdeniz Üniversitesi, 8 (%7,7) tez ile Dokuz Eylül Üniversitesi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi, 7 (%6,7) tez ile Balıkesir Üniversitesi ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi takip etmektedir. Yüksek lisans tezlerinde Gazi Üniversitesi 15 (%14,4) tez ile ilk sırada yer alırken onu 7 (%6,7) tez ile Akdeniz Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesi takip etmiştir. Doktora tezlerinde yine Gazi Üniversitesi 9 (%8,7) tez ile ilk sırada yer alırken onu 4 (%3,85) tez ile Dokuz Eylül Üniversitesi ve 3 (%2,88) tez ile Aydın Adnan Menderes Üniversitesi takip etmiştir.

Tablo 3. Tezlerin Üniversitelere Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

ÜNİVERSİTE		TÜR		TOPLAM
		n/%		n/%
		YÜKSEK LİSANS	DOKTORA	
	Gazi Üniversitesi	15 (%14,4)	9 (%8,7)	24 (23,1)
	Dokuz Eylül Üniversitesi	4 (%3,85)	4 (%3,85)	8 (%7,7)
	Akdeniz Üniversitesi	7 (%6,7)	2 (%1,9)	9 (%8,7)
	Afyon Kocatepe Üniversitesi	7 (%6,7)	1 (%0,96)	8 (%7,7)
	Balıkesir Üniversitesi	7 (%6,7)	0 (%0)	7 (%6,7)
	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	4 (%3,85)	3 (%2,88)	7 (%6,7)
	Diğer	33 (%31,7)	8 (%7,7)	41 (%39,4)
	TOPLAM	77 (%74)	27 (%26)	104 (%100)

Tezlerin yıllara göre dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir. İncelenen tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında 2012 yılından sonra büyük bir artış söz konusudur. Zira 2005 yılından 2012 yılına kadar olan yedi yıllık zamanda yazılan tezlerin tüm tezler içinde %25 (26) oranında bir yer tuttuğu ve 2012

yılından 2018 yılına kadar olan yedi yıllık zamanda yazılan tezlerin tüm tezlerin %75'ini (78) oluşturduğu tespit edilmiştir. En çok %13,5'lik (14) bir oranla 2018 yılında tez yazılmış olup bu yılı, %11,5'lik (12) bir oranla 2014-2015-2016 yılları takip etmektedir. Yüksek lisans tezlerinde 2012-2018 yılları arasında toplam 60 (%57,7) tez ile sırasıyla en çok 12-11 (%11,5-%10,5) olmak üzere 2016-2018 yıllarında tez üretimi gerçekleşmiştir. Doktora tezlerinde ise 2012-2018 yılları arasında 18 (%17,3) tez ile en çok 5 (%4,8) tezle 2014-2015 yıllarında tez üretimi gerçekleşmiştir. Oransal olarak bakıldığında ise 2007 yılında 1 (%0,96)[33] tez yazılmışken 2008 yılında 8 (%7,7) tez yazılarak yaklaşık olarak %7 oranında artış olmuştur. Tersi yönünde düşüş oranında ise 2008-2009 yılları arasında yaklaşık %4 oranında bir düşüş yaşanarak en yüksek düşüş oranı gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Tezlerin Yıllara Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

		n	%	Kümülatif Yüzde
YIL	2005	1	1,0	1,0
	2006	1	1,0	1,9
	2007	1	1,0	2,9
	2008	8	7,7	10,6
	2009	4	3,8	14,4
	2010	6	5,8	20,2
	2011	5	4,8	25,0
	2012	9	8,7	33,7
	2013	9	8,7	42,3
	2014	12	11,5	53,8
	2015	12	11,5	65,4
	2016	12	11,5	76,9
	2017	10	9,6	86,5
	2018	14	13,5	100,0
	Total	104	100,0	

Tezlerin danışmanlara göre dağılımı Tablo 5'te gösterilmiştir. Tezlerin danışmanlara göre dağılımına bakıldığında %44,2 (46) oranında tezin danışmanını doçent doktorun oluşturduğu, %33,7 (35) oranında tezin danışmanını doktor öğretim görevlisi ve %22,1 (23) oranında tezin danışmanını profesör doktor oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu tezlerde yüksek lisans tezlerinin %30,7'sinin (32) danışmanı doçent doktor ve %28,8'inin (30) danışmanı doktor öğretim görevlisi olduğu görülmüştür. Doktora tezlerinin ise %13,5'ini (14) doçent doktor ve %7,7'sini (8) profesör doktorun oluşturduğu saptanmıştır.

Tablo 5. Tezlerin Danışmanlara Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

	Danışman			Toplam
TÜR	Profesör	Doçent Doktor	Doktor Öğretim Görevlisi	
Doktora	8 (%7,7)	14 (%13,5)	5 (%4,9)	27 (%26)
Yüksek Lisans	15 (%14,4)	32 (%30,7)	30 (%28,8)	77 (%74)
Toplam	23 (%22,1)	46 (%44,2)	35 (%33,7)	104 (%100)

Tezlerin anabilim dalına göre dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir. İncelenen tezlerin anabilim dalına göre dağılımlarına bakıldığında yazılan tezlerin %42,3'ü (44) turizm işletmeciliği anabilim dalında, turizm işletmeciliği ve otelcilik anabilim dalında %23,1 (24), turizm işletmeciliği eğitimi anabilim

[33] Gerçek oran olmasına rağmen tabloda toplamı elde etme amaçlı yuvarlama yapılmış oran program tarafından %1 kabul edilmiştir.

dalında %16,3 (17) oranında tez yazılmıştır. Yüksek lisansın (33) %31,7 ve doktora tezlerinin (11) %10,5 oranında en çok turizm işletmeciliği anabilim dalında yazılmış olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Tezlerin Anabilim Dalına Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

		Tür				Toplam
		Yüksek Lisans	%	Doktora	%	
ANABİLİM DALI	İşletme Yönetimi	1	1	0	0	1
	Turizm İşletmeciliği	33	31,7	11	10,6	42,3
	Turizm İşletmeciliği Eğitimi	10	9,6	7	6,7	16,3
	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	18	17,3	6	5,8	23,1
	Diğer	15	14,4	3	2,9	17,3
	Toplam	77	74	27	26	104

Tezlerin enstitülere göre dağılımı Tablo 7'de gösterilmiştir. İncelenen tezlerin enstitülere göre dağılımına bakıldığında %79,8 (83) gibi yüksek bir oranda tezlerin sosyal bilimler enstitüsünde yazıldığı (üretildiği) ve %18,3 (19) oranında da eğitim bilimleri enstitüsünde yazıldığı saptanmıştır. Geriye kalan %2'lik dilimde fen bilimleri ve sağlık bilimleri enstitüsü eşit bir dağılım göstermektedir. Yüksek lisans tezlerinin en çok %60,5 (63) oranında sosyal bilimler ve %11,5 (12) oranında eğitim bilimleri enstitüsünde yazılmış olduğu görülmüştür. Doktora tezlerinin en çok %19,3 (20) oranında sosyal bilimler ve %6,7 (7) oranında eğitim bilimleri enstitüsünde yazılmış olduğu da saptanmıştır.

Tablo 7. Tezlerin Enstitülere Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

		Enstitü				Toplam
		Sosyal Bilimler	Eğitim Bilimleri	Fen Bilimleri	Sağlık Bilimleri	
Tür	Doktora	20 (%19,3)	7 (%6,7)	0 (%0)	0 (%0)	27 (%26)
	Yüksek Lisans	63 (%60,5)	12 (%11,5)	1 (%1)	1 (%1)	77 (%74)
Toplam		83 (%79,8)	19 (%18,2)	1 (%1)	1 (%1)	104 (%100)

Tezlerin içeriğine göre dağılımı Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Tezlerin İçeriğine Göre Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

		TÜR					
		Yüksek Lisans	%	Doktora	%	TOPLAM	%
İÇERİK	Adalet	13	13	2	1,9	15	14
	Güven	9	8,7	1	1	10	9,6
	Bağlılık	36	35	11	11	47	45
	Sessizlik	7	6,7	5	4,9	12	12
	Özdeşleşme	3	2,9	2	1,9	5	4,8
	Diğer	9	8,7	6	5,7	15	14
	TOPLAM	77	74	27	26	104	100

İncelenen tezlerin içerik (örgütsel adalet, bağlılık, davranış, güven, özdeşleşme ve sessizlik) açısından dağılımına bakıldığında %45,2'lik (47) bir oranla en çok örgütsel bağlılık hususunda tez yazıldığı saptanmıştır. Bununla birlikte sırasıyla örgütsel adalet %14,4 (15), örgütsel sessizlik %11,5 (12), örgütsel güven %9,6 (10), örgütsel özdeşleşme %4,9 (5) ve diğer bölümü %14,4 (15) oranlık kısmı oluşturmaktadır. Yüksek lisans tezlerinin %34,6'sının (36) örgütsel bağlılık ve %12,5'inin (13) örgütsel adalet üzerine yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Doktora tezlerinin %10,5'inin (11) örgütsel

bağlılık ve %4,9'unun (5) örgütsel sessizlik üzerine yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel davranış içeriğinde (6 adet) tezler konu başlığı içerisinde geçmemesi ve anahtar kelimeler içinde bulunması hususu göz önünde bulundurularak diğer bölümüne eklenmiştir. Ayrıca bazı tezlerdeki başlıkların ilgili içeriklerin bir ya da birkaçını içermesi üzerine de "diğer" içerik bölümüne ekleme yapılmıştır.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışma yıl sınırlaması olmaksızın Türkiye'nin turizm alanında örgütsel "adalet, bağlılık, güven, davranış, özdeşleşme ve sessizlik" konulu lisansüstü tezlerinin çeşitli değişkenler açısından çok boyutlu olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Elde edilen veriler dikkatlice programa girilmiş veriler de aynı dikkatle incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ve bulgulara göre bazı öneriler şu şekilde sıralanmış sıralanmıştır:

- Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre yazılan tezlerin yüksek lisans programında yoğunluk gösterdiği, doktora programında ise daha az yoğunluk gösterdiği tespit edilmiştir.
- Bilim alanı bakımından incelendiğinde tezlerin büyük çoğunluğu turizm işletmeleri üzerine yazılırken, bu tezlerin daha çok yüksek lisans tezleri olduğu görülmüştür.
- Üniversite dağılımında bakıldığında ise Gazi Üniversitesi'nin çoğunlukta olduğu ve yüksek lisans ve doktora tezlerinin de bu üniversitede yoğunlaştığı görülmüştür. Gazi Üniversitesi'ni Akdeniz Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nin takip ettiği görülmüştür.
- Yıllara göre dağılıma bakıldığında 2012 yılına kadar yazılan tezlerin çok az olduğu, 2012 yılından sonra yazılan tezlerin tüm tezlerin üçte biri oranında olduğu görülmüş, yüksek lisans ve doktora tezleri de bu yıldan sonra büyük artış göstermiştir.
- Anabilim dalına göre dağılıma bakıldığında tezlerin genel olarak "turizm işletmeciliği, turizm işletmeciliği ve otelcilik, turizm işletmeciliği eğitimi" üç anabilim dalında yoğunlaştığı görülmüştür. Tezler en çok turizm işletmeciliği anabilim dalında yazılmış olup yüksek lisans ve doktora programı tezleri bu anabilim dalında yoğunlaşmıştır.
- Danışmanlara göre dağılıma bakıldığında tezlerin danışmanlarını en çok doçent doktor oluşturmuş, yüksek lisans ve doktora tezlerinin danışmanları da doçent doktor olmuştur.
- Enstitülere göre dağılıma bakıldığında büyük bir çoğunluğun sosyal bilimler enstitüsü olduğunu göstermekle birlikte; yüksek lisans tezleri en çok sosyal bilimler ve eğitim bilimleri enstitüsünde yoğunluk göstermiş, doktora tezleri sosyal bilimlerde yoğunluk göstermiştir.
- İçerik açısından dağılıma bakıldığında örgütsel bağlılık hususunda tezler yoğunlukta olup, yüksek lisans ve doktora tezleri en çok bu alanda yazılmıştır.

Bu çalışmada ele alınan hususların turizm alanının küçük bir kısmını oluşturması ve sadece bibliyometrik özellikler açısında ele alınması, tezlerin sadece Yükseköğretim Kurulu sitesinde bulunan tezlerden seçilmesi çalışmanın sınırlılığını ve kısıtlarını oluşturduğu düşünülmektedir. Çalışmada kullanılan yöntem dışında diğer çalışmacılara öneri olarak; atıf analizi, yazar analizi, kelime analizi gibi yöntemlere başvurulabilir. Böylece kaynakların eskiyip eskimediği, hangi kavramların ortak olduğu, hangi alanlara yönelim gerçekleştiği daha sağlıklı bir şekilde görülebilecektir. Başka bir açıdan yüksek lisans düzeyi ve doktora düzeyindeki tezler arasında bir bağ, yıllara göre değişim olup olmadığı açısından bir değerlendirme yapılabilecektir.

KAYNAKÇA

Al, U. (2008), Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım. *Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Ataman, F., Çelik, H.E. (2018), Entelektüel Yapıların Sosyal Ağ Analizi İle Görselleştirilmesi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Üzerinde Bibliyometrik Bir Analiz, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 34-47.

Beckendorf, P., Zehrer, A. (2013), A Network Analysis Of Tourism Research, *Annals Of Tourism Research*, 43, 121-149.

Borgman, C.L., Furner, J. (2002), Scholarlv Communication And Bibliometrics, *Annual Review Of İnformation Science And Technology*, 36(1), 2-72.

Cobo, M.J., Lopez-Herrera, A.G., Herrera-Viedma, E., Herrera, F. (2011), Science Mapping Software Tools: Review, Analysis, And Cooperative Study Among Tools, *Journal Of The American Society For İnformation Science And Technology*, 62(7), 1382-1402.

Gülgöz, S. Yedekçioğlu, Ö.A., Yurtsever, E. (2002), Turkey's Output İn Social Science Publications: 1970-1999, *Scientometrics*, 55, 103-121.

Jia, X., Dai, T., Guo, X. (2014), Comprehensive Exploration Of Urban Health By Bibliometric Analysis: 35 Years And 11,299 Articles, *Scientometrics*, 99(3), 881-894.

Koehler, W. (2001), Information Science As "Little Science": The İmplications Of A Bibliometric Analysis Of The Journal Of The American Society For İnformation Science, *Scientometrics*, 51(1), 117-132.

Köseoğlu, M.A., Rahimi, R., Okumuş, F., Liu, J. (2016), Bibliometric Studies İn Tourism, *Annals Of Tourism Research*, 61, 180-198.

Köseoğlu, M.A., Şehitoğlu, Y., Craft, J. (2015), Academic Foundations Of Hospitality Management Research With An Emerging Country Focus: A Citation And Co-Citation Analysis, *International Journal Of Hospitality Management*, 45, 130-144.

Li, W., Zhao, Y. (2015), Bibliometric Analysis Of Global Environmental Assessment Research İn A 20-Year Period, *Environmental Impact Assessment Review*, 50, 158-166.

Nerur, S.P., Rasheed, A.A., Natarajan, V. (2008), The İntellectual Structure Of The Strategic Management Field: An Author Co-Citation Analysis, *Strategic Management Journal*, 29, 319-336.

Osareh, F. (1996), Bibliometrics, Citation Analysis And Co-Citation Analysis: A Review Of Literature I, *Libri*, 46(3), 149-158.

Pendlebury, D.A. (2008), White Paper Using Bibliometrics İn Evaluating Research, *Research Department, Thomson Reuters, Philadelphia*, PA USA.

Persson, O., Glänzel, W., Danell, R. (2004), Inflationary Bibliometric Values: The Role Of Scientific Collaboration And The Need For Relative İndicators İn Evaluative Studies, *Scientometrics*, *60*(3), 421-432.

Pritchard, A. (1969), Statistical Bibliography Or Bibliometrics?, *Journal Of Documentation*, 25(4), 348-349.

Şakar, G.D., Cerit, A.G. (2013), Uluslararası Alan İndekslerinde Türkiye Pazarlama Yazını: Bibliyometrik Analizler Ve Nitel Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 37-62.

Temizkan, S.P., Çiçek, D., Özdemir, C. (2015), Sağlık Turizmi Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili, *International Journal Of Human Sciences*, 12(2), 394-415.

Tonta, Y. (2000), Contribution Of Turkish Researchers To The World's Biomedical Literature (1988-1997), *Scientometrics*, 48(1), 71-84.

Tonta, Y. ve İlhan, M. (1997), Sosyal Bilimlerde Türkiye'nin Dünyadaki Yeri, *Türk Psikoloji Dergisi*, 12, 67-75.

Uzun, A. (1990), A Quantitative Analysis Of Turkish Publication Output İn Physics. *Scientometrics*, 19(1-2), 57-73.

Uzun, A. (1998), A Scientometric Profile Of Social Sciences Research In Turkey, *International Information and Library Review*, 30, 169-184.

Yao, H., Zhang, C. (2018), A Bibliometric Study Of China's Resource Recycling İndustry Policies: 1978–2016, *Resources, Conservation & Recycling*, 134, 80–90.

Ye, Q., Song, H., Li, T. (2012), Cross-İnstitutional Collaboration Networks İn Tourism And Hospitality Research, *Tourism Management Perspectives*, *2*, 55-64.

Zupic, I., Čater, T. (2015), Bibliometric Methods İn Management And Organization, *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472.

THE LINGUISTIC SYMPTOMS OF F90.0 DISTURBANCE OF ACTIVITY AND ATTENTION IN CHILDHOOD

Assist Prof Dr Mehmet Altay
Kocaeli University, Faculty of Education, Department of English Language Teaching
mehmet.altay@kocaeli.edu.tr

Assoc Prof Dr Banu İnan Karagül
Kocaeli University, Faculty of Education, Department of English Language Teaching
banu_inan@yahoo.com

Assoc Prof Dr Doğan Yüksel
Kocaeli University, Faculty of Education, Department of English Language Teaching
dogan.yuksel@kocaeli.edu.tr

Abstract

Hyperkinetic disorders (HD) are very common disorders in childhood with a percentage of 2 %. Among their symptoms, language deficiencies are usually observed as they may affect neurocognitive mechanisms related to language competence and performance. The present study aims at observing these language deficiencies. The data came from an 8 year-old primary school student patient, Mehmet, who suffers from one of the four types of hyperkinetic disorders, namely F90.0 disturbance of activity and attention. The results indicated that three crucial neurocognitive mechanisms which are important for a normal language use were affected from F90.0, causing several abnormal language problems.

Keywords: F90.0, hyperkinetic disorder, disturbance of activity and attention, language deficiency

ÇOCUKLUK ÇAĞINDA F90.0 AKTİVİTE VE DİKKAT BOZUKLUĞUNUN DİLBİLİMSEL SEMPTOMLARI

Özet

Hiperkinetik bozukluklar, çocukluk çağında % 2 gibi bir orana sahip çok yaygın bozukluklardır. Dil yetisiyle ve edimiyle ilintili nörobilişsel mekanizmaları etkileyebildikleri için, semptomları arasında dil bozuklukları sıkça gözlemlenmektedir. Bu çalışma, ilgili dil bozukluklarını gözlemleme üzerinedir. Çalışmadan kullanılan veriler, hiperkinetik bozuklukların dört türünden birisi olan F90.0 Aktivite ve Dikkat Bozukluğu hastası 8 yaşındaki bir ilköğretim öğrencisi Mehmet'ten elde edilmiştir. Sonuçlar, normal bir dil kullanımı için önemli olan üç nörobilişsel mekanizmanın F90.0'dan, birçok anormal dil sorununa sebebiyet verecek şekilde etkilendiğini göstermiştir.

Anahtar sözcükler: F90.0, hiperkinetik bozukluk, aktivite ve dikkat bozukluğu, dil bozukluğu

1. INTRODUCTION

Human brain and neural system have always been among popular research subjects in various fields. It is most probably because of their complex processing system and there are still many question marks waiting to be clarified. The replacement of behaviourism with cognitivism in the second half of the 20th century fueled this interest towards mental activities.

The point reached today is that research towards human cognitive system with all its elements is not only in the spotlight of medical authorities, but also in almost all fields including the ones that of social sciences. Studies in linguistics have also gotten its share from the pie trying to reveal the secrets of this *black box*.

When the issue is linguistics, numerous studies have been carried out particularly around L1 acquisition. Among these studies, the ones towards language development in atypical children have often been studied by linguists, psychiatrists and pediatrists. For normal functioning of the language system, the interaction of three neurocognitive mechanisms are of high importance. The first mechanism is a *computational system*, which is about the processing hierarchical linguistic information as in phonological and grammatical structures. The second mechanism is the *theory of mind* system processing both visual and vocal information about people, and builds conceptual representations of mental constructs, propositional attitudes, and, more broadly, social stimuli. The third system involves *general cognitive systems* that are critical in building conceptual structures necessary for categorisation and the lexical-semantic components of language (Flusberg, 1997). Although the interaction of these three systems necessary for normal linguistic functioning, particular impariments may cause atypical language use as well, that is, if a person has a particular impairment with any of these, certain problems in language use may occur.

Guasti (2002: 375) states that although the discussion surrounding developmental language disorders is extremely lively and some interesting results have been obtained, linguistically motivated analyses of such disorders are a recent innovation in the psycholinguistic field. Once looked at the literature, a great deal of data has been provided on Autism, Williams Syndrome, Specific Language Impairment and Down Syndrome. However, there seems to be little interest in one of the most frequent disorders among children all around the world in which language deficiency is a key symptom. According to the statistics provided by the Office for National Statistics in Great Britain (2005), around 2% of children are diagnosed with hyperkinetic disorder every year, though there are other studies in which the rate increases. On the other hand, little is known about the language deficiency related to this disorder. As a result, this survey aims to reveal language problems associated with hyperkinetic disorder.

1.1. Hyperkinetic Disorders

Hyperkinetic disorders (HD, F90, HKD, attention-deficit/hyperactivity disorder, or, more briefly, ADHD) are accepted as being among the commonest behavioural and emotional disorders with onset usually occuring in childhood and adolescence, as Barkley (1998) states them to be “the most often diagnosed psychiatric disorders in school-age children”. Many studies from maternal smoking habit during pregnancy (Linnet *et al*, 2004) to gender factor (APA, 1994) have been carried out, yet their causes still remain to be cryptic.

According to World Health Organization (1993), hyperkinetic disorders can be classified under four subtitles: a)F90.0 disturbance of activity and attention, b) F90.1 hyperkinetic conduct disorder, c) F90.8 other hyperkinetic disorders, d) F90.9 hyperkinetic disorder, unspecified. Each have different symptoms and they are often diagnosed as attention-deficit hyperactivity disorder and hyperkinetic conduct disorder (HKCD). However, criteria for HKD are stricter as they require the pervasive presence of both inattention (minimum 6 out of 9 symptoms), hyperactivity (3/5) and impulsivity (1/4), albeit based on a similar list of symptoms with the other two (Schlander, Schwarz, Trott, Viapiano, Bonauer, 2007: 2).

Hyperkinetic disorders have a variety of symptoms including linguistic ones. In this current study, I will focus on the linguistic symptoms of F90.0 disturbance of activity and attention trying to identify the communicative, social and individual problems of child patients who suffer from it. The study is based on the findings obtained from Mehmet who is an 8 year-old patient.

1.2. The General Criteria for Hyperkinetic Disorder

The diagnosis of hyperkinetic disorders is characterized by pervasive presence of symptoms after being examined over a period of at least 6 months. They always arise early in development; usually in the first 5 years of life (WHO, 1992). In a survey, it was concluded that the prevalence of HD was highest among children age 7–12 years (5.0%; boys, 7.2%; girls, 2.7%). Among adults age 20 years and higher, prevalence was 0.04% (males, 0.04%; females, 0.03%). 36.0% (13.0%) of children and adolescents and 33.5% (12.5%) of adults (Schlander & Schwarz, 2007).

Some of the general characteristics of HD are: hyperactivity; short attention span and poor powers of concentration; impulsiveness; irritability; explosiveness; variability; and poor school work (Laufer & Denhoff, 2006). As in almost all other mental or behavioural disorders, there are a number of criteria to diagnose an individual as having HD. There are seven symptoms indicating F90 which are determined by WHO (see appendice). On the other hand, there are, as previously mentioned, four types of HD. This study focuses on F90.0 disturbance of activity and attention which meets the general criteria for HD (F90) provided above, but not those for conduct disorders (CD, or F91). In sum, CD, when compared with other types of behavioural disorders, includes (1) hyperactivity (inattentive, restless behaviour); (2) emotional disturbance (anxiety, depression, obsessionality, hypochondriasis); and (3) severity of conduct disorder (WHO, 1993).

Until here, it can be concluded that Hperkinetic disorders always occur in the early years and dramatically diminish. Although studies indicate no certain cause of HD, inborn causes such as maternal smoking and gender factor are suspected. Additionally, recent studies are being carried out through neurotransmitters and doctors often prescribe drugs to stabilize transmitters such as dopamin and noradrenalin. In the past, HD was regarded as a disorder caused as a result of brain damage; however, recent studies rarely consider this possibility (Surgeon General, 2010).

Although many studies (Stray, Stray, Iversen, Ruud, Ellertsen, Tønnessen, 2009; Linnet *et al*, 2004; Maurice& Denhoff, 2006) indicate that children with HD have language deficiencies, little is known about the context of them. In other words, the details about the language deficiencies is still not clear. In fact, the symptoms about language deficiency are not even noted in the general criteria for HD.

2. METHOD

2.1. Subject

The data of this study come from Mehmet who is a second grade primary school student in the suburbs of Gaziantep, Turkey. He is an eight year-old and suffers from F90.0 disturbance of activity and attention. Although his mother is very keen on him and their economical status is better when compared with his classmates, his father is a worker in Europe and they seldom come together. His mother is a non-smoker, yet his father used to smoke when his mother was pregnant to Mehmet. Unfortunately, he was injured from his forehead in an accident when he was 3 years old and, right after that accident, he had to stay in intensive care for about a few weeks as he had a concussion of the brain which affected especially the left front part of his brain.

He started school in 2009 and is observed to be an insignificant member of his class by his teacher at school. As his teacher and mother had some doubts about him, he was observed by a specialist doctor at a children's hospital. The mother and the teacher were required to fill a questionnaire related to F90. Thus, the medical report given in March 2010 states that he is apatient of F90.0 disturbance of activity and attention. The doctor's prescription includes Atomoksetin which is other than a stimulator, but have been started to be used during the treatment of behavioural disorders as the importance of noradrenalin has been highligted recenlty (Ercan, Çetin, Mukaddes, &Yazgan, 2009). He has maintained to use this drug for a year due to his doctor's advice.

The results of the questionnaire provided from the mother and the teacher indicates that almost all the symptoms of F90.0 is noticable at him. However, it is observed by the teacher that he becomes better day by day. Still, he has some poor efforts including some linguistic problems when compared with his classmates.

2.2. Data Collection

During the data collection procedure, the researcher has focused on: 1) his teacher's comments through observation, 2) his parent's comments through observation, 3) his writing performance in his notebooks (three in total), and finally, 4) his reading performance. In the first step, his teacher shared her comments about Mehmet's classroom performance and his social interaction with his classmates. Secondly, his mother mentioned his situation outside the classroom. Thirdly, his notebooks were

scanned to find out if there are any linguistic problems noticable. Finally, all the class was required to participate in a reading competition which is carried out to observe the reading speed of the students as a regular activity; and thus, Mehmet's reading performance could be compared with his classmates.

3. RESULTS

3.1. His Teacher's Comments on Mehmet

At first hand, his teacher's comments on Mehmet were handled as she is most probably one of the few observers of him in a broad sense. This is Mehmet's second year at school with her and she has always observed some abnormalities of him when compared with others. She says that he is always a quiet and calm boy. When his teacher asks him to do a task, he tries to do his best, yet he is unable to cope with most of them. As he usually cannot finalize the tasks, his teacher selects easier ones for him so that he could manage and succeed easily. He generally gets positive feedbacks from his teacher whenever he manages to fulfill whatever is given to him. Interestingly, he seems to be joyful as he hears those positive feedbacks.

He never disobeys the rules determined by the teacher, that is, he knows his responsibilities. Moreover, he does not have problems such as being unable to stay still on his desk, but he has some extraordinary physical movements until its his turn in a game. He is able to write all the letters and pronounce all the sounds in a correct way as long as he is required to write or pronounce each seperately. For instance, he can read the alphabet and he has no problem with articulating the sounds of Turkish, though his mother is not good at Turkish pronunciation. He has good relations with his friends and teacher, but he is not very talkative until someone asks him to chat.

3.2. His Mother's Comments on Mehmet

Mehmet is not a sociable child outside the school as well. However, he utters positive feedbacks he gets from his teacher with a joyful honour to his mother at home. According to his mother's comments, the doctor told his IQ is not below standards, but he has concentration problems. He is not a disobedient child and always tries his best to accomplish the duties such as finishing his homework and being tidy. Her mother also observes that he is getting better day by day.

3.3. His Writing Performance

Thanks to his writings in his notebooks, the researcher of this study could observe his language use. This observation led this study to handle both his language competence and performance. He has three different notebooks for different lessons and some linguistics errors are seen.Among these errors, the most frequent one is that he usually mistakes certain letters such as "b-d", "m-n" and "y-ğ". Surprisingly, about 30 % of these letters mentioned are mistaken in his writings. Some examples are as the followings:

ayaç vardı rather than *ağaç vardı*
there was a tree

akşana doğru rather than *akşama doğru*
towards the evening

kaydolan para rather than *kaybolan para*
the money lost

As seen in the examples, Mehmet's mistakes seems to be dependent to the place of articulation and the shapes of the letters. Considering that he knows the alphabet and can write each letter correctly, his problems are not because of a lack of knowledge. Moreover, it is also probable that he has some morphosyntactic problems, which is more clear while he is reading.

3.4. His Reading Performance

Mehmet performs better when a reading task is about a text which is previously announced. In other words, he has fewer problems when he rereads a text. However, it does not mean that he is able to catch the performance of his classmates. According to the observations, he usually reads by spelling and giving breaks between syllables. Depending on the number of the syllables within a sentence and the length of the texts he is asked to read, his reading speed rate is approaximately 25 words per minute with only about 10 words without error. Meanwhile, the average number of words per minute his friends can read is 65 with little or no error. Besides, he can only read about 10 to 12 words per minute if it is the first time he has ever read a certain text. Moreover, he often omits the middle position syllables by combining the initial and the final syllables. It is also seen that he sometimes neglects spelling vowels, mainly the /i/ sound, when they are between two consonants. As a last point, he also attempts to use extra /m/ or /n/ consonants to combine suffixes.

4. CONCLUSION

After all these examples, it can be said that Mehmet, an F90.0 disturbance of activity and attention patient, has some deficiencies in all three neurocognitive mechanisms necessary for a normal language use. He has some phonological and grammatical problems which are related to computational mechanism. He also has visual and vocal problems indicating a problem in the theory of mind mechanism. Finally, he has categorization and lexical-semantic problems; and thus, the mechanism for general cognitive systems is also affected. Still it is good news that his linguistic competence and performance is getting better gradually. In this sense, positive feedback and patience are two key elements necessary for the wellfare of such patients. Additionally, special education for the patient students of hyperkinetic disorders sounds to be of high importance as they might need more than what their classmates do.

REFERENCES

Chavez, N., Hyman, S. E., & Arons, B. S. (n.d.). Mental Health: A Report of the Surgeon General.

Council, W. S. (n.d.). Briefing for employers on Hyperkinetic disorder.

Ercan, E. S., Çuhadaroğlu-Çetin, F., Mukaddes, N. M., & Yazgan, Y. (2009, February 16). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Tedavisinde Amoksetin. Retrieved January 12, 2010, from Turkish Association for Child and Adolescent Psychiatry: http://www.cogepder.org.tr/images/dosya/sayfa%20113-118.pdf

Guasti, M. T. (2002). Language Acquisition The Growth of Grammar. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.

Organization, W. H. (1993). The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders Geneva, Switzerland.

Organization, W. H. (1992). World Health Organization ICD-10. Retrieved January 12, 2011, from The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders: http://www.mentalhealth.com/icd/p22-ch01.html#Head_1

Psychiatrists, T. R. (2009, March). Attention-deficit hyperactivity disorder and hyperkinetic disorder: information for parents, carers and anyone working with young people.

Retrieved January 12, 2011, from Mental Health and Growing Up: http://www.rcpsych.ac.uk/mentalhealthinfo/mentalhealthandgrowingup/adhdhyperkineticdisorder.aspx

Retrieved January 12, 2010, from Surgeon General: http://www.surgeongeneral.gov/library/mentalhealth/home.html

Retrieved January 12, 2011, from What is Hyperkinetic disorder?: http://wsgfl.westsussex.gov.uk/ccm/cms-service/stream/asset/?asset_id=3005413&file=/Hyperkinetic%20Disorder%20Fact%20Sheet.pdf

Schlander, M., Schwarz, O., Trott, G. E., Viapiano, M., & Bonauer, N. (2007). Who cares for patients with. Eur Child Adolescent Psychiatry, 430-438.

Statistics, N. (n.d.). Health and Care. Retrieved August 31, 2005, from One in ten children has a mental disorder: http://www.statistics.gov.uk/pdfdir/cmd0805.pdf

Stray, L. L., Stray, T., Iversen, S., Ruud, A., & Ellertsen, B. (2009). Methylphenidate improves motor functions in children diagnosed. Behavioral and Brain Functions, 1- 12.

Tager-Flusberg, H. (2001). Language development in atypical children. In M. Barrett, The Development of Children (pp. 311-348). East Sussex, UK: Psychology Press Ltd.

YENİDEN GELENEK: YENİ İMAJ RESMİ VE YENİ DIŞAVURUMCULUĞA DÖNÜŞÜMÜ

Doç. Dr. F. Deniz Korkmaz
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Sanat ve Tasarım Fakültesi / Görsel Sanatlar Bölümü
fdenizkorkmaz@gmail.com

Özet
1960'lı yıllar sanat alanlarındaki hareketliliğin en yoğun yaşandığı yıllardır. Bu dönem, geleneksel olan her türlü sanatı şiddetle reddederek Avangard yaklaşımları yüceltmiştir. 1970'lerin sonlarına gelindiğinde ise bir grup Amerikalı genç sanatçı New York'taki Whitney Museum'da biraraya gelerek 1978 yılında "New Image Painting(Yeni İmaj Resmi)" adlı bir sergi açmışlardır. Nicholas Africano, Jennifer Bartlett, Denise Green, Michael Hurson, Neil Jenney, Lois Lane, Robert Moskowitz, Susan Rothenberg, David True ve Zoe Zucker'den oluşan sanatçıların ortak özelliği tuval üzerine uygulamalar yapmalarıdır. Onlar, Avrupa'da resmin yeniden ilgi gördüğünü keşfederek çalışmalarına çok katmanlı boyutlar ekleyerek, çalışmalarını yönlendirmişlerdir. Özgün üretimler yapan bu sanatçılar figüratif anlatımdan soyutlamaya değin geniş bir yelpazede eserler üretmekte, bunun yanı sıra uygulamaları sunum biçimleri yeni nitelikler taşımaktadır. Bu yeni oluşum "bitti" diye nitelendirilen tuval resminin evrilerek yeniden dönüşü anlamına gelmektedir. Bu evrim "Yeni Dışavurumculuk" olarak nitelendirilen bireysellik ve öznelliğin ön planda olduğu içinde temsiliyet barındıran imajlardan oluşmaktadır. Tebliğ metni "Yeni İmaj Resmi" ve ardından gelen "Yeni Dışavurumculuk"u hazırlayan etmenleri araştırarak oluşan sanat hareketinin kökenlerini inceleyecektir. Hareketin içerisinde yer alan sanatçıların eserleri analiz edilecek ve dönemin sanatı üzerine etkileri tartışılacaktır. Resim analizleri, literatür kuram desteklerinin yanı sıra mevcut resim eleştirileri ve çözümlemelerinden faydalanılarak yapılacaktır. Böylelikle elde edilen tespitlerin daha sonraki araştırmacılar ve sanat dünyasına katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni İmaj Resmi, Yeni Dışavurumculuk, Tuval Resmi

RE-TRADITION: NEW IMAGE PAINTING AND TRANSFORMATION TO NEO-EXPRESYONISM

Abstract
The 1960s are the years when mobility in art fields has been most intense. This period exalted avant-garde approaches by strongly rejecting any traditional art. In the late 1970s, a group of American young artists gathered at the Whitney Museum in New York and in 1978 opened an exhibition titled "New Image Painting". The common features of artists such as Nicholas Africano, Jennifer Bartlett, Denise Green, Michael Hurson, Neil Jenney, Lois Lane, Robert Moskowitz, Susan Rothenberg, David True and Zoe Zucker are that they do practices on canvas. They discovered that the painting in Europe re-attracted and they have directed their artwork by adding multi-layered dimensions to their artwork. These artists who make original productions produce a wide range of works from figurative narration to abstraction as well as the way in which the practices are presented have new qualities. This new formation means that the canvas painting, which is thought to have ended, will return again. This evolution is composed of images that contain representation and individuality and subjectivity which are considered called "New expressionism". The text of the symposium will investigate the origins of the art movement by investigating the factors that prepare the "New Image Painting" and the subsequent "New Expressionism". The artworks of the artists in these movement will be analyzed and their effects on this period's art will be discussed. The analysis of the paintings will be done by using the existing literature theories and painting critiques and analysis. It is aimed to contribute to researchers and the art world by the determinations to be obtained.

Keywords: New Image Painting, New Expressionism, Canvas Painting

1.GİRİŞ

1960'lı yıllar sanat alanlarındaki hareketliliğin en yoğun yaşandığı yıllardır. O yıllarda, önemli sosyal ve siyasi çalkantılar yaşanmaktaydı. Sosyal Vatandaşlık Hareketi, Vietnam Savaşı, doğum kontrol haplarının ortaya çıkışı ve psiko-terapi ilaçlarının kullanımı vb. etmenler sosyal bir patlamaya, toplumsal dönüşüme işaret etmekteydi. Bunun yanısıra 1963'te John Kennedy, 1965'te Malcolm X, ardından 1968'de iki ay arayla Martin Luther King ve Robert Kennedy'nin suikastlar sonucu öldürülmeleri genç neslin öfkeli isyanlarını da beraberinde getirmiştir.

Yaklaşık yirmi yıldır kavramsal sanatın etkisinde olan sanat üretimlerinde geleneksel olarak nitelendirilen her türlü alana ve bilhassa tuval resmine eğreti bir gözle bakılmaktaydı. Sanat camiasında yaygın olarak tuval resminin öldüğüne dair bir kabulleniş hâkimdi. Bununla birlikte 1913 doğumlu Amerikalı sanatçı Philip Guston'un bilhassa 1960'ların sonlarında ürettiği geç dönem resimleri sanat piyasasında oldukça geniş bir biçimde yer almaya başlamıştır. Daha önce yakın arkadaşı Jackson Pollock'la birlikte soyut dışavurumcu eserler üreten Guston'un geleneksel diye nitelendirilen tuval yüzeyine dönmesinde özel ilgi duyduğu edebiyat, Doğu felsefesi ve mistisizmin de payı büyük olmuştur. Eserlerinde gizil bir mistisizm barındıran Chirico'nun eserlerinden özellikle etkilenmiştir.

2. YENİ DIŞAVURUMCULUK VE YENİ İMAJ RESMİNE DÖNÜŞME SÜRECİ

Philip Guston'un uzun zaman boya ve yüzeyle ilgilendiği aksiyon resimlerine olan ilgisini forma yönelik dönüştürmesi 1962 yılında Guggenheim'da açılan ilk müze retrospektifinden sonra olmuştur. Bu deneyimden sonra, eserlerinde rengi azaltmanın yanı sıra geniş yüzeyli fırça sürüşlerinin arasında formu nasıl yakaladığını Harold Rosenberg'e şöyle ifade etmiştir:

Bir görüntüyü önceden düşünüp karar vermek ya da hatta bir görüntünün üzerine çok düşünmek ve ardından gidip onu resmetmek benim için olanaksız bir şey… Paul Valery bir keresinde kötü bir şiirin anlamın içinde kaybolan şiir olduğunu söylemişti. Bir resimde bu anlaşılmanın içinde kaybolur. Anlaşılabilir sanatın problemi çok fazla şeyi dışarıda bırakmasıdır. Ben çalışmalarımın daha fazla şey içermesini istiyorum (Fineberg, 2014, s. 399).

Guston ve çağdaşı sanatçıların figüratif yaklaşıma yönelmesi sanat politikasını somut olmayan (non-object) olarak ilan eden Amerikan sanatının somut olana ilgi duymaya başladığının da bir göstergesi olmuştur. Yapılan eserler her ne kadar figüratif olarak nitelendirilse de miras aldığı soyut dışavurumcu yaklaşımın izlerini de taşıdığı göze çarpan unsurlar arasındadır. Guston 1969-72 yılları arasında "Otoportrelerim" diye adlandırdığı konik görünümlerinden oluşan bir seri gerçekleştirdi (Görsel 1.). Ters dönmüş beyaz bir kese kâğıdı formundaki geometrik görünümü portresi olarak nitelendiren sanatçı, kendini bunun içine gizlemiştir. İnsansılaşan kesekâğıtları, elinde puro ya da sigarayla bazen bir arabanın içinde gezintiye çıkarken, bazen de "Stüdyo" resminde olduğu gibi yukarıdan uzanan beyaz bir ampulün aydınlattığı mekânda kendi portresini boyamaktadır.

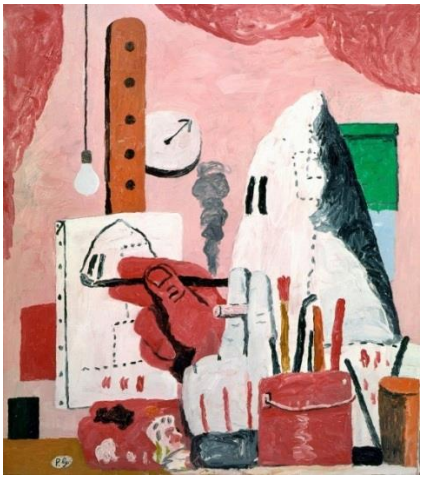

Görsel 1. Philip Guston, Stüdyo, t.üy.b., 122x107 cm, 1969

Politik ve toplumsal çalkantılardan etkilenerek figüratif yaklaşıma yönelen Alman sanatçı Jörg Immendorff, yaşadığı coğrafyanın etkilerini üretimlerine yansıtmıştır. Bu dönemin birçok sanatçısı gibi genç sanatçılar üzerinde büyük etkisi olan Joseph Beuys'tan etkilenmiştir. Joseph Beuys'un politik konulara yönelimi, Greenberg'in sıkıca sarıldığı saf resim anlayışı, sürüp giden kavramsal sanatın hâkimiyeti arasında kendisine bir çıkış yolu arayan Immendorff, sonunda klasik ekspresyonistlerin yaklaşımları üzerinden politik konuları ele almaya karar vermiştir. Onun biçimleri Max Beckmann ve Ernst Kırchner arasında gidip gelirken mesajları Beuys'un çalışmalarına gönderme yapmaktadır. Immendorff'un 1977-84 yılları arasında gerçekleştirdiği Café Deutschland(Kafe Almanya) adlı serisi Onun en bilindik eserlerinden oluşmaktadır (Görsel 2.). Bundan önceki üretimlerine kıyasla politik boyutu daha ön plana çıkan bu seride Doğu ve Batı Almanya'yı bölerek Berlin Duvarı'nın örülmesine yol açan siyasi kaosu sert bir üslupla ele almıştır. Onun çok renkli, kalabalık ve karmaşanın hâkim olduğu kompozisyonlarında, sürrealist etkileri ağır ironiyi güçlendirmek için kullanmıştır.

Görsel 2. Jorg Immendorff, Cafe Deutschland, t.üa.b. 1977-78

Aynı düzlemde çoklu katmanlar ve konuları ele aldığı çalışmalarında benlik mücadelesinin çatışmaları da hissedilmektedir. Bu yönüyle dönemin gereği aktivist yönelimini ve figür resmine olan ilgisini aynı düzlemde birleştirmeye çalışmıştır. Bundan dolayı çalışmaları kimi zaman Romantizmin sınırlarına da girmiştir. Sanatçının vardığı sonucu figürlü bir metne dönüştürdüğü "Kişi Bunlarla Herhangi Bir Şeyi Değiştirebilir mi? (Can One Change Anything with These?)" adlı resminden okunabilmektedir (Görsel 3.). Kendi portresini boyadığı resimde; birinde elinde bir fırça, diğerinde kırmızı boyalı bir tuval ve üçüncüsünde elinde mavi bir boya kutusu tutan üç farklı pozunu betimlemiştir. Bir çizgi romanın konuşma baloncukları gibi küçük sarı dörtgenlere fırça, boya ve tuvalin basit niteliklerini belirttiği resmin alt kısmında ise bir metin yer almaktadır:

"*Resim yapmak bir şeyi değiştirebilir mi? Kuşkusuz değiştiremez. Ancak fikirler şekillendiğinde bunların içinden doğduğu şartları inceleyebiliriz. Onları hangi amaçların motive ettiğini sorabiliriz. Bunların toplumsal koşulları yüzeysel olarak mı yansıttıklarını, duvarları süslemeye mi yaradıklarını ya da çelişkileri su yüzüne çıkarmaya katkı sağlayıp bu çelişkileri çözmek için yürütülen mücadeleye mi katıldıklarını saptayabiliriz*" (Fineberg, 2014, s. 404).

Görsel 3. Jörg Immendorff, "Kişi Bunlardan Herhangi Bir şeyi Değiştirebilir mi?", t.ü.s.r., 90x80 cm, 1972

Tıpkı çağdaşı Immendorff gibi Joseph Beuys'un öğrencisi olmuş Alman sanatçı George Baselitz de, kendi ulusunun yakın geçmişini oluşturan Nazi iktidarını büyük bir cesaretle eleştirdiği eserler üretmiştir. Nazi iktidarının yaratıcılığı sınırlayıcı, kısıtlayıcı ve baskıcı yönetiminin insanlara miras bırakmış olduğu sinmişliğe karşı bir çıkış yolu arayan isyankâr bir çaba içerisindeydi. Bu yüzden 1969 yılından itibaren baş aşağı edilmiş figüratif resimler üretmeye başlamıştır (Görsel 4.). Bundan önce kaba, müstehcen ve saldırgan bulunduğu gerekçesiyle Berlin'de açmış olduğu resim sergisi polis tarafından kapatılmış, sergideki bütün resimlere el konulmuş, ancak uzun süren yasal mücadelenin ardından geri alabilmiştir. Julian Bell'e göre; George Baselitz, mecazi olarak Almanya'nın pantolonunu indirip Nazi geçmişindeki utancını sergilemeyi denediğinden sergisi kapatılmıştı (Bell, 2009, s. 443).

Görsel 4. George Baselitz, "Köprü Korosu", tüyb, 280 x 450 cm, 1983

Baselitz'in dünyası, geçmişi ile şimdiki zamanı arasında bocalayan bir Almanya'yı, kendi doğal sanat dili üzerindeki egemenliğini yitirmiş bir Almanya'yı yansıtıyordu (Lynton, 2004, s. 344). Büyüdüğü Dresden'in kenar mahallelerinin birinde yaşayan Baseltiz ve aynı mahallede büyüdüğü çağdaşı ressam A.R. Penck'le birlikte henüz çok küçüklerken kentin bombalanışına tanık olduklarını ifade ederek, bunu yaşamının en etkileyici anısı olarak tanımlamıştır. Savaş bittiğinde altı yedi yaşlarında olan Penck ve Baselitz savaşı gerçekleştiren otoritelerin acımasızlığının sorumluluğunu hiçbir şekilde taşımasalar bile, bu yaşananlar Alman ulusal bilincin bir parçası olarak onlara miras kalmıştır (Fineberg, 2014, s. 412).

Oldukça parlak ve kontrast renkleri kullandığı, dışavurumculuğun agresif hareketleriyle boyadığı tuvallerinde boyanın akışkanlığı dikkati çekmektedir. Mekânlar tanımsızdır ve doğaya ait herhangi bir unsura yer verilmemiştir. Oldukça büyük ebatlı tuvaller, baş aşağı figürlere anıtsal bir nitelik kazandırmıştır (Görsel 5.).

Görsel 5. George Baselitz, "Uyku Odası", tüyb, 250 x 200 cm, 1975

Hukuk öğrencisi iken öğrenimini yarıda bırakarak sanata yönelen Anselm Kiefer, konu olarak kendi ulusunun yakın geçmişi üzerine odaklanmak istemiştir. Bunun için Avrupa'daki Fransa ve İtalya gibi ülkeleri gezerek Nazi iktidarının bu toplumlarda bıraktığı izleri araştırmaya girişmiştir. Bu ülkelerin anıtları önünde verdiği Nazi selamlarından oluşan farklı birçok fotoğrafını bir kitapta toplayarak dikkat çekmeye başaran Kiefer'nın çalışmaları da başlangıçta Joseph Beuys etkisindedir. Kısa sürede bu etkileşimi üzerinden atan sanatçı çağdaşı Yeni Dışavurumcu diğer sanatçılara kıyasla konularını din ve mitolojiyle harmanlayarak özgün anlatım biçimini oluşturmuştur. Kiefer'nın çağdaşları birbirinin etkisini artıran parlak kontrast renkleri bir arada kullanırken, Kiefer büyük resimlerinde koyu toprak tonlarını kullanıp, şiirsel bir armoni yakalayarak onlardan ayrışmaktadır (Görsel 6.).

Kendi öz benliğinin izlerini dâhil olduğu ulusunun üzerinden süren Kiefer'nın yüzünü doğaya döndüğü görülmektedir. Her biri soyutlanmış biçimlerden oluşan resimlerinde direkt olarak doğadan nesneler de yer almaktadır. Kurumuş dallar, sap, saman, yaprak gibi unsurları yoğun boyayla bir arada kullanarak kalın bir katman elde eden sanatçı, kullandığı büyük ebatların da etkisiyle resimlerine anıtsal bir nitelik de kazandırmaktadır. Antmen, Kiefer'nın saman, kül, kan gibi malzemeler kullanarak savaş, yıkım, soykırım gibi gerçeklere işaret etse de, büyük boyutlu anıtsal resimleri üreterek resimlerinde Almanlığı ve Alman geçmişini anıtsallaştırdığı için kimi kesimlerce eleştiriye uğradığı resimlerini özünde Almanya'ya yakılmış görsel bir ağıt olarak yorumlamıştır (Görsel 7.) (Antmen, 2008, s. 266).

Görsel 6. Anselm Kiefer, "Operasyon, Deniz Aslanı", tüyb, 220 x 300 cm, 1975

Görsel 7. Anselm Kiefer, "Hadi Binlerce Çiçek Açsın", tüab, 280 x 570 x 10 cm, 2012

Yeni Dışavurumculuk hareketi içinde ele alınabilecek en dikkat çekici sanatçılardan birisi de hiç kuşkusuz Amerikalı Julian Schnabel'dır. Sanatçının tuval üzerine yapıştırdığı parçalanmış tabak parçaları ve boya müdahaleleri, o güne değin denenmemiş bir tekniği tanıtmaktadır (Görsel 7-8.).

Jackson Pollock'un dışavurumu, Marcel Duchamp'nın buluntu nesnelerini sanata uyarlaması ve Popart'ın derine inmeksizin rastgele seçtiği popüler imajları Schnabel'ın sanatında bir araya gelerek, sanatçının özgün sanatını oluşturmuştur. Bu yönüyle geçmişle yaşadığı dönemi aynı potada eriterek kendi kişisel tarihinin birer yansımasına dönüştürmüştür.

Görsel 7. Julian Schnabel , Merhametsiz Resim, 1980

Görsel 8. Julian Schnabel

3. YENİ İMAJ RESMİ

Şimdiye değin en dikkat çekenleri aktardığımız Almanya ve Amerika'daki bu sanatçılar 1970'lerin sonlarına gelindiğinde ise bir grup Amerikalı genç sanatçıyı etkileyip, tuval resminin ömrünün hala devam ettiğini göstererek onları yüreklendirmiştirler. Bu durum bir grup genç sanatçının New York'taki Whitney Museum'da bir araya gelerek 1978 yılında "New Image Painting(Yeni İmaj Resmi)" adlı bir sergi açmasına olanak vermiştir. O sıralar henüz yirmili yaşlarda olan bu sanatçılar çalışmalarında, televizyonun yaygınlaşmaya başladığı dolayısıyla görüntülerin bir önceki kuşağınkilere oranla daha hızlı aktığı bir dönemde yetişmiş olmanın kazanımlarını da çalışmalarına yansıtmışlardır.

Yeni İmaj resmi sıklıkla "kötü resim" olarak nitelendirilmiştir. Bunun sebebi, teknik yetersizlik, kötü ya da amatör sanatsal yargılamadan kaynaklı değildir. Sıklıkla kullanılan "iyi resim/iyi sanat" başlığını hicivli ve bir o kadar esprili yaklaşımlarıyla yermektir. Soyut sanat eleştirmeni ve küratörü olan Marcia Tucker'a göre, Yeni İmaj Resmi dört gruba ayrılabilir. İlk grup, genellikle Pop-Art ve baskı sanatlarından gördükleri illüstratif üslubu, ikinci grup anime edilmiş çizgi film karekterleri ya da komik çizgi tarzını düz renkler eşliğinde kullanmıştır. Üçüncü grup, daha dekoratif biçimleri tercih ederken son grup ise; kuvvetli bir fırça sürüşleriyle oluşturulmuş basit formları öne çıkarmıştır (Tucker, 1978, s. 33).

Nicholas Africano, Jennifer Bartlett, Denise Green, Michael Hurson, Neil Jenney, Lois Lane, Robert Moskowitz, Susan Rothenberg, David True ve Zoe Zucker'den oluşan bu sanatçıların ortak özelliği tuval üzerine uygulamalar yapmalarıdır. Onlar, Avrupa'da resmin yeniden ilgi gördüğünü keşfederek çalışmalarına çok katmanlı boyutlar ekleyerek, çalışmalarını yönlendirmişlerdir. Özgün üretimler yapan bu sanatçılar figüratif anlatımdan soyutlamaya değin geniş bir yelpazede eserler üretmekte, bunun yanı sıra uygulamaları sunum biçimleri yeni nitelikler taşımaktadır.

Görsel 9. Jean-Michel Basquiat, Filistinliler, 1982

4. SONUÇ

Böylelikle 1980'lerden itibaren geleneksel diye ötelenen resim sanatı muhteşem bir dönüşle yerini güçlendirmeyi başarmıştır. Yeni İmaj Resmi başlığı altında birleşen sanatçıların her biri özgün anlatım dillerini koruyarak tam da Amerikan sanatının istediği gibi Minimalizmden Soyut Dışavurumculuğa, Kavramsal Sanattan Pop-Art'a değin geniş bir skaladan beslenerek üretimler yapmaktadırlar. Bu çeşitlilikten beslenen Jean-Michel Basquiat ve Keith Haring gibi sanatçılar grafiti sanatını öne çıkarken, Erich Fischl, Donald Sultan ve Jennifer Bartlett gibi isimlerin günümüz çağdaş sanatın en önemli temsilcileri arasına girmesi tuval resminin daha uzun yıllar varlığını koruyacağının göstergesi olmuştur.

KAYNAKÇA

ANTMEN, A. (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar,* İstanbul: Sel Yayıncılık.

BELL, J. (2009). *Sanatın Yeni Tarihi*, İstanbul: NTV Yayınları.

FİNEBERG, J. (2014). *1940'tan Günümüze Sanat*, İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları.

LYNTON, N. (2004). *Modern Sanatın Öyküsü,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

TUCKER, M. (1978). "Bad" Painting" Sergi Kataloğu. New York, ABD: New Museum of Contemporary Art Press.

GÖRÜNENİN ARDINDAKİ GERÇEK: GOTTFRIED HELNWEIN VE HİPPERREALİST İMGELERİ

Doç. Dr. F. Deniz Korkmaz
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Sanat ve Tasarım Fakültesi / Görsel Sanatlar Bölümü
fdenizkorkmaz@gmail.com

Özet

Postmodern sürecin çok kültürlü kaotik ortamı, aynı anda, birbirinden bağımsız çok farklı düşünce ve yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Bu dönemde sanat pratiklerinde oldukça radikal üretimler meydana gelmiş, birçok ortamda sanatın içeriğinin ne olması gerektiği tartışılmıştır. Fotoğraf makinesi ve resim sanatı arasındaki ilişki de birçok boyutta ele alınmış ve nasıl bir yöne gideceği sorgulanmıştır. Hiperrealist yaklaşım bu tartışmaların ürünüdür. Hiperrealizm fotoğrafa çok benzeyen ama aslında boyanmış yüzeylerden oluşan görüntüler üretmektedir. Hiperrealizmin konuları sıradan, gündelik olaylardan olabildiği gibi, kimi sanatçılar gizli/açık mesajlar barındıran eserler de üretmişlerdir. Gottfried Helnwein, 1948 yılında Almanya'yla birlikte girilen 2. Dünya Savaşı'ndan aldığı yenilginin yaralarını sarmaya çalışan bir dönemde Avusturya'da doğmuş bir sanatçıdır. Hiperrealist türde çalışan sanatçı, keskin vuruculukta gerçekçi konuları yansıttığı, güçlü eleştiriler barındıran çoğunlukla çocuklardan oluşan kompozisyonlar üretir. Ona göre dünyada yaşanmış her türlü şiddet ve savaşlar çocukluğun masumiyetini çalan en yıkıcı olaylardır. Ressam kimliğinin yanı sıra fotoğraf ve performans alanında da üretimler yapan Helnwein'in yegâne amacı baskıcı toplumların insanlığın üzerinde gerçekleştirdiği ve itiraf edemedikleri yıkımları görünür kılmaktır. Araştırma metni Helnwein'in eserleri ve bu eserlerin düşünsel altyapısı üzerine odaklanmıştır. Sembolik unsurlar içeren eserleri, biyografik bilgilerin yorumlanmasının yanı sıra dönemin toplumsal koşulları ve siyasi unsurlar ışığında analiz edilecektir. Elde edilen verilerin hakkında yeterli kaynak bulunmayan bu alana yönelik katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hiperrealizm, Gottfried Helnwein, Çocuk İmgesi

THE HIDDEN TRUTH: GOTTFRIED HELNWEIN AND HIS HIPPERREALIST IMAGES

Abstract

The multicultural chaotic environment of the postmodern process brought independent, very different thinking and approaches at the same time. During this period, there have been very radical productions in art practices and the content of art in many environments has been discussed. The relationship between the camera and the painting has been handled in many dimensions and it has been questioned which to go in a direction. The hyperrealist approach is the product of these discussions. Hyperrealism produces images that are very similar to photographs but which are actually painted surfaces. While the subjects of hyperrealism can be ordinary, everyday events, some artists have produced artworks that contain clearly/hidden messages. Gottfried Helnwein was born in Austria in 1948 when Austria was trying to heal the wounds which had suffered during World War II when he entered to war together with Germany. The artist, who works in the hyperrealist genre, produces mostly compositions with child figures in sharp striking with strong criticism, reflecting realistic subjects. According to him, all kinds of violence and wars in the world are the most devastating events that steal the innocence of childhood. Helnwein, who produces not only his paintings but also works in the field of photography and performance, aims to make visible the destruction that repressive societies have carried out on humanity and cannot confess. This text focuses on Helnwein's artworks and the intellectual infrastructure of these artworks. His artworks which included symbolic elements will be analyzed in the light of the social conditions and political elements of the period, as well as the interpretation of biographical information. It is aimed that the obtained data will contribute to this area which does not have sufficient resources.

Keywords: Hyperrealism, Gottfried Helnwein, Children's Image

1.GİRİŞ

Postmodern sürecin çok kültürlü kaotik ortamı, aynı anda, birbirinden bağımsız çok farklı düşünce ve yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Bu dönemde sanat pratiklerinde oldukça radikal üretimler meydana gelmiş, birçok ortamda sanatın içeriğinin ne olması gerektiği tartışılmıştır. Fotoğraf makinesi ve resim sanatı arasındaki ilişki de birçok boyutta ele alınmış ve nasıl bir yöne gideceği sorgulanmıştır. Hiperrealist yaklaşım bu tartışmaların ürünüdür. Hiperrealizm fotoğrafa çok benzeyen ama aslında boyanmış yüzeylerden oluşan görüntüler üretmektedir. Hiperrealizmin konuları sıradan, gündelik olaylardan olabildiği gibi, kimi sanatçılar gizli/açık mesajlar barındıran eserler de üretmişlerdir(Görsel 1.).

Görsel 1. Robert Bechtle, 61 Pontiac, 1968-1969, tüyb, 151.8 × 214 cm

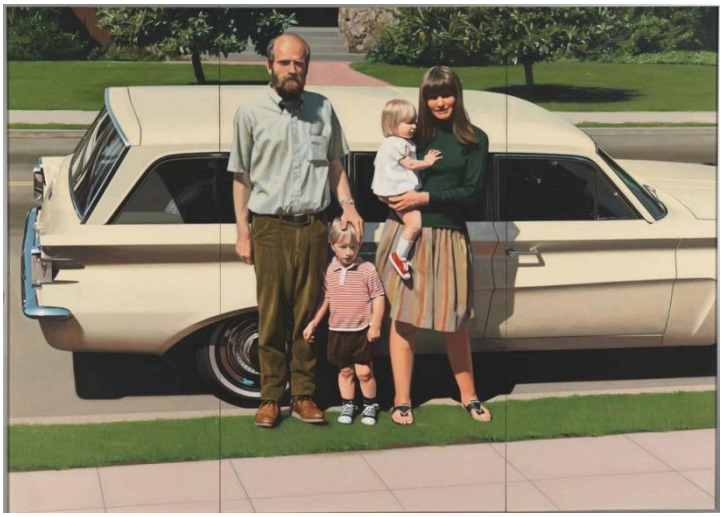

2. HİPPERREALİZM

Hiperrealizm, özellikle 60'lı, 70'li yıllar Amerika'sında ortaya çıkarılan eserlerde sıkça rastlanabilecek olağanüstü bir gerçekçiliğe sahip akımdır. Seyredilen eserin uzun süre fotoğraf mı yoksa resim mi olduğu anlaşılmakta zorlanılan bu akım, insan yeteneğinin sınırlarının uçsuz bucaksız olabileceğinin bir kanıtı gibidir.

Soyut dışavurumcu üsluptan fotogerçekçi türe değin geniş bir yelpazede eserler üreten Gerhard Richter, Hipperrealizme aracılık eden ve hatta baş aktör olan fotoğrafı şöyle nitelemektedir:

Objeleri resmedilmiş görüntüden farklı bir biçimde yeniden üretir, çünkü kamera objeleri kavramaz: Onları görür. Serbest çizimde, obje her parçasıyla, boyutlarıyla, oranlarıyla, geometrik formlarıyla kavranır. Söz konusu bileşenler semboller olarak not edilir ve tutarlı bir bütün olarak okunabilir. Bu, gerçekliği çarpıtan ve belli biçimde bir stilizasyona neden olan bir soyutlamadır. Çekilen fotoğrafın deneyimleri asla gerçekten yakalayamamasının nedeni budur (Fineberg, 2014, s. 357)

Fotoğraf kadrajın içinde görülen her şeyi teknolojik bir dokunuşla kaydederken, resim yorumlanmış bir sentezin yansımasıdır.

3. GOTTFRIED HELNWEIN ve ESERLERİNDEKİ GERÇEKÇİ YAKLAŞIMI

Gottfried Helnwein, 1948 yılında Almanya'yla birlikte girilen 2. Dünya Savaşı'ndan aldığı yenilginin yaralarını sarmaya çalışan bir dönemde Avusturya'da doğmuş bir sanatçıdır. Hiperrealist türde çalışan sanatçı, keskin vuruculukta gerçekçi konuları yansıttığı, güçlü eleştiriler barındıran çoğunlukla çocuklardan oluşan kompozisyonlar üretir. Ona göre dünyada yaşanmış her türlü şiddet ve savaşlar çocukluğun masumiyetini çalan en yıkıcı olaylardır. Ressam kimliğinin yanı sıra fotoğraf ve performans alanında da üretimler yapan Helnwein'in yegâne amacı baskıcı toplumların insanlığın üzerinde gerçekleştirdiği ve itiraf edemedikleri yıkımları görünür kılmaktır.

Gottfried Helnwein farklı zamanlarda yaşasalar da sıklıkla Adolf Hitler'le kesişmesi, kendi ülkesinin karanlık geçmişine duyduğu yoğun ilgiyle birleşince; Hitler, Onun sanatının alamet-i farikasına dönüşmüştür. 1960'lı yıllarda Viyana'da yaşayan genç bir adam olan Helnwein sık sık uzun saçlarından dolayı taciz edilmiştir. Kendisini taciz edenlerin ona bağırarak, "*Hitler geri gelmeli ve sizi gaz odasına göndermeli!*", sataşmaları azımsanmayacak ölçüdedir (Sanders, 2000). Erken gençliğine ait bu olumsuzluklar, Helnwein'in ürettiği eserleri aracılığıyla ülkesinin geçmişine savaş açmasını da beraberinde getirmiştir. Bir diğer rastlantı ise Adolf Hitler'in iki kez üst üste sınava girmesine rağmen kazanamadığı Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'ne yapmış olduğu bir suluboya resmiyle kabul edilmiş olmasıdır. Sınavı kazansaydı vasat bir ressam olarak hayatını sürdürecek olan Adolph Hitler, reddedilince başta dünyanın kaderini değiştiren olmak üzere aynı Helnwein'in sanatsal yolunun da önemli bir aktörüne dönüşmüştür.

Helnweinn'in çalışmaları genellikle tarihi ve politik konular, psikolojik ve sosyolojik bunalımlar etrafında dönmektedir. Bilhassa kendi ülkesi ve Almanya için konuşulması dahi tabu olarak kabul edilen tartışmalı konulardan Yahudi Soykırımı ve Nazi iktidarına yönelik ifşa niteliği taşıyan eserler üretmektedir. Ana metaforu ise fiziksel ve ruhsal izleri bulunan, yaralanmış çocuk imgeleridir. Bu çocuklar masumiyetlerini yansıtan sıklıkla beyaz kıyafetler içerisinde, başı ya da elleri, ayakları bandajlanmış, sıklıkla kana bulanmış bir biçimde betimlenmiştir (Görsel 2.).

Görsel 2. Helnwein, Masumların Mırıltısı, 2009, 183 x 295 cm

Gottfried Helnwein'in son yirmi yıldır yaptığı resimlerin çoğu, yüzlerinde ciddi fiziksel travma izleri taşıyan masum görünümlü yalnız genç kadın ya da çocuk portrelerinden oluşmaktadır. Diğer çalışmaları ise masumiyet ve kötülük arasındaki gerilimli yüzleşmeyi öne çıkaran kalabalık figürlerden oluşan insan gruplarını içermektedir.

Helnwein'nin çalışmalarında konu net olarak verilmez. Kompozisyonlar adeta bir sis perdesiyle çevrelenmiştir. Bu belirsizlik Onun resimlerini etkileyici, çekici ve rahatsız edici kılmaktadır. İzleyicinin içeriği okuyabilmesi çok az ipucuyla, hayal gücüne bırakılmıştır. Kendi ülkesinin de parmağı bulunan yakın geçmişte gerçekleşmiş olan devlet destekli şiddeti dini unsurlarla birleştirerek tarihin karanlık yüzünü ortaya çıkardığı alegorik anlatımları ustaca harmanlamaktadır.

Çalışmaları ayrıca, modernist sanat eleştirisi tarafından göz ardı edilen rahatsız edici hikâyeleri de görselleştirmektedir. Böylelikle estetik olarak büyüleyici, bunun yanı sıra politik olarak dinamik değerlerin bir sentezini yaratmıştır. 1999 yılında Avusturya'nın Weinstadt kentinde bir Dominik kilisesinde 'Apokalypse' adında bir enstelasyon sergisi gerçekleştiren Helnwein, devasa boyutlarda ölü fetüs resimleriyle ürkütücü bir güzellik yakalamıştır (Görsel 3). Yüksek sütunlar arasına gerilmiş fetüs resimlerinin her biri içi formaldehitle doldurulmuş dev kavanozlar gibi görünmektedir. Kendi ülkesinin yakın geçmişindeki trajik bir kıyımın yansıması olan sergide sanatçı yakın geçmişine de cesurca ışık tutmaktadır. 1998 yılında Viyana Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan ve savaş

dönemindeki sağlık uygulamalarını incelemek üzere görevlendirilen araştırma komisyonu, Viyana'nın en ünlü psikiyatri kliniklerinden biri olan Spiegelgrund Hastanesi'nin bodrumunda, kavanozlar içerisinde, yüzlerce beyin ve histopatolojik inceleme için hazırlanmış binlerce preparata el koymuştur (Atasoy, 2005). İkinci Dünya Savaşı sırasında her türlü anomalisi olan çocuğun kayıt altına alındığı ve bu çocukların tedavi edileceği gerekçesiyle bu kliniğe yatırıldığı bilinen bir gerçektir. Fakat gerçekte bu çocukların tıbbi deneylerin denekleri olarak kullanıldığı, sistematik bir biçimde gaz, zehir ya da açlıktan öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. Tıp bilimine kazandırdıklarından dolayı Viyana devlet yüksek madalyasıyla ödüllendirilmiş Dr. Gross, o dönem Spiegelgrund Kliniği'nin başında yer almıştır. Kavanozlar içinde bulunan beyin ve organ parçalarının sahibi olan yaklaşık 800 çocuğun bazılarını bizzat kendisi 'bilim yararına' öldürmüştür (Atasoy, 2005). Nazi iktidarının temiz ırkı yaratma projesine gönülden destek vererek başlatmış olduğu katliama "bilim yararına" destek veren Dr. Gross'u bağrına basmış, yüksek şeref madalyasıyla ödüllendirmiş Viyana'ya ve her türlü otoritesine bir tepki olarak doğan bu çarpıcı çalışma, toplumun suratına atılan bir şamar niteliğindedir.

Görsel 3. Helnwein, Apokalypse sergisinden, 1999

2005 yılında ürettiği "İsimsiz" adlı çalışmasında, iki figür karanlık bir iç mekâna yerleştirilmiştir (Görsel 4.). Herhangi bir detay barındırmayan yatağın üzerinde küçük bir kız çocuğu bilinçsiz bir biçimde yatmaktadır. Dizden aşağı yataktan yere doğru sarkan bacakları, beyaz elbisesi ve yüzünün bir kısmını karşıdan gelen ışık zayıf bir biçimde aydınlatmaktadır. Oldukça büyük, tuhaf görünümlü, parlak sarı kıyafetler içindeki diğer figürün yüzü, büyük silindir bir şapka ve uzun gagalı bir maskeyle kapatılmıştır. Grotesk figürün gaga uzantısı küçük kızın pelvik bölgesine doğru eğilmiştir. Bu yöneliş bir tiyatro oyununu andıran sahnede masum olmayan olayların yaşanma ihtimalini güçlendirmektedir. Resimdeki sahne gerçeğin ve hayal gücünün masumiyete ihanetinin imgesidir.

Görsel 4. Helnwein, İsimsiz, 192x249 cm, 2005

Aynı mekanın kullanıldığı bir diğer resimde yatağın kenarına oturmuş boşluğa doğru bakan küçük bir kız görülmektedir (Görsel 5.). Tam karşısında ise oldukça büyük, monokrom maviyle boyanmış bir tavşan ürkütücü bir biçimde ayakta durmaktadır. Uzun askeri bir üniforma giymiş tavşanın görmeyen gözleri ve yüzü bir böceği andırmaktadır. Her iki figür de aynı mekânda olmalarına rağmen birbirlerini görmemektedirler. Henry Fuseli'nin "Kâbus" resmindeki Freudyan yaklaşımın izlerini burada da bulabileceğimiz çalışma esasen; kaybedilen masumiyetin alegorisidir. Bu resimle Lewis Carroll'un yakın bir arkadaşının altı yaşındaki kızı olan Alice'ten esinlenerek yazmış olduğu 'Alice Harikalar Diyarı'na gönderme yapılmıştır. Bir tavşanı takip ederek küçük bir deliğe girmesiyle başlayan Alice'in macerasında yediği yiyecekler küçük kıza kocaman bir deve dönüştürürken, sevimli tavşan yanında küçücük kalmaktadır. Eserin tersine dönmüş halini yansıtan resim garip çağrışımlar yapmaktadır. Küçücük bir kızın gözünden büyüklerin tuhaf dünyasını gözler önüne seren Alice Harikalar Diyarı'nın yazarı Carroll'un küçük kız çocuklarına yönelik garip saplantısını fısıldar niteliktedir.

Görsel 5. İsimsiz, 2005, 192 x 258 cm

Helnwein zor bir problemi üstlenir ve yalnızca onun üretme eyleminin içinde olan insanlar sorunu çözüp çözemeyeceğini bilebilir. Üst üste benzer içerikleri yansıtan resimleri izlemek bir süre sonra izleyicideki etkiyi azaltarak içeriği normalleştirmesine sebep olabilir (Baker, 2005). Helnwein'in 'Epiphany' serisinde olduğu gibi kalabalık figürlü kompozisyonları ve benzerleri, manipüle edilmiş Nazi propaganda fotoğraflarına dayanmaktadır. Sanatçı bu fotoğrafları, Barok Dönem chirasquro tekniğine benzer bir biçimde, yoğun karanlık mekânlara düşürdüğü kasvetli bir ışık eşliğinde yeniden kurgulamaktadır (Proyen, 2009). İlginçtir ki, Helnwein'in portre resimleri, fotoğraf kaynaklara dayansa da figürlerine insanı şaşırtacak ölçüde aşkın bir masumiyet katmada oldukça ustadır.

4. SONUÇ

Çocuk ve çocuklukla özdeşleşmiş masumiyet kavramı Gottfried Helnwein'nin çalışmalarının ana eksenidir. O sıklıkla duyduğumuz savaş ve benzeri trajedilerde öldürülen, fiziksel ya da ruhsal olarak yaralanan, hem en masum diye nitelendirilip hem de en kolay vazgeçilen, her türlü iktidarın duygu sömürüsü aracı olarak kullandığı yegâne unsurları olan çocuklukları çalınmış çocukların duyduğumuz ama görmediğimiz görünümlerini çarpıcı bir gerçeklikle sunmaktadır. Şiddet, silah, kan, iktidar, sömürü vb. çocuklarla yan yana gelmesinin uygun olmadığı gerçekçi görünümleri bir arada sunarak toplumun vicdanını sızlatmayı hedef edinmiştir. Böylelikle yetişkinlerin kendileri uygulamasa da uygulanan şiddete karşı sessiz kalmalarıyla yüzleştirmektedir. Geçmişini sorgulayarak ulaştığı veriler Gottfried Helnwein'in acı verici imajları olarak özgün bir yerde konumlanmıştır.

KAYNAKÇA

ANTMEN, A. (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

ATASOY, S. (2005, Kasım 20). *Beyaz gömlekli ölüm ya da 267/41'in izini sürmek.* Nisan 4, 2019 tarihinde www.hürriyet.com.tr: http://www.hurriyet.com.tr/beyaz-gomlekli-olum-ya-da-267-41-in-izini-surmek-3542946 adresinden alındı

BAKER, K. (2005, Kasım 12). *Helnwein Locates The Latent Menace in Night Visitors* . Press Helnwein: http://www.helnwein.com/press/selected_articles/article_2547-Helnwein-locates-the-latent-menace-in-night-visitors adresinden alınmıştır

BELL, J. (2009). *Sanatın Yeni Tarihi.* İstanbul: NTV Yayınları.

FİNEBERG, J. (2014). *1940'tan Günümüze Sanat.* İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları.

LYNTON, N. (2004). *Modern Sanatın Öyküsü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

PROYEN, M. V. (2009). *Facing Innocence: The Art of Gottfried Helnwein.* Nisan 4, 2019 tarihinde http://gottfried-helnwein-essays.com/facing_innocence.html adresinden alındı

SANDERS, M. (2000, Haziran 1). *Gottfried...* Nisan 4, 2019 tarihinde PressHelnwein: http://www.helnwein.com/press/selected_articles/article_23-Gottfried___ adresinden alındı

TUCKER, M. (1978). "Bad" Painting" Sergi Kataloğu. New York, ABD: New Museum of Contemporary Art Press.

INVESTIGATING THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT NEEDS OF PRACTICING EFL TEACHERS

Assoc. Prof. Banu Inan Karagul
Kocaeli University / Faculty of Education, English Language Teaching Department
banu_inan@yahoo.com

Assoc. Prof. Dogan Yuksel
Kocaeli University / Faculty of Education, English Language TeachingDepartment
doganyuksel@yahoo.com

Asst. Prof. Mehmet Altay
Kocaeli University / Faculty of Education, English Language TeachingDepartment
mehmetdeudilforum@gmail.com

Abstract

There has been a growing body of research on the professional development needs of EFL teachers in the last twenty years. Professional development can be defined as activities which develop teachers' skills, and knowledge and which includes on-going training, practice and feedback. In this respect, teachers are required to take part in professional development activities either through the expectations of their institutions or as a result of their own needs. This study aims to investigate the professional development needs of practicing EFL teachers in a Turkish context. The participants of the study consist of practicing EFL teachers at different levels; namely, primary school, secondary school, high school and university. The results of the study indicate that EFL teachers cannot attend professional development activities regularly due to time constraints and they feel the need for professional development in the areas of corrective feedback, conducting classroom research, and assessment and evaluation.

Keywords: English as a foreign language (EFL), lifelong learning,professional development.

1. INTRODUCTION

With the increasing importance of the term '*lifelong learning'*, professional development has also gained significance in international literature. In our globalizing world, every society aims to raise well-educated individuals. In this respect, teachers are among the most important stakeholders as they are the ones who educate these individuals. For this reason, teachers' professional development is one of the most important components of the whole learning process. *Professional development* refers to learning how to get and maintain professional credentials such as academic degrees, attending conferences, and informal learning opportunities. When this term is used for teachers, it includes all the activities which develop individuals' skills, knowledge and expertise as a teacher (OECD, 2009, p.49). Avalos (2011) defines professional development as teachers' learning how to learn and how to use this knowledge to be able to support student learning. There are different ways teachers can learn i.e. through participating different courses, through reflective practice carried out either reflecting on one's own teaching or sharing experiences with colleagues after an observation session (Postholm, 2012). The content of the professional development programs can vary from one context to the other, but they all have the same purpose which is 'improving the classroom performance of the teachers, and changing their attitudes and beliefs to provide their students with better education'.

In the related literature, professional development activities were categorized in the following way:

Individual activities	**One-to-one activities**	**Group-based activities**	**Institutionalized activities**
Self-monitoring	Peer coaching	Case studies	Workshops
Journal writing	Peer observation	Journal writing	Action research
Critical incidents	Critical friendships	Action research	Teacher support groups
Teaching portfolios	Action research	Teacher support groups	
Action research	Team teaching		
	Critical incidents		

Richards and Farrel, 2005, p.14

In this categorization, some of the professional development activities are related to more than once category for this reason, they are included in different columns. The importance of professional development programs is emphasized by manyresearchers. Guskey (2002) stated that high-quality in professional developmentprograms is a fundamental element for better education.

Professional Development Studies in Turkey

There has been a growing interest in the area of 'professional development' of language teachers and many of them were carried out in the university language teaching context. For instance, Özen (1997) studied the needs and expectations of the EFL teachers working in the freshman unit of Bilkent University in Ankara, Turkey. According to the results, teachers stated that they needed to improve themselves on material preparation and assessment, testing, curriculum design and development, classroom management, methodology,and giving feedback.

In 2002, Şentuna focused on the interests of 530 instructors from 24 Turkish universities. According the findings, teachers generally wanted to learn about how to motivate students and raise their language awareness, new methods of teaching, benefitting from new materials, and how to promote interaction. In another study, Duzan (2006) investigated the effectiveness level of the in-service training program for the newly recruited in the School of Foreign Languages at Middle East Technical University. The needs of the newly hired teachers included trainings on language teaching methodology, teaching language skills, use of language teaching sources, and assessment and testing.

2. MATERIALS AND METHODS

The aim of the present study is to analyze professional development needs of EFL teachers working at different levels; namely, primary school, secondary school, high school, and university. A survey research design was utilized, in which data were collected through a questionnaire developed by Ekşi (2010).

ResearchQuestions

- What are the most common professional development activities EFL instructors follow?
- On which specific areas do instructors mostly want to focus on to develop professionally?
- What are the instructors' preferences for delivery methods and formats of the Professional development programs?

The Participants

The participants of the study consist of 25 EFL teachers an instructors working at different levels; namely, primary school, secondary school, high school, and university.

Table2. The distribution of the participants according to their gender

	Frequency	**Percentage (%)**
Male	4	16
Female	21	84
Total	25	100

As can be seen in Table 1, the majority of the participants that took part in this study are female teachers of English (N:21, 84 %). However, the percentage of the male participants (N:4) is only 16 %.

Table2. The distribution of the participants according to their teaching experience

	Frequency	**Percentage (%)**
1-5 years	9	36
6-10 years	7	28
11-15 years	2	8
More than 15 years	7	28
Total	25	100

When the teaching experience of the participants in this study is taken into consideration, the ones who have teaching experience between 1 to 5 constitute 36 % (N:9) of all the participants. The ones having teaching experience between 6 to 10 years and more than 15 years have the same percentage, which is 28 % (N:7). The lowest percentage belongs to the teachers having teaching experience between 11 to 15 years.

Another part of the questionnaire was related to their department of graduation. The results of this part are given in Table 3 below.

Table3. The distribution of the participants according to their department of graduation

	Frequency	**Percentage (%)**
English Language Teaching	22	88
English Language and Literature	3	12
Total	25	100

According to the results given in Table 3 above, the majority of the participants in this study is the graduates of English Language Teaching Departments of Faculties of Education (N: 22, 88 %). On the other hand, the graduates of the English Language and Literature Departments have 12 % percentage (N:3).

The next part in the first section of the questionnaire included a question asking the participants about the school levels they are teaching. The distribution of the participants according to the school levels they are teaching is given in Table 4 below.

Table4. The distribution of the participants according to the school levels they are teaching

	Frequency	**Percentage (%)**
Primary school	1	4
Secondary school	4	16
High school	10	40
University	10	40
TOTAL	25	100

According to the information illustrated in Table 4 above, the participants teachers working at high school level and university level have got the highest percentage (N:10 for each of the categories, 40 %). 4 of the teachers work at secondary school level whereas there is only 1 teacher working at primary school level.

The Instrument

The adapted version of a questionnaire developed by Ekşi (2010). The Cronbach Alpha values of different parts of the questionnaire range from .71 to .88.

3. RESULTS

As a part of this study, we gave the participant teachers different types of professional development activities and asked them to state which of them they follow. The percentages and standard deviations of the answers are given in Table 5 below.

Table5. The Professional development activities the participants follow

	Mean	**SD**
Sharing experiences	4.28	.678
Reflecting on one's own teaching	4.12	.781
Reading journals	3.80	.866
Asking colleagues	3.64	.995
Observing other teachers	3.08	.997
Participating courses, seminars	3.08	1.187
Joining a teacher association	2.80	.957
Conducting classroom research	2.80	1.080
Joining an on-line ELT discussion group	2.68	1.069
Joining a special interest group	2.64	.995

According to the information given in Table 5 above, the most common professional development activity is '*sharing experiences*' (*M:4.28*), which is followed by '*reflecting on one's own teaching*' (*M:4.12*). The second research question was related to the specific areas instructors mostly want to focus on to develop professionally. The results of this part of the questionnaire are given in Table 6 below.

Table6. The professional development activities the participants need training on

	Mean	**SD**
Using drama in ELT	3.52	1.327
New theories and practices of ELT	3.40	1.041
…….	…..	…..
Time management	2.08	.759

As can be seen in Table 6 above, the professional development activities which the participants would like to focus on are '*using drama*' and '*new theories and practices of ELT*' whereas the least common activity is '*time management*'. Just because there are too many professional development activities in the questionnaire, only the ones with the highest and the lowest mean values were included in this section.

The third research question in this study is related to the instructors' preferences for delivery methods and formats of the Professional development programs. The instructors were asked about where they would like to get the necessary training. The majority of the participant teachers stated that they would like to get it in their own institution (N:12, 48 %). In terms of the format of delivery, they said they would like to participate in the activies if they are given in the form of 'workshops' (N: 24, 96%).

4. DISCUSSION

This study aimed to identify the most common Professional development activities the participants followed. According to the results, the most common ones the participants followed are 'sharing experiences' and 'reflecting on one's own teaching'. This finding is exactly the same as that of Ekşi (2010). In her study as well, these two were stated to be the most common activities followed by the participant teachers. In the following part of the study, the participant EFL teachers were asked to state their needs for different Professional development are as provided. The participants stated that they needed Professional development in the areas of 'using drama in ELT' and 'new theories and practices of ELT'. This is another finding that is similar to that of Ekşi (2010). In terms of the delivery formats and locations, the participant teachers in this study stated that their preferred method of delivery is 'workshops'. Gultekin (2007)'s study also gathered similar results with this study.

5. CONCLUSION

This study was carried out with a view to identifying the professional development needs of EFL teachers working at different levels at state schools in Turkey. It was found out that they have some specific needs for professional development activities such as 'using drama in ELT' and 'new theories and practices in ELT'. They are aware of the significance of following the up-to-date information about language teaching and they feel the need to improve themselves on this specific topic. In the same way, drama activities are considered to be necessary by the participant EFL teachers. For the recommendations, it can be stated that a similar study with a larger sample representing different parts of Turkey can be carried out to be able to draw a picture of the whole country. Based on the findings, a comprehensive professional development program can be designed to be able to keep EFL teachers aware of the current theories and practices in their field.

REFERENCES

Avalos B. 2011. Teacher professional development in teaching and teacher education over ten years. Teaching and Teacher Education 27 (1): 10–20.

Duzan, C. (2006). An evaluation of the in-service teacher training program for the newly hired instructors in the school of foreign languages at METU. Unpublished master's thesis, Ankara: Middle East Technical University.

Ekşi, G. (2010). An assessment of the professional development needs of English language instructors working at a state university. Unpublished M.A. Thesis. Ankara: Middle East Technical University.

Gultekin, Đ. (2007). The analysis of the perceptions of English language instructors at TOBB University of Economics and Technology regarding in-set content. Unpublished master's thesis, Ankara: Middle East Technical University.

Guskey T. R. (2002). Professional development and teacher change. Teachers and Teaching: Theory and Practice, 8(3), 381-391.

Richards J. & Farrel T. S. C. (2005). *Professional Development for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sentuna E. (2002). Interests of EFL instructors in Turkey regarding INSET content. Unpublished master's thesis, Ankara: Bilkent University.

BİR KONUMLANDIRMA ARACI OLARAK DUYUSAL PAZARLAMA VE TURİZM UYGULAMALARI: YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Selen LEVENT
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği
selennn013@gmail.com

Emre UYGUN
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği
emreuygunn95@gmail.com

Doç. Dr. Emrah ÖZKUL
Kocaeli Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
emrahozkul@hotmail.com

Özet

İşletmeler rekabet ortamında ayakta kalabilmek ve devamlılığını sürdürebilmek için farklılaşma stratejileri kullanarak faaliyetlerinin devamlılığı amacıyla pek çok pazarlama uygulamalarına yönelmektedir. Günümüze kadar birbirinden farklı geleneksel pazarlama uygulamalarından faydalanan işletmeler, gelişen teknoloji ile birlikte modern pazarlama uygulamalarının kullanımına geçtikleri görülmektedir. Bu modern pazarlama uygulamalarından biride duyusal pazarlama olarak adlandırılmaktadır. Farklı sektörlerde uzun yıllardır kullanılmakta olan bu yaklaşımın turizm endüstrisinde kullanımı son yıllarda artış göstermektedir. Ancak bu işletmelerde kullanımı yetersiz düzeydedir. Bu araştırmada duyusal pazarlama yaklaşımını betimsel analiz çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yapılan doküman incelemesinde bibliyometrik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler yayın bilgileri, kelime analizleri ve çalışma yöntemi olmak üzere 3 başlık altında incelenmiştir. Analiz edilen çalışmaların; yayın yıllarına göre dağılımı, yayın türüne göre dağılımı, duyusal pazarlama konusunda öne çıkan anahtar kelimeler, çalışmaların yapıldığı alanlar, çalışmada kullanılan yöntemler ve değişkenler ele alınmıştır. Araştırmanın sonucunda duyusal pazarlamanın turizm deneyimi açısından değerlendirilmesine yönelik araştırmalar incelenerek bir bütün halinde sunulması sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duyusal Pazarlama, Turizm Deneyimi, Bibliyometrik Analiz

Abstract

In order to survive in the competitive environment and to maintain their continuity, the companies use differentiation strategies in order to maintain their activities and turn to many marketing practices. The companies, which have benefited from different traditional marketing applications until today, have begun to use modern marketing applications with the developing technology. One of these modern marketing applications is called sensory marketing. The use of this approach, which has been in use for many years in different sectors, has been increasing in recent years. However, their use is insufficient. In this research, it is aimed to examine sensory marketing approach in the frame of descriptive analysis. For this purpose, bibliometric analysis technique was used. The analyzes are analyzed under 3 headings: publication information, word analysis and working method. The studies analyzed; distribution according to the year of publication, distribution by publication type, prominent keywords in sensory marketing, areas of studies, methods and variables used in the study are discussed. As a result of the study, researches about evaluating sensory marketing in terms of tourism experience were examined and presented as a whole.

Keywords: Sensory Marketing, Tourism Experience, Bibliometric Analysis

1. GİRİŞ

Geçmiş yıllarda tüketicilerin ihtiyaç duydukları ürünlere ulaşmalarında zorluklar söz konusu iken artık yaşadığımız çağda talep ettikleri ürünlere yönelik ulaşılabilirlikleri çok daha kolay hale gelmektedir. Tüketicilerin ürünlere daha kolay bir şekilde ulaşabilmeleri pazarlama faaliyetleri açısından çok önemli bir konu haline getirmiştir. Günümüz ekonomisinde istihdam yaratma oranı ve payının her geçen gün diğer sektörlere nazaran artış göstermesiyle birlikte hizmet sektörünün giderek büyümesini sağlamıştır.

Hizmet sektörü içerisinde yer alan turizm endüstrisinin payı da bu doğrultuda büyüme göstermektedir. Özellikle otel ve restoran gibi turizm endüstrisi kuruluşlarının sayılarındaki artış, işletmelerin birbirinden farklılaşması ve rekabet ortamında rakiplerine fark yaratarak faaliyetlerini sürdürme arzuları kaçınılmaz bir hal almıştır (İçöz, 2005; Kılıç ve Eleren, 2010: 120).

İşletmelerin faaliyet gösterdikleri pazarlarda farklılaşmalarında, tüketicilerin talepleri doğrultusunda hizmet sunma gayesi yer almaktadır. Tüketicilerin taleplerini anlayabilmekte tüketici algısı önemli bir rol üstlenmektedir. Tüketici algıları, tüketicinin ürünü ilgilendiren her şeyi anlaması, yorumlaması ve algılamasıdır.

Algılamalar süreci, tüketicinin ürün hakkında görme, dokunma, koku alma, tat alma ve duyma gibi 5 duyunun kullanılabildiği bir yoldur. Bu beş duyusal yol "Duyusal Organlar veya Duyusal Reseptörler" olarak literatürde adlandırılabilmektedir. Duyusal Reseptörler ayrıca uyarıcı, duyu ve deneyimler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Pahome ve Amorntatkul, 2011).

Konaklama işletmeleri, duyusal pazarlama stratejilerinin uygulanabileceği en uygun alanlardan birisidir. Çünkü misafirperverlik sektöründe önemli bir faktör ise, misafirleri özel ve farklı hissetmelerini sağlayarak sadık müşteriler oluşturulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda kullanılabilecek yaklaşımlardan biri, teorisi zengin olan ve uygulaması kolay olan duyusal pazarlama yaklaşımıdır (Yozukmaz, 2016). Duyusal pazarlama yaklaşımı diğer sektörler açısından stratejik bir pazarlama yaklaşımı olarak kabul edilerek uygulanmasına karşın turizm endüstrisinde kullanımı yetersiz kalmaktadır. Buna bağlı olarak turizm literatüründe duyusal pazarlama uygulamalarına yönelik çalışmaların sayısının az olmasına neden olmaktadır.

Bu araştırmada duyusal pazarlama ile turizm deneyimi kavramlarına ilişkin literatürde yer alan çalışmaların mevcudiyetinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çeşitli veri tabanlarından ulaşılan çalışmalar bibliyometrik analiz tekniği kullanılarak incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucu elde edilen bulgulardan hareketle çeşitli parametreler oluşturulmuştur. Oluşturulan parametrelerden yola çıkılarak, duyusal pazarlama ile turizm deneyimine ilişkin ele alınan çalışmalar betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak irdelenmiştir.

1.1. Duyusal Pazarlama Yaklaşımları

Beş duyudan her biri önemli veya önemsiz bütün kararları değiştirebilen, hatıraları ve duyguları canlandırabilme özelliğine sahiptir. Bir ürünün duyular tarafından olumlu algılanması, o ürünlerin satılma şansını daha fazla artırmaktadır (BoyleBrayfield, 2008). Bu nedenle işletmeler müşterileri ile güçlü bağlar kurabilmek adına beş duyuya hitap eden uyaranları pazarlama stratejilerinde kullanmaktadır (Dixon ve ark., 2013: 1). Duyusal uyaranlar, bir ürün veya hizmetin deneyimine katkıda bulunarak ürün veya hizmetten elde edilen deneyimi daha unutulmaz kılabilmektedir. Örneğin, deri ayakkabıların satıldığı bir ayakkabı mağazasında, eğer tüketiciler deri kokusunu hissederlerse ve deri koltuklarda oturuyorlarsa, o mağazadan elde ettikleri deneyimleri daha güçlü olacaktır. Çünkü bu tüketicilerin duyuları diğer mağazalara kıyasla daha fazla uyarılmıştır (Batı, 2013: 53).

Duyusal pazarlama geleneksel pazarlamanın tersine tüketicilerin duygularını ve deneyimlerini pazarlama sürecine ekleyen bir yaklaşımdır. Tüketicilerin bu deneyimlerini oluşturan bilişsel,

duygusal, duyusal ve davranışsal olmak üzere alt boyutlar mevcuttur. Duyusal pazarlama yaklaşımının amacı ambalajları ve tasarımlarıyla ürünlerin yeterliliğini sağlayarak, tüketiciler açısından ürünleri cazip hale getirebilmektir. Böylece tüketiciler kendi iç seslerine ve duygularından yola çıkarak ürün veya hizmete yönelerek satın almalarını sağlamaktır (Valenti ve Riviere, 2008: 8-9). Duyusal pazarlama stratejilerinde zaman içerisinde değişiklikler meydana gelmiştir. Duyusal pazarlama ilk olarak 1950'lerde renkler ve basılı reklamlar üzerinde yoğunlaşarak çalışılan bir yaklaşımdı. İlerleyen zamanlarda televizyonun piyasaya sürülmesiyle televizyon reklamları da bu yaklaşım kapsamına dahil edilmiştir. Günümüzde hazırlanılan bütün televizyon reklamlarının kendilerine özgü arka plan müziği bulunmaktadır. 1970'li yıllarda ise tüketicilerin ürünlerin tatlarına yönelik nasıl hissettiklerini öğrenilmesi adına ilk kör testler yapılmaya başlandı. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise kokuların kullanımı duyusal pazarlama stratejisine eklenmesiyle beraber günümüze kadar gelmiştir. Pazarlama uzmanları, günümüzde daha fazla duyuya hitap ettikleri zaman iletilmek istenen mesajın daha güçlü olacağının ifade etmektedirler (Yozukmaz, 2016: 21). Duyusal pazarlama kavramının öncüsü sayılan Krishna bu kavramı tüketicinin duyularına hitap eden ve müşterilerin algılarını, yargılarını ve davranışlarını etkileyen bir pazarlama türü olarak tanımlamaktadır (Krishna, 2012: 333). Duyusal pazarlama, tüketicilerin algılarına odaklanan ve duyularını etkileyen uyaranlardan başlayarak, bu uyaranları nasıl anladığı, yorumladığı ve tepki verdiğini inceleyen bir pazarlama yaklaşımıdır (Yüzbaşıoğlu, 2013). Duyusal pazarlamanın amacı, bir hizmetin veya ürünün insan zihninde farklılık yaratarak ayırt etmesini sağlamaktır. Yaratılan farklılıklar bir müşterinin beyninde bir duyuya veya hislere hitap ediyorsa bu durum duyusal olarak tanımlanmaktadır. Bir işletmenin duyusal pazarlama yaklaşımı üzerinde yoğunlaşmasının nedeni tüketici açısından kalite ve fiyat arasındaki eşitlik olması durumunda diğer rakiplerinden işletmeyi ayırt edilmesini sağlamaktır. Bu nedenle duyusal pazarlamada ürün veya hizmetin işlevsel özelliklerden ziyade tüketiciler açısından psikolojik ve duyusal özelliklerine odaklanılmasına dayanmaktadır. Duyusal pazarlamanın bir diğer amacı ise, beş duyu organı ile algının çok yönlü marka deneyimini ilişkilendirerek kolaylaştırmaktır (Hulten, 2011: 263). Duyusal pazarlama yaklaşımı bir markanın müşteri sadakatini ve o markaya yönelik tüketici satın alma davranışları üzerindeki etkisini arttırmaktadır. Tüketicilerin duyuları bir markaya karşı güven kazandıkça satın alma davranışı üzerinde daha güçlü bir etki yaratmaktadır. Çünkü markalar, tüketici duyuları tarafından olumlu algılandıklarında tüketicilerin hafızasında daha kalıcı bir yere sahip olmaktadır. Hafızada meydana gelen bu durum o marka ile tüketici arasında güçlü bir bağ yaratmaktadır. Duyusal hafıza bu durumda çok önemli bir konuma sahiptir. Çünkü tüketiciler duyularına içgüdüsel olarak güvenirler (Molitor, 2007: 34-35). Özetle duyusal pazarlama, pazardaki duyumların ve algıların yerini anlamaya çalışan bir alandır (Krishna, 2012: 334). Tüketiciler duyusal uyaranlardan etkilendiğinde, işletmelere olan sadakatleri artararak tüketici ile işletme arasındaki bağlar sıkılaşır (Suhonen ve Tengvall, 2009: 22).

1.1.1. Görsel Pazarlama

Görme duyusu diğer duyular içerisinde insanlarda en etkili olan duyudur. Pazarlamacıların ve marka yaratıcılarının çalışmalarında üzerinde en çok durduğu duyu olarak geçmektedir (Lindstrom, 2007: 95). Pazarlama stratejisinin başarısını oluşturulan renkler, taslaklar ve şekiller belirlemektedir. Bir işi etkileyen etkenler arasında logolar, tasarımlar, renkler ve aydınlatma yer almaktadır (Suhonen ve Tengvall, 2009: 20). Pazarlama uzmanları görsel duyular üzerinden çalışmalarına devam ederler. Çünkü reklamlarda görsel ifadelerden faydalanmak tüketicilerin zihninde reklamların önemli bir yer elde etmelerini sağlamaktadır. Pazarlama dünyası duyusal pazarlamaya yaklaşımına geçiş anından itibaren faaliyetlerinde ilk olarak görsel duyuyu ele almıştır. İnsanların tercihlerinin her zaman gördüğü ürünler yönünde olmadığı kanıtlanmış olsa bile bir ürünün ambalajı veya televizyon reklamları tüketicilerin oldukça dikkatini çektiği göze çarpmaktadır (Lindstrom, 2005: 84). Görme duyusunu doğrudan etkileyen en önemli şey renklerdir. Bir ürünün şeklinin ve renginin tüketicilerin işletmeye veya markaya karşı algılarını önemli derecede etkilemektedir (Suhonen ve Tengvall, 2009: 21). Bir reklamda renklerin doğru seçilmiş olması taktirde istenilen reklam etkisi tüketici üzerinde yaratılmıştır. Renklerin haricinde ürünün satıldığı ortamdaki aydınlatma da renk kadar önemlidir. Müşteriyi o an satın almaya iten etkenler arasında ortamın rengi büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin; tüketiciler üzerinde kırmızı iştah açıcı bir renk olurken, mavi rengi diğer renklere göre daha rahatlatıcı hissettiren bir renktir (Solomon, 2007: 51). Renklerin insanların algıları üzerindeki etkisinin pek çok

sebebi vardır. İlk olarak insanların benliklerine kazınmış kültürel etkilerdir. Siyah ve beyaz gibi insanların deri renklerine göre ayıran bir kültüre sahip olunması örnek olarak gösterilebilir. Cinsiyette bu duruma etki eden bir başka unsurdur. Kadınların parlak tonlarla ilgilenmeleri, renkleri erkeklere oranla daha detaylı olarak görebilmeleri bu unsura örnek teşkil edebilmektedir. Bir diğer etken ise tüketicilerin yaşlarıdır. Renkler yaşlı insanlara karşı yüzeysel görünür. Bu yüzden yaşlı insanlar genelde beyaz renkleri tercih etmektedirler. Bu durum yaşlı insanların neden beyaz otomobil tercih ettiklerini de açıklamaktadır (Solomon, 2007: 52). Renklerden yararlanılarak yapılan en iyi markalama örneklerinden biri ise Coca Cola'dır. Pazara giriş yaptığı dönemde Coca Cola'nın rengi Noel Baba yeşiliydi. Zaman içerisinde pazarlama stratejisini geliştiren Coca Cola rengini kırmızı ağırlıklı olmak üzere kırmızı beyaz olarak seçmiştir. Bu renk değişimi üzerine markaya ait ürün satışlarında büyük artışlar gözlenmiştir. Ayrıca öyle bir etki söz konusu olmuştur ki Noel Baba rengi de kırmızı olarak değiştirmiştir (Lindstrom, 2007: 31). Yapılan bir araştırmada renk olarak siyah-beyaz kombinasyonun kullanıldığı reklamlar insanların hafızalarında %78 oranında diğer kombinasyonlara kıyasla daha kalıcı halde olduğu ortaya koyulmuştur (Valenti ve Riviere, 2008: 10). Çünkü görsel ipuçları tüketici davranışlarını büyük ölçüde etkilemektedir (Isacsson ve ark., 2009: 171). Sonuç olarak, görme duyusu insanlar için en temel ve vazgeçilmez bir duygu olması sebebiyle markaların duyusal pazarlamalarında en çok kullandıkları duyudur.

1.1.2. İşitsel Pazarlama

Pazarlama iletişiminin çoğu yapısı gereği işitseldir. Tüketiciler televizyon reklamları, oteller, restoranlar vb. yerlerde çalınan şarkılar ile hafızalarında o markaya ait bir görsel oluşmaktadır. Nokia zil sesinin hafızalarda yer etmesi buna örnek olarak gösterilebilir (Krishna, 2012: 340). Tüketicilerin müzikleri duydukları zaman anılarını ve hislerini uyandırması kişilerde endorfin egemenliğini sağlayarak zevke ulaşmasını sağlamaktadır (Suhonen ve Tengvall, 2009: 21). Eğer tüketiciler arka fonda çalan müziği seviyorsa, kulağına hoş geliyorsa zamanın nasıl geçtiğini fark etmezler. Ayrıca ne kadar alışveriş yaptıklarının da farkına varmazlar. Eğer çalan müziği beğenmezlerse o mağazada uzun süre vakit geçirmeseler bile uzun süre kaldıklarını ifade etmektedirler (Krishna, 2012: 341). İşletmelerde çalan müziklerin seçimleri genel de o işletmede yer alan ürünle ilişkilidir. Gitar satılan bir mağazada rock müziklerin çalınması bu kapsamda tesadüfi bir durum değildir. Müzik müşterinin satın alma davranışını etkileyerek o ürünü almaya yöneltmektedir. Yapılan bir çalışmada ise yüksek sesle dinlenen müziğin insanları daha çok alkol tüketmeye yönlendirildiği görülmektedir (Smith, 2008). Müzik, pazarlama uzmanlarına uygun bir satış ortamı yaratma ve tüketici davranışlarını etkileme konusunda birçok fırsat sunmaktadır (Valenti ve Riviere, 2008: 12). Bir markaya ait sesler küçümsenmeyecek derecede etkilidir. Çünkü marka sesleri tüketici davranışlarını etkileyebilecek bir güçtedir. Tüketicilerin % 40'ından fazlası bir cep telefonunun zil sesinin tasarımından daha önemli olduğunu düşünmektedir (Lindstrom, 2007: 84). Sesler, bir mekânın algılanmasında görme duyusunun tamamlayıcısıdır ve gözlerin göremediği mekânsal farkındalığı arttırabilir. Bu nedenle, sesler müşterilerin uzamsal deneyimini genişletir (Song, 2010: 1362).

1.1.3. Dokunsal Pazarlama

Dokunma hissi işletmeler, ürünler ve katma değerler açısından pek çok anlam taşımaktadır. Bir ürün hakkında tüketiciye bilgiyi veren en iyi duyu dokunma duyusudur (Çakır, 2010: 60). Dokunma duyusu üzerinde yapılan pek fazla sayıda çalışma olmamasına rağmen gözlemler yoluyla bu duyunun oldukça etkili olduğu kanıtlanmaktadır. Bu duyuda cilde temas eden duyular bir kişinin ruh halini belirleyebilir. Yapılan bir çalışma, garsonların ellerine veya kollarına dokunan müşterilerin daha büyük ipuçları bıraktığını göstermektedir (Solomon, 2007: 57). Dokunma duyusu tüketicilerin bilinçli veya bilinçsiz beklentilerini karşılayarak ürünü daha da kabul ettirebilmektedir (Batı, 2013: 213). Tüketiciler bir ürüne dokunduklarında o ürüne daha çok bağlanır ve satın alma eylemine geçişleri daha kolay olmaktadır. Tüketiciler, algılanan zenginlik veya bir kumaşta kullanılan malzemenin kalitesini, malzemenin verdiği "his" ile tanımlamaktadır. Örneğin ipek, lüks ile tanımlanır (Solomon, 2007: 59). Belirli ünlü süpermarketler dokunma duyusuna hitap etmek için tuvalet kağıdı veya peçeteleri raflara koyarak insanların temas etmesine imkan sunarak tüketicilere onları karşılaştırma fırsatı vermektedir (Batı, 2013: 212).

1.1.4. Kokusal Pazarlama

Kokular tüketicilerin duygularına hitap ederek onların kafasını karıştırabilir. Kokular bazı tüketicilerde hatıralarını anımsatırken bazı tüketiciler de ise stresi azalttığı gözlemlenmektedir (Solomon, 2007: 55). Bir kokunun üç önemli özelliği vardır. Bunlar; kokunun varlığı, hoşluğu ve nesne ile uyumluğudur. Kokular tüketicilerin duyguları üzerinde etki yaratarak onları etkilerler (Bone ve Ellen, 1999: 244). Koku duyusu da dokunma duyusu gibi pek çok işletme tarafından tercih edilmektedir. Örneğin bir parfüm markasının uygulamış olduğu kokulu etiketler ile pek çok tüketicinin dikkatini çekmeyi başlamış ve onları etkileyerek satın almaya teşvik etmiştir (Genuario, 2007). Yiyecek içecek endüstrisinde, koku pazarlamasının en yaygın uygulanan duyusal pazarlama unsurlarından biri olduğu savunulmaktadır. Bunun en açıklanabilir örneği ise; caddede veya süpermarkette müşterileri çekmek için yapay kokular kullanmasıdır (Valenti ve Riviere, 2008: 13).

1.1.5. Tatsal Pazarlama

Dilimizin üzerinde bulunan tat tomurcukları tüketicilerin ürün deneyimine çok büyük katkılar sağlamaktadır. Kültürel özellikler tüketicilerin tat zevkleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin, baharatlı gıdalara yönelim artıkça sıcak sos satışları da artmaktadır (Solomon, 2007: 59). İşletmeler yaptıkları promosyon çalışmalarında müşterilerine kör testler uygulayarak onları ikna etmek için pazarlama stratejisi olan tatsal pazarlamayı uygulamaktadır. Bu duruma en güzel örnek tadım tezgahlarıdır. İşletmeler müşterilerin deneyimine bazı zevkler ekleyerek farklı bir algı oluşturmak için çaba sergilerler (Valenti ve Riviere, 2008: 14). İşletmeler kendileri için yeni kimlikler oluşturmak adına bu algıları kullanılır. Böylece tat alma duyusunu harekete geçirirler (Çakır, 2010: 57). Duyularla insanları etkileyip duyguları kolaylaştırmak için beş duyuya da ihtiyaç vardır. Bu nedenle, tüm bu farklılığı yaratan şeyler sadece güzel görüntüler değil, aynı zamanda sesler, kokular ve dokunuşlarla deneyimler yaratmakla alakalıdır. Son olarak tüketicilerin duyusal uyaranların farkında olmamasına rağmen işletmelerin bunun bilincinde olması ve bu duruma göre pazarlama stratejisi geliştirilmesi gerekmektedir (Suhonen ve Tengvall, 2009: 23).

1.2. Duyusal Pazarlama ve Turizm Deneyimine Etkisi

Duyular insanların en gizli hazine kutularıdır. Koku alma, dokunma, duyma, görme ve tat alma duyuları insanları kolayca etkileyebilen ve anı oluşturabilmelerini sağlayan beş önemli araçlardır. Duyularla, deneyimlerin en değerli anları anlaşılır kılabilmektedir. Örneğin, bir yasemin kokusunun kişiye bir kaplıcayı hatırlatması, beyaz çarşafların ya da bazı şampuan kokularının 5 yıldızlı bir oteli anımsatması gibi (Mendiratta, 2010: 3-4).

Son yıllarda turizm endüstrisinde yer alan işletmeler için başarılı olmanın önemi artmıştır. Turizm endüstrisi, işletmeye gelen misafirlerden gelir elde ettiği için sürekli daha fazla misafire ihtiyaç duymaktadır. İşletmelere daha fazla misafirin gelmesini sağlayabilmek adına pazarlama stratejileri devreye girmektedir. Fakat artan rekabet ortamı ve gelişen teknoloji ile turizm işletmeleri bu modern dünyada daha farklı pazarlama yaklaşımlarına yönelmeye başlamışlarıdır (Kılıç ve Öter, 2015: 3). Son zamanlarda pek çok otel işletmesi duyusal pazarlama yaklaşımının uygulamalarına başlamışlardır. Duyusal pazarlama müşteri deneyimini arttırmak için uygulanan popüler bir uygulama haline gelmiştir (Pentz ve Gerber, 2013: 1). Özellikle konaklama ve yiyecek içecek işletmeleri duyusal pazarlama uygulamalarını kullanan ilk işletmelerdir. Bunun en önemli nedeni ise duyusal pazarlama ile müşteri etkileşiminin sağlanmasıdır (Genuario, 2007).

Günümüzde duyusal pazarlama hizmet sektöründe yaygın olarak uygulanmaktadır. Özellikle oteller gibi turizm işletmeleri müzik çalmak, yemek kokusu vermek, logolarının rengini vurgulayarak müşterileri etkilemek adına duyusal pazarlama stratejilerini faaliyete geçirmişler ve müşterileri deneyimsel modüllerinden duyuları harekete geçirilmesini sağlayarak turizm deneyimine etki sağlamaktadır (Amorntatkul ve Pahome, 2011: 1). Turist deneyimi kavramı çok yönlü ve somuttur. Bu nedenle turizm işletmeleri, potansiyel turistler için zenginleştirilmiş deneyimler sağlayabilmek adına gönderilen tanıtım mesajlarının duyusal içeriğine dikkat etmelidir (Pan ve Ryan, 2009: 625). Turizm

işletmesi yöneticisinin en çok zorluk çektiği bir konu ise müşterilerinin algısında olumlu bir iz bırakabilmektir. Yöneticiler müşterilerin algılarında bir iz bırakabilmek adına sunmak istedikleri deneyimleri duyusal dürtüler ile yansıtmalıdırlar (Mendiratta, 2010: 5).

Amorntatkul ve Pahome (2011: 16), renklerin müşterilerin ruh hallerini ve duygularını kolayca etkileyebilen görsel uyarıcılar olarak tanımlamıştır. İnsanlar için pembe rengi romantik bir renk iken yeşil rengi doğaya dönük, mor ise lüksü temsil etmektedir. Hizmet sektöründe kokuların kullanılması ise hizmet algısı ile tüketici algılarını olumlu yönde etkilemekte ve müşterilere özgü duygular yaşatabilmektedir. Karanlıkta yemek anlamına gelen 'Dans Le Noir' kavramı, yiyecek ve içecek işletmelerinin uyguladığı tatsal ve kokusal bir duyusal pazarlama örneği olarak verilebilir. Bu uygulama ile insanların aşina olduğu tatlar ve kokular üzerinde yeniden bir deneyimleme ve anımsama fırsatı sunulmaktadır. Tüketicilerin oldukça dikkatini çeken bu uygulamayı uygulayan restoranlar çok fazla sayıda müşteri çekmiştir. Hizmet sektöründe olduğu gibi destinasyonlar da duyusal pazarlama uygulamalarından faydalanmaktadır. Bazı şehirlerin kendilerine has parfüm kokularının oluşturulması destinasyonların duyusal pazarlamayı kullanmalarına örnek teşkil oluşturur. Dünyada farklı ülke destinasyonlarına ait çeşitli parfüm kokularının bulunmasına karşın ülkemizde destinasyona yönelik oluşturulan parfüm kokusunun bulunduğu tek destinasyon İstanbul'dur. Oluşturulan ''İstanbul'' parfümü için greyfurt, bergamot, reçine, tatlı baharatlar, sandal ağacı, tarçın ve misk kokuları harmanlanmıştır (Batı, 2013: 206).

Yiyecek içecek işletmeleri arasında büyük bir üne sahip Starbucks duyusal pazarlamayı oldukça başarılı bir şekilde uygulayan bir işletmedir. Starbucks kendisini her yönüyle farklılaştıracak şekilde düzenlenmiştir. Starbucks işletmelerinin amacı özel ve romantik bir atmosfer yaratmaktır. Sandalye ve yer döşemeleri biraz fazla desenli olsa bile paslanmaz çelikle dolu diğer kafelerden farklı olarak tüketicilere rahat bir ev hissi veriyor. Ayrıca arka planda çalan müzik, müşterilerin algılarını oldukça etkilemektedir ve kahvenin kokusu, elbette, zengin bir lezzetin tadını hatırlatarak tüketicilerin algılarında büyük bir yere sahiptir (Lindstrom, 2007: 174). Duyusal pazarlama kavramı turizm endüstrisinde yeni bir kavram olarak düşünülmesine rağmen eski zamanlardan beri kasıtlı uygulanan bir strateji olmuştur. Günümüzde bile duyusal pazarlama kavramının farkında olmadan bu pazarlama uygulamalarını kullanan çok sayıda işletme mevcuttur (Krishna, 2013). Genel olarak ifade etmek gerekirse, turizm işletmeleri daha etkin bir pazarlama, satış ve deneyim gerçekleştirebilmek adına duyuların işletme ve tüketiciler üzerindeki etkisini göz ardı etmemelidir (Isacsson ve diğerleri, 2009: 168).

2. Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırmada duyusal pazarlama ile turizm deneyimi kavramlarına ilişkin literatürde yer alan çalışmaların mevcudiyetinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ''duyusal pazarlama'' ile ''turizm deneyimi'' kavramlarına yönelik yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan çalışmalar bibliyometrik analiz tekniğinden yararlanılarak incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda ulaşılan bulgular neticesinde çeşitli parametreler oluşturulmuş olunup bu parametreler betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bibliyometrik analiz tekniği, akademik alanda yapılmış çalışmaların belirli özellikleri analiz edilerek, bilimsel nitelikte çeşitli bulguların elde edilebilmektedir (Güdü Demirbulat ve Tetik Dinç, 2017: 24). Betimsel analiz tekniği ise; önceden belirlenen temalara yönelik çalışma kapsamında elde edilen verilerin değerlendirilerek, neden sonuç ilişkisine bağlı olarak sonuçların yorumlandığı bir analiz tekniğidi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimsek, 2003).

2002 ile 2019 yılları arasında ulusal ve uluslararası veri tabanlarında yayınlanmış makale ve tezler betimsel analiz tekniği çerçevesiyle ele alınarak bibliyometrik analiz tekniği kullanılarak incelenmiştir. İnceleme kapsamına alınan çalışmalar Sciencedirect, Emerald, Springer, Taylor & Francis, Elsiver gibi uluslararası veri tabanları ile Dergipark, YÖK Tez ulusal ölçekli veri tabanlarında ''Sence (Duyu), Branding with Senses (Duyularla Marka Parçalama), Sensory Marketing (Duyusal Pazarlama), Neuromarketing (Nöropazarlama), Sensory Perception (Duyusal Algı), Smell (Koku), Taste (Tat), Touch (Dokunma), Visual Marketing (Görsel Pazarlama), Auditory Marketing (İşitsel Pazarlama),

Tactile Marketing (Dokunsal Pazarlama), Olfactory Marketing (Kokusal Pazarlama), Gustative Marketing (Tatsal Pazarlama), Five Senses (5 Duyular), Tourist Experiences (Turizm Deneyimi), Experiental Paradigm (Deneyimsel Paradigma), Perception (Algılama), Sensory Interaction (Duyusal Etkileşim) ve Multiple Sense (Çoklu Duyu)'' anahtar kelimeleri kullanılarak literatür taraması gerçekleştirilerek toplam 57 çalışmaya ulaşılmıştır. Bibliyometrik analiz tekniğinden yararlanılarak ulaşılan çalışmaların daha kapsamlı incelenebilmesine yönelik ''**Çalışmaların Dağılımı'', ''Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı'', ''Çalışmaların Yayın Alanlarına Göre Dağılımı'', ''Çalışmaların Anahtar Kelimeleri'' ve ''Çalışmaların Yöntemlerine Göre Dağılımı''** olmak üzere beş farklı parametre oluşturulmuştur. Belirlenen parametreler doğrultusunda aşağıda yer alan araştırma sorularına çalışma kapsamında cevaplar aranmaktadır;

- Turizm literatüründe Duyusal Pazarlama kavramına ilişkin yeterli ölçüde çalışma yapılmış mıdır?
- Turizm endüstrisinde Duyusal Pazarlama yönünden nicel bir çalışma yapılmış mıdır?
- Turizm endüstrisinde Duyusal Pazarlama ile Turizm Deneyimi arasında bir ilişki var mıdır?

3. Bulgular

Çalışma kapsamında ilgili veri tabanlarında ''Duyusal Pazarlama'' ve ''Sensory Marketing'' anahtar kelimelerinden yararlanılarak yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan çalışmalara ilişkin önceden belirlenen parametreler doğrultusunda bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır. Anahtar kelimelere bağlı olarak literatürde yer alan çalışmaların yer aldığı ulusal veya uluslararası veri tabanlarında yayınlanmasına ilişkin dağılım aşağıda yer alan Şekil 1'de verilmiştir.

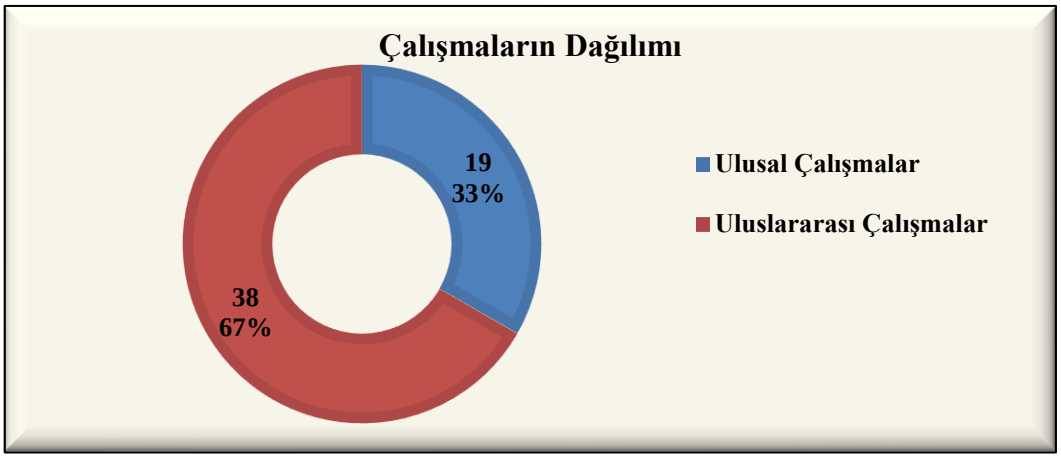

Şekil 1. Çalışmaların Dağılımı

Şekil 1'den de görüldüğü üzere çalışmaların 38'i (%67) yabancı diye de ifade edebileceğimiz uluslararası veri tabanlarında yer alan çalışmalardan oluşmakta iken, 19'u (%33) ise ulusal veri tabanlarından ulaşılan çalışmalardan oluşmaktadır. Uluslararası veri tabanlarında yer alan çalışmaların sayısının fazla olmasının nedeni olarak yeni bir pazarlama yaklaşımı olan ''Sensory Marketing'' diye atfedilen ''Duyusal Pazarlama'' kavramına ilişkin ilk çalışmaların yurtdışında gerçekleştirilmesinden kaynaklamadır. Bu pazarlama yaklaşımı her geçen gün giderek önemi artmasına bağlı olarak uluslararası literatürde çalışmaların bu pazarlama yaklaşımına yoğunlaşmasına kıyasla ulusal literatürde bu yaklaşımın yeni bir kavram olmasından kaynaklı dağılımın ağırlıklı olarak yabancı çalışmalardan olduğu ifade edilebilmektedir. Araştırma kapsamında 2002-2019 yılları arasında yer alan 57 çalışmanın yıllara göre dağılımlarına ilişkin bulgular Şekil 2'de yer almaktadır.

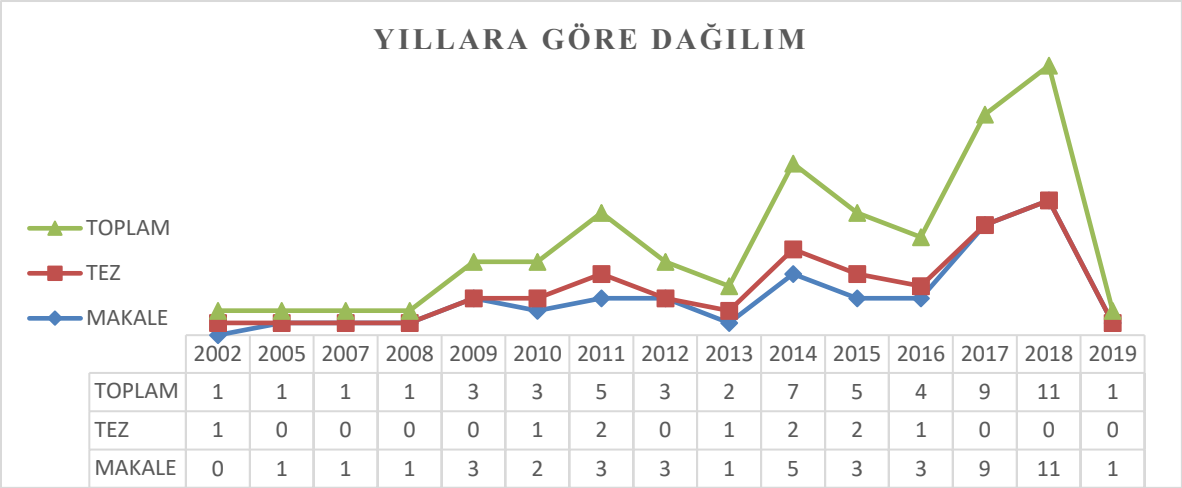

	2002	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
TOPLAM	1	1	1	1	3	3	5	3	2	7	5	4	9	11	1
TEZ	1	0	0	0	0	1	2	0	1	2	2	1	0	0	0
MAKALE	0	1	1	1	3	2	3	3	1	5	3	3	9	11	1

Şekil 2. Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 2'de görüldüğü üzere 2002-2019 yılları arasında yapılan çalışmalar incelendiğinde 57 çalışmanın 10'unun tezden, geriye kalan 67 çalışmanın makaleden oluştuğu görülebilmektedir. 2002 yılından itibaren ''Duyusal Pazarlama'' kavramına ilişkin yapılan çalışmaların sayısının giderek artış gösterdiği 2013 yılında çalışmaların sayısında azalma gerçekleşmesine karşın sonraki yıllarda bu sayının giderek artış gösterdiği söylenebilmektedir. Ayrıca yıllara göre dağılım açısından ulusal ve uluslararası literatürde bu kavrama ilişkin yapılan en fazla çalışmanın 11 makale ile 2018 yılına gerçekleştiği gözlemlenmektedir. 2019 yılında bir çalışmanın yer almasının nedeni olarak sadece Ocak ayı baz alındığından dolayı çalışma sayısında bir azalmanın gerçekleştiği algılanabilmektedir. Hazırlanılan çalışmaların yayın alanlarına göre dağılımlarına ilişkin bulgular Şekil 3'de yer almaktadır.

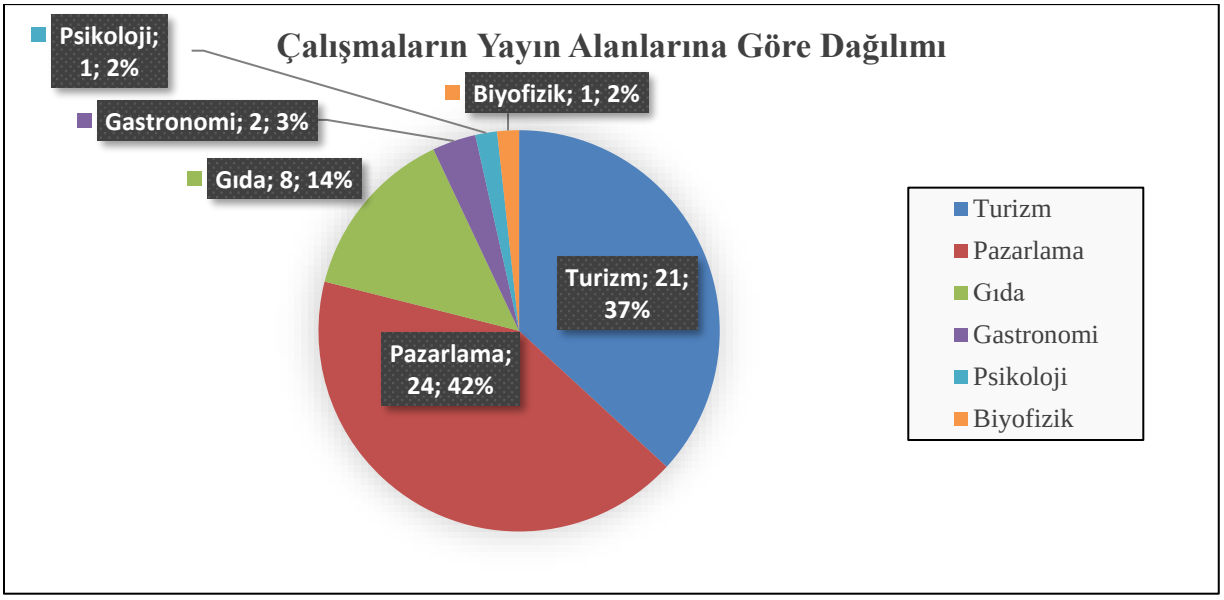

Şekil 3. Çalışmaların Yayın Alanlarına Göre Dağılımları

İçerik analizi sonucun ulaşılan bulgulardan hareketle Şekil 3'de yer alan dağılım incelendiğinde sırasıyla çalışmaların 24'ü (%42) Pazarlama, 21'i (%37) Turizm, 14'ü (%8) Gıda, 2'si (%3) Gastronomi, 1'i (%2) Psikoloji, 1'i (%2) Biyofizik alanıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Duyusal Pazarlama kavramının Pazarlama alanından ortaya çıkan bir kavram olması ve pazarlama ile ilişkili olmasından dolayı bu alanda yapılan çalışmaların sayısının fazla olmasını sağlamıştır. Psikoloji alanında yapılan çalışmada insanların duyusal algılarının pazarlamayla olan ilişkisinin; Biyofizik alanında yapılan çalışmanın ise duyusal algıların ölçülmesine yönelik bir çalışmanın yer almasından kaynaklı olarak dağılımda yer aldığı söylenebilir.

Tablo 1'de araştırma kapsamında incelenen çalışmalarda sıklıkla yer alan anahtar kelimelere değinilmektedir. Tablo incelendiğinde yapılan çalışmalarda en çok ''Duyusal'' teriminin kullanıldığı gözlemlenirken, bu terime takiben ''Analizler/Modeller'', ''Marka'' ve ''Duyu'' terimlerinin çalışmalarda sıklıkla tekrarlanarak en çok kullanılan anahtar kelime olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Çalışmaların Anahtar Kelimeleri

ANAHTAR KELİMELER	FREKANS (N)	YÜZDE (%)
Duyusal	42	15,2%
Analizler/Modeller	35	12,6%
Marka	33	11,9%
Duyu	31	11,2%
Pazarlama	15	5,4%
Algı	12	4,3%
Hizmet Sektörü/İşletmeleri	11	4,0%
Şarap	11	4,0%
Tüketici	11	4,0%
Yiyecek	7	2,5%
Şehirler/Ülkeler	6	2,2%
Tasarım	6	2,2%
Renk/Renkler	5	1,8%
Deneyim	4	1,4%
Turist	4	1,4%
Ahlak	3	1,1%
Duygu	3	1,1%
Etik	3	1,1%
Satın Alma	3	1,1%
Turizm	3	1,1%
Alışveriş	2	0,7%
Cinsiyet	2	0,7%
Nöro-Pazarlama	2	0,7%
Reklam	2	0,7%
Tercih	2	0,7%
Tüketim	2	0,7%
Yaş	2	0,7%
Artırma	1	0,4%
Atmosfer	1	0,4%
Bellek	1	0,4%
Çalışanların Yapısı	1	0,4%
Deneysel	1	0,4%
İlgi	1	0,4%
İnsan Faktörleri	1	0,4%
Memnuniyet	1	0,4%
Öğrenme	1	0,4%
Perakende	1	0,4%
Satış Noktaları	1	0,4%
Segmantasyon	1	0,4%
Sensör Girişi	1	0,4%
Servis	1	0,4%
Tutum	1	0,4%
Toplam	**277**	**100%**

Anahtar kelimelerin yer aldığı Tablo 1'de ilk beş anahtar kelime yakından incelenmesi gerekirse, ''Duyusal Pazarlama'' kavramını oluşturan duyu, duyusal, pazarlama terimleri ile marka ve analizler/modeller terimlerinin ön planda yer alarak hazırlanılan çalışmalarda vazgeçilmez terimler olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların yöntemlerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular Şekil 4'de yer almaktadır.

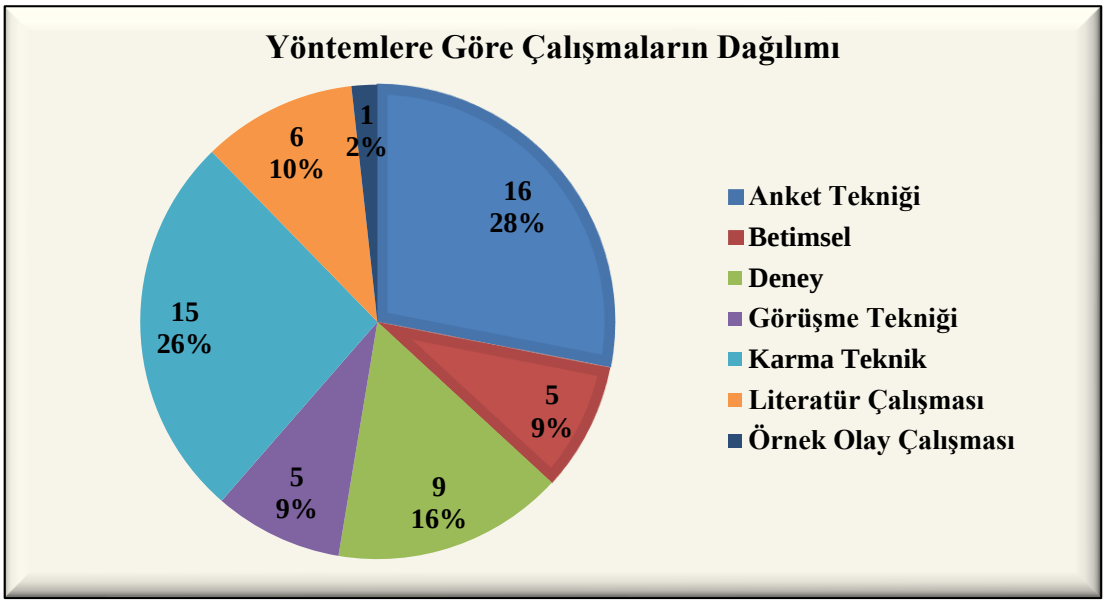

Şekil 4. Çalışmaların Yöntemlerine Göre Dağılımı

Şekil 4'te de görüldüğü üzere hazırlanılan çalışmalarda veri toplama yöntemlerine göre dağılımları incelendiğinde; 16'sı (%28) Anket Tekniği, 15'i (%26) Karma Teknik, 9'u (%16) Deney, 10'u (%10) Literatür Çalışması, 5'i (%9) Görüşme Tekniği, 1'i (%2) Örnek Olay Çalışmasından oluşmaktadır. Anket Tekniği veri toplama yöntemleri arasında en yaygın kullanılan bir teknik olması dağılımdan en fazla payı almasını sağlamıştır. Anket Tekniğini takiben ikinci sırada yer alan yöntemin Karma Tekniğinden oluşması, Anket Tekniğinden elde edilen verilerin Deney, Görüşme Tekniği gibi diğer veri toplama yöntemleriyle desteklenerek güçlendirilmesinden kaynakladığı ifade edilebilir.

4. Sonuç

Bu çalışmada duyusal pazarlama ile turizm deneyimi kavramlarına yönelik bibliyometrik araştırma deseni kullanarak betimsel bir inceleme yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsam doğrultusunda ''duyusal pazarlama'' ve ''turizm deneyimi'' tanımları 2002-2019 yılları arasında Sciencedirect, Emerald, Springer gibi uluslararası veri tabanları ile Dergipark, YÖK Tez ulusal ölçekli veri tabanlarında taranarak 2002-2019 yılları arasında yayınlanan 57 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan çalışmaların daha kapsamlı incelenebilmesine yönelik ''Çalışmaların Dağılımı'', ''Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı'', ''Çalışmaların Yayın Alanlarına Göre Dağılımı'', ''Çalışmaların Anahtar Kelimeleri'' ve ''Çalışmaların Yöntemlerine Göre Dağılımı'' parametreleri baz alınarak bibliyometrik analiz tekniği gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; 2017 ve 2018 yıllarında en fazla makalenin yayınlandığı, 2002 yılında en az makale çalışmasının yayınlandığı gözlemlenmiştir. 2019 yılında yayınlanan çalışmaların sayısının az olması çalışmanın sadece ocak ayıyla sınırlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 1.de yer alan frekans ve yüzde dağılımları incelendiğinde en yüksek frekansa sahip anahtar kelimeler duyusal, analiz/modeller, marka, duyu, pazarlama terimlerinden oluşmasına karşı turist, turizm ve deneyim terimlerin frekans ve yüzde dağılımlarının az olması, duyusal pazarlama ve turizm deneyimi ile ilişkili literatürde yer alan çalışmaların sayısındaki eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. İncelenen literatür kapsamında, duyusal pazarlama ve turizm deneyimine ilişkin kavramsal bir bağlantının olduğunun ifade edilmesine karşın nicel bir çalışmanın varlığına rastlanılmamıştır.

Hazırlanılan bu çalışmadan elde edilen bulgular kapsamında gelecekte konuyla ilgili çalışmalar yapacak araştırmacılara yönelik sunulan öneriler aşağıda yer almaktadır:

- Yapılan çalışma makale ve tezlerle sınırlı kaldığından dolayı gelecek çalışmalara farklı iki değişken ile ilişkili kitap ve bildiriler de dahil edilerek güncel bir çalışma yapılabilir.

- Gelecek çalışmalarda duyusal pazarlama ve turizm deneyimi değişkenleri baz alınarak bu iki değişkenin arasındaki ilişki farklı parametreler açısından incelenebilir.
- Turizm deneyiminde duyuların yeri ve kullanımının ölçülmesi adına deneysel ve güncel bir yöntem olan nöro-pazarlama tekniklerinden faydalanılabilir.
- Çalışma sonucunda iki değişkenin nitel yöntemle incelendiği fakat nicel yöntemle desteklenmemesi nedeni ile gelecek çalışmalarda nicel yöntem ile iki değişkenin arasındaki ilişkinin ispatı adına bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKLAR

Amorntatkul, N. and Pahome, T. (2011). How sensory marketing applies to the hotel and restaurant industry in order to influence customer's behavior in Thailand. (Unpublished Master's Thesis). International Marketing Program, Malardalens Högskola Eskilstuna Vasteras.

Batı, U. (2013). Markethink ya da Farkethink! Deneyimsel Pazarlama ve Duyusal Markalama. (2nd ed.). İstanbul: İyi Yayınlar.

Boyle-Brayfield, L. (2008). Coming to Their Senses. Multichannel Merchant. Retrieved http://multichannelmerchant.com/crosschannel/coming-to-theirsenses-18.05.2018/ Butler, G. ve F. Mcmanus. (1998). Psikolojinin ABC'si. Z. İ. Babayiğit (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Çakır, S.Y. (2010). ''Markaların Duyular Yoluyla Şekillenmesi.'' Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. 1.4, 39-62

Dixon, P. v.d. (2008) Engaging Customers Through Sensory Branding. Lippincott http://www.lippincott.com/files/documents/news/SensoryBranding.pdf /12.05.2018

Genuario, L. (2007). Branding that Makes Sense, http://www.brandpackaging.com/articles/84068-branding-thatmakes-sense-s. – 12.05.2018/

Güdü Demirbulat, Ö. ve Tetik Dinç, N. (2017), Sürdürülebilir Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (2), 20-30.

Hulten, B. (2011). Sensory Marketing: the multi-sensory brand-experience concept, European Business Review, 23(3): 256-273.

Isacsson, A., Alakoski, L. and Back, A. (2009). Using Multiple Senses in Tourism Marketing: The Helsinki Experti Eckero Line and Linnanmaki Amusement Park Cases. TOURISMOS: An International Multidisciplinary Journal of Tourism, 4(3): 167-184.

İçöz, O. (2005). Hizmet Pazarlaması. Ankara: Turhan Kitabevi.

Kılıç, B. and Öter, Z. (Ed). (2015). Turizm Pazarlamasında Güncel Yaklaşımlar. İstanbul: Beta Yayıncılık

Koç, E. (2008). Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri Global ve Yerel Yaklaşım. 2. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Krishna, A. (2012). An Integrative Review of Sensory Marketing: Engaging The Senses to Affect Perception, Judgment and Behavior. Journal of Consumer Psychology, 22: 332-351.

Kumra, R. (2007). Consumer Behavior. Mumbai: Himalaya Publishing House

Lindstrom, M. (2007). Duyular ve Marka, 5 Duyuyla Güçlü Markalar Yaratmak. Ümit Şensoy (Translator). İstanbul: Optimist Yayınları.

Mendiratta, A. (2010). The Six Senses of Travel. Compass- Insights Into Tourism Branding, TASK Group

Molitor, D. (2007). The Sensory Potential. The Hub. November/December: 34- 36. Morgan, C. T. (2004). Psikolojiye Giriş. H. Arıcı ve diğerleri (çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları

Pan, S. and Ryan, C. (2009). Tourism Sense Making: The Role of the Senses and Travel Journalism. Journal of Travel and Tourism Marketing, 26(7): 625-639.

Pentz, C. and Gerber, C. (2013). The Influence of Selected Senses on Consumer Experience: A Brandy Case, Acta Commercii 13(1), Art.138, 7

Smith, R. (2008). Loud Music in Bars Makes Customers Drink More, Say Scientists.

Solomon, M. R. (2007). Consumer Behavior: Buying, Having and Being. (7th ed.). USA: Pearson, Prentice Hall.

Song, J. (2010). Retail Design and Sensory experience: Design Inquiry of Complex Reality. Proceedings of Design Research Society Conference, Montreal University, Canada

Suhonen, T. and Tengvall, J. (2009). Branding in the air: A study about the impact of sensory marketing. (Unpublished Master's Thesis). Jönköping International Business School, Jönköping University.

Valenti, C. and Riviere, J. (2008). The concept of Sensory Marketing. Marketing https://stosowana.files.wordpress.com/2010/12/the_concept_of_sensory_marketing.p Varinli – 12.05.2018/

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayınları.

Yozukmaz, Nisan (2016). Sensory Marketıng Applıcatıons In 5-Star Hotels: The Case Of Bodrum. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Yüzbaşıoğlu, S. (2013). Duyusal Pazarlamanın 100 Milyon Dolarlık Etkisi.

KAMU HİZMETİ 4.0 DEVLETLERİN VE TOPLUMLARIN GELECEĞİNİ NASIL ŞEKİLLENDİRECEK?

Doç. Dr. Mehmet Şahin
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., Maliye Bölümü
mehmetsahin@comu.edu.tr

Doç. Dr. Özge Uysal Şahin
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Çanakkale Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Sağlık Yönetimi Bölümü
ozge@comu.edu.tr

Özet
Akıllı makinelerin ortaya çıkması ve bu makinelerin birbiriyle haberleşmesi Endüstri 4.0 kavramını ortaya çıkarmıştır. Dijitalleştirme ve robotik süreç otomasyonu kamu idaresinde de devrim yaratacaktır. Endüstri 4.0 üretim ve tüketimin geleceğini şekillendirirken kamu hizmeti 4.0'da devlet vatandaş ilişkilerini yeniden yapılandıracaktır. Bu bağlamda kamu sektörü 4.0, bürokrasi 4.0 ve kamu hizmeti 4.0 gibi kavramlar çerçevesinde yeni tartışmalar yaşanacaktır. Sayısallaştırma ve robotik süreç otomasyonu, kamu idaresinin yürütülme şeklini aşamalı olarak değiştirecektir. Bu sürecin ne kadar hızlı olacağı ise devlet yatırımının ölçeğine ve hayal gücünün genişliğine bağlı olacaktır. Bu bağlamda hızlı teknolojik gelişmeler coşku kadar endişe de yaratmaktadır. Bu olanakların demokratik katılımı mı güçlendireceği yoksa otoriter gücü mü perçinleyeceği henüz net değildir. Bu çalışmada, Kamu hizmeti 4.0 ve devlet vatandaş ilişkilerinin geleceği analiz edilecektir.

Keywords: Dijitalleşme, Endüstri 4.0, Bürokrasi 4.0, Kamu Hizmeti 4.0, Kamu Sektörü 4.0.

HOW WILL THE PUBLIC SERVICE 4.0 SHAPE THE FUTURE OF STATES AND SOCIETIES?

Abstract
The emergence of intelligent machines and the communication of these machines has created the concept of Industry 4.0 revolution. Digitalization and robotic process automation will also revolutionize public administration. While industry 4.0 shapes the future of production and consumption, the public service 4.0 will restructure the state-citizen relations. In this context, new discussions will take place within the framework of concepts such as public sector 4.0, bureaucracy 4.0 and public service 4.0. Digitization and robotic process automation will gradually change the way the public administration is carried out. The speed of this process will depend on the scale of the state investment and the breadth of the imagination. In this context, rapid technological developments create a concern as much as enthusiasm. It is not yet clear whether these opportunities will strengthen democratic participation or render authoritarian power. In this study, the future of public service 4.0 and the state-citizen relations will be analyzed.

Keywords: Digitalization, Industry 4.0, Bureaucracy 4.0, Public Service 4.0, Public Sector 4.0

1. GİRİŞ
Dünya genelinde yaşanan dijital dönüşüm Endüstri 4.0 kavramını ortaya çıkartmıştır. Endüstri 4.0 bu temelde üretim ve tüketim süreçleri ile birlikte üretim ve tüketim ilişkilerini de derinden etkilemektedir. Akıllı makinelerin ortaya çıkışı, büyük veri ve bulut sistemleri üzerinden bu akıllı makinelerin birbiriyle etkileşimli hale gelmesiyle yaşamın her alanında bugüne kadar aklımıza gelmeyecek ilerlemeleri başarmak oldukça kolay hale gelmiştir. Endüstri 4.0 sadece özel sektör için değil kamu sektörü için de önemli etkilerde bulunmaktadır. Kamu hizmeti sunumunda devrim yaratarak hizmeti daha kolay, daha ucuz ve daha kişiye özel hale getirebilmektedir. Bu haliyle kamu hizmetinin kendisi dönemli değişime uğrarken kamu sektörünün yapılanması, karar süreçleri ve vatandaş-devlet ilişkileri de yeni bir şekle bürünmektedir. Hükümetler, bu süreçte avantaj elde

eebilmek için sıkı dijital dönüşüm projeleri uygulamaktadırlar. Bu dönüşümler ulusal, bölgesel, yerel, ulus ötesi olmak üzere her seviyede gerçekleşmektedir. Bu süreçte başarılı olan devletler yeni bir toplum yapısının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Başarılı ve başarısız devletler arasındaki uçurum, önümüzdeki yıllarda dünyayı yeniden şekilllendirecektir.

2. ENDÜSTRİ 4.0 VE KAMU SEKTÖRÜNE YANSIMALARI

Yeni çağın dijital devrimi Endüstri 4.0 temel olarak dört düzeye ayrılabilir: Bunlardan birincisi, cihazların bulunduğu fiziksel alan; ikincisi, iletişimi sağlayan kablolu/kablosuz/hücresel ağlar; üçüncüsü bulut sistemi içerisinde gömülü bulunan büyük veri ve dördüncüsü de sunucu sistemleri ile uygulama düzeyini gösteren akıllı fabrika, akıllı şehir, kullanıcı ve hizmetlerdir. Cihazlar, ağlar aracılığıyla iletişime geçip birbiriyle senkronize olurken; üretim için gerekli bilgiyi veri madenciliği yoluyla bulut sisteminde bulunan veriden almakta ve nihayetinde *akıllı tüketici, akıllı fabrikalar* ve *akıllı şehirleri* mümkün kılmaktadır (Alçın, 2016: 23). Tablo 1'de Endüstri 4.0'ın temel konsepti özetlenmiştir. Görüleceği üzere, Endüstri 4.0 ile birlikte akıllı fabrikalarda, akıllı imalat yöntemleri ile akıllı ürünler ortaya çıkmaktadır. Ürün ve hizmetlerin geliştirilmesinde yeni sistemler oluşmakta ve organizasyon yapıları kendiliğinden değişmektedir. Yeni üretim ve perakendecilerin sistemleri, insani ihtiyaçları takip edecek şekilde tasarlanmakta ve dağıtım ve tedarik de gittikçe kişiselleşmektedir. Siber-fiziksel sistemler hesaplama, ağ ve fiziksel süreçleri birleştirecektir. Bilgi tabanlı ekonominin hızlandırılmış gelişimi ile birlikte, akıllı ekonomi, akıllı mobilite, akıllı çevre, akıllı insanlar, akıllı yaşam ve akıllı yönetişimden oluşan akıllı şehirler ortaya çıkacaktır. Elbette bütün bu süreçlerde dijital sürdürülebilirlik Endüstri 4.0'ın geleceğini belirleyecektir.

Tablo 1: Endüstri 4.0'ın Temel Konsepti

Temel Kavram	***Açıklama***
Akıllı fabrika, akıllı imalat	Fabrikalar daha akıllı, esnek ve dinamik olacaktır. Üretim sensörler, aktörler ve otonom sistemler ile donatılacak; makine ve teçhizat, kendi kendine optimizasyon ve özerk karar verme yoluyla süreçleri iyileştirme yeteneğine sahip olacaktır.
Ürün ve hizmetlerin geliştirilmesinde yeni sistemler	Ürün ve hizmet geliştirme kişiselleştirilecektir.
Kendinden organizasyon	Üretimde, tüm tedarik ve üretim zincirlerinde süreçler değişecektir. Bu değişikliklerin, tedarikçilerden lojistiğe ve bir ürünün yaşam döngüsü yönetimine değişim süreçleri üzerinde bir etkisi olacaktır.
Akıllı ürün	Ürünlere, birbirleriyle ve insanlarla iletişimi sağlayan sensörler ve mikroçipler yerleştirilir. Yapımcıları, ürünün ne zaman kullanıldığını algılayabilen ve tarandığında akıllı telefonlar ile iletişim kurabilecekleri, ambalajlarına sensör taktıkları için "akıllı" olarak ayarlanmıştır. Akıllı ürünler, mahremiyet istilası ve dolayısıyla kişisel güvenlik sorununu da ortaya çıkarmaktadır.
Dağıtımda yeni sistemler ve tedarik	Dağıtım ve tedarik giderek daha da kişiselleştirilecektir.
İnsan ihtiyacına adaptasyon	Yeni üretim ve perakendecilerin sistemleri, insani ihtiyaçları takip edecek şekilde tasarlanacaktır.
Siber-fiziksel sistemler	Sistemler hesaplama, ağ ve fiziksel süreçleri birleştirecektir.
Akıllı şehir	Akıllı şehir, kalkınma politikasında altı faktörden oluşan bir şehir olarak tanımlanmaktadır: Akıllı ekonomi, akıllı mobilite, akıllı çevre, akıllı insanlar, akıllı yaşam ve akıllı yönetişim.
Dijital sürdürülebilirlik	Akıllı şehirlerin ve akıllı fabrikaların tasarımının odağında sürdürülebilirlik ve kaynak verimliliği giderek artmaktadır. Özel bilgileri kullanırken etik kurallara uymak gerekir. Bu faktörler, başarılı ürünler için temel çerçeve koşullarıdır.

Kaynak: Vasja Roblek, Maja Meško, and Alojz Krapež, "A Complex View of Industry 4.0", *SAGE Open,* April-June 2016: 1–11, DOI: 10.1177/2158244016653987, s. 4.

Görüleceği üzere Endüstri 4.0 toplumsal gelişim bağlamında önemli fırsatlar içermektedir. Bu nedenle, uluslararası örgütler de dijital dönüşüme destek verip, devletlerin de dijital dönüşümü için yönlendirmelerde ve teşviklerde bulunmaktadırlar. Bu bağlamda, *dijital hükümet* kavramı öne

çıkmaktadır. OECD (2014) *Dijital Hükümet Stratejileri Konseyi*'nin tavsiyesine göre; *dijital hükümet* "dijital teknolojilerin, hükümetlerin modernizasyon stratejilerinin bütünleşik bir parçası olarak kamu değeri yaratmak için kullanılması" anlamına gelmektedir. Kamu sektörü 4.0 için dijital hükümetin yaşama geçirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat bu noktada ülkeler arasında ve ülkeler içerisinde yaşanan dijital uçurum dijital hükümete geçişte ciddi bir tehdit olarak durmaktadır.

Endüstri 4.0'ın kamu sektörü üzerindeki etkisi paradoksal olabilir: Bir yandan devlette etkinliği arttırmak ve hizmet sunumunda etkinliği arttırmak için fırsatlar sunarken; diğer taraftan devlete ve kamu hizmetlerine olan talep ve vatandaşların beklentileri arttıkça hükümetler, vatandaşların talebini karşılayacak araçlara sahip olmadan, büyük politika ve hizmet sunumu zorluklarıyla karşılaşabilirler. Dahası, eğer iyi yönetilmezse, Endüstri 4.0 devrimi ciddi politik, ekonomik ve sosyal karışıklıklar yaratma potansiyeline sahiptir (Roberge, 2018: 9). Gerçekten de, Endüstri 4.0 daha etkili ve daha maliyetsiz bir kamu sektörüne yol açabilir. Hükümetler, daha az maliyetle daha fazla ve daha iyi hizmetler sunabilmektedir. Kamu hizmeti 4.0, politika yapmanın ve politikaların iyileştirilmesine, etkinliğin ve verimliliğin artmasına ve vatandaşlar için daha iyi program ve hizmetlere yol açabilir. Bununla birlikte, artan servet eşitsizlikleri, yaşlanan bir nüfus gibi mevcut eğilimler ile yüksek işsizlik ve artan refah ihtiyaçları gibi yeni olası gerçekler yüzünden refah devleti ağır baskı altında olacaktır. Devlet hizmetlerine olan talep yüksek olacak ancak yavaş büyüme nedeniyle bütçeler beklentileri karşılamada zorlanabilecektir. Bu nedenle, yeni *mali alan* yaratılması kaçınılmaz görülmektedir. Fakat bu nasıl başarılacaktır? Bu ciddi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Tüm bu gerekçelerle, dijitalleşme, kamu sektöründe önde gelen tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, teknik ve örgütsel modernleşme ihtiyacına rağmen, kamu sektörü organlarının yaklaşık yüzde 70'i, dijital çağın zorlukları için hazırlıksız olduklarını belirtmektedir. Bütçeler üzerindeki baskı, maliyetleri düşürme ihtiyacı ve şeffaflık için artan talep ek yüklerdir (Public Sector 4.0: Understanding the digital revolution, 2018).

3. KAMU HİZMETİ 4.0'IN DEVLETİN VE TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜNE ETKİSİ

Kamu hizmeti 4.0 ile kamu sektörü yeniden şekillenecektir. Bu bağlamda, yeni bir yaratıcı yıkım süreci ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Bürokrasi 4.0 ile birlikte, bürokratik yapı tamamen değişecek ve birçok iş şekil değiştirecektir. Bu anlamda, birçok bürokratın işini artık robotlar üstlenecektir. Uzmanlık gerektiren birçok görev giderek daha yetenekli makine tabanlı sistemler tarafından daha hızlı, daha iyi ve daha düşük maliyetle üstlenilecektir. Bu kamu personel sisteminin baştan aşağı değişmesi demektir. Nihayetinde, bürokrasi, robotik uygulamalar için idealdir. Bürokrasi 4.0 ile kamu hizmetlerinin boyutunda önemli düşüşler sağlanacaktır. Günümüzde, bürokratik süreçler kamu yöneticilerinin uzman bilgisi sergilemelerini gerektirmektedir. Kamu sektörü 4.0 ile bu görevlerin çoğu makineler tarafından üstlenilecektir. Robotlar aynı zamanda iş süreçlerini iyileştirme kapasitesine de sahip olacaktır. Bilgi vermek, ödeme yapmak, gelir toplamak, hibe başvuruları işleme koymak ve düzenlemeleri uygulamak giderek daha da otomatikleşece ve hızlanacaktır.

Bürokrasi 4.0 ile kamu sektörü performansı artırılacaktır. Kalite geliştirilecektir. İnsanların tekrarlayan görevlerin yürütülmesini taklit eden robot daha doğru kararlar verecektir. Kamu hesap verebilirliği artırılacaktır. Her robotik eylem ve kararı denetlemek daha kolay olacaktır. Uyum ve güvenlik gereksinimleri tutarlı bir şekilde uygulanacaktır. Makine tabanlı hızlar ve hacimler arttıkça, teknolojik yeniliğin ölçeklenebilirliği büyük ölçüde artacaktır. Şu anda, etkili kamu yönetimini destekleyen karmaşık sistemler, süreçler ve kurallar ağını birleştiren yapıştırıcıyı sağlayan memurlardır. Gelecekte ise robotlar olacaktır. Açık bir programlamaya sahip olmayan bilgisayarlar, öğrenmeyi öğrenecek ve olayları önceden tahmin edecek kalıpları tespit etmek için yapılandırılmamış bilgileri incelemeyi öğreneceklerdir. Robotlar, büyük veri setlerinde hem kalıpları hem de anomalileri tanımlayabilen, insandan daha iyi tahmin yetenekleri geliştirmeye başlamıştır. Sağlık salgınlarının yayılma ve yönünü öngörebilecek, ulaşım kullanım modellerini analiz edebilecek veya olumsuz hava olaylarının olasılığını belirleyebileceklerdir. Sosyal yardım sahtekarlığını, içeriden öğrenenlerin ticaretini, hırsızlığı veya kara para aklamayı tanımlayabilecek ve düzensizlikleri tespit edebileceklerdir (Shergold, 2018: 7-10).

Kamu hizmeti 4.0 ile güçlü ve çok boyutlu bir sistemle yapılan kimlik doğrulamasından sonra onay verilen resmi veriler, hükümet sistemi tarafından sağlanacaktır. Belge ulaştırma, imza, noter vb. tüm işlemler otomatik şekilde gerçekleştirilebilecektir. Kamu kurumlarının resmi işlem yükü en aza indirilerek bir taraftan vatandaş memnuniyeti artırılacak diğer yandan da kamu kurumlarının bütçeye olan personel ve belge yükü azaltılmış olacaktır. Birbiriyle ilişkili tüm gruplar arasındaki vergiler, ödemeler, borçlar, alacaklar, sorumluluklar otomatik şekilde giderilmeye çalışılacaktır. Su kesintileri, temizlik, ilaçlama bilgileri, belediyecilik hizmetleri, yol bakım çalışmaları ve bakım-arıza bildirimlerinin tamamı bu hizmetlerden etkilenen tüm paydaşlara, cihazlara ve diğer otonom sistemlere gerçek zamanlı iletilerek bireylerin mağduriyetlerinin önüne geçilecektir (Sayar ve Yüksel, 2018: 95).

Kamu hizmeti 4.0 ile kamu kurumlarının tedarik zinciri yönetimi ve fiziki varlık yönetimi otomatikleştirilerek; gereksiz devlet satın alımlarının önüne geçilecektir. Performans analizleri otomatik ve sağlıklı bir şekilde yapılıp; personel istihdamı konusunda tasarruflara gidilebilecektir. Ayrıca nüfusa ve yerleşim yeri özelliklerine göre ilgili kamu kurumlarının konumlandırılması ile atanacak personel sayıları optimum şekilde belirlenecek; aksaklıklar ve darboğazlar otomatik şekilde giderilebilecektir. Bu şekilde, hizmetlerdeki gereksiz beklemeler en aza indirilip; bu hizmetlerden duyulan memnuniyet artırılacaktır (Sayar ve Yüksel, 2018: 96).

Dijital devrim, sadece teknik ve iş yeniliği için potansiyel zenginliği değil, aynı zamanda kamu sektörü müşterileri için sosyal gelişim fırsatları da sunmaktadır (Public Sector 4.0: Understanding the digital revolution, 2018). Kamu hizmeti 4.0, vatandaşları sosyal davranışlara yöneltmek için davranış psikolojisini uygulama fırsatını genişletiyor. Makineler, vatandaşlarla farklı şekillerde etkileşime girerek, hangi yaklaşımların en olumlu etkiye sahip olduğunu öğrenmeye programlanabilir, yanıtları test edebilir ve etkili şekilde iletişim kurmayı öğrenebilir. Dijital dünya, yetenekli işçilerin dünyanın her yerinden belirli kamu sektörü projelerini tasarlamaları ve işletmeleri için bir araya gelmelerini sağlar. Teknolojik bağlanabilirlik, bir memur olarak ömür boyu sürecek bir kariyer yapmak zorunda kalmadan, insanların kamu yararına katkıda bulunmalarını sağlayacaktır (Shergold, 2018: 12).

Kamu hizmeti 4.0, nihayetinde sadece yaptığımız şeyi değil aynı zamanda kim olduğumuzu da değiştirecektir. Kimliğimizi ve onunla ilişkili tüm konuları etkileyecektir. Bunlar: Mahremiyet duygumuz, mülkiyet anlayışImız, tüketim düzenlerimiz, çalışma ve boş zamana ayırdığımız zaman ve kariyerimizi nasıl geliştirdiğimiz, becerilerimizi nasıl geliştirdiğimiz, insanlarla nasıl tanıştığımız ve ilişkileri nasıl yürüttüğümüz gibi konulardır.

4. SONUÇ

Dijital dönüşüm, ekonominin, toplumun ve hükümet faaliyetlerinin tüm alanlarını etkilemektedir. Bütün faydalarını gerçekleştirmek için, farklı hükümet düzeylerine ulaşması ve hükümetlerin bütüncül bir yaklaşımını geliştirmesi gerekir. Bu, kararları verirken ve çeşitli devlet kademeleri arasında politika önlemleri alırken daha fazla koordinasyon sağlamanın yanı sıra, iş dünyası, sendikalar, sivil toplum ve internet topluluğu da dahil olmak üzere tüm kilit paydaşları politika oluşturma sürecine aktif olarak dahil etmek anlamına gelir (OECD, 2017: 26). Dolayısıyla geleceğin dijital toplumunda devlet, iş sektörü ve üçüncü sektör daha kompleks bir şekilde birbirine bağlı hale gelecektir. Sektörler arası ilişkiler güçlenecek ve karmaşıklaşacaktır.

Kamu hizmeti 4.0, kamu idaresinin yürütülme şeklini kökünden değiştirecektir. Fakat bu süreç hızlı ama aşamalı olarak gerçekleşecektir. Bu sürecin ne kadar hızlı olacağı ise devletlerin dijital gelişime yönelik yatırımlarının ölçeğine ve toplumun dijital dönüşüme uyum gücüne bağlı olacaktır. Ülkeler arasında olduğu gibi ülkeler içinde de ciddi dijital uçurum bulunmaktadır. Dijital okur yazarlıkta her ülke farklı aşamalarda bulunmaktadır. Bu bağlamda ülkelerin eğitim sistemleri ve insan sermayesinin niteliği önemli olacaktır.

Bu aşamada dijital dönüşüm coşku kadar endişe de yaratmaktadır. Kamu hizmeti 4.0 ile geleceğimiz özgürleştiğimiz, hizmetleri daha kaliteli, daha ucuz ve daha kişiselleşmiş olarak alarak mutluluk ve refahımızın arttığı bir sürece mi evrilecektir yoksa devlet mekanizmasının bütün yaşamımızı kontrol

ettiği açık bir hapishaneye mi dönüşecektir? Bu soruların yanıtı için henüz çok erken görünmektedir. Halkın dijital gelişime duyarlılığı ve bilinci bu geleceği etkileyecektir.

KAYNAKLAR

OECD (2014), *Recommendation of the Council on Digital Government Strategies*, OECD, Paris,

http://www.oecd.org/gov/digital-government/recommendation-on-digital-government-strategies.htm.

Ian Roberge , "The fourth industrial revolution and the government of the future: Taking stock of the future of government ",SERVICE DELIVERY REVIEW | Volume 11 No. 3 of 2018 , ss. 8-10

Public Sector 4.0: Understanding the digital revolution – identifying and leveraging potential, https://www.chg-meridian.com/explore-chg/media-center/press/2018/Public-Sector-4.0--Understanding-the-digital-revolution---identifying-and-leveraging-potential.html, July 31, 2018

Mahmut Sayar ve Hilmi Yüksel, " Endüstri 4.0 ve Türkiye Kamu Sektöründe Endüstri 4.0 Dönüşümü", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2018, ISSN: 2146-0817 (Online), ss. 83-98, http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_hia/arsiv/hiad_2018_2/m-sayar.pdf

Peter Shergold , "Public Service 4.0: What Might It Look Like?", ETHOS , ISSN: 0218-799X, Issue 18, January 2018, ss. 4-13

Mahmut Sayar ve Hilmi Yüksel, " Endüstri 4.0 ve Türkiye Kamu Sektöründe Endüstri 4.0 Dönüşümü", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2018, ISSN: 2146-0817 (Online), ss. 83-98, http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_hia/arsiv/hiad_2018_2/m-sayar.pdf

OECD, Going Digital: Making the Transformation Work for Growth and Well-Being - Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 7-8 June 2017, https://www.oecd.org/mcm/documents/C-MIN-2017-4%20EN.pdf

ALÇIN, Sinan (2016). "A NEW THEME FOR PRODUCTION: INDUSTRY 4.0" *JOURNAL OF LIFE ECONOMICS*, *3*(2), 19-30. https://doi.org/10.15637/jlecon.129.

Vasja Roblek, Maja Meško, and Alojz Krapež, "A Complex View of Industry 4.0", SAGE Open, April-June 2016: 1–11, DOI: 10.1177/2158244016653987

AVRUPA VE TÜRK AİLE İŞLETMELERİ ARASINDAKİ BEKLENTİ FARKLILIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Kaan Tuğrul Özkan
Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Yönetimi
kaantugrul@gmail.com

Prof. Dr. Halit Keskin
Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
keskinhalit@gmail.com

Doç. Dr. Murat Çemberci
Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
muratcemberci@gmail.com

Özet
Türk ekonomisi, 1996 yılında katıldığı Gümrük Birliğiyle, azımsanmayacak düzeyde Avrupa Birliği'ne entegrasyon sağlamış ve bu süreçte önemli tecrübeler edinmiştir. Türkiye'nin ihracat hacminin yarısını Avrupa ülkelerinin karşıladığını göz önünde bulundurursak, Avrupa Birliği'nin Türk dış ticaretinde büyük bir rol oynadığı görülecektir. Türkiye'nin coğrafi yakınlık ve ekonomik avantajını kullanarak AB'ye katkı sağladığı dile getiriliyor. 2018 yılında "European Family Businesses" organizasyonu tarafından Avrupa Aile İşletmeleri üzerine yapılan ankette, 144'ünü Türk Aile İşletmeleri'nin oluşturduğu 31 Avrupa ülkesinde 2,447 özel işletme yer almıştır. Bu anketin amacı, Avrupa'daki özel işletmelerin iktisadi ortamı ve büyüme algılarını, büyüme stratejilerini, büyüme ve risk olarak temel olanakları nasıl algıladıklarını incelemektir. Anket sonuçları gösteriyor ki, Avrupa Aile İşletmeleri sırayla yasal düzenlemeleri, bürokratik engelleri ve yetenek eksikliğini tehdit olarak algılıyorlar. Öte yandan, Türk Aile İşletmeleri sırayla jeopolitik gerilimi, rekabeti ve yüksek enerji fiyatlarını tehdit olarak görmektedirler. Bu çalışmanın amacı, Türk ve Avrupa Aile İşletmeleri arasındaki algısal farklılıkların nedenini tespit etmektir. Niteliksel araştırma biçimi bu çalışmada yöntem olarak kullanılmıştır. Çalışmadan beklenen bulguların coğrafi ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan ve birbirine benzemeyen yönetim yaklaşımlarını ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Aile İşletmeleri, Avrupa Aile İşletmeleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Entegrasyonu

THE EVALUATION OF DIFFERENCES BETWEEN EUROPEAN AND TURKISH FAMILY BUSINESS EXPECTATIONS

Abstract
Turkish Economy has been passing through a process of integration into the European Union considerably starting by the accession to Customs Union since 1996. Since the European Union meets almost half of Turkey's export volume, the EU plays a significant role in Turkish foreign trade. Turkey is considered to contribute to the EU by using the advantages of geographic proximity and economy. According to the survey conducted in 2018 by European Family Businesses on Family Businesses in Europe, there are 2,447 private businesses across 31 European countries, 144 of which are Turkish Family Businesses. The purpose of this survey was to evaluate how European family businesses perceive the economic environment and growth perceptions, their growth strategies, key opportunities for growth and risks. The results of the survey represent that European Businesses regard legal regulations, bureaucratic barriers, and skills shortage as threats respectively. On the other hand, Turkish Family Businesses perceive geopolitical tension, competition and raised price of energy sources as threats respectively. The aim of this study is to ascertain the causes of perceptual differences between Turkish and EU Family Firms. The qualitative research method was used in this

study. Expected findings from this on-going study refer to distinctive management approach based on geographic and cultural differences.

Keywords: Turkish Family Businesses, European Family Businesses, Accession of Turkey to the European Union

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında toplumsal kalkınmada ve insanların yaşamlarını sürdürebilmesinde önemli rol oynayan işletmelerin, Türkiye ve diğer ülkelerde büyük çoğunluğunu aile işletmeleri oluşturmaktadır. Ailenin veya aile bireylerinden herhangi birinin sahipliğinin olduğu ve yönetimde ailenin sözünün geçtiği işletmeler olarak belirtilen aile şirketleri, ailenin ortaklığından ve aynı zamanda ailenin yönetiminden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadırlar. Aile şirketlerinin uzun dönemde hayatta kalabilmesi için bu sorunlarının üstesinden gelmesi ve artan rekabet koşulları altında başarılı biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Aile işletmeleri stratejik yönetim anlayışı sayesinde gerçekleştirilecek hedefler ortaya koyarlar, bu hedefleri yerine getirecek stratejileri belirler, belirlenen stratejileri uygulayacak mekanizmaları ortaya koyarlar ve hedeflerini elde etmeye çalışan işletmelerin süreçlerini kontrol ederler.

Avrupa ve Türk Aile İşletmeleri'nin beraber çalışıldığı literatürün eksikliği ve son yıllarda literatürde aile işletmelerinin güncel problemleri ve algıları üzerine yapılan çalışmalarda var olan eksiklik nedeniyle bu çalışma ayrı bir önem taşımaktadır.

2018 yılında European Family Businesses Kurumu'nun düzenlediği Avrupa ve Türk Aile İşletmeleri üzerine yapılan ankete dayanarak Price Water House Kurumu'nun aktardığı rapora göre, bu ankette 31 Avrupa ülkesinden 2.447 aile işletmesi yer almıştır. Bu aile işletmelerinin satış cirosu 10 milyon Avronun üzerindedir. Görüşmeler yerel dilde yürütülmüş ve görüşmeler aile şirketlerinin kilit karar vericileriyle yapılmıştır. Bu görüşmeler 2018 yılının Şubat ve nisan ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Anket katılımcıları İskandinavya'dan Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç ülkeleri bünyesinde toplam 194 aile şirketi, Batı Avrupa'dan 1.172 aile şirketi, Orta ve Doğu Avrupa'dan 604 aile şirketi ve son olarak da Güney Akdeniz bölgesinden 476 aile şirketidir. Doğu Avrupa bölgesinden bir katılımcı olan Türkiye 144 aile şirketi ile ankette yerini almıştır (PwC, 2018).

Araştırmanın göze çarpan önemli sonuçların biri, Avrupa'daki aile işletmelerinin rekabetten sonra algıladıkları en büyük riskin beceri eksikliği, yasal düzenlemeler ve bürokratik engeller olduğudur. Yasal düzenlemeler ve engeller temeline inildiğinde Avrupa Birliği kaynaklı olmayıp tam tersine AB Aile İşletmeleri'nin çoğunluğu tarafından kendi ülkelerinden doğan, kendi iç işleyişleriyle ilgili olduğu görülmektedir. Türk Aile İşletmeleri'nin algıladıkları tehditler ise sırayla jeopolitik gerilim, rekabet ve yüksek enerji fiyatları olmaktadır. Avrupa Aile İşletmeleri yetenekli çalışan bulma konusunda büyük sorun yaşadıklarını belirtmektedirler. Yetenek eksikliği sorunu özel işletmelerin büyüme odaklı en büyük sorununu teşkil ediyor. Türk Aile Şirketleri finansman erişimini büyüme için öncelikli sorun olarak görüyor. Avrupa'da bunu organik büyüme ve yetenek tamamlamaktadır.

Ekonomik ortam ile ilgili beklentileriyle Türk Aile İşletmeleri daha az iyimser bir resim çiziyor. Türk şirketleri Avrupa şirketlerine kıyasla geleceğe bakarken daha az özgüvenli ve dünya ekonomisinin küresel anlamda daha fazla geriye gideceği beklentisi içerisindeler. Türkiye'deki yöneticiler yetenekli ve kaliteli iş gücüne Avrupa'dakilere kıyasla daha kolay ulaştıklarını belirtiyor.

Yetenekli çalışan bulamamaktan en çok etkilenen sektörler inşaat, konstrüksiyon, sanayi ve imalat olmaktadır. Yetenek kıtlığı Avrupa'da işsizlik oranının düştüğü dönemde ortaya çıkmıştır. AB ülkelerinde işsizlik oranı 2013'ten bu yana artmaktadır; fakat geçen seneye oranla 2018'de % 1 civarında bir düşüş meydana gelmiştir (PwC, 2018).

Avrupa Aile İşletmeleri'nin sorunları arasında en büyük zorluk olarak ilk sırayı "yetenek savaşları", aldı. Ankete iştirak eden şirketlerin yüzde 53'ü yetenek mücadelesini en önemli üç sorunu arasına yerleştirdi. Aynı oran 2016 yılında yüzde 37 iken, 2017 yılında yüzde 43'e yükselmiştir. (KPMG,

2018). Yapılan araştırmalarda ticaret savaşlarının etkilerinin en çok gelişmekte olan ülkelerde olduğu ve bununla birlikte ülkeselliğin ve korumacılığın orta ve üst düzey yöneticilerin büyüme hedeflerinde endişeli olmalarına sebep olduğu ve tedarik kanalları ile ihracat pazarlarında jeopolitik risklerin tehdit ve olumsuz etki oluşturduğu görülüyor.

Bu çalışmada Türk ve Avrupa Aile İşletmeleri'nin tehdit algılarındaki farklılıkları yorumlanırken bu farklılıklar aile işletmelerindeki temel problemlere ve stratejik yönetimde çevrenin etkisine dayandırılmıştır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Türkiye'deki işletmelerin %95'ini aile işletmeleri oluşturmaktadır ve bunlar KOBİ niteliğine sahip işletmelerdir. Avrupa'da ise aile işletmeleri tüm şirketler içerisinde %60'lık bir yüzdeye sahiptir. Avrupa ve Türk işletmelerinde benzer şekilde aile işletmelerinin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Aile işletmesi tanımı hususunda literatürde henüz bir fikir birliğine varılmamıştır. Aile işletmesi hakkında birden çok tanım bulunmaktadır. Bunun nedeni, "Fındıkçı (2005)'ya göre aile şirketlerinin kuruluş şekli, ailenin kültürel özellikleri, işletmenin içinde bulunduğu sektör gibi faktörlerin aile şirketinin yapısını, oluşumunu ve gelişimini etkilemesi ve bundan kaynaklanarak farklı tanımlara sebebiyet vermesidir." (Çemberci, 2013, s. 2)

Esasen aile işletmelerinde güçlü ve zayıf tarafların varlığı kaçınılmazdır. Bu üstünlük ve sakıncalar, aile şirketinin faaliyet döneminin hangi etabında olduğu hususuna, aile ve mülkiyete ait özelliklerden işletmeye ait özelliklere kadar birçok hususa dayanır. Bu bağlamda aile işletmelerinin üstünlüklerini, bilinen aile unvanının yarattığı fırsatlar, idare politikalarında devamlılık ve gelenekselliğin sağlanabilmesi, işletmeyle ilişkide ve birbiriyle irtibatlı ortaklara sahip olma, hızlı kararlar alabilme, tamamen işine angaje olmuş güvenilir bir kadroya sahip olma, uzun vadeli planlar yapabilme, dinamizm ve ülkelerine olan bağlılıkları şeklinde belirtebiliriz. Aile işletmesi olmanın sakıncalarını ise ikinci nesle devir, yönetim ve yetki devri, akraba kayırmacılık, finansal sorunlar, aile üyeleri arasında rekabet, ataerkilliğin baskısı, yetki ve sorumlulukların çerçevesinin çizilmemiş olması, aile büyüklerinin geleneksel ve tutucu tavırlarının olumsuz etkileri, yönetim kadrosu oluşturmada zorluk yaşanması ve motivasyon eksikliğinin mevcudiyeti şeklinde sıralayabiliriz (Akdoğan, 2000, s. 34-39).
Literatürde aile işletmelerinin sorunlarına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Bunların başını en önemli araç olarak kurumsallaşma çekmektedir. Öte yandan, işletmeye yönelik olarak halka arz önerilmiş ve organizasyona yönelik öneriler verilmiştir. Kurumsallaşma, işletmenin belirli amaç ve hedefler doğrultusunda, belirli ilke ve değerler etrafında yönetilmesidir. İşletmelerin yöneticileri bağlayıcılığı ve sağlamlığı yüksek olan bu amaç ve hedeflerden sapamazlar ve bunlara uygun hareket etmek zorunda kalırlar (Çemberci, 2013).

Kurumsallaşmada temel olarak yapılması gereken iş ve süreçlerin kişiye bağlı bir model içerisinde değil, kişilerden bağımsız ve sürdürülebilir bir modele dayandırılmasıdır. Bu sayede, işletme yönetici ve sahipleri ileride değişse dâhi işletme yaşamını sürdürmeye devam edebilecektir (Yazıcıoğlu ve Koç, 2009).

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Aile İşletmesi

Aile işletmesine dair tanımlamalarda literatürde fikir birliğine varılamamıştır fakat genel kanaatler oluşmuştur. Barnes ve Hershon, (1976:106) ve Shanker ve Astrachan, (1996:108) aile işletmesinin tanımlanmasında esas alınacak kriterleri; "şirketin mülkiyetinin aileye ait olma oranı, şirketin mevcut yönetiminin ailenin elinde bulunması, oy kontrolü, şirketin kurucu veya kurucularının aile üyelerinden olması ve farklı jenerasyonların aktif olarak yönetimde yer alması" şeklinde sınıflandırmışlardır. Bu bilgiler ışığında aile işletmesi, bir ailenin sahipliğinde olan ve yönetimi aile üyeleri tarafından sağlanan ve yönetimin nesilden nesle aktarıldığı, stratejik kararların aile tarafından verildiği, yönetimi bir ailenin kontrolünde olan ya da yönetimin bir aile tarafından etkilendiği işletmeler şeklinde tanımlanabilmektedir (Yazıcıoğlu ve Koç, 2009, s. 498).

"Aile işletmesi sahipliği ve yönetimi bir kişi veya aileye ait olan işletmelerdir. Bir başka tanıma göre sahiplik ve kontrolün çoğunluğunun bir ailenin elinde olduğu, iki veya daha fazla aile üyesinin doğrudan işin içinde olduğu işletmeler aile işletmesidir." (Erdoğmuş, 2007, s. 68)

3.2. Aile İşletmelerinin Özellikleri

Aile işletmelerini başka işletmelerden farklılaştıran bir takım hususlar mevcuttur. Bunlar, aile işletmesinin kurucusunun, genel müdür ya da üst düzey yönetici olması, kurucunun mensup olduğu ailenin üyelerinin, işletme tarafından istihdam edilmesi, aile üyelerinin, hisse senedi sahiplerinin oyuna sunulmuş konulara karar verebilmesi, yöneticilerin ve firmalarının aile işletmesi olarak tayin edilmesini kabul etmeleridir (Holland ve Boulton, 1984, s. 16).
Aile işletmelerinin tanımlarındaki ortak özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- İşletme sermayesinin çoğunluğunun belli bir aileye ait olması.
- İşletmenin sahibi olan aile üyelerinin, yönetici ve diğer pozisyonlarda istihdam edilmesi.
- İşletmenin bir aile üyesi veya üyeleri tarafından yönetilmesi.
- Yönetici ve çalışan kadrosunda aile dışından bireylerin de var olması.
- İşletmeye birkaç nesildir bir ailenin sahip olması. (Yolaç ve Doğan, 2011, s. 85)

3.3. İşletme ve Çevre

İşletmeler bir sistem olarak ele alındığında, her işletme dış çevresinden aldığı girdileri, belli teknoloji seviyesindeki üretim süreci ile çıktıya dönüştürür ve elde ettiği çıktıyı dış çevresine aktarır. İşletme sistemi üzerinde etkisi olan farklı dış çevre faktörleri bu süreçte önemli bir etkiye sahip olacaktır. İşletmenin kontrolü dışında olan bu dış çevre unsurlarının bazıları kendi dinamiklerine bağlı olarak, stratejik yönetim terimi deyimleriyle işletme için yeni fırsatlar oluşturacak yönde değişirken bazıları da tehlikeler oluşturacak yönde değişecektir. İşletmeler bu fırsat ve tehditleri doğru şekilde öngörerek fırsatlardan yararlanacak ve tehditlerden kendilerini koruyacaklardır. Aksini düşündüğümüzde, işletmeler çevreleri ile uyum içerisinde olmazlar ve girdi-süreç-çıktı ilişkisi olumsuz ilerler ve bundan da işletmeler olumsuz etkilenirler. Günümüzün bilgi toplumu ve küresel rekabet ortamında, dış çevre unsurlarının hızlı değişimleri altındaki işletmeler için değişim yapmak elzem bir hâl almıştır (Koçel, 2018, s. 688-689).

Birer örgüt olarak işletmeleri göz önüne aldığımızda onlarında diğer örgütler gibi tek başlarına olduklarını söyleyemeyiz. İşletmeler de bütün örgütler gibi çevrelerindeki koşullar içinde yaşarlar ve bu koşullardan etkilenirler. Çevre, örgütleri değiştirebilecek etkiye sahiptir ve örgütlerin nasıl şekil alacaklarını belirler (Güçlü, 2003, s. 71) Literatürde işletmelerin genel çevresinin ekonomik, demografik, politik ve yasal, teknolojik, uluslararası ve sosyokültürel çevre olan alt çevrelerden meydana geldiği belirtiliyor (Hitt, Ireland ve Hoskisson, 2007, s. 37-51). Esasen çevre kavramı işletmeyle ilgili her şeyi kapsar. Buna mukabil dış çevre işletmenin kendisiyle alakalı ama işletme dışı faktörlerden oluşur. Dinçer işletmenin söz konusu çevre faktörlerini, içten dışa doğru üç grup hâlinde nitelendirmiştir: i) İşletmeyi doğrudan doğruya etkileyen iş çevresi, ii) İşletmeyi dolaylı etkileyen ulusal çevre ve iii) işletmeyi hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkileyebilen küresel çevredir. Toplumu ve ulusal çevreyi dolaylı yönden etkileyen küresel çevre, rekabet çevresini doğrudan etkileyen iş çevresidir. Ulusal çevre, genelde ve dolaylı yönden işletmeyi etkileyen politik, hukuki, ekonomik, sosyokültürel ve doğal çevre faktörleridir. İş çevresi ise işletmenin iş yaptığı ve direkt olarak etki altında kaldığı çevredir (Dinçer, 2003, s. 71-73).

3.3.1. Politik ve Yasal Çevre faktörleri

Politik çevre, kaynakların ve organizasyon ve ilgili grupların kaynaklar için rekabet ettikleri alan ve milletler arasındaki etkileşimlere kılavuzluk eden regülasyonların ve hukuk devletini gözeten fikrin bulunduğu alandır. Aslında bu faktör, örgütlerin devleti nasıl etkilemeye çalıştığını ve devletin örgütleri nasıl etkilediğini anlatır (Hitt, Ireland ve Hoskisson, 2007, s. 46). İşletmeyi etkileyen politik faktörler özellikle vergiler, ithalat ve ihracat tarifeleri, çevre ve iş yasaları, potansiyel devlet destekleri ve belli bir iş bölgesinin istikrarı etrafında döner.

3.3.2. Ekonomik Çevre

Ekonomik çevre, bir şirketin rekabet ettiği veya edebileceği ekonominin yönüne ve doğasına karşılık gelir (Hitt, Ireland ve Hoskisson, 2007, s. 46). GSMH, milli gelir, dış ödemeler, döviz gelir ve giderleri, enflasyon gibi işletmeleri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen unsurları barındıran çevredir. Bu göstergeler, yönetim açısından kritik önem taşırlar ve işletmelerin kararlarını yönlendirirler.

3.3.3. Sosyokültürel Çevre

İnsan davranışları ve sosyokültürel normlar, çevresel birer önemli unsur olarak işletmeleri etkiler. Eğitim ve kültür, toplumsal inançlar, gelenekler, değer yargıları gibi unsurlar işletmelerin sosyal çevresini meydana getirirler (Alpugan, 1996, s. 73). Sosyokültürel çevre temel olarak toplumun ve işletmelerin değer yargılarını, yaşam biçimlerini, tutumlarını, davranış biçimlerini, olaylara bakış açısını, kültürel alışkanlıklarını belirler.

Sosyokültürel çevrenin bireylerin düşüncelerini şekillendirmede büyük etkisi bulunduğu gibi işletmelerin karar vermesinde ve dış çevresini değerlendirmesinde de büyük etkisi vardır. Sosyal yapılar insanların düşünce ve hayat tarzı, davranış şekilleri ile ilgili oturmuş modeller ortaya koyar. Türk toplumu çoğunlukla kolektivist ya da kamucu toplum olarak görünmektedir. Türk toplumu genel olarak, yüksek cemaat bağlılığı olan, bireyselliğin zayıf olduğu, bireysel inisiyatif, girişimci değer ve faaliyetlerinin ileri düzeyde olmadığı sosyal yapıya sahiptir. (Aytaç, 2006, s. 147-149).

Toplumsal yapılar, sosyal irtibatın kurum halini aldığı yapılar olarak tanımlanabilir. Bu yapılar, niteliklerine göre davranış, kurumsal örüntüler ve kültürel formlar ortaya çıkarırlar. Sosyal yapılar üzerinde etkili olan normlar ve değerler, toplumun insan münasebetlerine, yaşam tarzlarına, düşünme ve anlayış sistemlerine yön verirler. Bütün toplumsal yapılar bu formlara dayanarak modeller sunar (Aytaç, 2006, s. 147).

3.3.4. Teknolojik Çevre

Teknoloji işletmeler üzerinde her yıl artan bir rol oynamaya devam ediyor. İşletmelerin amaçlarını gerçekleştirmesine yardım eden tüm mal ve hizmetler, makine, araç ve gereçlerle bilgi ve süreçleri kapsayan çevreye teknolojik çevre denir. Teknolojik çevre işletmelerin kurallarını, kullandıkları yöntemleri, çalışanlarını, ürettikleri ürün ve hizmetleri etkiler. Bu çevreye AR-GE çalışmaları, üretim, iletişim, bilgi işleme teknolojileri örnek verilebilir.

3.3.5. Uluslararası Çevre

İşletmenin bir üst sistemi olan, faaliyette bulunulan ülke dışındaki ekonomik iş birlikleri, savaşlar gibi birçok unsurun yer aldığı çevredir. Buradaki unsurları, en fazla kayrılan ülke olma statüsü, savaş olasılıkları, ülkelerarası birleşmeler ve ayrılmalar, serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği anlaşmaları, ortak pazar anlaşmaları, ekonomik iş birlikleri, küreselleşme eğilimleri, ambargo ve kotalar belirler (Yiğit ve Yiğit, 2011).

3.3.6. Demografik Çevre

Demografik çevre nüfusun büyüklüğü, yaş dağılımı, coğrafik dağılım, etnik yapı ve gelir dağılımı ile ilişkilendirilir. Çoğunlukla demografik çevre küresel düzeyde analiz edilmiştir. Bunun sebebi, demografinin ülkelerin sınırları boyunca olan potansiyel etkileri ve birçok firmanın uluslararası düzeyde rekabet ediyor olmasıdır. (Hitt, Ireland ve Hoskisson 2007, s.42) Özetle nüfusun yapısı, nüfusun özellikleri ve nüfusun eğilimleri ile ilgili faktörler demografik çevreyi oluşturur.

4. AMAÇ VE METOT

Araştırmanın amacı, Türk ve Avrupa Aile işletmelerinde belirgin düzeyde görünen tehdit algılarındaki ve beklentilerdeki farklılıkların nedenini tespit etmektir. Aile işletmelerinde orta ve üst düzey yöneticilerde görünen algı farklılıkları ve bunların nedenleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmada ikincil verilerden yararlanılmış ve bu veriler değerlendirilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. İkincil veri kaynağı olarak European Family Businesses Kurumu'nun 2018'de yürüttüğü Avrupa Aile İşletmeleri anketinden faydalanılmıştır.

5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmanın bulgularına göre; benzer demografik yapıya sahip Avrupa ve Türk Aile İşletmeleri çoğunlukla endüstri ve üretim sektöründe hizmet vermektedirler. Türk ve Avrupa Aile İşletmeleri 2018'in gelecek 12 ayı içerisinde firmalarının performanslarını değerlendirirken aynı beklentiler içerisinde değildirler. Avrupa Birliği'nin Brexit sorununun ve işletmelerin uluslararası, politik ve ekonomik çevresinden kaynaklı sorunların işletmeler üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Demografik yapıya Türkiye özelinde bakıldığında, Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile benzer demografik nitelikte olduğunu tespit edilmektedir. Türkiye'den katılan aile işletmeleri %43,8 oranla çok ortaklı yapıya sahiptir ve bu oran Avrupa ülkelerinde de %46,1 ile Türk Aile İşletmeleri ile benzer ve baskın niteliktedir. Öte yandan, katılımcıların çoğunun her iki tarafta da endüstri ve üretim sektöründen geldiği görülmektedir. Türk Aile İşletmeleri'nin %41'i Avrupa Aile İşletmeleri'nin ise %34'ü endüstri ve üretim sektörünün tüm sektörler üzerindeki oranını oluşturmaktadır ve sektördeki büyük payı endüstri ve üretim almaktadır. Türk Aile İşletmeleri'nde ciro dağılımı %68 oranla 10 ile 50 milyon Avro arasındadır. Avrupa'da %69 oranla ciro dağılımları bu aralıkta bulunmaktadır. Ankete cevap verenlerin Türkiye'de yarıdan fazlasını şirketlerdeki orta ve üst düzey yöneticilerin oluşturduğu görülmektedir (PwC, 2018).

Türkiye'den ankete katılan şirketlerde gelecek 12 ay içerisinde performansın kötüleşeceği kanaatine hâkim %11'lik bir kesim mevcutken, Avrupa'da bu oran sadece %3 olmaktadır. Türk aile işletmeleri Avrupa Aile İşletmeleri'ne kıyasla daha az iyimser görünmektedir. Şirketlerinin mevcut durumu sorulduğunda Türk katılımcıların %17'si kritik durumda olduklarını belirtmektedir. Avrupa genelinde ise şirketlerinin durumunu kritik görenler %5'tir. Bunun yanı sıra Türk Aile İşletmeleri Avrupa'dakilere kıyasla durumunu daha stabil olarak yorumlamaktadır. Pazarı kritik olarak yorumlayanlar Türk aile şirketlerinde %17 iken Avrupa'da %5 oluyor ve dahası Brexit'in yaratacağı negatif etkiyi Türk Aile İşletmeleri Avrupa'dakilere kıyasla daha yüksek beklemektedir (PwC, 2018).
Anket sonuçlarına göre, Türk Aile İşletmeleri'nde tehditler sırasıyla jeopolitik gerilim, rekabet, yüksek enerji fiyatları, finansmana erişim, yüksek emtia fiyatları, doğru yetenek eksikliği, yüksek işsizlik, bilgi hırsızlığı ve siber riskler olarak görülmektedir. Avrupa Aile İşletmeleri'nde ise bu tehditlerin yerini sırayla rekabet, doğru yetenek eksikliği, yerel düzenlemeler ve bürokrasi, emtia fiyatları, AB bürokrasisi, enerji fiyatları, jeopolitik gerilim ve siber riskler almaktadır. Bu temelde baktığımızda tehditlerin başını çeken oranlarıyla beraber ana farklılıklar şunlardır: Türk Aile İşletmeleri'nde jeopolitik gerilim %66, rekabet %52, yüksek enerji fiyatları %39; Avrupa Aile İşletmeleri'nde rekabet %51, doğru yetenek eksikliği %43, yerel düzenlemeler veya bürokrasi %39. Avrupa'da yerel düzenlemelerin AB düzenlemelerinden daha kötü olduğu görünmektedir. Türk Aile İşletmeleri'nde % 66 oranla jeopolitik gerilim en büyük risk olarak görülmekteyken, Avrupa Aile İşletmeleri'nde bu oran %22 olmaktadır (PwC, 2018). İşletmelerin % 29'unun aynı zamanda AB bürokrasisini de bir sorun olarak gördükleri düşünülürse, AB'nin bu durumdan rahatsız edileceği de söylenebilir.

Türk Aile İşletmeleri yöneticilerinin bulundukları coğrafyadan kaynaklı olarak yüksek derecede algıladıkları jeopolitik gerilim işletmenin dış çevre unsurlarının birer etkisidir. Türk Aile İşletmeleri'nin girdi olarak kullandıkları enerji kaynaklarındaki fiyat değişimleri üzerine kaygılarının artması da uluslararası ve ekonomik çevrenin işletme üzerindeki etkilerinin birer tezahürüdür.

AB yetkililerinin şirketlerin inisiyatifini sınırlamaları ve şirketleri bürokrasiye boğmaları çoğu özel firma tarafından böyle hissedilmemektedir. Şirketlerinin gelişimine mani olan bürokrasi temelli problemin kaynağını genellikle kendi ülkelerindeki yerel ekonomi regülasyonu ve bürokrasi oluşturmaktadır.

Dünya genelinde rekabet ortamı gün geçtikçe zorlaşmaktadır ve bu durum hem Türk hem de Avrupa Aile İşletmeleri'nin tehdit algısında rekabeti ilk sıralara koymasına sebep olmuştur. İşletmelerin uluslararası büyümeye ve coğrafi genişleme hedeflerine ulaşmak için yeni pazarlar olarak gelişmekte olan ülkeleri hedeflerine koydukları görülmektedir. Bu durum her iki taraf için de yeni pazarlar ve zorlaşan rekabet anlamına gelmektedir.

Avrupa Aile İşletmeleri'nde ilk sıralara yerleşen bir diğer tehdit algısı olan kalifiye iş gücü bulmakta zorluk yaşanması ise işletmelerin ülkelerindeki eğitim kalitesindeki zayıflıktan ortaya çıkmaktadır. Yetenekli çalışan bulamamaktan en çok etkilenen sektörler inşaat, konstrüksiyon, sanayi ve imalat olmaktadır. Yetenek kıtlığı Avrupa'da işsizlik oranının düştüğü dönemde ortaya çıkmıştır. AB ülkelerinde işsizlik oranı 2013'ten bu yana artmaktadır; fakat geçen seneye oranla 2018'de % 1 civarında bir düşüş meydana gelmiştir (PwC, 2018). Genç işsizliği işsizlik probleminin Avrupa'da başını çekmekte ve çoğu genç doğru yeteneklere sahip olmadığı için yeni pozisyonları değerlendirememektedir. Özel sektörde daha rekabetçi bir tavır ortaya koymak isteyen işletmelerin dijitalleşmeyle birlikte beceri yoğun yatırımlar yapmaları gerekmektedir. Vasıflı çalışan talebi arttıkça, hükümetler doğru becerilere sahip bireyler yetiştirmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bu sebepten eğitim sistemindeki eksikliği gidermek ve revize etmek kaçınılmaz olur.

6. SONUÇ

İşletmelerin bulundukları çevre ve çevreyle ilişkileri kararlarını etkilemektedir. Avrupa ve Türk Aile İşletmeleri'nde görülen risk anlayış farklılığının sebebi olarak politik ve yasal, demografik, uluslararası, sosyokültürel, ekonomik ve teknolojik çevre faktörlerinin orta ve üst düzey yöneticilerde anlayış farklılıkları gösterdiği anlaşılmaktadır. İşletmelerin genel veya uzak çevresinden gelen unsurların işletmeler tarafından tehdit veya fırsat olarak algılandığı ortadadır. Türk Aile İşletmeleri'nin dış çevresi ve bu çevre faktörlerinin Avrupa Aile İşletmeleri'nden belli hususlarda farklı olmasından dolayı işletmelerde tehdit ve beklenti farklılıkları mevcudiyet bulmaktadır.

Aile işletmelerinde iç ve dış riskler doğru anlaşılarak bu alanlar fırsata çevrilebilir. Aile işletmesinde iç ve dış denetim önlemleri olarak iş riskleri kontrol edilirken; iletişimi geliştirmek, yönetişim modellerini uygulamak, iç kontrolleri ve siber güvenlik sistemlerini devreye sokmak, yeni finansman sağlamak, etkin vergi yönetimi ve optimizasyonu gerçekleştirmek, işletmenin beklenmedik sürprizlerle başa çıkabilmesini olumlu yönde etkileyebilir.

Bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, bu çalışmadan ilham alarak Avrupa Aile İşletmeleri anketinin soruları temelinde oluşturulacak yeni bir anketi Türkiye'deki farklı bir örnekleme sorarak nicel bir araştırma yapabilecekleri önerilmektedir. Türk Aile İşletmeleri'nin jeopolitik gerilim ve diğer tehdit algılarında ısrarcı olmalarının nedenleri, aile işletmelerinin orta ve üst düzey yöneticileriyle yapılacak görüşmelerle ortaya çıkartılabilir.

KAYNAKLAR

AKDOĞAN, A. (2000), Aile İşletmelerinin Özellikleri ve Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma İhtiyacı, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* (16), 31-47.

ALPUGAN, O. (1996), *İşletme Bilimine Giriş,* Trabzon: Derya Kitabevi.

AYTAÇ, Ö. (2006), Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (15), 139-160.

ÇEMBERCİ, M. (2013), Kurumsal Yönetim İlkelerinin Türk Aile İşletmeleri'nin Yönetim İlkelerine Adaptasyonunun Değerlendirilmesi, *AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ,* (34).

DİNÇER, Ö. (2003), *Stratejik Yönetim Ve İşletme Politikası,* İstanbul: Beta Basım A.Ş.

ERDOĞMUŞ, N. (2007), *Aile İşletmeleri: Yönetim Devri ve İkinci Kuşağın Yetiştirilmesi*, İstanbul: İGİAD Yayınları.

GÜÇLÜ, N. (2003), Stratejik Yönetim, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 23(2), 61-85.

HITT, M. A., IRELAND, R., ve HOSKISSON, R. E. (2007), *Strategic Management Competitiveness and Globalization (Concept and Cases),* China: Thomson Higher Education.

HOLLAND, P. G., ve BOULTON, W. R. (1984), Balancing the Family and the Business in Family Business, *Business Horizons*, 27(2), 16-21.

KOÇEL, T. (2018), *İşletme Yöneticiliği,* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

KPMG. (2018), European Family Business Barometer 7th Edition, 20 Aralık 2018 tarihinde KPMG: http://www.europeanfamilybusinesses.eu/publications/94/102/European-Family-Business-Barometer-7th-edition adresinden alındı.

PWC. (2018), Avrupa Aile Şirketleri Türkiye Sonuçları, 20 Aralık 2018 tarihinde PwC: https://www.pwc.com.tr/tr/ailesirketleri/assets/avrupa-aile-sirketleri-raporu-turkiye-sonuclari.pdf adresinden alındı.

YAZICIOĞLU, İ., ve KOÇ, H. (2009), Aile İşletmelerinin Kurumsallaşma Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (21), 497-507.

YİĞİT, S., ve YİĞİT, A. M. (2011), Stratejik Yönetimde Dış Çevre Analizi: KOBİ'ler ve Büyük İşletmeler Arasında Bir Karşılaştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*(38), 119-136.

YOLAÇ, S., ve DOĞAN, E. (2011), Küreselleşme Sürecinde Aile İşletmelerinde Yönetim ve Kurumsallaşma, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* 61(2), 83-110.

DİJİTAL ÇAĞIN AMELELERİ VE İNTERNET AMELE PAZARLARI

Doç. Dr. Mehmet Şahin
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., Maliye Bölümü
mehmetsahin@comu.edu.tr

Öğr.Gör. Cumali Yaşar
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
cyasar@comu.edu.tr

Özet

Bilgiyi birikim olarak yaşamının merkezine koyan toplumlar adına medeniyet dedikleri bir yaşam biçimini oluşturmuştur. Medeniyetlerin gelişmesi, bilgi türünün kullanımı ile doğrudan bağlantılı oluşmuştur. Sanayi devrimi; bilgiyi kullanan toplumları gelişmiş toplum, bilgiyi kullanmayan toplumları sömürge toplum haline getirmiştir. Sanayi devriminin oluşturduğu medeniyetin en açık örneği toplumları ayrıştırdığı gibi insanları da ayrıştırmıştır. Beyaz yakalılar, mavi yakalılar gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Bilginin köleleri ve bilginin efendileri gibi ayrışımcı mantık emek üstü bir güç kazanmıştır. Sanayi toplumunun sonrasında ortaya çıkan Bilgi Toplumunun oluşturduğu medeniyet, Dijital medeniyet olarak olarak adlandırılmıştır. İnternetin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması ile dijital bir medeniyet doğmuştur. Bilginin yönetimi ve üretimi internet ile birlikte yeni bir boyut kazandırmıştır. Özellikle bilgiyi üretenler, internet ile birlikte dünyanın her yerinde yeşermeye başlamıştır. Dijital medeniyetin en önemli varlığı bilginin boyutunun değişmesidir. Dijital çağ, ağlar üzerinde üretim yöntemini ortaya çıkarmıştır. Bir fikir bir ülkede doğuyor, ağ üzerinde bu fikir yeşeriyor ve başka bir ülkede ürün olarak ortaya çıkıyor. Dijital toplumlarda istihdamının şekli ve niteliği de değişmektedir. Bu anlamda artık amelelerin niteliği değişmiştir ve internet amele pazarları ortaya çıkmıştır. Sanayi devriminde inşaatlarda veya fabrikalarda çalışan usta ve amelelerin yerini bilişim ameleleri almıştır. İnternet üzerinde bunların sanal pazarları ortaya çıkmıştır. Bu yeni nesil amelelerin niteliği bitirdiği okula ya da aldığı eğitime göre değil, amelenin kendi kazandığı bilginin niteliğine göre değişiklik kazanacaktır. Duvar ustalarının yerine 3D yazıcı kullanan veya 3D yazıcıya yazılım yapan ameleler öne çıkacaktır. Bu çalışmada, internet amele pazarlarının çalışma şekli ve boyutu farklı yönleriyle analiz edilecektir.
Anahtar Kelimeler: İnternet, Dijital Çağ, İnternet Amele Pazarı

THE LABOURS OF DIGITAL AGE AND THE INTERNET JOB MARKETS

Abstract

The societies that put informaion in the center of their lives as accumulations, have created a way of life called civilization. The development of civilizations was directly related to the use of the type of informaion. The industrial revolution has transformed the societies using the informaion into developed societies and societies that do not use informaion into colony societies. The most obvious example of the civilization created by the industrial revolution has separated the people as well as the societies. White collars have revealed concepts such as blue collars. Deconstructive logic, such as the slaves of informaion and the masters of informaion, has gained strength over the labor. The civilization constituted by the Information Society, which emerged after the industrial society, was named as Digital Civilization. A digital civilization was born with the emergence and spread of the Internet. The management and production of informaion brought a new dimension together with the internet. Especially those who produce information started to flourish all over the world with internet. The most important asset of digital civilization is the change in the size of informaion. The digital age revealed the method of production on the networks. An idea is born in a country, this idea grows on the network and emerges as a product in another country. The shape and quality of employment in digital societies also varies. In this sense, the nature of the labours has changed and the Internet job markets have emerged. In the industrial revolution, craftsmen and labours working in construction or factories were replaced with the labours working in IT sector. Their virtual markets have emerged on the Internet. The quality of these new generations will not change according to the school or

education, but the quality of the information gained by the process. Those who use a 3D printer instead of wall masters or who make software to the 3D printer will come forward. In this study, the ways and dimensions of working of internet job markets will be analyzed in different aspects.

Keywords: Internet, Digital Age, Internet Job Markets .

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinde bilginin gelişmesi, birlikte yaşam kültürünün gelişmesi ile başlamıştır. Bilgiyi birikim olarak yaşamının merkezine koyan toplumlar, adına medeniyet dedikleri bir yaşam biçimini oluşturmuştur. Medeniyetlerin gelişmesi bilgi türünün kullanımı ile doğrudan bağlantılı oluşmuştur (Medeni & Aktaş, t.y.). Sanayi devrimi; bilgiyi kullanan toplumları gelişmiş toplum, bilgiyi kullanmayan toplumları sömürge toplum haline getirmiştir. Sanayi devriminin oluşturduğu medeniyetin en açık örneği toplumları ayrıştırdığı gibi çalışanları da ayrıştırmıştır. Beyaz yakalılar, mavi yakalılar gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Bilginin köleleri ve bilginin efendileri gibi ayrımcı mantık; emek üstü bir güç kazanmıştır. Sanayi devriminin sonucunda ortaya çıkan medeniyet bilgi toplumu, Bilgi toplumunun oluşturduğu medeniyet dijital medeniyet olarak adlandırılmıştır. Toplum bilimcileri insanlık tarihine göre çok kısa süren sanayi toplumu insanlık adına bir medeniyet verememiştir. Ancak sanayi devrimi; internetin keşfi ile dijital bir medeniyet doğurmuştur. Bilginin yönetimi ve üretimi internet ile yeni bir boyut kazandırmıştır. İnternet üzerinden yapılan ticari faaliyetlerin artması ile çalışma şeklinde değişmeler olmuştur.

2. BILIŞIM AMELELERI

TDK'ya göre Amele'nin tanımı "başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimse.("TÜRK DİL KURUMU", t.y.)"dir. Amele, güç gerektiren işler başta olmak üzere çok değişik alanlarda olmaktadır. Amele Çavuşu Çukurova'da pamuk veya fıstık toplayan İşçilerinin başındaki sorumlu kişiye denmektedir. Saka ise pirinç tarlalarını işlem yapmak için çalışan amelelerin başındaki sorumlu kişiye denir. İnşaat sektöründe ise amelelerin başındaki kişiye taşeron denmektedir. Lojistik sektörü, yemek sektörü, turizm sektörü gibi bir çok alanda örnekler çoğaltılabilir. Kısacası amele'nin emeğini kullanan birçok alan türemiştir. Üretimin her aşamasında amele iş gücü kullanılmaktadır. Modern Çağın Amele Başları: Sendikalar: Günümüzde Sendikalar eskinin Amele başının yeni adıdır. Tek farkı, güç dengesinin ve kavram adının yeni adı olarak sendika bir birliktelik olarak daha resmi olmuştur. Özellikle bilgiyi üretenler, internet ile birlikte dünyanın her yerinde yeşermeye başlamıştır. Dijital medeniyetin en önemli varlığı bilginin boyutunun değişmesidir. Ağlar üzerinde ürün üretim yöntemini ortaya çıkarmıştır. Bir fikir bir ülkede doğuyor ağ üzerinde bu fikri yeşeriyor ve başka bir ülkede ürün olarak ortaya çıkıyor ("Yetenekli Freelancer Topluluğu - Bir Freelancerla Çalışın | Bionluk", 2019) .

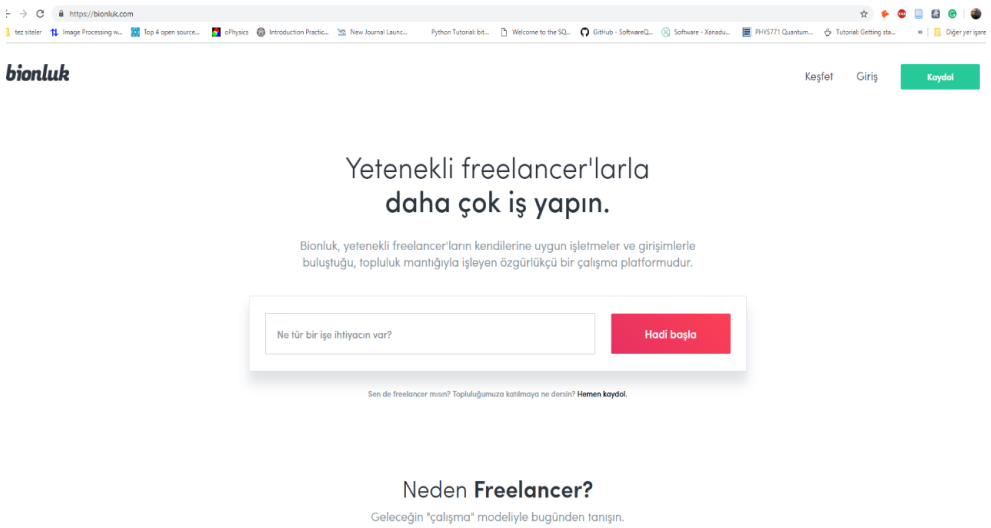

Şekil 1 Freelancer İş yapma biçimi(“Yetenekli Freelancer Topluluğu - Bir Freelancerla Çalışın | Bionluk”, 2019)

İnternetin evlere girmesiyle ve yaygın bir şekilde kullanılmasıyla amele pazarlarının şekli ve yöntemi değişmiştir. Artık sokaklarda beklemek yerine internetin başında beklemeye başlanmıştır. İş aramak ve kendini göstermek için artık özgeçmiş ve sertifikalar ile öne geçmeye çalışmaktadır (“Yetenekli Freelancer Topluluğu - Bir Freelancerla Çalışın | Bionluk”, 2019). İnternet devrimi dünyayı global bir köy haline getirmiştir. Bu köyün amelelerinin en önemli yetkinliği kazandığı niteliklerdir. Bu aynı zamanda en büyük sorundur. Amele arayanlar için amelelerin yeteneklerinin ve vasıflarının doğruluğunu nasıl ispat edecekleridir. Artık ameleler için rozet kazanma devri başlamıştır. Ameleler yaptıkları işlerden rozet almakta ve aldıkları rozetlerden yetkinlik dereceleri kazanmaktadırlar. Tabi ücretleri de bu rözetlere göre değişmektedir.

Şekil 2 Bilişim Ameleri (“Freelance iş ilanları Türkiye”, t.y.)

Makinelerin birbiriyle haberleşmesi, endüstri 4.0 devriminde bilginin yönetimi için yeni bir kavram ortaya çıkarmıştır. Üretim kavramı ve ürünün niteliği yeni bir boyut kazanmıştır. Ürün üretim merkezlerinin yapısında otomasyonların merkeze geçtiği bir dönem olmuştur. İşçinin veya mühendisin merkezde olduğu bir dönem kapamış, yerine başka bir ülkede üretilen otomasyonların almıştır. İşçilerin bilgi yeterlilikleri değişmiştir. Dijital medeniyetin oluşturduğu toplumların fertleri Endüstri 4.0 i oluşumunda kendilerini yer edinmek istemektedirler. Endüstrinin kullandığı otomasyonlar, insan emeğinin yerine geçen akıllı makinelere bırakmıştır. Bu akıllı makineleri geliştirmek için dijital toplumun bireyleri bu yeterliliklere göre kendini geliştirmek zorunda olacaktır (Ünal, 2019) . Sanayi devriminden kalan mühendis ya da mesleki yeterlilik için yıllarca okumaya gerek kalmayacaktır.

Yeterlilikler otomasyonlara göre değişecektir. Bu otomasyonlarda görev alacak bireylerin öğrenim süreleri değişken olacaktır. Dijital toplumlardaki bireylerin çalışma ya da üretme şekli değişiklikler olacaktır. Otomasyonlarda çalışacak fertlerin nitelikleri otomasyona göre de değişecektir. Bir otomasyonun içinde bazı işler 10 yıl sürerken, bazı işler 10 saat sürecektir. İş istihdamının niteliğinde değişecektir.

Artık amele pazarları ve amelelerin niteliği değişmiştir. Sanayi devriminde inşaatlarda veya fabrikalarda çalışan mühendis, usta, amelelerin yerini bilişim ameleleri almıştır. Ancak bunların niteliği bitirdiği okula ya da aldığı eğitime göre değil, amelenin kendi kazandığı bilginin niteliğine göre değişiklik kazanacaktır (Yarman & Denemeç, 2016) İnşaat mühendisi arayanların yerine 3d yazıcı kullanan veya 3d yazıcıya yazılım yapan ameleler öne çıkacaktır. Endüstri toplumunda ortaya çıkan dijital medeniyetin ameleleri yetenekleriyle ve geliştirdikleri tasarımlar ile kendini gösterecektir (Kocabay-Şener, 2019)

SONUÇ

Yeni bin yılın en önemli karekteristik özelliği iş gücü piyasasını değiştirmesi olmuştur. Yazının icadı bilginin ifade şekli; Tekerleğin icadı güç ihtiyacının dengesini; matbaanın icadı bilgi devrimini; buhar makinesi sanayi devrimini; transistör devrimi elektronik devrimini; blokchain para transferindeki güven devrimini sağlarker, EMEĞİN hakkını koruyan bir devrim/ yasa maalesef henuz bulunamamıştır.

KAYNAKÇA

Freelance iş ilanları Türkiye. (2019). Geliş tarihi 07 Mayıs 2019, gönderen Freelance Uzmanlar İşverenler | Freelance İş İlanları Türkiye website: https://www.sanalisci.com/

Kocabay-Şener, N. (2019). *Dijital Medya Teknolojilerinin Tekno-Sosyoloji Bağlamında İncelenmesi*. 284.

Medeni, İ. T., & Aktaş, D. Z. (t.y.). *Veri Toplumundan Bilgi Toplumuna Dört Düzeyli Bir Toplum Modeli*.

TÜRK DİL KURUMU. (t.y.). Geliş tarihi 24 Ocak 2019, gönderen http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4950fb8de0b5.57947749

Ünal, Y. (2019). *Bilgi Toplumunun Tarihçesi*. 22.

Yarman, F. A., & Denemeç, R. (2016). Dünya ve Türkiye'de Sanayi devrimleri,Dijital Çağ: Dün, Bugün, Yarın. *Dünya ve Türkiye'de Sanayi Devrimleri,Dijital Çağ: Dün, Bugün, Yarın*. Program adı: Conference2016. Geliş tarihi gönderen http://www.yeniturkiye.com/Conference2016/Present/1_1_1_4_Reha_Denemec-FarukAga_Yarman.pdf

Yetenekli Freelancer Topluluğu - Bir Freelancerla Çalışın | Bionluk. (2019). Geliş tarihi 06 Mayıs 2019, gönderen https://bionluk.com/

ASKERİ OKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL ADALET ALGI DÜZEYLERİ

Tolga TEKCAN
Kocaeli Üniversitesi / EYTPE Yüksek Lisans Öğrencisi
tolgatekcan@icloud.com

Prof.Dr. Soner POLAT
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi
spolat@kocaeli.edu.tr

Özet

Bu araştırma, Yalova ilinde bulunan bir askeri okulda çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet algı düzeylerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma grubunu bu okulda görev yapan 520 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma dahilinde öğretmenlere ait örgütsel adalet algı düzeylerini belirlemek adına Niehoff ile Moorman'ın çalışmaları (2013) neticesinde geliştirilmiş ve Polat'ın (2007) çalışması ile dilimize uyarlanan Örgütsel Adalet Ölçeği'nden istifade edilmiştir. Ölçek; dağıtımsal adalet (6 madde), işlemsel adalet (9 madde) ve etkileşimsel adalet (4 madde) olmak üzere toplam 3 boyut ve 19 maddeden oluşmaktadır. Araştırma, askeri okulda çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet konusundaki görüşlerini ve bu görüşlerin cinsiyet, kıdem, okuldaki görev süreleri ve yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmayı hedeflemiştir. Araştırma sürecinde elde edilen verilere tanımlayıcı istatistiksel işlemler uygulanarak bağımsız t-testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Anlam düzeyi olarak 0.005 alınmıştır. Araştırmanın sonunda elde edilen veriler incelendiğinde, öğretmenlerin dağıtımsal adalet algı düzeylerinin örgütsel adalet ve örgütsel adaletin diğer alt boyutlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dağıtımsal adaletten sonra öğretmenlerin sırasıyla; etkileşimsel adalet ve işlemsel adalet olarak nitelendirdiğimiz adalete ait boyutlara yönelik algılarının "yüksek" düzeyde olduğu ortaya konmuştur. Okuldaki adalet ortamına genel olarak bakıldığında, öğretmenlerin örgütsel adalet davranışına yönelik algılarının "yüksek" düzeyde tezahür ettiği görülmüştür.

ORGANIZATIONAL JUSTICE VIEWS OF MILITARY SCHOOL TEACHERS

Abstract

Our study has been conducted in order for the researchers to determine aspects of military teachers about organizational justice. Study sample has been consisted of 520 teachers who works in this school. The data which has been utilized, have been gathered via the Scale of Organizational Justice. Neihoff and Moorman (2013) have developed the scale mentioned and Polat (2007) has adapted it into Turkish. The scale consists of 3 dimensions and 19 items, including distributive justice which falls into 6 items, procedural justice which falls into 9 items, and interactional justice which falls into 4 items. Our research aims to investigate military views of military teachers upon justice perception and, if their views change depending on their sex, seniority, school year of service and age. Independent t-test and ANOVA analyzes were performed by using descriptive statistical procedures. The level of significance has been considered 0.005. In the end, when the data, obtained are analyzed, we contemplated that the views which belong to teachers about distributional justice is the highest above all other dimensions of the variable and also in general; organizational justice itself. When the researchers scrutinize the justice environment, it has been well revealed that military teachers have a "high" level of justice perception in general.

Keywords: justice, organizational justice, military school.

1. GİRİŞ

Örgütsel adalet davranışı örgüt yönetimi alanında gitgide önemli hala gelen bir konu olarak göze çarpmaktadır. Örgütte mevcut insan, madde ve zaman kaynağı; kazanımlar ve bunların dağıtılmasına yönelik kararlara bağlı gelişen örgütsel adalet kavramı örgütlerin gerçekleştirebilme noktasında verimli bir örgüt iklimi meydana getirme fırsatı elde etmeleri adına önem taşımaktadır. Eğitim

örgütlerinin toplumun gelişimi üzerindeki etkisi ve öğretmenlerin eğitim sürecinin önemli bir parçasını meydana getiriyor olmaları (Polat, 2012) göz önünde bulundurulduğunda eğitim örgütlerinde örgütsel adalet davranışının önemi daha da artmaktadır.

Alanyazında örgütsel adalet davranışı; örgütte mevcut uygulamaların kurallara bağlı biçimde, herkese eşit gerçekleştirildiğine ve kişiye ya da duruma göre değişmediğine yönelik işgören algısı (Koys ve DeCotiis, 1991) olarak tanımlanmıştır. Örgütsel adalet; örgütsel girdilerin ve olumlu ya da olumsuz tüm örgütsel çıktıların dagıtımıyla, karar sürecinde uygulanan prosedürler ve kişilerarası ilişkilere yönelik kurallar ve söz konusu bu kişilerarası ilişkilerin algılanan adilliği (Folger ve Cronpanzano, 1998) olarak ifade edilebilir.

Örgütsel yönetim alanyaınında adalet; dağıtımsal ve işlemsel ile etkileşimsel adalet olacak şekilde üç birbirinden farklı alt boyuta ayrılmış biçimde incelenegelmektedir. Bu alt boyutlar örgütte mevcut görev, sorumluluk, fırsat, ödül/ceza, güç, terfi vb. tüm örgütsel girdi ve olumlu ya da olumsuz tüm örgütsel çıktıların işgörenler arasında hakça paylaşılması olarak tanımlanan dağıtımsal adalet; örgütte mevcut girdi ve çıktıların dağıtımlarına yönelik karar verme safhasında işlemlerin ve süreçlerin hakça olma düzeyi olarak ifade edilen işlemsel adalet ve işgörenlerin örgütte üst, denk ya da ast meslektaşları ve diğer işgörenlerle kişilerarası ilişkilerinin niteliğine yönelik adillik algılarına (Erdogan, Kraimer ve Liden, 2006) atıfta bulunan etkileşimsel adalet olarak sıralanmaktadır.

Alanyazınında yapılmış geçmiş çalışmaların sonuçları, işgörenlerin örgütsel adalet algı düzeylerinin yüksek olmasının işgörenlerde örgütsel bağlılık ve örgütsel güven davranışlarının oluşturulmasına katkıda bulunduğuna ve bu işgörenlerin örgütsel vatandaşlık ve olumlu sosyal davranışları sergilemelerinin daha olası olduğuna (Cobb, Folger ve Wooten, 1995: s. 13-15) işaret etmektedir. Bununla birlikte düşük örgütsel adalet algu düzeyi; düşük işdoyumu ve yüksek personel devir hızı (DeConinck ve Johnson, 2019: s. 12-13) vb. olumsuz örgütsel çıktılara sebebiyet verebilmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Deniz Astsubay Meslek Yüksekokulu'nda görev yapan askeri öğretmenlerin örgütsel adalet değişkenine yönelik algı düzeylerini belirlemektir. Bu amaçla aşağıda sunulmuş sorulara yanıt bulunması hedeflenmiştir.

Askeri öğretmenlerin adalete yönelik algıları hangi seviyede tezahür etmektedir?

Askeri öğretmenlerin adalete yönelik algılarlarının düzeyi cinsiyet durumu, yaş durumu, okuldaki hizmet süresi ve kıdemlerine göre istatistiksel bağlamda anlamlı bir farklılık arz etmekte midir?

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Çalışma Modeli

Bu araştırmada öğretmenlerin örgütsel adalet algı düzeylerini ortaya koyabilmek için mevcut durumu olduğu gibi resmetmeyi (Karasar, 2015) temel alan, tarama modelinden yararlanılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin örgütsel adalet düzeyleri farklı değişkenlere göre incelenerek değerlendirilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Deniz Astsubay Meslek Yüksekokulu'nda görev yapan 520 öğretmenden oluşmaktadır. Tüm çalışma grubuna erişim sağlanabildiğinden araştırmanın örneklemi tüm evrenden meydana gelmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Öğretmenlerin görev yaptıkları okula yönelik örgütsel adalet algılarının ölçümlenmesinde Niehoff ile Moorman'ın çalışmaları (2013) neticesinde geliştirilmiş ve Polat'ın (2007) çalışması ile dilimize uyarlanan Örgütsel Adalet Ölçeği'nden (ÖAÖ) faydalanılmıştır. Söz konusu ölçek toplam 19 madde ile 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert tipi ölçekte mevcut maddeler Tamamen Katılmıyorum (1) ve Tamamen Katılıyorum (5) arasında beş aralıklı biçimde derecelendirilmiştir. Ölçekte mevcut 6 madde dağıtımsal, 9 madde işlemsel ve 4 madde ise örgütsel adaletin etkileşimsel alt boyutunu ölçmektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Öğretmenlerin ölçeğe verdikleri cevaplarından elde edilen verilerle araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik analizler yapılmıştır. Bu kapsamda verilerin gerekli varsayımları sağladığının görülmesinden sonra; betimsel istatistiki teknikler, t-testi (bağımsız gruplar için) ve ANOVA testi kullanılarak analiz işlemi gerçekleştirilmiştir. Anlam düzeyi olarak 0.005 alınmıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin değişkene ve söz konusu değişkene ait alt boyutlara yönelik algılarının düzeylerini sergileyebilmek adına aritmetik ortalamalar incelenmiştir. Aritmetik ortalamaların yorumlanmasında; 1.00 ile 1.79 puan aralığı; çok düşük, 1.80 ile 2.59 arası düşük, 2.60 ile 3.39 puan değerleri arası orta, 3.40 ile 4.19 puanlarının arası yüksek ve 4.20 ile 5.00 değerleri arası ise çok yüksek olarak değerlendirilmiştir

Analizler SPSS 24.0 paket programıyla gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, katılımcıların örgütsel adalet değişkenine yönelik algılarının düzeyleri ve söz konusu seviyelerin demografik değişkenlere göre istatiksiksel bağlamda anlamlı farklılık arz edip etmediğinin tespiti maksadıyla araştırma değişkenine ait aritmetik ortalama ve standart sapma ile, gerçekleştirilmiş t-testi ve ANOVA analizlerine dair sonuçlar sunulmuştur.

Askeri öğretmenlerin araştırmanın yapıldığı okula dair örgütsel adalet ve örgütsel adaletin alt boyutlarına ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. ÖAÖ ile Alt Boyutlarına Dair Aritmetik Ortalama/Standart Sapma Puan Değerleri

Örgütsel Adalet	Aritmetik Ortalama	SS
Örgütsel Adalet	4,14	,66
Dağıtımsal Adalet	4,20	,63
İşlemsel Adalet	3,90	,59
Etkileşimsel Adalet	4,18	,77

Çalışmanın değişkeni olan örgütsel adalet ve söz konusu değişkenin 3 (üç) alt boyutuna yönelik aritmetik ortalama puanları ile standart sapmaları incelendiğinde; öğretmenlerin örgütsel adaleti (M= 4.14, SS= 0.66), işlemsel adaleti (M= 3.90, SS= 0.59) ve etkileşimsel adaleti (M= 4.18, SS= 0.78) "yüksek" düzeyde algılarken; dağıtımsal adaleti (M= 4.20, SS= 0.63) "çok yüksek" seviyesinde algıladıkları görülmüştür. Askeri öğretmenlerin örgütsel adalet algı düzeylerinin, cinsiyetlerine göre farklılık arz edip etmediğinin tespiti maksadıyla gerçekleştirilen T-Testi'ne ait sonuçlar aşağıda sunulmuş olan tabloda (Tablo 2) yer almaktadır.

Tablo 2. Örgütsel Adalet Değişkenine Yönelik Askeri Öğretmen Algılarının Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi Maksadıyla Gerçekleştirilmiş T-Testi'ne Yönelik Sonuçlar

Puan	Gruplar	*N*	$\bar{x}$	*ss*	$Sh_{\bar{x}}$	*t* Testi		
						t	*Sd*	*p*
Örgütsel Adalet	Kadın	92	4.1178	0.624	0.065	-0.398	490	0.690
	Erkek	400	4.1485	0.675	0.033			

Cinsiyet değişkenine ilişkin T-Testi sonuçları incelendiğinde, araştırmanın yapıldığı okulda görev yapan askeri öğretmenlerin örgütsel adalete yönelik algı düzeyleri aritmetik ortalamalarının öğretmenlerin cinsiyetlerine göre istatistiksel bağlamda anlamlı değişiklik arz etmediği (*t=0.398; p>.05*) görülmüştür.

Çalışmamızın değişkeni olan örgütsel adalete ilişkin askeri öğretmen algı düzeylerinin görev yapmakta oldukları, araştırmanın gerçekleştirildiği okuldaki hizmet yıllarına göre farklılık arz edip

etmediğinin tespiti maksadıyla gerçekleştirilen ANOVA testine dair sonuçlar aşağıda sunulmuş olan tabloda (Tablo 3) mevcuttur.

Tablo 3. Asker Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Değişkenine Yönelik Algılarını Asker Öğretmenlerin Hizmet Yıllarına Göre İnceleme Amacı ile Gerçekleştirilmiş ANOVA Testi Sonuçları

Puan	Grup	*N*	x̄	*ss*	Var. K.	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
	0-5yıl	172	4.1217	0.6370	G.Arası	,229	2	,114	0.257	0.773
Örgütsel	6-10yıl	165	4.1722	0.6653	G.İçi	217.462	489	,445		
Adalet	11-15yıl	155	4.1348	0.7000	Toplam	217.691	491			

Hizmet yılı değişkenine yönelik ANOVA sonuçları incelendiğinde araştırmanın gerçekleştirildiği okulda görevli askeri öğretmenlerin örgütsel adalete dönük algı düzeyleri, okullarında görev yaptığı süreye göre istatistiksel bağlamda anlamlı olarak ifade edilebilecek bir değişiklik göstermemektedir (F=0.257; p>,05).

Asker öğretmenlerin araştırmamızın değişkeni durumundaki örgütsel adalete dair algılarının yaşlarına göre anlamlı bir değişiklik arz edip etmediğine dair ANOVA testi sonuçları aşağıda yer almakta olan tabloda (Tablo 4) sergilenmektedir.

Tablo 4. Asker Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Değişkenine Yönelik Algılarını Asker Öğretmenlerin Yaşlarına Göre İnceleme Maksadıyla Gerçekleştirilmiş ANOVA Testi Sonuçları

Puan	Grup	*N*	x̄	*ss*	Var. K.	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
	25-35	163	4.0931	0.6866	G.Arası	,960	3	,320	0.721	0.539
Örgütsel	36-45	182	4.1367	0.6481	G.İçi	216.730	488	,444		
Adalet	46-55	147	4.2163	0.6190	Toplam	217.691	491			

Asker öğretmenlerin yaşlarına göre örgütsel adalet algı düzeylerinin değişme durumunu incelemeye yönelik ANOVA sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin yaşları ile, çalışmamızın değişkeni durumundaki örgütsel adalete yönelik algı düzeylerinin arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir farklılığın söz konusu olmadığını (F=0.721; p>,05) ifade edebilmek mümkündür.

Araştırmanın gerçekleştirildiği okulda görevli asker öğretmenlerin örgütsel adalete dair algılarının öğretmenlerin tüm profesyonel yaşantılarını kapsayan mesleki kıdemlerine göre irdelenmesi maksadıyla gerçekleştirilen ANOVA testine dair sonuçlar aşağıdadır (Tablo 5).

Tablo 5. Asker Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Değişkenine Yönelik Algılarını Asker Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre İncelemek Adına Gerçekleştirilmiş ANOVA Testi Sonuçları

Puan	Grup	*N*	x̄	*ss*	Var. K.	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
	1-9 yıl	177	4.2361	0.6395	G.Arası	4.347	5	,869	1.981	,080
Örgütsel	10-19 yıl	229	4.0822	0.6197	G.İçi	213.344	486	,439		
Adalet	20 ve üstü	86	4.2701	0.5990	Toplam	217.691	491			

Yukarıda sunulmuş tablo incelendiğinde, askeri öğretmenlerin örgütsel adalete dair algı düzeylerinin bahse konu öğretmenlerin yaşlarına göre istatistiksel bağlamda anlamlı bir değişkilik sergilemediğini (F=1.981; p>,05) ifade edebilmek olasıdır.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışma, askeri okullarda çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet konusundaki görüşlerini tespit ederek örgütsel adalet düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya

koymayı amaçlamıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Katılımcıların genel anlamda örgütsel adaleti yüksek düzeyde algıladıkları göz önünde bulunduruluduğunda okuldaki tüm uygulamaların kanun, yönetmelik ve kurallara sıkı sıkıya bağlı biçimde, tüm öğretmenlere adil biçimde gerçekleştirildiğini ve kişiye ya da duruma göre değişmediğini ifade edebilmek mümkündür.

Öğretmenler dağıtımsal adaleti "çok yüksek" seviyesinde algılamıştır. Dolayısıyla okuldaki görev, sorumluluk, fırsat, ödül/ceza, güç, terfi vb. tüm örgütsel girdi ve olumlu ya da olumsuz tüm örgütsel çıktıların öğretmenler arasında çok yüksek oranda adaletli biçimde dağıtıldığı değerlendirilmiştir. Okulda görev yapan öğretmenlerin işlemsel adalet ve etkileşimsel adaleti "yüksek" düzeyinde algıladıkları göz önünde bulundurulduğunda; okulda kararlara yönelik işlemlerin ve süreçlerin adil biçimde gerçekleştirildiğini ve öğretmenlerin okulda görev yapan üst, denk ya da ast meslektaşları ve diğer işgörenlerle kişilerarası ilişkilerinin niteligine yönelik adillik algılarının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Elde edilen bu sonuçlar alanyazında mevcut geçmiş araştırmalarla (Polat, 2007, Polat ve Kazak 2014, Kıranlı Güngör ve Potuk, 2018) örtüşmektedir. Dolayısıyla genel olarak öğretmenlerin adalet algılarının yüksek olduğunu ifade etmek hatalı olmayacaktır. Askeri öğretmenlerin örgütsel adalete dair algılarının söz konusu öğretmenlerin cinsiyetlerine göre istatistiksel kontekstte anlamlı faklılık sergilemediğinin anlaşılması neticesinde, sonuçların alanyazında mevcut geçmiş araştırmalarla (Polat, 2007; Polat ve Celep, 2008) farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu farklılığın sebebinin araştırmanın yapıldığı okulun kültürü ve niteliğinden kaynaklanabileceği, zira okulda görev yapan askeri öğretmenler için cinsiyetin dağıtım, süreçler ya da kişilerarası ilişkiler için herhangi bir farklılık teşkil etmediği değerlendirilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı okulda görevli askeri öğretmenlerin araştırma değişkeni pozisyonundaki örgütsel adalete yönelik algılarının öğretmenlerin söz konusu bu okula hizmet ettikleri süreye göre anlamlı biçimde faklılık arz etmediği neticesinden yola çıkarak bu sonucun geçmiş araştırma (Polat, 2007; Polat ve Celep, 2008) sonuçları ile örtüşmediği ifade edilebilir. Araştırmanın yapıldığı okuldaki süreçlerin, dağıtımların ve ilişkilerin öğretmenlerin okuldaki görev süresine göre değil farklı kriterlere (yönetmelik, yazılı/yazısız kurallar ya da statü, makam vb.) göre gerçekleşmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Örgütsel adalet algıları yaş değişkenine göre anlamlı faklılık göstermemektedir. Dolayısıyla elde edilen bu sonuçlar alanyazındaki kimi araştırmayla (Cohen-Charash ve Spector, 2001) örtüşürken, kimi araştırmayla (Polat ve Celep, 2008) farklılık göstermektedir. Söz konusu bu sonuçların okulun kültüründen ve okulda görev yapan öğretmenlerin sadece yaşa göre değil farklı kriterlere (statü, rütbe vb.) göre çeşitli kazanımları elde etmeleri ya da edememeleri neticesinde gerçekleşebileceği değerlendirilmiştir. Örgütsel adalet algılarının kıdem değişkenine göre anlamlı faklılık göstermediği sonucu göz önünde bulundurulduğunda, sonuçların alanyazında mevcut geçmiş araştırmalarla (Polat ve Celep, 2008) farklılık gösterdiği ifade edilebilir. Araştırmanın yapıldığı okulda her ne kadar kıdem önemli olsa da birçok noktada dağıtımların, süreçlerin ve ilişkilerin nitelğini kıdemden ziyade, farklı kriterler (temsil edilen makam, çalışılan statü, rütbe vs.) belirlemektedir. Bu kapsamda araştırma sonuçlarının bu şekilde çıkmasının sebebi araştırmanın yapıldığı okulun söz konusu özelliği olabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

COBB, A. T., FOLGER, R., ve WOOTEN, K. (1995). The role justice plays in organizational change. *Public Administration Quarterly* ,19(1),135-151. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/40862302

DECONINCK, J. B., & JOHNSON, J. T. (2019). The effects of perceived supervisor support, perceived organizational support, and organizational justice on turnover among salespeople. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 29(4), 333-350. doi:10.2753/pss0885-3134290403

ERDOĞAN, B., LIDEN, R. C., & KRAIMER, M. L. (2006). Justice and leader-member exchange: The moderating role of organizational culture. *Academy of Management Journal*, 49, 395-406.

FOLGER, R., CROPANZANO, R., (1998) *Organizational Justice and Human Resource Management*, London: Sage Publications.

KARASAR, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler (28th ed.)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

KIRANLI GÜNGÖR, S., & POTUK, A. (2018). Öğretmenlerin mobbing, örgütsel adalet ve örgütsel sessizlik algıları ve aralarındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 723-742. doi: 10.16986/HUJE.2018036553

KOYS, D. J., & DECOTİİS, T. A. (1991). Inductive Measures of Psychological Climate. *Human Relations*, 44(3), 265-285.

NIEHOFF, B.P. ve MOORMAN R.H. (1993). Justice as A Medıator of the Relationship Between Methods of Monitoring and Organizational Citizenship Behaviour, *Academy of Management Journal*, 36(3), ss. 527-556.

POLAT, S. (2007). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları, örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki (Yayınlanmamış doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

POLAT, S. (2012). Okul müdürlerinin çok kültürlülüğe ilişkin tutumları. *Hacattepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (42), 334-343.

POLAT, S., ve CELEP, C. (2008). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet, örgütsel güven, örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 54, 307-331

POLAT, S., ve KAZAK, E. (2014). Okul Yöneticilerinin Kayırmacı Tutum ve Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algıları Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *20*(1). doi:10.14527/kuey.2014.004

ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİNİ TERCİHLERİNİN DEĞERLENDİRMESİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Doç.Dr. Dilek ÇAĞIRGAN
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
cagirgan@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz POYRAZ
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
cpoyraz@istanbul.edu.tr

Özet

Eğitim sisteminin en önemli öğesi öğretmen olup, okullardaki öğretimin kalitesi de nitelikli yetişmiş öğretmenlerle ilişkilidir. Nitelikli öğretmenlerin yetişmesi ise öğretmen adayı olmaktan geçmektedir. Dolayısıyla eğitim fakültelerinin yetiştirdiği öğretmen adayları niteliklerinin üst düzeyde olmasının sağlanmasında adayların öğretmenliği tercih nedenlerinin önemli olduğu bilinmektedir. Bir yandan da matematik dersi okul öncesi eğitim programlarından yükseköğretim programlarına kadar her düzeyde ve her alanda yer almaktadır. Bu bağlamda matematik öğretmen adaylarının matematik öğretmenliğini tercih nedenlerinin önemli olduğu düşüncesinden hareketle bu araştırma planlanmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının matematik öğretmenliğini tercihlerinin ilköğretim matematik öğretmen adaylarınca değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, İstanbul ilindeki bir Matematik Öğretmenliği Programında öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarıyla çalışılmıştır. Katılımcılardan matematik öğretmenliğini tercih nedenine ilişkin dair açık uçlu soru yardımıyla görüş alınmıştır. Nitel araştırma deseni kullanılarak yürütülen bu çalışmada öğretmen adaylarının yazılı olarak ifade ettikleri cevaplar içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Bulgular sonucunda araştırma kapsamındaki matematik öğretmeni adaylarının tercih nedenlerinin çoğunlukla matematiğe olan sevgi, matematik öğretmenine olan sevgi, öğretmenlik sevgisinden kaynaklı olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte; ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının diğer tercih nedenleri, öğretmenlik mesleği çalışma koşulları, zorunluluk ve öneri olarak tespit edilmiştir. Araştırma bulguları ilgili literatür doğrultusunda tartışılmış ve öneriler verilmiştir. Bulgulara göre, bu araştırmaya ilişkin özgün sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda, bulgulardan çıkan sonuçların yeni araştırmalara kaynak olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Matematik öğretmen adayı**,** tercih sebepleri, öğretmenlik**.**

A RESEARCH ON THE EVALUATİON OF TEACHER CANDİDATES' MATHEMATİCS TEACHİNG PREFERENCES

Abstract

The most important element of the education system is the teacher, and the quality of teaching in schools is related to qualified teachers. Being teacher candidates provides being qualified teacher. Therefore, it is known that the reasons of the candidates' choice of teaching are important in ensuring that the qualifications of the teacher candidates trained by the education faculties are at a high level. On the other hand, the mathematics lesson takes place at all levels and in all fields from preschool education to higher education programs. In this contex, this study was planned based on the idea which is, the reasons to choose being maths teacher of maths teacher candidates is important

According to these informations, the aim of the research is,evaluation of Teacher canditates' preferences of being maths teachers by primary school maths teacher candidates. For this purpose,studied with teacher candidates studying in a Mathematics Teacher Program in Istanbul. An open-ended question was asked about the reason of the preference of mathematics teachers for the participants. In this study, which was conducted by using qualitative research design, the answers of

the teacher candidates in written were evaluated with content analysis. As a result of the findings, it was found that the reasons to choose being mathematics teachers within the scope of the research were mostly due to love of mathematics, love of mathematics teacher and love of teaching. Further more,the other reasons of primary school mathematics teacher candidates are determined as working conditions, necessity and suggestion of teaching profession. The research findings were discussed in the light of the relevant literature and recommendations were given. According to the findings, it can be said that the original results were obtained for this research. In this context, the results of the findings are thought will be the source of new research.

Keywords: Mathematics teacher candidate, reasons of preference, teaching**.**

1. GİRİŞ

Eğitim süreci ve okullarda öğretimin kalitesinin belirleyicileri öğretmenlerdir. Çünkü öğretmenler toplumların geleceği olan öğrencileri şekillendirmekte; gerek sınıf içi gerekse dışında her türlü tutum ve davranışları ile öğrencilere model oluşturmakta ve onları büyük ölçüde etkilemektedirler. Kısacası öğretmenler, öğrencilerin gelecekte nasıl bireyler olacaklarını belirlemektedirler (Aktürk, 2012; Çakır ve Akkaya, 2017; Recepoğlu, 2013).

Gelecekte yeni yetişecek bireylere rehberlik edecek ve geleceğin şekillenmesinde etkili olacak olan öğretmenlerin görevlerini gerçekleştirebilmesi için yeterli nitelikleri kazanmış olmaları gerekir (Kılıç ve Saruhan, 2006). Çünkü nitelikli, mesleğini seven, alan ve pedagojik alan bilgisiyle donanımlı öğretmenlerin eğitimde başarının anahtarı olduğu bilinmektedir (Kartal, Öztürk ve Ekici, 2012). Bu bağlamda eğitim sisteminin en önemli öğesi öğretmen olup, okullardaki öğretimin kalitesi de nitelikli yetişmiş öğretmenlerle ilişkilidir.

Nitelikli öğretmenlerin yetişmesi ise öğretmen adayı olmaktan geçmektedir. Dolayısıyla eğitim fakültelerinin yetiştirdiği öğretmen adayları niteliklerinin üst düzeyde olmasının sağlanmasında adayların öğretmenliği tercih nedenleri önem arz etmektedir. Çünkü nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi, öğretmenlik mesleğini seven ve meslek tercihinde bilinçli olan adayların öğretmenlik mesleğini tercih etmesi ile ilişkilidir. O halde eğitim fakültelerinin yetiştirdiği öğretmen adaylarının niteliklerinin üst düzeyde olması ve eğitim fakültelerinde yürütülen öğretmen yetiştirme programlarına yarar sağlaması bakımından öğretmen adaylarının öğretmenliği tercih nedenleri ve beklentilerinin belirlenmesi oldukça önemlidir (Çakır ve Akkaya, 2017; Hacıömeroğlu ve Şahin-Taşkın, 2009; Şara ve Kocabaş, 2012).

Bir yandan da matematik dersi okul öncesi eğitim programlarından yükseköğretim programlarına kadar her düzeyde ve her alanda yer almaktadır. Bu bağlamda matematik öğretmen adaylarının matematik öğretmenliğini tercih nedenlerinin önemli olduğu düşüncesinden hareketle bu araştırma planlanmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının matematik öğretmenliğini tercihlerinin ilköğretim matematik öğretmen adaylarınca değerlendirilmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada bilimsel sorulara cevap aramada ayırt edici bir yaklaşım olarak görülen nitel araştırma modellerinden olan durum çalışması kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, betimlemelerin ve anlamların derinliğini ortaya çıkarmaktır (Büyüköztürk ve arkadaşları, 2008). Dolayısı ile derinlemesine çalışılabilmek için bir grup içindeki tüm katılımcılara odaklanmak yerine daha geniş ve derinlemesine bilgi toplayabilmek için bu modele başvurulmuştur.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 güz öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan bir üniversitede matematik öğretmenliği programı dördüncü sınıfında öğrenim gören gönüllü 38 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmada görüşme, veri toplama araçlarındandır. Görüşmenin birçok türü ve kullanımı vardır. Görüşmenin en çok bilinen türü bireysel, yüz yüze, söz alış verişi şeklinde yapılan görüşmedir, fakat görüşme yüz yüze grup görüşmesi, posta yoluyla, kendi başına yanıtlanan soru formu veya telefon görüşmesi şeklinde de olabilir (Punch, 2005). Bu çalışmada katılımcılardan "Matematik öğretmenliğini seçme nedenini açıklayınız" sorusuna ilişkin veri toplama aracı kullanılarak katılımcıların bu formu yazılı olarak yanıtlamaları istenmiştir. Ölçme aracındaki soruyla ilişkili geçerlik çalışması için, kapsam geçerliğine bakılmış ve uzman görüşlerine başvurulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının matematik öğretmenliğini seçme nedenine ilişkin cevaplar gruplandırılmıştır. Araştırma çerçevesinde açık uçlu soru ile elde edilen veriler 2 farklı araştırmacı tarafında birbirinden bağımsız olarak tasnif edilip gruplandırılmıştır. Daha sonra bu gruplar karşılaştırılarak aynı çatı altında toplanmıştır. Yine bu veriler analiz edilerek (f) frekans dağılımları çıkartılmış ve bu analiz sonuçlarını destekleyen, öğrenci görüşlerine de yer verilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Öğretmen adaylarının matematik öğretmenliğini seçme nedenine ilişkin soru için, katılımcılardan elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Katılımcıların görüşleri ortak kategoriler altında toplanarak frekans dağılımları yapılmıştır. Ayrıca, bu analiz sonuçlarını destekleyen, öğrenci görüşlerine de yer verilmiştir.

Öğretmen adaylarının matematik öğretmenliğini seçme nedenine yönelik görüşleri;
- Matematik dersine olan ilgi ve sevgi
- Öğretmenlik sevgisi
- Meslek-çalışma koşulları
- Zorunluluk-öneri

temaları kapsamında incelenmiştir.

Tablo 1. "Matematik dersine olan ilgi ve sevgi" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Matematiği sevme	16
Eğitim hayatı boyunca matematik dersine olan ilgi	7
Matematik dersini sevme	5
Matematik dersinde başarılı olma	5
Problem çözümünden zevk alma	3

Matematik öğretmen adayları matematik öğretmenliğini seçme nedeni olarak verdikleri cevaplar, matematiği ve matematik dersini sevme, ilgi duyma, matematik dersinde başarılı olma ve problem çözmekten zevk alma temalarında toplandığı görülmektedir. Bu durumu bir katılımcı **(K1); "***Eğitim hayatım boyunca matematik dersleri hep ilgimi çekti ve problem çözümlerinden zevk aldığım için bu bölümü seçtim*." şeklinde ifade ederken; diğer bir katılımcı (**K3)** "*Küçüklükten beri matematik dersinde başarılıydım ve problem çözmeyi severdim. Branş olarak da matematiği sevdiğim için matematik öğretmenliğini seçtim.*" şeklinde ifade etmektedir.

Tablo 2. "Öğretmenlik sevgisi" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Öğretmeyi-anlatmayı sevme	11
Öğretmenliği sevme	6
Matematik öğretmenliğini sevme	4
Matematik öğretmenini sevme	4
Çocuklara karşı ilgi	3
Çocukluk hayali	4
Babanın öğretmen olması	2

Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu öğretmenliği, öğretmeyi, matematik öğretmenliğini sevdikleri için matematik öğretmenliğin seçtiklerini belirtmektedirler. Örneğin bir katılımcı bu durumu **(K4)** "*Matematiği ve insanlara bir şey anlatmayı, yani öğretmenliği seviyorum. Bu yüzden bu bölümü seçtim.*" Şeklinde ifade etmektedir.

Öğretmen adaylarının bazıları da matematik öğretmenini sevmesinin, babasının öğretmen olmasının, çocukluk hayali olmasının, çocuklara karşı ilgili olmasının bu bölümü seçmede etkili olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin bir katımcı bu durumu **(K11)** "*İlkokuldaki matematik öğretmenimi çok seviyordum. Bana çok şey katmıştır. Matematik alanına bu yüzden yönelmek istedim. İnsanlara bir şeyler öğretmek fikri beni hep mutlu etmiştir. Bu yüzden matematik öğretmenliği seçtim*." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 3. "Meslek-çalışma koşulları" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Çalışma koşulları	6
Saygılı meslek	2

Matematik öğretmenliğinin çalışma koşullarının seçimlerini etkileyip etkilemediğinin sorulduğu soruya altı katılımcı çalışma koşullarının kendilerine uygun olduğu cevabını vermiştir. Örneğin bir katılımcı bu durumu **(K33)** "*Küçüklüğümden beri öğretmen olmak istiyordum. Liseye geçtikten sonra da matematiği sevmem üzerine matematik öğretmeni olmaya karar verdim. Bu kararımda öğretmenliğin kadınlar için çok ideal bir meslek olması ve tatillerinin fazla olması etkili*." şeklinde ifade etmektedir. Özellikle kadın öğretmen adaylarının çalışma koşullarının uygun olmasının seçimlerini etkilediği ifadelerine yer verdikleri görülmektedir. İki katılımcı ise saygı duyulan bir meslek olduğu için matematik öğretmenliğini seçtiğini belirtmektedir. Örneğin, bir katılımcın **(K14)** "Saygı duyulan bir meslek olduğunu düşünüyorum." şeklinde bu durumu ifade ettiği görülmektedir.

Tablo 4. "Zorunluluk-öneri" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Sınav puanı nedeniyle	6
Öğretmen lisesinden mezun olmak	5
Aile isteği	3
Lise öğretmeni önerisi	1

Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplarda ortaya çıkan temalardan biri de zorunluluk ve öneri temasıdır. Bilindiği gibi üniversite tercihleri puanlar görüldükten sonra yapılmaktadır. Bu nedenle öğrenciler bir bölüme girebilmek için bazen birincil olarak istedikleri yerleri değilde puanlarının girebileceğini düşündükleri en uygun yeri ancak kendileri için ise ikincil üçüncül istekleri tercih

edebilmektedirler. Bu durum bu çalışmanın katıımcıları tarafından da ifade edilmiştir. Örneğin bir katılımcı bu durumu **(K33)** "*Üniversite sınav sonucuma göre yerleşebileceğim bölümler içerisinden kendime uygun olan bu bölümdü*." şeklinde, Bir başka katılımcı (**K23)** *"Diş hekimliği istiyordum puanım yetmedi. Mühendislik de istemediğim için ve ailemin öğretmen olmamı istediği için*." şeklinde ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar ise öğretmen lisesi mezunu olmalarının eğitim fakültelerine girişte avantaj sağlaması dolayısı ile öncelikle matematiği seçtiklerini belirtmişlerdir. (**K16) "***Matematiği çok sevmem ve öğretmen lisesi mezunu olmam. Bunun getirdiği ek puan, eğer bir şey anlatacaksam ve öğreteceksem bu matematik olmalıydı."*

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bulgular sonucunda araştırma kapsamındaki matematik öğretmeni adaylarının tercih nedenlerinin çoğunlukla matematiğe olan sevgi, matematik öğretmenine olan sevgi, öğretmenlik sevgisinden kaynaklı olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte; ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının diğer tercih nedenleri, öğretmenlik mesleği çalışma koşulları, zorunluluk ve öneri olarak tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme sıralamalarındaki önceliklerinde bazı değişiklikler görülse de tercih sebeplerinin benzer olduğu görülmektedir (Çakır ve Akkaya, 2017; Çetin, 2012; Erdemir, 2010; Eskicumalı, 2002; Gürbüz ve Sülün, 2004; Özsoy, Özsoy, Özkara ve Memiş, 2010; Özder, Konedralı ve Zeki, 2010; Şara ve Kocabaş, 2012) . Bu çalışma da benzer sebeplerin tercihleri etkilediğinin belirtildiği görülmektedir.

Çakır ve Akkaya (2017) yaptıkları bir çalışmanın alan yazın incelemesinde, alanda yapılan araştırmaların öğretmen adaylarının tercih nedenini özveriye dayalı, içsel ve dışsal gerekçeler başlıkları altında toplamışlardır. Bu çalışmada verilen cevaplara bakıldığında topluma faydalı olma isteği, insanlara hizmet etme arzusu, ülkeye hizmet etme vb özveriye dayalı cevap verenlerin nerdeyse hiç olmadığı görülmektedir. Öğretmenlik mesleğinin özveri gerektiren idealist duygular ile beslenen bir meslek olduğu düşünüldüğünde bu durumun öğretmenlerin sahip olması gereken aydın sorumluluğu ve duyarlılığının günümüz koşullarında zayıfladığı söylenebilir. Eğitim ve okullar sistemi genellikle orta sınıfın toplumsal değerlerini savunur. Özverinin azalması toplumundaki genel sosyo-psiko durumun bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan içsel nedenlerin, bu çalışmada ve diğer çalışmada tercihleri etkilemede güçlü bir durumda olması, adayların büyük çoğunluğunun, insanları ve çocukları sevmek, mesleği sevmek, yetenekli olduğunu düşünmek, ilgi duymak gibi içsel gerekçeler ve iş kaygısı ve çalışma koşulları, tatil süresi vb. gibi dışsal gerekçeler ile mesleği tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum alanda yapılan bazı araştırma bulguları (Saban, 2003; Boz ve Boz, 2008; Çermik, Doğan ve Şahin, 2010, Papanastasiou ve Papanastasiou, 1998) ile benzerlik göstermektedir. Tercihlerin bu görünümü öğretmen adaylarının mesleği severek yapacağını ve kendilerini sürekli geliştirme eğilimlerinde olacaklarını düşündürmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

- Bu araştırma, farklı değişkenler de göz önüne alınarak nicel ve nitel olarak yapılandırılabilir.

- Farklı dallardaki öğretmen adaylarının da görüşlerine yer verilecek çalışmalar yapılabilir.

- Üniversite tercihi yapılmadan önce öğretmenlik mesleği ve öğretmen niteliklerinin gençlere tanıtılacağı bilgi verici toplantılar düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

Aktürk, A. O. (2012). Öğretmen adaylarının öğrenmeye ilişkin tutumlarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerine ve akademik başarılarına göre incelenmesi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 13(3), 283-297.

Boz, Y. ve Boz, N.(2008). Kimya ve Matematik Öğretmen Adaylarının Öğretmen Olma Nedenleri. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16(1), 137–144.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Çakır, S ve Akkaya, R. (2017). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri ve öğretmenlik eğitimi ile ilgili beklentileri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1), 78-98.

Çermik, H., Doğan, B. ve Şahin, A. (2010). Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğini Tercih Sebepleri. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28, 201-212.

Çetin, B. (2012). İlköğretim Öğretmen Adaylarının Profillerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. İlköğretim Online, 11(3), 596-610, 2012. [Online]: http://ilkogretim-online.org.tr

Erdemir, N. (2010). Fizik Öğretmeni Adaylarının Bölümü Tercih nedenleri ve Mekanik Konularında Akademik Başarı Düzeylerine Etkisi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt-Sayı: 12-1.

Eskicumalı, A. (2002). Eğitim, Öğretim ve Öğretmenlik Mesleği. (Ed. Y. Özden) Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Gürbüz, H. & Sülün, A. (2004). Türkiye'de Biyoloji Öğretmenleri ve Biyoloji Öğretmen Adaylarının Nitelikleri. Milli Eğitim Dergisi, 161.

Hacıömeroğlu, G. ve Şahin-Taşkın, Ç. (2009). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih sebepleri, 1. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, 1–3 Mayıs 2009, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Kartal, T., Öztürk, N. & Ekici, G. (2012). Developing pedagogical content knowledge in preservice science teachers through microteaching lesson study. ProcediaSocial and Behavioral Sciences, 46, 2753-2758.

Kılıç, A. ve Saruhan, H. (2006). Teknik eğitim fakültesi öğretmen adaylarının öğretmenlik becerileri. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Selçuk Üniversitesi, 16, 407-417.

Özder, H., Konedralı, G., Zeki, P. C. (2010).Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. Cilt 16, Sayı 2, ss:253-275

Özsoy, G., Özsoy, S., Özkara, Y., Memiş, D. A. (2010). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etmelerinde Etkili Olan Faktörler. İlköğretim Online, 9(3), 910-921, 2010. [Online]: http://ilkogretim-online.org.tr

Papanastasiou, C., & Papanastasiou, E. (1998). What influences students to choose the elementary education major: The case of Cyprus. Mediterranean Journal of Educational Studies, 3, 35-45.

Punch, K.F. (2005). Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Recepoğlu, E. (2013). Öğretmen adaylarının yaşam doyumları ile öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (HU Journal of Education), 311-326.

Saban, A. (2003). A Turkish Profile of Prospective Elementary School Teachers and Their Views of Teaching. Teaching and Teacher Education, 19(8), 829-846.

Şara, P., & Kocabaş, A. (2012). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sınıf Öğretmenliğini Tercih Nedenleri ve Aldıkları Eğitimle İlgili Görüşleri. Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling (TIJSEG), 1(2), 8-17.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ DOKÜMAN HAZIRLAMA SÜRECİ

Feride Sena KOCAOĞLU ER
Uludağ Üniveritesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / İlköğretim Matematik Eğitimi
papatya_fsk@hotmail.com

Şafak YILDIZ
Uludağ Üniveritesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / İlköğretim Matematik Eğitimi
safakyildiz@windowslive.com

Doc. Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN
Uludağ Üniveritesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / İlköğretim Matematik Eğitimi
tapan@uludag.edu.tr

Özet

Bu araştırma İlköğretim Matematik Öğretmen adaylarının "Didaktiğe Dokümantal Yaklaşım" kuramı çerçevesinde doküman hazırlama sürecinde etkilendiği kaynak sistemini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak ders planları, ön görüşme formu ve video kayıtları kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Marmara Bölgesinde bulunan bir üniversitenin İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bölümü son sınıfında öğrenim gören iki öğretmen adayı oluşturmaktadır. Verilerin çözümlemesinde içerik analizi tercih edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre "Didaktiğe Dokümantal Yaklaşım" kuramı çerçevesinde öğretmen adaylarının doküman hazırlama sürecinde ders kitapları, kaynak kitaplar, MEB resmi sitesi, öğretmen adaylarının lisans öğrenimi, öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında görevlendirildikleri kurumdaki meslektaşları ve sınıf atmosferi gibi faktörlerin etkisinin olduğu raporlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: öğretmen adayı, doküman hazırlama, süreç

DOCUMENT PREPARATION PROCESS OF TEACHER CANDIDATES

Abstract

This research aims to reveal the source system in which the primary mathematics teacher candidates are affected in the process of document preparation within the framework of inde Documentary Approach to Didactics dok theory. For this purpose, the study of the case study of qualitative research designs was preferred. Course plans, pre-interview form and video recordings were used as data collection tools. The sample of the study consisted of two teacher candidates studying in the last year of the Department of Elementary Mathematics Education of a university in Marmara Region. Content analysis was preferred for data analysis. According to the results of the research, daki Documentary Approach to Didactics atmos theory has been reported in the process of document preparation, such as textbooks, source books, MEB official site, prospective teachers, classmates in the institution they are assigned in the context of teaching practice.

KeyWords: teacher candidate, document preparation, process.

1.GİRİŞ

Matematik en sade şekliyle "yaşamın bir soyutlanmış biçimi" olarak tanımlanır. Bu tanımın içinde saklı ağırlığından ötürü, matematik öğretimi daima önemsenmiş, bilimsel ve teknik alanlardaki gelişmeler, onun iyi öğrenilmesine, aksi durumlar öğrenilememesine bağlanmıştır (Altun, M., Eğitim Fakültesi Dergisi).

Bireylerin günlük hayatında matematiği kullanabilme becerisini geliştirebilmesi ve bu şekilde hayatı kolaylaştırabilmesi için araştırma ve sorgulama yapmalarına olanak sağlayabilen öğretim programlarına ihtiyaç vardır. Bu öğretim programlarının en önemli uygulayıcısı olan öğretmenlere, öğrencilere doğru bilgiye ulaşma konusunda rehber olabilme ve öğrencilere yol gösterme konusunda ciddi bir sorumluluk düşmektedir Öğrencilerde etkili ve kalıcı öğrenmeyi sağlayabilmek için sınıf ortamında daha çok eğitim aracının kullanımı ön plana çıkmaktadır. Bu durumda daha çok duyu organına hitap edebilen görsel ve işitsel araçlarla oluşturulacak öğrenme ortamlarına başvurmak kaçınılmaz bir ihtiyaçtır (Dursun, 2006).

Ünsal ve Güneş (2004) , 'ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri plânlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel dokümanlar' şeklinde tanımlamaktadır. Yapılan araştırmalarda öğretmenlerin ders kitaplarının yanısıra kaynak kitaplara da yöneldikleri görülmüştür.(Katipoğlu M. ve Katipoğlu S., 2016) Bu durum, öğretmenlerin neden kaynak kitaplara yöneldiğinin, doküman hazırlarken nelerden etkilendiklerinin önemini belirtmektedir.

Öğretmenlerin, derslerinin daha verimli olması için hazırlamış oldukları dökümanları nelerden etkilenerek ya da faydalanarak yaptıkları, bu kaynakları hazırlarken sınıf ortamında nelere dikkat ettikleri, sınıfta nasıl uyguladıkları ve sonunda nasıl değerlendirdikleri, bu araştırmanın çıkış noktasıdır.

Öğretmenlerin dokümantasyon çalışmaları, mesleki faaliyetlerinin merkezidir; buna göre öğretmenler, yapısı profesyonel faaliyetin yapısıyla güçlü bir şekilde ilişkili olan belgeleme sistemleri geliştirmektedir.(Gueudet ve Trouche, 2009). Bu araştırma da, 'Didaktiğe dökümantal yaklaşım' kuramı çerçevesinde öğretmen adaylarının doküman hazırlama sürecinde etkilendiği kaynak sistemini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

2. MATERYAL VE METOD

Çalışmada bir olay karşısında derinlemesine bilgi edinmek amaçlandığından nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. McMillan (2000)'ne göre durum çalışması bir ya da birden fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntemdir (Akt: Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2016). Bu çalışmada ilköğretim matematik öğretmen adayları mevcut şartlar altında derse hazırlanmalarında kullandıkları doküman oluşturma süreçleri incelenmesi amaçlandığından durum çalışması tercih edilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Marmara bölgesindeki bir üniversitenin ilköğretim matematik öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 1'i erkek, 1'i bayan olmak üzere 2 son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Öğretmen adayları ders sunumlarını öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın katılımcıları uygun örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Uygun örnekleme yönteminin seçilmesinin nedeni ise zaman, işgücü vb. sınırlılıklardan dolayı örneklemin kolay ulaşılabilir birimlerden seçilmesidir.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Ders Planları

Öğretmen adaylarına ders öncesi anlatacakları konuya yönelik olarak ders planı hazırlamaları istenmiştir. Öğretmen adayları anlatacakları konuyu kendileri belirlemişlerdir. Öğretmen adaylarının ders esnasında nasıl bir yol inceleyeceklerini yakından takip etmek amaçlanmıştır.

2.2.2. Ön görüşme Formu

Öğretmen adaylarının ders anlatımlarında kullandıkları dokümanlar hakkında bilgi almak ve dokümanların hazırlanmasında ve seçiminde nelere dikkat ettiklerini belirlemek amacıyla öğretmen adaylarıyla yarı yapılandırılmış ön görüşme yapılmıştır. Görüşme soruları uzman 2 öğretmene inceletilmiş olup dönütler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 15 dakika sürmüştür. Ön görüşme esnasında öğretmen adaylarının izniyle ses kaydı yapılmıştır.

2.2.3. Video Kayıtları

Öğretmen adaylarıyla ön görüşme yapıldıktan sonra doküman kullanımlarını incelemek amacıyla ders anlatımlarını video olarak kaydetmeleri istenmiştir. Böylece dokümanların uygulanması esnasında sürece olumsuz veya olumlu etki edebilecek unsurların belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.3. Verilerin Çözümlenmesi

Verilerin çözümlenmesinde nitel yöntemlerden içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizi, belirli bir belgenin içeriğindeki gizli kavramları ve özelliklerini anlama amacı ile yapılır (Karasar, 2016). Elde edilen veriler iki uzman tarafından sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan veriler karşılaştırılmış olup farklı çıkan sonuçlarda ortak bir karara varılmıştır. İki uzmanın, cevaplarının ilgili kategorilere dağılımı konusunda Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen, Güvenirlik = Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) formülü kullanılarak araştırmanın güvenirliği %85 olarak hesaplanmıştır.

2.3.1. Öğretmen Adayı Ö1'in Doküman Hazırlama Sürecine Yönelik Bulgular:

Ö1'in ders planı hazırlarken MEB resmi sitesini, ders kitaplarını ve kaynak kitapları kullandığı görülmüş, Eba'dan yararlanmadığı düşünülmüştür. Bu bilgiye ilişkin öğretmen adayının görüşü aşağıda verilmiştir.

…'Ders planını oluşturmadan önce internette MEB sayfasından bakarak yapacağım. Ders işleniş şeklini de ders kitaplarına ve ders kitabının yetersiz olduğu durumda da kaynak kitaplara bakarak yapmayı düşünüyorum'

Ö1'in ders planlama aşamasında, doküman hazırlama sürecine etki eden faktörlerden birinin de lisans öğrenimi olduğu görülmüştür. Bu düşünceye öğretmen adayı Ö1 in şu cümlelerinden varılmıştır:

…' M… hocamın üniversitede lisans dersinde verdiği Cabri dersinde öğrendiklerimi bu derste kullanmak istiyorum. Öğrencilerin olası hatalarını düşünüp Geogebra ile önceden kaydettiğim videoları izletmeyi düşünüyorum.'

Ö1 e ait bu cümlelerden, öğretmen adayının doküman hazırlama sürecinde daha profesyonel ve tecrübeli meslek arkadaşlarının konu işleme sürecinden faydalandığı görülmektedir:

'Geçen hafta okuldaki hocalardan biri bu konuyu anlattı. Öğrencilere önceden hazırladığı üçgen şeklinde kağıtları dağıttı ve kağıtları katlayarak üçgenin elemanlarını oluşturdu. Katlama etkinliğini orda gördüm ve ben de uygulamak istedim. Öğrencilerin hem eğlendiğini hem de konuyu daha iyi anladığını gördüm.'

Ö1 in bu cümlelerinden, doküman oluşturma sürecinde sınıf atmosferini göz önünde bulundurduğu ve öğrenci başarı durumlarına göre ders planlarını düzenlediği tespit edilmiştir.

'Öğrenciler zaten başarılılar. Hepsi de ortanın üstünde iyi diyebilirim. O yüzden konuyu anlamakta zorlanmayacaklardır.'

Ö1, ön görüşmede belirttiği gibi ve günlük planına uyarak akıllı tahta üzerinde Geogebra ile üçgen örnekleri sunmuş, öğrencilere dersten önce hazırlayıp kaydettiği üçgen çizim videolarını izletmiştir. Bu videolarla öğrencilerde tam öğrenme gerçekleşeceğine inandığı düşünülebilir. Bu sonuca öğretmen adayının şu cümlesinden yola çıkarak varılmıştır:

'üçgen elemanlarının çizimi zor bir konu değil zaten. Videolarla anlayacaklarını düşünüyorum.'

Ayrıca, ders planında olmamasına rağmen Ö1 kenarortayların kesim noktasını öğrencilere göstermiş ve bu noktanın üçgen türü değiştiğinde üçgenin dışına çıkıp çıkamayacağını sormuştur. Öğrencilerden bazıları ' üçgen dışında da olabilir' diye söylemiştir. Bu durumda Ö1, dersten önce hazırladığı ve kaydettiği Geogebra sunumuyla öğrencilere üçgenin kenarortaylarının kesim noktasının her zaman üçgenin içinde olacağını göstermiştir. Bu durumda, Ö1 in öğrencilerin zorlanacağını düşündüğü bu kısmı öngörüp, dersi buna göre işlediği söylenebilir.Ö1 in, öğrencilerinin zorluk çekeceğini düşünme sebebi, geçmiş eğitim hayatının etkileri olabileceği gibi, daha önceki öğrencilerinin etkileri de olabileceği yorumlanabilir.

Yine planda olmamasına rağmen, Ö1 tahtada pergelle bir kenarın orta noktasını bulmayı göstermiştir. Öğrencilerden de pergelleriyle çizim yapmalarını istemiş, bazı öğrenciler pergel getirmediği için çizim yapamamışlardır. Ö1, pergeli olup da çizemeyen öğrencilerin yanına gidip anlatmıştır. Bu durumda Ö1 in ders planında hazırlamadığı ayrıntıları, öğrencilerin daha iyi anlayabilmesi için anlattığı ve dersi yönlendirdiği söylenebilir.

Ö1 in ders kitabını ve kaynak kitapları sadece derse hazırlık aşamasında kullandığı, ders işleniş aşamasında kullanmadığı görülmüştür. Ders kitabını takip etmektense, sınıf içine getirilen dinamik geometri etkinliklerini ön plana çıkardığı düşünülebilir. Bunun sebebi, öğrencilere derste daha aktif hale getirdiği etkili ve kalıcı öğrenmelerini sağlamak istediği şeklinde yorumlanabilir.

2.3.2. Öğretmen Adayı Ö2'nin Doküman Hazırlama Sürecine Yönelik Bulgular:

Öğretmen adayının derse hazırlanmada; ders kitabı ve internetten faydalandığı görülmektedir. Yardımcı kaynakları kullanmayı tercih etmemektedir.

Ö2: "Derse hazırlanırken ders kitabından faydalandım. İnternetten baktım biraz. Kaynak kitap kullanmadım. Üniversitelerde ders kitabı olarak kullanılan kitaba baktım. Orada eşkenar dörtgenle ilgili bir şey göremedim. Ders kitabının fotoğrafını çekmiştim."

Derse hazırlanmada öğretmen adayı EBA'dan yararlanmamaktadır. Öğretmen yetiştiren kurumlarda EBA'dan yararlanılmadığından bu bulgunun ortaya çıktığı söylenebilir.

Ö2: "Hayır. Nasıl kullanılıyor ki EBA. EBA'nın ne olduğunu biliyorum ama hiç girmedim. Öğretmen derste giriyor bazen."

Öğretmen adayının öğrencilerin farklı duyu organlarına yönelik materyal hazırladığı görülmektedir. Bu bulguya ilişkin öğretmen adayının görüşü aşağıda sunulmuştur.

Ö2: "Kullanacağım materyal karton. Eşkenar dörtgen çizeceğim. Üçgenleri keseceğim. Cırt cırt yapıştırmalı bir şeyler hazırladım."

Öğretmen adayının dökümental hazırlık sürecinde etkinlik hazırlamaya mesafeli olduğu görülmektedir. Ders anlatımını etkinliklerle zenginleştirmek yerine soru çözmeyi tercih ettiği görülmektedir.

Ö2: "Etkinlik yapmayı düşünmüyorum. Hoca isterse soru çözeceğim. Etkinlik yap derse öyle etkinlik yapacağım. Yoksa yapmayacağım."

Öğretmen adayının ders anlatımında etkinlik yapmayı düşünmesi durumunda ise ders kitaplarında bulunan izometrik kağıtları kullanmayı düşünmektedir.

Ö: "öğrencilere izometrik kağıt dağıtacağım. Bir eşkenar dörtgen çizin diyeceğim. Önce birim kareleri saymalarını, sonra köşegenleri çarpmalarını söyleyeceğim."

Öğretmen adayının dökümantal teori kapsamında ders planını hazırlamada düz anlatım ve buluş yoluyla anlatım yöntemlerini tercih ettiği görülmektedir. Ders planını hazırlamada daha önceki yaşantılarını doküman olarak zihninde hazırlamıştır. Öğretmen adayının ders planı hazırlamada farklı kaynaklara başvurmadığı görülmektedir.

Ö2: "Planı ders kitabına göre hazırladım. Düz anlatım ve buluş yöntemine göre hazırladım. Ders planını hazırlarken çocukların geçmiş bilgi seviyelerini de düşündüm."

Öğretmen adayının öğrencilerin konuyu anlamamaları durumunda kullanmayı düşündüğü farklı kaynaklar olmadığı görülmektedir. Öğretmen adayının konunun öğrenciler tarafından anlaşılmaması durumunda zihninde tasarladığı bir doküman bulunmamaktadır.

Ö2: "Başa dönerim herhalde. Anlayacaklar büyük ihtimal."

Öğretmen adayının ders esnasında öğrencilerin zorlanacağı kısımlara yönelik herhangi bir planının ve kaynağının olmadığı görülmektedir. Öğrencinin zorlanacağı kısım olması durumunda herhangi bir dökümana gerek olmadan zihnindeki şemalarla anlaşılmayan konuyu direk olarak anlatabileceğini düşünmektedir. Dersten önce öğrencilerin zorlanabileceği bir yer olduğunu düşünüyor musun?

sorusuna öğretmen adayı; Ö2: "Bölü ikinin ne olduğunu biliyorlarsa benim için sorun olmaz. Bilmiyorlarsa o konuyu da anlatacağım." Cevabını vermiştir.

Öğretmen adayının ders videoları izlendiğinde ön görüşmede ve ders planında belirttiği şekilde dokümanları kullandığı görülmektedir. Öğretmen adayının etkinlik yapmadığı bunun yerine akıllı tahtadan soru yansıtmayı tercih ettiği görülmektedir. Öğretmen adayının akıllı tahtayı öğrencilerin farklı duyu organlarına hitap edecek bir etkileşimli doküman yerine soru yansıtma aracı olarak kullandığı görülmektedir. Öğretmen adayı Geogebra gibi programlar vasıtasıyla eşkenar üçgen konusunu doküman sürecine dâhil edebilirdi. Videodan öğretmen adayının derste materyal kullandığı da görülmektedir.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sonuç olarak, öğretmen adaylarıyla yapılan ön görüşmeler ve ders işlenişlerine ait videolara bakılırsa öğretmen adaylarının doküman hazırlama sürecinde etkilendiği, faydalandığı kaynaklar öğretmen adaylarının öğrenimlerine, birikimlerine, bireysel farklılıklarına, göre farklılıklar göstermektedir.

Öğretmen adaylarının doküman hazırlama sürecinde; ders kitapları ve kaynak kitaplar, Meb resmi sitesi, öğretmen adaylarının lisans öğrenimi, öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında görevlendirildikleri kurumdaki tecrübeli meslektaşlar, sınıf atmosferi ve öğrencilerin başarı durumu, dinamik geometri etkinlikleri gibi faktörlerin etkisinin olduğu söylenebilir.

Bu araştırma, Kablan (2012)'ın öğretmen adaylarının ders planı hazırlama becerisinin, bu planı uygulama ve somut yaşantı düzeyi ilişkisinde önemli bir yeri olduğu bulgusuyla tutarlılık göstermektedir.

Karagöz ve Ak Başoğul (2017)'un çalışmasında, ders planlarının öğretmen adaylarında alan bilgisi yeterliğini artırdığı ve planlama becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, Ceyhan ve Güven'in araştırmasında ise öğretmen adaylarının plan hazırlığı ve bu planın uygulanmasının öğretimin niteliğini ve öğrenci başarısını artırdığı vurgulanmıştır.

ÖNERİLER

Öğretmen yetiştirme kurumlarında Eba konusunda öğretmen adayları bilgilendirilebilir.

Öğretmen adaylarının doküman hazırlama sürecinde etkinliklere yer vermesi konusunda bilgilendirme ve yönlendirme yapılabilir.

Daha detaylı bilgilere ulaşılması açısından, daha geniş örneklemle, daha uzun süreli araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

ALTUN, M. (2006), Matematik Öğretiminde Gelişmeler, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, XIX (2), 223-238

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, E. K., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş., & DEMİREL, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi

DURSUN, F. (2006), Öğretim Sürecinde Araç Kullanımı*: İlköğretmen Dergisi*. Sayı 1, 8-9

GUEUDET, G., & TROUCHE, L. (2009), Documentational Geneses and Professional Geneses. In Gueudet, G., Pepin, B. & Trouche, L. (Eds.), *Teachers' Work With Resources*, (23-43)

KABLAN, Z. (2012), Öğretmen Adaylarının Ders Planı Hazırlama ve Uygulama Becerilerine Bilişsel Öğrenme ve Somut Yaşantı Düzeylerinin Etkisi, *Eğitim ve Bilim*, 37 (163), 239-253

KARAGÖZ, M., AKBAŞOĞUL, D.(2017), Türkçe Öğretmeni Adaylarının Ders Planı Hazırlamadaki Yeterlikleri, *International Journal of Language Academy*, (5)7, 67 -80

KARASAR, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık.

KATİPOĞLU M. VE KATİPOĞLU S., (2016) , Matematik Öğretmenlerinin Öğrenci Ders Kitabı Hakkındaki Görüşleri, *Uluslararası Eğitim, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(3), 156-165

MİLES, M. B., & HUBERMAN, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook. (2nd Edition).* Calif. : Sage Publications

ÜNSAL, Y. VE GÜNEŞ, B. (2004), Bir Kitap İnceleme Çalışması Örneği Olarak MEB Lise I. Sınıf Fizik Ders Kitabının Eleştirel Olarak İncelenmesi, *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2(3), 1-16.

MATEMATİK DERSİ İLE DİĞER DERSLERE ÇALIŞMA KONUSUNDA FARKLILIĞIN ÖĞRETMEN ADAYLARINCA DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz POYRAZ
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
cpoyraz@istanbul.edu.tr

Doç.Dr. Dilek ÇAĞIRGAN
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
cagirgan@istanbul.edu.tr

Özet

Günümüz bilgi çağında okulların öğrencilere kazandırması gereken en önemli becerinin, öğrenmeyi öğrenme yani kendi öğrenme sürecinin farkında olma ve etkili çalışma stratejilerini kullanma olduğu bilinmektedir. Bir yandan da matematik, bireylerin yaşantılarına doğrudan etki eden onları yönlendiren disiplinler arası bir bileşen olup problem çözmeyle ilişkilidir. Bu durumda matematik dersi de gerek problem çözme gerekse diğer disiplinlerle ilişkisi açısından önem arz etmektedir. Maalesef ki günümüzde, öğrencilerin okul başarısızlıklarının her geçen gün daha da büyüyen bir sorun haline geldiği görülmektedir. Öğrencilerin okul başarısızlıkların altında yatan en büyük nedenlerden biri, öğrencilerin ders çalışma beceri ve tutumlarındaki yetersizliktir. Bu bağlamda, öğretmenlerin öğrencilerin ne tür ders çalışma alışkanlıklarına sahip olduklarını iyi bilmeleri, onların özelliklerini iyi tanımaları gereklidir. Dolayısıyla da öğretmen adaylarının gelecekteki öğretmen rolleri düşünüldüğünde ders çalışmaya ilişkin görüşleri önemlidir. Bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı, matematik dersi ile diğer derslere çalışma konusunda farklılığın öğretmen adaylarınca değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, İstanbul ilindeki bir Matematik Öğretmenliği Programında öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarıyla çalışılmıştır. Katılımcılardan matematik dersi ile diğer derslere çalışma konusunda farklılığın ilişkisine örnekler vermelerine dair açık uçlu soru yardımıyla görüş alınmıştır. Nitel araştırma deseni kullanılarak yürütülen bu çalışmada öğretmen adaylarının yazılı olarak ifade ettikleri cevaplar içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Bulgular sonucunda sözel derslerin ezbere yönelik ve okumaya dayalı oluğu; matematik dersinin ise pratik yapılan-problem çözülen ve günü gününe çalışılması gereken bir ders olduğu görülmektedir. Bulgulara göre, bu araştırmaya ilişkin özgün sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda, bulgulardan çıkan sonuçların yeni araştırmalara kaynak olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Matematik dersi, ders çalışma, öğretmen adayı.

EVALUATİON OF THE DİFFERENCES BETWEEN STUDYİNG İN MATHEMATİCS AND OTHER COURSES BY TEACHER CANDİDATES

Abstract

In today's information age, it is known that the most important skills that schools need to bring to students are learning to learn, being aware of their own learning process and using effective working strategies. On the other hand, mathematics is an interdisciplinary component that directs people's lives directly, and is related to problem solving. In this case, mathematics lesson is important both for problem solving and its relation with other disciplines. Unfortunately, nowadays, school failures of students have become a growing problem. One of the major reasons behind the students 'school failures is the inadequacy of students' course work skills and attitudes. In this context, teachers need to know what kind of study habits students have and should recognize the skills of them. Therefore, considering the future teacher roles of teacher candidates, their opinions about the study are essential. In the light of this information, the aim of the study is the evaluation the difference between working

with mathematics courses and other courses by teacher candidates. For this purpose,studied with teacher candidates studying in a Mathematics Teacher Program in Istanbul. An open-ended question was given to the participants to give examples of the relation between the differences in the study of mathematics and other courses. In this study, which was conducted by using qualitative research design, the answers of the teacher candidates in written were evaluated with content analysis. As a result of the findings, verbal courses are observed based on memorization and reading while mathematics course , is problem solving and should be studied and practiced day by day. According to the findings, it can be said that the original results are obtained in this research. In this context, the results of the findings are thought will be the source of new research.

Keywords: Mathematics course, study, teacher candidate.

1. GİRİŞ

Günümüz bilgi çağında öğrencilerin, öğrenme sürecinin farkında olma ve etkili çalışma stratejilerini kullanmaları okullarda kazanması gereken önemli bir beceridir (Erdamar, 2010). Öğrencilere öğrenme ve çalışma stratejilerini kazandırmak ise eğitimin temel hedeflerinden biridir (Derry and Murphy, 1986). Bu bağlamda öğrencilerin sahip olduğu çalışma stratejileri ve tutumlarının, öğrencilerin okul başarısını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olduğu söylenebilir (Erdamar, 2010). Bir öğretmen eğitimcisinin, öğretmen adayını bu yönleriyle yetiştirmesi beklenir. Bunu başarabilmesi için öğrenmenin nasıl gerçekleştiği konusunda kendini geliştirmeli ve etkili bir öğrenmenin gerçekleştirilmesinde kullanılacak yöntem ve stratejiler konusunda araştırmalar yaparak pratiğini artırmalıdır (Baki, 2018).

Öğrencilerin ders çalışma beceri ve tutumlarındaki yetersizlik, okul başarısızlıklarının altında yatan en büyük nedenlerden biridir (Küçükahmet, 2000). Öğrenciler, öğrenme stratejileri ve verimli ders çalışma yöntemleri konusunda bilgi sahibi olduklarında olumlu bir öğrenme alışkanlığı kazanılabileceklerdir. Çünkü öğrenme ve ders çalışma becerilerine sahip olmayan öğrencilerin harcadığı zaman ve gösterdiği emek boşa gidebilmekte ve hatta öğrenciler ders çalışmaya karşı olumsuz tutum geliştirebilmektedirler (Bilasa, 2016).

Bir yandan da matematik, bireylerin yaşantılarına doğrudan etki eden onları yönlendiren disiplinler arası bir bileşen olup problem çözmeyle ilişkilidir. Problem çözme, yalnızca matematik derslerinin amaçları arasında değil, bütün derslerin amaçları arasında yer almaktadır (Kılıç ve Samancı 2005; Soylu ve Soylu, 2006). Çünkü problem, kişide çözme arzusunu uyandıran ve çözüm prosedürü hazırda olmayan fakat kişinin bilgi ve deneyimlerini kullanarak çözebileceği durumlar olarak tanımlanmaktadır (Olkun ve Toluk, 2004). Bu durumda matematik dersinin gerek problem çözme gerekse diğer disiplinlerle ilişkisi açısından önem arz ettiği apaçıktır. Dolayısıyla matematik dersine çalışma ve tutumun diğer derslerle arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

Ders çalışma, belirli tekniklerin öğrenme amacıyla etkili bir şekilde kullanılması şeklinde tanımlanmakta olup; etkin bir çalışma alışkanlığı, eğitim düzeyine bakılmaksızın her öğrenci için önem teşkil etmektedir. Öğrencilerin etkili öğrenme stratejilerine sahip olmaları ve bu stratejilerinin geliştirilmesinde öğretmenlerin rolü büyüktür (Çetin, 2018). O halde öğretmenlerin öğrencilerin ne tür ders çalışma alışkanlıklarına sahip olduklarını iyi bilmeleri, onların özelliklerini iyi tanımaları gereklidir. Dolayısıyla da öğretmen adaylarının gelecekteki öğretmen rolleri düşünüldüğünde ders çalışmaya ilişkin görüşleri önemlidir (Durukan, Batman ve Yiğit, 2015; Erdamar, 2010).

Öğrencilerin ders çalışma becerileri ile ilgili yapılmış çalışmalar mevcut olmakla birlikte, bu çalışmalarda genellikle ortaöğretim ve üniversite öğrencileri üzerinde değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir (Bay, Tuğluk ve Gençdoğan, 2004; İlhan, Çetin ve Sünkür, 2013; Özay-Köse, Gül, Erkol, 2018; Topkaya, Yaka ve Öğretmen, 2011; Yılmaz ve Orhan, 2011). Ancak, öğrencilerin öğrenmede kullandıkları ders çalışma alışkanlıklarının ya da stratejilerinin, kendi performanslarına ilişkin etkileme durumlarına bu araştırmalarda rastlanılmamaktadır. Bununla birlikte, öğrencilerin ders çalışma alışkanlıklarını kazanmasında etkili bir rol sahibi olan öğretmenlerin, öğrenimleri sürecinde bu alışkanlıkları kazanma durumlarının tespit edilmesi de önem taşımaktadır (Durukan, Batman ve Yiğit,

2015). Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın yapılması planlanmıştır. Araştırmanın amacı, matematik dersi ile diğer derslere çalışma konusunda farklılığın öğretmen adaylarınca değerlendirilmesidir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizine dair bilgiler verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma modellerinden olan durum çalışması kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, betimlemelerin ve anlamların derinliğini ortaya çıkarmaktır. Durum çalışmaları da bilimsel sorulara cevap aramada kullanılan ayırt edici bir yaklaşımdır. Çünkü durum çalışmalarında bir grup içindeki tüm katılımcılara odaklanmak yerine daha geniş ve derinlemesine bilgi toplayabilmek için bu grup içinden bilgi toplanabilecek anahtar bireylerin seçimi söz konusudur (Büyüköztürk ve arkadaşları, 2008).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 güz öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan bir üniversitede matematik öğretmenliği programı dördüncü sınıfında öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden "kolay ulaşılabilir durum örneklemesi" kullanılarak seçilen gönüllü 30 öğrenci "matematiğin disiplinlerarası uygulamaları" dersini almaktadır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi, araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırmaktadır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2005).

2.3. Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmada görüşme, veri toplama araçlarından biri olup görüşmenin birçok türü ve kullanımı bulunmaktadır. Görüşme; bireysel, yüz yüze, söz alış verişi şeklinde yapılabileceği gibi kendi başına yanıtlanan soru formu veya telefon görüşmesi şeklinde de olabilmektedir (Punch, 2005).Bu çalışmada da katılımcılardan "matematik ile diğer derslere çalışma konusunda farklılık gözler misiniz" sorusuna ilişkin veri toplama aracı kullanılarak katılımcıların bu formu yazılı olarak yanıtlamaları istenmiştir. Ölçme aracındaki soruyla ilişkili geçerlik çalışması için, kapsam geçerliğine bakılmış ve uzman görüşlerine başvurulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının matematik ile diğer derslere çalışma konusunda farklılık gözlemelerine ilişkin cevaplar gruplandırılmıştır. Araştırma çerçevesinde açık uçlu soru ile elde edilen veriler 2 farklı araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak tasnif edilip gruplandırılmıştır. Daha sonra bu gruplar karşılaştırılarak aynı çatı altında toplanmıştır. Yine bu veriler analiz edilerek (f) frekans dağılımları çıkartılmış ve bu analiz sonuçlarını destekleyen, öğrenci görüşlerine de yer verilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Öğretmen adaylarının matematik ile diğer derslere çalışma konusunda farklılık gözleyip gözlemediklerine ilişkin soru için, katılımcılardan elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Katılımcıların görüşleri ortak kategoriler altında toplanarak frekans dağılımları yapılmıştır. Ayrıca, bu analiz sonuçlarını destekleyen, öğrenci görüşlerine de yer verilmiştir. Öğretmen adaylarının matematik ile diğer derslere çalışma konusunda farklılık gözler misiniz sorusuna yönelik görüşleri;

- Sözel dersler ezbere yönelik
- Matematik pratik yapılan- problem çözülen ders
- Düzenli ders çalışma
- Tam öğrenme olmalı

- Sözel dersler okumaya dayalı

şeklinde temalara ayrılarak incelenmiştir.

Tablo 1. "Sözel dersler ezbere yönelik" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Tarih, coğrafya, edebiyat, felsefe, biyoloji daha çok bilgi öğrenme, ezber yapma	20

Katılımcıların büyük çoğunluğu ders çalışırken sözel ve sayısal derslerin farklı şekilde çalışıldığını belirtmişlerdir. Sözel derslerin genellikle ezbere yönelk bir çalışma sistemi uygulanarak çalışıldığını ve bu açıdan sayısal derslere çalışmadan farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir**.** Bu durumu bir katılımcı **(K6); "***Tarih, coğrafya, edebiyat, Türkçe, felsefe derslerinin çalışma biçimi benim için matematikten farklı. Bu dersler çoğunlukla ezber odaklı işlendiği için sınava yakın ezber yaparım hep. Tabi sınavdan sonra hepsini unutmak gibi olumsuz bir sonucu var*." Şeklinde ifade etmektedir.

Bir başka katılımcının ise **(K24); "***Kesinlikle farklılık var. Matematik ezber işi değildir kesinlikle, sadece bazı kuralları ezberlemede kullanırız, gerisi kafa çalıştırmaya bakar. Matematikte bazı öğrenciler soru kalıplarını ezberlemek istese de bu imkansız bir şeydir, çünkü milyonlarca soru tipi vardır. Ama ezber olan dersler örneğin, Tarih, coğrafya, edebiyat, Türkçe, din kültürü gibi derslerde eğer çok iyi konuya çalışıp, ezber yaparsan soruyu çözersin*". Şeklinde ifade ettiği görülmektedir. Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi sözel diye gruplanan derslerin daha çok ezberleme yoluyla öğrenildiği, anlamaya ve neden sonuç ilişkisinin kullanılacağı üst düzey öğrenmeye pek ihtiyaç duyulmadığı şeklinde bir algının öğrencilerde var olduğu düşünülebilir.

Tablo 2. "Sözel dersler okumaya dayalı" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Türkçe-sosyal gibi derslerde okumaya dayalı bir çalışma planı var	12

Yukarıdaki açıklamalara benzer şekilde sözel derslerin okuma faaliyeti yoluyla öğrenildiği sayısal derslerin ise tekrar ve pratik yapılarak öğrenildiği belirtilmektedir. Özellikle matemetik dersinde teorinin eberlenmesinin yetmediği teorinin pratiğe uygulanması için mecburen egzersiz yapmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bu durumu bir katılımcı **(K21); "***Matematik daha çok teorinin yanında pratik de ister. Ama diğer sözel derslerde kitaptan veya notları okuyarak çalışmak yeterlidir*." şeklinde ifade ederken bir başka katılımcı ise (**K16); "***Sözel olan tarih, edebiyat, coğrafya, biyoloji gibi dersler daha çok okuyarak çalışılır. Fizik ve matematik ise bol pratik gerektirir*." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 3. "Matematik pratik yapılan-problem çözülen ders" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Matematik dersinde pratik yapmalı	15
Matematik alıştırma yapmaya, problem çözmeye dayanır	4

Katılımcıların büyük çoğunluğu matematik dersinin çalışılmasının, pratik yapma ve problem çözme egzersizleri yapma açısından diğer derslere çalışılmasından farklılık gösterdiğini belirtmektedirler. Bu durumu bir katılımcı **(K4);** *Matematikte problem çözerek alıştırma yapmak çok önemliyken, fizikte formülleri öğrenmek, edebiyatta eser isimlerini ezberlemek, tarihte bir dönemde olan olayları ezberlemek, dil ve anlatımda Türkçenin kurallarını öğrenmek, coğrafyada harita çalışmak önemlidir. Matematik ve sözel derslere çalışma biçimi arasındaki temel fark ise, matematikte alıştırma yapmaya ağırlık verilirken sözel derslerde ezberin ön plana çıkmasıdır.*" şeklinde ifade ederken bir başka katılımcı (**K2);** *Matematik dersinde gerçekten başarılı olmak istiyorsanız bolca pratik yapmak zorundasınız*." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 4. "Düzenli ders çalışma" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Matematiğe günü gününe çalışılmalı	10
Fen, İngilizce ve yabancı dil dersleri de düzenli çalışma gerektirir	4
Sözel dersler sınav öncesi çalışılsa da olur	4
Sözel dersler sınav öncesi değil, daha önce de 1-2 kez tekrar edilmeli	3

Düzenli ve tekrar ederek çalışma açısından katılımcıların yaptıkları değerlendirmelere bakıldığında, katılımcılardan büyük çoğunluğu matematik dersinin günü gününe tekrar edilerek çalışılmasının zorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Sözel derslerin ise böyle bir zorunluluk göstermediği sınav öncesi çalışmanın da yeterli olduğu şeklinde bir anlayışın bazı öğrencilerde var olduğu görülmektedir. Bu durumu bir katılımcı **(K3);** "Matematiğe günü gününe çalışılmalı. Diğer sözel derslere her gün çalışılmasa da olur." şeklinde ifade etmektedir.

Bazı katılımcılar ise sözel derslere çalışırken de daha önce tekrarların yapılmasının yararlı olacağını belirtmektedirler. Bu öğrenciler derslerin yapısı itibari ile fen grubu bazı derslerin ve yabancı dil gibi derslerinde de matematiğe çalışıldığı gibi düzenli tekrarı zorunlu kıldığını belirtmişlerdir. Bu durumu bir katılımcı **(K26);** *"Fen bilimlerine çalışmak da matematik gibi düzenli çalışmayı gerektirir diye düşünüyorum. Çünkü hem fizik, hem de kimya konuları yoğun bir ders. İngilizce ve yabancı dil dersleri de son dakika olacak işler değil. Kelimeleri ve gramer bilgisini tam kavramak için sistemli çalışmak gerek*." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 5. "Tam öğrenme olmalı" Temasına Yönelik Görüşler

Görüşler	***f***
Matematikte ezberle başarı olmaz, konunun özü, nedeni öğrenilmeli	9
Matematikte tam öğrenme gerçekleşmeden olmaz	1

Öğrencilerin derslerde başarılı olmak açısından durumu değerlendirmelerine bakıldığında matematik dersinde tam öğrenme gerçekleşmez ise derslerde de başarı sağlanamayacağını düşündükleri görülmektedir. Ancak sözel derslerde tam öğrenme gerçekleşmese de derslerde ezber bilgiler ile başarı elde edilebildiğini düşündükleri görülmektedir. Bu durumu bir katılımcı **(K1);** "*Kesinlikle farklılıkların olduğunu düşünüyorum. Sözel dersler genellikle ezber ağırlıklı, matematik ise tam öğrenme gerçekleşmediği sürece öğrenilmez*." şeklinde ifade ederken, bir başka katılımcı (**K11);** "*Matematik asla ezberle başarılı olunabilecek bir ders değil. Konunun özünü, nedenini öğrenmek gerekir. Ne kadar önerilmese de Türkçe, edebiyat, tarih, coğrafya, psikoloji gibi derslerde ezber yapılarak akademik başarı elde edilebilir*." şeklinde ifade etmiştir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bulgular sonucunda araştırmaya dahil olan öğretmen adaylarının; sözel derslerin ezbere yönelik ve okumaya dayalı oluğu, matematik dersinin ise pratik yapılan, problem çözülen ve günü gününe çalışılması gereken bir ders olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin ders çalışma alışkanlıklarına bakıldığında ise iki şekilde çalışma stratejisini kullandıkları görülmektedir. Bunlar toplu çalışma ve aralıklı çalışma şeklinde ifade edilmektedir. Genellikle ardışıklık gerektiren ve konuların birbiri üzerine inşa edildiği, soyutlamaların ağırlıklı yer aldığı, öğrenilenlerin uygulanması gereken disiplinlerin doğası gereği öğrenciyi aralıklı çalışmaya zorladığını söyleyebiliriz. Aksi halde öğrencinin başarılı olması mümkün olmamaktadır.

Matematik ise sayı ve diğer bazı semboller ile soyutlamaların yapılarak düşüncelerin ifade edildiği ve problemlerin çözüldüğü bir alandır. O nedenle matematik gibi bir alanın eğitimini alan öğrencilerin düzenli olarak aralıklı çalışmayı akademik yaşamlarında kullanmayı alışkanlık haline getirmeleri

doğaldır. Yukarıdaki ifadelere bakıldığında çalışmanın katılımcılarının bu durumu doğrular cevap verdikleri görülmektedir. Aslında ister sayısal olsun isterse sözel olsun soyutlamaların yoğun olduğu öğrenme malzemelerinin üst düzeyde öğrenilmesi ve öğrenilenlerin kalıcı olabilmesi için bireyin öğrenilenleri kendine mal etmesi gerekir. Yani matematik gibi ardışıklık gerektiren ve soyutlamaların yoğun olduğu disiplinlerde Bloom'un tanımladığı bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme (Sanemoğlu, 2015) düzeylerinin alt basamaklarında kalmak öğrencinin karşılaştığı problemleri çözmesine yardımcı olmaz ve sınavlarda başarılı olamazlar. Sözel ağırlıklı olmasına rağmen ardışıklık gerektiren yabancı dil öğrenme gibi derslerde sözcüklerin sık sık tekrar edilmesi ve kullanılması zorunlu olduğundan öğrencilerin yine aralıklı çalışmayı kullanması zorunludur. Ancak bazı sözel dersler sadece bilgi düzeyinde öğrenildiğinde ve sınavlarda da sorular bilgi düzeyini test ettiğinde sınav öncesi konulara toplu çalışılarak yüksek not almak mümkün olabilmektedir. Çünkü belli bir genel uyarılmışlık düzeyine sahipken öğrenilen sözel bilgileri öğrenciler belli bir süre bellekte tutabilmektedirler. Bu süre içerisinde yapılan sınavlarda yüksek not alabilmek mümkün olabilmektedir. Fakat üst düzey öğrenmeleri test eden sorular ile karşılaştığında öğrenci sözel ağırlıklı derslerde de başarısız olabilmektedir.

Ancak sözel ağırlıklı derslerde üst düzey soru hazırlamak öğretmenler için biraz daha zor olduğundan sınavlarda genellikle bilgi düzeyini test eden sorular daha fazla yer almaktadır. Bilgi düzeyini test eden soruların daha fazla tercih edilmesinin diğer bir nedeni de sözel derslerde üst düzey becerilerin gösterilmesi daha fazla bilgiye sahip olmayı gerektirmektedir. Temel bilgilere sahip olmadan öğrencinin kavrama, analiz gibi üst düzey öğrenme davranışlarını göstermesi mümkün değildir. Öğretmenler bu durumun farkında olduğu için öncelikle temel bilgilere öğrencilerin sahip olmasını önemsemektedirler. Bu durumun farkında olan öğrenciler ise okullarda öğretmen yapısı testlerde yüksek başarı göstermekle birlikte ÖSYM nin (vb.) yaptığı sınavlarda aynı performansı gösterememektedirler. O nedenle düzenli aralıklar ile tekrar yaparak konuları öğrenen öğrenciler bütün alanlarda üst düzey veya tam öğrenme, öğrenilenleri daha uzun süre hatırlama ve öğrenilenleri diğer alanlara transfer edebilme becerisini daha iyi gösterebilirler. Bu şekilde çalışan öğrenciler her düzey soruları çözmede başarılı olabileceklerinden dolayı değişik basamaklarda öğrenmeyi ölçen sınavlarda da başarılı olabilirler.

Bu çalışmanın matematik öğretmen adayları ile yapıldığı düşünüldüğünde özellikle matematik dersine uygun çalışma yöntemini kullananların çoğunlukta olduğu düşünülebilir. Sorulara verilen cevaplara bakıldığında katılımcıların bu kanaati doğrular nitelikte cevaplar verdiği görülmektedir. Ancak sözel ağırlıklı derslere çalışılma konusunda farklılıkların olması da doğal karşılanabilmekle birlikte uzun süreli kalıcı öğrenme için bazı öğrencilerin doğru yöntemler izleme konusunda yeterince duyarlı olmadıkları değerlendirilebilir. Oysa genellikle kendi alanlarına çalışırken izledikleri yöntemi sözel derslerde de kullanmaları tam öğrenmeyi kolaylaştırıcı etki yapacaktır. Bazı öğrenciler sözel derslere uygun çalışma yaklaşımını kullanmayı alışkanlık haline getirmediği görülse de öğrencilerin büyük çoğunluğunun sözel derslere de düzenli aralıklar ile aralıklı çalışma stratejisini kullanarak çalıştıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bunun ise sayısal disiplin çalışan öğrencileri için beklenen bir durum olduğu söylenebilir.

Bu çalışma da elde edilen veriler dikkate alındığında öğrencilerin kendi alanlarına çalışma konusunda olumlu alışkanlıklara sahip oldukları söylenebilir. Sahip oldukları bu alışkanlıklar öğretmen olduklarında öğrencilerini de etkileyecektir. O nedenle olumlu çalışma alışkanlığına sahip olmayan öğretmen adaylarının ders çalışma ve çalıştırma konusunda beceri ve duyarlılıklarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasında yarar vardır. Özellikle hayatta başarılı olmanın sadece yüksek not olmadığı, doğru çalışma alışkanlığını kullanma, bu alışkanlığı diğer yaşam becerilerine ve değişik problemlerin çözümüne transfer edebilmeden geçtiği unutulmamalıdır. Öğrencilere doğru ve disiplinli bir çalışma alışkanlığı kazandırılabilmesi için neler yapılması gerektiği konusunu öğretmenlerin sürekli araştırması gerekmektedir. Kendi bireysel özelliklerine uygun çalışma alışkanlıklarını öğrencilerin kendilerinde keşfetmelerine yardım edebilecek donanıma sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi hedeflenmelidir.

Bu çalışmada sadece son sınıfta öğrenim görmekte olan matematik öğretmen adaylarının görüşüne başvurulmuştur. Öğretmen adayı olmanın bir süreç olduğu düşünüldüğünde benzer çalışmaların tüm sınıflarla ve nicel verilerle de desteklenerek yapılmasının faydalı olduğu düşünülmektedir. Diğer alanlarda eğitim alan öğretmen adaylarının da ders çalışma ile ilgili düşünceleri incelenmeli doğru ve yanlış alışkanlıklar ve düşünceler belirlenerek yanlış alışkanlıkların düzeltilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Bay, E., Tuğluk, M.N., & Gençdoğan, B. (2004). Üniversite öğrencilerinin ders çalışma becerilerinin incelenmesi. Türk Fen Eğitimi Dergisi, 2(2), 223-234.

Baki, A. (2018), Matematiği Öğretme Bilgisi, Pegem Akademi, Ankara.

Bilasa, P. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinin öğrenme ve ders çalışma stratejilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(1), 79-122.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Çetin, F. (2018). Öğretmen Adaylarının Stratejik Ders Çalışma Eğilimlerinin İncelenmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (2), 898-921.

Derry, J.J. & Murphy, D.A. (1986) Designing systems to train learning ability: from theory to practice. Review of Educational Research, 56, 1-39.

Durukan, Ü. G, Batman, D. & Yiğit, N. (2015). Öğretmen adaylarının ders çalışma alışkanlıkları. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(1), 63-80.

Erdamar, G. (2010). Öğretmen Adaylarinin Ders Çalişma Stratejilerini Etkileyen Bazi Değişkenler. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38, 82-93.

İlhan, M., Çetin, B., & Sünkür, M. Ö. (2013). Olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik ile ders çalışma becerileri arasındaki ilişkinin kanonik korelasyon ile incelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 10(1), 47-73.

Kılıç, D. ve Samancı, O. (2005). İlköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler dersinde problem çözme yönteminin kullanılışı. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:11, 100–112.

Küçükahmet, L. (2000). Öğretimde Planlama ve Değerlendirme (11. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Özay-Köse, E, Gül, Ş & Erkol, M. (2018). Biyoloji Öğretmen Adaylarının Ders Çalışma Becerilerinin İncelenmesi. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, UBEK-2018 (), 24-40.

Olkun, S. ve Toluk, Z. (2004). İlköğretimde Etkinlik Temelli Matematik Öğretimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Punch, K.F. (2005). Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sanemoğlu, N. (2015), Gelişim, Öğrenme ve Öğretim (20. Baskı), Pegem Akademi, Ankara.

Soylu, Y. ve Soylu, C. (2006). Matematik derslerinde başarıya giden yolda problem çözmenin rolü. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(11), 97-111.

Topkaya, N., Yaka, B., & Öğretmen, T. (2011). Öğrenme ve ders çalışma yaklaşımları envanteri'nin uyarlanması ve ilgili yapılarla ilişkisinin incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 36(159), 192-204.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (5. Baskı.). Ankara: Seçkin Yayınları.

Yılmaz, M. B., & Orhan, F. (2011). Ders çalışma yaklaşımları ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Eğitim ve Bilim, 159(36), 69-83.

PROMETHEE YÖNTEMİ İLE FORKLİFT SEÇİMİ

Cafiye Arslaner
Kocaeli Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Üretim Yönetimi ve Pazarlama
cafiye.arslaner@gmail.com

Dr. Öğretim Üyesi Serdar Yarlıkaş
Kocaeli Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme
serdar.yarlikas@kocaeli.edu.tr

Özet

İş makinelerinden olan forkliftler birçok sektörün vazgeçilmez ekipmanları olarak nitelendirilmektedir. İşletmelerde, çalışanların gücünün yetmediğinde ağır yüklerin kaldırılması veya çalışanların ulaşamayacağı yerlere yüklerin götürülmesi ve uygun yerlere istiflenmesi için genellikle forkliftler kullanılmaktadır. Depoların aktif bir şekilde kullanımının sağlanması için depoların özelliklerine uygun forkliftin seçilmesi ise önemli bir karar verme problemidir. Bu çalışmada, bir gıda şirketi için en uygun forklifti belirlemek amacıyla kullanılacak olan farklı forklift alternatiflerini depolama işlemindeki kullanım seviyeleri bakımından değerlendirilerek, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yönteminden PROMETHEE yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında, forklift seçiminde etkili olan kriterler uzman görüşüne göre sırasıyla; Yük kapasitesi, Kaldırma hızı, Yürüyüş hızı, Dönme yarıçapı, Kaldırma yüksekliği olarak belirlenmiştir. Forklifte konusunda teknik bilgiye sahip olan bir makine mühendisinin deponun fiziki özelliklerine göre forklift seçiminde etkili olan kriterlere ilişkin değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Bir sonraki adımda, forklift seçimi, ikincil veri analizine dayanarak önceden belirlenmiş dört alternatif arasında (A1, A2, A3, A4) yapılmıştır. PROMETHEE analizi sonucunda alternatifler kullanılan kritere göre karşılaştırıldığında en iyi alternatifin '0,0907' değeri ile A4, en kötüsünün ise -0,841 değeri ile A3 olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İş Makineleri, Forklift, PROMETHEE, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV)

FORKLIFT SELECTION WITH PROMETHEE METHOD

Abstract

Forklifts from construction equipment are considered as an indispensable equipment in many production sectors. In enterprises, forklifts are generally used to remove heavy loads when the power of the employees is not sufficient or to carry the loads to the places that are not accessible to the employees and also to stack them in suitable places. The selection of the appropriate forklift for the features of the warehouses in order to ensure the active use of the warehouses is also an important decision making problem. In this study, the PROMETHEE method, which is one of the Multi-Criteria Decision Making (MCDM) method, was applied in order to determine the most suitable forklift for a food company by evaluating the different forklift alternatives that will be used in terms of their usage level in the storage operation. In the first step of the study, The criteria which are effective in the selection of forklifts are determined based on expert opinion and stated respectively as Load capacity, Lift speed, Travel speed, Turning radius, Lift height. The evaluation including the determination of effective criteria in the selection of forklifts according to the physical features of a warehouse made by a mechanical engineer having technical knowledge about the forklift truck was taken into consideration as an expert opinion. In the following step, the forklift selection was made among the predetermined four alternatives (A1, A2, A3, A4) based on the secondary data analysis. As a result of the PROMETHEE Analysis, when the alternatives were compared with respect to the criteria used, it was obtained that the best alternative was A4 with the value of 0.0907 and whereas the worst one was A3 with the value of -0,841.

Keywords: Construction Machinery, Forklift, PROMETHEE, Multi Criteria Decision Making (MCDM)

1.GİRİŞ

Günümüzde artık ürünlerin yaşam ömürlerinin kısaldığını görmekteyiz. Buna karşın müşterilerin de zevkleri sürekli değiştiğinden talepleri de değişmektedir. Dolaysıyla işletmelerin bu dengeyi sağlaması ve rekabet edebilmesi için stratejiler oluşturması da zorlaşmaktadır. İşletmeler bu dengeyi hem gelişen teknoloji ile sağlayabilirler hem de rekabet avantajı elde edebilmektedirler.(Chopra ve Meindl, 2007).
Teknoloji denildiğinde aslında karşımıza birçok ifade ve tanım çıkmaktadır. Açıkça belirtmek gerekirse, insan hayatını kolaylaştıran her türlü araç, gereç ve teknik bilgiler bütünüdür, diyebiliriz. Bu çalışmada değindiğimiz teknoloji, üretim teknolojileri içerisinde yer alan malzeme taşıma ekipmanlarından forkliftlerdir. Üretim teknolojisi ise yeni bir mal veya hizmet üretmek için kullanılan teknik bilgilerle birlikte hem üretim yönetimi uygulamalarını hem de mühendislik işlevlerini de kapsayan bu teknik bilgilerin bütünü olarak tanımlanabilir. (Harrison, 1990). Bu üretim teknolojilerinin sınıflandırılması ise(Kotha ve Swamidass, 2000):

1. **Ürün Tasarım Teknolojileri:** Bu teknolojiler ürün tanımlaması, tasarımı ile ilgilenir. Bu teknolojilere örnek olarak Bilgisayar Destekli Tasarım, Bilgisayar Destekli Mühendislik (Autocad, Solidworks) teknolojileri verilebilir.
2. **Süreç Teknolojileri:** Bu teknolojiler ise üretim süreçlerinin işlevlerine ve kontrollerine odaklanır. Nümerik Tezgâhlar (NC) ve Bilgisayar Kontrollü Nümerik Tezgâhlar (CNC), Esnek Üretim Sistemleri bu teknolojileri grubundadır.
3. **Lojistik/Tedarik Planlama Teknolojileri:** Bu gruptaki teknolojiler de üretim hattı kontrol ve programlama sistemlerini ve malzeme ihtiyaç planlamasını kapsamaktadır.
4. **Bilgi Değişim Teknolojileri:** Bu teknolojiler ise yukarıda belirtilen üç teknoloji arasındaki bilgi akışının depolanmasını ve değişimini kolaylaştırır.

Lojistik/Tedarik Planlama Teknolojisi sınıflandırılmasından yola çıkarak, işletmelerde depolarına en uygun ve aktif şekilde kullanımı için malzeme taşıma ekipmanlarından faydalanılır. İnsan gücünü aşan ağırlıkların kaldırılması ve çalışanların ulaşamadığı yüksekliklerin kullanabilmesi için genellikle forkliftler kullanılmaktadır. Dolayısı ile depolarda kullanılan malzeme taşıma ekipmanlarından olan forkliftler işletmeler için önemli konuma gelmiştir. Bu çalışmada amaç bir gıda işletmesinin deposunda kullanılacak olan forklift alternatiflerinin kıyaslanması ve işletme açısından en uygun olan forkliftin belirlenmesindir. Bu amaç gerçekleştirilirken Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemi olan PROMETHEE yöntemi uygulanmıştır. Forkliftler, herhangi bir malzeme yükünü kaldırıp belirli bir mesafeye taşıyan ve kaldıran makineleridir. Bu makinelerin üç ana görevi malzemeleri yükleme, boşaltma ve taşıma hizmetleri yapmasıdır(T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2011). Literatüre baktığımızda malzeme taşıma ekipmanlarının seçimi ile ilgili çalışmaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Tablo 1. Malzeme Taşıma Ekipmanları Literatür Taraması

İLGİLİ YAYIN	ÇÖZÜLEN PROBLEM
Park, 1996	Malzeme Taşıma Ekipmanlarının Seçimi ve Değerlendirilmesi için Akıllı Danışmanlık Sistemi
Yaman, 2001	Malzeme Taşıma Ekipmanları ve Malzeme Taşıma Sistemi Seçiminde Bilgi Tabanlı Bir Yaklaşım
Kulak, 2005	Malzeme Taşıma Ekipmanlarının Bulanık Çok Amaçlı Seçimi İçin Bir Karar Destek Sistemi
Onut ve ark., 2009	Belirsizliğin Varlığında Uygun Malzeme Taşıma Ekipmanının Seçilmesi
Hassan, 2010	Üretim ve Lojistik Tesislerinde Malzeme Taşıma Ekipmanları Seçim Çerçevesi
Pamučar ve Širovič, 2015	Lojistik Merkezlerinde Taşınan Kaynakların Seçilmesi ve Çok Amaçlı Sınır Yaklaşım Alanlarının Karşılaştırılması İle Lojistik Merkezleri

Bu çalışmada malzeme taşıma ekipmanlarından olan elektrikli (akülü) forkliftkler değerlendirilmiştir. Çünkü deponun kapalı olması ve depolanacak ürünlerin gıda ürünleri olması ve bu ürünlerin egzoz gazına maruz kalmaması sebebiyle akülü forkliftler arasında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu

forkliftler, adından da anlaşılacağı gibi şarj edilebilir akülerle çalışmaktadır. (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2011).

Bu malzeme taşıma ekipmanının kullanımı işletme açısından bir maliyet oluşturacaktır. Dolayısıyla bu maliyet ürünün fiyatını da etkileyeceği için forklift seçimi doğru yapılmalıdır ki işletmeye bir getirisi olsun. Forklift seçiminde etkili olan faktörler teknik özelliklerinden faydalanarak ve uzman görüşüne dayanarak belirlenmiştir (Park, 1996, Kulak, 2005, Onut ve ark., 2009, Hassan, 2010):

1. Yük Kapasitesi
2. Kaldırma Hızı (Tam Yüklü)
3. Yürüyüş Hızı (Tam Yüklü)
4. Dönüş Yarıçapı
5. Kaldırma Yüksekliği

2. MATERYAL VE METOD

2.1.PROMETHEE Yöntemi

Bu çalışmada yöntem olarak Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemi olan PROMETHEE yöntemi uygulanmıştır. Çünkü işletmelerin en önemli hedeflerinden biri alınacak kararların hızlı ve etkili bir şekilde verilmesidir ki rekabet ortamı oluşsun. Dolaysıyla forklift seçimine karar verme süreci oldukça önemlidir. Bu süreci de en uygun bir şekilde gerçekleştirebilmek için ÇKKV yöntemlerinden faydalanılmıştır. PROMETHEE yöntemini diğer çok kriterli karar verme yöntemlerinden ayıran noktalardan biri alternatifleri değerlendirirken ikili kıyaslamalar yapması ve değerlendirilen alternatifleri PROMETHEE I ile kısmi sıralama yaparken, PROMETHEE II ile de tam sıralama yapmasıdır. Diğer nokta ise her alternatif için farklı tercih fonksiyonlarının belirlenmesidir. Dolaysıyla bu yöntem üstünlüğe dayalı sıralama yaparak karar vericiye yön gösterdiği görülmektedir.

PROMETHEE yöntemi 6 adımdan oluşmaktadır:
Adım 1: Karar vericinin öncelikle problemlerine çözüm olabilecek sıralamayı oluşturmak için alternatifleri belirlemesi gerekmektedir. Belirlenen alternatiflerden sonra kriterler ve kriterlerin birbirine göre önem dereceleri belirlenerek veri matrisi oluşturulur. Forklift seçim süreci 4 alternatif ve 5 kriter altında değerlendirilmektedir. Burada kriterlerin ağırlıkları eşit olduğu (0,20) varsayılmıştır. Elektrikli (akülü) forklift alternatiflerini belirlerken fiyatlarının birbirine yakın olmasına dikkat edilmiştir. Çünkü bu çalışma da fiyat ana kriter olarak belirlenmemiştir.

Tablo 2. Veri Matrisi

ALTERNATİFLER	K1: Yük Kapasitesi (kg) (MAX)	K2:Kaldırma Hızı (tam yüklü) (mm/sn) (MAX)	K3:Yürüyüş Hızı (tam yüklü) (km/sa) (MAX)	K4: Dönüş Yarıçapı (mm) (MİN)	K5: Kaldırma Yüksekliği (mm) (MAX)
A1	1600	410	16	1710	3325
A2	2000	380	20	1845	3330
A3	1800	370	15	1728	3080
A4	3000	410	18	2100	3300

Adım 2: Kriterler için tercih fonksiyonları tanımlanır. Yöntemin uygulanmasında kullanılacak 5 farklı tercih fonksiyonu tanımlanmıştır.

K1: Yük Kapasitesi: Bu kriter seçimin en önemlisidir. Forklift kaldırma kapasitesi kaldıracağımız yükten daha büyük tercih edilmelidir. Gıda işletmelerinin depolamalarında taşınan yük çeşitliliği bakımından yük kapasitesinin ortalama 2 ton olması beklenir. Ancak son verilere göre depolamada taşınan yükün çeşitliliği ve ağırlığının değişmesi sebebiyle yük kapasitelerinin 1000 ile 1700 kg

aralığının altında olanlar, bu aralığın üstünde olanlar ve bu aralıkta olan forkliftleri ayırt edebilmek için 4. tip fonksiyon tercih edilmiştir.

K2:Kaldırma Hızı (tam yüklü): Forkliftlerde hem yüklü hem yüksüz kaldırma hızı verileri mevcuttur. Burada önemli olan forkliftlerin tam yüklü şekilde kaldırma hızlarıdır. Çünkü forkliftlerin performansı açısından bu hızın yüksek olması beklenir. Bu oranın ortalama 375 mm/sn olması yeterli görmektedir. Ancak taşınan yükün ağırlığı ve türünü de dikkate alarak ortalamanın altında olan forkliftlerinde belirtilen kriteri yakalayabileceği düşünülerek 3. tip fonksiyon tercih edilmiştir.

K3:Yürüyüş Hızı (tam yüklü): Bu kriterde de forkliftlerin tam yüklü yürüyüş hızı dikkatte alınmıştır. Deponun zemini genellikle düzgün olduğu ve forkliftin yüksek performansı için bu değerin yüksek olması gerekir. Dolayısıyla bu oranın ortalama 17.25 km/sa olması istenmektedir. Ancak deponun bazı bölgelerinin engebeli oluşu dikkate alındığına bu ortalamanın altında olan forkliftlerinde değerlendirmeye alınmak istenmektedir. Dolayısıyla 3.tip fonksiyon tercih edilmiştir.

K4: Dönüş Yarıçapı: Forkliftlerin dönüş yarıçapları depo içindeki dar raflar arasında kolay hareket edebilmesi için önemlidir. Dolayısıyla bu değer bir uzmanın kendi belirlediği değere göre 1875,25 mm ‘den az olması beklenir. Yani bu değerin altında olanlar değerlendirmeye alınacağı için 2.tip fonksiyon tercih edilmiştir.

K5: Kaldırma Yüksekliği: Yüksek seviyedeki raflara hem ulaşmak hem de deponun kullanım alanını artırmak için bu kriterin yeterli seviyede yüksekliği ulaşabilmesi önemlidir. Yani yükü en fazla ne kadar yüksekliğe kaldıracağı hesaplanıp kapasitesi ile doğru orantılı olarak forklift kaldırma yükseklik değeri belirlenebilir. Dolayısıyla uzman kaldırma yüksekliği 3100mm ile 3328mm aralığının altında olanlar, bu aralığın üstünde olanlar ve bu aralıkta olan forkliftleri ayırt etmek istemektedir. Bu sebeple 4. tip fonksiyon tercih edilmiştir.

Adım 3: Tercih fonksiyonları temel alınarak alternatif çiftleri için ortak tercih fonksiyonları belirlenir. Adım 2 de belirlenen verileri temel alınarak ikili alternatif kıyaslamaları için ortak tercih fonksiyonları ve değerleri hesaplanmıştır. Maksimizasyon yönünde olan kriterler için P(A,B) = A – B, minimizasyon yönünde olan kriterler için P(A,B) = B – A değerler hesaplanır.

Adım 4: Belirlenen ortak tercih fonksiyonlarından hareketle her ikili alternatif kıyaslamaları için tercih indeksleri belirlenir. Kriterlerin tercih indeksleri oluşturulurken eşit önem derecesine (0,20) sahip oldukları varsayılmıştır.

Tablo 3. Tercih İndeksleri

	A1	**A2**	**A3**	**A4**
A1	-	0,016	0,032928	0
A2	0,046377	-	0,063304	0,023188
A3	0	0	-	0
A4	0,123188	0,016	0,156116	-

Adım 5: Alternatifler için pozitif (Φ^+) ve negatif (Φ^-) üstünlükler belirlenir ve PROMETHEE I ile sıralanır. Bu hesaplama yapılırken tercih indekslerini belirlediğimiz tablodaki her alternatife ait satırların toplamı pozitif üstünlüğü, her alternatife ait sütunların toplamı da negatif üstünlükleri verir.

Tablo 4. Alternatifler için Pozitif (Φ^+) ve Negatif (Φ^-) üstünlükler

	A1	**A2**	**A3**	**A4**
A1	0,016309	3	0,056522	3
A2	0,044290	2	0,010667	2
A3	0	4	0,084116	4
A4	0,098435	1	0,007729	1

Adım 6: Net öncelik değerlerin hesaplanır ve PROMETHEE II ile tam sıralama yapılır. PROMETHEE II ile karar seçeneklerinin tam sıralamasını belirlemek için pozitif (Φ^+) ve negatif (Φ^-)

üstünlükler arasındaki fark ile tam öncelik değerleri belirlenmiş ve bu değerler büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Tablo 5. Net Öncelik Değerleri ve PROMETHEE II Sıralaması

	Net Öncelik	Tam Sıralama
A1	-0,0402	**3**
A2	0,0336	**2**
A3	-0,0841	**4**
A4	0,0907	**1**

3.SONUÇ

Bu çalışmada bir gıda işletmesine ait deponun özelliklerine uygun forklift seçimine yönelik bir uygulama yapılmıştır. Çalışmada çok kriterli karar verme tekniklerinden biri olan PROMETHEE yöntemi kullanılmıştır. PROMETHEE ile forklift seçimi diğer çok kriterli karar verme yöntemlerine göre önemli üstünlükleri bulunmaktadır. Bu üstünlüklerden birisi her kriter için farklı bir tercih fonksiyonunun belirlenmesi ve alternatiflerin her kriter için kıyaslanırken bu belirlenen tercih fonksiyonları kapsamında kıyaslanmasıdır. Diğer bir üstünlük ise, alternatifler değerlendirilirken kısmi ve tam sıralama kapsamında gerçekleşmesidir. Dolaysıyla bu üstünlükler sayesinde karar verme sürecinin hem etkinliği hem de doğruluğu sağlanmış olmaktadır. Ayrıca EXCEL de yapılan hesaplamalarla elde edilen bu sonuç ve sıralamanın VISUAL PROMETHEE paket programı ile sağlaması yapılmıştır.

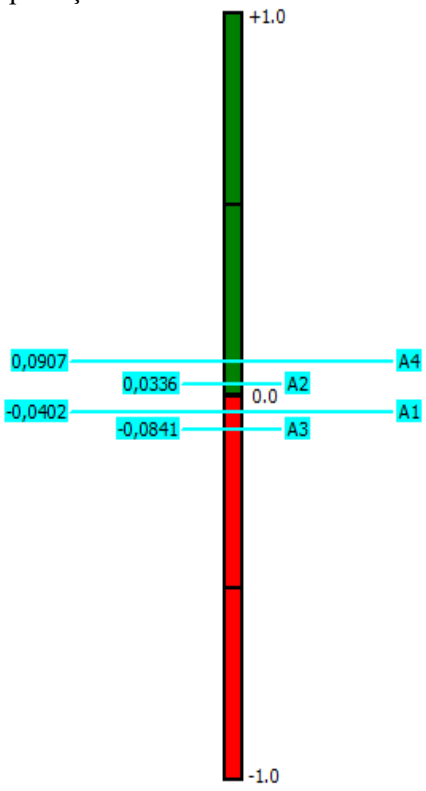

PROMETHEE analizi sonucunda hem EXCEL de hem de VISUAL PROMETHEEde de görüldüğü üzere alternatif sıralaması A4>A2>A1>A3 şeklindedir. Yani en iyi alternatifin '0,0907' değeri ile A4, en kötüsünün ise -0,0841 değeri ile A3 olduğu görülmüştür.

4.TARTIŞMA

Bu çalışmadan yola çıkarak; forklift seçiminde aynı anda, birçok faktörün göz önünde bulundurulduğunu ve en uygun seçimin yapıldığını görmekteyiz. Eğer seçim aşamasında deneyimli ya da yeterli bilgiye sahip olan bir personel yok ise, bu konuda bilgili uzman kişilerden veya

mühendislerden de yardım alınabilir. Yani işletmenin ihtiyacına tam cevap verecek bir forklifti seçerken bu yaptığımız araştırmayı dikkate alarak, yükün çeşitliliğini, deponun fiziksel özelliklerini (zemin, tavan yüksekliği gibi) yerinde incelemek ve uygun forklift modeline karar vermek en doğru yol olacaktır. Forklift alırken en sık yapılan hata ihtiyacı doğru tespit edememektir. Yani doğru tespit yerine biraz daha büyük olan forklifti alarak işin çözülebileceği zannedilmektedir. Ancak sonuç pek de öyle görünmemektedir. Çünkü ihtiyacınızdan daha büyük bir forklift makinası almak genelde makina boyutları ve işletme giderlerinin bazen de göz ardı edilen farklı bir parametrenin sorun olarak karşımıza çıkmasına neden olabilir. Dolayısıyla bu çalışma bu tip hataların engellenmesine yardımcı olacaktır. Bu çalışma gelecekte kriter sayısı arttırılarak ve kriterlerin önem ağırlıkları herhangi bir Çok Kriterli Karar Verme Yönetmeleri ile belirlenerek devam ettirilip geliştirilebilir. Ayrıca bu çalışmanın bu konuda araştırma yapanlara bir ışık tutacağı da umulmaktadır.

KAYNAKÇA

CHOPRA, S., MEİNDL, P. (2007), *Supply Chain Management*, New Jersey: Prentice Hail.

HARRISON M. (1990). *Advanced Manufacturing Technology Management*, London: Pitman Publishing

HASSAN, M.M.D. (2010). A Framework for Selection of Material Handling Equipment in Manufacturing and Logistics Facilities, *Journal of Manufacturing Technology Management*, 21(2), 246–268.

KOBU, B. (2013). *Üretim Yönetimi,* İstanbul: Beta Basım A.Ş.

KOTHA S., SWAMIDASS P. M. (2000). Strategy, Advanced Manufacturing Technology and Performance: Empirical Evidence from U.S. Manufacturing Firms, *Journal Of Operations Management*, 18, 257-277.

KULAK, O. (2005). A Decision Support System for Fuzzy Multi-Attribute Selection of Material Handling Equipments, *Expert Systems with Applications*, 29, 310–319.

ONUT, S., SONER KARA S. & MERT, S. (2009). Selecting the Suitable Material Handling Equipment in the Presence of Vagueness, International Journal of Advenced Manufacturing Technology, 44, 818–828.

PAMUČAR, D. & ŠİROVİŠ, G. (2015). The Selection of Transport and Handling Resources in Logistics Centers Using Multi-Attributive Border Approximation Area Comparison (MABAC), *Expert Systems with Applications*, 42(6), 3016-3028.

PARK,Y.B. (1996). ICMESE: Intelligent Consultant System for Material Handling Equipment Selection and Evaluation, *Journal of Manufacturing Systems*,15(5), 325-333.

T.C MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2011). Motorlu Araçlar Teknoloji, Ankara

YAMAN, R. (2001). A Knowledge-Based Approach for Selection of Material Handling Equipment and Material Handling System Pre-design, *Turkish Journal of Engineering and Environmental Sciences*, 25, 267- 278.

KÜLTÜREL MİRAS MADENCİLİĞİ: KOCAELİ İLİNİN KÜLTÜR VARLIKLARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Hanife Akyüz
Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı/
hanife.akyuz.84@gmail.com

Selda Karahan
Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı/
sela_karahan@hotmail.com

Doç. Dr. Selda Uca
Kocaeli Üniversitesi/Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğretim Üyesi
seldauca@gmail.com

Özet

Kültürel miras madenciliği; bir destinasyonda bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı kültürel değerlerin ve kaynakların ortaya çıkarılarak, bunların turistik amaçlı kullanıma sunulmasını ifade etmektedir. Böylece söz konusu destinasyonda insanların ve hikâyelerin geçmişini ve bugününü otantik bir şekilde temsil eden mekânlar, eserler ve aktiviteler ortaya çıkarılabilmektedir. Bu çalışmanın amacı; Kocaeli ilinin sahip olduğu somut ve soyut kültür varlıklarının "kültürel miras madenciliği" kapsamında değerlendirilerek, turistik potansiyelinin ortaya konulmasıdır. Pek çok batılı gezginin kültürel miras kaynaklarını önemli turistik çekicilikler olarak gördüğü ve ilgi çekici bulduğu düşünüldüğünde, yetkililer tarafından kültürel miras madenciliği kapsamında gerekli çalışmaların yapılması ile bu miras alanlarının tur programlarına dahil edilmesi önerilmektedir. Kavramsal olarak tasarlanan bu çalışma ile Kocaeli ilinde kültür turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olan miras kaynaklarının ilimiz kültür rotalarına dahil edilmesine yönelik öneriler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:Kültür Turizmi, Kültürel Miras Madenciliği, Swot Analizi, Kocaeli

CULTURAL HERITAGE MINING: AN EVALUATION OF THE CULTURAL ASSETS OF KOCAELI PROVINCE

Abstract

Cultural heritage mining; revealing the cultural values and resources left from a generation to next generation in a destination and refers to use them for touristic purposes. In this way, the places, works and activities that represent the past and today of the people and the stories in an authentic way can be revealed in the mentioned destination. The aim of this study is to reveal the touristic potential of Kocaeli province by evaluating the tangible and intangible cultural assets of the Kocaeli province within the scope of "cultural heritage mining". Considering that many Western travelers see cultural heritage as important and remarkable tourist attractions, it is recommended that the competent authorities include these heritage sites in to th tour programs with the necessary works. With this conceptual study, proposals were discussed for include the heritage resources to culture tour routes that has significant potential of heritage resources in terms of cultural tourism in province of Kocaeli.

KeyWords: Cultural Tourism, Cultural Heritage Mining, Swot Analysis, Kocaeli

1. GİRİŞ

Bir toplumun kültürel kimliğini meydana getiren, diğer ülkeler ve topluluklar arasındaki farkını ortaya koyan, kültür tanımını ifade eden bütün ulusal ve yerel kazanılan özellikler, maddesel varlıklar kültürel mirası oluşturmaktadır (Oğuz, 2001). Kültür toplumsal değerlerin yaşam içinde sürdürülebilmesini, kültürel miras ise bu değerlerle ilgili herşeyi kapsamaktadır. Kültürel miraslar bir toplumdaki alt kültürleri ve toplumların kültür farklılıklarını ortaya koymasıyla aynı zamanda insanlık tarihinin de korunmasını sağlamaktadır. Aksi takdirde bir toplum geçmiş neslin mirasını kendine mal edemiyorsa; mevcut bilgiler, deneyimler yeni nesillere aktarılamayacak ve toplumsal gelişme sağlanamayacaktır (Akay, 2006). Kültürel miraslar, doğru uygulamalar, planlamalar ve pazarlama stratejileri ile turizmde gelişmeye yönelik çok önemli faydalar sağlayabilmektedir (Karapınar ve Barakazi, 2017). Kültürel değerlerin ve kaynakların sunulması, bununla birlikte; toplum tarafından bilinmeyen, keşfedilmemiş kültürel mirasların, miras madenciliği kapsamında ortaya çıkarılarak sunulması, turizm hareketlerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu çalışmada; Kocaeli ilinin sahip olduğu somut ve soyut kültürel miraslar,kültürel miras madenciliği kapsamında değerlendirilerek, ilin turizm potansiyeli açısından güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymak amaçlanmış ve bu kapsamda gerçekleştirilen SWOT Analizi sonucunda elde edilen bulgular tartışılmıştır.

2. İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. Kültür Kavramı ve Kültür Turizmi

Kültür kavramı; milletlerin kendilerine özgü yaşam şekilleri, düşünce, inanç ve davranış biçimlerini ifade etmektedir (Koca, 2003). Kültür bir toplumun kendi tabiatına ilaveten yaşam içinde edindikleri özellikler ve farklılıklardır (Bolay, 1996: 241). Milletlerin uyum sağladıkları gelenekler ve adetler, bu topluluklarının milli kimliklerinin temelini oluşturmaktadır. Bunlarla birlikte müzik, resim, dans, mimari gibi sanatsal eğilimler de kültürün bir parçasıdır ve tüm bunlar; kültürel mirasın temeli ve yapı taşlarıdır (Kaplan, 1999).

Kültür; binalar, tarihi yapılar veya eserler şeklinde dokunulabilir (somut) veya insanların değerleri, davranışları ve yaşam tarzları gibi dokunulamaz (soyut) formlarda karşımıza çıkmaktadır. Kültür olgusu içerisinde; binalar, mekânlar, dans, yiyecek, giyim, etkinlikler, değerler, yaşam tarzları ve el sanatları vb. gibi çok farklı değerlerden bahsetmek mümkündür (Jamieson, 2000). Başka bir ifadeyle kültür, insanların düşündüğü (tavır, inanç, fikir ve değerler), yaptığı (davranış ve yaşayış biçimleri) ve oluşturduğu (sanat eserleri, el sanatları, diğer kültürel ürünler) unsurları kapsamaktadır (Aliağaoğlu, 2004: 51). Turizm perspektifinden kültür kavramı, destinasyon kimliğini güçlendiren ve farklılaşmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir (Kanellopoulou, 2015). Kültür ve turizm ilişkisi incelendiğinde; eski sanat eserlerinin, tarihi yapıların, müzelerin, eski uygarlıklara ait kanıtların görülmesi amacıyla yapılan seyahatler, araştırma ve inceleme için yapılan geziler kişilerin ufuklarını açmakta ve kültür turizmini oluşturmaktadır (Batman ve Çınar Oğuz, 2011: 190).

Günümüz şartlarında "kültür turizmi" turizm endüstrisinin en çok talep gören faaliyet alanlarından ve pazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Turistik ürün ve tema olarak oldukça önemli görülen kültür turizmi, özellikle son yıllarda başka kültürleri paylaşma amaçlı olarak gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası turizmi hareketlerinde önemli artışlar yaşanmasını sağlamaktadır (Besculides, Lee ve McCormik, 2002; Uca, 2010).

Kültür turizmi, turizm hareketlerinde kültürel çekiciliklerin esas olduğu özel bir dilimidir. Bu çekicilikler; tarihi yerler, müzeler, etkinlikler, dini törenler, geleneksel yaşam biçimleri gibi bir çok unsuru içermektedir. Turizm destinasyonlarında mevsimsellik sorununa en önemli çözüm yollarından biri olduğu düşünülen kültür turizmine yönelik ilgi giderek artmaktadır (Honkanen, 2002). Daha fazla insanın seyahat etmesi, bilinç ve eğitim seviyesinin artması, turistlerin çok yönlü seyahatler planlamaları ve bunun etkisiyle kültür kavramına daha fazla ilgi duymaları, kimlikle ilgili merak duymaları ve prestij sağlaması bu artıştaki en büyük etkenler olarak gösterilebilmektedir (Uca, 2010).

2.2. Kültürel Miras Turizmi

Miras terimi sözlük karşılığı olarak "bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey" anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, www.tdk.org.tr). Miras en basit şekilde "sahip olup, sürdürmek istediğimiz şeyler" olarak tanımlanabilir (Smith, Mann ve Buissink-Smith, 2013: 416). Bu kelime, gelecek nesillere aktarılacak olan kalıtım duygusu ile ilişkilidir. Kültürel miras turizmini ise, "bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı kültürel değerlerin ve kaynakların turistik amaçlı kullanımı" şeklinde tanımlamak mümkündür. Bir başka tanıma göre kültürel miras turizmi, "insanların ve hikâyelerin geçmişini ve bugününü otantik bir şekilde temsil eden mekanları, eserleri ve aktiviteleri deneyimlemek üzere seyahat etmek" olarak ifade edilmektedir (Hargrove, 2002). Kültürel miras turizmi, bir bölgede sosyo-kültürel varlıkların turistik anlamda kullanımını sağlayan ekonomik bir aktivitedir (Chhabra, Healy ve Sills, 2003: 703).

Kültürel miras turizmi kültür turizmi kapsamında ele alındığında, geçmiş zamanlara ait farklı yönleri, temaları temsil eden müzeler, manzaralar, sanat eserleri ve aktiviteleri içermektedir. Literatürde kültür turizmi ve kültürel miras turizmi kavramlarının sıklıkla birbirlerinin yerlerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak içerikleri incelendiğinde bu kavramların aynı konuları açıklamadıklarını söylemek mümkündür. Kültür turizmi, kültürel süreçleri (fikirler ve insanların yaşam tarzları gibi) kapsamakta ve bu süreçlerin sonuçları (binalar, sanatsal eserler, gelenekler) olarak görülmektedir. Dolayısıyla kültür turizmi bir şemsiye gibi düşünüldüğünde, kültürel miras ve kültür ile ilişkili diğer turizm türlerinin, kültür turizminin bir alt başlığı olduğu düşünülebilir (Bahçe ve Yılmaz, 2010: 15). Bu bağlamda kültürel miras turizmi, kültürel, tarihi ve doğal kaynakları içermektedir. Pek çok tanımda kültürel miras turizmi, kültür turizminin bir parçası olarak ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.
Kültürel miras turizmi, yerel kültür ve değerlere saygılı; entelektüel ve nitelikli bir etkinlik biçimidir. Kültürel miras turizmi kaynaklarını aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür (Bahçe ve Yılmaz, 2010: 14):

1. Somut Kültürel Miras Varlıkları
- Taşınamaz somut varlıklar (binalar, nehirler, doğal güzellikler vb.)
- Taşınabilir somut varlıklar (müzelerdeki nesneler ve arşivlerdeki belgeler vb.)

2. Somut Olmayan Kültürel Miras Varlıkları
- Değerler
- Gelenekler
- Merasimler
- Yaşam tarzları ve festivaller
- Sanatsal ve kültürel etkinlikleri kapsayan deneyimler gibi soyut özellikler

Sınıflandırmada yer alan ***somut kültürel miras varlıkları***; tarihi, arkeolojik, kent ve doğal sitler, anıt, ören yeri, höyük, külliye, cami, kilise vb. unsurlardan oluşmaktadır. Somut kültürel miras varlıkları "taşınamaz" ve "taşınabilir" varlıkları içermektedir. Taşınamaz kültürel miras varlıkları; binalar, nehirler, arkeolojik sitler ve doğal güzellikler vb. gibi unsurları içermektedir. Taşınabilir kültürel miras varlıkları ise insan eli ile yapılmış ve kültürel değeri olan her türlü nesneyi kapsamaktadır. Somut kültürel miras, bir toplumun, mekânların ve objelerin dokunulabilir kültürünü ifade etmektedir. Sınıflandırmanın ikinci boyutunu oluşturan ***somut olmayan kültürel miras turizmi varlıkları*** ise; toplulukların kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, merasimler, gelenekler, efsaneler, yaşam tarzları ve festivaller, destanlar, ağıtlar, ninniler, türküler, ortaoyunu, doğum, sünnet, evlenme, geleneksel meslekler ve bunlara ilişkin araç ve gereçleri ifade etmektedir (Demiroğlu, 2006: 10).

2.3. Kültürel Miras Madenciliği

Kültürel varlıklar; geçmişten gelen korunacak özelliklere sahip olan ve tarihsel nitelikler taşıyan yapılardır. Taşınır ve taşınmaz durumdaki yapılar, tarihsel yapılar, yerleşmeler (sitler), doğal oluşumlar ve bahçeler bunlara örnek olarak verilebilmektedir (Ahunbay, 1997: 1370). Bunlarla

birlikte; tarihsel, dini ve mitolojik olaylar, yaşandıkları söylenen yerlerle ilgili hiçbir delil kalmamış olsa da, kültürel miras olarak kabul edilmektedir (Özgüç, 2003: 76). Kültürel miras olarak kabul edilen varlıklara ülke açısından bakıldığında eski nesillerden kalan binalar, yapıtlar, kırsal bir alanda tek bir malikane, arkeolojik bir sit veya belirli bir lokasyon da bu kapsamda değerlendirilebilmektedir (Özgüç, 2003: 148).

Turizmde kültürel miras madenciliği; bir nesilden diğerine geçen her türlü kaynağın turistik amaçlı kullanımı olarak tanımlanabilir (Aliağaoğlu, 2004). Başka bir ifadeyle kültürel miras madenciliği; bir destinasyonda bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı kültürel değerlerin ve kaynakların ortaya çıkarılarak, bunların turistik amaçlı kullanıma sunulmasını ifade etmektedir. Böylece söz konusu destinasyonda insanların ve hikâyelerin geçmişini ve bugününü otantik bir şekilde temsil eden mekânlar, eserler ve aktiviteler ortaya çıkarılabilmektedir (Hargrove, 2002). Kültürel miras madenciliği, bir bölgede sosyo-kültürel varlıkların turistik anlamda kullanımını sağlayan ekonomik bir aktivite olarak kabul edilebilir (Chhabra vd., 2003).

2.4. Kocaeli İlinin Somut ve Somut olmayan Kültürel Miras Kaynakları

Kocaeli, deniz ve kara yollarında kilit noktaları birbirine bağlayarak, doğu ile batı arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu yollar doğal ve korunaklı liman olan İzmit Körfezi ile birleşmektedir. Tarih boyunca sahip olduğu güvenilir limanı, su kaynakları, zengin flora-fauna ve stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olmuştur (Çalık Ross, 2007: 880; Aksoy, 2016: 2701).

Gökkadar'ın çalışmasında da belirtmiş olduğu üzere (2018) Tarihi Bithynia bölgesi; Kocaeli, Yalova, Sakarya, Bolu, Düzce illerini, Zonguldak, Bursa, Bilecik illerinin batı ve kuzey bölümleri ile İstanbul'un Anadolu yakasını kapsamaktadır. Antik Bithynia bölgesi, ismini bölgede MÖ. 74'e kadar hâkimiyetini sürdürmüş olan Bithynlerden almıştır (Beksaç ve NurenginBeksaç, 2014: 41). İzmit/Nikomedia, Bithynia Krallığı'na ve Roma devletine başkentlik yapmış olup özellikle Roma döneminde önemli dört antik kentten biri olmuştur (Çalık Ross, 2017:137).

İzmit'in tarih sahnesine çıkışı, tarih öncesi dönemlere kadar uzanmakla birlikte Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde de yerleşim merkezi olarak kullanılmıştır (Aksoy, 2016:2701). Günümüze kadar aralıksız yerleşim alanı olarak tercih edilen bölge tarihi zenginlikleri de barındırmaktadır. Batılı seyyahların özellikle antik Nikomedia için ihtişamlı yapıların ve kente özgü bir sanat üslubunun olduğunu, ayrıca senato binası, forum, tanrıça Kibele adına adanmış tapınak, su kemeri, hamamlar, yarış oyunlarının izlendiği hipodrom, antik tiyatro (antik dönemdeki tiyatroların en büyüğü), darphane (darphanede basılan sikkelerin üzerinde şehre özgü yapılar ve tapınaklar hakkında bilgiler içeren resimler yer almaktadır), silahhane, kilise gibi çok sayıda sivil ve askeri binaların olduğunu, devleti yönetenlerin kenti adeta kültür şehrine dönüştürdüğü aktarılmaktadır (Çalık Ross, 2007: 883; Çalık Ross vd., 2005b: 763-764).

Günümüzde ise Kocaeli, bu önemli tarihi mekanlarıyla anılmaktan ziyade sanayinin etkisiyle yoğun göç alıp endüstrinin gölgesinde kalan bir şehire dönüşmüştür. Modern şehir, yukarıda bahsi geçen bu eserlerin üzerine kurulmuş olup büyük çoğunluğu hala toprağın altında çıkarılmayı beklemektedir. Bu çalışmamızda arkeoloji ekibi tarafından çıkarılmış bütün eserleri ele almamız mümkün olmayacağından kültürel miraslarımızdan genel olarak bahsetmeye çalışacağız. Gökkadar'ın (2018) çalışmasında, kültür varlıkları taşınmaz mirasları listesine göre Kocaeli'nde taşınmaz kültür varlıkları sayısı 1026'dır. Bu kültürel varlıklar:

- Korunmaya Alınan Sokaklar: 2
- Anıt ve Abideler: 3
- İdari Yapılar: 47
- Şehitlikler: 1
- Askeri Yapılar: 31
- Dinsel Yapılar: 56
- Mezarlıklar: 69

- Sivil Mimarlık Örneği: 549
- Endüstriyel ve Ticari Yapılar: 44
- Kalıntılar: 69

Kocaeli Kültür Envanteri'ne göre ilde; 32 arkeolojik sit alanı, 29 çeşme, 10 hamam, 3 su kemeri, 5 sarnıç, 1 ılıca, 1 değirmen, 1 karakol, 2 lahit mezar, 1 saat kulesi, 28 cami, 5 mescit, 5 türbe, 6 nekropol, 10 tümülüs, 6 mezarlık ve 8 kilise binası kültürel varlık olarak tescil edilmiştir (Aksoy, 2011: 37). Somut kültür varlıklarımızdan ön plana çıkan eserlerimiz ise (Gökkadar, 2018:110-116; www.kocaeli.bel.tr):

- Nikomedya Surları
- Nekropoller ve Tümülüsler
- Nikomedia Antik Tiyatrosu
- Agora ve Hamam Kalıntıları
- Çukurbağ Antik Roma Kompleksi
- Aziz Pantelemon Manastırı
- Eski Kilise (İstiklal İlkokulu)
- Orhan Cami
- Pertev Paşa Külliyesi
- Sultan Abdülaziz Av Köşkü (Kasr-ı Hümayun)
- Saat Kulesi
- Sırrı Paşa Konağı
- Atatürk Heykeli

Erbaş ve Güçlü Nergiz çalışmalarında (2010), turizmi çekici kılan ana öğeler arasında sadece tarihi mekanlar değil örf ve adetler, yaşam biçimleri, toplumu etkilemiş ve kabul görmüş kişiler, mimari özelliğe sahip yapılar, müzeler, kültürel miraslar ve doğal güzelliklerin de yer aldığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla İzmit'i sadece somut kültürel miraslarla değerlendirmek yanlış olur. İzmit/Nikomedia'ya kültürel ve jeopolitik öneminin yanı sıra somut olmayan değerler açısından baktığımızda, Hristiyanlığın erken dönemlerinde pagan inanca sahip olan şehir çok sayıda Hristiyanın öldürülmesiyle "Şehitler Şehri" olarak da bilinmektedir. Bu anlamda en çok tanınan ve batı dünyası tarafından da ayrı bir saygı duyulan, Azize Santa Barbara, Aziz George, Aziz Pantelemon gibi önemli şahsiyetler, inançları uğruna çeşitli işkenceye maruz kalmış ve öldürülmüştür (Güngör, 2018; Gökkadar, 2018:143). Gökkadar, 2018:143; Baskı ve işkencelerden sonra Hristiyanlığı kabul eden Roma İmparatorluğu, iki önemli ferman yayınlatır. Nikomedia'da yayınlanan fermanlardan ilki İmparator Galerius tarafından Hoşgörü Fermanı, diğeri ise inananların her türlü can ve mal güvenliğinin sağlanacağının taahhüdünün verildiği Milano Fermanı'dır (Çalık Ross, 2017). Ayrıca Atatürk'ün Kasr-ı Hümayun'da yaptığı konuşmaları ve iki nutuk konuşması da somut olmayan kültürel miraslar kapsamında değerlendirilmektedir (Gökkadar, 2018: 143) Bunun yanı sıra Roma'lılara esir düşmektense kendini öldürmeyi tercih eden ünlü Kartacalı komutan Hannibal'in Gebze'de öldüğü tahmin edilmektedir. Hannibal'ın mezarının bulunamamasına rağmen Kocaeli halkı bu komutanı sahiplenerek kendisine ithafen bir anıt mezar yaptırılmıştır (Çalık Ross, 2007: 881).

3.YÖNTEM

Kocaeli ilinin kültürel miras madenciliği kapsamında değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, konu ile ilgili literatür taranarak mevcut durum ve olası gelişmeler ile ilgili genel durum değerlendirilmiştir. Uzman görüşlerinden elde edilen sonuçlar incelenerek Kocaeli ilinin kültürel miras madenciliğine yönelik SWOT analizi yapılmıştır. SWOT analizinin amacı, konuyu etkileyen iç ve dış etkenlerin dikkate alınarak mevcut olan güçlü yönler ve fırsatlardan en iyi düzeyde fayda sağlamak, zayıf yönler ve karşılaşılabilecek tehditlerin ise olası etkilerini azaltabilecek plan ve stratejiler geliştirmektir. Bu bağlamda Kocaeli ilinin kültürel miras madenciliği açısından güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, gerekli önlemlerin sağlanarak turizme yönelik oluşturulacak stratejilerle gelişmesine katkılar sağlayacaktır.

4. BULGULAR

Kocaeli ilinin kültürel miras madenciliği kapsamında incelenmesine yönelik gerçekleştirilen SWOT Analizi sonucu elde edilen bulgular bu kısımda ortaya koyulmuştur.

4.1. Kültürel Miras Madenciliği Kapsamında Kocaeli İlinin SWOT Analizi

Kültürel Miras Madenciliği Kapsamında Kocaeli İlinin Güçlü Yönleri

- Kocaeli ilinin tarihi geçmişi (Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi izleri taşıması),
- Kültürel miras madenciliği kapsamında kültürel eserlerin korunmasına yönelik önemli yerlerin SİT alanı ilan edilerek koruma altına alınması ve tahribatın önlenmeye çalışılması,
- 1558 yılında Aziz Pantelemon adına ithafen yaptırılan manastır kalıntıları(şifa verdiğine inanılarak ziyaret edilirdi),
- 1906 yılında yapılan ve Tarihi Kapanca Sokak'ta yer alan Eski Kilise (İstiklal İlkokulu),
- Orhan Cami (1332 yılında Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Fetih camilerinde olduğu gibi burada da Cuma günleri hutbeye kılıçla çıkılmaktadır. Bahçesinde vaftiz teknesinin bulunması kiliseden camiye çevrildiğini düşündürmektedir. Ayrıca bahçedeki hazirede önemli şeyhlerin mezarlarının da bulunmasıyla inanç turizmi kapsamında değerlendirilebilir niteliktedir),
- Bir Mimar Sinan eseri olup Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde menzil külliyelerinden tek ayakta kalabilen ve Yenicuma cami olarak da bilinen Pertev Paşa Külliyesi,
- Sultan Abdülaziz döneminde önemli mimar Balyan kardeşlerden Karabet AmiraBalyan'a yaptırılmış olup günümüzde müzeye çevrilerek dönem eşyalarının yanı sıra Atatürk'ün Savarona gemisine ait eşyaların da sergilendiği Sultan Abdülaziz Av Köşkü/Kasr-ı Hümayun,
- II. Abdülhamid'in şerefine 1901 yılında yaptırılarak dönem izleri taşıyan ve kentin simgelerinden olan Saat Kulesi,
- Yapılan ziyaretlerde tarihe yolculuk yapıldığı hissi uyandıran eski konakların bulunduğu ve Nikomedia döneminin eski yerleşim merkezlerinden olan Tarihi Kapanca Sokak'ta yer alana Tarih Koridoru,
- Bağçeşme Mezarlığı'nda bulunan ve en eski 1555 yıllarına tarihlenen Osmanlı mezar taşlarına yönelik yerel yönetimlerin turlar düzenlenmesi,
- Kocaeli'nin "Tarihi Kentler Birliği"ne üye olması.

Kültürel Miras Madenciliği Kapsamında Kocaeli İlinin Zayıf Yönleri

- Kocaeli ilinin turizm imajını oluşturan en önemli arz kaynağının kış turizmi olması ve diğer turizm türlerinin eş değerlilikte geliştirilememiş olması,
- Yerel yönetimlerin kültürel miras madenciliği çalışmaları için yeterli ilgiyi göstermemesi,
- Sahip olduğu çok çeşitli kültürel miras kaynağının yeterince korunamaması (Örneğin; 1921 yılında yıkılan ve günümüze sadece kalıntıları ulaşarak inanç turizmi açısından değerlendirilemeyen Pantelemon Manastırı gibi),
- Kocaeli ilinin tarihi ve kültürel değerlerinin ülke genelinde tanınmaması sebebiyle, seyahat acentalarında belli destinasyonlar dışında turistik ürün paketi oluşturulmaması,
- Kocaeli ilinin turistik bir imaja sahip olmaması ve yeterli tanıtım-pazarlama çalışmalarının yapılmaması (şehrin kültürel miras turizmi kaynaklarının etkin bir şekilde pazarlamasını yapabilecek olan nitelikli (özellikle yerel) seyahat acentası sayısının yetersiz olması),
- Turizm bilincinin il içinde yeterince gelişmemiş olması, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik çalışmalara rağmen, yeterli önemin gösterilememesi.

- Kocaeli'nde son yıllarda nitelikli (5 yıldızlı) konaklama tesisi sayısının artmasına rağmen, farklı konaklama alternatiflerinin (3-4 yıldızlı nitelikli oteller, pansiyonlar gibi) yaygınlaştırılamaması,
- Şehre kültürel amaçla gelen ziyaretçilerin farklı turistik aktivitelere katılımına imkan verecek nitelikli tesislerin yetersizliği,
- Şehrin deprem kenti olarak anılması.

Bölgenin Geleceğe Yönelik Fırsatları

- Zengin tarihiyle gün yüzüne çıkmış veya çıkarılmayı bekleyen kültürel eserlerin Kocaeli kültür turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olması,
- İstanbul'a yakın olması sebebiyle şehir pazarlaması açısından büyük bir avantaja sahip olması,
- Kocaeli ilinin farklı turizm türlerine (kültür, sağlık, gastronomi, kış, deniz vb.) ev sahipliği yapabilecek potansiyele olup, 4 mevsim turizme hizmet edebilecek bir destinasyon olması,
- SİT alanı ilan edilen yerlerde yapılaşmaya müsaade edilmeyerek tarihi dokunun bozulmasının önlenmeye çalışılması,
- Yerel yönetimlerin ilin sahip olduğu değerlerin farkında olup şehirde turizmi hareketlendirmek amacıyla faaliyetlerde bulunması,
- Erken Hristiyanlık Dönemi'nde Azize Santa Barbara, Aziz Pantelemon, Aya Yorgi, Aziz Philippos gibi "Büyük Şehitler" olarak anılan bu kişilerin ve yine BağçeşmeMezarlığı'nda bulunan önemli şehitlere ait mezarların ve Osmanlı mezar taşlarının inanç turizmi kapsamında yerli ve yabancı turisti şehre çekebilecek potansiyele sahip olması,
- Kültür turizmi kapsamında önem teşkil eden fakat ortaya çıkarılamayan pek çok eserin (Antik Tiyatro, İmparator Diokletianus'a ait olduğu düşünülen saray vb.) çıkarılarak turizm hareketliliğinin sağlanabilir olması.

Bölgenin Geleceğe Yönelik Tehditleri

- Şehrin kültürel miras turizmi merkezi haline dönüştürülebilmesi için büyük yatırımlar gerekmesi,
- Kültür turizmi imajı ile ön plana çıkan yakın illerin (başta İstanbul olmak üzere) içinde yer aldığı dinamik rekabet çevresi,
- Şehir paydaşlarının daha karlı olduğunu düşündükleri diğer turizm türlerine (özellikle kış turizmi) odaklanmış bakış açılarını değiştirme konusunda karşılaşılabilecek zorluklar,
- Şehrin kültürel miras turizmi kaynaklarının turizme açılabilmesinin uzun vadede gerçekleşebilirliği.

5. SONUÇ

Kültürel miras, bir destinasyon için turist çekebilecek en önemli özelliklerdendir. Günümüzde tarihi dokusu korunabilmiş, sahip olduğu kültürel miraslarıyla kültür ve arkeoloji turizminde markalaşmış şehirlerin bulunduğu görülmektedir. Kültürel miras madenciliği kapsamında Kocaeli ilinin ele alındığı bu çalışma ile, ilin bilinenin aksine sadece bir sanayi şehri değil kültür ve arkeoloji turizmiyle de ön plana çıkabilecek bir kent profili taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Modern şehir ne yazık ki, tarih boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, tarihçilerin ve gezginlerin övgüyle eserlerinde bahsettiği bu antik kentin üstüne kurulmuştur. Helenistik dönem ve Roma dönemlerine ait eserlerin tespitine rağmen yanlış kentleşme sonucunda eserler ortaya çıkarılamamaktadır. Özellikle bugünkü Seka Park'ın altında bir saray, Körfez'e hakim bir yerde konumlanmış ve antik dönemdeki tiyatroların en büyüğüne sahip bir antik tiyatro, dinler arası hoşgörü kapsamında değerlendirilebilecek önemli azizler ve daha sayılabilecek pek çok somut ve somut olmayan kültürel değerlere sahipken, kent bu özellikleri ile turist çekememekte ve kültür rotalarına dahil edilememektedir.

6. TARTIŞMA

Çalışmanın yöntemini oluşturan SWOT analiziyle Kocaeli ilinin güçlü ve geleceğe yönelik fırsatları vurgulanmış, zayıf ve tehdit niteliği taşıyan unsurların nasıl azaltılabileceğine yönelik tespitler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kocaeli ili kültür ve inanç turizmi açısından çok önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, sahip olduğu kaynaklar efektif bir şekilde kullanılamamaktadır. Bu kapsamda yapılması gereken "**kültürel miras madenciliği**" ile kentin daha önce kullanılmamış, yeteri kadar değerlendirilmemiş taşınır ve taşınmaz kültürel varlıklarının yeniden değerlendirilmesi ve turistik açıdan kullanılabilir hale getirilmesidir. Pek çok batılı gezginin kültürel miras kaynaklarını önemli turistik çekicilikler olarak gördüğü ve ilgi çekici bulduğu düşünüldüğünde, yetkililer tarafından kültürel miras madenciliği kapsamında gerekli çalışmaların yapılması ile bu miras alanlarının tur programlarına dahil edilmesi önerilmektedir. Bu hususta şu önerilere yer verilmiştir;

- Gerekli restorasyon çalışmaları yapılarak Kerpe Antik Ceneviz Limanı'nın turizme kazandırılması,
- Kış turizmi veya özel ilgi turizmi kapsamında hazırlanan tur programlarına yarım gün ya da tam gün kültürel miras gezisi turlarının dahil edilmesi
- Kocaeli şehrinin sembolü olarak görülen Saat Kulesi'nin tanıtımına yönelik hediyelik eşyalar hazırlanması,
- Ulusal ve Uluslararası fuarlara katılım sağlanarak, şehrin tanıtım ve pazarlanmasına yönelik çalışmaların arttırılması,
- İlin tanıtımı için gerekli tanıtım filmi, broşürler hazırlanması ve bunların dağıtılarak toplum bilincinin oluşturulması,
- Kocaeli'nde turizmi geliştirme faaliyetlerinin yanı sıra yerel halkın yabancı olduğu turizm konusunda bilinçlenmesinin sağlanması.

Tüm bu önerilerin yanı sıra, yerel yönetimlerin konuya hassasiyet gösterip miras madenciliği kapsamında kültürel değerlerimize gereken önemi vermeleri, yapılan tanıtımlar ve pazarlama faaliyetleriyle mevcut potansiyel değerlendirilmeleri, diğer tespit edilen varlıkların ortaya çıkarılması için de üstlerine düşen görevleri yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

BERKSAÇ E., NURENGİN BERKSAÇ, Ş. (2016), Bithynia'dan Yansıyan Saklı İzler: Kocaeli ve Çevresinde Bulunan Birkaç Kült Anıtı, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, 35-41.

ÇALIK ROSS, A., TÜLEK F., BORA A. (2005), Nikomedia (İzmit) Depremleri ve Arkeoloji, *Deprem Sempozyumu*, Kocaeli, 763-767.

ÇALIK ROSS, A. (2007), Nikomedia (İzmit) arkeoloji çalışmaları ve kentin vizyonu, *38. Icanas Kongresi*, Ankara 879-898.

ÇALIK ROSS, A. (2017), Hoşgörü Başkenti Nikomedia ve Galerius'un Hoşgörü Fermanının Çeviri Denemesi, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD)*, 6, 135-145.

DOĞANCI, K. (2015), Antik Kaynaklar Işığında Eskiçağda Nikomedia (İzmit) ve Civarını Etkileyen Depremler, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, 87-98.

ERBAŞ, İ., GÜÇLÜ NERGİZ, H. (2010), Osmanlı Dönemi İzmit Camileri, *I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmalar Kongresi,* Nevşehir, 445-457.

GÖKKADAR, T. (2018), İzmit (Nikomedia) Kültür Varlıları ve Arkeolojik Turizm, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bilim Dalı, Kocaeli.

GÖĞEBAKAN, Y. (2015), Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomi ye Katkısı, *Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*, 5(2), 48-70.

GÜNEŞ, A. (2014), 16. ve 17. Yüzyıllarda İznikmid Şehri, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 419-445.

GÜNGÖR, Y. (2018), Kültürel Eksende Aya Yorgi (St. George) Kültü ve İnanç Turizmi Açısından Nikomedia (İzmit) İçin Önemi, *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi*, 2(1), 72-81.

KARACA, Ö. (2017), Anadolu Antik Kentleri, *Uluslararası Amisos Dergisi*, 2(2), 88-108.

KARAPINAR, E., BARAKAZİ, M., (2017), Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 5-18.

OĞUZ, M. (2013), Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras, *Milli Folklor Dergisi*, 25 (100), 5-13.

ŞAHİN, Serhan A. (2013), Kültürel Miras Alanlarının Dönüşümünde Yeni Bir Yaklaşım: Yel değirmeni Örneği, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültür Yönetimi, İstanbul.

TUNCEL, M. (2014), Tarihi Coğrafya Açısından İzmit Şehrinin Ayrıcalıkları, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu,* Kocaeli, 35-38.

UCA ÖZER, S. (2016), Kültür Turizmi ve Kültürel Miras Turizmi, Gökçe Yüksek (Editör) İçinde, *Alternatif Turizm,* (158-176), Anadolu Üniversitesi Basımevi.

ZENGİN, B., ÖZÇELİK HEPER, F. (2013), Kocaeli İli'nin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi'ne Yönelik Bir Araştırma, Turizm & Araştırma Dergisi, 2(1),

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.htm, adresinden alındı. (18.04.2019).

https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/userfiles/files/plan-raporlar/turizmson.pdf, adresinden alındı. (16.04.2019).

MAHALLÎLEŞME: MİLLÎ BİR ŞUUR MU? YOKSA BİR ÜSLUP TAKİPÇİLİĞİ Mİ?

Öğr. Gör. İsmail ILGIN
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi / Türk Dili Bölümü ve TÖMER
Hacettepe Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı /
ismaililgin@beun.edu.tr

Özet

Osmanlı Divan edebiyatı ile ilgili yıllardır süregelen tartışmaların bazı sonuçları ve kimi edebiyat bilimciler tarafından ortaya konulan saptamalar, pek çok zaman tam anlamı ile genel bir kabule ulaşamasalar da edebiyat tarihimizde kendilerine bir varlık alanı oluşturabilmişlerdir. Bu hususla ilgili pek çok örnek gösterilebilmektedir. Bunlardan biri de Osmanlı Divan edebiyatındaki mahallîleşme adı verilen harekettir. Özellikle son yıllarda yoğun bir şekilde tartışılan bu hareketin edebiyatımızdaki varlık emsalleri veya var olamama gerekçeleri birçok akademik yayın vasıtasıyla ifade edilmiştir. Mahallîleşme hareketi ile ilişkilendirilen şairler ve bu harekete hiçbir zaman yakıştırılmamış şairlerin eserlerinden çeşitli örneklerle mahallîleşme hareketinin mevcudiyeti bu zamana kadar derli toplu bir şekilde sorgulanmamıştır. Böyle bir inceleme sonucunda varılabilecek sonuçlardan mahallîleşmenin ciddi manada millî birtakım hassasiyetlerle edebiyat tarihimizde ortaya konulmuş bir tepki mi, yoksa şairlerin kendi edebî tercihleri mi olduğu ortaya konulabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mahallîleşme, Türkî-i Basît, Millî Şuur, Üslup Takipçiliği, M. Fuad Köprülü.

Mahallîleşme: Is It a National Consciousness Or Is It Wording Maintenance?

Abstract

Although some results of ongoing discussions about Ottoman Divan Literature and determinations that are revealed by some literature historians, have not been able to reach a general acceptance most of the time, they have been able to create an area of being in our history of literature. Many instances related to this matter can be shown. One of these is the movement called mahallîleşme in Ottoman Divan Literature. The instances of inhesion or reasons of non-existence of this movement, which has been intensively discussed in recent years, have been expressed through many academic publications. Through various examples of works of Poets associated with mahallîleşme and the ones not related to this movement, the existence of this movement has not been questioned meticulously until today. With the results obtained from this research, it can be shown whether mahallîleşme is a reaction in our history of literature as a result of some national sentiments or it is the poets' own artistic preferences.

Keywords: Mahallîleşme, National Consciousness, Wording Maintenance, M. Fuad Köprülü.

1. Giriş

Osmanlı Divan edebiyatı hakkında ortaya konulan pek çok iddianın zamanla edebiyat tarihimize yerleşerek bir ön kabul halini aldığı bilinmektedir. Birçok edebiyat bilimci, yüzyıl konusunda mutabık olamasa da Osmanlı Divan edebiyatının kabul gören üslup anlayışı içinde 15 ve 19. yüzyıllar arasındaki farklı dönemlerde mahallîleşme adı verilen bir anlayışın kendi örneklerini ortaya koyduğunu kabul eder. Farklı biçimlerde tasnif edilen bu 'akım/anlayış/hareket/cereyan/üslup' şiirde; 'konuşma dili veya İstanbul Türkçesi, atasözü-deyim ve yerel konular kullanma' şeklinde ifade edilmektedir. Çalışmada bir anlamda anakronizme düşülerek ulus-devlet anlayışı temelinde ve sınırları muallâk bir şekilde çizilen mahallîleşmenin temelini oluşturan edebî dinamikler tartışılacaktır.

2. Türkî-Basît

Köprülü'ye göre İran şiirinin Osmanlı Divan edebiyatı üzerinde gittikçe artan etkisi sonucunda XVI. yüzyılda Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin çoğalmasına bir tepki mahiyetinde önce Tatavlalı Mahremî, ardından Edirneli Nazmî aruz vezniyle sade ve terkipsiz bir Türkçe ile şiir yazmaya

başlamıştır. Bayraktarlıklarını yaptıkları bu tarzın adını ise Türkî-i Basît koymuşlardır. Genel anlamda Türkî-i Basît'in Türkiye'deki edebiyat tarihçileri tarafından Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden kaçınmak suretiyle sade bir Türkçe ile şiir yazma akımını tarif edecek şekilde kullanıldığı görülmektedir (Aynur, 2012, s. 555).

Edirneli Nazmî'nin divanında yer alan ve 'Türkî-i Basît' başlığını taşıyan bu tarz manzumeleri tespit eden Mehmed Fuad Köprülü, adeta 1928 yılında yazdığı eseri ile Edirneli Nazmî'nin *Divan*'ının isminin müstakil bir ad olarak *Dîvân-ı Türkî-i Basît* olduğunu belirtmiştir. Aslına bakılırsa bu *Divan*'da 'yalın Türkçe' biçiminde addedilen manzumeler, sayısal anlamda çoğu gazel olmak üzere 283 şiirle 100'den fazla beyit ve müfredi geçmemektedir (Aynur, 2012, s. 555). Köprülü, Nazmî'nin yazdığı bu hacimli *Divan*'ın yalnızca %3.5'ini dikkate alarak bunları millî edebiyat akımının bilinçli ilk müjdecileri arasında saymıştır (Tezcan, 2010, s. 257). Tatavlalı Mahremî ve Vişālî'nin ise bu cereyan ile bağdaştırılacak kadar dahi elle tutulur bir eseri bulunmamaktadır (Aynur, 2012, s. 556).

Hüseyin Nihal Atsız, Agâh Sırrı Levend, Nihad Sâmi Banarlı, Ahmet Kabaklı ve Şemsettin Kutlu gibi edebiyat tarihçileri Köprülü'nün aslında ihtiyatlı bir biçimde varlığını ifade ettiği bu cereyanın ateşli birer savunucusu haline gelmişlerdir (Aynur, 2012, s. 555; Tezcan, 2010, s. 256). Hatta Levend'in ifadeleri tamamen tartışmaya açıktır: "Bu hareketi divan diline karşı bir tepki sayabiliriz" (1960, s. 76). Bu isimlerden farklı olarak Vasfi Mahir Kocatürk'e göre "…[Ş]airin türki-i basit ile yazmış olduğu şiirler türk nazmında yeni bir şey değildir. (…) Hareketi devrin gerçeğine uygun düşmemiştir. Bu şiirleri devrinde hemen hiç tanınmadığı ve sevilmediği gibi Fuad Köprülü kadar da kendisine değer verilmemiştir" (1964, s. 355). Kocatürk ile aynı kanaatte bulunan isimlerden biri de Ali Fehmi Karamanlıoğlu'dur. Kendisi bu hareketin münferit bir nitelikte olduğunu ifade etmiş ve Köprülü'nün ortaya attığı bu tezin "şuurlu bir milliyetçilik ve Türkçecilik düşüncesi" ile bağdaşamayacağını belirtmiştir (2007, ss. 70-71).

90'lı yıllardan sonra Hatice Aynur, Ziya Avşar ve Mehmet Fatih Köksal tarafından yapılan akademik çalışmalar ile birlikte Türkî-i Basît hareketinin sanılanın aksine Osmanlı Divan edebiyatında hiçbir zaman varlık göstermediği ortaya konulmuştur. Ancak bu noktada Türkî-i Basît hareketinin mahallîleşme adı verilen bir eğilime dönüştürülmeye çalışıldığını görmekteyiz. Ahmet Mermer, Türkî-i Basît'in aslında mahallîleşme eğiliminin etkisi altında kaldığını belirtmektedir (2006, s. 25). Şener Demirel, Türkî-i Basit'i bir dil hareketi olarak kabul ederken bu cereyanın öncüleri XV. yüzyıla ve son temsilcileri ise XX. yüzyıla tarihlenen Türk edebiyatındaki 'mahallîleşme' akımının önemli adımlarından biri olduğunu ifade eder (2009, s. 295). Mermer ve Demirel gibi araştırmacıların yaptıkları, mevcut problemi makul bir düzeye indirgeme çabası olarak değerlendirilebilir. Ya da bu durumu başka bir değişle bir sorunu başka bir sorun ile çözmeye çalışma anlayışı olarak da adlandırabiliriz. Mahallîleşmenin keskin hatlarla çizilmiş bir tanımı olmasa da kaynaklarda sıklıkla geçen temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: şiirde konuşma dilinin veya İstanbul Türkçesi'nin kullanılması, Türkçe deyim ve atasözlerine yer verilmesi, konularda yerel olan üzerinde durulması ve mahallî olanın işlenmesi (Avşar, 2009, s. 20). Dikkat edildiği üzere mahallîleşmeye atfedilen bütün bu özellikler, onu Osmanlı Divan edebiyatı geleneği içerisinde ayrı bir noktada konumlandıracak veyahut bu anlayış doğrultusunda meydana getirilen şiirlerin çağdaşlarından karakteristik olarak ayırt edilmesini sağlayacak nitelikte değildir. Tüm bunlara ek olarak mahallîleşmenin tanımına baktığımızda aklımızda birtakım soru işaretleri uyanmaktadır. "Mahallileşme Cereyanı, Türk dilinin ve edebiyatının kendi içinden olgunlaşması ve millileşmesi manasında, yerli ve halk tesirinde bir harekettir. Bu cereyan, öteden beri ince bir iz hâlinde varlığı hissedilen, dilde sadelik ve edebiyatta millileşme hareketlerinin XVIII. asırda birinci sınıf şairlerin ısrarlı iştirakleriyle kuvvetlenmesinden doğan bir yerlileşme çığrıdır" (Banarlı, 1998, s. 745). Pek çok bilimsel kaynakta görebileceğimiz bu tanım, içinde barındırdığı 'millîlik' kavramı bakımından sorgulanmaya değerdir. Öncelikle 14. yüzyılı temele aldığımızda parçalı bir siyasî sistem ile yönetilmeye çalışılan ve bu mikro yapıları oluşturan, aynı ırkî bağlara sahip olan Anadolu beyliklerinin dahi çatıştığı bir coğrafyada salt Türklük üzerinden bir edebiyatın inşası zor görünmektedir. 17 ve 18. yüzyıllara geldiğimizde ise çok kültürlü ve çok dilli bir sosyal yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu içerisinde bu mozaiğe aykırı düşecek 'millî' bir edebî yönelimin varlığı tartışmaya açık bir konumdadır.

Ortaya konulan mahallîleşme kavramı bir anlamda 1789 yılında Fransız İhtilali ile bütün dünyaya yayılan ulus-devlet düşüncesi temelinde özellikle 14 ve 18. yüzyılları kapsayan dönemde Osmanlı Divan edebiyatının 1920 ve 1930'ların konjonktürü ile değerlendirilmesidir. Mahallîleşme kavramına 'millîlik' iddiası üzerinden eleştirel bir şekilde yaklaşacak olursak öncelikli olarak M. Fuad Köprülü'nün 'Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri'[34] olarak kabul ettiği Mahremî ve Nazmî'nin her ne kadar yabancı kelimelerden uzak, sade ve tamlamasız bir Türkçe ile şiirlerini yazdığı söylense de bu iki şair de 14. yüzyıldan 16. yüzyılın başlarına kadar etkisini göstermiş olan bir tercüme edebiyata yaslanır. Aslına bakılırsa yalnızca Mahremî ve Nazmî değil; ister 15. yüzyılda Necatî Bey isterse de 18. yüzyılda Nedim olmak üzere mahallîleşme ile ilişkilendirilen bütün divan şairleri bu zeminden beslenmektedir. Bu belirtimin temeldeki sebebi bir ikiliğe dikkat çekmektir. İddia edildiği üzere mahallîleşmeye mensup olan şairler kendi yaşadıkları dönemde özellikle 16. yüzyılda şiir ve edebiyatın güçlenmesi ile Arapça ve Farsçanın ağır baskısı altında ezilmek istemedikleri için 'millî bir şuur' ile sade dil kullanımında bulunuyorlar. 14 ve 16. yüzyıllardaki çeviri faaliyetleri ile birlikte edebiyatımıza giren hayal ve mazmunların elbette ki menşei ağırlıklı olarak İran'dı. İslâm kültür ve medeniyet dairesinin bir ortak ürünü olan hayal ve mazmunların kullanımı ve hatta gazellerde bir Doğu güzelinin anlatımı ile ne kadar 'millî' bir edebiyat oluşturulabileceği tartışmalı gözükmektedir. Hatta daha da ileri gidilerek neden 'millî bir şuur'a sahip olan dönem şairlerinin İran ve Arap edebiyatlarından çeviri faaliyetlerinde bulunduğu da sorulabilir. Bütün bunlar göz önüne alınmadığında dahi Tezcan, 'millî ve mahallî bir edebiyat yaratmaya çalışan Nazmî ve takipçileri'nin Osmanlı Divan edebiyatı geleneği içerisinde asıl yapmaya çalıştıklarını açıklar: "Nazmî, şiirde tutunabilmek için elinden gelen her şeyi yapmış, her yola başvurmuştur. *Türkî-yi basîṭ* ile şiir söylemek de onun başvurduğu bu yollardan biridir. Bunu sadece dikkati çekmek, tuhaflık yaparak şöhret kazanmak için yapmış olduğu çok açıktır" (2010, s. 258).

3. Konuşma Dili veya İstanbul Türkçesi'nin Şiirlerde Kullanılması

İlk olarak mahallîleşme ile ilişkilendirilen 'konuşma dili veya İstanbul Türkçesi'nin şiirlerde kullanılması' hususuna bakacak olursak burada kast edilenin yabancı kelimelerden arındırılmış, sade ve terkipsiz bir Türkçe olduğunu anlayabiliriz. Lakin bu durumda şu iki sorunun sorulması gerekmektedir: İstanbul Türkçesi'nin belirlenmiş keskin hatları var mıdır? Yabancı kelimelerden arındırılmış, sade ve terkipsiz bir Türkçe midir? Böyle olsa dahi "imparatorluk dili ile gelişen ve ilerleyen bir Türkçe" (İsen Durmuş, 2010, s. 4) olan İstanbul Türkçesi nasıl oluyor da baskın olan gelenekten ayrılmayan şairler tarafından kullanılmıyor da 'millî bir şuur'a sahip şairler tarafından kullanılıyor. Aynı zamanda İstanbul Türkçesi'nin ne kadar 'millî' olduğu bu hususta sorgulanmalıdır.

Şairin şiirde konuşma dilini öncelikli olarak kullanması 'millî' mi yoksa 'estetik' bir tercih midir? 14 ve 15. yüzyıllarda sayabileceğimiz ve 'mahallîleşme eğilimleri taşır' diyebileceğimiz Kadı Burhaneddin, Ahmed-i Da'î, Atayî, Sarıca Kemal, Şeyhî gibi şairler estetik bir tercih dahi söz konusu olmadan mecburî olarak folklorik üslupla şiirlerini yazarlar. Çünkü Türkçenin gelişim ve birikimi şairlere ancak bu noktaya kadar imkân tanımaktadır. Ahmed Paşa, 15. yüzyılda kendi yatağını bulmaya çalışan Osmanlı Divan edebiyatı şiir söylemini, kurmaya çalıştığı estetik üslup ile 16. asrın olgun söylemine yaklaştırırken Necatî Bey ise ondan farklı olarak folklorik üslubu estetik üsluba yaklaştırmayı seçmiştir. İşte bu noktadan itibaren şiirde konuşma dili kullanımı hususunda estetik bir tercihten söz edilebilir. Şiirde konuşma dilinin kullanımı şairin estetik tercihinin bir sonucudur. Bu noktada Bâkî'yi örnek verebiliriz. Bâkî'nin şiirlerinde var olmayan arka plan ve anlam katmanları onun pek çok kaynakta mahallîleşmeye mensup bir şair olarak gösterilmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda Bâkî'nin şiirlerinde çok ağır bir dil kullanımının olmayışı ve Bâkî'nin bazı gazellerinde çok sık olmamakla beraber halk söyleyişinden yararlanması onun hakkındaki bu kanıyı güçlendirmiştir. Bununla ilgili Bâkî'nin 'yā'iyye' redifli gazelindeki matla beyiti örnek verebiliriz:

[34] Köprülü(zāde), M. F. (1928). *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit, XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmi'nin Eseri*. İstanbul: Türkiyat Enstitüsü. Türkî-i Basît ve hatta mahallîleşme hususlarında temel bir kaynak olarak görülen bu eserin günümüzde hala tam anlamıyla ilmî bir tetkiki yapılmamıştır.

"Ḫôş geldi baŋa mey-gedenüŋ āb u hevāsı
Va'llāhi güzel yirde yapılmış yıḳılası" (Küçük, 2015, s. 416).

Yukarıda görüldüğü gibi Bâkî'nin bu beyitinde hiçbir anlam kapalılığı bulunmamakla beraber Bâkî, ikinci mısrada sanatlı bir söyleyiş meydana getirmek amacı ile kullandığı 'yıkılası' sözcüğü ile kendi döneminin sosyal ve kültürel yaşamına ayna tutmaktadır. Bilindiği üzere Türkçede bazı hoş olmayan sözler ve hatta kimi beddualar mevcut anlamlarının aksine şaka, övgü ve takılma amaçları ile kullanılabilir. Bâkî 'yıkılası' kelimesini de burada 'aman yıkılmasın' anlamında kullanmıştır. Ayrıca 16. yüzyılda İstanbul'da *Yıkılası* adında bir meyhane olduğu da bilinmektedir (İpekten, 2014, ss. 163-164).

Bu noktada Bâkî'nin yaptığı estetik tercih onun pek çok kaynakta mahallîleşmeye mensup bir şair olarak anılmasına sebep olurken gazellerinde tıpkı Bâkî gibi bir estetik tercihte bulunan Nef'î, Bâkî ile aynı kategoriye alınmamaktadır. Nef'î'nin 'olur' redifli gazelinden iki beyite bakacak olursak:

"Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur
Ne cân bedende gam-ı firkatünle râhat olur
…
Ne şeb ki kûyuna yüz sürmesem o şeb ölürem
Ne gün ki kâmetüni görmesem kıyâmet olur" (Akkuş, 1993, s. 296).

Nef'î'nin bu iki beyitinin Bâkî'nin 'görsünler' redifli gazelinden örnek verdiğimiz beyiti ile arasında bir fark görünmemektedir. Bilindiği üzere Nef'î de tıpkı Bâkî gibi şiirlerinde bir arka plan ve anlam katmanı yaratmaz. Aynı zamanda Nef'î'nin gazellerinde kullandığı dil de tıpkı Bâkî'ninki gibi ağır ve ağdalı değildir. Bu noktada 'konuşma dili' kullanımı hususunun mahallîleşmenin çizgilerinin belirlenmesi için zayıf ve Bâkî örneğinde görüldüğü gibi muallâk bir ölçüt olduğu söylenebilir.

4. Bir Nazım Şeklinde Millî, Diğerinde Farisî ya da Arabî mi?

Mahallîleşmeye mensup olan bir şairin bütün bir divanı mahallî unsurlar barındırır mı? Ya da soruyu daha farklı bir şekilde soracak olursak Osmanlı Divan edebiyatında mahallîleşmenin etkin olduğu bir nazım biçimi var mıdır? Osmanlı Divan edebiyatında bu konu üzerine yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Osmanlı Divan edebiyatında her şairin kendine ait bir üslubu olsa da şairlerin pek çok zaman kullandıkları nazım biçimlerine göre üsluplarını şekillendirdikleri görülebilmektedir. Bir şairin kaside, mesnevi ve gazel nazım şekilleri ile yazdığı şiirlerde kendisinin o nazım şekline göre belirlediği üç farklı üslubu görebilmek mümkündür. Bu duruma örnek olarak mahallîleşmeye mensup şairler arasında gösterilen 17. yüzyıl şairlerinden Şeyhülislam Yahyâ'nın dört farklı eserinden alınmış beyit örneklerine bakacak olursak:

II. Osman için yazdığı kasidenin 11 ve 12. beyitleri;
"Bir çûb-i huşkı serv-i gül-endâm ider eger
Fermân iderse şâh-ı güzîn-i kadr-tüvân
Revnak-dih-i bahâr-ı gülistân-ı Ahmedî
Osmân Hân-ı Cem-`azamet dâver-i zamân" (Kavruk, 2001, s. 5).

Mesnevi nazım şekli ile yazdığı sâkî-nâmenin 67. beyiti
"Kanı sâkiyâ himmet-i bî-dirîg
Niyâm-ı tegâfülde neyler o tîg" (Kavruk, 2001, s. 16).

'elifiyye' redifli gazelinin 2. beyiti
"Başa çıkdı katı yüz buldı yukardanlıgı var
Bu gönül baglanalı bir güzelün perçemine" (Kavruk, 2001, s. 376).

'görem' redifli gazelinin 4. beyiti
"Ne zevkdür ne safâdur ne hazdur ey sâkî

Seher humârdan açup gözümi bâde görem" (Kavruk, 2001, s. 265).

Bu beyitlerin farklı estetik tercihler sonucunda birbirlerinden apayrı üsluplarda meydana getirildiğini görebiliriz. Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Şeyhülislam Yahyâ, şiirini oluştururken kullanacağı nazım biçimine göre üslubunu belirlemiştir. Bu hususta hareketle Şeyhülislam Yahyâ için kaside ve mesnevilerinde klasik Osmanlı Divan edebiyatı anlayışına bağlı kalmakla beraber gazellerinde tam anlamıyla mahallîleşme cereyanına bağlı kalmıştır demek tartışmaya açık bir ifade olacaktır. Aksi halde, gazellerini 'millî bir şuur' ile kaleme alan Şeyhülislâm Yahyâ aynı bilinçli davranışı kaside ve mesnevi şekillerinde gösterememiştir gibi bilimsel olmayan bir sonuca ulaşabiliriz. Bu durum mahallîleşmeye dayanak olarak gösterilen üslup ölçütünün zayıflığını ortaya koymaktadır.

5. Türkçe Deyim ve Atasözlerinin Şiirlerde Kullanılması

İkinci olarak mahallîleşme ile ilişkilendirilen 'Türkçe deyim ve atasözlerinin şiirlerde kullanılması' hususuna bakılacak olunursa bu durumun temelde mensubu olunan İslâm kültür ve medeniyet dairesinin tabiî bir sonucu olduğu görülebilir. Şiirde atasözü ve deyim kullanma geleneği Osmanlı Divan edebiyatından önce Fars şiirinde başlamıştır (Avşar, 2009, s. 31). Osmanlı Divan edebiyatında görülen Farisî kaynaklı bu gelenek sorgulanması gereken başka bir kültürel dinamiğe sahiptir. En az on dört yüzyıllık yazılı tarihe sahip olan Türk – İran dil ilişkileri sonucunda bu iki dil arasında birtakım karşılıklı anlam kopyalamaları meydana gelmiştir. "Türkiye Türkçesi ile Farsça arasındaki anlam kopyalarının en yoğun biçimde görüldüğü öğelerden ilki, deyim[35] kopyalarıdır" (Eker, 2010, s. 206).

Edirneli Nazmî'nin 'raiyye' redifli gazelinin 2. beyitinde kullanılan ve Farsçada *"gu:ş æfra:x-"* (Eker, 2010, s. 207) şeklinde geçen "kulak kabartmak" deyimi Türkçe ile Farsça arasındaki anlam kopyalamalarının örneklerinden bir tanesidir.

"İşidüb âhumı kulak kabardur
Ne deñlü olsa enükler eşekler" (Üst, 2012, s. 1038).

Aynı şekilde Edirneli Nazmî'nin 'kâfiyye' redifli gazelinin 3. beyitinde kullanılan ve Farsçada *"gu:ş da:ş-"* (Eker, 2010, s. 207) şeklinde geçen "kulak tutmak" deyimi Türkçe ile Farsça arasındaki anlam kopyalamalarının bir başka örneğidir.

"Dem-be-dem bülbül gibi feryâduma
Âh kim gül gibi tutmazsın kulak" (Üst, 2012, s. 1866).

Bir başka örnek olarak da Nev'î-zâde Atâyî'nin 'göñlüm' redifli gazelinin 4. beyitinde kullanılan ve Farsçada *"çæşm o gu:ş şo-"* (Eker, 2010, s. 207) şeklinde geçen "göz kulak olmak" deyimini verebiliriz.

"Seyr-i reftâr u gûş-ı güftâre
Hayliden göz kulagdur göñlüm" (Karaköse, 2017, s. 217).

Yukarıdaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Deyimler gibi bir başka klişe anlatı olan atasözleri de Türkçe ile Farsça arasındaki anlam kopyalamaları sonucunda karşılıklı bir şekilde aktarıma uğramıştır (Eker, 2010, s. 208). Bu duruma örnek olarak Türkiye Türkçesinde frekansı yüksek bir şekilde dolaşımda olan şu atasözleri örnek olarak verilebilir: Farsçada "*ba: yek gol beha:r ne mişævæd*" şeklinde kullanılan ve birebir olarak "bir çiçek ile bahar olmaz" şeklinde çevrilen Türkçede "bir çiçekle yaz olmaz/gelmez" anlamına gelen; Farsçada *"ævvæl ça:h ra: be-kæn ba'd mena:re ra: be-dozd"* şeklinde kullanılan ve birebir olarak "önce kuyuyu kaz, sonra minareyi çal" şeklinde çevrilen Türkçede "minareyi çalan kılıfını hazırlar" şeklinde mana ifade eden; Farsçada "*gær sæbr koni: æz gu:re hælva: sa:zi:m*" şeklinde kullanılan ve birebir olarak "eğer sabredersen, koruktan helva yaparız" şeklinde çevrilen Türkçede "sabırla, koruk helva olur" manasındaki ve "*gorbe dæsteş be gu:şt næ mi:ræsed mi:gu:yæd bu: mi:dæhæd*" şeklinde kullanılan ve birebir olarak "eli ete ulaşmayan kedi kokuyor der" şeklinde çevrilen Türkçede "kedi uzanamadığı ciğere pis der" anlamındaki atasözleri (Eker, 2010, ss. 208-209).

[35] Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için "Tokmak A. N. (2001). *Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Simurg Yayınları." künyeli çalışmaya başvurulabilir.

Yukarıda verilen bütün örneklerden de anlaşılabileceği üzere şairin bağlı bulunduğu kültür ve medeniyet dairesinin dışına çıkmaya çalışması ve özellikle de bunu deyim ve atasözlerini kullanarak 'millî bir şuur' ile yapması oldukça zor görünmektedir. Türk – İran dil ilişkileri bağlamında yüzyıllardan beridir var olan anlam kopyalamaları bu ortak deyim ve atasözlerinin kökenlerini belirlemeyi imkânsız kılmaktadır. Bu durum mahallîleşmeye dayanak olarak gösterilen şiirde deyim ve atasözlerini kullanma ölçütünün zayıflığını ortaya koymaktadır.

6. Konularda Yerel Olan Üzerinde Durulması ve Mahallî Olanın İşlenmesi

Son olarak mahallîleşme ile alakadar gösterilen 'konularda yerel olan üzerinde durulması ve mahallî olanın işlenmesi' hususuna bakılacak olunursa bu ölçütün mahallîleşmeye dayanak olarak gösterilen diğer iki argümana göre daha zayıf olduğu görülebilir. Osmanlı Divan edebiyatı hakkında geliştirilen ve artık bir ön kabul halini almış olan "Divan edebiyatı içtimaî bir edebiyat değildir. Aksine olarak, divan şairi daima ferdî tehassüslere yer ve değer vermiş, içtimaî mevzularla alâkalanmayı fazla düşünmemiştir" (Levend, 1999, s. 88). şeklindeki tartışmalı çıkarım Osmanlı Divan edebiyatı şairlerinin şahsîlik ve yerellikten tamamen uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu düşünce ile birlikte Osmanlı Divan edebiyatında mahallîleşmeye mensup bir grup şair dışında diğer şairlerin şiirlerinde hiçbir şahsî ve yerel unsurdan yararlanmadığı kanısı kalıplaşmıştır. Mahallîleşmeye mensup olmayan şairlerin şiirlerinden örneklerle bu kanıya yaklaşırsak:

16. yüzyıl şairi olup değişik deyimler kullanan ve yerel tasvirleri mısralarına yerleştiren ayrıca şiirlerinde Rumeli şehirlerinin özelliklerini divan şiiri geleneğine göre belirgin bir biçimde dile getiren (Demirel, 2003, s. 90) Hayretî'nin 'eledo' redifli gazelinin 3. beyitine bir göz atalım:
"'Âşıkına kıya kıya bakıcı
Ey gözi kaşı âfetüm eledo" (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1981, s. 284).
Hayretî'nin beyitinde sade ve terkipsiz bir Türkçenin ve 'acımasızca öldürmek ve katletmek amacıyla yapılan bakış, bakma' anlamına gelen 'kıya bakmak' deyiminin varlığı aşikârdır. Ancak bunlardan daha da önemlisi Hayretî'nin şiirine redif olarak seçtiği ve Rumcada 'gel!' anlamında kullanılan ve Türkçe argoya da giren 'elâdo'[36] kelimesidir. Hayretî'nin ömrünün büyük bir kısmını akıncı ocakları ile beraber Balkanlarda geçirmesi kendisinin bu ve buna benzer pek çok yerel unsuru şiirinde kullanmasına sebep olmuştur. Hayretî'nin şahsî deneyimlerinin bir sonucu olarak onun şiirlerinde yerel unsurları görebilmekteyiz.

Hayretî ile çağdaş olup ömrü Balkanlarda geçen bir diğer Osmanlı Divan edebiyatı şairi de Üsküplü İshâk Çelebi'dir. İshâk Çelebi tıpkı Hayretî gibi kendi şahsî tecrübelerini, gündelik dili ve yaşamı şiirlerine yansıtmıştır. Kendisinin 'gördüm' redifli gazelinin 1 ve 4. beyitlerini inceleyelim:
"Âşık oldum yine ben bir büt-i tersâ gördüm
Leb-i cân-bahşı demin mu'ciz-i 'Îsâ gördüm
…
Nice kâfir dimeyem zülf-i siyeh pûşına kim
Âstîninde anun şekl-i çelîpâ gördüm" (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1990, s. 191).
Gelenekte sevgilinin kusursuzluğunu belirtmek amacı ile put teşbihi sıklıkla kullanılmaktadır. Lakin 1. beyitte İshâk Çelebi açıktan açığa Hristiyan[37] putu demiş; 2. beyitte ise sevgilisinin elbisesinin kolunda haç işareti olduğunu belirtmiştir. İshâk Çelebi'nin 'gördüm' redifli gazelinde anlattığı, geleneğin şaire değişmez kalıplarda sunduğu sevgili imgelemi değil; bizatihi İshâk Çelebi'nin Balkan coğrafyasında gördüğü güzellerden biridir.

---

[36] elâdo: (Yun.) *ελα δω* (éla dō) 'buraya gel!' (Tietze, 2016, s. 579).

[37] Üsküplü İshâk Çelebi'deki Hristiyan güzeli imgelemi yalnızca 'gördüm' redifli gazeline mahsus değildir. Aynı kullanımı onun 'hemiyye' redifli gazelinin 2 ve 3. beyitlerinde de görebiliriz:
"Görüp hâl ü hat u zülfin esîr oldum o tersâya
Esirgen hey müselmânlar tutuldum kâfiristâna

Yüzine ey büt-i tersâ cemâlün pertevi düşse
Musavver rûh olur tâb-ı ruhunla nakş-ı büthâne" (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1990, s. 301).

Hayâlî Bey'in bazı gazellerinde onun lirik üslubu ile karışık; lakin bir o kadar da örtük bir şekilde kendi hayatından izler bulunmaktadır. Hayâlî Bey'in 'oldular' redifli gazelinin tâc beyitine bakacak olursak:

"Ben Hayâlî bir şikârın alıcı şehbâz idim
Kaptı serverler beni nâgeh karakuş oldular" (Tarlan, 1992, s. 106).

İstiğna sahibi olan şair, hayâlî bir avın yani şiirin peşinden beklentisiz bir şekilde koşarken sultanın himayesine girmesi ile birlikte o şahın oynadığı iri bir doğan veya şahin olarak kalıyor; sultan ise kudreti sayesinde doğan ve şahini bile avlayabilen bir karakuş yani kartal oluyor. Hayâlî Bey'in bu beyitin arka planını oluştururken kendi şahsî tecrübe ve duygularından yararlandığı söylenebilir.

Şairin içinde var olduğu sosyal yaşama dair öğeleri şiirinde kullanabileceğine Fuzûlî'nin 'aŋa' redifli gazelinin 6. beyitini örnek olarak verebiliriz:

"Gönlüme salmış hatuŋ zevkin felek kan yutdurup
Tıfl tek kim okıdurlar zecr ile Kur'ān aŋa" (Parlatır, 2012, s. 194).

Fuzûlî, yukarıdaki beyitin 'zorla Kur'an-ı Kerim okutulan çocuklar gibi' şeklinde Türkiye Türkçesi'ne çevirebileceğimiz ikinci dizesinde sosyal hayattan bir kareyi gözler önüne sermektedir. Fuzûlî, sevgilinin ayva tüylerinin zevkini kaderin ona kan yutturarak gönlüne işlemesini, gündelik yaşamda çocukların sıkıldıkları ve keyif almadıkları için zorakî bir faaliyet olarak gördükleri Kur'an-ı Kerim okumalarına benzetmiştir.

7. Sonuç Yerine

Çalışmanın temelinde sorgulanan mahallîleşmeye dayanak gösterilen, şiirde konuşma dilinin veya İstanbul Türkçesi'nin kullanılması, Türkçe deyim ve atasözlerine yer verilmesi, konularda yerel olan üzerinde durulması ve mahallî olanın işlenmesi hususlarının iddia edildiği gibi 'millî' nitelikli bu edebî anlayışa özgü olmadığı yukarıda gösterilen örnekler üzerinden görülebilmektedir. Bu üç temel ölçüt, eleştirilerin aksine tamamıyla bir 'millîlik' vasfına haiz olsa bile eserin muhatabı olan okuyucu, şiiri anlayabilmek için kültürel bir altyapı ve derinliğe sahip olmak zorundadır. Şairin, her ne kadar 'millî bir şuur'a sahip olsa dahi kendisinin bağlı bulunduğu kültür ve medeniyet dairesinden ve onun kültürel kodlarından sıyrılarak bir eser vücuda getirmesi çok zordur.

Mehmed Fuad Köprülü'nün bilim dünyasına "Türkî-i Basît Cereyanı" olarak sunduktan sonra mahallîleşme eğilimine evrilen bu edebî olgunun esası 'millî bir şuur'un aksine Osmanlı Divan edebiyatının temelini oluşturan geleneğin, şaire bir tamamlayıcı ve sürdürücü görevi yüklemesi ve buradan hareketle de onu belirli birtakım estetik tercihlere akabinde de üslup takipçiliğine yöneltmesidir. Öncesinde de ifade edildiği gibi 15. yüzyılda Necatî Bey, Ahmed Paşa'dan farklı olarak folklorik üslubu estetik üsluba yaklaştırmayı seçmiştir. Bu noktadan itibaren şiirde konuşma diline, Türkçe deyim ve atasözlerine yer verilmesi, konularda yerel olan üzerinde durulması ve mahallî olanın işlenmesi şairin sahip olduğu 'millî bir şuur'dan ziyade onun bilinçli bir estetik tercihine dayanmaktadır. Osmanlı Divan edebiyatı'nda aslında pek çok şairin takipçisi olduğu bu üsluba "Tarz-ı Necâtî" (İsen Durmuş, 2010, s. 13) adını verebiliriz. 14 ve 18. yüzyılları kapsayan dönemde Osmanlı Divan edebiyatını 1920 ve 1930'ların ulus-devlet anlayışına dayanan konjonktürü ile değerlendirmeyi bugün bir kenara bıraktığımızda mahallîleşme olarak ortaya konulan olgunun 'millî şuur'u harekete geçirecek devrimsel bir hareket olmaktan ziyade Osmanlı Divan edebiyatının kalıpsal geleneğine bağlı kalarak Necatî Bey'in estetik zemine yaklaştırdığı folklorik üslubun takipçiliğini yapmak olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Akkuş, M. (1993). *Nef'î Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Avşar, Z. (2009). Gölge Avıyla Boşalan Bir Sadak: Mahallileşme. *Turkish Studies, 4/5,* 19-32.

Aynur, H. (2012). Türkî-i Basît. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (*C. 41.*, ss. 555-556). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.II*. İstanbul: MEB Yayınları.

Çavuşoğlu, M. ve Tanyeri, M. A. (1981). *Hayretî, Dîvan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çavuşoğlu, M. ve Tanyeri, M. A. (1990). *Üsküblü İshak Çelebi, Divan*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Demirel, Ş. (2003). 16. yüzyıl Divan Şairlerinden Hayretî ve Devriyye Benzeri Bir Gazelinin Açıklaması. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13/1*, 89-100.

Demirel, Ş. (2009). XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslup - Sebk-i Hindî - Hikemî Tarz - Mahallileşme. *Turkish Studies, 4/2*, 279-306.

Durmuş, T. I. İ. (2010). "Türkî Dilce Söyle Sen": Türk Yazı Dilini Oluşturan Kilometre Taşları. *Journal of Turkish Studies, Festschrift In Honor of Walter G. ANDREWS, 34/1*.

Eker, S. (2010). Türkçe-Farsça Dil İlişkilerinde Anlam Kopyaları Üzerine Notlar. *Sosyoloji Yazıları* içinde (C. 1., ss. 197-211). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

İpekten, H. (2014). *Bâkî: Hayatı – Sanatı – Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Karamanlıoğlu, A. F. (2007). *Türk Dili Nereden Geliyor Nereye Gidiyor*. İstanbul: Beşir Kitabevi.

Kocatürk, V. M. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi.* Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Köprülü(zāde), M. F. (1928). *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit, XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmi'nin Eseri*. İstanbul: Türkiyat Enstitüsü.

Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları.

Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: TDK Yayınları.

Levend, A. S. (1999). Divan Edebiyatı Nasıl Bir Edebiyattır?. *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler* içinde (ss. 88-89). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mermer, A. (2006). *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Parlatır, İ. (2012). *Fuzulî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan, A. N. (1992). *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tezcan, S. (2010). Divan Şiirinde Türkçe Kaygısı. *Bilig, 54*, 255-267.

Tietze, A. (2016). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, Cilt II (C-E).* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Elektronik Kaynaklar

Karaköse, S. (2017). *Nevî-zâde Atâyî Divanı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap sanal ağı. 20 Nisan 2019 tarihinde http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zadeatayidivanipdf.pdf?0 adresinden erişildi.

Kavruk, H. (2001). *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap sanal ağı. 20 Nisan 2019 tarihinde http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10655, seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0 adresinden erişildi.

Üst, S. (2012). *Edirneli Nazmî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap sanal ağı. 20 Nisan 2019 tarihindehttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10604,edirneli-nazmi-divani-sayfa-1-1989pdf.pdf?0 adresinden erişildi.

TEKNOLOJİ KULLANIMI KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARIN İÇERİK ANALİZİ: KİMYA EĞİTİMİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Ruhan Özel
Kocaeli Üniversitesi/ Ömer İsmet Uzunyol MYO, Kimya Teknolojileri
ruhan_ozel@hotmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı 2005-2018 yılları arasında Türkiye'de kimya eğitiminde teknoloji kullanımı konusunda yapılan araştırmaların incelenmesidir. Çalışmanın veri kaynaklarının oluşturulmasında Ulakbim veri tabanında taranan dergiler esas alınmıştır. Tarama sonucu belirlenen çalışmalar içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Belirlenen çalışmalar yıllara göre dağılım, odak noktası, örneklem türü, araştırma yöntemi, veri toplama aracı, veri analizi ve çalışmalarda ulaşılan genel sonuçların dağılımı açısından incelenmiştir. Veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Bulguların gösteriminde frekans, yüzde ve grafik kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların genel olarak araştırmaların kimya eğitiminde teknoloji kullanımının başarı ve tutuma etkisi, teknoloji destekli öğretim hakkında görüşler, kalıcılık ve bilimsel süreç becerileri gibi konular çerçevesinde toplandığı belirlenmiştir. Araştırmalarda daha çok nicel desenin kullanıldığı, nitel araştırma deseninin ise çok az kullanıldığı görülmüştür. İncelenen makalelerde veriler daha çok başarı testleri ve tutum ölçekleri ile elde edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun sırasıyla öğretmen adayları, öğrenciler ve az da olsa öğretmenlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Teknoloji destekli kimya eğitimi uygulamalarının sonuçlarının genel olarak olumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kimya eğitimi, teknoloji kullanımı, içerik analizi.

A CONTENT ANALYSIS OF STUDIES RELATED TO EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN CHEMISTRY EDUCATION

The purpose of this study is to examine the research on the use of technology in chemistry education between 2005-2018 in Turkey. The data sources of the study are based on the journals scanned in Ulakbim database. The studies which were determined as a result of the scan were examined by using the content analysis method. Determined studies were analyzed in terms of the research subject, distribution by year, sample type, research method, data collection tool, data analysis and general results obtained in the studies. The data were analyzed by descriptive analysis. Frequency, percentage and graphics were used in the representation of the findings. According to the findings of the study, it was determined that researches in general were gathered within the framework of subjects such as the effect of using technology in chemistry education on success and attitude, opinions about technology supported education, persistence and scientific process skills. More quantitative research design was used in the research, qualitative research design was used less. Success tests and attitude scales are the most preferred data collection tools. It was determined that the majority of the participants consisted of teacher candidates, students and a small number of teachers, respectively. It has been seen that the results of the technology-supported chemistry education are generally positive.

Keywords: Chemistry education, use of technology, content analysis.

1. GİRİŞ

Son yıllarda teknoloji alanında yaşanan gelişmeler diğer alanlarda olduğu gibi eğitim bilimleri alanını da etkileyerek eğitim öğretim sürecinde kullanılabilecek araç-gereçlerin ve materyallerin çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak eğitim öğretim süreçlerine teknoloji entegrasyonu da hız kazanmıştır. Ülkemizde de bu konuda yürütülen çalışmalar arasında en önemlisi ise 2010 yılında başlatılan FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) projesidir. Bu proje, bilgi ve

iletişim teknolojilerini öğretim sürecine etkin bir şekilde entegre etmek suretiyle eğitim-öğretimde fırsat eşitliğini sağlamayı amaçlamaktadır (MEB, 2010).

Fen eğitiminde teknoloji entegrasyonunun anlamlı bir şekilde yer alması 20.yy'da başlamıştır (Kartal, 2017). Teknoloji entegrasyonu ile gerçekleştirilen fen dersleri öğrencilerin daha çok ilgisini çekmekte (Gürbüz, 2007; Rehmat & Bailey, 2014), derse olan tutumları değişmekte (Akçay, Tüysüz, Feyzioğlu & Oğuz; 2008; Dağdalan & Taş, 2017; Altundağ Koçak & Alkan, 2016) ve başarıları artmaktadır (Akçay ve diğerleri, 2008; Daşdemir & Doymuş, 2016; Duman & Avcı, 2016). Öğretmen açısından baktığımızda ise öğrencilerin performanslarını daha kolay gözlemlemelerini, ders süresini etkin kullanmalarını sağlamakta (Akçay, Aydoğdu, Yıldırım, & Şensoy, 2005) ve öğrencilerin eğitim öğretim sürecindeki değerlendirmelerini kolaylaştırmaktadır (Arslan, 2003). Teknoloji entegrasyonunun çeşitli konularda (akademik başarı, tutum, kalıcılık vb.) katılımcılar üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmaların (Gömleksiz, & Fidan, 2013; Gül & Yeşilyurt, 2011; Yavuz & Akçay, 2017) yanı sıra fen eğitiminde teknoloji entegrasyonu ile ilgili yapılmış bazı içerik analizi çalışmaları da mevcuttur (Büyükkol Köse, Çetin & Yünkül, 2018; Demirci Güler & Irmak, 2018; Namdar & Küçük, 2018; Yıldızay & Çetin, 2018). Ancak kimya eğitimi özelinde böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konu alanı gereği soyut kavram ve konuları içermesi nedeniyle kimya eğitiminde teknolojiden etkin bir biçimde faydalanmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımına yönelik yapılmış çalışmaların içerik analizlerinin yapılması ile teknolojinin kimya eğitimindeki yeri ve nasıl kullanıldığının ortaya konması gelecek çalışmalara yol göstermesi açısından önemlidir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili araştırmaları inceleyerek mevcut olan literatürü ortaya koymak ve kimya eğitimi alanında gelecekte yapılacak araştırmalar için yönelimleri belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde 2005-2018 yılları arasında Ulakbim veri tabanında kayıtlı olan dergiler taranarak kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili olan 26 makale içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu analiz çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makalelerin yıllara göre dağılımı nasıldır**?**
2. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makalelerin odak noktalarına göre dağılımı nasıldır?
3. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makalelerin örneklem türüne göre dağılımı nasıldır?
4. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makalelerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
5. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makalelerin kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?
6. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makalelerin kullanılan veri analiz yöntemine göre dağılımı nasıldır?
7. Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makalelerde ulaşılan genel sonuçların dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili Türkiye'de yapılan makaleleri incelemek amacıyla betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde veriler daha önceden belirlenen temalar çerçevesinde incelenir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bulgular frekans, yüzde, tablo ve grafikle gösterilmiştir.

2.1. Örneklem

Çalışmanın veri kaynaklarını oluşturacak makaleler amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. İlgili makaleler belirli tarama ve seçim ölçütleri

aracılığıyla belirlenmiştir. Buna göre Türkiye'de 2005-2018 yılları arasında kimya eğitiminde teknoloji kullanımı ile ilgili makaleler Ulakbim veri tabanlarının arşivleri incelenerek oluşturulmuştur.

Öncelikle Ulakbim Sosyal ve Beşeri Bilimler veri tabanına 2018 yılında kayıtlı olan dergilerden "Eğitim Bilimleri" ile ilgili çalışmaların yer aldığı 62 dergi belirlenmiştir. Bu dergilerde yayımlanan makaleler (web ortamında ulaşılabilenler) "kimya eğitiminde teknoloji kullanımı" ile ilgili olup olmamasına göre incelenmiştir. Makaleleri inceleme aşamasında belirli ölçütler kullanılmıştır. Bunlar; 1. Makalelerin 2005-2018 yılları arasında yayımlanmış olması, 2. Makalelerin örnekleminin Türkiye'de olması, 3. Kuramsal makalelerin, alanyazın taraması ve ölçek geliştirme makalelerinin araştırmaya dahil edilmemesi şeklindedir. Bu ölçütler doğrultusunda 17 dergide yer alan toplam 26 makaleye ulaşılmıştır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Tarama sonucunda belirlenen makaleler betimsel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. İlgili makaleler "yayın yılı, araştırmanın odak noktası, örneklem türü, araştırma yöntemi, kullanılan veri toplama araçları, kullanılan veri analiz yöntemleri ve ulaşılan genel sonuçlar" başlıkları altında incelenmiştir. İlgili makaleler belirlenen ölçütler doğrultusunda incelenerek kodlanmıştır. Elde edilen veriler veri tabanına kaydedilmiştir.

Nitel araştırmalarda güvenirlik önemli konulardan biridir. Betimsel ve içerik analizinin güvenirliğinde kodlama işlemi etkilidir. Bu araştırmada verilerin kodlanması araştırmacı dışında bir akran araştırmacısı tarafından da gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırmacıların kodlama tutarlığını belirlemek için uyum yüzdesi indeksi (Miles & Huberman, 1994) hesaplanmıştır. Uyum yüzdesi değerinin 0.70'den büyük olması beklenmektedir (Miles & Huberman, 1994). Bu çalışmada elde edilen sonuca göre araştırma güvenilir kabul edilmiştir. Görüş ayrılığı olan kodlar için iki araştırmacı birlikte kodları gözden geçirerek tartışmışlar ve tüm kodlar üzerinde uzlaşmaya varmışlardır.

3. BULGULAR

Tarama sonucunda seçim kriterlerine göre 26 makale belirlenmiştir. Bütün makaleler belirlenen ölçütler doğrultusunda incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

3.1. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Makalelerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde her yıl en az bir çalışmanın yayınlandığı görülmüştür (Şekil 1). Araştırmada belirlenen ölçütler çerçevesinde en çok çalışma 2012 (f: 4) yılında yapılmıştır.

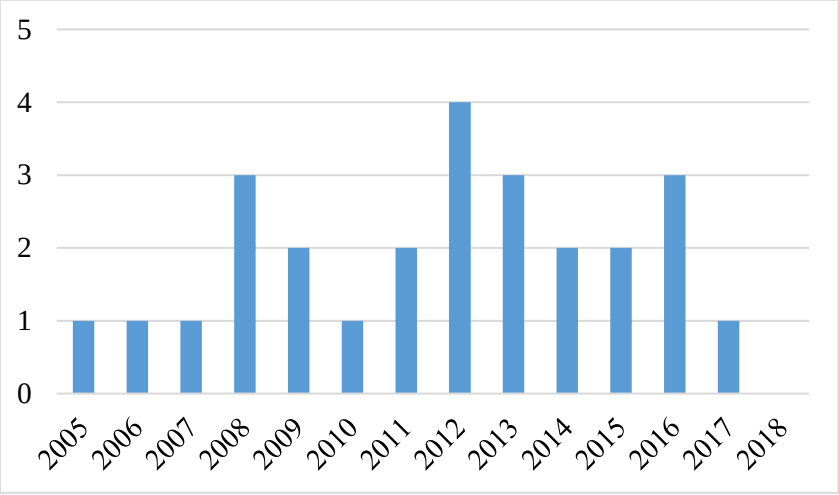

Şekil 1. Makale sayılarının yayımlanma yılına göre dağılımı.

3.2. Makalelerin Odak Noktalarına Göre Dağılımı

Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı konusunda belirlenen makalelerin odak noktaları incelendiğinde yedi kod altında sınıflandırılmıştır. Makalelerin 15'i başarı, 15'i tutum, 5'i görüş, 5'i kalıcılık ve 4'ü ise bilimsel süreç becerileri ile ilgilidir. Birer makale ise üst düzey bilişsel beceri ve kavram öğrenimi üzerinedir (Tablo 1).

Tablo 1. Makalelerin Odak Noktasına Göre Dağılımı

Odak noktası	**Makale Sayısı**	**Yüzde(%)**
Başarı	15	32.6
Tutum - Kimyaya yönelik tutum - Teknolojiye yönelik tutum	 8 7	 17.4 15.2
Görüş	5	10.9
Kalıcılık	5	10.9
Üst düzey bilişsel beceri	1	2.2
Bilimsel süreç becerileri	4	8.7
Kavram öğrenimi	1	2.2
Toplam	**46**	**100**

3.3. Makalelerin Örneklem Türüne Göre Dağılımı

İlgili makalelerde araştırmacıların hangi örneklem ile çalıştığı belirlenmiş ve makalelerin örneklem türüne göre dağılımı aşağıda verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde araştırmacıların daha çok öğretmen adayları ile çalıştığı belirlenmiştir. Ortaokul öğrencileriyle yapılan araştırmalar lise öğrencileri ile yapılan araştırmalardan daha fazladır. Öğretmenler ve lisansüstü öğrencilerle yapılan çalışma sayısı çok azdır.

Tablo 2. Makalelerin Örneklem Türüne Göre Dağılımı

Örneklem Türü	**Makale Sayısı**	**Yüzde (%)**
Ortaokul öğrencileri	8	30.7
Lise öğrencileri	4	15.4
Öğretmen adayları	11	42.3
Öğretmenler	2	7.7
Lisansüstü	1	3.8
Toplam	**26**	**100**

3.4. Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Belirlenen makaleler kullanılan araştırma türüne göre incelenmiştir. Buna göre 18 makalede nicel araştırma yöntemleri, 2 makalede nitel araştırma yöntemleri ve 6 makalede ise nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır (Şekil 2).

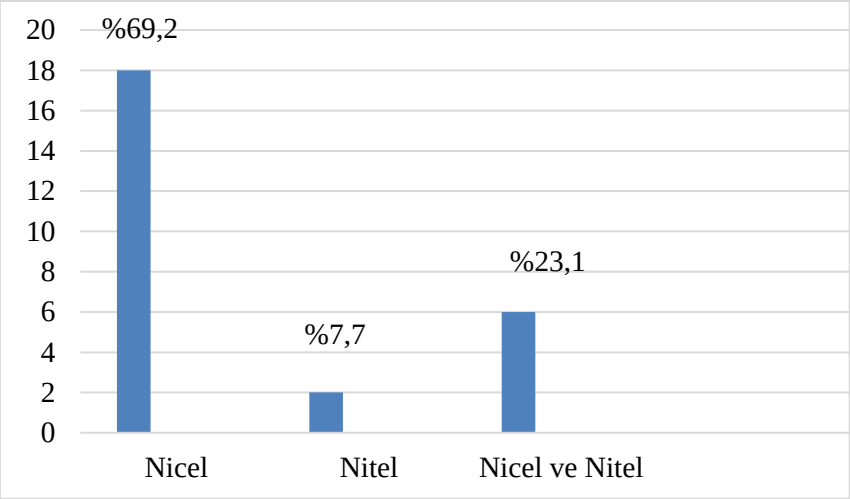

Şekil 2. Çalışmaların araştırma yöntemlerine göre dağılımı

3.5. Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Makalelerde hangi veri toplama araçlarının kullanıldığı incelenerek dağılımı belirlenmiştir(Tablo 3). En fazla kullanılan veri toplama araçları başarı testleri ile ölçeklerdir. Bu bağlamda araştırmalarda en fazla nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra makalelerin yaklaşık olarak %18'inde nitel temellli veri toplama aracı olan görüşme formu kullanılmıştır. En az kullanılan veri toplama araçları ise doküman ve öğrenci ürünleridir. Makalelerin bir çoğunda başarı testleri ile tutum ölçeklerinin bir arada kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 3. Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Veri Toplama Araçları	**Makale Sayısı**	**%**
Başarı testi	17	37.7
Ölçek	17	37.7
Görüşme Formu	8	17.7
Dokümanlar	1	2.2
Öğrenci ürünleri	2	4.4
Toplam	**45**	**100**

3.6. Makalelerin Kullanılan Veri Analiz Yöntemine Göre Dağılımı

Makalelerde kullanılan veri analiz yöntemleri Tablo 4'de belirtilmiştir. Makaleler incelendiğinde araştırmacıların daha çok parametrik testleri (%44.1) tercih ettiği görülmektedir. Parametrik testlerden sonra ise betimsel istatistik (%23.5) ve betimsel istatistik-kodlama (%20.6) sırasıyla en çok kullanılan veri analiz yöntemleridir. İncelenen makalelerde kodlama (%2.9) ve non-parametric testler (%8.8) en az tercih edilen veri analiz yöntemleridir.

Tablo 4. Makalelerin Kullanılan Veri Analiz Yöntemine Göre Dağılımı

Veri Analiz Yöntemleri	**Makale Sayısı**	**Yüzde (%)**
Kodlama	1	2.9
Betimsel istatistik (yüzde, frekans)	8	23.5
Betimsel istatistik ve kodlama	7	20.6
Parametrik testler	15	44.1
Non-parametric testler	3	8.8
Toplam	**34**	**100**

3.7. Makalelerde Ulaşılan Genel Sonuçlar

Kimya eğitiminde teknoloji kullanımı konusunda yapılan makalelerin sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına pozitif bir etkisi olduğu görülmüştür (Tablo 5). İncelenen 26 makalenin 15'inde öğrenci başarısının pozitif anlamda arttığı görülmüştür.

Tablo 5. Makalelerde Ulaşılan Genel Sonuçlara Yönelik Dağılım

Makalelerin Odak Noktası	Pozitif	Negatif	Nötr
Başarı	15	-	-
Tutum - Kimyaya yönelik tutum - Teknolojiye yönelik tutum	5 6	- -	3 1
Görüş	5	-	-
Kalıcılık	5	-	-
Üst düzey bilişsel beceri	1	-	-
Bilimsel süreç becerileri	4	-	-
Kavram öğrenimi	1	-	-

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada 2005 ve 2018 yılları arasında ULAKBİM veri tabanındaki dergilerde yayınlanan ve seçim kriterlerine göre belirlenen 26 makale incelenmiştir. Makaleler "yayın yılı, araştırmanın odak noktası, örneklem türü, araştırma yöntemi, kullanılan veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri ile ulaşılan genel sonuçlar" temaları çerçevesinde analiz edilmiştir. 2005 yılından 2018 yılına kadar her yıl kimya eğitiminde teknoloji kullanımı konusunda araştırma yapıldığı, en çok araştırmanın ise 2012 yılında yapıldığı belirlenmiştir.

İncelenen araştırmalar neticesinde kimya eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların belirli alanları kapsadığı görülmüştür. İncelenen makalelerde çalışma konularının %79'unu teknolojinin kimya eğitiminde kullanımının katılımcıların başarı, tutum, öğrenme, kalıcılık ve bilgi düzeyine etkisi oluşturmaktadır. Bu makalelerde daha çok nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bulgu daha öncesinde yapılmış olan benzer araştırmalarla da uyumludur (Büyükkol Köse ve diğerleri, 2018; Wassink Kula & Sadi, 2016; Demirci Güler & Irmak, 2018; Namdar & Küçük, 2018). Bu araştırmadaki bulgulara göre nicel çalışmalarda en fazla parametrik analiz yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca betimsel istatistik ve betimsel istatistik-kodlama yöntemleri kullanılırken, parametrik olmayan analiz yöntemlerinin daha az tercih edildiği tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda en fazla öğretmen adayları ile çalışıldığı görülmüştür. Bu bağlamda araştırmacıların daha kolay ulaşabildikleri gruplarla araştırmalarını yürüttükleri söylenebilir. İncelenen makalelerde öğretmenlerle yürütülen çalışma sayısının daha az olduğu görülmektedir. Öğretmenlerle yapılacak araştırma sayılarının arttırılmasının teknoloji entegrasyonunda yaşanan sorunların ve öğretmenlerin bu alandaki ihtiyaçlarının belirlenmesi açısından daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Makaleler veri toplama araçları açısından incelendiğinde çoğunlukla başarı testleri ile ölçeklerin kullanıldığı tespit edilmiştir(Demirci Güler & Irmak, 2018). Bunun sebebi daha kısa sürede daha fazla kişiye ulaşma imkânı sağlayarak zaman ve maliyet açısından tasarruf etmek olabilir. Ancak kısa sürede daha fazla veriye ulaşmaktan ziyade daha derinlemesine bilgi edinmeyi sağlayan nitel araştırma temelli veri toplama araçlarının kullanılması önerilebilir. Bu sayede kimya eğitiminde teknoloji kullanımında sürecin değerlendirilmesine yönelik veriler elde edilebilir. Bu da daha sonra yapılacak olan araştırmalara ışık tutması açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

Akçay, S., Aydoğdu, M., Yıldırım, H. İ., & Şensoy, Ö. (2005). Fen eğitiminde ilköğretim 6. sınıflarda çiçekli bitkiler konusunun öğretiminde bilgisayar destekli öğretimin öğrenci başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 13*(1), 103-116.

Akçay, H., Tüysüz, C., Feyzioğlu, B., & Oğuz, B. (2008). Bilgisayar tabanlı ve bilgisayar destekli kimya öğretiminin öğrenci tutum ve başarısına etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), 169-181.

Altundağ Koçak, C., & Alkan, F. (2016). Volümetrik titrasyonların teknoloji destekli öğretimi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 5*(1), 1-9.

Arslan, B. (2003). Bilgisayar destekli eğitime tabi tutulan ortaöğretim öğrencileriyle bu süreçte eğitici olarak rol alan öğretmenlerin BDE'e ilişkin görüşleri. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 2*(4), 67-75.

Büyükkol Köse, E., Çetin, G., & Yünkül, E. (2018). A content analysis of studies related to educational technologies in biology education. *Journal of Educational Technology & Online Learning, 1*(2), 1-15.

Dağdalan, G. & Taş, E. (2017). Simülasyon destekli fen öğretiminin öğrencilerin başarısına ve bilgisayar destekli fen öğretimine yönelik tutumlarına etkisi. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi, 5*(2), 160 - 172.

Daşdemir, İ., & Doymuş, K. (2016). Maddenin yapısı ve özellikleri ünitesinde animasyon kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına, hatırda tutma düzeyine ve bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 84-101.

Demirci Güler, M. P., & Irmak, B.(2018). Fen eğitiminde teknoloji kullanımı üzerine yapılan çalışmaların içerik analizi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(3), 2473-2496.

Duman, M.Ş. & Avcı, G. (2016). Sanal Laboratuvar Uygulamalarının Öğrenci Başarısına ve Öğrenilenlerin Kalıcılığına Etkisi: Mersin-Erdemli Örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 13-33.

Gömleksiz, M. N., & Fidan, E. K. (2013). Fen ve teknoloji dersinde bilgisayar destekli zihin haritası tekniğinin öğrencilerin akademik başarısına, tutumlarına ve kalıcılığa etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(3), 403-426.

Gül, Ş., & Yeşilyurt, S. (2011). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına dayalı bilgisayar destekli öğretimin öğrencilerin tutumları ve başarıları üzerine etkisi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 5*(1), 94-115.

Gürbüz, R. (2007). Bilgisayar destekli öğretimin öğrencilerin kavramsal gelişimlerine etkisi: Olasılık örneği. *Eurasian Journal of Educational Research, 28*, 75-87.

Kartal, T. (2017). Fen eğitiminde teknoloji entegrasyonu. İçinde Demirci Güler, M.P. (Ed.), *Fen bilimleri öğretimi*(165-199). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Namdar, B., & Küçük, A. (2018). Fen eğitiminde teknoloji entegrasyonu çalışmalarının betimsel içerik analizi: Türkiye örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 48*, 355-383.

Rehmat, A. P., & Bailey, J. M. (2014). Technology integration in a science classroom: Preservice Teachers' perceptions. *Journal of Science Education and Technology, 23*(6), 744-755.

Wassink Kula, F. & Sadi, Ö. (2016). Türkiye'de Fen Bilimleri eğitimi yönelimleri: 2005 ile 2014 yılları arası bir içerik analizi. *İlköğretim Online, 15*(2), 594-614.

Yavuz, S., & Akçay, M. (2017). Bilgisayar destekli öğretim ile laboratuar destekli öğretimin öğrencilerin ders başarılarına ve derse karşı tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Karaelmas Journal of Educational Sciences, 5*, 39-48.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 5. bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldızay, Y., & Çetin, G. (2018). Fen eğitiminde eğitim teknolojileri kullanımı: içerik analizi. *International Journal of Computers in Education (IJCE),1*(2), 21-33.

SOSYAL MEDYADA OTEL İŞLETMESİ YORUMLARININ HİZMET KALİTESİ BOYUTLARINA GÖRE İNCELENMESİ: TRIPADVISOR ÖRNEĞİ

Kübra TAŞKIRAN
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /Turizm İşletmeciliği
185285013@kocaeli.edu.tr

Doç. Dr. Hatice GÜÇLÜ NERGİZ
Kocaeli Üniversitesi /Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu/ Konaklama İşletmeciliği Bölümü
hg.nergiz@kocaeli.edu.tr

Özet

İnsanlar gelişen iletişim teknolojilerinin ivme kazanmasıyla ortaya çıkan internet ve türev araçlarının yardımıyla başkalarının himayesi altında olmaksızın ilişkilerini geliştirmişlerdir. Günümüzde insanlar sosyal paylaşım sitelerinde başkalarını bilgilendirmek veya etkilemek için birçok paylaşımda bulunabilmektedir. Bu dahilde sosyal paylaşım sitelerinde iletişime geçen kişiler, birbirlerinin tecrübelerinden de yararlanarak çeşitli konular hakkında fikir alışverişi yapabilme fırsatı elde ederler. Sosyal paylaşım sitelerinin bu nitelikleri ile artık insanların birbirlerini etkiledikleri görülmektedir. Bu araçlarda iletişim kuran bireyler, diğer bireylerden edindikleri bilgiler ile bir turistik ürün satın almakta ve hatta tatil planlamasını bile yapabilmektedirler. Sosyal paylaşım siteleri turizm etkinliklerini büyük ölçüde öne çıkaran yeni bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda sosyal paylaşım sitelerinin dinamik yapısı ile birlikte kişilerin turistik ürün tercihleri üzerinde olumlu bir tarafının olduğu, turistik ürün tercihlerini önemli bir şekilde yönlendirdiği ifade edilmektedir. Bu görüşten yola çıkarak tasarlanan bu çalışmada, sosyal medyanın turizmde otellerin yorumlanmasında kullanımını ve yapılan yorumları hizmet kalitesi boyutlarına göre incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada araştırma bölümü, dünyanın seyahat alanında, en geniş işletme kaydı yelpazesini (yaklaşık 7,7 milyon konaklama yeri, havayolu şirketi, deneyim ve restoran) kapsayan, 661 milyonu aşkın yorum ve görüşün bulunduğu bir seyahat sitesi olan TripAdvisor sitesinde yer alan yorumlara dayanarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada bu sitede bulunan müşteri yorumlarının, hizmet kalitesi boyutları bağlamında yorumlanması düşünüldüğünden, nitel bir araştırma tasarımının daha uygun olacağına karar verilmiştir. İşletmelerin müşterilerine sundukları hizmet sonucunda onların bu hizmeti nasıl algıladıklarının belirlenmesi amacıyla Parasuraman vd. (1985) tarafından oluşturulan hizmet kalitesi boyutlarının içerik analizine göre incelenmesi tasarlanmıştır. Bu boyutlar; güvenilirlik, ilgi, yetenek, ulaşılabilirlik, nezaket, iletişim, dürüstlük, güvenlik, anlaşılabilirlik ve somut özellikler şeklindedir. İstanbul'daki otellere ait yorumların incelenmesi sonucunda nezaket ve ulaşılabilirlik kavramlarının en önemli hizmet kalitesi boyutu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hizmet kalitesi, hizmet kalitesi boyutları, otel, TripAdvisor, İstanbul.

Abstract

With the emergence of new communication technologies, people have gained the opportunity to communicate with each other without supervision by means of social media and tools. Today, people can share in social media to inform or influence others. In this way, individuals who communicate in social media can take advantage of each other's experiences and make their decisions about certain issues through interaction. With these features of social media tools, it is seen that people are affected by each other. Individuals who come together in these vehicles can buy a tourist product with the information they obtain from each other and even plan a holiday. Social media is a new tool that affects tourism activities significantly. As a result of the literature review, it is stated that thanks to the interactive structure of social media, individuals have a positive role in tourism product preferences and they are directing tourism preferences in a significant way. Based on this view, it was designed to examine the use of social networking sites in interpreting hotels in tourism and the service quality evaluation of the comments made. The TripAdvisor site is a travel site with over 661 million reviews

and opinions, covering the world's largest range of business records (approximately 7.7 million lodging, airline company, experience and restaurant). In this study, it was decided that a qualitative research design would be more appropriate, since the interpretation of customer reviews on a particular site is considered in the context of the quality of Service dimensions. So as to determine how businesses perceive this service as a result of the service they provide to their customers, Parasuraman et al. (1985) will be examined according to content analysis according to the quality of Service determined by. These dimensions are reliability, interest, ability, accessibility, courtesy, communication, honesty, security, intelligibility, and tangible features. As a result of the comments of the cities in Istanbul, it was concluded that the concepts of courtesy and accessibility are the most important service quality dimension.

1.Giriş

Turistlerin seçecekleri bölgeye istinaden seçimlerini etkileyen (Kivela ve Crotts, 2006) çok sayıda unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar, turizmin temel sac ayaklarını oluşturan ulaşım, seyahat ve konaklama esnasında meydana gelen deneyimlere göre oluşmaktadır. Günümüzde insan ihtiyaçlarının giderilmesinin dışında, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik manalar taşıyan ve diğer gündelik ihtiyaçlar bakımından da önemli bir yere sahip olan yiyecek-içecek eyleminin (Hjalager ve Richards, 2002) de turistlerin bölge seçiminde tercihlerini etkileyen önemli bir faktör olduğu ifade bilinmektedir (Kivela ve Crotts, 2006). Turistlerin bölge seçiminde oradaki yemek kültürünü beğenip beğenmeme durumu önemli bir etken olarak görülmektedir (Sormaz, 2015). Bunun yanında, ulaşım, seyahat, konaklama ürün ve hizmet karmalarından oluşan bir bütün olan turistik ürün karması bir bütün olarak değerlendirilmekte ve tatil deneyiminden memnun veya memnun olmamayı etkilemektedir. Teknolojinin hızla ilerlediği küresel pazarlamanın hüküm sürdüğü günümüz turizm pazarında turistlerin tatil deneyimlerine ilişkin yorumları turizm ürününün değerlendirilmesinde tatile çıkacak bireyler için olduğu kadar sektör temsilcileri için de önemli bir araç olarak yer almaktadır.

Teknolojiden yararlanarak, turistlerin tatil deneyimlerine ilişkin yorumlarda bulundukları önemli araçlardan biri ise TripAdvisor adlı online ağdır. TripAdvisor, Amerika'da 2000 senesinde kurulmuş olan, seyahat ve turizm web sitesidir (www.tripadvisor.com). Turizm ve seyahat üzerine en geniş aktif uygulamadır (O'Connor, 2010). Turistlerin konaklamalarına ilişkin değerlendirmelere yer veren TripAdvisor, işletmeler, turistik ürünler, oteller, gezilip görülebilecek destinasyonlar için kullanıcıların puan vermelerine ve yorumlamalarına da olanak vermektedir. Tüm bu sebeplerle site seyahat şirketleri, araştırmacılar, turistler, turizm bağlantılı kişiler için de çok donanımlı olmaktadır. Bu araştırmada İstanbul genelinde bulunan ve TripAdvisor adlı siteye oteller bölümünde kayıtlı oteller için yapılan yorumlar hizmet kalitesi boyutlarına göre incelenerek, değerlendirmeye çalışılmıştır.

2.Kavramsal Çerçeve

İnsan ve teknoloji turizm sektöründe sürekli farklılık gösteren ve yenilenen en önemli iki faktördür (Uygur, 2007: 411). Teknolojiyi içinde barındıran alanda oluşan farklılıklar, turizm sektöründe internetin kullanımını arttırmakta, kullanıcıyı yönlendirip ve satın alma kararını etkilemektedir. Çağımız turizm sektöründe internet, en değerli paylaşım ağı olup konaklama yapanlarla, seyahat ürünlerine ve hizmet sağlayıcılarına farklı alanlarda çeşitli seçenekler sunmaktadır (Law vd., 2004: 100). Turizm karmasında sosyal medya, dönemimizde yoğun bir şekilde tercih edilen bir araç olup, turizm sektöründe pazarlama alanının hemen hemen her bölümünde aktif olarak kullanılmaktadır (Goeldner ve Ritchie, 2009). Turizm yalnızca yerel değil, uluslararası alanda da rekabetin söz konusu olduğu bir sektördür. Evrensel rekabette oteller ve misafirler turistik ürün satın almak, pazarlamak ya da farklı etkileşimler sebebiyle bilinen kuralları aşarak, yerel pazar kurallarını genişletmektedir. Yeni küresel algı, işletmelerin tek bir ülke haricinde evrensel boyutta etkinlik yürütmelerini ve bu dahilde, becerilerini ve bilgiyi aktif bir şekilde kullanmalarına imkan sunmaktadır (Demirci ve Aydemir, 2008: 9). Bilginin aktif olacak şekilde uygulanıp kullanılmasında turizm işletmeleri açısından internet uygulamaları büyük bir yere sahiptir.

3.Hizmet Kalitesi Kavramı ve Boyutları

Kalite kavramı artık hayatımızın önemli bir paçası olmuştur. Yapılan tanımlarda kalitenin hizmetler açısından ön plana çıktığı, işletmeler açısından da son derece önemli bir hale geldiği görülmektedir.

Bundan dolayı işletmeler iyi şekilde hizmet vermek ve hizmet kalitelerini artırmak için çaba göstermektedirler. İşletmeler verdikleri kaliteli hizmet sayesinde ayakta kalabileceklerini bilmektedirler (Eker, 2007: 21). İşletmelerin müşterilerine kaliteyi sunabilmesi için ilk olarak yeniliklere açık olması gerekmektedir. Bundan dolayı kalite baz alınarak yapılan yenilikleri ve gelişmeleri takip etmeli böylece kendi bünyesinde kalite kültürü geliştirilmelidir. Kaliteli hizmet, müşterilerin verilenin ne kadarını algıladığını anlamayı ve hizmete daha başka ne gibi özelliklerin katılabileceğini belirlemeyi içerir (Bütün, 2009: 63).

Hizmet kalitesinin boyutlarına yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda hizmet kalitesinin boyutlarına ilişkin ortaya çıkan farklı yaklaşımlar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Merter, 2006: 23):

Tablo 1. Hizmet Kalitesi Boyutlarına İlişkin Yaklaşımlar

Yazar/Yazarlar	Önerilen Hizmet Kalitesinin Boyutları
Saser (1978) Olsen Wyckof	a. Üretimde kullanılan materyallerin niteliği b. Hizmetin yaratıldığı fiziksel atmosfer ile araç gereç gibi teknik imkanlar c. Hizmeti veren personelin tutum ve davranışları
Lehtinen (1990)	Üç Boyutlu Yaklaşım / İki Boyutlu Yaklaşım a. Fiziksel a. Süreç Kalitesi b. Etkileşim Kalitesi Kalite b. Çıktı Kalitesi c. İşletme Kalitesi
Grönroos (1984)	a. Teknik Kalite b. Fonksiyonel Kalite c. Kurum İmajı
Parasuraman, Zeithalm ve Berry (1995)	a. Güvenilirlik b. Heveslilik c. Yetenek d. Ulaşılabilirlik e. Nezaket f. İletişim g. İnanılırlık h. Güvenlik ı. Müşteriyi Anlamak i. Fiziksel Varlıklar (Maddi Değerler)
Normann (1991)	Hizmet Paketinin Özellikleri a. Değişir Özellikler b. Değişmez Özellikler

Yapılan araştırmalar sonucunda belirlenmiş olan hizmet kalitesi boyutları yaklaşımlarından Prasuraman (1990) çalışmasında ifade ettiği boyutların bir hizmet sektörü olan turizm işletmeleri için daha uygun olduğu düşünüldüğünden, bu çalışmada da bu boyutların kullanılması tercih edilmiştir.

4.Araştırma Yöntemi

Çalışma, nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Nitel araştırma, araştırmacının kendi doğal ortamlarındaki unsurları insanların olaylara verdiği anlamlar açısından anlamlandırmaya çalışması veya yorumlaması anlamına gelir (Budak ve Budak, 2013: 43) Araştırmanın temel amacı, TripAdvisor web sitesinin oteller kategorisinde; kullanıcıların oteller için yaptıkları değerlendirmelerin hizmet kalitesi boyutlarına göre inceleyerek kritik başarı faktörleri açısından çözümlemektir. Burada zaman kısıtlılığı nedeni ile sadece İstanbul'daki otel yorumları araştırma kapsamına alınmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistiklerine dayanarak Türkiye'de en fazla ziyaret edilen ilin İstanbul olması nedeni ile (www.istanbulkulturturizm.gov.tr_2017, 10.840.595) çalışma sadece İstanbul bölgesindeki otel yorumları ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma kapsamında yanıt aranan sorular şunlardır:

- TripAdvisor'da yorum yapılan otel işletmelerinin özellikleri nelerdir?

• TripAdvisor'a kayıtlı otellerin müşteriler tarafından en beğenilen, en başarılı bulunan özelliklerini hizmet kalitesi boyutlarına göre nelerdir?
• Oteller hangi hizmet kalite boyutuna göre daha başarılıdır?
• Oteller hangi hizmet kalite boyutuna göre daha başarısızdır?

Verilerin toplanması, Şubat 2019 – Mart 2019 tarihleri arasındaki bir aylık sürede gerçekleştirilmiştir. Bu tarihlerin araştırmacıya uygun olması dışında, konaklama işletmelerinin en fazla kullanıldığı zaman aralığından sonraki zamanda yapılan yorumları da kapsayacak olması nedeni ile tercih edilmiştir. Sitede bu süre içerisindeki bulunan toplam yorum sayısı 50'dir. Değerlendirmeler bu sayı üzerinden yapılmıştır.

Literatür kısmında ifade edilen Parasuraman vd. (1990) hizmet kalitesi boyutları üzerinden analiz yapılacaktır. Araştırma konusu, yapılan otel yorumlarının hangi hizmet kalitesi boyutuna dayanmaktadır, şeklindedir. Bu bağlamda, araştırmada yorumlar hizmet kalitesi boyutlarına göre içerik analizine tabi tutulacaktır. Bu amaçla kullanılacak kritik temalar şunlardır:

- Güvenilirlik
- Heveslilik
- Yetenek
- Ulaşılabilirlik
- Nezaket
- İletişim
- İnanılırlık
- Güvenlik
- Müşteriyi Anlamak
- Fiziksel Varlıklar

Dokümanların kayıt edilmesi ve değerlendirilmesi manuel olarak yapılmıştır. İçerik analizinde, aranan her bir "sözcük" sorun listesindeki kavramlar itibariyle kayıt altına alınırken, "hizmet kalitesi" boyutları "var" veya "yok" şeklinde içerik analizi tablosuna yazılmıştır. Bazı kategorilerde ise "yüzde dağılımlar" ile verilerek boyutların iki farklı dokümanda kaç kez tekrarlandığı konusunda daha kesin bir yargıya ulaşılması sağlanmıştır.

5.Bulgular

Araştırmaya konu olan otel yorumları hizmet kalitesi boyutlarıyla ele alınmıştır. Yorumların hizmet kalitesi boyutlarına ilişkin bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Yorumların Hizmet Kalitesi Boyutlarına İlişkin Dağılımı

Hizmet Kalitesi Boyutları	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Ulaşılabilirlik	*17*	*23,61*
Yetenek	*7*	*9,72*
Güvenirlilik	*9*	*12,5*
Nezaket	*19*	*26,39*
İletişim	*12*	*16,60*
Fiziksel Varlıklar	*8*	*11,11*
Toplam	***72***	***100,00***

***:** Aynı yorumda birden fazla hizmet kalite boyutu yer aldığından frekanslar farklılık göstermektedir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, otel yorumlarının incelenmesi sonucunda en fazla yorum *nezaket, ulaşılabilirlik* ve *iletişim* olmuştur. Oteller kategorisinde yapılan incelemelerde olduğu gibi restoran işletmelerinde de hizmet eden personelin üslubu, nezaketi, güler yüzlülüğü, giyimlerinin düzgünlüğü ve tertipli olması, gelen misafirlere yönelik tutumlarının ne derece önemli olduğu tespit edilmiştir (Erdem ve Yay, 2017). Benzer yönlerinin yanı sıra birbirinden ayrılan yönleri ise ulaşılabilir olmasıdır. Otellerin konumu ne kadar önemli ise restoranların ulaşılabilir olması bir o kadar geri planda kaldığı görülmüştür.

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Otellerin Özellikleri

Otelde Beğenilen Özellikler	**Frekans**	**Yüzde (%)**
İş oteli niteliği	*18*	*21,68*
Spa ve Wellness hizmetleri	*13*	*15,66*
Şehir merkezine yakınlık	*17*	*20,48*
Konum özellikleri	*17*	*20,48*
Spor, eğlence ve çevre düzenlemesi	*9*	*10,84*
Güvenlik önlemlerinin yeterliliği	*9*	*10,84*
TOPLAM	***83***	***100.00***

TripAdvisor'da en az 3 puanın üstünde yorum alan oteller değerlendirmeye alınmıştır. Yorumları dikkate alınan kullanıcılar ise minimum 5 yorumu olan site kullanıcılarından seçilmiştir. Bu bulgulara dayanarak; otellerin en fazla tercih edilme özelliği iş seyahatinde kullanılan oteller olduğu ortaya çıkmıştır. İş seyahati olması sebebiyle konumunun insanların için önemli olduğu (metro, metrobüs vs. yakınlık) ve bunun zaman kazandırma açısından olumlu yorumlar aldığına ulaşılmıştır. İncelemeye alınan yorumların hizmet kalitesi boyutlarının sıralaması Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Hizmet Kalitesi Boyutlarına Göre Otellerde Yapılan Yorumların Sıralaması

Sıralama	**Hizmet Kalitesi Boyutları**
1.	Nezaket
2.	Ulaşılabilirlik
3.	İletişim
4.	Güvenilirlik
5.	Fiziksel Varlıklar
6.	Yetenek

Tablo 3'te görüldüğü gibi insanlar ağırlıklı olarak personelin tutumuna önem vermektedirler. İncelenen yorumların geneli iş seyahati yapan insanların yazdıkları, kısa seyahatli konaklamalar olmasına rağmen ön plana çıkan en önemli kalite boyutlarının personellerle ilgili olduğu öne çıkmıştır. Otele giriş anında yapılan check-in işlemi ile başlayan konaklama sürecinin, otelden çıkış anına kadar alınan hizmetin ne kadar önemli olduğu tablo sıralamasıyla da bir kez daha altı çizilmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

İstanbul'da TripAdvisor'daki otel işletmeleri çoğunlukla yerli ya da yabancı zincir otellerdir. Çalışma kapsamında incelenen otel yorumları İstanbul ile sınırlandırılmıştır. Çalışma hizmet kalitesi boyutları numaralandırılarak tablolarda belirtilmiştir. Çalışmanın sonucunda hizmet kalitesi boyutunda en fazla öne çıkan boyutun 'nezaket, ulaşılabilirlik ve iletişim' olduğu saptanmıştır. Otellerde aranan özellikler ise kullanıma uygun olması, fiziksel olarak insanların ihtiyaçlarını giderebileceği özelliklerin bulunduğu otellerin tercih edildiği görülmüştür. Otel işletmelerinin başarılı sayılabilmeleri için hizmet kalitesi boyutunda olumlu yorumlar yapılması gereklidir.

İyi bir otel işletmesi olmak için, bu sektörde önemli olan hizmet kalitesi boyutlarını belirleyip bu boyutların devamlılığını sağlayarak bu devamlılık ile başarısını arttırmaya çalışmalıdır. Hizmet kalitesi boyutlarının tüm boyutları ile ele alındığı düşünülürse TripAdvisor oteller için ne kadar önemli olduğu bir kez daha gözler önüne serilmektedir. TripAdvisor, Trivago gibi siteler birçok seçeneği bir araya getirip kullanıcıların karar mekanizmasını etkilediği için günümüzde popüler hale gelmiştir. Bu siteler kulaktan kulağa geleneğini yok ederek daha önceki deneyimlerle kullanıcıların tercihlerinde etkili hale gelmiştir. Araştırmaya konu olan site, daha önce bu oteli ziyaret edip deneyimlemiş olan kişilerin yorumlarını içerdiğinden gerek işletmeler gerekse diğer kullanıcılar için vazgeçilmez bir araştırma haline gelmiştir.

Araştırma kapsamında ele alınan yorumların incelenmesi sonucunda, en fazla yorum yapılan hizmet kalitesi boyutunun nezaket olduğu, hiç yorumlarda rastlanmayan boyut ise heveslilik boyutu olduğu görülmektedir. Sonuçta otellerin başarılı sayılabilmeleri için 10 hizmet kalitesi boyutu için de iyi

değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. TripAdvisor gibi siteler sayesinde, kişilerin yalnızca telefonundan ya da bilgisayardan tek tıkla araştırarak konaklamak istediği tesisteki özellikleri daha önce oraya gidip orada konaklayıp yorumların olumlu veya olumsuz olmalarına göre seyahatlerini planladıkları görülmektedir. Sitenin anlaşılır ve kullanıcın her kesimden olması sebebiyle bu konuda hizmet kalitesini artırmak isteyen otel yetkilileri içinde önemli bir araç olmuştur. Araştırma İstanbul otellerini temel almış olmakla birlikte, zaman kısıtlamasından dolayı 50 yorum incelenebilmiştir. Araştırma bulgularının bu nedenle İstanbul'daki tüm oteller için genellenebilirlik özelliği düşüktür. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalar için, araştırma kapsamının genişletilmesi ve daha fazla yorum incelenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

BUDAK, İ. ve BUDAK, A. (2013). *Nicel, nitel ve karma araştırmalarda örnekleme. Eğitim araştırmaları nicel, nitel ve karma yaklaşımlar* (s.43).Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

BÜTÜN, H. (2009) *Hizmet İşletmelerinde Kalitenin Önemi ve Servqual Tekniği*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

DEMİRCİ, K., AYDEMİR M., (2008). *İşletmelerin Küreselleşme Stratejileri* Ankara : Detay Yayıncılık

EKER, E. (2007) Hizmet Süreci Kalitesindeki Değişimlerin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisinin Servqual Yöntemiyle Ölçümü ve Servis Hizmetlerine Yönelik Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.

ERDEM, Ö., YAY, Ö. (2017). *Tripadvisor'daki Müşteri Şikâyetlerinin Değerlendirilmesi: Antalya Örneği (Evaluation of Customer Complaints in Tripadvisor: Case of Antalya)*. Akdeniz University, Göynük Culinary Arts Vocational School, Antalya/Turkey

GOELDNER, C.R., RITCHIE, J.R.B. (2009) Tourism: Principles, Practices, Philosophies. Wiley.

GRONROOS, C.(1984). A.Service Quality Model and Its Marketing Implications'', *European Journal of Marketing*, 18(4),36-44.

HJALAGER, A.M. ve RICHARD G. (2002). Tourism and Gastronomy, Routledge Advances in Tourism.

KIYALE, J. Ve CROTTS, J. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination, Journal of Hospitality & Tourism Research, 30(3), 354-377.

LAW R., K., LEUNG, J., WONG (2004), "*The Impact of the Internet on Travel Agencies*", International Journal of Contemporary Hospitality Management, 16(2), 100-107.

LAW, R. (2006). Internet and tourism- part XXI: TripAdvisor. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 20 (1), 75-77.

LEHTINEN, Uolevi and Jarmo L. Lehtinen (1982), "Service Quality: A Study of Quality Dimensions" unpublished working paper, Helsinki Service Management Institute.

MERTER, M. E. (2006) Toplam Kalite Yönetimi, 1. Basım, Ankara, Atlas Yayın Dağıtım

NORMANN, Richard (1991), Service Management; Strategy and Leadership in Service Business, New York.

O'CONNOR, P. (2010). Managing a Hotel's Image on TripAdvisor, Journal of Hospitality Marketing & Management 19(7).

PARASURAMAN, A., ZEITHAML, V.A., BERRY, L. (1990) Delivering Quality ServiceBalancing Customer Perceptions and Expectations, The Free Pres, New York, s.20-28

PARASURAMAN, A.; ZEITHAML, V.A. ve BERRY, L.L. (1985), "A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research", Journal of Marketing, 49:41-50

SORMAZ, Ü. (2015). *İstanbul'da Yiyecek İçecek Sektöründe Hizmet Veren İşletmelerin Türk Mutfağı Uygulamaları*, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 3(1), 48-54.

SASER, E., Olsen, P. ve Wyckoff, D.D., Management of Service Operations: Text, Cases, and Readings, Allyn and Bacon, Boston,1978.

UYGUR, M. S. (2007), Turizm Pazarlaması, Nobel Yayın Dağıtım, İsanbul.

ZEITHAML, V.A.; PARASURAMAN, A. ve BERRY, L.L. (1990). Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions and Expectation, Free Press, USA.

http://www.istanbulkulturturizm.gov.tr/Eklenti/60737,ocak-2018pdf.pdf?0 adresinden alındı.

https://www.tripadvisor.com.tr/ adresinden alınmıştır.

DUYGUSAL ZEKÂNIN KARAR VERME TARZLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE BELİRSİZLİKTEN KAÇINMANIN MODERATÖR ROLÜ[38]

Habibe Aktay
Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Yönetimi
papatyaaktay@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Demirhan
Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi /İşletme Bölümü
aysed@yildiz.edu.tr

Özet

Duygular, bireylerin harekete geçmelerini ve karar vermelerini sağlayan bilişsel kaynaklardır. Duygusal zeka ise bu bilişsel kaynağın etkili ve verimli kullanılmasını sağlayan zeka türüdür. Duygusal zeka kişinin kendi duygularının farkında olup, duygularını tanımasıyla birlikte diğer insanların duygularını anlamlandırabilmesi ve insanlarla empati kurarak onların duygularını yönetip yönlendirebilmesini sağlayan bir zeka türüdür. Duygular ve duygusal zeka yaşam boyu bireyin öğrenme ve hatırlama mekanizmasında önemli bir işleve sahiptir. Teknolojik gelişmeler beyin görüntülemeyi mümkün kılmakta böylelikle duyguların karar verme sürecindeki etkisini daha görünür hale getirmektedir. Beyinde yer alan dopamin hücreleri öğrenmeye programlıdırlar. Dopamin hücreleri bir önceki kararda öğrendiklerini kaydetmekte ve bir sonraki karar sürecinde bir önceki yolun bir kopyasını izleyip tahminler yaparak, bireylerin hızlı ve otomatik karar almalarına yardımcı olmaktadırlar. Bireyler belirsizlik anında ani ve tepkisel kararlar vermeyi alışkanlık haline getirirlerse, bu karar verme tarzı kaydedilmekte ve bir sonraki kararda aynı örüntü kullanılmaktadır. Dopamin hücrelerinin tahmin hatalarına düşmemeleri için bireylerin karar verme tarzları ve duyguları üzerinde düşünmeleri gerekmektedir. Bundan dolayı özellikle belirsizlik anlarında durup duyguları dinleme ve onlar üzerinde kontrol sağlama dopamin tahminlerini güçlendirdiğinden önemli olmaktadır. Bu çalışmada 'Duygusal Zekanın Karar Verme Tarzları Üzerindeki Etkisinde Belirsizlikten Kaçınmanın Moderatör Rolü' incelenmek istenmiştir. Çalışmanın araştırma bölümünde Duygusal Zeka Ölçeği, Belirsizlikten Kaçınma Ölçeği, Karar Verme Stilleri Ölçeği kullanılarak anket formu hazırlanmış olup vakıf üniversitesi akademik personelinin konu ile ilgili görüşleri alınmıştır. Araştırmaya İstanbul'da bir vakıf üniversitesinde görevli olan 123 akademisyen katılmıştır. Araştırma sonucunda duygusal zekanın karar verme tarzları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zekanın karar verme tarzları üzerindeki etkisinde, belirsizlikten kaçınmanın moderatör rolüne rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zeka, Karar Verme, Karar Verme Tarzları, Belirsizlikten Kaçınma

THE MODERATOR ROLE OF AVOIDING UNCERTAINTY IN THE EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON DECISION MAKING STYLES

Abstract

Emotions are cognitive resources that enable individuals to act and make decisions. Emotional intelligence is the type of intelligence that provides the effective and efficient use of this cognitive resource. Emotional intelligence is a kind of intelligence that enables the person to be aware of their own feelings and to make sense of other people's emotions with their feelings, and to empathize with other people and manage and direct their emotions. In addition, emotions and emotional intelligence

[38] Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Demirhan danışmanlığında devam etmekte olan Habibe Aktay'ın yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Bu çalışma Imascon 2019 Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresinde 26.04.2019 tarihinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

have an important function in the lifelong learning and recall mechanism of the individual. Technological developments make brain imaging possible, making the impact of emotions in the decision-making process more visible. The dopamine cells in the brain are programmed to learn. Dopamine cells record what they have learned in the previous decision and help individuals make quick and automatic decisions by following a copy of the previous path in the next decision process. If individuals make a habit of making immediate and reactionary decisions in uncertainty, this decision-making style is recorded and the same method is used in the next decision. People need to think about their decision-making styles and emotions in order to prevent dopamin cells to fall into prediction errors. In this study, the moderator role of avoiding uncertainty in the effect of emotional intelligence on decision-making styles was asked. Sample group was 123 academics from a foundation university in İstanbul. It was determined that emotional intelligence has a significant impact on decision making styles. There was no moderating role in avoiding uncertainty in the effect of emotional intelligence on decision making.

Keywords: Emotional Intelligence, Decision Making, Decision Making Styles, Avoidance of Uncertainty

1. GİRİŞ

Duyguların insan hayatında ve insanların kararlarında etkisinin yadsınamaz derecede büyük olmasının nörolojik araştırmalarla desteklenmesi sonucu, karar verme ve duygu ilişkisi rasyonel insan paradigmasının değişmesine sebep olmuştur. Duygular karar alma sürecinin her aşamasında etkilidir. Duyguların oluşma aşaması ile ilgili tartışmalar sürse de duygu kontrolünün mümkün olduğunu gösteren araştırmalar ve çalışmalar mevcuttur. Duyguların kontrol edilip yönetilmesinin ve hazların ertelenmesinin hayat başarısı getirdiği çeşitli boylamsal araştırmalarla desteklenmiştir. En temel anlamıyla duyguların tanınması, ayırt edilmesi ve kontrol edilmesi anlamına gelen duygusal zekâ akademik zekanın tamamlayıcısıdır. Yaşam başarısı ve doyumu için duyguların zekice yönlendirilip amaca uygun olarak kullanılması gerekmektedir. Duygusal zekâ düzeyi yüksek olan bireylerin belirsizlikten kaçınma davranışına girmek yerine belirsizliğe olan tolerans düzeylerini yükseltme eğiliminde olduğu ve daha rasyonel kararlar verdikleri ilgili literatürde desteklenmektedir. Buradan hareketle, karar verme tarzları, duygusal zeka ve belirsizlikten kaçınma arasında bir ilişki olduğu düşünülmüştür. Belirsizlikten kaçınmanın duygusal zekâ ile karar verme tarzları arasındaki ilişkide moderatör rolünün olup olmadığı araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN ALT YAPISI VE UYGULAMA SÜRECİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı duygusal zekanın karar verme tarzları üzerindeki etkisinde belirsizlikten kaçınmanın moderatör rolünün olup olmadığını saptamaktır. Çalışmada kurgulanan araştırma modelinde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbirleriyle ilişkileri literatürde incelenmesine karşılık, üç değişkenin birlikte incelenmediği ve iki değişken arasında belirsizlikten kaçınmanın moderatör rolünün hiç incelenmediği saptanmıştır. Bu nedenle bu çalışmanın literatüre katkısı olması beklenmektedir.

2.2. Teorik Alt Yapı

Araştırma modelinde üç değişken yer almaktadır. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Duygusal Zeka

Duygusal Zekâ kavramı ise ilk kez Mayer ve Salovey (1990) tarafından kullanılmıştır. Kavramın popüler olarak kullanılmasını sağlayan kişi ise Amerikalı psikolog Daniel Goleman'dır. Goleman'a (1996) göre duygusal zekâ kişinin kendi kendini motive edebilmesi, yaşadığı kötü olaylara ve aksiliklere rağmen yoluna devam edebilmesi, dürtü kontrolü yaparak hazzı erteleyebilmesi, yaşadığı talihsiz olayları düşünmemeye çalışarak ümidini her daim korumasıdır. Mayer ve Salovey (1990) duygusal zekâyı başkalarının duygularını gözlemleme becerisi, onları ayırt edebilme ve bu yolla elde ettiği bilgiyi kendi düşünce ve davranışlarını yönlendirmede kullanabilme becerisi olarak tanımlamıştır. Acar (2001) Baron'a göre duygusal zekâ kişinin çevreden gelen uyaranlarla başarılı

şekilde baş edebilmesinde kişiye yardımcı olacak kişisel, duygusal ve sosyal yeterlilikler ve beceri dizinidir. Öz yeterlilik ve duygusal zeka kavramlarını bütünleştiren Petrides ve Furnham (2001) iki temel duygusal zeka kavramı olduğunu ve aralarında temel ayırımlar olduğunu vurgulamaktadır. Biri kişisel özellik olarak duygusal zeka, diğeri bilgiyi işleme süreci yeteneği olarak duygusal zeka olarak tanımlanmaktadır.

Karar Verme Tarzları

Karar verme, en temel anlamıyla seçenekler arasından bir tercih yapma eylemidir. Yaşar (2016) Karar verme stili tanımlanırken vurgu yapılan kavramların bireylerin karar alırken kullandıkları "davranışsal kalıpları" ve kişilerin "karakteristik özellikleri" olduğunu ifade etmektedir. Scott ve Bruce (1995) karar verme stillerini beş gruba ayırmışlardır. Bunlar: Rasyonel Karar Verme Stili, Sezgisel Karar Verme Stili, Bağımlı Karar Verme Stili, Kaçıngan Karar Verme Stili ve Kendiliğinden-Anlık Karar Verme Stilidir. Rasyonel Karar Verme Stilinde birey önce araştırma yapmakta, alternatiflerini belirlemekte ve bu alternatifler arasından en mantıklı olanı seçmektedir. Sezgisel Karar Verme Stilinde birey önsezilerine ve duygularına karar verme sürecinde öncelik tanımaktadır. Bağımlı Karar Verme Stilinde ise birey için önemli olan konu başkalarının görüş ve önerileridir. Bireyin karar verme süreci bu öneri ve değerlendirmeleri alarak tamamlanır. Kaçıngan Karar Verme Stilinde birey karar vermeden önce kaçıngan bir tavır izler. Kendiliğinden-Anlık Karar Verme Stilinde ise birey alternatifler üzerinde düşünmeden, hızlıca ve anlık olarak karar verme şeklinde bir hareket tarzı içindedir (Scott & Bruce, 1995).

Belirsizlikten Kaçınma

Toplumsal ortama göre, seçimin ne olduğu konusundaki algısı değişkenlik göstermektedir. Bireylerin karar verme tarzları başkalarının verdiği kararlardan etkilendiği gibi, kararın toplum genelinde taşıdığı anlamdan da etkilenmektedir. (Salecl, 2014, p. 54) Kahneman ve Tversky'ye göre, bireyler belirsiz durumlarla karşılaştıklarında ellerindeki mevcut olan veriyi dikkatlice değerlendirme yoluna gitmemektedirler. Bunun yerine, duyguları ve içgüdülerini de içine alan kısa yollar listesine başvurmaktadırlar (Lehrer, 2011). Belirsizlikten kaçınma Hofstede' ye göre bir toplumun belirsiz durumlara verdiği tepkiyi ve belirsizliğe olan toleransı ifade etmektedir. Belirsizlikten kaçınan bireyler katı kurallar ve mutlak inançları ile belirsiz durumları azaltmaya ve belirsizliği planlama ile en aza indirmeye çalışmaktadırlar. (Hofstede 1998: 13).

Duygusal Zeka-Belirsizlikten Kaçınma- Karar Verme Tarzları

Passons (1975) duyguların yaşamın akışı içinde alınacak sonsuz sayıdaki seçeneğin arasında seçim yapılması noktasında çok büyük rolü olduğunu savunmaktadır. Hangi mesleğin seçileceği, yaşanılan yerin neresi olacağı, kiminle evlilik yapılacağı gibi kararlar salt rasyonel mantık ilkeleri çerçevesinde verilemez. Bu tarz hayati kararların alınmasında duygular çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Duyguların yönetimi ve farkındalığı kararların kalitesini de doğrudan etkiler. Dolayısıyla bireylerin salt rasyonel olmasa bile, rasyonele yakın kararlar alabilmesi için duygusal zekalarını etkili bir şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir. Lehrer (2011) duygularımızdan yoksun kaldığımızda en basit kararları bile veremez hale geleceğimizi ifade etmektedir. Hissedemeyen beynin karar veremeyeceğini vurgular. Lehrer, Karar Anı kitabında duygularımızın karar alma noktasında hayatı öneme sahip olduklarını vurgularken bunun antikçağ felsefesinden gelen insan doğası anlayışı ile çeliştiğini ifade etmektedir. Son zamanlardaki beyin görüntüleme tekniklerinde meydana gelen gelişmeler insanların uzunca bir dönem kabul edildiği gibi akılcı varlıklar olmadıklarını ispatlamaktadır. Karar alma beyindeki birçok mekanizmanın ortak hareket etmesi sonucunda ortaya çıkan bir süreçtir. Duygular karar alma mekanizmasını yönlendiren en önemli araçlardır. Dopamin farklı seçenekler arasında karar vermeye yardımcı olan zihnin ortak sinirsel birimi olan moleküle verilen isimdir. Karar alma süreci beyindeki dopamin miktarındaki dalgalanma ile başlamaktadır. Dopamin hücreleri tecrübeye dayalı örüntüler üreterek karar mekanizmasını düzenler. Dopamin sistemi tecrübelerden öğrenme mekanizması geliştirerek dopamin tahminleri yapar. Bu tahminler kısa sürede tepkisel olarak verdiğimiz kararlardaki doğruluğu sağlarlar. Bunla ilgili literatürde sezgiler de denilmektedir. Belirsizlikten kaçınma davranışı kararların doğasını ve karar verme tarzlarını etkilediği bilinmektedir.

İlgili literatür baz alınarak, çalışma modeli iki hipotez üzerine kurgulanmıştır:

H_1: Duygusal zeka düzeylerinin karar verme tarzları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır
H_2: Duygusal zeka düzeylerinin karar verme tarzları üzerindeki etkisinde belirsizlikten kaçınmanın moderatör rolü vardır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları

Araştırmanın ana kütlesini İstanbul'da bulunan bir vakıf üniversitesinde görev yapan 498 akademisyen oluşturmaktadır. Araştırmaya örneklem iç örneklemini ana kütle içerisinden ulaşılan 123 akademisyen oluşturmaktadır. Bu çalışmada duygusal zeka ölçeği olarak Petrides ve Furnham (2000;2001) tarafından geliştirilen Duygusal Zeka Ölçeği Kısa Formunun Deniz, Özer ve Işık (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılan versiyonu kullanılmıştır. 7'li Likert tipi olan ölçek toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte duygusal zeka 4 boyut ve 20 madde ile incelenmektedir. Bu boyutlar: İyi oluş, Öz kontrol, Duygusallık, Sosyallik ve Toplam Duygusal Zekâ'dır. Karar verme tarzları olarak Scott ve Bruce (1995) tarafından geliştirilen, Türkçeye uyarlanması Arzu Taşdelen (2002) tarafından yapılan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek 5 boyut 24 sorudan oluşmaktadır. 5'li Likert tipi yapı kullanılmıştır. Hofstede (1991) kültür boyutlarını açıkladığı eseri "Culture and Organizations Software of Mind" isimli eseri temel alınarak sadece Belirsizlikten Kaçınma boyutuna ait sorular Altay'ın (2000) çalışmasındaki şekliyle kullanılmıştır. Hofstede'nin bu eserinde yer alan boyutlardan yalnızca belirsizlikten kaçınma boyutunu ölçen 10 soruluk kısmı kullanılmıştır. 5'li Likert kullanılmıştır. Anketin son bölümünde ise yanıtlayanların demografik bilgilerini içeren sorular yer almaktadır. Bu bağlamda, araştırma için kullanılan ankette toplam 54 soru yer almaktadır.

2.4. Bulgular

Araştırmada elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Tablo 1'de, analiz verilerinin dağılımına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Normal Dağılıma Uygunluk

	Kolmogorov-Smirnov	Çarpıklık		Basıklık	
	Anl. (2-yönlü)	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Duygusal Zeka	0,038	-,421	,218	,004	,433
Karar Verme Tarzları	0,027	,463	,218	,154	,433
Belirsizlikten Kaçınma	0,000	,372	,218	-,734	,433

Tablo 1'de analiz sonuçları değerlendirildiğinde, her üç değişken içinde verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir ($p < ,05$).

Tablo 2. Ölçek Güvenirliği

	Duygusal Zeka	Karar Verme Tarzları	Belirsizlikten Kaçınma
Cronbach's Alpha	0,858	0,619	0,773

Tablo 2'deki ölçeklerin Cronbach's Alpha değerleri incelendiğinde, her üç ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir. Tablo 3 de ise toplu olarak demografik sorulara ait frekans dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 3. Frekans Tablosu

Cinsiyet			Çalıştığınız Sektör		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Kadın	55	44,7	Kamu	1	0,8
Erkek	68	55,3	Özel	122	99,2
Toplam	123	100	Toplam	123	100,0
Yaşınız			Eğitim		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
18-25	3	2,4	Lise	0	0
26-33	24	19,5	Yüksekokul	0	0
34-41	43	35,0	Üniversite	7	5,7
42-49	32	26,0	Yüksek-lisans	30	24,4
50 ve Üzeri	21	17,1	Doktora	86	69,9
Toplam	123	100	Toplam	123	100

Tablo 3 değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan kadın akademisyenlerin sayısının 55 (%44,7), erkek akademisyenlerin sayısının ise 68 (%55,3) olduğu görülmektedir. Araştırma, İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinde çalışan tam zamanlı ve yarı zamanlı akademisyenler üzerinde uygulanmıştır. Yarı zamanlı akademisyenlerden biri tam zamanlı çalıştığı kurumu kastederek çalışılan sektörü kamu olarak işaretlemiştir. Akademisyenlerin %2,4'ü (18-25) yaş aralığında, %19,5'u (26-33) yaş aralığında, %35'i (34-41) yaş aralığında, %26'sı (42-49) yaş aralığında, %17,1'i ise (50 ve üzeri) yaş aralığına sahiptir. Araştırmaya katılan akademisyenlerden %69,9 'u doktora mezunu durumundadır.

Tablo 4. Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Karar Verme Tarzları	2,8836	,25229	2,36	3,55
Duygusal Zeka	5,7797	,51126	4,45	6,90
Belirsizlikten Kaçınma	2,3724	,78691	1,00	4,20

Tablo 4'de boyutların tanımsal istatistikleri yer almaktadır. Buna göre, duygusal zeka boyutunun ortalaması 5,77; karar verme tarzlarının ortalamasının 2,88 ve belirsizlikten kaçınma boyutunun ortalamasının ise 2,37 olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Değişkenler Arası İlişkiler

	Karar Verme Tarzları	Duygusal Zeka	Belirsizlikten Kaçınma
Karar Verme Tarzları	1	-,300**	,281**
Anl.		,001	,002
Duygusal Zeka		1	-,656**
Anl.			,000
Belirsizlikten Kaçınma			1
Anl.			
*Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır (2-yönlü).			

Anlamlılık değerleri incelendiğinde %99 güven aralığında duygusal zeka ve karar verme tarzları arasında negatif ve anlamlı, duygusal zeka ile belirsizlikten kaçınma arasında negatif ve anlamlı, belirsizlikten kaçınma ile karar verme tarzları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Değişkenler Arası Etkiler

H_1	X: Duygusal Zeka Y: Kara Verme Tarzları		MODEL ÖZETİ			ANOVA	
			Korelasyon Oranı	Korelasyon Kare	Durbin Watson	Model Anlamlılık	
			,300[a]	,090	2,310	,001[b]	
KATSAYILAR							
	Std. Olmayan Katsayılar		Std. Katsayılar	t.	Anl.	Çoklu Doğrusal Bağlantı	
	Beta	Std. Hata	Beta			Tolerance	VIF
Sabit	3,738	,248		15,052	,000		
Duygusal Zeka	-,148	,043	-,300	-3,454	,001	1,000	1,000
H_2	X: Duygusal Zeka Y: Kara Verme Tarzları M: Belirsizlikten Kaçınma		MODEL ÖZETİ			ANOVA	
			Korelasyon Oranı	Korelasyon Kare	Durbin Watson	Model Anlamlılık	
			,320[a]	,102	2,317	,005[b]	
KATSAYILAR							
	Std. Olmayan Katsayılar		Std. Katsayılar	t.	Anl.	Çoklu Doğrusal Bağlantı	
	Beta	Std. Hata	Beta			Tolerance	VIF
Sabit	2,883	,026		112,195	,000		
Duygusal Zeka	-,051	,029	-,201	-1,724	,087	,558	1,794
Belirsizlikten Kaçınma	,037	,029	,148	1,286	,201	,567	1,762
Moderatör Etki	-,002	,021	-,007	-,080	,936	,935	1,069

Tablo 6'da kurulan her iki hipotez için elde edilen özet bilgiler yer almaktadır. Bu tabloda korelasyon oranı değişkenler arasındaki ilişkiyi, R kare ise belirlilik katsayısı olarak, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki varyansı açıklama yüzdesini göstermektedir.

Tablo 6'da görüldüğü üzere, duygusal zeka ile karar verme tarzları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki ($r=0,300$; r^2=%9; $p=0,001<0,01$) olduğu, Anova tablosu değerine göre kurulan modelin ve t-testi sonuçlarına göre de modeldeki katsayıların anlamlı olduğu görülmektedir. Duygusal zeka ile karar verme tarzları arasında belirsizlikten kaçınmanın moderatör etkisinin incelendiği hipotezde ise; değişkenler arasında ($r=0,320$; r^2=%10,2; $p=0,005<0,01$) anlamlı bir ilişki bulunmasına ve Anova tablosundaki değere göre kurulan modelin anlamlı olmasına karşılık, t-testi tablosundaki anlamlılık katsayılarının 0,01'den büyük olmasından dolayı, modeldeki moderatör etkinin desteklenmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Hipotez Testi Sonuçları

H_1: 'Duygusal Zeka düzeylerinin Karar Verme Tarzları üzerinde etkisi vardır' hipotezi desteklenmiştir.

H_2: 'Duygusal Zekanın Karar Verme Tarzları Üzerindeki Etkisinde Belirsizlikten Kaçınmanın Moderatör rolü vardır' hipotezi reddedilmiştir.

3. SONUÇ

Araştırma sonucunda, duygusal zekanın karar verme üzerinde etkisi olduğu saptanmıştır. Duygusal zekanın karar verme tarzlarından sezgisel karar verme, bağımlı karar verme üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca duygusal zekanın karar verme tarzları üzerindeki etkisinde belirsizlikten kaçınmanın moderatör rolü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4. TARTIŞMA

Duygusal zekâ bireylerin yaşam kalitesinin artması için gereken bir yetkinliktir. Duygusal zekâ akademik zekanın tamamlayıcısıdır. Akademik zekanın etkin bir şekilde kullanılması için duygular iyi yönetilmeli ve duygusal farkındalığın artması gerekmektedir. Bu çalışmada akademisyenlerin duygusal zekâları ve sezgisel karar verme tarzları arasında anlamlı bir ilişki bulunmasından ötürü duygusal zekanın duygusal farkındalık yarattığı ve kararların duygular baz alınarak verildiğini göstermektedir. Duygusal zeka ve karar verme tarzları arasında negatif ve anlamlı, duygusal zeka ile belirsizlikten kaçınma arasında negatif ve anlamlı, belirsizlikten kaçınma ile karar verme tarzları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu da duygusal farkındalığın belirsizlikten kaçınma ile mücadelede önemli rol oynayabileceği çıkarımını desteklemektedir. Bu çalışmanın küçük bir örneklem grubu ile yapılmış olması araştırmanın kısıtlılıkları arasındadır. Bu çalışmanın daha büyük örneklem grupları ile yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

ACAR F.T (2001). Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Göreve Yönelik ve İnsana Yönelik Liderlik Davranışı İle İlişkisi; Banka Şube Müdürleri Üzerinde Bir Alan Araştırması *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, İstanbul

ALTAY H.(2004). Güç mesafesi, erkeklik -dişilik ve belirsizlikten kaçınma özellikleri ile başarı arasındaki ilişkilerin incelenmesine yönelik bir araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi*, C 9 (S1), 301-321

DENİZ, M.E. ÖZER, E. ve Işık, E., (2013). Trait Emotional Intelligence Questionnaire–Short Form: Validity and Reliability Studies. *Education and Science*, 38 (169), 407-419.

GOLEMAN D. (1996). *Duygusal Zeka Neden IQ'dan Önemlidir?*. İstanbul: Varlık Yayınları A.Ş

GOLEMAN D. (2002). *Lideri lider yapan nedir?*. (N. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: MESS Yayınları(orijinal çalışma basım tarihi 2006)

HOFSTEDE, G. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. McGraw Hill, London.

HOFSTEDE, G. (1991). *Cultures and Organizations Software of The Mind Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. Glasgow: Harper Collins Manufacturing.

HOFSTEDE, Geert (1998), "Think Locally, Act Globally: Cultural Constraints in Personnel Management", *Management International Review*, 8: 7-26.

KAHNEMAN, D., & Tversky, A. (1979). *Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. Econometrica*, 263-91

LEHRER, J. (2011). *Karar Anı- Beynimiz Karar vermemizi Nasıl Sağlıyor?* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

PETRİDES, K. V., ve FURNHAM, A. (2000). On the dimensional structure of emotional intelligence. *Personality and individual differences*, 29(2), 313-320.

PETRİDES, K. V., & FURNHAM, A. (2000). *Gender differences in measured and self-estimated trait emotional intelligence*. Sex roles, 42(5-6), 449-461.

PASSONS W.A(1975). *Gestalt Approaches in Counselling*, New York, Holt, Rinehart and Winston, s.183-185.

SALECL, R. (2014). *Seçme İkilemi*. İstanbul: Metis.

SALOVEY, P., MAYER, JD (1990) *Emotional Intelligence*. Imagination, Cognition and Personality, 9:185-211.

SCOTT S. G. Ve BRUCE R. A. (1995) . *Decision-Making Style: The Development and Assessment Of A New Measure*. Educational and Psychological Measurement.Vol: 55, pp.818-831.

TAŞDELEN A. (2001) . Öğretmen Adaylarının Farklı Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Karar Verme Stilleri. Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, İzmir.

YAŞAR, O. (2016). *Davranışsal Karar Verme Düşünme, Problem Çözme*. Ankara: Detay Yayıncılık.

AKADEMİK BAŞARI - CAFE MÜDAVİMLİĞİ İLERİ SOSYALİZASYON DENKLEMİNDE ÜNİVERSİTELİ OLMAK

Doç.Dr. Tuncay Yılmaz
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü
tyilmaz@sakarya.edu.tr

Berna Çelik
Sakarya Üniversitesi / İşletme Enstitüsü / İnsan Kaynakları Yönetimi ABD
berna@sakarya.edu.tr

Özet

Üniversiteler, toplumsal ve bireysel yaşam kalitesini iyileştirmek için bilimsel ve teknik bilgi ile mesleki becerileri sağlayan dinamik bir kurum olarak, toplumsal katmanlar arasında geçişe imkan verir. Üniversite yaşamı öğrenciler için hem akademik hem de insan ilişkilerini içine alan geniş bir alanı kapsamaktadır. Üniversite yaşamı, öğrenciler için akademik olduğu kadar sosyal yönde de geliştirmeye yönelik pek çok faaliyetler içerir. Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirmeleri hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat bu çalışmalarda özellikle son yıllarda popüler hale gelen cafe kültürü ve cafe alışkanlığını odağına alan çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Bu çalışma ile, günümüzde popüler hale gelen cafelerde vakit geçirmenin üniversite öğrencileri için ne ifade ettiği, neden alışkanlık haline geldiği ve cafede vakit geçirme alışkanlığı bulunan öğrencilerin akademik başarıları ve buna bağlı olarak kariyer beklentileri ile ilgili çıkarımlar yapılması hedeflenmiştir. Öğrencilerin cafe alışkanlığının akademik başarılarına etkisini anlamlandırmak için gerçekleştirilen mülakatlarla bu ilişkinin boyutları incelenmeye çalışılmıştır. İleri derece cafe alışkanlığı bulunan öğrencilerin bu alışkanlığı nasıl ve neden sürdürmekte olduğuna ilişkin ipuçlarını yakalamak ve bunu anlamlandırmak; bu alışkanlığın akademik başarı üzerindeki etkilerini de görmemize imkan verebilecektir. Mülakatlarda ortaya çıkan kavram ve vurguların, ayrıca araştırmanın desenini, düşünülen bağlamlardan daha farklı biçimde çeşitlendirdiği de görülmüştür. Her öğrenci için cafe alışkanlığı deneyimi farklıdır. Her öğrencinin cafede geçirdiği vakit, yaptığı etkinlikler ve cafede bulunma sebebi değişkenlik gösterir. Öğrencilerin cafe alışkanlığına dair yaşadığı deneyimler ve cafeye gitme nedenleri, öğrencilerin hayatlarına ilişkin bakış açılarını görmemize ve bu davranışlarını anlamlandırmamıza yönelik katkılar sağlayacaktır. Fenomenolojik bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada amaçlı örneklem tekniği kullanılmış; cafede haftada 20 saat ve üzerinde zaman geçiren 13'ü erkek 11'i kız olmak üzere 24 öğrenci ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Elde edilen verilerin düzenlenmesi, kategorilere ayrılması, temaların keşfedilmesi ve sonuçta tüm bu sürecin raporlanması için NVivo programından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversitelilerde Cafe Alışkanlığı, Cafe Kültürü, Boş Zaman Değerlendirme

ACADEMIC SUCCESS – CAFE INTERVENTION TO BE AN UNIVERSITY STUDENT IN ADVANCED SOCIALIZATION EQUATION

Abstract

As a dynamic institution that provides scientific and technical knowledge and professional skills to improve the quality of social and individual life, universities allow transition between social strata. University life encompasses a wide range of subjects, including academic and human relations, for students. University life includes many activities aimed at improving students socially as well as academically. A lot of studies have been done about university students evaluating their free time. However, there are no studies that focus on cafe culture and cafe habit which have become popular in recent years. With this study, it is aimed to make inferences about the academic achievements and consequently career expectations of students who have a habit of spending time in cafes. In the interviews conducted, the dimensions of this relationship have been studied to explain the meaning of

the students' cafe habits effect on their academic achievement. To catch and understand the clues about how and why students with advanced cafe habits continue this habit; will allow us to see the effects of this habit on academic achievement. It has also been seen that the concepts and accents that emerged in the interviews were further diversified in a different way than the contexts that were considered. The experience of cafe habit for each student is different. Each student's spending time in the cafe, his activities and the reason to be in a coffee shop is different. Students' experiences about cafe habit, reasons for going a cafe; will help us to see the perspectives of students about their life and to make sense of these behaviors. In this study, which was designed as a phenomenological study, purposive sampling technique was used; interviews were conducted with 24 students, including 13 boys and 11 girls, who spent 20 hours or more per week in the cafe. The NVivo program was used to organize and categorize the data, discover the themes and consequently report the whole process.

Keywords: Cafe Habit In Universities, Cafe Culture, Free Time Activity

1. GİRİŞ

Üniversiteler toplumların bilimsel, ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişim ve değişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Üniversite; toplumsal ve bireysel yaşam kalitesini iyileştirmek için bilimsel ve teknik bilgi ile mesleki becerileri sağlayan dinamik bir kurum olarak toplumsal katmanlar arasında geçişe de imkan verir (Scott, 2002).

Üniversitede lisans eğitimi alan öğrencilerinin değişkenlik göstermekle birlikte haftalık yaklaşık 18-20 saat dersi bulunmaktadır. Dersten arda kalan zamanlar, öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Üniversite eğitimi alan, belirli bir ücret karşılığı bir işte çalışmayan öğrencilerin daha fazla boş zamana sahip oldukları söylenebilir; insanlar, boş zamanlarında yaptıkları etkinliklerden yaşamsal doyum sağlayabilir ve günlük yaşamın sıkıntı ve streslerinden uzaklaşabilirler, boş zamanlar; bireyin topluma uyum sağlamasını, kendini ifade etmesini sağlayan özgür bir alandır (Sabbağ, Aksoy, 2011).

Yapılan literatür taraması sonucunda; öğrencilerin boş zaman etkinlikleri ele alınırken cafe alışkanlığının da boş zaman etkinliği olarak gösterildiği çalışmalara pek rastlanmamıştır. İnsanların boş zamanlarını nasıl geçirdikleri onların yaşam kaliteleri hakkında bize önemli ipuçları vermektedir (Bichescu, 2014). 2012 yılında üniversite öğrencilerinin boş zaman değerlendirme etkinlikleri hakkında yapılan bir çalışmada (Kartal, Çınar, 2012) öğrencilerin boş zamanlarında kitap okudukları, müzik dinledikleri, televizyon seyrettikleri, gazete okudukları belirtilmektedir. Eratay ve Erdoğan'ın 2013 yılında yapmış oldukları ve Abant İzzet Baysal Üniversite öğrencilerini odağa alan boş zaman aktiviteleri konulu çalışmalarında, araştırmaya katılanların zamanlarını %80'i müzik, %80'i okuma, %67 dinlenme, %50 televizyon seyretme, %49 arkadaşlarla birlikte zaman geçirme şeklinde bulgulara ulaşmışlardır (Eratay, Aydoğan, 2015). İlerleyen zamanla birlikte öğrenciler için boş zaman aktivitelerine yüklenen anlam ve içerik değişmeye başlamıştır. Örneğin spor yapmak, balık tutmak, müzik dinlemek, tiyatro oynamak, amatör yazılar yazmak, yemek yapmak, çocuk bakmak vb aktivitelerin (Bergin, 1992) yanına bugün cafede zaman geçirmek, sosyal medyada boy göstermek gibi ögeler eklenmiş ve bunlar öğrenciler arasında ağırlıklı bir yere de sahip olmuştur. Çalışmamızın yukarıda ifade edilenlerin dışında uç örnek niteliğindeki öğrencilerin cafe alışkanlıklarına ve nedenlerine odaklandığının belirtilmesi gerekir.

2. YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. Araştırma Yöntemi

Çalışma 13 ü erkek, 11 i kız olmak üzere 24 üniversite öğrencisi ile mülakat gerçekleştirerek yapılmıştır. Mülakatlara katılanlar Sakarya Üniversitesinde lisans düzeyinde eğitim gören farklı bölümlerde okuyan öğrenciler arasından seçilmiştir. Öğrencilerin yaş aralığı 19 ile 25 arasında değişmektedir. Mülakatlar önceden yapılandırılmış 14 soru ile yarı yapılandırılmış mülakat formatında; Nisan 2019 tarihinde gerçekleşmiştir. Çalışma bulguları NVivo 12 programından yararlanılarak değerlendirmeye alınmıştır.

2.2. Bulgular

2.2.1.Öğrencilerin Cafeye Gitme Sebepleri

Çalışmada öğrencilerin cafeye gitme sebepleri sorulduğunda 3 tema ortaya çıkmıştır:

- Sosyalleşmek
- Farklı Yerler Görmek
- İhtiyaç Gidermek

Tablo 1. Öğrencilerin Cafeye Gitme Sebepleri

Tema	**Alt Tema**	**Frekanslar**
Cafeye Gitme Sebepleri	Sosyalleşmek	11
	Farklı Yerler Görmek	7
	İhtiyaç Gidermek	6

Öğrencilerin cafeye gitme sebeplerine bakıldığında en fazla frekansa sahip olan "sosyalleşme" temasıdır. Sosyalleşme temasının içinde yer alan öğrencilerin tümü "*arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmekten*" bahsetmiştir. "Farklı yerler görme" teması içinde yer alan öğrencilerin cafeye gitme sebepleri sorulduğunda "*değişiklik olsun, farklı yer olsun"* gibi ifadelerde bulunulmuştur. İhtiyaç gidermek için cafeye "giden öğrenciler ise, "*yemek, kahve içmek, tatlı yemek"* ten bahsetmişlerdir.

2.2.2.Öğrencilerin Cafede Geçirdiği Süre ve Cafe Sonrası Etkinlikleri

Öğrencilerin cafede kalma sürelerinin günlük ortalama 3-4 saat olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin cafeden sonra neler yaptığı sorulduğunda bazı öğrenciler, kendini yorgun hissedip evde dinlenmeyi tercih ederken, bazıları ise cafede geçirdiği zamanın kendisine iyi geldiğini, bu anlamda ders çalışmak için motive olduğunu belirtmiştir. Boş zamanlarını farklı etkinliklerle değerlendiren insanların değişik gruplardan insanlarla güçlü sosyal ağlar kurabildiklerini, yaşadıkları hayattan memnuniyet ve tatmin duygusu yanında daha az stres altında oldukları anlaşılmıştır (Corpuz vd.). Ergin ve Karataş öğrencilerin başarı odaklı motivasyonlarının ailesi ve sosyal çevresi tarafından karşılandığı ve motivasyonu arttırmak için aile ve sosyal çevrenin olumsuz davranışlardan kaçınması gerektiğini vurgulamıştır (Ergin, Karataş, 2018). Öğrencilerin sosyal çevresinde yer alan arkadaşları ile cafede sıkça vakit geçirmelerinin motivasyonlarına etkisi ise bu anlamda tartışılabilir.

Aşağıda bu konu ile ilgili öğrencilerin doğrudan alıntılarına yer verilmiştir:

"…pek bir yorgunluk oluyor, hep oturduğumuz için diğer günlerde tabi, arada bir hareket etme isteği oluyor, tek hareketimiz evden cafeye çünkü, cafede çok ses, muhabbet oluyor, eve gelince bir sakinlik istiyorum, uyku basıyor."

"Evet ders çalışmak için motive ediyor, çünkü zaten okuldan çıktıktan sonra kafeye gidiyorum ve o cafeye gitmek bir ara gibi bir şey oluyor bana, arkadaşlarımla kafamı dağıtabileceğim bir mola oluyor.."

2.2.3. Öğrencilerin Okul Derslerine Bağlılığı

Cafe alışkanlığı öğrencilerin derse devam alışkanlığını da olumsuz etkilemiştir. Mülakat yapılan 24 öğrenciden 9'u okul derslerini düzenli olarak takip ederken, 15'i ise okul derslerini düzenli olarak takip etmediği, derslerini takip edemeyen öğrencilerin gerekçelerinin ise düzensiz hayat tarzından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Cafede geçirilen uzun zaman da bu düzensiz hayat tarzının sebebi sayılabilir. Derse devam etmeyen öğrencilerin de akademik başarı elde edemeyeceği açıktır. Bostan ve Karakaya genel olarak ders takibi ve akademik başarı arasında yöndeş bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Bostan, Karakaya, 2016). Ayrıca bu ders devamında öğreticinin rolüne de vurgu

yapmıştır. Rençber derse devam konusunun büyük önem taşıdığını ve derslerde mutlaka yoklama tutulması gerektiği, yoklamaların dönem sonu değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir (Rençber , 2012).

Fakat öğrencilerin tümü, derse devamın zorunlu olmaması gerektiğine inanmakta; gerekçe olarak da dersi zorunlu değil de isteyerek dinlemenin öğrenmeye katkısı olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda öğrencilerin dersi isteyerek dinlemesinin öğreticinin rolü ile ilişkili olduğu düşünülebilir..

Ayrıca öğrencilerin istedikleri derse gitmesi, istedikleri dersi dinleyerek verim alacaklarını düşünmesi bu öğrencilerin okudukları bölümü isteyerek mi seçti sorusunu akla getirmektedir.Öğrencilerin önemli bir kısmı ilgi duydukları alan yerine, yaşamlarını güvenceye almaya yönelik programları tercih etmektedir, bazen bu durum üniversite mezunu olabilmek için öğrencinin hiç ilgi duymadığı bir bölümde okumasına yol açmaktadır; ancak öğrencilerin ilgi duymadıkları bir alanda eğitimlerini sürdürmeleri, yaşam amaçlarını ve üniversiteden aldıkları doyumu olumsuz yönde etkilemektedir (Şahin vd., 2011).

2.2.4. Öğrencilerin Cafe'ye Gitmek Dışında Yaptıkları Sosyal Faaliyetler

Öğrencilerin cafe dışında yaptıkları sosyal faaliyetler sorulduğunda; 3'ü spor faaliyetlerine katıldığını, 6'sı sanatsal faaliyetlere katıldığını, kalan 15 öğrencinin ise cafeye gitmek dışında hiçbir sosyal faaliyete katılmadığı anlaşılmıştır. Öğrencilerin bu kadar boş zamana sahip olduğu halde, başka sosyal faaliyetlere katılmamaları da düşündürücüdür. Yapılan çalışmalarda öğrencilerin boş zaman tercihlerinde genellikle bir amaçlılık içerisinde bulunmadıklarını, zaman geçirmeye yönelik faaliyetleri çok fazla tercih ettiklerini göstermektedir (Arslan, 2014).

Öğrencilere arkadaşları ile cafe dışında görüştükleri yerler sorulduğunda ise hepsi açık havada vakit geçirmek, parka gitmek ve piknik yapmaktan bahsetmiştir.

2.2.5.Öğrencilerin Sosyal Yaşam ve Okul Yaşamı Dengesi

Mülakata katılan 24 öğrenciden 10'u okul hayatında sosyal yaşamın daha önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Aşağıda bu konuda öğrencilerin doğrudan alıntılarına yer verilmiştir:

"…Üniversite hayatını dolu yaşamak bence, çünkü şu zamana kadar okul hayatımız öncelikliydi hep, okuldaki başarılarımız, ama artık üniversiteye biraz daha rahatlamış giriyoruz ve üniversite arkadaşlıkları diğer arkadaşlıklardan çok farklı oluyor ve her düşünceye karşı saygılı olan arkadaşlarınız oluyor ve onlarla dolu sadece bir kere böyle bir 4 yıl yaşayabileceksiniz, ve son dört yıl okuduğunuz, o yüzden dolu yaşamak taraftarıyım, öğrencilikte son 4 yılım diyorum, bu yüzden de çok değerli."

"…Üniversite hayatını dolu yaşamak bence, ya ***sadece okula bağlı yaşarsak da ders manyağına dönüşürüz,*** *okula gel, eve git , tekrar yap filan ama ne bileyim biraz daha arkadaşlarınla vakit geçirerek hani bu bir daha yaşayamayacağın bir şey, o yüzden ben her şeyiyle yaşamak isterim. Tabi ki vize haftası final haftası dersimi bayağı çalışırım ama diğer günlerde de arkadaşlarımla vakit geçiririm ve yapıyoruz da yani…"*

Kalan öğrencilerden 7'si okul yaşamının daha önemli olduğunu, 7 öğrenci ise ikisinin dengeli yaşanması gerektiğine inanmaktadır. Okul yaşamının daha önemli olduğunu düşünen öğrencilerin tümü "gelecek" ve "iş bulma" kavramlarından bahsetmişlerdir.

2.2.6.Cafe Alışkanlığının Maddi Boyutu

Öğrencilerin cafede harcadıkları para haftalık ortalama 175-200 TL arasında değişmektedir. Bu miktar bazı öğrencilerinin harçlıklarının %30'unu bazılarının ise %90'ını oluşturmaktadır.

Öğrenciler harcadıkları paranın fazla olduğunun farkında olmasına rağmen bu davranışı sürdürmeye devam etmektedirler:

"...Haftalık 200-250 yi buluyor, bütün haftalığımı oraya yatırdığımı söyleyebilirim, sigara var bir de bunun içinde. Tamamı diyebilirim hatta, kesinlikle fazla, bazen dengelemeye çalışıyorum param bittiğinde, gitmemeye çalışıyorum, ama tüm arkadaşlarım orada ne yapayım."

2.2.7.Öğrencilerin Zaman Yönetimi

Çalışmaya katılan öğrencilerin tümü sınavlara 1-2 hafta kala ders çalıştıklarını belirtmiştir.

Üniversiteye şimdi başlasanız neleri değiştirmek isterseniz diye sorulduğunda hepsi "***daha planlı olmak***" tan bahsetmiştir. Birinci sınıf öğrencileri bile "***daha planlı***" cevabını verirken, daha planlı olabilmenin hala mümkün olduğu hatırlatıldığında***, "planlı olmayı seçmek istemediklerini"*** belirtmişlerdir.

2.2.7.Öğrencilerin Dil Kullanma Becerileri

Çalışmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar esas alınarak yapılan kelime bulutunda anlamsız kelimelerin öne çıktığı gözlenmiştir. Öğrencilerin en sık kullandıkları kelimeler arasında ***bir, yani, eeee, çok, genelde, filan, mesela*** kelimeleri göze çarpmaktadır.

Şekil 1. Öğrencilerin En Sık Kullandıkları Kelimeler

3. SONUÇ

Bu çalışma cafede sıkça vakit geçiren öğrencilerin, bu alışkanlıklarının anlaşılmasına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan mülakatlarda öğrencilerin cafe alışkanlığı deneyimi incelenmiş, bu deneyimin her öğrenci için farklı anlamlarda ve farklı bağlamlarda geliştiği anlaşılmıştır. Bu çalışmanın fenomeni *"cafe müdavimliği"* kavramıdır. Fenomenolojik bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışma; herhangi bir öneride bulunmak yerine, cafe alışkanlığının kısmi bir fotoğrafını çekmek, cafe müdavimi öğrencilerin bu deneyimini anlamak, anlamlandırmak için yapılmıştır.

- Çalışma sonuçları, öğrencilerin boş zaman tercihlerinde genellikle bir amaç içerisinde bulunmadıklarını, zaman geçirmeye (harcamak) faaliyetleri çok fazla tercih ettiklerini göstermektedir.
- Öğrenciler boş zamana sahip oldukları halde, bu boş zamanın nasıl değerlendirileceği konusunda bir farkındalığa sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla tek başına boş zamanın var oluşu, bir anlam ifade etmemektedir.Terzioğlu ve Yazıcı üniversitelerde boş zaman eğitimine gereken önemin verilmediğini, ayrıca boş zaman değerlendirmenin kişilik gelişimi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır (Terzioğlu, Yazıcı, 2003).

- Öğrencilerin cafede geçirdiği zaman ve cafe için harcadıkları paranın fazla olduğunun farkında olmaları fakat hala bu davranışı sürdürmeleri ilgi çekicidir.
- Cafede vakit geçiren öğrencilerin en büyük pişmanlığı ise ***"daha planlı yaşayamamaktır***". İlginç olan bunun farkındalığına rağmen bilinçli olarak planlı yaşamın seçilmemesidir.
- Öğrenciler café alışkanlığının üniversite yaşamı ile sınırlı olacağına ve bu faaliyeti sürdürmenin öğrencilik ile ilgisi olduğuna inanmaktadır. Haftanın önemli bir bölümünün cafelerde geçirilmesi, inaktif bir yaşam biçimi/formu olarak da nitelendirilebilir. Bu bağlamda üniversite hayatında inaktif olan öğrencilerin mezuniyet hayatlarının ardından geçmiş alışkanlıklarını devam ettirerek büyük ihtimalle aktif bir yaşama yönelecekleri söylenemez (Chan Sun, Azmutally, 2013).

Günümüzde cafeler küresel bir fenomen haline gelmiştir. Bu mekanlar yaklaşık 500 yıldır var olmasına rağmen, son birkaç on yılda dikkate değer bir büyüme ve sayısal bir artış kaydetmiştir. Cafeler o kadar yaygınlaşmış ve sosyalleşmenin vazgeçilmez mekanlarına dönüşmüştür ki bunun bir sonucu olarak cafelerin küresel kültürü etkilediğini söylemek pek de yanlış olmayacaktır (Tucker, 2011). Cafeler günümüz Türkiyesinde özellikle üniversite öğrencilerinin temel sosyalleşme mekanları olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda «cafe müdavimliği» olgusunun daha derin mülakatlar ve gözlemler gerçekleştirerek incelenmesi ilginç sonuçlar ortaya çıkarabilecektir.

KAYNAKLAR

ARSLAN H., 2014, "Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Değerlendirme Tercihleri: Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 40, ss.193-208.

BERGIN David A. (1992), Leisure Activity Motivation and Academic Achievement in High School Students, Journal of Leisure Research, Vol. 24, No 3.

BICHESCU Andrade, 2014, Leisure Time Sport Activities of the Students at Resita University, Procedia - Social and Behavioral Sciences , ss.117.

BOSTAN A., KARAKAYA M., 2016, "Öğrenci Ders Devamının Sınavlarda Alınan Notlara Etkisi Üzerine Bir Durum Çalışması", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 12(1): ss.211-222.

CHAN SUN Marie, AZMUTALLY Kawthur B., 2013, Leisure-Time Physical Activity among University Students in Mauritius, American Journal of Health Research, Volume 1, Issue 1.

CORPUZ Araceli C., BERNARTE Ace C., SALUBA Eraume Ramir M., SANCHEZ Raymond-Paul T. , "Degree of Involvement in Leısure Activities and Academic Performance of Uphsl Maritime Students" (Erişim tarihi 15.04.2019).

https://www.uphsl.edu.ph/research/res/ARTS%20_%20SCIENCES/CORPUZ,%20Araceli%20C/DEGREE%20OF%20INVOLVEMENT%20IN%20LEISURE%20ACTIVITIES%20AND%20ACADEMIC%20PERFORMANCE%20OF%20UPHSL%20MARITIME%20STUDENTS.pdf

ERATAY Emine, AYDOĞAN Yasemin, 2015, Study Of The Relationship Between Leisure Time Activities And Assertiveness Levels Of Students Of Abant Izzet Baysal University, Procedia - Social and Behavioral Sciences 191.

ERGİN A., KARATAŞ H., 2018, "Üniversite Öğrencilerinin Başarı Odaklı Motivasyon Düzeyleri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 33(4), ss.868-887.

KARTAL A., ÇINAR İ., AĞGÖN B., 2012, "Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları", *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, Sayı , ss.-1-9.

RENÇBER B., 2018, "Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Faktörler", Çankırı *Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı3(1) ss.191-198.

SABBAĞ Ç., AKSOY E., 2011, "Üniversite Öğrencileri Ve Çalışanların Boş Zaman Etkinlikleri: Adıyaman Örneği", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4, ss.10-23.

SCOTT, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. yüzyılın önündeki meydan okumalar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* Dergisi, Sayı 2(1), 193–208.

ŞAHİN İ., ZORALOĞLU Y., 2011, FIRAT N., "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçları, Eğitsel Hedefleri, Üniversite Öğreniminden Beklentileri ve Memnuniyet Durumları", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi 2011,*Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, ss.429-452.

TERZİOĞLU A., YAZICI M.,2003, "Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Anlayış Ve Alışkanlıkları", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt-Sayı: 5-2.

TUCKER Catherine M. , 2011, "Coffee Culture: Local Experiences, Global Connections", New York, Roudledge.

OKULLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN DEPREM TATBİKATLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet ÖZDEMİR
Gümüşhane Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/Afet Yönetimi Bölümü
ahmet.ozdemir@kocaeli.bel.tr

Dr. Öğr. Üyesi Serpil GERDAN
Kocaeli Üniversitesi/İzmit MYO/Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü
sgerdan@kocaeli.edu.tr

Özet

Türkiye topraklarının büyük bir kısmı deprem riski altında bulunmaktadır. Ülkemizde yerleşim alanlarının ve sanayi bölgelerinin çoğunluğunun deprem tehlikesi bulunun bölgelerde yoğunlaşması nedeniyle deprem sonrası kayıp riski artmaktadır. 1999 Marmara ve 2011 Van depremlerinde çok sayıda insanımız yaşamını yitirmiştir. Bu iki büyük depremin okulların açık olduğu ve öğrencilerin okul binalarında bulunmadıkları bir saatte gerçekleşmesi sayesinde öğrenciler zarar görmemiştir. Ancak okullara zarar verebilecek büyüklükteki depremlerin okul saatlerinde meydana gelme ihtimali de oldukça yüksektir. İdareci/öğretmen, öğrenci ve okulda bulunan tüm görevlilerin gerçekleşebilecek bir depremden en az şekilde etkilenmelerini sağlayacak hazırlıkların yapması gerekir. Deprem öncesi yapılacak bu hazırlıklar okullar için yapılması gereken afet ve acil durum planları, eğitim ve tatbikatlar olarak gruplanabilir. Ülkemizde okullar için afet ve acil durum planları ve deprem eğitimleri yapılmakla beraber depreme hazırlığın en önemli aşamalarından biri olan deprem tatbikatları etkin bir şekilde maalesef yapılamamaktadır. Bu çalışmanın amacı, okullarda gerçekleştirilen deprem tatbikatlarının önemini vurgu yapmak, tatbikatlarda meydana gelen aksaklıkları ortaya çıkarmak ve deprem tatbikatlarının daha etkin bir şekilde yapılmasına katkı sağlamaktır. Çalışmaya ait bilgiler 01-07 Mart 2019 Deprem Haftası süresince Kocaeli ilinde yapılan deprem tatbikatlarındaki gözlemlerden elde edilmiştir. Bu tatbikatlarda, öğrenci ve öğretmenlerin deprem anındaki doğru davranış şekilleri ile ilgili bilgi eksiklerinin olduğu, tatbikata yönelik etkin planlarının olmadığı ve depremlerin vereceği hasar/zararları azaltmaya yönelik önceden hazırlıklarının olmadığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul, Deprem, Tatbikat

EVALUATION OF EARTHQUAKE DRILLS IN SCHOOLS

Abstract

A large part of Turkey's territory is under the risk of earthquakes. In our country, the risk of loss after earthquake is increased due to the fact that the majority of residential areas and industrial zones satelmantan earthquake hazard in the regions. In 1999 Marmara and 2011 Van earthquakes, many people lost their lives. These two major earthquakes were occured at an hour when schools were open and students were absent from school buildings. However, there is a high probability that earthquakes, which may cause damage to schools, occur during school hours. Supervisor / teachers, students and all staff must make preparations to ensure that they are affected in the least possible way by an earthquake. These pre-earthquake preparations can be grouped as disaster and emergency plans, training and exercises for schools. While disaster and emergency plans and earthquake training are carried out for schools in our country, earthquake drills, which are one of the most important stages of earthquake preparation, cannot be effectively carried out. The aim of this study is to emphasize the importance of earthquake drills in schools, to reveal the failures that occur in drills and to contribute to the more effective execution of earthquake drills. The information of the study were obtained from the observations in the earthquake drills conducted in Kocaeli province during March 01-07, 2019 Earthquake Week. In these drills, it was observed that there was a lack of knowledge about the correct behavior of the students and teachers at the moment of the earthquake, they did not have any effective

plans for the drills and they did not have any preparation to reduce the damages caused by the earthquakes.

Keywords: School, Earthquake, Practice

1. GİRİŞ

Türkiye başta depremler olmak üzere, sel heyelan gibi doğal kaynaklı ve yangın ve çeşitli kazalar gibi teknolojik kaynaklı olaylarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Özellikle ülke topraklarının %66' sının birinci derece deprem bölgesinde olması ve nüfusunun %71'inin aktif fay hattı üzerindeki bu bölgelerde yaşıyor olması okullar başta olmak üzere kamu kurumlarının bu tehditlere karşı önceden koruyucu ve önleyici önlemler almalarını kaçınılmaz kılmaktadır (Pampal ve ark., 2018).

Küresel olarak, birçok okul binası depremlerde veya diğer doğal afetlerde ciddi hasarlara veya çökmelere karşı oldukça hassastır. Geçmişteki olaylar, okulun tahribatının ve yıkımın yıkıcı etkilerini açıkça göstermiştir. Bir okul binası enkazından kurtulan öğrenciler ve okul binası yıkılmadığı halde okulları kapanan öğrenciler uzun vadeli olumsuz etkilere maruz kalabilir; eğitimleri ertelenebilir, gelecekleri tamamen olumsuz etkilenebilir (Mahoney ve ark., 2017). 1999 Marmara ve 2011 Van depremlerinde çok sayıda insanımız yaşamını yitirmiştir. Bu iki büyük deprem sonucunda bir çok okul binası yıkılmış yada yapısal hasara uğramıştır. Fakat okulların açık olmadığı ve öğrencilerin okul binalarında bulunmadıkları bir saatte gerçekleşmesi sayesinde öğrenciler zarar görmemiştir. Ancak okullara zarar verebilecek büyüklükteki depremlerin okul saatlerinde meydana gelme ihtimali de oldukça yüksektir. Türkiye'nin mevcut bina stokunun büyük bölümü sismik risk altındadır. Mevcut yapıların önemli bir bölümünün, muhtemel güçlü bir deprem sırasında çökeceği veya ağır hasar göreceğine inanılmaktadır. Bu bakımdan, yapısal olarak eksik bina stoğunun iyileştirilmesinde başlangıç aşaması olarak, mevcut binaların değerlendirilmesi hayati öneme sahiptir (Cosgun ve Mangir, 2018).

Okul, öğrencilerin çok fazla zaman harcadıkları bir yer olarak güvenli olmalıdır. Öğrenciler için koşullar, böylece ebeveynler çocukları hakkında kendilerini güvende hissederler ve öğrenciler stres olmadan eğitebilirler. Günümüzde evrensel bir sosyal olgu olarak eğitim, sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır ve neredeyse tüm çocuklar ilkokul eğitimi almaktadır. Okullar ve sınıflar, eğitim sisteminin teknik işlevlerini yerine getirmek için gerekli kurumsal birimlerdir (EERI, 2015). Okulların her an her türlü olayın meydana gelebildiği mekânlar olması, çocukların afetlere karşı hassas ve kolay zarar görebilir grupların başında gelmesi, çocukların ülkelerin gelecekteki hazineleri olması, çocukların büyüklerin eğitiminde ve ailelerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesinde en etkin eğitmen olması, öğretmenlerin toplumda değişim ve gelişimin öncüleri olması ve bu yönleriyle toplumda afetlere karşı bir güvenlik kültürü oluşturulmasında öncü rol oynayabilmeleri ve gerektiğinde acil barınma yeri olarak kullanılabilmeleri gibi temel gerekçeler nedeniyle okullarda afet ve acil durum yönetimi kurulları kurulmalı ve okul deprem planları hazırlanmalıdır. (Özmen ve ark, 2015) Okulların afetlere dirençli kurumlar haline gelmesi, öğrenci ve çalışanların fiziksel olarak korunması, muhtemel tehlikeler karşısında eğitim-öğretimdeki kesintinin minimum seviyede tutulması ve güvenlik kültürü oluşturulması için okul afet planları yapılmalıdır. Afete hazırlıklı okul, okul afet planlarının oluşturulması ve uygulanmasını kapsayan bütünleşik okul afet ve acil durum yönetimi ile mümkündür (AFAD, 2019).

Öğretmen, öğrenci ve okulda bulunan tüm görevlilerin gerçekleşebilecek bir depremden en az şekilde etkilenmelerini sağlayacak hazırlıkların yapılması gerekir. Deprem öncesi yapılacak bu hazırlıklar okullar için yapılması gereken afet ve acil durum planları, eğitim ve tatbikatlardan oluşur. Ülkemizde okullar için afet ve acil durum planları ve deprem eğitimleri yapılmakla beraber depreme hazırlığın en önemli aşamalarından biri olan deprem tatbikatları etkin bir şekilde maalesef yapılamamaktadır. Okullarda afetlerden kaynaklı riskler tespit edilerek, afet anında davranış yöntemlerinin belirleyerek okulun için afet ve acil durum planı hazırlanmalı, hazırlanan plana uygun olarak öğrencilere ve öğretmenlere eğitimler verilerek uygulamalı tatbikatlar yapılmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, okullarda gerçekleştirilen deprem tatbikatlarının önemine vurgu yapmak, tatbikatlarda meydana gelen aksaklıkları ortaya çıkarmak ve deprem tatbikatlarının daha etkin bir şekilde yapılmasına katkı sağlamaktır. Çalışmaya ait bilgiler 01-07 Mart 2019 Deprem Haftası süresince Kocaeli ilinde dört farklı okulda yapılan deprem tatbikatlarındaki gözlemlerden elde edilmiştir.

2. OKUL AFET VE ACİDL DURUM YÖNETİM PLANLARI

Deprem riski taşıyan bir bölgede okul güvenliği toplum için yüksek bir öncelik taşımaktadır. Okul binaları maalesef, depremlerde sıklıkla hasar görmekte veya çökmektedir. Bir depremde, çoğu yaralanma ve ölüm binaların içindeki gevşek nesnelerden kaynaklanır. Sarsıntı sırasında, dolaplar ve kitaplıklar devrilir, nesneler dolaplardan düşer ve asılı veya büyük bitkiler düşer. Duvarlar hareket ederken kapılar çarpabilir veya sıkışabilir ve pencere camları kırılabilir. Birçok nesne hareket edebilir, düşebilir, kırılabilir veya yangına neden olabilir. Asma tavan bileşenleri patlayabilir ve düşebilir. Duvarlara monte edilen nesneler (saatler, haritalar ve sanat eseri gibi) gevşeyip düşebilir. Elektrik arızaları oluşabilir (FEMA, 2006). Bununla birlikte, okulda öğrenci ve öğretmenlerin yaralanması, okul binasının zarar görmesi veya okulun işleyişinin bir deprem dolayısıyla etkilenmemesi için gerçekleştirebilecek eylemler vardır (EERI, 2019). Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)'ın 2014 yılında yürüttüğü Afete Hazır Türkiye Projesi kapsamında hazırladığı Afete Hazır Okul Projesi, Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planı Hazırlama Kılavuzunda yürütülmesi gereken planlama sürecine ait adımlar 10 başlık altında toplanmıştır.

1. Adım: Kurulunu kur, çalışma gruplarını oluştur,
2. Adım: Planını afet yönetimi döngüsüne uygun olacak şekilde hazırla,
3. Adım: Okulun genel durumunu açıkla,
4. Adım: Zarar azaltma aşamasında yapılacak çalışmaları planla,
5. Adım: Hazırlık aşamasında yapılacak çalışmaları planla,
6. Adım: Müdahale aşamasında yapılacak çalışmaları planla,
7. Adım: İyileştirme aşamasında yapılacak çalışmaları planla,
8. Adım: Her aşamada yapacağın çalışmaların okul afet ve acil durum yönetimi planlama döngüsüne uygunluğunu kontrol et,
9. Adım: Yıllık faaliyetleri hazırla, planları değerlendir,
10. Adım: Unutma (AFAD, 2014).

Okul afet ve acil durum kurulu ve çalışma grupları önlemler almak için okul güçlerini ve tesislerini harekete geçirmek amacıyla kurulur. Bu önlemler şunları içerir:

- ✓ Öğrencilerin ve öğretmenlerin eğitimi ve hazırlıklar,
- ✓ Olası tehlike ve risklerin belirlenmesi,
- ✓ Yapısal ve yapısal olmayan risklere karşı önlemlerin alınmasını,
- ✓ İlk yardım, yangına müdahale, arama ve kurtarma becerilerinin geliştirilmesinin sağlanması
- ✓ Güvenlik sağlama ve danışma.

Bu önlemlerin sonucu, okullar deprem ve diğer afetlere karşı daha güvenli olabilir (EERI, 2015). Özmen ve arkadaşları (2015) okullar için hazırlanacak afet ve acil durum yönetimi planlarının temel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- ✓ Planın hazırlanması, geliştirilmesi ve uygulanması etkin bir "okul afet yönetimi" biriminin örgütlendirilmiş olmasına ve tüm paydaşlarla işbirliği ve koordinasyon içerisinde çalışmasına bağlıdır.
- ✓ Güvenilir bilgi ve veriler kullanılmalıdır.
- ✓ Plan yalnızca olaylara müdahaleyi değil, risk azaltma ve hazırlık önlemlerini de içermelidir.
- ✓ Plan hazırlanırken okulu etkileyebilecek tüm tehlike ve riskler dikkate alınmalıdır.
- ✓ Plan okuldaki öğretmen ve çalışanlarla varsa engelli öğrenciler için de önlemler getirmelidir.

- ✓ Planda okul ve müştemilatındaki tüm binaların ve tahliye yollarının tehlike ve riskleri de belirlenmeli ve buralarda bir afetle karşılaşıldığında nasıl davranılacağı ayrı ayrı belirlenmelidir.
- ✓ Plan yılda en az bir kez eğitim ve tatbikatlarla geliştirilmeli ve güncellenmelidir. Ayrıca yaşanan her afet ve acil durum sonrasında bu olaydan elde edilen dersler mutlaka plana yansıtılmalıdır.

Okulda Olay Yönetim Sistemi, çeşitli seviyelerde esnek olarak uygulanabilecek şekilde tasarlanmalıdır. Olay Yönetim Sistemi afet ve/veya acil durumun özelliği dikkate alınarak bu seviyelerin birini harekete geçirir. Kuvvetli bir deprem gibi büyük bir olay durumunda III. Seviye ekiplerinin tam olarak etkinleştirilmesi gerekecektir. Okulda olay yönetim Sistemi şematik olarak aşağıdaki Şekil.1'deki gibi gösterilebilir. (Petal ve Sanduvaç, 2010)

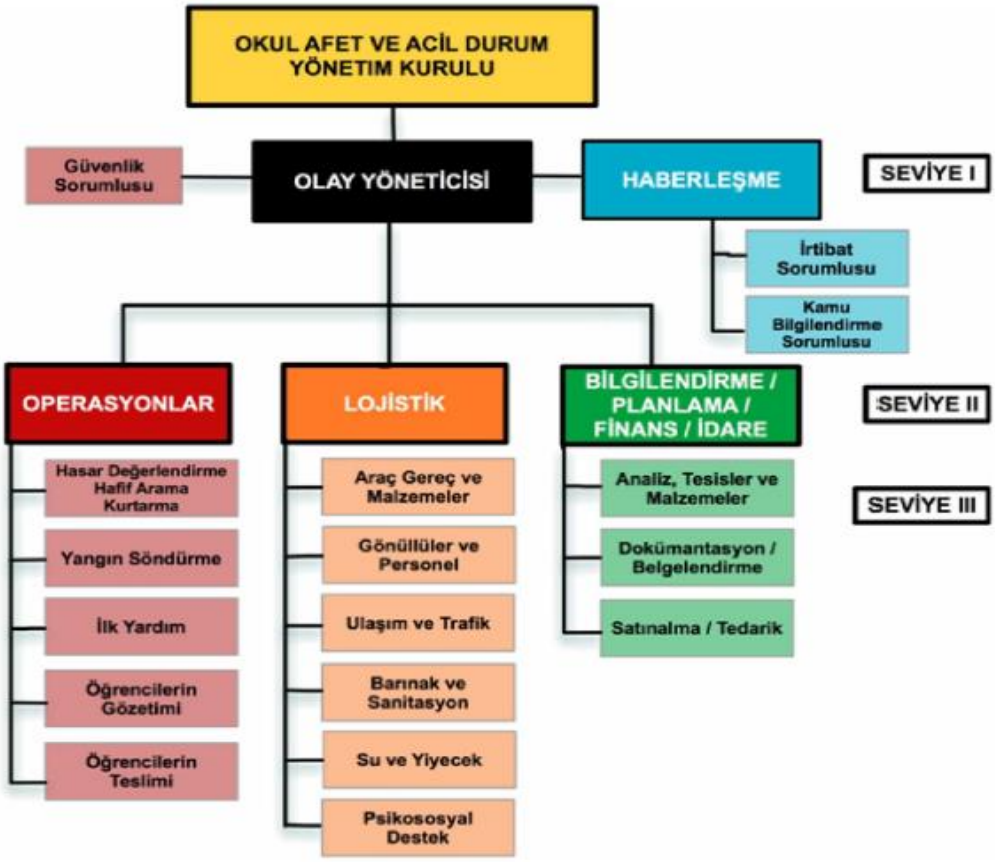

Şekil.1. Okulda Olay Yönetim Sistemi Yapısı

Okulda afet ve acil durum planının hazırlanabilmesi için okul müdürünün başkanlığında okul afet ve acil durum yönetim kurulu oluşturulmalıdır. Okul etrafındaki ve içindeki afet ve acil durum riskleri belirlenerek gerekli önlemler alınmalıdır. Olay yeri yöneticisi okul müdürü olmadığı zaman ise görevlendirdiği öğretmenler olmalıdır. Olay komuta sistemi içinde görev yapacak olan ve öğretmenlerden oluşan ekipler aşağıda sıralanmıştır:

Haberleşme Ekibi: Olay yeri yöneticisi ile öğretmenlerle, okulda olay komuta sistemindeki görevli ekiplerle, diğer kamu kurumlarla, okullarla ve AFAD il müdürlüğüyle iletişimi sağlayan ekiptir. Haberleşme araçlarının önceden belirleyerek her daim hazır bulundurur.

Hasar Tespit Ekibi: Okul binası ve bahçesinde deprem sonrası hasar tespiti yapıp olay yöneticisini bilgilendiren ekiptir.

Arama Kurtarma Ekibi: Deprem sonrası olay yöneticisi tarafından yönlendirilerek arama kurtarma operasyonlarını yapan ekiptir.

İlk Yardım Ekibi: Okulda her zaman yeterli ilk yardım malzemelerini bulundurmak ve güncellemekten sorumludur. Deprem sonrası ilkyardım müdahalesi yapabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdırlar.

Yangın Söndürme Ekibi: Okulda bulunan yangın söndürme teçhizatlarının bakımından sorumlu ve oluşacak bir yangına müdahale edebilecek bilgi ve tecrübeye sahip ekiptir.

Psikososyal Destek Ekibi: Deprem sonrası okul bahçesindeki öğrencilere psikolojik destek veren ekiptir.

Öğrenci Gözetim Ekibi: Deprem sonrası toplanma alanında toplanan öğrencilerin denetiminden sorumlu ekiptir.

Öğrenci Teslim Ekibi: Deprem sonrası on sekiz yaşından küçük öğrencilerin okul bahçesinden dışarıya çıkarılmamaktadır. Öğrenciler okula gelen velilerine imzalı form karşılığı teslim edilecektir. Bu hizmeti yürüten ekiptir.

2.1. Okullarda Deprem Tatbikatları

Tatbikat, bir acil durum veya afet hâlinde yapılması planlanmış olan müdahale sürecinde yer alacak eylemlerin uygunluğunu, yeterliğini ve güncelliğini mümkün olduğunca gerçeğe yakın koşullar altında ve bir senaryoya bağlı kalarak denemek amacıyla yapılan uygulama olarak tanımlanabilir. Masabaşı tatbikatı, uygulama tatbikat ve genel tatbikat olarak farklı düzeylerde icra edilebilirler (AFAD, 2014).

Tatbikatın amacı beklenmeyen durumlara karşı hazırlıklı olmaktır. Bu nedenle tatbikat senaryosu çok kolay olursa gerçekten acil durumda ne yapıp nasıl uyum sağlanması gerektiği gibi öğrenilemez. Talimatların tüm öğretmenler ve personelle paylaşılması önemlidir. Tatbikatlar sırasında daima olay gerçekmiş gibi davranılır. Tatbikat sonrasında öğrenciler öğretmenlerinden bilgi alabilir. Tüm okul çalışanlarının katıldığı bir değerlendirme toplantısı yapılması çok yararlıdır. Bu, bilgilendirme açısından ve hem riskleri azaltacak önlemler alınması hem de müdahaleye hazırlıklı olma yönünde gelişme sağlayacak yolların tartışılması açısından önemli bir araçtır. Herhangi bir tatbikatın en önemli kısmı yaşanan deneyime dayalı tartışma ortamı ve eylem planıdır (Petal ve Sanduvaç, 2010).

Tehlikeli duruma müdahale; karşılaşılan tehlikenin ve içinde bulunulan durumun şekline göre değişkenlik gösterir. Ancak, uygulamaların büyük bir çoğunluğu aşağıdaki esaslara bağlı olarak yürütülmelidir.

- ✓ Okul binası güvenliyse: **BİR EYLEM GERÇEKLEŞTİRİLMEYEBİLİR**,
- ✓ Okul binası güvenli değilse: **TAHLİYE**,
- ✓ Okul binası güvenli değil ancak okul bahçesi güvenliyse: **DIŞARIDA TOPLANMA ve BARINAK OLUŞTURMA**,
- ✓ Okul binası ve okul bahçesi güvenli değilse: **GÜVENLİ BİR YERE TAHLİYE** (AFADEM, 2017).

Tehlike karşısında tahliyenin güvenle gerçekleşebilmesi ve yukarıda açıklanan esaslara bağlı olarak hazırlanmış afet ve acil durum planının işlerliğinin test edilmesi önemlidir. Afetlere yönelik bilgi ve farkındalığın geliştirilmesini sağlayacak eğitimlerin ardından becerinin geliştirilmesi ve planın kontrol edilerek eksiklerinin giderilmesinin sağlanması için tatbikatlar muhakkak yapılmalıdır. Okullarda meydana gelecek herhangi bir afet veya acil durum anında çalışanlar ile öğrencilerin paniğe kapılması can kayıplarını ve hasarı artırabilir. Bu kayıpları en az seviyede tutabilmenin yollarından biri de hazırlanan afet ve acil durum planlarının eğitim ve tatbikatlarla desteklenmesidir. Ülkemiz için özellikle deprem ile ilgili temel davranış biçimlerinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve tatbikatların personel, öğrenci ve velileri kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Diğer taraftan afet anında

müdahaleyi gerçekleştirmekle görevlendirilmiş kişilerin de eğitilmesi ve tatbikat anında eksikliklerin tespit edilmesi önemlidir (Pampal ve ark., 2018; AFAD, 2014).

3. BULGULAR-DEPREM TATBİKATINDA YAPILAN TESPİTLER

Türkiye'de 01-07 Mart haftası deprem haftası olarak kabul edilmiştir. Deprem haftası boyunca okullarda deprem ile ilgili çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliklerden biriside okullarda gerçekleştirilen deprem tatbikatlarıdır. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Zemin Deprem İnceleme Şube Müdürlüğü olarak davetli gittiğimiz Kocaeli İlinde biri lise diğerleri ortaokul olmak üzere 4 farklı okulda yapılan deprem tatbikatları ile ilgili gözlemler aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Okullarda mevcut bir afet ve acil durum planı bulunmamaktadır,
- ✓ Sadece deprem ve yangın tahliye planlarının mevcut olduğu,
- ✓ Okullarda tatbikat için önceden herhangi bir hazırlık yapılmamış olduğu,
- ✓ Lisede gerçekleştirilen tatbikatta sadece İş Sağlığı ve Güvenliğinden sorumlusu öğretmen ve okul müdürünün tatbikat olacağından haberi olduğu,
- ✓ Öğretmenlerin hem tatbikat olacağından hem de tatbikattaki görevlerinden haberdar olmadığı,
- ✓ Depremlerin vereceği hasar/zararları azaltmaya yönelik önceden hazırlıklarının olmadığı,
- ✓ Tatbikat için gerekli araç gereçler hazırlanmamış ve birçoğu okulda mevcut olmadığı,
- ✓ Tatbikata katkı sağlayabilecek diğer kamu kurumlarıyla iletişime geçilmediği,
- ✓ Öğrenciler deprem anında yapılması gereken doğru davranış şekillerini bilmediği,
- ✓ Deprem sesi yerine acil durum sireni çalıştırıldığı,
- ✓ Okullarda deprem çantası olmadığı,
- ✓ Lisede Okul bahçesinde bulunan toplanma alanı için yanlış yer seçilmiş olduğu gözlenmiştir.

Ülkemizde afet ve acil durum yönetiminden sorumlu kurum olan Afet ve Acil Durum Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığının gerçekleştirmiş olduğu protokolle 2014 yılında hazırlanan okul afet ve acil durum planı hazırlama rehberi ve Japonya Uluslararası işbirliği ajansı JICE ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile hazırlanmış bir çok doküman olmasına rağmen okullarda planlamaya yönelik yukarıda listelenmiş olan eksikliklerin tespit edilmiş olması oldukça üzücüdür. Bu durum ülkemizde 1999 depremleri sonrasında yürütülen eğitim ve tatbikatlara yönelik projelerin yeterince yaygınlaştırılamamasının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Okulların deprem başta olmak üzere olası tüm afetlere karşı dirençli hale getirilmesi için *Okul afet ve acil durum yönetimi planlarının* hazırlanmış olması gerekir. Öğrenciler başta olmak üzere çalışanlar ile veli ve ziyaretçilerin olası tehlikeler karşısında fiziksel açıdan korunması, eğitim öğretimin kesintisiz sürdürülebilmesi veya kesintinin en az seviyede tutulması ile okullarda bir güvenlik kültürünün oluşturulabilmesi afet ve acil durum yönetimi planlarının hazırlanmış ve tüm çalışanlar ile öğrenciler tarafından benimsenmiş olmasına bağlıdır (Pampal ve ark., 2018). Okullar için hazırlanacak planlar ile eğitim ve tatbikatların yöneticiler/okul müdürleri tarafından eksiksiz yerine getirilmesi planı daha güvenilir ve uygulanabilir kılacaktır. Planlar eğitim ve tatbikatlarla desteklenmeli ve tatbikatlar gerçeği yansıtacak nitelikte olmalıdır. Her yıl 01-07 Mart Deprem Haftasından gerçekleştirilen tatbikatların aşağıdaki adımları içermesi gerekir.

- ✓ Deprem bölgesinde yaşayan bütün öğrenciler ve öğretmenler mutlaka deprem öncesi, sırası ve sonrasında bilinmesi ve yapılması gerekenlerle ilgili eğitim almalı,
- ✓ Tüm okul idarecilerine afet ve acil durum planı hazırlama, okulda afet ve acil durum tatbikatları yapılması konusunda profesyonel bir eğitim verilmeli,
- ✓ Tatbikatın amacı, hedefleri, senaryo ve türüne göre görevlendirilecek personele görev dağılımı yapılarak bu kişilere görevleri tebliğ edilmeli,
- ✓ Tüm okulların afet ve acil durum planları hazırlatılmalı ve kontrol edilmeli,
- ✓ Tatbikat kullanılacak olan afet ve acil durum okul planı, standart operasyon prosedürleri ve afet ve acil durumlarda kullanılacak tüm formlar bir dosyada hazır bulundurulmalı,

- ✓ Okullarda afet zararlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin; yapısal olmayan risklerin azaltılmasına yönelik deprem esnasında kayma, devrilme ve düşme riski bulunan tüm eşyaların sabitlenmesi,
- ✓ İdareciler ve öğretmenler tatbikat öncesi muhakkak toplantı yapmalı gerekirse masa başı tatbikat yapmalı,
- ✓ Tatbikatta haberleşme nasıl yapılacak önceden planlanmalı,
- ✓ Yapılan tatbikatlar video görüntüleri ile kayıt altına alınmalı,
- ✓ Tatbikat sonu değerlendirme sonucu eksiklikler görülerek, bu eksiklikleri gidererek, geliştirmesi gereken konular üzerinde çalışılmalıdır.

Okullarda deprem tatbikatları sadece 1-7 Mart Deprem haftası etkinliklerinde sınırlı kaldığı ve düzenli aralıklarla gerçekleştirilmediği sürece maalesef amacına ulaşamayacak, hasar ve kayıplar artacaktır. Ülkemizin önemli bir gerçeği olan depremin gerek teknik gerekse toplumsal olarak bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, tatbikatlara gerekli önemin verilmesi ve belirlenen standartlara uygun olarak yürütülmesi başta ülkemiz olmak üzere geleceğimiz olan çocuklarımızın günün büyük bir çoğunluğunu geçirdikleri okulları daha güvenilir mekanlar haline dönüştürecektir.

KAYNAKÇA

AFAD. (2014). *On Adımda Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planı Hazırlama Kılavuzu*, Ankara: T.C.Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AFAD. (2019). *Afet ve Acil Durum Planı*, 30 Mart 2019 tarihinde AFAD: https://afadem.afad.gov.tr/tr/2347/Okul-Afet-ve-Acil-Durum-Plani adresinden alındı.

AFAD (2014), *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: T.C.Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AFADEM, (2017). Afet Hazır Okul, 05 Nisan 2019 tarihinde AFAD: https://afadem.afad.gov.tr/tr/2346/Afete-Hazir-Okul adresinden alındı.

COSGUN, C. MANGİR, A. (2018), Earthquake performance of collapsed school building under Van-Tabanli (Mw=7.2) earthquake, *Challenge Journal Of Structural Mechanıcs* 4 (4) (2018) 159–175

EERI (2015), *Worldwide Initiative for Safe Schools*, 10 Nisan 2019 tarihinde EERI: https://www.eeri.org/wp-content/uploads/Worldwide-Initiative-for-Safe-Schools-v.Feb2015.pdf adresinden alındı.

EERI (2019), *School Earthquake Safety Resources*, 10 Nisan 2019 tarihinde EERI: https://www.eeri.org/projects/schools/resources/ adresinden alındı.

MAHONEY, M., CEDİLLOS, V., HERSETH, A., HORTACSU, A., PEEK, L., WELLİVER, B. (2017), School Safety Guıde For Natural Hazards, 16th World Conference on Earthquake, *16th World Conference on Earthquake*, Santiago Chile, January 9th to 13th 2017 Paper N° 2504, 12 Nisan 2019 tarihinde EERI: https://www.eeri.org/wp-content/uploads/2504.pdf adresinden alındı.

FEMA, 2006. *Earthquake Preparedness What Every Child Care Provider Needs to Know, FEMA 240*, 12 Nisan 2019 tarihinde FEMA: https://www.fema.gov/media-library-data/20130726-1452-20490-2572/fema-240.pdf adresinden alındı.

PETAL, M. ve SANDUVAC, Z.M. (2010). *Okullarda Afet ve Acil Durum Yönetimi El Kitabı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

ÖZMEN, B., GERDAN, S., ERGÜNAY, O. (2015), Okullar İçin Afet Ve Acil Durum Yönetimi Planları, *Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırmalar Dergisi*, 37-52

PAMPAL, S.(Editör), ÖZMEN, B., DUYGU, G., GİDER, G., TEKELİ YEŞİL, S., GERDAN, S., SARI, Y.S., (2018), *Afet ve Acil Durum Yönetim Planları*, Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları

PAZAR ÇALKANTISI VE TEKNOLOJİK ÖĞRENME İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Halit Keskin
Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme
keskinhalit@gmail.com

Ayşenur Mavuş
Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme
aysenur_mavus@hotmail.com

Özet

Pazar çalkantısı, bir firmanın mevcut pazar bilgisinin hızla eskimesine neden olan müşteri tercihindeki değişimi ifade etmektedir. Firmaların çalkantılı ortamlarda bilgiyi araması ve işlemesi kısıtlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bilgi ediniminin zorlaştığı çalkantılı ortamlardan sıyrılabilmek için firmaların değişen çevre koşullarına uyum sağlayacak iç ve dış bilgi kaynaklarına göre hareket etmesi, entegre olması ve bu kaynakları özümsemesi gerekmektedir. Tam bu noktada bize yardımcı olabilecek teknolojik öğrenme süreci karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik öğrenme firmaların problem çözmede ihtiyaç duyduğu yaratıcı bilginin ve teknolojinin firma dışındaki kaynaklardan özümseyerek, etkili bir şekilde kullanıp zamana ve ortam koşullarına göre uyarlayabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik öğrenme teknolojiyi yeniden yapılandırarak firmaların teknolojik yenilik kapasitelerini arttırmaktadır ve firmalara rekabet avantajı sağlamaktadır.

Buradan hareketle firmalar, çalkantılı pazar ortamlarında değişen müşteri tercihlerine teknolojik öğrenmenin sağladığı süreçler ile cevap verebilmektedirler. Bu durumda; pazar çalkantısı teknolojik öğrenmeyi teşvik etmektedir. Firmalar bu konuda daha fazla yenilikçi olmalı ve teknolojik öğrenmenin getirdiği rekabet avantajından faydalanmalıdır. Bu bağlamda bu çalışma, pazar çalkantısı ve teknolojik öğrenme arasındaki ilişkinin araştırılması üzerine yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pazar Çalkantısı, Teknolojik Öğrenme, Rekabet Avantajı

THE RELATIONSHIP BETWEEN MARKET TURBULENCE AND TECHNOLOGICAL LEARNING

Abstract

Market turbulence refers to the changes in customer preferences, which cause a firm's current market knowledge to rapidly become obsolete. The search and process of knowledge in a turbulent environment is limited. In order to avoid of the turbulent environment where knowledge acquisition becomes more difficult, firms need to act in accordance with internal and external sources of knowledge to adapt to changing environmental conditions, to integrate and to absorb these resources. At this point, the technological learning process that can help us comes to the stage. Technological learning is defined as the ability of firms to use creative knowledge and technology in an effective and efficient manner by absorbing them from external resources and to adapt them to the changing time and place conditions. Technological learning enhances the technological innovation capacity of companies by restructuring technology and provides competitive advantage to firms.

From this point of view, companies can respond to changing customer preferences in turbulent market environments with the processes provided by technological learning. In this case; market turbulence promotes technological learning. Companies should be more innovative in this area and benefit from the competitive advantage provided by technological learning. In this context, this study focuses on the investigation of the relationship between market turbulence and technological learning.

Keywords: Market Turbulence, Technological Learning, Competitive Advantage

1. GİRİŞ

Pazar çalkantısı herhangi bir firmanın faaliyet gösterdiği piyasanın değişmesi, belirsizleşmesi ve tahmin edilememesi olarak tanımlanmıştır. Çalkantılı pazar koşulları altında faaliyet gösteren firmalar genellikle taleplerde ve (pazar payında gerçekleşen) büyümelerde süreksizlik ile karşılaşmaktadır. Bundan dolayı pazar çalkantısının belirtileri firmaların stratejilerinde önemli düzeyde etki oluşturmaktadır (Sun ve Govind, 2017). Firmalar çalkantılı durumların neden olduğu değişen müşteri ihtiyaçlarını karşılamak için sahip oldukları stratejilerini değiştirmeleri gerekmektedir (Slater ve Narver, 1994). Firmalar karşılaştıkları sorunlar üzerinde öğrenme sürecinin ne şekilde sonuçlanacağı konusunda yeni bakış açılarına sahip olarak ihtiyaç duydukları yeni öğrenme stratejileri geliştirebilmektedirler (İmamoğlu, 2007). Öğrenme, artan teknik değişimin ve rekabetçi performansın özünde yer almaktadır (Xie, 2004). Son yirmi yıldır firmaların rekabetçi performansı için "öğrenmenin" ve "yeteneğin" önemini vurgulayan birçok çalışma yapılmıştır (Figueiredo, 2002). Öğrenme süreçlerinde rekabet avantajı sağlanması için firmaların kaynak tabanlı teorisindeki özelliklere uyum sağlaması gerekmektedir (Carayannis, 2000). Pek çok çalışma, öğrenmenin, temel üretim becerilerinden rekabetçi Ar-Ge olanaklarına geçiş yaparak, gelişmeye eğilimli olduğunu göstermiştir (Xie, 2004). Ar-Ge faaliyetlerinin planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde önem arz eden teknolojik öğrenme süreçleri firmalara iş süreçlerinde destek sağlamaktadır (Ghazinoory ve ark., 2019). Çalışmada literatürde nadir denecek kadar az sayıda odaklanılmış olan pazar çalkantısı ve teknolojik öğrenme arasındaki ilişki incelemektedir. Çalışmada teorik olarak; pazar çalkantısının oluşturduğu olumsuz etkilerinden sıyrılabilmek için teknolojik öğrenme süreçlerinin firmalarca uygulanması gerektiği belirlenmiştir. Pazar çalkantısının oluşturduğu karmaşıklığı fırsata dönüştürmek için teknolojik öğrenme süreçlerinin firmalarca uygulanması gerekmektedir.

2. PAZAR ÇALKANTISI

Pazar çalkantısı çevresel değişimleri baz alarak müşteri tabanı ve tercihindeki değişimler şeklinde bilinmektedir (Paladino, 2008). Pazar çalkantısı; kurumların var olan pazar bilgisini süratle eskimesine sebep olan tercih ve talepdeki değişimleri ifade etmektedir (Hung ve Chou, 2013). Çalkantı seviyesinin düşük olduğu durumlarda firmaların rakiplerine piyasa koşullarında üstünlük sağlaması için değişen müşteriler hakkında araştırma yapması gerekmektedir (Paladino, 2008). Çalkantı seviyesinin yüksek (değişimlerin hızlı ve sürekli) olduğu durumlarda pazarlama karmasının yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir (Chung ve Low, 2017).

3. TEKNOLOJİK ÖĞRENME

Teknolojik öğrenmenin globalleşen dünyada ezici bir güç sahibi olması teknoloji pazarını elinde tutmayı ve yönlendirmeyi içine almaktadır. Sadece gelişmiş ülkeler değil bunun yanında bu avantajı elinde bulundurabilmek için gelişmekte olan ülkelerde izledikleri yol haritalarında teknolojik öğrenmeye önem göstermektedirler (Çelik, 2009).

Teknolojik öğrenme süreçleri ile ilgili kavramsal tanımlar aşağıda yer almaktadır.

- "Firmaların dış teknolojiyi edinme ve rekabet avantajlarını geliştirmek için teknoloji kabiliyetlerini biriktirme sürecidir."
- "Teknik değişimin (teknolojik yeteneklerin) üretilmesi ve yönetilmesi için kaynakların artırıldığı ya da güçlendirildiği herhangi bir süreç" olarak tanımlamaktadır.
- "Var olan bilginin edinilmesi ve asimilasyon, daha da önemlisi, yeni bilginin yaratılması" olarak bilinmektedir.
- "Teknolojik öğrenme firmaların teknolojiyi satın aldığı süreçtir."

Teknolojik öğrenme anlık bir olay değildir, çeşitli aşamaları kapsayan zamana dayalı bir süreçtir ve genellikle mevcut veya ithal edilmiş teknolojinin seçilmesini, asimile edilmesini, uyarlanmasını ve geliştirilmesini ve yeni teknoloji oluşturmasını içermektedir (Xie, 2004). Lall (1992), Bell ve Pavit (1995)' e göre teknolojik olarak geride kalmış ülkeler ileride olanları takip etmek zorundadırlar. Takip etme süreci bilinçli şekilde çabalayarak gerçekleşmektedir. Teknolojik öğrenmede dışarıdan alınan

bilginin kuruma bir girdi olarak işlem görürken bu teknolojiyi yerel teknolojinin gelişimine fayda sağlayacağı doğrultuda kullanmak önemlidir (Çelik, 2009).

Teknolojik öğrenme idari ve teknik öğrenme süreci olarak ikiye ayrılmaktadır. Teknik öğrenme: firmanın sahip olduğu çekirdek teknolojilerin derinliğini artırmaktır. İdari öğrenme: firmanın teknik faaliyetlerini ve Ar-Ge'yi daha verimli ve etkin bir şekilde kullanabilmek için bütünleştirme ve ticarileştirilmesini firma performansını artırmayı sağlayacak şekildeki yönetimi ifade eder (Carayannis, 2000).

Teknolojik öğrenme, şirketin aşağıdaki konularda çabalarını kolaylaştırır: (1) uygun risk düzeylerini almak, (2) proaktif olmak, (3) yenilik, (4) dinamik çekirdek yeterliliklerini geliştirmek, sürdürmek ve kullanmak, (5) sürekli rekabet avantajları oluşturmak, ve (6) değer ortaya çıkarmak (Hitt ve ark., 2000).

Teknoloji yeteneği; herhangi bir teknolojinin sırasıyla edinimi (sindirilmesi), özümsenmesi, uyarlanması, kullanımı ve değiştirilebilmesi için ihtiyaç olunan teknolojinin oluşturulması daha önce yapılmamış teknolojiler oluşturma ve yeni süreç ve ürün geliştirme yeteneği olarak ifade edilir. Teknoloji yeteneği geliştirmede devletin verdiği destekler (ekonomik çerçevede, yasalar…), üniversitelerin ve enstitülerle gerçekleşen işbirlikleri, firmanın (Ar-Ge faaliyetleri yada) yeniliğe karşı ne kadar esnek bir yapıya sahip olma durumu öğrenme sürecini etkilemektedir. Teknolojik yeteneği elde etme süreci teknolojik öğrenme şeklinde adlandırılabilir. Teknolojik öğrenmeyi herhangi bir bölgedeki var olan tekniklerin ve oluşturulan yeniliklerin özümsenmesi ile başlayıp geliştirilmesi ile ulaşılan teknik bir değişim sürecidir. Sanayileşmiş ülkeler ile sanayileşmekte olan ülkelerin teknoloji öğrenimi sürecinde farklılıklar mevcuttur (Çelik, 2009).

Hobday'ın (1995) belirttiği gibi, "her ülkenin farklı bir tarihi, coğrafyası ve ekonomik fırsat ve sorunlara sahip olduğu" gibi tüm ülkeler için geçerli olan tek bir teknolojik öğrenme modeli yoktur (Xie, 2004). Teknolojik öğrenmeyi; tersine mühendislik yoluyla taklit, yaratıcı taklit ve inovasyon yoluyla taklit olarak sıralayabiliriz. Gelişmekte olan ülkelerde teknoloji edinim süreci yaparak öğrenmeyi ile gerçekleşirken gelişmiş ülkelerde araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile gerçekleşmektedir. Güney Kore bunun en güzel örneklerinden biri olarak yaparak öğrenme ile başlayıp araştırarak öğrenme sürecine yükselmiş deneyim sahibi bir ülke konumuna yükselmiştir (Çelik, 2009).

Öğrenme sürecini aktif ve pasif olarak ikiye ayırdığımızda aktif öğrenme sürecinde; dışarıdan edinilen teknolojinin geliştirilmesine yönelik çabalar hakim olurken pasif öğrenme sürecinde ise dışarıdan edinilen teknolojinin maliyeti olmaksızın en az çaba ile kullanımı yeterli olmaktadır (Çelik, 2009). Yabancı ortaklar aktif ya da pasif olarak işbirliklerinde katkı sağlamaktadır. Aktif rol oynadıklarında ortak yapım ve ortak geliştirme kolaylaştırılır. Pasif rol oynadıklarında ise bilgi seviyesine düşük erişim sağlanmaktadır (Lee ve Yoon, 2015).

Güney Kore aktif öğrenme stratejisi ile taklitten yeniliğe geçen teknolojik öğrenme konusunda gelişmekte olan ülkelere ender örneklerden biridir. Güney Kore'nin teknolojik öğrenmede teknoloji politikalarında devletin desteğini aldığı gözlemlenen iyi bir deneyimi oluşturmaktadır (Çelik, 2009). Güney Kore devletinin kalkınma politikası sürecinde 1970 den sonra hızlı bir sanayileşme süreci başlamış ve alt yapı da demir ve karayolları, limanlar, elektrik istasyonları hizmetlerinin inşasını tamamlamışlar. Güney Kore de ilk olarak hafif sanayi ile başlamış daha sonra giderek yoğun sanayi ye geçiş yapmış ve ihracat kalemlerinde yoğun teknolojili (orta ve yüksek) ürünlerin payı artmış, düşük teknolojili ürünlerde ise ihracat payı azalmıştır. Güney Kore çıkarmış olduğu yapay krizler ile de hem çalışanlara daha fazla gayret sarf etmelerini hem de ülkelerinin sanayileşme konusunda ivme kazanmasına öncülük etmiş olmaktadır. Örneğin Ford marka otomobilin montaj aşamasında iken durdurulup yeni bir Kore otomobili yapılması istenmiştir. Bunun sonucunda ise hyundai ortaya çıkmıştır (Çelik, 2009).

Teknolojik öğrenmenin başarılı bir yeniliğin özünde olduğu açıktır, ancak bu konu üzerinde çalışılması ve potansiyel kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir (Chipika ve Wilson, 2006). Yenilik firmaların değişen koşullara eş zamanlı olarak adapte olması şeklinde açıklanmaktadır. Örgüt için ise, yeni fikirlerin ya da davranışların üretilmesini ya da benimsenmesini ifade etmektedir (Koçoğlu ve ark., 2012). Yenilik, firmaların kendi içlerinde veya yurtdışında yeni olup olmadıklarına

bakılmaksızın, kendileri için yeni olan mal ve hizmetlerin tasarım ve üretimini yönetip uyguladıkları süreçleri kapsar. (Chipika ve Wilson, 2006). Forbes ve Wield'a göre bir firmada yenilikçi kapasite geliştirmek için bir yol izlediğimizde, iyi müşteri ağları geliştirmenin, hem üretkenliği hem de kaliteyi iyileştirmek için önemli olduğu görülmektedir (Chipika ve Wilson, 2006).

3. PAZAR ÇALKANTISI VE TEKNOLOJİK ÖĞRENME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Araştırmacılara göre çevre koşulları gün geçtikçe daha dinamik olmaktadır ve değişmekte olan müşteri ihtiyaçları çalkantılı pazarların oluşumunda ana etkenlerden biridir (Blocker ve Flint, 2007). Çalkantılı pazarları oluşumu müşteri tercih ve beklentilerindeki değişimden kaynaklanmaktadır (Qian ve ark., 2016). Çalkantılı durumlarla baş edebilmek için yeniliğe fırsat tanınmalıdır (Chung ve Low, 2017). Çalkantılı çevre koşulları firmaların hızlı bir biçimde öğrenmelerini gerektirmektedir (Lynn ve ark., 2003). Kurumlar değişmekte olan çevre koşullarına uyum sağlayarak ve yenilikleri çeşitlendirerek pazarda uzun sürede yaşamlarını sürdürebilirler. Teknolojik öğrenmenin yeniliklerin oluşturulmasına fırsat sağlayan bir bilgi tabanı oluşturmaktadır (Koçoğlu ve ark., 2012).

4. SONUÇ

Çalkantılı pazarlarda çevrenin getirdiği olumsuzluklar ile mücadele edebilmek için şirketlerin müşterilerine sürekli bir biçimde yeni ürünler sunmaya özen göstermeleri gerekmektedir. Yeni ürünlerin oluşturulması için mevcut teknolojinin güncellenmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Şirketlerin sahip olduğu kaynakların (diğer anlamı ile teknolojik yeteneklerin) yeni ürünleri piyasaya sunmada yetersiz kaldığı durumlarda teknolojik öğrenme süreçleri devreye girmektedir. Kaynakların geliştirilmesinde ve teknolojik üstünlük sağlanmasında teknolojik öğrenme süreçleri önemli bir rol oynamaktadır. Teknolojik öğrenme süreçleri ile şirketler piyasaya müşterilerin istekleri doğrultusunda yeni ürünler sunabilir. Bunun sonucu olarak pazar çalkantısının oluşturduğu olumsuz etkilerden firmaların sıyrılabilmeleri için teknolojik öğrenme süreçlerinin avantajlarından faydalanmaları gerekmektedir.

5. TARTIŞMA

Gelecek çalışmalarda pazar çalkantısı ve teknolojik öğrenme arasındaki ilişki farklı örneklemlerde ampirik veriler toplanarak analiz yapılması gerekmektedir. Değişik bir uygulama alanı olarak açık uçlu sorular ile nitel araştırmada yapılabilir. Sektörel tarzda kıyaslamalar yapılmalıdır. Uluslararası işletmelerin maruz kalacağı çevresel değimler farklı olabileceği gibi üzerinde yapılacak uygulamalarda farklı sonuçlar ortaya çıkartabilir. Yapılacak olan çalışmalarda farklı teknolojik yetenek seviyesine sahip firmalar için farklı sonuçlar gözlemlenebilir.

KAYNAKLAR

Blocker, C. P., & Flint, D. J. (2007). Customer segments as moving targets: integrating customer value dynamism into segment instability logic. *Industrial Marketing Management*, *36*(6), 810-822.

Carayannis, E. G. (2000). Investigation and validation of technological learning versus market performance. Technovation, 20(7), 389-400.

Chipika, S., & Wilson, G. (2006). Enabling technological learning among light engineering SMEs in Zimbabwe through networking. Technovation, 26(8), 969-979.

Chung, T. S., & Low, A. (2017). The impact of investor impatience and environmental turbulence on myopic marketing management and stock performance. *International Journal of Research in Marketing*, *34*(3), 660-677.

Çelik, N. (2009). Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreçlerinde teknolojik öğrenme deneyimleri: Güney Kore örneği ve Çin'in" yetişme" çabaları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(28), 91-109.

Figueiredo, P. N. (2002). Does technological learning pay off? Inter-firm differences in technological capability-accumulation paths and operational performance improvement. *Research Policy*, *31*(1), 73-94.

Ghazinoory, S., Ali Ali, A., Hassanzadeh, A., & Majidpour, M. (2019). Examining systematic technological learning of Syrian textile industry. *Journal of Science and Technology Policy Management*, *10*(1), 116-142.

Hitt, M. A., Ireland, R. D., & Lee, H. U. (2000). Technological learning, knowledge management, firm growth and performance: an introductory essay. *Journal of Engineering and Technology management*, *17*(3-4), 231-246.

Hung, K. P., & Chou, C. (2013). The impact of open innovation on firm performance: The moderating effects of internal R&D and environmental turbulence. *Technovation*, *33*(10-11), 368-380.

İmamoğlu, S. Z. (2007). Küreselleşme baskısından çıkış için yeni bir yol: Bütünleşik teknolojik öğrenme. *Iktisat Isletme ve Finans*, *22*(250), 85-100.

Kocoglu, I., Imamoglu, S. Z., Ince, H., & Keskin, H. (2012). Learning, R&D and manufacturing capabilities as determinants of technological learning: enhancing innovation and firm performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *58*, 842-852.

Lee, J. J., & Yoon, H. (2015). A comparative study of technological learning and organizational capability development in complex products systems: Distinctive paths of three latecomers in military aircraft industry. *Research Policy*, *44*(7), 1296-1313.

Lynn, G. S., Akgün, A. E., & Keskin, H. (2003). Accelerated learning in new product development teams. *European Journal of Innovation Management*, *6*(4), 201-212.

Paladino, A. (2008). Analyzing the effects of market and resource orientations on innovative outcomes in times of turbulence. *Journal of Product Innovation Management*, *25*(6), 577-592.

Qian, L., Yang, P., & Li, Y. (2016). Does guanxi in China always produce value? The contingency effects of contract enforcement and market turbulence. *Journal of Business & Industrial Marketing*, *31*(7), 861-876

Slater, S. F., & Narver, J. C. (1994). Does competitive environment moderate the market orientation-performance relationship?. *Journal of marketing*, *58*(1), 46-55.

Xie, W. (2004). Technological learning in China's colour TV (CTV) industry. *Technovation*, *24*(6), 499-512.

Santos-Vijande, M. L., & Álvarez-González, L. I. (2007). Innovativeness and organizational innovation in total quality oriented firms: The moderating role of market turbulence. *Technovation*, *27*(9), 514-532.

Sun, W., & Govind, R. (2017). Product market diversification and market emphasis: Impacts on firm idiosyncratic risk in market turbulence. *European Journal of Marketing*, *51*(7/8), 1308-1331.

Wilden, R., & Gudergan, S. P. (2015). The impact of dynamic capabilities on operational marketing and technological capabilities: investigating the role of environmental turbulence. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *43*(2), 181-199.

.

YEREL YÖNETİMLERDE ÖRGÜTSEL ADALET ALGISININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Mehmet Harun Doğrusever
Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Sakarya, Türkiye
harundogrusever@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Hümeyra Taşçıoğlu
Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sakarya, Türkiye
htascioglu@sau.edu.tr

Özet
Yerel yönetimler, demokrasinin gelişimi, yerel siyaset, katılım gibi ilkelerin hayata geçirilmesi bakımından büyük bir önem teşkil etmektedir. Kamuda etkin, şeffaf ve denetime açık bir yapı ve yönetime vatandaşında dâhil edilerek hem daha demokratik hem de daha etkin yönetim şekillerinin ve bu yönetim şekillerini ortaya koyan yönetim yaklaşımları son dönemlerde popüler yaklaşımlardır. Yerel yönetimlerde yapılacak olan hizmetlerde örgüt çalışanları önemli bir rol oynamaktadır. Yerel yönetimlerde çalışan kişilerin iş yükü, ücret dağılımı, elde etmiş olduğu kazanımları ve belediyede ki tarafsız tutumu, işin liyakat ve ehliyet sahibi olana verilmesi, amirin saygılı ve nezaket çerçevesinde davranması vb. tutumların yerel yönetimde çalışan bireyler üzerinde ki bağlılığa etkisi incelenmiştir. Çalışmamızda yerel yönetimde çalışan bireylerin örgütsel adalet algılarını belirlemek üzere literatürde pek çok araştırmada da kullanılmış olan Niehoff ve Moorman'ın dağıtımsal adalet, işlemsel adalet ve etkileşimsel adalet alt boyutlarını ölçmek için geliştirdikleri adalet ölçeği kullanılmıştır. Örgütsel bağlılığın ölçülmesi amacı ile de çok sayıda birbirinden farklı ölçekler geliştirilmiştir. Bu çalışmamızda örgütsel bağlılık ölçeği olarak Allen ve Meyer'in geliştirmiş olduğu ve güvenilirliği test edilmiş ölçek kullanılmıştır. Sakarya'da ki belediyelerde çalışan 185 kişiye 6 tane demografik soru olmak üzere toplam 44 soru sorulmuştur. Cevapları çalışmaya dahil edilip analiz edilmiştir. Çalışmamız sonucunda örgütsel adalet in alt faktörleri olan prosedürel adalet (işlemsel adalet), etkileşimsel adalet ve dağıtımsal adaletin örgütsel bağlılık üzerinde pozitif olarak etkili olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Örgütsel Adalet, Örgütsel Bağlılık

Abstract
Local governments are of importance for the realization of principles such as the development of democracy, local politics and participation. In recent years, management approaches have been popular in the public sector, with a model that is effective, transparent and open to auditing, and that includes the participation of citizens, the private sector and civil society organizations in decision-making processes, and which increase the interaction between public institutions. The organization employees play an important role in the services to be carried out in local governments. The workload, wage distribution, gains and benefits of the people working in the local administrations and the neutral attitude in the municipality are given to the person who has a merit and a license, and the supervisor behaves in a respectful and courtesy manner. The effects of attitudes on the commitment of individuals working in local government were examined. In our study, Niehoff and Moorman, which were used in many studies in the literature to determine the perceptions of organizational justice of individuals working in local government, were used to measure the justice, transactional justice and interactional justice sub-dimensions. A very different scale is used to scale organizational commitment. In this study, Allen and Meyer developed and reliability tested scale was used as the scale of organizational commitment. A total of 44 questions were asked to 185 people working in the municipalities of Sakarya, 6 of which were demographic questions. The answers were included in the study and analyzed. İn this study shows, it has been understood that organizational justice, sub-factors of procedural justice (transactional justice), operational justice and distributional justice have positive effects on organizational commitment.

Keywords: Local Governments, Organizational Commitment, Organizational Justice

1. GİRİŞ

Yerel yönetimlerde ki çalışanlarda incelemeye çalıştığımız örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık kavramları, çalışanların örgütün hedefleri doğrultusunda çalışmaları, kendilerine çalışmalarında adil davranışlar sergilendiğine inanmaları ve bu amaç ve hedeflere yönelik olumlu sonuçlar oluşturulması noktasında iki önemli kavramdır. Belediyeler topluma hizmet noktasında önemli kurumlardan biri olan ve halk ile doğrudan irtibatlı olan kurumlardır. Belediyelerde çalışan kişiler, vatandaşların belediyeden kaynaklanan sorunlarının çözülmesinde aktif rol oynayan kimselerdir. Personelin yaptığı işlem halk tarafından belediyenin kurumsal kimliğine atfedildiği için belediyede ki personelde örgütsel bağlılık sağlanmalıdır. Belediye'nin halka kendini tanıtmasında ve işlerin daha efektif gerçekleştirilmesinde de iş görenler çok önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle de iş görenlerin memnuniyetinin artmasının sağlanması onların bağlılıklarını da arttıracaktır. Kurumun adaletinden memnun ve emin olan belediye personeli işini daha iyi yapacaktır, bu da toplumun birçok işinin çözülmesi, sorunların halledilmesi gereken mecra olan belediyelerde işlerin daha sağlıklı yürütülmesine olanak sağlayacaktır. Toplumsal ve yönetsel vazifeleri olan belediyelerde hizmetin vatandaş odaklı ve etkin şekilde sağlanması da halk nezdinde memnuniyetle karşılanacaktır. İş görenler, çalıştıkları belediyelerde ki kişilerarası ilişkilerin, alınan kararların, kaynakların dağıtımının, örgütsel fonksiyonların uygulamasında kural ve yöntemlerin adalet açısından takipçisi olurlar. Bu sürecin olumlu olması çalışanın da belediyeye bağlılığına ve hizmet kalitesine açık bir şekilde etki etmektedir. Yerel yönetimlerde süreci bir bütün olarak değerlendirdiğimizde vatandaşa hizmet götüren ve belirli sorumlulukları olan belediye personelinde adalet algısının sağlanması tüm süreci etkileyerek vatandaşa kadar yansıyan bir durum oluşacaktır.

1.1. Yerel Yönetimler

Bu kurumlar belirli bir alan etrafında yaşayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için, karar organları doğrudan ve dolaylı (belediye encümeni) olarak halk tarafından seçilen ancak görev ve yetkileri kanunlarla sınırlı olan özel gelir ve giderler ile kendine ait bir bütçeye sahip olan hukuki bir kimliği, borçlanma hakkı, kamu gücü ayrıcalığı vb. hakları ve sorumlulukları olan kamu tüzel kişilerdir (Ulusoy ve Akdemir, 2001). Ülkemizde yerel yönetimler; il özel idareleri, belediyeler ve köylerden oluşmaktadır. Bu kurumlar görevli oldukları lokasyonların hizmetlerini sağlayan ve bölgelerin gelişmesi için çalışan, bölgenin ortak sorunlarını gidermeyi amaçlayan yapılardır (Çetinkaya, 2009). Yerel yönetimler topluma hizmet ederken kendine ait bir gelir gideri mevcuttur. Gelir kalemleri, toplanan temizlik vergisi, çevre vergisi, inşaat ruhsatları vb. harçlar ve vergiler dahil olmak üzere çeşitli vergiler, merkezi bütçeden düşen paylar, sahip olunan malların gelirleri, yapılan hizmet karşılığı alınan ücretler, her türlü girişim ve faaliyet gelirlerinden oluşmaktadır. Belediye ve diğer yerel yönetimlerin gider kalemleri ise çalışanların giderleri, il genel meclisince belirlenecek ilkeler çerçevesinde köylere yapılacak yardımlar, toplumun yararına yapılan sosyal ve kültürel faaliyetler için yapılan giderler, üst yapı ve alt yapıların imarı ve onarımı için harcanan giderler, doğal afet ve benzeri giderlerden oluşmaktadır. Belediyelerin başlıca görevleri vatandaşın kullanacağı içme suyunu temiz olarak sağlamak ve ona ulaşmayı kolaylaştırmak. Halkın kullanabileceği sosyal tesisler, parklar inşa etmek ve bunların bakım ve onarımını yaparak kullanılmasını teşvik etmek, nikah işlemlerinin prosedürlerini gerçekleştirmek, mezarlık alanının oluşturulması faaliyetleri ve buraların düzenlemesini yapmak, cenaze ve defin işlemlerini gerçekleştirmek sorumluluklarındandır. belediyenin görev sınırları içerisinde çöp toplama ve çevre temizliği gibi temizlik faaliyetlerini yapmak, belediyeye bağlı iştirakleri yönetmek ve vatandaşı hizmetine sunmakta yerel yönetimin faaliyetleri arasındadır. Geri dönüşüm işlemlerinin uygulanması, toplu taşıma araçlarının kurulması ve bunların sevk ve idaresi ile organizasyonu da belediyenin yükümlülüklerindendir. Ayrıca imar, iskan ve istimlak faaliyetleri, sosyal ve kültürel faaliyetlerin organizasyonu, belediyenin sorumlu olduğu alan içerisinde kamulaştırma faaliyeti yapmak vb. gibi birçok görevleri mevcuttur.

1.2. Örgütsel Adalet

Örgütsel adalet, kurumda veya örgütte çalışan iş görenin hissetmiş olduğu adalettir. Organizasyon içerisinde herhangi birine adil gelen bir uygulama, bir başkasına adil gelmeyebilir. Örgütsel adaletin, çalışanların doyumu ve örgütün etkili çalışması için bir gereklilik olduğu ve adaletsizliğin de örgütsel bir sorun kaynağı olduğu kabul edilmiş bir gerçektir. Bu açıklamalar ışığında, örgütsel adaletin örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi alanında inceleme konusu yapılmasının nedeni, adalet

algılarının örgütsel davranış üzerindeki etkileri ile açıklanabilir. Beugre örgütsel adalet ile iş görenin davranışlarını inecelerken, adil algılayışlar pozitif davranışları beraberinde getirir, çalışanların kendilerini örgütün değerli üyeleri olarak hissetmelerini, tüm çalışanlarla uyumlu ve güvene dayalı ilişkiler geliştirmelerini sağlarken, adaletsizlikler örgütlerin hedeflerine ulaşmasını zorlaştıran hırsızlık, saldırganlık gibi davranışlara neden olmaktadır sonucunu çıkartmıştır. Her kurumda her iş görenin adalet algısı farklıdır, literatürde yerel yönetim gibi kamu gücü bulunan ve kanunlar ile görev ve yükümlülükleri belli olan kurumlarda örgütsel adalet algısının ölçülmesi için çok fazla araştırma mevcut olmadığı için hem kamu görevi bulunan hem de merkezi yönetime hiyerarşik değil de vesayet denetimi ile bağlı olan kurumlarda örgütsel adalet algısı yöneticiye bağlı olarak değişebilmektedir. Belediye personelinin yerel yönetimde hissettiği adalet algısı o belediyede ki örgütsel adaleti tanımlar. Belediye personelinin ve diğer örgütlerde ki adalet algısı yüksek olduğu zaman örgüte bağlılıkta artmaktadır aynı şekilde adaletsizlik hissinin mevcut olması örgüt çalışanının da moral ve motivasyonunu bozmaktadır ve örgütün faaliyet ve çıkarlarına zarar dahi verebilmektedir (Parker ve Kohlmeyer, 2005). Adams'ın eşitlik teorisi örgütsel adalet kavramının çıkış noktası olarak kabul görmektedir. Adams çalışmalarında işgörenlerin kurumlarına sağladıkları kazanımlara karşılık kendilerine ve diğer işgörenlere verilen ödüller açısından karşılaştırma yaptıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak karşılaştırma yapan işgören durumun lehinde olmadığını gördüğünde, kuruma sağladığı kazançları düşürme yoluna gidecek veya işten ayrılmayı tercih edecek, adaletli davranıldığına inandığında ise istekli olarak çalışmalarına devam edecektir (Eren, 2001).

1.3. Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılık, iş görenlerin çalıştıkları örgüte bağlanması, sadakati ve örgüt çıkarına faaliyette bulunması anlamına gelmektedir. Örgütte olumlu bir neden olmasa dahi çalışanları iş görme konusunda harekete yönelten dinamik bir yapıdır (Kaya ve Selçuk, 2007). Örgütsel bağlılığı oluşturulmuş işgörenlerin sorumluluk duygusu, göreve yaklaşımı çalışma arzusu diğer işgörenlere göre daha yüksek olacaktır. Örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanların sorumluluk duygusu fazla olacağından örgütlerine daha az maliyette etki edeceklerdir. Örgütsel bağlılıkta en önemli nüve birey olduğu için insanın duygusal, psikolojik, sosyal ve toplumsal ihtiyaçları karşılandığı zaman örgüt için daha verimli çalıştığı görülmektedir. Aynı şekilde duygusal ve sosyal ihtiyaçları eksik kalan ve adaletsiz davranıldığı algısına sahip olan bireyler örgüte de kendilerine de zarar verdiği görülmektedir. İş görenlerin örgütlerinde yaşamlarını sürdürebilmek için örgütüne karşı içsel olarak bağlanma ve sahiplenme duygularını mutlaka arttırmak zorundadırlar. Tüm örgütlerde farklı olarak ortaya çıkan kültür ve bağlılık kavramları uygun olarak oluşturulduğunda örgütlere olumlu katkı sağlayacağı söylenebilir. Örgütsel bağlılık, işten ayrılma eylemi ile yüksek seviyede; devamsızlık, performansta azalma ve işe geç kalma gibi tutumlarla düşük seviyede ters orantılı şekildedir (Reichers, 1985). Bu yüzden örgüte bağlılık hisseden çalışanlar, örgütün zor zamanlarında da işe zamanında gidip işlerini aksatmadan, örgütün devamlılığını koruyarak, örgütün amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlarlar.

2. MATERYAL VE METOD

Çalışma yerel yönetimlerde ki çalışanlar üzerinde yapılmıştır. Çalışmamızda ki amaç ise yerel yönetimlerde örgütsel adaletin örgütsel bağlılık üzerinde ki etkisini incelemektir. Araştırmamızda örneklem olarak Sakarya'da ki belediyelerde çalışanları temsil edecek 185 kişi belirlenmiştir. Bu kapsamda 230 kişiye kolayda örneklem yöntemiyle ulaşılmış ve 185 kişinin cevapları çalışmaya dahil edilip analiz edilmiştir. Araştırmada veri setinin oluşturulmasında anket tekniği kullanılmıştır. Çalışmamızda yerel yönetimde çalışan bireylerin örgütsel adalet algılarını belirlemek üzere literatürde pek çok araştırmada da kullanılmış olan Moorman ve Niehoff tarafından dağıtımsal adalet, prosedürel adalet ve etkileşimsel adalet boyutlarını da ölçebilecek şekilde geliştirilmiş ve güvenilirliği test edilmiş adalet ölçeği kullanılmıştır. Örgütsel bağlılığın ölçülmesi amacı ile de çok sayıda birbirinden farklı ölçekler geliştirilmiştir. Bu çalışmamızda Meyer ve Allen'ın üç bileşenli örgütsel bağlılık ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek alanda geliştirilmiş ölçekler arasında diğer araştırmacılar tarafından da en fazla kullanılan ölçektir. Ayrıca, ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik incelemelerinin yapılmış olması da modelin diğer bir tercih nedeni olmuştur. Ankette dağıtımsal adaleti ölçen 5 ifadeye, etkileşimsel adaleti ölçen 9 ifadeye ve işlemsel adaleti ölçen 5 ifadeye, duygusal bağlılığı ölçen 6 ifadeye, devam bağlılığını ölçen 6 ifadeye ve normatif bağlılığı ölçen 6 ifadeye yer verilmiştir. Ankete katılanlara yaş,

cinsiyet, medeni hal, eğitim durumu, ücret, kaç yıldır çalıştığı olmak üzere 6 tane de demografik soru yöneltilmiştir. Anketimiz toplam 44 sorudan oluşmaktadır. Anketi cevaplayan katılımcıların yargılara ne ölçüde katıldığını 5'li Likert ölçeğine göre cevaplandırmaları istenmiştir. Ankete verilen cevaplar analiz edilmiştir ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

3. SONUÇ

Tablo1. Demografik Bilgiler

Cinsiyet	**Frekans**	**Yüzde %**	**Eğitim**	**Frekans**	**Yüzde**
Erkek	110	59,5	İlkokul	16	8,7
Kadın	75	40,5	Ortaokul	3	1,6
Toplam	185	100	Lise	59	31,9
Medeni Hal	**Frekans**	**Yüzde %**	Ön lisans	29	15,7
Evli	124	67,1	Üniversite	67	36,2
Bekar	61	32,9	Lisansüstü	11	5,9
Yaş			**Çalışma Süresi**		
27'den küçük	28	15,1	1 yıldan az	24	12,9
28-37	41	22,2	1-5 yıl	29	15,7
38-47	64	34,6	6-10 yıl	47	25,4
48 ve üstü	52	28,1	11-15 yıl	39	21,1
Maaş			16 yıl ve üstü	46	24,9
2000 TL'den az	15	8,1			
2000-3000	62	33,5			
3000-5000	86	46,5			
5000 TL'den fazla	22	11,9			

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan çalışanların; %40,5'i kadın, %67,1'i evli, %32,9'u bekar olduğunu, %15,1'i 27 yaşından küçük, %22,2'si 28-37 yaş aralığında, %34,6'sı 38-47 yaş aralığında, %28,1'i 48 yaş ve üstü olduğunu, %8,7'si ilkokul mezunu, %1,6'sı ortaokul mezunu, % 31,9'u lise mezunu, %15,7'si ön lisans mezunu, %36,2'si üniversite mezunu, %5,9'u lisansüstü mezunu olduğunu, Katılımcıların çalışma süreleri 1-5 yıl olanlar %15,4, 6-10 yıl %25,4, 11-15 yıl %21,1, 16-20 yıl arasında olanların % 24,9 olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Çalışma Yılına Göre Örgütsel Adalet Alt Boyutlarının Analizi

	Çalışma süreleri	**N**	**Ort.**	**St.Sapma**	**F Değeri**	**P**
Dağıtım adaleti	1	24	3,32	0,76	2,361	0,036
	2	29	3,24	0,71		
	3	47	3,11	0,74		
	4	39	3,40	0,82		
	5	46	3,30	0,86		
Etkileşim Adaleti	1	24	3,02	0,92	2,012	0,040
	2	29	3,15	0,96		
	3	47	3,18	0,85		
	4	39	3,20	0,88		
	5	46	3,34	1,02		
Prosedürel Adalet	1	24	3,22	0,81	3,29	0,014
	2	29	3,15	0,73		
	3	47	3,38	0,89		
	4	39	3,24	0,76		
	5	46	3,16	0,81		

Araştırma kapsamına dâhil edilen belediye çalışanlarının yerel yönetimde ki çalışma yılına göre 1'inci seçenek 1 yıldan az, 2'nci seçenek 1-5 yıl, 3. seçenek 6-10 yıl 4'üncü seçenek 11-15 yıl ve 5'inci seçenek 16 yıl ve üzeri görev yapan iş görenleri temsil etmektedir. Örgütsel adalet algılarına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, örgütsel adalet algılarına ilişkin görüşleri sektörde çalışma yılına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Sektörde çalışma yılına göre yerel yönetimlerde çalışanların dağıtımsal adalet algılarına ilişkin görüşleri arasında ise anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu da yerel yönetimlerde çalışanlarda dağıtım adaletinin yıllar geçtikçe değişmediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık Ölçeği İle Dağıtımsal Adalet arasında Ki-Kare Analizi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	125.396[a]	6	.000
Likelihood Ratio	102.131	6	.000
Linear-by-Linear Association	57.032	1	.000
N of Valid Cases	185		

P değeri (P=0), α değerinden (α=0.05) küçük olduğu için (p< α) örgütsel bağlılık ölçeği ile adaletin alt boyutlarından biri olan dağıtım adaleti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmada kullandığımız bağlılık ölçeğine katılıyorum diyen katılımcıların %8,6'sı dağıtımsal adalete katılmıyorum derken, dağıtımsal adalete kesinlikle katılıyorum diyenlerin %75'i, örgütsel bağlılık ölçeğine katılıyorum diye belirttikleri gerektiği görülmüştür. Ayrıca yapılan regresyon analizinde

4.TARTIŞMA

Bu çalışmada yerel yönetimlerdeki uygulamalar, ödüller ve cezalandırmalar sonucu çalışanlarda oluşan örgütsel adalet algısının örgütsel bağlılığa etkisi incelenmiştir. Örgütsel bağlılığı oluşturulmuş çalışanların sorumluluk duygusu, göreve yaklaşımı çalışma arzusu diğer iş görenlerle karşılaştırıldığı zaman daha fazla sorumluluk duygusu olduğu anlaşılmıştır. Kullandığımız örgütsel adalet ölçeğine ilişkin tanımlayıcı analizler incelendiğinde örgütsel adaletin alt boyutlarından dağıtım adaleti boyutuna ilişkin olarak 'Belediye'de çalışma saatlerim adildir' ifadesinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda yerel yönetimlerde çalışanların algıladıkları dağıtım adaleti boyutunda çalışma saatlerinin adil olduğunun düşünülmesi işgörenler üzerinde etkilidir. İşlem adaleti boyutuna bakıldığında en yüksek ifadeye sahip ifadenin 'Belediyede benim iş alanımla alakalı kararlarda yöneticilerim bana kibar davranırlar' olduğu görülmektedir. Bu boyuttan da yerel yönetimlerde çalışanların prosedürel adalet algıları üzerinde yöneticilerin davranış şekillerinin etkili olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Etkileşim adaleti boyutunda ise en yüksek ifadeye sahip ifadenin "Genel olarak bakıldığı zaman belediyeden elde ettiğim fayda ve becerilerin gerekli olduğunu görüyorum." olduğu görülmektedir. Bu boyutta işgörenlerin örgütsel adalet algısını yerel yönetimlerde elde etmiş olduğu faydaların ve becerilerin etkili olduğu söylenebilir. Genel olarak bakıldığında tüm boyutlarıyla yerel yönetimlerde çalışanlarda yapılan ankette örgütsel adaletin örgütsel bağlılığa doğrudan etkisinin olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

ÇETİNKAYA, Ö. (2009), *Mahalli İdareler,* Bursa: Ekin kitapevi.

EREN, E. (2001), *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

KAYA, N., SELÇUK, S. (2003) Bireysel Başarı Güdüsü Organizasyonel Bağlılığı Nasıl Etkiler, *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* 8(2), 175-190.

PARKER, R., KOHLMEYER, J. (2007), Organizational Justice and Turnonev in Public Accounting Firms, *Accounting, Organizations and Society Journal*,30(1), 357-360.

REICHERS, A. (1985), A review and Reconceptualization of Organizational Commitment, *Academy of Management Review*, 10(3), 465-476.

ULUSOY, A., AKDEMİR, T. (2001), *Mahalli İdareler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

THE ROLE OF CENTRAL BANK IN GLOBALIZED ECONOMIES

Selim COREKIOGLU
Szent Istvan University , PhD school of Management and Business Administration, Business Administration Budapest, HUNGARY
Corekcioglu.selim@phd.uni-szie.hu

Abstract

The central banks have a very crucial role in the economies of the countries, in particular to ensure price stability. With the globalization of the world, the responsibilities of the central bank have increased. In addition to ensuring price stability, stabilization of foreign exchange rate became one of the tasks of central bank. The most important tool used by the central bank is interest rates while providing stability. While determining these rates, interest rates in the other major countries should be taken into consideration. Similarly, influencing the fluctuations in the exchange rate is important while controlling inflation.

Keywords: Central, Bank, Globalization, Interest Rate

1. INTRODUCTION

Money has been the basis of the economic structure of a society for long years. The beginning of the use of money commonly has brought out the necessity for money control rules, and the central banks have started to be established in order to establish monetary rules. This started with Sweden Sveriges Riksbank which is known as first central bank established in the world(Crowe & Meade, 2007). After the Sveriges Riksbank, other countries also established their central bank to implement their monetary policy.

The financial crisis emerged in United State of America in 2007-2008, and after the debt crises in Europe in various countries in the global monetary system in 2010 brought out major problem for most of countries. Critical problems raised in financial system spread rapidly and affected many economies. The economic problems experienced during the crisis forced the state and central banks to create a policy to save their economies from the collapse(Lockwood, Lockwood, & Lau, 2018). Since interest is an important point in terms of economy, it should be taken into consideration in order to solve the crisis. That is why interest rates can affect the economy directly or indirectly in terms of consumption and investment.

Depending on the value increase or decrease of the national currency, there is a relationship between interest rate and international trade (Terzioğlu, 2013). In the past, the national currency, which is only valid within the country, has crossed borders with the development of international trade. Although countries keep gold reserve to maintain their currencies value in the past, nowadays the central banks preferred reserve currency to keep their currencies value.

The convertibility of Reserve currency is higher, so it may be converted more easily to other currencies or asset. US Dollars, Euro can be shown as reserve currencies, because they are more stable and convertible.

The US dollar is a currency in circulation all around the world and this situation provides a great benefit to their economy such as loan with low interest rate. Most of the international trade are realized by US dollar, it is followed by the Euro and others. The US dollar, which has a large share of international reserves, is the most preferred currency in world trade. The size of the US capital markets and successful institutions in financial markets are the main reasons for the use of the dollar as a reserve currency for all countries (Furth, 1973).

Although the US dollar is widely used in international markets, investors consider the Yen, Euro, Pound parities, while they are investing. The 3th world's most widely used currency is Yen after US dollar and the Euro. Having large foreign trade volume, especially export, are makes Japan's economy stronger and this powerful structure makes the Japanese Yen valuable (Kim, Kim, & Min, 2013). So, investors can see Japanese yen as investment tool.

The United Kingdom did not want to participate in the common monetary policy of the European Union and continued to use its own currency. Nowadays, the 4th world's most widely used currency is pound (Dell'Ariccia, Rabanal, & Sandri, 2018).

After this part, which is introduction, there will be material and methods, literature review and result, discussion and conclusion part in this paper.

2. MATERIAL AND METHODS

It was aimed to understand the role of central bank in the economies by using literature review. Different papers and methods were also compared to find concrete results.

3. LITERATURE REVIEW

The most important relationship between the Central Banks is how the central banks will react to the if the any central bank changes interest rates. It will be studied on this situation in this section.

3.1. General Literature

Central Banks have almost the same duties. Although main target is different such as inflation or securing its value, the main aim of Central banks is to provide or remove money from the market.

The way to supply money may differ from country to country. For instance, In USA, Central bank puts money into circulation by buying treasury bond from government. It can be said that it is a little different in Europe. The way to supply money to market is that central bank gives loan to banks. It means that their reserve in central bank increase, so they can supply more credit to economy.

While price stability is not target variable by the USA central bank, but the Europe central bank and and Japanese central bank. Although USA and Japanese central bank publish minutes of board meeting, Europe central bank does not. They just provide comprehensive information after the meeting about interest rate. It is required more independence and transparency for Central banks in the world for stability. But there is a challenge for European central bank, because there are 28 countries in that zone and while they are implementing monetary policy, they need to consider entire Eurozone (Jung, 2018). For instance, while economy in Holland is facing deflation, Greece may face inflation. In economic life, people who have funds gives their funds to those who need fund. When fund owners borrow their money, they request fee and this fee is called as interest. Another definition of interest is the share of the capital involved in the production process (Samuelson, 1973). People can also borrow their saving to banks for a period so that savers can get interest income from the bank.

As it is widely known that interest rates have effect on macroeconomic indicator, therefore countries implement policies in the direction of the same objective in order to remove the negative effects of interest rates to accelerate economic development. Interest rates are important indicator in terms of investments and growth rates. Therefore, the interest rate policy is implemented by country's economic status such as saving rates economic conditions.

It is important to implement good interest rate policy in order to achieve their objective for Central banks. Therefore, while the central bank authorities determining the interest rates, they must take into account the expectations of the investors in financial market. In consideration of these expectation central bank may predict how market will react to interest rate changes.

3.2. Empirical Literature

(Demirhan, 2010) found in his study that the central bank; changes the Central Bank Money through foreign exchange transactions or TL transactions. Foreign currency transactions affecting Central Bank Money include only foreign exchange purchase or sale not include foreign currency borrowing or lending. TL transaction includes cash loans of The Central Bank to the public sector or banks. Firstly, these transactions led to a change in the assets of the Central Bank and then affected the Central Bank money. In case the Central Bank buys foreign currency from the market, its net foreign assets will increase, and in case of opening a cash loan to the public sector or banks, the domestic assets will increase, and thus the Central Bank's TL liabilities and the Central Bank's money will increase. In the event that the Central Bank sells foreign currency to the market, its net foreign assets will decrease, and in the event of lowering the cash loans extended to the public sector or banks, its domestic assets will decrease, and thus, the Central Bank's TL liabilities and the Central Bank Money will decrease (Demirhan, 2010).

(Bağcı, 2019) studied on the central bank policy rate, US dollar and Euro exchange rate. The relationships were analyzed by econometric methods which is granger causality test, 2003 - 2018 years in Turkey. According to the results of the Granger causality test, it was found that there was a bi-directional relationship between the policy rate and the exchange rate. In order to prevent fluctuations in the exchange rate in Turkey, the increase in interest rate policy through the implementation of short-term interest rates will affect the exchange rate. However, when the bi-directional causality relationship between the exchange rate and the central bank policy rate is determined, the fluctuation in the exchange rate affects the interest rates. In this context, it is necessary to take into account not only the policy instrument alone but also other macroeconomic variables such as current account deficit, economic growth dynamics, external dependency, domestic saving deficiency and external debt to avoid fluctuations in the exchange rate (Bağcı, 2019).

(Çağlayan & Öskönbayeva, 2012) made research for Kirghizia republic and they say that when the country's economy is taken into consideration, the fact that the official inflation is not targetted the increase in the inflation deficit, which is generally caused by the target inflation rate, decreases the possibility of increasing interest rates. Low per capita income in the country, poverty, unemployment problem and transition process are the main reasons affecting this situation. In order to solve inflation problem, macroeconomic problems such as insufficient production and continuous balance of payments deficit must be solved (Çağlayan & Öskönbayeva, 2012).

(Kaya & Demir, 2018) investigated how major central banks affect the Turkey central bank and the Turkish discount interest rate. The analyze techniques are correlation and regression covers 1990-2017 years. In line with these results, based on correlation analysis, it was concluded that

- there was a significant relationship between Turkey central bank and the England central bank. Interest rate increases in the England cause an increase in interest Turkey. To estimate the interest rates changes in Turkey, interest rates decision of England central bank should be followed.
- European Central Bank is less effective than the Bank of England on Turkey Central Bank, but there is a strong relationship between the Turkey Central Bank and the European Central Bank.
- American Central Bank interest rate decisions has less effect than European Central Bank and England Central Bank on Turkey.

- there is negative relationship between Japanese central bank and Turkish central bank. For instance, increase in interest rate in Japan will lead decrease in interest rate in Turkey.

So, Interest rates are sensitive to the developments in the international economy, and therefore while central bank are taking decision on interest rates, it should take into account the central banks decision of these countries(Kaya & Demir, 2018).

The results of the study, based on the period 1989 - 2007, show that only interest-based measures cannot be effective while overcoming problems. Because of the fact that the exchange rate has a effect on interest rates, the exchange rate fluctuations should be taken under the control(Uysal, Mucuk, & Alptekin, 2008). In another study, it was compared the BRICS group countries and Turkey; Turkey both for the BRICS group of countries for CPI-based inflation. Both BRICS group countries and Turkey, there was found no statistical effect between central bank gold reserves on CPI inflation. However, when the test is applied for real effective exchange rate variable, while it did not reach a statistically significant result for Turkey, It reached statistically significant result for central bank gold reserves for BRICS group countries (Kodalak & Demirci, 2018).

4. RESULTS

Interest rates, which are an important part of economic variables, reflect the value of national currency in the financial field. It also influences international monetary changes in the world economy. The increase in international interest rates causes capital outflows from national economies. On the other hand, the decrease in international interest rates raises capital inflows in national economies. Because investors want to gain more money, so they will take their money to countries whose interest rate are high. Higher interest rates mean that higher profit for those lending their money.

5. DISCUSSION

Although central banks are independent of the government, they have an important role in government policies. In addition to funding the government's debts, central bank also has important duties such as auditing and regulation banking services. Central banks also provide cash in financial crises and wars. By considering those it can be said that central bank inevitably necessary.

6. CONCLUSION

By considering the financial markets, Central Banks use policy instruments to reduce fluctuations. Since the liberalization of trade between countries increased the economic relation among countries become stronger. While giving policy decision, interest rates in the other countries should be taken into consideration. One of the policy instruments used by the central bank is interest rates. By using instrument such as increasing or decreasing the interest rate, encouraging foreign capital inflow into the country, the central bank should make stable both exchange rate and inflation.

REFERENCES

Bağcı, E. (2019). Merkez Bankasi Politika Faiz Orani Ve Döviz Kuru Ilişkisi: Türkiye Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 324–348.

Çağlayan, E., & Öskönbayeva, Z. (2012). Enflasyon Açiğinin Merkez Bankasi Faiz Oranlarinin Hareketleri Üzerindeki Etkisi. *Reforma*, *2*(54), 67–72.

Crowe, C., & Meade, E. E. (2007). The Evolution of Central Bank Governance around the World. *The Journal of Economic Perspectives*, *21*(4), 69–90.

Dell'Ariccia, G., Rabanal, P., & Sandri, D. (2018). Unconventional Monetary Policies in the Euro Area, Japan, and the United Kingdom. *Journal of Economic Perspectives*, *32*(4), 147–172.

Demirhan, E. (2010). Türkiye'de Merkez Bankasi Parasi'ni Belirleyen Unsurlarin Analizi: 1990-1997. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *14*(1).

Furth, J. H. (1973). International Dollar Liquidity and the Eurodollar Market. *De Economist (0013-063X)*, *121*(4), 347.

Jung, A. (2018). Have money and credit data releases helped markets to predict the interest rate decisions of the European Central Bank? *Scottish Journal of Political Economy*, *65*(1), 39–67.

Kaya, İ., & Demir, M. Ö. (2018). Majör Merkez Bankalari Faiz Oranlarinin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasi Faiz Oranlari Karakteristiği Üzerindeki Etkileri. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *2*(2), 151–172.

Kim, B.-H., Kim, H., & Min, H.-G. (2013). Reassessing the link between the Japanese yen and emerging Asian currencies. *Journal of International Money and Finance*, *33*, 306–326.

Kodalak, B., & Demirci, S. (2018). BRICS Ülkeleri Merkez Bankaları İle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Para Politikası Etkinliğinde Altın Rezervlerinin Rolü – Karşılaştırmalı Analiz. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *7*(1), 1–21.

Lockwood, J., Lockwood, L., & Lau, S. T. (2018). Price Discovery of Internationally Cross-Listed Stocks During the 2008 Financial Crisis. *Journal of Financial Research*, *41*(3), 351–381.

Samuelson, P. A. (1973). *Economics: An Introductory Analysis by Paul A. Samuelson* (9th edition). McGraw-Hill Inc.,US.

Terzioğlu, M. K. (2013). Gösterge Faiz Orani, Diş Ticaret Hacmi Ve Iç Borç Stok Ilişkisi. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(26), 55–76.

Uysal, D., Mucuk, M., & Alptekin, V. (2008). Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Faiz ve Kur İlişkisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *2008*(2), 48–64.

ÖN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN VERGİYE BAKIŞI VE VERGİ BİLİNÇ DÜZEYİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Hakan YAVUZ
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü
hyavuz@sakarya.edu.tr

Can İlker KARACAN
Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü
cannilkerr@hotmail.com

Özet

Devletin elde ettiği en önemli gelir olan vergilere karşı son dönemlerde mükelleflerin sergiledikleri tutum ve davranışları belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar artmıştır. Bu kapsamda özellikle; vergiye gönüllü uyum, vergi bilinci, vergi algısı, vergi ahlakı, vergi adaleti vb. kavramlar ön plana çıkmıştır. Türkçe literatürdeki çalışmalar genellikle bir meslek veya gelir grubunun vergi sistemi veya herhangi bir vergi türüne karşı bakışını belirlemeye yöneliktir. Bu çalışmada da Sakarya'da eğitim gören ön lisans öğrencilerinin vergi bilinci ve vergiye bakışları ele alınmıştır. Bilindiği gibi vatandaşların verginin neden alındığını, ne amaçlı kullanıldığını bilmek istemeleri ve ödedikleri verginin farkına varmalarıdır. Dolayısıyla gelecekte potansiyel vergi mükellefi olan ön lisans öğrencilerinin vergi bilinç düzeylerinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu kapsamda birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine yönelik yapılan çalışmada ölçeklere dayanarak hazırlanmış bir anket uygulanmıştır. Ankette olasılığa dayalı olmayan kolayda örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Yapılan anazlizde vergi algı skorunun 3,22 olduğu, öğrencilerinin vergiye bakışında anne mesleği ve sınıf değişkenlerinin etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte potansiyel vergi mükellefi olan öğrencilerin vergi bilinç düzeylerinin ortalamanın üzerinde ancak vergi sistemine yönelik olumsuz bir bakış açısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Bilinci, Vergi Algısı, Sakarya, Ön lisans Öğrencileri

TAX LEVEL OF VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS AND TAX LEVEL LEVEL: CASE OF SAKARYA

Abstract

In recent years, the most important income of the state against taxes, the attitudes and behaviors of the taxpayers to determine the attitudes towards increased. In this context; voluntary compliance, tax awareness, tax perception, tax morality, tax justice and so on. concepts have come to the fore. The studies in the Turkish literature are generally aimed at determining the view of a profession or income group against the tax system or any type of tax. In this study, tax awareness and tax perspective of the associate degree students studying in Sakarya are discussed. As it is known, citizens want to know why the tax is taken, what they are used for, and they realize the tax they pay. Therefore, it is very important to determine the tax awareness levels of associate degree students who are potential taxpayers in the future. In this study, a questionnaire based on the scales was applied to the first and second year students. In the questionnaire, the sampling method which is not based on probability was used. In this way, the tax perception score was found to be 3.22, and the maternal occupation and class variables were found to be an effective factor in the tax assessment of the students. However, it is concluded that the tax awareness level of the students who are potential taxpayers is above the average but has a negative perspective towards the tax system.

Keywords: Tax Consciousness, Tax Perception , Sakarya, Associate Degree Students

1. GİRİŞ

Vergi, kamusal hizmetlere yönelik yapılan harcamaları ve bu harcamalardan doğan borçları finanse etmek için devletin egemenlik gücüne dayalı karşılıksız olarak kişilerden veya kuruluşlardan toplanan ve cebri niteliğe sahip para vb. şeklindeki ödemelerdir. İlkçağlarda hediye, baş vb. gibi zorla vergi niteliğinde krallar veya hükümdarlar adına toplanan vergiler müdahaleci devlet anlayışının yaygınlaşmasıyla beraber önemi gittikçe artan ekonomik bir değer haline gelmiştir. Devlet müdahalesinin artmasıyla beraber kamu harcamaları artmış bu artış oranında bir gelire ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle artan harcamaları finanse etmek için devletin topladığı vergiler devletin en ciddi kaynağı haline gelmiştir.

Verginin öneminin artmasıyla beraber vergisel anlamda bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Nitekim, kamusal harcamaların artması üzerine vergilerin artış göstermesi vergiye uyumunu azaltarak vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, vergi grevi, verginin kapitalizasyonu, vergi borcunun geç ödenmesi, vergi yansıması, kayıt dışılık gibi sorunlara yol açmıştır. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında, 1990'lardan sonra vergi uyumunu arttırmanın sosyal ve psikolojik boyutu üzerinde birçok eser ortaya konulmuştur. Bu çalışma ile potansiyel mükellef öğrencilerin ön lisans öğrencilerinin vergiye bakışı ve vergi bilinç düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda vergi bilincinin teorik çerçevesi, vergi bilincini etkileyen faktörler ve uygulama bölümünde öğrencilerin vergi bilinç düzeylerini ölçmeye yönelik anket düzenlenerek elde edilen veriler olasılığa dayalı olmayan kolayda örnekleme yoluyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. VERGİ BİLİNCİ KAVRAMI

Günümüzde uygulanan vergi matrahının tespit yollarından en önemlilerden biri beyanname usulüdür. Bu usul mükelleflerin elde ettikleri gelirleri beyan ederek kendilerini bir nevi vergilemesidir denilebilir. Beyan usulü, mükellefin vergi karşısındaki durumunu en iyi tespit etme yollarında biridir. Fakat bu usulün doğru bir şekilde uygulanabilmesi daha çok mükellefin sahip olduğu vergi bilincine ve vergi otoritesince mükelleflerin yaptığı beyanlarının doğruluğunun tespitinde göstereceği başarıya bağlıdır. Vergi idaresinin, şu anda milyonu aşkın sayıda bulunan mükellefleri tek tek ele alıp incelemesi mümkün olmadığından, burada temel görev mükelleflere düşmektedir. Bu nedenle başarılı ve sağlam bir vergilemenin temel şartlarında biri de mükelleflerdeki vergi bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesidir (Sürmen, 1992: 26-27).

Vergi bilinci kavramıyla ilgili olarak farklı tanımlamalar yapılabilir. Bunlar arasında; “Devletin sunduğu kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi bakımından verginin önemini bilen vatandaşların, vergi ile ilgili üzerine düşen ödevlerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyidir.” (Akdoğan, 2006: 183), ‘‘Vergi sisteminin adaletli olduğunun farkında olarak duyarlı olunmasıdır’’ (Dornstein, 1987: 1) ve toplumu oluşturan bireylerin verginin neden alındığını, ne amaçlı kullanıldığını bilmeleri ve ödedikleri verginin farkında olmalarıdır. Bu anlamda vergi bilincinin oluşması bireylerin ödedikleri vergiyi kendi içlerinde sindirmelerine bağlıdır (Çelik ve Eroğlu, 2014: 302). Vergi bilinci kavramını karşılayan bir diğer kavram vergi farkındalığı ise, toplum bireylerinin ülke yasalarında yer alan vergi mevzuatına ilişkin yapılan düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmaları şeklinde tanımlanabilir (Egeli ve Diril, 2014: 36).

2.1. Vergi Bilincini Etkileyen Faktörler

Bireylerin vergi bilincinin oluşumunu etkileyen faktörler 3’e ayrılır. Bunlar kişisel, ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörlerdir. Söz konusu faktörlere aşağıda yer verilmiştir.

2.1.1. Kişisel Faktörler

Meslek, medeni durum, cinsiyet, yaş, din ve medeni durum gibi değişkenler vergi bilincini oluşumunu etkileyen birincisidir. Bu faktörler bireylerin karakter oluşumunda da önemli bir yeri vardır. İnsanların sahip oldukları meslek dallarının ayrı olması sebebiyle ödemesi gereken vergileri ve katlandıkları vergi yükleri de farklı olacaktır. Örnek verecek olursak, bir kamu çalışanı(memur, öğretmen) veya

işçinin ödemesi gereken vergi ile serbest meslek erbabı ve ticari kazanç sahibinin ödediği vergi aynı değildir. Aynı gelire sahip fakat farklı mesleklerden olmaları sebebiyle farklı iş yüküyle karşılaşmaları ve aynı vergiyi ödemeleri halinde daha zor şartlarda çalışan kişiler vergi yükünü daha çok hissedeceklerdir.

2.1.2. Ekonomik Faktörler

Vergi bilincini etkileyen ikinci faktör ise ekonomik faktörlerdir. Bunlar kısaca, vergi yükü, vergi oranları, bireyin gelir düzeyi, kamu harcamalarının algılanma düzeyi, kamu hizmetlerinin yapılmasının gerekliliği, bireylerin diğer bireylere bakış açısı olarak sıralanabilir. Literatürde vergi mükellefi genel olarak ekonomik bir canlı olarak tanımlanmakta ve sağladığı faydayı maksimuma getirmek isteyen ekonomik insan olarak ele alınmaktadır. Öte yandan, ekonomik olarak, vergi bilincine sahip bir mükelleften kasıt, denetim sonucu kendisine kesilen cezaların iç dünyasında, tutum ve davranışında meydana getirmiş olduğu değişimden ziyade ekonomik olarak maksimum düzeyde fayda elde edip etmediğidir (Korlu vd., 2016:449).

2.1.3. Politik ve Sosyo-Kültürel Faktörler

Vergi denetim ve ceza oranlarının düşük seviyede olduğu toplumlarda, bireylerin vergi ödeme oranının yüksek olduğu durumlarda ortaya çıkabilir. Ekonomik faktörlerin yanı sıra "politik ve sosyo-kültürel faktörler" kavramı da, vergi bilincini etkileyen faktörlerdendir (Korlu vd., 2016:449). Bunlar kısaca, verginin algılanma biçimi, vergi ahlakı, siyasal iktidarı benimseme durumu, aile yapısı ve anlayışı, vergi aflarının sık sık tekrarlanması, vergi sisteminin karmaşıklığı ve yapılan düzenlemelerin aşırılığı, sosyal gruplar, din ve inanç olarak sıralanabilir.

2.2. Literatür İncelemesi

Literatürde vergi bilinci, vergi uyumu, vergiye bakış, vergi algısı, vb. kavramlarını da içeren çok sayıda ankete dayalı çalışma bulunmaktadır. Yabancı literatürdeki çalışmalar 1970'li yıllarda başlarken, Türkçe literatürdeki çalışmalar ise 1990'lı yıllarda başlamış, ancak 2000'li yıllarda hız kazanmıştır. Aşağıda söz konusu çalışmalardan bazıları ele alınmıştır.

Yüce ve Gerçek'in (1998) Bursa ilinde yaptığı çalışmada mükelleflerin yürürlükteki vergi sisteminin yanı sıra idareye olan güven duygularının artmasıyla vergiye gönüllü uyumlarının ve vergi bilinç düzeylerinin yükseleceği sonucuna ulaşılmıştır. Vergi sisteminin yer alan problemler ve buna ilişkin alınması gereken tedbirlerin mükellefler tarafından doğru bir şekilde algılandığı ve isteklerinin yerinde olduğu şeklinde belirtilmiştir.

Sağbaş ve Başoğlu'nun (2005) Afyon ilinde ilköğretim çağındaki öğrencilerle birlikte bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Eserde öğrencilerin vergiler ve devletin sunduğu hizmetlere ilişkin zihinlerinde tam olarak çağrışım oluşmadığı, vergiyi algılamada hata payının yüksek olduğu sonucuna varmışlardır. Vergi algılarında cinsiyet ile birlikte eğitim noktasında belirleyici bir durum olmadığı, hane halkının gelir düzeyleri ve ebeveynlerinin eğitim düzeyleri yükseldikçe öğrenciler vergi kavramı ile ilgili olarak algı seviyelerinin arttığı tespit etmişlerdir.

Çiçek (2006) İstanbul ilinde vergi mükellefleriyle yaptığı incelemesinde mükelleflerin vergiye karşı davranışları ve psikolojik faktörleri ele almıştır. Yapılan çalışmada mükelleflerin ödedikleri vergileri kendilerine bir külfet olarak gördükleri ifade etmişlerdir. Bu külfet onları zamanla vergiye karşı olumsuz davranışlar sergilemelerine neden olduğu belirtilmiştir.

İpek ve Kaynar (2009) Çanakkale ilinde vergiye gönüllü uyumu inceleyen bir çalışma yapmıştır. Söz konusu çalışmada bireylerin vergiye gönüllü uyumuna ilişkin olarak kişisel ve çevresel faktörlerin başlıca etken olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca vergi bilinci ile bireylerin sergilediği tutum ve davranışların birbirinden farklı olduğuna yer verilmiştir.

Alkan (2009) ise Zonguldak ilinde yaptığı çalışmada, mükelleflerin vergi ödevlerinin uygulanması açısından tepkileri ölçülmüş, vergi ödevlerine karşı mükelleflerin bakışı ve sorumlulukları ver sorumluluklarını yerine getirmeyenler hakkında düşüncüleri sorulmuş ve katılımcıları yanıtlarında ortalamanın üzerinde bir oranda kişinin şikayet yoluna başvurmayacağı ya da çekimser kaldıkları gözlemlenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların vergi bilinci ve ahlakı kavramlarını algılama düzeylerinin yüksek bir orana ulaşmadığı tespit edilmiştir.

2.3. Alan Araştırması

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin vergi bilinç düzeyleri üzerinde etkili olan faktörleri araştırdığımız Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında bünyesinde yapılan çalışma ve çalışmada elde edilen bulgular kısaca açıklanmıştır.

2.3.1 Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tablo 1.Cinsiyet Tablosu

		Frekans	Yüzde	Değişken Yüzde	Kümülatif Yüzde
Cinsiyet	Kız	222	52,6	52,6	52,6
	Erkek	200	47,4	47,4	100,0
	Toplam	422	100,0	100,0	100

Tabloda katılımcıların cinsiyetine göre sayıları gösterilmektedir. Buna göre, ankete katılan toplam 422 üniversite öğrencisinin %52,6'sı (222) kız, %47,4'ü (200) ise erkek öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo 2. Yaş Tablosu

		Frekans	Yüzde	Değişken Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yaş	18-20 Yaş	251	59,5	59,5	59,5
	21-23 Yaş	144	34,1	34,1	93,6
	24 Yaş ve üzeri	27	6,4	6,4	100,0
	Toplam	422	100,0	100,0	100

Tabloda katılımcıların yaş aralıklarına yer verilmiştir. Katılımcılar yaşlarına göre %59,4 (251 Kişi) 18-20 Yaş, %34,1 (144 Kişi) 21- 23 Yaş, %6,4 (27 Kişi) 24 yaş ve üzerindedir.

2.3.2 Öğrencilerin Vergiye Bakışına İlişkin Bulgular

Ankete katılan öğrencilerin vergiye bakışına ilişkin sorulan sorulara verdiği cevapların dağılımları Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Vergiye Bakışına İlişkin Bulgular

	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Vergi bir vatandaşlık görevidir.	59,0	19,7	10,9	3,3	7,1
Vergi insanlar üzerinde bir yüktür.	29,1	32,0	19,9	8,8	10,2
Vergi zorunlu olarak ve karşılıksız yapılan bir ödemedir.	37,2	25,6	16,6	7,8	12,8
Vergi veriyor olmak bana vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkını verir.	9,1	9,0	20,1	22,5	39,3
Vergi ödemek her vatandaşın ahlaki bir görevidir	33,6	28,0	22,7	6,9	8,8
Vergi ödemek her vatandaşın kanuni bir görevidir	29,9	21,1	23,7	11,8	13,5
Vergisini ödemeyen biri kurnazdır.	29,9	18,5	21,8	10,2	19,6
Vergisini ödemeyen biri dürüsttür.	19,0	14,9	19,7	11,4	35,0
Vergisini ödemeyen biri hırsızdır.	36,3	19,4	20,4	7,1	16,8
Vergi kaçırmak günahtır.	34,3	19,7	26,8	8,1	11,1
Vergi kaçırdığım duyulursa çok utanırım	34,1	22,0	24,2	10,0	9,7
Toplumun eğitimi seviyesinin yükseltilmesi vergi bilincini arttırır.	31,0	25,6	28,4	7,8	6,6
Vergi bilincinin artması genç yaşlarda verilecek eğitimler ile sağlanabilir.	34,4	23,9	26,5	9,0	6,2
Vergi bilinci medya yayın organı reklamlarıyla arttırılabilir.	30,3	28,0	25,4	10,2	6,2
Vergi bilinci aile içi eğitim ile sağlanabilir.	28,7	24,4	26,1	9,2	11,4
Vergi bilinci cadde ve sokaklara konulan billboard ilanlarıyla arttırılabilir.	9,5	11,4	28,2	25,8	25,1
Vergi haftası etkinlikleri düzenlenmesi vergi bilinci konusunda farkındalık yaratır.	27,5	31,3	24,9	9,2	7,1
Kişi başına düşen milli gelir seviyesinin arttırılması ile vergi bilinci artar.	28,9	26,3	27,5	10,7	6,6
Vergi bilinci vergi oranlarının düşürülmesiyle artar.	29,4	24,2	27,7	11,6	7,1
Ülkemizde vergi bilincinin tam olarak yerleştiğine inanıyorum.	18,5	23,5	31,0	11,4	15,6

Araştırmada kullanılan ölçek ifadelerine verilen cevaplar neticesinde öğrencilerin ‘‘Vergi bir vatandaşlık görevidir.”, ‘‘Vergi zorunlu olarak ve karşılıksız yapılan bir ödemedir.’’, ‘‘Vergi ödemek her vatandaşın ahlaki bir görevidir.’’ ifadelerine katılmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte “Vergi veriyor olmak bana vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkını verir.” ifadelerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan öğrencilerin vergi bilincinin çeşitli yollarla artırılmasına yönelik ifadelere katılım düzeyleri yüksektir.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bir ülkenin en önemli gelir kaynağı olan vergilerinin, oluşturulması, toplanması ve uygulanmasın yönelik politikalar vergi sistemini sağlam kılar. Vergi her ne kadar ekonomik bir değeri ifade etse de sosyal bir kavram olduğu gözardı edilmemelidir. Vergi ödemekle mükellef olan insanların vergi karşı bakışı, tutum ve davranışlarına yönelik çalışmalar 1990’lı yıllardan itibaren artmıştır.

Çalışmamızda önlisans öğrencilerin vergi bakışı ve vergi bilinç düzeyleri incelenmiş olup, olasılığa dayalı olmayan kolayda örnekleme yöntemi uygulanarak tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Çıkan sonuçlarda, öğrencilerin devlet algısının yüksek olduğu, devleti kutsal bir kavram olduğuna dair pozitif yönde düşüncelere sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca vergi kavramına yönelik ahlaklı ve manevi kavramlara bağlılık oranlarının ortalamanın üzerinde olduğu, kurnazlık, hırsızlık gibi kavramlara yönelik ifadelere katılım düzeyleri daha düşük çıkmıştır. Araştırmada bazı sorularda öğrencilerin yanıtladıkları ifadelerinde tam net olamadıklarıdır. Bu yüzden kararsızım yönünde

cevaplar da dikkat çekicidir. Bu husus olumlu bir tespit olarak da görülmesi de eksik bilgi olarak da düşünülebilir, nitekim söz konusu öğrenciler potansiyel bir vergi mükellefi olup yaşlarının 18-23 arasında değişmektedir. Ayrıca Anne mesleği değişkenine baktığımızda annesi çalışan öğrencilerin vergi karşı bakışı daha olumlu olup vergi bilinç düzeyleri ortalamanın üzerinde olduğu söylenebilir. Anne daha çok rol model olarak görülüyor gibi bir sonuç çıkmakta. Bu da kadınların vergi bilincinin oluşmasında pozitif bir katkıda bulunduğunun göstergesidir.

Genel olarak baktığımızda ülkemizde vergiye bakışı ve vergi bilinç düzeyini yükseltme için vergi konulu eğitimlerin aile ortamına dâhil edilmesi, öğrencilerin üniversiteye giren kadar olan eğitim hayatları sürecinde verginin ülke için ne denli önemli olduğu ve birey için ne ifade ettiğine dair düzenli ve etkin bir eğitim programlarının hazırlanması, bunun gerek görsel materyallerle gerek medya ve sosyal hayatta farkındalık oluşturacak şekilde tasarlanarak üniversiteyi bitirene kadar vergisel anlamda bilinçlenmenin sağlanması gerekir. Bu konuda hem aileler hem de ilgili kamu idareleri önemli bir misyon yüklenmektedir. Vergi, devlet kamu hizmetlerinin etkinliği ve sürekliliği yönünden en önemli gelir kapısıdır ve vergi bilincinin bireyler tarafından iyi bir şekilde algılanması esas olup, vergi bilincini arttırmak geleceğin potansiyel vergi mükelleflerinin çekirdekten yetişmesi ile sağlanabilir.

KAYNAKLAR

AKDOĞAN, A. (2006), *Kamu Maliyesi,* Ankara: Gazi Kitabevi.

ALKAN, Arzu (2009), "*Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

ÇİÇEK, H. (2006), *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri* (İstanbul İli Anket Çalışması), İSMMMO Yayınları, No:65, İstanbul.

DORNSTEİN, M. (1987), Taxes: Attitudes and Perceptions and Their Social Bases, *Journal of Economic Psychology*, cilt: 8, sayı: 1, s.55-76.

EGELİ, H. ve DİRİL, F. (2014), Vergi Bilincinin Oluşumunda Bilişim Teknolojilerinin Rolü: İzmir İli İçin Bir Uygulama, *Sosyoekonomi*, Temmuz-Aralık / 2, s. 33-56.

GERÇEK, A., YÜCE, M. (1998), *Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası. Bursa.

İPEK, S., KAYNAR, İ. (2009), Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *Yönetim ve Ekonomi*, cilt:16, sayı:1, s. 173-190.

KORLU, R. K., ÇETİNKAYA, Ö. ve GERÇEK, A. (2016), Yerel Vergi Bilincinin Faktör Analizi İle Değerlendirilmesi: Bursa Örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14 (28), s. 443-465.

SAĞBAŞ, İ. ve BAŞOĞLU, A. (2005), İlköğretim Çağındaki Çocukların Vergiyi Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, cilt: VII, sayı: 2, s.123-144.

SÜRMEN, Y. (1992), Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Muhasebenin Rolü, *Sayıştay Dergisi*, cilt: 3, sayı: 7, Ocak-Mart, s. 25-29.

TÜRK VE JAPON AKADEMİSYENLERİN İŞKOLİKLİK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi. Emrah ÖZSOY
Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi
eozsoy@sakarya.edu.tr

Özet
İşkoliklik son yıllarda yaygın bir şekilde çalışılmasına rağmen, işkolikliğin meslekler ve kültürlerarası farklılıklar bağlamında incelenmesine ilişkin çalışma sayısı kısıtlıdır. İşkolikliğe ilişkin yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak tek bir ülkeden seçilen örneklemler üzerinde yürütülmektedir. Akademisyenlerin işkolik düzeylerine ilişkin dünya genelinde çalışma sayısı artmakla birlikte, kültürlerarası karşılaştırma yapılan araştırma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu sebeple bu araştırmada Türk ve Japon akademisyenlerin işkoliklik düzeyinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'den 295 akademisyen Japonya'dan da 93 akademisyen araştırmaya katılmıştır. Bağımsız Örneklemler T Testi bulgularına göre işkolikliğin aşırı çalışma boyutu Japon akademisyenlerde, kompulsif çalışma boyutu ise Türk akademisyenlerde daha fazla tespit edilmiştir. Yine T Testi bulgularına göre işkolikliğin toplam skoru Türk ve Japan akademisyenlerde farklılık göstermemiştir. Hedges g Testi bulgularına göre ise işkoliklik Türk ve Japon akademisyenlerde farklılaşmamıştır.
Anahtar Kelimeler: İşkoliklik, Akademisyenler, Türkiye, Japonya

COMPARISON OF TURKISH AND JAPANESE ACADEMICIANS' WORKAHOLISM LEVELS

Abstract
Although workaholism has been widely studied in recent years, the number of studies on examining workaholism in the context of occupations and inter-cultural differences is limited. The studies on workaholism are mainly carried out on selected samples from a single country. Although the number of studies on the workaholism levels of academicians has increased worldwide, the number of research in intercultural comparisons is still limited. For this reason, it is aimed to compare the level of workaholism of Turkish and Japanese academicians in this study. In this regard, 295 academicians form Turkey and 93 academicians from Japan participated in the research. According to the Independent Samples T Test results, it was found that working excessively dimension of workaholism in Japanese academicians was higher than Turkish academicians and working compulsively dimensions of workaholism in Turkish academicians was higher than Japanese academicians. Again according to the T Test findings, the total score of workaholism was not different in Turkish and Japan academicians. According to the results of Hedges' g Test, workaholism was not differentiated in Turkish and Japanese academicians.

Keywords: Workaholism, Academicians, Turkey, Japan

1.GİRİŞ

İşkoliklik 1970'lerde ortaya atılmış bir kavramdır (Oates, 1970) ve temelde iş bağımlılığını ifade etmektedir (Andreassen vd., 2014). İşkolikliğin ortaya atılmasından bu yana dünya genelinde birçok ampirik çalışma yürütülmüştür (Andreassen, Hetland ve Pallesen, 2014; Aziz ve Zickar, 2006; Flowers ve Robinson, 2002; McMillan, 2001). Ancak henüz kavramın olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu yönünde bir uzlaşı mevcut değildir. İşkolikliği kavramsal olarak ele alan çalışmaların bazılarında işkoliklik olumlu bir özellik olarak ele alınırken, işkolikliğin ampirik olarak incelendiği çalışmalarda; işkolikliğin işe, örgüte ve sosyal yaşama ilişkin tutumları olumsuz etkilediği yönünde bulgular elde edilmiştir (del Libano ve vd., 2010; Jenaabadi vd., 2016; Shimazu ve Schaufeli, 2009). İşkolik üzerine yürütülmüş ampirik çalışmaların sonuçlarının birbirleri ile çelişkili olmasında rol oynayabilecek önemli nedenlerden biri de işkolikliğin hangi ölçekle ölçüldüğü ile açıklanabilir. Çünkü bazı ölçekler işkolikliği kompulsif çalışma, aşırı çalışma (Schaufeli, Taris ve Bakker 2006) veya iş bağımlığı (Andreassen vd., 2014) temelinde ölçerken bazı ölçeklerde işten keyif alma gibi boyut ile

(Robinson ve Post, 1994; Robinson, 1999) ölçmektedir. Bu durum işkolikliğin sonuçlarına ilişkin elde edilen bulguların farklılaşmasına zemin oluşturabilmektedir. İşkoliklik çalışmalarında son dönemlerde belirli bir meslek grubuna yönelik yürütülen çalışmalarda da artış gözlemlenmektedir (Akın, ve Oğuz, 2010; Andreassen, 2018; Schaufeli vd., 2009a). Bununla birlikte sınırlı sayıda çalışma belirli bir meslek grubunda kültürlerarası çalışmalara yer vermiştir. Bu çalışmada akademisyenlerin işkoliklik düzeylerinin Türk ve Japon örneklemlerinde karşılaştırılması amaçlanmıştır. Böylelikle belirli bir meslek grubunda (akademisyenler) işkolikliğin farklı kültürler arasında karşılaştırılması yoluna gidilmiştir.

İşkolikliğe ilişkin çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Bu tanımlar içerisinde en sık atıf alan yaklaşımlardan biri "aşırı ve kompulsif çalışma" temelinde işkolikliğin açıklanmasıdır (Schaufeli, Shimazu ve Taris, 2009; Schaufeli, Taris ve Bakker, 2006). Aşırı çalışma işe ayrılan zaman ve enerjinin ortalamanın üzerinde olmasını ifade etmektedir. Burada birey verim ve keyif almasa bile hatta kurumsal bir beklenti olmasa dahi çalışmayı sürdürme eğilimimdedir. Çünkü birey çalışmadığı zamanlarda kendini gergin hissetmekte, çalışılmayarak geçen zamanının boşa geçtiğini düşünmektedir (Schaufeli vd., 2006). Kompulsif çalışma ise bireyin esasında çalışmak istememesine rağmen dürtüsel olarak, kontrol edilemez bir şekilde çalışmayı sürdürmesini ifade etmektedir. Burada kişi çalışma dürtüsünü kontrol etmekte zorlanmakta ve işe ayrılan zaman ve enerjisini kısıtlayamamaktadır (Schaufeli vd., 2009b). İşkolikliğin nedenlerine ilişkin yeterli sayıda çalışma olmamakla birlikte işkoliklik modern çalışma yaşamının bir sonucu (değişen makro çevre bileşenlerinin çalışma yaşamına yansıması) olarak hızla artmaktadır. Bununla birlikte örgütsel uygulamalar, örgütsel pozisyon ve sorumluluklar da işkolikliğin artmasını tetiklemektedir (Özsoy, 2018). Ayrıca örgüt içi artan rekabet ve buna bağlı olarak çalışanların terfi alma ve yöneticilerin gözüne girme istekleri de işkolikliği etkileyebilmektedir (Andreassen, 2014). Bireysel açıdan bakıldığında saygınlık, güç, beğenilme ve onanma ihtiyaçlarını gidermede sorun yaşayan kişilerin işkolik olma eğilimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü birey çalışma yaşamında elde ettiği başarı (ya da başarılıymış gibi görünme yolu ile) ile söz konusu ihtiyaçlarını karşılayabileceğini düşünebilmektedir.

İşkoliklikle ilgili yapılan çalışmalarda son dönemlerde ilgi gören önemli bir çalışma konusu ise işkolikliğin yaygınlığı üzerinde yürütülmektedir (Freimuth vd., 2008; Sussman ve Sussman, 2011). Bu doğrultuda çeşitli meslek gruplarında ve kültürlerde işkolikliğin yaygınlığını inceleyen çalışma sayıları artmaktadır (Andreassen vd., 2011). Ancak konuya ilişkin yapılmış araştırmalarda işkolikliğin kültürlerarası mukayese edildiği çalışma sayısı halen kısıtlıdır. Meslek grubu açısından bakıldığında ise akademisyenlerin işkoliklik düzeyi yeterince araştırılmamıştır (Sharma ve Sharma, 2011). Her ne kadar Türkiye örnekleminde akademisyenlerin işkoliklik düzeyini doğrudan ya da dolaylı olarak inceleyen çalışma sayısında son dönemlerde bir artış gözlense de (Akçakanat, Muhammet ve Demirgil, 2017; Kara ve Gücal 2016), söz konusu araştırmalar sadece Türkiye örnekleminden elde edilen verilerle yürütülmektedir. Bu durum Türk akademisyenlerin işkoliklik düzeylerinin diğer ülkelere göre ne düzeyde olduğunu anlamak için yeterli değildir. Bu gerekçe ile bu çalışmada Türk ve Japon akademisyenlerin işkoliklik düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Japon akademisyenlerinin örnekleme dahil edilmesinin nedeni ise genel olarak Japonların çok çalıştığı yönünde oluşan neredeyse evrensel denilebilecek yargıdır. Ancak spesifik olarak Japon akademisyenler üzerinde işkolikliğe dair yürütülmüş çalışma sayısı da kısıtlıdır. Bakıldığında Japonların dünya ortalaması üzerinde çalışmaları, yıllık kullanılan izinli gün sayılarının oldukça az olması, aşırı çalışmaya bağlı ölümlerin (Karoshi) giderek artması gibi nedenlerden dolayı (Ono, 2016; Saiidi, 2018; Thiruchelvam, 2018) işkoliklik düzeylerinin yüksek olduğu düşünülebilmektedir. Ancak "çok çalışmak" ya da kurumsal beklenti ya da örgütsel politikalardan dolayı bireyin "çok çalışmak zorunda kalması", doğrudan işkolikliğe işaret etmemektedir (del Libano vd., 2012; Shimazu ve Schaufeli, 2009). Dolayısı ile "Japonlar işkoliktir" şeklinde bir yargı henüz ampirik destekten uzaktır. Çünkü işkoliklik, bireyin çalışmak zorunda olmasa bile, dışsal bir baskıya bağlı olmadan, verim ve keyif almasa bile kontrol edilmesi zor bir dürtüsel etkiyle çalışmaya devam etmesini ifade etmektedir (Schaufeli vd., 2006). Öte yandan, Japonya'da çalışma saatlerinin uzun olması, çalışanların bir büyük bir çoğunluğunun işten izin aldıklarında kendilerini kötü hissetmeleri, çalışma süresini azaltıcı politikaları bile uygulamada geri planda durmayı tercih etme gibi eğilimlerinden (Ono, 2016; Saiidi, 2018) ve bu çalışma atmosferinin Japon üniversitelerinde de büyük oranda var olması (Okunuki, 2014)

gibi nedenlerden dolayı; Japon akademisyenlerin işkoliklik düzeyinin Türk akademisyenlerin işkoliklik düzeyinden daha yüksek olması beklenmektedir. Bu gerekçe ile araştırmanın hipotezi aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Hipotez: Türk akademisyenlerin işkoliklik düzeyi Japon akademisyenlerin işkoliklik düzeyinden daha düşüktür.

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırmanın Amacı: Bu araştırmada Türk ve Japon akademisyenlerin işkoliklik düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır.

2.2. Örneklem ve Verilerin Toplanması: Araştırmanın örneklemi akademisyenlerden oluşmaktadır. Aşağıda Türkiye'den ve Japonya'dan verilerin nasıl elde edildiğine dair açıklamalar paylaşılmıştır.
Türkiye: Araştırmaya Sakarya Üniversitesi'nde çalışan akademisyenler katılmıştır. Araştırmada veriler online anket yöntemiyle toplanmıştır. Anket formu katılımcılara online olarak ulaştırılmıştır (Aralık 2017-Nisan 2018 tarihleri arasında). Bu kapsamda eksik ve özensiz anket formları çıkarıldıktan sonra toplamda 295 adet geçerli anket formu elde edilmiş ve ilgili analizlere tabi tutulmuştur.
Japonya: Japonya'nın çeşitli illerinde yer alan üniversitelerde çalışan akademisyenlere anket formu online ulaştırılmıştır. Verilerin toplanmasında işkoliklik ölçeğinin Japonca versiyonu kullanılmıştır. İşkoliklik ölçeğinde yer alan sorular dışındaki kişisel bilgi soruları ise Dr. Joonha Park tarafından çevirilmiştir. Verilerin toplanmasında Dr. Joonha Park kişisel olarak katkı sunmuştur. Bu kapsamda eksik doldurulmuş ve özensiz olduğu kanısına varılan anket formları çıkarıldıktan sonra toplamda 93 adet geçerli anket formu elde edilmiştir. Araştırmada veriler online anket yöntemiyle toplanmıştır (Şubat 2018-Nisan 2018 tarihleri arasında).

2.3.Katılımcılar
Türkiye: Katılımcıların; % 51.2'si kadın, % 68.8'i sosyal bilimler, %62'si doktora, % 6.1'i lisans, % 31.9'u yüksek lisans mezundur. Katılımcıların % 39.7'si Arş.Gör, % 8.2'i Öğretim Görevlisi, % 10.2'si Doç.Dr, % 8.2'si Öğretim Görevlisi, % 7.1'i Prof.Dr.,% 34.9'u Dr. Öğr. Üyesi'dir. Katılımcıların yaş ortalaması 37.86'dır (standart sapma = 10.52).
Japonya: Katılımcıların; % 77.4'ü erkek, % 70'i sosyal bilimler, %76.3'ü doktora, % 2.2'si lisans, % 21.5'i yüksek lisans mezundur. Katılımcıların tamamı öğretim üyesi ve yaş ortalaması 45.52'dir (standart sapma = 12.53).

2.4.Ölçek
İşkolikliğin Ölçümü: İşkolikliğin ölçümü için her iki ülkede de Schaufeli, Taris ve Bakker (2006) tarafından geliştirilmiş DUWAS (The Dutch Work Addiction Scale) işkoliklik ölçeği kullanılmıştır. Ölçek orijinalinde 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlanmasında Doğan ve Tel (2011) yaptıkları analizler vasıtasıyla ölçekten üç madde çıkarmıştır. Dolayısı ile ölçeğin Türkçe formu 14 maddeden oluşmaktadır. Ölçek aşırı çalışma ve kompulsif çalışma boyutları vasıtasıyla işkolikliği ölçmektedir. Ölçekteki tüm maddelerin toplanması ile ayrıca toplam işkoliklik skoru da hesaplanabilmektedir. Ölçeğin Türkçe versiyonunda aşırı çalışma boyutu için 8, kompulsif çalışma için de 6 madde bulunmaktadır. Ölçeğin hem orijinal çalışmada hem de uyarlama çalışmasında içsel tutarlılık değerleri ve psikometrik özellikleri kabul edilebilir düzeyde tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin Türkiye örnekleminde yapılan diğer çalışmalarda da kabul edilebilir düzeyde içsel tutarlılık değeri (Bulgurcu Gürel ve Altunoğlu, 2016) ve faktör yapısına (Özsoy, 2018) sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçek çalışmada beşli Likert tipi puanlama yöntemi ile kullanılmıştır (1-Hiç Uygun Değil, 5-Tamamen Uygun). Japonya örnekleminde de ölçeğin sadece Türkçe formunda yer alan 14 maddesi kullanılmıştır ve aynı formatta ölçeğin Japonca versiyonuna (Schaufeli, Shimazu ve Taris, 2009) başvurulmuştur.

2.5. Bulgular

Verilerin analiz edilebilmesi için SPSS for Windows 21.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, iç tutarlılık analizi, Bağımsız Örneklemler T testi ve Hedges g Testine başvurulmuştur.

Tablo 1'de araştırma kapsamında elde edilen bulguların tamamı sunulmuştur. Öncelikle araştırma kapsamında kullanılan ölçek, her iki dilde daha önceden faktör yapısı ve psikometrik özellikler açısından incelendiği için sınırlı bir örneklem üzerinde yürütülen bu çalışmada söz konusu ölçeklere faktör analizi uygulanmamıştır. Ölçeklerin içsel tutarlılık değeri Türkiye örneklemi için (toplam skor .90, aşırı çalışma boyutu .82 ve kompulsif çalışma boyutu için .83) yüksek düzeyde tespit edilmiştir. Benzer şekilde Japonya örnekleminde de toplam DUWAS skoru ve boyutlar bazından ölçeğin içsel tutarlılık düzeyi kabul edilebilir düzeyde tespit edilmiştir. Ortalama skorlara bakıldığında her iki ülke için de işkolikliğin toplam skoru ve boyutlar bazında ortama değerlerinin, orta düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (ölçek beşli Likert dereceleme yöntemi ile kullanıldığı için 3 civarı değerlerin orta düzeyde olduğu söylenebilir). Türk ve Japon akademisyenlerin işkoliklik düzeylerinin karılaştırılması için gerçekleştirilen Bağımsız Örneklemler T Testinde, işkolikliğin toplam skorunun ülkelere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ancak işkolikliğin aşırı çalışma boyutunun Japon akademisyenlerde Türk akademisyenlere göre istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İşkolikliğin kompulsif çalışma boyutu ise Türk akademisyenlerde Japon akademisyenlere göre istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde daha yüksek tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil olan Türk ve Japon akademisyenlerin sayısı (örneklem büyüklüğü açısından) oldukça farklı (Türkiye n = 295; Japonya n = 93) olduğu için, Bağımsız Örneklemler T Testine ek olarak Hedges g Testine de yer verilmiştir. Hedges g Testi örneklem büyüklükleri arasındaki farkın artması durumunda, birleştirilmiş standart sapma değerine yer verdiği için farklılıkların incelenmesinde önemli bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Hedges g Testi bulgularına göre işkolikliğin toplam skoru ve alt boyutları Türk ve Japon akademisyenler arasında farklılaşmamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde araştırmanın hipotezinin kısmen desteklendiği söylenebilir. Ancak teorik açıdan bakıldığında kompulsif çalışmanın (istemeyerek, dürtü etkisiyle), işkolikliğin patolojik yansımalarını daha çok içerdiği söylenebilir. Bu açıdan ele alındığında Türk akademisyenlerin işkoliklik eğilimlerinin daha fazla olduğu iddia edilebilir. Ancak Hedges g Testi bulgularının anlamsız olması ve mevcut örneklem büyüklüğünün sınırlı olması (özellikle Japonya örneklemi için) gibi nedenlerden dolayı için belirgin bir sonuç ortaya koymak ya da iddia etmek mümkün değildir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler, İçsel Tutarlılık, Bağımsız Örneklemler T Testi ve Hedges g Testi Bulguları

Değişkenler	***α***		***Ortalama* (*Standart Sapma*)**				
	Türkiye	**Japonya**	**Toplam**	**Türkiye**	**Japonya**	***t***	***g***
Duwas Toplam	.90	.83	3.17 (0.81)	3.18 (0.79)	3.11 (0.72)	0.60	0.00
Aşırı Çalışma	.82	.78	3.14 (0.87)	3.12 (0.80)	3.32 (0.80)	-2.10*	0.00
Kompulsif Çalışma	.83	.73	3.16 (0.77)	3.23 (0.85)	2.84 (0.85)	3.82***	0.00

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

3.TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada Bağımsız Örneklemler T Testi bulgularına göre; işkolikliğin toplam skoru Türk ve Japon akademisyenler arasında farklılık göstermemiş, ancak işkolikliğin aşırı çalışma boyutu Japon akademisyenlerde, kompulsif çalışma boyutu ise Türk akademisyenlerde daha yüksek tespit edilmiştir. Öte yandan Hedges g Testi bulgularına göre ise söz konusu iki grup arasında toplam skor ve alt boyutlar için etki büyüklüğü .00 olarak hesaplanmış, işkolikliğin gruplar (Türk ve Japon akademisyenler) arasında farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır. Türk ve Japon akademisyenlerin işkoliklik skorları ise orta düzeyde tespit edilmiştir. Türkiye örnekleminde ele alındığında bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular daha önceki çalışmalar ile uyumludur (Akçakanat, Muhammet ve Demirgil, 2017). Genel olarak değerlendirildiğinde akademisyenlerin çalışma tempolarının yoğun olması, terfi şartlarının giderek yükselmesi, mesleki anlamda sürekli ve dinamik bir şekilde günceli takip etme sorumluluğunun fazla olması gibi nedenlerden dolayı, işe ayırmaları gerektiği zamanın ve enerjinin fazla olması gerektiği söylenebilir (Hogan, Hogan, ve Hodgins, 2016). Ancak işe ayrılması gereken zamanın fazla olması doğrudan herhangi bir meslek grubunda işkolikliğin fazla olacağı anlamına gelmemektedir. Her ne kadar bazı meslek gruplarında (rekabetin çalışanlar arası yoğun olduğu iş grupları) işkolikliğin daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilse (Özsoy, 2018) de en temelde işkoliklik bireyin kişilik özellikleri, geçmiş yaşamı ve yaşam felsefesi ile ilişkilendirilebilecek bir özelliktir. Bu açıdan bakıldığında işkolikliğin sadece mesleğe özgü bir husus olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Ancak bazı mesleklerin dinamikleri çalışanları işkolik olmaya itebilmektedir. Kültürlerarası farklılıklar açısından bakıldığında Japonlar dünya ortalamasının üzerinde çalışmaya zaman ayırmaktadır (Thiruchelvam, 2018). Bu durum Japon çalışma kültürünün bir parçasıdır. Ancak bu durum yine de doğrudan Japonlarda işkolikliğin daha fazla olacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü işkoliklik sadece çok çalışmak değildir. Kişi çalışmak zorunda olmadığı durumlarda verim ve keyif almasa bile, sosyal yaşamını ihmal edecek düzeyde kompulsif bir eğilimle çalışmayı sürdürme eğilimindeyse bu durumda işkolikten bahsedilebilir (Schaufeli vd., 2009b; Sussman, 2012). Yine bireyin çalışmadığı zamanlarda huzursuz olması, zamanının boşa geçtiğini düşünmesi, boş vakitlerde gergin ve stresli olması da işkolikliğin önemli ayırt edici özelliklerindendir. Bu bakımdan Bağımsız Örneklemler T Testinde elde edilen bulguya dayanarak, Japon akademisyenlerin işkolikliğin aşırı çalışma boyutunda daha yüksek skor almalarının beklenen bir bulgu olduğu iddia edilebilir. Kompulsif çalışma ise bireyin esasen verim almamasına rağmen kontrol edilemez bir şekilde, dürtüsel olarak, istemeyerek, takıntılı ve saplantılı bir şekilde çalışmayı sürdürmesini ifade etmektedir (Schaufeli, Shimazu ve Taris, 2009). Bağımsız örneklemler T Testinde Türk akademisyenler söz konusu boyutta daha yüksek skor almıştır. Bu durum kurumsal talepler, atama ve yükselme şartlarında giderek artan beklentiler ile açıklanabilir.

Araştırmada birçok kısıt bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi kolayda örnekleme yöntemi ile herhangi kapsam daraltılmasına gidilmeden özellikle Japonya örnekleminde çok az sayıda katılımcının araştırmaya dâhil olmasıdır. Bu sebeple bundan sonra yapılacak benzer araştırmalarda örneklem sayısının gruplar arasında dengeli dağılımının sağlanması ve katılımcı sayısının artırılması önerilmektedir. Sonuç olarak sınırlı bir örneklem üzerinde yürütülmüş bu çalışma sadece Türk ve Japon akademisyenlerin işkolik düzeylerinde kısmı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Konuya ilişkin genelleme yapılabilmesini mümkün kılacak ve daha büyük örneklem grupları üzerinde yapılmış araştırmaların işkolikliğin hem akademisyenler arasındaki yaygınlığı hem de kültürler arasındaki farklılığının daha iyi iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır.

TEŞEKKÜR

Yazar, Dr. Joonha Park'a veri toplama aşamasındaki desteği için teşekkür etmektedir.

KAYNAKLAR

Akçakanat, T., Muhammet, M., ve Demirgil, Z. (2017). İşkolikliğin kuşaklara göre karşılaştırılması: Süleyman Demirel Üniversitesi akademisyenleri üzerine bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6,* 135–155.

Akın, U., ve Oğuz, E. (2010). Öğretmenlerin işkoliklik ve tükenmişlik düzeylerinin ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 16,* 309–327.

Andreassen, C, S., Hetland, J., ve Pallesen, S. (2014). Psychometric assessment of workaholism measures. *Journal of Managerial Psychology*, *29*, 7–24.

Andreassen, C. S. (2014). Workaholism: An overview and current status of research. Journal of Behavioral Addictions, 3, 1–11.

Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Hetland, J., ve Pallesen, S. (2012). Development of a work addiction scale. *Scandinavian Journal of Psychology*, *53*, 265–72.

Andreassen, C. S., Hetland, J., Molde, H., ve Pallesen, S. (2011). "Workaholism" and potential outcomes in wellbeing and health in a cross-occupational sample. *Stress and Health*, *27*, 209–214.

Andreassen, C. S., Pallesen, S., Moen, B. E., Bjorvatn, B., Waage, S., ve Schaufeli, W. B. (2018). Workaholism and negative work-related incidents among nurses. *Industrial Health*, *56*, 373–381.

Aziz, S., ve Zickar, M. J. (2006). A cluster analysis investigation of workaholism as a syndrome. *Journal of Occupational Health Psychology*, *11*, 52–62.

Bulgurcu Gürel, E. B., ve Altunoğlu, A. E. (2016). İşkoliklik, iş stresi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Muğla ilinde bir araştırma. *Journal of International Social Research, 9,* 1431–1438.

del Libano, M., Llorens, S., Salanova, M., ve Schaufeli, W. B. (2010). Validity of a brief workaholism scale. *Psicothema*, *22*, 143–150.

del Libano, M., Llorens, S., Salanova, M., ve Schaufeli, W. B. (2012). About the dark and bright sides of selfefficacy: Workaholism and work engagement. *Spanish Journal of Psychology, 15,* 688–701.

Flowers, C. P., ve Robinson, B. E. (2002). A structural and discriminant analysis of the work addiction risk test. *Educational and Psychological Measurement, 62,* 517–526.

Freimuth, M., Waddell, M., Stannard, J, Kelley S., ve Kipper A, (2008). Expanding the scope of dual diagnosis and co-addictions: Behavioral addictions. *Journal of Groups in Addiction & Recovery, 3,* 137–160.

Hogan, V., Hogan, M., ve Hodgins, M. (2016). A study of workaholism in Irish academics. *Occupational Medicine, 66,* 460–465.

Jenaabadi, H., Nejad, B. A., Abadi, F. S. M., Haghi, R., ve Hojatinasab, M. (2016). Relationship of workaholism with stress and job burnout of elementary school teachers. *Health, 8,* 1–8.

Kara, F. M. ve Gücal, A. Ç (2016). Akademisyenlerde işkolikliğin belirlenmesinde serbest zamanda sıkılma algısının rolü. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1,* 48–63.

McMillan, L. H. W., O'Driscoll, M. P., Marsh, N. V., ve Brady, E. C. (2001). Under-standing workaholism: Data synthesis, theoretical critique, and future design strategies. *International Journal of Stress Management, 8,* 69–91.

Oates, W. E. (1971). *Confessions of a workaholic: The facts about work addiction*. New York: World Publishing.

Okunuki, H. (2014). Job insecurity among Japan's university teachers is a recipe for further decline (erişim adresi https://www.japantimes.co.jp/community/2014/09/24/issues/job-insecurity-among-japans-university-teachers-recipe-decline/#.XNHiwRQzY_4)

Ono, H. (2006). Why do the Japanese work long hours? Sociological Perspectives on Long Working Hours in Japan. *Jpn J Labour Stud, 58,* 15–27

Özsoy, E. (2018). Comparing the workaholism level of managers and non-managers. *BMIJ, 6,* 806–821.

Robinson, B. E. (1999). The Work Addiction Risk Test: Development of a tentative measure of workaholism. *Perceptual and Motor Skills*, *88,* 199–210.

Robinson, B. E., ve Post, P. (1994). Validity of the work addiction risk test. *Perceptual and Motor Skills, 78,* 337–338.

Saiidi, U (2018). Japan has some of the longest working hours in the world. It's trying to change. (erişim adresi https://www.cnbc.com/2018/06/01/japan-has-some-of-the-longest-working-hours-in-the-world-its-trying-to-change.html)

Schaufeli, W. B, Bakker A. B, Heijden, FMMvd., ve Prins, J.T (2009a). Workaholism among medical residents: It is the combination of working excessively and compulsively that counts.*International Journal of Stress Management, 16,* 249–272.

Schaufeli, W. B., Bakker, A. B., van der Heijden, F. M. M. A., ve Prins, J. T. (2009b). Workaholism, burnout, and well-being among junior doctors: The mediating role of role conflict. *Work and Stress, 23,* 155–172.

Schaufeli, W. B., Shimazu, A., ve Taris, T. W. (2009). Being driven to work excessively hard, the evaluation of a two-factor measure of workaholism in the Netherlands and Japan. *Cross-Cultural Research, 43,* 320–348.

Schaufeli, W. B., Taris, T. W., ve Bakker, A. (2006). Dr. Jekyll and Mr. Hide: *On the differences between work engagement and workaholism.* In R. Burke (Ed.): Research companion to working time and work addiction (pp. 193-217). Edward Elgar: Northampton, MA.

Sharma, J., ve Sharma, P. (2011). Workaholism and its correlates: a study of acade-micians. *International Journal of Management and Business Research, 1,* 151–160.

Shimazu, A., ve Schaufeli, W. B. (2009). Is workaholism good or bad for employee well-being? The distinctiveness of workaholism and work engagement among Japanese employees. *Industrial Health, 47,* 495–502.

Sussman, S. (2012). Workaholism: A Review. *J Addict Res Ther* S6:001. doi:10.4172/2155-6105.S6-001.

Sussman, S., ve Sussman, A.. N (2011). Considering the definition of addiction. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 8, 4025*–4038.

Taris, T. W., Schaufeli, W. B., ve Verhoeven, L. C. (2005). Workaholism in the Netherlands: Measurement and implications for job strain and work-nonwork conflict. *Applied Psychology, 54,* 37–60.

Thiruchelvam, S. (2018). Long hours, no extra pay: what it's like to work in Japan. (erişim adresi https://www.raconteur.net/business-innovation/japan-work-culture)

ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK VE KARİYER BEKLENTİSİ İLİŞKİSİNDE KENDİNİ KABULLENMENİN ARACILIK ROLÜ

Prof.Dr.Hasan TUTAR
Anadolu Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme Bölümü
htutar@sakarya.edu.tr

Dr.Semra KÖSE
Sakarya Üniversitesi/İşletme Fakültesi/İşletme Bölümü
kose.semra@gmail.com

Sevilay GÜLER
Sakarya Üniversitesi/İşletme Fakültesi/İşletme Bölümü
dsg_888@hotmail.com

Özet

Alçak gönüllülük, insanın kendini ne küçük görerek alçaltması ne de ego şişkinliği ile büyüklük göstermeden, genel olarak benlik uyarlamasını toplumsal düzleme göre ayarlamasıdır. Alçak gönüllü olanlar genellikle bencillik ve kibirden uzak mütevazı ve özgeci karaktere sahip insanlardır. *Ancak belli bir kariyer yolunda ilerleyen insanlar için mütevazı olmak kariyer yolunda ilerlemenin önünde öznel bir engel değil midir?* Birlikte işe başlayan arkadaşlarının kendisinin önünde olduğunu gören insanların kendini kabullenmeleri, her ne ise o olarak görmeleri ve kendileriyle yetinmeleri doğru bir davranış mıdır? Bu çalışmanın amacı, bencilliğin ve kıskançlığın insanda psikolojik bir özellik olduğu düşünülürse, insanların alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ikileminde, kendini kabullenme özelliğinin aracı bir işlev görüp görmediğini yukarıdaki sorular üzerinden analiz etmektir. Araştırmanın temel sorusu *"Alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ikileminde kendini kabullenmenin söz konusu ilişkide aracılık rolü var mıdır?"* şeklinde belirlenmiştir. Araştırma nicel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Araştırmada "alçak gönüllülük", "kariyer beklentisi" ve "kendini kabullenme" ölçekleri ile toplanacak veriler ilişki ve fark testleri ile istatistiki analize tabi tutularak yorumlanmaya çalışılacaktır. Kibirli veya alçak gönüllü, ihtiraslı veya kanaatkâr, açgözlü veya yetinen, rekabetçi veya çekişmekten kaçınan... Bütün bu iki kutup arasında bir orta yol yok mudur? Kişinin kendini sürekli inşa ettiği bir rekabet ortamında mevcut konumunu (durumunu) kabullenmesi kurulan denklemde aracı bir etkiye sahip midir sorusu tartışılarak, uygulamaya ve kurama ilişkin çıkarsamalarda bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Kariyer beklentisi, kendini kabullenme, alçak gönüllülük.

THE MEDIATING ROLE OF SELF-ACCEPTANCE IN THE RELATIONSHIP BETWEEN MODESTY AND CAREER EXPECTATION

Abstract

Modesty is that a person adjusts his ego adaptation to the social plane in general, without showing himself as disdainful or showing greatness with his ego bulge. Those who are humble are usually people who have a modest character that is far from selfishness and arrogance. But are people generally engaged in a certain profession and advancing in their career path? Is it possible to talk about the acceptance of the people who started working together with their friends and seeing themselves as whatever it is and being content with them? The aim of this study is to investigate whether self-acceptance is a mediator of humility and career expectancy dilemma, if selfishness and jealousy are a psychological trait in man. The basic question of the study was determined as the role of self-acceptance in the dilemma of humility and career expectancy. The research is designed according to quantitative research method. In the study, the data to be collected with moderation, career expectancy and self-acceptance scales will be tried to be interpreted by subjecting them to statistical analysis by relationship and difference tests. Arrogant or humble, passionate or contentious, greedy or satisfied, competitive or avoiding controversy... Is there a middle way between these two poles? In a

competitive environment in which a person constantly builds himself, his acceptance of his current position has a mediating effect on the established equation will be discussed and the implications for practice and theory will be made.

Keywords: Career expectation, self-acceptance, modesty.

1. GİRİŞ

Söz konusu olan alçak gönüllülük olunca söze Nehru'nun "*Bir parça alçak gönüllü olalım, hakikatin tümüyle bizim düşündüğümüz gibi olmayabileceğini hatırlayalım"* şeklindeki aforizmasıyla başlamak doğru bir yaklaşım olacaktır. Alçak gönüllülük sıklıkla bir değersizlik duygusu ve düşük öz saygı ile karakterize edilsede, aslında gerçek anlamda alçak gönüllülük, kişinin kendi özelliklerini doğru bir şekilde değerlendirmesini, sınırlılıklarını kabullenme yeteneğini ve "kendini unutmayı" gerektiren, zengin ve çok yönlü bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Tangney 2000: 70). Alçak gönüllülük kişinin hem yeteneklerini-güçlü yönlerini hem de sınırlılıklarını-zayıf yönlerini doğru bir şekilde ortaya koyarak, ego savunması yapmadan, dürüstçe bir içe bakış halinde ortaya çıkan bir kişilik özelliğidir. İnsanın kendinde zayıf yönler görmesi her şeyden önce erdemli bir davranıştır.

Alçak gönüllülük kendini küçük görmek veya olduğundan aşağı görmek değil, kendinin dünyanın merkezi olduğu zannına kapılmadan, başkalarının da bir değer olduğunun farkında olarak, doğru ve ölçülü bir kendini değerlendirme ve benliğiyle barışık olma halidir. Bu hal kişiyi kendi güçlü yönlerini kabul edip, zayıf yönleriyle yüzleşmeye istekli ve cesaretli olmaya yöneltir. Alçak gönüllülük öznenin diğerleriyle olan ilişkilerindeki uyum ve uzlaşma zeminidir (Exline ve Geyer 2004:96). Alçak gönüllülük sayesinde kişi, kendine haksızlık etmeden doğru ve ölçülü bir şekilde kendini beğenirken, başkalarıyla ilişkisinde onları küçümsemeden oldukları gibi kabul eder ve her ne iseler öylece benimser. Alçak gönüllülük bencil, küstah ya da kıskanç olmaktan uzaklığı, tevazu göstermeyi, diğerlerine saygı duymayı, açık fikirli olmayı, kendi yetenek ve başarılarını değerlendirmede dürüst ve ölçülü olmayı, gerçekçi olmayı ifade eder (Türkçapar ve Karademir 2016: 22). Alçak gönüllülük her şeyden önce kişinin kendisine üçüncü bir gözle bakarak olabildiğince kendine karşı dürüst ve objektif olmayı gerektiren erdemli bir davranıştır.

Comte-Sponville(2001)'ye göre alçak gönüllülük, kişinin tümüyle ne olduğunun ve ne olmadığının farkında olmasıdır. Ona göre, eğer insanlar alçak gönüllülük erdemini uygulamak isterlerse, gerçeği, hakikati ve dürüstlüğü kendilerinden daha fazla sevmeyi göze almalıdırlar (Morris vd. 2005:1330). Alçak gönüllü kişiler ego savunması yerine, kendini kabullenmeyi başarabilen, kendi yetenek ve sınırlarının farkında olan ve kendini yargılama yeteneği gelişmiş insanlardır. Alçak gönüllülük kendini doğru görme isteği üzerine kurulu kişisel bir eğilim olarak tanımlanabilir ve otantik bir alçakgönüllülük ne kendini küçümseme ne de aşırı pozitif öz-saygı içermez (Morris vd. 2005: 1331). Alçak gönüllülük her şeyden önce hem kendine hem de başkasına karşı saygılı olmayı, öz-saygısını ve öz-savunmasını yaparken kendilik kontrolünü göz ardı etmez.

Alçak gönüllülük, kendini kabullenme ve ölçülülüğün temel bileşenidir. Ölçülülük konusunda Aristotales'in altın orta yaklaşımı oldukça kullanışlı bir formülasyondur. Buna göre her erdem, aşırı ve eksik olan iki uç arasında bir ortadır. Dengeli durum; diğer ismiyle tutum ve davranışta altın orta ise bütün aşırılıklardan kaçınarak ve çelişkili davranışlardan sakınarak orta yolu bulmakla olabilir (Tutar 2017:58). Korkaklık ve saldırganlık arasında altın orta cesarettir. Kurnazlıkla avanaklık arasında altın orta aklı başındalıktır. Kendini beğenme ve siliklik arasında altın orta ise alçak gönüllülüktür (Aristotales 2015: 18). Altın orta üzere yaşamak yaşamı herkes tarafından benimsenen bir davranış düzlemine göre yaşamak anlamına gelir ve bu insan doğası bakımından da en uygun yaşama tarzıdır.

Kariyer beklentisi, kişinin kendi yeteneklerini, amaçlarını ve ihtiyaçlarını algılamasıyla bağlantılı olarak kariyerine ilişkin uzun dönemli arzu ve beklentilerini içeren sübjektif bir kariyer görüşünü temsil etmektedir (Järlström 2000: 144). Fakat çalışma hayatında alçak gönüllülük, kariyer beklentisinde daha mütevazı bir tutum sergilemekle ilişkili midir? Yoksa çalışma arkadaşlarına rakip olarak görüp onlara öykünüp, hatta onları kıskanıp onlarla yıkıcı bir rekabete mi girişir? Kendini kabullenmekte zorlanan, ego savunması içerisinde olan benlik, alçak gönüllülükten uzaklaşır mı? Alçakgönüllülük ve kariyer beklentisi ikileminde bireyin kendini kabullenmesi veya bir altın orta yakalaması önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

H1. Katılımcıların alçak gönüllülük eğilimleri ile kariyer beklentileri arasında anlamlı ilişki vardır.

H2. Alçak gönüllülük eğilimleri yüksek olanların kariyer beklentileri görece düşüktür.

Bireyin gerek iş hayatında gerek sosyal hayatta kendisi ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi sağlıklı bir benlik kavramına sahip olmasıyla mümkündür. Kendini kabul, benlik konusunda içten ve gerçekçi bir algının üzerinde temellenir. Kendini kabullenme(self-acceptance), yetersizlik, suçluluk ya da övünme duygusuna kapılmadan, beğenilme kaygısı duymadan, kişinin kendini olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle kabul etmesidir (Bilgin 2016:9). Kendini kabullenme, kişinin güçlü ve zayıf tüm yanlarını tanıması ve bunların farkında olarak kendisiyle barışık biçimde yaşaması demektir. Kendini kabullenmiş kişi, mükemmel bir insan olmadığının farkındalığıyla, kendisini kınamadan ya da övmeden, kusurlarının ve sınırlılıklarının bilincindedir. Benmerkezci değildir ve dünyayı ve içindekilerini başkalarının gözüyle de görme becerisi gösterir.

Zayıf yönlerinden dolayı utanç ve suçluluk gibi olumsuz duygulara kapılmaz. Aynı zamanda diğerlerinin de zayıf yönlerinden dolayı yargılamaz. Etrafında, akranları arasında, kendisinden daha zeki, daha yetenekli, daha güçlü birilerinin olduğunu bildiği halde ne aşağılık hissine kapılır, ne kıskançlık duyar, ne de onlara erişmek için kendini paralar. Kendisinde olanı yokmuş gibi; ya da olmayanı varmış gibi gösterme ihtiyacı hissetmez. Kendi ihtiyaç ve çabalarını, kendi imkân ve kabiliyetleri çerçevesinde kabullenir. Bu tarz bir insan, kendi sınırlılıkları içinde rahat, kendini olduğu gibi görüp kabullenen, işleri oluruna bırakan, başkalarını değerlendirme sırasında da gerçekçi olan bir insandır (Mangır ve Kandemir 1993:51). Elindekiyle yetinir, başkasına karşı öykünmeci bir tavır sergilese bile yıkıcı bir kıskançlık duymaz.

Kendini kabullenme, kişinin psikolojik sağlığı açısından oldukça önemlidir. Kendini olduğu gibi kabul etmenin yokluğu, öfkeyi kontrol edememe ve depresyonda dahil olmak üzere çeşitli duygusal zorluklara yol açabilmektedir. Kendini kabullenmek yerine kendini sürekli olarak yücelten veya küçümseyen kişi hem kendisine hem de başkasına zarar verir (Carson ve Langer 2006:29). Kendini değerlendirmek ve karşılaştırmak yerine kendini kabullenmeyi başarmanın en basit ve doğal yöntemlerinden biri gerçekçi bir zihniyetle farkındalık oluşturarak alçak gönüllü olmaktır. Kendini kabullenme günlük yaşamda mütevazı ve iddiasız olmayı, başkaları tarafından eleştirilmekten endişe duymamayı sağlar.

H3. Alçak gönüllülük ile kendini kabullenme arasında anlamı bir ilişki vardır.

H4. Kişinin alçak gönüllülük algısı arttıkça kendini kabullenme algısı da yükselir.

Bir insanın bir taraftan alçak gönüllü, diğer taraftan kariyer beklentisi içinde olması bir çelişki midir? Bu sonuçları birbirini götüren, insanın ya birini ya da diğerini seçmek durumunda kaldığı bir ikilem midir sorusu önem kazanmaktadır. Alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ilişkisinde kendini kabullenme acaba alçak gönüllülüğün kariyer beklentisi üzerindeki etkisini azaltıp veya ortadan kaldırmakta mı veya aracı bir etkiye sahip midir sorusu önem kazanmaktadır bu çerçevede aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H5. Alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ilişkisinde kendini kabullenme aracı bir etkiye sahiptir.

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın genel evreni İstanbul'da bir ilçe belediyesinin farklı birimlerinde ve alanlarında çalışan farklı demografik özelliklere sahip "memur" statüsüne sahip çalışanlardan oluşmaktadır. Araştırmada aktif olarak araştırılan ve söz konusu evreni temsil ettiği düşünülen örneklem (Kothari, 2004:72), söz konusu belediyenin, çeşitli birimlerinde farklı pozisyonlarda görev yapan ve araştırmaya katılan 372 kişilik bir çalışan grubundan oluşmaktadır.

2.2. Örnekleme Çerçevesi ve Örnekleme

Araştırma genel evrene ilişkin genellemede bulunabilmek amacıyla nicel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Araştırmanın temel amacının hedef evrene ilişkin yargılar oluşturmak olduğu için, araştırmanın incelenmesi ve yapılan araştırma sonucunun genellenebilmesi için hedef evren belirlenmiş (McMillan, 1996:34), hedef evren bireyler, gruplar, sosyal kurumlar veya olay ve olgular olabileceği için bu araştırmada bir kamu kurumu çalışanları hedef evren olarak belirlenmiştir. Hedef evrenden uygun örneklem ve örneklem hacmi tespit edebilmek için evreni başarılı biçimde temsil edebilecek öğeler bütünü olan bir "örneklem çerçevesi" belirlenmiştir (Mertens, 2014:57). Örnekleme çerçevesi belirlemenin temel amacı araştırmanın geçerliğini ve tutarlığını artırmak, örneklem boyutunun evrenin homojen yapısına uygun olmasını sağlamak, yanlış örnekleme yöntemi seçilmesini önlemektir (Grix, 2010: 23). Örneklem çerçevesi belirlendikten sonra evrenin parametrelerini en iyi şekilde temsil eden öğelerin seçilmesi (Neuman ve Robson, 2014: 36) amacıyla örnekleme işlemine geçilmiş ve nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan olasılıklı(amaçsız) örnekleme yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir (Lewis, 2015: 474). Bu araştırmada evrendeki öğelerin her olası birleşiminin, örneklem içinde eşit ihtimalle yer edebilme (Kerlinger ve Lee, 1999) olasılığının yüksek olması nedeniyle olasılıklı örnekleme tekniklerinden *Basit Tesadüfi Örnekleme* tercih edilmiştir.

2.3. Veri Toplama ve Analiz

Alçak Gönüllülük Ölçeği: Bireylerin alçak gönüllülük düzeyini belirlemek için Elliott (2010) tarafından geliştirilen ve geçerlik ve güvenirlik çalışması Sarıçam, Akın, Gediksiz ve Akın (2012) tarafından yapılan Alçak Gönüllülük Ölçeği kullanılmıştır. Alçak Gönüllülük Ölçeği "Açıklık (3 madde), Kendinden Vazgeçme (3 madde), Alçak Gönüllülükle Kendini Değerlendirme (4 madde), Diğerlerine Odaklanma (3 madde)" olmak üzere toplamda 13 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5 li likert tipi olarak derecelendirilmiş ve "1 hiç katılmıyorum", "2 katılmıyorum", "3 kararsızım", "4 katılıyorum" ve "5 tamamen katılıyorum" şeklinde ifadelere sahiptir.

Mesleki Sonuç Beklentisi Ölçeği (MSBÖ): McWhirter, Rasheed ve Crothers (2000) tarafından geliştirilen, bireylerin eğitimsel ya da kariyer kararlarını alma davranışlarının sonucunda elde edebilecekleri başarıların uzun dönemli sonuçlarına ilişkin inanç ve beklentilerini ölçmeyi hedefleyen ölçek 6 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin derecelendirilmesi dörtlü bir ölçek üzerinde; tamamıyla katılıyorum (4), katılıyorum (3), katılmıyorum (2), hiç katılmıyorum (1) şeklindedir. Mesleki Sonuç Beklentisi (Vocational Outcome Expectations) ölçeği, uluslararası birçok çalışmada geçerli bir ölçme aracı olarak kullanılmaktadır (Metheny, McWhirter ve O'Neil, 2008; Rasheed ve McWhirter, 2006).

Kendini Kabullenme Ölçeği: Chamberlain ve Haaga (2001) tarafından geliştirilen Kendini Kabul Ölçeği 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri "benim için doğru" ile "benim için doğru değil" arasında değişen 7'li likert türünden derecelemeyi gerektiren bir ölçme aracıdır. Ölçek koşullu ve koşulsuz kendini kabulünü içeren iki alt ölçekten oluşmuştur. Ölçekteki "Sadece insan olduğum için değerli olduğuma inanırım", koşulsuz ve "Bazı insanların diğerlerinden daha değerli olduğunu düşünürüm" gibi koşullu kendini kabulü içeren maddelerden oluşmaktadır.

2.4. Prosedür/İşlemselleştirme

Nicel araştırma yöntemine göre tasarlanan araştırmada toplanan veriler ilişki, fark ve etki testleriyle analiz edilerek araştırma sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada katılımcıların Alçak Gönüllülük algıları ile Kariyer Beklentisi ilişkisinde Kendini kabullenme algısının aracı bir etkiye sahip olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla, onun tümü ya da söz konusu evrenden alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemelerinden "genel tarama modelleri"nden biri olan "kesitsel tarama modeli" kullanılmıştır.

2.5. Araştırma Modeli

Alçak Gönüllülük ve Kariyer Beklentisi İlişkisinde Kendini Kabullenmenin Aracılık Rolünün olup olmadığı bu araştırmanın modeli aşağıda şekil 1.de gösterilmiştir. Araştırmada "alçak gönüllülük" değişeni bağımsız, "kariyer beklentisi" bağımlı ve "kendini kabullenme" aracı değişken olarak düşünülmüştür.

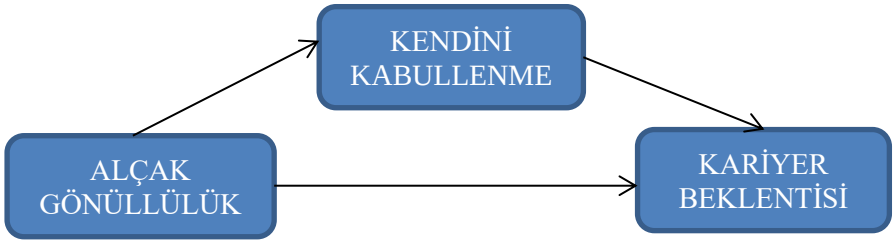

Şekil.1. Araştırma modeli

3. ANALİZ VE BULGULAR

3.1 Demografik Veriler

Katılımcılar demografik özellikleri bakımından değerlendirildiğinde katılımcıların %36,9'u kadınlardan oluşurken, %63,1'i erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcılar medeni durumları bakımından değerlendirildiğinde %56'sı evli, %44'ü bekar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar yaşlarına göre incelendiğinde %48,3'ü 20-30 yaş aralığında, %33,8'i 31-40 yaş aralığında, %12'si 41-50 yaş aralığında, %5,9'u ise 50 yaş ve üzeri yaş kategorik gruplara dağıldıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların mesleki kıdemleri incelendiğinde %39,4'ü 1-5 yıl arasında, %25,4'ü 6-10 yıl arasında, %17'si 11-15 yıl arasında, %7,4'ü 16-20 yıl arasında ve %10,7'si ise 21 yıl ve üzeri süredir görev yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar eğitim düzeylerine göre değerlendirildiğinde, %15,5'i lise mezunu olduğu, %23,2'si ön lisans mezunu, %39,9'u lisans mezunu olduğu ve son olarak %21,4'ünün ise lisans üstü eğitime sahip olduğu tespit edilmiştir.

3.2 Faktör Analizi

Ölçeklere ait ifadelerin orijinal ölçekle uyumluluğunun kontrol edilebilmesi için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Alçak gönüllülük, kariyer beklentisi ve kendini kabullenme testlerindeki ifadelerin hangi faktörler altında toplandığını görmek için her üç ölçek ayrı ayrı faktör analizine tabi tutulmuştur. Alçak gönüllülük modelinin faktör analizi sonucunda, dört faktör altında toplanmıştır. Dört faktör toplam varyansın % 83,254'ünü açıklamaktadır. Faktör analizine ilişkin sonuçlar, Cronbach Alpha değeri .895 sunulmaktadır. Mesleki sonuç beklentisi ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda 6 ifadenin tek bir faktör altında toplandığı ve toplam varyansın % 74,353 'ünü açıkladığı görülmüştür. Kendini kabullenme ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda 20 ifadenin koşullu ve koşulsuz kabulleniş boyutları altında toplandığı ancak koşulsuz kabullenişe ait 4 sorunun koşullu kabulleniş boyutu altında toplandığı iki faktör altında toplandığı ve toplam varyansın % 58,452 'sini açıkladığı görülmüştür. Alçak gönüllülük, kariyer beklentisi ve kendini kabullenme ölçeklerinin yapısal geçerliliğini tespit etmek amacıyla, anket çalışmasından elde edilen verilerle, temel bileşenler analizi ve varimaks eksen döndürme tekniği kullanılarak keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Analizde, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik değeri her bir ölçek için sırası ile 0,895, 0,896 ve 0,904 olarak bulunmuştur. Bu değer, örneklemin faktör analizi için oldukça uygun değerlerdir.

3.3 İlişki Analizi

Yapılan korelasyon analizi sonuçları alçak gönüllülük ile kariyer beklentisi arasında (r=.511**), alçak gönüllülük ile kendini kabullenme arasında (r=.565**) arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişkiyi ortaya koyarken kariyer beklentisi ile kendini kabullenme (r=.775**) arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Korelasyon Analizi Tablosu

		ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK	KARİYER BEKLENTİ	KENDİNİ KABULLENME
ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK	Pearson Correlation	1	.511**	.565**
	Sig. (2-tailed)		0	0
KARİYER BEKLENTİ	Pearson Correlation	.511**	1	.775**
	Sig. (2-tailed)	0		0
KENDİNİ KABULLENME	Pearson Correlation	.565**	.775**	1
	Sig. (2-tailed)	0	0	

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Bu çerçevede

H1. "*Katılımcıların alçak gönüllülük eğilimleri ile kariyer beklentileri arasında anlamlı ilişki vardır" hipotezi* ile H3. *"Alçak gönüllülük ile kendini kabullenme arasında anlamlı bir ilişki vardır."* kabul edilmiştir. H2. *"Alçak gönüllülük eğilimleri yüksek olanların kariyer beklentileri görece düşüktür."* Hipotezi ise reddedilmiştir. Bunun sebebinin çalışma grubunun demografik özelliklerine göre çoğunluğun gençlerden ve kıdem olarak kariyerinin ilk yıllarında olanlardan oluşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.4. Aracılık Etkisi Analizleri

Aracılık etkisini tespit edebilmek için Baron ve Kenny'nin aracı değişken içeren bir modelin belirlenmesinde aşağıdaki gibi dört temel koşulun bulunması gerektiğini ifade etmiştir (Baron ve Kenny, 1986:1176).

a) Bağımsız değişken ile aracı değişkeni anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

b) Aracı değişken ile bağımlı değişkeni anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

c) Bağımsız değişken ile bağımlı değişkeni arasında anlamlı bir ilişkiye bulunmaktadır.

d) Aracı değişken modele dahil edildiğinde bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi azalmaktadır.

Genel olarak aracılık (mediation) ve düzenleyici (moderator) etki analizi çalışmalarında üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar regresyon temelli analiz, yapısal eşitlik modellemesini temel alan analiz ile PROCESS macrosu aracılığıyla analiz olarak gruplandırılmaktadır. Bu çalışmada aracı etkinin test edilebilmesi amacıyla Andrew Hayes tarafından geliştirilen ve SPSS tabanlı çalışan PROCESS makrosunun 4. Modeli kullanılmıştır.

Baron ve Kenny (1986) belirttiği ara değişkenin sahip olması gereken ilişkilerden ilki olan bağımsız değişkenin aracı değişkeni doğrudan etkilemesi şartı model kapsamında analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Bu çerçevede aracı değişken kendini kabullenme analize dahil edilmiş ve alçak gönüllülüğün kariyer beklentisi üzerinde anlamlı bir etkisi ($p<0,05$) olduğu tespit edilerek Baron ve Kenny'nin (1986) tanımladığı ilk ilişki ortaya konulmuştur.

Tablo 2. Alçak Gönüllüğün Kendini Kabullenme Üzerindeki Etkisi

	B	S.H	t	P	LLCI	ULCI	P	R2
REGRESYON DEĞERLERİ							**MODEL ÖZETİ**	
Kendini Kabullenme	.4902	.0334	14.2480	.0000	.4098	.5646	.0000	.5846

Bu sonuç aynı zamanda *"H4. Kişinin alçak gönüllülük algısı arttıkça kendini kabullenme algısı da yükselir."* hipotezini doğrulamaktadır.

Analizin ikinci bölümünde alçak gönüllülüğün kendini kabullenme aracılığı ile kariyer beklentisi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Kendini kabullenmenin modele dahil edilmesi ile alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analize ait bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır. Analiz sonuçları değerlendirildiğinde kariyer planlamanın modele dahil edilmesi ile alçak gönüllülük kendini kabullenme ve kariyer beklentisi üzerinde anlamlı bir etkisi ($p<0,05$) varlığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Alçak Gönüllülüğün Kariyer Beklentisi Üzerindeki Etkisinde Kendini Kabullenmenin Rolü

	B	S.H	t	P	LLCI	ULCI	P	R2
REGRESYON DEĞERLERİ							**MODEL ÖZETİ**	
Alçak Gönüllülük	.0432	.0404	1.0694	.0000	.0362	.1227	.0000	.8254
Kendini Kabullenme	.1323	.0497	5.0468	.0000	.0346	.1230		

Analiz modeldeki bağımsız değişkene doğrudan etkisi olan aracı değişkenin eklenmesi ile yapılmıştır. Baron ve Kenny'nin (1986) dördüncü önermesi olan aracı değişken modele dahil edildiğinde bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin azalması beklenmektedir. Analize ait bilgiler Tablo 4'te yer almaktadır. Analiz sonuçları değerlendirildiğinde alçak gönüllülüğün kariyer beklentisi üzerindeki etkisi β etkileşim değeri 0.4902 iken aracı değişkenin modele katılması ile etki değeri β 0.3556 ya gerilemiştir. Dördüncü önermede bu bağlamda kabul edilmiştir. Alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ilişkisinde kendini kabullenme üzerindeki etkisinde P değeri 0.05 ten küçük (.0000) istatistiki olarak anlamlı ve β etkileşim değerinin pozitif yönde bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda H5. *"Alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ilişkisinde kendini kabullenme aracı bir etkiye sahiptir."* hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.Aracılık Etkisi Sonuç Tablosu

	Direkt Etki	Dolaylı Etki	S.H	Z	P	Bootstrap Güven Aralığı BoLLCI	Bootstrap Güven Aralığı BoULCI	Aracılık Etkisi
Kendini Kabullenme	0.4902	0.3556	0.500	0.2932	0.000	.4495	.6276	Aracılık Etkisi Vardır

4. SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre bireylerin alçak gönüllülük düzeyleri arttıkça kendini kabullenme düzeylerinin de arttığı ortaya konulmuştur. Alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ilişkisinde kendini kabullenme, alçak gönüllülüğün kariyer beklentisi üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Bu bakımdan kendini kabullenme, alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ilişkisinde aracı bir değişken olarak ortaya çıkmıştır. Bireyler kariyer sürecinde alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ikileminde dengeyi, kendilerini kabullenerek sağlayabilirler.

5. TARTIŞMA

Alçak gönüllülük insani erdemlerden biridir ve altın orta üzere yaşamak insan doğasına en uygun yaşama biçimidir. Bireylerin sağlıklı bir benlik algısıyla kendilerini kabullenmeleri ve başkalarının da bir değer olduğunun farkında olmaları hem bireysel hem de örgütsel performans açısından oldukça önemlidir. Bireylerin kariyer yolunda dürüst bir kendini kabullenme ve alçak gönüllülük ile ölçülü bir kariyer beklentisine sahip olmaları gerekmektedir. Alçak gönüllülük ve kariyer beklentisi ilişkisinde kendini kabullenmenin aracılık rolünün ortaya konmasının, bireylerin kariyer sürecindeki tutum ve davranışlarının analiz edilmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ARİSTOTELES (2015). *Eudemos'a Etik*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

BARON, R. M. VE KENNY, DAVID A. (1986). The Moderator–Mediator Variable Distinction In Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, And Statistical Considerations. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 51(6):1173-1182

BİLGİN M. (2016). 14-18 Yaş Grubu Ergenlere Yönelik Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği Geliştirilme Çalışması, *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 2(12):7-15.

CARSON H.S., LANGER E.J. (2006). Mindfulness And Self-Acceptance. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 24(1):29-43.

CHAMBERLAIN JM VE HAAGA DAF. (2001) Unconditional self-acceptance and psychological health, *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 19:163-176.

EXLİNE J.J., GEYER A.L. (2004). Perceptions of humility: A preliminary study. *Self and Identity*, 3(2): 95-114.

GRİX, J. (2010). *The Foundations of Research*. London: Palgrave Macmillan.

JÄRLSTRÖM M. (2000). Personality preferences and career expectations of Finnish business students, *Career Development International*, 5 (3): 144-154.

KERLİNGER, F. N. & LEE, H. B. (1999). *Foundations of Behavioral Research*. New York: Harcourt College Publishers.

KOTHARİ, C. R. (2004). *Research Methodology: Methods and Techniques*. New Age International.

LEWİS, S. (2015). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches. *Health Promotion Practice*, 16(4), 473-475.

MANGIR M. VE KANDEMİR F. (1993). On yedi Yaş Grubu Gençlerin Kendini Kabul Düzeyini Etkileyen Bazı Faktörler. *Aile ve Toplum*, 3(1): 50-57.

MCMILLAN, J. H. (1996). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer*. New York: HarperCollins College Publishers.

METHENY, J., MCWHIRTER, E. H. VE O'NEIL, M. E. (2008). Measuring perceived teacher support and its influence on adolescent career development. *Journal of Career Assessment*, 16:218-237.

MERTENS, D. M. (2014). *Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating Diversity with Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods*. New York: Sage.

MORRIS JA, BROTHERIDGE CM, URBANSKI JC. (2005). Bringing humility to leadership: Antecedents and consequences of leader humility. *Human Relations*, 58(10):1323–1350.

NEUMAN, W. L. & ROBSON, K. (2014). *Basics of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.

RASHEED, S. VE MCWHIRTER, E. H. (2006). Rural appalachian youth's vocational/ educational postsecondary aspirations: Applying social cognitive career theory. *Journal of Career Development*, 33:87-111.

SARIÇAM H., AKIN A, GEDIKSIZ E, AKIN Ü. (2012). Alçak gönüllülük Ölçeğinin Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(2): 165-188.

TANGNEY, J. P. (2000). Humility: Theoretical perspectives, empirical findings and directions for future research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1): 70-82.

TUTAR H. (2017). *Örgüt ve Yönetim Sosyolojisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

TÜRKÇAPAR Ü. VE KARADEMİR T. (2016). Formasyon Eğitimi Alan Bireylerin Alçakgönüllülük Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 21-28.

BİR SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI OLARAK GERÇEK ZAMANLI PAZARLAMA:#10YEARSCHALLENGE ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

Hasret AY
Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Tezli Yüksek Lisans,
hasretay94@gmail.com

Özet
Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle beraber neredeyse tüm sektörlerin dijital bir dönüşüm yaşadığı günümüzde sosyal ağlar,pazarlamada yeni bir kanal olarak karşımıza çıkmaktadır.Artık markalar da,hayatımızın her alanına nüfuz eden sosyal medyada en az bireyler kadar aktif olmaya ve hedef kitleleriyle etkileşim kurmak için bu mecralarda içerik üretmeye başlamıştır.Bu durum ise sosyal medya pazarlaması kavramını ortaya çıkarmıştır.İnsanların anı yaşadığı bu çağda markaların da anı yakalamak için,üretilen içeriklerde güncel olaylardan ilham alması önemlidir.Bu noktada;gündemin,marka gündemine yaratıcı ve etkili bir kurguyla uyarlanması ve hedef kitleye ulaştırılması olarak tanımlanabilecek olan gerçek zamanlı pazarlama çalışmaları,markalar için önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde sosyal medya pazarlaması ve gerçek zamanlı pazarlama konularına ilişkin literatür incelenmiştir.Çalışmanın ikinci bölümünde ise, 2019 yılının Ocak ayında dünya gündemine oturan "10 years challenge" akımı örnek olayı çerçevesinde,markaların Twitter'da gerçek zamanlı pazarlamayı kullanım pratikleri incelenmiştir.Böylece gerçek zamanlı pazarlamanın önemi ve marka farkındalığına olan katkısı,takipçi reaksiyonları da dikkate alınarak,ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Sosyal Medya, Sosyal Medya Pazarlaması, Gerçek Zamanlı Pazarlama,Twitter, #10yearschallenge

REAL TIME MARKETING SUCH A ONE OF SOCIAL MEDIA MARKETING:#10YEARSCHALLENGE STUDY CASE

Abstract

With the rapid development of information and communication technologies, social networks are emerging as a new channel in marketing, where almost all sectors are experiencing a digital transformation.Now, brands have started to produce content in these media in order to be active as much as individuals and to interact with their target audiences in social media which permeates every area of our lives.This situation revealed the concept of social media marketing.It is important that brands take inspiration from current events in the content produced to capture the moment in this age.At this point, real-time marketing studies, which can be defined as the adaptation of the agenda to the brand agenda with a creative and effective fiction and reaching to the target audience, gain importance for the brands.

In the first part of this study, literature on social media marketing and real-time marketing has been examined.In the second part of the study, within the scope of the "10 years challenge" current case study, which was on the world agenda in January 2019, the practices of using brands in real-time marketing on Twitter were examined.Thus, the importance of real-time marketing and its contribution to brand awareness were taken into consideration by considering follower reactions.

Keywords:
Marketing, Social Media, Social Media Marketing, Real Time Marketing, Twitter,#10yearschallenge

1.GİRİŞ

Bilgide tek taraflı akışın söz konusu olduğu,içeriğe katkıda bulunma veya özgün içerik üretme gibi imkanların bulunmadığı Web 1.0'dan,Web 2.0 dönemine geçilmesi ile internet ortamı biçim değiştirmiş ve web etkinlikleri zamanla dijital içerik üretme süreçlerine dönüşmüştür.Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişiminin getirdiği sosyal ve kültürel değişim neredeyse hayatımızın her alanında dijital bir dönüşüm yaratmış ve bu dönüşüm kaçınılmaz olarak pazarlama alanında da kendini göstermiştir. **Değişen ve dijitalleşen tüketici alışkanlıkları,tüketiciye ulaşma konusunda** geleneksel pazarlama paradigmalarının yetersiz kalmasına sebep olmuş ve özellikle artan rekabet koşullarında,markaları, pazarlama iletişiminde dijital uygulamaları kullanmaya yöneltmiştir.Dijital kanalları kullanan pazarlama yöntemlerinin en etkili ve güçlü olanlarından biri sosyal medya pazarlamasıdır.

Markaların,çeşitli sosyal medya platformlarında,bir kişilik olarak algılanmasını sağlayan kendilerine ait hesaplarının olduğu ve tüketicilerin markalarla sosyal medya üzerinden karşılıklı olarak takipleştiği günümüzde,bir sosyal medya pazarlama stratejisi olarak gerçek zamanlı pazarlama önem kazanmaktadır.

2.SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI

Sosyal medyanın hayatımızın her alanına etkili bir biçimde nüfuz etmesiyle, bir dijital pazarlama iletişimi aracı olarak sosyal medya pazarlaması kavramı ortaya çıkmıştır.Sosyal medya pazarlaması (social media marketing);işletmelerin,ürün ve hizmetini tanıtma,satış yapma,marka bilinirliğini arttırma,kampanya ve haberlerini duyurma amacıyla sosyal ağlar üzerinden yürüttüğü pazarlama stratejilerinin bütününü ifade eder.Günümüzde,markalar;hedef kitlelerini dinlemek,anlamak ve onlara ulaşmak için sosyal medyayı kullanmaktadır.Bu yeni nesil pazarlama kanalı,markalar için hedef kitleye ulaşmada etkili bir kanal fırsatı olmakla beraber **bir zorunluluk haline gelmiştir.** Bireylerin yeni medya araçlarını çok aktif bir şekilde kullanması,tüketici ve alışkanlıklarının sürekli değişmesi,markaların **bu dinamiğe uyum sağlamasını zorunlu hale getirmiştir.** Karşılarında"dijital bir tüketici" (Koçak Alan ve ark., 2018:494) olduğunun farkına varan markalar için sosyal medyada yer almak ve tüketicilerle sosyal kanallar üzerinden etkileşim sağlamak büyük önem kazanmıştır.

Sosyal medya pazarlamasında markalar,geleneksel pazarlama yöntemlerinden farklı olarak tüketiciyle etkileşim içerisindedir(Drury,2008:275).Bu noktada,sosyal medya pazarlaması,geri bildirim(feedback) alma olanağına sahip olması nedeniyle,geleneksel pazarlama yöntemlerine göre daha ölçülebilirdir ve markalara aldıkları geri bildirimler ışığında bir sonraki pazarlama faaliyetini yeniden düzenleyebilme imkanı sağlayabilmektedir.Sosyal medya pazarlamasının bir başka avantajı ise geleneksel pazarlama uygulamalarına oranla daha büyük çapta ve daha düşük maliyetle gerçekleşebiliyor olmasıdır.Markalar için sosyal medyada yer almanın getirdiği avantajların yanı sıra potansiyel riskler de mevcuttur(Barutçu ve Tomaş,2013:6).Bir tüketicinin marka algısı veya deneyimleri hakkında sosyal medyada yaptığı olumsuz bir yorum,hızlıca yayılıp etkisi büyüyerek marka imajına zarar verecek boyutlara gelebilmektedir.Hata payının oldukça az olduğu sosyal medya pazarlaması uygulamalarında işletmelerin bu anlamda çok kontrollü ve dikkatli olması gerekmektedir. Müşterilerinizi fiziksel dünyada mutsuz edersiniz, her biri 6 arkadaşına söyleyebilir. Müşterileri internet ortamında mutsuz edersiniz, her biri 6.000 arkadaşına söyleyebilir." Amazon CEO'su Jeff Bezos

We Are Social ve Hootsuite tarafından hazırlanan 2019 yılı global dijital raporuna göre; dünya nüfusunun %45'i yani 3,5 milyar kişi sosyal medya kullanıcısıdır.Türkiye'de de nüfusun %63'ünü oluşturan 52 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır(https://wearesocial.com/digital-2019-global).Bu istatistikler,sosyal medya pazarlamasının işletmeler için önemini vurgular niteliktedir.

2.1.GERÇEK ZAMANLI PAZARLAMA

Gerçek zamanlı pazarlama(**real time marketing)**;markaların gündemi takip ederek gündemdeki olayları kendi reklam ve kampanya konseptlerine uyarlamak suretiyle oluşturduğu içeriklerdir.Hız,yaratıcılık ve etkileşim odaklı, dinamik bir sosyal medya pazarlaması

stratejisidir.Gündemde yer alan ve kullanıcılar tarafından hızla yayılarak sosyal medyada yoğun bir şekilde üzerine konuşulan konular, gerçek zamanlı pazarlamanın zeminini oluşturmaktadır.Gerçek zamanlı pazarlama bir bakıma;markanın,güncel konuları markası ile ilişkilendirerek ürettiği yaratıcı içeriklerle kendi gündemini yaratma çabasıdır.Üretilen içeriklerde kullanılan marka dijital dilinin,marka kişiliğine uygun olması önemlidir.

Her sosyal medya kullanıcısı gibi markalar da gündemi artık sosyal medya üzerinden takip etmeye ve var olan takipçi kitlelerinden daha büyük bir kitlelere ulaşabilmek adına bunlara dahil olmaya başlamıştır.Markaların gündemdeki olaylarla etkileşim oluşturacak ilgi çekici ve yaratıcı içerikler üretmeleri,standart pazarlama iletişimi planlarının dışına çıkarak rakiplerinden farklılaşmalarını sağlamaktadır.Bu içeriklerin,sosyal medyadaki diğer kullanıcılar tarafından da paylaşılabilir olması,markanın kazanılmış medya erişimini artırmasına olanak sağlamaktadır.Gerçek zamanlı pazarlama;markaların,ürün ve hizmetlerini duyurması,merak uyandırması,gündem yaratması,marka farkındalığı yaratması,olumlu imaj geliştirmesi,marka bilinirliği ve popüleritesini arttırması,site trafiğini arttırması ve tüketiciyle arasında bağ kurması noktalarında önemli bir rol oynamaktadır.
Gerçek zamanlı pazarlama için oluşturulan içeriklerin,gündemin en sıcak olduğu ve konu üzerine en yoğun konuşulduğu zaman aralığında paylaşılması gerekmektedir.Bu yüzden,markalar sürekli olarak aktif ve anlık gelişmelere duyarlı olmalıdır.Çünkü gündem saatler içerisinde değişebilmektedir ve kullanıcılar artık bu konu hakkında konuşmayı bıraktıklarında paylaşılan içeriğin hiçbir önemi kalmayarak istenilen sonuçlar alınamamaktadır.Bu yüzden iyi bir zamanlama markalar için önem arz eder.

Gerçek zamanlı pazarlama faaliyetlerinin yürütülebileceği bir çok farklı sosyal ağ olmakla beraber bunların en önemlilerinin başında doğası gereği Twitter gelmektedir(Bazarcı ve Mutlu,2017:195).Twitter'da, kullanıcıların attıkları tweetler ile her gün belli gündem konuları ortaya çıkmaktadır.Yoğunluğuna bağlı olarak bir saat içerisinde çok sayıda hesaptan belli bir konuda yazılıp paylaşılan tweetlerin konusu trend topik(TT) olmaktadır(http://blog.milliyet.com.tr/trend-topic---twitter-da-nasil-tt-yapilir--/Blog/?BlogNo=469636).Daha çok daha metinsel içeriklerin yer aldığı Twitter,gündem yaratma konusunda neredeyse rakipsizdir ve bir nevi "basın sözcüsü" olarak kullanılmaktadır (https://blog.euromsg.com/twitter-sayesinde-web-sitesi-trafiginizi-arttirmanin-10-yolu/).Bu anlamda,gerçek zamanlı pazarlama uygulamaları için en elverişli ortamdır diyebiliriz.

3.ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ:#10YEARSCHALLENGE

Habertürk teknoloji editörü Necdet Çalışkan'ın haberine göre,bir anda dünya gündemine oturan bu akımın fitilini ilk olarak,ABD'li meteorolog Damon Lane'ın 11 Ocak Cuma günü Facebook üzerinden yaptığı bir paylaşım ateşlemiştir. Facebook'un kendisine 10 yıl önce paylaştığı bir fotoğrafını hatırlatması üzerine Lane,eski fotoğrafını şu anki haliyle yan yana birleştirerek paylaşmış ve paylaşımın altına şu cümleleri yazarak da diğer kullanıcılara çağrıda bulunmuştur: "Yaşlanmanın ne kadar zor olduğunun meydan okuması… Birinci fotoğrafınız ile mevcut profil resminizi alın ve sıkı durun…" (https://www.medyapress.com.tr/ekonomi/10yearchallenge-akimi-buyuk-verinin-kucuk-oyunu-mu/) Lane'in bu paylaşımı,kısa sürede viral bir etki yaratarak Facebook,İnstagram,Twitter gibi dünya devi sosyal medya uygulamalarında hızla yayılmış ve bir akıma dönüşmüştür.Sosyal ağlardaki milyonlarca kullanıcı,10 yıl önceki fotoğrafları ile şu anki fotoğraflarını yan yana koyarak #10yearschallenge etiketiyle paylaşmaya başlamıştır.Dünyaca ünlü oyuncuların, sanatçıların ve sporcuların ve hatta markaların da katıldığı bu akım ülkemizde de popüler hale gelmiştir.Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ali Murat Kırık'ın yaptığı açıklamaya göre, bu akıma yönelik paylaşılan içerik oranı sadece birkaç gün içerisinde 20 milyonun üzerine çıkmıştır.
Bu yeni sosyal medya trendi bazı iddiaları da beraberinde getirmiştir. Teknoloji haberleri sitesi Wired'ın yazarlarından Kate O'Neill ,bu akımın yüz tanıma algoritmaları geliştirme amacı taşıyor olabileceğini öne süren bir makale kaleme almıştır.New York Üniversitesi Stern İşletme Fakültesinde görevli Prof. Dr. Amy Webb de hareketin, yapay zekanın öğrenmesi için harika bir fırsat olduğunu savunmuştur.Uzmanların bu akım üzerine tartışmalarının artması üzerine,son zamanlarda Cambridge

Analytica,seçim skandalları,güvenlik ihlalleri gibi konularla gündeme gelen Facebook;kullanıcıların başlattığı hareketin kendiliğinden yayıldığını,şirketin bundan çıkar sağlamadığını ve bir ilgisi olmadığını bildiren bir açıklama yayımlamıştır.

4.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı,2019'un Ocak ayında trend haline gelen "10yearschallenge" akımı örnek olayı çerçevesinde,Türkiye genelindeki küresel ve yerel markaların gerçek zamanlı pazarlamayı nasıl kullandıklarını,ürettikleri içeriklerin etkileşim oranlarını da dikkate alarak incelemek ve gerçek zamanlı pazarlamanın marka farkındalığı yaratmadaki öneminin kavranmasına katkıda bulunmaktır.

5.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada örnek olay yöntemi(durum çalışması) kullanılmış ve elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışmada incelenen örnek olay,dünya gündeminin ilgi odağı haline gelen #10yearschallenge akımıdır. Markaların bu etiket aracılığı ile Twitter üzerinden oluşturduğu gerçek zamanlı içerikler ,16-17 Ocak 2019 tarihlerinde paylaşılan gönderiler ile sınırlandırılarak incelenmiştir.Toplamda belirlenen 18 markanın 8'i küresel,10 tanesi ise ulusal markalardır.Araştırmaya belediyeler,spor kulüpleri ve sivil toplum kuruluşları da dahil edilmiştir.

6.ANALİZ VE BULGULAR

Tablo 1: Türkiye Genelinde #10yearschallenge Hashtag'i ile 16 Ocak 2019/17 Ocak 2019 Tarihlerinde Paylaşım Yapan Markalar ve Twitter Analizleri

Twitter Hesabı	Takipçi Sayısı	Paylaşım Tarihi	Retweet	Favori	Toplam RT+FAV
@GalatasaraySK	8,45 Mn	16 Ocak 2019	9889	44 B	53.889
@FBBasketbol	640 B	16 Ocak 2019	781	12 B	12.781
@netflixturkiye	478 B	16 Ocak 2019	2.655	2.687	5.342
@Greenpeace_Med	475.233	17 Ocak 2019	909	2.303	3.212
@CagdasYasamDD	43.880	16 Ocak 2019	165	688	853
@Turkishairlines	1,78 Mn	16 Ocak 2019	154	600	754
@mersin_bld	13,5 B	16 Ocak 2019	23	208	231
@filliboya	36,4 B	17 Ocak 2019	12	192	204
@Durex_TR	12,9 B	16 Ocak 2019	18	152	170
@istikbal	44,9 B	17 Ocak 2019	29	120	149
@yemeksepeti	84,9 B	16 Ocak 2019	8	132	140
@LandRover_TR	16,4 B	16 Ocak 2019	6	52	58
@DecathlonTurkey	14,9 B	16 Ocak 2019	0	36	36
@araskargo	16,9 B	17 Ocak 2019	3	28	31
@NescafeTR	7.677	17 Ocak 2019	2	18	20
@DominosTR	16,4 B	16 Ocak 2019	0	11	11
@LenovaTurkiye	29,8 B	16 Ocak 2019	0	11	11
@alcatelmobileTR	12,6 B	16 Ocak 2019	0	5	5
@yudumgida	5.113	16 Ocak 2019	1	4	5
@bulvaravmsamsun	464	16 Ocak 2019	0	3	3

Markaların Twitter hesapları aracılığıyla oluşturduğu içeriklerden bazıları şu şekildedir:

Görsel 1:Filli Boya

Filli Boya #10yearschallenge paylaşımında,ürün ve hizmet kalitesine oldukça yaratıcı ve etkileyici bir şekilde vurgu yapmıştır.

Görsel 2: Netflix

Netflix'in #10yearschallenge paylaşımı,kendisine ait olan Dark dizisini içermekte ve sadece dizi takipçilerine hitap etmektedir.

Görsel 3:Türk Hava Yolları

Türk Hava Yolları #10yearschallenge paylaşımı ile 10 yılda uçuş destinasyonundaki artışı takipçileriyle paylaşmıştır.

Görsel 4: Nescafe

Nescafe #10yearschallenge paylaşımında markasıyla özdeşleşen ve neredeyse herkesin aşina olduğu kupalarının değişimini takipçileriyle paylaşarak güzel bir nostalji hissi yaratmaya çalışmıştır.

Görsel 5:Durex

Durex markası #10yearschallenge paylaşımında,markanın dijitaldeki diğer paylaşımlarında da müşterilerine seslenme tarzı olan esprili bir dil kullanmıştır.

7.SONUÇ

Sosyal medya gündeminin ve bu gündeme dahil olmanın öneminin farkına varan markalar,bu gündemlere karşı anlık tepkiler geliştirdikleri içerik yaratımlarına yönelmektedir.G*erçek zamanlı pazarlama* olarak *literatüre* giren bu yeni nesil pazarlama stratejisinde,ürettiği içeriklerle farklılaşarak,gündemi tüketicilerle paylaşabilen markalar öne çıkmaktadır.Sosyal medyada trend olan akımlar da gerçek zamanlı pazarlamanın uygulanması için değerlendirilebilecek iyi fırsatlar yaratmaktadır.

Çalışma bulguları değerlendirildiğinde,markaların da tıpkı bireyler gibi sosyal medyadaki popüler akımları takip etmekte olduğu ve popülaritesini arttırmak için bu akımlara dahil olmaya çalıştığı görülmektedir.Dünya gündemine oturan #10YearsChallenge akımı da,sahip olduğu konseptle,tıpkı diğer sosyal medya akımları gibi,markaların gerçek zamanlı pazarlama planları için iyi bir fırsata dönüşmüş,etkili bir pazarlama aracı olarak kullanılmış ve gerçek zamanlı pazarlama için yaratıcı örnekler ortaya çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

BARUTÇU,S. ve TOMAŞ,M.(2013),Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü,*IUYD*,4(1),5-24.

BAZARCI,S. ve MUTLU,B.(2017), Yeni Bir Pazarlama iletişimi Yaklaşımı Olarak Geçek Zamanlı Pazarlama:Markaların Sosyal Medyadaki Paylaşımları Üzerine Bir İnceleme,*1st International Conference on New Trends in Communication*,4-5 Mayıs 2017, İstanbul:İstanbul Commerce University,116-130.

DRURY,G. (2008),Opinion Piece:Social Media:Should Marketers Engage and How Can It Be Done Effectively?,*Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*,9(3),274-277.

KOÇAK ALAN,A. ve ark.(2018), İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması,*Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,17(66),493-504.

ÇALIŞKAN,N.(2019),*#10yearschallenge akımı,büyük verinin küçük oyunu mu?*,22.04.2019 tarihinde https://www.medyapress.com.tr/ekonomi/10yearchallenge-akimi-buyuk-verinin-kucuk-oyunu-mu/ adresinden alındı.

Digital 2019 Global(2019),*16*.04.2019 tarihinde https://wearesocial.com/digital-2019-global adresinden alındı.

ÖZCAN,G.(2014),*Trend Topic-Twitter'da Nasıl TT Yapılır?*,18.04.2019 tarihinde **http://blog.milliyet.com.tr/trend-topic---twitter-da-nasil-tt-yapilir--/Blog/?BlogNo=469636** adresinden alındı.

Twitter Sayesinde Web Sitesi Trafiğinizi Arttırmanın 10 Yolu (2018),18.04.2019 tarihinde **https://blog.euromsg.com/twitter-sayesinde-web-sitesi-trafiginizi-arttirmanin-10-yolu/** adresinden alındı.

LOCALIZATION BASED DYNAMICS IN THE RENEWABLE ENERGY SECTOR

Anıl Şerifsoy
ABB San. A.Ş., Motion Division, Industry Segment Manager
Işık Üniversity, Graduate School of Social Sciences, Business Administration PhD. Candidate
anil.serifsoy@tr.abb.com

Abstract

Utilizing localization as a strategy has increased especially in the energy sector due to the ever-growing need for being sufficient for survivability and sustainability. Governments have started to take energy needs into consideration when planning for the future and finding local sources of energy as well as managing them became a priority in this context. Therefore, to provide the required level of energy, not only Multinational Encorporations (MNEs) but also governments have been working on the localization process for their energy needs. Following this framework, renewable energy production is a new trend to provide a clean and sustainable energy, appealing to both the governments and entrepreneurs with a shorter pay-back time and longer lifetime of the investments, grabbing the attention of private and governmental sectors alike.

This paper aims to be an exploratory study that showcases the dynamics of the localization strategy on the renewable energy sector. The MNEs' strategies on the localization front will be examined through one of the more well-known companies in the sector, ABB and its approach to localization in renewable energy sector, while governmental actions to prompt these responses will be highlighted. ABB as a company has had a long history in electrification and various other forms of energy production, as well as a documented preference for localization where it is possible, company interests permitting. In renewable energy sector, through shedding light on the actions of ABB in regard to localization, this article is intended to be the first step of a guide for the government to take appropriate actions in the future concerning the particular matter of localization in renewable energy sector.

Keywords: renewable energy, multinational corporation strategies, localization, government policies.

1. INTRODUCTION

Globalization strategy has been one of the most important strategies of the Multinational Incorporations (from here on MNEs) for years. Even though not very easy to implement, these strategies are important enough for the MNEs to take the risk and spend their resources to improve their financial and non-financial conditions and for their survival in the harsh market environment. Along with this strategy, the great benefits provided with the localization make it more attractive and applicable for the MNEs. It has been argued that companies should emphasize localization strategies because adaptation to local norms is essential for the success of a new subsidiary, and in this context numerous benefits have been attributed to localization in its various forms (Johri & Petison, 2008).

Utilizing localization as a strategy has been increased especially in the energy sector due to the growing need for being sufficient for survivability and sustainability. Energy is defined as something essential that cannot be substituted. With the developing technology and its irreplaceable product becoming more essential every day, energy has become a vital element that is impossible to survive in the absence of it. Therefore, governments commenced to take energy needs into consideration when planning for the future and finding local sources of energy as well as managing them became a priority in this context. So, to provide the required level of energy, not only MNEs but also governments have been working on the localization process for their energy needs. Following this framework, renewable energy production is a new trend to provide a clean and sustainable energy, attractive to both the governments and entrepreneurs with a shorter pay-back time and longer lifetime of the investments, grabbing the attention of private and governmental sectors alike (Serifsoy, 2019).

This paper aims to be an exploratory study that displays the dynamics of the localization strategy on the renewable energy sector. The MNEs' strategies on the localization front will be examined through one of the more well-known companies in the sector, ABB and its approach to localization in renewable energy sector, while governmental actions to prompt these responses will be highlighted. ABB as a company has a long history in electrification and various other forms of energy production, as well as a documented preference for localization where it is possible, company interests permitting.

2. MATERIALS AND METHODS

This paper aims to interpret the dynamics of the localization using different sources with different experiences. The strategy that is used to get all the necessary data is determined as interview to get it from the primary sources; the managers of a global company that experiences the localization strategy in many ways. Due to the limitation of the dedicated managers who play an active role in the decision-making stage of the localization strategy of the selected MNE, unstructured in-depth interview plays an important role to get all that essential information in detail.

These executives are selected for the interviews due to the positions they occupy in ABB hierarchy, both on a local and on a global level. Of the seven executives that are interviewed, all of them have localization experience on multiple levels on multiple fronts. Therefore, for them to analyze and compare Turkey's policies that of the other countries' in this sector is an important part of the article. It is one of the points that this article aims to prove that if the government indeed is looking for localization in the renewable energy sector; consequently, technology transfer, there are steps that need to be taken in accordance with these executives' vast experiences in other countries in relevant positions.

The implications inferred from each interview are gathered using the answers the interviewees have for the questions, and the points they intersected are highlighted using the categories. In each category, the interviewees are divided into the sub-categories according to certain facts that have in common (e.g. the type of engineering degree each interviewee has, whether or not they are Turkish citizens, or the level of reporting they do in their respective organizations) as well as what can be determined as common ground according to the answers they come up with to same type of questions that are indicative of their mindsets and the relative levels they occupy in management, also in order to acquire a clear picture as to their concept of localization in renewable energy industry and in turn, as to how necessary they consider it is.

3. RESULTS

3.1 Schooling/Career Path

The first category indicates the department the executives of ABB, and the government employee have studied in and specialized on. Although all engineers, the managers interviewed differ in the departments they graduated from and the topics they pursued later in their career paths. There are five electrical and or electrical/electronical engineers among the interviewees, with three of them following other career paths such as a mechanical engineering specialization. When examined, the interviews conducted by the five electrical and or electrical/electronical engineers display a tendency to focus on the more technical side of the job and being concerned with the productivity along with the technical specifications of the renewable energy issues.

3.2. Level of Reporting

The interviewees' level of reporting was chosen as the second category to analyze the date gathered in the in-depth interviews. Four of them work on a global scale rather than local, and as such, their primary reporting is done on a global basis. The other four have positions that place them firmly within a certain country's purview, in this case Turkey both for the ABB employees interviewed and the YEGEM one. The differences in the reporting levels also demonstrate the angle they could look at the various issues regarding localization question in renewable energy. The ones that work on a global

level tend to look at the bigger picture, with a broader understanding about how bottom line needs to be maintained in a company, as well as being concerned about the potential losses that said company might suffer from in case of any mishaps regarding any technological transfers. The managers that have more local positions, i.e. reporting to superiors still within the hierarchy of a specific country tend to have a perspective that supports technology transfer in order to have Turkey gain more in long term.

3.3. Nationality of The Interviewees

The third category to be discussed in detail is whether these managers are Turkish or foreigners. This affects the approach to localization. Turkish people naturally have more at stake for benefact the country's industrialization process, while the foreigners gravitate to a more neutral perspective that favors whatever would help the company financially. So, if profitable, localization would be pursued by this category, and not just because it is seen as a good thing for Turkish industry. As opposed to this less emotional viewpoint, the Turkish managers in general uniformly support the localization efforts.

3.4. Place of Employment

There are seven managers employed by ABB in the interview roster, while one interviewee is employed in a governmental institution. Kapçı, as a governmental employee, unilaterally is in favor of localization. The ABB managers, in contrast, while in favor of localization to certain extent (depending on the other factors such as the global/local positioning on the company hierarchy) while still being concerned with the bottom line for the company and other financial constructs inherent in running a business. Also, technology transfer is still considered an issue by ABB managers, independent from the side of the line they stand regarding the situation.

3.5. Relative Levels of The Executives

While similar in nature to the second category, this one separates itself from the other categories by offering insight into the perspective of managers by investigating their relative advancements in management. High level executives would have been thought to offer less support for localization, as they tend to look into matters more broadly and less emotionally, while more of a medium level executive would have been thought to have a more biased look due to not being able to see the bigger picture. The two outliers in this category could be linked to the nationalities of the men in question.

3.6. Mindset of Executives

The sixth category shows the difference in thinking for the executives. The kind of mindset they have carry into their perspective on localization. The managers with more technical mindset, focusing more on the technical aspects of the renewable energy production as well as its types are equally divided in number with the ones that have more of a managerial mindset that necessitates a different response. Again, in this category Sakki appears to be an outlier, supporting localization less optimistically than the rest of the executives with technical mindset, which can be linked back to him being a foreigner and a global level executive more than anything else. As for Kapçı, despite being more managerial in his attitude than the rest, he fervently supports localization, which still is very much in tune with him being a government employee and his nationality.

3.7. Focus on The Renewable Energy

The last category to be discussed is the focus of the interviewees into renewable. While three executives have chosen renewable energy as a career path, five of them are using their expertise on other fields as well and this reflects in their approach to the localization. The ones that exclusively focus on renewable energy have a narrower focus, resulting a corresponding narrower perspective. For them, it is more about the market and becoming a supplier for everyone than investing in a country as an individual company that has bids in the local renewable energy projects. The executives who have not followed renewable energy as a career path but are at the forefront of running parts of a company that does get involved in it have a broader vision regarding the topic. They are not just concerned with the sales but also government regulations, investment opportunities and energy politics (Serifsoy, 2019).

4. DISCUSSION

From careful review of the existing literature on the subject and the analysis conducted on the contents of the interviews, it can be inferred that localization is found beneficial for MNEs under right conditions. When it is implemented as intended, the strategy can be greatly beneficial to a company, as it is considered by the executives of ABB. Nevertheless, it is conditional and does not have de facto set rules of application that can be implemented in every country by every company. While literature showcases that localization, when applied correctly, can bring out a lot of benefits; as a contrast, the executives interviewed have varied in their answers. While the ones that report on a local level have answered with a resounding yes, the global level executives employed a more cautious outlook and identified the special conditions where engaging in localization prove to be beneficial to their company.

The factors that promote the application of localization by MNEs have been extensively reviewed in the literature. The benefits of a steady and loyal supply chain, cost cutting due to employing local personnel, the flexibility achieved with local R&D are just but a few selected advantages that companies enjoy with well-applied localization strategy (Johri & Petison, 2008). The analysis of the interview content, while supporting these findings, also cautions against the difficulties of localization, such as the loss of valuable R&D data and knowledgeable personnel via the inevitable technology.

The disadvantages that localization brings about are a concern regarding both the literature and the analysis of the interview content. The crucial points that the MNEs should be concerned with are clarified as the R&D and personnel loss, as well as the expatriates that work for the local branches in a different country. These issues, by and large, are touched upon the interviewees with more managerial mindset and those who report at a global level.

Government policies affect the localization process in renewable energy sector greatly. With the incentives governments offer to MNEs come the opportunity to thrive as a company, but there are documented failings if the localization process is not undertaken carefully, and it has the potential to harm the company in different ways. All the managers interviewed also have mentioned the government policies and how it shapes the efforts of the MNEs structure when penetrating the market.

5. CONCLUSION

Localization from a global company engaging in renewable energy sector can be very desirable, and profitable, insomuch as the right conditions outlined by the interviewees are created. Where the company operates is needed to be constructed carefully to create the right conditions under which a company penetrates a market and establishes dominance thereof. These established considerations mentioned in the paper are meant to become a guide for the future governmental decisions that are taken to encourage localization in renewable energy sector.

As pointed out by the interviewees, the governments are concerned with ensuring localization in renewable energy sector for a variety of reasons, most of which are tied with the need to bring technology transfer and boosting local economy. To achieve this aim, governments have an obligation to create ideal conditions a global company operates under; so that they consider investing locally in a country. The best way to achieve this is seen as bringing out tariffs and other capitulations a country may provide global companies. And while this approach has seen a considerable amount of success in Turkey, the new tariff policies that are to be crafted after 2020 should be more in tune with the needs and requirements of MNEs that operate in this sector. To be able to attract more investment from global companies in the renewable energy sector and encourage more technology transfer despite the misgivings regarding the issue, the government should be more amenable to the perspective presented by the global companies. This topic will benefit from more analysis pertaining to the relation between the government policies and the private sector perspective.

REFERENCES

Boyce, C., & Neale, P. (2006). CONDUCTING IN-DEPTH INTERVIEWS: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input. Pathfinder International.

İzgi, M. F. (2017, October). Renewable Energy Turkey. Retrieved from Renewable Energy Turkey: https://gettingthedealthrough.com/area/99/jurisdiction/54/renewable-energy-2018-turkey/

Johri, L. M., & Petison, P. (2008). Value-based localization localization strategies automobile subsidiaries in Thailand. International Journal of Emerging Markets, 141.

Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). Research Methods for Business Students.

Serifsoy, A. (2019, June). An Explatory Study on the Dynamics of Localization of Renewable Energy Industry Among the Managers of a Leading Company. İstanbul, Turkey.

TÜRKİYE'DE ÖZEL GÜVENLİĞİN İTİBARI

Prof.Dr.C.Gazi Uçkun
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ömer İ.U. MYO,
guckun@gmail.com

Öğr.Gör. Orkun Konak
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ömer İ.U. MYO,
orkun.konak@kocaeli.edu.tr

Özet
Yaşadığımız dönemde bireylerin çalışma hayatı için yaptıkları tercihleri gelecek için önemli dönüm noktaları olmaktadır. Bireyler, meslek seçimlerini yaparlarken çeşitli olguları göz önüne alırlar. Toplumsal yaşam içerisinde statü beklentisi, gelir, kimlik, hayat tarzı gibi olgular tercihleri belirler. Diğer bir önemli durum ise mesleki itibardır. Mesleklerin toplumun gözündeki konumları bireylerin tercihlerini olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilir. Özel Güvenlik çalışanları, toplumsal hayat içerisinde insanların her yerde karşılaştığı bir meslek grubudur. Güvenliğini sağladıkları çeşitli alanlarda, AVM, otogar, havalimanı, okul gibi, diğer meslek gruplarından kıyasla bir hayli fazla ve sürekli insanlarla muhatap olan özel güvenlik meslek mensuplarının ve mesleğin itibarı teorik olarak bu araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel Güvenlik, itibar, meslek

REPUTATION FOR PRIVATE SECURITY IN TURKEY

Abstract
The preferences of the individuals for their working life are important turning points for the future. Individuals take into consideration various cases when they make their career choices. In social life, status expectations, income, identity, life style, such as the preferences determines. Another important aspect is the professional reputation. The positions of professions in the eyes of the society can affect the preferences of individuals positively or negatively. Private Security employees are a group of people everywhere in the social life. The main subject of this research is the reputation of the private security professionals and the profession, who deal with a lot more and more people compared to other occupational groups, such as shopping malls, bus stations, airports, schools etc. in various areas where they provide security.

Key words: Private security, reputation, ocupation

Giriş

Bireyler, meslek seçimlerini yaparlarken toplumsal yaşam içerisinde statü beklentisi, kazanç, kimlik, hayat tarzı gibi olgularla tercihleri belirler. Diğer bir önemli durum ise seçilen mesleğin itibarıdır. İtibar, Arapça bir kelime olup saygı görme, değerli ve güvenilir olma durumu, saygınlık ve prestij anlamında kullanılmaktadır (TDK Türkçe Sözlük) İtibar; bireyin, grubun, kurumun veya kuruluşun toplumun geneli tarafından nasıl algılandığını gösteren soyut bir varlıktır. Bir başka açıdan itibar, kamuoyunda yarattığınız olumlu veya olumsuz intibalardır. İtibar yaratarak onay alma, bu onayla itibarı artırma ve sağlanan bu itibarı korumaya yönelik olan tüm çalışmalar, birbirini besleyen ve sebep-sonuç ilişkisi ile devam eden bir süreci kapsamaktadır. (Karatepe 2008: 78) İtibar, herhangi bir şeyi tasarlamak, üretmek ve meydana getirmekle ilgili bir kavram değildir. İtibar, gerçeklik ile algılama arasındaki kaçınılamaz boşluğun doldurulması ile ilgilidir. (Karaköse,2007: 3)

İtibar, aynı zamanda gözle görülemeyen soyut bir değer olduğu için, bireylerin düşüncelerini şekillendirir, tercihleri üzerinde etki bırakır. İnsanlar, bir meslek dalında çalışmaya karar verecekleri zaman, o mesleğin itibarını dikkate alarak buna karar verirler.

Mesleki İtibar

Kadıbeşegil , sahip olmak istenilen itibarın hammaddesini, değişen dünya ve toplumun duyarlılıklarını iyi anlamak olarak ifade etmiştir. (Kadıbeşegil, 2007:30) . Kurumsal, kişisel, marka itibarı v.b. gibi itibar kavramı yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu alanlardan biri de mesleklerin itibarıdır. Mesleki itibar, meslek çalışanlarının geçmiş performansına ilişkin duygusal ve bilişsel değerlendirmeler ve gelecekteki davranışları ile ilgili tahminler bütünüdür. Mesleki itibar insanlar tarafından mesleklerin sosyal konumlarının değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. İtibara, kazanılan yani başkalarının bizi takdir etmesi (Kadıbeşegil, 2007: 58) olarak bakılırsa, mesleki itibarda toplumun meslek üzerindeki takdiri olarak değerlendirilebilir.

Toplumun değerlendirmesi noktasında farklı bakış açıları ve algı oluşturma sürecinin mutlak etkisi vardır. İmaj, kimlik ve kişilik kavramları bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bunlar aynı zamanda itibarı oluşturan ana unsurlardır. Brotzen'in kurumlar için yaptığı açıklamayı kurumsal itibar bileşenlerini (Aktaran; Karaköse (2008:4) mesleki için şu şekilde uyarlaya biliriz;

Kişilik (şahsiyet): Mesleğin gerçekte ne olduğu yani karakterini ve değerler sistemini ifade eder, bir anlamda mesleğin ruhudur.

Kimlik: Mesleğin/çalışanların kendileriyle/meslekle ilgili düşünceleridir. Başka bir deyişle, kendisini nasıl gördüğü, meslek mensupları tarafından nasıl algılandığını ifade eder.

İmaj: Toplumun mesleği nasıl gördüğüdür, mesleği algılama biçimidir.

Genel olarak baktığımızda kurumların ürün pazarlama, kar etme, kaliteli olma, piyasa değeri gibi ekonomik kaygıları mevcuttur. Fakat mesleki itibar söz konusu olduğunda her hangi bir ekonomik kaygı, satış veya pazardan pay alma, durumu yoktur. Sadece meslek mensuplarının, mesleğini yaparken veya mesleğinden bahsederken hissettikleri duygusal tatmin durumundan bahsedilebilir.
Bu durumun temelini ise toplumda mesleğe karşı oluşan olumlu algılamanın etkisi vardır.

Özel Güvenlik Mesleği

Türkiye'de özellikle 1970'li yılların ikinci yarısı ve 80'li yılar itibariyle yaşanan ekonomik dönüşüm sonrası, liberal ekonominin gerçeği, fabrika, baraj, site v.b.tesis ve bina tarzı özel alanların genişlemesi ile birlikte kamu kolluk birimleri bu alanlarda güvenliği kişi kurun ve kuruluşlara bırakmıştır. Nüfus hareketliliği ve toplu yaşam alanlarının artması ile de yeni nesil bir güvenlik ihtiyacı doğurmuştur.

5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerinin Yürütülmesine dair kanunun 2004 yılında çıkması ile birlikte tam anlamıyla yasal mevzuatı olan bir Özel Güvenlik oluşmuştur. Kamu kolluk birimlerinin yetkilerini özel alanların korunması konusunda bu birimlere belli koşullar altında devretmeye başlamıştır. Havaalanı, gar, otogar, avm, site, rezidans, müze, bina, ören yeri, spor, sanat, konser etkinlikleri, fabrika, tesis, enerji santralleri v.b. gibi çalışma alanı oldukça geniş olan Özel Güvenlik mensupları günlük hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak da sürekli insanların göz önündedirler. Bireylerin, kurum ve kuruluşların, hak, özgürlük ve güvenliğini yasaların izin verdiği ölçüde korurken toplumun bütününe de hizmet veren bir meslektir özel güvenlik.

.

Özel Güvenlik ve İtibar

Genel olarak sürekliliği ve ekonomik getirisi fazla olan meslek grupları toplum tarafından itibarlı görülmektedir. Güvenlik meslek gruplarının toplumun genelinde oluşturduğu algı itibarlı mesleklerdir. 2015 yılında Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı tarafından yapılan ve 126 meslek grubunun değerlendirildiği Türkiye Mesleki İtibar Araştırmasında itibarlı meslekler (tablo 1) ve en az itibarlı meslekler (tablo 2) şu şekildedir:

Tablo:1 En İtibarlı İlk 10Meslek

SIRA	MESLEK	SKOR
1	Tıp Doktoru	88,3
2	Üniversite Profesörü	93,32
3	Hakim	82,17
4	Öğretmen	80,98
5	Diş Hekimi	79,5
6	General	78,31
7	Vali	78,15
8	Yüzbaşı	77,9
9	Büyükelçi	76,68
10	Mimar	76,23

Kaynak: TYAP

Tablo:2 En Alttaki 10Meslek

SIRA	MESLEK	SKOR
117	Evlerde Çalışan Temizlikçi	47,54
118	Bulaşıkçı	46,73
119	Bina-Büro Temizlikçisi	45,87
120	Ayakkabı Boyacısı	45,63
121	Çamaşırcı	44,65
122	Hamal	44,17
7123	Otopark Görevlisi	44,11
124	Sokak Satıcısı/ Seyyar Satıcı	41,45
125	Astrolog/Falcı	27,41
126	Dansöz	26,82

Kaynak: TYAP

Üniformalı meslekler olarak tabir edilen meslekler (General, Hekim, Hemşire, Polis vb.) genellikle eğitim ve gelir bakımından kendilerine benzeyen mesleklerden daha itibarlıdırlar (TYAP). Genel olarak meslekler arasında ortalamanın gerisinde olmakla birlikte özel güvenlik, güvenlik meslek gruplarında sonlarda yer almaktadır.(tablo 3)

Tablo:3 Güvenlik Meslek Grupları

SIRA	MESLEK	SKOR
6	General	78,31
8	Yüzbaşı	77,9
20	Astsubay	70,73
23	Polis Memuru	69,66
26	İtfaiyeci	68,2
79	Güvenlik Görevlisi	53,85
86	Gardiyan	53,1

Kaynak: TYAP

İyi bir kurum itibarı işletmeye insan kaynağı açısından da değer katmaktadır. İyi bir itibara sahip olmak, yetenekli elemanları etkilemekte ve o kurumda çalışmak için teşvik etmektedir. (Ural, 2012: 89) Bu durumu meslek için değerlendirirsek yetenekli ve nitelikli bireyler itibarlı meslekleri seçecektir. Aslında bu durum bir kazan-kazan durumu oluşturmaktadır. Yine İtibarda mükemmelliğe giden yol, işletmenin ürün ve hizmetler, liderlik, sosyal sorumluluk, çalışma ortamı, işletmenin duygusal çekiciliği, finansal performans olarak altı ana boyuttaki niteliğine bağlı olarak belirlenmektedir (Çekmecelioğlu ve Dinçel, 2014; 83). Meslek açısından baktığımızda itibarda mükemmelliğe giden yolu, çalışma şartları, mesleğin çekiciliği, gelir durumu, sunulan hizmet kalitesi, liderlik, toplumsal fayda olarak belirleyebiliriz.

Sonuç

Toplumsal fayda anlamında önemli bir görev üstlenmekle birlikte özel güvenlik görevlileri diğer güvenlik mesleklerine oranla daha alt seviyede görülmektedir. Yeri geldiğinde korudukları alanlarda kendi can güvenliğini ikinci plana atan özel güvenlik görevlilerinin toplumsal algıda yeterli düzeyde itibarlı meslekler arasında bulunmamaktadırlar. Özel Güvenliğe olumsuz bakışın nedenleri olarak;

Özel güvenliğin sürekli toplum önünde olması
Bireylerin güvenliği engelleyici unsur olarak görmesi
Mesleki eğitimin yetersizliği
Niteliksiz bireylerin güvenlik olarak çalışmaları
Mesleğe giriş-çıkışların fazla olması
Çalışanların güvenlik mesleğini geçici görmeleri
Medyada olumsuz haberlerle gündeme gelme
Hizmet satın alıcıların özel güvenliğe bakış açısının "ucuz işgücü iyidir" olması
Kamu kolluk birimleriyle çatışma yaşanmasını sayabiliriz.

Bu noktada meslek grubunun bütün paydaşları, çalışanlar, işverenler, eğitim kurumları, hizmet alıcılar ve üniversiteler üzerine düşeni yapmalıdırlar. Özel güvenlik eğitimleri daha nitelikli olmalı, hizmet satın alıcılar maliyet değil kalite hesabı yapmalı, çalışanlar özel güvenlik mesleğini uzun vadeli düşünüp gerekli değeri vermelidir.

Kaynakça

Çekmecelioğlu, Hülya ve Dinçel, Güler (2014), Çalışanların Kurumsal İtibara İlişkin Algıları ve Bu Algıların Örgütsel Kıvanç, Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Üzerindeki Etkileri: Doğu Marmara Bölgesi Plastik Ambalaj Sanayi Üzerinde Bir Araştırma, *Business and Economics Research Journal*, V:5 N:2, 79-94

Kadıbeşegil, Salim (2007), İtibar Yönetimi, MediaCat yay, İstanbul

Karaköse, Turgut (2007), Örgütlerde İtibar Yönetimi, *Akademik Bakış E-dergisi,* Sayı:11, Ocak, 1-12

Karatepe, Selma (2008), İtibar Yönetimi: Halkla İlişkilerde Güven Yaratma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C:7 Sayı:23, S. 77-97

TYAP, Türkiye Mesleki İtibar Araştırması, https://tyap.net/mediaf/Türkiye-Mesleki-İtibar-Skalası-Sunumu-Son.pdf, Nisan.2019

Ural, Ebru Güzelcik (2012), İtibar Yönetimi Değer Yaratan Bir Halkla İlişkiler Çalışması Olarak İtibar Yönetimi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi,* http://www.iye.org.tr/wp-content/uploads/2012/12/ebru_guzelcik_ural_itibar_yonetimi_deger_yaratan_bir_halkla_iliskiler_calismasi.pdf, Nisan 2019

TURİZM GÜVENLİĞİNDE ÖZEL GÜVENLİĞİN ROLÜ

Prof.Dr.C.Gazi Uçkun
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ömer İ.U. MYO,
guckun@gmail.com

Öğr.Gör. Orkun Konak
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ömer İ.U. MYO,
orkun.konak@kocaeli.edu.tr

Özet
Birçok ülke için doğal, tarihsel veya kültürel kaynaklardan birinin varlığı Turizme odaklanılması için yeterli bir sebeptir. Bu kaynakların bütününe sahip olan Türkiye için ise temelde ekonomik, sonrasında ise sosyal ve kültürel alanların gelişimi için başat sektör konumundadır. Bununla birlikte turizmin dengesi çok hassas bir teraziye sahiptir. Ülkelerde yaşanılabilecek potansiyel istikrarsızlıklar bu dengeyi ziyadesi ile bozabilmektedir. Özellikle ekonomik, politik istikrarsızlığa sahip ülkeler, turistlerin uzak durmak istedikleri destinasyon noktalarıdır. 11 Eylül sonrası daha da açıkça ifade edilen medeniyetlerin çatışması ve terörizm korkusu ise tercih edilebilir ülke rekabetinde ekonomik sebeplerin çok önünde konumlanmıştır. Her ne kadar özel bir turizm bölgesi olsanız da, turistlere yönelik yapılan eylemler ve genel terör saldırıları ülke veya bölge imajını olumsuz olarak etkilemektedir. Özel sektör alanı olarak turizm güvenliğinin ne şekilde sağlanması gerektiği teorik olarak bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Turizm, Güvenlik, Özel Güvenlik

THE ROLE OF PRIVATE SECURITY IN TOURISM SECURITY

Abstract
The existence of one of the natural, historical or cultural sources for many countries is a sufficient reason to focus on tourism. Turkey for having the totality of these resources is the primary economic, after the position is the dominant sector for the development of social and cultural fields. However, the poise of tourism has a very delicate balance. The potential instability in countries can disrupt this balance. Especially the countries with economic and political instability are the destinations where tourists want to stay away from. The clash of civilizations, which is even more clearly expressed after September 11, and the fear of terrorism, are located in front of economic reasons in the competition of preferable countries. Even though you are a private tourism region, the actions taken by tourists and terrorist attacks negatively affect the country or the region's image. Theoretically, the subject of this research is the way in which the security of tourism should be provided as a private sector area.
Key words: Tourism, Security, Private security,

1. Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyılın en yeni ve önemli ekonomik kazanım alanlarından biri de turizmdir. Ülkeler tarihi, kültürel ve doğal güzelliklerinin varlığını kendileri için maddi bir kazanım olarak kullanmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler için kayda değer bir gelir kaynağı olmakla beraber, gelişmiş ülkeler içinse ekonomik resesyondan çıkış veya dönemsel rahatlama unsuru olarak önem arz etmektedir. Bununla birlikte turizmi sadece ekonomik bir olgu olarak görmemek gerekir. Kültürel, sosyal, çevresel (ekolojik) etkilerini de göz önüne almak gerekmektedir. (Gürbüz, 2002: 50) Turistlerle gelen ekonomik getirinin yanı sıra kültürel ve sosyal etkileşim de bölgelere multi-kültürel bir kazanım sağlamaktadır.

Turizm/turist varlığı ile birlikte ortaya çıkan bir diğer durum ise işin güvenlik boyutudur. Gerek ülkeleri ziyaret etmek isteyen turistlerin güvenli destinasyonlar araması, gerekse gelen turistlerin kendilerini güvende hissetmeleri, turizm gelirlerinden pay almak isteyen bütün ülkeler için elzemdir. Güvenli bir durumda turizm sistemine zarar verebilecek dört olası durum: Suçla ilgili olaylar,

terörizm, savaş ve siyasi / sivil huzursuzluktur. (Mansfeld and Pizam, 2011: 3) Suçla ilişkili durumlar ve sivil/siyasi huzursuzluk ülkelerin yalnızca iç sorunlar olarak turizmi olumsuz olarak etkilerken, çevre ülkelerde ya da sınırlarda yaşanan terörizm ve savaş hem içsel hem de dışsal etkenler olarak görülmektedir.

2. Turizm - Güvenlik İlişkisi

İnsan için güvenlik temel ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Sadece yaşadığı çevrede değil, gittiği/gideceği yerde ve hatta seyahat esnasında da bu ihtiyacın giderilmesini talep eder. Turizm güvenliğin sağlandığı ortamda yapılır. Güvenlik önemli bir değişim geçirmiştir: pasif bir faktörden, turizmin aktif bir unsuru haline gelmiştir (Kövari ve Zimanyi, 2011: 60). Bu dönüşümde ulaşım olanaklarında yaşanan gelişmeye bağlı olarak nüfus hareketliliklerinin yoğunlaşmasının etkisi odlukça fazladır. Kalabalık nüfus kitlelerinin dönemsel hareketliliği gerek ulaşım alanlarında, havaalanı, otogar, istasyon gibi gerekse de ulaşım yapılan destinasyonlarda daha fazla güvenlik ihtiyacı doğurmuştur. Ülkelerin yaptığı tanıtımlar ve medya etkisi değişime uğramıştır. Geleneksel medyaya karşı özellikle sosyal medyanın kullanımı ve gücünün fazlasıyla hissedildiği günümüzde, güvenlik unsuru ve güvenli destinasyonlar kişisel tercihlerde belirleyici olmaktadır. Bu noktadan değerlendirildiğinde, turizm ve güvenlik arasındaki ilişki yadsınamayacak kadar yakındır.

Turizm sektörü, bunalımlara, terör ve şiddet olaylarına karşı yüksek duyarlılığı nedeniyle de teröristlerin hedefi haline gelmiştir.(Taner, 2000: 94) Güvenlik açısından yaşanan sıkıntının en spesifik örneği 2016 yılında yaşanan kalkışmadır. Türkiye açısından rakamlara baktığımızda, 2016 yılının Temmuz ayında yaşanan kalkışma, terör olaylarından sonra ciddi bir turist azalışı görülmüştür. 2015 yılının Temmuz-Ağustos döneminin toplamında 10.611.469 turist ziyaret etmişken, 2016 yılının aynı döneminde bu sayı yaklaşık %37,5 azalma ile 6.651.2052e gerilemiştir. Bir sonraki yıl, 2017 de ise tekrar yaklaşık %31,5'luk artış ile 9.734.424 kişi gelmiştir. Toplam turist sayısı ise bu dönemde sırasıyla 2015 yılı için 36 milyon, 2016 yılı için 25 milyon ve 2017 yılı içinse 32 milyon şeklinde gerçekleşmiştir (Tablo 1). Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek ise Mısır'da yaşananlardır. Yine 2015 yılında Rus yolcu uçağına yapılan saldırı sonrasında Mısır'ın 2015 yılında 9.3 milyon olan turist sayısı, 2016 yılında 5.4 milyon turistte düşmüştür (Turizmajansi). Örneklerde de görüldüğü üzere güvenlik problemleri turizmi negatif yönde etkilemektedir.

Tablo:1 Türkiye'ye Gelen Yabancıların Yıllara Ve Aylara Göre Dağılımı (2014- 2018)

AYLAR	2014	2015	2016	2017	2018
Ocak	1 146 815	1.250.941	1 170 333	1 055 474	1 461 570
Şubat	1 352 184	1.383.343	1 240 633	1 159 833	1 527 070
Mart	1 851 980	1.895.940	1 652 511	1 587 007	2 139 766
Nisan	2 652 071	2.437.263	1 753 045	2 070 322	2 655 561
Mayıs	3 900 096	3.804.158	2 485 411	2 889 873	3 678 440
Haziran	4 335 075	4.123.109	2 438 293	3 486 940	4 505 594
Temmuz	5 214 519	5.480.502	3 468 202	5 075 961	5 671 801
Ağustos	5 283 333	5.130.967	3 183 003	4 658 463	5 383 332
Eylül	4 352 429	4.251.870	2 855 397	4 076 630	4 792 818
Ekim	3 439 554	3.301.194	2 449 948	2 992 947	3 755 467
Kasım	1 729 803	1.720.554	1 353 280	1 652 795	1 966 277
Aralık	1 580 041	1.464.791	1 302 157	1 703 789	1 950 705
TOPLAM	**36 837 900**	**36 244 632**	**25 352 213**	**32 410 034**	**39 488 401**

Kaynak: TURSAB

Güvenlik sorunları açısından devletler vatandaşlarını seyahat konusunda uyarmaktadırlar. Birleşik Krallık Yabancı ve Topluluk Ofisi (FCO) Türkiye seyahati konusunda güvenlik açısından dikkat çekmekte, sınır bölgelerine gitmemeleri konusunda vatandaşlarını güvenlik açısından özellikle uyarmaktadır (gov.uk). ABD de yine kendi vatandaşlarına 9 Nisan 2019 tarihi itibariyle, Türkiye'ye seyahat konusunda tavsiye seviyesi olarak 3. düzey yani tekrar düşünülmesi gereken düzeyi

belirlemiştir (travel.state.gov). Terör eylemleri diğer güvenlik sorunlarından daha fazla turizmi olumsuz anlamda etkilemektedir. Hırsızlık, cinsel taciz, darp, gasp gibi suçların bireysel etkisinden kaynaklı etki alanı belirli sınırlar içinde kalmaktadır. Fakat terör saldırılarının etkisi ve yayılma hızı diğer faktörlerin önündedir.

Gerek terör eylemlerine gerekse diğer suçlara karşı, güvenlik önlemleri alma açısından genel olarak bir ulusal politikanın var olması yadsınamaz gerçektir. Güvenlik tedbirleri alınırken genel yaklaşım kamu kolluk kuvvetlerinin kullanıldığı ve daha ziyade hatları daha sert belirlenmiş önlemler olmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu politik, stratejik, ekonomik ve coğrafik durum alınan tedbirlerin niteliğini ve niceliğini belirlemektedir. Küreselleşme ile '90 lardan sonrası için turizm ana karakteristiği kompleks güvenlik ve emniyet dönemi olarak tanımlanmıştır. (Kövari ve Zimanyi, 2011: 60) Yine bu dönemin özelliklerini;

-Seyahat güvenliği, göz ardı edemeyeceğimiz küresel bir sorun haline geldi
- Güvenlik eksikliğinden etkilenen destinasyonlar, durumlar ve turist sayısı artıyor
- Güvenlik eksikliği, turist akışlarında ve hatta küresel düzeyde bölgesel durgunluğa veya azalmaya neden olmaktadır .
-Seyahat ve turizmde güvenlik kavramında temel değişiklikler, ortak eylemlerin gerekliliğini şeklinde tanımlamışlardır. (Kövari ve Zimanyi, 2011: 60)

Bir bölgede ya da ülke sınırları içinde yaşanan politik sorun ya da çatışmalar, turizm sektöründeki özellikle kısa vadeli planları etkilemektedir. Terör olayları ya da benzeri sorunlar, tatil kararı alma ya da mevcut planları iptal etmek için anında etkilidir. Bunun yanında sadece politik sebepler etkili olmayıp aynı zamanda, turist sağlığı ve konforunun belirsizlik içinde olduğu bölgeler güvenlik bakımından sorunlu kabul edilir.

3. Özel Güvenlik Faktörü

Güvenlik konusundaki en temel yaklaşım önleme ilkesidir. Bireyler yaşam alanlarında tehditlerle karşılaşmak istemedikleri gibi böyle bir tehdit algısına da sahip olmak istemezler. Güvenlik açışında tehdidin varlığını hissettirmemek asli unsurdur. Asıl paradoks güvende olmak veya güvende hissetmek konusunda yaşanmaktadır. Fiziki güvenlik tedbirleri ne kadar ve nasıl görülebilir olmalı ya da olmamalıdır. Kamu kolluk kuvvetinin varlığı her daim güvenli ortam algısı yaratmayabilir. Bunun yanı sıra değişen dünyada devletin kolluk unsurlarının her yerde olma durumu da artık olası değildir.
Bu açıdan baktığımızda, özel güvenliklerin turizm bölgelerinde ve ören yeri, müze v.b. gibi turistlik alanlarda kullanılması hali hazırda yapılan uygulamalardandır. Ayrıca özel güvenliğin varlığı, kamu kolluk kuvvetlerinin iş yükünü azaltmaktadır. Turistler açısından ise aynı zamanda her yerde polis görmenin yaratacağı olumsuzlukları da ortadan kaldırmaktadır. Özel Güvenlik görevlilerinin gerek özel alan korunmalarında bulunması, gerekse sürekli sivil halkla bir arada olmasından dolayı polis veya jandarmaya oranla psikolojik açıdan daha avantajlı pozisyondadır. Fiziksel güvenlik tedbirleri sağlanırken özellikle görev yapılan bölgelerin farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik yapısı mutlaka göz önüne alınmalıdır. Her coğrafi bölge ve turistlik destinasyon başka kalıplara sahip olabilir. Güvenlik tedbirleri ele alınırken tüm bu koşulları da değerlendirmek gerekmektedir. Özel Güvenlik personeli bu alanlar için nitelikli olarak yetiştirilebilir. Güvenlik hizmetinin yanı sıra ziyaretçilere bölge ile ilgili bilgiler ve diğer konularda destek sağlayarak farklı bir hizmet konsepti oluşturulabilir.

4. Sonuç Yerine

Turizmde tercih edilebilir ülke olmanın öncül koşulu doğal, tarihi yada kültürel varlıklarınızın zenginliğinden ziyade can ve mal güvenliğini sağlayabilmekten geçer. Son dönemde özellikle Suriye'deki iç savaşın göçle birlikte Türkiye üzerine olumsuz yansımaları, 15 Temmuz kalkışması ve FETÖ yapılanması, PKK, DEAŞ, DHKP-C v.b. terör örgütlerinin eylemlerinden dolayı güvenli ülke imajı oluşturmakta bir hayli zorlamaktadır. Alınan önlemler fazla polis devleti çağrıştırabilir. Bu noktadaki bir diğer paradoksta güvenlik-özgürlük paradoksudur. Turist kelimesinin anlamına bakınca gezme, görme, dinlenme, eğlenme amacı ile dolaşan kimseler olarak gözükür. Fakat güvenlik önlemi

dediğimiz noktada ise karşımıza mutlak sınırlamalar çıkmaktadır. Dolayısı ile turizm için gelen bireylerin hem güvenliğini sağlamak hem de özgürlüğünü kısıtlamamak asli vazife olmalıdır.
Turizm açısından ulusal güvenlik önlemleri Türkiye'nin bulunduğu stratejik konum açısından bir zorunluluktur. Fakat bunun yanı sıra bölgesel faklılıklardan kaynaklı bölgeye uygun turizm için güvenlik stratejileri geliştirilmelidir. Bu alanlarda da özel güvenlik görevlilerinin kullanılması kaynak kullanımı açısından fayda sağlamakla birlikte turizm özel güvenliği gibi spesifik bir meslek grubu da oluşturabilir.

Kaynakça

Gürbüz, Ahmet (2002), Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *JESTECH,Teknoloji*, Sayı:1,2, S. 49-59.

Mansfeld, Yoel ve Pizam, Abraham (2011), Tourism, Security and Safety from Theory to Practice, Routledge Publishing, London

Kövari, İstvan ve Zimanyi, Kristina,(2011), Safety And Security In The Age Of Global Tourism, *Applied Studies in Agribusiness and Commerce – APSTRACT* Agroinform Publishing House, 59-62

Taner, Bahar (2000), Terörizm ve Turizm. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 93-98.

Foreign and Commonwealth Office, https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/turkey/safety-and-security 13.Nisan.2019

Turizm Ajansı, https://www.turizmajansi.com/haber/misir-turizminin-son-sekiz-yillik-performansi-h21248 12.Nisan.2019

Tursab, https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri 13.Nisan.2019

US State, https://travel.state.gov/content/travel/en/traveladvisories/traveladvisories/turkey-travel-advisory.html 24.Nisan.2019

OIC ÜLKE BORSALARINDA FİYAT VE İŞLEM HACMİ İLİŞKİSİ: ASİMETRİK NEDENSELLİK ANALİZİ

Meltem Doğan
Bankacılık ve Finans Bölümü, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Bozüyük, 11300, Türkiye

Özet
Çalışmada Bahreyn (BHR), Birleşik Arap Emirlikleri (ARE), Endonezya (IND), Filistin (PSE), Kuveyt (KWT), Malezya (MYS), Mısır (EGY), Katar (QAT), Suudi Arabistan (SAU), Türkiye (TUR), Ürdün (JOR) ülkelerinde işlem hacmi ve fiyat arasındaki ilişki, Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Kuveyt ve Filistin borsaları dışında incelenen tüm borsalarda fiyat ve işlem hacmi arasında karşılıklı ilişki bulunduğunu ve genel olarak tespit edilen nedensellik ilişkilerinin farklı asimetrik yapıda olduğunu göstermektedir. Bu durum söz konusu borsalarda Gürültücü İşlemciler Hipotezinin geçerli olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fiyat ve işlem hacmi, Etkin piyasa, Gürültücü İşlemciler Hipotezi, OIC ülke borsaları, Asimetrik nedensellik.

GİRİŞ
Yatırımcılar açısından hisse senedi fiyatı ile işlem hacmi iki önemli değişkeni ifade etmektedir. Çünkü fiyat ile birlikte işlem hacminin birlikte değerlendirilmesi, yatırımcılar açısından finansal piyasa dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Literatürde fiyat ve işlem hacmi arasındaki ilişki birçok farklı hipotez ile alınmaktadır. Fama (1970) hisse senetlerinin cari fiyatlarının geçmiş döneme ait tüm bilgiyi yansıtması durumunda piyasa etkinliğinin zayıf formda olacağını belirtmiştir. Ancak gürültücü işlemciler hipotezine göre piyasalarda işlem yapan gürültücüler, ekonomik göstergelere dayalı olarak karar almazlar. Bu durum ise piyasada kısa süreli yanlış fiyat oluşumuna neden olabilir. Hisse senedi fiyatlarında oluşan hareketin en temel nedenlerinden biri, piyasaya gelen yeni bir bilgi sonucunda yatırımcıların beklentilerinde oluşan değişimdir. Bununla birlikte yatırımcı beklentilerinin benzer düzeyde olmaması, yeni bilgilere olan tepkileri de farklılaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle yatırımcı beklentilerinin asimetrik düzeyde olması, sermaye piyasalarında aynı bilgiye karşılık uygulanacak işlemlerin benzer olmaması sonucunu doğurmaktadır.
Literatürde hisse senedi fiyatı ile işlem hacmi değişkenleri arasındaki ilişkiyi farklı ekonometrik yöntemler ile analiz eden birçok çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır. Granger ve Morganstern (1963), Godfrey vd. (1964), Crouch (1970), Rogalski (1978), Epps (1975, 1977) hem fiyat ve hacim ilişkisindeki değişimleri hem de fiyat ve hacim ilişkisindeki mutlak değer arasındaki meydana gelen ilişkiyi korelasyon katsayılarını baz alarak incelemişlerdir. Granger ve Morgenstern (1963) günlük fiyat değişimleri ile işlem hacmi arasında herhangi bir ilişkinin söz konusu olmadığına işaret ederken, Rogalski (1978) pozitif bir ilişkinin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Smirlock ve Starks (1988) geciktirilmiş mutlak değer hisse senedi fiyatları ile hacim arasında tek yönlü bir pozitif ilişkiyi, Hiemstra ve Jones (1995) ise hacim ile fiyat getirileri arasında doğrusal olmayan iki yönlü nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğunu sonucuna ulaşmıştır.

Saatçioğlu ve Starks (1998) Ocak 1986-Nisan 1995 tarihleri arasında Latin Amerika ülkelerinden Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika ve Venezuella'da hisse senedi fiyatı ve işlem hacmi ilişkisini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda Şili ve Arjantin hariç diğer ülkelerde sadece işlem hacminden fiyat değişkenine doğru ilişki belirlenmiştir. Chen vd. (2001), hisse senedi fiyatlarında meydana gelen değişimlerin işlem hacminde oluşan değişimlerin nedeni olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Lee ve Rui (2002) üç büyük hisse senedi piyasası olan New York, Tokyo ve Londra piyasasını ele alarak New York ve Tokyo piyasalarında nedensellik yönünün hisse senedi getirilerinden işlem hacmine yönelik olduğunu, ayrıca New York, Tokyo ve Londra piyasalarında işlem hacmi ile getiri volatilitesinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Macaristan, Polonya, Türkiye, Rusya ve Çek Cumhuriyeti piyasalarını inceleyen Gündüz ve Hatemi-J (2005) ise çalışmalarında birden fazla durumda elde edilen değişkenler arasında pozitif ve uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu ileri sürmüşlerdir. Üstelik Macaristan ve Polonya'da nedensellik analizi

sonuçlarına ilişkin hisse senedi getirileri ile işlem hacmi arasında çift yönlü bir nedensellik söz konusu iken Türkiye ve Rusya'da hisse senedi getirilerinden işlem hacmine tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu, Çek Cumhuriyetinde ise herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını belirmişlerdir. Brailsford (1996), 24 Nisan 1989-31 Aralık 1993 tarihleri arasında GARCH yöntemi ile Avustralya hisse senedi piyasasını incelemiştir. Çalışma sonucunda hisse senedi fiyatı ve işlem hacmi arasında asimetrik ilişkiyi destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca negatif değişkenler için hesaplanan hisse senedi fiyatı ile işlem hacmi değişim göstergelerinin, pozitif değişkenlere göre nispeten daha küçük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tripathy (2011) ise Hindistan hisse senedi piyasasında fiyat ve işlem hacmi arasındaki ilişkiyi VECM, IFF, VAR, çift yönlü regresyon ve eşbütünleşme testleri ile analiz etmiştir. Çalışmada işlem hacminin fiyat volatilitesindeki artışla bir ilişki içinde olduğu, ayrıca bu ilişkinin asimetrik düzeyde olduğu vurgulamıştır.

İncelenen çalışmalar, fiyat ve işlem hacmi arasındaki ilişkinin asimetrik boyutta test edilmesinin önemini göstermektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; İslam İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleri borsaları bazında hisse senedi fiyatları ve işlem hacmi arasında ilişkinin detaylı olarak incelenmesidir. Belirlenen amaç doğrultusunda 2001M01-2018M07 tarihleri arasında Bahreyn (BHR), Birleşik Arap Emirlikleri (ARE), Endonezya (IND), Filistin (PSE), Kuveyt (KWT), Malezya (MYS), Mısır (EGY), Katar (QAT), Suudi Arabistan (SAU), Türkiye (TUR), Ürdün (JOR) ülkelerinde aylık işlem hacmi ve fiyat arasındaki ilişki, Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testi ile analiz edilmiş, sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 7. Asimetrik Nedensellik Sonuçları

ARE_p => ARE_v	9.645	16.95	8.577	6.574	KWT_v => KWT_p	2.856	11.04	7.501	5.972
ARE_p => ARE_v	9.711	11.97	9.485	7.539	KWT_v => KWT_p	2.870	13.60	9.320	5.584
ARE_p => ARE_v	8.761	13.27	10.23	7.308	KWT_v => KWT_p	0.610	19.93	8.892	7.843
ARE_p => ARE_v	7.176	11.50	9.963	7.853	KWT_v => KWT_p	5.475	14.82	10.97	7.924
ARE_v => ARE_p	9.527	18.65	9.748	8.297	MYS_p => MYS_v	6.460	15.24	9.059	7.266
ARE_v => ARE_p	11.23	14.89	9.512	7.476	MYS_p => MYS_v	8.463	9.365	7.244	6.645
ARE_v => ARE_p	30.20	22.19	14.06	11.49	MYS_p => MYS_v	5.211	10.03	8.136	6.766
ARE_v => ARE_p	2.981	18.95	13.84	10.69	MYS_p => MYS_v	10.49	13.98	8.964	7.846
BHR_p => BHR_v	2.519	14.52	8.816	5.577	MYS_v => MYS_p	14.82	12.19	7.668	5.777
BHR_p => BHR_v	3.386	11.01	8.215	5.429	MYS_v => MYS_p	17.21	10.98	7.590	7.028
BHR_p => BHR_v	10.61	14.54	9.476	6.569	MYS_v => MYS_p	14.94	13.58	8.515	6.998
BHR_p => BHR_v	14.28	19.13	11.37	8.687	MYS_v => MYS_p	11.54	12.11	8.493	7.643
BHR_v => BHR_p	5.092	13.42	8.900	7.290	PSE_p => PSE_v	2.474	13.31	10.17	6.870
BHR_v => BHR_p	5.364	17.44	12.42	9.457	PSE_p => PSE_v	2.425	18.53	9.846	7.838
BHR_v => BHR_p	10.08	13.31	9.052	6.927	PSE_p => PSE_v	2.336	8.713	7.314	5.961
BHR_v => BHR_p	11.07	13.09	10.38	7.060	PSE_p => PSE_v	3.414	15.30	9.508	8.099

EGY_p => EGY_v	2.694	14.41	9.622	7.631	PSE_v => PSE_p	0.586	10.85	7.679	4.304
EGY_p => EGY_v	2.592	10.31	8.018	6.352	PSE_v => PSE_p	0.636	14.40	11.16	8.111
EGY_p => EGY_v	2.477	17.84	8.041	6.577	PSE_v => PSE_p	0.363	12.97	5.593	4.385
EGY_p => EGY_v	4.859	9.472	7.376	6.220	PSE_v => PSE_p	1.484	23.54	8.569	4.547
EGY_v => EGY_p	13.33	14.87	7.398	6.278	QAT_p => QAT_v	169.8	47.81	28.64	23.60
EGY_v => EGY_p	12.09	11.27	8.954	7.412	QAT_p => QAT_v	187.3	31.38	23.17	18.19
EGY_v => EGY_p	11.15	13.36	9.583	6.373	QAT_p => QAT_v	161.4	37.21	23.71	19.39
EGY_v => EGY_p	3.461	11.08	8.657	7.562	QAT_p => QAT_v	23.42	32.16	22.78	17.25
IND_p => IND_v	20.28	14.02	7.635	6.409	QAT_v => QAT_p	247.6	34.65	28.10	22.71
IND_p => IND_v	20.65	10.19	7.471	6.360	QAT_v => QAT_p	7.322	29.80	16.09	10.38
IND_p => IND_v	6.679	14.26	8.793	6.169	QAT_v => QAT_p	88.52	36.83	19.78	17.81
IND_p => IND_v	9.251	14.47	9.510	7.306	QAT_v => QAT_p	4.280	24.61	16.34	13.94
IND_v => IND_p	5.374	14.43	7.941	6.669	SAU_p => SAU_v	2.138	13.46	8.078	6.962
IND_v => IND_p	6.649	13.78	9.354	7.965	SAU_p => SAU_v	2.725	9.926	8.229	6.832
IND_v => IND_p	1.384	13.17	9.578	7.181	SAU_p => SAU_v	2.232	11.23	6.964	6.260
IND_v => IND_p	14.20	21.44	9.393	7.694	SAU_p => SAU_v	8.387	16.83	7.938	6.206
JOR_p => JOR_v	6.765	17.06	12.15	9.658	SAU_v => SAU_p	3.082	10.78	8.029	6.762
JOR_p => JOR_v	1.763	18.04	11.19	9.796	SAU_v => SAU_p	2.841	13.61	7.978	6.253
JOR_p => JOR_v	1.485	11.41	9.573	7.323	SAU_v => SAU_p	1.818	12.29	9.296	7.295
JOR_p => JOR_v	2.736	17.62	10.26	7.833	SAU_v => SAU_p	5.421	11.87	8.436	7.299
JOR_v => JOR_p	9.642	15.60	9.961	7.851	TUR_p => TUR_v	6.408	8.326	7.234	6.142
JOR_v => JOR_p	5.689	12.91	9.261	6.624	TUR_p => TUR_v	6.586	10.47	7.765	6.882
JOR_v => JOR_p	4.016	17.17	10.95	7.282	TUR_p => TUR_v	4.636	10.70	7.075	5.623
JOR_v => JOR_p	3.196	16.53	10.80	7.008	TUR_p => TUR_v	9.106	12.49	8.248	6.455
KWT_p => KWT_v	3.648	14.22	10.30	8.217	TUR_v => TUR_p	4.927	8.703	7.899	6.494
KWT_p => KWT_v	3.771	12.73	10.61	6.417	TUR_v => TUR_p	4.935	10.49	6.908	5.946
KWT_p => KWT_v	1.530	14.07	9.429	7.557	TUR_v => TUR_p	0.996	14.35	9.883	7.555

KWT_p => KWT_v	5.088	19.98	11.04	8.009	TUR_v => TUR_p	11.12	11.79	8.230	7.466

Tablo 1'den görülebileceği gibi ele alınan ülke borsalarında fiyat işlem hacmi arasında farklı düzeylerde asimetrik nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Analiz sonucunda Kuveyt ve Filistin borsaları dışında incelenen tüm borsalarda, fiyat ve işlem hacmi arasında karşılıklı ilişki tespit edilmiştir. Sonuçlar Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya, Malezya, Katar ve Türkiye borsalarında karşılıklı ilişki olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Bahreyn, Mısır ve Ürdün borsalarında işlem hacminden fiyata, sadece Suudi Arabistan borsasında ise fiyattan işlem hacmine yönelik nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. Ayrıca sonuçlar, tespit edilen nedensellik ilişkilerinin farklı asimetrik yapıda olduğunu göstermektedir. Örneğin Mısır borsasında işlem hacmindeki artış ve azalışlardan fiyattaki artış ve azalışlara asimetrik nedensellik ilişki bulunurken, Endonezya borsasında fiyattaki artış ve azalışlardan işlem hacmindeki artış ve azalışlara asimetrik nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. Tüm sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde çalışmada ele alınan ülke borsalarında Gürültücü İşlemciler Hipotezinin geçerli olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Çalışmada 11 İslam İşbirliği Teşkilatı üye ülke borsasında işlem hacmi ve fiyat arasındaki ilişkinin detaylı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen amaç doğrultusunda işlem hacmi ve fiyat arasındaki ilişki, Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Kuveyt ve Filistin borsaları dışında incelenen tüm borsalarda fiyat ve işlem hacmi arasında karşılıklı ilişki bulunduğunu ve genel olarak tespit edilen nedensellik ilişkilerinin farklı asimetrik yapıda olduğunu göstermektedir. Bu durum söz konusu borsalarda Gürültücü İşlemciler Hipotezinin geçerli olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Brailsford, T. J. (1996). The empirical relationship between trading volume, returns and volatility. *Accounting & Finance*, *36*(1), 89-111.

Crouch, R. L. (1970). A nonlinear test of the random-walk hypothesis. *The American Economic Review*, *60*(1), 199-202.

Chen, G. M., Firth, M., & Rui, O. M. (2001). The dynamic relation between stock returns, trading volume, and volatility. *Financial Review*, *36*(3), 153-174.

Epps, T. W. (1975). Security price changes and transaction volumes: Theory and evidence. *The American Economic Review*, 586-597.

Epps, T. W. (1977). Security price changes and transaction volumes: Some additional evidence. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, *12*(1), 141-146.

Fama, E. F. (1970). Efficient capital markets: A review of theory and empirical work. *The journal of Finance*, *25*(2), 383-417.

Granger, C. W., & Morgenstern, O. (1963). Spectral analysis of New York stock market prices 1. *Kyklos*, *16*(1), 1-27.

Godfrey, M. D., Granger, C. W., & Morgenstern, O. (1964). The Random-Walk Hypothesis of Stock Market Behavior a. *Kyklos*, *17*(1), 1-30.

Gündüz, L., & HATEMI-J, A. (2005). Stock price and volume relation in emerging markets. Emerging Markets Finance and Trade, 41(1), 29-44.

Hatemi-j, A. (2012). Asymmetric causality tests with an application. Empirical Economics, 43(1), 447-456.

Hiemstra, C., & Jones, J. D. (1994). Testing for linear and nonlinear Granger causality in the stock price-volume relation. *The Journal of Finance*, *49*(5), 1639-1664.

Lee, B. S., & Rui, O. M. (2002). The dynamic relationship between stock returns and trading volume: Domestic and cross-country evidence. *Journal of Banking & Finance*, *26*(1), 51-78.

Rogalski, R. J. (1978). The dependence of prices and volume. *The Review of Economics and Statistics*, 268-274.

Saatcioglu, K., & Starks, L. T. (1998). The stock price–volume relationship in emerging stock markets: the case of Latin America. *International Journal of forecasting*, *14*(2), 215-225.

Smirlock, M., & Starks, L. (1988). An empirical analysis of the stock price-volume relationship. *Journal of Banking & Finance*, *12*(1), 31-41.

Tripathy, N. (2011). The relation between price changes and trading volume: A study in Indian stock market. *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, *1*(7), 81-95.

OKULLARDAKİ FEN VE TEKNOLOJİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Melike TUNÇ
Uludağ Üniversitesi/ Eğitim Enstitüsü/ Fen Eğitimi
authorstrongs@gmail.com

Özet
Bu çalışmanın amacı okullardaki göçmen entegrasyonuna ilişkin avantajları ve dezavantajları saptamak amacıyla öğretmen görüşlerini incelemektir. Araştırma 8.sınıfların dersine giren fen ve teknoloji öğretmenlerine uygulanmıştır. Araştırma 3 öğretmen üzerinde gerçekleştirilen betimsel yarı yapılandırılmış nitel bir araştırmadır. Verilerin toplanmasında anket ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Likert tipi ölçek kullanılarak göçmen entegrasyon anketi uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, A tipi , B tipi , C tipi üç öğretmen modeline rastlanarak puanlamalar yapılmıştır. Puanlamalara göre derslerin verimi ve istendik davranış değişimi kıyaslanmıştır.

Anahtar kelimeler: Göç, göçmen, yerli ve yabancı öğrenci, entegrasyon politikası, eğitim, fen eğitimi

Abstract

The aim of this study is to examine teachers' views in order to determine the advantages and disadvantages of immigrant integration in schools. The research was applied to science and technology teachers who were in the 8th grade. The research is a descriptive semi-structured qualitative research on 3 teachers. Questionnaire and interview method was used for data collection. Migration integration questionnaire was applied by using Likert type scale. As a result of the study, three types of teacher type A, type B, and type C were found and scored. According to the ratings, the efficiency of the courses and the change in desired behavior were compared.

Key words: Migration, immigrant, domestic and foreign students, integration policy, education, science education

GİRİŞ

Okul içinde bir çok faktörü bulunduran sosyal ve kültürel bir ortamdır. Öğrenciden öğretmenden idareciden personele kadar farklı kişilik modellemeleri bulunduran bir topluluktur. Güncel eğitim sistemine göre öğrencilerin bilgileri günlük yaşamla ilişkilendirecek biçimde modelleme, tasarım boyutuna geçmiştir. Teoriyle uygulamayı bir arada algılayarak herhangi bir probleme çözüm bulmayı amaçlamıştır.

Tarih boyunca dünya geneli göçten etkilenmiştir. Göç olgusu silahlı çatışmalar, doğal afetler, siyasal veya ekonomik sebeplerle çok sayıda insanın yaşadıkları yerleri terk etmesi şeklinde açıklanmış, buna göre göç kavramı, mültecileri, sığınmacıları, ekonomik göçmenleri, düzensiz göçmenleri ve çeşitli sebeplerle yerinden edilmiş insan gruplarını da kapsadığı belirlenmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015)

Göç olgusu yerleşilen yeni bölgeyi sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda etkilediği gibi bu bölgelerin eğitim düzenlerine de etkisi vardır. Göçle gelen çocukların akademik başarısının düşük olduğuna ilişkin bir madde olduğunu, ancak bu durumun göçten değil sosyoekonomik koşullardan kaynaklandığı ifade edilmiştir. (Fargues, 2014).

Kültürel ortamın hızla değişmesi günümüzde sadece sosyoçevreyi değil, okullarda verilen eğitim düzeyini de etkilemiştir.Tüm bu eğitim ağı içerisinde okullardaki kültürel ortam, öğrencilerin kültürel paralelliklerinin veya çakışmalarının eğitime etkisi araştırılmıştır. Eğitimin ana unsurlarından biri olan öğretmenlerin bu konudaki görüşleri araştırılmıştır.

Araştırmanın problemi; ortaokul 8.sınıf fen ve teknoloji öğretmenlerinin göçmen entegrasyon politikasına karşı yeterlilikleri nedir?
Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır;

- Ortaokul 8.sınf öğrencilerinin yerli ve yabancı öğrenciler arası fen ve teknoloji dersi genel başarıları arası farklılıklar var mı?
- Ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin yerli ve yabancı öğrencilerinin algı farklılığı oluşmasında öğretmenin faktörü nedir?
- Ortaokul 8.sınıf yabancı öğrencilerinin yaşadıkları kültür farklılığına karşı gösterdikleri uyum nasıldır?
- Ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin yabancı öğrencilere uygulanan fen ve teknoloji dersi kapsamında sunuş yoluyla öğretimin etkisine karşı görüşünüz nedir?
- Ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin yabancı öğrencilere uygulanan fen ve teknoloji dersi kapsamında görsel içerikli ve materyal destekli öğretime karşı görüşünüz nedir?

YÖNTEM

Çalışma yarı yapılandırılmış nitel bir çalışmadır. Veri toplama aracı öğretmenlere anket ve devamında görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma Yalova ili, Merkez ilçesi, Zübeyde Hanım Ortaokulunda eğitim veren 8.sınıfların dersine giren fen ve teknoloji öğretmenlerine uygulanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni öğretmenler olup bağımsız değişken öğrencilerdir. Likert ölçeğinin kullanılmasının amacı, ölçekte yer alan her bir önermenin, bir yandan ölçülmek istenilen içsel özelliğin ortaya çıkışına/belirlenmesine tek, tek katkıda bulunurken (yani ölçülmek istenilen içsel özelliğin bileşenleri olarak içsel özelliğin belirlenmesine katkı sağlamakta) diğer taraftan ölçülmek istenilen içsel özelliğe ilişkin bir toplam puan elde edilmesine de imkân sağlıyor olmasıdır. Dolayısı ile araştırmacıya bilgi sağlama bakımından Likert türü ölçekleme açık bir avantaja sahiptir.(BAYAT 2014)

ÖRNEKLEM

Çalışmanın örneklerimi uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.(Aziz 1994) Bu çalışmanın örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılı Zübeyde Hanım Ortaokulu 8.sınıfların dersine giren üç fen ve teknoloji öğretmenine uygulanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama aracı olarak; ilk olarak öğretmenlere mülakat yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yöntemi bireysel ve sözlü yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Gerekli görüşmelerden sonra öğretmenlere, göçmen entegrasyon politikası görüş anketi uygulanmıştır.

Göçmen Entegrasyon Politikası Görüş Ölçeği;

Göçmen entegrasyon politikası görüş anketi 4 farklı faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler şunlardır; (1) Öğretmenin yabancı öğrencilerin başarılarına ilişkin genel görüşleri (2) Öğretmenin yabancı öğrencilere karşı oluşturduğu davranış tutumu (3) Öğretmenin yabancı öğrencilere karşı geliştirdiği ders örnekleri (4) Öğretmenin yabancı öğrenci eğitimine karşı beklentileri faktörlerdir.

Ölçek kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum arasında değişen beşli likert tipi olup 15 maddeden oluşmaktadır. Olumsuz maddeler tersine puanlanmakta olup, ölçekten alınan puanlar boyut bazında değerlendirilmekte, her bir boyuttan alınan puan yüksek puan ise öğretmenin o boyutta gelişen eğitim anlayışına adapte olan bir öğretmen olduğunu, düşük puan ise gelişen eğitim anlayışına adapte olamayan bir öğretmen olduğunu ortaya koyar.
Göçmen entegrasyon politikası görüş anketine ilişkin boyutlar ve maddeleri

Faktörler	Maddeler
1. Öğretmenin yabancı öğrencilerin başarılarına ilişkin genel görüşleri	1,2,7,8
2.Öğretmenin yabancı öğrencilere karşı oluşturduğu davranış tutumu	3,4,5,6
3.Öğretmenin yabancı öğrencilere karşı geliştirdiği ders örnekleri	9,10,11,12
4. Öğretmenin yabancı öğrenci eğitimine karşı beklentileri	13,14,15

Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışması :
Araştırmanın geçerliliği için görüşme ve anket soruları uygun literatür taramasından geçerek kavramsal bir çerçeve oluşturmuştur. Gerekli ayrıntılarla yapılandırılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği için öğretmenlerin karakteristik özellikleri dikkate alınmadan tarafsızca sorular değerlendirilmiş, anket sonuçlarına göre sonuca ulaşılmıştır. Likert ölçeği sonucu destekler niteliktedir.

BULGULAR
Araştırma göçmen öğrenci yoğunluğu %40 olan Yalova Zübeyde Hanım Ortaokulu 8.sınıfların dersine giren Fen ve Teknoloji öğretmenlerine uygulanmıştır. Üç farklı tip öğretmen özelliğine rastlanmıştır.

A tipi öğretmen modeline göre; öğretmen sınıflarında bulunan göçmen öğrencilerini seven onlar için çabalayan bir öğretmendir. Öğretmenin yabancı uyruklu öğrencileri fen ve teknoloji dersinde başarısızdır. Başarısızlık sebebini öğrenciler arası kültür farklılıklarından dolayı öğrenciler arasındaki iletişim sorunlarına dayandırmaktadır. Öğretmen alanında başarılı bir öğretmen olduğundan dolayı dersleri genel olarak verimli işlemektedir fakat derslerinde uyum disiplinini sağlayamadığı için dersleri verimsizleşmektedir. Öğretmen derslerinde laboratuvar destekli fen öğretimi yapmamaktadır. Bu sebeple görsel ögeler ve materyal destekli öğretimle yabancı uyruklu öğrencilerinin daha iyi algıladığını savunmuştur. Düz anlatım yaptığı derslerde yabancı uyruklu öğrencilerinin sıkıldığını ve çoğu kez dinlemeyerek kendi aralarında diyalog geçirdiklerini ve dersi dinlemediklerini dile getirmiştir. Öğrencilerin ön bilgi eksikliği ve geçmişte öğrenim gördüğü ülkelerin okullarındaki öğretim programlarıyla uyuşmadığı için ön bilgilerinde eksiklik fark etmiştir. Bu sebeple öğretmen öğrencilerin ön bilgileri kazanacağı bir eğitimden geçmesi gerektiğini savunur. Öğretmen yabancı öğrencileri ile iletişim kurabilmek için onları diline hakim olamadığından dolayı nasıl ders anlatması gerektiği konusunda kaygılar yaşamaktadır. Yabancı uyruklu öğrenciler için göçmen entegrasyon politikasına ilişkin hizmet içi eğitim almasının son derece önemli olduğunu savunmaktadır. Öğretmen likert ölçeği puanlamasına göre tam olarak 48 puan almıştır.

B tipi öğretmen okulunda girdiği sınıflarda olan öğrencilerini başarısız bulmaktadır. Okulunda olan öğrencilerin kültür farklılıklarından dolayı sınıflarında yerli ve yabancı uyruklu öğrenci olarak ikiye ayrıldıklarını gözlemlemiştir. Bu ayrımdan dolayı öğretmen derslerinde bölünme yaşadığından dolayı verimli ders işleyememekle beraber etkinlik yapamamaktadır. Öğretmen sınıflarındaki yabancı öğrencilerin gruplaştığını ve bu gruplaşmadan dolayı yerli öğrencilere ve öğretmene karşı olumsuz davranış örnekleri gösterdiğini gözlemlemiştir. Öğretmen derslerini sunuş yoluyla anlattığında öğrencilerin kesinlikle anlamadığını ancak bilimsel terimler ile görselden gösterdiğinde azda olsa anlayabildiklerini vurgulamıştır. Laboratuvar ortamında bilginin uygulamayla bütünleştiğinde daha iyi anlaşılabileceğini savunmuştur. Öğretmen öğrencilerin ciddi anlamda hazır bulunuşluklarının eksik olduğunu bu sebeple de her derste ön hatırlatmalar yaptığını söylemiştir. Öğretmen yabancı öğrencilerinin yaşadığı yerli halk ile kültür iletişimi kurarak yaşadıkları ülkeyi anlamaları için oryantasyon yapılmasının önemine değinmiştir. Öğretmenin yerli ve yabancı karma sınıflarda karma eğitime karşı yeterli olduğunu düşünmemektedir. Gerekli birimlerden bu konuda eğitim alması gerektiği görüşünü savunur.

C tipi öğretmen okulunda olan yabancı öğrencilerini ortalama bir oranda seviyor. Başarı durumları için başarılı veya başarısız anlamda sınıflama yapmadan öğrencinin bilincine göre başarılı veya başarısız olabileceğini savunmaktadır. Yabancı öğrencileri arasından ilgili ve çabalayan öğrencileri ile verimli

ders işleyebildiğini ve ilgisiz olanlarla ders işleyemediğini vurgulamıştır. Etkinlik ve deney yaparken yerli ve yabancı öğrenciler ile karma eğitimde zorlandığından söz etmiştir. Bilgi düzeyindeki anlatımlarda ders algılama çabalarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin ön bilgilerinin eksik olduğunu ve ön bilgiler için eğitim alınmasının gerekliliğine önem vermiştir. Yabancı öğrencilerin yaşadığı topluma adapte olabilmesine ilişkin ön bilgi eğitimiyle beraber kültür eğitimi alarak okul kültürüne ilişkin daha faydalı olabileceğini amaçlıyor. Tüm bu süreçleri daha iyi geçirebilmek adına öğretmenlerin eğitim alması gerekliliğine değinmiştir.

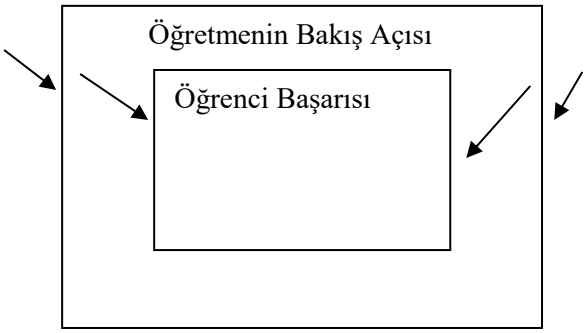

TARTIŞMA

Okullardaki göçmen entegrasyon politikasının avantajları ve dezavantajları açısından bakıldığında her iki yönden de sınırlılıkları olduğu bulunmuştur. Avantajları açısından okullardaki öğrenciler farklı kültür ve yaşamlardan haberdar olabilmekle beraber, dil gelişimi açısından yeni kelimeler öğrenmiştir. Öğrenciler arası şu diyaloglar dikkat çekmiştir; "Öğretmenim Zahraa bugün bize kendi ülkelerindeki yemeklerden getirdi ve çok lezzetliydi" diyerek farklı dil, din, kültüre ilişkin yeni bakış açıları kazandığı ortaya çıkmıştır. Dezavantajları açısından öğrenciler arası "Siz geldiğiniz ve her şeyin fiyatı arttı" , "siz geldiniz ve ülkemiz karıştı" tarzı diyaloglar geçerek iletişimsizlik sorunları öğrenciler için şiddet içerikli bir ortam yaratmıştır. Dersler verimli işlenememekle beraber öğretmenlerin aktifliğine sınırlama getirmiştir.

Her iki yönden de bakıldığında problemlerin çözümüne ilişkin öğretmenlerin bakış açıları geliştirmesi çok önemlidir. Sabit bir fikirle yola çıkılan eğitim anlayışlarında sevgisizlik hakim sürerek öğrencide istendik davranış değişimi olmamaktadır. Bununla beraber yabancı uyruklu öğrenciler sınıf arkadaşlarına ve öğretmenine karşın öfke duymakta ve başarısızlık oranı yükselmektedir. Öğrencisini seven fakat göçmen entegrasyonuna ilişkin kararsızlık yaşayan öğretmenler ise sınıflarında tam hakimiyet sağlayamamakta beraber eğitimde istendik davranış gelişimi %50 sağlanmaktadır. Bu sebeple öğretmenlerin eğitim planlamalarını ve sınıf etkinliklerini düzenlerken tüm şartlar göz önünde bulundurarak tam bir karar örneği göstermelidir.

Göçmen entegrasyon politikasına ilişkin olumlu görüşler veren öğretmenler ise öğrencilerini severek eğitim gerçekleştirdiğinde istendik davranış değişimi %80 kadar çıkmaktadır. Bu tarz öğretmenler sınıflara ve çalıştıkları kurumlara ilişkin yenilik ve çaba gösterdiğinden öğrencileri kendilerine sevdirebilmiş ve öğrenmelerine güdülemiştir.

SONUÇ

Araştırma konusu ülkedeki en genel problem üzerine kurulmuştur. Ortaokul yıllarında olan öğrenciler açısından önemli gelişim sorunları ortaya çıkmıştır. Sorunu eğitimin ilk basamağı olan öğretmenler üzerinden araştırmaya başlanmıştır. Üç ayrı tip öğretmen modeli belirlenerek aynı sınıf seviyesinde seçimine önem gösterilmiştir.

Araştırma esnasında öğretmenler görüş bildirirken çok istekli olmuşlardır. Okul genelinde bu soruna idare ve il içerisinde önemli adımlar atılmadığından dolayı üniversiteler tarafından incelenmesi ve çözüm amaçlı olduğunu düşünmesi ilgilerini çekmiştir. Görüşlerini tamamen gerçekçi bir davranışla bildirmişlerdir.

Cremes'e (1996) göre, iyi yönetilen bir sınıfın dört göstergesi, öğrencilerin kendilerinden ne beklenildiğini biliyor olmaları, sınıf etkinliklerinin öğrenci ilgisini çekebilecek nitelikte olması, akıcı bir öğretim etkinliğinin sağlanması, hedefe yönelik ama huzurlu bir sınıf ikliminin yaratılmasıdır.
Öğretmenlerin göçmen entegrasyon politikasına yönelik deneyimsiz oldukları ön plandaki en büyük sorundur. Bu sorunu aşabilmek adına hizmet içi eğitim almaları gereklidir. Gerekli eğitimler verilerek daha iyi sonuçlar alınabilecektir. Öğretmenler ile beraber öğrencilerin yeni tanıştıkları ülke ve kültür adına eğitim alınması gerektiği sonucu oluşmuştur. Ön bilgileri çok eksik olduğu için gerekli kurslar almaları önemlidir. Sınıflardaki yerli ve yabancı öğrencilerin birlikte etkinlik yapabilecekleri ortam sağlanarak iletişimlerinin kuvvetlenmesi verimli öğrenme ortamları oluşturacaktır.

Çalışma nihai beklenen amacına ulaşmıştır. Eğitimde istendik davranış değişimi, kararsız ve olumsuz bakış açısıyla gerçekleşmemektedir. Öğretmen sevgiyle bilgiyi bütünleştirdiği an yerli ve yabancı olsun her türlü olumlu davranış değişimi olduğunu gözlemleyecektir.

ÖNERİLER

- Öğretmenler öncelikle öğrencilerini yerli veya yabancı olarak sınıflamamalıdır.
- Öğretmenler ders esnasında tüm sınıfı kapsayacak düzeyde etkinlik tasarlamalıdır.
- Öğretmenler yabancı öğrencilerini öğretim planına katacak düzeyde ön bilgili olmalıdır.
- Öğretmenler yerli ve yabancı öğrencilerin öğretimi boyutunda materyal tasarlamalıdır.
- Öğretmenler yabancı öğrencileri algılamak ve anlayabilmek için yabancı öğrenci eğitimi açısından verilen hizmet içi eğitimlere katılmalıdır.
  Öğretmenler aldıkları hizmet içi eğitimi diğer meslektaşları ile bilgi alışverişinde bulunmalıdır.

KAYNAKÇA

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2015, 11 12). *Suriyeli Mültecilerin Eğitiminden Dolayı Türkiye'ye Övgü.* T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Web Sitesi: http://www.meb.gov.tr/suriyeli-multecilerin-egitiminden-dolayi-turkiye8217ye-ovgu/haber/9896/tr adresinden alınmıştır.

BMMYK. (2015, Ocak). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Sık Sorulan Sorular.* Mart 4, 2015 tarihinde UNHCR - BM Mülteciler Yüksek Komiserliği: http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/s%C4%B1k_sorulan_sorular.pdf adresinden alınmıştır.

Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO

Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, 153-162.

Sezgin, A. A., ve Yolcu, T. (2016). Göç İle Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci. *Humanitas,, 4*(7), 417-426

UNICEF (2016). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler bilgi notu, http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki% 20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Subat%2020 16_3.pdf, e.t.

BAYAT B, (2014) UygGazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16/3 Uygulamalı Sosyal Bilim Araştırmalarında Ölçme, Ölçekler Ve "Likert" Ölçek Kurma Tekniği , Yılmaz, H. (2013). Türkiye'de Suriyeli mülteciler: İstanbul örneği. MAZLUM-DER, İstanbul.
Uğurlu, Z. Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Okula Uyum Sorunlarının Çözülmesi Ve Desteklenmesinde Öğretmen Etkisi ,Sinop Üniversitesi

TESETTÜRLÜ KADINLARIN TESETTÜRLÜ GİYİM MARKALARINA YÖNELİK BİLİNÇ DÜZEYİ, ALGI VE TUTUMLARI

Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İşletme Bölümü
altunr@sakarya.edu.tr

Güler KAYA
Sakarya Üniversitesi/ İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Nilgün SARIKAYA
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / Sağlık Yönetimi Bölümü

Özet

İslam dininin tüketim konusundaki temel düsturu "Yiyiniz, içiniz; ancak israf etmeyiniz." anlamındaki ayetidir. Bu ilke doğrultusunda davranması beklenen Müslüman tüketicilerin giyim alışverişi bağlamımdaki davranışları önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, giyimde tesettürü tercih eden kadın tüketicilerin tesettür olgusuna bakışı, tesettür giyim markaları hakkındaki bilgi ve bilinç düzeyi ile tesettür giyim markalarına yönelik tutum ve algılarının incelenmesidir.

Araştırma bağlamında Sakarya ve Kocaeli illerinde Nisan-Mayıs 2018 tarihlerinde kolayda örnekleme yöntemiyle 200 tesettürlü kadın tüketiciye anket uygulaması yapılmıştır. Anket içeriği demografik özellikler yanında katılımcıların tesettür giyim konusundaki bilgi ve bilinç düzeyi, marka tercihleri, tesettür giyim markalarına yönelik tutum ve algılarının ölçülmesine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anket uygulaması tesettür giyim markası satan mağaza önlerinde rastgele durdurulan ve ankete katılmayı kabul eden kişiler üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulguları tesettür giyim konusunda ciddi bilgi eksikliklerinin bulunduğu ve katılımcıların tesettür giyime yönelik belirli atıflarda bulunma eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Ürün gruplarına göre marka tercihlerinde değişikliklerin bulunduğu ve tesettür giyim markalarına yönelik en azından dört farklı bakış açısına sahip tüketici grubunun olduğu gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tesettür giyim, Moda, Marka, Kadın tüketiciler, İslam.

Abstract

The fundamental mantra of Islam in regard to consumptiın is "Eat, drink; but do not waste." The behavior of Muslim consumers, who are expected to behave in line with this principle, in the context of clothing is important. The aim of this study is to examine the perception of women consumers who prefer Islamic clothing brands in apparel, their knowledge and consciousness about hijab clothing brands and their attitudes and perceptions towards these brands.

In the context of the study, a questionnaire was applied to 200 female consumers in Sakarya and Kocaeli provinces in April-May 2018 by means of convenience sampling. Besides the demographic characteristics of the participants, the questionnaire consisted of questions about the participants' knowledge level and awareness about Islamic way of clothing, brand preferences, and attitudes and perception of Islamic clothing brands. The field study was conducted on those who accepted to participate in the survey through randomly interrupting persons dressed according to Islamic principles.

Findings of the research indicate that there are serious information deficiencies in hijab and that the participants tend to attribute various characteristics to Islamic clothing brands. It is observed that there are changes in brand preferences according to product types. Also it seems that there four diffrent views towards Islamic clothing brands.

Keywords: Islamic clothing, Hijab, Fashion, Brand, Women consumers, Islam.

GİRİŞ

Giyim insanoğlunun varoluşundan bu yana tüketim olgusunun en önemli unsurlarından biri olmuştur. Giyim ve moda birbirinden ayrılmaz ikili gibidir. Bu konuda tesettür giyim sektörü de istisna değildir. İstatistiklere göre tesettür giyim bağlamında Türkiye'nin yıllık 40 milyar dolar seviyesindeki bir yıllık harcama tutarı ile BAE, Endonezya, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin önünde gelmektedir. Hatta tesettür giyim tarzı batılı lüks moda devlerinin koleksiyonlarında dahi yer almaya başlamıştır.

Ülkemizde tesettür giyim bağlamında çok sayıda marka öne çıkmaktadır. Tesettür giyimi tercih eden insanların bu markalara yönelik tutum ve değerlendirmeleri önem arz etmektedir. İslam dininin tüketim konusundaki temel düsturu "Yiyiniz, içiniz; ancak israf etmeyiniz." anlamındaki ayetidir. Bu ilke doğrultusunda davranması beklenen Müslüman tüketicilerin giyim alışverişi bağlamımdaki davranışları önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, giyimde tesettürü tercih eden kadın tüketicilerin tesettür olgusuna bakışı, tesettür giyim markaları hakkındaki bilgi ve bilinç düzeyi ile tesettür giyim markalarına yönelik tutum ve algılarının incelenmesidir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Giyim, insanın karakterini ve zevkini yansıtmada, kişilerin birbirlerine karşı değer yargısı oluşturmasında önemli bir iletişim aracıdır. İnsanlar dış görünüşümüze bakarak bizimle ilgili farklı düşünceler içine girebilmektedirler. Kıyafetlerimiz değerlerimiz, o anki sosyal kimliğimiz ve statümüz hakkında bilgi verebilmektedir. Bir kadının eteğinin boyuna bakarak o kişinin, iş kadını mı, öğrenci mi, ev hanımı mı olup olmadığı hakkında bir yargı oluşturularak, o insanın sosyal hayatında nasıl bir duruşu olduğu hakkında bir izlenim edinilmeye çalışılmaktadır (Sarıkaya, 2019:51).

Günümüzde giyinmek bir kültür haline gelmiştir. Tekstil ve hazır giyim sektörünün gelişmesinde bu kültürün etkisi olduğu görülmektedir. Kültürün içinde yer alan dini inançlar da özellikle de tesettür giyimde önemli bir yere sahiptir (Sarıkaya, 2016: 346).

Tesettür kelimesi Arapçadaki, 'setr' kökünden gelmekte olup örtünmek, saklanmak, gizlenmek, kapanmak anlamlarına gelmektedir (Hatipoğlu, 2001: 7, Apaydın, 2001: 91, TDK, 1992: 1462). Anlamı zaman içinde değişerek dönüşen bu kavram, farklı bakış açılarının dayandığı referans noktalarına bağlı olarak farklı biçimlerde anlamlandırılmaktadır. Temel referans noktası İslam Dinin kutsal kitabı olan Kur'an'ı Kerim'dir. Kur'an ile beraber, hadis ve fıkıh gibi kaynaklar da tesettür olgusunun dini içeriklerine dair ifadeler içermektedir. Tesettür, örtünme biçiminde ele alınmakta ve başörtüsü, örtü, giysi, giyinme gibi birbiriyle ilintili çeşitli kavramlarla birlikte değerlendirilmektedir. Tesettür giyim tarzının en göze çarpan unsuru, başa takılan "örtü"dür. El Gundi (1999), örtüyü, sosyal, toplumsal ve kültürel mesajların aktarımında bir dil ve aynı zamanda zengin ve nüanslı bir olgu ve kişisel olarak tanımlamaktadır.

Dini içerim açısından Barnard (2001: 65) bireyin giyinme tarzının "aynı zamanda dini inancın gücü ve derinliğini gösterme aracı" olarak da çeşitli biçimlerde kullanıldığını belirtmektedir. Örtünme pratiğinin sadece "dinsel bir uygulaması değil, öznenin kendi bedenini tanımlama biçimini, beden-inanç arasında kurduğu ilişkiyi simgesel olarak ifade etme yollarından biri" olduğunu belirten Binark ve Kılıçbay (2000:7), örtünmenin tek ve biricik anlamının olmadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, örtünme, giyinmenin tümü olarak belirlenmekte, örtü bir sembol olmaktadır. Pazarlama yazınında yer alan çalışmalarda, kültürün temel unsurlarından biri elemanı olarak dini inançların tüketici davranışlarını ve dolayısıyla da satın alma kararlarını etkileyen bir unsur olduğu belirtilmektedir (Soesilowati, 2010: 153).

Yıllık parasal büyüklük olarak 4 milyar liraya ulaşan tesettür giyim pazarı, krizden etkilenen diğer hazır giyim firmalarının da ilgisini çekmektedir. Tesettür pazarı her geçen gün büyüme devam etmekte ve tesettür fuarlarına katılan firmaların sayısı da katlanmaktadır. Tesettür giyim harcamalarında 39 milyar doları aşan Türkiye, bu alanda dünya lideri konumundadır (http://blog.turkishtextilenetwork.com/tesettur-giyimde-turkiye-damgasi/).

Dubai Odası, Dubai İslami Ekonomi Geliştirme Merkezi (DIEDC) ve Thomson Reuters işbirliğiyle düzenlenen Küresel İslami Ekonomi Zirvesi (GIES) 2015, 5-6 Ekim tarihlerinde Dubai'de

gerçekleştirildi. İslami sanat ve moda ile ilgili ana projeksiyonlar ile piyasadaki gelişmeler hakkında bilgi aktarılan zirvede tesettür giyim, modası ve sektörü de gündeme geldi. Zirvede, 2014 yılında tesettür modası ya da farklı bir deyişle, İslami moda sektörünün harcaması 230 milyar dolara ulaşarak dünya moda piyasasının yüzde 11'ini oluşturduğu açıklanmıştır. GIES 2015'te yayınlanan Küresel İslami Ekonominin Durumu (SGIE) raporuna göre de; sektörün yüzde 6 büyüyerek 2020 senesine kadar 327 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir (http://www.haberborsa.com.tr/ekonomi/tesettur-modasi-230-milyar-dolara-ulasti-h227539.html).

Türkiye'deki türban ve eşarp sektörünün büyüklüğünün 1 milyar TL'nin üzerine çıktığı,15 milyon kapalı kadının bulunduğunun tahmin edildiği Türkiye'de sektörde de faaliyet gösteren firma sayısının 250'den fazla olduğu, yıllık türban ve eşarp satışı ise 70 milyonun üzerinde olduğu görülmektedir. Dünyada yaklaşık 1.5 milyar Müslümanın yaşadığı düşünülürse, pazarın büyüklüğü ve Müslüman nüfusunun 250 milyonunun İslami şartlara göre giyindiğini varsayarsak Dünya tesettür giyim pazarının Türk tekstil pazarının 10 katından daha büyük olduğu sonucuna varabiliriz. Tablo.1'de dünyada tesettür harcamaları en yüksek olan ülkeler görülmektedir.

Tablo 1. Dünyada Tesettür Harcamaları En Yüksek Olan Ülkeler

Ülkeler	**Tesettür Harcamaları (milyar dolar)**
Türkiye	39 milyar dolar
Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	22,5 milyar dolar
Endonezya	18,8 milyar dolar
İran	17,1 milyar dolar
Suudi Arabistan	16 milyar dolar
Nijerya	14,4 milyar dolar
Fransa, Almanya ve İngiltere (bu ülkelerde	25 milyar dolar

Kaynak: Küresel İslami Ekonomi Zirvesi (GIES) 2015 raporuna göre yazar Prof. Dr. Nilgün Sarıkaya tarafından düzenlenmiştir.

Türkiye'de tesettür giyim sektöründeki ünlü markalara göz attığımızda; Tekbir, Kayra, Aker, Armine, Sefa-Merve, Elif Kavakçı, İpek Dal, Deniz Akbağ görmekteyiz. Türkiye'de Tesettür Giyim Sektöründeki belli başlı online alışveriş siteleri ise: Modanisa.com, E-tesettür.com, Sefamerve.com, tozlu.com, tesettür.mayo.ihvangiyim.com, alatesettur.com, tesetturfirsat.com, tekbir.com.tr, modahira.com, tesettur-online.trendyol.com, tesetturmarka.com, zerafettesettur.com. dur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma uygulamalı bir pozitivist yapıda bir araştırmadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Örnekleme tekniği olarak kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Saha çalışması Ocak-Şubat 2018'de Sakarya ilinde tesettürlü 200 kadın üzerinde uygulanmıştır. Ankette yer alan sorular literatür taraması, odak grup çalışmaları ve derinlemesine mülakatlar neticesinde elde edilen bilgiler ışığında geliştirilmiştir. Anketin ilk formunu almasını takiben üç farklı pilot çalışma ile anket üzerinde iyileştirmeler yapılmıştır. Araştırma verileri SPSS paket programı yardımıyla değerlendirilmiştir.

ANALİZ ve BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ
Demografik Özellikler

Katılımcılara ait demografik özellikler Tablo 2'de özetlenmektedir.

Tablo 2. Demografik Özellikler

Kategori	f	%	Kategori	f	%
Kişisel gelir			**Eğitim**		
0-1000 TL	90	45,2	İlköğretim	14	7,0
1001-2500 TL	55	27,6	Lise	84	42,0
2501-5000 TL	39	9,6	Yüksekokul	39	19,5
5001-7500 TL	10	5,0	Lisans	46	23,0
7501+	6	2,5	Yüksek Lisans	11	5,5
Yaş			Doktora	5	2,5
18-25	98	49,0	Diğer	1	0,5
26-30	36	18,0	**Meslek**		
36-40	16	8,0	Serbest Meslek	6	3,0
41-45	14	7,0	Akademisyen	10	5,0
46-50	5	2,5	İşçi	12	6,0
51+	4	2,0	Ev Hanımı	22	11,0
Medeni durum			Emekli	23	11,5
Evli	71	30,2	Özel Sektör	23	11,5
Bekar	129	69,8	Memur	27	13,5
			Öğrenci	93	46,5
			Diğer	5	2,5

Tesettürlü Kadınların Tesettüre ve Tesettür Giyim Markalarına Yönelik Bilinç Düzeyi, Algı Ve Tutumları

Tesettür kelimesi tesettürlü kadınlar için çoğunlukla İslam'a uygun giyinmeği, bunun yanında haramdan sakınmağı, vücut hatlarının belli olmamasını, bayanların örtünmesi, başın kapalı olmasını çağrıştırmaktadır. Tesettürlü kadınlar, yeni marka ve ürünler hakkında en çok internetten bilgi edinirken, bunu reklam, eş-dost, dergiler, haberler takip etmektedir. Tablo 3'de katılımcıların tesettürlü markalar hakkında sahip oldukları bilgi düzeyi görülmektedir. Ancak tesettür markalarının bilinme durumunu ölçmek için gerçekte olmayan, hayali markalar da listeye yerleştirilmiştir. En bilinen markalar Armine, Aker, Tekbir, Sefa-merve, Pierre Cardin, Vakko'dur. Katılımcıların %15,5 ile Tesettür Dünyası, %9,5 ile Gülay Tesettür, %7,5 ile Divan, %6,5 ile Buket Tesettür, %5,5 ile Yağmur eşarp, %3,5 ile Cilbe, %2,5 ile Endaze ve %2,0 ile Endam-ı Helal markalarını bildiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bu markalar aslında var olmayan hayali markalardır. Bu sonuç ise tesettürlü bayanların belli bir kısmının aslında tesettür markalarının çok ta iyi tanımadığı görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Tesettür Markalarını Bilme Durumu

Markalar	**f**	**%**	**Markalar**	f	%
Armine	170	85,0	Şafak	33	16,5
Aker	164	82,0	**Tesettür Dünyası**	31	15,5
Tekbir	138	69,5	Cacharel	29	14,5
Sefamerve	132	66,0	**Gülay Tesettür**	19	9,5
Pierre Cardin	132	66,0	**Divan**	15	7,5
Vakko	120	60,5	**Buket Tesettür**	13	6,5
İhya	117	58,5	**Yağmur eşarp**	11	5,5
Kubbe	110	55,0	**Cilbe**	7	3,5
Alvina	105	54,5	Belirli bir marka yok	6	3,0
Kayra	86	45,0	**Endaze**	5	2,5
Surre	70	35,0	**Endam-ı Helal**	4	2,0
Sahra	54	27,0	Diğer	4	2,0
Minel Aşk	45	22,5			

Tablo 4'de görüldüğü gibi, tesettürlü bayanların en çok kullandığı markaların başında %51,5 ile Lc-Waikiki gelmektedir. Daha sonra ise %48,5 ile DeFacto, %46,0 ile Armine, %41,5 ile Aker, %10,0 ile Koton ve %35,5 ile Mavi markaları gelmektedir. Tesettürlü bayanlar sadece tesettür markalarından alışveriş yapmamaktadır. En çok kullanıldığı belirtilen Lc Waikiki, DeFacto, Koton, Mavi gibi aslında tesettür markaları olmayan markalarda en çok kullanılanlar sıralamasında ilk 6'ya girmişlerdir. Satışa sundukları tunik, pantolon, gömlek gibi ürünler ile muhafazakar tüketici grubunu da kendi müşterileri arasına katmışlardır.

Tablo 4. Katılımcıların Kullandıkları Markaların Dağılımı

Kategoriler	**f**	**%**	**Kategoriler**	**f**	**%**
Lc Waikiki	103	51,5	İhya	41	20,5
DeFacto	97	48,5	Sefamerve	40	28,0
Armine	92	46,0	Colin's	38	19,0
Aker	83	41,5	Kubbe	35	17,5
Koton	80	40,0	Alvina	33	16,5
Mavi	76	35,5	Kayra	31	15,5
Pierre Cardin	54	27,5	Belirli bir marka yok	21	16,5
Tekbir	52	26,0	Surre	20	10,0
Boyner	51	25,5	Cacharel	12	6,0
Mango	47	23,5	Diğer	11	5,5
Vakko	42	21,0			

Tesettürlü bayanların, tesettür markalarında bulunduğu düşündüğü özellikler sırasıyla, modaya uygun olması, modern çizgili, pahalı, çok dikkat çekici olması, vb.'dir (Tablo 5). Tesettürlü bayanlar tesettür giyim markalarında en çok eşarp, şal, tunik, gömlek, pantolon tercih etmektedirler (Tablo 6). Bunun yanında, tesettürlü bayanlar eşarpta en çok Armine, Aker ve Tekbir markasını, tunikte Defacto, Tekbir, Armine ve Lc-Waikiki'yi, gömlekte Lc-Waikiki, Defacto, Koton'u, pardesü için ise Armine, Tekbir ve Aker'i tercih etmektedirler.

Tesettürlü bayanlar, tesettür giyim markaları diğer kıyafetlere göre daha pahalı olduğunu, tesettür giyim markaları tasarım yönünden zengin olduğunu, tesettür giyim sektörü giderek daha fazla belirli markaların kontrolüne girdiğini, tesettür giyim de artık modanın yakından takip edildiğini, kıyafet almadan önce yeni trendlerin takip edildiğini düşünmektedirler (Tablo 7).

Tablo 5. Katılımcıların Tesettür Markalarında Bulunduğunu Düşündüğü Özellikler

Kategoriler	**f**	**%**
Modaya uygun	65	32,8
Modern çizgili	41	20,7
Pahalı	34	17,2
Çok dikkat çekici	23	11,6
Bol çeşit	14	7,1
Özgün Çizgiler	11	5,6
Estetik	4	2,0
Sadece dindarlara hitap eder	3	1,5
Bol renkli	2	1,0
Birbirine çok benziyor	1	0,5
Toplam	198	100,0

Tablo 6. Katılımcıların Tesettür Giyim Markalarındaki Ürün Tercihleri

Kategoriler	**f**	**%**	**Kategoriler**	**f**	**%**
Eşarp	100	50,0	Trençkot	33	16,5
Şal	100	50,0	Pardesü	28	14,0
Tunik	91	45,5	Aksesuar	23	11,5
Gömlek	68	34,0	Ceket	23	11,5
Pantolon	57	28,5	Ferace	22	11,0
Etek	52	16,0	Yelek	22	11,0
Tesettür tercih etmem	49	24,5	Tişört	19	9,5
Çanta	45	22,5	Kot	18	9,0
Elbise	45	22,5	Takım	8	4,0
Kap	40	20,0	Diğer	8	4,0

Tesettür giyim markaları modern olduğu, tesettür giyimin normal giyimden daha dikkat çekici olduğu, muhafazakar tüketiciler giyim konusunda fiyata daha az önem vermeleri, günümüzde marka muhafazakar tüketiciler için daha önemli olduğu, tesettür giyim markaları çekiciliği, tesettür giyim markalarının pazarlama tuzağı olması, markanın kalite göstergesi, tesettür giyim markaları İslami değerlere hitap etmemesi, kıyafet alırken marka tercihinin belirleyici rol oynadığı konusunda kararsızlık yaşamaktadırlar (Tablo7).

Tablo 7'de yer alan ifadeler üzerinde yapılan bir faktör analizi bize tesettür markalarına yönelik olarak tesettürlü kadınların dört farklı yönden konuya baktıklarına işaret etmektedir. Bunlardan birincisi, tesettür markalarına yönelik olarak olumlu bakan ve özellikle de dindar kadınlar için bu markaların önemli olduğunu ve bu markalara yönelik pozitif tutum içinde olduklarına vurgu yapmaktadırlar. İkinci bakış açısı ise tesettür markalarına yönelik olumsuz olan bakı açısıdır. Bu bakış açısından tesettür markalarının normalden daha pahalı olduğu, mevcut tesettür giyim markalarının İslam dininin öngördüğü giyim normlarını sağlamadığı ve tam olarak İslami olarak değerlendirilemeyeceği ve bunun ticari bir aldatmaca olduğu yönündeki düşüncedir. Üçüncü bakış açısında ise marka bağımlısı veya markalı ürünler giymeye önem veren kadınların tesettür giyiminde markanın olması gerektiği ve dolayısıyla da imaj ve gösteriş unsurunun bu markalarca karşılandığı düşüncesinde olan kişilerin görüşüdür. Sonuncu bakış açısı ise tesettür markalarının moda unsuru taşıdığını öne süren bakış açısıdır.

Tablo 7. Tesettürlü Bayanların Tesettür Markalarına Karşı Tutum ve Algılamaları

İfadeler n=200	Hiç katılmıyorum	Çoğunlukla katılmıyorum	Emin değilim	Çoğunlukla katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Ortalama *
a. Tesettür giyim markaları diğer kıyafetlere göre daha pahalıdır.	9,5	11,0	17,5	30,5	31,5	3,64
b. Tesettür giyim markaları moderndir.	4,5	15,5	25,5	39,5	16,0	3,47
c. Tesettür giyim, normal giyimden daha dikkat çekicidir.	15,5	17,0	22,5	28,0	17,0	3,14
d. Muhafazakar tüketiciler giyim konusunda fiyata daha az önem	15,0	15,5	31,0	23,5	15,0	3,08
e. Günümüzde marka muhafazakar tüketiciler için daha önemlidir.	11,5	20,5	27,5	25,5	15,0	3,12
f. Tesettür giyim markaları çekicidir.	16,0	17,0	18,0	33,0	16,0	3,16
g. Tesettür giyim markaları pazarlama tuzağıdır.	22,6	20,1	18,6	18,6	20,1	2,93
h. Tesettür giyim de artık moda yakından takip edilmektedir.	3,0	6,5	14,0	38,5	38,0	4,02
i. Tesettür giyim sektörü giderek daha fazla belirli markaların kontrolüne	6,5	11,5	19,0	31,0	32,0	3,71
j. Tesettür giyim markaları tasarım yönünden zengindir.	6,0	13,6	18,1	34,7	27,6	3,64
k. Marka, saygınlık ve statü göstergesidir.	17,5	12,5	26,0	25,0	19,0	3,15
l. Tesettür giyim markaları İslami değerlere hitap etmemektedir.	15,5	16,0	25,5	23,5	19,5	3,16
m. Marka kalite göstergesidir.	16,0	22,5	21,0	28,5	12,0	2,98
n. Kıyafet alırken marka tercihi belirleyici rol oynar.	12,0	17,5	24,5	30,0	16,0	3,21
o. Kıyafet almadan önce yeni trendleri takip ederim.	11,5	13,5	16,0	28,0	31,0	3,54

SONUÇ

Günümüzde muhafazakar moda olarak da adlandırılan tesettür giyim pazarı hızla büyüyen bir pazardır ve İslami ekonominin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Küresel gerileme sebebiyle mali baskılarla karşı karşıya olan genel moda sektörünün aksine, İslami modanın hızla büyümeye devam ettiği görülmektedir. Bu hızlı büyüme dünyaca ünlü giyim markalarının da dikkatini çektiğinden dolayı dünya pazarındaki bir çok yabancı firmada pazara hızlı bir şekilde giriş yapmaktadır. Türkiye'de de faaliyet gösteren firma sayısında da ciddi artışlar gözlenmektedir. Sektör giderek cazip hale gelmektedir.

Tesettür giyimdeki büyümenin sebepleri; çalışan muhafazakar kadın sayısının artması, meslek çeşitliliği, ekonomik özgürlüğün artması, görsel mağaza ve ürünlere yönelme, e-ticaret sitelerindeki ciddi artışlar, eskiden kalite, yenilik ve fiyat üçlüsü yanına duygusal fayda ve iletişim eklenmesi, eğitim, iş olanaklarının artmasıyla sosyal hayatta daha görünür olan

muhafazakar kadınların giyim kuşam beklentilerinin değişmesi, firmaların bu beklentileri karşılamaları için, kalite ve işçilik yanında, zengin tasarımlar, reklam ve pazarlamaya daha çok önem vermeleri gerektiğinin vurgulanması, bu hızlı büyüme yüzünden dünya pazarındaki bir çok yabancı firmada pazara hızlı bir şekilde giriş yapması, Türkiye'de de faaliyet gösteren firma sayısında da ciddi artışlar yaşanmasıdır.

Pazarlama açısından, modacıların, kadınların ihtiyaçlarını, inançlarını, kaygılarını anlayarak buna uygun ürünler üretmeleri ile sektör ilerleyecek, bunu en iyi anlayan markalar kazanan markalar olacaklardır.

KAYNAKÇA

Apaydın, Yunus (2001). "Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme", 89- 98, Ankara.

Barnard, Malcolm (2001). Fashion as Communication. London, New York: Routledge.

Bauley, Stephen (1991). Taste: The Secret Meanings of the Thing. New York

Binark, Mutlu ve Banş Kılıçbay (2000), Tüketim Toplumu Bağlamında Türkiye'de Örtünme Pratiği ve Moda İlişkisi, Ankara.

El Gundi, Fadwa (1999). Veil: Modesty, Privacy and Resistance. UK: Berg.

Hatiboğlu, Mehmed (2001). "Tesettürden Türbana",Cilt: 4(2): 7-10

Sarıkaya, N., (2016), "Türkiye Tesettür Giyim Sektörünün Yapısı Ve Gelişimi", II. Uluslararası Helal Ürün Ekonomisi Sempozyumu (Giyim-Kuşam), 06-07 Mart 2016, Sakarya.

Sarıkaya, N.,(2019), "Giyimde Moda Rüzgarı ve Tesettür Giyimin Yükselişi. Nereden Nereye?", Tüketimin 1001 Hali Duygu ve Mantığın Çekişmesinde Dağılan Amaçlar, Editör: Remzi Altınuşık,Beta Yayınevi, İstanbul, sayfa: 51-73.

Soesilowati Endang, S. (2010), " Business Opportunities for Halal Products in the Global Market: Muslim Consumer Behaviour and Halal Food Consumption", Journal of Indonesian Social Sciences and Humanities, 3, 151-160.

Türk Dil Kurumu İmla Kılavuzu, http: / / www.tdk.gov.tr/imla / tl6.htm

http://blog.turkishtextilenetwork.com/tesettur-giyimde-turkiye-damgasi/.

http://www.haberborsa.com.tr/ekonomi/tesettur-modasi-230-milyar-dolara-ulasti-h227539.html.

ORTAOKUL MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN GEOMETRİ ALT ÖĞRENME ALANLARINDAKİ KONULARIN ÖĞRETİMİNDE KULLANDIKLARI MATERYALLERE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Burcu KARADUMAN
Uludağ Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Matematik Eğitimi
brckrdmn@hotmail.com

Mehmet İhsan YURTYAPAN
Milli Eğitim Bakanlığı
asimptot10@yandex.com

Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTİN
Uludağ Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi / Matematik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı
tapan@uludag.edu.tr

Özet

Öğretim esnasında kullanılan araçlar, öğrencilerin bilişsel şemalarıyla entegre şekilde kullanıldığında "enstrüman" olarak adlandırılmakta ve bu çerçevede etkili bir öğretim analizi mümkün kılınabilmektedir. Bu çalışma ile ortaokul matematik öğretmenlerinin geometri alt öğrenme alanına ilişkin konuların öğretiminde tercih ettikleri materyallerin öğrencilerin bilgiyi yapılandırma sürecine dair görüşlerinin alınmasını amaçlamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımını esas alan bu çalışmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın katılımcılarını Marmara bölgesinin 2 ilinde ortaokullarda görev yapan 4 matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formu ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda araştırmaya katılan ortaokul matematik öğretmenlerinin çoğu geometri konularının öğretiminde materyal kullandığı, ancak sınav kaygısı, müfredatın yoğunluğu, zaman ve okullardaki bazı geometri materyallerinin eksikliğinin materyal kullanımını sınırlandırdığını belirtmişlerdir. Bu anlamda araştırmaya katılan öğretmenlerin geometri konularının öğretiminde materyal kullanımına olumlu baktığı söylenebilir. Ayrıca öğretmenler, mülakat sorularında sunulan bazı öğrenci hata durumlarını gidermek için çok çeşitli materyal önerilerinde bulunmuşlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin materyal kullanmayı tercih etmedikleri bazı durumlarda ise daha çok öğrencilere hatalarını şekiller çizerek, anlatarak gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Enstrüman, geometri öğretimi, öğretim materyali, öğretmen görüşleri

THE OPINIONS OF THE SECONDARY MATHEMATICS TEACHERS ON MATERIALS USED IN THE TEACHING OF GEOMETRY

Abstract

The tools used during the teaching are called makta instrument makta when used in an integrated manner with the students' cognitive schemes and an effective teaching analysis can be made within this framework. With this study, it is aimed to get the opinions of the students about the process of structuring the information of the materials they prefer in teaching the subjects related to the geometry sub-learning area of the secondary school mathematics teachers. In this study based on qualitative research approach, case study method was used. The participants of the study consisted of 4 mathematics teachers working in secondary schools in 2 provinces of the Marmara region. While the study group was determined, easily accessible status sampling method was used. The data were obtained by a semi-structured interview form prepared by the researchers. Content analysis method was used for data analysis. At the end of the study, most of the middle school mathematics teachers who participated in the study stated that they used materials in teaching geometry subjects, but the anxiety of the test, the intensity of the curriculum, time and the lack of some geometry materials in schools limited the use of materials. In this sense, it can be said that the teachers who participated in

the study have a positive view on the use of materials in teaching geometry subjects. In addition, teachers made a variety of material recommendations to address some student error situations presented in the interview questions. In some cases when the participants of the study did not prefer to use materials, they stated that they showed their mistakes by drawing and explaining their mistakes.

Keywords: Instrument, teaching geometry, teaching material, teacher opinions

1. GİRİŞ

Geometride kavramların öğrenilmesinde ve bilginin yapılandırılmasında öğretim materyalleri önemli rol oynamaktadır (Hiebert ve ark., 1997). Bu konuda yapılan birçok araştırma, öğretim sürecinde materyal kullanımının öğrenmeyi kolaylaştırdığı, etkili bir öğrenme ortamı sunduğu, öğrencilerin güdülenmesinde ve bilgiyi yapılandırmasında olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (İşman, 2005; Knapp & Glenn, 1996). Dolayısıyla etkili bir öğretim için öğretim materyallerinin kavramsal süreci anlamlandıracak biçimde ve bireylerin zihinsel yapılarının (şemalarının) gelişimine katkı sağlayacak şekilde kullanılması önem arz etmektedir. Rabardel'e (2002) göre öğretim materyalleri öğrencilerdeki bilişsel şemalara yansımalar oluşturduğu takdirde "enstürman" olarak adlandırılabilir (Rabardel, 2002). Ayrıca materyalin enstürman haline gelebilmesi için öğretim materyalini kullanacak kişinin ne tür durumlarda materyali kullanacağını ve kullanım becerisi ile ilgili zihinsel şemalarını geliştirmesi gerekmektedir. Literatür incelendiğinde ülkemizde enstürmantal oluşum ve öğretim üzerine etkilerine yönelik çalışmalar çok sınırlıdır (Baştürk, 2015). Dolayısıyla öğretmenlerin de bu konuda bilgilerinin az olduğu düşünülebilir. Bu nedenle yapılan bu çalışmada öğretmenlere yöneltilen sorularda "enstrüman" kelimesinin yerine "öğretim materyalinin öğrencilerin bilişsel yapılarına etkisi" ifadesi kullanılmıştır. Ülkemizdeki alan yazını incelendiğinde matematik öğretiminde materyal kullanımına yönelik yapılan pek çok çalışma olduğu ve bu çalışmaların çoğunda birim küpler, taban blokları ve geometrik şekil modelleri gibi fiziksel materyallere sıklıkla yer verilirken, pergel, cetvel ve açıölçer gibi materyallerin kullanımı ve kullanılmasının öğrenmeye etkileri ile ilgili sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır (Karakuş, 2014). Bu bağlamda, bu çalışmada geometri öğrenme alanı ile ilgili ortaokul matematik öğretmenlerinin, öğretim materyalinin öğrencilerin bilişsel yapılarına (enstrümantal oluşum süreçlerine) yansımaları hakkında görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Araştırma Problemi

Ortaokul Matematik öğretmenlerinin geometri alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde materyal kullanımlarının öğrencinin bilgiyi yapılandırma yönelik görüşleri nelerdir?

Alt Problemler

Çalışmanın problem cümlesi doğrultusunda araştırmanın alt problemleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Geometri alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde öğretmenlerin materyal kullanımına dair genel görüşleri nelerdir?
2. Geometri alt öğrenme alanındaki konulara yönelik geliştirilen senaryo durumlarına ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yaklaşımını esas alan bu çalışmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması, bir durum hakkında derinlemesine bilgi elde etmek ve “nasıl” sorusuna cevap aramak için kullanılmaktadır (Çepni, 2010). Durum çalışmaları araştırmacıya özel bir durum ya da konuyu pek çok boyutuyla tanıma ve değişkenler arasındaki sebep sonuç ilişkilerini açıklama imkânı sağlayan bir yöntemdir (Patton, 2005; Yin, 2003). Yürütülen bu araştırmada da ortaokul matematik öğretmenlerinin geometri alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde tercih ettikleri materyallerin öğrencilerin bilgiyi yapılandırma sürecine yönelik görüşlerinin alınması amaçlandığından durum çalışması olarak desenlenmiştir.

Çalışma Grubu

Bu çalışmanın katılımcılarını 2018 -2019 eğitim öğretim yılında Marmara bölgesindeki ortaokullarda görev yapan matematik öğretmenlerinden oluşmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır. Araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. (Yıldırım ve Şimşek, 2016).
Çalışmada kodlanan öğretmenlerin bazı özellikleri aşağıda Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenleri Bazı Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Mesleki deneyim	Eğitim durumu
$Ö_1$	K	6-10 yıl	Doktora
$Ö_2$	K	6-10 yıl	Lisans
$Ö_3$	E	11-15 yıl	Lisans
$Ö_4$	E	11-15 yıl	Lisans

Veri Toplama Araçları
Bu araştırmada veriler ortaokul matematik öğretmeleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacıya görüştüğü kişiye hazırlanmış sorulara ilaveten görüşmenin akışına göre farklı soru sorma imkânı da tanıdığı için eğitim bilimleri araştırmalarına daha uygundur (Türnüklü, 2000). Bu çalışmada da veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve doküman analizi kullanılmıştır. Soruların kullanışlılığını görmek için 1 ortaokul matematik öğretmeni ile pilot çalışması yapılarak mülakatın yaklaşık olarak ne kadar sürdüğü, hangi sorularda ek sorulara ihtiyaç duyulduğu belirlenerek sorularda şekilsel ve sözel olarak gerekli düzeltmelerin ardından görüşme formuna son hali verilmiştir. Görüşme formu 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğretmen adaylarının bazı kişisel özelliklerinin alındığı sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ortaokul matematik öğretmenlerinin geometri alt öğrenme alanına ait konularda materyal kullanımına yönelik genel görüşlerini almak için 7 soru sorulmuştur. Üçüncü bölümde ise geometri alt öğrenme alanındaki bazı konularda geliştirilen senaryo durumlarına ilişkin ortaokul matematik öğretmen görüşlerini almaya yönelik 3 adet soru sorulmuştur. Senaryo durumlarında yer alan 2 soru (Bütüner ve Filiz, 2018; Taylan ve Aydın, 2018) tarafından yapılan çalışmalarda yer alan öğrenci hatalarından alıntılanmıştır. Diğer sorular ise araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Hazırlanan görüşme formu ortaokul matematik öğretmelerin 20-30 dakikalılık yarı yapılandırılmış mülakatlar şeklinde yapılmıştır. Mülakatlar gönüllük esasına dayanarak ve araştırmaya katılan öğretmenlerin izni ile ses kaydına alınarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar $Ö_1$, $Ö_2$, $Ö_3$, $Ö_4$ şeklinde kodlanmıştır.

Verilerin Analizi
Çalışmadan elde verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi genellikle metinlerin (mülakat, dökümleri, günlükler vb.) analizinde kullanılmaktadır (Patton, 2014). Aynı zamanda içerik analizi ile toplanan verilerin ayrıntılı olarak analizi ve önceden belli olmayan temaların ve bu temalar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması sağlanır (Yıldırım ve Şimşek 2016). İçerik analizi ile oluşturulan kodlar, temalar halinde tablolar şeklinde sunulmuştur.

Araştırmada kullanılan görüşme formu katılımcıların özelliklerini kullanmak amacıyla analiz edilmiştir. Katılımcılarda kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları katılımcıların genel görüşlerine göre temalandırılıp kodlandırılarak içerik analizine tabi tutulmuş ve bulgular raporlandırılmıştır. Senaryo tipli sorularında da katılımcıların görüşlerine göre temalandırılıp kodlandırılarak içerik analizi yapılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlilik
Öğretmenlere yöneltilecek sorular 3 alan uzmanı tarafından incelenmiş olup gerekli düzenlemeler yapılarak soruların kapsam geçerliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca, alanda uzman 1 öğretim

üyesi görüşlerine sunulmuş. Araştırmaya katılan öğretmenlerin isimlerinin araştırmada geçmeyeceğine dair teminat verilmiştir. Araştırmanın amacı hakkında süreç içerisinde öğretmenler bilgilendirilmiştir.

3.BULGULAR

Geometri Alt Öğrenme Alanlarındaki Konuların Öğretiminde Öğretmenlerin Materyal Kullanımına Dair Genel Görüşlerine Ait Bulgular

Geometri alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde öğretmenlerin materyalleri tercih etme teması altında dört tane kod ortaya konulmuştur. Bu kodlar kullanıyorum ($Ö_1$, $Ö_3$), kısmen kullanıyorum ($Ö_2$, $Ö_4$) şeklindedir. Anlaşıldığı üzere araştırmaya katılan ortaokul matematik öğretmenleri, genel itibariyle geometri alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde materyal kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Ancak $Ö_2$ ve $Ö_4$ öğretmenleri ise zaman zaman kullanabildiklerini belirtmektedirler. Öğretmenlerin buna yönelik örnek ifadeleri şöyledir:

$Ö_4$: *"Çok fazla kullanmıyorum. Açıölçer zaman zaman pergel ama hani onu çok kısa bir gösterim yapıp sonrasına geçmekten öteye gitmiyor[...]Yani bazen bazı konuların anlaşılmadığını görüyoruz demek ki materyal kullanmalıyız."*
$Ö_2$ öğretmeni geometri alt öğrenme konularının öğretimi için gerekli temel materyallerin okulda bulunmadığı için, $Ö_4$ öğretmeni ise genelde konular anlaşılmadığı durumlarda ve soyut konuları somutlaştırırken materyal kullanımını kısmen tercih ettiğini belirtmiştir.
$Ö_1$: " *Kullanıyorum. Evet.*"
$Ö_3$: "*materyal kullanıyoruz ama genelde cetvel pergel gönye açı ölçer gibi daha kolay ulaşılabilir materyaller kullanıyoruz okulumuzda [...]"*
$Ö_1$ ve $Ö_3$ öğretmenleri ise materyal kullandıklarını ifade etmişlerdir.
Geometri Alt Öğrenme Alanındaki Konuların Öğretiminde tercih edilen materyaller teması altında dokuz tane kod ortaya konulmuştur. Bu kodlar karton($Ö_1$, $Ö_2$, $Ö_3$, $Ö_4$), pergel($Ö_1$, $Ö_3$, $Ö_4$), açıölçer($Ö_1$, $Ö_3$, $Ö_4$), üç boyutlu cisimler($Ö_1$, $Ö_2$, $Ö_4$), cetvel($Ö_1$, $Ö_3$), geogebra($Ö_1$), gönye($Ö_3$), ip($Ö_4$), birim küp($Ö_2$) şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin en çok tercih ettiği materyalin "karton", diğer çoğunlukla tercih edilen materyallerin ise "pergel, açıölçer, üç boyutlu cisimler" olduğu görülmektedir. Bu öğretmenlerin bahsi geçen materyalleri belirlemedeki kriterler teması altında beş tane kod ortaya konulmuştur. Bu kodlar somutlaştırma($Ö_1$, $Ö_2$, $Ö_4$), maliyeti düşük ya da kolay ulaşılabilirlik($Ö_2$, $Ö_3$),amaca uygunluk($Ö_1$, $Ö_3$),öğrenci seviyesine uygunluk($Ö_1$),yaratıcılık ($Ö_1$) şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tercih ettikleri materyalleri belirlerken çoğunlukla dikkat ettikleri kriterlerin "somutlaştırma" , " düşük maliyet ve kolay ulaşılabilirlik" ve "amaca uygunluk" olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin bunlara yönelik ifade örnekleri aşağıda verilmiştir:

$Ö_1$: *"Kazanımlara uygun olması gerekiyor. Öğrenci seviyesine göre ya da yaratıcı materyaller bulmaya çalışıyorum. ... Çünkü geometri soyut bir ders biraz somutlaştırmak adına materyal kullanıyoruz."*
$Ö_2$: *"Yani elimizden geldiği kadar imkân dâhilinde kullanmaya çalışıyoruz. ... Yoksa bile, bir materyal kendim kartonla falan kesip kesip kapatıyorum, açıyorum. ... Tek tek çocuklar böyle almak dokunmak istiyorlar hani o anlamda zor oluyor çünkü bir tane oluyor, senin elinde. Hepsi istiyor ki görelim bakalım biz de yapalım."*
$Ö_3$: *"Daha kolay ulaşılabilir materyaller kullanıyoruz okulumuzda akıllı tahta olmadığı için ondan yararlanamıyoruz. ... Yani amacına uygun materyaller seçmeye çalışıyoruz ve bütün öğrencilerin tedarik edebilmesi için daha uygun fiyatlı materyal kullanmaya çalışıyoruz."*

Yukarıdaki öğretmen ifadeleri incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenler için materyalin konuyu amacına uygun bir şekilde somutlaştırması, gerek öğretmenler açısından gerekse öğrenciler açısından kolay ulaşılabilir ve maliyetinin düşük olması kriterlerinin önemli olduğu görülmüştür.

Ortaokul matematik öğretmenlerinin materyal kullanımı ile ilgili genel görüşlerini almak amacıyla sorulan sorularda ders kitaplarını, materyal kullanımı açısından değerlendirmeleri istenmektedir. Bu doğrultuda yöneltilen sorulara araştırmaya katılan bütün öğretmenler, ders kitaplarının geometri alt öğrenme alanındaki konuların öğretiminde materyal kullanımını "kısmen teşvik edici" olarak değerlendirmektedirler. Bu durumun sebeplerine dair öğretmen ifade örnekleri aşağıda verilmiştir:

$Ö_1$: *"Geometri kısmı için tanıtmak adına evet yararlı. Değerlendirme, yaratıcılık kısmında yok."*
$Ö_2$: *"Eskiden yoktu Yeni ders kitaplarında biraz daha iyi … Çok güzel etkinlikler var. Ama dediğim gibi zaman ve şey kalabalıkla yapılacak etkinlikler değil."*
$Ö_3$: *"Şimdiki ders kitapları teşvik edici fakat biraz karışık bir anlatımları var. Yani çizmiş oraya işte genelde… Ama yine de tabii ki öğretmen kılavuzu gerekiyor […]"*

$Ö_4$: *"Bazı konular evet, bazı konular hayır. … Aslında olması gereken konular soyutlaştıkça daha çok kullanılması gerekiyor. Ama bizde de şöyle bir mantık var is soyutlaştıkça sınava yönelik çalışma daha da arttığından bir o oranda daha da düşüyor […] Yaptığımız hata şu bir tanesini daha öğretemeden diğerine geçmek zorunda kalıyoruz."*
Yukarıdaki öğretmen ifadelerine bakıldığında ders kitaplarının materyal kullanımının kısmen teşvik edici olmasının çok çeşitli sebeplere dayandırdıkları görülmektedir. Bu sebepler yaratıcılık kısmının olmaması, her zaman yapılacak etkinliklerin bulunmaması, karışık anlatımlarının olması ve konuların soyutlaştıkça etkinliklerin kısalması şeklinde analiz edilmiştir.

Geometri Alt Öğrenme Alanındaki Konulara Yönelik Geliştirilen Senaryo Durumlarına İlişkin Öğretmen Görüşlerine Ait Bulgular
Bu bölümde araştırmaya katılan öğretmenlerin kullandıkları materyallere ait görüşleri yöneltilen senaryo içerikli sorular bağlamında analiz edilmiştir. Taylan ve Aydın (2018) tarafından yapılan çalışmada öğrenci hatalarından birisi olarak raporlandırılan öğrenci cevabı, senaryo durum olarak öğretmenlere sunulmuştur. (Bkz Şekil 1)

1)	Ayşe öğretmen öğrencilerine "Ters açılar birbirine eşit midir? Çizerek gösteriniz" demiştir. Öğrenci "Evet" diyerek aşağıdaki çizimi yapmıştır.	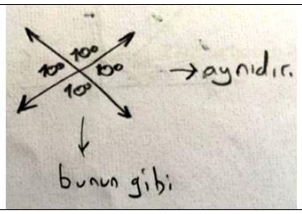

Şekil 1

Şekil 1' de yöneltilen hata durumunun giderilmesinde araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsi materyal kullanmayı tercih etmediklerini belirtmişlerdir. Buna dair öğretmenlerin detaylı açıklamalarına yönelik örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

$Ö_1$: *"Hani üç yüz altmış derece ya onu anlamlandıramamış. … Üç yüz altmış dereceyi bi kavratırdım […]Çizerek göstermek daha mantıklı."*
$Ö_2$: *"Valla bunun için hiç düşünmemiştim. Ben bunu hep tahtada çizerek anlatmaya çalışıyorum. Hıuım… İki çubuk alıp gösterebilirim. İki çubuğu böyle çarpı durumunda birleştirip bağladım[…]"*
$Ö_3$: *"Burada materyal olarak bir şey kullanmıyorum açıkçası. Daha çok bütünler açıyı veriyorum önce ve daha sonra papyon şeklinde görünmesi gerektiğini söylüyorum ters açının."*
$Ö_4$: *"Mesela bu çocuğun önceki bilgileri eksik. Tam açı, bütünler açıyı bilmiyor. … Bunları sezdirirken materyal kullanmazdım."*

Öğretmenler, Şekil 1' de verilen hata durumunu gidermek için materyal kullanmadıklarını belirtmektedirler. Ancak hata durumunun açılar konusundaki ön bilgilerdeki eksikliklerden kaynaklandığını, bu eksikliği gidermek için de genellikle anlatım yöntemi içerisinde "benzetim" ($Ö_3$), "çizerek gösterme ve kural söyleme" ($Ö_1$), "çubuk materyali ile gösterim yapma" ($Ö_2$) tekniklerini tercih ettikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere, araştırmacılar tarafından geliştirilen öğrenci hatası içeren bir diğer durum da Şekil 2'deki gibi sunulmuştur.

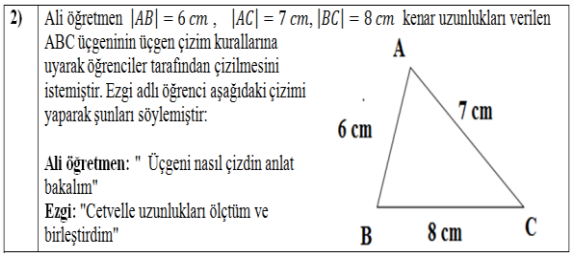

Şekil 2

Şekil 2' de verilen hata durumunun giderilmesinde araştırmaya katılan öğretmenlerin farklı materyalleri kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Buna dair öğretmenlerin detaylı açıklamaları şu şekildedir:

$Ö_1$: *"...bu tarz sorular geogebrayla çok güzel yapılıyor. Yani cetvelden ziyade bence elektronik materyaller kullanılabilir. Bir de cetvelle hassas ölçüm yapamaz o da sıkıntı olabilir."*

$Ö_2$: *"Yani benim burada yapabileceğim en basit şeyi açıkçası cetvel Pergel alıp kendim çizmek olurdu yani nasıl çizilecek göstermek olurdu."*

$Ö_3$: *"Ben önce cetvel yardımıyla kenarlardan istediği birini çizmesini isterim[...]Pergelin bir ucunu cetvel yardımı ile 6 cm' ye ayarlarım. Doğru parçasından uçlarından birine pergelimin ucunu koyup 6 cm yay çizerim[...]"*

$Ö_4$: *"Pergel ve cetvel işimizi görecektir. Herhangi bir kenarı belirledikten sonra [BC] yi ele alalım. 8 cm' yi çizelim. 6 cm' lik yay çizelim..."*

Analizler sonucunda öğretmenlerin Şekil 2' de verilen üçgen çizimine dair hata durumunu gidermek için genellikle ($Ö_2$, $Ö_3$, $Ö_4$) materyal olarak cetvel ve pergelin yeterli olacağını düşünmektedirler. Araştırmaya katılan bu öğretmenler önceden sınıflarında bilgisayar destekli yazılımları akıllı tahta, bilgisayar vb. elektronik araçlar olmadığından kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum pergel cetvel gibi materyalleri sıklıkla tercih etmelerinde etkili olabileceği söylenebilir. Ancak araştırmaya katılan bir öğretmen ($Ö_1$) bilgisayar yazılımı kullanmanın öğrenci açısında daha iyi ve hassas ölçüm yapabilmeyi sağlayacağını düşündüğü görülmektedir. Öte yandan öğretmenler tercih ettikleri materyalleri "gösterip yaptırma" ya da sadece "gösterim" yaparak kullandıkları da ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Bütüner ve Filiz (2018) tarafından yapılan çalışmada açılarla ilgili bir öğrenci hatalarından birisi olarak raporlandırılan öğrenci cevabı, senaryo durum olarak öğretmenlere sunulmuştur. (Bkz. Şekil 3)

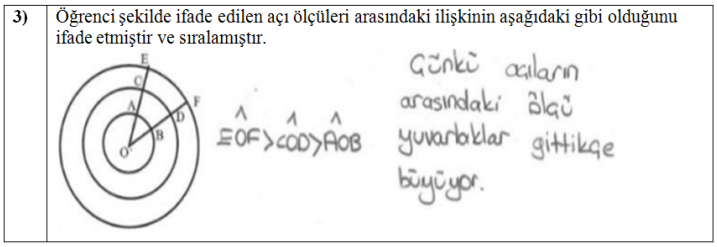

Şekil 3

Şekil 3' de yöneltilen hata durumunun giderilmesinde araştırmaya katılan öğretmenlerin farklı materyalleri kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Buna dair öğretmenlerin detaylı açıklamalarına yönelik örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

$Ö_1$: *"Kısaca söyleyim orantılı olarak büyüdüğünü anlatabiliriz. Ve burda açının değişmediğini pergelle ölçerek ispatlayabiliriz bence. Çocuk çünkü ispattan anlayabilir. Pergelle ölçerek ispatlayabiliriz ona. Görsel olarak yanılmış çünkü hiçbir şekilde inanmaz ispat yapalım ona."*

$Ö_3$: *"Hâlbuki açıölçerimizi kullanmış olsaydı açının sabit olduğunu görürdü. Ben öncelikle zaten böyle bir şekilde açıölçer kullanırdım."*
$Ö_4$: *"Açının açıklık olduğu çocuğa anlatılmalı. Onun o daire dilimi içerisinde oransal olarak kapladığı bölgeye göstermek lazım. Açıölçerle gidebilir bilirdik mesela."*

Yukarıdaki Şekil 3'e dair hata durumunu gidermek için kullandıkları materyalleri anlatan ifadeler incelendiğinde "pergel ve açıölçer" gibi materyallerin ($Ö_1$, $Ö_3$, $Ö_4$) ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin bu materyalleri "gösterim" yoluyla kullanarak hataları gidermeye çalıştıkları ifadelerine yansıdığı görülmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde öğretmen görüşlerinden elde edilen sonuçlar aşağıda başlıklar halinde verilmiş ve bu sonuçlar ilgili literatürle karşılaştırılmıştır. Başlıklar araştırmanın problemleri dikkate alınarak oluşturulmuştur.

4.1. Geometri Alt Öğrenme Alanlarındaki Konuların Öğretiminde Öğretmenlerin Materyal Kullanımına Dair Genel Görüşlerine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar

Bu araştırma, ortaokul matematik öğretmenlerinin alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde materyal kullanımına dair Marmara bölgesindeki ortaokullarda görev yapan 4 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgular çalışmanın alt problemlerine uygun olacak şekilde analiz edilmiştir.

Geometri alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde öğretmenlerin materyal kullanımına ilişkin görüşleri incelendiğinde, araştırmaya katılan ortaokul matematik öğretmenlerinin genel itibariyle geometri alt öğrenme alanlarındaki konuların öğretiminde materyal kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Ancak iki öğretmenden elde edilen görüşmelerden ise zaman zaman kullanabildikleri tespit edilmiş. Bu iki öğretmenden birisi geometri alt öğrenme konularının öğretimi için gerekli temel materyallerin okulda bulunmadığı için, diğer öğretmen ise genelde konular anlaşılmadığı durumlarda ve soyut konuları somutlaştırırken materyal kullanımını kısmen tercih ettikleri yönünde görüş bildirmişlerdir.

Katılımcı öğretmenlerin en çok tercih ettiği materyalin "karton", diğer çoğunlukla tercih edilen materyallerin ise "pergel, açıölçer, üç boyutlu cisimler" olduğu görülmüştür. Karakuş (2014) çalışmasında öğretmen adaylarının pergel ve ölçüsüz cetveli kullanırken güçlük yaşadığını tespit etmiştir. Bu bakımdan bu çalışmayla örtüşmemektedir. Kaplan ve Öztürk (2014)'e göre ise, bilgisayarın geometri alt öğrenme alanlarında kullanılması farklı duyu organlarına hitap ederek öğrenmeyi sağlar. Bu yüzden, fazlasıyla gerekli olan bir materyaldir.

Katılımcı öğretmenlerin tercih ettikleri materyalleri belirlerken çoğunlukla dikkat ettikleri kriterlerin "somutlaştırma" , " düşük maliyet ve kolay ulaşılabilirlik" ve "amaca uygunluk" şeklinde olduğu görülmüştür. Katılımcı öğretmenler için materyalin konuyu amacına uygun bir şekilde somutlaştırması, gerek öğretmenler açısından gerekse öğrenciler açısından kolay ulaşılabilir ve maliyetinin düşük olması kriterlerinin önemli olduğu görülmüştür. Koza Çiftçi, Yıldız ve Bozkurt (2015) çalışmasında öğretmenlerin derslerinde kullandıkları materyaller, soyut matematiksel kavramları somutlaştıran, anlamayı kolaylaştıran, öğrencilerin kavram hakkında derinlemesine düşünebilmelerini ve kavramların farklı yönlerini görebilmelerini sağlayan, öğretim çalışmalarına pratiklik ve görsellik kazandıran nesne olarak tanımlanmıştır. Buradan hareketle, materyal kullanımının konular anlaşılmadığı durumlarda ve soyut konuları somutlaştırmanın önemli olduğu bu çalışmadan elde edilen bulguyla örtüşmektedir.

Ayrıca, araştırmaya katılan bütün öğretmenler tarafından ders kitaplarının geometri alt öğrenme alanındaki konuların öğretiminde materyal kullanımını "kısmen teşvik edici" olarak değerlendirilmiştir. Bunun sebebi Çekirdekçi ve Toptaş (2017) çalışmasında ifade ettiği ilkokul

matematik ders ve çalışma kitaplarında geometri öğrenme alanında bulunan etkinlik ve alıştırmalar somut materyaller ile uygulama yapmaktan daha çok görsel ve sembolik ifadeler içermesi olabilir.

4.2. Geometri Alt Öğrenme Alanındaki Konulara Yönelik Geliştirilen Senaryo Durumlarına İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar

Geometri alt öğrenme alanındaki konulara yönelik geliştirilen senaryo durumlarına ilişkin öğretmen görüşlerine yönelik sonuçlara yer verilmiştir. Ortaokul öğretmenlerinden elde edilen ifadelerine bakıldığında, verilen hata durumunu gidermek için materyal kullanmadıkları tespit edilmiştir. Ancak hata durumunun açılar konusundaki ön bilgilerdeki eksikliklerden kaynaklandığını, bu eksikliği gidermek için de genellikle anlatım yöntemi içerisinde "benzetim", "çizerek gösterme ve kural söyleme", "çubuk materyali ile gösterim yapma" tekniklerini tercih ettikleri görülmüştür. Özdemir Yetkin (2008) çalışmasında ise, bir kısmın daire ve çember modelleri görmenin bu geometrik şekilleri birbirinden ayırt etmeyi kolaylaştırdığını, başka bir kısım ise çeyrek, yarım ve bütünü temsil eden şekillerin bu kavramlar arasındaki ilişkiyi görmeyi sağladığını ifade etmiştir. Bazı öğretmen adayları ise materyaller üzerinde yaptıkları eylemlerin kavramın anlaşılmasına yardımcı olduğuna değinmiştir.

Verilen hata durumunun giderilmesinde araştırmaya katılan öğretmenlerin farklı materyalleri kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Ortaokul öğretmenleri verilen üçgen çizimine dair hata durumunu gidermek için genellikle materyal olarak cetvel ve pergelin yeterli olacağını düşünmektedir. Araştırmaya katılan bu öğretmenler önceden sınıflarında bilgisayar destekli yazılımları akıllı tahta, bilgisayar vb. elektronik araçlar olmadığından kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum pergel cetvel gibi materyalleri sıklıkla tercih etmelerinde etkili olabileceği söylenebilir. Ancak araştırmaya katılan bir öğretmen bilgisayar yazılımı kullanmanın öğrenci açısında daha iyi ve hassas ölçüm yapabilmeyi sağlayacağını düşündüğü görülmektedir. Öte yandan öğretmenler tercih ettikleri materyalleri "gösterip yaptırma" ya da sadece "gösterim" yaparak kullandıkları da ifadelerinden anlaşılmaktadır. Tatar, Akkaya ve Kağızmanlı (2011) çalışmasına göre de bilgisayar yazılımı açısından bakıldığında, öğretmen adaylarının öğretmenlik yaşamlarında dinamik yazılım kullanmak istedikleri belirlenmiştir. Okullarda teknolojik donanımın yeterli olması ve bilgisayar yazılımlarını kullanabilir olması durumunda matematik ve geometri derslerinde bilgisayar kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, bilgisayar yazılımı açısından bu çalışma ile örtüşmektedir.

Senaryo temelli hata durumlarının giderilmesinde araştırmaya katılan öğretmenlerin farklı materyalleri kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Hata durumlarını gidermek için kullandıkları materyalleri anlatan ifadeler incelendiğinde "pergel ve açıölçer" gibi materyallerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin bu materyalleri "gösterim" yoluyla kullanarak hataları gidermeye çalıştıkları ifadelerine yansıdığı görülmektedir.

Bu noktada hatalı durumları gidermek için pergel ve ölçüsüz cetvelle yapılacak çizim çalışmaları yerine teknoloji destekli bilgisayar yazılımlarının kullanılması önerilebilir. Öğretim öncesinde derste yer verilecek materyallere yönelik kaynak araştırması yapılabilir. Geometri alt öğrenme alanındaki konulara ilişkin hata durumlarının çözümüne yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Baştürk Şahin, B. N. (2015). İlköğretim matematik öğretmenlerinin ders dokümanı hazırlama süreçlerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.* Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Bütüner, S., Ö. ve Filiz, M . (2018). İlköğretim matematik öğretmenlerinin açılar konusundaki öğrenci kavram yanılgılarının farkındalıklarının belirlenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (35), 123-144.

Çepni, S. (2010). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş, 5. Baskı, Trabzon.

Çekirdekçi, S. ve Toptaş, V. (2017). Bruner'in Zihinsel Gelişim İlkelerine Göre İlkokul Matematik Ders ve Çalışma Kitaplarında Geometri. *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches,* 2, 72-86.

Çiftçi, Ş. K., Yıldız, P. ve Bozkurt, E. (2015). Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Materyal Kullanımına İlişkin Görüşleri. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi,* 4 (1), 79-89.

Hiebert, J., Carpenter, T. P., Fennema, E., Fuson, K. C., Wearne, D., & Murray, H. (1997). Making sense: Teaching and learning mathematics with understanding. Portsmouth, NH: Heinemann.

İşman, A. (2005). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Karakuş, F. (2014). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının geometrik inşa etkinliklerine yönelik görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *7*(4), 408-435.

Kaplan, A. ve Öztürk, M. (2014). Çemberde Açılar Konusunun Öğretiminde Cabri Yazılımının Akademik Başarıya Etkisi. *KKEFD*, 29,19-122.

Knapp, L. R., & Glenn, A. D. (1996). Restructuring schools with technology. Boston: Allyn and Bacon.

Özdemir Yetkin, E. (2008). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematik Öğretiminde Materyal Kullanımına İlişkin Bilişsel Becerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 362-373.

Patton, M. Q. (2005). Qualitative research. John Wiley & Sons, Ltd.

Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (3. Basım). (Çev. Bütün, M. ve Demir, S. B.). Ankara: Pegema Akademi.

Rabardel, P. (2002). People and technology-a cognitive approach to contemporary instruments. *Retrieved December*, *15*, 2011. https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01020705/document adresinden 12.04.2019 tarihinde edinilmiştir.

Tatar, E., Akkaya, A. ve Kağızmanlı, T. B. (2011). İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının GeoGebra ile Oluşturdukları Materyallerin ve Dinamik Matematik Yazılımı Hakkındaki Görüşlerinin Analizi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 2 (3), 181-197.

Taylan, R. ve Aydın, U. (2018). Altıncı sınıf öğrencilerinin açılar konusundaki hatalarının incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 33-49.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel biraraştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *6*(4), 543-559.

Yenilmez, K. ve Yaşa, E. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Geometrideki Kavram Yanılgıları. *Eğitim Fakültesi Dergisi,* XXI (2), 461-483.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 10. Basım, Ankara: Seçkin Yayınları.

Yin, R. (2003). K.(2003). Case study research: Design and methods. Sage Publications, Inc, 5, 11.

İLKÖĞRETİM 5.SINIF FEN BİLİMLERİ DERS KİTABININ KAZANIM MERKEZLİ STEM UYGULAMALARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mustafa Kemal YÜZBAŞIOĞLU
Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
m.kemalyuzbasioglu@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Adem YILMAZ
Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Ölçme ve Değerlendirme Ana Bilim Dalı
yilmazadem@kastamonu.edu.tr

*Sorumlu yazar: Adem YILMAZ / yilmazadem@kastamonu.edu.tr

Özet

Günümüzde bilim ve teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak eğitim sistemlerimizi etkilemektedir. Bu etkileşim zamanla eğitim sistemimizi yapılandırmakta ve farklı açılardan ele alınmasına fırsat oluşturmaktadır. Etkili bir eğitim sisteminin bazı öğeleri bulunmaktadır. Bunlar; öğretmenler, okullar, yöneticiler, programlar ve kullanılan kaynaklar olarak sıralanabilir. Özellikle eğitimin vazgeçilmez bir bileşeni olan kitaplar bu noktada bir kat daha ön plana çıkmaktadır. Çünkü kitaplar, çocukların eğitim hayatında ilk temas ettiği öğrenme materyalleridir. Bu nedenle etkili bir eğitim için çağa ayak uydurabilen, güncel yaklaşımlar içeren bir kitap hazırlanması gerekmektedir. Bu gerekçeler doğrultusunda çalışmanın amacı; İlköğretim 5.sınıf fen bilimleri ders kitabının kazanım merkezli STEM uygulamaları açısından incelemesini yapmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen veriler belirli temalar altında birleştirilerek sunulmuş ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fen bilimleri ders kitabı, Kazanım merkezli STEM uygulamaları, doküman analizi

INVESTIGATION OF PRIMARY SCHOOL 5th GRADE SCIENCE TEXT BOOK IN TERMS OF ACQUISITION BASED STEM APPLICATIONS

Abstract

Nowadays, the rapid progress of science and technology sometimes affects our education systems, sometimes directly and indirectly. In time, this interaction structures our educational system and offers an opportunity to be addressed from different perspectives. There are some elements of an effective education system. These; teachers, schools, administrators, programs and resources used. Books, which are an indispensable component of education, are one more point at this point. Because books are the learning materials that children first come into contact with in education. For this reason, it is necessary to prepare a book with current approaches that can keep up with the era for effective education. The purpose of the study in line with these reasons; The aim of this course is to examine the 5th grade science textbook in terms of acquisition-based STEM applications. Document analysis method which is one of the qualitative research methods was used in the study. The data obtained as a result of the study were combined under certain themes and presented in a comprehensive way and recommendations were made.

Keywords: Science textbook, STEM applications based on acquisition, document analysis.

1. GİRİŞ

Günümüzde artık bilimsel bilgiye erişim oldukça kolay bir hale gelmiştir. 21.yüzyılın sağladığı avantajlar, gelişen ve hızlı bir şekilde yenilenen teknoloji de bu durumu desteklemektedir (Çavaş vd., 2013). Bilimsel bilgi olarak adlandırdığımız kavram, aslında birçok farklı açıdan ele alınabilir. Örneğin; yayınlanan akademik makaleler, belirli bir yetkinliği bulunan köşe yazıları ya da derslerimizde kullandığımız kitaplar bu sınıf içerisinde kendine yer bulabilmektedir (Çorlu vd., 2012). Okullarda öğrencilerin bilimsel bilgiye erişiminde birtakım imkânlar bulunmaktadır (Çorlu vd., 2014). Bunlar; konu alanında uzman öğretmenler, ders kitapları ve yardımcı kaynaklardır.

Ders kitapları şüphesiz öğrencilerin öğrenim hayatı boyunca en sık başvurdukları ve en kolay erişebildikleri bilimsel bilgi kaynaklarıdır. Ülkemizde ders kitapları ücretsiz olarak verilmekte olup, devlet destekli bir tedarik süreci bulunmaktadır. Son yıllarda gelişen teknoloji ile birlikte ders kitapları daha nitelikli hale gelmekte ve oldukça renkli bir yapıya bürünmektedir (Robert, 2012). Ancak mevcut ders kitaplarının günümüz eğitim sistemi yaklaşımlarına uygunluğu konusunda pek fazla çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu nedenle bu konunun araştırılması önem arz etmektedir (Dugger, 2010; Daugherty, 2012).

Ülkemizde özellikle fen bilimleri alanında son yıllarda popülerlik kazanmış bir uygulama bulunmaktadır. STEM adı verilen bu uygulama; fen, matematik, mühendislik ve teknolojinin birleşmesiyle oluşmaktadır (Hynes vd., 2011; Langdon vd., 2011; Şahin vd., 2014). Birden fazla disiplinin bir araya gelmesi sonucu oluşan bu öğretim yaklaşımı öğrencilerin oldukça ilgisini çekmekte ve teknoloji okuryazarlığı açısından bir hayli önem arz etmektedir (Gülhan ve Şahin, 2016).

STEM eğitimi temel olarak bilimsel okuryazarlık ve teknoloji okuryazarlığına yönelik yetenekleri geliştirmektedir denilebilir(Güzey vd., 2014; Hernandez vd., 2014). Bu yetenekler sıralandığında; eleştirel ve analitik düşünme, takım halinde çalışabilme, problem çözme ve yeni durumlara uyum sağlama, çok disiplinli uygulamalar yapabilme, tasarım yapabilme, mühendislik uygulamalarına yatkınlık gibi örnekler verilebilir (Çorlu, 2013). STEM yaklaşımının bu özelliği nedeniyle ülkemizde çeşitli zamanlarda ders kitaplarını destekleyici birtakım materyaller ve yardımcı kaynaklarda üretilmektedir. Özellikle "Milli Eğitim Bakanlığı – MEB" tarafından bu konuda yapılmış bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar;

1. "STEM Eğitimi Raporu" - 2016
2. "Öğretmen Eğitimi El Kitabı" – 2016
3. "Kazanım Bazlı Bilim Uygulamaları" – 2017
4. "Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi – Kodlama Kılavuzu" – 2018
5. "Kazanım Merkezli STEM Uygulamaları" – 2019

Görüldüğü üzere ülkemizde STEM eğitimine yönelik olarak birçok alternatif kaynak üretilmektedir. Ancak bu kaynakların ders kitapları ile karşılaştırılması ve ders kitaplarının belirlenen bu hedefler doğrultusunda amaca ne kadar hizmet ettiği konusunda pek fazla çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmada ilköğretim 5.sınıf fen bilimleri ders kitabının kazanım merkezli STEM uygulamaları açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

2. METOD

Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır (Şimşek, 2011; Glesne, 2013). Doküman incelemesi; derinlemesine araştırma yapılabilmesine imkân sağlayan, araştırmacılara genelleme yapabilme ve yorumlama yapabilme fırsatları sunan, zaman ve mekân konusunda kolaylık sağlayan bir yöntemdir (Yin, 2003; Creswell, 2007). Çalışmanın örneklemini ilköğretim 5.sınıf fen bilimleri ders kitabı oluşturmaktadır. Çalışma sürecinde ilköğretim 5.sınıf fen bilimleri ders kitabında yer alan tüm etkinlikler incelenmiş ve 2019 yılında MEB tarafından yayınlanan "Kazanım Merkezli STEM Uygulamaları" kılavuzu dikkate alınarak incelemesi yapılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular tablo şeklinde sunulmuştur. Tablo 1'de 5.sınıf fen bilimleri dersinde bulunan tüm etkinlikler ve bu etkinliklerin STEM basamaklarından hangisi içerdiği bulunmaktadır.

Tablo 1. 5.Sınıf Fen Dilimleri Ders Kitabında Bulunan Etkinlikler

Etkinlik Adı	Fen	Teknoloji	Mühendislik	Matematik
Yıldızımız Güneş	+	-	-	+
Durmadan Dönüyorlar	+	+	-	-
Canlıları Sınıflandırabilir miyiz?	+	-	-	-
Göremediğimiz Dünya	+	+	-	-
Topları Çarpıştıralım	+	-	+	-
Kuvveti Ne İle Ölçeriz?	+	-	-	+
Hareketi Zorlaştıran Nedir?	+	-	+	+
Su İçerisine Bırakılan Silgi	+	-	-	-
Ne Zaman Erir, Ne Zaman Donar?	+	-	+	-
Her Isı Alanın Sıcaklığı Artar Mı?	-	+	+	-
Sıvıdan Gaza, Gazdan Sıvıya	-	-	+	-
Katıdan Gaza	+	-	+	-
Sıcaklık Nasıl Değişir?	+	-	-	+
Buzdan Suya	+	-	-	-
Sudan Buza	+	-	-	-
Hangi Su Isınır?	+	-	-	+
Gravzant Halkası	+	-	-	-
Balonların Hali Ne Olacak	+	-	-	-
Işığı İzleyelim	+	+	-	-
Işık Her Yöne Gidiyor	+	-	-	-
Işık Nasıl Yansıyor	+	-	+	-
Yansıtma	+	-	-	+
Yansımanın da Kuralı Var	+	-	-	-
Işığın Geçmesini Engellemeyi Dene	+	-	-	-
Gölge Oyunu	+	-	+	-
Gölge Nasıl Değişti	+	-	-	-
Yörelerimizin Zenginlikleri	-	-	-	-
Çevre Sorunları	+	-	-	-
Drama Hazırlayalım	+	-	-	-
Devre Elemanlarını Gösterelim	+	-	+	-
Devre Şemamızı Sembollerle Çizelim	+	+	-	-
Devre Şemamızı Kuralım	+	+	-	-
Bir Ampülün Parlaklığını Nasıl Değiştirebiliriz?	+	-	+	-
Toplam	**30**	**6**	**10**	**6**

Tablo 1 incelendiğinde, STEM uygulamalarına yönelik olarak fen basamağının hemen hemen tüm etkinliklerde yer aldığı (n=30), daha sonra bu sıralamayı mühendislik basamağının takip ettiği (n=10), teknoloji (n=6) ve matematik (n=6) basamağının ise en az şekilde yer aldığı görülmektedir. Genel olarak fen bilimleri ders kitabının tüm öğrenme alanları sonunda fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamalarına da yer verdiği görülmektedir. Bu uygulamalar toplamda 7 adet bulunmakta olup, her öğrenme alanı için bir adet hazırlanmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.sınıf fen bilimleri ders kitabının kazanım merkezli STEM uygulamaları açısından incelemesinin yapıldığı bu çalışmada;

1. Geliştirilen etkinliklerin ağırlıklı olarak fen basamağına hitap ettiği,
2. Mühendislik basamağının fen basamağından sonra daha fazla yer verilen ikinci basamak olduğu,
3. Teknoloji ve matematik basamaklarının ise en az düzeyde verilen basamaklar olduğu,
4. Her öğrenme alanı sonucunda (toplam 7 adet) fen, mühendislik ve girişimcilik etkinlikleri adı altında uygulamalara yer verildiği ve bunların oldukça etkili olduğu,
5. Her öğrenme alanı sonucunda; ölçme ve değerlendirme soruları, alıştırmalar ve çözümlü örneklere yer verildiği görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar göstermiştir ki, fen bilimleri alanında hazırlanan 5.sınıf ders kitaplarının nitelik ve nicelik açısından oldukça yeterli olduğu ancak STEM uygulamaları açısından ise yeniden revize edilmesi ve MEB bakanlığı tarafından hazırlanan kılavuzlar dikkate alınarak zenginleştirilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

Çavaş, B., Bulut, Ç., Holbrook, J. ve Rannikmae, M. (2013). Fen eğitimine mühendislik odaklı bir yaklaşım: ENGINEER projesi ve uygulamaları. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi, 1*(1), 12-22.

Çorlu, M. A., Adıgüzel, T., Ayar, M. C., Çorlu, M. S. ve Özel, S. (2012). *Bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (BTMM) eğitimi: disiplinler arası çalışmalar ve etkileşimler*. X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Niğde.

Çorlu, M. S., Capraro, R. M. ve Capraro, M. M. (2014). Introducing STEM education: implications for educating our teachers for the age of innovation. *Eğitim ve Bilim, 39 (171)*, 74-85.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions* Second edition). London: Sage.

Daugherty, J. (2012). Infusing engineering concepts: Teaching engineering design. *National Center for Engineering and Technology Education*.

Dugger, E. W. (2010). Evolution of STEM in the United States. *6th Biennial International Conference on Technology Education Research.* Australia.

Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gülhan, F. ve Şahin, F. (2016). Fen-teknoloji-mühendislik-matematik entegrasyonunun (STEM) 5. sınıf öğrencilerinin bu alanlarla ilgili algı ve Journal of Current Researches on Educational Studies, 2017, 7 (1), 97-116. 115

Güzey, S. S, Harwell, M. Ve Moore, T. (2014). Development of an instrument to assess attitudes toward science, technology, engineering, and mathematics (STEM). *School Science and Mathematics, 114(6),* 271–279.

Hernandez, P. R., Bodin R., Elliott, J. W., Ibrahim B., Rambo-Hernandez, K. E., Chen T. W. Ve Miranda M. A. (2014). Connecting the STEM dots: measuring the effect of an integrated engineering design intervention. *International Journal Technology Design Education. 24*, 107-120.

Hynes, M., Portsmore, M., Dare, E., Milto, E., Rogers, C., Hammer, D. ve Carberry, A. (2011). *Infusing engineering design into high school STEM courses.*

Langdon, D., Mckittrick, G., Beede, D., Khan, B. ve Doms, M. (2011). STEM: Good jobs now and for the future, U.S. Department of Commerce Economics and Statistics Administration, 3(11),

Roberts, A. (2012). *A justification for STEM education*. Technology and engineering teacher, May/June 2012.

Şahin, A., Ayar, M. C. ve Adıgüzel, T. (2014). Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik içerikli okul sonrası etkinlikler ve öğrenciler üzerindeki etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 14 (1)*, 1-26.

Şimşek, A. (2011). *Öğretim tasarımı.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3th edition). London: Sage Publications

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MATEMATİKSEL MODELLEMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Burcu KARADUMAN
Uludağ Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Matematik Eğitimi
brckrdmn@hotmail.com

Doç. Dr. Gül KALELİ YILMAZ
Uludağ Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi / Matematik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı
gulkaleli@uludag.edu.tr

Özet

İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematik dersinde karşılaştıkları problemlerde zorluk çekmeleri bir sorundur. Bu sorunu ortadan kaldırmak için ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının modellemeyi kullanmalarının matematik problemlerinin çözme aşamalarını kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematik problemlerindeki matematiksel modelleme hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematiksel modellemeye yönelik görüşlerini ortaya koymanın yanında, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının modellemeyi matematik problemlerinde ne ölçüde kullandığını detaylı araştırmak ve analiz etmek de bir başka amacıdır. Nitel araştırma yaklaşımını esas alan bu çalışmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 2018 – 2019 eğitim-öğretim yılında Marmara bölgesindeki bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesine bağlı ilköğretim matematik öğretmenliğinin lisans programının 2. sınıfında öğrenim gören 45 öğretmen adayları (n=45) oluşturmaktadır. Örneklem belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, araştırmaya katılan ilköğretim matematik öğretmenliği 2. sınıf öğrencilerinden seçilmiş 9 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, matematiksel modelleme ile farklı çözüm yaklaşımları ve düşünme biçimleri geliştirdikleri görülmüştür. Dolayısıyla, matematik problemlerini çözerken matematiksel modellemenin ilköğretim matematik öğretmeni adayları için olumlu etki yarattığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Matematiksel modelleme, matematik eğitimi, modelleme süreci, ilköğretim matematik öğretmeni adayları.

OPINIONS OF MATHEMATICS TEACHER CANDIDATES FOR MATHEMATICAL MODELING

Abstract

It is a problem for primary mathematics teacher candidates to have difficulty in the problems they encounter in mathematics course. In order to eliminate this problem, it has been researched whether primary mathematics teacher candidates' use of modeling facilitates the solving of mathematical problems. The aim of the study is to reveal the opinions of the primary mathematics teacher candidates on mathematical modeling in mathematical problems. In addition to revealing the views of primary mathematics teacher candidates on mathematical modeling, it is another aim of the mathematics teacher candidates to investigate and analyze how mathematics teachers use modeling in mathematics problems. In this study based on qualitative research approach, case study method was used. The sample of the study consisted of 45 pre-service teachers (n = 45) who were in the second year of primary school mathematics teaching program in the education faculty of a state university in Marmara region in 2018 - 2019 academic year. In order to determine the sample, easy-to-use sampling method was used. In addition, 9 students selected from primary school mathematics teachers were interviewed. Content analysis analysis was used to analyze the data. As a result of the study, it has been seen that they have developed different approaches and methods of thinking with mathematical

modeling. Therefore, it can be said that mathematical modeling has a positive effect on mathematics teachers' candidates while solving mathematical problems.

Keywords: Mathematical modeling, mathematics education, modeling process, primary mathematics teacher candidates.

1. GİRİŞ

Matematik eğitimi araştırmalarında matematiksel model ve modelleme çalışmaları günümüzde çok ilgi görmektedir. Ülkemizde de model ve modelleme kavramları üzerine sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır (Güder, 2013). Sınıf ortamında gerçekleşen etkinliklerinin öğrencilerin matematiği farklı bağlamlarda uygulama becerilerine katkıda bulunmadığı için matematik eğitiminde modelleme yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Günlük hayattan uygulamalara bakıldığında matematik mühendislik, teknoloji ve daha farklı alanlarda kullanılmaktadır. Dolayısıyla, matematik öğretmenleri matematiksel modelleme yapabilme becerilerini, öğrenciye farklı bağlamalarda sunabilmeleri gerekmektedir. Modelleme yaklaşımı matematik eğitiminde problem çözmeye farklı bir açıdan bakmayı sağlar (Kertil, 2008). Çözüm sürecinde farklı perspektiflerden yaklaşan geometrik düşünen adaylar ise, zihnin görsel-resimsel bileşenlerini soyut/matematiksel kavramlarla birlikte yürüterek modelleme etkinliklerinde yüksek performans gösterir (Taşova, 2011). Matematiksel modelleme problemlerinin çözümü için teknoloji ve matematik bilgilerini kullanarak farklı yaklaşımlar sergileyen öğretmen adayları da zengin bir bilişsel süreci ortaya çıkararak gerçek hayat çözümlerinden kaynaklanan işlemlerinin karmaşıklığını teknoloji sayesinde en aza indirger (Hıdıroğlu, 2012).

Öğretmen adaylarının gerçek hayat problemi çözebilmeleri için matematiksel modelleme bilgi ve becerilerini sahip olmaları gerekmektedir (Keskin, 2008). Öğretmen adayları için matematiksel modelleme ile yapılan ispatlar daha anlamlı, kalıcı, kolay hatırlanabilirdir. Bu sayede matematiği ve gerçek yaşamı birbirine bağlayabilirler (Ünveren, 2010). Öğretmen adaylarının modelleme yeterliliklerinde, tasarlanan öğrenme ortamındaki deneyim, öğrenme ortamı özellikleri ve duyuşsal faktörler etkilidir (Güç, 2015).

Araştırma uygulama öncesi öğretmen adaylarının matematiksel modelleme yapabilmelerinde yeterli yetkinliğe sahip olmaları için ise, matematiksel modelleme ile ilgili üniversite öncesi ve üniversite süresince eğitim almaları gerekmektedir. Bu süreçte matematiksel modelleme ile edindikleri teknikler öğretmen adayları için faydalı olacaktır. Ayrıca, bu durum öğretmen adaylarının motivasyonlarının ve matematiğe olan ilgilerini arttırır (Keskin, 2008). Bu yüzden, matematiksel modelleme programda yer alması gerekmektedir. Konu olarak ise, en çok kesirler konusunda modellemenin kullanıldığı görülmüştür. Matematiksel modellemeyi oluşturma zorluk seviyesi olarak bakıldığında ise konuya göre farklılık gösterir (Güder, 2013).

Öğretmen adayları için matematiksel modelleme etkinliğinin, sınıfta çözülen problemlerden; günlük yasam problemi içermesi, öznellik, değer yargısı, tercihler ve belirsizlik özelliği taşıması farklıdır. Matematiksel modelleme etkinliğinin birebir günlük yaşam problemi olmasından dolayı bu tür problemlere öğretmen adayları alışkın olmadıkları için zorlanır (Karalı, 2013). Ayrıca, matematiksel modelleme etkinliklerinin uygulanması sürecinde uygulamalar çok zaman almaktadır (Deniz, 2014). Teknolojinin varlığı, karmaşık ve zor olarak tanımlanan matematiksel modelleme sürecini kolaylaştırıcı yönde etki eder. Öğretmen adayları teknolojik araçları kullanarak bu süreçte karşılaştıkları güçlükleri giderir (Saka, 2016).

1.1. Araştırmanın Problem Cümlesi

Yapılan araştırmada, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematik eğitiminde modellemeyi matematik problemlerinde ne kadar kullandığını görmek problemimizin temelini oluşturmaktadır. İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematik dersinde karşılaştıkları problemlerde zorluk çekmeleri bir sorundur. Bu sorunu ortadan kaldırabilmek için öğretmen adaylarının modellemeyi kullanmalarının matematik problemlerinin çözmelerini kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı araştırılmıştır. Ayrıca, öğretmen adaylarının matematik problemlerinde nasıl modelleme yaptıkları incelenmiştir.

Alt Problemler:

1. İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematiksel modelleme ile ilgili görüşleri nelerdir?
2. İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematik problemlerinde matematiksel modelleme kullanma yeterlilikleri nasıldır?
3. Matematiksel modelleme etkinliklerinin ilköğretim matematik öğretmeni adaylarına faydaları nelerdir ?

1. 2. Amaç

Araştırmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematik problemlerinde kullandıkları matematiksel modellemeye yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematiksel modellemeye yönelik görüşlerini ortaya koymanın yanında, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının modellemeyi matematik problemlerinde ne ölçüde kullandığını detaylı araştırmak ve analiz etmek de bir başka amacıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir araştırma deseni olup,nitel araştırma veriyi doğal ortamında ve doğrudan, duruma özgü araçlar ve çoklu yöntemler ile toplamayı; toplanan veriyi karmaşık akıl yürütme becerileri ile analiz edip, bütüncül bir şekilde yorumlamayı gerektirir. Nitel araştırma türlerinden ise durum çalışmasıdır. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:83). Bu çalışmada matematik öğretmen adaylarının matematiksel modellemeye ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, çözüm kağıtlarını incelenmesi neticesinde belirlenen matematiksel modelleme yaterliliği iyi, orta, kötü olan 9 öğretmen adayı ile sözlü olarak sürdürülmüştür.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın katılımcılarını 2018 – 2019 eğitim-öğretim yılında Marmara bölgesindeki bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesine bağlı ilköğretim matematik öğretmenliğinin lisans programının 2. sınıfında öğrenim gören 45 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygulamaya katılan öğrencilerin 35 kız, 10 'u erkektir. Ayrıca, araştırmaya katılan ilköğretim matematik öğretmenliği 2. sınıf öğrencilerinden seçilmiş 9 öğrenci ile görüşme yapılarak görüşleri alınmıştır. Önemli olan husus öğrencilerin daha önce matematiksel modelleme dersini ilk defa almış olmasıdır.

Tablo 2. 2. 1 'de öğretmen adaylarının kodları, başarı durumları ve öğrenim gördükleri sınıflar yer almaktadır. Öğretmen adayları grupları araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. $Ö_1$, $Ö_2$, $Ö_{3,.....,}$ $Ö_9$ öğretmen adaylarını ayırmak için kullanılmış araştırmacı tarafından verilmiş kodlardır.

Tablo 2. 2. 1. Katılımcıların kodları, başarı durumları ve öğrenim gördükleri sınıflar

Kod	Başarı Durumu	Sınıfı
$Ö_1$	İyi	2
$Ö_2$	Kötü	2
$Ö_3$	Kötü	2
$Ö_4$	Kötü	2
$Ö_5$	Orta	2
$Ö_6$	İyi	2
$Ö_7$	İyi	2
$Ö_8$	Orta	2
$Ö_9$	Orta	2

Verilerin Toplama Araçları

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma da üç veri toplama yöntemi kullanılmaktadır. Bunlar; görüşme, gözlem ve yazılı dökümanların incelenmesidir. Araştırmanın verileri belirlenen grubun modelleme problemleri ile ilgili çözüm kâğıtları, çözümlere ait ses kayıtları, öğrenci görüşmeleri ve gözlem notları aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın veri toplama araçları; araştırmacı tarafından belirlenerek uygulanmış matematiksel modelleme problemi, öğretmen adaylarının belirlenen matematiksel modelleme problemine dair görüşleri, öğretmen adaylarının belirlenen matematiksel modelleme problemine dair çözümlerine ait ses kayıtları, öğretmen adaylarının belirlenen matematiksel modelleme problemine dair çözümlerini içeren kağıtları, öğretmen adaylarının belirlenen matematiksel modelleme problemine dair çözüm süreçlerinde araştırmacı tarafından alınan gözlem notlarıdır.

Görüşme Soruları

1. Çözdüğünüz problem hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Diğer problemlerden farklı mıydı? Neden?
3. Problem üzerine düşünürken nasıl bir aşama izlediniz?
4. Problemi çözerken matematiksel modellemeyi nasıl yaptınız?
5. Problemi modelleştirme aşamanızda ilişkilendirmenizde zorluklar yaşadınız mı? Örnek veriniz.
6. Problemi çözerken modellemek size yardımcı oldu mu? Olduysa ne kadar oldu?
7. Bu tür matematiksel modelleme etkinliklerinin matematik öğretimine katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
8. Matematiksel modelleme ile matematik dersindeki problemlere bakış açınız değişti mi? Değiştiyse olumlu yönde mi yoksa olumsuz yönde mi oldu?

Uygulama Süreci

Etkinlik iki oturumda gerçekleştirilmiştir. İlk oturumda 2. sınıf ilköğretim matematik öğretmeni adaylarına belirlenmiş bir problem yöneltilmiş, ikinci oturumda 2. sınıf ilköğretim matematik öğretmeni adaylarından başarı durumlarına göre seçilmiş olan iyi, orta, kötü olarak 3 er öğrenciden toplam 9 öğretmen adayı ile görüşme yapılarak veri toplanmıştır.. Her bir katılımcıya matematiksel modelleme etkinliği içeren bir problem kağıdı dağıtılmış, problemler üzerine düşünme ve çözme için 60 dakika verilmiştir. Çözüm kağıtlarının değerlendirilmesinden sonra katılımcılardan 9 öğretmen adayı belirlenmiştir. Modelleme etkinliğinin uygulanmasından sonra belirlenen adaylar ile matematiksel modelleme hakkında görüşme yapılmıştır. Görüşmeler katılımcıların izniyle kayıt altına alınmıştır. Görüşme sırasında, görüşme formunda bulunan açık uçlu sorular sorulmuştur. Görüşme için daha önceden hazırlanan soruların yanında görüşme sırasında daha ayrıntılı bilgi almak için ek sorular da sorulmuştur.

Verilerin Analizi

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların, boyutların ortaya çıkarılmasını sağlar (Çepni, 2018:199). Yapılan görüşmeler öğretmen adaylarının izniyle ses ile kayıt altına alınmıştır. Ayrıca ses kayıtlarından elde edilen dokümanlar araştırmacı tarafından birkaç kere okunarak tema ve kodlar belirlenmiştir. Patlamış Mısır Kutu sorusu için cevap anahtarı oluşturulmuş ve öğretmen adaylarının cevapları incelenmiştir. Öğretmen adaylarının patlamış mısır sorusuna verdiği cevaplar "Bulgular ve Yorumlar" da incelenmiştir. Ayrıca Patlamış Mısır sorusuna ilişkin cevaplamaları Tablo 3.1.1. 'de gösterilmiştir. Öğretmen adaylarının modelleme problemine ilişkin çözümlerine bakıldığında modelleme yeterlikleri belirlenerek hangi seviyede oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Çözüm için yaptıkları işlemlerine, çeşitli gösterim biçimlerinin kullanılıp kullanılmamasına ve kutuyu seçerken hangi unsurları göz önüne aldığına bakılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. Patlamış Mısır Kutu Problemine ilişkin Bulgular

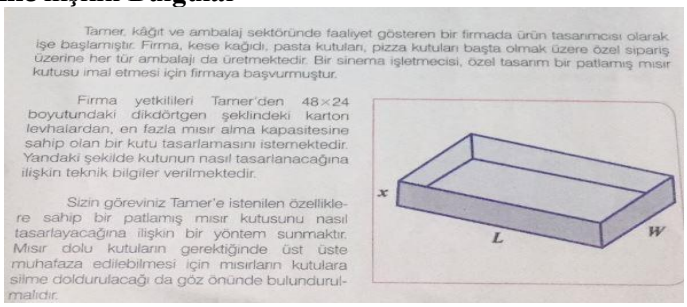

Patlamış Mısır Kutu problemini 45 katılımcının 14'ü doğru cevap vermiştir.

Tablo 3.1.1. Patlamış Mısır Kutu Probleminin Sonuçları

	Doğru (n)	Yanlış(n)
Patlamış Mısır Kutu Problemi	14	31

Tablo 3.1'e bakıldığında patlamış mısır kutu problemini öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu çözememiştir. Bu soru muhakeme becerisi gerektirdiği için öğretmen adayları bu soruda zorlanmışlardır.

3.2. Görüşme Kaydının Analizine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

İlköğretim matematik öğretmen adaylarının matematiksel modelleme hakkındaki görüşleri ile ilgili toplanan veriler: Araştırmaya katılan ilköğretim matematik öğretmeni adaylarına yöneltilen 8 adet açık uçlu soruya verdikleri bilgilerin analizi verilmiştir.

3.2.1. Birinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar

Çalışmanın, birinci alt problemini oluşturan "İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematiksel modelleme ile ilgili görüşleri nelerdir?" sorusudur. Görüşmede yer alan 1., 2. ve 6. sorular ile ilgili cevap kategorileri analizi yapılmıştır. Matematiksel modelleme etkinliğinin özelliği teması altında altında üç tane cevap kategorisi ortaya konulmuştur. Bunların kodlanmaları şu şekildedir; gerçek hayat problemi ($Ö_6$, $Ö_7$, $Ö_9$)**,** anlaşılır değildi ($Ö_2$, $Ö_3$, $Ö_8$, $Ö_6$)**,** kolaylaştırdı($Ö_1$, $Ö_6$, $Ö_9$). Matematiksel modellemeyle ilgili verilen patlamış mısır kutusu probleminin gerçek hayat problemi olduğunu ifade eden $Ö_6$, $Ö_7$ ve $Ö_9$' ün düşüncesi sırasıyla aşağıdaki gibi olmuştur:

$Ö_6$:"*Bu yönde şöyle farklıydı. Daha çok gerçek hayatla ilişkili olduğu için normal çözdüğümüz sıradan problemlerden değildi*"

$Ö_7$: "*Evet. Gerçek hayat problem olması yönüyle farklıydı*"

$Ö_9$: "*Günlük hayattan da örnek aslında bu mısır kutusu üretimiyle alakalı. Günlük hayattan bir problem olduğu için aslında diğer problemlerden daha farklı*"

Matematiksel modellemeyle ilgili problemin anlaşılır olmadığını ifade eden $Ö_2$, $Ö_3$, $Ö_8$ ve $Ö_6$ 'nın düşüncesi sırasıyla aşağıdaki gibi olmuştur:

$Ö_2$:"*İlk olarak bence problem çok açık değil. Herkes çok farklı şeyler anlamış. Dili açıktı ama soruda levhalardan birkaç levhadan mı yapcam bir levhadan mı yapcam onu anlamadım mesela* "

$Ö_3$: "*Eksikti. Yani gerekli bilgiler yoktu. Kaç tane kutu kullancaktık. Kaç karton kullanmamız gerekiyordu bize bu bilgi verilmedi. Şekliyle alakalı cümle için mesela şekilde görüldüğü üzere diyor bu beni kısıtladı.[...]* "

$Ö_8$:" *Yani matematiksel modellemede çözdüğümüz problemlere benziyordu ama böyle öyküleştirmesi daha karmaşıklaştırmış*"

$Ö_6$:" *Yeterince açık değildi. Şu anlamda karton levhaların esneme payı.. Mesela karton iç içe geçtiği zaman esnediğini varsaydım. Şu şekilde belirtilmesini beklerdim. Üst üste bindiği karton sayı önemli değildir* "

Matematiksel modellemeyle ilgili problemi çözerken modellemenin problemi kolaylaştırdığını ifade eden Ö$_1$, Ö$_6$ ve Ö$_9$'nin düşüncesi sırasıyla aşağıdaki gibi olmuştur:
Ö$_1$:"*Oldu. Ya zaten modelleme sayesinde çözebildim. Problemi daha kolaylaştırdı.* "
Ö$_6$:" *İki kenardan kesilen parça miktarının boyunun uzunluğunun farklı olması, kapanmadığını farkettim. İki farklı kenar uzunluğun olmayacağını yine modelleme sayesinde*"
Ö$_9$:" *Evet oldu yani soruyu daha iyi anlamama ve cevaba daha kısa sürede ulaşmamı sağladı*"
Ö$_2$, Ö$_4$ dışındaki öğretmen adayları matematiksel modellemenin problemin çözümüne yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir.

3.2.2. İkinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar

Çalışmanın, ikinci alt problemini oluşturan "İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematik problemlerinde matematiksel modelleme kullanma yeterlilikleri nasıldır" sorusudur. Görüşmede yer alan 3., 4. ve 5. sorular ile ilgili cevap kategorileri analizi yapılmıştır. Matematiksel modelleme kullanma yeterliliği teması altında altında iki tane cevap kategorisi ortaya konulmuştur. Bunların kodlanmaları şu şekildedir; şekil(Ö$_5$, Ö$_8$, Ö$_9$, Ö$_4$, Ö$_2$**),** denklem(Ö$_5$, Ö$_8$, Ö$_7$, Ö$_9$, Ö$_2$ **).** Matematiksel modelleme kullanma yeterliliğine bakıldığında şekillerle çözüme ulaştığını ifade eden Ö$_5$, Ö$_8$, Ö$_7$, Ö$_9$, Ö$_6$, Ö$_4$ ve Ö$_2$ nin düşüncesi sırasıyla aşağıdaki gibi olmuştur:

Ö$_5$:"*Yani daha çok şekil ağırlıklı düşündüm. Ben şekil çizerek daha doğrusu çözmeyi denedim*"
Ö$_8$: "*Yani ilk önce bu şekle baz aldım. Şekle göre o şekle dönüştürmeye çalıştım. Yüksekliğini ayarladım. Sonra kenar uzunluklarını ona göre kestim o şekilde*"
Ö$_9$: " *[...]Burda bir şekil verilmiş burdaki şekle dayanarak nasıl daha büyük hacimde mısır kutusu tasarlarım diye düşündüm. Sonradan formüle döktüm bunu bu şekilde buldum.* "
Ö$_4$:"*Çizim yaparak o çizimden yola çıkarak birşeyler yazdım. Birşeyler tasarlamaya çalıştım*"
Ö$_2$:"*Ben birkaç tane levhadan oluşturalacağını düşündüm. O yüzden şekiller çıkardım[...]İlk başta şekli buldum hangisinin daha hacmi fazladır diye sonra onu katladım*"
Matematiksel modelleme kullanma yeterliliğine bakıldığında denklemle çözüme ulaştığını ifade eden Ö$_5$, Ö$_8$, Ö$_7$, Ö$_9$ ve Ö$_2$ nin düşüncesi sırasıyla aşağıdaki gibi olmuştur:
Ö$_5$: " *Şekil ve denklemleri kullandım. Ben şöyle düşünmüştüm kenarlarından kıvırıp katlayıp o tarz bir kenarlarından bir kare oluşturacak şekilde o tarz bir kutu elde etmeyi düşündüm*"
Ö$_8$:" *Yüksekliği x dedim [...] Hem kısa kenardan hem uzun kenardan 2x'i çıkarttım. Ondan sonra hacim hesabı işte yükseklik kısa kenar uzun kenar çarptım. Sonra maksimum olması için türevini alıp sıfıra eşitledim. Sonra o değer o şekilde*."
Ö$_7$:" *Yani değişkenler kullandım parametreler kullandım hocanın öğrettiği gibi zaten onlardan yararlandım. Öyle çözüme gittim.* "
Ö$_9$:" *İlk olarak nasıl yapacağımı düşündüm modelleme süreciyle alakalı[...]Sonradan formüle döktüm bunu bu şekilde buldum.*"
Ö$_2$:"*[...]İçine dikdörtgen prizma çizdim, büyük levhanın içine işte x ler çıkardım x şu kısa kenarın uzunluğu uzun kenarın uzunluğu gibi. Sonrada hacmini hesaplayacak formül verdim matematiksel modellemeyle*"

3.2.3. Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar

Çalışmanın, üçüncü alt problemini oluşturan " Matematiksel modelleme etkinliklerinin ilköğretim matematik öğretmeni adaylarına faydaları nelerdir? " sorusudur. Görüşmede yer alan 7. ve 8. sorular ile ilgili cevap kategorileri analizi yapılmıştır. Matematiksel modelleme etkinliklerinin faydaları teması altında iki tane cevap kategorisi ortaya konulmuştur. Bunların kodlanmaları şu şekildedir; muhakeme(Ö$_1$, Ö$_6$, Ö$_9$ **),** somutlaştırma (Ö$_4$, Ö$_5$, Ö$_7$)**.** Matematiksel modelleme etkinliğinin faydalı yönlerine bakıldığında muhakeme ile çözüme ulaştığını ifade eden Ö$_1$, Ö$_6$ ve Ö$_9$ nin düşüncesi sırasıyla aşağıdaki gibi olmuştur:

Ö$_1$:"[...]*Çünkü biz çözüm odaklı yetiştik. Ben sadece çözüme odaklanıyordum. Modellemeye odaklanmıyordum. Aslında modelleme bi anlamda soru verilmeden modelleme üzerinden sorunun ne olduğunu anlamamızı istiyor[...]*"
Ö$_6$:" *Açıkçası şöyle değişti. Ne bildiğimizi biliyoruz. Aslında tek amacı da bu. Matematiksel modelleme dersinde bakış açım olumlu yönde değişti* "

Ö$_9$:" *Olumlu yönde değişti. Düşünme becerisini dediğim gibi daha da arttırdı. Yani soruların çözümü zor olmadığını farklı düşünme tarzlarıyla daha kolay olabileceğini görmüş oldum bu dersle*"
Matematiksel modelleme etkinliğinin bir başka faydalı yönü ise somutlaştırabilmedir. Somutlaştırma ile çözüme ulaştığını ifade eden Ö$_4$, Ö$_5$ ve Ö$_7$ 'nin düşüncesi sırasıyla aşağıdaki gibi olmuştur:
Ö$_4$:" *Düşünüyorum[...]Mesela t dersiniz o t yi ve dediğinizi bilmez. Ama bunu modellediğimiz zaman o bilir t nin ne olduğunu bilir nerden geldiğini neye dayanarak bunu söylediğinizi bilir*"
Ö$_5$:"[...] *Şekil sonuçta modellemede daha anlaşılır oluyor daha somuta dönük daha somutlaştırmış oluyoruz birşeyi modelleyerek[...]Direk çözmeye göre daha olumludur.* "
Ö$_7$:"*Evet düşünüyorum. Yani daha görsel öğrenme açısında çok önemli bence daha da kalıcı olur yani öğrenci için de daha kalıcı*"
Ö$_3$, Ö$_8$ öğretmen adaylarının haricindeki Ö$_1$, Ö$_2$, Ö$_4$, Ö$_6$, Ö$_5$, Ö$_7$, Ö$_9$ öğretmen adaylarının matematiksel modelleme ile matematik dersindeki problemlere bakış açıları olumlu yöndedir. Öğretmen adaylarının hepsi matematiksel modelleme etkinliklerinin matematik öğretimine katkısı olduğunu düşünüyor.

4. Sonuç ve Tartışma

Yapılan bu araştırmada, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının matematiksel modellemeye yönelik görüşlerinden edilen bulgular çalışmanın alt problemlerine uygun olacak şekilde analiz edilerek sonuçlar elde edilmiştir. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının matematiksel modelleme ile ilgili görüşleri incelendiğinde, ilköğretim öğretmen adaylarının üçü matematiksel modellemeyle ilgili verilen bu problemin gerçek hayat problemi olduğunu ve farklı olduğunu belirtmiştir. Karalı (2013) çalışmasında günlük yaşam problemi içermesi bakımından farklı oldugunu belirtmistir. Bu açıdan katılımcı öğretmen adayları da diğer problemlerden farklı görmüştür. Dolayısıyla, bu çalışma ile örtüşmektedir. Katılımcı ilköğretim öğretmen adaylarının dördü matematiksel modellemeyle ilgili problemin anlaşılır olmadığını ifade etmiştir. Bu bakımdan Korkmaz (2010) çalışmasında da, öğretmen adayları modellemenin karmaşık ve uzun süren bir süreç olduğunu belirtmiştir. O yüzden bu çalışmayla da örtüşmektedir. Karacı (2016) çalışmasında, öğretmen adaylarının matematiksel modelleme ile yapılan öğretim süreci içerisinde zorluklar yaşadığı, modelleme etkinliklerinin uzun ve karmaşık olduğunu ifade ettikleri ve dolayısıyla problemleri anlamada zorluk yaşandığı görülmüştür. Karmaşıklık yönüyle bakıldığında bu çalışma ile örtüşmektedir fakat matematiksel modellemenin kolaylaştırdığı yönüyle ise çelişmektedir.

Katılımcı ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının üçü matematiksel modellemeyle ilgili problemi çözerken modellemenin problemi kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Çakmak Gürel (2018) çalışmasında, modelleme yeterliklerine bakıldığında, öğretmen adaylarının birçoğunun ön görüşmede tüm alt yeterliklerde problem yaşadığı özellikle matematikselleştirme, matematiksel çalışma, yorumlama ve doğrulama yeterliklerinde daha çok zorlandıklarını görmüştür. Bu bağlamda bu çalışma ile örtüşmemektedir. Bu şekilde zorluk yaşanıldığı zaman ise modelleme sürecinin karmaşıklığını gidermesi teknolojinin matematiksel modelleme sürecine entegre edilmesi önerilebilir (Saka, 2016).
Yedi ilköğretim öğretmen adayı matematiksel modelleme kullanma yeterliliğine bakıldığında şekillerle çözüme ulaştıkları görülmüştür. İlköğretim öğretmen adaylarının beşi ise denklemle çözüme ulaşmıştır. Taşova (2011) çalışmasında, modelleme etkinliklerinin çözüm sürecinde gerçekçi bir şekil, model, grafik oluşturulması beklenen etkinliklerde geometrik düşünme yapısına sahip öğretmen adaylarının daha başarılı olduğu, analitik düşünme yapısına sahip öğretmen adaylarının ise çözüm sürecinde bir fonksiyon, denklem veya bir cebirsel ilişki kurmaları beklenen etkinliklerde daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır.Bu bağlamda, öğretmen adaylarının geometri düşünme ve analitik düşünme yapılarını geliştirecek şekilde öğretim programları düzenlenebilir.

Katılımcı ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının görüşleri incelendiğinde muhakeme ile çözüme ulaştığı ve somutlaştırma yaptığı görülmüştür. Işık ve Mercan (2015) çalışmasında, model kullanmanın kalıcı öğrenmeyi, ezberden uzaklaştırmayı, anlamayı kolaylaştırmayı ve soyut kavramları somutlaştırmayı sağladığını görmüştür. Dolayısıyla, bu çalışmayla ulaşılan sonuçlar paralellik göstermektedir. Deniz (2014) çalışmasında da, matematiksel modellemeyi matematik dersini somutlaştırma, matematiğin günlük hayattaki önemini vurgulama, öğrencileri motive etme, başarıyı arttırma ve dikkat çekme amacıyla kullanıldığını tespit etmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının yedisinin matematiksel modelleme ile matematik dersindeki problemlere bakış

açıları olumlu yöndedir. Korkmaz (2010) çalışmasında da, matematiksel modellemenin farklı bakış açıları kazandırdığını söyleyen ve düşündürücü problemlerin eğlenceli olduğunu düşünen öğretmen adayları olmuştur. Bu da öğretmen adaylarında pozitif yönde tutum geliştirmiştir. Dolayısıyla bu çalışmayla bu anlamda örtüşmektedir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının hepsi matematiksel modelleme etkinliklerinin matematik öğretimine katkısı olduğunu düşünüyor.

KAYNAKÇA

Çakmak Gürel, Z. (2018). Matematik Öğretmeni Adaylarının Matematiksel Modelleme Süreçlerinin Bilişsel Açıdan İncelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik Ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Çepni, S. (2018). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş, Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.

Deniz, D. (2014). Ortaöğretim Matematik Öğretmenlerinin Matematiksel Modelleme Yöntemine Uygun Etkinlik Oluşturabilme Ve Uygulayabilme Yeterlikleri. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Anabilim Dalı.

Güç, F. (2015). Matematiksel Modelleme Yeterliklerinin Geliştirilmesine Yönelik Tasarlanan Öğrenme Ortamlarında Öğretmen Adaylarının Matematiksel Modelleme Yeterliklerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Anabilim Dalı.

Güder, Y. (2013). Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Matematiksel Modellemeye İlişkin Görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı.

Hıdıroğlu, Ç. (2012). Teknoloji Destekli Ortamda Matematiksel Modelleme Problemlerinin Çözüm Süreçlerinin Analiz Edilmesi: Yaklaşım Ve Düşünme Süreçleri Üzerine Bir Açıklama. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Işık, A. ve Mercan, E. (2015). Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Model ve Modelleme Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi, 23(4), 1835-1850.

Karalı, D. (2013). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematiksel Modelleme Hakkındaki Görüşlerinin Ortaya Çıkarılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Matematik Öğretmenliği Anabilim Dalı.

Karacı, G. (2016). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematiksel Modelleme Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Öğrenme Ortamının Hazırlanması Ve Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı.

Keskin, Ö. (2008). Ortaöğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematiksel Modelleme Yapabilme Becerilerinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen Ve Matematik Alanlar Eğitimi

Anabilim Dalı.

Kertil, M. (2008). Matematik Öğretmen Adaylarının Problem Çözme Becerilerinin Modelleme Sürecinde İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Korkmaz, E. (2010). İlköğretim Matematik Ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematiksel Modellemeye Yönelik Görüşleri Ve Matematiksel Modelleme Yeterlikleri. Yayınlanmamış doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen Ve Matematik Alanlar Eğitimi Matematik Eğitimi Anabilim Dalı.

Saka, E. (2016). Öğretmen Adaylarının Matematiksel Modelleme Problemlerini Çözme Sürecinde Teknolojinin Rolü. Yayınlanmamış doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı.

Taşova, H. (2011). Matematik Öğretmen Adaylarının Modelleme Etkinlikleri Ve Performansı Sürecinde Düşünme Ve Görselleme Becerilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Ünveren, E. (2010). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının İspata Yönelik Tutumlarının Matematiksel Modelleme Sürecinde İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.

Erbaş, A.K., Çetinkaya, B., Alacacı, C., Çakıroğlu, E., Yenmez Aydoğan, A., Zeytun Şen, A., Korkmaz, H., Kertil, M., Didiş, M. G., Baş, S. ve Şahin, Z. (2016), *Günlük Hayattan Modelleme Soruları,* Ankara:Türkiye Bilimler Akademisi.

FILISTIN SINEMASI, BIR MÜCADELENIN HİKÂYESİNDEN BÖLÜNMÜŞ GERÇEKLIĞE

Dr.Öğr.Üyesi Özgür Velioğlu
Kocaeli üniversitesi / Sosyal bilimler enstitüsü / iletişim fakültesi/ Radyo, Televizyon ve Sinema bölümü
ovelioglu@kocaeli.edu.tr

Safaa Said
Kocaeli üniversitesi / Sosyal bilimler enstitüsü / iletişim fakültesi/ Radyo, Televizyon ve Sinema bölümü
Safe12.94@gmail.com

Özet
Filistin israil işgalinden beri bağımsız ve özgür bir ülke olmamış ve altyapısı(Sosyal, politik, ekonomik ve kültürel) sürekli yıkıma maruz kalmıştır. Filistin sineması bu durumdan hem etkilenmiştir hem de etkilemiştir. İsrail işgali Filistin'i farklı coğrafi bölgelere böldü ve bu da Filistin halkının coğrafyaya göre parçalanmasına yol açmıştır. Fakat İsrail işgali tarafından sadece Filistin parçalara parçalanmamış, ayrıca Filistin sinemasını da parçalanmıştır. Her film, geldiği bölgenin atmosferini ve özelliklerini yansıtan belirli bir coğrafyaya sahiptir. Bu makale Filistin sinemasını 1935'ten günümüze kadar mücadele ve olayların tarihi sunar, ve filmlerin özelliklerini geldikleri coğrafi bölgeye göre ve Filistinliler için sinemanın nasıl İsrail'in işgali karşısında bir mücadele aracı olduğunu sunmaktadır. Sinema halkın tarihi bir referansı olduğundan dolayı Filistin sineması İsrail işgalinin Filistin'i bölmek ve parçalamak için nasıl çalıştığını göstermektedir. Dolayısıyla elinizdeki makalede Filistin'in farklı coğrafi bölgelerinden birçok Filistin filmi karşılaştırılarak önceki bilgiler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Filistin Sineması, İşgal, Parti, Devrim, Mücadele, Tarih.

THE PALESTINIAN CINEMA, FROM A STORY OF STRUGGLE TO A DİVİDED REALİTY.

Abstract
Palestine has never been an independent or free country and its infrastructure (social, political, economic and cultural) has been subject to constant destruction. Palestinian cinema was affected and influenced by this situation. The influence of Palestinian cinema was evident on films. We have found that each period is a different problem. The Israeli occupation was not only fragmented into Palestine, but Palestinian cinema was destroyed. Each film has a particular geography that reflects the atmosphere and characteristics of the region. This article presents the history of Palestinian cinema from 1935 to the present and the history of events. The article presents the characteristics of the films according to the geographical region where they come from. For the Palestinians, how cinema is like and still a means of struggle against the occupation of Israel. As a result, he showed how the film was divided intellectually because of the geographical division of Palestine.

Keywords: Cinema, Palestinian Cinema, Occupation, Party, Revulution, Combating, History

1.Giriş

Sinema, mevcut gerçekliği ifade etme, izleme ve analiz etme becerisi yüksek olan kitle iletişim aracı olarak önemli ve etkili bir rol oynamaktadır. Sinema geçmişin imajını yeniden üretme, yeniden çizme, yorumlama, bağlamsallaştırma veya tarihsel, politik, ekonomik, sosyal, kültürel, entelektüel ve yaratıcı koşullarını okuma yeteneğine sahiptir. Ve işte bu, geleceğini, umutlarını ve seçeneklerini yenilikçi bir araştırmaya sokmaya yetmektedir. Sinema gerçeklik ile halk arasında etkileşim yaratabilmektadir, olayların sebepleriyle farkındalıklarını etkileyebilir, ulusal kimliklerini teşvik edebilir, kamuoyu

oluşturabilir ve harekete geçmeye davet edebilir. Filistin davası, dünyadaki önemli meselelerden biri olduğu için, bu kitle iletişim araçlarına gerçekten ihtiyaç duymaktadır.

Sinema, olayın gerçekliğini sunabilir, koşullarını analiz edebilir, çeşitli yönlerini ele alabilir ve konunun sesini dünyanın tüm insanlarına aktarabilir ve davaya yönelik tutumları yeniden şekillendirebilmektedir. Ayrıca ne kadar acı ve trajik olursa olsun gerçekleri aktarabilmektedir. Sadece bu değil, Filistin sineması bazı çekimlerde Filistinlilere karşı yapılan katliama tarihsel referanslar olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, Filistin sinema biriminin ürettiği film arşivinin kaybı, belirli bir tarihsel dönem için tarihsel ispat kaybı.

Filistinli yönetmen Michel Khalifa'nın dediği gibi, "Filistin sineması Filistin halkıyla o kadar yakından ilişkilidir ki, bazı araştırmacılar modern Filistinlilerin tarihini sadece olaylarla değil Filistin sinemasını izleyerek anlamanın mümkün olduğunu söylemektedir.

Filistinli sinemacılar, kendilerine ait olan fakat kendilerine bırakılmayan bir yasak ülkede kendi sinemalarını yaratmanın -bu dunyada var olduklarının görsel kantını sunmanın- hayalini kurmaktadırlar. Bu nedenle Filistin sinemasının tarihi, bugüne kadar, tarihi koruyan ve şimdiyi yansıtan bir Filistin sinema üssü kurmak için ulusal örgütler ve parti kurumları aracılığıyla bireysel ve kolektif çabalara tanık olmuştur.

Filistin sinemasının kökeninin geçmişinin Filistinlilerin tarihsel anayurtlarının ellerinden alındığı dönemlere kadar geri uzandığını akılda tutmak can alıcı bir önem taşımaktadır. Öyle ki Filistin sinemasının tarihine, Filistinlilerin şu anki siyasal bakımdan kötü durumları ve ulus-olma konumlarının engebeli yolunu aşan bir süreklilik duygusu hâkimdir. (Dabaşi, 2009)
Filistin hiçbir zaman bağımsız bir devlet olarak var olamayabilir, ancak Filistin halkı ve millet olarak tarihi kökenleri ve insanlar inkâr edilmemişlerdir. Bu nedenle, İngiliz işgali çağında ve bugüne kadar sinematik eğilime sahip olan Filistinliler, sinemayı bir direniş yöntemi olarak geliştirme ve "biz buradayız" demeye ihtiyaç duymuşlardır. (Dabaşi, 2009)

2. Filistin sineması

2.1 Filistinli film nedir?

Filmin yapımcının uyruğuna ait olduğu evrensel olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Fransız filmi bir Fransız şirketi, yapım şirketi, televizyon istasyonu veya başkaları tarafından üretilmiştir. Ve bu diğer ülkelerin filmleri için de geçerli. (Khalifi, 2014)

Aynı zamanda, ortak üretim ve bunların birden fazla ülkeye ait olması halinde, birden fazla yapım kuruluşu varsa, filmin bu kurumların tüm ülkelerinin vatandaşlığını taşıdığı da yaygın bir bilgidir. (Khalifi, 2014)

Filistin sineması, Filistinlilerin uluslararası hukuk anlamında hiçbir devlete sahip olmadıkları için filimlerinin uyruğunu belirlemede bir sorunla karşlaşmaktadırlar. İsrail işgali böyle bir devletin kurulmasını önlemeye devam ediyor. Filistin Ulusal Otoritesi (FUO)[39] kendi kendini yöneten bir otoritedir. FKÖ[40], Arap Birliği kararları uyarınca ve çok sayıda ülkenin tanımasıyla Filistinlilerin bir temsilcisidir, ancak bir devlet değildir. Bununla birlikte, yakın zamanda Fransa ve İngiltere ile iki ortak üretim anlaşması imzalanmış, ancak Filistin Kurtuluş Örgütü ile Filistinlileri temsil eden bir organ olarak imzalanmıştır. Bu, Filistin filmleri olarak adlandırdığımız filmlerin yasal olarak Filistin vatandaşlığı taşımadığı, ancak üretim ve finansın vatandaşlığı taşıması demekdir. Bu yasaya rağmen araştırmacılar, sinema okurken bu yasal biçimlere ihtiyaç duymazlar, ancak pratikte içerik ve sponsorların birleşimi açısından filmin Filistinli bir film olduğunu bilirler. (Khalifi, 2014)

[39] Filistin Ulusal Otoritesi (FUO) 1994 yılında Oslo Anlaşması uyarınca kurulmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) 1967'de İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarına özerklik verdiği bir yıldı.

[40] FKÖ, Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği tarafından Filistin'in içindeki ve dışındaki Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak tanınan askeri-politik bir organizasyondur. 1964 yılında Filistinlileri uluslararası forumlarda temsil etmek üzere kurulmuştur.

Ancak Filistin meselesi, Filistinli olmayanlar tarafından üretilen ve yönetilen çok sayıda filmin konusudur. Bu filmler, Filistin halkı meseleleri ile dayanışma içinde olan ve Arap ve yabancı film yapımcılarının ülkelerinden finansman sağlayarak çekmiş oldukları filmler olduğu için Filistinli filmler olarak kabul edilememektedir.

Araştırmacıların çoğu, aşağıdaki koşullar yerine getirileceği halinde bir filmi Filistinli film olarak kabul etmektedir (Khalifi, 2014):
- Filmin yapımında önemli faktörlerden en az biri filistinli birine ait olmalıdır: senaryo, prodüksiyon, yapım, film yönetmenliği ve benzeri gibi.
- Yönetmen veya yazar Filistinli olmalıdır.
- Filmin konusu Filistin'le ilgili konu olmalıdır.

2.2 Tarihsel olarak Filistin sineması

Orta Doğu'daki ve özellikle Filistin'deki siyasi olayların Filistin sineması tarihi üzerinde büyük etkisi olmuştur. Sömürgecilik ve işgal her zaman Filistin toplumundaki çeşitli sektörlerin doğal gelişimini engelleyen büyük bir engel olmuştur.

2.2.1. 1935 yılından 1948'a Kadar dönemi

1970'lerin sonuna kadar, Filistin sinemasının 1968'de Filistin Kurtuluş Teşkilatı (FKÖ) ve bağlı kuruluşları ile "Beyrut aşaması" ya da "Devrim filmleri" olarak adlandırılan filmlerle başladığını düşünmüşler. Ancak FKCP'nin[41] film organizasyonunda aktif olan Iraklı yönetmen Qassem Hawal, Beyrut'taki Shatila mülteci kampında Filistinli mültecilerle tanışmıştır. Bu mültecilerden biri kamptaki su kaynağında çalışıyordu. (Elayyan, 2008:9)

Bu adam "Filistin Stüdyosu" adlı bir prodüksiyon şirketi kurduktan sonra kendisinin ve arkadaşlarının Filistin'de Nakba'dan[42] önce özellikle Yafa'da filmler çektiğini söylemiştir. Sonra söylediklerini ispatlayan kâğıtlar ve reklam ilanları göstermiştir. Bu adam, 1935'te filistinli ilk filmi çeken İbrahim Hassan Sarhan'dır. (Khalifi, 2014)

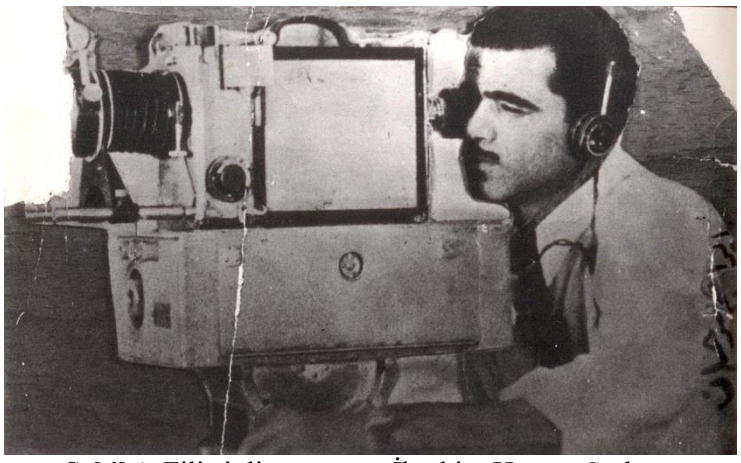

Şekil 1. Filistinli yönetmen İbrahim Hassan Sarhan.

Film, Prens Suud bin Abdulaziz'in Filistin'e yaptığı ziyareti belgelemiştir. İbrahim'den bu filmi yapmasını isteyen Prensin ziyaretinde ona eşlik eden müftü Amin el-Hüseyin olmuştur. (Khalifi, 2014)

[41] Filistin Kurtuluşu için Popüler Cephe (FKCP), FKÖ'den ayrılan bir hizip olan komünizmden etkilenen soldaki bir Filistin partisidir. Cephe 1967 yılında kurulmuştur.
[42] Nakba, 1948'de Filistinlilerin yerinden edilmeleri ve siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerinin çoğunun tahrip edilmesi için kullanılan isimdir. Bu, Filistin halkının evlerinden ve topraklarından sürüldüğü ve vatanlarını lehine kaybettiği yıldır. Yahudi devleti-İsrail'in kurulması.

Şekil 2. Filmden bir sahne

Sarhan, arkadaşı Gamal Al-Asfar ile beraber, Kudüs'teki Yetimhane hakkında "Hayalleri gerçek oluyor" (45 dakika) adlı bir belgesel film hazırlamıştı. Sarhan'ın dediği gibi amaç, Yetimler davasına hizmet etmek ve aynı zamanda Filistinlilerin film yapma yeteneğine sahip olduklarını kanıtlamaktı; çünkü o zaman Filistinliler tarafından film çekmek neredeyse imkânsızmış.

İbrahim Al Sarhan, 1945'te Jaffa'da Filistin Film Stüdyosu'nu kurmuştur. Şirket sinema filmleri çekmeye başlamış ve "Bir Evdeki Fırtına" filmini çekmeyi başarmıştır. Bölgedeki savaş atmosferi, filmin gösterilmesini engellemiş ve filmin tamamlanıp tamamlanmadığı konusunda bir anlaşmazlığa sebep olmuştur. (Elayyan, 2008)

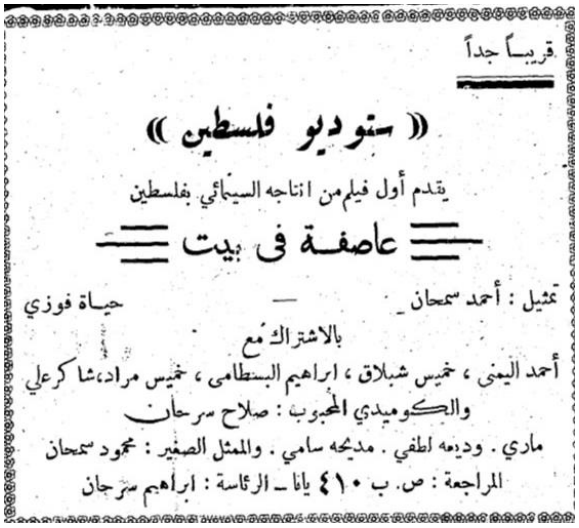

Şekil 3. "Bir Evdeki Fırtına" filmin afeşi

Sarhan'in şirketi, film yapımında aktif olan tek firma şirket değildi. Abdul Razzaq Al-Jaouni'ye ait "El Cezire" şirketi de dâhil olmak üzere başka şirketler de varmış. Ayrıca bu dönemde Filistinli yönetmen Salaheddine Badrakhan, 1946'da Filistin'de "Bir Gece Rüyası" adlı uzun metrajlı filmi ve 1947 yılında "İstekim" filmini de çekmiştir. Ancak İngiliz işgalinden dolayı bu filmler gösterilmemiştir.

Nakba, 1948'de Filistin halkına saldırdı, film yapımcıları da dâhil olmak üzere halkın çoğu yerlerinden göç ettirilmiştir. Muhtemelen, bu filmler ve resimler geride bırakılmış ve onlara ne olduğu hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Savaşta yakılmış ya da zarar görmüş olabilirler ya da işgalciler tarafından gizli tutulmuştur, fakat bütün bu tahminler bizi belli olmayan bir arşivin varlığına götürmektedir.

Filistinli yönetmen George Khalife, bu dönemi İngiliz Mandası altında ve ülke içinde ve dışında bir kaos döneminde ortaya çıkması nedeniyle "kayıp başlangıçlar" olarak nitelendirmiştir. Bireysel çabalar tarafından üretilen birkaç film, üreticilerinin Arap ve uluslararası sinemaya yetiştirmek çabası ile sınırlı kalmıştır. (Khalifi, 2014)

Aynı zamanda, yazar Halid İlayan'ın dediği gibi, Filistin'deki sinema, o dönemde yaygın olan toplumsal gelenekler nedeniyle sosyo-kültürel bir fenomen olamamıştır. Buna ek olarak, İngiliz Mandası şiddet içeren veya herhangi bir teşvike sebep olacağı düşünülen filmlerin kopyalanması ve gösterilmesini sansürlemiştir. (Elayyan, 2008)

2.2.2. 1948 döneminden 1967'a kadar

1948'de Filistin, Siyonist Haganah çetelerinin işlediği suçların sonucu olarak sosyal ve politik bir yıkım sürecindeydi. İnsanlar inanma ve reddetme arasındaydı, bu yüzden evlerinden çıkarıldıklarında: "Her şeyi alma, iki gün sonra geri döneceğiz." diyorlarmış. (Dabaşi, 2009)

Sinema da bu sebeplerden dolayı o dönemde de bir gelişme göstermemiştir. Sinemanın ekibe, üretken ve teknik yapılar tarafından finanse edilen yatırımcılara ihtiyacı vardır, fakat Filistinliler Nakba'nın şokunu ve iltica şokunu hem toplu hem de bireysel olarak yaşıyorlardı. (Dabaşi, 2009)

Sirhan'ın Filistin'den çıkarıldıktan sonra (Jarash'taki mücadelle-1957) ilk Ürdün uzun metraj filminin yapımında çalıştığı bildirilmiştir. Bir başka Filistinli olan Abdallah Kaawash, 1964'te ikinci Ürdün uzun metrajlı filmi olan "Vatanım, sevgilim" adlı filmin yönetmenliğini yapmıştır. (Gertz and Khleifi, 2013)

23 Temmuz 1952'deki Mısır devrimi sonrasında, Filistin davasına ilişkin filmler, ulusal hareketin bir parçası olarak üretilmeye başlandı. Ancak filmlerin çoğu Filistin davasını vurgulayan ve ön plana çıkaran Mısırlı yapımcılar tarafından yapılmıştır.

Buna karşılık, Arap sineması, genel olarak Filistin davasına hitap eden birkaç film üretmeyi başarmıştır. Ancak bu filmler yalnızca resmi siyasi rejimlerin vizyonunu yansıtıyor ve politik ajandalarına bağlı kalıyorlardı. 1950'lerin ortalarında ve 60'lardaki Arap siyasal sistemi, Nakba meselesini ve nedenlerini Arap kitlelerine göstermemeye çalışmış ve herhangi bir kamusal ajitasyondan kaçınmıştır. (Gertz and Khleifi, 2013)

Batı sineması ise Filistinlilerin imajını sığınağı olmayan fakir insanlar olarak resmetmiş, buna karşı Siyonistlerin yeni bir vatan kurma konusundaki istikrarını, gücünü ve başarısını göstermiştir. (Gertz and Khleifi, 2013)

2.2.3. 1968 yılından 1982'e kadar

Bu döneme "organizasyon filmleri" veya "Beyrut dönemi" denir. Bunun nedeni, tüm üretimin FKÖ ve onun oluşturduğu organizasyonlar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olması ve çoğunun organizasyon oradayken Beyrut'ta üretilmesidir. Her ne kadar ilk iki film (Ruh ve kanla\ Barışçıl bir çözüm için hayır), Ürdün'de çekilse de bu, 1970'te Filistin Devrimi örgütlerinin Beyrut'ta bulunmasından önce gerçekleşmiştir (Dabaşi, 2009).

Bu dönemde İngiliz Film Enstitüsünde film eğitimi alan Filistinli film yapımcıları, Mustafa Abu Ali ve Hani Joharia, Mısır Sinema Enstitüsü'nde fotoğrafçılık eğitimi alan Filistinli film yapımcısı Salafeh Gadallah ile tanışmışlardır (Khalifi, 2014). Bu yapmacılar "Fetih"[43] yetkililerini, devrimi belgelemek ve tanımlamak için fotoğrafçılığın önemine ikna etmişlerdir. Böylece Amman'daki "Fetih" in merkezinde fotoğrafçılık için bir köşe hazırlamışlardır (Khalifi, 2014).

[43] Siyasi yelpazenin ve Filistin'deki en büyük devrimci örgütün önemli bir parçasıdır. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün en büyük grubu. 1959 yılında kurulmuştur.

Üç yönetmen bir araya gelerek fotoğrafların çekimine başladılar ve 1968'de Karama Savaşı'ndan sonra belgesel filmleri çekmaya başlamışlardır. Öyle ki Filistin Film Birimi kurulmuş ve Filistin devrimci sinemasının kurucularından sayılan Mustafa Ebu Ali ve arkadaşları tarafından 1968'de ilk "Barışçıl bir Çözüm için hayır" belgesel filmi hazırlanmıştır (Taqi Al-Din, 2014).

Ürdün'den Lübnan'a kadar Filistinli devrimcilerin göçünü takiben, FKÖ ve onun grupları Lübnan'da Medya ve Kültür Bölümü, Samed Sinema Prodüksiyonu ve Fotoğrafçılık Enstitüsü dâhil sinema bölümleri kurmuştur. Bu bölümler, elli dokuz belgesel ve Iraklı yönetmen Kassem Hawal tarafından üretilen "Hayfaya Dönüş" adlı bir uzun metrajlı film çekmiştir. (Taqi Al-Din, 2014).

Şekil 4. Abu Ali, Johariya ve Gadallah filmler çekmelerinin zamanı

2.2.3.1. Bu dönemin özellikleri

1. Belgesel tarzı: Bu dönemin filmleri, uzun metrajlı bir film olan "Hayfa'ya Dönüş" hariç, 65 filmi olan belgesellerden oluşmaktadır. Dönemin en popüler tarzı belgesel olmuştur çünkü o dönemde filmlerin yapılmasının amacı yaşanan olayları belgelemekti. Dolayısıyla bunun dışındaki sinema eğlence ve Batı yansımasının bir aracı olarak görüldüğünden Filistin'de yaşanan olaylar başka tarzda filmlerin çekilmesine olanak tanımamıştır.

2. Devrimci örgütlerin sineması: Bu dönemin tüm filmleri Filistinli devremci organizasyonlar çerçevesinde üretildi. Filistin Film Biriminin kurulmasının ardından, organizasyonların çoğu kendi sinema sinema yapısı kurmakta hız vermişlardır. Örneğin Demokratik Cephe'de[44] "Sanat Komitesi", FKCPde "Teknik Komite" ve ardından film yapımı için Arazi Vakfı kurulmuştur. (KILINÇARSLAN ،2014)

Şekil 5. Popular Front'a bağlı film yapım şirketi için afiş

[44] Komünizmin etkisinde olan Marksist bir fraksiyon olan Demokratik Filistin Kurtuluş Cephesi (DFLP), 1969'da Marksist ve Halk Cephesi'ndeki Popüler Cephedeki Marksistler ile Milliyetçiler arasındaki entelektüel dağılmadan kaynaklanmıştır.

3. Arşiv: Filistinli yönetmenler Filistin'e gidemedikleri için, filmlerinde yabancı ajanslardan alınan Filistin'e ait fotoğraf materyallerini kullanmışlardır (Kılınçarslan ،2014).

4. Yönetmenler: Filistinli yönetmenler var olsa da, aynı zamanda yabancı yönetmenlerin de geniş katılımları olmuştur. Bu yönetmenlere Mohammed Malas (Suriye), Qasim Hawal, Qais el-Zubaidi, Samir Nimr (Irak), Adnan Madanat (Ürdün), Randa Shahal ve Jean Chamoun (Lübnan) örnek gösterilebilmektedir. (Filistin kültür bakanlığı ،2019)

5. Devrim Sineması: Filistin Devrimi'nin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş olup, amaç ve düşünceleri kabul edilmiş ve bir "film hareketi" olarak nitelendirilmiştir. Konular genellikle direniş ve kararlılık, Filistinlilerin vatanlarından edilmesi ve yaşanan adaletsizlikten dolayı çekilen acılar etrafında şekillenmiştir. Dolayısıyla sinemanın "popüler bir sinema" olduğu, egemen sınıflara ve ana düşünceye hizmet eden geleneksel sinema uygulamaları reddedilmiştir. Film yapımcılarına, hem savaş alanlarında hem de kitlelerin günlük yaşamlarında, toplumsal ve politik mücadelelerinde, devrimci ve popüler direniş eylemi eşlik etmiştir (Taqi Al-Din, 2014:1).

Bu yapımcılar hatta kamerayı silah gibi taşımışlar ve direnişin bayrağı olan fotoğrafları çekebilmek adına ölümü göze almışlardır. Örneğin, 1969'da askeri siteleri çekerken Salva Jadallah yaralanmış, Hani Hawhari ise 1976'da omzunda kamerayla ona çarpan bir bombasından dolayı ölmüştür.

2.2.3.2 Bu dönemdeki en önemli beldesel filmler(Khalifi, 2014):

- Barışçıl Çözüm Yok (1969): Mustafa Ebu Ali ve bir grup yapımcının belgesel filmi. Film, Filistinlilerin Rogers Planındaki pozisyonunu belgelirmiştir.
- Kanın Ruhu (1971): Mustafa Ebu Ali'nin belgesel filmi. Film, Kara Eylül olaylarını belgelemiştir.
- Nahr al-Bared (1971): Qasim Hawal, Lübnan'daki Nahr al-Bared kampındaki Filistinlilerin yaşamları hakkında bir belgesel film.
- Siyonist saldırganlık (1973): Mustafa Ebu Ali'nin belgesel filmi. İsrail'in Bekaa'daki Filistin kamplarına baskın düzenlediği imha ve cinayetler belgelenmiştir.
- Gazze'deki Mesleğin Sahneleri (1973): Mustafa Ebu Ali'nin belgesel filmi. İsrail'in Gazze'deki işgaline karşı halk direnişi belgelemiştir.
- Anılar ve Ateş 1973: İsmail Shamout'un belgesel filmi. Yönetmen bu film ile sanat eserlerini ve müziğini tersine çevirmiştir.
- Birleşik Silahlar (1974): Rafik Hajjar'ın belgesel filmi. Lübnan'daki tecritci güçlerle yüzleşmeyi orada iç savaş öncesi belgelemiştir.
- Birleşik Silahlar (1974): Rafik Hajjar'ın belgesel filmi. Lübnan'daki tecritci güçlerle yüzleşmeyi orada iç savaş öncesi belgelemiştir.
- Küçük Evlerimiz (1974): Qasim Hawal, Lübnan'daki Nahr al-Bared kampındaki Filistinlilerin yaşamları hakkında bir belgesel film.
- Neden Güller Dikiyoruz, Neden Silahları Tutuyoruz 1974: Kassem haval'in belgesel filmi. Filistinli heyetin 1973'te Doğu Berlin'deki Dünya Gençlik Konferansı'na katılımı belgelenmiştir.
- Kafr Shuba (1975): Samir Nimer'in belgesel filmi. Güney Lübnan kasabasındaki İsrail saldırganlığı ve bununla yüzleşmekten bahsetmiştir.
- Anahtar 1976: Ghaleb Shaath'ın belgesel filmi. İsrail yerleşimlerinin el konulan topraklarında gelişmesi ve genişlemesi nedeniyle Filistinlilerin yoksul konut koşullarından bahsetmiştir.
- Tel Zaatar (1977): Kassem için belgesel film. Tal al-Zaatar kampının kuşatılması ve düşüşünü belgelemiştir.
- Çünkü Kökler Ölmez (1977): Nabih Lotfi'nin bir belgesel filmi. Kamptaki kadınların Tel Za'tar kampının kuşatması ve yıkılışı konusundaki deneyimlerini ve saldırganların vahşiliğini anlattıkları yerde.

- toprak Günü (1978): Ghaleb Shaath için belgesel film. 1976'da toprak Günü olaylarından bahsetmiştir. Filmin sahneleri, yönetmenlerle koordineli olarak, Avrupa'dan gelen bir film ekibi tarafından, filistinin içinden çekilmiştir.
- Siege Counter (1978): Qais el-Zubaidi'nin belgesel film. Filistinlilerin vatan içindeki işgallere karşı direnişi belgelemiştir.
- Filistin Vizyonu 1978: Adnan Madanat'ın belgesel filmi. Film, Lübnan'ın güneyindeki bir kampta yaşayan yönetmen olan Hayfa'daki bir Filistinli sanatçı ve müzisyenin hatırası ve eserleri aracılığıyla anavatan ve iltica hatırasını anlatmıştır.
- Kudüs'ün Sesi 1978: Qais el-Zubaidi'nin belgesel filmi. Film, Kudüs'ten şarkıcı Mustafa Kurd'un müziği ile ilgili. işgal altındaki Filistin dışında sürgün edilmiştir.
- Yeşil Şubeyi Düşürmeyin (1980): Ghalib şayit'in Belgesel Film. SAMED kuruluşu ve ekonomik ve sosyal projeleri için.
- El Ahrar Song 1980: Jean Chamoun'un belgesel filmi. Küba'da Gençlik Festivali belgelenmiştir.
- Vatan Barbed Wire (1982): Qais al - Zubaidi için bir belgesel film. 1967 yılında yerleşim projesinin işgal altındaki bölgeleri ve direnişi. Filmin sahneleri, yönetmenlerle koordineli olarak, Avrupa'dan gelen bir film ekibi tarafından, filistinin içinden çekilmiştir.

2.2.3.3. Bu dönemdeki en önemli metraj film - hayfa'ya dönuş

Film, 1982 yılında Kassem Haval tarafından yönetilmiş olup Filistin Film Birimi tarafından finanse edilmiştir. Filmin süresi bir saat 15 dakikadır. Bu film, uzun metraj film olarak, o dönemde yapılan tek filmdir. Filmin konusu, 1948 ilkbaharındaki Hayfa kentinin, Siyonist işgalin baskısı altında kalması ve Siyonist yerleşimcilerin çeteleri tarafından 21 Nisan 1948'de bombalanmasıdır. Olaylar sırasında Safya, bebeği Khaldun'u evde bırakmış ve geri dönememiştir. 1967'de neredeyse yirmi yıl sonra, Haziran ayının yedisinden sonra, Safya, Batı Şeria'daki bir mülteci olarak, eski evini tekrar ziyaret edebilmiştir. Orada Khaldun'un Dov adlı Siyonist ordusunda bir asker haline geldiğini görür (Dabaşi, 2009).

Filistin romanı olan Ghassan Kanafani'nin romanına dayanmaktadır. Vatan, Ghassan Kanafani'nin romanında ana değerdir. Hikâye, vatanı gelecekteki bir bakış açısıyla sunar. Gelecek, Filistin'i hiç görmemiş ancak bunun için hayatlarını feda etmiş bir kuşağı temsil etmektedir. Bu fikir, hikayenin olaylarını, hikayede geçen diyalogları ve Siyonist düşmanla çatışmanın anlamını özetlemektedir (Dabaşi, 2009).

Şekil 6. "hayfa'ya dönuş" filminden sahneler

2.2.3.4. bu dönemin sonucu

Sinemanın Beyrut döneminde karşılaştığı zor koşullara rağmen, bu filmlerin büyük bir bölümü yurtdışında birçok festivalde yer almayı başarmıştır. Doğu Almanya'daki Leipzig Festivali, Çekoslovakya'daki Karlovy Vary, Rusya'daki Moskova Festivali, Sovyetler Birliği'nin Taşkent

Festivali bu yabancı festivallere örnektir. Arap festivallerinin yanı sıra, Filistin Bağdat Film Festivali, Şam Festivali ve Tunus'taki Kartaca Festivali de bu festivaller arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, bu filmlerin tamamen devrimci hedefler taşıdığı söylenebilir: Filistin halkının haklarını yeniden kazanma ve devrimin pozisyonlarını dünyaya aktarma mücadelesini belgeleme ve açıklama. Ayrıca bu filmler Filistinlileri devrimci projelere dâhil etmek için seferber etmeye de katkıda bulunmaktadır.

1982'de İsrail ordusunun Lübnan'ı, Lübnanlı güçlerle bağlantılı olarak işgal etmesiyle. Lübnan'daki Filistinli mevcudiyetini yok etmek amaçlanır. Bu tarihten sonra direniş örgütleri komşu Arap ülkeleri arasında dağılır ve altyapıları büyük ölçüde tahrip edilir (Khalifi, 2014).

2.2.4. 1982 yılından 2000'e kadar

Yirminci yüzyılın son yıllarından bugüne kadar, Filistin toplumunda yetişen Khleifi, Masharawi, Nassar ve Süleyman gibi yönetmenler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, genel olarak Filistin sinema sahnesine özellikle çoğu belgesel çeken çok sayıda film yapımcısının katıldığı görülmektedir. Bu yapımcıların bazıları Filistin ulusal hareketinin hem işgal altındaki bölgelerde hem de diasporada olgunlaştığı dönemde gelişen kuşağa aittir (Kılınçarslan 2014).

Bu yönetmenlerin birçoğu, Batı Şeria'da, Gazze Şeridinde veya mülteci kamplarında, İsrail'de Filistinli Arapların mücadelesiyle barış sürecinin parçalanması ve hayal kırıklığına uğramasıyla büyümüştür (Kılınçarslan 2014:123). Bir yandan, bu yıllar "Filistin ulusal seçeneği", "kimliğin merkezi bir bileşeni", "sınıf, coğrafi ve dini sınırlar arasında bir dayanışma kaynağı" haline geldiği yıllar olmuştur (Rabinovitz ve Abu Backr, 2002). Ancak öte yandan, bunlar aynı zamanda Filistin birliğinin ve kimliğinin her zamankinden daha fazla tehdit altında olarak göründüğü yıllardır (Kılınçarslan 2014).
Yeni yönetmenler büyük ölçüde yok edilme tehdidi ile karşı karşıya olan Filistin birliği ve kimliğini korumak için güçlerini birleştirmişlerdir. Böylece seleflerinden daha da yoğun biçimde, ailevi, bölgesel, pan-Arapça, sınıf veya cinsiyet kimlikleriyle rekabet eden ulusal bilinci ve kimliği güçlendirmeyi hedeflemişlerdir. Filmlerinde farklı bölümleri, grupları ve azınlıkları birleştirerek güçlü ve güvende olan tek bir ulus kurmaya çalışmışlardır. Bu dönemden sonraki tüm film yapımcıları, istisnasız olarak, Filistin sinemasının bugüne kadarki temelini oluşturmuşlardır. Bunlar resmi veya gayrı resmi kurumlarla bağlantısı olmayan kişilerdir.

Beyrut dönemindeki film çekimlerinde olduğu gibi Filistinli (veya diğer) yapılar tarafından da desteklenmemişler ve onlara filmlerini çekmeleri için gereken asgari imkânları sağlayan hiçbir kuruluşla bağlantılı olmamışlardır.

İki resmi Filistin organı olan eski FKÖ ve 1993'te kurulan Filistin Ulusal Otoritesi, Filistin sinemasının büyümesini desteklemek, geliştirmek ve planlamak için yasal olarak örgütlenmiş mekanizmalardan vazgeçmiştir. Kültür Bakanlığı, diğer bazı bakanlıklar gibi, ayrı filmler için sınırlı destek sağlayan sinematik bir bölüme sahip olsa da sistematik ve kalıcı destek sağlamak için gereken bütçeye sahip olmamıştır. Ayrıca projelerin ve sinema sektörünün geliştirilmesi için planlar hazırlamak üzere de nitelendirilmemişlerdir. Bu nedenle, 1980'lerden bugüne kadarki Filistin sineması, bireysel bir sinema olarak kabul edilmektedir.

Bu dönemin ilk filmi (1982) belgesel olarak Michel Khleifi'nin "The Fertile Memory" olmuştur. Filistinli kadınlardan bahseden film, yapılan fedakârlıkları ve savaşın acı tarafını bugüne kadar tatmalarını konu edinmiştir. Film izleyicilere iki kadın hayatları sunmuştur. Kadınlardan biri kocası İsrail hapishanesinde olduğu için çocuklarını tek başına büyütmek zorunda kalmıştır. Diğeri ise yazıları aracılığıyla direnmek isteyen ama onu kocasının evine sokan toplumun şartları yüzünden hayatına bir savaş daha eklenmiş bir kadındır (Khalifi, 2014).

Michel Khlefinin 1985 yılında başka belgesel filmini çekmiştir. Film, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasının ilanından bu yana sayısız Filistin köyünün haritadan silindiğini söylüyor. Bunu açıklamak için, "Maalol yıkımını kutluyor" filmi, patlamalar, yıkılan binalar ve sakat bırakılmış kişilerin

resimlerini kullanır. Sadece yıkım, doğada sessiz bir tanık olarak kalır. Nasıra'nın batısındaki Maalul köyü bu köylerden biridir.

Şekil 7. "The Fertile Memory" filminden sahneler

Michel Khleifi 1988'de ilk uzun metraj filmi olan "Celile Düğünü" filmini çekmiştir. Filmin, 1988 Cannes Film Festivali'nde gösterime girmesi önemli bir olay olmuştur. İşgal altındaki Celile köyünde çekilen film Filistin, Fransa ve Belçika ortak yapımıdır. Filistin sinemasına Araplar ve yabancılar tarafından sempati kazanılmasının ardından Filistinli bir yönetmen tarafından çekilen ilk Filistinli sinema metraj filmi olmuştur (Dabaşi, 2009).

Şekil 8. Al Celile düğünü'nün filminden sahneler

Film, Celile köyündeki geleneksel bir düğünden bahsetmektedir. Ancak işgalin baskısı köy halkı için bir feragata yol açmıştır. Damadın babasının, düğünün yapılması karşılığında İsrail askeri komutanının düğün törenine katılmasını kabul etmesi gerekmiştir. Bu feragat köylülerin bölünmesine sebep olmuştur. Olaylar, Filistin'i sembolize eden geline ulaşana kadar devam etmiştir. Bu da her zaman kayıplar olduğunu göstermektedir ancak buna rağmen Filistin terk edilmesine rağmen çocuklarını hala kucaklamaktadır (Dabaşi, 2009).

Aşağıdaki gibi Batı enstitülerinde okuyan yeni Filistinli yönetmenler filmleri de var(Filistin kültür bakanlığı ،2019):

- Yönetmen Rashid Masharawi, birincisi 1986'da "Pasaport", 1989'da "Sığınak", "Ev ve Ev" (1990) ve "Gazze'de Uzun Günler" (1991) birçok belgesel çekmiştir.
- Yönetmen Elia Suleiman, 1990 yılında "Tartışma Sonu Önsözü" belgesel filmini yapmiştir, ayrıca 1992'de "Ölümde Onur", 1996'da ilk uzun metraj filmi "Kayıpların Kaydı", 1998'de "Arap Rüyası" yapmıştır.
- Hani Ebu Assaad, 1999'da "En Çok Kime Değer Verebilir", 1992'de "Kâğıt Evi" ve 2000'de "Nazareth 2000" gibi belgesel filmlerini yönetmiştir.
- Yönetmen Nizar Hassan, 1998 yılında "The Legend" belgesel filmini yapmıştır.

2.2.4.1. Bu dönemin özellikleri:

- Filmlerin çoğu hala belgesel türündedir. Belki de bu durum yaşanan olayların birikmesi, dokümantasyona sürekli ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmaktadır.
- Bu dönemdeki filmlerin içeriği genellikle Filistin halkının çektiği zayıflık ve parçalanma hikâyelerini aktarsa da önceki dönemin devrim niteliğindeki filmleri gibi değildir.
- Kadınlar bu filmlerin önemli bir parçası haline gelmiştir ve filmlerin odak noktası olduğu söylenebilir çünkü kadın Filistin'in imajını sembolize etmektedir.
- Filmlerin finansmanı neredeyse yabancı kaynaklıdır yani % 100 Filistin yapımı değillerdir.

2.2.5. 2000 yılından bugüne kadar

Bu dönemdeki istikrar atmosferi, barış anlaşmaları ve Filistin Ulusal Otoritesinin gelişiyle başlamıştır. Aynı zamanda, Filistinliler arasındaki coğrafi boşluk derinleşmiş ve her yeni toplumun yeni özellikleri oluşmuştur. Filmlerin sunumu ve içeriği açısından, dini karakter bu filmlerde büyük rol oynamıştır.
Yeni Filistinli sinema filmlerinin çoğu yönetmen filmleridir. Bu filmlerin çoğu genel olarak ulusal amaca yönelik olarak yönetmenin öznel bir vizyonunu temsil etmektedir. Bu yeni Sinema, harcamaları temsil eden ayrıntılara özel önem vererek, onlara sade, gerçekçi anlamlar pahasına net bir alegorik önem kazandırmıştır. Hikâyeler ve olaylar, bu dönemdeki belgesel sayısından fazla olan uzun metrajlı filmler ile anlatılmıştır.

2.2.5.1 Bu dönemin en önemli yönetmenler ve filmleri(Filistin kültür bakanlığı ،2019):

- Yönetmen Mai El Masry: 2001 yılında Filistinli çocuklar tarafından Filistinlilerin çektiği sıkıntıları sunan "Sürgün Düşleri" adlı belgesel filmi çekmiştir.

  Yine aynı yılda uzun metraj filmi olan "Kentin Spektrumu"'nu çekmiştir. Lübnan'da yaşayan Filistinli mültecinin öyküsünü ve Lübnan'ın Filistinlilere karşı verdiği savaşın dehşetini anlatmıştır.

Şekil 9. Sürgün Düşleri filmi

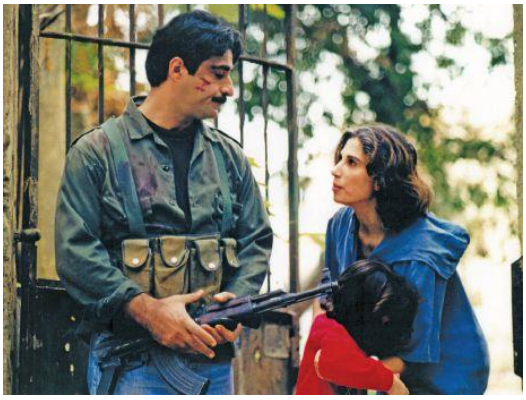

Şekil 10. Kentin Spektrumu filmi

- Yönetmen Hanna Elias: 2002'de "Barikatlar"isimli belgesel filmi çekmiştir. Ayrıca aynı yılda yılında çekmiş olduğu "Ziyetin mevsimi" adlı uzun metrajlı filmi 2002'de Kahire Uluslararası Film Festivali'nde En İyi Arap Film Ödülü'nü kazanmıştır.
- Yönetmen Sobhi Zubaidi: 2000 yılında "Ali ve arkadaşları" adlı belgesel filmi, 2001'de "Tünelin sonunda ışık", 2002'de "Hakkında" ve 2003'te "Crossing Qalandia" adlı belgesel filmleri çekmiştir.
- Yönetmen Hanna Musleh: 2002'de "Yaşam Haysiyeti" ve "Küçük Melek" adlı belgesel filmleri çekmiştir.
- Cannes Film Festivali'nde filmleri gösterilen Yönetmen Elia Süleyman: 2009 yılında "Filistinlilerle Yahudiler arasında bir arada yaşamaya değinen" ve "Zamanın Kalan" adlı filmleri çekmiştir.
  2002'de Cannes Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü kazanan "İlahi Müdahale" filmi. Film, Nasıra'da yaşayan Filistinlilerin hayatından bir günü kaydetmiştir.

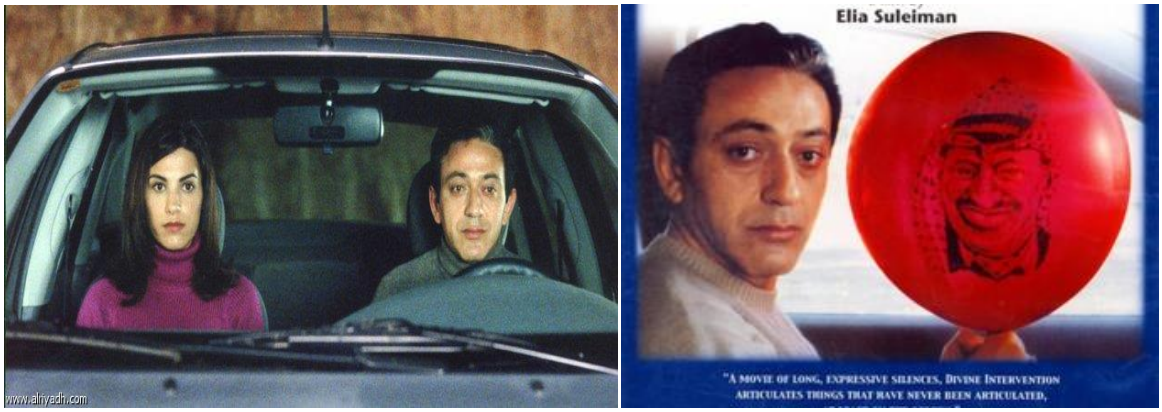

Şekil 11. " İlahi Müdahale" filminden sahneler

Şekil 12. Zamanın Kalan filmin afişi

- Yönetmen Hani Abu Asaad: Rana'nın 2002 yılında düğün filmini çekmiştir ve filmde Filistinli bir kızın, babasının istediği biriyle evlenmesini anlatmıştır. Film Filistin Kültür Bakanlığı tarafından desteklenmiştir. Her gün Ayrılık duvarından atlayan ve sevdiği Nadia ile görüşmek için riski göze alan genç bir adamdan bahseden "Omar" 2013 filmini çekmiştir. Omar'ın, işgalcilere yönelik bir gerilla operasyonu yürütmede Nadia'nın kardeşiyle işbirliği yapması fakat İsrail'in hapishane soruşturmasında arkadaşlarına ihanet etmesini konu edinmektedir."Paradise Now" 2005'te yayınlanan Filistin yapımı bir film. Film, İsrail'de bir şehitlik operasyonu yapmaya hazırlanan iki genç Filistinlinin hayatındaki son 48 saatin hikayesini anlatıyor. 78. Akademi Ödülleri'nde En İyi Yabancı Dil Filminde Akademi Ödülü'ne aday gösterilmiştir.

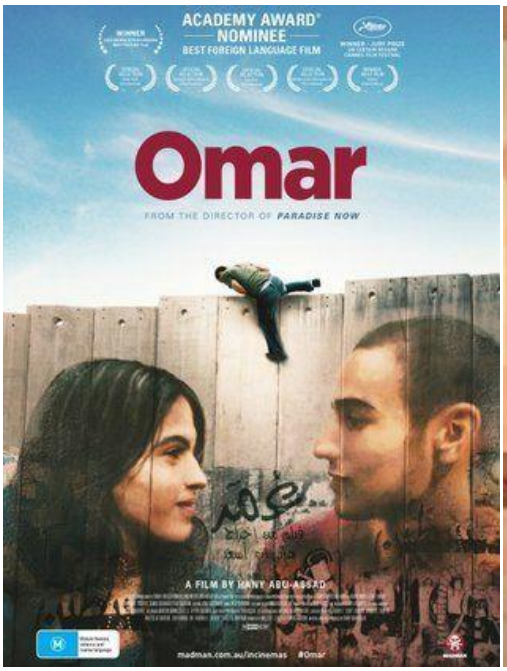

Şekil 12. "Omer"

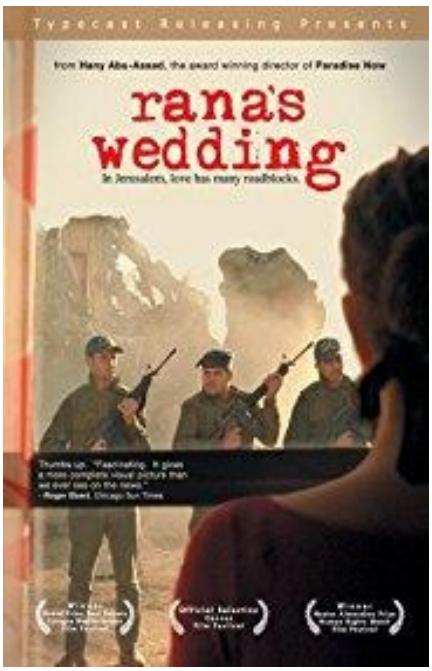

Şekil 13. "Rananın düğünü"

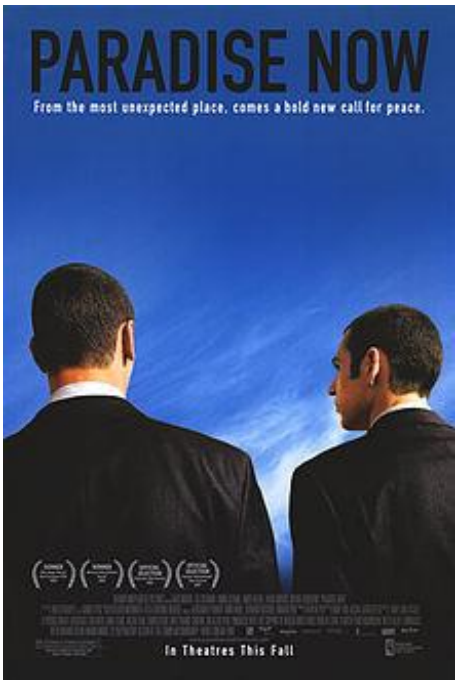

Şekil 14. "cannet şu an"

- "Görev", 2017 yılında çekilen ve Anne-Marie Jacir'in yönettiği Filistin yapımı dramatik bir film. 2017 Toronto Uluslararası Film Festivali'nde Çağdaş Uluslararası Sinema Bölümü'nde gösterilmiştir. Film aynı zamanda 2018 Oscar Film Ödülleri'nde Filistin'i temsil etmeye aday gösterilmiştir. Nasıra'lı genç bir adamın, kız kardeşinin düğününe katılmak için İtalya'dan dönmesi ve babasının düğün kartları dağıtmasına yardımcı olmasıyla toplumdaki nesiller arasında vatan ve diğer fikirlerdeki çelişkileri göstermektedir.

Şekil 15. "Görev" filminin afİşleri

- Filistinli yönetmen Nawras Abu Saleh: "Büyük Gelen Palto" adlı dramatik filmi 2013'te yayınlanmıştır. Film, Filistinlileri yeni bir şekilde sunmakta ve 1987 ile 2011 yılları arasında, ülkesinde medya aracılığıyla hizmet etmeye karar veren Filistinli bir kahramanın yaşadığı zorlukları aktarmaktadır.

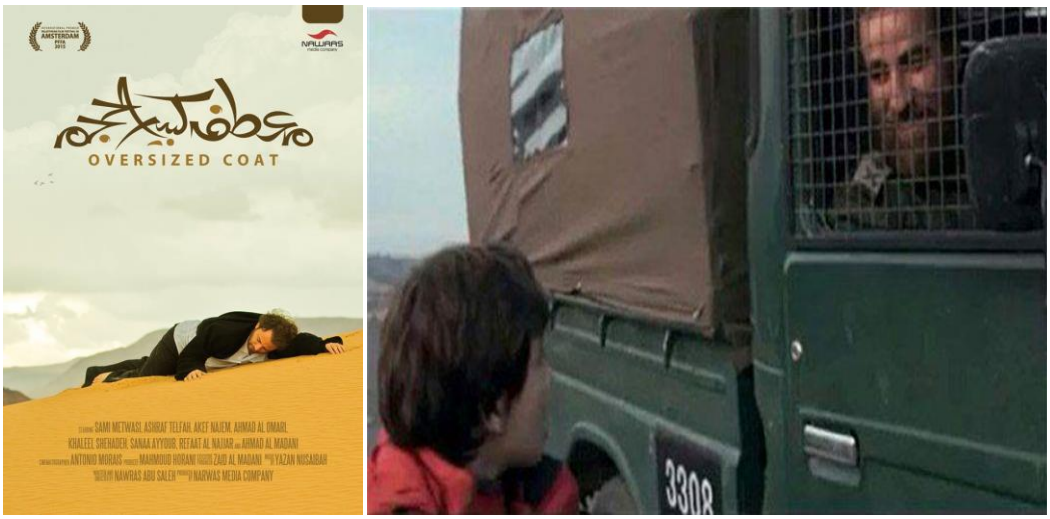

Şekil 16. "Büyük Gelen Palto" afişi ve filminden sahne

- Son 7 yılda Hamas partisine bağlı ve Gazze Şeridi'nde yer alan Al-Aqsa TV, işgale karşı direniş konusunda çok sayıda film çekmiştir. 2015 yapımı "Pusu", 2011 yapımı "Kanama yarası olan Gazze", 2018 yapımı “Flint Ülkesi”, ve 2016 yapımı "Kiraz" filmleri buna örnek gösterilebilir.

Şekil 17. Filmlerden sahneler

2.2.5.2 Bu dönemin özellikleri

Festivallere katılım: Bu dönemin filmlerinin en belirgin özelliği, sadece uluslararası festivallere katılmakla kalmayıp ödül de kazanmalarıdır.

Coğrafi boşluk: Filistinliler arasındaki coğrafi boşluk derinleşmiş ve bu durum filmlerin içeriklerinde daha da belirginleşmiştir. Filistin toplumu dört bölüme ayrılmıştır. "1948'de terk eden" ve yurtdışında olan Filistinliler, Batı Şeria'daki Filistinliler, Gazze Şeridindeki Filistinliler ve son olarak işgal altındaki topraklarda yani "İsrail" de yaşayan Filistinliler. Her bir coğrafyada yaşayan Filistinliler çevreye bağlı olarak farklı bir kültüre sahiptir. İsrail’deki Filistinlilerin filmlerinde kıyafet, gösteri ve sahnelerde büyük bir özgürlük olduğu görülmektedir. Bunların çoğu aynı zamanda bir Hıristiyan karakterine de sahiptir. Ve filmlerde neredeyse hiçbir kadın başörtüsü takmamaktadır (Kılınçarslan 2014).

Gazze'de üretilen filmler ise tamamen farklı bir karaktere sahiptir. Çok fazla yere sahip olmadığında, bir kadının peçe takmadığı veya Hıristiyan dininin varlığı görülmez. Filistin Otoritesinin yönetiminde olan Batı Şeria'da üretilen filmler ortadadır ve her şeyden farklılaşmıştır. Diasporadaki Filistinliler’ in filmlerine gelince çok az olan bu filmler, Filistin ile ilgili hatıraları veya medya ve resimlerle onlara neyin aktarıldığını yansıtmaktadır.

Konuları: Bu dönemin konuları genellikle geçmiştekilerden oldukça farklıdır. Filistin halkının sıkıntılarını bir topluluk olarak ele almaya başlamıştır. Filmlerde bir aşk hikâyesinin varlığı esastır. Bu durum İsrail Filistinlileri tarafından üretilen filmler için geçerlidir ancak Gazze'deki filmler direnişten başka bir şeyi yansıtmamaktadır. Ancak Batı Şeria’nın filmleri daha ılımlı bir yapıya sahiptir (Gertz ve

Khleifi, 2013). İçerik: İsrail'de Yahudilerle birlikte ya da ayrı yaşayan Filistinlilerin filmleri bir dereceye kadar barış fikrinin bir yansımasını aktarmaktadır. Belki de bu, filmlerin uluslararası sinema ve film festivallerine katılmasını ve kazanmasını sağlayan nedendir. Batı Şeria filmleri, barış ve direniş arasında gidip gelmektedir. Gazze filmleri ise direnişten başka bir şey değildir (Gertz ve Khleifi, 2013).

3. Tartışma

Filistin'in coğrafi bölümünün, filmlerin sunum şeklini nasıl etkilediği daha önceki bölümlerde belirtilmiştir. Her bölge diğerinden farklı bir çevreye sahiptir. Örneğin, Batı Şeria günlük olarak işgalden hala acı çeken ve aynı zamanda dini ve sosyal kökenlerine göre muhafazakâr bir alanken İsrail'de yaşayan Filistinlilerin çevresi ise Yahudi kültürü ile çevrilidir. Bu durum yönetmene ve geldiği bölgeye göre filmlerin yansıttığı fikirleri etkilemektedir.

Örneğin, Batı Şeria'dan gelen yönetmen Nawras Abu Saleh'in "Büyük Gelen Palto " filmi, siyasi açıdan Filistinlilerin direniş konusunda ısrarı ve İsrail'in tamamen reddedilmesini konu etmektedir. Sosyal açıdan ise, genç erkek ile kadın arasındaki ilişkinin muhafazakâr bir resmini ve her zaman başörtüsü giyen kadının imajını gösterir. Buna karşın, Hani Ebu Asaad, israel bölgesinden Filistinli gelen, onun "Omar" filmi farklı resimlere yer vermektedir. Siyasi açıdan, işgallere karşı direniş gösterilse de, Filistinlilerin İsrail'e direnememelerini ima etmektedir. Sosyal açıdan ise, film, kadın ve erkek arasındaki ilişkide daha açıklığa yer vermekte ve filmde başörtüsü giyen bir kadın görülmemektedir.

4.Sonuç

Filistin meselesi, sahipleri İsrail'in üstünlüğü, kontrolü ve dünya güçleriyle olan ittifakı ışığında savunmaya ve dünyaya dönmeye çalıştıkları ulusal bir meseledir. Filistinliler'in bazıları bu direnişte bir silah, kalem, kitap veya para kullanmakta ve bazıları da kamerayı taşıyarak savaşmaktadır. Tarih, İsrail'in işgal suçlarını dünyaya yansıtmaya çalışan gazetecileri ve sinemacıları hedeflemesine şahit olmaktadır. Filistin tarihini belgelemeye çalışan film yönetmenlerinin sayısı, öncekiler gibi, artmaktadır. Ancak burada hedefler daha farklıdır. Burada sinema bazıları tarafından görüldüğü gibi sadece bir eğlence tarzı değil, aynı zamanda bir direniş ve tarih yazma tarzıdır.

Kaynaklar

Dabaşi, H. (2009). *FİLİSTİN SİNEMASI BİR ULUSUN HAYALLERİ*. 1st ed. İSTANBUL: agorakitaplığı, p.xx,xxi,xxx,4-22.

Gertz, N. and Khleifi, G. (2013). *Palestinian Cinema: Landscape, Trauma and Memory*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, pp.11-50, 134, 164.

Khalifi, G. (2014). *Belgesel filmi*. 1st ed. Ramallah: media development center-Birzeit university, pp.17-31.

Elayyan, K. (2008). A Brief History of Palestinian Cinema. *This Week In Palestine*, (117), p.9.

KILINÇARSLAN, Y. (2014). Filistin Sinemasında "Sumud" Temasının Ortadoğu'nun Gelecek İnşaasında Yeri ve Önemi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(2147-6934), p.120-124.

TAQİ AL-DİN, Z. (2014). Filistin sinema savaşçısı hikayesi. *THE ARAB FUND FOR ART AND CULTURE - AFAK*, (120), p.1.

http://info.wafa.ps/ar_page.aspx?id=9492 [Accessed 2 Jan. 2019].

Abu-assad, H (yapmacı), Abu-assad, H (yönetmen). (2013) ÖMER (FİLM).

Abu saleh, N (yapmacı), Abu saleh, N(yönetmen). (2013) BÜYÜK gelen PALTO (FİLM).

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÇOK DÜZEYLİ YÖNETİŞİM

Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL
Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
ramazan.sengul@kocaeli.edu.tr

Özet

Avrupa Birliği (AB), devletler üstü bir yapılanma olarak kendine özgü siyasi ve idari bir modele sahiptir. Üye devletlerin ortak menfaatlerini korumak ve geliştirmek üzere oluşturulan bu yapının kurucu antlaşmalarda belirlenen amaçlara ulaşabilmesi etkili şekilde işlemesine bağlıdır. Kurulduğu dönemden itibaren üye devletlerin tecrübelerinden istifade ederek kendi içinde bir yönetim anlayışı geliştiren AB zaman içinde yönetim sorunlarıyla karşılaşmaktan kurtulamamıştır. AB'nin derinleşme ve genişleme politikalarının sonucu olarak birlik içinde geleneksel karar alma modellerinin yetersiz kalması bilhassa yerel ve bölgesel yönetimler olmak üzere diğer aktörlerin resmi karar alma sürecinin dışında bırakılmasına bağlanmıştır. Bu nedenle 1980'li yıllardan itibaren AB politikalarının etkililiğini artırmak ve birliğe yönelik olarak gittikçe artan bir biçimde dile getirilen demokrasi açığını kapatmak üzere çok düzeyli yönetişim anlayışının hayata geçirilmesi ve geliştirilmesi gündeme gelmiştir. AB kurumlarının bu beklentilere yönelik olarak aldığı kararlar ve yayınladığı belgeler çok düzeyli yönetişimin resmi düzlemde ilgi görmeye başladığını göstermektedir. Çok düzeyli yönetişim konusunda öncü niteliğindeki çalışmalar AB nezdinde yerel ve bölgesel yönetimleri temsil eden Bölgeler Komitesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölgeler Komitesi, çok düzeyli yönetişimi sahiplendiğini yayınlamış olduğu beyaz kitap ve konuya ilişkin şartı imzaya açmakla göstermiştir. Çok düzeyli yönetişime AB kurumsal düzeyinde ortaya çıkan bu ilgi, konunun incelenmeye değer bir olgu haline geldiğini göstermektedir. Çalışmamız, çeşitli resmi belgelere giren ve bazı alanlarda uygulama örnekleri görülen çok düzeyli yönetişimin AB karar ve politikalarındaki etkisini incelemeye odaklanmıştır. Belge analizinin yapıldığı çalışma kapsamında AB Komisyonu ile Bölgeler Komitesinin konuyla ilgili olan karar ve belgeleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Çok Düzeyli Yönetişim, Yerellik

MULTI-LEVEL GOVERNANCE IN THE EUROPEAN UNION

Abstract

The European Union (EU) has its own political and administrative model as a supranational structure. This structure, which was established to protect and develop the common interests of the Member States, can only achieve the objectives set out in the founding treaties, by functioning effectively. The EU, has developed an administration understanding within itself based upon th eexperience of the member states since its establishment, has not been able to over come the administrative problems in time. As a result of the EU's deepening and enlargemen tpolicies, the inadequacy of traditional decision-making models has been linked to exclusion of other actors, especially local and regional governments, from the formal decision-makingprocess. Thus, from the 1980s onwards, the development an dimplementation of the multi-level governance approach has been brought to the agenda to increase the effectiveness of EU policies and to close the democracy gap that has been increasingly expressed. The decisions of the EU institutions regarding these expectations and the documents published byt hem, show that multi-levelgovernance has started to attract attention on the official level. The pioneering work on multi-level governance was carried out by the Committee of the Regions, that is representing local and regional governments in the EU. The Committee of the Regions has shown that it possesses multi-levelgovernance, by launching the White Paper and by opening there lated provision for signature. This interest in multilevel-governance at the EU institutional level, shows that the issue has become worth-examining. Our study is focused on examining the impact of multilevel-governance on EU decisions and policies, which are included in various official documents and examples of implementation in some areas. Within the scope of this study, decisions of the EU

Commission and the Committee of the Regions were examined by using the document analysis method.

Keywords: European Union, Multi-level Governance, Subsdiarity

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), İkinci Dünya Savaşını takiben Avrupa coğrafyasında barışın yeniden tesisi ve kurumsallaşmasını sağlamak üzere ortak değerler çerçevesinde oluşturulmuştur. Ortaya çıkan bu yeni yapının nihai hedefi ekonomik bütünleşme ile birlikte siyasal bütünleşmesinin sağlanmasıdır. Üye devletlerin kapasitelerini birleştirerek işbirliği içinde yürütülecek politikalarla bir bütün olarak refahın artırılması ve bundan bütün toplumsal kesimlerin istifade etmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda temel hak ve özgürlükler, demokrasi, hukukun üstünlüğü konularında ortak bir anlayışa sahip olunması ve bunların kurucu antlaşmalarla korunması bütünleşme sürecinin ve yeni Avrupa idealinin temelini oluşturmuştur.

AB, farklı çıkarları ortak bir politika haline getirme esasına dayalı olarak çalışmaktadır. Kuruluş misyonuna bağlı olarak Avrupa toplumları için belirlenen vizyonun sağlanması AB'nin kurumsal işleyişinin etkinliğe kavuşturulmasıyla mümkündür. 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Antlaşması ile birlikte üye devletler, antlaşmalarla oluşturulan AB kurumlarına çeşitli alanlarda politika oluşturma ve düzenleme yapma imkanı sağladılar. Bu yetki devri sonrası sahip olduğu siyasi gücü kullanan AB kurumları tüm üye devletler ile vatandaşları etkileyen kararlar alıp uygulamaya başladılar.

Son dönemde, AB kurum ve organlarının almış olduğu kararların etkinliğini artırmak ve meşruiyetini güçlendirmek için yerel ve bölgesel yönetimler ile diğer aktörlerin karar alım sürecine katılmasına yönelik anlayış giderek daha fazla kabul görmektedir. Çok düzeyli yönetişim olarak kavramsallaştırılan bu anlayış, AB'nin yönetim kapasitesinin resmi kurumlarla sınırlı kalmayıp diğer yönetim düzeyleriyle paylaşılması ve böylece etkileşimli yönetimin tesis edilmesini gerektirmektedir.

AB düzeyinde bilhassa Bölgeler Komitesinin çabalarıyla gündeme gelen çok düzeyli yönetişimin gelişimi sadece AB kurumlarını değil, üye devletlerin merkezi yönetimleriyle yerel ve bölgesel yönetimlerini de etkilemektedir. AB politikalarının önemli bir kısmının yerel yönetimler aracılığıyla uygulamaya geçirildiği dikkate alındığında bu politikaların başarısı önemli ölçüde yerelin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Yerel ve bölgesel yönetimler açısından bakıldığında ise AB düzeyinde belirlenen politikaları etkileme şansı doğmakta ve kendi projeleri için onlardan hukuki ve mali destek alma imkanı ortaya çıkmaktadır.

ÇOK DÜZEYLİ YÖNETİŞİMDE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kamu kesiminde yönetim, resmiyet kazanmış ve kamu yetkileri kullanan kişi ve makamlar tarafından gerçekleştirilen sevk ve idari faaliyetleri ifade eder. Kamu yararını gerçekleştirmek üzere hukuken yetkili kılınmış kamu otoriteleri tarafından alınan kararlar kişilere ve topluma dönük sonuçlar doğurur. Yönetsel faaliyetlerin yönetime özgü ve yönetimin içişi olarak kabul edilmesinin doğal sonucu olarak prensipte resmi makamlar dışında kalan aktörlerin karar alım sürecine dahil edilmesi kabul görmez.

Kamu yönetiminde geleneksel yönetim tarzının değişen siyasal, ekonomik, toplumsal ve teknolojik ihtiyaçları yeterince karşılayamaması farklı yönetim anlayışların doğmasına yol açmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren gündeme gelen ve dikkat çeken yönetim anlayışlarından birisi yönetişim olmuştur. Yönetişimle birlikte yönetim ile yönetilenler arasındaki ilişkiler farklı zemine oturtularak aralarındaki mutlak ayrımın ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Yönetişimle birlikte karar süreçlerine ilgili aktörlerin katılımı sağlanarak ortak karar alma anlayışına geçilmektedir (Tekeli ve İlkin, 2003:85). Kamusal kararların hazırlanma sürecine kamusal otoriteler dışında kalan sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri gibi diğer aktörlerin katılması bu aktörlere kamu yararının şekillenmesine etki imkanı sağlamaktadır. Yönetişim sayesinde toplumsal beklenti ve ihtiyaçlar ile kamu politikaları arasında uyumun sağlanması hedeflenir.

Yönetişim süreci, yönetsel aktörlerle yönetim dışı aktörler arasında beraberce ortak karar almaya vurgu yapmakla kalmamış çok düzeyli/katmanlı siyasi ve idari yapılar içinde karar alma anlayış ve pratiklerini de etkilemiştir. Böylesi siyasi ve idari yapılarda en üstteki düzeyin baskın konumunu sorgulayan ve karar alma süreçlerinde resmi olarak yer almayan ancak alınan kararlardan doğrudan etkilenen düzeyleri içine alan yeni karar alma modelleri geliştirildi. Aynı siyasi ve idari yapı içinde yer alan farklı düzeylerin ortaklaşa karar almasını ifade etmek üzere çok düzeyli yönetişim (*gouvernance multi-niveaux*) kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Çok düzeyli yönetişim birden fazla yönetim düzeyi arasındaki ilişki biçimine odaklanır. Üst üste binmiş farklı özellikler gösteren ve farklı statüye sahip düzeylerin beraberce yönetme usullerini belirler. Düzeyler arası ilişkileri anlamaya ve açıklamaya yönelik diğer biçimlerden daha uygun bir çerçeve sunar. Çok düzeyli yönetişim modelinde düzeyler arasındaki ilişkilerin hiyerarşikliği azalırken interaktifliği artmaktadır (Okçu, tarihsiz).

Çok düzeyli yönetişimin etkisi, her düzeyin sahip olduğu birikimi bir araya getirmede ortaya çıkar. Yerel ve bölgesel yönetimler, hem ulusal düzey ile bağ kurmada elverişli bir düzeydirler hem de yerel aktörler ve sivil toplumla ilişkilerin geliştirilmesinde etkili bir konuma sahiptirler. Bu yönetimlerin alana yakınlıkları sorunların ve ihtiyaçların bilinmesine imkan sağlar (Coopenergy, 2016:3).

Çok düzeyli yönetişimin en ilerlemiş örneği olarak AB gösterilmektedir (Okçu, tarihsiz). Çok düzeyli bir sistemde altta bulunan düzeylerin karar alma sürecine katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirilir. AB örneğinde ele alındığında alttaki yönetsel kademelerin kararlara katılımı, alınan kararların coğrafi alana uyumunu sağlar. Üst düzeydeki yönetimlerin re'sen süreci yönetmesi ve bunun sonucunda tüm düzeyleri bağlayan hukuksal metinler kabul etmesi alt kademelerin anlayışıyla uyumsuzluk sorunu ortaya çıkarabilir (Egeberg, 2010: 23).

AB içinde resmi anlamda karar alma modeli AB Parlamentosu, Komisyon ve Konsey olmak üzere üçlü yapı üzerine bina edilmiştir. AB'nin kuruluşunu takiben geçirdiği değişim sürecinde AB kurumları, devletler ve yerel ve bölgesel yönetimler arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bilhassa yerel ve bölgesel yönetimlerin siyasi bütünleşme sürecinden olumsuz etkilendiği ve AB karar süreçlerinde yetki ve sorumluluk düzeylerinin zayıf kaldığı görülmüştür. Değişim süreci, AB'deki demokrasi açığının giderilmesinde vatandaşa en yakın birimler olan ve onların talep ve beklentilerini merkeze en etkili şekilde iletebilecek olan devlet altı birimlerin karar alma mekanizmalara dahil edilmesinin yararlı olabileceğini gösterdi.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÇOK DÜZEYLİ YÖNETİŞİMİN GELİŞİMİ

1990'lı yıllar başta bölgesel yönetimler olmak üzere devlet altı birimlerin AB entegrasyonunda oynadığı role ilişkin tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu dönemde çok düzeyli yönetişim, AB'de kararlarının alınmasında bir alternatif olarak kavramlaştırılarak tartışmalar için bir teorik zemin oluşturulmuştur (Jeffry, 1997:213-214). Devlet altı birimlerin dayandığı hukuki dayanaklar onların hükümetlerarası ilişkilere dahil edilebileceği fikrini gündeme getirmiştir (Jeffry, 1997:227).

Çok düzeyli yönetişim kavramı ilk olarak Gary Marks tarafından 1993 yılında AB'nin politika yapma usullerinde gerçekleştirilen temel reformun ortaya çıkardığı gelişmeleri nitelendirmek üzere kullanılmıştır. Kavram, devletler üstü bir yapılanma olarak AB'nin etkin şekilde işlemesine katkı sağlayacak önerilerin geliştirilmesinde elverişli bir zemin yaratmıştır (Aktaran Demiral,2009:27).

Çok düzeyli yönetişimin AB'nin kurumsal işleyişinde alternatif hale gelmesinde derinleşme politikalarının etkisi görülmektedir. Avrupa Tek Senedi (1987) ortak pazarın kurulmasına yönelik önemli bir belgedir. Bu belgenin diğer önemi ise senedin imzalanmasına kadar olan dönemde oybirliğiyle karar alınması gereken bazı alanlarda nitelikli çoğunlukla karar alınmasını sağlamasıdır. Tek senedin öngördüğü alanlarda oybirliği uygulamasından nitelikli çoğunluk uygulamasına geçiş AB'nin yönetişime verdiği önemin göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Aktaran Demiral, 2009:28). Çok düzeyli yönetişim pratiği olarak nitelendirilen gelişme ekonomik bakımdan zayıf olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın AB'ye katılmasıyla yaşanmıştır. Bu ülkelerin AB'nin gelişmişlik seviyesine ulaşabilmeleri için mali yardımlarla desteklenmesi uygun görülmüştür. AB yapısal fonlarından yapılacak yardımların tahsis edilen alanlarda etkili şekilde kullanılmasını sağlamak üzere

yeni bir öneri ortaya atılmıştır. AB Komisyonu'nun önerisiyle yapısal fonların üye devletlerde yönetiminin yerel, ulusal ve AB kurumlarının beraberce yönetilmesine karar verilmesi çok düzeyli yönetişim örneği olarak kabul edilmiştir. Bu pratik Gary Marks tarafından çok düzeyli yönetişim olarak kavramsallaştırılmıştır (Aktaran Demiral, 2009:29).

Çok düzeyli yönetişim, ilk defa 2009'da Bölgeler Komitesi tarafından kullanılan bir terimdir. AB Komisyonu'nun "*İşbirliği İçinde Bir Avrupa İnşa Edelim*" anlayışını esas almaktadır. Çok düzeyli yönetişimin iddiası politikaların ve stratejilerin etkililiğinin ancak işbirliği sayesinde gerçekleşeceğidir (Coopenergy, 2016:2). Bölgeler Komitesine göre çok düzeyli yönetişim "*işbirliğine dayanan ve AB'nin politikalarını hazırlamayı ve uygulamayı hedefleyen yerel ve bölgesel otoritelerin, üye devletlerin ve Birliğin koordineli eylemleridir*". Kurumsal yapıdaki mevcut düzeyler arasında sorumluluk paylaşımını kabul eden AB, ilgili tüm aktörlerin temsilini kapsamına alarak demokratik meşruiyetini güçlendirmeyi hedeflemektedir (Comité des Régions, 2009).

Yönetişim kavramının tercih edilmesi ve yaygınlık kazanması AB'nin karar alma sürecinin sabit ve donmuş yöntemler üzerinden yürütülmemesiyle ilişkilendirilmiştir. AB içinde karar alma sürecinde rol oynayan aktörler, temsil ettikleri yapı ve kesimlerin çıkarlarını savunmaktadır. AB Parlamentosu kendisini seçen vatandaşların çıkarlarını, AB Konseyi ve AB Bakanlar Konseyi üye devletlerin çıkarlarını ve AB Komisyonu ise AB'nin genel çıkarlarını savunur. Farklı kurum ve organların farklı çıkarları savunması nedeniyle birlikte karar alma usulleri yaygınlık kazanmakta ve çeşitlilik göstermektedir. AB'de, ortak politikalar, mevcut hukuki yapı üzerinden oluşturulur ve çeşitli denetim mekanizmaları ile denetlenirler. Farklı kurumların bir araya gelerek aldığı kararlar, mevcut çıkarların bütününün bir politikanın oluşumunda yer aldığını gösterir. Bununla birlikte çok düzeyli yönetişim usullerinin oldukça karmaşık olması vatandaşların yönetsel karar ve işleyiş sürecini anlamada zorluk çekmesine sebep olmaktadır (Montagner, 2005).

AB'nin çoklu aktörlere dayanan kendine özgü kurumsal yapısı yönetişim için uygun bir zemin hazırlamıştır. AB'deki çok düzeyli yönetişimin belirgin örnekleri sosyal ve coğrafi uyum politikalarında görülür. Geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak üzere AB Komisyonu, birçok proje ve finansmana ilişkin doğrudan yerel yönetimlerle çalışmıştır. Hatta bazen AB Komisyonu'nun, üye devletlerin çekincelerini aşmak için bölge yönetimleriyle beraber çözüm aradığı görülmüştür (Montagner, 2005).

AB'de çok düzeyli yönetişimin enerji politikalarına yönelik planlama sürecinde çeşitli aktörlerin tecrübelerini birleştirmesini sağlayacağı dile getirilmiştir. Sürdürülebilir enerji konusunda çok düzeyli yönetişimin önemli olduğu tespit edilmiştir. AB Bölgeler Komitesi başkanlığı yapmış olan Markkula şu tespiti yapmaktadır: " *Yerel, bölgesel veya ulusal düzeyde olsun yönetsel organlar ortak bir amacı paylaşmaktadır: Vatandaşın faydasına olan sonuçlara ulaşmak. Bu yönetimler arasında rekabet değil işbirliği olmalıdır*…"(Coopenergy, 2016:3-5). İspanya'da Tordera Belediye başkanlığı yapmış olan Canizares'e göre çok düzeyli yönetişim esastır. Yerel yönetimler, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan plan ve programlarda dikkate alınması gereken kaçınılmaz aktörlerdir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına göre yerel yönetimler kendilerini ilgilendiren kararların alınmasına dahil edilmelidir. Etkili birçok düzeyli yönetişim sistemi kurmak koordinasyon mekanizmalarını güçlendirmekle mümkündür. Bu amaca ulaşmak için ulusal devletlerin sürece katılımı sağlanmalıdır (Canizares, 2018).

AB'de çok düzeyli yönetişim pratiklerinin gelişmesi AB'nin sürekli değiştiğinin bir işareti olarak değerlendirilmektedir. AB içinde iktidarı tek başına elinde tutan bir düzey olmadığını belirten Montagner, iktidarı "*geniş bir oyunun içindeki farklı sosyal aktörler arasında sürekli müzakerenin sonucu"* olarak görmektedir. Bu sosyal aktörlerin AB kurumları, üye devletler, yerel yönetimler ve özel kesim aktörleri olduğunu belirten Montagner, AB politikalarında dikkat edilecek hususun oyunun kurallarının kim tarafından nasıl belirlendiğini tespit etmek olduğunu söylemektedir (Montagner, 2005).

AB düzeyinde çok düzeyli yönetişim anlayışının gelişiminde yerellik (subsdiarité) ilkesinin etkisini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Çok düzeyli yönetişimde yerel ve bölgesel yönetimlerin yer alması bu ilkeye işlerlik kazandırmıştır. Bu ilkenin varlığı AB içerisinde kararların vatandaşlara en yakın birimlerince alınmasını gerektirir. Birden fazla düzeylerden oluşan siyasi ve idari yapılarda

hizmetlere ilişkin yetki ve sorumluluğun mümkün olduğunca vatandaşlara en yakın birimlere verilmesi anlamına gelir. Böylece bir taraftan beklenti ve ihtiyaçlar ile kararlar arasında uyum sağlanmış olurken diğer taraftan vatandaşlar demokratik işleyişte aktif bir pozisyona sahip olurlar. AB kurumsal yapısında tek düzeyden alınan, bütün düzeyler için bağlayıcı olan ve tek yönlülük içeren karar alma usulü yerine çok aktörlü karar almaya imkan sağlar.

Çok düzeyli yönetişime yönelik eleştiriler de mevcuttur. Bu eleştirilere göre çok düzeyli yönetişimi esasa alan karar alma süreçlerinde yerel ve bölgesel yönetimler istenilen seviyede etkili olamamaktadır. Zira karar alma süreçleri çok düzeyli yönetişime uygun şekilde oluşturulması gerekirken uygulamada belirsizlikler varlığını korumaktadır. Ayrıca sivil aktörlerin ihmal edildiği görülmektedir (Demiral, 2009:35). Diğer eleştiriler ise çeşitli düzeylerdeki aktörlerin karşılıklı etkileşimine dayalı yönetme sürecini ifade eden çok düzeyli yönetişimin belirli bağlamlarda geçerli olması, çok düzeyli yönetişime ilişkin üye ülkeler arasında yaklaşım farkı olması, devlet altı birimlerin bütünleşme sürecindeki politikalara katılımının yetersiz kalması gibi hususlarda toplanmaktadır (Arısoy, 2009: 19).

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÇOK DÜZEYLİ YÖNETİŞİME İLİŞKİN BELGELER

AB, çeşitli karar ve düzenlemelerinde iyi yönetişimi kendi üyeleri için gündeme getirmekle kalmayıp aday ülkelerin AB'ye yönetsel uyum sürecinde dikkate almalarını istemektedir. SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management - Yönetişim ve Yönetimi Geliştirmek için Destek) ve benzeri programlarda topluluk müktesebatının gereklerini yapabilmek ve üye ülkelerle aynı yönetsel zeminde hareket ederek AB içerisinde standardizasyonu sağlamak üzere aday ülkelerin kamu yönetimi reformlarında iyi yönetişime yer açmalarını önermektedir.

Çok düzeyli yapıya sahip olan AB, bizzat kendi kurumları vasıtasıyla iyi yönetişimi kapsayan belgeler kabul etmektedir. 2001 yılında kabul ettiği yönetişim üzerine Beyaz Kitap üye devletler ile birlik kurumları arasında ortaklaşa yönetimin tesisine yönelik olarak yetki ve sorumlulukların paylaşımının daha net ölçütlere bağlı olarak gerçekleştirilmesini önermektedir. Ayrıca AB içindeki danışma işleviyle donatılmış organlar ve diğer aktörler çok düzeyli yönetişimin kurulmasına yönelik belgeler ve deklarasyonlar yayınlamaktadır. Bu çerçevede AB içindeki Bölgeler Komitesi AB'nin inşasında beraberce hareket etmeyi sağlayacak yönetsel anlayışın temel felsefesini ortaya koyan Çok Düzeyli Yönetişim Beyaz Kitabını yayınlamış ve daha sonra da Çok Düzeyli Yönetişim Şartını kabul etmiştir. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Başkanları da yayınlamış oldukları deklarasyonda AB düzeyinde işbirliğine dayalı yönetişimi desteklemişlerdir.

Avrupa Birliği Yönetişim Beyaz Kitabı

AB, 25 Temmuz 2001'de yönetişim üzerine Beyaz Kitap yayınladı. Beyaz Kitapta ortaya konulan iyi yönetişim ilkeleri AB kurumları ile yerel ve bölgesel yönetimleri kapsamaktadır. Beyaz Kitap, Avrupa'nın karşı karşıya bulunduğu paradoksa dikkate çekmektedir. Bir taraftan Avrupa'nın çözmesi gereken önemli sorunlarına işaret ederken diğer yandan vatandaşların kurumlara karşı güvensizlik içinde olduğunu belirtmektedir. Yönetişim sayesinde ortaya çıkan mevcut paradoksun aşılabileceği kanaati oluşmuştur (Tekeli ve İlkin, 2003:87). Beyaz Kitap, AB'nin çok düzeyli bir yapıya sahip olduğunu tespit ederek bu düzeyleri temsil eden yapıların etkileşim halinde ve beraberce çalışmasına göre oluşturulmadığını tespit etmektedir. Değişik düzeyler arasında kurulacak işbirliğinden anlaşılan AB karar süreçlerine yerel ve bölgesel yönetimleri dahil edecek mekanizmaların oluşturulmasıdır (Okçu, 2007:305-306; Koçak, 2010:479-480). AB içinde yaklaşık 95 bin yerel yönetim temel yetkilere sahip olup birçok önemli alanda (eğitim, çevre, ekonomik kalkınma, alan düzenlemesi, ulaşım vb.) katkıda bulunmaktadır. Yerel yönetimler AB içinde toplam kamu yatırım harcamalarının 2/3'nü yaparken kamu istihdamının % 56'nı temsil etmektedir (Comité des Régions, 2009).

Beyaz Kitaba göre iyi bir yönetişimin temelinde beş ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler, açıklık, katılım, sorumluluk, etkinlik ve uyumdur. Bu ilkeler dikkate alınarak AB kurumlarının şeffaflığa daha fazla önem vermesi, karar süreçlerine vatandaş katımının sistematik hale getirilmesi, aktörlerin üstlendiği sorumluluğu gereğince yerine getirmesi, etkinliği sağlamak üzere kararların en uygun düzeylerde alınması ve AB politikalarının birbirinden kopuk olmayıp aralarında uyumun sağlanması

önerilmektedir (AB, 2001). Bölgeler Komitesi'ne göre çok düzeyli yönetişim bu beş ilkenin uygulanmasını garanti eder, onları geliştirir ve tamamlar (Comité des Régions, 2009).

AB Komisyonu, AB düzeyinde yönetişimi iyileştirmek üzere dört değişiklik önermektedir. Bu değişiklikler şunlardır: Aktörlerin katılımını arttırmak, mevzuatı iyileştirmek, küresel yönetişime katkıda bulunmak ve kurumların politik stratejilerini yeniden belirlemektir. AB Komisyonu söz konusu değişiklik önerilerini gerekçelendirmektedir. AB Komisyonu'na göre AB içerisinde vatandaşların karar süreçlerine katılım sorunu yaşandığından alınan kararların meşruiyeti tartışmaya açılmaktadır. Bu sorunu aşmak üzere AB politika ve kararlarının sadece üst düzeylerde belirlenmemesi gerekir. AB içerisindeki düzeyler arasında işbirliği tesis edilmeli ve yerel ve bölgesel yönetimler aracılığıyla vatandaşlara ulaşılmalıdır (AB, 2001).

AB Komisyonu, topluluk kararlarının yerel ve bölgesel beklentileri yeterince dikkate almadığı tespitinde bulunarak yerel düzeydeki sivil toplum kuruluşları ile Bölgeler Komitesi arasındaki işbirliğinin artırılmasını tavsiye etmektedir. Bu bağlamda Bölgeler Komitesi'nin AB direktiflerinin yerel etkilerini sistematik şekilde inceleyerek sürece katkı vermesini istemektedir. Ayrıca üye devletlerden yerel aktörlerin topluluk politikalarının belirlenmesine daha fazla katılımını sağlayacak mekanizmaları kurması beklenmektedir (AB, 2001).

İlgili aktörlerin katılımını arttırmaya yönelik diğer tavsiye ise yerel etkileri olan bazı topluluk politikalarının uygulanmasında çok geniş esneklik sağlanmasıdır. AB Komisyonu, üye devletler, yerel ve bölgesel yönetimler ile Komisyon arasında yapılacak sözleşmelerle, yerel koşulları dikkate alarak yerel yönetimlere topluluk mevzuatını uygulama imkanı sağlanacağını düşünmektedir. AB'nin hedefleri arasında küresel düzeyde etkili olmak yer almaktadır. AB'nin bu hedefe ulaşabilmesi kendi içinde yönetişimi tesis etmesine bağlıdır. Yönetişimi kurumsallaştırmanın yolu hükümet ve hükümet dışı aktörlerle ilişkinin sistematik hale getirilmesiyle mümkün olur (AB, 2001).

Bölgeler Komitesi Çok Düzeyli Yönetişim Beyaz Kitabı

Maastrciht Antlaşması ile AB kurumsal yapısına dahil olan Bölgeler Komitesi ile yerel ve bölgesel yönetimlerin AB düzeyinde etkili olmasının yolu açılmış oldu. Kurucu antlaşmalarda yapılan değişikliklerle AB Komisyonu ve AB Konseyi'nin faaliyet alanlarının önemli bir kısmında Bölgeler Komitesi'nden görüş almaları zorunlu tutulmuştur. Ayrıca antlaşmalarda sayılan alanlar dışında kalan konularda bu kurumlar yerel etkileri olabileceğini düşündükleri hususlarda Bölgeler Komitesi'ne danışabilir. Bölgeler Komitesi'nin kurumsal danışma mekanizmalarını beklemeksizin re'sen harekete geçip önemli gördüğü bir hususun AB gündemine taşıması da mümkündür. Bölgeler Komitesi'nin AB'nin işleyiş ve gelecek hedefleriyle ilgili değerlendirmeler yaptığı da görülmektedir (Kada, 2010:38).

Bölgeler Komitesi yönetişimi AB bütünleşme sürecinin başarısının temel anahtarlarından birisi olarak görmüştür. Topluluk politikalarının uygulanmasında yönetişime duyulan ihtiyaç hem devlet ve hükümet başkanları zirvesinin 25 Mart 2007 tarihli Berlin Deklarasyonu'nda hem de bu deklarasyondan birkaç gün önce Bölgeler Komitesi'nin yayınladığı Roma Deklarasyonu'nda dile getirilmiştir (Comité des Régions, 2009).

Gerçek anlamda çok düzeyli yönetişimi uygulamaya koymak Bölgeler Komitesinin hep stratejik önceliklerinden olmuştur. Bölgeler Komitesi Çok Düzeyli Yönetişim Beyaz Kitabı bu önceliği yansıtmaktadır. Beyaz Kitap, AB yönetişimi için politik önerilerde bulunmakla kalmayıp uygulamaya yönelik mekanizmalar da ortaya koymaktadır. Beyaz Kitabın "işbirliği halinde Avrupa'yı inşa etmek" iradesi konusunda etki oluşturduğu kanaati taşıyan Bölgeler Komitesi bu kitabın iki amacı olduğunu belirtmektedir: AB sürecine katılımı teşvik etmek ve topluluk eylemlerini etkin hale getirmek (Comité des Régions, 2009).

Çok düzeyli yönetişime ilişkin olarak Beyaz Kitapta, topluluğun temel ve stratejik reformlarının AB Komisyonu ve Bölgeler Komitesi tarafından istişare edilen bir eylem planına dayanması gerektiğinin altı çizmektedir. Yönetim düzeyleri arasındaki işbirliği pratikleri güçlendirilmelidir. İşbirliği aynı anda hem dikey boyutta (yerel yönetimler-devlet-AB arasında) hem de yatay boyutta (yerel yönetimlerarası) olmalıdır. Bölgeler Komitesi AB'de bir yönetişim modeli kumayı önermektedir. Böylesi bir yönetişimin kurulması çeşitli sebeplerden kaynaklanmaktadır. Her şeyden önce küreselleşmenin

ekonomik, sosyal, siyasi başta olmak üzere çeşitli boyutları karşısında AB'nin politika geliştirmesi önem arz etmektedir. Zira küreselleşmenin AB için toplumlarda tek tipleşme ve üye ülkeler içinde ve üye ülkeler arasında artış gösteren eşitsizlikler olmak üzere iki temel risk taşıdığı tespit edilmiştir (Comité des Régions, 2009). Bu risklerin engellenmesi veya kontrol edilmesinde yönetişime dayalı bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Farklı yönetim düzeylerinin birikim ve katkılarının ortak bir potada eritilmesiyle AB'nin, bu süreci etkili şekilde yöneteceği düşünülmektedir.

Beyaz Kitap, çok düzeyli yönetişimi, AB kurumlarının amaçları ile yerel ve bölgesel yönetimlerin amaçlarının bütünleşmesi olarak anlamaktadır. Bu yaklaşım, hem yerel ve bölgesel yönetimlerin gücünün arttırılmasını hem de topluluk politikalarına katılımının teşvik edilmesini içermektedir. Üye devletlerden beklenen temel husus çok düzeyli yönetişim koşullarının oluşturulması ve AB düzeyindeki danışma, işbirliği ve koordinasyon mekanizmalarının kendilerince de uygulanmasıdır (Comité des Régions, 2009).

Bölgeler Komitesi AB Çok Düzeyli Yönetişim Şartı hazırlanmasını önermiştir. Böylece AB yönetsel değerleri içerisine yönetişimin dahil edilmesi hedeflenmiştir. Nitekim AB yapısal fonlarına ilişkin yapılan değişikliklerle çok düzeyli yönetişim prensibi kurumsal işleyişte kendine yer bulmuştur (Comité des Régions, 2014).

Bölgeler Komitesi Avrupa Çok Düzeyli Yönetişim Şartı

Avrupa Çok Düzeyli Yönetişim Şartı, Bölgeler Komitesi tarafından 3 Nisan 2014'de kabul edilmiştir. Şartın, hukuken bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte imzacı devletleri çok düzeyli yönetişimin gelişmesinde yükümlülük altına sokması beklenmektedir. Şartın önsözünde AB içinde birçok yetki ve sorumluluğun farklı yönetim düzeyleri arasında paylaştırıldığına dikkat çekilmekte ve AB'de ekonomik, sosyal ve coğrafi alanlarda daha yüksek düzeyde uyum sağlanabilmesi için işbirliği içinde çalışılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. AB içinde hiçbir düzeyin karşılaştığı sorunları tek başına çözemeyeceği iddiasını dile getiren şartta çok düzeyli yönetişime dayanan bir Avrupa savunulmaktadır. Şarta göre çok düzeyli yönetişim"*AB, üye devletler ve yerel ve bölgesel yönetimlerin yerellik (subsdiarite), ölçülülük ve işbirliği üzerine kurulu koordine olunmuş eylemleridir*"(Comité des Régions, 2014).

Şarta göre AB çok düzeyli yönetişimi şu prensipler üzerine kurulmalıdır (Comité des Régions, 2014):

1-Kapsayıcı, açık, şeffaf karar süreçlerini geliştirmek

2-Karar sürecinde katılımı ve tüm kurumsal ortakların haklarına saygı göstererek kamu ve özel ortakları kapsayan işbirliğini geliştirmek

3-Politikaların uyumu ve etkililiği ile yönetişimin bütün düzeyleri arasında bütçe sinerjisini geliştirmek

4-Karar süreçlerinde ölçülülük ve yerellik ilkelerini gözetmek

5-Yönetim düzeylerinin her birinde temel hakların korunmasını maksimum seviyede garanti etmek

Bölgeler Komitesi, AB içinde politikaların hazırlanması ve uygulanmasında çok düzeyli yönetişimi somut hale getirmeyi taahhüt etmektedir. Bu bağlamda vatandaş katılımın geliştirilmesi, diğer kamu otoriteleriyle yakın işbirliğinin sağlanması, tek Avrupa anlayışının desteklenmesi, kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi ve yönetim düzeylerinde karşılıklı öğrenmenin geliştirilmesi ile yerelden başlayarak AB düzeyine doğru ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Comité des Régions, 2014).

Şart, hukuken zorlayıcı ve bağlayıcı bir metin hüviyetine sahip değildir. Daha ziyade AB kurumlarına ve üye ülkelere yönelik siyasal mesaj göndermeyi amaçlamaktadır. Şartın muhatabı esasen yerel yönetimlerdir. Aktif görevde bulunan yerel ve bölgesel yönetim temsilcileri şartı imzalayabilir. Şartın imzalanması yerel yöneticileri taahhüt altına sokarken yönettikleri yerel ve bölgesel yönetimleri prensip olarak hukuken bağlamamaktadır. Şartın etkisini yaymak, resmi kurumlar üzerinde baskı oluşturmayı sağlamak ve şarta desteğini göstermek üzere resmi yerel görevleri olmayan politik kişilikler de şartı imzalayabilirler (http://www.leslettreseuropeennes.eu/charte-de-la-gouvernance-a-multiniveaux/).

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Başkanları Deklarasyonu

AB'de çok düzeyli yönetişim, AB siyasi ve idari yapısı içinde yer alan ve AB politikalarının oluşturulmasına herhangi bir şekilde katkı sağlayan yönetsel düzeyler arasındaki ilişkileri inceleme konusu yapar. AB kurumları, ulusal yönetimler ile yerel ve bölgesel yönetimler arasında güç paylaşımının nasıl olması gerektiğine ilişkin bir çerçeve çizer. AB yönetim sürecine katılan kurum ve organların birlikte karar almasını ifade eder.

Çok düzeyli yönetişimi gündeme getirmek ve desteklemek üzere yapılan çalışmalardan birisi bu konuda yerel seçilmişlerin yayınladığı deklarasyondur. Avrupa yerel ve bölgesel yönetim başkanlarının 12 Aralık 2011'de yayınladığı deklarasyona göre işbirliği yönetişimi AB'de temel amaç haline getirilmelidir. İşbirliği yönetişimi, ölçülülük ve yerellik prensiplerini bir araya getirmede en iyi yöntem olarak görülmektedir. İşbirliği yönetişimi, her düzeyin gönüllü katılımını esas alan ve dikey ve yatay ağları geliştirmede etkili olabilecek bir modeldir. Bu model, vatandaşları, işletmeleri, sivil toplum kuruluşlarını ve diğer ortakları herkesin faydasını gözetecek şekilde paylaşılan amaçlar etrafında harekete geçirmeyi hedefler. İşbirliği yönetişimi sayesinde AB'ye aidiyet duygusu güçlendirilmiş olacaktır (Déclaration, 2011).

Yerel ve bölgesel yönetim başkanları söz konusu deklarasyonda ekonomik krizden çıkmak için büyümeyi ve sürdürülebilirliği teşvik eden 2020 Avrupa Stratejisinin amaçlarını desteklediklerini açıklamışlardır. 2000-2010 Lizbon Stratejisinin başarılı olamadığı tespitini yapan başkanlar bunun sebebi olarak yerel ve bölgesel yönetimlerin sürece yeterince dahil edilmemelerini göstermektedir. Lizbon stratejisi, süreci sadece devlet ve AB düzeylerini dikkate alarak planlamış ve yürütmüştür. Bu nedenle başkanlar stratejilerde belirlenen sonuçlara ulaşmak için yapıcı ve etkili yatay ve dikey işbirliğine ihtiyaç olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca stratejilerin başarısı ilgili aktörlerin mobilize edilerek işbirliği içinde hareket edilmesine bağlıdır. Sonuç olarak başkanlar, AB kurumları ve ulusal yönetimlere çağrıda bulunarak bütün topluluk politikalarında işbirliği yönetişiminin uygulanmasını istemekte ve bunu sağlamak için aktif şekilde bütün yerel ve bölgesel yönetimlerin karar ve uygulama süreçlerine dahil edilmesini önermektedirler (Déclaration, 2011).

SONUÇ

AB kurumsal yapısı ile yerel arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı sıklıkla tartışılmış bir hususdur. Bilhassa AB'nin vatandaşlar nezdinde güven açığı sorunu ile karşı karşıya alması bu hususu daha da önemli hale getirmiştir. 1992 Maastricht Antlaşması ile AB kurumsal yapısına Bölgeler Komitesi'nin dahil edilmesi yerel ve bölgesel yönetimler açısından önemli bir adım olmuştur. Bölgeler Komitesi, yerel ve bölgesel yönetimlerin çıkarlarını AB düzeyinde savunmakla kalmayıp, AB'nin inşasında geliştirdiği önerilerle aktif bir yaklaşım sergilemektedir. Nitekim Bölgeler Komitesi, AB düzeyinde yönetişime ilişkin vizyonunu 2009'da yayınladığı Beyaz Kitap'ta ortaya koymuştur.

AB politikalarının başarısında farklı düzeyler arasındaki uyum başarıyı doğrudan etkilemektedir. Çok düzeyli yönetişim, bu düzeyler arasında görev ve yetki paylaşımını içermekte olup kararların bu düzeylerin katılımı ile alınmasını öne çıkarır. Çok düzeyli yönetişimle söz konusu düzeyler arasında etkileşime dayalı karar alma modeli benimsenmiş olur. Çok düzeyli yönetişim dinamik bir süreç olarak tasarlanmıştır. Düzeyler arası uygun etkileşim mekanizmaları kurulması ve işletilmesi durumunda AB politikalarının başarılı olmasında olumlu katkılar sağlayacaktır.

AB'de karar alma sürecinin farklı düzeylerde arasında paylaşılmasını içeren çok düzeyli yönetişim sayesinde yerel ve bölgesel yönetimlerin karar alma süreçlerine daha güçlü şekilde katılımı gerçekleşmiş olacaktır. Bu sayede kuruluşundan itibaren ulus devletlerin etkisi ve yönlendirmeleriyle çalışan AB kurumsal yapısında yerel aktörlerin ağırlığı arttırılmış olacak ve yerel ve bölgesel yönetimler doğrudan AB kurumlarıyla temasa geçme imkanı kazanacaklardır.

AB düzeyinde çok düzeyli yönetişimden beklenen yararların sağlanabilmesi için çok düzeyli yönetişimin kurulması ve sağlıklı şekilde işletilmesine yönelik eleştirilerin dikkate alınması önem taşımaktadır. Geleneksel merkeziyetçi ve hiyerarşik karar alma uygulamalarının desantralize edilmesi çok düzeyli yönetişimin sağlanmasında etkili bir koşuldur. Karar alma süreçlerinin desantralize edilmesiyle anlaşılması gereken devletler yanında yerel ve diğer sivil toplum aktörlerine alan

açılmasıdır. AB ve üye devletler dışında kalan ilgili aktörlerin gerçek anlamda katılımının sağlanması gerekir. AB kurumları ve üye devletler karşısında oldukça sınırlı bir güce sahip olan diğer aktörlerle olan ilişkilerin karşılıklı anlayış üzerine kurulması, çok düzeyli yönetişim mekanizmalarının açık ve öngörülebilir şekilde mümkün olduğunca kurucu antlaşmalarla düzenlenmesi ve garanti altına alınması gerekir. Çok düzeyli yönetişimin çerçevesinin hukuki netlik içinde olmaması yerel ve bölgesel yönetimlerle diğer aktörlerin katılımını göstermelik hale getirme riski taşır.

KAYNAKÇA

AB (2001), Livre blanc sur la gouvernance**,** https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=LEGISSUM%3Al10109, (Erişim Tarihi:2/11/2018).

ARISOY, İ. A.(2009), Avrupa Bütünleşmesinde Bölgeselleşmenin Dinamikleri: İtalya Örneği Ve Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

CANİZARES, Joan Carles Garcia ile yapılan söyleşi https:// www. Facebook.com/globallocalforumofficilel, (Erişim Tarihi:26/11/2018).

COMİTE DES REGİONS (2009), Lıvre Blanc Du Comıté Des Régıons Sur La Gouvernance À Multınıveaux, http://aer-www.ameos.net/fileadmin/user_upload/MainIssues/Governance/CoR_Consultation_Whitebook_on_Multilevel_Governance/.dam/l10n/fr/FR_CoR_Whitebook_on_Multilevel_Governance.pdf (Erişim Tarihi:2/11/2018)

COMİTE DES REGİONS (2014), Charte pour la Gouvernance à Multiniveaux en Europe", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.174.01.0001.01.FRA&toc=OJ:C:2014:174:TOC, 12/02/2019.

COOPENERGNY (2016), Guide de la Gouvernance Multi-niveaux, http://www.hespul.org/wp-content/uploads/2014/02/coopenergy_guide_gouvernance_multiniveaux_fevrier2016.pdf (Erişim Tarihi:18/04/2019).

Déclaration des présidents Assemblée des Régions d'Europe Conseil des Communes et Régions d'Europe Conférence des Régions Périphériques Maritimes Eurocities (2011) "Gouverner en partenariat. Unis pour construire une Europe plus forte"- http://aer-www.ameos.net/fileadmin/user_upload/MainIssues/Governance/.dam/l10n/fr/Final-Declaration-121211-FR.pdf, 2/11/2018

DEMİRAL, N. (2009), Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Yunanistan, Portekiz, Polonya ve Bulgaristan Deneyimleri Işığında Avrupalılaşma Olgusunun Türk Kamu Yönetimine Etkisi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

EGEBERG, M. (2010), L'Administration de l'Union Européenne: Niveaux Multiples et Construction d'Un Centre, *Revue Française d'Administration Publique*, no:133, s.17-26.

JEFFERY, C. (1997), L'émergence d'une gouvernance multi-niveaux dans l'Union Européenne:Une Approche des Politiques Nationales, *Politiques et Management Public*, Vol 15, no:3, s.211-231. https://www.persee.fr/docAsPDF/pomap_0758-1726_1997_num_15_3_2160.pdf, (Erişim Tarihi:2/11/2018).

KADA, N. (2010), *Les Colletivités Territoriales Dans L'Union Européenne. Vers une Europe Décentralisée?*, PUG, Grenoble.

KOÇAK, S.Y. (2010), Avrupa Birliği ve Yönetişim, M. Akif ÇUKURÇAYIR, H.Tuğba EROĞLU, Hülya EŞKİ UĞUZ içinde, *Yönetişim*, (s.465-493), Konya: Çizgi Kitabevi.

MONTAGNER, M. (2005), L'Union Européenne:Une Espace de Gouvernance en Construction, La Notion de Gouvernance: Un Paradigme Pertinent Pour Etudier Le Systeme Politique de UE, www.institut.gouvernance.org (Erişim Tarihi:1/11/2018).

OKÇU, M. (2007), Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği İçin Yönetişim Ne Anlama Geliyor?, SDÜ, *İİBF Dergisi*, C.12. S.3, s.299-312.

OKÇU, M. (Tarihsiz), Avrupa Yönetsel Alanına Doğru Türk Kamu Yönetimi:Çok Düzlemli Yönetişim, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868421r8525.Avrupa_Yonetsel_Alanina_Dogru_Turk_Kamu_Yonetimi_Cok_Duzlemli_Yonetisim.pdf, (Erişim Tarihi:13/02/2019).

TEKELİ, İ., İLKİN S. (2003), *Avrupa Birliği Türkiye ve Yerellik*, IULA-EMME Yayını, İstanbul.

İNTERNET KAYNAĞI

http://www.leslettreseuropeennes.eu/charte-de-la-gouvernance-a-multiniveaux (Erişim Tarihi:14/12/2018).

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA İSTİHDAM VE YEŞİL İŞLER

Neslihan ARSLAN[45]

Özet
Sürdürülebilirlik, ülkelerin kalkınmaları konusunda istikrara vurgu yapan bir kavramdır. Sürdürülebilirlik açısından ele alındığında çevresel sürdürülebilirlik ve istihdam arasında bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki "yeşil iş" kavramını öne çıkarmaktadır. Yeşil işler çevreye duyarlı işler olarak bilinmektedir. Günümüzde pek çok sektörde yeşil işlerde istihdam alanları giderek yaygınlaşmaktadır. Diğer taraftan işletmeler ve çalışanlar arasında yeşil işlerle ilgili farkındalık artmaktadır. Bu durum çevre konusundaki hassasiyetin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca yeşil işler enerji verimliliği, çevresel kirliliğin azaltılması, iklim değişiklikleri, ekosistemler ve sera gazı emisyonlarına ilişkin alanlarda katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada çevresel sürdürülebilirlik kapsamında yeşil işler ele alınmış ve çeşitli ülke örneklerinden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yeşil iş, çevresel sürdürülebilirlik, istihdam, kalkınma

Employment and Green Jobs Within Environmental Sustainability

Abstract
Sustainability is a concept that emphasizes stability in the development of countries. In terms of sustainability, there is a relationship between environmental sustainability and employment. This relationship has been highlighted the concept of green jobs. Green jobs are known as environmentally friendly jobs. Nowadays, in many sectors, employment areas in green jobs are becoming increasingly widespread. On the other hand awareness of green jobs is increasing among companies and employees. Which can be considered as an indicator of sensitivity to the environment. Green jobs have been also contributed to energy efficiency, reduction of environmental pollution, climate changes, ecosystems and greenhouse gas emissions. In this study, within environmental sustainability green jobs were dealt and various examples from countries were used.

Keywords: Green job, environmental sustainability, employment, development

GİRİŞ

Ülkelerin öncül amaçlarından biri kalkınmanın sürdürülebilir olmasıdır. Kalkınma açısından öne çıkan kavramlardan biri de çevre kavramıdır. Zira sürdürülebilir kalkınmanın gerekliliklerden biri de çevresel sürdürülebilirliktir. Yaşanabilir bir çevrenin varlığı için çevrenin korunması ve iyileştirilmesiyle birlikte söz konusu çalışmaların devam ettirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Çevrenin korunması ve daha iyi bir çevrenin yaratılması amacının hayata geçirilmesi istihdam kavramını akla getirmektedir. Nitekim istihdam çevre ile birlikte kullanılan kavramlar arasındadır. İstihdamın konusu olan emek, üretim ve tüketim ilişkileri dikkate alındığında günümüzde yeşil iş kavramı öne çıkmaktadır. Çevre dostu işler olarak bilinen yeşil işler çevreye zarar veren her türlü durumun önüne geçilmesi ve çevre duyarlılığı oluşturarak bu bilincin geliştirilmesinin hedeflendiği işler olarak giderek yaygınlaşmaktadır. İçinde bulunulan yüzyılda farklı sektörlerde pek çok farklı yeşil iş alanlarından söz etmek mümkündür.

Bu çalışmada yeşil işler çevresel sürdürülebilirlik kapsamında ele alınmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde yeşil ekonomi öncesindeki yapıdan bahsedilerek yeşil ekonomiye geçiş, gelişim süreciyle birlikte ele alınmıştır. Çalışmanın devamında çevresel sürdürülebilirlik kavramı ele alınmıştır. Bu kapsamda; işletmelerde önemi giderek artan bir kavram olan kavramın, kaynakların sınırlılığı dikkate

[45] Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Bandırma/Balıkesir, narslan@bandirma.edu.tr

alındığında işletmelerin de çevre duyarlılığı konusunda sorumlu kılındıkları vurgusu yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise; yeşil işler ele alınmıştır. Bu bölümde ise; yeşil işlerin tanımı ve önemi anlatılarak farklı sektörlerde çalışılabilecek yeşil iş türleri sıralanmıştır.

İstihdam ve yeşil iş ilişkisinin kurulduğu çalışmada çevresel sürdürülebilirlik vurgusu boyutuyla yeşil işlerin giderek artmakta olduğu ve bu alandaki işlere olan ihtiyaç konusunda farkındalık oluşturulmaya çalışılması çalışmanın farklılığını ortaya koyabilir.

1. YEŞİL EKONOMİ ÖNCESİ YAPI

Kalkınmanın sürdürülebilir olması ve dünya genelinde yaşanan krizlerle ülkeler büyüme konusunda yeni arayışlara girmiş ve bu durum yeni yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Söz konusu yeni yaklaşımlar içerisinde sosyal adaletin merkezde olduğu ve büyüme, istikrar ve çevreyi gözeten politikalarla yeniden gündeme koyacak yaklaşımlar öne çıkmaya başlamıştır. Yeşil büyüme/ekonomi kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından öne çıkan kavramlardandır (Arlı Yılmaz, 2014:8).

1970'li yıllardan günümüze iktisat temelli yürütülen politikaların çevre üzerinde yıkıcı sonuçlarının ciddi biçimde hissedilmesiyle söz konusu politikalar sorgulanarak yeni politikalara ihtiyaç duyulmaya başlamıştır. Yeşil ekonomi kavramı günümüzde sürdürülebilir kalkınmayla anılmaya başlanmış ve küresel ekonomik krizlerden kurtuluş olarak görülmeye başlamıştır. Bu bağlamda her iki kavram önce akademi çevresinde ardından sosyal hayatta tartışılmaya başlamıştır (Yalçın, 2016:750).

2000'li yıllar açısından özellikle 2008 yılında dünya önemli bir durgunlukla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim 1930'lardan bugüne kadar görülen mali çalkantılar beraberinde 2009 yılında başta işsizlik olmak üzere küresel çapta ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde insanların yüzde 20'si temiz su kaynaklarına erişemediği gibi iklim değişikliklerinden yüksek düzeyde etkilenmektedir. Özünde sermayenin yanlış dağılımının yer aldığı ve kahverengi ekonomi adı verilen mülk ve fosil yakıtlardaki yükseliş, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği gibi kavramlara olan ihtiyacın her geçen gün artmasına neden olmuştur. Bu durumun son yıllarda ekonomide yeni bir kavramın ortaya çıkmasında belirleyici olduğu söylenebilir: Yeşil ekonomi. Pek çok ülkenin gümüş mermi olarak gördüğü yeşil ekonomi; insanların refah seviyelerinin arttığı, çevresel riskler ve kıtlıklardan korunmayı esas alan, ekonomik eşitsizliklerin azaldığı bir alan olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yeşil ekonominin yeşil iş alanında çeşitli yatırımlara da ön ayak olabileceği iddia edilmektedir (Cai, Wang, Chen, Wang, 2011, 5994).

2. YEŞİL EKONOMİ

Yeşil ekonomi kavramı 2008 yılında çeşitli krizlere yönelik bir politika adımı olarak yeniden ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından finansal kriz ve durgunluğa yönelik yeşil teşvik paketleri düşüncesi öne sürülmüştür. Aynı yıl UNEP yeşil sektörlere daha fazla yatırım yapılması ve kirli sektörlerin yeşillenmesi amacıyla Yeşil Ekonomi Girişimi projesini başlatarak ertesi yıl içerisinde GGND-Küresel Yeşil Yeni Anlaşma adlı bir rapor yayınlanması için çalışmalarına devam etmiştir. Yeşil ekonomi kapsamında GGND devletlere ekonominin sürdürülebilirliği ve yeşil sektörlere teşvik fonundan pay verilmesi konularında üç hedef belirlemiştir. Bunlar; ekonomik iyileşmenin sağlanması, yoksulluğun önüne geçilmesi ve yeşil teşvik programlarının hayata geçirilmesi için karbon emisyonunun azaltılarak ekosistemin bozulmasının engellenmesidir. 2009 yılı haziran ayı içerisinde BM İklim Değişikliği Konferansı'nda yeşil ekonominin pek çok krizin çözümü olabileceğine vurgu yapmıştır. 2010 yılında paralel bir gelişmeyle toplanılarak yeşil ekonominin kalkınmada yaşanan zorlukları aşmada fayda sağlayabileceği belirtilmiş; nihayetinde bir ay sonra toplanan genel kurulda yeşil ekonomi; sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması konu başlıkları içerisinde yer almıştır (Allen and Clouth, 2012:7-8).
İklim değişiklikleri ve ekolojik tehditlerin ortaya çıkmasıyla birlikte gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin zararlarını en aza indirecek yeni talepler zorunlu hale gelmiştir. Yeşil bir ekonomik sistemin ortaya çıkması yönünde şekillenen bu talepler işlerin gereksinim ve koşullarının değiştirilmesinin gerekliliğini öngörmüş; teknoloji ve yeni pazarlar söz konusu değişiklikte başat rol oynamıştır. Nitekim pek çok ticari münasebette uzmanlık gerektiren işler ön plana çıkmıştır. Hatta yeşil işlerin maliyetlerinin düşük maliyetle çalışan işçiler için diğer sektörlere kıyasla düşük engeller

oluşturduğu gerekçesiyle yeni ilerleme olanakları sağladığını dile getiren düşünceler ileri sürülmüştür (Scully-Russ, 2013:8).

3. ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

İşletmelerde giderek önem kazanan kavramlardan biri çevresel sürdürülebilirliktir. Nitekim dünyada sınırlı kaynakların düşünmeden tüketilmesi sorunu, gelecek nesiller açısından sürdürülebilirliğin önünü tıkayan önemli bir engel durumundadır. Bu bağlamda kalkınmanın tüm topluma yayılabilmesi konusunda işletmeler ciddi bir sorumluluk üstlenmektedir. Çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan işletmelerin sorumlu anlayışı sayesinde çevre bilincinin gelişmesi sağlanmış olacaktır (Şenocak ve Bursalı, 2018:164).

Doğal kaynakların sürdürülebilirliğiyle ilişkilendirilen çevresel sürdürülebilirlik kavramı pek çok sınırlama ortaya koymaktadır. Bu sınırlamalar arasında; atıklar ve kirlilik gibi alanlar öne çıkmaktadır. Mevcut sınırlamaların katkı sağladığı nokta ise doğal çevrenin sürdürülmesi hedefinin gerçekleştirilmesidir. Sürdürülebilir kalkınma kavramıyla da ilişkilendirilen çevresel sürdürülebilirliğin daha iyi hale getirildiği ve konuyla ilgili olarak insanların farkındalıklarının giderek artmakta olduğu kabul edilmektedir. Böylelikle gelecekle ilgili birtakım kaygıların yaşanmasıyla birlikte çevreden fayda sağlanabilmesi mümkün kılınmıştır (Menteşe, 2017:383).

4. YEŞİL İŞ

Her ülke yeşil iş kavramına ilişkin kendine özgü bir tanımlamaya sahiptir. Bu bağlamda devletlerin de farklı tanımlamalar yaptıkları söylenebilir (Furchtgott-Roth, 2012:44). Yeşil iş, Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik çalkantılarla geçirdiği sürecin sonucu olarak politika yapıcılar tarafından ortaya atılan bir fikir olarak dikkat çekmektedir. Özellikle yenilenebilir enerji kaynakları sayesinde yeşil işlerin ekonomide bir kurtuluş etkisi yaratacağına inanılmıştır (Lesser, 2010:45).

ILO yeşil işleri çevrenin korunması ve yenilenmesine katkı sağlayarak enerji verimliliği elde etmek amacıyla yeni sektörler ve nispeten geleneksel sektörlerde yer alan işler olarak tanımlamaktadır (http://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/news/WCMS_220248/lang--en/index.htm, 06.07.2018). Ekonomik fırsatlar ve çevresel sürdürülebilirlik bağlamında yeşil ekonomi kalkınma içerisindeki çevresel ilişkilerin korunması suretiyle genişlemesini amaç edinmektedir (Yi, 2013:645).

ABD Yeşil Ürün ve Hizmet Araştırması yeşil işi iki farklı tanımla ele almaktadır. Bunların birincisine göre; üretken, çevre dostu olan doğal kaynakların korunmasını ilke edinen işletmelerdeki işler yeşil iş olarak kabul edilirken ikincisinde; işçilerin, işyerlerinde yer aldıkları üretim süreçlerinde çevreye faydayı ilke edinen bir kuruluş anlayışı benimsemeleri ve daha az doğal kaynak kullandıkları işlerdir (Deschenes, 2013).

Crowley yeşil işleri üç kategoriye ayırdığı çalışmasında açık yeşil iş, orta yeşil iş ve derin yeşil işlerden bahsetmektedir. Buna göre açık yeşil iş kategorisi kapitalizmin de dayattığı sürdürülebilir ekonomi anlayışının bir gereği olarak ekolojik sürdürülebilirlikle uyumludur. Orta yeşil işler kapitalizmin ekonomik yapılanma biçimi içerisinde ekolojik anlamda yeniden biçimlendirebilmek amacıyla piyasa mekanizmalarının gelişimine önem verir ve teknolojinin desteklenmesini savunur. Derin yeşil iş kategorisi ise; yenilenebilir enerji üretimine öncelik vererek kapitalist büyüme anlayışına karşı bir duruş içerisindedir. Proaktif bir anlayıştan beslenen derin yeşil işler kapitalizmin ekolojik yıkıcılığına ve toplumsal ilişkiler sistemine karşı bir alternatif olarak görülmektedir (Goods, 2011, 49-50).

Yeşil işlerin başlıca katkıları şu şekilde sıralanmaktadır (http://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/news/WCMS_220248/lang--en/index.htm, 06.07.2018):

- Enerji verimliliğinin arttırılması
- Sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması
- Çevre kirliliğinin azaltılması
- Ekosistemlerin korunarak yeni sistemlerin oluşturulması
- İklim değişikliğine uyumun kolaylıkla sağlanması

Çevrenin korunarak geliştirilmesi konusunda yeşil işler önemli bir kaynak oluştururken düzgün iş açısından kalkınmayı sağlayarak önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Bu işler, bazı işlerin yerine gelebileceği gibi, bazı işlerin ortadan kalkmasına neden olabilmekte ve hatta işlerin bazıları yeşil iş halini alabilmektedir (Topgül, 2015:1336).

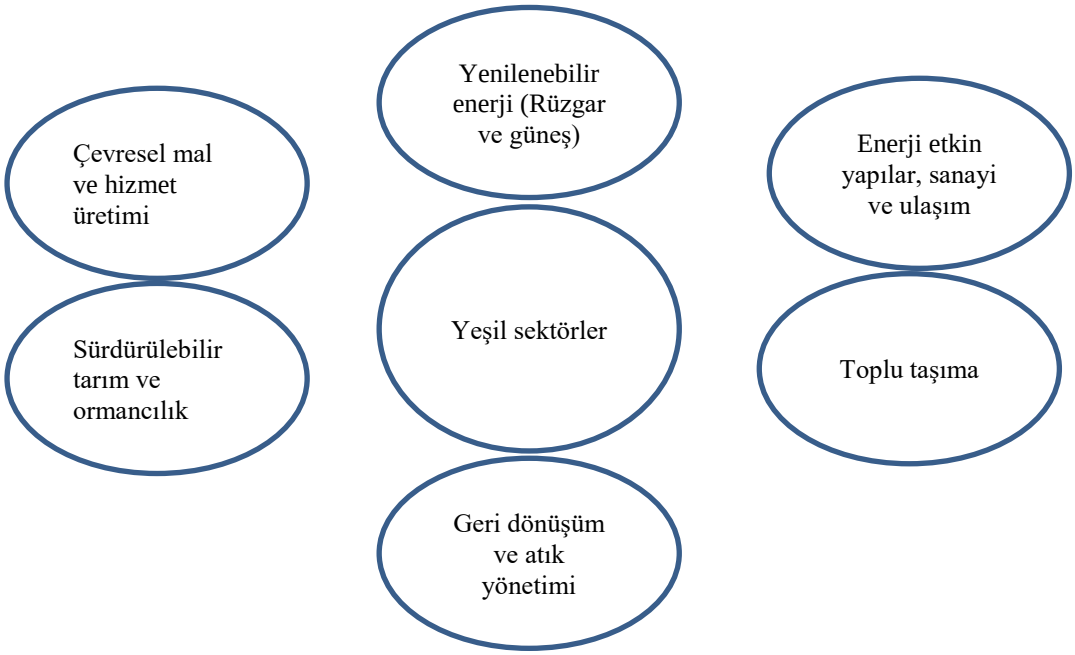

Şekil 1: Yeşil sektörler

Kaynak: Erden Özsoy, Ceyda (2016), "Yeşil İşler ve İstihdam Olanakları Üzerine Bir Tartışma", Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 51.

Özçam, yeşil ekonomiye geçişe ilişkin üç hedeften söz etmektedir. Bunlardan birincisini; istihdam yaratılarak krizden zarar gören grupların korunması ve bu sayede ekonominin yeniden canlanması; ikincisini dengeli kalkınma yolunda karbona olan bağımlılığın azaltılarak temiz enerji kullanımının sağlanması, üçüncü hedefi ise sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi şeklinde sıralamıştır (Özçam, 2014).

Pinderhughes yeşil yakalıların çalışabilecekleri işlere yönelik 22 sektör ortaya koymuştur. Bunlar (Pinderhughes, 2007):

- Bisiklet satış ve tamir hizmetleri
- Çevreci taşıt üretimi ile biyo-dizel yakıt üretimi
- Enerji verimliliğini arttırma için çeşitli güçlendirme çalışmaları
- Organik ürün yetiştiriciliği
- Çevre dostu mobilya üretimi
- Yeşil yapı
- Yeşil atık kompozit işlemleri
- İnşaat ve moloz malzemelerinin yeniden kullanılması
- Tehlikeli maddelerin temizlenmesi
- Sürdürülebilir peyzaj
- Geniş ölçekli imalat ve üretim işleri
- Toksik madde içermeyen geri dönüşümlü ürünlerin yeniden kullanımı
- Toksik olmayan ev temizliği
- Parklar ve açık alanların genişletilmesine yönelik projeler
- Toksik olmayan boya, mürekkep ve kağıtların kullanımı

- Toplu taşıma
- Geri dönüşüm
- Güneş enerjisi kurulumu ve bakımı
- Ağaç dikme ve budama işleri
- Kentsel tarım
- Su verimliliği ve kalitesinin arttırılması için su iyileştirme işlemleri
- Evlerin performanslarının bütün olarak arttırılması (yalıtım, havalandırma vb.)

Yeşil iş yaratılması konusunda İngiltere Department Work and Pensions önemli amaçlar ortaya koymuştur. Buna göre ileriki zamanlarda 10,000 yeşil iş yaratılması söz konusu amaçların ilk sıralarında yer almaktadır. Nitekim günümüzde söz konusu kurum, yaklaşık 3600 iş yaratılması için fon ayırmaya başlamıştır (Green Jobs and Skills: Government Response to the Committee's Second Report, 2010:6).

Tablo: Ülkeler ve İstihdam Yaratma Potansiyelleri

Ülkeler	5 yıllık İstihdam yaratma (düşük)	5 yıllık İstihdam yaratma (yüksek)
Avustralya	679,340	919,106
Brezilya	**7,958,660**	**10,767,600**
Bulgaristan	111,070	177,330
Dominik C.	322,310	436,065
Almanya	3,577,360	4,839,960
Gana	125,335	169,570
Endonezya	**4,694,920**	**6,351,950**
Nepal	329,520	445,855
Güney Afrika	1,110,865	1,502,930
İspanya	1,319,600	1,785,340
Tunus	227,055	307,190
ABD	**15,326,490**	**20,735,840**

Kaynak: ITUC (2012) Growing Green and Decent Jobs, https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_green_jobs_summary_en_final.pdf

Tabloda seçili 12 ülke ve istihdam yaratma potansiyellerine en düşük ve en yüksek 5 yıllık olacak şekilde verilmiştir. Ülkeler içerisinde Brezilya 7,9 milyondan 10,7 milyona, Endonezya 4,6 milyondan 6,3 milyona, ABD ise 15,3 milyondan 20,7 milyona ulaşan rakamlarıyla istihdam yaratma potansiyelinin yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır (ITUC, 2012:6).

Avrupa Birliği ülkelerinde yeşil işlerde istihdam edilenler %50, Amerika Birleşik Devletleri'nde %300, Türkiye'de %500'ün üzerinde artmış olup; dünyada genel anlamda istihdam içerisinde yeşil işlerin oranı %2'lerde ve Türkiye'de % 0,30 düzeyindedir (Başol, 2018:85).

Türkiye'de yeşil işlere 2014-2018 yılları arası dönemi kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda çevrenin korunması başlığı altında yer verilmektedir. Buna göre; sanayi, enerji, tarım vb. alanlarda yeşil büyümenin gerçekleştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmakta; yeni iş olanaklarının da yer aldığı farklı olanakların geliştirilmesinin de söz konusu amaçlar arasında yer aldığı ifade edilmekte; değinilen alanlarda diğer taraftan yeni iş alanlarının destekleneceği vurgusu yapılmaktadır (Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018:137-138).

SONUÇ

Günümüzde çevresel sürdürülebilirlikle ilişkilendirilen yeşil işlerin öneminin giderek artması istihdam alanlarının çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır. Yeşil işler açısından pek çok sektörde olanak sağlayan işler yaşam kalitesinin artmasına katkı sağladığı gibi sera gazı emisyonlarının azaltılmasından enerji verimliliği gibi alanlarda da önemli iyileşmeler ortaya koymaktadır. Bu iyileşmeler bu alanda ilerleyen zamanlarda da üzerinde çalışılmaya açık bir alan sunmaktadır.

İstihdamın çevreyle ilişkilendirilmesi açısından günümüzde yeşil yakalıların çalışacakları sektörler arasında; yeşil yapı, sürdürülebilir peyzaj, geri dönüşüm, toplu taşıma, kentsel tarım, organik ürün yetiştiriciliği, evlerin performanslarının arttırılması gibi alanlar yer almaktadır. Söz konusu alanların çoğaltılması doğal çevrenin korunarak iyileştirilmesine ve dolayısıyla çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilecektir.

Ülkemizde de 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda çevre ve istihdam konularına değinilerek farklı alanlardaki istihdam ihtiyaçlarının gündeme taşınmasına öncülük edilmiştir. Bu kapsamda enerji, sanayi gibi alanlar öncelik verilenler arasında öne çıkmaktadır.

Son olarak; dünyada yeşil işlerin alanları giderek genişlemekte ve bu işler istihdamın giderek çeşitlenmesinin yanı sıra çevrenin korunması ve dolayısıyla çevre duyarlılığına da katkı sağlayan işler olarak dikkat çekmekte ve söz konusu çeşitlilik yeşil işlerin tercih edilebilirliğini olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Kaynakça

Allen Cameron; Clouth Stuart (2012). "A Guide to the Green Economy", UN Division for Sustainable Development.

Arlı Yılmaz, Selen (2014), "Yeşil İşler ve Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Alanındaki Potansiyeli", Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Başol Oğuz (2018). Dünyada ve Türkiye'de Yeşil İşlerin Gelişimine İlişkin Bir Değerlendirme, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt 55, Sayı 636, 71-87.

Cai Wenjia, Wang Can, Chen Jining, Wang Siqiang (2011). "Green Economy and Green Jobs: Myth or Reality? The Case of China's Power Generation Sector", Energy, 36, 5994-6003.

Deschenes, Olivier (2013), "Green Jobs", IZA Policy Paper No. 62, http://ftp.iza.org/pp62.pdf, 12.07.2013.

Erden Özsoy, Ceyda (2016), "Yeşil İşler ve İstihdam Olanakları Üzerine Bir Tartışma", Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 51.

Furchtgott-Roth, Diana (2012), "The Elusive and Expensive Green Job", Energy Economics, 34, 43-52.

Global Insight (2008), Current and Potential Green Jobs in the U.S. Economy, The United States Conference of Mayors and the Mayors Climate Protection Center, https://www.iccsafe.org/gr/Documents/GreenToolkit/US_Metro_Economies_Green_Jobs_October08_Report-AIA.pdf, 10.07.2018.

Goods, Caleb (2011), "Labour Unions, The Environment and Green Jobs", Journal of Australian Political Economy, No. 67, 47-67.

Green Jobs and Skills: Government Response to the Committee's Second Report (2010), First Special Report of Session 2009-2010, House of Commons Environmental Audit Committee, https://publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmenvaud/435/435.pdf, 12.07.2018.

ITUC (2012). Growing Green and Decent Jobs, https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_green_jobs_summary_en_final.pdf

Lesser, Jonathan (2010), "Renewable Energy and The Fallacy of 'Green' Jobs", The Electricity Journal, Vol. 23, Issue. 7, 45-53.

Martinez-Fernandez Cristina; Hinojosa, Carlos; Gabriela Miranda, Gabriela (2010), "Green Jobs and Skills: The Local Labour Market Implications of Adressing Climate Change", Working Document, CFE/LEED, 4, OECD.

Menteşe Serpil (2017). Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Toprak, Su ve Hava Kirliliği: Teorik Bir İnceleme, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 10, Sayı 53, 381-389.

Özçam Meryem (2014), Yeşil Ekonomi Nedir?, https://www.paranomist.com/yesil-ekonomi-nedir.html, 07.07.2018.

Pinderhughes, Raquel (2007). "Green Collatr Jobs: An Analysis of The Capacity of Green Businesses to Provide High Quality Jobs for Men and Women With Barriers to Emplyment, http://blogs.calstate.edu/cpdc_sustainability/wp-content/uploads/2008/02/green-collar-jobs_exec-summary.pdf, 10.07.2018.

Scully-Russ, Ellen (2013), "Are Green Jobs Career Pathways a Path to a 21st-Century Workforce Development System?", Adult Learning, Vol. 24, No. 1, 6-13.

Şenocak Burak ve Mohan Bursalı Yeliz (2018), "İşletmelerde Çevresel Sürdürülebilirlik Bilinci ve Yeşil İşletmecilik Uygulamaları ile İşletme Başarısı Arasındaki İlişki", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi", C. 23, S. 1, 161-183.

TC Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara 2013.

Topgül Seda (2015). İşsizlik İçin Bir Çözüm: Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam Tokat Örneği, 12(2), International Journal of Human Sciences, 1334-1348.

"What is a green job?", http://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/news/WCMS_220248/lang--en/index.htm, 06.07.2018.

Yalçın, Zafer (2016), "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol. 6, Issue. 1, 749-775.

Yi, Hongtao (2013), "Clean Energy Policies and Green Jobs: An Evaluation of Green Jobs in U.S. Metropolitan Areas", Energy Policy, 56, 644-652.

AYAZ İSHAKİ'NİN DİL ANLAYIŞI

Murat Uzun
Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/TDE Ana Bilim Dalı
tfmuratuzun@gmail.com

Özet

Çağdaş Tatar edebiyatının kurucu şahsiyetlerinden biri olan Ayaz İshaki (1878-1954), elliden fazla edebî eser kaleme almıştır. Bir molla ailesinden gelen ve kendisi de medrese öğrenimi görmüş olan İshaki, etkisinde kaldığı Kayyum Nasırî gibi bir yol izleyerek Rusça öğrenmiş ve Rusça eğitim verilen Tatarskaya Uçitelskaya Şkola (Tatar Öğretmen Okulu) adlı bir okulda da okumuştur. Çalkantılı bir hayatı olan, pek çok kez dünya görüşünü değiştiren İshaki'nin dil konusunda da farklı yönelişleri olmuştur. İlk edebî eserinde Osmanlı Türkçesinin etkileri görülmekle birlikte yavaş yavaş bu etkiden sıyrılmıştır. İshaki'nin dili üzerinde, daha önce almış olduğu Rusça eğitimin ve Rus edebiyatının da etkisi vardır. İshaki, zaman zaman Osmanlı Türkçesi ile Rusçadan etkilenmiş olsa da mahallî Tatar ağzı ile yazmaya özen göstermiş ve çağdaş Tatarcanın kuruluşuna etki eden şahsiyetlerden biri olmuştur. Bu çalışmada Ayaz İshaki'nin dil anlayışı üzerinde durulacak ve onun dil anlayışı ile ilgili hususlar eserlerinden alınan örnekler yardımı ile izah edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ayaz İshaki, Tatarca, dil, dil anlayışı

AYAZ ISHAKI'S SENSE OF LANGUAGE

Abstract

Ayaz Ishaki (1878-1954), one of the founding figures of contemporary Tatar literature, wrote more than fifty literary works. Ishaki, growing up a mullah family and also studying madrasah, learned Russian following a path of Kayyum Nasırî and studied Tatarskaya Uçitelskaya Şkola (Tatar Teacher School) where it had been taught Russian education. Ishaki, who experienced an unsteady life and changed his worldview many times, had different tendencies about language. Although the effects of Ottoman Turkish were observed in his first literary work, this effect was gradually evolved. Russian language and literature which he had studied before had an influence on the language of Ishaki. Even if Ishaki was influenced by Ottoman Turkish and Russian from time to time, he took care to write with his local Tatar dialect and became one of the figures that influenced the establishment of contemporary Tatar language. In this study, Ayaz Ishaki's sense of language will be emphasized and the points related to his sense of language will be explained with the help of the samples taken from his works.

Keywords: Ayaz Ishaki, Tatar, language, sense of language

Giriş

Tatar edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan yazar, gazeteci ve siyasetçi Ayaz İshaki edebî yönden oldukça verimli çalışmalar yapmış, elliden fazla edebî eser kaleme almıştır. XX. yüzyıl başı Tatar edebiyatının altın devrini açan Ayaz İshaki'nin eserleri 1917 yılından sonra da Tatar edebiyatının şekillenmesine ve gelişmesine ciddi anlamda etki etmiştir. Onun eserleri, Tatarların millî bir ideoloji sahibi olmasına ve bu ideolojiyi bir millî azatlık hareketine dönüştürmelerine imkân sağlamıştır (Seḫapov, 1997:224). Bu dönem edebiyatında millî fikir ve birey özgürlüğü düşüncesini merkeze alan romantizmin çeşitli nüansları ve biçimleri şiirde Abdullah Tukay, nesirde ise muhtelif sanatçılar ile birlikte Ayaz İshaki'nin de eserlerinde yansıma bulmuştur (Yıldırım, 2016:41). İshaki ne tam bir romantik ne de tam bir realisttir, onun kendine has bir üslûbu vardır (Seydahmet, 1979:154). Ancak İshaki'nin eserlerinin geneline bakıldığı zaman realist yönünün daha güçlü olduğu görülür. İshaki'nin eserlerini salt edebiyat bilimi açısından ele alıp incelemek onun derinliğinin anlaşılmasına engel olur. Onun eserleri sadece edebiyatla ilgili olmayıp içtimaî fikir, tarih, felsefe, millî siyaset, millî fikir tarihi, Tatar halkı tarihi gibi sosyal bilimler temelinde ele alınmalıdır (Seḫapov, 1997:25).

İshaki, XX yüzyıl başı Tatar edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biridir. Ġ.İbrahimof ve Ġ.Battal tarafından 1914 yılında Kazan'da çıkarılan Yaŋa Edebiyat (Yeni Edebiyat) adlı eserde İshaki'nin

çalışmalarından pek çok örneğe yer verilmiştir. Ancak, Bolşevik İhtilali ve ihtilal sonrasındaki yeni rejim döneminde İshaki bir halk düşmanı olarak görüldüğü için adı silinmeye çalışılmış, ondan söz edilmesi adeta yasaklanmıştır. Örneğin 1970 yılında A.Giniyatullina tarafından hazırlanan Pisateli Sovetskogo Tatarstana vb. gibi eserlerde ona hiçbir şekilde yer verilmemiştir. R.Yarullina Yıldırım (2016:140-141), demir perdenin yıkılması sonrası XX. yüzyılın ikinci yarısında Tatar toplumunda da geçmişe dönük merak dolayısı ile araştırmaların yapılmaya başlandığını, Sovyet ideolojisi ile uyuşmadığı için yasaklanan edebî eserlerin yeniden okurlara kazandırıldığını belirtir. Bu sayede Tatar halkının uzak ve yakın tarihine, geçmişteki karanlık dönemlerine ilgi artmış, tarihî gerçekliğe dayanan manzume, roman ve dramalar yaratılmıştır.

Çağdaş Tatar edebiyatı üzerinde ciddi etkisi olan kurucu şahsiyetlerden biri olmasına rağmen Türkiye'de de Ayaz İshaki hakkında çok az sayıda çalışma yapılmış, bu çalışmalarda onun tiyatro eserleri, Yaŋa Milli Yul dergisindeki yazıları, İkĕ Yöz Yıldan Soŋ İnqıyraz ve Zindan adlı hikâyeleri ele alınıp incelenmiş[46], Ahmet Kanlıdere tarafından yapılan bir çalışmada ise makalelerinden hareketle daha çok siyasî yönü üzerinde durulmuştur.

1.Ayaz İshaki'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

Ayaz İshaki, Kazan vilayeti Çistay kazası Yawşirme köyünde 22 Şubat 1878 tarihinde doğmuştur. Önce babasının medresesinde öğrenim görmüş, 1890 yılında Çistay medresesine devam etmiş, 1893 yılında ise Kazan'a giderek Göl Boyu Medresesinde okumuştur. Medreseden sonra, 1898-1902 yılları arasında, Tatar Öğretmen Okulu'na (Tatarskaya Uçitel'skaya Şkola) giden İshaki eser vermeye bu dönemde başlamış; piyes, hikâye ve romanları ile yazarlık yeteneğini ortaya koymuştur (Yuziyev vd., 2001:345; Kurban, 2014:159). Fikir ufkunun genişlemesi ile yetinmeyerek arkadaşı Sadri Maksudi ile birlikte girdiği ve aslında Tatarlar arasında misyonerlik yapmak niyeti ile açılmış olan Tatar Öğretmen Okulunda Rus dilini öğrenmiş, Rus klasik eserleri ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır (Binark, 1974:10; Musin, 1998:12). Bu okulu bitirdikten sonra ilkokul öğretmeni olma hakkı kazanmış ve bir müddet öğretmenlik de yapmıştır (Binark, 1974:10).

Çok yönlü bir kişi olan İshaki'nin fikrî gelişiminde, Rusya'da basılan ve İsmail Gaspıralı tarafından çıkarılan Tercüman gazetesinin büyük etkisi olmuştur (Kamalieva, 2009:46). İshaki, İginci-Köylü Gazetesi (Azerbaycan) ve Malûmat (İstanbul) mecmuasını da takip etmiş, bu şekilde gazetecilik merakı da başlamıştır (Binark, 1974:9).

1905 yılındaki Rus devrimini kıvançla karşılayan İshaki, Tatar sosyalistlerinin lideri olarak sosyalist devrimin derinliklerine dalmıştır (Kurban, 2014:159). 1905 İhtilali'nden sonra Tan Yıldızı gazetesini çıkarmaya başlamış ve siyasî görüşleri dolayısı ile birkaç kez tutuklanmış, ancak yine de milliyetçi fikirlerle yoğrulmuş uzun eserler vermeye devam etmiştir. 1908'de kaçıp dört yıl kadar yaşadığı Türkiye'de "Mulla Babay" adlı romanı ile "Tormışmı Bu?", "Şekirt Abıy", "Sönnetçĕ Babay" ve "Kiyew" adlı hikâyelerini yazmıştır. Daha sonra ülkesine dönen İshaki burada tekrar hapse atılmıştır (Yuziyev vd., 2001:345).

1917 Şubat İhtilali'ni memnuniyetle karşılayıp Tatarların bağımsızlığını savunan makaleler yazan edip, Müslüman kongreleri organizasyonlarına katılmış, halkın millî bir bayrak altında toplanması için çalışmıştır. Kısa süre sonra gerçekleşen 1917 Ekim İhtilali ve Sovyet iktidarını kabul etmeyen İshaki, Bolşeviklerin iktidara gelmesi sonrası vuku bulan değişimi görüp bu şartlar altında millî kurtuluşa erişme mücadelesini Rusya'da yürütme imkânının kalmadığını anlamıştır. 1919'da Versailles'te yapılan Barış Konferansı'na giden İshaki bir daha Rusya'ya dönmemiştir. Bundan sonraki süreçte muhaceretteki mücadelesine başlamış, pek çok farklı ülkede bu mücadelesini yürütmüş, millî kurtuluş fikri ile ilgili hikâye, uzun hikâye, roman ve piyes tarzında eserler yazmış, Tatarca gazete ve dergiler

[46] Ayaz İshaki hakkında yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları:
Kamalieva, Alsu (1999). Ayaz İshaki'nin Piyeslerinde Sosyal ve Siyasî Konular. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Gülsün, Arife (2006). Ayaz İshaki'nin İki Hikâyesinde Söz Varlığı: 'İkĕ Yöz Yıldan Soŋ İnḳıraz' ve 'Zindan'. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Güngör, Şule (1994). Yaŋa Milli Yul (Yeni Millî Yol) Dergisi ve Tatar Aydınlarından M.Ayaz İshaki (İdilli)'nin Siyasî Görüşleri. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

de çıkarıp diasporada yaşayan Tatarları birleştirmek için çaba sarf etmiştir. 1954 yılında Türkiye'de vefat eden edibin kabri İstanbul'daki Edirnekapı mezarlığındadır (Yuziyev vd., 2001:345).

Tatar edebiyatının meşhur ve büyük ediplerinden biri olan İshaki, bu edebiyatın altın devri olarak adlandırılan realizm, realizm-romantizm döneminde eserler vermiş, Tatar nesrinin ve dramasının realizme yönelişinin öncüsü olmuştur. Onun eserlerinin merkezini millet teması oluşturur (Zahidullina vd., 2004:139). Yeni Tatar edebiyatının temelini atan İshaki, Çarlık döneminde gözetim altında tutulmuş, dönem dönem hapse atılmış veya sürgüne gönderilmiştir. SSCB döneminde ise "halk düşmanı" olarak yaftalanıp (Ġaniyeva, 1998:63) totaliter rejim tarafından yetmiş yıl boyunca haksız şekilde "halk düşmanı" olarak gösterilmiş; edebiyat ve sanat sahası ile manevî hayattan uzaklaştırılmış ya da tamamen çıkarılıp atılmıştır (Yarullina, 2000:3).

Ayaz İshaki, edebî hayatının ilk dönemlerinde Bulgarcı olmuş, İkĕ Yöz Yıldan Soŋ İnqıyraz (İki Yüzyıl Sonra İnkıraz) adlı eserini de bu düşünce ile kaleme almıştır. Bunda, eski İdil boyu ulemasının Bulgarî şeklindeki adlandırmayı kullanması ve Rusların Tatar kimliğine yönelik olumsuz bakışları gibi hususlar da etkili olmuştur (Alp, 2011:68).

İshaki'nin edebî hayatının ilk dönemi XX. yüzyılın başında, kendi ülkesinde olduğu döneme denk gelir. Edibin anavatanındaki birinci dönemini kendi içinde Marifetçilik (Başlangıç) devri (1897-1904), Taŋçılık[47] devri (1905-1911) ve 10'lu Yıllar (Milliyetçilik) devri (1912-1918) şeklinde gruplara ayırmak mümkündür. İshaki'nin edebî hayatının ikinci dönemini ise Muhacirlik[48] dönemi (1919-1954) oluşturur (Zahidullina vd., 2004:139-144; Ġaniyeva, 1998:63-78). Bolşevik İhtilali sonrası ülkesini terk etmek zorunda kalan İshaki, muhaceretteki millettaşları arasında Tatar edebiyatını ve medeniyetini koruyup yaşatmak, onun en güzel örneklerinin varlığını devam ettirmek için bütün gayreti ile çalışmıştır (Şemsutova, 2010:178).

2. Ayaz İshaki'nin Eserleri

2.1. Ülkesinde Yazdığı Eserleri

Teġallĕmde Seġadet (1899 Kazan), Kelepüşçĕ Qız (1900), Oçraşuw (1903), Cıyıntıq (1907), Zindan (1907), Tormışmı Bu? (1911), Familiya Seġadetĕ (1911), Sönnetçĕ Babay (1911), Şekĕrt Abıy (1911), Soldat (1908), Ostazbike (1915), Ul İkĕlene İdĕ (1916), Ul Elĕ Öylenmegen İdĕ (1918), İkĕ Yöz Yıldan Soŋ İnqıyraz (1904) (Hikâye); Bay Uġılı (1900), Tĕlençĕ Qızı (1914), Mulla Babay (1912), Bĕr Totqarnıŋ Sataşuwı (1914) (Roman); Öç Ḫatın Bĕrlen Tormış (1900), Möġallim (1907), Aldım-Birdĕm (1908), Tartışuw (1917), Zöleyḫa (1911), Kiyew (1914), Möġallime (1914), Yulsızlar (Basılmamış) (Dram); İkĕ Ġaşıyq (1903), Qıyamet (1910), Cemġıyet' (1910) (Komedi).

2.2. Muhacirlikte Yazılmış Olan Edebî Eserleri

Köz (1938), Loqman Ḫekim (Basılmamış), Oluġ' Beyrem (Basılmamış) (Hikâye); Öyge Taba (1922-1938) (Roman); Dulqın İçĕnde (1937), İkĕ Ut Arasında (Basılmamış), Oluġ' Möḫemmed (Basılmamış) (Dram); Can Bayeviç (1939) (Komedi); Utız Yıllığım (1927-1928), 1918-1939 Eylülĕne Qader Ḫatire Defterĕ (Basılmamış) (Anı).

2.3. İstanbul Türkçesi ile Yazılmış Olan Edebî Eserleri

Tatarıŋ Qızı (1943, Basılmamış). (Roman); Tewbeker Qadın (1948-1974) (Hikâye); Ḫeyat Yulında (1946) (Dram).

---

[47] Taŋçılık devri olarak adlandırılan ve İshaki'nin sosyalist dünya görüşünü dile getirip bu doğrultuda mücade ettiği dönemdir. Bu dönem, adını Taŋ Yoldızı (Tan Yıldızı) adlı gazeteden alır. İlgili gazete, 18.05.1906 tarihinde, önce "Taŋ" adı ile çıkarılmaya başlanmış, daha sonra ise adı "Taŋ Yoldızı" olarak değiştirilmiştir. Beş altı ay müddetince basılan gazetenin 63 sayısı çıkarılabilmiştir. İshaki polis tarafından aranan bir kişi olduğu için gazete Ali Politakov'un adına alınan izinle çıkarılmış, İshaki ise gayri resmi olarak gazetenin başyazarlığını yürütmüştür (İshaki, 1979:226).

[48] Ayaz İshaki'nin muhacirlik dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için aşağıdaki eserlere bakılabilir:
Mĕŋnĕġulov, Ḫatıyp (2007). Çit İllerdegĕ Tatar Edebiyatı. Qazan: "Meġarif" Neşriyatı.
Mĕŋnĕġulov, Ḫ. (2004). Ġayaz İsḫaqıynıŋ Möhacirlĕktegĕ İcatı. Qazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

2.4. Tercüme Ettiği Eserler

Kapitan Qızı (A.S. Puşkin'den) ve Borıngı Alpavıtlar (Gogol'den) adlı eserleri Rusçadan Tatarcaya çevirmiştir. Qazan Ḫanlığı Tariyḫı[49] (Ḫudyakov'dan) adlı eseri ise Rusçadan Türkiye Türkçesine tercüme etmiştir. İshaki'nin İdël-Ural adlı siyasî eseri 1933 yılında Rusça ve Fransızcaya, 1934 yılında Japoncaya ve 1938 yılında Lehçeye tercüme edilmiştir.

2.5. Başyazarlığını Yaptığı ve Katıldığı Gazeteler

1	Taŋ Yoldızı	Kazan	17.05.1906 – Eylül 1906
2	Tawış		23.04.1907 – Ağustos 1907
3	İl	Petersburg, Moskova	22.09.1913 – 27.03.1915
4	Süz	Moskova	13.12.1915 – Eylül 1915
5	İl Süzĕ	Moskova	10.11.1916 –
6	İl	Moskova	23.3.1917 – 11.04.1918
7	Mayak	Kızılyar, Sibirya	07.12.1918 –
8	Millî Bayraq	Mukden, Mançurya	01.11.1935 – Ağustos 1945

2.6. Dergiler

1	Taŋ Mecmuġasĕ	Kazan (Haftalık)	Kasım 1906 –
2	Törĕk Yordı	Ankara	1926
3	Yaŋa Millî Yul	Aylık, Berlin	23.12.1928 – 1939

3. Ayaz İshaki'nin Dil Anlayışı

Fikrî planda değişken bir yapıya sahip olan İshaki'nin edebî hayatında da, daha önce belirtildiği üzere, muhtelif dönemler vardır. İshaki'nin bir yazar ve düşünce adamı olarak dil ile ilgili görüşlerini, içerikleri gereği, iki farklı başlık altında ele almak mümkündür.

3.1. Tatarca Hakkındaki Görüşleri

Tatarcada 16. ve 17. yüzyıllarda Altın Ordu–Harezm edebiyatı dili (13-14. yüzyıl) kaynaklı unsurlar kullanılmış, 17. yüzyıldan itibaren Çağatay dilinin etkisinde kalan Tatarca 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren ise Osmanlı Türkçesinin şiddetli nüfuzu altına girmiştir (Şahin, 1999:5). Öncülü Kayyum Nasıri ve çağdaşı Abdullah Tukay gibi Ayaz İshaki de bunun farkında ve buna karşıdır. İshaki, Rusya Müslümanları içinde en ileri medenî seviyeye sahip olduklarını iddia ettiği Tatarların eski Çağataycanın etkisinden kurtulmaları ve mahallî Tatar ağzı ile yazmaları gerektiğini ifade eden, buna inanan, kendisi de bu doğrultuda yazan bir edip olmuştur. Onun bu düşünceye yönelmesinde Kayyum Nasırî'nin ciddi bir etkisinin olduğu bilinmektedir.

Necip Asri (H. 1328:5-6), Osmanlı Türk edebiyatının "güzel", "parlak", "yatak" vb. gibi bazı kelimeler dışında mevzu, fikir ve üslup yönünden Ayaz İshaki'ye hiçbir tesirinin olmadığını, buna mukabil Rus edebiyatının fikir ve mevzu yönünden onu etkileyip önüne geniş ve verimli sahalar açtığını ifade eder. Necip Asri (1328:18), İshaki'nin Osmanlı dönemi yazarlarından özellikle Namık Kemal ve Abdülhak Hamit'in eserlerini okuduğunu ve bu eserlerin onun duygularını heyecana getirip hayal ufkunu genişlettiğini belirtir. Ancak bir süre sonra bunlar onun susuzluğunu doyurmaya kâfi gelmemiş, amacına ulaşmak için Rusça bilmenin gerekli olduğuna kanaat getirmiştir (Kanlıdere, 2019:22). Rus dilinin ve Tatar Öğretmen Okulu (Tatarskaya Uçitel'skaya Şkola)'nun İshaki'nin üzerinde büyük bir etkisinin olduğu muhakkaktır. Ancak yine de İshaki'nin ilk eseri olan Teġallĕmde Seġadet yaki Ġıylĕm Ügrenüde Reḫet Ġomĕr adlı eserinde Osmanlı Türkçesinin etkilerini görmek mümkündür (Devlet, 2014:205).

[49] Mihail Ḫudyakov'a ait olan ve Ayaz İshaki tarafından Rusçadan Türkçeye tercüme edilen "Kazan Hanlığı Tarihi" adlı eser İlyas Kamalov tarafından yayıma hazırlanmış ve 2009 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır.

İshaki her ne kadar mahallî Tatar ağzını kullanmayı tercih etse de kendi eserlerinde yer alan ikili kullanım örnekleri de dikkat çeker. Örneğin aynı anlam ve görevdeki *ve* ile *hem* bağlaçları Öyge Taba (Ğesenov vd., 2009:19-87) adlı romanında sırası ile 59 ve 23'er kez, Bay Uğılı (Ğesenov vd., 1998:113-153) adlı romanında 5 ve 19'ar kez, Mulla Babay (Ğesenov vd., 2001:221-407) adlı romanında ise 28 ve 11'er kez kullanılmıştır. Aynı şekilde, Kazan-Tatar Türkçesindeki *-uw/-üw* mastar eki yerine Osmanlı Türkçesinin etkisi ile eserlerinde *-mek/-mak* mastar ekine de yer verdiği görülür.

İshaki, Tatar Türkçesinin eski Çağatay yazı dilinden ve Osmanlı Türkçesinin etkisinden uzak, mahallî Tatar ağzına dayalı bir dil olması görüşünü dile getirmiş -bu görüşte Kayyum Nasıri'nin ciddi bir etkisi vardır- ve eserlerini bu doğrultuda kaleme almaya çalışmıştır.

3.2. Türk Dünyasında Dil Konusu ile İlgili Görüşleri

İshaki'nin Türk Dünyasının geneli ile ilgili dil anlayışı Tatarca ile ilgili düşüncelerinden farklıdır. Rusya'da yaşadığı dönemde birkaç kez İstanbul'a gelen İshaki buradaki yazarlar ile gazete ve dergiler üzerinden dil konusunda tartışmalara girmiştir. Kazanlı Ayaz (1909:316-317, Aktaran: Kanlıdere, 2019:143-146), Tasvîr-i Efkâr yazarlarından Süleyman Nazif Bey'e karşı kaleme aldığı "Lisan Meselesi" adlı makalesinde edebî lisan taraftarları ile sade lisan taraftarlarını ele alıp Avrupa örneği üzerinden sade lisan taraftarlarının haklılığını savunmuş, bu münazaanın avam taraftarları ile havas taraftarları, yani demokratlar ile aristokrasi yanlıları arasında olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı aydınlarının dili sadeleştirme meselesinin Osmanlı Türkleri için ölüm-kalım meselesi olduğunu belirtip edebiyat vasıtası ile avama etki edilmesini istikbalin temini olarak görmüş, bunda başarılı olunamaması halinde ise Osmanlı Türklerinin tarih sayfasından silineceğini ifade etmiştir.

Sırât-ı Müstakîm'in 948 numaralı nüshasında Ali Nusret Bey tarafından daha önce kendisince yazılan bir makaleye verilen cevabı gören İshaki, polemikçi kişiliği ile ona yönelik olarak da "Lisan Meselesine Dair" başlıklı bir yazı kaleme almış, ilgili makalenin sorunlu olduğunu, içinde çok az Türkçe (1440 sözün yalnız 368'i Türkçedir) söz barındırdığını ve bunun doğru olmadığını ifade etmiştir. İshaki, bir fikrin terakkisi için en büyük şartın avamın menfaatini gözetmek olduğunu belirtmiş ve edebiyat sahasında da bunun icra edilmesinin gerekli olduğunu, lisanın avamın anlayacağı derecede sadeleştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir (İshaki, 1909:380-381, Aktaran: Kanlıdere, 2019:147-150).

Ayaz İshaki (1925:48-56, Aktaran: Kanlıdere, 2019:221-233), Türk Yurdu'nda yer alan "Bütün Türklerde Yüksek Bir Türk Dilinin Vücuda Gelmesi Mümkün müdür?" başlıklı makalesinde Türk dilini kendince cenup lehçeleri ve şimal-i şarkî lehçeleri olmak üzere iki gruba ayırıp birinci gruba Türkiye Türkleri, Rusya ve İran Azerilerini; ikinci kısma ise Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kara Kırgızlar, Tatarlar, Başkurtlar ve Nogayları dâhil eder ve lehçe farklılıklarının yeni olmadığını, bunların bin yıl önce de var olduğunu belirtir. Burada İshaki'nin lehçe tasnifi doğru olmasa da lehçe farklılıklarının tarihî geçmişi ile ilgili tespiti doğrudur. Türk dilinin hariçten gelen ecnebi lisanların tegallübüne maruz kaldığı için lehçe ve şive farklarının büyüdüğünü ifade eden İshaki, bu durumun da Acemleşmek, Afganlaşmak, Ruslaşmak gibi tehlikeleri beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Tüm bu sorunları ortadan kaldırabilecek bir çare olarak 19. yüzyılın sonunda Türk aydınları arasında -Rusya'nın Osmanlı hâkimiyetindeki Slavları himaye etmesi dolayısı ile ortaya çıkan reaksiyoner bir hareket olsa bile- bir Türk birliği düşüncesi meydana gelmiş, Kırım'da Gaspıralı İsmail tarafından, "dilde, fikirde, işte birlik" şiarı ile, Tercüman gazetesi çıkarılmaya başlanmış, ancak bu hareket Osmanlı'da bir aks-i sedaya sebep olamamıştır. Birinci Meşrutiyet de bu anlamda bir etkide bulunup Türk diline yönelişi sağlayabilmiş değildir. Türk aydınlarının büyük kısmı Osmanlılık ve İslamcılık akımlarını takip etmiş, Türkçülük akımı ise zayıf bir şekilde varlığını devam ettirebilmiştir. Türk Derneği (1909), Türk Yurdu (1910) ve daha osnra kurulan Türk Ocakları dili Türkçeleştirmek için çalışmışlardır. Kendi maksatlarının bir Türk birliği meydana getirmek olduğunu ifade eden İshaki, eskiden İstanbul ve Kazan eksenli iki merkeze sahip olan Türk Dünyasının siyasî ve ekonomik anlamda iki merkez yapma kabiliyetini kaybettiğini, dilde birlik için kültürel anlamda yeni bir merkeze ihtiyaç duyulduğunu dile getirip Ankara veya daha doğuda bir şehrin bu görevi üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, bundan sonraki süreçte ise bir akademi meydana getirilmeli, Türk Dünyasının farklı bölgelerinden gelen uzmanlar tarafından bir Türk dili encümeni oluşturulmalı, bir neşriyat ekibi kurulup bütün Türklerde ortak olan efsaneler, hikâyeler, masallar, halk şarkıları sırf

Türkçe olarak neşredilmeli, bütün Türk boylarının anlaşabileceği bir şekilde Türk coğrafyası, tarihi, ortaokullar için ders kitapları hazırlanıp basılmalı, Türk Yurdu gibi haftalık veya gündelik Türkçü bir gazete çıkarılmalı, tek müstakil Türk devleti olan Türkiye tarafından başka ülkelerde yaşayan Türklerin himayesi üstlenilmeli ve onların asimilasyonuna engel olunmalıdır. Türk boylarının -Gaspıralı'nın uygulamalı olarak gösterdiği şekilde- dil ittihadı ile birleşeceğini ifade eden İshaki, bu doğrultuda çalışmalara bir an önce başlanılmaması halinde ise muhtelif ülkelerin egemenliği altında yaşayan Türklerin yavaş yavaş asimile olacaklarını belirtir. İlerleyen zamanlarda onun öngörülerinin doğruluğu ortaya çıkmış, ancak Türk Dünyasının genelinde meydana gelen parçalanmışlık hali ortadan kaldırılamamıştır.

Türk Dünyası için ortak bir dilin gerekliliğini ifade eden İshaki (1925:3, Aktaran: Kanlıdere, 2019:242-245), "Türk Zümrelerini Birbirinden Ayıran Mâniler" başlıklı makalesinde buna engel olarak Türk boylarının aralarındaki coğrafî uzaklık, kabile gururu ve hâkimiyeti, lehçe ve şive farkları ile siyasî ve iktisadî menfaatlerin varlığından söz eder. Dil birliği için ilk adım sayılabilecek ortak alfabe yolunda SSCB sonrası bağımsızlık döneminde Türk devletlerince kabul edilen Latin orijinli ama birbirinden çok farklı alfabeler de onun bu tespitlerini doğrular niteliktedir.

Sonuç

İshaki'nin özel hayatı, edebî şahsiyeti, siyasî ve ideolojik görüşleri gibi dil konusuna bakışı da değişkendir. İshaki kimi zaman kendisi ile de çelişir ama bu çelişkilerin devir, içinde bulunulan ülkenin şartları ve onun kişisel hayatı ile de yakından ilgili olduğu görülür.

Din ehli bir aileden gelen ve kendisi de medrese öğrenimi görmüş olan İshaki edebî hayatının ilk dönemlerinde az da olsa Osmanlı Türkçesinin etkisinde kalmıştır. Din eksenli yenilenme sürecinin dışına çıkan ve daha seküler bir yaklaşımla yoluna devam eden Kayyum Nasırî'den ve onun mahallî dili edebî dil haline getirmeye çalışıp bu dil ile yaptığı çalışmalardan etkilenen İshaki de bu yola girmiş ve eserlerini saf Tatarca ile yazmaya çalışmıştır. Çağdaşı olan büyük Tatar şairi Abdullah Tukay ile benzer şekilde İshaki de ilk dönem eserlerinden sonraki süreçte hep bu anlayış doğrultusunda eserler vermiştir.

İshaki, Rusça öğrenmesini salık veren Kayyum Nasırî'nin de etkisi ile girdiği Tatar Öğretmen Okulu'nda aldığı eğitimin sonucu Rusçadan da etkilenmiştir. Rusçanın onun üzerindeki etkisi, Tatarların 1552 yılından beri Rusya'nın hâkimiyeti altında yaşamaları dolayısı ile Tatarca üzerinde Rus dili kaynaklı üst katman etkisi ile de ilişkilidir.

İshaki, edebî hayatının ilk dönemlerinde Osmanlı Türkçesinden, zaman içinde Rusçadan etkilenmiş olsa da mahallî Tatar ağzı ile yazmayı yeğlemiş ve bu yönelişi ile çağdaş Tatar Türkçesinin yazı dili olarak gelişimine katkıda bulunmuştur. Buna karşılık, Türk Dünyasının geneli için ortak bir dilin gerekliliğini, teorik olarak, savunmuştur.

Kaynakça

ALP, Alper (2011), *Kazan Tatarları Arasında Milliyetçilik Akımı*, Ankara. Berikan Yayınevi.

ASRİ, Necip (H.1328), *Şimalî Türk Ediplerinden Ayaz İshaki*, İstanbul: "Tanin" Matbaası.

BİNARK, N. (1974), *"Ayaz İshakî İdilli (1878-1954)"*, Kazan, S. 12, s. 8-17.

DEVLET, Nadir (2014), *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara: TTK Yayınları.

GİNİYATULLİNA, A. (1970), *Pisateli Sovetskogo Tatarstana*, Kazan': Tatarskoye Knijnoye İzdatel'stvo. [ГИНИЯТУЛЛИНА, А. (1970), *Писатели Советского Татарстана*, Казань: Татарское Книжное Издательство.]

ĠANİYEVA, Rĕzĕda (1998), *"İsḫaqıy İcatı"*, Miras, S. 5, s. 63-78.

ḪESENOV, M.Ḫ., ZEKİYEV, M.Z., ĠAYNANOVA, L.R. vd. (2009), *Ġayaz İsḫaqıy Eserler Unbiş Tomda 5*, Qazan: Tatarstan Fenner akademiyası Ġalimcan İbrahimov isĕmĕndegĕ Tĕl, edebiyat hem senġat' institutı. [ХӘСӘНОВ, М.Х., ЗӘКИЕВ, М.З., ГАЙНАНОВА, Л.Р. һб. (2009), *Гаяз*

Исхакый Әсәрләр Унбиш Томда 5, Казан: Татарстан Фәннәр академиясе Галимҗан Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты.]

ĢESENOV, M.Ģ., ZEKİYEV, M.Z., ĠAYNANOVA, L.R. vd. (2001), *Ġayaz İsḥaqıy Eserler Unbiş Tomda 3*, Qazan: Tatarstan Fenner akademiyası Ġalimcan İbrahimov isěměndegě Těl, edebiyat hem senġat' institutı. [ХӘСӘНОВ, М.Х., ЗӘКИЕВ, М.З., ГАЙНАНОВА, Л.Р. һб. (2001), *Гаяз Исхакый Әсәрләр Унбиш Томда 3*, Казан: Татарстан Фәннәр академиясе Галимҗан Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты.]

ĢESENOV, M.Ģ., MUSİN, F.M., YENİKİ, E.N. vd. (1998), *Ġayaz İsḥaqıy Eserler Unbiş Tomda 1*, Qazan: Tatarstan Fenner akademiyası Ġalimcan İbrahimov isěměndegě Těl, edebiyat hem senġat' institutı. [ХӘСӘНОВ, М.Х., МУСИН, Ф.М., ЕНИКИ, Ә.Н. һб. (1998), *Гаяз Исхакый Әсәрләр Унбиш Томда 1*, Казан: Татарстан Фәннәр академиясе Галимҗан Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты.]

İBRAHİMOV, Ġ., Ġ.BATTAL (1914), *Yaŋa Edebiyat*, Kazan: Lit-Tipografiya İ.N. Ģaritonova.

İSHAKİ, M.Ayaz (1979), *"Gazetecilik İşinde 25 Yıl."* Şu kitapta: *Muhammed Ayaz İshaki Hayatı ve Faaliyeti*, Haz. Tahir Çağatay, Ali Akış, Saadet Çağatay-İshaki, Hasan Agay. Muhammed Ayaz İshaki Hayatı ve Faaliyeti 100. Doğum Yılı Dolayısıyla, Ankara: Ayyıldız Matbaası. s.226-252.

KAMALİEVA, Alsu (2009), *Romantik Milliyetçi Ayaz İshakî*, Ankara: Grafiker Yayınları.

KANLIDERE, Ahmet (2019), *Sosyalizmden Türkçülüğe Kazanlı Ayaz İshaki*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KURBAN, İklil (2014), *Yaşlı Tarihin Yankısı (Bulgar – Tatar Tarihi ve Medeniyeti)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

MĚĮNĚĠULOV, Ģatıyp (2007), *Çit İllerdegě Tatar Edebiyatı*, Qazan: "Meġarif" Neşriyatı. [МЕҢНЕГУЛОВ, Хатыйп (2007), *Чит Илләрдәге Татар Әдәбияты*, Казан: "Мәгариф" Нәшрияты.]

MĚĮNĚĠULOV, Ģ. (2004), *Ġayaz İsḥaqıynıŋ Möhacirlěktegě İcatı*, Qazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı. [МЕҢНЕГУЛОВ, Хатыйп (2004), *Гаяз Исхакыйның Мөһаҗирлектәге Иҗаты*, Казан: Татарстан Китап Нәшрияты.]

MUSİN, Flün (1998), *Ġayaz İsḥaqıy*, Qazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı. [МУСИН, Флүн (1998), *Гаяз Исхакый*, Казан: Татарстан Китап Нәшрияты.]

SEĢAPOV, Eḫmet (1997), *İsḥaqıy İcatı*, Qazan: Tatar "Miras" Kitap Neşriyatı. [СӘХАПОВ, Әхмәт (1997), *Исхакый Иҗаты*, Казан: Татар "Мирас" Китап Нәшрияты.]

SEYDAHMET, Kırımlı Cafer (1979), *"Kazan Edebiyatı ve Ayaz İshaki"*, Çağatay, Tahir, Ali Akış, Saadet Çağatay – İshaki, Hasan Agay (1979). Şu kitapta: *Muhammed Ayaz İshaki Hayatı ve Faaliyeti 100. Doğum Yılı Dolayısıyla*. Ankara: Ayyıldız Matbaası. s.150-157.

ŞAHİN, Erdal (1999), *"Osmanlıların Kazan Tatar Türklerinin Kültürü ve Diline Etkileri"*, Osmanlı, C.9, s. 353-360.

ŞEMSUTOVA, Alsu (2010), *Ḫezěrgě Tatar Edebiyatında Yaŋarış*, Qazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı. [ШӘМСУТОВА, Алсу (2010), *Хәзерге Татар Әдәбиятында Яңарыш*, Казан: Татарстан Китап Нәшрияты.]

YARULLİNA, R. (2000), *Ġayaz İsḥaqıy İcatı (1897-1906 yıllar)*, Qazan: Tatar Däwlät Gumanitar İnstitutı Neşriyatı. [ЯРУЛЛИНА, Р. (2000), *Гаяз Исхакый Иҗаты (1897-1906 еллар)*, Казан: Татар Дәүләт Гуманитар Институты Нәшрияты.]

YILDIRIM, Ramilya Yarullina (2016), *Tatar Nesri ve Romantizm Estetiği*, İstanbul: Kesit Yayınları.

YUZİYEV, Nil vd. (2001), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18 Tatar Edebiyatı II* (TT'ye Aktaranlar Fatma Özkan, İsmail Türkoğlu, Orhan Söylemez, Hayrat Celal), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

ZAHİDULLİNA, D.F., ZAKİRCANOV, E.M., ĠIYLECEV, T.Ş. (2004), *Tatar Edebiyatı -Teoriya Tariyẖ,* Qazan: “Meġarif Neşriyatı”. [ЗАҺИДУЛЛИНА, Д.Ф., ЗАКИРҖАНОВ, Ә.М., ГЫЙЛӘҖЕВ, Т.Ш. (2004), *Татар Әдәбияты -Теория Тарих,* Казан: “Мәгариф Нәшрияты”.]

İŞ DEĞERLERİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEMEL SINIFLANDIRMALAR

Doç.Dr. Özlem BALABAN
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İşletme Bölümü
adiguzel@sakarya.edu.tr

Fazilet NOHUT
Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Seben İzzet Baysal Meslek Yüksekokulu
faziletnht@gmail.com

Özet
Yaşam değerlerinin bir alt kümesi ya da onların bir yansıması olan iş değerleri günümüz çalışma hayatının en önemli kavramlarından birisidir. Meslek seçimden, iş yapış biçimine, işe ve iş çevresine karşı tutum ve davranışlardan, örgüt içinde yönetim ve iş arkadaşlarıyla iletişim biçimine kadar birçok önemli konunun temelinde iş değerleri vardır. Bu çalışmada iş değerleri kavramı ve iş değerleriyle ilgili günümüze kadar geliştirilmiş ölçekler, yapılan uygulamalar ve elde edilen bulguların incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan yazın taraması sonucunda iş değerleri kavramının 1960'lı yıllardan bu yana bilimsel anlamda önemle incelendiği, eğitim düzeyi, yaş, kuşak, cinsiyet, içinde yaşanılan genel kültür, din ve çalışılan statüye kadar birçok açıdan incelenmiş olduğu ve anlamlı bulguların elde edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Değerler, İş Değerleri, Değer Sınıflandırmaları

WORK VALUES: CONCEPTUAL FRAMEWORK AND BASIC CLASSIFICATIONS

Abstract
A subset of living values or their reflections, which is a reflection of them, is one of the most important concepts of today's working life. There are business values on the basis of many important issues ranging from career choice, the way of doing business, the attitude and behaviors towards the work and the business environment, the management in the organization and the way of communication with colleagues. In this study, it is aimed to examine the work values concept and the work scales developed, the applications and the findings. As a result of the literature review, it has been seen that the concept of business values has been examined in terms of scientific importance since the 1960s, and it has been observed that the level of education, age, generation, gender, general culture, religion and working status have been examined in many aspects and meaningful findings have been obtained.

Key words: Values, Work Values, Value classifications

1. GİRİŞ

Değer kavramı bugüne kadar antropolojiden sosyolojiye, psikolojiden, felsefeye ve din bilimlerine ve tabiki işletme biliminin de dahil olduğu bir çok sosyal bilim disiplinin temel araştırma konularından birisi olmuş ancak ne olduğu yada nasıl ölçüleceği konusunda net ve kesin bir tanım yapılamamış en önemli sosyal kavramlardan bir tanesidir. Değerler, bireysel ve örgütsel hayatı etkileyen, kararların, davranışların, insan ilişkilerinin, örgütsel davranışın, ast-üst ilişkilerinin, örgüt çevre ilişkilerinin ve daha pek çok konunun temel belirleyicilerindendir (Taş, 2010: 211) . Çalışma yaşamının merkezinde yer alan iş değerleri, insanların mesleklerinde, işlerinde ve örgütlerinde sahip oldukları iş yaşamlarının anlamını ifade etmektedir. İnsanın işinde nasıl bir performans göstereceği hatta hangi mesleği seçeceği konusundaki seçimler iş değerlerinden etkilenmektedir (George ve Jones, 1997:397-399). Dolayısıyla değerler alternatif davranış kalıplarının sorgulanıp, içlerinden uygun olanın seçilmesini sağlayan normatif standartlar olarak da tanımlanabilir (Elizur,1984: 379).

İş değerlerinin oluşumu sosyolojik, ekonomik ve tarihi faktörlerden etkilenmektedir. Bunlar, etnik köken, alt kültürler, cinsiyete ait roller, sosyoekonomik statü ve ekonomik koşullardır (Kubat ve Kuruüzüm, 2010:489). Bunun yanı sıra demografik faktörler, bireylerin algılama ve karar verme sürecindeki en önemli olgulardan biridir. Bireyin kendi değer yargısını oluşturması, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve medeni durum gibi faktörler ile yakından ilişkilidir (Bayar,2016:39). Bireyin değerlerinin bilinmesi, yaşantısındaki durumlar karşısında onun davranışlarının tahmin edilmesine yardımcı olabilir. Bu çerçevede değer, bireylerin tercihlerine öncülük etmekte ve bu durumda da değer kavramının incelenmesini önemli hale getirmektedir (Çalışkur vd.,2012:220)

2.1. İş Değerleri

Yaşam değerlerinin bir alt kümesi (Elizur, 1989), olan iş değerleri hayata ilişkin değerlerden farklı olarak sadece iş ile ilgilidir ve insan yaşamı üzerinde işin ne kadar etkili olduğunu belirlemektedir (Şenturan vd.,2016:176). Değerlerin bilimsel anlamda, iş hayatında yer alması 1924 yılında yapılan 'Hawthorne Araştırmaları' ile başlamıştır (Bayar,2016:39). Bu araştırma ile iş davranışlarının açıklanmasında fiziksel faktörler yanında sosyal faktörlerin de yer alması gerektiğini ortaya koyan 'insan ilişkileri kuramı' ortaya atılmıştır ve insanın özel yaşamına anlam kazandıran değerlerin iş yaşamına da anlam kazandırdığı anlaşılmıştır (Şahin, 2004:531-532,Baysal ve İnceoğlu, 2016:136). İlgili alan yazın incelemesi sonucunda iş değerleriyle ilgili yapılmış birçok tanıma rastlanmaktadır.
Bu tanımlardan bir tanesi iş değerleriyle ilgili önemli çalışmalar yapmış Dov Elizur tarafından yapılmıştır. Elizur (1984), iş değerlerini bireyin işinde edinebildiği belli sonuçlara verdiği önem bir diğer ifadeyle, kişiyi iş yerinde tutan ödül ve amaçların iş değerlerini yansıttığını ifade etmiştir (Elizur,1984:379-389)

Super'e (1970) göre bireyin toplam değerlerinin alt kümesi olan iş değerleri kişinin işinde aradığı ya da arzuladığı nitelik, karşılık ve tatmindir. Bir başka tanıma göre ise iş değerleri bireylerin işlerinde ulaşmaya çalıştıkları genel ve göreceli olarak durağan amaçlardır (Demirtaş, 2011:30).

Bir başka tanıma göre ise iş değerleri genel değerlerin iş yaşamı açısından spesifik bir ifade biçimi olarak tanımlanmıştır (Ros vd.,1999:54).

Knoop (1994), kişinin çalışma hayatında yaşadıklarına biçtiği değerin, önem, öncelik ve isteğin derecesinin iş değerlerini yansıttığını ifade etmiştir. Bir diğer ifadeyle, iş değerlerini, insanların çalışma gayretine etki eden amaçları olarak tanımlamıştır.

Lyons (2003), iş değerleri, arzu edilen eylemler ile ilgili inançlar ve kişinin çalışma hayatı ile ilgili hedefleri olarak tanımlamıştır (Çerçi, 2013:15)

İş değerleri, bireylerin iş yerinde sergiledikleri rollerinin bir karşılığı olarak, tatmin edilmesi gerektiğine inandıkları değerleridir. Finansal refah, başarı ve sorumluluk bunlara örnek olarak gösterilebilir (Brown, 2002:49).

Avcı (2011), iş değerlerini bireyin kendine sorduğu, ne için çalışıyorum, mesleğimden ve hayattan ne bekliyorum gibi sorulara verdikleri cevapların karşılığı olarak tanımlamıştır (Bozkurt ve Doğan, 2013 :73)

İş değerlerini "değerlerin bir altkümesi, bireylerin işlerinde aradıkları özellikler, tatmin ve ödüller", "arzulanan davranış tarzı", "bireyin işyerinden sağlamak istediği özel bir sonuca verdiği önem derecesi", "kişinin özel bir göreve karşı hissettikleri dışında genel olarak işe karşı gösterdiği tutum" şeklinde ifade edilebilir (Kubat ve Karaüzüm, 2010: 488).

Özmete (2007) iş değerlerini, bireylerin iş arkadaşlarına ve işe karşı tutumlarını etkileyen; motivasyonları ve verimlilikleri ile yakından ilişkili bir kavram olması bakımından anlaşılmasının önem taşıdığını ifade etmektedir (Köse vd., 2014:152). Değerlerin iş davranışlarına etki eden sebepler veya sonuçlar üzerinden incelenmesi iş değerlerinin ortak paydasını oluşturmaktadır. Tüm bu

tanımlamalardan yola çıkarak, iş değerlerinin, insan kaynakları yönetimi uygulamalarının etkinliği üzerinde de güçlü bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Nitekim, Munsterberg (1915) iş motivasyonunun, değerlerin karşılık bulmasından kaynaklandığını ifade etmiştir (Schleicher, Hansen, and Fox, 2011:138).

İş değerleri kavramı, Allport vd. (1960),Rokeach (1973), Hofstede (1980), Kahle (1983), Elizur vd. (1991) Schwartz (1992), Saggie(1996),gibi çeşitli araştırmacıların yaptığı çalışmalar ve geliştirdikleri ölçekler sayesinde gelişmiş bir kavramdır. Bu çalışmalardan başlıcalarına aşağıda yer verilecektir.

2.1.1 Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Değerler ile ilgili alan yazında en çok kabul gören çalışmalardan biri psikolog Milton Rokeach'e aittir (Çalışkur vd., 2012:222). Rokeach, değerlerin bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutları olduğunu ifade etmektedir. İnsanların bireysel değerleri doğrultusunda amaç ve hedeflerine ulaşacak şekilde davranış sergilediğini ifade eder (Jarad, 2015:7). Rokeach, değerleri bir değerler seti aracılığıyla ve iki ana kategoriye ayırarak ölçmüştür. Bir kişinin yaşamı boyunca başarmayı amaçladığı değerlere ilişkin tercihleri ***amaçsal*** (nihai) değerler olarak tanımlanırken, ***araçsal*** değerler ise; başarılması istenen hedefler için kullanılan araçları ifade etmektedir (Çalışkan ve Karademir, 2014:50). Bu ölçek, 18i amaçsal(nihai) ve 18i araçsal olmak üzere toplam 36 maddenin bir kişi için arz ettiği önem derecesine göre sıralanması esasına dayanmaktadır. Amaçsal değerler özlem duyulan, hedeflenen, ulaşılması istenen durumlar, araçsal değerler ise özlem duyulan noktalara ulaşılması için gerekli davranış biçimleri olarak açıklanabilir (Rokeach, 1968:17, Erbakan, 2010:11). Bu ölçek vasıtasıyla bireylerin iyi oluş ve başarı değer yönelimleri ve bunlarla ilişkili olan değişkenler ile aralarındaki ilişkiler incelenebilir (Özcan, 2008: 29-30).

2.1.2 Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Schwartz, değer yöneliminin içerik ve yapısı hakkında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 60'ı aşkın ülkede ampirik olarak desteklenen bir teori geliştirmiştir. Schwartz bu çalışma sırasında elde ettiği verileri **bireysel ve kültürel** olmak üzere iki düzeyde incelemiştir (Küçük, 2016:281). Schwartz (1994) tarafından geliştirdiği "İş Değerleri Anketi (Work Values Survey)" ile 56 adet davranış tarzı ve çıktısını değerlendirmektedir. Schwartz teorisinde; güç, başarı, hedonizm, harekete geçirme, kendini yönetme, evrensellik, bağlılık, gelenek, uyum ve güvenlik olmak üzere 10 temel değer tipini içeren bir değerler yapısını öngörmüştür. Bu değerler bireyi motive etme amacına göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflanmalardan bazıları örneğin güç değeri; sosyal statü ve prestij ile insanlar ve kaynakları üzerinde hakimiyet kurmayı içerirken, başarı değeri; kişisel başarıyı ifade etmektedir (Çalışkur vd., 2012 :223).Schwartz'a göre; motive edici özelliği ve bireyin hayatında nelerin önemli olduğu ile ilgili belirleyici olmaları sebebiyle, değerler genel amaç ve hedeflerin temsilcileri olarak kabul edilmektedir (Fındıklı, 2012:52).

2.1.3 Elizur'un Değer Sınıflandırması

Dov Elizur iş değerlerini sınıflandırmak amacıyla, yazındaki güdüleme kuramlarını ve değer kavramını göz önünde bulundurarak bir anket hazırlamış ve anketten elde ettiği bulgularla iş değerlerini sınıflandırmıştır (Kasnak, 1998: 10). Dov Elizur (1991), iş değerlerinin kurumsal yapısını sistematik bir biçimde incelemek için sekiz farklı ülkede yöneticilere, çalışanlara ve öğrencilere uygulanmak üzere, kapsamlı bir alan yazın taraması sonucu, iş değerlerinin çeşitli boyutlarını içeren 24 maddelik bir anket geliştirmiş ve analiz sonucunda iş değerlerini, iş çıktılarına ve sunulan imkanların zamanına göre iki temel başlık altında toplamıştır (Ergeneli ve Temirbekova, 2006: 121-143). İş çıktılarının ilk yönünü bilişsel, duygusal ve araçsal olmak üzere üç boyutta ele almıştır (Ros, Schwartz ve Surkiss, 1999:55). ***Bilişsel İş Değerleri***, başarı, terfi, işte geri bildirim, statü, topluma yararlı olma, işte bağımsızlık, övünç duyulacak bir şirketin çalışanı olma, örgütte ve işte etkili olma, işin ilgi çekici ve anlamlı olması, kişisel gelişim imkânı bulunması, işte bilgi ve becerilerin kullanılması değerlerini içermektedir. ***Duygusal İş Değerleri***, her iş çıktısının maddiyat ile bir ilişkisi yoktur. Bazı iş çıktıları iş arkadaşları, işte saygı ve itibar görme, insanlarla tanışabilme ve etkileşimde

bulunabilme, amirlerin adil ve düşünceli olması gibi iş arkadaşları ve yöneticiler gibi kişilerle sosyal ilişkileri kapsayan **Araçsal İş Değerleridir** (Kaya, 2010 :13-14;, Bayar, 2016:40).

Elizur'un değerler sınıflamasının ikinci boyutunu **iş performans ilişkisi oluşturmaktadır**. Bu sınıflandırma da çalışanın güdülenmesi için iş çıktılarının ve sunulan imkânların zamanlaması önemlidir. İş performans ilişkisi sınıflaması da **kaynaklar ve ödüller olmak** üzere iki boyuttan oluşmaktadır. İşi yapmadan önce çalışanın verimli çalışması için güdüleyen kısmına ***Kaynaklar*** adı verilmektedir. Çalışanların işte iyi bir performans gösterdikten sonra elde edilebilecek ücret artışı, başarı ile tanınma, statü, terfi, işin sonuçları ile ilgili geribildirim alma maddelerinden oluşur ve bu boyuta ***Ödüller*** adı verilmektedir (Demirtaş,2011:33).

2.1.4 Mirels ve Garrett Protestan İş Ahlakına Göre Değer Sınıflandırması

ABD, İngiltere, Kanada ve İsveç gibi batı ülkelerinin çalışma prensipleri dikkate alındığında; iş değerlerini etkileyen faktörlerden birinin, Max Weber'in Protestan çalışma ahlakı olarak isimlendirdiği anlayış olduğu gözlemlenmektedir (Fındıklı,2012:40). Mirels ve Garrett (1971)"Protestan İş Ahlakı (Protestan Work Ethic)" adlı ölçeği geliştirmişlerdir. Ölçek 19 madden oluşmaktadır ve Mudrack Mason ve Stepanski (1999) tarafından iş, çilecilik ve tembellik olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. Protestan iş ahlakı tembelliği değil iş sorunları ile ilgili gayretleri içerir(Özcan, 2008 :30). Protestan etiğinin öncelikli değerlerinin "bireyselcilik", "çile çekmek" ve "çalışkanlık" olduğu belirtilmektedir. Protestan etiğine göre insanlar, dünyada sadece Tanrı'nın emirlerini yerine getirmek için bulunmaktadır. Banks (1998)'in Protestan iş ahlakına ilişkin değerleri; çalışmanın yaşama anlam katması; güçlü görev duygusu; çok çalışmaya ihtiyaç duyma; işi ailenin önünde tutma; serveti yaşamın temel amacı olarak görme ve servet sahibi olmanın Allah'ın bir lütfu olduğu inancı şeklinde özetlediği görülmektedir. Bu anlayış doğrultusunda, Batı ve ABD toplumlarında bireyselcilik, ilerleme, etkinlik, başarı, verimlilik, eşitlik, özgürlük, dışsal uyum öne çıkan iş değerleri olarak algılanmaktadır (Fındıklı,2012:40).

2.1.5 Kahle'nin Değer Sınıflandırması

Değerlerin daha iyi bir şekilde açıklanmasını sağlamak ve bireyin tutumlarının gelişmesinde temel rol oynadıklarını kanıtlayabilmek için Kahle (1983) bir değerler listesi geliştirmiştir (Turan ve Aktan, 2008:230). Kahle ve arkadaşlarının Rokeach'ın amaç değerleri ve Maslow'un değerlerle ilgili çalışmalarının teorik temellerinden etkilenerek dokuz ifadeden, içsel odaklı ve dışssal odaklı olmak üzere iki boyuttan oluşan değerler listesini geliştirmişlerdir. Kahle'ye göre değerler, çevreye uyumun temel özelliklerini yansıtan sosyal bilişleri temsil eder. Çünkü değerler, sosyal bilişlerin özeti olarak çevresel uyumun temel özelliklerini yansıtır (Çalışkur vd., 2012:224, Fındıklı,2012:26).

2.1.6 Lyons'un Değer Sınıflandırması

Lyons (2003) iş değerlerine yönelik alan yazında yer alan çok sayıda ölçme aracının iş değerlerini genel değerlerden (insani değerlerden) ayrı yapılar içerdiğini fakat yine de iş değerlerinin genel değerlerle ilişkili yapılar olduğunu belirtmektedir (Özkan, 2010: 58).

İş değerlerine yönelik ölçeklerin çeşitliliğini ölçeklerin farklı akademik disiplinlerden farklı amaçlarla geliştirilmesine ve kullanılmasına bağlamaktadır. Buna rağmen, iş aktiviteleri, davranışlar ve işin çıktılarını değerlendirmede kullanılan inanç ve değerlendirme kriterlerine yönelik tam bir resim sunabilmek için Lyons bu yaklaşımların tümünün birlikte ele alınabileceğini savunmaktadır. Farklı odak noktalarının olması ve bir takım önemli değerlerin de biri biri üzerine örtüşmesi nedeniyle Lyons bu ölçeklerdeki bütün değer öğelerini içine alan bir ölçek geliştirme yoluna gitmiştir. Bu ölçeğin boyutları ve bu boyutlar içinde yer alan değerler Lyons'ın iş değerleri sınıflandırmasını oluşturmaktadır (Özkan, 2010: 58).

Bu sınıflandırma dışsal, içsel, özgeci, sosyal, saygınlığa ve özgürlüğe ilişkin sosyal, özgeci, özgürlük ve saygınlığa ilişkin iş değerleri boyutları yer almaktadır.

iş değerleri bireylerin meslek seçimleri, tercih ettikleri çalışma ortamına ilişkin beklentileri, dolayısıyla genel olarak çalışma yaşamına ilişkin çeşitli kararları etkilemektedir (Dose, 1997: 235-236).

2.2 İş Değerleriyle İlgili Yapılmış Başlıca Çalışmalar

Alan yazın incelemesi sonucunda iş değerlerinin yaş, cinsiyet, kuşak farkı, eğitim düzeyi, din, kültür, çalışılan statü gibi değişkenler açısından farklılık göstermesinin amprik çalışmalarla desteklendiği görülmektedir.

Elizur vd. (1991) yaptıkları araştırmalarda farklı ülkelerden gelen katılımcıların iş değerlerine verdikleri önem derecesi arasında farklılıklar olduğunu bulgulamışlardır (Ergeneli ve Temirbekova, 2006:128).

Ayral (1992) tarafından Türkiye, A.B.D., Almanya ve İngiltere örneklemleri üzerinde yapılmış olan bir çalışmada, Türk akademisyenleri ile diğer ülkelerin akademisyenleri arasında sorumlu, başarılı olma ve yetenekleri kullanma gibi bilgi ve kavramaya ait değerler ile takdir, terfi ve statü gibi ödül olarak algılanan değerlere verilen önem açısından anlamlı ölçüde farklılıklar olduğu saptanmıştır (Tomrukçu, 2008:47-48).

Bankacılar üzerinde yapılan bir araştırmada işin başarılı hissetmeye imkan vermesi unsurunun tepe yöneticilerde orta ve alt düzey yöneticilere kıyasla daha önemli bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca sosyal ilişkilere yönelik iş değerlerinin alt düzey yöneticiler tarafından görece daha fazla önemsendiği belirlenmiştir (Mazumdar, 2010: 207; Atay;2017:945).

Avcı'nın (2011) turizm öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında iş değerlerinin; eğitim aldıkları bölüme, cinsiyete ve yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği bulgulanmıştır.

Cherrington ve diğerleri (1979) ile Taylor ve Thompson (1976) yaptıkları klasik araştırmalarda genç çalışanların çalışma sürecinde kendilerini ifade etmeye, para kazanmaya ve sosyal güvenliğe yaşlı çalışanlardan manidar biçimde çok daha fazla değer verdiklerini saptamışladır (Tomrukçu, 2008:45-46).

Li vd. (2008) eğitim düzeyleri lise ile lisansüstü mezunu arasında değişen çalışanlar üzerinde yaptıkları araştırmada, eğitim düzeyi yükseldikçe topluma katkıda bulunma, iş-yaşam dengesi ve kendini geliştirmeye yönelik iş değerlerine verilen önemin arttığını tespit etmişlerdir(Atay,2017:944-945)

Taylor ve Thompson (1976) yaptıkları çalışmada iş değerlerinin eğitim ve yaşa göre farklılaştığını bulmuşlardır.

Erdem vd.(2005)'in üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada iş değerlerinin cinsiyete ve yaşanılan coğrafi bölgeye göre anlamlı ölçüde farklılaştığı bulgulanmıştır.

Şenturan vd. (2016) ,X ve Y kuşağı yöneticilerinin iş değerleri konusunda yaptıkları çalışmada kuşaklar açısından anlamlı ölçüde farklılıklar bulmuşlardır.

Demirkaya vd. (2015), iş değerlerini; farklı kuşaklardaki yöneticilerin yönetim algıları ve liderlik tarzı beklentilerine açısından incelemişler ve tüm kuşakların yaş ve deneyimden bağımsız olarak Y kuşağıyla benzer özellikler gösterdiği saptanmışlardır.

Özer, Eriş, Özmen'in (2013) araştırmalarındaki bulgulara göre, X kuşağı üyelerinin gösteriş, hizipçilik ve kayırmacılıkta önceki kuşaklardan daha geride olmakla birlikte işe saygı ve sadakat konusunda en zayıf olan kuşak olduğu fakat çalışma yaşamında disiplin ve sorumluluk sahibi olma konularının ön planda olduğu görülmüştür. Y kuşağı ise gösterişe kendisinden önce gelen kuşaklardan daha çok önem

vermekle birlikte, dürüstlük ve milliyetçilik açısından öncekilerden gerid kalan ve aynı zamanda iş yaşamında en az katı olan kuşak sonucuna ulaşılmıştır (Şenturan vd., 2016:171-180) .

Kubat ve Kuruüzüm (2010) tarafından yapılan çalışmada kişilik özellikleri ile iş değerleri arasında orta düzeyde bir ilişkinin bulunduğu belirlenmiştir.

Yılmazer'in (2005) belediye çalışanları ile yapmış olduğu araştırmada; kişinin kendisine verdiği değer yöneticiler tarafından öncelikli değer olarak paylaşılmıştır.

Ali ve Amirshahi (2002) yöneticiler üzerinde yaptıkları bir çalışmada, iş değerleri ile kültürün bireycilik ve toplulukçuluk yönleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Zülfikar, 2007'nin yapmış olduğu çalışmadan topladığı verilerin analizleri sonucunda, Türklerin Protestan Çalışma Ahlâkı değerlerinin Amerika'lı çalışanlardan yüksek olduğu, Amerika'lı Protestan ve Katoliklerin Protestan Çalışma Ahlâkı değerleri arasında ise istatistikî olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı gözlenmiştir. Başarı ihtiyacı ile ilgili analizlerde, Türklerle Amerika'lılar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Zülfikar, 2007:V)

3. SONUÇ ve TARTIŞMA

İş yaşamı da tıpkı aile yaşamı, boş zaman, toplumsal ilişkiler gibi yaşamın en önemli alanlarından biridir. İş, birey için yalnızca gelir kaynağı değildir. Aynı zamanda toplumsal katılım, aile yaşamı, sosyal statü, tüketim, sağlık gibi sosyal yaşamın biçimlendirilmesinde de önemli hale gelmektedir(Karataş, 2009:23)

Endüstrileşme ve beraberinde getirdiği yoğun çalışma hayatı ve artan ve farklılaşan insan ihtiyaçları iş değerlerine yönelik araştırmalara olan ihtiyacı da arttırmıştır (Tomrukçu,2008: 17). Bir davranış biçimini öbürüne tercih etmede değerler çok önemli bir rol üstlenmektedirler. Değerler davranışların kaynaklarını oluşturduğu gibi ölçütlerini de belirler. Belirli bir davranışı oluşturmada etkin olan değer onun nasıl olduğuna da karar vermeyi sağlar (Çeviktekin ve Akgemci, 2016:18). Ancak, değerleri ölçmek diğer birçok sosyal psikolojik kavramı ölçmek gibi, kolay değildir. Bu alandaki birçok araştırmacı, araştırmalarını alışkanlıklar, inançlar ve fikirler üzerine yoğunlaştırılmış ve çalışmalarını değerler incelemesi olarak kategorize etmişlerdir (Tomrukçu, 2008:44-45). Birçok araştırmada bireysel değerler, kültür din, coğrafik yapı, iklim, sanayileşme gibi faktörlerin iş değerlerini etkilediği ortaya koyulmasıyla birlikte bu faktörlerin yanı sıra iş değerlerinin demografik özelliklerle de (cinsiyet, yaş, eğitim, tecrübe, meslek) ilişkili olduğu dikkat çekmektedir. Kadınların erkeklerden, gençlerin yaşlılardan, evlilerin bekârlardan farklı tutum ve algılarının olması farklı iş değerlerine sahip olmayı da beraberinde getirmektedir. Rokeach(1973)'ün de ifade ettiği gibi değerler kişiye göre değişen önem sırasına sahiptir ve davranış ve eylem olarak çevreye yansır (Çeviktekin ve Akgemci, 2016:17). Dolayısıyla iş değerleri bireylerin meslek seçimleri, tercih ettikleri çalışma ortamına ilişkin beklentileri, dolayısıyla genel olarak çalışma yaşamına ilişkin çeşitli kararları etkilemektedir (Dose, 1997: 235-236; Bağrıyanık, 2016:70).

İş değerleri bireyden bireye farklılık gösterebildiği gibi, toplumdan topluma da farklılıklar gösterir. Bazı insanlar için çalışma hayatın amacı olarak nitelenirken bazı insanlar için de hayatlarında diğer eylemlerinden daha önemli değildir (Aslan, 2003:8).

Günümüzde, Türkiye'de ekonomik şartların giderek ağırlaşmasıyla, iş değerlerinde çalışıyor olmanın avantajları ön planda görülmektedir (Örücü vd., 2003). Özcan (2008) 'inde ifade ettiği gibi kurumdan çok yaptığı işe bağlı olan çalışanların olması, profesyonelliğin daha fazla önemsenmeye başlaması, çalışanların iş kavramına yükledikleri anlamın değişmesi ve işe ilişkin beklentilerin farklılaşmaya başlaması gibi faktörler, bireylerin işle ilgili sahip oldukları değerlerin, örgütsel bağlılık düzeyleri ile ilişkisini daha da anlamlı hale getirmektedir (Bağrıyanık,2016:70-71). Nitekim yetenekli, nitelikli çalışanların rakiplere kaptırılma sebepleri arasında parasal faktörlerin üçüncü, dördüncü sırada geldiği göz önünde bulundurulursa maddi beklentilerin ötesinde çalışanın yöneticisiyle ilişkisinde nasıl

hissettiği, o iş yerindeki duygusal tatmininin ne düzeyde olduğu gibi değerler örgüt için çok daha büyük önem taşımaktadır (Baysal ve İnceoğlu, 2016: 136). Bu noktada örgütün değerleriyle bireyin değerlerinin uyumlu olması çok önemlidir.

Sonuç olarak değerler genellikle tutumların, davranışların ve algıların altında yatan gerçek sebeplerdir ve onları açıklarlar. İş değerleriyle ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarına göre değerlerin, örgütün etkinliği ile ilgili stratejik karar alma, kurumsal etik, operasyonel karar alma, kişiler arası çatışma, iş ilişkilerinde kalite, kariyer seçimi ve gelişimi, çalışanların motivasyonu ve örgüte bağlılığı konusunda önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu yüzden bir bireyin değerler sistemi hakkındaki bilgi o kişiyi neyin etkilediği ve harekete geçirdiği hakkında bir anlayış sağlayacaktır (Robbins ve Judge, 2013: 157). İş değerleri, örgütsel kültürün temel bir bileşeni olarak görülürler ve genelde başarıyla yönetilen örgütler için temel prensiptirler (Kubat ve Kuruüzüm, 2010: 488). Örgütteki değerlerin paylaşılması, çalışanların kişisel değerleri ile örtüşmesi daha mutlu ve daha uyumlu bireylerle birlikte daha başarılı, verimli ve çalışılabilir kurumların varlığını sağlayacaktır (Yaman, 2001:17;Jarad, 2015:16)

Bu çalışmayla iş değerleriyle ilgili olarak günümüze kadar yapılmış çalışmaların makro perspektiften incelenerek gelecekte yapılacak ampirik çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştırç İş değerleri konusu yeni çalışmalar için önemini ve güncelliğini her zaman koruyacak bir konudur. Gelecek çalışmalar için aşağıdaki tespit ve önerilerin yol gösterici olacağı düşünülmektedir:

- Yapılan yazın incelemesinde genellikle çalışanların iş değerleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunun yanında işverenlerin iş değerlerinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır.
- Kariyer sahibi başarılı yöneticilerin iş değerlerini inceleyen çalışmalar yapılabilir.
- İçinde bulunduğumuz 4.sanayi devrimi süreci, dijital dönüşüm, yapay zeka Türk çalışanının iş değerlerini nasıl etkilemektedir/etkileyecektir?
- Hala Hofstede'nin yapmış olduğu sınıflandırmadaki gibi yüksek güç mesafesini tolore eden, belirsizliğe müsamaha gösteren, dişil değerleri yüksek, toplulukçu bir ülke miyiz? Kültürel değerler sınıflandırmasında Türkiye bağlamında anlamlı bir değişim yaşanmış mıdır?
- Kendi kültürümüzü yansıtan bir iş değerleri ölçeği geliştirebilir miyiz?

KAYNAKÇA

AKÇAY, Vildan Hilal (2011). "Pozitif Psikolojik Sermayenin Kişisel Değerler Bakımından İş Tatminine Etkisi ve Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ALTAŞ, Sabiha Sevinç (2004). "İş Değerleri, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisinin Bireysel İş Performansı Ve İşten Ayrılma Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma". (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ATAY, Sevgi ELMAS (2017). "Çeşitli Demografik Değişkenler Açısından Beyaz Yakalı Çalışanların İş Değerleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research, Cilt: 10 Sayı: 51 Volume: 10 Issue: 51 Ağustos

BAĞRIYANIK, Hüseyin (2016). "Öğretmenlerin İş Değerleri ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 69-84

BAŞARAN İbrahim Ethem (1982), "Örgütsel Davranış", Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1982, Ankara

BAYAR, Levent Serhat (2016) "Demografik Faktörlerin İş Değerleri Üzerine Etkisi; İşçi Sendikaları Üzerine Bir Araştırma", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 37-67.

BAYSAL, Hatice, İNCEOĞLU, Erkan (2016). "İş Değerleri Çerçevesinden Örgütsel Bağlılığa Bakış: Banka Çalışanlarına Yönelik Nitel Bit Çalışma", AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 3, 16: 131-148

BLOOD, Milton R.(1969). "Work Values and Job Satisfaction" , Journal of Applied Psychology, Vol. 53, No :6, 456-459

BOZKURT, Serdar, DOĞAN, Altan (2013). "İş Değerleri ile İş Etiği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma", Business and Economics Research Journal Volume 4 Number 4 pp. 71-86

ÇALIŞKAN, Hüseyin, KARADEMİR, Çağla (2014), "Değer Yönelimleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması", Değerler Eğitimi Dergisi Cilt 12, No. 28, 47-68, Aralık 2014

ÇALIŞKUR, Ayşem, DEMİRHAN, Ayşe, BOZKURT, Serdar (2012), "Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2012, C.17, S.1, s.219-236.

DEMİRTAŞ, Egemen (2011). "Çalışanların Kişilik Özelliklerinin ve Kişisel Değerlerinin İş Değerlerine ve Örgütsel Bağlılığa Olan Etkisi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

DERELİ, Beliz, TORUNTAY, Hatice (2015). "Örgütlerde Kuşakların İş Değerleri, Motivasyon ve Mentorluk Kavramına Dayalı Yönetimi", İstanbul Üniversitesi, Dış Ticaret Üniversitesi Working Paper Series, Tartışma Metinleri, 1-12

ELIZUR, D. ve Sagie, A. (1999). "Facets of Personal Values: A Structural Analysis of Life and Work Values", Applied Psychology: An International Review, 48 (1), 73-87.

ELIZUR,D. (1984), "Facets of Work Values: A Structural Analysis of Work Outcomes", Journal of Applied Psychology, Vol 69, No 3 379-389

ERBAKAN, M.Ali Fatih (2010). "Kişisel Değerler, Liderlik Tarzları İlişkisi: Farklı Toplumsal ve Kültürel Ortamlardan Gelen Yöneticilerin Farklılaşması", Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi

Ergeneli, A., & Temirbekova, J. (2006). "Ülkelere göre işe ilişkin değerlerin incelenmesi: Tekstil sektöründe Kazak, Rus ve Türk çalışanlarına yönelik bir araştırma". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 7/2, 121-143.

GEORGE, Jennifer M. ve Gareth R. JONES (1997). 'Experiencing Work: Attitudes and Moods', Human Relations, Cilt.50, Sayı:4, , ss. 393-416.

GÜMÜŞ Özlem D. (2009), " Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma " Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi

HEGNEY, Desley, PLANK, Ashley and PARKER, Victoria (2006). "Extrinsic and Intrinsic Work Values: Their Impact on Job Satisfaction in Nursing", Journal of Nursing Management, 14, 271–28

JARAD, Yasemin (2015). "Çalışma Değerleri ile Sektör Seçimi Arasındaki İlişki: Karşılaştırmalı Bir Çalışma", Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağustos

JUDGE, Timothy A. And BRETZ, Robert D. Jr. (1992). "Effects of Work Values on Job Choice Decisions", Journal of Applied Psychology Vol. 77, No. 3,261-271

KALLEBERG, Arne L. (1977). "Work Values and Job Rewards: A Theory of Job Satisfaction", American Sociological Review, Vol. 42, No. 1, pp. 124-143

KASNAK, Erdem (1998). "Çalışanların İş Değerleri ve Bir Özel Sektör Şirketinde Uygulama", Hacettepe Üniversitesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

KAYA, Burcu (2010), "Öğretim Elemanlarının İş Değerleri Açısından Örgütsel Davranış Modellerinin İncelenmesi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi

KNOOP, Robert, 'Work Values and Job Satisfaction', The Journal of Psychology. 128,6, 1994. ss.683-690

KÖSE, Sevinç, ORAL , Lale,, TÜRESİN TETİK Hilmiye (2014). "Y Kuşağının Birinci ve İkinci Yarısında İş Değerlerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir Çalışma", HUMANITAS Sayı - Number: 3, Bahar / Spring, Tekirdağ, ,149-166

KUBAT, Umut,(2007) "İmalat Sektöründe İş Değerleri İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya,

KUBAT, Umut, KURUÜZÜM, Ayşe (2010). "İş Değerleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Yapısal Denklem Modelleme Yaklaşımı". Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Fakültesi Dergisi. Cilt:15. Sayı:3, s.488

KÜÇÜK, Nurettin (2016), "Schwartz'ın Değer Yönelimleri Ölçeği ile Türkiye'deki Öğrenciler Üzerine Yapılmış Olan Bazı Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 57 Eylül-Ekim 2016 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

MEGLINO, Bruce M., RAVLIN, Elizabeth C. and ADKINS, Cheryl L.(1989). "A Works Values Approach to Corporate Culture: A Field Test of the Value Congruence Process and Its Relationship to Individual Outcomes, Journal or Applied Ftycholoay Vol. 74, No. 3,424-432

ÖNCÜ, Edip, ASUNAKUTLU, Tuncer, ÖNCÜ, Güney (2003), Çalışanların İş Değerleri ve Bir Uygulama, İktisat ve İşletme, İnceleme-Araştırma, 18.yıl, Ağustos,3-17

ÖZCAN, Esen Burcu (2008). "Örgütsel Bağlılık ve İş Değerleri Arasındaki İlişki: Adana İlinde Bir İnceleme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana

ÖZKAN, Saynur (2010), "İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılığı ve İş Değerleri", Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Mersin

RALSTON, David A. HOLT, David H. , TERPSTR, Robert H., CHEN, YuKai (1997). "The Impact of National Culture and Economic, Ideology on Managerial Work Values : A Study of The USA", Russia, Japan and China, Journal of International Business Studies, First Quarter, 177-207

ROS, Maria, SCHWARTZ, Shalom H. and SURKISS, Shoshana (1999). "Basic Individual Values, Work Values, and the Meaning of Work,Applied Psychology :An International Review, 48 (I) , 49-71

SAĞNAK, M. (2005). Örgüt ve Yönetimde Değerlerin Önemi, Milli Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, 33 (166), 149-157.

SAĞNAK, M. (2004). "Kişi-Örgüt Değer Uyumunu Ölçme Çalışmaları ve Kullanılan Yöntemlerin Karşılaştırılması", Değerler Eğitimi Dergisi 2(5): 101-124.

SCHLEICHER, Deidra, HANSEN J. S. Duane and FOX, Kevin E.(2011).,Job Attidues and Work Values,APA Handbook of Industrial and Organizational Psychology, Vol 3: Maintaining,Expanding, and Contracting the Organization, edited by S. Zedeck,

SCHWARTZ, Shalom H. A (1999), Theory of Cultural Values and Some Implications for Work, Applied Psychology: An International Review, 48 (l), 23- 47

SMOLA, Karen Wey, SUTTON, Charlotte D. (2002). Generational Differences: Revisiting Generational Work Values For The New Millennium, Journal of Organizational Behaviorm J. Organiz. Behav. 23, 363–382

SUI- Oi-Ling (2003). Job Stress and Job Performance Among Employees in Hong Kong: The role of Chinese Work Values and Organizational Commitment, International Journal Of Psychology, 38 (6), 337–347

SUPER, D. E. (1969). Manual: Work Values Inventory. Boston: Houghton Mifflin

ŞAHİN, Ali (2004). Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı.11, ss.549-560

ŞENTURAN, Şermin vd.(2016). X ve Y Kuşağı Yöneticilerinin İş Değerleri Algısı ve Farklılıkları Üzerine İnceleme, Business and Economics Research Journal, Volume:7 Number: 3, 171-182

TABANCALI, Erkan ve KORUMAZ, Mithat (2014). "Eğitim Örgütlerinde Yetenek Yönetimi". International Journal of Social science N:25-I: 139-156.

TAŞ, Ali (2010). Öğretmenlerin İş Değerlerinin Örgütsel Adalet Algılarına Etkisi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 27, 211-222

TEKİN, İlknur Çevik, AKGEMİCİ, Tahir (2016). Y Kuşağı Çalışanların İş Değerlerinin Araştırılması: Konya İli Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama, Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi, Cilt/Vol:1, Sayı/Issue :2, 15-52

TOMRUKÇU, Bahar (2008). Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile İş Değerleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı

TURAN, M., PİLAVCI, D.(2011). Kariyer Tercihleri - İş Değerleri İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 48 Sayı: 554

TURAN, Selahattin, AKTAN Dilek (2008), "Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler",Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2),

ZÜLFİKAR, Fahir Y.(2007). Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaşayan Türk ve Amerika'lı Çalışanların İşe Yönelik Değerlerinin Karşılaştırılması, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara

SOSYAL YETERLİLİK ÖLÇEĞİ-ÖĞRETMEN VERSİYONU'NUN (SINIF 3/ YIL 4) TÜRKÇEYE UYARLANMASI

Eyüp ÖZDEMİR
Kocaeli Üniversitesi / EYTPE Yüksek Lisans Öğrencisi
eyupozdemir54@gmail.com

Prof. Dr. Soner POLAT
Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Eğitim Bilimleri Bölümü
spolat@kocaeli.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı Corrigan (2003) tarafından geliştirilen Sosyal Yeterlilik Ölçeği-Öğretmen Versiyonu'nun (sınıf 3/ yıl 4) (SYÖ) Türkçeye uyarlamaktır. Bu amaca yönelik, Sosyal Yeterlilik Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması çalışmasında ilk olarak ölçeği geliştiren Corrigan'den izin alınmıştır. İzin aşamasından sonra ölçeğin Türkçeye uyarlanması aşaması başlamış ve çeviriler alanında yetkin beş farklı İngilizce öğretmeni tarafından yapılmıştır. Çeviri aşamasından sonra araştırmacılar tarafından maddeler incelenerek cümleye aktarılmıştır. Dil bilgisi hatalarını, anlam karmaşalarını gidermek ve ölçek formunun kullanışlılığını artırmak için 10 kişi ile birlikte maddeler tekrar gözden geçirilmiş ve buradaki geri dönütler ile araştırmacılar en uygun seçeneği belirleyerek ölçek formuna son şekli verilmiştir. Oluşturulan ölçek ile değişik branşlardan 161 öğretmenden veri elde edilmiştir. Verilere uygulanan doğrulayıcı faktör analizinin (DFA) neticesinde ölçeğe ait uyum indekslerinin yeterli olduğu ve orijinal ölçekteki üç faktörlü yapının doğrulandığı görülmüştür. Buna ek olarak alt ölçeklere ait iç tutarlık kat sayılarının da iyi düzeyde olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgular sonucunda SYÖ'nün Türkçeye uyarlanmış halinin yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Yeterlilik, Sosyal Yeterlilik Ölçeği, Öğretmen, Yönetici

Dipnot: Bu çalışma Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi İmascon 2019 Bahar döneminde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

ADAPTATION OF SOCIAL COMPETENCE SCALE-TEACHER VERSION (CLASS 3 / YEAR 4) (SCS) TO TURKISH

Abstract

The aim of this study is to adapt the Social Competence Scale-Teacher Version (class 3 / year 4) developed by Corrigan (2003) to Turkish. For this purpose, in the study of adapting the Social Competence Scale, required permission was taken from Corrigan who first developed the scale. After the permission stage, the scale of adaptation of the scale to Turkish has begun and it has been done by five different English teachers who are competent in the field of translation. After the translation phase, the researchers reviewed the entries and transferred them to the sentence. Entries were reviewed with 10 people to eliminate grammatical errors, meaning confusion and to increase the usefulness of the scale form. The final form of the scale form was determined by the researchers by considering the feedback. Data were collected from 161 teachers from different branches with the obtained scale form. As a result of the confirmatory factor analysis performed on the data, the fit indexes of the scale were found to be sufficient and the three-factor structure in the original scale was verified. In addition, internal consistency coefficients for the subscales were found to be good. As a result of the findings, it is seen that the Turkish version of Social Competency Scale has adequate psychometric properties.

Keywords: Social Competence, Social Competence Scale, Teacher, Manager

1. GİRİŞ

Sosyal insan olmak günümüz şartları düşünüldüğünde önemli bir yere sahiptir. Hayatının her anında farklılıkları bulunan bir insan, doğumundan ölümüne kadar diğer insanlarla etkileşim içindedir. Dünyadaki tüm insanlar farklı özelliklerle, farklı kişilik yapılarıyla, farklı zihinsel yeteneklerle, duygularını farklı ifade etme şekliyle doğmuş olsalar da tüm insanlar sosyal yeterliliğe ihtiyaç duymaktadır.

İnsanların diğerleriyle bağlantı içerisine girmeleri kapsamlı bir kendini gerçekleştirmeyi, yani tam sosyalleşmeyi gerektirir. İnsanlar birbirleriyle iletişim yoluyla etkileşime girmeye çalışır (Mill J. S., 1995). Başkaları ile birlikte öğrenme ve birbirinden öğrenme becerisi sosyal yeterliliği besleyen ana ilkelerdendir. Bu ilke, birlikte çalışmaya ve birlikte gerçekleştirilen etkinliklere odaklanmaktadır. İnsanlar arasındaki etkileşim rastgele veya derin olabilir. Rastlantı sonucu gerçekleşen etkileşim bazen uzun sürebilir fakat bazen hızlı bir şekilde de sona erebilir. Derin etkileşim için insanlar arasında günlük temaslar önemli değildir, ancak bu sosyal etkileşimi teşvik etmek ve geliştirmek için önemlidir. Böylece, insanlar günlük temaslar yoluyla hayata aktif katılım sağlayarak, istek ve arzularını etkinliklerle ifade edebilir, diğer insanlarla sosyalleşebilir.

Sosyal yeterlilik, dünyada hayatta kalmamızı güvence altına alan bir yeterlilik alanıdır. Çünkü o, diğer insanlarla iletişim içerisine girmemizi, bu iletişimimizi geliştirmemizi, yeni bilgiler elde etmemizi, kariyer yapmamızı ve yaşam memnuniyetimizi artırmamızı sağlar.

Sosyal yeterlilik, belirli sosyal bağlamlarda bir öğretmenin, bir öğrencinin, sosyal çevrenin veya toplumun olumlu ya da olumsuz etkileşim içerisine girmelerine neden olan davranıştır. “Sosyal” teriminin anlamı, insan toplumu ve bu toplumun örgütlenme biçimi anlamına gelmektedir. “Yeterlilik” terimi ise belirli bir beceri, bilgi ve yetenek yelpazesidir: belirli bir eylem, etkinlik ya da yapılacak şey. Sveiby'ye (1997, 38) göre yeterlilik “asıl bilgi, tecrübe, beceri, değer yargılarını ve sosyal içerikli bağlantıları ifade etmektedir”. Keen (1992, 115) ise yeterliliği “var olan bir durumu (kişi tarafından tahmin edilemese dahi) değerlendirme becerisi” olarak kabul eder.

R. Laužackas (2004, 2005) sosyal yeterliliğin yetki alanlarına sahip olduğunu ve bunların “geniş yargı yetkileri” olarak ifade edildiğini belirtmektedir. Sosyal beceriler “insanların birlikte yaşamalarına ve yararlı bir şekilde devletin sunduğu sosyal ve ekonomik hayata katılmaya yardımcı olan becerilerdir.” (Laužackas vd., s.52). Sosyal yeterlilik, bireysel davranışları tanımlar ve geniş anlamıyla, belirli sosyal bağlamlarda bir kişinin uyum içinde ve aktif bir şekilde davranmasını ifade eder. Genel olarak bir kişinin ne kadar sosyal yeterliliğe sahip olduğu onun kişilerarası ilişkilerinin ve hedeflere ulaşma becerilerinin kalitesiyle ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, sosyal yeterlilik, insanoğlunun varoluşundan bu yana ömrü boyunca insanın olgunluğu, zekası ve farkındalığı içinde kendini gösteren bir insan ifade sanatıdır (Weinert F. E., 1999). Sosyal yeterlilik, bireyin elde ettiği bilgi ve becerileri kullanarak uygun davranışı belirlemesi ayrıca bunları çeşitli sosyal çevrelerde kendi amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik kullanmasındır. Bu sebeple bireyler her zaman ve her yerde tüm insanlar tarafından yeterli görülmeyebilir. Başka bir ifadeyle, bireyler belirli faaliyetleri gerçekleştirme ya da belirli çevrelerde performans sergilemede yeterli görülseler de diğer alanlarda yetersizlik gösterebilirler. Bu çerçevede kişinin kendi yeterliliğine yönelik algısı önemli olmaktadır. Sosyal yeterlik, birey ve diğer kişiler arasında meydana gelse de, bireyin kendisine yönelik farkındalığıyla da ilişkilidir. Sosyal yeterliliğe ilişkin farklı tanımlar ve açıklamalar vardır ve bunlardan bazıları şu şekildedir:

Basitçe sosyal yeterlilik pozitif sonuçlar elde etmek için çevreyi denetim altına alma becerileri şeklinde tanımlanabilir. Kişiler çevrelerini başarılı bir şekilde yönetebiliyorlarsa sosyal açıdan yeterlidir. Sosyal yeterlilik, Spence (2003, s.84) tarafından “insanların içinde bulunduğu sosyal çevrelerini mükemmel bir şekilde yönetmesi” olarak tanımlanır. Sosyal yeterlik, ihtiyaçlara karşı uyum içinde tepkiler verebilme, esnek davranabilme becerisi ve içinde bulunduğu bağlamda fırsatlar oluşturabilme ve onlardan faydalanabilme becerisi (Waters ve Sroufe, 1983) şeklinde tanımlanabilir. Sosyal yeterliği Owens ve Johnston-Rodriguez (2010), ergenlik çağındaki bireylerin okul ortamında sosyal ilişkilerinde başarı gösterebilmeleri için gerekli olan sosyal, duygusal açıdan yeterlilik içeren bilişsel beceriler ve davranışlar şeklinde ifade etmektedir. Sosyal açıdan yeterlilik sahibi çocukların

sözel becerileri, anlık gelişen durumlara adapte olma ve duygularını düzenleme becerileri gelişmiştir (Mendez, Fantuzzo ve Cicchetti, 2002; akt. Oades-Sese, Esquivel, Kaliski, ve Maniatis, 2011).

Ayrıca sosyal yeterlik, kişinin sosyal çevresinde bulunan diğer bireylerin duygu yönlerini anlama, erişkinlerden yardım almadan akranlarıyla kendi problemlerini çözebilme, gereksinimlerini ifade edebilme ve içinde bulunduğu duyguları uygun bir tarzda gösterebilme yeteneği şeklinde tanımlanabilir. Sosyal yeterlilik Rose-Krasnor (1997) tarafından ise, kişinin kısa ve uzun dönemli gelişimsel gereksinimlerini gidermek üzere organize edilmiş davranışlar toplamı olarak tanımlanmaktadır (akt. Evirgen, 2010).

Sosyal yeterlik terimi sosyal etkileşimi, sosyal becerileri ve kişilerarasında gerçekleşen iletişimi ifade eder. Buna karşılık sosyal beceriler, tekrar eden ve hedefe yönelik davranışları, sosyal etkileşim ise, başkalarıyla gerçekleşen etkileşimi ve sözsüz iletişimi belirtmektedir. Harvilchuck-Laurenson (1997) sosyal yeterliğin bireylerin belirlenmiş hedeflere erişme ya da bunu gerçekleştirmek için çaba sarf etme yeteneğini belirttiğini ayrıca bireylerin sosyal yeterlilik seviyelerinin, genellikle algıladıkları sosyal destek özellikleri ile birlikte göstermiş oldukları sosyal problem çözme becerilerine dayandığını belirtmiştir. Sosyal problem çözme, bazı yeteneklere ihtiyaç duymaktadır. Öncelikle kişi, çevresinde var olan problemlerin kendi kontrolünde olduğunu görmelidir. Bununla birlikte kişi, problemleri çözmek amacıyla alternatif çözüm yolları aramalıdır. Ayrıca bu süreç dâhilinde birey ortaya çıkan çözüm yolarını değerlendirip kendine ait özellikleriyle çözüm aşamalarını belirlemelidir.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırma kapsamında 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Sakarya ilinin merkez ilçelerindeki devlet okullarında görev yapan 161 öğretmenden veri toplanmıştır. Ölçek, devlet okullarının ikici kademesi olan ortaokullarda görev yapan ve ölçeği doldurmaya gönüllü 171 öğretmene araştırmacı tarafından dağıtılmış ve yine araştırmacı tarafından toplanmıştır. Toplanan verilerden 10 katılımcı ölçeği yanlış veya eksik doldurduğu için bu veriler veri setine dâhil edilmemiştir. Araştırmadaki veri analizleri 161 katılımcıdan toplanan verilerle yapılmıştır.

Çalışma grubunda bulunan öğretmenlerin yaşları 23 ile 50 arasında, mesleklerindeki deneyimleri 1 ile 28 yıl arasında, bulundukları son okuldaki hizmet süreleri 1 ile 12 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Çalışma grubunda 14 değişik branştan 106 kadın, 55 erkek ortaokul öğretmeni bulunmaktadır.

2.1. Veri Toplama Aracı

Sosyal Yeterlilik Ölçeği-Öğretmen Versiyonu (sınıf 3/ yıl 4) (SYÖ)

Sosyal Yeterlilik Ölçeği-Öğretmen Versiyonu (sınıf 3/ yıl 4), Corrigan (2003) tarafından çocukların olumlu sosyal davranışlarını, duygusal öz düzenlemelerini ve akademik becerilerini değerlendirmek amacıyla 25 maddelik bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Ölçekteki bazı maddeler Kendall, Wilcox (1979) ve Gersten (1976)'in değerlendirmelerinden uyarlanmıştır. Ayrıca yeni maddeler de geliştirilmiştir.

Sosyal Yeterlilik Ölçeği - Öğretmen Versiyonu'ndaki (sınıf 3/ yıl 4) her bir madde çocukların okulda gösterebileceği davranışları belirtmektedir. Örneğin: "Patronluk/Bilmişlik taslamadan önerilerde bulunabilir.", "Grup çalışmalarında iyi çalışır.", "Öfkesini kontrol eder." Öğretmen, her ifadenin çocuğu ne kadar iyi tanımladığını beşli likert tipi ölçekle (0: asla, 1: biraz, 2 kısmen iyi, 3: iyi, 4: çok iyi) değerlendirir.

Bu çalışmada birinci gruptan dördüncü yılda toplanan veriler yer almaktadır. Araştırma verileri, kontrol grubu (n=155) ve deney grubu (n=387) olmak üzere toplam N=463 kişi üzerinden toplanmıştır. 463 katılımcıdan 72'sinin bütün cevapları eksik olduğundan araştırma analizine dâhil edilmemiştir. Eksik verilerin 49'u deney grubundan (13'ü Durham'dan, 11'i Washington'dan, 6'sı Pennsylvania'dan ve 19'u Nashville'den) ve 23'ü kontrol grubundandır (7'si Durham'dan, 6'si Nashville'den, 6'si Pennsylvania'dan ve 4'ü Washington'dan).

Sosyal Yeterlilik Ölçeği - Öğretmen Versiyonu (sınıf 3/ yıl 4) 3 alt boyuttan oluşmaktadır: Bunlar Olumlu Sosyal/İletişimsel Beceriler (9, 13, 19, 20, 22, 23, 24 ve 25. Maddeler), Duygusal Öz Düzenleme Becerileri (2, 3, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 16 ve 18. Maddeler), Akademik Beceriler (1, 4, 5, 10, 15, 17 ve 21. Maddeler)'dir. Alt ölçek puanlarına ek olarak, Olumlu Sosyal/İletişimsel Beceri alt boyutunun maddeleri ve Duygusal Öz Düzenleme Becerileri alt boyutunun maddelerinin birlikte puanları hesaplanmış ve ayrıca 25 maddedeki toplam puan da belirtilmiştir. Alt ölçek puanlarının, Olumlu Sosyal/İletişimsel Beceri alt boyutunun ve Duygusal Öz Düzenleme Beceri alt boyutunun birlikte puanlarının ve toplam puanların ortalamaları hesaplanmıştır. Ölçek için maddelerin yarısından fazlasının cevapları eksikse, puan hesaplaması yapılmamıştır.

Deney ve Kontrol Grupları için alpha kat sayıları (Tablo 1) şu şekildedir:

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grupları İçin Alpha Kat Sayıları

	Deney Grubu	Kontrol Grubu
Olumlu Sosyal/İletişimsel Beceriler Alt Boyutu	0,96	0,94
Duygusal Öz Düzenleme Becerileri Alt Boyutu	0,96	0,94
Akademik Beceriler Alt Boyutu	0,95	0,92
Olumlu Sosyal/İletişimsel-Duygusal Öz Düzenleme Alt Boyutları Birlikte	0,98	0,97
Sosyal Yeterlilik Ölçeği Toplamı	0,98	0,97

SYÖ'nün toplam puanı, Olumlu Sosyal/İletişimsel ve Duygusal Öz Düzenleme alt boyutları birlikte puanı ve alt boyut puanlarına ilişkin deney ve kontrol gruplarına ait T-testi sonuçları (Tablo 2), şu şekildedir:

Tablo 2. SYÖ'nün toplam puanı, Olumlu Sosyal/İletişimsel ve Duygusal Öz Düzenleme Alt Boyutları Birlikte Puanı ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Deney ve Kontrol Gruplarına Ait T-testi Sonuçları

	Deney Grubu		Kontrol Grubu				
	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	SD	t	P
Olumlu Sosyal/İletişimsel Beceriler Alt Boyutu	2,62	0,94	1,72	0,88	405	-9,24	<.0001
Duygusal Düzenleme Becerileri Alt Boyutu	2,47	0,94	1,47	0,87	405	-10,29	<.0001
Akademik Beceriler Alt Boyutu	2,36	1,08	1,45	0,86	405	-8,46	<.0001
Olumlu Sos./İlet./ Duy. Öz Düzenleme Alt Boyutları Birlikte	2,54	0,92	1,58	0,84	405	-10,09	<.0001
Sosyal Yeterlilik Ölçeği Toplamı	2,49	0,93	1,54	0,81	405	-9,93	<.0001

Alt ölçek puanları ve Sosyal Yeterlilik Ölçeği - Öğretmen Versiyonu'ndaki toplam puanların T-testleri, bu çalışma yılı için deney ve kontrol grupları arasında önemli farklılıklar göstermektedir. İç tutarlılık ölçütü (Cronbach alfa değerleri) toplam puan ve alt ölçek puanlarının kullanışlı olduğunu göstermektedir.

2.2. SYÖ'nün Çeviri Çalışması

Sosyal Yeterlilik Ölçeği - Öğretmen Versiyonu'nun (sınıf 3/ yıl 4) Türkçeye uyarlanması çalışmasında ilk olarak ölçeği geliştiren Corrigan'den izin alınmıştır. İzin aşamasından sonra ölçeğin Türkçeye uyarlanması aşaması başlamış ve çeviriler alanında yetkin beş farklı İngilizce öğretmeni tarafından yapılmıştır. Çeviri aşamasından sonra araştırmacılar tarafından maddeler incelenerek cümleye aktarılmıştır. Dil bilgisi hatalarını, anlam karmaşalarını gidermek ve ölçek formunun kullanışlılığını artırmak için 10 kişi ile birlikte maddeler tekrar gözden geçirilmiştir. Buradaki geri dönütler dikkate alınarak araştırmacılar uygun seçeneği belirlemiş ve ölçeğe son şekli verilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde güvenirlik çalışmasında SPSS 18 paket programı, geçerlilik çalışmasında LISREL 8.7 programı kullanılmıştır. Araştırmanın güvenirliliği iç tutarlılık kat sayısı ile SYÖ'nün yapı geçerliliği ise doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. DFA ile modelin değerlendirilmesinde x2 / sd, GFI, SRMR, CFI, NNFI ve RMSEA değerlerine bakılmıştır.

Araştırmanın DFA sonuçları değerlendirilirken ki-kare değerine ait bulgunun sıfıra yaklaşması ve istatistiki açıdan manidar çıkmaması ($p > .05$) istenilen bir durumu ifade eder. Ama büyük örneklemli çalışmalarda ki-kare değeri manidar düzeyde çıkması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (Büyüköztürk, 2012; Çokluk, Şekercioğlu ve Şimşek, 2007). Böyle durumlarla karşılaşıldığında Kline (2005), araştırma örneklemi büyüklüğünün az etkilediği x2 / sd oranına dikkat edilmesini tavsiye etmektedir. x2 / sd değeri büyük örneklemli araştırmalarda üçten küçük bir değere sahipse mükemmel uyumu, beşin altında bir değere sahip olmasıysa iyi seviyede uyumu göstermektedir (Sümer, 2000; Kline, 2005). Jöreskog ve Sörbom (1993), RMSEA değerini yorumlarken 0.05 ve altındaki değerlerin mükemmel uyuma, 0.08'den daha küçük değerlerin iyi uyuma sahip olduğunu ifade etmektedir. Araştırma modelinin değerlendirilmesi esnasında diğer uyum indeksleri yorumlanırken NNFI, CFI ve GFI değerlerinin 0.95'ten büyük çıkması mükemmel uyumu, 0.90'dan daha büyük çıkması ise iyi uyumu ifade etmektedir (Sümer, 2000; Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008). Brown (2006), SRMR değeri yorumlanırken 0.08'in altında bulunması iyi uyumu, 0.05'in altında bulunması da mükemmel uyumu gösterdiğini ifade etmektedir.

3. BULGULAR

3.1. SYÖ'ye Ait Geçerlilik Bulguları

DFA'dan elde edilen sonuçlara göre, maddelerin t değerleri bulundukları faktörlerde uyumsuzluk göstermedikleri için ölçekten herhangi bir madde çıkartılmamıştır. Yapılan analizler sonucunda t değeri manidar olmayan maddeye rastlanmamıştır. Ki-kare değerinin (780.87, $p < .00$) DFA sonucunda anlamlı olduğu bulunmuştur. x2 değerinin anlamlı olduğu durumlarda x2 / sd değerinin dikkate alınması önerilmektedir (Şimşek, 2007). x2 / sd oranı incelendiğinde (780.87/ 272 = 2.87) üçten küçük bir değere sahip olduğu görülmekte ve mükemmel bir uyumu belirtmektedir (Sümer, 2000; Kline, 2005). Bulunan RMSEA uyum indeksinin iyi uyumun biraz dışında kalsa da kabul edilebilir olduğu (RMSEA=.108) öteki uyuma indekslerin ise iyi (GFI = .91) ve mükemmel uyum gösterdiği (SRMR = .046, CFI = .98, NNFI = .97) tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen bütün indeks verileri birlikte değerlendirildiğinde, uyum iyiliği indekslerinin yeterli düzeyde uyumu gösterdiği bulunmuştur. Analiz sonucunda elde edilen verilere göre alt ölçeklerin madde faktör yüklerine ait değerler 0.78-1.20 arasında değişiklik göstermektedir. Elde edilen tüm bulgular SYÖ'nün orijinalindeki gibi üç faktörlü yapıyı doğrulandığını belirtmektedir.

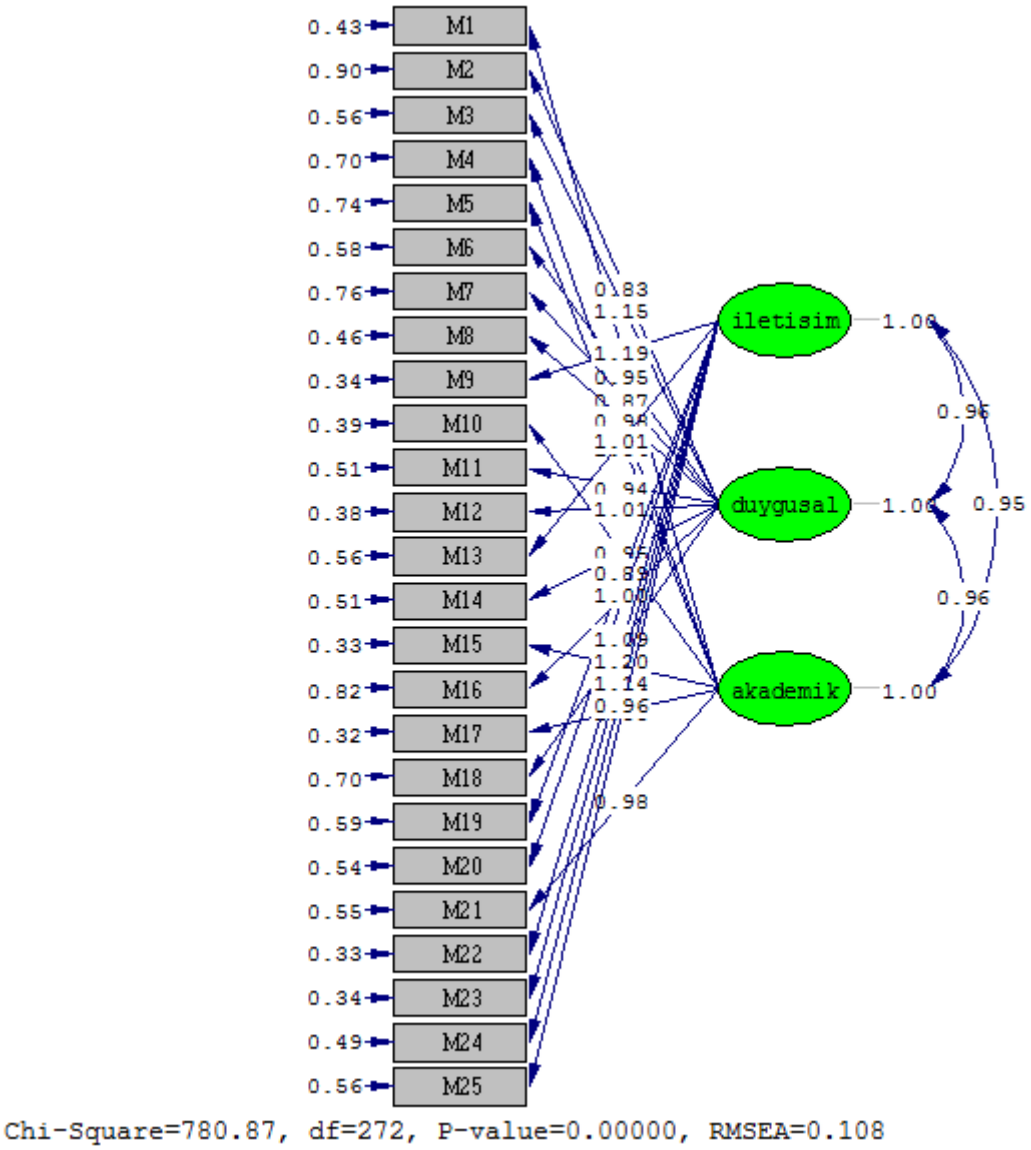

Şekil 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

3.2. SYÖ'ye Ait Güvenilirlik Bulguları

Araştırmanın güvenilirliğini test etmek amacıyla alt ölçeklere ait güvenilirlik çalışması Cronbach alfa kat sayısı (α) ile incelenmiştir. Cronbach alfa kat sayıları (α); Olumlu Sosyal/İletişimsel Beceriler Alt Ölçeği için 0.95, Duygusal Öz Düzenleme Becerileri Alt Ölçeği için 0.93, Akademik Beceriler Alt Ölçeği için 0.94 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda alt ölçekler için iç tutarlılık güvenilirliklerinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

3. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı Corrigan (2003) tarafından geliştirilen Sosyal Yeterlilik Ölçeği-Öğretmen Versiyonu'nun (sınıf 3/ yıl 4) Türkçeye uyarlanmasının sağlanması ve ölçeğin orijinalinde bulunan üç faktörlü yapıyı anadilleri Türkçe olan öğretmenlere ait veri setiyle teste tabi tutulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ölçeğin geçerliğini test etmek için dil geçerliği ve yapı geçerliğine, güvenilirliğini test etmek için ise iç tutarlılık kat sayısına bakılmıştır.

Ölçeğin geçerliliğine ilişkin çalışmalara yönelik katılımcılardan toplanan veri setiyle yapılmış doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre orijinal ölçekteki üç faktörlü yapı anadilleri

Türkçe olan öğretmenlerde de sağlanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bulguların alt ölçeklere yönelik bulunan iç tutarlık kat sayılarının yüksek seviyede olduğu görülmektedir (Olumlu Sosyal/İletişimsel Becerler Alt Ölçeği 0.95, Duygusal Öz Düzenleme Becerileri Alt Ölçeği 0.93, Akademik Beceriler Alt Ölçeği 0.94). Orijinal ölçekle karşılaştırıldığında ise orijinal ölçekteki iç tutarlılık katsayılarıyla hemen hemen aynı düzeyde olduğu (Olumlu Sosyal/İletişimsel Becerler Deney Grubu=0,96 Kontrol Grubu=0,94, Duygusal Öz Düzenleme Becerileri Deney Grubu=0,96 Kontrol Grubu=0,94, Akademik Beceriler Deney Grubu=0,95 Kontrol Grubu=0,92) görülmektedir Corrigan (2003).

4. TARTIŞMA

SYÖ'nün geçerliliğine ve güvenirliğine yönelik analiz sonuçlarının birlikte ele alınması sonucunda ölçeğe ait psikometrik özelliklerin yeterli olduğunu söyleyebiliriz. Bunula birlikte ölçeğin ülkemizde MEB'e bağlı okullarda hizmet veren öğretmenlerin okul müdürlerinin sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemek için kullanılabilecek güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak, Sosyal Yeterlilik Ölçeği'nin okul müdürlerinin sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemek amacıyla araştırmalarda kullanılabileceği ifade edilebilir.

Bu araştırma, diğer araştırmalarda olduğu gibi bazı sınırlılıklara sahiptir. Araştırmacılar katılımcıların farklı branşlardan, kıdemden, yaştan ve son okuldaki hizmet sürelerinin farklı öğretmenlerden olmasına dikkat etse de çalışma grubunun belirlenmesinde ulaşılabilirlik yöntemi tercih edilmiştir. Daha farklı zamanlarda yapılacak çalışmalarda tesadüfi örnekleme yönteminin tercih edilmesi sonuçlar üzerinde genelleme yapılabilmesi açısından faydalı olabilir. Ayrıca ölçeğin psikometrik özelliklerinin artırılmasına yönelik olarak ölçek, daha büyük ve farklı çalışma gruplarında test edilebilir.

KAYNAKLAR

BROWN, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. New York, NY: Guilford Press.

CLARK, L., GRESHAM, F. M., ve ELLİOTT, S. N. (1985). Development and Validation of a Social Skills Assessment Measure: The Tross-C. *Journal of Psychoeducational Assessment, 3*(4), 347-356.

CORRİGAN, A. (2003). *Social Competence Scale – Teacher Version Grade 3 /Year 4 (Fast Track Project Technical Report).*

EVİRGEN, N. (2010). *Aile İçi Örüntülerin Çocukların Algıları Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GESTEN, E. L. (1976). A health resources inventory: The Development of A Measure of The Personal and Social Competence of Primary-Grade Children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 44*(5), 775-786.

HARVİLCHUCK-LAURENSON, J. D. (1997). *The Relationships of Stress, Social Competence, and Health Status with Adolescent Academic Achievement* (Doctorate thesis). The Johns Hopkins University, Maryland.

HOOPER, D., COUGHLAN, J., ve MULLEN, M. (2008). Structural Equation Modeling: Guidelines for Determining Model Fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods, 6*(1), 53-60.

JÖRESKOG, K. G., ve SÖRBOM, D. (1993). *LISREL 8: User's Reference Guide*. Chicago: Scientific Software International.

KEEN, K. (1992). Competence: What İs İt and How Can İt Be Developed? In J. Lowyck, P. de Potter & J. Elen (Eds.) Instructional design: Implementation issues. (pp. 111-122). Brussels. Belgium: IBM Education Center.

KENDALL, P. C., & Wilcox, L. E. (1979). Self-control in children: Development of a rating scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 47*(6), 1020-1029.

KLİNE, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York, NY: Guilford Press.

LAUŽACKAS, R. (2005). Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. kaunas. VDU leidykla.

MİLL, J. S. (1995). Apie laisvę. Vilnius: ALk pradai.

OADES-SESE, G. V., ESQUİVEL, G. B., KALİSKİ, P. K., ve MANİATİS, L. (2011). A longitudinal study of the social and academic competence of economically disadvantaged bilingual preschool children. *Developmental Psychology*, *47*(3), 747-764.

SPENCE, S. H. (2003). Social skills training with children and young people: Theory, evidence and practice. In *Child and Adolescent Mental Health* (8th ed., Vol. 2, pp. 84-96).

SVEİBY, K. E. (1997). *The New Organizational Wealth: Managing & Measuring Knowledge-based Assets*. Oakland, CA: Berrett-Koehler Publishers.

SÜMER, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, *3*(6), 49-74.

WEİNERT, F. E. (1999). *Definition and Selection of Competencies Concepts of Competence*. Munich: OECD.

ŞİMŞEK, Ö. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.

YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE VE FONKSİYONLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Doç.Dr. Özlem BALABAN
Sakarya Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İşletme Bölümü
adiguzel@sakarya.edu.tr

Sema ALİMOĞLU ÖZKAN
Sakarya Üniversitesi /İşletme Enstitüsü/Doktora Öğrencisi
sema.ozkan@ogr.sakarya.edu.tr

Özet

Ekonomilerin ana aktörleri olan işletmeler, asıl amaçları olan finansal kar elde etmenin yanı sıra bu faaliyetlerde bulunurken çevreye karşı olan sorumluluklarını da yerine getirmelidirler. Özellikle günümüzde işletmelerin uzmanlık dalı haline gelmiş işletmenin temel fonksiyonlarında bu ‘’Yeşil İşletme ‘’ uygulamalarını ayrı ayrı görmek mümkündür. Ancak bu konuda en büyük pay İnsan kaynakları bölümüne düşmektedir. İnsan Kaynakları Yönetimi ile çevresel politikaların bütünleştirilmesi ile giderek önem kazanan alandaki çalışmalar şekillenmeye başlamıştır. Bu çalışmada İşletme literatüründe oldukça yeni bir kavram olan Yeşil İnsan Kaynakları kavramının ve işe alım, eğitim ve gelişim, performans değerlendirme ve ödül yönetimi gibi İnsan Kaynakları fonksiyonlarının ve yeni iş kavramlarının tanıtılması ve alan yazına katkı sunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil İnsan Kaynakları, Yeşil İşletmecilik, Yeşil Yönetim

OVERVIEW OF THE GREEN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND FUNCTIONS

Abstract

The main purpose of this study is to introduce Green Human Resouce Management and to make a contribution to the Turkish literature. It is not just to provide sustainability, in today’s conditions, organizations especially prefer to corporate processes and human resource management both into projects. In this scope Green Human Resource Management; has a role for adapting eco friendly policies to business management, HR policies and practices, personal training and development even responsibilities.Green-HRM policies and practices help such as decreasing to carbon footprints of organization and personal, give importance to product green and recycling. This scope is quite new so the firms consider green human resources and to raise their workers awareness to this area.

Keywords: Green Human Resources, Green Managemet, Green Administration

1. GİRİŞ

Çağımız bireylerinin yaşam alışkanlıklarının yeryüzü kaynaklarının hızla azalmasına sebebiyet vermesi yüzünden ekolojik çevrede sorunlar hasıl olmuştur. Ekolojik dengenin bozulmasına sebep olan doğal kaynakların azalması, temiz su membalarının zarar görmesi, ozon tabakasının giderek incelmesi, doğadaki bazı canlı türlerinin neslinin yok olması, fosil yakıt kullanımının artması vb. hususlar yüzünden çevreye karşı hassasiyet artmıştır. Oluşan hassasiyet ve gelişen çevre bilinci sayesinde işletmeler, çevreye daha az zarar veren ürün üretmeye, daha az atık çıkartmaya, meydana getirdikleri karbon ayak izinin azalmasına , geri dönüşüm faaliyetlerini daha fazla kullanmaya ve sloganlarında, markalarında, ürün tanıtımlarında “çevre dostu” ifadesini tercih etmeye başlamışlardır (Esen, 2018).Günümüzde işletmelerin ulusal ve dış pazarlarda başarılı olmaları, endüstriyel iş süreçlerini çevrenin kalitesini arttıracak şekilde yeniden düzenlemeleriyle, yeşil bir çevre bilincinin oluşması için gerekli faaliyetleri yürürlüğe koymalarıyla ve çevre dostu teknolojileri tercih ederek bu alanlara yatırım yapmaları ile doğrudan ilişkilidir. İşletmelerin ana felsefesi olan yaşamlarını devam ettirebilmeleri, kârlılıklarını ve verimliklerini artırabilmek için yaptıkları çalışmalar çevrelerini, olumlu ya da olumsuz etkiledikleri gibi aynı zamanda çevrelerinden de etkilenen yani etkileşimli,

dinamik bir yapıya sahip olmayı gerektirmektedir (Akatay ve Aslan, 2008).Son yıllarda iklim değişikliği, küresel ısınma, sanayileşme, nüfus artışı gibi faktörlerin sebebiyet verdiği çevre sorunları işletmeleri ve toplumları, ait olduğu çevreyi koruma konusunda farkındalık sahibi olmaya ve çevreci işletme faaliyetlerine yöneltmektedir. Çevreci işletmecilik, çevreci anlayışla hareket eden işletmelerin faaliyetlerini sürdürürken başta üretim, yönetim ve karar alma süreçleri olmak üzere çevreye verilen zararları azaltmayı amaçlayan anlayıştır (Ceyhan ve Ada, 2015).İşletme literatüründe yeni tanınmaya başlayan bir kavram olan Yeşil işletmeciliğin en önemli işlevlerinden olan Yeşil İnsan Kaynaklarının, örgüt politikaları ile çevre bilincinin birbirine başarıyla entegre edilerek çevre dostu çalışmalar yapılmasında öncü rol üstlenmesi gerekmektedir. Çünkü Yeşil İKY, sorumlu olduğu çalışanlarının bu konudaki bilinç düzeylerini yükselterek çevresel çalışmaların vücuda gelmesine yardımcı olan ilk basamaktır. Bu çalışmada günümüz dünyasında örgütlerin çevreden bağımsız faaliyet göstermelerinin imkânsız olduğu gerçeği göz önüne lanınarak daha yaratıcı, yenilikçi, verimlilik temelli, üretken faaliyetlerin işletme kapsamındaki süreçleri ele alınacaktır.

2. YEŞİL İŞLETMECİLİK

Son yıllarda hızla gelişen teknolojik ve iletişim imkanları, hissedilen küresel ve bölgesel çevre felaketleri, potansiyel alıcıların gelişen çevre bilinçleri, işletmelerin çevreye dair önemli stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Yerel ve dış pazarlara girebilmek ve bu pazarlarda daimî olabilmek, rakiplere karşı rekabet avantajı kazanmak artık bilinen eski yöntemlerle sağlanamamaktadır. Değişen dünyaya uyum sağlamak, tüketicilerin ve toplumun gözünde iyi bir imaj oluşturmak, çevreye dost üretim ve teknolojilerin kullanılması, üretilen ürünün çevreyi kirletmemesi, çevreci pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi, geri dönüşüm ve vergi teşvikleri gibi araçların üretim maliyetlerini düşürmesi, işletmeleri yeşil işletmecilik uygulamalarına yöneltmektedir.1990'lı yılların başına kadar insan hâkimiyetli bir düşünce temeline dayalı işletme-çevre ilişkileri, doğal çevrenin korunmasına dair görünür bir duyarlılık taşımamakta, işletme açısından çevre; sadece etkileşimde bulunduğu müşteriler, rakipler, çalışanlar ve hükümet, anlamına gelmekte ve doğal çevreyi yani su, toprak, hayvan ve bitkileri içermemekteydi. Ancak, çevre ile alakalı baş gösteren sıkıntıların önemli bir artış kaydetmesiyle bu durum işletmeleri yeni bir bakış açısı geliştirmeye zorlamış ve kararların alınmasında ve uygulanmasında çevrenin önemi daha fazla ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere rağmen yine de ilk zamanlarda işletmelerin çevreye yönelik yaklaşımı sosyal ve ahlaki nedenlerden ziyade iktisadi olarak değerlendirilmiş ve temiz bir çevre normal bir ekonomik unsur olarak değerlendirilmiştir. Dünyanın her yerinde artan çevre koruma uygulamaları ve kirlilik kaygıları nedeniyle örgütler üzerinde, faaliyetlerinin çevreye etkileri konusunda toplum tarafından geliştirilerek her geçen gün artan bir baskı oluşmuştur. Yönetim biçimine ve uygulama prensiplerine çevre koruması faktörünün eklenmesi, organizasyonlar açısından yeni bir yaklaşım olmakla birlikte zamanla davranış biçimlerinin değişmesi sonucu gelişen çevre bilinci, örgütleri çevreye karşı yüksek farkındalık sahibi olmaya zorlamaktadır (Yilmaz ve Bozkurt, 2011).

3.YEŞİL YÖNETİM

Dünyada sanayileşmeyle ortaya çıkan, beraberinde ileri teknoloji, hızla artan nüfus, kentleşme vb. durumlardan dolayı giderek artan çevre kirliliği; tüm insanlığın yaşamını tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum, tüm topluma olduğu gibi işletmelere de önemli görevler yüklemiş; böylece, 'yeşil yönetim' kavramının doğuşuna ön ayak olmuştur. Yeşil yönetim, kurumsal yönetim ile çevre bilincinin birleşmesiyle oluşmuş çağdaş bir kavramdır. Çevreye duyarlı işletmecilik, çevre dostu yönetim ya da yeşil yönetim olarak da karşımıza çıkan bu işletmecilik anlayışı, işletmelerin tüm faaliyetlerinde çevreyi dikkate alan, çevreye verilen zararı minimuma indiren, üretim süreçlerini yeniden kurgulayan, çalışanlarını çevre duyarlılığı konusunda bilinçlendiren, çevreye zarar vermeyen teknolojileri kullanan, ekolojik çevrenin korunması için yeni projeleri ön planda tutan bir anlayıştır. İşletmenin hedeflerinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için mevcut sorunlara çözümler sunması, işletme yönetiminde yeni politika ve taktikler geliştirmesi ve uygulaması gerekir. Son zamanlarda çevresel problemlerin çoğalması sonucu çevre sorunlarına yönelik gerçekçi çözümler işletme süreçlerinde yer almaya başlamıştır. Çevreye verilen zararı minimize etmeyi amaç edinen işletmelerde çevreye duyarlı bir yönetim hâkim olmaya başlamıştır. Yeşil yönetimin başlıca unsurları şunlardır; Yenilenebilir enerji ve hammadde kaynaklarının kullanımını tercih etmek, Çevreye duyarlı temiz teknolojilere yatırım yapmak,Atıkları azaltmak, Geri kazanım, dönüşüm süreçlerini ve yöntemlerini geliştirmek, İşletmenin

enerji ve hammadde kullanımından atıkları yönetme şekillerine kadar her türlü faaliyetini kabul edilebilir ekolojik göstergelere ve çevre hukukuna uygunluğuna göre, sürekli olarak gözden geçirmek ve gerekli düzeltmeleri yapmak, Yeşil tüketim bilincinin yaygınlaşmasına ve kamuoyunun artan beklentilerine toplam kalite anlayışı çerçevesinde cevap vermeyi hedefleyen yeşil pazarlama anlayışını geliştirmek, Yeşil işyeri ve çalışma koşullarını oluşturmak (Baki, 2004:104).İşletmeleri çevreye duyarlı olmaya iten bazı güçler vardır. Bunlar bireysel baskılar, kurumsal baskılar ve devlet baskısı olarak özetlenmektedir. Çevreyi göz önünde bulundurarak faaliyette bulunan işletmelerin stratejik yönetime ve yönetim fonksiyonlarına çevreye duyarlı bir yönetimi sentezlemeleri şarttır. İşletme fonksiyonları ile çevresel yönetimin nasıl bütünleştirilmesi gerektiğini Yakhou ve Dorweiler (2004:71-72) aşağıdaki gibi sıralamaktadır, İşletmelerin değişen çevresel kaynaklarını gözlemlemek ve izlemek, Kritik bilgileri belirlemek, Çevresel uygulamaları ve performansları değiştirmek, Yasal düzenlemelere uyumu sağlamak için bilgileri doğrulama ve kanalize etmek şeklinde sıralamaktadır.

4.YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI

İşletme literatüründe yeni bir kavram olan Yeşil İKY kavramı, çevre bilincinin artması nedeniyle çevre dostu politikaların geliştirilmesi temeline dayanmaktadır. Bu sebeple işletme fonksiyonlarının ve politikalarının çevreci anlayışla bütünleştirilerek faaliyetlerini sürdürmesi beklenmektedir. Her disipline dair sahip olunan çevresel politika ve faaliyetlerin tanımlanması ve nitelendirilmesinde "Yeşil" kavramı kullanılmaktadır. İşletme fonksiyonlarının hayati unsurlarından biri olan İnsan Kaynakları Yönetiminin (İKY) de çevresel faaliyetlere giderek fazla önem vermesi, bu doğrultuda çevresel politikalar belirlemesi ve uygulamasını izah edebilmek için ise Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi (Yeşil-İKY) ifadesi kullanılmaktadır. Organizasyonlar hedeflerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmek için ekonomik ve mali faktörlerin yanı sıra sosyal ve çevresel konulara da ağırlık vermek durumunda kalmıştır ve çevreci (yeşil) kültür oluşturulması sürecinde insan kaynakları departmanı aktif rol oynayan organizasyonlarda, Yeşil-İKY temel işletme stratejilerinden biri haline gelmiştir (Ahmad, 2015).Çevreye duyarlı insan kaynakları, işletme çalışanlarının ve işletmede istihdam edilmesi planlanan adayların, işletmenin çevre duyarlılığı konusundaki misyonunu temsil edebilecek ve bu sorumluluğu taşıyabilecek kişilerden oluşturulmasını hedefleyen insan kaynakları faaliyetleridir. İnsan kaynakları departmanın çevreye duyarlı olabilmesi için çalışanlarda doğa konusunda farkındalık yaratması, çalışanların doğayı bekleyen tehditler ve alınması gereken tedbirlerle ilgili bilgi sahibi olmaya teşvik etmesi, bu konudaki projeler üretip çalışanlarını buna dahil etmesi ve bu uygulamaların sürdürülebilirliğini sağlaması gerekmektedir. Mevcut çalışanların ve işe alınacak adayların, işletmenin çevre duyarlılığı ile ilgili misyonunu temsil edebilecek bireyler olması yolunda hareket eden İK'dır. Çünkü işletmeler açık sistem unsuru olmaları sıfatıyla toplumun bir parçası olarak kabul edilirler ve çevreden ayrı bir unsur olarak düşünülemezlerr. İşletmeler çevreye daha az zarar veren ürünler üreterek, çevresel zararların etkilerini minimize etmek için farklı ve yaratıcı teknolojiler üzerinde araştırmalarını sürdürmektedirler (Hosain ve Rahman, 2016). Ancak çıktıların çevre dostu olarak üretilmesi de yeterli olamamakta, bunun yanı sıra işletmelerin çıktıları elde ederken gerçekleştirdiği üretim sürecinde ve işletmelerin hemen her fonksiyonunda yeşil uygulamaları hayata geçirmeleri gerekir.

5.YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI FONKSİYONLARI

Yeşil işletmelerin çalışanlarında çevre duyarlılığı oluşturmak, onların işletme kaynaklarını daha tasarruflu kullanmalarını sağlamak (gereksiz kaynak tüketimini engellemek, ortak araç uygulaması vb.), çalışanın çevre ile ilgili projelere gönüllü ve istekli bir şekilde katılımı, ofislerin doğaya uygun ve doğaya zarar vermeyecek şekilde düzenlenmesi işlerini yapacak, işletme, insan kaynakları, çevre konusunda bilgili insan kaynaklarına önümüzdeki yıllarda daha çok ihtiyaç duyulacağı düşünülmektedir. İşletmeler açısından derin bir tarihe sahip olmayan Yeşil-İKY faaliyetleri, geleneksel İKY sürecine benzer şekilde bütün süreçlerde hayata geçirebilmektedir.

5.1.Yeşil İnsan Kaynakları Planlaması

Günümüzde bazı şirketler, çevre yönetimi ile ilişkili girişimleri, programları, etkinlikleri uygulamak için gerekli olan çalışan sayısını ve çalışan profillerini planlamaktadırlar. Bu tür uygulamalar büyük ölçekli firmalar için iyi uygulamaların başında gelmektedir. Kurumsal çevre yönetimi girişimleri bazı yeni iş pozisyonları ve belirli birtakım yetenekler gerektirir. Bu noktada yeşil insan kaynakları planlaması devreye girmektedir. Ayrıca, bu şirketler çevresel çalışmalara yönelik öngörülen talebi karşılamak ve dış kaynak kullanımı için stratejiler belirlemede görev almaktadır. (örn. enerji veya çevre denetimleri gerçekleştirmek için danışmanlar / uzmanlar atamak vb.) Mevcut literatürde yeşil insan kaynakları planlamasının işlevi altındaki uygulamaları açıkça belirtilmemiştir. Bununla birlikte, sektörlerin ve kuruluşların gözlemlerine dayanarak, belirli yeşil insan kaynakları planlama uygulamalarını tanımlamak mümkündür (Arulrajah vd.,2015, Renwick vd.,2013, Rani ve Mishra, 2014).)

5 .2. Yeşil İşe Alım

Küresel iş dünyasında yüksek katma değer sağlayan çalışan profilinin, yaratıcı, yenilikçi ve inisiyatif almayı gerektiren, rutin olmayan işleri yapan, üstün nitelikli işgörenler olması nedeniyle bu konuda İnsan Kaynakları bölümüne önemli görevler düşmektedir. Sürdürülebilir iş yapma faaliyetleri kapsamında yapılan iş tanımlamaları çalışanların dünyayı daha yaşanabilir hale getirebilecek, geleceğe olumlu katkıda bulunmasını da beraberinde öngören ve sonraki nesillere daha iyi bir yaşam sunmak adına yeşil faaliyetler kapsamında bilinçli, farkındalığı yüksek ve bu kavramları içselleştirmiş çalışanların temini önem azanmaktadır. Çevreye duyarlı işletmelerin kendine özgü çevresel politikaları mevcuttur. Çevresel politikaların yürürlüğüne konabilmesi için ise çevre bilincine yüksek düzeyde sahip işgücüne ihtiyacı vardır. Bu tür işgücünün yaratılmasında işletmeler şirketlerin önünde iki seçenek vardır: Bunlardan ilki yeşil işe alım üzerine odaklanması, diğeri ise mevcut işgücüne çevre koruma ile ilgili gerekli eğitimleri sağlaması ve farkındalığı geliştirici, öğretici çalışmalar yapmasıdır. (Clarke, 2006). Bazı şirketler, kurumsal çevre yönetme konusunda yetkinliklere ve tutumlara sahip, inisiyatif alabilen adaylara öncelik tanımaktadır (Arulrajah vd., 2015). Yeşil işe alım süreci gerçekleştiren firmaların politikaları şu şekildedir: İşe alım ilanlarında kuruluşun çevresel performansı hakkında (geçmiş ve şimdiki) şeffaf ve saydam bir yol izlemek,Yeşil işveren veya tercih edilen yeşil işveren olmak,İşe alım ilanlarında çevresel kriterleri dahil etmek, İşverenin işe alım çabalarıyla yeşillendirilmesi konusundaki kaygısını iletmek.İşe alım politikasında kuruluşun çevre politikasını ve stratejilerini yansıtmak. İş ilanlarında çevresel değerlere ait kesin yargılarda bulunmak, (çalışanın yeşil bir ekibin parçası olacağını açıkça bildirmek vs.)İşletmenin tercih olarak çevresel bilince sahip olan çalışanları seçeceğini ilan etmek gibi bazı maddelerden oluşmaktadır (Renwick vd, 2008; Jackson vd., 2011; Phillips, 2007; Stringer, 2009; Renwick vd, 2013, Opatha, 2013)Yeşil işe alım fonksiyonu kapsamında yeni meslek tanımlarınında ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlardan bazıları aşağıdaki şekildedir: Yenilenebilir Enerji Uzmanı, Yenilenebilir Enerji Mühendisi, Rüzgar Enerjisi Uzmanı, Yeşil Pazarlama Danışmanı ,Yeşil İnsan Kaynakları Yönetmeni, Yenilenebilir Enerji Hukuku Uzmanı, Çevre Mühendisliği / Çevre Hukuku Uzmanlığı, Yeşil (Organik) Kozmetik Uzmanı, Yeşil Turizm Uzmanı, Organik Tarım Mühendisi / Uzmanı.

5.3.Yeşil İşe Seçim

İşletme stratejilerinin başarıyla yerine getirilebilmesi için söz konusu stratejilerin gerektirdiği yeteneklere sahip çalışanları olan işletmeler ancak bu şekilde değer yaratabilir ve rekabet avantajı kazanabilirler.Bu fonksiyon bazında işletmeler uygun işe seçim yapılarak yerleştirilecek adayların çevresel ilgi ve kaygılarını öncelikli seçim tercihi olarak değerlendirebilmektedir. Bu adaylarla iş görüşmeleri gerçekleştirilirken çevreye yönelik sorular sorulmakta ve verdikleri cevaplar işletmenin seçimini etkilemektedir.Çevreci olma konusunda işvereni markalaştırma, iş tanımları içerisinde yeşil konuların belirtilmesi, işe alma ve sosyalleşme süreci içinde yeşil konular, çevreci personel adayı (Personel adayı çalışacağı şirketin seçiminde çevreci unsurları göze alır),işletmeler çevresel farkındalık bilincinde olan iş gücünü seçer.

5.4. Yeşil İş Tanımı ve Analizi

Bu fonksiyon bazında genellikle iş tanımları çevrenin korunmasına dair işlerden, görevlerden ve sorumluluklardan oluşmaktadır. Günümüzde bazı şirketler çevreyi korumak adına mümkün olabildiğince her işi çevresel ve sosyal görevlerle birleştimektedir. Hatta iş tanımları mutlaka çevre ile alakalı olarak en az bir görevlendirmeyi içermektedir (Wehrmeyer, 2017; Renwick vd.,2013). İş tanımları ve kişi (iş) özellikleri, kuruluşların mümkün olduğunca çevresel, sosyal, kişisel ve teknik gereksinimlerini içerebilir. Örneğin, çevre koruma görevlerinin yanı sıra çevresel raporlama görevlerinin, sağlık ve güvenlik görevlerinin tahsis edilmesi de dahil edilmelidir. Buna ek olarak, bazı şirketler şirketin çevre sorunlarını başarılı bir şekilde yönetebilmek için iş tasarımı teknikleri olarak takım çalışması ve çapraz işlevli takımları kullanırlar (North, 1997; Revill, 2000).

5.5.Yeşil Performans Değerlendirme

Çalışanların yeşil iş performasnlarını ölçmek yeşil insan kaynaklarının temel işlevlerinden biridir. Bu uygulama ile işletmeler uzun vadede, gerçekçi bir şekilde çevresel politiklarının sürdürülebilirliğini garanti altına almaktadır. Çalışanların yeşil performanslarının değerlendirilmesi, ayrı olarak veya en azından organizasyonun performans değerlendirme sisteminin bir parçası olarak yapılmalıdır. Çalışanların yeşil iş performansının ölçüm kriterleri, kuruluşun çevresel performans kriterleri ile titizlikle uyumlu olmalıdır. İyi çevresel performansı sürdürmek için kuruluşlar Çevre Yönetim Bilgi Sistemleri (EMIS) ve çevre denetimleri oluşturmalıdır. Birçok kuruluş çevre yönetim bilgi sistemleri kurmuştur. Yeşil performans değerlendirme bağlamında, şirket çapında çevresel performans standartlarının oluşturulması da şarttır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) Amoco gibi firmalar, çevresel performans standartlarını ölçmek ve yeşil alan geliştirmek için şirket çapında çevresel performans standartlarını (saha içi kullanımı, atık yönetimi, çevre denetimleri ve atık azaltmayı kapsayan) kurarak bunları ele almıştır. Şirket çapında çevresel performans standartlarını kurmak veya performans yönetim sistemine yeşil performans göstergeleri oluşturmak ve değerlendirmeler yapmak yeterli değildir. Hedeflenen çevresel performansın gerçekleştirilmesi için yeşil şemaların, performans göstergelerinin ve standartların performans değerlendirme sistemi ile tüm kademeler seviyesine iletilmesi ve yeşil konular üzerinde firma çapında diyalogun oluşturulması da gerekmektedir. Performans yönetim sistemi ve değerlendirmesine yeşil performans göstergelerinin ve araçlarının eklenmesi, Yeşil konularda işletme genelinde (tüm seviyedeki çalışanlar arasında) iletişimin ve diyaloğun kurulması, yöneticiler ve çalışanların ortak yeşil hedef, amaç ve sorumluluk belirlemeleri, Yöneticilerin yeşil sonuçların başarıyla elde edilmesi için spesifik amaçlar belirlemesi, Çevre yönetimi amaçlarına uymayan faydasız performans yönetimi sistemlerinin belirlenmesinde gerekmektedir.

5.6. Yeşil Eğitim ve Geliştirme

Eğitim ve gelişim, çalışanların beceri, bilgi ve tutumlarının geliştirilmesine, iş ile ilgili bilgilerin, becerilerin ve tutumların bozulmasının önlenmesine odaklanan bir uygulamadır. Yeşil eğitim ve gelişim, çalışanları işletme değerine göre eğitir, enerjiyi koruyan, atıkların azaltılmasını, kurum içinde yaygın çevre bilincinin geliştirilmesini sağlayan çalışma yöntemlerinde eğitir ve çevre sorunlarının çözümünde çalışanların ilgisini çekebilir. Yeşil eğitim ve geliştirme faaliyetleri, çalışanların çevre yönetiminin farklı yönlerini ve değerini bilmelerini sağlar. Atık dahil farklı koruma yöntemlerini benimsemelerine yardımcı olur.

5.7. Yeşil Ücret ve Ödül Sistemi

Yeşil dostu çalışanlar öncelikle ödül sistemleriyle değil işlerinde bir anlam bulduklarında motive olmaktadır. Yaptığı işin yaşadığı dünyaya dair sürdürülebilir katkılarını gözlemleyen çalışanlar bu haz sayesinde işyerlerine daha bağlı, yüksek motivasyona sahip, iş devir oranlarının son derece düşük olan kimseler haline gelebilmektedir. Ancak yinele çalışanların çevre yönetimi becerileri sayesinde daha fazla kazanabileceği ödüllendirme sisteminindi oluşturulması gerekmektedir. Bunlar, Çevreci faydalar (taşıma ve seyahat), Finansal teşvikler (bisiklet kredileri, düşük emisyonlu araçların kullanımı vb.), Parasal tabanlı çevre yönetimi ödüllendirme sistemin, Çevre yönetimi ürünleri için aylık idari bonuslar, Çevre yönetiminde çalışanların önerilerinin ödüllendirilmesi, Üst düzey yöneticiler için "yeşil hedefler" içeren ödüllendirme sistemleri, Firmanın yeşil çaba ve hedeflerinin piyasaya ve

topluma tanıtılmasına yönelik ödüllendirme sistemidir. Parasal ödüllendirme faaliyetleri çalışan katılımını artırmaktadır.

5.8. Yeşil Sağlık ve Güvenlik Yönetimi

Yeşil sağlık ve güvenlik yönetimi, İKY'nin geleneksel sağlık ve güvenlik yönetimi işlevinin kapsamı dışındadır. Geleneksel sağlık ve güvenlik yönetimini ve bir organizasyonun çevre yönetiminin bazı yönlerini içerir. Bu nedenle günümüzde birçok kuruluş "sağlık ve güvenlik yöneticisi" görevini "sağlık, güvenlik ve çevre yöneticisi" olarak yeniden tasarlamaktadır. Bu yazı sağlık ve Güvenlik Yöneticisi bir örgüt içinde geleneksel posta ile karşılaştırıldığında daha geniş bir iş kapsamı içerir. Örneğin, biyolojik çeşitlilik koruma ve toplum destek girişimleri vb içerir. Yeşil sağlık ve güvenlik yönetiminin kilit rolü, herkes için yeşil bir işyeri sağlamaktır. Yeşil işyeri, çevreye duyarlı, kaynak etkin ve sosyal sorumluluk sahibi bir işyeri olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde geleneksel sağlık ve güvenlik fonksiyonlarının çevre yönetimini ve korunmasını içerecek şekilde genişletildiği şirketler bulunmaktadır. Bu şirketler sürekli çalışan stres ve tehlikeli çalışma ortamı kaynaklanan meslek hastalığı azaltmak için çeşitli çevresel ilgili girişimler oluşturmak için donatılmıştır. Çalışanların sağlığını ve güvenliğini iyileştirmek için, bazı şirketler çeşitli sağlık sorunlarını önlemek için uygun bir ortam sağlamak için gerçekten stratejiler (Yeşil Yeşil Bölge gibi) yaratmışlardır. Bu yönlerden yeşil sağlık ve güvenlik yönetimi uygulamaları için bazı örnekler olarak kabul edilebilir. Çevre yönetimindeki bazı proaktif şirketler, çevre yönetiminin ve maliyetinin çalışanların ve yerel toplulukların sağlığında iyileştirmelere yol açtığını, şirketin arzu edilen bir işveren ve kurumsal vatandaş imajını geliştirdiğini keşfetmişlerdir (Ditz vd., 1995, Mehta ve Chugan, 2015, Tang vd.,2018).

5.9. Yeşil Çalışan Disiplin Yönetimi

Wehrmeyer (1996) yeşil disiplin yönetiminin kurumsal çevre yönetiminde bir ön koşul olduğunu açıkça belirtmiştir. İşyerinde Yeşil çalışan davranışlarının sağlanması için, organizasyonların Çevre Yönetim hedeflerine ve stratejilerine ulaşmak için yeşil disiplin yönetim uygulamalarına ihtiyaç duymaları gerekir. Bu bağlamda, bazı şirketler "disiplin yönetimini, organizasyonun çevre koruma faaliyetlerinde çalışanlarını öz-düzenleyici bir araç olarak gerçekleştirmişlerdir. Bu şirketler, çalışanların çevre politikasına uygun olarak çevre koruma ile ilgilenmelerini engelleyen/düzenleyen açık bir dizi kural ve yönetmelik geliştirmişlerdir. Bu tür şirketlerde, bir çalışan çevre kuralları ve yönetmeliklerini ihlal ederse, disiplin maddeleri (uyarı, kesme, süspansiyon vb.) devreye girer. Uyumsuzluk için çevre yönetimi, çevre yönetim ihlalleri için disiplin ve/veya görevden hedefler üzerinde cezalar ayarı, ve çevre yönetimi negatif takviye gelişmekte olan ihmaller (eleştiri, uyarı, uzaklaştırma) ayrıca yeşil çalışanın disiplin yönetimi fonksiyonu altında değerli uygulamaları olan Renwick et al (2008) gösterir. Ciddi olmayan kural ihlalleri durumunda, disiplin cezaları/disiplin cezaları açısından en hafiften en ağır olana kadar ilerleyen bir sistem olan ilerici disiplini uygulamak iyi bir uygulamadır. Bu kapsamda, Çevre yönetimindeki hedeflere uyulmaması için cezaların belirlenmesi. Çevre yönetimi ihlalleri için ceza veya işten çıkarma yapılması Yeşil işler ile ilgili davranış kurallarının oluşturulması ve yayınlanması, Yeşil davranış kurallarını ihlal eden çalışanları cezalandırmak için ilerici bir disiplin sistemi geliştirmek, Disiplin yönetimi" nin uygulanması, çalışanların organizasyonun çevre koruma faaliyetlerinde kendilerini düzenleyen bir araç olması, Çevre koruma ile ilgili olarak çalışanları etkileyen/düzenleyen açık bir kural ve yönetmelik seti oluşturulması, Bir çalışan çevre kurallarını ve yönetmeliklerini ihlal ederse, disiplin işlemleri (uyarı, kapanış, askıya alma vb.) gerçekleştirilmesi gerekir.

5.10. Yeşil Çalışan İlişkileri

İnsan kaynakları departmanının, çalışanları ile dostane ilişkiler kurması önemlidir. Bu tür ilişkiler çalışanların verimliliğini, motivasyon düzeylerini, örgütsel bağlılık ve sadakatlerini arttırırken, işletmelerin hedeflerine daha kolay ulaşmalarına imkân verir. Aslında çalışan ilişkileri ile kast edilen durum bütün işletme süreçlerinde çalışanın katılımını sağlayan güçlendirme faaliyetleridir (Ahmad, 2015). Bu durum ayrıca işyerinde ortaya çıkabilecek sorunların önlenmesi ve çözülmesi içinde yardımcı olmaktadır. İşletme ve çalışanlar arasındaki pozitif ilişkiler iki taraf içinde kalıcı ve değeri maddi olarak ölçülemez düzeydedir.. Yeşil insan kaynakları faaliyetlerinde çalışan ilişkileri ve sendika

desteği (sendikalı işgücü bağlamında) kurumsal çevre yönetimi girişimleri ve programlarının uygulanmasında kritik öneme sahiptir. Çalışan ilişkilerinin iyi olması firmanın çevresel performansını artırmak için iyi bir uygulamadır. Bu bağlamda, Yeşil öneri planlarına dahil olmak ve katılmak için çalışanlara fırsatlar sağlamak, Yeşil ihbarlar ve yardım hatlarının yapılması, Çevre yönetiminde sendika temsilcilerine eğitim verilmesi. Kuruluşun çevresel sorunlarının çözümünde ortak istişareler yapmak, Çevresel girişimlerle veya programlarla ilgili paylaşım kazanmak, Çevre yönetiminde sendikayı önemli bir paydaş olarak kabul etmek. Yeşil işyeri anlaşması ile ilgili yönetim ile müzakere etmek için sendikalara fırsatlar sağlamak gibi hususlara yer vermelidir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yeşile dair her konu giderek önem kazanmakta ve ilgi çekmektedir. Büyüyen bir potansiyel alan olan Yeşil kavramı sadece çevreye verilen zararın azalmasını değil, aynı zamanda işletmeler açısından önemli bir rekabet avantajı elde edilmesini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ekolojik çevrenin korunmasına önem veren işletmeler; işletme stratejilerinde ve fonksiyonlarında (yönetim, üretim, insan kaynakları, muhasebe ve pazarlama, insan kaynakları vs.) önemli değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca yeşil işletmeler çevre konusundaki yenilikleri pazara taşımak için mümkün olduğu kadar hızlı çalışmakta, bunun yanında çocuklara daha iyi bir dünya bırakma sorumluluğunu da üstlenmektedirler (Özkaya, 2010).Çevresel kaygıların dünya ölçeğinde artması ve uluslararası düzeyde çevresel standartların gelişmesi; işletmelerin hukuki çerçevede, çevre dostu strateji ve programlara uyumunun sağlanması ihtiyacını doğurmuştur (Daily ve Huang, 2001). Söz konusu ihtiyaçlar neticesinde işletmelerin önemli bir kısmı işlerini daha çok yeşilleştirmeye (çevreci yapmaya) odaklanmışlardır. Ancak bu süreçte kilit rolü yine insan unsuru üstelenmektedir. (Baki, 2004:104), (Rani ve Mishra, 2014).. Küreselleşmenin iş hayatında önemli aşamalara geldiği günümüzde rekabet avantajı sağlamak isteyen işletmeler öncelikle maliyetlerini düşürmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Ancak söz konusu faaliyetlerde insan faktörü istisnasız temel argümandır. Yeşil-İKY girişim, politika ve uygulamaları işletmelerin üstünlüklerini/yeteneklerini kaybetmeden maliyetlerini azaltmasını sağlar. Bir anlamda Yeşil-İKY geleneksel İKY uygulamalarının yeşil politika ve hedefler çerçevesinde yeniden düzenlenmesini ifade etmektedir. Sonuç olarak işletmeler sürdürülebilirlikleri sağlamak için yeşil politika ve uygulamalarını İKY faaliyetleri içerisinde düzenli olarak gerçekleştirmeli ve insan kaynakları kararlarında ve işletme politikalarında mutlaka üst sıralarda yer vermelidir.

KAYNAKÇA

Ahmad, S. (2015). Green human resource management: Policies and practices. *Cogent Business & Management, 2*(1), 1030817.

Akatay, A., & Aslan, Ş. (2008). Yeşil yönetim ve işletmeleri ISO 14001 sertifikası almaya yönelten faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(10), 313-339.*

Arulrajah, A. A., Opatha, H., & Nawaratne, N. (2015). Green human resource management practices: a review. *Sri Lankan Journal of Human Resource Management, 5*(1).

Ceyhan, S., & Ada, S. (2015). Isletme fonksiyonlari açisindan çevreye duyarli isletmecilik/environmentally sensitive business administration in terms of business functions. *International Journal of Management Economics & Business, 11*(26), 115.

Clarke, E. (2006). Power brokers. *People Management, 18*, 40-42.

Daily, B. F., & Huang, S.-c. (2001). Achieving sustainability through attention to human resource factors in environmental management. *International Journal of operations & production management, 21*(12), 1539-1552.

Ditz, D. W., Ranganathan, J., & Banks, R. D. (1995). *Green ledgers: case studies in corporate environmental accounting*: World Resources Institute.

Emgin, Ö., & Türk, Z. (2004). Yeşil pazarlama (Green marketing). *Mevzuat Dergisi,*(78), 1-13.

Emhan, A. (2007). Başarılı İşletmelerin sosyal sorumluluk kavramına bakış açısı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(22).

Esen, D. (2018). Sürdürülebilir İnsan Kaynakları Yönetimine Genel Bir Bakış. *Journal of Current Researches on Business and Economics, 8*(1).

Güçlü, N. (2003). Stratejik yönetim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*(2).

Hosain, S., & Rahman, S. (2016). "Green Human Resource Management: A Theoritical Overview", Journal of Business and Management, C: 18, S: 6, s: 54-59.

Jackson, S. E., Renwick, D. W., Jabbour, C. J., & Muller-Camen, M. (2011). State-of-the-art and future directions for green human resource management: Introduction to the special issue. *German Journal of Human Resource Management, 25*(2), 99-116.

Mandip, G. (2012). Green HRM: People management commitment to environmental sustainability. *Research Journal of Recent Sciences, ISSN, 2277*, 2502.

Mehta, K., & Chugan, P. K. (2015). Green HRM in pursuit of environmentally sustainable business.

Nemli, E. (2001). Çevreye duyarlı yönetim anlayışı. *SİYASAL/Journal of Political Sciences*(23-24), 211-224.

North, K. (1997). *Environmental business management: an introduction* (Vol. 30): International Labour Organization.

Opatha, H. (2013). Green Human Resource Management A Simplified Introduction.

Özkaya, B. (2010). İşletmelerin sosyal sorumluluk anlayışının uzantısı olarak yeşil pazarlama bağlamında yeşil reklamlar. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi, 9(34), 247-258.*

Phillips, L. (2007). Go green to gain the edge over rivals. *People Management, 23*(9).

Pfeffer, J. (1998). The Human Equation: Building Profits by Putting People First. Harvard Business School Press

Rani S., & Mishra, K. 2014. Green HRM: Practices and strategic implementation in the organizations. *International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication, 2*(11), 3633-3639.

Renwick, D., Redman, T., & Maguire, S. (2008). Green HRM: A review, process model, and research agenda. *University of Sheffield Management School Discussion Paper, 1*, 1-46.

Renwick, D. W., Redman, T., & Maguire, S. (2013). Green human resource management: A review and research agenda. *International Journal of Management Reviews, 15*(1), 1-14.

Stead, W., & Stead, J. (1996). Strategic Management for a Small Planet, Business and the Environment: Eds: Richard Welford, Richard Starkey, London: Earthscan Publications.

Stringer, L. (2010). *The green workplace: Sustainable strategies that benefit employees, the environment, and the bottom line*: St. Martin's Press.

Tang, G., Chen, Y., Jiang, Y., Paillé, P., & Jia, J. (2018). Green human resource management practices: scale development and validity. *Asia Pacific Journal of Human Resources, 56*(1), 31-55.

Uslu,Y., Kedikli, E. 2017. Sürdürülebilirlik Kapsaminda Yeşil İnsan Kaynaklari Yönetimine Genel Bir Bakiş. Third Sector Social Economic Review.

Wehrmeyer, W. (2017). *Greening people: Human resources and environmental management*: Routledge.

Yakhou, M. ve V.P. Dorweiler. 2004. “Environmental Accounting:An Essential Component of Business Strategy” Business Strategy and Environment 13:65-77.

Yilmaz, A., & Bozkurt, Y. (2011). Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Kamu ve Özel İşletmelerinin Çevreye Duyarlılığı Üzerine Bir Uygulama: İSO 500 Örneği. *Yönetim Dergisi*.

GERİ KAZANIM KATILIM PAYI UYGULAMASININ MUHASEBE SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi, Kamuran Soylu
Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli MYO, Muhasebe
kamuransoylu@hotmail.com

Özet
Önceleri serbest mal olarak görülen çevrenin sınırlı olduğu anlaşıldıktan sonra, çevre kirlenmesine karşı alınan önlemler de sürekli artmaktadır. Bu önlemlerden birisi de plastik poşet kullanımını azaltmaya yönelik alınan tedbirlerdir. Plastik poşetlerin kullanımının sınırlandırılması veya sonlandırılması amacıyla poşet kullanımında vergi alınması ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kanunda "ekli listede sayılı ürünlerden; poşetler için satış noktalarından, diğer ürünler için piyasaya sürenlerden/ithalatçılardan geri kazanım katılım payı tahsil edileceği" belirtilmiştir. Söz konusu katılım payının tahsili, muhasebeleştirilmesi ve beyan edilip ödenmesi süreçlerinde muhasebecilere ek bir iş yükü *gelmiştir.* Geri kazanım katılım payı uygulamasının, poşet alımından, satış işlemleri, vergi payının belirlenmesi, muhasebe kayıtları yapılarak beyan edilecek tutarın tespiti, beyanname hazırlanması ve ödenmesi süreçlerini kapsayan muhasebe işlemleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Çevre muhasebesi, geri kazanım payı, çevre vergisi, poşet vergisi

ACCOUNTING PROCESS OF RECOVERY PARTICIPATION APPLICATION

Abstract
After being understood that the environment which was initially considered as free goods are limited, it is continuously increasing in the aspect of precaution against environmental pollution. One of these precautions is to reducing the use of plastic bags. In order to limit the use of plastic bags or to terminate the use of plastic bags, legal regulations have been made regarding to the tax collection. In a certain amount of products in the list attached to the law; it is stated that from the point of sale for the sachets, from the marketers / importers for other products. Therefore the recovery share fee will be collected. An additional workload has come to accountants in the collection: accounting and declaration and payment of such share. The accounting procedures including the collection of the recovery participation share, the sale transactions, the determination of the tax share, the determination of the amount to be declared, the preparation of the declaration and the payment of the accounting records were examined.

Keywords: Environmental accounting, recovery share, environmental tax, Plastic bag tax.

1. GİRİŞ

Hızlı nüfus artışı ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle çevreye verilen zararlar sürekli artmıştır. Çevre kanununda çevrenin tanımı; "bütün vatandaşların ortak varlığı olup, hava, su, toprak, bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginlikleri kapsamaktadır." şeklinde tanımlanmıştır.(2872 Çev. Kanunu) Önceleri serbest mal olarak görülen çevrenin sınırlı olduğu, zarar gördüğü ve bu zarardan ekolojik sistemin olumsuz etkilendiği anlaşıldıktan sonra, çevre kirlenmesine karşı alınan önlemler de sürekli artmaktadır.

Toplumda çevre bilincinin artması sonucunda 1960'ların sonlarından itibaren devletler bu felakete karşı çeşitli önlemler almaya başlamışlardır. Uluslararası ve ulusal düzeyde çevre zararlarına karşı çeşitli çözüm arayışları başlamıştır. Çevre sorunlarına çözüm arayışları, devletlerin çevreye ilişkin ilke ve hedeflerini ortaya koyduğu çevre politikalarının oluşturulması ve yasal düzenlemeler yapılarak devam etmektedir. Önceleri basit bir kirlenme olarak görülen çevre sorunlarına yönelik oluşturulan çevre politikaları kirliliğin azaltılması ve temizlenmesi yönünde odaklanmış, ancak geçen süreçte çevre sorunlarının sadece basit bir kirlenme olmadığının anlaşılmasıyla birlikte bu çevre

politikalarında farklı yaklaşımlara ve metotlara yer verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda devletler sadece kirliliğin azaltılması için değil, çevre sorunlarına neden olan faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik çeşitli politikalar geliştirmeye başlamışlardır. (Bilgili & Firidin, 2017)

Çevre politikaların geliştirilmesinde muhasebe verilerinden faydalanılması ve muhasebe sisteminin çevresel bilgileri kaydedip raporlaması çevre muhasebesi kavramını ortaya çıkarmıştır. Çevre Muhasebesi, sürekli tüketilen çevresel değerlerin niteliksel, niceliksel ve finansal boyutlarının belirlenebilmesi ve sunulmasıdır.(Haftacı, V., & Soylu, K.)

1. PLASTİK ÜRÜNLERİN ÇEVREYE VERDİĞİ ZARARLARIN ÖNLENMESİ

Plastik poşetler, doğada uzun yıllar çözünmemesi, çözünürken zehirli kimyasallar ile çevreyi kirletmesi ve kanserojen olması gibi sebeplerle dünya üzerinde büyük tahribatlara yol açmaktadır. (Yasa, Y.A. & Cop, R.) Günümüzde tüketicilerin çevresel kaygıları plastiklerin çevreye verdiği zararla birlikte artmıştır.

Plastiklerin çevreye verdiği zararların azaltmak için alınan önlemlerden birisi de plastik poşet kullanımını azaltmaya yönelik alınan tedbirlerdir. Plastik poşetlerin kullanımının sınırlandırılması veya sonlandırılması amacıyla poşet kullanımında vergi alınması ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kanunda ekli listede sayılı ürünlerden; poşetler için satış noktalarından, diğer ürünler için piyasaya sürenlerden/ithalatçılardan geri kazanım katılım payı tahsil edileceği belirtilmiştir. (7153 Sayılı kan.)

Söz konusu katılım payının tahsili, muhasebeleştirilmesi ve beyan edilip ödenmesi süreçlerinde muhasebecilere ek bir iş yükü gelmiştir. *Geri kazanım katılım payı uygulamasının, poşet alımından, satış işlemleri, katılım payının belirlenmesi, muhasebe kayıtları yapılarak beyan edilecek tutarın tespiti, beyanname hazırlanması ve ödenmesi süreçlerini kapsayan muhasebe işlemleri sürecidir.*

Her yeni vergi düzenlemesinde olduğu gibi, vergi sitemine, çevre vergisi adı altında yeni bir verginin eklenmesi oldukça güç ve karmaşık bir süreç olup beraberinden yeni sorunlarda getirmektedir. (Acar, İ. A. 2006). Kullanılan terimden bağımsız olarak bu tür vergilerin hizmet edeceği amaçlar ile toplum nezdinde yaratacağı etkiler çok çeşitlidir. Anılan vergiler, çevresel ve mali amaçlar için kullanılabileceği gibi bu iki amaç arasında bir köprü işlevi de üstlenebilir. Bunlardan menfaatleri etkilenecek kişi ya da grupların sayısı ve hacmi arttıkça verginin siyasi, hukuki ve ekonomik anlamdaki başarısı, olumlu ya da olumsuz, değişiklik gösterecektir. Vergi ile ilgili yasal düzenlemeler yapılırken uzmanlık isteyen alanların dikkatli bir şekilde hazırlanması ve detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

2. YASAL DÜZENLEMELER

29 Aralık 2018 tarihinde yayımlanan resmi gazetede yer alan 7153 sayılı Çevre Kanunu Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 2872 Sayılı Çevre Kanununa yapılan eklemelerde poşetlerden katılım payı alınmasına yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Kanun metninde "…Yurt içinde piyasaya arz edilen bu Kanuna ekli (1) sayılı listede yer alan ürünlerden poşetler için satış noktalarından, diğer ürünler için piyasaya süren/ithalatçılardan bu listede belirtilen tutarda geri kazanım katılım payı tahsil edilir…" şeklinde belirtilmiştir.(7153 sayılı kan.)

Bu çerçevede geri kazanım katılım payının tahsiline yönelik gerekli düzenleme Bakanlıkça çıkarılan yönetmelikte açıklanmış olup, uygulama bu yönetmelik kapsamında gerçekleştirilecek olup, yönetmelikte, ücretlendirme ve tahsilata ilişkin düzenlemelerde yer almaktadır.

Ekli 1saylı listede ürünler ve Geri Kazanım Katılım payı tutarları Ürünün cinsine göre, adet, Kg, ve benzeri ölçülere göre ayrı ayrı gösterilmiştir. Uzun liste halinde yayınlanan listenin bir kısmı aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 1. " Geri Kazanım Katılım Payı" alınacak ürünler ve katılım payı tutarları listesinden bir kesit.

Kanunda belirtilen (1) SAYILI LİSTE	
GERİ KAZANIM KATILIM PAYI TUTARI	
Ürün Cinsi	**Tutar**
Plastik poşet (Plastik alışveriş torbaları)	15 kr./adet
Lastik (Binek araç)	2 TL/adet
Lastik (Otobüs, kamyon, kamyonet, ve diğerleri)	4 TL/adet
Lastik (iş makinası lastikleri)	10 TL/adet
Dolgu lastikler	5 TL/adet
Akümülatör (Kurşun asitli olanlar)	20 kr./kg
Akümülatör (Nikel kadmiyumlu olanlar)	50 kr./ kg
Akümülatör (Diğerleri)	5 kr./kg
Çinko karbon piller	2 TL/kg

3. UYGULAMADAN MUAF TUTULAN PLASTİK POŞETLER

Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar'da kullanım alanları ve özellikleri bakımından aşağıda belirtilenler muaf tutulmuştur.

- ✓ *Ekmek, sebze, meyve, peynir, zeytin, hayvansal gıda gibi açık satılan gıdaların hijyenini sağlamak için kullanılan, çift kat kalınlığı 15 mikron ve altında olan, 500x350 mm (körük kalınlığı ve sap uzunluğu dahil) ebadından küçük saplı/sapsız poşetler,*
- ✓ *Plastik içeren malzemelerden, dokumalı veya dokumasız yöntemlerle imal edilen, tekstil ürünü çok kullanımlık poşetler,*
- ✓ *Canlı sucul hayvan satışında kullanılan sapsız poşetler,*
- ✓ *Yumrulu ve/veya benzer tohumlu bitkilerin satışında kullanılan sapsız poşetler,*
- ✓ *Sadece hizmet verilen fakat ürün satışı gerçekleştirmeyen yerlerde kullanıcıya veya tüketiciye verilen poşetler, (kuru temizleme, lostra ve benzeri),*
- ✓ *Kargo poşetleri,*
- ✓ *Gümrüksüz mağazadan alınan ürünler için ilgili mevzuatı gereği kullanılması zorunlu olan özel poşetler,* Geri Kazanım Katılım Payından muaf tutulmuştur.

4. UYGULAMA SÜRECİ

Yasal düzenlemeler çerçevesinde belirlenen poşet kullanımın azaltılması ve önlenmesine yönelik Geri Kazanım Katılım Payı tutarının alınması ve bakanlık hesabına yatırılmasına kadar geçen süreç aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- ➢ Geri Kazanım Katılım Payı beyanname ve ödeme işlemleri Gelir İdaresi Başkanlığınca yürütülecektir.
- ➢ Geri Kazanım Katılım Payı Beyannamesinin elektronik ortamda verilmesi zorunludur.
- ➢ Beyannameyi kurumlar vergisi mükellefleri aylık, gelir vergisi mükellefleri ve diğerleri üç aylık vereceklerdir.
- ➢ Beyanname bağlı olunan vergi dairesine izleyen ayın 24'üne kadar verilmesi gerekmektedir.
- ➢ Ödemesi, beyanın yapıldığı ayın sonuna kadar yapılmalıdır.
- ➢ Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde yer alan usul ve esaslar doğrultusunda vergi beyannameleri, bildirim ve eklerini elektronik ortamda göndermek üzere aracılık yetkisi bulunan meslek mensupları, müşterilerine ait Geri Kazanım Katılım Payı Beyannamelerini elektronik ortamda göndereceklerdir.

5. BİR POŞETİN FİYATININ ANALİZİ

Boyutuna ve muhteviyatına bakılmaksızın adet başına vergiler dahil 25 kuruştan satılacaktır. Bakanlık payı ise adet başına 15 Kuruş olarak belirtilmiştir.

Bu yasal düzenlemeye göre, KDV dahil 25 Kuruşa satılacak bir poşeti fiyat analizi aşağıda yapılmıştır. bu durumda, KDV siz satış fiyatının 21,19 Kuruş, KDV tutarının 3,81 Kuruş, KDV li satış fiyatının 25 Kuruş, Bakanlık katılım payının 15 Kuruş olduğu, bir poşet maliyetinin yaklaşık 2 Kuruş olduğu varsayıldığında, işletme karının da 4,19 Kuruş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Açıklama- Birim başına	Kuruş	Satış fiyatına oranı
Satış fiyatı	21,19	
KDV	0,18	
KDV Tatarı	3,81	0,15
KDV li satış fiyatı	25,00	
Katkı Payı	15,00	0,60
İşletme payı	6,19	0,25
Maliyet	2,00	0,08
İşletme karı	4,19	0,17

6. MUHASEBE KAYITLARI

50.000 Adet poşet ALIŞ kaydı, plastik poşetler ücretli satılmaya başlandığında, artık poşet alımları gider değil normal muhasebe sürecindeki bir ticari mal alış kaydı gibi kaydedilir. Çünkü yeni yasal düzenlemeye göre ticari mal niteliği kazanmıştır.

----------02.Ocak.2019----------	BORÇ	ALACAK
153 TİCARİ MALLAR HSB	5.000,00	
191 İND. KDV HSB	900,00	
100 KASA HSB		5.900,00
50.000* 0,01= 5.000) ticari mal sayılan poşet alış kaydı		

2.000 Adet poşet SATIŞ kaydı;

Poşet satışı yasal düzenlemeye göre bakanlık payını da içerdiğinden 602 nolu diğer gelirler hesabına kaydedilir.

----------Ocak/2019----------		
100 KASA HSB	500,00	
602 DİĞER GELİRLER HSB		423,73
391 HESP. KDV		76,27
(2.000*0,25=500) Ocak ayı toplam poşet satışı		

2.000 Adet Satılan poşetlerin MALİYET kaydı,

Sürekli envanter uygulamasında her satış işleminde, aralıklı envanter uygulamasında ise dönem sonunda satılın poşetlerin maliyet kayıtları yapılır.

----------31.01.2019----------		
621 SATILAN TİCARİ MAL. MALY.	20,00	
153 TİC. MALLAR HSB.		20,00
(2.000*0,01=20) 2.000 adet satılan poşet maliyet kaydı		

2.000 Adet satılan poşetin BEYAN kaydı,

Satılan poşet tutarlarının bakanlık payı, ister alt hesaplardan, ister satış miktarından yada diğer gelirlerin alt hesabından tespit edilerek gider hesabının borcuna ve ödenecek vergi ve fonlar hesabının alacağına kaydedilerek tahakkuk kaydı yapılır.

----------15.Şubat 2019----------		
770 GEN. YÖN. GİD. HSB.	300,00	
360 ÖDN. VERG. FON. HSB		300,00
(2.000*0,15=300) Ocak ayında satılan poşetlerin beyanı		

2.000 Adet satılan poşetin ÖDEME kaydı,

Son olarak ta, tahakkuk kaydı yapılan tutarın beyanname ile bildirilmesinden sonra bakanlık hesabına ödenmesinin kaydı yapılır.

---------- 28.02.2019 ----------		
360 ÖD. VER. FON.	300,00	
100 KASA HSB		300,00
Ocak ayı poşet bedelinin Bakanlık Hesabına ödenmesi		

7. SONUÇ

Plastik poşet kullanımının azalması yönünde henüz veriler ortaya çıkmasa da önemli ölçüde azalma olduğu yaratacağı açıktır. Plastik poşetlerin çevreye verdiği zararlar dikkate alındığında, yeterli olmasa da plastik poşet kullanımını azaltacağından çevre korunması açısında önemli bir düzenlemedir. Bu uygulama Çevre korunmasına bir katkı, Çevre Bakanlığı ve işletmeler için ek bir gelir kaynağı, tüketiciler için ek maliyet, muhasebeciler için ise ek iş yükü getirmiştir. Bakanlık payının da diğer ürünlerde olduğu gibi üreticiler/ithalatçılar tarafından tahsil edilmesi ve bakanlığa aktarılması, vergi dairelerinin, perakende satış yapan işletmelerin ve bu işletmelerin muhasebe işlem sürecini kısaltacağı gibi, iş yükünü de azaltacağı dikkate alınmalıdır.

KAYNAKLAR

Acar, İ. A. (2006). *Vergilemede Tahsis İlkesinin Çevre Vergileri Açısından Değerlendirilmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, *11*(1), 215-232.

Bilgili, M. Y., & Firidin, E. (2017). *Çevre Politikasının Ekonomik Ve Mali Araçları: Çevre Vergileri Üzerine Teorik Bir İnceleme*. Journal of Life Economics, 4(2), 125-141.

Haftaci, V., & Soylu, K. (2007). *Çevre Kirlenmesi ve Çevre Koruma Bağlamında Çevre Muhasebesinin Önemi.* Muhasebe ve Finansman Dergisi, (33).

Hazine ve Maliye Bakanlığı (Gelir İdaresi Başkanlığı)'ndan: *Geri Kazanım Katılım Payı Beyannamesi Genel Tebliği 4 Nisan 2019 Perşembe* Resmî Gazete Sayı : 30735

İSMMO, *Her Yönü İle Poşet Uygulama Rehberi Geri Kazanım Katılım Payı Poşet Beyannamesi*

Resmi Gazete, *Çevre Kanunu Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,* Kanun No. 7153, Kabul Tarihi: 29.11.2018

SANDALCI, A. G. D. İ., & SANDALCI10, A. G. D. U. *Çevre Sorunlarıyla Mücadele Aracı Olarak Plastik Poşet Vergisi.*

Yesevi Alperen Yasa, Ruziye Cop. *Yeşil Pazarlama Anlayışında Tüketicilerin Plastik Poşet Kullanımına Yönelik Bakış Açıları*: Belçika Örneği. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 2019; 5(1): 34-45

2872 Sayılı Çevre Kanunu.

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN DERS ÇALIŞMA DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

Doç. Dr. Sinan AYDIN
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü
sinanaydin1704@yahoo.com

Özet
Bu araştırmada, meslek yüksekokulu öğrencilerinin okudukları bölümler, akademik başarı düzeyleri ve ders çalışma davranışları arasındaki ilişki irdelenmektedir. İlişkisel tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmanın örneklemini Kocaeli Meslek Yüksekokulunun farklı bölümlerinde öğrenim gören 124 öğrenci oluşturmaktadır. Verileri toplamak için Çalışma Alışkanlıkları ve Tutumları veri toplama aracından faydalanılmıştır. Verilerin analizinde tek yönlü ve iki yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) testinden faydalanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda, öğrencilerin ders çalışma alışkanlıkları öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılıklar göstermekte ve akademik başarı ile ders çalışma düzeyleri arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, öğrencilerin düzenli bir ders çalışma alışkanlıklarının olmadığı ve sadece belli dönemlerde (sınav haftalarında) ders çalıştıkları söylenebilir.
Anahtar kelimeler: ders çalışma, akademik başarı, meslek yüksekokulu

THE EXAMINATION OF VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS' STUDY HABITS

Abstract
In this study, it was mentioned to the connection between departments, academic achievement and study habits of vocational school students. The sample of the study at which relational survey model used were 472 students from deferent departments of Kocaeli Vocational School. The Study Habits and Attitudes survey scale was used to obtain the data. For the data analyse, it was benefited from One Way and Two Way Variances Analyse (MANOVA). The findings showed that study habits of the students were different according to their departments and the study habits of the students and the academic achievements of them had direct proportion and meaningful. Additionally, it could be said that students don't have study habits as regularly and they study lectures only particular periods (at the exam weeks).
Key words: study habits, academic achievement, vocational school

GİRİŞ

Öğrencilerin ders çalışma davranışlarının incelenmesi son yıllarda uluslararası düzeyde araştırmacıların üzerinde yoğunlaştıkları bir konudur. Bu çalışmalarda, genel olarak öğrencilerin ders çalışma sürelerine bağlı olarak akademik başarıları, etkili ders çalışma yöntemlerini kullanıp kullanmadıkları, ders çalışma davranışlarını etkileyen faktörler ve ders çalışma davranışları ile sosyal çevreleri arasında bir ilişki olup olmadığı gibi konular irdelenmiştir. Ders çalışmanın başarı üzerindeki etkisinin, ders çalışmaya ayrılan süreden daha çok etkili ders çalışma yöntemleri kullanmaya bağlı olduğu görülmektedir (Küçükahmet, 1987; Milbourne & Haury, 1999). Bu durumda, Ders çalıştıkları halde başarısız olan öğrencilerin etkili ders çalışma yöntemlerini bilmedikleri ya da uygulayamadıkları söylenebilir. Ders çalışma davranışı, Bilimsel bilgiyi geliştirme amaçlı olarak kişinin kendi başına akademik faaliyet yapabilme becerisi olarak ifade edilebilir (Özsoy, Memiş & Temur, 2009; Zhu & Leung, 2012). Bu tanım göz önüne alındığında, Etkili ders çalışma yöntemlerini kullanamayan öğrencilerin, akademik başarılarının ve öğrenme motivasyonlarının düşük veya yetersiz olması kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkabilmektedir (Trautwein & Lüdtke, 2007; Tümkaya & Bal, 2006).

Bununla birlikte, öğrencilerin ders çalışma davranışlarını detaylı inceleyen ve analiz eden, ayrıca öğrencilerin ders çalışırken yöntem ve strateji belirmede ki tercihlerini irdeleyen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Günümüzde, teknoloji ve cep telefonlarının çok yaygınlaşması, öğrencilerin de

bu ürünleri kullanıyor olmaları, ders çalışmaya ayırdıkları zamanı azalttığı söylenebilir. Bu duruma bağlı olarak öğrencilerin akademik başarılarının düştüğü ve okula olan ilgilerinin olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varılabilir. Bu çalışmada, meslek yüksekokulu öğrencilerinin okudukları bölümlere bağlı olarak ders çalışma davranışları ile akademik başarıları arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Araştırma alt problemleri aşağıdaki gibidir;

- Meslek yüksekokulu öğrencilerinin ders çalışma davranışları ile okudukları bölümler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Meslek yüksekokulu öğrencilerinin ders çalışma davranışları ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Bu çalışmada araştırma modeli olarak tarama modelinin uygun olduğu ve ilişkisel tarama modelinin kullanılmasının doğru olacağı kararlaştırılmıştır. Karasar (2009), ilişkisel tarama modelini, iki veya daha fazla sayıdaki değişkenin bir birlerine bağlı olarak değişim gösterip göstermediklerini incelemek olarak ifade etmiştir. Çalışma örneklemini Kocaeli Meslek Yüksekokulunun Bilgisayar Teknolojileri ile Yönetim ve Organizasyon Bölümlerinin ikinci sınıflarında okuyan toplam 124 öğrenci oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Alan, Bölüm ve Programlara göre dağılımı

Alan	**Bölüm**	**Program**	**Öğrenci sayısı**
Teknik alan	Bilgisayar Teknolojileri	Bilgisayar Teknolojileri ve Programlama	60
Sosyal Alan	Yönetim ve Organizasyon	İşletme	64
		Toplam	**124**

Çalışmada veri toplama aracı olarak, veri toplama formları kullanılmıştır (Çepni 2007). Formlar, öğrencilerin cinsiyet, akademik başarı düzeyleri, bölüm ve program bilgilerinin yer aldığı demografik özellikleri içeren birinci bölüm ile öğrencilerin ders çalışma davranış biçimlerini belirlemeye çalışan "Çalışma Alışkanlıkları Envanteri ve Tutumları Envanteri" başlıklı ölçeği içeren ikinci bölümden oluşmaktadır. Kullanılan ölçek, ilk olarak Holtzman & Brown (1968) geliştirilmiş ve kullanılmış, daha sonra Atılgan (1998) tarafından Türkçeye çevrilmiş ve toplam 100 maddeden oluşan ölçek 40 maddeye indirilerek sadeleştirilmiştir. 5'li likert tipi düzeninde hazırlanan ölçekte "nadiren", "bazen", "sık sık", "genel olarak" ve "daima" ifadeleri kullanılarak derecelendirme yapılmıştır. Ölçeğin maddeleri,

- "Ders çalışmaya başlama ve sürdürme",
- "bilinçli çalışma ve derse katılım",
- "not tutma",
- "okuma alışkanlıkları, teknikleri ve sınavlara hazırlanma",
- "ödev yapma",
- "öğrenilenleri tekrar etme"
- "kütüphaneden ve yazılı kaynaklardan yararlanma"

başlıkları altında yedi alt guruba ayrılmıştır. Cronbach-Alfa güvenilirlik katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur (Atılgan, 1998).

Verilerin analiz edilmesinde, öğrencilerin verdikleri yanıtlar puanlandırılmış, ilgili alt boyutlara göre sınıflandırılmış ve toplam puanları elde edilmiştir. Araştırma problemlerine göre gerekli istatistiksel analizler yapılarak hedeflenen bulgular elde edilmiştir.

BULGULAR

Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin demografik özellikleri, frekans ve yüzdelik dağılımları aşağıdaki gibidir (Tablo 2).

Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyet ve Başarı değişkenlerine göre dağılımı

		Frekans	**Yüzdelik (%)**
Cinsiyet	Kız	51	41.12
	Erkek	73	58.88
Akademik başarı	Yüksek	30	24.20
	Orta	61	49.19
	Düşük	33	26.61

Öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek öğrencilerin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, Bilgisayar Teknolojileri ve Programlama programındaki öğrencilerin tamamına yakınının erkek öğrenci olmasından kaynaklanmaktadır. Öğrencilerin akademik başarıları incelendiğinde, genel olarak orta düzeyde öğrenci başarısı olarak ifade edilebilir. Orta düzeyin üstündeki başarı oranı ile altındaki başarı oranının hemen hemen birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın ilk araştırma problemi olan "meslek yüksekokulu öğrencilerinin ders çalışma davranışları ile okudukları bölümler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır" sorusu analiz edildiğinde, anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı görülmüştür ($F_{(7, 122)} = 3.02$; $p<.05$).

Ders çalışma davranışları ile bölümler arasındaki anlamlı farklılıkların kullanılan ölçeğin hangi alt boyutlarında anlamlı farklılıklar gösterdiğini belirlemek için tek yönlü MANOVA analizi yapılmıştır. Bunar göre;
Ders çalışmaya başlama ve sürdürme [$F_{(2, 122)} = 4.52$, $p<.05$];
Bilinçli çalışma ve derse katılım [$F_{(2, 122)} = 1.13$, $p>.05$];
Not tutma [$F_{(2, 122)} = 1.22$, $p>.05$];
Ödev yapma [$F_{(2, 122)} = 3.71$, $p<.05$];
Öğrenilenleri tekrar etme [$F_{(2, 122)} = 5.01$, $p<.05$]
Okuma alışkanlıkları, teknikleri ve sınavlara hazırlanma [$F_{(2, 122)} = 2.86$, $p<.05$];
Kütüphaneden ve yazılı kaynaklardan yararlanma [$F_{(2, 122)} = 1.17$, $p>.05$]

bulguları elde edilmiştir. Yukarıdaki analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin, Ders çalışmaya başlama ve sürdürme, Ödev yapma, Öğrenilenleri tekrar etme ve Okuma alışkanlıkları, teknikleri ve sınavlara hazırlanma alt boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bununla birlikte, Bilinçli çalışma ve derse katılım, Not tutma ve Kütüphaneden ve yazılı kaynaklardan yararlanma alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Öğrencilerin ders çalışmaya başlama ve sürdürme alışkanlığının öğrenim gördükleri programlara göre MANOVA analizi testi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Ders Çalışmaya Başlama ve Sürdürme Alışkanlığının Öğrenim Gördükleri Programlara Göre MANOVA Analizi Sonuçları

Alt boyut	Program	n	X	S	Sd	F	p
Ders çalışmaya başlama ve sürdürme	Bilgisayar Teknolojileri ve programlama	60	18.40	3.13	2-122	4.52	.01
	Yönetim ve Organizasyon	64	15.13	3.47			

Öğrencilerin ders çalışmaya başlama ve sürdürme alışkanlıklarının öğrenim gördükleri programlara göre anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği yukarıdaki tabloda görülmektedir (P = .001). Bilgisayar teknolojileri ve programlama öğrencilerinin ortalama puanları, Yönetim ve Organizasyon programı öğrencilerinden anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Öğrencilerin Ödev yapma alışkanlığının öğrenim gördükleri programlara göre MANOVA analizi testi sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Öğrencilerin Ödev Yapma Alışkanlığının Öğrenim Gördükleri Programlara Göre MANOVA Analizi Sonuçları

Alt boyut	Program	n	X	S	Sd	F	p
Ödev yapma	Bilgisayar Teknolojileri ve programlama	60	17.12	4.02	2-122	3.71	.312
	Yönetim ve Organizasyon	64	17.93	3.90			

Öğrencilerin Ödev yapma alışkanlıklarının öğrenim gördükleri programlara göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği yukarıdaki tabloda görülmektedir (p =.312). Bilgisayar teknolojileri ve programlama öğrencilerinin ödev yapma ortalama puanları, Yönetim ve Organizasyon programı öğrencilerinden ödev yapma ortalama puanlarının birbirine yakın düzeyde olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Öğrencilerin Okuma alışkanlıkları, teknikleri ve sınavlara hazırlanma alışkanlığının öğrenim gördükleri programlara göre MANOVA analizi testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Öğrencilerin Okuma Alışkanlıkları, Teknikleri Ve Sınavlara Hazırlanma Alışkanlığının Öğrenim Gördükleri Programlara Göre MANOVA Analizi Sonuçları

Alt boyut	Program	n	X	S	Sd	F	p
Okuma alışkanlıkları, teknikleri ve sınavlara hazırlanma	Bilgisayar Teknolojileri ve programlama	60	19.04	3.59	2-122	2.86	.02
	Yönetim ve Organizasyon	64	17.71	4.17			

Öğrencilerin Okuma alışkanlıkları, teknikleri ve sınavlara hazırlanma alışkanlıklarının öğrenim gördükleri programlara göre anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği yukarıdaki tabloda görülmektedir (P = .02). Bilgisayar teknolojileri ve programlama öğrencilerinin ortalama puanları, Yönetim ve Organizasyon programı öğrencilerinden anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

SONUÇ

Öğrencilik yıllarında devamlı ve planlı ders çalışma davranışı edinmenin, sonraki yıllarda sosyal hayatta düzenli ve planlı çalışma hayatına sahip olmada önemli bir katkısı olacağı aşıkardır. Öğrencilerin ders çalışma alışkanlıklarına sahip olma ve ders çalışma davranışları üzerine yapılan çalışmalarda, genelde katılımcıların ders çalışmayı düzenli ve sistematik bir davranış haline getirmedikleri görülmüştür.

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin ders çalışma davranışları ile okudukları bölümler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır" sorusu teknik bölümlerden Bilgisayar Teknolojileri ve programlama ile sosyal bölümlerden Yönetim ve Organizasyon programları kapsamında incelendi. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin ders çalışma davranışları ile bölümleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varıldı. Veri toplama ölçeğinin alt bölümlerine göre yapılan analizler sonucunda; iki program öğrencilerinin ölçeğin Ders çalışmaya başlama ve sürdürme, Ödev yapma, Öğrenilenleri tekrar etme ve Okuma alışkanlıkları, teknikleri ve sınavlara hazırlanma alt başlıklarına göre anlamlı

farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Bununla birlikte, iki program öğrencilerinin ölçeğin, Bilinçli çalışma ve derse katılım, Not tutma ve Kütüphaneden ve yazılı kaynaklardan yararlanma alt başlıklarına göre anlamlı farklılıklar göstermediği belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

Durukan, Ü. G, Batman, D. & Yiğit, N. (2015). Öğretmen adaylarının ders çalışma alışkanlıkları. İnönü Üniversitesi Eğitim

Fakültesi Dergisi, 16(1), 63-80. DOI:10.17679/iuefd.16101104

Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler (19. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Küçükahmet, L. (2000). Öğretimde planlama ve değerlendirme. 11. baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Milbourne, L. & Haury, D. (1999) Why is Homework Important? K-8 Science and Mathematics Education: The Eric Review, 6(2), 11-12.

Özsoy, G., Memiş, A. & Temur, T. (2009). Metacognition, study habits and attitudes. International Electronic Journal of Elementary Education, 2(1), 154-166.

Trautwein, U., & Lüdtke, O. (2007). Students' self-reported effort and time on homework in six school subjects: Between-students' differences and within-student variation. Journal of educational psychology, 99(2), 432.

Tümkaya, S. & Bal, L. (2006). Çukurova üniversitesi öğrencilerinin ders çalışma alışkanlıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2), 313-326.

Zhu, Y., & Leung, F. K. S. (2012). Homework and mathematics achievement in Hong Kong: Evidence from the TIMSS 2003. International Journal of Science and Mathematics Education, 10(4), 907-925.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN TEMEL MATEMATİK KAVRAMLARINI ANLAMA DÜZEYLERİ

Doç. Dr. Sinan AYDIN
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü
sinanaydin1704@yahoo.com

Özet
Bu çalışmanın amacı melek yüksekokulu öğrencilerinin temel matematik kavramlarını anlama düzeylerinin incelenmesidir. Temel Matematik dersinin irrasyonel sayı kavramı incelenecek kavram olarak belirlenmiştir. Araştırma, 2017-2018 eğitim öğretim yılının bahar döneminde, Kocaeli Meslek Yüksekokulunun Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümü öğrencilerinden oluşan toplam sekiz tane birinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem gurubu, ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. İlgili bölüm öğrencilerinin temel matematik dersini almış ve başarılı olmaları örneklem gurubunun belirleme ölçütü olarak kullanılmıştır. Temel matematik dersini 65-80 puan aralığında bir başarı notu ile geçen dört öğrenci bir gurup ve 80-100 puan aralığında bir başarı notu ile geçen diğer dört öğrenci de ikinci gurubu oluşturmaktadır. Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşmeler ile her hafta her bir öğrenci ile görüşülerek üç hafta da toplanmıştır. Verilerin analiz edilmesi sonucunda, öğrencilerin ilgili kavramları sembolik düzeyde, işlemsel ve eksik anladıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: temel matematik, irrasyonel sayı, işlem, meslek yüksekokulu

VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS' UNDERSTANDING LEVEL OF BASIC MATHEMATICS CONCEPTS

Abstract
The aim of this study is the examination of vocational school students' understanding level of the basic mathematics concepts. The concepts of the basic mathematics course that irrational number was selected as the research concept. The study was conducted with totally eight Accounting and Task department students of Kocaeli Vocational School students at the spring semester of 2017-2018 academic year. The sample was composed with purposeful sampling method. The sampling criteria of the students were determined as taking the basic mathematics course and accomplishing the course. The first group of the sample was four students that passed basic mathematics course with the point in 65-80 interval and the second group of the sample was the other four students that passed basic mathematics course with the point 80-100 interval. The data of the study was obtained with the semi-structured interviews by interviewing with every student in every week of the three weeks totally. At the end of the data analyse, it was observed that students understood to the related concepts as symbolic level, concrete way and under the general level.

Key words: basic mathematics, irrational number, operation, vocational school

GİRİŞ

Matematik kendi sembolleri, dili ve sistematiğiyle hayatı evreni ve birçok farklı yapıyı ifade etmede kullanılan bir bilim dili olarak ifade edilebilir. Bu bilim dilinin ifade edilmesi kadar öğretilmesi ve öğrenilmesi de ancak bu yapıda kullanılan semboller ve sistematiğin doğru anlaşılması ile mümkündür. Matematiksel anlamanın gerçekleşebilmesi için öğretici tarafından aktarılan matematiksel bilginin alıcı tarafından kendine öz bir kodlamayla beyine aktarılması gerekir. Öğreticinin aktardığı sembol ve ifade biçimleriyle hiçbir özümseme yapmadan olduğu gibi hafızaya kaydedilmeye çalışılan bilgi için matematiksel anlamanın gerçekleştiği söylenemez.

Matematiksel düşünce sadece matematikçilerin veya fen bilimleri ile uğraşan insanların değil herkesin belli bir düzeyde sahip olması gereken bir düşünce biçimidir. Hayatın her alanında karşılaşılan problemlerden hiç birisi akıl yürütmeden gerçekleştirilemez. Bir olayla bağlantılı olayların birlikte

analiz edilerek bir sonuca bağlanması olarak ifade edebileceğimiz akıl yürütme, matematiksel düşünmenin en basit ve açık gerçekleşme biçimi olarak düşünülebilir. Bu eylem, kişinin tamamen kendi düşünce tarzıyla gerçekleştireceği bir beyinsel aktivitedir. Dolayısıyla, matematiğin başkalarından alınan bir bilgi olmasının yanında, kişinin kendisinin yaparak yaşayarak öğrenmesi gereken bir bilgi olması durumu ön plana çıkmaktadır. Bireysel öğrenme olarak ifade edeceğimiz bu durumun sağlıklı gerçekleşebilmesi için matematiksel becerilerin kazandırılması en temel gereklilik olarak görülebilir.

Öğrencilerin öğrenmeleri üzerine yapılan araştırma çalışmaları, öğrenme biçimlerinin en üst düzey olarak ifadece edilebilecek kavramsal öğrenmeden ziyade yüzeysel öğrenme olarak tanımlanabilecek işlemsel öğrenme olduğunu göstermiştir (Cornu, 1991; Ferrini-Mundy ve Lauten, 1993; Kertil, 2014; Zandieh, 2000; Vinner, 1991). Yükseköğretim düzeyinde, öğrencilerin matematik kavramlarını anlama ve öğrenme düzeylerini belirlemek ve bu konuda yaşanan sorunları ve sebeplerini tespit etmek ve öneriler geliştirmek için ulusal ve uluslararası düzeyde çok sayıda çalışma yapılmıştır (Bezuidenhout, 2001; Davis & Vinner, 1986; Orton, 1983; Tall & Vinner, 1981; Williams, 1991). Bütün bu çalışmaların ortak sonuçları olarak; öğrencilerin matematiksel tanım ve teorem gibi her türlü bilgiyi kendi ifadeleri üzerinden ziyade onların örnek ve uygulamaları üzerinden anlamaya meyilli olduklarını, matematik kavramlarının ispatında kullanılan sembol dil ve ifadeleri bire bir olarak aynen taklit ettikleri, başka bir ifadeyle matematiksel ispatlara kendileri hiçbir şey katmadan zihinsel kodlama yapmaları olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada meslek yüksekokulu öğrencilerinin irrasyonel sayı ve işlem kavramlarını anlama düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel çalışma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Sınırlı sayıda örneklemin kendi doğal ortamlarında belli bir zaman içinde incelenmeleri durum çalışması olarak ifade edilmektedir (Merriam, 2013). Bu kapsamda temel matematik dersi alan meslek yüksekokulu öğrencilerinin ders kapsamında olan irrasyonel sayı ve işlem kavramlarını temel matematik kavramlarını anlama düzelerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Araştırma örneklemi, 2017-2018 eğitim öğretim yılının bahar döneminde, Kocaeli Meslek Yüksekokulunun Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümü öğrencilerinden oluşan toplam sekiz tane birinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Örneklem gurubu, ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. İlgili bölüm öğrencilerinin temel matematik dersini almış ve başarılı olmaları örneklem gurubunun belirleme ölçütü olarak kullanılmıştır. Temel matematik dersini 65-80 puan aralığında bir başarı notu ile geçen dört öğrenci bir gurup ve 80-100 puan aralığında bir başarı notu ile geçen diğer dört öğrenci de ikinci gurubu oluşturmaktadır. Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşmeler ile her hafta her bir öğrenci ile görüşülerek üç hafta da toplanmıştır. Örneklemin birinci gurubundaki orta düzey başarı aralığından seçilen öğrenciler A, B, C, D olarak kodlanmış, ikinci guruptaki üst düzey başarılı öğrenciler ise U, V, Y, Z olarak kodlanmıştır.

Öğrencilerde yapılan görüşmelerde ilgili kavramların tanımlarını hangi düzeyde bildikleri araştırılmıştır; İrrasyonel sayının ne olduğu, özellikleri ve irrasyonel sayılarla işlem yapabilme becerileri, işlem ve işlemin özellikleri (kapalılık, birim eleman ve birleşme özelliği) görüşmelerde kullanılan temel sorulardan bazılarıdır.

BULGULAR

Öğrencilerin irrasyonel sayıları anlama düzeyleri

Öğrencilere görüşmeler sırasında irrasyonel sayılarla ilgili hatırlatma amaçlı bazı bilgiler aktarılmıştır. Bu sunumdan sonra kısa bir ara verilmiş ve sonraki oturumda onlara aşağıdaki sorular sorulmuş ve cevaplamaları istenmiştir;

İrrasyonel sayıyı nasıl ifade edersiniz? Diğer sayılardan farkı nedir? Her sayı kök içinde yazılabilir mi? Köklü sayılarda dört işlem nasıl yapılır? Soruları öğrencilere sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Öğrenci B: "köklü sayılara irrasyonel sayı denir. Diğer sayılardan farkı kök içinde olmasıdır. Her sayı kök içinde yazılabilir. $3\sqrt{2} + \sqrt{2} = 4\sqrt{2}$ dolayısıyla köklü sayılarda toplama yapılır. $3\sqrt{2} - \sqrt{2} = 2\sqrt{2}$ olduğundan köklü sayılarda çıkarma işlemi de yapılır. $3\sqrt{2}$ x $\sqrt{2}$ = $3\sqrt{4}$ =3.2 = 6 bu da çarpma yapabiliriz demektir. $\frac{3\sqrt{2}}{\sqrt{2}} = 3$ yani bölme işlemi de yapılır"
Öğrenci C: "kök içinde kalan ve kök dışına çıkmayan sayılar irrasyonel sayılardır. Rasyonel sayılardan daha büyüktürler. Negatif sayılar kök içinde yazılmayabilir. Toplama yapılması için kök içleri aynı olması lazım. $2\sqrt{5} + 7\sqrt{5} = 9\sqrt{5}$. Aynı şekilde çıkarma yapmak içinde kök içlerinin aynı olması gerekir. $2\sqrt{5} - 7\sqrt{5} = -5\sqrt{5}$. Çarpma yapmak için içlerinin aynı olması gerekmez. $2\sqrt{5}$ x $7\sqrt{6} = 14\sqrt{42}$. Aynı köklü sayıları bölebiliriz. $\frac{2\sqrt{5}}{7\sqrt{5}} = \frac{2}{7}$ "
Öğrenci U: "a/b şekline çevrilemeyen sayılar irrasyonel sayıdır. Diğer sayılardan farkı virgülden sonraki kısmı sonsuza belirsiz gitmesidir. Örneğin, 2,456782841205… gibi. Her sayı kök içinde yazılamaz. Kökün üstündeki sayı tek sayı ise bütün sayıları kök içinde yazabiliriz. Örneğin, $\sqrt[3]{-6}$ yazabiliriz. Ancak kökün üstündeki sayı çift sayı ise kökün içindeki sayı eksili bir sayı olamaz. Örneğin, $\sqrt[4]{-6}$ yazarız. Köklü sayılarda toplama yapabilmemiz için kökün üstünün ve içinin aynı olması şarttır. Mesela, $\sqrt[4]{3}$ + $2\sqrt[4]{3}$ = $3\sqrt[4]{3}$ buluruz. Köklü sayılarda çıkarma yapmakta toplama yapmak gibidir. Aynı kuralı uygularız. Yukarıdaki örneği çıkarma olarakta yapabiliriz. $\sqrt[4]{3}$ - $2\sqrt[4]{3}$ = $-\sqrt[4]{3}$. Çarpma yapabilmek içinse sadece üsteki sayıların eşit olması gerekir. İçlerindeki sayılar aynı olması şart değildir. $\sqrt[4]{3}$ x $2\sqrt[4]{5}$ = $2\sqrt[4]{3x5}$ = $2\sqrt[4]{15}$. Bölmede çarpma gibidir. Sadece üstlerin eşit olması yeterli. $\frac{\sqrt[4]{10}}{\sqrt[4]{5}} = \sqrt[4]{\frac{10}{2}} = \sqrt[4]{5}$ buluruz".
Öğrenci Y: "Irrasyonel sayı ya da köklü sayı ondalık kesir olarak yazıldığında virgülden sonraki kısmı kuralsız olarak yani devretmeden sonsuza giden sayıdır. Bir örnek verecek olursak, $\sqrt{5}$ sayısı irrasyonel sayıdır ve ondalık açılımı virgülden sonra devir yapmadan sonsuza gider. Yani $\sqrt{5}$ = 2, 23606797749979… bu şekilde hiçbir rakam tekrarlamadan sonsuza kadar devam eder. Ayrıca bu sayılar kesi şeklinde de yazılamazlar. Diğer sayılardan farkı ise kesir şeklinde yazılamayan sayı olması. Mesela rasyonel sayılar kesir şeklinde yazılabilir ancak irrasyonel sayıların a/b şeklinde yazılması mümkün değildir. Ayrıca rasyonel sayılar virgülle ifade edildiğinde virgülden sonraki sayılar tekrarlanaraktan sonsuza giderler. Örneğin 1/3 = 0,33333… sayısında görüldüğü gibi sonsuza gitme var ama sonsuza giden sayılar bellidir. Ama köklü sayıların virgülden sonraki kısmı tekrar olmadan sonsuza giderler. Aramdaki fark budur ve tamamen birbirinden farklı sayılardırlar".
"Köklü sayı içinde yazılmanın şartı vardır. Kökün üstü çift sayı değilse kökün içinde her sayı yazılabilir. Yani ister pozitif sayı ister negatif sayı olsun fark etmez yazılır.$\sqrt[5]{20}$ de köklü sayıdır $\sqrt[5]{-20}$ de köklü sayıdır. Ancak kökün üstü çift sayı ise o zaman içinde eksili sayı olamaz. $\sqrt[4]{-20}$ yazılamaz böyle sayı yoktur. Köklü sayılarda toplama ve çıkarma yapmak için aynı kuralı kullanırız. Ve bu kural kökün üsteki sayının ve içindeki sayının aynı olmasıdır. Hatta bazen içleri aynı olmadığı halde aynı yapılır. $4\sqrt[3]{10}$ ile $2\sqrt[3]{10}$ hem toplanabilir hem de çıkartma yapılabilir. Yani $4\sqrt[3]{10} + 2\sqrt[3]{10} = 6\sqrt[3]{10}$ .Aynı şekilde çıkarmada yapılır. $4\sqrt[3]{10} - 2\sqrt[3]{10} = 2\sqrt[3]{10}$ olur. Köklerin içinin aynı olmadığı duruma da örnek verebilirim. $\sqrt[3]{2} + \sqrt[3]{16}$ sanki toplanamaz gibi duruyor. Çünkü birinin içinde 2 diğerinin içinde 16 var. Ancak $\sqrt[3]{16}$ yı $\sqrt[3]{2x8}$ olarak yazarız sonrada $\sqrt[3]{2x\,2^3}$ yazarız ve burdan da 2 yi dışarı atarız. $2\sqrt[3]{2}$ sayısını buluruz. Köklü sayılarda bölme ve çarpmada aynı kural uygulanır. O da sadece kökün üstündeki sayıların aynı olmasıdır. Fakat aynı değilse de aynı yapılabilirler. $4\sqrt[3]{10}$ ile $2\sqrt[3]{20}$ sayılarını önce çarpalım. $4\sqrt[3]{10}$ x $2\sqrt[3]{20}$ = $4x2\sqrt[3]{10x20} = 8\sqrt[3]{200}$. Aynı sayıları bölelim. $\frac{4\sqrt[3]{10}}{2\sqrt[3]{20}} = \frac{4}{2}\sqrt[3]{\frac{10}{20}} = 2\sqrt[3]{\frac{1}{2}}$ sayısını buluruz".

Öğrencilerin irrasyonel sayıları anlama düzeylerinin analizi

Öğrenci B'nin ifadeleri analiz edildiğinde irrasyonel sayıları anlama konuşundu sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. İrrasyonel sayıları sadece kök içinde yazılan sayılar olarak ifade etmek bu kavramın kavramsal düzeyde anlaşılmadığını göstermektedir. Bu durum bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olabilir. İrrasyonel sayının diğer sayılardan farkının sadece kök içinde olması olarak ifade edilmesi

sayı kümeleri arasındaki farklarında tam olarak anlaşılmadığını göstermektedir. Çünkü doğal sayılar, tam sayılar ve rasyonel sayılarda kök içerisinde ifade edilebilirler. Öğrenci B'nin sayı kümeleri anlama konusunda bir kavram kargaşası yaşadığını göstermektedir. Her sayının kök içinde yazılabileceğini ifade etmesi, negatif sayıların kök derecesinin çift sayı olması durumunda kök içerisinde yazılamayacağını ve bu durumda reel sayılar kümesinde tanımsızlık durumunun olacağını bilmediğini göstermektedir. Öğrenci B'nin irrasyonel sayılarda işlemler üzerindeki yanıtları incelendiğinde, çok yüzeysel bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Köklü ifadelerde dört işlem yapabilmek için kök derecesi ile kök içindeki sayı arasındaki özellikleri tam olarak anlamadığı söylenebilir.

Öğrenci C'nin irrasyonel sayıyı "kök içinde kalan ve kök dışına çıkamayan sayı" olarak ifade etmesi öğrenci B'ye göre biraz daha fazla bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Bu öğrencinin irrasyonel sayılarla rasyonel sayıları birbirinden ayırt edebildiği görülmektedir. Ancak irrasyonel sayıların rasyonel sayılardan daha büyük olduğunu ifade etmiş olması iki sayı küme arasındaki farkı tam olarak anlayamadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu öğrencinin kavram karmaşası yaşadığı ifade edilebilir. "Negatif sayıların kök içerisinde" yazılamayacağını ifade etmiş olması doğru bilgi olmakla beraber, bu durumun sadece kökün derecesinin çift olması durumunda geçerli olacağını içermediği için eksik bilgidir. Öğrenci C'nin irrasyonel sayılarda dört işlem konusunda, toplama-çıkarma yapılırken kök içlerinin aynı olması gerektiğini ifade etmesi ancak kök derecelerinin de aynı olması gerektiğini bilmemesi ve çarpma-bölme yapılırken kök derecelerinin eşit olması gerektiğini bilmemesi, bu öğrencinin kavramsal düzeyde anlama düzeyine yakın olduğunu ancak eksikleri olduğunu göstermektedir.

Öğrenci U'nun irrasyonel sayının ne olduğu bilgisinin kavramsal düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. İrrasyonel sayıların ondalık gösterimi ile rasyonel sayıların ondalık gösterimleri arasındaki farkı ifade ettiği için bu öğrencinin sayı kümeleri arasında bir kavram kargaşası yaşamadığı görülmektedir. Ayrıca irrasyonel sayıların tanımsızlık durumlarını da açık bir şekilde ifade ettiği görülmektedir. Köklü ifadelerdeki dört işlemin tanımlı olma koşullarını da açık bir şekilde ifade ettiği görülmektedir. Bu öğrencinin irrasyonel sayılar kümesinde dört işlemleri anlamasının kavramsal durumda olduğunu söyleyebiliriz. Sadece toplama ve çıkarma yapmak için görünürde kök içleri farklı olması durumunda benzer hale dönüştürülmesinin mümkün olabilmesinden ve çarpma ve bölme durumunda ise kök derecelerinin eşit olmaması durumunda eşitlenerek işlem yapılabileceğinden söz etmemiştir.

Öğrenci Y'nin İrrasyonel sayıyı nasıl ifade edersiniz? Diğer sayılardan farkı nedir? Her sayı kök içinde yazılabilir mi? Köklü sayılarda dört işlem nasıl yapılır? Sorularına verdiği yanıtlar incelendiğinde bu öğrencinin kavramsal bir anlama düzeyinde olduğu görülmektedir. Öğrenci Y'nin bu kavram üzerinde her hangi bir kavram kargaşası, hatalı ya da eksik anlama yaşamadığını söyleyebiliriz. Bu öğrencinin irrasyonel sayılarda dört işlemi tanımlarken işlemleri genel gösterim üzerinden değil de örnekler üzerinden göstermesi bir eksiklik olarak söylenebilir.

SONUÇ

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin irrasyonel sayıları anlama düzeylerinin incelendiği bu çalışmada, dört öğrencinin verdiği yanıtlar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Başarı düzeyi üst düzey olan öğrencilerin kavramsal anlama düzeyinde oldukları, orta düzey başarıya sahip öğrencilerin ise kavram karmaşası, eksik ve yanlış anlamalar yaşadıkları görülmektedir. Bir sonuç olarak meslek yüksekokulu öğrencilerinin irrasyonel sayılarla ilgili önemli noktaları gözden kaçırdıkları ya da anlayamadıkları ayrıcı köklü ifadelerde dört işlemin tanımlı olma koşullarını tam anlayamadıkları söylenebilir.
Öğretmenlerin kavramları öğrencilere öğrettikten sonra öğrencilerin bu kavramları nasıl algıladıklarını sözlü iletişimle sorgulaması bu eksikliklere bir çözüm olarak düşünülebilir. Bununlar birlikte bütün öğrencilerin matematik kavramlarını kavramsal düzeyde anlamalarını sağlayacak bir öğretim ve öğrenim modeli de yoktur.

KAYNAKLAR

Bezuidenhout, J. (2001). Limits and continuity: Some conceptions of first-year students. International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 32(4), 487–500

Cornu, B. (1991). Limits. In D. Tall (Ed.), Advanced mathematical thinking (pp. 153–166). Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic.

Davis, R., & Vinner, S. (1986). The notion of limit: some seemingly unavoidable misconception stages. Journal of Mathematical Behavior, 5, 281-303.

Ferrini-Mundy, J., & Lauten, D. (1993). Teaching and learning calculus. In P. Wilson (Ed.), Research ideas for the classroom: High school mathematics (pp.155–176). New York: Macmillan.

Kertil, M. (2014). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının bir model geliştirme ünitesi aracılığı ile türevi anlamaları. Yayımlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Orton, A. (1983). Students' understanding of differentiation. Educational Studies in Mathematics, 14, 235-250.

Tall. D., & Vinner, S. (1981). Concept image and concept definition in mathematics with particular reference to limits and continuity. Educational Studies in Mathematics, 12(2), 151-169.

Zandieh, M. J. (2000). A theoretical framework for analyzing student understanding of the concept of derivative. In E. Dubinsky, S. Schoenfeld & J. Kaput (Eds.), CBMS Issues in Mathematics: Research in Collegiate Mathematics Education, 4(8), 103-127.

Vinner, S. (1991). The role of definitions in the teaching and learning of mathematics. In D. Tall (Ed.), Advanced mathematical thinking (pp. 65–81). Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic.

Williams, S.R. (1991). Models of limit held by college calculus students. Journal for Research in Mathematics Education, 22(3), 219-236.

THE TREND OF SOCIAL MEDIA MARKETING FOR 2019

Assoc. Prof. Dr. Brunela Trebicka
University "Aleksander Moisiu", Faculty of Business, Department of Marketing
brunela.trebicka@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. Blerim Kola
University "Aleksander Moisiu", Faculty of Business, Department of Marketing
blekola@yahoo.com

Abstract

Even during 2019 the use of social media as a tool for business promotion will continue to grow. In all international markets, the time that is being spent on social media increases year-by-year. Although digital users use social media to be in touch with their friends and family, they are also included in new activities such as being part in live broadcasts, searching for information about different products, messaging, and seeing more and more video through mobile devices. While user behaviors vary in social media, different brands develop specific strategies for publishing and advertising, as well as for monitoring social media data. During 2017 and 2018, various innovative formats were presented for advertising like the one seen and appeared "live". Companies are interested in these new technologies but are always afraid of returning the investment to social media. This paper analyzes the global media trends for 2019 by providing valuable suggestions to address the most common problems for a more efficient use of social media for business. The purpose of the paper is to provide updated data, best practices, and foster further studies in order to define a social media strategy for 2019..

Keywords: social media, trends, business, strategies.

1. INTRODUCTION

The number of people using the internet has surged over the past year, with more than one million people coming online for the first time each day since January 2018. It's not just internet users that have been growing either, as the extensive new collection of Digital 2019 reports from Hootsuite and We Are Social reveals. (Hootsuite, 2019).

We'll explore all of the key trends and insights from this year's reports in detail below, but here are the essential headlines you need in order to understand 'Digital in 2019':

- There are 5.11 billion unique mobile users in the world today, up 100 million (2 percent) in the past year.
- There are 4.39 billion internet users in 2019, an increase of 366 million (9 percent) versus January 2018.
- There are 3.48 billion social media users in 2019, with the worldwide total growing by 288 million (9 percent) since this time last year.
- 3.26 billion people use social media on mobile devices in January 2019, with a growth of 297 million new users representing a year-on-year increase of more than 10 percent.

Internet users in 2019

2018 really was another year of impressive growth across all things digital. However, perhaps the most compelling story in this year's numbers is that internet user growth actually accelerated in the past year, with more than 366 million new users coming online for one year. (Hootsuite, 2019)

The Hootsuite Report on Social Media Trends analyzes the behavior of the audience globally and the best strategies to apply to companies.

The data presented in this report are based on valid and reliable sources:

A questionnaire developed for 155 social media marketing professionals; Qualitative interview with 25 sector experts; Global data on the evolution of social media ROI, obtained from Altimeter and Hootsuite; Analyst Reports from Edelman, Gartner, GlobalWebIndex, L2, Forrester, Econsultancy, Kleiner Perkins, Deloitte and McKinsey & Company.

Every year, social media brings new technologies, applications, or features. Through this study we will highlight the macro trends that derive from these changes, and the strategies that will govern the winning strategies of companies in 2019.

Key issues

- How will the future of social media be in 2019?
- How is involvement in these tools increased?
- What are the most important social trends that will have a concrete impact on companies in 2019?
- How the companies are adjusting to the use of these innovation technologies?

2. MATERIALS AND METHODS

Evolution of the ROI concept for social media

So far, companies have used social media to increase their public engagement. However, many companies are beginning to understand the value of social media in other stages of customer service. In addition to promoting brand awareness, social media can play a key role in achieving concrete corporate goals, such as reducing customer service costs, monitoring brand perception by the public, capacity to attract talent and resources better, and above all, the ability to analyze metrics and other data that guide the company's tactics and future strategies (Ray, Elliott, Riley, & Wise, 2010).

However, this evolution requires another approach, which provides an extension of the company's objectives, expected social media outcomes, and the best strategy to achieve them.

56% of the respondents stated that the inability to determine the social media ROI made it more difficult to consider this tool as a lever to achieving business success.

Hootsuite 2019 Social Trend Survey

Mobile Devices that increase the use of social TV

The use of mobile devices and the novelty they bring has accelerated the use of video contents in social media. But in 2018, with the triumph of mobile videos and "social TV" programs, social media will increasingly encourage markers to become true broadcasters (We Are Social, 2018).

However, creating content of this type does not work for all brands or all product categories. Also, the methods they use for increasing engagement in social networks (like clicks or video views) may be less useful to help your company achieve specific goals.

In general, this kind of content will open the way for new formats of social media ads and new ways to engage audiences in more areas.

Faith is declining, but the role of micro- influencer’s increases

As noted by Edelman in the Global Consumer Confidence Survey, for the first time in history, people consider other reliable micro-influencers as experts, and even more reliable as CEOs, intellectuals, and government agencies.1 Marketing managers are skeptical of macro - influencer’s metrics, and they suspect that investment in influencing people does not serve much to reach human beings, but social media.

We believe less and less in institutions, inaccurate measurements, celebrities, and macro-influencing, and we are heading closer to the narrow spheres of concrete impact in which customer support, real user communities and enthusiastic employees are increasingly becoming the most important influence.

Let's get used to Artificial Intelligence. The era of artificial intelligence has already begun and marketing managers need to come up with an idea of how to benefit from this, in the business perspective. But the risk here lies in the beginning of this trend without fully understanding the profound transformations AI is destined to bring to the world of social media. Facebook today has over 100,000 active robots in Messenger (e.g. 233% increase year-over-year, having 33,000 last year). However, it is still not clear whether consumers will appreciate this kind of less "human" interaction or not (Davenport & Ronanki, 2018).

Though Artificial Intelligence is an indisputable trend of the future, marketing managers can certainly expect to begin to see their results since 2018. Facebook, for example, has launched new predictive statistics to help traders find information faster (Davenport & Ronanki, 2018).

Moreover, search engines have begun using advanced technologies to help users search for images and not "keywords," a change that will redefine the future of online product search.

Promises (and concretization) of social data - Companies have heard about the benefits of social media coverage and information on existing clients and potential customers that can be derived from it. However, they also realized that integrating data from social media with other analysis systems as well as processing useful information from the tons of remarks on social media requires a lot of work and more resources than they expected (Ray et al., 2010).

Social Media evolution in 2018

The amount of time that people spend on social media has increased again this year, albeit very slightly. GlobalWebIndex reports that the average social media user now spends 2 hours and 16 minutes each day on social platforms – up from 2 hours and 15 minutes last year – which equates to roughly one-third of their total internet time, and one-seventh of their waking lives (Mander, 2017).

It’s worth noting that the time spent on social media varies considerably across cultures though, with internet users in Japan spending an average of just 36 minutes on social media each day. At the other end of the scale, Filipinos continue to spend the most time on social media, with this year’s average of 4 hours and 12 minutes reflecting an increase of 15 minutes per day (6 percent) versus the average that we reported last year. (Social & Hootsuite, 2018).

Despite a troubling year in 2018, Facebook maintains its top platform ranking in early 2019, and – contrary to ongoing media hysteria – there’s little evidence to suggest that people are leaving the platform in any significant numbers (Smith & Anderson, 2018).

Despite some leadership hurdles in 2018, Instagram posted some strong numbers over the past 12 months. Back in June, the company announced that it had passed the 1 billion ‘active accounts’ mark, and although the company later clarified that this figure did not represent unique users, the milestone was no less impressive (Rivera-Rogel, Yaguache Quichimbo, Velásquez Benavides, & Paladines Galarza, 2019)

The platform’s latest advertising audience figures show that this strong performance has continued into 2019, with active users growing by more than 4 percent in the past 3 months to reach an advertising audience of 895 million active users around the world at the time of writing. (Hootsuite, 2019)

2018 was less favourable to Twitter, who reported declines in global active users in their two past earnings announcements. This downward trend is clearly visible in the platform’s advertising audience numbers too, which indicate that Twitter’s total addressable audience has fallen by 1.5 percent since October. Twitter’s advertising audience also skews significantly towards men, with the platform reporting that almost two-thirds of its addressable audience is male. (Meeker, 2018)

Snapchat's latest numbers tell an even more worrying story than Twitter's. The company's latest earnings announcements have shown steady declines in daily active users, but the company's advertising audience figures show some even more precipitous drops (Anderson & Jiang, 2018).

Snapchat's total addressable audience sits at 306.5 million at the start of 2019, down more than 10 percent since October (note that this number is based on the figures published by Snapchat itself, in the platform's own advertising tools). (Franzmann, Fischer, & Holten, 2019)

The number of people around the world who use a mobile phone increased by 100 million in 2018, with the global total reaching more than 5.1 billion users by January 2019. This figure brings worldwide mobile penetration to 67 percent – more than two-thirds of the total global population. (Dave Chaffey, 2017)

Smartphones now account for two-thirds of global mobile connections. With roughly 5.5 billion smartphones in use across the world today, it's little surprise that the mobile app market is booming.

More than 2.5 billion 'feature phone' handsets are still in use around the world though, while cellular 'internet of things' (IoT) connections have reached almost 300 million (Statista.com, 2018).

3. RESULTS

Voice control will increase in importance: the next phase of internet growth will come almost entirely from developing markets. However, as you can see in the chart below, many of these countries suffer from lower levels of literacy compared to the countries that dominate the internet today. (Greve & Schlüschen, 2018)

As a result, global platforms like Google, Facebook and Amazon will look for more user-friendly interfaces to serve these new users, and voice looks set to dominate these efforts, at least in the near term. For clarity though, this isn't a story about the rise of smart speakers in Africa; rather, it's about a complete and revolutionary change in the way people interact with connected content and devices.

The social landscape will evolve: with some of the world's top social platforms losing users over extended periods, it's likely that we'll see some attrition and consolidation in the social media industry over the coming months. If current downward trends continue, we can expect investors in both Twitter and Snapchat to increase pressure on those companies' boards to accept an offer of acquisition (MIDiA Research, 2018).

At the same time, it feels like 'the next big innovation' is already overdue. However, this isn't about the move to the 'stories' format, much as that will inevitably be one of the biggest stories in social media in 2019. Rather, my sense is that privacy concerns, changes in people's social media preferences and behaviours, and broader fatigue with existing platforms will all combine to inspire a series of new social platforms in 2019, perhaps making use of new innovations like SOLID. This would fundamentally change the very fabric of business on the internet though, so expect to see plenty of resistance from the 'Four Horsemen' (Sherman, 2017).

Marketing as a service: looking behind the scenes of the brands that achieve the greatest success on the internet, it becomes apparent that many of them share something in common: they treat marketing as a service. Rather than pumping out endless corporate propaganda and trite advertising, these brands use their marketing budgets to create things of value for their audiences. Whether it's something as simple as a valuable how-to video on YouTube, or a large scale event that puts the audience at the heart of the action, this 'marketing as a service' is the only antidote to ongoing media inflation and the audience shift from newsfeeds to stories (Bhor, Koul, Malviya, & Mundra, 2018).

Organizations that turn data into insights are gaining competitive advantage through improved connections with consumers. The 2018 Data & Analytics Global Executive Study and Research Report by MIT Sloan Management Review finds that innovative, analytically mature organizations make use of data from multiple sources: customers, vendors, regulators, and even competitors. The report, based on MIT SMR's eighth annual data and analytics global survey of over 1,900 business executives, managers, and analytics professionals, explores companies leading the way with analytics and customer engagement. (Ransbotham & Kiron, 2018).

5. CONCLUSION

Digital marketing, simply put, cannot be ignored. No one is disputing the power of effective marketing. An effectively executed marketing and advertising campaign can serve the needs of any business and increase the demand for the product or service that they offer. But times have changed, and while the need for marketing is still essential, where that marketing is most effective has changed a lot.(Loureiro, 2018).

Social media, streaming content, and the ease of creating or consuming digital content have made the internet the place to be. So if you want to market to your audience online, how should you do it?

- Facebook may be peaking
- Instagram is a Hit with the Kids
- Video is a MUST
- Live Video Is a Separate Yet Important Thing
- Good Content Still Matters
- Email Is Getting More Personalized
- Voice Interaction Is Going Up

The companies should adjust to the new strategies by:

- Rebuilding trust
- Storigying social
- Closing the ads gap
- Cracking the commerce code

Artificial intelligence will definitely be pulling its weight in the marketing world this year as AI is now powering customer segmentation, retargeting, push notifications, click tracking, you name it – in a limitless combination of possibilities. It's even creating content now! (Davenport & Ronanki, 2018)

Consumers are now more sophisticated than ever and find their information through many channels. Initially, multichannel marketing was introduced to allow prospects to communicate with businesses through various channels (Weinberg, Parise, & Guinan, 2007).

For instance, prospects can be introduced to your business through Twitter, Facebook ads, or stopping into your brick and mortar store. Email subscribers can communicate through email and website visitors can communicate through chat or comments.

But even though multichannel marketing was a step up from single channel marketing, it didn't solve consumers' problems. (Harvey & Sanchez, 2018).

Search engines drive a huge amount of traffic, especially on Google. And about 60% of search traffic on Google comes from mobile devices. As a website's load time increases, its bounce rate increases which could negatively lead to a lower Google ranking. This need for speed led to the AMP project initiated by Google. AMP pages load in less than 0.5 seconds creating a lower bounce rate for your page.

Even though Google has not listed AMP as a ranking factor, the lower bounce rate as a result of using AMP is a positive sign. Currently, there are more than 4 billion AMP pages on the web (Date Ganesh Revji | Darvesh Raviraj Narsing | Mayuri Dendge, 2018)

Email automatization is another strategy. To improve your email communications, start repurposing it as a lead nurture and customer engagement tool. Use it to encourage learning and behaviors most closely associated with the big buyers in your database.Marketing automation has been a trend for a few years now. But it's a trend that will continue to grow in 2019 because of its many benefits (Chaffey, 2018).

Augmented Reality or Virtual Reality shows how powerful will your marketing be if your prospects can test your product right now before making any commitment? we can eliminate most of the risk that prospects take when we decide to buy the product for the first time. Using augmented/virtual reality to release your product ensures that there's no risk on your prospect's part and shows that you are ahead of the game. (Interrante, Höllerer, & Lécuyer, 2018).

Another strategy to follow is the Native Advertisment. It frustrates the user when ads make it difficult to view a web page in peace which is one of the reasons the number of installed ad blockers have been increasing over the years. In 2016, 24.4% of U.S. internet users blocked ads. That figure is expected to rise to 30.1% in 2018. (Dogtiev, 2019)

REFERENCES

Anderson, M., & Jiang, J. (2018). Teens, Social Media & Technology 2018 | Pew Research Center.

Bhor, H. N., Koul, T., Malviya, R., & Mundra, K. (2018). Digital media marketing using trend analysis on social media. *Proceedings of the 2nd International Conference on Inventive Systems and Control, ICISC 2018*. https://doi.org/10.1109/ICISC.2018.8399038

Chaffey, D. (2018). Email marketing engagement and response statistics 2018.

Date Ganesh Revji | Darvesh Raviraj Narsing | Mayuri Dendge. (2018). Accelerated Mobile Pages (AMP). *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*.

Dave Chaffey. (2017). Mobile marketing statistics 2017.

Davenport, T. H., & Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*.

Dogtiev, A. (2019). Mobile App Advertising Rates (2018) - Business of Apps.

Franzmann, D., Fischer, L., & Holten, R. (2019). The Influence of Design Updates on Users: the Case of Snapchat. *HICSS 2019 Proceedings*.

Greve, G., & Schlüschen, A. (2018). *From Customer Relationship Management to Influencer Relationship Management*. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-5619-0.ch005

Harvey, K. E., & Sanchez, L. M. P. (2018). *Digital Demands Convergence of Strategies, Media, and Messages*. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-5619-0.ch008

Hootsuite. (2019). Digital in 2018. *We Are Social*.

Interrante, V., Höllerer, T., & Lécuyer, A. (2018). Virtual and Augmented Reality. *IEEE Computer Graphics and Applications*. https://doi.org/10.1109/MCG.2018.021951630

Loureiro, A. (2018). There is a fourth industrial revolution: the digital revolution. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. https://doi.org/10.1108/WHATT-07-2018-0044

Mander, J. (2017). Social Media Usage Rises To 2+ Hours Per Day | GlobalWebIndex.

Meeker, M. (2018). Internet Trends 2018. *Conference Code*. https://doi.org/10.1016/j.ajoms.2015.09.005

MIDiA Research. (2018). MIDiA Research Predictions 2019.

Ransbotham, S., & Kiron, D. (2018). Using Analytics to Improve Customer Engagement. *MIT Sloan Management Review*.

Ray, A., Elliott, N., Riley, E., & Wise, J. (2010). The ROI Of Social Media Marketing. *Forrester*.

Rivera-Rogel, D., Yaguache Quichimbo, J., Velásquez Benavides, A. V., & Paladines Galarza, F. (2019). Social networks as a new university venue. In *Studies in Systems, Decision and Control*. https://doi.org/10.1007/978-3-319-91860-0_30

Sherman, L. (2017). What Mary Meeker's 2017 Internet Trends Report Means for Fashion.

Smith, Aa., & Anderson, M. (2018). Social Media Use in 2018. *Pew Research Center*.

Social, W. A., & Hootsuite. (2018). Digital In 2018 In Western Asia. *The Origins of Modern Humans: A World Survey of the Fossil Evidence*.

Statista.com. (2018). Number of mobile phone users worldwide from 2015 to 2020 (in billions).

We Are Social. (2018). GLOBAL DIGITAL REPORT 2018.

Weinberg, B. D., Parise, S., & Guinan, P. J. (2007). Multichannel marketing: Mindset and program development. *Business Horizons*. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2007.04.002

THE CLASSIFICATION LOCAL AREA BASED CLIMATIC DATA USED

Prof. Dr. Hysen Mankolli[1*], Prof. Dr. Sukru Dursun[2], Prof. asoc. Dr. Lyudmyla Symochko[7], Prof. asoc. Dr. Flora Ndroqi Merko[4], Prof. Dr. Cezar Kongoli[5], Prof. Asoc. Dr. Fatma Kunt[6]

[1]*Expert in Ecology, Plainfield, Illinois, USA; Environment and Health Association, Tirana, Albania;
[2]Konya Technical University, Konya, Turkey;
[3]Uzhhorod National University, Department of Entomology and Biodiversity Conservation, Faculty of Biology, Uzhhorod, Ukraine;
[4]Aleksander Moisiu University, Department of Economics, Durres, Albania;
[5]Earth System Science Interdisciplinary Center (ESSIC), University of Maryland College Park, USA;
[6]Necmettin Erbakan University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Environmental Engineering, Konya, Turkey;

*Corresponding author Hysen Mankolli,
E-mail: editorijees@gmail.com; hysenmankolli@yahoo.com; sdursun@selcuk.edu.tr;

Abstract
Bio climate concept is a wide concept and from ecologic angle it shows content elements combination that predominate or determinate the planted and animal life. The bio climate of one zone is considered as a combination between vegetation zone and climatic elements. The bio clime study on Korça - eco zone and the bioclimatic indexes give a view about the conception and using values of bio climate classification indexes. This study based on Emberger and FAO Model of learned Frenchman, which is the most quoted on studies with bioclimatic character on Mediterranean eco-zone for period 30 years. The Emberger Classification is known and applied, because it gives a detailed using about studied zone. The Emberger Classification is based on pluviometric index Q and vegetation index and gives a more detailed classification than others. After mathematic data processing and comparison of bioclimatic indexes according to respective classes is concluded that according to Emberger Korça – eco zone is classificated on three respective bio climates: Micro zone with semiarid bio climate with coefficient Q<60 and annual precipitations 400-600 mm per year, in which take parts: Sheqeras and Gurshqipe; Micro zone with sub humid bio climate with coefficient 60<Q<90 and annual precipitations 600-700 mm per year, in which take parts: Dvorani, Zvirina, Bilishti, Liqenas (Korça); Micro zone with humid bio climate with coefficient 90<Q<150 and annual precipitations over than 700 mm per year, in which take parts: Shtylla, Korita, Gjonbabasi, Vithkuqi, Voskopoja. We have arrived in the following conclusions from this study: Bioclimatic classification in general of Southwestern eco zone Albania and in particular of eco zones must taken in consideration for cultivated plants regionalization; Using of bioclimatic maps for agro-ecosystems construction on Korça zone; The change of precipitations amounts per every 100 m is oscillated from 40 to 60 mm; The insolation report for Korça micro zones is oscillated from 0.50-0.

Key words: local area, classification, climatic data

INTRODUCTION

The production is a biologic index. When the cultivation conditions are optimal it is outcome of bio-chemic process at plants. The concept for production is related by the viewpoint of its and so, have the potential production, maximal production, biologic production, agronomic production etc. By practice viewpoint production is a plant, or part of its. Over them, production is result of eco climatic factors and human work impact.

Often production is converted with cultivated vegetation yield. This one varies from a year to another one in quantity and quality, even then the used techniques by persons are equal. So, this variability is a direct or indirect outcome of eco climatic factors impact, which aren't depended by person and could not repeated in an identical way from one year to another one, from one month to another one and from one day to another day.

Eco climatic sources are considerate decisive on cultivation plants, because they implicate plant development, and in consequence its production. These sources have a relation with eco climate of cultivated zone. The climate contents of an eco zone react in an interconnected way and influence by each of other revealing compensation effects. Some from more important eco climatic indicators are: Precipitations, the kinds of temperature, air relative humidity, the wind and the other atmospheric phenomena.

The case by case study of bio climate factors on time and space gave sufficient information for fruit agro ecosystem cultivation.

Plant species have definite ecologic distinction. These one are related with origin and biology. Ecology and climate determined the relationship between ecology and cultivated zones. This is verified by the presence of wild species in those climate zones. Eco climatic factors which influence on growth, yield, plants life cycles are:

a. Sun light

The sun light of an eco zone is a qualitative and quantitative factor. Light intensity during a day with solar time has a good influence on photosynthesis process. The quality of photosynthesis product is depended by intensity scale. The rhythm of this process for apples varies on whole day.

b. Temperature

The temperature has a priority influence on plants life cycle, but the influence of temperature on production and reproduction period is decisive.

It is known that temperatures < 7°C influence on flowering apples process, the sum temperatures < 7°C on over than 1070 hours indicate on flourishing and foliate differentiation report.

The presence of low temperatures under tree resistance caused frost phenomena on it. The frozen is physic and physiologic process and can damage drying of plant parts and on extreme cases can cause drying up plants.

High temperatures have a negative impact on physiologic and biologic process. A season with very highest temperatures during the vegetation influence, at first, on the reduction till blocking of plant photosynthesis rhythms, grows change-breath, increase water transpiration and, at last, plant can be wrinkled and drying up. The tolerance by temperatures different in confront of various plants.

On fruit-trees cultivation is taken in consideration another factor, change of minimal and maximal temperatures, which is temperature amplitude. This change is given in different parameters, so the plants react in different ways.

The apple is a kind of specie that caused reaction at wide changes of amplitude. This one is a considerable agro-ecologic index on dissemination of cultivated plants.

c. Precipitations

Precipitations are the chiefly source of water reserves on Earth. These reserves vary because of precipitation dissemination, which is given on temperature inverse: large amounts on winter, low temperature and small amounts on summer.

The plant has fixed reactions to precipitations amount. When the precipitations are in minimal amounts it is present air and soil drought. So, the apple will reduce metabolic activity, increase transpiration and was appeared plasmolysis and deplasmolysis. When the precipitations are present,

fruit-tree reaction is positive, the metabolic process is realized normally and realized production is maximal. In a situation with abundant precipitations and on soils with swoon drainage, fruit-trees are incurred by physiologic disorder till asphyxia. By water absence the fruit-trees reacts with tardiness, while by remainder water reacts more quickly. The fruit-trees have a tolerance by presence or not presence of water on soil, but this tolerance is smaller than the presence of water is remainder.

d. Air relative humidity

Air humidity is an element of an eco zone climate. It shows that air is reach with water vapors' or not. The source of water vapors' in atmosphere is result of evaporation process and plant transpiration. The evaporation is a physic process for a plant, while the transpiration is a physic and physiologic process for this one. The evaporation process and transpiration process are in content of plant evapotranspiration, which is part of water cycle in atmosphere.

On areas with precipitations and high temperatures the evapotranspiration values are higher, so the air relative humidity is great. The plants react to air relative humidity in different ways. The apples take part on plants group with affinity to air humidity. So, on these conditions where air relative humidity is on minimal values, the apples react on reducing metabolic process. It is realized by closing in maximum stomas. In this manner the entrance of CO_2 and O_2 is restrained and the metabolism will be reducing. When the air humidity is on high level is felt plant reaction. Air relative humidity is a climatic element with transversal impact. It takes part not in a direct way on life process but can accelerate or reduce them.

Air relative humidity determines opening and closing of stomas plants. The leaf surface with many stomas has need for refresh in conditions of a low air relative humidity, but it can happen closing process, with influence on physiologic and metabolic process.

MATERIAL AND METHOD

Environmental study

Albania is influenced by marine and continental presence, so it is finding Mediterranean and mountainous climate. This study belongs to cold areas, southeast area of Albania, eco zone – Korça and includes bioclimatic and agro-ecologic aspects, because this zone has a climate which is related in general by qualitative and quantitative apple production and its cultivars in particularly. Korça eco climate are determined by climatic factors and are related with them. Thermal regime, precipitations, air relative humidity, sunlight and other geographic elements give Korça eco climate panorama.

The eco zone – Korça is situated on southeast Albania, on latitude 40º27' at South of Kaltaj Mountain and Trebicka Mountain and 40º57' at Nord to Kallamas (Prespa) and on longitude 20º19'' at West Korbej Mountain (Zerec) and 20º54' at East (Cerje). By the level of sea side, it begins with Moglica micro zone on 785 m altitude and the biggest altitude is the top of Mali i Thatë (2516 m). The presence of some plains as: Korça plain, Maliq plain and Devoll plain is very important. The other parts are hilly and mountainous areas. The general surface of eco zone – Korça is 175.212 ha = 6,1 % of whole Albania surface. Mountainous relieve 59.7 % of Korça surface; Hilly relieve 22.8 % of Korça surface; Plain relieve 17.5 % of Korça surface; On Nord-South the plain relieve altitude is 35 km, on East-West it is 16 km.

Devoll river has a length by 193 km, where the part with length 107 km passed on eco zone – Korça.
The knowledge, studying and evaluation to eco climatic indexes of eco zone – Korça give a guaranty for agro-eco-systems construction and progressing on this area.

METODOLOGY

The bio climate study on Korça - eco zone and the bioclimatic indexes give a view about the conception and using values of bio climate classification indexes. The interpretations are result of combination of three bioclimatic models: Emberger Method (1969), Rivas Martinez Classification (1996) and Banglouls & Gaussen diagram (1960).

The Emberger Classification is known and applied, because it gives a detailed using about studied zone.

Klasifikimi Rivas Martinez ka perdorim orientativ per studime nga pikepamja globale. Climatic indexes and Banglouls & Gaussen diagram (1960) are used to identify the dry and wet period during a year.

Rivas Martinez Classification is based on climatic indexes:

Ic, Temperature amplitude (1)
Ic= Tmax-Tmin

It, thermo index (thermo-tip) (2)
It = (T+ m+ M)*10

Io, ombro-thermic index (ort ombro-tip) (3)
Io = 10x Pp /Tp

where:
Tmax= maximal average temperatures on the hottest month;
Tmin= lowest average temperatures on the coldest month;
Pp=average sum precipitations >0°C;
Tp=sum temperatures with values over than T>0°C;
T= average sum of annual temperatures;
m= minimal average temperatures on the coldest month;
M= average temperatures on the hottest month.

Emberger clasification is based on pluviometric indexes and gives a detailed classification.

The pluviometric index Q is result:

$$Q = \frac{2000\ P}{(M - m)(M + m)} \qquad (4)$$

where:

P=precipitations sum;
M= average temperatures on the hottest month of year °K;
m= average temperatures on the coldest month of year °K.

RESULTS

Results and Emberger interpretation.

Basing on real indexes of climate for a many-years long period from 1980 to 2015, as maximal average temperature, minimal average temperature and the precipitations on micro zones areas studied, Q values are resulting in a wide limit. The minimal value of Q results on Sheqeras micro zone with 54,1 and maximal value results on Shtylla micro zone with 124,9.

Basing on these values we give a conclusion that Sheqeras micro zone is Semiarid, while Shtylla micro zone is humid. This different is result of precipitations amount that vary from 505,6 mm on Sheqeras zone and 1129,3 mm on Shtylla zone and by the high temperatures: for Sheqeras zone is 26,3ºC and for Shtylla zone is 21,3ºC. In total Korça zone is considerate as a sub humid zone, with precipitations during autumns, winter and spring season and with a dry climate during the summer season.

On plain micro zones Q values is oscillated from 54,1 to 74,3 which correspond with altitude of 1000 m over the sea level. The micro zones with altitude over than 1000 m have Q values from 76,4 to 124,9.

The minimal temperature is permanent and varies from altitude under 1000 m, with about 4 to 6 ºC.

Table no. 1. Q Values on Emberger Clasification

Nr.	Microzone	Mmax	m min	Pm/vj	Q
1	Bilisht	25.5	-5.2	614.4	70.6
2	Dvoran	26.7	-5.5	679	74.3
3	Gurshqipe	25.5	-5.2	565.5	59.3
4	Gjonbabas	23.6	-5.9	817.7	98.3
5	Korça	25.5	-6.3	651.6	72.5
6	Korita	24.2	-4.4	847.1	104.6
7	Liqenasi	25.3	-4.3	647.7	76.4
8	Sheqeras	26.3	-6.7	505.6	54.1
9	Shtyllë	21.3	-11.2	1129.3	124.9
10	Vithkuq	23.6	-6.8	850.9	99.4
11	Voskopojë	23.2	-10.7	735.9	77.7
12	Zvirinë	25	-6.5	687	77.2

The Source: Data basing Analyzing Emberger.

Q Index Emberger Index

The micro zones are situated on three bioclimatic variants basing on Q index values.

- Micro zone with coefficient Q<60 in which take parts: Sheqeras and Gurshqipe.
- Micro zone with coefficient 60<Q<90 in which take parts: Dvorani, Zvirina, Bilishti, Liqenas (Korçë).
- Micro zone with coefficient 90<Q<150 in which take parts: Shtylla, Korita, Gjonbabasi, Vithkuqi, Voskopoja.

Results and Rivas S. Martinez Interpretation

The Rivas S. Martinez bioclimatic evaluation is based on ecoclimatic indexes as average temperature, higher and lower month temperature during a year, annual sum precipitations without months precipitations with temperatures under 0 grade C and annual sum temperatures over 0 grade C.

Table no. 2. Bioclimatic index values by Rivass S. Martinez for some Korça- microzones

Micro zone	T	m	M	Tp	Pp	Ic	It	Io
Bilisht	14.4	-5.2	25.5	5235	563.6	30.7	347	1.07
Dvoran	10	-5.5	26.7	3633	581.3	32.2	312	1.60
Gurshqipe	10.2	-5.2	25.5	4034	498.8	30.7	305	1.23
Gjonbabas	9.1	-5.9	23.6	3261	722.3	29.5	268	2.21
Korça	9.8	-6.3	25.1	3541	568.2	31.4	286	1.60
Korita	10.6	-4.4	24.2	3846	759.6	28.6	198	1.97
Liqenasi	10.1	-4.3	25.3	3861	551.2	29.6	311	1.42
Sheqeras	9.4	-6.7	26.3	3403	414	33	290	1.21
Shtylle	5.9	-11.2	21.3	1879	778.4	32.5	160	4.14
Vithkuq	8.8	-6.8	23.6	3139	784.7	30.4	256	2.49
Voskopoje	7	-10.7	23.2	2360	578.2	33.9	195	2.45
Zvirine	9.4	-6.5	25	3406	566.6	31.5	279	1.66

The Source: Data basing analyzing Rivas.S.M,

Korça- eco zones by Rivas Martiness has some characteristic which are related with micro zonal eco climate and are characterized by indexes values, which gave us the following information:

Ic. Index, Continental index

Basing on this index values the micro zones are divided on three micro zones with continental bio climate (mountainous).

Micro zone with continental index under 30 ºC, where takes part: Gjonbabas, Liqenas and Korita (Nizhavec) micro zones.

Micro zone with continental index from 30 ºC to 33 ºC, where takes part: Bilisht, Dvoran, Gurshqipe, Korçë, Vithkuq and Zvirinë micro zones.

Micro zone with continental index over 33 ºC, where takes part: Sheqeras, Shtyllë and Voskopoja micro zones.

It. Index, Thermo-tip Index

Basing on this index values the micro zones are divided on three bioclimatic micro zones:

Micro zone with thermo-tip index, Supratemplado, under 180, where takes part Shtylla micro zone;

Micro zone with thermo-tip index, Mesotemplado, from 180 to 300, where takes part: Gjonbabas, Korça, Vithkuq, Zvirinë, Sheqeras, Voskopoja and Korita micro zones;

Micro zone with thermo-tip index, Termotemplado, over 300, where takes part: Liqenas, Bilisht, Dvoran and Gurshqipe micro zones.

Io. Index, Ombrotipos Index

Basing on this index values the micro zones are divided on three bioclimatic micro zones:

Micro zone with ombrotipos index, Semiarid, with coefficient under 2, where takes part: Bilisht, Dvoran, Gurshqipe, Korça, Korita, Liqenas, Sheqeras and Zvirina micro zones;

Micro zone with ombrotipos index, Seko with coefficient from 2,0 to 3,6 where takes part: Gjonbabas, Vithkuq and Voskopoja micro zones;

Micro zone with ombrotipos index, Subhumid with coefficient from 3,6 to 6,0 where takes part: Shtylla micro zone.

The evaluation of insolation indexes

Average insolation index values on three micro zones with different altitude over the sea level are resulted as follow:

Total insolation for Sheqeras (Zvirinë) micro zone, with altitude 815 m/d results as: 2220,8 hour/annual, numbers day without sun is 43;
Total insolation for Korça (Dvoran) micro zone, with altitude 894 m/d results as:2329,3 hour/annual, numbers day without sun is 33;
Total insolation for Voskopoja micro zone, with altitude 1320 m/d results as: 2413,6 hour/annual, numbers day without sun is 33;
Maximal month insolation on July results as: for Sheqeras micro zone with 281,9 hours, for Korça micro zone with 224,3 hours and for Voskopoja micro zone with 313,8 hours.
Minimal month insolation on December results as: for Sheqeras micro zone with 63,8 hours, for Korça micro zone with 68,5 hours and for Voskopoja micro zone with 88 hours.

The evaluation of ecoclimatic micro zones indexes

Maximal month temperature values for these micro zones results 26,7 ºC on July, at Dvoran micro zone;
Maximal and minimal month temperature values for these micro zones results –0.3 ºC on February, at Shtylla micro zone;
Maximal annual temperature values for these micro zones results 15.7 ºC on July, at Dvoran micro zone;
Maximal and minimal annual temperature values for these micro zones results 11.2 ºC on February, at Shtylla micro zone;
Minimal month temperature values for these micro zones results –11 ºC on January, at Shtylla micro zone;
Maximal and minimal month temperature values for these micro zones results 16,2 ºC on July, at Nizhavec (Korita) micro zone;
Minimal annual temperature values for these micro zones results 0,6 ºC on July, at Shtylla micro zone;
Maximal and minimal annual temperature values for these micro zones results 7,1 ºC on July, at Nizhavec (Korita) micro zone;
Minimal average annual temperature values for these micro zones results 5,9 ºC on July, at Shtylla micro zone;
Maximal average annual temperature values for these micro zones results 14.4 ºC on July, at Bilisht micro zone;
Minimal average temperature values for these micro zones results 5,8 ºC on July, at Shtylla micro zone;
Maximal average temperature values for these micro zones results 20,2 ºC on July, at Nizhavec (Korita) micro zone;
Minimal month precipitations amount values for these micro zones results with 5 mm on August, at Sheqeras micro zone;
Maximal month precipitations amount values for these micro zones results with 140 mm on November, at Shtylla micro zone;
Minimal annual precipitations amount values for these micro zones results with 505 mm at Sheqeras micro zone;
Maximal annual precipitations amount values for these micro zones results with 1129 mm, at Shtylla micro zone;

The characteristic of micro zones groups by altitude over the sea level are:

Temperature alteration for every 100 m altitude is from 3,5 ºC to 4,5 ºC.
Precipitations amount alteration for every 100 m altitude is from 40 mm to 60 mm.

CONCLUSIONS

Korça - eco zone is classified on three respective bio climates for period 40 years:

By Emberger classification Q index

Micro zone with semiarid bio climate with coefficient Q<60 and annual precipitations 400-600 mm per year, in which take parts: Sheqeras and Gurshqipe.
Micro zone with sub humid bio climate with coefficient 60<Q<90 and annual precipitations 600-700 mm per year, in which take parts: Dvorani, Zvirina, Bilishti, Liqenas (Korçë);
Micro zone with humid bio climate with coefficient 90<Q<150 and annual precipitations over than 700 mm per year, in which take parts: Shtylla, Korita, Gjonbabasi, Vithkuqi, Voskopoja.

Korça - eco zone is classified on bio climates:

By Rivas S. Martiness. Classification It. index
Supertemperate with coefficient It. 20-180, where is evaluated: Shtylla micro zone.
Mesoteperate with coefficient It. 180-300, where takes part: Zvirina, Vithkuq, Sheqeras, Koritë, Korçë, Gjonbabas and Voskopoja micro zones.
Termotemperate with coefficient It. 300-410, where is evaluated: Liqenas, Gurshqipe, Dvoran and Bilisht micro zones.

By Rivas S. Martiness. Classification Io index
Semiarid with coefficient <2, where is valuated: Bilisht, Dvoran, Gurshqipe, Koritë, Korçë, Liqenas, Sheqeras and Zvirina micro zones;
Dry with coefficient 2-3,6 where is valuated: Gjonbabas, Shtylla, Vithkuq and Voskopoja micro zones.

By Rivas .S. Martiness. Classification Ic index
Bioclimatic index >21, where takes part all micro zones:
Korça-eco zone is evaluated as a continental zone with cold climate, with index <15°C;
Average humidity micro zones from 450-700 mm precipitations/year where takes part: Zvirina, Sheqeras, Liqenas, Bilisht, Gurshqipe, Dvoran and Korça micro zone;
High humidity micro zones with index 700-1100 mm precipitations/year where takes part: Voskopoja, Vithkuqi, Korita, Gjonbabasi;
A very high humidity micro zones with index >1100 mm precipitations/year where takes part Shtylla micro zone;
Micro zones which have minimal month precipitations amount values under than twice of average month temperatures, from May to September where takes part: Sheqeras, Gurshqipe, Liqenas, Bilisht, Korça and Dvoran micro zones;
Micro zones which have minimal month precipitations amount under than twice of average month temperatures, from June to August where takes part: Voskopoja, Vithkuq, Shtylla, Korita and Gjonbabas eco zones;

REFERENCES

Anderson, E.A. (1976), A Point Energy and Mass Balance Model of a Snow Cover, NOAA Technical Report NWS 19, 150 pp., U.S. Dept. of Commerce, Silver Spring, Maryland;

Brasnett, B., 1999: A global analysis of snow depth for numerical weather prediction. J. Appl. Meteor., 38, 726-740;

Brosnahan, Tom et al (1999):Mediterranean Europe,4th Edition, Lonely Planet Publications Pty Ltd, Victoria, Australia;

Cezar Kongoli12, 2015. OPTIMAL INTERPOLATION OF IN-SITU AND SATELLITE PASSIVE MICROWAVE DATA FOR GLOBAL SNOW DEPTH ESTIMATION, International Journal of Ecosystems and Ecology Science (IJEES): Vol. 5 (4): 637- 642 (2015);

Cezar Kongoli[12], 2016. LARGE - SCALE SNOW DEPTH – ELEVATION RELATIONSHIPS OF WORLD'S MAJOR MOUNTAIN REGIONS, International Journal of Ecosystems and Ecology Science (IJEES): Vol. 6 (4): 653-658 (2016);

Cezar Kongoli[12], Robert J. Kuligowski[2], Sean Helfrich[2], Peter Romanov[32], 2014. MONITORING PRECIPITATION AND SNOW COVER USING MULTI-SENSOR SATELLITE AND IN-SITU DATA, International Journal of Ecosystems and Ecology Science (IJEES); Vol. 4 (2): 293-300 (2014);

Cezar Kongoli[12], Sean Helfrich[2], Robert J. Kuligowski[2], 2015. SATELLITE-BASED ESTIMATION OF HYDROLOGIC COMPONENTS – APPLICATION TO SNOW AND PRECIPITATION, International Journal of Ecosystems and Ecology Science (IJEES):Vol. 5 (2): 261- 268 (2015);

Cezar Kongoli[12], Yu Zhang[3], Zhengtao Cui[42] , Robert J. Kuligowski[2], 2017. ESTIMATION OF SNOW AND RAINFALL FOR HYDROLOGICAL ANALYSIS OF A MID-WINTER FLOODING EVENT IN WESTERN UNITED STATES, International Journal of Ecosystems and Ecology Science (IJEES): Vol. 7 (4): 651-656 (2017);

EMBERGER (1969): "Climatique la Tunisia",Tunis, Tunisi;

Giordano A, (1998):Soil and soil conservation with focus on Remote sensing, IAO, 116.monografic,IAO, Florence Italy;

Gjiknuri L., Haxhia I., Mullai A., Bega F.(1993): Stock taking of rare species of plants and animals of important ecological systems and ecological landscape elements;

Hall, D.K. and G.A. Riggs, 2007. Accuracy assessment of the MODIS snow-cover products, Hydrological Processes, 21(12):1534-1547, DOI: 10.1002/hyp.6715;

Hall, D.K., G.A. Riggs, V.V. Salomonson, N.E. DiGirolamo and K.A. Bayr, 2002. MODIS snow-cover products, Remote Sensing of Environment, 83:181-194;

Hodo,P.&Dinga, L. (2000). Vegetation of Albania In Guide to albanian Natural Treasures, p. 167;

Hydrology of Albania (1984): Alb. Ac.Scien. p.220. Tirana;

Hysen Mankolli[12], Andi Mankolli[3*], 2017. SNOW AND RAIN PRECIPITATION IN SOME REGIONS OF ALBANIA, International Journal of Ecosystems and Ecology Science (IJEES): Vol. 7 (3): 645-650 (2017);

Kongoli, C. and S. Helfrich, 2015. A multi-source interactive analysis approach for Northern hemispheric snow depth estimation, Proceedings of the Geoscience and Remote Sensing Symposium (IGARSS), IEEE International, Milan, Italy, DOI: 10.1109/IGARSS.2015.7325878;

Kongoli, C. E. and Bland, W. L.(2000) : Long-term snow depth simulations using a modified atmosphere-land exchange model, Agr. Forest Meteorol., 104, 273–287;

Land Evaluation of Lebna Catchments, Tunisia ,(2002): same authors IAO, Florence, Italy;

Liu, Y., C. D. Peters-Lidard, S. V. Kumar, K. R. Arsenault, and D. M. Mocko (2015), Blending satellite-based snow depth products with in situ observations for streamflow predictions in the Upper Colorado River Basin, Water Resour. Res., 51,1182–1202, doi:10.1002/ 2014WR016606;

Mankolli H, Peçuli V, (2005): Workshop: The theory and practice evaluations over eco-climate on ecosystems, Tirana, Albania;

Mankolli H,(2001): Ecological and climate influence evaluationon vineyard cultivation in Korca District,Agricultural Sciences Newsletter,NR. 3, p.45-52, Albania;

Mankolli H,(2001): Bioclimate evaluation with IDRISI programs, Agricultural Sciences Newsletter, NR.1, p.23-28, Albania;

Mankolli H,(2002): The bioclimatic of Korça on focus of classification Rivas S. Martinez, Agricultural Sciences Newsletter, NR. 3, p.36-38, Albania;

Mankolli H,(2002): Ecological and climate influence evaluationon Prunus.sp. cultivation in Korca District, Agricultural Sciences Newsletter, NR. 1 , p.77-84, Albania;

Mankolli H,(2006): II International Symposiium of Ecologists ,"The bioclimatic classifications of some microareas on Albania", Mankolli H, of Montenegro,p.99-100, 24.09;

Mankolli H,(2006): Soils resoursces in the ecocklimatic area of Prespa-Albania, AJNTS,published by Academy of Sciences of Albania.,(1-2) XI (19-20), p.266-273;

Mankolli H,(2007): I Symposium for protection of natural lakes “Towards a set of bio-indicators and eco-areas management at the Prespa watershed in Albania”, in Republic of Macedonia, Ohrid,p.59-60,31.05 - 03.06;

Maracchi G, (1983): “Elementi di agrometeorologia “CNR-IATA, Florence, p.124-131;

Martinez Rivas. S.(1996):”Global Biocliomatique clasificasion” Madrid, Espania, p.27-38;

Nature, Landscape and Biodiversity Conservation in Albania (1997): p.39 Tirana.REC;

Nature, Landscape and Biodiversity conservation in Albania (1997): p.39. PPNEA-ASPBM, Tirana;

Saloranta, T. M. 2012: Simulating snow maps for Norway: description and statistical evaluation of the seNorge snow model. The Cryosphere 6, 1323-1337;

INTO AN INTELLECTUAL FUTURE

Hasan KURKUTAN
Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD
hasankurkutan.123@gmail.com

Abstract
Many groups and social organizations across the country advocate for the theme " Let's make reading a habit" amongst many other related themes seem to have profound effects on the society. Well,not everybody has the calling to be intellectually inclined. While some people might achieve this result(uplift in knowledge through reading,others might have different purpose which is comparing with other readers and counting more books they have read on their book shelves to look smart and of course special. The question is " Do we really need to make reading a habit?".The answer to this question is one for debate. Reading must be the hammer that breaks the ice inside of us. It should not be a habit because a habit is a lazy hand and it accounts for a little when we have to measure how it benefits us, because understanding a book and only reading it are two different things altogether. Books contain words and words build brilliant ideas which lead to breaking of the 'ice' we are talking about in this context. Definitely, this will achieve its purpose only if the individual reads,understands and absorbs the information the book is trying to communicate. Understanding a book is the natural consequence of reading it. This kind of reading will help us transcend our horizon and move far beyond it.

Keywords: Reading Culture, Intellectual Development, World Horizon

İntroduction

Apparently, scholars from a number of different academic disciplines have drawn attention to the ways in which reading has stark consequences on both individuals and a society as a whole. This chapter mainly focuses on these benefits as well as the repercussions it will have on our future in the near and far as intellectually inclined people. Clarified int this way, reading is a holistic part of a society and even the idea to disintegrate it from the society is unbearable. The last section gleans some important prospects of reading with regards to an intellectual future.

World Horizon

Maybe these slogans that spread these days on social media and reading groups such as "Reading is a need" or "Let's make it a habit" are misleading to some extent and perhaps have instigated the event of having so many readers but few intellectuals. And maybe for the same reason "to look intellectual" is a widespread phenomenon amongst the youth, which a huge number of them are just empty barrels. The impact did not stop on the readers but it extended naturally to the writers which in origin are readers influenced with these slogans. Today, we see new writers everyday but we don't see literature and art applied to their works and achievements. Gone were the days where writers, poets and linguists put words and acts together like pieces of a puzzle with the greatest of effect to relay the message they would like to put across. On the contrary, much can't be said for the new linguists that are sprouting nowadays. The critical question we are faced with is "Do we really need to make reading a habit?" The German Kafka said in one of his letters "A book must be the hammer that breaks the ice in our selves". It is absolutely needless to say how significant this saying is and also the role it virtually plays in encouraging folks to embrace the habit of reading. If reading becomes a habit, its purpose and goal is lost. A habit is not a hammer that breaks the ice inside us, it is only a lazy hand that helps us to build more ice inside of us and our brains. And when we take a look at many readers we see that show admiration for specific books, we come to realise that it is usually famous books or those that have recognition in the eyes of people that compel them to read it as a habit,stemming from the love and passion they have garnered for it. Consequently, this habit becomes very intrinsic and even it does not break an ice like the renowned author claims it to be, it becomes an activity to while away time with. Simply put, a leisure activity.

Also when we take a look at good readers' site we note some readers reading a lot for the sake of competition, collecting and sharing books with others or reading specific books just because others did not read it so they have to have the advantage which makes their understanding deeply shallow.Therefore, when you discuss with someone about the sequence or plots that occured in one of so many books the person has read you'll find out that,it would seem as if the person is hearing of it for the first time in their lives. This goes a long way to explain the crystal clear difference between reading for understanding and reading just for pleasure. In the nutshell, reading is an activity that plays a vital role in not just our academic lives but also our social lives as well. The habit of reading will help us transcend our horizon and move far beyond it. As the saying goes, ''A reader lives a thousand years before he dies'' so is it really necessary to ponder over it and reconsider the positive sides of reading in its entirety.

Benefits Of Reading

When was the last time you took a book or any substantial magazine to read? Do your daily reading habits evolve around Facebook updates,tweets or any other insignificant advertisement on Youtube while streaming online? How many times have you made a New Years' Resolution including reading as part of them in which we fail to complete a single book during the course of a year? If you are one of the numerous people whose reading routine centers around these,then you are seriously missing out. Reading has so many benefits and in this article,we will highlight a couple of them. First of all, reading has profound effects on the brain. Just like every other muscle in the body which require exercise and some sort of activity to keep it stimulated and fit,so does the brain needs its own form of stimulation. Scientifically proven, reading can helps prevent Alzheimer and Dementia. For those who might have come across this term for the first time, these two are medical maladies responsible for memory loss and loss of other cognitive skills having the ability to interfere in an individual's normal daily life. Although many people believe that these diseases are repercussions of old age,there is no scientific evidence to back this cliche.

Knowledge they say is power. Reading is certainly the paramount ways we can acquire this power. Everytime we read, we equip ourselves with new bits of information which might come in handy in the far or near future. It takes us into a different realm so we can experience various takes in life uplifting us in the streamand pool of knowledge and brightness. Be it subtle or dire topics evolving around the books we read,we can be rest assured that it improves our vocabulary,oratory and communication skills. By reading, we learn different ways and techniques authors use to present their ideas in the best way possible to achieve their desired effect on the reader. Like it or not, we will be affected automatically as we take reading as a hobby and try to inculcate it in our lives. Language is such an incredible tool with a pool of words to help us describe our thoughts,ideas and feelings vividly to the latter. People who have always found themselves very good with words have always captivated the admiration of the people around them.Moreover,it is a widely known fact that, people who are very fluent and articulate in their language have always found their ways high in the social order with constant promotions at work place,academia or even earning vital electoral points at the expense of their opponents during an election. Over the years, it has been veritably evident and we will continue to attest to the fact that the one who has got the best potential with words always the hearts of the electorates. This fact can certainly not be over emphasised. Although reading might sometime seem to be a boring or even a gut wrenching endeavor to some people,it is certainly a rewarding habit we definitely to need to cultivate as humans if we really want to see ourselves improving as the years go by.

Keywords: Stream, Alzheimer, Dementia, Repercussion, Captivated.

Case Study: Reading- An Absolute Prospect To A Bright And Intellectual Future

Bearing in mind the few mentioned benefits of reading above, it is needless to think about the drawbacks of reading to us as individuals. With technological advancements developing at a quick and alarming pace nowadays, there is no ounce of doubt that the masterminds behind these technological revolution are the ones who either have been at a point in their lives or ar still 'bookworms'.To digress a little bit from the technological advancements, let's take a stroll into the academic or intellectual

sphere. Just as we already know,before any ground breaking research is made to unearth or contribute to the already existing pool of knowledge,there certainly has to be some background work invested in it. These background works can come in different forms like questionnaires,survey and also studying from ancient books written by authors that have walked the same path with regards to the topic we are researching on. Here, we see the vital role it plays in unearthing knowledge and timeless wisdom,thereby making our researches and discoveries as tangible and credible as possible. There is and has always been a whiff of snobbery about lamentations that reading is doomed to extinction. Consequently, one can easily judge just by oberserving closely that we asre indeed growing into an anti-intellectual populace. With the uprising of e-elitism as well, the notion that the conventional product,printed and bound is a dinosaur. Many poeple would attribute this uprising to technology snobbery,but whatever it may be,the tremendous power and effect of book can never be over emphasised. As Kafka once said 'A book must be the ax for the frozen sea within us'.

Keywords: Drawback, Alarming, Unearth, Ground breaking, Snobbery.

Conclusions

Looking at these areas of research,we can glean several insights about the nature and significance of reading.These lessons suggest that the topic for mentioned is an important phenomenonbut can sometimes be difficult to recognise and challenge. The way forward is for activists and stake holders to play a part in inculcating this habit right from the onset. Another important strategy is for teachers and educational institutions to provide incentives to children who would like to harness this habit. This certainly would go a long to immerse children in this 'world'.

Argument

Without any reason for doubt, if we enroot the forementioned strategies and bearing in mind the positive sides of reading, we will definitely have a potent future with intellectuals devoid of miscreants and social misfits who would derail us from our societal and nation purpose in life.

REFERENCES

Adler, M. (2014). How to read books. A guide to reading the great works. The publishing house Mann, Ivanov and Ferber,

ARAS, Gökşen. (2014), "İnsan ve Toplum:Edebiyat ve Değerler Eğitimi." Akademik

ATILGAN, Doğan.(1991), "Eğitim ve Kütüphane," Türk Kütüphaneciliği 5

AUSTEN, Jane.(2017).Aşk ve Gurur, N.Yeğinobalı (Çev.). Can Yayınları,İstanbul.

BACON, Francis. (1993), "Of Studies" The Norton Anthology of English Literature,

Besnier, Jean-Michel (1996), İmkânsızın Politikası: İsyanla Bağlanma Arasında Entelektüel, Çev. Işın Gürbüz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Bourdieu, Pierre (1990), "The Intellectual Field: A World Apart", In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology, Trans. Matthew Adamson, California, Stanford University Press, pp.

Cangızbay, Kadir (1998), Sosyolojik Praksis, Ankara, Öteki Yayınevi.

Foucault, Michel (2005a), Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Yazılar I, Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay ve Ferda Keskin, 2. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Granick, G. G., Bondarenko, S. M. & Kontsevaya, L. A. (2007). When the book teaches

Khuziakhmetov, A. N., Shafikova, G. R. & Kapranova, V. A. (2015). Conditions of Educational Environment for the Development of Teenagers' Moral Relations. International Journal of Environmental and Science Education,

AR&GE MERKEZLERİNİN SİNERJİK ETKİSİ : DHL SUPPLY CHAİN TÜRKİYE İNOVASYON VE AR-GE MERKEZİ PROJELERİ ÖRNEK UYGULAMALARI

Doç.Dr. Gönül Konakay
Kocaeli Üniversitesi/ Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO/ Yönetim ve Organizasyon
gkonakay@hotmail.com

Öğr.Gör.Banu Ergen
Anadolu Üniversite / Yönetim ve Organizasyon Doktora Ögrencisi
banuergen@gmail.com

Ömür Özkardeşler
DHL Supply Chain Türkiye / Ar&Ge ve Inovasyon Birim Müdürü
omur.ozkardesler@dhl.com

Özet

Günümüzde işletmelerde üretilen mal ve hizmetlerdeki yenilikler ya da bunlara yapılan iyileştirme çabaları inovasyon olarak adlandırılmaktadır. İnovasyon kavramının gelişmesi karlılık ve ticari gelir amacı gütmeyen Araştırma ve Geliştirme faaliyetleri ile gerçekleşecektir. Bu çalışmanın amacı Ar&Ge merkezlerinin işletmeye ve paydaşlarına sağladığı katkıları örnek bir işletme üzerinden tamamlanan projelerle göstermektir. İnovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerinin şirketin temel süreçlerine entegrasyonu, dijitalleşmeyi zorunlu kılmakta, çalışanların niteliklerini geliştirmekte, müşterilerin memnuniyeti artmakta ve sonuç olarak şirket karlılığı olumlu etkilenmektedir. Bilimsel ve teknolojik ilerlemelere ışık tutan, işbirliğini sağlayan ve işletmelerin rekabet yeteneklerini arttıran Ar&Ge merkezlerinin önemini vurgulayan çalışmamız lojistik sektöründe faaliyet gösteren örnek bir işletmeden elde edilen veriler ile literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ar&Ge Merkezleri, İnovasyon, Proje, Yenilikçilik Külltürü

SYNERGIC IMPACT OF R&D CENTERS: BEST PRACTİCES OF PROJECT MODEL IMPLEMENTATİONS OF DHL SUPPLY CHAİN TURKEY INNOVATİON AND R&D CENTER

Abstract

Today, novelties in products and services produced by enterprises or the efforts made to develop them are called innovation. The development of the concept of innovation will be achieved by means of non-profit Research and Development activities. The purpose of the present study is to show the contributions of R&D centers to an enterprise and its stakeholders through an enterprise regarding completed projects. The integration of innovation and R&D activities to the basic processes of the company makes digitalization mandatory develops qualifications of the employees, increases the satisfaction level of the customers and affects the company profitability positively. Our study, which stresses on the importance of R&D centers that shed light on scientific and technological advances, provide cooperation and increase the competitiveness of the enterprises, aims to contribute to the literature with the data obtained from an enterprise operating in the logistics sector.

Keywords: R&D Centers, Innovation, Project, Innovativeness Culture

GİRİŞ

Bir işletmenin ve örgütün başarısında, sadece bir yenilik yapılması, işletmenin rekabetçi sürdürülebilirliği açısından, tek başına yeterli olmayabilir. Bir yenilik portföyü oluşturmak üzere,

yenilik projelerinin stratejik yaklaşımla ele alınıp geliştirilmesi, gerekli kaynaklarla desteklenmesi gerekir. Stratejik yaklaşımda, yenilik projelerinin geliştirilmesinde, Ar-Ge faaliyetlerinin konumlandırılması önemlidir. 21. Yüzyılda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin olanakları, proje ve yenilik portföyü geliştirici işletme içi ve dışı çapraz fonksiyonlu ekiplerin ortak çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Öte taraftan, yeni ürün projeleri ve Ar-Ge faaliyetleri, ürün geliştirme ve ürünün pazarlama etkinliği sağlamak üzere, silikon vadisi, teknopark vb. merkezlerde toplanabilir. Bu ise, ilgili işletmelere açık proje geliştirme, uzmanlık paylaşımı, network olanakları gibi konumsal üstünlükler sağlayabilir (Karabulut, 2015: 112). İşletmeler, yenilikleri ve yenilik portföyünü geliştirmeleri sırasında, rekabetçi olmaya, marjinal ve geri getirisi düşük yeniliklerden sakınmaya çalışmalıdırlar. Marjinal yenilikler, işletme maliyetlerini artırabileceği gibi, ömrü çok kısa olan ürünler, işletme veya marka için başarısızlık göstergesi olarak değerlendirilebilir. İşletmenin veya markanın imajını olumsuz etkileyebilir. Bazı küresel işletmeler, yavru işletmelerinin başarılı olması için Ar-Ge çalışmalarını bir merkezde veya belirli merkezlerde toplayarak, yeni ürün portföyünün köktenci yeniliğini artırmaktadırlar. Yavru işletmeler ise, ürünlerin yerel uyumlaştırmalarına odaklanmaktadır (Karabulut, 2015:113, -alıntı, Hill, 2013: 607-608-).

Henry Ergas tarafından yenilik hızına etki eden faktörler üç grupta toplanmıştır. İnovasyonun gelişmesine katkı veren girdilerin başında, ülkenin bilimsel kaynaklarının niteliği, araştırma kurumlarının varlığı, eğitim seviyesi; talebi oluşturan sürekli yenilik arayışında olan bilinçli ve istekli tüketiciler, sanayinin temel yapısı işletmeler seviyesinde bilimsel araştırmanın yaygınlaştırılması finansmana katkı sağlaması, kuvvetli rekabet için fırsatların gözden geçirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Gürsu, 2016:15).

1.AR-GE VE YENİLİK KAVRAMLARI

Schumpeter kendi "Ekonomik Kalkınma" teorisinde, neo-klasik ekonomik kalkınma yaklaşımını reddederek "İnovasyonTeorisi"ni ortaya atmıştır. Bu teoriye göre, inovasyon, ekonomiye öncülük eden itici güçler içeren gelişim sıçramalarıdır (Benli, 2016:20).

Ar-Ge ve yenilik kavramlarının tanımlarının evrensel olabilmesi için Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ile Avrupa Birliği'nin (AB) ortaklaşa oluşturdukları Frascati, Oslo ve Canberra Kılavuzlarına ilaveten Birleşmiş Milletler (BM) destekli Bogota Kılavuzu farklı paydaşların katılımlarıyla oluşturulmuştur. Ar-Ge ve yenilik kavramlarının evrensel tanımlarının yapıldığı ve geliştirildiği bu kılavuzlar Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin anket yoluyla ölçümü CIS (Topluluk Yenilik Anketi - Community Innovation Survey) konusunda kullanıcılara destek sağlamaktadır (Akçomak, Kalaycı, 2016 :2).

Ar-Ge'nin resmi tanımı Frascati Kılavuzunda şu şekildedir:

"Araştırma ve deneysel geliştirme (Ar-Ge), insan, kültür ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bu dağarcığın yeni uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmalardır" (OECD Frascati Kılavuzu, 2002, s.30)[50]

Ar-Ge, "İnsanlık, kültür ve toplum bilgisi dâhil olmak üzere bilgi birikimini artırmak ve var olan bilginin yeni uygulamalarda kullanılması için yürütülen yaratıcı ve sistematik çalışmaları" ifade etmektedir (OECD, 2015: 44).

[50] Frascati Manual, OECD'nin açık kaynak yayınıdır. En son versiyonuna (6. Versiyon; 2002) OECD'nin websitesinden ücretsiz olarak erişilebilir (www.oecd.org/sti/frascatimanual). Bu kılavuz "Frascati Kılavuzu" başlığı altında Türkçe'ye tercüme edilmiştir. TÜBİTAK websitesinden Türkçe versiyonuna ulaşılabilir (http://www.tubitak.gov.tr/tr/node/801). Frascati Kılavuzu'nun 7. Revizyon yenilenme çalışmaları için 2013 yılında çalışmalar başlamıştır.

Yeniliği Oslo Kılavuzundaki tanımı şöyledir:

"Bir yenilik, işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dışı ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesidir." (OECD Oslo Kılavuzu, 2005: 50)[51]

OECD tarafından 2005 yılında yayınlanan Oslo Kılavuzu'nda dört farklı inovasyon türü olduğu belirtilmiştir: Ürün inovasyonu, süreç inovasyonu, pazarlama inovasyonu ve organizasyonel inovasyon. Ürün inovasyonu, mal veya hizmetlerin, özelliklerinde veya kullanımlarında önemli derecede bir geliştirilme yapılmasıdır. Ürün inovasyonu yapılırken yeni teknolojiler kullanılabilir, mevcut bilgi ve teknolojiler bir araya getirilebilir. Süreç inovasyonu, işletmenin üretim veya teslimat yöntemlerinde iyileştirmeler gerçekleştirilmesidir. Süreç inovasyonu, üretim ve teslimat maliyetlerini azaltmayı, kalitede artış sağlamayı, iyileştirilmiş ürünler üretmeyi amaçlamaktadır. Pazarlama inovasyonu, ürünün tasarımı, ambalajlanması, konumlandırılması, tanıtımı veya fiyatlandırmasında yapılan önemli değişikliklerdir. Bu tür inovasyonlar ile satışlarda ve müşteri memnuniyetinde artış hedeflenmektedir. Organizasyonel inovasyon, işletmelerin iş süreçlerinde ve dış çevresi ile olan ilişkilerinde yeni bir yöntem uygulamasıdır (Ayar, Erdil,2018: 48). İnovasyon bir fikrin ilk olarak ticarileştirilmesidir (Işık, Kılıç, 2011: 14).

Ar-Ge, tanımında var olan araştırma kavramının bir düşünce, hedef veya hipoteze odaklanmış olması; bilginin sorgulanarak onaylanması yada süreçlerde yenileme ve gelişmeyi içermesi gerekmektedir (Gürsu, 2016:14)

Araştırma ve deneysel geliştirme (Ar&Ge) insan bilgisi, kültür ve toplumu da içeren bilgi dağarcığının ve bu bilgi dağarcığının yeni uygulamalar tasarlamak için kullanımını artırmak amacıyla sistematik olarak yürütülen yaratıcı çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (OECD,2002: 30).

Teknolojik yenilik faaliyetleri yeni bilgilere yapılan yatırımlar dâhil olmak üzere, teknolojik olarak yeni veya iyileştirilmiş ürün ve süreçlerin uygulanmasına sebep olan veya bunu amaçlayan bilimsel, teknolojik, örgütsel, finansal ve ticari adımlar bütünüdür. Ar&Ge bu faaliyetlerden sadece birisidir ve yenilik sürecinin farklı aşamalarında yürütülebilir. Ar&Ge sadece yaratıcı fikirlerin orijinal kaynağı değil aynı zamanda uygulamaya kadar herhangi bir noktada başvurulabilecek bir problem çözme yolu olarak da rol oynayabilir (OECD, 2002: 18).

Yenilik, işletme uygulamalarında, işyeri organizayonunda veya iş ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürünün (mal veya hizmet) veya sürecin, yeni bir pazarlama yönteminin veya yeni bir örgütsel yöntemin uygulanması olarak tanımlanmaktadır (OECD,2005:50).

Yenilik yeni bir teknolojinin veya var olan teknolojilerin yeni bir kombinasyonunun, tüketicilerin ve/veya kullanıcıların algısına dayalı olarak kullanım değeri ve parasal değeri (fiyat) ilişkisinde etkili ve önemli bir değişiklik yaratacak şekilde girdiyi çıktıya dönüştürmede sosyal ve ekonomik olarak başarılı bir şekilde tanıtılmasıdır (Fontana & Musa, 2017: 2).

2. AR-Ge ve Yenilik Araştırmalarının İşletme Performansına Etkileri

Park (1995) ekonomik büyümeye Ar-Ge yoğunluğunun etkisini OECD ülkeleri üzerinde araştırmış regresyon sonuçlarına göre pozitif bir ilişki olduğunu destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Özel sektör

[51] Oslo Manual, OECD ve Avrupa Birliği'nin ortak açık kaynak yayınıdır. En son versiyonuna (3. Versiyon, 2005) OECD'nin web sitesinden ücretsiz olarak erişilebilir (www.oecd.org/sti/frascatimanual). Bu kılavuz "Oslo Kılavuzu" başlığı altında Türkçe'ye tercüme edilmiştir. TÜBİTAK web sitesinden Oslo Kılavuzu'nun Türkçe versiyonuna ulaşılabilir (http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-btykilavuzlari).

Ar-Ge harcamalarının kamu sektörüne oranla daha büyük etkiye sahip olduğu ampirik bulgularla desteklenmiştir (Çetin, Işık, 2014: 77).

Bhattacharya ve Bloch (2004), çalışmalarında Ar-Ge yoğunluğunun inovasyon faaliyetleri üzerinde olumlu etkisi olduğu tespitini yapmıştır (Ayar, Erdil: 2018: 52).

Ayar ve Erdil (2018) 313 işletmeden CATI yöntemi ile veri toplanan işletmelerden elde ettikleri bulgularına göre, Ar-Ge harcamaları için ayrılan bütçenin ve rekabet avantajı sağlayabilmek için ise öğrenme kültürünün desteklenme gerektiğini tespit etmişlerdir. İnovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerinin ihracat performansını olumlu yönde etkilediği, çalışma sonucunda elde edilmiştir (Ayar, Erdil: 2018: 64).

(Fagerberg vd.nin (2010) Türkiye, Şili, Güney Afrika, Brezilya ve Güney Kore gibi ülkeler için 15 farklı araştırmanın sonuçları şu şekildedir. Büyük(satış ya da istihdama göre), Ar-Ge harcamaları yapan ve Ar-Ge dışı bilgi ve teknoloji yönetimi, mühendislik ve tasarım gibi faaliyetlerde bulunan, personel eğitimine önem veren, dışarıdan makine ve teçhizat ya da ArGe faaliyetleri satın alarak ulusal yenilik sistemindeki diğer aktörlerle ilişki içinde olan firmalar diğer firmalara göre yenilik faaliyetinde bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Fagerberg, 2010: 868).

İşletmelerin Ar-Ge bölümlerinde etkin bir Ar-Ge yönetimi için yapılması gerekenler:

• Örgütlenmenin doğru bir şekilde yapılması,

• Diğer bölümlerle koordinasyon ve etkileşimin olması,

• İşletmenin dış çevresine karşı sürekli etkileşim halinde olması,

• İşletmenin performans ölçüm sisteminin kurulmuş olması gerekir (Bal, 2016:26).

3.DHL Supply Chain Türkiye Ar-Ge ve Yenilik Uygulama Örnekleri

DHL Tedarik Zinciri (Supply Chain) küresel ağı ve geniş lojistik portfolyosu ile Deutsche Post DHL'in bir parçasıdır. Dünya çapında 220 ülkede faaliyet göstermekte olan 500.000 çalışanı aşan bir iş gücü ile tedarik zinciri yönetimi konusunda çözümler sunmaktadır. Türkiye'de 2006'dan beri teknoloji, tüketici, yaşam bilimleri, mühendislik, üretim, otomotiv, perakende lojistiği alanlarında hizmet sağlamaktadır.

Depolama süreçlerinin verimliliği açısından kritik bir role sahip olan sayım sürecini, aşağıdaki gerekçelerden ötürü firmamız tarafından yeniden tasarlayacak biçimde sektöre sunulması planlanmıştır. Mevcut sayım sürecinin tespit edilmiş önemli problemleri bulunmaktadır:

- İş ve işçi sağlığı açısından yüksek depolarda ve yüksekte sayım esnasında riskler içermesi
- Depo ve ürün yerleşim düzenlemelerinde otomasyonun dinamik olarak sağlanması için yeni teknolojilere olan gereksinim
- İş gücü, zaman, kaynak ve enerji kaybına neden olması.
- Maliyetlerinin yüksek olması.
- Gerye dönük görsel kayıtlarının olmaması sürecin sistematik takibinin yapılamaması.
- İnsana bağlı yürüyen süreçte oluşan hataların sayım sonucunu doğru vermemesi

Problemlerin çözümü için kurulan Ar-Ge merkezi çalışanlarının üretmiş olduğu tamamlanan projelerdeki Ar-Ge ve yenilikler söyledir:

- ePick to Light Toplama Aracı – Ar-Ge
- VR Platformu –İnnovasyon
- Akıllı Nakliye Fiyatlandırma Aracı –Ar-Ge
- Effibot OYA-İnnovasyon
- Dijital Ziyaretçi İzleme loT-Ar-Ge
- Dinamik Rotalama Algoritması –Ar-Ge
- Robotik KDH Süreci-Ar-Ge
- Akıllı Ölçümleme Sistemi -İnnovasyon
- Canlı Kaza Yöntemi-İnnovasyon

Çalışmada tamamlanan projelerden üç tanesi işletmeye ve paydaşlarına sağladığı faydalar firmadan alınan bilgiler doğrultusunda tanıtılmıştır.

3.1.Effibot OYA-İnnovasyon

Depoların büyük boyutları ve lokasyonlar arasındaki mesafe sebebiyle çalışanların bir yerden başka bir yere yürümelerini gerektiren ürün toplama ve ürün transferi gibi hareketlerde manuel transpalet, ürün toplama arabası gibi fiziki güç gerektiren depolama ekipmanları kullanılmaktadır.

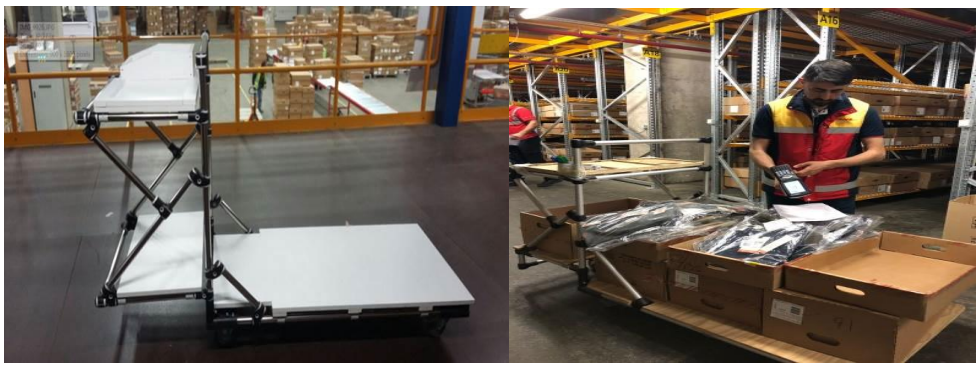

Şekil 1.1 : Depolarda kullanılan manuel toplama aracı

Depolarda toplama sürecini ergonomik hale getirmek, iş sağlığı ve güvenliği açısından risk barındıran durumları ortadan kaldırmak amacıyla toplama personelini takip eden, 300 kg yük taşıma kapasiteli, LIDAR sensörler [LIDAR, elektro-optik lazer ölçüm algılayıcısıdır ve lazer ışınları yardımıyla çevresini elektro-hassas bir şekilde tarar. Çevresini iki boyutlu kutupsal koordinatlarda ölçer. Nesne üzerine ulaşan lazer ışını ile konumunu, mesafeyi ve yönünü belirler] ile engellerde durabilme özelliğinde, saatte maksimum 7km hız yapabilen “Effibot” isimli “beni takip et” ve “otonom” modlarında çalışabilen robot test edilmektedir.

Otomatik Yönlendirmeli Araç depolarda, üretim ve montaj alanlarında öndeki operatörü belli bir mesafeden takip ederek yüklerin dağıtılmasında, operatörün manuel olarak aracı ittirmesinin önüne geçerek operasyonel verimlilik artışı, daha ergonomik toplama süreci ve zamandan tasarruf sağlayacaktır.

Şekil 1.2 : Effibot Örnekleri

3.2.Katma Değerli Hizmetlere Robotik Hat Entegrasyonu-Ar-Ge

Müşteriye sunulan hizmetler, depolama hizmetlerine ek olarak klinik mallar için 2D QR(Karekod) barkodlama, etiketleme gibi katma değerli hizmetleri içeren süreçlerdir. Yasal yönetmeliklere göre 2D barkodlama işleminin yapılması gerekmektedir ve bu projenin odağı 2D etiketleme işleminin otomasyonudur. DHL, 2D barkodlama sürecine tedarikçisi ile geliştirilen otomatik etiketleme çözümünü uygulayarak, iş süreçlerinde hatasız ve hızlı çözümlerin müşterimize sunulması amaçlamıştır. Ürünler bir robot eli ile etiketleme işleminin yapılacağı bir konveyör sisteminde işlem görmektedir (ana bölüm, kamera ve tarama sistemleri & robot eli). ITS (ilaç takip sistemi) kurallarına göre ürünler sergilenmektedir, SSCC ve ITS etiket kodlarının yanı sıra kasa ve palet kimliğiyle hiyerarşik olarak izlenmektedir.

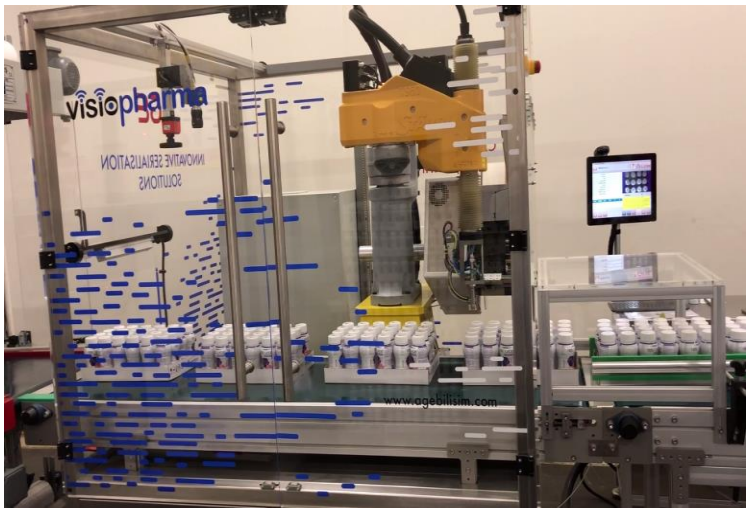

Şekil 1.3: Otomasyon öncesi ve sonrası katma değerli hizmet alanı

3.3. Augmented & Virtual Reality-İnnovasyon

Artırılmış gerçeklik (AR) ses, video, grafik veya GPS verileri gibi bilgisayar tarafından üretilip duyusal girdi ile artırılıp canlandırılan elemanların fiziksel, gerçek dünya ortamıyla birleştirilmesiyle oluşturulan yeni bir algı ortamının canlı doğrudan ya da dolaylı bir görünümüdür.

Augmented Reality kapsamında DHL'in yurtdışı depolarında akıllı gözlükler ile ürün toplama, ürün paketleme gibi işlemler yapılmaktadır.

Şekil 1.4 : AR tabanlı Vision Picking Görseli

Akıllı gözlükler ile ürün toplama ürün paketleme ve sıralama gibi işler yapılmaktadır. Forklift gibi araçlara entegre edilen bir ekran ile operatöre navigasyon bilgisi sağlanmaktadır. Bu gözlüklerin sağladığı faydalar:

- Süreç verimliliğinin ve kalitesinin arttırılması
- Operatörün en kısa yoldan lokasyona ulaşımının sağlanması ve zamanın efektif kullanılabilmesi,
- Sürüş güvenliğinin arttırılması,
- Soğuk depolarda ve ısı kontrollü alanlarda personelin konuşmasına gerek kalmadan işlem yapılmasının sağlanması

Gözlüklerin gelecekte işletmeye sağlayacağı avantajlar ise söyledir:

- Zaman ve insandan tasarruf sağlanacaktır.
- Depo içi yerleşim optimizasyonu sağlayacaktır.
- Ulaşım, süreç, yürütme, lojistik planlama alanlarında yeni perspektifler sağlayacaktır.
- Bütün çalışanlarda bulunan 3D gözlükler verimliliği ve çalışan bağlığını arttıracaktır

SONUÇ

DHL, Türkiye'nin birçok ilinde depolama hizmetleri vermektedir ve Türkiye'nin tüm illerinde teslimat noktaları bulunmaktadır. Firma geniş bir çalışan profiline sahiptir. Bunun yanında güçlü global bağlantıları sayesinde teknolojik gelişmeleri ve yenilikçi projeleri yakından takip etme imkanına sahiptir. Ar-Ge merkezinin var oluşuyla geliştirilen projeler Türkiye genelindeki bütün depolarda kullanılmaktadır. Firmaların Ar-Ge merkezlerine yatırım yapması ile sağlamayı düşündüğü faydalar şunlardır:

- Lojistik sektöründeki artan rekabette sürdürülebilir başarı sağlamak için katma değerli iş modelleri geliştirilmesi, bilim ve teknolojiyi kullanarak **yenilikçi lojistik süreçler**

tasarlanması, hayata geçirilen / geçirilecek projeler ile operasyonel mükemmeliğe katkı sağlanması

- Global tedarik zinciri trendlerinin takip edilerek, rekabet arttırıcı ileri teknolojilerin geliştirilmesi, teknoloji transferi yerine özgün teknolojilerin ülkemizde üretilerek lojistik merkezlerinde kullanılmasının sağlanması
- Şirket bünyesinde çalışan **personelin** yeni teknoloji ve trendleri takip etmesini sağlayacak olanaklar yaratarak vizyonlarının gelişmesinin sağlanması
- Kişilere kazandırılan / kazandırılacak nitelikler neticesinde şirket içinde kültürel değişimi hayata geçirerek sürekli gelişim projeleri yapabilecek insan kaynağının oluşmasının ve yaşamasının sağlanması
- Üniversitelerle ortak projeler yaparak, **üniversite – sanayi işbirliğinin geliştirilmesi (Kocaeli Üniversitesi,** Okan Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi gibi**)** Öğrencileri çalışanlarımızla birlikte, teorik ve pratik bilgiyi birleştirmelerine olanak sağlayarak geliştirmek ve **istihdam sağlanması**
- Geliştirilecek olan yenilikçi ekipmanlar, süreçler ve teknolojilerle, **iş ve işçi sağlığına tam uyumlu**, ergonomik, verimli, yüksek kalite lojistik merkezleri inşa edilmesinin hedeflenmesi
- Daha sağlıklı bir dünya için **yeşil lojistik** uygulamaları ve kazanımlarına ilişkin çalışmalar yapılması, karbon salınımını azaltacak projeler geliştirilmesi

Firmalarda geliştirilen / geliştirilecek olan yeni teknolojilerin süreçlerimize uygulanması ile birlikte iş sağlığı ve güvenliği, çalışan bağlılığı , kalite, verimliliğin arttırılması buna bağlı olarak maliyetlerin azalması, güvenlik ve C02 emisyonu konularında avantaj sağlanması beklenmektedir. Bu yönleriyle projeler firma bünyesindeki süreçleri değiştirmekle kalmayıp ulusal anlamda sektördeki rakipleri de yenilikler yapmaya zorlayacaktır. Yeni teknolojilerin süreçlerde kullanılması nitelikli işçi istihdamı sağlamakla birlikte, mevcut çalışanların gelişimine de katkı sağlayacaktır. Buna bağlı olarak teknolojilerin kullanımı konularında ulusal anlamda bir bilgi birikimi oluşacaktır.

Üniversite sanayi işbirliği çerçevesinde yapılan çalışmalar yenilik ve Ar-Ge kavramının önemini ortaya çıkarmaktadır. Yapılan çalışma literatüre katkı sağlamakta ve diğer çalışmalara ve yeni yaratılacak projelere ışık tutmaktadır. Ülkemizdeki Ar-Ge merkezlerinin çoğaltılarak diğer gelişmiş ülkelerle rekabet edebilme gücünü kazanmak için verilen teşviklerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Firmaların sağladığı avantajları göstermek ülke ekonomisine ivme kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

AKÇOMAK İ. S., KALAYCI E. (2016), Ar-Ge ve Yeniliğin Ölçümü ve Ar-Ge ve Yenilik Anketi Verilerinin Araştırmada Kullanılması, *ODTÜ Üniversitesi SCIENCE AND TECHNOLOGY POLICIES RESEARCH CENTER, Working Paper Series* STPS-WP-16/03 2016.

AYAR B., ERDİL T. S. (2018), İnovasyon ve AR-GE Faaliyetlerinin İhracat Performansına Etkisi: Türk İşletmeleri Üzerine Algısal Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* ,Cilt 13, Sayı 49, Ocak, (45-68).

BAL H.(2016), İşletmelerde Teknoloji Ve Ar-Ge Yönetimi , *Anahtar Dergisi*, 6 YIL: 28 SAYI: 326, (24-28).

BENLİ S. (2016), Bir Kavrama Genel Bakış: Tasarım İnovasyonu (Konsept Bazlı İnovasyon), *Anahtar Dergisi*, 6 YIL: 28 SAYI: 326, (20-23).

BHATTACHARYA, M. ve BLOCH, H. (2004), *Determinants of Innovation. Small Business Economics*, 22.2, (155-162).

ÇETİN M., IŞIK H., (2014), Türkiye ve Avrupa Birliği Ekonomilerinde Yenilikler ve Ar-Ge'nin Teşviki: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, *Maliye Dergisi*, Sayı 166, Ocak-Haziran, (74-94).

FAGERBERG, J., SRHOLEC, M. ve VERSPAGEN, B. (2010), Innovation and economic development, B. Hall ve N. Rosenberg (editör), *Handbook of the Economics of Innovation*, Vol 2. , Amsterdam, North Holland, (834-872).

FONTANA A., MUSA S., (2017), The impact of entrepreneurial leadership on innovation management and its measurement validation, *International Journal of Innovation Science*, Vol. 9 Issue: 1, pp.2-19, https://doi.org/10.1108/IJIS

GÜRSU H.,(2016), Tasarım/Ar-Ge Ve İnovasyon Üçlemesi , Anahtar Dergisi, 6 YIL: 28 SAYI: 326, (12-19).

HILL, C. W. L. (2013) *International Business: Competing in the Global Marketplace*. 9th Ed. Boston: McGraw-Hill.

IŞIK N., KILIÇ E., (2011) , Bölgesel Kalkınma'da Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* Ekim 2011, 6(2), (9-54).

KARABULUT, A. T. (2015) *Stratejik Yenilik Yönetimi: İnnovasyon, Yenileşim*, Yenilik, İstanbul: Papatya Yayınevi.

OECD/Eurostat (2005), *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, 3rd Edition*, The Measurement of Scientific and Technological Activities, OECD Publishing, Paris,https://doi.org/10.1787/9789264013100-en.

OECD (2002), *Frascati Manual 2002: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development*, The Measurement of Scientific and Technological Activities, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/9789264199040-en.

PARK, W.G. (1995), International R&D Spillovers and OECD Economic Growth, *Economic Inquiry*, 33, (571-91).

GÖÇ VE İSTİHDAM:TÜRKİYE'DE MÜLTECİ SORUNU

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN
(Davetli Konuşmacı)
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.Uzunyol MYO Özel Güvenlik ve Koruma Bölümü

Özet
Anadolu coğrafyası geçmişten günümüze göç almıştır ve hatta bu çalkantılar devam ettiği sürece gelecekte de göç almaya devam edeceği öngörülmektedir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler, ekonomik nedenler, coğrafik yakınlık, Türk milletinin hoşgörülü olması, Ortadoğu coğrafyasında yüz yıl öncesinde büyük bir imparatorluğun sahibi olması ve çevre ülkelerde yaşayan akraba, soydaş toplulukların olması ve onların bulundukları yerlerde şiddete, tacize, soykırıma uğraması ve göçe zorlanma nedeniyle Anadolu'ya gelmeleri (sığınmaları) şeklinde sıralayabiliriz.

Mekânsal bir değişiklik olan göç ister gönüllü isterse zorunlu nedenlere dayalı olsun öncelikle göç eden insanın psikolojisini etkilemekte ve sonrasında toplumsal olan her durumu her şeyi etkileyen bir olgu haline gelmektedir.

Çünkü göçün sonucunda hem göç edenler hem de göçü kabul eden veya göç hareketine maruz kalan bölgeler, ülkeler, şehirler başta ekonomik olarak etkilenmekte, yeni toplumsal ve sosyal ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmakta, kültürel çeşitlilik veya karmaşa meydana gelmekte, yeni yapılar ortaya çıkarmaktadır.

Göçü alan devletler yeni yasal düzenlemeler yapmak, göçü yönetebilmek ve finanse edebilmek için yeni organizasyonlar oluşturmak ve uluslararası boyutta destek sağlamak için yeni girişimler, yeni ilişkiler gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, istihdam, mülteci.

MIGRATION AND EMPLOYMENT: THE PROBLEM OF REFUGEES IN TURKEY

Abstract
The Anatolian geography has been migrated from the past to the present and it is foreseen that it will continue to receive immigration in the future as long as these turmoil continues. There are several reasons for this. These reasons, economic reasons, geographic proximity, the Turkish nation to be tolerant, a large empire in the Middle East one hundred years before the owner of the surrounding countries and relatives of the neighboring countries, the existence of the communities and their violence, harassment, genocide, and forced to migrate to Anatolia due to the We can sort of come (asylum).

Whether it is a spatial change, whether it depends on voluntary or compulsory reasons, it primarily affects the psychology of the migratory person and then becomes a phenomenon that affects everything that is social.

As a result of the migration, both migrants and those who accept immigration or are subject to immigration movements, countries, cities are affected economically, cause new social and social relations, cultural diversity or complexity and new structures.

States that have received migration have to undertake new initiatives and new relations to create new legal arrangements, to create new organizations to manage and finance migration, and to provide international support.

Key Words: Migration, employment, refugee.

1.GİRİŞ

Göç olgusu beraberinde önemli bir istihdam, barınma, eğitim, sağlık ve güvenlik sorununu da getirmektedir. Özellikler 90'lı yılların başında yaşanan Körfez Krizi(Irak- ABD Sorunu) 2011 de başlayan Suriye iç savaşı ve kısmen de olsa Kuzey Afrika ülkelerinde (Libya, Fas, Tunus, Cezayir vs.) ve Orta Afrika ülkelerinde yaşanan iç savaş ve çatışmalar sonucunda yaşanan kitlesel ve düzensiz göçler Türkiye'yi ağır ekonomik yükün altına sokmuş, toplumda göçe karşı olumsuz bir algı oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca göçün kesintiye uğramandan sürmesi ve geriye dönüş umudunun pek olmaması da toplumu karamsarlığa ve endişeye sürüklemiştir. Ayrıca bu göçlere dolaylı veya dolaysız neden olan yani göç veren ülkelerin iç karışıklık ve savaşa sürüklenmesine, ekonomilerinin bozulmasına ve güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olan emperyalist ve kapitalist ülkeler neden olduklarının sonucuna da katlanmamakta göç eden mağdur kitlelere kapılarını kapatmakta ve ülkelerine girişlerine izin vermemektedir. Türkiye'nin kabul ettiği mülteci sayısı ile AB.üyesi ülkelerin kabul ettiği sayı kıyaslanamaz. Türkiye'nin mülteciler içim harcadığı 40 milyar dolara yakın bütçenin yanında bu ülkelerin harcadığı dikkat çekicidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti tüm gücüyle Suriye'deki iç savaşın bitirilmesi, güvenliğin sağlanması ve Türkiye'ye gelmek zorunda kalmış Suriyelilerin evlerine geri dönebilmeleri için uğraşmaktadır.

2-GÖÇ KAVRAMI

Türk Dil Kurumunun tanımına göre," siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle bireylerin ya da toplulukların bulundukları, oturdukları yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine ya da başka bir ülkeye gitme eylemidir."

Bu tanımı toplulukların zorunlu yer değiştirme hareketi olarak da ifade edebiliriz.(TDK, Büyük Türkçe Sözlük)

2.1.Göç ile İlgili Diğer Kavramlar

Mülteci: Irk, din, sosyal konum, siyasal düşünce ya da ulusal kimliği nedeniyle kendisini baskı altında hissederek kendi devletine olan güvenini kaybeden, kendi devletinin ona tarafsız davranmayacağı düşüncesiyle ülkesini terk edip, başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve bu talebi o ülke tarafından kabul edilen kişidir.

Sığınmacı: Sığınma talebi, kaçtığı ülkenin yetkilileri tarafından soruşturma safhasında olan kişidir.
Göçmen: Ekonomik gerekçelerle ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye, o ülke yetkililerinin bilgi ve izniyle yerleşen kişidir.
Kaçak Göçmen: Gittikleri ülkenin iznini almadan o ülkede yaşayan kişilere denir. (Koç E. www.bianet.com Erişim tarihi : 17.04.2019)

2.2.Göç Nedenleri ve Türleri

Göçler incelendiğinde genellikle; ekonomik, siyasi, doğal afetler ve sosyal yaşamdan kaynaklanan göçler olduğu görülmektedir. (www.mebilgi.com Erişim Tarihi : 20.04.2019)

Göç türleri ise; kapsam, içerik ve nitelik bakımından dikkate alındığında; ilkel / basit göç,sürücü veya cebri göç,zorunlu göç, grup yada kitle göçü, serbest göç, mülteci göçü, geçici göç, kalıcı göç, işçi göçü,beyin göçü olarak belirtmek mümkündür(Çavuşoğlu,2006: 83-85).

Mültecilerin Uluslararası ve Ulusal Hukuktaki Durumları Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından sunulan bir tavsiyenin sonucu olarak taslağı hazırlanan, Türkiye'nin de imzalayan ülkeler arasında olduğu 1951 Sözleşmesi, mültecilere uygulanacak usullerin standartlarını oluşturmada bir dönüm noktasıdır.Sözleşme'nin 1. maddesinde mülteci kavramının genel bir tanımı yapılır.

Sözleşme, sahip oldukları temel hakları içermek üzere, mültecilere uygulanacak usullerin asgari standartlarını ortaya koyar. Aynı zamanda, mültecilerin hukuki statülerini belirler ve kazanç getiren iş ve refah hakları, kimlik kartı ve seyahat belgeleri konusunda, vergi yükünün uygulanabilirliği ve

yeniden yerleşme amacıyla kabul edildikleri başka bir ülkeye varlıklarını aktarabilme hakları meselesinde düzenlemeler yapar. (Koç M. vd. Birey ve Toplum S.71) Türkiye deki Suriyelilerin yasal statüsü '' Geçici Koruma Altındaki Yabancı'' olarak geçmektedir. Mülteci- Sığınmacı ancak bireysel başvuru ile elde edilmekte kitlesel olarak verilememektedir.

2.3. Anadolu'ya Yapılan Göçlerin Tarihi

Anadolu'ya yapılan göçlerin cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası olmak üzere iki başlıkta açıklamak mümkündür.

Cumhuriyet öncesi göçlerin başlıcaları; 15. Yüzyılda Yahudi göçü, Fatih Sultan Mehmet zamanında Arnavutlar'ın gelmesi, Kırım Tatarlarının göç etmesi, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve 1980' li yılların ortalarına kadar devam eden Balkan göçleri, 19. Yüzyılda Polonya'dan Anadolu'ya yapılan göçler sayılabilir.

Cumhuriyet Sonrası ise;Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Yunanistan ile yapılan mübadele, yine Cumhuriyet'in ilanından sonra Yugoslavya – Makedonya'dan yapılan göçler, Afganistan'nın işgali ve sonrasında çıkan iç savaş sonucunda oluşan göç, Körfez savaşı'ndan sonra Irak'tan yapılan kitlesel göç ve son olarakta Suriye'de başlayan ve halen devam eden işgal, iç savaş sonucunda ortaya çıkan ve halende devam eden göçler sayılabilir. (www.dusuncemektebi.com Erişim Tarihi:15.04.2019)

Tablo1: 21.03.2019 itibariyle Suriye'li Mülteci Sayısı

Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	259,566	242,490	502,056
5-9	260,092	244,490	504,582
10-14	202,540	187,578	390,118
15-18	149,704	123,751	273,455
19-24	321,775	230,276	552,051
25-29	209,186	147,979	357,165
30-34	173,006	126,255	299,261
35-39	122,550	96,103	218,653
40-44	80,984	71,143	152,127
45-49	59,996	57,057	117,053
50-54	48,691	46,348	95,039
55-59	33,954	34,094	68,048
60-64	23,834	24,408	48,242
65-74	24,816	25,874	50,690
75+	10,269	12,826	23,095
Toplam	1,980,963	1,670,670	3,651,635

Kaynak: Mülteciler Derneği

3.İstihdam

İstihdam," bir insanı bir işte, bir görevde kullanma, çalıştırma ve iş alanı açma" anlamına gelmektedir.Türkiye de göçmen istihdamı denildiğinde her ne kadar değişik ülkelerden (Afganistan, Pakistan, Türk Cumhuriyetleri, Irak, Afrika ülkeleri vb.) insanlar çalıştırılıyorsa da en kalabalık ve en yoğun olarak çalışan Suriye'li mülteciler akla gelmektedir. Yapılan çeşitli araştırmalar(Göç idaresi, İSO, Tepav, Belediyeler Birliği, İLO, Sendikalar, Üniversiteler vb.) değişik sektörlerde ki Suriye'li mülteci sayısını ortaya koymaktadır. (TDK Büyük Türkçe Sözlük) Suriyeliler genellikle vasıfsız işlere yönelmekte ve mevsimlik işler olan tarım ve hayvancılık başta olmak üzere, inşaat, tekstil ve hizmet sektörlerinde daha yoğun olarak çalışmaktadır (AFAD,2014 İstatistikleri).

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI

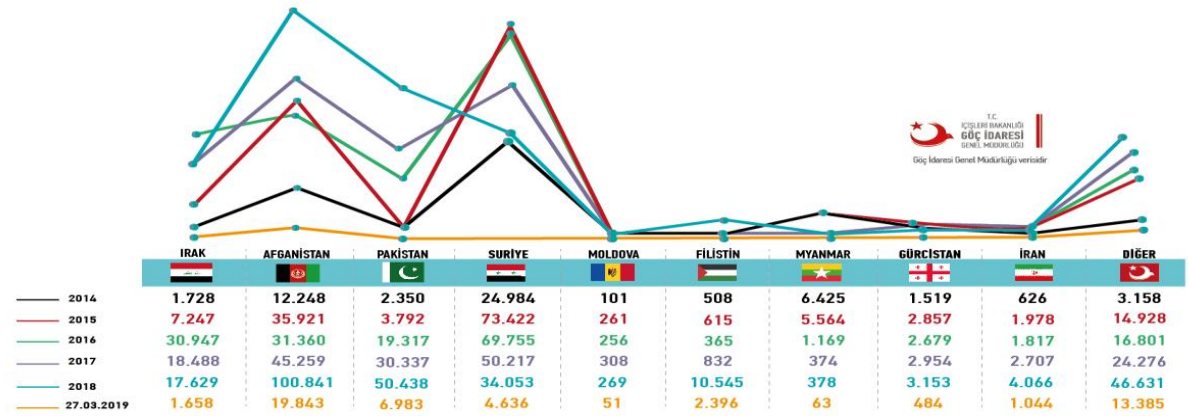

	IRAK	AFGANİSTAN	PAKİSTAN	SURİYE	MOLDOVA	FİLİSTİN	MYANMAR	GÜRCİSTAN	İRAN	DİĞER
2014	1.728	12.248	2.350	24.984	101	508	6.425	1.519	626	3.158
2015	7.247	35.921	3.792	73.422	261	615	5.564	2.857	1.978	14.928
2016	30.947	31.360	19.317	69.755	256	365	1.169	2.679	1.817	16.801
2017	18.488	45.259	30.337	50.217	308	832	374	2.954	2.707	24.276
2018	17.629	100.841	50.438	34.053	269	10.545	378	3.153	4.066	46.631
27.03.2019	1.658	19.843	6.983	4.636	51	2.396	63	484	1.044	13.385

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı

2017 YILINDA YAKALANAN DÜZENSİZ
GÖÇMENLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı

Tablo2:İllere Göre Mülteci Sayısı

İller	Nüfus	Mülteci Sayısı
Şanlıurfa	1,985,753	555,987
İstanbul	15,029,213	555,772
Hatay	1,575,226	461,691
Gaziantep	2,005,515	403,031
Adana	2,216,475	219,212
Mersin	1,793,931	206,281
Kilis	97,745	154,657
İzmir	4,279,677	135,965
Kahramanmaraş	1,127,623	122,059
Konya	2,180,149	104,873
Mardin	809,719	96,737
Ankara	5,455,026	96,454
Kayseri	1,376,722	73,491
Edirne	166,494	6,523
Çanakkale	132,854	4,761

Kaynak: Sözcü Gazetesi 30.03.2019,s.7

4.Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de 2019'un Mart ayı istatistiklerine göre Türkiye'de işsizlik oranı 14.7' Ve 4 milyon 700 bin kişidir.Suriyeli mültecilerin Türk iş gücü piyasasına girmeleriyle zaten yükselme trendinde olan işsizlik rakamları doğal olarak Türk iş gücü piyasasına olumsuz yansıyacaktır.

Bu olumsuzluğun önüne geçmek için Suriyeli mültecilerden sadece nitelikli işgücüne ihtiyaç olunan sektörlerde istihdam sağlanması, niteliksiz işgücünün ise Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı çalışanlar aleyhine rekabet unsuru haline getirmemek için gereken tedbirler alınmalıdır.

Bunu gerçekleştirmek için de öncelikle Suriye'deki kaos ortamının stabil hale gelmesi insanların yaşayabileceği güvenli ortamın oluşturulması Suriye ekonomisindeki sektörlerin (tarım, turizm, inşaat, eğitim, sanayi vs) işler hale getirilmesi zorunludur. Suriye'nin toprak bütünlüğü içerisinde normal hayata dönmesi komşu ülke olarak en çok Türkiye Cumhuriyeti'ni olumlu etkileyecektir.

Özellikle Suriye sınırına yakın illerde 2011'de başlayan iç savaştan sonra Suriyeli ortaklı ve sermayeli şirket kuruluş sayısında artış görülmüştür.Suriyeli sığınmacıların ekonomiye entegrasyonu emek piyasasında rekabeti arttırabilir.

Suriyeli iş gücü sosyoekonomik açıdan düşük seviyede işlere yönelmektedir. Çünkü dil sorunu, diploma sorunu, eğitim düzeyinin düşüklüğü ve ekonomik açıdan acil ihtiyaç duymaları neden olarak sayılabilir.

11 Ocak 2016 tarihinde çıkarılan yasal çalışma izni ile bir iş yerinde çalışan sayısının %10'unu geçmeyecek şekilde kayıtlı olunan (Geçici koruma altında bulunan illerde) illerde ki iş yerlerinde çalışma izni verilmeye başlanmış ve burada Suriyelilerin iş gücüne katılmaları amaçlanmıştır.

Çalışma çağında yaklaşık 2 milyon Suriyeli olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye de doğan 300 binden fazla çocuk vardır. Bunların eğitimi, geleceği, istihdamı ve sosyal-kültürel entegrasyonu da ayrıca düşünülmeli ve kalıcı çözümler üretilmelidir.

Çalışma yaşamında yaşanan veya yaşanacak olan rekabet şu sonuçları da getirmektedir.

- Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu yerlerde artan işsizlik oranları toplum da Suriyelilerin yerli nüfusun elinden işlerini aldığına yönelik algılar oluşmakta ve bu algı yaygınlaşmaktadır.
- İş bulamayan sığınmacıların suça yönelmeleri de olasılıklar dahilindedir.
- Emek piyasasındaki rekabet ve olumsuz toplumsal algılar sosyal çatışmaları beraberinde getirebilir.
- Çözüm ise yeni iş olanakları yaratılmalı, Suriyelilerin ortak olacağı KOBİ'ler desteklenmeli, Suriye'nin yeniden inşasında (sosyal, kültürel, ekonomik, bayındırlık, vs.) buradaki iş gücünden yararlanılmalıdır.

Türkiye de şirket kuran yabancılar arasında ilk sırayı Suriyeliler almaktadır. 2011-2018 yılları arasında Suriyelilerin kurduğu şirket sayısının on bir binleri bulduğu söylenebilir. Şirket kurulan ilk iller ise İstanbul, Mersin, Bursa, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Kocaeli, Ankara, Antalya, Adana, Isparta sayılabilir.

Suriyeliler konusuna bakarken iki pencereden bakmak gerekli. Fırsat ve Tehdit. Fırsat olarak baktığımızda eğitimli, yetişmiş işgücünü Türk ekonomisine katarak yeni iş alanları fırsatları ihracat(öncelikle Arap ülkelerine) kanalları ve dolayısıyla yeni istihdam sağlanabilir.

Tehdit olarak bakarsak eğitimsiz, ekonomik düzeyi düşük, entegrasyonu zor kalabalık bir kitlenin uzun süre barındırılması, iaşesi, olumsuz toplumsal algıların artmasına yerli nüfus ile sürtüşme ve gelişmelere neden olabilmekte suç ve örgütlerin, insan kaçakçılarının tuzağına düşme riski ortaya çıkabilmektedir.

Suriye'de Türkiye Cumhuriyeti Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından oluşturulan İdlib, Afrin, Membiç-Cerablus hattında ki güvenli bölge Suriyeli sığınmacıların geri dönüşünü hızlandırmakla birlikte Suriye Krizi'nin kısa zamanda nihai çözüme kavuşmasının mümkün olmadığını da göstermektedir.

KAYNAKÇA

TDK Büyük Türkçe Sözlük

Göç İdaresi Başkanlığı

Sözcü Gazetesi 30/03/2019 s.7 Türkiye Belediyeler Birliği İstatistiği

Mülteciler Derneği

Koç E. www.bianet.com ,2001, Erişi Tarihi: 17/04/2019

www.mebilgi.com Erişim Tarihi: 20/04/2019

Çavuşoğlu, H.(2006),Uluslararası Göç: Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler' *folklor/edebiyat,* 12(48), Ankara, 83-85

Koç M. vd.(2015), *Birey ve Toplum,* 5(9),71.

www.dusuncemektebi.com Erişim Tarihi: 14/04/2019

AFAD,2014 İstatistikleri

SAĞLIK KURUMLARINDA KRİZ YÖNETİMİ

Doç. Dr. Hüseyin DİKME
İstanbul Gelişim Üniversitesi / İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi / Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
hdikme@gelisim.edu.tr

Özet
Sağlık, bireydeki beden, zihin ve ruhen sosyal yönden tam olarak iyilik hali ismi ile tanımlanmaktadır. En başta Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) olarak birçok sayıdaki sağlık ile birlikte ilişkili olan kurumlar, sağlıktaki dört boyuta vurguyu yapması üzerine sağlıklı bireyin tanımını yapmaktadır. Bireylerdeki tam iyiliğin üzerine sunulan tüm hizmetlerde sağlık hizmeti olarak isimlendirilir. Türkiye'de ise kamudaki ve özeli girişimcilerin tarafından sunulmakta olan sağlık hizmetlerinin, teknolojik yöndeki gelişmeleri doğrudan etki sağlayan yapıda olmaktadır. Sağlık hizmetlerindeki yaşanılan kriz durumlarında ise birçok sayıda neden bulunmaktadır. Bu nedenler ayrıca kriz iletişimindeki deseni oluşturan nitelik olmaktadır. Kurumların özellikle çevrelerinin oluşturduğu etki ile sürekli hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Bu değişimde ise ayak uyduramayan kesim her an kriz durumu ile karşılaşma riski yaşamaktadır. İstem dışı da olsa bu durum ile ortaya çıkacak ve hazırlıksız yakalanılabilecek kurumda olumsuz etki kriz durumlarında baş edilebilmesi bir tek kriz yöntemi ile çözülecek bir durum olmaktadır. Özellikle kriz yönetiminde sadece kriz durumunda kaçma değil, krizin oluşumunda önem alma, kriz durumunda kurtulma ve krizin başarıya ulaştırma çabalarını da kapsamaktadır. Örgütteki paydaşlar ile yürütülen etkin iletişimin çalışmaları, kriz sürecindeki yönetiminde olduğu kadarı örgütteki gelecek açısından oldukça önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Kriz yönetimi, Sağlık Kuruluşlarında Kriz Yönetimi

CRİSİS MANAGEMENT IN HEALTH INSTITUTIONS

Abstract
Health is defined by the name of the state of well-being in terms of the body, mind and spirit in the individual. The World Health Organization (WHO), which is primarily associated with many health institutions, makes the definition of the healthy individual upon making emphasis on the four dimensions of health. It is called as health service in all services offered on individuals' full goodness. In Turkey, which is being served by the health services in the public and private entrepreneurs, developments in technological aspects is the structure that allows direct effect. There are many reasons for the crisis in health services. These reasons also make up the pattern that constitutes the pattern in crisis communication. The institutions are experiencing a rapid change process with the impact of their environment. In this change, people who can not keep up with the risk of experiencing crisis at any moment. This situation will occur with the unseen situation and can be caught in the unfavorable institution can be dealt with in crisis situations can be solved by a single crisis method. Especially in crisis management, not only in case of crisis, but also in taking part in the formation of the crisis, getting rid of in case of crisis and reaching the success of the crisis. The activities of effective communication with the stakeholders in the organization are very important for the future in the organization as well as in the management of the crisis process.

Keywords: Crisis ,Crisis Management, Crisis Management in Health Establishment.

1.GİRİŞ

Kriz, kuruluşların beklemediği, aniden ortaya çıktığı ve çoğu kuruluşun hazırlıksız yakalandığı durumdur. Faaliyet alanına göre krizler örgütsel hedefleri farklı faktörlerden dolayı farklı şekillerde ve farklı boyutlarda etkileyebilir. Her zaman olumsuz çağrışım yaratan kriz durumları, değişen ekonomik yapı ve gelişmelere bağlı olarak organizasyonların krizle karşı karşıya kalma ihtimalini arttırdığı için daha yıkıcıdır.

Sağlık hizmetinin yoğun yapısı, çok katmanlı bir formda sunulması, ekonomik yönü, sunucu ile alıcı arasındaki asimetri, sıkı bağlılık nedeniyle kriz olasılığının her zaman yüksek olduğu bir alandır.

Teknoloji ve diğer nedenlerle sağlık hizmetleri, sunum sırasında pek çok beklenmeyen durumun yapısının yapısı nedeniyle, hizmetin her seviyede sunulması, çeşitli faktörlere bağlı olarak beklenmeyen sonuçlar üretebilir. En basit haliyle, insanları, kuruluşları, grupları ve toplumları olumsuz yönde etkileme potansiyeli olan beklenmedik biçimde ortaya çıkan kriz durumlarının ortaya çıkması, iletişim stratejilerinin kullanılmasını gerektirir. Kriz, halkın çıkarlarının örgüt, grup veya topluma yönelik olduğu durumun adıdır. Bu durumda, iletişimin daha etkin bir şekilde yönetilmesi gerekir.

Krizler önceden belirlenmiş olaylar değildir ve olası krizlerin çoğu işletmeler tarafından tahmin edilebilecek olaylar ve ortamlardır. Bir kriz sürecinde, kuruluşlar içinde bulundukları krizin kaynaklarını tanımlayabilmeli ve bu kaynakları bir fırsat kaynağı olarak değerlendirebilmek için krizin kaynaklarını, etkilerini, yönünü ve olası sonuçlarını tanımlayabilmelidir. Kriz anında en önemli konulardan biri bilgi ihtiyacını karşılamaktır. Halkla ilişkiler ve iletişim konusunda bilgili liderler tarafından yapılırsa bu daha ikna edici olabilir. Çünkü kriz zamanlarında insanlar güçlü, kendine güvenen ve erişilebilir liderlere ihtiyaç duyarlar. Sorunları çözme konusunda kendini adamış güçlü, kendine güvenen ve güçlü bir lider, bu özellikleri çevreye yansıttığı için kurumun güven kazanmasında avantajlar sağlar. Özellikle, halkın güçlü yanlarına ve insan kaynaklarının optimum kullanımına odaklanarak fark yaratan bir yönetim yaklaşımına sahip olan dönüşümcü lider tipi, kriz döneminde organizasyona maksimum fayda sağlamaktadır. Bu tür liderler, kurumun tüm paydaşlarını olduğu gibi tüm kamuoyunu da etkileyebilir ve kendilerini çözümün bir parçası olarak görmelerini sağlayarak, kuruluş için olumlu bir yaklaşıma yönlendirebilir. (Akdağ ve Arklan, 2013)

2. SAĞLIK HİZMETLERİ VE SAĞLIK HİZMETLERİNİN KENDİNE ÖZGÜ ÖZELLİKLERİ

Sağlık hizmetlerindeki bireylerin fiziksel yönden, ruhsal yönden ve sosyal açıdan olan refahtaki sunulmuş tüm hizmetleri de kapsamaktadır. Farklı seviyelerde sunulan bu hizmetler, çok meslekte hizmet talep edenlere sunulmaktadır. Sağlık ve emek yoğun teknolojinin farklı dallarında uzmanlaşmaya ek olarak; farklı eğitim seviyelerinden bireyler hizmet sunar. En üst düzeyde eğitim gerektiren mesleği uygulayan hekimlere ek olarak; Fizyoterapistlerin ve psikologların, diyetisyenlerin, hemşirelerin, sağlık teknisyenleri ve teknisyenler, sağlık memurları, hemşireler, temizlik personeli ve lojistik hizmet sağlayıcıları dahil olmak üzere çok çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bu, çalışanlar arasında iş birliği ve takım ruhunu gerektirir.

Hizmetin sunumundaki, farklı ülkelerde farklı seviyelerde kategorize edilmektedir. Türkiye'de sağlık hizmetlerinin sunumunda yer alan adımlara göre sunum konusu olduğu belirtilmiştir. Farklı işlevler sunan sağlık kuruluşlarının organizasyonuna devam etmeden önce, sağlık hizmetlerinin benzersiz nitelikleri hakkında konuşmak faydalı olacaktır. Sağlık hizmetlerinin özelliklerinden bazıları diğer alanlardan ayrılmıştır ve sağlık yönetimi ve sağlık hizmetlerinde kriz yönetiminde önemlidir. Hizmetin kendisinden etkilenen sağlık alanı, sunumun şartları, hizmet sağlayıcısının özellikleri ve hizmet alıcılarının kendileri ve yakınları hem mal hem de hizmetler bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır.

İş çeşitliliği: Sağlık kuruluşları hem kombinasyon halinde hem de farklı boyutlarda çok çeşitli işler sunmaktadır. Örneğin, hastaneler, laboratuvarlar, ameliyatlar, halk sağlığı merkezleri, aile sağlığı merkezleri, acil hizmetler, yaşlı bakım evleri akla gelen ilk organizasyonlardan bazılarıdır. Bu kuruluşlarda yapılan çalışmalarda cerrahi hizmetlere konaklama ve yiyecek içecek hizmetleri; ayakta tedavi hizmetlerinden laboratuvar hizmetlerine; görüntüleme servislerinden acil servislere; sağlık bilgi yönetimine insan kaynakları yönetimi; finansal yönetimden kalite yönetimine kadar çeşitlilik gösterir Aksu (2013). Hizmetlerdeki başarılı şekildeki yönetimin bir tek yönetimde eğitim almış ya da sağlık alanındaki çalışmanın da hedefinde başarılı olamaz. Yapılandırılmış olan işlerdeki çeşitlilik ise sağlık yönetimindeki birçok çeşitli işlerde bir arada olması ayrıca farklı boyutlarda sunmasını gerektirmektedir. Hastanelerde, odalarında laboratuvarlarda, tedavi hanelerde, toplum hizmetlerindeki merkezlerde, aile hizmetlerindeki bulunan merkezlerde ve acil servislerinde, yaşlıların bakım evlerinde ve birçok akla gelen kuruluş isimlerinden birisidir. Bu kuruluşlardaki yapılmış işlerin, işletmedeki yeme ve içme işletmelerinde, politik hizmetlerde laboratuvar hizmetlerinden; görüntüleme

hizmetlerindeki acil hizmetlere kadar, insan kaynakları yönetiminden; finans yönetiminden kalite yönetimine sunulmuştur. Hizmetlerin başarılı şekilde yönetilmesi, sadece yönetim eğitimi görmüş ve sağlık alanında çalışmayı hedefleyen ile başarılamaz.

Sağlık hizmetleri denemesi hastalıkların temsilcisi, tedavisi ve rehabilitasyonu kastedilmiştir. Oradaki birliktelik hastalıklarında önlenmesinde toplumda ve bireydeki sağlık durumunda olan faaliyetlerin sağlık hizmetlerinde yer almıştır. Sağlık kurumlarının, sağlık hizmetlerindeki üretilen ürünler bu kurumlar sunmaktadır. Bu sınıflandırma, ülkemizde genel olarak; koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi hizmetleri, iyileştirme / rehabilitasyon hizmetleri olarak gruplandırılır.

Koruyucu sağlık hizmetleri: Bireyin fizik güvenliği bozulmadan önce onun korunmasında odaklı hizmetler. Yaşanılan çevrenin sağlık koşularına yönelik yakınlaşanlar, bağlantı çalışmaları, bu tür hizmetlere örnek olarak verilebilmektedir.

Tedavi edici hizmetler: Tam iyilik halinin temizleme sonrası eski sağlık halinin kazanmasını hedefleyen hizmetler bu kapsamlıdır. Tedavi edici hizmetler, basit çözümlenebilir olandan karmaşık olana doğru basmak tipinde sızdırılmış. Hizmetin en alt bölümünde güneş seviyesi birinci basamağa dahil iken eninde olanlar üçüncü basamaktadır. Bulduklu (2015).

Rehabilitasyon hizmetleri: Bu hizmetler, bireyin tam sağlık durumuna müdahale eden veya sağlığı iyileştiren bir olaydan sonra sakatlık veya zayıflığın etkisini azaltmak için sunulmaktadır. Rehabilitasyon hizmetlerinde, kişi tarafından kaybedilen fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal sağlığı iyileştirmek amaçlanmaktadır. Sağlığın kendine özgü özelliklerini özetleyen bu koşullar, etkili bir yönetim için gereklidir ve bu özelliklerin her biri, sağlık hizmetlerinde kriz durumları yaratma potansiyeline sahiptir. Sağlık kurumlarının yönetiminde ve iletişim yönetiminde bu unsurlar dikkate alınmalıdır.

3. KRİZ VE SAĞLIK HİZMETLERİNDE KRİZ DURUMLARI

Kriz, ani ortaya çıkma, organizasyonlar beklemiyor, organizasyonel gelişim organizasyonel hedefleri olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahip bir durumdur. Ani çıkış, kriz durumlarının daha önce sinyal vermediği anlamına gelmemektedir. Organizasyonların bildikleri kendi eylemleri konusunda ısrar etmeye devam etmeleri yanlış olduğu krizin kendisine neden olabilir ve organizasyonların kontrolünde olmayan gelişmeler krizin nedeni olabilir. Her durumda, kriz, kuruluşun ekonomik ve saygın sermayesinin zarar gördüğü anlamına gelir. Tam hazırlanmayan bu istenmeyen durumlar, kuruluşların hızlı ve etkili kararlar almalarını gerektirir. Kurumların krizden en az zararla kurtulabilmesi gerçeği, stratejik yaklaşımla kriz yönetimine bağlıdır. Kriz, organizasyonlar performansları sırasında istenmeyen ve acil bir durumla karşı karşıya kaldıklarında belirtilir. Gültekin (2002). Örgütlerin ise başarılı şekilde yaşamlarında devam sağlamaları için krize yol açabilecek durumları önceden tespit etmeleri ve değerlendirmelerine bağlı olmaktadır.

Kriz yönetimi, kurumun varlıklarının imajını ve itibarını zedelemeyi engellemek için organizasyonun sistematik bir çabasıdır. Kriz yönetiminde reaktif kullanım gerektiren en önemli sorun iletişimi yönetebilme yeteneğidir. Hedef kitlenin yönetimi, hak ilişkileri kapsamında paydaşlarla ve kamu sektörü ile sürekli iletişim, krizden başarıyla çıkmanın en önemli koşuldur Kadıbeşgil (2001).

Kriz yönetimi liderlik, sakinlik ve doğru iletişim yönetimi üzerine odaklanmıştır. Başarılı kriz yönetimi zaten farklı koşullara uyarlanmış eylem planları gerektirir. Kriz yönetiminin temel özellikleri şunlardır:

Kriz önceden planlanmış planlar çerçevesinde yönetildiğinde daha az hasara yol açacaktır. Bu planlar kriz durumlarında paniği önleyecektir. Günün hazır planları kâğıt üzerinde yapıldı; yavaşlatılmış kalmak yerine sürekli olarak gözden geçirilmeli, denenmeli ve güncellenmelidir.
Krizi yönetecek olan kişilerin özellikle algı becerilerinin ve etkili şekilde karar vermedeki kapasitelerinin kriz yönetimindeki açıdan oldukça önem taşımaktadır. Kurumdaki yönetici ve

danışmalarında krizi erken şekilde algılamada yeteneğe sahip olmaları başarılı sonuç için oldukça gerekli bir unsurdur.

Kriz yönetiminde topluma bilgi tek bir kanaldan iletilmeli ve halk bu kişi aracılığıyla sürekli bilgilendirilmelidir. Tek bir kaynaktan iletişim kurmak, farklı bilgilerin yayılmasını engelleyecektir. Böylece her bir baştan ve bu durumun kendisinden gelen bir sesin kriz durumu yaratması engellenecek. Kriz üzerinde büyük etkisi olan alanlar krizin yönetilme şeklini değiştiriyor. Kurum müdürünün eylemlerinin veya söylemlerindeki neden olması bir kriz durumunun yönetimi ve ürün veya hizmetin kalitesinden kaynaklanan kriz durumu, farklı yaklaşımlar gerektirir. Kriz yönetimi sırasında kriz şekli, etkilenecek resmi makamlar ve alınacak önlemler dikkate alınmalıdır. Önceden hazırlanmış planlara ek olarak, anında gelişime odaklı esnek bir yönetim anlayışı benimsenmelidir.

Kriz yönetimindeki zor süreç ve karmaşık bir süreç olarak belirlenmiştir. Kriz yönetiminde hızlı sonuçların alınması, acil olan ve etkisiz kararların alınması anlamlıdır. Krizi çözmek; esnek, yaratıcı düşünme, nesnel ve cesur karar vermeyi gerektirir. Takım çalışmasına daha fazla ihtiyaç vardır Luecke (2009).

3.1. Kriz Döneminde Hastaların Konumu

Krizi yönetimindeki hastalar ise göz ardı olmaması gerekmektedir. Gelişmelerin hakkındaki iş görenler sürekli şekilde bilgilendirilmeli örgütsel açıdan yararları için onların sorumluluk almaları sağlanması gerekmektedir. Krizdeki yol açan sebeplerin örgütteki kendisinden oluşan ve çevresindeki oluşan nedenler olarak iki faktör olarak belirlenebilir Bulduklu (2015).

Kurumdan kaynaklanan sebepler: Organizasyonun niteliğinden kaynaklanan organizasyonun durumu ve krizden kaynaklanan faktörler alınabilecek önlemlerdir.

Kurum yapısındaki problemler: Büyük işletmeler birçok departman ve çalışandan oluşan karmaşık ve bürokratik bir yapıya sahiptir. Ancak, yönetici tarafından yönetilen ilişkilerin büyüklüğünü göz ardı etmeden ve iletişimi doğru bir şekilde yönetememek organizasyonları kaçınılmaz olarak krizle karşı karşıya bırakır.

Yönetimin doğasından kaynaklanan problemler: Yöneticiler, organizasyon içindeki ve dışındaki gelişmeleri dikkatle izlemelidir. Kurum içi huzursuzluk ve düşük motivasyon verimlilik krizlerine yol açmaktadır. Kriz, örgütün dışını iyi takip etmeyen, zaman içinde değişiklik görmeyen ve yeni stratejiler geliştiren hükümetler için kaçınılmaz bir sonuçtur. Çevreden kaynaklanan sebepler: Kurumun faaliyet gösterdiği ekonomik sistem; Faaliyetleri üzerinde etkisi olan diğer dış etkenler krizin nedeni olabilir. Organizasyonun bu kriz durumlarına adapte edilmesi ve hızlı çevreyi algılama yeteneği krizin yönetimi için önemlidir.

Doğal unsurlar: Yangın, sel, hırsızlık, kasırga, isyan gibi unsurlardan doğan kayıp ve hasarlar krize yol açmaktadır.

Sağlık alanındaki krizleri sınıflandırmak ve sıralamak oldukça zordur. Enfeksiyöz hastalıklar, felaketler, büyük kazalar, salgınlar, başarısız tıbbi uygulamalar ve sağlık sisteminin işleyişindeki sorunlar, sağlık krizinin bazı örnekleridir.

Yukarıda belirtilen sağlık hizmeti koşullarını özetlemek için alınan önlemler önlem alarak riski en aza indirmek için kullanılabilir. Bununla birlikte, kuruluşun dış çevre koşullarından, nükleer ve biyolojik saldırılardan ve sağlık sisteminden kaynaklanan sorunları çözme yeteneği sınırlı olabilir.

Sağlık hizmetlerinde kriz durumları, bireysel etki yaratma potansiyeli, kurumsal etki olasılığı ve sistemin ayrı ayrı ele alınması gereken olumsuz sonuçları. Bireyleri krize sokan sağlık uygulamalarında, eylemden doğrudan etkilenen kişi veya yakınlarına odaklanan, kurumsal etki

boyutunda paydaşlara ve halka odaklanan bir kriz yönetimi yaklaşımına ihtiyaç vardır (Tekin ve Zerenler, 2008).

Sağlık bakımındaki krizlerin yönetilmesi daha zordur ve diğer alanlardan daha hayati sonuçlara neden olma olasılığı daha yüksektir. Acil-etkili eylemler zamanında müdahale gerektirir. Her hizmet dalında olduğu gibi, kriz de sağlık alanında, sağlık kurumu, hizmetin kalitesi ve / veya sağlık uzmanını olumsuz yönde etkileyebilecek ve bireysel veya kurumsal hayatı tehdit edebilecek önemli bir olaydır. Sağlık hizmetlerinde beklenmeyen durumların genel özelliklerini bilmek, kriz durumundaki iletişimin açısından önem taşımaktadır. Sağlık hizmetlerindeki kriz durumlarında ortak özellikler ise aşağıda belirtilmiştir.

Kriz koşulları, genel olarak etkilemesi muhtemel tehlikeli durumlardır; Karar verme zamanı her kısa süredediir her durumdaki bireyleri için acil olmaktadır. Krize neden olan olaydan mustarip olan insanlar genellikle bu durumun sürekli olacağını, iyileşmenin veya aynı olmanın da imkansızlık olacağı düşüncesindedirler. Diğer açıdan kriz durumlarındaki olduğunda olay türündeki krizdeki dinamik, istikrarsızlık ya da durağan gelişmelerinde eşlik edilmektedir. Krizdeki hissetmedeki olasılığın daha yüksek olabileceği ilgili ya da ilgili olan kuruluşların açısından, krizdeki her zamanki bir dönüm noktası olmaktadır. Bu durumda ise olumlu ve olumsuz sonuçların kaçınılmaz bir halidir. Bu sonuçlarda ise krizdeki etkilenilen zayıf ya da uygun şekilde yönetildiğindeki güç sağlanmaktadır. Sağlık hizmetlerindeki krize yol açılmakta ayrıca olası bir durumda ise hizmet sunumunun sırasında da ortaya çıkabilmektedir.

Sağlığın kendine has özellikleri bağlamında, sağlık kurumlarında bazı olası durumlar şunlardır: İş çeşitliliğinden kaynaklanan durumlar: Sağlık kurumları, belirli bir örgütsel çerçeve içinde çok çeşitli işler sunmaktadır. Sağlık tesislerinin büyük bir kısmı hastane hizmetleri, yiyecek içecek ve konaklama hizmetleri sunmaktadır.

Genellikle dış kaynak kullanımı şeklinde yürütülen bazı hizmetler kendileri bir kriz durumu olabilir. Örneğin, dış kaynak kullanımı şeklinde gıda hizmeti verilen bir kurumdan gelen gıda zehirlenmesi, sağlık kurumunu krizle baş başa bırakacaktır. Aynı şekilde, laboratuvar hizmetlerinde hijyen ve mevcut kitlerin göz önünde bulundurulmaması da krize neden olabilir.

3.2. Kriz Döneminde Çalışanların Konumu

Sağlık hizmetleri çok sayıda profesyonel uzman tarafından sunulmalıdır. Bu, farklı eğitim seviyelerine ve kişiliğe sahip bireylerin birlikte çalışmasını gerektirir. Doktorlar, hemşireler, sağlık memurları, anestezist teknisyenleri, bakıcılar bir ameliyat ekibinde birlikte görev yapmaktadır. Bu kişilerin farklı eğitim seviyelerinden ve sosyal sektörden gelen ilk şartı takım ruhuna sahip olması, açık ve güvene dayalı bir iletişimdir. Deming (1996).

Ekip içerindeki olumlu olan bir iklim olmasında, yaşanılacak herhangi bir olumsuzluktaki durum içerisindeki ekip üyelerinde birbirlerini uyarmasını sağlamıştır. Bu durumdaki ortaya çıkmış bir krizde durumdaki ekip üyelerinde birbirlerine destek olması gereklidir. Aksi durumdaki kriz olasılığında güçlendirme olacaktır. Chun (2005).

Bir sağlık girişiminin niteliğinden kaynaklanmış olan gelişmelerin ise, bütün sağlık girişiminin belirli bir risk taşımasına rağmen; bazı müdahaleler yüksek derecedeki risk gerektirse de hastadaki durumu bu riski gerektirir. Riskin gerçekleşmesi krizdeki ortaya çıkması durumu anlamına gelmektedir. Takımda olumlu bir iklim varlığı, herhangi bir olumsuz durumda ekip üyelerinin birbirlerini uyarmalarını sağlayacak ve kriz durumları olmayacaktır. Bir kriz durumunda, ekip üyeleri birbirlerini destekleyecektir. Aksi takdirde, kriz olasılığını güçlendirecektir.

Sağlık kuruluşları, sıfır hata hedefine yönelik çalışması gereken kuruluşlardır. Başarılı işlerin çoğu gündemde değilken; tek bir gerileme hem kamuoyunu hem de medyanın dikkatini çekiyor. Sağlık

hizmetleri kamu ve özel sektör tarafından verilmektedir. Hem kamu hem de özel sektör için yapılan düzenlemeler bireysel, sosyal ve sistemik boyutlarda krizlere yol açabilmektedir.

Bulaşıcı bir hastalığı olan bireylerin, toplumu korumak amacıyla yetkili makamlara iletilmesi için düzenleme yapılması gibi bazı uygulamalarda, kişisel hakların tacizine yönelik uygulamaları artırabilir; krize neden olabilir.

Klinik veya çevresel çevreden kaynaklanan problemler: Hizmet sunum alanlarının, özellikle hijyen koşullarının kriz yaratma potansiyeline sahip olduğu bilinmektedir.

Sonuç

Kriz durumlarında özellikle de sağlık kurumlarının krizi etik olmayan bir yaklaşımla yönettiği sıkça görülmektedir. Örgütsel veya bireysel çıkarlar için bilginin manipülasyonu, mesajın bilgilendirilmeden dikte edilmesiyle sonuçlanacaktır. Bireyin ve sağlığının sorumluluğunu üstlenme sorumluluğunun üstlendiği paradigma, talimatlara en basit haliyle uymama ile sonuçlanacaktır. Ek olarak, böyle bir yaklaşım krize neden olabilir ve krizi derinleştirebilir.

Kurumlardaki sağlık hizmetindeki sağlayıcılarda beklenmeyen durumlarda ve kriz iletişimi gerektiğinde açık ve samimi iletişime odaklanmalıdır. Savunma yaklaşımı yerine duyguya dayalı olan açık iletişimde, krizin doğru yönetilmesine katkı sağlayacaktır. Krizde sosyal medyada sessiz kalmak yerine, bu kanallardan açıkça ve tamamen izleyicilere bilgi verilmelidir. Bilgi; eksik, yanlış veya çarpık olarak sunulmamalıdır.

Planlanmamış değişiklikler, şirketlerin kriz zamanlarında olumlu veya olumsuz yönde deneyimleyecekleri bir etkidir. Ve kriz mutlaka değişiklikler yapacaktır. Plancılık, krizin beklenmedik bir işlevidir. Olumsuz etkiler ve iç ve dış ortamdaki beklenmedik değişiklikler işi olumsuz etkilemektedir. İşletmeler tecrübesi olmayan bir yola girmek zorunda kalmışlardır.

Kriz sırasında bilgi toplama kabiliyetlerini ve rutin faaliyetlerle standart programlardan çıkma zorunluluğunu azaltmak kontrolün kararlaştırılmasına ve merkezileşmesine yol açmaktadır. Rutin faaliyetlerden çıkma zorunluluğu organizasyonun yapısını ve kabiliyetlerini azalttığı için üst yönetimin güvenini ve kararları başarısızlığa karşı önlem olarak azaltır. Ek olarak, işletmedeki herhangi bir başarısızlık bu eğilimi güçlendirir. Karar sürecine katılım azalır. Üst yönetim ve üst yönetimin güvenini kazanan birkaç kişi bu görevi üstlenmektedir.

Kriz zamanlarında organizasyon çalışanlarının güvenlik, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Organizasyona gergin hava hakimdir. Bu dönemdeki kuruluş üyelerindeki çoğu zamanlardaki geri çekilmelerde eğilim göstermiştir. Üretimin ve hizmetin kalitesinde düşün yaşanmaktadır. İşe yönelik gösterilmiş motivasyondaki zayıflama yaşanır ve iş tatmininde azalma olmaktadır. Kriz öncesindeki bastırılmış stres kaynaklarının ortaya çıkmasında örgütsel çatışmanın başlamasını sağlamıştır. Bu durum ise krizde bireysel hedef kitlesini tehdit etmektedir ayrıca verimsizlik bir korku yaratmıştır. Çalışanlardaki zihinsel yorgunluğun görülmeye başlamasıdır.

Kriz döneminde krizi yaratan sorunu görmezden gelmek yerine, sorunu kabul eden ve probleme odaklı ve çözüm odaklı bir iletişim içerisinde olan dönüşümcü lider, kuruluştan bu yana bilinçli ve amaçlı halkla ilişkiler faaliyetleri aracılığıyla paydaşlarıyla iletişim kuruyor. Kriz sürecinin başlangıcı; İlk kararların olumlu ya da olumsuz, kişinin algı yönünü etkilediği gerçeğine dayanarak, doğru mesajları iletişim sürecinin en başından itibaren, yetkili kişilerce doğru kanalları kullanarak ve yeterli düzeyde almaktadırlar.

Kriz sürecini başarılı bir şekilde yöneterek, bu süreçten faydalanarak süreçteki gizli fırsatları yakalamak ve insan kaynağını bilinçli davranmak, dönüşümcü lider davranmak, kriz planını hazırlamak, kriz ekibi oluşturmak, kriz sözcüsünü belirlemek, kullanmak, Kriz ekibine güven ortamını yaratacak paydaşları tanıtarak, tüm Bu süreçte, paydaşlarla etkin bilgi alışverişi sağlayarak ve medya

kuruluşlarının ve sosyal medya ortamlarının etkin kullanımını sağlayarak kriz yönetiminin başarı oranını artırmak amaçlanmaktadır.

Kaynakça

AKSU, A. (2013), Kriz Yönetimi ve Vizyoner Liderlik, *Journal of Yasar University,* 4(15).

AKDAĞ, M., ARKLAN, Ü. (2013), Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi, *The Journal of Academic Social Science Studies,* 6(4).

BUDAK, G., BUDAK, G., (2004), *Halkla İlişkiler Davranışsal Bir Yaklaşım,* İzmir: Barış Yayınları.

BULDUKLU, Y. (2015). Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Beklenmeyen Durumlar ve Halkla İlişkiler. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*,35, 72-75.

BULDUKLU, Y. (2015), *Sağlık Hizmetlerinde Kriz ve Kriz İletişimi. Sağlık Kurumlarında İletişim,* Anadolu Üniversitesi Yayınları. Haşit, G. (2000). (Ed: E. Yüksel)

CHUN, R. (2005), International Journal of Management Reviews,7 (2), *91*-109p

GÜRKAN, H. *İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Türkiye'nin Büyük Sanayi İşletmeleri Üzerinde Yapılan Araştırma Çalışması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

HAYRAN, O. (2017), *Yönetim ve Sağlık Yönetiminin Temel Kavramları. Sağlık Kurumları Yönetimi İçinde*., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. (Ed. M.Şeker ve Y.Bulduklu)

SARP, N. (2017), *Sağlık Hizmetleri ve Sağlık Hizmet Kuruluşları. Sağlık kurumları Yönetimi İçinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. (Ed. M.Şeker ve Y.Bulduklu)

DEMING, W. E. (1996), *Krizden Çıkış*, İstanbul: Arçelik A.Ş. (Editör: Nevzat Erkmen, Çev.Cem Akaş)

GÜLTEKİN, M., K. (2002), *Krizde Yönetim: Krizde Check-Up ve Krizden Çıkış Yolları*, Ankara: Alp Yayınevi.

KADIBEŞEGİL, S. (2001), *Kriz Geliyorum Der! Kriz İletişimi ve Yönetimi*, İstanbul: MediaCat.

KARAKAYA, A. (2004), Stratejik Yönetim Sisteminin Kriz Yönetimine Katkısı Üzerine Bir Araştırma, *Teknoloji,* 7 (2).

LUECKE, R. (2009), *Kriz Yönetimi: Felaketleri Önleme Becerinizi Geliştirin*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür. (Çev. Yayınları Önder Sarıkaya)

TEKİN, M., ZERENLER, M. (2008), *İşletmelerde Kriz Yönetimi*, Konya: Günay Ofset.

SARP, N. (2017), *Sağlık Hizmetleri ve Sağlık Hizmet Kuruluşları. Sağlık Kurumları Yönetimi İçinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. (Ed. M.Şeker ve Y.Bulduklu)

HAFTACI, V. (2010), *Yönetim Muhasebesi*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ERTEKİN,Y. (1993), *Stres ve Yönetim*, Ankara: TODAİE Yayınları

AKILLI TELEFON VE SOSYAL MEDYADA SAYGI DIŞI DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Hasan Latif
Kocaeli Üniversitesi Hereke MYO
hasan.latif@kocaeli.edu.tr

Doç. Dr. Öznur Gökkaya
Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F.
gokkayaoznur@gmail.com

Engin Karaman
İstanbul Üniv. İşletme Fak. Sayısal Yöntemler
enginkaraman1013@gmail.com

Özet
Bu araştırmanın konusu, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımında (e-iletişimde) yaşanan saygı dışı davranışlardır. Bu araştırmada, 4 demografik ve 21 Likert tipi sorudan oluşan ölçek, 51 romantik ilişkiye sahip genç yetişkine uygulanmıştır. Ölçeğin örneklem yeterliliğini belirleyen KMO test skoru 0.547 çıkmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımında romantik partnerlerin en çok maruz kaldıkları saygı dışı davranış; 1- Meşgule almama rağmen ısrarla aramayı sürdürmek, 2- Cevap vermediğim / veremediğim halde art arda mesaj yazmak ve 3- Sosyal medya hesapları üzerinde kısıtlayıcı ve denetleyici olmak (özel sosyal medya hesabını kapatmayı istemesi, ortak hesap açmayı önermesi, fotoğraf ve ileti paylaşımlarında karşı cinsin paylaştığı ve beğendiğim fotoğraflara karşı çıkması vd.) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte, saygı dışı davranışlar hususunda cinsiyet açısından farklılıklar olup olmadığını aramaya yönelik olarak yapılan T testi neticesinde, sadece bir maddede ayrım tespit edilmiştir. Buna göre, "WhatsApp'ta / sosyal medyada çevrimiçi / aktif olduğu halde cevap vermemek" saygı dışı davranışı konusunda kadınların mağduriyet yaşadıklarını söylenebilir. Romantik partnerine geri dönüş konusunda gecikmenin, erkeklerde daha yaygın olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: saygı, saygı dışı davranış, romantik ilişki, akıllı telefon, sosyal medya

Examination of disrespectful behaviors on smartphone and social media

Abstract
The subject of this research is the disrespectful behaviors experienced in the use of smartphones and social media (e-communication). In this study, the scale consisting of 4 demographic and 21 Likert question types was applied to 51young adults who are in romantic relationships. The KMO test score, which determines the sample adequacy of the scale, was 0.547. According to the findings of the analysis, the most common examples of disrespectful behavior by the romantic partners when using smartphones and social media are; 1- Make call persistently, despite the fact that he/she is busy, 2- Persistent texting even though he/she not being able to give a reply, 3- Being a restrictor and a controller on social media accounts (requesting to close the private social media account, proposing to open a common account, opposing the shared and liked opposite sex photos) was determined. However, as a result of the t-test conducted in order to find out whether there are differences in terms of gender in respect of disrespectful behaviors, only one clause is determined. According to this, it can be said that female partners are victims of disrespectful behaviors (male partners not responding on WhatsApp or social media even though they are online). The delay in returning to a romantic partner has been determined to be more common in men.

Key Words: Respect, Disrespectful behavior, Romantic relationship, Smartphone, Social media

Giriş

Genç insanlar arasında e-iletişim kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır (Nielsen, 2016; Consumer Barometer with Google, n.d.). Yeni elektronik iletişim teknolojileri arasında, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımı son yılların en yaygın e-iletişim araçlarıdır (Statista, 2018a, 2018b). Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması yüzyüze iletişimi zayıflatmıştır (Turkle, 2015, p.13; Przbylski & Weinstein, 2013; Brignall & Van Valey, 2005). İnternet, akıllı telefon ve sosyal medyayı her yerde sınırsız, sürekli kullanma arzusu, aşırı kullanım, sağlıksız kullanım, amaç dışı kullanım; doğal iletişimin gerilemesine ve olumsuz psiko-sosyal etkilere yol açmaktadır (Latif & Göçer, 2017; Latif, Uçkun & Demir, 2015).

Bu araştırma esas olarak, genç yetişkin romantik çiftlerin yüzyüze ilişkilerinde gözlenen saygı dışı davranışların, sanal ilişkilerinde (akıllı telefon ve sosyal medyada) gözlenip gözlenmediğini ortaya çıkarma amacını taşımaktadır.

Saygı kavramı ve ilgili araştırmalar

Frei ve Shaver (2002), saygı kavramının tanımı üzerinde bir uzlaşma olmadığını dile getirmiştir. Fehr ve Russel (1991) saygıyı, sevginin bir alt türü olarak nitelendirmiştir. Saygı, insan ilişkilerinin, biçimsel ve biçimsel olmayan ilişkilerin önemli bir görünümüdür (Hendrick, Hendrick & Zacchilli, 2011). Hirsch'e göre (2003) saygı kavramı eşitlik kavramıyla yakın bağıntı halindedir; buna göre saygı, ancak eşitler arasında söz konusu olabilir ve saygı beklemek, eşitliği sağlamak ile eş anlamlıdır (s.106). Saygı; "bir kimsenin karşısındakini olduğu gibi kabullenmesi" (Singer, 1994, s.134), bir başkasının hayranlık uyandıran özellikleri (Rubin, 1973) olarak tanımlamıştır.

Araştırmalar, romantik ilişkilerde cep telefonunu bağımlılığının (phubbing) ilişkiden duyulan memnuniyeti azalttığını, ilişkiyi aksattığı ve romantik partnerler arasında çatışmaya yol açtığını ortaya koymuştur (Roberts & David, 2016; McDaniel & Coyne, 2016).

Frei ve Shaver 2002 yılında 45 maddelik "partnere saygı" ölçeğini geliştirmiştir. Hendrick ve Hendrick (2006) romantik ilişkilerin önemine vurgu yapmış, saygı konusunu bu ilişkilerin bir bileşeni olduğunu öne sürerek, romantik ilişkilerde saygı ölçeği geliştirmişlerdir.

Araştırmanın yöntemi

Bu araştırma kapsamında, Kocaeli Üniversitesi Hereke MYO'da genel iletişim dersini almakta olan öğrencilerden ilk olarak yüz yüze tartışma yöntemiyle akıllı telefon ve sosyal medyada karşılaştıkları saygı dışı davranışları belirtemeleri istenmiştir. Belirtilen görüşler doğrultusunda toplam 41 adet madde elde edilmiştir. Bu maddeler, eleme ve yeniden düzenleme sürecinin ardından, 4 demografik ve 21 Likert tipi sorudan oluşan bir anket formuna dönüştürülmüştür. 21 soru, 11'li Likert ölçeğinde tanımlanmış olup, [hiç yaşanmayan (0)'dan çok sık yaşanan (10)'a] doğru artan bir sırada derecelendirilmiştir. Son aşamada anket 51 romantik ilişkiye sahip genç yetişkine uygulanmıştır. Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 20.02 dir. Katılımcıların 35'i kadın, 16'sı erkektir. Romantik partnerler en çok WhatsApp üzerinden kısa mesajlarla iletişim kurduklarını (% 66.7) bildirmişlerdir; ardından sırayla akıllı telefon ile konuşma (% 21.6), Whatsapp'ta konuşma (% 7.8) ve akıllı telefondan SMS kulanımı (% 3.9) gelmektedir. Ölçeğin örneklem yeterliğini belirleyen KMO test skoru, 0.547 çıkmıştır. Bu skor yeterli aralıkta (>0.5) kabul edilebilir.

Analiz ve Bulgular

Yapılan analiz sonucunda test maddelerinin ortalamaları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1 Madde ortalamaları ve standart sapmaları

Maddeler		$\bar{x}$ + SS
1.	Mesajımı gördüğü halde cevap vermemek	2,62 ± 2,82
2.	Cevapsız çağrılarıma uzun süre geri dönüş yapmamak	2,74 ± 2,59
3.	Meşgule almama rağmen ısrarla aramayı sürdürmek	4,58 ± 3,72
4.	Kısa mesajlarıma geç cevap verir ve müsait olmadığını bildirmemek	3,15 ± 2,95
5.	Konuşurken beklemeye alır ve dakikalarca dönüş yapmamak	0,94 ± 1,59
6.	Yazdığım mesajları tam okumaz, son cümlelerini dikkate alarak yanıtlamak	2,11 ± 2,95
7.	Mesajlarında kısaltmalar kullanmak	3,11 ± 3,32
8.	Whatsapp'ta mesajımı gördüğü halde cevap vermemek	2,19 ± 2,49
9.	Whatsapp/sosyal medyada çevrimiçi/aktif olduğu halde cevap vermemek	2,88 ± 2,89
10.	Cevap vermediğim/veremediğim halde art arda mesaj yazmak	4,41 ± 366
11.	Büyük harflerle mesaj yazmak	1,52 ± 2,04
12.	Telefonla iletişime geçmek için belirlediğimiz zamana uymamak	2,25 ± 2,64
13.	Özel konularımızı, yanında biri olduğu halde benimle konuşması	1,66 ± 2,40
14.	Sosyal medya hesaplarım üzerinde kısıtlayıcı ve denetleyici olmak (özel sosyal medya hesabımı kapatmamı istemesi ve ortak hesap açmayı önermesi, fotoğraf, ileti paylaşımlarda, karşı cinsin paylaştığı ve beğendiğim fotoğraflara karşı çıkması vd.)	3,94 ± 3,44
15.	Cinsiyetçi yaklaşmak (örneğin, erkek mayolu fotoğrafını paylaşabilir, ama kadın paylaşamaz..)	2,80 ± 3,36
16.	İstemediğim halde geç saatte ısrarla aramak	1,47 ± 2,80
17.	Ses kaydı gönderdiğimde, "sonra dinlerim" demesi ama dinlememesi	1,47 ± 2,93
18.	Emredici konuşmak	3,09 ± 2,96
19.	Telefonuna gelen çağrılar için "önemsiz" deyip yanıt vermemek	1,78 ± 2,65
20.	Mikrofon açık konuşurken sesli video izlemek	1,43 ± 2,53
21.	Mikrofon açık konuşurken başkalarıyla mesajlaşmak	2,25 ± 3,12

Elde edilen bulgulara göre, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımında romantik partnerlerin en çok maruz kaldıkları saygı dışı davranış; 1- Meşgule almama rağmen ısrarla aramayı sürdürmek, 2- Cevap vermediğim / veremediğim halde art arda mesaj yazmak ve 3- Sosyal medya hesapları üzerinde kısıtlayıcı ve denetleyici olmak (özel sosyal medya hesabını kapatmayı istemesi, ortak hesap açmayı önermesi, fotoğraf ve ileti paylaşımlarında karşı cinsin paylaştığı ve beğendiğim fotoğraflara karşı çıkması vd.) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte, saygı dışı davranışlar hususunda cinsiyet açısından farklılıklar olup olmadığını aramaya yönelik olarak yapılan T testi neticesinde, sadece bir maddede ayrım tespit edilmiştir. Buna göre, "WhatsApp'ta / sosyal medyada çevrimiçi / aktif olduğu halde cevap vermemek" saygı dışı davranışı konusunda kadın partnerlerin mağduriyet yaşadıklarını söylenebilir. Ayrıca, romantik partnerine geri dönüş konusunda gecikmenin, erkeklerde daha yaygın olduğu belirlenmiştir.

Sonuç

Bu araştırma, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımında saygı dışı davranışları incelemiştir. Saygı konusu, yüz yüze ilişkilerde üzerinde durulmuş bir konu olsa da, e-iletişim alanında saygı veya saygı dışı davranışlar incelenmemiştir. Bu açıdan bakıldığında, araştırmanın özgün ve öncü nitelikte olduğunu ve bu yönüyle teoriye katkı sunduğunu söyleyebiliriz. Araştırmanın uygulama alanına da katkıları olacağı öngörülmektedir. Romantik ilişkinin, evliliğe ve aile yaşamına geçişin ilk adımı olarak görülmesi, bu ilişkinin önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, araştırmanın sonuçlarından, romantik eşler yararlanabilirler. Araştırmanın ayrıca, aile ve sosyal ilişkiler alanında uzman görevlilerin ilgisini çekebileceğini düşünmekteyiz. Son olarak, araştırmanın özellikle erkek romantik partnerlere uyarıcı nitelikte bulgular ortaya koymuştur; buradan yola çıkarak, erkek partnerlere romantik ilişkilerini saygı temelinde sürdürmelerini tavsiye ediyoruz.

Kaynakça

Brignall, T. W., & Van Valey, T. (2005). The impact of Internet communications on social interaction. *Sociological Spectrum, 25*(3), 335–348.

Consumer Barometer with Google. (n.d.). The Millennials. Retrieved from https://www.consumerbarometer.com/en/stories/millennials

Frei, J. R., & Shaver, P. R. (2002). Respect in close relationships: Prototype definition,self-report assessment, and initial correlates. *Personal Relationships , 9*(2), 121–139.

Hendrick, S. S., & Hendrick, C. (2006). Measuring respect in close relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 23*(6), 881–899.

Hendrick, C., Hendrick, S. S., & Zacchilli, T. L. (2011). Respect and Love in Romantic Relationships. *Psychological Research Records, 1*(2), 316–330.

Hirsch, J. S. (2003). *A courtship after marriage: Sexuality and love in Mexican transnational families*. Berkeley: University of California Press.

Latif, H., & Göçer, K. (2017). Examining the relationship between e-communication use and the communication behaviors of generation 2000 in Turkey from the perspective of parents. International Peer-Reviewed Journal of Communication and Humanities Research, Summer(16), 40–67. Retrieved from http://www.uhedergisi.com/dergi/examining-the-relationship-between-e-communication-use-and-the-communication-behaviors-of-generation-2000-in-turkey-from-the-perspective-of-parents20171023071723.pdf

Latif, H., Uçkun, G., & Demir, B. (2015). Examining the Relationship Between E-Social Networks and the Communication Behaviors of Generation 2000 (Millennials) in Turkey, *33*(1), 43–60.

McDaniel, B. T., & Coyne, S. M. (2016). "Technoference": The interference of technology in couple relationships and implications for women's personal and relational well-being. *Psychology of Popular Media Culture*, *5*(1), 85–98.

Nielsen. (2016). Millennials are top smartphone users. Retrieved from http://www.nielsen.com/us/en/insights/news/2016/millennials-are-top-smartphone-users.html

Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (2013). Can you connect with me now? How the presence of mobile communication technology influences face-to-face conversation quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, *30*(3), 237–246.

Roberts, J. A., & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior*, *54*, 134–141.

Rubin, Z. (1973). *Liking and loving*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Singer, I. (1994). *The pursuit of love*. The Johns Hopkins University Press.

Statista. (2018a). Number of smartphone users worldwide from 2014 to 2020 (in billions) [The Statistics Portal]. Retrieved from https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/

Statista. (2018b). Number of social network users worldwide from 2010 to 2021 [The Statistics Portal]. Retrieved from https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/

Turkle, S. (2015). *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*. New York: Penguin press.

TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN TAHMİNİ: EKONOMETRİK BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. Necla TEKTAŞ
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi / Ekonometri
ntektas@bandirma.edu.tr

Kübra TURHAN
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi / Ekonometri
kubraaturhaan@hotmail.com

Özlem KAYA
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi / Ekonometri
ozlemkaya524@gmail.com

Özet

Bu çalışmada globalleşen ve sürekli yenilenen Türkiye ekonomisinde ekonomik ve mali olarak ele alınan kayıt dışı ekonomi sorunu üzerinde durulmuştur. Çalışma, 2006 Ocak - 2018 Aralık dönemine ait çeyrek dönemlik verileri kapsamaktadır. Ampirik analizlerde, MIMIC model uygulanıp AMOS programı kullanılmıştır. Çalışmadaki bağımsız değişkenler; ödenmemiş vergi, enflasyon, döviz kuru, dış ticaret hacmi iken bağımlı değişkenler ise gayri safi yurtiçi hasıla, para arzı ve iş gücüne katılım oranıdır. Çalışmanın birinci bölümünde kayıt dışı ekonomi tanımlanmış, boyutları incelenmiş ve nedenleri araştırılmıştır. Ekonomik göstergeler için yapılan tahminlerdeki değişim ele alınarak uygulanan para ve maliye politikalarının etkinliği incelenmiştir. İkinci bölümde literatürdeki benzer çalışmalar incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise uygulanan tahmin yöntemleri üzerine bilgi verilip ardından tahminlemeye yönelik MIMIC model analizi yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise analiz sonuçlarından yola çıkılarak kayıt dışı ekonominin tahmini sonuçları değerlendirilmiş ve öneriler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı Ekonomi, MIMIC Model, Vergi Yükümlülüğü

TURKEY AND INFORMAL ECONOMY FORECAST: ECONOMETRIC APPROACH

Abstract

In this research, globalized and continously renewing Turkey's off-the-record economy problem that is deald financially and economically is focused on. Research includes datas of quarter period of 2006 january-2018 december. In emperical analysis, MMIC model is applied and the program "AMOS" is used. Independent variables of research are; unpaid taxes, inflation, Exchange rate and foreign trade volume. Dependent variables are; GDP, money supply and labor force participation rate. In the first part of research, off-the-record economy is defined, it's size is examined and it's causes are investigated. Efficiency of Money and financial policies are examined through changes of guesses over economical indicators. In the second part, similar works in literature are examined. In the third part of the research, information about guess techniques that is applied is given and then, MIMIC model analysis that is intended for forecasting. In the final part of the research; based on analysis results, estimated outcome of off-the-record economy is evaluated and advices are shared.

Keywords: Informal economy, MIMIC model, tax liability.

1. GİRİŞ

1960'lı yıllarda tartışılmaya başlanan kayıt dışı ekonomi, 1970'li yıllarda Türkiye'de ekonomik ve mali sorun olarak ele alınan yükselen piyasa ekonomilerinde istihdamın ve iktisadın gelişebilmesi için kayıt dışı ekonomi önemli bir yer kaplamaktadır. Ülkelerin ekonomileri incelendiğinde, işleyiş olarak karışık ve çok yönlü bir yapı gözlenmektedir. Kaydı tutulmayarak oluşan ekonomik faaliyetler, gerekli tedbirler alınmadığında zaman geçtikçe artış göstermekle birlikte ekonomik istikrara zarar

vermektedir. Kayıt dışı ekonomi performans öngörülmesinde göstergelerin ve amaçların sapmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple kayıt dışı ekonomi Türkiye'de ve diğer ülkeler açısından önemli bir toplumsal sorun olarak kendini hissettirmektedir.

Kayıt dışı ekonomi, fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen kaydı tutulmayarak kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyetlerdir. Bu durumda, ulusal gelir hesaplarına kayıtlı olmayan faaliyetler, kayıt dışı ekonomiyi teşkil eder. Loayza; Portes Castells ve Benton tarafından kullanılan bir tanımdan yola çıkarak kayıt dışı ekonomik faaliyeti benzerleri niteliğindeki faaliyetlerin düzenlendiği (kontrol edildiği) yasal ve sosyal bir çevrede, toplumun kurumları tarafından düzenlenmeyen faaliyetler bütünü olarak tanımlamıştır. Yaptığı tanımlamaya ve kayıt dışının oluşumuna göre kayıt dışı ekonomiyi dört gruba ayırmıştır.

- Yasa Dışı Ekonomi (Suça ilişkin olanlar)
- Beyan Dışı Ekonomi(Kurallara aykırı olanlar)
- Hane halkı Sektörü
- Enformel Sektör (Loayza, 1997).

Para ve maliye politikalarının etkin bir şekilde oluşturulması oluşturulan bu politikalarda maksimum verim ve fayda sağlanması, kayıt dışı ekonominin güvenilir tahminlenmesini zorunlu kılmaktadır. Kayıt dışı ekonominin yasalara aykırı olması, ahlaki normlara aykırı olması, vergilendirilmemiş olması, gelir veya fayda elde edilmesi, istatistiksel olarak ölçülememesi ve GSMH hesaplarında yer almaması gibi özellikleri bulunmaktadır.

1970'lerde ABD ekonomisinde, yıllarca devam eden enflasyon, yüksek seviyede işsizlik oranı, düşük büyüme hızı ve verimlilikte azalma gibi sorunlar eşanlı olarak yaşanmıştır. Ekonomistler tüm bu sorunların bir arada yaşanması durumunu ifade etmek amacıyla 1920'lerde "ekonomik kriz", 1970'ler de "stagflasyon" kavramlarını kullanmışlardır. Ancak bu kavramlar ekonominin içinde bulunduğu durumu açıklamada yetersiz kalınca, iktisatçılar tarafından ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü gizli bir sektörün varlığı tartışılmaya başlanmıştır. Kayıt dışı ekonomi, 1970'lerde sanayileşmiş ülkelerin gündemine bu tartışmalarla oturmuştur.(Kırcı, 2013)

Kayıt dışının büyük bölümünü; vergi sorumluluğu, işgücü piyasalarında yapılan değişimler, haftalık çalışma saatlerinde meydana gelen düşüşler, sosyal güvenlik kesintilerindeki artışlar ve emeklilik yaşının düşürülmesi gösterilmektedir.

Kayıt dışı istihdam hem Türkiye hem de dünya için bir realitedir. Her ne kadar kayıt dışı ekonominin toplam ekonomi içinde oranını düşürmek adına çalışmalar yapılmakta ise de, bu çalışmaların gerekli olduğu fakat yeterli olmadığı bir gerçektir.(Yıldız, Yıldız, 2017)

Türkiye'de yaygın olarak tartışılan ekonomik fenomen literatürde ikinci ekonomi, gayri resmi ekonomi, yeraltı ekonomisi, kara para ekonomisi, görünmez ekonomi, gölge ekonomi, gizli ekonomi ve vergi dışı piyasa ekonomisi gibi bazıları nötr bazıları daha negatif çağrışımlar yapan birçok terimle karşılanmaya çalışılmıştır (Savaşan v.d, 2016). Genel olarak negatif çağrışımlar yapan kayıt dışı ekonominin çok sayıda olumsuz etkisi görülmektedir. Öncelikli olarak ekonomi politikalarının etkinliğini azaltır, vergi gelirlerinin azalmasına ve vergi yükünün adaletsiz dağılmasına sebep olur. Sosyal güvenlik kurumlarının finansal pozisyonunu bozmakla birlikte işletmelerin yetersiz çalışmasına neden olur. Örgütlenmiş suç çetelerine mahal verir. En önemli etkisi ise ekonomi gerçek büyüklükleri ile izlenemez ve makro dengeler oluşturulamaz. Bunun yanı sıra bilinmeyen olumlu etkileri de oldukça fazladır. Niteliksiz iş gücüne istihdam yaratarak ekonomiyi canlandırır ve böylece tasarruflar üzerinde çarpan etkisi yaratarak ekonomik büyümeyi hızlandırır. Enflasyonu, krizleri ve sosyal patlamayı önler. Enflasyonist baskıyı hafifleterek tüketicinin düşük fiyatla mal arzı ve sermaye birikiminin oluşmasına ortam hazırlar. Böylelikle geliri, istihdamı ve üretimi arttırdığı düşünülmektedir.

Tüketici üzerindeki enflasyonist bakıyı hafifleterek düşük fiyatla mal arzı ve sermaye birikimine katkıda bulunur. Ayrıca kayıt dışı faaliyetlerin vergi dışında kalması vergi yükünün yatırımlara

kaymasına yol açar. Dolayısıyla üretimi, istihdamı ve geliri arttırdığı varsayılır. Kayıt dışı ekonominin kısa dönemde olumlu etkileri ekonomiyi canlı tutsa da uzun dönemdeki yıkıcı etkiler ekonomiyi derinden sarsmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi her ülke için belirli bir oranda sorun teşkil etmektedir. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında bir takım nedenler bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonominin nedenlerini başlıklar altında topladığımızda mali nedenler, ekonomik nedenler, sosyal nedenler, siyasi nedenler, psikolojik nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenleri incelediğimizde en önemli sebep olarak vergileme gösterilmektedir. Devletin getirdiği sınırlamalar ve ekonomik düzenlemeler kayıt dışı ekonominin kısıtlanmasında önemli bir etken oluşturmaktadır. Ayrıca ülkelerin gelişmişlik düzeyi, yaşam şartları, siyasi otoritenin zayıflaması, devletin saygınlığının yitirilmesi oluşan nedenlerinin birer boyutu olarak gösterilebilir. Gelişmiş ülkelerde kurumsal ve vergisel faktörler ön planda iken gelişmekte olan ülkelerde yapısal faktörler ön plandadır.

Kayıt dışı ekonomiyi tam anlamıyla ölçmek mümkün değildir. Boyutunun sürekli arttığı düşünüldüğü için tahminlemeler bu yönde yapılmaktadır. Ülkemizde yüksek enflasyon, spekülatif kazançlar, nüfus dinamikleri, göç, düşük istihdam, ağır vergi yükü, adaletsiz vergi sistemi, gelir dağılımında adaletsizlik, denetim dışında kalan ekonomik faaliyetlerin kayıt dışı ekonomiyi arttırdığı gözlenmektedir. Ancak son yıllarda devletin izlediği politikalar ve verdiği teşvikler doğrultusunda kayıt dışı ekonomide önemli bir düşüş gözlenmektedir. Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan raporda 2014 yılında kayıt dışı ekonominin GSYİH'ya oranı %26 iken 2018 yılında %21,5 e gerilediği görülmektedir. Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların tarım dışı istihdama oranı incelendiğinde %22 lerden %17 lere düşüş gözlenmektedir. Bu durum devletin tarım sektöründe vermiş olduğu teşviklerin kayıt dışı ekonomiyi azaltmaya yönelik atılan doğru bir adım olduğunu göstermektedir. Ayrıca 2014 yılında kayıtlı faal mükellef sayısı 4,9 milyon iken 2018 yılına gelindiğinde ise 5,4 milyona yükselmiştir. Bu durum kayıt dışı ekonominin son yıllarda kontrol altına alınmaya yönelik politikalar izlendiğini göstermiştir.

NO	GÖSTERGE ADI	MEVCUT	2014	2015	2016	2017	2018
1	Kayıt dışı ekonominin GSYH' ya oranı	% 26,5	% 26	% 25	% 24	% 23	%21,5
2	Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların tarım dışı istihdama oranı	% 22	% 22	% 20	% 19	% 18	% 17
3	Kayıtlı faal mükellef sayısı	4,9 Milyon	5 Milyon	5,1 Milyon	5.2 Milyon	5,3 Milyon	5,4 Milyon

KAYNAK: T.C. Kalkınma Bakanlığı Kayıt Dışı Ekonominin Azalması Program Eylem Planı

Şekil 1. Türkiye'nin Kayıt Dışı Tahmini (2014-2018)

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de kayıt dışı ekonomiyi farklı yöntemler kullanarak ampirik olarak analiz eden çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmaların bir kısmı Tablo 1'de özet olarak verilmiştir.

Tablo 1. Literatürdeki Çalışma Örnekleri

Yazar (lar)	Yöntem	Değişkenler	Ülke/ Dönem	Bulgular
AKÇA & BAL (2018)	Otokorelasyon Testi, Yapısal Kırılma CUSUM Testi, Eş-Bütünleşme F Testi, ARDL Analizi	Dolanımdaki Para, Milli Gelir, Faiz Oranı, TÜFE, Vergi Geliri	Türkiye 1986-2015 (Yıllık)	Kayıt dışı ekonomide ara ara artış trendi olsa da, genel olarak bir düşüş gözlemlenmiştir.
ZENGİN & TÜTÜNCÜ 2016	Basit Parasal Oran Yaklaşımı ARDL Analizi	Dolanımdaki Para Nakit Para, Toplam Vadesiz Mevduat, Milli Gelir Seviyesi, Dolaşım Hızı,	Türkiye 2006:1-2015:2 (Üç Aylık)	Vergi gelirlerinin kayıt dışı ekonomiye etkisi incelendiğinde uzun dönem katsayılarının kısa dönem katsayılarına göre daha anlamlı olduğu görülmüştür. Bu ilişki ters yönlüdür; vergi gelirlerinde artış uzun dönemde kayıt dışı ekonomiyi azaltmaktadır. Kısa dönemde meydana gelen dengesizlik uzun dönemde de giderilmektedir.
AY & SUGÖZÜ & ERDOĞAN (2014)	Granger Nedensellik Testi	Kayıt Dışı Ekonomi, Vergi Yükü, Enflasyon, Vergi Afları	Türkiye 1985-2012 (Yıllık)	Kayıt dışı ekonomi ile vergi yükü arasında olumlu ve anlamlı ilişki gözlenmiştir. Enflasyon değişkeni için aralarında pozitif ilişkiye rastlanmasına rağmen anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.
ELGİN (2011)	Koentegrasyon Analizi, Gregory-Hansen Yapısal Kırılma Testi Panel Veri Analizi	Kayıt Dışı Ekonomi Vergi Yükü, GSYİH, Asgari Ücret, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik	Türkiye 1950-2009 (Yıllık)	Kayıt dışı ekonomi ve vergi yükümlülüğü arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Zaman serisi analizi negatif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi için vergilerin, kayıt dışı ekonomi ile ilişkili olmadığı görülmüştür.
BALDEMİR & ÖZKOÇ & İŞÇİ (2009)	MIMIC Model	GSMH, Yabancı Yatırımlar, Yolsuzluk, Kamu Harcamaları, Vergi Yükü, Sağlık Harcamaları, Enerji Harcamaları, Tasarruflar	Türkiye 1980-2002 (Yıllık)	Bütün değişkenler incelendiğinde yolsuzluk yapmak 80li yıllardan bu yana Türkiye ekonomisinin temel sorunu olmuştur.

AKALIN & KESİKOĞLU (2007)	Granger Nedensellik Testi, Regresyon Analizi	Kayıt Dışı Ekonomi, GSMH	Türkiye, 1975-2005 (Yıllık)	Kayıt dışı ekonominin ekonomik performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.
KÖK & ŞAPÇI 2006	Johansen İz Testi, Johansen Maksimum Özdeğer Testi,	Nakit Para Reel Gelir, Mevduat Faizi, Kamu Personel Harcamaları, Ortalama Vergi, Genel Fiyat Seviyesi	Türkiye 1985-2004 (Yıllık)	Bankacılık sektörünün kayıt dışı ekonomiye etkisi gözlenmektedir. Aynı zaman da iç göçün de kayıt dışı ekonomiyi etkilediği sonucuna varılmıştır.
US 2004	Vergi İncelemeleri Yaklaşımı, Johansen Eşbütünleme Analizi	Emisyon, Faiz, Tüfe, Maaş, Gsmh,	Türkiye 1987-2003 (Üç Aylık)	Kayıt dışı ekonomi kayıtlı ekonomiyi besler niteliktedir. Korelasyon katsayısı sonuçlarına göre pozitif bir ilişki gözlenmektedir. Bu gibi nedenlerle vergi oranlarının yüksekliği, kayıt dışının sebebi olarak gösterilmektedir.
ÇETİNTAŞ & VERGİL (2003)	Johansen Koentegrasyon Analizi, Regresyon Analizi, MIMIC Model.	Dolanımdaki Para, Milli Gelir, Vergi Gelirleri, Fiyat Endeksi, Mevduat Faiz	Türkiye 1971-2000 (Yıllık)	Tahmin olasılığı güç olan kayıt dışı ekonomi hesaplamaları ülkemizde geniş bir alan kapladığı düşünülmektedir.

3.AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada bağımlı değişken olarak gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), para arzı (PA), iş gücüne katılım oranı (İŞK), bağımsız değişken için ödenmiş vergi (ÖV), enflasyon (ENF), döviz kuru (DK), dış ticaret (DT) kullanılmıştır. Veriler Tüik' dan (Türkiye İstatistik Kurumu) ve Merkez Bankası'ndan alınmıştır. Mimic model analizi yapılırken 2006 - 2018 yılları arasında çeyrek dönemlik değişken veri setleri kullanılmıştır.

Kayıt dışı ekonominin tahminlenmesi için birçok yöntem bulunmaktadır. Ancak bu tahminlerin büyük bir kısmı kayıt dışı ekonomiyi tahmini rakamlarla temsil etmekten öteye geçememektedir. MIMIC (çoklu neden-çoklu gösterge) model kayıt dışının hem nedenlerini hem de göstergelerini aynı anda ele aldığı için diğer geliştirilmiş yöntemlere karşı üstünlüğü olan bir yöntemdir ve geçmişte yapılmış çalışmalar incelendiğinde mımıc model sıkça karşımıza çıkmaktadır.

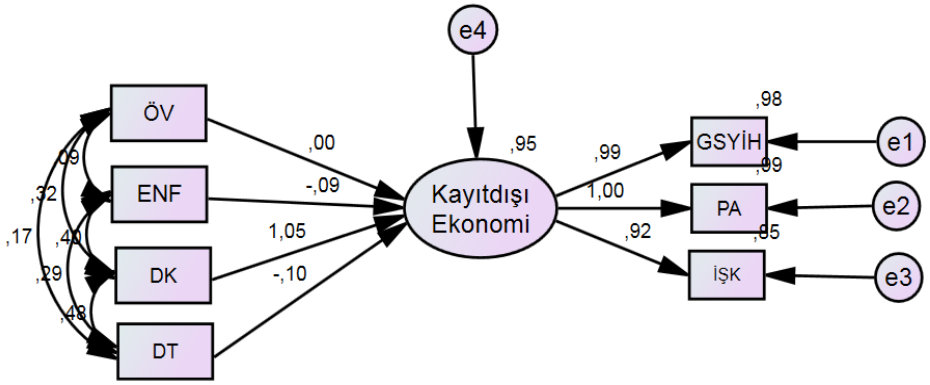

Şekil 2. MIMIC model ile kayıt dışı ekonomi analizi

Şekil, gizli değişken kayıt dışı ekonomiyi oluşturan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve ne şekilde olduğunu gösteren program çıktısıdır. Model katsayıları standartlaştırma işlemi yapılarak modele dahil edilmiştir. Model katsayıları incelendiğinde ödenmiş vergilerin kayıt dışı ekonomiye etkisi olmadığı, enflasyon ve dış ticaret hacminin ise negatif etkisi olduğu, döviz kurunun ise pozitif bir etkisi olduğu gözlenmektedir. GSYİH'ya ilişkin varyansın %2 sinin, para arzına ilişkin varyansın %1 inin, iş gücüne katılım oranı varyansının ise %15 inin kayıt dışı ekonomi tarafından açıklandığı görülmektedir.

(GFI) 0,802 yakın uyum testi için p değeri RMSEA 0,335 Normed fit indeks(NFI)i 1 olarak bulunmuştur. Böylece gözlenen değişkenlere ilişkin varyans ve kovaryanslarının model tarafından oldukça iyi açıklandığı görülmektedir. Dış ticaretteki 1 birimlik standart sapma artışı kayıt dışı ekonomide %0,10 oranında azalttırmaktadır. Döviz kurundaki 1 birimlik standart sapma artışı ekonomide kayıt dışı ekonomiyi %1,05 oranında arttırmaktadır.

5.SONUÇ

Türkiye' de kayıt dışı ekonomi kısa dönemde fon birikimi, istihdam artışı gibi olumlu etkiler oluştururken uzun dönemde yıkıcı olumsuzluklar yaratmaktadır. Kayıt dışı ekonominin çapı genişledikçe GSYİH ve dolayısıyla ülkelerin ekonomik büyümelerine olumsuz etki yaratmaktadır. Bağımsız değişkenler ele alındığında enflasyon haricinde diğer değişkenlerin etkisi literatürü destekler niteliktedir. Kayıt dışı ekonomi kavramı hiçbir zaman tam olarak ölçülemeyeceğinden bir belirsizlik olarak düşünülmektedir. Bu alanda gerçekleşen faaliyetlerin tümü için yolsuzluk kavramını kullanmak doğru değildir. Ancak bu durum resmi kayıtlarda kamu ve özel sektör açısından güvencesiz bir ortam oluşturmaktadır. Finansal piyasalardaki güven azalışı ekonomik parametreleri negatif etkilemekte ve denetlenemeyen kayıt dışı ekonomi rant arayışını ve yolsuzluğu beraberinde getirmektedir.

Beşeri sistemde bu kavramın legalleşmesiyle birlikte bireyler devletin sunmuş olduğu imkanları eksik bulup rehavet ortamına dahil olarak kayıt dışı ekonomiyi olağanlaştırma fikriyle hareket ederek bu durumun makul olduğu düşüncesine kapılmaktadır. Kısa dönemde piyasaya kayıt dışı sürülen ürün fiyatlarının düşük olması tasarruflarda artışa sebep olsa da uzun dönemdeki yıkıcı etkisi azımsanamayacak kadar önemlidir. Devletin bu konuda uzun dönemli bir çözüm politikası izlemesi gelecekte ekonomik açıdan ülkemizin refah düzeyinin korunması adına önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

Akalın,G., Keskinoğlu,F; (2007) "Türkiye'de Kayıdışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi" *Zkü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 71-87.

Akça,E.,Bal,H. (2018) "Ekonometrik Yaklaşım Yoluyla Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini " *Hitit University Journal of Social Sciences Instute* 11(1) 685-708.

Ay,A., Sugözü,İ., Erdoğan,S. (2014) "Kayıt Dışı Ekonomi" *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Selcuk University Journal of Institute of Social Sciences* Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı 23-32.

Baldemir,E., Özkoç,H.,İşçi,Ö. (2009) "MIMIC Model ve Yolsuzluk Üzerine Türkiye Uygulaması" *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 49-63.

Çetintaş, H., Vergil, H. (2003) "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini." *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 4(1),15-30.

Elgin,C. (2012) "Vergiler ve Kayıtdışı Ekonomi: Bir Değerlendirme Ve Türkiye Örneği" *ODTÜ Gelişme Dergisi* 39 (Ağustos) 237-258

KIRCI, N. (2013) "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini: Ekonometrik Bir Yaklaşım" Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E yüksek lisans tezi 22

LOAYZA, N.A. (1997) "The Economics Informal Sector, a Simple Model and Some Empirical Evidence from Latin America."Polıcy Research Workıng Paper: 1727

SAVAŞAN, FATİH. (2004) "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri" *Yaklaşım Y.* Antalya.

Kök,R., Şapçı,O. (2006) "Kayıtdışı Ekonomi" Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı, Ankara.

Zengin,H., Tütüncü,A. (2016) "Kayıtdışı Ekonominin Tahmini ve Vergi Gelirleri ile Arasındaki İlişki" *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 53(612)

Us,V. (2004) " Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği" 17 http://www.tek.org.tr Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni

Yıldız, Z.ve Yıldız, S. (2017). "Kayıt Dışı Ekonomi Bağlamında, Dünya ve Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam, Terhaneler ve Çocuk İşçiler." *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 19*: 96–106.

MATEMATİK VE HAYAT İLİŞKİSİ ÜZERİNDE MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Sinan AYDIN
Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü
sinanaydin1704@yahoo.com

Özet
Matematiğin soyut ve teorik yönünün yanında uygulama alanının temel göstergelerinden bir tanesi de günlük hayattaki işlevselliğidir. Öğrencilerin matematiğe olan ilgilerini artırmak amacıyla, öğretmenler kavramaların günlük hayatta kullanılmalarını mutlaka örneklendirmelidirler. Bu çalışmada, meslek yüksekokulu öğrencilerinin matematik kavramlarının günlük hayatta kullanımına ilişkin görüşlerinin incelenmesi ele alınmıştır. Bu amaçla, Kocaeli Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören 105 öğrenciden oluşan bir örneklem oluşturulmuştur. Veriler, açık uçlu sorulardan oluşan bir veri toplama aracı ile elde edilmiştir. Araştırma verileri analiz edildiğinde, meslek yüksekokulu öğrencilerinin matematiğin günlük hayatta kullanımına ilişkin oldukça düşük düzeyde bilgi sahibi oldukları sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin çoğu, günlük hayatta sadece sayılarla ilgili dört işlemi gerektiren hesaplamalarda ve kar-zarar hesaplamaları gerektiren yüzde hesaplamalarında matematikten faydalanıldığını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Matematik Ve Günlük Hayat, Meslek Yüksekokulu Öğrencisi, Öğrenci Görüşü

VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS' VIEWS ON THE RELATION BETWEEN MATHEMATICS AND LIFE

Assoc. Dr. Sinan AYDIN
Kocaeli University, Kocaeli Vocational School Accounting and Taxation Department
sinanaydin1704@yahoo.com

Abstract
One of the main indicators of mathematics is its functionality at the life beside the abstract and theoretical way of this course. To increase the interest of students to mathematics, teachers need give important examples in their lectures for the application of the mathematics concepts to life. In this study, it was focused on the vocational school students' views according to application of mathematical concepts to life. For this aim, the sample composed of 105 students was selected from Kocaeli Vocational School. The data was obtained an open-ended questionnaire data collection tool. The analyse of the research data showed that Vocational School Students had low level information about the relation between mathematics and life. Additionally, many of the students stated that they benefited from mathematics only the accounting with numbers for main four operations and profit - loss accounts for percentage calculations.

Key words: mathematics and daily life, vocational school students, student view

GİRİŞ

Öğrencilerin matematik dersinde öğrendikleri kavramların günlük hayatla ilişkilendirilmesi, onların matematik dersine olan ilgi ve motivasyonlarını artıracağı aşikardır (Hoyles at all., 2002; Gainsburg, 2008; Albert ve Antos 2000; Boaler, 1997). Öğrenme amaçlarından faydacılık ilkesine göre öğrenilenin bir işlevselliği olmalıdır. Ülkemizde son yıllarda hazırlanan matematik ders kitaplarının kavramların günlük hayatla bağlantılarına sıklıkla vurgu yapıldığını görmekteyiz. Matematik-günlük hayat ilişkisinin yeterince anlaşılabilmesi için kitaplarda anlatılan bu tip uygulamaların öğretmen tarafından yeterince vurgulanması gerekmektedir.

Matematik günlük hayat ilişkisini irdeleyen birçok akademik çalışma yapılmıştır (Daley & Valdès, 2006; Edwards & Ruthven, 2003; Gainsburg, 2008; Gainsburg, 2008; Northcote & Marshall, 2016;

Lee, 2012; Lerman, 1998; Masingila, 2002; Özgeldi & Osmanoğlu, 2017; Perlmutter, Bloom, Rose, & Rogers, 1997; Zeuli, Ben-Avie, 2003). Bu çalışmalarda, matematik-günlük hayat ilişkisinin öğretmenler tarafından yeteri kadar işlenmediğini, sadece çok basit ve kısa örneklerle geçiştirildiğini ve dolayısıyla öğrencilerin matematik ve hayat bağlantısını bilmedikleri ifade edilmektedir.

Bu çalışmada meslek yüksekokulu öğrencilerinin matematik kavramlarının günlük hayatta kullanımına ilişkin düşünceleri, matematik bilgilerini günlük hayat olayları üzerine uygulama düzeyleri araştırılmaktadır.

YÖNTEM

Çalışmada öğrenci görüşleri açık uçlu sorular kullanılarak toplandığından nitel bir araştırmadır. Veriler, Kocaeli Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi bölümünde okuyan 105 öğrenciden elde edilmiştir. Veri toplama aracı 3 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular oluşturulurken ilgili alan yazı çalışmaları incelenmiş ve en sade hale getirilmiştir.

1. Matematik bilgileriniz günlük hayatta işinize yarıyor mu?
2. Günlük hayatın hangi alanlarında matematik bilgilerinizden faydalanıyorsunuz?
3. Hangi matematik kavramlarını günlük hayatta kullanıyorsunuz?

Öğrencilerin birinci soruya verdikleri yanıtlar “hiç”, “kısmen” ve “oldukça” olarak üç başlık altında toplanmıştır. İkinci soruya verilen yanıtlara göre uygulama alanları tablosu oluşturulmuştur. Üçüncü soruda ise öğrencilerin günlük hayatta kullandıkları matematik kavramları kategorize edilmiştir.

1. Matematik bilgileriniz günlük hayatta işinize yarıyor mu?

Öğrencilerin matematiği günlük hayatta kullanmaya ilişkin yaklaşımlarının farklılık gösterdiği söylenebilir (Tablo 1).

Tablo 1: Öğrencilerin matematik bilgilerini günlük hayatta kullanma sıklığı

Kullanma Sıklığı	**Frekans (n)**	**Yüzde (%)**
Hiç	13	12,38
Kısmen	74	70,47
Oldukça	18	17,14

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların matematikte günlük hayatta kullanma alışkanlıklarının “kısmen” düzeyinde yoğunlaştığı görülmektedir (%70,47). Matematik bilgilerinden günlük hayatta hiç faydalanmadığını düşünen öğrenci gurubunun (%12,38) oldukça düşük olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yüksek düzeyde matematik bilgilerinden gündelik işlerinde faydalanan öğrencilerin (%17,14) yüksek düzeyde olduğu söylenemez.

2. Günlük hayatın hangi alanlarında matematik bilgilerinizden faydalanıyorsunuz?

Öğrencilerin bu soruya verdikleri yanıtlar biraz farklılık göstermekle beraber günlük hayatın belirli alanlarında toplandığı görülmüştür. Burada öğrencilerin belirttikleri günlük hayat alanlarının öğrencilerin kendi yaşam biçimleri ile de direkt alakalı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Başka bir ifadeyle öğrenciler sadece kendi yaşam tarzları içinde olan alanları değerlendirmişlerdir. Bu soru öğrencilere değil de öğretmenlere veya işverenlere sorulursa ortaya çıkacak günlük hayat alanlarının farklılık göstereceği aşıkardır. Katılımcıların günlük hayat alanları ile ilgili verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda olduğu gibi kategorize edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin matematikten faydalandıkları günlük hayat alanları

Günlük hayat alanı	**Frekans (n)**	**Yüzde (%)**
Kişisel hesaplamalar (para, not gibi)	105	100
Alış-veriş	105	100
Zaman hesaplamaları (doğum, gün-ay-yıl gibi)	92	87,61
Ekonomik durum analizi (ülke, aile gibi)	54	51,42
Yapım-tasarım (inşaat, maket gibi)	22	20,95
Muhtelif problem çözme istekleri (bakkal -komşu gibi)	13	12,38
Bilimsel hesaplamalar (fizik-kimya-biyoloji gibi)	7	6,66
Uzay hesaplamaları (uzaklık-yakınlık gibi)	3	2,85

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin matematik bilgilerini kullanım şekillerinin belli başlı üç-beş alanda yoğunlaştıkları görülmektedir (Tablo 2). Bu durumun öğrencilerinin matematiksel bilgi kapsamları ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Öğrencilerin derslerinde yoğunlaştıkları ve bolca tekrarladıkları temel matematik kavramlarından günlük hayatta büyük ölçüde yararlandıkları söylenebilir. Ancak, kavramsal düzeyde anlamayı gerektiren ve teknik sayılabilecek matematik kavramlarını günlük hayata transfer etmede zorlandıkları ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamının, kendi kişisel hesap-kitap işlerinde ve alış-veriş işlerinde matematikten istifade ettiği görülmektedir (%100). Öğrencilerin parasal harcamaları, okul başarı düzeylerini belirlemek için sınav başarı puanlarının analizi, haftalık çalışma ve sosyal aktivitelerinin planlanması, derslerin devam-devamsızlık durumları gibi birçok eylemsel durum kişisel hesaplamalar kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca yaptıkları her türlü alış-veriş hesabında bütçelerinin kontrol edebilmek için yapılan hesaplamalar alış-veriş kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu iki alanda kullanılan matematiksel bilgi olarak tam sayılarla yapılan dört işlemler, bir-bilinmeyenli denklemlerin çözümü ve basit yüzde hesaplamaları olarak ifade edilebilir. Öğrenciler yaşlarını gün ay yıl olarak hesaplamada, arkadaşları ile yaşlarının kıyaslanmasında ve ilerideki belirli bir tarihte kaç yaşında olacaklarını belirlemede de sıkça matematiksel bilgilerine başvurdukları görülmektedir (%87,61). Bu gibi hesaplamaların basit dört işlem uygulamaları ile kolaylıkla yapılabildiği söylenebilir. Katılımcıların yarıya yakınının (%51,42) dört işlem, yüzde hesaplamaları, denklem kurma ve çözümle, kar-zarar hesaplamaları gerektiren kişilerin ülkelerin ve kurumların bütçe hesaplarının analizini içeren ekonomik durum analizlerini yaptıkları gözlemlenmiştir. Öğrenciler, matematiğin problem çözme, denklem kurma, fonksiyon bilgisini kullanma, geometrik kavramlardan yararlanma, basit matematiksel modeller kurma ve çıkarsama yapma becerilerini kullanmayı gerektiren günlük hayat alanlarında oldukça düşük performansa sahiptirler; muhtelif problem çözme istekleri (%12,38), bilimsel hesaplamalar (%6,66) ve uzay hesaplamaları (%2,85).

3. Hangi matematik kavramlarını günlük hayatta kullanıyorsunuz?

Kocaeli Meslek Yüksekokulu Muhasebe Bölümü öğrencileri, matematiği günlük hayatta kullanmada faydalandıkları matematik kavramları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Günlük hayatta kullanılan matematik kavramları

Matematik kavramları	**Frekans (n)**	**Yüzde (%)**
Dört işlem	105	100
Doğal sayılar	105	100
Tam sayılar	72	68,57
Kar-zarar hesaplamaları	71	67,61
Kesirler – ondalık sayılar	58	55,23
Düzlemde açı çevre alan işlemleri	56	53,33
Yüzde hesaplamaları	38	36,19
Kümelerde işlemler	14	13,33
İrrasyonel sayılar	3	2,85
Üç boyutlu uzayda geometrik hesaplar	2	1,90

Yukarıdaki tabloda (Tablo 3) görüldüğü gibi öğrencilerin tamamının günlük hayatta kullandıkları matematik kavramları dört işlem (%100) ve doğal sayılardır. Tam sayılar (%68,57) ve Kar-zarar hesaplamaları (%67,61), öğrencilerin yarıdan biraz fazlasının günlük hayatta faydalandıkları kavramlar olduğu söylenebilir. Yine benzer şekilde kesirler (%55,23) ve düzlemde temel geometrik hesaplamalar (53,33) öğrencilerin yarısının sosyal hayatlarında kullandıkları kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Yüzde hesaplamaları, öğrencilerin sadece üçte birinin (%36,19) günlük hayatlarında tercih ettikleri ya da kullanma becerisini gösterdikleri kavram olarak belirlenmiştir. Meslek yüksekokulu öğrencilerinin çok az bir kısmının kümelerde işlemler, irrasyonel sayılar ve üç boyutlu uzayda geometrik hesaplamalar kavramlarını günlük hayatlarına transfer edebildikleri görülmüştür.

SONUÇ

Çalışmanın analizleri değerlendirildiğinde, günlük hayatlarında matematikten faydalanan meslek yüksekokulu muhasebe bölümü öğrenci sayısının oldukça yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Bununla birlikte matematiğin hayatın her alanında var olduğu göz önüne alınırsa, öğrencilerin matematiği günlük hayatın farklı alanlarında kullanma düzeylerinin yüksek olduğu söylenemez. Benzer şekilde muhasebe bölümü öğrencilerinin öğrendikleri matematik konuları göz önünde bulundurulduğunda, bu bilgilerin sadece bir kısmını günlük hayatlarında kullanabildikleri ve kavramların zorluğu arttıkça günlük hayatta uygulayan öğrenci sayısının azaldığı sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin öğrendikleri bütün matematik kavramlarını günlük hayatın her alanına taşıyabilmeleri, kavramların derinlemesine anlaşılması ve derslerde yapılan uygulama sayısının artırılması ile mümkün olması muhtemeldir.

KAYNAKLAR

Albert, L. R., & Antos, J. (2000). Daily journals connect mathematics to real life. *Mathematics Teaching in the Middle School, 5,* 526-531.

Boaler, J. (1997). *Experiencing school mathematics: Teaching styles, sex, and setting*. Philadelphia: Open University Press.

Daley, G., & Valdès, R. (2006). *Value added analysis and classroom observation as measures of teacher performance: A preliminary report* (Publication No. 311). Los Angeles: Los Angeles Unified School District; Program Evaluation and Research Branch; Planning, Assessment and Research Division.

Edwards, A., & Ruthven, K. (2003). Young people's perceptions of the mathematics involved in everyday activities. *Educational Research, 45*(3), 249-260.

Gainsburg, J. (2008). Real-worlds connections in secondary mathematics classrooms. *Journal of Mathematics Teacher Education, 11*(3), 199–219.

Hoyles, C., Wolf, A., Molyneux-Hodgson, S., & Kent, P. (2002). *Mathematical skills in the workplace: Final report to the Science, Technology, and Mathematics Council*. London: Institute of Education, University of London.

Lee, J-E. (2012). Prospective elementary teachers' perceptions of real-life connections reflected in posing and evaluating story problems. *Journal of Mathematics Teacher Education, 15*(6), 429-452.

Lerman, S. (1998, June). *Mathematics has lost its anorak: School students' views of mathematics.* Paper presented at the ESRC Seminar, 'The Production of a Public Understanding of Mathematics', University of Birmingham.

Northcote, M., & Marshall, L. (2016). What mathematics calculations do adults do in their everyday lives?: Part 1 of a report on the Everyday Mathematics Project [online]. *Australian Primary Mathematics Classroom, 21*(2), 8-17.

Masingila, J. (2002). Examining students' perceptions of their everyday mathematics practice. *Journal for Research in Mathematics Education, Monographs, 1*, 30–39.

Özgeldi, M., & Osmanoğlu, A. (2017). Matematiğin gerçek hayatla ilişkilendirilmesi: Ortaokul matematik öğretmeni adaylarının nasıl ilişkilendirme kurduklarına yönelik bir inceleme. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 8(3), 438-458.*

Perlmutter, J., Bloom, L., Rose, T., & Rogers, A. (1997). Who uses math? Primary children's perceptions of the uses of mathematics. *Journal of Research in Childhood Education*, *12*(1), 58–70.

Zeuli, J. S., & Ben-Avie, M. (2003). Connecting with students on a social and emotional level through in-depth discussions of mathematics. In N. M. Haynes, M. Ben-Avie, & J. Ensign (Eds.), *How social and emotional development add up: Getting results in math and science education* (pp. 36–64). New York: Teachers College Press.

KÜRESEL MARKALARIN ÜLKELERE GÖRE GELİŞTİRDİKLERİ REKLAM STRATEJİLERİ: COCA-COLA ÖRNEĞİ

Semra OF
Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli
semraof@hotmail.com

Öğr. Gör. İsmail Kılıçaslan
Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü
isokaslan@hotmail.com

Özet
Reklam anlayışının başlaması ile, insanlar arasındaki değiş tokuşun başlaması aynı dönemlere tekabül etmektedir. Günümüze kadar ulaşmayı başarabilen eski Mısır, Babil, Yunan ve Roma kalıntılarında reklama ait bazı bulgulara rastlanmıştır. Mısır'da papirüse yazılan yazılar ve çizilen resimler, alınan esirlerin fiyatları ve özelliklerinin kazınmış olduğu duvarlar Roma ve Yunan'daki şehirlerin meydanlarındaki taşlar üzerine çeşitli malların ürünlerinin gösterilmesi ve gladyatörlerin yarışmalarının ilanlarının asılmış olması reklamın hangi aşamalardan başlayarak günümüze kadar nasıl ulaştığına dair birkaç örnektir. Sesli spotlar ile başlayan reklamcılığın marka ve amblemleri gelişmiş ve değişik alanlara yayılmıştır. Özellikle orta çağ esnaf loncalarının kalite kontrol zorunluluğunu getirmesi üzerine markalaşmanın vazgeçilmez bir olgu haline geldiği söylenebilir. Bu sayede ürününü markalaştırmayı başarabilen üretici, markasız bir ürüne göre daha avantajlı bir şekilde satış önceliğini elde etmiş olur. Orta çağın ekonomik ve toplumsal yapısı, üretimde tezgahların kullanılmaya başlanması, yeni pazarların oluşması ve bununla birlikte nakliyecilik ihtiyacının hissedilmesi reklamcılığın doğuşunun öncül etkenleri arasında sayılabilir. Bu çalışmada Coca-Cola'nın ülkelere göre geliştirdiği reklam stratejileri araştırılmıştır. Örnek reklamların çözümlenmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Reklam Stratejileri, Pazarlama, Coca-Cola, Pepsi

ADVERTISING STRATEGIES DEVELOPED BY GLOBAL BRANDS ACCORDING TO COUNTRIES: COCA-COLA EXAMPLE

Abstract
With the start of advertising, the commencement of the exchange between people corresponds to the same periods. Some findings of the ad have been found in ancient Egypt, Babylonian, Greek and Roman ruins that have been able to reach the present day. In Egypt, the writings and drawings drawn on the papyrus, the prices of the captured prisoners and the characteristics of their properties were shown. Advertising and emblems of advertising, starting with audio spots, have developed and spread to different areas. In particular, it can be said that branding has become an indispensable phenomenon when it comes to the quality control requirement of the guilds of the Middle Ages. In this way, the manufacturer can achieve branding, the product is more advantageous than a non-branded product sales priority. The economic and social structure of the Middle Ages, the beginning of the use of machines in production, the formation of new markets and the need to carry it together with it can be counted among the leading factors in the emergence of advertising. In this study, advertising strategies developed by Coca-Cola are investigated. Sample ads were analyzed.

Keywords: Advertising Strategies, Marketing, Coca-Cola, Pepsi

1. GİRİŞ

Reklam anlayışının başlaması ile, insanlar arasındaki değiş tokuşun başlaması aynı dönemlere tekabül etmektedir. Günümüze kadar ulaşmayı başarabilen eski Mısır, Babil, Yunan ve Roma kalıntılarında reklama ait bazı bulgulara rastlanmıştır. Mısır'da papirüse yazılan yazılar ve çizilen resimler, alınan esirlerin fiyatları ve özelliklerinin kazanmış olduğu duvarlar Roma ve Yunan'da ki şehirlerin meydanlarındaki taşlar üzerine çeşitli malların ürünlerin gösterilerin ve gladyatörlerin yarışmalarının

ilanlarının asılmış olması reklamın hangi aşamalardan başlayarak günümüze kadar nasıl ulaştığına dair birkaç örnektir.

Sesli spotlar ile başlayan reklamcılığın marka ve amblemleri gelişmiş ve değişik alanlara yayılmıştır. Özellikle orta çağ esnaf loncalarının kalite kontrol zorunluluğunu getirmesi üzerine markalaşmanın vazgeçilmez bir olgu haline geldiği söylenebilir. Bu sayede ürününü markalaştırmayı başarabilen üretici, markasız bir ürüne göre daha avantajlı bir şekilde satış önceliğini elde etmiş olur. Orta çağın ekonomik ve toplumsal yapısı, üretimde tezgahların kullanılmaya başlanması, yeni pazarların oluşması ve bununla birlikte nakliyecilik ihtiyacının hissedilmesi reklamcılığın doğuşunun öncül etkenleri arasında sayılabilir.

2. REKLAMCILIĞIN DOĞUŞU

Üreten ve tüketen arasındaki mesafenin gittikçe açıldığını dolayısıyla üretici ile tüketicinin iletişiminin koptuğunu göz önünde bulundurduğumuzda üretici ile tüketici arasındaki iletişimi sağlayacak, bağlantıyı kuracak bir aracıya ihtiyaç vardır. Reklam bu aracılık görevini üstlenerek iki uç arasında köprü görevi yapmaktadır. Bundan yola çıkarak reklamı şu şekilde tanımlayabiliriz. Reklam bir işin, bir malın veya bir hizmetin belirli bir ücret karşılığında, tanıtımı yaptırılarak genel yayın araçları aracılığı ile geniş kitlelere tanıtılmasıdır. Bir ürüne ya da bir hizmete ait bir iletinin, sözlü ya da görsel olarak hedeflenen kitleye iletilmesi işlemidir.

Reklamda talep oluşturulur. Reklam ele aldığı mal ve hizmetleri, en beğenilecek taraflarını ön plana çıkartarak hedef kitlenin temel ihtiyaçlarının dışında (yemek, içmek, dinlenmek gibi)yeni ihtiyaçlar hissetmesini amaçlar.

Yukarıda bahsettiğimiz reklamın genel amaçlarının dışında bazı özel amaçlarının olduğunu da söyleyebiliriz. Bunlar işletmenin saygınlığının sağlanması, kişisel satış programının desteklenmesi, dağıtım kanalı ile ilişkilerin geliştirilmesi, ilgili sektöre ait genel talebin artırılması, ürünün denemeye ikna edilmesi, ürünün kullanımının yoğunlaştırılması, ürünün tercih edilmesinin devamının sağlanması, oluşturulan imajın doğrulanması ya da değiştirilmesi, alışkanlıkların değiştirilmesi, yapılan hizmetin iyi olduğunun vurgulanması, piyasaya hâkim olmak istenmesi gibi.

Dünyada ilk kez 1930'lu yılların sonlarında ABD'de tanımlanmış, daha sonra da 1950'lerde savaş sonrası dönemde iyice olgunlaşmış, yükseliş döneminde geçmiştir. Bu dönemlerde gerçekleşen değişimlerde kullanılan "önce" ve "sonra" kavramı toplumun farkındalık düzeyini arttırmıştır. Müziğin, sanatın, modanın, sinema ve televizyonun değişmesi ile birlikte gençlik birdenbire bir varlık kazandı ve otoriteyi ele geçirmek istediği için gündemi belirlemeye başladı. Fakat bu değişim istekleri hiç de kolay olmadı. Örneğin 1958 yılında askere gitmek zorunda olan Elvis Presley'in saçlarının kesilme görüntüsü, ilerlemeyi engelleyen idarenin bu tür bir güç kullanarak gençlere bir mesaj vermek niteliği taşıyordu.

Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir klişesinden yola çıkarak 1963' te dünyanın tekrar değiştiğini görüyoruz. Koyu renk takım elbise, beyaz gömlek ve siyah örgü kravatların yerini düşük belli hippi pantolonları ve pöti kareli gömlekler aldı.

Bu köklü kültürel değişiklikler, yaratıcı ifadeyi ve bunun etraftaki her şeyle koyu bir karşıtlık içinde olan fiziksel görünümün üzerindeki etkisini göstermektedir. Topluma yayılan bu etki, karşıtlık, değişim ve bu deneyimler insanın yaratıcılığını her geçen gün arttırdı. İngiliz hükümetlerinin sanat okullarına art arda ciddi yatırımlar yapması, bu yeni neslin üretmesine ve yeni şeyler keşfetmesine imkân sağlamıştır. Bu yeni sanat okullarını bitiren öğrenciler görevler ile boğuşan İngiliz üretim sektörüne, yaşanılan zor çalışma ortamlarına itibar etmeyip yazmayı, resim yapmayı, fotoğraf çekmeyi, tasarım yapmayı, film çekmeyi tercih etmişlerdir.

Modern reklam dönemlerinden Postmodern reklam dönemine geçişte reklamların içerik ve tekniklerinin değiştiği açıkça görülmektedir. Fakat bir aracı olarak kullanılan reklam, ilk doğduğu günden itibaren bu zamana kadar bazı özelliklerini muhafaza etmeyi başarmıştır. Reklam içerik ve

teknik açısından sürekli olarak bir değişim içerisindeyken, bir iletişim aracı olarak reklamlarda değişmeyen tek şeyin belli bir mesajı vermesi ve bunu ekonomik ve toplumsal yapıya uygun olarak yapması görülmektedir.

Modern dönem reklamlarında akılcılığın ve ulusal ticaretin öne çıktığı ve içeriğindeki metinlerde görsel ve yazılı göstergelerin bu duruma uygun mesajlar verdiği görülmektedir. Postmodern dönem reklamlarında ise hem toplumsal yaşamda hem de üretim aşamasında bireyselliğin öne çıktığını ve mesajlarında bu yönde olduğunu görmekteyiz. Reklam biçim ve içerik açısından geçirdiği bütün dönüşümlere rağmen temel eğiliminden vazgeçmeyerek sistemin koşullarına göre ihtiyaçlarına uygun mesajlar üretmeye devam etmiştir.

2.1. Modern Reklamcılığın İlk Örneği

Bill Bern Bach, 1949'da James Doyle ve Maxwell Dane ile birlikte New York'ta Doyle Dane Bernbach (DDB) adlı reklam ajansını kurdu. Üçü de yabancıydı. Metin yazarı olan Bernbach ve Dane Yahudi, Doyle ise içki seven bir İrlandalıydı. Her üçü de yerleşik düzene ve yönetime karşıydılar. Düzenin tam karşısındaydılar ve onlar için eğlence vericiydi. Özellikle 1950'lerin kurumsal Amerika'sının yönetim kurallarının dışında idiler. Bütün bu dezavantajları rağmen Bernbach New York'ta Şöhret kazanmaya başladı. İsim yapan birçok projeden sonra 1959'da Volkswagen için teklif verme imkânı buldu.

Nazi Almanya'sında tasarlanmış bir otomobili Amerikan vatandaşlarına satmak oldukça zorlu bir mücadele istiyordu. Çünkü bu dönemlerde Amerikan tarihi" büyük" anlayışını benimsemiş ve bütün politikalarını bu anlayış üzerine yürütmekteydi. Amerika büyük hırsları, büyük fırsatları, büyük şirketleri ve büyük otomobilleri seven büyük bir ülkeydi. Bu büyüklük sadece fiziksel anlamda değil felsefi bir inanç halini de almıştı.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen DDB Volkswagen işini kazandı. Ajans o zamana kadar benzeri görülmemiş yaratıcı ve uzlaştırıcı olan ve çığır açıcı bir strateji izleyerek bir dizi reklam hazırladı ve gerçekleri söyledi. Bunları yaparken zekâ ve çekiciliği de kullanmayı ihmal etmedi. Kamuoyuna şirketlerinde herkes gibi insanlardan meydana geldiği fikrini hatırlatarak oluşturduğu bu reklam kampanyasına alçakgönüllülüğü de kattı.

Volkswagen Beetle küçük, çirkin ve gürültü ama güvenilirdir ve sağlam üretilmiştir. Moda ve geçici hevesleri bünyesinde barındırmaz. Bernbach bu inançlar çerçeve bir kampanya oluşturdu." küçük düşün"," limon" ve" Otomobili boyadıktan sonra boyayı boyarız" gibi sloganlar kullandı.

Bern Bach'ın zekâsı ve çekiciliği, Amerika'nın büyük otomobil seven halkının, küçük bir otomobile hayran kalmasını sağladı. Bu reklamlarla birlikte bakabilir. Bernbach ve ekibi efsane bir ajans oldu. Böylece modern reklamcılıkta doğmuş oldu.

Şekil 3: DDB şirketinin kurucuları

2.2. Reklam Kampanyası

Firmaların ürettikleri mal ya da hizmetleri tek bir reklam çalışması ile tanıtarak rakip firma veya ürün ile rekabet etmeleri, tüketicinin hafızasında sürekli olarak kalması mümkün olmadığı için gerek genel pazarlama hedeflerine ulaşmak gerekse reklamın özel amaçlarını yerine getirmek için en ince ayrıntısına kadar planlanmış bir reklam serisine ihtiyaç vardır ki buna reklam kampanyası denir. Kampanya ile mevcut durum analizi yapılır. Sonra belli stratejiler ve amaçlar doğrultusunda birden çok eylem planlanarak ve son kontroller yapılarak uygulamaya geçilir. Reklam kampanyasında yapılacak reklam çalışmalarında hangi ihtiyaçların işleneceği, reklam içeriğinin nasıl olacağı, reklam araştırmalarının verilerine göre alınacak stratejik kararlar, yürütülecek taktikler ve bu etkinliğin ölçülmesi çalışmaları gibi aşamalar bulunur.

Reklam kampanyası oluşum süreci şu aşamalardan meydana gelir;
Araştırma ve durum analizi (malın üretim süreci ve şartları, ürünün yaşam, süresi ürünün içinde yer aldığı genel kategori vb.)
Kampanyanın amaçlarının saptanması (reklamın iletişim ve satış amacı)
Kampanya stratejisinin saptanması (ürünün ve fiyatlandırmanın doğruluğu, dağıtımın yeterliliği)
Kampanya bütçesinin belirlenmesi (reklam ajanslarına, yapım şirketlerine ve medyalara ödenecek miktarlar)
Etkileyici ve Özgün çalışmalar (kampanya boyunca tüketiciye neler söyleneceğinin belirlenmesi bu belirlenen temaların tüketici nasıl söyleneceğinin saptanması ki bu mesaj, başlık, slogan veya metin yoluyla yapılabilir)
Medya kullanım kararlarının alınması (hedef kitlenin belirlenmesi ve izlediği iletişim araçlarının tespiti, reklam mesajının uygulanması, ürünün hangi pazarda dağıtıldığı vb.)
Kampanyanın uygulanması,
Kampanyanın değerlendirilmesi (kampanyanın seçilen reklam araçlarında yer almadan önce ön değerlendirme yapılması ve kampanya bittikten sonra yapılan değerlendirme)

3. COCA COLA'NIN ANA STRATEJİLERİ

Coca-Cola'nın girişimcilik ve inovasyon başkan yardımcısı olan David Butler'ın Linda Tischler'le birlikte yayınladığı kitapta Coca-Cola'nın nasıl yıllar içinde bu kadar büyük bir marka haline geldiği açıklanmıştır. İlk kez 1886 yılında ortaya çıkan Coca-Cola'nın açıkladığı rakamlara göre, dünyada her gün 1,9 milyar adet Coca-Cola satılmaktadır. Bu büyük başarının kaynağının şu 7 önemli stratejiden kaynaklandı belirtilmektedir.

Marka eşsiz ve test edilmiş bir formüle sahiptir.
Coca-Cola'nın ortaya çıkışı eczacı olan John Pemberton'un ağrı kesici bir şurup yapmaya çalışırken tesadüf eseri Coca-Cola'nın formülünü bulmasıyla başlar.
Akılda kalıcı ve değişmez bir logoya sahiptir.

Coca-Cola'nın logosu değişik zamanlarda ufak tefek değişikliklere maruz kalsa da bu markayı temsil eden isimler tarafından "çekirdek logo" olarak adlandırılmış, 1923 yılında standart haline getirilerek bu çekirdek logo üzerinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır.
Dağıtımı tescilli bir şişe ile sağlandı.
1888 yılında şirketi satın alan Asa Griggs Candler, 1915 yılında Coca-Cola için bir şişe yarışması yapmaya karar verir. Bununla Coca-Cola'nın bir marka kimliğine bürünmesi amaçlamıştır.
Satış yapılan her noktada belli standart kurallar uygulandı.

1919 yılında Coca-Cola'nın yeniden el değiştirmesi ile birlikte, marka olarak tanınan bir firmanın çok daha Ötesine gidilmiş ve yeni standartlar oluşturulmuştur. Özellikle üzerinde durulan ana noktalardan birisi de bir sıcaklık derecesi belirtilmemesine rağmen hangi sıcaklıkta sunulması gerektiği üzerinde durulmuş ve kampanyalarda "soğuk içiniz" ibaresi dikkat çekmeye başlamıştır.

70 yıl boyunca fiyatın sabit tutulması.
Coca-Cola'nın piyasaya sunulduğu 1886' dan 1959'a kadar fiyatı hiç değişmemiş ve sabit tutulmuş ve 5 sente satılmıştır. Bundan dolayı bazı reklamlarında "5 sent" ibaresini kullandığı görülmektedir.

Dünya marka kimliğinin ne demek olduğunu Coca-Cola ile öğrendi.
Coca-Cola'nın tüketiciler üzerinde bıraktığı etki kendi tanıtımı için en önemli kriterlerden biri oldu. O dönemlerde yapılan her reklamda aynı mesaj aynı standartlar sunulmuş, "Drink Coca-Cola/Delicious and refreshing" cümlesi önce Amerika Birleşik Devletleri'nde daha sonra da bütün ülkelerin reklamlarında ana slogan haline gelmiştir.

Mükemmel bir bayilik sistemi kuruldu.
İlk üretim amacı ilaç olan sonradan içeceği dönüşen Coca-Cola, üretim için birçok firma ile anlaşmış ve zaman içinde küresel bir marka haline dönüşmüştür. Günümüzde 250'den fazla bağımsız üretici aynı standartlar ile üretim yapmaya devam etmektedir.

3.1. Coca-Cola'nın Kültürel Değişikliklerden Etkilenmesi

Dünya üzerinde farklı kültürel çeşitliliklerin bulunması küresel markaların bu konuda daha araştırmacı ve daha dikkatli olmalarını gerekli kılmıştır. Bundan dolayı uygulanan reklam kampanyaları sürecinde dilin kullanımında kültürel faktörleri ön planda tutmak gerekmektedir. Firmalar reklam kampanyalarını düzenlerken, hedef kitleye mesajlar gönderilirken, marka isimleri oluşturulurken kullanılan kelimelerin anlamlarının ve yan anlamlarının detaylı araştırılması gerekmektedir. Aksi takdirde kullanılan kelime istenmeyen başka bir anlam ifade edebilmektedir.

3.2. Uluslararası Rekabet Stratejileri

Coca-Cola'nın satılan ürünleri her yerde aynı değildir. Ülkeden ülkeye ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Örneğin Türkiye'deki Coca-Cola markaları; Cappy, Coca-Cola Light, Coca-Cola Zero, Nestea Light, Nestea, Fanta, Sprite, Burn iken Fransa'da, ise şunlardır; Burn, Caffeine-free Cola,Caffeine-free Diet Cola, Caffeine-Free Coca-Cola Light, Coca-Cola, Coca-Cola Zero, Diet Coke with Lemon, Coca-Cola Light with lemon, Diet Fanta, Fanta Zero, Fanta free, nestea, Sprite, Sprite Zero, Diet Sprite.

Türkiye ve Fransa'yı Coca-Cola kapsamında karşılaştırdığımızda, Fransa'nın ürün zenginliği ve derinliği bakımından daha geniş olduğunu, Türkiye'de bulunmayan birçok ürünün Fransa'da birçok farklı çeşidi ile bulunduğunu görmekteyiz. Coca-Cola'nın ürün içeriğine bakıldığında enerji içecekleri, alkolsüz içecekler, meyve suları, çaylar ve kahveler gibi ürünler olduğun görülür. Bundan dolayı rakip olarak görülen firmalarda içecek firmaları olarak karşımıza çıkar ve ülkeden ülkeye ürünler farklılık gösterir.

Başarıya ulaşmış ve küresel marka olma yolunda ilerlemiş bütün firmalar gibi Coca-Cola da büyüme hızını arttırdıkça onu taklit eden ürünler piyasaya çıkmaya başlamıştır. Bundan dolayı Coca-Cola'yı diğer taklitlerinden ayırt edici ve her durumda tanınabilen bir şişe dizayn edilerek 1916 yılında geniş kapsamlı üretime başlamış ve bu şişe tasarımı 40 yıl boyunca kullanılmıştır. 1955 yılında büyük boy ambalaj üretilene kadar Coca-Cola'nın ürettiği tek tasarım olarak devam etmiştir.

Coca-Cola etkin su kullanımı kapsamında kuraklık ve su savaşlarından dolayı su kaynaklarını verimli kullanmayı amaçlamış, çevreye duyarlı bir kampanya başlatarak hedef kitleye doğaya saygılı ve duyarlı bir firma olduğunu göstermeye amaçlamıştır. Suyun etkin kullanılması kapsamında yürütülen kampanyalarda başlangıç noktası evdeki su tasarrufu olarak belirlenmiştir. İşletmelerin ve şahısların en çok para ve su tasarrufu sağlayabileceği yerler evler olduğu için su analizleri yapılması öngörülmüştür. Bundan dolayı suyun her zaman tam kapasite olarak elde edebileceği varsayımı değişim göstermektedir. Birçok firmanın su analizlerinin eksik çıkmasından dolayı Coca-Cola bu tür verilerini paylaşarak suyun etkin kullanımı ekseninde şeffaf bir kampanya yürütmüştür.

Piyasada ilk varlıklarını sürdürmeye başlayan firmalar ve markalar büyüdükçe ve geliştikçe kendi ulusal sınırları içinde kalmaları onlara yeterli gelmemekte ve uluslararası pazara girme isteği doğmaktadır. Bunda teknolojinin gelişmesi önemli rol oynamıştır. Ulusal sınırlarının dışına çıkarak küresel bir marka olma yolunda ilerlemek isteyen firmaların büyük belirsizlikler ve büyük risklerle karşılaşmaması için gerekli ve yeterli analizleri yapması gerekmektedir. Bundan dolayı firmaların uluslararası pazarlama stratejilerinin temellendirmeleri lazım gelir.

3.3. Coca-Cola'nın Ülke Sınırlarının Dışına Çıkması

Amerikan-İspanyol Savaşı sırasında, Küba'da görev yapan Benjamin Franklin Thomas adında bir asker Kübalıların şişelenmiş olarak satılan bir meşrubatı içtiklerini görür. Bundan dolayı neden Coca-Cola da şişelenerek başka ülkelerde satılmasın diye düşünür ve ülkesine döner dönmez ortağı Joseph Whitehead 'la birlikte Candler'a giderek Coca-Cola'nın şişeleme haklarını satın alır.

Çok iyi bir Hristiyan ve iyi bir iş adamı olan Candler, ülkenin güneyinde içkinin yasaklanması için bütünü lobi faaliyetlerine katılarak Coca-Cola'nın satışlarının patlamasını sağlamıştır. Bu büyük başarı doğal olarak beraberinde taklit edilmeyi de getirdiği için piyasaya bir sürü taklit firma çıkar. Örneğin: Cafe- Cola, afri- Cola, co-co-co, dope, koka- Kola gibi.

4. RAKİP FİRMA PEPSİ'NİN DOĞUŞU

Caleb Bradham Tıp Fakültesini bırakmak zorunda kalan Güneyli bir eczacıdır. Tıp Fakültesinden öğrendiği bilgilerle birlikte diğer eczacılar gibi iksirler ve ilaçlar hazırlayarak alkolsüz meşrubat satan kendisine ait dükkanında bu hazırladığı ilaçları satışa sunar. İçerisinde vanilya. egzotik baharatlar, şeker ve cola özünün bulunduğu adını da" Brad's Drink" diye isimlendirdiği, ülser ve diğer mide hastalıkları için ürettiği yeni formülünü halkın beğenisine sunar ve çok tutulur. Drink adlı içecek, içindeki mideye iyi gelen" pepsin" adındaki enzim sebebiyle Pepsi Cola adını almıştır. Giderek üne kavuşan bu içecek 1902 yılında Pepsi-Cola adını alır ve meşrubat büfelerinde satılmaya başlanır. 1904 yılında şişelenmeye başlayarak piyasaya sürülür. Fakat 1. Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte hızla fırlayan şeker fiyatları ve işçilik maliyetleri şirketi zor durumda bırakır ve şirket iflas eder. Bradham eczanesine geri döner. Yıllar içerisinde şirket birkaç kez el değiştirir. Şekerleme üreten Loft Inc.'in patronu olan Charles Guth 10.500 dolar karşılığında Pepsi'nin haklarını satın alarak yeni bir Pepsi şirketi kurar.

Bütün bu gelişmeler üzerine Coca-Cola ajanlarını gizlice Loft'un büfeleri ne gönderir ve arkasından da "müşteriler Coca-Cola istediklerinde, kendilerine Pepsi-Cola verilmektedir" gerekçesi ile dava açar. Buna karşılık Guth da "çalışanlarını tedirgin ve rahatsız ettiği" gerekçesiyle karşı dava açar ve böylelikle sonu gelmeyecek olan Coca-Cola ve Pepsi-Cola savaşlarının fitili ateşlenmiş olur.

Pepsi'nin hızlı bir şekilde büyümesinden dolayı Coca-Cola endişeye kapılır ve bu iki marka arasındaki hiç bitmeyen savaşlara yenisi eklenir ve bir dava daha açılır. Bu seferki gerekçe Coca-Cola adının kendisine ait olduğu ve marka tescilinin ihlal edildiğidir. Buna karşılık Pepsi yine boş durmaz ve Coca-Cola'nın başka bir markanın genel müdürüne işini bırakması karşılığında yüksek miktarda rüşvet verdiğini ortaya çıkarır. Mahkeme sürerken Coca-Cola ve Pepsi Cola'nın genel müdürleri kendi aralarında anlaşarak birbirlerini ticari bir marka olarak tanıdıklarını ve Amerika Birleşik Devletleri sınırları içerisinde birbirlerine bir daha dava açmayacaklarını belirten bir metne imza atarlar. Fakat bu anlaşma uzun sürmez. Bu sefer açılan davalar sınır ötesine taşınır ve çeşitli ülkelerde farklı davalar birbiri arkasına gelir. Bu mahkemelerin sonucunda "Cola" bu tür içecek türlerinin genel adı olarak kabul edilmiştir.

Hız kesmeyen Coca-Cola, Pepsi savaşları siyasetçilere de sıçrar. Coca-Cola demokratlar arasında etkisini artırırken, Pepsi cumhuriyetçilerle ilgilenir. Bu ayrışma Pepsi ve Coca-Cola'nın imajlarının ayrışması ve keskinleşmesi anlamına da gelmektedir. Coca-Cola kültürel geçmişe uyum bağlamında toplumsal geleneklere dikkat ederken, evrensel olanla yerel olanı harmanlayarak reklam kampanyalarını toplumların benimsediği değerler üzerinden yürütmüş ve bu strateji 1970'lerde Coca-Cola'yı üst seviyelere çıkartmıştır. 2000'li yılların başında ise Coca-Cola duyguları ön plana çıkarmak maksadı ile orta yaş ve üstünü kendisine hedef kitle olarak seçmiştir. Bu duruma örnek olarak ülkemizde Ramazan'da veya bayramlarda yayınlanan reklamları verebiliriz. Pepsi ise daima yenilikçi ruhu ile kampanyalarına devam etmektedir.

Coca-Cola ve Pepsi bu amansız mücadelelerini hız kesmeden sürdürürler. Her iki tarafta gösterişli reklam kampanyaları hazırlatarak hedef kitlenin dikkatini çekmeyi amaçlarlar. Örneğin: Pepsi, 1930'larda daha önce görülmemiş gökyüzüne yazı yazma haklarını satın aldı ve bütün kentin

gökyüzüne Pepsi yazısı yazdırdı. Bu kampanya kapsamında Pepsi 2000li yıllarda Ricky Martin, Beyonce, David Beckham gibi dünyaca ünlü yıldızları reklam filmlerinde oynattı.

Rekabet serbest piyasa için mutlaka olması gereken bir stratejidir fakat bazı markalar arasında rekabet duygusu neredeyse düşmanla dönüşmüştür. Rekabetin kavgaya dönüştüğü firmaların başında Pepsi ve Coca-Cola gelir ki tüketiciler buna da reklam aracılığı ile şahit olurlar.

Başlangıçlarında bir ilaç formülü olarak yola çıkan Pepsi ve Coca-Cola ürünlerin zamanla geniş kitlelere ulaşmışlar ve beğeni kazanmışlardır. Bunun sonucunda da birbirlerinden üstün olduklarını, daha karlı satışlar yaptıklarını, daha lezzetli bir içecek olduklarını destekleyen reklam kampanyaları ile bu mücadelelerinin tüketicilere ulaştırmaya çalışmaktadırlar.

Firmaların birbirlerine karşı açtıkları davalar, girdikleri farklı ülke pazarlarından lider olma çabaları ve mücadelenin bazı yıllarda daha da hız kazanması rekabetin ne denli güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

1929 yılında bütün dünyanın içinde bulunduğu "Dünya Ekonomik Bunalımı" veya "Büyük Buhran" diye adlandırılan yıllarda ve daha sonralarında Pepsi büyük bir atağa geçti. Coca- Cola ve Pepsi ürünlerini aynı fiyata satıyorlardı. Fakat pepsinin şişeleri Coca-Cola'nın şişelerinden iki kat daha büyük olduğu için maddi bunalım içerisinde bulunan halk Pepsi içeceğini tercih etti. Çünkü aynı fiyata daha fazla Cola tüketebiliyorlardı. Bu durum Coca-Cola'nın satışlarının azalmasına sebep olmuştur. 1980'li yıllar iki markanın her alanda çekişmesinin giderek zorlaştı yıllar olup tüm rekabet tarihi boyunca Pepsi'nin en güçlü olduğu dönemlerden olmuştur.

5. PAZARLAMA ÇEŞİTLERİ

Pazarlama; herhangi bir ürünü, yeteneği veya hizmeti karşılığı olan bir değere dönüştürmektir. Bu değer her zaman para olmayabilir. İşe yarayan bir bilgi de olabilir. Pazarlama ile reklam aslında iç içe geçmiş iki yakın disiplinlerdir. Birçok pazarlama çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan en belirgin olanları;
Karşı Pazarlama: Bir markanın saldırıya maruz kaldığında karşı cevap verme gayreti ile yapılan pazarlama yöntemidir.
Kontrol Pazarlama: Kamu veya bir grubun menfaatine yönelik belirli bir seviyede tutularak yapılan pazarlama yöntemidir.
Sosyal Pazarlama: Toplumun faydası için kullanılan pazarlama yöntemidir.
İçerik Pazarlaması: Pazarlanacak ürünü kullanan müşteri portföyü ile birebir etkileşimde olunan pazarlama yöntemidir.
Viral Pazarlama: Ağızdan ağıza pazarlama
Ünlü İsimlerle Pazarlama: Ünlü yüzlerin veya isimlerin kullanıldığı reklam hizmetlerini temel alan pazarlama yöntemidir.
Gerilla Pazarlama:

5.1. Gerilla Pazarlama

Alışılmışın dışında taktiklerle beklenmeyen yer ve zamanlarda uygun pazarlama kampanyalarına gerilla pazarlama denilmektedir. Bu kampanya şekli mümkün olabilecek en küçük bütçe kullanılarak gelebilecek en yüksek etkiyi yaratacak pazarlama yöntemlerini bulmak ve uygulamak üzerine kurulmuştur. Kampanyalar konusunda uzmanlaşmış kişiler tarafından bunun bir kerelik bir aktivite değil de uzun soluklu bir süreç olduğu söylenmektedir.

Gerilla pazarlamanın ilk örneklerine 1960 yılında Amerikan reklam sektöründe rastlanmaktadır. Kişilerin ummadığı veya beklemedikleri herhangi bir anda, beklemedikleri bir şekilde karşılarına çıkıp satış yapmak veya zihinlerinde yer etmektir. Gerilla pazarlamanın amacı kendi ürün ve hizmetlerine olan ilgiyi en yükseğe çıkarmaktır. Bu pazarlama yönteminde hemen hemen her yöntem kullanılabilmektedir.

1984 yılında Jay Conrad Levinson tarafından yazılan kitabın adı da olan gerilla pazarlamanın çıkış öyküsü şöyledir: 1980'lerin ortalarında kısıtlı bütçeleri olan insanlar için bir pazarlama kitabının

olmadığını fark eden Levinson üniversitede ders verirken öğrencilerinin bu konu hakkında kendisine soru sormaları üzerine onlara kaynak kitap bulacağına dair söz verir. Fakat farklı üniversiteler de dahil olmak üzere araştırdığı hiçbir kütüphanede herhangi bir kaynağa rastlayamaz. Öğrencilerine verdiği sözü tutmamanın üzüntüsü ile az parası olan işletmeler neler yapabilir başlığı altında 527 maddelik bir liste hazırlar ve gerilla pazarlamanın temelini atmış olur.

5.2. Komando Harekâtı

Coca-Cola; "Madem ki içecek sektöründe dünyanın bir numarasıyım neden dünyanı diğer bütün ülkelerinde bir numara olmayayım" mantığından hareketle kendisine direnen bütün pazarları büyük fedakarlıkları da göze alarak kazanmıştır. Fakat sonsuz rakibi olan Pepsi Cola'nın Venezuela'daki üstün hakimiyetini bir türlü kıramamaktadır. Venezuela vatandaşlarının tüketim alışkanlıklarını kendiliklerinden değiştiremeyeceklerini anlayan Coca-Cola, içecek pazarının temel direği olarak görülen ve şişelemeci olan Cisneros Grubu'na yüklenmiştir. Cisneros, 57 yıldan beri 20 fabrikasında Pepsi-Cola'yı şişelemekte ve pazarlamaktadır. Ancak son zamanlarda Pepsi-Cola'dan beklediği ilgiyi göremeyen grubun patronu Oswaldo Cisneros'u yakın takibe alan Coca-Cola pazarı genişletmesi için yeni yatırımlar yapması gerektiğini söyleyerek yardım etmek istediğini belirtir ve kendisini ikna eder. Bu kırgınlığı çok iyi değerlendiren Coca-Cola iki aşamalı gizli planını hızlı bir şekilde uygulamaya koyar. 1996 yılında bir gece Coca-Cola'nın "başkanlar başkanı" denilen bir numaralı beyni Douglas Ivertes gizlice Karakas'a gelir ve yine gizlice iki lider anlaşma imzalar.

İmzaların atılmasından sonra plan hızlı bir şekilde uygulamaya konulur. Amaç Pepsi-Cola'yı ertesi sabah piyasadan silmektir. Bu gece binlerce işçi tutularak Venezuela'nın bütün kentlerindeki tüm reklam panolarında bulunan Pepsi-Cola afişleri kaldırılır. Cisneros fabrikalarının dış cephelerindeki Pepsi-Cola renkleri silinerek yerine Coca-Cola'nın renkleri boyanır. Dağıtım kamyonlarındaki Pepsi-Cola yazıları silinerek yerine büyük harflerle Coca-Cola yazılır. 20 fabrikada çalışan işçilerin iş elbiseleri atılarak Atlanta'dan özel olarak getirilen Coca-Cola iş elbiseleri giydirilir. Cisneros grubunun Coca-Cola'nın ürünlerini şişelemeye başlaması için birkaç güne ihtiyacı olduğundan dolayı özel kargo uçakları ile aynı gece 250 milyon şişe Coca-Cola Karakas'a getirilir ve günün ilk ışıklarıyla operasyon tamamlanmış olur. Venezuela ekonomi bakanı bu inanılmaz harekâtı şu cümlelerle yorumlamaktadır: "Bu tam anlamıyla bir darbe, yönetimin kuvvet zoruyla el değiştirmesidir ve bütün darbeler gibi sabaha karşı yapıldı." Dougles Ivertes ise şu yorumda bulunur; Venezuela'da pazar payımız %10 bile değildi. Şimdi bir gecede %90 'a çıktı. It's good job...

KAYNAKLAR

DÖRTYOL, İ., T., Ulusal Kültür Perspektifinden Hizmet Kalitesi ve Müşteri Değeri, Beta Yayınları, İstanbul, 2014

DEMİRCİ, K., Reklam Dayatır. Reklamın Tarihsel ve İdeolojik Özelliklerine Bir Bakış, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2017

HÜREL, F., Yaratıcı Reklamcılık Eski Köye Yeni Adet, Say Yayıncılık, İstanbul 2008

DİRSEHAN T., Coca Cola'nın Uluslararası Pazarlama Stratejilerine Yönelik Bir Yazın Taraması, İstanbul Journal Of Social Sciences, İstanbul, 2015, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/161945

SİLİ A., Küreselleşme/Globalleşme ve Küyerelleşme/Glokalleşme Süreçlerinde Bir Gösterge Bilim Çalışması, VI Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009

HEGARTY, J., Reklam: Zekayı Sihre Dönüştürmek, MediaCat, 2016

KOCABAŞ, F., ELDEN, M., Reklamcılık Kavramlar, Kararlar, Kuramlar, İletişim Yayınları, 2011

http://therichgetricher247.blogspot.com/2017/09/coca-cola-ko-versus-pepsico-pep-total.html, (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

https://prezi.com/k7my0yyjlkqf/gostergebilimsel-acidan-coca-cola-reklaminin-cozumlemesi/, (Erişim Tarihi: 14.12.2018)

https://pazarlamasyon.com/sozluk/guerrilla-marketing-gerilla-pazarlama-nedir/, (Erişim Tarihi: 14.12.2018)

https://pazarlamasyon.com/reklam/kuresel-markalar-turklere-ozgu-degerleri-reklamlarinda-nasil-kullaniyor/, (Erişim Tarihi: 10.12.2018)

http://www.diken.com.tr/coca-cola-coca-cola-olali-boyle-reklam-gormedi/, (Erişim Tarihi: 14.12.2018)

http://www.cemduran.com/2011/05/colanin-komando-harekati/, (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

https://dunyalilar.org/coca-cola-pepsiden-neden-nefret-eder.html/, (Erişim Tarihi: 10.12.2018)

https://www.youtube.com/watch?v=ts_4vOUDImE, (Erişim Tarihi: 10.01.2019)

https://www.neoldu.com/kuresellesme-nedir-kuresellesmenin-etkileri-nelerdir-6300h.htm, (Erişim Tarihi: 10.01.2019)

http://www.bilgesam.org/incele/80/-pakistan-hindistan-iliskileri-ve-kesmir-meselesi/#.XD-E4VwzaUk, (Erişim Tarihi: 10.01.2019)

https://pazarlamaturkiye.com/reklam/bu-reklamlar-cok-tanidik-coca-cola/, (Erişim Tarihi: 13.01.2019)

MALİYETİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE MALİYET KONTROLÜ

Öğr. Gör. İsmail Kılıçaslan
Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü
isokaslan@hotmail.com

Özet
Katlanılan fedakarlıklar toplamı olarak ifade edilen maliyet kavramı, özellikle rekabetin son derece artmış olduğu ekonomilerde hayati önem arz etmektedir. Direk malzeme, direk işçilik ve genel üretim maliyetleri toplamından oluşan toplam maliyetlerim hassasiyetle irdelenmesi her bir kalemin tek tek ele alınarak detaylı araştırmalar ve sorgulamalar yapılması elzem hale gelmiştir. Hızla gelişen teknoloji malzeme maliyetlerinde çok hassas ayarlar yapılarak hesaplama, çok hassas ölçümlerle malzemeden daha verimli şekilde istifade etme, minimum seviyede malzeme firesi ile maksimum fayda elde edebilme imkanı sunmaktadır. İşçilik konusunda da yapılan verimlilik araştırmaları, oluşturulan üretim istasyonları, üretim bantları bir işçinin işyerinde geçireceği zamandan maksimum derecede faydalanma üzerine yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır. Genel üretim maliyetleri grubu herkesin bildiği üzere genel anlamda iki başlık sabit ve değişken genel üretim maliyetleri altında toplanmaktadır. Çalışmanın amacı sürekli göz önünde bulunan maliyetlerden ziyade yukarıda sayılan tüm maliyet grupları içinde gözden kaçan, dikkat edilmeyen maliyetler üzerine yönelinerek ürün yada malzeme maliyetlerinin nasıl daha aşağılara çekilebileceği konusudur.

Anahtar Kelimeler: Maliyet, Maliyet Kontrolü

FACTORS AFFECTING COST AND COST CONTROL

Abstract
The concept of cost, which is expressed as the sum of folded sacrifices, is of vital importance, especially in economies where competition is highly increased. It is essential to examine the total costs of direct materials, direct labor and overall production costs with precision and to conduct detailed investigations and inquiries. The rapidly developing technology makes very precise adjustments in material costs and provides the opportunity to benefit from the material more efficiently with very precise measurements and to obtain maximum benefit with minimum material waste. Efficiency surveys, production stations and production lines in the labor sector are among the studies on maximum utilization of a worker's time in the workplace. As is known to the general production costs group, the two headings are generally classified under fixed and variable general production costs. The aim of the study is to consider how the costs of the product or material can be lowered by focusing on the unobserved costs which are overlooked among all the cost groups mentioned above rather than the costs that are constantly considered.

Keywords: Cost, Cost Control

Giriş
İktisatçılar tarafından sonsuz olarak kabul edilen insan ihtiyaçlarının yine iktisatçılar tarafından sınırlı olarak görülen kaynaklardan karşılanmaya çalışılması gayreti; arz, talep, piyasa, denge, bedel, fiyat, ücret… vb. çeşitli iktisadi terimleri doğurmuştur. Ancak tüm bu kavramların sonucunda oluşulan tüketicilerin almayı, üreticilerin satmayı planladığı ya da kabul ettiği ücret, fiyat, bedel gibi kavramlar oluşurken maliyet kavramının da göz ardı edilmemesi gerektiği aşikardır. Üreticilerin satmaya razı olduğu ya da olacağı tutar katlandığı maliyetler ve onun üzerine koyduğu kar marjından oluşmaktadır. Ancak bazen üreticiler,hayal ettiği kar marjına ulaşamayıp piyasa dengesi içinde ürünleri daha ucuz fiyatlara vermek durumunda kalabilir. Bu fiyat kırma ya da iskonto mantığı içinde önemli olan katlanılan fedakarlıkların yani maliyetin altına düşülmemesi gerekliliğidir.

Maliyeti Arttıran Faktörler

Üretim Maliyeti Giderleri temelde ;Hammadde ve Malzeme Giderleri, İşçi Maaşı ve Giderleri,Dışarıdan sağlanan hizmetler,Vergi ve Harçlar,Amortismanlar ve Tükenme Payları,Finansman Giderleri,Tedarik ya da satınalma giderleri,Ar-Ge Giderleri,Pazarlama ve satış giderleri, dağıtım giderleri, genel yönetim giderleri olarak sıralanabilir.

Ancak işletmelerin faaliyet gösterdikleri alanlara göre katlanılan maliyetlerin içerikleri ve isimleri farklık gösterebilmektedir. Mesela; üretim yapan bir işletmede ürün mamul haline gelip stoka girmeden önce katlanılan maliyetler; ham maddenin alımındaki giderler, üretim esnasında kullanılan yardımcı madde ve malzemelerin giderleri, üretim aşamasında kullanılacak olan insan iş gücü giderleri, tesisin temel faaliyetlerinde yerine getirmesi amacıyla kullanılan elektrik su ısınma ve bunun gibi temel ve aynı zamanda genel kapsamlı üretim giderleri maliyetin kollarını oluşturmaktadır.

Maliyetleri arttıran temel giderler arasında ;

Dönemsel niteliklerdeki giderler ; yani belli tarih aralığında başlayıp biten giderlerdir.

Ar-Ge giderleri ; işletmelerin ar-ge için ayırdığı, ayırmak zorunda olduğu bütçelerin araştırma geliştirme giderleri kapsamında yine maliyetin artmasına etki etmektedir.

Pazarlama satış dağıtım ve tutundurma giderleri ; **Ar-Ge**'si yapılıp üretimi tamamlanan ürünün iç pazar veya dış pazarda satılması amacıyla yapılan *reklam, tanıtım, ziyaretler, hediye, bağış* ve *sponsorluk* gibi Bu ürünlerin üretimden satış pazarlama aşamasına kadar kullanılacak banka kredileri, leasing giderleri, fuar ve organizasyonlara katılımlar, bu katılım üzerine harcana seyahat konaklama personel iş gücünün (sigorta, maaş, sosyal ek katkıların vb.) karşılanması birim üründeki maliyetin artmasını etkilemektedir. Bu giderlerde ayrıca işletmenin muhasebesel olarak genel yönetim giderleri ve işletmenin finansman giderleri olarak kabul edilmektedir.

Geciken müdahale durumunda katlanılan giderler ; Üretimde meydana genel aksaklıklara hemen müdahale edilmemesi de maliyeti arttıran faktörler arasındadır.

Maliyeti Kontrolü

Maliyet azaltmak adına işletmelerin özellikle amatör bazda çalışan işletmelerin ilk başvurduğu yöntem ürünün ve ya hizmetin kalitesinin düşürülmesidir. Aslında hiçbir zaman başvurulmaması gereken bu yöntem maalesef günümüz piyasa koşullarında ilk tercih edilen yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek anlamada bir ürünün maliyetini azaltabilmek için yapılması gereken en önemli davranış ürünün piyasadaki talebinin oluşturulması böylece stok devir hızına bağlı karlılık sağlanması diğer bir deyişle sürümden kazanma yoluna gidilmesi gerekliliğidir. İşçilik anlamında maliyetlerin düşürülmesi ucuz ve kalitesiz iş gücünden ziyade kaliteli, işin ehli kişilerle çalışmaktır. Gerçek anlamda işini seven, işine sahip çıkan çalışanların olduğu işyerlerinde ürün kaliteli bir şekilde ortaya çıkmakta ve hatta kaliteli, işinin ehli ve tabiî ki maddi tatmine ulaşmış işçiler aynı zamanda malzemenin de daha optimum kullanma bilinci yerleşmiş olan işçiler olacağından malzeme verimliliğini de arttıracaklardır. Sabit ve değişken olarak sınıflandırılan genel üretim giderlerinin minimum noktaya indirilmesi her işletme için farklılık gösterebilmektedir. İçinde bulunulan ekonomik artlar, içinde bulunulan sektör alınacak tedbirler anlamında farklı yollar izlenmesine sebep olacaktır.

Sonuç

Profesyonel anlamda yönetim anlayışı ile hem kendi işletmesini,hem işletmenin içinde bulunduğu sektörü ve hem de ülke ve dünya düzeyindeki ticari faaliyetleri, değişim ve gelişimleri sürekli olarak takip etmek,
Piyasada bulunmak istediği yeri bilerek ona göre üretim kapasitesini,kalitesini bilerek davranmak,

Pazarlama ve satınalma faaliyetleri ile üretimi bir bütün olarak görmek,
maliyetlemede minimuma doğru gitme hususunda işletmelere yardımcı olabilmektedir.

Maliyetleme de en önemli olanın malzeme,işçilik ve genel üretim giderleri dışında bu unsurları etkileyecek olan diğer faktörlerin yani piyasada nerede olmak istediğinizin, sektörün nerede olduğunun ve tabiî ki değişen dünya düzeni içinde maliyetlemenin büyük önem taşıdığının bilincinde olan yönetici ve işçilerle çalışmak olduğunun kabullenilmesidir.

Kaynakça

Prof.Dr. AKDOĞAN Nalan, Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları, Cem Web Ofset Ltd. Ş, Ankara, 1998, 4. Baskı

Prof. Dr. BÜYÜKMİRZA Kamil, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Gazi Kitabevi Tic.Ltd. Ş, Ankara, 2000, 9. Baskı.

Prof. Dr. BURSAL Nasuhi, Prof. Dr. YÜCEL Ercan, Maliyet Muhasebesi (İlkeler ve Uygulama), Foto Dizgi, Ofset Baskı, Avcıol Matbaası, İstanbul, 3. Baskı.

Prof. Dr. ÇETİNER Ertuğrul, Maliyet Muhasebesi (Teori ve Uygulama), Gazi Kitabevi Tic.Ltd. Ş, Ankara, 2004, 4. Baskı.

ORIENTING STUDENTS TOWARDS SOCIAL NETWORKS AND SOCIAL INTEGRATION AT UNIVERSITY

Prof. Asocc. Dr. Eda Bezhani
University of "Aleksandër Moisiu" Durrës Faculty of Business Department of Marketing
edabezhani82@gmail.com

Dr. Violeta Neza
University of "Aleksandër Moisiu" Durrës Faculty of Business Department of Marketing
nezaleta@hotmail.com

Lecturer İsmail KILIÇASLAN
Kocaeli University, Kocaeli Vocational School, Accounting and Tax Applications
isokaslan@hotmail.com

Abstract
The purpose of this article is to study student orientation towards social networks and the impact it has on students. Seeing that social networks have an impact on student behavior as regular users in this paper we want to know how this situation affects students and university. The orientation of social networking students was measured through a self-administered questionnaire for 172 university students. The questionnaire data shows that the university is a channel of very good social assistance in the world. However, it's just one of the important aspects of social networks. The internet and social media offer students a range of benefits such as their potential to learn and promote society and the process of learning. After processing the questions, it was said that students thought that the most important use of these networks was for social purposes of the relationship, but sometimes they used to learn.

Keywords: Student Experience, Social Networks, Learning, Uses

Introduction

Social networks and media are one of the most popular communication platforms in recent years with high socio-economic value. Nowadays, these are regularly used by billions of users to interact, and they are the main platform for content and public dissemination, social and professional networks, recommendations, discoveries, announcements, and political campaigns. The use of social technologies has become a comprehensive cultural, social and economic phenomenon. Seeing that online social networks have continued to grow where only Facebook has 1.07 billion users. Today, millions of people use social networking sites and learning online has emerged as one of the most important and fastest educational trends (Palmer and Bray, 2001). Especially in recent years, social networking sites have become visible genres, having hundreds of millions of users worldwide (Selwyn, 2009). Social networks help people create new relationships, improve friendly relationships with other people, and share information (Coyle & Vaughn, 2008, Wang, Chen, & Liang, 2011) The use of social networks has started to be used massively by universities. These social networks enable individuals to introduce themselves into an online profile and can influence the behavior and performance of university students. According to previous studies I have found that there is a strong link between communication and information sharing, all this has led to an increase in academic performance. It is an advantage for universities when they understand the impact of social networks through two components of academic learning and social learning. The use of social networks in such a massive way as a result of mobile telephony, which has become very popular in the short term among younger generations. A study in Norway, for example, reported that almost 100% of the 16-year-olds owned a mobile in 2001, while less than 20% of the 16-year-olds owned them in 1997 (Ling, 2001). For mobile phone users, this possession has become as important as wallets (International Telecommunication Union, 2004). The studies reviewed were related to the frequency of social networking, the perception and use of social networking sites and the positive and negative impacts on University students; perceptions about social networking and impact on academic performance, study hours and academic adaptation and social behavior (Umoh & Etuk). Salas & Alexander (2008) found

that SNS offered students to discuss classroom materials and share academic issues. Other studies (Giles & Price, 2008, Junco, Merson, & Salter, 2010; Subrahmanyam & Lin, 2007; Valkenburg & Peter, 2009; Wei & Lo, 2006) reported that the use of social media and internet was changed into gender. In this paper we focus on the benefits and potentials, the dependence that today's students have on social networks. Open-ended events or lectures at universities are published on social networks.

2. Methodology

2.1 Sampling and Participation

The study was conducted at the University of Durres in Albania, data were collected in the second semester. The study was carried out in the five faculties of the Faculty of Business, Durres where the participants were 172 students, ages 18-22, restaurant-hotel management, cultural tourism management, archeological tourism management, economics, finance, business administration, management-marketing, finance-accounting. The interviewers consisted 35% of the interviewers are males and 65% females. After data collection, the results were analyzed using the SPSS and the result shown in the tables with the respective frequencies and percentage. The questionnaire consists of 17 questions and covers demographic information, digital technologies, social networking sites and habits of female and male students. Students were given about five minutes to complete the questionnaire. The students were between the ages of 18 and 20.

2.2 Instruments

For quantitative data, a size questionnaire was administered by 1-10 this questionnaire consisted of 17 questions to see the use of these social domains. For qualitative data, a semi structured interview with 20 randomly selected students was conducted and the applicant sought their thoughts on using social networks and exchanges.

2.3 Designing Research

Social learning and socialization activities supported by social networks such as Instagram, Facebook, Twitter etc. were realized in the second semester. A questionnaire was provided to the students with 17 closed questions, and a semi structured interview with twenty students was conducted. Here we studied the relationship between variables as attitudes and expectations of students towards the use of social networks.

3. Study Results

The following results are obtained from the questionnaire analysis. The social survey aims to understand certain specific problems at a given time and thus the opinion polls on major societal, economic and political problems.

Table 1 Shows gender and age groups

			Gender		
			Females	Men	Total
Age	18 - 20	Count	88	34	122
		% of Total	51.2%	19.8%	70.9%
	21-25	Count	22	24	46
		% of Total	12.8%	14.0%	26.7%
	30	Count	1	0	1
		% of Total	0.6%	0.0%	0.6%
	over 30	Count	0	3	3
		% of Total	0.0%	1.7%	1.7%
Total		Count	111	61	172
		% of Total	64.5%	35.5%	100.0%

In the questionnaire 64.5% were female and 35.5% were males and the dominant group with 70.9% is 18 - 20 years old this age group dominated since the samples were taken at university.

Table 2 Social network account * Gender

			Gender		
			Females	Men	Total
Social network account	Facebook	Count	11	12	23
		% of Total	6.4%	7.0%	13.4%
	Istagram	Count	91	48	139
		% of Total	52.9%	27.9%	80.8%
	Linkedin	Count	7	0	7
		% of Total	4.1%	0.0%	4.1%
	Twitter	Count	2	1	3
		% of Total	1.2%	0.6%	1.7%
Total		Count	111	61	172
		% of Total	64.5%	35.5%	100.0%

In the questionnaire shared one of the questions was which of the following social media websites do you currently have an account? And we see a bigger impact on instagram with about 80% of people who have an account on this site where 52.9% are female and 27.9% are males. This proves the other question of the questionnaire which is in a week, which of the social media websites below you visit most often? Out of 80.2% is the istagram with 54.7% were female and 25.6% males.

Table 3 Time spent * Gender

			Gender		
			Female	Men	Total
Time spent	Over 4 hour	Count	3	1	4
		% of Total	1.7%	0.6%	2.3%
	Less than 30 minutes	Count	46	28	74
		% of Total	26.7%	16.3%	43.0%
	one-two hours	Count	41	25	66
		% of Total	23.8%	14.5%	38.4%
	One hours	Count	12	6	18
		% of Total	7.0%	3.5%	10.5%
	three or four hours	Count	9	1	10
		% of Total	5.2%	0.6%	5.8%
Total		Count	111	61	172
		% of Total	64.5%	35.5%	100.0%

In this table we will look at the time that students spend on social networks and the greatest share of 43%, in which 26.7% are women and 16.3% are men who spend less than 30 minutes per day on these social networks. The time spent on these social networks was 36.6% to make friends and 35.5% to see university events appearing on social networks like Instagram and facebook. Where 71.5% enter social networks during free time 46.5% are women and 25% are men. And 85.5% entered social networks before they went to sleep and 14.5% did not enter. From the question that is being felt, dependence on social networks 69.2% do not feel dependent.

Conclusions

Social media have many effects on the students' social life. This can have a positive impact on academic efforts due to the time spent by users that is related to academics. In this study, we found that students can spend at least 2-3 hours a day on social media. Activities such as open lectures should be suitably designed for students. The point of advancement can begin from student social learning.

References

Carroll, J.A. & Kirkpatrick, R.L. (2011). Impact of social media on adolescent behavioral health. Oakland, CA: California Adolescent Health Collaborative.

Hakoyama, M., & Hakoyama, S. (2011). The impact of cell phone use on social networking and development among college students. The American Association of Behavioral and Social Sciences Journal, 15.

Ukeme Ekpedeme Umoh, Etuk Nssien Etuk (2016). Students' Involvement in Social Networking and Attitudes towards Its Integration into Teaching. International Education Studies; Vol. 9.

Coyle, C., & Vaughn, H. (2008). Social networking: Communication revolution or evolution? Bell Labs Technical Journal, 13

Abaleta, A. B, Centaza, S.M, & Calimlim, M. E. (2004). Impact of Social Networking on the Academic Performance of College Students in Anellano University

Stollak MJ, Vandenberg A, Burklund A, Weiss S. (2011) Getting Social: The impact of social networking usage on grades among college students.

Karpinski, A., & Duberstein, A. (2009). A description of facebook use and academic performance among undergraduate and graduate students.

Nora, A., Cabrera, A., Hagedorn, L. S., & Pascarella, E. (1996). Differential impacts of academic and social experiences on college-related behavioral outcomes across different ethnic and gender groups and four-year institutions. Research in Higher Education, 37

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLİŞSEL ESNEKLİK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Barış DEMİR
Kocaeli Üniversitesi
baris.demir@koceli.edu.tr

A.Arzu ARI BURAL
Kocaeli Üniversitesi
abural@kocaeli.edu.tr

Hülya SERT ÇELİK
Uludağ Üniversitesi
hlysert@gmail.com

Özet
Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE), bireylerin olaylar ve durumlar karşısındaki bilişsel esneklik düzeylerini ölçebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu araştırmada ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyleri ve bu düzeylerin bazı değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. 2018–2019 Eğitim Öğretim Yılında gerçekleştirilen çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler Dennis ve Wal (2010) tarafından geliştirilen ve Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliğini Gülüm ve Dağ (2012) tarafından sağlanan Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE) kullanılarak toplanmıştır. Araştırmaya Kocaeli Üniversitesi Üniversitesi'nden İlköğretim Matematik öğretmenliği bölümü 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda öğrenim gören 142 matematik öğretmeni adayı katılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel çözümlemelerinde aritmetik ortalama, standart sapma, tek faktörlü varyans analizi, t testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyleri arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ayrıca öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeylerinin yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayları, Bilişsel Esneklik, Matematik Öğretmeni

1.GİRİŞ

Bireyler bir problem durumuyla karşılaştıklarında farklı davranış şekilleri gösterme ve farklı çözümler üretme eğilimine sahiptir. Bu durumda bilişsel esneklikleri ön plana çıkmaktadır. Bilişsel esneklik, yaratıcılık ve problem çözme için gereklidir ve değerlendirme yapabilmek için düzenleyici stratejilerin kullanılmasına olanak tanır (Kloo, Parner, Aichorn, & Schimdhuber, 2010). Bilişsel esneklik kuramında "bilişsel" kısım, bilginin kazanılması anında eski öğrenilenlerin bellekten çağrılması, "esneklik" kısmı ise kazanılan bilgilerin çeşitli alanlarda esnek olarak kullanılmasını belirtmektedir (Spiro, Feltovich, Jacobson ve Coulson'a, 1992). Bilişsel esneklik, akıcı zekanın değişik durumlara alternatif çözümler getirebilme becerisi ile belirlenen bir formudur (Silver, Hughes, Bornstein ve Beversdorf, 2004). Martin ve Anderson' a (1998) göre ise bilişsel esneklik, herhangi bir durumla ilgili olarak bireyin alternatif çözüm yollarının ve seçeneklerin farkında olması, yeni durumlara karşı esnek olması ve bu durumlarda kendisini yetkin hissetmesidir.

Bilişsel esnekliğin planlama, organizasyon ve problem çözme becerilerine göre gelişimin erken dönemlerinde olgunlaşan bir beceri olduğu söylenmektedir (Güler, 2009). Bilişsel esneklik öğretmenlerin de sahip olması gereken ve yetiştirecekleri öğrencilere kazandırmaları gereken nitelikler arasında bulunmaktadır (Kılıç ve Demir, 2012). Öğretmenlik mesleği, doğrudan insanlarla etkileşimi içeren bir meslek olma özelliğiyle farklı insanlarla, mizaçlarla ve davranışlarla karşılaşma ihtimalinin en yüksek olduğu mesleklerdendir. Bu sebeple öğretmenlik mesleğinin uygulayıcılarının bu gibi farklı durumlara uyum sağlayabilmeleri ve alternatifler üretebilmeleri (Çuhadaroğlu, 2013) açısından bilişsel esneklik düzeylerinin yüksek olması önem taşımaktadır (akt. Yaşar-Ekici, Balcı, 2019).

Bu nedenle araştırmada ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.
1. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklikleri hangi düzeydedir?
2. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, lise türü, anne-baba eğitim durumu değişkenleri açısından istatistiki olarak farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Grubu

Araştırmaya Kocaeli Üniversitesi Üniversitesi'nden İlköğretim Matematik öğretmenliği bölümü 1., 2., 3. ve 4. Sınıflarda öğrenim gören 142 matematik öğretmeni adayı katılmıştır. Araştırmaya katılanların %82'si kadın, %18 'i erkektir. Sınıf düzeyine göre dağılımlar incelendiğinde %32 ile ilk sırayı 4.sınıflar almaktadır. Araştırmaya katılanların %53'ünü, lise türü Anadolu Lisesi olanlar oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının anne-baba eğitim durumu incelendiğinde ise, anne eğitim durumunda ilk sırayı %78 ile ilköğretim, baba eğitim durumu ise %41 ile yine ilköğretim oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Veriler Dennis ve Wal (2010) tarafından geliştirilen ve Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliğini Gülüm ve Dağ (2012) tarafından sağlanan Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE) kullanılarak toplanmıştır. Beşli Likert tipindeki envanter, 20 maddeden oluşmaktadır. Envanterden alınan yüksek puanlar, bilişsel esnekliğin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu araştırmada, envanterin güvenirlik analizleri sonucunda elde edilen Cronbach alfa değeri .73 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin analizinde SPSS 16.0'dan yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel çözümlemelerinde aritmetik ortalama, standart sapma, tek faktörlü varyans analizi, t testi kullanılmıştır.

3.BULGULAR

Bu kısımda, araştırmadan elde edilen bulgular, araştırma soruları çerçevesinde aşağıda verilmiştir.

Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci araştırma sorusu, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklikleri düzeylerini belirlemeye yöneliktir. Birinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular Tablo1'de sunulmuştur.

Tablo .1 İlköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyleri ortalama ve standart sapmaları

Maddeler	N	$\overline{X}$	SS
Zor durumlara pek çok farklı açılardan bakmak hoşuma gider	142	4,15	,836
Olay ve durumları değerlendirmede iyiyimdir	142	3,96	,870
Bir davranışın nedenleri konusunda karara varmadan önce ek bilgiler ararım	142	4,03	,853
Zor durumlara değişik açılardan bakmak önemlidir.	142	4,54	,679
Bir zorlukla karşılaştığımda nasıl davranacağımla ilgili olarak pek çok seçeneği göz önünde bulundururum	142	4,03	,845
Herhangi bir duruma çoğu kez farklı açılardan bakarım	142	3,85	,841
Zor durumlarla karşı karşıya kaldığımda karar vermekte güçlük çekerim.	142	3,32	1,158
Davranışların nedenlerini anlamaya çalışırken bütün olası gerçekleri ve bilgileri göz önünde bulundururum	142	3,93	,826
Zor bir durumla karşılaştığımda durur ve çözüm için çeşitli yollar düşünürüm	142	4,14	,743
Bir sorunla karşılaştığım zaman sorunu çözebilmek için birden fazla yol olduğunu düşünürüm	142	4,07	,763
Zor durumlarla ilgili harekete geçmeden önce pek çok seçeneği değerlendiririm.	142	4,03	,766
Olayları karşımdaki kişilerin bakış açılarından da görmeye çalışırım	142	3,99	,794
Zor durumlarla karşılaştığım zaman, kontrolümü kaybediyor gibi hissederim	142	3,13	1,143
Bir konuda karar vermeden önce birçok seçeneği göz önünde bulundururum.	142	3,82	,827
Zor durumlarla karşılaştığımda o kadar stresli olurum ki, sorunu nasıl çözeceğimi düşünemem.	142	3,18	1,308
Kendimi diğer insanların yerine koyarak onları anlamada iyiyimdir.	142	4,02	,910
Zor durumlarla baş edebilmek için önümde farklı birçok seçeneğin olması benim için sıkıntı vericidir.	142	2,95	1,090
Zor durumlarla karşılaştığımda tam olarak ne yapacağımı bilemem	142	2,78	1,091
Yaşamda karşılaştığım güçlüklerle baş etmede yetenekliyim	142	3,65	,996
Zor durumlarda bir şeyleri değiştirme konusunda kendimi güçsüz hissederim.	142	2,79	1,269
Toplam	142	3,72	

İlköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklikleri düzeylerine yönelik ortalamalar incelendiğinde, en yüksek ortalamanın “Zor durumlara değişik açılardan bakmak önemlidir. ”(X=4,54) olduğu, “Zor durumlarla karşılaştığımda tam olarak ne yapacağımı bilemem” değişkeninin ise, en düşük skor ortalamasına (X=2,78) sahip olduğu görülmektedir. Genel ortalama ise (X=3,72) bulunmuş

ve bu ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeylerin yüksek olduğu görülmüştür.

İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci araştırma sorusu, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, lise türü anne-baba eğitim durumu değişkenleri açısından istatistiki olarak farklılık göstermekte midir? şeklinde düzenlenmiştir. İkinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo.2 İlköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre t testi sonuçları

Bilişsel esneklik düzeyi	CİNSİYET	$\overline{X}$	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
	Kadın	3,94	,302	3,458	,005*
	Erkek	3,52	,464		

*p<0,05

Cinsiyet ile ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyleri, (t=3,458, p=,005<0,05) arasında, istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde cinsiyeti kadın olan öğretmen adaylarının puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo.3 İlköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeylerinin sınıf değişkenine göre ANOVA sonuçları

Bilişsel esneklik düzeyi	Sınıf Düzeyi	$\overline{X}$	SS	F DEĞERİ	P DEĞERİ
	1.sınıf	3,6029	,37690	3,283	,023*
	2.sınıf	3,7095	,28329		
	3.sınıf	3,7167	,23063		
	4.sınıf	3,8283	,34603		

*p<0,05

Sınıf değişkeni ile ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyleri (F=3,283, p=,023<0,05) arasında, istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey testi sonucu anlamlı farkın sınıf düzeyi 4.sınıf olanların lehine olduğu görülmüştür. Ortalamalar incelendiğinde sınıf düzeyi arttıkça bilişsel esneklik düzeyinin de arttığı görülmüştür. Diğer değişkenler(yaş, lise türü, anne-baba eğitim durumu)ile yapılan analizlerde ise istatistiki olarak anlamlı farklıklar tespit edilememiştir.

4.Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda, ilköğretim öğretmen adaylarının bilişsel esneklik düzeyi yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda bilişsel esnekliğin mutluluk, uyum, sosyal kaygı, depresyon, stres, öfke gibi birçok değişkenle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Asıcı ve İkiz (2015) yaptıkları çalışmada, üniversite öğrencileriyle yapılan araştırmada mutluluk ve bilişsel esneklik pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öz (2012) tarafından lise öğrencileriyle yapılan çalışmada uyum düzeyi arttıkça bilişsel esneklik puanlarının arttığı görülmektedir. Üniversite öğrencileriyle yapılan araştırmada Dağ ve Gülüm (2013), bilişsel esneklik “alternatifler” ve “kontrol” boyutu olarak iki

boyut ele almış, bilişsel esnekliğin kontrol boyutunun sosyal kaygı ve depresyonu yordadığı ortaya koymuşlardır. Alternatifler boyutu ise yaşamda ortaya çıkan durumların ve insan davranışlarının olası alternatiflerinin olabileceğini algılama becerisi ve zor durumları çözebilmek için çok sayıda çözüm üretme becerisini ifade etmektedir. Altunkol (2011) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada algılanan stres ile bilişsel esneklik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak bilişsel esnekliği öğretmen adayları karşılaştıkları problem durumlarına yönelik olarak durumun çözülebileceği ve nasıl çözülebileceği konusunda ise daha rasyonel yaklaşımı benimsemektedirler. Geliştirilebilir bir beceri olduğu düşünülen bilişsel esnekliğin bu araştırma sonuçlarından hareketle özellikle bilişsel esneklik düzeyi düşük olan öğretmen adaylarına yönelik programlarının geliştirilmesi ve uygulanması önerilebilir.

Kaynakça

Altunkol, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklikleri ile algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Asıcı, E. ve İkiz, F. E. (2015). Mutluluğa giden bir yol: bilişsel esneklik, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 35, 191 -211

Çuhadaroğlu, A. (2013). Bilişsel esnekliğin yordayıcıları. Cumhuriyet International Journal of Education, 2(1), 86-101.

Dağ İ, Gülüm İV (2013). Yetişkin bağlanma örüntüleri ile psikopatoloji belirtileri arasındaki ilişkide bilişsel özelliklerin aracı rolü: Bilişsel esneklik. Turk Psikiyatri Dergisi. 24(4): 240-7

Dennis, J. P. ve Vander, W. J. S. (2010). The cognitive flexibility inven-tory: Instrument development and estimates of reliability and validity. Cognitive Therapy and Research, 34, 241-253.

Gülüm, İ. V., Dağ, İ. (2012). Tekrarlayıcı Düşünme Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanterinin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. Anadolu Psikiyatri Derneği, 13(3), 216-223.

Kloo, D., Perner, J., Aichhorn, M., & Schmidhuber, N. (2010). Perspective taking and cognitive flexibility in the dimensional change card sorting (DCCS) task. Cognitive Development, 25(3), 208-217.

Güler, A. S. (2009). Tourette sendromu olan çocuk ve ergenlerde bilişsel esneklik ve sosyal karşılıklılık. Uzmanlık Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kılıç, F. ve Demir, Ö. (2012). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin bilişsel koçluk ve bilişsel esnekliğe dayalı öğretim ortamlarının oluşturulmasına ilişkin görüşleri. İlköğretim Online, 11(3), 578-595.

Martin, M. M. ve Rubin, R. B. (1995). A new measure of cognitive flexibility. Psychological Reports, 76, 623-626.

Martin, M. M. & Anderson, C. M. (1998). The cognitive flexibility scale: Three validity studies. Communication Reports, 11(1), 1-9.

Santrock, J. W. (2012). Ergenlik. (D. M. Siyez, Çeviri editörü). Ankara: Nobel Yayınevi.

Silver, J.A., Hughes, J.D., Bornstein, R.A., Beversdorf, D.Q. (2004). Effect of Anxiolytics on Cognitive Flexibility in Problem Solving. Cog Behav Neurol, Volume 17, N.2 93 -97

Spiro, R. J., Feltovich, P. J., Jacobson, M. J. ve Coulson, R. L. (1992). Cognitive flexibílity, constructivism, and hypertexfu random access ınstruction for advanced knowledge acquisition in lll-structured domains. Lawrence Erlbaum Associates, Publıshers.

Stahl, L., & Pry, R. (2005). Attentional flexibility and perseveration: Developmental aspects in young children. Child Neuropsychology, 11(2), 175-189.

Öz, S. (2012). Ergenlerin Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik ve Öğrenim Kademesi Düzeylerine Göre Bilişsel Esneklik, Uyum ve Kaygı Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi,Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yaşar-Ekici, F. & Balcı, S. (2019). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Bilişsel Esneklik Düzeyleri ve Duygusal Tepkisellik Düzeylerinin İncelenmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science, Cilt 9, Sayı 1; 65-77.

MESLEK YÜKSEKOKULUNDA GÖREVLİ ÖĞRETİM ELEMANLARININ BİLİŞSEL ESNEKLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Barış DEMİR
Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.U MYO
baris.demir@kocaeli.edu.tr

Öznur Gökkaya
Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F.
oznur.gokkaya@kocaeli.edu.tr

Özet
Bilişsel esneklik, değişen çevresel koşullara göre bilişleri değiştirebilme yetisidir. Bu yetiye sahip kişiler, kendilerini zorlayan ve uyumsuz olan düşünceleri yerine daha dengeli ve uyumlu düşünceleri koyabilmekte, alternatifler üretebilmekte ve zor durumları daha baş edilebilir olarak değerlendirebilmektedirler. Bu araştırmada meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanlarının bilişsel esneklik düzeyleri incelenmiştir. Çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler Dennis ve Wal (2010) tarafından geliştirilen ve Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliğini Gülüm ve Dağ (2012) tarafından sağlanan Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE) kullanılarak toplanmıştır. Araştırmaya Kocaeli Üniversitesi Üniversitesi'nde meslek yüksekokullarında görevli 65 öğretim elemanı katılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel çözümlemelerinde aritmetik ortalama, standart sapma, tek faktörlü varyans analizi, t testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda unvan ve mesleki deneyim süresine göre öğretim elemanlarının bilişsel esneklik düzeyleri arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Öte yandan öğretim elemanlarının bilişsel esnekliklerinin yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meslek Yüksekokulu, Bilişsel Esneklik, Öğretim Elemanı

Giriş

Bireyin girilen herhangi bir durumda seçeneklerin ve ulaşılabilir alternatiflerin olduğunun farkında olunmasını, duruma uyum sağlama ve esnek olmaya istekli olmayı ve esnekliğe yönelik yetkin olmayı (Martin ve Anderson, 1998; 2001) ifade eden bilişsel esneklik aynı zamanda bireylerin değişen çevresel koşullara göre sahip oldukları bilişleri değiştirebilme yeteneğidir (Dennis ve Vander, 2010). Bu beceriye sahip kişiler, kendilerini zorlayan ve uyumsuz olan düşünceleri yerine daha dengeli ve uyumlu düşünceleri koyabilmekte, alternatifler üretebilmekte ve zor durumları daha baş edilebilir olarak değerlendirebilmektedirler (Gülüm ve Dağ, 2012).

Bilişsel esnekliğe sahip olan birey, seçeneklerin farkındadır, yeni ve zor durumlarla etkin şekilde baş edebilir, alternatif düşünce ve fikirler üretebilir ve yeni durumlara uyum sağlama konusunda yetkindir (Altunkol, 2011; Bilgin, 2009; Martin ve Rubin, 1995; Stahl ve Pry, 2005). Kendisini kişilerarası ilişkilerde yeterli görür, atılgan ve sorumluluk sahibidir, ilgi gösterir ve yaşadıklarını anlamlandırabilir (Martin ve Anderson, 1996, 1998). Bilişsel esnekliğe sahip kişiler farklı durumlardaki iletişimlerde başarılı olabileceklerine inanırlar, alışılmadık durumlarla karşılaştıklarında iletişimin yeni yollarını denemeye ve ihtiyaçları karşılamak için uyum sağlamaya isteklidirler (Martin ve Anderson, 1998). Sosyalleşme sürecinin bir parçası olan romantik ilişkiler, gençlere başkaları ile nasıl geçinebileceklerini öğrenme imkanı sunmaktadır (Santrock, 2012).

Alan yazın incelendiğinde akademisyenlerin bilişsel esneklik düzeylerinin belirlenmesi konusunda araştırmalara rastlanmamıştır. Bu sınırlılıktan yola çıkılarak araştırmada öğretim elemanlarının bilişsel esnekliklerinin çeşitli faktörlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklikleri hangi düzeydedir?
- Meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklik düzeyleri yaşa, cinsiyete, medeni hal, ünvana, mesleki kıdeme ve bölüme göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde evreni ve çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Evren ve Çalışma Grubu

Araştırma evrenini, Kocaeli Üniversitesine bağlı meslek yüksekokullarında görevli öğretim elemanları oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu ise uygun örnekleme yoluyla seçilmiş 2018-2019 öğretim yılı güz döneminde Hereke'de bulunan üç meslek yüksekokulunda görevli 65 öğretim elemanı oluşturmuştur.

Araştırmaya katılanların %52'si erkek, %42 'i kadın; %79'si evli, %21'i bekardır. Yaşa göre dağılımlara incelendiğinde %16'sı 21-30, %39'u 31-40 ise yaş grubundakilerdir. Mesleki kıdeme göre araştırmaya katılanların % 28'i 1-10 yıl, %42'si 11-20 yıl ve % 30'u ise 21 yıl ve üstüdür. Öğretim elemanlarının %60'ını öğretim görevlisi, % 40'ını ise öğretim üyeleri olanlar oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların %65'ini sosyal bilimler alanında çalışan öğretim elemanları oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Veriler Dennis ve Wal (2010) tarafından geliştirilen ve Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliğini Gülüm ve Dağ (2012) tarafından sağlanan beşli likert tipindeki Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE) kullanılarak toplanmıştır. Bu araştırmada, envanterin güvenirlik analizleri sonucunda elde edilen Cronbach alfa değeri .72 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin analizinde SPSS 16.0'dan yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel çözümlemelerinde aritmetik ortalama, standart sapma, tek faktörlü varyans analizi, t testi kullanılmıştır.

3.BULGULAR

Bu kısımda, araştırmadan elde edilen bulgular, araştırma soruları çerçevesinde aşağıda verilmiştir.

Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci araştırma sorusu, meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklikleri düzeylerini belirlemeye yöneliktir. Birinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular Tablo1'de sunulmuştur.

Tablo .1 Meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklik düzeyleri ortalama ve standart sapmaları

Maddeler	N	$\overline{X}$	SS
Zor durumlara pek çok farklı açılardan bakmak hoşuma gider	65	3,96	,500
Olay ve durumları değerlendirmede iyiyimdir	65	3,21	,781
Bir davranışın nedenleri konusunda karara varmadan önce ek bilgiler ararım	65	4,55	,527
Zor durumlara değişik açılardan bakmak önemlidir.	65	4,22	,666
Bir zorlukla karşılaştığımda nasıl davranacağımla ilgili olarak pek çok seçeneği göz önünde bulundururum	65	4,33	,500
Herhangi bir duruma çoğu kez farklı açılardan bakarım	65	4,33	,500
Zor durumlarla karşı karşıya kaldığımda karar vermekte güçlük çekerim.	65	2,88	,600
Davranışların nedenlerini anlamaya çalışırken bütün olası gerçekleri ve bilgileri göz önünde bulundururum	65	4,22	,440
Zor bir durumla karşılaştığımda durur ve çözüm için çeşitli yollar düşünürüm	65	4,44	,527
Bir sorunla karşılaştığım zaman sorunu çözebilmek için birden fazla yol olduğunu düşünürüm	65	4,22	,440
Zor durumlarla ilgili harekete geçmeden önce pek çok seçeneği değerlendiririm.	65	4,33	,500
Olayları karşımdaki kişilerin bakış açılarından da görmeye çalışırım	65	4,33	,500
Zor durumlarla karşılaştığım zaman, kontrolümü kaybediyor gibi hissederim	65	2,55	,527
Bir konuda karar vermeden önce birçok seçeneği göz önünde bulundururum.	65	4,22	,440
Zor durumlarla karşılaştığımda o kadar stresli olurum ki, sorunu nasıl çözeceğimi düşünemem.	65	1,55	,527
Kendimi diğer insanların yerine koyarak onları anlamada iyiyimdir.	65	4,22	,440
Zor durumlarla baş edebilmek için önümde farklı birçok seçeneğin olması benim için sıkıntı vericidir.	65	1,66	,500
Zor durumlarla karşılaştığımda tam olarak ne yapacağımı bilemem	65	1,77	,440
Yaşamda karşılaştığım güçlüklerle baş etmede yetenekliyim	65	3,55	,527
Zor durumlarda bir şeyleri değiştirme konusunda kendimi güçsüz hissederim.	65	1,77	,440
Toplam	65	3,96	

Meslek yüksekokulundaki öğretim elemanlarının bilişsel esneklikleri düzeylerine yönelik ortalamalar incelendiğinde, en yüksek ortalamanın “Bir davranışın nedenleri konusunda karara varmadan önce ek bilgiler ararım. ”(X=4,55) olduğu, “Zor durumlarla karşılaştığımda o kadar stresli olurum ki, sorunu nasıl çözeceğimi düşünemem” değişkeninin ise, en düşük skor ortalamasına (X=1,55) sahip olduğu görülmektedir. Genel ortalama ise (X=3,96) bulunmuş ve bu meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanlarının bilişsel esneklik düzeylerin yüksek olduğu görülmüştür.

İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci araştırma sorusu, meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklik düzeyleri yaşa, cinsiyete, medeni hal, ünvana, mesleki kıdeme ve bölüme göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta değişkenleri açısından istatistiki olarak farklılık göstermekte midir? şeklinde düzenlenmiştir. İkinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo.2 Meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklik düzeylerinin ünvan değişkenine göre t testi sonuçları

Bilişsel esneklik düzeyi	ÜNVAN	$\overline{X}$	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
	Öğretim Görevlisi	3,78	,325	3,756	,004*
	Öğretim Üyesi	4,12	,431		

*p<0,05

Ünvan ile meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklik düzeyleri, (t=3,756, p=,004<0,05) arasında, istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde ünvanı öğretim üyesi olan öğretim elemanlarının bilişsel esneklik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo.3 Meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklik düzeylerinin mesleki deneyim süresi değişkenine göre ANOVA sonuçları

Bilişsel esneklik düzeyi	Mesleki Deneyim	$\overline{X}$	SS	F DEĞERİ	P DEĞERİ
	1-10 yıl	3,76	,366	3,681	,011*
	11-20 yıl	3,91	,263		
	21 yıl ve üstü	4,15	,220		

*p<0,05

Mesleki deneyim süresi değişkeni ile meslek yüksekokulunda görevli öğretim elemanların bilişsel esneklik düzeyleri (F=3,681, p=,011<0,05) arasında, istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey testi sonucu anlamlı farkın mesleki deneyim süresi 21 yıl ve üstü olanların lehine olduğu görülmüştür. Ortalamalar incelendiğinde mesleki deneyim süresi arttıkça bilişsel esneklik düzeyinin de arttığı görülmüştür. Diğer değişkenler(yaş, cinsiyet, medeni hal, bölüm)ile yapılan analizlerde ise istatistiki olarak anlamlı farklıklar bulunamamıştır.

4.Sonuç ve Tartışma

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğretim elemanlarının bilişsel esneklik düzeyi yüksek olduğu görülmektedir. Öğretim üyelerinin öğretim görevlilerine göre bilişsel esnekliklerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca mesleki deneyim süresi 1-10 yıl arası olan akademisyenlerin bilişsel esneklik düzeylerinin diğerlerinkinden daha düşük olduğu bulunmuştur. Öğretim elemanlarının bilişsel esneklik düzeyleri; cinsiyetleri, yaşları, medeni durumları ve bölümleri açısından farklılaşmamıştır. Sonuç olarak bilişsel esnekliği yüksek olan öğretim elemanlarının karşılaştıkları problem durumlarına yönelik olarak durumun çözülebileceği ve nasıl çözülebileceği konusunda ise daha rasyonel yaklaşımı benimsemektedirler. Bu araştırma sonuçlarından hareketle özellikle bilişsel esneklik düzeyi düşük olan öğretim elemanlarına yönelik hizmetiçi eğitim uygulamaları önerilebilir.

5. Kaynakça

Altunkol, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklikleri ile algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Dennis, J. P. ve Vander, W. J. S. (2010). The cognitive flexibility inven-tory: Instrument development and estimates of reliability and validity. Cognitive Therapy and Research, 34, 241-253.

Gülüm, İ. V., Dağ, İ. (2012). Tekrarlayıcı Düşünme Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanterinin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. Anadolu Psikiyatri Derneği, 13(3), 216-223.

Martin, M. M. ve Rubin, R. B. (1995). A new measure of cognitive flexibility. Psychological Reports, 76, 623-626.

Martin, M. M. & Anderson, C. M. (1998). The cognitive flexibility scale: Three validity studies. Communication Reports, 11(1), 1-9.

Santrock, J. W. (2012). Ergenlik. (D. M. Siyez, Çeviri editörü). Ankara: Nobel Yayınevi.

Stahl, L., & Pry, R. (2005). Attentional flexibility and perseveration: Developmental aspects in young children. Child Neuropsychology, 11(2), 175-189.

DOĞAL KAYNAKLARIN AFGANİSTAN EKONOMİSİNE KATKISI

Muhammad Akbar Farahmand (Sorumlu Yazar)
Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Yüksek Lisans Programı
akbarfarahmand279@yahoo.com

Doç. Dr. Ethem Esen
Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
etheme@anadolu.edu.tr

Özet

Doğal kaynakların bol olması genel olarak bir ülkenin büyümesine ve kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, doğal kaynaklar bakımından zengin olan ülke, bu zenginliğini kullanarak ekonomisini geliştirme şansına sahiptir. Afganistan doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülke olmasına rağmen, bu kaynaklardan tam olarak faydalanamamakta ve dışa bağımlılığını devam ettirmektedir. Dışa bağımlılığın azalmasına neden olacak önemli faktörlerin başında, bu kaynakların hükümet tarafından ekonomiye kazandırılması gelmektedir. Bu sayede Afganistan Ekonomisinin canlanması, işsizlik sorununun önemini yitirmesi ve Afganistan halkı için on binden daha fazla iş imkânının ortaya çıkması beklenmektedir. Afganistan Hükümetinin madenlerin çıkarılmasına ilişkin karşılaştığı birtakım sorunlar mevcuttur. Bunlardan bazıları; bürokratik engeller, vergileme sistemi, madencilik yasanın eksikliği, güçlü bir hükümetin olmayışı, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliği, madencilik sektöründe teknolojinin yetersizliği ve kapasite eksikliği, güvenlik sorunları, şeffaflığın olmaması gibi hususlardır. Afganistan Ekonomisinin geleceği için doğal kaynaklar önemli bir yere sahiptir. Zira günümüze kadar doğal kaynaklar Afganistan için savaş konusu bile olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada, Afganistan'ın sahip olduğu doğal kaynaklar ele alınıp, bu kaynakların Afganistan Ekonomisi için önemi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Kaynaklar, Afganistan Ekonomisi, Büyüme, Madenler

THE CONTRIBUTION OF NATURAL RESOURCES TO AFGHANISTAN ECONOMY

Abstract

The abundance of natural resources generally contributes to the growth and development of a country. Therefore, the country which is rich in natural resources has the chance to develop its economy by using this wealth. Although Afghanistan is a rich country in terms of natural resources, it cannot fully utilize these resources and continues to be dependent on foreign sources. One of the most important factors that will lead to a decrease in foreign dependency is to bring these resources to the economy by the government. In this way, it is expected that the economy of Afghanistan will revive, the unemployment problem will lose its importance and more than ten thousand jobs will be created for the people of Afghanistan. There are a number of problems that the Government of Afghanistan faces for mining. Some of those; bureaucratic obstacles, taxation system, lack of mining law, lack of a strong government, lack of coordination between central government and local authorities, lack of technology and lack of capacity in the mining sector, security problems, lack of transparency. Natural resources have an important place for the future of Afghanistan Economy. Because, to date, natural resources have been the subject of war for Afghanistan. For this reason, in this study, the natural resources of Afghanistan will be discussed and the importance of these resources for the Afghanistan economy will be examined.

Keywords: Natural Resources, Afghanistan Economy, Growth, Metals

1. GİRİŞ

Madencilik, tarih boyunca uygarlıkları şekillendiren temel sektörlerden biri olmuştur. Ülkelerin en önemli amaçlarından biri olan ekonomik büyüme İkinci Dünya savaşından sonra hız kazanmaya başlamış, büyüme üzerinde etkisi olan doğal kaynaklar da büyüme ile birlikte daha fazla önemli hale gelmiştir. Doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerine etkileriyle ilgili temelde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşımda, yeraltı zenginliği ülkenin ekonomik büyümesi için bir talih olarak değerlendirilirken; ikinci yaklaşımda ise, yeraltı zenginliği ülkenin ekonomik büyümesi için bir talihsizlik olarak nitelendirilmektedir. Birinci yaklaşıma göre, yeraltı zenginliğine sahip olan ülkeler ekonomilerinin gelişmesi için önemli bir faktör olan yeraltı zenginliğinden faydalanmaktadır. Bu durumda doğal zenginlik bir talih olarak görülmektedir. Bunun aksine bazı ülkeler doğal kaynaklar bakımından zengin olmasına rağmen, ekonomilerine katma değer sağlayamamaktadırlar. Hatta bu ülkelerde doğal kaynakların yönetimi nedeniyle çatışmalar çıkmakta ve bu durum ülkelerin ekonomik büyümesine engel olmaktadır. (Akça, Demiral, & Bal, 2015).

Orta Asya'nın kalbinde yer alan Afganistan'ın geleceği, doğal kaynakların potansiyeline bağlıdır. 19.yüzyılın başlarından beri ülkenin sahip olduğu maden kaynaklarıyla ilgili çok sayıda büyük ölçekli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalardan elde edilen bilgiler, ülkenin maden stokunun neredeyse bir trilyon dolar değerinde olduğu yönündedir. Bununla birlikte, Afganistan Devleti bu madenlerin değerinin 1 ila 3 trilyon dolar arasında olduğunu ifade etmektedir. (Noorani & Lein, 2016).

Afganistan, doğal kaynaklar açısından zengin yataklara sahiptir. Afganistan petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji madenlerine, bakır, krom, demir, altın, gümüş, tuz gibi mineral ve maden rezervlerine, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayinde kullanılan madenlere, çimento yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer gibi zengin doğal yataklara sahiptir. Afganistan'da genel olarak 1400'den fazla maden sahası bulunmaktadır. Dünyada gelişmemiş ülkeler arasında yer alan Afganistan, maden serveti bakımından Dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer almaktadır. (Nazminia, 2013).

Afganistan Ekonomisi 2001 yılında yeni hükümetin kuruluşuyla birlikte başta Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) yardımı olmak üzere dış yardımlarla oluşturulmuştur. Bu yardımlar günümüze kadar azalarak da olsa devam etmektedir. Afganistan Hükümeti dış yardımların azalmasına rağmen, gelir kaynağı yaratma ve işsizlik sorununun çözümü için doğal kaynaklardan tam olarak yararlanmak için reform yapmıştır. Buna rağmen, Afganistan Hükümeti hala birtakım sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışmada, Afganistan'ın sahip olduğu doğal kaynakların durumu ve Afganistan ekonomisi açısından önemi ele alınacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Günümüze kadar doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerine yaratabileceği etki ile ilgili çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Teorik olarak doğal kaynaklar büyümeye katkı sağlamaktadır. Asya'nın ortasında bulunan Afganistan tarihi boyunca sahip olduğu stratejik konum ve doğal zenginliğinden dolayı güçlü ülkelerin dikkatlerini üzerine çekmiştir. (Naeim, 2017). Afganistan doğal zenginliğe sahip olmasına rağmen, hâlâ ekonomisinin canlanması ve dış bağımlılığının azalması için tam olarak bu zengin kaynaklardan faydalanamamaktadır. Afganistan'ın sahip olduğu doğal kaynaklara ilişkin verilerin elde edilmesinin zorluğundan dolayı, bu konuda herhangi bir ekonometrik çalışmaya henüz rastlanılmamıştır.

Frough (2016), yazdığı makalede; yerel savaş ağları ve isyancıların Afganistan'daki madenlerden Afganistan Hükümetine göre daha fazla gelir elde ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca Frough, Afganistan'da teröristlerin için madenlerin narkotikten sonra ikinci büyük gelir kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Ülkede artmakta olan işsizlikten dolayı yoksulluk fakirleri terörist gruplara katılmaya zorlamakta ve böylece ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarını olumsuz yönde etkilemektedir. Noorani & Brouckere (2016), çalışmalarında, bakır açısından bakıldığında Afganistan'ın sahip olduğu bakır kaynağının dünyada ikinci sırada yer aldığını ifade etmişlerdir. Norani ve Debroker, Afganistan ekonomisinin yabancı ülkelerin, özellikle de ABD'nin yardımları ile ayakta kaldığını, Afganistan'ın sahip olduğu doğal kaynaklarını kullanmayı başaramadığını belirtmişlerdir. Bundan dolayı Jackson

(2015)'e göre, Afganistan hükümetinin maden stokunu yönetmesi ve ekonomisine katkı sağlayabilmesi için iktisadi ve siyasi programlara ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Çünkü mevcut maden stoku Afganistan ekonomisini büyütebilme potansiyeline sahiptir. Ali ve Shroder (2011), yaptıkları çalışmalarında, Afganistan'ın zengin doğal kaynaklara sahip olduğunu ve bu kaynaklar kullanılarak elde edilebilecek gelirle Afganistan ekonomisinin büyümesinde katkı sağlanabileceğini ifade etmişlerdir. Öte yandan yazarlara göre, Afganistan bu doğal kaynaklarla savaşın maliyetini çıkartabilir ve böylece maden gelirleri ile ekonomik altyapısını yeniden inşa edebilir. Lakhani ve Corboz (2017) da, Afganistan'daki yasadışı madencilik savaşının ülkenin kalkınmasında rol oynayan önemli etkenlerin başında geldiğini ifade etmişlerdir. Shroder (2014) de, Afganistan'ın komşusu iki büyük ülke olan Çin ile Hindistan'ın ekonomilerini geliştirmek için Afganistan'ın doğal kaynaklarına göz diktiklerini ifade etmiştir. Hamidi (2016)'ya göre, yabancı ülkeler Afganistan'ın madenlerinden faydalanabilmek için teröristlere maddi destek sağlamaktadırlar ve böylece ülkede yasa dışı yollarla maden çıkartılmaktadır. Hoveida, bu durum devam ettikçe Afganistan hükümetinin madenlerden gelir elde edemeyeceğini ve ayrıca ülkede güvensizliğin artacağını belirtmiştir.
Ahmadi ve Hashemi (2013), yaptıkları çalışmada, Afganistan'da tarım sektöründen sonra madencilik sektörünün ekonomiye önemli ölçüde katkı sağlayabileceğini ifade belirtmişlerdir. Ahmadi ve Hashemi, gelişmekte olan Afganistan'ın bol doğal kaynaklara sahip olduğunu ve bu kaynakları kullanarak ekonomisini büyütebileceğini, bundan dolayı da Afganistan hükümetinin bunu yapabilmek için yabancı yatırımcılara ihtiyacı olduğunu vurgulamışlardır.

Noorani J.(2017)'e göre, Afganistan'da madencilik sektörünün büyümesine engel olan faktörlerin; rüşvet, denetimsizlik ve şeffaf olmayan sözleşmelerdir.

3. METODOLOJİ

Bu çalışmanın metodolojisi, akademik araştırmaları kullanarak, çalışmanın tasarımı, konuların yapısı ve bilgilerin toplanması üzerine literatürdeki yazılı çalışmaların incelenmesini içermektedir. Dolayısıyla çalışmada madencilik sektöründe yapılmış olan çalışmalardan ve yazılmış olan makalelerden yararlanılmıştır. Bu araştırmada kullanılan veriler Afganistan Maden ve Petrol Bakanlığı, Afganistan Merkez İstatistikleri, Dünya Bankası ve Afganistan madenleri ile ilgili yapılan çalışmalardan alınmıştır.

4. AFGANİSTAN MADENLERİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Ülkede üç yüzden fazla bakır yatağı bulunmaktadır. Loghar vilayetindeki Aynak bölgesindeki yüksek kalitedeki bakır rezervinin 240 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan bakır rezervi dünyada ikinci sırada yer almaktadır. Aynak (ya da Mes Aynak) bakır madeni, ülkenin başkenti olan Kabil'in 40 km güney doğusunda, Loghar vilayetinin çorak bölgesinde yer almaktadır. Afganistan için büyük bir gelir kaynağı olarak bilinmektedir. Madenin toplam alanı 800 kilometrekareden fazladır. Madenin şimdiye kadar keşfedilen endüstriyel hesaplara göre ekonomik değeri 13 milyon ton bakırdır. Aynak madeni için 2008 yılında Çinli bir şirket olan Metallurgical Corporation of China ile Afganistan Maden ve Petrol Bakanlığı arasında Mes Aynak bakır sahasını geliştirmek için 3,5 milyar dolarlık bir sözleşme imzalanmıştır. Bu çerçevede gerekli altyapının oluşturulması için bir enerji santrali ve bir yük demiryolu inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu, Afganistan için iş, eğitim, gelir ve altyapısının geliştirilmesinde çok önemli olan büyük bir projedir. Bu proje, işsizlik sorunu yaşamakta olan Afganistan'a 5000 iş fırsatı sağlayacaktır. (Global Witness, 2012,).

Afganistan'ın ikinci büyük rezervi Haji-Gak madenidir. En büyük demir yatakları Herat Vilayeti ile Panjher Vadisi arasındadır. Bilinen en ünlü yatak Bamyan ilindeki Hajigak olup 110 milyon ton rezerv olduğu tahmin edilmektedir. Haji-Gak,16 kilometre uzunluğunda ve 550 metre derinliğindedir. 2010 yılında bu madenin üç bloğu için Hint Konsorsiyumu Afsicosel ve bir bloğu için Kanadalı Kylogold şirketine maden çıkarma amacıyla yetki verilmiştir. Bu maden üzerindeki çalışmaların 4000 kişiye iş fırsatı sağlaması beklenmektedir. Bunun yanında Afganistan Ekonomisinin büyümesine ve kalkınmasına da büyük bir katkı sağlayacağı beklenmektedir. (Frough, 2016). Ülkede bu kadar zengin maden yatakları olmasına rağmen, Afganistan hükümeti hâlâ yılık yaklaşık 42 milyon değerinde

demiri İran, Pakistan, Çin, Tacikistan, Kazakistan ve Türkiye'den ithal etmektedir. (Central Statistics of Afghanistan, 2017). Dünya ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamakta olan petrol ve doğal gaz, ülkenin en önemli doğal kaynaklarından ikisidir. 1967 yılında keşfedilen doğal gaz, 1980'li yıllarda yılda 300 milyon ABD doları gelir sağlamış ve ülkenin ihracat gelirlerinin %56'sını oluşturmuştur. 1979 yılında Afganistan'ın işgal edilmesinden sonra doğal gaz üretimi sekteye uğramıştır. (Noorzoy, 2019).

2001 yılından sonra doğal gaz çıkarma işlemleri tekrar başlamış olsa da, yurt içindeki tüketimi karşılama potansiyeline sahip değildir. Afganistan hükümeti, 2001 yılından önce yurt dışına doğal gaz ihracıyla gelir kazanmaktayken, savaş sonrası dönemde doğal gaz ihracatçısı konumundan doğal gaz ithalatçısı bir ülke konumuna geçmiştir. Afganistan, 2017 yılında İran, Rusya, Türkmenistan ve Azerbaycan'dan yaklaşık 136 milyondan fazla gaz ithalatı gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, Afganistan hükümeti güvenlik sorunlarının çözülmesiyle birlikte madencilik sektöründe yurt içi ve yurt dışı yatırımcıların ilgilerini çekebilirse dünya doğal gaz ihracatçısı ülkelerin arasında yer alabilme potansiyeline sahip olabilir. (Central Statistics of Afghanistan, 2017).

U.S. Geological Survey ve Afganistan Maden ve Petrol Bakanlığı tarafından yayımlanan raporlara göre Amu Darya, Afgan-Tacik, Herat ve Kuşka havzalarında petrol ve doğalgaz yatakları bulunmaktadır. Ülkenin kuzeyinde, 1,6 milyar varil ham petrol ve 16 trilyon kübik feet doğalgaz rezervi ve 0,5 milyar varil likit doğalgaz rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Keşfedilmemiş petrol yataklarının büyük kısmının Afgan-Tacik Havzasında, keşfedilmemiş doğalgaz yataklarının büyük kısmının ise Amu Darya Havzasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu iki havzanın toplam büyüklüğü yaklaşık olarak 515.000 kilometre karedir. Petrol arama ve çıkarma çalışmaları ülkenin kuzeyindeki Amu Darya ve Afgan Tacik Havzaları ile sınırlı kalmış olup 1957-1989 yılları arasında 6 adet petrol ve 8 adet doğalgaz yatağı keşfedilmiştir. Afganistan hükümeti bu doğal kaynaklara yatırım yapmak için düzenli reformlar getirmeye çalışmasına rağmen, henüz bu madenlerin çıkarılmasında etkin bir rol oynayamamıştır. Afganistan Hükümeti sahip olduğu doğal gaz ve petrol rezervlerini tamamen çıkarması durumunda dünyadaki petrol ve doğal gaz ihracatçı ülkeler arasında yer alabilme fırsatına sahip olabilecektir. Böylece en önemli doğal kaynakların başında gelen petrol, ülkenin ekonomisinin büyümesini önemli bir katkı sağlayacaktır. (Afganistan Ülke Raporu, 2017).

Yapılan çalışmalara göre Afganistan'da yaklaşık 70 milyon ton kömür rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Ülkenin özellikle kuzeyinde Herat ve Badakhshan vilayetleri arasındaki bölgede kömür yatakları bulunmaktadır. Ülkede, yıllık 120.000-140.000 ton kömür çıkarılmaktadır. Afganistan'da kömür üretiminin yıllık 10 milyon ABD doları civarında olduğu tahmin edilmektedir. (Afganistan Ülke Raporu, 2017). 2006 yılına kadar kömür devlet tarafından çıkarılmıştır ancak 2006'dan sonra özel sektöre devredilmiştir. Çıkarılan kömür rezervinin bir miktarı yurt içi tüketimini karşılamakta bir miktarı ise Pakistan'a ihraç edilmektedir. (Abel, 2017).

Afganistan'da, tank navigasyon sistemlerinin, füze rehber sistemlerinin, jet motorlarının, füze savunma bileşenlerinin, uyduların ve askeri sınıf iletişim teknolojilerinin üretilmesinde kilit rol oynadığı düşünülen 1,4 milyon ton nadir toprak elementleri olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan sahip olduğu bu değerli madenlerden ülkeye döviz kazandıracaktır. Ancak siyasi ve iktisadi sorunlar nedeniyle bu madenlerin çıkarılma işlemleri başlatılamamıştır. (Jackson, 2015).

Yapılan araştırmalara göre, Afganistan'da 40 farklı renkte yaklaşık 35 çeşit mermer bulunmaktadır. Uluslararası standartlarda kesim ve işleme için yeterli makina, teçhizat, bilgi ve yatırıma sahip olunmadığından mermerler işlenmemiş olarak özellikle Pakistan'a ihraç edilmektedir. Afganistan'daki altın rezervlerine ilişkin net bir bilgi olamamakla birlikte, en büyük altın yatakları ülkenin kuzeyindeki Ghazni, Badakhshan ve Takhar bölgelerindedir. Zarkashan ve Sampty yataklarında 20 ila 25 ton rezerv olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan, mücevher ve yarı değerli taşlar açısından zengin bir ülkedir. Panjher Vadisi'nden çıkarılan zümrüt, ülkede çıkarılan en önemli mücevherler arasındadır. Ülkede çıkarılan zümrütün yıllık üretim değerinin 9-12 milyon dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. (Afganistan Ülke Raporu, 2017). Son olarak ABD Jeolojik Araştırmaları ile Afganistan hükümeti tarafından ilk kez maden kaynakları ile ilgili havadan araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmanın görüntülerine göre, ülke topraklarının yüzde 70'inin madenlerle dolu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca henüz daha keşfedilmemiş maden kaynaklarının da olduğu bilinmektedir.

Afganistan'ın İpek yolu üzerinde olması, önemli stratejik konumu ve aynı zamanda ülkede bulunan önemli yeraltı zenginlikleri nedeniyle, ülke geçmişten günümüze yabancı güçlerin hedefi haline gelmiştir. (Scarlat, 2015). 2010 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin Jeoloji Araştırma Merkezi tarafından havadan yapılan bir araştırmaya göre, ülkede dokunulmamış bir trilyon dolar değerinde maden olduğu açıklanmıştır. Öte yandan ülkenin çıkarılabilir maden kaynaklarının toplam değerinin 908 milyar dolara yakın olduğu belirlenmiştir. (Noorani & Lein, 2016). Şekil 1'de Afganistan'ın değerli madenleri ve maden sahaları gösterilmiştir.

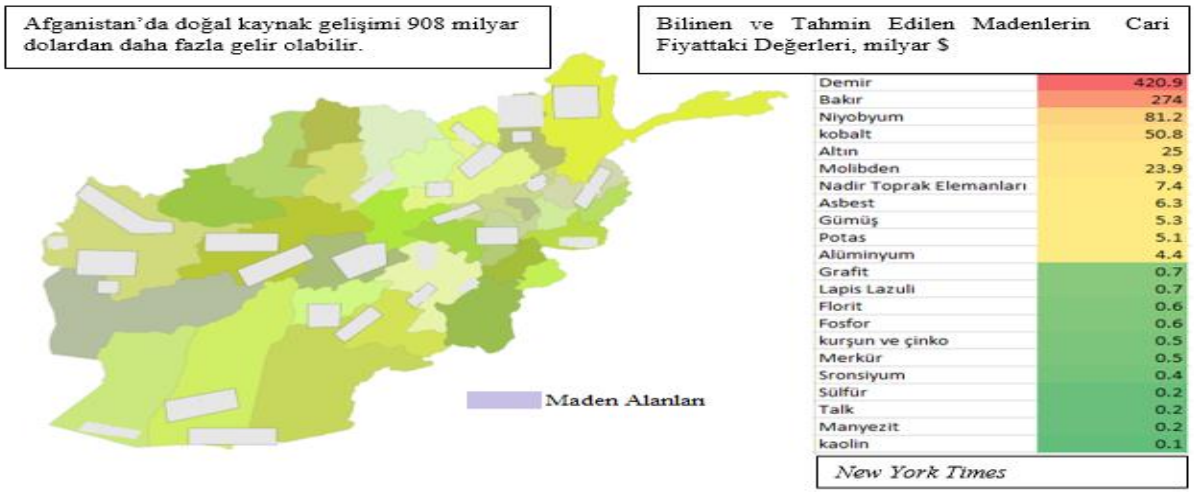

Şekil 1. Afganistan'ın Değerli Madenleri ve Maden Sahaları

Kaynak: ABD jeolojik araştırması-Afganistan jeolojik araştırması, (2010).

5. AFGANİSTAN'IN 2001 YILI SONRASI EKONOMİK BÜYÜMESİ VE MADENLERİN KATKISI

Afganistan'da 1979-2001 yılları arası dönemde devam eden çatışmalar neredeyse doğal maden sahalarının tahrip edilmesiyle birlikte ekonominin çökmesine de neden olmuştur. 2001 yılında Afganistan'da yabancı ülkelerin desteğiyle yeni bir hükümet kurulmuştur. Savaş döneminde tahrip edilen ekonomik altyapıları yeniden inşa edilmesi amacıyla ülkede yapılandırma süreci dış mali yardım desteğiyle başlamış ve bu yardımlar yakın dönemde azalsa da, devam etmektedir. (Obayd, 2017). Altyapının yapılandırılması süreci ile birlikte ülkenin maden kaynaklarından önemli miktarda gelir elde edebileceği tahmin edilmekte ve bu nedenle 2001 yılı sonrası dönemde madenler ülkede gündem yaratan bir konu haline gelmiştir. Şekil 2'de Afganistan'ın 2001-2017 yılları arasındaki dönem için GSYH'si ve aldığı dış yardımlar gösterilmiştir.

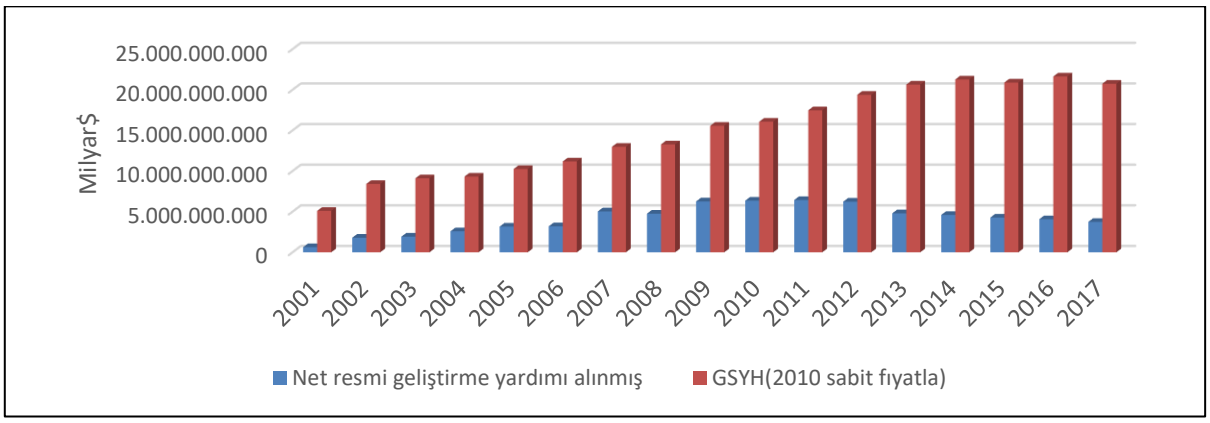

Şekil 2. Afganistan'ın GSYH'si ve Alınan Dış Yardımlar (2001-2017 Yılları Arası)

Kaynak: Unstats, Dünya Bankası.

Afganistan'ın GSYH'si 2001 yılından itibaren artış göstermektedir. Ülkenin GSYH'si 2001 yılında 5 milyar dolar iken, 2017 yılında 20 milyar dolar olmuştur. Ancak bu artışta 2001 yılından itibaren alınan dış yardımların katkısı mevcuttur. 2001 yılında ülkenin geliştirilmesi ve kalkınması için ABD başta olmak üzere 630 milyon dolar dış yardım sağlanmıştır. Bu miktar, 2009 ile 2012 yılları arasında 6 milyar dolardan fazla olmuştur. Ancak 2012 yılından itibaren uluslararası güçlerin kademeli olarak Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte bu yardımlar da azalmaya başlamıştır. Afganistan Ekonomisi 2002-2013 yıllar arasında yılda ortalama olarak %9'luk büyüme kaydetmiştir. Uluslararası güçlerin desteğinin azalmasıyla birlikte dış yardım rakamlarındaki azalışla birlikte, ülkede güvenlik sorunu da yaşanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler, ülkenin ekonomik büyümesinin gerilemesine neden olmuştur. Afganistan'da 2014-2017 yılları arası dönemde ekonomik büyüme ortalama olarak 2,3 düzeyinde olmuştur. (World bank, 2018). Genel olarak ülke ekonomisi büyük oranda dış yardımlara bağımlıdır, ancak bu bağımlığının azalması veya artması ekonomik faktörlerin üzerinde etki yaratmaktadır. Dış bağımlığının azaltılabilmesiyle birlikte, ülkede bulunan değerli madenlerin katkısıyla ülkenin ekonomik büyümesine ve artan işsizlik sorunun çözümüne katkı sağlanabilir. (Frough, 2016). Afganistan'da 2001 yılında demokrasiye dayalı yeni bir hükümetin oluşmasıyla birlikte Afganistan'ın makroekonomik göstergeleri büyüme göstermiştir. Savaş dönemi dolayısıyla üretimi sekteye uğrayan madencilik sektörü, tekrar üretim yapmaya başlamış, böylece maden üretimi ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasına katkı sağlamaya başlamıştır. Afganistan'da bulunan madenlerin üretimi güvenlik sorununa rağmen, 2006 yılından itibaren gittikçe artmıştır. Ülkede ağırlıklı olarak; kömür, doğal gaz, tuz, alçı, altın, mermer taşı vb. madenler yurt içi tüketim ve doğal gaz haricinde yurt dışına ihraç edilmek amacıyla üretilmektedir. Tablo 1'de 2006-2016 yılları arası dönem için madenlerden elde ettiği gelirler gösterilmiştir.

Tablo 1. Afganistan'ın Madenlerden Elde Ettiği Gelir (2006-2016 Yılları Arası) (Milyon AF)

Yıllar	Gelir	Yıllar	Gelir
2006	21.1	**2012**	197
2007	61.5	**2013**	577
2008	86.6	**2014**	272
2009	79.9	**2015**	250
2010	47.7	**2016**	800
2011	90.6		

Kaynak: Afghanistan, Mining Revenue Department, Ministry of Mines and Petroleum Cadastre, Afghanistan Economics book.

Tablo 1'den görüldüğü üzere, 2006 yılından itibaren değerli madenler devlete gelir sağlamaya başlamıştır. 2006 yılında madenlerden elde edilen gelir 21 milyon Afgani iken, bu gelir 2016 yılında 800 milyon Afganiye yükselmiştir. Dolayısıyla 2006 yılından 2016 yılına kadar madenlerden elde edilen gelir artmıştır. Afganistan'ın zengin maden yatakları, ekonomiyi büyük ölçüde geliştirme, uluslararası pazarlara katılımı artırma ve dış finansal yardıma olan kronik bağımlılığı azaltma fırsatı sunabilecek kapasiteye sahiptir (Jackson, 2015). Dünya Bankasına göre, eğer Afganistan hükümeti ülkede bulunan madenlerin çıkarılmasını başarabilirse ve madencilik sektöründeki sorunları ortadan kaldırabilirse, bu madenler 2030 yılına kadar yeni iş fırsatları sağlamasının yanında, 900 milyon dolar gelir kazandırabilecektir (Global Witness, 2012).

Afganistan genel olarak tüketici bir ülke olarak bilinir. Çünkü ülkede ihtiyaç duyulan malların %90'ı yurt dışından ithal edilmektedir. Bu bağlamda ülkenin ithalatı 2017 yılında 7,8 milyar dolar olmuş, ancak buna karşı ihracatı ise 8 milyon dolar olmuştur. Bu duruma bağlı olarak ülkenin dış açığının fazla olduğu net bir şekilde bilinmekte ve bu dış açığın çoğunlukla ülkeye gelen dış yardımlarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. (Central Statistics of Afghanistan, 2017). Afganistan'da önemli bir sorun olarak bilinen işsizlik, ülkenin nüfus artışıyla birlikte giderek artmaktadır. Afganistan'ın Merkez İstatistik raporuna göre 2018 yılında ülkenin toplam nüfusu 31,6 milyona yaklaşmıştır. (Central Statistics of Afghanistan, 2018). Ülke genel olarak genç nüfusa sahip olmasından dolayı, her yıl yaklaşık 400.000 genç iş piyasasına girmektedir. Ancak bu nüfusun bir kısmı iş bulamadığı için iş

bulmak amacıyla yurt dışına göç etmektedir. (Ministry of Labor and Social Affairs of Afghanistan, 2017). Afganistan 11 milyon işgücüne sahiptir, lakin bu nüfusun %48'i işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. (Abel, 2017). Ülkenin ekonomik geleceği büyük ölçüde doğal zengin kaynaklara bağlıdır. Bu doğal kaynakların çıkarılması başarılabilirse, gelir artışının yanında binlerce iş fırsatı ortaya çıkabilecektir. Afganistan hükümetinin tahminine göre ülkede bulunan en zengin yatak kaynağı olarak bilinen Mes Aynak ve Hajigak maden kaynakları yıllık gelir sağlanmasıyla birlikte 10.000'den daha fazla iş fırsatı sağlayabilecektir. Böylece Afganistan, elde edilen gelirle dış bağımlığını azaltabilir, diğer yandan işsizlik sorununa çözüm bulabilecektir (Frough, 2016).

6. SONUÇ

Ekonomik büyümenin etkileyici faktörleri arasında yer alan doğal kaynakların bol olması genel olarak bir ülkenin büyümesine ve kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Genellikle doğal kaynaklar bakımından zengin olan ülke, bu zenginliğini kullanılarak ekonomisini geliştirme şansına sahiptir. Bu çalışmada, Afganistan'da sürdürülebilir bir ekonomi yaratılmasında, dışa bağımlılığının azaltılmasında ve işsizlik sorununun giderilmesinde bir çözüm olabilecek olan Afganistan'ın sahip olduğu doğal kaynaklar ele alınıp, bu kaynakların Afganistan Ekonomisine katkısı incelenmiştir.

Afganistan'da 1979 yılından itibaren başlayan savaş ortamı 2001 yılına kadar sürmüş ve ülke ekonomisi neredeyse tamamen çökmüş konumuna gelmiştir. 2001 yılında uluslararası yabancı kaynakların desteğiyle yeni bir hükümet oluşturulmuş ve böylece savaş döneminde tahrip edilen doğal kaynak sahaları ile birlikte çöken ekonominin canlanması için dış mali yardımlarla ülkede yapılandırma sürecine girmiştir. 2001 sonrası dönemde Afganistan'ın gayrisafi yurt hasılası ağırlıklı olarak dış yardımların katkısıyla sürekli artmıştır. 2002-2012 yılları arasındaki dönemde ülke ekonomisi ortalama olarak yılda %9'luk bir büyüme performansı sergilemiştir. 2012 yılından itibaren uluslararası güçlerin kademeli olarak ülkeden çekilmesiyle birlikte dış mali yardımların azalması, diğer taraftan artan güvenlik sorunları ülkenin ekonomik büyümesini olumsuz etkilemektedir. Bu dönemde ülkede doğal kaynaklar önemli bir konu haline gelmiştir. Zira Afganistan'da bulunan 1 ila 3 trilyon ABD doları değerindeki madenler, savaş nedeniyle oluşan ekonomik ve sosyal hasarı önemli ölçüde giderebilecek durumdadır. Ayrıca dışa bağımlılığın azalmasında bu kaynakların hükümet tarafından ekonomiye kazandırılması önem arz etmektedir. Bu sayede Afganistan Ekonomisinin canlanması, işsizlik sorununun çözülmesi ve Afganistan için on binden daha fazla iş imkânının ortaya çıkması beklenmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan'ın madenlerin çıkarılmasına yönelik karşılaştığı birtakım sorunlar vardır. Ülke içinde ve ülke dışında üretilen madenlerin ve teçhizatın taşınması için yol ve demiryolu altyapısının mevcut olmaması, bürokratik engeller, vergileme sistemi, madencilik yasasının eksikliği, güçlü bir hükümetin olmayışı, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliği, madencilik sektöründe teknolojinin yetersizliği ve kapasite eksikliği, güvenlik sorunları, şeffaflığın olmaması, bu sorunlardan bazılarıdır. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinin uzamasına neden olmaktadır.

Afganistan Ekonomisinin geleceği için doğal kaynaklar önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Afganistan'da iş faaliyetlerini kolaylaştırmak için yasal hesap verebilirlik ve fon transferi sistemi iyileştirilmelidir. Ülkenin maden kaynaklarından yararlanmak için mülkiyet haklarını koruyan, hukukun üstünlüğünü ön plana alan, istikrarlı makroekonomik politikaları garanti edebilen ve yabancı yatırımı çekebilecek politika ve uygulamalara gereksinim vardır. Afganistan bu sorunları çözdüğü takdirde, doğal kaynaklar ülke ekonomisinin büyümesine ve kalkınmasına çok büyük katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Abel, S. M. (2017). *Afghanistan Economics. First Edition, Afghanistan:* Islamic World Publishing House.

Ahmadi, A., & Hashemi, M. (2013). *Guidelines for Investors in the Exractive Industries Sector of Afghanistan.* kabil: Ministry of Mines and Petroleum of Afghanistan.

Akça, E., Demiral, M., & Bal, H. (2015). Doğal Kaynak Zenginliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Yönetişim Göstergelerinin Aracılık Etkisi: MENA ve Hazar Ülkelerinden Ampirik Bulgular. *EGE Akademik Bakış*. 15(3), 301-312.

Ali, S., & F.Shroder, J. (2011). Afghanistan's Mineral Fortune. *İnstitute For Enviromental Diplomacy And Security* (IEDS). 1(1), 1-24.

Central Statistics of Afghanistan, (2018). *Estimated population of the country,* Central Statistics of Afghanistan.

Central Statistics of Afghanistan, (2017). *Trade Yearbook*, Central Statistics of Afghanistan.

Frough, M. (2016). *Afghanistan's Mineral Reserves Quandary: Hopes and Fears Concerning The development of Minveral Reserves.* Norwegian Institute of international Affairs, [online] available at http://www.osce-academy.net/upload/file/44BRIEF.PDF.

Global Witness. (2012). *Does the glasses agreement provide the basis for the future of Afghanistan, [onlive] available at* file:///C:/Users/Omid/Downloads/copper%20bottomed.pdf.

Hamidi, R. (2016). *share of Afghanistan government and insurgent from mining.* Kabil: The daily of Afghanistan, [online] available at www.dailyafghanistan.com/assets/epaper/2770-18-01.../p2.pdf.

Jackson, H. (2015). Managing Afghanistan's Mineral Wealth: Can Afghanistan's Mineral Wealth Be Used to Rebuild the Economy?, *Printed at the University of Washington in Seattle, Washington.*

Lakhani, S., & Corboz, J. (2017). *Illegal Mining in Afghanistan: A Driver.* United States Institute of Peace.

Ministry of Labor and Social Affairs of Afghanistan, (2017). *Annul Report.* Ministry of Labor and Social Affairs of Afghanistan

Naeim, O. (2017,). Federal Devlet Modelinin Afganistan İslam Cumhuriyetinde Uygulanabilirliği, Türkiye, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

Nazminia, C. (2013). *MINING IN AFGHANISTAN: A PATHWAY FOR DEVELOPMENT AND* . Colorado School of Mines, MSc. USA, Colorado School of Mines.

Noorani, J. (2017). *Mine Governance: Effective Income Collection System for Extractive Industries in Afghanistan.* Afghanistan Research and Evaluation Unit, publishing code, 1708D.

Noorani, J., & Brouckere, L. (2016). *A Balancing Act for Extractive Sector Governance.* Afghanistan Research and Evaluation Unit, publishing code, 1610E, ISBN 978-9936-628-15-1.

Noorzoy, M. (2019). Long-Term Economic Relations Between Afghanistan and the Soviet Union: An Interpretive Study. *Canbrige University Press*, International Journal of Middle East Studies, Vol. 17, No. 2 (May 1985), pp. 151- 173.

Obayd, N. (2017). 11 Eylül Saldırması Sonrası Afganistan'daki Ekonomik Kalkınma Dönüşümü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. sayı(9), 131-158.

Scarlat, D. (2015). Afghanistan Resources And The Persepective Of A New Future. *Military Art and Science, 4(80), 411-421.*

Shroder, J. (2014). Natural Resources in Afghanistan. First Edition: *ELSEVIER*

T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliğ, *Afganistan Ülke Raporu,* (2017). https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf.

World bank. *Afghanistan Development Update.* Worldbank. (2018).

İLKOKUL 4.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK DERSİNE İLİŞKİN TUTUMLARI VE AKADEMİK BENLİK KAVRAMLARI

Dr. Halil TAŞ[52]
Dr. Öğrt. Ü. Muhammet Baki MİNAZ[53]

Özet
Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik kavramlarını cinsiyet ve okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkenlerine göre inceleyerek, öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik kavramları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. İlişkisel tarama modeli ve nedensel karşılaştırmanın birlikte kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu, ilkokullarda öğrenim gören 301 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca, araştırmada çalışma grubu belirlenirken hem il merkezindeki hem ilçe merkezindeki hem de köylerdeki okullarda öğrenim gören kız ve erkek öğrenciler tercih edilerek çeşitleme-yer örneklemesi yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Matematik Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" ile "Akademik Benlik Kavramı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada, ulaşılan verileri analiz etmek için frekans, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Araştırmada, ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine ilişkin tutumları ile cinsiyetleri ve okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı; öğrencilerin akademik benlik kavramları ile cinsiyetleri arasında kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunduğu ancak öğrencilerin akademik benlik kavramları ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı; öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlikleri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Matematik, tutum, akademik benlik kavramı.

THE ATTITUDES AND ACADEMIC SELF CONCEPTS TOWARDS MATHEMATICS OF 4TH GRADE STUDENTS IN PRIMARY SCHOOL

Abstract
The aim of this research is to determine the relationship between the attitudes of students towards mathematics and academic self-concept according to gender and school location variables, and the relationship between students' attitudes towards mathematics lesson and academic self-concept. The study group of this study, in which the relational screening model and the causal comparison were used together, consists of 301 fourth grade students attending primary schools. In the determination of the study group, easily accessible state sampling method was preferred. In the study, while the study group was determined, female and male students studying in schools in both the city center and in the center of the villages were preferred and diversity sampling was done. In the study, "Mathematics Attitude Scale" and "Academic Self Concept Scale" were used. In order to analyze the data, frequency, t-test, one-way analysis of variance (ANOVA) was used. In the study, it was found that there was no significant relationship between the attitudes and gender of the elementary school 4th grade students towards the mathematics course and the place of residence of the school; there was a significant difference between the students' academic self-concept and genders in favor of female students; It was concluded that there was a moderate, positive and significant relationship between the attitudes of the students towards mathematics and their academic self.
Keywords: Mathematics, attitude, academic self concept.

1. GİRİŞ

Kavramsal öğrenmeyi, işlemlerde akıcı olmayı, kavramlar arasında ilişki kurmayı, sayıları kullanarak iletişim kurabilmeyi, akıl yürütebilmeyi, nesneler arasında ilişki kurabilmeyi ve problem çözme becerilerini geliştirmeyi sağlayan matematik; öğrencilerin tecrübelerini ve farklı fikirlerini sergilemelerine ve somut tecrübeler ile matematiksel anlamlar ortaya koymalarını sağlar (MEB, 2015). Matematik dersi, matematiği anlayabilen, günlük yaşamında uygulayabilen bireyler yetiştirmeyi

[52] Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu/ Bakanlık Maarif Müfettişi *egitimci1@hotmail.com*
[53] Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi/ Eğitim Bilimleri Bölümü *mbakiminaz@gmail.com*

amaçlamaktadır (Bal, 2008). Öğrencilerin iyi ve mantıklı kararlar almalarını sağlamak, sorumluluk sahibi yurttaşlar olarak tutum ve davranış sergileme becerilerini geliştirmek matematik öğretiminin temel amaçları arasında sayılabilir. Matematik, bireylerin yeteneklerinin keşfedilmesinde, kanalize edilmesinde, sistematik ve ussal düşünme becerisi edindirilmesinde kullanılan bir araçtır. Bireylerin ortak düşünme aracı olan matematik, bireyin kendisini ve kainatı tanımasına yardımcı olur (Yenilmez, 2007). Matematiksel düşünme becerisi kazanmış olan bireylerin birçok problemin çözüme kavuşturulmasında daha başarılı oldukları söylenebilir. Öğrenme üzerinde önemli bir etkisi bulunan tutum, kişinin kendisine veya çevresinde bulunan herhangi bir objeye ya da olaya ilişkin tecrübe ve bilgisine dayanarak oluşturduğu zihinsel, duyuşsal ve devinsel bir tepkidir (Baysal, 1981). Tutumlar, belirli kişi, nesne, olay veya örgüte karşı daima aynı şekilde davranmamıza neden olan sürekli ve değişmeyen inanç, duygu ve eğilimlerdir (Güneş, 2015). Bir nesne veya kişiye ilişkin pozitif veya negatif, istikrarlı bir biçimde cevap verme isteği olan tutum (Medows, 1997), Demirel (2018) tarafından, kişiyi belli bireylere, nesnelere ve durumlara ilişkin olarak belli eylemlerde bulunmaya yönlendiren öğrenilmiş eğilim olarak tanımlanmaktadır. Senemoğlu (2018) ise tutumu, bireylerin kişisel tercihlerini etkileyen kazanılmış içsel bir durum olarak ifade eder.
Öğretmen, okul ortamı, ailenin sosyo-ekonomik yapısı, eğitimsel donanmışlık, akran/arkadaş çevresi, öğretim tarzı, güdülenme, güven, ilgisi, yetenek gibi birçok unsur öğrencilerin derse ilişkin tutumunu etkileyebilmektedir (Külçe, 2005). Öğrencilerin derse ilişkin tutumlarını etkileyen bir diğer faktör de benlik kavramıdır (Bıyıklı, 2014; Çağlar, 2010). Yapılan araştırmalar, benlik kavramının öğrencilerin derslere ilişkin tutumlarının belirlenmesindeki en etkili değişkenlerden biri olduğunu göstermektedir (Boylan, 1996; Brookover ve ark.; George, 2000)

Benlik kavramı, okula devamlılık ve akademik başarı gibi istendik sonuçlara kolaylıkla ulaşılmasını sağlayan değişken (Marsh, 1990), becerilerimiz, fikirlerimiz ve sosyal kabul edilebilirliğimiz hakkındaki tutum, duygu ve bilgilerimiz (Hendricks, 2002) ve kişinin kendisini tanımlaması, davranışlarının nedenlerini algılaması (Bıyıklı, 2014) olarak tanımlanabilir. Benlik kavramının boyutlarından biri de akademik benlik kavramıdır. Akademik benlik kavramını, bireyin kendi akademik yetenekleri hakkındaki algıları (Gordon, 1997), bireyin bir akademik alana yönelik olumlu veya olumsuz olarak kendini algılama yaklaşımı (Çakır ve ark., 2000) ve bireyin öğrenme geçmişini esas alarak herhangi bir bilgiyi öğrenip öğrenemeyeceğine yönelik kendini algılama şekli (Senemoğlu, 2018) olarak tanımlanmaktadır.
Alanyazında, matematik dersine ilişkin tutum ile akademik benlik kavramı arasındaki ilişkiyi konu edinen araştırma sayısının azlığı dikkat çekicidir. Dolayısıyla öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde önemli etkileri olan tutum ve akademik benlik kavramının, matematik dersindeki sorunlarla baş edilebilmede yardımcı olacağı düşüncesi, öğrencilerin matematik dersine ilişkin tutumları ile akademik benlik kavramları arasındaki ilişkinin ele alındığı bu araştırmanın yapılma nedenlerinin başında gelmektedir. Çalışmanın özellikle program geliştirme ve matematik öğretimi alanları ile bu konuda yapılmış az sayıdaki araştırma birikimine katkı sağlaması umulmaktadır.
Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin matematik dersine ilişkin tutumları ile akademik benlik kavramlarını cinsiyet ve okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkenlerine göre inceleyerek, öğrencilerin matematik dersine ilişkin tutumları ile akademik benlik kavramları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:
1. İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik akademik benlikleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik akademik benlikleri ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik kavramları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, ilişkisel tarama ve nedensel karşılaştırma kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini saptamayı amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2016). Nedensel karşılaştırma, ortaya çıkmış ya da daha önceden mevcut olan durumun sebeplerini, bu sebepleri etkileyen değişkenleri veya bir etkinin sonuçlarını saptamaya ilişkin bir araştırma türüdür (Büyüköztürk, 2010).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 öğretim yılında, Ordu ili Altınordu ve Perşembe ilçelerindeki ilkokullarda öğrenim gören 301 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Bu ilçeler, araştırmacılara sağladığı fiziksel, yönetsel ve uygulama kolaylıkları nedeniyle seçilmişlerdir. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi tercih edilmiştir. Alanyazındaki araştırmaların büyük çoğunluğunun tercih ettiği bu yöntem, araştırmacının hedef evrenden örneklemini oluşturmak için ulaşabileceği en kolay unsurları seçmesi yöntemidir (Baltacı, 2018). Bu yöntem, mevcut olan ve ulaşılması hızlı ve kolay olan ögelere dayanır (Patton, 2014). Ayrıca, araştırmada çalışma grubu belirlenirken hem il merkezindeki hem ilçe merkezindeki hem de köylerdeki okullarda öğrenim gören kız ve erkek öğrenciler tercih edilerek çeşitleme-yer örneklemesi yapılmıştır (Gray ve ark., 2007). Çalışma grubunun yaşları, akademik başarıları ve sınıf düzeyleri açısından homojen oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Katılımcılarla ilgili bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	138	45,85
	Erkek	163	54.15
Okulun Bulunduğu Yerleşim Yeri	İl merkezi	126	41,86
	İlçe Merkezi	104	34,55
	Köy	71	23,95

2.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, Önal (2013) tarafından geliştirilen "Matematik Tutum Ölçeği" ile Brookover ve ark., (1964) tarafından geliştirilen "Akademik Benlik Kavramı Ölçeği" kullanılmıştır. Matematik Tutum Ölçeği beşli likert tipi bir ölçek olup, yapılan analizler sonucunda ölçeğin "İlgi", "Kaygı", "Çalışma" ve "Gereklilik" olmak üzere 4 alt bileşene sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Faktör analizi sonucu toplam varyansın %55,12'sini açıklayan ve 11'i olumlu, 11'i olumsuz olmak üzere toplam 22 maddeden oluşan ölçeğin güvenirlik katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonunda ise uyum indeksleri GFI=.91, AGFI=.88, NFI=.96, NNFI=.98, CFI=.98, RMSEA=.050 olarak hesaplanmıştır. Akademik Benlik Kavramı Ölçeği beşli likert tipinde düzenlenmiş bir ölçek olup, ölçeğin maddeleri 1 ile 5 arasında puanlanmıştır. Bu ölçek, Senemoğlu tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı üç farklı grupta ortanca 0,84 olmak üzere 0,80 ile 0,89 arasında değişmektedir. Ölçeğin bu çalışmaya ilişkin güvenirlik katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada, ulaşılan verileri çözümlemek için frekans, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin hem akademik benlik kavramı hem de tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t testi, okulun bulunduğu yerleşim yeri ile tutum ve akademik benlik kavramı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Öğrencilerin akademik benlik ve tutum puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek için ise korelasyon analizi yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair bulgular

Tablo 2. Öğrencilerin Matematik Dersine Yönelik Tutumları ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişkiye İlişkin T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Kadın	138	13.46	2.66	1.22	.17*
Erkek	163	19.89	2.98		

*P<.05

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile cinsiyetleri arasında .05 güven düzeyinde anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir [$t_{(301)}=1.22, p>.05$].

3.2. Öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair bulgular

Tablo 3. Öğrencilerin Matematik Dersine Yönelik Tutumları ile Okulun Bulunduğu Yerleşim Yeri Arasındaki İlişkiye İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	97.72	5	9,26	.99	.12*
Gruplar İçi	1437.45	84	20.43		
Toplam	1573.49	89			

*P<.05

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında .05 güven düzeyinde anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir [F=.99, P>.05].

3.3. Öğrencilerinin matematik dersine yönelik akademik benlikleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair bulgular

Tablo 4. Öğrencilerin Matematik Dersine Yönelik Akademik Benlikleri ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişkiye İlişkin T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Kadın	138	21.13	2.01	3.11	.04*
Erkek	163	18.61	1.92		

*P<.05

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin matematik dersine yönelik akademik benlikleri ile cinsiyetleri arasında .05 güven düzeyinde kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılığın bulunduğu görülmektedir [$t_{(301)}=3.11, p<.05$].

3.4. Öğrencilerinin matematik dersine yönelik akademik benlikleri ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair bulgular

Tablo 5. Öğrencilerin Matematik Dersine Yönelik Akademik Benlikleri ile Okulun Bulunduğu Yerleşim Yeri Arasındaki İlişkiye İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	102.01	4	8,96	.87	.11*
Gruplar İçi	1397.99	80	18.31		
Toplam	1413.89	84			

*P<.05

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin matematik dersine yönelik akademik benlikleri ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında .05 güven düzeyinde anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir [F=.87, P>.05].

3.5. Öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik kavramları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair bulgular

Tablo 6. Öğrencilerin Matematik Dersine Yönelik Tutumları ile Akademik Benlik Kavramı Arasındaki Korelasyon

Tutum	Akademik Benlik Kavramı		
	N	Pearson katsayısı	Önemlilik
Genel	301	.40	.00

Önemlilik p<.05

Tablo 6 incelendiğinde, öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlikleri arasında orta seviyede, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=.40, p<.05).

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada, ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine ilişkin tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç; öğrencilerin matematik dersine ilişkin tutumlarını belirleyen unsurların hem kız hem erkek öğrencilerde aynı etkiye sahip olduğu, cinsiyet farkı olmaksızın bütün öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarının benzer olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin matematik dersine ilişkin tutumlarında cinsiyetlerinin herhangi bir etkisinin olmaması; bu dersin öğretimin her aşamasında temel bir ders olması, bu dersin yapılan birçok yerel ve merkezi sınavda önemli bir ağırlığının olması ve sosyal çevrenin matematiğe ilişkin becerileri önemsemesi olarak açıklanabilir. Araştırmada ulaşılan bu bulgu yapılan başka çalışmaların bulgularıyla da paralellik göstermektedir (Aşçı, 2004; Avcı ve ark., 2011; Demirkaya ve Arıbaş, 2004; Kaplan ve Kaplan, 2006; Öztürk ve Şahin, 2015; Yaşar ve ark., 2014; Yenilmez ve Özabacı, 2003). Bunun yanında, alanyazında matematik dersine ilişkin öğrenci tutumlarının erkek öğrenciler lehine anlamlı şekilde farklılaştığını gösteren çalışmalar olduğu gibi (Özkal ve Çetingöz, 2006; Pehlivan, 2010), matematik dersine ilişkin öğrenci tutumlarının kız öğrenciler lehine anlamlı şekilde farklılaştığı gösteren çalışmalar da (Kurbanoğlu ve Takunyacı, 2012; Pehliven ve Köseoğlu, 2011; Yenilmez, 2007) bulunmaktadır.

Araştırmada, ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine ilişkin tutumları ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, sınav kazanma, daha iyi bir üst öğretim kurumuna gitme kaygısının bütün toplumda ortak olmasıyla ve bu kaygıyı yaşayan öğretmen, öğrenci ve velilerin matematiği aynı şekilde algılamalarıyla ve önemsemeleriyle açıklanabilir. Sınav odaklı eğitim sisteminin test güdümlü başarı ölçme davranışı il ve ilçe merkezlerindeki okullarda yoğun hissedildiği gibi köylerde bulunan okullarda da aynı oranda hissedilmektedir artık. Velilerin ve öğrencilerin bilinç düzeylerinin yükselmesinin il, ilçe ve köy okulu ayırımını ortadan kaldırmaya doğru gittiğini söyleyebiliriz. Bundan dolayı, okulun bulunduğu yerleşim yerinin, derslere ilişkin algı ve tutumlarda bir değişikliğe neden olmadığı söylenebilir. Yaşar ve ark., (2014) tarafından yapılan çalışmada, matematik dersine ait tutumlarının öğrencilerin öğrenim gördükleri coğrafik bölgeye göre anlamlı farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Coğrafik bölge kavramı, araştırmamızda yer alan il, ilçe ve köy yerleşim yerlerine oranla daha makro bir alanı kapsadığından böyle bir sonucun çıkması normal olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin akademik benlik kavramları ile cinsiyetleri arasında kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, kız öğrencilerin matematikte başarılı olunabileceğine ilişkin güçlü bir inançlarının olmasından, matematiğin iyi ve saygın bir eğitimin vazgeçilmez yapı taşlarından biri olmasından, ileride seçecekleri öğretim alanının iyi bir matematik bilgisi gerektirmesinden ve kız öğrencilerin soyut ve zor olarak algılanan matematiğe bir çeşit meydan okuma düşüncesine sahip olmalarından kaynaklanmış olabilir. Bu konuda yapılan farklı araştırmalarda farklı sonuçlar elde edildiği de görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda erkeklerde daha yüksek akademik benlik puanı saptanırken (Marsh, 1993), bazı araştırmalarda ise kızlarda daha yüksek akademik benlik puanları saptanmıştır (Bıyıklı, 2014; Britner, 2002; Hendricks, 2002). Yapılan bazı çalışmalarda ise akademik benlik puanları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Marsh ve ark., 1985; Pehlivan ve Köseoğlu, 2011; Piyancı, 2007). Alanyazındaki

araştırma sonuçları birbirleriyle paralellik göstermemekle birlikte, bu araştırmada sağlanan bulgular, akademik benlik kavramının kızlar lehine anlamlı farklılık gösterdiği sonucunu vermektedir.

Araştırmada ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin akademik benlik kavramları ile okulun bulunduğu yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Benlik kavramın, bireyin kendisine bakış açısı, kendisini zihninde temsil edişi, kendisi ile ilgili algılamalarının zihninde temsil edilişi ve zihinde kavramsal ben olarak odaklaşması olarak tanımlandığından (Aydın, 1999), benlik kavramı bir çeşit bireyin kendine dönük değerlendirmesini kapsamaktadır denebilir. Bu kendini merkeze alarak değerlendirme, okulun bulunduğu yerleşim yerinin öğrencilerin benlik algılarının odağında yer etmemesini sağlamıştır denebilir. Teknolojisinde meydana gelen hızlı gelişmelerin köy ve kent arasındaki farklılıkları en aza indirmesinin de okulun bulunduğu yerleşim yerinin öğrenci açısından önemsizleşme nedeni olarak açıklanabilir. Çünkü okulların birçoğu tip projeden kaynaklı olarak benzer fiziksel özellikler göstermekte ve benzer teknolojilerle donatılmaktadırlar. Okullar coğrafik olarak farklı alanlarda olmakla birlikte, bu okullarda aynı öğretim programları uygulanmakta, FATİH Projesinden dolayı çoğu zaman aynı teknoloji kullanılmakta, hatta aynı kaynaktan yetişen öğretmenler çoğu zaman aynı öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmaktadırlar. Veli profili ise son zamanlarda sınav odaklı bir profile dönüşmüştür. Bu kadar benzer özelliklere sahip okulların, sadece coğrafik olarak farklı yerlerde olmalarının öğrenciler üzerinde çok büyük etki yaratmaması beklenir. Şahin (1994) tarafından yapılan çalışmada, üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının bulunduğu okullardaki öğrencilerin akademik benlik kavramı puanları yüksek çıkmıştır. Bu durumda, akademik benlik kavramının okulun bulunduğu yerleşim yerinden çok, okulun hitap ettiği kesimin sosyo-ekonomik düzeyiyle ilgili olduğu da söylenebilir.

Araştırmada, ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlikleri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tespit edilen bu pozitif ilişki, ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin matematik dersine ilişkin tutumları ile akademik benlik kavramlarının doğru orantılı olarak değiştiği şeklinde yorumlanabilir. Derse yönelik olumlu tutuma sahip öğrencilerin başarılı oldukları ve bu başarının da kendilerini akademik anlamda yeterli hissetmelerini sağladığı söylenebilir. Diğer yandan da akademik benlik kavramının akademik başarıyı etkilemesi sonucu kendisini daha başarılı veya daha başarısız algılayan öğrencilerin de doğal olarak matematik dersine ilişkin tutumları değişebilmektedir.

5. ÖNERİLER

Akademik benlik kavramı ile tutum arasında karşılıklı etkileşim bulunduğundan, matematik öğretiminde öğrencilerin akademik benliklerini ve tutum düzeylerini artırmada bu iki kavram arasındaki ilişkiden yararlanılabilir. Bu iki kavram arasındaki doğru orantılı ilişki, öğrencilerin hem akademik benlik düzeylerini hem de tutum düzeylerini olumlu olarak değiştirilebilir. Akademik benlik ve tutum arasında sağlanmış olan bir paralellik matematik dersindeki başarı oranının artmasını sağlayacaktır.

Öğrencilerde matematik dersine ilişkin olumlu tutum ve akademik benlik kavramı geliştirmek amacıyla, matematik dersinde işlenecek konular öğrencilerin yakın çevreleri ve ilgi duydukları alanlarla ilişkilendirilmelidir. Ayrıca, öğretmenler matematik derslerinde ilgi çekici ve öğrencide merak uyandırıcı konulara ağırlık vermeli, öğretim yöntem ve tekniklerini de bu yönde seçmelidir. Öğrencilerin akademik benliklerinin ve matematik dersine ilişkin tutumlarının olumlu yönde desteklenmesi için öğrencilerin matematik dersinde başarı deneyimleri yaşamalarına olanak sağlanmalı; bu yaşantıları destekleyecek ortamlar sunulmalıdır. Matematik öğretim programı, bütün öğelerinin derse yönelik tutumlarını ve akademik benlik kavramlarını olumlu etkileyecek şekilde düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

AŞÇI, S. (2004). *Sosyal bilgiler dersine yönelik öğrenci tutumları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler.* Yüksek Lisans Dönem Projesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

AVCI, E., COŞKUNTUNCEL, O. ve İNANDI, Y. (2011). Ortaöğretim on ikinci sınıf öğrencilerinin matematik dersine karşı tutumları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 7(1), 50-58.

AYDIN, B. (1999). Benlik kavramı ve ben şemaları. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* (8), 41 -47

BAL, A. P. (2008). Yeni ilköğretim matematik öğretim programının öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17* (1), 53-68

BALTACI, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(1), 231-274

BAYSAL, A. C. (1981). *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar.* İstanbul: İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayını

BIYIKLI, C. (2014). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik tutumları ve akademik benlik kavramları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27*(1), 231-254

BOYLAN, C. (1996). *Attitudes toward teaching and taking science – a correlation between teachers and students*. Unpublished doctoral dissertation, The University Of Michigan, Michigan, USA.

BRİTNER, S.L. (2002). *Science self-efficancy of africa american middle school students: relotionship to motivation self-beliefs, achievement, gender and gender orientation*. Unpublished doctoral dissertation, Emory University, Atlanta, GE.

BROOKOVER, W.B., THOMAS S. and PATERSON A. (1964). Self-concept of ability and school achievement. *Sociology of Education, 37*(3), 271-278

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2010.) *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

ÇAĞLAR, A. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin fen bilgisi dersine yönelik tutumları ve akademik benlik kavramları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.

ÇAKIR, N., ŞENLER, B. ve TAŞKIN, B. (2007). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin fen bilgisi dersine yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 5(4), 637-655.

ÇAKIR, Ö. S., ŞAHİN, T. ve Şahin, B. (2000). İlköğretim 6. sınıf fen bilgisi dersine ilişkin bazı değişkenlerin öğrencilerin duyuşsal özelliklerini açıklama gücü, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 43-49.

DEMİREL, Ö. (2018). *Eğitim Sözlüğü.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

DEMİRKAYA, H. ve ARIBAŞ, K. (2004). Sosyal bilgiler öğretmenliği üçüncü sınıf öğrencilerinin coğrafya dersine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2004, (12), 179-187

GEORGE, R. (2000). Measuring change in students' attitudes toward science over time: an application of latent variable growth modeling. *Journal of Science Education and Technology, 9*(3), 213-225

GORDON, D. (1997). *The Relationship among academic self-concept, academic achievement, and persistence with self-attribution, study habits, and perceived school environment.* Unpublished doctoral dissertation, Purdue University, West Lafayette, USA.

GRAY, P. S., Williamson, J. B., Karp, D. A. ve Dalphin, J. R. (2007). *The Research Imagination: An Introduction to Qualitative and Quantitative Methods.* New York:Cambridge University Press.

GÜNEŞ, H. (2015). *Eğitim Bilimleri Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

HENDRİCKS, S. (2002). *Changes in academic and social self-concepts of high achiving high school juniors in a residential setting*. Unpublished doctoral dissertation, University of New Orleans, USA.

KAPLAN, A. ve Kaplan, N. (2006). Orta öğretim öğrencilerinin matematik dersine karşı tutumları. *Journal of Qafqaz,* (17),1-5.

KARASAR, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

KURBANOĞLU, N. İ. ve Takunyacı, M. (2012). Lise öğrencilerinin matematik dersine yönelik kaygı, tutum ve özyeterlik inançlarını cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9*(1), 110-130.

KÜLÇE, C. (2005). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin fen bilgisi dersine yönelik tutumları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

MARSH H.W. (1990). The structure of academic self-concept: the marsh/shavelson model. *Journal of Educational Psychology*, 82 (4), 623-636

MARSH, H.W. (1993). The multidimensional structure of academic self-concept : invariance over gender and age. *American Educational Research Journal, 30* (4), 841-860.

MARSH, H.W., PARKER, J. and BARNES, J. (1985). Multidimensional adolescent self-concepts: their relotionship to age, sex and academic measures, *American Educational Research Journal, 22*(3), 422-444.

MEDOWS P.L. (1997). *Effects of reading aloud on the book selections and attitudes toward science of third grade students*. Unpublished doctoral dissertation, Balstate University, Muncie, Indiana.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI [MEB]. (2015). *İlkokul matematik dersi (1, 2, 3 ve 4. Sınıflar) öğretim programı.* Ankara: MEB Yayınları.

ÖNAL, N. (2013). Ortaokul öğrencilerinin matematik tutumlarına yönelik ölçek geliştirme çalışması. *İlköğretim Online, 12*(4), 938-948

ÖZKAL, N. vE ÇETİNGÖZ, D. (2006). Cinsiyet, sınıf düzeyi ve başarı durumlarına göre ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 31(327), 22-28.

Öztürk, Y.B. ve Şahin, Ç. (2015). Matematiğe ilişkin akademik başarı-özyeterlilik ve tutum arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (31), 343-366,

PEHLİVAN, H. (2010). Ankara fen lisesi öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik tasarımlarının bazı ailesel faktörler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 18*(3), 805-818.

PEHLİVAN, H. ve KÖSEOĞLU, P. (2010). Ankara Fen Lisesi öğrencilerinin biyoloji dersine yönelik tutumları ile akademik benlik tasarımları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (38), 225-235

PİYANCI, B. (2007). *İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin bilgisayar dersindeki akademik benlik kavramları ile başarıları arasındaki ilişki.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SENEMOĞLU, N. (2018). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

ŞAHİN, T. (1994). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde akademik benlik kavramı, ders içi öğrenme ve ders dışı çalışma yolları ile başarı ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 43-48

YAŞAR, M., ÇERMİK, H. ve GÜNER, N. (2014). Türkiye'deki lise öğrencilerinin matematik dersine İlişkin tutumları ve bu tutumlarını etkileyen Faktörler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 47*(2), 41-64

YENİLMEZ, K. (2007). İlköğretim öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (23),51-59

YENİLMEZ, K. ve ÖZABACI, N. Ş. (2003). Yatılı öğretmen okulu öğrencilerinin matematik ile ilgili tutumları ve matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(2), 132-146.

DIŞ TİCARET VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Necla Tektaş
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi/ İ.İ.B.F/ Ekonometri Bölümü
ntektas@bandirma.edu.tr

Y.L. Öğrencisi Saime Kahya
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi/ S.B.E./ Ekonometri Bölümü
kahyasaime@gmail.com

Y.L. Öğrencisi Eren Duman
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi/ S.B.E./ Ekonometri Bölümü
duman.eren@yahoo.com

ÖZET

Dışa açıklığı benimsemiş ekonomilerde, ekonomik yapıların büyüme üzerindeki önemli etkileyicileri arasında ithalat ve ihracat yer almaktadır. İthalata dayalı büyüyen Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde de bu değişkenlerin etkisi görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin ekonomik büyüme ve dış ticareti arasındaki ilişkinin varlığını sorgulamak, anlamlı bir ilişki var ise ilişkinin yönünü ortaya koymaktır. Analiz aşamasında; GSYİH (büyüme), ihracat ve ithalat değişkenlerine ilişkin 2000:Q1 ve 2018:Q4 dönemlerini kapsayan üç aylık veriler kullanılmıştır. Uygulamada birim kök testleri ile serilerin durağanlıkları araştırılmış, daha sonra aralarındaki ilişkinin tespiti için nedensellik testi yapılmış, etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması yapılarak var model yapısı incelenmiştir. Bulunan sonuçlara göre ithalat destekli bir büyüme olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Dış Ticaret, Nedensellik, VAR Analizi

RELEVANCE BETWEEN FOREIGN TRADE AND GROWTH: THE SAMPLE OF TURKEY

ABSTRACT

Imports and exports have been shown among the important dynamics of economic growth in economic structures in open economies. Have more imports than exports on Turkey's economic growth is also variable. The purpose of this study was to question the existence of the relevance of Turkey's economic growth and the outside world, there is a significant relationship to reveal the direction of the relationship. Analysis; For the variables of GDP (growth), export and import, 2000:1 and 2018:4 quarterly quarters were used for unit stationary tests with unit root tests, then for causality testing, impact analysis and variance decomposition were performed model. According to the results, there was a growth supported by imports.

Keywords: Economic Growth, Foreign Trade, Causality, VAR Analysis

1.GİRİŞ

19. yüzyılda sanayi devriminin yaşanmasıyla büyüme ve dış ticaret kavramları arasındaki ilişki daha kolay gözlemlenebilir bir hale gelmiştir. Sanayi devrimi sonrasında gelişmiş ülkeler sanayileşme hamlesinde bulunmuşlardır ve hammadde teminlerini ise gelişme durumunda ülkelerden sağlamışlardır. Bunun sonucunda ise gelişim sürecinde olan ülkelerin ihracatlarının artmasına ve ekonomilerinin büyümesine katkı sağlamıştır.

Ekonomik büyüme ve ticaret ilişkisi hem teorik hem de uygulamalı iktisada konu olmuştur. Dış ticaret ile büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamak için iki hipotez vardır. Bu hipotezlerden ilki ihracata dayalı büyüme hipotezi iken ikincisi ise ithalata dayalı büyüme hipotezidir.1945'li yıllardan sonra ticarette serbestleşme sonrasında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ihracata dayalı büyüme hipotezini

benimsemişlerdir. İthal ikameci büyümeden, ihracat ikameci büyümeye geçiş nedenleri ise ihracatın büyümedeki önemli payı olmuştur.

"1960-1980 yıllara arasından gündemde olan ithal ikameci politikalar, dış açık finansmanı ve döviz rezervleri üzerinde düşünülen olumlu etkiyi yaratmamıştır. Yaşanan petrol krizlerinin tetiklediği enflasyon sorununun hızla artması sonrasında ithal ikameye dayalı politikalardan vazgeçilerek alınan 24 Ocak kararları ile Türkiye'de ihracata dayalı büyüme stratejisini benimseyen ülkeler arasına katılmıştır (Köksal, 2016:1)."

Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra benimsenen dışa açıklık ve ihracata dayalı büyüme hipotezi anlayışı Türkiye'nin ihraç etmiş olduğu mallarda birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Dış ticaretin büyük ölçüde serbest bir duruma gelmesi ve 1996 yılında katılımı gerçekleştirilen Gümrük Birliği sonrasında AB ülkeleriyle olan ticaret serbest bir hal alarak birçok gümrük engelini ortadan kaldırmıştır. Ticaretin serbestleşmesiyle birlikte gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sonuç olarak saptanan ithalat artışları, Türkiye ekonomisinde de aynı şekilde görülmüştür.

Çalışmanın amacı 2000 yılından günümüze kadar geçen zamanda Türkiye'nin dış ticaret hacmini belirleyen ithalat ve ihracat değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Sırasıyla dış ticaret ve büyüme kavramları ve kapsamları hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra literatüre yer verilmiştir. Çalışmanın son aşamasında ampirik sonuç ve bulgulara yer verilmiştir.

2.EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ

Bir ülke de üretilmiş olan mal ve hizmet artışları o ülkenin ekonomik büyümesini temsil ederken, uluslararası mal ve hizmetlerin belirli bir ücret karşılığında alım satımı dış ticareti tanımlamaktadır. Üretim kapasitesi yüksek olan ülkelerde oluşan arz fazlası yeni pazar arayışını gerektirmiştir. Bu durum ise büyüme ve uluslararası ticaret ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Ülkelerin sahip oldukları kaynakları, teknolojileri üretim olanakları eğrisiyle kullanılan alanlara göre eşanlı olarak büyümesine olanak sağlar. Tüm ithalat ve ihracata konu olan malların hepsinin kullanılması ülkenin tüm sektörler de maksimum üretme kapasitesinin üzerine çıkması ülkenin ticaretini arttırıcı bir etki yaratmaktadır.

Dış ticaret ve büyüme ilişkisi karşılıklıdır. Yani, uluslararası ticaret büyümeyi etkilerken; büyüme de dış ticareti etkilemektedir. İhracattan büyümeye doğru olan pozitif etkilere bakıldığında; İhracat artışı ticaret çarpanı sayesinde ulusal gelirde artış sağlarken iş paylaşımını ve işteki koordinasyonu, sağlanılan faydayı ve üretimi arttırmaktadır. Bunun yanında ihracat, girdi maliyetleri de azaltacağından üretilen mal ve hizmet kalitelerinde artışı sağlar. Bu bilgiler ile birlikte dış satım faaliyetleri rekabet ortamını arttırır ve artan rekabet son teknoloji ile mal ve hizmet üretimini mecbur kılarken ulusal tasarrufu ve yatırımları arttırmakta, ödemeler bilânçosunda fazlalığı sağlamaktadır. Bu şekilde gerçekleşen üretim faaliyetleri ülkeye giren dövizi artırmaktadır ve bu durumda ithalatı arttırmaktadır.

İktisat yazımında dış ticaret ekonomik büyüme ilişkisinin sonuçları hakkında bu denli geniş bir yelpaze olmasının nedeni ülkelerin ekonomik yapılarındaki farklılıklardır. Farklı ülkelerde farklı sonuçları olan dış ticaret ekonomik büyüme ilişkisi, aynı ülke için farklı dönemlerde de farklı sonuçlar verebilmektedir. Bu durum, ülkelerin ekonomik yapısında dönemler itibariyle meydana gelen değişmelerden kaynaklanmaktadır. (Özel, 2018;81)

"Dış ticaret yani ihracat ve ithalat ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkileri incelenirken, bu üç değişkenin her birinin diğerleriyle ilişkisi bakımından tespit edilebilecek 10 farklı olası bulgu(hipotez) vardır:

1. İhracattan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik (İhracat Çekişli Büyüme),
2. İthalattan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik (İthalat İtişli Büyüme),
3. Büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik (Büyüme Çekişli İhracat),
4. Büyümeden ithalata doğru tek yönlü nedensellik (Büyüme Çekişli İthalat),
5. İhracat ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik (İhracat Çekişli Büyüme ve Büyüme Çekişli İhracat),
6. İthalat ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik (İthalat İtişli Büyüme ve Büyüme Çekişli İthalat),

7. İhracattan ithalata doğru tek yönlü nedensellik (İhracata Dayalı İthalat),
8. İthalattan ihracata doğru tek yönlü nedensellik (İthalata Dayalı İhracat),
9. İhracat ile İthalat arasında çift yönlü nedensellik (İhracata Dayalı İthalat ve İthalata Dayalı İhracat),
10. İhracat, ithalat ve büyüme arasında herhangi bir nedensellik yoktur (Korkmaz & Aydın , 2015;50) ."

2.1. Literatür Çalışması

İktisadi büyüme ve dış ticaret gerek dünyada gerekse de Türkiye'de literatürde önemli bir yer kaplar. Bu konuda yapılan ilk çalışmalar EKK ile başlamış ve daha sonraları nedensellik ve eşbütünleşme testleri, VAR ve VECM modellerle geliştirilmeye devam edilmiştir. Aşağıdaki tabloda 1997 yılından günümüze kadar dünyada ve Türkiye'de yapılan bazı çalışmalara ve bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 1. Dış Ticaret ve Büyüme Konusu Literatür Özetleri

Yazar(lar) ve Yıl	Yöntem	Ülke/ Dönem	Bulgular
Yiğidim ve Köse (1997)	Granger Nedensellik Testi	Türkiye (1980-1996)	Büyümeden ithalata tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Büyümede ithalat etkilidir.
Şimşek (2003)	VECM, Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	Türkiye (1960-2002)	Analizler sonucunda ithalata dayalı büyüme hipotezi desteklenmiştir.
Guaresma ve Wörz (2005)	Panel Veri Analizi	OECD Ülkeleri ve bazı Asya ve Latin Amerika Ülkeleri	OECD ülkeleri ithalata dayalı hipotezin kabul edildiği ve diğer ülkelerin ithalatının büyüme üzerinde etkisi olduğu kabul edilmiştir.
Yapraklı (2007)	Hata Düzeltme Modeli, Granger Nedensellik Testi	Türkiye (1970- 2005)	Belirlenen bazı sektörler ve toplam sektöre göre ihracat ve büyüme araştırılmıştır. Hem tüm sektör ihracatından hem de sanayi sektörü ihracatından büyümeye pozitif ve tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Omotor (2008)	ARDL testi, Granger Nedensellik Testi	Nijerya (1975-2005)	Nijerya için bu yıllar arasında büyümeden ithalata ve ithalattan ihracata tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
Aktaş (2009)	ARDL Sınır Testi Granger Nedensellik Testi	Türkiye (1996-2006)	Kısa dönemde dışsatım, dışalım ve büyüme değişkenlerinde iki yönlü ilişki olduğu görülmüştür. Fakat uzun dönem ilişkisine bakıldığında tek yönlü ilişkisi olduğu görülmüştür.
Taştan (2010)	Spektral Nedensellik Testi	Türkiye (1985-2009)	İthalattan büyüme tek yönlü bir ilişki olup, ithalata dayalı büyüme hipotezini destekler niteliktedir.

Ay ve Gerçeker (2013)	Hata Düzeltme ve Nedensellik Testi	Türkiye (1998-2010)	İthalat ve büyüme değişkenleri arasında çift taraflı nedensellik mevcuttur.
Korkmaz ve Aydın (2015)	Granger Nedensellik Testi, Var Analizi	Türkiye (2002:2 2014:2)	İhracat ve büyüme değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik saptanmıştır.
Köksal (2016)	Granger Nedensellik, Var model,Etki tepki analizi,Varyans Ayrıştırması	Türkiye (2000:01 2015:4)	İthalat ve büyüme değişkenlerinde iki yönlü ilişki elde edilmiştir. Saptanan nedensellik ithalata dayanan büyüme hipotezini destekler niteliktedir. İhracat ve büyüme arasında da iki yönlü nedensellik bulunmuştur.
Yurdakul ve Aydın (2017)	Granger Nedensellik, Dinamik EKK, Johansen Eşbütünleşme Analizi	Türkiye (2003-2016) (2008-2016)	İki dönem şeklinde ele alınmıştır. 2003 ve 2016 dönemlerinde İTDBH geçerli iken 2008 ve 2016 yıllarında İHDBH geçerli olmuştur.
Özel (2018)	Granger Nedensellik Testi, Eşbütünleşme Testi	Türkiye (2000:Q1 2017:Q3)	İhracat ekonomik büyümenin nedeni, ekonomik büyümede ithalat nedenidir sonucuna varılmıştır.

3. TÜRKİYE'NİN BÜYÜME VE DIŞ TİCARETİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1. Veri Seti ve Değişkenler

Bu bölümde Türkiye'nin büyümesinde ithalatın ve ihracatın etkisi için ekonometrik analizlerin yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada 2000:Q1 2018:Q4 verileri kullanılmış olup çalışmaya ilişkin ithalat ve ihracat verileri Tüik'ten((www.tuik.gov.tr), büyüme verisi Dünya Bankasından alınmıştır. İhracat (IHR) ve ithalat (ITH) değişkenleri değişim oranı olarak, büyüme verisi ise harcama yöntemiyle GSYİH'nın yüzdelik büyüme oranı olarak ele alınmıştır.

3.2. Ekonometrik Analiz ve Bulgular

3.2.1. Durağanlık Kavramı ve Birim Kök Testleri

Zaman serisi ekonometrisinde analizlere devam edilebilmesi için serilerin durağan olması gerekir. Durağanlık; serilerin farklı zamanlarda dahi olsa ortalama, otokorelasyon, varyanslarının aynı kalmaları durumudur. Bu çalışma için Augmented Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron(PP), Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin(KPSS) testleri ile durağanlık durumlarına bakılmıştır. Tüm değişkenlerin düzeyde durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Durağanlık Testleri Tablosu

Değişkenker	ADF TESTİ	PP TESTİ	KPSS TESTİ	KARAR
Gsyih	-7,339231 (0) c* -3,520307 (%1) -2,900670 (%5) -2,587691 (%10)	-7,339231 (0) c* -3,520307 (%1) -2,900670 (%5) -2,587691 (%10)	0,056365 (1) c* 0,739000 (%1) 0,463000 (%5) 0,347000 (%10)	I(0)

İhr	-5,890814 (2) b* -4,090691 (%1) -3,473447(%5) -3,163967 (%10)	-11,47980 (4) b* -4,086877 (%1) -3,471693 (%5) -3,162948 (%10)	0,348911 (10) c* 0,739000 (%1) 0,463000 (%5) 0,347000 (%10)	I(0)
İth	-5.048907 (4) b* -4.094550 (%1) -3.475305 (%5) -3.165046 (%10)	-8.803299 (5) c* -3.521579 (%1) -2.901217 (%5) - 2.587981(%10)	0,369538 (8) c* 0,739000 (%1) 0,463000 (%5) 0,347000 (%10)	I(0)

Not: (.) parantez içindeki rakamlar ADF testinde AIC kriteri tarafından belirlemiş olan gecikme uzunluklarıdır. PP testi için ise Bartlett Kernell tahmin yöntemi kullanılmış, bant genişliği Newey-West olarak belirlenmiştir. a: regresyonun sabit terim veya trend içermediğini, b: regresyonun sabit terim ve trend içerdiğini, c: regresyonun sabit terim içerdiğini ifade etmektedir. *: %1 anlamlılık düzeyini, **: %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

3.2.2. Var Model Analizi

VAR modellerinde değişkenler içsel değişkenler olarak ifade edilmiş olsa da aynı zamanda denklem sisteminde dışsal değişkenlerde yer verilebilmektedir. Bilindiği üzere geleneksel ekonometrik eşanlı denklem modellerinde içsel-dışsal değişken ayrımı gözetilirken, VAR modellerde böyle bir ayrıma ihtiyaç duyulmamaktadır.(Çınar & Sevüktekin 2014;495)

3.2.2.1 Var Model İçin Uygun Gecikmenin Bulunması

Var model analizine başlamadan önce model için gerekli olan koşul uygun gecikme uzunluğunun tespitidir.

Tablo 3. Uygun Gecikme Uzunluğunun Bulunması

Not: *:Kriterler tarafından belirlenen en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. LR: Sequaential Modified LR Test Statistic,FPE:Final İnformation Criterion,AIC:Akaike İnformation Criterion, SC: Schwarz İnformation Criterion,HQ: Hannan-Quinn İnformation Criterion bilgi kriterlerini ifade etmektedir

Lag	LogL	LR	PE	AIC		HQ
0	10.36905	NA	0.000159	-0.233938	-0.131884*	-0.19380
1	17.30987	13.00025	0.000170	-0.168567	0.239649	-0.008014
2	35.50655	32.34967	0.000127	-0.460526	0.253853	-0.179557
3	46.93908	19.23568	0.000118	-0.537749	0.482792	-0.136365
4	75.27386	44.975847*	6.46e-05*	1.151551*	0.175151	-0,56297*
5	81.71580	9.611784	7.12e-05	-1.070343	0.56252	0,42819
6	88.42268	9.368343	7.84e-05	-0.997545	0.91481	-0.2397

Bilgi kriterleri incelendiğinde minimum değeri veren gecikme sayısı, model için optimum gecikme uzunluğudur. Bilgi kriterleri incelendiğinde en uygun gecikmenin 4 olduğu kabul edilmiştir. VAR modelin istikrarlı olabilmesi için AR karakteristik polinomun köklerinin tümünün birden küçük olması yani köklerin birim çemberin içinde olması ve otokorelasyon olmaması gerekir. Analiz için ters kökler Şekil 5'de verilmiştir. Otokorelasyon tespiti için LM testi yapılmıştır.Test sonuçları Tablo 5'de yer almaktadır.

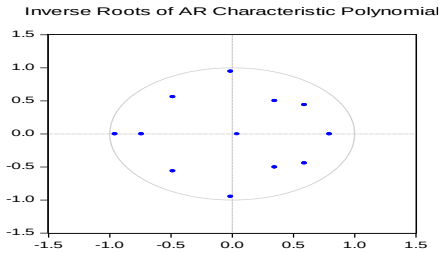

Şekil 1. AR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri (Birim Kök Çemberi)

Kökler incelediğinde birim çemberinde içindeki alanda yer aldığı görülmüştür. AR karakteristik polinomun ters köklerinin birden küçük olma şartını sağlamasıyla serinin durağanlığı açısından bir sorun olmadığı görülmüştür.

Tablo 4. Otokorelasyon Testi Sonuçları

Gecikme	LM istatistiği	Olasılık
1	11.28588	0.2569
2	13.17701	01550
3	11.28910	0.2567
4	**12.03775**	**0.2114**
5	8.147104	0.5197
6	4.823875	0.8495

Otokorelasyon hata terimlerinin birbiriyle ilişkili olma haline denmektedir. Modelde otokorelasyon sorunu olup olmadığını tespit etmek için LM testi yapılmış olup, %5 anlamlılık seviyesinde uygun gecikmede H_0 hipotezinin reddedilemediği görülmüş olup, otokorelasyon olmadığı tespit edilmiştir.

3.2.3.2 Granger Nedensellik Analizi

Nedensellik testleri iki değişkenin zamana bağlı gecikmelerinden birbirleriyle olan ilişkinin nedenselliğinin yönünü belirler.

Tablo 5. Nedensellik Testleri Sonuçları
Not: *%5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Bağımlı Değişken: GSYIH		
Bağımsız Değişken	**Chi-sq**	**Olasılık**
İhr	3.512691	0.4760
İth	11.05487	**0.0260***
Bağımlı Değişken: İHRACAT		
Bağımsız Değişken	**Chi-sq**	**Olasılık**
Gsyih	2.964602	0.5638
İth	9.808403	**0.0438***
Bağımlı Değişken: İTHALAT		
Bağımsız Değişken	**Chi-sq**	**Olasılık**
Gsyih	39.34407	**0.0000***
İhr	5.536142	0.2366

Granger nedensellik testleri sonuçları %5 anlamlılık düzeyinde incelediğinde; GSYİH ile ithalat arasında çift yönlü bir nedensellik bulunmaktadır. İthalat dayalı büyüme hipotezini kabul gören durum gerçekleşmiş ithalattan ihracata bir nedenselliğe rastlanılmıştır. Bu analiz sonucu Türkiye'nin durumunu yansıtır niteliktedir. İhracatı yapılacak ürünlerin hammadde teminleri ithalat ile sağlanmaktadır. İthalat ile GSYİH arasındaki çift yönlü nedensellik ise ithalata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğunu gösterir niteliktedir. Literatür incelendiğinde ise; ithalat ve büyüme arasındaki çift yönlü ilişki Köksal (2016) ve Acet, vd (2015) çalışmalarını destekler biçimdedir.

3.2.3.3. Etki Tepki Analizi ve Sonuçları

Etki tepki fonksiyonu Var modelindeki endojen(içsel) değişkenlerin hata terimindeki rassal şoklara karşı tepkisini ölçmektedir. Etki tepki fonksiyonunda, hata terimine verilen bir birimlik rassal şok karşısında endojen değişkenin tepkisini ölçülmektedir (Sevüktekin ve Çınar, 2014:510).

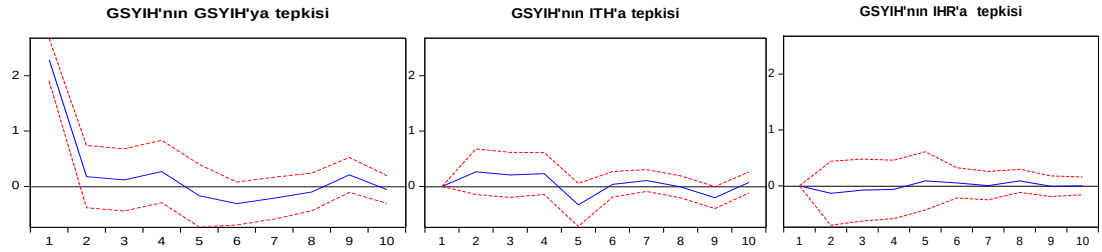

Şekil 2. GSYİH Değişkeni İçin Etki Tepki Fonksiyonu

Etki-tepki analizinin sonuçları, GSYIH 'nın diğer değişkenlere uygulanan bir standart sapmalık şoka vermiş olduğu tepkiyi göstermektedir. İthalat değişkenine verilen 1 birimlik şokta GSYİH negatif ve pozitif dalgalanmalar şeklinde tepki göstermiştir. Etki kaybolmadan devam etmektedir. İhracat değişkenine verilen 1 birimlik şokta ise GSYİH değişkeni 9 döneme kadar denge noktası yakınlarında pozitif ve negatif değişimler gösterirken 9 dönemden sonra denge noktasında seyretmiş, daha sonra kaybolmuştur.

3.2.3.4. Varyans Ayrıştırması

Varyans ayrıştırması bir değişkenin dönemler incelendiğinde ne kadarının kendisi ne kadarının ise diğer değişkenler tarafından açıklandığını gösteren bir analiz yöntemdir. Varyans ayrıştırması sonuçları aşağıda yer almaktadır.(Sevüktekin & Çınar 2014;515)

Tablo 6. GSYİH İçin Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Dönem	S.E.	GSYİH	İHR	İTH
1	2.287903	100.0000	0.000000	0.000000
2	2.313568	98.36949	1.385865	0.244648
3	2.327007	97.48669	2.055070	0.458243
4	2.354660	96.50935	2.720608	0.770043
5	2.385934	94.49874	4.068818	1.432443
6	2.406798	94.52473	4.002602	1.472670
7	2.418528	94.38668	4.039372	1.573943
8	2.422277	94.26824	4.118557	1.613202
9	2.439658	93.65450	4.320740	2.024765
10	2.441394	93.57792	4.351807	2.070271

Tablo 8 incelediğinde birinci dönemde, GSYİH'nın standart sapmasında meydana gelen değişimin %100'ü kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu durum sonraki dönemlerde değişimler göstermektedir. 5. Dönemden sonra GSYİH kendisi %95'in altından oranlarda açıklamaya başlamıştır.10. döneme gelindiğinde ise GSYİH %93.57 kendisi , %4.35 ihracat, %2.07'de ithalat tarafından açıklanmıştır.

4.SONUÇ

Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki sanayi devriminden bu yana iktisatçıların üzerinde çalışma ve teoriler geliştirdikleri önemi göz ardı edilemez konulardandır. İthalatın yasaklandığı dış ticarette bir ülkenin elde ettiği kazanç kadar, diğer ülkenin zarar ettiğini savunan aşırı devlet müdahaleciliğine dayanan merkantilizm 19. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik hayata yön veren yerini, Adam Smith'in kurucusu olduğu klasik liberal iktisada bırakmıştır. Klasik iktisatçılar serbest dış ticaretin dış ticarette bulunan iki ülkenin ve aynı zaman da dünyanın yararına olduğunu savunmuşlardır. Klasik iktisatçılar, serbest dış ticaret sayesinde ülkelerin kaynaklarını en verimli olduğu alanlarda kullanabileceklerini ve bütün ülkelerin uygulayacağı bu politika ile dünyada toplam verimliliğin artacağını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak 2000 ve 2018 arasında çeyrek dönemlik veriler kullanılarak Türkiye'nin ekonomik büyümesi ve dış ticareti arasında nasıl bir ilişki olduğu incelenmiştir. Zaman serilerinde çalışılan verilerin durağanlık kavramını sağlıyor olması gerekçesiyle serilerin durağanlık durumları incelenmiştir. Uygun gecikme tespitin sonra değişkenler arası ilişkiyi açıklamak için Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Bu analiz sonucunda ekonomik büyüme ile ithalat arasında çift yönlü ve ithalattan ihracata tek yönlü ilişki mevcuttur. Literatür incelendiğinde ithalat ve büyüme arasında çift yönlü ve ithalattan ihracata tek yönlü ilişki bulan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmayı destekleyen Uçan ve Kaçak (2014), Aksu (2014), Kurt ve Berber (2008), Kurt ve Terzi (2007) gibi çalışmalar literatür örneği olarak verilebilir. Çıkan sonuçlar ile büyümede ihracatın payı olsa da, ithalatın payının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum ise Türkiye'nin hammadde problemi ile açıklanmaktadır. Türkiye ihracatını yaptığı birçok malın girdilerini ithal olarak elde etmektedir. Bu durum ise ihracatın büyümeye olan katkısının ithalat ile ilişki olması durumu şeklinde açıklanabilir.

KAYNAKLAR

AKTAŞ, C. (2009), Türkiye'nin İhracat, İthalat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 18(2), 35-47.

AY, A. , GERÇEKER, M. (2013), İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Nedensellikleri: Türkiye Uygulaması (1998 - 2010), *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,* 50(578), 8-17.

DE MATTEİS, A. (2004), International Trade and Economic Growth in a Global Environment, *Journal of International Development,* 16 575-588
HATİPOĞLU, A.(1994), İthalat-İhracat Kılavuzu, Ankara: KOSGEB Eğitim Merkezi Yayını.

HÜSEYNİ, İ. (2012) , Dış Ticaret Ve Ekonomik Büyüme Analizi Türkiye Örneği: 1980-2010, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

KORKMAZ, S. , AYDIN, A. (2015), Türkiye'de Dış Ticaret - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Aralık, 10(3), 47- 76

KÖKSAL, M. (2016), Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, S.B.E. Konya.

OMOTOR, D.G. (2008), The Role of Exports in the Economic Growth of Nigeria: The Bounds Test Analysis, *International Journal of Economic Perspectives,* 2008, 2(3), 222-235.

ÖZEL, H.A. (2018), Ekonomik Büyüme Ve Dış Ticaret İlişkisi, *International Journal ofInnovative Approaches in Social Sciences,* 2 (1), 73-82.

SEVÜKTEKİN, M. , ÇINAR, M. (2014), *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi,* Bursa: Dora Basım

ŞİMŞEK, M. (2003), İhracata Dayalı-Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi, 1960–2002, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi,* 18(2), 43-63.

TAŞTAN, H. (2010), Türkiye'de İhracat, İthalat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Spektral Analizi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* 2(1), 87-98.

YAPRAKLI, S. (2007), İhracat ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik: Türkiye üzerine ekonometrik bir analiz, *ODTÜ Gelişme Dergisi,* 34(Haziran), 97-112.

Yiğidim, A. , Köse, N. (1997), İhracat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, İthalatın Rolü: Türkiye Örneği (1980-1996)*, *Ekonomik Yaklaşım*, 8(26), 71-85.

YURDAKUL, F. , AYDIN, M. (2015), Ekonomik Büyüme Ve Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, *UİİİD-IJEAS*, *2018*, (18. EYİ Özel Sayısı), 23-36.

RÜZGÂR SANTALLERİ İÇİN FİNANSMAN MODELERİ VE AĞIRLIKLI ORTALAMA SERMAYE MALİYETİ

Öğr. Gör. Sadettin YILMAZ
Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama Bölümü
syilmaz@kocaeli.edu.tr

Prof. Dr. Selim AY
Yıldız Teknik Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Fakültesi, Elektrik Mühendisliği Bölümü
selimay@yildiz.edu.tr

Özet

Yenilenebilir enerji kaynakları içinde rüzgâr enerjisi su ve güneş enerjisi ile birlikte çok önemli bir yere sahiptir. Şubat 2019 sonu verilerine göre, işletmede olan rüzgâr enerjisi santrallerinin (RES) toplam kurulu gücü 7031.10 MW, rüzgârdan üretilen elektrik enerjisi ise 1868266.63 MWh'dir. Ülkemizde rüzgâr santralleri özel sektör tarafından kurulmakta ve işletilmektedir. Rüzgâr santralinin temel bileşenleri olan türbin, jeneratör ve çevirici/kontrol düzenleri ağırlıklı olarak yurt dışından alınmaktadır. Rüzgâr santralinin kuruluş maliyeti, genel olarak öz kaynaklar ve kısa vadeli/uzun vadeli yabancı kaynaklar (TL cinsinden krediler ve döviz cinsinden krediler) ile finanse edilmektedir. Yerli kredi faiz oranı "ticari faiz oranı + risk primi" şeklinde belirlenirken, yabancı kredi faiz oranı ise "LIBOR + risk primi (spread)" formatında belirlenmektedir. Bu çalışmada rüzgâr santralleri için sabit taksitler, taksit ödemelerinin gradyent kurala göre değişmesi ve taksit ödemelerinin geometrik kurala göre değişmesi gibi finansal geri ödeme modelleri tanıtılmış, taksitlerin ertelenmiş ve ertelenmemiş olduğu durumlar ayrıca incelenmiştir. Santralin Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti (AOSM), öz kaynak maliyeti ile yerli ve yabancı kredilerin faiz oranlarının bir fonksiyonudur. AOSM için; kredilerin kısa/uzun vadeli olması, TL/€/$ olması, öz kaynak maliyetinin sabit/değişken olması, kredi faiz oranlarının sabit/değişken olması, vergi oranlarının sabit değişken olması varsayımları için matematiksel bağıntılar tanımlanmıştır. Kredi geri ödeme süreci, santralin ekonomik ömrü ve parite (€/TL, $/TL) değişimleri de AOSM bağıntısına yansıtılmıştır. AOSM rüzgâr santralinin kârlılık hedeflerinin belirlenmesinde, net şimdiki değerin hesaplanmasında ve iç verim oranı ile yapılacak olan karşılaştırmada son derece önemli bir göstergedir.

Anahtar kelimeler: AOSM, Faiz oranı, Ekonomik ömür, Finansman modelleri, Kurulu güç, Laspeyres fiyat endeksi, LIBOR, Öz kaynak, Parite, Risk primi, Vergi oranı

FINANCIAL MODELS AND WEIGHTED AVERAGE COST OF CAPITAL FOR WIND POWER PLANTS

Abstract

In renewable energy sources, wind energy has a very important place with water and solar energy. According to the end of February 2019, the total installed capacity of the wind power plants (WPP) in operation is 7031.10 MW and the electricity generated by the wind is 1868266.63 MWh. Wind farms in our country are established and operated by the private sector. Turbines, generators and converters / control schemes, which are the main components of the wind power plant, are mainly imported from abroad. The establishment cost of the wind power plant is generally financed by equity and short-term / long-term liabilities (loans denominated in TL and foreign currency denominated loans). The interest rate on domestic loans is determined as) commercial interest rate + risk premium while the foreign loan interest rate is determined in the "LIBOR + risk premium format. In this study, financial reimbursement models such as fixed installments for wind power plants, changes in installment payments according to the gradient rule and changes in installment payments according to the geometric rule were introduced, and deferred and non-deferred payments of installments were also examined. Weighted Average Cost of Capital (WACC) of the Power Plant is a function of the cost of equity and interest rates of domestic and foreign loans. For WACC; The mathematical relations have

been defined for the assumptions that the credits are short / long-term, TL/€ / $, fixed / variable cost of equity, fixed rate of loan interest rates and fixed tax rates. The loan repayment process, the economic life of the power plant and the parity (€/TL, $/TL) changes were also reflected in the WACC correlation.

Keywords: WACC, Interest rate, Economic life, Financial models, Installed power, Laspeyres price index, LIBOR, Equity, Parity, Risk premium, Tax rate

1. Giriş

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın son verilerine göre, 2018 yılının ilk yarısı itibarıyla ülkemiz kurulu gücü 87.139 MW'a ulaşmıştır. 2018 yılı ilk yarısı sonunda kurulu gücümüzün kaynaklara göre dağılımı; % 32.0'ı hidrolik enerji, %26.4'ü doğal gaz, %21.4'ü kömür, %7.7'si rüzgâr, %5.4'ü güneş, %1.3'ü jeotermal ve %5.8'i ise diğer kaynaklar şeklindedir. Ayrıca Ülkemizde elektrik enerjisi üretim santrali sayısı, 2018 yılı ilk yarısı itibarıyla 6.886'ya (Lisanssız santraller dahil) yükselmiştir. Mevcut santrallerin 636 adedi hidroelektrik, 41 adedi kömür, 232 adedi rüzgâr, 40 adedi jeotermal, 303 adedi doğal gaz, 5422 adedi güneş, 212 adedi ise diğer kaynaklı santrallerdir.

Rüzgâr türbinleri, rüzgâr enerji santrallerinin ana bileşeni olup hareket halindeki havanın kinetik enerjisini öncelikle mekanik enerjiye çeviren ve bu mekanik enerjinin tahrik ettiği generatör yardımıyla elektrik enerjisi üreten makinelerdir. Rüzgâr türbinleri elektrik enerjisi üretimine ancak belirli bir rüzgâr hızında başlayabilmektedir. Bir rüzgâr türbini cut-in (minimum) ve cut-out (maksimum) rüzgâr hızları arasında enerji üretimi gerçekleştirir. Modern rüzgâr türbinlerinin cut-in hızları 2-4 m/s, nominal hızları 10-15 m/s ve cut-out hızları ise 25-35 m/s arasındadır. Her bir rüzgâr türbini için belirlenmiş bir rüzgâr hızında, sistemden elde edilen güç en büyük değere ulaşır. Bu en büyük güce nominal güç ve bu rüzgâr hızına da nominal hız adı verilir. Sistemin hasar görmemesi için belirli bir rüzgâr hızından sonra rüzgâr türbinlerinin stop konumuna geçmesi otomatik olarak sağlanır. Bu maksimum hıza cut-out hızı adı verilmektedir. Türkiye'de yer seviyesinden 50 metre yükseklikte 7.5 m/s rüzgâr hızlarına sahip bölgelerde kilometrekare başına 5 MW gücünde rüzgâr santrali kurulabileceği kabul edilmiştir. Bu kabuller ışığında, orta-ölçekli sayısal hava tahmin modeli ve mikro-ölçekli rüzgâr akış modeli kullanılarak üretilen rüzgâr kaynak bilgilerinin verildiği Rüzgâr Enerjisi Potansiyel Atlası (REPA) hazırlanmıştır. Türkiye'nin rüzgâr enerjisi potansiyeli 48 GW (48×10^9 W) olarak belirlenmiştir. Bu potansiyele karşılık gelen toplam alan Türkiye yüzölçümünün %1.3'üne karşılık düşmektedir.

Türkiye'de Rüzgârdan Üretilen Elektriksel Güç İçin İzleme ve Tahmin Sistemi Geliştirilmesi Projesi ile, rüzgar enerjisi santrallerinin (RES) Türkiye Elektrik Sistemi'ne geniş ölçekli entegrasyonunun sağlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, bir rüzgâr gücü izleme ve tahmin sistemi geliştirilecek ve bu sistem Türkiye geneline yaygınlaştırılacaktır. Sistemin genel işleyişi şu şekilde özetlenebilir: Mevcut RES'lerden meteorolojik veriler (hız, yön, sıcaklık, vb.) rüzgâr ölçüm istasyonları aracılığı ile, türbin 'status' durumları ise SCADA'lar aracılığıyla alınmaktadır. Ayrıca santrallerin transformatör merkezlerine tesis edilen monitörler ile güç, akım, gerilim, vb. veriler anlık olarak Rüzgâr Enerjisi İzleme ve Tahmin Merkezi'ne iletilmektedir. Bu verilere ek olarak orta-ölçekli sayısal hava tahmin modeli çıktıları kullanılarak her bir RES için 48 saatlik rüzgârdan üretilecek elektriksel güç tahminleri oluşturulmaktadır. Rüzgâr Enerjisi Santrallerinin Rüzgâr Gücü İzleme ve Tahmin Merkezine (RİTM) Bağlanması Hakkında Yönetmelik 25.02.2015 tarih ve 29278 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (ETKB).

Rüzgâr santralleri teknik, sosyal, ekonomik, çevresel yönlerden incelenebilmektedir (Mathew, 2006; Walker ve Swift, 2015).

Rüzgâr enerjisi santrallerinin 2007 yılındaki kurulu gücü 146.3 MW olup toplam kurulu güç içindeki payı %0.36 iken, 2017 yılında rüzgâr kurulu gücü 6516.2 MW'a ve toplam kurulu güç içindeki payı %7.65'e yükselmiştir. 2018 yılı içinde rüzgâr enerjisinden 19,882 milyar kWh elektrik üretilmiştir. 2018 yılı sonunda işletmede olan rüzgâr enerji santrallerinin toplam kurulu gücü 7005 MW iken, bu rakam Şubat 2019 sonu itibariyle 7031.1 MW'a çıkmıştır (TEİAŞ).

Rüzgâr santrallerinin yapım maliyetleri (€/MW, $/MW, TL/MW) genel olarak şu bileşenlerden oluşmaktadır: kule, türbin+generatör, şalt merkezi ve diğer bileşenler. Belirli güçte ve $t=t_0$ referans yılında her bileşenin toplam maliyet içindeki ağırlıkları (payları) w_1 w_2 w_3 …w_j ve fiyatları f_{10} f_{20} f_{30} … ise, $t=t_1$. cari yıldaki fiyatlar da f_{11} f_{21} f_{31} … olmak üzere, rüzgâr santrali için eşdeğer eskalasyonu ifade etmek için "Laspeyres fiyat endeksi" yazılır (Ay, 2008):

Laspeyres fiyat endeksi $= \frac{\sum w_j \times f_{j1}}{\sum w_j \times f_{j0}} \times 100$

(1)

Formülde gerek pay gerekse payda aynı para birimleri için hesaplanır; örneğin $t_0 \rightarrow$2015 yılı referans alınacak olsa ve $t_1 \rightarrow$2019 yılı için Laspeyres fiyat endeksi 145 bulunmuş olsa, dört yıllık süreçte fiyatlardaki artış düzeyinin 145/100=1.45 kat veya %45 olduğu anlaşılır. Belirli güç için t_0 ve t_1 yıllarında kullanılan bileşenlerin miktarı ve tipi değişmeyeceği için, (1) denkleminde hem pay hem de paydada aynı w_j çarpanları yer almaktadır.

Ülkemizde rüzgâr santralleri özel sektör tarafından kurulmakta ve işletilmektedir. Rüzgâr santralinin temel bileşenleri olan türbin, jeneratör ve çevirici/kontrol düzenleri ağırlıklı olarak yurt dışından alınmaktadır. Rüzgâr santralinin kuruluş maliyeti, genel olarak öz kaynaklar ve kısa vadeli/uzun vadeli yabancı kaynaklar (TL cinsinden krediler ve döviz cinsinden krediler) ile finanse edilmektedir. Yerli kredi faiz oranı "ticari faiz oranı + risk primi" şeklinde belirlenirken, yabancı kredi faiz oranı ise "LIBOR + risk primi (spread)" formatında belirlenmektedir. Santralin Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti (AOSM), öz kaynak maliyeti ile yerli ve yabancı kredilerin faiz oranlarının bir fonksiyonudur. AOSM rüzgâr santralinin kârlılık hedeflerinin belirlenmesinde, net şimdiki değerin hesaplanmasında ve iç verim oranı ile yapılacak olan karşılaştırmada son derece önemli bir göstergedir.

AOSM için; kredilerin kısa/uzun vadeli olması, TL/€/$ olması, öz kaynak maliyetinin sabit/değişken olması, kredi faiz oranlarının sabit/değişken olması, vergi oranlarının sabit değişken olması varsayımları için matematiksel bağıntılar tanımlanmıştır. Kredi geri ödeme süreci, santralin ekonomik ömrü ve parite (€/TL, $/TL) değişimleri de AOSM bağıntısına yansıtılmıştır. Bu çalışmada rüzgâr santralleri için sabit taksitler, taksit ödemelerinin gradyent kurala göre değişmesi ve taksit ödemelerinin geometrik kurala göre değişmesi gibi finansal geri ödeme modelleri tanıtılmış, taksitlerin ertelenmiş ve ertelenmemiş olduğu durumlar ayrıca incelenmiştir.

2. Finansman Modelleri

Alınan kredi, vadesi, faiz oranı ve borç geri ödemelerinin nasıl yapılacağı sözleşmede açık biçimde yer alır. Örneğin kredi geri ödemelerinde şu modellerden biri tercih edilebilir:

- Anapara ve faiz sözleşme (vade) sonunda ödenebilir.
- Anapara sözleşme sonunda ve faizler her yıl ödenebilir.
- Anapara ve faizler eşit taksitler halinde her yılın sonunda ödenebilir.
- Anapara her yıl eşit taksitler halinde faizleriyle birlikte ödenebilir.
- Anapara sözleşme dönemi ortasında ve sözleşme sonunda olmak üzere iki taksitte ve faizler her altı ayda bir ödenebilir.
- Başkaca ödeme planları yapılabilir.

Genellikle borç geri ödemesi (anapara + faizden oluşan "taksitler") eşit kararlaştırılır, taksitlerin eşit olmaması da elbette mümkündür. Sabit taksitlerle geri ödemede, alınan borç B (TL), vade n (yıl), faiz oranı i (%) olmak üzere yıllık borç taksiti (b) şöyle hesaplanır (Gönen, 1990; Rüzgar, 1999; Park, 2013; Newnan ve ark., 2017; Ay, 2018):

$$b = \frac{i \times B(1+i)^n}{(1+i)^n - 1} \quad \ldots(\text{TL/yıl})$$

(2)

Bu formülde borcun ilk taksitinin ödenmesine hemen başlanmaktadır.

Özel durum: Borç ilk dönemin sonunda kapatılıyorsa (n→1 ise), b= B(1 + i) olacaktır.

Eğer değişik para birimleri ile birden çok sayıda kredi alınmışsa, örneğin t=0 anında
B_1 (TL), n_1 (yıl), i_1 (%); B_2 ($), n_2 (yıl), i_2 (%); B_3 (€), n_3 (yıl), i_3 (%) şeklinde tanımlanan krediler kullanılmışsa, her kredinin yıllık borç taksitleri şöyle hesaplanır:

$$b_1 = \frac{i_1 \times B \ (1+i_1)^{n1}}{(1+i_1)^{n1} - 1} \quad \text{…(TL/yıl)}$$

(3.a)

$$b_2 = \frac{i_2 \times B_2 (1+i_2)^{n2}}{(1+i_2)^{n2} - 1} \quad \text{…(\$/yıl)}$$

(3.b)

$$b_3 = \frac{i_3 \times B_3 (1+i_3)^{n3}}{(1+i_3)^{n3} - 1} \quad \text{…(€/yıl)}$$

(3.c)

Toplamsallık (süperpozisyon) teoremi gereği herhangi t yılında (burada $t < n_1, n_2, n_3$) ödenecek toplam borç taksiti $b_1 + b_2 + b_3$ olacaktır. Görüldüğü gibi kredilerin (B_1 B_2 B_3) para birimleri farklı olduğu için yıllık borç taksitleri de farklı para birimlerinde olacaktır. Yıllık toplam borç taksiti tek para birimi cinsinden ifade edilmek istenirse, parite değerleri kullanılır. Örneğin "b"ler TL cinsinden ifade edilecekse, $ borcu $/TL paritesi ile ve € borcu €/TL paritesi ile TL'ye çevrilir. Parite için TCMB resmi kurları esas alınır; eğer $ ve € borç taksitleri yıl sonunda ödeniyorsa yıl sonu pariteleri esas alınır, eğer $ ve € borç taksitleri yıl içinde farklı tarihlerde ödeniyorsa ödeme tarihlerindeki parite değerleri veya yıl ortası (30 Haziran) parite değerleri kullanılabilir. Mühendislik ekonomisi uygulamalarında TL $ € krediler ortak para birimi ile ifade edilse de, muhasebe/finansman uygulamalarında bu yol pek tercih edilmez. Çünkü işletmeler gerek faiz ödemelerini gerekse kur farklarını gider gösterip vergiden düşebilmektedir, bu yüzden finansal hesaplarda TL, $, € kredi ödemeleri ayrı hesaplarda tutulur. Muhasebe işlemleri sonunda gelir tablosu ve bilanço gibi temel mali tablolara aktarılan parasal tutarlar ise TL cinsindendir.

Eğer borcun ilk taksitinin ödenmesine hemen değil de m. yıldan itibaren başlanacak olursa
(m > 1), yıllık borç taksiti (b) şöyle hesaplanır:

$$b = \frac{i \times B (1+i)^{m+n}}{(1+i)^{n} - 1}$$

(4)

Taksit ödemeleri her yıl sabit olmayabilir. Örneğin,
Birinci yılın taksiti b_1 olup sonraki her yıl Δb kadar artacak olabilir. Daha açık ifadeyle taksitler 2. yıl $b_1 + \Delta b$, 3. yıl $b_1 + 2\times\Delta b$, …..n. yıl $b_1 + (n-1)\times\Delta b$ gibi. Bu durumda alınan borç (B), faiz oranı (i), taksit artışı (Δb) ve birinci yılın taksiti (b_1) arasında şu ilişki vardır:

$$B = \left(b_1 + \frac{\Delta b}{i}\right)\left[\frac{(1+i)^{n} - 1}{i(1+i)^{n}}\right] - \frac{n \times \Delta b}{i(1+i)^{n}}$$

(5)

Birinci yılın taksiti b_1 olup sonraki her yıl Δb kadar azalacak olabilir. Daha açık ifadeyle taksitler 2. yıl $b_1 - \Delta b$, 3. yıl $b_1 - 2\times\Delta b$, …..n. yıl $b_1 - (n-1)\times\Delta b$ gibi. Bu durumda alınan borç (B), faiz oranı (i), taksit azalışı (Δb) ve birinci yılın taksiti (b_1) arasında şu ilişki vardır:

$$B = \left(b_1 - \frac{\Delta b}{i}\right)\left[\frac{(1+i)^{n} - 1}{i(1+i)^{n}}\right] + \frac{n \times \Delta b}{i(1+i)^{n}}$$

(6)

Birinci yılın taksiti b_1 olup sonraki her yıl g (%) kadar artacak olabilir. Daha açık ifadeyle taksitler 2. yıl b_1 (1+ g), 3. yıl b_1 $(1+g)^2$, …..n. yıl b_1 $(1+g)^{n-1}$ gibi. Bu durumda alınan borç (B), faiz oranı (i), taksit artışı oranı (g) ve birinci yılın taksiti (b_1) arasında şu ilişki vardır:

$$B = \frac{b_1}{(i-g)(1+i)^n}\left[(1+i)^n - (1+g)^n\right] \quad ; \quad (i \neq g)$$

(7)

Birinci yılın taksiti b_1 olup sonraki her yıl g (%) kadar azalacak olabilir. Daha açık ifadeyle taksitler 2. yıl b_1 (1− g), 3. yıl b_1 $(1-g)^2$, …..n. yıl b_1 $(1-g)^{n-1}$ gibi. Bu durumda alınan borç (B), faiz oranı (i), taksit artışı oranı (g) ve birinci yılın taksiti (b_1) arasında şu ilişki vardır:

$$B = \frac{b_1}{(i+g)(1+i)^n}\left[(1+i)^n - (1-g)^n\right]$$

(8)

Eğer borcun ilk taksitinin ödenmesine hemen değil de m. yıldan itibaren başlanacak olursa (m > 1), (5)-(8) bağıntıları sırasıyla şu biçimlere dönüşür:

$$B = \left\{\left(b_1 + \frac{\Delta b}{i}\right)\left[\frac{(1+i)^n - 1}{i(1+i)^n}\right] - \frac{n \times \Delta b}{i(1+i)^n}\right\} \times (1+i)^{-m}$$

(9)

$$B = \left\{\left(b_1 - \frac{\Delta b}{i}\right)\left[\frac{(1+i)^n - 1}{i(1+i)^n}\right] + \frac{n \times \Delta b}{i(1+i)^n}\right\} \times (1+i)^{-m}$$

(10)

$$B = \left\{\frac{b_1}{(i-g)(1+i)^n}\left[(1+i)^n - (1+g)^n\right]\right\} \times (1+i)^{-m}$$

(11)

$$B = \left\{\frac{b_1}{(i+g)(1+i)^n}\left[(1+i)^n - (1-g)^n\right]\right\} \times (1+i)^{-m}$$

(12)

Rüzgâr santrallerinin yapımında özel sektörün öz kaynakları çoğu kez yeterli olmaz ve düşük faiz avantajı nedeniyle dış kredi (yabancı fon, dış finansman, döviz cinsinden kredi) kullanılır. Döviz cinsinden alınan dış kredilerde (sendikasyon kredilerinde) faiz oranı LIBOR faizine endekslidir. LIBOR; Londra'daki büyük bankaların aralarındaki işlemler sonucu gün içinde belirlenen, değişik vadeler ve değişik para birimleri (USD, EUR, CAD, GBP, AUD, JPY, CHF) için her işlem günü yeniden hesaplanıp ilan edilen, uluslararası finansman işlemlerinde sıkça kullanılan faizin tanımıdır (LIBOR: London Interbank Offered Rate). LIBOR ile ABD 2-5-10 yıllık Hazine tahvil faizleri ve ABD Finansal Koşullar Endeksi (National Financial Conditions Index, NFCI) arasında yakın korelasyon bulunmaktadır. Uluslararası borç alıp vermede kredinin faiz oranı "**LIBOR + risk puanı**" formatında tanımlanır. "Risk puanı", sözleşme yapıldığı anda borcu alan ülkenin veya şirketin riskini ifade etmektedir; spread veya marj olarak da tanımlanmaktadır. Örneğin $ cinsinden tanımlanan LIBOR + 1.35; risk puanının 135 baz puan (=1.35 puan= %1.35) olduğu anlamındadır. Risk puanı vade sonuna kadar sabit kalır. Dünyada en çok günlük işlem hacmi olan para birimleri $ ve € olduğundan, yabancı krediler de genellikle bu para birimleri cinsinden alınmaktadır. Denklem (2.)…(12)'de i'nin yerini →(LIBOR + risk puanı) alacaktır.

Bir ülkenin risk puanını etkileyen risk faktörlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir; söz konusu risk faktörlerinin kendi aralarında da güçlü korelasyonlar bulunmaktadır (Ay, 2018):

- CDS (Credit Default Swap=kredi risk takası) döviz cinsinden ülke tahvillerinin geri ödenmeme riskine karşılık sigorta ettirmenin maliyetidir, gün içinde anlık ilan edilir. Türkiye için 5 yıllık CDS'in örneğin 12 Nisan 2019 günü kapanış değeri 432.82 ≈ 433 baz puan (bp)'dir.
- OECD Country Risk Classification (ihraç edilen malın parasının o ülkeden ödenmeme riskini göstermektedir, 0 ile 7 arasında puan verilmiştir, 7 en riskli ülke anlamındadır. Türkiye'nin risk puanı 04.02.2019-05.06.2019 tarihleri arasında 5'dir (Kaynak: www.oecd.org).
- Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının (Moody's, Standard&Poors, Fitch Ratings, Japan Credit Rating, JCR) bir ülke için verdikleri notlar ve geleceğe dönük tahminleri (not görünümleri) yabancı yatırımcılar için önemlidir. Söz konusu kredi derecelendirme kuruluşları verdikleri notun 6-24 ay içinde değişebileceğini beklerler; bu beklentilerini pozitif veya negatif ya da durağan olarak ilan ederler.
- BERI (Business Environmental Risk Information) endeksi bir ülkede alınan dış borçların ödenmesinde sorun yaşanması halinde borç veren bankaların zarar riskini ifade etmektedir.
- PRS-ICRG (Political Risk Services-International Country Risk Guide) ülkeleri politik, finansal ve ekonomik riskleri yönünden değerlendirmekte ve her ay yayınlanmaktadır.

Krediyi kullanan bir şirket ise, ülkenin risk puanından çok, şirketin mali tabloları ve yakın geçmişteki ekonomik aktivite performansı şirketin risk puanını etkiler.

3. Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti

Rüzgâr enerjisi santralinin (RES) finansmanında öz kaynak (ÖK) ve yabancı kaynaklar (YK) kullanmış olabilir. Yabancı kaynaklar, bilançodaki sınıflandırmaya göre, "kısa vadeli yabancı kaynaklar (KVYK)" ve "uzun vadeli yabancı kaynaklar (UVYK)" olabilir; bilançoda "toplam kaynaklar (=Pasif toplamı)" ÖK + YK olmaktadır.
Buradaki YK→gerek TL gerekse döviz cinsinden "kredi (borç, yabancı fon, dış finansman)" anlamındadır.

Yatırımın maliyeti ÖK / (ÖK +YK) ve YK / (ÖK + YK) **ağırlıklarına** (% paylarına) bağlı olarak ifade edilebilir. O halde RES "ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti (AOSM)" şöyle yazılabilir (Ay, 2018):

$$AOSM = k \times \left(\frac{ÖK}{ÖK + YK} \right) + i_1 \times \left(\frac{KVYK}{ÖK + YK} \right) \times (1 - v) + i_2 \times \left(\frac{UVYK}{ÖK + YK} \right) \times (1 - v) \quad (13)$$

Burada k öz kaynak maliyeti (öz kaynağın zaman değeri, değerleme oranı), i_1 kısa vadeli yabancı kaynakların maliyeti (faiz oranı), i_2 uzun vadeli yabancı kaynakların maliyeti (faiz oranı) ve "v" vergi oranıdır. Uzun vadede belirsizlik ve risk arttığından çoğu kez $i_2 > i_1$ dir. Öz kaynak maliyeti (k) olarak, örneğin Hazine tahvil faizlerinin son 5 yıldaki (veya son 10 yıldaki) ortalama değeri esas alınabilir.

Faiz ödemeleri gider sayıldığından vergiden düşülebilmektedir; AOSM'yi düşürecek olan bu etki (13) denklemine (1–v) çarpanı ile yansıtılmıştır. Bu etkiye "borçlanmanın vergi tasarrufu etkisi" denir. Oysa öz kaynakların maliyetinin (fırsat maliyetinin, "k") vergiden düşülebilmesi söz konusu değildir.

Kısa vadeli kredi faiz oranı (i_1) ve uzun vadeli kredi faiz oranı (i_2) pozitif reel sayılar olduğundan, genellikle AOSM ≥ k'dır. Gerek k ile i_1 gerekse k ile i_2 arasındaki eşitsizlikler ise piyasa koşullarına (orta ve uzun vadedeki enflasyon beklentilerine ve sıkı/gevşek para politikası beklentisine) göre değişir.

KVYK ve UVYK, TL veya döviz ($, €, vb.) cinsinden olabilir; bu durumda (13) denklemindeki ilk terim dışındaki terimler TL ve döviz cinsinden kaynaklara ayrıştırılarak yeniden yazılacaktır. Özellikle büyük yatırım projelerinin finansmanında sıklıkla döviz cinsinden kredilerin (sendikasyon kredilerinin) kullanıldığı bilinmektedir.

Döviz cinsinden yabancı kaynaklar varsa AOSM (13) denklem formatında yazılırken, bu tür yabancı kaynakların ilgili pariteler ($/TL, €/TL, vb.) ile çarpılarak TL cinsinden ifade edilmiştir. Çünkü

ülkemizdeki mali tablolarda (gelir tablosu, bilanço, nakit akımı tablosu, işletme giderleri tablosu, vb.) kullanılan para birimi TL'dir. Tekdüzen Hesap Planında "780 kodlu Finansman Giderleri" başlığı altında hem kısa vadeli finansman giderleri hem de uzun vadeli finansman giderleri (verilen faizler, kur farkları, verilen komisyonlar, diğer giderler) ayrı ayrı tanımlanmıştır. Dolayısıyla muhasebe tekniği bakımından (1 – v) çarpanı, finansman giderlerinin vergi matrahından düşürülmesini, böylece yatırımcıya AOSM bakımından sağlanan iyileşmeyi simgelemektedir.
$UVYK_{USD}$ uzun vadeli (>1 yıl) USD ($) kredi tutarını, p_{USD} USD/TL paritesini, $UVYK_{EUR}$ uzun vadeli EUR (€) kredi tutarını ve p_{EUR} EUR/TL paritesini gösteriyor olsun.

Toplam RES yatırım tutarının hangi finansal çeşitliliğe (KVYK, UVYK, TL, $, € cinsi krediler) sahip olacağı ülke içinde ve dünyada finansmana erişim koşullarına, ayrıca yatırımcının tercihine/önceliklerine bağlıdır. Öte yandan RES yatırım tutarı ile RES kurulu gücü (MW) arasında çok yakın korelasyon olduğu için, düşük güçlü RES'ler için yatırım maliyeti düşük ve dış finansman (kredi) ihtiyacı görece olarak daha azdır.

Örneğin öz kaynak ve uzun vadeli döviz kredileri ile finanse edilen bir RES projesi için AOSM şöyle ifade edilecektir:

$$AOSM = k \times \left(\frac{ÖK}{ÖK + UVYK_{USD} \times p_{USD} + UVYK_{EUR} \times p_{EUR}} \right) + i_{USD} \times \left(\frac{UVYK_{USD} \times p_{USD}}{ÖK + UVYK_{USD} \times p_{USD} + UVYK_{EUR} \times p_{EUR}} \right) \times (1 - v) + i_{EUR} \times \left(\frac{UVYK_{EUR} \times p_{EUR}}{ÖK + UVYK_{USD} \times p_{USD} + UVYK_{EUR} \times p_{EUR}} \right) \times (1 - v)$$

(14)

Örneğin öz kaynak ve kısa vadeli döviz kredileri ile finanse edilen bir RES projesi için AOSM şöyle ifade edilecektir:

$$AOSM = k \times \left(\frac{ÖK}{ÖK + KVYK_{USD} \times p_{USD} + KVYK_{EUR} \times p_{EUR}} \right) + i_{USD} \times \left(\frac{KVYK_{USD} \times p_{USD}}{ÖK + KVYK_{USD} \times p_{USD} + KVYK_{EUR} \times p_{EUR}} \right) \times (1 - v) + i_{EUR} \times \left(\frac{KVYK_{EUR} \times p_{EUR}}{ÖK + KVYK_{USD} \times p_{USD} + KVYK_{EUR} \times p_{EUR}} \right) \times (1 - v)$$

(15)

Burada $KVYK_{USD}$ kısa vadeli (<1 yıl) USD ($) kredi tutarını ve $KVYK_{EUR}$ kısa vadeli EUR (€) kredi tutarını göstermektedir.

Denklem (13)'de tanımlanan AOSM, RES projesinin ekonomik ömrü (N) boyunca sermaye yapısının (ÖK, KVYK, UVYK) ve oranların (k i_1 i_2) değişmeyeceği öngörüsünü yansıtmaktadır. Başka deyişle, vadesi gelen kredi geri ödemelerinin yine aynı faiz oranları ile çevrilebileceği (roll-over) ve öz kaynak maliyetinin de (k) yıllar içinde sabit kalacağı öngörülmektedir. Eğer öz kaynak maliyeti (k) N (yıl) boyunca sabit değil de "j" adet dilimler halinde farklı değerlerde öngörülecek olursa, öz kaynak maliyeti (k) ve yabancı kaynak maliyetleri her ΔT_j dilimi için ayrı hesap edilecektir. Döviz cinsinden alınacak kredilerin faizleri "LIBOR + firma risk puanı (spread)" veya "ABD 10 yıllık tahvil faizi oranı + ülke CDS puanı" formatında olduğundan, yıllar içinde LIBOR ve risk puanlarında tahmin edilen olası değişimler hesaba katılabilir, ya da gelecekte yurt içi enflasyon hedefleri doğrultusunda TL faizlerindeki ve öz kaynak maliyetindeki olası değişimler (artış veya azalış yönünde) dikkate alınabilir.

Öte yandan, yukarıdaki bağıntılarda 0…N (yıl) arasında vergi oranının (v) değişmeyeceği kabul edilmiştir. Eğer gelecekte vergi oranının değişme olasılığı öngörülüyorsa, örneğin 0….T_1 arasında v_1, T_1…T_2 arasında v_2, T_2…T_3 arasında v_3 …olacağı öngörülüyorsa, AOSM bağıntısında her bir zaman

periyodu için öngörülen "vergi oranları" ayrı ayrı yansıtılır: $(1-v_1)\times T_1/N$, $(1-v_2)\times(T_2-T_1)/N$, … gibi.

4. Sonuç

RES kurulumlarında düşük faiz oranı avantajı nedeniyle döviz cinsinden kredi kullanımı yaygındır. Burada en önemli risk, paritedeki beklenmeyen (ÜFE enflasyonunun üzerine çıkan) artışlar ve geniş bant içinde gerçekleşen oynaklıktır (volatilitedir). YEKDEM (Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması) kapsamında üretim yapan RES'lerin enerji satış geliri döviz cinsinden (7.3 $-cent/kWh) olduğundan kur riski büyük ölçüde minimize edilmiş olmaktadır. Ancak YEKDEM dışında faaliyet gösterecek RES'ler için elektrik piyasasındaki saatlik enerji bedelleri (Piyasa Takas Fiyatı, PTF) döviz cinsinden değil TL/MWh olarak oluşmaktadır. Döviz cinsi kredi ile kurulacak RES'ler için, kredi yurt içinden sağlanacaksa, şu büyüklükler gözden uzak tutulmamalıdır:

- Türk Eximbank (Türkiye İhracat ve Kredi Bankası A.Ş.) faiz oranlarının trendi,
- Bankaların döviz mevduat faizi oranlarının trendi,
- Merkez Bankası'nın döviz depo işlem faizlerinin trendi,
- Merkez Bankası tarafından belirlenen döviz mevduatlarına ilişkin zorunlu karşılık oranları,
- Hazine'nin döviz cinsi tahvil (eurobond) ihracındaki faiz oranlarının trendi,

Eğer döviz cinsinden kredi yurt dışından sağlanacaksa; ABD 10 yıllık tahvil faizlerinin trendi, LIBOR faiz oranlarının trendi, ülke risk priminin (CDS) trendi göz önünde bulundurulmalıdır.

TL cinsi kredi ile kurulacak RES'ler için ise; bankaların kredi faiz oranlarının trendi, Merkez Bankası tarafından belirlenen TL mevduatlarına ilişkin zorunlu karşılık oranları ve rezerv opsiyon katsayıları, Merkez Bankasının politika faizi (haftalık repo) oranlarının trendi göz önüne alınmalıdır.

AOSM, RES projesi için yapılacak mühendislik ekonomisi hesaplarının temel parametresidir. Örneğin RES projesinin Net Şimdiki Değerinin (NŞD) > 0 olup olmadığı hesaplanırken AOSM kullanılır, ayrıca hesap edilen İç Verim Oranının (İVO) > AOSM olup olmadığına bakılır.

KAYNAKLAR

AY, S. (2008), *Elektrik Enerjisi Ekonomisi*, İstanbul: Birsen Yayınevi.

AY, S. (2018), *Mühendislik Ekonomisi,* İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) (https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Ruzgar), (Erişim Tarihi: 09.04.2019).

GÖNEN, T. (1990), *Engineering Economy for Engineering Management,* New York: Wiley.

MATHEW, S. (2006), *Wind Energy: Fundamentals, Resource Analysis and Economics,* Berlin: Springer

NEWNAN, D.G., ESCHENBACH, T.G., LAVELLE, J.P. (2017), *Engineering Economic Analysis,* 13th Edition, Oxford: Oxford University Press.

PARK, C.S. (2013), *Fundamentals of Engineering Economics*, 3rd Edition, New York: Pearson.

RÜZGAR, B. (1999), *Finans Matematiği,* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ), *2007 ve 2017 Yılları için Birincil Enerji Kaynaklarına göre Türkiye Kurulu Gücü* (https://www.teias.gov.tr/tr/i-kurulu-guc-0), (Erişim Tarihi: 09.04.2019).

WALKER R., SWIFT, A. (2015), *Wind Energy Essentials: Societal, Economic, and Environmental Impacts,* New Jersey: Wiley

ORMANLIK ALANLARDA TESİS EDİLECEK ENERJİ İLETİM HATLARININ İZİN BEDELLERİNİN EKONOMİK ANALİZİ

Öğr. Gör. Sadettin YILMAZ
Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama Bölümü
syilmaz@kocaeli.edu.tr

Prof. Dr. Selim AY
Yıldız Teknik Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Fakültesi, Elektrik Mühendisliği Bölümü
selimay@yildiz.edu.tr

Özet
Ülkemizdeki 154 kV ve 380 (400) kV'luk enerji iletim hava hatlarının toplam uzunlukları, son yayınlanan Türkiye Enerji İletim A.Ş. (TEİAŞ) verilerine göre, sırasıyla 43495.0 km ve 22595.7 km'dir. Enerji iletim hatlarının projelendirilmesi sırasında aliğmanın olabildiğince ormanlık alanların dışından geçirilmesine çalışılır. Ancak kamu yararı ve zorunluluk bulunması halinde enerji iletim hatları ormanlık alanlarda da tesis edilebilmektedir. Örneğin 2012 yılında Türkiye genelinde enerji iletim hatlarının ormanlık alanlara isabet eden kısımları için Orman Genel Müdürlüğünden toplam 409578.72 m^2 yer izni alınmıştır. Enerji iletim hatlarının geleneksel kamulaştırma işlemleri 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu kapsamında yapıldığı halde, ormanlık alanlardaki iletim hatlarının izin/irtifak işlemleri 6831 sayılı Orman Kanunu ile "Orman Kanununun 17/3 ve 18 imci Maddelerinin Uygulama Yönetmeliği" kapsamında gerçekleştirilmektedir. Ormanlık alanlarda tesis edilen enerji iletim hatlarının izin (irtifak) bedelleri, proje maliyetine ve bir dizi parametreye (ekolojik denge katsayısı, il katsayısı, izin türü katsayısı) bağlı olarak hesaplanmaktadır. Bu çalışmada ormanlık alanda tesis edilecek enerji iletim hatlarının izin bedelleri formüle edilmiş, bu bedel değerleme oranı yardımıyla izin alma tarihine güncellenmiş ve yıllara üniform (sabit) olarak ayrıştırılmıştır. Böylelikle enerji iletim hatlarının yıllık bazda hesaplanan bakım-onarım-işletme maliyetleri ile karşılaştırılabilir büyüklükler elde edilmiştir. Değerleme oranı olarak Hazine'nin 2 yıllık gösterge tahvil faizi esas alınmış, ancak ekonomik analiz süresi çok uzun (49 yıl) olduğundan "riske göre değiştirilmiş değerleme oranı yöntemi" ve "senaryo yaklaşımı" kullanılmıştır. .
Anahtar kelimeler: Değerleme oranı, Ekolojik denge katsayısı, Enerji iletim hattı, İl katsayısı, İzin bedeli, İzin türü katsayısı, Ormanlık alan, Reel değerleme oranı

ECONOMIC ANALYSIS OF PERMISSION FEES FOR POWER TRANSMISSION LINES INSTALLED IN THE FOREST REGIONS

Abstract

Our country 154 kV and 380 (400) kV total length of power transmission overhead lines, recently published Turkey Power Transmission Inc. According to the data of TEIAS, it is 43495.0 km and 22595.7 km respectively. During the project of energy transmission lines, it is tried to pass the forests outside the forest areas as much as possible. However, in case of public interest and necessity, energy transmission lines can be installed in forest areas. For example, in 2012, for (overhead) power transmission lines, a total of 409578.72 m^2 permission from the General Directorate of Forestry for parts corresponding to the wooded area were taken. Although the traditional expropriation procedures of the energy transmission lines are made under the Expropriation Act No. 2942, the permits / easement operations of the transmission lines in the forest areas are carried out within the scope of the Forest Act No. 6831 and the Implementing Regulation of Articles 17/3 and 18 of the Forest Act. The allowance of the energy transmission lines established in the forest areas is calculated based on the project cost and a number of parameters (ecological balance coefficient, province coefficient, type of permission type). In this study, the permits of the energy transmission lines to be established in the forest area were formulated, this value was updated with the help of the appraisal ratio and it was uniformly separated into years. Thus, comparable quantities of energy transmission lines with annual

maintenance-repair-operation costs are obtained. The Treasury's 2-year benchmark bond interest rate was based on the appraisal ratio, but the economic analysis period was too long (49 years), so the ancak modified risk-based valuation method vil and in scenario approach olarak were used.

Keywords: Valuation rate, Ecological balance coefficient, Power transmission line, City coefficient, Permission fee, coefficient for kind of permission, Forest region, real valuation rate

1. Giriş

Enerji iletim sistemleri enerji iletim hatlarından (hava hatları, yeraltı kabloları, denizaltı kabloları) ve transformatör merkezlerinden (açık-klasik tip ve gaz izoleli tip-GIS) meydana gelmektedir. Enerji iletim sistemleri, enerji üretim sistemleri (santraller) ile enerji dağıtım sistemleri (mesken ve sanayi yükleri) arasındaki bağlantıları gerçekleştirmektedir. Ülkemizdeki enerji iletiminde kullanılan gerilim seviyeleri 154 kV ve 380 (400) kV'dur; 66 kV'luk hatların çoğu 33 kV'a dönüştürüldüğü için Türkiye genelinde yaklaşık 110 km kadar 66 kV'luk hat kalmıştır. 33 (34.5) kV ve daha düşük gerilimli hatlar ise enerji dağıtım hatlarıdır. Ülkemizde enerji iletim sistemleri ile ilgili kamu kuruluşu Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketidir (TEİAŞ).
TEİAŞ'ın en son yayınlanan 2017 yılı istatistiklerine göre, ülkemizdeki 154 kV'luk ve 380 kV'luk enerji iletim hava hatlarının uzunlukları, sırasıyla 43495.0 km ve 22595.7 km'dir. 154 kV'luk ve 380 kV'luk yeraltı kablolarının uzunlukları, sırasıyla 342.6 km ve 89.7 km'dir. 380 kV'luk transformatörlerin sayısı 327 ve toplam kurulu gücü 66378.0 MVA, 154 kV'luk transformatörlerin sayısı ise 1394 ve toplam kurulu gücü 96372.0 MVA'dır (TEİAŞ).
Enerji iletim hatlarının (EİH) ve transformatör merkezlerinin (TM) yapımı sırasında oluşacak çevresel etkiler Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği kapsamında incelenmektedir; adı geçen tesislerin kamulaştırma işlemleri ise Kamulaştırma Kanunu, Orman Kanunu ve TEİAŞ'ın kamulaştırma ilkeleri çerçevesinde yürütülmektedir.
Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi ve kamu yararının gerektirdiği hallerde gerekli tesislerin kurulabilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazların, devlet ve kamu tüzel kişilerince kamulaştırılmasındaki usul ve yöntemler 4650 sayılı Kanunla değişik 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu ile düzenlenmiştir. Kamu yararı kararı veren ve onaylayan yetkili birimler Kamulaştırma Kanunu'nun 5. ve 6. maddelerinde belirtilmiş olup, TEİAŞ tarafından yapılmakta olan kamulaştırmalarda kamu yararı kararını TEİAŞ Yönetim Kurulu vermekte; buna ilişkin kamu yararı kararı ise Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının onayı ile tamamlanmaktadır.

İdarenin (TEİAŞ) yıllık kamulaştırma maliyetini etkileyen faktörler şunlardır (Ay, 2019):

- Yeni kurulan trafo merkezi sayısı
- Yeni kurulan enerji iletim hattı sayısı
- Bu tesisler için gerek duyulan toplam kamulaştırma alanı (m^2)
- Bu tesisler için gerekli kamulaştırma alanlarının kompozisyonu (il merkezi, köy, orman, ilçe vb.)
- Bu tesisler için gerekli kamulaştırma alanlarının sahiplerinin kompozisyonu (özel mülkiyet, Maliye, belediye, kamu kuruluşu vb.)
- İl ve ilçe bazında arsa ve arazi rayiç bedelleri (TL/m^2), bina rayiç bedelleri (TL/m^2)

TEİAŞ 2017 Yılı Faaliyet Raporuna göre, 3,012,943 TL olan toplam harcama içinde kamulaştırma giderleri 407,094 TL paya sahiptir. Kamulaştırma giderleri; mülkiyet kamulaştırması, irtifak kamulaştırması ve orman izinleri için yapılan ödemelerden oluşmaktadır.

TEİAŞ'a ait tesislerin orman sayılan alanlara rastlaması halinde, işgal edilen ormanlık alanlar için 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununa göre işlem yapılmayıp, 6831 sayılı Orman Kanununun 17. maddesi gereğince (özel durumlardan kaynaklanan özel süreler haricinde genellikle) 49 yıl süreyle izin ve irtifak hakkı alınmakta ve bedelleri de Orman Genel Müdürlüğü ile TEİAŞ arasında yapılmış bulunan 04.04.2002 tarihli Protokol kapsamında taahhütnamelerinde belirtilen hususlar dikkate alınarak ödenmektedir.

Ormanlık alandan geçen enerji iletim hatlarında direk yerleri için ayrıca mülkiyet kamulaştırması yapılmamaktadır; dolayısıyla irtifak (izin) alanı hesaplanırken direk yerlerinin yüzölçümleri dikkate alınmaz. Enerji iletim hatlarının projelendirilmesi sırasında aliğmanın (hattın güzergâhının) olabildiğince ormanlık alanların dışından geçirilmesine çalışılır. Ancak kamu yararı ve zorunluluk bulunması halinde enerji iletim hatları ormanlık alanlarda da tesis edilebilmektedir.

Örneğin 2012 yılında Türkiye genelinde enerji iletim hatlarının ormanlık alanlara isabet eden kısımları için Orman Genel Müdürlüğünden toplam 409,578.72 m^2 yer izni alınmıştır.

Örneğin 2016 yılında hazırlanan "TEİAŞ 380 kV İzmir Havza Trafo Merkezi -Sadeleştirilmiş Arazi Edinim Planı (SAEP)" uyarınca, TM ve EİH için hem kamuya hem de özel sektöre ait arazilerin satın alımı söz konusudur. 380 kV Trafo Merkezi 124,200 m^2 (12.42 hektar)'lık ormanlık alana isabet etmektedir. Trafo Merkezi için orman izinleri alınmıştır; ormanlık alan için toplam 2,706,487.26 TL (KDV dahil) ödeme yapılmıştır.

Elektrik Kuvvetli akım Tesisleri Yönetmeliği'nin (RG: 30.11.2000/24246) 44/n. maddesi uyarınca *hat iletkenlerinin en büyük salınım konumunda ağaçlara olan en küçük yatay uzaklıkları; 154 kV'luk hatlar için 3.0 metre ve 380 (400) kV'luk hatlar için 4.5 metre olmalıdır.* Ormanlık alanlarda tesis edilecek iletim hatları için direklerin konsol boyları ve yatay faz iletkenlerinin salınım mesafeleri dikkate alınarak ağaçlar kesilerek hat güzergâhı (aliğman) için bir koridor açılır.

Şekil 1. Ormanlık alanlarda tesis edilmiş enerji iletim hava hatları

2. Ormanlık Alanlar için İzin Bedelleri

Ormanlık alanlarda tesis edilen/edilecek olan enerji iletim tesisleri için, "Orman Kanunun 17. ve 18. Maddelerinin Uygulama Yönetmeliği'nin (RG: 18.04.2014/28976)" **8.** ve **9. Maddeleri** uyarınca TEİAŞ tarafından Orman Genel Müdürlüğüne aşağıdaki izin bedelleri ödenecektir:

Madde 8. (1) Verilen ön izinlerde ön izin bedeli, kesin izinlerde ise;
a) Ağaçlandırma bedeli,
b) Arazi izin bedeli,
c) ORKÖY bedeli,
ç) Erozyon bedeli,
alınır. Ön izin, kesin izinde istenen belgelerin hazırlanması için verilen ve sahada çalışma hakkı vermeyen izni, Kesin izin ise, Bu Yönetmelik hükümlerine göre Bakanlıkça amacı doğrultusunda kullanılmak üzere verilen izni ifade etmektedir; kesin izin 49 yılı geçemez
Madde 9. (1) Alınacak bedellerden;
a) Ağaçlandırma bedeli; Genel müdürlükçe, Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından yılın ikinci yarısı için tespit edilen 16 yaşını doldurmuş işçilerin bir günlük normal çalışma karşılığı asgari ücretlerinin 294 gün/hektar katsayısıyla çarpımı sonucu belirlenen ağaçlandırma birim hektar bedelinin, izin alanı ile çarpımı sonucu bulunur. Örneğin 2016, 2017 ve 2018 yılları için belirlenen ağaçlandırma birim hektar (ha) bedelleri, sırasıyla 16140.6 TL/ha, 17420 TL/ha ve 19890 TL/ha'dır [Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü].

b) Arazi izin bedeli; İzin alanının metrekaresi, cari yıl ağaçlandırma birim metrekare bedeli, (bu Yönetmeliğin ekinde yer alan) "izin türü katsayısı"," ekolojik denge katsayısı" ve "il katsayısının" çarpımlarının sonucu bulunur

c) ORKÖY bedeli; Toplam proje bedelinin yüzde üçü (%3) alınarak bulunur. ORKÖY bedeli, 13/6/2012 tarihli ve 28322 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Orman Köylülerinin Kalkındırılmalarının Desteklenmesi Faaliyetlerine İlişkin Yönetmeliğin 5. maddesinin birinci fıkrası (b) bendine göre alınacak orman köylüleri kalkınma gelirleri tahsis payıdır.

"Toplam proje bedeli" ise izne konu edilen tesisin yapım maliyetidir. TEİAŞ çeşitli enerji iletim hatları için her yıl TL/km maliyetlerini belirler, TL/km maliyetin hattın toplam uzunluğu (km) ile çarpılması sonucu hattın toplam proje bedeli (TL) bulunmuş olur.

ç) Erozyon bedeli; Toplam proje bedelinin yüzde ikisi (%2) alınarak bulunur.

d) Depolama bedeli; Cari yıl bir metrekare ağaçlandırma bedelinin, büyükşehir belediyesi bulunan illerde dört katı, diğer illerde ise üç katının toplam depolama hacmi ile çarpımı sonucu bulunur.

(2) Bedel hesaplarında Devlet ormanına isabet eden bölümler esas alınır.

(3) Bu bedellerden arazi izin bedeli her yıl, diğer bedeller izin başlangıcında bir defa alınır.

(4) Yılın birim fiyatları yayınlanıncaya kadar bir önceki yıl birim fiyatlarına göre hesaplanan proje maliyet bedelleri BAK (bedel artış katsayısı, yeniden değerleme oranı) kadar arttırılmak suretiyle güncellenebilir.

(5) Ön izinlerde; İzin alanının metrekaresi ile cari yıl ağaçlandırma birim metrekare bedelinin 30 hektara kadar olan ön izinlerde 1/10'u, 30 hektar dâhil daha büyük olan ön izinlerde ise 1/5'i ile çarpımı sonucu bulunacak bedel olup bir defaya mahsus alınır. Süre uzatımlarında ayrıca bedel alınmaz.

(6) Arazi izin bedeli izin başlangıç tarihi esas alınarak bildirime gerek kalmaksızın her yıl defaten tahsil edilir. Müteakip yıllara ait arazi izin bedeli YDO oranında artırılmak suretiyle tespit edilerek bildirime gerek kalmaksızın izin başlangıç tarihinde defaten tahsil edilir.

(7) Sonraki yıl bedellerinin peşin ödenmesinin talep edilmesi halinde, ödenmesi talep edilen yıllara ait bedeller ödemenin yapıldığı yıl bedeli üzerinden defaten tahsil edilebilir.

(8) Bu Yönetmelik hükümlerine göre alınacak; tüm bedeller ve teminat Genel Müdürlüğün özel bütçe hesabına yatırılır.

(9) Bu Yönetmeliğin ekinde yer alan izin türü katsayısı tablosunda yer alan izin türlerinin dışında farklı bir taleple karşılaşılması durumunda bedel hesaplamasına esas olacak izin türü katsayısını belirlemeye Genel Müdürlük yetkilidir.

Enerji iletim ve dağıtım hattı izinlerinde toplam proje bedeli, Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ) ile Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ) tarafından her yılın ocak ayında Orman Genel Müdürlüğüne bildirilecek gerilim türüne göre kilometre başına düşen maliyet bedeli üzerinden hesaplanır.

Ekolojik denge katsayısı, il katsayıları ve izin türü katsayıları aşağıda belirtilmiştir (**Tablo 1-Tablo 3**).

Tablo 1. Orman geçişlerinde ekolojik denge katsayısı

Orman Amenajman Planlarına Göre Orman Durumu	Ekolojik Denge Katsayısı
Ağaçsız alanlar.	1
% 10 dan daha az kapalı ormanlar ve kapalılığına bakılmaksızın Mak rumuzlu alanlar.	1.1
%11-40 kapalı ormanlar.	1.4
%41-70 kapalı ormanlar.	1.7
%71 ve üstü kapalı ormanlar ve ağaçlandırma sahaları.	2

Tablo 2. Orman geçişlerinde il katsayıları

İl Adı	Katsayısı
İstanbul.	3
İzmir, Kocaeli.	2.8

Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Mersin, Muğla, Osmaniye, Sakarya, Samsun, Yalova,	2.4
Bartın, Bilecik, Bolu, Düzce, Edirne, Gaziantep, Giresun, Karabük, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Konya, Kütahya, Ordu, Rize, Zonguldak, Denizli, Eskişehir, Hatay, Manisa, Tekirdağ, Trabzon.	2
Adıyaman, Artvin, Afyonkarahisar, Amasya, Burdur, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kilis, Malatya, Nevşehir, Niğde, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Uşak, Yozgat.	1.6
Aksaray, Bayburt, Gümüşhane, Karaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Hakkâri, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van.	1.2

Tablo 3. Orman geçişlerinde izin türü katsayısı

İzin Türü	Katsayısı
Enerji iletim ve dağıtım hattı	0.05
Hidroelektrik santrali, rüzgâr enerji santrali, jeotermal enerji santrali, biokütle ve biokütleden elde edilen enerji (gaz) santralleri,	0.5
Havaalanı, trafo binası, ölçüm istasyonu,	0.7
Termik santral, nükleer enerji santrali	4

2019 yılı 154 kV ve 380 kV enerji iletim hatları (EİH) kilometrik fiyatları (TL/km) **Tablo 4'**de gösterilmiştir. Burada devre sayısı 3 fazın katını göstermektedir, örneğin 1 devreli hatta 1×3=3 faz iletkeni, 2 devreli hatta 2×3=6 faz iletkeni bulunmaktadır. MCM: 1000 CM (Circular Mil) olup 1 CM, çapı 0.001 inç olan dairenin alanına eşittir. 1 CM = 5067×10^{-7} mm^2 dir. 2B ve 3B sırasıyla, 2'li demet iletkenli ve 3'lü demet iletkenli hatları göstermektedir.

Tablo 4. Orman izin bedeli tespitinde kullanılacak 2019 yılı 154 kV ve 380 kV Enerji İletim Hatlarının (EİH) kilometrik fiyatları (Kaynak: TEİAŞ)

U (kV)	İletken	Devre sayısı	EİH birim fiyatı (TL/km)
154	477 MCM	1	126,531.72
154	477 MCM	2	254,606.52
154	795 MCM	1	203,685.21
154	795 MCM	2	339,475.35
154	1272 MCM	1	237,632.75
154	1272 MCM	2	390,396.66
154	1272 MCM	4	1,018,426.06
380	2B 954 MCM	1	237,767.02
380	3B 954 MCM	1	441,317.96
380	3B 954 MCM	2	882,635,92
380	3B 1272 MCM	1	526,186.80
380	3B 1272 MCM	2	1,052,373.60

3. Ormanlık Alanlara İlişkin İzin Bedelinin Ekonomik Analizi

"Orman Kanunun 17. ve 18. Maddelerinin Uygulama Yönetmeliği" uyarınca Orman Genel Müdürlüğü'ne yapılacak ödemeler şu alt bileşenlerden oluşmaktadır:

Ağaçlandırma bedeli (A) =Birim ağaçlandırma bedeli (TL/m^2)×İzin alanı (m^2) (1)

Arazi izin bedeli (B) =İzin alanı (m^2)×Birim ağaçlandırma bedeli (TL/m^2)× İzin türü katsayısı×Ekolojik denge katsayısı×İl katsayısı (2)

ORKÖY bedeli (C) = Toplam proje bedeli×%3 (3)

Erozyon bedeli (D) = Toplam proje bedeli×%2 (4)

Toplam proje bedeli= Hattın kilometrik fiyatı (TL/km)×Hattın uzunluğu (km) (5)

İzin alanı (S_{izin}) TEİAŞ tarafından hesaplanmış ve ilgili tablolarda verilmiştir (Arı, 2012; Ay, 2019). Orman Genel Müdürlüğü'ne yapılacak ödemelerin izin tarihine (t=0) indirgenmiş değeri şöyle formüle edilebilir (Ay, 2008; Ay, 2018; Kirschen ve Strbac, 2018; Newnan ve ark., 2017; Park, 2013; Stermole ve Stermole, 2014; Yates, 2016; Zhong, 2018):

$$M_{t=0} = (A + C + D) + B_1 (1+i)^{-1} + B_2 (1+i)^{-2} + B_3 (1+i)^{-3} + \ldots\ldots + B_{49} (1+i)^{-49} \quad (6)$$

Burada i, paranın yıllık zaman değeri (iskonto oranı) anlamındadır (%/yıl). Pratik olarak 2 yıllık Hazine gösterge tahvil faizlerinin ortalamasına eşit alınabilir. Bir başka yaklaşım, her yıl açıklanan "TEİAŞ İletim Sistemi Sistem Kullanım ve Sistem İşletim Tarifelerini Hesaplama ve Uygulama Yöntem Bildirimi" içinde yer alan TEİAŞ sermaye maliyetinin (%/yıl) kullanılmasıdır. B_1 B_2….B_{49} her yıl ödeneceği ve her yıl güncellenen birim ağaçlandırma bedeline bağlı olduğu için, yıllar içinde birbirinden farklı değerler söz konusu olacaktır; deflasyon (eksi enflasyon) olmadığı sürece, yıllık ödemeler arasında $B_1 < B_2 < \ldots < B_{49}$ eşitsizliğinin olması beklenir.

49 yıl boyunca ödenen tutarların t=0 anında ödenen "(A + B + C) tutarı" içindeki payını (ψ) bulmak için, aşağıdaki eşitliğin deneme-yanılma yoluyla çözülmesi gerekir:

$$(A + C + D) = B_1 (1+\psi)^{-1} + B_2 (1+\psi)^{-2} + B_3 (1+\psi)^{-3} + \ldots\ldots + B_{49} (1+\psi)^{-49} \quad (7)$$

Denklem (6) yardımıyla B_0 ve B_{49} arasında "ortalama bir artış oranı (σ)" hesaplanabilir:

$$B_{49} = B_0 (1 + \sigma)^{49} \quad (8.a)$$

$$\sigma=[(B_{49}/B_0)^{1/49}-1]\times 100\ldots(\%) \quad (8.b)$$

Senaryo 1: B_j'ler "geometrik artış" formatında ifade edilebilir. Eğer para akışları 1. yıl B_1, 2. yıl $B_1(1+g)$, 3. yıl $B_1(1+g)^2$,….N. yıl $B_1(1+g)^{N-1}$ şeklinde "geometrik" artıyorsa, N→49 yıl olmak üzere, aşağıdaki eşitlikler yazılabilir:

$$g > i \text{ ise } M_{t=0} = (A + C + D) + \frac{B_1}{1+i} \times \left[\frac{(1+i^*)^N - 1}{i^*} \right] \quad (9.a)$$

Burada i* şöyle tanımlanmıştır:

$$i^* = \frac{1+g}{1+i} - 1$$

(9.b)

g < i ise $M_{t=0} = (A + C + D) + \frac{B_1}{1+g} \times \left[\frac{(1+i^{**})^N - 1}{i^{**}(1+i^{**})^N} \right]$

(10.a)

Buradaki i** şöyle tanımlanmıştır:

$$i^{**} = \frac{1+i}{1+g} - 1$$

(10.b)

g = i ise $M_{t=0} = (A + C + D) + \frac{B_1 \times N}{1+g}$

(11)

Senaryo 2: Eğer N= 49 yıl boyunca paranın zaman değeri (i) aynı değerde değilse, örneğin $t \rightarrow 0 \ldots N_1$ arasında i_1 ve $t \rightarrow N_1 \ldots N$ arasında i_2 ise ($i_1 \neq i_2$) (6) denklemi şöyle yazılır:

$$M_{t=0} = (A + C + D) + B_1 (1+i_1)^{-1} + B_2 (1+i_1)^{-2} + B_3 (1+i_1)^{-3} + \ldots\ldots + B_{N1-1} (1+i_1)^{-(N1-1)}$$

$$+ (1 + i_1)^{-N1} [B_{N1} + B_{N1+1} (1 + i_2)^{-1} + B_{N1+2} (1 + i_2)^{-2} + \ldots\ldots + B_N (1 + i_2)^{-(N-N1)}]$$

(12)

Senaryo 3: Eğer N= 49 yıl boyunca paranın zaman değeri her yıl birbirinden farklı öngörülüyor ise, başka deyişle $i_1 \neq i_2 \neq \ldots \neq i_{49}$ ise, (6) denklemi şöyle yazılır:

$$M_{t=0} = (A + C + D) + B_1 (1+i_1)^{-1} + B_2 (1+i_1)^{-1} (1+i_2)^{-1} + B_3 (1+i_1)^{-1} (1+i_2)^{-1} (1+i_3)^{-1} + \ldots\ldots$$

$$+ B_N (1+i_1)^{-1} (1+i_2)^{-1} (1+i_3)^{-1} \ldots\ldots\ldots (1 + i_N)^{-N}$$

(13)

Senaryo 4: Eğer 0…N aralığında paranın zaman değerine ilişkin artış yönünde belirgin riskler öngörülüyorsa, değerleme oranı olarak $i' \rightarrow (i + \Delta i)$ yazılır. Burada Δi risk puanını göstermektedir. Bu yaklaşım, risk olasılıklarının belirlenmesi yerine değerleme oranının risk puanı kadar artırılması esasına dayanmaktadır ve "Riske Göre Değiştirilmiş Değerleme Oranı Yöntemi" olarak bilinir. Böylece yıllık üniform izin bedeli şöyle yazılabilir:

Yıllık üniform izin bedeli= $M_{t=0} \times \left[\frac{(i+\Delta i)(1+i+\Delta i)^N}{(1+i+\Delta i)^N - 1} \right]$ …(TL/yıl)

(14)

Senaryo 5: Eğer 0…N aralığında "reel değerleme oranı" kullanılacak olursa, yıllık üniform izin bedeli şöyle yazılabilir:

Yıllık üniform izin bedeli= $M_{t=0} \times \left[\frac{i_r (1+i_r)^N}{(1+i_r)^N - 1} \right]$ …(TL/yıl)

(15)

Burada i_r rel değerleme oranını göstermektedir; bu büyüklük, 0…N aralığında öngörülen (ortalama) yıllık Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) veya Yeniden Değerleme Oranı (YDO) yardımıyla hesaplanır:

$$i_r = \frac{1+i}{1+\text{ÜFE}} - 1 \quad \ldots(\%/\text{yıl}) \tag{16.a}$$

$$i_r = \frac{1+i}{1+\text{YDO}} - 1 \quad \ldots(\%/\text{yıl}) \tag{16.b}$$

Senaryo 6: Eğer 0…N aralığında yapılacak ödemeler döviz cinsinden ifade edilmek istenirse, her yılın paritesi yardımıyla, örneğin $p_j=(\text{USD/TL})_j$ veya $p_j=(\text{EUR/TL})_j$ yardımıyla, o yıl ödenen bedelin döviz karşılığı bulunur:

$$B_j(\text{USD}) = \frac{B_j(\text{TL})}{p_j} \tag{17.a}$$

$$B_j(\text{EUR}) = \frac{B_j(\text{TL})}{p_j} \tag{17.b}$$

Bir önceki yıla göre bedel artış oranı ÜFE ve parite (kur) artış oranı δ ise, "döviz kuru artışından arındırılmış orman izin bedeli artış oranı (ε)" şöyle bulunur:

$$\varepsilon = \frac{1+\text{ÜFE}}{1+\delta} - 1 \quad \ldots(\%) \tag{18}$$

Hem "sabit kur modeli (fixed exchange rate system)" hem de "dalgalı kur modeli (floating exchange rate system)" için ÜFE, δ ve ε trendleri arasında güçlü korelasyonların olması doğaldır.

4. Sonuç

Ormanlık alanlarda tesis edilecek enerji iletim hatlarının izin bedelleri ilgili Yönetmelik uyarınca belirlenmektedir. Bu kapsamda hattın özellikleri (gerilimi, devre sayısı, demet sayısı), hattın toplam uzunluğu, hattın 1 kilometresinin fiyatı (**Tablo 4**), ormanlık alandaki ağaç sıklığı (**Tablo 1**) ve iletim hattının bulunduğu il sınırları (**Tablo 2**) dikkate alınmaktadır. İletim hattı il katsayısı farklı olan birden çok sayıda il içinden geçiyorsa, her ilin sınırları içinde kalan uzunluğu dikkate alınarak "bileşke il katsayısı" hesaplanır. İzin bedeli, biri izin alındığı tarihte ödenen diğerleri ise izin süresince (49 yıl) her yıl ödenen iki bölümden oluşmaktadır. Yıllık ödeme bedelleri yıllık enflasyon (yeniden değerleme oranı) ile güncellenmektedir.

Gelir-gider tablosu ve bilanço genellikle yıllık verilere göre düzenlendiği için orman izni için ödenen yıllık bedeller de bu tablolarda gösterilmektedir. Paranın zaman değeri (i) gözetilmediğinde yıllık izin bedelleri doğrudan gider tablosuna yazılabilir. Ancak İdare paranın zaman değerini ve enflasyonu dikkate alarak ekonomik analiz yaptığında mühendislik ekonomisinden bilinen yaklaşımların kullanılması gerekecektir.

Enerji iletim hattının Net Şimdiki Değeri (NŞD) ve İç Verim Oranı (İVO) hesaplanırken 0…N aralığındaki tüm para akışları t=0'a indirgendiğinden, (6) - (13) denklemleri NŞD ve İVO bağıntılarına kolayca yansıtılabilir. Paranın zaman değeri 0…N aralığında sabit kabul edilebileceği gibi farklı değerlerde de öngörülebilir veya enflasyondan arındırılmış reel değerleme oranı kullanılabilir.

KAYNAKLAR

ARI, M. (2012), *154/380 kV Enerji İletim Hatları Proje Uygulamaları*, Ankara: Karaca Tanıtım Hizmetleri Matbaacılık Kağ. Tic. Ltd. Şti.

AY, S. (2008), *Elektrik Enerjisi Ekonomisi*, İstanbul: Birsen Yayınevi.
AY, S. (2018), *Mühendislik Ekonomisi*, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
AY, S. (2019), *Enerji İletim Sistemleri cilt 6*, İstanbul: Birsen Yayınevi.
KIRSCHEN, D.S. ve STRBAC, G. (2018), *Fundamentals of Power System Economics* 2nd Edition, West Sussex: Wiley.
NEWNAN, D.G., ESCHENBACH, T.G., LAVELLE, J.P. (2017), *Engineering Economic Analysis*, 13th Edition, Oxford: Oxford University Press.
PARK, C.S. (2013), *Fundamentals of Engineering Economics*, 3rd Edition, New York: Pearson.
STERMOLE, F.J. ve STERMOLE, J.M. (2014), *Economic Evaluation and Investment Decision Methods* 13th Edition, Colorado: Investment Evaluation Corporation.
Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ), Türkiye İletim Hat Uzunluklarının Gelişimi (https://www.teias.gov.tr/tr/vi-enerji-nakil-hat-ve-trafolari-0), (Erişim Tarihi: 09.04.2019).
YATES, J.K. (2016), *Engineering Economics*, Florida: CRC Press.
ZHONG, J. (2018), *Power System Economic and Market Operations*, Florida: CRC Press.

KURUMSAL YÖNETİM, ETNİK ÇEŞİTLİLİK, KURUL CİNSİYET ÇEŞİTLİLİĞİ VE FİRMA DEĞERİ ETKİLERİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Prof.Dr. Gökhan ÖZER
Gebze Teknik Üniversitesi/ İşletme Fakültesi /
gokozerhan@gmail.com

Öğr.Gör.Asiye YÜKSEL
Kocaeli Üniversitesi / Hereke Ö.İ.Y MYO
asiye.yuksel@kocaeli.edu.tr

Özet

Bu çalışma, firmalarının yönetim kurulu ve etkinlik çeşitlilikleri ile firma değeri arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür çalışmalarına odaklanmak için yapılmıştır. Kurul çeşitliliği, yönetim kurulunda kadınlar ile etnik kimliklerinin yüzdesi olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırma; yönetim kurulu çeşitliliğin gelişmiş finansal değerle ilişkili olup olmadığını inceleyen, akademik alanda en çok alıntı yapılmış makalelerden ve farklı perspektiflerden derlemeler yaparak bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir. Bu çalışma firmalar için büyüklük, endüstri çeşitliliği ve diğer kurumsal yönetişim tedbirlerini kontrol ettikten sonra, kadın veya azınlıkların yüzdeleri ve firma değeri arasında önemli ilişkiler üzerine bir durum değerlendirmesi sunmaktadır.

Litaretür çalışmalarında kurumsal yönetim kurullarına yeni atananların insan sermayesi profili, eğitim, profil ve kariyer deneyimlerindeki cinsiyet farklılıkları da araştırılmaktadır. Birleşik Krallık kurullarının bir çalışmasından elde edilen bulgular, kadınların uluslararası çeşitliliği kurullarına ve MBA derecesine sahip olma olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Yine Norveç, Danimarka ve ABD firmalarında yapılan çalışmalar ile ülke bazında perspektifi ortaya koymak önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışmada yönetim kurulu kaynaklarının çeşitliliğinin ve kurullardaki kadın sayısının firmaların kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) derecelendirmelerini ve KSS'nin kurumsal itibarı nasıl etkilediğini de incelemektedir. Diğer yandan etik bilincinin kurumsal yönetim çalışmalarında cinsiyet ve etnik farklılık açısından değişiklik gösterip göstermediği de çalışmaya konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Etnik Çeşitlilik, Yönetim Kurulu, Finansal Değer

A LITERATURE STUDY ON THE EFFECTS ON CORPORATE GOVERNANCE, ETHNIC DIVERSITY, BOARD VARIETY AND FIRM VALUE

Abstract

This study was conducted to focus on the literature studies examining the relationship between the board of directors and the diversity of the company and the value of the firm. Board diversity is defined as the percentage of women and ethnic identities in the board of directors. This research; The Board of Directors aims to present an evaluation by examining whether the diversity is related to the advanced financial value and by making compilations from the most cited articles and different perspectives in the academic field. This study provides a case study on important relationships between the percentages of women or minorities and firm value, after checking the size, industry diversity and other corporate governance measures for firms.

Litigation studies are also investigating gender differences in the human capital profile, training, profile and career experiences of newly appointed corporate governance boards. Findings from a study of the UK boards reveal that women are more likely to have international diversity boards and an MBA degree. It is also important to present the perspective on a country basis with the studies carried out in Norway, Denmark and the USA. In addition, this study examines the diversity of the resources of the board and the number of women in the board, as well as the corporate social responsibility

(CSR) ratings of the firms and how CSR affects the corporate reputation. On the other hand, it has also been the subject of the study whether the ethical awareness changes in terms of gender and ethnic diversity in the corporate governance studies

Keywords: Corporate Governance, Ethnic Diversity, Board of Directors, Financial Value

1. GİRİŞ

Avrupa Komisyonu, Avrupalı şirketlerin kurumsal yönetim kurullarında kadınlar için yasal olarak bağlayıcı kotaların kullanılmasını önerdi. Bu öneri, yönetim kurulunda kadın temsilinin artırılmasının firmaya ekonomik faydalar getirip getirmediği sorusuna dikkat çekmiştir. Kasım 2012'de Avrupa Komisyonu, borsalarda işlem gören Avrupalı firmaların icracı olmayan yöneticileri arasında az temsil edilen cinsiyete (kadınlar)% 40'lık bir kota koyma niyetini açıklamıştır (Avrupa Komisyonu 2012a). Bu teklif, yönetim kurulundaki kadınlar hakkındaki tartışmayı ateşledi. Avrupa Komisyonu da dâhil olmak üzere Avrupa'daki bazı düzenleyiciler bu durumu yasal kabul ediyorlar. Kadınları yönetimlerin koltuklarına oturtturan kotalar, kotalar rotasına karşı birçok ses çıkarır. Kota rejiminin lehine olanlar, Avrupa'nın en büyük şirketlerinde üst düzey pozisyonlar (Avrupa Komisyonu 2012A) kotaların getirilmesinin zarar verici ve haksız bir dengesizliğe son vermenin bir yolu olduğunu (The Independent Gazetesi, 7 Mayıs 2013) ve camdan tavanı kırmak için kadın yeteneklerini sürdürmeye devam ettiğini öne sürmektedirler.

Kurumsal yönetim terimi, "şirketlerin yönlendirildiği ve kontrol edildiği sistem" anlamına gelir (Cadbury Raporu, 1992). Yönetimin menfaatleri, yönetim kurulu, hâkim hissedarlar, azınlık hissedarları ve diğer paydaşların uyumlu olabileceği bir dizi mekanizma içermektedir.

Enron gibi son dönemdeki kurumsal skandallar, kamuoyunun dikkatini, yönetişimden sorumlu olan şirket yönetim kurullarının bileşimine yöneltmiştir. Kurumsal yönetişimdeki en önemli konulardan biri, potansiyel çalışanların, müşterinin ve diğer paydaş tabanlarının yarısını oluşturan kadınların olmasına rağmen, kurumsal yönetim kurullarının cinsiyet kompozisyonudur; bu da kadınların yetersiz temsiline işaret etmektedir (Catalyst, 2004; Daily ve diğ., 1999; Singh et). al., 2007). İngiltere'deki Cadbury Raporu'nu (Cadbury, 1999) ve Higgs Review'u (Higgs, 2003) izleyen yeni yönetişim kuralları, cinsiyet çeşitliliği de dâhil olmak üzere çeşitliliğin önemine ve daha geniş bir yetenek havuzundan yöneticileri seçme ihtiyacına dikkat çekmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışma yönetim kurulu kaynaklarının çeşitliliğinin ve kurullardaki kadın sayısının firmaların kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) derecelendirmelerini ve KSS'nin kurumsal itibarı nasıl etkilediğini inceleyen derinlemesine bir literatür taramasıdır. Diğer yandan etik bilincinin kurumsal yönetim çalışmalarında cinsiyet ve etnik farklılık açısından değişiklik gösterip göstermediği de çalışmaya konu olmuş bu alanda yapılan çalışmaları derleyen bir tarama ile litartüre katkı sunmuştur.

1- Kurul Çeşitliliği

Cinsiyet, TIAA-CREF için önemli bir yatırım kriteridir çünkü farklı bir yönetimin yönetime daha çok ilgi göstereceğine inanırlar. Ayrıca, Ulusal Kurumsal Yönetim Derneği Blue Ribbon Komisyonu cinsiyet, ırk, yaş, tavsiye ve yönetici seçiminde milliyet çeşitliliği dikkate alınmalıdır (Ulusal Kurumsal Yönetim Derneği, 1994) demektedir. Çeşitlilik, yeni fikirler ve daha iyi iletişim (Milliken ve Martins, 1996), tartışma (Fondas ve Sassalos, 2000; Pearce ve Zahra, 1991) ve kurumsal yönetim süreçleri de dâhil olmak üzere bir takım faydalar getiriyor. Kadın yönetim kurulu üyeleri aynı zamanda genç kadınlar için rol model olarak görev yapmakta ve olası işe alımlarda kariyer olanaklarını simgelemektedir (Bilimoria, 2000).

İşgücündeki cinsiyet çeşitliliği, hem akademik alanda hem de popüler basında çok büyük ilgi gören bir konu olmuştur. İlk odaklanma ve araştırmanın çoğu, genellikle cam tavan etkisi olarak adlandırılan alt ve orta yönetim düzeylerinde kadınların teşvik edilmesine yönelik engellerle ilgilidir. Son zamanlarda, üst yönetim pozisyonlarında ve şirket yönetim kurullarında kadın temsiline odaklanmaya başlanmıştır (Carter vd., 2003).

1.1. Dünyadaki uygulamalar

Norveç hükümeti 2005 yılında, Norveç kamu limited şirketlerinin (ASA) kendi yönetim kurullarında temsil edilen her bir cinsiyetin en az% 40'ına sahip olmasını gerektiren bir kota kanunu geçirdi. Hollanda ve İspanya, yönetim kurulunda cinsiyet çeşitliliğini sağlamak için yasal düzenlemeler yapmıştır, ancak uymayan şirketler için herhangi bir yaptırım bulunmamaktadır. Hollanda'da, Kurullardaki kadınlar için asgari kota% 30'dur. Ülke, bir 'uyum veya açıkla' yaklaşımını benimsemekte, ancak uyumsuz yaptırımlar uygulamamaktadır. İspanya'da düzenleyici, 2015 yılına kadar% 40'a varan bir artışa teşvik etmektedir. Danimarka, Finlandiya ve Yunanistan'da çeşitli türlerin yasal düzenlemeleri ve idari kararları da mevcuttur. (European Commission 2012b).

Son zamanlarda yapılan çalışmalar, kadın yöneticilerin eğitim ve kar amacı gütmeyen sektörlerde daha farklı geçmişlere sahip olduğunu ve örneğin firma yeniliği üzerine farklı arka planlara, bilgi düzeylerine ve kadın yöneticilerin etkilerini analiz etmek için uzmanlıklarına baktıklarını ortaya koymuştur (Bernardi vd., 2009).

1.2 Kurul Çeşitliliği ve Avrupa Birliği Çalışmaları

Avrupa Komisyonu geçtiğimiz günlerde, Avrupalı şirketlerin kurumsal yönetim kurullarında kadınlar için yasal olarak bağlayıcı kotaların kullanılmasını önermiştir. Bu öneri, yönetim kurulunda kadın temsilinin artırılmasının firmaya ekonomik faydalar getirip getirmediği sorusuna dikkat çekmiştir.Kasım 2012'de Avrupa Komisyonu, borsalarda işlem gören Avrupalı firmaların icracı olmayan yöneticileri arasında az temsil edilen cinsiyete (kadınlar) % 40'lık bir kota koyma niyetini açıklamıştır (Avrupa Komisyonu 2012a). Bu teklif, yönetim kurulundaki kadınlar hakkındaki tartışmayı ateşlemiştir. Avrupa Komisyonu da dâhil olmak üzere Avrupa'daki bazı düzenleyiciler bunu yasal kabul ederler. Kadınları yönetimlerin koltuklarına koyan kotalar, kotalar rotasına karşı birçok ses çıkarır. Kota rejiminin lehine olanlar, kotaların getirilmesinin zarar verici ve haksız bir dengesizliğe son vermenin bir yolu olduğunu (The Independent Gazetesi, 7 Mayıs 2013) ve camdan tavanı kırmak için kadın yeteneklerini sürdürmeye devam ettiğini öne sürüyor.

Avrupa çapında kurul cinsiyet çeşitliliğini teşvik edecek önlemler konusunda önemli farklılıklar var. Bazı ülkeler zorunlu kontenjanları yürürlüğe koymuş, diğerleri ise gönüllü önlemleri seçmiştir ve diğer ülkelerdeki düzenleyiciler sadece meseleyi özel bir iş kararı olarak kabul etmektedir.

1.3. Tokenizm

Tokenizm de gruptaki yetersiz temsilleri nedeniyle, bunlar bir sembol veya bir simge olarak görülür (Kanter, 1977a, b). Kanter (1977a, b) bir gruptaki kadınların sayısının grup süreçlerini nasıl etkilediğini araştırmak için erkek egemen bir firmada çalışan kadınlar üzerinde çalışmıştır. Kalan azınlık üyeleri “token” olarak etiketlenirken, çoğunluğun üyelerini “dominant” olarak tanımlanır. Kanter’in (1977a) eleştirel kütle ile ilgili çoğu araştırması, kadınların şirkette nasıl davrandığı üzerine çalışıyor. Aslında, erkek egemen çevrelerde azınlıklar olarak kadınların tutarlı veya önemli bir azınlık haline gelene kadar örgüt üzerinde etki yapma şansının düşük olduğunu öne sürmektedir. Bu noktada, organizasyonel değişiklikleri etkilemeye başlayabilirler.
Bir tokenizmin üç davranışsal sonucu vardır: Görünürlük, polarizasyon ve asimilasyon. Görünürlük, tokenizmin her zaman izlendiğini ve performans baskısı algılarına yol açtığını gösterir. Kutuplaşma, baskın grubun belirteçleri etrafında tehdit veya rahatsızlık hissettiğini ve dolayısıyla hem ortaklığın hem de belirteçlerin farklılıklarının abartılmasıyla sınırlarını artırdığını ima eder. Çoğunluk önemli sosyalleşmenin gerçekleştiği gayri resmi ağlardan gelen simgeleri hariç tutabilir ve sonuç olarak sosyal izolasyonu deneyimleyebilir. Son olarak, asimilasyon, tokenizm baskınlar tarafından tanımlanan basmakalıp kategorilere zorlandığı ve azınlık grubu üyeleri arasında farklılıklar olsa bile, bunların çoğunluk grubu tarafından algılanmadığı anlamına gelir (Torchia vd., 2011).

2. Kurul çeşitliliği ve firma değeri

2.1. Kurul çeşitliliği ve firma değeri arasında ilişki

Son zamanlarda yapılan bazı kesitsel çalışmalar, kurul cinsiyet çeşitliliği ile firma değeri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. (Carter vd., (2003) ve (Adams ve Ferreira 2003), yönetim kurulundaki kadınların yüzdesi ile Tobin'in q'sı ile ölçülen firma değeri arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır.

Modern şirketlerde yönetim kurulunun iki önemli işlevi vardır: kaynaklara erişimin izlenmesi ve sağlanması (Hillman ve Dalziel,2003). Kuruldaki kadınların varlığı, bu işlevlerin yerine getirilmesini artırırsa, o zaman kadınların kurullara atanmasının firma değerini artırması mümkündür. Kurul izlemede iyileştirme beklenmektedir çünkü: (a) kadınların benzersiz insan sermayesi, beceri ve deneyimlerin çeşitliliğini yönetim kuruluna getirmektedir (Terjesen vd., 2009; Hillman ve Dalziel 2003; Bilimoria, 2000); (b) kadınlar karar verme ve liderlik tarzını geliştirirler (Rosener 1990); (c) kadınlar yönetim kurulu bağımsızlığını arttırır (Carter vd., 2003); ve (d) kadınlar daha iyi yönetim kurulu davranışlarını teşvik etmektedir (Clarke,2005). Kadınların yönetim kurulu izleme etkinliğini artırdığı görüşü ile uyumlu olarak, Adams ve Ferreira (2009), kadın yönetimlerin kurullarının daha iyi katılım kayıtlarına sahip olduklarını ve (Huse vd.,2009), yönetim kurulundaki kadınların yönetim kurulu görevlerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Yönetim Kurulundaki kadınların varlığı da, kurulun kaynak bağımlılığı ile başa çıkmak için daha iyi donanımlı kurullarla ilişkilendirilmiştir. Kadınlar yaratıcı düşünce ve yeni fikirler sunarlar (Huse vd., 2009; Huse ve Solberg 2006); Sosyal sorumluluk ve hayırseverlik gibi niteliksel konulara daha fazla önem verirler (Hafsi ve Turgut 2013; Williams 2003); iş etiği konusunda daha güçlü bir algıya sahipler (McCabe vd., 2006); Emek ve ürün pazarlarında insan sermayesi havuzunun önemli bir bölümünü temsil ederler (Bilimoria ve Wheeler 2000); Kadınlar firmadaki diğer kadınlara mentorluk ve ağ oluşturuyor (Bilimoria 2000); dış meşruiyet ve itibarını geliştirirler (Bilimoria, 2006). Bu faydalar, politika yapıcılar, akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından, kurullardaki kadınların olumlu değerleme etkilerinin olduğunu iddia etmeleri için yoğun bir şekilde araştırma konusu olmuştur (Avrupa Komisyonu 2012a, b; Catalyst 2011a).

Diğer çalışmalar, daha fazla kadın direktör atamasının firma değerini azalttığını iddia etmektedir. (Adams ve Ferreira 2009), ABD şirketlerinin geliştirilmiş kurulu etkinliğine rağmen, kadınların mevcudiyetinin firma değerini olumsuz etkilediğini bulmuştur.

2.2. Kurul Yönetim Teorileri ve Kurul Cinsiyet Çeşitliliği İle Firma Değeri Arasındaki Bağlantı

2.2.1 Ajans Teorisi

Ajans teorisi, araştırmacılar tarafından finans ve ekonomi alanında en sık kullanılan ve yönetim kurulu özellikleri ile firma değeri arasındaki bağlantıyı anlamak için kullanılan kuramsal çerçevedir. (Fama ve Jensen,1983) argümanları iyi bilinir, ancak genel bir açıklama olarak, yöneticiler için yöneticileri kontrol etme ve izleme mekanizması olarak çok önemli bir rol önermektedir. Kurulun çerçevesindeki rolü, yöneticiler ve hissedarlar arasındaki acente sorunlarını tazminat belirleyerek ve hissedarlara değer yaratmayan yöneticileri değiştirerek çözmektir.

(Bearle ve Means,1932) tarafından sunulan modern firmada mülkiyet ve kontrolün ayrılığı, ajans teorisinin özüdür. Teori, firmanın sözleşmeye dayalı bir görüşünü alır: hissedarlar ve yöneticiler, yöneticilerin hissedarlarının fonlarını nasıl kullanması gerektiğini ve iadelerin bunların arasında nasıl bölüneceğini belirten bir sözleşme imzalar (Jensen ve Meckling,1976). Ancak sözleşmeler eksik olduğu için yönetici önemli miktarda artık kontrol hakkıyla sonuçlanır. Yönetim kurulu, aşırı yönetim artık haklarından kaçınmak için yöneticilerin izlenmesi noktasında kritik bir rol oynamaktadır (Fama ve Jensen,1983). Etkili kart izleme, fonların yanlış tahsis edilmesini azaltabilir ve böylece hissedar değerini geliştirebilir. Etkin yönetim kurulu denetiminin firma değeri üzerindeki olumlu etkisi, akademik literatürde büyük ölçüde belgelenmiştir (bir inceleme için bkz., Örneğin, Gillan 2006).

Kadınların varlığı yönetim kurulu takibini iyileştirirse, o zaman ajans çerçevesi, yönetim kurulunda kadın temsilinin firma değeriyle ilişkili olma olasılığını sunar.

(Baysinger ve Butler,1985) tarafından yapılan bir çalışma, bağımsız yöneticilerin yüzdesi ile hisse senedi geri dönüşünün nispi ölçütü arasındaki ilişkiyi test etmektedir. Daha fazla yabancıya sahip olan kurulların diğer firmalardan daha iyi performans gösterdiğini, ancak bağımsız yöneticilerin çoğunluğunun, ortalamanın üzerinde bir değer sağlamak için gerekli olmadığını bulmuşlardır. Baysinger ve Butler, hem içerideki hem de dışarıdaki kişilerden oluşan kurulların en iyi finansal değeri ürettikleri sonucuna varmışlardır.

Ampirik metodoloji ve hipotezler aşağıdaki formülle bulunmaya çalışılmıştır (Baysinger ve Butler,1985)

$$Firm\ Value = \alpha_0 + \alpha_1 Diversity + \Sigma \alpha x + \varepsilon \qquad (1)$$

2.2.2 Kaynak Bağımlılığı Teorisi

Kaynak bağımlılık teorisi, kurulların, firmanın başarısı için hayati önem taşıyan kaynaklara erişimi kolaylaştırmak için önemli bir işlevi olduğunu öne sürmektedir (Pfeffer ve Salancik, 1978). Kurulun başlıca görevleri şunlardır: (a) tavsiye ve danışmanlık sağlanması, (b) firma için dış ortamda meşruiyet oluşturulması, (c) firma ve dış kuruluşlar arasında iletişim kanalları oluşturulması ve (d) taahhütlere tercihli erişim veya firmanın dışındaki önemli unsurlardan destek. Bu işlevlerin performansını en üst düzeye çıkarmak için, (Hillman vd., (2000), kurulların çeşitli yönetimler, yani içerdekiler, iş uzmanları, destek uzmanları ve etkili topluluk üyeleri içermesi gerektiğini öne sürmektedir.

2.2.3 İnsan Sermayesi Kuramı

Bu teori, bireyin bilgi birikim ve becerilerinin kuruluşa nasıl fayda sağlayabileceğini inceler (Becker,1964). Kadınlar geleneksel olarak erkeklerden daha az eğitim ve iş tecrübesine sahip olduklarından, (genellikle erkek olan) yönetim kurulu üyeleri, kadınların yönetim kurulu üyeleri olarak hizmet vermek için yeterli insan sermayesinden yoksun olduğunu varsaymaktadır (Burke 2000). Ancak ampirik kanıt bu argümanı desteklememektedir.(Singh vd., 2008) İngiltere kurullarını incelemekte ve kadın direktörlerin kurullara daha fazla uluslararası deneyim getirdiğini ve MBA derecesine sahip olduklarını görmektedir. Erkek yöneticiler genel olarak daha fazla yönetim tecrübesine sahipken, kadın yöneticiler daha küçük firmaların yönetim kurullarında daha fazla deneyime sahiptir

2.2.4 Sosyal Psikoloji Kuramı

Sosyal psikoloji, azınlık gruplarının statüsünün ve etkisinin sosyal bağlam ve grup dinamiğine bağlı olduğunu kabul eder. Yani, kuruldaki çeşitlilik, kurulun dinamiklerine bağlı olarak olumlu veya olumsuz etkilere sahip olabilir (Westphal ve Milton, 2000). Genel olarak, sosyal psikoloji teorisi, kuruldaki kadınların yönetim kurulu dinamiklerine bağlı olarak, olumlu ya da olumsuz bir şekilde değeri olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Örneğin, (Westphal ve Milton ,2000), azınlık yöneticilerinin yönetim kurulu kararlarında çoğunluk yöneticilerine göre daha fazla etkiye sahip oldukları ancak yalnızca diğer kurullarda azınlık deneyimi yaşarsa veya çoğunluk yöneticileriyle güçlü sosyal bağlantıları varsa sonucuna varmışlardır.

(Earley ve Mosakowski ,2000) daha fazla azınlığa sahip grupların tartıştığını ileri sürüyorlar. Üyeler ortak fikirleri paylaşmadıkları için daha az iletişim kurarlar. (Williams ve O'Reilly,1998), heterojen grupların üyelerinin daha az işbirliği yaptığını ve daha duygusal çatışmalar yaşadığını söylümektedir. Bu argümanlar, azınlık kadın yönetimlerin yönetim kurulunda yer almasının, kurul karar verme sürecini, firma değeri üzerinde potansiyel olarak olumsuz sonuçlar doğurarak daha fazla zaman alıcı ve daha az etkili hale getirdiğini göstermektedir. (Rodgers vd.,2013) ve (Jo ve Harjoto ,2011), bir firmanın yüksek sosyal sorumluluk standartlarına sahip olmasının firma değerini artırdığını

göstermektedir. (Donker vd.,2008), etik ilkelerle etkileşimin sağlam değeri olumlu yönde etkilediğini bulmuştur. Ayrıca, kadınların varlığının sosyal ve etik katılımı artırdığına dair kanıtlar vardır. (Hafsi ve Turgut ,2013) kurumsal sosyal sorumluluk alanındaki gelişmeleri, yönetim kurulunda kadınların temsiliyetinin artırılmasıyla rapor etmektedir.

2.3 Kurul Çeşitliliği ve İnovasyon

Kurul çeşitliliğinin firma inovasyonuna katkısı konusunda çok sayıda çalışmaya rağmen, çok az sayıda çalışma, cinsiyet çeşitliliğinin firma inovasyonuna olan katkısına odaklanmaktadır (Miller ve Triana, 2009). Kadın yöneticiler üzerine yapılan araştırmalar, bir kurulun kaç kadının sağlam değerlere sahip olması gerektiğini ve kadın yöneticilerin firma performansına nasıl katkıda bulunduğunu sormaktadır.

(Zahra ve Stanton,1988), yönetim kurulunun tüm inovasyon faaliyetlerini desteklemek için gerekli bir faktör olduğunu düşünmektedir. Ayrıca (Zahra vd.,2000), yönetim kurulunun firma inovasyon düzeyini etkilemedeki önemini vurgulamaktadır. Yenilik, bir şirketin yeni ürünler, örgütsel sistemler, süreçler oluşturma ve bunları tanıtmaya yönelik taahhüdü olarak tanımlanmaktadır. Firma inovasyonunun belirli bir yönüne odaklanılmaktadır: “organizasyonel yenilik”. Genel anlamda, “örgütsel inovasyon” terimi, kuruluş için yeni olan bir fikrin ya da davranışın yaratılması ya da benimsenmesi anlamına gelir (Daft, 1978).

Kadın direktörlerin firma inovasyonuna yaptıkları katkıları incelerken, ürün ve / veya süreç inovasyonundan ziyade sağlam organizasyonel inovasyona odaklanmak daha uygun görünmektedir. Daha “insan odaklı” ve bireysel özelliklerinden etkilenirler (Kimberly ve Evanisko, 1981). Homojen yönetim kurullarının, inovasyon üzerindeki olumsuz etkileri olan alternatiflerin eleştirel değerlendirmesini engellemesi daha olasıdır (Janis, 1982). Ancak bugüne kadar, cinsiyet çeşitliliğinin inovasyon üzerindeki etkisini inceleyen çok az çalışma vardır (Miller ve Triana, 2009) ve sonuç olarak, bu yönüyle daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadınlar bu alandaki çeşitli yönlerden erkeklerden farklı olabilirler. Bazı akademisyenler, kadınların erkek meslektaşlarına kıyasla benzersiz bakış açıları, deneyimler ve çalışma tarzları ekleyebildiklerini iddia etmektedir (Daily ve Dalton, 2003). (Torchia vd., 2011) yılında yaptıkları araştırmada; Kritik kitle teorisi ve onun kurumsal yönetim alanına uygulanışı üzerine sonuçlarda, kadın yöneticilerin firma organizasyonel inovasyon düzeyine katkısının azınlık grubunun (kadın yönetici sayısı) büyüklüğüne bağlı olduğunu göstermektedir.

Bu sonuç, kadın yöneticilerin stratejik konulara özgü bakış açıları sunarak kurullara katkıda bulunma potansiyeline sahip olduğunu öne süren daha önceki çalışmalarla tutarlıdır (Loden, 1985). Ayrıca, üç ya da daha fazla kadın yönetim kurulunun geri kalanıyla aynı fikirde olmadıklarında görüşlerini özgürce ifade etme olasılıkları daha yüksektir. Farklı düşünen insanlar, sadece önerilenlerden daha fazla bakış açısı düşünürler. Sonuç, kararların kalitesinin daha iyi olma eğilimi göstermesidir çünkü daha fazla alternatif düşünülmektedir. Çoğunluk ve azınlık grupları, farklı düşünme süreçlerini ve bunlarla birlikte, farklı problem çözme ve karar verme süreçlerini etkilemeye çalışırlar (Nemeth, 1986).

Kurul stratejik görevlerinin firma organizasyonel inovasyonu üzerindeki olumlu etkisi de diğer çalışmalarla aynı doğrultudadır. (Huse,2005), inovasyona yönetim kurulu katkısının stratejik katılımı ile gerçekleşmesinin beklendiğini öne sürmüştür. Dahası, stratejik sürece yönetim kurulu katkısı firmanın endüstrideki rekabet avantajını korumak ve satın almasına yol açan önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. (Andrews, 1981). Bu nedenle, yönetim kurulu üyelerinin stratejik görevlere katılımı ne kadar büyük olursa, firma yenilik organizasyonunun düzeyi o kadar yüksek olmaktadır. Son olarak, sadece kadın yöneticiler tutarlı bir azınlık haline geldiklerinde (‘en az üç’), firma organizasyonel inovasyon düzeyini olumlu yönde etkileyebilecek kritik kitleye ulaşırlar. Bu olumlu etki, kadın yöneticilerin stratejik görevlere katılımı ile gerçekleşir.

Mainiero'nun (1994), 55 yüksek profilli kadın yönetici ile yaptığı görüşmelerde gözlemlediği gibi, kadın yöneticiler genellikle, inisiyatif, daha girişimci tutum ve muhafazakar kurumsal normlara rağmen, yeni ve yenilikçi şekillerde sorunları çözme becerisi göstererek kendilerini kanıtlamak zorunda kalmaktadırlar. Kadınların değişime ve yeniliğe daha fazla alışkın olmaları ve bunu olumlu bir şekilde görmeleri, (Paton ve Dempster,2002) tarafından da desteklenmektedir.

2.4. Kurul Çeşitliği ve Etik

Purcell'e (1982) göre, etik kurulunun temel işlevlerinden biri etik kuralların uygulanması ve yorumlanmasını desteklemektir. Diğer işlevler arasında, şirketin yönetiminden sorumlu olan ve yönetimin dış meşruiyetine yardımcı olan holding yönetimi yer alır. Bu izleme işlevleri tipik olarak komitelerin misyon beyanında ifade edilir.

SONUÇLAR

(Simpson vd.,2003); Kadın ve azınlıkların varlığı ve Tobin'in Q'su tarafından ölçülen firma değeri; kadın ve azınlık yöneticilerinin payının firma büyüklüğü ile arttığını, ancak içerideki kişi sayısı arttıkça azaldığını savunmaktadır. Sonuçlar, kurullarda kadın sayısını artırma taahhüdünde bulunan firmaların kendi kurullarında daha fazla azınlığa sahip olduklarını ve bunun tersini ortaya koymaktadır. Genel olarak, yönetim kurulu üzerindeki firma değeri ve cinsiyet arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair önemli çalışmalar vardır fakat sonuca ulaştıracak kanıtlar bulunmamaktadır.

Kadın direktörlü firmaların daha iyi finansal performansa sahip olduklarını ve değer yarattıkları iddiası iş dünyasında bol miktarda bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu bile, kadın kurullarının temsilinin daha yüksek olduğu firmaların meslektaşlarından daha iyi performans gösterdikleri konusunda şirket kurullarında kadınlar için zorunlu kotaların getirilmesi yönündeki önerilerini temel almaktadır (Avrupa Komisyonu 2012b). Ancak, kadınların yönetim kuruluna katılımının artmış hissedar değerine yol açtığına dair kesin bir kanıt yoktur. Bazı çalışmalar, yönetim kurulunda kadın sahibi olmanın firma değerini ve performansını olumlu yönde etkilediğini, diğer çalışmaların da firma değerini düşürdüğünü destekleyici kanıtlar bulmaktadır.

Özellikle, yönetim kurulu üyeleri firmaların etik ve sosyal politikalara uymalarını iyileştirmekte ve bu da firmanın değerini olumlu yönde etkilemektedir. Bulgular, kurullarda kadınlar için zorunlu kotaların uygulanmasını ele alan Avrupalı düzenleyiciler için önemlidir.

Cinsiyet çeşitliliği bir değer geliştirici strateji değilse de, o zaman neden yönetim kurulu çeşitliliği talebi vardır. Bir olasılık, şirketlerin daha fazla çeşitlilik yaratmak için sadece dış baskıya cevap verebilmeleri olduğu yönündedir. Bu ilginç sonuçlara rağmen, şirket yönetim kurullarında tutarlı bir azınlık olan kadınların varlığını destekleyen bulguları arttırmak için yapılması gereken diğer çalışmalar ve gelecekteki soruşturmaların yapılması gereken daha çok çalışma vardır.

Özellikle, yönetim kurulu üyeleri firmaların etik ve sosyal politikalara uymalarını iyileştirmekte ve bu da firmanın değerini olumlu yönde etkilemektedir. Bulgular, kurullarda kadınlar için zorunlu kotaların uygulanmasını ele alan Avrupalı düzenleyiciler için önemli olacaktır.

KAYNAKLAR

Adams, R., Ferreira, D., 2003. Diversity and incentives: evidence from corporate boards. Working Paper, University of Stockholm.

Andrews, K.: (1981), 'Corporate Strategy as a Vital Function of the Board', Harvard Business Review 59(11).

Baysinger, B.D. and H.N. Butler, (1985). Corporate governance and the board of directors: Value effects of changes in board composition, Journal of Law, Economics and Organization 1, 101–124.

Bearle, A., & Means, G. (1932). The Modern Corporation and private property. New York: Macmillan.
Becker, G. (1964). Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education. Chicago: University of Chicago Press.
Bernardi, R., S. Bosco and V. L. Columb: (2009), 'Does Female Representation on Boards of Directors Associate with the 'Most Ethical Companies' List?', Corporate Reputation Review 12(3).
Bilimoria, D. and Piderit, S. (1994) Board committee membership: Effects of sex-based bias. Academy of Management Journal 37(6).
Bilimoria, D., & Wheeler, J. (2000). Women corporate directors: Current research and future directions. In R. Burke & M. Mattisn (Eds.), Women in management: Current research issues (Vol. II, pp. 138–163). Dordrecht: Kluwer.
Burke, R. (2000). Company size, board size and the number of women directors. In R. J. Burke & M. C. Mattis (Eds.), Women on corporate boards of directors: International challenges and opportunities. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
Carter, D.A., Simkins, B.J., Simpson, W.G., (2003). Corporate governance, board diversity, and firm value. Financial Review 38.
Clarke, C. (2005). The XX factor in the boardroom: Why women make better directors. Washington, D.C.: National Association of Corporate Directors, Directors Monthly
Daft, R. L.: (1978), 'A Dual-Core Model of Organizational Innovation', Academy of Management Journal 21(2).
Earley, P., & Mosakowski, E. (2000). Creating hybrid team cultures: An empirical test of transnational team functioning. Academy of Management Journal, 43.
European Commission. (2012a). Press release 'Women on Boards: Commission proposes 40 % objective'. Brussels, November 14 2012.
European Commission. (2012b). Women in economic decision-making in the EU: Progress report. Brussels: European Commission.
Fama, E.F. and M.C. Jensen, (1983). Separation of ownership and control, Journal of Law and Economics 24.
Fondas, N. and Sassalos, S. (2000) A different voice in the boardroom: How the presence of women directors affects board influence over management. Global Focus 12.
Gillan, S. (2006). Recent developments in corporate governance: An overview. Journal of Corporate Finance, 12.
Hafsi, T., & Turgut, G. (2013). Boardroom diversity and its effect on social performance: Conceptualization and empirical evidence. Journal of Business Ethics, 112(3)
Hillman, A., & Dalziel, T. (2003). Boards of directors and firm performance: Integrating agency and resource dependence perspectives. Academy of Management Review, 28(3).
Huse, M., A. Minichilli and M. Shoning: 2005, 'Corporate Boards as Assets for Operating in New Europe. The Value of Process-Oriented Boardroom Dynamics', Organizational Dynamics 34(3).
Huse, M., Nielsen, S., & Hagen, I. (2009). Women and employeeelected board members, and their contributions to board control tasks. Journal of Business Ethics, 89(4).
Huse, M., & Solberg, A. (2006). Gender-related boardroom dynamics: How Scandinavian women make and can make contributions on corporate boards. Women in Management Review, 21(2).
Janis, I. L.: (1982), Groupthink (Houghton-Mifflin, Boston).
Jensen, M., & Meckling, W. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of Financial Economics, 3(4).
Kanter, R. M.: (1977a), Men and Women of the Corporation (Basic Books, New York).
Kanter, R. M.: (1977b), 'Some Effects of Proportions on Group Life', American Journal of Sociology 82(5).
Kimberly, J. R. and M. J. Evanisko: (1981), 'Organizational Innovation: The Influence of Individual, Organizational, and Contextual Factors on Hospital Adoption of Technological and Administrative Innovations', The Academy of Management Journal 24(4).
Loden, M.: (1985), Feminine Leadership or How to Succeed in Business Without Being One of the Boys (Times Books, New York).

McCabe, A., Ingram, R., & Dato-on, M. (2006). The business of ethics and gender. Journal of Business Ethics, 64(2).
Mainiero, L. A.: (1994), 'On Breaking the Glass Ceiling: The Political Seasoning of Powerful Women Executives', Organizational Dynamics 22(4).
Miller, T. and M. C. Triana: (2009), 'Demographic Diversity in the Boardroom: Mediators of the Board Diversity–Firm Performance Relationship', Journal of Management Studies 46(5).
Milliken, F. J. and Martins, L. L. (1996) Searching for common threads: Understanding the multiple effects of diversity innorganizational groups. Academy of Management Review 21(2).
Nemeth, C. J.: (1986), 'Differential Contributions of Majority and Minority Influence', Psychological Review 93(1).
Paton, R. and L. Dempster: (2002), 'Managing Change from a Gender Perspective', European Management Journal 20(5).
Pearce, J. A. and Zahra, S. A. (1991) The relative power of the CEOs and boards of directors: Associations with corporate performance. Strategic Management Journal 12(2).
Pfeffer, J., & Salancik, G. (1978). The external control of organizations: A resource-dependence perspective. New York: Harper & Row.
Purcell, T. (1982). The ethics of corporate governance. Review of Social Economy, 40, 360–370
Rodgers, W., Choy, H. L., & Guiral, A. (2013). Do investors value a firm's commitment to social activities? Journal of Business Ethics, 114(4).
Rosener, J. (1990). Ways women lead. Harvard Business Review, 68(6).
Simkins B., Carter D., Simkins G. (2003) "Corporate Governance, Board Diversity, and Firm Value" The Financial Review 38 (2003) 33—53
Singh V., Terjesen S., Vinnicombe s (2008). "Newly appointed directors in the boardroom: How do women and men differ?" European Management Journal (2008) 26.
Terjesen, S., Sealy, R., & Singh, V. (2009). Women directors on corporate boards: A review and research agenda. Corporate Governance: An International Review, 17(3).
Torchia M., Calabro A. Huse M. (2011). "Women Directors on Corporate Boards: From Tokenism to Critical Mass" Journal of Business Ethics (2011)
Westphal, J., & Milton, L. (2000). How experience and network ties affect the influence of demographic minorities on corporate boards. Administrative Science Quarterly, 45(2).
Williams, K., & O'Reilly, C. (1998). Forty years of diversity research: A review. In B. M. Staw & L. L. Cummings (Eds.), Research in organizational behavior (pp. 77–140). Greenwich, CT: JAI Press.
Zahra, S. A. and W. W. Stanton: (1988), 'The Implications of Board of Directors' Composition for Corporate Strategy and Value', International Journal of Management 5(2).
Zahra, S. A., D. O. Neubaum and M. Huse: (2000), 'Entrepreneurship in Medium-Size Companies: Exploring the Effects of Ownership and GovernanceSystems', Journal of Management 26(5).